

Luteciæ Parisiorum
Apud Carolum Robustel via Jacobeâ

DE
RE DIPLOMATICA
LIBRI VI.

IN QUIBUS QUIDQUID AD VETERUM Inſtrumentorum antiquitatem, materiam, ſcripturam & ſtilum; quidquid ad ſigilla, monogrammata, ſubſcriptiones ac notas chronologicas; quidquid inde ad antiquariam, hiſtoricam, forenſemque diſciplinam pertinet, explicatur & illuſtratur.

ACCEDUNT

Commentarius de antiquis Regum Francorum Palatiis.
Veterum ſcripturarum varia ſpecimina, tabulis LX *comprehenſa.*
Nova ducentorum, & amplius, monumentorum collectio.

Opera & ſtudio Domni JOHANNIS MABILLON, Preſbyteri ac Monachi Ordinis S. Benedicti è Congregatione S. Mauri.

Editio Secunda ab ipſo Auctore recognita, emendata & aucta.

LUTECIÆ-PARISIORUM,
Sumtibus CAROLI ROBUSTEL, via Jacobea, ad inſigne arboris Palmæ.

M. DCC. IX.

CUM PRIVILEGIO REGIS ET SUPERIORUM FACULTATE.

ILLUSTRISSIMO VIRO DOMINO D.

JOHANNI BAPTISTÆ
COLBERT

REGI AB INTIMIS CONSILIIS

ET SECRETIORIBUS MANDATIS,

GENERALI ÆRARII MODERATORI,

SUMMO REGIORUM ÆDIFICIORUM PRÆFECTO,

REGIORUM ORDINUM QUÆSTORI,

Marchioni de Seignelay, Baroni de Seaux, &c.

ONVOLAT in ſinum tuum, VIR ILLUSTRISSIME, *noſtra de re Diplomatica lucubratio, quam tibi non ingratam fore ſperamus, cùm ob tuum in litteras atque artes ſtudium & amorem, tum ob argumenti ipſius novitatem.*

Jam quidem tot nos præceptoribus, tot artibus atque ſcientiis inſtruxit antiquitas, nullæ ut nobis deeſſe videantur; nec cenſeri poſſit ulla ætas felicior quàm no-

ſtra, cui docendæ expoliendæque priores inſudarunt. Verumtamen una nobis ex tota antiquitate relicta erat ipſius antiquitatis ſcientia, quæ à majoribus noſtris neglecta, mirum eſt quantum hoc ævo ſplendoris ac lucis acceperit. In eo autem genere non infimum obtinet locum rei Diplomaticæ notitia, quæ intimis archivorum receſſibus hactenus concluſa tenebatur; nec è tenebris emergere valebat, nullo manum porrigente. Vetus quidem & modò vulgaris eſt ejus profeſſio, VIR ILLUSTRISSIME, *ut pote, quam omnes fere ſectantur, homines forenſes & hiſtorici, docti pariter & indocti: ſed tamen jacebat illa inculta ſine regulis, ſine legibus, præter eas, quas pro ſuo quiſque captu ac genio confingebat. Hinc nata eſt confuſio ingens: falſa plerumque judicia de veris inſtrumentis, inanes paſſim conjecturæ de falſis: ſanctiorum Diplomatum reverentia vix ulla, nulla pæne auctoritas, niſi admodum apud æquiores & magis eruditos, qui animum à moroſis pſeudocriticorum præjudiciis repurgatum habebant. Intelligebant ſanè cordati quique huic malo ſuccurrendum, atque in primis opus eſſe delectu, ut confuſio vitaretur: quâ ſublatâ, vetuſtis monumentis ſua religio & auctoritas facilè reſtitueretur. Tentatum eſt remedium: ſed quale in deſperatis vulneribus adhiberi ſolet, extremum, quo nimirum cum malis etiam bona præciduntur.*

Indignè tuli, fateor, hanc rei litterariæ plagam; nec mora opem ferre conſtitui archivis, præſertim Gallicanis, quibus maximè hæc clades imminebat. Sed me à propoſito revocabant rei difficultas, invidia, dubiuſque eventus, ac præcipuè conſideratio hominum noſtri temporis eruditiſſimorum, qui hoc argumentum longè me feliciùs & meliùs pertractare poſſent. Verùm illi

ab opere manum continebant, sive quòd nullam ingenii sperarent gratiam circa rem, etsi necessariam, procul tamen ab ostentatione positam: sive quòd iis monumentis, quæ hæc tractatio exigit, destituerentur. Mihi verò cogitanti laudabilem esse investigationem bonarum rerum, & speciosis aliquando utilia præponenda; in hunc campum aleæ plenum descendere visum est, ut desertam illam rei litterariæ partem pro modulo illustrarem. Accedebat huic consilio magnum adjumentum ex archivis præsertim monasteriorum nostrorum, in quibus multigena antiquitatis monumenta etiam nunc religiosè asservantur. Ex illis ergo promtuariis optimum duxi rei Diplomaticæ lucem aliquam afferre, suam Sacris summorum Pontificum reverentiam restituere; ac præcipuè Regum nostrorum Diplomatibus debitam auctoritatem postliminio vindicare. Quod si pro destinato scopo utcumque exsequor, apparebit certè non minùs ex monasteriorum nostrorum scriniis Regalem erui ac conservari dignitatem atque memoriam, quàm ex Bibliothecis nostris aucta est, profecitque Ecclesia. Felici quippe sorte accidit, ut apud nos Regum nostrorum monumenta perennent, dum nostra servamus: nec liceat nobis æternùm esse acceptorum beneficiorum memores, nisi cum immortali memoria Regiæ pietatis.

Hæc ideo commemoro, VIR PRÆSTANTISSIME, *quòd nihil magis tibi cordi esse sciam, quàm Regum nostrorum celebritatem, Regni splendorem, præsertimque* LUDOVICI MAGNI *gloriam immortalem. Huc omnia studia tua se conferunt: huc tendunt omnes curæ ac cogitationes tuæ: huc liberorum tuorum tam accurata & religiosa institutio: huc molimina magnarum rerum, de Francica historia, de instruenda amplissima Bibliotheca in reipublicæ commodum & utili-*

tatem: huc denique artium omnium ac ſcientiarum amor ſtudiumque ad regni decus & ornamentum. ut omnes intelligant, nullum aliud regnum dignius eſſe maximo Rege; nec ampliſſimo regno ullum Regem eſſe digniorem.

Cùm itaque eæ ſint animi tui interdiu noctuque cogitationes, ILLUSTRISSIME DOMINE, *tibi probatum iri confidimus hoc opus, in quo veterum Regum Francorum monumenta eruuntur, illuſtrantur, vindicantur: in quo eorum pia facta elucent, exprimuntur imagines; itinera & ſtationes, necnon principatûs anni ſtudiosè explicantur. quæ omnia quantum ad illuſtrandam Regum hiſtoriam conferant, tu unus omnium maximè intelligis. Propterea quaſdam regulas proponimus, non ex mero arbitrio confictas, ſed ex variis Diplomatum formulis erutas pro temporum varietate: ut in veris diſtinguendis à falſis deinceps juventur ſtudioſi. Abſit tamen ut hac in re magiſterii partes mihi arrogem. Quippe in republica litteraria omnes liberi ſumus. Leges ac regulas proponere omnibus licet, imponere non licet. Prævalent iſtæ, ſi veritate ac recto judicio fulciantur: ſin minùs, ab eruditis & rectè ſentientibus meritò reprobantur. Eadem fortuna ut meis, ſi quæ à veritatis tramite aberrant, etiam contingat, ultro aſſentior: neque commiſſurus ſum, ut gratiam auctoritatemque tuam, quæ ad æquitatem, juſtitiam, ac veritatem tuendam comparata eſt, erratis meis velim patrocinari.*

At quantumvis de judicio tuo, VIR ILLUSTRISSIME, *deque ſucceſſu operis anxium & ſuſpenſum me reddat conſcientia tenuitatis meæ: non deſunt tamen, quæ timidum ac diffidentem ſibi animum conſolentur. Tibi enim, etſi forte non placebunt*

cetera, placebit ſaltem auctoris conatus; placebit argumentum; placebunt veterum ſcripturarum inciſa æri ſpecimina, quorum conſilium Carolus IX Francorum Rex ſuffragio ſuo quondam dignatus eſt. Placebit denique veterum Diplomatum permultorum ſelecta collectio, qualem ad Francicam Hiſtoriam adornandam jamdudum deſiderabas. Verùm etiam ſi hæc omnia deeſſent, probares utique commentarium de antiquis Regum noſtrorum Palatiis, quorum tibi uni convenit argumentum. Nimirum cùm Regiis ædificiis præfectus ſis, ita ampliſſimi officii curam exſequeris, ut & antiqua in nitorem priſtinum contineas, & nova ſimili antiquitate producas. *Sic fit, ut in uno* LUDOVICI MAGNI *palatio veterum magnificentia ſplendorque tantum obſcuretur, quantum ipſe priſcis Regibus antecellit.* Hæc Legatis ſub admiratione monſtrantur: & prima fronte talis dominus eſſe creditur, quale ejus habitaculum comprobatur. Caſſiod. lib. 7. epiſt. 5.

Sed eſt aliud, quo horum palatiorum conſideratio te vocat. Celeberrima fuêre quondam ex illis pleraque, Cariſiacum, Silviacum, Baſivum, Mamaccæ: ſed nunc ita obſcura, ut vel de eorum ſitu apud eruditos modò non conſtet. Suam cuique ſedem reſtituimus: ut ſit reverentia locis, quæ Auguſta illa capita ſuâ quondam præſentiâ decorarunt. Inde verò tute intelligis, VIR PRUDENTISSIME, *nulla Regum monumenta per has ſæculi fluxas imagines durabilia eſſe præter præclara facinora, præter benefacta in Deum & Eccleſiam; in populum, atque adeo in homines litteratos; quæ quovis ære ac marmore perenniora ſunt. Quapropter optimè conſulis Maximi Regis famæ immortali, cùm ejus mandato*

ac liberalitate eruditos homines fusis ex ærario donis recreas & accendis : certus silere aut frigere annales, nisi Musæ à Principibus foveantur. Ego verò me impensè dotatum ac perbeatum existimavero, VIR ILLUSTRISSIME, *si modò (quod unum à Te efflagitare mihi liceat) si, inquam, Congregationi nostræ, quæ litteras litteratosque pro modulo colit, in posterum favere pergas ; ei nimirum Ordini, cujus institutum Carolus Magnus & Ludovicus Pius Augusti pro regali munificentia augere, & pro sua pietate ad puriorem vivendi normam revocare studuerunt : hoc scilicet animo reputantes, nullum esse majus reipublicæ commodum & ornamentum, quàm ex bene constituta religione ; nec ullos Regibus magis fideles subditos inveniri, quàm bene moratos. Nos autem in id utrumque pro virili connitimur omnes ; multumque in eo nos profecisse demum intelligemus, si Regis Maximi gratia in nos usque redundabit. Hanc à tuis speramus officiis,* VIR ILLUSTRISSIME, *& memores tuorum erga nos meritorum, tibi perenne hoc observantiæ nostræ monumentum ex animo nuncupamus.*

Tibi addictissimus & obsequentissimus
F. JOHANNES MABILLON M. B.

FR. THEODERICI RUINART
IN HANC EDITIONEM
PRÆFATIO.

ROPERABAT ad finem hæc nova librorum de re Diplomatica editio, cum ecce velut è transverso incurrens doctissimi æque ac piissimi viri Johannis Mabillonii intempestiva mors, tam præclarum opus, quod propediem in lucem daturus erat denuo, interruptum reliquit. Ea quidem calamitate, tamquam vulnere quodam orbitatis, afflictum me ac pæne fractum esse mentiar, si negem. At cùm mærorem abstersit omnem jucunda quædam & pæne certa de religiosissimi hominis æterna beatitate opinio; tum hôc me non sum mediocriter consolatus, quod tam insigne opus ac tanto labore jam diu cusum & perpolitum, antequam letali morbo tentaretur integrum retractarit: ea quidem diligentia, ut si quid in illo opere aut emendari, aut immutari, aut adjici oportere sentiret vir infinitæ sagacitatis, id ab eo feliciter emendatum, immutatum, adjectumque fuerit. Est igitur hujuscemodi hæc editio nova, ut quod ante annos quatuor editum est Supplementum si adjunxeris, perfecta omnino prodeat in publicum.

Et quidem cum ab anno M DC LXXXI. quo absoluta fuit editio prima, messem amplissimam, ex qua non parum lucis rei Diplomaticæ afferri posset, collegerit ex variis peregrinationibus, antiquitatis ecclesiasticæ illustrandæ & reipublicæ litterariæ juvandæ causa susceptis, vir veterum chartarum indagator acutissimus, novam istam secundis & postremis curis perpolitam, & auctiorem & emendatiorem fore quisque statim intelliget. quod quam verum sit, eruditus quisque poterit ex editionis utriusque comparatione æstimare. Sed audiamus Mabillonium ipsum, id enim satius sit, de hac ipsa nova Operis editione, quam etiam tunc habebat paratam, in Præfatione Supplementi disserentem. *Ceterum nemo existimet me intactam prorsus reliquisse primam totius Operis nostri editionem; immo vero multa in ea novis præsidiis auxi & confirmavi: non pauca etiam correxi & emendavi tum ex meis, tum ex amicorum observationibus, salva tamen auctoritate eorum archetyporum, quibus usus eram ad veri & falsi regulas indagandas.* Et post nonnulla, quibus declarat se in ista editione, quæ in priorem errata irrepserant non dissimu-

ẽ

laſſe, nec voluiſſe puerili verecundia ſtudioſos fraudare novis inventis, quæ ad illuſtrandam artem diplomaticam in manibus habebat, *cum ſupervacaneus foret in ſtudiis labor, ſi nihil liceret melius invenire præteritis*, ita concludit: *Quantum vero à prima noſtri Operis editione profecerim, probabit ſecunda ejus editio, ſi eam aliquando, rebus tandem ſerenatis, obtinere mereatur.*

Ita loquebatur vir modeſtiſſimus, qui ſibi perſuadere non poterat fore, ut umquam Opus committeretur novis typis, ſaltem quamdiu pace non data, libros ad exteras regiones tranſvehere non liceret. At diſtractis omnino prioris editionis exemplaribus, novam viri litterati ex variis Europæ partibus efflagitabant; jamque eo loci res erat, ut apud Batavos celeberrimi Typographi de ea recudenda cogitarent: feciſſentque, niſi illuſtriſſimus Abbas Bignonius pro ſua in rem omnem litterariam vigilantia, cujus in Gallia patronus eſt ac pæne parens, obſtitiſſet. indignum ratus novæ hujus editionis laudem noſtris hominibus exterorum feſtinatione præripi: veritusque ne, ſi longe ab oculis Auctoris hæc editio curaretur, mendoſa, quod in multis aliis contigit, nec accurata prodiret, ut ad novam illam editionem ſe accingeret Mabillonio auctor fuit; & novis privilegiis aliiſque beneficiis Bibliopolam excitavit, ut abjecta omni cunctatione hanc novam editionem Pariſiis inchoaret. neque vero inchoata ſolum eſt à Carolo Robuſtello Bibliopola noſtro, ſed etiam poſt editum jam ante annos quatuor Supplementum, hoc demum anno, difficillimis temporibus eſt feliciter abſoluta.

Erant porro qui cuperent, ut Supplementum ipſum totius operis contextui apte & congruenter inſertum, unum cum eo corpus efficeret. At contrà eorum qui prioris editionis exemplaria comparaverant, commodis fuit conſulendum: ne ſi novæ editionis exemplari carerent, librum haberent prope dimidio minorem: aut ſi integrum vellent, poſterioris exemplum editionis emere cogerentur. Igitur omnium commodis æque conſultum eſt, ut tantum exemplarium Supplementi ederetur, quantum utrique editioni ſufficeret. quod quidem cum gratum erit iis qui poſteriorem editionem emerent; tum iis qui habebunt priorem, ingratum non erit. Nam etſi quædam ſubinde adjecta, mutata, emendata in nova editione erunt; tamen quia per hæc ipſa, de prioris editionis ſubſtantia, ut aiunt, nihil fere erit detractum; editione iſta nova, comparato utique Supplemento, facile carebunt.

Habes itaque, erudite lector, librorum de re Diplomatica editionem, quam vir præſtantiſſimus dare ſe poſſe optimam putavit, & quam omnibus ſuis partibus abſolutam, niſi fallor, judicabis; quamquam ipſe, ut modeſtia non minus quam doctrina pollebat, non auſus eſt in omnibus aſſecutum ſe eſſe propoſitum, polliceri: ſatis ratus, ſi non mediocrem in his rebus illuſtrandis operam adhibuiſſe ſe fateretur, quo veritatem, quam nemo eſt qui præſtare ſemper audeat, bona fide inveſtigaret. Nam, ut verbis ejus utar, *ſunt in omnibus rebus certa & indubitata, ſunt & dubia quædam.* unde ſubjicit, *ea quæ ſibi certa & explorata viſa ſunt, affirmate ſe dixiſſe, quæ dubia & veriſimilia, dubitanter*; atque hac ipſa timiditate & verecundia maxime ſe uſum profitetur in aſſignandis & definiendis regni annis Regum Francorum primæ ſtirpis, iiſque comparandis cum annis vulgaris æræ Chriſtianæ. Quippe cùm in illorum tempo-

rum instrumentis sola habeatur regnantis regis epocha, atque ut plurimum contentio sit inter eruditos, quo anno, quo mense, quo die illi principes regnum inierint, perdifficilis negotii est eorum annos ad vulgarem per annos incarnationis computandi modum revocare. Fuit semper Mabillonius hac in scribendo cautione atque diligentiâ, ut ne quid incertum pro certo aliquando proponeret : vir ceteroqui paratus ad ea libenter amplectenda, quæ quis alius certiora indicaret. Hoc etiam animo, uti professus est, exspectabat doctissimi, & si quis alius in ejusmodi chronicis enodandis peritissimi viri de eo argumento opus egregium. quod si aliquando publici juris factum fuerit, ad has ambages expediendas valde profuturum speramus.

Interim cum ipse Mabillonius qua potuit omni diligentia libros de re Diplomatica recognoverit, non ausus sum id mihi sumere, ut in iis mutarem quidquam, aut, non monitis prius lectoribus, quidquam adderem de meo. Hoc vero semel aut iterum, à me factum est: idque potissimum occasione cujusdam chartæ Caroli Calvi, cujus autographum nactus sum, cum apographum, & quidem mendis respersum Mabillonius solummodo vidisset. Præter ea in hac editione duo pollicitus fuerat passim vir eruditus, novam Præfationem scilicet, in qua præsertim de V. C. Georgii Hickesii egregio opere de linguis & scripturis septemtrionalibus, ageret; & Appendicem novam aliquot vetera monumenta continentem. At morte præreptus, exsequi neutrum potuit. quare ut Patris optimi & amantissimi Magistri promissa utcumque perficiam, utrumque quantum in me supplere conatus sum. Hæc igitur nostra Præfatio illius quam desideramus locum tenebit : Appendix ad operis calcem rejecta est, in qua præter aliquot vetera monumenta quæ paraverat, addidi nonnulla, quæ ad me post ejus obitum pervenere. De his porro & aliis, quæ in hac Appendice continentur plura suo loco dicentur.

Jam vero, quid contineant de re Diplomatica libri, quove consilio sint editi, fuse disputare superfluum foret. Primum satis intelligitur ex capitum & in iis contentorum indice, qui initio operis præfixus est: alterum docet ipse Mabillonius cum libro I. capite I. fuse, tum in illa sua quam damus Præfatione fusius. Habet multa quoque ibidem de Diplomaticæ artis utilitate & excellentia, quam levis momenti dixerit nemo, nisi is erit in Historia & in forensi eruditione hospes & peregrinus. Quod si quis in hoc argumentum, quod jam à multis tractatum est, plura desiderat; consulat clarissimi viri Leibnitii præfationem ad librum, quem *Codicem juris gentium Diplomaticum* appellavit, editum Hannoveræ anno MDCXCIII. ubi pluribus ostendit haud minus erudite quam fuse, veteres chartas ac diplomata, aliaque acta publica non rei litterariæ modo, verum etiam publico bono utilia esse, & eo præcipue necessaria, quod Juris gentium locupletissimi & incorruptissimi testes, ac certissima Historiæ fundamenta sint. *Sane*, inquit ille, *qui rem publicam tractant, in istis monumentis invenient exemplaria quæ inspiciant, & ubi artes suas vel cum voluptate agnoscant, vel cum fructu augeant, cautionesque & formulas observent, quæ gentium juri & publico usui accommodantur.* Quantum vero laboret Historiæ fides nisi acta inspiciantur, ex eo probat quod historiarum scriptores sexcentis modis in errorem labantur ipsi, & alios secum pariter sic trahant, ut id absque veterum chartarum & pu-

blicorum instrumentorum ope vix possit evitari: nempe historici quidam nimis creduli sunt, alii nimis indiligentes, qui aut ignorant multa, aut quæ norunt ipsi parum accurate pertractarunt. Excæcant alios præjudicia nationum, in exteros odium, amor in suos. Haud minus quosdam abripiunt odia privata, invidia in ceteros auctores, aliaque similia. Nec desunt qui ob alias causas veritatem dissimulant, aut dicendi genere, aut spe commodi alicujus adipiscendi: ita quæ satyrici exaggerant vitia, adulatores ea extenuant, etiam aliquando in virtutes laudesque convertunt: denique multi bona fide falluntur & fallunt. quæ omnia solis actis publicis & veteribus chartis emendari possunt & caveri. Si enim illa monumenta authentica sunt & sincera, veritatem nude & aperte produnt. Hinc post multa, quæ in hanc rem congerit vir eruditus, recte ita concludit: *Ut summatim comprehendam, prosunt ista ad politicas artes, ad Historiam, ad eruditionem reliquam, sed in primis ad intelligenda gentium jura.* quod ultimum fusius persequitur.

Certe quantam auctoritatem habeant instrumenta vetera cùm ad historias emendandas, tum ad stabilienda familiarum regnorumque jura, vel ex hoc uno & illustri exemplo declarari potest: nempe ex litteris authenticis, quibus vera ac legitima Regiæ in Anglia & Scotia Stuartorum familiæ origo stabilitur, eaque tam clarè tamque certò, ut jam nihil sit ejus dignitati metuendum ab imperito Hectoris Boëtii, & venenato Buchanani calamo, quos alii incautius secuti illegitimæ originis notam Regiæ familiæ temere asperserunt, quam Charta Roberti Senescalli Scotiæ omnino delevit. Illam cum aliis, simulque publico virorum eruditissimorum de earum sinceritate testimonio editam habes ad calcem Supplementi, ubi quæ ad hanc rem pertinent fusius exponuntur. Sexcenta exempla sunt, quibus quàm utiles sint quamque necessariæ chartæ veteres posset facile comprobari, nisi unanimis ac publicus virorum eruditorum consensus ab ea me curâ liberaret. Hinc nata consuetudo, ut si quis modo Historias, maximè monasteriorum & aliarum ecclesiarum, urbium-ve aut provinciarum, immo & familiarum scribere aggrediatur, necesse sit, si modo sibi haberi fidem velit, ut acta vetera & chartas authenticas ad calcem libri repræsentet, quæ monumenta merito *probationum* titulo decorantur, quod absque illis eorum quæ narrantur fides videatur vacillare.

Ex his patet quam utile & prope necessarium fuerit de veteribus diplomatibus diligenter & accurate scribere. Et quidem cum nostra & superiori ætate multa inventa perfectaque sunt ad reipublicæ utilitatem: tum illud propè unum, quod tanti momenti est, omnino neglectum & quodammodo derelictum videbatur, illa nimirum Diplomaticæ rei tractatio. quæ huc pertinere tota debet, ut certæ quædam regulæ constituantur, quibus germana quævis ac sincera diplomata & instrumenta à falsis, vitiatis & dubiis omnino secernantur. Tanta erat, tamque nova hujus operis facies, ut aliquem non vulgaris eruditionis virum suo quodam jure flagitare videretur, qui præter mentis acumen & sagacitatem ingenii, longo etiam usu in ea arte contritus esset ac subactus: qualem certè Mabillonium fuisse nescio an esse possit qui neget. Hoc scilicet divinitus reservatum ei viro fuisse videbatur, ut primus hanc provinciam susciperet: nempe cum annos plurimos pæne infinita omnis generis vetera instrumenta

trumenta & codices antiquos evolvisset in archivis & bibliothecis variarum provinciarum; idemque rerum illarum longo usu, ac certa prope experientia in hoc eruditionis genere plurimum valeret. consultis etiam amicis, iis potissimum qui in ejusmodi litteratura peritiores essent, ad id argumenti genus illustrandum & explicandum aggressus est in libris de re Diplomatica, quorum primam editionem jam ab annis viginti septem publici juris fecit, quo successu nemo est qui nesciat; eum votis auctoris, & publicæ de eo exspectationi respondisse vel abunde testatur sola fama, & probat ejusdem editionis primæ exemplarium tanta distractio, ut iis jam pridem deficientibus, nova editio à viris eruditis ardenter efflagitaretur, quam difficillimis etiam temporibus certatim aggredi in variis regionibus Bibliopolæ contendebant.

Verum nihil adeo operis utilitatem commendat, quam quod Mabillonius non nostros solum, sed etiam totius Europæ eruditos ad idem argumentum tractandum & illustrandum excitasse & instruxisse videatur. Nam ut eos prætercam, qui rem per se difficilem non tam illustrare, quam novis ambagibus obscurare conati sunt, non modo in Gallia, verum etiam in Hispania, Germania, Italia & Anglia viri doctissimi in explicanda re Diplomatica post Mabillonium suam operam contulerunt. Testes sunt libri de hoc argumento ab auctoribus nominatissimis passim editi: qualis est inter alios in Germania Codex juris gentium Diplomaticus à V. C. Godefrido Guillelmo Leibnitio, ut mox dicebamus, datus in lucem anno M DC XCIII. Jam antea prodierant in Hispania *Dissertationes* Josephi Peresii monachi Benedictini, eruditione & scriptis conspicui, *in quibus* Salmanticæ editis anno M DC LXXXVIII. *pleraque ad Historiam ecclesiasticam & politicam ac rem Diplomaticam spectantia accurate discutiuntur.* Omitto Palæographiam Græcam, quam Mabillonii exemplo excitatus se edidisse profitetur noster Bernardus de Montfaucon. At nemo nescit quo in Mabillonium studio, quove ardore de re Diplomatica librorum patrocinium in Italia susceperit illustrissimus abbas Justus Fontaninus, in archigymnasio Romano publicus eloquentiæ Professor, qui se non parum ex iis libris profecisse sæpe testatus est non modo voce, sed etiam scriptis, quæ hoc de argumento, stimulante nobilissimo abbate Dominico Passioneo, edidit Romæ summi pontificis Clementis XI. auspiciis, & Vindicias Antiquorum Diplomatum inscripsit anno M DCCV. Denique hoc eodem anno M DCCV. in altera veluti mundi parte prodiit e theatro Scheldoniano Oxonii *Linguarum veterum septemtrionalium thesaurus* à V. C. Georgio Hickesio duobus magnis voluminibus editus, in quo Mabillonium, ejusque de re Diplomatica libros laudat sæpius, & iis qui hac de re velint scribere imitandos proponit. tum acriter invehitur in illos, qui nihil utile, nihilque certum ex veteribus chartis & instrumentis erui posse scripserant. multum denique optare se profitetur, ut qui primus e popularibus suis simile argumentum aggredi voluerit, *ex regum & episcoporum Angliæ veteribus diplomatibus, de eorum aulis & villis tractatum scribere non omittat, Johannis Mabillonii ad exemplum, qui de regum Francorum palatiis, villisque regiis, quorum notitiam ex vetustis eorum chartis hausit, librum* φιλαρχαίοις *gratissimum conscripsit.*

Ceterum non diffiteor inter eruditos exstitisse, qui in rebus diplomaticis à Mabillonio aliquantum dissentire visi sunt. quin ille ipse Hickesius immen-

ſum Mabillonii in rebus explicandis laborem & ſagacitatem, ſparſos etiam in libris de re Diplomatica eruditionis flores, multis verbis cum ſæpe laudaſſet, non ſic tamen ſecutus illum eſt, ut ab illo numquam diſceſſerit. Is nempe Regulas vera à falſis diſcernendi à Mabillonio conſtitutas, tales ſibi videri non ſemel affirmat, ut illis abuti, non minus quam uti, æque facile ſit, adeo ut niſi recte intelligantur, chartæ etiam falſiſſimæ earum ope excuſari facile poſſint. Verum utut eſt nunc Hickeſii de his Regulis ſententia, quæ quàm vera ſit infra expendemus: hoc unum inde conficitur, non eruditos omnes cæco impetu in Mabillonii ſenſum abiiſſe, nec ut oraculis, ſic ejus judiciis adhæſiſſe ſine libertate diſſentiendi. atque id quidem cum nemini umquam in mentem venit, tum multo minus ipſi Mabillonio, qui ut erat modeſtiſſimus, nonnulla quæ certa exiſtimabat, ut certa protulit; quæ vero non ita evidentia & perſpicua ſibi videbantur, erant autem ſatis multa, ea ſic propoſuit, ut ſi quis certiora ſibi exhiberet, ſe ſententiam mutaturum ſæpe profiteretur.

Quantum ad diplomata, quæ ab eo in ſpecimen prolata ſunt, ea non modo ipſe maximo ſtudio & cura incredibili ex innumeris aliis ſelegit; verum etiam antequam exirent in vulgus, hominibus, quotquot erant in hac urbe doctiſſimis, inſpicienda & diligenter examinanda communicavit, ex quibus ſic recenſitis & approbatis, poſtea Regulas expreſſit, quas qui recte ac bona fide obſervare voluerit, hunc in chartis diſcernendis hallucinari ſit difficillimum. Et hoc quidem nec ipſe diffitetur Hickeſius, qui diſerte declarat ſe eas Regulas, ut pote quas certas & indubitatas putaret, pro occaſione adhibuiſſe. Ipſum audiamus in *ſua* præfatione pagina xxxvi. ubi poſt multa de rebus Diplomaticis ex Mabillonio potiſſimum decerpta, ita concludit. *Denique quoad Regulas, quas in veterum inſtrumentorum cenſura obſervandas tradit Mabillonius, eas rite explicatas comprobo & amplector omnes, ut pote quas in examinandis chartis veteribus noſtris, quarum nonnullas damnavi, operam dedi obſervare.* nec eo loci non laudat vir eruditus caput ſextum libri tertii de re Diplomatica, ubi Mabillonius illas re ipſa Regulas ex iis quæ erant obſervata ſuperius, velut epilogo & concluſione quadam expreſſas & traditas, ſuis obſervationibus, quo uſui eſſe poſſint, illuſtrat. Huc accedit quod idem Hickeſius Marſhamum graviter inſimulat, qui in propylæo Monaſtici Anglicani inter alia ſit auſus aſſerere, chartas eo minorem habere fidem, quo majorem præ ſe ferant antiquitatem. quem *errorem*, ſic enim Marſhami opinionem appellat, ex Bedæ epiſtola egregie à Mabillonio, ad cujus verba lectorem remittit, refutatum monet. Denique optat ille idem, ut ſcripta ſua ad majorem fidem iis conciliandam, quæ de chartis Anglo-Saxonum ſcripſerat, non modo cum Mardoxi formulis, ſed etiam cum Johannis Mabillonii de re Diplomatica libris conferantur. à quo ſe cum in quibuſdam diſcrepare, tum certe in multis cum eo convenire profitetur. Omitto alia plurima, quæ ille ex Mabillonio excerpſit & laudavit; ut in quibus ab eo ſe diſſentire teſtatur, ad ea me denique conferam.

Et quidem Regulas *omnes* Mabillonianas admittit & approbat Hickeſius, ut jam dictum eſt, ſed *rite explicatas*, quod Mabillonius quantopere concupierit, ne quæ à ſe eſſent in lucem edita ea in malam utique partem acciperentur, & in familiaribus colloquiis & in ſcriptis ſtudioſiſſime ſemper ſignificavit. *Omnes*, inquit, *exoratos velim, ut quæcumque à me dicta*

sunt, bona fide, æqua lance, ac salva cujusquam injuria benigne accipiant. Unde igitur illa, quam se inter & Mabillonium intercedere scribit Hickesius sententiæ diversitas? Certe vel quod Mabillonius traditas à se Regulas non recte explicarit; aut ipse Hickesius eas à Mabillonio bene explicatas parum sit assecutus. quare utra ex parte peccatum sit inquirere, atque adeo Hickesium singulas Mabillonii Regulas, severiori etiam trutina, examinantem sequi ab hoc opere non alienum puto.

I. *Primo concedo*, inquit vir eruditus, *magna prudentia ac moderatione opus esse doctis viris, qui vetera instrumenta legitime examinare velint, nec cuivis in re antiquaria ut ut erudito id temere tentandum.* Hæc est prima Regula quam ex Mabillonio laudat Hickesius. quæ etsi justa reprehensione caret, tamen *hac* eam tali nota dignam judicavit. *Summopere*, inquit, *cavendum, ne sub prudentiæ, moderationis & æquitatis prætextu instrumenta falsa aut corrupta liberentur, quæ merito damnari debent, ut Mabillonio accidit libro 3. cap. 2. ubi contra fortissima argumenta cum argumentorum umbris Dagoberti de immunitate monasterii sancti Dionysii diplomatis Dubletianum exemplar tamquam verum & genuinum æquitatem & moderationem obtendens propugnat.* Quis hæc legendo non putet Mabillonium pro Dagobertino sancti Dionysii vulgato per Dubletum privilegio tamquam pro aris & focis decertasse; aut ab eo prolatum fuisse hoc diploma in sinceri & inviolati omnino specimen instrumenti; eoque Regulam suam incerto exemplo debilitasse. Et tamen de hoc privilegio nihil habet eo loci Mabillonius, neque illud usquam in toto rei Diplomaticæ opere ab omni prorsus vitio vindicavit. Immo, quod sane mirum est, eo ipso loco qui ab Hickesio laudatur, diserte declarat Mabillonius nolle se quidquam de ejus privilegii αὐθεντίᾳ pronuntiare; sibi satis esse, quod auctoris cujusdam de illius cum altero exemplari comparatione judicium æquum non esse demonstrarit. En ipsa Mabillonii verba: *Non jam attingo rem ipsam, neque de his duobus diplomatibus judicium ferre in animum induxi: sed tantum inquiro in modum ac fundamentum censuræ.* Deinde post quam censoris argumenta expendit accuratius, iterum pronuntiat se *in rem ipsam* nullatenus inquirere, sed in falsas regulas, quas auctor novus in examine diplomatum esse adhibendas male contendebat. Itaque sincerum-ne sit an adulterinum Dagoberti diplomatis exemplum, parum interest ad auctoritatem huic Mabillonii regulæ conciliandam aut detrahendam. nec proinde ea regula abusus fuisse dicendus est in tuendo eo instrumento, quod minime tuendum suscepit. Felicior-ne fuerit Hickesius in secundæ Regulæ expositione videamus.

II. *Semper cum favore judicandum esse, ubi res longa possessione firmata est, ut leges civiles & canonicæ præcipiunt.* Neque hanc Regulam improbat Hickesius, monet tamen eam præcipue ad *judicem forensem qua forensem* spectare. quod quidem negare nolim. At quis possit infitiari hanc Regulam, quia rectæ rationi consentanea sit, & à judice forensi, & à quolibet viro bono & prudenti esse potissimum admittendam. Quid enim in quolibet litis genere iniquius, quam velle ut qui possessor pacificus, statim pro illata lite, quasi jure spoliatus e possessione deturbetur? Quod si hoc injustum fuerit, æquum est profecto, ut qui possidet possideat, donec ab adversario falsi aut injusti convincatur. Scio id esse discriminis inter dimicationes forenses & litterarias, quod in foro post certum spatium

annorum, nulla ſuperſit ad judices provocatio: at contra in arte à falſis vera diſcernendi, nullum tempus eſt propulſandæ falſitati præfinitum, nulla adverſus veritatem præſcriptio. Hoc quoniam in opere Diplomatico non ſemel eſt declaratum, non eſt metuenda ulla in hujus Regulæ uſu perverſa interpretatio; fruſtraque vir eruditus multa congeſſit de chartis, quas à monachis ut ſua bona adverſus direptores tuerentur, non dolo malo ait eſſe fabricatas. Nam hoc ipſo quod falſæ ſunt, & damnavit omnes, & ab omnibus damnandas eſſe cenſuit Mabillonius. Non magis HicKeſium juvat quod de Dubletiano Dagoberti privilegio pro immunitate ſancti Dionyſii iterum ſcribit; quandoquidem Mabillonius, ut mox dictum eſt, verum-ne illud ſit an falſum, aut omni vitio carens, nuſquam inquiſivit.

III. Regula eſt. *Non ex ſola ſcriptura, neque ex uno ſolo characteriſmo, ſed ex omnibus ſimul de vetuſtis chartis pronuntiandum.* At, inquit HicKeſius, *cavendum eſt ne auctoris exemplo chartam plures characteriſmos habentem, unum ſolum habere dicamus.* Certe id cavendum maxime docet ipſa Regula, ſi quidem non ex uno ſolo characteriſmo, ſed ex omnibus ſimul de vetuſtis chartis pronuntiandum eſſe diſerte præſcribit. Unde nihil attinet cum HicKeſio chartas opponere Ingulfianas, quas, ſi ei credimus, vindicare volens Mabillonius, vitium unum excuſavit, de ceteris tacuit. nihil enim ibi de illis chartis habet: quæ vero alias de chartis illis Mabillonius obſervavit, nempe libro I. capite VIII. nihil ad hanc Regulam pertinent. Loco autem laudato, de his agens quæ in veteribus inſtrumentis à ſemidoctis quibuſdam temere addita vel interpolata paſſim inveniuntur, in exemplum proponit chartas illas ab Ingulfo relatas, in quibus occurrit mentio *monachorum nigrorum*, quam quidem vocem Mabillonius non ab Ingulfo ipſo, ſi quidem ejus ætate nondum videtur fuiſſe in uſu; ſed ab aliquo recentiori monacho fuiſſe additam monet. at ibi quæſtio non erat de chartarum illarum veritate aut falſitate. quare nil mirum eſt, ſi tunc eas ad ſeveriores criticorum regulas non examinaverit vir eruditus, cum ſatis eſſet de his quæ ad argumentum ſuum pertinebant, eo loci diſputare.

IV. Regula eſt. *Unum aut alterum defectum, modo eſſentialis non ſit, legitimis autographis obeſſe non debere.* Quæ Regula HicKeſio incerta, nec immerito quidem, videtur, quamdiu inter eruditos de defectibus illis eſſentialibus non conſtiterit. *Utinam*, ait, *vir egregius*, Mabillonium intelligit, *ſi quis umquam alius, nigrorum monachorum clypeus & ornamentum, eſſentialem defectum, ſive letale vitium, cum quo ſolo diploma conſtare nequit, definiendo explicuiſſet, ut in diſceptando de veteribus inſtrumentis illorumque fide, ipſe ſua definitione poſſet eſſe definitus.* Hæc HicKeſius, ſcilicet quaſi Mabillonius notas aliquas, quibus falſæ chartæ diſcerni poſſint à veris, in opere Diplomatico certas nuſquam protuliſſet. quod tamen ipſum in toto paſſim opere diligentiſſime eſt ab illo præſtitum, ubi præſertim de admittendis aut rejiciendis diplomatibus, idque perſæpe, tractatum eſt. Sed ne quis id à me gratis dictum putet, proferre libet aliquos defectus ita eſſentiales, ut autographa inſtrumenta, in quibus illos invenias, Mabillonii judicio debeant tamquam falſa fictaque repudiari. Ejuſmodi ſunt in diplomatibus primæ ſtirpis Regum noſtrorum, Invocatio ipſis præpoſita, Indictio & annus Incarnationis in notis chronicis,

nicis, vox *feudi* in textu: Item ſigilla appenſa ante ſæculum duodecimum; in appenſis lilia ante Philippum Auguſtum; nomina perſonarum quæ poſt datum diploma vixere in ipſo expreſſa contextu, aut in ſubſcriptionibus prima manu exarata; illarum item, quæ longe ante illud tempus obierant; contextus omnino vitioſus, & alia ejuſmodi quæ lector ſtudioſus in evolvendo opere Mabilloniano per ſe facile deprehendet.

At, inquit Hickeſius, *privilegium Epiſcoporum pro Curbionenſi monaſterio conditum dicitur tempore Theoderici regis, quod tamen* Mabillonius *conditum eſſe fatetur tempore Chilperici. Id vero illo ipſo judice non eſſentiale vitium diplomatis eſt, quo perimitur privilegium, ſed error ſcriptoris non admodum periti, cui proclive fuit errare.* Hæc vir eruditus adverſus Mabillonium, quaſi ille quod privilegium Curbionenſe ſub Chilperico rege datum eſt, idemque tamen Theoderici regis nomen præfert, illud ipſum, errore tam immani quaſi reclamante, pro legitimo protuliſſet. At neſcio quo pacto excidere potuit Hickeſio, viro ceteroquin erudito & accurato, ut locum Mabillonii impugnare fuerit aggreſſus, quem aut ipſe non legerit, aut certe legerit tam oſcitanter, ut ejus ſenſum, abſit verbo injuria, non fuerit aſſecutus. Certe non dubito quin Hickeſius vir ſit haud minus bonæ fidei quam eruditionis profundæ: atque adeo rem uti ſe habet proferam in medium, paratus cum Mabillonio meo, ſi quid hac in re peccaverit, in Hickeſii reprehenſionem incurrere. Privilegium Curbionenſe jam antea à ſe editum non ſemel in libris de re Diplomatica laudavit Mabillonius. Datum eſt Carolo Calvo regnante, anno Chriſti DCCCXLIII. ut ejus notæ, bonæ illæ quidem, ſatis indicant. In eo vero Epiſcopi, ſive notarius qui inſtrumentum ſcripſit, aïunt illud monaſterium regnante Theoderico rege fuiſſe conditum; id tamen ſub Chilperico factum fuiſſe probabilius cenſet Mabillonius, ex vita ſancti Launomari, quæ ſcripta erat ab auctore tum, cum privilegium conceſſum eſt, jam vetuſto. Ex his illud perſpicuum eſt, in ipſis inſtrumenti notis, aut in deſignando rege, qui quando privilegium conditum eſt imperabat, ineſſe nihil erroris, uti incaute ſcripſit Hickeſius. Itaque hoc uno peccatum eſt, quod illius chartæ ſcriptor apprime non calluerit ea quæ ducentis ferme annis ante ſuam ipſius ætatem contigerant; ſive quod putaverit Theodericum regnaſſe, quando primo monaſterium Curbionenſe conditum fuit. quod tamen ex vita ſancti Launomari patet non eſſe veriſimile. At quis non videt veniam eſſe dandam his erratis, quæ in chartis & in veteribus auctoribus deprehendi ſolent. Error quidem eſt, fateor, ſed ſcriptoris non chartæ, ac proinde non debet ipſius auctoritati quidquam detrahere: alioquin omnia Pontificum & Imperatorum, vel aliorum Principum diplomata, in quibus donatio Conſtantini facta Romanæ Eccleſiæ, aliaque ſimilia incerta, aut etiam falſa commenta laudantur, inter adulterina rejici oporteret. quod ſane neque Hickeſius, nec alius quiſquam vir doctus dixerit.

V. *Hiſtoricorum aut Inſcriptionum teſtimonia legitimis chartis non ita præjudicare debere, ut illorum præferatur auctoritas.* Huic Regulæ non refragatur Hickeſius, eo maxime quod ab auctore additum ſit, hiſtoricos & titulos non *ſemper* in diplomatum præjudicium citari debere. quippe hoc certum eſt, tam etſi frequenter à criticis hiſtorici & tituli adverſus diplomata citari ſolent. quod quoties accidit, documento eſt chartas

illas accuratius esse examinandas quidem, neutiquam vero, nisi constet error, proscribendas.

Adde viris etiam doctissimis quandoque excidere, ut aliquid certum exstiment, quod tamen re accuratius expensa falsum postea deprehenditur. Sic HicKesius, quem sane in rebus potissimum Anglosaxonicis eruditissimum esse nemo negabit, Turketuli statuta apud vulgatum Ingulfum adulterata esse censet, ob vocem *sempectam* ab eo auctore adhibitam. *Cum vox illa*, inquit, *Anglosaxonibus ignota, in nullis instaurati monachismi regulis vel monumentis ante conquestum occurrat, ne quidem in iis quorum Edgarus & Dunstanus fuerunt auctores, quibus Turketulus erat coævus.* Et tamen hæc vox in ipsa Benedictina regula à Dunstano recognita habetur, quam Regulam sanctus Anselmus ejus sæculo sequenti successor laudavit.

VI. Ultima regula est, *Additiones incarnationis, indictionis, glossematum, aliorumque similium, maxime in exemplis seu apographis, non officere instrumentorum veritati.* Mirum est quam vehementer invehitur in hanc Regulam HicKesius. Hanc dolosam & fallacem, hanc tamquam ad omnia in diplomatica arte evertenda inventam & natam appellare non pudet. At pace illius dixerim, non tam atroci digna nomine est hæc Regula, si recte intelligitur. Recte autem eam intelligi vult Mabillonius, quod quidem facile demonstrari potest. Agè, videamus quonam pacto eam *fallacem ac dolosam* dicat Hickesius. Ob tria, inquit, *primo quod ait* Mabillonius *additiones incarnationis*, &c. *secundo quod ait* MAXIME IN APOGRAPHIS, *quibus via sternitur ad vindicandum quodvis falsissimum corruptissimumque donationis diploma, etsi* AUTOGRAPHUM, *in quo forte annus incarnationis cum tempore donatoris*, &c. *non conveniat. Hoc enim cum accidat, facile liberabitur dicendo cum Mabillonio instrumentum istud esse vitiosum apographum, in quo imperitus scriptor annos incarnationis addiderit. Tertio in illo fallax videtur regula quod non constat an de additionibus istis seorsim vel omnibus simul sumtis intelligi debeat*, &c. Unde concludit Hickesius *sic comparatos esse Mabillonii libros, ut nullum fere tam grave crimen in reum diploma intentari possit, quod Mabillonio patrono aut illius artibus facile depelli nequeat.* Hæc sunt quæ ab HicKesio quàm graviter prima quidem specie objiciuntur, tam facile possunt ita resolvi, ut nulla supersit adversus regulam Mabillonianam difficultas. Et quidem, quantum ad priora duo capita, in hoc fallitur vir eruditus, quod existimet posse aliquem, si vetus instrumentum quod pro autographo proposuisset, aliter non posset à falsitatis censura liberare, mutata sententia respondere ipsum non esse autographum, sed pro apographo haberi debere. *Hoc enim si accidat*, inquit HicKesius, ut mox observabam, *liberabitur dicendo cum Mabillonio esse vitiosum apographum.* At Mabillonio imponit vir eruditus, nec dixit umquam, aut scripsit vir, si quis alius, constantis fidei & sinceri pectoris, sic mutata sententia autographa in apographa posse ad libitum quasi transformari. Quamobrem quidpiam chartæ veteris examinare qui velit, id ei ante omnia observandum est, utrum charta quæ proponitur, pro autographa haberi debeat, an sit tantum modo exemplum in chartario aut in pagella volatili ex originali transcriptum: atque hoc semel ita constituto, jam non licet ea de re ad arbitrium mutare sententiam. autographa enim ut autographa exa-

minari debent, habentque suas utique conditiones, quæ apographis congruere non possunt: sicut & apographis multa permittuntur, quæ autographis non conveniunt: nec facile est cuivis ea de re imponere, cum ab aliis alia certis quæque notis discernantur. Quod si omnino certum sit hoc principium, uti revera est, ruunt plane duo prima Hickesii capita, nec Mabillonianæ regulæ ullatenus præjudicant.

Jam vero si quæratur, possit-ne aliquid additamenti autographis, eorum sinceritate salvâ & integrâ, accedere: id fieri posse haud infitior, si modo id additamenti extra chartæ contextum habeatur. atque inde autographis vix mali quidquam afferri posse certum est, cum difficile non sit cuivis perito ea quæ prima manu exarata, ab illis quæ posteriori ætate addita fuerint, discernere; atque adeo de ipsius autographi sinceritate, rejectis aut expositis additamentis, planè judicare.

Superest itaque, ut quod tertium objectum est ab Hickesio diluamus. Hôc Mabillonianam sextam regulam fallacem esse contendit Hickesius, quod, inquit, non constet an hæc Regula de additamentis omnibus simul, an de iis separatim intelligenda sit. Sed vide quomodo fallaciam inesse probet. *Præsertim*, inquit, *si phrasim* ALIORUM SIMILIUM *consideres, quæ ad tot quot quisque vult diplomatis vitia significanda ampliari potest.* Itaque juxta hanc Hickesii interpretationem sexta regula à Mabillonio admissa, talis est, ut etsi *additiones*, &c. *uno verbo, quæcumque vitia in diplomate deprehendantur, ejus tamen veritati officere non debeant.* Quod quantum sit à Mabillonii & à verborum ejus sensu alienum, & *phrasis* ipsa *aliorum similium* ab illo adhibita, & exempla ad firmandam regulam appositè subjuncta, penitus demonstrant.

Nam, ut à *phrasi* incipiam, hæc Mabillonii verba: *Additiones incarnationis, indictionis, glossematum, aliorumque similium in chartis maxime apographis,* quocumque torqueas, ea numquam ad quælibet & quantalibet diplomatum vitia designanda, ut quidem mihi videtur, poteris accomodare. Et certe mirum est virum eruditum, qui se omnes Mabillonii regulas, si rite explicentur, approbare paullo superius professus fuerat, hanc isti adeo iniquam explicationem adstruxisse, ut eam veluti fallacem & dolosam repudiaret.

Sed esto. hæc phrasis ambigua fuerit, & ad vitia quæcumque significanda, quod tamen verum esse nequit, possit extendi: hunc certè sensum etiam submovent exempla ab ipso Mabillonio in Regulæ suæ explicationem adducta ex Beda & aliis auctoribus: ex quibus manifestum est, additiones in ipsa regula designatas protrahi non posse nisi ad unam aut paucas omnino voculas, quæ scilicet ad alicujus nominis aut litteræ explanationem adhibitæ fuerint, vel adjunctæ ad denotandum incarnationis annum, aut quid simile quod notæ in autographo appositæ non satis apertè designarint.

Nunc verò quàm longè abfuerit Mabillonius ab excusandis omnibus diplomatum vitiis, facile probari potest ex Regula quinta, quam Hickesius loco quarto retulit. In ea quippe *defectus* chartarum alii ita essentiales esse dicuntur, ut si vel unus ejusmodi deprehendatur in aliquo instrumento, illud hoc ipso auctoritatem omnem amittat; alii tales sunt, ut etsi *unus aut alter* in aliquo diplomate occurrerit, *legitimis tamen autographis obesse non possint*, adeoque leves esse oportet: quos reipsa paullo

inferius *leviores* appellat Mabillonius. Hac autem semel admissâ regula, facile solvitur gravis ille scrupulus, quo Hickesius affirmat se pungi, scilicet *additiones omnes*, quo nomine quælibet vitia intelligi posse de suo interpretatur, an simul, an seorsim in veteribus instrumentis Mabillonii judicio inveniri sic possint, ut eorum sinceritati nihil officiant. Cum enim diploma juxta regulam à Mabillonio ipso prolatam, vel ob unicum defectum essentialem pro falso haberi debeat; & aliunde vix defectus unus aut alter *non essentialis*, seu levis, in chartis sinceris admitti possit, frustra inquiritur an juxta Mabillonii sensum omnia diplomatum vitia simul aut seorsim in veteribus instrumentis, salvâ eorum integritate, ferri possint.

At, inquit Hickesius, quæ *verbo* ponit Mabillonius, re tollit; &, ut *verbo* dicatur, ita comparati sunt ejus libri, ut crimen fere nullum tam grave in reum diploma intentari possit, quod illo patrono aut illius artibus facile depelli nequeat. Id probare nititur vir eruditus recensendo vias omnes, quas Mabillonium ad propulsanda quælibet diplomatum vitia suppeditasse existimat. Si enim, inquit, scriptura objiciatur; dicet Ma-
» billonius non ex sola scriptura judicandum; si Historici & tituli cum di-
» plomate non concordent, respondebit etiam in Historicos & titulos errata
» irrepsisse; si voces & phrases inusitatæ occurrant, aut nomina hominum
» qui tunc non vivebant cum data est charta, id ex imprudentiâ aut levi-
» tate scriptorum contigisse dicet, qui talia in apographa immiserint; si
» anni male designati, aut per incarnationem seu aliam epocham contra
» usum temporis indicati inveniantur, id additum fuisse affirmabit à sciolis
» explicationis gratia; denique si quælibet alia vitia obtendantur, ea refun-
» dentur in librarios, qui nonnulla in apographis temere supplere voluerint
» quæ in autographis non habebantur: atque eo pacto nullum esse instru-
» mentum constabit, quod nequeat ab antiquario Mabillonii sectatore ex-
» cusari.

Prius quàm his veluti criminationibus satis fiat, quædam sunt necessariò præmittenda. 1°. Certum esse Regulas à Mabillonio propositas cùm non perniciosas esse, tum vero si bene, uti jam sæpe ab ipso Hickesio dictum observavimus, explicentur, utilissimas, sic ut idem Hickesius eas se adhibuisse professus fuerit in Anglo-Saxonicarum chartarum sinceritate indagandâ; aliosque qui voluerint eidem studio operam dare, ad illud idem præstandum invitarit. 2°. Chartas veteres, ut de earum sinceritate pronunciari tutò possit, non modo cum unâ aut alterâ regulâ, sed cum pluribus, immo si res ipsa postulat, cum omnibus esse conferendas. 3°. Denique multum interesse inter instrumenta autographa seu archetypa, & eorum exempla, quæ vulgo apographa appellantur, ex prioribus transcripta; quippe cum priora multo sint majoris auctoritatis, strictiori etiam censura discutienda sunt. His positis ad Hickesiii objecta respondendum.

Et primo quidem, de scripturæ characterismo sic habet: *Si ex manu forte constat diploma aliquod eo tempore quo confectum esse attestatum est non esse scriptum, tum ex sola scriptura de vetustis chartis obtendet* Mabillonius *non esse pronuntiandum: quia non unum est in uno sæculo unaque provincia scripturæ genus.* Hæc Hickesius, magis fidenter quàm verè, aut certe indicet ubi Mabillonius umquam scripserit diploma, de quo *constaret non esse scriptum eo tempore quo scriptum dicitur*, quocumque modo posse salvari. Hoc certe commentum neque Mabillonio umquam, neque

neque cuivis homini ſano venit in mentem. Ait quidem Mabillonius, ſic enim Hickeſius refert, non ex ſola ſcriptura judicandum de veritate diplomatis; ſed aliquid ſubjungit quod reticet Hickeſius, nempe tunc, immo ſemper, ex aliis quoque characteriſmis expendi rem debere, atque non niſi ex omnibus ſimul de vetuſtis chartis eſſe pronuntiandum.

Certe quod non ex ſola ſcriptura, aut ex quolibet alio characteriſmo ſolo res dijudicanda ſit, ipſemet Hickeſius alias, cum nempe hanc regulam paullo ſuperius expenderet, propugnavit. quare mirum eſt hic in Mabillonio reprehendiſſe, quod antea ad veritatem chartarum indagandam neceſſarium eſſe pronuntiarat. Unde itaque pondus & pondus? aut quare Hickeſius primam Regulæ Mabillonianæ partem hic refert, aliam reticet? Verum cum id unum ſuſceperim, ut Mabillonii regulas propugnarem & accuſarem neminem; qui fuerit in hac diſceptatione animus Hickeſii, nolo inquirere. At Regulam de ſcripturis chartarum indagandis à Mabillonio propoſitam, certam eſſe ac tutam non inficiabitur quicumque eam bona fide ac ſine partium præjudicio examinare voluerit. Etenim ſcriptura in chartis, vel aperte vitioſa eſt; atque tunc immanis eſt defectus, qui in diplomate ferri non poteſt: aut cum aliis ætatis ejuſdem ſcriptis haud dubiis ita conſentiens, nullus ut appareat ambigendi de ſcripturæ ſinceritate locus: aut denique adeo ambigua eſſe poteſt, ut difficile ſit viro docto, in his etiam rebus apprime verſato, de illius ſinceritate tuto pronuntiare. Ad primum aut alterum ſcripturæ genus, cum nulla oriri poſſit de utriuſque conditione difficultas, nihil attinet Regula. Si vero ſcriptura ambigua ſit, tunc ad vindicandum diploma non ſatis eſt reſpondere *ex ſola ſcriptura rem non eſſe judicandam*, uti Mabillonio imponit Hickeſius; ſed alii quoque chartæ characteriſmi accurate examinandi ſunt, nec de ejus vetuſtate eſt, niſi ex omnibus ſimul, uti præſcribit Regula, pronuntiandum. Non enim, ut alio in loco ſcite obſervavit Mabillonius, ex indiciis aut characteriſmis ſeorſim ſumtis, ſed ex illorum omnium toto complexu conſtat veterum inſtrumentorum veritas ac fides. quæ quidem rerum congeries à nullo quantumvis ſubtili falſario ita confingi poteſt, ut inibi falſi indicium ſubeſſe antiquarius quiſque peritus & ſagax non ſtatim odoretur. Ex his patet quam certa ſit & prudenter inſtituta à Mabillonio de ſcripturis chartarum regula, ut à viro etiam eruditiſſimo non potuerit niſi obtruncata impugnari.

Idem dicendum de ſequenti. *Si*, inquit Hickeſius, *Hiſtoricorum & titulorum teſtimonia tempori vel loco datæ chartæ contradicant, illorum tamen auctoritas non præferenda eſt, quantumvis ſint authentici & æquales: quippe quod errata non levia auctoribus aliquando ſubrepunt.* Hanc difficultatem facile ſolviſſet Hickeſius, ſi voculam *ſemper*, quam à Mabillonio in expoſitione regulæ adhibitam ipſemet paullo ſuperius obſervaverat, hic non reticuiſſet: quippe ſic intelligenda eſt, *Si Hiſtoricorum*, &c. *illorum auctoritas non ſemper præferenda*, &c. quod ſane veriſſimum eſſe, Hickeſio ipſo fatente & laudante, certum eſt. Quam igitur regulam paullò ante uti veram admiſerat Hickeſius, hanc poſtea velut evitandæ cenſuræ à Mabillonio adhibitam, nullo jure nullâ ratione reprobavit. Jam vero ſi quæritur quid facto ſit opus, cum chartis, quæ alias bonæ notæ videntur, contrarii ſunt Hiſtorici nonnulli ætate æquales, aut tituli certi, nec dubii: cave reſpondeas, uti Mabillonio impoſuit Hickeſius, Hiſtoricorum

& titulorum auctoritatem chartis vetustis non esse præferendam: neque continuò de illarum sinceritate audeas quidquam, re incognitâ, judicare. Id numquam docuit Mabillonius, cujus e contrario regulæ omnes eo potissimum pertinent, ut nullæ chartæ nisi consideratis accurate & circumspectis diligenter bonis & malis notis admittantur aut rejiciantur. Ea itaque occasione consulendi sunt alii ejusdem ætatis historici, & vetera instrumenta si quæ sint; ceteri etiam chartæ characterismi diligentius expendendi: denique, ut supra ipsis Mabillonii verbis observabamus, nullum nisi cunctis mature & prudenter ponderatis ea de re judicium ferendum; ne diploma re ipsa legitimum, temere & incaute definiendo, inter falsa & adulterina rejiciatur. Huc spectat Mabilloniana regulá, cujus statuendæ necessitatem variis exemplis comprobavit vir eruditus: e quibus unum idque maxime illustre si referam nemini ingratum fore confidimus. Indicta fuerat Ludovico Magno inaugurando dies, jamque cusi ea de re nummi, variaque documenta edita, cum ecce nescio qua causa, procrastinata res. Ipso nihilominus unctionis die data sunt aliquot diplomata, in iisque notatus dies alius ab eo, quem nummi & alia monumenta præferebant. Quid ergo? rejicientur ista diplomata quæ à certis illis instrumentis discrepantia reperientur? Id verò nefas. sunt enim verissima & incorrupta illa, adeoque penitus admittenda. Hoc igitur exemplo uno recte ac prudenter hanc regulam à Mabillonio pronuntiatam fuisse fatendum est; quod non semper in diplomatum injuriam citari debeant historici & tituli, quamvis æquales & authentici.

Cetera quæ objiciuntur ab Hickesio ad apographa seu chartarum exempla potissimum spectant, adeoque nihil fere pugnant, ut jam monuimus, adversus archetypa; nec multum proficiunt erudito viro, probare volenti Mabillonianarum ope & auxilio regularum posse chartas omnes etiam vitiosissimas velut in tuto collocari. Verum, ut jam diximus, etsi exempla tantæ auctoritatis non sunt, quantæ ipsa diplomatum autographa, certum est tamen ea nisi prius introspiciantur, non esse penitus rejicienda. nam & omnino fidem, si legitima sint, merentur; & aliquem auctoritatis gradum, si defectus habeant sed non essentiales. Unde patet operæ pretium fuisse statuere regulas aliquas, quibus ejusmodi sincera chartarum exempla ab adulterinis, aut à certis dubia secerni possint.

Hic sanè locus esset disputandi fusius de speciebus ac conditionibus chartariorum, in quibus hæc instrumenta potissimum asservantur, nisi id jam abunde fuisset præstitum ab ipso Mabillonio, maxime libro III. cap. V. quare satis est observare chartarum exempla, quæ aut talibus in libris habentur, aut in variis collectionibus seu historiis edita sunt, ad tres omnino classes posse revocari. Ex his enim nonnulla sunt sinceris certisque chartis ita consentanea, vix ut eis quisquam possit, maxime si ab aliquot sæculis descripta sint, fidem derogare. & quidem meritò. nam ut nihil dicam de sacris libris, si patrum & quorumvis auctorum operibus, si legibus & Regum edictis, quæ nisi in exemplatis codicibus non habemus, nemine dissentiente, fides adhibeatur: cur non habebitur etiam chartis? cur ob id solum rejicientur quod autographæ non sint? certe eadem ratio utrobique est, eadem exemplorum conditio diplomatum ac ceterorum scriptorum: & veterum quidem auctorum opera si reipublicæ utilia sunt, chartas etiam ad publica privataque commoda interdum ma-

ximi esse momenti nemo negabit. Contrà in secunda classe reponimus ea chartarum exempla, quæ omnino vitiosa sunt, informia, gravibusque respersa mendis, & quæ nemo velit admittere. At præter apographorum species istas duas, tertia est inter utramque media, ad quam videlicet pertinent exempla nonnulla, quæ etsi præ se ferant non obscuras bonarum chartarum notas, habent tamen vitia quædam, quibus earum auctoritas non parum minuitur. Verùm ejusmodi vitia, quæ in autographis intolerabilia essent, cum potuerint in exempla quandoque irrepere salvâ diplomatis substantiâ; visum est Mabillonio accuratius & diligentius de ejusmodi chartarum malis & bonis notis inquirere, ne hæc monumenta, quæ non modo ad historias illustrandas, sed etiam ad dirimendas controversias maximo usui esse possunt, defectu regularum inutilia reddantur. Huc potissimum spectant quæ septimâ regulâ docet vir optimus de additionibus Incarnationis, Indictionis, Glossematum, aliorumque similium, quæ à notariis, amanuensibus, aut chartarum collectoribus inscienter nec dolo malo fieri potuerunt.

At immerito Hickesius, aut alius quilibet, occasionem sibi oblatam putet ad accusandum Mabillonium, quasi has chartas in specimen bonarum sic protulerit, ut etiam eo nomine vitiosissima quæque diplomata salvari possint ab antiquario sollerti, qui Mabillonianas regulas optime calluerit. Legat & perlegat libros Diplomaticos quicumque volet: inveniet quidem à Mabillonio scriptum, ejus generis diplomata haud inutilia fore viris eruditis, qui probe sciunt separare pretiosum à vili; ipsos etiam defectus talium chartarum non omni excusatione carere; additiones illas, aut leves mutationes, ab amanuensibus aut chartariorum ordinatoribus potuisse ad majus, uti putabant, legentium commodum aut posterorum eruditionem intrudi absque dolo, & integrâ veritate. at illa diplomata absque nævis esse, & in probatissimorum exempla posse proponi, nec aperte, nec obscure usquam dixit aut scripsit vir veritatis amans, & si quis umquam, mirè simplex & candidus. Id patet ex iis quæ habet, ipso referente Hickesio, de descriptione bonorum parthenonis Suessionensis, quam in talium instrumentorum exemplum protulit his verbis: *Tenor ac series* hujus descriptionis ***nihil non bonæ antiquitatis sapit, convenitque prorsus cum genio sæculi noni; tametsi chronologici characteres & quædam subscriptiones vitiosæ sunt.*** Et infra: ***Optimæ notæ contextus ipsius monumenti, & omnium eruditorum judicio genuinus, tametsi alicubi vitiatus.*** Ita scilicet admittit Mabillonius, quod in isto & in aliis instrumentis laudabile est, ut eorum vitia minimè dissimulet: nec ea proponit ut exempla purorum penitus ac sincerorum diplomatum, multo minus ut autographa, quamvis ea ex legitimis & minimè dubiis instrumentis descripta esse non dubitet: quorum proinde auctoritas alicujus momenti debet reputari apud eos qui veritatem amant, etiam cum in caligine delitescit. Et quidem non Mabillonius modo, sed etiam Sirmondus, Chesnius, Sammarthani, Ughellus, Mireus, Cointius, Labbeus, Baluzius, & quotquot hactenus fuere rerum illarum periti, his monumentis, occasione datâ, usi sunt: neque argumenta inde eruta, cum in describendis rebus historicis, aut in litterariis concertationibus; tum in aliis quoque controversiis dirimendis, probare passim atque laudare dubitarunt.

Hinc liquidò patet non eum fuisse Mabillonium, qui chartas omnes

& bonas & malas ſine delectu & diſcrimine propugnaret. Non itaque ſine injuria dici poteſt conſtitutas ab illo regulas eo pertinere, ut chartarum vitia quæque peſſimarum excuſentur. at contrà potius multum inſudavit vir doctiſſimus in iis ita comparandis, ut quilibet antiquitatis ſtudioſus earum ope, quid in veteribus inſtrumentis bonum legitimumque ſit, quidve malum aut vitioſum, poſſit deprehendere; unde, omnibus attentè prudenterque conſideratis atque perpenſis, de earum ſinceritate aut falſitate certum pro humana conditione judicium ferat. Et ſane cum æque interſit reipublicæ chartas legitimas ab adulterinis ſecerni, atque damnari falſas: nil mirum eſt, ſi non minus laboraverit Mabillonius in liberandis ab injuſta cenſura legitimis inſtrumentis, quam in reprobandis falſis & omnino depravatis.

An vero in culpâ ſit, quod his regulis, quas earum cenſor ac pæne adverſarius Hickeſius faſſus eſt eſſe legitimas ac bonas, abut poſſiti non nemo, judicent alii. Ego certè, etſi nihil ſit adeo ſanctum aut inviolabile, quod homines mali ſuam in perniciem vertere non poſſint, aſſeverare non reformido futurum, ut qui jam in his ſtudiis verſatus & expertus, bona fide & æqua lance has regulas cum earum explicationibus in veteribus inſtrumentis inſpiciendis obſervare voluerit, non modo non hallucinetur ipſe in ſecernendo vera à falſis; ſed nec facile à quovis alio, etiam callido & ſubtili falſario, in errorem poſſit induci.

Et quidem quo jure cadere poſſit in Mabillonium vel umbra ſuſpicionis, tamquam ſi de re Diplomatica libros eo potiſſimum animo conſcripſerit vir pius, ut Ordinis ſui diplomata etiam vitioſa à falſi crimine liberaret; cum certum ſit id operis ſuſceptum ab illo fuiſſe, ut nonnullorum diplomatum falſitatem, quæ à viro erudito in bonorum ſpecimen incautè prolata fuerant, detegeret. quod quidem, adverſario etiam fatente, ita præſtitum eſt, ut uterque tandem in eamdem ſententiam convenerint. Quæ porrò regulæ hac occaſione à Mabillonio adinventæ ſunt, has Hickeſius probavit quidem, at conſecutiones, quæ Mabillonii non ſunt, ipſi perperam attributas impugnavit. Ego vero & regulas, & germanas regularum expoſitiones ex Mabillonio ipſo ſumtas pro mea facultate propugnare ſum conatus: ſi minus benè ac feliciter, id non cauſæ ipſi, ſed meæ tenuitati tribuendum. Viveret vir, niſi vitam alteram iſta meliorem exſpectaremus, immortalitate dignus! nec dubium quin ſi ipſe, uti meditabatur, ſenſum ea de re ſuum aperuiſſet, difficultates omnes ab Hickeſio propoſitas ita fuiſſet explanaturus, ut jam de Regularum ſubſtantia cum illo conſentiens, nullâ amplius conſequentiarum diverſitate ab eo diſcreparet: atque ita tandem Hickeſio, exemplo Papebrochii, à quo ſtare ſe declarat, ad Mabillonium accedente, una eademque trium præſtantiſſimorum virorum in rebus Diplomaticis ſententia feliciter concordaret.

PRÆFATIO AUCTORIS.

DUÆ res ad ſubeundum hoc opus me impulerunt; nempe utilitas argumenti cum novitate conjuncta, atque defenſionis neceſſitas. Hanc neceſſitatem probat operis occaſio, quam libri primi initio expoſui: utilitatem ipſe argumenti conſpectus. Totum diſtribuimus in libros ſex: quorum tribus primis præcipuam rei ſummam exſequimur: in quarto agimus de Regum Francorum Palatiis, quorum notitia pendet maximè ex diplomatibus, ipſiſque illuſtrandis non parum confert: in duobus poſtremis libris ſpecimina in æs inciſa, variaque monumenta proferimus in ſuperiorum librorum probationem. *Tunc* enim *dignum operæ pretium venit, cum inter ſe congruunt præcepta & experimenta.* Hæc ob Lectoris oculos breviter, quoniam ſuis locis abunde explicata ſunt, exponere ſatis fuerit: ne ſi ea fuſiùs perſequeremur, eadem iterum repetere neceſſe foret. Quintil. lib. 12. cap. 16.

Quàm primùm verò ad perficiendum incœptum me accinxi, in primis exiſtimavi opus eſſe diligentiâ: ob idque varia eccleſiarum ac monaſteriorum archiva perſcrutari, ac per ſodales noſtros amicoſque conſulere ſtatui. Et quoniam præcipuus adverſariorum conatus in Dionyſianum archivum exſertus fuerat; accuratè ſingulos ejus forulos revolvi cum ſocio meo Michaële Germano, cujus ſedulitas atque induſtria mihi numquam defuit. Acceſſit etiam in laboris ac diligentiæ conſortium noſter Claudius Stephanotius, qui pleraque Galliæ transligeranæ archiva indefeſſo ſtudio perluſtravit. Præter ea in alia etiam loca profecti ſumus, nempe in Campaniam, Lotharingiam, vicinaſque provincias, quarum tabularia diligenter excuſſimus, faventibus ultro religioſiſſimis viris Benedictinæ Congregationis S. Vitoni, qui nobis nihil clauſum, nihil inviſum reliquerunt. Ad hæc libros editos, qui è re noſtra erant, cùm eos, qui criticen de ſingularibus inſtrumentis continebant; tum illos, qui chartarum collectiones complectebantur, ſtudioſè revolvimus. His enumerandis ſuperſedeo, ne in venditando labore noſtro immodicus videar: cùm alioqui ſingulorum nomina & vocabula ſuis locis adſcripta ſint.

At non poſſum temperare à commemorandis beneficiis laudatiſſimi viri

ã ã

Antonii Vionis Herovallii, qui quotquot ex universis Gallicanis ecclesiis corrogare valuit chartaria seu instrumenta, ea plena & liberali manu in nos contulit: adeo ut instar publici cujusdam archivi nobis fuerit, ut est litteratis omnibus instar patroni singularis.

Jam verò diligentiæ moderationem conjungere operæ pretium duxi, ratus ut in moralibus civilibusque rebus, sic in artibus omnem definitionem esse periculosam, præsertim in illis, quæ necdum penitus illustratæ sunt, disciplinis: propterea quòd ex incautis assertionibus facilè in errorem inducantur alii, quibus comperta & explorata non est earum rerum cognitio. Quapropter in affirmando quod observaveram, tardus & circumspectus; in negando parcior & religiosior esse studui.

Neque tantùm hac in parte moderationem exercere visum est, sed etiam in modo ipso, sive tractandi, sive refutandi, pacato atque tranquillo, qualis Veritatis ac Christianæ religionis cultores decet. Unde ne vera quidem objecturus sum, nisi causa id exigat: mihique ob oculos præcipuè propositum fuit, ne quod mihi verbum in mentem veniret, quo quisquam offenderetur. Satius quippe arbitratus sum, fortia molliùs dicere, quàm vehementiùs. Nam quæ fortia dum dicuntur, videbantur; male sana cùm læserint, meritò reputantur. Sed hac in re opus est maximè prudentia Christiana, ut nec veritati obsit languens ac frigidus stilus; nec immoderatus caritati. Ab his legibus si quando me aberrasse contigerit, id mihi quæso benignus Lector ignoscat; & præter animum ac votum accidisse persuasum habeat.

In refellendis autem objectis atque conviciis, quæ ab iratis adversariis aliquando profecta sunt, medium tenere conatus sum, ut nec nimius essem in falsis refellendis, neque fallax in veris dissimulandis. quoniam & certam culpam tueri altera culpa est: & quascumque demum ineptas cavillationes aut accusationes refellere velle, lectoris otio est abuti. Denique plerumque contingit, ut quæ antea nullius pensi erant, defensionis inani sollicitudine graviora & pejora fiant. Si quis verò accusationibus nonnullis me non penitus fecisse satis existimet, cogitet apud se, tanto difficilius esse defendere quàm accusare, quanto facere quàm sanare vulnera facilius.

Iisdem, quas mox commemoravi, conditionibus ut studiosus quisque ad legendum huc accedat, etiam atque etiam rogo & postulo. Diligentiam adhibeat, ut totum assumat non partem, priusquam vel de opere nostro, vel de quibusvis instrumentis sententiam ferat. Non ex voculis male intellectis, aut perperam detortis insidias aut dolos struat: sed bona fide, æqua lance omnia & singula simul conferat ac perpendat, iis omnino legibus, quas in fine libri tertii à lectoribus meis requiro. Huc porro non modò diligentia & æquitas necessariæ sunt, verùm etiam maturum judicium, *quod non magis arte*, ut ait ille, *traditur, quàm gustus aut odor*. (Id. lib. 6. cap. 6.)

De stilo neque admodum sollicitus, neque prorsus ejus negligens fui: nec inutiles verborum ambages, ut ne improprium (quod aliàs significantius esset) mihi verbum excideret, affectare visum est. Non enim sinunt mores aut conditio mea, ut juveniles lepores consecter: nec sane id patitur qualitas suscepti argumenti, in quo potiùs clara & perspicua

brevitas cum recta dispositione, quàm ornatus exigitur.

Ceterum observare convenit, in hac rei diplomaticæ tractatione nobis præcipuam fuisse curam antiquitatis, ejus maximè, quæ ad illustrandam Regum nostrorum memoriam spectat. Et quidem quidquid de primæ ac secundæ stirpis Francicæ monumentis observare nobis licuit, accuratè pro modulo explicare conati sumus: sed in tertia processit oratio dumtaxat ad S. Ludovicum, in quo ut consisteremus, persuasit nova rerum facies, quæ in diplomatibus post eum conditis ejusmodi visa est, ut alterius operis argumentum esse videatur. Nam, ut alia prætermittam, monogrammatum usus, & subscriptiones quatuor principum regni personarum in regiis litteris ab eo desierunt; ac novæ demum scribendi formulæ obtinuerunt, à prioribus omnino diversæ. Quapropter cùm operis nostri moles jam multum accrevisset, abstinendum duximus ab ea parte, quam aliis explanandam libenter relinquimus.

Hæc fere sunt quæ præmonenda hoc loco erant, nisi quod animum pulsat recordatio clarissimorum virorum, qui commentationem nostram beneficiis suis, præsertim speciminibus veterum scripturarum, augere atque exornare sategerunt. Hos inter mihi in primis commemorandus venit meritis non minùs quàm dignitate eminentissimus Cardinalis Casanata, qui submissis ultro monumentis ac speciminibus, me ad ampliora speranda & petenda pro sua in litteratos omnes humanitate provocavit. Non minor exstitit in nos munificentia illustrissimi Achillis Harlæi, causarum fisci in Senatu Parisiensi supremi Cognitoris, cujus favore venerandæ antiquitatis pretiosa supellex, in scriniis ipsius asservata, nostros in usus reserata est. Sed familiam ducere debuerat Regis Christianissimi Bibliotheca, ex qua veterrimorum codicum scripturæ, concedente ornatissimo ejus curatore Petro Carcavio, nobis provenerunt. Quantum autem clarissimo viro Stephano Baluzio debeamus, palam testantur, non modò specimina ex locupletissimo Colbertinæ Bibliothecæ thesauro sibi credito expressa: sed & observationes, quas identidem mecum, si quæ ipsi aliud agenti in rem nostram occurrebant, liberaliter communicavit. Neque postremo loco censendus est eruditissimus Antonius Magliabecus, Serenissimi Etruriæ Ducis Bibliothecæ præfectus, qui ex amplissima illa Mediceæ gentis Bibliotheca insignes mihi reliquias, in his Pandectarum Florentinarum specimen suppeditavit cum testificatione benevolentiæ & comitatis singularis.

His omnibus subsidiis accesserunt specimina Petri Hamonis, quæ opere jam promoto à Ludovico Billanio accepi. Fuit is, Hamo inquam, Caroli IX. Francorum Regis scriba & regii cubiculi à secretis, cui in mentem venit omnigena scripturarum specimina in lucem proferre. quod paullo ante Romæ tentaverat Johannes Baptista Palatinus Paulo tertio Pontifice; atque Venetiis eodem tempore alius quidam, cujus nomen memoriæ meæ modò non occurrit. Verùm isti non alia fere, quàm recentium scripturarum exempla exhibuerunt: sed Hamo de congerendis etiam antiquis sollicitus fuit, obtentis à Rege litteris & facultate mutuandi libros è regia Fontis-Blaudi Bibliotheca, & consulendi archiva cœnobiorum S. Dionysii & S. Germani. quod ipse aliquot speciminibus peritissime effictis, at inexcusis, exsecutus est annis M D LXVI ac sequente. Ex eo aliqua huc transtulimus, in primis specimen chartæ plenariæ (ut vocant) securitatis,

in papyro Ægyptiaca ſcriptæ, & in Fontis-Blaudi regio penu tum aſſervatæ: cujus ille aliquot verſus calamo expreſſit, & ſub C. Julii Cæſaris teſtamenti fallaci titulo in libellum ſuum cum aliis retulit. Tandem cùm jam editionis noſtræ finis appeteret, delatus eſt nobis amica manu Cæſareæ Bibliothecæ tomus octavus, in quo Petrus Lambecius inſigne monumentum in cortice exaratum, cujus ſcripturam ſibi incognitam eſſe ingenuè faſſus eſt, accuratè delineari curavit. Id verò amicis noſtris viris litteratis, nedum nobis tanti viſum eſt, ut illud denuo ſingulari tabella recudi præceperimus, adjuncta difficillimæ lectionis interpretatione in gratiam ſtudioſi Lectoris.

Tene vero illaudatum prætermittam, eruditiſſime Cangi, qui hancce lucubrationem noſtram, non ſecus ac tuam, monitis & adhortationibus promovere, & mihi aliquando reſtitanti ſtimulos adhibere ſatagebas. Nulla quidem penes te membraneorum voluminum copia: ſed multa reconditioris eruditionis monumenta animo complecteris, quæ & abſque faſtidio congeſſiſti, & ſine invidia communicas. Teſtis eſt ampliſſimus liber tuus, omnibus apertus, de omnibus agens; ex quo quantum profecerim, malo alios, quàm te judicare. Sed finienda Præfatio eſt, quæ jam cœpit eſſe verboſior, quàm inſtitueram.

INDEX

INDEX
LIBRORUM, ET CAPITUM.

LIBER PRIMUS.

In quo veterum Inſtrumentorum antiquitas, materia, & ſcripturæ explicantur.

LIBER SECUNDUS.

Cujus argumentum eſt diplomatum ſtilus, ſubſcriptiones, ſigilla, & notæ chronologicæ.

LIBER TERTIUS

In quo quædam adversariorum objecta diluuntur: tum Notitiarum & Chartariorum expenditur auctoritas.

LIBER IV.

Ubi agitur de Francorum Regum palatiis, villisque regiis in quibus Diplomata condita sunt.

Hæc palatia numero CLXIII, totidem sectionibus ordine alphabetico commemorantur & illustrantur.

LIBER V.

In quo exhibentur explicanturque Specimina veterum scripturarum.

Primò Specimina veterum codicum & inscriptionum cum variis alphabetis.

Secundò Specimina diplomatum regiorum à Dagoberto I. ad S. Ludovicum.

Tertiò Specimina chartarum ecclesiasticarum.

LIBER VI.

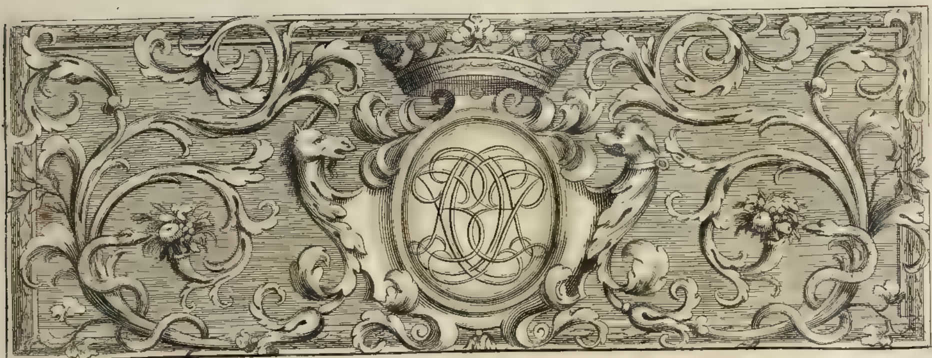
Complectens varia diplomata & instrumenta ad præcedentium librorum probationem.

Hæc instrumenta ordine temporum servato referuntur cum brevibus, ubi convenit, adnotationibus, pleraque desumta ex ipsis archetypis, ultra numerum ducentesimum.

Corollaria quatuor. I. Observationes de rescriptis summorum Pontificum, & de Regulis quibusdam falsi. II. De subscriptionibus episcoporum absentium & posterorum, & de Episcopis Parisiensibus. III. De Abbatibus S. Dionysii, &c. IV. De Imprecationibus, Sigillis, Tabellionibus, Cognomentis, Nodatoribus, variisque Investitionum modis.

Additiones nonnullæ.

Appendix nova ad hanc secundam Editionem in qua, I. Antiquarum scriptutarum specimina. II. De litteris à Chilperico rege adinventis. III. Ratio punctandi ex veteri codice. IV. Bullæ lectu difficilis recensio. V. Observationes in bullas haud usitatas. VI. De Loriaco, & ejus loci palatio. VII. & VIII. Chartæ quædam. IX. Locorum in Abbonis testamento memoratorum expositio.

DE RE DIPLOMATICA
LIBER PRIMUS,
In quo veterum Inſtrumentorum antiquitas, materia, & ſcripturæ explicantur.

CAPUT PRIMUM.

I. *Operis utilitas.* II. *Occaſio.* III. *Scopus.* IV. *Duo extrema vitanda.*

I. NOVUM antiquariæ artis genus aggredior, in qua de veterum inſtrumentorum ratione, formulis &
A auctoritate agitur. Præcipuam eis fidem, ſi modo vera & genuina fuerint, tribuendam eſſe cenſent omnes, maximè quantum ad rei tranſactæ circumſtantias & ad res chronologicas attinet, quæ nullo aliunde certiori teſtimonio, quàm ejuſmodi monumentis reſciri & confirmari poſſunt. Verùm iidem ipſi, qui hoc inſtrumentorum genus probant, quædam in eis falſa, ſuſpecta, interpolata circumferri
B cauſantur: & dum in iſtis diſcernendis hærent, etiam indubitatis fidem temere abrogant aliquando. At valde mirum eſſet, ſi in tanta autographorum ſeu authenticorum & exemplorum varietate, quæ ex tam longa annorum ſerie, per tot diverſarum nationum manus ad nos tranſmiſſa ſunt, adulterina aut vitioſa nulla reperirentur. Sed inquirendum, quàm latè pateat hoc malum, & ſi qua tandem arte ipſi occurri poſſit: ne rei litterariæ illa pars, quæ potiorem ſibi auctoritatem merito vindicat, vanis
C exceptionibus atque cenſuris impune violetur.

Quanta ſit iſtius artis utilitas ac neceſſitas, nemo non videt: cùm non ſolùm eccleſiaſtica & civilis hiſtoria, ſed maximè privatorum hominum, eccleſiarumque fortunæ plurimùm pendeant ex ejuſmodi monumentis. Quam ob rem magnopere intereſt ad antiquariam forenſemque diſciplinam hæc tractatio: magnamque à re publica gratiam inierit, quiſquis certas & accuratas tradiderit conditiones ac regulas, quibus inſtrumenta legitima à ſpuriis, certa & genuina ab incertis ac ſuſpectis ſecernantur. Verùm ad id argumentum pro dignitate tractandum opus eſſet in primis eruditione non vulgari, tum multo veterum chartarum atque archivorum uſu, quibus ſumma

etiam moderatio & æquitas accedat. Qui vel uno horum destitutus id susceperit, A timendum est, ne aut falsas regulas pro veris obtrudat, aut incidat in temerariam præcipitemque censuram.

II. Apud antiquos consilium hoc nemini venit in mentem, si Anonymum quemdam excipias, qui libellum ante annos quingentos condidit, inscriptum, SYNTAGMATA DICTANDI : quo in libello præcepta brevissima de scribendis epistolis, diplomatibus pontificiis regiisque proponit, uti ex ms. codice Mettensi hîc relatus est in librum VI. In tanta vero eruditorum hominum copia, quibus ab uno & altero sæculo Christianus orbis abundat, nullus hactenus inventus est, qui hanc materiam justa & congrua commentatione persecutus sit, sive propter subjectæ rei difficultatem occupationemque omnium, sive etiam ad vitandam invidiam, quod quibusvis id probari posse B non arbitrarentur. Multi quidem varias sparsim regulas, ubi de singulari instrumento agebatur, tradiderunt; in primis Leo Allatius in Animadversionibus ad fragmenta Antiquitatum Etruscarum; & Hermannus Conringius in Censura diplomatis Ludoviciani pro cœnobio Lindaviensi : at nullus ad hoc usque tempus peculiari tractatione rem aggressus fuerat ante Danielem Papebrochium Societatis Jesu, editis Sanctorum actis clarissimum virum, qui in Propylæo ad Aprilis tomum secundum datâ operâ eam discutiendam suscepit anno M. DC. LXXV. Et sanè si tantum archivorum, quantum actorum suorum usum habuisset vir doctus; nescio an quivis alius C hanc spartham feliciùs exornare potuisset. Sed unum sibi defuisse ultro ipse confitetur [a]: nempe quod à privatis ad publicas scripturas transire volenti, nequaquam » parabilis fuerit earum copia: propterea quod sollicitiùs ipsæ custodiuntur; nullamque » aliam primo scripturam authenticam habuerit, cum qua Horreense diploma (quod » ficticium existimat) compararet, quàm Henrici IV. Imperatoris privilegium, pro » Trajectensi ecclesia sancti Servatii concessum. Alia quidem veterum chartarum specimina quinque vel sex, ex autographis expressa, ipsi suppeditavit sodalis ejus Wilthemius : sed nulla sibi archiva lustrare, (neque id dissimulat) nullas præterea primores litteras inspicere licuit. quod tamen in proposito planè fuisse necessarium, D nemo est qui diffiteri possit.

a Propyl. num. 40.

III. Mihi vero etsi non tantum sumo, quasi eas in me dotes, quæ ad hanc tractationem exiguntur, residere existimem: attamen plurima veterum diplomatum exemplaria, à me, socioque nostro Domno Michaële Germano inspecta, multa item archiva non indiligenter perlustrata fuisse, quidquid illud est, sanè citra jactantiæ pudorem affirmare ausim. Quapropter cùm in hac perlustratione non pauca, quæ regulis à Papebrochio institutis minimè conveniunt, didicerim; aliquod operæ pretium me facturum existimavi, si ea cum rei antiquariæ studiosis, quibus hanc introductionem voveo, ingenuè communicem. non quod me summam artis istius assecutum fuisse putem: sed ut prima ejus elementa rudi quadam delineatione exhibeam: E quod, si non mihi, certè viris doctioribus aliquando idem argumentum accuratiùs pertractandi occasionem & materiam præbeat. In unaquaque enim arte non primo conatu, sed pedetentim ad perfectionem fit gradus : & nonnisi scientissimis absoluta cujusque disciplinæ præcepta tradere licet. Quippe [b] *nihil est quod ad artem redigi possit, nisi ille priùs qui illa tenet, quorum artem instituere vult, habeat illam scientiam : ut ex iis rebus quarum ars nondum sit, artem efficere possit.* Porro hancce opellam eo liberiùs suscipio, quod mihi res sit cum homine veri sincerique (ut ex ejus scriptis intelleximus) perquam amantissimo : quem non minùs ad corrigendum, si quid erratum F fuerit, quàm ad ea docenda, quæ ipse certa ratione acceperit, comparatum esse persuasum habeo. Ceterum quantum utilitatis ex hoc argumento, tametsi leviter delibato, in publicas litteras redundare possit; etiamsi res palam loquitur, illud probat in primis, quod Observationes nostræ non tantùm muniant viam contra falsariorum imposturas, sed etiam privatis publicisque personis atque ecclesiis non parum conferant adjumenti ad sinceras litteras, chartasque suas vindicandas adversus pseudocriticos nonnullos, qui citra ullùm respectum quascumque falsi nomine temerè interpellare, & cavillationibus infinitis implicare solent.

b Cicero lib. 1. de Oratore. num. 186.

A IV. Cùm vero duo huc incurrant extrema vitia, alterum eorum, qui quævis, maximè antiquiora diplomata, tamquam ſpuria rejiciunt ob quædam falſa genuinis intermiſta: alterum aliorum, qui omnia ſine diſcrimine probant, ceteriſque approbari volunt: mediâ nobis incedendum viâ, eaque tenenda æquitatis ratio eſt, ut & legitimorum veritatem ratione propugnemus, & adulterinorum falſitatem certis aut probabilibus indiciis refutemus. Nam ſi falſo aſſentiri turpe eſt; non minùs cavere debemus, ne alio extremo vitio ita circumveniamur, ut audito chartarum aut diplomatum veterum nomine offendamur: ne ſimus μισολόγοι, ut ait Plato [a], ſeu verborum oſores, quemadmodum illi, qui homines proprio ac peculiari quodam odio proſequuntur. quo ferè nihil iniquius cadere poteſt in quemquam. B Ab his præjudiciis non minùs alienum eſſe oportet eum, qui his ſtudiis vacare inſtituit, quàm qui veritati & civili ſocietati aptat animum. Neque enim veritas minus religionis meretur propter circumfuſos errores: aut verò ſi quos homines perfidos & noxios experti fuerimus, omnes homines fide & amore indignos cenſere debemus. Utrobique vitandus error, & præcavenda perfidia: quod utique hoc in opere nobis conſtitutum eſt.

a *Plato in Phædone.*

CAPUT II.

C I. *De variis inſtrumentorum nominibus ac generibus, eccleſiaſticis, regalibus, & pagenſibus ſeu privatis.* II. *Eccleſiaſticæ, Præſtariæ & Precariæ.* III. *Regales, Præcepta, Indiculi, Placita, Tractoriæ, Deſcriptiones, Panchartæ.* IV. *Eædem apud Eccleſiaſticos.* V. *Privatæ variæ: quid charta* ambaginalis: *Breves; Notitiæ duplices, ſollemnes & privatæ.* VI. *Quid inſtrumentum, teſtamentum, litteræ, epiſtola, chirographum, & ſyngrapha.* VII. *Quid chartæ pariculæ, indentatæ, itemque chirographum.* VIII. *Archiva, Geſta.* IX. *Chartarium, Polyptychus, Exemplata.* X. *De teſtamentis Abbatum & Abbatiſſarum.* D

I. PRiuſquam ad veterum inſtrumentorum examen progrediar, hîc de variis eorum generibus agendum eſt, ut ad ea, quæ deinceps tractanda erunt, magis dilucida & aperta procedat oratio.

Marculfus monachus, qui primus varias chartarum formulas collegit, eas diſtinxit in *Regales* & *Pagenſes*: quarum priores ad Reges, poſteriores ad privatas perſonas pertinent; totidemque libris utraſque complexus eſt. His ſi addamus *Eccleſiaſticas*, quales E exhibet Diurnus Romanus, ab eruditiſſimo Johanne Garnerio Soc. Jeſu Theologo recens editus; abſolutam veterum chartarum in ſua genera diviſionem habuerimus: de quorum partibus hîc breviter diſſerere juvat.

II. Eccleſiaſticæ chartæ ſeu litteræ aliæ ſunt Pontificiæ, quæ à Bullis appenſis nomen obtinuerunt: aliæ Epiſcopales, quas ſcilicet Epiſcopi in gratiam eccleſiarum monaſteriorumve aut ſinguli, aut plures ſimul condiderunt: aliæ denique privatarum eccleſiarum ſeu monaſteriorum, quarum præcipuæ *Precariæ* & *Præſtariæ* cenſentur. *Qui rem eccleſiæ*, inquit vir inclytæ memoriæ Jacobus Sirmundus [b], *ad uſumfructum ſub annuo cenſu impetrabant, iis per precariam & præſtariam dari ſolebat. Præſtariam dabat eccleſiæ Rector, qui rem* F *præſtitam concedebat, & quibus legibus eam concederet, exponebat: precariam petitor, qui rem precario accipiebat, qua cenſum & alias conditiones impoſitas expleturum ſe profitebatur.* Attamen precariæ & præſtariæ vocabula olim confundi ſolita fuiſſe rectè probat eruditus vir Stephanus Baluzius [c] in notis ad Reginonem; idemque innuerat Goldaſtus [d]. Precariarum mentionem faciunt tum Marculfus in libro ſecundo, tum formulæ Marculfo adjunctæ; tum denique Alamannorum leges veterrimæ, ubi qui rem precario accipiebant, eam *in beneficium* accipere dicebantur. Precariarum uſum, quippe eccleſiis omnino exitiales, ſuſtulit Paſchalis II. in eccleſia Carnotenſi, qua de re Ivo Epiſcopus [e] ipſi gratulatus eſt.

b *Sirm. in Capitul. 7. Caroli Calvi.*

c *Baluz. in Regino. pag. 574.*

d *Goldaſt. tom. 2. rerum Alaman. pag. 84. legum Alaman. cap. 2.*

e *Ivo ep. 272.*

III. Chartæ regales ſeu diplomata dividi poſſunt in Præcepta, Indiculos, Placita,

Tractorias, Descriptiones, & Panchartas. Præcepta (quæ modo litteræ patentes) in A
futurum, Indiculi in præsens dabantur. Unde in formulis Marculfi habetur *Indicu-
lus Regis ad Episcopum, ut alium benedicat.* Indiculus tamen nonnumquam pro Edicto
accipitur, ut prælaudatus Baluzius [a] demonstrat ex Gregorii Turonensis Episcopi
lib. v cap. XLV, ubi Chilpericus Rex dicitur scripsisse *Indiculum, ut sancta Trinitas, non
in personarum distinctione, sed tantum Deus nominaretur.* Placita dicebantur Regiæ litteræ,
quibus controversiæ judicium in frequenti Optimatum placito seu conventu definitum
continebatur. Et erant Comitum & Missorum dominicorum Placita. Tractoriæ seu
tractatoriæ sunt diplomata, quæ dantur missis vel evocatis à Principe, ut publicis
vehiculis, mansionibus & viaticis uti possent. Qua de re lege formulam Marculfi in
libro I. cap. II. cum notis Bignonii: lege etiam Casauboni notas ad Spartianum, & Sir- B
mundi ad Sidonium, ubi de cursu publico. *Supplementum publicum* vocat Jonas Bobiensis
monachus, tum in fine vitæ sancti Columbani, tum in Actis sancti Bertulfi Abbatis
num. 3. Descriptiones erant recensiones prædiorum, supellectilis ecclesiæ, librorum,
ac veterum chartarum, regio nomine factæ: qualis descriptio rerum ad monasterium
Centulense [b] pertinentium reperitur apud Hariulfum in Chronico Centulensi. quale
item Caroli Calvi diploma in lucem editum est pro Suessionensi beatæ Mariæ [c] par-
thenone. Panchartæ porro dicebantur diplomata illa, quibus Reges bona ecclesiæ
seu monasterii omnia confirmabant, maximè post amissa instrumenta. Quo nomine C
usus est Carolus Calvus in diplomate pro cœnobio Curbionensi [d], & in alio hîc
edito pro sancti Germani Autisiodorensi. Panchartæ etiam appellantur Regesta char-
tarum, aliis Chartaria seu Chartularia: quo sensu *Pancharta nigra* ecclesiæ sancti Mar-
tini Turonensis vulgo dicitur. *Pantochartas* alicubi nomine græco dictas reperire me-
mini, unde vocabulum truncum panchartæ defluxit, quod & lingua nostra hodieque
servat. Pæne exciderat charta *audientialis* [e], quâ quis evocabatur ad audientiam Princi-
pis: Præceptum item *denariale* [f] pro manumissione, ab excusso denario sic dictum.

IV. Nec tamen regales ejusmodi litteræ ita Regibus erant propriæ, ut etiam eccle- D
siasticæ eodem nomine quædam non insignirentur. Sic tractoria Siricii in vulgato
concilio Teleptensi seu Telensi lecta. Sic tractoria Victorini primatem se ferentis apud
Augustinum in epistola LIX. quem Victorinus ad concilium Numidiæ invitabat. Exstant
etiam nonnulla Episcoporum, aliorumque placita, tum apud Perardum in Burgundicis
monumentis [g], tum in Appendice Capitularium Baluziana num. C XXXI. & alibi
passim. Præcepta item Pontificum Romanorum Gregorii Magni in lib. VII. epistola
XIII. indict. I. Pauli in codicis Carolini epistola XII. immo & Episcoporum, quale est
præceptum ab Ennodio Episcopi Ticinensis nomine scriptum. Denique fiebant Descri-
ptiones ab Episcopis, in quibus insignis est recensio Saltzburgensis ecclesiæ possessio-
num per Arnonem. Fiebant etiam per Abbates, aliis Abbatibus nonnumquam adhibitis,
ut patet ex Gregorii Magni [h] epistola ad Marinianum Episcopum Ravennatem. *Patentes* E
etiam dicebantur litteræ Episcoporum, aliarumque insignium personarum. Inter pri-
mos hac voce usus est Stephanus Tornacensis [i] in epistola ad Lundensem Archiepisco-
pum, à quo *litteras patentes & pendentes* postulat ad reddendum depositum.

V. Variæ personarum privatarum litteræ seu chartæ emtionis, venditionis, dona-
tionis, commutationis, manumissionis, &c. habentur apud Marculfum in lib. II.
formulisque adjunctis, itemque Baluzianis, quæ novæ Capitularium editioni accessê-
re. Inter has formulas exstat apud Marculfum *charta paricla*, seu paricula, id est ejusdem
exempli chartæ duæ, uno tenore in duabus membranis scriptæ pro duabus partibus F
transigentibus. His chartis pariclis successerunt chartæ indentatæ, in una membrana
ita scriptæ, ut in duo secatis, quæ interjacebant, alphabeti aliisve majoribus litteris,
ambo exempla inter duos transigentes seu litigantes dividerentur: cujus rei multa
ante annos quingentos exempla occurrunt. *Chartam ambagibalem* lego apud v. CL. Ste-
phanum Baluzium [k], pro quo *ambaginalem* præfert codex ecclesiæ Cenomannensis.
quo nomine chartam, quæ adversario ambages facessit, significari puto. Erant etiam
Breves investituræ, qualis una exstat in Spicilegii tomo V [l]. Erant & *Notitiæ* aliæ
sollemnes & authenticæ, nempe judicati, coloniæ evindicatæ, servi manumissi,

a *Baluz. in Agob. pag.* 17.
b *Chron. Centul. lib.* 3. *cap.* 3.
c *Hist. B. Mariæ Suess. pag.* 429.
d *Secul.* 4. *Bened. part.* 2. *pag.* 252.
e *Marculf. lib.* 1. *cap.* 38.
f *ibid. cap.* 22.
g *Perard. pag.* 60. 67, *&c.*
h *Greg. M. lib* 7. *epist.* 18. *Indict.* 1.
i *Steph. Tornac. epist.* 157. *novæ edit.*
k *Miscel. tom.* 3. *pag.* 168.
l *Spicil. tom.* 5. *pag.* 376.

A quales exstant apud Marculfum; & Notitiæ testium apud Goldastum [a] à charta XC. Aliæ privatæ, maximè à sæculo XI. usitatæ: de quibus singulari dissertatione [b] aliàs à nobis actum est, & denuo agendum erit in sequenti libro III. Hîc autem explicanda sunt nonnulla, quæ strictim modo indicata, notitiam exigunt ampliorem.

VI. Et primo quidem observandum venit, quid apud veteres significarent instrumentum, testamentum, litteræ, epistola, chirographum & syngrapha. *Instrumentorum nomine*, inquit Jurisconsultus [c], *ea omnia accipienda sunt, quibus causa instrui potest. Ideo tam testimonia, quàm personæ instrumentorum loco habentur.* Sed hoc nomine passim censentur publica quævis monumenta, tametsi hoc vocabulum aliquando etiam pro
B privata scriptura usurpatur, uti Salmasius [d] docet. Testamentum, etsi passim sumitur ad designandam supremam testatoris voluntatem, non raro etiam pro quavis donatione accipitur, ut multi observarunt. In his Ambrosius Morales ad Reges & Proceres id restringit in Notis ad Veremundi Regis diploma. *Solemne his temporibus*, inquit, *& multis postea sequentibus fuit, quamcumque donationem Rex aut Proceres facerent, testamentum ipsum vocitare; quasi hoc nomine majori jure solidaretur.* Et illud etiam passim obvium in privatorum hominum donationibus, ut superfluum sit exempla huc afferre. Hinc dicebantur *litteræ* & *epistolæ testamentales*. Rainoldus Remensis
C Pontifex, ex Archivo sancti Theoderici, conferens altare de Herimundi-villa, utitur his verbis: *Ceterum ut hæc nostra largitio rata & inconvulsa perseveret, litteris eam testamentalibus, sigilli quoque nostri impressione... astipulari præcepimus.* Eadem verba adhibet Manasses secundus in charta pro Remigianis cœnobitis de altari sancti Thomæ. Quin etiam decretum Ecclesiæ *testamentum* vocat Concilium Ticinense [e] sub Henrico Augusto. *Hoc autem Ecclesiæ Dei testamentum contra malignantes... Henrici Augusti edicti lege firmari volumus*, cap. 8. Familiares sunt etiam *epistolæ donationum*. Audiendus clarissimus Bignonius in Notis ad Marculfum [f]. *Nil frequentius hoc libro & in formulis leg. Rom. quàm per epistolam negotium gerere, atque adeò omnes libri hujus formulæ in epistolæ modum conceptæ sunt, ut supra*, DOMINO SANCTO, *& infra*, DULCISSIMIS FILIIS,
D NEPOTIBUS, *&c. Receptum illud esse sub Romanis Imperatoribus probabile est, paullatim recedente sollennium verborum usu, quibus per multas ambages res agebantur.* Tum aliquanto post [g]. *Epistola est codicillorum loco, quâ avus nepotes ex filia præmortua ad successionem vocat.* Hinc est quod qui lege Romana utebantur Transligerani, epistolas à testamentis distinguebant, non ita planè Neustrasii. Theodetrudis [h] seu Theodila Lemovicensis in charta pro basilica sancti Dionysii: *Et quia votus meus fuerat, ut per paginam testamenti villas illas superiùs nominatas basilicæ sancti Dionysii concedisse, sed ut mos est loci illius, habetur per epistolas delegasse.* Diversum illum modum refundo in varias Gallorum & Francorum leges. *Litteræ* item etsi pro privatis scripturis passim dictæ reperiuntur,
E non raro etiam tam de publicis, quam de privatis instrumentis intelliguntur apud veteres [i]. Sic etiam confusa sunt Chirographi & Syngraphæ vocabula. Chirographum privatam, syngrapha publicam scripturam strictim designant [k]. Et tamen chirographum nonnumquam usurpatur pro syngrapha [l], quam *cautionis* nomine Latini appellant, atque etiam *securitatis*: immo etiam usurpatur pro quolibet Præcepto apud Ingulfum [m]. Subsequentibus vero sæculis, id est sæculo XII. XIII. & XIV. chirographorum paullo alia fuit significatio, nempe ad designandas chartas *indentatas*, quas alii *identatas* vocant.

VII. Indentatarum origo nata est ex chartis *pariculis* seu *pariclis*. Pariculæ sunt
F chartæ à paribus factæ, uno tenore scriptæ, id est omnino pariles, quæ diversis partibus dabantur *. Charta XIV. apud Bignonium de concambio inter duos Abbates: *Unde duas epistolas pariculas uno tempore* (legendum *tenore*) *conscriptas... inter se fieri & firmari rogaverunt, ut unusquisque post hunc diem, quod à pari suo in commutatione vel in concambio accepit, teneat atque possideat.* Sic Carolus Magnus Ducatûs Spoletani donatione facta ecclesiæ Romanæ, eam ab Etherio Notario scriptam [n] *priùs super altare beati Petri, & postmodum intus in ejus confessione posuit: deinde apparem ipsius donationis per eumdem Etherium adscribi faciens, intus super corpus beati Petri posuit; aliaque ejus donationis exempla secum deportavit.* Huc spectat Ludovici Pii præceptum [o] pro Hispanis:

a *Goldast. rerum Alaman. tom. 2. pag. 76. & seqq.*
b *Sæc. 4. part. 1. p. 761.*
c *Ulpian leg. 2. D.* Testamenta.
d *Salmas. de modo usurar. pag. 427.*
e *Labbe Concil. tom. 9. col. 930.*
f *Bignon p. 314.*
g *ibid. pag. 315.*
h *Doublet pag. 654.*
i *Salmas. de usur. & de modo usur. pag. 427.*
k *id. de modo usur. pag. 391. 427. & seqq.*
l *ibid. pag. 604.*
m *Ingulf. in historia Cruland. fol. 486. & 489. verso 491. & 501. & 512. verso, & apud Cangium.*
* *Vide chartam Vandemiris hîc in lib. 6.*
n *Anast. in Hadriano.*
o *Capitul. Baluz.*

cujus constitutionis in unaquaque civitate, ubi prædicti Hispani habitare noscuntur, tres descriptio- A
nes, inquit, *esse volumus: unam, quam Episcopus ipsius civitatis habeat: & alteram, quam Comes:*
& tertiam ipsi Hispani, qui in eodem loco conversantur. Exemplar verò in archivo palatii nostri
censuimus reponendum: ut ex illius inspectione, si quando (ut fieri solet) aut ipsi se reclamaverint,
aut Comes, vel quislibet alter contra eos causam habuerit, definitio litis fieri possit. De secunda
item constitutione [a] pro iisdem Hispanis ipsemet Ludovicus *septem Præcepta uno tenore* con-
scribi jussit, & *exemplar eorum in Archivo palatii* haberi. quod palatii archivum alibi *pu-*
blicum [b] vocat. De testamentis ita scribit Florentinus [c], unum testamentum *pluribus exemplis*
fieri posse, idque interdum esse necessarium, si fortè navigaturus sit testator, &c. Ita
Perpetuus Turonensis Episcopus duplex manu sua scripsit, quorum unum apud Dalma- B
tium, alterum apud Dedolanum deposuit. Lege ejusdem Ludovici Augusti diploma [d] de
restitutione monastici Ordinis in cœnobio Dionysiano.

Tom. 1. col. 552. V. ejusdem Miscell. tom. 3. p. 169.
a *ibid. col. 572.*
b *ibid. col. 562.*
c *Florent. leg. 24. D.* Qui testamenta.
d *Concil. Gall. tom. 2. p. 558. & 559.*

Viguit ille Paricularum usus ad id usque tempus, quo Indentatæ chartæ invalescere
cœperunt. Cùm enim animadverterent chartas pariculas facilè vitiari posse; nec nisi ægrè
quis legitimum præferret exemplum discerni posset in minutioribus causis, ubi exemplar
in archivis publicis non servabatur; in id demum conventum est, ut in una membrana
ejusdem instrumenti duo exempla describerentur: & inter utrumque litteræ quædam ma-
jusculæ, quæ in duas partes per medium divisæ, (hinc *chartæ divisæ*) quamdam formam C
dentium in utroque exemplo præferebant, unde & indentatis [e] nomen accessit. Id autem
fiebat ad vitandam (ut dixi) falsitatem. Ubi enim lis de pacto seu scripto emergebat,
ambæ membranæ conferebantur; & si litteræ illæ sic divisæ invicem responderent, vel
non; de illarum veritate seu falsitate constabat. Chirographa vero passim dicebantur illæ
chartæ, unde sæpius in illo duorum exemplorum intervallo, in quo sectio fiebat, majo-
ribus litteris scribebant, CYROGRAPHUM, qualia exstant permulta in archivis nostris
Gallicanis. Sic ex authentico cœnobii sancti Michaëlis in pago Virdunensi compositio
de advocatia Condati ita *renovata, & dupliciter rescripta est, ut duabus chartis per Cyrographum* D
intersectis, altera à Monachis, altera ab Advocato conservetur: ut si fortè aliquando eos dissentire
contigerit, ad chartas, velut ad normam justitiæ recurratur; & qui deviare voluerit, corrigatur.
Quidam tamen aliquando exprimebant litteras alphabeti, (unde dictæ quandoque *chartæ*
per Alphabetum divisæ: ut litterarum duo paria per Alphabetum divisa laudantur in Appendice
Baluziana ad Concilia Narbonensia [f].) Alii AVE MARIA, alii alia verba pro cujusque arbi-
trio. Denique erant *indenturæ* illæ non modo bipartitæ, sed & tripartitæ, aliquando septies
partitæ, (ut illa Henrici VII. Anglorum Regis de Capella ejus regia Westmonasteriensi
apud Spelmannum) immo & usque undecies, pro partium & contrahentium numero.
Quin etiam aliquando ex duplici latere descriptæ erant ac secatæ litteræ. quale in archivo E
sancti Remigii apud Remos exstat Chirographum Galteri Abbatis Oriensis, & Gerardi
Abbatis de Moncellis anno M C LXXXVI. Iis porro Chirographis, ut rectè notat eruditis-
simus Cangius, ita sigilla apponebantur, ut sigillum unius partis Chirographi, quæ penes
alterum è contrahentibus remanebat, solum appenderetur, & è diverso.

e *V. Cangii. glossar. voce* Chirographum & Indentura.
f *Append. p. 89.*

De origine ejusmodi chartarum scribit Spelmannus, se non reperisse ante Henrici tertii
Anglorum Regis ætatem, qui anno M CC XVI. regnare cœpit. At sæculo nono jam in usu
fuisse apud Anglos intelligitur ex Ingulfo [g]; ubi Egelricus, Turketuli Abbatis domus
provisor, jussus est post ipsius obitum de thesauris & jocalibus ejus *per indenturam* conven- F
tui Croïlandensi respondere. Apud Gallos nullum inveni chirographum ante sæculum XI.
qualis occurrit charta cujusdam matronæ, nomine Holdierdis, donantis Tullensi mona-
sterio sancti Apri Badinivillam anno M LXI. quale est etiam instrumentum Arnulfi comi-
tis pro Mettensi cœnobio S. Arnulfi, datum anno M XCVII. de quo in lib. V. ad tabellam
XLII. quale item aliud Gaufridi Belvacensis Episcopi, anno M C VI. datum Abbatiæ
Compendiensi pro altari de Venitta. Habes inter specimina hîc nostra Chirographum
Ludovici VII. Regis. Gaufredus Vosiensis [h] meminit *chartæ de pacto per Alphabetum*
scriptæ & partitæ sub Ludovico VI. quarum una apud sanctum Martialem servata est,
alia apud Gaucelinum de Petra-Bufferia. Quod superest, chirographa illa seu chartæ
indentatæ nonnumquam diversis fiebant idiomatis. Testis charta cujusdam Algari
Anglorum Comitis, qui Remensi sancti Remigii cœnobio Lapleïam in gratiam filii

g *Ingulf. fol. 504. verso, ad ann. 975. mendosè in editis. 875.*
h *Labbe biblioth. nova tom. 2. pag. 303.*

A ſui ibidem ſepulti conceſſit confecto ſcripto, quod *in duabus chartis habetur diviſum,*
quarum unam Anglicâ linguâ ſcriptam idem Comes Algarus ſecum retinuit; aliam vero latinè
dictatam ſancto Remigio devotus tranſmiſit, ut legi in chartario minori Remigiano. Id
contigit ſub annum M LX. Edvvardo Rege, qui cum Edgitha Regina huic dona-
tioni conſenſit, & ſubſcripſit. Unum Gallicum apud Corbeiam inveni pro hallis, con-
ditum anno M CCC XLIV. quo recentius nullum reperire mihi licuit. Hactenus de
Chirographis, variiſque litterarum generibus.

VIII. Omnes iſtiuſmodi chartæ in archivis eccleſiæ ſeu monaſterii concluſæ
erant. *Archiva univerſalis Eccleſiæ* memorat ſancta Radegundis in ſuo teſtamento,
B *archiva Monaſterii* Jonas Abbas in libello de vita ſancti Johannis Abbatis Reomaën-
ſis; & Giſlemarus monachus in actis ſancti Droctovei Abbatis num. 2. *Geſta publica*;
ſcrinia Romanæ eccleſiæ, & *regalia* Gregorius Magnus [a]. quamquam *geſta publica* paſſim
dicuntur [b] quælibet publica inſtrumenta: quoniam coram Magiſtratibus, quæ pu-
blicæ erant perſonæ, conficiebantur. Gregorius verò Turonenſis vocat *tomos charta-*
rum, regeſta, ſcrinia, in lib. X. cap. XIX. Hinc Auguſtinus in epiſtola olim CLXII.
nunc XLIII. *Non chartis veteribus, non archivis publicis, non geſtis forenſibus aut eccleſia-*
ſticis agimus, &c. Erant ergo Archiva eccleſiæ Romanæ, in quibus aſſervabantur Con-
ſtitutiones Pontificum, maximè contra hæreticos, quas in eccleſiæ archivo reponi
C juſſit Siricius, teſte Anaſtaſio. Romanæ eccleſiæ *chartarium* vocat Hieronymus in
lib. II. adverſus Rufinum. *Si à me fictam*, inquit, *epiſtolam ſuſpicaris, cur eam in Romanæ*
eccleſiæ Chartario non requiris? In Concilio Carthaginenſi [c] præſcribitur, *ut matricula*
& archivus Numidiæ apud primam Sedem ſit, & in metropoli, id eſt Conſtantina. Volu-
men chartarum [d] dicitur in alia Synodo Carthaginenſi. Erant & Archiva regalia ſeu
publica Regum ac Principum, tum eccleſiarum ac monaſteriorum. In primis publi-
ca inſtrumenta, quæ magis ſollemnia erant, reponebantur: in ſecundis ac tertiis illa,
quæ ad eccleſias ſeu monaſteria pertinebant. Privata porro inſtrumenta apud privatos
homines ſervabantur: quando vero penes Tabelliones, inferius diſcutiendum erit.
D In illa autem archiva non facilis, etiam domeſticis, tribuebatur ingreſſus. Hinc
Hariulfus ad Centulenſes ſuos ait in eorum gratiam ſcripſiſſe ſe hiſtoriam ex archivis
Centulenſibus decerptam,

Quam puto vos latuiſſe diu, nec veſtra tenêre
Condita ſecretis armaria clavibus arcent.

In quibuſdam tamen eccleſiis Archiva patebant ad acta & inſtrumenta conficienda.
Sic binas legi litteras, unas Manaſſæ ſecundi Remenſis Archiepiſcopi pro cœnobio
ſancti Remigii alias Rainoldi pro ſancti Theoderici, datas *in Archivo pontificali.*

E IX. Ne vero ex archivis autographa ſæpius efferre neceſſe eſſet, inventi ſunt libri
duo, qui autographorum vice fungerentur. Primus fuit codex chartaceus (Chartu-
larium ſeu Chartarium vocant) in quem diplomata aliæque chartæ ex ordine integræ
referebantur; aliquando in rotulum redactæ: quales ſunt rotuli eccleſiæ Albienſis,
quos nobis exhibuit clariſſimus Abbas de Campis, ejuſdem eccleſiæ Canonicus.
Alius liber cenſualis, *polyptychus* dictus, qui eccleſiæ ſeu monaſterii prædia annuoſque
cenſus ſummatim exhiberet. Id genus habemus veterrimum librum cenſualem Irmi-
nonis Abbatis cœnobii ſancti Germani à Pratis, item polyptychum Foſſatenſem in
appendice ad nova Capitularia, alioſque, quos inter inſignis eſt Remigianus, qui
F ex Bibliotheca illuſtriſſimi Mauricii Tellerii Archiepiſcopi Remenſis in Remigianam
relatus eſt. De polyptychis agit codex Theodoſianus, quo nomine rationes publicas
deſignat. Polyptychi antiquiores mihi videntur chartaceis libris ſeu chartulariis, ex
quibus nullum inveni conditum ante ſæculum X.

Eo enim ſæculo labente Folquinus Sithienſis Monachus chartas cœnobii ſui in
unum corpus redegit, variiſque in modum Chronici obſervationibus diſtinxit ad
temporum illuſtrationem, quales in ultimo libro nonnullas ex his referemus cum in-
ſignioribus Folquini inſtrumentis. Collectio ejus conſtat capitulis LXXXI. quibus ſub-
junguntur capitula undecim de eleemoſynis. Omnibus præmittitur præfatiuncula

a *Greg. M. lib. II. epiſt. 8.*
b *Notitia Imperii Orient. cap. 14.*
c *Conc. Carth. c. 86. apud Dionyſium.*
d *Spicil. tom. 6. pag. 5.*

Folquini, cujus hæc verba notanda ſunt. *Hunc tantummodo codicem de membranulis in unius libri cumulavimus corpus: ut ſi forſan quis iſtius loci poſſeſſionum inveſtigandarum fuerit avidus, ad hunc recurrat. Ibi numerum & nomina invenire poterit quantocius ſub prætitulatione annorum dominicæ Nativitatis, vel tunc temporis cujuſlibet Regis aptè conjunctum, prout noſtræ erat poſſibilitatis.* Hanc collectionem Simon Monachus Lamberto Abbate proſecutus eſt. Ea vero religione Folquinus vetera tractavit monumenta, ut annos illos dominicæ Nativitatis ipſis litteris, ubi deerant, non inſeruerit, ſed præmiſerit, ne eà interpolaſſe videretur. Quod ab aliis ſecus factum nullo malo dolo, ſed tantùm animo juvandi lectores, non bene ipſis vertit: dum nonnulli illos falſi commiſſi inſimularunt. Verùm, meo quidem judicio, cenſura illa ſeverior eſt: nec propter chronologicos characteres, temerè forſan adhibitos, rejici debent incunctanter vetera inſtrumenta, ſi nulla alia vitii cauſa ſubſit. Neque vero propter leves ejuſmodi mendas exſibilanda ſunt chartaria quæque, ex quibus quantum adjumenti hiſtoricis rebus accedat, periti norunt. At vitioſa ſunt in eis permulta. Sed haud pauciora optimæ ſunt notæ, qualia ſunt (ut plurima præteream non ſatis nota) Caſaurienſe, & Brivatenſe, quæ ab eruditis noſtratibus teruntur in dies. Itaque huc opus eſt diligenti ac ſtudioſo lectore, qui collectoris fidem ac genium probet, rimetur, & exploret: ut, ſicubi eum manifeſtè erraſſe deprehenderit, minùs fidat: ſi non appareat manifeſtus error, ne temerè diffidat. Id enim exigit æquitas & bona fides. Non quemquam ſcrupuloſiùs moveant levia numerorum errata, quæ ab exemplis, maximè ſi per diverſas manus ad nos pervenerint, vix abeſſe poſſunt. Sed ſi qua in illis ab hiſtoriæ, quæ ad eorum pertinet tempus, veritate abhorrent; ſi formulæ uſu tunc receptæ deſiderentur; ſi tituli, dignitates, aliaque id genus vocabula per id tempus inuſitata in illis occurrunt; hæc legitimæ cenſuræ materia eſt. Hiſtoriam temporis dico: nam de factis longè ante conditi inſtrumenti tempus elapſis error ſi quis irrepſerit, non continuo de illius falſitate pronuntiandum eſt, ut alibi ampliùs exponemus: cùm in præteritis, ac longè remotis labi humanum ſit ac proclive.

Antiquiores chartariis ſunt autographorum ſcripturæ exemplatæ, qualem unam memorat Wicardi Abbatis epiſtola ad Frotharium Tullenſem Epiſcopum, quæ inter Frotharianas duodecima eſt. *Mittimus dignationi veſtræ donationem illarum rerum exemplatam, pariter cum ipſa & Domni Imperatoris exemplationis chartam, &c.* Sed de his exemplis ſermo recurret in ſubſequenti capite VII.

X. Antequam hinc diſcedam, quædam notare juvat de teſtamentis Abbatum Abbatiſſarumve, quæ olim in uſu erant. Teſtamenti nomine (ut jam dixi) veteres quodlibet contractûs genus intelligebant. Unde lex Ripuariorum [a] *teſtamentum venditionis* appellat. At quocumque ſenſu teſtamenti vocabulum accipias, mirari ſubit quo jure Abbates ſeu Abbatiſſæ, etiam pietate inſignes, teſtamenta condere ſinebantur, qualia ſunt Aredii Attanenſis, Widradi Flaviniacenſis, Fulradi Dionyſiani, Anſegiſi Fontanellenſis Abbatum: tum Radegundis ex Regina Monachæ, Faræ Eboriacenſis, & Adelæ Palatiolenſis Abbatiſſarum. Si quondam ejuſmodi perſonis id licuiſſe dicas; occurrit Gregorii Magni auctoritas, qui ingreſſis Monaſterium nullam ſupereſſe denuo teſtandi licentiam aſſerit, uti prohibent non ſolum Imperatoriæ leges, ſed & Regulæ ſancti Benedicti aliorumque, qui quodvis peculium monachis interdicunt. quod etiam de Abbatibus intelligendum, uti probat Gregorius ipſe, qui Probo Abbati ea tantùm ratione teſtamentum condere permittit, quod ex improviſo ad monaſterii regimen raptus ſit, factuſque monachus Gregorio procurante.

Verùm uniformis & eadem ubique non ſervabatur ea de re diſciplina. In aliis enim locis, aliiſque temporibus id licere viſum eſt, quod alii exiſtimarunt nefas. Magiſter in Regula ſua adeo non putavit Abbatis teſtamentum monaſticæ profeſſioni repugnare, ut rem quaſi receptam agnoſcat, cùm præſcribit in cap. 89. *ut Breves donationum factos à Fratribus tempore mortis ſuæ Abbas inſerat teſtamento ſuo.* In ejus facti excuſationem adduci poteſt codicis Theodoſiani [b] auctoritas, ex quo etiam monachos teſtabiles fuiſſe intelligitur. Deinde qui teſtamenta condebant Abbates,

[a] *Ripuar. tit. 59. l. 1.*

[b] *Cod. Theodoſ. lib. 5. tit. 3. & Not. Gothfredi.*

A Abbates, aut pecuniarias dumtaxat eleemosynas legabant; aut si prædia, de iis ante ingressum Monasterii donationem faciebant, quam donationem postmodum sollemni scripto confirmabant. Prioris generis est testamentum Ansegisi, qui Gallicanis monasteriis & ecclesiis pecuniarias eleemosynas legavit, ut pro se mortuo orationes funderent. Posterioris est testamentum sanctæ Radegundis, quæ statim à monasticæ vitæ professione, quidquid possidebat, in pias donationes & eleemosynas impendit: sed tamen sub extremam vitæ periodum epistolâ Gallicanis Episcopis directâ has donationes ratas esse voluit. Idem observavi in testamento sancti Aredii Abbatis, vulgato in tomo secundo veterum Analectorum. Quod dixi de bo-
B norum omnium abdicatione per Radegundem factâ, manifestum est ex subjectis ipsius verbis. *Cuique* (nempe Abbatissæ) *formam apostolicam observantes tam ego, quàm sorores de substantia terrena, quam possidere videbamur, factis chartis tradidimus, metu Ananiæ & Saphyræ, in Monasterio positæ, nihil proprium asservantes.* Et tamen paullo ante obitum testamentum condidit, in quo Episcopos obtestatur per omnia divina, ut nullum in donationes à se suisque sororibus factas invadere sinant. Ubi vides hocce testamento Radegundem non primùm herili dominio statuisse de rebus suis, sed statutum jam factum confirmasse. Hujus sententiæ luculentum præbet testimonium Gregorius Magnus in epistola v. lib. xi. in qua sanctus Pontifex Deodato
C Monacho donationem, ante susceptum monachatum verbo factam, scriptis consignari ac roborari permittit. quod alibi alii monachi, Abbatesve absque pontificia auctoritate factitabant. In exemplum adduci potest Regulæ sancti Aureliani caput xlvii. in quo legitur, *ut qui minoris ætatis sunt, aut vivis parentibus in monasterio ingrediuntur, chartas tunc facere compellantur, quando ætate probati fuerint, aut res parentum in potestate habuerint.*

Non defuêre tamen iisdem temporibus Abbates & Abbatissæ, qui ejusmodi testamenta in malum exemplum traxêre. In his occurrit Sirica, monasterii sanctorum Gavini atque Luxorii Abbatissa, quæ *postquam regendi suscepit officium, condito testamento*
D *legata quibusdam reliquit.* Id cùm ad Gregorium Magnum detulisset Gavinia, quæ Siricæ in ejusdem loci regimine successerat, Gregorius hac de re scripsit[a] ad Januarium Caralitanum Episcopum, ad quem hujus parthenonis cura pertinebat, causatus insuper memoratam Abbatissam Siricam *usque ad diem obitûs indui se monachica veste noluisse; sed in vestibus, quibus loci illius utuntur Presbyteræ, permansisse.* quod utrumque sanctissimus Pontifex magnopere improbat. Hoc in loco non ab re erit observare, in veteri membrana ejus epistolæ fragmentum continente, quam Antonius Vion Herovallius, vir, si quis alius, de republica litteraria bene meritus, mihi communicavit, pro *presbyteræ*, reperiri scriptum *plebeiæ.* quæ lectio meo qui-
E dem judicio præferenda est: ut sit sensus, Siricam plebeio amictu, quali utebantur loci illius laicæ mulieres, indutam fuisse. Illud verò in hac Gregorii definitione notatu dignum occurrit, quod Gregorius adhibitis ad hujus rei discussionem consiliariis & Romanæ civitatis doctis viris statuerit, ut quamvis Sirica testamentum in cujusdam xenodochii gratiam fecisset, possessio distracta monasterio restitueretur, nempe *quia ingredientibus monasterium convertendi gratiâ, ulteriùs nulla sit testandi licentia: sed res eorum ejusdem monasterii juris fiant, sicut aperta legis definitione decretum est.* Abbatum tamen exemplum etiam monachi secuti sunt Gregorii ævo, ut probat ejus epistola [b] ad Petrum Siciliæ subdiaconum, his verbis. *Faustinum*
F *defensorem Johannes monachus quidam moriens in sex uncias heredem dimisit. cui hoc quidem quod dimissum est trade: sed contestare eum, ut hoc facere ulteriùs non præsumat.* Non facilè hoc factum cum alio Siricæ Abbatissæ, cujus testamentum rescinditur, conciliari potest: maximè cùm xenodochio pars legati à Sirica tradita fuisset, hîc à Johanne Faustino Defensori. Sed hanc fortasse dispensationem idcirco admisit Gregorius, quod Faustinus Defensor hanc meruisset prærogativam propter auxilium monasterio impensum. Revixit subsequentibus sæculis, maximè x. & xiv. hæc testandi licentia, tametsi civili legum auctoritate prohibente. His extra ordinem breviter dictis, ad propositum redeo.

a *Greg. lib. 7. epist. 7. Ind. 2.*

b *Greg. M. lib. 1. epist. 41.*

A

CAPUT III.

I. *De antiquitate diplomatum & chartarum pro ecclesiis & monasteriis.* II. *Papebrochii sententia opposita.* III. IV. V. & VI. *Refutatur.* VII. *Privilegia monasteriis à Gregorio Magno concessa.* VIII. *etiam Sanctimonialibus.* IX. *Turonense vindicatur.* X. *Exemplum apud Anglos.* XI. *In his agitur de spiritali exemtione.* XII. *Exempla apud Græcos.* B

a *V. Jerem. c. p. 32. v. 10.*

I. DE regulis veterum diplomatum dicturus, ab eorum antiquitate exordium duco [a]. nam si ea recentiorum esse temporum constaret, quæcumque illud tempus anteverterent, pro falsis incunctanter habenda esse consequeretur. In contrarium vero res cadat necesse est, si de eorum antiquitate indubitatam habeamus (ut certè habemus) auctoritatem. Sæviente in Christianos tyrannorum procella, quibusdam in locis Christiani quædam habebant *ad jus corporis eorum, id est ecclesiarum, non hominum singulorum pertinentia*, ut habet Licinii Imperatoris Edictum C apud Lactantium [b] in libello de persecutione. Id de bonis immobilibus intelligendum esse probat canon XXXIV. Concilii Ancyrani, illa tempestate celebrati, in quo sancitum est, ut *de his quæ pertinent ad ecclesiam, quæcumque, cùm non esset Episcopus, Presbyteri vendiderunt, rescisso contractu, ad jura ecclesiastica revocentur.* quod de contractu scripto intelligere par est. Attamen fidelium stipendiis & erogationibus passim alebantur Ecclesiæ ministri: qui parta dein pace prædia & latifundia in subsidium accepêre. Id sæcularium vitio & inhumanitate factum conqueritur Johannes Chrysostomus homilia LXXXVI. in Matthæum. Cum vero orbis pæne universus jure Romano regeretur; ejusdem etiam legibus, quæ possessiones cujusque D publicis instrumentis consignari ac firmari præcipiunt, Ecclesiam paruisse colligimus; idque probat lex Ripuariorum.

b *Baluz. Miscell. tom. 2. pag. 43.*

Ejus rei præclarum nobis exemplum suppeditat Gregorius Nazianzenus in suo ipsius testamento, in quo emtionem fundi Canotalorum Amphilochio Episcopo ab se factam ait contineri ἐν τοῖς χαρτίοις ἡμῶν, id est in chartis ecclesiæ suæ. Gregorio suffragatur Augustinus in sermone secundo de communi vita Clericorum, qui apud veteres liber secundus de moribus Clericorum [c] inscribitur: ubi sub finem hæc leguntur. *Locus etiam ipse, ubi monasterium constitutum est à memorato honorabili filio* E *meo Eleusinio, ipsi presbytero Barnabæ donatus est: [qui] antequam ordinaretur Presbyter, in ipso loco monasterium instituit. Sed tamen quia nomine ipsius donatus erat locus, mutavit* INSTRUMENTA, *ut nomine monasterii possideatur.* Itaque Barnabas presbyter locum illum ab Eleusinio dono acceperat, scriptis hac de re instrumentis, quæ postmodum monasterii nomine mutata sunt. Idem in epistola [d] ad Glorium & alios: *Non chartis veteribus, non archivis publicis, non gestis forensibus aut ecclesiasticis agimus.* His adde locum ex ejusdem sermone XXXVI. supplementi Vigneriani. Eadem est Symmachi Papæ sententia, qui in Concilio Romano [e] sub finem sæculi quinti, Episcopos F potius ecclesiarum defensores, quàm *custodes chartarum* esse debere testatur. Et Concilium Agathense anno D VI. clericis ecclesiæ *documenta*, quibus ejus possessio firmatur, aut supprimentibus, aut adversariis tradentibus, illati damni restitutionem & communionis privationem infligit cap. XXVI. eademque pœna afficit eos, qui in damnum ecclesiæ *instrumenta* ejus, impiè sollicitatis traditoribus, susceperint. Eadem instrumenta etiam in monasteriis principio usitata fuisse docet nos Augustinus in sermone superiùs laudato, ubi instrumenta monasterii nomine confecta memorat. Accedit Gregorius Magnus, qui in epistola ad Desiderium Episcopum [f] agit de *chartis* ecclesiæ Cadurcinæ, & in alia ad Johannem Abbatem [g], de monasterio scribens, *authenticam chartulam* & *exemplaria chartarum* exigit ad causæ cujusdam discussionem: ubi etiam Stephanum *Chartularium*, id est custodem chartarum, laudat. Præ-

c *Spicil. tom. 6. pag. 12.*

d *August. epist. 43. novæ edit. num. 25.*

e *C. 16. quæst. 1. c. 57.*

f *Greg. M. lib. 7. epist. 17. Ind. 2.*

g *id. lib. 2. epist. 3. Ind. 11.*

A terea in epiſtola ad Marinianum Antiſtitem Ravennatem [a] chartarum monaſterii *a id. lib. 7. epiſt. 18. Ind. 1.*
Claſſitani meminit non ſemel. Ad hæc in alia [b] Neapolitani quidam monachi *b lib. 8. epiſt. 39.*
Adeodato Abbati *chartas omnes monaſterii* ſui tradidiſſe perhibentur.

II. Hæc cùm ita ſint, mirari ſubit Papebrochium in Propylæo ſuo [c] Johanni *c num. 125.*
Mareshamo ſubſcripſiſſe, dicenti cautè intuendas iſtiuſmodi chartas, quæ fidem «
habent eo minorem, quo majorem præferunt antiquitatem. donationes olim abſ- «
que ſcripto conferri ſolitas apud Angloſaxones; adeoque ex Beda non conſtare, «
ſcripturam adhuc illius ætate in transferendis prædiis, aut concedendis privilegiis «
uſurpatam fuiſſe. Addit vir doctus, eum fuiſſe communiorem uſum: neque ex Gre- «
B gorio Turonenſi ſcripturam itidem apud Francos in his rebus uſurpatam fuiſſe. Et «
quidem in toto Franciæ regno nullam ejuſmodi chartam ſinceram ac genuinam re- «
periri ante regnum primi Dagoberti; pauciſſimas autem ſub illo, ac poſt illum uſque «
ad ſecundæ ſtirpis Reges ſcriptas haberi, quæ vel autographæ dici poſſint, vel ex «
autographis fideliter deſumtæ [d]. Eodem modo ratiocinandum & de privilegiis apo- « *d num. 127*
ſtolicis, quibus ab Epiſcoporum juriſdictione exemta monaſteria, & ſub immedia- «
tam ſedis Romanæ protectionem ſuſcepta ſunt. Denique de Adeodati Papæ privi- «
legio pro Martiniano cœnobio, deque aliis aliorum Pontificum pro Dionyſiano, «
atque aliis porro omnibus tempore primæ ſtirpis regiæ editis, illud omnino tenen- «
C dum eſſe, tanto minus adhibendum eis fidei, quanto plus præ ſe ferunt antiquita- «
tis. Ad hæc in præcedentibus præmiſerat [e], ejuſmodi privilegiorum à Romanis pon- « *e num. 105.*
tificibus petendorum, ſeptimo ac precedentibus ſæculis omnibus nullum uſum fuiſſe, «
nihilque tale ex Gregorianarum epiſtolarum ampliſſimis voluminibus apparere. «

III. Ego vero privilegia monaſteriis ſeu eccleſiis ſæculo VII. immo & præce-
denti, à Romano Pontifice conceſſa fuiſſe contendo. Deinde conſtare tum ex Beda,
tum ex aliis ſcripturam in transferendis prædiis eodem ævo uſurpatam apud An-
gloſaxones. Denique apud Gallos à Chlodoveo magno, primo Chriſtiano Franco-
rum Rege, ad ejus poſteros nullum ferè exſtitiſſe Francorum Regem, à quo diplo-
D mata in gratiam monaſteriorum condita non fuerint; idque ex Gregorio Turonenſi
de primis Regibus conſtare.

Ad primum quod attinet, paullo minus antiqua ſunt monaſteriorum privilegia,
quàm monaſteria ipſa, initio quidem anguſtioribus contenta limitibus, ſed proce-
dente tempore ſubinde ampliata. Quædam ab Epiſcopi temporali dumtaxat pote-
ſtate ac jure circadarum, quædam etiam ab ſpiritali (ut vocant) ejus regimine mo-
nachos eximebant. Has exemtiones *ob quietem monachorum & Epiſcoporum tyrannidem*
indultas fuiſſe, duriori vocabulo ſcribit Richardus Cantuarienſis Epiſcopus in epi-
ſtola LXIX. apud Petrum Bleſenſem. Unum ex antiquioribus eſt privilegium Liri-
E nenſi monaſterio confirmatum in ſynodo Arelatenſi anno CCCC LV. congregatâ:
quo quidem privilegio ſtatuitur, *ut clerici ejus monaſterii ad ordinationem Epiſcopi de-
bita ſubjectione reſpiciant; laica verò omnis monaſterii congregatio ad ſolam ac liberam
Abbatis proprii, quem ſibi ipſa elegerit, ordinationem diſpoſitionemque pertineat: neque ex ea
ſibi Epiſcopus quidquam vindicare præſumat.*

IV. Annis poſt ſeptuaginta, id eſt anno D XXV. coacta eſt ſynodus Carthagi-
nenſis, præſidente Bonifacio Epiſcopo, in qua Petrus Abbas monaſterii, in Byza-
cena provincia conſtituti, cœnobium ſuum à jure ejuſdem ſedis Epiſcopi abſolu-
tum, & ſoli Carthaginenſi Primati ſubditum eſſe affirmavit [f], adductis exemplis *f Spicil. tom. 6. pag. 2. & ſeqq.*
F multis, non ſolùm Lirinenſis, ſed etiam aliorum in Africa monaſteriorum: quæ
prætermiſsâ diœceſani Epiſcopi ſubjectione, ad Primatem ſeu Metropolitanum,
alioſve Epiſcopos pertinebant. Idem in alia ſynodo Carthaginenſi anni D XXXV.
ſtatutum eſt [g] de aliis etiam monaſteriis occaſione Ruſpenſis, ita ut *monaſteria ple-* *g ibid. pag. 16.*
*niſſima libertate perfruerentur, ſervatis limitibus Conciliorum in hæc dumtaxat, ut quando-
cumque voluerint ſibi clericos ordinare, vel oratoria in monaſteriis dedicare; Epiſcopus, in cu-
jus plebe vel civitate locus monaſterii conſiſtit, ipſe hujus muneris gratiam compleat, ſalva
libertate monachorum, nihil ſibi in eis præter hanc ordinationem vindicans.* Hæc, inquam, *h Vita S. Fulgentii, num. 40 apud Bolland. tom. 1,*
occaſione Ruſpenſis cœnobii, quod ſanctus Fulgentius [h] *in agello* Poſthumiani,

nobilissimi & christianissimi viri, *non longè ab ecclesia* sua construxerat. Istic frequens A erat sanctissimus Episcopus [a]. *Sed ne videretur Abbatis Felicis adventu suo minuere potestatem, imperandi monachis omnem sibi ademit voluntarie facultatem.* Id *per scripturam etiam firmavit, nihil se in illo monasterio proprium vindicare; nec* pro potestate, sed pro caritate inter *monachos habitare.* Ideo *obicem contradictionis in hac scriptura successoribus suis opposuit; ne quod servi Dei simplices præjudicium postea paterentur.* Insignis locus.

Propagatus est usus iste in alia Galliæ atque Italiæ monasteria, ut fidem faciunt privilegia non pauca, quæ monasteriis sæculo VI. & sequentibus concessa sunt, primùm quidem ab Episcopis, tum lapsu temporis à Romanis Pontificibus confirmata. Non enim omnia tunc temporis monasteria, quæ ejusmodi privilegiis gaudebant, B Romanæ sedi attribuebantur; sed à proprii Episcopi jure absoluta regebantur à propriis Abbatibus: & si quid Abbates ipsi in monasteriorum regimine graviùs deliquissent; vel Metropolitani, vel provincialium synodorum, quæ tunc quotannis celebrabantur, censuræ ac correctioni subjacebant, nullis litteris à Romano Pontifice, nisi post longa tempora, impetratis. Si vero Abbates monachorum suorum lapsus per se ipsi emendare non sufficerent; vicinos tunc Abbates ejusdem propositi consortes convocabant, ut multa documenta [b] probant, in primis synodus Carthaginensis anni D XXXV [c]. *Si qua verò contentio*, nimirum de electione Abbatis, (idem de aliis dicendum) *quod non optamus, exorta fuerit, ut ista Abbatum aliorum* C *consilio, sive judicio finiatur.* In his tamen monasteriis nonnulla erant, quæ non solùm ab Episcopis diœcesanis ea privilegia obtinebant, sed etiam à Romanis Pontificibus: quorum sincera hac de re diplomata habemus, aut certè indubitata de his diplomatibus testimonia.

Quin etiam Regum nonnumquam in confirmandis hisce immunitatibus accedebat auctoritas. Unde sanctus Germanus Parisiorum Episcopus, qui *privilegium immunitatis* pro suburbano sanctæ Crucis monasterio *manu propria* descripsisse perhibetur à Gislemaro sæculi IX monacho, *Regis Chlotarii auctoritate, Episcoporum, vel nobilium virorum*, qui ejus ecclesiæ *dedicationi interfuerant, stipulatione corroborari studuit*, ut refert idem auctor in libello de vita sancti Droctovei Abbatis [d], ubi suum ipsius D nomen acrosticho exprimit in principio.

V. Singulare hoc in argumento exemplum habemus in cœnobio Casauriensi seu Piscariensi, quod Ludovicus II. Imperator anno Domini DCCCC LIV. in Pinnensi diœcesi condidit, & ab Episcopi ditione absolutum esse voluit. Anno dein DCCCC LI. cùm Johannes Pinnensis Antistes Casaurienses monachos de suo privilegio interpellasset; Eldericus Abbas confugit ad Aldebertum Italiæ Regem. Episcopo adesse, & suum scriptum proferre jusso, nec proferente, edicto suo præcepit Rex [e], *ut nullus Pontifex aliquam consuetudinem vel functionem de ipsa abbatia exigeret; & ipsam in* E *statu suo liberam permanere jussit, sicuti præfatus Imperator præcepti sui paginâ permanere concesserat.* Denique anno M XLIX. Abbas Dominicus à Leone Papa IX. hujus privilegii confirmationem impetravit, de quo hæc subdit ejusdem cœnobii Chronographus [f]. *Iste fuit primus Abbas Piscariensis cœnobii, qui impetravit privilegium à Romanis pontificibus. quod antecessores sui vel habere non potuerunt, vel duxerunt pro minimo.* Quo in facto illud singulare est, quod in Italia usque ad id tempus viguerit privilegium Casauriense, citra pontificiam auctoritatem. Idem erat privilegium monasterii Farfensis.

VI. Et quandoquidem in Italia versamur, à Bobiensi monasterio demonstrandum aggredior, privilegia immunitatis monasteriis à Romano Pontifice jam inde F à sæculo VII. indulta fuisse. Ut enim Theodori Papæ privilegium hoc loco dissimulem, manifesta est hac de re auctoritas Jonæ monachi Bobiensis in actis sancti Bertulfi ejusdem loci Abbatis, qui Bertulfus à Dertonensi Episcopo de immunitate sua exagitatus, & ad Ariowaldi Langobardorum Regis judicium provocatus est. Sed cùm Rex, tametsi Arianus, non suum esse diceret Sacerdotum causas discernere; cum regio supplemento prædictus Abbas accessit ad Honorium Papam: qui examinatâ Bertulfi causâ, ipsi *præbuit optatum munus; privilegia sedis apostolicæ largitus est, quatenus nullus Episcoporum in præfato cœnobio quolibet jure dominari conaretur.* Hunc

a *ibid. num.* 64. & 65.

b *Vide chartam Agiradi Epis. Carnutens. in lib. ult. hic p.* 478.

c *Spicil. tom.* 6. *pag.* 16.

d *Sæc.* 1. *Bened. pag.* 256.

e *Chron. Casaur. lib.* 1. *pag.* 403. *Spicil. tom.* 5.

f *ibid. lib.* 2. *pag.* 453.

A vero esse istius privilegii sensum patet ex libro de miraculis sancti Columbani sub initio sæculi decimi scripto [a], in cujus capite XXIII. fusè commemorantur ea, quæ pertinent ad ejus loci privilegia, in his, quod cuiquam Episcopo nulla sit licentia, sub obtentu reprehensionis, aliquam in monasterio ostendere potestatem; sed ejus capiti, id est sedi apostolicæ. Deinde eadem privilegia *contradicunt etiam Præsulibus, maximéque sanctæ Terdonensis ecclesiæ atque Placentinæ, quæ viciniores esse videntur, ut nullus umquam prædictum monasterium, vel quæ ad ipsum pertinent, à sancta sede apostolica subtrahere, & suæ diœcesi subjugare appetat: sed & libertate secundum concessionem apostolicam; nullique subjectum, nisi sanctæ sedi Apostolicæ.* Hæc aliaque continebantur in privilegiis Honorii, Theodori, Martini, Sergii, Gregorii, Zachariæ, & aliorum, ut
B testatur prædictus anonymus: cujus testimonio nihil signantius afferri potest, maximè cùm ejus tempore authentica hæc privilegia coram Hugone Rege lecta, approbata, & recognita sint.

a Sæc. 2. Bened. pag. 50.

VII. At nulla, inquis, similia exempla in sancti Gregorii Papæ epistolis legere licet. Immo vero prorsus consimilia. An non consimile erat privilegium, quod Vigilius Papa Childeberti Regis rogatu, monasterio Arelatensi ab eo condito indulsit, à Gregorio Magno laudatum [b] confirmatumque? An dissimile erat aliud privilegium, quod Gregorius ipse Luminoso Abbati monasterii sancti Thomæ de
C Arimino concessit [c], Castorio Episcopo ejusque successoribus *illa videlicet jurisdictione relicta, ut in defuncti Abbatis locum alium, quem dignum communis consensus congregationis elegerit, debeat ordinare?* Et in alia ad eumdem Castorium epistola [d] ita statuit, ut Castorius ejusque successores, adeoque Ariminensis *ecclesia suo tantummodo jure sit contenta*, nempe ordinandi Abbatem electum, *& monasterium illud nulli ulterius aliqua ratione generali canonicæve jurisdictioni deserviat.* Hunc vero, quem intendimus, earum epistolarum esse sensum existimavit eruditus Cardinalis Antonius Carafa, qui in Indice à se concinnato in Gregorii epistolas ita rem exprimit in articulo de Re-
D gularibus: *Privilegium à jurisdictione Episcopi omnino eximit, præterquàm in Abbatis ordinatione.* subnotatque duas, quas mox commemoravimus, epistolas. Ejusdem generis sunt privilegia, quæ idem Gregorius [e] tum *ecclesiæ sancti Martini in suburbano Augustoduni*, tum *monasterio ancillarum Dei*, *necnon & xenodochio* in eadem urbe à Brunechilde Regina constructis largitus est.

b Greg. lib. 7. epist. 116. Ind. 2.
c ibid. lib. 4. epist. 21.
d ibid. epist. 43.
e lib. 11. epist. 10. & seqq.

Spuria, inquis, sunt hujusmodi privilegia, ut quæ dirarum imprecationes excommunicationesque, à Gregorii mente prorsus alienas, contineant. At si spuria, quo pacto unum ex istis *Senatori Presbytero & Abbati* inscriptum reperitur, testante Petro de Gussanvilla, novissimæ Gregorii operum editionis auctore, in omnibus mss. etiam Romanis? Certè invenitur in codice Remigiani apud Remos cœnobii pervetusto, qui scilicet ad minus ab annis octingentis exaratus est. Et Frodoar-
E dus [f] meminit alterius privilegii, concessi ad instar ejus, quod pro xenodochio Æduensi Senatori Abbati Gregorius impertivit. Quid quod epistolæ ad Luponem fit mentio tum in vita sancti Hugonis monachi Augustodunensis, ab annis ferè septingentis scripta; tum in libro Canonum Abbonis [g] Floriacensis Abbatis à me edito in veterum Analectorum tomo secundo.

f Frodoard. hist. lib. 3. cap. 27.
g Abbon. can. cap. 17.

Quod de imprecationibus prædictis epistolis annexis opponitur, an tanti sit, ut istæ epistolæ pro subditiciis habendæ sint, inferiùs [h] expendendum. Sed fac eas imprecationes à Gregorii mente esse alienas. certè reliquus epistolarum contextus
F omnino Gregorii genium sapit. Quid ergo prohibet epistolas dici genuinas ac sinceras, imprecationes vero adjecticias? quamquam in omnibus codicibus, etiam iis quos Frodoardus legerat, inveniuntur. Ad summum, ut tres illæ epistolæ spuriæ sint, privilegia his tribus locis à Gregorio rogatu Brunechildis impertita fuisse constat ex alia germana & nulli suspecta Gregorii epistola, quæ est libri XI. epistola VIII. ubi Pontifex tria hæc privilegia disertè commemorat. Et illa quidem haud dubiè non alia sunt ab editis, uti colligere licet ex his ejus epistolæ verbis. *Sed ne fortasse ab eorum locorum Præpositis eadem decreta nostro quoque tempore supprimantur, pro eo quod eis quædam interdicta esse noscuntur; hæc eadem constitutio gestis est publicis inserenda, &c.*

h lib. 2. cap. 9.

Atqui in prædictis privilegiis decernitur, *ut nullus eorum, qui eidem xenodochio atque monasterio Abbas aut Presbyter in posterum fuerit ordinatus, ad Episcopatus officium quacumque obreptione sit ausus accedere, ne res xenodochii vel monasterii iniqua erogatione consumens, &c.* ad quod interdictum respicere videtur Gregorius in epistola superiori, quæ proinde his privilegiis auctoritatem conciliat. A

VIII. Sed quis putet, inquis, Sanctimoniales per Gregorium Magnum ab Episcopi potestate exemtas fuisse, nullo præeunte exemplo? At præcesserat exemplum S. Radegundis, teste Gregorio * Turonensi; necnon Cæsarii Episcopi Arelatensis, qui *per Sacram sanctissimi Papæ urbis Romæ* monachas cœnobii Arelatensis ab se constructi *à subjectione* Episcopi absolvi curaverat, ut legitur in ejus Regulæ [a] recapitulatione. Post Gregorium Magnum ejusdem generis sunt privilegia duo, alterum quod Johannes Papa IV. parthenoni beatæ Mariæ & sanctæ Columbæ, rogante Chlodoveo II. concessit, à me erutum [b] ex veterrimo codice Thuaneo, in quo redactum est in privilegii formam: alterum Adeodati Papæ pro Turonico sancti Martini cœnobio, quod integrum exstat apud Sirmundum in Conciliorum Galliæ tomo primo. B

* *Greg. Tur. lib. 9. c. 40.*

a *Cæsar. Recapit. num.* XIV.

b *Append. 1. part. Sæcul. 4. Bened. pag.* 747.

IX. Hoc privilegium extrema parte mutilum apud Baronium legit Papebrochius, qui ex eo fragmento novitiam privilegii fictionem deprehendisse sibi visus est, quod „ idemtidem *religiosi Abbatis* in eo fiat mentio: ratus [c] id scriptum ex usu postremo- „ rum temporum, quibus res monastica tantum dispendii accepit per Abbates sæculares. At pace eruditissimi viri una hæc *religiosi Abbatis* vocula non sufficit ad elevandam ejus privilegii veritatem: cùm *religiosi* nomen non cum Abbatis, sed cum Presbyteri nomine appositum sit à Pontifice, *religiosus Presbyter & Abbas*, quo forsan à sæculari presbytero discernatur. sic Gregorii Papæ II. epistola quædam [d] Bonifacio *religioso Presbytero* directa est. Immo si referatur ad Abbatis vocabulum, adscriptum est honoris causâ, non quatenus sæculari opponitur, sed quatenus Abbatem pium, ac religiosis officiis deditum significat, eum ad modum, quo Biscopus Wiremuthensis Abbas à Beda *religiosus Christi famulus* appellatur initio libri primi [e] de ipsius vita. Illud vero maximè ad rem facit, quod Carolus Magnus in diplomate à nobis hîc edito pro Novalicensibus, *religiosos monachos* Gislarannum & Agabertum vocat: & Victor Papa III. initio libri tertii de miraculis sancti Benedicti, meminit *religiosorum monachorum.* Non ergo vox illa sæcularibus opponitur, (quis enim dixerit monachos sæculares?) sed pios & religiosiores: quo sensu Abbati Martiniano à Pontifice tribuitur. Ut in pauca rem conferam, istud Adeodati Papæ privilegium non modo redolet ejus sæculi gravitatem, sed etiam auctoritatem habet à litteris Ibonis Turonensis à me [f] nuper editis ex codice Thuaneo pervetusto, in quo ad privilegii formam redactæ sunt ante annos octingentos: omnino conformes exemplo, quod ex archivo Martiniano accepimus. In his enim litteris, quas omni ex parte sinceras esse vel sola earum lectio persuadere possit, laudatur Adeodati Papæ privilegium, de quo in præsenti disserimus. C D E

c *Propyl. num.* 127.

d *Secul.* 3. *part.* 2. *pag.* 34.

e *Sæc.* 2. *p.* 1002.

f *Sæc.* 4. *parte* 1. *pag.* 745.

X. Mitto alia privilegia sub prima Francorum Regum stirpe aliis Galliæ cœnobiis concessa, ut Lutrense de quo anonymus sæculi X. scriptor in libello de vita sancti Deicoli Abbatis: mitto etiam Fuldense, quod sanctus Bonifacius Episcopus à Zacharia Pontifice impetravit. Venio ad Anglosaxones, apud quos Benedictus, cognomento Biscopus, detulit epistolam privilegii *à venerabili Papa Agathone cum licentia, consensu, desiderio, & hortatu Ecgfridi Regis accepta, qua monasterium quod fecit, ab omni prorsus extrinseca irruptione tutum perpetuo redderetur ac liberum.* Eodem tempore Wilfridus similia privilegia pro Ripensi monasterio à Romano Pontifice Agathone [g] impetravit. F

g *Sæc.* 4. *Bened. part.* 1. *pag.* 705. & 711.

XI. Dicet aliquis, in illis privilegiis non concedi immunitatem à spiritali jure Episcoporum, sed à temporali. Audio. sed hoc in loco agendum mihi incumbit de antiquitate privilegiorum, quæ monachis à Romanis Pontificibus concessa sunt, tam eorum quæ ad res temporales, quàm illorum, quæ ad jurisdictionem spiritalem pertinent. Deinde fortasse asseri posset, exemtionem à jure spiritali Episcoporum consecutam fuisse ex temporali immunitate, tamquam effectum à sua radice. quod

A alibi, ſi res ferat, Deo dante expendemus. Sanè *Imperialia* apud Græcos *monaſteria*
nulli Archiepiſcoporum vel Epiſcoporum dominio ſubjecta erant, ut docet Innocentius III.
apud Boſquetum [a]. Præterea privilegium Bobienſi monaſterio ab Honorio conceſſum
eo ſpectat, *ut nullus Epiſcoporum in præfato cœnobio quolibet jure dominari conaretur.* Ergo
Epiſcopo Dertonenſi quodlibet jus in eum locum Pontifex detraxit, ac proinde etiam
ſpiritale. Et certè eo tendebat Dertonenſis Epiſcopi conſilium, ut *ſubjectum ſibi præ-*
fatum Abbatem cum cœnobii ſupplemento faceret. Non ergo tantùm res temporales,
ſed etiam perſonas, atque ipſum Abbatem ſibi ſubjicere animo deſtinaverat. Ario-
waldus hac de re ab Epiſcopo ſollicitatus, petiit ut *probaret utrum cœnobia procul ab*
B *urbibus, ita epiſcopali debeant miniſtrare dominio?* Deinde cauſâ ſuâ cadit Epiſcopus
apud Honorium Papam. Itaque hic exemit ab Epiſcopi Dertonenſis jure, non ſolùm
Bobienſis cœnobii res temporales; ſed ipſummet Abbatem, quem ſubjectum ſibi
facere Epiſcopus intendebat. Ad hæc privilegium à Vigilio conceſſum monaſterio
Arelatenſi (quod etiam de aliis in Brunechildis gratiam à Gregorio ſcriptis dicen-
dum eſt) ejus erat generis, ut non ſolùm regiam, ſed etiam pontificiam auctorita-
tem exigeret. Atqui exemtio à jure temporali Epiſcopi pertinebat ad Childebertum
Regem, qui ſanè Vigilium Papam non adiiſſet privilegii gratiâ, niſi monaſterium
Arelatenſe à juriſdictione Epiſcopi eximere voluiſſet. niſi ſi id ipſum pro monaſte-
C rio Arelatenſi à Pontifice Romano poſtulavit, quod ipſe obtinuit à Patribus Con-
cilii [b] Aurelianenſis quinti pro xenodochio Lugdunenſi, in cujus res ac poſſeſſio-
nes nihil Lugdunenſi Antiſtiti licere voluit. Sed perſpicua eſt etiam hanc in rem
ſancti Cæſarii Recapitulatio [c] de parthenone Arelatenſi, in qua ſanctimoniales ob-
teſtatur, ut ſi quocumque tempore quælibet Abbatiſſa pro qualibet conditione
ſubjectionem Pontificis hujus civitatis habere voluerit; Deo inſpirante cum gravitate &
reverentia ipſi reſiſtant, & hoc fieri nulla ratione permittant: ſed ſecundum *Sacram*
ſanctiſſimi Papæ urbis Romæ, ſe munire in omnibus ſtudeant.

XII. Hunc locum mirificè illuſtrat Georgii monachi libellus inſignis de vita
D ſancti [d] Theodori Siceotæ, qui anno DCXIII. è vivis exceſſit. *Eo tempore*, inquit
Georgius ejus diſcipulus, *pius Imperator Mauricius, & beatus Patriarcha Cyriacus, &*
Principes litteris ſuis ſanctum Chriſti ſervum Conſtantinopolim accerſierunt, ut eis benedice-
ret. Quam ob rem cùm eo ſe contuliſſet, & beatiſſimum Patriarcham Cyriacum, & Impe-
ratorem atque Senatum conſalutaſſet, eiſque benedixiſſet, apud eos commoratus eſt. Magno
autem eum ſtudio & honore Imperator & Auguſta & omnes familiares complexi ſunt; &
monaſteriis ejus immunitates tributæ, illudque conceſſum, ut nulli alii epiſcopatui ſubjecta eſſent,
ſed ſanctiſſimæ tantùm & magnæ eccleſiæ apoſtolicæ regiæ ipſius civitatis, ita providente
E *Deo, & ſancto martyre Georgio opitulante, propter benevolentiam in eos, qui in illis dege-*
bant & ſacrificabant. Quod ſi in Orientis monaſteriis id obtinebat, proximè ut Pa-
triarchæ ſubjicerentur: cur non etiam apud Occidentales id conceſſum protopa-
triarchæ Romano? Id autem adeo verum eſt, ut ipſi Romano Pontifici quædam
apud CP. monaſteria olim ſubjecta fuerint ante ſchiſma Photianum. Id intelligitur
ex Johannis Papæ VIII. epiſtola [e] ad Baſilium Macedonem Imperatorem, cui inter
alia gratias agit, *quòd monaſterium ſancti Sergii, intra veſtram*, inquit, *regiam urbem*
conſtitutum, quod ſancta Romana eccleſia jure proprio quondam retinuit; divina inſpiratione
repleti, pro honore principis Apoſtolorum noſtro præſulatui reddi juſſiſtis. Quis neget ante illa
F tempora id factum in Occidente, quod Orientales ipſi religioni habebant in Pon-
tificem Romanum? Sed hæc ſatis de privilegiis ſub ſtirpe Merovingica per Epiſcopos
conceſſis: de aliis dicere ſuperſedeo, quandoquidem ea vir doctus non revocat in
dubium.

a *Innoc. lib. 1. epiſt. 39. Regeſt. 13.*
b *Conc. Aurel. 5. cap. 15.*
c *Cæſar. Recap. num.* XIV.
d *Theodori Siceotæ vita, tom. 3. April. Bolland. pag. 49. num. 72.*
e *Johan. VIII. epiſt. 251.*

A

CAPUT IV.

I. *Probatur antiquitas regiorum diplomatum à ſæculo quinto.* II. *Maximè apud Francos à Chlodoveo Magno.* III. *Gregorii Turonenſis hac de re ſilentium perperam objectum.* IV. *Idem ritus etiam apud Anglos.* V. *Item apud Hiſpanos Reges.* VI. *Et Italicos.*

I. JAm vero ad ſecundam partem, quam ſuperiùs pollicitus ſum, nimirum antiquitatem regiorum diplomatum, demonſtrandam, unus ſufficere poſſet Marculfus monachus, qui varias chartarum regiarum formulas in libro primo propoſuit, eas ſcilicet quæ illo ævo receptæ erant. Vivebat autem Marculfus ſæculo VII. Unde conſequens eſt, antè id tempus diplomata regia in uſu fuiſſe apud Francos. Id autem tam multis, tamque manifeſtis exemplis oſtendi poteſt, ut haud ſatis ſciam, an ſit ullus Chriſtianiſſimorum Regum à Chlodoveo primo ad ejus poſteros omnes, de quo certas & indubitatas litteras non habeamus. B

Sed antequam de his dicere incipio, prætermittere non poſſum diploma Chilperici Burgundiæ Regis pro Jurenſibus ſancti Lupicini monachis jam inde à ſæculo quinto conceſſum, quod laudat Gregorius Turonenſis de vitis Patrum cap. I. *Rex*, inquit, *dedit eis præceptionem, ut annis ſingulis trecentos modios tritici, eodemque numero menſuras vini accipiant, & centum aureos ad comparanda Fratrum indumenta, quod uſque nunc à fiſci ditionibus capere referuntur.* Quid clarius? en donatio Regis *præceptione*, id eſt regiis litteris, firmata, & quidem ex teſtimonio Gregorii Turonenſis, cujus ſilentium nobis obtrudebatur. Verùm longè plura inferiùs ex eodem adducemus. Interim veniamus ad Francorum Reges. C

II. Atque ut à Chlodoveo Magno exordiar, unum ab eo præceptum pro cœnobio Mitiacenſi conditum eſt, teſtante Bertoldo monacho in libello de vita ſancti Maximini Abbatis, quem Jonæ Aurelianenſi Epiſcopo nuncupavit. In eo quippe libello Euſpicius à Chlodoveo duo prædia obtinuiſſe perhibetur [a], atque ut *regio dono perpes maneret memoria, chartæ mandatum eſt ſub nomine Regis ac beati Maximini, &c.* Ex Spicilegii tomo V. hìc repræſentamus ipſummet Chlodovei diploma, quod omni ex parte ſincerum nemo non agnoſcet, qui bona fide illud expendere volet. D

[a] Sæc. I. Bened. pag. 593.

Præcepta Regum Francorum pro cœnobio Reomaënſi Jonas Abbas in libro de miraculis ſancti Johannis ejus loci conditoris & Abbatis ante annos mille laudavit his verbis. *Quanto jam honore ac veneratione Regum Francorum atque nobilium fulciretur virorum, ambigit nemo, qui beneficia à prædictis Regibus præſtita per præcepta chartarum, quæ uſque nunc in publicis archivis prædicti condita ſunt monaſterii, relegere cupit.* Chlodovei Magni præceptum Perardus ex ipſo (ut cenſuit) autographo poſt Petrum Roverium vulgavit cum diplomate Chlotarii primi pro eodem cœnobio. Chlodovei litteras nonnulli inſimulant falſi. Id hoc loco diſcutere non eſt neceſſe; ſufficitque in præſens ſcopo noſtro, Johanni Abbati, qui regnantibus Chlodovei Magni filiis vivere deſiit, conceſſa fuiſſe à Regibus Francorum præcepta, quæ Jonas Abbas ante annos mille præ oculis habuit. E

His adjungi poſſunt litteræ tum Theoderici Auſtraſiorum Regis, Chlodovei Magni filii, à quo ſanctus Fridolinus Abbas [b] inſulam Seckingenſem in perpetuum ſibi ſuiſque poſteris poſſidendam accepit *per chartam ſuæ manûs obſtipatione firmatam*, ut ex antiquiori auctore Baltherus ſæculi IX. monachus refert in libro primo de vita ipſius Fridolini: tum Childeberti Regis, qui ſancto Marculfo locum Nantum traditurus, *accerſito ſcriptore jubet ſcribi ſuper dominium, quod vir* ſanctus *petiverat*, regale teſtamentum: & poſtea idem Rex *teſtamentum de his omnibus, pro quibus vir Domini petiverat, prædiorum donationibus fieri juſſit, atque illud præſente Regina Ultrogode, ceteriſque* F

[b] Bolland. tom. I. Martii pag. 438.

A *que suis Optimatibus omnibus attestantibus, auctoritatis suæ anulo signavit*, ut tradit vetus auctor [a], qui ante sæculum x. vixit. Aliud Childeberti Regis præceptum pro cœnobio Anisolensi exstat in Miscellaneis Labbeanis, laudatum ante annos octingentos in actis Aldrici Episcopi Cenomannensis [b].

a *Sæc. 1. Bened. pag. 130. & 133.*
b *Miscell. Baluz. tom. 3. pag. 127.*

Childeberto supervixit Chlotharius ejus frater: qui cum sancti Medardi Episcopi corpus Suessionas transferret, facta ex medietate fisci Croviaci traditione, *accito Commentariense jussit conscribi tomum anulo proprio roborandum, ut sancti viri corpus humi defixum inde efferre posset.* Cumque nec sic res ad votum cederet, *reaccersito Commentariense, factaque more sollemni donatione, fiscum cum omni integritate conscriptum,* B *ac impressione proprii anuli signatum delegavit sancto perennibus sæculis possidendum* [c]. Hæc vetus scriptor litteris mandavit Caroli Calvi principatu.

c *Spicil. tom. 8. pag. 404.*

His accedit Frodoardi auctoritas, in cujus historia hæc verba legimus de Mapinio Episcopo Remensi [d]. *Hujus quoque temporibus Suavegotta Regina Remensi ecclesiæ tertiam partem villæ Viriziaci per testamenti paginam delegasse reperitur. quam partem ipse quoque præsul Theudechildi præfatæ Reginæ filiæ usufructuario per precariam salvo ecclesiæ jure concessit.* Et infra. *Quæ scilicet Theudechildis Regina postmodum nonnulla per testamenti sui auctoritatem tempore domni Ægidii Remensi contulit ecclesiæ prædia.*

d *Frod. lib. 2. cap. 1.*

Erat Suavegotta (ut perhibent) Theoderici Chlodovei Magni filii, Austrasiorum Regis conjux: quæ cùm unà cum filia Theudechilde ecclesiæ Remensi prædia C scriptis testamentis seu instrumentis tradiderit, ejusmodi donationes tum scripto fieri solitas inde compertum est. Idem etiam de Childeberto primo, Chilperico item primo & Chlothario secundo probant acta [e] Aldrici Episcopi Cenomannensis: ubi istorum Regum præcepta coram Ludovico Pio exhibita fuisse memorantur ab auctore æquali. Porro horum scriptorum testimonia refutare non potest Papebrochius, cum vixerint longè ante sæculum XI. quo quidem tempore falsa diplomata vulgari cœpisse opinatur.

e *Miscell. Baluz. tom. 3. pag. 127.*

III. Opponit eruditus vir Gregorii Turonensis Episcopi silentium, ex quo scri- D pturam apud Francos in transferendis prædiis, concedendisve privilegiis usurpatam fuisse constanter negat. Ego vero auctore Gregorio id secus accidisse constanter affirmo, & vero probare in promtu est. Gregorius quippe in historia sua [f] tradit, Chilpericum *testamenta quæ in ecclesiis conscripta erant, plerumque disrupisse, ipsasque patris sui præceptiones*, id est diplomata, quibus Chlotharius ejus pater donationes ecclesiis factas confirmaverat, atque ratas esse præceperat. Apud eumdem auctorem [g] invenio Anastasium Presbyterum *per chartas gloriosæ memoriæ Chrothildis Reginæ* proprietatem aliquam possedisse; ejusque confirmationem *acceptis à Rege præceptioni-* E *bus* impetrasse. De privatis donationibus exstat insignis ejusdem Gregorii locus in lib. VI. cap. XLV. quem locum inferiùs adducam. Interim alter de Regum litteris locus nobis suppetit ex eodem Gregorio, referente [h] sanctæ Radegundis epistolam Gallicanis Episcopis inscriptam, in qua Regina piissima non solùm tam se, quàm sorores suas *de substantia terrena quæ possidere videbantur, factis chartis monasterio suo tradidisse* testatur: sed etiam adducit *auctoritates præcellentissimorum domnorum Regum Chariberti, Guntchramni, Chilperici, & Sigeberti, à quibus donationes ab se factas cum sacramenti interpositione & suarum manuum subscriptionibus confirmari obtinuerit.* Ex quo manifestè intelligitur, regias hac de re litteras emanasse, quas prædicti Reges manuum suarum subscriptionibus roboraverint. His adjunge diploma Chlotharii II. F pro Divionensi sancti Benigni cœnobio, editum apud Perardum [i]. Agmen claudet hoc loco Leïdradus Episcopus Lugdunensis, qui *priscorum Regum Franciæ decreta* pro cœnobio Insulæ Barbaræ *fieri* jussit, hoc est novis conditis litteris renovari diplomata, quæ à priscis Francorum Regibus ante Caroli principatum ævumque ejusdem loci monachis impertita fuerant. His adde Chilperici Burgundiæ regis præceptionem, qua trecentos modios tritici [k], totidemque vini Lupicino abbati legavit.

f *Greg. Tur. lib. 6. cap. ult.*
g *id. lib. 8. c. 12.*
h *id. lib. 9. c. 42.*
i *Perard. Burgund. monum. p. 6*
k *Greg. Tur. de* [illegible] *cap. 1.*

Hactenus omnium fermè Regum à Chlodoveo primo ad Dagobertum diplomata protuli. De Dagoberto ejusque posteris non est quod ulterior inquisitio fiat: siquidem ab ejus principatu regiorum diplomatum usum invaluisse vir doctus [l] non

l *num. 115.*

» diffitetur. An vero paucissima (uti ipse opinatur) sub Dagoberto, & post illum A
» usque ad secundæ stirpis Reges, quæ vel autographa dici possint, vel ex autographis fideliter desumta reperiri possint, inferius discutiendum.

IV. Neque vero tantum apud Gallos obtinebat hic ritus, sed etiam apud Anglosaxones: quæ gens absque scripto donationes conferre non solebat, saltem à sæculo septimo, contra quàm ex Bedæ silentio colligere sibi visus est Mareshamus à Papebrochio laudatus. Hanc opinationem nullo alio potiori refellam, quàm Bedæ ipsius testimonio, qui in epistola ad Ecgbertum agens de quibusdam pseudomonachis, seu potiùs sæcularibus viris, qui immunitatum obtentu monachos se ferebant, & monasteria construebant, ita scribit. *At alii graviore adhuc flagitio,* B *cùm sint ipsi laici, & nullius vitæ regularis, vel usu exercitii amore prædita, datâ Regibus pecuniâ, emunt sibi sub prætextu construendorum monasteriorum territoria, in quibus suæ liberius vacent libidini; & hæc insuper in jus hereditarium regalibus edictis faciunt adscribi; ipsas quoque litteras privilegiorum suorum, quasi veraciter Deo dignas, Pontificum, Abbatum, & Potestatum sæculi obtinent subscriptione confirmari.* Regalia ejusmodi edicta ac privilegia Pontificum haud dubiè flagitabant pseudomonachi illi ex veteri ac communi usu aliorum monachorum, qui consimilibus diplomatis rebus suis consulere solebant. Certè Bonifacius Martyr & Episcopus in epistola XIX. increpat Ethilwaldum Merciorum Regem, quod *multa privilegia ecclesiarum & monasteriorum fregisset.* C quod de privilegiis scriptis intelligere par est, uti & subsequentia, cum addit, *privilegia ecclesiarum in regno Anglorum* à sua per Gregorii discipulos conversione, *inviolata & intemerata permansisse usque ad tempora Ceolredi Regis Merciorum, & Osredi Regis Deirorum & Berniciorum.* Tale fuit diploma Withredi Regis, editum in synodo Becanceldensi anni DCXCIV. quo diplomate Rex sancit non esse licitum cuiquam usurpare, *quod antea fuerat Domino concessum, & cruce Christi,* id est signo crucis, *firmatum atque dedicatum.* Egregiè vero falluntur, qui hoc diploma aliorum exemplum esse putant ex postremis Withredi verbis, quibus præcipit hoc scriptum irrefragabile haberi, servarique Doroberniæ in ecclesia sancti Salvatoris *ad exemplum om-* D *nium ecclesiarum atque defensionem, quæ in Anglia habentur.* His enim verbis id unum intendit, ut ob cautelam exemplar istius privilegii servetur in metropolitana ecclesia, ubi illud consulere possint Anglicanæ ecclesiæ, in quarum gratiam conditum est. quod à Ludovico Pio eamdem ob causam factum superiùs [a] advertimus.

Eumdem diplomatum usum ante Withredi tempus adstruit synodus Landavensis anno DCLX. convocata, in qua Rex Mouricus dedit quatuor villas ecclesiæ Landavensi: cujus donationis *de clericis & de laicis testes* in istius synodi actis referuntur, ut in publicis authenticisque litteris adhiberi solent. Idem præstitisse Guidneorthus in aliis ejusdem synodi actis perhibetur. Quid quod Johannes Bollandus [b] in E commentario ad vitam sancti Teliavi Landavensis Episcopi ex Usserio refert, eam ecclesiam isto Pontifice dignitate, privilegio, ecclesiis ac territoriis crevisse, à Regibus & Principibus Britanniæ concessis, *testantibus legitimis viris.* Quin etiam privilegium memorat sancto Teliavo, ejusque successoribus datum ab iisdem Regibus apostolica auctoritate confirmatum. quæ sanè omnia scripturæ usum in ejusmodi rebus palam adstruunt. Idne aliquis negare perget? Occurrit Godwinus [c] Landavensis; qui donationis ejusdem loci Episcopo Lunapacio sæculo VI. factæ ipsissima (ut ipse ait) verba refert. Si is mos fuit apud Landavenses in Wallia, non dubium, quin ad alias itidem illius insulæ ecclesias pertinuerit.

V. Non præteream Hispanicos Vesigothorum reges; ex quibus Leovigildus, F *quàmlibet Arianus, tamen ut se Nuncti Abbatis precibus Domino commendaret, eidem viro auctoritate conscripta de quodam præcipuo loco fisci direxit, ut alimenta aut indumenta exinde cum suis fratribus haberet,* referente Paulo Diacono, in libello de vitis Patrum Emeritensium [d]. Id contigit sub finem sæculi VI. quo proinde regiæ istiusmodi litteræ apud Hispanos Reges in morem venerant.

VI. Quid memorem Italicos Reges? ex quibus *Aripertus* [e] *Rex Langobardorum donationem patrimonii Alpium Cottiarum, quæ quondam ad jus pertinuerant apostolicæ sedis, sed à Langobardis multo tempore fuerant ablatæ, restituit, & hanc donationem aureis*

a cap. 2. num. VII.

b Bolland. tom. 2. Februar. pag. 307

c Godwin. in episc. Landav. p. 622.

d Paul. Diac. Emerit. de vit. Pat. cap. 3.

e Paul. Diac. de gest. Langob lib. 6 cap. 28.

A *exaratam litteris Romam direxit*, ut ex Paulo Warnefridi accepimus. Alia superiorum Italiæ Regum, puta Agilulfi, Adivaldi, & aliorum exempla exstant in Bullarii Casinensis tomo I. alia item in Italia sacra apud Ughellum: & fragmentum diplomatis Theudelindæ Reginæ apud Baronium [a]. Sed his omnibus præit diploma Alboini Regis, qui *ut erat largissimus*, Felici Episcopo Tarvisiano *omnes suæ ecclesiæ* facultates postulanti concessit, & *per suum Pragmaticum*, inquit Paulus [b] mox laudatus, postulata firmavit sub annum D LXXII.

a *Baron. ad ann.* 616.

b *Paul. Diac. lib.* 2. *cap.* 12.

Tanta nubes testimoniorum & exemplorum manifestè, ni fallor, demonstrat, B regiorum diplomatum usum non solùm apud Francos & Anglos, sed etiam apud Hispanos atque Italos nihilo minus, quàm postremis temporibus viguisse. De Græcis unum omnium instar erit diploma, quod Porphyrio [c] Gazensi Episcopo Eudoxia, Theodosii junioris mater, in sollemni filii baptismo concedi jussit, quo *privilegia sanctæ ecclesiæ & Christianis* indulta sunt. Nam acceptâ supplici Porphyrii chartâ, accersito Quæstori dixit: *Accipe hanc chartam, & convenienter ei quod in ea continetur, divinum rescriptum manda litteris*: statimque perfectum fuit *divinum rescriptum & subscriptum*. Hîc venit in mentem aliud factum Cabadis Persarum Regis, qui Jaco- C bi Syri virtute commotus, non solùm homines, qui in eo Persico bello captivi fuerant, in libertatem misit: sed Jacobo *insuper syngrapham pignoris loco ac tutelæ dedit*, teste Procopio [d]. Sed & ante istud tempus Abbas Ammonathas, cùm Præses à monachis, sicut à sæcularibus, capitalem exigeret pensionem, *Sacram* ab Imperatore obsignatam obtinuit; & pergens Alexandriam curavit *subscribi eam per Magistratus*, ut ex græcis monumentis [e] eruditissimi Johannis Baptistæ Cotelerii discimus.

c *S. Porphyrii vita, tom.* 3. *Februar. Bolland. pag.* 653. & 654.

d *Procop. de bello Persico, lib.* 1.

e *Monum. græc. pag.* 402.

D

CAPUT V.

I. *Antiquitas chartarum privatarum demonstrata ex Marculfo aliisque.* II. *ex Regulis sæculi sexti & septimi.* III. *An & quando sine scripto donationes factæ.* IV. *Qui ritus apud Germanos.* V. *item apud Italos.*

I. RESTAT agendum de privatis donationibus, quas eodem tempore sollemni more fuisse receptas, præter veteres Ripuariorum, aliorumque leges, probat in primis liber Marculfi secundus, *pagenses formulas* complectens; tum legis Romanæ seu codicis Theodosiani edicta, quæ in plerisque Galliarum provinciis, E maximè Transligeranis, servabantur: ad hæc varia hujus temporis exempla, quæ ad nos usque pervenerunt. Insigne est hanc in rem testamentum [f] Perpetui Turonensis Episcopi, quo nullum ferè illustrius hoc in genere antiquitatis monumentum, si Gregorii Nazianzeni item testamentum excipias, inveniri potest. Huic respondet alterum sancti Remigii Remorum Pontificis itidem testamentum, ab Hincmaro, Frodoardo aliisque relatum; aliud item Aredii Attanensis, à Gregorio Turonensi laudatum, quod in tomo secundo veterum Analectorum [g] prodiit in lucem. Denique testamentum Mummoli *munitum subscriptionibus ac sigillis* ab eodem Gregorio laudatur [h] in lib. de gloria Martyrum. Accedunt alia loca ex eodem auctore, ex quibus duo potiora seligam, quorum unum est in lib. VI. cap. XLV. ubi cùm Chilpericus Rex filiam suam Ingundem Reccaredo Vesigothorum F Regi desponsatam in Hispaniam mittere vellet, *familias multas de domis fiscalibus*, ut regiam virginem comitarentur, coegisse perhibetur. *Multi verò meliores natu*, inquit Gregorius, qui *vi compellebantur abire*, *testamenta condiderunt*, *resque suas ecclesiis deputantes*, *atque petentes*, *ut cum in Hispanias puella introisset*, *statim testamenta illa*, *tanquam si jam essent sepulti*, *reserarentur*. Alterum locum suppeditat idem Gregorius in capite sequenti, quo in loco Chilpericus *testamenta*, *quæ in ecclesiis conscripta erant*, *ipsasque patris sui præceptiones* disrupisse memoratur. Non prætermeam synodum Lugdunensem anni D LXVII. statuentem cap. II. ut *testamenta* ecclesiasticorum homi-

f *Spicil. tom.* 5. *pag.* 105.

g *Analect. tom.* 2. *pag.* 48.

h *Greg. Tur. lib.* 1. *cap.* 31.

num, vel *donationes, aut quæcumque instrumenta omni stabilitate subsistant.* quod totidem A
verbis Concilium Parisiense anni DC XV. decernit cap. X.

Dicet forsan aliquis, hîc tantùm agi de testamentis, quæ tum quidem erant usitata: non vero de privatis donationibus inter vivos factis, quæ nondum invaluerant. At præterquam quod de utrisque par ratio est; Marculfus monachus varias etiam posterioris generis chartas seu formulas adducit ante suum, hoc est septimum sæculum, receptas: & argumenta atque exempla, quæ mox adducturus sum, privatas ejusmodi donationes liquido demonstrant. Ad hæc testamenti nomine Gregorius in altero testimonio eas haud dubiè comprehendit, uti post eum Agobardus in libro de dispensatione cap. XV. ubi conqueritur, quod *non solùm possessiones* B
ecclesiæ, sed ipsæ etiam ecclesiæ cum possessionibus venumdantur. Tum subdit. *Nec de illis quàm maximè audemus dicere, quorum proavi aut abavi construxerunt ecclesias, ac ditaverunt, & testamentis scriptis atque firmatis nullos se habituros heredes, nisi ecclesiam & rectores ejus, denuntiaverunt, &c.* Hæc ille. Porro non testamentum, sed instrumentum inter vivos fuit *libellus* seu charta donationis Syagriæ matronæ Lugdunensis, quæ sancto Domitiano monacho & eremitæ, degenti in agro Lugdunensi sub imperium Juliani Apostatæ, vineam quamdam tradidisse perhibetur apud Gononem
in libro secundo [a] de vitis Patrum Occidentis. Nam *convocato Notario ac testibus,* continuo factus est *libellus,* ita continens, *Dominis magnificis servis Dei, Domitiano* C
& sociis ejus eremitis, Latinus & Syagria. Propterea quia Dei servi excelsi estis, ideo concedimus vobis jure proprietario res proprias nostras, quæ sunt in pagis inclytæ Lugdunensis urbis Galliæ, & ex parte Bellicensis castri, hoc est vineam unam supra villam, quæ dicitur Deserta, &c. Sic veterrimus auctor, qui integrum indubiè instrumentum præ oculis habebat. Ex quo intelligitur, sæculo IV. donationes scripto ecclesiis in Gallia factas fuisse.

II. Verùm hunc locum maximè illustrant donationes à sæculo VI. monasteriis fieri solitæ, in quarum testimonium primo venit Regulæ sancti Benedicti caput LVIII. ubi de suscipiendo monacho novitio agens vir sanctus, *res si quas habet,* in- D
quit, *aut eroget prius pauperibus, aut facta sollemniter donatione conferat monasterio.* Et capite sequenti, ubi de filiis nobilium qui offeruntur, præcipitur, ut si quid eorum parentes in eleemosynam offerre voluerint, *faciant ex rebus quas dare volunt monasterio donationem, reservato sibi, si ita voluerint, usufructuario.* Ubi *donationis sollemnis* nomine sine dubio intelligitur ea, quæ fit scriptis publicis & authenticis litteris, quemadmodum disertè probat Regula sancti Aureliani Episcopi Arelatensis, cujus hæc verba sunt in cap. XLVII. *Qui verò minoris ætatis sunt, aut vivis parentibus in monasterio ingrediuntur; chartas tunc facere compellantur, quando ætate probati fuerint, aut res parentum in potestate habuerint.* Ubi vides, chartas exigi ad sollemnem illam dona- E
tionem, de qua agit sanctus Benedictus, cujus æqualis fuit Aurelianus. Id porro Regula Magistri disertè confirmat [b], ubi candidati monachi professionem describens ait. *Post hæc verba, si cum rebus suis introierit, tunc ille Brevis vel donatio rerum suarum Deo vel monasterio facta ipsius donatoris manu super altare ponatur, &c.* Quo in loco *Brevis* nomine significatur sollemne instrumentum de donatione facta. Eodem referuntur sequentia ejusdem capitis verba. *Breves verò donationum, factos à Fratribus, tempore mortis suæ Abbas, in quod usibus monasterii expensis restituerit, testamento suo inserat, &c.* Denique idem Magister alibi [c] recensens varia rerum monasticarum reconditoria, memorat *arcam cum diversis codicibus, membranis, & chartis monasterii.* quæ arca secundum quosdam postea archivo nomenclaturam dedit, quam F
alii rectiùs deducunt à voce græca ἀρχεῖον. De earumdem donationum instrumentis testimonium præbent vetera monasteriorum Chronica, quæ plurima eorum primordialia monumenta aut ex integro, aut ex parte repræsentabant. Idem etiam attestatur sancta Radegundis, quæ in suo testamento non semel laudato chartas donationum, tam suo, quam sororum suarum nomine Pictavensi sanctæ Crucis parthenoni inscriptas commemorat. Hoc in genere prætermittere non possum litteras Ansemundi, ejusque conjugis Ansleubanæ de conditione parthenonis sancti Andreæ

a *Gonon. pag. 216 col. 2.*

b *Regul. Mag. cap. 89.*

c *ibid. cap. 17.*

A apud Viennam Allobrogum, in gratiam Remilæ, cognomento Eugeniæ, eorum filiæ, facta *anno* VIIII. *regnante domno* LOTHARIO *Rege.* quod de Chlothario primo, non de Lothario intelligendum esse constat ex chartario Viennensi. In eo enim refertur diploma Ludovici Augusti Bernardo Episcopo concessum, quo prædictum cœnobium ecclesiæ Viennensi confirmat, uti *Præcepta priorum Regum, Theuderici scilicet & Guntranni*, illud eidem ecclesiæ tradiderant. Ex quo necessario consequitur, istum parthenonem exstitisse ante Guntramnum, & ad Chlotharii Magni tempus ejus originem referendam. Ansemundi litteræ hîc exhibentur in ultimo libro pag. 463.

III. Non diffiteor tamen per illa succedentiaque tempora donationes, aliasque B ejus generis actiones civiles absque scripto aliquando fieri solitas: maximè ubi sollemnis quædam actio de facta donatione protestabatur. Hujus rei argumentum nobis præbet Gregorius Magnus, qui ab Adeodato monacho rogatus, ut donationem ab eo ante susceptum monachatum verbo factam scriptis consignari permitteret; ejus petitioni annuit, hæc præfatus [a]. *Ipsa quoque donatio* (nempe solo verbo facta) *licet possit jure subsistere, præcipuè in hoc quod ab illis tribuitur, qui cum pompis suis sæculum relinquentes, ad Dei se eligunt conferre servitium.* Cujusmodi multa fuêre exempla præcipuè sæculo XI. quo tempore qui monachum profitebantur, cœnobio prædia sine scripto non raro conferebant: sed tamen ob cautionem po- C sterorum ævo illo inventæ sunt notitiæ privatæ, quæ rei gestæ historiam ac testes exprimerent: de quibus notitiis jam aliàs actum est, iterumque suo loco inferiùs agendum [b]. Certè apud Anglosaxones *conferebantur primo multa prædia nudo verbo, absque scripto vel charta, tantum cum Domini gladio, vel galea, vel cornu, vel cratera; & plurima tenementa cum calcari, cum strigili, cum arcu, & nonnulla cum sagitta. Sed hæc initio regni sui*, id est sæculo V. *posterioribus annis immutatus iste modus*, testante Ingulfo in historia Croylandensi, maximè à tempore restitutæ religionis ex dictis. Perseveravit diu ritus iste apud Danos, quibus donationes per *scottationem* facere mos erat, etiam tempore Innocentii III [c]. Forma autem hæc erat, ut *in ejusmodi* D *donationibus modicum terræ in manu acciperent, vel in extremitate pallii, quod manu Prælati ecclesiæ sustineretur, aut super altare ponendum sub testimonio videntium & audientium sub dicta forma, quæ Scotatio vulgariter appellatur*, à voce germanica *Scot*, quæ vectigal, tributumve significat. Apud Francos item aliquando sine scripto fiebant ecclesiis nonnullæ donationes, ut testatur Rajambaldus Arelatensis Antistes in mss. suis [d] litteris de instauratione & dedicatione ecclesiæ sancti Cæsarii Arelatensis.

IV. Etsi vero hæc ita sint, vigebat tamen passim sollemnium instrumentorum usus, quæ à plerisque, ut præmissum est, in ejusmodi donationibus adhibebantur. Certè in legibus Alamannorum [e], quas à Theoderico Rege, Chlodovei Magni E filio, primùm institutas fuisse constat, qui res suas ecclesiæ tradere aut *in beneficium* aliquid ab ecclesia accipere voluerit, id ut *per chartam* faciat, præcipitur. Et in legibus Ripuariorum de manumittendis servis idem statuitur. qua de re lege sis Vadiani [f] librum secundum de collegiis monasteriisque Germaniæ.

V. Apud Italos præ ceteris insignis & antiqua est charta donationis Cornutianæ ecclesiæ sub Leone Magno factæ Augusto quartùm & Probiano V. C. Coss. id est anno Christi CCCC LXXI. quam chartam in libro sexto referemus. Eodem tempore apud Constantinopolim Euphemia nobilis [g] femina Matronæ Pergensi locum exstruendo cœnobio concessit, ejusque *donum litteris insinuatum* legitur. Denique Justino F imperante Hildevara quædam bona nonnulla cuidam ecclesiæ tradidit Maximo V. C. Consule; cujus fragmentum Brissonius refert [h], & paullo post chartam [i] plenariæ securitatis, scriptam imperante Justiniano, P. C. Basilii anno XXIII.

Hactenus varia Pontificum Romanorum privilegia, diplomata regia, privatasque donationum chartas retuli, aut certè indubitata de eisdem instrumentis testimonia, quæ eorum usum à sæculo VI. passim invaluisse adeo luculenter, si quid judico, demonstrant, ut nemini in posterum hac de re dubitare liceat. Quod superest, oculata ejus rei argumenta exhibebunt incisa in ære priscorum Regum, aliorumque autographa, quæ ad calcem hujusce operis subjiciemus.

a *Greg. lib.* 11. *epist.* 5.

b *lib.* 3. *cap.* 4.

c *Innoc. III lib.* 1. *epist.* 418. *V. notas Auteserræ in Decretal. Innoc. lib.* 1. *tit.* 4 *c.* 2.

d *Fragm. miss. Stephanotii nostri, tom.* 10 *pag.* 289.

e *Leges Alaman. capp.* 1. & 2.

f *Vadian. tom* 3. *Goldast. pag.* 77. & *seqq.*

g *Surius* 8. *Novemb. cap.* 31.

h *Brisson. de formul. lib.* 6. *pag.* 622. & 623.

i *ibid.* 646. & 647.

 A

CAPUT VI.

I. *Veris falſa permiſta fere omnia.* II. *Papebrochii ſententia de primis falſarum chartarum auctoribus.* III. *Refellitur.* IV. *Vindicatur religio monachorum ſæculi undecimi.* V. *Objecta expenduntur.* VI. *Nullus ſtatus immunis ab ea labe.*

B
I. DEmonſtratâ genuinorum inſtrumentorum antiquitate, conſequenter de falſorum origine dicendum eſt, quæ ad verorum ætatem propiùs accedit. Quippe ubi primùm, ſerenatis rebus, à tyrannorum vexationibus eccleſiæ reſpirare conceſſum eſt; jam tum demum ubique terrarum vero Deo templa ædificata, templiſque attributæ ſunt ampliſſimæ facultates, quæ alendis eorum miniſtris ſufficerent. Hinc confecta donationum inſtrumenta, quibus in poſterum ſarta tecta poſſeſſio ſervaretur. Idem contigit in monaſteriis ab ipſorum conditione: in quibus ſimul accrevêre temporalia bona, ſimul etiam poſſeſſionum monumenta condita ſunt in poſterorum fidem & poſſidentium præſidium, teſte in primis Auguſtino C
cum aliis, quorum teſtimonia ſuperiùs adducta ſunt.

Verùm quod in veterum libris ac ſcriptis, quod in publica moneta, aliiſque paſſim rebus; idem etiam accidit in diplomatis: in quibus corrupta quædam, aut interpolata, nonnulla etiam temeraria fraude conficta ſunt. Nullum ſanctius ævum quàm naſcentis eccleſiæ. Et tamen quanta falſorum ſcriptorum monſtra, ementitis Apoſtolorum, aliorumque virorum illuſtrium nominibus perſonata, pepererit ætas illa, inter alia docet Gelâſii Papæ cenſura, qui apocryphas falſaſque ſcripturas à veris accuratè diſcrevit. Huic catalogo multos alios libros, quà ſuppoſiticios, quà corruptos, ſuperaddere poſſemus, ut ſancti Athanaſii epiſtolam ad Epictetum D
Corinthiorum Epiſcopum, *ab inimicis veritatis* (ut loquitur ſanctus Cyrillus Alexandrinus [a]) ita *depravatam*, ut in una Alexandrina eccleſia integra iſtius epiſtolæ exemplaria tunc reperirentur. Idem flagitium in libris aliorum Patrum à Severianis commiſſum eſt, teſte Anaſtaſio Sinaita [b]: Idem in litteris Nicolai Papæ I. & Johan. VIII. à Photio, qui falſas etiam Nicolai nomine ſubornavit, ſicut apud Baronium [c] ex Niceta, aliiſque animadverſum eſt. Sed inſtituto noſtro magis affine eſt facinus cujuſdam ſervi Stiliconis Comitis, qui *falſas litteras tribunatûs facere compertus eſt*, referente Paulino in ſancti Ambroſii vita. At ſicuti neque omnes libros ſacros, neque genuina Patrum opera, neque monetas denique omnes rejicimus, propterea quod in E
nonnullis impoſturæ & vitia quædam retecta ſunt: ita nihilo minus vera diplomata ob quorumdam depravationes rejicere nefas eſt.

II. Quo tempore in orbem litterarium ſubierit falſorum diplomatum labes, » quoſve auctores habuerit; hìc in anteceſſum diſcutere juvat. Id undecimo æræ » Chriſtianæ ſæculo & ſequentibus, dum univerſalis eccleſiæ pacem tot undique ſchiſ» mata ſeditioneſque turbarent, vigeretque morum corruptela, obtinuiſſe putat Pa» pebrochius [d]; atque ejuſmodi flagitium refundit præcipue in monachos, qui cùm » viderent, inquit, à poteſtatibus ſæcularibus undique accidi immunitates & poſſeſ» ſiones ſuas, non magno crimini ſibi ducebant, prô ipſis tuendis fingere, quæ in F
» nullius ceſſura præjudicium, ſolùm videbantur conductura tuendæ æquitati. Ad» dit [e] tamen poſtea etiam mali exempli licentiam ad Clericos pertinuiſſe.

III. Verùm pace eruditiſſimi viri, longè ante iſtud tempus obtinuit hæc licentia, quæ, ut mendacium veritati, ſic veris diplomatis eſt coæva. Quippe id evincunt antiquæ leges, quæ varias falſariis pœnas decernunt, qualis eſt in primis lex Ripuariorum [f] à Theoderico Rege Chlodovei Magni filio condita, quæ Cancellario *falſati teſtimonii* auctori pollicem dextrum abſcindi præcipit. Ei vero qui teſtamentum Regis abſque alio teſtimonio falſum proclamaverit, vitæ compoſitione

a *Cyrill. Alexand. epiſt. ad Acacium, pag.* 120.
b *Anaſtaſ. Sin. pag.* 93. *&* 199.
c *Baron. ad an.* 862, 879.
d *Papebroc. num.* 103.
e *num.* 104.
f *Rip. tit.* 59. *l.* 8.

A pœnam irrogat [a]: ad eum ferè modum, quo lex Cornelia [b], à Lucio Cornelio Sulla Dictatore & Consule longè ante promulgata sanciverat, ut qui nomine Prætoris litteras falsas reddidisset, edictumque falsum proposuisset, de ejus capite quæreretur. Sæculo nono Lotharius Augustus chartæ adulteratori manum itidem amputari statuit, & ostensori ipsius chartæ rerum amissionem cum multa imponit. Et id quidem more Romano. Nam apud Suetonium in Claudio [c], proclamat quidam, *præcidendas falsario manus*. Cùm autem paullo post falsariorum multitudo magis ac magis grassaretur; Otto Imperator sancivit [d], ut non tantùm (quod vetus mos ferebat) charta illa, quæ ab adversario falsa esse dicebatur, tactis sacrosanctis evan-
B geliis vera probaretur; sed etiam ut ille, qui falsam chartam dixisset, duello rem comprobaret. Ex his legibus manifestum est, jam diu ante sæculum XI. falsa diplomata, chartasque adulterinas sparsas fuisse in vulgus; idque disertè adstruunt varia falsariorum exempla, quæ ante id tempus apud vetustos auctores legimus.

a tit. 60. l. 6.
b Long. lib. 2. tit. 55. l. 33.
c Sueton. in Claud. num. 15.
d Longob. lib. 2. tit. 55. l. 34.

Nam ut ne quid de falso (uti etiam Baronius [e] fatetur) edicto sub nomine Constantini Magni vulgato loquar; ut dissimulem Ægidii Remensis Episcopi factum insigne apud Gregorium Turonensem [f], Arigiso Beneventanorum Duce, id est post medium sæculum VIII. Godefridus quidam Notarius [g] *propter multas chartulas falsas* bonorum proscriptione multatus est. Sæculo insequente Ragamfridus, Remensis
C ecclesiæ Diaconus, in Concilio II. Suessionensi anno DCCC LIII. accusatus est à Carolo Calvo, *quòd præcepta falsa regio nomine compilasset*, ut in istius Concilii cap. VI. legitur. Aliud item ejusmodi factum refertur in ejusdem Concilii actione quinta. Eodem tempore apud Italos adeo invaluerat hæc labes, ut conventus Ticinensis falsis, quæ circumferebantur, litteris rescissis, legitimas condi ipso anno præceperit cap. V. *De chartis, quæ à quibusdam personis falsæ appellantur, constituimus, ut, si Notarius superfuerit, & testes, qui eam veram & idoneam faciant; & si testes mortui fuerint, cum duodecim juratoribus veram & idoneam eam faciant.* Leves in iis chartis defectus admissos fuisse oportet, qui tam moderata animadversione castigati sint. Ne-
D que expers hujus mali etiam Gallia fuit, testante Nicolai Papæ I. epistola LXII. in qua monachos sancti Carilefi, quos Cenomannensis Episcopus sollicitaverat, à jure Episcopali eximit, causatus falsas in eos prolatas litteras, hæc inter alia effatus. *Nec violenter aut callidè mali quidquam aut perturbationis moliatur in illos* (Episcopus,) *sicut audivimus quosdam facere voluisse; quasi inscriptiones quasdam monstrantes, quibus monasterium suæ civitati possessionis jure subditum fieri conati sunt; quas constat omnino falsas fuisse.* Eodem Nicolao Pontifice Johannes Ravennæ Archiepiscopus teste Anastasio, *cautiones & indiculos, qui soliti sunt ab Archiepiscopis Ravennatibus in scrinio fieri, more Felicis decessoris sui falsavit; & quædam barbara scripta, quædam verò*
E *falsa composuit.*

e Baron. an. 324.
f Greg. Tur. l. 9. cap. 19.
g Ital. sacr. tom. 8 col. 579.

Hìc longè ante sæculum XI. falsa diplomata legimus, quæ monachos non habent auctores, quibus proinde injuriâ malæ artis origo & initia imputantur. Neque valet etiam ratio, quæ huic pesti occasionem sæculo XI. præbuisse asseritur, nimirum corruptela morum, à schismatibus invecta. Vix enim ullum tempus, quo apud monachos majorem viguisse religionem invenias. Eo quippe sæculo ineunte floruit Guillelmus Abbas Divionensis piissimus, qui monasteria amplius duodecim ad meliora instituta revocavit. Ejusdem æqualis & operis consors Richardus Abbas Virdunensis, Belgicæ primæ redivivum observantiæ monasticæ splendorem cum
F sociis & commilitonibus suis restituit. Et Cluniacensem Ordinem in rigida observatione servarunt per id tempus Odilo & Hugo Abbates sanctissimi, quorum regimine Cluniacensium religio mirum est quantum effloruerit. Quid memorem Herluinum Beccensium, Brunonem Cartusiensium, Johannem Gualbertum Vallumbrosanorum, Romualdum Camaldulensium, Stephanum Grandimontensium, monachorum auctores? ex quorum sodalitiis tot sanctorum piorumque hominum examina processère, nullum ut sæculum sanctissimis monachis feracius vix umquam exstitisse haud temerè asserueris, nullum ferè à fallendi libidine magis alienum.

Erit fortasse qui huc in monachos trahat factum Andreæ Græculi monachi [h],

h Greg. M. lib. 9. epist. 69.

Romæ ad ſanctum Paulum incluſi, qui litteras ab Euſebio Theſſalonicenſium Epiſcopo per Theodorum lectorem apud ſe depoſitas vitiavit, ſermoneſque Gregorio Magno inſcriptos ſuppoſuit. Verùm iſtud factum non magis pertinet ad argumentum de quo agimus, quàm id quod patratum eſt in cauſa Prætextati Rotomagenſium Epiſcopi, coram Epiſcopis Synodi Pariſienſis, in qua prolatus *liber Canonum, cui erat quaternio novus adnexus*, uti Gregorius [a] Turonenſis Epiſcopus, teſtis oculatus memoriæ prodidit: aut factum Leonis Iconomachi, qui epiſtolas, ſub Johannis Damaſceni [b] nomine confictas, fabricari juſſit. Ex totis ergo quatuor aut quinque ante undecimnm ſæculis, quibus falſorum diplomatum licentia viguit, vix ullum exemplum reperias, quod Monachis imputari poſſit.

IV. Neque porro adeo lippi atque oculis capti erant ſæculi XI. homines, ut ſuppoſiticias pro veris chartas eis paſſim imponere atque approbare impunè licuerit. Certè ſi qua tunc temporis à falſariis nonnullis (quod enim tempus non ferat nebulones ſuos?) producta ſunt, continuo fere auctorum fraus deprehenſa eſt. Id probat in primis Concilium Santonenſe in cauſa Turonenſis Archiepiſcopi, ſuper ſubjectione Dolenſis Epiſcopatûs Gregorio Papa VII. procurante coactum: in quo cùm Dolenſis eccleſia nullum ad ſuæ defenſionis præſidium Apoſtolicæ Sedis privilegium adduxiſſet; ſed tantum quaſdam litteras ſub nomine Hadriani Papæ confictas, *quas P. Clericus Dolenſis antiſtitis, ipſo audiente ac tacente, in regeſto Romanæ eccleſiæ ſe mentitus fuerat reperiſſe; idem antiſtes falſatas eſſe in verſiculo, in quo de donatione pallii fiebat mentio, recognovit*, Innocentio [c] III referente. Eodem tempore idem Gregorius Papa Dordonenſium monachorum privilegium, Alexandri Summi Pontificis *nomine titulatum*, ſibique oblatum, *ratum non eſſe manifeſtis deprehendit indiciis, corruptione videlicet latinitatis, necnon & diverſitate canonicæ auctoritatis.* [d] Quapropter ab ejus confirmatione temperavit, donec plenior acceſſiſſet fides.

Hæc quidem exempla pertinent ad ſæculum XI. probantque per id tempus non defuiſſe falſatores; ſed alios longe ante iſtud ævum exſtitiſſe conſtat ex dictis. At neque video, quo pacto exempla modo relata, uti nec ſuperiora, à monachis ad clericos promanaſſe dici poſſint citra contumeliam. Adeone abſque ullo veterum teſtimonio id in totius ordinis monaſtici probrum affirmare licet? Næ illa tam atrox accuſatio non caret præcipiti cenſura. Fuerint ſanè ſæculo XI. falſatores apud monachos, uti fuiſſe apud clericos patet. Cur potius à monachis ad clericos derivata ſit mali exempli hæc labes? Forſan oppoſitum ex ſuperioribus inferre liceret, ſi hanc calumniam in alios regerere eſſet animus. Sed abſit, ut ſacrum ordinem clericorum hac infamiæ nota inuram, cujus ſplendorem uti proprium tueri velim. Itaque faceſſant ejuſmodi conviciorum genera, à Chriſtianorum moribus prorſus aliena. Fuerunt falſatores apud omnes, quia malis permiſta ubique in mundo bona omnia. Fuiſſe etiam ſæculo XI. uti apud clericos, ſic & apud monachos non diffiteor, quales ſunt illi de quibus merito conqueſtus eſt Baronius. Utroſque damno, utroſque igni & aqua interdicendos cenſeo, utriſque voveo malam mentem: qualem pœnam Leo Papa IX. [e] divinitus inflixit Giberto cuidam, qui *apoſtolicæ ſedis Cancellarium, ut ſibi furtivas litteras, & apoſtolico ſigillo ſignatas, ad ſuum Epiſcopum deferendas tribueret*, pretio ſubornare tentaverat. Innocentius [f] III. falſarios perpetuo carceri addixit.

V. Jam vero quod de privilegio per Walaricenſes monachos ſuppoſito in vita ſancti Godefridi Ambianenſis Epiſcopi circumfertur, fabellæ potiùs habet ſpeciem, quàm veræ hiſtoriæ. Quale eſt enim illud quod legitur, Walaricenſes monachos in Concilium Remenſe prodire, & privilegium ſuum coram proferre juſſos, expoſuiſſe falſum exemplar ex tempore fabricatum, cujus recentem ſcripturam Godefridus pallio ſuo leviter abſterſerit? Fungos ac ſtolidos fuiſſe oportet homines, qui de immunitate ſua ſæpius diuque ſollicitati, de privilegio tum primùm fabricando, cùm ſubeundum fuerit extremum cauſæ diſcrimen, cogitare cœperint. Aliàs expendam, an confictum cenſeri debeat iſtud Remenſe ſub Manaſſe ſecundo Concilium, uti aſſerit Quatremarius [g] noſter, nec diffitetur Marlotus, [h] quod nulla hujus facti mentio

a *Gregor. Turon. lib. 5. cap. 18.*
b *Vita S. Johan. Damaſc. cap. 12.*
c *Innoc. III lib. 2. epiſt. 79.*
d *Greg. VII lib. 1 epiſt. 33.*
e *Victor. III lib. 3 de mirac. S. Bened. cap. 2.*
f *Innoc. III apud Boſquet. l. 4. epiſt. 10.*
g *Quatremar. de falſitate Concilii Rem.*
h *Marlot Metrop*

A mentio in alia quam habemus vita Godefridi Episcopi Ambianensis: denique quòd Alexander III. Walaricensium privilegia paullopost confirmavit, eos potiùs damnaturus, si de falsitate confícti privilegii convicti fuissent.

Gravior mihi videtur accusatio Petri Blesensis in epistola LXVIII. nomine Richardi Cantuariensis Antistitis ad Alexandrum Papam III. scripta, in qua, non solùm Malmesburiensium Monachorum, qui cum Sarisberiensi Episcopo de sua immunitate disceptabant, falsas esse litteras dicit, propterea quod in filo & bulla vitiosæ viderentur, stilumque Romanæ Ecclesiæ minimè redolerent: sed etiam *falsariorum præstigiosam malitiam ita in Episcoporum contumeliam se armasse* conqueritur, *ut falsitas in omnium ferè Monasteriorum exemtione prævaleat; nisi in decisionibus & examinationibus faciendis judex veritatis exactor districtissimus intercedat.* B At quidquid sit de ejus epistolæ auctore, qui genium omnino versatilem habuit, & pro suo aliorumque affectu modo in illam, modo in istam partem stilum nonnumquam inflectebat; sanè ille ipse Cantuariensis Episcopus offenso erat in monachos animo, tum quia suburbanum sancti Augustini monasterium Romanus Pontifex ab ipsius jure exemerat, cujus rei querelas apud Alexandrum in hac epistola deponit: tum quia Malmesburiensis Abbas ab ejusdem Metropolitani judicio ad sedem Romanam appellaverat. Quapropter expendant velim æquitatis studiosi, an præmissæ epistolæ criminatio ab C adversario sine teste, sine argumento profecta, generatim & indefinitè sit admittenda. Expendant, inquam, num accusatio hæc sit ex genere illius, quæ Stephano Tornacensi Episcopo objecta est à civibus suis. Nam cùm in negotio quodam regias ipse litteras [a] contra eos in causæ suæ patrocinium protulisset; illi *Regis litteras de falso arguerunt, dicentes, eas nec regio mandato esse conceptas, nec sigillo regio consignatas.* An ideo nocens Stephanus, qui eas à Rege obtinuerat [b]? At quàm ab ejusmodi fraudibus esset alienus, ex alia ejusdem ad Guillelmum Remensem Archiepiscopum epistola [c] intelligimus. *De mandato*, inquit, *vestro falsarios quosdam cautela & arte, non potentiâ, ad confitendum induximus, promissa impunitate, quantum licebit, uni eorum, qui* D *adulterinæ bullæ superiorem & inferiorem molam nobis in Capitulo restituit.... Volumen etiam pugillare nobis reddidit, in quo plures litteræ sub apostolico nomine continentur.* Perfidus ille *cujusdam Presbyteri, qui falsas litteras vendebat, socius erat, & partem infausti pretii quandoque recipiebat.*

VI. His omnibus accedit, quod Urbanus III. [d] scribit de quibusdam Clericis, qui sigillum Philippi Francorum Regis falsaverant; & quod de quadam Domicella commemorat Nangiaci chronici Continuator [e] ad annum M CCC XXXI. Eo quippe anno comprehensa est quædam Domicella, quæ falsis litteris in gratiam Roberti de Atre- E bato adversus Burgundiæ Ducem confictis, falsitatem ab se factam *recognovit, & modum faciendi ac placandi sigillum coram Rege ostendit;* ob idque flammis tradita est. Alia ejus generis exempla referre liceret, unum Alfonsi Cocarelli, eodem mortis genere ob similia flagitia famosi: alterum pædotribæ cujusdam apud Venetos, de quibus Allatius [f] in animadversionibus ad monumenta Etrusca; tertium Francisci de Roseriis, quem uti falsorum diplomatum subornatorem merito Senatus Parisiensis capitali sententia damnavit sub Henrico III. qui tum pro insita animi lenitate, tum Reginæ matris carissimæ precibus victus, falsatori audacissimo crimen & vitam in- F dulsit, ut inter alios Beslius refert [g]. His adde quod à Roccho Pirro memoratur de quodam Græco [h] Antistite, qui ut Messanensium gratiam iniret, spem injecit reperiundi autographi epistolæ beatæ Virginis ad Messanenses hebraïce conscripti. quod in membrana confictum cùm sub lateribus certo in loco abscondisset; viri quidam religiosi tandem ejus detexerunt imposturam.

Ex his omnibus intelligitur, quàm iniqua sit eorum censura, qui falsorum diplomatum crimen in monachos, quasi primos solosve refundunt auctores: cùm in omnibus ordinibus, uti mendacium, hæc labes obtinuerit; nec ullum sit hominum genus, à quo tam multa, quàm à monachis, sinceræ antiquitatis monumenta pura illibataque acceperimus. Adeo ut historiæ ea pars, quæ vetustis chartis instrumentisque continetur, manca, sterilis, ac prope nulla esset, nisi ex archivis monasterio-

Rem. tom. 2. pag. 246. V. Acherii Notas ad Guibertum.

a *Steph. Tornac. epist. 245. novæ edit.*

b *ibid. epist. 243.*

c *epist. 214.*

d *Decret. lib. 5. tit. 20. cap. 3.*

e *Spicil. tom.* XI. *pag. 751.*

f *Allat. num.* LXXVII.

g *Besly de orig. Hugonis Regis Ital. pag. 68.*

h *Sicil. sac. lib. 1. pag. 247.*

rum peteretur. Contigit vero, ut quoniam ſervandorum ejuſmodi monumentorum cura major reſedit penes monachos; ſi qua diplomatibus legitimis ſpuria intermiſta ſunt, ea cum reliquis ad poſteros uſque pervenerint. quod apud alios negligentiores ſecus accidit, qui falſa cum authenticis amiſerunt. Falſo etiam à nonnullis iſtud crimen rejicitur in ſolos clericos ac monachos: cùm ex ſuperioribus conſtet, Notarios, ſcribas, & pædotribas ſæculares, immo etiam feminas in illud facinus incidiſſe. His adde quod de adulteratis Offæ Regis litteris ac ſigillo habet Matthæus [a] Pariſius in Offæ vita. A

a Matth. Pariſ. in vita Offæ, pag. 5.

CAPUT VII. B

I. *Veterum inſtrumentorum varia fortuna.* II. *Tres cauſæ autographorum corruptionis, prima ex caducitate: renovatio eorumdem.* III. *Duobus modis facta.* IV. *Per quos.* V. *Exempla eodem tempore cum autographis facta.* VI. *Secunda cauſa corruptionis ex jactura. Hinc generalia privilegia* VII. *Quid Alamannis hac de re ſtatutum.* VIII. *Tertia cauſa ex dolo malo.* IX. *Tres item cauſæ corruptorum exemplorum.* X. *Ut de his judicandum.* C

I. NON minus varia eſt diplomatum publicarumque ſcripturarum, quàm veterum codicum ſors & conditio: nec multo plura tempus edax rerum, quàm hominum incuria & iniquitas devoravit. Præclarè Optatus [b] Milevitanus. *Non minùs videmus negligentiam frequenter operari, quàm neceſſitas operata eſt. Nam ſi membranæ aut libris, quibus ſcriptura legitima continetur, in totum fides debet illæſa ſervari; quaſi non damnantur aliqui negligentes.* Et infrà. *Alter undis tradidit, alter roſoribus beſtiis dereliquit: alius ſtillicidio corrumpenda neglexit, alter metu mortis territus homo homini dedit.* D Aliam cauſam affert Hincmarus [c] de amiſſione chartarum & librorum eccleſiæ Remenſis, nempe inopiam, quæ ex Milonis pſeudepiſcopi intruſione conſecuta eſt: *cujus infelici tempore de iſta Remenſi eccleſia non ſolùm pretioſa quæque ablata fuerunt; ſed & eccleſiæ atque domus religioſorum deſtructæ, & res ab Epiſcopo fuere diviſæ. Illi quoque pauci qui erant reſidui clerici, negotio victum quærebant; & denarios quos mercimonio conquirebant, in chartis & librorum foliis interdum ligabant.* [d] Verùm, ut in propoſito conſiſtamus argumento, diplomatis vetuſtiſque inſtrumentis non alia magis funeſta labes, quàm fraus & depravatio falſatorum, quæ maximè ex prædictis cauſis occaſionem & originem accepit. Cùm enim amiſſis bonorum titulis viderent homines periclitari facultates ſuas; ad refingenda juſtæ poſſeſſionis inſtrumenta intenderunt animum, ut aliorum hominum bonis alienis inhiantium fraudem hac arte repellerent. E Sed quemadmodum inſtrumenta alia ſunt primaria ſeu authentica, & (ut vocant) originalia, alia ex primariis & originalibus tranſſcripta: ſic alias atque alias utrorumque corruptionis cauſas interceſſiſſe conſtat.

II. Originalia tribus omnino ex cauſis adulterata fuiſſe puto. Prima eſt ob caducitatem veterum autographorum, quæ cùm lacera eſſent, aut ſcripturæ fugientis; ad eorum imitationem alia effícta ſunt, imprudenti an temeraria quorumdam ſimplicitate vel audacia. Qui recti amantiores tenacioreſque erant, à Summis Pontificibus, Epiſcopis, Regibus & Magiſtratibus vera recognoſci exemplaria, & vel ad eorum normam alia condi poſtulabant, vel integra ſecundis litteris inſeri, quas vulgato nomine *Vidimus* appellabant. Utrumque morem, id eſt tam eorum qui privata, quàm qui publica auctoritate renovabant, indicat Carolus Magnus in diplomate, quo Abbonis Patricii teſtamentum pro Novalicienſi monaſterio recognoſcit. Ait enim, Frodino Abbate procurante, *religioſos monachos, Giſlarannum ſcilicet & Agabertum*, ipſum teſtamentum ſuis detuliſſe obtutibus ad relegendum. *Sed quia ſæpiſſime*, inquit, *per Placita Comitum, per diverſos pagos, neceſſitate cogente, ipſum ad relegendum detulerunt; jam ex parte valde dirutum eſſe videbatur.* Et ideo quia PER SE NON FUERUNT F

b Optat. lib. 7. circ. med.

c Hincm. præf. in vitam S. Remigii.

d Lege dirum facinus Ga[illegible] pſeudabbatis, qui chartas Glannafolienſes partim cremavit, partim in Ligerim conjecit, in Sæc. 4. Bened. part. 2. pag. 169.

A *AUSI ipsum testamentum* RENOVARE *petierunt celsitudini nostræ, ut per nostram jussionem denuò fuisset renovatum. Nos autem considerantes eorum necessitatem & mercedis nostræ augmentum; jussimus per fideles Notarios nostros infra palatium ipsum testamentum renovare.* Ex quibus intelligitur, aliquos *per se* renovasse privilegia sua, uti & alios regia auctoritate. Nec fortasse illo ævo (quæ illorum temporum simplicitas erat) id crimini ducebatur. Simili enim more hoc usu venit maximè sæculo XI. ut cùm quis aliquam donationem monasteriis faceret, privata per monachos conderetur notitia, quæ rei gestæ narrationem exhiberet ad posterorum documentum & cautelam, (uti B inferiùs suo loco dicemus in lib. III. cap. IV.) sine ullo alio publico instrumento. In eum igitur modum vetera instrumenta à privatis hominibus citra falsi crimen fuisse renovata veri simile est: sed quia hæc renovatio sublestæ erat auctoritatis, alii ad Principes & Magistratus ejus rei gratia adire satius ac tutius ducebant.

III. Hæc autem renovatio, ut mox dicebam, duobus modis fieri solebat. Aut enim novum condebatur instrumentum, in quo prioris fiebat mentio, & confirmatio: aut primarium illud posterioribus illis litteris integrum inserebatur, contestante C Principe seu Magistratu, se vidisse ac inspexisse tale privilegium, in hæc verba, &c. quæ renovatio ob eam causam *Vidimus* etiam nunc appellari consuevit. Hic vero modus alio recentior est, nec ante Carolum Magnum inductus, quod ipse insinuat in prælaudato diplomate pro Novaliciensis instrumenti renovatione. Nam rationem reddens renovati ab se & rescripti per Notarios suos testamenti; *Non enim*, inquit, *ex consuetudine anteriorum Regum hoc facere decrevimus: sed solummodo propter necessitatem & mercedis augmentum transscribere præcipimus.* Si id non factum est *ex consuetudine anteriorum Regum*; novus iste ritus fuit, qui postmodum sub tertia stirpe abiit in morem. Nam paucissima admodum rescriptorum ejusmodi instrumentorum exem-D pla reperias ante sæculum XII. quo sæculo ac subsequentibus frequentari cœpit. Formulæ vero tantisper variæ pro variis sæculis obtinuerunt, & duæ nonnumquam pluresve recognitiones in uno eodemque instrumento inveniuntur. In ea classe est privilegium pro ecclesia sancti Juliani Brivatensi, quod à Ludovico VII. recensitum denuo sanctus Ludovicus recognoscit sub hac forma, [a] quæ varium utriusque sæculi in his recognitionibus ritum exhibet. *Ludovicus Dei gratiâ Francorum Rex, universis præsentes litteras inspecturis salutem. Notum facimus, quod nos litteras inclytæ recordationis Ludovici quondam Regis Francorum proavi nostri vidimus in hæc verba. In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, amen. Ego Ludovicus Dei gratiâ Rex Francorum & Dux Aquitanorum. Hoc est præceptum Caroli gloriosissimi Regis ad munificentiam B. Juliani sub tempore venerabilis Frotharii Archiepiscopi. Si petitionibus servorum Dei, &c.* E Quæ sunt prima verba diplomatis Caroli Calvi, quod his litteris recognoscitur. Ejusdem generis est recensio diplomatis Henrici I. quod primùm recognitum est per Philippum IV. cognomento Pulcrum, dein per Officialem Casæ-Dei anno M CCC LXXXI. uti apparet ex autographo, cujus copiam nobis fecit V. C. Antonius Herovallius. Verùm prior ille recognoscendi modus antiquior, & usitatior sub prima & secunda stirpe Regum nostrorum, atque etiam sub initio tertiæ. Ejus exempla in ultimo libro referentur cum Novaliciensi illo, cujus modo meminimus. Interim observamus, Rogerium Siciliæ Regem anno Christi M C XLV. præcepisse [b], *omnia Sigilla*, id est diplomata, *ecclesiarum & aliorum fidelium regni sui* hoc modo *renovari, & ea palam monstrari, ut sint confirmata*, inquit, *sub magnitudine regni nostri.*

F IV. Quod attinet ad eos, quibus privilegia renovandi legitima potestas competebat; præter Reges & Magistratus, summis Pontificibus, Episcopis, eorumque Officialibus, ac tandem Notariis publicis id etiam tributum est. Romani quippe Pontifices non solùm privilegia à præcessoribus suis indulta recognoscebant, qualia nonnulla in ultimo libro adducemus; sed etiam Regum & Imperatorum diplomata litteris suis ex integro inserta nonnumquam renovabant. Huc spectat epistola quædam Stephani Tornacensis [c] Episcopi ad quemdam Prælatum ecclesiæ Romanæ. *Interim importunus obsecro, ut privilegium nostrum, cujus rescriptum, sigillo domini Remensis signatum, dominus B. Subdiaconus habet, per vos, vel per eumdem B. nobis, si placet, reno-*

a Spicil. tom. 10. pag. 649.

b Sicil. sac. lib. 4. pag. 91.

c Steph. Tornac. epist. 229 novæ edit.

vare faciatis. Sic Marinus Papa [a] Tiburtinæ eccleſiæ *Collectiones & brevia vetuſtate conſumta* renovavit, poſtulante Hucberto Epiſcopo; ſic Alexander Papa III. diploma Friderici I. [b] Imperatoris pro cœnobio ſancti Remigii de Advocato Marſnenſis Præpoſituræ confirmavit, ſuiſque litteris integrum inſeruit, datum anno M C LII. Ad hæc Willelmus Remorum Antiſtes eodem fere tempore Henrici deceſſoris ſui pro ſancto Remigio litteras eodem modo recognoſcit. Quin etiam Abbates aliquando id præſtitêre: quos inter Bernardus Abbas Boni-Radii litteras Comitiſſæ Nivernenſis ſe vidiſſe teſtatur [c] ſigillo ſuo appoſito, eas referens integras anno M CC LXIX. & Officialis Remenſis anno M CCC XLVIII. Lotharii Regis diploma pro Remenſi cœnobio ſancti Theoderici ſe vidiſſe teſtatur, integrumque repræſentat: quod de Officiali Caſæ-Dei ſuperiùs obſervavimus. Alia exempla prætereo, quæ fere cuivis obvia ſunt. Sæculo XIV. frequens ejuſmodi recognitio facta eſt per Notarios publicos & apoſtolicos, quæ *tranſſumta* ſeu *tranſſcripta* appellari ſolent. In his invenio inſtrumentum treugæ, pacis, & amicitiæ factæ & firmatæ inter Aboyahram Sachariam Tunicii & Sancium Majoricarum Reges, ex Arabico tranſlatum per Bernardum de Pulchro-Vicino Notarium publicum, anno ab Incarnatione M CCC XII. cui duo homines pro teſtibus ſubſcribunt, unus Presbyter, alter laicus. In alio tranſſcripto inſtrumento Jacobi Regis Aragonum ſubſcribit Pontius Epiſcopus Majoricenſis anno M CC LXXXI. cum Petro Mercerii Notario & tranſlatore. In his porro recognitionibus nonnumquam à Notariis admittebantur errata quædam, quæ in autographis non exſtabant: ſive id contingeret ex imperitia ſcribæ veterem ſcripturam non bene callentis, ſive ex negligentia aut oculorum lapſu. quale erratum deprehendi in litteris Henrici Archiepiſcopi Remenſis à ſucceſſore ſuo relatis. Nam cùm in originali Henrici legatur, *actum ſollempniter anno Verbi incarnati* M C LXVII. itemque in charta Henrici Trecenſium Comitis & Petri Abbatis Remigiani de eadem re; Willelmus in authentico ſuo, ubi præmiſſas Henrici Archiepiſcopi litteras reddit, ſcripſit integrè, *Actum ſollempniter anno Verbi incarnati milleſimo centeſimo ſexageſimo ſexto.* Quo minùs mirandum videri debet, ſi in exempla, quæ à privatis librariis facta ſunt, irrepſerint mendæ annorum, indictionis, & aliorum characterum.

a *Ital. ſac. tom.* 5. *col.* 1537.
b *V. Marlot. tom.* 2. *Metrop. Rem. pag.* 364.
c *Autographum penes V. C. Ant. Herovallium.*

V. Ad eum renovandi modum accedunt (quæ tamen maximè diſtinguendæ ſunt) veterum inſtrumentorum exempla, ſeu (ut vocant) copiæ, quæ eodem, quo ipſa originalia, tempore confectæ, ab iis non facilè ſecerni poſſunt. Cùm enim ii, ad quos primaria illa inſtrumenta pertinebant, intelligerent, autographa ipſa, ſi *ad placita Comitum per diverſos pagos* (ut ſuperiùs loquitur Carolus Magnus) paſſim deferrentur, non diu duratura: per Notarios ac Cancellarios ſuos condi curabant eorum exempla, quæ originalium ſcripturam, utpote eodem tempore facta, proximè imitabantur. Id quod præcipuè tum accidebat, cùm autographorum ſubſcriptiones eâdem manu factæ, ſolo ſigni crucis diſcrimine diverſæ erant. Tunc enim facilius erat Notario eamdem ſcripturæ formam reddere. Id vero multoties experti ſumus in perluſtrandis archivis, exempla hæc ab autographis vix diſcerni poſſe, niſi attentiùs utraque examinentur. Exemplo ſit Fulradi Abbatis teſtamentum autographum, quod in archivo Dionyſiano aſſervatur, unà cum ejus tranſſcripto pervetuſto pæne conſimili. quod tamen ſtudioſus ac diligens inquiſitor ab autographo tandem diſcernet.

Sed ne gratis id dixiſſe videar; ejus rei luculentum eſt teſtimonium in epiſtola Wicardi [d] Abbatis ad Frotharium Tullenſem Epiſcopum: qui cùm inſtrumenta quædam, tum à privatis hominibus, tùm à Ludovico Auguſto obtinuiſſet: *Mittimus,* inquit, *dignationi veſtræ donationem illarum rerum exemplatam, pariter cum ipſa & Domni Imperatoris exemplationis chartam, quam noſtro monaſterio de teloneo... fecit: emunitatem etiam ſimiliter exemplatam.* Ejuſmodi exempla in uſu apud veteres erant maximè in teſtamentis. Quippe teſtamentum Auguſti *duobus codicibus* ſcriptum fuiſſe Suetonius [e] tradit: & Tiberius [f] *teſtamentum duplex ante biennium fecerat, alterum ſuâ, alterum liberti manu, ſed eodem exemplo.* Ex Chriſtianis idem accidit in teſtamento Perpetui Epiſcopi Turonenſis [g]. Unde Dagobertus Rex primus teſtamentum ſuum *quatuor exemplis* ſcriptum condi præcepit, quorum unum Lugduni, alterum Pariſiis, tertium

d *Frothar. epiſt.* 12.
e *Sueton. in Octavio num.* 101.
f *Id. in Tiber. num. ult.*
g *Spicil. tom.* 5. *pag.* 108.

A Mettis aſſervari curavit, referente Aimoino[a]. Huc ſpectat illud Florentini[b]: *Unum teſtamentum pluribus exemplis conſignare quis poteſt; idque interdum neceſſarium eſt.* Quidni etiam in aliis inſtrumentis? Adi Briſſonium de formulis[c]. Hæc obſervatio non levis eſt momenti ad vindicandam bonam fidem majorum noſtrorum, qui in his autographis ita exſcribendis fucum facere poſteris in animo haud habuerunt. Quamquam duplicia ejuſdem rei primaria inſtrumenta aliquando reperias, ut certè in Dionyſiano archivo invenio duo exemplaria diplomatis Philippi primi Francorum Regis, quod à Dubleto[d] editum eſt. Sed paricula ſunt illa inſtrumenta, de quibus actum eſt in capite ſecundo. Hæc de prima cauſa, nempe de veterum chartarum renovatione, B quæ confictis inſtrumentis occaſionem ac materiam præbuit.

VI. Alia confingendorum originalium cauſa fuit, ad ſupplendam veterum jacturam ex bellis, incendiis, aliiſque modis. At qui rectiùs ſe gerebant, à Principibus Epiſcopiſve privilegia chartaſque ſuas reſarciri flagitabant, petito generali privilegio, in quo eccleſiæ aut monaſterii generatim confirmabantur poſſeſſiones omnes, aut omnium poſſeſſionum juriumque accurata fiebat enumeratio. Id genus privilegii à patribus Sueſſionenſis Concilii Bernardus Abbas pro ſuo Sollemniacenſi cœnobio impetravit anno DCCC LXVI. *quoniam Nortmannorum crudelitate graſſante priora inſtrumenta incendio fuerant concremata.* Qui autem ejuſmodi reſtitutiones privilegiorum à C Rege poſtulabant, primùm quidem à *pagenſibus* ſeu popularibus ſuis teſtimonium de incendio ſuborto & jactura conſequente, ſeu *chartulam relationis*, quæ dicebatur *Apennis*, obtinebant, eamque deferebant ad Regem: qui habita combuſtorum inſtrumentorum ratione, omnes læſæ perſonæ poſſeſſiones edicto ſuo roboraret. Utrarumque litterarum formulas habemus tum apud Marculfum[e], tum in codice legum antiquarum num. CIV. & ſequentibus. Poſterioris generis exemplum inſigne exſtat in Chronico Beſuenſi, ubi Sichelmus Dux Burgundiæ, ſcriptis ad Optimates Palatinos litteris teſtatur, Beſuenſis cœnobii chartas à malis hominibus fuiſſe direptas. Quapropter Waldalenus Abbas à Chlothario Rege, Chlodovei junioris filio, præceptum D obtinuit, quo eidem monaſterio omnes poſſeſſiones vindicantur. Ejuſdem rei inſigne exemplum habemus Caroli Calvi pro cœnobio Curbionenſi[f], cujus Abbas Frodoinus cùm chartas de rebus ſuis *quaſdam crematas*, *quaſdam perditas*, *quaſdam* etiam *ablatas* deploraret; à Carolo Rege impetravit *panchartam*, qua bona cœnobii omnia explicantur & confirmantur. Aliud exemplum Carolomanni vide ſis pro eccleſia Aurelianenſi in appendice eruditiſſimi Baluzii ad Concilia Narbonenſia[g], & alibi alia.

VII. Aliam inière viam nonnulli, cùm chartæ incendio, aliove caſu amiſſæ erant. Nam leges Alamannorum capite ſecundo præcipiunt, *ut ſi quis de rebus eccleſiæ tra-* E *ditis chartam feciſſet, ſi illa charta arſerit, aut perdita fuerit, quam ille homo fecit; tunc dicat illi heredi cum teſtibus nominatis quinque (ipſe ſit ſextus) in ipſa eccleſia jurare, quod pater ejus nec chartam feciſſet, nec ad illa ſancta loca dediſſet. Et ſi hoc præſumpſerit facere, illas res poſſideat.* quod intelligendum, ubi legitimâ præſcriptione non erat firmata poſſeſſio. Poſtea cùm impunè juraretur, hic ritus ſublatus eſt legibus Langobardorum.

VIII. Tertia denique cauſa alios vertit ad ſubornanda diplomata falſa, ex quibus blandienti falſitati ac injuſtitiæ robur & ſubſidium accerſerent. quod quidem hominum genus reipublicæ longè nocentius fuit, quàm duorum antecedentium. F Hi quippe non juſtitiam, ſed ad ſummum veritatem ac ſinceritatem lædunt: illi vero, tamquam peſtes exitiales, ad omnem penitùs injuſtitiam, ac nefaria quæque facinora ſternunt viam. Unde merito in ejuſmodi ſcelera ſævitum eſt, nimirum aliquando proſcriptione bonorum, aliquando pollicis, immo dextræ abſciſſione, aliquando etiam vivicomburio, uti leges & exempla in ſuperiori capite allata probant.

IX. Ad exempla ex originalibus tranſſumta quod attinet, eorum interpolatio etiam ex triplici capite proceſſiſſe videtur. Primum ex imprudentia & levitate Librariorum, qui nonnulla exemplaris vocabula aut omiſerunt, aut perperam immu-

a *Aimoin. lib. 4. de geſtis Franc. cap. 30.*
b *Florentin. Leg.* unum. D. Qui teſt. facere poſſunt.
c *Briſſon. pag.* 557.
d *Doublet. pag.* 837.
e *Marculf. lib. 1. cap. 33 & 34 & formul. 46.*
f *Secul. 4 parte 1. pag. 252.*
g *Append. Conc. Narb. pag. 171.*

tarunt, seu vitio prælegentis aut dictantis, seu imperitiâ ipsius scriptoris aut typographi. Alterum ex temeritate sciolorum itidem exscriptorum, qui exemplaris verba quædam non capientes, aut alia pro illis substituerunt, aut glossemata falsa adjecerunt. qualia in exscriptis diplomatis errata prope infinita occurrunt. A

Utriusque generis exempla exstant in optimæ notæ diplomate Caroli Calvi pro enumeratione bonorum Parthenonis Suessionensis beatæ Mariæ, in quo epocha vitio librariorum corrupta est, & temeritate eorumdem in subscriptionibus, ubi legebatur *Adelardus Abbas*, adjectum est *Corbeiensium*: cùm Adelardus iste Abbas fuerit Vedastinus aut Martinianus apud Turonos, non vero Corbeiensis, qui longè antè vivere desierat. Prioris item generis est erratum illud, quod commisit Dubletus aut ejus typographus in diplomate, quod Carolus Magnus in gratiam Fulradi monachis Dionysianis concessit XVI. Kal. Octobris, *anno* XIV. *&* VIII. regni sui. Ubi pro *anno* XIV. malè in editis legitur *anno* XXII. quam quidem mendam ex lectione autographi deprehendi & correxi. Posterioris generis sunt duo, quæ habentur apud Ingulfum in historia Crulandensi, ubi *monachorum nigrorum* fit mentio: quam vocem, *nigrorum*, additam indubitanter existimo, non ab ipso quidem Ingulfo, ut veri simile est, cujus tempore necdum recepta fuisse videtur, sed ab recentiori quodam monacho. B

Denique tertia interpolatorum instrumentorum causa nata est ex studio juvandi posteros, adhibitis annis Incarnationis, indictione, aliquando etiam concurrente & epacta. Cùm enim primis æræ Christianæ sæculis apud Gallos computandi modus in chartis à Regum principatu iniri soleret; nec quo quæque Christi anno condita esset, posteri facilè intelligerent: ea demum ratio quosdam exscriptores impulit, ut diplomatis Regum primæ ac secundæ stirpis, aliarumque ejus temporis personarum, annos Incarnationis aliaque adjicerent. Id contigit tum in testamento Leodebodi Abbatis pro monasterio Floriacensi apud Helgaldum, atque in alio sancti Leodegarii Æduensis Episcopi, cujus testamenti fit mentio in sinceris litteris Johannis Papæ VIII. tum in duobus diplomatis Carolomanni Regis in Metropoli Salisburgensi [a], in quibus post *Amen*, id est post finem diplomatum, additi sunt anni Incarnationis, nullo dolo malo. Huic etiam interpolationi maximè occasionem dedit librorum chartaceorum usus, in quibus instrumenta cujusque ecclesiæ aut monasterii secundum seriem temporum ordinata sunt; ob idque vetustioribus litteris adjecti anni Incarnationis ad seriem istam demonstrandam. Peritiores tamen istorum chartariorum auctores priscis diplomatibus quidquam addere ducebant religioni, satis esse rati, si chartarum ordinem brevi commentatione, quæ tempus earum, id est annum Incarnationis, & aliquando indictionem exprimeret, ipsi connecterent. Et hanc quidem rationem tenuit Folquinus monachus in chartario Sithiensi, quod procedente sæculo X. in ordinem ab ipso redactum est. C D E

a *Metrop. Salisb. tom. 3. pag. 61.*

X. In illis vero minutis interpolationibus maximè locum habere debet Manuëlis Comneni æquitas, Novellâ suâ [b] sancientis, ut ecclesiarum & monasteriorum immobilia intacta sint à manu fisci, etiamsi fortasse ea possideant sine ullo titulo, vel ex titulo quidem, sed qui malè se habet, vel est fortasse falso confictus. Sed maximè audiendus hac de re Innocentius III. in epistola ad monachos Farfenses, qui cùm in controversia inter ipsos & Episcopum Sabinensem super ecclesia sancti Viti objecissent Theodosi Episcopi permutationem, in cujus *transscripto, quo Procurator utebatur, appositum fuerat* SABINENSE *per vitium falsitatis;* ita sancivit Pontifex [c]. *Licet nimis excesserit, qui transscriptum illius instrumenti falsavit: quia tamen delictum personæ in damnum ecclesiæ redundare non debet; ac non solùm ante sententiam, verùm etiam post objici potest exceptio falsitatis, cùm falsorum instrumentorum prætextu lata sententia, usque ad* XX. *annorum spatium valeat retractari; veritate comperta nolumus, ut per id monasterio vestro præjudicium generetur.* Nempe unum leve erratum in re non gravi unius exempli valori obesse non debet, prout ampliùs ostendemus in lib III. cap. VI. F

b *Leunclav. de jure græcolat. pag. 157.*

c *Innoc. IV. apud Alteserr. pag. 321.*

A

CAPUT VIII.

I. *Varia materia olim ad ſcribendum.* II. *Membranæ à corio diſcrimen: duplex membrana in uno privilegio.* III. *Diplomata in pellibus piſcium ſcripta.* IV. *Papebrochii opinio de chartis, quæ in cortice ſcriptæ dicuntur.* V. *Corticis diſcrimen à charta Ægyptiaca.* VI. *Hujus uſus diu viguit poſt Chriſtum natum, contra Papebrochium.* VII. *Probatur ex vita ſancti Augendi.* VIII. *Ex Gregorio Turonenſi.* IX. *Ex Venantio Fortunato.* X. *Ex vita ſancti Amandi, Fridegodo & Petro Venerabili.* XI. *Ex libris nobis relictis, Petaviano, & Narbonenſi, in papyro Ægyptiaca ſcriptis.* XII. *Ex variis tabulariis.* XIII. *Etiam cathedralium eccleſiarum & aliarum.* XIV. *Hujus chartæ uſus ad ſæculum undecimum.* XV. *Scripturæ in plumbo.* XVI. *Item in charta noſtra vulgari & cottonea.*

B C

I. CUm jam de diplomatum, aliorumque inſtrumentorum antiquitate, deque falſorum origine conſtet; ad alia verorum à falſis diſcrimina veniendum eſt. Quapropter à diplomatum antiquitate progredior ad eorum materiam; inquiſiturus qualis fuerit materia, in qua, & ex qua illa ſcripta ſunt ab annis mille & trecentis: quo ex tempore veterum inſtrumentorum, quæ ad res maximè eccleſiaſticas pertinent, antiquitas ſuperiùs definita eſt. Mirum vero eſt, quàm varia ac multiplex apud antiquos fuerit materia[a], in qua olim excepta ſcriptura eſt. nempe ſaxa & lateres, arborum florumque folia, libri item arborum, hoc eſt corticis tunicæ interiores; tabellæ ligneæ, cerei citreique pugillares, libri elephantini ſeu pugillares ex ebore, plumbeæ lamellæ, lintea volumina, papyrus Ægyptiaca, denique membranæ, & charta noſtra vulgaris. Ad hæc etiam in corio piſcium atque ſerpentium inteſtinis ſcriptitatum fuiſſe auctores ſunt Cedrenus & Puricellus, ut inferiùs exponemus. Fuit qui *in dorſo teſtudinis* ſuum ipſius ac ſocii ſui naufragium ſcripſit, apud Johannem Moſchum[b]. Et milites aliquando teſtamenta ſua *in pulvere* deſcribebant in procinctu pugnæ. Præclara eſt hanc in rem Conſtantini Auguſti[c] conſtitutio in gratiam militum in expeditione degentium, quibus concedit, ut *quo modo poſſint ac velint, teſtentur.* tum ſubdit: *Si quid in vagina aut clypeo litteris ſanguine ſuo rutilantibus adnotaverint, aut in pulvere inſcripſerint gladio, ſub ipſo tempore, quo in prælio vitæ ſortem derelinquunt; hujuſmodi voluntatem ſtabilem eſſe oportet.* Vocabantur ejuſmodi teſtamenta *in procinctu facta*, apud Briſſonium[d].

D E

Ex his omnibus materiis quinque tantùm in quæſtionem hîc venire poſſunt: nempe charta membranacea ſeu coriacea; corticea ex ligno & papyro Ægyptiaca; plumbea; & noſtra communis. Nam chartæ nomine olim veniebat, quidquid codicibus aut excipiendæ ſcripturæ aptum eſſet, ut viri docti obſervarunt. quæ appellatio etiam traducta eſt ad diplomata, quæ à charta, materiâ videlicet ſuâ, chartæ dictæ ſunt.

a *Vide Hermannum Hugonis de primar. ſcribendi orig. & Alexand. ab Alex. genial. dier. lib. 2. cap. 30.*

b *Prat. ſpirit. cap. 12.*

c *Cod. Juſtin. lib. 6. tit. 21. l. 25.*

d *Briſſon. de formul. lib. 7. pag. 652.*

F II. De membranis (quæ inventæ ante chartas papyraceas ſeu Ægyptiacas, ut rectè notarunt Dalecampius, Guilandinus in notis Plinianis, & Pancirollus) nulla controverſia eſſe poteſt; cum pleraque diplomata ceteraque inſtrumenta, quæ ad nos uſque pervenerunt, in membranis exarata ſint. Διφθέρας appellabant veteres & *Pergamenum*, propterea quod iſtud Ptolemæo Rege Pergami repertum fuiſſe cum Varrone & Plinio exiſtimarunt. Sed Varronem refellit Guilandinus[e] auctoritate Herodoti, ex quo intelligimus Ionas uſos olim fuiſſe pellibus pro chartis, longè ante Ptolemæum. Hæſit tamen membranis Pergameni nomen, de quo Tatto monachus in epiſtola ad Otkerum ſeu Otkarium Epiſcopum Maguntiacenſem, quæ eſt CXIV.

e *Guiland. memb. VI. in Plin.*

inter Bonifacianas. *Mittite mihi de pergameno bono ad unum lectionarium ſcribendum, & ad unum Miſſalem Gregorianum.* Eſt ipſe Tatto monachus Augienſis, cujus exſtat epiſtola ad Sancti-Gallenſes, in appendice prima noſtri Sæculi quarti. Differre vero membranas à corio docet Allatius in eruditis animadverſionibus ad fragmenta Etruſca num. LXIII. Membrana ſiquidem ex ovina pelle pilis abraſis, vel calce aut aliâ temperaturâ amiſſis; & interiore parte, qua carnem operit, in ſubtiliſſima folia tenuata eſt. Corium, uti eſt ab animalibus extractum, cum mole illa fungoſa, pilis tantùm detractis, eâ parte quâ pilos excuſſit, litteras accipit. Hæc fere Allatius, qui volumina ex corio in Italiæ, Germaniæ ac Græciæ Bibliothecis ab ſe viſa teſtatur: & Petrarcha in coriacea veſte aliquando ſcribebat. Hanc porro membranarum à corio diſtinctionem confirmat Ulpianus[a], aſſerens librorum appellatione *contineri omnia volumina, ſive in charta, ſive in membrana ſint. Sed etſi in philyra & in tilia, ut nonnulli faciunt, aut in quo alio corio, idem erit dicendum. Quid ſi in codicibus ſint membraneis, ſeu chartaceis, vel etiam eboreis, vel alterius materiæ, vel ceratis tabellis, &c.* ubi membranam à corio manifeſtè diſtinguit. At rarus (ſi tamen ullus) corii uſus eſt in ſcribendis diplomatis. A B

a Ulpian. lib. 52 de legat. 3.

De inſtrumentis in membrana exaratis duo inſuper obſervanda ſunt. Primum, aliquando unum idemque inſtrumentum duabus conſtare membranis ſimul conſutis: qualis eſt bulla Johannis Papæ XIII. pro Remenſi ſancti Remigii cœnobio, quæ, licèt non multum prolixa, in duabus ſcripta eſt membranis, membraneo vinculo per medium ſimul conjunctis. Alterum eſt, paucas admodum, ſed tamen aliquas reperiri chartas opiſthographas, id eſt quæ ſcripturam præferant in poſteriori ſeu averſa parte: adeoque chartas ferè omnes tantæ eſſe capacitatis, ut in adverſa totum ſcripturæ contextum contineant. Unde fit, ut quædam inſtrumenta in longum volumen diducta ſint & convoluta, de quibus in ſequenti capite diſſeremus. Ab hoc numero excipienda ſunt teſtamenta, quæ pluribus vulgo conſtabant pagellis, quarum primas antiqui *ceras ſuperiores & ſummas*; ſecundas *inferiores - ſecundas, noviſſimas, imas & extremas* appellabant, ut Salmaſius obſervat[b]. Excipienda ſunt etiam pauca veterum inſtrumenta, quæ opiſthographa vidi in nonnullis archivis. C D

b Salmaſ. de modo uſur. pag. 460. & ſeqq.

III. Ad membranæ qualitatem accedunt piſcium pelles, in quibus ſcripta fuiſſe diplomata quædam Puricellus conteſtatur. Is in libro de Ambroſianæ Mediolanenſis eccleſiæ monumentis[c] agens de diplomate Hugonis & Lotharii Italiæ Regum, ait ejus *archetypum aureis eſſe litteris conſcriptum*, & quidem *in corio piſcis.* quod quidem numquam ſibi venturum fuiſſe in mentem confitetur, *niſi jam pridem alii, quo tempore qualitas membranæ characteriſque diſcerni faciliùs poterat, eamdem rem à ſemetipſis obſervatam memoriæ prodidiſſent.* Quippe *duo nobis*, inquit, *præterea ſuppetunt archetypi ejus exemplaria, ex eo poſtmodum tranſſcripta, & auctoritate publica rite recognita & comprobata: in quibus litteras illas eſſe aureas, & in corio piſcis exaratas affirmatur.* Unum Mediolani anno Domini M CCC XXII. coram Cathelollo de Medicis Vicario generali: alterum ſexto inde anno in burgo Caſalis ſancti Evaſii coram Henrico de ſancto Stephano confectum. Tum ſubdit Puricellus. *Hac igitur membranæ characteriſque qualitate, à nobis ejuſmodi exemplarium monitu fortè animadverſa, diligenter archetypum illud contulimus cum aliis Imperatorum Regumve diplomatibus apud nos authenticis, & hactenus in medium productis: eaque pariter viſa nobis fuerunt in corio piſcis, & aureis litteris conſcripta; perinde ac ſi hac ipſa prærogativa conſcribi ea olim honoris gratiâ ſolerent.* Huculque Puricellus. Et fortaſſe non deſunt alibi etiam ejuſmodi piſcium membranæ, quas ab ovinis curioſus indagator facilè diſcernet. Certè nonnullas vidimus, quæ ad illas potiùs, quàm ad ovinas accedere videntur. Ceterum ne quis dubitet de hoc corii piſcini uſu in ſcribendis vetuſtis inſtrumentis; occurrit illud, quod apud Cedrenum[d] legimus, nempe Baſiliſco Imperatore ortum fuiſſe Conſtantinopoli incendium, quod baſilicam devoravit, in qua fuit bibliotheca, librorum millia CXX. continens: quos inter erat etiam *draconis inteſtinum, τὸ δράκοντος ἔντερον, pedes* CXX *longum, cui Homeri poëmata, Ilias & Ulyſſea, aureis litteris fuerant inſcripta,* E F

c Puricell. pag. 282 & 283.

d Cedren. pag. 286 edit. Baſil.

A *inſcripta, cum hiſtoria rerum ab Heroibus geſtarum.* Et id piſcinis illis membranis ſanè auctoritatem conciliat.

IV. De corticibus ex ligno ſeu ex papyro Ægyptiaca jam nobis oritur difficultas, an ad ſcribenda aliquando diplomata adhibiti ſint. Negat Papebrochius [a] occaſione diplomatum corticeorum cœnobii Dionyſiani, quæ ille ſuppoſiticia vel hoc nomine exiſtimat; ratus *corticum uſum tam eſſe antiquum, ut quandonam deſierit, omnem hominum memoriam fugiat: nullis ferè ejuſmodi ſcripturæ reliquiis perennantibus, poſtquàm agninas atque ovinas pelles in membranam diſſcindere uſus docuit, quæ & complicari & convolvi, & in grandes compingi codices tam commodè poſſunt, ut totis* XVIII. *ſæculis nulla ferè ad ſcribendum alia materia adhibita ſit.* Tum ſubdit. *Quis autem dubitat multas hujuſmodi arboreas ſcripturas alibi quoque inveniendas eſſe, multam earumdem apud ſcriptores ipſos mentionem, ſi octavo ſæculo tam fuiſſet ordinarium in cortice ſcribere; ut etiam Pontifices in tali materia ſuas expedirent bullas?* Ex his verbis intelligimus, eam viri docti eſſe mentem, unum membranarum uſum in ſcribendis diplomatis obtinuiſſe à Chriſto nato; falſaque vel hoc nomine eſſe Dionyſiani archivi diplomata, quod in cortice exarata dicantur. Age, rem expendamus, & teſtimonia veterum hac de re conſulamus.

a *num.* 128.

(B)

V. Plerique recentiorum, qui de corticeis ſcriptis locuti ſunt, corticem confundunt cum papyro Ægyptiaca, quæ quidem corticis ſpeciem habet. In ea claſſe ſunt C Briſſonius, Dubletus, Petrus Franciſcus Chiffletius, Jacobus Brolius, & alii bene multi. At quoddam inter cortices ſimpliciter dictos ac papyrum Ægyptiacam intereſſe diſcrimen facilè demonſtrari poteſt. Cortex ſeu philyra, qualis in ſcripturæ uſum olim adhibebatur, erat membrana tenuiſſima, inter lignum & exteriorem corticem arboris interjecta. Papyracea charta ex membranis papyri, herbæ Niloticæ, confecta erat. Papyri confectionem docet Allatius num. LXVI. *Ex papyri*, inquit, *philyris aut exciſis, & ſimul vinctis, tamquam ſtamine & ſtatumine compaginabatur, quemadmodum & tela fit ex pluribus filis. Extendebantur enim papyri philyræ in aliqua tabula; hinc obliniebantur glutino; ſi in Ægypto texebantur, aqua Nili turbida; ſi Romæ vel aliis parti-* D *bus texebantur, pollinis flore fervente aquâ temperato, minimo aceti adſperſu. Deinceps aliæ philyræ tranſverſæ ſuperponebantur ad modum cratis: tandem malleo tenuata, glutino percurrebatur, iterumque conſtricta erugabatur, atque extendebatur malleo: in hoc à tela diverſa, quòd in ea fila implicarentur, & mutuo amplexu veluti nodo conſtringerentur: in papyro verò ſtamen ſuper ſtatumen extenderetur. philyris enim rectis philyræ ſuperimponebantur adverſæ.* Hactenus ille, quæ conſentanea ſunt his, quæ fuſiùs docet Salmaſius in Vopiſcum, poſſuntque commentarii vice eſſe his Plinii verbis, ſingulari libello à Melchiore Guilandino luculenter explicatis, quæ ſic habent [b]. *Texuntur omnes tabulæ* E *madentes Nili aquâ. Turbidus liquor vim* [c] *glutini præbet, cum primo ſupina tabulâ ſcheda adlinitur, longitudine papyri quæ potuit eſſe, ſegminibus utrimque amputatis. Tranſverſa poſtea crates* [d] *peragitur: premuntur deinde prelis, & ſiccantur ſole* [e], *atque inter ſe plagulæ junguntur.* Erat ergo charta corticea ex ligni membrana tenuiori: papyracea ex pelliculis herbæ Ægyptiacæ, quæ ad Nilum plurima oritur. Et hæc ipſa papyrus etiam corticis nomine comprehendi poteſt, cùm ex cortice papyri fiat, ſed modo longè operoſiori, quàm corticea ex ligno charta. Varias chartæ papyraceæ ſpecies diſtinguit Plinius [f]; Hieraticam, quæ & Auguſta & Livia dicta; Fannianam, Amphithea- F tricam, Saïticam: quibus Claudia acceſſit omnium optima, tum ob firmitatem, quod tribus philyris conſtet, aliæ tantùm duabus: tum ob magnitudinem ſeu latitudinem, quæ tredecim digitorum fuit: cùm hieratica undecim, fanniana decem, amphitheatrica novem fuerit; ſaïtica mallei, quo tundebatur, diametrum non adæquaret.

b *Plin. lib.* 13. *cap.* 12.
c *Guiland.* vicem.
d *Guiland.* cute.
e *Guiland.* ſutæ plagulæ atque
f *Plin lib.* 13. *cap. eod.*

VI. His præmiſſis veniendum eſt ad cardinem rei, probandumque ejuſmodi chartam Ægyptiacam diu poſt Chriſtum natum perſeveraſſe, adhibitamque in diplomatibus antiquis. Poſt Chriſtum, vixit Dioſcorides [g], Plinio ferè æqualis, cujus hæc verba ſunt ex græco: *Papyrus nota eſt omnibus, ex qua charta conficitur,* κατασκευάζεται. Hæc charta, ſi jam tum deſiiſſet, dixiſſet, *conficiebatur*, non conficitur. Utroque poſterior Ulpianus [h], *Tabulas teſtamenti*, inquit, *accipere debemus omnem materiæ figuram.*

g *Dioſcor lib.* 1. *cap.* 116.
h *Ulpian. in L. de bon. poſſ. ſec. tab.*

E

Sive igitur tabulæ sint ligneæ, sive CHARTÆ, *sive membranæ sint, vel si corio alicujus animalis, tabulæ rectè dicentur.* Planior est Herodiani[a] auctoritas de Commodo Imperatore, qui sumto in manus libello, *quales de philyra tenuissimi,* γραμματείων ἐκ φιλύρας, *atque in utramque partem replicabiles sunt,* conscripsit in eo, quoscumque illa nocte interficere destinaverat. Eumdem usum pro subsequentibus temporibus adstruit Hieronymi epistola ad Chromatium, Jovinum, & Eusebium, ubi conquerens de rara epistolarum missione: *Chartam,* inquit, *defuisse non puto, Ægypto ministrante commercia: & si alicubi Ptolemæus maria clausisset; tamen Rex Attalus membranas à Pergamo miserat, ut penuria chartæ pellibus pensaretur. Unde & Pergamenarum nomen ad hunc usque diem, tradente sibi invicem posteritate, servatum est.* Promiscuus ergo erat etiam Hieronymi ævo usus chartæ Ægyptiacæ, quæ simpliciter *chartæ* nomine hîc designatur. Cassiodorus Senator ejusdem chartæ usum tam luculenter ostendit, ut nemo magis. Locus est in libri XI. epistola XXXVIII. ubi hujus chartæ materiam ait sumtam esse ex *Nilotica silva sine ramis, sine frondibus, virgultis molliore, herbis duriore.* Ejus compositionem etiam ita adumbrat. *Junctura sine rimis, continuitas de minutiis, viscera nivea virentium herbarum, scripturabilis facies, quæ nigredinem suscipit ad decorem, &c.* Denique ejus usum præfert corticibus, quod scriptura in illis *repugnante duritia corticis vix poterat expediri:* at papyracea charta *tergo niveo aperit eloquentibus campum, copiosa semper assistit; & quo fuit habilis, in se revoluta colligitur.* Ex quibus manifestum est, Cassiodori tempore in hac charta fuisse scriptitatum.

A a *Herodian. lib. 1. sub fin.*

VII. Festivum videri possit, si huc testimonium accersam ex ipsius dæmonis verbis, immo vero ab auctore gravi, sed anonymo, qui libellum de vita sancti Augendi Eugendive Abbatis scripsit procedente sæculo sexto. Nam eo referente, cùm puella quædam à dæmone obsessa exorcismorum scripta cervicibus nexa circumferret: *Tu mihi,* inquit diabolus, *Alexandrina, si placet, chartarum onera exarata imponas; numquam tamen ex obtento vasculo poteris propulsare, dummodò solius Eugendi Jurensis monachi ex hoc non afferas jussionem.* Quis non videt, hîc agi de chartarum genere usuali & obvio; & Alexandrinam hanc chartam non aliam esse ab Ægyptiaca? quæ proinde adhuc in usu erat in Gallia sæculo sexto.

VIII. At quis credat, inquis, Gallos tunc usos fuisse ejusmodi charta ex Ægypto huc allata? aut quis hujus commercii per ea tempora meminit? Nempe Gregorius Turonensis, ex quo discimus negotiatores identidem ex Ægypto in Galliam commeasse. Siquidem Hospitius apud Urbem Nicensem in Provincia reclusus, *in diebus Quadragesimæ de radicibus herbarum Ægyptiacarum, quibus Eremitæ utuntur, exhibentibus sibi Negotiatoribus, alebatur,* ut Gregorius habet in historia sua[b]. Sed quid hæc ad papyrum? Certè si radices herbarum ex Ægypto in Galliam, quidni etiam papyrus advehi poterat? Et re quidem vera advectam fuisse constat ex eodem auctore, qui litteris Felicis Namnetensis Episcopi ad se non sine convicio scriptis, ita respondit[c]. *O si te habuisset Massilia sacerdotem! numquam naves oleum, aut reliquas species detulissent, nisi tantùm chartam, quo majorem opportunitatem scribendi ad bonos infamandos haberes.* Tum subdit: *sed paupertas finem imponit verbositati, immensæ enim erat cupiditatis atque jactantiæ.* Eo in loco Gregorius Felicem notat, quod cùm villam Turonicæ Ecclesiæ concupiisset, Gregorius autem noluisset dare, in ipsum opprobria mille evomuit. Hinc est, quod is Felici rescribens, ipsi petulantiam exprobrat; aitque si eum habuisset Massilia Episcopum, futurum fuisse, ut vix mercatores ipsi fecissent satis convehendis chartis, quibus opprobria sua committeret. Hunc locum si conferas cum superiori, haud dubiè eosdem ipsos mercatores designari intelliges, qui & radices herbarum ex Ægypto, & chartam indidem, nempe ex papyro confectam, attulerint; ejusque usum in Gallia nondum obsolevisse per id tempus.

b *Greg. Tur. lib. 6. cap. 6.*

c *Id. lib. 5. cap. 5.*

IX Gregorio adjungendus est ejus æqualis Venantius Fortunatus, cujus testimonio idem usus disertè adstruitur. Is enim in carmine ad Flavum conqueritur, quod nulla ejus amicitiæ signa illius manu relata dudum acceperit. Postea infit.

An tibi charta parum peregrinâ merce rotatur?
Non amor extorquet quod neque tempus habet?

A *Scribere quò possis, discingat fascia fagum,*
Cortice dicta legi sit mihi dulce tui.

Et post pauca.

Barbara fraxineis pingatur runa tabellis,
Quodque papyrus agit, virgula plana valet.
Pagina vel redeat per scripta dolatile chartâ.
Quod relegi poterit, fructus amantis erit.

His versibus, Fortunatus Flavum hortatur ad scribendum, sive in charta papyracea, seu in fagi cortice fraxineisve tabellis, seu denique in dolatile charta: ex quibus unum B obsolevisse innuit chartæ dolatilis usum. quæ charta *ex dedolatis ligno codicillis* confecta erat, teste Hieronymo in epistola ad Nicæam. Aliæ proinde materiæ usque ad Fortunati tempus erant in usu.

X. Ægyptiacæ papyri usus etiam perseveravit sæculo VII. testante Milone Elnonensi sæculi IX. monacho, qui in supplemento ad vitam sancti Amandi testatur, Martinum Papam Amando synodi Romanæ direxisse *exemplar in papyreis schedis.* quo nomine chartam papyraceam intelligit, quæ nudo papyri nomine apud veteres designari solet.

C Accedit Fridegodus sæculi X. Poëta, qui in carmine de rebus gestis sancti Wilfridi senioris, Episcopi Eboracensis, ipsum Româ reducem bullatas in cortice chartas detulisse refert [a] his verbis:

Bullatas offert signato cortice chartas.

a *Sæc. 3. Bened. part. 1. pag.* 188.

Denique librorum corticeorum usum ad suum usque sæculum perseverasse tradit Petrus Mauricius, venerabilis Abbas Cluniacensis, in tractatu contra Judæos. *Legit,* inquit [b] Judæus, *Deus in cælis librum Talmuth. sed cujusmodi librum? si talem, quales quotidie in usu legendi habemus, utique ex pellibus arietum, hircorum, vel vitulorum, sive ex biblis vel juncis orientalium paludum; aut certè ex rasuris veterum pannorum, seu ex qualibet alia fortè viliore materia compactos, & pennis avium vel calamis palustrium lo-* D *corum qualibet tinctura infectis descriptos.* Itaque tempore Petri Venerabilis, id est, sæculo XII. passim legebantur libri in charta ex papyro Ægyptia, aliave confecta à Christo nato exarati; si non ipse corticum usus in scribendo ad Petrum usque propagatus.

b *Biblioth. Clun. col.* 1069. 1070.

XI. Et quidem ad nos usque pervenerunt libri non pauci in papyraceo cortice scripti: in quibus unus est penes nos libellus octo continens folia, in quibus veteris ac detritæ scripturæ nonnulla vestigia supersunt. Sed forte hæc antiquiora videbuntur, quàm ut proposito nostro suffragari possint: ad alia proinde exempla veniendum est, E quæ integram hactenus scripturam repræsentant.

Primum occurrit Petavianæ Bibliothecæ volumen in folio minori, varios sancti Augustini sermones complectens, novem quaternionibus constans: in quo integra etiam nunc scriptura perdurat. Sic autem compactus est liber, ut papyraceis foliis membranea intermista sint, ita ut primus quaternio intra bina folia membranea contineat unum papyraceum: secundus quinque papyracea, tertius quatuor intra duo folia itidem membranea: quartus septem papyracea geminis membraneis inclusa: & sic pro portione de ceteris.

Alterum est exemplar quod quondam fuit Ecclesiæ Narbonensis; nunc vero penes illustrissimam Dominam de Phimarcone asservatur. Continet hic codex quas- F dam Augustini epistolas, tractatus item ac sermones nonnullos; constatque septem quinquennionibus, à quibus alii avulsi ac distracti sunt. Quilibet quinquennio continet unum folium membraneum, & quatuor papyraceos seu corticeos, membraneo inclusos; habentque singula folia in altum pollices sexdecim, in latum novem aut decem: omnia numero tria & sexaginta, quindecim videlicet membranea, corticea vero quadraginta & octo. Quodlibet folium ex duobus corticibus, iisque tenuissimis, ita compactum est, ut unus cum alio transversim conglutinatus componatur. Denique scriptura ex veteri Romana & nova conflata est, id est ex litteris majoribus plerisque, & quibusdam minoribus. quod argumento est codicem istum sæculo

circiter VII. fuiſſe exaratum. De hoc codice vero id obſervavit noſter Petrus Buiſſo- A
nius, cujus relatu id accepi, corticis ſcripturam longè ſaniorem eſſe membranea. quæ
ratio impulit nonnullos, ut ad rei firmitatem membranis cortices præferrent : ſed
corticibus conſervandis ac ſuſtentandis membranas ſupponerent. Ex codice Petavia-
no, curavimus delineari ſcripturæ ſpecimen, quod inferiùs in ære inciſum exhibituri
ſumus. Ejuſdem generis fuiſſe non dubito codices illos *chartaceos*, de quibus ſæpiſſi-
me fit mentio in actione X. Concilii VI. cum diſcrimine *membranaceorum*. His adde
codicem Regiæ Bibliothecæ, Aviti homilias continentem, ex quo ſpecimen in Sup-
plemento protulimus.

Ex his autem codicibus aliiſque ſimilibus, qui in Bibliothecis hactenus latuêre, B
conciliatur auctoritas diplomatibus in Dionyſiano cœnobio adſervatis, quorum unum
Dagoberti I. itemque alia duo vel tria Chlodovei ejus filii, unum item Nicolai Papæ
I. ceteris omiſſis, hîc repræſentamus.

XII. Si vera ſunt, inquis, hæc Dionyſiana diplomata, cur non alibi conſimilia
reperiuntur? Immo vero alibi etiam reperiuntur. Sed etſi nulla præter Dionyſiana ſu-
pereſſent, illud eſſet in cauſa, quia paucis monaſteriis, quantumvis antiquis, invio-
lata ſervata ſunt archiva : ex quorum diſtractione tanta reipublicæ litterariæ jactura
provenit, ut rara admodum inveniantur autographa à primæ ſtirpis Francicæ Regi-
bus, aut iis æqualibus Pontificibus indulta, quæ non bellorum incendiorum, alio- C
rumque caſuum tempeſtas devoraverit.

At eo non eſt redacta cauſa noſtra, ut ex ſolis Dionyſianis corticibus pendeat.
Quippe in Divionenſi Sancti Benigni Monaſterio aſſervantur Pontificiæ Bullæ duæ,
in cortice ſcriptæ; quarum una eſt Johannis Papæ V. altera Sergii I. quos inter Pon-
tifices unus Cono medius labente ſæculo VII. interceſſit. Earum vero Bullarum phi-
lyræ duæ eodem prorſus modo, quo in aliis, connexæ filum exhibent ejuſdem pe-
nitùs magnitudinis, quam poſtea tabella ærea demonſtrabit. Porro has Bullas, cùm
earum materia evaneſcentibus etiam pleriſque litteris, ad caducitatem vergeret, ſoda-
les noſtri Benigniani, agente R. P. Joſepho Seguino, tum ejus loci Priore, à Senatu D
Divionenſi recognoſci, approbari, ac in integrum reſtitui poſtularunt. Hinc ſupplici
libello Senatui porrecto, demandata eſt hæc cura clariſſimo & eruditiſſimo viro Fi-
liberto de Marra, ejuſdem Senatûs Conſiliario, duobus peritis Cauſidicis adjunctis,
nempe Jacobo Auguſto de Chevannis, & Ludovico Malliaco : qui de ambarum lit-
terarum veritate certiores facti, eam eſſe cenſuêre illarum materiam, quæ à Plinio
charta ſaïtica dicitur ex papyro Ægyptiaca conſtans. Ita, inquam, cenſuêre conſultiſ-
ſimi arbitri, quorum unanimi ſententiâ duæ iſtæ Bullæ recognitæ ſunt, pro authen-
ticis & veris autographis habitæ & approbatæ anno M DC LXIII. die XII. Januarii.
quo tempore publicum hac de re inſtrumentum Senatûs auctoritate ſancitum eſt. E
Ambo hæc diplomata tabellæ duæ inferiùs exhibebunt.

Præter hæc, duo item exſtant in archivo Corbeienſi privilegia in papyraceo cor-
tice ſcripta, unum Benedicti Papæ III. alterum Nicolai I. utrumque editum, illud
quidem in Spicilegii tomo ſexto [a], hoc vero in Conciliorum Galliæ tomo ſecundo [b].
Duo etiam exhibet eruditus vir Petrus Franciſcus Chiffletius [c] in hiſtoriæ Trenor-
chienſis probationibus, nempe Johannis VIII. quæ *ex autographis in philyra* deſumſit.
De Benedicti & Nicolai diplomatibus agemus in capite ſequenti, eorumque ſpeci-
mina ſuo loco exhibebimus.

a *Spicil. tom.* 6. *pag.* 397.
b *Conc. Gall. to.* 2. *pag.* 217.
c *Hiſt. de Tournus, pag.* 219. & 223.

XIII. Audio hîc inſuſurrantem aliquem : Quid nobis ſola monaſteriorum privi- F
legia obtrudis? da vel unum ex aliis archivis acceptum, quod in cortice ſcriptum ſit.
Neque enim hanc ſolis monachis prærogativam fuiſſe conceſſam credibile eſt. Profer
ergo vel unum ex aliis eccleſiis, ut monaſticis id genus inſtrumentis certior adhi-
beatur fides. Bene : conditionem accipio, & fideijuſſorem pro me adhibeo Leonem
Allatium, virum (ſi quis alius) ſuo tempore eruditum, ſincerum & accuratum, qui
plura ſuis oculis vidit. Verba ejus huc adſcribo ex animadverſionibus ſæpe laudatis,
num. XL. *Vidi ipſe in papyreis voluminibus inſtrumenta variarum donationum ac privi-
legiorum deſcripta, quæ modo in Bibliotheca Vaticana ſervantur, & inter ea unum* III.

A *non. Januarii post consulatum sexies Paulini junioris, qui est annus Domini* CCCC XC IX*; *& alìud donationis factæ eidem ecclesiæ Ravennatensi duorum feudorum tempore Paschalis I. Papæ: ac aliud cujusdam donationis factæ eidem ecclesiæ anno* XV. *Heraclii Augusti: necnon fragmentum epistolæ Agnelli Episcopi Ravennæ, gratias agentis augustissimo Principi Justiniano juniori Augusto ob collata beneficia in civitatem Ravennam, qui Agnellus vivebat anno* D LVIII. *Nec multum ab his neque tempore, neque argumento, neque scriptione diversi exemplum se vidisse antiquitatis & Linguarum peritissimus Lucas Holstenius asseverat. quod improbo sanè labore, & postquam inquirendo litterarum formas, expiscandoque ex ingenio* B *characterum figuras non paucas horas contrivisset, tandem posperis cunctis succedentibus.... in characteres nostros transmisit.* Ecce instrumenta bene multa in papyro Ægyptiaca ex ipsis Romanæ ecclesiæ scriniis prolata, & quidem edita, non in gratiam monachorum, sed aliarum ecclesiarum ac personarum: quæ instrumenta in dubium nemo revocare possit. Vis adhuc & alios testes? affero Rubeum in historia Ravennate, ubi privilegium pontificatu Paschalis I. concessum, illud ipsum (ut puto) quod ab Allatio mox laudatum est, in medium adducit. Ejusmodi authentica nos ipsi vidimus anno M DC LXXXV. cùm Italiam litterarum causâ perlustraremus. quo in itinere alia C quoque nobis ostensa sunt, maximè Veronæ in Museo V. C. Francisci Moscardi, ex quibus unum est antiquissimum[a] omnium, quod quidem in philyra scriptum viderimus, exaratum *Consulatu Theodosii junioris & Albini*, id est anno CCCC XLIV. Verùm omnium, non quidem antiquissimum, sed præstantissimum est Regiæ Bibliothecæ instrumentum *plenariæ securitatis*, à Barnaba Brissonio[b] editum, cujus authenticum, quod amissum, vel subtractum putabamus, recens repertum, ærique incisum in Supplemento nostro retulimus. Adde item alia Hadriani I. Johannis VIII. Marini, Agapiti II. Victoris II. diplomata variis ecclesiis concessa, quæ in papyro Ægyptiaca exarata fuisse docent Innocentii III. aliorumque Pontificum litteræ, quibus aucto- D ritas restituitur, deficientibus autographis, ut mox exponemus.

* *Immo* D XL.

a *V. Iter Ital. pag.* 24.

b *Brisson. de formul. pag.* 646. *& seqq.*

Ex his omnibus manifestum est papyrei corticis usum longè post Christum natum obtinuisse in Europa, maximè in Gallia & Italia. Id enim apertè probant veterum Scriptorum testimonia, libri corticei ad nos usque perducti, atque indubitata diplomata, quæ in ejusmodi charta primùm excepta sunt. Immerito proinde Dionysiana diplomata falsi postulantur hoc nomine, quod in cortice scripta referantur. Esto vero non omnia, quæ hanc præferunt auctoritatis speciem, esse immunia à falsitate, atque adeo ab eruditorum judicio & censura: at neque vel ex hoc solo materiæ capite rejicienda, quin immo pro sinceris & authenticis (nisi fraus aliunde constet) habenda esse, satis superque (ni fallor) demonstratum est.

E XIV. Quo ergo tempore, dicat aliquis, desiit Ægyptiacæ papyri usus? Et id sanè accuratè definire in promtu non est. Eum ad sæculum usque nonum perseverasse liquet ex superioribus, ubi corticea in papyro diplomata, tum ex Allatio, tum ex aliis retulimus. Sed etiam ultra id tempus hunc usum obtinuisse mihi videtur ex variis Romanorum Pontificum privilegiis *in papyro* conscriptis, quo nomine papyrum Ægyptiacam significari mihi persuasum est. In primis Innocentius III.[c] Nonantulani Monasterii tria privilegia *per dilectum* sibi *Henricum, S. R. E. Scriniarium jussit fideliter exemplari, qui ea quæ de ipsis scriptis papyriis, ex quâdam parte præ nimia vetustate consumtis colligere potuit, in publicam formam redigere procuravit.* Hæc autem privilegia erant Hadriani I. Johannis VIII. & Marini Pontificum: qui proinde ejusmodi pa- F pyriis usi sunt in concedendis privilegiis. Idem etiam constat de aliis pro parthenone Gandersheimensi, cujus privilegia idem Innocentius[d] renovat, *quasi jam nimiâ vetustate consumta, cùm fuerint, non in pergameno, sed in papyro conscripta.* Aliud privilegium est Agapiti Papæ, nimirum II. qui anno DCCCC XLVI. Ecclesiæ Romanæ præesse cœpit in annos novem. Denique aliud est Victoris, secundi an tertii; at potiùs, meo quidem judicio secundi. nam tertius paucis mensibus vixit in pontificatu: Victor autem II. anno M LIV. consecratus est. Utrumque vero privilegium, cùm ex materiæ fluxu caducum esset, renovavit medio sæculo XIII. Pontifex Romanus, ut legi in veteri collectione Pontificiorum diplomatum, quam ex Carnutensi Bibliotheca mihi

c *Innoc. III. apud Bosquet. pag.* 593. *& seq.*

d *I I. apud Alteserram, pag.* 370.

communicavit vir numquam satis laudatus Antonius Herovallius, litteratis omnibus vel ipso nomine clarissimus. In ea autem collectione non exprimuntur passim nomina Pontificum, quibus diplomata tribuuntur; sed tamen hæc diplomata seu rescripta sæculum XIII. non excedunt. Atque, ut ad rem veniam, Agapiti privilegium renovatur hoc modo. *Privilegium bonæ memoriæ Agapiti Papæ prædecessoris nostri fecimus inspici diligenter, cujus tenor talis est. Agapitus*, &c. *Nos igitur tenorem ejusdem privilegii, quasi jam nimiâ vetustate consumti, cùm fuerit, non in pergameno, sed in* PAPYRO *conscriptum, rescribi fecimus, & transscripto hujusmodi bullam nostram apponi. Volentes ex hoc novum jus monasterio non acquiri prædicto, sed antiquum, si quod habet, solummodo conservari.* Victoris autem privilegium in eadem collectione recognitum est his verbis: *Sanè cùm privilegium bonæ memoriæ Vict. Papæ prædecessoris nostri in* PAPYRO *conscriptum nobis ostensum innovari propter vetustatis dispendium postulares, ita quòd eamdem firmitatem cum exemplari habeat exemplatum; nos ne propter nimiam ejus vetustatem jus ecclesiæ tuæ contingeret deperire, tam eodem privilegio & bulla ejus, quàm publico instrumento, quod etiam planè tenorem illius continens, veluti fideliter sumtum ex ipso exhibitum fidem fecit, diligenter inspectis, de consilio fratrum nostrorum privilegium ipsum duximus innovandum, parem auctoritatem innovato cum originali privilegio tribuentes, quod est tale.* VICT. *Episcopus*, &c. *usque in finem. Decernimus ergo*, &c. Itaque hæc duo privilegia, quæ sæculo X. & sequenti concessa sunt, scripta erant in *papyro*, ut testatur Pontifex Romanus medio sæculo XIII. quo tempore papyri nomen non (ut hodie) significabat chartam nostram vulgarem, sed corticeam ex papyro Ægyptiaca, ut constat ex glossariis & scriptoribus ejus temporis. Unde consequens est, chartam Ægyptiacam usque ad sæculum XI. aliquando fuisse usitatam.

At si diploma Victoris II. sæculo XI. exarati jam carie vitiosum erat sæculo XIII. quî fieri potest, inquis, ut in nonnullis monasteriis hactenus serventur privilegia ab annis mille & ampliùs concessa in ejusmodi papyro? Primùm hæc difficultas speciatim monasteria non attinet. Siquidem aliarum etiam ecclesiarum privilegia corticea in scriniis Bibliothecæ Vaticanæ asservantur, teste Allatio. Deinde id contigit ex majori cura eorum, qui in conservandis originalibus suis diligentiores fuêre. Denique id passim contigit ex eo, quod cortici papyraceo suppositæ sunt membranæ, quæ papyro firmitatem præstant. quemadmodum in mss. corticeis quaterniones seu terniones ex foliis membraneis & corticeis inclusis compacti sunt, quo diuturnior esset codicum usus. Immo libri purè ex papyro Ægyptiaca confecti pluribus sæculis duraverunt, quales Plinius[a] ex Cassio Hemina memorat Numæ libros, in arca inventos post annos D XXXV. & ex Mutiano Consule chartam à Troja scriptam, annis fere nongentis ante Alexandrum Magnum: cujus tempore chartam fuisse inventam Varro perperam existimavit. Sed tandem ut rem absolvam, ex dictis manifestum est papyracei corticis usum in diplomatibus pervenisse ad sæculum usque XI. apud Europæos: qui usus etiam in litteris hactenus perseverat in America, & forsan etiam in nonnullis Orientis partibus, ut ex epistola nuper ex Huronum regione accepta intellexi. Sed longiùs evectus sum: ad alia pergo.

XV. Scribebant etiam Veteres in plumbo & in ære, ut sexcentis argumentis constat, præcipuè vero Judicum leges & sancita. Unde Apollinaris Sidonius[b]: *Illud sanè*, inquit, *velut Atticas leges, ita in ære credite incisum.* An autem etiam à Christo nato diplomata in plumbo aut in ære exarata sint, mihi non liquet. Exstat quidem in Italiæ sacræ tomo IV.[c] Liutprandi Longobardorum Regis diploma *in tabula* (uti Ughellus asserit) *plumbea*: & aliud Leonis Papæ III.[d] itemque Caroli Magni *in pagina ærea*. At sanè posterius istud maximè suspectum habeo: de priori nihil occurrit, quod ejus valori legitimè opponi possit. Nero *plumbeam chartam* supinus pectore sustinuisse dicitur apud Suetonium. Porro *plumbea* dicta est charta, ob laminæ malleis tenuatæ & extensæ cum charta similitudinem. Quamquam alio sensu apud Anastasium in Gregorio III. dicta est charta plumbea, quæ eo loco nihil aliud est, quàm quadratum scutulum cooperiendis ædibus accommodatum. In saxo etiam scriptæ donationes, qualis est una Johannis Episcopi Ravennatis, eo nomine V. relata apud Hieronymum[e] Fabrum de Ravenna antiqua.

a *Plin. lib.* 13. *cap.* 11.
b *Sidon. lib.* 5. *epist.* 4.
c *Ital. sac. tom.* 4. *col.* 478.
d *tom.* 1. *col.* 65.
e *Girolamo, p.* 15.

A XVI. De charta noſtra ſeu papyro vulgari, quæ ex veterum linteorum reliquiis contritis ac maceratis conficitur, non eſt quod longum ſermonem inſtituamus: quandoquidem vix ulla publica inſtrumenta, quæ qualiſcumque momenti ſint, in ea conſignari ſoleant. tametſi ejus uſus ab annis ampliùs quingentis invaluit, ut ex Petri Venerabilis loco ſuperiùs relato obſervavit eruditiſſimus vir Hadrianus Valeſius, in notis ad Panegyricum Berengarii Auguſti. Quo vero tempore incœperit, nemo hactenus definire auſus eſt. Sunt qui libros *linteos*, de quibus Titus-Livius aliique Scriptores rerum Romanarum, eoſdem exiſtiment cum charta noſtra vulgari. Sed hanc ſententiam egregiè refellit poſt Guilandinum Allatius, num. LXX. Nam *lintei* B dicebantur, quod in telam *linteam* deſcripti eſſent, quales hodie à Pictoribus adhibentur: at charta noſtra recentior ex linteorum quiſquiliis contritis conficitur. Incertum porro exiſtimat Allatius, num. LXIII. quo tempore incœperit; fallíturque Melchior Incofer, qui ejus uſum non ante unum abhinc ſæculum præceſſiſſe exiſtimavit. Id enim perſpicuè refellit Petri Venerabilis teſtimonium, ut jam dixi, & codices non pauci ab annis ferè quadringentis manu deſcripti in charta lintea. Nam Petrus Venerabilis in tractatu contra Judæos memorat libros ſuo tempore lectos, qui *ex raſuris veterum pannorum compacti* erant. Quod ſine dubio de lintea charta intelligendum eſt. Etſi porro diplomata & inſtrumenta ferè nulla, quæ quanticumque mo- C menti eſſent, ſcripta ſint in charta noſtra vulgari; ejus tamen uſus in epiſtolis aliquando adhibitus eſt, ut docet Joinvillei epiſtola ad Ludovicum Hutinum in ejuſmodi charta exarata, quam Antonius Herovallius mihi cum multis aliis communicavit.

Potior eſt in diplomatis uſus chartæ ex goſſipio ſeu cottone, ut fidem facit *charta cuttunea* in pergamenum à Rogerio Siciliæ Rege renovata, *quam fecerat Simon frater & mater ejus*, apud Rocchum Pirrum in Sicilia ſacra[a].

Hîc multa dicenda occurrunt de ceratis tabellis & pugillaribus, libris elephantinis ſeu eboreis, de palimpſeſto ſeu charta deletili, quales ſunt tabellæ noſtræ deletiles, D de charta holographa & opiſtographa, de chartaceis voluminibus & corticibus. ſed plura dicere meditantem intercipit condicti operis meditatus ſcopus: quandoquidem hæc nihil, aut certè parum ad diplomatum notitiam conferunt. Adi, ſi lubet, Allatii animadverſiones, & Salmaſii notas in Vopiſcum, ubi obſervat, « ſchedas illas, quibus extemporalia ſcripta, & nondum emendata adlinebantur, & in averſa parte, hoc eſt in tergo, ſcribi & exarari ſolebant, opiſtographas dictas: quæ ſcripta poſtea emendata ex ſchedis transferebantur in mundam chartam, & quæ ab una tantùm parte ſcribebatur. nam libri emendati & mundè ſcripti in tergo ſcribi minimè conſueverant, niſi qui nimiùm longi ſcilicet eſſent, & extra modum protraherentur. »

E

a Sicil. ſacr. lib. 4. pag. 92.

CAPUT IX.

I. *Chartæ magnitudinis inſignioris, Rotuli annui, perpetui, chartacei.* II. *Chartæ majores ex membranis.* III. *Longè majores ex papyro Ægyptiaca.* F IV. *Idem uſus in epiſtolis: ubi S. Auguſtini epiſtola ad Peregrinum illuſtratur.* V. *Cur opiſtographæ non erant veterum epiſtolæ: an & quæ patentes, quæ clauſæ.*

I. AD hoc argumentum pertinet tractatio de quibuſdam monumentis, in longa volumina diductis, quorum complura, tam in membrana, quàm in cortice hactenus ſuperſunt.

Inter ejuſmodi monumenta primum tribuo locum Rotulis, in quibus mortuorum

nomina deſcripta erant. Hi vero duplices, alii annui, alii perpetui. In annuis recenſebantur nomina perſonarum cujuſque cœnobii ſeu eccleſiæ, eo anno defunctarum, quarum indices quotannis ad monaſteria ejuſdem ſocietatis deferebantur ad imploranda ſuffragia; ſimulque ut illarum nomina Necrologiis alienis inſcriberentur pro conditionibus initæ ſocietatis. Ejus exemplum habes apud Hariulfum in Chronico Centulenſi[a] occaſione Hruodulfi Abbatis. Alii erant Rotuli perpetui, qui in quolibet cœnobio deſtinati erant excipiendis mortuorum actis, ſi quid laudabile in vita egiſſent. Utrique conſtabant membranis in longum porrectis, maximè perpetui, in quibus aliæ aliis membranæ (ubi res exigebat) adſuebantur, quantum ſatis erat capiendis duorum vel trium ſæculorum nominibus & geſtis mortuorum, quorum nuda ferme nomina in Necrologiis adſcripta erant. Perpetui illi Rotuli in publico aliquo cœnobii loco, paſſim in Capitulo, proſtabant convoluti in ligneo ſuſpendiculo verſatili, ut facilè membranea iſthæc volumina convolvi & explicari poſſent. Tales cernere licet Rotulos duos in Capitulo illuſtris Parthenonis Calenſis, agri Pariſienſis. Præter hos alii erant Rotuli cenſuum, ſervorumque cœnobialium: ex quibus unum vidi Corbeienſem, qui pluribus ulnis conſtat. Alii item Rotuli chartarii, litteras & inſtrumenta cujuſvis eccleſiæ continentes, quales vidimus Albienſis eccleſiæ penes clariſſimum Abbatem de Campis, deſcriptos ab annis fermè ſexcentis. A B

a Spicil. tom. 4. pag. 499.

II. His obiter explicatis, veniendum eſt ad vetera inſtrumenta, quæ pro inſigni ſua longitudine ſingularem exigunt obſervationem. Membranea nulla vidi inſolitæ magnitudinis; & ſi qua erant, duabus vel pluribus conſtabant membranis ſimul conſutis: qualis eſt Bulla Johannis Papæ XIII. pro Remenſi ſancti Remigii Cœnobio, duabus (ut jam dixi) compoſita membranis, membraneo vinculo ſimul alligatis. Alia fere inſtrumenta membranea ultra pellium menſuram non extenduntur: tametſi nulla fere ſunt apud antiquos opiſtographa. C

III. Longè plura occurrunt ex cortice ſeu ex papyro Ægyptiaca inuſitatæ longitudinis, propterea quod cùm charta ex papyro Ægyptiaca facilè in immenſum, non ſecus ac tela, produci poſſet ab artifice, faciliùs etiam inde longiora volumina condebantur. Et id forſan in cauſa eſt, cur tamdiu illius chartæ uſus poſt inventas membranas perſeveravit. nam membranæ longè ante Chriſtum natum inventæ ſunt: & charta Ægyptiaca uſque ad ſæculum Chriſti XI. ex dictis uſitata fuit. Inter ampliora illa monumenta occurrit in primis *charta*[b] *de conventionibus ſancti Innocentis* Epiſcopi Cenomannenſis, *& ſancti Carileſi* MIRÆ MAGNITUDINIS, *& à quindecim Epiſcopis firmata* ſub Childeberto I. Francorum Rege. His accenſendum eſt inſtrumentum plenariæ ſecuritatis, aſſervatum in Bibliotheca Regia, in charta Ægyptiaca itidem exaratum, quod uno pede latum, ſeptem ampliùs pedibus longum eſt. Quartum eſt Chlodovei junioris diploma pro Cœnobio ſancti Dionyſii, quod inferiùs cum tota ſua magnitudine inter ſpecimina relatum habes. Ex Pontificiis unum vidi Corbeienſe Nicolai I. latitudine duorum pedum, altitudine novem: ſed longè ampliùs Benedicti III. cujus latitudo par quidem, ſed altitudo porrigitur ad pedes unum & viginti. quo nullum aliud prolixius vidi. Petrus Franciſcus Chiffletius, vir doctus, in ſuo Trenorchio[c] aliud exhibet ex autographo in philyra, *longo pedes circiter duodecim, lato duos*. D E

b Acta Aldrici Epiſc. Cenoman. tom. 3. Miſcell. Baluzii, p. 127.

c Tournus, pag. 219.

IV. Sed ne quis id in re diplomatica factum miretur, eumdem etiam morem in vulgaribus epiſtolis paſſim obtinuiſſe conſtat, cùm ſcilicet illæ prolixiores erant. Neque enim in averſa parte ſcribere ſolebant veteres, maximè quando ad illuſtriores perſonas litteræ illæ dirigebantur. Hæc obſervatio aliquam (ut puto) lucem afferet cuidam epiſtolæ ſancti Auguſtini[d] ad Peregrinum Epiſcopum, ſatis quidem obſcuræ, quam huc referre juvat. *Ad honorabilem fratrem noſtrum Maximum litteras dedimus, credentes eum gratanter eas ſuſcepturum. Utrùm tamen aliquid profecerimus, proximâ occaſione, quam reperire potueris, dignare reſcribere. Sciat ſanè prolixas epiſtolas ad familiariſſimos noſtros, non ſolùm Laicos, verùm etiam Epiſcopos, ſic, quomodo iſta ſcripta eſt, ad eos ſcribere nos ſolere; ut & citò ſcribantur, & charta teneatur commodiùs, cùm leguntur: ne fortè iſtum morem noſtrum neſciens, factam ſibi arbitretur injuriam.* Auguſtinus itaque F

d Auguſt. epiſt. 171. novæ edit. al. 220.

A *prolixas epiſtolas* aliter ſcribebat, quàm alii. Modum illum ipſe non explicat: ſed cùm ait, ideo ab ſe fieri, *ut & cito ſcribantur, & charta teneatur commodiùs, cùm leguntur*; ſatis indicat, illas ab ſe ſcribi in minoribus membranis aut chartis. At quia epiſtolæ ejuſmodi prolixiores erant; in plures pagellas, tam in adverſa, quàm averſa parte exaratas, ab eo producebantur. quod cùm alii ſecùs actitarent, quibus opiſthographas chartas pro epiſtolis dirigere mos non erat; vir ſanctus factum excuſat. Hunc Auguſtini morem primus induxiſſe videtur Julius Cæſar, de quo ita Suetonius[a]. *Epiſtolæ quoque ejus ad Senatum exſtant, quas primùm videtur ad paginas & formam memorialis libelli convertiſſe: cùm anteà Coſſ. & Duces nonniſi tranſverſâ chartâ ſcriptas mitterent.* Et hoc forſan Julii inventum ſecuti ſunt plerique, cùm ad inferiores aut æquales ſcriberent: at ubi ad ſuperiores, priſtinum uſum retinebant. Julium ſine ullo perſonarum diſcrimine in ſuis *ad familiariſſimos* epiſtolis ſectabatur Auguſtinus, etiam cùm ad Epiſcopos litteras daret prolixas: idque uſurpaverat in epiſtola ad Maximum, cujus ideo offenſam verebatur.

a Sueton. in Julio num. 56.

V. Alia etiam erat cauſa, cur opiſthographæ non erant inſignium perſonarum epiſtolæ, nempe quia ſigillum iſtis, non ſecùs atque diplomatis, apponebatur ad vitandam falſatorum fraudem. Huic autem incommodo non occurritur, niſi in eo folio, quo ſcriptura continetur, appoſitum ſit ſigillum. Nam ſigillum illud non (prout C modo) poſt complicatam epiſtolam dorſo imprimebatur ad eam obſignandam & claudendam, ſed in ima parte ſcripturæ affixum erat, aut certè appenſum. Complures vidi inferioris ætatis hominum epiſtolas cum appenſis ſigillis, quales penes me habeo unam Philippi I. Francorum Regis ad Bernardum Majoris Monaſterii Abbatem, alias Yvonis Carnutenſis Epiſcopi ad Adelam Comitiſſam, E.... Britulii Comitis ad R.... Majoris Monaſterii, itemque Hamelini Cenomannenſis Epiſcopi ad A.... Tironienſem Abbates: in quibus litteris etſi deſiderentur ſigilla, ſuperſunt tamen ligulæ membraneæ, ex quibus illa dependebant, præterquam in epiſtola Britulii Comitis, in qua ſigillum appendebat ex ima membrana diviſa in caudam, quam D vocant Cancellariæ miniſtri. Sed alias patentes fuiſſe puto, alias clauſas epiſtolas; hiſque obſignandis ſigillum, anulumve fuiſſe appoſitum, non illis. Cujuſmodi fuerit epiſtola Choſrois Perſarum Regis ad perdendum Sarbarazam Ducem, non ſatis liquet ex Theophane[b]: quo ex auctore diſcimus, Sarbarazam Choſroi in ſuſpicionem veniſſe, quaſi Romanorum partibus propenſior eſſet. Quare cùm hic in expugnanda Calchedone unà cum Cardarega collega ſuo laboraret, Choſroem per litteras Cardaregæ mandaſſe, uti Sarbarazam tolleret è medio. Verùm litteris per Romanorum exploratores interceptis, Heraclium Imperatorem, Heraclii filium, accerſiſſe Sarbarazam, qui adulteratis Choſrois litteris, ſibi occidi juſſo quadringentos alios adjunxit E Satrapas, & Tribunos ac Centuriones, quaſi certiſſimæ morti devotos; ſigilloque bellè impoſito, καὶ ἐπιθεὶς ἀφυῶς τὴν σφραγῖδα, Duces & ipſum Cardaregam convocavit, & lecta epiſtola ſic adulterata eorum animos à Choſroe penitùs abalienavit, Calchedonis impugnatione relictâ. Si clauſæ epiſtolæ ſigillum fuiſſet appoſitum, non facilè denuo aptari potuiſſet. At ſigillum obſignandæ epiſtolæ adhibitum nobis indicat Gregorius Papa II. in epiſtola ad Leonem Iſaurum Imperatorem. *Cùm litteræ tuæ, & non alienæ, ſigillis Imperatoriis obſignatæ eſſent, ac accuratæ intùs ſubſcriptiones per* F *cinnabarim propriâ manu tuâ, ut mos eſt Imperatoribus ſubſcribere*, &c. Et paullo antè in Concilio VI. adverſus Monotheletas, oblatus eſt codicillus Patrum teſtimoniorum à parte Apoſtolicæ Sedis antiquæ Romæ, qui & *ſub ſigillis* conſiſtebat. *Et prolatus eſt hujuſmodi codicillus ſigillatus. Et poſtquàm diſſigillatus fuiſſet*, &c. Complures vidimus Regum ac Magnatum epiſtolas ſigillis obſignatas à tempore ſancti Ludovici Francorum Regis, quas nobis exhibuit vir juvandis ſtudiis totus natus Antonius Vion Herovallius. Sed dum de prolixis diplomatibus diſſerere inſtituimus, longiùs abduxit nos digreſſio de epiſtolis, quæ tamen ſcopo noſtro haud penitùs inutilis & aliena viſa eſt.

b Theophan. Chronol. p. 269.

A

CAPUT X.

I. *Variæ materiæ, ex quibus scripta diplomata.* II. *Atramentum.* III. *Rubrica, seu minium.* IV. *quo usi passim Imperatores Orientis.* V. *An etiam Francici.* VI. *Liquor aureus & argenteus.* VII. *An & quæ diplomata ex eis scripta.*

I. Explicatâ materiâ, in qua vetera instrumenta exarata sunt, jam ad eam, ex B qua scripta sunt, materiam venio, quæ tantùm quadruplex distingui potest, nempe atramentum, rubrica, aureus, vel argenteus liquor. Quod quidem intellexerim de his quæ in charta Ægyptiaca, vel in membranis describebantur. nam quæ in ære, plumbo, cera, aliisve similibus materiis exarata sunt, stylo solo imprimebantur. *Stylus scribit in cera*, Hieronymus[a] ait; *calamus, vel in charta, vel in membranis, aut in quacumque materia, quæ apta est ad scribendum.* Milites *gladio* aliquando in signandis testamentis usos fuisse, & *litteris sanguine suo rutilantibus* quandoque ea inscripsisse superiùs[b] vidimus ex Codice Justiniano.

II. De atramento, quod passim in scribendis diplomatis adhibitum est, non est C quod prolixum commentarium faciam, aut diversos conficiendi atramenti modos exponam: quandoquidem hoc argumentum jam pertractarunt alii, Allatius in Animadversionibus[c] post Plinium[d], & Petrus Marca Canepartius in suo libro de Atramentis, Londini impresso. His, inquam, non immoror; neque indicia trado, quibus genuinum atramentum vetus ab ementitio distinguatur. Hæc enim pendent ex prudenti & maturo peritorum judicio, qui fuliginosum artificium bellè secernere scient ab atramentis veteribus: quæ nonnumquam dilutiora, facilè degenerant in subflavum & languidum colorem.

III. Atramento non raro conjungitur rubricæ usus in pingendis librorum veterum D titulis. Unde Apollinaris Sidonius[e] in epistola ad Ferreolum. *Si amicitiæ nostræ potiùs affinitatisque, quàm personæ tuæ tempus, ordinem, statum cogitaremus; jure vobis in hoc opere, quantulumcumque est, pristinæ titulorum rubricæ, prima sermonum officia dedicarentur.* Et longè ante eum Ovidius[f].

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

Hunc in pingendis titulis morem adstruunt antiquiores etiam libri, qualis penes nos est collectio Conciliorum sæculo VI. exarata, cujus tituli rubricâ distinguuntur. Accidit autem plerumque, ut cùm miniati illi tituli codicibus jam descriptis secundâ manu adhiberentur; incuriâ librariorum omissi sint, vacuo spatio relicto; aut certè E inconcinnè scripti, ac dispositi ob spatium malè commensuratum. Sed hæc pertinent ad codices antiquos: nunc an rubrica etiam in scribendis diplomatibus obtinuerit, expendendum est.

IV. Hanc vero in subscribendis litteris suis jampridem usurparunt Imperatores Orientis: ut patet de Theodosio juniore, cui si quis chartam offerret, is rubris in ea litteris nomen suum describebat, testante Constantino Manasse[g]. Unde Nicetas ἐρυθροδανωβαφῆ βασίλειον γραφήν, id est purpuream imperialem scripturam appellat: & alibi sanctiones Imperatorum γραφαῖς καὶ βαφαῖς, subscriptione ac minio muniri solere testatur. Purpureum hunc liquorem alii cum Plinio[h] ex muricis sanguine, alii ex F arboris succo expressum dicunt. In priori sententia versatur Nicetas, qui ob id purpuram κόγχης αἷμα, muricis sanguinem vocat. Hoc minium vulgo *Cinnabaris* dictum, Imperatoribus solis reservatum est edicto Leonis Augusti[i], prohibentis, *sacra rescripta alio colore, quàm purpureo lustrari, coctique muricis & triti conchylii ardore signari;* & ejus sacri encausti confectionem privatis interdicentis. Hoc privilegium tamen Imperatores in filios Imperii consortes, & in generos suos extendebant. Immo Isaacius Angelus Augustus Theodoro Castamonitæ avunculo suo, cui summam re-

a *Hieron. epist.* 140.

b *supra cap.* 9. *num.* 1.

c *Allat. in monum. Etrusc. num.* 79.

d *Plin. lib.* 35. *cap.* 6.

e *Sidon. lib.* 7. *epist.* 12.

f *Ovid. lib.* 1. *Trist. eleg.* 1.

g *Constantin. Manass. in Breviario, pag.* 55.

h *Plin. lib.* 9. *cap.* 36.

i *Cod. Just. lib.* 1. *tit.* 23. *l.* 6.

A rum commiserat, non solùm *purpureas phaleras & simile pallium in equitando;* sed etiam *eumdem colorem in subscribendis publicis libellis & litteris concessit*, teste Nicetâ[a] Choniate. Imperatores vero rubricâ illâ in epistolis & diplomatibus nomina sua pingebant, aliquando integra, aliquando contracta in monogrammatum formam, ad sæculum usque XIII. quo nomina epistolis quidem solito more, non diplomatibus apposuere, in quibus mensem & indictionem rubeis litteris exarare sat habebant. Porro qui nomina sua superiori more scribebant, sæpius adjiciebant tres cruces ex minio. quod de Constantino Palæologo tradit Phranzes[b], de ejus connubio cum filia
B Regis Iberiæ agens. *Fit bulla aurea, cui manu suâ subscribit* Constantinus. *Vocatur in conspectum Imperatoris qui mecum*, ait Phranzes, *ex Iberia legatus advenerat: & Imperator manu suâ eo vidente tres cruces cinnabari in fronte bullæ ad confirmationem pro consuetudine exprimit, bullamque auream legato in manus tradit.* Tres ejusmodi cruces ad monogrammata Germaniæ Imperatorum appositas non semel advertimus, sed vulgari nostro atramento: cujus rei exempla exstant in Metropoli Salisburgensi[c]. Lege Caroli Fresnii eruditissimas Notas in Alexiadem[d].

a N cet. in Isaac. lib. 3. num. 5.
b Phranzes, lib. 3. cap. 4.
c Metrop. Salisb. tom. 1. pag. 472. &c.
d Notæ in Alexiad. pag 253.

V. Neque tamen soli Græcorum Imperatores, sed etiam ex Carolinis nostris nonnulli hac rubricâ usi sunt. Exemplo est Caroli Calvi de conditu Abbatiæ Compen-
C diensis insigne diploma, non solùm aureâ bullâ, sed etiam rubeis litteris munitum, cujus specimen in æs incisum suo loco hîc exhibemus. In eo siquidem Caroli tum Imperatoris monogramma, & nomen Cancellarii minio depicta sunt. At singularis est Cancellarii subscribendi modus. nam postquam Imperatoris solito more appositum est monogramma, sed rubeo charactere, ita subscribit Notarius: AUDACHER NOTARIUS AD VICEM GAUZLINI RECOGNOVIT ET SUBSCRIPSIT. tum Gauzlinus ipse super ipsam Notarii subscriptionem nomen suum rubricâ depingit, GOZLINUS. Hæc autem in ærea tabula ita exprimi curavimus, ut quæ minio scripta sunt, solidiori
D charactere, lineolis vacuis distinguerentur. Certè Carolus Calvus Imperator nonnumquam græcas sectabatur glorias: adeò ut modo Francico, modo Græcanico habitu uteretur. quod utrumque in Concilio Pontigonensi anno DCCC LXXVI. affectavit, ut tradunt Annales Bertiniani, & ex eis Aimoïnus. Quin etiam idem Carolus, necdum Imperator, rubrica nomen suum subscripsit in quibusdam diplomatis S. Martini Turonensis. An imperatoriâ illâ rubricâ post Carolum usi sint alii Occidentis Imperatores, nondum observare licuit, tametsi varia eorum diplomata cum aurea bulla pendente visa sunt. Verùm præter Imperatores, etiam Principes & Archiepiscopi Capuani eodem minio sua diplomata subscribebant, ut Cangius ex Camillo Peregrinio[e] & Michaële Monacho[f] observat. De cetero apud Gallos nostrates nullum vidimus
E instrumentum rubricatum præter chartam Galteri militis de Vienna pro cœnobio sancti Remigii apud Remos, data anno M C LXXXIV. incipiente ab his verbis: *Notum sit*, &c. cujus prima littera *N* minio scripta est.

e Peregrin. hist. Benevent. tom. 1. pag. 232.
f Michael in Sanct. cap. pag. 649.

VI. A rubrica progredimur ad liquorem aureum & argenteum, quo utroque antiqui usi sunt in scribendo. Id attestatur in multis Hieronymi præfatio in Job. *Habeant qui volunt veteres libros, vel in membranis purpureis auro argentoque descriptos, vel uncialibus (ut vulgo aiunt) litteris onera magis exarata, quàm codices: dummodo mihi meisque permittant pauperes habere schedulas, & non tam pulcros codices, quàm emendatos.* & in epistola ad Eustochium: *Inficiuntur membranæ colore purpureo: aurum liquescit in litteras. Chartam coccineam* vocat sanctus Ephræm in Parænesi 47. ubi Monachos huic operi vacasse tradit. *Chartam coccineam operaris? coriarios cogita. Crocatam*
F *& croceam* appellat Anastasius in versione Concilii VI. actione X. Ideo autem purpura inficiebantur membranæ, ut auri argentique color in eis esset illustrior. Sed hic scribendi modus Principibus & magnatibus peculiaris erat, nec tamen promiscuè ab istis usurpatus. Unde Theonas[g] Lucianum Præpositum cubicularium monet, *ut scribi in purpureis membranis & litteris aureis totos codices, nisi specialiter Princeps demandaverit, non affectet.* Hæc ferè prærogativa sacrorum librorum erat, quos pro reverentia litteris aureis, argenteisve describi curabant, ut indicat sancti Bonifacii Episcopi & martyris epistola 28. ad Eadburgam Abbatissam, his verbis. *Sic & adhuc deprecor, ut mihi*

g Theon. tom. 12. Spicil. pag. 549.

cum auro conscribas epistolas domini mei Petri apostoli, ad honorem & reverentiam sancta- A
rum scripturarum ante oculos carnalium in prædicando. Talis est liber Evangeliorum au-
reis litteris constans, quem Ludovicus Pius Suessionico sancti Medardi monasterio
concessit: qualem etiam unum habemus in bibliotheca sancti Germani à Pratis: ubi
præ omnibus egregium est psalterium (quod sancti Germani Parisiorum Episcopi
fuisse tradunt) in membrana purpurea, aureis, argenteisque characteribus Romanis
exaratum, ex quo unum specimen incidi curavimus. Consimilis est Evangeliorum
liber in majori ecclesia beatæ Mariæ apud Remos, itemque alius penes illustrissimum
Harlæum, nunc Principem Senatûs Parisiensis. Denique Evrardus Comes testamento
legat Berengario filio suo *psalterium cum auro scriptum, & Adalardo lectionarium de* B
epistolis & evangeliis itidem *cum auro scriptum.* Quin etiam Principes nonnumquam
usuales preces suas eodem modo scribi curabant. qualis est precum Caroli Calvi exi-
mius liber, qui modo asservatur in celeberrima bibliotheca Colbertina: aliusque non
valde dissimilis ejusdem Regis libellus in membrana litteris aureis exaratus, qui olim
fuit Parthenonis Tigurini, nunc Cæsareæ bibliothecæ. Editus est hic libellus [a] Ingol-
stadii per Felicianum Episcopum Scalensem: qui observat Ratisponæ item servari in
sacrario sancti Emmerammi librum Evangeliorum litteris aureis scriptum, à Carolo
Calvo profectum. His adde aureum codicem litteris Gothicis exaratum, quem Ju-
nius publicavit. Antiquissimum porro esse hunc usum, scilicet scribendi aureo & ar- C
genteo liquore, colligitur insuper tum ex eo quod Eleazarus Princeps Sacerdotum per
LXXII. Interpretes sacros libros ad Ptolemæum Philaldelphum in membranis tenuissi-
mis, aureis litteris scriptos, misisse perhibetur [b]: tum ex Matthæi Parisii libro de gestis
Abbatum sancti Albani, ubi observat, Eadmaro Abbate nono artifices, dum con-
struendæ basilicæ darent operam, & *abscondita terræ rimarentur; in medio civitatis an-
tiquæ*, nempe Verolamii, *cujusdam magni palatii fundamenta diruisse*, & invenisse in
cujusdam muri concavo, *quasi armariolo, cum quibusdam minoribus libris & rotulis cu-
jusdam codicis ignotum volumen, quod parum fuit ex tam longæva mora demolitum: cujus
nec littera, nec idioma alicui tunc invento cognitum præ antiquitate fuerit: tametsi venustæ* D
*formæ, & manifestæ litteræ erat. quarum epigrammata & tituli aureis litteris fulserunt re-
dimiti. Asseres querni, ligamina serica, pristinam in magna parte fortitudinem & decorem
retinuerunt.* Addit Matthæus, inventum tandem senem jam decrepitum, litteris bene
eruditum, nomine Unwonam, qui *legit distinctè & apertè scripta libri prænominati,*
& *similiter quæ in aliis codicibus. Erat enim littera, qualis scribi solebat tempore, quo cives
VVarlamecestram inhabitabant; & idioma antiquorum Britonum, quo tunc temporis ute-
bantur*, præter historiam de vita sancti Albani latinè scriptam. Lege quæ superiùs [c]
diximus de versibus Homeri, *litteris aureis* scriptis in intestino serpentis, & parali-
pomena vitæ sancti Wilfridi Episcopi Eboracensis auctore Eddio in Appendice Sæ- E
culi nostri IV. [d] ubi Wilfridus quatuor Evangelia *de auro purissimo in membranis de pur-
pura coloratis*, necnon & bibliothecam, id est codicem bibliorum, similiter scribi &
compaginari præcepit. Recentiorum temporum est apud sanctum Dionysium egre-
gius codex græcus operum sancti Dionysii cum scholiis sancti Maximi ex dono Ma-
nuëlis Palæologi, totus aureus in membranis purissimis: sed antiquior ibidem liber
Evangeliorum argenteus in purpureis. Sic etiam Canon Missæ non raro scriptus est.

VII. Redeo ad diplomata, ex quibus nonnulla ex auro scripta sunt. In his inve-
nio diploma Ariperti Langobardorum Regis, qui donationem patrimonii Alpium
Cottiarum *aureis exaratam litteris* Romam direxit, testante Paulo Warnefridi [e] in hi-
storia Langobardorum. Ejusdem quoque generis diploma ab Eadgaro Anglorum F
Rege aureis characteribus concessum legitur in Monastico Anglicano [f]. Puricellus [g]
in libro de Ambrosianæ Mediolanensis basilicæ monumentis testatur, archetypum
diplomatis Hugonis & Lotharii Regum *aureis litteris conscriptum esse*, aliaque alio-
rum [h] Regum & Imperatorum *in corio piscis, & aureis litteris conscripta* in ejusdem
Basilicæ archivo etiam nunc asservari. Sed & Rogerius Guiscardus, Calabriæ Prin-
ceps, de transferenda Militum (quæ Calabriæ civitas) sede Episcopali à Tauriana &
Bibona, bullam institutionis donationisque Gregorio VII. Pontifice edidit, quam

a Ingolstad. edit. an. 1585.
b Joseph. lib. 12. cap. 2.
c cap. 8. num. 3.
d Sæc. 4. part. 2. pag. 552.
e Paul. de gest. Lang. lib. 6. c. 28.
f Monast. Angl. tom. 1. pag. 211.
g Puricell. pag. 282.
h pag. 283.

A *aureum Sigillum* dicunt, characteribus Græcis conſcriptum, & latinè redditum à Nicolao Alamanno, Vaticanæ Bibliothecæ olim præfecto. Exſtat in Italiæ ſacræ tomo [a] I. Sed hoc, aliaque id genus monumenta, *aurea* dicuntur, non ob ſcripturam auream, ſed ob chryſobulum ſeu bullam auream ipſis appendentem, ut alibi dicemus [b]. De argenteis litteris nihil legere memini, quod ad rem diplomaticam faciat. Nec iſtuc etiam refert, quod Draconis leges ſanguine, non atramento ſcriptas fuiſſe obſervat ſuſpiciendæ memoriæ Henricus Valeſius [c] in Euſebium. De Sanguine Chriſti ad ſubſcribendum adhibito lege caput XXII. libri ſequentis.

a *Ital. ſat. tom.* I. *col.* 1022.
b *inf. lib.* 2. *cap.* 16.
c *Valeſ. in Euſeb. pag.* 217.

B Hîc agendum eſſet de inſtrumentis, quibus utebantur Veteres ad ſcribendum, ſcilicet de ſtilo & pennis, de quibus actum eſt in Supplementi capite XI.

CAPUT XI.

I. *Scripturarum veterum varia genera.* II. *Diviſio adæquata.* III. *Gallorum priſca ſcriptura.* IV. *Romanæ ſcripturæ duæ ſpecies vulgares, pura & ſemigothica.* V. *Tertia minuta aſſeritur.* VI. *Tironis notæ compendioſæ.* C VII. *Runica ſcriptura.* VIII. *Langobardica.* IX. *Francogallica ſeu Merovingica.* X. *Carolina.* XI. *An eadem ſcriptura in chartis & mſſ.* XII. *Quænam uſitata apud Francos ſub prima ſtirpe in diplomatis.* XIII. *Quæ ſub Carolina & Capevingica.* XIV. *Item in mſſ.* XV. *Interpunctiones an & quando uſitatæ.* XVI. *Germanorum & Angloſaxonum ſcriptura.* XVII. *Bullarum pontificiarum.* XVIII. *Tironis notæ an receptæ in chartis.* XIX. *De punctis in litteris* i *&* y, *ac ſyllaba* & *inter vocabula.* XX. *De modo punctandi ſeu interpungendi apud veteres.*

D I. ANte inventam ſcripturam, *primi per figuras animalium Ægyptii ſenſus mentis effinxiſſe* dicuntur [d], *& litterarum ſemet inventores perhibent. Inde Phœnicas, quia mari præpollebant, intuliſſe Græciæ, gloriamque adeptos, tamquam repererint, quæ acceperant.* Quidquid ſit de hoc Cornelii Taciti loco, varia ſubinde fuerunt apud veteres Latinos ſcripturæ genera, variæque ſpecies ac formæ. Alius quippe ſcribendi modus obtinuit apud Romanos, alius apud alias nationes. Pro hac nationum diverſitate totidem ferè ſcribendi modos enumerare licet, immo uniuſcujuſque nationis varios pro temporum varietate. Quatuor ſcripturarum genera enumerari ſolent: Romana vetus, Gothica, Angloſaxonica, & Langobardica. Sed adæquata non eſt ea diviſio, cùm E ad illa genera omnes ſcripturarum ſpecies, quæ in vetuſtis libris ac monumentis nobis reliquæ ſunt, revocari non poſſint. Varios earum modos effingi curavit ſuperiori ſæculo Johannes Baptiſta Palatinus Romanus, nempe Cancellareſcam Romanam, itemque mercatoriam Romanam, Florentinam, aliaſque, ſcripturam bullarum apoſtolicarum, litteram Neapolitanam, rognoſam (quam vocat) inciſam, Notareſcam, Franciſcam, Hiſpanicam, Longobardicam, Flamandicam, Teutonicam ſeu Tudiſcam, aliaſque fere arbitrarias. Conſimiles exprimi curavit eodem tempore quidam Venetus. Verùm hæc fere omnia ſcripturarum genera recentiorum ſunt temporum, non antiquiorum, de quibus hîc inquirimus. Hoc conſilium ſuſceperat regnante in Gallia Carolo IX. Petrus Hamon, regii cubiculi Notarius, qui ex variis bibliothecis & archivis varia ſcripturarum ſpecimina peritiſſimè expreſſit, ut in Præfatione expoſuimus. At opus ſuum imperfectum, neſcio quo caſu, reliquit, & pauca Latinorum alphabeta & ſpecimina depinxit, quæ nec in publicos uſus venerunt. Rem exſecutus dicitur Jacobus Bonaventura Hepburnus [e], qui tabulam Romæ anno M DC XVI. cum privilegio ſummi Pontificis & ſuperiorum facultate à Philippo Thomaſio in æs ſculpi & excudi curavit ſub hoc titulo: *Virga aurea, ſeptuaginta duobus encomiis B. V. Mariæ cælata, auctore F. Jacobo Bonaventura Hepburno Scoto: in qua ſeptuaginta duo diverſiſſimorum characterum continentur alphabeta, totidem emblematis decorata.* Hanc tabulam mihi videre non li-

d *Tacit. Annal. lib.* 11. *num.* 14.
e *VVormius de litteratura Runica, cap.* 6. *p.* 47.

cuit: sed si quid ex Wormio, apud quem hæc legi, intelligo, Orientalium partim, partim Latinorum recentiorum sunt ejusmodi alphabeta. Integrum proinde restat de antiquis argumentum, quod rudi licet minerva explicare nobis incumbit. A

II. Ex præmissis omnibus scripturæ generibus, ad propositum nostrum pertinent quatuor dumtaxat priores species: nempe Romana vetus, Gothica, Langobardica, & Saxonica. Romana illa obtinuit aureis sæculis apud Romanos & Italos, viguitque ad sæculum V. quo tempore cùm Gothi Italiam sub jugum suum adduxissent, etiam Gothicis litteris Romanas aliquantisper vitiarunt. Tum sæculo VI. Langobardis in Italiam effusis, successit Langobardica scriptura ad communem usum. Romana illa sic corrupta in libris describendis aliquamdiu viguit, nempe ad sæculum VIII. nam post id tempus Romana ad solos ferme librorum titulos reservata est, exceptis nonnullis libris ad pompam descriptis in gratiam principum personarum. Sic ergo Langobardica obtinuit apud Italos ad sæculum XII. quo ex tempore in politiorem illum modum sensim deducta est, quo nunc est Romana recentior. Hæc apud Italos. B

III. Gothicâ usi sunt in Hispania Vesigothi: Saxonicâ Britanni seu Anglosaxones. At quo genere Galli, Germani, & alii populi Septemtrionales? Gallis scripturæ genus proprium ante Francorum adventum fuisse constat, sicut idioma. Sed ex illis temporibus nulla nobis relicta sunt monumenta, præter nonnullos titulos sepulcrales, ex quibus priscum Gallorum alphabetum eruere tentavit Boterovius in suo libro de re monetaria. Hoc alphabetum, quodcumque illud est, suo loco exhibebimus. Exstat in Itinere nostro Italico [a] Gordiani Galli titulus sepulcralis, qui vetusto illo Gallorum scripturæ genere exaratus est. Post Francorum in Gallias accessum Galli duplici scripturæ genere usi videntur, altero Romano, quale in plerisque vetustioribus codicibus reperitur: altero minutiori in diplomatibus & quibusdam libris conscribendis, quod uniforme ubique in diplomatis & chartis sub Merovingica stirpe fuisse observavimus. Hanc scripturam *Francogallicam* seu *Merovingicam* appellare licet, quæ *barbara* jam dudum ob litterarum asperitatem ac difficultatem dicta est. Hæc paullatim politior evasit Carolinis temporibus, quibus duæ maximè scripturæ species apud nostrates obtinuerunt: una ad Italicæ nostræ formam accedens, qualis in diplomatibus Caroli M. nonnullis, omnibus Ludovici Pii & Caroli Calvi deprehenditur: quæ ob id *Carolina* appellari potest. altera, in libris describendis & synodicis litteris adhiberi solita, quæ à minutæ Romanæ forma paullùm recedit. Hæc de Gallis. Apud Danos vero *Runica* scriptura invaluit, distincta à Gothica illa, quam Ulfilas Gothorum Episcopus adinvenisse memoratur. tametsi Runica dicta est Gothica, propterea quod Getæ seu Gothi eâ uterentur ante & post Ulfilanas. Denique Germanos Gothicis primùm assuevisse litteris veri simile est: deinde iisdem illis, quibus Francos nostrates usos fuisse diximus, donec tandem Teudiscam seu Teutonicam sibi propriam insuper invenerunt. Aliter sentit noster Genebrardus, qui ad annum Christi CCCC XXVIII. hæc memoriæ prodidit. *Disciplinarum capaces cùm non essent Germani, ab octingentis annis dumtaxat, id est à Carolo M. ut ipsimet affirmant, suam linguam cœperunt litteris exscribere, & cum Christiana religione musas excipere, ut non sit quærendum, quibus hoc tempore tum ibi litteris uterentur. Litterarum secreta, inquit Tacitus, viri & feminæ pariter illic ignorant.* Hanc Genebrardi sententiam rejicit Olaus Wormius in libro de Runica litteratura [b], cujus litteraturæ apud Danos usitatæ monumenta haud pauca, quæ sexcentis ferme annis ante Caroli M. tempora litteris patriis, hoc est Runicis, sunt exarata, refert. Sed tamen Genebrardi conjecturam firmat Otfridus monachus, qui in præfatione ad Evangeliorum versionem Theotiscam, *Lingua hæc*, ait, *veluti agrestis habetur, dum à propriis nec scriptura, nec arte aliqua ullis est temporibus expolita.* Ita ille ante annos octingentos. Sed hæc facilè conciliari possunt, si dixeris, Germanos ante Bonifacii Episcopi & martyris Caroli que Magni ætatem, plus armis dedisse operam, quàm litteris ac studiis. tametsi nonnulla ante id tempus ediderunt monumenta litteraria, qualia sunt Danica à Wormio relata, sed maximè argenteus codex Evangeliorum quondam cœnobii Werthinensis, Gothicis litteris ante annos mille exaratus, quem Franciscus Junius protulit in lucem. Hæc breviter ob oculos posita, nunc paullo accuratiùs per partes explicanda sunt. C D E F

[a] *Iter Ital. pag.* 141.

[b] *Worm. c.* 20.

A IV. A Romana incipiendum, quæ duplex erat: una conſtabat litteris majuſculis, quæ *unciales*, (quoniam unciâ, id eſt pedis duodecima parte, conſtabant) item *cubitales*, *grandes*, *quadratæ* ab antiquis appellatæ ſunt. Alia conſtabat minoribus litteris, licet ejuſdem eſſent formæ cum uncialibus, ſed non ejuſdem magnitudinis. Hinc *minutæ* litteræ apud veteres dictæ, immo (ut quibuſdam placet) *minutiſſimæ* & *rotundæ*, quæ ſcilicet ob celeriorem ſcriptionem non tanta arte, nec tanta mole conformatæ erant. Hanc Romanæ ſcripturæ differentiam colligo ex ſancti Hieronymi præfatione in Job, ubi unciales litteras opponit iis, quas ipſe in ſchedis ſuis conſcribendis adhibebat. Verba ejus ita habent. *Habeant qui volunt veteres libros, vel in membranis purpureis auro argentoque*
B *deſcriptos, vel uncialibus (ut vulgo aiunt) litteris onera magis exarata quàm codices: dummodo mihi meiſque permittant pauperes habere ſchedulas, & non tam pulcros codices, quàm emendatos.* Erant ergo Hieronymi ſchedulæ, non auro argentoque illuſtratæ: non uncialibus exaratæ litteris, ſed minoribus Romanis, ejuſdem tamen formæ cum uncialibus. Certè definitam fuiſſe uncialium quantitatem apertè indicat Lupus Abbas Ferrarienſis in epiſtola v. ad Eginhardum. *Præterea ſcriptor regius Bertcaudus dicitur antiquarum litterarum, dumtaxat* * *earum quæ maximæ ſunt, & unciales à quibuſdam vocari exiſtimantur, habere menſuram deſcriptam. Itaque ſi penes vos eſt, mittite mihi eam per hunc quæſo* * *id eſt* videlicet.
pictorem cùm redierit, ſchedulâ tamen diligentiſſimè munitâ. Ex his duo inferre licet: pri-
C mum, uncialium certam fuiſſe menſuram certumque modum, id eſt unius unciæ contra Allatium[a], qui *unciales, cubitales, grandes, quadratas*, ſynonymis verbis dictas putat, quantumvis minutæ eſſent. Alterum, unciales ejuſmodi litteras Carolinis temporibus minùs uſitatas fuiſſe, cùm eas *antiquas* vocet Lupus, earumque menſuram ignoraverit. Ceterum operoſa hæc uncialium litterarum ſcriptura non erat uſui paſſim, ſed tantùm in inſcriptionibus libriſque deſcriptis ad pompam, quorum plerique adverſa dumtaxat, non averſa parte exarati erant. At minuta Romana vetus adhibebatur communiter ad deſcribendos codices, quales hactenus multos præ manibus habemus, ex quibus ſpecimina ſuo loco proferenda ſunt. Tale erat (ut puto) volumen illud *maximum*
D *& admirabile veteris & novi Teſtamenti, litteris majuſculis exaratum, quod Pius* II. *Pontifex cupidè vidit*[b] in monaſterio ſancti Salvatoris à Rothari ædificato, quod in Abbatia opido agri Senenſis exſtat. Hæc duo ſcripturæ genera viguerunt maximè apud Romanos uſque ad v. Chriſti ſæculum. Sanè qui nobis ante annos mille relicti ſunt veteres libri, ſecundam ſcripturæ formam (quæ uncialis vulgo, ſed perperam dicitur) paſſim repræſentant, ſæculo VIII. pæne obſoleta. In titulis tamen ſcribendis ſubinde adhibita eſt, aliquando etiam uncialis, tametſi à veteri paullulum diverſa. Priſcam illam tantiſper immutavit Claudius, qui *novas litterarum formas addidit*, nempe *tres litteras, quæ uſui imperitante eo, poſt obliteratæ* ſunt, auctore Cornelio Tacito[c]. Deinde littera P quæ inſtar Γ græci
E efformari conſueverat, retorto ductu ad morem noſtrum effecta eſt. tum ex Gothorum alphabeto quædam litteræ, poſtquam Gothi in Italiam aliaſque Romanæ ditionis regiones effuſi ſunt, in Romanum commigrarunt vice aliarum. Hæ litteræ ſunt A, E, G, H & U quadratum: quibus adde P & Q, quæ in corrupto illo Romano charactere infra aliarum ordinem deſcendere ſolent.

V. Sed præter illa duo Romanæ ſcripturæ genera videtur aliud tertium in uſu, ſaltem inclinante imperio, fuiſſe, nempe minuta ſcriptura diverſæ non ſolùm magnitudinis, ſed etiam formæ ab unciali, qualis erat ea, quæ hominum forenſium erat. Id facilè mihi in animum inducit tum compendioſa ſcribendi ratio, quam homines ſec-
F tari ſolent: tum complures ſæculi ſexti chartæ Ravennenſes, ex quibus una integra ex bibliotheca Vindobonenſi ultimo loco hic inter ſpecimina noſtra æri inciſa exhibetur: tum inſtrumentum plenariæ ſecuritatis in Supplemento[d] ex bibliotheca regia expreſſum. ubi duplex ejuſmodi ſcriptura obſervanda in uno eodemque epitaphio Gaudentiæ, quæ Urſo & Polemio conſulibus obiit. Idem uſu venit in Galia ſæculo v. ac VI. quibus ſæculis cum Romana majuſcula ſecundæ ſpeciei paſſim uſitata eſſet in ſcribendis libris, minutiſſimæ litteræ in ſcribendis publicis inſtrumentis receptæ erant, ut ex Merovingicis noſtris aliiſque intelligitur. Adde clauſulam ab incerto quodam libris Hilarii de Trinitate ſubjunctam in codice eccleſiæ Vaticanæ, quæ clauſula minutiſſimis litteris ſcripta

a *Allat. in antiq. Etruſc. pag.* 58.

b *Gobelin comment. de Pio II. lib. 9. init.*

c *Tacit. lib.* 11. *num.* 13. & 14.

d *Supplem. pag.* 114.

eſt *anno* XIV. *Traſamundi Regis*, id eſt anno Chriſti D X. Simile apud veteres Romanos obtinuiſſe minutiſſimæ ſcripturæ genus veri ſimile eſt, qualem ſcilicet *minutiſſimam* vocat Plautus in Bacchide, Cicero apud Plinium[a], Seneca in epiſtola X C V. Sic Evagrius Ponti *eleganter ſcribebat celerem characterem*, teſte Palladio[b]. quod quamquam de Græco dictum, ſanè in Romanum etiam pari ratione derivari poteſt. Eo characteris genere ſcriptam fuiſſe exiſtimo Caligulæ legem, referente Suetonio[c], *minutiſſimis litteris & anguſtiſſimo loco, uti ne cui deſcribere liceret.* A

a *Plin. lib.* 7. *cap* 21.
b *Pallad. c.* 86.
c *Sueton. in Calig. num.* 41.

VI. Litteris Romanis ſubjicere licet Notas illas compendioſas, quas Tiro Ciceronis libertus excogitaſſe perhibetur. Earum indicem habet Gruterus in fine voluminis inſcriptionum, qualem habet vetus codex, qui nunc eſt Bibliothecæ Illuſtriſſimi Johannis Baptiſtæ Colberti, antea Thuaneæ. Exſtat etiam apud nos liber pſalmorum antiquus his notis deſcriptus: exſtant & alibi nonnulli ejuſdem ſcripturæ, de qua hæc dicta ſufficiunt. B

VII. Jam venio ad antiquiſſimum genus Runicæ ſcripturæ, quam commentariis ſuis fusè explicavit Olaus Wormius, tum in Faſtis Danicis, tum in Monumentis item Danicis, ſed maximè in libro de Danica litteratura, Hafniæ edito anno M DC XXXVI. Hoc in libro rectè docet[d], Danos earum litterarum eſſe inventores, quas ſic dictas exiſtimat à *Rynner* voce priſca & nativa, ſulcos ſignificante, quos cùm elementorum ductus lapidibus & cautibus inciſi æmulentur, non incommoda, ſed eleganti metaphora eo vocem tranſtulerunt Dani, ac litteras ſuas *Runer* vocarunt, eum ad modum quo Romani exarandi vocabulo uſi ſunt ad ſignificandam ſcripturam. Runicas vero litteras præterea nuncupari myſticas & occultas, tum quod ab aliarum gentium litteris mirâ diſcrepant inſolentiâ: tum quod in occultis ſuis ſcientiis, puta magicis & præſtigiatoriis, (quibus Borealis illa mundi pars præ ceteris pollet & polluta eſt) hujuſmodi characteres maximè claruêre. Denique dictas etiam Gothicas[e], quoniam à Gothis uſitatæ ante Ulfilanas. De Runicis litteris loquitur Venantius Fortunatus[f]. C

d *VVorm. c.* 1.
e *Ibid. cap.* 4.
f *Fortunat. lib.* 8. *epigr.* 18.

Barbara fraxineis pingatur Runa tabellis: D
Quodque papyrus agit, virgula plana valet.

Dani quippe lignis non tantùm fagineis, ſed & fraxineis, immo oſſibus & cornibus epiſtolas ſuas mandare ſolebant. De his litteris intelligendus eſt Rabanus in libello de inventione linguarum. *Litteras, inquit, quas utuntur Marcomanni, quos nos Nordmannos vocamus, infrà ſcriptas habemus, à quibus originem qui Theodiſcam linguam loquuntur, trahunt, cum quibus carmina ſua incantationeſque ac divinationes ſignificare procurant, qui adhuc paganis ritibus involvuntur.* Ex his Runicis quatuor illas litteras, quas Chilpericus Francorum Rex vulgaribus addidit[g], acceptas fuiſſe Wormius[h] cenſet contra Gerardum Voſſium in libro nono de Grammatica, qui ex Aimoïno haſce litteras, ſcilicet Ω, Θ, Φ, X, ex Græcis mutuatas aſſerit. Sed eas ab Aimoïno corruptè ſcriptas Wormius contendit ex Gregorio Turonenſi. E

g *Greg. Tur. lib.* 5. *cap.* 45. & *Aimoin. lib.* 3. *cap.* 41.
h *VVorm de literat. Runica c.* 9.

Qui Gothicas litteras cum Runicis (quæ & Gothicæ à gente aliquando appellatæ) penitus confundunt, facilè revincuntur ab Olao Wormio, qui monumenta Runica vulgavit à primis Chriſti ſæculis lapidibus inſculpta, longè ante Ulfilam Gothorum Epiſcopum Arianum, quem circa tempora Valentiniani & Valentis Imperatorum vixiſſe teſtantur Socrates[i] Scholaſticus, Sozomenus[k], aliique. Hoc porro diſcrimen ob oculos poſuerunt Olaus Wormius & Franciſcus Junius: quorum ille Runicam litteraturam diſerte explicavit: hic Gothicum alphabetum cum Runico contulit in præfatione ad codicem argenteum, in quo liber Evangeliorum Gothicis litteris argenteis deſcriptus eſt. Hujus codicis fragmentum antea expreſſerat Janus Gruterus[l] vir ſummus; idemque in egregio illo inſcriptionum opere peregrina quædam elementa exhibuit[m] ex æneis tabulis octo Eugubii in Umbria repertis: quarum una litteris (ut ipſi viſum eſt) Græcis inverſis, linguâque (ut quidam autumant) Æolicâ; reliquæ vero litteris quidem latinis, ſed linguâ (ut putatur) Etruſcâ conſcriptæ ſunt. De vetuſtis illis Septemtrionalium ſcripturis & linguis legendum inſigne opus Georgii Hickeſii Angli, de quo in altera hujuſce voluminis Præfatione actum eſt. F

i *Socrat. lib.* 4. *cap* 33.
k *Sozom. lib.* 6. *cap.* 37.
l *Grut. inſcript. pag.* CXLVI.
m *pag.* CXLII.

VIII.

A VIII. Verùm hæ longè minus ad inſtitutum noſtrum pertinent, quàm ſcripturæ
Francogallica & Langobardica, de quibus modo agendum eſt. nam Saxonicæ, quæ
Gothicæ affinis, jam ſatis explicata notitia eſt apud Junium & Abrahamum Whe-
locum, qui Abrahamus nobis Bedæ hiſtoriam, ſaxonicè ab Alfredo redditam, è re-
gione latinæ verſionis exhibuit. Jam vero in diſtinguendis Langobardicis elementis
diu multumque me hæſiſſe fateor, quoniam auctores, qui de his certa tradiderint,
non inveniebam. Occurrebat quidem Gerſonis locus de hoc ſcripturæ genere[a]: *Lit-
tera ſit legibilis, ſit punctuata, ſit purgata, qualis eſt Lombardorum, non involvens ſe tra-
ctibus ſuperfluis*, &c. Sed id ab eo dictum exiſtimo de ſcriptura tunc temporis apud
Lombardos uſitata, quæ ad Italicam noſtram accedebat, non ad veterem illam
B Langobardicam, quæ non ita *legibilis eſt aut purgata*. adeo ut Gregorii VII. diploma,
Langobardicis litteris ſcriptum pro cœnobio ſancti Michaëlis in Piceno, Vincentius
Borghimius *latinis characteribus legibile reddiderit* Camaldulenſibus, referente Augu-
ſtino monacho[b] in hiſtoria Camaldulenſi. His ambagibus nonnihil lucis afferebat
Salmaſius[c], qui locum Varronis emendat, in quo legitur *inceptis rebus* pro *incertis*:
cujus emendationis hanc reddit rationem, quod p *&* r *in charactere, quem vocant
Longobardicum, quo plerique libri veterum ſcripti reperiuntur, ſcripturâ planè affines ſint.*
Verum id etiam in Saxonico animadvertere licet. Scioppius etiam in libro de re cri-
C tica veteres libros charactere paſſim Langobardico ſcriptos eſſe exiſtimat. Sed tan-
dem hujuſce characteris formam didicimus, tum ex bullis apoſtolicis antiquorum
Romanorum Pontificum, tum ex ſententia Eminentiſſimi Cardinalis Caſanatæ, qui
me ab hac inquiſitione relevavit, ſubmiſsâ chartâ Leonis Archiepiſcopi Ravennatis
in exemplum characteris Langobardici, de quo ſollicitus eram. Acceſſit etiam Jo-
hannis Palatini ſpecimen veteris ſcripturæ Langobardicæ, quæ aliquanto quidem aliis
diſſimilis eſt, quoniam hæc ſcriptura formæ paullo diverſæ fuit pro temporum di-
verſitate, immo pro ſcriptorum conditione Alia quippe hominum forenſium, alia
litteratorum paſſim ſcriptura, tametſi unius generis. Id ſpecimina noſtra probant.
D Perſeveravit hoc ſcripturæ genus apud Italos ad ſæculum XII. ut patet, tum ex bulla
Paſchalis II. Dionyſianis monachis conceſſa, tum ex Bibliotheca Caſinenſi, in qua
opuſcula Guaiferii charactere Langobardico ab annis circiter ſexcentis exarata haben-
tur, teſte Johanne Baptiſta Maro[d] & Ughello[e].

a Gerſon. de laude ſcript. conſid. 9.
b Auguſtin. Florentin. lib. 2. part. poſt. cap. 9.
c Salmaſ. de modo uſur. pag. 699.
d Marus in cap. 29 Petri Diac. de vir. illuſt. Caſin.
e Ital. ſac. tom. 7. col. 1372.

IX. Jam tandem veniendum eſt ad noſtram Francogallicam, quæ varia fuit, ut
apud alias nationes, pro ratione temporum. Qualis ſub triplici Regum noſtrorum
ſtirpe fuerit, rectiùs docent ſpecimina, quàm verba. In diplomatis Merovingicis uni-
formis ubique ſervatur, omnino conſimilis ei, quæ exſtat in mſ. codice noſtro perve-
tuſto Hieronymi & Gennadii de ſcriptoribus eccleſiaſticis. Ex eo codice expreſſimus
E ſpecimen unum, ſimulque alterum ex mſ. hiſtoria Gregorii Turonenſis, qui quon-
dam fuit Bibliothecæ Corbeienſis, modo Bibliothecæ eccleſiæ Pariſienſis ex dono ve-
nerabilis viri Claudii Jolii Cantoris ejuſdem eccleſiæ, à quo illam commodato acce-
pimus. Hunc codicem vidit, ac cum editis contulit vir diligentiſſimus Hadrianus
Valeſius, qui de eo ita præfatur in tomum ſecundum rerum Francicarum. *Hic Cor-
beienſis codex unà cum præfatione nomen auctoris ac titulum operis præfert: verùm ſi initia
librorum excipias, litteris planè barbaricis mediocriſque magnitudinis ſcriptus eſt, ita inter ſe
connexis, & per quædam notarum compendia pluribus expreſſis, fere ut lectori ſit divinan-
dum.* Nec mirum, ſi viro doctiſſimo tam inſolens viſa eſt iſtius ſcripturæ forma:
F cùm Monachus anonymus, qui chronicon ſancti Michaëlis[f] agri Virdunenſis ſcri-
pſit ſæculo XI. fateatur, Wlfoaldi Comitis, ejus loci conditoris (qui ſub poſtremis
Merovingicis Regibus vixit) teſtamenta ita jam tum *vetuſtate confecta* fuiſſe, ut *vix
niſi reſcriptorum adminiculo legi non potuerint*. Idem ſæculo X. conteſtatus eſt vetus auctor
Gallus, in libello de geſtis ſancti Beregiſi Abbatis[g] Andaginenſis, ubi ejuſmodi ſcri-
pturam *barbaricam* vocat, quæ pro difficultate vix legi queat. Nam agens de charta
donationis, Andaginenſi eccleſiæ factæ Theoderico Rege, infit: *Cùm ergo hanc diſ-
cuterem, & pro difficultate barbaricæ ſcripturæ non facilè penetrarem; adverti tandem in
ultimo, quod ipſa proponebat, in quinto anno Theodorici Regis editam fuiſſe.* Quo minùs
G

f Analect. tom. 2. pag. 38.
g Sæc. 4. Benedi. part. 1. pag. 194.

mirandum est, si nobis, qui longius ab illis temporibus distamus, difficilis & barbarica hæc scriptura videatur, quæ Merovingicis familiaris fuit. In pervetustis tamen illis codicibus, qui hoc Merovingico charactere scripti erant, tituli librorum & primi aliquando versus Romanis litteris semigothicis tunc exarati erant, uti inscriptiones sigillorum ac nummorum: immo etiam libri aliquando integri hisce Romanis litteris scripti sunt. Nescio an hoc characterum genere exaratæ fuerint Plinii junioris epistolæ in illo codice, de quo agit Aldus Manutius in epistola ad Aloisium Senatorem Venetum: qui in Galliam legatus, inde in Italiam reportavit Plinii epistolas *in membrana scriptas, atque adeò diversis à nostris characteribus, ut nisi quis diu assueverit, non queat legere.* A

X. Primâ stirpe exstinctâ, Carolus Magnus litteras expolire cœpit, aut certè jam tantisper expolitum scripturæ genus Merovingicum in elegantiorem formam commutavit. quæ principio nonnihil Merovingici characteris habebat intermistum; at subinde politior effecta, in eam tandem formam evasit, quæ hactenus minuti Romani characteris nomen retinet. Hanc tamen scripturæ formam, non Franci à Romanis, qui Langobardicis passim elementis tunc utebantur, sed à Francis Romani accepisse videntur. Aliud item scripturæ genus, ad Italicum prope accedens, Carolinis illis temporibus in usu fuit, maximè in diplomatis à Ludovico Pio, ut mox exponemus, cum initialibus litteris oblongis, quæ apud Merovingicos jam receptæ, sub Ludovico Pio longiores & politiores effectæ sunt. Denique Carolini Reges Romanum characterem majorem in pristinam illam aureæ ætatis formam proximè revocarunt. Harum omnium, de quibus hactenus dictum est, scripturarum alphabeta & specimina suo loco exhibebimus. B C

XI. His expositis inquirendum est, qualem scripturæ modum in scribendis diplomatibus passim adhibuerint Franci Merovingici; qualem deinde Carolovingi, ac qualem demum Capevingi supra annos quadringentos: tum de aliis Latinorum nationibus idem investigandum.

Scriptura diplomatum non semper æstimanda est ex scriptura veterum librorum. Unum quippe scripturæ genus, & quidem satis uniforme, in scribendis diplomatis & instrumentis adhibitum est, nempe Francogallica seu Merovingica (sic appello) scriptura, ut ex variis sæculi VII. autographis intelligimus. At in vetustis ejus ætatis libris sæpiùs Romana major occurrit, quàm illa Merovingica, quæ tamen in nonnullis codicibus deprehenditur. Talis est codex Corbeiensis Hieronymi & Gennadii libros de scriptoribus ecclesiasticis; talis etiam codex Jolianus, priores Gregorianæ historiæ libros sex complectens. Temporibus item consequentibus ferè semper aliqua intercessit diversitas inter scripturam amanuensium vulgarium, & hominum forensium seu Notariorum publicorum, præterquam in litteris seu chartis synodicis sub secunda stirpe editis, quæ minuto Romano charactere in libris tunc usitato exaratæ sunt. Unde ad dandam veterum scripturarum notionem, utriusque generis, id est chartarum ac librorum, specimina per singulas ætates disposita repræsentare visum est, ut ad hoc argumentum illustrandum, quidquid in nobis erit, conferamus. D E

XII. In diplomatibus Regum primæ stirpis versus primus litteris initialibus non ita pressim coacervatis & in longum diductis describi solet, ac in secunda stirpe. Hic autem versus continet ferè nudum Regis nomen cum vulgato elogio in hunc modum: CHLODOVIUS REX FRANCORUM VIR INLUSTER. quæ verba passim non pertingunt ad finem membranæ seu lineæ, cujus spatium vacuum plerumque relinquitur. In diplomate tamen quodam Theoderici, Regis Chlodovei II. filii, tota quanta est membranæ longitudo litteris ejusmodi initialibus describitur: & in Placitis non raro primus versus integrè absolvitur litteris sensim imminutis. Post inscriptionem subsequitur diplomatis tenor minutioribus litteris Francogallicis usque ad finem contextus: dein litteris majusculis Rex subscribit, & è regione Cancellarius; aut certè sub eo, si membrana sit angustior. Attamen non raro solus subscribit Referendarius, aut Cancellarius seu Notarius in rebus minoris momenti, ut in litteris commutationum, & minorum causarum Placitis. Papebrochius sancti Maximini diplomatis Dagober- F

A tini auctoritate adductus existimat [a], majores litteras (quas unciales vocat) initio diplomatum ac fine in prima stirpe non fuisse in usu, sicut in secunda. At pauca invenias Merovingica monumenta, quorum primus versus & subscriptio regia exarata non sit majoribus litteris. Unum tamen in archivo Dionysiano inveni Childeberti Regis, cujus inscriptio iisdem litteris, quibus contextus, constat. Cetera majusculas præferunt in principio ac in subscriptione Regis atque Cancellarii. Inter omnes majoribus litteris nomina sua scribunt Theodericus Chlodovei secundi filius, ac Childebertus tertius, ut specimina nostra probant. Cancellarii nomini ac signo post aliquod intervallum adjicitur regium sigillum, Regis præferens imaginem, non in latus conversam, uti mos fuit secundæ stirpis Imperatorum ac Regum; sed rectam aut supinam, B cum circulari epigraphe seu inscriptione Romanis characteribus expressa, quæ solum Regis nomen continet hoc modo: ✠ CHILDEBERTUS REX FRANCORUM. Denique in fine, videlicet in infima marginis ora, minutioribus, ut in contextu, litteris adjiciuntur chronologicæ notæ, & loci designatio, in quo diploma scriptum est. quod totam membranæ latitudinem adæquare solet, vocabulis ac syllabis plerumque ob id disparatis. Carolo M. sed maximè Ludovico Pio imperante, initiales litteræ ductiles & magis oblongæ invectæ sunt, totam membranæ longitudinem adæquantes: eodemque scripturæ genere, sed non ita oblongo pinguntur, nomina Regis & Cancellarii in subscriptione, præterquam in paucis, ut Hirminmaris Notarii specimen docet. C

a Propyl. num. 41.

XIII. Regnante Carolo Magno scriptura Francogallica usualis paullatim (ut mox dicebam) immutari cœpit, & in politiorem modum evadere primùm sub Carolo Magno, dein sub Ludovico Pio, ac demum sub Carolo Calvo promiscuè adhibita est Romana minutior, & Carolina quædam, quæ ad Italicam nostram quodam modo accedit: illa quidem in ecclesiasticis chartis atque libris à principatu Ludovici Augusti: hæc vero in regiis etiam diplomatis sub Carolo Calvo usque ad Carolum D Simplicem: post quem illâ Carolinâ sensim obsolescente, servata est Romana, si tamen Romana dici potest, utpote longis ductibus sæpiùs fœdata, ut in littera *o* aliisque, maximè sub Lothario Rege. Ineunte Capetiorum principatu paullatim restitui cœpit, retentis tamen sinuosis & oblongis litterarum ductibus, qui in libris mss. non ita frequentes occurrunt. Idem ferè scripturæ modus viguit in diplomatis ad S. Ludovicum, in quo consistimus. Etsi vero sub primis Carolinæ stirpis Regibus contextus diplomatum Francogallicis litteris exaratus sit: alio tamen passim charactere, instar Romani minutioris; aliquando majore, ut in diplomate Odonis Dionysiano, scripta est *Data*, id est chronologica nota, in membranæ margine inferiori. Cete- E rum in Cancellaria (quod maximè observandum) uniformis fermè scriptura pro tempore servatur, id est in Regum diplomatibus; secus in chartis privatis, quæ à plebeiis Notariis scriptæ sunt.

XIV. In libris describendis non defuit etiam sua scripturæ mutatio. nam usque ad sæculi VI. finem, immo ad medium VII. apud Francos veteris scripturæ Romanæ perennavit usus; tum quæ in diplomatis per id tempus obtinuerat Francogallica, in artem etiam librariam propagata est. Post hæc paullatim (ut fit) invectus est novæ scripturæ Romanæ modus, quo usi sunt librarii plerique, tametsi usque ad Caroli Calvi principatum scriptura Francogallica ab aliis nonnullis servata est, Langobardica à paucis, ut patet ex subscriptionibus synodi Suessionicæ, quas inferiùs exhibebimus. In nonnullis tamen codicibus ad pompam scriptis adhibita est scriptura illa Romana F major: qualis exstat in præclaro libello precum Caroli Calvi, aureis litteris majoribus exarato, qui modò servatur in Bibliotheca Colbertina.

XV. In scribendis vero tum diplomatibus, tum libris, post auream Latinorum ætatem, qui singula vocabula singulis punctis distinguebant; nulla ferè verborum distinctio à Notariis facta est usque ad Carolum Magnum, qui procurante Alcuino punctorum distinctiones vel subdistinctiones restituit. Hoc in negotio Princeps piissimus adhibuit Paulum Warnefridi & Alcuinum Diaconos peritissimos: in quibus ille homilias per annum legi solitas, & aliquot Augustini epistolas; hic vero librum,

qui COMES appellatur, interpunctionibus illustrarunt. Interpunctionum tamen ille A
usus serius in diplomatibus obtinuit: in libris verò ita observatum est ab annis ferè
octingentis, ut interpunctio in inferiori parte extremi vocabuli, virgulam; in media duo puncta; in superiori punctum seu sensum finitum designaret, aliquando
tria puncta. quæ sanè distinctio apud accuratos amanuenses obtinuit, secus apud rudes. Lege sis Allatii animadversiones[a] ad fragmenta Etrusca. Ante Carolum M. Hieronymus quidem translationem suam biblicam propter simplicitatem fratrum colis
& commatibus ordinavit, ut testatur Cassiodorus[b], & Hieronymus ipse in præfatione
ad Isaïæ versionem. Sed qualis fuerit illa distinctio, & an fuerit observata ab aliis,
non liquet. Certe neque aureis temporibus verborum accurata illa ex punctis distin- B
ctio ab omnibus fiebat. siquidem Octavius Augustus, ut ex ejus chirographo observavit Suetonius[c], *non dividebat verba, nec ab extrema parte versuum abundantes litteras in alterum transferebat, sed ibidem statim subjiciebat, circumducebatque.* quod postremum nostrates in scribendis epistolis non rarò faciunt.

XVI. Apud Germanos & Alamannos eadem scripturæ forma temporibus Carolinis subsequentibusque servabatur, atque apud Francos, quippe qui eodem imperio
continebantur. Hanc scripturæ formam exhibent diplomata, quorum nonnulla hîc
exhibebimus. Tremula porrò scriptura, in majoribus saltem litteris, invecta est imperantibus Ottonibus, sæculo x. C

Apud Anglosaxones verò Saxonica scriptura viguit usque ad Guillelmi Conquæstoris principatum, quo tempore factum est, ut *modus scribendi Anglicus omitteretur, & modus Gallicus in chartis & in libris omnibus admitteretur*, testante Ingulfo in historia Croylandensi.

XVII. Denique in litteris Pontificiis frequentata fuit scriptura Langobardica,
qualis est scriptura epistolæ Hadriani Papæ I. in tabella secunda ectyporum nostri
Supplementi; & in speciminibus bullarum Benedicti III. & Nicolai I. quæ hîc in libro v. videre licet. Ejusmodi porrò scriptura nostratibus etiam sæculo XI. visa est
adeò lectu difficilis, ut unus apud Turonos repertus sit Bartholomæus Majoris-monasterii Abbas, qui bullam Gregorii V. pro basilica sancti Martini legere potuerit, D
propterea quòd *Romana littera* scripta erat. Hanc bullam, prout ab eodem Abbate
recensita est, cum ipsius Abbatis testimonio in Appendice referemus ex ejus authentico, à venerabilibus sancti Martini Canonicis mihi communicato.

XVIII. Ad hoc etiam argumentum pertinent compendiosæ illæ Tironis notæ,
quibus loquentem scribendi celeritate veteres adæquabant. Nam in plerisque primæ
ac secundæ stirpis regiis diplomatibus Cancellarii seu Notarii ad tesseram chirographariam varias notas adjungere solent, quales etiam exstant in privatorum chartis
nonnullis, ut in principio ac fine chartæ Rotberti Comitis pro ecclesia sancti Mar- E
tini Turonensi. De his notis intelligendus est Apollinaris Sidonius[d], qui de Riochato *antistite ac monacho* Britanno agens, à quo Fausti libros quosdam raptim describendos acceperat: *Tribuit & quoddam*, inquit, *dictare celeranti scribarum sequacitas saltuosa compendium, qui comprehendebant signis, quod litteris non tenebant.* Hic est sine
dubio Riochatus, cujus memoria celebratur in veterrimis Litaniis Anglicanis, quas
in tomo II. veterum Analectorum[e] edidimus. Ceterùm notas illas Tironianas ante
annos quingentos explicavit Petrus Diaconus, monachus Casinensis: cujus liber hac
de re typis mandatus est, antequam Gruterus easdem notas proferret in lucem. Earum
specimen, alphabetico ordine digestum, ex Psalterio nostro Germanensi suo loco
postea exhibebimus. Alio notarum genere usus est Octavius Augustus, qui[f] *quoties
per notas scripsit*, b *pro* a, c *pro* b, *ac deinceps eàdem ratione sequentes litteras posuit: pro* F
z *autem duplex* a a.

XIX. Hîc locus postulare videbatur, ut de orthographia sermonem institueremus.
Verùm quoniam frequenter orthographia ad stilum accedit, eam in librum sequentem commodius remittemus. Sed antequam hinc pedem moveam, nonnihil observare juvat de litteris *i* & *y*, quarum illa in vetustis monumentis nusquam cum puncto præfixo: hæc verò frequenter cum puncto in medio, immo aliquando cum sin-

a *Allat. num.* XLVII. *& seqq.*
b *Cassiod. de div. lect. cap.* 12.
c *Sueton. in Oct. num.* 87.
d *Sidon. lib* 9. *epist.* 9.
e *Analect. tom.* 2. *pag.* 669.
f *Sueton. in Oct. num.* 88.

A gulis punctis in utroque apice adſcriptis (quamquam aliquando etiam ſine ullo puncto) occurrit. Porro minutæ litteræ *i* accentus acutus ſuperponi cœpit ſæculo XIII. ut patet ex variis ejus ævi mſſ. quorum unum eſt Henrici Juſtelli, continens verſionem gallicam bibliorum duobus tomis, anno M CC XCIV. exaratam. Perſeveravit iſte uſus, non tamen ubique ſemper, ad finem ſæculi XV. quo tempore idem ferè accentus etiam litteræ *u*, more Belgis etiam nunc uſitato, adhibitus eſt. Ceterum ab eodem ſæculo ineunte littera *i* puncto (quod nos modò retinemus) inſigniri cœpit. Ita obſervare licet in mſſ. libris de imitatione Chriſti, Mellicenſi anni M CCCC XXI. Germanenſi noſtro anni M CCCC LX. Saltzburgenſi anni M CCCC LXIII. cùm B in autographo Kempenſi anni M CCCC XLI. accentus ſuperponantur. Neſcio an aliquod ſit operæ pretium adnotare, ſyllabam, *&*, uno ductu ſcriptam, non raro in vetuſtis mſſ. & inſtrumentis ante annos quingentos non modò ſolitariè, ſed etiam intra ipſa vocabula reperiri, ut in *r&in&*. at hunc uſum deſiiſſe ſæculo XII. Et quidem id ita habetur in voce *&iam*, nempe in charta Arnulfi Comitis de eccleſia ſanctæ Walburgis apud Chiſneium pro cœnobio Mettenſi ſancti Arnulfi, quæ charta data eſt *anno Incarnationis Domini* M C XCVII. In eadem charta obſervare licet litteras duplices w ſimul inſertas in vocabulis *Ludowicus* & *Walburgis*, ſecus atque in ſæculo IX. ubi diſtinctè exprimuntur. Ad hæc litteram *u* modò quadratam, modò C acuminatam eſſe hoc modo v, etiam intra vocabula, ſed nullâ habitâ ratione conſonantis aut vocalis.

XX. Juverit hoc loco quædam addere de ratione punctandi ſeu interpungendi, quâ veteres utebantur. Hoc de argumento breve ſcriptum à nobis repertum eſt in codice Vallumbroſani Etruriæ monaſterii, in quo punctorum octo genera diſtinguuntur: ſcilicet punctus ſuſpenſivus, coma, colum, periodus, gemipunctus, ſemipunctus, interrogativus, & exclamativus ſeu admirativus. Suſpenſivus eſt ſimplex virgula, quæ ſolet quietis gratiâ poni, antequam ſenſus clauſulæ ſit completus. Colum eſt punctus planus, qui ponitur in fine clauſulæ, quando totus ſenſus completus eſt. D Coma componitur ex his duobus, puncto ſcilicet plano, ſupra quem ponitur virgula in modum punctuli ſuſpenſivi. Et hoc utimur, cùm clauſula videtur eſſe completa; ſed ex ſcribentis intentione aliquid eſt addendum. Periodus eſt punctus multiplex, quem in fine capituli vel totius orationis ſolemus apponere in hunc modum :· cùm nihil ulterius eſt dicendum. Gemipunctus exprimitur per duos punctos planos ſic.. quo ſolemus uti in epigrammatis & titulis epiſtolarum loco propriorum nominum, vel brevitatis gratiâ, vel in nominis quod ignoramus ſupplementum. Semipunctus eſt virgula jacens hoc modo -, quæ apponitur in fine lineæ, cùm ibidem dictio completa non eſt, ſed in ſequentem tranſit. Quid ſit punctus interrogativus, quid excla- E mativus ſeu admirativus, omnes norunt. Hæc ex brevi illo ſcripto, quod fortè in Appendice libri VI. ſi tanti eſt, referemus.

 A

B

DE RE DIPLOMATICA LIBER SECUNDUS,

Cujus argumentum eſt diplomatum ſtilus, ſubſcriptiones, ſigilla, & notæ chronologicæ. C

CAPUT PRIMUM.

I. *Stili barbaries in diplomatibus, à nonnullis perperam correcta.* II. *Triplex ejus cauſa: prima ruditas ſæculi, & imperitia Notariorum.* III. *Secunda, uſus communis, ſeu formulæ.* IV. *Tertia, Notariorum affectatio.* V. *Alius alio tempore uſus.* VI. *Quarta cauſa oritur ex orthographia.* VII. *Non tamen omnis vitioſa, quæ à noſtra diſſentit.* VIII. *Exempla quædam vitioſæ orthographiæ.* IX. *Ex variis cauſis.* X. *Ut ſanata.* XI. *Orthographia vitioſa ſtilum magis afficiens.* XII. *Lituræ & additiones in chartis ut probatæ.* XIII. *Chartarum Gallicarum origo.* D

UT ſuus unicuique arti idiotiſmus conſtat : ſic etiam rei diplomaticæ ineſt proprius loquendi modus, qui magis ex uſu pendet, quàm ex Grammaticæ regulis. Sunt quos ſalebroſus ejuſmodi ſtilus offendit, quem dum ad genii ſui captum emendare conantur, idem ferè committunt, atque illi, qui in prato floribus ſponte naſcentibus conſperſo, decuſſis agreſtibus floſculis, ocellos, tuberoſas, aliaque id genus in fictilibus vaſis ſubſtituerent. Plus enim delectat nativa illa rerum varietas, quàm affectata in loco peregrino elegantia. Et quidem omnibus ſanum ſapientibus vetera inſtrumenta cum ſuis nævis ampliùs præferre videntur, non ſolùm fidei & auctoritatis, ſed etiam reconditi ſenſus : quem ſanè detrahunt, & ad alienum ſæpe detorquent, quicumque obſoleta vocabula novis & politioribus imperitè aut (quod citra cujuſquam injuriam dictum velim) temerè commutant. Id univerſim „ in re litteraria contigiſſe advertens è multis Bonaventura Wlcanius [a], conqueritur ex„ ſtitiſſe hac tempeſtate nonnullos, qui juvenili potiùs ingenii confidentia, quàm ſingu„ lari quâdam eruditione fulti, hoc ſtudii genus aggreſſi, incredibile dictu eſt, quantâ „ licentiâ, quamque indignis modis in veterum auctorum ſcripta ſævierunt : dum paſ-

[a] *Vulcan. in Apul.*

A ſim pro ſua libidine vocabula vel in ſpeciem corrupta, vel alioqui parum ab ipſis *
intellecta protervè rejiciunt, atque nudâ plerumque conjecturâ, quæque nulla codi- *
cis mſ. auctoritate nitatur; caſca quædam & jam inde ab Evandro petita vocabula *
ſubſtituunt. Hæc dixerim occaſione eorum, qui vetera diplomata ob ſtili barba- *
riem lectu indigna exiſtimant, ne dicam fide, quam in vetuſtis illis ruderibus reſi-
dere indignum putant. quæ perſuaſio ut ex ſtudioſorum animis evellatur, inconditi
ejuſmodi ſtili origo inveſtiganda eſt.

II. Stili barbaries ex triplici maximè capite proceſſit: nempe ex ruditate ſæculi &
ex imperitia Notariorum: ex communi uſu ſeu formulis uſitatis: denique ex Nota-
B riorum affectatione. Quippe cùm Romani Galliam, Hiſpaniam, aliaſque nationes
ſubegiſſent; eiſdem etiam Romanæ linguæ uſum impoſuêre, quæ ſubinde variis ea-
rum gentium idiotiſmis corrupta eſt. Unde apud Gallos & Hiſpanos, qui legibus
Romanis parebant, ſenſim invaluit vulgaris illa Romana lingua, eaque duplex: una
uſitata apud homines litteratos, quæ ad latinam magis accedebat, tametſi variis men-
dis ac vitiis fœdata: alia vulgaris apud plebeios & ruſticos, quæ propterea apud no-
ſtrates *ruſtica* dicta, *Gallica*, ſeu *Wallonica* aliquando. Non rarò tamen etiam prior
donatur *ruſtici ſermonis* vocabulo; & quidem facilè ab ipſis plebeiis & ruſticis capie-
batur. De poſteriori interpretandus eſt Gerardus in vita ſancti Adalhardi Abbatis,
C *qui ſi vulgari*, inquit, *id eſt Romanâ linguâ, loqueretur, omnium aliarum putaretur inſcius:
ſi verò Teutonicâ, enitebat perfectiùs: ſi Latinâ, in nulla omnino abſolutius.* Teutonica
hæc, abſolutè *barbara* aliquando dicta, eadem eſt cum Theotiſca, de qua ſtatuitur
in Concilio Turonenſi [a] III. ut Epiſcopi habeant homilias *ruſticâ Romanâ linguâ aut* a *Conc. Turon.*
Theotiſcâ dictatas. Hoc argumentum ſcitè pertractavit vir multigenæ eruditionis Ca- *an. 813. cap. 17.*
rolus Freſnius in præfatione ad Gloſſarium, ubi varios inclinatæ latinitatis ſtatus ac-
curatè exponit. Vigebat porrò illa barbaries ab ipſis Gothorum temporibus per has
Europæas plagas, adeo ut ante Caroli Magni principatum, in Galliæ regionibus,
etiam inter ſummos Pontifices vix aliquis negligentiâ præpediente reperiretur, qui urbanitate
D *eloquii ſynodales ſaltem valeret venuſtè exſolvere definitiones*, ut teſtatur anonymus ſcri-
ptor ineditus de miraculis ſancti Florentii. Idem in Hiſpania profligati ſermonis ſta-
tus: ubi, teſtante Alvaro [b], Chriſtiani poſthabitis ſcripturis ſanctis, earumque inter- b *Alvar. in In-*
pretibus, Arabum Chaldæorumque libris evolvendis incumbentes, *legem ſuam neſcie-* *diculo luminoſo.*
*bant, & linguam propriam non advertebant latinam, ita ut ex omni Chriſti collegio vix
inveniretur unus in milleno hominum genere, qui ſalutatorias fratri poſſet rationabiliter diri-
gere litteras.* Denique in Anglia *ante Dunſtanum Sacerdotum nullus epiſtolam latinè ſcri-
bere aut interpretari poterat*, ut ſcribit Ælfricus [c]. tametſi Ælfredus Rex jam huic rei c *Ælfricus in*
ante Dunſtanum ſedulam navarat operam. Non mirum proinde, ſi vetuſta illorum *Præf. ad gramm.*
E diplomata tot ſcateant barbariſmis, cùm illa non elaborato ſermone, ſed *uſuali* (ut *ſaxon.*
vocat Sidonius) ſcriberentur, id eſt ſemilatino, quem in uſu apud litteratos fuiſſe *Sidon. lib. 3.*
modò obſervabam. *epiſt. 10.*

III. Ad eum corrupti ſermonis modum conditæ ſunt formulæ actorum publico-
rum, quales ſunt Marculfi, & Marculfianis ſubjectæ tum ab V. Cl. Hieronymo Bi-
gnonio, tum ab eruditiſſimo Stephano Baluzio: quales ſunt formulæ apud Gol-
daſtum in tomo II. rerum Alamannicarum; quales denique Traditiones Fuldenſes,
& aliæ id genus. Dubitavit primùm Bignonius, utrùm Marculfo, an potiùs ſcriptori
vitia ejuſmodi adſcriberet: ſed ita ipſum ſcripſiſſe poſtea comperit ex reliquis ejus
F ævi monumentis. Quin etiam longè plura in Marculfo vitia poſt Bignonium de-
prehendit Baluzius, qui Marculfi formulas cum ſuis nævis in integrum reſtituit.
Ejus generis eſt inſtrumentum plenariæ ſecuritatis in philyra conſcriptum, quod ex
Regiæ Bibliothecæ ſcriniis Briſſonius, bonâ fide, quo jure, quâ conditione, cum ſuis
nævis & vitiis protulit, non ignarus multa illic à malo latinitatis auctore comparata.
Sed me profectò, ait ille, *è vetuſtatis parietinis egeſta, qualiacumque ea ſint, rudera de-
lectant.* Fuiſſe quidem alias formulas per ea tempora non ita rudes & impolitas haud
infitior, quæ ſcilicet à magnis viris editæ ſunt. Eo in genere principem locum ob-
tinere debent Caſſiodori Senatoris formulæ variæ, quarum elegantiam & ſublimita-

tem sermonis dubito an ullæ aliæ veteres assequantur. Notariorum quippe imperitia id effecit, ut vix latina essent vetera instrumenta. A

IV. Idem etiam præstitit haud raro barbari & inculti sermonis affectatio. Certè Grammaticæ regulas non penitùs ignorabat Gregorius Turonensis Episcopus, qui sæpius *pro masculinis feminina, pro femininis neutra, & pro neutris masculina commutabat*; ut ipse fatetur initio libri I. de gloria Confessorum, idemque *pro ablativis accusativa, & rursum pro accusativis ablativa*. His vitiis si barbara ex rustico sermone accersita vocabula addas; impolitum prorsus sermonem habebis, qualis in diplomatibus deprehenditur. Eâdem neglecti stili affectatione Iso sancti-Gallensis monachus, vir alioqui bonis litteris pro tempore instructus, usus est in ea formula[a], quam Goldastus publici juris ejus nomine fecit. Et certè cùm acta publica in gratiam vulgi conderentur, ea vulgari sermone exprimere par erat, ut ab omnibus caperentur. Rectè ad hunc locum Vadianus[b]. *Non potest negari barbaries, atque ea quidem crassissima, quam redolent* chartæ. *Quæquidem imperitiane sæculorum, an studio magis ac veluti datâ operâ, accidisse putandum sit, non facilè dixerim. Rudia fuêre sæcula, rudes nostratium ac prope elegantiæ omnis expertes animi. Sed videri potest propiùs ea sæcula intuentibus, aliquid tributum vulgo & plebi fuisse, latinas litteras utcumque noscenti; nec nisi consulto ineptitum à scribis, ut tot modis barbari & asperi videri voluerint.* Hæc ille. B

a Goldast. rerum Alaman. tom. 2. pag. 40.

b Vadian apud Goldast. rerum Alaman. tom. 3. pag. 46.

V. Non ergo propter barbarismos aut solœcismos suspecta debent esse prisca instrumenta; immo vitia hæc ex ipsis antiquitatis fontibus procedere censenda sunt, nisi aliunde comperta sit falsitas. Scio quid Gregorius VII.[c] dicat in epistola ad Fratres monasterii beatæ Mariæ Dordonensis, in qua quoddam privilegium nomine Alexandri II. titulatum rejicit duabus ex causis, *corruptione videlicet latinitatis, necnon & diversitate canonicæ auctoritatis*. Verùm corruptio latinitatis attendi potest ex diversa temporum ac personarum ratione. Quæ enim sæculo VII. in usu erat latinitas, hanc veluti barbaram respuissent sæculi XI. homines, utpote à sæculi sui genio & elocutione penitùs alienam. Alius quippe atque alius in diversis sæculis obtinet sermonis usus. Sic qui modò ritu Carolinorum temporum scriberet auctor, uti barbarus ac semilatinus haberetur. Sanè quanta fuerit sæculo VII. apud Romanos bonarum litterarum inscitia, patet ex epistola quam Agatho Papa, tam nomine suo, quàm Patrum Synodi Romanæ scripsit occasione Concilii in Trullo contra Monotheletas: qua in epistola sæculi sui ignorantiam luget, eamque refundit in diversarum gentium furorem, qui *nunc confligendo, nunc discurrendo, nunc rapiendo*, studiis vacare non sinebant ecclesiasticos homines, *quibus*, inquit, *de labore corporis victus est*. Itaque non mirum, si per ea tempora corruptio latini sermonis apud Romanos, uti apud alios invaluit: tametsi minùs apud Romanos Pontifices, quibus semper summa cura fuit viros peritissimos undequaque accersere. C D E

c Greg. VII. lib. 1. epist. 33.

VI. Non parum etiam ad diplomatum barbariem confert vitiosa Notariorum orthographia, quæ non minùs scriptorum imperitiæ servit, quàm tempori. Id verò inclinata jam latinitate adeò non mirum, ut etiam aureis illis eloquentiæ temporibus insuper habitæ sint rectæ scribendi rationis leges. Nam Octavius Augustus, referente Suetonio[d], *orthographiam, id est formulam rationemque scribendi, à grammaticis institutam non adeo custodiit; ac videtur eorum sequi potiùs opinionem, qui perinde scribendum ac loquamur existiment. Nam quod sæpe non litteras modò, sed syllabas aut permutat, aut præterit; communis hominum error est. Nec id ego notarem*, subdit Suetonius, *nisi mihi mirum videretur, tradidisse aliquos, legato eum consulari successorem dedisse, ut rudi & indocto, cujus manu* IXI *pro* ipsi *scriptum animadverterit*. Cùm autem in scribendis diplomatibus recti sermonis ratio nulla ferè haberetur; neque item de recto scribendi modo admodum solliciti fuerunt Notarii. Unde Carolus Magnus in Capitulari anni DCCC V. rem animadversione dignam existimavit, statuitque *de scribis, quod vitiosè non scribant, & ut unusquisque Episcopus, & Abba, & singuli Comites suum Notarium habeant.* F

d Sueton. in Octavio, num. 88.

VII. Neque tamen quæcumque ab recentiori scribendi ratione discrepant in publicis instrumentis, ea incunctanter vitiosè scripta censeri debent. Nam frequentes litterarum

A litterarum commutationes apud veteres Latinos passim in usu erant, quæ nostra ætate plurimùm barbariem saperent. Quis enim modò ferat id quod apud Quintilianum[a] legimus? Here, *nunc e littera terminamus : at veterum Comicorum adhuc libris invenio,* Heri ad me venit. *Quid? non Cato Censorius,* dicam *&* faciam, dicem *&* faciem *scripsit? Sibe & quase scriptum in multorum libris est.* Idem auctor alio in loco tradit[b], veteres quosdam in concursu consonantium asperiorum subtraxisse *s* litteram, quoties ultima esset, aliaque consonante susciperetur. unde usitatum *pomeridiem,* & illa Censorii Catonis *die hanc,* æque *m* littera in *e* mollita. *Quæ in veteribus libris reperta,* inquit, *mutare imperiti solent : & dum Librariorum inscitiam insectari volunt, suam confitentur.* Idem plerumque evenit in re diplomatica. Quis enim impune ferat, *nus*
B pro *nos; resedirimus* pro *resideremus; monasthirie* pro *monasterii; ficit* pro *fecit; alote* pro *alode; omnis* pro *omnes; urdenatio* pro *ordinatio; singoli* pro *singuli;* & alia id genus sexcenta, quæ passim in diplomatis occurrunt? Et tamen hæc probasset, aut certè tolerasset aurea illa latinitatis ætas, quæ nos delicatuli in veteribus chartis vix ferimus. *Verùm orthographia quoque consuetudini servit : ideoque sæpe mutata est*[c].

[a] Quintil. Instit. lib. 1. c. 7.
[b] Id. lib. 9. c. ult.
[c] Id. lib. 1. cap. 7.

Idem censendum de littera H aspirata, quibusdam vocabulis appositâ præter communem usum, ut in *holus, honus, honustum, heremus,* & aliis id genus : cùm è contrario in aliis, ubi res poscebat, omittatur, ut in *caracter,* &c. Priorem illum modum approbat A. Gellius, ubi ait, veteres H litteram inseruisse *plerisque vocibus verborum firmandis roborandisque, ut sonus earum esset virilior vegetiorque :* posteriorem Quintilianus. *Parcissimè,* inquit, *ea veteres usi, etiam in vocalibus, cùm* œdos ircosque *dicebant.* De hoc argumento legendus ex antiquis Cassiodorus Senator de Orthographia; ex recentioribus Petrus Ciaconius de columna-rostrata, ubi varias apud veteres litterarum commutationes, additiones, & subtractiones observat : sed in primis vir numquam sine laude memorandus, Jacobus Sirmundus in elegantissima explanatione antiquæ inscriptionis, qua L. Scipionis Barbati F. expressum est elogium.

VIII. Non negaverim tamen residere in illis instrumentis orthographiæ nævos D non paucos, qui vel ex dictantis, vel ex scribentis vitio processerunt. Id aliquando contingit omissione litteræ geminatæ, ut *bonorum eorum,* pro *bonorum meorum, hereditate suas* pro *hereditates suas.* aliquando ex vocabuli similitudine, ut *Romana* legi alicubi pro *Remana;* & contra *Remensis* pro *Romensis.* aliquando litteræ transpositione, ut *spallentium* sæpe in veteribus libris pro *psallentium :* immo aliquando syllabæ detractione, quale est *storia* pro *historia; Spalis* pro *Hispalis; Spania* pro *Hispania* etiam apud Græcos, & in Pauli ad Romanos epistola : nonnumquam verò litteræ redundantis adjectione, ut *Psalernum* legi sæpe apud recentiores librarios pro *Salernum.* Mitto *temptare, dompnus,* aliaque id genus permulta, ubi littera *p* redundat. Ex hoc E scriptorum vitio Hieronymus infinita errata deprehendit in versione LXX. interpretum, uti ipse conqueritur in epistola ad Domnionem.

IX. In transcribendis autem vetustissimis diplomatibus sæpiùs peccatur, multisque modis, tum perperam disjungendo litteras quæ conjungendæ, & conjungendo quæ disjungendæ : quo in genere me non semel allucinatum fuisse fateor. Cum enim in diplomate quodam autographo Chlodovei Regis III. pro cœnobio Dionysiano legere debuissem *ad basileca;* reddidi *Abbas Ileca,* veniabili quidem, sed tamen haud contemnendo errore, siquidem Abbas *Ileca* frustra quærebatur, qui re vera numquam exstitit. Item in alia ejusdem Regis charta legi, *ipsum unde borone,* pro *ipso* F *mundeborone.* Qua quidem in re eo faciliùs peccatur, quòd in vetustis illis diplomatis præter litterarum commutationes, nulla fit verborum distinctio : sed versus ab uno latere membranæ ad aliud continua & interrupta litterarum serie decurrit. Peccatur etiam transcribendo persæpe fallente oculorum jactu, tum in vocabulis, tum in numericis notis. Unde sæpe reperias pro VIIII. suppositum VIII. pro XIIII. XIII. pro XVIIII. XVIII. &c. Denique exscriptores aliquando syllabam integram detraxerunt, non satis capientes veterum compendiosam scribendi rationem, quâ litteram aliquam majusculam, immo plures aliquando ponebant, quæ innuerent eas à lectore prorsum vel retro repeti debere : quo nihil in Pandectis Florentinis sæpius occurrere

viri docti obſervarunt. Vulgatum *TerentI* pro *Terentii* : at non ita vulgatum *LemurES reformant* pro *Lemures ſe reformant*, retro geminando poſtremas *LemurES* majuſculas litteras duas. ſic in mſ. Symmacho, QUI D DICIT, quod eſt, *quid didicit*. contra verò recta legendum in Symmacho item mſ. *Sa TEmporis* pro *ſat te temporis*. Lege Sciopium de arte Critica; & Gruteri caput XIX. Indicis ſeu conſpectûs inſcriptionum. Illud inſuper admonendum, librarios, qui codicibus exſcribendis dabant operam, ubi de alicujus vocabuli ambigua lectione dubitabant, duo vocabula pro uno ſuppoſuiſſe, lectionem genuinam lectoris divinationi permittentes. quale eſt *De notis*, *Devotis*, & alia, ubi alterutrum redundat. Atque ut ne lectorem fallerent incautum, ſæpius particulam *vel* interponebant, qua innuerent, alterutrum eſſe legendum. A B

X. Ad ſanandas porro notariorum ſeu librariorum mendas, adhibita aliquando litura, aliquando ſuper lineam adjectio litteræ, ſyllabæ, aut vocabuli, cùm horum aliquid omiſſum fuiſſet. In veteribus libris paucas invenimus lituras in litteris redundantibus, quas librarii expungendas deſignabant punctis ſubterpoſitis : cujus rei exempla paſſim occurrunt. At litura non raro uſi ſunt temerarii quidam interpolatores, qui diplomatis authentici aut verba, aut notas chronologicas non capientes, pro recta lectione inſanam ſuffecerunt. Hoc facinus neſcio quis commiſit in pluribus Lotharii Imperatoris authenticis litteris pro monaſterio Dionyſiano : in quibus C ejus imperii characteres temerè vitiati ſunt ſcriptura recentiori ac minimè fucata. Et in autographo Philippi I. pro Milidunenſi ſancti Petri monaſterio, ubi annus regni ejus XXXVIIII. cum anno Incarnationis M LXXXXVIII. componebatur, deleta eſt ex annis Incarnationis ultima nota X. jam inde ab annis minimum centum, ut patet ex diplomatis inſcriptione opiſthographa.

In his autem lituris nemo æquitatis amans exiſtimaverit, autographorum valori & auctoritati officere interpolatoris ejuſmodi temeritatem. Sanè ita rem judicavit Innocentius III. qui propter paucarum litterarum raſuram in loco non ſuſpecto reſcriptum non probari falſum ſancivit his verbis. *Verùm litteras ipſas, quæ redargutæ* D *fuerant falſitatis, diligentiùs intuentes, nullum in eis falſitatis ſignum vel ſuſpicionis invenimus, niſi paucarum litterarum raſuras, quæ nequaquam ſapientis animum in dubitationem vertere debuerunt*, &c. Et poſt eum Honorius III. eccleſiæ Bobienſis[a] privilegia *partim malitiosè abraſa* nihilominùs confirmat, decernitque, *ut propter illas raſuras nullo umquam tempore reprobentur.*

a *Ital. ſat. tom.* 4. *col.* 1301.

XI. Ex his generalibus principiis ad ſingularia quædam deſcendere juvat, quæ magis ad rem diplomaticam pertinent. Et primo quidem obſervanda venit orthographia, quæ ad ſcripturam referri quidem poterat, ſed rectiùs ad ſtilum. Quis enim hoc neſcit, *alios barbariſmos ſcribendo fieri, alios loquendo? quia quod malè ſcribitur,* E *malè etiam dici neceſſe eſt*, ait Quintilianus[b]. Orthographiæ autem vitia ſeu diverſæ rationes fiunt *adjectione, detractione, immutatione, tranſmutatione.* Adjectione paſſim in ſecundæ ſtirpis Francicæ diplomatis ſcriptum legitur *HLudoWicus*, *HLotharius*, *Pippinus*, & in primæ *Chlothacarius.* Immo aliquando littera *u* ter repetitur in nominibus propriis *HLudovuicus*, ex more Theotiſco. *Hujus enim linguæ*, inquit Otfridus Monachus, *barbaries, ut eſt inculta & indiſciplinabilis, ſic etiam propter litterarum aut congeriem, aut incognitam ſonoritatem difficilis. Nam interdum tria UUV, ut puto * quærit ſono; priores duo conſonantes, ut mihi videtur, tertio vocali ſono manente.* Ad eumdem quoque modum Notarii ſub utraque ſtirpe frequentiùs ſcribunt *aeccleſia*, cum diphthongo, uti & *Praesbyter*. Sed in diphthongo *æ* ſcribenda illud animadvertendum, vix umquam aliàs poſitam reperiri, quàm duabus vocalibus *ae* diviſis, non in unam collatis. Id ante me obſervavit Hermannus Conringius[c] in cenſura diplomatis Ludoviciani, de qua fuſiùs agendum in libro tertio. *Illa*, inquit, *diphthongi figura neutiquam ævo Ludovici Germanici fuit in uſu, ſed multo poſt demum cœpit. Teſtantur id liquido illius tempeſtatis, quæ ſuperant, & tabulæ, & libri ſcripti quamplures. Etenim perfrequenter quidem à ſcribis & librariis omiſſa eſt diphthongi nota, & ſimplex vocalis* E *illius loco adhibita : quandocumque tamen diphthongi habita in ſcribendo fuit ratio,* F

b *Quintil. lib.* 1. *cap.* 5.

c *Conring. pag.* 316.

A *ſolet illa exprimi per diverſas litteras* ae, *numquam autem per* æ *aut* Æ, *litteris in unum*
quaſi conflatis. Quod ait Conringius id *numquam* reperiri, non poſſum admittere de
ſcriptis libris. Nam in Pſalterio mſ. ſanctæ Salabergæ ante annos mille exarato, cu-
jus ſpecimen damus, reperi alicubi diphthongum *æ* ſimplicem in illo pſalmi 47.
verſu *Lætetur*; & Rabani liber de Cruce, (ut alios omittam) Corbeiæ in Gallia ſer-
vatus, frequentes habet ejuſmodi diphthongos, ut probat ſpecimen à nobis editum.
In diplomatibus primæ ſaltem ac ſecundæ ſtirpis fateor me nihil dum ſimile obſer-
vaſſe, præterquam in paucis, velut in uno Caroli Simplicis pro Abbatia Compen-
dienſi cum hac nota ę, quæ aliquando in prima ſyllaba vocis occurrit poſt primas
B litteras, non initio aut in fine, ut in *Pręceptum.*

Adjectioni contraria eſt detractio, quæ præcipuè chartis accidit in verbis, in quo-
rum medio *i* vocalis geminanda eſſet. Nam pro *rejicit, projicit, ejicit,* & ſimilibus,
ferè ſemper legimus *reicit, proicit, eicit.* Idem accidit in *eleemoſyna* aliiſque, in qui-
bus *e* nuſquam prope geminant notarii. Contra in mſſ. non paucis legitur *objicibus*
pro *obicibus*, & ſimilia multa. Immutatio frequens eſt *e* pro *i* & vice verſa, itemque
u pro *o*. quæ immutatio etiam familiaris fuit apud veteres Romanos: necnon etiam
t pro *d*, in vocibus *haut, aput, ſet.* Huc ſpectat Ambroſii Moralis [a] obſervatio in Eu-
logium. *Tam in his duobus exemplaribus, quàm in aliis pervetuſtis libris Moçarabum*
C *Chriſtianorum litteris deſcriptis, quos mihi videre huc uſque contigit,* f *pro* u *&* u *pro* f
ſemper cernitur appoſitum. Itaque hîc referentia, *non* reverentia *fuit ſcriptum; & ſemper*
provanus, *non* profanus. Denique tranſmutatio non ita frequens eſt in autographis
inſtrumentis, quàm in mſſ. codicibus, in quibus ſæpius occurrunt litteræ tranſmu-
tatæ vitio ſcribentis ex prælegente. Quamquam etiam ſimilia errata in chartis ſub-
inde offenduntur, quale eſt illud in autographo Henrici Trecenſium Comitis de
Curte-auſorum, *Courtiſeux*, pro cœnobio ſancti Remigii apud Remos. *Datum anno*
ab Inc. Domini M C LIII. *Ludovico* RENANTE, SANXONE *Remorum Archiepiſcopo exi-*
ſtente. & *Auctum* pro *Actum* in quodam præcepto Ludovici VI. pro ſancto Dionyſio.
D *Inditione* pro *Indictione* non rarò. *Fociacenſis* pro *Foſſa enſis*, in charta primaria Annæ
Reginæ, Henrici I. Francorum Regis relictæ, quæ charta eſt penes R. P. Chiffletium.

XII. Secundo animadvertendum eſt lituras nonnumquam reperiri in ſinceris au-
tographis, & verba inter lineas adjecta primariâ manu: ut in Placito Childeberti III.
dato Compendii, quo in Placito ſuper lineam voces omiſſæ in ſex aut ſeptem locis
additæ ſunt. Lituræ etiam quædam exſtant in exemplari Lotharii Regis pro Tul-
lenſi cœnobio ſancti Apri. Qui religioſiùs ſe gerebant, ſi quando lituras adhibere,
aut vocabula addere cogebantur in chartis & diplomatibus, ea ratihabebant, maxi-
E mè quæ aliquanti erant momenti, ut in teſtamento non ſolùm Abbonis Patricii hîc
edito, ſed etiam Bertchramni Epiſcopi Cenomannenſis apud Corvaiſerium, ubi
hæc legimus. *Si qua litura, ſi qua caraxatura, ſi qua litteræ adjectæ ſunt vel detractæ;*
ego feci, fierive juſſi, dum meam mihi ſæpius prælego voluntatem, & omnia per ſingula
recognoſco vel emendo. Alii ſignantiùs ſingulas litteras ſeu additiones, ne qua fraus
obreperet, exprimebant. Hinc in charta Ingelardi Abbatis Centulenſis [b], cùm Huc-
bertus Miles pro ſe unoque herede ſuo de terra quadam paciſceretur; *quia de nomine*
heredis necdum certus erat, poſtulavit duorum annorum inducias: quia ad ipſius heredis
nomen ſcribendum vacua relinquebatur membranula (ut vocabitur ſiquidem....) ne fortè
F *diſſimilitudine litterarum ſubſcribatur cartulæ falſitas.* Plura ejuſmodi ſpatia pro nomi-
nibus propriis vacua reperimus in primariis inſtrumentis, ut in charta compoſitio-
nis inter Monachos Dionyſianos & Robertum Abbatem Virgiliacenſem, nomen
Prioris ſancti Dionyſii non exprimitur, tametſi in propria perſona loquitur, *Ego....*
Prior. Illud inſuper admonendum, nonnumquam abbreviata fuiſſe nomina propria,
primâ duntaxat litterâ expreſsâ: quæ malè aliquando à Librariis reddita, magnam
in rebus confuſionem parere ſolent. Id contigit paſſim in titulis & inſtructionibus
epiſtolarum, ut obſervatum in Stephani Tornacenſis epiſtolis XVII. & XXXIV. no-
viſſimæ editionis eruditi Caroli Molineti.

XIII. Sed, quod tertio loco adnotare juvat, majoris forſan videbitur momenti,

a *Morales in Eulogii vitam, pag. 93.*

b *Spicileg. tom. 4. pag. 540.*

nempe quo tempore instrumenta publica gallico nostro idiomate primùm confici A cœperint. Ego verò nullum inveni antiquius instrumento Ludovici VI. Francorum Regis pro civibus Bellovacensibus anno M C XXII. quod sanè bonæ notæ videtur, apud Oisellum[a]: qui & aliud gallicum refert[b] Odonis II. Bellovacensis, actum anno M C XLVII. Nisi dicas, monumenta hæc latinè primum condita, deinde gallicè reddita fuisse. Verùm his auctoritatem addit charta gallica Drogonis Ambianensis domini *de Vinacourt*, edita anno ab Incarnatione Domini M C LXXXIII. cujus fragmentum refertur in Glossario Cangiano[c]. Exstat etiam Petri Meldensis Episcopi monumentum gallicè scriptum de matrimonio domini Castellionensis inter probationes Historiæ ejus familiæ apud Chesnium[d], sub anno M CC XXXVI. ibidem- B que leguntur aliæ Hugonis Castellionensis eodem anno datæ. Alias itidem id generis legi in archivo Eligiano apud Noviomum, scilicet Johannis *de Betencourt*, anno M CC LI. & Johannis *Frison* eodem anno; denique in Chartario[e] Burgundiæ Ducum diploma gallicum Philippi III. anni M CC LXVII. & in Compendiensi tabulario aliud Philippi VI. Regis anni M CCC XXXVIII. Huc spectat quod scribit Olivarius de Wræo Brugensis in libro de sigillis Comitum Flandriæ, ubi observat, chartas gallicas incœpisse sub principatu sancti Ludovici, cujus nullas tamen gallicas vidit, sed Philippi ejus filii alias latinas, alias gallicas. At si legitima sunt (ut quidem existimo) instrumenta, quæ ex sæculo XII. protulimus; ante sanctum Ludovicum instrumenta gallicè scribi cœpta sunt, tametsi rariùs, & quidem in rebus minoris mo- C menti. Nec mirum si apud nostrates id erat in usu, quando instrumentum anno M CC XV. gallicè condidit apud Anglos Johannes Rex, editum in Spicilegii tomo XII[f]. Redeo ad Gallos nostrates. Exstat in Chartario Ducum Burgundiæ unum Anserici domini Montis-regalis, gallicè scriptum anno M CC LV. in hæc verba. *Ge Anseric Sires de Monreal, fais savoir à tous ces qui verront ces lettres, que je ay rendu Hugon de Bourgogne mon chastel de Monreal sans nul si*, id est absque ulla conditione. Jam inde à temporibus sancti Ludovici cœpit frequentari, etiam à Regibus, ritus scribendi gallicè ejusmodi monumenta, non tamen semper, nisi à principatu Ludovici XII. & Francisci I. quorum tempore, ut forensia instrumenta vulgari nostro D idiomate conderentur,[g] duplici edicto sancitum est, altero anni M D XII. altero anni M D XXXIX. Quod dixi de antiquitate chartarum gallicarum, denuo probatur ex authenticis litteris gallicis Helvidis[h] Abbatissæ Suessionensis, anni M CC VI. quæ mihi pæne exciderant.

a *Memoires du Beauvoisis, pag.* 266.
b *Ibid. pag.* 273.
c *Glossar. du Cange tom.* 1. *col.* 103. *a.*
d *Hist. de Chastillon, pag.* 45.
e *fol.* VIII.[xx] IX.
f *pag.* 573.
g *Remarq. de droit de Maurice Bernard.*
h *Histoire de N.D. de Soissons pag.* 166.

CAPUT II. E

I. *Stilus diplomatum in quibus consistat.* II. *Pontificiæ litteræ incipiunt ab inscriptione sine invocatione.* III. *An & quando nomen suum præponant, aut postponant Romani Pontifices.* IV. *Quibus titulis usi.* V. *Quando formula* (servus servorum Dei) *apud ipsos primum obtinuit.* VI. *Eodem titulo alii etiam usi.* VII. *Quibus nominibus Papæ affecerint Reges Francorum.* VIII. *Quos titulos adhibuerint Episcopi.* IX. *Hi dicti* summi Pontifices, Principes, Reges, *itidemque Abbates.* X. *Quando* apostolicæ sedis gratiâ *se primùm dixerint Episco-* F *pos.* XI. *Quibus titulis usi scribendo ad Papam.* XII. *Item scribendo ad Episcopos.* XIII. Archiepiscopi *nomen quando sumserint Metropolitani, Episcopis nonnullis concessum.* XIV. Præsulis *nomen etiam Abbatibus, ac Regibus concessum; Abbates dicti* Antistites *&* Prælati. XV. Fratris *nomine Episcopi à monachis compellati: Cardinales absolutè* Fratres *dicti, Reges à Regibus.* XVI. *Diaconi ab Episcopis*

A Condiaconi. XVII. *Synodicæ litteræ Episcoporum à notis chronicis incipiunt.* XVIII. *Item privatæ eorumdem.* XIX. *Garnerii observationes ex Diurno Romano.* XX. *Salutatio Pontificum in bullis ac brevibus rescriptis.*

I. De stilo diplomatum, qui nullis ferè, aut certè vagis admodum subjectus est legibus, certas tradere regulas, res infinitæ fuerit disquisitionis. Sed tamen ex variorum diplomatum comparatione quasdam eruere licet observationes, quæ ad B certiora quædam capita revocari possunt. Primo in vetustis illis instrumentis expendenda est Dei (si qua sit) invocatio, *In nomine Dei*, &c. *In nomine Patris* &c. Deinde inscriptio, *Chlodoveus Rex Francorum, vir inluster, viris apostolicis &c.* Tertio numerus pluralis pro singulari, laus sui ipsius, modi compellatorii, ac vocabula singularia. Quarto enumeratio bonorum. Quinto varii imprecationum modi. Hæc ferè sunt capita, de quibus certi aliquid statuere possumus ad discrimen verorum diplomatum à falsis. Cetera quæ ad characteres chronologicos, subscriptiones, testes, sigilla, & alia id genus pertinent, postea discutiemus.

II. Priscorum Pontificum rescripta veteresque bullæ, nullam, nisi pauca admo- C dum, præferunt invocationem, sed statim ab inscriptione incipiunt. Unum tamen lego Paschalis II. in Chronico cœnobii sanctæ Sophiæ apud Beneventum cum hoc exordio[a]: *In nomine domini Dei Salvatoris nostri J. C. domini æterni, Paschalis Episcopus servus servorum Dei.* Aliud item ibi lego Gelasii[b] hoc modo: *In nomine Domini Gelasius Episcopus servus servorum Dei.* Tertium Callisti II. hoc modo[c]: *In nomine Domini omnipotentis nostri J. C. & in nomine sanctissimæ & ind. Trin. Callistus Episcopus*, &c. Alia, quotquot vidimus, tam autographa, quàm exempla, invocatione carent. An forte tribus prædictis adjecta est ab exscriptore? Sane illam constat saltem paucissimis apponi. In inscriptione advertenda sunt nomen tituli Pontificis scribentis; itemque nomen & D tituli personæ, cui inscriptæ sunt litteræ; & ordo inscribentis ad illam personam.

a *Ital. sac. tom. 8. col. 685.*
b *Ibid col. 685.*
c *Ibid. col. 772.*

III. Romani Pontifices ante sæculum nonum nomen suum aliquando præponunt, aliquando postponunt iis, quibus litteras suas dirigunt, ut patet ex epistolis Siricii, Leonis Magni, & aliorum. Et quidem Leo Magnus erga Episcopos promiscuum ejusmodi usum sequitur: sed tamen Theodosio juniori Imperatori, itemque Pulcheriæ Augustæ scribens (si non fallunt editi libri) nomen suum præponere solet. Id tamen citra affectationem ab eo factum inde perspicuum est, quòd Archimandritis Constantinopolis nomen suum subjicit in epistola XXVIII. novæ editionis, ab erudito Quesnelio adornatæ. Gregorius Magnus, & post eum sæculi septimi Pontifices plerique, no- E mina sua etiam mediæ conditionis hominibus supponunt, ut patet ex Gregorii, aliorumque epistolis apud Bedam. nam Gregorii litteræ in Registro pleræque carent inscriptionibus genuinis. Sæculo octavo Pontifices Leonis Magni exemplum imitantur. Quippe Gregorius II. Carolo Duci Francorum, cognomento Martello, & optimatibus Turingiæ se ipse postponit: præponit verò Episcopis Gallicanis, Clero item Gallicano, Bonifacio Presbytero, tum universo populo Turingorum atque Altsaxonum. Gregorius III. utrumque promiscuè usurpat, & post eum Zacharias. Paulus & Hadrianus I. hunc morem in primis observarunt, ut Episcopis scribentes nomen suum anteponerent. Testes hac de re litteræ codicis Carolini. At nemo Pontificum F Romanorum post Leonem Magnum Regibus nomen suum præposuisse mihi videtur ante ipsummet Paulum, qui Pippino Francorum Regi litteras direxit cum hac inscriptione: *Paulus Episcopus servus servorum Dei, præcellentissimo filio Pippino Regi Francorum*, ut legitur in epistola XII. codicis Carolini. Veterem usum retinuêre Hadrianus, aliique Pontifices usque ad Nicolaum primum, qui nomen suum prætulit Regum, ad quos scribebat, nominibus. quod alii Pontifices post eum in morem induxerunt.

IV. Iidem Pontifices dignitatis suæ titulum litteris suis adscribunt variis modis, aliquando penitus reticent, ut sanctus Leo in quibusdam epistolis, Zacharias Papa in

epiſtola ad Bonifacium, & alii. At ſanctus Leo paſſim honoris titulum apponit nunc A *Epiſcopus*, tum *Epiſcopus Romæ*, ſeu *urbis Romæ*, modò *Papa*, & *Papa eccleſiæ catholicæ urbis Romæ*, quæ verba præfert epiſtola XXVI * ad Theodoſium Auguſtum. Eoſdem titulos ſubſequentes Pontifices, alioſque inſuper adhibuerunt. Sic nonnulli *Præſules* apud Perardum [a]: Zacharias *divinâ gratiâ præditus apoſtolicæ ſedis Pontifex, ſervus autem ſervorum Dei* in epiſtola encyclica ad Epiſcopos Gallicanos: quidam denique *univerſalis* ſeu *catholicæ eccleſiæ Pontifices* ſeu *Epiſcopi* dicuntur. Hunc quidem titulum Johanni Conſtantinopolitano Epiſcopo abrogari voluit Gregorius Magnus; nec ipſemet uſurpare affectavit, ratus id præjudicare aliorum Epiſcoporum dignitati, eoque tendere, ut unus cenſeretur Eccleſiæ Epiſcopus, ceteri quaſi illius vicarii. at ſubſequen- B tes Romani Pontifices hoc nomine uſi ſunt ad deſignandam ſuæ ſedis præeminentiam; aut certè eo ſenſu, quo Leo Magnus in præcitata ad Theodoſium epiſtola *Papam eccleſiæ catholicæ urbis Romæ* ſe nominat, id eſt eccleſiæ Romanæ, quæ catholica eſt: & quidem longè potiori jure quàm Armenii & quidam Aſiatici Primates, qui propter diœceſis ſuæ amplitudinem ſe *Catholicos* appellari volebant.

* al. XII.
a Bourgogne, pag. 172. & 173.

V. Inter Romanos Pontifices Gregorius Magnus ſedulo ſubſcribit *ſervus ſervorum Dei*. quod primus uſurpaſſe dicitur apud Johannem diaconum in ejus Vita [b], ut Johannis Patriarchæ Conſtantinopolitani, qui ſe Oecumenicum jactitabat, thraſonicam oſtentationem & faſtum exemplo ſuo reprimeret. Ex quo intelligimus, homiliam C in Dominicam XXI. poſt Pentecoſten, quæ homilia Euſebio Emiſſeno tribuitur, eſſe auctoris poſterioris, ſiquidem in ea hæc leguntur: *Romanus Epiſcopus, Epiſcoporum omnium maximus, Servum ſervorum Dei, in ſuis epiſtolis ſe eſſe ſcribit.* Et quidem ante Gregorium Fulgentius epiſtolam quintam ita inſcribit: *Domino ſancto fratri & compresbytero Eugippio Fulgentius ſervorum Chriſti famulus.* At primus ex Pontificibus Romanis Gregorius ferè perpetuo hunc modeſtiæ titulum aſſumſit, tametſi epiſtolam Ethelberto Anglorum Regi inſcribit *Gregorius Epiſcopus* apud Bedam [c]: & ſynodo Romanæ anno DXCV. habitæ ſubſcribit *Gregorius ſanctæ, catholicæ atque apoſtolicæ Romanæ eccleſiæ*, ſupple *Epiſcopus*. Gregorii tamen exemplum ſecuti ſunt plerique Ro- D mani Pontifices ejus ſucceſſores, & ſe ſervos ſervorum Dei dicere ſoliti ſunt, non tamen omnes. nam aliquando *Præſulis*, aliquando *Papæ* (ut jam dixi) titulos cum aliis aſſumſerunt: quidam nudo ſuo nomine contenti, ut Zacharias, à dignitatis ſuæ mentione nonnumquam abſtinuerunt. Mihi verò ſuſpectum eſt Sergii ſecundi privilegium pro eccleſia Aſtenſi in Italiæ [d] tomo IV. ubi *Sergius* VENERABILIS *ſervus ſervorum Dei* inſcribitur. Modò in bullis Romanus Pontifex hunc titulum *ſervus ſervorum Dei* ſemper, in Brevibus *Papæ* nomen adhibet.

b lib. 2. cap. 1.
c Beda, lib. 1. cap. 32.
d Ital. ſac. tom. 4. col. 488.

VI. Nec dubitarunt Epiſcopi haud pauci ſe dicere ſervos ſervorum Dei, immo E etiam Reges ac Principes, ut in ſuo Gloſſario obſervavit vir multæ eruditionis Carolus Freſnius. Quo minus mirandum eſt, Monachos, qui modeſtiam profiteri debent, hunc etiam titulum uſurpaſſe, ut Bonifacius Preſbyter ac Monachus, poſtea Moguntinus Epiſcopus, in epiſtola ad Gregorium II. & Ratramnus initio libri de anima ad Odonem Epiſcopum Bellovacenſem. Sed ante Gregorium Magnum eumdem titulum aſſumſit Auguſtinus eccleſiæ doctor maximus, tum in epiſtola ad Vitalem [e] Carthaginenſem, tum in alia ad Probam [f].

e Auguſt. epiſt. 217. novæ edit.
f Id. epiſt. 130.

VII. Jam verò quibus titulis Romani Antiſtites pro variis temporibus & ordinibus affecerint eos, quibus reſcripta direxêre, immenſum fuerit hîc exponere. Id tantùm obſervo, Francorum Reges ab ipſis olim ſolitos appellari *excellentiſſimos, præ-* F *cellentiſſimos*, & *Chriſtianiſſimos*. quo nomine Zacharias Pippinum Regem ſalutat in epiſtola V. codicis Carolini. Verùm *Chriſtianiſſimi* vocabulum Ludovico XI. ejuſque ſucceſſoribus primus ſingulari prærogativa aſſeruit anno M CCCC LXIX. Paulus II. ut conſtat ex actis legationis ad eumdem Pontificem directæ in cauſa Epiſcopi Virdunenſis: quorum actorum fragmentum referemus in libro ſexto. Ad hæc Nicolaus I. eoſdem Francorum Reges *glorioſos* & *glorioſiſſimos* vocare amat. Omnes verò appellant *filios* Reges, in his Gregorius Magnus Adilbertum [g] Anglorum Regem: *Et ideo, glorioſe fili*, &c. quod etiam Epiſcopis ſæculo VI. in uſu erat, ut probant Au-

g Greg. M. lib. 5. epiſt. 60. V. epiſt. 59.

A reliani Arelatensis Episcopi ad Teudebertum Regem, Desiderii Cadurcensis ad Sigibertum & Dagobertum epistolæ apud Chesnium[a]. Huc spectat id quod Innocentius III.[b] scribit ad Atinatensem Episcopum, nempe *apostolicæ sedis consuetudinem in suis litteris hanc tenere, ut Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, fratres; ceteros autem Reges, Principes, vel cujuscumque ordinis, filios, in nostris litteris appellemus.* Sed illud non insuper habendum, quod Matthæus Albanensis Episcopus & apostolicæ sedis Legatus, *carissimum filium nostrum* Ludovicum Regem, cognomento Grossum, vocat in Chartario sancti Martini de Campis.

a *Hist. Franc. apud Chesn. tom.* 1. *pag.* 857. 876. *& seqq.*

b *Decret. l.* 5. *tit.* 20. *cap.* 6.

VIII. Ad Episcopos quod attinet, variis titulis usi sunt in litteris suis. Qui electi B erant, sed nondum ordinati, dicebantur *vocati* Episcopi, in Ordine Romano, & in formula XII. apud Sirmundum in tomo II. Conciliorum Galliæ: *Ego Adalbertus vocatus Episcopus Morinensis.* Hinc in catalogo ms. Episcoporum Namnetensium hæc leguntur post Salapium: *Agatheus vocatus, sed non Episcopus.* & post Robertum: *Amito vocatus, sed non Episcopus.* Ordinati verò se *humiles* seu *indignos* Episcopos, *etsi peccatores*, Episcopos; non raro *peccatores*, suppresso Episcopi nomine appellabant: cujus posterioris generis exempla multa exstant apud Chesnium in tomo I. *Procuratoris* nomen quidam Episcopi usurpant, ut Guido Ambianensis, *Præsul & Procurator reipublicæ Ambianensis*; itemque Guarinus, aliique apud Cangium[c]. Godefridus C Ambianorum Episcopus in Chartario Prioratûs Lehoniensis sic incipit: *Frater Godefridus gratiâ Dei Ambianensis Episcopus.* ubi se *Fratrem* dicit ritu monastico, cujus instituti particeps ante Episcopatum fuerat. Sic legitur in eodem Chartario: *Ego Frater Henricus Abbas de Monte sancti Quintini.* Etsi verò in litteris, quæ ad Episcopos dirigebantur, *Papæ* vocabulo donabantur olim Episcopi; nullus tamen hunc titulum sibi tribuit præter Romanum Pontificem, qui eo nomine tamquam sibi proprio usus est jam inde à Leonis Magni temporibus. Sub hæc Ennodius Ticinensis Papæ nomen uni Romano Pontifici, tamquam proprium & peculiare, primus (ut Sirmundo[d] visum est) asseruit. Nam cùm Episcopos omnes Papas ceteri ferè qui ejus D ævo proximi fuerunt, appellare soleant; ipse perpetuo discrimine Antistites reliquarum ecclesiarum *Episcopos* vocat; *Papam* solum Romanum Pontificem, sive cùm illi scribit, sive cùm de illo apud alios agit. Eodem discrimine usus est Cassiodorus: & Charibertus Francorum Rex anno DLXII. *sedis apostolicæ* nomine solam sedem Romanam designari censuit, ac unum ejus Antistitem *Papæ* appellatione dignum esse, ut ex restituto Gregorii Turonensis loco rectè infert eruditissimus Hadrianus Valesius in Præfatione[e] ad tomum II. rerum Francicarum. Secus tamen accidit apud alios etiam posteriores auctores: qui Papæ vocabulum Episcopis non raro tribuerunt, rariùs tamen à sæculo VIII. usque ad tempora Gregorii VII. qui in synodo Romana E primus, ut à Baronio Cardinale observatum est, edixit, ut *Papæ* nomen unius sit in orbe Christiano. Id Arnaldo Arvernensi Episcopo adhuc concessum lego anno DCCCCXXIV. in Spicilegii tomo XI.[f] & inter Orientalis ecclesiæ Præsules postremis saltem sæculis solus Patriarcha Alexandrinus *Papæ* nomen sibi sumit, tum in privatis, tum in publicis litteris seu Conciliorum subscriptionibus. Quamquam Papæ denominatio apud illos Hieromonachis & plebanis seu parœciarum rectoribus communis est, ut patet ex variis eorum subscriptionibus, quæ in novissima synodi[g] Jerosolymitanæ editione habentur. Lege quæ de *Papæ* vocabulo adnotavit eruditus Baluzius in notis ad epistolam LXXXI. Lupi Abbatis.

c *Cang. Glossar. voce* Procurator.

d *Sirm. in not. ad Ennod. lib.* 4. *epist.* 1.

e *Præf. pag.* XVI.

f *Spicil. tom.* XI. *pag.* 285. *& Append. capitul. col.* 1531.

g *Synod. Jerosol. pag.* 351.

F IX. Ineunte sæculo XI. Archiepiscopis abrogari cœpit *summi Sacerdotis* nomen, quod ante id tempus nonnumquam eis concedebatur. tametsi eodem ferè tempore Wido Remorum Antistes *summus Præsul* & *summus Pontifex* vocatur in epistola Drogonis Tarwennensis Episcopi de elevando corpore sancti Bertini. Quin etiam Frotharius Nemausensis Episcopus *summus Pontifex* appellatur in Chartario Albiensi. Verùm etsi hæc nomina, cùm Papæ, tùm summi Pontificis, aliis à Romano Pontifice tribuerentur: nullus tamen ea præter illum, ut dixi, sibi arrogavit. Olim quidam Episcopus superbiæ notatus est, quòd se *custodem & pastorem Bremensis gregis* diceret, apud Adamum Bremensem cap. XVI. & in Concilio Carthaginensi III. sta-

tuitur cap. XXVI. ut Episcopus primæ sedis non appelletur *Princeps Sacerdotum, aut summus Sacerdos, aut aliquid hujusmodi, sed tantùm primæ sedis Episcopus.* Huic decreto consonat Capitulare XXV. Hadriani Papæ I. *Nullus Archiepiscoporum*, inquit, *nisi qui primas sedes tenent, appelletur Primas aut Princeps Sacerdotum, aut summus Sacerdos, vel aliquid hujusmodi: sed tantùm ille qui in Metropoli sedet, aut Metropolitanus, aut Archiepiscopus vocetur.* Quamquam Episcopi dicti sunt *Principes* apud Hibernos, ut patet ex collectione Hiberniensium Canonum apud Acherium nostrum [a]: aliquando *Reges* [b]: immò etiam Abbates *Principes* monasteriorum ab Orsiesio in Concordia Regularum [c], & in dicta collectione Hiberniensi [d]. *Si quis commendaverit animam suam & corpus, & omnia quæ habet Deo & Principi, id est Abbati sancto*; denique apud Ademarum monachum [e] ad annum DCCC XLVIII. Nomen tantùm observo. Scio enim ambiguam esse vocis acceptionem, hicque denotare dumtaxat primum seu præfectum aliis: & *Regis* nomine significari Rectorem.

X. Redeo ad Episcopos, qui non solùm *divinâ miseratione*, seu *divinæ pietatis gratiâ largiente*, similibusque modis, sed etiam *apostolicæ sedis gratiâ* Episcopos dudum se ferebant. In his primum invenio Eberhardum Bambergensem Episcopum, qui in litteris ad Eugenium III. se dicit Episcopum *divinâ & apostolicâ miseratione*, apud Gretserum de vita sancti Willibaldi. Aliud profert exemplum eruditissimus Fresnius in suo Glossario, nempe Johannis Lingonensis anno M CCC XXVIII. Episcopum *Dei & apostolicæ sedis gratiâ* se profitentis. Addo Johannem Namnetensem, qui in synodo Namnetensi, quam legi in ms. codice V. Cl. Emerici Bigotii, eumdem titulum sumit anno M CCC LXXXIX. Et ante eum Theodericus Mettensis Antistes in litteris Gallicis anni M CCC LXXXI. Denique Radulfus ejusdem Sedis Episcopus anno M CCCC. in litteris suis item Gallicis, utrisque ineditis. Ante omnes rem attigit Goffridus [f] Vindocinensis, Episcopum Carnutensem monens, ne brachia erigat contra apostolicæ sedis benignitatem, *quæ vos*, inquit, *& nos creavit, non nostris meritis, sed suâ gratiâ.*

XI. Ex his ad varias inscriptionum species, quibus olim in litteris suis usi sunt Episcopi, si descendamus, res in infinitum abierit. Scribendo Romano Pontifici, eum aliquando *Patrem patrum* [g], aliquando *sanctissimum & beatissimum Patrem & Consacerdotem*, aliquando *beatissimum, & Deo amabilissimum Patrem*, ut Flavianus sanctum Leonem; aliquando *sanctissimum & beatissimum Romanorum Archiepiscopum*, quæ inscriptio est epistolæ synodi Calchedonensis ad eumdem; aliquando *universalem Papam* (quod elogium Johanni VI. tribuit Wilfridus [h] Eboracensis, maximè sæculo IX. receptum) salutarunt. Magnifica est Theotmari Archiepiscopi [i] Saltzburgensis inscriptio ad Johannem VIII. *Summo Pontifici & universali Papæ, non unius urbis, sed totius orbis domino, Johanni Romanæ sedis gubernatori magnifico.* At Romanum Pontificem nulli, aut pauci admodum Episcopi post sæculum V. *fratrem* vocare ausi sunt præter Episcopos Gallicanos in epistola ad Gregorium IV. qui eos ob id graviter reprehendit his verbis. *Romano Pontifici scribentes, contrariis eum in præfatione nominibus appellastis, fratrem videlicet & Papam: dum congruentiùs esset solam ei paternam reverentiam exhibere.* Lege librum III. Francisci Bernardini Ferrarii [k] de antiquis epistolis.

XII. Verùm in epistolis, quas Episcopis dirigunt Episcopi, ex iis titulis qui Romano Pontifici tribuuntur, exceptus est ferè nullus, qui Episcopis non sit concessus. Nam *Domni* & *domini sancti*, *beatissimi* & *sanctissimi* dicti sunt, *reverentissimi* & *sanctissimi Coëpiscopi*, *fratres* & *confratres* etiam à Nicolao Papa I. aliisque ejusdem ævi Pontificibus Romanis, & *apostolica sede* seu *apostolicæ sedis dignitate colendi*, atque *apostolici*, & *Vicarii Christi* usque ad sæculum XIII. quo Papa *Vicarius Christi* peculiari nomine affectus est: cùm antea *Petri Vicarius* diceretur; nec aliud ipse nomen, quo signantiùs distingueretur ab aliis Episcopis, antea affectaret. Lege quæ hac de re adnotavimus ad librum I. de miraculis sancti Adalhardi [l]: quibus adde Stephani Tornacensis epistolam C XXI. novæ editionis ad Urbanum III. qui *Vicarius Petri* appellatur, uti paullo ante Eugenius III. ab Anselmo Havelbergensi Episcopo [m]. Certè Bernardus Abbas Clarævallensis sanctissimus, Anselmi æqualis, Abbatem *Christi Vicarium*

a *Spicil. tom. 9. pag. 25. & seqq.*
b *ib. l. pag. 44.*
c *Concord. Regul pag. 167. & 170.*
d *Spicil. tom. 9. pag. 12. cap. 6.*
e *Labbe, tom 2. Biblioth. novæ, pag. 161.*
f *Goffrid. lib. 2. epist. 27.*
g *V. Cangii Glossar. in hac voce.*
h *Sæc 4. Bened. part. 1. pag. 707.*
i *Metrop. Salisb. tom. 1. pag. 44.*
k *Lib. 3. cap. 1.*
l *Sæc. 4. part. 1. pag. 362.*
m *Spicil. tom. 13. pag. 217.*

A *rium* dicit in epiſtola LIX. Ineunte ſæculo XIII. abrogatus eſt ritus iſte, ut patet ex Innocentio III. cujus hæc verba ſunt in epiſtola ad Epiſcopum Faventinum[a]. *Quamvis ſimus Apoſtolorum Principis ſucceſſores; non tamen ejus aut alicujus Apoſtoli, vel hominis, ſed ipſius ſumus Vicarii Jeſu-Chriſti.* Sed neque mirum hunc titulum olim Epiſcopis fuiſſe conceſſum, cùm eoſdem etiam compellatorios titulos *ſanctitatis, beatitudinis, coronæ, apoſtolicæ coronæ,* quibus donati ſunt Pontifices Romani, olim obtinuerint, uti exponemus in capite VI. Denique Apollinaris Sidonius[b] in quadam epiſtola ſanctum Lupum Tricaſſinum Antiſtitem vocat *Patrem Patrum,* & *Epiſcopum Epiſcoporum.*

B XIII. Porrò etſi *Archiepiſcopi* nomen jam inde à ſæculo IV. receptum apud Orientales, ad Occidentaleſque tranſierit ſæculo V. ſæpiuſque legatur apud Francos ſæculo VI. ſemel quidem in Concilio Matiſconenſi, itemque in epiſtola Floriani[c] ad Nicetium Trevirenſem, & in teſtamento S. Cæſarii uſque quater; pauciſſimos tamen invenias, qui hoc vocabulum ſibi tribuerint ante ſæculum IX. Concilio Pariſienſi anno DCCC XLVI. ſubſcribunt Hincmarus *ſanctæ metropolis eccleſiæ Remorum Epiſcopus,* Guntbaldus Rotomagenſis, & Wenilo Senonenſis eodem modo. Anno DCCC LIX. epiſtolam ad Wenilonem Senonenſem dirigunt Patres Synodi apud Saponarias, Remigius *Lugdunenſium metropolitanus,* Rodulfus *Biturigum metropolitanus,* & alii, iiſ-
C demque nominibus epiſtolam ad Epiſcopos Brittonum. Anno ſequenti in Concilio Tuſiacenſi ſubſcribentes Archiepiſcopi, numero duodecim, ſe *Epiſcopos* tantùm dicunt. At in duplici charta ſynodali Epiſcoporum, altera pro reſtitutione Monachorum apud ſanctum Dionyſium ſub Ludovico Pio, altera pro diviſione bonorum, ſubſcribunt, in prima quidem *Aldricus eccleſiæ Senonicæ Archiepiſcopus,* in ſecunda verò idem Aldricus, Ebbo, & Otgarius cum titulo *Archiepiſcopi,* ut in Actis hîc ſubjectis legere licet. Poſtea in Concilio Vermerienſi anni DCCC LIII. epiſtolam, quæ ſecundo capite refertur, Chuonrado inſcribunt Wenilo *Archiepiſcopus,* Paulus *Archiepiſcopus:* & in Synodo Sueſſionenſi anni DCCC LXVI. metropolitani omnes præter
D Hincmarum, ſubſcribunt Archiepiſcopi: qui tamen Hincmarus in Synodo Duſiacenſi, quæ anno DCCC LXXI. celebrata eſt, unà cum aliis metropolitanis ſeptem & Adventio Mettenſi Præſule, Archiepiſcopi nomen uſurpavit, ut conſtat ex diplomate in Hiſtoria Parthenonis B. Mariæ[d] apud Sueſſionas relato: in Pontigonenſi verò Synodo anni DCCC LXXVI. quatuor, itemque omnes biennio pòſt in Concilio Tricaſſino Archiepiſcopi ſunt dicti. Poſtea res in morem vertit, ut tamen metropolitani nonnumquam ſe Epiſcopos dicerent. Denique Epiſcopis quibuſdam conceſſum eſt Archiepiſcopi nomen, ut ex Mettenſibus, Urbicio, Chrodegango, Angelramno, Drogoni, Adventio & Waloni. Quidam id factum exiſtimant propter uſum pallii.
E Verùm pallium accepit Syagrius Æduenſis Epiſcopus, nec ob id Archiepiſcopus dictus eſt: & pallium non legitur conceſſum Urbicio ejus civitatis Epiſcopo, qui tamen *primus omnium ipſius urbis Archiepiſcopus* nominatur in Hiſtoria Epiſcoporum Mettenſium apud Acherium[e] noſtrum, & in indice, qui Pauli Diaconi libro de iiſdem Epiſcopis ſubjectus eſt, in Wala deſinens. Vellem tamen antiquius hac de re proferri teſtimonium in re tam nova. In charta quadam pro cœnobio ſancti Deodati in Voſago, Numerianus Trevirenſis Antiſtes ſe ipſe inſcribit *Archiepiſcopum,* forſan ſcribarum vitio.

XIV. Pæne præterieram *Præſulis* nomen, quod non modò Papæ & Epiſcopis, ſed
F etiam Abbatibus, immo & Regibus conceſſum legimus. De Abbatibus habemus in primis Jonæ monachi Bobienſis teſtimonium in actis Euſtaſii Abbatis de Agilo Abbate, *qui modò,* inquit, *Resbacenſi cœnobio Præſul exſiſtit:* de Rege verò Teudeberto id etiam patet ex epiſtola Aureliani Epiſcopi ad ipſum, quæ eſt apud Cheſnium[f]. *Cogita ſemper, ſacratiſſime Præſul, diem judicii.* Præterea Abbates dicuntur Antiſtites, apud Sidonium[g] Abraham *Antiſtes:* & in epiſtola Benedicti Papæ III. Aimoinus *Antiſtes* monaſterii ſancti Mauricii. *Prælati* inſuper appellantur in Concilio Sueſſionenſi II.[h] & in Tullenſi apud Saponarias, cap. XII. eâdemque ratione Abbatiſſæ *Prælatæ* in Concilio Aquiſgranenſi II.[i] Immo in charta quadam de Harevilla pro

a *Innoc. III. lib. 1. epiſt. 326.*
b *Sidon. lib. 6. epiſt. 1.*
c *Cheſn. tom. 1. pag. 852.*
d *Hiſt. B. Mariæ Sueſſ. pag. 434.*
e *Spicil. tom. 6. pag. 649.*
f *Cheſn. tom. 1. pag. 858.*
g *Sidon. lib. 7. epiſt. 17.*
h *Conc. Sueſſ. capp. 5. 6. & 11.*
i *Conc. Aquiſgr. 2. part. 2. c. 2. §. 13. & 14.*

monasterio sancti Michaëlis in agro Virdunensi, laudantur Stephanus Episcopus & Abbas, & Halevincus *Prælatus.* qui Halevincus subscribit *Præpositus*, anno IV. regnante HLudowico filio Arnulfi. Denique Udalricus *Pontifex* cœnobii sancti Benigni apud Divionem nominatur in Spicilegii tomo[a] I. Nimirum qui præsunt, qui antistant, & ob dignitatem aliis præferuntur; Præsules, & Antistites, & Prælati possunt appellari. Has minutias fusiùs persequor, consilium secutus Quintiliani: *Nos institutionem professi, non solùm scientibus ista, sed etiam discentibus tradimus: ideoque paullo pluribus verbis debet haberi venia.* A

XV. Hîc unum addo de *fratris* nomine, quo Episcopos monachi & Abbates nonnulli quandoque compellasse referuntur. Neque id observare veniret in mentem, nisi illustrissimus Cardinalis Baronius vulgatam sancti P. Benedicti ad beatum Remigium Remorum Antistitem epistolam (quam neque ego genuinam existimo) hac ratione rejecisset, quòd Benedictus in ea Remigium *fratrem* appellat. Verùm eodem vocabulo Friardus monachus reclususque erga Felicem Namnetensem Episcopum usus est, teste Gregorio Turonensi[b]: & Alcuinus Levita Ædilhardum Dorobernensem Antistitem itidem *sanctum fratrem* & *carissimum fratrem* vocat in epistola XXVIII. & epistolam CVIII. *fratri & filio carissimo Sperato Episcopo* inscribit, quemadmodum Rabanus Abbas Freculfum Lexoviensem Episcopum salutat *fratrem* in epistolis præfixis commentariis in Genesim & in Leviticum. Sed ante hos omnes Hieronymus Alypium *fratrem* dicit[c]. Et quandoquidem de *fratris* vocabulo sermo incidit, non ab re erit observare, Cardinales sæculo XII. absolutè dictos *Fratres*, ut patet tum ex vita sancti Bernardi Abbatis Claravallensis, tum ex Chronico[d] Andrensi, ubi Petrus Abbas, *tam dominum Papam, quàm Fratres ex more visitasse* memoratur. Sed & Reges se se dicunt *Fratres*, etiamsi consanguinei non sint, ut viri docti observarunt. Ejus rei exempla occurrunt in libris sacris[e], & in aliis, maximè in Lactantii libro de fine persecutorum, quem magno reipublicæ litterariæ fructu V. Cl. Stephanus Baluzius eruit ex ms. codice Bibliothecæ Colbertinæ, qui antea fuit Bibliothecæ monasterii Moisiacensis, olim Ordinis sancti Benedicti. B C D

XVI. Præterea Episcopi nonnulli ad Diaconos scribentes, eos olim appellavêre[f] *Condiaconos*, quidquid contra sentiat auctor quæstionum in vetus ac novum Testamentum apud Augustinum. In his Augustinus jam Episcopus *sancto Fratri & Condiacono Cælestino* inscribit epistolam XCII. novæ editionis.

XVII. Ad Episcopos spectant litteræ, quæ in Synodis haud paucis pro variis ecclesiis, monasteriisve conditæ sunt, quæ plurimùm incipiunt ab anno Incarnationis jam inde à sæculo VIII. uti & acta ipsa Conciliorum: cui notæ præponitur aliquando invocatio. Sic acta Synodi Liptinensis hoc habent exordium: *In Nomine Domini nostri Jesu-Christi, ego Karlomannus Dux & Princeps Francorum anno ab Incarnatione Domini* DCC XLVII. XI. *Kal. Maii*, &c. Paullo aliter Synodus Romana sub Zacharia ab eadem invocatione incipit, sed annos computat ab annis Imperatoris & indictione. Verùm Synodica, ut dixi, diplomata passim incipiunt ab anno Incarnationis, ut Pistense pro Turonensi sancti Martini basilica, tum aliud Pistense, seu potiùs Suessionense pro monasterio sancti Dionysii anno DCCC LXII. in Spicilegii tomo VI[g]. & in Dubleto[h]: itemque Suessionense pro eodem ejusdem anni apud ipsum Dubletum[i]; & alia hîc in speciminibus scripturarum, ut Pistense pro Autisiodorensi sancti Germani monasterio, anni DCCC LXIV. quibus adde Cabilonense pro Besuensi anni DCCC LXXXVI. in tomo I. Spicilegii. Alia exempla occurrunt in Spicilegii tomo III.[k] apud Acherium, apud Perardum in Burgundicis monumentis[l], in Miscellaneis Labbeanis[m], in historia Tornutiensi Chiffletii[n], in appendice Capitularium Baluziana[o]: in Italiæ[p] sacræ tomo II. in historia[q] Parthenonis beatæ Mariæ Suessionensis, in Gestis Aldrici Episcopi Cenomannensis[r] apud V. Cl. Stephanum Baluzium, cum prævia invocatione, & alia alibi. E F

XVIII. Aliquando etiam unius Episcopi litteræ eodem modo incipiunt ab Incarnatione, ut Jonæ Æduensis in Spicilegio[s], Episcoporum Italiæ apud Ughellum[t], Johannis Pinnensis Episcopi in appendice[u] Capitularium Baluziana. Et hæc quidem

a *Spicileg. tom.* I. *pag.* 402.
b *Greg. Turon. de vita Patrum, cap.* 10.
c *Hieron. lib.* I. *epist.* 22.
d *Chron. Andr. tom.* 10. *Spicil. pag.* 481.
e *Reg. lib.* 3. *c.* 9. *Greg. Tur. lib.* 2. *c.* 35. *Cang. in Annam Comn. Le Cointe ad an.* 507. *n.* 5. *&c.*
f *V. Thomassin, de disciplina part.* I. *lib.* I. *& Marculf. lib.* I. *form.* 9.
g *Spicil. tom.* 6. *pag.* 376.
h *Doublet, p.* 459.
i *ibid. p.* 792.
k *Spicil. tom.* 3. *pag.* 267.
l *Perard. p.* 50 55. 59. 81.
m *Labbe, pag.* 465.
n *Tournu, pag.* 215. *&* 249
o *Capitul. Appen. num.* C. XXXI.
p *Ital. sac. tom.* 2. *col.* 13.
q *Hist. de N. D. de Soissons, pag.* 432.
r *Baluz. tom.* 3. *Miscell. p.* 132. *&* 146.
s *Spicil. tom.* 8. *p.* 142. *& tom.* 12. *p.* 135.
t *Ital. sac. tom.* 8. *col.* 693. *& seqq.*
u *Append. Capitul. col.* 1541.

A ſæculo nono. Nam ante illud tempus non raro incipiebant ab invocatione & chronologicis notis tunc uſurpari ſolitis, aut certè à chronologicis notis ſine invocatione, aut vice verſa. Perpetuus Turonenſis Epiſcopus ſæculo v. *In nomine Jeſu Chriſti Amen. Ego Perpetuus peccator*, &c. in Spicilegii tomo I. Domnolus Cenomannenſis ſæculo VI. *Anno xx. domini noſtri Chilperici glorioſiſſimi Regis, pridie nonas Septemb. Ego Domnolus in Chriſti nomine Epiſcopus* &c. in tomo 3. Miſcellaneorum Baluzianorum. Sæculo VII. Teſtamentum Bertchramni itidem Cenomannenſis apud Corvaiſerium: *In nomine Domini J. C. & Spiritus-ſancti, ſub die* VI. *Kal. April. anno* XXII. *regnantis glorioſiſſimi domini Chlotarii Regis, Bertramnus, etſi indignus peccator, Epiſcopus,*
B &c. Hadoindi item Cenomannenſis teſtamentum apud eumdem Corvaiſerium & Briſſonium [a]: *In Nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti & Spiritûs-ſancti,* VIII. *Id. Febr. in anno* V. *regnante glorioſiſſimo Chlodoveo Rege ego Hadoindus*, &c. Eodem ſæculo charta Palladii Autiſſiodorenſis hîc edita: *Anno* VIII. *regni domini Dagoberti Regis Indict.* VII. *in nomine Dei omnipotentis Patris & Filii & Spiritûs-ſancti, Palladius, quamvis peccator*, &c. Eâdem ratione multæ Epiſcoporum litteræ ab annis Chriſti incipiunt in Siciliæ ſacræ libris primo [b] ac tertio [c]. Paullò aliter habet Eligii Noviomagenſis charta pro cœnobio Sollemniacenſi: *In nomine Patris*, &c. *Ego Elegius ſervus ſervorum omnium Chriſti dominæ ſacroſanctæ eccleſiæ*, &c. Sed hæc charta ad modum
C epiſtolæ concepta eſt, uti & aliæ plures, quæ paſſim abſolutè incipiunt ab inſcriptione: *Domino ſancto, ac venerabili baſilicæ*, & aliis ſimilibus. Verùm tam variæ ac multiformes ſunt Epiſcoporum ſingulorum litteræ, ut eas certis regulis comprehendere non liceat. Prorſus inuſitatum eſt chartæ Hugonis Veſontionenſis exordium à tribus verſibus in Hiſtoria Tornutienſi [d]. At ſynodicæ Epiſcoporum litteræ magis regulares ſunt, paſſimque incipiunt (ut mox notabam) à chronologicis notis, & quidem ab anno Incarnationis jam inde à medio ſæculo VIII. uſque ad XI. quo ejuſmodi litterarum uſus obſoleſcere cœpit. Quædam tamen invenio diplomata ſynodica per illa tempora, quæ non ab anno Incarnationis incipiunt, quale eſt Piſtenſe
D pro ſancto Dionyſio, quod hîc in ſpecimen damus. Inter minutias refero, quòd Epiſcoporum litteræ quandoque in fronte præferunt labarum, aut ſignum crucis, aut chriſimon, ſeu monogramma Chriſti, uti obſervat Syntagmatum auctor, editus in libro VI. & ex recentioribus Franciſcus Bernardinus Ferrarius in libro III. [e] de antiquis epiſtolis: ubi advertit ex Martino Cruſio in libro IV. Turco-Græciæ, Calliſti metropolitæ Rhodii epiſtolas XVI. & XVII. ad CP. Patriarcham, nullam aliam habere inſcriptionem quàm tres cruces, ex more ejus ſedis Metropolitarum: quoſdam item alios cum chriſimo apponere A & Ω. quod in Adefonſi Hiſpaniæ Regis diplomate, cujus & ſpecimen damus, obſervare licet.

E XIX. Opportunè ad hunc locum ſe ſe offert liber Diurnus Romanorum Pontificum, qui poſtquam hæc tractaveram, in lucem emiſſus eſt ab eruditiſſimo Johanne Garnerio Societatis Jeſu. In eo quippe libro referuntur formulæ, quas in inſcribendis litteris adhibebant Romani Pontifices, atque etiam Epiſcopi & eccleſiæ ſcribendo ad ipſum. In his formula prima inſcribitur, *Indiculum ſcribendæ epiſtolæ.* Et in qualibet quidem tria Garnerius obſervanda monet, nempe ſuperſcriptionem, ſubſcriptionem, & compellationem: primam verò & ſecundam haberi in Diurno, non tertiam. Ad caput I. de indiculo ſcribendæ epiſtolæ Diſſertationem condit de ordine, quem Romani Pontifices olim ſervarunt in inſcribendis epiſtolis ſuis. Id autem pro comperto
F affert, litteras pontificias ita aliquando inſcriptas fuiſſe, ut nomen ſuum Pontifex poſtponeret nomini illius ad quem ſcriberet. Ejus rei originem ignotam quidem, ſed ad ſæculum nonum perſeveraſſe. attamen ſub finem quarti ſæculi quintique initium utriuſque modi inſcriptiones fuiſſe uſitatas: verùm à Leone Magno, qui anno CCCC XL. Pontificatum iniit, uſque ad Johannem VIII. qui anno DCCC LXXII. ſedere cœpit, unicum morem invaluiſſe, poſtponendi nempe nominis Pontificis. Neque quidquam contra effici ex regeſtis Leonis, Gregoriique: propterea quòd à collectoribus neglectæ ſint ſolemnes epiſtolarum inſcriptiones ac ſubſcriptiones. Quamobrem vir doctus ex pontificiis epiſtolis, quæ primarias inſcriptiones retinuerunt, tra-

a Briſſon. de form. lib 7. pag. 771.

b Sicil. ſac. lib. 1. pag. 324.

c lib. 3. pag. 281. & 282.

d Tournu, pag. 354.

e Bernard. Ferrar. lib. 3. c. 2.

ditionem instituit à sæculo IV. ad IX. id est à Damaso ad Gregorium IV. in quibus A
constans est ordo supponendi Pontificii nominis. Addit insuper Gregorium VII. induxisse in morem, qui postea obtinuit, ut *salutem & apostolicam benedictionem* iis impertiretur, quibus litteras daret. tum affert quædam aliorum exempla scribentium ad Romanum Pontificem, Imperatorum, Patriarcharum, Primatum, Episcoporum, & Conciliorum Oecumenicorum: ex quibus nomina sua præferunt Imperatores, excepto Marciano: subjiciunt Patriarchæ, Primates, & Episcopi: præponunt verò Oecumenicæ Synodi, prima, quarta, & sexta: non tamen Synodus Africana universalis. Notanda est in Diurno[a] decreti de electo Episcopo isthæc inscriptio: *Domino sancto, merito apostolico, & divinâ benedictione decorato, ill. Papæ Patrum, summæ sedis* B
Præsuli, &c. tum promissio fidei Episcopi: *Promitto*[b] *ego... domino meo sanctissimo & ter beatissimo ill. summo Pontifici seu universali Papæ, & per vos sanctæ vestræ catholicæ ecclesiæ & apostolicæ sedi.* Ubi observat Garnerius, Gregorium Magnum vocem *universalis* paullo aliter, quàm qui uterentur, interpretatum esse. Neque enim, inquit, illi volebant, quod opinatus videtur Gregorius, unicum esse totius ecclesiæ Patriarcham, unumque Episcopum, quem universalem dicerent: sed quod Romanus Papa potestatem haberet, nullis, ut alii Patriarchæ, finibus definitam. Hactenus vir eruditus.

[a] Diurn. pag. 54.
[b] ibid. pag. 58.

XX. His addo Pontifices Romanos ab exeunte sæculo XI. duplici in litteris initiali formula usos fuisse, altera in bullis (quas vocant) & sollemnioribus litteris, *in perpetuum*, post inscriptionem: alterâ in brevibus epistolis, seu rescriptis, *salutem & apostolicam benedictionem*. C

CAPUT III.

I. *De formulis Regum Francorum in prima stirpe Papebrochii sententia.* II. & III. *Refellitur.* IV. *Cur* Illustres *dicti Francorum Reges, & alii.* V. *Quo tempore* Christianissimi. VI. *Formulæ initiales Carolingorum, Pippini, addito,* gratiâ Dei Rex. VII. *Caroli Magni Regis.* VIII. *Ejusdem Imperatoris.* IX. Patricius *cur dictus.* X. *Observatio de ejus formulis diplomatum.* XI. *Capitularium ipsius formulæ diversæ.* XII. *Nomen à littera* C *non* K *vulgo incipiens.* XIII. *Ludovici Pii formulæ.* XIV. *Caroli Calvi.* XV. *Ludovici Balbi.* XVI. *Carolomanni.* XVII. *Caroli Simplicis.* XVIII. *Ludovici Transmarini.* XIX *Lotharii.* XX. *Hugonis* XXI. *Rotberti.* XXII. *Henrici.* XXIII. *Philippi I.* XXIV. *Ludovici Grossi.* XXV. *Ludovici Junioris.* XXVI. *Philippi Augusti.* XXVII. *Ludovici VIII.* XXVIII. *Sancti Ludovici.* XXIX. & *Reginarum.* D E

I. A Pontificiis diplomatis ad regalia progredimur, exordio à Francicis Regibus petito: de quibus investigandum, quas formulas initiales in litteris suis adhibuerint. Hîc nihil magis decretorium afferri potest, quàm quod Propylæi Bollandiani auctor asserit num. 28. *Quod attinet ad formulam instrumentorum publicorum,* IN NOMINE SANCTÆ ET INDIVIDUÆ TRINITATIS *scribendorum; ea non* F
modò non obtinuit sub primæ stirpis Regibus, sed neque sub Carolo Magno cœpit. IN NOMINE PATRIS ET FILII ET SPIRITUS SANCTI *scripta sunt, quotquot usquiam exstant ante Carolum indubitata diplomata. Si qua aliter inchoata ostenduntur, fidem non faciunt, utpote aliis quoque indiciis suam falsitatem prodentia.*

II. Nemo qui hæc legit, in animum induxerit, quidquam hac regula certius afferri posse, quæ tam confidenter ab erudito viro pronuntiata est. Sed nescio an aliquid in toto ejus Propylæo reperiri possit, quod potiori jure revocari queat in dubium,

A immo & refelli, quàm ejus aſſertionis pars poſterior. Nullum enim in tota prima ſtirpe indubitatum diploma invenio, quod ab hac invocatione exordium ducat: ſed quotquot vidi genuina, abſolutè ſic incipiunt: *Chlodoveus Rex Francorum, vir inluſter;* aut conſimili modo.

Primum ejus rei exemplum deſumo ex libro legis Salicæ, in quo refertur donatio Childeberti Regis ſub hac formula: *Childebertus Rex Francorum vir inluſter.* & ante eum Chlodoveus ejus pater pro cœnobio Mitiacenſi: *Chlodoveus Rex Francorum vir inluſter.* quod diploma ſinceriſſimum hîc recuſum eſt ex Spicilegii tomo v. In Appendice Marculfi formula xxx. *Ille Rex Francorum vir inluſter*, uti & ſequens,
B ac xxxviii. Vidimus originalia primæ ſtirpis inſtrumenta haud minùs triginta, in quibus eadem formula inſcriptionis abſque invocatione legitur, ut in ſubſequentibus diplomatis quilibet obſervare poterit. Perſeveravit hic ritus uſque ad Pippinum Regem, cujus privilegium pro cœnobio Fuldenſi hoc habet initium apud Othlonum: *Pippinus Rex Francorum, vir inluſter*, &c. Eumdem morem retinuit Carolus Magnus, ſed addita aliquando (ſicut & Pippinus) invocatione, uti inferiùs dicemus. Ex his conjicio, in duobus diplomatis Sigiberti Auſtraſiæ Regis, Dagoberti filii, apud Gretſerum [a], invocationem ab ſcriptoribus temerè adjectam fuiſſe: *In Dei nomine Sigibertus Rex Francorum vir illuſtris.* Et, *In nomine Domini Dei & Salvatoris N. J. C. Sigibertus*, &c. nam cetera bonæ notæ eſſe hæc videntur.

a Gretſer. de Divis Bamberg. pag. 530.

C III. Et hæc quidem mihi conſtant de regiis diplomatibus primæ ſtirpis: nam regiarum epiſtolarum paullo diverſa eſt ratio. ſiquidem Merovingici Reges in ſuis epiſtolis aut ſimpliciter Reges ſe dicunt, aut Reges Francorum, ſuppreſſo *illuſtris* titulo. Certè Chlodoveus primus litteras poſt bellum Gothicum ad Epiſcopos datas ita inſcribit: *Dominis ſanctis & apoſtolica ſede digniſſimis Epiſcopis Chlodovechus Rex.* Eodem modo uſi ſunt Childebertus ſecundus & Brunechildis ejus mater apud Cheſnium in epiſtolis xxv. & ſequentibus, ſive cùm Mauricio, ſive cùm Epiſcopis ſcribunt, nomen ſuum paſſim poſtponentes. quod etiam obſervat Sigibertus in epiſtolis lxxi. & lxxix. At ubi præponunt, (quod quidem erga inferioris ordinis homines
D præſtant) addunt *Rex Francorum*, ut patet ex epiſtolis xxxi. xxxiii. & ſequentibus, ubi inſcriptio ſic habet: *Childebertus Rex Francorum viro glorioſo Honorato apocriſiario*, & ſic in aliis. Aliquando tamen, etiam præpoſito nomine, ſolum Regis titulum apponunt edictis: ut, *Childebertus Rex Caëoldo Patri & Euphibio Abbati*, in Spicilegii tomo xii [b]. In ſumma, quando Reges Merovingici (quod etiam de Pippino & Carolo M. dicendum) diplomata ſua Optimatibus vel Epiſcopis inſcribebant, titulum *viri illuſtris* ſæpe omittebant. Ita Dagobertus in ſpecimine noſtro: *Dagoberchtus Rex Francorum viris inluſtribus*, &c. quæ formula etiam ab ejus poſteris uſurpatur aliquando, maximè in Placitis. Ut hîc, *Theudericus Rex Francorum viris inluſtribus, Audoberctho*, &c. item, *Chilperichus Rex Francorum viris inluſtribus*, &c.
E Theodoricus Calenſis in diplomate pro Murbacenſi monaſterio: *Theodoricus viris apoſtolicis Patribus*, &c. Sed tamen aliquando, etiam cùm Epiſcopis vel Optimatibus diplomata ſua dirigebant, ſolitum inluſtris viri titulum retinuerunt.

b Spicil. tom. 12. pag. 103.

IV. Cur verò *inluſtris* ſeu *illuſtris* titulum in diplomatibus primæ ſtirpis Reges paſſim adhibuerint, illud in cauſa videtur, ut auctoritatem ac pondus decretis ſuis adderent mentione ſuæ dignitatis. Illuſtratus quippe inter honoratorum gradus tres, *illuſtrium, clariſſimorum, ſpectabilium*, potior ac magis præcipuus erat: adeò ut Imperatoribus ipſis etiam tribueretur. Unde Theodebertus Auſtraſiorum Rex, eo nomine
F primus, Juſtinianum in epiſtolis ſuis ita ſalutat: *Domino* ILLUSTRI, *inclito ac triumphatori ſemper Auguſto, Juſtiniano Imperatori, Theodebertus Rex*, apud Cheſnium epiſtola xviii. & in duabus ſequentibus: *Domino illuſtri & præcellentiſſimo domino & Patri*, &c. Hic titulus maximè deferebatur Præfectis prætorio, Præfectis urbi, Quæſtoribus, Magiſtris militum, &c. indeque ad Reges Francorum eam dignitatem tranſiiſſe cenſet V. Cl. Carolus Freſnius [c], quòd Chlodoveus acceptis ab Anaſtaſio Imperatore Conſularis dignitatis codicillis, *illuſtris* titulum, qui Conſulibus ceteriſque ſummis Magiſtratibus competebat, tamquam Conſul & Imperii Officialis adſcripſe-

c Freſn. gloſſar. tom. 2. in add.

rit. quod honori Reges tum ducebant, ut ex epistola Sigismundi ad Anastasium A observat idem Fresnius in dissertatione XXIII. ad Joinvilleum. Paucos tamen invenias post Carolum Magnum, qui hunc titulum assumserint, Francorum Reges. tametsi Romani Pontifices [a] usque ad Pium II. eis non raro, itidemque aliis Regibus in epistolarum titulis tribuerunt.

Neque vero Majoresdomus hoc idem elogium, etiam tum, cùm Regibus placebat, sibi arrogare dubitarunt exemplo Regum, ut vel sic omnia regio nomine agere viderentur. Hoc quippe titulo gaudebant Ebroinus, & alii post eum omnes, ut ex actis à nobis hîc editis constat. Quin etiam Comitibus idem titulus sub Merovingica stirpe tribuebatur, cùm ab aliis, tum ab ipsis Regibus. Id probat in primis Marculfus[b]. B *Ille Rex Francorum viro illustri illo Comiti.* nisi fortè quis legendum putet, ut in formula XXXI. Appendicis ad eumdem Marculfum: *Ille Rex Francorum vir inluster illo Comite.* Sed cùm in formula XXX. ejusdem Appendicis Rex Francorum *magnificum* & *fratrem* Comitem appellet; non est quod miremur, si alibi à Regibus Comites vocentur *illustres*. Certè in appendice prædicta ita habent formulæ V. & VI. *Ante illustre illo viro illo Comite.* Quin etiam quidam alii, præter Majoresdomus, hunc titulum sibi tribuerunt, ex actis Chrothildis & Vandemiris, infrà. Postea verò quàm Carolus Magnus adeptus Imperium, *illustris* nomen insuper habuit; aliique ejus exemplo Imperatores ac Reges Francorum: tum demum Abbatibus præcipuis attri- C butus est titulus ille, qui ferè sæcularis antea habitus fuerat. Invenimus tamen in appendice Marculfi formulas [c] duas, in quibus *inlustris* Abbatissa dicitur, forsitan ob claros natales, quemadmodum Chrothildis matrona in suis litteris hîc editis. Et fortassis eodem ævo idem elogium aliquando tributum est illustrioribus Abbatibus. unde sæculo IX. *illustris Abbas Rabanus* apud Lupum [d] Abbatem: & Agobardus epistolam suam inscripsit *Dominis & sanctissimis, beatissimis, viris illustribus, Hilduino sacri Palatii Antistiti, & Walæ Abbati.* Nova collectio Formularum Baluziana: *Domino venerabile inlustrique sagacissimo, sed inlustriore sanctitate & gratiâ Dei pollente, & sacerdotale apice sublimato.* quod de Episcopo dictum existimo. Procedente D tempore *illustrissimi* dicti sunt Episcopi & Romanæ Ecclesiæ Cardinales. Verùm sub Urbano VIII. ut notavit Allatius [e], » cùm *illustrissimi* titulus, qui Cardinalium proprius erat, » communicatus aliis minùs dignis vilesceret; » provisum fuit, ut in posterum Cardinales, exceptis Regibus, *eminentissimi* titulo insignirentur. Cardinales verò » Principes, ut dignitatem tutarentur suam, voluere inter Reges censeri; » neglectoque *eminentiæ titulo, altitudinis* retinuerunt. Sic paullatim degeneravit *illustrissimi*, nedum *illustris* vocabulum, quo nullum ferè quondam illustrius erat, maximè apud Francorum Reges: quos cùm alii passim *excellentissimos* & *præcellentissimos*, dein *Christianissimos* [f], (qui titulus eis maximè à Pippini principatu tribui cœpit) alii *Reges Regum* [g] E appellarent; ipsi unum *inlustris* nomen ceteris præferebant.

V. Quo tempore Pontifices Romani in suarum epistolarum inscriptionibus *Christianissimi* titulum Regibus Francorum sollemni lege probaverint, non satis hactenus fuit observatum. Id verò nos docent acta legationis anno MCCCCLXIX. initæ ab illustrissimo viro Guillelmo Monasteriolensi domino ad Paulum Papam II. jussu Ludovici XI. Francorum Regis: ex quibus actis intelligimus, Pontificem relatis Regi amplissimis gratiis, honorificentissimè de Regibus Francorum, ac de eorum eximiis in sedem apostolicam officiis perorasse; atque significasse æquum sibi videri, ut Rex Francorum in posterum convenienti honoris vocabulo, & quidem singulari ac sibi F proprio, insigniretur, id est *Christianissimi*, quo jam ipse Pontifex uti cœperat, & porro usurum se deinceps pollicitus est. quod alii post eum Pontifices etiam præstiterunt. Ejus facti monumentum habes in fine libri sexti. Invidiosa fuit aliis honorifica hæc appellatio, quam Alexander VI. gentis suæ Regibus Hispanis præ *Catholici* nomine contulisset, nisi illam Francorum Regum merita præripuissent à Paulo II. Quamquam etiam ante Paulum hoc nomen in Francicis Regibus *hereditarium* agnoverat Pius II. in epistola CCCLXXXV. ad Carolum VII. ut in libro V. ad tabellam XXII. fusiùs exponemus. Et quidem communi sensim consensu jam ante annos nongentos

a *Innoc. III. apud Chesn. tom. 5 pag. 706. & seqq. & Pius II. in epist. 385. & alii passim.*

b *Marcul. f. lib. 1. num.* XXXIX.

c *Append. form.* XL. *&* LI.

d *Lup. epist. 5.*

e *Allat. de consensu utriusque eccles. lib 1. cap. 5. num.* XV.

f *V. codicem Carolin. epist. 5. 46. & 55. Joh. Sarisb. epist. 167.*

g *Cang. in Alexiad. pag. 452.*

A (ut mox dicebam) hoc elogium Pippino conceſſum eſt, aliiſque ſubſequentibus: ſed non ſingulari, ut poſtea, prærogativa. Ex his inferre licet, quantum à veteri Merovingorum diplomatum more abhorreat exordium privilegii editi nomine Dagoberti pro Trevirenſi ſancti Maximini cœnobio: quod tamen privilegium pro genuinorum primæ ſtirpis diplomatum ſpecimine & exemplari proponitur ab erudito viro, ſub hac formula: *In Nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. Omnium Chriſtianorum noverit induſtria, qualiter ego Dagobertus Rex potentiſſimus*, &c. Ad cujus exemplum ſi cetera exigantur, decretionem Childeberti, & alia permulta optimæ notæ diplo-
B mata rejicere neceſſe eſt, ut unicum hoc Dagobertinum vindicemus. Si tamen pro genuino habendum ſit, ejus forma ſingularis dicenda eſt: bona, legitima & uſitata ceterorum. De aliis Dagobertini hujus diplomatis nævis, aut certè ſuſpicionis indiciis inferiùs agendum in libro III.

VI. Ineunte regnum ſecundâ ſtirpe, initiales diplomatum formulæ paullulum immutatæ ſunt, nec uniformis eorum ratio ſervata, ut in prima ſtirpe: ſed unicuique Regi, aut una, aut plures formulæ pro diverſo rerum ſtatu ſive dignitatis incremento in uſu fuerunt.

Pippinus ſiquidem, etſi veterem præcedentium Regum inſcriptionem ut plurimum retinuerit; quandoque tamen addidit, *gratiâ Dei*, propterea quòd extraordinario
C modo pervenerat ad regnum. Præmittunt etiam aliqua edita ejus diplomata invocationem, neſcio an vitio Librariorum. Quæ omnia ut clariùs ex ordine exponantur, ea diplomata quæ condidit jam Rex, ab iis quæ Majordomus ſcripſit, diſtinguere juvat. Unum vidi Pippini Majoriſdomûs autographum, quod à Dubleto[a] editum incipit à brevi præfatione, *Summa cura & maxima ſollicitudo*, &c. tum continuatur hoc modo: *Igitur inluſter vir Pippinus Majoremdomus*, &c. Simili modo Placitum ejus hîc editum: *Cùm reſediſſet inluſter vir Pippinus Majoremdomus*, &c. Paullo diverſa eſt formula præcepti pro eccleſia Matiſconenſi: *In Dei nomine Pippinus Major-*
D *domus.* quod præceptum ſincerum videtur. Apud Severtium, qui illud edidit primus, legebatur *Majoremdomus maximus*: cujus loco eruditus Cointius reponit *Majordomus.* fortè legendum erat, *Majordomus vir inluſter.* quæ verba in autographis ita breviata éxſtant, ut vix niſi à peritis legi poſſint. Sequuntur apud Dubletum Pippini Regis diplomata ſeptem, quorum duo prima ſervant priſcum morem: *Pippinus Rex Francorum, vir inluſter.* tertium pro vitioſo habeo, tum propter nomen Conſtramni Abbatis, tum propter appoſitam indictionem, aliaque errata. Quartum cum ſexto & ſeptimo ejuſdem eſt formæ cum aliis duobus. Quintum addit *gratiâ Dei.* Hæc omnia præter tertium (cujus ne quidem apographum reperimus) etiam nunc autographa
E exſtant in archivo Dionyſiano. Hæc verò additio, *gratiâ Dei*, quin genuina ſit, dubitari non poteſt, quandoquidem eam in ſincera Pippini epiſtola, quæ inter Bonifacianas eſt ordine XCVI. legimus in hunc modum: *Pippinus gratiâ Dei Rex Francorum, vir illuſtris, domino ſancto patri Lullo*, &c. Hæc tamen additiuncula perpetua non fuit, ut patet ex præmiſſis, & ex duobus aliis Pippini Regis diplomatibus, quæ ad calcem hujus commentarii proferemus in lucem ex autographis. Plura exſtant alia Pippini Regis inſtrumenta, quorum unum datum eſt anno II. regni ejus pro Martiniana Trajecti ad Rhenum eccleſia apud Cointium, cum veteri inſcriptione: *Pippinus Rex Francorum, vir inluſter.* Alterum eſt apud eumdem Cointium pro ec-
F cleſia Trevirenſi: *In nomine Dei æterni & Salvatoris noſtri Jeſu-Chriſti, Pippinus, divinâ ordinante providentiâ, Rex Francorum.* quo in privilegio, cùm interpolatione non careat addita præter morem indictio; mihi etiam mendoſa videtur invocationis & inſcriptionis forma, tametſi contextûs valori nihil opponendum occurrit. Ejuſdem generis eſt invocatio cum indictione in privilegio, quod exſtat in appendice capitularium, num. XIII. cùm in alio legatur: *In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, Pippinus, divinâ ordinante providentiâ, Rex.* Quidquid ſit, certa ſunt, ſi cetera adſint, quæ veterem ſervant inſcriptionem, *Pippinus Rex Francorum, vir inluſter*; certa item quæ addunt, *gratiâ Dei.* Quæ alio modo efferuntur, aut invocationem præmittunt; ut non ſtatim reſpuenda, ſic examine indigent. Certè quotquot vidimus Pippini

a *Doublet*, pag. 692.

Regis diplomata autographa, nullam invocationem præferunt. A

VII. A prisco etiam ritu non recessit Carolus Magnus, qui patris exemplum imitatus, additamento *gratia Dei* fere perpetuò usus est. In ejus diplomatibus tria consideranda sunt tempora. Primum ab inito regno Francorum ad regnum Langobardicum, scilicet ab anno DCCLXVIII. ad DCCLXXIV. excurrente. Alterum ab eodem anno ad annum DCCC. quo coronatus est Imperator. Tertium inde ad finem vitæ. Primo illo tempore hanc formulam adhibuit: *Carolus gratiâ Dei Rex Francorum, vir inluster*, qualem etiam usurpavit Carolomannus[a] ejus frater. Secundo intervallo hac formula usus est: *Carolus gratiâ Dei Rex Francorum & Langobardorum ac Patricius Romanorum*, addendo sæpissimè, *vir inluster*. B Tertio, *In nomine Patris & Filii & Spiritus-sancti, Carolus serenissimus Augustus, à Deo coronatus magnus & pacificus Imperator, Romanorum gubernans imperium, qui &* (aliis *quin &*) *per misericordiam Dei Rex Francorum & Langobardorum*, in quibusdam tamen litteris invocatione suppressa, nescio an scribarum oscitantiâ. Hanc verò invocationem, etiam ante initum imperium, profert in diplomate, quod exstat in Appendice Capitularium[b] Baluziana sub hac formula: *In nomine Patris & Filii & Spiritus-sancti Karolus serenissimus gratiâ Dei Rex Francorum & Langobardorum, ac Patricius Romanorum.* Et si insolita est invocatio, & vox *serenissimus* in inscriptione; validum tamen est istud Præceptum: & fortasse C scriba de suo invocationem addidit, ut in multis aliis accidit, sive ex imitatione aliorum, seu ex vana interpretatione quorumdam calami ductuum, qui initio veterum diplomatum apponi solent. Ut ut sit, certiora sunt quæ hanc habent formulam: *Carolus gratiâ Dei Rex Francorum & Langobardorum, ac Patricius Romanorum*, addito sæpissimè, *vir inluster*: qualia exstant apud Dubletum, & in Italia sacra[c], atque alibi passim. Formula hæc confirmatur ex tribus epistolis, quas Carolus Magnus sub hoc titulo scripsit ad Leonem Papam III. ad Offam Merciorum Regem, & Baugulfum Abbatem. Interpolata, aut falsa sunt diplomata Caroli apud Dubletum tria, unum pag. 722. *In nomine Dei summi*, &c. ubi fit mentio de Lotharingiæ Duce. alia duo pag. 725. & 727. quorum falsitas vel ex subscriptionibus perspicua est. D Vitiosissimum est quod pro ecclesia Taurinensi adducitur in Italiæ sacræ[d] tomo IV. sub hoc exordio: *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Ego Karolus Magnus, divinâ illustrante clementiâ honore regni & Romanorum Patricius prædignus*, &c. Vitiosum item Trevirense, quod ex Browero refert Cointius anno DCCLXXIV. *In nomine Domini Dei æterni & Salvatoris nostri Jesu-Christi, Carolus divinâ ordinante providentiâ Rex Francorum.* Mendosum denique Bremense, quod Adamus refert in libro I. *In nomine Domini & Salvatoris nostri Jesu-Christi, Carolus, divinâ ordinante providentiâ, Rex.* ubi Incarnationis annus & indictio adduntur: invocatio & inscriptio confictæ sunt ad E modum Ludovici Pii & Lotharii. Legitimum porro illud est quod à particula causali (sicut alia non pauca) post solitam formulam incipit apud Puricellum[e]: *Carolus, gratiâ Dei, Rex Francorum & Langobardorum, atque Patricius Romanorum. Illud namque ad æternam beatitudinem*, &c.

VIII. Quod attinet ad diplomata, quæ Carolus condidit jam Imperator, constat eam formulam, quam mox retuli, *In nomine Patris, & Filii, & Spiritûs sancti, Carolus serenissimus Augustus, à Deo coronatus, magnus & pacificus Imperator, Romanorum gubernans imperium, qui & per misericordiam Dei Rex Francorum & Langobardorum*, esse veram & genuinam. Hanc enim iisdem omnino verbis exhibent non solùm sincera ejus diplomata, qualia sunt tam ea quæ hîc exhibebimus in libro VI. F quàm alibi[f] edita: sed etiam encyclica epistola ad Archiepiscopos missa, quâ rationem ab eis de baptismo exigit, edita in Analectorum tomo I.[g] ubi pro *quidem misericordia*, legendum est, *qui & misericordia*. Hæc porro formula originem sumsit ex solemni acclamatione, quæ Carolo Magno ipso coronationis die facta est in hunc modum: *Karolo Augusto à Deo coronato, magno & pacifico Imperatori Romanorum, vita & victoria*, ut habent Francorum Annales, Eginhardo auctore. qui & addunt: *post quas laudes à Pontifice, more antiquorum Principum adoratus est, ac deinde omisso Patricii nomine, Imperator & Augustus appellatus est.* Idem tradunt alii Francorum Annales.

IX.

a *Vide hîc duo ejus diplomata.*

b *Capitul. tom.* 2. *col.* 1400.

c *Ital. sac. tom.* 4. *col.* 104. & *tom.* 5. *col.* 1562. & *seqq.*

d *tom.* 4. *col.* 1427.

e *Puricell. pag.* 43.

f *Franc-alleu*, *pag.* 298 *Metrop. Salisb. tom.* 2. *pag.* 9. *Monum. Paderborn novæ edit. pag.* 325.

g *Analect. tom.* 1. *pag.* 21.

A IX. Eam Patricii dignitatem Pippino, ejusque filiis Carolo & Carolomanno contulerat Stephanus Papa III. eoque nomine ipsos compellare soliti sunt Romani Pontifices usque ad Leonem III. Sed tamen nullum ex his tribus, Pippino scilicet ejusque duobus filiis, hoc titulo usos invenio, nisi Carolum, qui nec statim ab exordio Francici regni sui, sed ab inito Langobardorum principatu Patricium se dixit in suis litteris, quæ omnes ante id tempus hanc præferunt inscriptionem : *Carolus gratiâ Dei Rex Francorum, vir inluster*, nullâ Patriciatûs mentione factâ. Cujus rei hanc subesse causam existimo, quòd honorarius dumtaxat sine re titulus Pippino ejusque filiis primum à Stephano concessus sit : deinde res ipsa Carolo anno DCC LXXIV. cùm B Rex Langobardorum salutatus, præfecturam Urbis & circumjacentium regionum (quæ ipsamet est Patricii dignitas, ut Fresnius in Glossario rectè probat) ab Hadriano accepit. Hinc est, quòd Gratianus[a] eo anno *Patriciatûs dignitatem* Carolo ab Hadriano concessam memorat : & Hadrianus ipse in epistola ad Bertherium Viennensem Episcopum, quæ ineunte anno DCC LXXV. scripta est, data dicitur[b] *Kal. Januarii, imperante piissimo Augusto Constantino, & à Deo coronato piissimo Rege Carolo, anno primo* PATRICIATUS *ejus*. Duo quidem alia ejusdem rei exempla leguntur in diplomatis ejusdem Caroli pro Parisiacensi nostro sancti Germani cœnobio; quorum unum, tum in Aimoïno nostro mſ. tum in Guillelmi-Parvi editione[c] sic desinit : *ro-* C *borare. Data* VI. *Kal. Aprilis, anno* XI. *regni nostri, &* V. *Patriciatûs nostri. Actum Haristalio in palatio, redintegratum verò Parrhisiis.* Sed hunc locum ex ipso autographo sic restituit Jacobus Brolius : *roborare. Sigillum* (lege *Signum*) *Caroli gloriosissimi Regis. Optatus ad vicem Radonis recognovit. Data* VI. *Kal. Aprilis, anno* XI. *regni nostri &* V. *Actum*, &c. tametsi Brolius, qui duas duplicis Caroli regni epochas haud callebat; supplendam censet vocem *Patriciatûs*, quæ exstat in Aimoïno nostro mſ. & in editis apud Guillelmum-Parvi. Lapsus est opinione vir doctus, sed religiosior fuit Guillelmo, nihil addendo in autographo, cui re vera nihil addendum erat. Neque enim in eo mentio est *Patriciatûs*, aut verò debet esse : & expungenda sunt verba D illa, *redintegratum verò Parrhisiis* : quæ Aimoïni interpolator de suo temerè supplevit. Idem dicendum de altero diplomate, in cujus autographo abest vox *Patriciatus*. Hæc attendant, qui vel instrumenta vetera edunt; caveantque, ne pro veris somnia sua ingerant : vel qui de illis monumentis judicium ferunt, ne propter unam voculam, quæ forsan à Librariis perperam adjecta fuerit, de illorum falsitate pronuntient. Ab illis religionem, ab his æquitatem posco. Nihil ergo ex isto loco confici potest pro epocha Patriciatus, cùm constet vocem hanc in autographis nostris desiderari, & verò abesse debere. De Patriciatûs honore egregius est locus in epistola[d] Hadriani Papæ ad Carolum Magnum, à quo Arichisus Dux *honorem Patriciatûs* petiisse me- E moratur unà cum Ducatu Neapolitano, promisso facto de tonsura & vestibus suscipiendis more Græcorum. *Hæc audiens Imperator, emisit illi suos legatos ad Patricium eum constituendum, ferentes secum vestes auro textas, simul & spatam, vel pectinem; & forcipes, sicut illi prædictus Arichisus indui & tonderi pollicitus fuerat.* Ceterum Patricii titulum Carolus Imperium assecutus omisit, ut ex Eginhardi, aliorumque Annalibus superiùs notabam. Duo tamen loca invenio, in quibus Carolus jam Imperator Patricii nomine afficitur, nempe in binis chartis Willelmi Comitis pro cœnobio Gellonensi, quæ in prima Benedictini Sæculi IV. parte[e] editæ sunt. In prima quippe hæc legitur clausula : *Facta est hæc donatio* XVIIII. *Kal. Januarii fr.* I. *anno* XXXIIII. F *regnante domno nostro Carolo Rege Francorum & Longobardorum, ac Patricio Romanorum, & anno* IV. *Christo propitio imperii ejus.* Ubi hæ notæ, *fr.* I. quibus *feria* I. significari mihi videbatur, forsan nihil aliud designant, quàm *feliciter*. Alia clausula sic habet : *Factâ donatione* XVIII. *Kal. Januarii, anno* XXXIIII. *regnante domno nostro Carolo Rege Francorum & Longobardorum, ac Patricio Romanorum, & anno* IV. *Christo propitio imperii ejus.* Ex quo intelligitur, Carolo Magno imperanti aliquando Patricii titulum fuisse attributum à quibusdam è vulgo Notariorum, qui Cancellariæ stilum non bene callebant. Certè Carolus ipse hunc titulum prætermisit in suis diplomatibus imperatoriis, uti & Ludovicus Pius : cujus tamen Patriciatûs annus IV. memo-

[a] *Dist.* 63. *cap.* 23.

[b] *Hugo Flavin. in Chron. tom.* I. *Labbe pag.* 109.

[c] *Aimoin. lib.* 5. *cap.* 1.

[d] *Sirmund. tom.* 2. *Conc. Gall. p.* 125. *a*

[e] *pag.* 89.

ratur in litteris [a] Eugenii II. pro Barnardo Archiepiſcopo Viennenſi. Sed forſan legendum, *poſt Conſulatum ejus*, ut ſuo loco dicemus [b]. A

X. Quæ hactenus de variis Caroli Magni diplomatum formulis initialibus dixi, non ita decretorio modo aſſumi velim, quaſi ex tripode pronuntiata : cùm inuſitatas aliquando formulas Notarii uſurpare potuerint, qualis eſt hæc Alcuini ſalutatio in epiſtola VII. ad Carolum Magnum : *Domino excellentiſſimo, & in omni Chriſti honore devotiſſimo Carolo Regi Germaniæ, Galliæ, atque Italiæ*, &c. quam inſcriptionem nemo non ſuſpectam haberet, ſi profecta eſſet ab alio auctore. At quæ de Caroli aliorumque diplomatis ſcribimus, hæc tamquam certiora & magis uſitata habenda ſunt. B

XI. Verùm obſervandum eſt, magis fixas ac regulares fuiſſe Caroli Magni diplomatum formulas, quàm ejus epiſtolarum atque Capitularium. Horum enim varia eſt inſcriptio, ut ſubjecta exempla docent, edita à Carolo Imperatore, tribus primis exceptis. Capitula ſelecta anni DCCC. apud Sirmundum [c] : *Carolus gratiâ Dei Rex Francorum & Langobardorum, ac Patricius Romanorum.* & infra [d] : *Karolus, gratiâ Dei Rex, Regnique Francorum rector & devotus ſanctæ Eccleſiæ defenſor atque adjutor in omnibus.* Edictum dominicum [e] : *Karolus, gratiâ Dei Rex Francorum & Langobardorum, ac Patricius Romanorum, dilectis Comitibus*, &c. Capitulare [f] de addendis ad legem Langobardorum, anno DCCC I. *Karolus divino nutu coronatus, Romanorum regens Imperium, ſereniſſimus Auguſtus, omnibus Ducibus*, &c. Epiſtola [g] ejuſdem ad congregationem ſancti Martini : *In nomine Patris, & Filii, & Spiritûs ſancti, Karolus*, & reliqua. Capitulare [h] anni DCCC VI. *In nomine Patris, & Filii, & Spiritûs ſancti, Imperator Cæſar Karolus Rex Francorum invictiſſimus, & Romani rector Imperii, pius, felix, ac triumphator ſemper Auguſtus, omnibus fidelibus*, &c. Breviarium [i] diviſionis theſaurorum ejuſdem : *In nomine Domini Dei omnipotentis, Patris, & Filii, & Spiritûs-ſancti, incipit deſcriptio atque diviſio, quæ facta eſt à glorioſiſſimo atque piiſſimo domino Karolo Imperatore.* Capitulare ſecundum [k] anni DCCC XIII. *Karolus ſereniſſimus Imperator Auguſtus à Deo coronatus, magnus & pacificus, cum Epiſcopis*, &c. Epiſtola [l] ejuſdem ad Pippinum Italiæ Regem : *Karolus ſereniſſimus Auguſtus à Deo coronatus, magnus, pacificus Imperator, Romanorum gubernans Imperium, ac per miſericordiam Dei Rex Francorum & Langobardorum, dilectiſſimo filio*, &c. Hæc formula proximè accedit ad diplomaticam Caroli Magni Imperatoris, cui præmitti ſolet invocatio : *In nomine Patris, & Filii, & Spiritûs ſancti*, uti ſuperiùs adnotabam. Poſteriorem hanc eſſe genuinam demonſtrant diplomata hîc à nobis edita, non ſolùm ex Gallicanis archivis, ſed etiam ex Germanicis : quale eſt illud, quod eruditiſſimus noſter Adolfus Overhamus ex tabulario Corbeiæ-novæ in Saxonia mihi tranſmiſit. Præceptum pro Hiſpanis [m], qui in regnum Caroli confugerant : *In nomine Patris, & Filii, & Spiritûs-ſancti, Carolus ſereniſſimus Auguſtus à Deo coronatus, magnus, pacificus Imperator, Romanorum gubernans Imperium, qui & per miſericordiam Dei Rex Francorum & Langobardorum.* Eodem modo habet diploma pro cœnobio Altahenſi apud Bajoarios in Metropoli [n] Saliſburgenſi. Singulare eſt præceptum de ſcholis græcis & latinis inſtituendis in eccleſia Oſnabrugenſi, datum anno DCCC IV. erudito Carolo Cointio [o] non unam ob cauſam ſuſpectum, quod in ſecunda editione [p] Monumentorum Paderbornenſium nuper ex ipſo (ut putant) autographo vulgatum eſt ſub hac inſolita formula initiali : *In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, Karolus Imperator Auguſtus, Romanum gubernans Imperium, qui & Rex Francorum & Langobardorum, necnon modò dominator & Saxonum.* Cur verò tantopere diſcrepent Capitularium formulæ, tum à ſeipſis, tum à formulis diplomatum; hæ verò magis fixæ ſint ac uniformes : illud in cauſa eſſe puto, quòd Capitularium ſcriptores erant Epiſcopi vel Abbates, qui præſentes aderant conventui, in quo hæc Capitularia condebantur : diplomata autem & præcepta ab iiſdem Cancellariis & Notariis edita, vulgarem ſequerentur ſtilum Cancellariæ, ſub unoquoque Principe ab exordio inſtitutum.

XII. Neque illud animadverſione indignum, quòd in omnibus quæ hactenus viderimus diplomatibus Caroli Magni autographis (vidimus * autem permulta) nomen

a Sæc. 4. Bened. part. 2. p. 567.
b infra cap. 25.
c Sirmund. tom. 2. Conc. Gall. 230
d ibid. pag. 235.
e Baluz. tom. 1. capitul. col. 329.
f ibid. col. 345.
g ibid. col. 413.
h ibid. col. 439.
i col. 487.
k col. 505.
l col. 461.
m col. 499.
n Metrop. Saliſb. tom. 2. p. 9.
o Coint. tom. 6. Annal. pag. 825. & ſeqq.
p Monum. Paderborn. p. 325.
* Vide Specimina.

A Caroli à littera C ubique, ante initum ab ipſo Imperium inchoatur initio cujuſque diplomatis, & in ſubſcriptione, quæ monogrammati adſcribitur. at monogramma ipſum littera K conſtat. Duo tantùm vidi Caroli jam Imperatoris autographa, & in utroque ejus nomen à littera K incipit. Unum eſt Corbeiæ Saxonicæ, imperii anno XIII. quod accuratè effingi, mihique ſubmitti curavit celſiſſimus Princeps Ferdinandus Epiſcopus Paderbornenſis ac Monaſterienſis, vel ſuo nomine ſatis laudatus: alterum eſt archivi ſancti Dionyſii, quod eſt Placitum Aquiſgrani, datum anno imperii X. Prioris ſpecimen habes ſuo loco. In monetis ejuſdem Caroli non ita ſibi conſtant monetarii, aliis C, aliis K præferentibus. Aſt in diplomatibus (ut dicebam)
B ante acceptum imperium conditis, nullum inveni, quod non à littera C incipiat. tametſi monogramma litteram K præfert. Cur autem ab imperio quædam ejus diplomata à littera K incipiant; inde forſan accidit, quòd, acceptâ hac dignitate, hunc characterem prætulerit. Verùm in litteris Caroli Calvi & aliorum Regum & Imperatorum ejuſdem nominis, perpetua & conſtans eſt littera K, tum in inſcriptione, tum in ſubſcriptione & monogrammate. Scio ab hac regula recedere vulgata diplomata Caroli Magni non pauca, quæ à littera K inchoant Caroli nomen in ſua inſcriptione: ſed viderint ſcriptores, qui illa ex autographis eruerunt, an accuratè primum hoc elementum exſcripſerint. Idem dicendum de nomine *Langobar-*
C *dorum*, cujus ſecundam litteram per *a* conſtanter efferunt autographa, non per *o*, ut paſſim in editis. Parva ſunt hæc: ſed in magno Principe nihil negligendum.

XIII. Carolum ordine excipit Ludovicus Pius, cujus quinque ſtatus diſtinguendi ſunt. Quippe fuit is primùm Aquitaniæ Rex vivente patre, tum eo mortuo Imperator ſolus, dein cum Lothario, ſed poſtmodum ab eo diviſus; ac demum poſt exauctorationem in thronum reſtitutus. Rex Aquitaniæ factus, hac uſus eſt formula: *In nomine Domini noſtri Jeſu-Chriſti, Ludovicus, divinâ ordinante Providentiâ, Rex ſereniſſimus Aquitaniæ.* qualis habetur in Actorum noſtrorum tomo [a] V. pro cœnobio Gellonenſi. Alia formula ſine invocatione invenitur in Capitularium appendice, num. XXI. *Ludovicus, gratiâ Dei, Rex Aquitanorum.* Hæc accedit ad formulam Pip-
D pini & Caroli Magni, qui ſe, *gratiâ Dei*, Reges ferebant. Idem poſt Caroli patris obitum Imperator uniformi ritu in diplomatis uſus eſt, ſic exordiri ſolitus: *In nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Jeſu-Chriſti, HLudovicus, divinâ ordinante*, ſeu, *propitiante providentiâ*, aliquando *clementiâ* [b], *Imperator auguſtus*, litteram *H* nomini ſuo ubique præponendo cum W duplici in medio. Hæc formula infinitis exemplis conſtat, quæ in appendice Capitularium, Hiſtoria Trenorchienſi, Miſcellaneis Labbeanis, in Hiſtoria Dionyſiana apud Dubletum, & alibi conſulere licet. Item in Metropoli Saliſburgenſi [c] Ludovici Pii diplomata duo bonæ notæ inveniuntur ſub
E iiſdem formulis, quibus tamen nonnemo inſeruit notam numericam I. poſt *HLudovicus.* Conſule etiam Monumenta Paderbornenſia [d] celſiſſimi Principis Ferdinandi Epiſcopi Paderbornenſis & Monaſterienſis. Eumdem modum ſervavit cum Lothario filio: *In nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Jeſu-Chriſti, HLudowicus, & HLotharius, divinâ ordinante providentiâ, Imperatores auguſti*, quales habentur in libris mox commemoratis, in Spicilegii tomo VIII. [e] in Monumentis Paderbornenſibus [f], atque alibi paſſim. Unde Lotharius in reſponſione ad capitulum III. [g] Querelarum Ludovici Auguſti ait, ſe conſortem totius Imperii à patre conſtitutum, *in omni poteſtate & honore, in omni conſcriptione & nomiſmate.* & Agobardus in flebili epi-
F ſtola ad Ludovicum: *In proceſſu quoque temporis*, inquit, *quotieſcumque aut quocumque imperiales litteræ mitterentur, amborum Imperatorum nomina continebant: poſtea verò, mutatâ voluntate, convulſa ſunt ſtatuta, & de litteris nomen omiſſum eſt.* Id contigit ſub annum DCCC XXIX. cùm à patre diſceſſionem fecit Lotharius. Tunc enim Ludovicus ſolum nomen ſuum, uti antè, litteris ſuis inſcripſit. Immò verò ante illud tempus, etiam cùm Ludovicus & Lotharius conjunctiſſimi erant, aliquando Lotharii nomen in litteris Ludovici omiſſum eſt. Teſtes litteræ duæ in appendice Capitularium, num. LXI. & LXII. quarum unæ datæ ſunt III. *Id. Sept. anno* X. *imperii domni HLudowici*, id eſt anno DCCC XXIII. quo anno Paſchalis Papa Lotharium paterni

a *Sæc. 4. Bened. part. 1. p. 90.*
b *Annales Cointii, tom. 7. pag. 669.*
c *Metrop. Saliſb. tom. 2. pag. 10.*
d *Monum. Paderborn. p. 130. & 131.*
e *Spicil. tom. 8. pag. 138.*
f *Monum. Paderborn. pag. 113.*
g *Walæ vita, lib. 1. cap. 16.*

Imperii consortem iterùm dixerat; alteræ *anno* XII. *imperii.* Tertiæ ejusdem formæ A
litteræ exstant in Spicilegii tomo XII. datæ eodem anno. Denique anno DCCC XXXV. cùm post exauctorationem anno pæcedenti factam restitutus fuisset in thronum Ludovicus, primam item diplomatum initialem formam retinuit, nisi quod non voce *ordinante*, seu *propitiante* usus est; sed REPROPITIANTE : propterea quòd Deum iterum propitium expertus esset in restitutione, quem primæ evectionis auctorem agnoscebat. Hanc autem observationem, quæ nova forsan videbitur nonnullis, probare juvat variis exemplis, quorum unum est in Burgundicis Monumentis apud Perardum[a]; secundum in Miscellaneis Labbeanis[b], tertium in historia Trenorchiensi[c], quartum ibidem[d], sextum in Spicilegii tomo II.[e] præter alia inedita, ex quibus aliqua hìc subjiciemus. Sed nullibi tot & tam indubitata habentur, cum hac sollemni voce *repropitiante*, quàm apud V. Cl. Stephanum Baluzium[f] in gestis Aldrici Episcopi Cenomannensis, ubi leguntur ejus formæ diplomata omnino octodecim. A superioribus formulis diversæ sunt litteræ, quibus Ludovicus Augustus donationes à Pippino & Carolo Magno Ecclesiæ Romanæ factas confirmat, augetque : *In Nomine Dei omnipotentis Patris, & Filii, & Spiritûs sancti, Ego Ludovicus Imperator augustus, statuo.* In his enim insolita est non solùm invocatio, sed etiam verba hæc: *Ego Ludovicus Imperator.* Verùm hæ litteræ receptum Cancellariæ stilum non sequuntur, fortasse quòd extraordinario modo scriptæ sunt, ut in re tanti momenti. Sed sunt qui opponant electiones subsequentium Romanorum Pontificum nihilo minus factas in præsentia Missorum Imperialium, & cum consensu Principum, contra prætensum privilegium harum litterarum. Verùm has defendunt alii auctoritate Leonis Marsicani in Chronico Casinensi, Yvonis & Gratiani in Decreto: quibus adstipulatur cum Baronio & Gretsero, harum litterarum adversus Molineum patrono, Carolus Cointius[g] in Annalium tomo VII.

XIV. A Ludovico Pio ad Carolum Calvum ejus filium veniendum est, cujus tempora in præsenti distinguenda sunt duo : unum regni ab anno DCCC XL. alterum imperii ab anno DCCC LXXVI. s ante imperium adhibuit hanc formulam initialem : *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Karolus gratiâ Dei Rex.* cujus multa exstant exempla in Monumentis Burgundicis apud Perardum, in historia Trenorchiensi, & aliis passim, apud Dubletum, in Spicilegiis & in Capitularium novissima editione. Post acceptum imperium Carolus hanc formulam immutavit in hunc modum : *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Karolus ejusdem Dei omnipotentis misericordiâ Imperator augustus*, apud Perardum[h] & Dubletum[i], in Spicilegii tomo VI.[k] in editis hìc nostris, apud Puricellum[l], & alibi. Hinc Carolo Calvo duo vindicanda sunt diplomata, quæ ex nominis communione tribuuntur Carolo Magno : unum est in historia Trenorchiensi, pag. 190. alterum in Appendice ad Concilia Galliæ Narbonensis, num. 1. Hanc enim, quam mox retuli, inscriptionem exhibent, à Caroli Magni formula longè diversam. Deinde in Trenorchiensi subscribit *Audacher Notarius ad vicem Gozleni* : ex quibus hic Cancellarius, ille Gozleni Notarius fuit. Eadem observatio applicanda est alteri diplomati, quod *Audactus Notarius ad vicem Gardini* recognovisse dicitur, ubi legendum indubiè, *Audacher ad vicem Gozlini.* A Carolo Calvo subsequentes Imperatores acceperunt formulam : *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis*, ut videbimus in capite sequenti.

XV. Ludovici Balbi litteræ hoc initio affectæ sunt : *In nomine Dei æterni & Salvatoris nostri Jesu-Christi, Hludovicus misericordiâ Dei Rex*, apud Chiffletium in historia Trenorchiensi, Baluzium in Appendice Capitularium, & in Miscellaneis Labbeanis : ubi alia charta refertur Ludovico Balbo attributa sub hoc exordio : *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Ludovicus, superni Regis præordinante clementiâ, Rex Francorum.* Sed prima formula communior est, ex qua diploma, quod Ludovico Pio tribuitur apud Dubletum[m], Ludovico Balbo asserendum est. Etsi enim paullo aliter efferatur, nimirum sic : *In nomine Domini nostri Jesu-Christi & Salvatoris Dei æterni* ; illud tamen Ludovici Balbi esse constat ex Wlfardo Notario, qui aliis Ludovici Balbi litteris ad vicem Gozlini subscripsisse reperitur. Et forsan postremi hujus diplomatis

a *Perard. pag.* 19.
b *Miscell. Labbe, pag.* 460.
c *Tournu. pag.* 194.
d *ibid. pag.* 262.
e *Spicil. tom.* 2. *pag.* 138.
f *Baluz. tom.* 3. *Miscell. à pag.* 34.
g *Coint. ad an.* 817. *num.* 6. & *seqq.*
h *Perard. pag.* 154.
i *Doublet, pag.* 807.
k *Spicil. tom.* 6. *pag.* 408.
l *Puricell. pag.* 123.
m *Doublet, pag.* 730.

(Margin letters: A, B, C, D, E, F)

A invocatio ita verbis postpositis corrigenda est : *In nomine Domini Dei æterni & Salvatoris nostri Jesu-Christi,* &c. quam formulam probant specimina & acta inferiùs exhibenda, & ejus litteræ in chronico Centulensi[a].

XVI. Ludovicus Balbi filius paucas admodum litteras edidisse invenitur; plures Carlomannus ejus frater, aliquando more paterno: *In nomine Dei æterni & Salvatoris nostri Jesu-Christi, Karlomannus gratiâ Dei Rex,* ut in appendice Capitularium, num. CXVI. & CXVII. in appendice ad Concilia ecclesiæ Narbonensis, num. II. & tomo VIII. Spicilegii, pag. 352. & 148. ubi pro *Adjutoris* lege *Salvatoris.* aliquando sub hac forma : *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Karlomannus gratiâ Dei Rex,* in
B Capitularium appendice, num. CXV. quo in loco *Ærbertus* notarius est *Norbertus,* qui aliis duobus subscripsit.

XVII. Carolum Crassum remitto in caput sequens, ubi de Imperatoribus agendum. Caroli Simplicis formula est : *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Karolus, divinâ propitiante clementiâ, Rex,* ut in tomo VI. Spicilegii[b] & in appendice ad Concilia Galliæ Narbonensis[c] : aut, *gratiâ Dei Rex,* ut in duplici originali instrumento Germanensi, & apud Dubletum[d]. Sub hoc Principe Regis nomen & auctoritatem usurparunt Odo & Rodulfus seu Radulfus, ob idque varia diplomata nomine suo condiderunt, sed nullâ fermè constanti formulâ usi. Odo quippe sic litteras quan-
C doque orditur in Capitularium tomo[e] II. *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Odo clementia Dei Rex.* Verùm apud Dubletum[f], & in Spicilegii tomo[g] VIII. *In nomine Domini Dei æterni & Salvatoris nostri Jesu-Christi, Odo misericordia Dei Rex.* seu *In nomine Dei, summi & æterni Regis, Odo gratia Dei Rex,* in appendice Capitularium[h]. Aliàs[i] : *In nomine Domini & Salvatoris N. J. C. Odo, divina ordinante clementia, Rex.* seu denique : *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Odo gratia Dei Rex,* hîc. Rodulfus verò hunc propè ritum secutus est : *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Radulfus, divina propitiante clementia, Rex Francorum, vir inluster,* in charta hîc edita : ubi priscum *viri inlustris* titulum revocavit. Eadem formula, omisso *vir*
D *inluster,* reperitur hîc, in Capitularium appendice[k], & apud Beslium[l] de Comitibus Pictavorum. Aliàs, *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, omnipotentis Dei misericordia, Rodulfus Rex Francorum,* in Miscellaneis Labbeanis[m]. tum, *In nomine sanctæ & indivibuæ Trinitatis, Rodulfus misericordia Dei Rex,* in historia Trenorchiensi[n] : ac denique, *In nomine Dei & Salvatoris nostri Jesu-Christi, Rodulfus, divina ordinante providentia Rex,* in iisdem Miscellaneis Labbeanis[o].

XVIII. Non magis constans est Ludovici Transmarini formula. Tria ejus diplomata invenio sub hoc initio : *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Ludovicus, divina propitiante clementia Rex Francorum,* unum in historia Trenorchiensi[p], & duo
E in Bibliotheca Cluniacensi[q] : *divina propitiante misericordia,* ibidem[r], & in historia Arvernensi[s]. Alibi, *divina annuente gratia, Francorum Rex,* in appendice Capitularium[t]. Tertium legitur sub hac formula in Miscellaneis Labbeanis[u] : *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Ludovicus Pacificus, augustus & invictus gratia Dei Rex.* In Bibliotheca Cluniacensi[x] aliud item reperitur ita incipiens : *In nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi, Ludovicus, divina ordinante providentia, Rex.*

XIX. Lotharius Ludovici patris invocationem retinuit tomo VIII. Spicilegii[y], in Bibliotheca Cluniacensi[z], & Miscellaneis Labbeanis[aa] : *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Lotharius gratiâ Dei Rex.* at in alio diplomate pro ecclesia Pari-
F siensi ita incipit in iisdem Miscellaneis Labbeanis[bb] : *Lotharius genitor, genitusque Ludovicus.* qui Ludovicus, secundæ stirpis postremus Rex, vivente patre, consors regni factus est, ut vel inde constat. Apud Marlotum[cc] post invocationem : *Lotharius, divina propitiante,* seu *annuente clementia, Francorum Rex.* Alias Lotharii & patris ejus Ludovici formulas habes in Speciminibus nostris.

XX. Nunc de Regibus tertiæ stirpis agendum est : sed ferè tam varia sunt eorum diplomatum exordia, quàm varia diplomata ipsa. Quædam in specimen referre satis fuerit. Hugo in autographo Laudunensi, cujus specimen & exemplum hîc damus, & apud Labbeum in Miscellaneis * sic præfatur : *In nomine sanctæ & individui*

a *Spicil. tom.* 4. *pag.* 505.
b *Spicil. tom.* 6. *pag.* 411.
c *pag.* 74.
d *Doublet, pag.* 811.
e *Capitul. tom.* 2. *col.* 1518.
f *Doublet, pag.* 210.
g *Spicil. tom.* 8. *pag.* 354.
h *Append. col.* 1515.
i *ibid. col.* 1519.
k *col.* 1536.
l *Besly, p.* 238.
m *Labbe, pag.* 526.
n *Tournu, pag.* 275.
o *Labbe, pag.* 517.
p *Tournu, pag.* 277.
q *Bibl. Clun. col.* 276. 277.
r *col.* 278.
s *Auvergne, p.* 16. & 17.
t *Append. col.* 1537.
u *Labbe, pag.* 532.
x *Bibl. Clun. col.* 275.
y *Spicil. tom.* 8. *pag.* 357.
z *Bibl. Clun. col.* 313.
aa *Labbe, pag.* 536.
bb 538.
cc *Metrop. Rem. tom.* 1. *pag.* 584. & *tom.* 2. *pag.* 10. & 19.
* *Labbe, pag.* 347.

duæ Trinitatis, Hugo gratia Dei Rex. & proximè ante illud: *Hugo, Mediatoris Dei & hominum propitiante misericordia, Francorum Rex.* ubi supplenda videtur invocatio, quæ ita præmittitur in historia Trenorchiensi [a]: *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Hugo divina præordinante clementia Rex.* Attamen in diplomate, quod Eremburgi Suessionensis beatæ Mariæ Parthenonis Abbatissæ concessit Hugo Capetus, adoptato jam in regni consortionem Rotberto filio, ita legitur [b]: *Omnipotentis Dei disponente gratia, Hugo, & gloriosissimus filius suus Robertus Francorum Reges,* &c. Et ex Chartario sancti Germani apud Autisiodorum infra: *In nomine sanctæ atque individuæ Trinitatis, Hugo atque Robertus gratia Dei Reges inclyti,* &c. A

a Tournu, pag. 289.

b Histor. B. Mariæ Suess. pag. 435.

XXI. Rotberti ipsius mira est copia & varietas in præfatione diplomatum, quibus passim præmittitur, uti ab ejus patre, Trinitatis invocatio. *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, divina favente clementia, Rotbertus Francorum Rex clementissimus,* apud Perardum [c]. sive: *Divina providente clementia, Francorum Rex* [d]. seu *gratia Dei Rex,* aut, *divina ordinante clementia Rex; & Rex Francorum semper augustus;* denique *Regis Regum nutu Rex,* apud Dubletum [e]. Ad hæc in Miscellaneis Labbeanis [f]: *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Rotbertus, divina providente clementia, Francorum Rex.* & in duplici autographo sancti Martini de Campis, *divina propitiante clementia Rex.* Nec prætermittendum hoc in loco ejusdem Rotberti diploma pro cœnobio Fructuariensi sub hoc exordio: *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, ego Robertus gratia Dei Francorum Rex,* apud Guichenonem in Bibliotheca Sebusiana [g]. Ubi observandum, nusquam hactenus in regiorum diplomatum exordiis legi (si tamen sanus est hic locus) pronomen *Ego,* quod deinde Henricus Rex induxit in morem. B C

c Perard. pag. 170.

d id. pag. 178.

e Doublet, pag. 827.

f Labbe, pag. 550.

g In Biblioth. Sebus. pag. 175.

XXII. Henricus, Rotberti filius ac successor, itidem à sancta Trinitate initium ducit: *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Heinricus, divina præordinante clementia, Rex Francorum,* in historia Trenorchiensi [h]. seu *divina favente clementia Rex,* in Bibliotheca Cluniacensi [i]. In historia Parthenonis B. Mariæ [k] apud Suessionem ita incipit: *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, ego Henricus, gratia Dei, Francorum Rex.* In hujus diplomatis inscriptione usus est pronomine *Ego,* uti & in plerisque aliis. quæ formula, si non ab ipso traxit originem (nam Rotberti diploma unum hoc pronomine præfixo insignitum modò retulimus:) certè morem hunc ab eodem Henrico in sequentes Reges profluxisse pro comperto habemus. At prorsus singularis est ejusdem Henrici charta pro Parisiensi sancti Martini à Campis ecclesia, ita incipiens: *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Gloriosæ matris ecclesiæ filii noverint,* &c. & post multa prologi more adducta sequitur. *Igitur hæc & hujusmodi, ego Heinricus, Dei gratia, Rex Francorum,* &c. quæ formula superioribus Francorum Regibus prorsus incognita, sed ab Henrico primùm invecta, proximis ejus successoribus quatuor accepta fuit, qui multis in diplomatibus, post invocationem, hanc similemve præfationem adhibent ante nomen suum, ut ex subjectis exemplis constabit. Quamquam aliquando pro veteri more de se pluraliter proloquuntur, quod sæpius in contextu actitant: & ejusmodi præfationibus resectis, morem priscum retinent, ut Henricus in diplomate pro Casa-Dei, cujus invocatio Henrico insolita est, incipitque ab his verbis: *In nomine Domini Dei æterni & Salvatoris nostri Jesu-Christi, Heinricus, Dei gratia, Francorum Rex: Si regia sollicitudo,* &c. Exstat apud Baluzium in appendice ad Lupum. Denique in Spicilegii tomo [l] VIII. unum habetur sub hoc initio: *In Christi nomine, ego Hainricus, gratia Dei, Francorum Rex, notum volo fieri,* &c. D E F

h Tournu, pag. 212.

i Bibl. Clun. col. 1516.

k Hist. de N. D. de Soissons, pag. 436.

l pag. 156.

XXIII. Philippus Trinitatis invocationem retinet, sed aliquando personarum nomina addit: *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, videlicet Patris, & Filii, & Spiritûs sancti. Amen. Ego Philippus, gratia Dei Francorum Rex,* apud Dubletum [m], item in Martiniana historia [n], & in Bibliotheca Cluniacensi [o], ubi alia charta exstat ejusdem: *In nomine Patris, & Filii, & Spiritûs sancti, Ego Philippus Rex Francorum.* ubique *Ego* nomine singulari, paterno ritu contra veterum morem. Non tamen ubique sibi constans est Philippus in designandis divinarum personarum nominibus.

m Doublet, pag. 834.

n Martiniana, pag. 10.

o Bibl. Clun. col. 527.

A nam in triplici instrumento, Martinianæ apud Parisios ecclesiæ concesso, hæc dumtaxat invocatio : *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis*, quam excipit præfatio sat prolixa ante Regis nomen in tribus diplomatis. at in alio post invocationem sanctissimæ Trinitatis proximè sequuntur hæc verba : *Ego Philippus gratiâ Dei Francorum Rex, omnibus tam præsentibus quàm & futuris.* Duo istiusmodi habentur, sed sine pronomine *ego* apud Dubletum [a] : *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Philippus Dei gratiâ Francorum Rex, præsentibus & futuris in perpetuum.* a Doublet, pag. 835. & 837.

XXIV. Ludovici Grossi diplomata non unum invocationis modum præferunt. Nam alia Philippi ejus patris usitatiorem modum ita retinent apud Dubletum [b] & b idem, pag. 841. & 843.
B in Chartario sancti Martini de Campis : *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Patris, & Filii, & Spiritûs-sancti. Amen. Ego Ludovicus Dei gratiâ Francorum Rex.* alia sic : *In nomine Patris, & Filii, & Spiritûs-sancti. Amen. Ego igitur Ludovicus Dei gratiâ Rex Francorum*, apud eumdem Dubletum. In præcitato Chartario post invocationem trium sanctissimæ Trinitatis personarum adhibetur præfatio, quam sequuntur hæc verba : *Hac igitur ratione, spe & devotione, Ego Dei gratiâ Francorum Rex Ludovicus*, &c. Sex ejusdem chartarii diplomata, itemque aliud pro Suessionensi Parthenone sic incipiunt : *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Ego Ludovicus Dei gratiâ Francorum Rex.* quatuor verò : *In Christi nomine, Ego Ludovicus Dei*
C *dispensante misericordiâ in Regem Francorum sublimatus.* Præterea apud Dubletum nonnulla sic ferunt : *In nomine Domini, Ego Ludovicus*, &c. quamquam alia invocatione carent apud eumdem, & in Miscellaneis Labbeanis. Denique exstant apud Dubletum litteræ communi Ludovici & Philippi ejus filii nomine scriptæ : *In nomine Dei & Salvatoris nostri Jesu-Christi, Ludovicus, & Philippus filius ejus, divinâ ordinante Providentia, Reges Francorum.* quod animadversione dignum est : quandoquidem in multis aliis ejusdem Ludovici diplomatibus nomen ac subscriptio Ludovici Junioris ejus filii in Regem coronati legitur sub finem ; sed nullum præterea quod utriusque nomen initio præferat vidisse me recolo. Exstat apud Dubletum [c] diploma Ludovici c ibid. 846.
D VI. sine invocatione, quæ legitur hoc modo in originali : *In nomine Patris, & Filii, & Spiritûs sancti. Amen. Ludovicus Philippi Regis filius, Dei gratia Rex Francorum.* Hic inter primos se patris sui filium dicit in titulo diplomatis sui : quod quandonam ab Imperatoribus factum sit, in sequenti capite expendemus. Ast aliud [d] ejusdem d pag. 848.
Regis incipit absolutè etiam in autographo : *Ludovicus Dei gratia Rex Francorum, omnibus Archiepiscopis*, &c.

XXV. Pleraque Ludovici VI. formulas imitatur Ludovicus VII. cognomento Junior, apud Perardum & Dubletum, in Chartario sancti Martini de Campis, & in historia Parthenonis beatæ Mariæ Suessionensis ; additque titulum, *Dux Aquitanorum*, in variis diplomatis, sed non in omnibus, quæ ante datum Alienoræ libellum
E repudii concessit. Nec plurali numero *Nos* de se loquitur, sed *Ego*, quod à patre & avo accepit. Singularis est ejusdem Ludovici à patre designati Regis charta pro cœnobio Compendiensi hîc edita : *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Ludovicus Regius filius, Dei gratia Francorum Rex designatus.* Unde in sigillo ejus rotundo habetur hæc inscriptio : *Sigillum Ludovici designati Regis.* quale sigillum Ludovicus ejus pater vivente genitore suo habuit. Sed magis singularis est formula ejus initialis in diplomate de libertate electionum in provincia Burdigalensi, quod integrum habetur in Camera [e] Computorum, sub his verbis : *In nomine*, &c. *Ego Ludovicus Junior,* e Regist. Qui es in cælis, pag. 222. & 223.
F *Magni Ludovici filius, Dei gratia Rex Francorum, & Dux Aquitanorum*, &c. Hoc autem diploma conditum est vivente ejus patre, anno M C XXXVII. regni ejus IV.

XXVI. Philippi Augusti diplomata in Spicilegii tomo VII. inducunt *Franciæ* nomen pro vulgato *Francorum*. *Philippus Dei gratia Rex Franciæ.* Itidemque aliud Gisnense [f] apud Chesnium. At in Bibliotheca Cluniacensi legitur aliud hoc modo : *In* f Guisnes, pag. 264.
nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Philippus Dei gratia Francorum Rex. quæ etiam formula in chartario sancti Martini de Campis, & apud Dubletum adhibetur. In Notitia quidem Episcopi Belvacensis [g] Rotbertus dicitur Rex *Franciæ*. At qui se ipse g Montmorency, pag. 12.
in suis litteris Regem *Franciæ* dixerit, nullum invenio ante Philippum Augustum.

XXVII. Ludovicus VIII. hanc formulam præfert : *In nomine sanctæ & individuæ* A
Trinitatis. Amen. Ludovicus Dei gratia Francorum Rex. Noverint universi, &c.

XXVIII. Sanctus Ludovicus tria diplomata sic inchoat in Miscellaneis Labbeanis: *Ludovicus Dei gratia Francorum Rex;* & in plurali numero de se loqui solet pro veteri more. Ita etiam in specimine nostro : *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Amen. Ludovicus Dei gratia Francorum Rex. Notum facimus, quòd Nos*, &c.

XXIX. Nunc agendum esset de litteris Reginarum Franciæ : sed exempla hîc nos deficiunt, nec invenimus nisi tria diplomata, unum Gerbergæ Reginæ Ludovici Transmarini conjugis pro parthenone beatæ Mariæ Suessionensi, hîc editum, sub hoc initio : *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Gerberga gratia Dei Francorum* B
Regina. Alterum Annæ Henrici I. relictæ de villa Unello pro cœnobio Fossatensi, incipiens ab his verbis, si bene recolo, absque invocatione: *Notum sit quòd Ego A. Dei gratia Francorum Regina*, &c. Tertium Adelæ uxoris Ludovici VII. pro Suessionensi parthenone beatæ Mariæ, vulgatum à nostro Michaële Germano in historia ejus monasterii: *A. Dei gratia Francorum Regina, & Willelmus eadem gratia Remensis Archiepiscopus.* Secundum ejusdem Adelæ Reginæ sub eadem forma repræsentat chartarium sancti Martini de Campis superiùs laudatum. Quartum accedit ex Appendice Baluziana ad Concilia Galliæ Narbonensis [a], quod est Blancæ Reginæ, matris sancti Ludovici, in hæc verba : *Blancha Dei gratia Franciæ Regina, universis præsentes litteras inspecturis, salutem. Notum facimus*, &c. Tantum est. C

a *Append. pag.* 151.

CAPUT IV.

I. *Formulæ initiales Imperatorum*; Imperatoris *nomen pro Rege.* II. Regis *pro Imperatore.* III. *Lotharii Imp. formula. an ab eo* Lotharii-regnum *dictum.* IV. *Ludovici II. Imperatoris formulæ.* V. *Caroli Crassi.* VI. *Aliorum Imperatorum.* VII. *Regum, Pippini Aquitaniæ.* D
VIII. *Ludovici Germaniæ.* IX. *Carolomanni Bajoariæ.* X. *Caroli Provinciæ.* XI. *Itemque Bosonis & Ludovici.* XII. *Italiæ Regum.* XIII. *Siciliæ.* XIV. *Angliæ.* XV. *Et Hispaniæ.*

I. TAnta est hujus argumenti amplitudo, ut in varia illud capita distinguere necesse sit, quò major dictis lux & ordo accedat. Ad Imperatores venio, qui Carolo Magno & Ludovico Pio successêre, quos huc rejicere visum est, ut continuam Regum Francorum seriem exponeremus. Sed prius quàm de formulis Imperatoriis agamus, notare juverit, Imperatoris nomen aliquando Regibus tribui, & E
Imperatoribus Regum. quod ne gratis dixisse credar, res exemplis confirmanda est. nam hæc observatio nonnullius momenti est ad eas litteras vindicandas, in quibus Regis & Imperatoris vocabula confunduntur, quales inveniuntur non paucæ apud Hispanos.

Imperatoris nomen Regi tribuitur in excerptis Egberti Eboracensis, cap. VII.[b] *Ut cuncti Sacerdotes precibus assiduis pro vita & imperio domini Imperatoris, & filiorum & filiarum salute orent.* Cùm enim decretum istud pro Anglia conditum sit ab ipso Egberto, non ab ullo canone derivatum; id de Regibus Anglorum interpretari par est. F
Consimili ritu Ædgarus Rex[c] in constitutione se *Anglorum Basileum, Imperatorem ac dominum* dicit. Varia ejusdem acceptionis exempla adducere licet ex libro Lactantii de persecutione, cap. XIX. ubi Diocletianus *veteranus Rex* appellatur ; ex actis sanctæ Othiliæ Virginis & Abbatissæ statim ab initio[d]; vitæ sancti Fridolini Abbatis apud Bollandum[e]; ex Petro-Damiani in opusculo XLVII. cap. ultimo. Et quidem in diplomatibus apud Francos Imperatoris nomen Regi concessum est, ut apud Perardum[f] charta Bettonis Episcopi Lingonensis data dicitur *in anno* XXIII. *regnante domno nostro Karolo Imperatore.* Nempe annus XXIII. regni Caroli Magni convenit cum

b *Spelman. Conc. pag.* 259.
c *ibid. pag.* 432.
d *Sæc.* 3. *Bened. part.* 2. *pag.* 488.
e *Martii. tom.* 1. *pag.* 438. *num.* 30.
f *Perard. pag.* 47.

A cum anno DCC XCI. quo necdum Imperator erat salutatus.

II. Ex adverso Carolus jam Imperator *Regis* nomine donatur in canone secundo Concilii Arelatensis, anno DCCC XIII. celebrati, tametsi in præfatione Concilii dicitur Imperator. Canonis lemma hoc est: *Ut omnes pro Rege ac liberis ejus Deum orent.* & contextus: *Ut pro excellentissimo atque gloriosissimo domino nostro Carolo Rege... Missarum sollemnia.... exsolvere decrevimus.* Eadem ratione Eginhardus in lib. IV. de Miraculis sanctorum Marcellini & Petri *Drogonem* REGIS, id est Imperatoris, *cubicularium* vocat: & passim eo in scripto Eginhardus Ludovicum Pium Regem appellat. Eodem modo *Regis* nomen sumitur in libro I. de vita sancti Odonis Abbatis, B ubi de Euticio agitur. Hinc est, quòd non raro etiam Imperatrices dicuntur *Reginæ.* Sic apud eumdem Eginhardum in libro II. *Obtulit & Regina,* id est Judith Imperatrix, *cingulum suum ex auro & gemmis factum.* Ludovicus Pius in diplomate pro cœnobio Anianensi confirmat locum, qui dicitur Arauria[a], *sicut olim à bonæ memoriæ Ermengarde Regina prædicto monasterio traditum est.* Huc spectat nota chronologica donationis factæ cœnobio sancti Galli apud Goldastum, data XLI. *anno imperii Karoli Cæsaris, die dominico,* III. *Id. Febr.* ubi Goldastus hæc observat. *Ne quem moretur aut suspectum teneat annus quadragesimus primus imperii Caroli, quem hæc charta ponit: cùm annis ipsum non pluribus quatuordecim imperasse constet. Sciendum est enim, scriptores* C *rerum & temporum Caroli, nonnumquam & regni & imperii annos confundere solere; & jam regni, jam imperii nomine complecti. quod & vivente Carolo factum esse præsens charta, quæ sexto anno ante excessum ejus scripta est, confirmat.* Hæc ille. Quamquam (ut ingenuè loquar) singularis est hæc nota chronologica, optima sanè, cùm dies III. Id. Febr. incidat in Dominicam, anno DCCC IX. qui Caroli regnantis annus XLI. erat. Magis vulgare est *regni* nomen ad designandos imperii & regni annos in confuso. Talis est charta Hruadperchti, & alia Folgeri in Traditionum Fuldensium libro I.[b] datæ *anno* XLIII. *regni Karoli gloriosissimi Regis Francorum,* id est anno DCCC XI. qui ejus imperii undecimus erat. Alia Theodardi in libro II.[c] condita *anno* XLII. *regni* D *domni Caroli Regis Francorum.* Aliæ[d] item duæ datæ *anno* XXXVIII. in eodem libro. Porro in his libris litteræ plures leguntur datæ anno II. imperii *Hludovici gloriosi Regis,* &c. ubi *Regis* nomen pro Imperatore accipitur. Quid quod Willelmi Septimaniæ Comitis litteræ[e] consignantur *anno* XXXIIII. *regnante domno nostro Carolo Rege Francorum & Longobardorum, ac Patricio Romanorum, & anno* IV. *Christo propitio imperii ejus.* His præmissis ad formulas initiales, quibus Imperatores post Carolum Magnum & Ludovicum Pium usi sunt, accedo.

III. Postea quàm Lotharius imperium obtinuit solus, rata fuit in ejus diplomatibus hæc formula: *In nomine Domini nostri Jesu-Christi Dei æterni, HLotharius divina* E *ordinante providentia Imperator Augustus.* Id probant tria diplomata apud Chiffletium in historia Trenorchiensi[f]; quatuor apud Dubletum[g], duo in Italiæ sacræ tomo IV.[h] unum in Spicilegii tomo VII.[i] & aliud in tomo VIII.[k] septem in tomo XII.[l] denique (ut alia mittam) unum in appendice Capitularium, num. LIII. Ab hoc Lothario (quod hîc obiter observare licet) dictum esse *Lotharii-regnum* sententia est Reginonis, Annalistæ Mettensis, Sigiberti, & quorumdam aliorum Annalistarum. Repugnant quidam viri docti, maluntque ejus appellationem referre ad Lotharium Regem, ipsius Lotharii Augusti filium: tum quia *regnum Lotharii Regis* dicitur in Capitulis Caroli Calvi, non Lotharii Imperatoris: tum quia cùm Lotharius regnum F Langobardorum, vetus regnum Burgundiæ ferè totum, atque Austriam possederit; tria illa regna, magis quàm unum ex illis regnum-Lotharii cognominari debuisset. Rem explicare videtur Hadrianus Papa II. qui, mortuo Lothario Rege, varias scripsit epistolas, ut regnum ejus Ludovico Imperatori, Lotharii fratri cederet. Prima inscripta est omnibus *Primatibus & gloriosis Comitibus, consistentibus in regno domini Hlotharii quondam Magni Imperatoris, & genitoris domini Hludovici Imperatoris.* Si hoc cognomen regni Lotharii ab Lothario Rege derivatum est; quid hîc attinebat mentionem facere de regno *Lotharii quondam Imperatoris,* cùm proclivius fuisset loqui de regno Lotharii recens defuncti, de cujus regno lis erat? Neque solùm in hac

L

a *Sæc* 4. *Bened. part.* 1. *pag.* 223.

b *Trad. Fuld. pag.* 459. & 479.

c *ibid. pag.* 515.

d *pag.* 458. 461.

e *Sæc.* 4. *Bened. part.* 1. *pag.* 89. & 90.

f *Tournu, pag.* 264. & *seqq.*

g *Doublet, pag.* 741. & *seqq.*

h *Ital. sac. tom.* 4. *col.* 113. 114.

i *Spicil. tom.* 7. *pag.* 184.

k *tom.* 8. *pag.* 141.

l *tom.* 12. *pag.* 107. & *seqq.*

epiſtola Hadrianus hoc loquendi modo uſus eſt : ſed etiam in epiſtola ad Carolum Calvum, eum objurgat, quòd *regnum quondam Lotharii Imperatoris* invaderet : & in alia ad proceres Francorum, conqueritur, quòd idem Carolus *regnum quondam Hlotharii Imperatoris*, quod jure divino Imperatori domino Hludovico debebatur, *ſpretis juramentis* invaſiſſet: ac demum in epiſtola ſequenti Ludovicum Regem Germaniæ laudat, quòd, velut Carolus alterius regni jura, *Hlotharii quondam ſcilicet Imperatoris*, nec invaſit, nec concupivit. An non rectius fuiſſet dicere *regnum Lotharii Regis*, ſi ab eo nomen traxiſſet? Cur ergo, inquis, dicitur Lotharii regnum ea pars, quæ Lothario Auguſto competebat? aut cur epiſtolæ duæ ipſius Hadriani Papæ, una ad Comites Galliæ, altera ad Epiſcopos, inſcribuntur Comitibus, & Epiſcopis *in regno Caroli, & in regno quondam Hlotharii Regis conſtitutis*, in ſuperioribus? Ad hæc in Annalibus Bertinianis, qui per id tempus ſcripti ſunt, regnum Lotharii dici à Lothario Rege conſtat ex iis quæ referuntur ad annum DCCCLXX. ubi Carolus Hadriani Legatos ſuſcepiſſe memoratur, *terribiliter interdicentes ei regnum quondam Lotharii, quod fratri ſuo*, id eſt Lotharii Regis, *Imperatori debebatur*. Certè Hadrianus ipſe in epiſtola ad Comites & primores regni Caroli eos admonet, ut Carolum revocent ab invaſione eorum, quæ Ludovico Auguſto competebant, id eſt quæ erant *in regno glorioſæ memoriæ Hlotharii quondam Regis germani ſui*. Ex quibus intelligimus, regnum Lotharii ſtatim ab obitu Lotharii Regis aliquando ſic dictum à Lothario Auguſto, aliquando à Lothario Rege, appellatione deſumta à nomine poſſeſſoris: quæ appellatio accidentaria ſubinde in propriam tranſiit, aliis ejus originem ad Lotharium Auguſtum, aliis ad Lotharium Regem poſtea referentibus, quæ ad utrumque referenda erat, ſed maxime ad Lotharium filium, cui hoc unum regnum competebat.

IV. Lothario Auguſto in imperium ſuccedens Ludovicus ejus filius, eo nomine II. patris formulam in litteris ſuis retinuit, ut probant ſex ejus diplomata in Spicilegii[a] tomo V. unum item in Capitularium appendice, num. LXXXIII. in quibus omnibus hoc initium legitur : *In nomine Domini Jeſu-Chriſti Dei æterni, HLudovicus divinâ ordinante providentiâ Imperator Auguſtus*. Attamen inſtrumentum Capitularium LXXXII. incipit ab his verbis : *In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, HLudovicus*, &c. Ad hæc in Italiæ[b] tomo IV. & aliis exſtant diplomata ejus non pauca, ubi poſt hæc verba, *Imperator Auguſtus*, additur, *invictiſſimi domini Imperatoris Lotharii filius*, neſcio an ex additione ſcribarum, qui exempla ex autographis tranſſcripſerunt. Quamquam Carolus ejus frater in diplomatibus ſuis eodem additamento uſus eſt, ut inferiùs videbimus.

a Spicil. tom. 5. pag. 369. & ſeq.

b Ital. ſac. tom. 4. col. 788.

V. Poſt Carolum Calvum Ludovici ſucceſſorem, cujus Caroli formulas in ſuperiori capite retulimus, ex ordine venit Carolus Craſſus. Hujus formulas initiales reperio diverſas, at ſemper cum invocatione ſanctæ & individuæ Trinitatis à Carolo Calvo accepta, & in ſubſequentes Imperatores tranſmiſſa. Communior eſt hæc formula initialis : *In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, Karolus divina favente gratia Imperator Auguſtus*, in Spicilegii[c] tomo VII. in Italiæ ſacræ[d] tomo IV. variis in locis, ubi pro *gratia* legitur *clementia*, & apud Sirmundum in Conciliorum Galliæ tomo III.[e] Hanc formulam inito poſt mortem Carolomanni Italiæ regno, ante acceptum Imperium adhibuerat in Miſcellaneis Labbeanis[f] ex Marquardo Frehero: *In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, Carolus divina favente gratia Rex Francorum & Germanorum*. Eadem legitur ſuppreſſis duobus poſtremis verbis apud Puricellum[g] non ſemel : *In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, Karolus divina favente clementia Rex*. At in appendice Capitularium, num. CXIX. habetur iſta : *In nomine Domini Dei æterni & Salvatoris noſtri Jeſu-Chriſti, Karolus divina propitiante clementia Imperator Auguſtus*. In Monumentis Paderbornenſibus[h] legitur, *favente gratia sereniſſimus Imperator Auguſtus*. Exſtat in Metropoli Saliſburgenſi[i] diploma Carolo Calvo perperam attributum, quod eſt Caroli Craſſi, ſub hoc initio : *In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, Carolus divina favente clementia Imperator Auguſtus*. ubi poſt Carolus malè inſeritur *Calvus*. Id patet non ſolùm ex invocatione, ſed etiam ex notis

c Spicil. tom. 7. pag. 185.

d Ital. ſac. tom. 4. col. 595. 596. 790. 1 65.

e Conc. Gal. tom. 3. pag. 521.

f Labbe, pag. 488. & ſeqq.

g Puricell pag. 225. & 230.

h Monum. Paderborn. pag. 263.

i Metrop. Saliſb. tom. 2. pag. 18.

A chronologicis, *anno ab Incarnatione Domini* DCCC LXXXIII. *Ind.* I. *anno imperii Caroli Imperatoris* III.

VI. Caroli Craſſi formulam item imitati ſunt ſubſequentes Imperatores, quantum ex editis eorum diplomatibus mihi colligere licuit. Arnulfus Imperator apud Gretſerum[a] de Divis Bambergenſibus : *In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, Arnulfus divina favente clementia Imperator auguſtus.* Zuentiboldus, *miſericordiâ Dei Rex,* & in Monumentis Paderbornenſibus[b]. Henricus Auceps : *In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, Henricus divina favente clementia Rex,* apud Meibomium[c] poſt Witichindum, & in Monumentis Paderbornenſibus[d]. Otto I. *In nomine ſanctæ & individuæ*
B *Trinitatis, Otto divinâ favente clementiâ Imperator Auguſtus,* apud Papebrochium in Propylæo. Otto II. *In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, Otto divinâ favente clementiâ,* ſeu *divinâ opitulante clementiâ Rex,* in pluribus litteris apud Meibomium. Otto III. in Monumentis Paderbornenſibus[e], *ſupernâ favente clementiâ, Romanorum Imperator Auguſtus.* Henricus II. in novem diplomatibus apud Gretſerum de Divis Bambergenſibus[f]: *In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, Henricus divinâ favente clementiâ Rex.* & poſt coronationem : *Dei gratia Romanorum Imperator Auguſtus.* Ita Henrici, Friderici, & alii Imperatores omnes, aut fere omnes. Illud inſuper animadvertendum, Ottones, Henricos, & Fridericos in more habuiſſe, ut quo quiſque
C ordine eſſet, ſecundus, tertius, quartuſve; in ſubſcriptione deſignaret. At qui id initio diplomatis expreſſerint, paucos invenias ante ſæculum XIII. ut patet ex Metropoli[g] Saliſburgenſi, ubi hæc leguntur : *In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Amen. Fridericus ſecundus divina favente clementia Romanorum Rex, & ſemper Auguſtus, & Rex Siciliæ.* Idem in conſequentibus. Et filius ejus :[h] *Conradus divi Auguſti Imperatoris Friderici ſecundi filius, Dei gratia Romanorum in Regem electus, ſemper Auguſtus, & heres regni Jeruſalem.*

VII. Redeo ad alios Reges, in primis ad Ludovici Pii filios, Pippinum Aquitaniæ, & Ludovicum Germaniæ Reges : ex quibus Pippinus ſic exorditur in Spicilegii
D tomo XII. *In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, Pippinus gratia Dei Rex Aquitanorum.* In hiſtoria Trenorchienſi, & appendice Capitularium idem initium, ſed prætermiſſa invocatione. Aſt in autographo Caunenſi, cujus ſpecimen & exemplum referimus, omiſſa item invocatione : *Pippinus ordinante divinæ majeſtatis gratia Aquitanorum Rex.* uti & in alio diplomate, quod hîc damus, & apud Perardum[i].

VIII. Ludovicus Germaniæ Rex : *In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, HLudovicus divina favente gratia Rex,* in parte prima[k] Sæculi IV. Benedictini, & apud Dubletum[l], cujus autographi ſpecimen in æs incidi curavimus. Alia hujuſmodi exempla ſuppeditat Metropolis[m] Saliſburgenſis, in quorum nonnullis additur, *Rex*
E *Bajoariorum.* Quædam[n] ſic habent : *In nomine Domini noſtri Jeſu-Chriſti Dei omnipotentis, Ludovicus divina favente gratia Rex Bajoariorum :* alia, *divina gratia largiente :* ſed unum ex his[o] mendoſum videtur.

IX. Carolomannus Ludovici filius, & Bajoariorum Rex, patriam formulam imitatus eſt : *In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, Carolomannus divina auxiliante clementia Rex.* qualia duo ejus diplomata habentur in Metropoli[p] Saliſburgenſi. Hinc Carolomanno Bajoariæ Regi, non Pippini Regis fratri, tribuendum eſt diploma, quod exſtat apud Ughellum[q] pro cœnobio ſancti Zenonis, (ſed interpolatum his verbis, *pro anima Pippini avi, & Caroli Martelli patris mei.*) Id conſtat tum ex Re-
F gis nomine, (neque enim Carolomannus Pippini frater umquam Rex fuit) tum ex formula ipſamet alterius Carolomanni Bajoariæ Regis, quæ in illo Zenoniano inſtrumento legitur : *In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, Karolomannus divina favente gratia Rex.* tum ex Notarii ſubſcriptione, quæ ſic habet : *Mandavin. Not. ad vicem Theot. Maiſ. rog.* ubi legendum *Madalvinus Notarius ad vicem Theotmari recognovi,* ut in Metropoli Saliſburgenſi[r]. Denique id confirmatur ex notis chronologicis privilegii Zenoniani : *Datum* II. *Non. Octob. anno* III. *regni Karolimanni ſereniſſimi Regis in Bajoaria, & in Italia* V. *Ind.* XII. ſic enim chronicos characteres adſcribit Carolomannus Rex in loco mox laudato. Ex hac obſervatione colligitur tem-

a *Gretſer. pag.* 520.
b *Monum. Paderborn. pag.* 45.
c *Meibom. pag.* 116.
d *Monum. Paderb. pag.* 224.
e *Monum. Paderbor. pag.* 235.
f *Gretſer. pag.* 65. *& ſeqq.*
g *Metrop. Saliſb. tom.* I. *pag.* 380. *& ſeqq.*
h *ibid. pag.* 228.
i *Perard. pag.* 24.
k *Sæc.* 4. *part.* I. *pag.* 526.
l *Doublet, pag.* 784.
m *Metrop. Saliſb. tom.* I. *pag.* 347. *& tom.* 2. *pag.* II. 12. 13. *& ſeqq.*
n *tom.* I. *pag.* 224. *&* 225. *& tom.* 2. *pag.* 12.
o *tom.* I. *pag.* 224.
p *tom.* 3. *p.* 60. *&* 61.
q *Ital. ſac. tom.* 5. *col.* 590.
r *Metrop. tom.* 3. *pag.* 61.

pus conditi cœnobii Zenoniani apud Veronam : quod ad principatum Carolomanni A Pippini fratris referendum perperam existimant ex illo diplomate interpolato, & malè intellecto.

X. Carolus filius Lotharii I. Imperatoris, idemque Provinciæ Rex, eamdem formulam initialem adhibet atque pater : *In nomine Domini nostri Jesu-Christi, Dei æterni, Carolus divinâ ordinante providentiâ Rex*, addito, *piissimi quondam Lotharii augusti & incliti filius*. qualia exstant diplomata quatuor in Spicilegii tomo XII [a]. & duo in appendice Capitularium. Sed tria sunt in eodem Spicilegii tomo [b] Carolo tributa sub diversa formula, scilicet : *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Carolus gratiâ Dei Rex*. quæ pertinet ad Carolum Calvum, cui hæc diplomata assignanda videntur. B Aliam adhibet Carolus Provinciæ Rex apud Honoratum Bouche [c] : *In nomine omnipotentis Dei & Salvatoris N. J. C. Carolus divinæ providentiæ clementiâ Rex*. Ejusdem etiam Caroli est diploma, quod alii Carolo Magno, Johannes à Bosco [d] tribuit Calvo, pro ecclesia Viennensi.

XI. Boso Provinciæ Rex : *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Boso misericordiâ Dei Rex*, apud Guichenonem [e]. & Ludovicus Imperator ejus filius [f] : *In nomine Dei æterni & Salvatoris N. J. C. Hludovicus, divinâ ordinante clementiâ Imperator Augustus*. Hîc supplendum : *In nomine Domini Dei*, &c. quæ est ipsamet formula diplomatis, quod Franciscus Nouguierius in historia ecclesiæ Avenionensis Ludovico C Pio perperam tribuit, sed Ludovico Bosonis filio vindicat Honoratus Bouchius in historia Provinciæ, & post eum Carolus Cointius. Id confirmatur ex subscriptione Notarii : *Gernerius Notarius ad vicem Alexandri Archicancellarii recognovi*. Alexander is erat Archiepiscopus Viennensis post annum DCCCC.

XII. De Italiæ Regibus non potest certa ferri sententia, propter varietatem formularum, quæ variis in locis, maximè in Italia sacra occurrunt. Primates in Calabria aliquando incipiebant à signo crucis & subscriptione, apud Paulum Æmilium Sanctorium in historia Carbonensis monasterii : ✠ *Signum manûs Alexandri domini terræ Claromontis. In nomine Patris, & Filii, & Spiritûs-sancti, Ego igitur*, &c. pro D sæculo XII. Item aliæ litteræ : ✠ *Signum manûs meæ Hugonis de Claromonte.* ✠ *Signum manûs meæ Gimargæ conjugis suæ. Scientes nos*, &c. Et ne Langobardorum Reges omnino intactos dimittamus, notandum est illis maximè placuisse *excellentissimi* titulum, ut patet ex Edictis, quæ pro nova legum institutione ediderunt. Rotharis, anno DC XLIII. *Ego in Dei nomine Rotharis Rex, vir excellentissimus, septimus-decimus Rex gentis Langobardorum, anno regni mei Deo propitio octavo*, &c. Liutprandus, anno DCC XIII. *robustissimum decessorem nostrum atque eminentissimum Rotharim Regem* vocat. & de seipso hæc habet : *Ego in Dei omnipotentis nomine Liutprand, excellentissimus, Christianus & Catholicus Deo dilectæ gentis Langobardorum Rex*, &c. Ratchisus, anno E DCC XLVI. *Ego divino auxilio fretus Ratchis præcellentissimus & eximius Princeps*, &c. Denique Aistulfus, anno DCC LVI. *Ego Aistulfus præcellentissimus, Catholicus Langobardorum Rex*, &c. Ad has formulas accedunt varia diplomata in Italia sacra : in cujus tomo VIII. plurima exstant optimæ notæ, scilicet in Chronico [g] sanctæ Sophiæ, quæ ceterorum norma censeri possunt. Post Langobardicos Reges Italiam tenuerunt tum Imperatores, de quorum formulis jam actum est, tum Reges, qui ab invocatione sanctæ & individuæ Trinitatis incipere amant, & in inscriptione : *divinâ favente clementiâ Rex*, addito quandoque *Romanorum*. Henricus Rex addit *humilis*, apud Puricellum [h] : *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Henricus, divina favente cle-* F *mentia, humilis Romanorum Rex*. Attamen Berengarius sic habet [i] : *In nomine Domini nostri Jesu-Christi Dei æterni, Berengarius gratia Dei Rex.*

XIII. Non minùs ambiguæ sunt formulæ apud Siciliæ Reges. Rogerii Regis diplomata aliquando incipiunt ab invocatione & anno Incarnationis hunc in modum : *In nomine Dei æterni & Salvatoris N. J. C. anno Incarnationis ejusdem* M C XXXIII. *Ind.* II. *ego Rogerius*, &c. apud Rocchum Pirrum in Sicilia sacra [k], latinæ versionis ex græco. Aliquando sic [l] : *Rogerius in Christo Deo fidelis & potens Rex*, &c. Alio modo [m] : *In nomine Patris, & Filii, & Spiritûs-sancti. Sicut radius solis .... in mense*

a *Spicil. tom.* 12. *pag.* 120. & *seq.* & *pag.* 125.
b *pag.* 124. 126. 127.
c *Hist. de Provence, tom.* 1. *pag.* 729.
d *Vienna antiq. pag.* 55.
e *Hist. de Provence, tom.* 1. *pag.* 766.
f *ibid. tom.* 1. *pag.* 781.
g *Ital. sac. tom.* 8. *col.* 561. & *seqq.*
h *Puricell. pag.* 534.
i *id. pag.* 266.
k *Sicil. lib.* 3. *pag.* 392.
l *ibid. pag.* 295.
m *pag.* 295.

A *Maii*, VII. *Ind. sedente me Rogerio magno Rege*, &c. Denique aliquando, more alio-
rum Regum, ut Rogerius Rex, Comitis Rogerii filius[a]: *In nomine sanctæ & indivi-
duæ Trinitatis. Amen. Rogerius Dei gratiâ Siciliæ, Calabriæ, & Apuliæ Rex. Regiæ li-
beralitatis*, &c. Alii sive Episcopi, seu Optimates, non raro ab invocatione & anno
Incarnationis exordium ducebant[b]: aliquando ab orbe condito[c].

XIV. Ad Anglorum Reges quod attinet, inconstantes sunt etiam eorum formulæ
initiales, pleræque heteroclitæ. Quædam incipiunt ab his verbis: *Regnante in perpe-
tuum Domino nostro Jesu-Christo, ac cuncta mundi jura justo moderamine regenti, ego Offa
Rex Merciorum*, &c. in Monastico[d] Anglicano. quæ ferè formula est Concilii Clo-
B veshoviensis, & Kenulfi Regis, cujus diploma sic incipit ibidem[e]: *Regnante in per-
petuum omnipotente Deo & Domino nostro Jesu-Christo, Ego Kenulfus Rex Merciorum*.
quod diploma recognitum est ab anonymo Rege. Anno DCC XVI. *Ethelbaldus divinâ
dispensatione Rex Merciorum, omnibus Catholicæ Fidei cultoribus salutem perpetuam*, apud
Ingulfum[f]. Item anno DCC XCIII. *Offa Rex Merciorum, omnibus per universum regnum
Merciæ philochristis salutem perpetuam*, apud eumdem Ingulfum[g], qui alias aliorum
Regum formulas refert, in quibus Reges Merciorum passim præferunt *salutem*. Ita
Kenulfus[h], & Witlasius[i], ita Bertulfus[k], cujus hæc formula: *Bertulfus Rex Merciorum
venerabili patri domino Siwardo Abbati Croylandiæ, omnibusque fratribus suis monachis
C ejusdem monasterii, præsentibus & futuris, salutem in Domino sempiternam.* Successor
ejus[l]: *Beorredus, largiente Dei gratiâ, Rex Merciorum omnibus provinciis & populis
earum universam Merciam inhabitantibus, & Fidem Catholicam conservantibus, salutem
sempiternam in Domino nostro Jesu-Christo.* Denique Edredus Rex[m]: *Pax in summæ Tri-
nitatis nomine, Patris, & Filii, & Spiritûs-sancti. Amen. Ego Edredus Rex terrenus sub
imperiali potentia Regis sæculorum, æternique Principis magnæ Brittanniæ gerens imperium,
universis Christianis, tam & præsentibus, quàm posteris, salutis beneficium in auctore salu-
tis.* Hæc ex Ingulfo idcirco refero, quòd hæc diplomata præ ceteris indubitata vi-
deantur. Sed quid magis insolitum legi potest, quàm sancti Eduardi Regis & Con-
D fessoris hoc exordium? *In onomate summi Kyrios omnia jura regnorum gubernantis*[n], &c.
A Labaro incipiunt diplomata Ethelredi Regis, anno M IV. Canuti Regis, & Wil-
lelmi Conquæstoris, in Monastico Anglicano[o]: quod etiam usurpavit Wlstanus
Episcopus Wigorniensis.

XV. Superest agendum de Hispaniæ Regibus, quorum pauca diplomata omni ex
parte sincera nobis reliquit Maurorum infestatio. Exstat apud Dubletum[p] charta
Adefonsi sub hoc initio: *In nomine Domini. Amen. Sicut in omni contractu*, &c. *Qua-
propter Ego Adefonsus Dei gratiâ totius Hispaniæ Imperator*, &c. cujus diplomatis spe-
cimen ex autographo damus. Alia quatuor apud Yepesium[q] incipiunt ab hac for-
E mula: *In nomine Patris, & Filii, & Spiritûs-sancti ab utroque procedentis*, &c. Deni-
que alia exstat in hæc verba: *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, & beatæ Mariæ.*
Hæc in specimen sufficiant.

a *pag.* 502.
b *pag.* 390. 391. 485. 633. *&c.*
c *lib.* 4. *pag.* 67.
d *Monast. Angl. tom.* 1. *pag.* 28.
e *pag.* 101.
f *Ingulf. fol.* 484. *verso.*
g *id. fol.* 486.
h *ibid. verso.*
i *fol.* 487.
k 488. *verso.*
l *fol* 491. *verso.*
m *fol.* 497.
n *V. Doublet*; *pag.* 831.
o *Monast. Anglic. tom.* 1. *pag.* 218. 258. 265. 276. 288. *&* 126.
p *Doublet, pag.* 891.
q *Yepes. tom.* 4. *script.* 19. *tom.* 5. *script.* 3. 4. *&* 14.

CAPUT V.

F I. *Privatorum formulæ initiales variæ pro Notariorum genio.* II. *Apud Francos.* III. *Alamannos.* IV. *Germanos*, V. *& Italos.* VI. *Formulæ pro singulis locis ferè uniformes.*

I. SI publicorum instrumentorum sollemnes formulas habuissent veteres, non esset nobis hac de re magnopere satagendum. Nunc autem adeo ex Notariorum ingenio & arbitrio pendebant omnia, ut nullis fere legibus aut vulgaribus formulis tenerentur. Edidit quidem Marculfus monachus Formularum libros duos, sed quos ex variis actis in communem formam redegerat, nulla publica auctoritate receptos. Inest tamen in veteribus instrumentis nescio quis genuinus character, quem

faciliùs animo ſentiunt litterati homines, quàm verbis exprimunt. Et in regalibus A quidem litteris major ſervata eſt ſtili æqualitas, ut ex dictis patet, quàm in privatis, de quibus hîc agendum nobis incumbit.

II. Hæc inſtrumenta paſſim incipiunt ab invocatione, aliquando ab inſcriptione; non raro etiam abſque invocatione & inſcriptione à particula cauſativa ſeu illativa; aliquando ab anno.

Apud Marculfum has invenio invocationes pro Francis: *In Dei nomine. In nomine Domini. Ego in Dei nomine*, in Notitiis poſt Marculfum. Ab inſcriptione inſtar epiſtolæ: *Domino ſancto ill. Epiſcopus*, &c. *Domino fratri illi ille. Domino verè ſancto atque ſedulâ oſtenſione, patentibus virtutum miraculis, Chriſti remuneratione fulgenti oratorio ac* B *cellulæ*, &c. A particula cauſativa ſeu illativa: *Oportet enim*, in formula prima variorum. *Quidquid enim*, in lib. II. cap. VII. & XIV. apud Marculfum. *Ideoque placuit*, in lib. II. cap. XXIV. tametſi ſubintelligenda videtur inſcriptio in lib. I. cap. II. & cap. XIII. Denique ab anno ſic: *Regnante in perpetuum Domino noſtro Jeſu-Chriſto. anno illo, regnante illo Rege, ſub die illo, ego ille*, apud Marculfum in lib. II. cap. XVII. & in formulis veteribus, lib. I. cap. XI. & in appendice Baluziana: *In nomine Patris, & Filii, & Spiritûs-ſancti*, &c. teſtamenta ſancti Eligii [a] & Ingoaræ [b] in Actis Benedictinis. Teſtamentum item ſancti Aredii Abbatis [c] ab eadem invocatione incipit, & à chronologicis notis. Aldegardis nobilis femina in Chartario Celſinianenſi mſ. cu- C jus copia à viro clariſſimo Boucheto nobis facta eſt: *Ego enim in Dei nomine, Dominicus*, &c. Item, *Sacroſanctæ Dei eccleſiæ, quæ vocatur Celſinanias*, &c. paſſim. Ex magnatibus notanda eſt charta Hugonis Magni apud Beſlium [d] in libro de Comitibus Pictavenſibus: *In nomine ſummi & æterni Salvatoris Domini noſtri Jeſu-Chriſti, Hugo excellentiſſimus Francorum Dux & Marchio*, &c. Aliam ejuſdem ſub alia formula vide ſis apud eumdem Beſlium [e].

III. Apud Goldaſtum per ſæculum VIII. & IX. apud Alamannos: *In Dei nomine: In Chriſti nomine: In nomine Domini noſtri Jeſu-Chriſti: In nomine Domini Dei æterni: In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis: In nomine Patris, & Filii, & Spiritûs-ſancti:* D *In nomine Dei ſummi, Ego itaque in Dei nomine*, &c. Inſcriptio: *Sacroſancto monaſterio ſancti Galli, Domino ſacroſanctæ baſilicæ*, &c. Particula cauſativa ſeu illativa: *In Dei igitur nomine: Chriſti enim*, ſeu *igitur favente clementiâ*, &c. Hæc ex Goldaſto in tomo II. rerum Alamannicarum.

IV. Quæ formulæ apud Germanos maximè obtinuerint, colligitur ex libris tribus Traditionum Fuldenſium optimæ notæ, quorum duo primi libri ſæculum IX. vix excedunt. Uſitatior eſt formula: *Ego in Dei nomine, Ego itaque in Dei nomine.* Exſtat pag. 478. charta incipiens ab anno ſic: *Anno dominicæ Inc.* DCCC XXXVIII. *Ind.* I. &c. Alia pag. 541. *Anno dominicæ Inc.* DCCC XXV. *Ind.* III. &c. Item aliæ pag. 744. & E 745. Minùs uſitata eſt hæc pag. 542. *In nomine ſanctæ Trinitatis, & ſancti Petri, & ſancti Stephani Protomartyris.* Precariæ (non rarò etiam chartæ donationum) in epiſtolæ formam redactæ ſunt, tam apud Francos, quàm apud Germanos & Alamannos, ut, *Sacroſancto monaſterio*, ſeu, *Sacroſanctæ baſilicæ, quæ eſt conſtructa in honore*, &c. *Domino ſancto, ac venerabili baſilicæ*, &c. quæ formulæ paſſim reperiuntur apud Goldaſtum in tomo II. ac III. rerum Alamannicarum, in Traditionibus Fuldenſibus, apud Perardum in Burgundicis Monumentis, & in Actis Aldrici Epiſcopi Cenomannenſis, qualis eſt hæc [f]: *Domino venerabili eccleſiæ Cenomanicæ clero Domnolus Epiſcopus.* quæ eſt charta traditionis; ſequens verò precariæ [g]: *Domino ſancto ac vene-* F *rabili baſilicæ ſanctorum Gervaſii & Protaſii*, &c. Alias ejuſdem formæ in ſubſequentibus [h] habes.

V. Non hinc pedem antè movere licet, quàm aliquid ſimiliter de privatorum formulis in Italia uſitatis obſervavero. In multis exemplis, quæ habentur in Chronico ſive potius Chartario Beneventani monaſterii ſanctæ Sophiæ pervetuſti, uſitata eſt hæc formula [i]: *In nomine Domini Dei Salvatoris noſtri Jeſu-Chriſti offero*, &c. *concedo*, ſeu *concedimus*, &c. *Nos Pandolfus*, &c. Quidam ab invocatione, *Domini æterni* [k]. Alii inſuper [l]: *& in nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis.* Alii denique ſic [m]: *In*

a *Sec.* 2. *Bened. pag.* 1091.
b *Secul.* 3. *Bened. part.* 2. *pag.* 616.
c *Analect. tom.* 2. *pag.* 48.
d *Beſly, pag.* 241.
e *pag.* 239.
f *Baluz. tom.* 3. *Miſcell. pag.* 18.
g *ibid. pag.* 154.
h *pag.* 158. & *ſeqq.*
i *Ital. ſac. tom.* 8. *col.* 583. & *ſeq.*
k *col.* 699. &c.
l *col.* 702. & *ſeq.*
m *col.* 588.

A *nomine Domini Dei Salvatoris nostri Jesu-Christi ejusque sanctissimæ Genitricis*, &c. Huc per-
tinet illa Anselmi Episcopi Mediolanensis apud Puricellum[a]: *In nomine sanctæ sempi-*
ternæque & individuæ Trinitatis, & sancti Sepulchri Domini nostri Jesu-Christi. Nonnulli
post invocationem ordiuntur à chronologicis notis, id est, ab annis, sive Christi,
sive Principum suorum. Exempla passim occurrunt in litteris Episcoporum[b] atque
etiam Ducum[c]. Hæc autem initiandi ratio passim occurrit in egregio Chronico, seu
Chartario Casauriensi ms. ex quo exempla quædam occurrunt in eodem Chronico,
quod pridem typis vulgatum est in Spicilegii tomo V. In Chartario ms. occurrit
primo loco: *In Dei nomine regnantibus Dominis nostris Karolo, & Pippino filio ejus,*
B *piissimis Regibus Francorum & Longobardorum, sed & Patriciis Romanorum, anno regni*
eorum in Italia Deo propitio XII. *&* V. *Sed & temporibus Dompni Ildeprandi Ducis Spo-*
letinorum, anno Ducatûs ejus XII. *mense Junio, per Indict.* VIII. *Ideo constat me Pessido*
vendidisse, &c. & folio secundo: *In Dei nomine, ab Incarnatione Domini nostri Jesu-*
Christi anno DCCCC LXXVI. *imperante Dompno Ottone divinâ providentiâ Imperatore au-*
gusto, anno imperii ejus Deo propitio VIIII. *mense Mad. Ind.* IIII. *Ideo constat me*, &c.
Exempla sunt ejusmodi sexcenta. Unicum ex his insuper afferam, quod legitur in
ejusdem Chartarii parte prima: *In Dei nomine, ab Incarnatione Domini nostri Jesu-*
Christi anno DCCCC XCV. *mense Junio, Indict.* XIII. *Idcirco ego Transarico Saligo, filio*
C *quondam Racteri ex natione Francorum, bonâ & spontaneâ meâ voluntate secundum meam*
Saligam legem, per festucam & andelaginem super cultellum & guasonem, & per hanc
chartulam vendidi & tradidi Sisenando Saligo, &c. ubi *Saligi* nomine intelligitur homo,
qui lege Salicâ vivit. Paullo aliis verbis conceptus est libellus dotis ibidem, oratione
conversâ ad sponsam: *In Dei nomine, dulcissima sponsa mea Helegrina, ego enim Fol-*
radus filius quondam Eriperti ex genere Francorum, & modò habitator sum in pago Pin-
nensi. Dum non est incognitum, qualiter per voluntatem Dei, vel parentum quondam tuo-
rum te desponsavi, &c. De Italis hactenus.

VI. Hæc omnia dum apud me reputo, venit in mentem, quibusque ecclesiis ac
D monasteriis, quæ suos habebant Notarios, Cancellariosve, suas fuisse precariarum,
præstariarum, donationum & venditionum formulas communes & usitatas: & quas
primi cujusque loci Cancellarii induxerant, eas alii subinde imitarentur. In quibus-
dam tamen rebus ubique receptæ erant formulæ uniformes, ut in monasteriis nostris
de oblatione puerorum, quæ sollemnibus verbis eadem ubique fiebat. Ejus formulas
noster Acherius in Notis ad Lanfrancum[d] refert ex ms. codice Remigiano, omnino
similes illi, quam Smaragdus habet in Commentario super Regulam[e] S. Benedicti.

a *Puricell. pag. 481.*
b *Ital. sac. tom. 8. col. 698. & seqq.*
c *col. 711. 713. &c.*
d *Nota ad Lanfranc. pag. 363.*
e *Smaragd. in cap. 39. Reg. S. Bened.*

E

CAPUT VI.

I. *Numerus pluralis pro singulari in prima persona.* II. *A Merovingicis Regibus usitatus, contra Papebrochium.* III. *etiam à privatis.* IV. *Laus sui ipsius in veteribus chartis.* V. *Tituli compellatorii Regum, Reginarum, eorumque liberorum.* VI. *Majestatis titulus Papæ, Archiepiscopis, aliisque nonnullis tributus.* VII. *Papæ & Episcoporum tituli compellatorii & honorifici.* VIII. *Regum Francorum elogia quædam.*

F

I. AB initialibus diplomatum formulis progredior ad stilum contextûs, in quo primum venit examinandum id, quod vir doctus asserit in Propylæi sui num. 34. scilicet *Regem Dagobertum* in San-Maximiano diplomate, *de seipso nonnisi in numero singulari loqui: nec ullum*, inquit, *hactenus diploma reperi satis sincerum, quod persuadeat antiquiorem aliquem Regem Francorum, vel ipsummet Dagobertum, aut filios ejus, Sigibertum & Chlodoveum, plurali numero usos fuisse in diplomatis scribendis. adeo ut ea loquendi forma credi possit primum suum initium sub Dagoberti nepotibus habuisse: si tamen satis certa sunt etiam illa instrumenta, quæ sub eorum habentur nominibus.* Hæc eru-

diti viri ſententia : à qua penitùs recedere me compellunt indubitatæ litteræ, quæ A cum ante, tum poſt Dagobertum à Regibus noſtris plurali numero editæ ſunt : atque ob eam etiam rationem ſuſpectum habere licet ſancti Maximini diploma ab ipſo tantopere venditatum, quòd Dagobertus in eo de ſe loquatur numero ſingulari.

II. Quippe Chlodoveus Magnus, tum in epiſtolis, tum in diplomatibus ſuis, pluralem ſibi numerum tribuit, exemplo Imperatorum aliorumque Regum, eo ſuperiorum, aut ipſi æqualium : quos inter Oſtrogothorum Reges hunc loquendi modum apud Caſſiodorum perpetuo affectaſſe inveniuntur. Nec ab regio illo more deſcivit (ut mox dicebam) Chlodoveus Magnus in epiſtolis ſuis, quarum omnium inſtar eſt illa, quam ad Epiſcopos poſt bellum Gothicum ſcripſit, in qua plurali ſem- B per numero de ſe loquitur, *ingrederemur, præcepimus, in pace noſtra, populus noſter*, excepto quod in fine habet, *Orate pro me*. Eamdem formam ſervavit in diplomatibus, ut probat Mitiacenſe, quod in Spicilegii tomo v. vulgatum eſt, in quo Chlodoveus utitur his verbis, *concedimus, tradimus, præbemus*. tametſi ſicuti ſuperior epiſtola, pronomine ſingulari hoc diploma ita concluditur : *Ita fiat ut ego Chlodoveus volui*. Ejus veſtigiis inſtitêre Theodericus, Childebertus, & Sigibertus Reges in vulgatis eorum epiſtolis ; in quibus idem procul dubio loquendi modus, atque in diplomatibus ſervatus eſt ; idque à poſteris obſervatum uſque ad tempora Henrici I. Francorum Regis, qui pronomen *ego* (quod Carlovingi penitùs abjecerant) & ſingularem nume- C rum reduxit in morem, & poſt eum Philippus, tum uterque Ludovicus VI. & VII. ut in ſuperiori capite III. obſervabam. Conſtantem pluralis numeri uſum abunde confirmant ſincera Merovingicæ ſtirpis diplomata, ad calcem hujuſce operis adſcribenda : quibus adjungere licet edictum Childeberti III. Francorum Regis (ut hîc omittam non ſemel memoratam Decretionem [a] Childeberti I. ſuo & Optimatum nomine pluraliter ſcriptam) in confirmationem Ephibii Abbatis teſtamenti : quo in Edicto [b] Childebertus ita de ſe loquitur : CHILDEBERTUS *Rex Caeoldo Patri .... Edictum noſtrum ... ſuperſcripſimus ... noſtrâ auctoritate ... fiſco noſtro .... noſtram gloriam ... à nobis conceſſo. Hoc Edictum ego Childebertus regno meo in anno tertio conſtitutum roboravi*. D Ex quibus omnibus intelligimus, Reges primæ ſtirpis pronomine *Ego* uſos aliquando, ſed dumtaxat in ſubſcriptione nominis, quod in diplomatibus Merovingorum ſolus adhibuiſſe videtur Chlodoveus Magnus. Nam Theodericus Chlodovei II. filius, qui in ſubſcriptione à ceterorum more recedit, hoc quidem pacto ſubſcribit : *In Chriſti nomine, Theudericus Rex ſubſcripſi* ; at pronomen *ego* neutiquam præmittit, nec ullus (quem ſciam) Carlovingorum ; rarò Capetii ante Henricum Regem, qui ſingularem numerum, & cum prænomine *ego* paſſim in ſe tranſtulit. Inter Carlovingos tamen intruſos invenitur Radulfus ſeu Rodulfus Rex, qui in litteris [c] pro cœnobio Bleſenſi, anno DCCCC XXIV. datis ita incipit : *Ego Radulfus Rex,* E *cæleſtibus dictis admonitus*, &c. cujus rei quædam exempla forſan in Carlovingis alia reperies. Ad hæc Carolomannus, Caroli Magni frater, in diplomate pro ſancto Dionyſio, cùm plurali modo de ſe ſemper loquatur, habet tamen, *bonæ memoriæ genitore meo*. Et Carolus Magnus in litteris ſuis, quas ex Chartario ſancti Michaëlis agri Virdunenſis huc retulimus, *circa genitorem meum, & circa me*.

III. Jam verò in chartis hominum privatorum, regnantibus Meroveadis, pluralis numerus pro ſingulari nonnumquam adhibetur, veluti in regiis. Sic in teſtamento ſuo Aredius Abbas Attanenſis, regnante Sigiberto I. cùm poſt invocationem orſus ſit à pronomine *ego*, in conſequentibus plurali numero perpetuò de ſe loquitur, F præterquàm in ſubſcriptione : *Ego Aredius*, &c. Sic etiam Ephibius itidem Abbas teſtamentum ſuum ita inchoat : *Ego Ephibius teſtamentum de rebus meis trado* ; perſequitur verò in hunc modum : *Tradimus quæ à domino noſtro glorioſo Childeberto pro ſervitio noſtro adquiſivimus ... confecimus ... ſororis noſtræ ... teſtamento noſtro inſeruimus*. Contra ſoror ejus Rufina in litteris donationis ſemper abſtinet à plurali. Miſta eſt ex ſingulari & plurali numero in eodem commate formula Cauſoini apud Goldaſtum [d] in hunc modum : *Nos verò Cauſonus conſtat me dare*, &c. tum infra : *Et ſi quis (quod non credimus) aliquis aliquando heredis meus*, &c. Pertinet quidem hæc charta ad ſæculum

a *Apud Bignon. in lib. legis Salicæ pag. 83. & in nova Capitul. edit.*

b *Spicil. tom. 12. pag. 101.*

c *Sæc. 4. Bened. part. 2. p. 246.*

d *Gold. tom. 2. rerum Alam. p. 48. & tom. 3. p. 65.*

A culum VIII. ſed ejus formula tanto mihi viſa eſt dignior obſervatu, quanto inuſitatior. Mitto alium morem inducendi numerum pluralem pro ſingulari ſecundæ perſonæ; qui mos etſi à ſæculo V. receptus eſt, ut patet ex Ennodii, aliorumque ſubſequentium epiſtolis, puta Aviti ad Chlodoveum Magnum, Aureliani ad Theodebertum & Caſſiodori[a] formulis; raro tamen in diplomatibus veteribuſque chartis (ſi tamen umquam) adhibitus eſt.

IV. Longè inſolentior nonnullis videatur hic loquendi modus, quo chartarum auctores ſeipſos immodice laudant. Willelmus Partenacenſis in charta pro cœnobio Angeriacenſi apud Beſlium[b] de Comitibus Pictavorum: *Hic igitur ego Willelmus, ge-*
B *neroſitatis maximæ ditatus*, &c. Exſtant hujus generis exempla non pauca, etiam de Epiſcopis, in Chartario Brivatenſi, ubi hæc legimus: *Pontius, divinâ annuente gratiâ, Comes eximius Gaballitanenſis telluris, necne Forenſis patriæ, vitâ & moribus præclarus, ingenio excellentiſſimus*, &c. Idem de ſe teſtatur Stephanus Claromontenſis Epiſcopus, *Præſul eximius, vitâ & moribus præclarus.* Quo minùs mirandum eſt, Adalardum, ejuſdem ſedis Pontificem, mentionem facere *ſerenitatis* ſuæ, quem titulum Imperatores ac Reges ſat habuerant ſibi tribuiſſe: hic verò, *adierunt ſerenitatem noſtram*, inquit in charta, quam *opuſculum* ſingulari nomine appellat. Præter hunc Gauzlinus Tullenſis Epiſcopus, anno DCCCCXXXVI. in charta pro cœnobio ſancti Apri,
C eodem vocabulo uſus eſt, *ſerenitati noſtræ*, ex archivo ſancti Apri. Hos loquendi modos in Notarios imperitos, qui quod hominem de ſe loquentem deceret, non caperent, facilè rejicerem; niſi conſimiles in magnis piiſque viris auſus animadverterem. Nam & ſanctus Audoënus initio libri II. de vita ſancti Eligii, ſe & Eligium *ſanctos viros* dicit: & Willibaldus Epiſcopus æque ſanctus, ſe & Lullum *bonæ induſtriæ viros*: & Anaſtaſius in Scholiis ad Synodum VIII. ſe primum inter Miſſos Ludovici Imperatoris nominat his verbis: *Anaſtaſius Deo amabilis Bibliothecarius.* His adde aliud exemplum ex tomo I. Analectorum, ubi Gerardus Abbas in prologo ad Vitam ſancti Romani Epiſcopi, quam Hugoni Rotomagenſi Archiepiſcopo nun-
D cupat, non ſolùm nomen ſuum Hugoni præponit, ſed etiam ſe *venerabilem*[c] Patrem cœnobitarum appellat. Sic ferebat illorum temporum uſus, qui nec modeſtiæ repugnare credebatur in piis viris & Epiſcopis, tametſi hi paſſim ſe *humiles* ac *peccatores* dicebant in litteris ſuis. Immo nonnumquam alii elogii vice *humiles* dicebant Epiſcopos: quo ſenſu Iſaac ſanctæ Gratianopolitanæ eccleſiæ *humilis*[d] *Epiſcopus* dicitur in ſerie Viennenſium & Gratianopolitanorum Antiſtitum. Ceterum non ſolùm in inſcriptionibus, ſed & in ſubſcriptionibus frequentes ſunt ejuſmodi tituli honorifici, quibus utuntur Reges atque adeo Imperatores. *Signum Caroli glorioſiſſimi Regis. Signum Ottonis invictiſſimi Imperatoris*, &c. Sed præ ceteris magnifica eſt Rogerii Siciliæ Re-
E gis ſubſcriptio in Sicilia[e] ſacra: *Rogerius in Chriſto Deo bene fidelis, potens Rex, & Chriſtianorum adjutor.*

V. Huic argumento affine eſt aliud de titulis compellatoriis, qui in veteribus inſtrumentis occurrere ſolent. Reges primæ ac ſecundæ ſtirpis apud Francos utebantur vocabulis *celſitudinis, ſerenitatis*, & ſimilibus, cùm ſermonem de ſe ipſi inſtituebant: alii eos *excellentiæ, magnitudinis, gloriæ*, aliiſque ſimilibus nominibus paſſim compellabant. Iidem uxores ſuas *Reginas* vocabant, ut Childebertus III. in diplomate inferiùs edendo, *præcellentiſſima Regina noſtra Chrothildis.* Hoc vocabulo ſæpiſſime utuntur mediæ ætatis ſcriptores. Eddius Stephanus in libro de vita ſancti Wil-
F fridi Epiſcopi Eboracenſis[f] *Reginam Regis Oſwin*; & poſtea,[g] *Regis Egfridi Regina*, id eſt uxor, itemque alibi apud eumdem. Eodem etiam titulo donabantur Regum filii ac filiæ, eumque ſibi ipſæ tribuebant. Unde Chrodieldis Sanctimonialis cœnobii ſanctæ Crucis apud Pictavos, teſte Gregorio[h] Turonenſi Epiſcopo, dixit ad eos, qui ſibi vim inferebant: *Nolite ſuper me, quæſo, vim inferre, quæ ſum Regina, filia Regis.* Et filium Regis Marculfus *Regem* vocat in lemmate capitis[i] pro *nativitate Regis.* Et quidem *Dominorum* nomine comprehendebantur Imperatorum filii ac uxores, uti eruditus Garnerius ad librum Diurnum[k] obſervavit. Quapropter *Domnicellus* à Marculfo[l] appellatur Regis filius recèns natus: in cujus nativitate *de unaquaque villa fiſcali*

a *Caſſiod. lib.* 4. *epiſt.* 1. *&c.*

b *Beſly*, *pag.* 395.

c *Analect. tom.* 1. *pag.* 107. 110. *& ſeqq.*

d *ibid. pag.* 104.

e *Sicil. lib.* 4. *pag.* 14.

f *Sæc.* 4. *Bened. part.* 1. *pag.* 677.

g *pag.* 689.

h *Greg. Tur. lib.* 10. *cap.* 15. *V. Gloſſar. Cangii in* Regina.

i *Marculf. lib.* 1. *cap.* 39. *& notæ Bignonii.*

k *Diurn. pag.* 15.

l *Marculf. lib.* 2. *cap.* 52. *V. lib.* 1. *cap.* 39.

tres homines ex ſervientibus, ex utroque ſexu, à ſervitio laxabantur. Quin mariti uxores A
ſuas, etiam in actis publicis, *dominas* appellitabant, ut eruditus Ægidius Menagius[a] obſervat. Ad hæc Reges ipſi epiſtolas aut præcepta Optimatibus ſuis dirigentes, eos *magnitudinis, ſollertiæ, prudentiæ, ſollicitudinis, induſtriæ & utilitatis* vocabulis cohoneſtabant, apud Marculfum, & alios.

VI. *Majeſtatis* compellatio Romano Pontifici, Archiepiſcopis, Regibus, ac Principibus olim communis fuit: ſed rariùs ante ſæculum XI. Hugo Sueſſionenſis Epiſcopus, & Petrus Abbas ſancti Remigii apud Remos in epiſtola ſua mſ. ad Alexandrum III. pro Novienſibus monachis inquiunt: *Majeſtatis veſtræ mandatum debita veneratione ſuſcepimus.* Stephanus Tornacenſis[b] in epiſtola ad Lucium III. *Majeſtas* B
veſtra, &c. Eodem honoris titulo non modò Alexandrum III. Papam ſæpius[c], ſed etiam Hugonem Rothomagenſem[d] Archiepiſcopum afficit Arnulfus Lexovienſis: *Litteras veſtræ Majeſtatis accepimus.* Hunc titulum vix umquam Epiſcopis, nedum inferioris ordinis Clericis tributum invenio. Hinc colligo epiſtolam CCLXXVIII. Stephani Tornacenſis inſcribendam eſſe Archiepiſcopo, non *Archidiacono*, Burdegalenſi. Eum ſiquidem alloquens, ſemel & iterum utitur vocabulo *majeſtatis*, ſemel item *magnitudinis.* Mirum eſt verò Hilarum Papam in epiſtola III. ad Leontium Arelatenſem Pontificem ſic loqui de ejus provincia, *quæ ad monarchiam*, inquit, *tuam pertinet.* quo minùs mirari ſubit, Gregorium Turonenſem[e] etiam *monarchiæ* vocabulum tri- C
buere Lupicino Abbati. Denique *majeſtatis* etiam titulo non ſolum Reges donati ſunt, ut Carolus Calvus à Johanne[f] VIII. Philippus Francorum Rex I. ab Ivone[g]: ſed etiam eumdem titulum Hugo Campaniæ Comes anno M C XIV. uſurpavit in litteris, quibus cœnobio ſancti Remigii res quaſdam concedit in Curte-Auſorum*: quas litteras *majeſtatis* (ait) *noſtræ ſigillo conſignari feci.* Immo etiam eumdem ipſum titulum ſibi arrogavit Bruno Lingonenſis Epiſcopus apud Perardum[h]: qui Bruno licet in inſcriptione dicatur *humilis Præſul*, tamen in contextu ait, *noſtram adiens majeſtatem*, &c.

VII. Nullum verò honoris vocabulum ſummo Pontifici prioribus eccleſiæ ſæculis tributum invenio, quod aliis Epiſcopis non fuerit conceſſum. Nam *ſanctitatis, bea-* D
titudinis, coronæ, apoſtolicæ coronæ, aliaque elogia obtinuerunt olim Epiſcopi, ab ipſis etiam Pontificibus Romanis: quos inter Hilarus Papa[i] Leontium Arelatenſem *ſanctitatis* nomine compellat, uti & Johannes VIII.[k] tres Archiepiſcopos: qui etiam Ottramno Viennenſi *ſanctimoniæ* laudem adſcribit, etiamſi ejus *audaciam & temeritatem* arguit. Quin etiam eodem elogio donati ſunt Abbates uſque ad ſancti Bernardi Abbatis ætatem[l], immo & Reges. Unde Attota Preſbyter in epiſtola reclamatoria ad Ludovicum Pium, quæ eſt I. poſt Frotharianas: *Modò peto ſanctitatem veſtram*, &c. & Stephanus Tornacenſis[m] in epiſtola ad Belam Hungariæ Regem: *Valeat ſanctitas veſtra*, &c. Quid quod *ſanctiſſimi*[n] dicti ſunt ab Epiſcopis, etiam catholicis, E
Principes, tum profani, tum hæretici? Fuit qui quondam Johannem Papam VIII. *nobilitatis* titulo proſecutus eſt, Lambertus Comes. Factum indignè tulit[o] Pontifex, ratus id *ſæcularibus viris*, non ſuæ dignitati convenire; cenſuitque Lambertum hac in re minime ſibi devotum exſtitiſſe, ut qui *tam vilibus verbis & inconvenientibus ſermonibus*[p] ſcripſiſſet. Non magis *ſæculare* videtur *excellentiæ* vocabulum, quod tamen ſummis Pontificibus non adeo diſplicuiſſe invenio. Eo quippe Hadrianum affecit Carolus Magnus in epiſtola apud Cheſnium[q], eumdemque Alcuinus[r]; Leonem III. Kenulfus Rex Merciorum apud Willelmum Malmeſburienſem[s]; Paſchalem II. Ivo[t] Epiſcopus Carnutenſis. Neque propterea putes *excellentiæ* titulum *nobilitatis* vocabulo F
potiorem & illuſtriorem fuiſſe. Nam uterque Francorum Regibus tributus eſt à Pontificibus Romanis, ut conſtat ex codice Carolino: cujus epiſtola XLII. *Dominis nobiliſſimis atque excellentiſſimis filiis Carolo & Carolomanno Regibus Francorum* à Paulo Papa inſcripta eſt. & Caroli Magni filii ſat habuerunt ſe *nobiliſſimos* dicere hîc in charta Giſelæ. Ex poſterioribus *nobiliſſimo B. Hungariæ Regi* inſcripta eſt in novæ editionis epiſtola XXXIV. Stephani Tornacenſis. Hæc extra propoſitum eſſe ne quis exiſtimet, memini aliquod privilegium falſi poſtulatum fuiſſe in cauſa forenſi, propterea quòd *excellentiæ* nomen Papæ aſſignatum fuiſſet. Eumdem nihilominus *excel-*

a *Menag. Amœnitat. juris civil. cap. 25.*
b *Stephan. Torn. ep. 90. nova edi.*
c *Arnulf. Lexov. epiſt. 26. 51. 55.*
d *id. epiſt. 15.*
e *Greg. Tur. de vitis PP. cap. 1.*
f *Joh. VIII. ep. 8.*
g *Ivo epiſt. 253.*
* *Courtiſeux.*
h *Perard. pag. 67.*
i *Hilar. epiſt. 1. ad Leont.*
k *Joh. VIII. ep. 16. & 292.*
l *Bernard. epiſt. 32. & Stephan. Torn. epiſt. 219. novæ edit.*
m *idem Steph. epiſt. 34.*
n *Vide Alemanni notas in Procop. pag. 73. & 113.*
o *Joh. VIII. ep. 73.*
p *Vide obſervationes ad ſpecimen Giſelæ infra in lib. 5.*
q *Cheſn. tom. 2. epiſt. 22.*
r *Alcuin. epiſt. 33.*
s *Will. Mal. fol. 16.*
t *Ivo epiſt. 109.*

A *lentiæ* titulum Leutherico Senonum Antiſtiti tribuit Fulbertus Carnutenſis Epiſcopus[a], eumdemque ſanctus Bernardus Ricuino[b] Tullenſi; & *celſitudinis* Guilenco[c] Lingonenſi; ſed longè ante eum Montanus Toletanus Antiſtes Turibio viro religioſo. Denique *eminentiæ* nomine à Gregorio[d] Magno compellati ſunt Italiæ Epiſcopi non ſemel. Neque illud prætermittendum, quòd Eutyches Abbas dictus eſt *Papas* in Concilio[e] Calchedonenſi, (quamquam hoc nomine affectos fuiſſe etiam Clericos probat Gloſſarium Cangianum) & *Pater* Monachus in Vita Theodori[f] Siceotæ. Quo ſenſu apud Græcos Monachi ſeniores dicuntur *Abbates*. Ad hæc *Domnus* in quadam epiſtola vocatus eſt Dalmatius Archimandrita C P. tempore Concilii Epheſini: & En- B nodius Stephanum Abbatem *dominum*[g] appellat[h].

VIII. Redeo ad Francorum Reges, ex quibus Rotbertus *ſanctus Pater* compellatur à Fulberto[i] Epiſcopo Carnutenſi; idemque *Theoſophus* dicitur in charta[k] Willelmi Aquitaniæ Ducis pro cœnobio Burgulienſi. Philippus I. & Ludovicus VI. in nonnullis chartis & litteris *Venerabiles* dicti ſunt, ſeu *venerandi*. Hinc in Philippi diplomate hîc edito pro cœnobio Milidunenſi: *Signum Philippi venerandi Regis*. In Necrologio Argentolienſi prid. Idus Julii fit mentio de *anniverſario Venerabilis Philippi Francorum Regis*. Notitia de pœnitentia Manaſſæ Comitis Regiteſtenſis his notis afficitur in archivo ſancti Remigii apud Remos: *Actum Remis, & recitatum in ge-* C *nerali Concilio, quod ibidem domnus* Cono *venerabilis Præneſtinæ urbis Epiſcopus celebravit anno incarnati Verbi* M CXV. *Ind.* VIII. *regnante Venerabili Rege Francorum Ludovico*, &c. Eadem clauſula, *regnante venerabili Rege Francorum Ludovico*, legitur tum in litteris, quibus Rainaldus Remenſis Archiepiſcopus Guiterium Comitem Regiteſtenſem ab excommunicatione abſolvit, ex eodem archivo: tum in aliis, quas idem Rainaldus pro monachis Silvæ-majoris dedit anno M C XXVII. pro altari de Aceïo. Mitto Reges Francorum Carlovingos nonnumquam dici *ſeniores*[l], id eſt dominos: quo nomine etiam inferiores domini appellantur, immo & Abbates, ſeniores monaſteriorum, & mariti[m].

a *Fulbert. epiſt.* 33.
b *S. Bernardi epiſt.* 63.
c *ep ſt.* 60.
d *Greg. M. lib.* 2. *epiſt.* 28. *Ind.* 11.
e *Conc. Labbe, tom.* 4. *pag.* 222.
f *Bolland. April. tom.* 3. *num.* 14. *Vide Sac.* 4. *Bened. part.* 1. *pag.* 47.
g *Ennod. lib.* 5. *epiſt.* 12.
h *V. Cangii Gloſſ. de tit. compellat. & ſupra lib.* 2. *cap.* 2.
i *Fulbert. epiſt.* 87. *vide Dungali epiſt ad Carol. M. Spicil. tom.* 10. *pag.* 157.
k *Beſly, pag.* 268.
l *Vide Manuale Duodanæ paſſim.*
m *V. Cangii Gloſſar.*

D

CAPUT VII.

I. *Vocabula in chartis ſingularia.* II. *Cognominum ratio & origo.* III. *Sæculo* XI. *apud Francos uſitatiora.* IV. *Unde accepta.* V. *Epiſcoporum, clericorum, monachorum, & feminarum olim rara.* VI. *Familiarum nomina quo tempore ad poſteros traduci cœpta.* VII. *Nomina an ſemper impoſita à Baptiſmo, an Sanctorum.* VIII. *Non modo uniformi* E *ſcripta.* IX. *Urbium ac locorum nomina ut flexa.* X. *Numerus rotundus pro accurato.* XI. *Enumeratio bonorum in chartis apud Francos uſitata ſub prima ſtirpe.*

I. SED & *ſeniores* dicuntur eccleſiæ atque baſilicæ: at intereſt ſcire quid his nominibus importetur. *Seniores eccleſiæ* paſſim appellantur cathedrales; monaſticæ verò *ſeniores baſilicæ*. In Actis ſanctæ Balthildis[n] Reginæ, *per ſeniores baſilicas ſanctorum domni Dionyſii, & domni Germani, & domni Medardi*, &c. Sanctus Leutfredus Abbas[o] tranſlatus dicitur *in ſeniorem baſilicam, quæ ædificata eſt in honorem vivificæ* F *crucis*. Frequens eſt *eccleſiæ* & *baſilicæ* mentio vetuſtis in chartis; *templi* rarior, ſaltem ſub prima & ſecunda ſtirpe, immo ſub initium tertiæ; tametſi apud auctores hæc vox promiſcuè uſurpatur. Hoc tamen vocabulum reperio in quibuſdam[p] litteris tum Theoderici Calenſis, tum Ludovici Pii, atque Frotharii Epiſcopi Tullenſis, & Caroli Craſſi Imperatoris. In Italia, maximè Romæ, principes eccleſiæ appellantur baſilicæ. *Divi* nomen ad Sanctum deſignandum nuſquam reperio, ſive in diplomatibus, ſeu in vetuſtis auctoribus Chriſtianis. Reperimus tamen nonnumquam *avum* aut *patrem noſtrum divæ memoriæ*, cùm Reges de majoribus ſuis loquuntur. Sic Carolus Calvus in autographo pro conditione Abbatiæ Compendienſis[q]: *Divæ recorda-*

n *Sæcul.* 2. *Bened. pag.* 780. *num.* 9.
o *Sæc.* 3. *part.* 1. *pag.* 592.
p *Vide hîc chartam* 114. *lib.* 6. *& Notas.*
q *Exſtat hîc in lib.* 5. *ad tab.* 31.

tionis Imperator, avus scilicet noster Karolus. sic ecclesia Remensis in litteris suis de ele- A
ctione Arnulfi post mortem Adalberonis Archiepiscopi [a]: *Divæ memoriæ patre nostro*
Adalberone sensus corporeos relinquente, &c. Jam *Domni* vocabulum non tantùm Abba-
tibus & monachis, sed etiam Romanis Pontificibus ac Regibus, immo & Sanctis
tribuebatur sub Meroveadis & Carlovingis : quo tempore *pagus* vix, aut ne vix qui-
dem in vetustis instrumentis sumitur pro vico aut villa, sed pro civitate agroque cir-
cumposito, ac pro regione & tractu : (qua de re legenda Hadriani Valesii [b] erudita
præfatio in Notitiam Galliarum.) neque *castrum* pro arce seu æde cujuscumque no-
bilis, sed pro opido munito & urbe. Pagi alii majores, minores alii, alii minimi.
Mansus pro villa seu fundo coloni, *massa* apud Italos; *mansio* pro domo seu fami- B
lia; *Miles* pro nobili passim : *Coëpiscopi* aliquando pro Chorepiscopis : *Consul* pro Co-
mite, sæculo præsertim x. & xi. *Casa* pro monasterio, præcipuè sub Meroveadis,
unde *Casa-Dei* : *Monasterium* pro quacumque ecclesia, etiam cathedrali aliquando :
Cœnobium rarissimè [c] de alio quàm de monasterio monachorum & monacharum. De-
nique *fundare* ecclesiam seu monasterium dicuntur etiam ii, qui instaurant, aut ma-
ximè augent : cujus rei argumenta exstant in vetustis monumentis [d].

II. Hîc non ab re erit observare, quo tempore cognomina obtinuerint apud Fran-
cos nostrates : (nam & id ad stilum diplomatum attinet) & undenam peti atque im-
poni ab illis nomina solerent. Opportunè autem hoc loco succurrit animadversio tri- C
plex V. Cl. Jacobi Sirmundi in Notis ad Sidonii epistolam, & ad Ennodium. Prima
est, Romanis stante republica proprium id nomen fuisse quod primum. Altera, po-
sterioris ætatis hominibus contra proprium fuisse quod ultimum. Tertia, tum pro-
prium hoc nomen, tum cetera, interdum quidem aliunde pro arbitrio, ut plurimum
verò à propinquis deducta fuisse, quæ & cognomina, & prænomina dicebantur.
Sed quarta observatio maximè ad rem nostram facit, nempe postremis temporibus,
non certa & stata, ut olim, generis ac familiæ vocabula in usu fuisse, quæ & fratri-
bus communia essent, & ad posteros transirent : sed omnia mox cum occasu rei pu-
blicæ mutari sensim ac labi cœpisse. & quamquam initio antiqui moris aliqua hæse- D
rint vestigia in gentilitiis nominibus, quæ à nonnullis familiis retinebantur; postmo-
dum tamen hoc ipsum neglectum fuisse. adeo ut nullum tandem familiæ, nullum
gentis certum nomen fuerit; filii etiam à patribus & fratribus inter se omnibus sæpe
nominibus discreparint. Hæc apud Romanos, atque etiam apud Gallos, qui Roma-
nis legibus vivebant, Transligeranos, jam inde ab ineunte Francorum principatu,
quibus Gallis id proprium cuique nomen, quod postremum erat. Unde Georgio
Florenti Gregorio peculiare erat Gregorii nomen; C. Sollio Apollinari Sidonio, Si-
donii vocabulum. Apud Francos Neustrasios unum passim nomen obtinebat : sed tan-
dem viris insignioribus & litteratis aliud nomen adsciticium aliquando accessit, sæ- E
culo IX. maximè & VIII. Unde Carolo Magno, Davidis; Alcuino, Flacci-Albini;
Rabano, Mauri; Radberto, Paschasii; Adalhardo, Antonii & Augustini; Walæ,
Arsenii & Hieremiæ; Riculfo, Damœtæ; alia aliis cognomina indita sunt. Qui sic
duo habebant nomina, alterutrum ut plurimùm, non duo simul usurpabant, ut in
Carolo Magno, Alcuino, Adalhardo, Wala, Riculfo, aliisque advertere licet. qui
verò utrumque conjungebant, aliquando præponebant adventicium, ut Paschasius
Radbertus; aliquando postponebant, ut Rabanus Maurus.

III. Tandem sub finem sæculi x. sed maximè sæculo XI. ineunte, cognominum
usus frequentari cœpit, eorumque origo processit variis ex causis. Quandoque ab arte F
eorum, quibus imponebantur. ut, *Petrus Pistor*, *Rotbertus Coquus*, &c. Aliquando ab
eventu quodam, quo modo longè ante id tempus nepoti Ausonii [e] tributum nomen
Pastori,

——— quia fistula primùm
Pastorale melos concinuit genito.

Nonnumquam à scommate, dicterio, seu faceto dicto. unde *Richardus Insanus*,
Guillelmus Bastardus, quod cognomen ipse Willelmus Conquæstor assumit in epi-
stola ad Alanum Britanniæ Comitem, *Ego Willelmus, cognomento Bastardus.* Ad hæc
derivata sunt cognomenta à patre, vel expresso filii nomine, ut, *Gradulfus filius Isem-*

a *Marlot. tom. 2. Metrop. Rem. pag. 39.*

b *Valesii Præfat. in Notit. pag. IX. & seqq.*

c *V. hîc lib. 6. chartam 117.*

d *Sæc. 3. Bened. part. 1. pag. 404. & Sæc. 4. part. 1. pag. 209.*

e *Auson. in Parentalib. epist. 12.*

A *bardi*, in Chartario Castridunensi; vel suppresso in hunc modum, *Paulus Warnefridi*, qui Diaconus & monachus Casinensis fuit regnante Carolo Magno. Hinc orta sunt cognomina vernaculè desinentia in *son*, qualia sunt *Wiliamson*, id est Willelmi filius; *Jacquesson*, Jacobi; *Collesson*, Nicolai; *Pierson*, Petri; *Jeanson*, Johannis, & his similia. Ex eodem capite prænobiles familiæ apud Anglos censentur, *Fitz jean*, *Fitz gerad*, *Fitz pierre*, *Fitz haimon*. Quidam à matre id traxerunt, quemadmodum in Chartario Dunensi legitur, *Paganus filius Mariæ*, & in alio S. Martini à Campis, *Herluinus filius matris suæ*; itemque in charta pro cœnobio S. Remigii apud Remos, *Petrus filius matris suæ*. forsan quòd isti inter nothos haberentur, ignoto patre. Denique, ut alia
B prætermittam, cognomina non rarò desumta sunt ex loco, urbe, ac regione. Hinc *Herbertus Britto*, *Rainbaldus de Calniaco*, *Thomas de Marla*. Sic nobiles plerique à loco dominii sui cognomentum acceperunt. unde familiæ Codiciacensis, Torinnensis, Cherisiacensis, & aliæ perillustres. In Chartario Usercensi apud Lemovices legitur ejusmodi cognomentum duplex, à patre simul & loco dominii acceptum, ubi *Geraldus Petri de Noalas*, id est filius Petri de Noalas, *dedit Deo & sancto Petro pro anima patris sui ac matris suæ partem suam de terra de Molnat in parrochia S. Vincentiani, & quicquid in eam requirere posset justè aut injustè, vel aliquis per ipsum; & absolvit fevales suos, ut dent sancto Petro. Hoc donum fecit in manu domni Gauberti Abbatis cum*
C *libro*, sub annum MXCIX. Ubi habes cognomen duplex, unum à Petro Geraldi patre; alterum, *à Noalas*, qui locus est in pago Lemovicensi, unde nomen traxit illustrissima familia de Noaliis. Hunc verò locum eò lubentiùs refero, quòd formulam contineat proposito nostro convenientem, in eo quòd Geraldus dat quicquid *in ea parrochia requirere posset justè aut injustè*. cujus formulæ alia etiam alibi exempla reperire licet.

IV. Itaque ex his omnibus, aliisque capitibus orta sunt varia familiarum nomina, quæ primo incerta cùm fuissent, post modum fixa & propria esse cœperunt. Scommatica seu joculatoria nobilium nomina quidam corrupta putant, depravatis prædiorum vocabulis, à quibus illa originem ducebant. At certum est permulta, saltem
D promiscui vulgi, atque etiam nobilium quorumdam ab origine ex dicteriis imposita fuisse. qualia sunt in optimæ notæ Chartario Dunensi Majoris-monasterii, scripto ante annos quingentos: *Odo Mala-musca*, *Rotbertus-Muletus*, *Rainaldus Bastardus*, *Constantinus Joculator*, *Vivianus Nimium-habens-frumentum*, *Bernardus Mala-parola*, *Raherius Tineosus*, *Guarinus Sine-barba*, *Guarinus Rabiardus*, *Archemboldus Foliolus*, *Guarnerius Oculus-canis*, *Archembaldus Pejor-lupo*, *Odardus de Paliardo*, *Petrus Maliloquus*, *Rotbertus Flagellum*, *Hubertus Minat-bovem*, &c. Sed præ his illustres fuerunt *Fulco Rufus*, *Goffridus Grisagonella*, Comites Andegavenses, aliique non minoris dignitatis. Qui à prædiis cognomina deducebant, aliquando varia pro tempore & prædio-
E rum varietate cognomina sibi adscribebant: in quibus Drogo ex familia Bovensi, qui sub Rotberto & Henrico Regibus vixit, interdum *Bovensis*, interdum de *Papyriaco*: Ingelramnus ejus filius, promiscuè *Bothvensis*, *Codiciacensis*, & *de Fara*: Thomas denique Ingelramni filius, *de Fara*, vel *de Feria*, *Codiciacensis*, *de Marna*, seu *de Marla* cognominabantur, ut Cangius observavit ex Chesnio.

V. Hæc cognomina raro imponebantur Episcopis, clericis, monachis, & feminis: forsan quòd illorum dignitas & tituli essent cognomenti loco ad eos designandos; neque scommatica vocabula decerent sacri Ordinis ministros; nec dignitatum sæcularium nomina, quæ à prædiis deducta erant, eis convenirent. Nam feminæ conjugatæ
F non alio passim quàm mariti sui titulo gloriabantur. Invenio tamen quosdam ex clericis & monachis cognomine affectos sæculo XI. desinente in eodem Chartario Dunensi, Usercensi, & alibi.

VI. Eodem sæculo ineunte[a] rara erant ejusmodi cognomina, ut patet ex chartis regnante Rotberto editis: postea verò sub Henrico & Philippo Regibus trita res esse cœpit. tametsi pauca per id tempus ad posteros traducebantur: quod sæculo XIII. usitatius fuit. In charta quadam sæculi XI. qua Herveus Grivellus monachis S. Martini quasdam res concedit, nominantur ejus fratres, *Raginaldus* absque cognomento, & *Hugo Morellus*. quod cognomen penitùs à Grivello diversum est. At in eodem Char-

[a] *Vide Chesnium in Historia Montemorenciaca, lib. 2. cap. 1.*

tario inveniuntur plures *Borelli*, *Bocherii*, *de Canta-merula*, *Pagani*, *Deſreati*, *de Gar- A
landa*, quæ familiarum cognomina eſſe conſtat. Porrò hæc cognomina in chartis,
maximè in ſubſcriptionibus, non continuo ac recto ordine poſt nomen, ſed ſupra
inter lineas adſcribi ſolebant. unde & *Supra-nomina* dicta volunt viri docti [a], quæ vox
reperitur in Chartariis maximè Italicis; tranſiitque ad noſtrum Gallicum idioma,
vulgo *ſurnom.* Niſi id ita dictum mavelis, quod ſupra primarium nomen accederent,
quaſi ſecundaria.

VII. Nunc inquirendum ſupereſt, quo ritu, quove tempore nomina vel cogno-
mina ipſa imponerentur. Et quidem non rarò id fiebat olim ante baptiſmum. Cùm
enim adultis ſæpius conferretur hoc Sacramentum, nomina ante illud cuique aſſignare B
oportebat pro conditione neceſſitudinis humanæ. Id de Chlothario II. inſinuat Gre-
gorius Epiſcopus Turonenſis initio libri VIII. ubi ait, Guntchramnum Pariſios invi-
tatum veniſſe, ut ex ſacro fonte exciperet Chilperici filium, *quem jam Chlotharium vo-
citabat.* Sed huic obſtare videtur alter ejuſdem Gregorii locus [b], ſcribentis Guntchram-
num ad Lavacrum ſanctum acceſſiſſe, & obtuliſſe puerum ad baptizandum, *quem ex-
cipiens*, ſubdit Gregorius, *Chlotharium vocitari voluit.* Verùm Gregorius cum ſeipſo
commodè conciliari poteſt, dicendo, Guntchramnum mox ut ad ſuſcipiendum pue-
rum invitatus eſt, apud ſe ſuoſque parvulum deſignato nomine Chlotharium antici-
pato vocaſſe, ſed tamen in baptiſmo ſollemniter ei nomen indidiſſe. Aſt aliter, ut C
mox dicebam, non rarò fiebat adverſus eos, qui adulti baptiſmum ſuſcipiebant. Poſtea
verò cùm Eccleſiæ præeuntibus decretis, à Carolo Magno [c] prohibitum fuiſſet, ne in-
fantium baptiſmus ultra annum differretur; nomina in baptiſmo impoſita ſunt. In-
ſignis hac de re locus eſt in Manuali [d] Duodanæ, conjugis Bernardi Septimaniæ Du-
cis, quæ de filio ſuo ſecundo-genito, à patre in Aquitaniam ante baptiſmum abdu-
cto agens, eum Willelmo primogenito commendat his verbis: *Fratremque tuum par-
vulum, cujus modò inſcia ſum nominis, cùm baptiſmatis in Christo * acceperit gratiam, inſi-
nuare, nutrire, amare, ac de bono in melius provocare non pigeas.* Sic Caroli M. filium [e]
cùm per baptiſmi Sacramentum renaſci contigiſſet, Ludovicum vocitari patri placuit. In D
Chartario quodam S. Martini de Campis [f] hæc lego ad annum M XCVI. *Vir quidam
egregius, & Miles ſtrenuus, Paganus, appellatus à baptiſmate Walterius; & uxor ejus à
baptiſmate Hodierna, Comitiſſa nuncupata*, &c. *Pagani* nomen iis tribuebatur, quibus
certis ex cauſis differebatur baptiſmus; in familiæ nomen quibuſdam converſum,
quales apud Meldos alibique multi vocantur *Payen.* Priori modo hîc ſumi videtur
nomen *Paganus*, quemadmodum etiam in aliis ejuſdem Chartarii inſtrumentis, ut,
Paganus Hericio, à fonte baptiſmatis nomen Udo [g]. in aliis [h], *Adam, cognomento Paganus.*
& alibi [i], *Giſlebertus, cognomento Paganus*, &c. Ex his ſaltem *Hericio* nomen habuit
ab ipſa nativitate: cui à baptiſmate aliud nomen acceſſit, nempe Udoni. Ex quo in- E
telligitur, nomina Sanctorum non ſemper fuiſſe impoſita in baptiſmo; immo paſ-
ſim ea, quæ nullis Sanctis competunt, Francica, Teutonica, & Gallica, qualis eſt
Gaſto de Brajaco, quem lego poſtremum in Chartario Dunenſi. In verſione Arabica
Concilii Nicæni præſcriptum legitur canone XX. *ut imponantur nomina Christianorum
ſecundum Scripturam in baptiſmo.* ſed hæc verſio eruditis pro authentica non habetur.
Quod de Philippi nomine dicit Magiſter quidam in Iſagogis ſuis apud Ingulfum [k],
nempe *Deum adamaſſe Chriſtianitatem regni Franciæ, id eſt Philipporum: cùm apud Fran-
cos nomen* PHILIPPI *frequentiſſimum habeatur in tantum, ut Rex Henricus, qui modò*, in-
quit, *regnat in Francia, filium ſuum jam primogenitum Philippum fecerit appellari*, &c. F
neſcio quo fundamento ſcripſerit: nam paucos invenimus Philippi nomine per ea
tempora affectos. Primi Chriſtiani Sanctorum nomina [l] liberis ſuis imponere amabant.

VIII. Ceterum illud obſervare juverit, nomina propria non ſemper eodem modo
fuiſſe ſcripta, etiam in uno eodemque inſtrumento. Nam præterquam quòd Carolus
M. initio diplomatum ſuorum paſſim ſcribitur cum littera C, in monogrammatis
ſemper cum littera K; Gozlinus, Caroli Calvi Cancellarius, aliquando ſubſcribit
Gauzlinus, aliàs *Gozlinus.* quod utrumque ſimul obſervare licet in ſpecimine diplo-
matis pro eccleſia Compendienſi. ſic Zuenteboldus Rex dicitur *Zuentebolchus* in quo-

a *V. Cangii Gloſſar ad Supranomen.*

b *Greg. Tur. lib.* 10. *cap.* 28.

c *Capitul.* 18. *pro Saxonib.*

d *Sæc.* 4. *part.* 1. *pag.* 752.

* *fortè addendum*, non.

e *Vita Ludovici Pii, tom.* 2. *Cheſn. pag.* 287.

f *Charta* XVIIII.

g *Charta* XLVII.

h *Charta* LXXIIII.

i *Charta* LXXXIIII.

k *Ingulf. fol.* 517. *verſo.*

l *V. Acta ſincera Martyrum, pag.* 557.

A dam autographo pro Tullenſi monaſterio ſancti Apri; cùm in ſigilli inſcriptione, & ubique aliàs dicatur *Zuenteboldus*. Wenilo Senonenſis Archiepiſcopus aliquando ſubſcribit *Wenilo*, quandoque *Wanilo*. Et Senonenſis aliquando ſcribitur *Sennenſis*. Guarinus Epiſcopus Ambianenſis in quadam charta ſubſcribit *Garinus*. Alia ſunt id genus ſexcenta. Novum eſt, quòd in indubitato autographo Caunenſi, cujus ſpecimen damus, ſæculo IX. condito, *Joannes* ſine littera adſpirata ſcriptum eſt contra veterum morem, uti & in ſigillo Johannis Papæ XIII. hîc expreſſo. De nominibus unâ litterâ primâ compendioſè ſcriptis lege caput ultimum libri III.

IX. A cognominibus ad nomina urbium, aliorumque locorum progredior, quæ
B nomina ſine flexu apud veteres efferri ſolent, præſertim quæ pluralis ſunt numeri, ut *Pariſius*, *Aurelianis*, *Remis*, *Turonis*, *Andegavis*, &c. quæ flexio *Pariſius* in uſu fuit uſque ad ſæculum XVI. Villarum ſeu locorum pluralia item vocabula accuſandi caſu ferè pronuntiantur, *Suriſnas*, *Vedrarias*, *Baſilicas*, &c. Apprime ad hunc locum Salmaſius [a], agens de lege C XXII. apud Scævolam de verborum obligationibus, ait, ſcriptum fuiſſe, ex ævi illius idiotiſmo: *merces Berito perferendas*, pro *Beriton*. ſic *Copto & Ptolemaide urbes* apud Capitolinum: & in Itinerario Antonini, etiam in vetuſtiſſimis codicibus, nomina urbium hoc caſu recenſita reperiri. Invenimus tamen non raro ſæculo IX. *Pariſii Epiſcopum*, in ipſis etiam autographis. *Pariſius* denique uſurpatur à
C vetuſtis illis auctoribus, non ſolùm pro urbe, ſed pro tractu & territorio Pariſienſi, uti vir multæ eruditionis Hadrianus Valeſius [b] adverſus Launoïum demonſtravit. Adde ea quæ in Sæculi IV. Parte I. [c] & II. [d] obſervavimus de cœnobio S. Dionyſii, quod *Pariſius*, id eſt in agro Pariſienſi, locant Johannes Abbas Mettenſis, & Aimoïnus monachus Floriacenſis.

a *Salmaſ. de modo uſur. pag.* 362.

b *Diſcept. de Baſil. cap.* 8 & 9. & *Defenſ. part.* 2. *cap.* 5. & 6.

c *pag.* 443.

d *pag.* 389.

X. Occurrent præterea in vetuſtis monumentis quædam rotundo modo expreſſa in numeris, non illis quidem, quibus notæ chronicæ cujuſque inſtrumenti ſignantur, ſed in aliis, quæ in contextûs tenorem & narrationem cadunt. Exemplo eſt locus in ſecunda Profeſſione fidei Pontificia Diurni Romani, in qua Pontifex confitetur tertium
D generale Concilium *ducentorum ſanctorum Patrum*, nempe Epheſinum: cui Patres *ducentos ſeptuaginta-quatuor* interfuiſſe ex Mario Mercatore & aliis conſtat. Non deſunt alia item loca, etiam in litteris ſacris, ubi numerus plenus ponitur, omiſſis additamentis. Simile quid in notis chronologicis aliquando evenit, cùm numeri millenarii aut centenarii aliquando utrique premuntur. v. g. cùm pro anno M CCCC L. ponitur annus M L. aut ſimpliciter L. Sed de his in notis chronologicis aptius diſſeretur.

XI. Nunc expendendum eſt aliud controverſiæ caput, quod nobis ſuppeditat Papebrochius in Propyleo ſuo [e], cùm Lupodunenſe Dagoberti I. monumentum rejicit duas ob cauſas, nempe quòd in eo multæ occurrunt voces alienæ ab ævo Dagobertino:
E & quòd *tam minuta appendiciarum omnium enumeratio alieniſſima eſt à tanta antiquitate*. Lupodunenſe diploma tueri non eſt animus. hîc tantùm excutiendam aſſumo poſteriorem hanc infitiandi rationem, ne quis eâ regulâ abutatur ad elevandam optimorum diplomatum fidem. Quippe hanc appendiciarum minutam enumerationem ævo Dagobertino adeo non repugnare, ut eidem apprime conveniat, conſtanter aſſero.

e *Propyl. num.* 87. & 88.

Non longe ab ævo Dagoberti aberat Marculfus monachus, immo ætate tum confectus erat, cùm formularum libros edidit principatu Chlodovei Regis Dagoberti filii. Atqui in Marculfo, qui inſtrumenta non tantùm ſui temporis, ſed etiam ab anterioribus edita in formulas redegit, minuta illa enumeratio reperitur in multis, & primum
F quidem in formula XXXI. libri I. *Præcipientes enim, ut quidquid ex ſucceſſione parentum.... tam in villabus, mancipiis, ædificiis, accolabus, auro, argento, ſpeciebus, ornamentis, mobili aut immobili, aut quodcumque in quibuſlibet rebus*, &c. & formula XXXIII. *quidquid in terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, ſilvis, campis, pratis, aquis, aquarumve decurſibus, vel reliquis quibuſcumque beneficiis*, &c. Eadem pæne formula XXXV. & lib. II. formulæ VI. & VII. Ad hæc formula III. *Transfundimus villas nuncupantes illas, ſitas in pago illo, cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus, adjunctis; adjacentiis, appendiciis, peculio utriuſque ſexûs, mobilibus & immobilibus*, &c. quæ ferè eadem le-

guntur in formula ſequente. Quid minutius illa rerum enumeratione afferri poteſt? A
An minutior eſt illa, quam vir doctus uti ficticiam, & ab ævo Dagobertino alienam,
» impugnat? Neque tantùm, inquit, in genere tradita dicitur *cum omnibus rebus ad il-*
» *lam pertinentibus* : ſed ſpecificando per *hoc eſt*, idem Dagobertus nominaſſe fingitur,
» *ædificia, mancipia, vineas, terras cultas & incultas, agros, prata, campos, omne ſilvati-*
» *cum in ſilvis... in undique, in intraha, in paſcuis, in materiaminibus, in aquis, aquarum-*
» *que decurſibus, piſcationibus, quæſitis & inquirendis; item teloneum, mercatum, & quid-*
» *quid ad fiſcum pertinebat.* Ergone ob eam enumerationem accuratam ficticium diploma cenſeri debet? immo verò ſi nihil aliud obſtaret, vel ob id legitimum, quòd hac in re conveniat cum Marculfi formulis, aliiſque ejus ævi monumentis, quale eſt Faræ B
Eboriacenſis Abbatiſſæ teſtamentum, anno v. Dagoberti Regis editum : quale item Widradi Abbatis teſtamentum duplex, in quo recenſio itidem accurata legitur, facta ſub initium ſæculi VIII. Sed præ illis antiquius eſt præceptum Childeberti I. Regis pro cœnobio Aniſolenſi ſeu ſancti Carilefi, editum in Miſcellaneis Labbeanis [a], ubi agitur de *terris, domibus, ædificiis, mancipiis, vineis, ſilvis, aquis, & aquarum decurſibus, farinariis, peculiis, pecuniis, mobilibus vel immobilibus, vel reliquis quibuſcumque beneficiis* ejuſdem cœnobii. Adde Aredii [b] Abbatis teſtamentum, quod ſub Sigiberto Rege conditum eſt. Utrumque genuinum inſtrumentum : cùm & illud habeat teſtimonium ab Actis Aldrici [c] Epiſcopi Cenomannenſis : hoc à Gregorio Turonenſi [d]. C
Adde item formulam ſeptimam novæ formularum collectionis [e] Baluzianæ.

a *pag.* 398.

b *Analect. tom.* 2. *pag.* 51. *& ſeqq.*

c *Baluz. Miſcell. tom.* 3. *pag.* 127.

d *Gregor. Tur. lib.* 10. *cap.* 29.

e *Capitul. tom.* 2. *col.* 562.

CAPUT VIII.

I. *Diplomatum imprecationes an ferendæ.* II. *Pœnarum quatuor genera in chartis apponi ſolita.* III. *Multa ſeu mulcta corporalis & pecuniaria in regiis & imperialibus.* IV. *Item in eccleſiaſticis, in quibus ſæpius occurrunt imprecationes.* V. *Earum exempla apud Græcos.* VI *&* VII. D
Apud Latinos formulæ earumdem ex Conciliis & Legibus. VIII. *Item exempla in teſtamentis Aredii Abbatis.* IX. *Radegundis, & Bertchramni Epiſcopi.* X. *Theudelindæ Reginæ.* XI. *&* XII. *& aliorum.* XIII. *Ad hæc imprecationes Synodi Romanæ.* XIV. *Chrothildis matronæ.* XV. *Sanctorum Bonifacii & Arnulfi Epiſcoporum in ſeipſos.* XVI *Zachariæ Papæ.* XVII *Johannis Ravennatis.* XVIII. *&* XIX. *Reges Francorum Merovingici & Carolingi rariùs utuntur imprecationibus.* XX. *An etiam Imperatores Carolinæ ſtirpis.* XXI *& Capevingi Reges.* XXII. *Anglicani eis utuntur.* XXIII. *Item Hiſpanici.* XXIV. *raro* E
Germani.

I. QUod Petrus Damiani [f] in epiſtola ad Alexandrum II. de anathematiſmis Decretalium ſcripſit, id etiam in diplomatum imprecationes torqueri poteſt, quæ non minùs frequentes ſunt in vetuſtis chartis, quàm anathemata in Decretalibus. Hoc inter alia correctione dignum judicabat Petrus. *Duo quædam,* inquit, *apud apoſtolicam ſedem frequens uſus obtinuit, quæ, ſi ſancta prudentia veſtra judicat, ut nobis videtur, omnino digna ſunt corrigi. Unum, quia fere cunctis Decretalibus paginis anathema ſubjungitur,* &c. & infra ; *Quamobrem ſi ſanctæ prudentiæ veſtræ placet, hunc* F
morem de cetero à Decretalibus paginis amoveri præcipiat, & vel damni pecuniæ, vel alterius cujuſlibet ultionis calculum in earum tranſgreſſione præfigat: ne, quod aliis eſt ad tuitionis munimenta proviſum, aliis ad perniciem proveniat animarum. Verùm quod in ejuſmodi anathematiſmis reprehendit Petrus, nimirum quòd ſæpe pro levi offenſa, aliquando etiam ignorantibus infligantur; id non cadit in diplomatum imprecationes, quæ nonniſi in violatæ juſtitiæ pœnam improbis intentari ſolent. Quippe tanta eſt, tamque præceps hominum in aliena, maximè in eccleſiaſtica bona, cupiditas, tanta ſanctiorum voluntatum apud pleroſque incuria, ut ab impetendis pactis donationibuſve

f *Petr. Damian. lib.* 1. *epiſt.* 11. *Vide epiſt.* 61. *Alcimi Aviti & Notas Sirmundi.*

A donationibusve revocari vix possint, nisi adhibeantur extrema remedia, id est religionis ac legum metus. Et certè has imprecationes, maximè quæ testamentorum infractoribus decernuntur, comprobarunt Concilia & Patres, rati nihil in humanis sanctius esse debere, quàm supremas hominum voluntates.

II. Non tamen in solis imprecationibus sistunt veterum instrumentorum diræ, quæ ad capita quatuor revocari possunt: nempe in multam pecuniariam seu corporalem; excommunicationem; judicii divini, Judæ, Dathan & Abiron, aliorumque sortis interminationem; ac depositionem.

III. Multa pecuniaria quandoque sola, quandoque cum aliis spiritalibus pœnis
B conjuncta est. Eam adhibuerunt cum primis Romani, tum Imperatores Orientis. Nam ejusmodi multas usurpatas legimus ante Christum natum, non solùm in testamentis, sed etiam in inscriptionibus tumulorum: quales pœnas apud Gruterum videre licet in capite XVII. indicis seu conspectus Inscriptionum. Multæ illæ inferebantur in ærarium publicum & in arcam Pontificum. Quin etiam apud profanos illos vigebat imprecationum ritus. *Si quis furaverit*, ait quidam apud eumdem Gruterum [a], *proinde obligatus erit, ac si sacrilegium commiserit.* Ejusmodi multarum usus ad Imperatores Christianos transmissus est: quos inter Honorius & Theodosius Augusti judicibus, aliisque, qui ad constitutum locum die indicta non occur-
C rissent, multam decernunt in constitutione imperatoria ad Agricolam Præfectum Galliarum. *Sciat autem magnificentia tua, quinis auri libris judicem esse multandum, ternis honoratos vel curiales, qui ad constitutum locum intra definitum tempus venire distulerint.* Consimilem etiam pœnam irrogant Martianus pro confirmatione Synodi Calchedonensis, Justinianus in Pragmatica Sanctione pro Italia, & Heraclius apud Leunclavium [b]. Apud Francorum Reges rarissima ejus pœnæ exempla reperiuntur in diplomatibus ante Capetianos: sed hæc passim ita concluduntur. *Et ut præsens auctoritas tam præsentibus, quàm futuris temporibus inviolata permaneat, manus nostræ subscriptionibus*, vel *anuli nostri impressione, roborare decrevimus.* Unus inter omnes
D Chilpericus [c], *si quos culpabiles reperisset, oculos ei jubebat erui; & in præceptionibus, quas ad judices pro suis utilitatibus dirigebat, hæc addebat: Si quis præcepta nostra contempserit, oculorum evulsione multetur.* Inter Imperatores Occidentis observo, Ludovicum secundum multam auri litteris suis non semel apposuisse in Chronico Piscariensi [d]. *Quod qui præsumpserit, & hanc nostræ auctoritatis evidentissimam præceptionem vel in minimo violasse convictus fuerit; multam triginta libras argenti probatæ monetæ publicæ sancto ac reverendo cœnobio componere compellatur.* Alias ejusdem Augusti similes formulas ibidem offendes. Verùm id genus multæ passim occurrunt in privatis chartis, quales refert Marculfus [e] in libro secundo. Sub Capetianis Regibus apposita est aliquando
E multa in diplomatis. Sic Rotbertus Rex in Præcepto de Limogiis pro cœnobio sancti Martini de Campis, violatoribus infligit *ter denas auri libras regali censura exsolvendas*: & in alio *viginti auri libras.* Alia subsequentium Regum exempla, sed rara occurrunt, plurima postremorum.

IV. In ecclesiasticis monumentis frequentius occurrunt spiritalium pœnarum interminationes quàm multæ: sed tamen alicubi hæ leguntur absque aliis pœnis, ut in Concilio Romano [f] anni M II. sub Silvestro, in quo cœnobii Perusini asseritur immunitas, statuitur, *ut quicumque Perusinæ ecclesiæ Episcopus hanc definitam litem renovare tentaverit, decem libras purissimi auri Lateranensi palatio componat.*

F V. Quod attinet ad alias imprecationes, earum exempla insigniora ex variis monumentis & auctoribus pro serie temporum referre juvat. In primis occurrit apud Græcos Gregorii Nazianzeni testamentum, quod desinit in hæc verba latinè reddita: *Qui verò ipsum evertere tentaverit, rationem reddet in die judicii, & pœnam sustinebit.* In donationibus, quæ locis Deo sacris apud Græcos factæ sunt, eamdem formam fuisse servatam patet ex Johannis Antiocheni Oratione edita in monasteriorum invasores, quam vir cum primis eruditus Johannes Baptista Cotelerius [g] recens vulgavit. In ea quippe oratione Johannes Patriarcha graviter conqueritur ea, quæ ab Imperatoribus aliisque Deo dicata assignataque sunt, nempe monasteria,

a Gruter. pag. M LXXXVI num. 10.

b Leunclav. de jure Græco-Rom. p. 77.

c Greg. Turon. lib. 6. cap. 46.

d Spicil. tom. 5. pag. 371. 373. 380.

e Marculf. lib. 2. form. 10, 11, 13, 20.

f Labbe Conc. tom. 9. col. 1247.

g Monum. Græc. tom. 1 pag. 170.

» gerocomia, & xenonas atque possessiones ad illa pertinentes, in donum per homines A
» dari hominibus : *idque cum eorum domini seu fundatores imprecationibus maximè horrendis,*
» *ἀραῖς φρικωδεστάταις, in suis constitutionibus eos subjecerint, qui illa in servitutem redacturi*
» *essent.* Eodem animo affecti sunt Leo & Alexander Imperatores in Novella sua pri-
ma [a], in qua varias proferunt exsecrationes adversus Judices, qui sententias præter
leges ferunt, nempe ut *Deum hìc sibi adversantem inveniant, & cælestes potestates in-*
festas : ante diem de hac præsenti vita migrent, atque etiam futuræ jacturam faciant : denique
ut semen eorum perpetuam ignominiam sentiat, ac panem mendicet. Non minùs graves di-
ras interminatur Manuel Comnenus in Novella sua [b]. His adjungo Rogerium Co-
mitem Siciliæ, qui in diplomate græco pro ecclesia Militensi, eum qui Episcopo non B
obedierit, anathematizari jubet; & donationis suæ violatoribus indicit *anathema à*
Patre & Filio & Spiritu-sancto, à trecentis decem & octo deiferis Patribus, in Italiæ sa-
cræ tomo I. [c]

a Leunclav in jure Græco-Rom. tom. I. pag. 103.

b ibid. pag. 151. & 152.

c Ital. sac. tom. I. col. 1028.

VI. Sed nostri potissimum est instituti varios, & quidem insigniores adducere im-
precationum modos, quibus usi sunt Latini, in quibus controversia nostra maximè
versatur. Agmen ducent vetera Concilia, Aurelianense V. anni DXLIV. Hispalense
II. anni DCXIX. & Toletanum IV. anni DCXXXIII. Aurelianense siquidem in gra-
tiam xenodochii, quod Childebertus Rex Lugduni condidit, cap. XV. decretum san-
civit eo pacto, ut nihil exinde Antistes Lugdunensis ecclesiæ, ejusque successores, ad C
jus ecclesiæ suæ transferant, tum subdit : *Quod si quis quolibet tempore, cujuslibet potesta-*
tis vel ordinis persona, contra hanc constitutionem nostram venire tentaverit, aut aliquid de
consuetudine vel facultate xenodochii ipsius abstulerit, ut xenodochium (quod avertat Deus)
esse desinat, ut necator pauperum irrevocabili anathemate feriatur. Eamdem excommuni-
cationis pœnam monasteriorum violatoribus, simulque damnationem intentat His-
palense II. cap. X. statuto edito, *ut cœnobia nuper condita in provincia Bætica, sicut &*
illa quæ sunt antiqua, immobili & inconcussa stabilitate maneant solidata. Si quis autem (quod
absit) nostrûm, inquiunt Patres, *vel nobis succedentium Sacerdotum, quodlibet monasterium*
aut vi cupiditatis spoliandum, aut simulatione aliqua fraudis convellendum vel dissolven- D
dum... anathema effectus maneat à regno Dei extraneus, nec proficiat illi bonum fidei vel
operis ad salutem, qui tantæ & tam salutaris vitæ destruxit tramitem. Super hoc etiam uni-
versi Bæticæ provinciæ Episcopi congregati, eumdem sacri cœtûs eversorem à communione sus-
pendant; convulsumque monasterium cum rebus suis restaurent; & quod impiè unus subver-
terit, omnes piè reforment. Denique solam excommunicationem impingit Toletanum
IV. cap. LI. *Quod si aliquid in monachis canonibus interdictum præsumpserint (Episcopi,) aut*
usurpare quidpiam de monasterii rebus tentaverint, non deerit ab illis sententia excommuni-
cationis, qui se deinceps nequaquam sustulerint ab illicitis. Sed imprecationum modos ferè
omnes continet ejusdem Concilii caput LXXV. His luculentus accedit locus ex capi- E
tulis Wormatiæ decretis; ubi populus inter alia Carolo Magno supplicat [d], ut ratæ sint
oblationes Fidelium Deo traditæ, & pœna temporali coerceatur invasorum cupiditas.
Inter alia verò in medium adducitur formula usurpari solita in sollemni cujusque
donatione : *Facit enim scripturam de ipsis rebus, quas Deo dare desiderat, & ipsam scri-*
pturam coram altari aut supra tenet in manu, dicens ejusdem loci Sacerdotibus atque custodi-
bus : Offero Deo atque dedico omnes res, &c. Si quis autem eas inde (quod fieri nullatenus
credo) abstulerit; sub pœna sacrilegii ex hoc Domino Deo, cui eas offero atque dedico, distri-
ctissimas reddat rationes. Ponit etiam in ea alias conjurationes, quas enumerare longum est.
Postremis hisce verbis tacitè comprehenduntur varia imprecationum genera, quæ mox F
referemus. Ut autem Gallicanus, populus quantum ab eo facinore abhorreret, palam
contestaretur, hæc subdit : *Ut ergo omnis suspicio à nobis, cunctis Sacerdotibus, & omni-*
bus Christi & sanctæ Dei Ecclesiæ Fidelibus funditùs auferatur; profitemur omnes, stipulas
dextris in manibus tenentes, easque propriis è manibus ejicientes, coram Deo & Angelis ejus,
ac vobis cunctisque Sacerdotibus & populis circumstantibus, nec talia facere, nec facere vo-
lentibus consentire, sed magis Deo auxiliante resistere. Ad extremum poscit à Rege, ut
tales ab aliis segregentur, & in ergastulum sub publica pœnitentia redigantur. An-
nuit pro sua religione Carolus [e], præcipiens, ut nullus tam suis, quàm futuris tem-

d Selectt. capit. tit. 2. cap. 1.

e ibid. cap. 5.

A poribus, à se vel à successoribus suis, *absque consensu & voluntate Episcoporum, in quorum parochiis esse noscuntur, res ecclesiarum petere aut invadere, vel vastare, aut quocumque ingenio alienare præsumat. Quod si quis fecerit, pœnis sacrilegii subjaceat, & à nobis*, inquit, *atque successoribus nostris, nostrisque Judicibus vel Comitibus, sicut sacrilegus & homicida, vel fur sacrilegus, legaliter puniatur, & ab Episcopis nostris anathematizetur: ita ut mortuus etiam sepultura & cunctis Dei ecclesiæ precibus & oblationibus careat, nec eleemosynam suam quisquam recipiat.*

VII. Iisdem ritibus iisdemque imprecationum formulis id sanxit lex Alamannorum temporibus Chlotharii Regis constituta, in cujus capitulo primo statuitur, *ut*
B *qui voluerit ecclesiæ donationem facere, per chartam de rebus suis ad ecclesiam, ubi dare voluerit, firmitatem faciat; & testibus sex vel septem adhibitis, coram sacerdote qui ad ecclesiam deservit, super altare ponat, & proprietas de ipsis rebus ad ipsam ecclesiam in perpetuum permaneat.* Tum subjiciuntur hi imprecationum modi. *Et si aliqua persona, aut ipse qui dedit, vel aliquis de heredibus ejus, ipsas res de illa ecclesia abstrahere voluerit, vel aliquis homo, seu qualiscumque persona hoc præsumserit facere; & effectum quem inchoavit non obtineat, & Dei judicium incurrat, & excommunicationem sanctæ Dei Ecclesiæ, & multam quam charta continet persolvat, & res illas ex integro reddat, & fredum in publico solvat, sicut lex habet.*

C VIII. Hæc ferè sunt decreta Canonum & sancita legum in eos, qui res Deo sacratas temerè invaserint: nunc veniendum ad exempla variarum imprecationum, quibus usi sunt veterum instrumentorum conditores. In his præter jam superiùs relata, non infimum est Aredii Abbatis Atanensis testamentum [a], qui donationis suæ violatoribus has imprecationes infligit. *Si quis contra hoc testamentum nostrum venire voluerit, aut aliud, quàm quod deliberatione nostra illa geritur ire tentaverit; & hîc, & in æternum per virtutes sancti & beati Domni Martini sit excommunicatus & anathematizatus, & veniat illi illa maledictio, quam psalmus continet in Judam Scariotis centesimus-octavus.*

a *Analect. tom.* 2. *pag.* 59.

IX. Eodem tempore Radegundis in suo ipsius testamento, apud Gregorium Tu-
D ronensem [b], à Gallicanis Præsulibus postulat, ut si quis constitutioni suæ in futurum adversaretur: *Ita vestram*, inquit, *sanctitatem successorumque vestrorum post Deum pro mea supplicatione & Christi voluntate incurrat, ut sicut prædones & spoliatores pauperum extra gratiam vestram habeantur.* tum statutâ in basilica sanctæ Dei Genitricis sepulturâ suâ subdit: *Quod si quis aliud inde voluerit, aut fieri tentaverit, obtinente Cruce Christi & beata Maria, divinam ultionem incurrat.*

b *Greg. Tur. lib.* 9. *cap.* 43.

Inter Episcopos Cenomannenses, Bertchramnus, procedente sæculo VII. condidit testamentum [c], cujus infractores gravissimis imprecationibus insectatur. Sed ante eum Domnolus *maledictionem pro benedictione, Christi offensam* imprecatur [d] in quodam privilegio pro ecclesia sancti Vincentii; & in alio maledictiones Psalmi CVIII.
E

c *Corvaiser. in hist. Episc. Ceno.*
d *Miscell. Baluz. tom.* 3. *pag.* 20. *&* 21.

X. Theudelinda Langobardorum Regina, referente Paulo-Warnefridi [e], basilicam beati Johannis-Baptistæ, quam in Modoëcia construxerat, prædiis ditavit, scriptis litteris cum hac imprecatione, quæ in editione Ascensiana legitur: *Si quis quolibet tempore hunc testem voluntatis suæ corruperit, in judicii extremi die cum Juda traditore damnetur.*

e *Paul. Diac. de gestis Lang. c.* 22.

XI. Monachus Bobiensis anonymus, qui librum de miraculis sancti Columbani Abbatis scripsit procedente sæculo X. ejus loci privilegia immunitatis coram Hugone Rege exhibita fuisse prodit, assertque varias comminationes in illis contentas hoc modo [f]. *Quod si (quod absit) calliditate aliqua vel avaritiæ instigatione aliquis quidquam*
F *de prohibitis præsumserit attentandum, vel contra illorum decreta quodam modo obviandum; primum sui Ordinis gradu & dignitate privetur, & ex beati Petri auctoritate, qui ligandi in cælo & in terra meruit potestatem, sit excommunicatus, & à participatione Domini nostri Jesu-Christi corporis & sanguinis immunis, ac ab illorum consortio seclusus, necnon ab excellentissimis, qui in tempore illo fuerint, Regibus nihilominus submovendus: quatinus statuta possint perpetua definitione manere, & temeratores præsentium decretorum de suorum temeritatibus pœnis multiplicibus subjacere. Fiat.*

f *Sæc.* 2. *Bened. pag.* 51.

XII. Eodem sæculo VII. quo pleraque privilegia Bobiensibus concessa sunt, Theodetrudis seu Theodila Dodoni Abbati Dionysiano litteras donationis conscripsit,

anno ſcilicet XLIII. Chlotharii II. in quibus donationis ſuæ violatori ita imprecatur[a]: *ut ille maledictus in inferno inferiori, & anathema & maranatha percuſſus cum Juda cruciandus deſcendat, [& ob] peccatum quod admittit, in filios, & in domo ſuâ crudeliſſima plaga [deſæviat: ſint] leproſi pro hujus culpa [&] à Deo percuſſi, ut non ſit qui inhabitet in domo ejus, & inſuper duplicem ſatisfactionem fiſco exſolvat.* A

Et ne quis ſubleſtæ fidei hanc chartam, quæ ſanè optimæ notæ eſt, cauſetur, teſtem advoco Marculfum ejus temporis monachum, qui in formulis ſuis non abſimiles imprecationum modos adducit in lib. II. formulis I. II. IV. & VI. Eſto formula prima in aliarum exemplum. *Si quis hanc voluntatem meam per quaſlibet adinventiones, ſeu propoſitiones, ſicut mundus cottidie artibus & ingeniis expolitur, vel repetitor, convulſor etiam, aut tergiverſator exſtiterit, anathema ſit, & tam qui fecerit, quàm qui faciendo conſenſerit, anathema ſit: & ſicut Dathan & Abiron hiatu terræ abſorpti ſunt, vivens in infernum deſcendat, & cum Gieſi fraudis mercatore, & in præſenti, & in futuro ſæculo partem damnationis excipiat: & tunc veniam conſequatur, quando conſecuturus eſt & diabolus, qui ſe ſe fallendo ætheria ſede dejectus, cruenta adinventione, bonis operibus ſemper obviare pervigilat. Inſuper etiam inferat ſociante quoque tam in perſecutione, quàm in exactione ſacratiſſimo fiſco, vel ſancto Epiſcopo eccleſiæ ipſius auri libras centum.* B

XIII. Longè illuſtrior eſt auctoritas Synodi Romanæ in cauſa Wilfridi Epiſcopi Eboracenſis anno DCLXXIX. coacta, in qua, teſte Eddio[b], hæc clauſula à Patribus appoſita eſt. *Si quis proinde contra horum ſtatutorum ſynodalium decreta auſu temerario obſiſtere tentaverit, vel non obedienter ſuſceperit, vel poſt quodlibet temporis ſpatium, qui qui ſunt vel fuerunt, infringere ea in totum vel in partes tentaverit; ex auctoritate beati Petri Apoſtolorum principis eum hac ſanctione percellendum cenſemus: ut, ſiquidem Epiſcopus eſt qui hanc piam diſpoſitionem temerare tentaverit, ſit ab epiſcopali ordine deſtitutus, & æterni anathematis reus: ſimiliter ſi Presbyter, aut Diaconus fuerit, vel inferioris gradûs eccleſiæ: ſi verò clericus, monachus, vel laïcus cujuſlibet ditionis, vel Rex; extraneus efficiatur à corpore & ſanguine Salvatoris Domini Jeſu-Chriſti; nec terribilem ejus adventum dignus appareat conſpicere.* Idem auctor referens acta Synodi Niddenſis, ejuſdem Wilfridi occaſione habitæ, hæc ſubdit: *Si quis verò contemnens (quod abſit) neutrum ex his duobus implere noluerit; ſciat ſe, ſi Rex ſit, aut laïcus, à corpore & ſanguine Domini excommunicatum: ſi verò Epiſcopus aut Presbyter, ab omni gradu eccleſiaſticæ dignitatis degradari.* C D

XIV. Porro quæ in ſynodis anathemata ferebantur in decretorum temeratores, eadem vibrata leguntur in chartis ſeu privilegiis aut monaſteriorum conditionibus, quæ plerumque in generali vel Provinciali Epiſcoporum atque Optimatum conventu dabantur, & ab iiſdem Præſulibus vel primariis viris ſubſcribi ſolebant. ſic Chrothildis prænobilis femina anno XVI. Chlotharii Regis tertii monaſterium beatæ Mariæ de Brogariis à ſe erectum latifundiis dotat, hac clauſulâ appoſitâ: *Si quis verò (quod futurum eſſe non credo) ſi ego ipſa, aut aliqui de heredibus vel proheredibus meis, vel quælibet oppoſita perſona contra præſentem deliberationem venire conaverit; iram ſanctæ Trinitatis incurrat, & à liminibus ſanctarum eccleſiarum excommunis appareat, & inſuper inferat cum ſocio fiſco auri libras viginti, argenti pondo quinquaginta*, ut fuſiùs docent litteræ inferiùs referendæ, quibus Epiſcopus Pariſienſis & Abbates cum aliis Optimatibus ſubſcribunt. Totidem fermè apicibus Ingoara, Ebonis Senonenſis Epiſcopi ſoror, litteras donationis Senonico ſancti Petri monaſterio factæ ratas eſſe jubet in appendice Sæculi noſtri tertii. At in ſynodicis litteris exempla ejus rei paſſim occurrunt. E F

XV. Singularis quibuſdam videbitur Bonifacii Moguntini Epiſcopi in ſeipſum prolata imprecatio in ſacramento, quod Gregorio II. præſtitit ſub hac clauſula[c]. *Quod ſi (quod abſit) contra hujus promiſſionis meæ ſeriem aliquid facere quolibet modo ſeu ingenio vel occaſione tentavero, reus inveniar in æterno judicio, ultionem Ananiæ & Saphiræ incurram, qui vobis etiam de rebus propriis fraudem facere præſumſerim.* Quo minus mirandum eſt hæc dirarum genera in alios torqueri, cùm Bonifacius iiſdem ſe ipſe addixerit. Relata eſt hæc Profeſſio inter formulas Diurni Romani[d]: in quo item Romanus Pontifex[e] anathemati ſe ipſe ſubjicit, *ſi quis umquam*, ait, *ſeu nos, ſive alius*

[a] *Doublet, pag.* 654.

[b] *Sæc.* 4. *Bened. part.* 1. *pag.* 694.

[c] *Sæc.* 3. *Bened. part.* 1. *pag.* 37. *& alibi.*

[d] *Diurn. Rom. pag.* 60.

[e] *ibid. pag.* 43. *vide pag.* 31.

A aliquid præsumat contra evangelicam traditionem. At gravissima est Arnulfi Remensis[a] Archiepiscopi imprecatio in seipsum, nempe in sacramento fidelitatis facto Hugoni & Rotberto Francorum Regibus : à quo si deviaverit, *omnis benedictio mea*, inquit, *convertatur in maledictionem, & fiant dies mei pauci, & Episcopatum meum accipiat alter; recedant à me amici mei, sintque perpetuò inimici.*

a *Metrop. Rem. tom. 2. pag. 40.*

XVI. Redeo ad Bonifacium, cui concessum est à Zacharia Pontifice privilegium pro Fuldensi monasterio, hac additâ interminatione, *ut quicumque cujuslibet ecclesiæ Præsul, vel quacumque dignitate prædita persona, hanc privilegii nostri chartam, quam auctoritate Principis Apostolorum firmamus, temerare tentaverit, anathema sit; & iram*
B *Dei incurrens, à cœtu Sanctorum omnium extorris fiat : & nihilominus præfati monasterii dignitas à nobis indulta, perpetualiter inviolata permaneat.* Hoc privilegium, eique subjectam clausulam confirmavit Pippinus : *Si autem quispiam*, inquit, *nostræ auctoritatis præcepto repugnare voluerit, sententiam apostolicæ districtionis, quæ in privilegio expressa est, experiatur.*

XVII. His addere licet litteras Johannis V. Episcopi[b] Ravennatis anni DCCXXXI. *æternam damnationem cum Juda Traditore, & anathema sanctorum trecentorum decem & octo Patrum* imprecantis; Bernardi & Durandi chartas ex Perardi Burgundicis Monumentis[c], Wicmanni & Arnulfi Flandrensium Comitum in historia Ghisnensi[d],
C aliasque aliorum : sed præcipuè testamentum Willelmi Comitis de constructione cœnobii Cluniacensis : quo in testamento cavetur primò, *ut neque aliquis Principum sæcularium, nec Comes quisquam, nec Episcopus quilibet, nec Pontifex sedis Romanæ invadat res ipsorum Dei servorum, non distrahat, non minuat*, &c. Secundò, *ut Pontifex apostolicæ sedis alienet à consortio sanctæ Dei Ecclesiæ & sempiternæ vitæ prædones & invasores atque distractores harum rerum.* Tertiò, *ut si quis ex propinquis vel extraneis, vel ex qualibet conditione sive potestate, contra hoc testamentum aliquam concussionem inferre tentaverit; primum quidem iram omnipotentis Dei incurrat, auferatque Deus partem illius de terra viventium, & deleat nomen ejus de libro vitæ, cum Dathan & Abiron perennem*
D *incurrat damnationem, socius Judæ proditoris effectus, sortitus duplicem direptionem cum Heliodoro & Antiocho.* Quartò, *ut secundum mundialem legem centum auri libras, cogente judiciaria potestate, compulsus exsolvat.* Huc fere omnia rediguntur imprecationum genera, exceptâ depositionis interminatione, de qua postmodum agemus. Ex his omnibus conciliatur fides diris & imprecationibus in Diurno Romano[e] sæpius adhibitis ante annos mille, quales sunt interminationes damnationis *cum Satana ejusque pompis & proditore Juda*, factæ à summis Pontificibus : quas ab ingenio & more VI. ac VII. sæculi non discrepare ex canonum decretis, aliisque ejus ætatis exemplis superiùs relatis manifestum est.

b *Ravenna antiqua Girolami Fabri, pag. 116.*
c *Perard. pag. 31. & 32.*
d *du Chesne Guisnes, pag. 44. & seqq.*
e *Diurn. Rom. pag. 120. 134. 139.*

E XVIII. In antiquis diplomatibus Regum nostrorum raræ admodum leguntur imprecationes, uti & multæ pecuniariæ : una utrisque sufficiebat regia auctoritas. Postulabantur tamen aliquando à Regibus nostris corporales pœnæ in subsidium spiritualium, cùm hæ non satis valerent ad coërcendas hominum pravas voluntates, ut ex Caroli Magni exemplo superiùs didicimus. Huc referri potest epistola Richardi[f] Cantuariensis ad alios Angliæ Episcopos, in qua exponit lugetque damnosam ecclesiæ Anglicanæ consuetudinem, qua, *si Judæus aut laïcorum vilissimus occiditur, statim supplicio mortis occisor addicitur* : si Sacerdos aut Clericus, sola *excommunicatione contenta ecclesia, materialis opem gladii non requirit.* Tum concludit : *Ecclesia jurisdictionem suam*
F *priùs exerceat : & si illa non sufficit, ejus imperfectum suppleat gladius sæcularis.* Eum ad modum imprecationibus primùm actum est in donationum violatores : addita est etiam pecuniaria multa : sed hanc dumtaxat comminatoriam (uti & imprecationes seu comminationes nonnullas) fuisse puto, nisi accessisset legitima Principum auctoritas. Alia ratio est de anathematismis, quos sancti Patres in Conciliis approbarunt. Hinc Paschasius in libro II. de Epitaphio Walæ, cap. III. *Quod si secundum sententiam Veritatis, quæcumque ligaverint isti sancti Pontifices super terram, ligata erunt & in cælis; timendi sunt tot anathematismi sanctorum Patrum, qui leguntur pro talibus prolati in sacris canonibus : quoniam non minus eorum viget auctoritas, quantum æstimo, qui jam cum Deo*

f *Spicil. tom. 8. pag. 437.*

regnant. Ex his, inquam, canonum anathematiſmis in pervaſores rerum Deo ſemel A
conſecratarum, robur & auctoritatem accipiunt diræ & imprecationes, quæ in do-
natorum litteris exprimi ſolent, pontificiis paſſim & epiſcopalibus diplomatis ſpecia-
tim confirmatæ.

XIX. Verùm, ut jam dixi, veteres Francorum Reges, maximè Merovingici &
Carolingi, rariùs utuntur imprecationum ac multarum interminatione. Ex Mero-
vingicis tamen Guntchramnus & Childebertus Reges cum Brunichilde ita loquun-
a Greg. Tur. lib. 9. cap. 20. — tur in exemplari pactionis ſuæ apud Gregorium Turonenſem [a]. *Hoc etiam huic addi
placuit pactioni, ut ſi qua pars præſentia ſtatuta ſub quacumque calliditate, tempore quocum-
que tranſſcenderit; omnia beneficia, tam repromiſſa, quàm in præſentia conlata amittat, &* B
*illi proficiat, qui inviolabiliter omnia ſupra ſcripta ſervaverit, & ſit de ſacramentorum obli-
gatione in omnibus abſoluta. His itaque omnibus definitis, jurant partes per Dei omnipoten-
tis nomen, & inſeparabilem Trinitatem, vel divina omnia, ac tremendum diem judicii, ſe
omnia quæ ſuperiùs ſcripta ſunt, abſque ullo dolo malo, vel fraudis ingenio inviolabiliter ſer-
vaturos.* Et infra: *Lectis igitur pactionibus, ait Rex: Judicio Dei feriar, ſi de his quidquam
tranſſcendero, quæ hìc continentur.* Ubi vides multæ genus & imprecationis etiam Re-
gis in ſeipſum. Ex Carolingis unum invenio Ludovici Pii diploma pro cœnobio Foſ-
ſatenſi in appendice Capitularium, num. LII. ubi Imperator ſtatuit, ut ſi quis ipſius
præceptum violare præſumſerit, *à liminibus ſanctæ Dei eccleſiæ expulſus, & ab omnibus* C
*Epiſcopis totius Galliæ excommunicatus, à cœtu fidelium ſit ſegregatus, & cum Caïpha &
Pilato, Juda quoque traditore Domini pœnas æternas ſuſtineat, atque cum principe dæmoniorum
ſedem gehennalem.* Verùm cùm hoc diploma ſit illud ipſum, quod tempore Ingelberti
b Sæc. 4. Bened. part. 2. pag. 173. num. 14. & 16. — Abbatis ablatum, ignique crematum tradit Odo [b] Abbas in libello de Tranſlatione
ſancti Mauri Abbatis; additque Ebroïno repræſentari non potuiſſe; erit forſan qui
ſuſpectum habeat ſaltem his in verbis privilegium. Etſi reponi poteſt, autographum
quidem amiſſum fuiſſe, non exempla genuina, ex quorum uno editio Baluziana pro-
diit. Sed longè potior eſt ejuſdem Ludovici Auguſti clauſula in diplomate hìc edito
pro cœnobio Dionyſiano de donatione Mintriaci, his verbis concepta. *Decernimus* D
*etiam per poteſtatem Regis Regum, qui nobis quantam voluit poteſtatem miſericorditer contu-
lit, in cujus manu corda ſunt Regum, per interminationem & obteſtationem futuri judicii, nulli
licere ſucceſſorum noſtrorum, aut monaſterii ipſius rectorum, vel alii cuilibet magnæ vel parvæ
perſonæ, hæc quæ à nobis pia intentione tradita, decreta & promulgata ſunt, in quoquam con-
c Beſly, Comit. Pict. pag. 170. — vellere,* &c. In litteris Caroli Calvi pro cœnobio Foſſatenſi apud Beſlium [c] eædem
imprecationes leguntur atque in illis Ludovici Imperatoris. Item in diplomate Odo-
d ibid. pag. 201. — nis Regis pro eccleſia ſancti Hilarii Pictavenſi apud eumdem [d], *ſub anathemate per-
e ibid. pag. 251. — petuò ſciat ſe damnandum.* Denique in alio Lotharii Regis [e] multa auri c. librarum &
anathema infligitur. E

XX. Ex Imperatoribus Carolinæ ſtirpis nonnulli in ſinceris diplomatibus ſuis
utrumque adhibent, imprecationes ſcilicet, ac multas pecuniarias. Unum lego Lo-
f Puricell. pag. 282. — tharii Auguſti pro eccleſia Ambroſiana apud Puricellum [f], in quo hæc clauſula. *Si
quis igitur hoc præceptum infringere (quod abſit) temptaverit; noſtræque diſpoſitionis emolumen-
tum, ſicut decrevimus, manere noluerit; conatus ejus apud omnipotentem irritus maneat; co-
gaturque componere auri obrizi libras mille; atque à ſanctorum martyrum Gervaſii Protaſiique
& confeſſoris Ambroſii juſtorumque omnium conſortio ſegregetur; & inſuper anathematis ul-
tione perculſus, in extremi examinis die cum Juda traditore ejuſque contribulibus participetur.*
Ubi utrumque expreſſum habes, nempe multam pecuniariam, & imprecationes. Has F
autem duobus item in locis obſervo in privilegiis Ludovici II. Imperatoris; multam
verò in tribus: quæ utraque habentur in Chronico Caſaurienſi, ſcilicet in Spicilegii
tomo v. Multa pecuniaria exſtat in privilegiis primo, ſecundo, & tertio, quæ tu con-
ſule, ſi lubet: imprecationes in quarto & ſexto. Hæc verba ſunt privilegii quarti: *Si
quis autem hujus noſtræ inſtitutionis... violator extiterit, ſciat ſe incurſurum iram ſanctæ &
individuæ Trinitatis, atque in tremendo juſti Judicis examine cauſam nobiſcum dicturum: ac
per hoc cum Juda proditore ab apoſtolico agmine cum impiis & ſacrilegis ſequeſtratus, pars il-
lius ſit in ſtagno ignis ardentis & ſulphuris.* Eadem fere leguntur in privilegio ſexto: *Sciat*

A *ſe incurſurum iram ſanctæ & individuæ Trinitatis, ita ut ad ſortem beatiſſimæ reſurrectionis & aſcenſionis Domini noſtri Jeſu-Chriſti nullatenus pervenire valeat: ſed cum Juda proditore ſortem æternæ damnationis perpetualiter poſſideat.* At ſingularis mihi videtur clauſula illa, quæ habetur in diplomate Caroli Craſſi Imperatoris pro parthenone Nivernenſi, hîc edito, in quo duplex pœna proponitur, nempe capitis aut pecuniæ. En locus: *Si qui fortè (contra) illud præſumptive agere tentaverint; aut capite puniantur, aut tantum auri pondus prætaxato ſanctiſſimo loco conferant, quo tam Abbatiſſæ, quàm reliquis ibi Deo militantibus ſatisfaciant.* Ita in Chartario eccleſiæ Nivernenſis. In pleriſque aliis ſequentium Imperatorum atque Italiæ Regum privilegiis ubi de pœna agitur, ſola pecuniaria
B paſſim apponitur.

XXI. Jam verò Capetiani Francorum Reges non ſolùm multas pecuniarias in litteris ſuis adhibuerunt, ſed etiam imprecationes. Inter primos Rotbertus Rex in diplomate de Limogiis pro eccleſia ſancti Martini de Campis, cujus diplomatis autographum etiam nunc ſupereſt, ita loquitur: *Si quis autem (quod nefarium eſt dici) plenus dæmoniaca poteſtate contra hujus præcepti auctoritatem inſurgere auſus fuerit; ſeveris preſſus judiciis, ter denas auri libras regali cenſuræ cogatur exſolvere.* Hîc tantùm multa pecuniaria: ſed in præcepto Philippi I. pro eadem fit mentio de *ira omnipotentis Dei & omnium Sanctorum.* At cùm id apponatur poſt ſubſcriptionem Regis, & proximè ante ſubſcri-
C ptionem Epiſcoporum; potiùs Epiſcopis, quàm Regi tribuendum videtur. Hoc enim ſæpiùs advertimus, Reges in ſuis diplomatibus petere ab Epiſcopis, ut præceptorum ſuorum violatoribus inferant excommunicationem. Unde Henricus I. in litteris ſuis pro cœnobio Centulenſi: *Prohibemus ergo*, inquit, *iterum atque iterum noſtro imperio & omnium Epiſcoporum interminatione, ne aliquis malefactorum*, &c. Quamquam Ludovicus VI. in charta pro ſervis ſancti Martini de Campis, ita de ſuo loquitur: *Regalis igitur decreti tranſgreſſor cauſam, de qua agit, in perpetuum amittat, excommunicationi ſubjaceat, & cauſa ejus irrita fiat, nec pacis oſculo à Fidelibus oſculetur*, ut legi in Chartario ejus loci, nullâ Epiſcoporum mentione factâ. Sed imprecatio eſt, non excommunicatio, ut in
D conſimili facto Morales ſcribit ad diploma Veremundi Regis, de quo infra.

XXII. Apud Anglos Withredus Rex etiam imprecationibus uſus eſt non ſemel, nempe in litteris datis in Synodo Becanceldenſi anni DC XCVI. *Si quis autem Rex umquam poſt nos elevatus in regnum, aut Epiſcopus, vel Abbas, vel Comes, vel ulla poteſtas hominum contradicat huic chartulæ, aut infringere tentaverit; ſciat ſe ſequeſtratum à corpore & ſanguine Domini noſtri Jeſu-Chriſti, ſeu etiam excommunicatum, ſicut qui non habet remiſſionem neque in hoc ſæculo, neque in futuro, niſi antè emendaverit judicio Epiſcopi*, &c. tum in diplomate Eabbæ Abbatiſſæ conceſſo: *Si quis (quod abſit) contra hanc chartulam à me factam, vel heredes mei contraire præſumſerint; noverint à participatione corporis & ſangui-*
E *nis Chriſti ſe ſegregandos hîc & in æternum.* Ad hæc Edgarus Rex itidem excommunicationem & Judæ ſortem; utrumque etiam Æthelredus imprecatur litteris ſuis, relatis in Monaſtici Anglicani[a] tomo I. Denique Richardus I. apud Radulfum de Diceto[b]: *Nos verò, quantùm poteſt Rex, excommunicamus, & concedimus, quòd incurrat indignationem Dei omnipotentis, quicumque contra hoc facinus venerit.*

XXIII. Ex Hiſpanicis Regibus Veremundus Rex utitur his diris, ut ſi quis contra ipſius teſtamentum *venire tentaverit, ſive ex progenie vel ſtirpe* (inquit) *noſtra, ſive etiam quilibet Comes vel Pontifex, aut quælibet poteſtas; in primis à corpore Chriſti ſit extraneus, & amborum careat lumine oculorum, & cum Juda traditore inferno ſit damnatus.* quæ
F in omnibus fermè Regum priſcorum diplomatis, ait Morales[c], apud Hiſpanos reperiuntur: idque patet ex Aldefonſi Magni epitaphio ab eodem[d] relato. Ante eos Fl. Ervigius in lege pro confirmatione Concilii XII. Toletani anno DC LXXXI. *Si quis autem*, ait, *hæc inſtituta contemnat; contemptorum ſe noverit damnari ſententiâ, id eſt, ut juxta voluntatem noſtræ gloriæ, & excommunicatus à cœtu noſtro reſiliat, & inſuper decimam partem rei ſuæ fiſci partibus ſociandam amittat. Quod ſi nihil habuerit facultatis, unde prædictam compoſitionem perſolvere poſſit; abſque aliquo infamio ſui quinquaginta eum oportebit ictibus verberari.* Eaſdem pœnas decernit Egica ad Concilium XVII. Toletanum anni DC XCIV. Eodem ſæculo, id eſt æra DC LXXXIV. Chindaſuintus Rex in privilegio[e] pro

a *Monaſt. Anglic. tom. I. pag. 211. & 218.*
b *Radulf. col. 699.*
c *Moral. in Eulog. pag. 314. & 316.*
d *ibid. pag. 330.*
e *Yepeſ. in tomo 2. Chron. Bened. Script. 13. & 14.*

Complutenſi monaſterio ita comminatur violatori, ut *ſit condemnatus & perpetua ultio-* A
ne percuſſus in conſpectu Domini noſtri Jeſu-Chriſti: itemque *ſit anathema maranatha, id*
eſt duplici perditione damnatus, ut etiam de hoc ſæculo, ſicut Dathan & Abiron, vivus
terræ continuo abſorbeatur lacu; & tartareas pœnas cum Juda Chriſti proditore perenni per-
ferat cruciatu. Addit Rex multam pecuniariam his verbis: *Inſuper inferat parti meæ*
partique veſtræ ipſum monaſterium duplicatum vel triplicatum.

XXIV. Denique apud Germanos in uſu erat præcipuè multa pecuniaria, ut patet
ex tribus libris Traditionum Fuldenſium, quos Piſtorius typis vulgavit: in quibus
paucas admodum imprecationes invenias. Supereſt ut hîc agamus de imprecatione
depoſitionis, quam in caput ſequens reſervamus. B

CAPUT IX.

I. *Privilegii Æduenſis imprecationes expenduntur.* II. & III. *Oppoſita de*
eis eruditorum ſententia. IV. *Sententia media.* V. VI. & VII. *Admiſſa*
imprecatione depoſitionis quid afferri poſſit pro Gregorio M. VIII. *Unde*
hac imprecatio deſumta. IX. *Quæ mens hac in re Gregorio fuiſſet.* C

I. IN Auguſtodunenſis xenodochii privilegio, quod Senatori Preſbytero & Ab-
bati à Gregorio Magno conceſſum traditur, duæ inveniuntur formulæ im-
precationum. Prima eſt ejuſmodi. *Statuentes nullum Regum, nullum Antiſtitum,*
nullum quacumque præditum dignitate, vel quemquam alium, de his quæ xenodochio à ſu-
praſcriptis præcellentiſſimis filiis noſtris Regibus jam donata ſunt, vel in futuro à quibuſlibet
aliis de proprio fuerint jure collata, ſub cujuſlibet cauſæ occaſioniſve ſpecie minuere, vel au-
ferre, ſive ſuis uſibus applicare, vel aliis quaſi piis cauſis, pro ſuæ avaritiæ occaſione poſſe
concedere: ſed cuncta quæ ibi oblata ſunt, vel offerri contigerit, tam à te, quàm ab eis qui
in tuo officio locoque ſucceſſerint, perenni tempore illibata, & ſine inquietudine aliqua volu- D
mus poſſideri. Ab hac formula in eo diverſa eſt altera, quod pœnas, & quidem gra-
viſſimas, addit his verbis. *Si quis verò Regum, Sacerdotum, Judicum, perſonarumque*
ſæcularium hanc conſtitutionis noſtræ paginam agnoſcens, contra eam venire tentaverit; pote-
ſtatis honoriſque ſui dignitate careat, reumque ſe divino judicio exſiſtere de perpetrata ini-
quitate cognoſcat. Et niſi vel ea, quæ ab eo male ablata ſunt reſtituerit; vel dignâ pœniten-
tiâ illicitè acta defleverit; à ſacratiſſimo corpore & ſanguine Dei & Domini noſtri Redem-
ptoris Jeſu-Chriſti alienus fiat, atque in æterno examine diſtrictæ ultioni ſubjaceat.

II. De his duabus formulis alii alia ſentiunt. Quidam eas ſuppoſiticias, & à E
Gregorii mente prorſus alienas; ipſamque epiſtolam duaſque ſequentes ejuſdem for-
mæ, aut ſpurias, aut certè hoc loco interpolatas eſſe contendunt. Horum anteſi-
gnanus eſt Johannes Launoïus variis in locis, maximè in Aſſertione [a] inquiſitionis
in ſancti Medardi privilegium, ubi Auguſtodunenſe multis oppugnat. I. quòd illud
cum beati Gregorii doctrina & inſtitutionibus, quæ ejuſmodi exemtiones non pro-
bant, ſtare non poſſit. II. quòd ex duabus præmiſſis formulis, uni pœna nulla
ſubjicitur, alteri graviſſima. III. quòd ad Abbatis ejus xenodochii judicium ſex
præter Auguſtodunenſem exigantur Epiſcopi. IV. quòd in Reges, nedum in Sacer-
dotes & Judices, depoſitio proferatur: quod ducentis poſt Gregorium annis atten- F
tari cœpiſſe ait.

[a] *Joh. Laun. Aſſert. cap. 10.*

III. Oppoſitam verò ſententiam confirmant in primis mſſ. codices, etiam Ro-
mani, teſtante Petro de Guſſanvilla, in quibus habetur hoc privilegium. Certè in
Remigiani cœnobii apud Remos exemplari, quod præfert annos facilè octingen-
tos, integrum reperitur. Deinde laudatur in vita ſancti Hugonis monachi Æduen-
ſis ſæculo X. ſcripta: quo tempore Frodoardus in Hiſtoriæ Remenſis lib. III. cap. XXVII.
meminit alterius privilegii, quod Hincmarus petente Carolo Calvo in gratiam
Oriniacenſis parthenonis compoſuit, *non ſuis verbis, ſed ſicut beatus Gregorius de quodam*
monaſterio

A *monasterio à quadam Regina ædificato ipsa petente dictaverat, & ipse quoque dictavit, repetens maledictionis intentationem, quam domnus idem Gregorius contra præsumtorem illius monasterii jaculatus sit.* Ex quo intelligitur, hoc privilegium cum suis imprecationibus exstitisse in codicibus mss. regnante Carolo Calvo. Præterea hanc clausulam refert Gregorius VII. in lib. VIII. epistola XXI. Denique ex alia indubitata Gregorii Magni epistola, quæ est libri XI. epistola VIII. constat privilegia pro cœnobiis Æduensibus rogatu Brunechildis ab ipso edita fuisse, in quibus Præpositis eorum locorum quædam interdicta erant, quæ quidem in vulgatis privilegiis inveniuntur, nempe ut *nullus eorum qui eidem xenodochio atque monasterio Abbas aut Presbyter fuerit ordinatus,*
B *ad Episcopatûs officium quacumque obreptione sit ausus accedere.*

Hæc quibusdam graviora videntur iis, quæ ex adverso proferuntur ad hujus privilegii seu imprecationum ejus elevandam fidem. Quapropter Dadinus Alteserra, juris ac rei litterariæ peritissimus, istius privilegii auctoritatem hoc tempore tueri non cunctatus est. Sed sunt qui privilegium legitimum esse consentiunt: at depositionis comminationem Gregorio Magno convenire diffitentur, sed ab aliquo interpolatore intrusam esse contendunt. Id si ita est, factum oportet ante sæculum IX. quo sæculo mss. codices hanc imprecationem continebant, ut ex Remigiano inter alios constat.

C V. Verum age videamus, quid admissa illa imprecatione, quasi à Gregorio ipso profecta; quid, inquam, ejus epistolæ impugnatoribus responderi queat, salvâ utrique potestati reverentiâ. Primum opponunt Gregorii animum ab his immoderatis vocibus ac sensibus alienum. Verùm id fortasse facili negotio dilui potest, attentis circumstantiis personarum, quæ virum prudentem leniùs aut severiùs agere suadent. Privilegium à Gregorio expetebant Childebertus Rex & Brunechildis Regina ad reprimendam futurorum in Æduense xenodochium rapacitatem. Res postulabat, ut quàm fortissimis assereretur modis, regia id exigente majestate. Hinc Gregorius, tametsi moderatione eximia præditus, severiores imprecationum modos adhibuit,
D quæ non tam essent decreta latæ sententiæ, quàm verba comminatoria[a]. Sic Patres Concilii Aurelianensis IV. petente Childeberto Rege, xenodochii Lugdunensis rebus cavent eo pacto, ut *si quis quolibet tempore, cujuslibet potestatis vel ordinis persona* secus attentaverit, *ut necator pauperum irrevocabili anathemate feriatur.* Ubi vides nullum fieri discrimen personarum, sed omnes cujuslibet potestatis iisdem diris addictas: nempe quia Childeberti precibus ea severitas deberetur.

a *Thomassin, Disciplinæ part. 2. p. 120. num. 3.*

VI. Et quidem Gregorius Magnus eamdem rationem habuit in edictis suis, ut aliquando molliùs, aliquando severiùs in prævaricatores pronuntiaret. Quippe in epistola ad Bonifacium Defensorem, ita privilegia Defensorum sancit[b], ut *nec a quoquam Pontificum in totum, partemve qualibet occasione convellantur vel mutentur. Nam*
E *nimis est asperum,* inquit, *& præcipuè bonis Sacerdotum moribus inimicum, ut quemquam quacumque rationis excusatione, & quæ bene sunt ordinata rescindere, & exemplo suo docere, ceteros sua quandoque post se constituta dissolvere.* Non recessit ab hac lenitate Gregorius in privilegio[c], quod Respectæ Massiliensi Abbatissæ concessit. At in litteris Candido Abbati monasterii sancti Andreæ ad Clivum-Scauri directis, quibus concordiam inter ipsum & Maurentium militiæ magistrum confirmat, paullo duriùs agit in ejus pacti violatores his verbis[d]: *Cui rei si quis (quod non credimus) contrariam afferre quoquo modo tentaverit voluntatem; ille quidem reum se ante Deum esse noverit, qui*
F *nititur ea quæ utiliter sunt finita rescindere. nam eidem decisioni transactionique nihil se derogare cognoscat.* Nempe carius erat sancto Pontifici hoc cœnobium, in paternis ædibus ab se institutum: ob idque reatum divinæ offensæ ei comminatur, qui transacti fœderis conditiones violaturus esset. Unde non mirum, si imprecationes multiplicaverit in gratiam Brunechildis & Childeberti Regis, qui rebus xenodochii Æduensis severioribus modis consultum volebant.

b *Greg. lib. 7. epist. 17. Indict. 1.*

c *lib. 6. epist. 12.*

d *lib. 7. epist. 13. Indict. 1.*

VII. Neque verò ab eorum temporum moribus adeo aliena videtur depositionis comminatio. Primò Gregoriano illo ævo excommunicationis imprecatio vibrata est sæculo VI. in homines *cujuscumque potestatis* in Concilio Aurelianensi IV. & sæculo

insequente in Niddensi apud Anglos etiam in Reges, ut in superiori capite vidimus A
ex vita sancti Wilfridi [a]. Quin etiam Withredus, & ipse Anglorum Rex, eamdem excommunicationis pœnam [b] etiam Regibus interminatur. Deinde in Synodo Romana, quam in causa Wilfridi habitam diximus, depositio etiam Episcopis [c] intentata est. Ad hæc in privilegio Belvacensis ecclesiæ, ab Episcopis quatuor provinciarum, ut loquitur Hincmarus Remorum Antistes [d], consensu domni Caroli Imperatoris defuncti confirmato, hæc continentur apprime ad hunc locum: *Si quis Regum, Sacerdotum & Judicum, atque sæcularium personarum hanc constitutionis paginam cognoscens, contra eam venire tentaverit; potestatis honorisque sui dignitate careat, reumque divino judicio se exsistere de perpetrata iniquitate cognoscat*, &c. Multa alia ejusmodi imprecationis, scilicet depositionis, exempla occurrunt in monumentis subsequentium temporum. B

a Sæc. 4. Bened. part. 1. pag. 716.
b Spelman. Conc. tom. 1. pag. 192.
c Sæc. 4. Bened. part. 1. pag. 694.
d Hincm. Opusc. 46.

VIII. Sed unde, inquis, hæc comminatoria formula procedere potuit? nempe ex usu psalmi CVIII. in quo omnia ferè imprecationum genera, quæ superiùs retulimus, aut verbis ipsis, aut consimili sententia reperiuntur. Et certè ab hoc psalmo, tamquam ab exemplari, hunc imprecationum modum profluxisse intelligimus ex testamento Aredii Abbatis Atanensis, in quo hæc verba: *Sit excommunicatus & anathematizatus, & veniat illi illa maledictio, quam psalmus continet in Judam Scariotis centesimus-octavus.* Hic autem versus de Juda Scariote manifestam continet depositionis comminationem: *Et Episcopatum ejus accipiat alter.* C

IX. Ergone Gregorius Magnus eousque progressus est, ut depositionis pœnam in ipsos etiam Reges intentare porrò ausus sit? Hæc quidem in Gregorium VII. ejusque successores Pontifices Romanos cadere possint: at in Gregorio, tantæ moderationis viro, locum habuisse quis ferat? Et quidem si suis moribus ac innatæ mansuetudini relictus esset Gregorius Magnus, nullus dubitat, quin à tam gravi comminatione abstinuisset. at dandum erat aliquid regiæ auctoritati, quæ severiores Ecclesiæ pœnas in donationis suæ violatores exigebat: dandum aliquid Pontificum superiorum exemplo, nempe Aurelianensium Patrum, qui in simili causa anathema in cujuscumque dignitatis personas rogatu Childeberti I. protulerant. D

Neque verò propterea existimandum est eam fuisse Gregorii mentem, ut deturbandi Reges potestas resideret penes Pontifices Romanos. Formula hæc comminatoria est, non sententia decretoria, eodem prorsus modo intelligenda, quo aliæ complures, nempe ut chartarum violatores intereant morte Antiochi, consumti à vermibus, &c. quas qui proferebant, longè aberant ab ea persuasione, id ex suis litteris consequendum fore. An non comminatoria est sancti Bonifacii in seipsum imprecatio, qua sibi reatum in æterno judicio & ultionem Ananiæ & Saphyræ devovet, si professionem ab se editam aliquo pacto uspiam violaret? Scimus & apud priscos E
Romanos fuisse leges diras ac minaces; sed in hoc ipsum tantummodo latas, qualis illa fertur è duodecim tabulis de dissecando corpore debitoris: cujus ideo nullum exstat exemplum, quòd non ad usum, sed ad terrorem esset prodita. Idem de Gregorii edicto dictum puta. Hunc locum egregiè illustrat Concilium Aragonense [e] Ranimiro Rege præsente habitum, cujus decreta interminatione concludit firmatque Rex ipse in hunc modum: *Quicumque futurorum Regum, successorum nostrorum, transgredientes & deviantes ab hoc regali simul & pontificali decreto, tentaverit dissolvere hanc scripturam; in præsenti sæculo omnipotens Deus, qui est justus Judex & Regum Rex, dissolvat & dividat regalem honorem & potentiam regni eorum; detque illud se diligentibus & timentibus,* F
& nostra decreta servantibus: & in futuro separati à consortio omnium Christianorum, interpellante pro eis beato Johanne-Baptista cum omnibus Sanctis, participentur in societate cum Dathan & Abiron & Juda traditore in inferno inferiori, luentes pœnas perpetui incendii sine fine per æterna sæcula. Amen. Hæc sæculo XI. ante Gregorium VII. qui ejusmodi formulis primus usus est, non jam ad solam comminationem imprecationemque, sed ad ipsam Imperatorum abjectionem. Verùm hac in re maximè laudanda est eximia moderatio nostri temporis Pontificum Romanorum.

e Conc. Labbe, tom. IX. col. 1173.

A

CAPUT X.

I. *Formula exprimens ſubſcriptionem & ſigillationem regiorum diploma-
tum apud Francos, qualis ſub Merovingis.* II. & III. *Sub Carolingis.*
IV. *Et ſub Capetianis.* V. *Diverſitas unde.* VI. *Imperatores quando*
ſigilli *nomine uſi.* VII. *Quo modo ſubſcripſerint Reges Merovingici.*
B VIII. *Carolingi.* IX. *Et Capetiadæ.* X. *Monogrammatibus quis primus
ex eis uſus.* XI. *in moneta.* XII. *Monogrammatum diverſa forma.*
XIII. *Quid in eo ſignificat* y *græcum.* XIV. *Quis primus Romanorum
Pontificum monogrammate uſus.*

I. JAM tandem devenimus ad extremam diplomatum periodum, qua ſubjecta
Regum ſubſcriptio & ſigillatio exprimitur. Variæ fuerunt pro variis tempori-
bus hæ formulæ.

Quippe Merovingici Francorum Reges hac ferè clauſula uſi ſunt: *manûs noſtræ ſub-*
C *ſcriptione*, vel potiùs *ſubſcriptionibus infra roborare*, ſeu *confirmare decrevimus, ſtuduimus*,
apud Marculfum in lib. I. formula II. & III. *ſubtus eam propria manu decrevimus ro-
borare* formula XXIV. Eadem clauſula paſſim obſervatur in vetuſtis Merovingicorum,
quæ infra exhibebimus, inſtrumentis. At pauca (ſi non fallor) indubitata invenias
illorum Regum monumenta, quæ *anuli, ſigillive* mentionem faciant, tametſi Regum
effigies chartis appoſitæ ſunt.

II. Utrumque verò, id eſt ſubſcriptionis & anuli mentionem, in litteris ſuis ex-
primere ſolent Carolovingi, præterquam in placitis & minoris momenti diplomati-
bus, quibus cùm Reges paſſim non ſubſcriberent, ſed ſolus Cancellarius aut Nota-
D rius; nullam regiæ ſubſcriptionis, at plerumque regii anuli aut ſigilli mentionem
tum faciebant. In aliis majoris momenti diplomatibus utrumque (ut dixi) exprimere
mos erat in hunc fere modum: *manu noſtra*, ſeu *propria ſubter firmavimus*, aut *ſubter
eam decrevimus adſignare* vel *adſignari*, & *de anulo noſtro ſubter ſigillare*, (quo verbo *ſi-
gillare* uſi ſunt etiam Carolus [a] Magnus & Ludovicus [b] Pius) ſeu *anuli noſtri impreſſione* — a *Metrop. Saliſb.*
adſignari juſſimus. Interpolatum eſt in nonnullis diploma [c] Ludovici Pii pro Virodu- — *tom. 2. pag. 11.* b *Ital. ſac. tom.*
nenſi ſancti Michaëlis monaſterio, primò quòd in inſcriptione dicitur, non ſolùm — *5. col. 603.*
Imperator ſemper Auguſtus, ſed etiam *Francorum Rex.* deinde quòd in notis chronolo- — c *Analect. tom.*
gicis legitur, *octavo regni domini Ludovici imperantis in Francia, & imperii ejus anno* — *2. pag. 414.*
E *ſecundo.* non enim priùs in Francia regnare, quàm imperare cœpit. tertio (ut ad pro-
poſitum redeam) quod in fine contextûs hæc clauſula adhibetur, *manu noſtra propria
ſubter firmavimus, & bullarum noſtrarum impreſſionibus inſigniri fecimus.* Nam poſt *fir-
mavimus* aut quid ſimile, aliàs hanc fere adhibet formulam Ludovicus, *de anulo no-
ſtro juſſimus ſigillari.* Ad ſuperiorem tamen modum Carolus Calvus utitur his verbis,
bullis noſtris juſſimus inſigniri, apud Dubletum [d], & Chiffletium in hiſtoria Trenor- — d *Doublet, pag.*
chienſi [e]: ubi Philippi I. litteræ hac itidem clauſula præditæ ſunt. De eadem for- — *807.*
mula Ludovici II. Imperatoris inferiùs agemus. Aliquando tamen ſolius ſubſcrip- — e *Tournu, pag.*
tionis fit mentio in diplomatibus Regum noſtrorum, *propriæ manûs adnotatione ſtudui-* — *216.*
F *mus adumbrare*, aut ſimili modo, tametſi apponeretur regium ſigillum. aliquando
ſolius anuli, ut patet ex variis quæ inferiùs adducenda ſunt monumentis. quod ma-
ximè obtinebat in tractoriis & confirmationibus commutationum, & Placitis, qui-
bus Rex aliquando quidem, ſed rariùs ſubſcribebat. Ita eſt in autographo Caroli
Calvi pro cœnobio Caziacenſi, in quo ſolius *anuli* appoſiti fit mentio. Denique è
multis pauca inveni regia diplomata, in quibus neque ſubſcriptionis, neque anuli
appoſita ſit mentio, ubi tamen Rex ſubſcribit, & ſigillum ejus appoſitum eſt. Tale
eſt diploma Carolomanni Regis, Caroli Magni fratris, hîc editum: quod regiam
ſubſcriptionem & obſignationem nullatenus exprimit. Eamdem ac uniformem hanc

normam ſecuti ſunt ſecundæ ſtirpis Francicæ Reges omnes, aut pæne omnes, & qui- A
dem in exprimenda ſigillatione. Sic Carolus Simplex, *de anulo noſtro ſigillari juſſimus,*
hîc; *noſtro præcepimus anulo inſigniri*, in Miſcellaneis Labbeanis[a]; *anuli noſtri impreſſione*
ſigillari juſſimus, in hiſtoria Trenorchienſi[b]: ubi eadem formula uſus eſt etiam Ro-
dulfus Rex[c]; & poſt eum Lotharius ejuſdem Caroli Simplicis nepos, in Spicilegii
tomo VIII[d].

III. In his omnibus rariſſima eſt *ſigilli* mentio in exprimenda clauſula ſigillationis,
tametſi in contextu diplomatis aliquando occurrit, ut in diplomate Caroli Calvi pro
cœnobio Curbionenſi[e]. Exſtant nihilominus quædam poſteriorum ſecundæ ſtirpis
Regum monumenta, in quibus *ſigilli* regii mentio in clauſula adhibetur. Ejus gene- B
ris eſt diploma Caroli Simplicis pro monaſterio ſancti Theoderici prope Remos, &
Lotharii ejus nepotis, cujus hæc clauſula in autographo ſancti Vincentii apud Lau-
dunum, atque etiam in Remigiano, quod exſtat in Metropolis Remenſis tomo II[f]:
de ſigilli noſtri impreſſione inſigniri juſſimus.

IV. Id in morem tranſtulêre Capetiani, qui neſcio an poſt Rotbertum *anuli*,
certè aliquando *bullæ* aut *bullarum*, pro more veterum Regum, ſæpius *ſigilli* vocabulo
uſi ſunt. Primus ex his Hugo rem probat in hiſtoria Trenorchienſi[g], *ſigillo noſtro*
inſigniri juſſimus. & in litteris pro Laudunenſi ſancti Vincentii cœnobio, *ſigilli noſtri*
impreſſione. Hugonem Rotbertus apud Dubletum, Henricus, aliique ſubſequentes hac
in re imitati ſunt, non tamen ſemper, ut patet cum ex aliorum, tum ex Philippi I. C
exemplo & verbis, *bullis noſtris ſubinſigniri juſſimus*, in hiſtoria Trenorchienſi[h], in
qua alia de *ſigillo* Henrici ac Philippi exempla occurrunt, uti & alibi paſſim. Non
tamen adeo conſtanter *ſigilli* nomen expreſsêre Hugo & Rotbertus primi Capetianæ
ſtirpis Reges, ut etiam aliquando anuli vocem non adhibuerint ad deſignandam ſi-
gilli impreſſionem. quod patet ex hiſtoria Sueſſionici beatæ Mariæ Parthenonis[i], ubi
hæc verba, *& anuli noſtri impreſſione ſignavimus.* At frequentior *ſigilli* mentio in eo-
rum diplomatis occurrit.

V. Hæc autem mutatio inde originem cœpiſſe videtur, quod cùm ad anuli ſigi- D
laris modum conformatæ eſſent primùm diplomaticæ Regum effigies, immo fortaſſe
anulis ipſis exprimerentur; hinc mos obtinuit, ut *anuli* mentio in diplomatis paſſim
recepta eſſet. Sed cùm ſubinde icones illæ ad eam magnitudinem accreviſſent, quæ
in tertiæ ſtirpis diplomatibus cernitur; relicto anuli nomine invecta eſt *ſigilli* appel-
latio.

VI. Et quidem exemplo Imperatorum, apud quos hæc mutatio primùm inolevit;
Carolovingi *anuli* nomine uſi ſunt, ſcilicet Carolus Magnus, Ludovicus Pius, Lo-
tharius, Ludovicus II. qui Ludovicus *bullæ* vocabulum ſæpius uſurpavit in Spicilegii[k]
tomo V. *Ex bulla noſtra juſſimus annotari*: tum, *noſtræque bullæ impreſſione*; ad hæc, *bullis* E
noſtris roborari. Idem *anuli* ſeu *bullæ* uſus perſeveravit ad Ottonem I. Imperatorem, qui
ſigilli appellatione idemtidem uſus eſt ex eodem Spicilegii[l] tomo V. Sed ante eum
Carolus Craſſus in Monumentis Paderbornenſibus[m]. Mos iſte ad ſubſequentes Im-
peratores promanavit. Ex his ſuſpectum redditur (quod mendoſum eſt aliis capiti-
bus) diploma Lotharii I. Imperatoris in tomo IV. Italiæ ſacræ[n], ubi legitur *ſigillo no-*
ſtro plumbeo, aliaque id genus, quæ vocem *ſigilli* (præterquam in corpore diplomatis)
adhibent ante Carolum Craſſum, cujus hæc verba ſunt in mox laudatis Monumen-
tis, *ſigillo noſtro aſſignari juſſimus*, ad annum DCCCLXXXVII. Eodem ferme tempore
Ludovicus Germaniæ Rex pro eccleſia Friſingenſi[o] ſic loquitur: *manu noſtra illud fir-* F
mavimus, & ſigillo noſtro conſigniri juſſimus, anno DCCCCVI. & Arnolfus Dux Bajoa-
riorum[p], pro eadem eccleſia biennio poſt, *ſigilli noſtri impreſſione.*

VII. Jam ordo poſtulat, ut ex clauſula diplomatum, quæ ſubſcriptionem & ſi-
gillationem exprimit, deſcendamus ad ipſas ſubſcriptiones, quæ in vetuſtis inſtru-
mentis Regum noſtrorum notas chronologicas ſemper antecedunt. Hic autem ritus,
ut cetera alia, pro temporum varietate varius fuit. Primæ ſtirpis Reges hunc fermè
modum adhibuerunt, ut propria manu nomen ſuum ſubſcriberent, addito ſigno, in
varias aliquando figuras diſtincto, aliquando figuram crucis præferente, ut *Chlodoveus*

a *Labbe, pag.* 498.
b *Tournu, pag.* 274.
c *Ibid. pag.* 277.
d *Spicil. tom.* 8. *pag* 360.
e *Sæc.* 4. *Bened. part.* 2. *pag.* 252.
f *Metrop. Rem. tom.* 2. *pag.* 11.
g *Tournu, pag.* 289.
h *ibid. pag.* 325.
i *Hiſt. B. Mariæ Sueſſ. pag.* 436.
k *Spicil. tom.* 5. *pag.* 370. 384. 388.
l *ibid. pag.* 407. 410. 414.
m *Monum. Paderb. pag.* 265.
n *Ital. ſac. tom.* 4. *col.* 1334.
o *Metrop. Saliſb. tom.* 1. *pag.* 128.
p *ibid. pag.* 131.

A *Rex, Childebertus Rex*, &c. Plerique addebant *ſubſcripſi*, quod vel totis litteris, vel
tribus prioribus, vel certè ſola littera *ſ* cum ſigno continuato exprimebant. Unus in-
ter omnes Theodericus, Chlodovei II. filius, peculiarem modum adhibuit, præ-
miſſo crucis ſigno, ✠ IN CHRISTI NOMINE, THEUDERICUS REX SUBSCRIPSI.
quem modum perpetuò in diplomatis ſuis retinuit, præterquam in Placitis, Tracto-
riis, confirmationibus commutationum, aliiſque minoris momenti regiis litteris,
quibus (ut jam dixi, hicque repetere juvat) non Reges paſſim, ſed Notarius Cancel-
lariuſve ſubſcribere ſolebant. Sed ante eum Chlotharius II. Edicto [a] anni DC XV. con-
ſimili modo ſubſcripſit: *Chlotacharius in Chriſti nomine Rex hanc definitionem ſubſcripſi.*
B ubi Cancellarii ſignum ante regium perperam ponitur in editis.

VIII. Carolingi Reges, ut in ceteris paſſim, ſic & in modo ſubſcribendi ab aliis
Merovingicis deſcivêre. Pippini hæc formula erat: *Signum* ✠ *Pippini glorioſiſſimi Re-
gis*, ſeu (quod idem eſt) *Signum* ✠ *Pippino glorioſiſſimo Rege*, interpoſito ſigno crucis
inter *ſignum* & *Pippini* nomen. Solum crucis ſignum manu Principis expreſſum erat,
cetera Cancellarius ſeu Notarius adſcribebat. Carolus Magnus patrium morem ſer-
vavit: *Signum Caroli glorioſiſſimi Regis.* Idem præſtitit Carolomannus ejus frater. At
poſt acceptum Imperium Carolus adhibuit, *Signum Caroli ſereniſſimi Imperatoris*, ſeu
auguſti, interpoſito monogrammate inter voces *ſignum* & *Caroli*. Ludovico Pio eadem
C formula, aliquando *piiſſimi Auguſti*, apud Perardum [b]. In diplomate ejuſdem Ludo-
vici & Lotharii [c] pro Corbeïa nova: *Signum Hlutowici ſereniſſimi Imperatoris*, tum, *Si-
gnum Hlotharii glorioſiſſimi Auguſti.* Carolo Calvo etiam pæne eadem formula, aliiſ-
que ſubſequentibus ſtirpis Carolinæ, excepto quod qui erant ſolum regia dignitate
prædıti, inſcribebantur *glorioſiſſimi Regis* titulo: qui etiam Imperatoria, *glorioſiſſimi
& ſereniſſimi ſemper Auguſti* nomen præferebant: quale exſtat Caroli Calvi Impera-
toris diploma apud Perardum [d], & alios. Invenio tamen quaſdam Caroli Calvi &
Craſſi litteras, quibus hoc modo nomen ſuum apponunt: *Signum Karoli glorioſiſſimi
Imperatoris Auguſti.* Carolus quidem Calvus apud Perardum [e]: Craſſus in Miſcella-
D neis Labbeanis [f], & apud eumdem Perardum [g]. Ottones, Henrici, aliique hoc ferè
modo ſubſcripſere: *Signum Domni Ottonis Imperatoris invictiſſimi Auguſti*, &c. *Signum
Domni Henrici tertii Regis invictiſſimi*, interpoſito poſt nomen ſuum monogrammate.
Lotharius Rex Francorum, Ludovici Tranſmarini filius, ſolito more ſubſcribit apud
Marlotum [h]: *Signum Domni Lotharii glorioſiſſimi Regis*, niſi quod *Domni* vocabulum
proprio nomini præponit, (quod etiam præſtat Ludovicus ejus pater in Miſcellaneis
Labbeanis [i]:) ſed in alio diplomate ita ſubſcribit: *Signum Lotharii bonæ indolis glorio-
ſiſſimi Regis.* Hoc diploma exſtat tum in libro Donationum piarum [k], tum in Noti-
tia eccleſiarum Belgii apud Miræum. Simili modo Gerbergæ Reginæ litteris ſub-
E ſcribit Carolus Princeps: *Signum juvenis magnæ indolis Caroli*, apud Marlotum [l].

IX. Poſtremo Capetii haud minùs, quàm Carolingici, genio ſuo tribuerunt in
mutando ſubſcribendi ritu, qui pro Regibus ſingulis, immo pro ſingulis ferè cujuſ-
que Regis ſubſcriptionibus diverſus fuit. Hugo his modis variavit: *Signum Domni
Hugonis glorioſiſſimi Regis Francorum, qui hoc præceptum fieri juſſit, fidelibuſque ſuis fir-
mare præcepit. Signum Hugonis glorioſiſſimi Regis anno ſecundo regnante Hugone Rege*, in
Miſcellaneis Labbeanis [m]. Rotbertus ejus filius: *Signum Rotberti Regis inclyti.* aliàs ſim-
pliciter: *Signum Rotberti Regis.* tum *Regis Franc. glorioſiſſimi*, in iiſdem Miſcellaneis [n]:
& apud Perardum [o], *Signum Rotberti glorioſiſſimi Regis Francorum*, ſicut etiam apud
Dubletum. Henrici litteræ variis itidem ſubſcriptionis formulis præditæ ſunt: *Signum
F Henrici Francorum Regis.* aliàs *Heinrici* (ſic enim paſſim) ſeu *Henrici Regis* ſimplici-
ter. quod etiam de Philippo, eorumque ſucceſſoribus animadvertere licet. Illud verò
maximè obſervatione dignum, quòd Capetii à Rotberto Rege, ſed maximè à Phi-
lippo I. in ſubſcriptionibus, aliquando ſolum ſignum crucis cum ſigillo ſuo apponunt,
abſque monogrammate & ſolitâ formulâ, *Signum Philippi* P, &c. (ut in Bibliotheca
Cluniacenſi [q]: ✠ *Hoc Signum Regis Philippi regnantis ſuâ manu ſcriptum anno ab Inc.
Domini* M LXXVI.) aliquando hæc verba, *Signum Philippi*, cum ſola cruce, (ut in di-
plomate Remigiano apud Marlotum relato, cujus autographum inſpexi.) aliquando

a *Capitul. Baluz. tom.* 1. *col.* 24.
b *Perard. monum. Burgund. pag.* 25.
c *Monum. Paderbor. pag.* 114.
d *Perard. pag.* 160.
e *pag.* 155.
f *Labbe, Miſcellan. pag.* 489.
g *Perard pag.* 160.
h *Metrop. Rem. tom.* 1. *pag.* 603.
i *Labbe pag.* 533.
k *Miræi Donat. pag.* 147. *Notitia pag* 106.
l *Metrop. Rem. tom.* 1. *pag.* 607.
m *Labbe, pag.* 547. & 548.
n *ibid. pag.* 551. & 552.
o *Perard. pag.* 179.
p *Metrop. Rem. tom.* 2. *pag.* 182.
q *Biblioth. Clun. col.* 527.

monogramma ſolum abſque ſigno crucis & aliis : qualis eſt ſubſcriptio Rotberti Regis in diplomate pro ſancti Petri cœnobio Catalaunenſi, itemque Heinrici Regis. aliquando denique præter monogramma, etiam ſignum crucis & ſolitam formulam adhibent, uti probant exempla, quæ in ſpecimen ſuo loco adducemus. At in monogrammate ſignove crucis collocando cum ſecundæ ſtirpis Regibus non conveniunt. Cùm enim Carolingi inter *ſignum* & nomen ſuum proprium monogramma apponerent; Capetii illud rejecerunt in poſtrema verba. Nam Rotbertus illud apponit poſt verbum *Regis Francorum*, ſubjiciendo vocem, *glorioſiſſimi*: & Philippus I. poſt *ſereniſſimi* apponit ſignum crucis ſub monogrammate, in hac ſubſcriptione, quam inferiùs expreſſimus : *Signum Philippi ſereniſſimi ac glorioſiſſimi Francorum Regis.* Ubi verò nomen ſignumve ſuum haud apponunt, ſolum monogramma adhibent, aliàs ſolum ſignum crucis. Priorem hunc modum ſecuti ſunt Reges à Ludovico Groſſo, quibus ſatis fuit monogramma ſuum apponere abſque ulla alia regii nominis ſubſcriptione. Omnes denique ſubſcribunt ante Datam (quam vocant) Merovingici, Carolingi, & Capetiani ad Ludovicum Groſſum, Philippus I. aliquando poſt Datam. A B

X. Quis autem primus è Francorum Regibus monogrammatis uſum in regia diplomata invexerit, quæſtio eſt inter eruditos, qui monogrammatis vocabulo nomen compendio deſcriptum, ac certis litterarum implexionibus concinnatum intelligunt. Ea erat nota & character, ut cùm littera unica eſſe videretur, omnes tamen nominis litteras exprimeret. Si monogrammatum antiquitatem attendamus, hæc ante Francorum monarchiam in uſu fuiſſe ex Plutarcho & Symmacho conſtat. Expreſſa ſunt primùm in numiſmatibus, quale eſt Marciani Imperatoris apud Octavium Stradam [a], Placidi Valentiniani in Familiis Byzantinis eruditiſſimi Cangii, aliaque nonnulla. Hæc præceſſerat cæleſti indicio monogramma Chriſti Domini in labaris Conſtantini Magni, qui, referente Lactantio [b], *commonitus eſt in quiete, ut cæleſte Signum Dei notaret in ſcutis, atque ita prœlium committeret. Fecit ut juſſus eſt, & tranſverſa X littera ſummo capite circumflexo, Chriſtum in ſcutis notat.* Ad hæc monogrammata depicta ſunt in parietibus ad imagines, velis, aliiſque rebus ſacris, ut ex Rabano diſcimus. A rebus ſacris ad litteras & diplomata tranſlatus eſt iſte uſus. Nam in Synodo VI. exhibitæ ſunt actione XII. duæ chartæ, habentes *ſigillum ex cera* cum monogrammate Imperatoris, ἐκτυποῦντα μονόγραμμον Κωνσταντίνου δεσπότου. Erant ergo monogrammata tum uſitata in ſacris Imperatorum. An etiam apud Francorum Reges? Boterovius [c] exhibet nomiſma Theoderici Regis cum ejus monogrammate. Pauci tamen ex Merovingicis eo uſi ſunt in diplomatis, nec alii, ut puto, quàm qui præ imperitia nomen ſuum ſcribere non valebant. Hos inter cenſendi ſunt Chlodovei duo, ſecundus, ac tertius; amborumque matres, Baltechildis & Chrodechildis Reginæ, ut in libro V. ad tabellam XVIII. oſtendemus. Alii à monogrammatis abſtinuerunt, ut Dagoberti I. ejuſque nepotis Theoderici; item Childeberti III. & Chilperici II. ſpecimina probant. Primus perpetuum monogrammatis uſum ac morem in regia diplomata induxit Carolus Magnus, quem morem ceteri ad Philippum III. Francorum Reges retinuêre, itidemque Imperatores Occidentis ad Carolum IV. Proferuntur tamen Francorum Regum monogrammata [d] à Chlodoveo I. ad Philippum IV. At poſt S. Ludovicum nullum vidimus in variis Philippi III. aut IV. quæ inſpeximus, autographis monogramma. Verùm quia duo eorum monogrammata ex tabulario regio profert eruditus Cangius in Gloſſario; fortaſſe alicubi authentica exſtant, quæ nobis cernere non licuit. Mirari porro ſubit, in omnibus, quæ quidem inſpexerimus, Ludovici Groſſi autographis pauca à nobis reperta monogrammata fuiſſe : ſed aliquando ſolum Regis nomen Cancellarii manu appoſitum : aliquando cum ſigno crucis à Rege facto, ut in Bibliotheca Cluniacenſi [e]. C D E F

a Strada, pag. 249.

b *Lactant. de mort. perſecut. cap.* 44.

c *Boterov. pag.* 313.

d *V. Cangii Gloſſar.*

e *Biblioth. Clun. col.* 531.

XI. De Caroli Magni monogrammate loquitur ſcriptor tranſlationis ſancti Sebaſtiani, ubi Ludovicus Pius *calicem cum patena, patris ſui Magni Caroli monogrammate inſignita*, ſancto Medardo tradidiſſe memoratur. Carolus Calvus in Edicto Piſtenſi, cap. XI. præſcribit, *ut in denariis novæ noſtra monetæ ex una parte nomen noſtrum habeatur in gyro, & in medio nominis noſtri monogramma.* Ad quem locum eximius Jacobus

A Sirmundus existimat, Carolum Calvum instituisse è Regibus nostris primum, ut monogramma suis nummis imprimeretur. Verùm morem hunc antiquiorem esse discimus ex Boterovio, qui Theoderici Regis monogramma refert : & Erkempertus[a] docet, Carolum Magnum Beneventanis Ducem Grimoaldum concessisse eo pacto, *ut Langobardorum mentum tonderi faceret ; chartas quoque nummosque nominis sui characteribus superscribi semper juberet.* Et Paschasius[b] in Epitaphio Arsenii seu Walæ scribit, Lotharium à Ludovico Pio consortem Imperii constitutum fuisse *in omni potestate & honore, in omni conscriptione & nomismate.* At hæc de inscriptione nominis explicari possunt absque monogrammate : nec Theoderici monogramma evincit, ullum fuisse
B ante Carolum Calvum de imprimendo nummis regio monogrammate præceptum. quod unum Sirmundus voluit.

XII. Qui monogrammatis in diplomatibus usum primus invexit Carolus Magnus, id ita concinnari curavit, ut signum crucis, quo superiores Francorum Reges in litteris suis usi fuerant, repræsentaret. Idem etiam exprimere studuerunt plerique ejus successores, quantum varia nominum ac litterarum dispositio patiebatur. Alii quadratam figuram prætulerunt, ut Ludovici, Ottones, Henrici, aliique præter Carolos Imperatores : quorum monogrammata, uti & sigilla pleraque, in æs incisa exhibet Zyllesius in Defensione sancti Maximini. Pippinus II. Aquitaniæ Rex *monogramma*
C suum vocat in privilegio Calmiliensi seu sancti Theofredi. *Characterem nominis* sui appellabant Philippus I. ejusque posteri. qui Philippus in diplomate Dionysianis monachis rogatu Adelæ concesso, cujus ectypum ex autographo hîc damus, ait, *nostrum character impressimus.* Ludovicus VI[c]. *nostri nominis karactere & sigillo signari & corroborari præcipimus.* Ludovicus VII. apud Perardum, *sigilli nostri auctoritate muniri, nostrique nominis subter inscripto karactere.* Ludovicus Imperator, filius Bosonis, *nomine imperiali subter signavimus.* Aliquos tamen invenias, qui in diplomatibus loquuntur de nominis sui charactere, nec ullum tamen apponunt monogramma, ut Ludovicus VI. in autographo vulgato apud Dubletum[d]. quod etiam in charta Erberti Catalau-
D nensis Episcopi pro sancto Remigio deprehendi.

XIII. Sed illud animadversione non indignum, quod quæ in crucis formam concinnata sunt monogrammata, in medio præferunt acuminatam quadram, (vulgò *losange*) & in ipsa quadra speciem græcæ litteræ *Y*[e], in aliquibus in modum *V* conformatæ, plerumque cum puncto de more superposito, ut advertere licet in monogrammatis Caroli Magni, Calvi, itemque Simplicis, atque etiam Rotberti, Henrici, & Philippi I. Insuper littera hæc in plerisque diplomatibus aliâ manu, & quidem regiâ, expressa est. Quò respicit vulgata illa formula in diplomatibus Carolinis : *manu propriâ subter firmavimus, & anuli,* &c. Quid verò mysterii hæc continet? an hoc Pytha-
E goræ symbolum affectarunt Reges nostri? an hæc littera cum superiori cuspidatæ quadræ parte composita signat *Ya*, quod non recentioribus modò Germanis, Armoricis & Anglis, sed etiam antiquis *ita* significat? Unde Adelstanus Anglorum Rex in sua charta initio sæculi XII. *Homines sunt credendi per suum* Ya *& per suum* Na. An, inquam, Carolus, qui theudiscè aliquando loqui amabat, ut rata sibi diplomata hoc compendio contestaretur, id usurpavit? Divinet melius qui potest. Ne tamen huic conjecturæ nimisquam fidam, illud facit, quod in litteris Synodi Suessionensis pro sancto Dionysio quidam Episcopi solum *Y* græcum subscriptioni suæ præmittunt, ut patet ex specimine hîc excuso. Et Carolus Calvus in diplomate authentico pro cœ-
F nobio sancti Arnulfi, quod apud Madaurum in historia Mettensi editum est, pag. 269. signo suo præmittit quatuor Y græca, aliud sub alio, cum singulis punctis suprapositis. Sed & sub prima stirpe Wlfolaïcus Cancellarius in diplomate Childeberti III. pro sancto Dionysio, subscribit cum prævio Y græco, quod instar signi crucis censeri debet, fortassis à filii nomine, Υἱός.

XIV. Venio ad summos Pontifices, quorum vetera monogrammata referuntur, puta Hadriani I. Leonis III. Paschalis I. & Nicolai item I. atque Xysti III. apud Nicolaum Alemannum de Lateranensibus Parietinis, cap. III[f]. sed quæ ex ædibus sacris producta sunt, non ex pontificiis diplomatibus. Sanè nullum vidi in bullis mo-

a *Erkemperti epitome, pag.* 22.

b *Sæc.* 4. *Bened. part.* 1. *pag.* 513.

c *Doublet, pag.* 845.

d *ibid.*

e *Vide Tournu, pag.* 203. 211. 216. 223. 280. *& specimina nostra.*

f *V. Cangii Glossar. tom.* 2. *col.* 66[illegible].

nogramma pontificium ante Leonem IX. qui præter circulum, in quo nomen proprium cum dicto seu sententia sua expressit, (Petri & Pauli nomina addiderunt alii, auctore, opinor, Urbano II.) *Bene valete* in monogramma redegit primus, quod alii distinctis litteris exprimebant, ut ex nostris speciminibus aliisque intelligitur: in quibus ubi est monogramma, nusquam nomina Pontificum, sed *Bene valete* monogrammate expressa sunt. Ad hæc Episcopi quidam usi sunt monogrammatis in subscribendo, ut inferiùs suo loco videbimus. A

CAPUT XI. B

I. *Cancellariorum subscriptio in regiis litteris.* II. *Referendarii qui.* III. *Plures apud Francos.* IV. *Cancellariorum officium.* V. *item Notariorum.* VI. *atque Archicapellanorum.* VII. *Quo ritu subscripserint Cancellarii sub prima stirpe Francica.* VIII. *item sub secunda.* IX. *à Carolo Calvo.* X. *Archicancellarii quo tempore dicti Archicapellani.* XI. *Ritus subscribendi sub tertia stirpe.* XII *item apud Imperatores.* XIII. *Archicapellanus an dictus aliquando Archiepiscopus.* XIV. *Plures palatii Comites & recognitores regiarum tabularum, contra Conringium.* C

I. POst Francorum Reges primus è regione Referendarius seu Cancellarius, Archicapellanus, aut Notarius diplomatibus antiquitus subscribere solebat, si membranæ capacitas pateretur: sin minùs, paullum infra Regis subscriptionem. Hoc maximè servatum sub secunda stirpe, cujus Cancellarii ferè semper paullo infra Regem subscribunt, ut in Speciminibus nostris advertere licet.

II. Referendarii in Imperio Orientali ii erant, qui preces supplicum referebant Principi, testante Procopio in Anecdotis. Huc spectat Commentator Notitiæ Imperii in cap. XCVII. *Qui scrinium dispositionum tractabant, Referendarii vocabantur. Hi supplicum desideria aut Judicum consultationes Principi insinuabant, & responsa datâ consulentibus mittebant, quæ Mandata dicebantur. Hi pauci erant initio: postmodum à Justiniano octodecim; postea ad octo redacti. Principum responsa, quæ super litibus emanabant, Dispositiones vocabantur. Expositio verò quam Principi faciebant Referendarii, Relatio appellabatur. Referendariis præfectus erat Comes. Referendarii Spectabiles vocabantur.* Ad eorum formam primæ stirpis Francicæ Reges Referendarium instituerunt. Penes eum anuli seu sigilli regii custodia erat. Ex his unus fuit *Sigo Referendarius, qui anulum Regis Sigiberti tenuerat,* auctore Gregorio Turonensi[a]. Audoënus etiam, qui & Dado, referente Aimoïno[b], *Referendarius fuit Regis Dagoberti, qui Referendarius ideo dictus est, quòd ad eum universæ publicæ deferrentur conscriptiones, ipseque eas anulo Regis sive sigillo sibi commisso muniret seu firmaret.* Hinc Bonitus Arvernorum Episcopus, *anulo ex manu Regis accepto, Referendarii officium adeptus* dicitur in ipsius vita[c]. Referendarius item conditor regalium præceptorum erat, qualis Ansbertus postea Rotomagensis Antistes qui fuit[d] *conditor regalium privilegiorum, & gerulus anuli regalis, quo eadem signabantur privilegia.* D E

a *Greg. Turon. lib. 5. cap. 3. Vide lib. 3. de mirac. sancti Martini, cap. 17.*
b *Aimoin. lib. 4. cap 41.*
c *Sæc. 3 Bened. part. 1. pag. 90.*
d *Sæc. 2. pag. 1050.*

III. Sed quoniam ex Placito Chlodovei III. à me nuper edito, hicque denuo recuso, plures fuisse Referendarios constat; (in eo quippe post Optimates, Comites, Grafiones & Domesticos, recensentur Referendarii *Wlfolaïcus, Aiglus, Chrodeberchtus & Waldramnus;* post quos *Senescalci & Comes palatii*) idem de Referendariis censendum est ac de Cancellariis & Notariis sub prima stirpe: qui cùm plures essent, unus ceteris præpositus erat primicerius seu primus Referendariorum, Referendarius absolutè dictus. Is curam anuli regalis gerebat, Regisque diplomata Cancellariis dictabat, iisque subscribebat, aut alii ejus vice. Talis fuit Maurontus Dagoberto Rege, dictus[e] *nobilis regiæ bullæ vel sigilli bajulus.* Principes Beneventani sæculo VIII. Referendarium habebant, qui scribenda diplomata Notario dictabat, F

e *Spicil. tom. 4. pag. 428.*

ex

A ex Italiæ ſacræ[a] tomo VIII. *Dictavi ego Paulus Notarius necnon & Referendarius tibi Constantino Notario curiæ nostræ Beneventanæ*, &c. Referendarios verò diplomatis ſubſcripſiſſe conſtat. Nam Audoënus, qui Dagoberti Referendarius fuiſſe, ejuſque anulum geſtaſſe perhibetur in actis ſancti Agili Abbatis, quædam Dagoberti præcepta ſubſcripſiſſe invenitur hoc modo : DADO OPTULIT. Verumtamen in Placito mox laudato Chlodovei tertii, cùm plures nominentur Referendarii, nullus ex his ſubſcribit, ſed Actaldus, qui neque Comes palatii erat. nempe quòd minoris momenti regiis litteris unus è Cancellariis ſeu Notariis nomen ſuum apponebat. Et quidem Referendarii diplomatibus (ut mox notabam) ſubſcribebant, teſte Gre-
B gorio Turonenſi[b]. Cùm enim Ægidius Remorum Antiſtes à Childeberto Rege accuſaretur, quòd poſſeſſionum fiſcalium prædia invaſiſſet ; eas à Rege obtinuiſſe ſe per chartas reſpondit. Prolatas in publicum Rex haud agnoſcit. *Requiſitus Otho, qui tunc Referendarius fuerat, cujus ibi ſubſcriptio meditata tenebatur, adfuit : negat ſe ſubſcripſiſſe. Conficta enim erat manus ejus in hujus præceptionis ſcripto.* Habebant & Reginæ Referendarios ſuos. Urſicinus quippe Referendarius Ultrogothæ Reginæ, & Bobolenus Fredegundis laudantur apud eumdem Gregorium[c]. Hodie Magiſtri libellorum ſupplicum, uti obſervat Bignonius, funguntur officio Referendariorum, quorum in-
C dicem exhibet Cangii Gloſſarium. Referendarii tamen etiam nunc appellantur, qui res ad ſummum Cancellarium referunt.

IV. Cancellarii officium à Referendarii munere diverſum erat tempore Caſſiodori, ut ex ejus formulis intelligimus. Cancellarius quippe miniſterii nomen erat, à cancellis dictus, quòd ad Secretarii cancellos adeſſent Cancellarii, ad turbam videlicet ſubmovendam & tumultum compeſcendum : & ne promiſcuè cuivis in Secretarium ingredi volenti poteſtas eſſet, quemadmodum rectè exponit Gothofredus ad Codicem Theodoſianum[d]. Aliud erat Referendarii munus, quod ita deſcribit Caſſiodorus[e]. *Per eum nobis cauſarum ordines exponuntur : per eum interpellantium vota agnoſcimus, & ipſis reſponſa reddimus.* Procopius[f] in hiſtoria arcana : *Referen-*
D *dariis vix erat locus opportunus ſupplicum libellos Cæſari miniſtrandi, nedum preces exponendi, ut moris eſt, vel ſuam de ſupplice ſententiam aperiendi.* De Cancellario verò Caſſiodorus[g] : *Per te*, inquit, *præſentandus agnoſcat ; per te noſtris auribus deſiderium ſupplicis innoteſcat : juſſa noſtra ſine venalitatis ſtudio expedias, ut noſtram poſſis commendare juſtitiam.* Eodem fere tempore apud Gallos Cancellarii in hoc differebant à Referendariis, quòd Referendarii majoris momenti diplomata dictarent, Regique offerrent, ac ſubſcriberent : Cancellarii ea ſcriberent, & in ſcriniis regiis reponerent adſervarentque ; ac pleraſque regias litteras minoris momenti ipſi conderent, ac nomine ſuo roborarent. Hinc Carolus Calvus in Capitulari[h] anni DCCC. LIV. apud
E Silvacum, præcipit, ut Miſſi dominici *Capitula avi & patris*, inquit, *noſtri de ſcrinio noſtro vel à Cancellario noſtro accipiant.* Et in Conſtitutione facta Cariſiaci anno DCCC LXI. *Præterea neceſſarium duximus, ut commendationem noſtram ex hoc ſcribere rogaremus, quæ ex more in noſtro palatio apud Cancellarium noſtrum retineatur, & inde ad Miſſos noſtros dirigatur.* Idem regia Præcepta Regis nomine populo annuntiabat ex Capitularibus[i] : *Et tunc juſſit Gauzlenum Cancellarium, ut hæc ſequentia in populum recitaret.* Archicapellano, teſte Hincmaro Remenſi[k], *ſociabatur ſummus Cancellarius, qui à ſecretis olim appellabatur : erantque illi ſubjecti prudentes & intelligentes ac fideles viri, qui præcepta regia abſque immoderata cupiditatis venalitate ſubſcriberent, & ſecreta illis fideliter*
F *cuſtodirent.* In Capitulari apud Olonam cap. XXIV. ſtatuitur, *ut nullus Cancellarius pro ullo judicato aut ſcripto aliquid amplius accipere audeat, niſi dimidiam libram argenti de majoribus ſcriptis : de minoribus autem infra dimidiam libram.* Et quidem hæc ſub ſecunda ſtirpe. nam ſub prima Referendarii *privilegia ſignabant* ex actis ſancti Anſberti jam laudatis, id eſt potiora ſaltem acta Regum noſtrorum : Cancellarii verò ea conſervabant, & minoris momenti diplomata, id eſt Placita aliaque id genus, conficiebant, ſubſcribebantque. Sanè plures tum fuiſſe Cancellarios auctor eſt Gregorius Turonenſis in lib. IV. de miraculis ſancti Martini cap. XXVIII. *Nobis quoque*, inquit, *cum Rege* (Childeberto) *morantibus, Claudius quidam ex Cancellariis regalibus à febre cor-*

a Ital. ſac. tom. 8. col. 589. 608. 609, 610, &c.
b Greg. Tur. lib. 10. cap. 19.
c lib. 5. cap. 43. & lib. 8. cap. 32.
d Cod. Theod. lib. 1. tit. 12.
e Caſſiod. lib. 6. epiſt. 17.
f Procop. pag. 65.
g Caſſiod. lib. 11. epiſt. 6.
h Capit. Carol. Calv. tit. 14. cap. 11.
i tit. 55. poſt cap. 32.
k Hincm. epiſt. 14. cap. 16.

a Spicil. tom. 8. pag. 404.

ripitur. Iidem apud quosdam auctores dicuntur *Commentarienses* [a]; immo & *Quæstores*, *Apocrisiarii* & *Signatores*, ut postea videbimus. Quæ ab aliis Notariis scripta erant diplomata, ea summus Cancellarius aut Referendarius recognoscebat, ac subscribebat, aut alius Notarius ad ejus vicem. quod maximè sub secunda stirpe obtinuit. Apud Italos Rotharis vetat Edicti sui exemplaria credi aut suscipi, nisi quod per manus Ansualdi Notarii scriptum, aut recognitum est & revisum. Tandem sub Regum nostrorum secunda stirpe pæne exstinctum est Referendarii nomen & officium, & in Cancellariorum seu Notariorum sortem migravit: qui Cancellarii aliquando Referendarii vocabulum retinuerunt. Sic in litteris Odonis Regis Arnebodus *ad vicem Ildefredi Referendarii*, id est Cancellarii, subscripsisse invenitur in appendice Capitularium Baluziana, num. CXXIV. A B

V. Notarii primùm ab epistolis & secretis erant, ex formula Notariorum apud Cassiodorum in lib. VI. epistola XVI. *Non est dubium ornare subjectos Principis secretum, dum nullis æstimantur necessaria posse committi, nisi qui fuerint fide magna solidati.... Regis consilium solos decet scire gravissimos. Imitari debent armaria, quæ continent monumenta chartarum: ut quando ab ipsis aliqua instructio quæritur, tunc loquantur: totum autem dissimulare debent, quasi nesciant scientes.* Et hoc quidem Notariorum officium fuisse videtur sub prima stirpe regia Francorum: sub secunda iidem fuere Cancellarii. Adeo ut Cancellarius summus seu Archicancellarius idem esset, diceretur que *Protonotarius*. Hadrianus enim Papa I. in epistola LXXXV. codicis Carolini Radonem Abbatem (quem Caroli Magni summum Cancellarium fuisse certum est) ejusdem Caroli *dilectissimum Protonotarium* vocat. Et in diplomate quodam Lotharius Imperator Hilduinum Abbatem, qui ejus Cancellarius fuit, *Archinotarium* appellat. Et quidem plures Cancellarii seu Notarii erant sub Carolingis, quibus unus præerat dictus *Notarius summus*, nonnumquam *summus Cancellarius*, *Archicancellarius*, aliquando absolutè *Notarius* & *Cancellarius*, nonnumquam *Archicapellanus*. C

VI. Archicapellanus quippe, quem summo Cancellario sociatum fuisse Hincmarus tradit, non raro etiam Archicancellarii officium gessit: & qui apud summates Capellani erant, iidem passim erant Cancellarii, ut eruditè docet V. Cl. Fresnius in Glossario. Hinc Hiterius Abbas, qui Caroli Magni diplomatis subscripsit ut Cancellarius, *Capellanus & Notarius* ejusdem Caroli dicitur apud Anastasium in Hadriano I. & Angilbertus, qui ab Hadriano *Minister Capellæ*, idem *Manualis*, id est Amanuensis, vocatur Alcuino in epistola LXXXIV. Nullum tamen qui regiis imperatoriisve litteris Archicapellani nomine subscripserit, invenio ante Carlomannum Italiæ Regem, ut exempla probant inferiùs referenda. D

VII. Nunc expendere juvat varios modos, quibus Referendarii, Cancellarii, ac Notarii sub triplici Francorum stirpe regiis diplomatibus subscripserunt. Et quidem sub prima Referendarii ita subscribere solent: DADO OBTULIT. *Droctoaldus jussus obtulit. Aghlibertus recognovit. Wlfolaicus jussus subscripsit*, seu *jussus obtulit.* Nimirum quia potissimum eorum officium erat subditorum vota referre Principi. Cancellarii minoris momenti instrumenta, quibus Rex nomen suum haud apponit, sic subsignant: *Rigulfus recognovit. Aigoberchtus ad vicem Chaldeberchto jussus recognovit. Letaldus subscripsit*, vel *annuit.* Exempla hîc edita leges. Fortasse qui Regi litteras *jussi* offerunt, Cancellarii sunt, qui id præstant jussu ac vice Referendariorum. In illis verò signis implicatis & convolutis, quæ Cancellariorum seu Referendariorum nomini adjici solent, quædam notis Tironianis passim adscripta sunt; quædam etiam communibus quidem litteris, sed lectu adeo difficilibus, ut post longam meditationem vix tandem eruerim hæc verba: *Bene valeat*, aliis *valeas*, seu *vale.* quæ verba deprehenduntur non solum in signis Cancellariorum sub prima stirpe, sed etiam sub secunda, saltem initio, ut in duobus præceptis Pippini Regis, item alio Caroli Magni, atque alio Carolomanni ejus fratris pro sancto Dionysio animadverti. E F

VIII. Sub secunda stirpe Pippini Cancellarii eumdem ritum servarunt: qui ritus sub Carolo Magno, Ludovico Pio, & aliis immutatus est. Carolo quippe

A regnante Notarii, si quando vice Cancellariorum subscribebant, hac formula utebantur: *Widolaicus ad vicem Radonis.* At sub Ludovico Pio Notarii nomen insuper apponere cœperunt hoc modo: *Meginarius Notarius ad vicem Fridugisi recognovi. Hirminmaris Notarius ad vicem Fridugisi recognovi. Glorius Notarius ad vicem Hugonis recognovi*, &c. Hirminmaris Notarius is est, qui mendosè *Hirmin major Notarius* dicitur in diplomate Ludovici Augusti in Historia Trenorchiensi [a], paullo rectiùs ab aliis *Hirminmarus.* a *Tournu pag.* 264.

IX. Idem subscribendi mos persæpe obtinuit sub Carolo Calvo: sed tamen eo Rege Notarii nonnulli addiderunt, *regiæ dignitatis Notarius*, seu *Cancellarius*. In primis
B *Gauzlinus regiæ dignitatis Cancellarius ad vicem Hludowici* apud Dubletum [b]. Eodem Imperatore, *Audacher Notarius ad vicem Gauzlini recognovi & subscripsi*, in specimine Privilegii Compendiensis. Historia Trenorchiensis [c] præmittit *ego*, in alio diplomate, quod Carolo Magno perperam tribuitur. Ibidem [d], sub Carolo Simplice, *Gozlinus regiæ dignitatis Notarius ad vicem Herivei Archiepiscopi summique Cancellarii.* itidem in autographo Compendiensi, pro ecclesia sanctæ Walburgis. In diplomate Ludovici Transmarini pro sancto Remigio, *Odilo regiæ dignitatis Notarius ad vicem Artoldi Archiepiscopi.* Singularis est subscriptio in litteris Lotharii Regis pro Cluniaco [e]: *Gebo* (lege *Gezo*) *humilis Quæstor ad vicem Artoldi Archiepiscopi summique Can-*
C *cellarii recognovi.* Cancellarii enim seu Notarii quandoque Quæstores appellantur, ex Codice Justinianeo [f].

b *Doublet pag.* 792.
c *Tournu pag.* 190.
d *pag.* 274.
e *Biblioth. Clun. col.* 313.
f *Cod. Just. lib.* 1. *tit.* 23 *n.* VII. *in authent.*

Aliquando absolutè Cancellarios se ferebant Notarii, maximè apud Germanos. In litteris Caroli Crassi: *Waldo Cancellarius ad vicem Liuthardi Archicancellarii*, in Spicilegii tomo V [g]. tum in litteris Berengarii imperatoris [h]: *Johannes Episcopus & Cancellarius ad vicem Ardingi Episcopi & Archicancellarii.* quod etiam in litteris Ottonis ibidem, & in aliis mox referendis observare licet. Præterea nonnumquam dicebatur *Protonotarius*, qui Archicancellarius non erat, si tamen mendæ expers est diploma Lotharii Imperatoris in Appendice Capitularium num. LIII. ubi *Druclemirus Subdia-*
D *conus Protonotarius ad vicem Egilmari* subscripsisse reperitur. nam fortasse legendum *atque Notarius*, uti legitur in alio ejusdem Imperatoris tomo IV. [i] Italiæ sacræ, *Druclemirus Subdiaconus atque Notarius ad vicem Egilmari.* Singularis, sed tamen genuina est subscriptio Gisleberti in pluribus litteris Ludovici II. Imperatoris tomo V. Spicilegii [k] in hunc modum: *Gislebertus Presbyter & Notarius ex jussu imperiali scripsi & subscripsi*, nulla Cancellarii mentione facta.

g *Spicil. tom.* 5 *pag.* 396.
h *ibid. pag.* 401.
i *Ital. Sac. tom.* 4. *col.* 115.
k *Spicil. tom.* 5. *pag.* 371, 373, 380, 384, 385.

X. Sub eadem secunda Francica stirpe Archicapellani dicti sunt summi Cancellarii, præsertim apud Imperatores. Charta Ottonis Imperatoris anno DCCCC. XL. sic clauditur apud Baldricum [l] in Chronico: *Bruno Cancellarius ad vicem Rotberti Ar-*
E *chicapellani recognovi.* Et in alio ejusdem Ottonis ex anno DCCCC. LII. pro Hincmaro Abbate sancti Remigii apud Remos: *Osbertus Cancellarius ad vicem Brunonis Archicapellani*: tum in diplomate Ottonis II. apud Dubletum [m], *Hildiboldus Cancellarius & Episcopus vice Willigisi Archicapellani.* Ante hos omnes exstat in Spicilegii tomo V. [n] diploma Carolomanni Italiæ Regis, cujus hæc subscriptio: *Baldo Cancellarius Regis ad vicem Theotmari Archicapellani.* Alias vide sis in Metropoli Salisburgensi [o]. Apud Francorum Reges in sinceris diplomatibus rarissima est hæc formula. In litteris tamen Balduini, qui Henrici Regis Cancellarius fuit, exordium his concipitur verbis apud Hemereum in Augusta Viromanduorum: *Ego Balduinus, in Palatio Henrici*
F *Regis Francorum Cancellarius, notum facio*, &c. Sic verò finis, *S. Balduini Archicapellani, qui hoc scriptum fieri jussit.* At paucissimos invenias, qui sinceris diplomatibus Regum Francorum subscripserint *ad vicem Archicapellani*, tametsi Archicancellarii non pauci fuere Archicapellani, quorum indicem ex vetustis Actis texuit eruditissimus Fresnius in suo Glossario. His adde Roronem *Capellanum*, laudatum in Hadriani epistola XC. codicis Carolini: de quo item intelligenda est epistola LXXXVI. quæ *per sororem & Bettonem* directa legitur in editis, ubi loco *sororem* reponendum est *Roronem.*

l *Baldric. in Chron. Camerac. pag.* 129.
m *Doublet pag.* 819.
n *Spicil. tom.* 5 *pag.* 392.
o *Metrop. Salisb. tom.* 1. *pag.* 128, 130. & *seqq.* 350, 351. & *tom.* 2. *pag.* 15. &c.

XI. Redeo ad Cancellarios, quos variè pro more in tertia stirpe subscripsisse

inverio. Prima varietas attendenda est penes subscriptionis verba. *Reginaldus Notarius vice Abbonis Episcopi summique Cancellarii*, non semel apud Dubletum[a]. *Franco Diaconus atque Chartigraphus relegit & sigillavit*, apud eumdem[b]. qui *Franco* subsequens diploma *Cancellarius ex regio præcepto recognovit atque subscripsit*[c]. Singularis formula apud Chesnium[d]: *Balduinus sacri palatii Apocrisiarius postulatus recognovi & subscripsi.* Nec minus singularis alia apud eumdem[e]: *Evrardus Monachus scripsit ad vicem Balduini signatoris.* Omnia regnante Rotberto. Ubi *signator* ab actu Cancellarius appellatur, propterea quòd regia diplomata signare, id est subscribere & obsignare, ipsi ex officio incumbit. Eadem ex causa testes apud Salmasium[f] appellantur *signatores*. Jam verò sub Rege Philippo, *Balduinus Cancellarius subscripsit*, apud Dubletum[g]: &, *signum Balduini Cancellarii, qui hanc chartam scripsit*[h]. tum, *Petrus regiæ dignitatis Cancellarius relegit & sigillavit*, apud eumdem[i]. Ad hæc, *Gislebertus Regis Clericus ad vicem Gosfridi Cancellarii Parisiorum Episcopi relegendo subscripsi*, pro Silva-majori. Post modum sub Ludovico VI. aliquando[k], *Stephanus Cancellarius relegendo subscripsit.* aliquando[l], *Stephanus regiæ majestatis* (aliquando *dignitatis*) *Cancellarius relegi & subscripsi.* Passim[m], *Data per manus* seu *per manum Stephani Cancellarii.* qui ritus postmodum in morem transiit. Altera varietas est in ordine subscribentium, quibus postremus subscribit Cancellarius in regiis litteris, quas multi Episcopi & Optimates subsignant. Tertia varietas est, quòd defectu Cancellarii nullus subscribit Notarius, sed hac clausula terminatur charta: *Data vacante Cancellaria.* quod tum maximè obtinuit, cùm summi regni seu regiæ curiæ (coronæ jam vocant) Officiales, Dapifer, Buticularius, Camerarius & Constabularius, regia diplomata soli subsignarunt. Has formulas in specimen adduximus hoc loco: alias in capite sequenti afferemus.

XII. De Imperatorum Henricianorum Cancellariis hîc tantùm observo insolitum subscribendi modum Herimanni Cancellarii in diplomate Henrici IV. Imperatoris pro ecclesia Virdunensi, qui Herimannus post solitam subscriptionem, signo suo de more variis calami ductibus efformato includit hæc verba, litteris partim græcis exarata: IΔEA EPPHMANNI *Cancellarii.* De Archicancellariis & Cancellariis Imperii legendus Mallincrotus. Nec lubet prætermittere hoc loco modum subscribendi non vulgarem, qui in autographo Zuentiboldi Regis pro cœnobio sancti Michaëlis ad Mosam legitur sub hac forma: *Ego igitur Widelgerus Notarius ad vicem Ratpoti Archicancellarii recognovi.* ubi hæc verba, *Ego igitur*, exstant præter morem: quæ idem Widelgerus alibi prætermittit, ut in Monumentis Paderbornensibus[n], nomen suum adscribens alio modo, *Waltgerus.*

XIII. Postquam de regni Francici atque Imperii Cancellarii diximus, nunc quædam de Archicapellano retractare, quædam item de Comite palatii observare juvat. Archicapellanum summi Cancellarii officio per sæculum saltem decimum sub Ottonibus functum fuisse ex superioribus constat. Is eo ac præcedente sæculo dictus est non raro *sacri palatii Archicapellanus*, Agobardo *sacri palatii Antistes* in epistola ad Proceres palatii de baptismo Judaïcorum mancipiorum. Ea dignitate præditus fuit Hildeboldus Archiepiscopus Coloniensis, qui in vulgata præfatione Concilii Moguntiacensis anni DCCC XIII *sacri palatii Archiepiscopus* appellatur. Hermannus Conringius in censura diplomatis Ludoviciani[o] legendum mavult, *Archicapellanus*; contenditque contra eruditum Baluzium, summum Capellanum nusquam fuisse dictum *sacri palatii Archiepiscopum*; saltem nullo congruo id sibi probari testimonio. Fortasse reponendum utrumque, *Archiepiscopus sacri palatii Archicapellanus*, ut alibi[p] Drogo Mettensis appellatur. Addit Conringius[q], neque Comites palatii dictos fuisse *sacri palatii* Comites ante Fredericum Ænobarbum; neque Comites *palatinos*. Utrumque falsum esse inde colligitur, quod apud Francos, indubiè ex Germanorum imitatione, dicebantur Comites Franciæ Palatini regnante Philippo primo. Sic in præclara Notitia pro cœnobio Castridunensi, tempore Bartholomæi Abbatis Majorismonasterii: *Notum pæne omnibus satisque manifestum credimus, Tetbaldum Comitem Franciæ Palatinum, loci istius majoris scilicet Monasterii defensorem atque patronum*, &c. quæ formula edita est in Sæculi quarti Benedictini parte prima

[a] Doublet pag. 821, 825.
[b] pag. 828.
[c] pag. 830.
[d] Vergy pag. 60.
[e] Montmorency pag. 16 & 17.
[f] Salmas. de modo usurar. pag. 460.
[g] Doublet pag. 835.
[h] pag. 836.
[i] pag. 838.
[k] pag. 843, 844 & 845.
[l] pag. 849.
[m] pag. 846, 847.
[n] Monum. Paderborn. pag. 45.
[o] Conring. cens. pag. 189. & seqq.
[p] Baluz. tom. 3 Miscell. pag. 129.
[q] Conring. ibid. pag. 195. & seqq.

A ad calcem [a]. Deinde in optimæ notæ Chartario Casauriensi ms. *Heribaldus comes* SACRI PALATII sæpius appellatur, & quidem Ludovico secundo imperante, id est trecentis annis ante Fredericum Ænobarbum. Ejus rei monumenta habes in libro VI. Hæc in transcursu saltem attingere non est otiosum, quamquam iis non vacat immorari.

XIV. Verumtamen probare non possum id, quod in eodem libro asserit idem auctor contra Bignonium, scilicet sub prima & secunda Francica stirpe, unum fuisse palatii Comitem [b], qui, teste Hincmaro, *de omnibus sæcularibus causis vel judiciis* sententiam ferebat, uti de ecclesiasticis Capellanus. Nam sub prima stirpe B plures fuisse palatii Comites liquet ex variis Regum Placitis hîc editis. Nam in uno Chlodovei tertii anno primo *Ansoaldus*; & in alio, quod datum est anno regni ejus secundo, die quinta Maii, nominatur *Warno Comes palatii nostri*: tum in alio dato Kal. Novembris ejusdem anni, *Marso Comes palatii nostri*: & sequenti anno prid. Nonas Martias in alio Placito *Audramnus Comes palatii nostri*: Childeberti anno regni XV. nominatur *Bertoaldus*, anno XVI. *Sigofridus*; eodemque anno in una charta *Bero & Grimberthus*. Plures item erant regnantibus Carlovingis. Argumento est primo Aldrici Episcopi Cenomannensis precaria, à clarissimo Baluzio edita [c], cui subscribunt duo palatii Comites, *Ragenarius & Ramnulfus*, sub Ludo- C vico Pio. Idem probat judicium Caroli Calvi apud eumdem [d], quod subsignant, *Fulco Vassus Dominicus & Comes palatii*, item *Ragenarius Vassus Dominicus & Comes palatii.* Denique prætermittere non licet quod idem Conringius in prædicta censura [e] scribit his verbis: *Plures uno tempore fuisse tum recognitores tabularum regiarum, hactenus nullum observavi vel levissimum indicium.* Plures enim sub Meroveadis Referendarios, quibus id muneris incumbebat, exstitisse superius [f] dictum est: & sub Carlovingis idem præstabant plures sub uno summo Cancellario Notarii, ut docebit caput sequens. Denique Comites palatii regia penes se sigilla habebant, quibus utebantur in obsignandis litteris suis. Unde in Capitulari anni DCCC. LXXVII. apud D Carisiacum legitur in cap. XVII. *Adalardus Comes palatii remaneat cum eo* (filio Regis) *cum sigillo.* nisi si præter ordinem Adalardo (quod veri similius) sigillum commissum est.

a pag. 781.
b ibid. pag. 127.
c Miscell. tom. ... pag. 171.
d ibid. pag. 13
e Conring. pag. 130.
f num. 3. v. cap. seq. n. 2.

CAPUT XII.

I. *Cancellariorum Franciæ catalogus.* II. *Sub prima stirpe difficilis.* III. *Sub* E *secunda, & primo sub Pippino.* IV. *Sub Carolo Magno.* V. *Sub Ludovico Pio.* VI. *Sub Carolo Calvo.* VII. *Sub Ludovico Balbo.* VIII. *Sub Ludovico & Carolomanno.* IX. *Sub Carolo Crasso.* X. *Sub Odone, Carolo Simplice, & Rodulfo.* XI. *Sub Ludovico Transmarino & Lothario.* XII. *Sub Hugone & Rotberto.* XIII. *Sub Henrico quatuor palatii Officiales subscribi cœperunt.* XIV. *Index eorum sub Philippo.* XV. *Sub Ludovico Grosso.* XVI. *Sub Ludovico Juniore.* XVII. *Sub Philippo Aug.* XVIII. *Sub Ludovico octavo.* XIX. *Sub sancto Ludovico.* F XX. *Desinunt subscribi sub Regibus sequentibus.*

I. QUia non parum interest ad notitiam verorum diplomatum, ut Cancellariorum, qui sub unoquoque Rege hoc munus gessêre, nomina in promtu habeantur; eorum seriem hîc exhibere juvat, tum ex variis auctoribus, qui de Francicis Cancellariis egerunt, tum ex observationibus nostris: ut in distinguendis cognominum Regum litteris studiosi minùs hæreant, comperto, qui qualesve sub singulis Regibus Cancellarii fuerint.

II. Hunc vero catalogum à secunda stirpe ordiri instituimus, quoniam Mero-

veadum Cancellarios accuratè exhibere difficillimum est. Ex duplici autem capite A
nascitur ea difficultas. Primum est, quòd idonea nobis haud suppetant monumenta ad istum indicem instruendum. Nam si quædam Gregorii, & Fredegarii loca, atque diplomata indubitata excipias; vix ullos invenias idoneos auctores, qui de Regum Referendariis (sic regnantibus Merovingicis summi Cancellarii vocabantur) testimonia nobis exhibeant. Alterum difficultatis caput est, quod etiamsi omnes Referendarios in numerato haberemus; non tamen liquet, quis ex illis princeps fuerit: cùm plures simul Referendarii unius Regis exstiterint, ut in superiori capite exposuimus. Unde ex Gregorio Turonensi constat, BAUDINUM[a] Chlotharii primi, itemque CHARIGISILUM[b]; FLAVIUM[c] Guntchramni, ac LICERIUM; Sigeberti SIGONEM[d] & THEUTARIUM[e]; CHARIMEREM[f], & GALLO-MAGNUM[g] B
Childeberti Austrasiorum Regis, atque etiam OTTONEM[h]; MARCUM[i] denique Chilperici Referendarios fuisse: summos Referendarios fuisse non constat, nisi fortè de Sigone, qui *anulum Regis Sigeberti tenuisse* memoratur. Præter Gregorium Fortunatus[k] BOSONEM, & FARAMODUM Referendarios laudat. ROTBERTUS in Actis sancti Ansberti & sanctæ Angadrismæ; ROMANUS Rotomagensis Antistes in propriis Chlotharii secundi anulum gestasse dicuntur. Certius est quod scribit Fredegarius[l] de DADONE seu Audoëno, qui sine dubio primus Dagoberti Referendarius fuit, uti & CHADOÏNDUS[m]. Bonitus, dein Arvernorum Episcopus sanctissimus, sub Chlodoveo juniori, *anulo ex manu Regis accepto Referendarii officium adeptus est*, ex ejus Vita ab auctore æquali: & sub Chlothario tertio Ansbertus *gerulus anuli regalis*, testante Aigrado. Alios aliis examinandos relinquo, quorum aliquos tum ex speciminibus, tum ex monumentis nostris hîc editis eruere licet. Ceterum qui *jussi* diploma Regi subscribendum obtulisse dicuntur, non summi Referendarii, sed eorum Notarii fuisse mihi videntur. nam supremi Cancellarii hac formula sub Meroveadis uti solent: *Dado obtulit*. C

a *Greg. Tur. lib.* 10 *cap.* 31.
b *id. de mirac. sancti Martini lib.* 1 *cap.* 25.
c *Hist. lib.* 5. *cap.* 45
d *ibid. cap.* 3.
e *lib.* 9. *cap.* 33.
f *ibid. cap.* 23.
g *ibid. cap.* 38.
h *lib* 10. *cap.* 19.
i *lib.* 5. *cap.* 29. & *lib.* 6. *cap.* 28.
k *Fortunat. lib.* 7. *epig.* & *lib.* 9. *epig.*
l *Fredeg. Chron. cap.* 78.
m *ibid.*

III. Idem de primis secundæ stirpis regiæ Cancellariis observandum. quapropter EJUS, quem alii *Egium* seu *Eguim* vocant, qui Pippini Regis diplomata *jussus* recognoscere solet, non summus Cancellarius, sed Notarius dicendus est, uti & CHRODINGUS & WIDMARUS. HITHERIUS verò Pippini Archicancellarius fuit, ut qui auctoritate sua regias litteras recognoscit ac subscribit. D

IV. Idem officium exercuit HITHERIUS (ita in autographis scribi solet) ab ineunte Caroli Magni principatu, saltem ad annum regni duodecimum: quo anno Wigbaldus ad vicem Hitherii duo diplomata Dionysiana[n] recognoscit. Nec obstat, quod *Eterius Capellanus* dicitur ab Anastasio[o] *Notarius*. Hoc enim nomine intelligitur Notarius summus. Notarii sub Hitherio fuêre RADO, WIGBALDUS, GILBERTUS & OPTATUS, qui ad ejus vicem complura quisque instrumenta recognovêre, in his Rado unum pro sancto Germano, æri hîc incisum, annum v. regni Caroli Magni. E

n *Doublet pag.* 716. & 718.
o *Anast. in Hadriano.*

Hitherio successit RADO Abbas Vedastinus, qui Notarios habuit WIGBALDUM, OPTATUM, JACOBUM, ERKEMBALDUM, & WIDOLAÏCUM. Optatus Caroli litteras pro sancto Germano Parisiensi recognoscit anno ejus regni XI. ex autographo.

Tertius Caroli Magni Cancellarius fuit prædictus ERKEMBALDUS ab anno circiter XXIX. regni ejus. Notarius Erkembaldi GENESIUS. Quamquam Rado adhuc Cancellarius notatur in diplomate Osnabrugensi[p], quod anno imperii Carolini tertio concessum est: sed Notarii ejus vice subscribentis nomen legi primò haud potuit: donec tandem noster Adolfus Overhamus, inter litteratos celsissimi Principis & Episcopi Paderbornensis ac Monasteriensis clarissimus, illud assecutus est, eique nomen JACOB fuisse mihi contestatus est litteris suis, superiori anno ad me scriptis. F

p *Monum. Paderborn. pag.* 326 *nova edit.*

Quartus Caroli Magni Cancellarius censendus est HIEREMIAS, ad cujus vicem WITHERUS Corbeiense diploma, hîc in æs incisum, recognovit anno XIII. imperii. Hieremias postea fuit Archiepiscopus Senonensis.

His BARTHOLOMÆUM accenset in vita Caroli Monachus Ecolismensis ad annum

A DCC LXIX. Sunt qui AUTPERTUM Abbatem etiam Carolinis Cancellariis, EGINHARDUM Notariis adjungant : neutrum ſatis valido fundamento. Autpertus quippe antè Monachus fuit apud Vulturnum in Italia [a], quam Carolus Rex Francorum dictus eſt : nec umquam inde in Franciam demigravit. RUOTFRIDUM Abbatem Caroli *Notarium* fuiſſe conſtat ex Annalibus Eginhardi ad annum DCCC IX. AMALBERTUM ſuggerit diploma ſecundum Oſnabrugenſe [b], quod nonnulli ſuſpectum habent. tametſi Ercanbaldus, ad cujus vicem Amalbertus litteras recognoviſſe dicitur, Caroli Magni Cancellarius fuit.

V. Primus Ludovici Cancellarius [c] HELIZACAR Abbas Centulenſis & aliorum locorum, inter *honoratos palatii* cenſetur ab Agobardo [d]. Benedictus Anianæ Abbas eum
B *amicum fideliſſimum Canonicorum* [e], id eſt ex Canonicis, vocat. Vixit poſt annum DCCC XXVII. quo anno miſſus eſt à Ludovico cum aliis ad motus Marcæ Hiſpanicæ comprimendos, teſte Eginhardo. DURANDUS Diaconus, & FARAMUNDUS ejus Notarii fuêre, quibus aliqua inſtrumenta ARNALDUM addunt.

FRIDUGISUS eodem tempore, quo Helizacar, Cancellarii officium geſſiſſe videtur. Nam in chartario Anianenſi exſtat Ludovici diploma, datum anno III. ejus imperii, quod DURANDUS *Diaconus ad vicem Fridugiſi* recognovit. Sed fortaſſe in numeros annorum irrepſit error. Certum eſt tamen Fridugiſum ante annum DCCC. XXVII. hac
C dignitate potitum fuiſſe. Multa quippe reperiuntur regia monumenta ab ipſo recognita ante id tempus, quale eſt unum anno Ludovici octavo conceſſum, cujus ſpecimen hîc damus. Alia ejuſdem anni alibi videre licet, ut in Spicilegii tomo IV [f]. Aut ergo ſimul cum Helizacare Cancellarius fuit Fridugiſus, aut Helizacar ante obitum deſiit eſſe Cancellarius, cujus vice tabulas recognovit apud Perardum [g] Durandus Diaconus anno Ludovici quinto. Fridugiſus Anglus genere, profeſſione Canonicus ſæcularis, Abbas primùm exſtitit eccleſiæ ſancti Martini poſt Alcuinum, dein Sithienſis ab anno DCCC. XX. Mortuus eſt *quarto decimo regiminis ſui anno* [h]. Notarii ejus DURANDUS, HIRMINMARIS, ADALULFUS, ex Speciminibus noſtris, & SIGIBERTUS ex Me-
D tropoli Saliſburgenſi [i].

Fridugiſum excepit THEODO ſeu *Theudo, Teotove*, Cancellarius ab anno XVIII. Ludovici Auguſti. quo anno & ſequenti HIRMINMARIS, quem alii mendosè *Hirminmarum* vocant, *ad vicem Theotonis* quædam diplomata recognovit in Chartariis Turonenſi ſancti Martini, Cenomannenſi, Dionyſiano, & Majoris-monaſterii. MEGINARIUS alter Theodonis Notarius fuit, ex Miræo & ex Chartario cœnobii ſanctæ Columbæ apud Senonas.

Quartus Ludovici Cancellarius fuit HUGO Abbas, ejus frater naturalis, idque officium iniit ab anno XXII. imperantis Ludovici, ex Chartariis Anianenſi, Cenoman-
E nenſi & Perardo [k]. Notarios habuit HIRMINMARIM, MEGINARIUM, GLORIUM [l], & DANIELEM : quibus MERCHARIUM addit diploma relatum in hiſtoria Trenorchienſi [m], ſi tamen eo loco pro *Merchario* legendus non eſt *Meginarius*.

VI. Caroli Calvi Cancellarii duo fuerunt, LUDOVICUS Abbas ab anno regni ejus primo ad XXVII. ſeu ad annum Chriſti DCCC. LXVII. quo mortem Ludovici reponunt Annales Bertiniani; & GOZLENUS ejus frater deinceps. Ludovici Notarii JONAS, ÆNEAS, BARTHOLOMÆUS, RAGENFREDUS, GILLEBERTUS, GAUZLENUS, & HILDEBOLDUS. Addunt alii ADALSARIUM, & IDRICUM cum FOLCALCO.

GOZLENUS ſeu Gauzlinus, Notariis uſus eſt HILDEBOLDO, MANCIONE, ADAL-
F GARIO, GAMMONE, EBBONE, & AUDACHRO. Abbas primùm dein Epiſcopus fuit Pariſienſis.

VII. Unus Ludovico Balbo regnante Cancellarius eſſe perſeveravit idem GOZLENUS, cujus Notarius fuit WLFARDUS. AUDACHER item Notarius ſignatur in ejuſdem Ludovici litteris ab Hariulfo [n] relatis in Chronico Centulenſi, quibus *Audacher Notarius ad vicem Gauzlini* ſubſcripſit III. *Kal. Januarii, Indict.* XV. *anno ſecundo regnante Ludovico glorioſiſſimo Rege, Compendio Palatio*: quod ad annum DCCC. LXVII. revocat Hariulfus, ratus, Ludovicum à patre fuiſſe Regem conſtitutum ante ferme triennium : ſed an & quo fundamento, inferiùs ſuo loco videbimus.

a *Sæc* 3. *Bened. part*. 2. *pag*. 259. & 262.
b *Monum. Paderborn. pag*. 328.
c *Vide ſpecimen* 1 *Ludovici*.
d *Agobard. de diſpenſ.*
e *Sæc*. 4 *Bened. part*. 1 *pag*. 217.
f *Spicil. tom*. 4. *pag*. 479.
g *Perard pag*. 46.
h *Sæc*. 3 *Bened. part*. 1 *pag*. 122.
i *Metrop. Saliſb. tom*. 2 *pag*. 11.
k *Perard pag*. 19.
l *Append. Capitul. num*. LII.
m *Tournu pag*. 195.
n *Spicil. tom*. 4. *pag*. 505.

VIII. Carlomannus Cancellario usus est WLFARDO, is verò NORBERTO Notario. A

IX. Carolus Crassus duos habuit Cancellarios, LIUTWARDUM scilicet Episcopum Vercellensem, & LIUTPERTUM Episcopum Moguntiacensem. Horum Notarii AMALBERTUS, SEGOINUS, SALOMON. Liutpertum Archicancellarium habet diploma pro sancto Medardo.

X. Odonis Cancellarii duo, EBLO seu EBOLUS & GUALTERUS: Eboli Notarius TROANNUS, de quo vide Specimina nostra: Gualteri HERVEUS. Addunt nonnullæ chartæ ADALGARIUM Archicancellarium, cujus Notarius fuerit ERNULFUS.

Caroli Simplicis primus Cancellarius fuit FULCO Archiepiscopus Remensis ad annum DCCCC. Notario uti solitus HERIVEO. B

Secundus ERNUSTUS cum BENJAMINO Notario signatur in charta ecclesiæ sancti Martini apud Turonos, XVIII. Kal. Julii, anno secundo post successionem Odonis. At cùm in subsequentibus diplomatis Ernustus subscribere solitus sit *ad vicem Askerici*: malim secundo loco ponere ASKERICUM Episcopum Parisiensem, cujus Notarius ERNUSTUS.

Tertius Caroli Cancellarius HERIVEUS Archiepiscopus Remensis: GOZLINUS Notarius.

Quarto loco adde ROGERIUM Archiepiscopum Trevirensem cum GOZLINO Notario, ut in Chartario Compendiensi, Narbonensi & aliis.

Detento in carcere Carolo, cùm Rodulfus Dux Burgundiæ thronum invasisset, C Cancellarios habuit primum ABBONEM Episcopum Suessionensem cum Notariis RAINALDO, HERIBERTO, RICHARDO & ROTBERTO: tum ANSUSUM seu *Angesisum* Episcopum Tricassinensem cum HUGONE & RAIMUNDO Notariis. Cave Rodulfum hunc confundas cum Rodulfo Rege Burgundiæ Transjuranæ, cujus Cancellarios nonnulli hîc commiscent.

XI. Inter Ludovici Cancellarios primus venit ANSEISUS Episcopus, antea Rodulfi Notarius, de quo vide lib. V. notas ad tabellam XXXV. dein ERICUS Episcopus, postea HUGO tum ARTALDUS Remenses Archiepiscopi. Anseisi, Erici & Artaldi Notarii ODILO & RORICO, qui Rorico item Hugonis fuit. Vide Labbeum de Cancellariis, D & diplomata hîc edita ad horum & sequentium probationem.

ARTALDUS item eamdem dignitatem retinuit in primordiis regni Lotharii, WIDONE & GEZONE Notariis. Artaldo in utraque dignitate, Archiepiscopi & Cancellarii, successit ODOLRICUS: huic etiam ADALBERO postremus Cancellarius stirpis Carolinæ. GEZO Odolrici, ADALBERO & ARNULFUS seu ERNULFUS Adalberonis Notarii exstiterunt.

XII. ADALBERO Remensis Pontifex idem Arcichancellarii officium prosecutus est regnante Hugone cum REGINOLDO Cancellario seu Notario, postea Episcopo Parisiensi.

GERBERTUS post Adalberonem summus Cancellarius & Remensis Archiepiscopus E cum RAINOLDO Notario, qui idem cum superiore Reginoldo esse videtur.

ROTGERIUS tertius Cancellarius fuit sub Hugone & Rotberto simul regnantibus.

Præter hunc ABBO Episcopus eamdem tenuit dignitatem ab ineunte Rotberti monarchia [a]. Notarius ejus REGINALDUS, aliis RAGENARDUS.

a *Doublet pag.* 821. & 825.

FRANCO ante acceptum Parisiorum præsulatum Cancellarius summus, seu (ut aliis videtur) Notarius fuit, qui per Arnulfi Remensis Archiepiscopi cum Rotberto Rege simultates Cancellarii officium interim exercuerit cum Rotgerio Notario. In diplomate Rotberti pro Milidunensi sancti Petri monasterio, quod anno M III. datum est, ita subscribit: *Sanctæ matris Dei Mariæ Franco levita, regisque Rotberti à commentariis, relegit.* F

ARNULFI Archicancellarii Notarius fuit BALDUINUS: qui extremis tandem Rotberti annis, summus Cancellarius evasit. Sunt qui Fulberto Carnutensi Episcopo eamdem dignitatem tribuant. sed eum potiùs ecclesiæ Carnutensis, quàm Regis Cancellarium fuisse existimo.

XIII. Henrici Regis unus memoratur Cancellarius idem qui suprà BALDUINUS, cujus Notarii SIGUINUS, FULCO, & WILLELMUS.

Extremis Henrici Regis annis adscribi regiis litteris cœperunt quatuor præcipui ac

A ac primarii palatii regii Officiales seu Ministeriales cum Cancellario & aliis Optimatibus. Id colligo ex Henrici diplomate apud Chesnium * relato, cui subscripti sunt ad annum M LX. *Balduinus Cancellarius, Rainaldus Camerarius, Albericus Conestabularius, Willelmus Sinischalcus, Hugo Buticularius, Rotbertus Cocus.* Idem ritus invaluit regnante Philippo: at sub principatu Ludovici Grossi, subscribentium numerus redactus est ad quatuor principes viros cum Cancellario, scilicet ad Dapiferum, qui idem cum Senescalco; Camerarium, Constabularium, & Buticularium: quos litteris etiam Annæ Reginæ Philippi I. matris pro cœnobio Fossatensi, cum aliis adscriptos observo. Idem mos perseveravit sub Ludovico VII. & tribus subsequentibus Regibus; mortuo B sancto Ludovico sub ejus filiis penitùs exstinctus. His igitur Regibus à coronatione Ludovici VII. diplomata confici dicebantur, *astantibus in palatio, quorum nomina subtitulata sunt & signa: Signum N. Camerarii,* &c. In quibusdam tamen litteris extraordinariis subscripta sunt Episcoporum & Abbatum nomina, etiam ante illos ministros. Exempla duo hîc appono ex registro Cameræ computorum. Primum est diploma Ludovici VI. Aquitanos Præsules à regalibus immunes declarantis sub hac clausula: *Actum Parisius in palatio nostro, anno incarnati Verbi* M C XXXVII. *regni nostri* XXIX. *& Ludovico filio nostro in Regem sublimato anno* VI. *in præsentia* GAUFRIDI *venerabilis Carnotensis Episcopi,* SUGERII *Abbatis sancti Dionysii,* GIRARDI *Abbatis Josaphat,* AL-C GRINI *à secretis nostris; astantibus in palatio nostro, quorum nomina subtitulata sunt & signa.* S. RADULFI *Veromandorum Comitis & Dapiferi nostri.* S. WILLERMI *Buticularii.* S. HUGONIS *Camerarii.* S. HUGONIS *Constabularii. Data per manum Stephani Cancellarii.* Idem confirmat Ludovicus ejus filius: *Datum Burdegalæ in palatio nostro, anno* M C XXXVII. *regni nostri* IV. *in præsentia Gaufridi venerabilis Carnutensis Episcopi apostolicæ Sedis Legati, Almerici Bituricensis Archiepiscopi, Hugonis Turonensis Archiepiscopi, Gaufridi Burdegalensis Archiepiscopi, Heliæ Aurelianensis Episcopi, Raimundi Aginnensis Episcopi, Lamberti Angolismensis, & Guillelmi Xantonensis Episcoporum, Sugerii Abbatis sancti Dionysii, astantibus,* &c. ut supra. Sic numquam alii per id tempus subscribunt Notarii vice D Cancellariorum, id est à Ludovico VI. & siquidem defuisset Cancellarius, apponitur, *vacante cancellaria.* Ob eas causas Cancellarios ex ordine sub unoquoque Rege afferre pergemus, simulque quatuor primarios regii palatii Officiales.

XIV. Philippo regnante BALDUINUS [a] anno M LX. Cancellarius, an idem qui sub Rotberto & Henrico. GERVASIUS *ad ejus vicem* litteras pro sancto Nicasio Remensi recognoscit anno M LXI [b]. Anno M LXV. litteras condit pro sancto Martino [c] de Campis. Hic est Gervasius Archiepiscopus Remensis, quem die suæ inunctionis anno M LIX. Philippus *Summum Cancellarium constituit, sicut antecessores sui antecessores suos fecerant,* ut legitur in Actis conventus Remensis. Unde mirari subit, Gervasium anno E insequenti ad vicem Balduini litteras recognovisse. An duo erant tum Cancellarii, & definitos habebant limites, ut in alterius finibus alter ad socii vicem aliquando subscriberet?

PETRUS secundus Cancellarius, Abbas sancti Germani apud Parisios, diploma scribit anno M LXVII [d]. apud Chesnium, aliud anno M LXXI. [e]

Post id tempus regia instrumenta conficiunt promiscuè GOFRIDUS Parisiorum Episcopus anno M LXXV [f]. ad annum M XCII [g]. GUILLELMUS anno M LXXIII. & M LXXIV. apud Labbeum. ROGERIUS anno M LXXIV. M LXXIX. & M LXXX. apud eumdem: (ad cujus vicem aliquando GISLEBERTUS subscribit.) URSIO Silvanectensis F Episcopus anno M XC. denique HUBERTUS, aliis *Humbertus* seu *Imbertus* anno M XCI. apud eumdem Labbeum: ubi AMBALDUS Vicecancellarius pro Mausaco subscribit anno M XCV. His adde Cancellarios GISLEBERTUM anno M XCV. & STEPHANUM de Garlanda anno M CVI. qui idem officium prosecutus est regnante Ludovico qui sequitur.

Camerarii WALERANNUS anno M LXVII [h]. M LXXI [i]. M LXXV [k]. qui & GALERANDUS anno M LXXX [l]. postea WILLELMUS anno M LXXXV [m]. Præter hos occurrit HUGO Camerarius anno M LXXVIII. in diplomate Philippi pro S. Columba Senonensi.

Buticularii ADELARDUS anno M LXII [n]. ENGENULFUS anno M LXVII [o]. RAINALDUS anno M LXVII [p]. WIDO anno M LXXI [q]. HERVEUS anno M LXXV [r]. & M LXXIX. [s]

* Montmorency pag. 21.

a Doublet pag. 835.
b Labbe Elogia Regum pag. 161.
c ibid. pag. 163.
d Montmorency pag. 23.
e ibid. pag. 26.
f ibid. pag. 28.
g Charta S. Germani à Prat.
h Montmorency pag. 23.
i ibid. pag. 26.
k ibid. pag. 28.
l ibid. pag. 28. & 29.
m ibid. pag. 26.
n ibid. pag. 21.
o ibid. pag. 23.
p ibid. pag. 24.
q ibid. pag. 26.
r ibid. pag. 28.
s ibid. pag. 29.

Dapiferi, Senescalci aliquando dicti, RADULFUS [a] anno M LXVII. BALDUINUS A
anno M LXIX [b]. FREDERICUS anno M LXXI. & LXXV [c]. ROBERTUS anno M LXXIX [d].
GERVASIUS anno M LXXXIII [e]. M LXXXV. & sequentibus. [f]

Constabularii BALDRICUS anno M LXVII [g]. WALTERUS anno M LXIX [h]. ADELELMUS anno M LXXI [i]. ADAMUS anno M LXXIX [k]. THEOBALDUS anno M LXXXIII [l].
M LXXXV. & M LXXXVI. [m]

XV. Cancellarius primus idem qui supra STEPHANUS de Garlanda. Sunt qui existimant duos fuisse Ludovici hoc nomine Cancellarios, unum Bellovacensem Episcopum, alterum Parisiensem. Labbeus unum eumdemque esse censet, qui primùm Bellovacensis Episcopus designatus, sed non consecratus, postea Parisiensis fuit: qui quidem Cancellarii officium aliquamdiu, id est ab anno M C XXV. intermissum, denuo B
recepit anno M C XXXIII. In illo autem medio intervallo SIMONEM eo munere functum esse. Illud Labbei sententiæ favere potest, quòd Stephanus Parisiorum Episcopus Ludovici VI. offensam incurrit, ob idque rebus suis spoliatus est, ut ex sancti Bernardi epistolis liquet. ast diversum fuisse constat. ALGRINUM Petro & Simoni Cancellarium substituunt chartæ quædam ab anno M C XXXIV.

Dapiferi regnante Ludovico fuêre ANSELLUS de Garlanda [n] & WILLELMUS ejus frater ad annum ferè M C XX. quo STEPHANUS in ea dignitate ei jam suffectus erat [o].
Nullus erat Dapifer anno M C XXIX [p]. RADULFUS Dapifer erat anno M C XXXV [q]. C
Sequentium ministrorum series ex iisdem locis constat.

Buticularii GISLEBERTUS anno M C XI. ad annum ferè M C XXIX. quo LUDOVICUS nominatur in historia Drocensi [r]. GUILELMUS anno M C XXXII. GILBERTUS anno M C XXXVI.

Constabularius HUGO de Calvo-monte anno M C XI. idem perseveravit ad annum M C XXXVI. ex historia Drocensi & Chartario Tironensi.

Camerarii WIDO anno M C XI. ALBERICUS anno M C XXIX. MANASSES anno sequenti. HUGO anno M C XXXV. WIDO alter anno sequenti.

XVI. Primus Cancellarius idem qui supra ALGRINUS [s], cui successit CADURCUS D
anno M C XLI [t]. BARTHOLOMÆUS anno M C XLVII [u]. SIMON anno M C LI. Eodemque anno HUGO [x] Episcopus Suessionensis. Vacavit Cancellaria annis M C LXX. & M C LXXIII. ex Chartariis Ferrariensi & Parisiensi. Alius HUGO Cancellarius legitur anno M C LXXIX. in eodem Parisiensi Chartario. NATALEM Abbatem Resbacensem anno M C XL. his Cancellariis adjungunt, & BALDUINUM, qui cum Ludovico VII. ad sacram expeditionem profectus est. Natalem Cancellarium probat charta Ludovici VII. apud Oisellum [y] in Monumentis Bellovacensibus.

Ludovici VII. primus Dapifer RADULFUS ab anno M C XXXVIII [z]. (nam anno
M C XXXVII. nullus [&] erat) ad annum M C LI. Anno M C LII. Dapifer nullus [aa], secun- E
dus THEOBALDUS Blesensis Comes ab anno M C LIV [bb]. ad finem regni Ludovici.

Buticularii GUILLELMUS ad annum M C LI. tum GUIDO ab eo anno, ex eisdem monumentis.

Camerarii MATTHÆUS ad annum minimùm [cc] M C LXXIV. REGINALDUS anno M C LXXIX. ex Chartario Parisiensi.

Constabularii HUGO anno M C XXXVIII [dd]. MATTHÆUS ab anno sequenti ad annum M C LIX [ee]. Anno proximo nullus [ff]. RADULFUS anno M C LXIX [gg]. & deinceps.

XVII. Cancellarius unus, qui Ludovici postremus fuit, HUGO Puteolensis dictus,
vulgo *de Puiseaux*: post quem diu vacavit Cancellaria ab anno M LXXXVII. ex Charta- F
rio Ferrariensi & Labbeo. Videtur mendum irrepsisse in chartam sancti Victoris apud Parisios, quæ data dicitur anno M C LXXXII. *vacante Cancellaria*. Frater GUARINUS Hospitalis sancti Johannis, dein Episcopus Silvanectensis, & GUIDO *d'Athies* per ea tempora Notarii fuêre.

Sub Philippo Augusto Dapifer THEOBALDUS [hh] idem qui supra, anno M C XC. Dapifer nullus anno M C XCVI. ex Dubleto, & annis subsequentibus ex eodem, & ex Chartario Parisiensi.

Buticularius GUIDO ad annum minimum M CC XVIII. ex eodem Dubleto & aliis. Nullus anno M CC XXIII. ex eodem.

a *ibid. pag.* 23.
b *ibid. pag.* 24.
c *ibid. pag.* 26. *&* 28.
d *ibid. & pag.* 26.
e *ibid. pag.* 26.
f *ibid.*
g *ibid. pag.* 23.
h *ibid. pag.* 24.
i *ibid. pag.* 26.
k *ibid. pag.* 29.
l *ibid. pag.* 26.
m *ibid.*
n *Chron. Maurin. lib.* 2. *pag.* 353. *apud Chesn. tom.* 4. *& Doublet pag.* 843.
o *Dreux p.* 221. *V. Doublet pag.* 853. *&* 854.
p *Dreux p.* 222. *Doublet p.* 859.
q *Dreux p.* 224.
r *ibid. pag.* 222.
s *Montmorency pag.* 42. *Doublet pag.* 866.
t *Dreux pag.* 225. *Montmorency p.* 44. *& seqq.*
u *ibid. pag.* 50.
x *ibid. & Doublet pag.* 877. *& seqq.*
y *L'Oisel p.* 271.
z *Doublet pag.* 866. *& seqq. Dreux pag.* 225. *Montmorency pag.* 44.
& *ibid. pag.* 42.
aa *ibid. pag.* 50. *& Doublet pag.* 877.
bb *ibid. pag.* 51. *& Doublet pag.* 878. *& seqq.*
cc *Doublet pag.* 881.
dd *Montmorency pag.* 42.
ee *ibid. pag.* 51.
ff *ibid. pag.* 52. *& Dreux Broyes pag.* 7.
gg *Doublet pag.* 881. *& seqq. & Chartar. Paris.*
hh *Dreux pag.* 230. *Chartar. Paris. & Ferrar.*

A Camerarii MATTHÆUS ad annum ſaltem M CC VII. BARTHOLOMÆUS de Roya anno M CC X. & deinceps, ex iiſdem monumentis.

Conſtabularii RADULFUS, tum DROGO anno M C XCVI. poſtremus Matthæus ab anno M CC XVIII.

XVIII. Unus ſub eo Cancellarius GUARINUS qui ſupra, Silvanectenſis Epiſcopus, qui regia diplomata in archivum fixum ac ſtabile, cùm antea mobile eſſet, conjeciſſe dicitur.

Ludovico Rege Dapifer nullus, Buticularius ROTBERTUS de Corteneïo, Camerarius BARTHOLOMÆUS de Roya, Conſtabularius MATTHÆUS de Montemorenciaco.[a]

B XIX. Nullus ſub eo Cancellarius novus, ſed qui regia diplomata initio conficiebat, Guarinus Ludovici VIII. Cancellarius, ea *vacante Cancellaria* ſcribere dicebatur; adeoque Vicecancellarius appellandus. Eodem nomine, aut certè regii ſigilli cuſtodes cenſendi ſunt ÆGIDIUS Tyri Archiepiſcopus, RADULFUS de Pyris, & ſi qui alii.

Dapifer etiam nullus ſancto Ludovico regnante exſtitiſſe videtur ex Dubleto[b] & Chartario Pariſienſi. Buticularius JOHANNES, Camerarius ALFONSUS, Conſtabularius ÆGIDIUS.

C XX. Sub Regibus ſubſequentibus nulla horum Officialium mentio in poſterum habetur in diplomatum ſubſcriptione, quantum quidem ex eis, quæ ad noſtram notitiam pervenerunt, conjicere potuimus. Itaque poſt ſanctum Ludovicum deſiit uſus monogrammatum atque ſubſcriptionis iſtorum Officialium.

a *Montmorency pag.* 86. *&* 89.

b *Doublet pag.* 908. *& ſeqq.*

CAPUT XIII.

D I. *Notariorum publicorum antiquitas.* II. *Notarii Epiſcoporum & Capitulorum.* III. *Item Abbatum & conventuum.* IV. *Tabelliones nulli apud Anglos.* V. *Notarii & Cancellarii Romanorum Pontificum.* VI. *& illuſtrium perſonarum.*

I. SAmuel Guicheno[c] in probationibus Hiſtoriæ Baugiacenſis refert litteras de conditu Sellionis Cartuſiæ, eaſque ſuſpectas habet ob mentionem *Notarii publici* in eis factam. quod officium nondum in uſu tum fuiſſe exiſtimat. At longè ante iſtud tempus, id eſt annum M C LXXXVII. Notariorum publicorum & nomen, & officium uſitatum erat. Nam præterquam quod in legibus Ripuariorum, aliiſque mentio fit Cancellariorum, qui Notarii erant; in teſtamento Ephibii Abbatis ſub Childeberto Rege tertio agitur de *Notario libellario publico*, & Carolus Magnus in Capitulari tertio anni DCCC III. ſanxit cap. III. *ut Miſſi noſtri Scabinios, Advocatos, Notarios per ſingula loca eligant*, &c. tum in Concilio Cabilonenſi anni DCCC XIII. cap. XXIV. *Scripſimus Presbyteros villicos eſſe non debere .... Cancellarios publicos eſſe.* Erant ergo tunc Cancellarii, id eſt Notarii, *publici.* Et quidem non tantùm in Gallia, ſed etiam in Italia, ut patet maximè ex hiſtoria monaſterii ſanctæ Sophiæ, quæ hiſtoria in tomo VIII. Italiæ[d] ſacræ vulgata eſt. In ea quippe per ſæculum VIII. frequens mentio eſt Notarii *Curiæ & civitatis Beneventanæ.* Tempore procedente id juris invaluit, ut *Notarius vel Tabellio ab Imperatore vel Papa, vel ab eo cui hoc ſpeciali privilegio indultum erat, ordinatus, poſſet ubique, etiam in Francia vel Anglia ſeu Hiſpania, non ſolùm in terris eis ſpecialiter ſubjectis, ſuo officio uti, & inſtrumenta conficere*, ut ſcribit Speculator[e]. Hinc crebrò acta publica à Notariis confecta dicuntur auctoritate apoſtolica & imperiali conſtitutis. Innocentius III.[f] in epiſtola ad Mediolanenſem Archiepiſcopum, qui cum monachis ſancti Damaſi de Scozula judicio contendebat, Henrici Imperatoris privilegio à monachis prolato opponi teſtatur, quod ad fidem

E F

c *Hiſt. de Bugey pag.* 141.

d *Ital. ſac. tom.* 8. *col.* 730, 731, 737.

e *Speculat. de fide inſtrum.* §. *Reſtat, num.* 23.

f *Innoc. III. lib.* 2. *epiſt.* 35. *apud Alteſerram pag.* 294.

instruendam non sufficeret, *quia nec erat* PUBLICA MANU *confectum;* nec *sigillum habebat authenticum.* Redeo ad Galliam. In sententia judiciali R. Episcopi Biterrensis & Guidonis Fulcodii anno M CC LI. inter Archiepiscopum & Vicecomitem Narbonensem pronuntiata [a], mentio fit de quodam Arnaldo, qui *Notariam testamentorum aliquo tempore tenuerat.* Exstat in tomo VI. Spicilegii [b] epistola Philippi VI. Francorum Regis, Johanni Vaischieræ Clerico Petragoricensi anno M CCC XXVIII. inscripta, quâ *Tabellionatûs seu publici Notariatûs officium* ipsi confert *in terra, quæ jure scripto regitur;* subditque formam juramenti ab eodem præstandi, in qua notanda hæc verba: *Contractus legitimos, processus, & acta judiciaria, & alia quæ de jure officii mei exercebo, in protocola sine morosa dilatione fideliter redigam; & postquam redacta fuerint, instrumenta super eis conficere malitiosè non differam: sed partibus & aliis, quorum intererit, pro justo & moderato salario.... exhibebo.* Ex quibus intelligitur, ante id tempus in more fuisse, ut Notarii & Tabelliones publici minuta (quæ vocant) instrumentorum exemplaria penes se reservarent. Id autem obtinuisse sæculo XIII. veri simile est, cùm scilicet chartarum indentatarum usus, qui sæculo XII. frequens erat, in desuetudinem abire cœpit. Nam ejusmodi chartarum usus ad vitandam fraudem non esset inventus, si Notarii primaria scripta apud se custodissent. Quod de salario habet formula superior, in mentem revocat id, quod legere memini in charta Sancii Regis apud Moralem [c] in Eulogium, ubi *Valassius Fenestella ex palatio Regis* chartam *exarasse* dicitur, *& accepisse pretium propter hanc scriptionem quinque modios tritici.* quod enorme pretium est. Porro Matthæus Parisius in Henrico III. observat, *Tabellionum usum* in regno Angliæ tunc non fuisse. quod sanè non fuisset observaturus, nisi in aliis regnis invaluisset iste usus regnante Henrico tertio apud Anglos, id est medio sæculo XIII.

a Append. ad Conc. Narbon. pag. 137.
b Spicil. tom. 6. pag. 490.
c Moral. in Eulog. pag. 248.

II. Erant Episcopis Abbatibusque Notarii seu Cancellarii sui; erant & illustribus personis. Exstat hac de re Caroli Magni capitulare primum anni DCCC V. in quo statuitur cap. III. *ut unusquisque Episcopus & Abba & Comites suum Notarium habeant.* Longè ante istud tempus sanctus Germanus Parisiorum Antistes ante aliquot dies obitus sui *vocans ad se Notarium suum, imperat in cubiculum supra lectulum suum scribere hoc tantummodo, sed nescientibus* (V. KAL. JUNIAS) *omnibus quid hoc esset.* Erat autem dies obitus ejus futurus. Notariorum Episcopalium erat baculum pastoralem gerere, teste Messiano Presbytero in vita sancti Cæsarii Episcopi Arelatensis. Cum enim vir Dei Cæsarius ad quamdam pergeret ecclesiam, *Clericus, cui cura erat baculum illius portare (quod Notariorum officium erat) oblitus est, &c.* Alii alia obibant officia, ex libro Sacramentorum Gregoriano: *Et tunc illuminantur duo cerei, quos tenent duo Notarii, &c.* Apud eumdem Gregorium occurrit sæpe mentio *Notariorum,* & *scholæ Notariorum.* Episcoporum porro Notarii, nunc Notarii, nunc Cancellarii nomen sibi sumunt. quamquam Cancellarii Episcoporum sub se Notarios habebant. In litteris Gerardi Tulli-Leucorum Episcopi apud Perardum [d], datis anno DCCCC LXII. *Ego Bernierius Notarius ad vices Wizilonis Cancellarii recognovi.* Idem in aliis [e] Bertoldi ejusdem urbis Episcopi. Cancellarii isti, quemadmodum de Referendariis superiùs dixi, Notariis litteras non raro dictabant. Argumento sunt litteræ Raynardi Lingonensis Antistitis, datæ Philippo I. regnante, *Stephano Cancellario dictante* [f]. Et in subsequentibus litteris Rotberti itidem Lingonensis Episcopi: *Præsul Rotbertus sanxit, dictavit Humbertus, & scripsit Galo Procerus de Gibriaco.* Distinctus fuisse videtur Episcopi à Capituli Cancellario. In Capitulis appellabantur *Sigilliferi* & *Registratores,* quibus in annum Capituli sigilla & registra committebantur, ut legi in Decretis ecclesiæ Lugdunensis, à viro clarissimo Herovallio mihi communicatis. Litteræ Guillelmi Officialis Remensis anno M CC XCV. pro sancto Nicasio, datæ dicuntur *per Sigilliferum & Registratorem.* Litteras Rocleni Episcopi Nivernensis, *regnante Rotberto anno* V. scripsit *Tetbertus Geronta Tabellarius,* ex Chartario Nivernensi: ubi Notarii Episcoporum sæpe *Cancellarios* se dicunt, *à commentariis* semel; Johannes se *Tabellionem.* Vocabantur etiam quandoque *Archicancellarii.* sic litteras Wigfridi Episcopi Virdunensis pro cœnobio sancti Michaëlis *Rainerus*

d Perard. pag. 166.
e pag. 169.
f ibid. pag. 75.

A *ad vicem Ber . . . Archicancellarii* recognovit. Carnutensis ecclesiæ Cancellarii tabulas memorat Fulbertus Episcopus in epistola XVIII. Consule appendicem [a] ad Concilia ecclesiæ Narbonensis, ubi agitur de Notario Archiepiscopi Narbonensis, qui se *publicum* Notarium ferebat, eoque nomine testamenta & contractus matrimoniales condebat, Vicecomite reclamante. Judicum arbitraria sententia in Archiepiscopi gratiam cessit.

a *Append. ad Conc. Narb. pag.* 148.

III. Ad eumdem modum in monasteriis Abbates, ut mox dicebam, habebant Notarios, & monachorum Capitulum suos, qui Cancellarii nomine etiam donabantur, ut patet cùm ex variis locis, tum ex historia Ghisnensi apud Chesnium [b],
B ubi *Rodulfus Cancellarius & omnium Monachorum ultimus* subscribit litteris Arnulfi Comitis Flandrensis; sed maximè id patet ex libris Traditionum Fuldensium. Hi etiam sibi subjectos habebant Notarios. Nam in illis Traditionum libris [c], Hemmo subscribit *in vice Althuringi* anno DCCC XXII. & Berinhoh *in vice Hemmonis*, & Wolfleoz *in vicem Gerolfi.* Idem observare licet in chartis cœnobii sancti Galli apud Goldastum; idem etiam in monasterio sancti Benigni apud Divionem [d], ubi Artaldus *ad vicem Cancellarii* litteras scripsit anno DCC XXVII. Cancellarius seu Notarius nonnumquam dicebatur *Amanuensis*, in Traditionibus Fuldensibus [e] sub Pippino Rege *Wolframnus Emanuensis.* Non rarò etiam appellabantur *Lectores. Ruodo Laïcus Lector*
C *scripsi* in charta LXIX. apud Goldastum. *Clericus & Lector* in charta LXXVII. *Sicbrannus Lector*, & *Dodo Lector* in monasterio sancti Benigni apud Perardum [f] sæculo VIII. In charta Theodetrudis sæculo VII. apud Dubletum [g]: *Ego Recomarus Lector rogante & præsente supradicta Theodetrude hanc donationem scripsi.* Scilicet ob id Lectores dicebantur, quod essent scholis præfecti. Certè Ruodolfus Cancellarius Fuldensis *Scholasticus* dicitur in Traditionibus [h] modò citatis. Lectores verò dictos esse monasteriorum Scholasticos seu Præceptores constat ex epistola Alcuini inter Hibernicas, ubi Colcu *Lector* appellatur. quo nomine etiam afficitur à Symeone Dunelmensi in libro de gestis Regum Anglorum ad annum DCC XCIV. quo *Colcu Presbyter & Lector* ex
D hac luce migrasse memoratur. Eodem modo Ethelwolfus in carmine de sanctis Lindisfarnensibus [i]:

b *Guisnes p.* 50.
c *Tradit. Fuld. pag.* 530. 528, 516.
d *Perard. p.* 11.
e *Trad. Fuld. pag.* 498.
f *Perard. p.* 10.
g *Doublet pag.* 659.
h *Tradit. Fuld. pag.* 524.
i *Sæc.* 4. *Bened. part.* 2. *pag.* 320.

> *Sederat in scamno Doctor Lectorque beatus*
> *Higlac.*

Eodem sensu Beda in epistola ad Egbertum: *Memini te hesterno dixisse anno, cùm tecum aliquot diebus legendi gratiâ in monasterio tuo demorarer, &c.* Hugo Sacerdos in charta hîc edita pro ecclesia sancti Arnulfi memorat ejus ecclesiæ *Lectores.* Hæret etiam nunc vocabulum apud monachos, ubi *Lectores* appellantur Philosophiæ ac Theologiæ professores. Erant etiam in ecclesiis cathedralibus Lectores, qui legenda in choro dispo-
E nebant, ex Cangii Glossario. At quæ retuli loca interpretanda sunt de Præceptoribus Cancellariis. Ad eumdem fere modum in litteris Henrici primi Francorum Regis legitur [k], *Seguinus Sciolus scripsit ad vicem Balduini regii Cancellarii.* Ceterum præter monachorum seu Capituli Cancellarium etiam Abbates proprium habebant. Id probat inter alias charta Sugerii Abbatis apud Dubletum, ubi Gregorius ejus Cancellarius subscribit hoc modo: *Ego Gregorius, domni Sugerii Abbatis Cancellarius, relegi & subscripsi.* Id factum ob eamdem causam, quia sigillum Abbatis à conventuali diversum fuit, ut infra demonstrabimus.

k *Estiennot noster in mss. antiq. diœc. Clarom. pag.* 349.

IV. Apud Anglos, referente Matthæo Parisio in Henrico tertio, *quoniam Tabellio-*
F *num usus in regno Angliæ non habetur, propter quod magis ad sigilla authentica credi est necesse; ut eorum copia facilius habeatur, statutum est, ut sigillum habeant non solum Archiepiscopi & Episcopi, sed etiam eorum Officiales, item Abbates, Priores, Decani, Archidiaconi, & eorum Officiales, Decani rurales, necnon ecclesiarum cathedralium Capitula, &c.*

V. Priusquam ad alia pergamus, hîc quædam observare juvat de Romanorum Pontificum Cancellariis atque Notariis, quos pæne prætermiseram. In bullis Pontificiis ante annos quingentos adscribebantur nomina tum Notarii seu Scriniarii, tum Cancellarii. Et Notarii quidem nomen continuè post contextum sequebatur hoc modo: *Scriptum per manum* seu *manus N. Notarii Regionarii & Scriniarii S. R. E.*

(pro quo Paſchalis II. diploma apud Perardum [a] habet, *ſacri palatii*) appoſitis menſe & indictione. tum majoribus litteris integrè in medio intervallo ſcribebatur, *Bene valete.* ac poſtremo. *Datum* ſeu *Data* x. *Kal. Novemb. per manum* ſeu *per manus Anaſtaſii Bibliothecarii S. R. E.* (nam paſſim Bibliothecarius Cancellarii officio præditus erat) *imperantibus, &c.* ut in ſpeciminibus ac monumentis noſtris advertere licet. Defectu Cancellarii adſcribebatur nomen *Secundicerii* Notariorum, ut in litteris Benedicti Papæ III. hîc in æs inciſis, pro cœnobio Corbeienſi. A Leone IX. paullatim mutari cœpit iſte ritus, atque unius Cancellarii nomen adſcribi poſtremo loco, cum titulo *Diaconi* ſeu *Presbyteri Cardinalis*, aliquando etiam *Cancellarii.* Idem Leo inter Pontifices primus Archicancellarium & Cancellarium habuit. Nonnulli tamen veterem morem aliquamdiu retinuerunt, ut Paſchalis II. in diplomate mox laudato apud Perardum, qui aliud refert Gregorii VII [b]. ad recentem ritum concinnatum. In brevibus reſcriptis neque Cancellarii, neque Notarii nomen comparet. Julius I. ex Anaſtaſio conſtitutum fecit inter alia, *ut omnia monumenta in eccleſia per primicerium Notariorum confecta celebrarentur.* Notarius ſecundus dicebatur *Secundicerius & Vicecancellarius* [c], ac *Viceagens Cancellariæ* [d] : alii *Notarii* ac *Scriniarii*, aliquando *Scriptores.* [e]

A B

VI. Venio ad Cancellarios ſeu Notarios illuſtrium perſonarum, quarum Capellani plerumque hoc officio fungebantur, ut de Giſleberto Philippi Regis Clerico & Notario ſuperiùs obſervatum eſt. Unde litteras Aïmonis Comitis Gebennenſis ſcripſit *Andreas Comitis Capellanus Papa Urbano regnante*, in Bibliotheca Sebuſiana apud Guichenonem [f]. Alia ejuſmodi exempla [g] paſſim occurrunt. Attamen cautum erat in Capitularibus [h] Regum noſtrorum, *ut nullus Presbyter chartas ſcribat; nec conductor ſui Senioris exſiſtat.* Unde apud Burchardum *Presbyteri & Clerici chartas dominorum ſuorum ſcribere* vetantur. Porro Innocentius III. [i] *Tabellionatûs* officium Preſbyteris, Diaconis, & Subdiaconis interdixit. Quidam ex illis Notariis ſolùm clerici erant, qualis fuit *Carus clericus ac Notarius atque Scriba* Landolfi Principis Beneventani, in Italiæ ſacræ [k] tomo VIII. Plerique Notariorum ſub Carolingis Diaconi erant : illuſtrium perſonarum fere clerici, ex quibus unus aliis Notariis ſuperior erat. Quare in charta quadam Philippi Flandriæ Comitis apud Cheſnium in hiſtoria Ghiſnenſi [l] ſubſcribit *Robertus Præpoſitus de Arie ſummus Notarius.* Cancellaria regia quandoque dicta eſt *Capella* [m], quòd in Capella principis ſeu Oratorio archivum & regni monumenta ſervarentur, uti hodie quoque in ſacra Capella Pariſienſi.

C D

a Perard. p. 106.
b id. pag. 194.
c Bullar. tom. 1. pag. 80. & 96. col. 1.
d ibid. pag. 66. col. 1.
e ibid. pag. 57. col. 1.
f Guichenon. pag. 106.
g Freſnius in Gloſſ. voce Capellani.
h Capitul. lib. 1. cap. 152.
i Innoc. III. pag. 268. apud Boſquet.
k Ital. Sac. tom. 8. col. 746. vide col. 761. & ſeq.
l Guiſnes p. 223.
m Vide Cangii Gloſſar.

CAPUT XIV.

I. *Sigillorum ſignificatio duplex, eorumque uſus.* II. *Anuli ſignatorii, ſymbolum auctoritatis.* III. *Quibus conceſſus olim eorum uſus.* IV. *Anulorum varia materia & cælatura.* V. *Francorum Reges principio eis uſi.* VI. *Anulis ſignatoriis ſucceſſerunt ſigilla, quæ varia, & variis perſonis attributa.* VII. VIII. & IX. *Romanorum Pontificum ſigilla, an aliquando cerea, quando primùm plumbea.* X. *Quid in his inſculptum.* XI. *Anulus piſcatoris quando in uſu.* XII. *Aurea ſigilla Pontificum.* XIII. *Paulus cur à dextris Petri inſculptus.* XIV. *Quot modis vitiari poſſint ſigilla Pontificum.* E F

I. Poſt Referendarios & Cancellarios, quorum officium eſt diplomata ſubſcribere, ſigilliſque munire; proximo loco agendum eſt de ſigillis, ac de variis ſigillandi modis, præſertim apud Francos olim receptis. In primis verò illud obſervare convenit, ut à bullis appenſis litteræ pontificiæ dictæ ſunt bullæ : ita ex ſigillis chartas veteres ſigilli nomine fuiſſe donatas : cujus rei exempla complura quibuſque obvia eſſe poſſunt. Immo etiam epiſtolæ eodem nomine appellatæ ſunt à Goffrido [n] Vindocinenſi Abbate in epiſtola ad Hainricum Abbatem Angeria-

n Goffrid Vindoc. lib. 4. epiſt. 5.

A censem. *Fere duorum mensium*, ait, *jam præteriit spatium, ex quo vobis usque Pictavim nostrum transmisi sigillum.* Sed ad sigilla ipsa veniamus. Sigillorum usus inventus est ad faciendam fidem, & ad præstandam rebus scriptisque auctoritatem. Cùm enim signa manûs ductibus efformata facilè ab aliis effingi & supponi queant; insculpta est sigillis tessera seu effigies, quæ non nisi operosè à falsariis confingi potuissent. Certè [a] Titus ea erat scribendi facilitate præditus, ut *cum amanuensibus suis per ludum jocumque certaret imitari chirographa quæcumque vidisset, profiteretur que sæpe se magnum falsarium esse potuisse.* Nec tamen sigilla ab hac etiam fraude immunia fuêre. Unde Neronis principatu *adversus falsarios tum primùm repertum, ne tabulæ nisi pertusæ, ac ter lino per foramina* B *trajecto obsignarentur.* [b]

a *Sueton. in Tito num.* 3.

b *Vide Salmas. de modo usurar. pag.* 453. *& seqq.*

II. Anulis primùm usi sunt veteres pro sigillis, non tantùm in argumentum fidei, sed etiam publicæ auctoritatis. Pharao quippe cùm Josephum Ægypto præponere induxisset animum [c], *tulit anulum de manu sua, & dedit eum in manu ejus.* Signatorium hunc fuisse veri simillimum est. Apud Romanos Legatis ad exteras gentes profecturis anulus aureus velut insigne muneris dabatur, hique foris aureo, domi ferreo utebantur [d]. Existimem quippe Legatis, uti & Josepho, hanc fuisse tesseram publicæ auctoritatis. Hinc Ladislaus Ungariæ Rex in lib. I. Statutorum cap. XXXII. *Si quis Regis sigillum super aliquem projiciens, & ipse in curiam venire neglexerit, rationem perdat*, &c. C & lib. II. cap. XXV. *Possit Judex sigillum suum mittere super quoscumque, exceptis Presbyteris & clericis.* His consentaneum est Colomanni Regis decretum: *Si Clericus habet causam cum laïco, per Judicis sigillum laïcus cogatur: Si verò laïcus habet causam cum clerico, per sigillum Episcopi clericus cogatur.* nisi si his in locis sigilli nomine diploma vel charta significatur.

c *Genes.* 41.

d *Alexand. ab Alex. lib.* 2. *Gen. dier. cap.* 19.

III Romani [e] anuli usum primùm Judicibus & equestri ordini concessêre: dein frequens & promiscuus usus fuit, ita ut Romani milites sine delectu, & demum libertinæ conditionis homines, quin etiam feminæ & extrema mancipia, anulorum aureorum jure donarentur; eoque pacto ingenui censerentur.

e *idem ibid.*

D IV. Anuli porrò ferrei erant, aurei, gemmati & non gemmati. Hi ἄλιθοι dicti, id est citra gemmam concinnati, & ἀπείχωνες, alio nomine solidi & infiniti seu indeterminati, quasi omni carentes fine, quales etiam nunc apud Venetos. Ceterum varia fuit apud antiquos anulorum cælatura. In anulo signatorio Rex Persarum imaginem Regis seu Cyri; Alexander suam; Sylla Jugurthæ ab se captivi abducti effigiem; Augustus initio principatûs sui sphingis, mox Alexandri, novissimè suam imaginem in anulo exhibebat [f]. Alii nominis sui monogramma seu compendium prætulêre, in his Symmachus, cujus hæc verba sunt in lib. II. epistola XXI. *Cupio cognoscere, an omnes obsignatas acceperis eo anulo, quo nomen meum magis intelligi, quàm* E *legi promtum est.* Is autem eo utebatur *in diplomatibus libellisque & epistolis signandis.* Alii Imperatores imaginem suam in anulis expressêre, præter Galbam, qui canem ex navi prospectantem à majoribus delatum ad se usurpavit.

f *Sueton. in Octavio num.* 50.

V. Anulorum porrò usus etiam derivatus est ad primos Francorum Reges, qui imaginem suam circumdato in orbem nomine anulis suis indiderunt. Exemplo est anulus Childerici Regis eo nomine primi, qui modò in regio scrinio adservatur. Neque verò tantùm Reges, sed etiam Episcopi ac nobiles Franci anulos proprios antiquitus habuêre.

VI. Anulis signatoriis successêre sigilla, quæ magnitudine anulos longè superant, F pleraque pensilia. Ea in cera alba, rubea, viridi, immo etiam in plumbo, auro, argento: & in cælatura expressæ imagines Regum, Pontificum, Principum, Militum & aliorum. Est & magnum & parvum sigillum: magnum *authenticum*: parvum *secretum* seu *secreti* appellatum; à contra-sigillo, quod adverso sigillo apponi solet, aliquando distinctum, nempe ubi æqualis est cum sigillo magnitudinis. Sigilla denique erant non solùm Regum ac Principum, sed etiam Pontificum, Abbatum, & Abbatissarum, ecclesiarum & monasteriorum, militum, urbium & communiarum. A sigillis (ut jam dixi) diplomata non raro dicta *sigilla* apud Græcos & Latinos, ut Anastasio in Constantino *sigillum imperiale*; Pontificum Romanorum sigilla proprio

nomine vocantur *Bullæ*, quod vocabulum litteris etiam pontificiis, nedum sigillis appositis, tribuitur. De his agendum singillatim. A

VII. Sigilla Pontificum seu Bullas in cera primùm, deinde in plumbo expressas fuisse communis opinio est. At quando plumbearum usus incœperit, controversum inter eruditos. Polydorus Virgilius id refert ad tempora Stephani III. & Hadriani I. Thomas Stubbius ad Gregorium I. Dominicus Raynaldus ad Silvestrum. Singulorum monumenta expendenda.

Polydorus [a] ait se perdiu quæsivisse, unde id manaret institutum: sed satis constat, inquit, Agathonem Papam in cera anulo impressisse sigilla: verùm postea cùm summus Pontifex multa erogaret privilegia; ut diplomata diuturniora forent, placuisse Stephano III. & Hadriano I. tabulas apostolicas plumbo obsignari; nec antiquius sigillum ex plumbo reperiri opinatur. Spelmannus in Glossario non videt unde id Polydoro constiterit. Thomas Stubbius [b] Dominicanus, qui vixit sub annum M CCC LX. agens de controversia, quæ inter Willelmum Cantuariensem & Turstinum Eboracensem Antistites de primatu intercessit, tradit Cantuariensis ecclesiæ privilegia prolata fuisse in medium; cumque in eis bullæ plumbeæ desiderarentur, dictum inter alia, *forsitan eo tempore bullas non fieri.* Ab adversariis *responsum est quoque à tempore beati Gregorii bullas fuisse, & adhuc in Romana ecclesia aliqua ipsius privilegia bullata servari.* Itaque nec privilegia illa *cum credulitate, nec verba eorum in gratiam sunt recepta.* Addit Stubbius, Turstinum Archiepiscopum Eboracensem consilio Papæ & curiæ ostendisse sua munimenta, primo epistolam beati Gregorii ad Augustinum, deinde epistolam Honorii Papæ, &c. *quæ omnia omnes noverant bullas habere.* Hæc sub Callisto Papa II. contigerunt anno M C XXIV. B C

a *Polydor. de invent. lib.* 8. *cap.* 20.

b *Stubbs col.* 1718. *inter decem Script. Anglic.*

VIII. Eodem sæculo, & quidem anno M C LXXXI. à Richardo Cantuariensi Episcopo Cantuariensibus ecclesiæ sancti Augustini monachis intentata est lis de privilegio ejusdem Augustini, quod bullâ plumbeâ munitum ab eis prætendebatur: Richardus verò illud rejiciebat ob causas tres, nempe ob rasuram scripturæ, ac bullæ novitatem, & bullæ plumbeæ usum: *cùm non soleant cisalpini Præsules vel Primates scriptis suis authenticis bullas plumbeas apponere*, inquit Gervasius [c] Monachus Dorobernensis, qui anno M CC florebat. Augustiniani monachi reposuère, Augustinum hac in re morem Romanum observasse, *quem tunc servavit Gregorius in ecclesia Romana;* immo & transmarinis id etiam in usu fuisse, ut manifestum fecerunt prolatâ bullâ plumbeâ [d] Episcopi cujusdam transmarini, quam Philippus Flandriæ Comes Abbati cœnobii sancti Augustini ad tuendum jus suum per Blondum Capellanum suum transmiserat. Huc spectat epistola Petri Blesensis, nomine Richardi Cantuariensis ad Alexandrum III. scripta. Quid exinde secutum sit non liquet: sed nihilo minus Spelmannus perstat in neganda hujus bullæ veritate, tum propter auctoritatem Polydori Virgilii, tum propter formam ecclesiæ recentioris artificii, & effigiem Salvatoris, ne hoc quidem tempore indecoram. Sed hæ rationes levioris sunt momenti. D E

c *Gervas. col.* 1458.

d *Spelman Conc. pag.* 123. *& VV. Thorn. col.* 1764. *& seqq.*

IX. Nam præterquam quod Gallicani Præsules jam inde ab annis octingentis bullis plumbeis usi sunt, ut mox ostensuri sumus; certè Polydori Virgilii sententiam, qui earum originem Stephano tertio tribuit, refellit Dominicus Raynaldus [e] Bibliothecæ Vaticanæ custos, idque inventum ad Silvestri I. Pontificatum refert, cujus bullam plumbeam reperiri ait in archivo Aretino; additque consimilia asservari in archivo castri sancti Angeli vetustissima in papyro ex frutice confecta diplomata summorum Pontificum Leonis I. Gregorii Magni, ac Sergii. Sed erunt qui hæc diplomata examine digna censeant. Mihi verò qui ea non vidi, religio est quidquam de his temerè asserere. Vidi quidem nonnulla illorum temporum authentica Pontificum diplomata, in quibus vestigium plumbeæ bullæ appositæ apparebat: sed bulla ipsa exciderat. In Supplemento nostro, plumbeum sigillum Pauli I. in æs incisum habes cap. XI. cum effigie Apostolorum Petri & Pauli. Erat is promiscuus usus sæculo X. teste Liutprando Ticinensi Diacono [f]. *Hæc domnum Papam nullis narrantibus fecisse crederemus, nisi litteræ fidem admitterent, quæ plumbo signatæ ejus nominis characteres monstrant.* De bullis plumbeis summorum Pontificum qui ante hæc tempora disertè egerit, vix alium auctorem reperias, tametsi de *bulla nominis sui* frequentem faciunt mentionem, ut in epistola Johannis F

e *Apud Allat. de consens. utriusque eccles. lib.* 1. *cap.* 6. *num.* 2.

f *Liutprand. lib.* 6. *cap.* 6.

A Johannis VIII. ad monachos Pultarienſes. De plumbeis tamen bullis intelligendus mihi videtur Eddius Stephanus in Actis ſancti Wilfridi Epiſcopi Eboracenſis [a], qui *ſcripta Apoſtolicæ ſedis judicia ac totius Synodi conſenſu & ſubſcriptione* oſtendiſſe dicitur *cum bullis & ſigillis.* quod metricè ſic reddit Fridegodus ſæculo x.

a Sec. 4. Bened part. 1. pag. 696.

Solitis bullata ſigillis.

Ubi cùm ait *ſolitis*, innuit ea fuiſſe plumbea pro more ſuæ ætatis. Huc ſine dubio reſpicit Nicolai Papæ I. epiſtola pro unione Bremenſis Archiepiſcopatûs cum Hamaburgenſi, quæ epiſtola *juxta morem ſanctæ eccleſiæ Romanæ bullata* dicitur. Lege quæ Anaſtaſius habet de bullis, quas idem Nicolaus *nomine ſuo titulatas* ferri juſſit in B typum eleemoſynæ pauperibus erogandæ.

X. In pervetuſtis quas vidi Johannis V. Sergii I. Stephani III. Benedicti III. Nicolai I. & Johannis XIII. plumbeis bullis (quod etiam de vetuſtiſſimis aliorum Pontificum bullis teſtatur Dominicus Raynaldus) ſolum imprimitur Pontificis nomen in antica, & in poſtica *Papæ* vocabulum. Sic apud Ciaconium exhibetur bulla Stephani VII. nempe in prima facie *Stephani*, in averſa *Papæ*, præfixo utrimque ſigno crucis. Ejuſdem formæ erat bulla plumbea in privilegio Johannis VIII. pro cœnobio Trenorchienſi [b]: cujus privilegii authenticum tranſſumtum factum eſt Avenione anno M CCC XXXIV. rogatu Geraldi Trenorchienſis Abbatis, ex recognitione Bertrandi C Archiepiſcopi Ebredunenſis, Johannis Papæ XXII. auditoris: qui teſtatus eſt ſe ipſaſmet litteras vidiſſe, *verâ bullâ plumbeâ ipſius domini Papæ in filo canabis bullatas:* in cujus bullæ antica parte legebatur, JOHANNES PP. cum cruce in medio cujuſdam circuli rotundi: & in poſtica quædam magna crux cum quibuſdam litteris præfixis. Corrigendus itaque videtur Ughelli [c] locus de ſigillo Johannis VIII. pro eccleſia Papienſi, quod Papæ imaginem prætuliſſe dicitur. Primus veterem ritum Leo IX. nonnihil immutavit, non quidem in bulla plumbea, ſed in BENE VALETE, quod præceſſores ejus integris litteris, ſcilicet majuſculis Romanis, inter formulas *Scripti* & *Dati* exhibebant: ipſe verò contraxit in monogramma, præmiſſo circulo D majori, exhibente in medio crucem cum nomine Pontificis; & in ambitu ejuſdem ſententiam ſeu dictum, *Miſericordia Domini plena eſt terra*, ut ſpecimen noſtrum docet, cum Ciaconiano conferendum. Bullam Victoris II. ad calcem referemus.

b Tournu pag. 227. & 228.

c Ital. Sac. tom. 1. col. 17.

Singularis eſt bulla Nicolai II. pro cœnobio Virdunenſi ſancti Vitoni: qua in bulla nullum habetur *Scriptum per manum*, &c. nullum *Bene valete:* ſed tantùm circulus manualis cum cruce, his verbis interjectis, *Signum Nicolai ſecundi Papæ*, cum ſigillo plumbeo ex coriaceo vinculo appendente. Hoc verò ſigillum præfert ex una parte effigiem ſancti Petri, de manu ſupernè efficta claves accipientis, cum hac inſcriptione, ✠ *Tibi Petre dabo claves regni cælorum:* ex altera pingitur Roma cum his E verbis, *Aurea Roma*, cumque hac inſcriptione in circuitu, ✠ *Signum Nicolai Papæ.* Hæc bulla *data* eſt *Idus Aprilis per manus Petri-Damiani S. R. Eccleſiæ Bibliothecarii & Cancellarii, anno domini Nicholai Papæ ſecundi tertio, Indict.* XIII. *Romæ in baſilica ſancti Johannis ad Latheranis.*

Alii ſubinde Pontifices alia ſuperaddiderunt, quod videre licet apud Ciaconium: donec tandem Urbanus II. aliique ſimiliter poſt eum, ex una parte bullæ, URBANUS II. PP. ex alia nomina ſancti Petri & ſancti Pauli cum cruce appoſuit: pro ſigno verò nomina eorumdem Apoſtolorum cum ſuo, in medio ſpatio interjecta cruce, & inſcriptione in orbem addito monogrammate, *Bene valete.* Nonnulli poſteriorum Pontificum pro nominibus Apoſtolorum, eorum imagines ſeu capita expreſsêre. De- F nique Albertus Argentinenſis tradit, Clementem VI. *cùm arma progeniei ſuæ haberent quinque roſas, contra morem anteceſſorum quinque roſas poni feciſſe in bullis* [d]. Ad hæc Paulus II. in recta bullæ plumbeæ parte exhibet ſuam ipſius effigiem in throno ſedentis, Cardinalibus hinc inde partim adſtantibus, partim genuflexis: in averſa de more ſanctum Petrum & ſanctum Paulum.

d V. Cangii Gloſſar. de bullis ac ſigillis.

XI. Nunc præter bullam plumbeam Pontifices, quam præceptis ſeu diplomatibus bullatis apponunt, utuntur in Brevibus (quæ vocant) obſignandis anulo Piſcatoris. In anulo ſola Petri adeſt effigies, in eo habitu conſtituta, cùm è navicula in mari

piſcaretur. Brevia dicuntur, quod brevi via ſeu manu, remotis omnibus ambagibus, A
abſolvuntur : quippe quæ à Pontifice, ut plurimùm, ſponte & abſque rei longa diſ-
cuſſione conficiuntur. Bullæ verò ea de cauſa fiunt, ut diuturniores ſint, & illæ po-
tiſſimum, quæ Cardinalium ſubſcriptione firmatæ, & Conſiſtoriales dicuntur. Olim
tam Brevibus, quàm Bullis idem ſigillum plumbeum apponebatur : nec ſcio an mul-
tum ante annos quadringentos inventus ſit anulus Piſcatoris. De eo quidem nihil ego
legi antiquius, quàm quod refert Maſſonus in Clemente IV. qui anno M CC LXIV.
Pontifex renuntiatus, epiſtolam ad Ægidium Groſſum conſanguineum ſuum ita con-
cludit : *Non ſcribimus tibi, nec conſanguineis noſtris ſub bulla, ſed* SUB PISCATORIS
SIGILLO, *quo Romani Pontifices in ſuis ſecretis utuntur.* Nondum quippe in Brevibus B
uſitatum erat iſtud ſigillum, ſed in litteris privatis, in quibus modò Pontifices ali-
quando ſymbolis gentilitiis utuntur. Certè quotquot vidimus ante id tempus minutas
Pontificum litteras, quantumvis breves & exiles, ſigillum plumbeum habebant ap-
penſum. Brevibus appoſitus eſt anulus Piſcatoris ſaltem ſæculo XV. qualia ſunt Brevia
Calliſti III. [a] & Pauli II. [b] *ſub anulo Piſcatoris.* Anulus hîc ceræ imprimitur, non
plumbo, ut alia ſigilla Pontificum.

XII. Quandoque tamen Pontifices non plumbo, ſed auro litteras obſignarunt,
teſte Dominico Raynaldo apud Allatium [c]. quod tamen, inquit, non obſervatur
niſi in confirmatione Romani Imperatoris. unde tales litteræ ſibi nomen *aureæ* C
bullæ vindicarunt. Verùm Spelmannus tradit, Clementis VII. diplomati, quo
Defenſoris Fidei titulum Henrico VIII. Angliæ Regi contulit, bullam auream eſſe
appenſam.

XIII. In hunc locum incidit celebris controverſia, quam ob cauſam in bullis
Pontificiis ſanctus Paulus à dextris, Petrus à ſiniſtris exhibeatur. Nec id recens in-
ventum. ſiquidem in veterrimis picturis idem amborum ordo deprehenditur, ut
probant non ſolùm priſcæ icones complures, ſed etiam Petrus-Damiani [d], qui ea
de re opuſculum edidit. Ex imaginibus in bullas derivatus eſt hic ritus, idque Ur-
bano II. Pontifice primùm obtinuiſſe ſuperiùs expoſitum eſt. Immo etiam hunc ritum D
affectavit Boamundus Princeps Antiochenus [e]. Multi multa hac de re ultro citro-
que dixerunt. Præ ceteris hoc argumentum accuratè perſecutus eſt Allatius in libro
primo [f] de conſenſione utriuſque eccleſiæ, ubi varias auctorum ſententias expendit ;
ac demum concludit id factum ex varia poſitione eccleſiarum, quarum aliæ primi-
tus Occidenti, aliæ Orienti obverſæ erant. Ex hac enim diſpoſitione factum eſſe,
ut quæ aditum ab Oriente habebant, altare ad Occidentem ; illis pars auſtralis eſſet
ſiniſtra, Aquilonaris dextra : ſed imagines Sanctorum ingredientibus obverſas con-
trarium tenuiſſe ordinem : nam Petri, quæ ad Auſtrum erat, effigiem fuiſſe ad dex-
tram Pauli, cujus imago ad Aquilonem. Cum verò iſta eccleſiæ poſitio, quæ An- E
tiochiæ primùm, dein Romæ ab initio inſtituta eſt, mutata fuiſſet in aliam, quæ
hodie communis eſt, altari converſo ad Orientem ; retentum fuiſſe eumdem nihilo
minus ordinem in ſtatuendis imaginibus : ſicque Petri effigiem, quæ antea erat ad
dextram Pauli evaſiſſe ſiniſtram ob oppoſitam converſionem. Quidquid ſit de
hac ſententia, quæ quidem ſubtilis eſt, exiſtimo hanc Petri & Pauli imaginum
poſitionem in eccleſiis noſtris rectè conciliari & explicari poſſe ex varia conver-
ſione earum & populi aſſiſtentis. Nam ſi imagines illas ad invicem conferas ;
Petri effigies, quæ ad latus epiſtolæ ſeu auſtrale ſtatui ſolet, Paulo quidem ſiniſtra
eſt : ſed populo aſſiſtenti dextra. Hujus verò ad populum converſionis in eo ordine F
habitam fuiſſe rationem inde intelligimus, quòd in variis ſigillis, quæ litteris
publicis apponi ſolent, ea apud veteres habita eſt ratio, ut qui dignitate præemi-
net, in medio ; qui alter ab eo eſt, in extremo ſigillum habeat ; tertius initio
chartæ, unde ſcriptura ducit initium : propterea quòd legentibus ſeu intuentibus
dexter eſt qui extremum chartæ occupat latus, ſiniſtrum qui aliud. Qui oppoſitum
ſervant ordinem, ſigilla non ad intuentes, ſed ad invicem comparant. Idem di-
cendum de Petro & Paulo in bullis pontificiis, qui in numiſmatis & in picturis
nonnullis diverſum ordinem ſervant. Sanè ubi primum Paulum cum Petro in lit-

a *Spicil. tom.* 4. *pag.* 392.
b *ibid. pag.* 418.
c *Allat. de conſ.nſ. utriuſque Eccleſiæ lib.* 1. *cap.* 6. *num.* 2.
d *Petr. Dam. Opuſc.* 35.
e *Ital. ſac. tom.* 4. *col.* 1215.
f *Allat. lib.* 1. *cap.* 6. *num.* 1. *& ſeqq.*

A teris suis memorarunt Pontifices, (quod ab Agathone primùm cœpisse putat Allatius[a]) semper Petrus ante Paulum nominatus est: & in scribendis eorum nominibus, quæ tum plumbeis bullis, tum signis apponi solent, numquam Paulus ante Petrum scriptus est. ut immerito Heterodoxi hanc Petri & Pauli in picturis ac bullis positionem detorqueant contra Petri prærogativam ac dignitatem. Rectè ad hunc locum Matthæus Parisius[b]: *In bulla domini Papæ stat imago Pauli à dextris crucis, in medio bullæ figuratæ, & Petri à sinistris.... Verumtamen propter Petri Clavigeri dignitatem & cathedralem dignitatem cum prioratu vocationis, meritò à dextris crucis ejus imago collocanda videtur. Sed quia Paulus credidit in Christum quem non vidit; à dextris figuratur.* Sed
B prima ratio longè gravior est secundâ.

a ibid. lib. 1. cap. 3. num. 20.

b Matth. Paris. ad ann. 1237.

XIV. Priusquam claudamus hoc caput non ab re erit hîc recensere novem modos, quibus papales bullas falsari posse docet Innocentius[c] III. in epistola ad Episcopum & Canonicos Mediolanenses. *Prima species falsitatis hæc est, ut falsa bulla falsis litteris apponatur. Secunda, ut filum de vera bulla extrahatur ex toto, & per aliud filum immissum falsis litteris inseratur. Tertia, ut filum ab ea parte, in qua charta plicatur, incisum, cum vera bulla falsis litteris immittatur, sub eadem plicatura cum filo similis canabis restauratum. Quarta, cùm à superiori parte bullæ altera pars fili sub plumbo rescinditur, & per idem filum litteris falsis inserta reducitur intra plumbum. Quinta, cùm litteris bullatis*
C *& redditis, in eis aliquid per rasuram tenuem immutatur. Sexta, cùm scripturâ litterarum, quibus fuerat apposita vera bulla, cum aquâ vel vino universaliter abolitâ seu deletâ, eadem charta cum calce & aliis juxta consuetum artificium dealbata de novo rescribitur. Septima, cùm chartæ, cui fuerat apposita vera bulla, totaliter abolitæ vel abrasæ, alia subtilissima charta ejusdem quantitatis scripta cum tenacissimo glutino conjungitur. Eos etiam à crimine falsitatis non reputamus immunes, qui contra constitutionem nostram scienter litteras, non de nostra vel bullatoris nostri manu recipiunt. Illos quoque qui accedentes ad bullam falsas litteras cautè projiciunt, ut de vera bulla cum aliis sigillentur. Sed hæ duæ species falsitatis non possunt facilè comprehendi, nisi vel in modo dictaminis, vel in forma scripturæ, vel qualitate chartæ falsitas cognoscatur. In ceteris autem diligens indagator falsitatem poterit*
D *intueri, vel in adjunctione filorum, vel in collatione bullæ, vel motione, vel obtusione, præsertim si bulla non sit æqualis, sed alicubi magis tumida, & alicubi magis depressa.* Ita Innocentius[d]: qui in alia epistola sextam falsi speciem eo modo restringit, ut propter paucarum litterarum rasuram, in loco non suspecto, falsæ censeri non debeant.

c Decret. lib. 5. tit. 20. cap. 5.

d ibid. cap. 9.

Hoc in argumento non levis item est momenti Innocentii Papæ IV. epistola ad Archiepiscopum Arelatensem, quem monet se mutasse bullarum suarum sigillum. quam epistolam, quia nondum (quod sciam) edita est, hîc ex parte describere juvat. *Nuper contigit alterum bullæ nostræ typarium, quo veneranda scilicet Apostolorum Petri &*
E *Pauli capita exprimuntur, jam attritum innumeris malleationis diutinæ percussuris, extrema tandem ictus soliti passione confringi. Propter quod, ne bullæ defectus quotidianam interrumpat apostolici ministerii servitutem; ea ipsius bullæ parte, quæ appellationem nostri nominis imprimit, non mutatâ, aliud typarium capitum prædictorum in bullandi usum fecimus subrogari. Verùm quia illud sculptoris manus priori non omnimoda similitudine figuravit; nos providere curantes, ne necessaria prædictæ bullæ mutatio ex dissimilitudinis nota quamcumque difficultatem ingerat negotiis vel personis; aut falsitatis astutia ex novæ diversitatis ambiguo adminiculum aliquod surreptionis assumat; fraternitati tuæ per apostolica scripta mandamus, quatenus si quæ in tua provincia super litteris nostris de veritate bullæ dubitatio fortassis*
F *emerserit; tu per diligentem collationem bullæ præsentis ad illam, de qua hæsitari contigerit... celerem dubitationi finem imponas, contradictores per censuram ecclesiasticam appellatione remota compescendo.. Datum Perusii* II. *Id. Julii, pontificatus nostri anno* X. Hanc epistolam fuisse puto encyclicam, quam noster Stephanotius nobis suppeditavit in fragmentorum suorum tomo decimo inedito.

A

CAPUT XV.

I. *Episcoporum sigilla.* II. *Diversa à sigillis Capitulorum.* III. *Sigilla Abbatum*, IV. *& Abbatissarum.* V. *Diversa item à sigillis conventuum.* VI. *Sigilla peculiaria monasteriorum.*

I. NOn solùm Romani Pontifices, sed etiam Episcopi ab antiquis retro temporibus sigillis usi sunt, non tamen omnes, neque semper. Et primùm quidem sigillis quidvis ex arbitrio imprimebant: deinde verò nomen proprium, propriæque civitatis: tum sancti ecclesiæ suæ Patroni; postea suam ipsorum imaginem: ad extremum gentilitia suæ stirpis insignia. B

a *August. epist.* 217. *num.* 59. In primis Augustinus [a] epistolam ad Victorinum *signatam misit anulo, qui exprimit faciem hominis attendentis in latus.* Apud Francos Chlodoveus Magnus in litteris ad Episcopos Gallicanos post bellum Gothicum scriptis pollicetur captivos, tum clericos, tum laïcos relaxandos, *si vestras*, inquit, *epistolas de anulo vestro signatas sic ad nos omnimodis dirigatis.* Ex his Episcopis unus erat Avitus Viennensis Antistes, qui in epistola LXXVIII. ab Apollinari Valentino Episcopo *signatorium* sibi promissum poscit, eo modo fabricatum, ut *anulo ferreo & admodum tenui, velut concurrentibus in se delphinulis concludendo, sigilli duplicis forma geminis cardinulis inseratur.* tum post aliqua subdit: *Si quæras quid insculpendum sigillo; Signum monogrammatis mei per gyrum scripti nominis legatur indicio.* Erat ergo monogramma in medio: nomen in circulo descriptum. Sed omnium Episcoporum non eadem erat forma, ut ex Augustini loco mox relato patet, satisque ex ipso Avito colligitur. Sæculo insequente Bertchramnus Cenomannensis Episcopus in testamento suo loquitur de suo ipsius *caracterio*, suæque ecclesiæ, cui legat spadones seu poledros, qui *characterium sanctæ ecclesiæ habuerint, vel meum*, ait, *caracterium peculiare.* Fortasse illud erat nomen utriusque, Bertchramni scilicet ejusque ecclesiæ, primis litteris designatum. Scriptum est hoc testamentum Chlotharii Regis, eo nomine secundi, anno XXXII. non XXII. quod ad Christi annum DC XV. Carolus Cointius ex Corvaiserio laudat. Erit fortasse qui dicat, *characterium* istud non aliud fuisse à cauterio jumentorum. nam in nonnullis ecclesiis ejusmodi cauterium pro sigillo quondam fuit. Testis epistola [b] Innocentii III. ad Gneznensem Archiepiscopum de electione Episcopi Poznaniensis, quam electionem nonnulli refutabant, propterea quòd ejus decretum *illo non fuerit sigillo munitum, quod Capitulum consuevit habere. Sed ad hoc pars adversa respondit, quòd etsi sigillo absque litteris uti consueverit Capitulum memoratum, quod non Canonicorum sigillum, sed potiùs jumentorum cauterium videbatur: habito tamen ab ipsis ante electionem de illo innovando tractatu, post electionem exstitit innovatum: & sic electionis decretum novo sigillo postea munierunt.* C D E

b *Innoc. lib.* 2. *regest.* 14. *epist.* 88. *apud Bosquetum.*

Longè post Bertchramni tempus, id est anno DCCC XIII. Concilium Cabilonense II. præscribit cap. XLI. ut Presbyter ad alium migrans locum litteras habeat, *in quibus sint nomina Episcopi & civitatis plumbo munita.* Formatas appellabant à forma seu τύπῳ, id est sigillo. Concilii istius ritum secutus est Hincmarus Remensis in epistola ad Nicolaum Papam I. quam *bullâ sui nominis sigillavit*, testante Frodoardo [c]. Exstat in Conciliis [d] Synodica epistola Patrum Concilii Tricassini anno DCCC LXII. scripta ad eumdem Nicolaum, quæ clauditur his verbis: *Et eorum Metropolitanorum Episcoporum sigillis hoc volumen præstantiæ vestræ directum supersigillari nobis visum est.* Ad hæc Ratbodus Episcopus Trevirensis in formata sua apud Ivonem: *Hanc epistolam*, inquit, *Græcis litteris hinc inde munire decrevimus, & anulo ecclesiæ nostræ bullare censuimus.* Quippe quidam Episcopi proprio, quidam ecclesiæ suæ anulo seu sigillo utebantur. David Beneventanus Episcopus *anulo sanctæ nostræ ecclesiæ firmavimus roborandum*, apud Ughellum [e] sub Carolo Magno. Thado Mediolanensis Antistes chartam quamdam apud Puricellum [f] propria manu confirmat, atque sigillo beati F

c *Frod. lib.* 3. *cap.* 17.
d *Sirmund. tom.* 3. *Conc. Gall. pag.* 358.
e *Ital. sac. tom.* 8. *col.* 46.
f *Puricell. pag.* 203.

A Ambrosii ad corroborandum insigniri jussit. Gaufredus item Andegavensis Antistes
anno M XCVI. sigillum ecclesiæ suæ adhibuit, in quo *S. Maurilius Andegavensis Episcopus* inscriptum erat, compositâ dextrâ in morem benedicentis, sinistrâ pedum
pastorale præferente, apud Chiffletium in historia Trenorchiensi [a]. At refertur ibi- a Tournu pag. 3,8.
dem [b] sigillum Hugonis I. Vesontionensis Pontificis, cum ipsius effigie dextrâ pe- b ibid. pag. 356.
dum, sinistrâ librum gestantis. & in charta Richardi Bituricensis Archiepiscopi Phi-
lippo I. regnante legitur, *sigillo nostro proprio sigillari jubemus*, apud Dubletum. quo
tempore Daimbertus Senonensis suam itidem imaginem in sigillo præferebat cum
hac inscriptione, ✠ DAIMBERT⁹ DI̅ GRA̅ ARCHIEP. & quidem cum pedo in
B sinistra, benedicentis in morem compositus. Bartholomæus Laudunensis anno M C
XIV. sic subscribit apud Dubletum [c], *impressione nostræ imaginis corroboravimus*. Ni- c Doublet pag. 477.
colaus Cameracensis [d] *nostra sub imaginatione*, apud eumdem. Sed ante eos Walbertus d ibid. pag. 492.
Noviomagensis ad Isaram Episcopus, in litteris hîc relatis, quas pro ecclesia sancti
Eligii anno XI. Rodulfi Regis dedit, sigillum suum apponi jussit in forma ovali,
exhibens Pontificem sacris vestibus indutum, cum hac inscriptione, SIGILL. VVALBTI
NOVIOM. & TORNACENSIS EPI. Idem censendum est de autographo Didonis Episcopi Laudunensis pro ecclesia sancti Vincentii scripto anno DCCCC LXI. quo ex autographo pendet ejusdem Didonis effigies: sed inscriptio jam ferè non comparet. Qui
C sigillis propriis utebantur Episcopi, quandoque nihilo minùs ea ecclesiæ suæ sigilla
appellabant, ut observavi in chartis Udonis & Gerardi Tullensium Episcoporum pro
cœnobio sancti Mansueti: fortasse quòd Capitulum eo tempore, id est sæculo X. proprium non haberet.

II. Itaque hæc sigilla Episcoporum propria erant, diversa utique ab illis, quæ ab
Episcopis nonnullis adhibita modò notabam, ecclesiæ sigillis. Hæc Capituli diceban-
tur, quo nomine charta quædam in Spicilegii [e] tomo XI. anno M XC. insignita di- e Spicil. tom. 11. pag. 304.
citur, non solùm sigillo Philippi Episcopi ejus auctoris, sed etiam sigillo Capituli
Trecensis. Quod attinet ad scuta gentilitia Episcoporum, nullum vidimus qui ea in
D sigillo suo adhibuerit, antiquiorem Th. id est Theobaldo Belvacensi, qui in litteris
pro Compendiensi monasterio datis anno M CC LXXXIX. in contrasigillo insignia
sua exhibet. Wermundus de Boisseria Noviomensis in charta pro sancto Eligio sub
annum M CC LXX. pro contrasigillo habet duo peda cum liliis, quod est hodiernum
symbolum ecclesiæ Noviomensis. Itaque sub medium sæculum XIII. Episcopi, more
nobilium, insignia sua contrasigillis apponere cœperunt, in recta suam ipsorum
effigiem retinuêre.

III. Quod de sigillis Episcoporum & Capitulorum dixi, id pro portione de Abbatum & Monachorum sigillis intelligendum est. Quo tempore usus iste cœperit,
E non facilè definierim. Eum saltem ab ineunte sæculo XI. obtinuisse constat. Plum-
bea illa bulla, quam Philippus Flandriæ Comes, anno M C LXXXI Abbati Cantua-
riensi transmisit ex dictis [f], quibusdam [g] esse Abbatis Galli, non Episcopi visa est. f cap. 14. supra num. 8.
Certè Abbatis nomen in medio sigilli spatio inscriptum legitur: & in circulo, g Spelman. Conc. tom. 1. pag. 123.
SIGILLUM SCI̅ STEPHANI PROTOMIS̅. Quippe inscriptio sigillorum monasterialium à patrono desumebatur. Unde sigillum cœnobii sancti Benigni apud Divionem hoc dictum præferebat anno M CC XXIII. apud Perardum [h], SIGILLUM SCI̅ h Perard. pag. 331.
BENIGNI BURGUNDIONU̅ APLI̅. Sigillum Templariorum anno M C XC. apud
eumdem videre licet. Verùm sigillum sancti Bernardi Abbatis [i] Clarævallensis ima- i Bernard. epist. 284.
F ginem ipsius cum nomine præferebat. Ad hæc sigillum argenteum monasterio sancti
Ægidii in Gothia, cùm antea aliud haberet, tribuit Clemens Papa IV. anno M CC
LXVI. ex schedis nostris. Nullum verò deprehendi monasteriale seu Abbatiale sigillum ante sæculum XII. tametsi plurimas vidi litteras Abbatum ex sæculis X. & XI. In
charta Abbatis & Fratrum ecclesiæ Hamensis pro ecclesia Compendiensi sub annum
M C XII. affixum est sigillum cum effigie Salvatoris, qui est patronus Hamensis.
Eodem modo se habet anno M C XIV. sigillum Adæ Abbatis sancti Dionysii prope
Parisios, præferens sancti Dionysii imaginem: & anno M C XIX. sigillum Abbatis
& conventus Vermandensis in charta Lamberti Episcopi Noviomensis & Tornacensis

pro decimis Vermandi, aliisque. Ismio Abbas Ambroniacensis ex suis primus sigillum A
proprium habuit sub annum M C XL. Id colligo ex ejus charta, quâ donationem Cartusiæ Portarum à decessore suo factam confirmans, ita habet [a] : *Sed quia eadem charta*, scilicet antecessoris, *minimè sigillata est, eo quod supradictus prædecessor meus non haberet sigillum, ego prædictam donationem præsentis scripti attestatione & sigilli mei impressione confirmo.*

a Guichenon in Probat. hist. Baugiac. pag. 123.

IV. Eodem etiam tempore Abbatissæ sigillo utebantur. testes litteræ Adelidis Abbatissæ sancti Johannis apud Laudunum, confectæ cum Willelmo Abbate sancti Theoderici sub annum M C XX. de prato villæ Marcellæ, quibus litteris appendet sigillum Adelidis cum ejus effigie. At sigillum parthenonis beatæ Mariæ Suessionensis in charta Amalrici pro sancto Crispino anni M C LXIV. habet effigiem beatæ B
Mariæ dextrâ gerentis crucem, sinistrâ sceptrum in lilium desinens. Sed hoc fortasse Capituli erat.

V. Etsi enim primitus sigilla plerisque in locis Abbati & monachorum Capitulo; itemque Abbatissæ & conventui communia erant: postea tamen utrisque propria fuerunt. In his Willelmus Abbas Dionysianus in agro Parisiensi proprium Abbati sigillum in posterum esse decrevit anno M C LXX. quoniam Abbates sigillo Capituli nonnumquam abutebantur. Hugo de Perona seu de Malo-vicino, Abbas Corbeiensis, aliam ob causam, nempe ut faciliùs omnem rei gerendæ auctoritatem in se converteret, C
proprium sibi sigillum attribuit primus. unde plurima eo regente, id est ab anno M C LXXII. ad M C LXXXV. cum monachis discidia promanarunt. Atque hinc factum est, ut non validæ ac ratæ essent litteræ abbatiales, quæ cum sigillo Abbatis etiam conventuale non haberent. Prioris Clarævallensis sigillum, forsan conventuale, aliud erat à sigillo sancti Bernardi [b] ejus loci Abbatis. Idem ritus ad Abbatissas traductus est. quod accidit in puellari beatæ Mariæ apud Suessionas cœnobio, tempore Agnetis Abbatissæ : nimirum anno M CC XXXII. quo anno hæc Abbatissa sigillum suum à conventuali distinctum esse voluit [c], quod antea commune erat, exhibens effigiem beatæ Mariæ, ut modò notabamus. D

b Bernard. epist. 298.

c Hist. B. Mariæ Suess. lib. 2. cap. 4.

VI. Denique sub medium sæculum XIII. cùm symbola gentilitia in morem venissent; ea etiam monachi pro cœnobiis suis imitati sunt. Anno M CC LXXXV. datæ sunt litteræ Officialis Corbeiensis pro clauso sancti Adalhardi : quibus appendet ejus sigillum, in cujus recta exhibetur corvus sub duabus clavibus decussatis, addito superiùs inter utramque clavem lilio, cum hoc titulo, *Sigillum Offic. S. Petri Corb.* in postica, manus tenens duas claves cum subjecto lilio & hac inscriptione, *Claves S. Petri.* Eodem fere tempore datæ sunt litteræ Guidonis Abbatis sanctæ Magdalenæ de Castro-duno Ordinis sancti Augustini, cum sigillo ejus loci, præferente aquilam alis expansis : quod sigillum mihi ostendit religiosus & eruditus Claudius Molinetus Canonicus regularis Congregationis Gallicanæ. His adde symbolum cœnobii E
sancti Medardi, à Claudio Dormayo ex veteri moneta expressum initio tomi secundi historiæ Suessionensis. De his plura inferiùs, ubi de contrasigillis Episcoporum & monasteriorum.

A

CAPUT XVI.

I. Regum Francorum ſigilla, hiſtoriæ utilia. II. Merovingici uſi ſunt anulis. III. Diſcrimina inter ſigilla primæ ſtirpis & ſecundæ. IV. An barbati fuerint Meroveadæ: argumenta pro parte affirmante. V. Alia pro negante. VI. Conciliantur. VII. Quid cenſendum de Carolinis.
B *VIII. Sigilla quædam abſque Regum imaginibus, quarum varietas in prima & ſecunda ſtirpe. IX. Sigilla pauca affixa ad lævam. X. Capetiorum qualia ſigilla. XI. Regum filiis conceſſa propria, & regni adminiſtris. XII. Penſilia Regum ſigilla quando primùm in uſu, & contraſigilla XIII. Appendicula ſigillorum. XIV. Color ceræ varius. XV. Sigilla ex varia materia. XVI. Aurea & argentea. XVII. Plumbea; an quædam aurea Imperatricum. Quid ſigillum* repercuſſum. *Plumbearum bullarum uſus apud Hiſpanos, & linguæ Caſtellanæ in*
C *publicis chartis. XVIII. Sigilla Reginarum.*

I. His breviter expoſitis, venio ad ſigilla Regum noſtrorum, quorum uſus pro temporum lapſu etiam variavit. Sub prima & ſecunda ſtirpe ceræ albæ, aliquando tantiſper rubricatæ, impreſſa fuêre. Sub tertia ceræ plurimum rubeæ, aliquando viridi à principatu Philippi II. Sub duabus primis affixa ſunt Regum ſigilla: ſub tertia appenſa, ſed rariſſimè ante Ludovicum VII. Denique Carolus Magnus, aut primus, aut certè inter primos Imperatores ac Reges, aureum ſigillum aliquando adhibuit, nonnulli Reges plumbeum, ut in conſequentibus explicaturi ſumus.

D Sanè ad hiſtoriam Regum noſtrorum non parum conducit hæc tractatio, optandumque eſſet, ut plus hodie diligentiæ adhiberetur in efformandis regiis ſigillis, quæ pro caducitate ceræ vix annis triginta integra perſeverare poſſunt. Nam ſi apud antiquos tanta fuiſſet materiæ fragilitas, nullam hodie Caroli Magni aut Ludovici Pii, eorumque ſucceſſorum effigiem haberemus. At non tantùm ſecundæ ſtirpis Regum, ſed etiam primæ imagines in ſigillis adeò integræ ad nos uſque pervenerunt, ut cera ipſa ære ac plumbo paullo minus durabilis videatur. Hinc eſt quòd tanto ſtudio viri antiquitatis periti vetuſta hæc ſigilla perquirunt, quos inter Peireskius, teſtante Gaſſendo [a], *commendabat vetera ſigilla, quæ coram inſpexit, ectypiſque expreſſa tulit ex ar-*
E *chivis Abbatiarum ſancti Dionyſii, ſancti Germani, ſancti Mauri, & ceterarum, ut in quibus continerentur germanæ èffigies Karoli Magni, Hludovici Pii, Hlotharii Imperatoris, Pippini Regis Aquitaniæ, Karoli Calvi, Karoli Simplicis, aliorumque Regum ex ſecunda ſtirpe.* Eadem & nos aliaque archiva diligenter perſcrutati ſumus: ex quibus Regum noſtrorum effigies hîc repreſentare viſum eſt in gratiam ſtudioſorum, ſed maximè in Francorum Regum memoriam immortalem.

II. Primæ ſtirpis Reges in ſigillis imprimendis plurimùm uſi ſunt anulis, in quibus nomen ſuum in circulo cum imagine deſcriptum exhibebant. Ejus rei illuſtre habemus exemplum Childerici Regis, Chlodovei Magni patris: cujus anuli duo, unus
F aureus totus, alter ex ſapphiro, præferunt ejus effigiem; & quidem aureus inſcriptionem, Childirici Regis... Sic nummis aureis Theodebertus, referente Procopio [b], aliique tum Francici Reges, non Romani (ut mos eſt) Imperatoris effigiem, ſed ſuam ipſorum imaginem imprimebant. quod nefas fuerit cuiquam Regum barbarorum. Id tamen ab Alarico Veſigothorum Rege uſurpatum fuiſſe docet Sirmundus [c] in Notis ad Avitum. Præter illud Childerici, nullum nanciſci potuimus ſubſequentium Regum ſigillum integrum uſque ad Theodericum Regem, Chlodovei junioris filium. tametſi authentica ſuperiorum Regum inſtrumenta vidimus, ſed in quibus ſigilla temporum lapſu comminuta erant. Nobis verò Theoderici, aliorumque Regum

a *Gaſſend. lib. 2. Vitæ Peireskii.*

b *Procop. lib. 3. de bello gothico.*

c *Sirmund. in Avitum epiſt. 78.*

Theoderico poſteriorum, non defuerunt imagines, putà Chlodovei tertii, Childeberti itidem tertii, & Chilperici cognomento Danielis : quas Imagines unà cum juvenculi hominis (Childericum poſtremum Merovingicæ ſtirpis Regem eſſe puto) effigie ſuis locis inter ſpecimina exhibebimus. Rudia prorſus ſunt ſpecimina hæc, ſed qualia ſuppeditare nobis potuit imperita illa cælatorum ætas, nihilo tamen monetariorum, quorum numiſmata ad nos uſque pervenerunt, arte inferior, ut Boterovii ectypa conferenti perſpicuum erit. In his porro ſpeciminibus quædam obſervare juvat. A

III. Primum eſt, ſigilla hæc chartæ eo modo paſſim eſſe affixa, ut ſub prima ſtirpe paullo ſupra extrema Datæ (quam vocant) verba, & ſub ſecunda poſt Cancellarii aut Referendarii nomen, (præterquam in paucis de quibus infra num. IX.) chartâ in crucis modum inciſâ, & quatuor inciſuræ angulis revulſis, appoſita ſit utrimque cera, per fiſſuræ ſpatium in unam coagmentata : tum in antica parte impreſſa anuli effigies, quam Cancellarius ſigno ſuo in orbem variis notis & ſinuoſis anfractibus circumdat, ſubintellecta nonnumquam, aut omnino ceræ ſuppoſita voce, *ſubſcripſi*. Nam poſt illa ſubſcribentis verba, *N. obtulit*, aut *recognovit*, paſſim additur, *& S.* quod *ſubſcripſi* ſignificat, cum variis calami tricis ac notis Tironianis. Alterum eſt, effigies Regum in ejuſmodi anulis ac ſigillis exprimi ſolere, tametſi non ſemper, ut de Childerico & Pippino inferiùs obſervabimus. Tertium, in circulo deſcribi nomen Regis, ſecus tamen aliquando, ut in ſapphireo anulo Childerici primi Regis, & in ſequenti icone Carolomanni fratris Caroli Magni, in quibus nulla eſt inſcriptio, tametſi habetur in alia Childerici, quam dabimus ſuo loco. Ex quo exiſtimare par eſt, effigiem illam diademate redimitam, quæ exſtat in diplomate Pippini adhuc Majoris-domus, pro cœnobio Dionyſiano, haud aliam eſſe, quàm Childerici poſtremi Regis ex Merovingicis. Quartum, in iſtis, aliiſque ſecundæ ſtirpis ſigillis nullum apponi averſum in dorſo ſigillum, præterquam in ſigillis plumbeis, de quibus infra. Quintum primæ ſtirpis regias imagines paſſim non protendi ultra collum, præter effigiem Childerici poſtremi Regis, quæ thoracata eſt, uti & effigies Regum Carolinorum. Hic ritus proceſſit ex Imperatorum veterum imitatione, qui diplomatis ſuis thoracen ſuam apponi curabant. Teſtis Juſtini junioris Sacra, quam cùm accepiſſet Aretas Æthiopum Rex, κατεφίλησε τὴν σφραγῖδα τὴν ἔχουσαν τὸ στηθίελον τοῦ βασιλέως, referente Theophane, id eſt *oſculatus eſt ſignaculum, quod habebat pectuſculum Imperatoris*, ut vertit Anaſtaſius. Hunc ergo morem imitati ſunt Carolingi. In tertia ſtirpe, Hugonis, Rotberti, & Henrici imagines dimidiato ſunt corpore : Philippi & ſequentium integro. Sextum denique ex præmiſſis ſigillis ſatis intelligi, Merovingicos Reges intonſam habuiſſe comam, involitantibus utrimque in humeros capillorum cirris, anterioribus capillis à fronte diſcriminatis, ut de illis tradit Agathias : at de eorum barba nihil ſatis conſtans confici poſſe, niſi quod Childebertus tertius (cujus effigies aliorum imaginibus ſunt tantillo meliores) & Chilpericus Daniel promiſſam ferre videntur. Quamquam eos foviſſe barbam his ferè argumentis ſuaderi poteſt. B C D E

IV. Primum quidem Galli tempore Apollinaris Sidonii, etiam primores, barbam alebant, ut probat exemplum Maximi Palatini, cui ad clericatum promoto *coma brevis* fuiſſe dicitur [a], *barba prolixa*. Adſtipulatur Gregorius Turonenſis [b], quo referente Leobardus, *non, ut quidam, demiſſis capillorum flagellis aut barbarum demiſſione plaudebat; ſed certo tempore capillum tondebat & barbam.* Neque verò etiam Reges ab eo more recedebant. De Chlodoveo Magno legimus apud Aimoinum [c], eum ad Alaricum miſiſſe legatos, *ut juxta morem antiquorum barbam Chlodovei tangens, adoptivus ei fieret pater.* Dagobertus (ut ejus geſta referunt) Sadregiſilum *barbæ raſione deturpaſſe* fertur. quæ *tunc præcipua erat injuria.* Ad hæc ejuſdem Dagoberti effigies admodum antiqua in ſancti Dionyſii eccleſia prope majorem portam barbata cernitur, uti in aureis duobus numiſmatis, quæ Boterovius exhibet. Denique brevi ſaltem barba ſecundæ ſtirpis Regum labra fuiſſe inumbrata, probant eorum icones ſuo loco exhibendæ. F

a *Sidon. lib.* 4. *epiſt.* 24.
b *Greg. Tur. de vitis Patr. cap.* 20.
c *Aimoin. lib.* 1. *cap.* 41.

V.

A V. Verùm in contrarium his reponi poteſt, primam barbam juvenibus etiam Regibus tonderi ſolitam, idque teſtari Roriconem [a] monachum. Paternus quippe, Chlodovei Magni ad Alaricum Legatus, ab eo *petiverat, ut in tondenda barba Chlodovei patrinus ejus efficeretur Alaricus.* quem locum ſuperiùs reddidit Aimoinus. De hac barbæ prima tonſione lege quæ dixi in præfatione prima [b] Sæculi tertii, & adde quod habet Suetonius [c] de Nerone, qui in Gymnico *barbam primam poſuit, conditamque in auream pyxidem, & pretioſiſſimis margaritis adornatam, Jovi Capitolino conſecravit.* Sed quod rem propiùs afficit, non aliter barbam geſſiſſe videntur Reges Merovingici, quàm proceres, quos aliquando barbam raſiſſe conſtat ex eodem Roricone [d]. Cùm enim Chlodoveus B *Francorum proceres apud Pariſius* ad bellum contra Alaricum facta oratione animaſſet; *dextras omnes in ſublime erigunt: &, ni ſuperaſſent infideles, barbas non ampliùs eſſe radendas profitentur.* Itaque certo tempore Franci tum barbam radebant, aut certè attondebant. Unde mihi dubitare ſubit, an verum ſit quod de Sadregiſilo tradunt geſta Dagoberti, barbæ raſionem tunc injuriæ loco fuiſſe habitam. niſi id intelligas de integra ad cutem barbæ depilatione. Ad Sidonii & Gregorii loca quod attinet, Maximi Palatini exemplum extra morem fuiſſe ex Sidonii verbis ſatis intelligitur. *Ut veni,* inquit, *occurrit mihi ipſe, quem noveram anteriùs corpore erectum, greſſu expeditum, voce liberum, facie liberalem, multum ab antiquo diſſimilis inceſſu. Habitus verò, gradus, pudor,* C *color, ſermo religioſus; tum coma brevis, barba prolixa,* &c. Hæc inſolitum hominis ſtatum demonſtrant. Idem cenſendum de Leobardo, qui barbam radere ſtatis diebus ſolebat, non promittere, ut nonnulli tum faciebant, religionis ſpecie prolixam impexamque cæſariem ac barbam præferentes. Sanè pænitentes tunc temporis *neque capillum, neque barbam tondebant,* ut de Urſinio Cadurcenſi Epiſcopo teſtatur idem Gregorius [e]. quod argumento eſt, ceteros aliquando barbam depoſuiſſe, non tantùm promiſcui vulgi homines, ſed etiam Reges. aliàs non modeſtiæ, ſed vanæ gloriolæ fuiſſet indicium barbæ intonſæ uſus ad exemplum Regum.

VI. In hac teſtimoniorum varietate magni apud me ſunt momenti veteres Merovingicorum D Regum effigies ac ſtatuæ barbatæ. Nam in noſtra ſancti Germani apud Pariſios baſilica viſuntur in primis veteres Childeberti primi atque Chilperici item primi lapides ſepulcrales, qui barbam intonſam præferunt. Hos lapides non eſſe tantæ antiquitatis, ut eis incunctanter aſſentiri teneamur, facilè admitterem, niſi eis fidem præſtarent Regum primæ ſtirpis ſtatuæ quinque, ad ejuſdem baſilicæ portam majorem poſitæ haud ſeriùs (ut quidem ego ſentio) tempore Pippini Regis, ſicut periti quique judicant. His ſi addas barbatam Dagoberti primi ex Dionyſiana baſilica effigiem vetuſtiſſimam, & ſtatuas Regum primæ ſtirpis ad introitum baſilicæ Nigellenſis cœnobii æque antiquas; non dubitanter conficies, Reges Merovingicos E barbæ prolixiori aſſueviſſe. tametſi Francorum proceres, aliique certis temporibus barbam ponerent.

Non tamen ita barbatos fuiſſe Merovingicos Reges exiſtimem, ut incomtam prolixamque ad pectus uſque barbam aluerint. quin immo præciſos redundantes pilos, & ad honeſtam mediocritatem compoſitos fuiſſe, ita ut mentum & labra pili nonnihil inumbrarent, & decens pilorum floſculus è mento dependeret. Rem finit Eginhardus initio vitæ Caroli M. ubi poſtremos Merovingicæ ſtirpis Reges ait fuiſſe *crine profuſo, barba ſubmiſsâ.*

VII. Idem ferè cenſendum eſt de Carolinis, quorum etſi comtior ac politior barbæ F apparatus in nonnullis iconibus appareat; labra tamen & genæ pilis decenter veſtitæ cernuntur in ſigillis, quæ hîc exhibemus, non paucis, putà Caroli Magni, Ludovici Pii, Lotharii Imperatoris, Caroli Calvi. Unus inter omnes Carolus Simplex imberbem præbet effigiem. Illud tamen in contrarium movet, quòd in Caroli Calvi duplici effigie, quæ utraque habetur apud V. Cl. Stephanum Baluzium in Capitularium tomo ſecundo, mentum & labrum inferius pilis nudata cernuntur, ſuperiori labro decenter attonſo: ibidemque Lotharii Regis imago exſtat penitus imberbis. Denique Carolus Magnus ejuſque poſteri mentum raſiſſe videntur *ritu Romanorum.* quod etiam feciſſe dicitur Juſtinianus Imperator apud Cedrenum [f]; & ante eum gen-

a *Rorico lib. 4. initio.*

b *Præfat. Sæc. 3. part. 1. num. 17.*

c *Sueton. in Nerone. Vide Hadr. Valeſium in Notis ad Panegyric. Berengarii pag. 191. & ſeqq.*

d *Rorico ibidem circa medium.*

e *Greg. Tur. lib. 9. cap. 20.*

f *Vide Notas Nicolai Alemanni in Procopii Anecdota pag. 28.*

tiles Imperatores, præter unum Hadrianum, qui teste Dione primus barbam nutrire cœpit. Post Justinianum passim Græci Imperatores barbati. Sed vereor, ne hæc modum tam exilis quæstionis excesserint. A

VIII. Itaque hic sit finis, modum hunc pro Regum arbitrio subinde variasse : quod etiam de sigillis dicendum est. Nam cùm Francorum Reges passim sigillis suam cujusque effigiem exhibentibus usi sint; nonnulli tamen aliam nonnumquam adhibuêre, & quidem (ut puto) fortuito, cum expediendis litteris regium sigillum non esset in promtu. In diplomate quippe Dionysiano Pippini Majoris-domus sub Childerico posteriore, apponitur pro sigillo icuncula, quæ Christi Domini caput repræsentat, cui duo adsistunt Angeli poplite flexo, candelabra cum cereis manu gestantes in obsequii ac reverentiæ formam. B Item in alio Pippini Regis diplomate pro eodem sancti Dionysii cœnobio apponitur pro sigillo Bacchi effigies, (cujusmodi fere exhibetur in nummis Byzantinis & aliis) non exstante (uti assolet) figura, sed ceræ cavo impressa. Simili modo Carolus Magnus in subsignandis quibusdam Placitis usus est (an potiùs Comes aut Cancellarius) anulo signatorio, in quo Serapis seu Anubis cum modio capiti superposito depictus erat, uti probant ectypa suo loco, cum præmissa Bacchi effigie, quam ex Pippini diplomate expressimus. Ejusmodi Anubis effingitur in nummis Byzantinis, & Juliani Parabatæ.

Aliæ genuinas Regum imagines repræsentant, & in hoc à Merovingicorum sigillis differunt, C quòd paullo majores sint : deinde quòd à peritioribus artificibus cælatæ : tum quòd, non exstantes, sed (si Carolomanni iconem excipias, quæ in lævam partem inclinata est) omnes in dextrum latus conversæ : ad hæc quòd diversas habent inscriptiones. Merovingici quippe proprio nomini addebant solum titulum, *Rex Francorum.* Carolini suas fere quisque habent. Carolus Magnus hanc usurpat : *XPE protege Carolum Regem Francorum*, seu *Imperatorem.* Ludovicus eamdem. Lotharius præfert hunc titulum : *XPE adjuva Hlotharium Aug.* ut in specimine nostro, & in autographo pro cœnobio sancti Mansueti Tullensi. quod imitatus est Lotharius Rex ejus filius in hunc modum : *XPE adjuva Lotharium Regem*, ex autographo cœnobii D sancti Arnulfi Mettensis. Carolus Calvus Rex : *Karolus gratia Dei Rex.* Idem Imperator : *Karolus misericordia Dei Imperator Augustus.* nimirum in sigillis cereis. nam aurea ex una parte habent, *Karolus Imp. Francor. & Romanorum.* ex alia. *Renovatio Imperii Romæ & Franc.* Ita enim legebatur in sigillo Compendiensi. Carolus Crassus Imperator, *Karolus Imp. Aug.* ex archivo cœnobii sancti Mansueti Tullensis. Ludovicus Balbus, Carolus Simplex, & alii, ut Carolus Calvus ante adeptum imperium : omnes præfixo signo crucis. Lotharius postremus Carolinorum : *Lotharius ✠ Rex Franc.* Arnulfus & Zuentiboldus solum *Regis* nomen post nomen suum apponunt. Mirabitur fortasse nonnemo, quòd tam diversa sit Caroli Calvi Regis ab ejusdem jam E Imperatoris effigie. Verùm eadem diversitas attenditur etiam in vetustis numismatis Constantini Magni, aliorumque Imperatorum, quos vir eximius Carolus Fresnius exhibet in familiis Augustis Byzantinis : quæ diversitas ex cælatorum imperitia partim accidit, partim ex mutatione corporis humani. Odonis Regis sigillum, ex diplomate ecclesiæ Carnutensis expressum, non vetus aliquod numisma, uti primum opinatus sum, sed ipsius Odonis imaginem præfert, ut me docuit ejus nominis inscriptio aliis ejus diplomatibus rectè impressa.

IX. Carolinorum, quas recuperare potuimus, effigies ex sigillis exhibemus, quæ omnia membranæ affixa sunt ad chartæ dextrum latus, præter paucula quæ ad sinistrum, F ex quo scriptura initium ducit. Ex tota Merovingica stirpe nullum; ex Carolina Caroli Magni pro Dionysiano cœnobio unum, cujus specimen hîc damus, sigillum inter Regis ac Referendarii signum, affixum est. Ludovici Germaniæ Regis, Arnulfi filii, sigillum ad dexteram quidem adest in autographo cœnobii sancti Apri Tullensis; & quidem sub finem contextûs diplomatis, supra subscriptionem Notarii : at vultum habet conversum ad lævam. Ex Capetianis, Regis Ludovici Grossi plura vidimus ad sinistram partem affixa : unum in archivo Compendiensi, alterum in Dionysiano, quod apud Dubletum [a] exstat : tertium ex eodem archivo in diplomate de aula qua-

[a] Doublet pag. 845.

A dam Dionysianis concessa, cui diplomati affixum est sigillum ad sinistram, etsi va-
cuum sit spatium ad dexteram.
X. In sigillis Capetiorum magna invenitur à ceteris discrepantia. Primo enim longè
ampliora sunt, quàm alia præcedentium Regum, uti ostendunt ectypa, quæ ad jus-
tam eorum magnitudinem imprimi curavimus. Secundo Hugonis ac Rotberti effigies
dimidiato sunt corpore, uti Lotharii postremi ex Carolinis: sequentium integro se-
dentium in morem. Tertio Hugo manum justitiæ dextrâ; Rotbertus lilium; uterque
sinistrâ globum: alii dextra itidem lilium, sinistra sceptrum gestant. Quarto sigilli
inscriptio his omnibus communis est, N. DEI GRATIA FRANCORUM REX. Hugoni,
B MISERICORDIA. Capetianis tamen hunc morem tradidit Lotharius postremus Caroli-
norum: cujus effigies hîc excusa ex autographo Remigiano est corpore dimidiato, cum
sceptro in dextra, & baculo in sinistra. Sed & in capite coronam gerit non lauream, ut
ipsius majores: sed factilem & acuminatam. Denique pallium non ab humero, ut ante,
sed à pectore fibulatum gestat: qui mos fuit Capetianorum. Quinto Hugonis, Rotberti,
& aliorum usque ad Ludovicum VI. sigilla membranæ passim affixa sunt: Ludovici VII.
ejusque successorum pendentia. Sexto aversum sigillum primus apposuisse videtur Lu-
dovicus VII. propter Ducatum Aquitaniæ: quam ob causam equitem cataphractum in
dorso exhibet cum hac inscriptione, ET DUX AQUITANORUM. quod aversum sigillum
C repudiata uxore dimisit. Unde in ejus authentico diplomate, quod exstat apud Duble-
tum [a], pendet sigillum rubeæ ceræ absque averso sigillo, quia non erat amplius Dux a *id. pag.* 880.
Aquitanorum. Philippus Augustus lilium unicum in dorso sigilli pro contrasigillo,
Ludovicus VIII. aliquando unum (uti & Ludovicus IX.) aliquando innumera: quem
ritum secutus est Philippus tertius, qui lilia sine numero averso sigillo curavit affingi;
ejusque successores usque ad Carolum V. qui ea in trium numerum redegit, ut constat
tum ex quibusdam ejus diplomatibus, tum ex epistola ipsi nuncupata pro versione gal-
lica librorum sancti Augustini de civitate Dei. Primus tamen Regum nostrorum Caro-
lus VI. ejus rei auctor vulgo asseritur. Aversum porro sigillum, quod sigillum *secreti*
ac *secretum* dicebatur, aliquando etiam actis publicis defectu authentici apponebatur.
D Quod dixi de Ludovici VIII. contrasigillo, probatur ex duplici diplomate Dionysia-
no. nam in uno, quod est anni M CC XXIII. exstat contrasigillum respersum liliis, in
alio anni M CC XXVII. lilium unicum.
XI. Habebant etiam Regum filii, vivente patre, sigilla sua, maximè postea quàm
Reges designati erant. quod de Capetianis dixerim, non de Carolinis. nam in diplo-
mate Gisalæ Caroli Magni sororis, cui subscribunt Pippinus, Carolus, & Ludovicus
Caroli Magni filii, nullum apponitur, ne quidem ipsius Gisalæ, sigillum. Ex tertia
verò stirpe exhibemus hîc SIGILLUM LUDOVICI DESIGNATI REGIS, id est Grossi, non
quidem regio more depicti, sed instar equitis cataphracti, vexillum dextrâ præferen-
E tis. In Spicilegii tomo sexto [b] habetur item Philippi VI. diploma, cui appositum fuisse b *Spicil. tom.* 6.
dicitur sigillum, quo Philippus utebatur, *antequam regnum* ad ipsum *devenisset*. Idem *pag.* 491.
de Ludovico Hutino legitur in Miscellaneis [c] Labbeanis. Ad hæc in iisdem Miscella- c *Miscell. Labbe*
neis [d] fit mentio de sigillo, quod sanctus Ludovicus Matthæo sancti Dionysii Abbati *pag.* 228.
& Simoni Nigellensi ad regimen regni reliquit, in cujus antica erat corona cum hac d *ibid.* 211.
inscriptione, S. LUDOVICI DEI GRATIA FRANCORUM REGIS IN PARTIBUS TRANS-
MARINIS AGENTIS. in postica contrasigillum liliis respersum. Consimile mortuo patre
eisdem attribuit Philippus tertius ejus filius, qua de re plures ejusdem Philippi exstant
F epistolæ in Spicilegii [f] tomo secundo. Epistolæ ejus ad prædictos Matthæum & Simo- e *Spicil. tom.* 2.
nem hæc verba sunt. *Vobis eamdem, quam prius ab ipso domino genitore nostro potestatem* *pag.* 555. 557. &
habebatis, committimus, & volumus observari. In præmissis autem exsequendis tali sigillo, 561.
quali juxta ipsius genitoris ordinationem hactenus usi estis, solo nomine proprio mutato, vos
uti volumus. Inscriptio hæc erat: ✠ S. PHILIPPI DEI GRATIA REG. FRANC. AD RE-
GIMEN REGNI DIMISSUM. cum contrasigillo trium liliorum. quale unum habemus in
archivo nostro sancti Germani, appositum litteris Matthæi Abbatis sancti Dionysii &
Simonis Nigellensis, datis anno M CC LXXXV. Denique alia erant sigilla regiorum fi-
liorum secundo-natorum, seu posteriorum, ex quibus Rotbertus de Claromonte sancti

Ludovici filius ſextus, lineolam tranſverſam in ſcuto regio adhibuit. Nam in quadam A charta gallica anni MCCLXXXI. pro ſancto Luciano, præfert in averſa parte ſymbolum Francicum, hoc eſt innumera lilia, cum lineola tranſverſa ſecundo-natorum : in alia Latina apponitur ejus effigies cum gladio, & umbone in equo inſtrato pallio liliato in antica : in poſtica contraſigillum mox dictum.

XII. Quod de penſilibus ſigillis à Ludovico VII. uſitatis mox dicebamus, paullo accuratiùs inveſtigandum eſt. Ex plurimis quæ in manus noſtras pervenerunt Regum noſtrorum ſigillis, nullum vidimus penſile ante Ludovicum VI. præter diploma Annæ ſeu Agnetis Francorum Reginæ, Henrici I. relictæ, quæ litteris inter ſe & Abbatem Foſſatenſem de Unello tranſactis ſigillum Philippi filii ſui cum lemniſco membraneo appendi curavit, ut probat autographum, quod antehac erat penes eruditum B Petrum Franciſcum Chiffletium Societatis Jeſu. An alia exſtent alicubi pendula Regum Francorum ante, aut circa id tempus ſigilla, mihi incompertum. An fortè quia Reginæ diploma; non chartæ affixum, ſed appenſum eſt ſigillum? Nam Epiſcoporum, aliorumque ſæculo XI. ſigilla quædam pendentia erant. Eodem tempore Willelmus Anglorum Rex, cognomento Conquæſtor, *chartarum firmitates*, apud Anglos, non ſigno crucis, ut antea, *ſed cerea impreſſione per uniuſcujuſque ſpeciale ſigillum ſub inſtillatione trium aut quatuor teſtium fieri curavit*, teſtante Ingulfo; idemque ſigillo penſili uſus eſt in diplomate, quod ex autographo theſauri Cottoniani expreſſit Seldenus in notis C ad Eadmerum. Cùm autem hunc morem Willelmus ad Anglos traduxerit ex Francorum imitatione; eumdem etiam ritum, apud Francorum Reges, an proceres, invaluiſſe veri ſimile eſt. At cur Willelmus pendente ſigillo uſus ſit, id contigiſſe videtur, non ex Regum, ſed aliorum Franciæ magnatum exemplo; aut certè eam ob cauſam, quòd averſum ſigillum eidem diplomati appoſuit. In eo enim pars antica Willelmum Nortmannorum exhibet Ducem in forma equitis cataphracti cum hac circulari inſcriptione, HOC NORMANNORUM WILLELMUM NOSCE PATRONUM. Poſtica eumdem ut Regem Anglorum cum gladio in dextra, & globo cruce inſignito, in ſiniſtra ſub hoc dicto : HOC ANGLIS REGEM SIGNO FATEARIS EUMDEM. Seldenus quidem hanc D poſteriorem effigiem exhibet priori loco : ſed eam poſteriori collocandam eſſe docet inſcriptio ac vox, *eumdem*. Hujus rei inſigne argumentum habes in Spicilegii [a] tomo XII. Itaque Willelmus ideo ſigillo pendente uſus eſt, quòd averſum ſigillum adhibere voluerit. nam in affixis unicum * averſum ſigillum, nullum contra-ſigillum uſpiam deprehendimus. Verùm, ut ſuperiùs notabamus, Francorum Reges ſeriùs uſi ſunt ſigillis appenſis. Marlotus quidem ait [b], diplomati Philippi primi pro ſancti Remigii cœnobio Remenſi appendere ejus ſigillum. Sed Marloto id obrepſiſſe conſtat ex ipſo autographo, cui ſigillum affixum eſt, non appenſum. Ex plurimis Ludovici VI. ſigillis duo tantùm invenimus appenſa in archivo Dionyſiano, at ſine E contra-ſigillo. Unum editum eſt apud Dubletum [c]; aliud ineditum agit de Advocato Lavircinarum diœceſis Sueſſionenſis. Cetera, quæ quidem vidimus, Ludovici Groſſi ſigilla affixa ſunt : at Ludovici VII. ejus filii ac ſucceſſoris omnia appenſa. Itaque Magnates & Epiſcopi nonnulli ante Francorum Reges ſigilla ſua appendebant, ut inferiùs videbimus; immo Willelmus Anglorum Rex ex dictis, & Hiſpanici Reges, quemadmodum ex Adefonſi Regis diplomate à nobis edito colligitur, cui appenſa erant ejus duorumque filiorum ſigilla. Denique Henrici III. Imperatoris diploma pro ſancto Remigio de Coſla & Marſna, datum anno MXLIV. ſigillum habet affixum. F

a *Spicil. tom.* 12. *p.* 373. & 374.

* *infrà num.* 17.

b *Metrop. Rem. tom.* 2. *pag.* 182.

c *Doublet pag.* 848.

XIII. Lemniſci ſeu appendiculæ ſigillorum conſtant aliæ filo, aliæ ſerico, quædam membraneo vinculo. Membraneus eſt lemniſcus (ut jam dixi) in diplomate Agnetis Reginæ pro cœnobio Foſſatenſi. Serico appendi ſolent regia Francorum diplomata, aut rubeo toto, aut partim viridi, partim rubeo : quod etiam Nobiles imitantur : filo forſan inferioris conditionis perſonæ.

XIV. Diverſicolor etiam adhibita eſt cera, alba ſæpius, nonnumquam rubricata in prima & ſecunda ſtirpe : rubricata initio tertiæ uſque ad Philippum Auguſtum : ſub quo ejuſque ſucceſſoribus cera viridis non raro adhibita eſt in diplomatibus, quæ

A vulgo *Chartæ*, *Privilegia*, aut *Remissiones* appellantur. Litteræ *de Chartres*, inquit doctis-
simus Cangius, eæ dicuntur, quæ ad perpetuam rei memoriam conscribuntur, iisque
verbis sub initium concipiuntur, *præsentibus ac futuris*, in quibus confectionis dies non
adscribitur, sed tantùm mensis & annus : ut innuatur rem ipsam maturo ac diuturno
consilio agitatam. Color autem viridis in cera rem in perpetuo vigore permansuram
denotat. Ceteræ verò litteræ hacce formula exarari solent : *Omnibus præsentes litteras
inspecturis.* Sed hodie cerâ flavâ in Francicis Cancellariis quævis diplomata sigillantur.
Hæc ille, qui & paullo ante docuit ex Tilio, soli Regi flavæ usum peculiari prærroga-
tiva competere : quod etiam asseritur in articulis Conventus Sangermanensis anni
B M D LXXXIII. adeo ut Ludovicus IX. Renatum Andegavensem, Siciliæ Regem, in-
signi privilegio donasse putaverit, concesso, ut ipsi & filiis ejus rectâ lineâ procreatis,
intra Francici, atque adeo Siculi regni fines, cerâ flavâ in suis sigillis uti liceret, diplo-
mate dato XXVIII. Januarii anni M CCCC LXVIII. & mense Maio anni M CCCC LXIX.
Verùm hæc recentiorum sunt temporum. Nam sæculo XIII. ceræ flavæ usum in regiis
sigillis receptum fuisse vix crediderim. Sunt qui existiment, ceræ albæ usum numquam
fuisse receptum in sigillis Regum nostrorum. at contrarium asserit Miramontius in
libro de Cancellaria Franciæ, probantque varia primæ & secundæ stirpis sigilla albæ
C ceræ impressa, quæ in pluribus autographis vidimus.

XV. Nunc agendum est de sigillis plumbeis, aureis & argenteis, quæ Reges Fran-
cici & Imperatores aliquando usurparunt. Rem probat Petrus Diaconus [a] in Chronico
Casinensi, ubi coram Lothario Imperatore prolata dicuntur *præcepta Imperatorum Ca-
roli, Lodoici, Ugonis, Lotharii, Berengarii, Alberti, trium Ottonum, quinque Henricorum
& Conradi, quæ Casinensi monasterio fecerant, cerâ, plumbo, aureisque sigillis signata.*

a Petrus Diac. lib. 4. cap. 109.

XVI. Bullas aureas seu Χρυσόβουλλα adhibuêre maximè Imperatores Orientis in litte-
ris suis ad Reges, Sultanos, & Toparchas, ut notat Codinus : putantque nonnulli
D Carolinos Imperatores Francorum Reges eorum imitatione id sibi tribuisse. Verùm
observat Fresnius ex Cedreno, nullum Imperatorem, qui id usurpaverit, memorari
ante Theophilum Michaëlis filium : cujus tempore Ludovicum Pium sigillis aureis
usum fuisse constat ex Agobardo in libro de insolentia Judæorum, Ludovicum sic
affatus : *Ostendunt præcepta, nomine vestro aureis sigillis signata.* Sed & ante eum Carolus
Magnus, & Pippinus ejus filius, *sigilla duo de auro in uno Præcepto*, id est diploma duobus
aureis sigillis obsignatum, Farfensi monasterio misisse dicuntur in Chronico ejus loci
apud Chesnium [b] : sicut Guido & Lambertus Imperatores *alia sigilla duo de auro in alio
Præcepto.* Hæc sunt sigilla, quæ cum aliis cimeliis ex Farfensi abbatia rapuisse dici-
E tur in ms. fragmento ejusdem Chronici Ildeprandus de Matenario. quod fragmen-
tum illud ipsum est, quod Chesnius mutilum edidit. Sic chartas *auro bullatas* mo-
nasterio Dionysiano Carolus Calvus indulsit ex Dubleto & Sugerio [c] ; idemque Tre-
norchiensi ex Chiffletio [d], tum Compendiensi sancti Cornelii Abbatiæ : quod po-
stremum sigillum octo vel decem ducatorum fuisse aiunt ; (nam pridem furto subla-
tum est) ac diploma cui appensum erat, à falsi suspicione immune dictum Parla-
menti decreto anni M CC LXXI. ut fidem facit Regestum Parlamenti Parisiensis. Hæc
fusiùs apud Fresnium in Glossario, ubi etiam mentio fit de bullis aureis Ludovici
Regis pro ecclesia Bituricensi, Ludovici VII. pro Mimatensi, Philippi VI. in litteris ad
F Leolinum Nortwalliæ Principem, & Francisci primi pro concordia inter ipsum &
Henricum VIII. Angliæ Regem. Vidimus etiam auream bullam Caroli Siciliæ Regis,
datam anno M CC LXXIV. pro Abbatia omnium Sanctorum Ordinis sancti Augustini
apud Andegavos, nobis ostensam à religioso viro Claudio Molineto, jam antea
laudato. Sed longè amplior est bulla aurea Friderici secundi pro cœnobio sancti Apri
Tullensi : quæ bulla appendet ex serico rubeo, præfertque in antica parte effigiem
Imperatoris sedentis in throno, duobus liliis supernè ornato ; in dextra virgam cru-
ce insignitam, in sinistra globum cum cruce gestantis, adjecta in orbem hac inscri-
ptione ; ✠ *Frideric' Di grã Romanor' Rex & semp. Augustus & Rex Sicilie.* in postica,
urbs Roma exhibetur cum his verbis : *Aurea Roma.* & in circulo : ✠ *Roma caput
mundi regit orbis frena rotundi.* Verùm longe plures Imperatorum Germanicorum

b Chesn. tom. 3. pag. 670. 671.

c Doublet pag. 873.

d Tournus pag. 510.

aureas bullas legere est apud Cangium : ubi etiam quædam aliorum Regum ac Principum recensentur. In collectione ms. pontificiarum epistolarum refertur epistola Romani Pontificis Reginæ Hungariæ scripta : in qua fit mentio donationis eidem Reginæ factæ à viro suo B. illustri Hungariæ Rege, *prout in patentibus litteris ejusdem Regis confectis exinde, suâque aureâ bullâ munitis plenius continetur.* Servatur etiam in Mettensi beati Arnulfi cœnobio sigillum aureum Francisci à Lotharingia Gusiæ Ducis, ex una parte ejus effigiem equo insidentem, ex alia insignia gentilitia præferens, datum anno M D LII. A

Denique ex Cangio & Spelmanno Imperatores Orientis nonnumquam usi sunt argenteis bullis : at qui eas adhibuerint Francici Reges, nullos hactenus legimus, nisi quod in sanctæ Genovefæ apud Parisios penu litterario, sanè locupletissimo, asservatur Ludovici Pii bulla argentea, in cujus parte altera cernitur ejus thorace cum inscriptione solita, XPE PROTEGE LUDOVICUM IMPERATOREM. in altera nihil effictum est. Verùm non sigillum, sed sigilli ectypum esse inde colligimus, quòd nulla fissura, per quam dependere ex charta potuerit, in eo appareat. B

XVII. Quod attinet ad bullas plumbeas, hæ apud Reges nostros, si aliquando, certè rarissimè concessæ sunt. Exstat quidem in eodem cimeliarchio sanctæ Genovefæ sigillum plumbeum, quod Caroli ne Magni, an Calvi fuerit, dubitant. At bullam esse Caroli Crassi conjicimus ex inscriptione duplici, quarum altera effigiem Imperatoris laureatam ita cingit : KAROLUS IMP. AGS. altera sic habet : RENOVATIO REGNI FRANC. quod elogium cunctis Imperatoribus indifferenter tribuitur, ut in Supplementi nostri capite XI. videre licet. C

Bulla aurea usi sunt quoque Siciliæ Reges, in his Rogerius I. cujus diploma cum ejusmodi bulla vidimus in archivo Cavensi cum inscriptione græca alibi [a] à nobis edita. Ibidem etiam vidimus sigillum diplomati Waimarii principis affixum cum averso sigillo. quod nusquam alibi observavimus.

Denique in aliis Caroli Crassi sigillis legitur hæc epigraphe, *Carolus Imp. Aug.* secus in sigillis Caroli Magni & Calvi Imperatorum, ex dictis suprà [b]. Ostenditur etiam in Bibliotheca regia [c] bulla plumbea, in recta exprimens vultum Caroli Regis, Magni an Calvi, sed potius Calvi, cum his verbis : *Gloria sit Christo, Regi victoria Carlo.* & in aversa ejus monogramma cum hoc versu : *IHU nate Dei Carolum defende potenter.* Sed neque eam sigilli vice appensam fuisse ex ulla fissura apparet. Vadianus in libro secundo apud Goldastum [d] testatur, in cœnobio sancti Galli visum à se diploma Caroli Crassi, cum sigillo plumbeo, in quo ipse Imperator laureatus cernitur. Edimus hìc diploma Ottonis III. Imperatoris pro Mettensi cœnobio sancti Felicis, modò sancti Clementis : cui diplomati ex vinculo coriaceo appensum est sigillum plumbeum, ex una parte thoracem Ottonis Imperatoris cum redimiculo gemmeo, tribus liliis supernè distincto exhibens, sub hac inscriptione : *Otto... Imperator Augustus.* ex alia ejusdem effigiem thoracatam cum laureo serto in capite, & cum vexillo in dextra, & umbone in sinistra, sub hac epigraphe : *Imperii Romanorum.* Singularis est locus de *sigillo repercusso* in diplomate Henrici secundi Imperatoris in Monumentis [e] Paderbornensibus, ubi hæc leguntur : *& nostro sigillo repercusso insigniri jussimus.* quod intelligendum existimo de sigillo plumbeo bis percusso, id est in recta & aversa parte, ut de Ottonis sigillo plumbeo modò observavimus. Ad hæc Honoratus *Bouche* [f] in historia Provinciæ refert plumbeum sigillum Ugonis de Baucio, an junioris, qui vivebat anno M C L. Nec prætermittendum est quod habet Ughellus in Italiæ sacræ tomo [g] quarto de charta Boamundi Principis Antiocheni, data anno M C XC. cui sigillum plumbeum appendebat : itemque in tomo octavo [h] ; ubi Cosmas Protopatricius & Basilius Protonotarius Beneventani litteras suas dicuntur *bullâ plumbeâ bullasse* secundum consuetudinem. In Miscellaneis Labbeanis legitur sigillum plumbeum Henrici Regis Cypri. Sed præ ceteris insignis est bulla plumbea Gallæ Placidiæ Augustæ, quæ olim ex aliquo instrumento dependebat, ut ex fissura colligitur. Cernitur hæc in cimeliarchio sanctæ Genovefæ, excusa ab erudito Molineto in Notis ad Stephanum Tornacensem. Denique apud Hispanos, saltem medio sæculo XIII. D E F

a Iter Ital. pag. 118.
b num. 8.
c V. Capitul. tom. 2. col. 1284.
d Goldast. tom. 3. rer. Alaman. p. 73.
e Monum. Paderborn. p. 161.
f Bouche tom. 1. p. 910. & 912.
g Ital. Sac. tom. 4. col. 1215.
h ibid. tom. 8. col. 68.

A uſitatæ fuerunt etiam bullæ plumbeæ, ſcilicet ſub Alfonſo X. cognomento Aſtrologo: cujus diploma ejuſmodi ſigillo plumbeo munitum vidiſſe ſe teſtatur Petrus Caſtellæ Rex in litteris eodem modo ſigillatis, quas refert Franciſcus de Piſa [a] in Deſcriptione urbis Toletanæ. Hic eſt Alfonſus, qui, referente eodem auctore [b], inſtrumenta publica Caſtellano idiomate conſcribi juſſit, cum anteà latinè conderentur. Suffragatur Johannes Mariana [c] in libro XIII. de rebus Hiſpanicis, aliis additis, quæ huc referri merentur. *Primus*, inquit, *Hiſpaniæ Regum vendendi atque paciſcendi vulgari Hiſpanorum lingua poteſtatem conceſſit, ejus linguæ nimirum, quæ rudior erat, excolendæ locupletandæque ſtudio. Sacros Bibliorum libros in maternam linguam vertendos curavit. Ex eo tem-*
B *pore in regiis diplomatibus ac publicis tabulis latina lingua, cujus antea uſus erat, deſiit uſurpari: unde pudenda litterarum ignoratio in noſtram gentem atque utrumque ordinem invaſit.* Certè ex archivo Caſæ-Dei diploma ejuſdem Alfonſi, datum æra M CC XCIII. Caſtellanâ linguâ ſcriptum accepimus, quo Alfonſi VI. litteras pro eodem cœnobio editas recognoſcit. Ad ſigilla redeo.

a Franciſc. de Piſa fol. 55. & 56.
b fol. 188. verſo & 189.
c Mariana lib. 13. cap. 7.

XVIII. An Reginæ & Imperatrices apud Latinos ſigillis aureis uſæ ſint, dubitare licet ex Chronico Caſaurienſi [d], ubi venditores fundi cujuſdam *ab eadem clementiſſima Regina bullas de auro duas* accepiſſe memorantur. Reginam hanc eſſe Hermengardem Imperatricem, Ludovici II. Imperatoris uxorem, (nam Imperatorum uxores ex dictis [e]
C non rarò dicebantur *Reginæ*) conſtat ex litteris venditionis in mſ. Chartario ſeu Chronico Caſaurienſi relatis, ex quibus hujus loci interpretationem diſcimus. quippe venditores curtis ſancti Deſiderii & aliarum teſtantur ſe recepiſſe ab Hermengarde *bullas duas, & caballum unum cum una ſella argentea, totum inſimul valens ſolidos mille ducentos.* Ex quo intelligitur, has bullas pecuniæ, non ſigilli loco fuiſſe. De ſigillis Reginarum agemus in capite ſequenti.

d Spicil. tom. 5. pag. 364.
e Supra cap. 6. num. 5.

D
CAPUT XVII.

I. *Conringii ſententia de faſcia gemmea ſigillorum Ludovici Pii.* II. *Lauream eſſe probatur, aliorum aliquando gemmeam.* III. *Sceptrum, baculus, & manus juſtitiæ in ſigillis.* IV. *Reginarum ſigilla. Lilium regiæ poteſtatis ſymbolum.*

I. POſtquam egimus de Regum noſtrorum ſigillis, quantum ad eorum materiam & formam pertinet; nunc de eorumdem ſigillorum ornamentis, &
E primum quidem de corona ſeu diademate, quod frontibus Regum imponitur, tractandum eſt. Hermannus Conringius in cenſura [f] diplomatis Ludoviciani fatetur, in duplici Ludovici Pii ſigillo ſibi noto faſciam lauream videri. Aſt verò, inquit, jam tum à Conſtantino Magno uſque, Imperatores omnes, non laureo, ſed gemmeo diademate conſtanter ſunt uſi. quod utique liquidò oſtendunt eorum adhuc ſuperſtites nummi. Secutum eorum exemplum addit Chlotharium Francorum Regem, idque probat ex nummo Nicolai Peireskii; immo Teudomarum ante Faramundum, ex Boterovio. Ex quibus ita ſubinfert, non laureum eſſe, ſed gemmeum Pii Imperatoris diadema; & laureæ ſpeciem tantùm rudiori manui ſculptoris ſive
F pictoris tribuendam eſſe, dum voluit exſtantes inſigni magnitudine gemmas exprimere.

f Conring. pag. 72. & 73.

II. Ego autem pro comperto habeo, in ſigillis diademata Ludovici Pii, immo Regum Carolingorum ferè omnium, eſſe laurea, non gemmea: ut intuentibus eorum autographa & ectypa noſtra, atque etiam Trenorchienſe apud Chiffletium [g], facilè conſtabit. Neque verò tam imperiti erant Carolino ævo artifices, ut pro gemmeo laureum ſertum expreſſerint. Sanè hi multo peritiores erant iis cælatoribus, qui erant ſub prima ſtirpe; nec longè diſtant Caroli M. ſigilla ab illa felici ætate Romanorum. Non negaverim tamen Merovingicos & Carolidas aliàs gemmeo ſubinde dia-

g Tournu pag. 262. V. Perard. pag. 19.

demate uſos exemplo Imperatorum. tametſi neque omnes Imperatores gemmeo ſemper uſi ſunt, ſed aliquando laureo, ut patet ex numiſmatis Conſtantii Chlori, Licinii, Conſtantini, ejuſque filiorum apud clariſſimum Cangium in Familiis Byzantinis. Talis eſt corona Caroli Calvi [a] apud eruditum Baluzium in Appendice Capitularium, id eſt gemmea, cum liliis: ſed longè diverſa eſt illa, quæ proximè eam antecedit, ejuſdem Caroli effigies cum corona ſupernè clauſa, aſſiſtentibus hinc inde ſtipatoribus, quorum duo primi vittâ redimiti ſunt, ut pote Principes. Utraque hæc effigies eruta eſt ex præclaro codice Bibliorum, quem Vivianus Abbas monaſterii ſancti Martini Turonenſis Carolo Calvo dono dedit: qui codex nunc aſſervatur in bibliotheca illuſtriſſimi viri Johannis Baptiſtæ Colberti. Verùm hîc agimus non de imaginibus Regum noſtrorum quibuſlibet depictis, ſed de ſigillis eorum diplomaticis; in quibus imagines Meroveadum pleræque (ut de Childerico probat ejus anulus) ſine corona ſunt, neſcio an & Pippini Regis, cujus integra ſigilla nobis videre non licuit. Certè Caroli M. Regis effigies in ſigillis, quotquot inſpeximus, coronæ ac diadematis expertes ſunt. At Carolomannus, Caroli M. frater, in charta Dionyſiana capillos gerit vittâ redimitos. Sed & Carolus M. in diplomate Corbeiæ-novæ, quod anno imperii ejus XIII. datum eſt, laureâ coronâ inſignitus exſtat. Itaque Carolus M. Imperator hanc uſurpaſſe videtur primus ex Carolingis; ejuſque exemplo poſteri omnes ad Ludovicum Tranſmarinum, qui coronam radiatam ſeu acuminatam gerit in autographo Remigiano, cujus ſpecimen damus. Aliorum, inquam, diademata, ſaltem pleraque, laurea eſſe contendimus: Capetianorum veras coronas, quæ in lilia deſinunt, & quidem oblonga in Hugone, Rotberto & Henrico. Operam perderem, ſi de coronis plura dicere meditarer, quando hoc argumentum egregiè perſecutus eſt Cangius in Diſſertatione XXIV. ad Joinvilleum.

A B C

III. Sed quando hîc ſermo incidit de duplici illa Caroli Calvi effigie, quæ exſtat in codice Colbertino; obſervare juverit, in priori Carolum manu ſiniſtrâ geſtare baculum oblongum, ſuperiùs inſtructum globulo, inferiùs in acumen deſinentem: in poſteriori item habere in dextra ſceptrum lilio coronatum, in ſiniſtra globum, cujus anteriori parti impreſſum eſt cordis ſimulacrum cum cruce infixa. Globum ejuſmodi inſigne imperiale vocat Glaber Rodulfus ſub finem libri primi. Baculus porro iſte haud dubiè aureus erat: qualis fuit ille, quem Johannes Papa VIII. eidem Carolo inter alia dona tranſmiſit [b], nimirum *ſceptrum & baculus aureus*. Aliud quippe erat ſceptrum à baculo regio, uti rectè probat non ſolùm hic locus, ſed etiam liber Sacramentorum à Menardo editus. quippe in Ordine ad coronandum Regem, non modò ſceptrum Regi porrigitur, ſed & baculus, qui formam habebat virgæ paſtoralis. Promiſcuè tamen vocatur aliquando *ſceptrum*; quale fuit *ſceptrum regale*, quod Ludovicus II. Imperator tradidit cœnobio Piſcarienſi, nempe illud ipſum *quod geſtabat in dextra: ut illud Abbas portaret in ſollemnibus feſtis in loco baculi paſtoralis.* Ejus effigiem habes in Spicilegii Acheriani tomo V. ubi illud Chronicum vulgatum eſt. Ejuſmodi baculo, an ſceptro, Reges & Imperatores non ſolùm pacta feriebant, ſed etiam dignitatem ſucceſſori reſignabant: cujus rei exempla profert eximius Cangius, ubi de baculo agit. Sceptrum erat *inſigne regnantis, quo ſignificatur regula divinæ æquitatis, quæ bonos regit, & malos conterit*: baculus ſymbolum *gubernaculi*, ex codice Sacramentorum, qui olim fuit eccleſiæ Senonenſis, nunc illuſtriſſimi Harlæi ſupremi regiarum cauſarum Cognitoris, poſtmodum Principis Senatus Pariſienſis. In ſigillis Carolinis nullum apparet ſceptrum, nulluſque baculus ante Lotharium poſtremum ſtirpis Carolinæ, qui coronam item primus in ſigillis adhibuiſſe videtur: in Capetianis paſſim lilium aut floſculus in dextra, ſeu globulus cum lilio, aliquando baculus: in ſiniſtra ſceptrum ſupernè liliatum. Omnes cum corona. Hugo tamen dextrâ manum juſtitiæ primus, Rotbertus florem lilii; uterque ſiniſtrâ globum habet. Sed Ludovicus X. ſeu Hutinus, qui dextrâ baculum geſtat omnino conſimilem Piſcarienſi illi, de quo mox diximus; ſiniſtrâ manum juſtitiæ præfert; itidemque Philippus Longus, ejuſque ſucceſſores ad Carolum VI. qui primus ſceptrum cum manu juſtitiæ (qui ritus etiam nunc obtinet) induxiſſe videtur. Ejus rei argumento ſunt ſigilla tum à Tilio, tum à nobis, aliiſque exhibita. Apud Tilium tamen

D E F

Carolus

a Capitul. tom. 2. col. 1277.

b Annales Bertin. tom. 3. Cheſn. pag. 244. a.

A Carolus sextus pingitur cum baculo oblongo & manu justitiæ: sed apud Altinum [a] cum sceptro loco baculi. Ex illorum æmulatione Henricus IV. Angliæ Rex, qui se Francorum Regem falso asserebat, duas manus justitiæ sibi in sigillis suis vindicavit pro duplicis regni insigni, apud Altinum. Rogerius Hovedenus Richardi primi regiam pompam describens [b], ait eum gestasse in manu dextra sceptrum regale, *in cujus summitate habebatur signum crucis*; & in sinistra virgam auream, *in cujus summitate species columbæ.*

IV. Hic locus postularet, ut de Reginarum Francicarum sigillis diplomaticis ageremus: sed pauca admodum earum diplomata inveniuntur. In diplomate Annæ seu Agnetis, Philippi primi matris, Fossatensibus concesso, exstat sigillum Philippi filii, non
B ipsius Reginæ. Unum habetur in archivo sancti Martini à Campis instrumentum Adelæ Reginæ, Philippi Augusti matris, de controversia inter monachos sancti Martini & homines de Fontanis, datum anno MCCIV. cui ex subrubeis sericeis filis appendet oblongum sigillum in cera viridi, exhibens effigiem stantis Reginæ, lilium [c] tenentis dextrâ, sub his verbis: SIGILLUM ADELÆ REGINÆ FRANCORUM. Nempe lilium jam tum, immo longè ante, symbolum erat regalis potestatis. Unde sceptro Regum ac coronæ superimponi solebat, uti cernitur apud nos in primario Fredegundis lapide sepulcrali, cujus corona liliata est; & in sceptro itidem liliato Caroli Calvi in prædictis Bibliis Viviani Abbatis. Sanè flores lilii signum regalis juris regnante Adela fuisse perspicuum est ex
C Actis [d] Episcoporum Autisiodorensium, ubi homines Regis, scilicet Philippi Augusti, *fundo fluminis infixisse* dicuntur *trabeculas duas, hinc inde flores lilii ferreos in signum regalis dominii earum summitatibus imponentes.* Hæc ergo causa, cur Adela lilium manu gestat. Simili modo summis Pontificibus flores gerere mos erat. Sic Urbanus II. apud Turonos ad ecclesiam sancti Martini deductus, Fulconi Andegavorum Comiti *florem aureum* [e], *quem in manu gerebat, donavit: quem ego*, inquit Fulco ipse, *ob memoriam & amorem illius in Hosanna*, id est in Ramis-Palmarum, *semper mihi meisque successoribus deferendum constitui.* Lege Massonum de Episcopis Romanis in Innocentio IV.

a *Figures des Monnoyes de France fol.* CV.

b *Roger. Hoveden. fol.* 420.

c *V. monetam Blanchæ Reginæ apud Cangium in Joinvilleum pag.* 365.

d *Bibliot. Labbe tom.* 1. *pag.* 501.

e *Vide lib.* 1. *sacr. cærem. de benedictione rosæ aureæ Dominica* 4. *Quadrag.*

D

CAPUT XVIII.

I. *Sigilla an signorum loco: vice tabellionum apud Anglos.* II. *Magnatum sigilla apud Francos.* III. *An & quando omnibus communia.* IV. *Contrasigillorum origo.* V. *In nobilium sigillis quid expressum.* VI. *Quid in contrasigillis.* VII. *Militum sigilla & postgenitorum.* VIII. *Contrasigillorum inscriptiones.* IX. *Nobilium feminarum sigilla.* X. *Sigillum alienum defectu proprii.* XI. *Communiarum & urbium sigilla.* XII. *Si-*
E *gilla chartarum indentatarum: hæc aliquando signi loco; & postea apposita.* XIII. *Quid olim factum sigillis amissis.*

I. EO argumenti copia nos adducit, ut unam eamdemque materiam in plures dividere cogamur sectiones, ne multa in unum congerendo fastidium generetur, aut in pauca contrahendo obscuritas. Quocirca hîc seorsum de Magnatum aliorumque sigillis agere instituimus, ut res in varias distributa classes magis dilucidam habeat tractationem.

Sunt qui putent sigillorum usum invectum esse subscriptionum ac signorum loco,
F propterea quòd difficilior esset sigilli, quàm signi falsatio. Et fuit quidem tempus, cùm sigilla signorum vicem (uti postea exponemus) obtinuerunt: at jam longè antè sigillorum ritus cum signis conjunctus fuerat. Huic rei probandæ unus sufficiet locus Gregorii [f] Turonensis, quo auctore discimus, Mummolum Theodeberti Regis tempore ad Justinianum Imperatorem legatum, apud Patras ad extrema redactum petiisse *testamentum suum scribi, munitum subscriptionibus ac sigillis, &c.* Sæculo insequente Bertchramnus Episcopus Cenomannensis suum ipsius testamentum *septem virorum honestorum subscriptionibus & sigillis* muniri curavit. Sic ergo mos ferebat apud Gallos sæculo VI. ut præter proprias testium subscriptiones aliquando eorum sigilla monumentis publicis appone-

f *Greg. Tur. de glor. mart. lib.* 1. *cap.* 31.

rentur. Aliter sæculis posterioribus accidisse dicemus inferiùs. Apud Anglos sigillorum jus omnibus qualiscumque dignitatis ideo concessum erat, quoniam *Tabellionum usus in eo regno non habebatur*, teste Matthæo [a] Parisio.

a *Matth. Paris. ad ann.* 1237.

II. Anulis vero signatoriis seu sigillis ante sæculum x. imprimebant etiam magnates, quidquid animo suo insidebat, quemadmodum intelligimus cùm ex multis, tum ex testamento Heccardi Comitis, qui Richildi legat inter cetera *sigillum de amatixto*, id est amethysto, *ubi aquila sculpta est:* & Adanæ germanæ suæ *sigillum* item *de amatixto, ubi homo est sculptus, qui Leonem interficit: at sigillum de onychino*, aliudque *de berillo*, aliis tradit. Quæ sigilla si fuerint ad usum Heccardi, plura uni sigilla nonnumquam tum competisse demonstrant. Proprium habebat sigillum ante mille & centum annos Theophilus Vicedominus [b] Adanensis ecclesiæ apud Persas, cognomento Pænitens, qui de abnegato Christo *chirographum* fecisse memoratur, & *imposita cerâ* signavisse *anulo proprio.*

b *Bolland. tom.* 1. *Febr. p.* 484. *num.* 4. & *pag.* 486 *num.* 13. 14. & 15.

III. Sed ut rem accuratiùs expendamus, fatendum est, sigillorum usum, saltem apud Francos, etsi ab ævo Gregorii Turonensis in chartis receptum, non tamen omnibus ante sæculum XI. convenisse. Nam in multis, quæ vidimus, Magnatum primariis instrumentis, putà Giselæ sororis Caroli Magni pro cœnobio Dionysiano, Hugonis Ducis pro ecclesia Carnutensi, & aliorum, nullum apparet sigilli vestigium. At in charta quadam venditionis, Fulrado Abbati Dionysiano factæ per Adalhardum, exstat parvum sigillum chartæ affixum. Ex Flandriæ Comitibus apud Olivarium de Wræo primus pingitur Arnulfus Magnus anno DCCCC LIII. in sigillo rotundo sedens togatus capite redimito, cum gladio in dextra, sinistrâ expansâ, clypeo sinistrum brachium protegente. Secundum est sigillum Balduini Pii sub anno M LXV. galeati & sago induti, cum gladio in dextra, & clypeo in sinistra averso, sine calcaribus & stapedibus. Sequitur sigillum Rotberti primi, dextrâ gladium tenentis, sinistrâ clypeum cum Leone insigni Comitum Flandriæ, ex charta cœnobii sancti Petri Gandavensis anno M LXXII. datæ. Et hic primus est Flandriæ Comitum, qui symbolum gentilitium præferat. Omnium verò sigilla chartæ affixa sunt usque ad Balduinum VII. cognomento Securim, qui Comitatum iniit anno M C XII. nam ab eo sigilla appendi cœperunt. Ante id tempus rara fuere sigilla saltem in mediocrium apud Gallos, nedum apud Anglos, nobilium instrumentis. Unde Callistus II. in epistola XI. ad Joscerannum Episcopum Lingonensem pro monasterio sancti Petri-Vivi, ait, *monasterio eidem obesse* non debere, *quod secundum antiquam terræ* seu regni *consuetudinem instrumenta sine impressione sigilli composita declarantur.* Ad contrasigillum quod attinet, primus eo usus est Philippus, dictus Alesacius, ab anno M C LXI. Dubitare tamen licet, an Leonis symbolum, quod Rotbertus primus in clypeo gerit, sit genuinum. siquidem omnium subsequentium clypei sunt sine hoc insigni usque ad Philippum Alesacium, qui contrasigillo symbolum gentilitium impressit vivente patre Theoderico, cùm Theodericus Flandriæ regimen ipsi commisit anno M C LVII. Jerosolyma profecturus. Certè nulla, aut pauca ante id tempus inveniuntur insignia nobilium, tametsi in sigillis clypei erant in usu, sed nudi, quales sunt complures tum apud Chesnium in historia dominorum de Monte-morentiaco [c], & Castillionensi [d], tum apud alios [e]. Nudum quidem persæpe est clypei spatium, sed stemma gentilitium appositum in contrasigillo. At nullum nobilium contrasigillum invenio ante sæculum XII.

c *Montmorency pag.* 40. 56.
d *Chastillon pag.* 26.
e *Bouche Provence pag.* 839.

IV. Primus ex Episcopis eo usus videtur Hugo Rotomagensis. nam ejus litteris pro sancto Luciano Belvacensi appendet sigillum, in cujus recta est effigies Episcopi benedicentis: & in aversa protome capite nudato. His litteris subscribit HUGO S. VICTORIS. Habetur in archivo sancti Martini à Campis aliud ejusdem Archiepiscopi monumentum cum sigillo, cujus antica pars eadem est ac superior; postica seu contrasigillum exhibet bovem pascentem. Ex Militibus non ultimus venit numerandus Hugo de Baucio, qui in plumbeo sigillo præfert ex una parte equitem cum nudo umbone & gladio, ex alia solem, an stellam, apud Honoratum *Bouche* in Historia Provinciæ [f]. Hunc autem Hugonem, siquidem eo nomine secundus fuit, anno M C L. vixisse constat ex eodem auctore.

f *Provence tom.* 1. *pag.* 910.

V. Denique in nobilium sigillis effícti fere semper Equites: qui si ex militari essent

A ordine, tunicas præferebant super loricis, non tamen omnes. Manasses enim Ghisnensis Comes sub annum M C XVII. fere nudus exhibetur in historia Ghisnensi [a], cum tiaræ specie in capite, & baculo instar sceptri, atque umbone averso. Ibidem [b] Winemarus Castellanus Gandensis anno M C X. pingitur cum pallio supra sagum. Rotbertus Burgundiæ Dux apud Perardum [c] stantis in modum cum scuto & lancea.

VI. In contrasigillis nobilium passim apposita eorum symbola gentilitia. Inter primos invenitur anno M C XLVI. Ivo dominus Nigellensis & Suessionensis Comes pro sancti Crispini majori ecclesia Suessionensi : & anno sequenti Johannes Comes Augi in charta pro sancto Luciano Leonem habet in contrasigillo. Idem est contrasigillum Philippi Comitis Viromandensis in litteris pro cœnobio Compendiensi, datis anno M C LXXVI. Theodericus Alostensis in historia Ghisnensi [d] contrasigillo gentilitio utitur anno M C LXIV. Ad hæc charta Radulfi Comitis Suessionensis pro Compendiensi monasterio anno M C LXXXIII. contrasigillo item gentilitio prædita est. Ab eo tempore tritissima res esse cœpit, quo tempore Philippus Augustus contrasigillo unicum lilium præferente usus est primus. nam Ludovicus junior non contrasigillum, sed aversum sigillum ob Ducatum Aquitaniæ adhibuit, æqualis cum adverso magnitudinis. Episcopi etiam contrasigillum tunc habuêre, Hugo quidem Rotomagensis ab anno M C XXXVIII. scilicet aliquando protomen suam, C aliquando bovem pascentem ex dictis : Willelmus Remensis anno M C LXXX. & LXXXVIII. thoracem cum vitta in capite, in duabus chartis pro sancto Theoderico: Nevelo Suessionensis anno M C LXXX. pro Compendiensi abbatia agnum paschalem: alii alia ejusmodi signa prætulerunt. At nullus Episcoporum symbolum gentilitium assumsisse videtur ante medium sæculum XIII. ut superiùs in capite XV. notabamus. Neque statim Clerici, quantumvis nobiles, familiæ suæ insignia sibi tribuerunt. Testis Herveus de Montemorentiaco [e], Decanus Parisiensis, qui pro insignibus habet monogramma nominis sui anno M C LXXXIX. cùm consanguinei ejus arma gentilitia tunc præferrent.

D VII. Redeo ad Milites, qui si minores-natu erant, tignum sectum in parma gentilitia gerebant jam inde ab anno M C XC. ut patet ex sigillo Sigeri Castellani Gandensis apud Chesnium [f] in historia Ghisnensi. Ex Franciæ Regum liberis postgenitus Rotbertus Claromontensis, sancti Ludovici filius, (ut antea dicebam) insigne Francicum barrâ (ut vocant) seu lineolâ transversâ distinxit. Milites porro creabantur, id est militari cingulo donabantur, nobilium filii, sub annum ætatis vigesimum. Fulco Andegavorum Comes anno M LX. ab avunculo suo Goffrido Martello Miles factus est, cùm esset *decem & septem annorum*, uti de se ipse tradit in historia Comitum Andegavensium [g]. Tunc novi Milites sigillum proprium habere cœperunt, cùm antea E non haberent, quod variis argumentis probat eruditus Cangius. Unde Guillelmus Virzionensis [h] litteras cum Abbate sancti Dionysii confectas sigillo avunculi sui Archembaudi Burbonensis primùm signavit, sigillum non habens, *cùm nondum Miles, nec uxoratus esset* ; postea suo proprio, *cùm jam uxoratus esset, ac proprium sigillum haberet*. Ex his Chesnius conficit, solos Milites (quos modò Equites vocamus) habuisse jus sigilli pensilis. quod quidem verum esse potest de prioribus sæculis : secus de posterioribus, nempe sæculo XIV. & subsequentibus : quibus Armigeri, quando Milites fiebant, sigilla sua mutabant in Burgundia, ex Arresto anni M CCC LXXVI. apud Tilium in capite de Militibus, ubi *Scutiferi* appellantur. In Anglia sub annum M CC XVIII. F testante Dugdalo, *domini qui in sigillis more solito habebant Equites armatos cum gladiis, in dorso sigillorum arma sua posuerunt de novo in scutis.*

VIII. Ceterum qui parvo sigillo seu contrasigillo, quod *sigillum secreti* passim dictum, utebantur defectu majoris sigilli; postea litteris suis hoc apponebant, quoniam id solum authenticum erat. Exempla refert Olivarius de Wræo in libro de sigillis Comitum Flandriæ in Ludovico tertio. In contrasigillis verò variæ apponebantur inscriptiones, nempe *testimonium veri, clavis sigilli, Deum time, secretum colas, Ave Maria gratia plena,* qualis est titulus in litteris Willelmi Episcopi Laudunensis, & alia id genus dicta, de quibus adi Cangii Glossarium.

a *Guisnes p.* 67.
b *pag.* 67.
c *Perard p.* 191.
d *Guisnes p.* 225.
e *Montmorency pag.* 62.
f *Guisnes p.* 460. 466.
g *Spicil. tom.* 10. *pag.* 395.
h *Miscell. Labbe pag.* 655.

IX. Habebant etiam nobiles feminæ sigilla sua, saltem à sæculo XII. Ex primis est sigillum Emmæ Comitissæ Ghisnensis [a] sub anno M C XX. ubi hæc stans depingitur cum caduceo in dextra, & libro in sinistra. Aliæ equis insidentes exhibentur, passim muliebri more, nonnullæ virili, ex quibus est Beatrix Coloniacensis [b], & Elizabet uxor Simonis Dargiensis in charta pro Brituliensi monasterio. Pleræque avem in manu gestant: Flandriæ Comitissæ lilium, ut Reginæ Francorum; aliæque nonnullæ matronæ prænobiles, ut Laureta [c] filia Theoderici Comitis anno M C LI. & Beatrix de Hosdanio [d], uxor Sigeri Castellani Gandensis. Inter Flandriæ Comitissas prima lilium gestat Margareta, quæ Balduino Forti nupsit. nam in majori sigillo pingitur equitans ritu feminarum cum ave in sinistra: in parvo manus cum lilio. quod lilium Johanna Comitissa, & alia Margareta equitantes sinistra gerunt. Johanna hæc in contrasigillo sub annum M CC XXXVII. usa est prima Leonis effigie; quod est symbolum Flandriæ Comitum: aliæ ab ineunte sæculo XIII. Omnes insignia mariti primùm prætulerunt: deinde verò sua & mariti arma in scuto bifido aut quadrifido. Bifidum habet Comitissa Augi anno M CCC XXIV. in historia Ghisnensi [e], quadrifidum Beatrix Castellana de Pute anno M CCC XX [f]. Peculiare est sigillum Agnetis de Regio, quo ipsa, suusque filius Bonifacius Castillionensis utebantur. nam in recta exhibetur [g] Bonifacius equo insidens cum ave in sinistra, sub hac sententia, *Sigillum Agnetis dominæ de Regio.* In aversa æqualis figura, spatham cum cingulo repræsentans sub iisdem verbis. quod erat symbolum gentilitium Agnetis, domini Spatæ filiæ, sub annum M CC XXX. Alia præterea prænobilium feminarum sigilla, qualia sunt Adelaidis Burgundiæ Ducissæ apud Perardum [h], itidemque palatinarum Campaniæ Comitissarum, in primis Blanchæ Trecensium Comitissæ in variis litteris, in quibus stans depingitur cum ramusculo florido in dextra pro recta, & pro aversa symbolum ejus gentilitium, ab anno M CC VI.

a *Guisnes p.* 39.
b *Coligny p.* 53.
c *Guisnes p.* 219.
d *ibid. pag.* 473.
e *Guisnes p.* 308.
f *ibid. pag.* 541.
g *Provence tom.* 1. *pag.* 918.
h *Perard. p.* 331.

X. Qui proprium sigillum non habebant in promtu, vel etiam qui proprii usum necdum habebant; plerumque alieno utebantur. Girardus Burdegalensis Archiepiscopus sæculo XIII. in litteris ineditis, quibus Androni Abbati sanctæ Crucis ecclesiam sancti Petri de Benciaco tradit, *propria*, inquit, *manu nostra subscripsimus, & sigillo Engolismensis ecclesiæ, quia nondum in Burdegalensi ecclesia sigillum feceramus, muniri præcipimus.* Exemplum de Willelmo Virzionensi domino superiùs retulimus. Olivarius de Wræo [i] illud item de Balduino Montensi Flandriæ Comite observat, eum Philippi I. Francorum Regis, cujus *procurator & bajulus* erat, sigillo interdum usum esse, ut in quadam charta anni M LXV. vivente patre. Varia ejus rei exempla occurrunt in Chartario sancti Nigasii de Mellento, quod illustrissimus atque integerrimus regiarum causarum tunc Cognitor Achilles Harlæus nobis liberaliter communicavit. In charta anni M C XCIII. quo anno Simeon frater Roberti Villani suscepto habitu monachali dona quædam ecclesiæ largitus est, subscribit cum aliis testibus frater ipsius Robertus. *Et quoniam prædictus Robertus Villanus proprio sigillo carebat, sigillo Amalrici Vicecomitis de Mesiaco conventionem istam placuit muniri.* Guillelmus *de Ajou* item quando suscepit habitum monachi, cùm aliquid de rebus suis tradidisset, *quia proprio sigillo carebat, beati martyris Nigasii sigillo confirmavit.* Alius præterea *sigillo Hugonis de Maldestor tunc Regis Conestabularii, quia proprio carebat,* donationem ab se factam confirmavit, anno M CC LXXXVIII. Ad hæc Stephanus Amaurici Regis de Icoio chartam suam, anno M C XCV. datam, *quia proprio sigillo carebat, sigillo Communiæ Mellenti* roboravit. Denique in aliis duabus chartis anni M CC IV. & M CC VIII. quia donatores proprium sigillum non habebant, eorum vice testes *sigillum suum* apposuerunt. Huc referri potest quod de sigillo secreto seu privato in vicem authentici publicive legitur apud Cangium, ubi qui sigillum authenticum non habebant, contrasigillum seu sigillum secretum litteris suis apponebant, promittentes se prima quaque occasione sigillum suum authenticum apposituros. Exempla petita sunt ex sæculo XIII. & XIV. Nonnullos fallere potest sigillum Buchardi domini de Marleto, qui chartam suam pro Dionysianis ita concludit, anno M CC XXIV [k]. *Quod ut ratum & firmum permaneat in perpetuum, præsentem paginam sigilli mei munimine roboravi. Et ne*

i *de Comit. Fland. gallicè pag.* 6.
k *Montmorency pag.* 400.

A *videatur scrupulum dubitationis continere, quod in superscriptione sigilli mei continetur,* SIGILLUM BUCHARDI DE MONTEMORENTIACO; *protestatus sum & protestor me hoc sigillo tantùm uti, & numquam usum fuisse alio sigillo, in quo non fuisset superscriptio prædicta.* At hoc sigillum Buchardi proprium erat. Sed quia in litteris suis se dicebat tantùm *dominum Marleti*, etsi esset familiæ de Montemorentiaco, (quod cognomentum in sigillo assumebat;) verebatur ne pro falso haberetur sigillum, cujus titulus chartæ initio non respondebat. Drogo Suessionensis in litteris, quibus Matelinam uxorem suam dotat, anno M C LXX. apposuit ex cera rubra *sigillum sanctorum Martyrum Gervasii & Protasii Suessionensis matris ecclesiæ.*

B XI. Ex modò dictis intelligitur, urbium & opidorum Communias etiam propria habuisse, ut de Communia Mellenti mox notabam. Perardus etiam in collectione Burgundiæ monumentorum sigillum Communiæ Belnensis exhibet, anno M CC XXIII. quo ferè tempore Communia Valliacensis in agro Suessionico sigillo item usa est in charta, quæ in archivo Parthenonis beatæ Mariæ apud Suessiones habetur. Idem censendum est de aliis Communiarum sigillis, quæ à sæculo XII. originem habuerunt.

XII. Unum aut alterum hîc addendum superest, nempe in chartis indentatis, quæ ex una & eadem membrana in medio descripti alphabeti præcisa duplices fie-
C bant, ut sua unicuique parti charta competeret; adeoque in pariculis, sigillum unius partis adhibitum fuisse adversæ partis litteris, & vice versa *; non ambabus litteris utriusque partis sigillum. Insignis ejus rei locus est in tomo XII. [a] Spicilegii, ubi hæc verba. *Sicut enim de possessionibus & altariis, quæ hodie à Principibus & Episcopis ecclesiis dantur, duo chirographi videmus conscribi, quorum unum ex propria impressione sigilli datoris sigillatum ecclesiæ, cui traditur possessio, delegatur: alterum vero non sigillatum ecclesiæ, ubi sedes est Episcopi, remanet.* Deinde sigilla jam inde à sæculo XI. non raro supplevisse signorum locum: ita ut Notarius testium nomina manu sua describeret in litteris, quas ipsi testes sigillis suis roborabant. immo in diplomatibus regiis, quibus
D multi aderant testes, expressis eorum à Cancellario nominibus, aliquando unum Regis sigillum vice signorum appositum fuisse. Ad extremum sigilla nonnumquam aliquanto post datas litteras tempore apposita fuisse constat ex historia Ghisnensi [b], ubi Willelmus Ghisnensis litteras suas ita concludit: *Actum anno gratiæ* M CC XVIII. *primo in die sancti Petri ad vincula; postea verò sigillo meo confirmatum & omnino consummatum mense Decembri.* Vide quæ de chartis imperfectis inferiùs [c] dicturi sumus. Hæc observatio aliquanti est momenti ad faciendam fidem diplomatibus nonnullis, quæ sigillo destituta sunt. quale est Hugonis Regis pro Laudunensi sancti Vincentii monasterio. Cùm enim aliquando nonnisi post confectum instrumentum apponeretur
E sigillum; tunc factum est, ut occasione deficiente, chartæ remanerent sigilli expertes, cùm in aliud atque aliud tempus sigilli appositio differretur.

* *Vide Notas ad chirographum Ludovici Grossi, infrà lib. 5.*

a *Spicil. tom.* 12. *pag.* 405.

b *Guisnes p.* 203.

c *infrà cap.* 27. *num.* 11.

XIII. Postremo quid fieret sigillis amissis, aut adulteratis, aliquod operæ pretium fuerit investigare. Insignis hac de re locus est apud Titum-Livium [d], ubi occiso Marcello, Annibal ejus anulo simul cum corpore potitus memoratur. *Ejus signi errore, ne qui dolus necteretur à Pœno metuens Crispinus, circa civitates proximas miserat nuncios, occisum collegam esse, anuloque ejus hostem potitum: ne quibus litteris crederent, nomine Marcelli compositis.* Consimili cautione Petronius cùm flagitia Neronis obsignata ei misisset; *fregit anulum, ne mox usui esset ad facienda pericula*, inquit Tacitus [e]. Sed ut ad poste-
F riora tempora veniamus, sanctus Bernardus Abbas Clarævallensis adulterato sigillo suo à quodam nebulone, ita scribit ad Eugenium Papam [f]. *Periclitati sumus in falsis fratribus, & multæ litteræ falsatæ sub falsato sigillo nostro in manus multorum exierunt; & (quod magis vereor) etiam usque ad vos dicitur falsitas pervolasse. Hac necessitate, abjecto illo, novello quod cernitis de novo utimur, continente & imaginem nostram, & nomen. Figuram aliam tamquam ex nostra parte jam non recipiatis, nisi fortè pro Episcopo Clarimontis, cui sub altero sigillo litteras dedi, cùm nondum istud haberem.* Eodem spectat ejusdem Bernardi epistola CC XCVIII. de novello isto sigillo intercepto. Sub hæc, id est anno M CCCC IV. Johannes de Garanceriis, Regis Camerarius, amissum sigillum suum

d *T. Liv. lib.* 27.

e *Tacit. annal. lib.* 16. *num.* 19.

f *Bernard. epist.* 284.

ſcripto publico revocavit. Idemque præſtiterunt Alealmus de Burnonis-villa, Robertus de Ponte-Audomari, & Johannes de Betunia anno M CCCC XII. ut ex actis Caſtellanæ curiæ Pariſienſis mihi fidem fecit vir numquam ſatis laudatus Antonius Herovallius. His adde quæ de ſigillo Papæ comminuto ſuperius dicta ſunt ad finem capitis XIV. A

CAPUT XIX.

I. *Concluſio de ſigillis: quando affixa & penſilia.* II. *Ad dextram paſſim affixa, rarò ad ſiniſtram.* III. *Contraſigillorum uſus.* IV. *Orbicularia ſigilla affixa, ovalia paſſim appenſa: imagines ad dextram converſæ in affixis.* V. *Sigillorum varii colores.* VI. *Appendiculæ quales.* VII. *Sigilla inverſa.* VIII. *Ordo inter ſigilla penſilia.* IX. *Sigilla aliena veris amiſſis aut comminutis temere ſubſtituta.* B

I. EX dictis manifeſtum eſt, ſigilla alia affixa, alia penſilia fuiſſe. Affixa fuerunt Imperatorum ac Regum Francicorum ſigilla ad ſæculum XII. ſi aurea, argentea, ac plumbea excipias, quæ omnia litteris appendi ſolent. Primus ex Regibus Francorum Ludovicus Groſſus ſigillo penſili uſus eſt, ſed tamen rariùs: ſemper Ludovicus VII. ejus filius. Pendulæ fuerunt Pontificum bullæ plumbeæ: nec ullas nobis videre licuit affixas ſeu cereas, aut ulla hac de re veterum teſtimonia. Pontificum Romanorum exemplo ante Reges & Magnates Epiſcopi quidam ſigilla chartis ſuis appenderunt, ut Rorico Laudunenſis anno DCCCC LXI. Wido Remenſis anno M LIII. Gervaſius item Remenſis M LXIV. Ratbodus Noviomenſis M LXIX. Manaſſes II. Remenſis M XCVI. qui affixo uſus eſt anno M C IV. Alii paſſim Pontifices litteris ſuis ſæculo XI. affixêre ſigilla: quæ ſæculo XII. appendi ab omnibus cœperunt. Affixa tamen fuêre ſigilla Bartholomæi Laudunenſis Antiſtitis anno M C XXVI. eodemque Heinrici Epiſcopi Virdunenſis; Adæ Abbatis Dionyſiani anno M C XIV. Hamenſis anno M C XII. At nulla vidimus affixa poſt annum M C LXIV. quo anno tria ſigilla affixa ſunt chartæ conventionis inter monachos Dionyſianos & Robertum medicum Virgiliacenſem. Magnates item à ſæculo XII. ritum appendendi ſigilla induxerunt, forſan Græcorum Imperatorum exemplo, qui ſigilla aurea diplomatibus ſuis appendebant, uti Occidentalibus maximè compertum fuit ex ſacra expeditione ſub Urbano II. Quidam ſigilla ſua aliquando appendi, aliquando affigi curabant, in his Pibo Tullenſis Antiſtes affixis uſus eſt annis M XCIV. & M C XII. appenſo anno M XCVII. ex archivo ſancti Manſueti. Sigilla paſſim affixa ſunt per ceram à tergo appoſitam, & ſigillo coagmentatam: rarius per vinculum membraneum membranæ adſtrictum, ut in charta Richeri Epiſcopi Virdunenſis pro cœnobio ſancti Michaëlis ad Moſam, & in alia Widonis Archiepiſcopi Remenſis pro Moſomagenſi; ac demum in charta Roberti medici Virgiliacenſis, de qua mox egimus. Priorem modum indicat Innocentius III. [a] ubi vitiatum ſigillum depingit hoc modo. *Rurſus cùm cera ſigilli ab interiori parte veſtutiſſima eſſet; cera quæ appoſita erat ab exteriori parte, quaſi ad conſervationem ſigilli, recens videbatur, Quod cùm diligenter inveſtigatum fuiſſet; certo certiùs eſt compertum, quòd ſub vetuſto ſigillo charta fuerat perforata, & per glutinum novæ ceræ, quæ fuerat poſita exteriùs quaſi ad conſervationem ſigilli, vitiosè ſit ipſi chartæ ſubjunctum.* C D E

a Innoc. III. lib. 2. epiſt. 35. apud Alteſerram pag. 293.

II. Pleraque ſigilla affixa erant ad dextram, nempe ad extremam chartæ oram, ubi ſcriptura deſinit: quædam tamen ad ſiniſtram, quale eſt unum Ludovici VI. pro Dionyſiano cœnobio, etſi ſpatium vacuum eſt ad dextram: item alia duo, de quibus ſupra [b]: tum aliud Hamenſis Abbatis pro Compendienſi, atque aliud Adæ Abbatis Dionyſiani. F

b cap. 16. num. 9.

III. Penſiles bullæ plumbeæ & aureæ ex utraque parte inſcriptæ ſunt: cerea ſigilla primum ſine averſo ſigillo aut contraſigillo appenſa ab Epiſcopis, Magnatibus, & à Ludovico VI. Francorum Rege. Primus Regum noſtrorum in poſtica ſigillum aliud

A appoſuit Ludovicus VII. ob Ducatum Aquitaniæ : ſed illud repudiata uxore dimiſit. Philippus Auguſtus unicum lilium primus adhibuit pro contraſigillo. Ludovicus VIII. aliquando unum, aliquando innumera, aliique * ad Carolum V. Inter primos Epiſcopos Hugo Rotomagenſis contraſigillo uſus eſt ab anno M C XXXVIII. non tamen ſymbolo gentilitio, quod Epiſcopi vix ante medium ſæculum XIII. uſurparunt. Uno antè ſæculo Milites ſeu nobiles viri ejuſmodi ſymbola gentilitia in contraſigillis expreſſere, nobiles matronæ exeunte ſæculo XII. quo tempore Abbates etiam & monachorum conventus contraſigillis uſi ſunt.

* V. cap. 16. ſupra num. 11.

IV. Orbicularia ſunt paſſim ſigilla affixa, penſilia oblonga ſeu ovalia. In affixis B Regum ſecundæ ſtirpis facies obliquè converſæ ſunt ad ſiniſtrum latus, quædam ad dextrum, ut imago Carolomanni Pippini Regis filii : adverſi pinguntur Lotharius, & qui ſequuntur Capetiani Reges.

V. Cereorum ſigillorum colores varii fuêre. Albo ferè uſi ſunt primæ ac ſecundæ ſtirpis Reges, uti & primi Capetiani : rubeo aliquando Ludovicus VII. aliquando flavo : viridi in primis Philippus Auguſtus, aliique poſt eum, ſed non ſemper. Rubeum adhibuêre quandoque Reges, Epiſcopi, Abbates, Capitula & conventus, Clerici & Magnates, maximè in judicatis : album Matthæus Epiſcopus Albanenſis & Willelmus Remenſis Antiſtes ſæculo XII. In litteris Richardi Abbatis Compendienſis, ejuſque conventus anno M C XCIX. Richardi cera alba, conventûs ſigillum viridi C conſtat. Viridem tamen præfert ſigillum Guidonis Abbatis ſancti Remigii Remenſis anno M CC IX. aliorumque tam Epiſcoporum, quàm Magnatum, atque illuſtrium quandoque feminarum. Viridi colore à poſteris obducta ſunt pleraque ſigilla archivi cœnobii ſancti Manſueti Tullenſis. Denique flavus color, qui Regibus Francorum ab uno, alterove ſæculo proprius eſt, olim etiam aliis communis fuit. nam ſubflavi eſt coloris ſigillum Wermundi Epiſcopi Noviomenſis ſæculo XIII. omnino flavi ſigilla Petri Archiepiſcopi Tarentaſienſis, & Buchardi de Montemorentiaco ſæculo XII. item Beatricis Comitiſſæ Ghiſnenſis, & aliorum. Rupertus Imperator anno M CCCC IV. diplomate ſuo Abbatibus Gengenbacenſis in Alſatia monaſterii facultatem conceſſit, D ut diplomata ſua & alia inſtrumenta, ſigillis ſuis obſignanda, rubrâ cerâ obſignent in ſignum libertatis & gratiæ ſingularis, ab ipſo & ſacro Imperio Romano conceſſæ, ut me monuit eruditus Schilterus Advocatus Argentoratenſis.

VI. Diverſi item coloris, diverſæque materiæ fuerunt appendiculæ ſigillorum. Materia ex ſerico, corio, membrana, chordula, & filo. Sericea olim fuêre vincula bullarum Pontificiarum, ut in autographis Benedicti III. Nicolai I. pro Corbeienſi, Urbani II. pro ſancti Baſoli cœnobio : cannabina etiam ab annis bene multis, quale erat Johannis XIII. pro cœnobio Trenorchienſi apud Chiffletium [a]. Sericea non ſolùm Regum, ſed etiam Epiſcoporum, Abbatum & Capitulorum. Ex corio appenſa vidi- E mus ſigilla quorumdam Regum, Epiſcoporum, Abbatum, & illuſtrium perſonarum. Ex membrana pendet ſigillum Agnetis ſeu Annæ Reginæ, Henrici I. relictæ, pro Foſſatenſi monaſterio ; Willelmi Archiepiſcopi Remenſis & Cardinalis pro ſancto Theoderico : itemque Petri Remenſis Archiepiſcopi, ejuſque ſuffraganeorum in litteris pro canonizatione ſancti Ludovici Regis. Ad hæc ex membraneis vinculis pendent ſigilla quadraginta quinque Priorum, aliorumque Superiorum Capituli Provincialis fratrum Prædicatorum apud Cenomannos in litteris pro eadem canonizatione ad Gregorium X. datis anno M CC LXXV. quas vidimus in archivo Dionyſiano. F Denique ex filo pendent ſigilla non ſolùm Romanorum Pontificum, ſed etiam quorumdam Epiſcoporum, aliorumque, ut Manaſſæ ſecundi Remenſis Archiepiſcopi pro ſancto Remigio de altari ſancti Thomæ prope Viennam. Coloris porro non minor fuit varietas in ſericeis appendiculis. Quidam enim ſerico partim viridi, partim violaceo, rubeove : alii penitus rubeo, aut viridi uſi ſunt.

a Tournu p. 227. & 228.

VII. In ſigillis tam affixis, quàm penſilibus quædam inverſa fuêre, qualia exſtant ex Regibus noſtris nonnulla, puta unum ex prima ſtirpe in diplomate Pippini Majoris-domus ex Dionyſiano archivo : tria ex tertia, unum Philippi I. in litteris A. matris ſuæ pro cœnobio Foſſatenſi penes Chiffletium : duo Ludovici VI. in archivo

ſancti Martini de Campis. Inverſa item Epiſcoporum, Waldeberti Noviomenſis pro ſancto Eligio, Fulconis Belvacenſis pro ſancto Dionyſiano, Samſonis Remenſis pro Corbeia, & quædam alia. A

VIII. In appendendis pluribus ſigillis non unus ordo ſervatus fuit. Aliquando enim, ubi duo ſunt ſigilla, minùs digni ſigillum eſt primum, dignioris ſecundum, nempe ad dextrum chartæ marginem, ubi ſcriptura deſinit: ut in litteris Henrici Remenſis & Galteri Laudunenſis Epiſcopi pro ſanctò Theoderico anno M C LXVIII. & in aliis. Eadem ratione ubi tria ſunt ſigilla, medium eſt dignioris, tertium ordine eſt ſecundæ, primum tertiæ perſonæ. Sic litteris Ivonis domini Nigellenſis, anno M C XLVI. pro Sueſſionenſi monaſterio ſancti Criſpini, appendent tria ſigilla, quorum primum eſt Cononis ejus filii, ſecundum ſeu medium ipſius Ivonis, tertium Theoderici Theſaurarii Noviomenſis ejus fratris. Ex adverſo in chirographo Capituli Noviomenſis & ſancti Eligii medium eſt quidem Balduini Epiſcopi ſigillum, ſed primum Capituli Noviomenſis, tertium conventus ſancti Eligii. Eamdem ob cauſam in charta Radulfi Comitis Sueſſionenſis anni M CC I. pendent duo ſigilla, primum ipſius Radulfi, ſecundum Adelaidis ejus uxoris. Denique alius eſt ordo in chirographo Odonis Epiſcopi Pariſienſis, Hugonis Abbatis Dionyſiani, & magiſtri Petri de Corbolio pro Compendienſibus: in quibus primum eſt Odonis, ſecundum Hugonis, tertium Petri. Hæc varietas pendet ex varia ſigillorum converſione ad ſeipſa, & ad intuentes. Nam ſi ea ad invicem conferas, ut medium digniorem, ſic primum dextrum occupat latus: ſi ad intuentes, contra. Quod ſi numerando digniores cenſeas; dignior eſt qui primo loco ſigillum habet, ſecundus qui ſecundo, & ſic de ceteris. B C

IX. In fine admonendum eſt, in quibuſdam chartis authenticis, ex quibus primaria ſigilla amiſſa aut comminuta exciderant, alia nonnumquam ex aliis avulſa fuiſſe impoſita, ut in nonnullis inſtrumentis obſervatum eſt. Sed cùm aliquando veteratores illi ſigilli ſuppoſiti inſcriptionem legere, aut diſcernere non valerent; accidit, ut quæ erant exempli causâ, Ludovici Pii aut Caroli Calvi ſigilla, Caroli Magni diplomatibus ineptè aptata ſint. Ea res objecta eſt in cauſa mota inter Mediolanenſem Archiepiſcopum & monachos ſancti Donati de Scozula, tum occaſione chartæ Liuthardi Archiepiſcopi, tum diplomatis Henrici Imperatoris, apud Innocentium tertium [a]. De his objectionibus agendum in libro tertio. D

a *Innoc. III. lib. 2. epiſt. 35. apud Alteſerram pag. 293.*

CAPUT XX.

I. *Teſtium ſubſcriptiones, quàm antiquæ,* II. *in bullis Pontificiis,* III. *in ſynodicis Epiſcoporum litteris,* IV. *quibus ſubſcribunt etiam abſentes, immo & poſteri.* V. *Exempla quædam ex chartis.* VI. *Alia ex ipſis actis ſynodicis.* VII. *Alia exempla ex diplomatibus ſynodicis.* VIII. IX. & X. *Item alia.* XI. *Exempla in regiis.* XII. *Item in privatis, immo & Pontificiis.* E

I. POſt Regum ſubſcriptiones & Cancellariorum, ac poſt regiorum diplomatum aliorumque inſtrumentorum ſigillationem; nunc conſequenter de teſtium ſubſcriptionibus agendum eſt. Etſi enim plerumque teſtes ante Cancellarium ſubſcribunt; tamen cùm in regiis litteris ſolus cum Rege Cancellarius, immo quandoque ſolitarius ſine Rege ſubſcribat; Cancellarii ſubſcriptionem à regia dirimere non licuit. Hac ergo tractatione abſoluta, jam propter argumenti affinitatem de teſtium ſubſcriptionibus oratio inſtituenda eſt, & quidem de teſtibus ſeu ſubſcribentibus ipſis, id eſt de eorum inter ſe ſe ordine, modo ac tempore ſubſcribendi litteris diverſi generis: deinde verò (quod ſequentis capitis argumentum erit) de eorum ſignis.

De teſtium antiquo uſu inſignis eſt locus apud Jeremiam Prophetam in capite

A xxxii. à versu x. ubi de emtione agri. *Et scripsi in libro, & signavi, & adhibui testes, & appendi argentum in statera. Et accepi librum possessionis signatum, & stipulationes, & rata & signa forinsecus.* quod etiam patet ex versu xliii. At modus subscribendi pro temporum vario statu etiam variavit. Unde Allatius in Animadversionum num. xviii. Inghiramium merito deridet, ut qui nobis pro antiquissimis, & ante Christum natum receptis testium subscriptionibus has formulas obtrudit: *Ego Osmus Pavius Pontifex maximus subsignavi*, & alia id genus deridicula. Est igitur aliquod operæ pretium inquirere in diversas diversorum temporum subscribendi formulas, diversosque modos, ut certius de his judicium ferri possit.

B II. Atque ut ab Apostolicis seu Pontificiis primùm litteris ducam exordium, quo tempore Romani Pontifices Episcoporum aut Cardinalium subscriptiones in epistolis suis admiserint, investigandum est. In privilegiis, quæ habemus, bene multis, Gregorii I. Johannis IV. Adeodati, Johannis V. Sergii I. Zachariæ, Nicolai I. (ut de aliis sileam) nullæ comparent subscriptiones, præterquam in synodicis eorum litteris, quales fuêre Agathonis pro Wilfrido [a] Episcopo Eboracensi, quales item habemus Johannis VIII. litteras, quibus cum Pontifice multi subscribunt Episcopi: nimirum quia hæ litteræ in Synodo confectæ sunt. Ejus generis duæ exstant Johannis
C epistolæ apud Chiffletium in historia Trenorchiensi [b], prior data in Synodo Trecensi pro cœnobio Trenorchiensi: posterior in Ravennica pro Flaviniacensi. Sed his antiquius est instrumentum Pauli I. pro Romano monasterio sanctorum Stephani & Silvestri: cui instrumento in Synodo subscribunt [c] complures Italiæ Episcopi sub *humilis Episcopi* titulo, & post eos Presbyteri & Archidiaconi Romanæ urbis Cardinales. Sed in his observanda est *subscriptio trium Episcoporum, qui residui erant, sed defectu chartæ absque subscriptione prætererant.* quod fortasse ideo notatum est, vel quia extra aliorum ordinem post Presbyteros Cardinales subscripserunt, ne quis eorum dignitati
D detractum putet. Id verò forsan inde accidit, quòd absentes cùm essent, postea rogati subscripserint. Post Johannem VIII. plures habentur Pontificum litteræ ab Episcopis & Cardinalibus subscriptæ tam in Synodo, qualis est bulla Leonis IX. pro cœnobio S. Arnulfi Mettensi apud Madaurum [d], quàm extra Synodum, maximè à Pontificatu Urbani II. una Johannis XIII. ab Ottone Imperatore aliisque apud Ughellum [e]. Sic verò subscribere solent Pontifex & alii: *Ego N. Catholicæ ecclesiæ Episcopus subscripsi.* ✠ *Ego N. basilicæ duodecim Apostolorum Presbyter Cardinalis subscripsi.* Et sic de ceteris, aliquando absque prævio signo crucis. De hujusmodi subscriptionibus agit Stephanus Tornacensis in epistola ad quosdam Judices; ubi ait se vidisse & legisse Alexandri,
E Lucii, Urbani, Clementis, & Cælestini privilegia, *omni sollemnitate subnixa, & Cardinalium subscriptionibus roborata.* Hæ modò vocantur bullæ consistoriales, quibus solis subscribunt Cardinales.

III. Synodales item Episcoporum litteræ pro ecclesiarum seu monasteriorum privilegiis, multorum Episcoporum nominibus ac signis roboratæ sunt jam inde saltem à sæculo vii. qualia sunt privilegia Landerici [f] Parisiensis Episcopi pro cœnobio Dionysiano, Berthefridi [g] Ambianensis Episcopi pro Corbeiensi, Audomari [h] Morinensis pro Sithiensi; Emmonis [i] pro Senonensi sancti Petri-Vivi, Agirardi Carnutensis pro cœnobio beatæ Mariæ, de quo infrà: ut alia omittam sæculi xi. privilegia,
F quibus plurimi Episcopi subscribunt.

In istis subscriptionibus Episcopi, suppresso quandoque *Episcopi* titulo, solum *peccatoris* vocabulum usurpant, ut in charta sancti Eligii [k] pro Sollemniaco: & Bernardus Abbas Clarævallensis in epistola ii. ad Fulconem absolutè, *frater Bernardus peccator.* Aliquando subscribunt *humiles* Episcopi, in privilegio Pauli Papæ I. apud Labbeum [l]; & in Speciminibus nostris: aliquando *Dei gratiâ*, in his Aribertus sæculo xi. & Robaldus sæculo xii. Archiepiscopi Mediolanenses apud Puricellum [m]: qui Robaldus in istius chartæ exordio ita præfatur: *Ego Robaldus sanctæ Mediolanensis ecclesiæ* VENERABILIS *Archiepiscopus.* His adde Anselmum apud eumdem [n], qui initio *magna Dei opitulante clementia* Archiepiscopus dicitur. Sed ante hos Petrus, ejusdem sedis Antistes regnante Carolo Magno, sic exorditur [o]: *Petrus per Dei gratiam sanctæ*

a *Sæc. 4. Bened. part. 1. pag. 696.*
b *Tournu pag. 225. & 249.*
c *Labbe Conc. tom. 6. col. 1693.*
d *Hist. Episc. Mett. pag. 357.*
e *Ital. Sac. tom. 8. col. 99.*
f *Sirmund. Conc. Gall. tom. 1. pag. 495. & Doublet pag. 443.*
g *Sirmund. Conc. Gall. tom. 1. pag. 502.*
h *Sæc. 3. Bened. part. 2. pag. 111.*
i *ibid. part. 2. pag. 613.*
k *Sæc. 2. Bened. pag. 1092.*
l *Labbe Conc. tom. 6. col. 1693.*
m *Puricell. pag. 372. & 692.*
n *id. pag. 481.*
o *id. pag. 18.*

Mediolanenſis eccleſiæ Archiepiſcopus, (quæ verba, *per Dei gratiam*, evertunt inofficioſam A
cujuſdam neoterici cenſuram, qui ob ſimilem titulum falſi inſimulaverat ſæculi XI.
epiſcopale inſtrumentum) ita verò ſubſcribit: *Petrus peccator & indignus Epiſcopus*,
&c. Quidam ſubſignant *vocati* Epiſcopi, qui tantùm deſignati, non conſecrati erant,
ut ſuperiùs expoſuimus [a]. Non tamen quiſquis eo modo ſubſcribit, propterea non
conſecratus eſt dicendus, niſi id aliunde conſtet. *Vocatus* enim dici poteſt Epiſco-
pus, modeſtiæ causâ, eum ad modum, quo Hincmarus in privilegio Dionyſiano hîc
excuſo ſubſcribit, *nomine non merito Epiſcopus*, eodemque modo quidam ejus exemplo
Remorum Pontifices. Certè ſanctus Bernardus Abbas in epiſtola XIV. ad Honorium
Papam nomen ſuum inſcribit hoc modo: *frater Bernardus vocatus Abbas.* Ex eorum B
Epiſcoporum deſignatorum numero neſcio an erant *Ruricus Rotomagenſis vocatus Ar-
chiepiſcopus* [b] anno DCCC LII. in privilegio pro cœnobio ſancti Remigii Senonenſi;
& *Liudo vocatus Epiſcopus ſanctæ Nivernenſis eccleſiæ* [c] anno DCCC LXIV. pro Autiſio-
dorenſi ſancti Germani. qui ambo in vulgatis Galliæ Chriſtianæ indicibus non com-
parent. In poſteriori hocce privilegio ſubſcribit in autographo Chriſtianus hoc mo-
do: *Chriſtianus Autiſodr. Eps egrapſi.* Conſule alias ſubſcribendi formulas in ſpecimi-
nibus noſtris; ſimulque adverte, Epiſcopos non ſemper eamdem formulam in ſubſcri-
bendo uſurpare: quos inter Hincmarus in ſuperiori privilegio pro cœnobio ſancti Ger-
mani Autiſiodorenſi ita habet: *Hincmarus nomine, non merito Remorum Epiſcopus*, C
ac plebis Dei famulus ſubſcripſi. At in Dionyſiano, *Hincmarus ſanctæ Metropolis eccleſiæ*
Remorum Epiſcopus. Ubique *munere divino* ſe Epiſcopum dicit *Wanilo* Senonenſis, qui
aliquando *Wenilo* ſcribitur. Et *Gauzlenus* Abbas in Piſtenſi privilegio pro ſancto Dio-
nyſio ſubſcribit, qui *Gozlinus* in Compendienſi. Sic variant nonnumquam proprio-
rum nominum ſubſcriptiones, aliquando & ſigna. Sed harum formularum ſatis, ſi
tamen omittere licet iſtam, qua Epiſcopi ſe non raro *eccleſiæ ſuæ humiles miniſtros* [d]
dicunt, aliquando *miniſtros* [e] abſque adjectivo. Sunt etiam qui ſe vicarios primi ſuæ
ſedis Epiſcopos dicunt, ut Aretini, qui ſe ſancti Donati vicarios ſolent dicere.

IV. Sed illud in primis obſervatione dignum, quòd ſynodicis diplomatibus non D
ſolùm præſentes Epiſcopi ſubſcribebant, ſed etiam abſentes, immo & futuri. Unde
factum eſt, ut in vetuſtis illis monumentis poſt præſentium nomina, aut certè inter
finem contextûs & eorum ſubſcriptiones, amplum non raró ſit relictum ſpatium,
quod abſentium & futurorum ſubſcriptiones capere poſſet. Illud autem ob eam cau-
ſam in morem venerat, ne novas ſæpius ad privilegiorum confirmationem litteras
ab Epiſcopis obtinere neceſſe eſſet; nec cunctarentur futuri Epiſcopi ea confirmare,
quæ in vetuſtis monumentis ab anteceſſoribus ſuis roborata vidiſſent. Hinc fit, ut in
illis ſynodicis litteris non raró Abbatum ſubſcriptiones præcedant, quorumdam Epiſ-
coporum nomina & ſubſcriptiones: propterea quòd Abbates illi, qui ſynodo præ- E
ſentes interfuerant, proximè poſt Epiſcopos præſentes ſubſcribebant; ac proinde ante
Epiſcopos abſentes ac futuros, quibus poſtmodum eædem litteræ ſubſcribendæ offe-
rebantur. Quæ omnia ne gratis commemoraſſe videar, argumentis & exemplis com-
probanda ſunt.

V. Primo inſigne eſt hanc in rem privilegium Agiradi Carnutenſis Epiſcopi,
quod hîc nunc primum prodit in lucem, datum anno ſecundo Childeberti junioris
Francorum Regis in gratiam monaſterii beatæ Mariæ, quod mater Adeodati ejus
deceſſoris intra muros urbis cujuſdam ad Ligerim condiderat. Huic enim privilegio
multi ſubſcribunt Epiſcopi: poſt quorum nomina in membraneo archivi Dionyſiani
originali reliquum eſt ſpatium latitudine quatuor aut quinque digitorum: & infra F
Chaino Abbas nomen ac ſignum ſuum apponit, quem ſequebantur alii è lacera mem-
brana avulſi. Non aliam ob cauſam ſervatum erat vacuæ membranæ intervallum,
quàm ut abſentium & ſubſequentium nomina reciperet. Formulæ quas in ſubſignan-
do adhibent Epiſcopi hæ ſunt: AGIRADUS, *acſi peccator Epiſcopus, hoc privilegium à*
me factum relegi & ſubſcripſi. ANSEBERCHTUS *ſervus Jeſu-Chriſti hoc privilegium rogitus*
ſubſcripſi. Cetera leges infra. Paullo ante id tempus Audomarus Morinorum Epiſcopus
Sithienſibus monachis privilegium conceſſit, cujus autographo præter Audomarum

a ſuprà cap. 2. num. 8.
b Spicil. tom. 2. pag. 587.
c ibid. pag. 591.
d Steph. Tornac. epiſt. 227. 282. &c.
e Ivo Carnot. ep. 74. 78. &c.

A ſubſcripſerunt duo Morinenſes Epiſcopi, Gravengerus, qui aliis Ravengerus, & Baginus ſeu Bainus, qui præceſſoris ſui Audomari litteras unus poſt alium ratas habuêre. In hoc privilegio, uti & in ſuperiori, atque adeò in pleriſque aliis, Epiſcopi ſubſcribentes locum ſedis ſuæ haud quaquam apponunt. quod etiam accidit in multis actis Conciliorum. Unde mirari ſubit, eruditum virum [a] hoc nomine interpellare Chlodovei junioris diploma pro ſancti Dionyſii cœnobio. Sed de hoc amplius, ubi ſpecimen ejus diplomatis referemus.

VI. Neque verò id contigit tantùm in privilegiis, ſed in ipſis etiam actis Conciliorum, ut conſtat ex Synodo Tuſiacenſi, anno DCCC LX. celebrata, cui Epiſcopos dumtaxat quadraginta interfuiſſe probat ejus ſynodi ſupplementum vulgatum in tomo I.
B Analectorum [b]: tametſi octo ſupra quadraginta Epiſcopi actis Concilii apud Sirmundum editis ſubſcripſiſſe inveniuntur. quod accidit ſanè duabus ex cauſis. Prima, quòd ejuſdem ſedis Epiſcopi duo interdum ſubſcripſerunt, ſcilicet Epiſcopi Noviomenſes duo, Rainelmus & Immo ejus ſucceſſor: duo item Autiſiodorenſes, Chriſtianus & Abo. Altera, quòd ſubſcripſerunt etiam abſentes nonnulli, ad quos ejuſdem Concilii exemplar tranſmiſſum eſt. Id verò longè antea uſitatum fuiſſe docent acta Concilii tertii Pariſienſis, in quo Patres poſtulant, ut *canones hi ab Epiſcopis abſentibus, quibus oblati fuerint, ſubſcribantur*, ſicut præfert ultimi canonis inſcriptio: *quatenus*, addit
C canon, *in hoc quod univerſis obſervandum eſt, univerſitas debeat conſentire.*

VII. Non mirum proinde, ſi utrumque evenit in ſynodicis eccleſiarum ſeu monaſteriorum privilegiis. Certè in Germiniacenſi Concilio anni DCCC XLII. conceſſum eſt Curbionenſi [c] cœnobio privilegium, cui permiſtim & confusè inter Epiſcopos ſubſcribunt Archiepiſcopi atque Abbates, in his duo Epiſcopi Sagienſes, Saxobodus & Hildebrandus: quoniam ſcilicet hoc privilegium tam poſteri, quàm abſentes confirmarunt, uti poſtulaverat Synodus his verbis. *Placuit etiam domino Regi, rectumque nobis videtur, atque obſecramus Coëpiſcopos noſtros, qui modò præſentes adeſſe non poſſunt; ſed & religioſos Abbates, dum noſtræ conſtitutionis paginam legerint,*
D *unam nobiſcum ineant voluntatem ac ſubſcriptionis ſententiam.* Eadem verba leguntur in litteris Synodi Siſtaricenſis [d] anno DCCC LIX. Deinde in privilegio Synodi Sueſſionenſis pro Dionyſianis monachis anno DCCC LXII. ita ſancitum eſt à Patribus [e]: *Hoc autem noſtrum decretum, ſicut eſt, ut verum eſſe credatur, & firmiſſimè ab omnibus catholicæ Fidei teneatur præſentibus ac futuris, ſubſcriptionibus propriis cuncti roborare ſtuduimus; & ut idem faciant in celebrandis deinceps ſynodalibus Conciliis omnes noſtri Ordinis obſecramus.* Hinc cùm Wenilo Senonenſis Antiſtes à Sueſſionenſi Concilio tum abeſſet, Baltmundus Archidiaconus *ad ejus vicem* his litteris ſubſcripſit, relicto ſpatio pro Wenilone, qui poſtea & ipſe nomen ſuum appoſuit hoc modo: *Ego Wanilo*
E *munere divino Sennenſis Epiſcopus, priùs per Advocatum, poſtea per me metipſum ſubſcripſi.* Idem præſtitit Æneas Pariſienſis, cujus loco Otmundus Diaconus hoc privilegium firmaverat. Utriuſque ſubſcriptionis forma hæc eſt: OTMUNDUS *Diaconus ad vicem domini & patris mei* ÆNEÆ *Pariſienſis Epiſcopi ſubſcripſi. Relegens ego ipſe* ÆNEAS *Pariſii Epiſcopus ſubſcripſi.* Quin etiam eidem privilegio duo ſubſcribunt Aurelianenſes Antiſtites, Agius & Gualterus. Ad hæc Abbates ante Epiſcopos quoſdam ſubſcribunt, ut videre licet in ſpecimine inferiùs edito, quod ex ipſo archetypo expreſſimus.

VIII. Exempla hæc ſufficere poſſent ad propoſitum: ſed quia res non levis eſt mo-
F menti, unum & alterum inſuper adjicere lubet. Primum eſt Synodi Cabilonenſis privilegium Trenorchienſi monaſterio [f] conceſſum anno DCCC LXXV. quod privilegium non ſolùm præſentes qui erant Epiſcopi confirmant, ſed etiam *abſentium quoque Sacerdotum nec minùs idoneis ſtipulationibus per Chriſtum & in Chriſto fulciri poſtulant.* Id pro eorum voto præſtitum eſſe docent ſubſcriptiones, in quibus Archiepiſcopi nonnulli poſt Epiſcopos ſubſcribunt, nempe qui abſentes erant, aut poſtea ſucceſsêre. Nam tres inter eos inveniuntur Lugdunenſes, Remigius, Aurelianus, & Guido: Æduenſes Epiſcopi duo, Adalgarius, & Rotmundus: totidem Cabilonenſes, Gerbardus, & Ildeboldus: ac duo item Laudunenſes, Hincmarus, & Hedenulfus.

a Papebroch. Propyl. num. 124.
b Analect. tom. 1. pag. 57.
c Sac. 4. Bened. part. 1. pag. 250.
d ibid. pag. 501.
e Doublet pag. 797. vide Specimina noſtra.
f Tournus pag. 216. & ſeq.

IX. Alterum privilegium eſt Synodi item Cabilonenſis, anno DCCC LXXVII. indul- A
tum Divionenſi ſancti Stephani eccleſiæ : quo in privilegio [a] item poſtulant Patres *per Chriſtum & in Chriſto, ut* illud *abſentium quoque Sacerdotum idoneis ſuperſcriptionibus confirmetur.* Et primùm quidem id ratum habent præſentes Epiſcopi, numero octo, cum Mancione Preſbytero & Cancellario ſancti Mammetis, qui iſtud privilegium ſcripſit. tum is notas chronologicas ſubdit, XV. *Kal. Julii Indict.* V. *anno ſecundo regnante Karolo Imperatore Auguſto in Gallia.* Poſtea ſubſcribunt multi Epiſcopi earumdem ſedium, quarum priores ſubſcripti Antiſtites fuerant.

a *Perard pag.* 51.

X. Paullo diſſimile eſt Argrini Lingonenſis pro eadem ſancti Stephani eccleſia privilegium [b] anni DCCCC VII. flagitantis id ratum haberi *à caritate & magnificentia* B
ſucceſſorum ſuorum : id quod exſecuti ſunt Guarnerius & Bruno, qui extra ordinem poſt notas chronologicas itidem ſubſcripſerunt. His adde Roriconis Laudunenſis Epiſcopi litteras, quarum ſpecimen edimus, anno DCCCC LXI. datas, quibus ſubſcribit Adalbero Remenſis poſt decennium, cùm anno DCCCC LXXI. conſecratus ſit Remorum Antiſtes. Has litteras Marlotus in tomo ſecundo Metropolis Remenſis, ſed omiſſis Epiſcoporum ſubſcriptionibus, refert [c]; & multo poſt [d] chartæ de fundatione cœnobii ſancti Nicolai ſubſcriptiones adducit, in quibus poſt Elinandum ſubſcribit Rainaldus Remenſis, cui poſt Elinandum oblata fuerat. Eodem fere tempore, id eſt anno M LXXIX. Willelmus Aquitaniæ Dux libertatem, *ſeu* C
(ut vulgariter loquar) ſalvamentum Silvæ-majoris Abbati Geraldo ejuſque monachis conceſſit, annuentibus ac ſubſcribentibus Gocelino Burdegalenſi Archiepiſcopo, aliiſque præſentibus nobilibus ac potentibus viris [e]. *Sequenti etiam anno, congregato Burdegalenſi civitate Concilio, confirmata ſunt iterum hæc à Comite ipſo ; decretumque eſt ab omni Epiſcoporum, Abbatum, & Sacerdotum collegio, ut quicumque aliqua temeritate violare tentaverit, perpetuæ excommunicationis damnatione reus ſit, niſi ad congruam ſatisfactionem venerit.* His ſubſcribunt Epiſcopi & Abbates, qui Concilio præſentes erant. Hæc adeo manifeſta ſunt ad probandum id quod intendimus, nempe abſentes ac futuros Epiſcopos ſynodicis litteris poſt alios ſubſcripſiſſe, ut id in confeſſo de- D
beat eſſe apud omnes. Certè huc calculum ſuum confert eruditus vir Petrus Franciſcus Chiffletius in hiſtoria Trenorchienſi cap. XX. atque id ſe in pluribus litteris ait obſervaſſe, quod in Cabilonenſibus anni DCCC LXXV. deprehenderat. Huc laudat chartam pro cœnobio ſancti Benigni, aliamque pro ſancti Germani Autiſiodorenſi ſibi viſas ac lectas. Benignianam illam eſſe puto, qua Iſaacus Lingonenſis annuit monachis jus eligendi Abbatem ſecundum Regulam ſancti Benedicti cum interminatione excommunicationis : *qui excommunicationi Archiepiſcopi quinque, & Epiſcopi decem numero ſubſcripſerunt*, teſtante Chronographo [f] ejuſdem cœnobii : *ac deinde omnes qui poſt eum fuerunt eccleſiæ Lingonenſis Epiſcopi.* His omnibus adjici poteſt exem- E
plum Milonis Epiſcopi Sueſſionenſis pro parthenone beatæ Mariæ ejuſdem civitatis : cujus loci Abbatiſsâ mortuâ, Beatrix de Martinimonte Prioriſſa ſtatuta edidit, probante Milone Epiſcopo, ac pollicente, ſe apud futuram Antiſtitam effecturum, ut ipſa ſigillum ſuum unà cum conventuali & epiſcopali illis ſtatutis apponeret. Exſtant hæ litteræ apud noſtrum Michaëlem Germanum in Probationibus Hiſtoriæ ejuſdem Parthenonis ad annum M CC LXXXII. Verùm hæc aliaque ſimilia volens prætermitto.

b *ibid. pag.* 55.
c *Marlot tom.* 2. *pag.* 9. & 10.
d *ibid. pag.* 176.
e *Eſtiennot tom.* 10. *frag. mſſ.*
f *Spicil. tom.* 1. *pag.* 414.

XI. Sed tamen temperare non poſſum, quin idem etiam in litteris regiis contigiſſe demonſtrem uno & altero exemplo. Utrumque ſuppeditat Chiffletius in F
hiſtoria Trenorchienſi [g]. Primum eſt privilegium Lotharii Regis, anno ſecundo regni ejus, id eſt anno DCCCC LV. datum, cui ſubſcribit Lotharius ſolito more cum monogrammate & ſigillo membranæ affixo : ac poſt eum Emma Regina, & filius eorum Ludovicus hoc modo : *Signum* EMMÆ *Reginæ. Signum* HLUDOVICI *Regis filii eorum.* Sed utrumque alia manu, ac dilutiore atramento ſcriptum eſſe obſervat Chiffletius ; colligitque has duas ſubſcriptiones longè poſt tempus dati diplomatis fuiſſe adjectas ad confirmandum Lotharii privilegium, *more*, inquit [h], *priſcis ſæculis ſatis uſitato.* Alterum exemplum eſt in eadem hiſtoria, ſcilicet Philippi I.

g *Tournu p.* 280.
h *ibid. pag.* 326.

A Francorum Regis, diploma, datum anno M LXXV. cui diplomati multi ſubſcribunt
Epiſcopi, poſt eos Ludovicus Rex his verbis: *Ego Ludovicus Francorum Rex hoc præ-
ceptum laudo & confirmo.* Ubi advertit Chiffletius, Landricum Matiſcenſem Epiſcopum
extra ordinem poſitum eſſe in autographo, nec videri primæ inſtrumenti confectioni
interfuiſſe. at Ludovicum Regem, qui cognomento Groſſus dictus eſt, necdum natum
eſſe anno M LXXV. quo conditum eſt diploma: ac proinde multis poſt annis paternum
privilegium ſubſcriptione ſua comprobaſſe. Ut rem finiam, in litteris Drogonis Co-
mitis, quibus Advocati jus refundit in monachos Gemeticenſes, hæc apponitur [a] chro- a *Sæc. 3. Bened. part. 2. pag. 625.*
nologica nota. *Anno ab Incarnatione Domini* M XXX. *Indictione* [XIII.] *regnante Rege*
B *Francorum Rotberto, anno regni ſui* XLII. *& filii ejus concorditer cum ipſo regnantis anno
jam quarto Henrici.... Ego Henricus gratia Dei Francorum Rex hanc chartam, à beatæ
memoriæ patre meo Rotberto confirmatam, regia auctoritate ſimiliter confirmo.* tum ſequuntur
aliæ ſubſcriptiones: quibus poſterior, tametſi ordine prima, acceſſit Henrici Regis
ſubſcriptio poſt mortem Rotberti patris ſui, ut indicant hæc verba *beatæ memoriæ*,
quo tamen vivente charta confecta eſt. Tertium exemplum nobis ſuppeditat Zuenti-
boldi Regis autographum ex archivo cœnobii ſancti Michaëlis ad Moſam, cui ſub-
ſcripſit primùm Zuentiboldus XVIIII. *Kal. Sept. anno Domini* DCCC XCV. *Ind.* XI. regni
ſui *anno primo, in vico Droſlei juxta Noviomam civitatem*: poſtea ſupra ſignum Wi-
C delgeri ejus Notarii Ludovicus Rex appoſitâ *Datâ* in ſpatio vacuo ante *Datam* Zuen-
tiboldi, hunc in modum: *Signum domini HLudovici Sereniſſimi Regis*, cum ſolito mo-
nogrammate. tum, *Data* XVI. *Kal. Sept. anno Inc. Domini* DCCCC VIII. *Ind.* XI. *anno
autem regni Domini HLudowici* VIIII. *actum Franconofurt.* Singularis eſt hæc duplex
Data. Quartum denique ſuggerit charta Sancii Regis [b] Aragonenſis, cui ſubſcribit b *Blanca p. 607.*
cum Sancio Petrus ejus filius, & ipſe Rex dictus, *æra ſcilicet* M C XXVIII. deinde verò
æra M C LVIII. Aldefonſus hoc modo: *Ego Aldefonſus gratiâ Dei Rex Aragonenſium
& Pampilonenſium, decreta genitoris mei & fratris laudo, & manu mea ſigno æra*
M C LVIII.

D XII. His adde privatas litteras, quibus etiam abſentes poſtea ſubſcripſerunt: in his
chartæ Guillelmi Aquitanorum Ducis pro Vindocino, quam poſtea ſubſignarunt
Patres Synodi Santonenſis apud Beſlium [c]: & chartæ Willelmi Abbatis de conditu c *Beſly de Comit. Pictav. pag. 414.*
cœnobii Fructuarienſis, cui chartæ *præſentes & abſentes quamplures ſubſcribere teſtes*
exorat Willelmus [d]. Immo id etiam accidit in bullis Pontificiis: qualis eſt bulla Ur- d *Ital. ſac. tom. 4. col. 1494.*
bani II. quam vidi penes V. Cl. Stephanum Baluzium, anno M XCV. data, poſtea ab
Epiſcopis in Synodo Placentina confirmata.

E

CAPUT XXI.

I. *De teſtibus & ſubſcribentibus in regiis litteris ſub Merovingis*, II. *ſub
Carlovingis*, III. *ſub Capevingis.* IV. *qui Procerum chartis aliquando
ſubſcripſerunt.* V. *Signa idiographa ut ab ipſis Regibus adhibita: quid
cautum ad cavendos eorum falſatores.* VI. *Teſtes in regiis diplomatibus
apud Anglos.* VII. *Formula,* Teſte me ipſo. VIII. *Modus ſubſcribendi ſub
Richardo I.* IX. *Teſtes in regiis chartis apud Hiſpanos.* X. & XI. *Teſtes
in privatis.* XII. *Alii teſtes traditionis, alii inveſtituræ.* XIII. *Ordo*
F *ſubſcribentium.* XIV. *Notariorum ritus in ſubſcribendo.*

I. A Subſcriptionibus, regiis diplomatibus (ut mox dicebamus) adjectis, ſenſim devenimus ad teſtes, qui Regum litteras ſimul cum ipſis Regibus ſubſignarunt. Omnibus videtur præiviſſe Claudius Imperator, qui auctore Suetonio, *teſtamentum conſcripſit, ac ſignis omnium Magiſtratuum obſignavit.*

Eodem modo Carolus Magnus teſtamentum ſuum ab *Epiſcopis, Abbatibus, Comitibuſque, qui tunc præſentes eſſe* potuerunt, ſubſcribi curavit, prout legitur tum apud Eginhardum in ejus vita, tum in tomo primo Capitularium. Sed ut rem altiùs repe-

tamus, Chlodovei Magni diplomati pro Mitiacensi cœnobio subscripsit cum Rege A Eusebius Episcopus Aurelianensis. Chlodoveus junior anno XVI. regni sui, conventu apud Clipiacum habito, præceptum edidit pro cœnobio sancti Dionysii, illudque multorum Episcoporum ac Procerum nominibus subsignari voluit. *Huic* quippe *conventui*, testante post Gesta Dagoberti Aimoïno [a], qui hujus privilegii prolixam mentionem facit, *interfuêre propè omnes Gallicani Episcopi, inter quos quidam sancti exstiterunt viri, quos sancta Ecclesia dignis effert honoribus, quòd ad eorum sepulcra variis vexati sanentur infirmitatibus, id est beatus Audoënus, & sanctus Rado frater ipsius, atque domnus Eligius cum beato Sulpicio, necnon sancto Eucherio.* Eam ob causam operæ pretium putavimus istud privilegium ex autographo papyri Ægyptiacæ integrum exhibere inter B specimina veterum scripturarum seu diplomatum, cum subscriptionibus tantorum virorum: in quo quidem præter ceteros eruditus Carolus Cointius [b] *nullam falsitatem aut interpolationem* agnoscit. Pauca invenias alia primæ stirpis diplomata regia, quibus testes subscribant: inter quæ nescio an numerari debeat Childerici Regis & Imnechildis Reginæ privilegium pro cœnobio Elnonensi, vulgatum à Miræo in Diplomatibus Belgicis [c], ubi pro *Imnechildis*, quæ Sigeberti Austrasiorum Regis relicta erat, mendosè legitur *Bilechildis*. quæ lectio emendatur ex privilegio sancti Amandi de Barisiaco, quod privilegium retuli ad calcem Sæculi nostri secundi. In monumentis verò hîc relatis ex Sithiensi Chartario invenies Baltechildem Reginam Theoderici Regis, C & Chrodechildem Chlodovei tertii litteris subscripsisse.

II. In secunda stirpe præter Caroli Martelli litteras, anno post Theodericum mortuum quinto datas, quibus multi Francorum optimates subscribunt in autographo Dionysiano [d]; Pippini Regis privilegium pro Fuldensi monasterio à Proceribus etiam subsignatum fuisse docet clausula, in qua privilegium *tam anuli* regii *impressione, quàm Fidelium nostrorum*, inquit Pippinus, *adstipulatione subnixum* dicitur: tametsi neque in epistolarum Bonifacianarum collectione, neque apud Othlonum, ullæ comparent subscriptiones. Huc revocanda quæ superiùs diximus de subscriptionibus testamenti Caroli Magni. Istud præcessit donatio ab eo facta ecclesiæ Romanæ, *quam propria* D *manu ipse corroborans, universos Episcopos, Abbates, Duces etiam, & Grafiones in ea adscribi fecit*, teste Anastasio [e]. Non dubito quin litteris, quas de dividendo inter filios suos imperio edidit Ludovicus Pius, Francorum Proceres etiam subscripserint. id quod satis innuit his verbis: *Quæ capitula propter utilitatem Imperii, & perpetuam inter eos pacem confirmandam, & totius Ecclesiæ tutamen, cum omnibus fidelibus nostris considerare placuit, & considerata conscribere, & conscripta propriis manibus firmare.* dicturus, opinor, *propria manu*, si illi, quos vocat, fideles non subscripsissent. Ad hæc in litteris Ludovici Germaniæ Regis subscribit cum eo Carolus ejus filius apud Dubletum [f]. Denique diploma Lotharii Regis pro restitutione monachorum in cœnobio sancti Theoderici E signis suis confirmant tres Episcopi, totidemque Comites apud Marlotum [g]. quod etiam factum in litteris ejusdem Lotharii [h] pro cœnobio Bonævallensi. His addi posset insignis Giselæ Pippini Francorum Regis filiæ donatio, facta monasterio sancti Dionysii, cui post ipsam subscribunt Carolus, Pippinus, & Ludovicus, tres Caroli Magni filii, ut in subjecto diplomatis autographi specimine, quod cum diplomate ipso inferiùs exhibebimus. In idem agmen adducendæ sunt litteræ Caroli Crassi tum Regis anno DCCC LXXX datæ pro Ambrosiano cœnobio [i] apud Mediolanum: quibus litteris complures Episcopi subscribunt.

III. In tertia stirpe adeo testium ac subscriptionum variarum usus invaluit in litteris regiis, ut paucæ admodum reperiantur à solis Regibus subscriptæ ante exitum sæculi XIII. Sed & in his subscriptionum modis accedit nonnulla varietas. Primo enim complures Episcopi ac Proceres cum Rege subscribere solent sub Hugone, Rotberto, Henrico & Philippo. Deinde sub Ludovico VI. subscribentium numerus ad quinque regni dignitates redigi cœpit, nempe Dapiferi, Buticularii, Camerarii, Constabularii & Cancellarii: ita ut vacante Dapiferi aut Cancellarii dignitate suppleretur eorum subscriptio hoc modo, *Dapifero nullo, vacante Cancellaria*, quod item de aliis observare memini. Viguit iste ritus ad sanctum usque Ludovicum. Denique sub

a Aimoin. lib. 4. cap. 41.

b Coint. tom. 3. Annal. ad annum 653. num. 36.

c Miræus lib. 3. cap. 3.

d Doublet pag. 690.

e Anastasius in Hadriano.

f id. pag. 785.

g Metrop. Rem. tom 2. pag. 20.

h Sæc. 4. Bened. part. 2. pag. 506.

i Puricell. pag. 237.

A Philippo tertio nulla deinceps mentio fit ejuſmodi Officialium in ſuſcriptionibus. Itaque ſub Henrico aliquando [a], ſub Philippo I. omnibus fermè regiis litteris quinque illorum miniſtrorum nomina appoſita ſunt à Notariis [b], ſed paſſim cum Epiſcopis & poſt Epiſcopos, hoc modo : *Signum Hugonis Camerarii*, &c. Deinde ſub Ludovico VI. minui cœpit ſubſcribentium numerus, redigique ad quinque illos regni (quos vocant) Officiarios. quod quidem maximè obtinuit ſub annum M C XXX. Formula ſubſcribendi hæc fuit : *adſtantibus in palatio noſtro, quorum nomina ſubtitulata ſunt & ſigna. Signum N. Dapiferi*, &c. Denique ſub Ludovico VII. aliiſque ad Philippum tertium, ſoli illi quinque Primores ſubſcribere ſoliti ſunt eodem modo : exceptis nonnullis diplomatibus, quibus Epiſcopi nomina ſua ad majus robur apponunt ; ut in diplomate anni M C LI. pro libertate monaſterii Remigiani apud Remos, cui ſubſcribunt ante Officiales regios Engelbaldus Turonenſis, & Theobaldus Silvanectenſis Epiſcopi : tum Odo Dionyſianus & Aſcelinus Foſſatenſis Abbates : poſtremo Officiarii prædicti.

IV. Neque illud hoc loco prætermittendum, quod Reges tertiæ ſtirpis nonnumquam Procerum ſuorum inſtrumentis ſubſcribère non indignum regia majeſtate cenſebant. Sic Philippus primus litteris Burchardi Corbolienſium Comitis anno M LXXI. ſignum ſuum apponit apud Marlotum [c]. ſic monumento Drogonis Comitis pro reſtituendo Gemeticenſibus monachis jure Advocati ſubſcribit Henricus I. [d] Alia exempla facilè diligens quiſque inveniet, qualia ſunt plurima apud Cheſnium in hiſtoriis familiarum, Vergiacenſis, Ghiſnenſis, Drocenſis, & de Montemorentiaco : item in Spicilegii tomo IV. [e] aliiſque. Ad hæc in Italiæ ſacræ tomo IV [f]. litteris Willelmi Abbatis de conditione cœnobii Fructuarienſis ſubſcribit poſt multos Epiſcopos Rotbertus Rex cum filio Hugone Rege, & Philippus I. poſtremus in charta Rotberti de Sabulio. [g]

V. Ceterum ſub prima ſtirpe, ut dictum eſt, ſubſcriptio nominum à Regibus quandoque propria, quandoque aliena manu ; ſub ſecunda, itidemque ſub tertia facta eſt Notariorum ſeu Cancellariorum manu, excepto ſigno idiographo cujuſque Regis, id eſt litterâ *Y* in monogrammatibus pleriſque ſub Carlovingis, & Capetianis nonnumquam ad Philippum uſque ; ſeu ſigno crucis ſub iiſdem Capetianis ad Ludovicum Groſſum : cujus poſteri rariùs idiographum ſignum diplomatibus ſuis, præterquam inſignioribus, appoſuerunt, etiam poſtquam ſubſcriptionum propriarum ritus inſtauratus eſt. quod à Johanne Rege in epiſtolis receptum fuiſſe advertimus. Regnante Ludovico XI. factum accidit, quod hoc loco commemorare juvat. Anno M CCCC LXXX. cùm ſignum Regis proprium à nonnullis, præſertim à Maximiliano Auſtriæ Duce confingeretur ; re ad ipſum Regem ejuſque Conſilium delatâ ſtatutum eſt, ut litteræ *de rebus fiſci*, id eſt *de donis, tranſlationibus, alienationibus, caduci exemtionibus, acceptilationibus, recenſionibus, ſyngraphis*, ad præfectos pecuniæ publicæ ; quibus litteris Rex propria manu tum ſubſcribere ſolebat : ſtatutum, inquam, eſt, ut præter ſignum Regis hæ litteræ ab uno ex duobus ſcribis regiis etiam ſubſignarentur : itidemque aliæ litteræ clauſæ ad varias regni perſonas. At verò litteræ ad Pontificem maximum, exteroſque Reges ac Principes, inſuper ſigillo ſecreti munirentur. Hoc ſtatutum ſuo loco inferiùs editum nobis communicavit V. Cl. Herovallius.

VI. Apud Anglos item regia diplomata variis nominibus ac ſignis paſſim à ſæculo VII. muniri mos erat. Ejus rei teſtimonium præbet Venerabilis Beda in epiſtola ad Egbertum Eboracenſem Epiſcopum, agens de nonnullis laïcis ſolutioris vitæ, qui *ſub prætextu conſtruendorum monaſteriorum emebant ſibi territoria ; & hæc inſuper in jus ſibi hereditarium, regalibus edictis faciebant adſcribi ; ipſas quoque litteras privilegiorum ſuorum, quaſi veraciter Deo dignas, Pontificum, Abbatum, & Poteſtatum ſæculi obtinebant ſubſcriptione confirmari.* Certè omnia ferè Anglicanorum Regum diplomata, quæ ſive in Monaſtico Anglicano, ſive in Spelmanni Conciliis leguntur à ſæculo VII. varias præferunt ſubſcriptiones.

VII. Lapſu temporis inventa eſt ab Anglicanis Regibus compendioſior via, ut non aliis teſtibus, quàm teſte Rege ipſo litteras quaſdam ſuas roborarent. Hujuſce

a *V. Montmorency pag.* 21.
b *ibid. pag.* 23. *& ſeqq.*
c *Metrop. Rem. tom.* 2. *pag.* 167.
d *Sæc.* 3. *Bened. part.* 2. *in fine.*
e *Spicil. tom.* 4. *pag.* 584.
f *Ital. ſac. tom.* 4. *col.* 1494.
g *Spicil. tom.* 11. *pag.* 296.

ritûs originem Richardo primo antiquiorem esse non puto, cujus Richardi complures litteræ hac formula, *Teste meipso*, vel consimili præditæ reperiuntur apud Rogerium Hovedenum. Sed illæ omnes, aut epistolæ sunt ad diversas personas scriptæ, nempe ad Clementem Papam III. [a] ad Alienorem Reginam ipsius Richardi matrem [b] regnique primores, & ad Episcopos [c] nonnullos: aut mandata exsequenda in præsens. qualia sunt ejusdem statuta [d] illorum, qui per mare tunc ituri erant; & charta [e] de reddenda quadam villa Episcopo Dunelmensi. In aliis chartis majoris momenti Richardus ipse testes de more adhibet, (ut patet tum ex eodem Rogerio [f], tum ex Monastico Anglicano;) apponitque chronologicas notas maximè regni sui, quas in superioribus illis instrumentis omittit, apposito dumtaxat mensis die. Ejusmodi formula, *Teste meipso, testibus nobis ipsis*, seu *Teste Rege*, propagata est ad Richardi successores, Johannem, Henricum, Eduardos tres, aliosque Reges subsequentes, qui in recognoscendis seu restituendis vetustis instrumentis (*Vidimus* appellant) eamdem formulam non raro adhibuerunt. At in concedendis privilegiis, aliisque litteris quantivis momenti in posterum valituris, ab illa abstinere solent, immo permultos testes laudant sub hac formula, *his testibus*, aut simili. Aliquando verò solum testem advocabant Cancellarium, ut in charta Henrici I. si rectè interpretor ejus clausulam in tomo secundo Monastici Anglicani, *T. G. Cancellario*, id est Teste G. *Cancellario*. Nullus porro Regum Francorum hæc verba, *Teste meipso*, sibi tribuit, tametsi quædam referuntur sancti Ludovici diplomata in hunc modum desinentia, sed quæ vel hoc capite vitiosa aut suspecta censeri debent: uti & privilegia insignia Angliæ Regum, quæ nullos testes habent, sed solo *Teste meipso* muniuntur. Nam sola (ut jam dixi) mandata in præsens exsequenda, aut epistolæ regiæ ad quosvis directæ, aut recognitiones veterum chartarum, tametsi paucæ, hac formula affectæ sunt. Cetera majoris momenti monumenta testes præferunt bene multos. Viguit formula illa, *Teste meipso*, in minutioribus negotiis & epistolis usque ad Henricum VI. qui *jussus legationem mittere ad conventum Mantuanum, nomine regio & rebus, quæ ibi tractandæ forent, non indignam, Episcopos & Proceres regni præclaros designavit oratores: sed nemo illorum iter ingressus est; contemserunt omnes Regis jussionem. Ille duos Presbyteros modici nominis ad Pium (Papam II.) transmisit, qui & obedientiam offerrent; & cur legati majores non venissent, causas redderent. In litteris mandati non fuerunt de more aut testes nominati, aut subscripti Tabelliones: sed adnotata erat Regis manu hujuscemodi subscriptio,* HENRICUS TESTE MEIPSO; *& sigillum regni appensum. Contemsit Pontifex, derisitque tanti Regis tam vilem legationem; nec ultra ad conspectum suum admisit.* Hæc ex Johanne Gobelino in libro tertio Commentariorum Pii secundi. Displicuit hæc subscriptio Pontifici magis ob legatorum ignobilitatem, quàm ob verborum insolentiam. nam si bona fide expendantur, tantumdem valent, atque ista, *Ita testor Henricus Rex.* quæ cum sigillo regio sufficiebant ad mandato fidem conciliandam, maximè cùm Regis manu hæc scripta essent. Porro ante Anglicanos Reges aliquid simile habetur in litteris Rogerii Calabriæ Comitis, cœnobio Pactensi concessis [g] anno M XCIV. quibus ita subscribit apud Rocchum Pirrum: *Teste me dante & concedente, & conjuge mea Adalayde Comitissa*, &c. tum in aliis [h]: *Teste eodem Comite Rogerio, & Goffrido Infante filio suo.* Sed inter has formulas & Anglicanam id discriminis est, quòd Anglorum Reges sub hac formula non alios testes adhibeant: secus Rogerius in chartis mox commemoratis.

VIII. Verùm ante Richardum primum Anglorum Regem ita adhibebantur testes in litteris regiis, ut tamen testes ipsi non subscriberent manu sua, sed tantùm commemorarentur sub hac formula, *his testibus*, seu *his audientibus*. qui ritus à Willelmo Conquæstore maximè invaluit. nam antea testes propriis manibus nomina sua diplomatibus adscribebant, idque post Willelmum aliquamdiu perseveravit. At formulæ mox dictæ sæculo maximè XII. in usu erant. In exemplum esto diploma Henrici III. inter vetera monumenta hîc relatum, quo se ob Dapiferatûs dignitatem Regi Francorum, *sicut Comitem Andegavensem*, servire debere profitetur.

IX.

a *Roger. Hoved. fol.* 386.
b *fol.* 413.
c *fol.* 416. *verso* 421. 445.
d *fol.* 379. *verso.*
e *fol.* 380.
f *id. fol.* 375. & 377. *verso.*
g *Sicil. sac. lib.* 3. *pag.* 386.
h *ibid. pag.* 387.

A IX. De Hiſpanorum Regibus id affirmari poſſe videtur, eorum pleraque diplomata à ſæculo x. teſtium fere nominibus munita eſſe, ut apud Antonium Yepeſium & alios advertere licet, atque in Bibliotheca Cluniacenſi [a], ubi aliquot Hiſpanicorum Regum litteræ ſub teſtium adſtipulatione referuntur. Præter has notatu dignæ ſunt Alfonſi Boni litteræ, quibus cœnobium ſancti Petri Burgenſe Caſæ-Dei ſubjicit ærâ M C LXXXVII. aliæ Alfonſi Nobilis pro eodem ærâ M CC XVIIII. tertiæ item ærâ M CC XXX. Aliud Adefonſi Boni diploma inter ſpecimina exhibemus. In illis porro id obſervare licet, primo labari figuram initio cujuſque diplomatis apponi cum litteris A & Ω. Secundo ſignum crucis pro Regis ſigno adhiberi. Tertio Regem ubique B dictum Imperatorem. Quarto ſingularem formulam Notarii, *Geraldus ſcripſit ſcriptor Imperatoris per manum magiſtri Hugonis Cancellarii.* Quinto denique notanda ſecundi diplomatis epocha: *Facta charta iſta Burgis, æra* M CC XVIIII. XVIII. *Kal. Junii, anno* V. *ex quo ſereniſſimus Rex præfatus Aldefonſus Concham cepit, anno primo quo Infantaticum à Rege Feirando patruo ſuo recuperavit, menſe ſecundo ex quo natus eſt Burgis Rex Sancius, præfati Regis Caſtellæ filius.* Horum autem diplomatum notitiam acceptam refero noſtro Claudio Stephanotio, qui vetera monumenta indefeſſo labore mihi ſuppeditavit. Apud eoſdem Hiſpanos primores ſub *Poteſtatis* nomine non raro ſubſcribunt, ut Morales [b] in Eulogium notat.

C Jam verò etiam Imperatores Germanici in diplomatibus ſuis ſubſcriptiones teſtium admisêre ſaltem à ſæculo XII. Eo in numero litteræ Frederici Ænobarbi pro Cluniaco [c] datæ anno M C LIII. multos præferunt teſtes: aliæ item pro cœnobio Caſæ-Dei anni M C LXXXIV. quibus ſubſcribunt Conradus Archiepiſcopus Moguntinus, Robertus Archiepiſcopus Viennenſis, aliique Epiſcopi ac Proceres in autographo, quod in eodem monaſterio adſervatur. Hæc in exemplum ſufficiant.

a *Bibl. Clun. col.* 1413. 1436.
b *Morales in Euleg. pag.* 316. *V. Cangii Gloſſar.*
c *ibid. col.* 1415.

X. Quod attinet ad chartas hominum privatorum, nullæ fermè abſque teſtium ſubſcriptionibus conditæ ſunt, uti præcipiunt veteres leges Alamannorum & aliorum. Atqui teſtes diverſi ſunt generis, diverſoque ordine ſubſcribunt. Quippe aliquando D ſoli illi, quibus facta eſt donatio, in teſtes adhibentur, ut in libro primo Traditionum Fuldenſium [d] chartæ Gramanni cujuſdam ſoli Abbas Sigihardus & monachi Fuldenſes citantur in teſtes. Aliquando ſolus Cancellarius monachus ſubſcribit vice donatorum ac teſtium, ut in libro ſecundo [e]. immo neque ipſe Cancellarius, aliive teſtes aut donatores tempore Sigihardi Abbatis in libro primo. [f]

d *Tradit. Fuld. pag.* 490.
e *ibid. pag.* 500. 501.
f *ibid. pag.* 490.

XI. In ordine etiam ſubſcriptionum multa eſt varietas. Familiarior uſus eſt ejuſmodi apud veteres: *Facta hæc traditio* aut *ceſſio in monaſterio N. anno regni ... Kal... coram his teſtibus ... Ego N. hanc chartam traditionis ſcripſi.* Quidam tamen poſtremo loco ſic addunt chronologicas notas: *Datavi* ſeu *notavi diem*, &c. Hæc formula E obtinuit prope eadem apud Francos, Germanos & Alamannos, ut patet ex monumentis Burgundicis apud Perardum, ex Traditionibus Fuldenſibus, & Goldaſti chartis Alamannicis.

XII. In multis tamen litteris inveniuntur teſtes ante & poſt Datam, quando poſtremo loco ponitur. quod accidit duabus ex cauſis. Prima quòd poſteriores teſtes in chartæ confirmationem adducti, cùm nullum inter primos teſtes ſpatium vacuum reperiſſent, nomina & ſigna notis chronologicis ſuppoſuerunt, ut apud Perardum. [g] Altera, quòd alii teſtes traditionis ſeu conditæ chartæ adhiberentur; alii inveſtituræ, quæ aliquanto poſt ſcriptam chartam tempore, & alio in loco nonnumquam F fiebat. Hanc obſervationem confirmant multa exempla Traditionum Fuldenſium. Unum [h] eſt in charta cujuſdam Iſanbrahti tempore Sigihardi Abbatis, cujus hæc clauſula: *Acta eſt chartula hæc traditionis anno dominicæ Incarnationis* DCCC LXXXIX. *Indict.* III. *regnante Carolo piiſſimo Imperatore. Traditio autem iſta eodem anno facta eſt in Comitatu, qui dicitur Gozfelda, coram his teſtibus*, &c. Ex quibus verbis intelligitur, inveſtituram alio loco ac tempore factam eſſe, quàm chartam ſeu traditionem. At multo illuſtrius hanc in rem factum legimus in Traditione Reginoldi [i] cujuſdam, tempore Eigilis Abbatis. *Facta hæc traditio in conventu publico, in villa Sundheim, coram Comite & Judicibus ſuis, Popo Comes, Adalfrid, Galaman, Liutperat*, &c. *huc uſque traditionis. Nunc*

g *Perard. p.* 16. 21.
h *Tradit. Fuld. pag.* 491.
i *ibid. pag.* 531.

autem vestitionis Liudperat, Vadilheri, &c. *anno Domini nostri Jesu-Christi* DCCC XIX. Ubi A vides utriusque rei testes distingui, id est testes *traditionis* à testibus *vestitionis*. Idem observatur in litteris Bernhardi [a] & Hudaburgis tempore Rabani Abbatis. *Actum in monasterio, quod nuncupatur Rora, mense Octobri*, XI. *Kal. Octob. anno* XI. *regni Hludowici piissimi Imperatoris, coram his testibus. signum Bernhart & conjugis ejus, &c. Et ipsi testes sunt vestitionis hujus traditionis, quæ supradicto Abbati in eodem die ab ipsis traditoribus facta est*, &c. Hîc quidem iidem utriusque facti testes : sed Notarius signanter alterum ab altero distinguit : propterea quòd alii & alii subinde testes accersiri solerent, ut disertè rursus exprimitur in alia traditione Rabano Abbati facta [b] de villulis *Elidburg*, &c. Similia occurrunt utriusque rei distinctionis exempla in chartario B Absiensi, aliisque passim, quæ brevitatis studio prætermittimus. Hinc manifestè explicata manet altera causa, propter quam duplicis ordinis testes aliquando in vetustis instrumentis inveniuntur, nempe quòd alii essent testes traditionis, alii investituræ. De priori causa, scilicet quòd longè post conditum instrumentum novi subinde testes rogarentur ; in memoriam revocanda sunt ea, quæ de absentium & posterorum subscriptionibus diximus in capite superiori. Nec omittere licet, testes nonnumquam dici *Confirmatores* [c], aliquando *testes per aurem conductos* [d], maximè apud Bajoarios.

XIII. In tanta subscribentium ac testium varietate hic ferè ordo servatus est, ut C primo loco Reges subscriberent, tum Episcopi, dein Abbates, & post eos Principes ac Magnates, ut ex variis actis constat. Hic mos non modò obtinuit in Gallia, sed etiam in Hispania & Anglia. Huc spectat observatio Garciæ Loaisæ in Concilium Toletanum octavum. *Subscribunt*, inquit, *post Episcopos & ante eorum Vicarios, Abbates, Archipresbyteri, & Primicerii : postea verò ultimo loco viri illustres officii palatini. quod etiam in confirmationibus privilegiorum observatum esse à Notariis regiis comperio. In privilegiis rotæ regiæ hoc ordine Reges, Reginæ & Infantes confirmant primo, deinde Archiepiscopus Toletanus, & ceteri primæ sedis : ilico Episcopi omnes : postea magistri militiæ : ilico proceres & viri illustres regni, quibus is honor defertur.* Hactenus Loaisa. Attamen in D Concilio XI. Toletano Abbates post Missos Episcoporum subscribunt in actis vulgatis, forsitan errore librariorum. Nam in actis aliorum, ante ejusmodi Missos rata est Abbatum sedes. Certè in XII. idem ordo servatur. Idem observare licet apud Anglos, tum in actis Conciliorum apud Spelmannum, tum in variis diplomatibus, maximè apud Ingulfum, in quibus primo loco Reges, tum Archiepiscopi & Episcopi, dein Abbates, postremo Comites subscribunt.

XIV. Extremo loco Notarii Cancellariive subscribere solent, sed ita ut sub prima ac secunda stirpe Francica nominibus suis supponant signa, variis tricis convoluta per modum litteræ *S* diverso modo contortæ, quo signo nonnulli verbum *subscripsi* E designare solent. Id quod non tantùm in regiis diplomatibus occurrit, sed etiam in chartis Episcoporum : qualis est charta Stephani Arvernensis Antistitis pro Brivatensi ecclesia : in qua Bernardus sacerdos, & quidem (ut puto) Stephani Cancellarius, postremus omnium post Datam monogrammate nomen suum expressit, subscripsitque cum signo, quod parapham vocant. Non tamen quibusvis Episcoporum aliorumve litteris Notarii semper propria signa cum nomine suo apponunt, immo neque quibusvis subscribunt. Nam in instrumento Leonis Ravennatis Pontificis (quod etiam de pluribus aliis observare licet) nullius Notarii nomen , signumve compareat, immo neque ipsius Leonis, qui verbum *Legimus* apposuit subscriptionis F loco, interjecto duplici signo crucis. Sub tertia Francorum stirpe Cancellarii & Notarii, si quid nomini suo addunt, id est signum crucis. quod tamen in plerisque autographis non exstat. Tandem circa finem sæculi XIII. aut subsequentis initium rediit in morem pristinus signorum peculiarium usus apud Notarios, sed ab antiquis haud paullo diversus. quod maximè in Notariis apostolicis observare licet. Denique in subscriptionibus suis Notarii nonnumquam usi sunt hac formula : *Eadmundus* TUNC TEMPORIS *Cancellarius scripsit & corroboravit.* quam formulam legimus in autographo Theoderici Episcopi Virdunensis pro cœnobio sancti Michaëlis ad Mo-

a *ibid. pag.* 538.
b *ibid. pag.* 557. (*male* 521.)
c *Gloss Cang tom.* [illegible]. *col.* 1167.
d *ibid. col.* 398.

A ſam, dato anno M LI. Similis formula legitur in diplomate Ludovici Groſſi pro cœnobio Mauriniacenſi, cui diplomati inter alia primorum regni Officialium ſigna legitur : *S. Anſelli* TUNC TEMPORIS *Dapiferi noſtri.* Hæc charta inter alias edita eſt in libro VI.

CAPUT XXII.

B I. *Subſcriptiones aliena manu factæ quatuor ex cauſis.* II. *Prima ex neglectu ſcripturæ.* III. *Qui etiam eccleſiaſticos viros occupavit.* IV. *Secunda ex defectu oculorum.* V. *Tertia ex dignitatis prærogativa.* VI. *Quarta ex conſuetudine.* VII. *Subſcribentium Regum Francorum ſigna ſub prima & ſecunda ſtirpe.* VIII. *Item Cancellariorum.* IX. *Reges alio modo ſubſcribebant actis Conciliorum.* X. *Epiſcopi quo ritu.* XI. *Summique Pontifices.* XII. *Notanda quædam de ſubſcriptionibus Epiſcoporum.* XIII. *Subſcriptiones hominum privatorum.* XIV. *Hi chartam manu tangere ſoliti defectu ſigni.* XV. *Teſtes dicti, non ſubſcripti.* XVI. *Clericorum & mo-* C *nachorum teſtificatio in propria cauſa quondam admiſſa.* XVII. *Formula quædam ſubſcribentium.* XVIII. *Anglorum ritus in ſubſcriptionibus.* XIX. *Germanorum.* XX. *Et Græcorum.* XXI. *Subſcriptio ex ſanguine Chriſti Domini.* XXII. *Mahummedis ſubſcriptio* XXIII. *Subſcriptio* divina manu.

I. EX ſubſcribentibus multi fuerunt, quorum nomina, non propria manu chartis appoſita ſunt, ſed alienâ, id eſt Notarii inſtrumentum ſcribentis. quod facilè D deprehenditur ex uniformi ſubſcriptorum charactere. Id verò quatuor ex cauſis accidiſſe puto : primo ex imperitia ſcribendi : ſecundo ex cæcitate : tertio ex affectata quadam prærogativa dignitatis : quarto ex uſu & conſuetudine.

II. Fuit olim tempus, nec fortaſſe multum abeſt à noſtro, cùm quidam nobiles & ingenui homines ſcribendi peritiam contemtui haberent. quod indignè ferens Quintilianus [a], *Non eſt aliena res*, inquit, *quæ fere ab honeſtis negligi ſolet, cura bene ac velociter ſcribendi.* Atqui multos, etiam Reges, in eo errore verſatos eſſe comperimus, ſive id ex litterarum contemtu, ſeu ex defectu inſtitutionis acciderit. Quapropter cùm regiis diplomatibus ſubſcribendum erat, alienâ operâ uti cogebantur, E manu ſua ſignum crucis, aut quid ſimile adſcribendo. In hoc numero fuit in primis Juſtinus ſenior, qui, auctore Procopio [b], cùm eſſet analphabetus, nec poſſet « pro more aliorum Imperatorum nominis ſui apices indere libellis ; tabella lignea « perpolitâ utebatur, formam quatuor litterarum, quæ latinè legi poſſent, inciſam « continente : eâque libello impoſitâ, calamus colore imbutus, quo ſcribere mos eſt « Imperatoribus, huic Principi tradebatur in manum ; quam alii prehenſantes du- « cebant, circumagebantque per illas quatuor litterarum formas. Eodem modo agebat Theodericus Oſtrogothorum Rex, de quo Auctor incertus ait [c] : *Laminam auream juſſit interraſilem fieri, quatuor litteras Regis habentem, unde ut, ſi ſubſcribere vo-* F *luiſſet, poſitâ laminâ ſuper chartam, per id ſubſcriptio ejus tantùm videretur.* Withredus Cantiæ Rex labente ſæculo VII. imperitiam ſuam fateri non erubuit, ſubſcribendo in hunc modum [d] : *Ego Withredus Rex Cantiæ omnia ſupra ſcripta confirmavi, atque à me dictata propria manu ſignum ſanctæ crucis pro ignorantia litterarum expreſſi* : quod iterum alibi [e] repetit. His accenſendus Taſſilo [f] Dux Bajoariorum, qui chartam pro Attone Abbate Saltzburgenſi ita concludit : *Quod manu propria, ut potui, characteres chirographi inchoando depinxi coram Judicibus atque Optimatibus meis.* ✠ *Signum manus meæ propriæ Taſſilonis*, &c. Aliud eſt Heribaldi Comitis ſub Ludovico II. Imperatore exemplum in Placito mſ. Chartarii Caſaurienſis, ubi hæc leguntur [g] : ✠ *Signum Heribaldi Co-*

a *Quintil. inſtit. lib.* 1. *cap.* 1.

b *Procop. in Anecdot. pag.* 28. & 29.

c *Confer Quintil. ubi ſuprà.*

d *Spelman tom.* 1. *Conc. p.* 198.

e *ibid. pag.* 193.

f *Metrop. Saliſbur. tom.* 1. *pag.* 125.

g *Vide hanc chartam in lib.* 6.

mitis sacri palatii, qui ibi fui, & propter ignorantiam litterarum signum sanctæ crucis feci. A
Non mirum proinde, si in privatorum chartis ejus generis exempla occurrunt.

III. At mirari subit, homines, etiam sacris Ecclesiæ Ordinibus addictos, in tam supinam venisse ignorantiam, ut nomen suum pingere non valerent. Talis fuit Paulinus Zurensis Episcopus, ut patet ex Collatione [a] Catholicorum cum Donatistis. Nam Quintus pro Paulino præsente, *litteras* (id est scriptionem) *nesciente*, subscripsisse perhibetur. Talis & Theodoricus Gadarensis, atque Elias Adrianopoleos Episcopi in Concilio II. Ephesino: talis Cajumas Phaneensis in Concilii Calchedonensis actione I. Tales denique Stephanus & Zoticus *Priores* seu rectores monasteriorum in quinta Synodo CP. actione I. Idem etiam de Gratiano quodam Subdiacono legitur in charta B
plenariæ securitatis apud Brissonium [b], data Ravennæ principatu Justiniani: *Signum isti Gratiani V. S. Subdiaconi litteras nescientem, & alia manu sit ... scripto*, &c. Eadem de causa libello monachorum [c] Orientis ad Menam Patriarcham CP. pro damnatione Severi plures subscribunt per manum aliorum, in his Sabbatius Presbyter & Præpositus monasterii Hypatii per manum Johannis Diaconi ipsius monasterii, *eo quod nesciret ipse litteras* [d]. Ea litterarum ignorantia dolosè imputata est Tryphoni [e] Patriarchæ CP. qui, subscripto in charta nomine suo, adversariis occasionem dedit supponendi instrumentum, quo resignationem dignitatis fecisse crederetur.

IV. Alii ex necessitate aliam manum adhibebant, aut ad suam regendam præ C
cæcitate, aut ad nomen suum apponendum. Sic Eugenius Presbyter & Prior monastrii Leucadii prædicto libello [f] subscripsit per manum Pauli Diaconi ipsius monasterii, *cùm ego*, inquit, *non potuerim propter senectutem.* Sic sanctus Audomarus Morinorum Episcopus, cùm sub finem vitæ suæ in cæcitatem incidisset, testamento suo ita subscribit: *Hæc abocellis feci, & alius manum meam tenens scripsit & subscripsit.* Et Inchadus Parisiorum Antistes ob eamdem causam litteris synodicis hîc editis de restitutione monachorum in cœnobio Dionysiano tempore Ludovici Augusti, subsignat hoc modo: INCHADUS *Parisiacensis ecclesiæ Episcopus interfui; & quia ob amissionem luminum scribere nequivi, manu propria signo crucis subter firmavi.* Idem ob morbum acD
cidit Ariberto Mediolanensi Archiepiscopo, cujus hæc subscriptio in charta [g] pro cœnobio Ambrosiano ad annum M XLV. *Signum Ariberti Archiepiscopi, qui propter ægritudinem scribere minimè potui.*

V. Alii verò cùm ob dignitatis suæ eminentiam nomen suum subscribere gravarentur, id in Notarium aut Cancellarium rejiciebant. quod à Francorum Regibus secundæ stirpis fieri cœptum. nam primæ stirpis Reges passim nomen suum ipsi exarabant, ut ex relatis infra speciminibus patet. Pippinus verò signum crucis apponere satis duxit: & Carolus Magnus, qui difficultate scribendi laborabat, teste E
Eginhardo in libro de ejus vita; ut imperitiam hanc honesto ritu suppleret, monogrammatis usum loco propriæ subscriptionis propriique signi invexit. Nec id maximo Principi vitio verti debet. quandoquidem *tentabat & scribere, tabulasque & codicillos ad hoc in lectulo sub cervicalibus circumferre solebat, ut, cùm vacuum tempus esset, manum effigiandis litteris assuefaceret. Sed parum prospere successit labor præposterus ac serò inchoatus.* Hæc ergo mihi videtur monogrammatum occasio. Id in morem transtulerunt subsequentes Reges & Imperatores: qui omnes monogrammata per Cancellarium efformari curabant. Eum ad modum Aripaldus sub Anchiso Duce Beneventano [h]: *Ego Aripaldus scribere me jussi, & testes adhibere.* Et in Miscellaneis Lab- F
beanis [i]: *Signum sanctæ crucis domni Rotberti.* Adi Ughellum in Italiæ sacræ tomo V. & VIII. [k] ubi leges hanc Petri Episcopi subscriptionem: *Signum crucis factum per manum dicti Petri Guardensis Episcopi.* Sic Leodegarius Bituricensis in litteris ineditis *pro se subscribere jussit.* Et in chartario Lehunensi Ingelramnus Episcopus Ambianensis: *Confirmo signum nostrum per manum Notarii paginæ imprimendo.* SIGNUM INGELRAMNI EPISCOPI :†: Quin etiam Episcopis quibusdam in usu erat, ut non solùm nomen suum Notariis adscribendum committerent, sed etiam signum crucis imprimendum sigillo. Exemplum est Arderadi Wlturariensis Episcopi in Italiæ sacræ tomo VIII. [l] *Signum sanctæ crucis anulo sancti Michaëlis figuratum adfiximus.* Nempe sanctus Michaël

a *Collat. die* 1. *cap.* 133.
b *Brisson. lib. de formul. pag.* 648.
c *Conc. CP. sub Mena, Labbe tom.* 5. *col.* 130. *& seqq.*
d *ibid. col.* 135.
e *Bolland. tom.* 2. *April. p.* 619.
f *Conc. CP. sub Mena, Labbe tom.* 5. *col.* 138.
g *Puricell. pag.* 416.
h *Ital. sac. tom.* 8. *col.* 588.
i *Miscell. p.* 501. *V.* 553.
k *Ital. sac. tom.* 5. *& col.* 1541. *& tom.* 8. *col.* 704.
l *Ital. sac. tom.* 8. *col.* 550.

A est patronus cathedralis ecclesiæ Wlturariensis. Sed his longè alia mens erat, quàm Carino Imperatori, qui, referente Vopisco, *fastidium scribendi tantum habuit, ut impurum quemdam, cum quo semper meridie jocabatur, ad subscribendum poneret: quem objurgabat plerumque, quod bene suam imitaretur manum.*

VI. Quippe apud nostrates aliosque non tam ex superbo illo fastidio, quàm ex consuetudine factum est, ut testium nomina publicis instrumentis Notariorum manu scriberentur, aliquando signo crucis per testes apposito, aliquando prætermisso, quod maximè obtinuit sub tertia stirpe. Et in regiis quidem diplomatibus legitur: *Signum N. Dapiferi. Signum N. Buticularii. Signum N. Camerarii. Signum N. Constabularii.* licet omnia hæc nomina Cancellarii seu Notarii manu uno tenore descripta
B sint. Idem etiam evenit in aliis chartis, quæ datæ dicuntur *his testibus*, &c. tametsi passim testes manu sua haud subscribunt. nimirum quia signorum vicem obtinebant regium sigillum in diplomatibus, & sigilla aliorum in aliis litteris. Si quis porro subscribentium aliquod tum cognomen, quantumvis ridiculum, habuisset, aut dignitatem aliquam; nomini ejus proprio hoc discrimen in spatio superlineari adscribebatur. Ejus rei tot ferè exempla sunt, quot chartæ sæculi XI. & XII. maximè hominum privatorum. Id observare licet in diplomate Philippi I. pro cœnobio sancti Dionysii, quo in autographo legitur, *S. Agnæ Reginæ*, consequenter. tum *S. Rotberti*, &
C super hoc nomen additur eadem manu, *Regis fratris*. Deinde, *S. Walteri*, & in superiori spatio, *Archidiaconi*. Præterea, *S. Ingelramni*, & supra, *Regis custodis*. Demum, *S. Walteri*, cum additamento interlineari, *Pincernæ*. Alia exempla istuc referre otiosum fuerit, ex superiori capite septimo repetenda. Ceterum hic subscribendi ritus per alienam, id est Notarii, manum, nullo crucis aliove signo plerumque adhibito, viguit maximè à sæculo XI. perseveravitque ad sæculum XV. quo Reges Francorum & privati homines privata & propria signa revocarunt, ut modò in superiori capite dicebamus.

VII. Nunc agendum est de signis, quæ post cujusque subscriptionem, sive pro-
D priâ, sive alienâ manu factam, apponi solebant. In regiis Francorum diplomatibus Merovingicæ stirpis Reges nomen suum propria manu majusculis litteris inscribebant, apposito signo variis calami ductibus implexo, signo crucis nonnumquam præmisso. At Cancellarii, tam in prima, quàm in secunda stirpe, nomen suum ipsi scribebant, ac sigillum regium circumcingebant contortis convolutisque lineolarum tricis, quas nemo facilè ex archetypis exprimere possit, adjectis etiam passim quibusdam notis Tironianis, & aliquando his verbis, lectu sanè difficillimis: *Bene valeat* seu *valeas* aut *vale*, ut alibi [a] diximus. Reges ipsi non ita operosa tricarum congerie signa sua conficiebant. In his observanda sunt signa Dagoberti primi,
E Chlodovei junioris ejus filii, Theoderici, Chlodovei tertii, Childeberti ejus fratris, & Chilperici: ex quibus Theodericus signum crucis nomini suo unus præfixisse mihi videtur: ceteri signis figuratis usi sunt. Pippinus & Carolomannus ejus filius signum crucis propria manu nomini suo per Notarium scripto apponunt: Carolus Magnus & subsequentes Reges secundæ stirpis, adeoque Imperatores monogrammate usi sunt à Notariis effícto, cui ductum aliquem, ceu tesseram propriam, ipsi nonnumquam inseruisse videntur, putà litteram *y* in acuminata quadra [b] apponi solitam, quæ alia manu aliquando scripta est. Et tamen passim *manu propria* plerisque monumentis subscripsisse dicuntur, sub hac consimilive formula: *manu propria subter fir-*
F *mantes, anulo nostro*, &c. Carolomannus, *manu excellentiæ nostræ* [c], &c. & alia ejusmodi sexcenta. A monogrammate, saltèm aliquando, abstinuerunt regii liberi, ut patet ex litteris Giselæ Sanctimonialis, Caroli Magni sororis, quibus ipsa cum tribus nepotibus suis, Carolo, Pippino & Ludovico, ita subscribit, ut ipsorum subscriptio nominum per Cancellarium apposita sit, at fine sigillo: illi verò signum crucis apposuerint post *signum* hoc modo. *Signum* ✠ *Ghiselæ nobilissima filia Pippini Regis, qui hanc donationem fieri rogavit. Signum* ✠ *Caroli nobilissimi filii Domni Caroli præcellentissimi Regis. Signum* ✠ *Pippini nobilissimi filii Domni Caroli præcellentissimi Regis. Signum* ✠ *Chlodoici nobilissimi filii Domni Caroli præcellentissimi Regis.* Inter eos autem Caroli &

[a] *suprà cap.* 11. *num.* 7.

[b] *Vide suprà caput* 10. *num.* 13.

[c] *Baluz. Append. ad Conc. Narbon. p.* 173.

Pippini ſubſcriptiones dilutiori atramento, ſed eadem Notarii manu exaratæ ſunt, quia poſt alias factæ. Poſtremo in tertia ſtirpe Reges ferè numquam manu propria nomen ſuum adſcribunt, ſed ſemper monogramma, aut ſignum crucis, aut utrumque ſimul, videlicet ſignum crucis aliquando ante monogramma, aliquando poſt illud in fine horum aut ſimilium verborum: *Signum Philippi ſereniſſimi Regis.* Conſule Specimina diplomatum Philippi I. qui in charta anni M LXXVI. pro Abbatia ſancti Johannis de Vineis ait: *Sicut uſus poſtulat, impoſita cruce & impoſito meo ſigillo regali, adſtipulationem litteris retractam confirmavi.* Et in diplomate Agnetis Reginæ pro cœnobio Foſſatenſi, idem Philippus filius ejus omiſſo monogrammate nudum crucis ſignum adhibuit cum regio ſigillo. Ad hæc in litteris de conditione Abbatiæ ſancti Vincentii apud Silvanectum [a]: *Crucis ſignum*, inquit, *digito meo impreſſi, ac charactere nominis mei imprimere juſſi, meoque ſigillo corroboravi.* His adde quæ ſuperiùs dicta ſunt in hujus libri capite x.

A B

a Molinet in Notis ad Steph. Tornac. pag. 258.

VIII. Cancellarii porrò ſub eadem ſtirpe nomen ſuum extremo loco paſſim ſcribebant, ſæpe litteris paullo majoribus, quàm aliorum, aliquando cum ſigno crucis, quod adhibuit *Urſio Silvanectenſis Epiſcopus ac regiæ majeſtatis Cancellarius* in charta Philippi primi pro monaſterio ſancti Remigii apud Remos. Eodem uſus eſt Ludovicus VI. in duobus autographis editis apud Dubletum [b], ita ut in uno appoſitum ſit ante verba, *Signum Ludovici*, &c. in alio poſt nomen *Regis.* Verùm in regiis litteris, uti & paſſim in privatis, omne ſignum proprium deſiit ſub Ludovico VII. ac deinceps ſub aliis. C

b Doublet pag. 846 & 848.

IX. His quæ de Regibus Francorum & Imperatoribus dixi, non obſtant ea quæ leguntur in Concilio Triburienſi anni DCCC XXI. can. ultimo. *Et Imperator, & pæne omnes Galliæ & Germaniæ Principes ſubſcripſerunt, ſinguli ſingulas facientes cruces.* Ibi enim agitur de actis Concilii, quibus alio modo Imperatores ac Reges ſubſcribebant, quàm diplomatibus ſuis. In his enim monogramma & ſigillum; in illis propriâ manu ſubſcriptionem adhibebant: immo aliquando in diplomatibus pro monogrammate ſignum crucis, ut in Philippo I. Francorum Rege non ſemel obſervavi. D Neſcio an hoc modo interpretandus ſit Anaſtaſius de Carolo Magno, quem litteras donationis, eccleſiæ Romanæ factæ, *propria ſua manu* corroboraſſe memorat in Hadriano.

X. Epiſcopis etiam mos erat, ut ſynodicas litteras nominibus propriis ſubſcriberent, præmiſſo aliquando ſigno crucis, aliquando Chriſti monogrammate, aut littera *y*, aliquando ſigno figurato poſtpoſito. Hæc manifeſta reddent ſubſcriptiones variæ, quas inter ſpecimina referemus. In privatis chartis item Epiſcopi eodem ferè modo nomina ſua apponebant, aut certè apponi curabant, vel eorum loco nominis ſui monogramma, quale habetur Walteri Epiſcopi Cabillonenſis apud E Perardum [c] & Chiffletium [d]: Ruotperti Mettenſis & Adalberonis item Mettenſis pro ſancti Arnulfi: & Rotgeri Catalaunenſis pro ſancti Petri monaſteriis in eorum archivis. Sed & Abbates quandoque monogrammate utebantur, ut Nicolaus Abbas Corbeienſis in charta anni M C LVII. Inter Epiſcopos Leo Ravennas in autographo, quod nobis ſuppeditavit eminentiſſimus Cardinalis Caſanata, erga litteratos omnes munificentiſſimus, nomen ſuum haud appoſuit, ſed verbum *Legimus* loco ſubſcriptionis, cum ſigno crucis ante & poſt. Denique nonnumquam Epiſcopi ſubſcripti ſunt Notarii manu, abſque ullo ſigno.

c Perard. p. 196.
d Tournu p 2.7.

XI. In bullis ſummorum Pontificum pleriſque nulla Pontificis ſubſcriptio reperitur. F Certe Benedictus III. in bulla hîc expreſſa pro Corbeïa, & Nicolaus I. pro S. Dionyſio nomen ſuum haud apponunt. In bulla Johannis XII. pro ſancti Vitoni cœnobio, ante *Bene valete*, diverſa manu à contextu pingitur ſignum crucis. Plerique Pontifices poſt Leonem IX. in majori circulo ſuum cujuſque dictum proprium cum prævio ſigno crucis; aut certè dicto proprio per Cancellarium appoſito, ſignum crucis ipſi manu propriâ adſcribere ſolent. Ità Calliſtus II. in litteris pro cœnobio ſancti Apri, Urbanus II. in bulla inſcripta Burchardo Abbati ſancti Baſoli: ita Innocentius II. pro Catalaunenſi monaſterio ſancti Petri, itemque Alexander III. aliique, quo-

A rum autographa inspeximus: in quibus diligens lector facilè advertet ex varietate scripturæ, an Pontifices manu sua dictum scripserint. Paschalis II. aliique deinceps Pontifices in bullis, quibus subscribunt Cardinales, nomen suum propria manu adscribunt hoc (ut præmissum est) modo: *Ego N. catholicæ Ecclesiæ Episcopus SS.* Et Cardinales passim cum prævio signo crucis: *Ego N. Presbyter Cardinalis tit. N. SS.* Alia fere Pontificum diplomata propriis subscriptionibus carent, præter insigniora quædam, ut est illud Johannis XIII. in tomo VII. Italiæ sacræ [a] pro erectione Archiepiscopatus Beneventani: cui diplomati Johannes *propria manu* subscribit, & post eum Otto Imperator, aliique Episcopi, Presbyteri ac Clerici. De ejusmodi B Pontificia subscriptione intelligendus est Stephanus Tornacensis in epistola [b] ad summum Pontificem: *Accedunt ad nos frequenter & passim cum divinis apicibus vestris plures numero*, &c. Illud insuper observandum, Romanos Pontifices nonnumquam alienis litteris manu propria subscripsisse. Carolus Magnus litteras de partitione regni sui Leoni Papæ, *ut ipse sua manu subscriberet*, per Eginhardum misit [c]. *quibus Pontifex lectis, & assensum præbuit, & propria manu subscripsit.* Agapitus II. in epistola I. ad Gerardum Laureacensem Episcopum: *Privilegia nobis transmissa manu propria munimus & corroboramus.* nimirum ea quæ superiores Pontifices concesserant. quod exemplum est insigne subscriptionis postea factæ, de qua superiùs [d] egimus. C Illustre est aliud ejus rei exemplum in litteris de fundatione cellæ sanctæ Enimiæ per Stephanum Episcopum Mimatensem in gratiam Dalmatii Abbatis sancti Theofredi: quibus litteris subscribit idem Agapitus, ut suo loco hîc videre licet, cum Stephano Episcopo, aliisque.

a *Ital. sac. tom. 7. col. 99.*

b *Steph. Torn. epist. 194. nova edit.*

c *Eginh. Annal. ad ann. 806.*

d *cap. 10.*

XII. Sed quia rursus mentio incidit de Episcopis, non ab re erit observare, in charta Widonis Remensis Archiepiscopi pro sancto Remigio de altari Bainæ anno M LIII. subscribere in autographo Canonicos, aliosque testes eadem manu absque signo crucis: & post *Datam*, quæ his subscriptionibus subjicitur, ipsius Archiepiscopi subscriptionem cum signo crucis in hunc modum apponi, *S.* ✠ *ejusdem Archiepiscopi.* D Eodem modo idem Wido postremus subscribit litteris de altari Basilicæ-curtis. Denique in charta Ratbodi Episcopi Noviomensis pro sancto Eligio anno M LXIX. omnes testium subscriptiones eadem manu factæ sunt, sed non eodem atramento (quod evenit etiam in aliis plerisque, quoniam diversis temporum intervallis subscriptiones apponebantur,) nec signum crucis præmittitur, nisi Ratbodi subscriptioni. quod non raro observes in chartis Episcoporum. Sic in autographo Guarini Episcopi Ambianensis, cujus autographi copia mihi ab eruditissimo Cangio facta est, subscribunt cum aliis testibus Guarinus ipse, & Milo Taruanensis Antistes, ambo cum signo crucis quatuor punctis distincto: ceteri abs- E que signo crucis. Contrà in litteris Willelmi Comitis Augi pro sancto Luciano quidam testes propria, quidam aliena manu subscribunt, omnes propria signum crucis apponunt.

XIII. Sensim venio ad chartas hominum privatorum, quibus idem mos erat, id est planè varius ac diversus, ut aliquando per se ipsi, aliquando per Notarios subscriberent. Huc spectat Regulæ sancti Benedicti caput LIX. in quo statuitur, ut qui monasticen profiteri cupit, petitionem suam *manu sua scribat; aut certè, si nescit litteras, alter ab eo rogatus scribat, & ille Novitius signum faciat*, nempe signum *crucis.* Idem in Concilio X. Toletano decretum est de vidua, *quæ sanctæ religionis* F *obtinere propositum voluerit, ut scriptis professionem suam faciat, à se aut signo, aut subscriptione notatam, continentem, se & religionis propositum velle, & hoc perenniter inviolatè servare.* Multo seriùs Fulbertus Episcopus Carnutensis in epistola XXI. agens de reprobato Magenardo, intruso in Abbatiam sancti Petri apud Carnutas, ait omnes monachos scripto edito repugnasse, tum subdit: *Isti itaque omnes sua nomina aut subscripserunt, aut subscribi fecerunt me vidente.* In charta venditionis Fulrado Abbati Dionysiano per Adalhardum factæ, omnes testes eadem manu, sed diversa à contextu, subscripti reperiuntur cum signo crucis à singulis facto. Id accidit sub principatu Caroli Magni. Idem observatur in charta Lantfridi cujusdam sub Ludovico

Pio, & in alia cujuſdam Amalrici regnante Ludovico Tranſmarino pro ſancto Dionyſio. A Signa crucis nonnumquam quatuor punctulis in quatuor angulis inſignita ſunt. Multæ tamen ſubſcriptiones per ea tempora fiunt manu propria ſingulorum cum ſignis operosè contortis, ut in charta Chrothildis pro conditu cœnobii Brogarienſis Theoderico Rege, cujus chartæ ſpecimen hîc damus. Tandem ſæculo XI. paſſim, tum ſæculo XII. ac ſequenti fere ſemper, teſtium nomina abſque ullo ſigno proprio adſcripta ſint à Notariis, ut ſexcenta exempla probant.

XIV. Qui propria manu non ſubſcribebant, neque apponebant ſignum crucis, chartam manu tangebant, ut ſubſcriptionem nominis ſui à Notario factam ratam haberent. Sic Theobaldus Comes anno M LXXXIII. inſtrumentum de ſervis ſancti B Martini ab ſe factum ſigno crucis roborat, uti & Adelaïs ejus uxor: tum aliis tangendam chartam tradit. Verba ejus adſcribo. *Chartam hanc ſigillo auctoritatis noſtræ impreſſo, cruce autem facta manu noſtra roboravimus, & fidelium noſtrorum manibus tangendo corroborandam dedimus.* Gaufridi Aquitanorum Ducis charta apud Beſlium [a]: *præſentibus iſtis ſubſcriptis, ac ſibi invicem pellem porrigentibus.* In regiis litteris ſub tertia ſtirpe regni Primores erectâ manu eas ratihabebant, uti apparet ex chartario ſancti Martini à Campis, in quo pingitur Rex Henricus privilegium concedens in curia Principum, id eſt Epiſcoporum & Magnatum, qui Magnates aſſident poſt Epiſcopos, coronaſque in fronte gerunt, erectâ quiſque ſiniſtrâ manu in ſignum confirmationis. In his verò C caſibus, ubi nulla idiographa ſigna appoſita ſunt, ſigni vicem valoremque obtinent ſigilla, ut Juriſperiti [b] docent.

XV. Neque illud inſuper habendum, quòd aliquando teſtes laudantur in chartis nonnullis, quibus tamen neque ſubſcripſerunt, nec Notarius pro ipſis. Ejus generis ſunt litteræ Radulfi Comitis Sueſſionenſis pro ſancto Eligio Noviomenſi, quibus donatio prædii à Stephano Epiſcopo conceſſi rata habetur, appoſitâ in fine hac clauſulâ: *Hujus rei teſtes ſunt.* nec tamen ulli teſtes producuntur. Nimirum quia cùm teſtes non raro poſt tempus confecti inſtrumenti ſubſcribebant, fiebat nonnumquam, ut ex incuria partium chartæ ſubſcriptionibus deſtitutæ remanerent.

XVI. Verùm illud præ ceteris obſervandum, in chartis fere omnibus, ſive ec- D cleſiarum, ſeu monaſteriorum, admiſſam fuiſſe clericorum & monachorum teſtificationem in propria cauſa. Ea res paſſim occurrit non modò in litteris donationum, pactorum, aliiſque; ſed etiam in Placitis, ubi ex ſeveritate legum ſententia pronuntiabatur. Et quia id non levis momenti eſt, ejus mentionem dumtaxat hoc loco faciendam duximus: tractationem verò in ſequentem librum differendam, ubi de Notitiis agemus.

XVII. Ceterum quòd in vetuſtioribus monumentis ſubſcribentes eamdem formulam paſſim repetunt, qualis eſt hæc, *Ego N. huic donationi à N. factæ* vel *teſtamento conſenſi & ſubſcripſi;* in cauſa eſt lex penultima D[c]. quâ ita ſtatuitur: *Singu-* E *los teſtes qui in teſtamento adhibentur, proprio chirographo annotare convenit, quis & cujus teſtamentum ſubſignaverit.* Obſervat verò Salmaſius [d], *ſubſignare* hoc loco idem eſſe ac ſubſcribere: *ſignare* idem atque obſignare. tametſi nonnumquam apud infimæ latinitatis auctores utrumque promiſcuè [e] uſurpatur pro ſubſcribere. Priori ſenſu apud Beſlium [f] ita legimus in litteris Willelmi Aquitaniæ Ducis: *ſigilli noſtri impreſſione ſignari.* in diplomatibus regiis paſſim, *aſſignari.* Poſteriori modo accipitur in diplomate Caroli Craſſi apud eumdem [g]: *propria manu ſignavimus, & impreſſione anuli noſtri præcepimus ſigillari.* Nec ſcio an eodem ſenſu alibi [h]: *Goſbertus ſignavit.* Item in charta Stephani Epiſcopi Arvernenſis pro eccleſia Brivatenſi: *S .... hoc eſt quod exaratum eſt* F *manu propria firmavit, & deſignavit.* ubi verbum *deſignavit* forſan pro ſigillatione apponitur: nomen Stephani primâ dumtaxat litterâ deſignatum eſt, vacuo ſpatio relicto ad alias pro tempore adſcribendas, ut initio autographi, (an veteris antigraphi ad autographum expreſſi) in monogrammatis modum.

Pleriſque vetuſtioribus actis qui ſubſcribunt, id *rogiti* ſeu *rogati* facere dicuntur. In charta ſancti Eligii pro Sollemniaco [i]; *Chanoaldus Epiſcopus rogatus ab Eligio hanc ceſſionis ſuæ chartulam ſubſcripſi*, &c. Hinc *charta rogata* in Gloſſario Cangiano. At

a *Beſly Comit. Pictav. pag.* 373.

b *Favre in Cod. de probat. defin.* 11.

c D. Qui teſtam. facere poſſunt.

d *Salmaſ. de modo uſur. pag.* 436. & 437.

e *ibid. pag.* 397. 438. & 441.

f *Beſly de Comitib. Pictav. pag.* 410.

g *ibid. pag.* 196.

h *ibid. pag.* 294. *V. Hieronymum Blancam de reb. Aragonenſ. pag.* 599.

i *Sæc.* 2. *Bened. pag.* 1092.

A At qui nomen suum aliena manu adscribi curabant, hanc præferebant formulam, signo crucis quandoque præfixo aut interposito : nempe, *Signum* ✠ *Ghisilæ nobilissima filia Pippini Regis, qui hanc donationem fieri rogavit*, &c. in Speciminibus nostris. &, *Signum* ✠ *Willelmi Ducis Aquitanorum, illius qui Tolosana matre natus est*, apud Beslium. [a]

a *Besly de Comitibus Pictav. pag.* 472.

XVIII. Venio ad Anglos : apud quos tam Reges, quàm Episcopi ac privati homines, usi sunt signo crucis ante Willelmum Conquæstorem. Hinc in Concilio Celichitensi anni DCCC XVI. cap. VI. *De omni re quacumque cum vexillo sanctæ crucis Christi roborata est, sic stare servarique præcipimus.* Exempla passim occurrunt in Mo-
B nastico, item apud Ingulfum & Spelmannum. At crucis signum non modò in subscriptionibus, sed & initio instrumentorum appositum fuisse, & quidem aureo liquore effictum, docet nos Matthæus Parisius [b] in vitis Abbatum sancti Albani. *Cumque inspicerentur Regum Anglicanorum, Offæ scilicet ac ceterorum, scripta, in quibus pro sigillis novo more dependentibus, veteri consuetudine cruces aureæ manu Regum depictæ, in principio positæ erant*, &c. Hanc demum signi crucis subscriptionem mutavit Willelmus Conquæstor, referente Ingulfo Abbate in historia Crulandensi. *Nam Chirographorum* (sic diplomata vocabant) *confectionem Anglicanam, quæ antea usque ad Edwardi tempora Fidelium præsentium subscriptionibus cum crucibus aureis, aliisque sacris signaculis firma fuerant,*
C *Normanni condemnantes, chirographa chartas vocabant : & chartarum firmitatem cum cerea impressione per uniuscujusque speciale sigillum, sub instillatione trium vel quatuor testium adstantium conficere constituebant.* Et tamen postea idem Willelmus signo crucis usus est ex Orderico Vitali [c], & ex Monastici Anglicani tomo I. [d] tum Henricus primus Rex Anglorum anno M C XIII. chartam pro Uticensibus monachis signo crucis signavit cum aliis, teste eodem Orderico [e]; ejusdemque diploma signis crucis munitum refertur in eodem tomo Monastici [f]. item Henricus II. in quodam diplomate, quod refertur in Monastici Anglicani tomo III. [g] *Has donationes & ordinationes confirmarunt, & cruce signarunt Henricus Rex & Mathildis Regina*, & quidem regio sigillo (ut puto) insu-
D per adhibito. Apud Matthæum Parisium [h] Robertus Abbas sancti Albani ad litteras de ejus subjectione erga Episcopum Lincolniensem sibi objectas respondit, *se quidem eas litteras nec scripsisse, nec scribi jussisse, nec crucem antepositam propria manu annotasse.* quod argumento est, crucis signum etiam tunc, id est sub finem sæculi XII. in subscriptionibus usitatum fuisse.

b *Matth. Paris. pag.* 52.
c *Orderic. lib.* 6. *pag.* 601. & 603.
d *Monast. Anglic. tom.* 1. *pag.* 230.
e *Orderic. lib.* 11. *pag.* 840. *c.*
f *Monastic. tom.* 1. *pag.* 161.
g *ibid. tom.* 3. *pag.* 7.
h *Matth. Paris. in Abbat. pag.* 49. *col.* 2.

XIX. Idem usus signi crucis apud Hispanos, Castellenses & Aragonenses, in subscriptionibus obtinuit, saltem à sæculo octavo, testibus Prudentio Sandovallio [i] & Hieronymo Blanca [k] : atque etiam apud Germanos, ut patet in primis ex Browero in Antiquitatum Fuldensium lib. I. cap. IV. ubi refertur charta sancti Bonifacii cum
E subscriptionibus signo crucis roboratis : qui Bonifacius hunc subscribendi morem ex Anglia in Germaniam videtur invexisse. De Italis præter superiora, plurima alia ejusmodi exempla occurrunt, maximè in Italiæ sacræ tomo VIII. [l] In Sicilia idem ritus obtinuit, apud Rocchum Pirrum [m] & alios.

i *Sandoval. de Regib. Castellæ p.* 118. 193. 194. 319. *&c.*
k *Blanca pag.* 606. *& seqq.*
l *Ital. sac. tom.* 8. *col.* 742. *& seqq.*
m *Sicil. sac. lib.* 3. *p.* 16. *& seqq.*

XX. Postremo etiam Græcis communis fuit ritus subscribendi addito signo crucis. Patet ex libello Monachorum relato in Actione V. Concilii CP. sub Mena Patriarcha [n], anno D XXXVI. celebrati, cui libello Constans Presbyter & Archimandrita monasterii sancti Dii subscribit, προστάξας τῇ ἰδίᾳ μοῦ χειρὶ τὸν τίμιον σταυρὸν, id est *apposita manu propria venerabili cruce* ; idemque præstat Diogenes Archimandrita mo-
F nasterii sancti Thalassii. Ad hæc Abbas Ammonathas sacram ab Imperatore obtinuit ad pensionem capitalem relevandam : tum pergens Alexandriam, curavit subscribi sacram per magistratus, sicuti legitur apud eruditissimum Cotelerium in Monumentorum Græcorum tomo primo [o]. sed an crucis signum, aliudve apposuerint magistratus, inde non liquet. At præclarum ejus ritûs exemplum est apud Nicetam de Ignatii Patriarchæ CP. vita. Ignatius quippe in Photiana pseudosynodo de sede dejectus, cùm suam dejectionem propria subscriptione confirmare nollet ; *Theodorus* [p] *quidam vi arrepta manu Ignatii & charta, crucem in illa, quasi pro eo, loco subscriptionis signavit : quam afferens tradidit Photio. Hic verò accepto illo crucis signo, ex se ipso deinde*

n *Labb. tom.* 5. *Conc. col.* 173. *ex edit. Biniana.*
o *Monum. Græc. tom.* 1. *pag.* 402.
p *Baron. ad ann.* 861.

ita subscripsit : Ignatius indignus Constantinopolitanus [Episcopus,] confiteor me ingressum A
esse sine calculis, non canonicè videlicet electum, & his annis non sanctè me gessisse, sed
tyrannicè. Denique in testamentis subscriptionis locum supplebat signum sanctæ crucis.
Id manifestum fit ex eo, quod Justinianus Imperator in Bithynia accidisse testatur [a]
de quadam testatrice, quæ cùm nondum absoluto testamento efflasset animam ; qui-
dam ex testibus prehensa jam defunctæ manu, & *tam in transversum, quàm rectâ lineâ*
effecerunt, ut defuncta venerandæ crucis signum adscripsisse videretur. Ex quo rectè infert
cum Cujacio [b] Franciscus Bernardinus Ferrarius [c], *adeo fuisse Christi signum sanctum, ut*
in instrumentis pro fide & subscriptione cederet. Unde Græci σταυροπάτας appellabant eos,
qui à subscriptione sua resiliebant. Nec omittendum id, quod in Codice Justinianeo B
sancitum est [d]. *Subscriptionem supponere heredem necesse est, significantem & quantitatem*
rerum, & quod nulla malignitate circa eas ab eo facta, vel facienda, res apud eum rema-
neat. vel si ignarus sit litterarum, vel scribere præpediatur ; speciali Tabulario ad hoc solum
adhibendo, ut pro eo litteras supponat, venerabili signo crucis antea heredis manu præposito.
Verùm id apud nostrates Gallos à sæculo XI. ad XIV. fere ex toto neglectum fuisse
superiùs ostensum est. Adi Meursii Glossarium & Theophanem. [e]

a *Justinian. authent.* 90.
b *Cujac. in Paratit. in lib.* 1. *cod. tit.* 8.
c *Ferrar. de epist. eccles. lib.* 3. *cap.* 3.
d *Cod. Justin. lib.* Scimus. *cap. de jure deliberandi.*
e *Theophan. pag.* 435. 436. & 439.

XXI. Hoc loco prætermittere non possum insigne factum quorumdam, qui ut
horrore ipso sanctior ac sollemnior esset rerum transactarum fides, atramentum
pretioso Christi sanguine dilutum in subscriptionem adhibuerunt. quod intelligen- C
dum puto maximè de signo crucis. Primum exemplum est Theodori Papæ, qui cum
Pyrrhi Patriarchæ Constantinopolitani Monotheletæ relapsum comperisset ; *plenitudine*
convocata Ecclesia, ad sepulcrum verticis Apostolorum accessit : & divino calice expostu-
lato, ex vivifico sanguine in atramentum stillavit, & ita propria manu depositionem Pyrrhi
excommunicati fecit, ut tradit Theophanes [f]. Alterum factum memorat Nicetas in vita
Ignatii, nempe Episcopos Photii damnationi subscripsisse, *non simplici atramento facto*
chirographo, sed (horrendum dictu !) ut ab his qui id norunt, inquit, *accepi, ipso Salva-*
toris sanguine calamum tingentes. Idem omnino præstitum est in concordia inita inter
Carolum Calvum & Bernardum Comitem, ut tradit Odo Aribertus in fragmento D
quod V. Cl. Stephanus Baluzius [g] vulgavit in Notis ad Agobardum. *Pace itaque cum*
sanguine eucharistico separatim per Regem & Comitem firmata & obsignata, Bernardus
Comes Tolosanus ex Barcinonensi Tolosam venit, &c. Nempe hoc ritu significari vole-
bant, eos sanguinis Christi reos futuros, qui pactum adeo sollemni & horrendo more
peractum violassent.

f *Theophan. an.* 20. *Heracl.*
g *Baluz. in Agob. pag.* 129.

XXII. Licebit-ne tam sancto argumento subjicere profani hominis modum sub-
scribendi, Mahummedis inquam, qui (si Monconisi * itinerario fides est) Monachis
Sinaïtis amplissimum privilegium indulsit, subsignavitque manu sua in atramentum
priùs immersa : quod autographum Selimus in thesaurum suum, relicto monachis E
ejus exemplo, abstulisse, eamque immunitatem confirmasse & amplificasse fertur.
Hujus rei monumentum hactenus visitur in porta monasterii, quod nunc sanctæ
Catharinæ titulo donatum, à monachis Græcis occupatur.

* *Voyage de Montconis à Lyon* 1665. *pag.* 228.

XXIII. Finis non erit, si exspatiari hac in parte, & materiæ amplitudini obsequi
velim. Ut paucis absolvam, qui litteras aut epistolas manu propria subscribebant Im-
peratores, id *divina manu* facere dicebantur, aut certè *alia manu.* quod etiam usurpa-
bant homines in quavis dignitate constituti, uti exempla declarant in Gestis de Silvano
traditore apud V. Cl. Stephanum Baluzium [h], in epistola sancti Augustini ad Armen-
tarium & Riparium, & alibi. Lege Sirmundi notas in Sidonium [i], Savaronem in F
Sidonium, & Juretum in Symmachum : hucque revoca, quæ superiùs de Romani
Pontificis *divinis apicibus* ex Stephano Tornacensi retulimus. quod non de subscriptio-
ne, sed de litteris Pontificiis intelligendum est.

h *Miscell. tom.* 2. *pag.* 96. 99.
i *Sirmund. in Sidon. lib.* 9. *epist.* 11.

A

CAPUT XXIII.

I. *Notæ chronologicæ examinantur.* II. *Romanorum annus quando incœptus.* III. *Pisanorum calculus peculiaris.* IV. *Franci sub prima stirpe an à Martio annum inchoaverint.* V. *Historici Francici an omnes à Nativitate Domini sub secunda.* VI. *Sub tertia à Paschate, etiam chartæ.*
B VII. *Calculus iste quando revocatus ad Januarium.* VIII. *Cur à Paschate olim deductum anni initium à Francis: inscriptiones cerei Paschalis.* IX. *Januarii Kalendæ etiam tunc pro anni initio habitæ.* X. *Germanorum, Leodiensium, & Trevirensium calculus.* XI. *Anglorum à Nativitate.* XII. *Græcorum annos computandi ratio.* XIII. *Francorum veterum cyclus: Dionysianus quando ab ipsis receptus.* XIV. *Hispanorum æra.* XV. *Incarnationis & Nativitatis anni pro iisdem habiti.* XVI. *Immo aliquando Passionis.* XVII. *Annorum summa quandoque*
C *compendiosè adscripta.*

I. JAm tandem devenimus ad extremam difficilis argumenti periodum, in qua de veterum chartarum notis chronologicis agendum est. Sed antequam ad singulares descendamus species, quædam universim de singulis notis præmittenda sunt, ut ad exempla planior sternatur via. Quam ob rem hoc in capite tractandum erit de anno & æra; in sequenti de Indictione aliisque notis. De anno duo inquirenda: alterum, quo mense inciperet annus apud Europæos: alterum, quo tempore annus Incarnationis apud diversos populos receptus in morem.

D II. Romani annum ante Numam decem omnino mensibus definiebant, atque à Martio ordiebantur. Unde Julius Quintilis, Augustus Sextilis, sequentes menses à suo quisque numerali ordine nomen desumebant. Duos menses addidit Numa, Januarium & Februarium: ac deinceps in Januario anni stetit initium. Unde Janum bifrontem fingebant, quòd annum præteritum & posterum respiceret. Illud tamen obstare videtur, quod habet Titus-Livius in libro XXXIX. *Extremo anni Magistratibus jam creatis, ad tertium Nonas Martias Cn. Manlius Vulso de Gallis, qui Asiam incolunt, triumphavit.* Sed hæc fortè ita dispungenda sunt, ut extremo anni creati sint Magistratus ante Kalendas Januarias: & postea Manlius III. Non. Mart. triumphaverit. Præclarus est
E apud Tacitum [a] locus, ubi Nero, *quamquam censuissent Patres, ut principium anni inciperet mense Decembri, quo ortus erat Nero; veterem religionem Kalendarum Januariarum inchoando anno retinuisse* memoratur. Hunc morem auspicandi anni à Januario, aut certe à Nativitate Domini, servavit Ecclesia Romana. Testis Gervasius Dorobernensis. *Annus solaris,* inquit, *secundum Romanam traditionem & Ecclesiæ Dei consuetudinem à Kalendis Januarii sumit initium: in diebus Natalis Domini, hoc est in fine Decembris, sortitur finem.* Paullo aliter Concilium Coloniense anni MCCCX. cap. XXIII. *Statuimus etiam, ut ex-nunc de cetero annus Domini observetur, & in Nativitate Christi innovetur à quolibet anno, prout sacrosancta Romana Ecclesia id observat, quæ est omnium Ec-*
F *clesiarum caput & magistra.* Romanum tamen vetus Rosweydi martyrologium incipit à Kal. Januarii, uti & metrica Bedæ ac Wandalberti: necnon prosaica Rabani & Notkeri: secus vetera nonnulla, putà Usuardi, Adonis & aliorum, qui à vigilia Nativitatis incipiunt, sicut & antiquiora Kalendaria.

III. In Italia etiam annos à Nativitate inchoari mos vetus est, teste Covarruvia [b], præterquam apud Pisanos [c], qui initium anni Incarnationis desumunt novem mensibus ante Nativitatem. qua ratione annus à Nativitate quinquagesimus est & ejusdem numeri ab Incarnatione usque ad diem XXV. Martii: & ab eo die, qui est quinquagesimus à Nativitate, erit quinquagesimus primus ab Incarnatione. adeoque calculus

a Tacit. lib. 9. num. x.

b Covarruv. tom. 2. Resol. var. lib. 1. cap. 12. num. 1.

c idem num. 2.

Pisanus novem mensibus alium antevertit. Secus Florentini tribus mensibus post Nativitatem incipiunt annos Incarnationis eodem modo, quo de Gallis postea dicendum. quod etiam de Mediolanensibus sæpius animadvertit Puricellus [a] in libro de basilica Ambrosiana. A

a *Puricell. pag.* 750. 751. *&c.*

IV. Apud veteres Gallos seu Francos quandonam fuerit anni initium, lis est inter auctores. Henschenius, eruditus Societatis Jesu Presbyter, in Exegesi [b] de genealogia Regum Dagobertinorum observat, Gregorium Turonensem & Fredegarium annos à Natali Domini inchoasse videri, aut saltem Romano more à Kalendis Januarii. Verùm Gallos tunc temporis, id est sæculo VI. & VII. à Martio annum incipere solitos ex Gregorio ipso, aliisque conficere mihi videor. B

b *Henschen. exegesis cap.* 1. *num.* 3.

Is quippe de sancto Vincentio Martyre loquens in libro I. de gloria Martyrum capite XC. ait, sollemnitatem ejus XII. *Kal. mensis undecimi celebrari.* ubi legendum *duodecimi*, id est Februarii. nam sollemnitas sancti Vincentii incidit in XXII. Januarii, seu XI. Kal. Februarii. quem proinde non ad novi anni initium, sed ad pænultimum anni superioris mensem pertinere Gregorius palam demonstrat. Eodem sensu in capite sequenti sanctæ Eulaliæ Emeritensis passionem *medio mense decimo*, hoc est Decembris decimo die, celebrari testatur. Ad hæc in libro II. capite XXIX. sancti Juliani Brivatensis festivitatem *quinto Kalendarum mensis septimi* esse celebrandam, nempe Septembris. nam hujus sancti festum Augusti die XXVIII. recolitur. Denique Julium mensem *quintum* vocat in libro IV. de miraculis sancti Martini capite IV. C Illud tamen huic calculo opponi potest, quòd Gregorius in ejusdem libri capite XXXV. mensem Maium appellat mensem quintum: cùm tertius (siquidem tum incœpisset annus à Martio) appellari debuisset. Scribit quippe vinum in cœnobio sancti Juliani apud Turonos, eo die quo sancti Martyris reliquiæ ibidem recondendæ erant, divinitus accrevisse in vase. *Erat autem*, inquit, III. *Kal. mensis quinti, cum produxit de vase sine flore vindemiam.* Quibus verbis intelligit mensem Maium, ut patet ex sequentibus: *In aliis vineis vix adhuc erumpunt gemmæ: in hoc verò vase vinum defluit à virtute: æquatur Maius Octobri, cùm nova porrigit pocula.* Itaque si D Maius Gregorio quintus est mensis, consequens est Januarium anni fuisse initialem. Verùm duplex distinguendus est annus: unus solaris à Januario incipiens; lunaris alter, à Martio. Unde etsi Gallis in usu erat annum incipere à Martio; non tamen desinebant anni initium à Januario repetere, habita ratione cursus solaris. Immo apud Romanos, quibus annum à Jano ducere mos erat ex dictis; Martius non rarò dicebatur mensis *primus*, September *septimus*, December *decimus*, ut apud sanctum Leonem in sermonibus, quos de jejunio primi, septimi ac decimi mensis scripsit: sive ita locutus sit ex usu veterum Romanorum, sive ex usu anni sacri apud Judæos, qui à mense Nisan, qui Martio nostro respondet, sumebat initium. E Quidquid illud est, Gallos à Martio regnantibus Meroveadis annum inchoasse disertis verbis attestatur Scriptor antiquus in libro de miraculis sancti Marcellini Episcopi Ebredunensis. Hunc librum absque auctoris nomine vulgarunt Socii Bollandiani in tomo secundo Aprilis: scribæ nomen nobis suggerit veterrimus codex noster n°. 666. in quo liber de vita & miraculis prædicti sancti Marcellini exstat ab annis fere octingentis manu descriptus à Deodato Presbytero. Auctor ille anonymus, quem sæculo VI. vixisse puto, rem à se visam commemorat de homine, qui nec cibum, nec manum ori admovere valebat. *A mense ergo Augusto*, ait, *usque ad mensem Martium, qui* APUD NOS PRIMUS *sine dubio vocitatur, esca superiùs memorata illi fuerat denegata.* Itaque ex hoc testimonio Martius tum *apud nos*, id est apud Gallos, (nam hunc Gallum fuisse non dubito) *primus* anni mensis censebatur. Unde F Concilium Aurelianense tertium celebratum legitur *die Nonarum mensis tertii*, id est Maii, qui item mensis tertius dicitur in libro II. de vita sancti Eligii capite I. & Concilium Lugdunense secundum in canone VI. litanias incidit *in prima hebdomada noni mensis*, id est Novembris. Sed illud in primis observandum, Concilium Turonense II. quod anno D LXII. habitum est, in canone XVII. ita statuere annua monachorum jejunia, ut enumerationem à Pascha incipiat, & in Quadragesima finiat:

A quem etiam ordinem servat canone sequenti in constituenda observatione psallendi.

V. Verùm non multum fortasse nostra refert in præsenti, quo tempore Franci sub Meroveadis annum inchoarint: cum neque in historiis, neque in diplomatibus adhibiti sint anni Incarnationis aut Nativitatis Domini, ut postea exponemus. Neque etiam multum interest id operosiùs inquirere de secunda stirpe: sub qua non ita usitatus erat computandi modus ab annis Christi Domini, præterquam in Annalibus, qui omnes à Principatu Caroli Martelli annos Christi præferunt, sed ita ut à Natali Domini annum passim incipiant, ut patet ex Eginhardo, aliisque ejus temporis
B Annalistis, qui Caroli Magni Imperatoris coronationem reponunt in Natali ineuntis anni DCCC I. Eodem modo annum obitus Benedicti Abbatis sui designant Anianenses in epistola, ubi aiunt eum obiisse III. *Id. Febr. anno ab Incarnatione Domini* DCCC XXI. *Ind.* XIV. *concurrente* I. *epacta* XIV. *anno* IX. *imperii Ludovici piissimi Imperatoris.* quæ omnia vulgari nostro calculo consonant, uti & ea quæ habet Rodradus initio libri Sacramentorum de sua ipsius ordinatione, quam dicit factam IV. *Nonas Martii, anno Incarnationis dominicæ* DCCC LIII. *Ind.* I. *epacta* VII. *concurrente* VII. *termino paschali* IIII. *Kal. Aprilis.* His accedit Odo Abbas Glannafoliensis, qui sancti Mauri translationem reponit [a] *anno Incarnationis octingentesimo quadragesimo quinto, Ind.* a *Sæc.* 4. *Bened. part.* 2. *pag.* 174.
C VIII. *feria quinta hebdomadis quintæ in Quadragesima,* IV. *Id. Martii.* qui noster calculus est pro eo anno. In chartis etiam, quæ per id tempus annis Incarnationis insigniebantur, idem calculus obtinebat, teste charta Ludovici Transmarini apud Beslium [b], *data Nonis Januarii, anno Incarnationis dominicæ* DCCCC XLII. *Ind.* XV. qui noster est calculus. Et apud Belgas, prout exemplo est charta [c] Arnulfi Flandriæ Comitis pro Blandiniensi monasterio, data III. *Non. Martii, anno dominicæ Incarnationis* DCCCC LXXXI. *Indict.* VIII. quæ notæ vulgari nostro calculo conveniunt, uti & aliæ litteræ Balduini Comitis, datæ ante Pascha [d] *Kal. April. anno dominicæ Incarnationis* M XLVI. *Indict.* XIIII. Apud Arvernos idem calculus obtinebat, teste charta Stephani b *Besly de Comit. Pict. pag.* 244. c *Guisnes fol.* 48. *verso.* d *ibid. pag.* 58.
D ejus loci Episcopi pro Brivatensi ecclesia, quæ charta sic definit in autographo. *Acta sunt autem hæc anno* DCCCC LXII. *Nativitatis dominicæ, Ind.* V. *mense Februario, sub imperio Clotharii clarissimi Regis Francigeni seu Aquitanigeni, tempore etiam incliti Marchionis Willelmi.* qui characteres cum nostris penitus consentiunt. Existimo tamen duplex etiam tunc temporis fuisse anni initium: unum vulgare, commune & ubique receptum, habita ratione anni solaris, quem observabant plerique historici veteres: aliud Gallicanum, ratione cursus lunaris, quem pauci sequebantur. Hujus calculi argumentum habeo ex historia translationis sancti Hucberti Episcopi Tungrensis, in qua Carolus Magnus decessisse dicitur [e] *anno Incarnationis octingentesimo tertio-decimo:* e *Sæc.* 4. *Bened. part.* 1. *pag.* 295.
E cùm constet eum decessisse more nostro anno D CCC XIV.

VI. Sed modus iste Gallicanus longe usitatior fuit sub tertia stirpe, maximè sæculo XIII. & XIV. quo tempore acta publica pleraque omnia ad modum istius calculi componebantur, desumendo anni initium à Paschate: ita ut Januarius, Februarius, adeoque sequentium mensium dies Pascha præcedentes, non ad excrescentis anni calculum (ut multi errore decepti existimant) sed ad superioris finem pertinerent. Hunc calculum secuti sunt Historici posteriorum temporum, ut patet conferenti Guillelmi Nangii annos M CC LXXXIV. & M CC LXXXV. Historiam Episcoporum Autisiodorensium à cap. LXV. ad LXXX. aliosque; non tamen omnes. Nam Bernardus Guido-
F nis, Episcopus Lutevensis, in actis sancti Fulcranni ejusdem Sedis Episcopi ab se sæculo XIV. scriptis asserit, ipsum ordinatum fuisse *anno gratiæ* DCCCC XLIX. *pridie Nonas Februarii*, quæ dies dominica erat novi anni litterâ G præditi; obiisse verò *anno gratiæ Christi* M VI. *Idib. Febr. quartâ feriâ.* quæ omnino calculo novo respondent. At priscus ille ritus viguit, ut jam dixi, in plerisque actis publicis ab initio tertiæ stirpis: quale est in primis illud in Spicilegii tomo XI. [f] quod sic clauditur. *Acta sunt hæc anno jam pene finito decimo post millesimo, indictione* IX. *epacta* XIV. *mense Februario, feria* II. *Luna* XX. *sub imperio Roberti*: quæ notæ conveniunt anno M XI. calculi nostri vulgaris. Hic autem calculus non statim ubivis receptus est. nam altare san- f *Spicil. tom.* 11. *pag.* 294.

cti Laurentii in Divionensi sancti Stephani ecclesia dedicatum à Gotefrido Episcopo A
dicitur *incipiente anno ab Incarnatione Domini* M C LVII. *Ind.* V. *feria* VI. *prid. Non. Januarii.* Sed alius calculus usitatior fuit in monumentis sæculi XIII. tametsi charta Caroli Siciliæ Regis pro Abbatia omnium Sanctorum apud Andegavos, data est secundum nostrum recentiorem ritum *anno Domini* M CC LXXIIII. *die* I. *Februarii, secundæ Indictionis.* At verò quia Paschæ *neque dies, neque mensis Paschalis fixus erat*, inquit Pinonius Senator Parisiensis [a], *ut nec hodie est propter mobilem ejus sedem; atque de his quæ circa id tempus anni gesta vel contracta erant, dubitari potuisset, quo anno gesta essent; in more positum erat in omnibus quæcumque actis, sive publicis, sive privatis à* XXI. *Martii ad* XXVI. *Aprilis celebratis, hanc clausulam apponere,* ANTE PASCHA *vel* POST B
PASCHA, *quam etiam epocham Belgæ habuerunt usque ad annum* M D LXVII. immo ad annum LXXV. quo Olivarius de Wræo [b] tradit novum calculum mandato Philippi secundi inductum fuisse.

a Pinon. in Notis ad Poëma de anno Romano.

b VVræus de sigill. Comit. Fland. pag. 139. gallicè.

VII. Præiverat exemplum Gallorum, qui ad vulgarem calculum revocati sunt edicto Caroli IX. quod Kalendis Januarii anni M D LXIII. sancitum, in Senatu Parisiensi nonnisi Kal. Januarii anni M D LXVII. receptum est in morem. At in majori Cancellaria (sicut Tolosæ & Molinis) statim ab edicto regio, in minori à Kal. Januarii anni M D LXVI. Ad hæc ergo tempora Franci annum ducebant à Paschate, præterquàm Aquitani, qui ab Annunciatione Dominica, id est à die XXV. Martii, C
ut ex Johannis Bucheti notis ad Epitaphium Caroli VIII. observavit clarissimus Ægidius Menagius ad Vitam Matthæi Menagii Canonici Theologi Andegavensis. Huc referri potest quod magister Johannes de Paguera, monachus Ordinis sancti Benedicti Barcinonensis, scribit in suo *Letario novo*, id est Necrologio seu Kalendario, *ad veritatem ætatis lunæ pronuntiandam qualibet die in Christi ecclesiis.* Is quippe in fine Kalendarii, quod desinit in sancto Silvestro, ita habet. *Sciendum quod in die Incarnationis Verbi, videlicet* XXV. *die mensis Martii, debet mutari in isto Letario novo, ita quod illa die debet accipi illa littera, quæ immediatè subsequenter ordinatur post illam litteram anni finientis, sub qua debet pronuntiari ætas Lunæ per totum annum.* Vivebat sæ- D
culo XIV. ineunte auctor ille, cujus Letarium exstat in Bibliotheca Colbertina. Apud Lemovicenses [c] *anno* M CCC I. *Data litterarum contractuum solebat mutari quolibet anno in festo Paschæ in diœcesi Lemovicensi: sed M. Petrus Fabri, Cancellarius & custos sigilli curiæ Lemovicensis, instituit, quod Data mutaretur quolibet anno in festo Annuntiationis beatæ Mariæ.* nempe ad instar Gallorum cisligeranorum. Ita ergo res in Gallia se habebant. tametsi quædam ecclesiæ particulares peculiarem habebant calculum, ut de Remensi lego in quibusdam litteris Guidonis Abbatis cœnobii sancti Basoli à Clemente Papa VII. nominati ad componendam litem inter Archiepiscopum Remensem & Abbatem sancti Nicasii super duobus Prioratibus. Guido enim ita litteras suas E
concludit. *Datum & actum in monasterio nostro sancti Basoli sub anno Domini secundum cursum ecclesiæ Remensis* M CCC XC. *tertia-decima die mensis Junii, Pontificatûs sanctissimi in Christo Patris ac domini nostri domini Clementis divina providentia Papæ VII. anno* XII. qui calculus ad annum præcedentem revocandus est, quo Clementis annus duodecimus incidebat in Junio. ac proinde hic computandi modus Pisano, de quo mox actum est, concordare videtur.

c Labbe Miscell. pag. 220.

VIII. Quam autem ob causam Galli non à Januario, sed vel à Martio, vel à Paschate annum olim incœperint, non consentiunt auctores. Ego verò id factum puto non tam ob calculum Astronomorum, qui à verno æquinoctio annum inci- F
piunt, quàm ob reverentiam festi Paschalis, quod primum ordine ac dignitate erat apud Judæos, quibus mensis Nisan primus anni censebatur, ut Martius apud Gallos propter Passionem ac Resurrectionem Domini: uno verbo propter Pascha. *Nam Galli*, testante Beda [d], *quacumque die* VIII. *Kal. Aprilis fuisset, quando Christi resurrectio fuisse tradebatur, Pascha semper celebrabant.* Unde Martius primus apud illos mensis. Post receptum Nicæni Concilii decretum, cùm Pascha mobile fuisset, mobile etiam anni exordium Galli habuerunt. Illud porro apud eos usu receptum, ut in cereo Paschali annus novus inscriberetur. *Cùm enim cereus rectè humanitatis Christi*

d Beda de temp. rat. cap. 45.

A *similitudinem gerat, annus illi ab Incarnatione ejusdem Domini Christi consequenter inscribitur*, inquit Rupertus [a] Abbas Tuitiensis. Id fieri solebat in tabella, in qua *Præcentor inscribit, quotus sit annus Dominicæ Incarnationis, quota Indictio, Concurrens & Epacta*, ut est apud Udalricum in Consuetudinum Cluniacensium libro I. capite XIV. Præterea apud Floriacenses *circulus Lunæ, terminus Paschæ, littera Dominicalis, dies Dominicus Paschæ, Luna ipsius diei, & aureus numerus, Pontificante N. Papa, & quot anni sunt Pontificatûs ejus, regnante illustrissimo Rege Francorum, & quot anni sunt regni ejus, & à Nativitate ejusdem*, ex Consuetudinum Floriacensium capite I. Alii annos Episcopi diœcesani, aliosque characterismos addebant. Lege eruditissimi Cangii Glossarium de cereo Paschali. B Sed quia apud Romanos annus novus à Natali Domini incipiebat; ideo hac die novi itidem anni designatio cereis imprimebatur jam inde ab annis mille. Ejus rei auctorem habere mihi videor Venerabilem Bedam in libro de temporum ratione capite XLV. *Sancta siquidem Romana & Apostolica Ecclesia hanc se fidem tenere & ipsis testatur indiculis, quæ suis in cereis annuatim scribere solet: ubi tempus Dominicæ Passionis in memoriam populis revocans, numerum annorum triginta semper & tribus annis minorem, quàm ab ejus Incarnatione Dionysius ponat, adnotat. Denique anno ab ejus Incarnatione juxta Dionysium septingentesimo primo* (in editis male *septuagesimo primo*) *Indictione quarta-decima, Fratres nostri qui tunc fuere Romæ, hoc modo* C *se in Natali Domini in cereis sanctæ Mariæ scriptum vidisse, & inde descripsisse referebant:* A PASSIONE DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI ANNI SUNT DC LXVIII. Tunc ergo in Romana Ecclesia annus novus cereis, si in Paschate, certè etiam in Natali Domini apponebatur: nec uni cereo, sed pluribus. Neque enim credibile est, cereum Paschalem, qui numquam ultra festum Ascensionis expositus est, ad Natale usque Christi reservatum fuisse: cùm alioqui non unum cereum Beda, sed plures dicat. Non negaverim tamen cerei Paschalis benedictionem * tunc apud Romanos usitatam: cùm duplex ejusmodi benedictio reperiatur apud Ennodium Ticinensem, nostramque exhibeat Sacramentale Gregorianum. Si quis tamen velit, indiculum seu tabel- D lam cerei Paschalis per totum annum ad cereos appensam fuisse; hac de re nolim contentiosus esse, dummodo anni initium apud Romanos à Natali Domini, aut à Kalendis Januarii stetisse concedatur.

[a] *Rupert. lib. 6. de Offic. cap. 29.*

* *V. Conc. IV. Tolet. can. 9.*

IX. Porrò etsi à Paschate anni Principium repetebant nostrates; Januarii tamen Kalendas initium novi anni censebant. Unde charta Drogonis de Vineæ-curte apud Cangium in Glossario, ubi de anno, data dicitur ab Incarnatione M C LXXXIII. *mense Januario, altera die anni ineuntis.* Historici verò nonnulli utrumque calculum non raro exprimebant, ut in Historia Episcoporum Autisiodorensium, ubi Audoïnus in cap. LXXVI. translatus dicitur ad sedem Magalonensem *anno quinquagesimo tertio* (nem- E pe post M CCC) *more curiæ Romanæ in Nativitate Domini; more autem Gallicano, anno quinquagesimo secundo.* quem duplicem modum idem auctor distinguit etiam in sequentibus capitulis ad LXXX. Atque inde evidens fit, annos Incarnationis apud Gallos, etsi à Paschate incœptos, non prævertisse annos Nativitatis receptos à Romanis, sed trimestri spatio posteriores fuisse (quod maximè notandum:) tametsi Incarnatio Nativitatem novem mensibus præcesserit. Quippe Galli, ut fit etiam modò, annos Incarnationis & Nativitatis promiscuè adhibebant, sicut postea dicturi sumus.

X. Romanorum calculum Germani passim sequebantur, annumque inchoabant à Nativitate Christi, ut eruditè probat Cangius in Glossario. Leodienses tamen ad an- F num M CCC XXXIII. Gallorum morem secuti sunt: Trevirenses Notarii & Scribæ ab Annunciatione, id est à XXV. Martii, annum inchoant ad hoc usque tempus, teste Browero. [b]

[b] *Annal. Trevir. lib. 18.*

XI. Ad hæc apud Anglos, etiam veteres, annus incipiebat à Nativitate, id est ab VIII. Kal. Januarii, ut Beda de ratione temporum auctor est cap. XIII. Et quidem in Historia sua [c], postquam Ecfridi cædem anno D LXXXV. die XIII. Kal. Juniarum retulit, Lotherii Regis obitum eodem anno, Februario superiore præcessisse dicit. quod argumento est, Januarium ac Februarium ad anni principium apud Anglos pertinuisse, non ad finem anni more Gallorum.

[c] *Beda lib. 4. hist. cap. 27.*

XII. Postremo Græci, eorumque exemplo passim Siciliæ & Calabriæ populi, annos computant ab orbe condito, servantque calculum LXX. Interpretum, ob idque annum à Christo nato primum comparant cum mundi anno ṾDIX. Anni initium Athenienses olim repetebant à Solstitio æstivo: Asiatici ab autumnali. Libri sancti Ephræmi à quodam monacho Græco, nomine Jona, scripti dicuntur ETEI ΦΛΑ, id est anno Domini quingentesimo trigesimo primo, jussu sancti Patris Niconis, ex Vossii editione. A

XIII. Nunc, quod secundo loco nobis propositum erat, inquirendum est, quo tempore usus computandi per annos Incarnationis aut Nativitatis invaluerit apud Europæos. Ante illum usum Gregorius Turonensis computum suum repetere solebat *à transitu sancti Martini*, ut majorem patrono sedis suæ honorem haberet. Franci verò annos Regum prætulerunt in actis publicis: at in designando Paschate, ante receptum Dionysii cyclum, laterculo Victorii usi sunt, ut Concilium IV. Aurelianense præscribit canone I. Quin etiam in rebus historicis nonnumquam obtinuit hic calculus, qui ab anno XXVIII. Christi Domini sumebat exordium. Unde veteres tabulæ Reomaënses Johannis Abbatis obitum consignant *anno Domini quingentesimo decimo, juxta quod in cyclo beati Victurii Episcopi numeratur.* qui annus respondet anno Dionysiano DXXXIX. Victorius iste Lemovix erat, idemque hortatu Hilari Archidiaconi cyclum Paschalem edidit anno CCCC LVII. pontificatu Leonis Papæ. Post eum Dionysius, cognomento Exiguus, alium cyclum ab Incarnatione condidit annorum D XXXII. ex duobus Lunæ & Solis cyclis conflatum: qui annus *magnus* Anonymo apud Bedam [a] sub nomine Studiosi cujusdam, aliisque appellatur. Hic calculus etsi ab anno Christi D XXXVII. à Dionysio compositus, non tamen statim, sed longo post tempore admissus est. Ex Historicis Venerabilis Beda hanc epocham primus observasse videtur in Historia sua. Eam ex Anglia in Galliam induxit sanctus Bonifacius, cujus operâ Liptinense ac Suessionense Concilia coacta sunt, eisque anni Incarnationis ab ipso præfixi, Liptinensi annus DCC XLIII. Suessionensi annus DCC XLIV. Inde ad Historicos Francos transiit mos iste: ut patet ex antiquis Francorum Annalibus eo tempore scriptis, qui res gestas annis Incarnationis distinguere solent. Ante hos omnes Victor Episcopus Tununensis in summa annorum, quam Chronico suo subjecit, annum desinentis Chronici *à Nativitate Domini nostri Jesu-Christi secundum carnem* numerat D LXVII. At in ipso Chronici contextu à Consulibus calculum suum petit: cùm Beda, & subsequentes Francorum Historici annos ab Incarnatione singulatim enumerent. Quandonam verò in instrumentis publicis adhibiti sint anni Christiani, in consequentibus explicandum erit. Calculum Dionysianum non penitus probarunt post Bedam Marianus Scotus & Sigebertus, rati, Dionysium annos XXIII. Christi annis detraxisse. Unde Marianus in Chronico annos computat ab annis Christi tum secundum Dionysium, tum secundum evangelicam veritatem. Utrumque etiam calculum adhibuit Urbanus II. in epistola ad Udalricum Abbatem sancti Michaëlis ad Mosam, ut in capite XXV. dicturi sumus. B C D E

a Bed. tom. I. pag. 256.

XIV. Hispani singularem calculum ab æra servaverunt: quæ annos Incarnationis antecedit annis octo & triginta. De ejus vocis origine consultus à Johanne Vasæo Andreas Resendius, id tantùm pro certo habere se dicit, quòd fallantur, sive qui ab *ære*, sive qui ab *hera*, seu qui à primis litteris horum verborum, *Annus erat Augusti Cæsaris*, eam derivant. Hac usus est Faustus Regiensis in priore de Spiritu-sancto libro, ubi *æram* ac supputationem pro synonymis habet. Fusiùs hæc apud Resendium in epistola ad Vasæum. Eamdem æræ computandæ rationem Rudericus Toletanus, aliique veteres Hispanici scriptores, uti & publica monumenta, retinuêre ad sæculum XII. Mutatio calculi Tarraconensis in annos Christi primum inducta est anno M C LXXX. ut lego in Indice mss. Rivipullensium, quem illustrissimus Petrus de Marca quondam Acherio nostro suppeditavit. *De festo sancti Johannis Baptistæ usque ad diem sancti Lucæ celebratum fuit Concilium apud Tarraconem B. Tarraconensi Archiepiscopo: cujus consilio annus Domini institutus est inscribi in omnibus chartis per totum Archiepiscopatum. Tunc verò currebat annus* M C LXXX. *Mutantur anni Francorum in festo sancti Johannis Baptistæ.* id est F

si recte

A (si rectè interpretor) mutatur ritus computandi per annos Regum Francorum, quem ritum apud Tarraconenses ad id usque tempus usitatum fuisse ex variis actis intelligo. Id vero diserte probat Franciscus Taraffa in libro de Regibus Hispanicis, ubi hæc leguntur: *Berengarius de Villa-murorum, Archiepiscopus Tarraconæ, per hoc tempus cum suffraganeis suis Concilium apud Tarraconem celebravit anno Christi millesimo centesimo octuagesimo : cujus Concilii Constitutione annus Dominicæ Incarnationis in chartis & instrumentis Notariorum scribi præceptus est, cum antea anni Francorum Regum scriberentur.* Postmodum ærâ Hispanicâ Hispani uti desiêre sub Johanne primo Castellæ & Legionis Rege anno Christi M CCC LXXXIV. testante Taraffa de Regibus Hispaniæ. In Aragonensi autem regno
B anno M CCC LIX. in Lusitanico anno M CCCC XV. id factum legitur. Ex antiquis Eulogius annos Incarnationis conjungit cum æra Hispanica, & cum consulatu seu annis Regum Arabum, uti advertere licet in ejus Memoriali [a], & sub finem epistolæ ad Willesindum Episcopum Pampilonensem Perfectus Presbyter occubuisse memoratur *anno Incarnationis* DCCC L. *æra* DCCC LXXXIX. Morales verò notat in priorem locum, Eulogio regnum dici *consulatum* ; *summos regni magistratus Consules* ; *honores etiam & dignitates* vocari *fasces* ex Latini sermonis licentia. De consulatu inferiùs iterum tractandum erit. Denique Concilium Arelatense anni DCCC XIII. more Hispanorum dicitur convocatum *æra* DCCC LI. qui computandi ritus fluxerat ex Gallia Narbonensi, quæ
C diu Vesigothis paruerat. Secundum hunc ritum Centullus, Comes Bigorritanus, æram cum anno componit in suo ipsius testamento, quod factum dicitur [b] *æra* M C XV. *anno ab Incarnationis Verbi* M LXXVII. &c.

a *Eulog. Memorial. lib. 2. cap. 1.*

b *Marca Hist. Bearn. lib. 4. c. 17. & Besly Comit. Pict.*

XV. His insuper nonnulla hoc loco monere juverit. Primum est, tam eos qui à Nativitate seu à Kalendis Januarii, quàm qui à Paschate annos numerabant, usos fuisse non rarò iisdem verbis, anni scilicet ab Incarnatione. *Uterque*, inquit Gervasius Dorobernensis, *annis Domini unum eumdemque titulum apponit, cùm dicit anno ab Incarnatione tanto vel tanto. His aliisque similibus ex causis in Ecclesia Dei orta est non modica dissensio.*

D XVI. Alterum est, annos Passionis cum annis Incarnationis nonnumquam fuisse confusos. Hæc observatio, quæ aliquanti est momenti, confirmatur ex charta Theobaldi Campaniæ Comitis de servis sancti Martini, hîc edita sub his chronicis notis : *Data* V. *Id. Januarii, Ind.* VI. *anno à Passione Domini millesimo* LXXXIII°. *regni autem Philippi* XXIII°. quæ coincidunt cum anno eodem Incarnationis. Hic locus mihi singularis videtur. Consimile tamen aliud exemplum habetur in tomo I. Galliæ [c] christianæ. Alterum observatu dignum est, multos sæculo XII. usos esse *anno gratiæ*, ut in charta Hugonis Castri-novi anno M C XXXII. [d] & passim apud Rogerium Hovedenum. Deinde quosdam usos vocabulo *trabeationis*, aliisque similibus, ut in tomo II. Capitularium
E Baluziano [e], & in appendice monumento C XLV. Alios item *circumcisionis* adhibuisse, ut in Italiæ sacræ tomo V. litteræ Ugonis Regiensis *anno circumcisionis* M D XXII. col. 1619. & aliæ col. 914.

c *Gall. chr. tom. 1. pag. 768.*

d *Spicil. tom. 4. pag. 263. Vide 265.*

e *Baluz. Capitul. tom. 2. col. 630. & 633.*

XVII. Tertium denique observatu dignum est, aliquando annos Christi in compendium fuisse redactos, maximè ubi annorum integra summa præcessisset. Sic in Historia Episcoporum Autisiodorensium Audoïnus ad eam sedem translatus dicitur *in principio anni millesimi trecentesimi quinquagesimi primi in Nativitate Domini* : & post duodecim versus, translatus ad sedem Magalonensem *anno quinquagesimo tertio more curiæ Romanæ in Nativitate Domini.* Plura ejus rei exempla in sequentibus capitulis oc-
F currunt. At non solùm post integram annorum summam expositam compendiosa hæc numerorum adhibita est ratio, sed etiam absolutè. Nam prima libri Guillelmi Parisiensis editio dicitur facta Parisiis apud Gaufridum de Marnef in vico Jacobeo sub intersignio pellicani *anno* M LV. id est M D LV. Et Erasmus epistolæ præmissæ ad editionem Cypriani apponit *annum* M XIX. quo compendio subindicat annum M D XIX. Sed præ his absolutius invenitur numerale compendium in ms. codice Mellicensi libros de Imitatione Christi complectente, qui codex dicitur finitus *die Kiliani 34.* hoc est M CCCC XXXIV. itemque alius *anno 21.* id est anno M CCCC XXI. Hæc numerandi ratio aliquando in chartis obtinuit. Id de Hispanicis patet ex Sandovallio [f], referente char-

f *Sandoval de Regib. Castilla pag. 193.*

tam Comitis Monnionis, datam *æra discurrente* LXII. id est DCCC LXII. regnante Adefonso Rege. Ex Gallicanis unum suppeditat exemplum Chartarium Celsinianense pro Obedientia de sancto Hilario, *imperante Domino nostro Jesu-Christo, anno ab Incarnatione ipsius* C XI. *&* *Ludovico Rege Francorum regnante anno* IIII. id est anno M C XI. Præter ea in litteris Senatus Tolosani apud Casam-novam [a] memoratur privilegium concessum incolis terræ Occitanæ anno Domini CCCC LXXXIII. ante Pascha, nempe anno M CCCC LXXXIII. Denique quoddam autographum Philippi I. Francorum Regis pro cœnobio Dionysiano datum legitur *anno Dominicæ Incarnationis* LX^mo^. numerico signo *millesimo* supra lineam secunda manu adjecto.

a *Francallen de Languedoc pag.* 308.

CAPUT XXIV.

I. *Aliæ notæ chronologicæ explicantur.* II. *Indictionis usus apud Romanos & Anglos, etiam apud Gallos sub prima stirpe.* III. *Indictio triplex.* IV. *Epacta, Luna, Concurrentes.* V. *In chartis ut receptæ: quid Epacta major & minor.*

I. ANte annos Incarnationis Latinis Romano Imperio subjectis in usu erant æra Diocletiani, Consulatus, & Indictio, quæ est revolutio quindecim annorum à Constantini Magni temporibus incipiens. Triplicem vulgo distinguunt, Constantinopolitanam seu Græcam Imperatorum Orientis, quæ à Kal. Septembris; Constantinianam, à Constantini Magni principatu vel Consulatu sic dictam, seu Cæsaream Germaniæ Imperatorum, quæ ab VIII. Kal. Octobris; & Pontificiam, Romanorum scilicet Pontificum, quæ à Kalendis Januarii principium ducit.

II. Indictionis usus apud Romanos ab initio, id est à tempore Constantini; apud Anglos à missione Augustini per Gregorium Magnum; à Caroli Magni imperio invaluit apud Francos. Hi quippe ut ab Imperii legibus se se immunes profiterentur; neque Consulum, neque Indictionis rationem habuerunt; sed tantùm Regum suorum, à quorum principatu seriem temporum numerabant. Regnantibus apud Italos Pippino & Carolo, cum annis eorum Indictionis usus [b] servatus est. Jam verò post adeptum Occidentis imperium Carolus Magnus Indictionis usum etiam more imperatorio usurpavit, ejusdemque exemplo Franci omnes. Quamquam ante id tempus invenimus quædam acta Galliæ Conciliorum Indictionis notis prædita: in quibus Aurelianense tertium in codice Lugdunensi *Indictione secunda*; Aurelianense IV. *Indictione quarta* in codice Pithoeano; Aurelianense item V. *Indictione tertia-decima*; Arelatense sub Sapaudo *Indictione tertia*; Lugdunense secundum & Matisconense primum *Indictione decima-quinta* celebrata dicuntur. Ast in hæc loca, ubi de Indictione mentio est, interpolationem irrepsisse vir doctus [c] causatur, ratus Francos ante Caroli Magni imperium Indictione usos non fuisse, non Historicos aut Chronographos, præter unum Marium Aventicensem, qui quoniam consulares Fastos Prosperi continuabat; & res non Francorum modò, sed etiam Romanorum aliarumque gentium in suo Chronico complectebatur, singulis annis Consules præfixit. Et quidem cum viro clarissimo consentio, Indictionis usum in diplomatibus Francicis ante initium sæculi IX. fere nullum, in rebus historicis rarum admodum fuisse: at locum habuisse nonnumquam in actis Conciliorum, aliisque monumentis persuasum habeo. Nam præter superiora Concilia, quorum interpolatio nulla idonea ratione probari potest, cùm causa interpolandi nulla subesse queat; in vetustissimo codice Bellovacensi, qui sancti Augustini expositionem in epistolam Johannis complectitur, librarius tempus scripti codicis expressit his verbis: *Explecitum opus favente Domino apud cœnobium Lussovium anno duodecimo Regis Chlothacharii*, INDICTIONE TERTIA-DECIMA. Si ergo scriba iste Luxoviensis usus est Indictione; non dubium quin id fecerit ex imitatione aliorum Galliæ scriptorum, qui hunc calculum quandoque adhibebant, quemadmodum Præsules in Conciliis memoratis: in quibus Indictionis potiùs numerus, sicubi cum recto calculo non convenit, quàm usus corrigendus est. Certe in veterrimo nostro codice Germa-

b *Puricell. pag.* 15. 21. *&c.*

c *Carolus Coint tom.* 2. *Annal an.* 575. *num.* 5.

A nenſi, qui codex ſub finem ſæculi ſexti majuſculis litteris exaratus eſt, probante non modo characteris forma, ſed & Romanorum Pontificum catalogo ei præmiſſo, qui in Vigilio Papa deſinit, Concilii Pariſiacenſis de Caſtro-Duni Epiſcopatu *Conſtitutio data* legitur *die tertio iduum Septembrium, anno* XLI. *regnum domnorum noſtrorum*, ſcilicet Chilperici, Sigeberti & Guntchramni, *Indictione tertia, Pariſius*; quæ notæ chronicæ minutioribus characteribus Francogallicis ſcriptæ ſunt ante ſubſcriptiones, in quarum fine legitur eodem charactere, *ſubſcripta Conſtitutio in baſilica domni Petri, Indictione ſupra ſcripta, Pariſius.* at Concilii Aurelianenſis V. prima ſubſcriptio facta legitur majuſculis litteris, *Indic. tertia-decima.* niſi quod pro *Indic.* mendoſe habetur *indie.* Anti-
B quius eſt Cæſariæ epitaphium apud Baronium [a], quæ quadragies & ſexies P. C. Baſilii junioris Arelate obiiſſe perhibetur, & quidem *anno duodecimo regni domini Childeberti Regis*, INDICTIONE QUINTA. Hîc in memoriam venit Breviculus Collationum cum Donatiſtis apud Auguſtinum [b], ubi Catholicis proferentibus Cirtenſe Concilium, in quo Conſulum mentio erat, atque rejicientibus Donatiſtis, dicentibuſque *nec Conſulem, nec diem talia ſolere habere decreta*: Catholici reſponderunt, *illorum eſſe iſtum forſitan morem, qui Concilia ſua nollent in aliqua falſitate convinci: Catholicorum autem Concilia Conſules & dies ſemper habuiſſe.*

III. Quali verò Indictione uſi ſint quique Latini orbis populi, jam inquirendum
C eſt. Græcam ſeu Conſtantinopolitanam adſcribunt epiſtolæ Gregorii Magni, Johannis VIII. & Gregorii VII. Unde Gregorius VII. in Bullario [c]: *Datum Laurenti* III. *Non. Septemb.* INDICTIONE INCIPIENTE XV. At ſubſequentium Pontificum diplomata paſſim eam præferunt, quæ à Kal. Januarii incipit, aut à Natali Domini pro novi anni exordio; ob idque pontificia dicta eſt, nonnullis Chriſtiana. Conſtantinianam ſecuti ſunt Angli, teſte Beda in lib. de ratione temporum cap. XLVIII. immo etiam Galli non raro, maximè à ſæculo XI. ut patet ex Hariulfi Chronico Centulenſi [d]. Pontificiam tamen ſubinde Galli frequentarunt, maximè ævo Carolino. In ſumma, Indictionum genera variè pro ſcriptorum aut Notariorum arbitrio tam in Gallia, quàm Romæ &
D alibi variarunt. Si mendæ expers eſt Ludovici Pii diploma [e] pro cœnobio ſanctæ Chriſtinæ in Italia, quædam ejus diplomata Indictionem incipiebant à Kal. Septembris. Datum eſt enim IV. *Kal. Octob. anno* IX. *imperii Ludovici, Indictione prima.* Nam eo anno, ſcilicet Chriſti DCCC XXII. currebat Indictio XV. & prima incipiebat à proximis Kalendis Septembris Græcorum more, atque ejus temporis Romanorum Pontificum. Pleraque alia inchoant Indictionem à Januario. Id probat in primis ejuſdem Ludovici Pii diploma pro cœnobio Montis-olivi [f], *datum* VI. *Idus Decemb. anno ſecundo imperii domini Ludovici piiſſimi Aug. Indictione octava*, id eſt anno DCCC XV. quo currebat ea Indictio. Idem confirmant litteræ [g] Caroli Calvi pro Attone, conceſſæ *Id. Novemb.*
E *Ind.* VI. *anno* IV. regni ejus, id eſt anno DCCC XLIII. qui Indictione VI. præditus erat. His adde ejuſdem Appendicis diplomata LVII. LXVII. LXXI. & alia. Apud Germanos verò jam dudum obtinuit Indictio ab VIII. Kal. Octobris, obtinetque etiam nunc, ob id *Cæſarea* dicta, aliis *Conſtantiniana.* De Indictione lege Chiffletium in Probationibus ad Hiſtoriam Trenorchienſem [h] & Cangii Gloſſarium. Inſignis porro locus eſt de veteris Romanæ Indictionis exitu apud Sirmundum in Notis ad Ennodium [i]: ubi vir præſtantiſſimus monumentum refert Romæ in æde ſuburbana ſancti Pancratii ab ſe viſum, quod propter adſcriptam exeuntis Indictionis notam memorabile exiſtimavit. In eo quippe Maximus parvulus depoſitus memoratur, *ſub diem* III. *Id. Auguſtarum, Sym-*
F *macho & Boëtio* V̄V̄. C̄C̄. *Conſulibus* IN FINE IND. XV. Ex quo inferas, Romanos Indictionem mutaſſe ineunte Septembri, ſub conſulatu Symmachi & Boëtii, quos Magni illius Boëtii filios fuiſſe eruditus vir probat; & conſulatum geſſiſſe anno D XXII. Eadem Indictionis norma anno M LIII. (quo anno ſanctæ crucis Exaltationis feſtum receptum eſt) ſervatur in charta hac de re edita apud Puricellum [k], data *quinto die Septembris, ingrediente Indictione* VII.

IV. Præter Indictionem, mediæ & infimæ ætatis homines varios characteres chronologicos ſuperinduxêre, nempe ab Epacta, Luna, Concurrente, termino Paſchali, aliiſque ſimilibus. Id accidiſſe puto duabus ex cauſis. Prima, ne facili negotio notæ

a *Baron. tom.* 5. *ad ann.* 587. *num.* 11.

b *Brevic. collat. cum Don.* III. *cap.* 15. & 17.

c *Bull. tom.* 1. *pag.* 50.

d *Spicil. tom.* 5. *lib.* 3. *cap.* 1.

e *Append. Capitul. tom.* 2. *col.* 1423.

f *ibid. col.* 1409.

g *ibid. col.* 1441.

h *Tournu pag.* 252. & 253.

i *Sirmund. in Ennod. lib.* 8. *epiſt.* 9.

k *Puricell. pag.* 430.

chronologicæ falſis diplomatibus ab imperitis ſupponerentur. Secunda, ut Notarii peritiam ſuam oſtentarent in arte computi, quæ ars magnopere tum venditabatur, & à clericis ordinandis exigebatur. Rodradus Preſbyter Ambianenſis his notis inter primos uſus eſt medio ſæculo IX. quo libro Sacramentorum manu ſua deſcripto hanc inſcriptionem appoſuit : *Ego Rodradus, miſericordiâ Dei indigens, victus Hilmeradi Antiſtitis juſſionibus, vinctuſque epiſcopalis auctoritatis excommunicationibus*, IIII. *Non. Mart. Sacerdotalis miniſterii trepidus ſuſcepi officium anno Incarnationis Dominicæ* DCCC LIII. *Indictione* I. *Epacta* VII. *Concurrente* VII. *termino Paſchali* IIII. *Kal. Aprilis.* Sed ante eum Concilium Sueſſionenſe anno DCC XLIV. celebratum dicitur *ſub die* VI. *Nonas Martii, Luna* XIV. A B

V. In chartis privatis, rariùs in diplomatibus, uſus iſte invaluit aliquando ſub ſtirpe Carolina, probante charta [a] Berengarii Epiſcopi Virdunenſis, data *anno Incarnationis Dominicæ* DCCCC LII. *Ind.* IX. *Concurrente* IV. *Epacta* XXII. Sed longè frequentior fuit ſub tertia ſtirpe. Lunæ quippe nota Rotberto Rege adhibetur apud Labbeum in Miſcellaneis [b]; ſub Henrico anno M LVI. Epacta & Concurrens apud Chiffletium in Hiſtoria Trenorchienſi [c]; ibidemque ſub Philippo anno M LXXXVII. Luna ſola; præterea Epacta ſine Concurrente apud eumdem [d]. denique Epacta, Luna, & Concurrens anno M C XI. [e] in charta Odonis Comitis Corbolienſis apud Dubletum [f]. Res eo tempore tritiſſima. Notandum eſt decretum Umberti Epiſcopi Gratianopolitani hîc editum, datum *anno ab Incarnatione Domini milleſimo duodecimo, feria* V. *Luna* XXV. *Indict.* X. *Epacta majore* III. *minore* XXV. *Concurrente* III. *cyclo decemnovennali* VI. Hîc duplices illos characteres, Rodradi ſcilicet atque Humberti, explicare juvat. Primo Rodradus Preſbyter ordinatus eſt IIII. *Non. Mart. anno* DCCC LIII. *Indict.* I. Atqui per annum DCCC LIII. currebat Indictio I. Paſcha verò incidebat eo anno in decimum Aprilis. ac proinde Rodradus anni principium ducit non à Paſchate, neque ab Annunciatione (nam IV. Nonas Martii ordinatus eſt) ſed à Januario. Certè idem annus DCCC LIII. præditus erat Epacta VII. Concurrente VII. Concurrentes ſunt Epactæ Solis, ſeu *ſupercreſcentia unius diei vel plurium ſupra* LII. *ſeptimanas* ex Johanne de Janua. Dicitur *vel plurium, quia in anno biſſextili ſupercreſcunt duo dies, in reliquis unus tantùm.* Concurrentes numquam excedunt ſeptenarium, ut habet Dionyſius Exiguus. Ad inveniendam Lunam vel feriam in Kalendis menſium ſingulorum concurrebant cum Regularibus. Regulares autem aliæ ſunt Solis, aliæ Lunæ. Compotiſtas adi, ſi tanti eſt. nam Regularium doctrina modò ſuperflua eſt : cùm via ad inveniendum ferias longè expeditior ſit per litteras Dominicales; ad inveniendum Lunam per Epactas. Redeo ad Rodradi inſcriptionem, in qua *terminus Paſchalis* cenſendus eſt dies, quo incidit Luna XIV. Paſchalis ejus anni. Anno autem DCCC LIII. Paſcha incidebat die ſecunda Aprilis, Luna XVIII. ac proinde Luna XIV. ſeu terminus Paſchalis IIII. Kal. ejuſdem menſis, id eſt Martii die XXIX. Supereſt explicanda *Epacta major* atque *minor*, & *cyclus decemnovennalis* in charta Umberti, data anno M XII. Eo anno re vera currebat Indictio X. Epacta XXV. At Concurrentes *duo*, non *tres*; cyclus decemnovennalis ſeu lunaris *tertius*, non *ſextus*. At quid *Epacta minor*? fortaſſe Epacta Solis, quæ minor dici poteſt, propterea quòd ſeptenario dumtaxat numero conſtet : lunaris autem undecenario. Solaris enim Epacta non alia eſt à Concurrentibus, ut ſcribit Beda in libello de argumentis Lunæ. At ſi in ſuperioribus Umberti litteris Epacta minor eſt Epacta Solis, cur poſt Concurrentem exprimitur? nam alterum exprimere ſatis erat. Alia charta Erleberti Catalaunenſis Epiſcopi pro ſancto Remigio apud Remos data eſt *anno Dominicæ Incarnationis* M C XXX. *regni autem Lodovici Regis Francorum* XXIII. *Epiſcopatus verò domni Erleberti anno* III. *Epacta* IX. *Concurrente ſecundo poſt ſeptimum cum biſſexto.* Nimirum quia in anno biſſextili duo erant Concurrentes, uti modò duæ litteræ Dominicales. C D E F

a *Labbe tom.* I. *Bibliothec. novæ pag.* 133.
b *Labbe p.* 553.
c *Tournu p.* 312
d *ibid. pag.* 331.
e *ibid. pag.* 334.
f *Doublet pag.* 845.

CAPUT XXV.

I. *Chartarum Pontificiarum notæ chronologicæ à Consulibus, Indictione, & annis Imperatorum.* II. *Duplicis generis Pontificia instrumenta, & quæ in eis observanda.* III. *Nota P. C. id est post Consulatum, quandonam adhibita.* IV. *Papebrochii sententia de annis Incarnationis in litteris Pontificiis.* V. *Refellitur.* VI. *Eugenii IV. decretum hac de re explicatur.* VII. *Quis primus è Romanis Pontificibus annos Christi adhibuit, quave occasione. Urbani II. clausula singularis.* VIII. *An à Januario annorum Christi initium numeraverint antiqui Pontifices: ubi de triplicis generis Pontificiis rescriptis.* IX. *Data Pisana in quibusdam litteris Pontificum.* X. *Episcopalium litterarum in Italia chronici characteres.* XI. *item Gallicanorum.* XII. *Unde accepti.*

I. HIs universim præmissis de notis chronologicis, nunc ad ipsas species veniendum est, tractandumque primo de litteris ecclesiasticis, tum de regiis, postremo de privatis.

In ecclesiasticis primum locum damus diplomatibus Pontificiis, quibus varii chronologici characteres pro temporum ratione appositi sunt. Primùm enim à Consulibus & Indictione, tum ab annis Imperatorum, ut Gregorius Magnus [a], Gregorius II. & III. Zacharias & alii; postea ab annis ipsorum Pontificum cum annis Imperatorum: ac demum ab annis Incarnationis, Indictionis & Pontificatûs cujusque desumti sunt. Tres priores modi ad sæculum nonum obtinuerunt, quo tempore paullatim omissis * Imperatorum annis suos substituerunt Pontifices (maximè à Gregorio VII. postquam ob investituras Imperatorum nomen illis odiosum esse cœpit) eumque morem deinceps cum Indictione retinuerunt. Sanè Benedictus III. in privilegio Corbeiensi hîc excuso, & Nicolaus I. in suo itidem in æs inciso, notant Imperatoris annos cum Indictione: at Johannes VIII. in Floriacensi, non Imperatoris, sed Pontificatûs sui annos cum Indictione apponit, itidemque Marinus in Sollemniacensi apud Sirmundum [b], & Johannes XII. in archivo cœnobii sancti Michaëlis ad Mosam. Nihilo minùs Formosi bulla in Spicilegii tomo XII. [c] edita notat annum primum consulatûs Widonis Imperatoris: & Johannes XIII. in litteris ad Adalberonem Remensem Archiepiscopum, hîc in ære incisis, Ottonis Imperatoris annos suis præmissis adducit in hunc modum: *Scripta per manus Stephani Scriniarii S. R. E. in mense Aprili, Indictione* XV. *Bene valete. Data per manus Andreæ Episcopi* IX. *Kal. Maii, anno Pontificatûs domni nostri Johannis sanctissimi & tertii-decimi Papæ* VIII. *imperii autem domni Ottonis majoris Augusti* XI. *junioris verò* V. *in mense* VI. *& Indict.* XV.

a *Greg. M. lib. 9. epist. 71.*

* *Vide Ital. sac. tom. 3. col. 84. tom. 6. col. 488. tom. 7. col. 73. 84. & 103.*

b *Conc. Gall. tom. 3. pag. 521.*

c *Spicil. tom. 12. pag. 152. Vide Ital. sac. tom. 2. col. 14. tom. 3. col. 710. tom. 4. col. 135. 895. & 1429. tom. 5. col. 45. tom. 6. col. 529.*

II. His in litteris observa primo duplicis esse generis Pontificia apud veteres instrumenta, bullis plumbeis insignita: una, quorum inscriptio clauditur verbis, *in perpetuum*: alia, quæ hanc formulam præferunt, *Salutem & apostolicam benedictionem.* Paulus I. *in perpetuum* habet [d] in diplomate pro cœnobio sanctorum Stephani & Silvestri: *Salutem & apostolicam benedictionem* eruditus Garnerius ad Gregorium VII. refert [e]. Secundo, in prioribus illis duplices esse chronologicas notas, quarum una seu prior *scripti*, alia *dati* diplomatis tempus designat, interposito inter illas *Bene valete*: sed ita ut chronologica nota prima solum mensis nomen absque die, atque Indictionem: secunda diem mensis, annos Pontificis & Imperatoris cum iterata Indictione assignet. At in posterioribus, quæ *apostolicam benedictionem* præmittunt, solum * *datum* sæpius reperitur cum die mensis & anno Pontificis, præfixo loci nomine, ubi datum est diploma: qui locus in prioribus illis sæpe omittitur. Hæc observare licet ante annos quingentos in diplomatibus Pontificiis, ex quibus quædam Specimina hîc

d *Labbe Conc. tom. 6. col. 1689.*

e *Garnerius in Diurno pag. 152.*

* *Vide tamen unum in Historia Trenorchiensi pag. 387. ubi Scriptum & Datum reperitur.*

damus. *Scriptum* & *Datum* præposterè posita sunt in bulla Gregorii V. apud Puricel- A
lum [a]. Tertio advertendum est in bullis, quæ *Scriptum* & *Datum* habent; *Datum* non
raro alia manu, aut certè alio charactere exaratum esse, & quidem nonnumquam ali-
quot diebus post contextum, ut probat atramenti diversitas. Nimirum *scriptum* deno-
tat tempus scripti à Notario instrumenti: *Datum* exprimit tempus, quo diploma im-
petranti traditum est à Bibliothecario seu Cancellario, cujus Notarius scriptum con-
fecerat. Quarto in prædictis Johannis XIII. litteris observa, Pontificem annos Pon-
tificatûs sui præmittere annis Imperatoris. quod etiam præstat Gregorius V. in diplo-
mate pro Gerberto Archiepiscopo Ravennate [b], idemque in alio pro basilica Ambrosia-
na apud Puricellum [c], aliique nonnulli Pontifices ad Leonem IX. Sic Benedictus VIII. B
apud Baronium: *Datum per manus ... Pontificatus domini nostri Benedicti summi Ponti-
ficis & universalis Papæ in sacratissima sede beati Petri Apostoli anno* IIII. *imperii domni
Heinrici Imperatoris Augusti anno* III. Denique in illis Johannis XIII. litteris hæc verba
in mense sexto, intelligenda sunt de anno quinto Ottonis junioris, cujus annus quintus
jam tum ad mensem sextum pervenerat.

III. Præter annos Imperatorum veteres Pontifices nonnumquam exprimunt annos
P.C. id est post consulatum Imperatorum: cujus rei multa exempla exstant. Mos hic
ab Imperatoribus usurpari cœpit ab anno D LXVII. cùm ante id tempus ab anno D XLII.
post consulatum Basilii computarentur anni. Post annos viginti quinque, id est anno C
D LXVII. Justinianus Consulatum Imperatori jugem & indesinentem esse voluit. In
posterum nemo, nisi Imperator, Consul ordinarius fuit: & sequentes Principes, ex-
cepto uno Mauricio, Consulatum tantùm & semel in vita inire cœperunt, ab eoque
Consulatu annos imperii sui numerabant, ut Panvinius [d] observat. Inde factum est,
ut deinceps cujuslibet Imperatoris annus primus notaretur ejus Consulatu; reliqui verò
post consulatum ejus primus, secundus, & sic de ceteris vel imperii, vel consulatus
anni dicerentur, nullo inter imperium & consulatum discrimine. Unde Carolus
Magnus legibus novis ad edicta Langobardorum hanc epocham apposuit [e]: *Anno ab In-
carnatione Domini nostri Jesu-Christi* DCCC I. *Indict.* IX. *anno regni nostri in Francia* XXXIII. D
in Italia XXVIII. *consulatûs autem nostri primo.* Ita nonnumquam utrosque imperii &
consulatûs annos, & quidem pari numero, adhibuerunt Imperatores; eorumque
exemplo Pontifices Romani: quos inter Gregorius II. acta Romanæ Synodi inscribit,
*imperante domino nostro piissimo Augusto Leone, à Deo coronato magno Imperatore, anno
sexto P. C. ejus anno* VI. qui calculus itidem repetitur in fine actorum, prout legitur
non modo apud Baronium, Onuphrium, & Frontonem Ducæum, sed etiam in mss.
nostro exemplari, quod regnantis Caroli Magni anno XXVII. exaratum est, itemque
in alio ejusdem ætatis codice, in cujus inscriptione nonnemo secunda manu adjecit,
decimo, post hæc verba, *P. C. ejus anno* VI. E

Paullo aliter hunc à consulatu calculum usurpat Paulus Papa in duobus diploma-
tibus, quæ in Conciliis edita sunt. Primum est [f] de immunitate monasterii sancti
Hilarii Galiatensis, *datum Nonis Februariis, imperante domno piissimo Augusto Constanti-
no, à Deo coronato magno Imperatore anno* XL. *& P. C. ejus anno* XX. *sed & Leone Im-
peratore ejus filio anno* VII. *Ind.* XII. Alterum est [g] de monasterio sanctorum Stephani
& Silvestri, *datum* IV. *Nonas Junii, imperante domino Constantino Augusto, à Deo coro-
nato magno Imperatore, anno* XLI. *ex quo cum patre regnare cœpit: & P. C. ejus anno* XXI.
Indict. XIV. quibus in locis longè dispar est numerus annorum imperii & consulatus.
Sed hac in re observare convenit, consulatûs annos non concurrere cum annis impe- F
rii primis, quos cum patre suo exigebat novus Imperator, sed cum illis, quibus solus
regnare incipiebat. Unde in designandis annis junioris Imperatoris simul cum patre
regnantis, nulla fiebat mentio consulatûs: quem quisque tunc adire censebatur, cum
imperium mortuo patre solus capessebat: ita tamen (quod observandum) ut consula-
tum à Kalendis Januarii insequentis post initum principatum plerique inirent. Inde
ergo numerabantur anni consulatûs, atque etiam passim imperii, omissa prioris re-
giminis recensione, quam pauci retinebant. Porro Benedictus tertius & Nicolaus I.
hoc calculo usi sunt in speciminibus nostris pro cœnobio Corbeiensi; tum Johan-

a *Puricell. pag.* 317.
b *Ital. sac. tom.* 2. *col.* 351.
c *Puricell. pag.* 317.
d *Panvin. in Comment. ad lib.* 3. *Fastor. ad ann.* 567. *V. Cangii Gloss. voce* Consul, *& Dissert. de numis. num.* 15.
e *Capitul. Baluz. tom.* 1. *col.* 145.
f *Conc. Labbe tom.* 6. *col.* 1689.
g *ibid. col.* 1694.

A nes VIII. in diplomate [a] pro Herienſibus monachis, quod *datum eſt imperante domino Aug. Carolo, P. C. ejus anno* I. uti & in alio pro ſancti-Medardenſibus : itemque Formoſus [b] in bulla pro Viennenſi ſancti Theuderii monaſterio, data *imperante domno piiſſimo PP.* * *Auguſto Widone à Deo coronato magno Imperatore anno* I. *& poſt conſulatum ejus anno* I. *Indictione* x. Ad eumdem modum emendandum eſt diploma Johannis VIII. pro Vedaſtinis monachis, relatum à Papyrio Maſſono [c], quod datum legitur *anno* I. *imperii Caroli ſereniſſimi Imperatoris Auguſti*, (cognomento Calvi) *& per conſulatum ejus anno* I. ubi legendum eſt, *poſt conſulatum*. Emendandum etiam ejuſdem Johannis VIII. privilegium pro eccleſia Papienſi [d] in hunc modum : *impe*
B *rante domno Carolo à Deo coronato magno Imperatore anno* II. *poſt conſulatum ejus anno* II. *Indict.* XII. quem ad modum rectè legitur in bulla Marini pro eccleſia Laudenſi [e], *imperante domino noſtro piiſſimo perpetuo Auguſto Carolo à Deo coronato magno Imperatore anno* III. *& poſt conſulatum ejus anno* III. *Indict.* I. Præterea in ejuſdem Johannis VIII. diplomate apud Chiffletium [f] pro *poſt coronationem ejus anno* I. legendum *poſt conſulatum ejus*, ſcilicet Caroli Calvi. Ad hæc corrigenda etiam videtur clauſula bullæ [g] Paſchalis I. ad Barnardum Viennenſem Antiſtitem, quæ data eſt *imperante domino noſtro Principe Auguſto Ludovico à Deo coronato magno & pio Imperatore anno quarto, & Patriciatus anno tertio.* nam pro *Principe* ſcribendum *perpetuo* : & pro *Patriciatus anno tertio*, malim
C *P. C. ejus anno quarto.* Alio modo explicanda eſt clauſula epiſtolæ Honorii Papæ II. in hoc capite jam relata ex Beda, *data Heraclii anno* XXIV. *Proconſulatus ejus anno* XXIII. *&* *Conſulatus ejus anno tertio.* Sed hæc ſingularis eſt, nec vacat ejus examini modò immorari, nec certè juvat. Eamdem formulam P. C. quæ quondam ſub Conſulibus etiam ordinariis in Africa recepta [h] erat, hîc prætermitto. Ex his ſatis intelligitur, Romanos Pontifices non raro uſos fuiſſe annis Imperatorum ad ſæculi X. finem; annos verò poſt eorum conſulatum numeraſſe ad ejuſdem ſæculi exordium. Nunc annos Incarnationis quo tempore adhibere cœperint, inveſtigandum eſt.

a *Spicil. tom.* 12. *pag.* 554. & 151.
b *ibid. pag.* 152.
* *id eſt* perpetuò.
c *Maſſon in lib. de Episc. Rom in Johanne VIII.*
d *Ital. ſac. tom.* 1. *col.* 17.
e *Ital. tom.* 4. *col.* 907.
f *Tournu p.* 221.
g *Sæc.* 4. *Bened. part.* 2. *pag.* 567.
h *Baluz. tom.* 2. *Capitul. col.* 1252. *& ſeqq.*

D IV. Papebrochius in Propyleo [i] ſententiam adducit Pauli de Middelburgo Epiſcopi Foroſempronienſis, qui initio ſæculi ſuperioris ſcripſit in lib. XIII. ſuæ Paulinæ cap. VI. hunc uſum eſſe recentiorem. nempe *præſidente Eugenio IV. adhortante Blondo Forolivienſi, Pontificii collegii à ſecretis Notario, in bullis atque reſcriptis Pontificalibus annorum à Chriſti Incarnatione ſupputationem ſcribi primùm cœpiſſe, etſi longioris temporis tractu in cereis Paſchalibus annotatam.* Huic auctori ſubſcribit vir doctus, cenſetque eo tempore ſuperiores bullas, quæ annos Incarnationis præferunt, eſſe aut *falſatas, aut corruptas.* Deus bone! quantam Pontificiorum diplomatum ſtragem facit uno verbo. Si res ita habet, delenda ſunt ex Innocentii litteris plurima reſcripta, quæ annis Incarnationis
E ſubnotata ſunt, nempe lib. I. epiſtolæ CCCC LXX. CCCC LXXIX. tum lib. II. epiſtolæ III. XVIII. XIX. XXXI. XXXII. LXXIX. XCIV. & aliæ permultæ, etiam apud Boſquetum. Exſufflanda ſunt innumera aliorum Pontificum diplomata in Italia ſacra apud Ughellum, apud Chiffletium in Hiſtoria Trenorchienſi, apud Dubletum in Hiſtoria Dionyſiana, apud Perardum in Burgundicis monumentis, apud Baluzium in Capitularibus, & alia alibi. ne quid dicam de innumeris aliis Pontificiis bullis, quarum autographa, aut certè genuina exempla, in cathedralibus aliiſque Canonicorum & monachorum eccleſiis paſſim ſervantur. Immo verò pro legitimis agnoſcenda ſunt omnia, aut pæne omnia : ac Pauli de Middelburgo regula pro falſa habenda eſt. quod hîc
F demonſtrandum aggredior.

i *Propyl. num.* 129.

V. Ut rem ordine exſequar, Honorii Papæ ad Honorium Cantuarienſem Antiſtitem epiſtola apud Bedam [k], quæ anno Incarnationis DC XXXIV. inſignita legitur, primo loco proferri poſſet. Sed quia nulla Pontificum Romanorum ſincera reſcripta, nonniſi longo poſt Honorium tempore, hanc notam habent; veri ſimillimum eſt, annum Incarnationis à Beda fuiſſe adjectum explicandi gratiâ : ſiquidem alia quædam ibidem eamdem ob cauſam adjeciſſe videtur. Clauſulam huc integram refero. *Data* III. *Idus Junias, imperantibus piiſſimis dominis noſtris Auguſtis Heraclio anno* XXIV. *Proconſulatus ejuſdem anno* XXIII. *& Conſulatus ejus anno* III. *ſed & Heraclio feliciſſimo*

k *Beda lib.* 2. *col.* 18.

Cæsare, id est filio ejus, anno III. *Indict.* VII. *id est anno dominicæ Incarnationis* DC XXXIV. A
Qua in clausula verba hæc, *id est filio ejus*, explicationis causa forsan interposuit Beda. quod etiam de extremis dicendum puto, *id est anno dominicæ Incarnationis* DC XXXIV. Idem sentiendum reor de diplomate Johannis XIII. pro Landolfo Beneventano Episcopo apud Ughellum [a]. Verùm sæculo XI. apud Romanos Pontifices usus computandi ab annis Incarnationis res omnino trita esse cœpit. Quippe in Italiæ sacræ tomo secundo [b] & tertio reperiuntur bullæ duæ Victoris II. datæ *anno Incarnationis* M LV. & in primo [c] Stephani IX. bulla optimæ notæ, data *anno Incarnationis* M LVII. *Indictione* XI. ubi pro XI. ponitur II. vitio librarii, qui pro Romanis numeris Arabicas cifras malè expressit. In tomo V. [d] bulla Nicolai II. anno M LIX. B
exhibetur ex autographo. Deinde Gregorii VII. bulla anni M LXXXIV. in Italiæ sacræ tomo VIII. [e] Alexandri II. una pro Gebehardo Saltzburgensi Pontifice anno ab Incarnatione Domini M LXX. in tomo I. [f] Metropolis Salisburgensis ex Canisio. Victoris III. alia, data anno M LXXXVIII. in Italiæ tomo IX. [g] Urbani II. multæ, tum in Historia Trenorchiensi ex autographo, tum in Chartario Gratianopolitano, tum in Italiæ sacræ tomo VII. [h] Paschalis II. una ex multis in eodem tomo [i]. Callisti item secundi, aliorumque subsequentium Pontificum permultæ apud Perardum & Dubletum; una item Gelasii II. in Appendice Capitularium Baluziana, Eugenii III. in probationibus Historiæ beatæ Mariæ Suessionensis [k]. Consule Biblio- C
thecam Cluniacensem, Bullarium Casinense, & tomum I. Bullarii magni, in quo exstat bulla Urbani II. pro Vallumbrosanis, data *anno dominicæ Incarnationis* M XC. His accedunt plurimæ Innocentii III. epistolæ, quas modò commemorabam, eodem anni Incarnationis charactere affectæ, aliæque infinitæ tum editæ, tum manu descriptæ, immo autographæ, quas enumerare nec per otium vacat, nec præ numero licet. Quis ferat impune vim inferri tot summorum Pontificum rescriptis, quæ omni exceptione majora sunt?

VI. Opponitur Eugenii Papæ IV. decretum, quo annos Incarnationis litteris Pontificiis in posterum apponi sanxit. Ita sit sanè. An verò ante eum res in usu esse D
non potuit, tametsi nulla lege constituta? An omnia Francorum Regum diplomata, quæ annos Incarnationis à Kal. Januarii subnotant, falsa esse dices, propterea quòd Carolus IX. id sanctione sua præscripsit primus? Quot alia legimus decreta Pontificum de aliis rebus antè in morem receptis? Sed (ut rem propiùs attingam) Eugenii decretum de adnotandis annis Incarnationis, quod Paulus de Middelburgo, & Ciaconius in Isagoge ad Vitas Pontificum, tamquam rem novam à Pontifice statutam existimarunt, non ad novum usum inducendum spectat, sed ad veterem stabiliendum. Id planum fiet ex ipsius Eugenii bulla hac de re promulgata, cujus copiam mihi fecit ex archivo Vaticano eruditus ac reverendus pater domnus Antonius E
Durbanus, congregationis nostræ in curia Romana tunc Procurator generalis. In ea siquidem bulla, quæ incipit ab his verbis, *Eugenius Episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam. Sicut prudens paterfamilias*, &c. hæc leguntur ad nostrum institutum. *Item quod dicti scriptores sint diligentes in scribendo litteras in bona forma, & virgulent, & sequantur, & studeant stilum Cancellariæ antiquum & laudabilem in omnibus servare, &c. Datum Romæ apud sanctum Petrum anno dominicæ Incarnationis millesimo quadringentesimo quadragesimo quinto, septimo Idus Junii, Pontificatûs nostri anno quintodecimo.* Idem confirmavit Nicolaus V. In his verbis nemo non videt huc spectare Pontificem, non ut novam formam novumque stilum inducat, sed ut *stilum Cancellariæ* F
antiquum & laudabilem in omnibus servari præcipiat. Ex quo consequens est, modum computandi ab annis Incarnationis ab Eugenio IV. non sumsisse exordium, sed vigorem aut restitutionem.

VII. Hæc cum ita sint, duo inquirenda occurrunt in præsens. Alterum, quis primus è Romanis Pontificibus, quave ex occasione annos Christi Domini adhibuerit. Alterum, à quo cardine annos Incarnationis repetant Pontifices, à Januario, an à Martio. Ad primum, nullum legi Pontificium diploma indubitatum, annis præditum Incarnationis, ante Leonem IX. qui in quibusdam litteris æræ Christianæ

a *Ital. sac. tom.* 8. *col.* 99.
b *tom.* 2. *col.* 567. & *t.* 3. *col* 409.
c *tom.* 1. *col.* 465.
d *tom.* 5. *col.* 1631.
e *tom.* 8. *col.* 681.
f *Metrop Salisb. tom.* 1. *pag.* 57.
g *Ital sac. tom.* 9. *col.* 922.
h *tom.* 7. *col.* 41. 554.
i *ibid.* 956.
k *Hist B Mariæ Sueff. gallicè pag.* 438.

A Christianæ calculum appoſuit. Nam in ejus autographo pro Mettenſi ſancti Arnulfi cœnobio, quod autographum apud Madaurum in Hiſtoria Mettenſium Epiſcoporum vulgatum[a] eſt, primo habetur monogramma *Bene valete* cum duplici circulo: deinde teſtes ſubſcribunt Eberhardus & alii: & in fine legitur: *Data* v. *Id. Octob. per manus Udonis, ſanctæ Apoſtolicæ ſedis Cancellarii &* *Bibliothecarii & Tullenſis Primicerii, anno domini Leonis IX. Papæ* I. *Indict* II. *anno verò dominicæ Incarnationis* M XLVIIII. In primis obſerva, in autographo, quod inſpeximus, ſcriptum eſſe *Data*, non *Datum*, ut in aliis vetuſtioribus, tametſi ſæpius breviatum. Deinde omiſſam eſſe loci deſignationem, in quo bulla data eſt, qua de re agemus initio libri quarti, *Leonis IX.*
B *Papæ*, numero noni interpoſito. Tertio, Indictionem ſecundam non fuiſſe mutatam menſe Septembri. aliàs tertia Indictio dicenda eſſet v. *Id. Octob.* qua die diploma confectum eſt. Hæc præter annum Incarnationis obſervare viſum eſt. Eadem advertere licet in aliis ejuſdem litteris pro Tullenſi ſancti Manſueti Abbate Dodone, in quibus exſtant hæ notæ chronologicæ: *Anno Inc. Domini* M L. *Ind.* IIII. *Data Tulli in majori eccleſia* II. *Kal. Novemb. per manus Udonis Tullenſis eccleſiæ Primicerii, Cancellarii & Bibliothecarii ſanctæ Apoſtolicæ ſedis, anno Apoſtolatus domni Leonis IX. Papæ* II. *Epiſcopatûs Tullenſis* XXVI. Ubi maximè advertenda eſt epocha duplex, nempe ejus *Apoſtolatus* ſeu Pontificatus: & *Epiſcopatus Tullenſis*, quod propter honorem loci, in quo
C hoc inſtrumentum conceſſit, memorare Pontifici his in litteris viſum eſt: eum ad modum quo Clemens V. antea Burdegalenſis Epiſcopus, cùm octiduo poſt ſuam conſecrationem conſtitutum edidiſſet, quo nominatim illius urbis & ceterarum beneficia vacatura in poſterum ſibi reſervavit; uſus eſt ſigillo, quo utebatur priùs in eccleſia Burdegalenſi. Sed adverte, Indictionem quartam hîc apponi, non tertiam, quæ per annum M L. currebat. ac proinde non à Januario ejus initium peti, ut in bulla ſuperiori: ſed à Septembris die XXV. adeoque in hac Indictionis methodo non fuiſſe conſtantes Pontifices Romanos. Porro etſi annos Incarnationis ſtatim ab ipſo Pontificatus ſui exordio aliquando Leo IX. non tamen ſemper uſurpavit. ſiquidem in ejus bulla
D pro ſancti Vitoni monaſterio Virdunenſi, quæ *in perpetuum* inſcripta eſt, poſt ſolitum circulum & monogramma, ita legitur in autographo: *Data* IIII. *Nonas Januarii per manus Friderici Diaconi, ſanctæ Romanæ eccleſiæ Bibliothecarii & Cancellarii vice Domini Herimanni Archicancellarii & Colonienſis Archiepiſcopi, anno domni Leonis IX. Papæ quarto.* Neque verò ſubſequentes Pontifices, qui annis Incarnationis quandoque uſi ſunt, hunc ritum perpetuò ſervaverunt. Quod ſi nullum Pontificium diploma ante Leonem IX. (neque verò id conſtanter affirmare velim, cùm nec omnia viderim aut legerim) æram Chriſtianam præfert; illud inde profluxiſſe videtur, quòd Leo IX. ex genere ortus Germaniæ Imperatorum, qui annos Incarnationis uſurpabant: deinde
E quòd Tulli Epiſcopus, ubi frequens erat hic calculus in litteris ſuis: ac demum quòd Cancellarium habuerit Tullenſem Primicerium, qui ejuſmodi calculo aſſuetus erat. Poſt Leonem Victor II. Stephanus IX. Nicolaus II. Gregorius VII. Alexander II. & Victor III. eodem calculo uſi ſunt, ex dictis. Sed in reſcripto Urbani II. hîc edito, pro cœnobio ſancti Michaëlis ad Moſam, obſervanda eſt hæc clauſula: *Data Laterani* VII. *Kal. April. anno ab Incarnatione Domini ſecundùm Dionyſium milleſimo nonageſimo octavo, ſecundùm verò certiorem Evangelii probationem milleſimo centeſimo* XXI. *Indictione* VI. *epacta* XV. *concurrente* IIII. De calculo Dionyſiano & evangelico dictum eſt in ſuperiori capite. Sed hic modus computandi ſingularis eſt in reſcriptis Pontificiis, uti & aliæ
F notæ ab epacta & concurrente. Ceterum reſcripta Pontificia, quæ voces *in perpetuum* præferunt, annis Incarnationis paſſim prædita ſunt: quæ *ſalutem & apoſtolicam benedictionem*; rariùs quidem, ſed tamen aliquando hunc calculum habent.

VIII. Ex his manifeſtum eſſe puto, annos Incarnationis litteris Romanorum Pontificum appoſitos fuiſſe longè ante Eugenium IV. nec ſcio an ullum ſincerum eorum diploma cum hoc calculo inveniatur ante Leonem IX. quidquid dicat Aventinus, qui hunc uſum à Paſchale I. deducit. Sed jam diſquirendum reſtat, à quo cardine annos Incarnationis repetant Pontifices in reſcriptis ſuis, quorum tria ſunt genera. Primi generis dicuntur reſcripta Cancellariæ ſeu bullæ: ſecundi brevia: tertii privata poſſunt

[a] Madaure pag. 354.

appellari. Primis appenditur bulla plumbea cum imaginibus Petri & Pauli : secundis A
anulus Piscatoris : tertiis gentilitia insignia Pontificis. Prima rescripta, quæ graviores
materias & Beneficia spectant, annos computant ab Incarnatione. In secundis nulla
fit mentio Incarnationis aut Nativitatis : sed absolutè ita scribi solet [a] : *Datum Romæ
apud sanctum Petrum sub anulo Piscatoris millesimo quingentesimo trigesimo quinto, Pontifica-
tus nostri anno primo.* Brevia hæc incipiunt à solita formula, *servus servorum Dei* : sed
alia sunt quæ solum præferunt titulum *Papæ*, eorumque complura [b] annos dumtaxat
Pontificatûs habent absque anno Incarnationis, qui tamen in quibusdam reperitur [c].
Tertii denique generis rescripta privata annos Domini compendio exhibent. Hæc in
rescriptis recentioribus ita se habent : secus in vetustis ab annis sexcentis, quo ex tem- B
pore Pontificiis litteris majoris momenti annus *Incarnationis* apponi solet, non *Nati-
vitatis*, nisi admodum paucis [d], ante annos trecentos. Deinde in vetustis illis bullis
annus Incarnationis numeris Romanis passim adscribitur, non litteris continuis. Ad
hæc Incarnationis annus sæpius desumitur à Kalendis Januarii, nonnumquam ab
Annuntiatione, ut in Supplemento nostro [e] ostendimus ; & cum annis à Nativitate
confunditur. Et quia hæc res non levis momenti est, exemplis eam stabilire juvat.
In Metropoli Salisburgensi [f] legitur bulla Alexandri secundi, his chronicis affecta
notis. *Data Lateranis* XII. *Kal. April. per manus Petri Clerici, fungentis vice Petri S. R. E.
Cardinalis ac Bibliothecarii, anno ab Incarnatione Domini* M LXX. *Pontificatus verò domini* C
Alexandri Papæ II. nono, Ind. VIII. Data est quatriduo ante Annuntiationem : & ta-
men more nostro vulgari comparat annum M LXX. cum Indictione VIII. cùm dicen-
dus fuisset annus M LXIX. si anni initium ab Annuntiatione trimestri spatio dilatum
esset ; aut annus M LXXI. si mensibus novem Nativitatem Pisanorum ritu prævenisset.
Idem calculus servatur in diplomate Urbani II. apud Chiffletium [g]. *Datum Turonis
per manum Johannis S. R. E. Diaconi Card.* XIII. *Kal. April. Ind.* IIII. *Incarnationis Do-
minicæ anno* M XCVI. *Pontificatus autem domini Urbani II. Papæ* VIII. & in alio Pascha-
lis II. [h] *Datum Laterani per manum Johannis S. R. E. Diaconi Card. ac Bibliothecarii,*
IX. *Kal. April. Ind.* IX. *Inc. Dominicæ anno* M C XVI. *Pontificatus autem domini Paschalis* D
secundi Papæ anno XVII. Ad hæc in bulla Callisti II. [i] *Data Romanis* XV. *Kal. Martii
Ind.* XIII. *Inc. Dominicæ anno* M C XX. *Pontificatus autem domini Calixti secundi Papæ an-
no* II. Item ejusdem aliud diploma [k] eodem spectat. *Datum Laterani* XIIII. *Kal. April.
Ind.* XV. *Inc. Dominicæ anno* M C XXII. *Pontificatus autem domni Calixti secundi Papæ an-
no* IIII. Denique (ut alia aliorum Pontificum diplomata omittam) sic legitur in lit-
teris Innocentii II. apud Perardum [l]. *Datum Cluniaci* VI. *Id. Febr. Ind.* X. *Incarnationis
Dominicæ anno* M C XXXII. *Pontificatus verò domni Innocentii Papæ secundi anno* II.
Hæc autem omnia instrumenta, etsi ante Annuntiationis festum condita sint ; nequa-
quam tamen præveniunt, aut subsequuntur calculum nostrum à Kalendis Januariis E
inchoari solitum : sed ei ad amussim conveniunt, uti & pleraque alia diplomata Pon-
tificum Romanorum.

IX. Inveniuntur nihilo minùs quædam, quorum calculus recentiorem nostrum præ-
vertit. Ejus generis duo Callisti II. nobis suppeditat eruditus Chiffletius in historia
Trenorchiensi [m]. Primum est, *Datum Albæ per manum Grisogoni S. R. E. Diaconi Card.
ac Bibliothecarii* XV. *Kal. Junii Ind.* XIIII. *Inc. Dominicæ anno* M C XXII. *Pontificatus domni
Calixti Papæ anno* III. Alterum habet easdem notas. Atqui Indictio XIV. convenit,
non anno M C XXII. secundum calculum nostrum, sed anno præcedenti. Unde idem
Chiffletius in lemmate prioris privilegii notat, datum esse privilegium anno M C XXII. F
à die XXV. Martii deducto, scilicet quatenus Incarnatio novem mensibus Nativitatem
præcedit : id est anno Dionysiano M C XXI. ut ostendit Indictio XIV. Alia ejus generis
Pontificia diplomata vidimus. Verùm quædam reperimus, quorum calculus uno anno
integro Dionysianum præcedit ; non solum mensibus novem. In hac enim compu-
tandi ratione, quam Pisanis propriam esse Covarruvias docet, à calculo Dionysiano
discrimen est in novem dumtaxat mensibus, qui ab Annuntiatione ad Nativitatem
decurrunt : in aliis tribus, Januario scilicet ac duobus subsequentibus, in concordiam
reditur cum Dionysiano. Nam annus M C XXII. calculo Pisano incipiens ab Annun-

a *Bullar. tom.* 1. *pag.* 521. *Vide pag.* 498. 499. 504. *&c.*
b *ibid. pag.* 507. 531. *&c.*
c *ibid. pag.* 534. *&c.*
d *Spicil. tom.* 4. *pag.* 362. 363.
e *Supplem. c.* 11.
f *Metrop. Salisb. tom.* 1. *pag.* 57.
g *Tournu p.* 336.
h *ibid. pag.* 378.
i *ibid. pag.* 383.
k *ibid. pag.* 387.
l *Perard. p.* 227.
m *Tournu pag.* 408.

A tiatione, novem menſibus antevertit Dionyſianum, qui Kalendis Januarii incipit eſſe
annus M C XXII. cum Dionyſiano. Unde tres à Januario menſes ejuſdem anni ſunt utro-
que ritu, poſtremi quidem in anno Piſano, primi in Dionyſiano. Et tamen in archivo
Dionyſiano [a] exſtat autographum Paſchalis II. cujus ſpecimen damus, datum XII. *Kal.* a *Doublet pag.*
April. Ind. X. *Incarnationis Dominicæ anno* M C III. *Pontificatus autem domni Paſchalis* 475.
ſecundi Papæ III. quæ Indictio, ſicuti annus Paſchalis tertius, anno M C II. conveniunt
in Martio; nec ſequenti anno convenire poſſunt, etiamſi Piſanum calculum admitta-
mus: niſi integro anno hoc diploma Dionyſianum præceſſiſſe dicamus; aut certè
mendum irrepſiſſe in numerum tertium pro ſecundo. Alterutrum porro admittendum
B eſt; nam cetera iſtud inſtrumentum genuinum ac verè authenticum citra controverſiam
haberi debet. Dum hæc animo verſarem, occurrit apud Puricellum [b] ejuſdem Paſ- b *Puricell. pag.*
chalis diploma planè conſimile, *Datum Laterani per manum Johannis S. R. E. Diaconi* 512.
Cardinalis, XVI. *Kal. Martii, Indict.* X. *Incarnationis Dominicæ anno* M C III. *Pontificatus*
autem domini Paſchalis ſecundi Papæ III. Hîc idem Cancellarius, eædem chronologicæ
notæ: quas hîc eruditis diſcutiendas propono, aliaſque ſimiles, quæ mihi identidem
occurrerunt. Ejuſdem Paſchalis II. quaſdam bullas invenio, quæ à Kalendis Januarii,
quaſdam quæ à Paſchate novum annum incipiunt. Gelaſii ejus ſucceſſoris tres litteræ
apud Baronium [c] exſtant, quarum annus, uti & Indictio, à Kalendis Septembris inchoa- c *Baron. ad ann.*
C tur, ad normam Anonymi Barenſis, Lupi Protoſpatæ, aliorumque Apuliæ & Calabriæ 1118.
ſcriptorum. Ceterum chartæ quædam datæ dicuntur *Papa regnante*, ut apud Guiche-
nonem [d]. De Pontificiis tantum. d *Bibliot. Sebuſ.*
X. De Epiſcopalibus Synodiciſque litteris idem pro portione, ac de Pontificiis dicen- *pag.* 106.
dum. Quippe Italici Epiſcopi litteras ſuas ſignabant annis Imperatorum & Indictione;
iſque ritus perſeveravit ad ſæculum VIII. Argumento eſt charta Johannis V. Epiſcopi
Ravennatis, data in gratiam Ravennatium monachorum, *imperantibus Leone & Con-*
ſtantino Imperatoribus. Leone quidem anno XV. *Conſtantino anno* XI. *gubernante Italiam ex-*
cellentiſſimo Patricio & Exarcha... IIII. Kal. Febr. Ind. XIIII. Sæculo IX. adhibitus eſt ab
D Italicis Epiſcopis annus Incarnationis. Teſtes anni DCCC LXVI. litteræ in Italiæ tomo
IV. [e] Attamen charta Leonis Epiſcopi Ravennatis, cujus autographum ab eminentiſſi- e *Ital. ſac. tom.*
mo Caſanata Cardinale nobis communicatum eſt, annis tantùm Ottonis Imperatoris 4. *col.* 120.
prædita eſt (ut ſpecimen ejus docet) cum Indictione.
XI. Idem ferè de Gallicanis dicendum. Nam ſub prima Regum ſtirpe uſitatus
erat modus computandi ab annis Regum & Indictione: ut patet tum ex Conciliis
in ſuperiori capite memoratis, tum ex conſtitutione Synodi Pariſienſis ad Ægidium
Remenſem Antiſtitem, qui Promotum Caſtri-Dunenſis Epiſcopum conſecraverat,
data die III. *Id. Septemb. anno* XII. *Regum domnorum noſtrorum, Ind.* VI. *Pariſius.* quæ
E Indictio ne ab interpolatore quodam addita credatur; iterum repetitur poſt ſubſcrip-
tiones. Eadem eſt calculi ratio in teſtamentis Bertchramni & Hadoindi Cenomannen-
ſium, Palladii Autiſiodorenſis Epiſcoporum, quæ ab annis Regum & Indictione in-
cipiunt, uti & alia permulta, quorum nonnulla carent notâ Indictionis. Sæculo
VIII. cùm S. Bonifacius Synodis Liptinenſi ſeu Germanicæ & Sueſſionenſi annos
Incarnationis præfixiſſet; idem ſubinde actitarunt Epiſcopi in litteris ſuis, tam pri-
vatis, quàm ſynodicis, quibus annos Incarnationis præfigere ſolent à ſæculo IX. ut
ex iis quæ in hujus libri cap. II. diximus, manifeſtum eſt. Hinc facilè revinci
poteſt ſententia Papebrochii [f], cenſentis fictitia eſſe acta Liptinenſis & Sueſſionenſis f *Papeb. Prolyp.*
F ſynodi: tum quia Principem laïcum, nempe Carolomanum, *faciunt conventui ec-* *num.* 30. & 31.
cleſiaſtico præſidere, eaque ordinare, quæ diſciplinam & correctionem Cleri ac monachatûs
concernunt: tum quia Sueſſionenſium actorum *fictio ſe prodit per Lunam principio anno-*
tatam, præter omnem publicorum actorum formam; & per annum Chriſti anno Regis adjun-
ctum. Si prior admittatur ratio, fictitia cenſenda ſunt pleraque Galliæ Concilia, quæ
juſſu Regum, eiſque paſſim præſentibus, celebrata ſunt. At Liptinenſis Synodi veri-
tati non tantùm ſubſcribit Baronius, quem nimis hac in re facilem perperam traduc-
cit vir doctus, uti & tacitè Sirmundum: ſed etiam ante annos octingentos Hincma-
rus in epiſtola XXXVII. ad Rodulfum & Frotarium cap. V. his verbis. *In Synodo apud*

Liptinas habita, cui sub Karolomanno Principe Georgius Episcopus & Johannes Sacellarius & sanctus Bonifacius ex præcepto Zachariæ Papæ præsederunt, &c. Adde Capitula Caroli Calvi anni DCCC LVIII. cap. VII. Fulbertum Episcopum Carnutensem in epistola XXXIII. ubi Concilium Liptinense laudat, Othlonum in vita sancti Bonifacii, & alios. Sed ad institutum nostrum magis pertinet secunda Papebrochii ratio, quæ si semel obtineret pro anno Incarnationis, fictitia censenda essent Concilia Francofordiense anni DCC XCIV. Moguntinum & Remense anni DCCC XIII. Aquisgranensia anni DCCC XV. & XVII. aliaque subsequentia: quæ omnia annos Incarnationis præferunt cum annis Regum, contra regiorum diplomatum solitam formam. Quam consecutionem cum recta ratio non admittat; neque etiam de Liptinensis & Suessionensis synodorum actis dubitare nos sinit, etsi annos Incarnationis præferunt, præter receptum antea morem. De Lunæ calculo cùm superiùs actum sit, idipsum hîc retractare nil juvat.

XII. Ceterum hunc annorum Incarnationis usum à Bonifacio ad Gallicanos Episcopos, immo ad historicos nostros profluxisse mihi persuasum est, non solùm ex calculo synodorum Liptinensis & Suessionensis; sed etiam ex ipsius Bonifacii epistola XV. ad Nothelmum, quam claudit hoc modo: *Similiter rogo, ut mihi studeatis indicare, in quoto anno Incarnationis Christi prædicatores primi missi à sancto Gregorio ad gentem Anglorum venissent.* Ex his verbis patet, in Bonifacii manus nondum eo tempore venisse Bedæ historiam, quæ hunc nodum disertè explicat: simulque Bonifacium assuevisse uti annis Incarnationis: cujus exemplum Gallicani Episcopi postea imitati sunt, in his Dido Laudunensis anno DCCCC LXXXVI. itidemque Rorico anno DCCCC LXI. in litteris hîc editis pro cœnobio sancti Vincentii; Aurelianus Lugdunensis tum initio, tum in fine (uti & quidam alii) synodici privilegii [a] pro Saxiaco; Berengarius Virdunensis [b] anno DCCCC LII. & alii complures: ex quibus plerique, maximè à sæculo XI. annos Episcopatûs sui adjiciunt. In diplomate Arnolfi Bajoariorum Ducis de concordia inter Dracolfum Episcopum Frisingensem & Chunonem Chorepiscopum, complacitatio [c] facta dicitur *anno* DCCCC VIII. (sic legendum) *Idib. Septemb. anno Episcopi secundo incipienti, Chorepiscopi verò* VI. *& incipiente* VII. Episcopi tamen ex Gallicanis nonnulli annos Regis dumtaxat apponunt, etiam sub tertia stirpe: in quibus Hugo Nivernensis deridiculam clausulam adhibet, hîc ex Chartario mihi per V. Cl. Antonium Herovallium communicato referendam.

a *Sæc. 4. Bened. tom. 2. pag.* 500. *&* 502.

b *Labbe Bibliot. novæ tom.* I. *pag.* 133.

c *Metrop Salisb. tom.* I. *pag.* 131.

Annus quindenus Henrici tunc rotabatur
Regni, Sextilis mensis & in Idibus ipsis.
Sic chronicabat & hunc Indictio tertia chos. *

* *l.* deca.

CAPUT XXVI.

I. *Regum Francorum notæ Chronologicæ.* II. *Annus Incarnationis quando in Gallia receptus, ex mente Papebrochii.* III. *An per interregnum sub Carolo Martello.* IV. *An & quando sub secunda stirpe & sub tertia.* V. *Indictionis usus à Carolo Magno in diplomatibus.* VI. *Notæ chronologicæ sub prima stirpe per annos Regum.* VII. *Hinc confusio apud posteros.* VIII. *Notæ chronicæ sub secunda stirpe.* IX. *Discrimina à Merovingicis.* X. *&* XI. *Pippini Regis chronici characteres: Zachariæ PP. consultum de regno ad eum transferendo.* XII. *Caroli Regis notæ.* XIII. *Ludovici Pii.* XIV. *Lotharii cum patre imperantis, & post mortem patris.* XV. *Item Caroli Calvi.* XVI. *Ludovici Balbi, ejusque filiorum Ludovici & Carlomanni.* XVII. *Caroli Crassi.* XVIII. *Odonis.* XIX. *Caroli Simplicis.* XX. *Item sub Rodulfo.* XXI. *Et post mortem Caroli Simplicis.* XXII. *Sub Ludovico Transmarino, cujus epitaphium refertur.*

A *XXIII. Sub Lothario. XXIV. Chronologia Capetiorum varia. XXV. Quænam Hugonis. XXVI. Rotberti. XXVII. Henrici. XXVIII. Philippi primi. XXIX. Ludovici Groſſi. XXX. Ludovici Junioris (ſub quo Indictionis uſus abrogatus in regiis chartis) & aliorum ad ſanctum Ludovicum. XXXI. Ambaſciatores diplomatum.*

I. NOn ſine quadam animi voluptate Regum Francorum diplomata expendere
ſoleo: tum quia in iſtis omnia regiam majeſtatem ſpirant: tum quia illa ma-
B jori conſilio ac ratione, majori item æqualitate conſtant, quàm cetera. Ineſt quidem
ſuus cuique ſtirpi characteriſmus: ſed & illud varietatem, adeoque jucundiorem
ſtudioſis lectionem præbet. Id cùm in aliis rebus ſuperiùs obſervatum eſt, tum illud
in primis occurrit in notis chronologicis, quas non ab Imperatorum principatu, non
à Conſulum faſtis, non ab Indictione deſumſerunt ante adeptum Imperium: rati id
infra majeſtatem Francicam eſſe. At qua ratione factum ſit, ut annos Incarnationis
ſeriùs admiſerint in calculum diplomatum ſuorum, ſanè mihi divinare religio eſt.
Illud autem hoc in loco diſcutere operæ pretium, nimirum quo demum tempore
hunc calculum receperint.

C II. Mihi verò in hac ſuſcepti argumenti provincia id in primis moleſtum acci-
dit, quòd virum de re litteraria optimè meritum idemtidem refellere cogor. Sed ille
me ipſâ reprehendendi verecundiâ partim liberavit, cùm *exemplis certis doceri* velle
ſe ſcribit [a], an illo ſeptennii tempore, quod inter Theoderici ultimi mortem & — a *Propyl. num.*
Childerici coronationem medium fuit, acta publica notarentur annis Incarnatio- — 31.
nis. Et in hanc quidem ſententiam vir doctus propendet [b], cenſetque hunc com- — b *ibid. num.* 30.
putandi modum (ſiquidem illo intervallo in uſu fuit) *planè ceſſaſſe ſub Childerico* — & 31.
& Carolingis Regibus. Tum ſubdit [c]: *In Francia ante annum Chriſti* M LX. *neminem in-* — c *ibid. num.* 33.
veniri ex Regibus uſque ad Philippum I. qui annos Chriſti notaverit, nequidem in San-
D *dionyſiano chartario: cui tamen Indictionis annos ferme ubique inſartos*, inquit, *reperias.*
Tria itaque hoc in loco breviter agitanda. Primum, an per interregnum à morte
Theoderici acta publica annis Incarnationis ſubnotata fuerint. Alterum, an à Chil-
derico poſtremo Merovingorum Rege nullus Francorum Regum hoc calculo uſus ſit
ad Philippum I. Tertium, an & quando Francorum Reges Indictionem admiſerint,
quando rejecerint.

III. Ad primum facilis ſolutio. Nulla enim diplomata regia, de quibus ſolis hîc
agimus, per id tempus edita ſunt: & ſi qua Carolus Martellus regia poteſtate tum
condidit, non videtur à regio more fuiſſe receſſurus. Certè ne id gratis dixiſſe credar,
E exſtat apud Dubletum [d] ipſiuſmet Caroli charta, cujus ego autographum inſpexi, data — d *Doublet pag.*
per illud interregnum ſub hac clauſula, *Actum Careciaco villa in palatio, quod ficit* — 690.
menſis September die XVII. *annum quintum poſt defunctum Theodericum Regem*, nulla an-
norum Incarnationis mentione facta. Ad eum modum Pippinus ejuſdem Caroli filius,
cùm adhuc Childerici Major-domus eſſet, Placitum quoddam hîc editum hoc modo
concluſit: *Datum quod fecit menſis Junius dies viginti, annum nono Childerico Rege.* Ex
quo inferas, neque Carolo Principi, neque Pippino Majori-domus alium morem fuiſſe
in conſignandis diplomatum chronologicis notis, quàm Merovingicis Regibus, qui
ab annis Incarnationis perpetuò abſtinuerunt.

F IV. In ſecunda ſtirpe omnia fere diplomata regia, quæ ad res eccleſiarum,
monaſteriorum, privatarumque perſonarum pertinent, carent annis Incarnationis:
ſed nonnulla, quæ rem publicam maximè ſpectant, cum annis Regum adjunctos
habent annos Incarnationis. In his primam invenio Caroli Magni epiſtolam, quæ
capitulis ad legem Langobardicam anno DCCC I. additis præfixa eſt ſub hac initiali
formula poſt inſcriptionem: *Karolus divino nutu coronatus*, &c. *Anno ab Incarnatione
Domini noſtri Jeſu-Chriſti* DCCC I. *Indict.* IX. *anno verò regni noſtri in Francia* XXXIII.
in Italia XXVIII. *Conſulatûs autem noſtri primo, cùm in Italiam*, &c. ubi Conſulatûs
annus primus eſt etiam primus imperii. Incarnationis item annum ſignat idem

Carolus anno DCCC XI. in testamento suo, seu breviario divisionis thesaurorum. A
In nomine Domini Dei omnipotentis Patris & Filii & Spiritus-sancti, incipit descriptio atque divisio, quæ facta est à gloriosissimo atque piissimo domno Karolo Imperatore Augusto, anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu-Christi DCCC XI. *imperii autem* XI. *Indictione* IV. *&c.* Idem præstitit Ludovicus Augustus, Caroli Magni filius, in charta divisionis Imperii inter filios suos, quæ in nova Capitularium [a] editione à V. Cl. Stephano Baluzio publicata est sub hoc initio : *In nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu-Christi, Hludowicus divina ordinante providentia Imperator Augustus. Cùm nos in Dei nomine anno Incarnationis Domini* DCCC XVII. *Indict.* X. *annoque imperii nostri quarto, mense Julio Aquisgrani Palatio*, &c. Non dubito quin alia item maximi momenti di- B
plomata Regum stirpis Carolinæ alibi reperiantur, quæ annos Domini præferant, maximè quæ in generali totius regni aut Episcoporum conventu data sunt : sed hæc in exemplum sufficiant ad demonstrandum, in rebus quæ statum regni, aliasque gravissimas reipublicæ causas tangunt, annos Incarnationis præponi solere à Regibus Carolingis. In aliis communibus diplomatibus paucissima prorsus sincera invenias annis Incarnationis prædita ante Carolum Crassum. Unicum reperimus Caroli Magni diploma pro Mettensi sancti Arnulfi cœnobio, quod concluditur hoc modo in autographo, quod diligenter inspeximus. *Data Kal. Maias anno* XV. *&* VIIII. *regni nostri, ab Incarnatione autem Domini nostri Jesu Christi anno septingentesimo octogesimo tertio, in* C
die Ascensionis Dominicæ, in cujus vigiliis ipsa dulcissima conjux nostra obiit in anno XII. *conjunctionis nostræ. Actum Theodone villa palatio nostro in Dei nomine feliciter, Indict.* VI. Hoc diploma typis vulgatum est apud Madaurum [b] : nec facilè illud genuinum censuissem, nisi inspexissem authenticum optimæ notæ : cui tamen sigillum nullum appositum est. At in eo diplomate sollemnes aliorum diplomatum conditiones prætergressus est Carolus propter desiderium & memoriam uxoris Hildegardis, quæ re vera in vigilia Dominicæ Ascensionis prædicto anno in Theodonis villa, ubi datum diploma, defuncta est, sepulta ad sanctum Arnulfum. Præter hoc nulla genuina, aut certè paucissima Regum nostrorum diplomata communia, annis Incarnationis prædita occurrunt D
ante Carolum Crassum; pauca etiam post ipsum usque ad principatum Hugonis : qualia sunt Odonis Regis in Spicilegii tomo VIII. [c] in Appendice Capitularium [d], & in fine hujus operis; quale est etiam Lotharii Regis, filii Ludovici Transmarini tum in archivo sancti Remigii apud Remos [e], tum in Promptuario Tricassino [f]. Tandem sub tertia stirpe cœptus est notarii annus Incarnationis etiam ab ipso Hugone, ejusque filio Rotberto, & nepote Henrico : sed non semper. Nam in Historia Trenorchiensi exstat diploma Hugonis datum anno regni ejus secundo absque anno Incarnationis. At plura leguntur ejusdem Hugonis cum Rotberto regnantis diplomata cum annis Incarnationis, quale est unum in chartario Fossatensi hîc editum, sub anno Incarnationis E
DCCCC LXXXVIII. Rotberti item duo apud Perardum [g] ex autographis cum annis Incarnationis, altero M VI. altero M XXX. itemque unum Henrici datum anno M LIII. alterum in historia [h] beatæ Mariæ Suessionensis anni M LVII. Non ergo à Philippo, sed statim ab ipso Hugone incœpit usus annorum Incarnationis, qui deinceps sub Regibus subsequentibus perseveravit, præterquam in illis minoris momenti litteris, quibus nulla chronologica nota apposita est.

V. De Indictione illud indubitanter cum Papebrochio pronuntiare possumus, ejus communem usum in litteris Regum nostrorum (si præmissum pro sancti Arnulfi cœnobio diploma, & forsan pauca alia excipias) cœpisse ab imperio Caroli Magni, id est ab ineunte anno DCCC I. Sed insuper sub tota secunda stirpe viguisse, contra quàm vir F
doctus existimat, etiam in litteris eorumdem Regum, qui Imperatores non fuerunt. Id porro ita constans & cuivis exploratum censeo, ut argumenta huc conferre supervacaneum putem : cùm tot ferè exempla ejus rei exstent, quot Regum secundæ stirpis diplomata indubitata, qualia inferiùs nonnulla ex genuinis autographis exhibituri sumus. Excipimus tamen ab hoc numero quædam stirpis Carolinæ Regum diplomata, in his Pippini Aquitaniæ Regis, qui in autographo Trenorchiensi [i] Indictionem minimè adhibet apud Chiffletium, si tamen locus hîc omnino sanus est. Capetiis

a *Capitul. num.* 1. *col.* 574.
b *Madaure pag.* 179.
c *Spicil. tom.* 8. *pag.* 354.
d *Capitul. tom.* 2. *col.* 1516. & 1518.
e *Metrop. Rem. tom* 1 *pag.* 585.
f *Prompt. Tricass. fol.* 86.
g *Perard. pag.* 170. & 178.
h *Hist. B. Mariæ Suess. p.* 436.
i *Tournu p.* 193.

A regnantibus rarior fuit Indictionis usus, sed tamen aliquando usurpatus à Regibus, nempe à Rotberto, tum in Miscellaneis Labbeanis [a], tum apud Perardum [b] bis ex autographis, & à Ducibus Burgundiæ passim apud eumdem: ab Henrico & Philippo Regibus, immo à Ludovico Grosso apud Dubletum [c] non semel. Ludovicus VII. & ceteri deinceps post eum Reges, ab Indictione abstinuerunt.

§. I.

De notis chronologicis primæ stirpis Francicæ.

B VI. HÆc in antecessum dicta sunt, ut planior fiat introductio ad notas chronologicas Regum primæ ac secundæ stirpis, de quibus agimus in præsenti. Et quidem Merovingici Reges hunc ferè modum usurpabant: *Datum quod fecit mensis... dies... anno... regni nostri, Compendio in Dei nomine feliciter*, seu *Datum sub die* v. *Kal.* &c. seu denique, *Facta cessio sub die*, &c. quæ tamen formula, quàm privatis donatoribus communis erat, tam Regibus (quantum quidem ex relictis eorum diplomatibus conficitur) inusitata fuit. Attamen apud Gregorium [d] Turonensem Episcopum Guntchramni & Childeberti Regum pactio concluditur hoc modo: *Facta pactio sub die quarto Calend. Decemb. anno vicesimo-sexto regni domni Guntchramni Regis, domni Chil-*
C *deberti verò duodecimo anno.* Sed primus modus usitatior est, ut palam fit ex diplomatibus primæ stirpis inferiùs adducendis: eoque usa est Baudonivia Sanctimonialis in lib. 2. de vita sanctæ Radegundis, quæ memoratur obiisse *quarta feria mane, pridie Id. August. quod fecit idem mensis dies* XIII. nec longè abludit antiqua inscriptio Mutinensis apud Gruterum [e], ubi legitur de quadam Pæducea Juliana: *cum marito fecit mensem, dies* XX. & alia id genus [f]. Multa hujusce computandi modi exempla ex prima stirpe Francica, quædam item ex secunda offendes in monumentis subsequentibus, in quibus observatione dignum est præ ceteris instrumentum Chrothildis prænobilis matronæ de conditione Monasterii beatæ Mariæ de Brogariis, datum *anno*
D XVI. *regni domni nostri Chlothocariæ gloriosissimi Regis.* quod de Chlothario tertio intelligendum est, idque probant subscriptiones Waningi, Ghislemari, Mummoleni, & aliorum, quos regnante Chlothario tertio floruisse constat. Ex his ergo litteris conficimus, Chlotharium tertium non tantùm *annos* IV. ut ante hæc tempora creditum est, aut *annos* XIV. ut ex actis sancti Wandregisili restituit sagacissimus vir Hadrianus Valesius; sed annos minimùm *sexdecim* inchoatos regnavisse, quandoquidem superior charta condita est anno ejus regni sexto-decimo. At verò anonymi ejus temporis sententia in libello de gestis sancti Wandregisili, ubi Chlotharius *populum Orientalium Francorum annis quatuordecim rexisse* dicitur, forte cum hoc instrumento ita conciliari
E potest, ut solidos annos quatuordecim regnaverit Chlotharius, non computato reliquo spatio anni, quo Chlodoveus ejus pater decessit; nec intervallo incœpti anni, quo mortuus est ipse Chlotharius: quod utrumque pro duobus annis computaverit prædictum instrumentum. Certè si annos dumtaxat quindecim adsignaret charta illa, facilè admitterem hanc conciliandi viam: nunc autem cùm annos sexdecim habeat, scriptor vitæ sancti Wandregisili, non præcise, sed rotundo numero assignasse dicendus est, & ad rectum calculum reducendus ex indubitato authentico, quod ceteris testimoniis præferendum est. Verum hac de re fusius in nostro Supplemento.

VII. Ex hac computandi ratione per annos Regum nata est confusio ingens apud
F posteros, qui cùm calculum illum veterem ad annos Incarnationis revocare vellent, in multos errores lapsi sunt. Neque solos imperitos tenuit hic lapsus, sed etiam viros in rebus historicis pro illis temporibus apprimè versatos: quos inter Aimoïnus Floriacensis, haud ignobilis historicus, annum Chlodovei junioris secundum comparat cum anno Incarnationis DC XXIII. cùm in libri sui secundi de vita & miraculis sancti Benedicti cap. 1. annum Christi M V. illigat cum anno CCC LXXXV. à condito cœnobio Floriacensi, cujus primordia ad annum Chlodovei junioris secundum referuntur. Idem error præcessit in notis chronologicis testamenti Leodebodi Abbatis apud Helgaldum. Hoc aliaque errata tantisper correxit Sigebertus, qui propiùs ad veritatem accessit,

[a] Labbe Miscell. pag. 562.
[b] Perard. pag. 170. & 178.
[c] Doublet pag. 848. 849.
[d] Greg. Tur. lib. 9. c. 20.
[e] Gruter. p. CCCC XLVII. num. 3.
[f] V. Sæc. 2. Bened. pag. 676.

viamque chronologiæ ſubſequentibus aperuit. Sed tamen in componendis Regum A noſtrorum annis cum annis Incarnationis à ſcopo aberravit in tribus maximè locis. Primus eſt in anno mortis Chlodovei Magni, quam triennio ſeriùs reponit anno D.XIV. qui error in ſequentium Regum annos propagatur, uti & ſequentes. Alter eſt in aſſignando principio regni Dagoberti primi, cui annos ſexdecim tribuit ab obitu patris, cum quo regnavit annos ſex: cùm annos tantum decem mortuo patre fuerit ſuperſtes ad annum uſque DC XXXVIII. adeò ut ſexennium illud, quo cum patre regnavit, computari debeat inter annos illos ſexdecim, quos ei aſſignat Fredegarius, ut fuſiùs oſtendi in Præfationibus Sæculi ſecundi, tertii & quarti. Tertius locus eſt in annis regni Chlotharii tertii, cui annos tantùm quatuor tribuit Sigebertus: cùm anni minimum qua- B tuordecim, immo forte ſexdecim ei tribuendi ſint, uti mox dicebam. Hos aliosque errores correxerunt tandem ſæculi noſtri eruditi viri, eoque demum res vertit, ut plana ſit & concors modò apud eos chronologia Merovingorum Regum: quando epocham regni Dagoberti, in qua ſolum à noſtris diſſidebant viri clariſſimi Henſchenius & Papebrochius, adjecto jam calculo ſuo admiſerunt in Exegeſi præliminari ad Aprilis tomum tertium. Et hunc quidem calculum firmat Folquinus ſæculi X. monachus in chartarii Sithienſis cap. IV. ubi annum Chlotharii tertii ſextum componit cum anno Incarnationis DC LX. ac proinde ſentit, Chlodoveum juniorem ejus patrem anno DC LIV. deceſſiſſe. qui cùm annos fere octodecim regnaverit, conſequens eſt, eum Dagoberto C patri mortuo ſucceſſiſſe anno DC XXXVIII. in ſententia ipſius Folquini, cujus verba huc refero. *Sub Francorum quoque Principe, prædicti Regis Hlodovei filio, anno ipſius* VI. *Verbique incarnati* DC LX. *placuit venerabili viro Mummoleno Noviomenſi Epiſcopo domnoque Bertino Abbati de Sitdiu monaſterio, inter ſe aliqua commutare locella*, &c. Hæc fuſiùs ſuo loco poſtea referenda. Verum Chlodoveum ad annum DC LVI. ſuperſtitem fuiſſe in noſtro Supplemento demonſtrabimus.

VIII. Quod attinet ad chronologiam ſecundæ ſtirpis, etſi in diplomatibus ſuis Reges annos Incarnationis itidem raro admiſerint; facilè tamen de ea conveniunt omnes, propterea quòd illius temporis Annales cum annis Regum annos Incarnationis compo- D nunt. Superſunt tamen in his quædam difficultates, quas ſuo loco in conſequentibus explanare tentabimus, exponendo calculum cujuſque Regis Carolini.

§. II.

De notis chronologicis ſecundæ ſtirpis Francicæ.

IX. HIc calculus ejuſque formula partim convenit cum calculo primæ ſtirpis, partim ab eo differt, ſed maximè in tribus. Primum eſt, quod *Datum* (ſic vocant) Merovingici paſſim exprimunt in prima; Carolingi poſt Carolum Magnum in tertia per- E ſona, quaſi Cancellarius aut Notarius loquatur. Decretio tamen Childeberti Regis ita concluditur: *Datum prid. Kal. Martii anno xx. regni domni noſtri Coloniâ feliciter amen*, abſque nomine Regis. Alterum diſcrimen eſt, quod Carolingi *Datum* ſeu *Data* (ſic enim promiſcuè legitur in ſecundæ ſtirpis regiæ monumentis) & *Actum* diſtinguunt in una eademque charta, quorum unum ſit rei tranſactæ, alterum confecti inſtrumenti ſignum: Merovingici ſolum *Datum* uſurpant. Tertio, quòd hi ad deſignandum locum, in quo inſtrumentum conditum eſt, non ſolent addere *palatii* aut *villæ publicæ* vocabulum, quod Carolingis familiare eſt. Exſtat hîc tamen unum Childeberti tertii diploma, quod datum dicit *Compendio villa noſtra*; itemque aliud Chrothildis F matronæ ſub Chlothario tertio, datum *Morlaco vico publico*. quæ etiam vici publici denominatio Camiliaco opido tribuitur in ſubjecta Vandemiris donatione ſub Theoderico. Quin etiam Theoderici Regis confirmatio de Hunulficurte data eſt *Cariciaco palatio*. aliud item de commutatione Mummoleni & Bertini, *Criſciaco palatio*. Aliud ejuſdem diploma *Compendio palatio*. unum denique Childerici ultimi Merovingorum, datum *Cariciaco palatio*. Omnia pro cœnobio Sithienſi. Non dubito quin aliâ ejus rei exempla inveniri poſſent: adeò ut *palatii* nomen in clauſulis diplomatum ſub poſterioribus Merovingis communius eſſe cœperit, quod in prioribus non ita frequens erat. nam

A nam *palatii* vocabulum adjectum fuisse à Folquino, Chartarii Sithiensis primo auctore accurato, vix crediderim.

X. In primis occurrit Pippinus, qui in diplomatum suorum chronologica formula nunc veterem præcedentium Regum retinuit, nunc instituit novam. Cùm esset Childerici Majordomus, Placitum pro Dionysianis monachis, ex autographo hîc editum, protulit sub hac clausula: *Datum quod fecit mensis Junius dies viginti, annum nono Childerico Rege.* quæ est formula Merovingorum. Aliud verò pro iisdem sub ista: *Data nono Kalendas Octobris anno* XVII. *regni nostri. Actum in ipso monasterio sancti Dionysii.* quæ est formula Carolingis peculiaris, excepto quod Pippinus more veteri adhuc scri-
B bit *regni nostri* in prima persona. *Data* seu *Datum* (ut jam dixi) tempus confecti diplomatis; *Actum* rem transactam significat: quorum alterum alteri indifferenter præponitur, aut subjicitur. Utriusque formulæ exempla in Pippino Rege invenies. Aliud tamen significare possunt *Actum* & *Datum.* nempe ut *Actum* tempus confecti instrumenti denotet, *Datum* concessi, cùm scilicet instrumentum in manus impetrantis tradebatur, ut de Pontificiis litteris superiùs diximus. Ejus rei luculentum exstat argumentum in diplomate Gerbergæ Reginæ apud Marlotum [a], quod est *Actum* IV. *Idus Febr. anno Incarnationis dominicæ* DCCCC LXVIII. *Datum prid. Idus Febr. manu dominæ Reginæ, & susceptum à domino Abbate Hugone.* Ubi *Actum* biduo *Datum* præcedit.

a *Metrop. Rem. tom.* 1. *pag.* 607.

C XI. Paullatim digredimur à Pippino Rege, cujus non parum interest statuere annum regni primum, quem in diversos Christi annos trahunt Auctores, quidam in annum DCC L. nonnulli in DCC LI. alii in sequentem, Baronius in DCC LIV. quo coronatus est à Stephano Papa. Verùm distinguendum est inter chartas & auctores. Nam chartæ, saltem pleræque, Pippini regni initia figunt anno DCC LII. Auctores alii aliis annis. Nempe ejus coronationem à Bonifacio factam Francorum Annales de rebus gestis Pippini & Caroli Magni anno DCC L. uti & Eginhardi Annales cum Reginone, Mariano & Sigeberto; Fuldenses anno DCC LII. Aimoïnus DCC LI. collocant. Rem dirimit veterrimus codex, qui olim fuit cœnobii sancti Dionysii prope Parisios, nunc
D est penes reverendos patres Henschenium & Papebrochium, qui mihi illum coram ostenderunt. Complectitur codex ille quasdam Sanctorum Vitas cum libro Gregorii Turonensis de gloria Confessorum, scriptusque est *anno ab Incarnatione Domini* DCC LXVII. *Pippini Regis anno sexto-decimo, Indictione* V. *& filiorum ejus eorumdemque Regum Francorum Caroli & Carlomanni (qui per manus sanctæ recordationis viri beatissimi domni Stephani Papæ unà cum prædicto patre domno viro gloriosissimo Pippino Rege sacro chrismate consecrati sunt) anno tertio-decimo.* Ubi vides Pippini Regis annum XVI. componi cum anno DCC LXVII. ac proinde annum primum coincidere cum anno DCC LI. quod ex sequentibus ejusdem subscriptionis verbis amplius declaratur, ubi *ipse Pippinus per aucto-*
E *ritatem & imperium sanctæ recordationis domni Zachariæ Papæ & unctionem sacri chrismatis, per manus beatorum Sacerdotum Galliarum & electionem omnium Francorum,* TRIBUS ANNIS ANTEA *in regni solio sublimatus* perhibetur. *postea per manus ejusdem Stephani Pontificis die uno in beatorum Martyrum Dionysii, Rustici & Eleutherii ecclesia, (ubi & venerabilis vir Folradus Archipresbyter & Abbas esse cognoscitur) in Regem & Patricium, unà cum prædictis filiis Carolo & Carolomanno unctus & benedictus; eodemque die Bertrada* ejus conjux *benedicta* in Reginam. Integram subscriptionem, quæ prædicto codici apponitur, exhibet Henschenius in Exegesi præliminari secunda ad Martii tomum tertium, eamque in libro V. ad tabulam XXII. integram exhibebimus.

F Sic igitur res habuisse videtur. Anno DCC L. sub autumnum directa est legatio ad Zachariam Papam de substituendo Pippino in Childerici locum. Annuit Zacharias, ejusque rei fidem disertis verbis facit subscriptio superior cum Eginhardo, aliisque Annalibus. Unde evertitur opposita cujusdam viri docti sententia. Anno DCC LI. pedetentim compositi sunt Francorum animi ad Pippini coronationem, quæ labente eo anno, vel sequenti ineunte facta est. Itaque ab hoc anno DCC LI. regnum Pippini numerari cœpit, non ab anno DCC LIV. quo à Stephano Papa denuo coronatus, unctusque est, ut cum Isone monacho putavit Baronius. Hanc regni Pippini epocham confirmant tria instrumenta apud Goldastum, duo quidem in tomo secundo rerum Ala-

mannicarum, ordine XLII. & XLIII. tertium in tomo tertio pag. 57. Primum ſic deſinit: *Notavi diem Martis* VIII. *Idus Auguſtas, anno tertio regnante domno noſtro Pippino Rege.* hoc eſt anno DCC LIV. quo littera F Dominicalis obtinebat. Secundum ſic clauditur: *Notavi die dominico, ſexto Idus Octupris, anno decimo regnante domno Pippino Rege Francorum.* nempe anno DCC LXII. qui littera C Dominicali præditus erat. Tertium denique datum eſt *anno ſexto Pippini Regis, die Mercoris, duodecimo Kal. Januarii.* quæ notæ incidunt in annum DCC LVII. quo littera B Dominicalis currebat. Neque aliter Pippini Regis annos in Gallia numeratos fuiſſe manifeſtum evadet conferenti cap. XIV. Chronici Fontanellenſis [a] cum cap. XIII. ubi Pippinus anno DCC L. Rex Francorum conſtitutus dicitur, nempe anno exeunte. Siquidem in cap. XIV. annus ejus ſecundus comparatur cum anno DCC LIII. Certè in quodam mſ. Chronico pervetuſto, quod in principatu Ludovici Pii deſinit; Pippinus qui obiit anno Chriſti DCC LXVIII. & quidem VII. Id. Octobris, *annis ſeptemdecim* regnaviſſe memoratur.

XII. Venio ad Carolum Magnum, cujus epochæ tres leguntur in vetuſtis monumentis. Prima regni Francici; altera regni Langobardorum ſeu Italici; tertia imperii. Has tres epochas ſimul conjunxit ac diſtinxit in diplomatibus ab anno DCCC I. quo renuntiatus eſt Imperator in Natali Domini præcedente: duas primas uſurpavit ante initum Imperium. Hujus rei tot probationes ſunt, quot exempla: ut mirum ſit virum doctum aſſerere in Propylæo [b], hanc duarum epocharum conjunctionem ante annum DCCC. in uſu non fuiſſe. Vide hîc monumenta noſtra, vide Baluzium in tribus locis Capitularium appendicis, vide Puricellum [c] pro Italia, vide omnes. In quibuſdam tamen litteris, quæ anno regni Langobardici primo datæ ſunt, non apponitur ſecunda hæc epocha, ut in Dionyſianis apud Dubletum [d], etiam in autographo, oſcitantiâ forſan Notarii, qui huic calculo nondum aſſuetus erat. De tribus epochis multa item exſtant exempla in Capitularium tomo primo, & apud Goldaſtum charta XCIX. Unum hîc habes ita expreſſum: *Datum quod fecit menſis Martius dies octo, anno* XII. *Chriſto propitio imperii domni noſtri Karoli, &* XLIIII. *regni ejus in Francia, adque* XXXVIII. *in Italia, Ind.* III. *in Dei nomine feliciter.* Ubi vides regnum Franciæ præcedere Italicum annis ſex (nam Carolus anno DCC LXVIII. patri ſucceſſit menſe Octobri, Langobardorum regnum obtinuit anno DCC LXXIV.) & annis XXXIII. Imperii initium.

Has tres epochas in unam imperii nonnumquam conferunt vetera monumenta, quorum unum exſtat apud Goldaſtum in tomo tertio [e] præcitato: *Datum* XLI. *anno imperii Karoli Cæſaris, die dominico,* III. *Id. Februarias.* id eſt anno DCCC IX. quo littera G Dominicalis incidebat in III. Idus Februarias. Eadem epocha legitur in mſ. codice Canonum Germanenſi n°. 423. in cujus fine apponitur hæc epigraphe: *Facto hunc libro in anno* XXXVII. *regnante domno Karolo Imperatore.* qui annus Chriſti octingenteſimo quinto illigatur. His in locis ſub imperii annis comprehenduntur anni regni Francici & Italici. Simili modo regnum Francicum cum Italico confunditur in tomo ſecundo apud Goldaſtum charta XLIX. itemque in tomo tertio, [f] ubi hæc formula: *Notavi diem* XIII. *Kal. Octob. anno* XLIIII. *regnante domino noſtro Carolo Rege Francorum & Longobardorum, & anno* XI. *Imperatore & gubernatore Romanorum.* In Traditionibus Fuldenſibus [g] ſub *regni* nomine comprehenduntur duæ epochæ regni Francici & imperii, nulla regni Langobardici mentione facta. Apud Italos regnante Pippino Caroli Magni filio duplex epocha nonnumquam appoſita eſt. unde apud Puricellum de baſilica Ambroſiana [h] ſic concluditur charta Petri Archiepiſcopi: *Anno domnorum noſtrorum Caroli & Pippini Regum in Italia* XVI. *&* IX. Denique Carolus Magnus ante acceptam imperii dignitatem aliquando vocatus eſt *Imperator*, ut patet tum ex iis quæ diximus ſupra in cap. IV. tum ex charta cujuſdam Leotaldi apud Perardum [i], data *die Lunis proximo poſt Kal. Novembris, anno decimo regni domini noſtri Karoli Imperatoris.* quod convenit cum anno DCC LXXVII. quo littera Dominicalis erat E, & dies Lunæ incidebat in ſecundam Novembris: non autem convenit cum anno decimo Carolini imperii, id eſt anno Chriſti DCCC X. quo littera F pro Dominicali currebat. Mendoſum videtur diploma Carolo Magno

a Spicil. tom. 3. p. 225. & 226.
b Propyl. n. 47.
c Puricell. p. 45.
d Doublet p. 704.
e Goldaſt. tom. 3. rer. Alaman. pag. 59.
f ibid. pag. 60.
g Tradit. Fuld. pag. 455. 456.
h Puricell. p. 21.
i Perard. pag. 12.

A tributum apud Caſam-novam [a] non ſolum ob exordium, *In nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, Carolus ſereniſſimus gratiâ Dei Rex*, ſed etiam ob notam chronologicam anno xxv. regni noſtri, nulla regni Langobardici mentione facta.

XIII. Caroli Magni Imperatoris formulam in notis chronologicis diplomatum retinuit Ludovicus Auguſtus ejus filius. Quippe Carolus, qui ante imperium nunc veterem Merovingorum formulam, nunc novam *Datum* ſeu *Data*, & *Actum*, cum vocabulis *regni noſtri* uſurpaverat; poſt acceptum Imperium *Datum* ſeu *Data* & *Actum* in uſu habuit, ubi locus rei tranſactæ exprimendus erat, ſin minùs alterutrum: & annum imperii ac regni in tertia perſona expreſſit. Idem præſtitit Ludovicus ejus filius, B in cujus diplomatibus *Actum* & *Datum* ſeu *Data* paſſim legitur, & annus *imperii Ludovici piiſſimi Imperatoris*, aut *ſereniſſimi Auguſti* paſſim, non *imperii noſtri*. In ejus epocha duplici, regni ſcilicet Aquitanici & imperii, vix ulla invenitur difficultas. nam Aquitaniæ principatum iniit anno DCC LXXXI. imperium ineunte anno DCCC XIV. Ludovici Aquitaniæ Regis unum diploma pro Gellonenſi monaſterio exſtat in Sæculi IV. Benedictini parte I. ubi pro *Indictione* x. legenda eſt *prima*. Longè major eſt difficultas in iis diplomatibus, in quibus anni Ludovici Imperii cum annis Lotharii comparantur.

XIV. Varii ſunt regni ſeu imperii Lothariani characteres. Is primùm conſtitu- C tus eſt à patre Bajoariæ Rex anno DCCC XIV. tum Aquiſgrani anno DCCC XVII. detracto Bajoariæ regno, in æſtate conſors imperii factus: Kal. Maii confirmatus anno DCCC XXI. in conventu Noviomagenſi. Deinde in Attiniacenſi conventu miſſus in Langobardiæ ſeu Italiæ regnum anno DCCC XXII. menſe Auguſto: ad extremum, Romæ regni & imperii coronam à Paſchale Papa accepit anno ſequenti, id eſt DCCC XXIII. in ipſa Paſchali ſollemnitate. Præterea adverte duplicis generis eſſe diplomata Lothariana: una, quæ vivente patre condita ſunt, atque utriuſque regni, Ludovici ſcilicet ac Lotharii, annos exhibent: altera, quæ Lothariani regni Italici ac Francici annos. Ad hæc obſervare convenit, voces *regni* ac *regnantis* non ſemper D ſumi pro regno, ſed etiam pro imperio. nam *regnante* pro *imperante* utitur Cancellarius apud Goldaſtum tomo ſecundo in chartis XXVIII. XLVII. LXXXI. & LXXXVI. *regni* verò nomine pro *imperii* in charta LV. & aliis. Lege Perardum à pag. 12. ad pag. 36. ubi pag. 23. charta legitur data *anno primo imperii*, id eſt regni *domini Karoli junioris*, ſcilicet Caroli Calvi, qui hoc quaſi cognomine ſæpiùs afficitur in chartis privatis. Rotberti Regis diploma apud Cheſnium [b], datum eſt *anno imperii ſui* XXIX. Hæc idcirco notare viſum eſt, quoniam quidam vir doctus in vòce *regnantis* vim facit ad ſignificandum regnum, non imperium.

His obſervatis dicendum eſt, in ſtatuenda epocha diplomatum Lotharianorum E nullam habitam fuiſſe rationem regni Bajoarici, niſi fortè admodum apud Bajoarios: ſed illam deſumtam fuiſſe aliquando ab anno DCCC XVII. paſſim ab anno DCCC XXII. rarius ab anno DCCC XXIII. quæ quidem intelligenda ſunt de diplomatibus conditis ante mortem Ludovici Auguſti. Ad epocham anni DCCC XVII. refero duo Lotharii diplomata, data *anno* ejus *imperii* XVIII. *Indict.* XIII. quæ notæ à Puricello [c] referuntur ad annum DCCC XLI. ſed perperam: cum anno DCCC XXXV. conveniant. Eruditiſſimus Carolus Cointius [d] in ea ſententia verſatur, Lotharium, antequam à patre deſciſceret, annos ſuos computaſſe aut ab anno DCCC XVII. aut ab anno DCCC XXII. numquam ab anno DCCC XXIII. quo à Paſchale Papa coronatus eſt; F at poſt annum DCCC XXIX. cùm civile bellum inter ipſum ac patrem exarſiſſet, poſtremam hanc epocham prætuliſſe, ut ſe Romano Pontifici gratum præberet. Huic rei probandæ affert vir doctus diploma de Bariſiaco à me editum in Sæculi quarti parte prima [e], datum XV. *Kal. Februarii anno* XVII. *Imperii Hludovici ſereniſſimi Imperatoris & Lotharii Auguſti* VIII. *Indictione* VIIII. quæ omnia Chriſti anno DCCC XXXI. conveniunt. Ut hæc opinio conſtet hoc argumento, oportet Lotharium hanc epocham affectaſſe, ut patri moveret invidiam, & Pontificis gratiam ſibi conciliaret. Atqui diploma Bariſiacenſe auctorem habet, non Lotharium, ſed Ludovicum Auguſtum, ac proinde nihil confert ad id, quod vir doctus intendit: ſed id ſolum

a *Franc-alleu de Langued. p. 298.*

b *Montmorency pag. 12.*

c *Puricell. p. 184. & 187.*

d *Coint. tom. 7. ad an. 823. num. 1.*

e *Sæc. 4. Bened. part. 1. pag. 67. & 68.*

adſtruit, aliquando Lotharii annos à coronatione per Paſchalem facta initos fuiſſe. A
Rarior tamen eſt hæc epocha: communior altera, quæ ab inito regno Langobardico, id eſt ab anno DCCC XXII. ſumit exordium. Nam pleraque quæ in manus noſtras venerunt diplomata ſub nomine Ludovici & Lotharii, annos ſeptem vel octo in deſignandis Lotharii annis excedunt Ludovici patris annos. Et tamen ubi primum Ludovicus conſortem Imperii Lotharium conſtituit anno DCCC XVII. id *in omni conſcriptione & nomiſmate* obtinere voluit, teſtante Paſchaſio in lib. II. de Epitaphio Walæ cap. XVII. Unde in præfatione Concilii Romani per menſem Novembrem anno DCCC XXVI. celebrati apponitur hæc epocha: *Imperante domino noſtro piiſſimo Auguſto Hludovico, à Deo coronato, magno Imperatore anno* XIII. *ſed & Hlothario novo* B
Imperatore anno X. ubi annus Lotharii primus repetitur ab anno DCCC XVII. Quamquam multa inveniuntur diplomata ab anno DCCC XVII. ad DCCC XXII. ſolo Ludovici nomine confecta, quale Elnonenſe à me editum in eadem prima parte Sæculi quarti [a], & alia paſſim. Quin etiam ab anno DCCC XXII. reperiuntur haud pauca, quæ incipiunt nomine Ludovici & Lotharii, tametſi in notis chronologicis ſola Ludoviciani imperii mentio fiat, ut in privilegio [b] pro Corbeia-nova, cui privilegio etſi ambo ſubſcribunt, unius Ludovici anni apponuntur: & contra quædam ſolo Ludovici aut Lotharii nomine edita [c], quæ utriuſque annos in fine exhibent. Hæc de diplomatibus vivente Ludovico ſcriptis. C

a *ibid. pag. 66.*
b *Monum. Paderborn. pag.* 114.
c *Sæc. 4. Bened. part. 1. pag. 86.*

XV. Poſt mortem Ludovici Lotharius aliam iniit rationem, cujus formulas binas accipe ex Hiſtoria Trenorchienſi [d]. Prima concipitur his verbis: *Data* VI. *Idus Octob. anno Chriſto propitio imperii domni Hlotharii pii Imperatoris, in Italia* XXI. *& in Francia* I. *Indict.* III. Altera ſic [e]: *Datum* XV. *Kal. Novemb. anno Chriſto propitio imperii domni Lotharii pii Imperatoris in Francia* X. *& in Italia* XXX. *Indict.* XIII. Prima formula convenit anno DCCC XL. ſecunda anno DCCC L. In utroque diplomate anni Italici imperii Francicos excedunt annis viginti; & Francici primus anno DCCC XL. ſtatuitur à Junii vigeſima die, quo Ludovicus Auguſtus è vivis exceſſit. Itaque annus Italici primus ab anno DCCC XX. ſumit exordium. Et ne quis mendum in duo ſuperiora diplomata irrepſiſſe putet; occurrunt ejuſdem epochæ alia complura, putà duo in appendice Capitularium Baluziana, ordine LVI. & LVII. quæ data ſunt XI. *Kal. Novemb. anno imperii domni Hlotharii pii Imperatoris in Italia* XXIIII. *& in Francia* IIII. *Indictione* VI. Hoc eſt anno DCCC XLIII. quo Indictio VI. currebat, & annus Imperii Lothariani in Francia quartus à Junii die XX. Eodem tendunt alia ejuſdem Lotharii monumenta in Spicilegio [f]. nam in tomo VII. legitur confirmatio donationis factæ cœnobio Grandivallis VIII. *Kal. Septemb. anno imperii domni Lotharii* XII. (lege *pii*) *Imperatoris in Italia* XXX. *& in Francia* X. *Indict.* XII. id eſt anno DCCC XLIX. Et in tomo VIII. [g] præceptum ejuſdem pro eccleſia Æduenſi, datum V. *Nonas Julii, anno imperii domni Lotharii pii Imperatoris in Italia* XXXIIII. *& in Francia* XIIII. *Indict.* I. quæ coincidunt in annum DCCC LIII. quo annus XIV. regni Lotharii à die XX. Junii currebat per Indictionem I. Denique in ejuſdem Spicilegii tomo XII. [h] unum eſt Lotharii præceptum de cella Nantuadis, datum VII. *Kal. Julii, anno imperii domni Lotharii piiſſimi Auguſti in Italia* XXXIII. *& in Francia* XIII. *Ind.* XV. [i] itidemque aliud de Saviniaco ſuperiori ſubjunctum cum iiſdem chronologicis notis, quæ in annum DCCC LII. conveniunt: quo anno à XII. Kal. Julii incipiebat imperii Lothariani in Francia XIII. Ex his omnibus aliiſque diplomatibus, quibus commemorandis ſuperſedeo, liquidò conſtat, annos imperii Italici (ut ſuperiùs dictum eſt) Francicos præcedere in Lothario annis viginti: adeoque Italicum incipere ab anno DCCC XX. Francicum à Junii vigeſima die anni DCCC XL. Inde corrigas ſpecimen privilegii Lothariani à Papebrochio in ære cælatum, cujus notæ chronologicæ hoc modo exhibentur: *Data* XIII. *Kal. Martii anno Chriſto propitio imperii domni Hlotharii pii Imperatoris in Italia* XXV. *& in Francia* III. *Indictione* VIII. Ubi ſine dubio legendum eſt, *& in Francia* V. aut VI. tametſi præfero V. facili exprimentis lapſu. Corrigendus item ſpeciminis titulus, in quo privilegium datum legitur anno Domini DCCC XLIII. ſcribendumque DCCC XLV. quo Indictio VIII. obtinebat, & annus XXV.

D, E, F

d *Tournu p.* 265.
e *pag.* 266.
f *Spicil. tom.* 7. *pag.* 184.
g *tom.* 8. *p.* 141.
h *tom.* 12. *p.* 113.
i *pag.* 144.

A Lotharii in Italia, v. in Francia currebat, ex dictis. Quamobrem verò Lotharius exordium Italici imperii mortuo patre petierit ab anno DCCC XX. fateor me nondum assequi potuisse. Nisi probes, Bernardi Italiæ Regis mortem, quæ anno DCCC XVIII. statuitur, dilatam fuisse usque ad finem anni DCCC XIX. aut ad initium anni insequentis: à quo Lotharius exordium Italici regni, quasi hereditario jure jam sibi debiti, repetierit: tametsi nonnisi anno DCCC XXII. in ejus possessionem venerit. Quamquam forte dici possit, superiorum diplomatum annos repeti ab anno DCCC XXI. cum imperii consors in conventu Noviomagensi confirmatus est Kalendis Maii. Multa hîc ex Lotharii autographis Dionysianis afferri possent, nisi temerarius quidam omnes eorum B chronicas notas, nescio quo consilio, vitiasset, quales eas vulgavit Dubletus: ex quo proinde nihil ad hunc locum elici potest. Sed hîc omittere non possum egregium ejusdem Lotharii autographum ex Tullensi archivo sancti Mansueti: quo diplomate BERARDO, *venerabilis Tullensis ecclesiæ Chorepiscopo* concedit quasdam res suæ proprietatis, nempe ecclesiam sancti Amantii non longè à mœnibus prædictæ urbis, subscribente Hrotmundo Notario ad vicem Hilduini, cum his chronicis notis: *Data* XVII. *Kal. Februarii, anno Christo propitio imperii domni Hlotharii pii Imperatoris in Italia* XXVI. *& in Francia* VI. *Indict.* VIII. *Actum Aquisgrani palatio regio.* quæ anno DCCC XLV. conveniunt, omnino ad amussim calculi superioris. Hactenus de Lo- C thario.

XVI. Nunc autem, remissis in caput sequens Pippino & Ludovico Regibus Ludovici Pii filiis, jam oratio properat ad Carolum Calvum, cujus tria distinguenda sunt tempora. Primum à successione in regnum paternum, quæ anno DCCC XL. à die XX. Junii: secundum à successione in regnum Lotharii, quæ nona Septembris anno DCCC LXIX. accidit: tertium ab inito imperio die XXV. Decembris anni DCCC LXXV. Duas primas epochas hîc exhibet ejusdem Caroli Præceptum pro cœnobio sancti Dionysii, *Datum* VI. *Kal. April. Indict.* VIII. *anno* XXXV. *regnante Karolo gloriosissimo Rege, & in successione regni Lotharii anno* VI. id est anno DCCC LXXV. Aliud exemplum habes in D Historia Trenorchiensi [a]. Tertiam epocham cum aliis duabus conjunxit Carolus in hunc modum: *Data* IV. *Kal. April. Indict.* X. *domni Caroli Imperatoris in Francia* XXXVII. *imperii ejus anno* II. *atque in successione Lotharii anno* VIII. hoc est anno DCCC LXXVII. in Spicilegii tomo XII. [b] & in Speciminibus nostris. Singularis est epocha Caroli Calvi in diplomate relato apud Casam-novam [c]. *Data* XIV. *Kal. Jun. Indict.* VII. *anno* IV. *regnante Karolo glorioso Rege, in monasterio sancti Saturnini, dum obsideret Tolosam.* Sed magis singularis est alia ejusdem Caroli Calvi diplomatis in Historia Ghisnensi [d] in hæc verba: *Data* XII. *Kal. Julii anno* XXXVII. *regnante domno Carolo, imperiique ejusdem* II. *Actum in Compendio palatio imperiali die* XIIII. *post mortem Hilduini Abbatis.* Sed Hil- E duini Abbatis junioris mentio facta est duas ob causas: una, quòd privilegium istud concessum est in gratiam Sithiensis monasterii, cujus is Abbas fuerat: altera, quod Carolo Calvo familiaris & carus erat. Nam in aliis litteris pro eodem cœnobio dicitur *venerabilis Abbas Hilduinus, fidelissimus noster atque ministerialis noster librarius.* Hæc apud Folquinum in Chartario, in quo (id obiter observare liceat) hæc de eodem leguntur: *Anno Incarnationis Dominicæ* DCCC LXVI. *Karolus Rex Hunfrido Abbatiam cum dedecore auferens, Hilduino canonico, nuper de Hlotharii senioratu ad se converso, dedit propter libras* XXX. *auri.* Pluribus ibidem laudatur Hilduinus, & *anno Dominicæ Incarnationis* DCCC LXXVII. *in Carisiaco regali palatio* VII. *Id. Junii decessisse* memoratur. In F ejus gratiam ipso mortuo, Carolus concessit aliud privilegium, in quo statuit, ut in eodem monasterio numerus LX. monachorum servetur secundùm constitutionem genitoris sui, & libera ex ipsis Fratribus electio Abbatis. Carolus Calvus eodem anno DCCC LXXVII. obiit *prid. Nonas Octobris.*

XVII. Ei successit filius ejus Ludovicus, quem anno DCCC LXV. Regem à patre constitutum fuisse tradit Hariulfus in Chronico Centulensi. At contrarium evincitur ex Annalibus Bertinianis ad eum annum, ubi Carolus Ludovicum filium suum in Neustriam direxisse perhibetur, *nec reddito, nec interdicto sibi nomine regio* (quod scilicet usurpaverat ex anno DCCC LXI. & LXII.) *sed tantùm Comitatum Andegavensem, & Ab-*

a *Tournu p.* 211.

b *Spicil. tom.* 12. *pag.* 411.

c *Franc-alleu de Langued. p.* 301.

d *Guisnes. pag.* 5.

batiam Majoris-monasterii, & quasdam villas ei donasse. Itaque hujus Ludovici præceptum, quod ad annum DCCC LXVII. revocat Hariulfus, in annum DCCC LXXVIII. rejiciendum videtur, & pro *Indictione* XV. reponenda *Ind.* XI. Ludovicus ipse, ut scribit Folquinus mox laudatus, *anno regni sui secundo necdum expleto, obiit Compendio palatio* V. *Id. April. anno Incarnationis Domini* DCCC LXXVIIII. *Deinde filii ejus Hludowicus & Carlomannus regnum inter se dispertiunt. Isdem autem Rex Hludowicus in pago Vimiaco cum Nordmannis bellum gerens, triumphum est adeptus, & non multo post obiit* III. *Nonas Augusti, anno Domini* DCCC LXXXI. *Regnavit annos* II. *menses* III. *cui successit in regno frater ejus Karlomannus, regnavitque annis* III. *diebus* VI. *obiit anno Domini* DCCC LXXXIIII. *Deinde Karolus Rex Suavorum, filius Hludowici Regis Noricorum, qui erat filius Hludowici, filii Karoli Magni, filii Pippini, monarchiam totius Imperii Francorum & Romanorum assumit anno Verbi incarnati* DCCC LXXXV. Hæc ex Folquino Sithiensi. Quippe post obitum Carlomanni non statim Francico throno admotus est Carolus propter turbas de successione emergentes. Unde per id tempus undecimum instrumentum Chartarii Patriciacensis apud Perardum datum legitur *mense Aprili, anno defunctionis Karlomanni Regis, Incarnationis Dominicæ anno* DCCC LXXXV. qui annus defuncti Carlomanni ab exeunte anno Christi superiore computandus est. nam ejus obitus in Necrologio Dionysiano reponitur VIII. *Id. Decembris*, in Remigiano *prid. Idus* easdem: quo in Necrologio Carlomannus Rex, frater Caroli Magni, *prid. Nonas* ejusdem mensis notatur.

A B C

XVIII. Carolus Imperator, Cognomento Crassus, ejus successor, tres epochas in diplomatibus suis adhibere solet, primam à regno Italiæ, id est ab anno DCCC LXXX. alteram ab anno DCCC LXXXII. quo Rex in Francia Orientali dictus est. tertiam ab ineunte anno DCCC LXXXV. quo Rex in Gallia. Idem ab inito maximè principatu Gallicano passim in diplomatibus usus est annis Incarnationis; ut patet ex Italiæ sacræ tomo secundo [a] & quarto [b], item ex Spicilegii tomo VII. [c] ex Galliæ Conciliorum tomo tertio [d], & ex Monumentis Paderbornensibus [e] celsissimi & eruditissimi Principis Ferdinandi Episcopi Paderbornensis & Monasteriensis, apud quem Caroli Crassi diploma de Smechta legitur his tribus characteribus affectum: *Data* XI. *Kal. Octob. anno Dominicæ Incarnationis* DCCC LXXXVII. *Ind.* V. *anno verò regni domini Karoli serenissimi Imperatoris Augusti in Italia* VII. *in Francia* V. *in Gallia* III. Ab eo subsequentes Imperatores calculum ab annis Incarnationis frequentarunt, ut exponemus in capite sequenti, tametsi ille non semper eo calculo usus est [f]. Hunc verò idem Carolus ante Gallicanum principatum usurpavit, ut fidem faciunt duo ejus diplomata apud Puricellum,[g] *Data* XII. *Kal. April. anno Incarnationis Domini* DCCC LXXX. *Indict.* XIII. *anno verò regni Regis Karoli in Francia* IV. *in Italia* I. Ubi *Franciæ* regnum ejus quatuor annis præcedit Italicum, (contra quàm in superioribus:) nempe à morte patris Ludovici Germaniæ Regis, quæ accidit anno DCCC LXXVI. scilicet V. Kal. Septemb. Tunc enim paterni regni inter fratres divisione facta, Carolo *Alamannica in parte cessit, & aliquæ civitates* ex regno Lotharii, ut tradunt Annales Mettenses. quæ civitates Franciæ nomine designantur. Ad hæc ex duobus illis Puricelli diplomatibus constat, eumdem Carolum Italiæ Regem coronatum fuisse, non anno DCCC LXXXI. ut recentioribus placet; sed superiore in Natali Domini, à quo die novum annum incipiebant veteres. Porro unius regni nomine tria regna confusè signavit ipsemet Carolus in diplomate [h] pro ecclesia Cabilonensi, dato *prid. Id. Junii, anno ab Incarnatione Domini* DCCC LXXXV. *anno verò regni domini Karoli Imperatoris* VIII. *imperii verò* V. regni exordio ducto à morte patris. *Domni Karoli Imperatoris depositio* in Necrologio nostro sancti Germani consignatur *Nonis Decembris.*

D E F

a *Ital. sac. tom.* 2. *col.* 186. & 188.
b *ibid. tom.* 4. *col.* 596. 598. 792. & 1367.
c *Spicil. tom.* 7. *pag.* 186.
d *Conc. Gall. tom.* 3. *pag* 521.
e *Monument. Paderborn. p.* 265.
f *Besly de Comitib. Pictav. pag.* 196. & *Gallia Christ. in Emmeno Episc. Nivern.*
g *Puricell. pag.* 229. & 237.
h *Sirmund. tom.* 3. *Conc. Gallic. pag.* 521.

XIX. Eodem Incarnationis calculo usus est Odo, qui præ imbelli Caroli Simplicis ætate nomen Regis sibi tribuit, aut potiùs tutoris nomine accepit (nam tutores tunc temporis pupillarium dignitatum ac feodorum titulis donabantur, ut Cangius [i] scitè observat) à die XII. Januarii anni DCCC LXXXVIII. ad annum DCCC XCIII. quo Carolus Simplex in regnum evectus est. Odonis diplomata cum annis Incarnationis exstant hîc, in Historia Trenorchiensi [k], in Spicilegii tomo VIII. [l] &

i *Cangii Glossar. voce* hæres.
k *Tournu p.* 272.
l *Spicil. tom.* 8. *pag.* 356.

A in appendice Capitularium Baluziana, num. c xxi. & c xxii. ſed abſque illis annis unum num. c xxiv. Vide Specimina noſtra.

XX. Caroli Simplicis tres ſunt epochæ ſollemnes. Prima eſt ab anno DCCC XCIII. quo contra Odonem evectus eſt in regnum, unctuſque in Regem à Fulcone Epiſcopo Remenſi. nimirum Januarii die XXVIII. Dominica. qui menſis ad annum DCCC XCIII. pertinebat ſecundùm vulgatum calculum : ad annum præcedentem ſecundùm priſcum, quem ſecutus eſt Hermannus Contractus, ſecus alii. Secunda epocha ab anno DCCC XCVIII. quo ſolus exſtincto Odone regnavit, in diplomatibus exprimi ſolita his verbis, *redintegrante* vel *poſt ſucceſſionem Odonis* ; ſequiturque hæc
B epocha primam ſolido fere quinquennio, ſiquidem Odo mortuus eſt III. Nonas Januarias anni DCCC XCVIII. cùm Carolus unctus fuiſſet v. Kal. Februarii anni DCCC XCII. Tertia epocha eſt ab anno DCCCC XII. quando Lotharii regnum poſt mortem Ludovici, ultimi Francicæ ſtirpis in Germania Regis ſine liberis defuncti, ut legitimus heres accepit Carolus: ob quam acceſſionem in diplomatibus additum eſt *largiore indepta hereditate*. Omnes exhibet pactum initum inter Carolum & Henricum Reges, *anno Incarnationis Dominicæ* DCCCC XXI. *anno verò regni domni & glorioſiſſimi Regis Francorum Occidentalium Karoli* XXIX. *redintegrante* XXIV. *largiore verò hereditate indepta* X. *Indict.* IX. Lege Sirmundi Notas ad hunc locum in Capitularibus Caroli Calvi;
C & confer diplomata Caroli Simplicis, quæ abſque annis Incarnationis has epochas exhibent apud Labbeum [a] in Miſcellaneis, Chiffletium in Trenorchienſi Hiſtoria [b], Acherium noſtrum in Spicilegii tomo VI. [c] & XIII. [d] Dubletum [e], & alios. Neque verò ſola diplomata regia, ſed & privatorum inſtrumenta nonnumquam his epochis afficiebantur. In his unum eſt apud Perardum [f], cujus clauſula, quia nonnihil difficultatis habet, huc referenda eſt. *Data* VIII. *Kal. Juniis, Indict.* VII. *menſe primo obeunte Odone quondam Rege, redintegrante ſedem regni Caroli Regis.* Non concordat Indictio ſeptima, ſed prima cum anno DCCC XCVIII. qui primus eſt redintegrati Caroli poſt mortuum Odonem *menſe primo*, id eſt Januario. Vel ergo reponenda eſt hoc loco Indictio prima, ſi de anno primo intelligenda ſit charta ; vel charta referenda eſt
D ad annum DCCCC IV. qui Indictione ſeptima præditus erat. Huic calculo affinis eſt ille, quem exhibet charta Walonis Æduenſis Epiſcopi in Hiſtoria Vergiacenſi [g], *Data prid. Kal. Novemb. Indict.* VIII. *anno* XXIII. *poſt obitum domni Odonis quondam Regis, regnante Carolo glorioſo Rege.*

a *Labbe Miſcell. pag* 492.
b *Tournu p.* 274. *&* 275.
c *Spicil. tom.* 6. *pag.* 411.
d *tom* 13. *p.* 267.
e *Doublet p.* 812. *& ſeqq.*
f *Perard. p.* 37.
g *Vergy pag.* 29. *& pag.* 310.

XXI. Alia eſt computandi ratio in chartis privatis ab anno, quo Rodulfus in Regem electus eſt Carolo comprehenſo. Tunc enim calculus inſtitutus eſt vel à regno Rodulfi, vel ab anno, *quo Franci infideles Regem ſuum Karolum inhoneſtaverunt, & Radulfum Principem in Regem elegerunt.* Id accidiſſe anno DCCCC XXIII. docet Frodoardus in Chronico, & quidem poſt diem quintum Junii, quo Rotbertus Rex, Caroli æmu-
E lus, ab ipſo cæſus eſt. Hanc computandi rationem legimus in chartario Brivatenſi non ſemel, & in teſtamento duplici Acfredi Aquitaniæ Ducis; altero in Miſcellaneis Labbeanis [h], altero in Appendice Capitularium [i] Baluziana. In chartarii Brivatenſis pag. 25. *Actum* XIIII. *Kal. Martii, anno* III. *quo Karolus Rex per infidos Francos dehoneſtatus eſt.* & pag. 276. *anno* V. *quod Franci dehoneſtaverunt Regem ſuum Karolum, & contra legem elegerunt ſibi Radulfum in Regem.* Teſtamentum Acfredi : *Actum* V. *Idus Octob. Celſinianas, anno* V. *quod infideles Franci Regem ſuum Karolum inhoneſtaverunt, & Rodulfum in Principem elegerunt.* Juſtellus edidit *anno* VI. Ex his intelligimus hunc calculum viguiſſe apud Tranſligeritanos, qui Francorum à Carolo defectionem non
F probabant : Ciſligeritani verò annos à Rodulfi regno deſumebant.

h *Labbe p.* 523.
i *Capitul. tom.* 2. *col.* 1534.

XXII. Denique poſt mortem Caroli, quæ accidit anno DCCCC XXIX. Octobris die VII. viguit apud eoſdem Francos calculus per Rodulfi Regis annos : ſed apud Tranſligeritanos nova numerandi formula inita eſt uſque ad regnum Ludovici Tranſmarini, nempe *anno primo, ſecundo, &c. quod obiit Karolus filius Ludovici Regis, Chriſto regnante, & Regem exſpectante.* Varia hujus formulæ exempla accuratè obſervavit eruditus Baluzius in Notis ad inſtrumentum C XXXVIII. Appendicis Capitularium, prolata ex archivis Barcinonenſi, Urgellenſi, Helenenſi, Vabrenſi, Toloſano,

& Conchensi; refertque consimiles formulas, post mortem Carlomanni Regis, Caroli Crassi Imperatoris, & Rodulfi Regis in iisdem partibus usurpatas. In ms. Psalterio *Hemmæ* Reginæ v. *Idus Julii* notatur *depositio Rodulfi incliti Regis.* A

XXIII. Ludovicus Transmarinus, Caroli Simplicis filius, cùm Rodulfus Rex anno DCCCC XXXVI. die XI. Julii obiisset, ex Anglia in Franciam ad regnum capessendum revocatus est. Ab hoc anno regni ejus epocha desumitur in tribus diplomatis, quæ extant in Bibliotheca Cluniacensi [a], data *Kal. Julii anno* XI. *regni Ludovici Regis, quando Franciam recuperavit.* Hæc respondent anno DCCCC XLVI. At in alio subsequente hæc apponitur clausula: *Actum Polliaco villa super Ligerim*, III. *Non. Febr. Ind.* VI. *anno autem* XV. *regnante Ludovico Rege glorioso.* Hîc pro Indictione sexta restituenda est nona, quæ incidit in annum regni Ludovici XV. Christi DCCCC L. aut Ludovici annus corrigendus. Incarnationis annos adhibuit apud Beslium [b] his verbis: *Actum Pictavis civitate, Nonis Januarii, anno Incarnationis Dominicæ* DCCCC XLII. *Ind.* XV. *anno* VI. *regnante Hludovico glorioso Rege Francorum*, qui calculus vulgari nostro respondet, annum à Januarii Kalendis incipiens, ut superiùs [c] monuimus. Ludovici Transmarini obitus accidit anno DCCCC LIV. & quidem IV. *Idus Septembris* ex ms. Psalterio Hemmæ reginæ, quod modò est Bibliothecæ Remigianæ apud Remos; non verò *Idibus Octobris*, ut quidam volunt. Id confirmatur tum ex Necrologio Autissiodorensi, ubi IV. *Id. Septemb.* laudatur *Hludovicus serenissimus Rex filius Karoli*; tum ex ejus epitaphio, quod ex ms. codice nostro n°. 124. huc adducere lubet ad relevandum Lectoris animum ab hac spinosa tractatione. B C

a Bibl. Clun. pag. 275. & seq.

b Besly de Comit. Pictav. pag. 244.

c cap. 23. num. 5.

LUDOVICI TRANSMARINI EPITAPHIUM.

Sanguine Cæsareo jacet hîc excelsa propago,
Francorum populo prodita de KAROLO.
Dum sibi ter-denos & tres floreret in annos,
Augustum nomen Rex LUDOVICUS *erat.*
REMIGIUS *Regum sanxit consulta priorum:*
Huic dederat sceptrum; præstat & hîc tumulum. D
Octavum-decimum regnando subegerat annum,
Quadris September Idibus exit iter.
Lector posce Deum, Francorum posce salutem,
Hoc regale genus servet in orbe Deus.

Ex hoc epitaphio tria discimus, nempe Ludovicum anno vitæ trigesimo-tertio decessisse IV. Idus Septembris. Secundo regnasse annis octodecim, scilicet ab anno DCCCC XXXVI ad DCCCC LIV. ac proinde anno DCCCC XX. natum esse. tertio eum sceptro donatum, id est coronatum fuisse in ecclesia beati Remigii apud Remos, ubi & tumulatus est cum filio Lothario. Idem legere memini in quodam ejus diplomate. Et tamen Lauduni sacratus dicitur apud Frodoardum in Chronico. E

XXIV. Lotharium patris triennio ante ejus obitum consortem in regno fuisse observat eruditus Petrus Franciscus Chiffletius [d] ex duobus instrumentis relatis in Historia Trenorchiensi, datis *feria* VII. *nono-decimo Kal Febr. anno* XX. *regnante Lothario Rege*, id est anno DCCCC LXXI. quo littera A Dominicalis erat. Ex quo infert Chiffletius, Lotharium anno DCCCC LI. cum patre regnare cœpisse, quo anno Ludovicus gravi in Aquitania correptus infirmitate, teste Frodoardo, filium suum Lotharium Regem dixisse videtur. Et Aimoïnus in libro I. de miraculis sancti Benedicti scribit, Lotharium, quem anno DCCCC LXXXVI. obiisse constat, solùm *triginta & eo amplius annos* regia potestate functum fuisse, rotundo numero: cùm anni ferè triginta duo elapsi sint à Septembri anni DCCCC LIV. quo mortuus est Ludovicus, usque ad obitum Lotharii, id est ad annum DCCCC LXXXVI. Attamen charta [e] Arnulfi Flandriæ Comitis, *data anno* DCCCC LXXXI. anno inclyti Regis Lotharii XXVIII. notatur à morte patris. Stephani Arvernensis Episcopi charta authentica pro ecclesia Brivatensi sic notatur: *Acta autem sunt hac anno* DCCCC LXII. *Nativitatis Dominicæ, Ind.* V. F

d Tournu p. 287.

e Guisnes fol. 48. verso.

menfe

A *menſe Febr. die Sabbato, ſub imperio Chlotharii clariſſimi Regis Francigeni ſeu Aquitanigeni, tempore etiam incliti Marchionis. Willelmi.* Et hic calculus cum noſtro recentiori conſentit. Confuſæ ſunt chronologicæ Lothariani diplomatis notæ apud Beſlium [a] de Comitibus Pictavenſibus, ubi poſt hæc verba, *impreſſione inſigniri*, quæ eſt clauſula contextûs, ita legitur: *Anno Dominicæ Incarnationis* DCCCC LXII. *Ind.* X. *regnante Hlothario glorioſiſſimo Rege, ſub anno* IX. *regni ejus.* tum ſequitur, *Signum Hlotharii Regis excellentiſſimi.* dein, *Actum Lauduno urbe regali.* poſtremo, *Arnulfus Notarius ad vicem domini Adalberonis Archiepiſcopi recognovit & relegit.* Quæ ſi ita in autographo (ut fere in Laudunenſi hîc excuſo) ſe habebant, præter morem cenſeri debent. Nam de more ſic B ordinari debuiſſent poſt *inſigniri. Signum Hlotharii*, &c. *Arnulfus Notarius*, &c. *Actum Lauduno urbe regali, anno Dominicæ Incarnationis.* Lotharium porro ſexto Nonas Martii anni DCCCC LXXXVI. deceſſiſſe legimus in epiſtola Hemmæ ejus conjugis apud Gerbertum [b], & in Pſalterio ejuſdem Hemmæ, hoc diſticho ad eum diem adjecto litteris aureis in Kalendario.

a Beſly p. 252.

b Gerbert. ep. 75.

His Nonis Rex magnificus, Princepſque benignus,
Domnus LOTHARIUS *ſæclo migravit ab iſto.*

In eo pſalterio, quod ad uſum Hemmæ Reginæ egregiè ſcriptum eſſe multa probant argumenta, pingitur Hemma initio pſalmorum XI. XXI. &c. cum corona liliata in C capite. Sed inſignior eſt præ ceteris pictura ad pſalmum *Deus miſereatur noſtri*, ubi Chriſtus in nube pingitur, ambas manus extendens, unam, nempe dextram, ſuper duos Reges ſe ſe invicem manu conſtringentes, geſtanteſque coronas in capite circulo finitas: ſiniſtram verò ſuper Reginam, tenentem manum parvuli tonſura & rubea veſte inſigniti, cujus manum erigit ipſa ad Chriſtum. Duo Reges videntur eſſe Lotharius & filius ejus Ludovicus, quem ſe vivente Regem coronari curavit: tertius, cujus manum Regina tenet, videtur eſſe Otto ejuſdem filius, cujus notitiam accepi ex pſalterii Hemmæ Kalendario, in quo hæc lego: *Idus Novemb. obiit Otto filius Lotharii Regis Francorum.* quæ verba litteris aureis picta ſunt. Charta quædam legitur D apud Perardum [c] *Data* XVI. *Kal. Novemb. anno* XXVIII. *Lotharii Regis, & filii ſui Ludovici primo.* Unde conſequens eſt, Ludovicum ſaltem quinquennio ante obitum patris coronatum fuiſſe, immo ſeptennio, id eſt anno DCCCC LXXIX. ut in Supplemento probaturi ſumus. Ludovicus obiit anno DCCCC LXXXVII. & quidem die XX. aut XXII. Maii, non Junii, ut recentiores ſcribunt. In multis Necrologiis ejus obitus reponitur XI. *Kal. Junii*, putà in noſtro Germanenſi, in Autiſiodorenſi ſancti Stephani, ubi dicitur *Hludovicus juvenis Rex.* & in Remigiano *Ludovicus Rex, filius Emmæ Reginæ.* quæ tria poſtrema verba ſecundâ manu adjecta ſunt cum *anno* DCCCC LXXXVII. At in Pſalterio Hemmæ aureis litteris conſignatur Ludovici obitus XII. *Kal.* Junii his verE bis: *Obiit Ludovicus Rex, filius Hemmæ Reginæ Francorum.* quæ auctoritas præferenda eſt. Ejuſdem Ludovici obitum ad annum DCCCC LXXXVII. differendum eſſe probat charta Pontii Comitis, eo nomine ſecundi, de Viancio pro Albienſi eccleſia, quæ ſic definit: *Data menſe Septembri, Luna* XIIII. *Lotherio defuncto, anno* II. *quo filius ejus Ludovicus regnare cœpit.* Ita legitur in Chartario Albienſi, cujus copiam nobis fecit humaniſſimus Abbas de Campis. Eo mortuo Fulchramnus Lutevenſis Epiſcopus teſtamentum ſuum condidit ſub hac chronica nota: *Factum Breve eleemoſynarum iſtud, & completum prid. Nonas Februarii, Chriſto imperante, ac Regem ſperante.* Quod ſi eo tempore necdum Rex erat Hugo; dicendum eſt, Ludovicum anno DCCCC LXXXVI. deF ceſſiſſe, Hugonem verò ei ſuffectum fuiſſe menſe Julio anni inſequentis.

c Perard. p. 38.

§. III.

De notis chronologicis tertiæ ſtirpis Francicæ.

XXIV. Tandem pervenimus ad tertiam ſtirpem, in qua pro more inſignis ac multiplex occurrit varietas in diplomatum chronologicis notis. Prima eſt, quòd Reges paſſim annos Incarnationis adhibent. Secunda, quòd annos regni ſui non raro prætermittunt. Tertia, quòd aliquando ſolos annos Incarnationis ſine menſe ac die;

aliquando utrosque annos, nempe Christi ac regni sui, omittunt, apposito tantùm die mensis, maximè in rebus minoris momenti, ubi res in præsenti exsequenda erat. Quarta varietas est, quòd exprimendo locum, ubi charta vel res confecta est, utuntur nonnumquam his aliisque verbis : *in curia Epiphaniæ, Pentecostes*, &c. Hæc exemplis inferiùs illustranda sunt. A

XXV. Capetiorum caput Hugo anno DCCCC LXXXVII. Francorum regnum, deferentibus Optimatibus, Noviomi salutatus adiit, inunctus die III. Julii ; eodemque anno Rotbertum filium suum sibi consortem regni legit, ut scribit Aimoïnus.[a] Et tamen idem auctor[b] postea *annum Incarnationis Domini millesimum tertium* conjungit cum *anno Rotberti Regis, quo cum patre regnare cœpit, sexto-decimo, monarchiæ septimo.* ac proinde Rotberti regni cum patre exordium ab anno DCCCC LXXXVIII. monarchiæ ab anno DCCCC XCVI. repetendum est, & quidem hujus à die XXIV. Octobris. siquidem in Necrologio Argentogilensi seu Dionysiano Hugo Rex obiisse memoratur IX. *Kal. Novembris.* Nempe anno primo Hugonis consors ejus factus est Rotbertus, non eodem Christi anno, sed insequente secundum nostrum calculum. quandoquidem id contigit Kalendis Januarii, qui pro veteri more ad annum DCCCC LXXXVII. pertinebat. In brevi tamen chronico[c] Dionysiano III. Kal. Januarii ordinatus dicitur. Sic regnavit Hugo annos novem completos, decem incompletos. Nam totidem anni effluxerunt à Julii tertia die anni DCCCC LXXXVII. ad anni DCCCC XCVI. diem XXIV. Octobris, quo eum excessisse diximus. quod in Supplemento nostro demonstrandum. B C

a *Aimoin. de miraculis S. Benedicti lib. 2. cap. 1.*
b *ibid. cap. 9.*
c *Spicil. tom. 2. pag. 808.*

XXVI. Rotberti ejus filii duo sunt chronologici characteres, unus regni cum patre, alter monarchiæ post ejus mortem, id est à fine Octobris anni DCCCC XCVI. De ipsius Rotberti anno obitûs lis est inter eruditos. Baronius & Petavius, magna lumina, eum reponunt anno M XXXIII. adducti testimonio Helgaldi, qui cum eclipsi ejus anni componit Rotberti obitum, quem illa portenderit. Sed vel ex ipso Helgaldo facilè intelligitur, nonnisi recapitulando hæc duo simul ab eo commemorari : cùm ait, Rotbertum obdormivisse in Domino XIII. *Kal. Augusti, lucescente aurora diei tertiæ Sabbati*, id est die Martis, quæ dies in XIII. Kal. Augusti seu XX. Julii, non anno M XXXIII. sed M XXXI. incidebat. Hunc verò de morte Rotberti calculum variis monumentis confirmat eruditus vir Ægidius Laccari Soc. Jesu in Dissertatione singulari de morte Rotberti ; eumdemque novis item argumentis in Supplemento nostro fulciemus. Nec me movet, quòd Glaber Rodulfus ad annum M XXXIII. referat ejusdem Regis obitum. nam eodem etiam anno Benedicti Papæ & Fulberti Episcopi Carnutensis mortem commemorat : cùm constet, Fulbertum anno M XXIX. ad superos abiisse : nec Benedictum Papam anno M XXXIII. sed Johannem XIX. è vivis excessisse. Opponi possunt huic calculo quædam chartæ ab hac computandi ratione nonnihil diffidentes, putà diploma ipsius Henrici pro cœnobio Centulensi[d], datum *anno Dominicæ Incarnationis* M XXXV. *regnante Henrico Rege, anno regni ejus* III. & charta[e] Arnulfi Flandriæ Comitis data *anno Dominicæ Incarnationis* M XLVI. *Indict.* XIIII. *Henrici Regis Francorum anno* XII. pro monasterio Blandiniensi. Accedit Chronicon Malliacense in quo legitur, Henricum *anno* M XXXIII. *post mortem Rotberti levatum esse in regnum.* Verùm ex adverso in eodem Chronico Henricus obiisse dicitur anno M LX. anno ordinationis suæ XXIX. quæ proinde ad annum M XXXI. revocanda est. Unde charta Theobaldi & Stephani *Comitum Franciæ* in Historia Ghisnensi[f] data legitur *Henrico Rege regnante anno à decessu patris sui Roberti jam* X. *ab Incarnatione Salvatoris* M XLII. & diploma Henrici Regis apud Camuzatum[g], *Actum publicè in Senonico palatio, anno incarnati Verbi* M XLVIII. *& regni Henrici Regis* XVII. Itaque dicendum, aut mendum in numeros tum privilegii Blandiniensis & Centulensis (quod non facile asseruerim) tum Chronici Malliacensis, irrepsisse : aut aliter atque aliter initium regni Henrici post mortem patris sui vetustis monumentis fuisse adscriptum, propterea quòd non statim ab omnibus ubique Rex sit habitus, Constantiâ ejus matre, quæ ejus coronationi vivente Rotberto adversa exstiterat, res turbare perseverante, & regnum ad juniorem Rotbertum deferre volente. Hæc de Rotberto Rege, cujus Romanum iter cum Angelramno Abbate in paucis memorat Hariulfus in Chronico Centulensi.[h] D E F

d *Spicil. tom. 4. pag. 553.*
e *Guisnes pag. 58.*
f *ibid. pag. 316.*
g *Prompt. Tricass. fol. 24. verso.*
h *Spicil. tom. 4. p. 543. & seqq.*

A XXVII. Henricum ab anno M XXVII. à patre in consortium regni adoptatum fuisse colligimus cum ex aliis, tum ex charta Drogonis Comitis, à me edita in fine Sæculi tertii, data *anno ab Incarnatione Domini* M XXX. *Indict.* (XIII.) *regnante Rege Franc. Rotberto anno regni sui* XLII. *& filii ejus concorditer cum eo regnantis anno jam quarto Henrici.* Id autem validè confirmatur, tum ex variis Fulberti Carnutensis epistolis [a], in quibus Henricum jam Regem laudat Fulbertus, mortuus IV. Idus Aprilis die Cænæ Domini, anno M XXVIII. secundùm veterem calculum, anno M XXIX. secundùm novum: tum maximè ex litteris Assessionis seu coronationis Philippi primi ejusdem Henrici filii, à Chesnio [b], Chiffletio [c], & Marloto [d] relatis,
B datis *anno Incarnationis* M LVIIII. *Indict.* XII. *regnante Henrico Rege* XXXII. *eadem die completo*, X. *Kal. Junii*, *Episcopatûs autem domini Gervasii anno* IV. *in die sancto Pentecosten.* Nam si ab anno M LIX. per annos XXXII. calculum reflectas; annum M XXVII. initi ab Henrico regni primum habebis.. At verba illa, *eadem die completo*, referenda sunt, non ad X. *Kal. Junii*, sed ad festum Pentecostes. Nam hac die coronatus dicitur Henricus: non eodem die mensis, quo coronatus est filius ejus Philippus. quandoquidem festum Pentecostes anno M XXVII. novem diebus citiùs, id est pridie Idus Maii, incidebat. In diplomatibus porro tam Henrici, quàm Philippi examinandis accuratè expendenda est hæc duplex utriusque epocha, nempe ab inito
C regno, seu cum patre, seu post mortem patris. nam pro hac duplici epocha variat calculus in diplomatibus. In archivo Catalaunensis cœnobii sancti Petri legimus ipsius Henrici autographum, res à Rotgerio Episcopo traditas confirmantis, *Actum Laucduni publicè anno incarnati Verbi millesimo* XLIII. *& regni Henrici Regis* XII. Hic calculus revocatur ad epocham anni M XXXI. quo Henricus patri mortuo successit. Alium modum habet charta Widonis Archiepiscopi Remensis pro Mosomo, in qua annus Domini M XLIII. comparatur cum anno XVII. Henrici Regis, habito scilicet respectu ad tempus, quo vivente patre coronatus est. In historia Trenorchiensi [e] erratum est à librario in anno Incarnationis assignando, quo Henricus, subscri-
D bente Philippo ipso coronationis ejus die, diploma edidit, *Actum Remis civitate, in Pentecosten festivitate, & in Maio mense. Scriptum manu Guillelmi ad vicem Balduini Regii Cancellarii, regnante Domno gloriosissimo Heinrico anno* XXVIIII. *& Incarnationis Domini* M LVIIII. (malè 8. LVIII.) *coronato eodem die Philippo, Heinrici Regis filio.* Nescio an de Henrico, an potiùs de Hugone aut Rotberto ejus fratribus, intelligendus sit Petrus-Damiani in Opusculo XXXIV. ubi sub finem capitis sexti ait, Rotberto Gallorum Regi ex propinqua sibi uxore natum fuisse filium, *anserinum per omnia collum & caput habentem.* Quisquis horum sit, certum est ex Fulberti epistolis [f] Constantiam Reginam magnopere restitisse Henrici benedictioni, atque Rotbertum juniorem præ-
E ferre voluisse. Unde accidit, Fulbertum incurrisse *Reginæ odium*, propterea quòd faveret *potiùs marito* ejus Rotberto *de constituendo majore filio* Henrico, quem Reginæ fautores, ut *simulatorem*, *segnem ac mollem* traducebant. Obiit Henricus anno M LX. & quidem *prid. Idus Augusti*, ex Necrologiis nostris.

XXVIII. Inter varia Philippi I. diplomata unum referimus, datum cœnobio Milidunensi sancti Petri *anno ab Incarnatione Domini millesimo* LXXXX^mo. IIII^to. *regni autem Philippi Regis* XXXVI. Ubi quidam imperitus temere cifrum ultimum denarium ante annos fere ducentos delevit, & pro anno M LXXXX. substituit LXXX. ut patet tum ex deleti cifri X. spatio vacuo ac rasuris se prodentibus, tum ex ejusdem audaculi vitia-
F toris epigraphe retro apposita, in qua tempus conditi diplomatis anno M LXXXIV. definit. Aliud ejusdem cœnobii ejusdemque Regis diploma datum est *in curia Epiphaniæ*, id est in sollemni conventu Epiphaniæ, in quo Rex cum majestate regia coram Proceribus apparebat, uti & in aliis sollemnioribus festis, in quibus *curiæ coronatæ* [g] habebantur. Ita apud Dubletum [h] exstant litteræ Ludovici Grossi & Philippi ejus filii, *datæ Remis in sollemni curia Paschæ, in unctione Philippi gloriosissimi Regis anno incarnati Verbi* M C XXIX. *Indict.* VII. Iisdem etiam diebus alii Principes curiam suam habebant, & diplomata condebant, ut Balduinus Flandriæ Comes Bergis *in sollemni curia Pentecostes* anno Dominicæ Incarnationis M LXVII. [i] Ceterum non defuerunt his postremis tem-

a *Fulb. epist.* 4. 15. 59. 105. 128.
b *Chesn. tom.* 4. *Hist. Franc. pag.* 161.
c *Tournu p.* 317.
d *Metrop. Rem. tom.* 2. *pag.* 117.
e *Tournu p.* 315.
f *Fulb. epist.* 59. *&* 106.
g *V. Cangii Gloss. in* Curia coronata *& Dissert.* 4. *in Joinvil.*
h *Doublet p.* 859.
i *Guisnes p.* 183.

poribus qui afferent, formulam *regnante Christo* actis publicis adscriptam fuisse occasione excommunicationis, quâ Philippus I. ob Bertæ repudium & Bertradam superductam semel atque iterum perculsus est. quod quàm à vero abhorreat, tam validè ac manifestè demonstrarunt Johannes Beslius, & David Blondellus, ut nemo contrà obmutire in posterum ausurus sit impune. Idem demonstrat Blondellus de divortio Philippi Augusti cum Ingelburge. Eam porro formulam actis sive publicis, sive privatis nulla umquam lege appositam fuisse : sed pro scriptoris arbitrio vel admissam, vel omissam. Aliquando verò utraque formula Christi regnantis & Philippi apponitur in illius temporis monumentis. Sic donatio Guillelmi Tiernensis, anno M LXXVII. acta ante Regis divortium, *Philippo Rege humano, & Christo Rege superno* [a]. Is ecclesiam sancti Leodegarii diœcesis Suessionensis Silvæ-majoris monachis subjicit *anno ab Incarnatione* M LXXVI. *anno* XVI. *imperii ejusdem Philippi in Francia*, id est regni. Incarnationis annum quandoque omittit, quandoque epactam adhibet cum concurrente: cujus insignioribus litteris Philippus, non rarò subscribunt quatuor regni Principes ministri, non tamen soli, sed cum aliis Episcopis & Optimatibus. Obitus ejus accidit anno M C VIII. nempe III. *Kal. Augusti.*

a *Sæc.* 4. *Bened. tom.* 2. *pag.* 257.

XXIX. De Ludovico Grosso, qui patri Philippo successit anno M C VIII. sacratus ipso anno, die secunda Augusti, quatuor observanda sunt. Primum, quòd ab anno consecrationis suæ diplomata quædam insignit. Secundum, & id quidem singulare, quòd ab anno M C XIV. Adelaïdis Reginæ annos cum suis aliquando adscribit regiis instrumentis. quod dubito an cuiquam Regum ante vel post ipsum in more fuerit. Tertium, quòd regiis litteris subscribentium numerum ad quatuor regni primarios ministros redegerit, nempe ad Dapiferum, Buticularium, Camerarium, & Constabularium cum Cancellario. Quartum, quòd Philippi filii sui, quem anno M C XXIX. sacratum mox notabamus, annos suis apposuerit in regiis chartis, sed maximè Ludovici VII. qui anno M C XXXI. die XXV. Octobris Remis inunctus est. De primo varia occurrunt exempla in vetustis monumentis. In Chartario beati Martini de Campis Parisiis : *Anno nostræ consecrationis* VII. *primo anno consecrationis Adelaïdis Reginæ.* In charta Fossatensi : *Actum Parisius publicè, anno incarnati Verbi* M C XVIII. *regni nostri* X. *Adelaïdis Reginæ* IV. *astantibus in palatio nostro, quorum nomina subtitulata sunt & signa. Signum Willelmi Dapiferi. S. Hugonis Constabularii. S. Gisleberti Buticularii. S. Guidonis Camerarii. Data per manum Stephani Cancellarii.* In tabulario Dionysiano : *Actum Parisius publicè anno Incarnationis* M C XXIX. *regni nostri* XVI. *Adelaïdis decimo, adstantibus,* &c. Alia exempla vide apud Dubletum [b] & Perardum [c]. Ludovici Junioris annos cum suis conjungit Grossus non semel in Chartario sancti Martini à Campis, ut in charta de Loisiaco : *Actum Parisius publicè anno incarnati Verbi* M C XXXII. *regni nostri* XXIIII. *regnante Ludovico filio nostro anno* II. Et alia de Hienvilla : *Actum Parisius anno incarnati Verbi* M C XXXV. *regni nostri* XXVIII. *Ludovico filio nostro in Regem sublimato anno* IIII. Quibus in litteris diem mensis omittere solet, & *anno incarnati Verbi* sæpius utitur. Obiit anno M C XXXVII. Kalendis Augusti.

b *Doublet p.* 850. & 853.
c *Perard. p.* 212.

XXX. Ludovicus VII. Junior dictus, Indictionis usum, à patre intermitti cœptum, penitus abrogasse videtur, additâ quandoque annis Incarnationis Epactâ cum concurrente. Philippo Augusto, & Ludovico VIII. non immoror, de sancto Ludovico pauca dicturus. Quippe nuper celebris controversia fuit Johannem Launoïum inter & Quatremarium nostrum, valeret-ne diploma illud, quo sanctus Ludovicus ratam habuit pactionem cum Episcopo Parisiensi de finibus immunitatis cœnobii sancti Germani à Pratis, cujus hæc clausula : *Actum Matiscone anno Domini* M CC LXX. *mense Aprili.* Obtendebat enim Launoïus, Regem sanctum jam tum extra Galliam egisse in expeditione transmarina. quippe qui mense Martio anni M CC LXIX. iter arripuisse dicitur à vetustis nostris historicis. Verùm composito ejus itineris diario palam demonstravit Quatremarius, sanctum Ludovicum itineri quidem se commisisse anno M CC LXIX. secundum veterem calculum Gallicanum mense Martio, id est ante Pascha : (qui mensis pro novo computandi modo ad annum M CC LXX. pertinere debet) resedisse verò Matiscone feriâ secundâ Paschæ, quæ secundum calculum

A novum & veterem ad annum M CC LXX. pertinebat. quandoquidem vetus Gallicanus
à Paſchate annum ordiebatur. Hæc ſunt quæ de notis chronologicis Regum noſtro-
rum obſervare operæ pretium duxi, de diplomatibus quæ ſine notis chronologicis
data ſunt, acturus capite XXVIII.

XXXI. Sed antequam hoc caput claudamus, animadverſione dignum videtur, id
quod in quibuſdam diplomatibus ſecundæ ſtirpis legitur ante vel poſt chronologicas
notas, *de Ambaſciatoribus* donationum ſeu chartarum. Hi erant Proceres, Abbates,
aliive, quorum interventu donatio aliqua vel charta ab Imperatoribus aut Regibus
impetrabatur : quales Mediatores appellare conſuevimus. Multa ejus rei occurrunt
B exempla in diplomatibus Caroli Calvi, Carlomanni, & Caroli Simplicis : ſed & in
chartis Angliæ Regum & Italiæ, qualia bene multa ſuppeditat vir omnigenæ erudi-
tionis Carolus Freſnius Cangius in ſuo Gloſſario [a]. Ante notas chronologicas in di-
plomate Caroli Calvi Imperatoris apud Miræum in Donationibus Belgicis, habetur
Signum Caroli glorioſiſſimi Imperatoris Auguſti. Domina Richildis Imperatrix ambaſciavit.
Poſt notas in diplomate ejuſdem Caroli Calvi pro eccleſia Narbonenſi in appendice
Capitularium Baluziana, num. LXXVIII. *Data* XV. *Kal. Martias, Indict.* IIII. *anno* XVII.
*regni Domni noſtri Karoli Regis. Actum Cariſiaco palatio in Dei nomine feliciter. Hudol-
ricus inclytus Marchio hoc ambaſciavit.* Idem præſtitit Hugo Abbas pro eadem eccleſia
C ex notis V. Cl. Stephani Baluzii ad Concilia Narbonenſia [b]. Ad priorem modum per-
tinet diploma Caroli Calvi à Dubleto editum [c], in cujus autographo ſecus ſigillum
leguntur hæc verba à Dubleto omiſſa, *Franco Præpoſitus ambaſciavit.* Certè Franco Præ-
poſitus cœnobii ſancti Dionyſii, cujus tunc Abbatiam tenebat Carolus Calvus, hoc
diploma obtinuit à Carolo Calvo, ut in ejus contextu ſcribitur. Erant ergo iidem ipſi
quandoque *Ambaſciatores* ſeu Mediatores, qui beneficium eccleſiæ ſuæ petebant, quan-
do ea qua par erat auctoritate valebant apud Principem. Ita *Leutboldus Cantor* obtinuit
apud Carolum Calvum confirmationem commutationis, quam *quidam Diaconus ſacri
palatii Cantor Fulbertus* fecerat de rebus quibuſdam *in pago Breenſi ſuper fluvium Urc*
D ſitis. Nam poſt ſubſcriptionem Æneæ Notarii ad vicem Ludovici legitur intra ſpa-
tium ſigni manualis, *Lutboldus Cantor*, cum quibuſdam notis Tironianis, id eſt *Am-
baſciavit, Vermeriæ anno* XV. regni Caroli Calvi. quod autographum legimus in archivo
cœnobii noſtri ſancti Criſpini ad urbem Sueſſionicam.

a *Cangii Gloſſar. voce* Ambaſciator & Mediator.

b *Conc. Narbon. pag.* 71.

c *Doublet p.* 807.

CAPUT XXVII.

I. *Imperatorum chronicæ notæ.* II. *Ludovici ſecundi.* III. *Atque ejus ſucceſ-
E ſorum.* IV. *Pippini Aquitaniæ Regis.* V. *Et Ludovici Germaniæ.*
VI. *Tum Lotharii Regis.* VII. *Italiæ Regum.* VIII. *Angliæ.* IX. *Et
Hiſpaniæ.* X. *Vox,* publicè, *quando recepta in Datis.* XI. *Autogra-
pha imperfecta, quando valida.* XII. *De clauſula* in Dei nomine fe-
liciter, *& de vocabulo* Aquiſgrani.

I. A Regibus Francorum hoc argumentum inchoare viſum eſt, ut ad Imperatores
alioſque Reges Carolini generis, quaſi naturali ordine progrederemur. Cum
verò de Carolo Magno, Ludovico Pio, & Carolo Calvo Imperatoribus (qui & ipſi
F Reges Francorum exſtiterunt) & de Lothario ſuperiùs actum ſit, ſupereſt ut de aliis
hîc breviter tractemus.

II. Et primùm quidem de Ludovico II. Lotharii Imperatoris filio ac ſucceſſo-
re : cujus plura monumenta cum annis Incarnationis paſſim leguntur in Italiæ ſacræ
tomo V. Sed vereor ne à recentioribus adjecti ſint iſti anni : tum quia in Chronico
Caſaurienſi multa ejus occurrunt acta ſine annis Incarnationis : tum quia unum
ipſius Ludovici diploma exſtat in Italiæ tomo VI. [d] cùm anno Incarnationis, quod
idem abſque hac nota habetur in Spicilegii [e] tomo V. ubi Chronicon Caſaurienſe
editum eſt. Ex quo intelligas, multis aliis diplomatibus adſcriptos fuiſſe à poſteris

d *Ital. ſac. tom.* 6. *col.* 1310.

e *Spicil. tom.* 5. *pag.* 384. & [illegible]7.

annos Incarnationis; nec illa ob eam additionem ſpuria cenſenda eſſe. In pervetuſto A
Necrologio noſtro Germanenſi ſignatur XVIIII. *Kal. Septemb. depoſitio Hlodoici Imperatoris Romanorum.*

III. Carolum Craſſum annis Incarnationis uſum fuiſſe, ab inito maximè Francorum principatu, in ſuperiore capite oſtendi, eumque hujus calculi in diplomatibus imperialibus auctorem exiſtimo. Eum quippe ſecuti ſunt Arnulfus & Ludovicus ejus filius in Metropoli Salisburgenſi [a], Zuentiboldus apud Dubletum, Wido in Italiæ tomo ſecundo [b], & in Capitularium [c] appendice Baluziana; Henricus I. & Otto I. apud Meibomium, Otto II. apud Dubletum & alios. Indictionem ubique omnes retinuerunt cum annis imperii ſui. Ante Carolum tamen Boſo Provinciæ Rex Incarna- B
tionis annos adhibuit in diplomate relato apud Cheſnium [d] in hiſtoria Vergiacenſi, dato *anno Incarnationis Domini noſtri Jeſu-Chriſti* DCCC LXXIX. *anno primo poſt obitum Hludovici glorioſiſſimi Regis.* Quamquam in alio [e] ejuſdem anni haud apponit: nec Ludovicus Imperator ejus filius, ſaltem in nonnullis inſtrumentis [f]. Ad hæc Arnulfus Rex in diplomate Mettenſis cœnobii ſancti Arnulfi, quo diplomate cuidam Preſbytero & fideli Medico ſuo, nomine Amando, quaſdam res in pago Moſellenſi concedit rogatu Rodradæ dilectæ conſanguineæ ſuæ & Ottonis illuſtris Comitis; hæ notæ leguntur. *Data* VII. *Idus Julii anno Domini* DCCC LXXXVIIII. *Indict.* VII. *anno verò* II. *regni domni Arnolfi piiſſimi Regis. Actum ad Franchonofurt.* Exſtant duo alia ejuſdem au- C
tographa cum anno Incarnationis. Integrum eſt in uno ſigillum ex cera alba cum hac inſcriptione, *Arnolfus Rex.* eum ad modum quo Zuentiboldus Rex legitur in ſigillo autographi ſancti Michaëlis ad Moſam, cujus *Data* XVIIII. *Kal. Septemb. anno Domini* DCCC XCV. *Ind.* XIII. *regnante domno Rege Zuentiboldo anno* I. *Actum in vico Droſlei juxta Noviomam civitatem.* Aliud ejuſdem diploma in Monumentis Paderbornenſibus [g] exſtat cum anno Incarnationis.

IV. Redeo ad Ludovici Pii filios, ſcilicet Ludovicum Germaniæ, & Pippinum Aquitaniæ Reges: ex quibus hic annos patris cum ſuis appoſuit litteris ab ſe conceſſis: ſed ita, ut numerus annorum ipſius Pippini uno minor ſit annis Ludovici. D
In Miſcellaneis Labbeanis [h]: *Data* VI. *Idus Martias, anno* XV. *imperii domni Ludovici sereniſſimi Auguſti, & XIV. regni noſtri.* Et paullo poſt [i]: *Datum* VIII. *Kal. Decembr. Indictione* XII. *anno* XXI. *regnante domno Ludovico Imperatore,* XX. *regni noſtri.* Idem pro portione habetur in aliis diplomatibus apud Chiffletium in Hiſtoria Trenorchienſi [k], apud Acherium noſtrum in Spicilegii tomo XII. [l] & apud Perardum. [m] Huc ſpectat quod in libello de tranſlatione ſancti Genulfi legitur de conditione cœnobii Stradenſis per Wicfredum Comitem Bituricenſem. Hæc enim completa dicitur *anno* XV. *imperii domni Ludovici ſereniſſimi Auguſti, filioque ejus Pippino quarto-decimo* E
anno regnante, qui eſt ab Incarnatione Domini DCCC XXVIII. Eodem calculo Wicfredus & Oda ejus conjux *per teſtamentum* eidem loco res ſuas contulerunt *anno vigeſimo-quinto imperii Auguſti Ludovici, & vigeſimo-quarto Pippini filii ſui Aquitaniæ Regis.* Unde conſequens eſt, Pippini regni annos ab anno Chriſti DCCC XIV. numeratos fuiſſe, quando is Aquitaniæ Rex à patre conſtitutus eſt, ex vita Ludovici Pii, ubi Ludovicus anno DCCC XIV. filios ſuos *Lotharium in Bajoariam, Pippinum in Aquitaniam miſiſſe* perhibetur. Ludovicus autem jubente patre ſuo Carolo Magno, ſub autumnum anni ſuperioris imperiali diademate coronatus fuerat, & ab ineunte anno DCCC XIV. patri mortuo ſucceſſerat V. *Kal. Februarii.* F

V. Aliam computandi rationem iniit Ludovicus Germaniæ Rex, Orientalis Franciæ regnum deſumendo ab anno DCCC XXXIII. in diplomate, quod à nobis vulgatum eſt in Sæculi IV. parte prima [n], *Datum* XI. *Kal. Junii anno* XX. *regni glorioſiſſimi Regis Hludowici in Orientali Francia regnantis Ind.* I. quæ anno DCCC LIII. conveniunt. Aliter habet aliud ejuſdem diploma apud Dubletum [o], *Datum* V. *Kal. Auguſti anno* XXXIV. *regni domni Hludowici ſereniſſimi Regis in Orientali Francia regnantis, Ind.* XIII. Hæc Indictio ſi valeret, conveniret anno Chriſti DCCC LXV. qui eſſet annus regni Ludovici tantùm trigeſimus-ſecundus: ſiquidem ejus initium ab anno Chriſti DCCC XXXIII. repetendum eſt. Verùm quod ſæpe aliàs, hîc etiam peccavit Dubletus: &

a *Metrop. Saliſb tom.* 1 *pag.* 128. *& ſeqq.*
b *Ital. ſac. tom* 2. *col.* 120.
c *Capitul. tom.* 2. *col.* 1521.
d *Vergy pag.* 12.
e *Hiſtoire de Provence tom* 1. *pag* 766. *&* 769.
f *ibid. pag.* 782. *&* 933.
g *Monum. Paderborn. p.* 45.
h *Miſcell. Labbe pag.* 45.
i *ibid. pag.* 459.
k *Tournu p.* 193.
l *Spicil. tom.* 12. *pag.* 107.
m *Perard. p.* 24.
n *Sæc.* 4. *part.* 1. *pag.* 527.
o *Doublet p.* 785.

A verò legenda est Indictio XIIII. ut patet ex ipso autographo, cujus ectypum suo loco proferemus. Hanc Ludovici Germaniæ Regis epocham confirmat charta LXIV. apud Goldastum, data *die Veneris* VIIII. *Kal. Decemb. anno* XXIIII. *Hludovici Imperatoris, & Hludovici junioris Regis Alamannorum* V. quæ cum anno DCCC XXXVII. concurrunt. Ex quo numero si annum quintum reducas; annus DCCC XXXIII. vel præcedens regni Ludovici primus superetit. Sed tamen in Annalibus Francorum nihil de hac re comperio, nisi quòd Annales Fuldenses tradunt anno DCCC XXXVIII. Ludovicum Pium *Hludowico filio suo regnum Orientalium Francorum, quod priùs cum favore ejus tenuit, interdixisse.* At quando primùm tenere cœperit, non exprimunt.

B Anno DCCC XVII. cùm Ludovicus Pius divisionem regni & imperii inter filios suos fecit, Ludovico *Bajoariam, Behemios, Carentanos, Avaros, atque Sclavos, qui à parte Orientali Bajoariæ sunt,* concessit, ut legitur in diplomate hujus divisionis. Deinde anno DCCC XXI. in conventu Noviomagi habito, *regni partitionem, quam inter filios suos jam dudum fecerat, coram recitari fecit, & à cunctis proceribus, qui tunc affuêre, confirmari,* ex vita ipsius Ludovici Pii. Ex quo intelligitur, hanc partitionem scripto fuisse consignatam, siquidem tum recitata confirmataque est: nec dubium, quin sit illa ipsa, quæ à V. Cl. Stephano Baluzio vulgata est in Capitularium tomo I. [a] De Ludovici regno nihil ampliùs lego apud veteres. Existimo ipsum anno DCCC
C XXXIII. per civiles illos cum patre motus, Germaniæ regnum occupasse, quando Ludovicus Augustus collatis cum filiis suis signis, *à suis desertus ac proditus, in filiorum potestatem redactus est* [b]. Hinc Ludovico regni Franciæ Orientalis initia: quem ad modum consignantur etiam in Metropoli Salisburgensi [c]. Aliter desumuntur [d] à regno Bajoariorum, sumto initio ab anno DCCC XXVI. ubique absque annis Incarnationis. Priorem calculum observare licet in autographo Mettensis cœnobii sancti Arnulfi sub hac clausula: *Data* IX. *Kal. Decemb. anno* XXXVIII. *regni Hludovici serenissimi Regis in Orientali Francia regnante, & adeptione regni Lotharii* VI. *Indict.* IX. *Actum Mettis civitate.* Hæc respondent anno DCCC LXXV. Indictionis initio desumto à Septembri:
D quo anno annus regni Ludovici XXXVIII. ab anno DCCC XXVII. annus VI. à successione Lotharii petitur ab anno DCCC LXIX. quo Ludovicus in sortem Lotharii nepotis sui successit. *

VI. Papebrochius in Propylæi num. 33. memorat diploma Lotharii Regis, Lotharii Imperatoris filii, cum anno Dominicæ Incarnationis DCCC LVIII. censetque Lotharium hunc primum eo calculo usum esse; fratres verò ejus Carolum & Ludovicum ab eo abstinuisse: sed paullo post hunc morem in Germania fuisse resumtum, & in perpetuum stabilitum. Morem hunc à Carolo Crasso Imperatore in Germania incœpisse observatum est in capite superiori: an autem illud Lotharianum, ex cujus auto-
E grapho (ut quidem ei videtur) ectypum refert Papebrochius, omni exceptione majus censeri debeat, inferiùs [e] discutiemus. Sanè unum invenitur diploma ejusdem Regis ex autographo, apud Dubletum [f], incipiens non ab invocatione, *In nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*; sed ab ista: *In nomine omnipotentis Dei & Salvatoris nostri Jesu-Christi*, at absque notis Incarnationis: & scriptura alterius Lothariani apud Papebrochium accedit ad Saxonicam, quæ in diplomatibus Regum nostrorum insolita est, multumque recedit à nostro Lothariano, cujus ectypum optimæ notæ inferiùs dabimus. De aliis Germaniæ Regibus nihil mihi præter superiora dicendum occurrit ad propositum. In Provincia Ludovicus Rex anno Incarnationis usus est anno DCCC XCVI.
F in tomo XII. [g] Spicilegii.

VII. De Langobardicis Regibus id unum affirmare possumus, eos ante sæculum IX. annis Incarnationis sæpius abstinuisse, atque annos regni sui cum Indictione in diplomatibus adhibuisse. Id patet non solùm ex legibus Rotharis, Liutprandi, Ratchisi, & Aistulfi, sed etiam ex diplomatibus eorumdem. Liutprandus quippe in litteris suis tomo I. [h] Italiæ sacræ relatis hunc modum servat: & Arichisus Dux Beneventanus, annos Incarnationis haud apponit in sinceris variisque chartis pro cœnobio sanctæ Sophiæ in Italiæ tomo VIII. à col. 582. Unde mihi dubium est, an annus Incarnationis, quem diplomati suo Aistulfus & Ratchisus ap-

a *Capitul. tom.* I. *col.* 573.

b *Annal. Fuld. ad an.* 833.

c *Metrop. Salisb. tom.* I. *pag.* 348. *& tom.* 2. *pag.* 12. *& seqq.*

d *ibid. tom.* I. *pag.* 224. *&* 225.

* *V. Supplement. cap.* 9.

e *infra lib.* 3. *cap.* I.

f *Doublet pag.* 786.

g *Spic'l. tom.* 12. *pag.* 153.

h *Ital. sac. tom.* I. *col.* 458. *& col.* 459.

ponunt in Italiæ tomo [a] secundo, ab interpolatione immunis sit in hac parte, ut A
Ludovici II. Imperatoris actis contigisse modò observabam, ubi memoratæ sunt litteræ Widonis Imperatoris cum annis Incarnationis. Hunc calculum à Carolo Crasso continuarunt, ut Imperatores; ita Italiæ Reges. Rotharis, Liutprandus & Ratchisus in legibus suis utuntur hac formula chronologica: *Anno Deo propitio felicissimi regni mei*, Aistulfus *regni nostri.* Quamquam ante eos Adilwaldus hac formula usus est: [b] *Datum Ticino in palatio, sub die* VIII. *Kal. Aug. anno felicissimi regni nostri sexto, Ind.* IX. *feliciter.* In Calabria, annos in chartis passim ab orbe condito, juxta receptum à Græcis calculum, numerabant, aliquando tamen à Verbo incarnato. Utriusque calculi exempla exhibet Historia Monasterii Carbonensis, Paulo Æmilio auctore. Idem etiam B
calculus in Sicilia nonnumquam obtinuit, ex Sicilia Sacra [c], adjectis passim annis Incarnationis, quos alii retinent omisso calculo à creatione mundi. In his Rogerius Siciliæ & Calabriæ Comes diploma suum pro ecclesia Catanensi ita concludit [d]: *Si quis igitur tempus scriptionis hujus nostri privilegii scire voluerit; sciat hoc nostrum privilegium esse scriptum anno Dominicæ Incarnationis* M XCII. *Indict.* XV. *quinto Id. Decemb. tempore domini Urbani PP. II. domino Rogerio Duce Apuliam, Calabriam, atque Siciliam regente, in Francia Philippo regnante, in Theutonica terra Henrico, in Græcia Alexio.* Ubi vides, Regem Francorum præponi Imperatoribus Germanorum & Græcorum. In alia charta [e] ejusdem Rogerii annus Incarnationis in capite & in fine appositus est: C
in fine tantùm in litteris Caroli Siciliæ Regis pro Andegavensi Abbatia omnium Sanctorum, superiùs [f] laudatis.

VIII. Quo tempore Angliæ Reges diplomatibus suis annos Incarnationis apposuerint, non constat inter eruditos. Spelmannus [g] existimat defuisse chartis & privilegiis sæculi VII. quemadmodum in epistolis sancti Gregorii & in diplomatibus Regum Franciæ. At Regibus Anglicanis longè priùs quàm Romanis Pontificibus & Regibus Francorum hunc calculum venisse in morem pro comperto esse debet: nec valet alterorum ad alteros comparatio. Annos Incarnationis ante Venerabilem Bedam in diplomatis locum raro aut numquam habuisse veri simile est. Withredus D
quippe tantùm regni sui annos cum Indictione adhibet apud Spelmannum [h]. At sæculo VIII. tritus esse cœpit calculus ab Incarnatione, ut patet ex diplomatibus relatis ab Ingulfo, Dubleto & aliis. Atque ut prætercam Concilium Cloveshoviense, cui præfigitur annus Dominicæ Incarnationis DCC LVII. sicuti Celichitensi *annus* DCCC XVI. certè in Celichitensis cap. IX. statuitur, ut unusquisque Episcoporum *debeat describere judicium illud, quod in qualicumque Synodo constitutum est, vel ad illius parochiam pertineat, ut & cum ratione & ordine describat,* QUALIS ANNUS DOMINI *computatur; aut à quali Archiepiscopo & aliis adsedentibus Episcopis investigatum & confirmatum sit illud judicium.* Cùm ergo in chartis apud Ingulfum aliosque relatis legamus annos Incarnationis à sæculo octavo; non minùs in regiis, quàm in Episcopalibus actis hunc ritum viguisse dicendum est. E

IX. Denique Hispanicis Regibus familiaris fuit æra ante sæculum XII. tandemque pedetentim in variis Hispaniæ regnis obtinuit usus annorum Domini, ut in cap. XXV. exposuimus. Pertinuit etiam æræ Hispanicæ usus ad provinciam Narbonensem & Arelatensem, ut constat ex Concilio Arelatensi sexto, quod anno XLV. Caroli Magni *sub die* VI. *Idus Maias* ab Episcopis utriusque provinciæ celebratum est *æra* DCCC LI. sicuti proferunt acta ejus Concilii, id est anno DCCC XIII. Annos Incarnationis cum *æra* sua vulgari conjunxerunt historici nonnulli, in his Eulogius Presbyter Cordubensis in locis à nobis suprà in capite XXV. relatis: quin etiam Reges nonnulli in diplomatibus, ut Ranimirus in suo, quod in archivo Silvæ-majoris asservatur, *factâ* F
chartâ in æra M CI. *anno* M LXIII. *Dominicæ Nativitatis Ind.* XIII. * *regnante Domino nostro J. Ch. & sub ejus imperio ego præscriptus Ranimirus Dei nutu Rex in Aragone*, &c. Eumdem calculum in nonnullis chartis obtinuisse testatur Prudentius Sandovallius [i], qui & Alboazemi Maurorum Regis diploma refert, insignitum duplici æra, scilicet Hispanica & Arabica, in hunc modum: *Fuit facta charta de Juzgo æra de Christianis* DCC LXXII. *secundùm verò annos Arabum* C XXXXVII. *Luna* XIII. Insignis est

a tom. 2. c. 110. & col. 250.
b tom. 4. c. 1324.
c Sicil. sac. lib. 3. pag. 395. & lib. 3. pag. 5. 7. & 11. 13. 15. 53. 54. 91. &c.
d ibid. lib. 3. pag. 16.
e ibid. pag. 17.
f supra cap. 23. num. 7.
g Spelman. tom. 1. Conc. p. 125.
h ibid. pag. 193 & 198.
* l. Indict. 1.
i Sandoval de Regib. Castellæ pag. 89.

A est hæc charta, maximè in laudem monachorum Laurbanensium Ordinis sancti Benedicti, quos Maurus ille immunes declarat ab annuo vectigali Christianis, eorumque ecclesiis ac monasteriis imposito : *quoniam*, inquit, *bona intentione monstrant mihi loca de suis venatis, è faciunt Saracenis bona acolhenza, & numquam inveni falsum, neque malum animum in illis qui morant ibi.* Egregia sanè laus ab homine non suspecto. Aragonenses Reges eodem ferè modo diplomatum suorum clausulas efferunt, at sub æra Hispanica Garsias Rex apud Blancam [a] : *Facta hæc charta donationis die* XII. *Kal. Decemb. æra* DCCCC XVIII. tum sequuntur Regis aliorumque subscriptiones testium, quos *Confirmatores* vocat. Sancius Ranimiri Regis filius [b] : *Facta hæc charta æra* M C XXVIII. *regnante Domino nostro J. C. & sub ejus imperio me Sanctio Rege*, &c.

B X. In diplomatibus autem imperialibus ac regiis, nedum privatis, sæpe usurpatur in clausula vox *publicè* ; quam aliqui recentiorum temporum esse putant. Et quidem usitatior fuit sub tertia stirpe Francica : sed tamen aliquando recepta sub Carolingis. Ejus vocis origo inde nata est, quòd olim acta quævis authentica coram magistratu & judicibus *publicè* conderentur, aut certè relegerentur antè conscripta. His conscribendis præfectus erat *Actuarius*, ab actis sic dictus, qui non litigantium acta in judicio scribebat, (illa enim ab *Exceptoribus* notabantur :) sed diversa contrahentium & aliorum negotia coram Judice, fide apud omnes facta, chartis mandabat, ut Panciro-

C lus [c] in Notitiam Imperii Orientalis observat. Hæc acta aliquando *gesta*, quandoque *publica monumenta*, nonnumquam *instrumenta forensia*, vel simpliciter *publica*, aut *publica testificatio*, vel *publicæ chartæ tabulæve* appellantur : quoniam coram Magistratibus, quæ publicæ erant personæ, conficiebantur. unde & acta *publicè* fieri dicebantur. Ejus vocis usus rarior fuit apud Francos regnantibus Meroveadis. Unum invenio monumentum Chrothildis prænobilis matronæ, sub Chlothario tertio datum *Morlaco vico publico.* nam & vici *publici* & villæ *publicæ* dicebantur villæ regiæ seu fiscales, in quibus ejusmodi negotia & judicia palam exerceri mos erat. *Palatia publica* vocare cœpit Carolus Magnus ab inito Imperio, uti legitur in Monumentis Paderbornensibus pro

D ecclesia Osnabrugensi, *Actum Aquis palatio publico*, & apud Ughellum in Italiæ sacræ tomo [d] I. & IV. [e] Carolus Magnus aliquando, Ludovicus Pius passim *palatio regio* [f] ; Carolus Calvus usus est *palatio imperiali*, in specimine nostro pro ecclesia Compendiensi, & alibi [g]. Immo Carolus Magnus usus est *palatii* nomine ante imperium, ut in Capitulari anni DCC LXXXIX. & in Capitulari Saxonum anni DCC XCVII. In illis igitur locis acta dicebantur fieri *publicè*, quale est Agiradi Episcopi Carnutensis, hîc editum, datum *annum secundum regnum domni nostri Childeberchti gloriosissimi Regis Captonaco publicè.* Tale est etiam Chrodardi Comitis testamentum pro sancto Dionysio, *actum in villa, quæ dicitur Mareleia, puplici, anno* XIII. *regni domni gloriosissimi Pippino*

E *Regi.* Sub Carolo Magno exstat charta Lebdrudis de villa Ghisnensi [h], quæ hanc habet clausulam : *Actum Gisna villa* PUBLICE, *quando fecit mensis October dies* XI. *anno* XL. *regni, &* VIII. *imperii domni nostri Karoli Imperatoris Augusti.* Alia subsequentium temporum exempla ibidem [i] exstant. Hæc quidem in litteris privatorum : sed in regiis etiam & imperatoriis aliquando hoc adverbium legitur ævo Carolino. Sic in diplomate Ludovici Pii pro Aldrico Episcopo Cenomannensi [k] : *Actum Pictavis civitate* PUBLICE. & in alio, *Pictavis civitate publica.* Sic in litteris Ludovici III. Imperatoris, filii Bosonis [l] : *Actum Viennæ publicè*, anno VII. imperii ejus. Non deerunt alia exempla diligenti inquisitori : sed nobis unum aut alterum de chartis seu monu-

F mentis ecclesiasticis proferre sufficiat. Meroli Episcopi Carnutensis precaria cuidam Wiliberto facta [m] est *Cenomanis civitate publicè*, anno XXIX. regni Caroli Magni. Aldricus ejusdem ecclesiæ Antistes privilegium concedit [n] anno DCCC XXXVII. *Cenomannica in urbe publicè.* Hincmarus Remensis litteris canonicis de ordinatione Hedenulfi Laudunensis *publicè datis* subscribit [o] anno DCCC LXXVII. Et biennio post conventus Mantalensis de electione Bosonis Regis : *Actum apud Mantalam publicè anno Incarnationis Dominicæ* DCCC LXXIX. Sub Capetianis hæc vox frequentior fuit, non solùm in privatis, sed etiam in regiis chartis. Henricus I. in Historia Vergiacensi [p] : *Actum publicè in obsidione castri, quod vocatur Tunerias, anno* M LVIII. Philippus I. in

a *Blanca p.* 599.
b *ibid. pag.* 607.
c *Panciroll. cap.* 14. *in Notit. Imperat. Orient.*
d *Ital. sac. tom.* 1. *col.* 105.
e *tom.* 4. *c.* 124.
f *Baluz. Miscell. tom.* 3. *pag.* 35. *& seqq.*
g *Guisnes pag.* 5.
h *ibid.*
i *ibid. pag.* 45. *fol.* 48. *&* 49. *verso p.* 51. *&c.*
k *Baluz. tom.* 3. *Miscell pag.* 73. *&* 176. *V. pag.* 43.
l *Hist. de Provence tom.* 1. *pag.* 933.
m *Baluz. tom.* 3. *Miscell. p.* 164.
n *ibid pag.* 80. *V. pag.* 170.
o *idem t.* 2. *Capitul. col.* 628.
p *Vergy pag.* 74

a Biblioth. Clun. col. 528 Bibliotheca Cluniacensi [a]: *Actum publicè apud sanctum Benedictum de Floriaco anno* A
b Doublet pag. 844. & 845. M LXXVIII. Ludovici Grossi diplomata duo *publicè* data exstant apud Dubletum [b], unum item *Parisius in palatio publico*, ex archivo sancti Martini de Campis.

XI. Verùm his omissis jam tandem veniendum est ad extremum hujusce capitis argumentum, videlicet de quibusdam diplomatibus imperfectis, etiam autographis: quibus tamen nullatenus negari debet auctoritas. In primis occurrit Theoderici, Clodovei junioris filii, præceptum pro sancto Dionysio, incipiens ab his verbis, *Viris inlustrebus omnibus Agentebus*, &c. cui præcepto neque Theodericus more suo cum signo crucis, neque Cancellarius subscribit: nec apponitur chronica clausula, sed tantùm regium sigillum. Item diplomati Hugonis Regis hîc edito pro Laudunensi cœ- B nobio sancti Vincentii, Rex quidem subscribit, sed non Cancellarius aut Notarius.
c Doublet p. 835. Deinde litteris Philippi I. quales exstant apud Dubletum [c], subscribit Rex hoc modo, *Signum Philippi Regis*, sed absque signo crucis, & absque monogrammate & anno In-
d Tournu p. 316. carnationis. Sic in alio ejusdem Philippi instrumento apud Chiffletium [d], desunt in autographo subscriptiones omnes cum temporis annotatione: solumque ibi cernitur regium sigillum affixum ac monogramma. Ad hæc Ludovicus VI. in autographo
e Doublet p. 845. edito apud Dubletum [e], loquitur de nominis sui charactere, nec tamen monogramma ullum apponit. Præter ea in litteris Lotharii Regis pro confirmatione bonorum, quæ Winebertus temporibus quondam Drogonis Archiepiscopi cœnobio Mettensi sancti C Arnulfi concessit, nullum apponitur monogramma, neque subscribit Cancellarius, tametsi affixum sigillum. quod solitariè instrumentis robur & auctoritatem conciliare valet. Hinc Goffridus Abbas Vindocinensis in epistola ad Goffridum Episcopum Carnutensem, contestatus, se nihil contra ejus ecclesiam à domino Papa Callisto quæsiisse, vel ipsum fecisse; addit: *Privilegium quidem apud Stampas mihi fieri debuit, & scriptum fuit. Sed quia in eo quædam sunt posita, quæ neque ecclesiæ vestræ utilia, neque monasterio nostro necessaria videbantur; in loco, quo scriptum fuerat, remansit non bullatum. Postea verò Parisius factum est privilegium, in quo dignitas & honor monasterii nostri memoratur pariter & firmatur.* Multa ejusmodi exempla huc referri possent, id est authen- D tica imperfecta; quæ modò vel sigillo, vel subscriptionibus munita sint, valida censeri debent. quandoquidem sigillum subscriptionis vicem præstat: & subscriptio ipsa ex se monumenti valori sufficit. Confer quæ diximus in capite XVIII. num. XII.

XII. Hîc agendum esset de extrema clausula diplomatum regiorum & imperialium, quæ sic terminari solent designando locum, ubi condita sunt: *Actum Aquisgrani palatio in Dei nomine feliciter*, addito nonnumquam *amen.* Sed id commodiùs tractandum erit initio libri quarti, ubi de Palatiis agemus. Interim observo, *Aquisgrani*
f Papebr. Propyl. num. 28. vocabulum in Caroli Magni diplomatibus usitatum fuisse, contra quàm vir doctus [f] suspicatus est, quasi *Aquis* dumtaxat absque addito sub Carolo Magno receptum fuerit. E At reperitur *Aquisgrani* nomen non solùm in duobus Placitis ejusdem Caroli à nobis hîc editis ex autographis, sed etiam in Capitulari primo anni DCC LXXXIX. quod ita
g Capitul. tom. I. col. 241. clauditur [g]: *Anno Dominicæ Inc.* DCC LXXXIX. *Indict.* XII. *anno* XXI. *regni nostri actum est hujus legationis edictum in Aquisgrani palatio publico*, &c. & in Præcepto pro Hispa-
h ibid. col. 502. nis [h]: *Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter, amen.*

A

CAPUT XXVIII.

I. *Chartarum privatarum notæ chronologicæ apud Italos, & Germanos,* II. *Alamannos,* III. *& Francos.* IV. *Chartæ anno & die destitutæ.* V. *Quid sit factum* mense intrante *aut* exeunte; stante *seu* instante, *vel* restante. VI. *Quid* intra Kalendas. VII. *Datæ singulares.* VIII. *Quid sit* mitto in *Chartario Celsinianensi*, & non esse subjectum Sanctis & spiritualibus Angelis. IX. *Chartæ longè post donationes confectæ.* X. *Notæ nu-*
B *mericæ, Romanæ & Arabicæ.* XI. *Romanæ usitatiores in chartis.* XII. *Numerus* I *quid denotet.* XIII. *In quibusdam confusio vitanda.* XIV. *Numerorum virtus apud Hispanos.* XV. *Notæ græcanicæ apud Goldastum.*

I. JAm tandem post longas tractationis ambages ad extremam partem veniendum est, in qua de calculo privatorum hominum chartis apponi solito agendum est. Atque ut res dilucide procedat, discernenda sunt loca & tempora, ut personæ.

Apud Italos chartæ privatæ annis Imperatoris seu Regis & Comitis atque Indictione præditæ sunt ante principatum Caroli Crassi: quo imperante annos Incarnationis insu-
C per adjectos passim legimus in Chartario Casauriensi. Apud Germanos in privatis chartis usitata fuit jam inde à sæculo VIII. Indictio; & anni ab Incarnatione aliquando in calculum admissi. Id patet ex libris Traditionum Fuldensium, in quibus una invenitur [a] data anno DCC LXXXIII. alia anno DCCC. tertia anno DCCC II. ceteræ subinde sæculi noni annis Incarnationis affectæ. Eodem tempore receptus passim Indictionis usus, ut probant eædem Traditiones. Præiverunt ergo diplomatibus Imperatorum chartæ privatæ in assignandis annis Incarnationis, saltem apud Fuldenses, qui hunc morem à sancto Bonifacio auctore cœnobii sui acceptum [b] retinuerunt.

II. Alamannorum varias chartas refert Goldastus, ex quibus paucas reperias cum annis Incarnationis ante sæculum X. quo Imperatores eum calculum frequentabant.
D Seriùs admissa videtur in privatis litteris Indictio, & in chartis à Goldasto relatis vix ullæ occurrunt cum hac nota ante sæculum XI. tametsi in imperatoriis diplomatibus ubique obvia.

III. Franci eodem fere tempore, quo Alamanni, annos Incarnationis calculo suo approbarunt. Certè apud Dubletum, Labbeum, Chiffletium, & Perardum non invenio multa ejus exempla ante Capetios Reges. De privatis chartis loquor. nam Synodicas Episcoporum litteras apud Gallos annis Incarnationis præditas fuisse à sæculo VIII. superiùs ostendimus. Eodem etiam calculo usi sunt Flandriæ Comites in Historia Ghisnensi [c]: & Willelmus Comes litteras de Magentiaco [d] dedit *anno Incarnationis Dominicæ*
E DCCCC XII. *Indict.* I. ubi legendum *anno* DCCCC XIII. cui convenit Indictio I. Has litteras confirmavit Johannes Papa X. non VIII. Ad hæc Episcopi, etiam particulares, Indictionem monumentis aliquando apponebant sæculo X. idque contestantur litteræ tres Argrimi Lingonensis apud Perardum [e]: ubi etiam Gislebertus & Odolricus Abbates Indictionem adhibent sæculo X. Ex quo intelligitur, alias etiam hominum privatorum chartas cum hac chronologica nota deprehendi posse, quamquam pleræque habentur per id tempus datæ sub annis Regum, absque Indictione & annis Incarnationis. Verùm de privatis hisce chartis, quarum stilus ex foraneorum Notariorum arbitrio pendet, impossibile est tradere regulas uniformes.

F IV. Quippe apud Francos permultas reperimus absque ullis chronologicis notis, aut certè (si ita loqui fas est) cum dimidiatis. Nam aliquando annus Regis appositus & mensis, sed non dies, ut apud Perardum [f]: *Data in mense Februario, anno* XXVIII. *regnante domno nostro Karolo Rege*, & sic fere passim apud eumdem. Aliquando solus annus Regis absque mense & die: *Facta notitia in anno* VII. *regnante domno nostro Ludovvico Imperatore*, apud eumdem Perardum [g]. Aliquando neque annus Regis disertè signatus: *Actum Floriaco tempore reverendi Lamberti Abbatis, regnante Rodulfo Rege*, apud ipsum Perardum [h]. Denique aliquando sine ulla nota chronologica, ut fidem

a *Trad. Fuld. p.* 509. 510. 517.

b *V. de suprà cap.* 25. *num.* 12.

c *Guisnes p.* 45. *fol.* 48. *verso & pag.* 50. *&* 51.

d *Sæc.* 4. *Bened. part.* 1. *p.* 254.

e *Perard. p.* 53. *& seqq.*

f *Perard. p.* 34.

g *id. p.* 35. *&c.*

h *id. pag.* 30.

faciunt infinita exempla, ex tabulis ecclesiarum apud Perardum jam inde à sæculo XII. A
ad sæculum XIII. Immo à sæculo X. obtinere cœpit iste usus : testis charta Davidis
a *ibid. pag.* 27. Decani apud eumdem [a] : quem Davidem regnante Odone vixisse ex alia charta subsequente intelligitur. Quod dixi de privatorum hominum instrumentis, id etiam asseri potest de litteris Episcoporum, Ducum, Comitum, & aliarum illustrium personarum. Exstant apud Perardum multa ejus rei exempla, Raimundi Burgundiæ Comitis absque ulla nota pag. 198. Hugonis Burgundiæ Ducis pag 221. & 222. Episcoporum pag. 224. & seqq. Rainaldi Burgundiæ Comitis pag. 230. omnia ex ipsis autographis. Quin etiam in diplomatibus regiis à sæculo XI. non raro appositus annus Incarnationis & mensis sine die : immo annus sine mense & die. qualia sunt in multis Philippi Augusti B monumenta duo apud Perardum pag. 340. At quæ qualibet nota chronologica careant Regum nostrorum litteræ, non bene multas invenio, præter eas quæ statim exsecutioni mandandæ erant : quibus nullus sæpe characterismus apponitur. In diplomate tamen Agnetis seu Annæ Reginæ, Henrici I. relictæ, pro cœnobio Fossatensi de villa Unello, cujus authenticum erat penes eruditum Petrum Franciscum Chiffletium, nulla apponitur chronologica nota. In epistolis Regum nostrorum autographis à sæculo XIII. quas bene multas legimus beneficio V. Cl. Antonii Herovallii, nulla fere apponitur nota præter mensem absolute aut mensis diem, qui in antiquioribus sæpe omittitur, ut in epistola Philippi primi ad Bernardum Majoris-monasterii Abbatem. Chartæ C Ducum Nortmannorum, aliorumque passim destitutæ sunt chronicis notis, maximè sæculo X. & XI. Apud Germanos multæ inveniuntur hoc modo in Traditionibus Fuldensibus. Apud Alamannos non valebat charta sine die & anno, ex eorum legibus cap. XLII. nec nisi una invenitur sine *Data* apud Goldastum, quæ est LIII. Certè Romanis legibus acta publica rata & probata non erant absque die & Consule. Verùm pro lege censeri debent temporum mores : quos qui vel ad nostros recentiores, vel ad superiorum uniformem regulam exigunt, omnia confundunt.

V. Tædet me harum minutiarum : sed tamen hîc prætermittere non possum singularem mensis computandi modum in Italia quondam & in Gallia observatum, ut res D diceretur confecta *mense intrante, mense exeunte*, seu (quod idem est) *stante & restante*. Utriusque formulæ varia ex chartis exempla profert vir numquam satis laudatus Cangius in Glossario suo, observatque ex Rollandino qui vixit anno M CC LXV. in tractatu de arte Notariæ, Italos non modò, sed etiam Gallos distinxisse menses integros in duas sectiones, sumendo primam partem à prima mensis die usque ad decimum-sextum; alteram à decimo-sexto ad finem : & primam quidem partem numerasse ordine recto, alteram retrogradò. Sic primus dies intrante Maïo, secundus dies intrante Maïo, erat primus & secundus dies Maii. Transacto autem sexto-decimo die reliqui dies exprimuntur per *exeunte* hoc modo, XV. *die exeunte Maïo*, XIV. *die exeunte Maïo*, & sic de E singulis usque ad pænultimum diem. In pænultimo quippe & ultimo dicunt *pænultimo die Maii*, & *ultimo die Maii*. Et ita de singulis qui habent triginta cum uno dies. In aliis autem qui habent triginta dies, procedunt similiter usque ad quintum-decimum, dicendo, *intrante*; & alios quindecim ordine retrogrado computant, dicendo, *exeunte*. In Diurno Romano, ubi refertur formula epistolæ ad Exarchum de transitu Pontificis, legitur, *die ill. instantis mensis*, id est *intrantis*, eum ad modum quo apud
b *Hebr.* 9. *v.* 9. Paulum [b] dicitur parabola *temporis instantis*. In Chartario Casauriensi dicitur peracta consecratio altaris majoris beati Clementis *in anno millesimo centesimo quinto, & die mensis Octobris stante quarto-decimo, per Indictionem quartam-decimam*. In veteri codice F
c *Analect. tom.* 4. *pag.* 480. sancti Emmerammi, cujus exemplum tomo IV. Analectorum [c] à nobis vulgatum est,
» paullo aliter *dies intrantes & exeuntes* explicantur, hoc modo. Mense Januario intrante
» dies duo, & exeunte dies septem : mense Februario intrante dies novem, & exeunte
» dies quinque : Martio intrante dies tres, & exeunte dies octo : Aprili intrante dies
» decem, & exeunte dies octo : Maïo intrante dies sex, & exeunte dies octo : Junio
» intrante dies novem, & exeunte dies decem : Julio intrante dies quatuor, & exeunte
» dies decem : Augusto intrante dies sex, & exeunte dies duodecim : Septembri intrante
» dies tres, & exeunte dies septem : Octobri intrante dies novem, & exeunte dies unde-

A cim: Novembri intrante dies octo, & exeunte dies duo: Decembri intrante dies duo-
cim, & exeunte dies tredecim. Hæc totidem verbis antiquus codex.

VI. Ad hunc locum pertinet id, quod A. Gellius [a] inquirit, *intra Calendas* cùm dicitur, quid significet: utrum *ante Calendas*, an *Calendis*, an utrumque. Huc Apollinarem Sulpicium inducit differentem, atque ita concludentem: *Qui dicit, intra opidum, intra cubiculum, intra ferias; non dicit aliud, quàm in opido, in cubiculo, in feriis. Itaque secundum verbi ipsius rationem, qui jussus est intra Calendas pronuntiare, nisi Calendis pronuntiet, contra jussum vocis facit.* Contra verò idem Gellius existimat, eum qui jubetur *intra Calendas* pronuntiare, eum & ante Calendas, & ipsis Calendis jure pronuntiare
B posse: *cùm omne tempus, quod Calendarum die includitur, intra Calendas esse rectè dicatur.*

VII. Sed neque hîc prætermittere juvat quasdam chronologicas singulares notas, quæ in chartis nonnullis occurrunt. Vulgare est quod in privatis instrumentis passim occurrit, ut anni Regis, Pontificis, & Comitis loci, in quo hæc condita sunt, disertè aut confusè adscribantur. In charta Odonis Abbatis sancti Michaëlis ad Mosam: *Actum publicè in atrio sancti Michaëlis, regnante Ottone Imperatore in regno Lotharii, Luthario in Francia, Friderico Duce, Rainardo Comite, anno nongentesimo sexagesimo secundo Incarnationis Domini, Indictione decima,* absque mensis ac diei designatione. Apud Beslium [b] charta Raimundi Sacerdotis: *Data sunt hæc Idib. Septemb. regnante Henrico Rege*
C *in Francia, Willelmo Comite Pictavis, Isemberto Episcopo in cathedra sancti Petri, anno ab Inc. Domini* M XXXVIII. *Indict.* VIII. Additur nonnumquam annus Pontificis Romani apud eumdem [c] in litteris Willelmi, alio nomine Gaufredi, Ducis Aquitanorum: *Facta est hæc charta donationis, sive firmitatis, seu concessionis,* V. *Kal. Febr. anno ab Inc. Domini* M LXXVII. *Indict.* XV. *regnante Rege Francorum Philippo, Pontificatum Romanum tenente Gregorio VII. PP. anno Pontificatûs ejus* IV. Ubi vides Gregorium Papam nominari post Regem. quod etiam observatur in quibusdam aliis monumentis. At passim aliàs priorem locum obtinet Pontificis nota, uti apud eumdem Beslium [d] non semel, putà in aliis litteris Gaufredi Aquitanorum Ducis: *Acta est hujusmodi ecclesiæ*
D *chartula apud Vulventum, domno Papa Gregorio sancti Petri possidente cathedram, Philippo regnante in Gallia, Gaufrido dominante in Aquitania, Isemberto præsidente in Pictavensi ecclesia, ministrante sibi Rainaldo partibus istis Archidiacono, anno Dominicæ Inc.* M LXXVI. *Ind.* XIV. *cyclo Paschali* X. *Epacta* XII. *Concurrentibus* V. Et alibi [e]: *Anno Domini mense Augusto, Indict.* VII. (lege XV.) *Epacta* VIII. *anno ab Inc. Domini* M XCII. *Papa existente Urbano, Philippo quoque Francorum Rege, Willelmo Pictavensi Comite, & Petro ejusdem civitatis Antistite, in universo mundo regnante Domino nostro Jesu-Christo.* His consimilis est item alia charta [f]: *Actum in Capitulo sancti Johannis anno ab Inc. Domini* M C XXXVII. *Honorio PP. II. Girardo Engolismensi Episcopo & S. R. E. Legato, N. Santonensi Episcopo,*
E *Ludovico regnante in Francia, Willelmo Tolosana matre nato Aquitanorum Duce.* Nec illud vacat, quòd charta Richardi Normannorum Ducis data est *jussu domni Ricardi incliti Comitis,* XV. *Kal. April. anno* XIV. REGNANTE HLOTHARIO REGE, *Indict.* XI. Nortmannorum quippe Duces, nescio an deditâ operâ, in notis chronicis instrumentorum annos regum Francorum prætermittere solent.

Verùm magis singulares sunt alibi notæ, qualis est hæc Willelmi Comitis apud ipsummet Beslium [g]. *Hæc charta facta est regnante Philippo Rege Francorum, & in cathedra Santonensi Ramnulfo, anno ab Inc. Domini* M XCVI. *quo capta est Antiochia à Christianis, fugatis Turcis, & Christo Domino subjecta, Papa existente Urbano.* Et post
F multa [h]: *Acta sunt hæc anno ab Inc. Domini* M C V. *quo cometa apparuit, regnante Philippo Rege in Francia, & Guillelmo in Aquitania.* tum ibidem: *Anno ab Inc. Domini* M C XI. *Ind.* IV. *regnante Ludovico Rege, Guillelmo Comite debellante contra Ugonem & Simonem de Parteniaco.* At singularis est *Olympiadis* mentio in Chartario Celsinianensi, ubi refertur charta cujusdam Adalradi, *Data in mense Februario, undecima die ipsius mensis, anno Dominicæ Inc.* DCCCC LX. *anno autem imperii Lotharii Regis Francigenæ* IV. *secundæ Olympiadis.* Sed quid monstri habet alia charta Widonis, cognomento Malauræ, *scripta anno ab Inc. Domini* M C XIIII. *Indict.* VII. *imperante Carolo secundo Romanis, Ludovico verò secundo Francis?* Longè probabilior est clausula Notitiæ Castri-Dunensis [i], *apud*

a *A. Gell. Noct. Attic. lib.* 12. *c.* 13.
b *Besly de Comit. Pictav. pag.* 302.
c *ibid. pag.* 368.
d *ibid. pag.* 355. 373.
e *ibid. pag.* 397.
f *ibid. pag.* 471.
g *ibid. pag.* 411.
h *ibid. pag.* 427.
i *Sæc.* 4. *Bened. part.* 1. *pag.* 763.

Chilziacum mense Maïo, ipso anno quo Philippus Rex Francorum accepit uxorem Bertream nomine, uxorem Fulconis Andegavensium Comitis, anno videlicet ab Inc. Domini M XCII. A
Et alia [a] : *apud castrum Blesium intra curiam, retro palatium, prope turrem, patulo inter caminatas ejusdem palatii sito*, XV. *Kal. Maii, die dominico, post meridianam.* Nil nisi fabulam sapit epocha opidanorum Hamelensium in Ducatu Brunsvicensi, qui annos suos in hunc usque diem computare solent, *à filiorum nostrorum egressu*, nempe ab anno M CC LXXXIV. quo filios suos, à quadrimis ad decennes, cujusdam infaustis carminibus ex urbe eductos numquam deinceps comparuisse fabulantur. Hoc commentum refellit Martinus Scookcius, in quo magis religionem, & æquitatem, quàm eruditionem desideres. Hæc de singularibus notis sufficiant cum iis, quæ alibi retulimus. [b] B

VIII. At quando hîc mentio incidit de Chartario Celsinianensi; advertere licet, verbum *mitto* in eo sæpius usurpari ad significandam traditionem. Ita Rigaldus quidam in donatione sua: *Et in hac eleemosyna mitto domnum Amblardum Archiepiscopum Lugdunensem, & domnum Stephanum Arvernensem Episcopum, ut partem habeant, & adjutores existant contra eos*, &c. Duramnus tradens filium suum: *Pro filio meo Willelmo, quem monachum mitto in eodem monasterio.* In Franconis charta: *Et in ista eleemosyna mitto domno Stephano & domno Roberto Abbate, ut ipsi sint defensores mei*, &c. Sed planè nova est in eodem Chartario conditio testamenti Acfredi Aquitanorum Ducis, quod testamentum editum est in Miscellaneis Labbeanis [c]. In eo quippe Acfredus res suas Celsinianensi C monasterio tradit eo pacto, *quatenus nec Comes, nec Episcopus, aut Abbas, seu ullus ex progenie*, inquit, *nostra, aut aliquis mortalium eidem terræ dominetur; neque* ALICUI SANCTORUM *ipsa terra subjecta sit, neque* SPIRITUALIBUS ANGELIS, *sed ipsi* SOLI DOMINO: *neque ulla judiciaria potestas illi suum auferre aut distringere præsumat, aut aliquid ab eis inhonestum aut injustum exigat; sed omnipotenti Domino soli serviant.* Minùs severa fuit lex Rogerii Siciliæ & Calabriæ Comitis in diplomate pro monasterio Catanensi: quo in diplomate eidem cœnobio talem concessit [d] libertatem, *ut Abbas & Monachi hujus monasterii nemini umquam servirent de rebus monasterii vel de possessionibus, nisi Deo & Sanctis ejus.* Quamquam in illo Acfredi testamento id unum cautum esse putem, ut D res Celsinianenses nulli alii subjecti essent ecclesiæ quorumcumque Sanctorum, etiam Angelorum; sed *ipsi soli Domino.*

IX. Hæc forsan extra locum: sed opportunum erit hîc observare, chartas donationum, aliasque similes, non raro longè post factam donationem fuisse scriptas. Id apertè docet Notitia Stephani Comitis apud Camuzatum [e] & Chesnium de ecclesia Sezaniæ, quæ charta sic concluditur: *Fuit autem ista donatio anno ab Incarn. Domini* M LXXI. *sed* M LXXXV. *firmata, Christo regnante in cælis, Philippo Rege Francorum sceptrum tenente*, &c. Alias ejusmodi litteras quondam retuli in Notis ad epistolam LXIX. S. Bernardi Abbatis Clarævallensis, ubi de origine Abbatiæ Trium-fontium Ordinis Cisterciensis agitur. E Hæc Abbatia condita fuit anno M C XVIII. fundum conferente Hugone Campaniæ Comite per manus Willelmi de Campellis Episcopi Catalaunensis, & probante donationem, quam eidem Abbatiæ tunc facturi erant fratres ecclesiæ Compendiensis. Et tamen concessio ab Hugone Comite facta valuit absque tabulis usque ad Pontificatum Bosonis septimi à Willelmo Episcopi, qui eam litteris firmavit primus, uti & Compendiensium donatio per annos duodecim. Nec mirum, si absque publicis litteris valebant donationes ad tempus: quando plures absolutè tunc factæ sunt citra ulla authentica instrumenta, quorum vice adinventus est Notitiarum privatarum usus, de quibus agendum in libro sequenti. F

X. Juverit hoc loco quædam adjicere de notis numericis, quæ in consignandis diplomatum calculis adhibitæ sunt ab antiquis. Hæ notæ duplicis sunt generis, nempe numeri Romani & Arabici, quos vulgus *cifras* appellat. Recentior est harum cifrarum usus, quas Arabes ab Indis sæculo X. Hispanos ab Arabibus sæculo XIII. accepisse cum aliis censet Athanasius Kircherus [f] in Arithmologia sua. Addit Papebrochius in Propylei num 19. earùm usum ante bella-sacra minimè notum fuisse Europæis. Existimat eruditissimus Huetius [g], Arabicos numeros esse meros Græcorum characteres, à librariis Græcæ linguæ ignaris interpolatos, & diuturna scribendi consuetudine corruptos,

a *ibid. pag.* 761.
b *supra cap.* 26. *num.* 20. *& seq.*
c *Labbe p.* 510.
d *Sicil. sac. lib.* 3. *pag.* 15.
e *Promptuar. Tricass. fol.* 373.
f *Kircher. Arithmol. part.* 1. *c.* 4.
g *Huet. Demonstrat. evang. pag.* 647.

A quos Arabes à Græcis acceperint. Veri similius est ejusmodi numericas notas, quas Arabicas vocant, originem habuisse à notis Tironianis; quæ magnam cum illis affinitatem habent. Rarus tamen illarum apud Latinos usus ante sæculum quartum-decimum, præterquam in paucissimis codicibus, in quibus de rebus Geometricis & Arithmeticis agitur. Atqui eo sæculo, id est anno M CCC LXXV. eas apposuit Petrarcha in codice librorum Augustini in Psalmos, ut ejus specimen docet, à nobis relatum suo loco. Sæculo insequenti in designandis librorum mss. paginis ejusmodi cifras adhiberi cœptas animadverti. Parum itaque juvat earum tractatio ad propositum nostrum, ut qui in sæculo XIII. consistere in animum induximus. Illud unum de his cifris observo, per ea initia longè aliter quàm nunc, efformatas fuisse cifras 4. & 7. nempe hoc modo ꝶ & ∧, ut in speciminibus nostris advertere licet.

XI. Unus fuit in diplomatibus vetustis usus numerorum Romanorum, quibus hodie quoque utimur: nec multum variant eorum formæ à nostris. In illis tamen quædam observanda veniunt. Primum est, hos numeros revocari ad septem litteras Romanas, quæ pro varia conjunctione varios numeros efficiunt. Audi Rabanum in libro de Computo. *Septem ergo litteris numeri notantur, id est,* I. V. X. L. C. D. M. *quæ aut solæ positæ numeros significant, ut* I. *unum,* V. *quinque,* X. *decem,* L. *quinquaginta,* C. *centum,* D. *quingentos,* M. *mille: aut compositæ cum aliis, ut &* V. *&* I. *sex significant,* X. *&* I. *undecim,* X. *&* L. *quadraginta,* L. *&* X. *sexaginta, &* X. *anteponitur* C. *quando nonaginta significat,* D. *&* C. *sexcentos: aut multiplicatæ per se, veluti* I. *duplicatum duo significat, triplicatum tres, quadruplicatum quatuor;* X. *duplicatum viginti, triplicatum triginta;* C. *duplicatum ducentos, triplicatum trecentos, quadruplicatum quadringentos. Nulla autem nota apud Latinos multiplicatur per se magis, quàm per quatuor vices,* &c. Inveni tamen in quodam autographo Dionysiano, nempe in litteris conventionis factæ inter Abbatem & medicum Virgiliacensem anno M C LXIV. litteram X. sextuplicari, ad significandum numerum sexagesimum. sed id minùs usitatum. Non rarò quater geminantur ad signandum annum LXXXX. ut in diplomate Philippi pro Milidunensi sancti Petri cœnobio, in Spicilegii tomo XI. [a] & in pluribus aliis ineditis.

Alterum observandum est, ubi apponitur virgula seu lineola, transversa super numerum Romanum, eâ notâ numerum millesimum passim significari. tametsi omnibus numeris eruditi quidam recentiores, uti & veteres Romani, indiscriminatim has virgulas adscribere solent ad numeros distinguendos à litteris Romanis. Hujus observationis exempla multa exstant in edito Rabani libro de computo apud eruditum Balusium [b]. Unde hi numeri ĪĪ DCCC. duo millia octingenta significant. Sic in charta Ratbodi Episcopi Noviomensis pro sancto Eligio annus notatur hoc modo: *anno Dominicæ Incarnationis* Ī LXIX. Nonnumquam verò millenarius numerus signatur hac nota ∞ quæ malè expressa est in Historia Trenorchiensi [c], ubi legendum, *anno Incarnationis Domini* ∞ LVIIII.

a *Spicil. tom.* XI. *pag.* 304.

b *Miscell. tom.* 1. *pag.* 11. *& seqq. pag.* 31. *& seqq.*

c *Tournu p.* 315.

XII. Tertio magnopere vitanda est confusio in numeris II. V. VI. & XI. quales efformantur in vetustis mss. & diplomatibus. Nam II. ita exprimuntur, ut primum I. quandoque in modum l assurgat, sed cum hoc tamen discrimine, quòd littera seu numerus I. crassior sit in summo, & rectâ descendat paullo infra pedem infimum aliarum litterarum: at littera L. longiuscula tantisper inflectatur post medium, & ad instar C. molliter incurvetur, uti docebunt specimina nostra. Defectu hujus observationis in præcepto Odonis pro cœnobio sancti Germani apud Autisiodorum, pro *anno regni* II. lectum est LI. item in Chartario sancti Theoderici prope Remos Caroli Simplicis diploma datum legitur *anno* XXX. *regnante domino Carolo, redintegrante* XXV. *largiore verò hereditate indepta* XL. pro XI. Similis error commissus est in numeris V. & VI. ubi *u* quadratum nonnumquam ab imperitis redditum est pro VI. & contra *G* pro V. quod tamen VI. significat. Egregiè verò falluntur, qui *u* quadratum in numeris apud veteres haud usitatum fuisse putant, sed solum V. cuspidatum. In veterrima quippe collectione Conciliorum, quæ apud nos servatur, ante annos mille & centum manu exarata, ejusmodi litteræ *u* quadratæ sæpius reperiuntur. Ex ea item didici valorem numeri *G*, quo sex significari modò observabam. Nam seriem capitum nu-

mericam percurrendo adverti hanc notam paſſim ad numerum ſextum deſignandum adhiberi. Neque tantùm in hocce mſ. ſcripturâ Romanâ conſtante, ſed etiam in alio ejuſdem ferè ævi litteris Franco-gallicis ſeu Merovingicis deſcripto, qui codex Hieronymi & Gennadii libros de ſcriptoribus eccleſiaſticis complectitur, idem numerus eodem modo efformatur. Hæc animadverſio aliquanti eſt momenti ad vitandum lapſum in numeris chronicis, quem ſanè lapſum incurrerunt nonnulli exprimendo annos, menſes ac dies Pontificum Romanorum, quorum catalogus ad Vigilium uſque, & tempus Pontificatus in vetuſtiſſima illa Conciliorum collectione accuratè exprimuntur. Hæc nota ſine dubio eſt ipſum ἐπίσημον ϛ Græcum, quo ſex ſignificantur, quale eſt apud Nicolaum Alamannum [a] in Notis ad Procopium, & apud eruditum Cangium [b] in familiis Byzantinis.

XIII. Neque illud inſuper habendum, quod in utroque codice mox commemorato numerus L. quandoque infimè hinc inde torqueatur, inſtar litteræ ȥ caudatæ, ſeu infimè contortæ. quod meliùs ſpecimina, quàm verba noſtra edocebunt.

XIV. His adde quæ habet Morales in Scholiis ad Eulogium [c], de Notis Gothorum numericis. Ejus verba huc adſcribo ad illa verba, *æra* 890. *Hoc loco*, inquit, *in vetuſto codice, ad ſignandum numerum nonageſimum, nota quædam fuit & litterarum colligatio peregrina, nobiſque Hiſpanis penitus ignota, ut Gothicam fuiſſe appareat. Ea fuit hujuſmodi.* L. *littera, quinquageſimi numeri nota vulgaris, fuit poſita. Inde* X. *adjuncta, ſed cui minutula altera* L. *ſuperiori ex parte ſuperioris apicis cohæreret: ita ut quadrageſimi numeri hæc vulgaris nota* XL. *compleretur, & ex Notis utriſque quinquageſimi & quadrageſimi numeri integer nonagenarius eſſet perfectus.* Tum ſubdit Morales, ſe eamdem notam in vetuſtis quatuor ſacrorum Conciliorum codicibus deprehendiſſe. Ejus rei exempla exſtant tum apud Antonium Yepeſium in Chronicis Benedictinis, tum apud Prudentium Sandovallium [d] de Regibus Caſtellæ. Hic auctor effigiatas exhibet iſtorum characterum figuras duas, nempe illam, quæ à Morale ſuperiùs deſcripta eſt: & aliam, in qua littera X. pingitur [e] cum duabus litteris L. minutulis, ſed pæne inverſis: quarum altera priori litteræ X. apici, altera poſteriori affixa eſt. Primus numerus ita effingitur [f]: *æra* DCCCC L ꭗ III. tantumdemque valet ac noſter, DCCCC XCIII. Secundus hoc modo [g]: *Era* DCCCC ꭗ IIII. id eſt DCCCC XCIV.

Verùm in aliis quæ idem Sandovallius refert exemplis [h] alia naſcitur obſervatio ex littera *T*, quæ pro millenario numero poſita eſt. Sic Ferdinandus Gundiſalviz, *roboravimus in æra* T III. id eſt M III. & Sancius Garſeaniz, *in era* T XXX. Sed præſtat hîc audire Hieronymum Blancam in Commentario rerum Aragonenſium: ubi relato Sancii Regis diplomate [i] ſub his Notis, *Facta charta æra* T̈ XXV. *regnante me Rege Sanctio in Navarra & Aragonia*, &c. ita commentatur. *Sed in hoc privilegio maximè advertendum eſt, eâ iſtius figuræ* T̈ *notâ, non ſemper milleſimum, ſed plerumque noningenteſimum numerum indicari: quemadmodum & hoc loco pro noningenteſimo accipi debet.* Id verò probat collatione facta iſtius privilegii cum alio, in quo cùm numerus totis litteris, non compendio expreſſus ſit, ſcilicet *æra noningenteſima vigeſima prima*; earumdemque perſonarum quaſi præſentium utrobique mentio fiat: utrumque neceſſe eſt eodem ſæculo fuiſſe confectum. Verùm hac nota T, quidquid dicat Blanca, milleſimum numerum ſignificari exiſtimo: nec eam eſſe litteram T, cum duobus punctulis ſupra appoſitis, ut exprimit Blanca: ſed numerum Romanum I̅ cum lineola tranſverſa. quo charactere milleſimum deſignari ſuperiùs [k] obſervatum eſt. Huc revoca quæ alibi [l] à nobis dicta ſunt de numeris per compendium, ſive potiùs per detractionem expreſſis.

XV. Prætereo numericas notas, quas Goldaſtus adhibet ad ſignandos annos Hepidanni Annalium in tomo primo [m] rerum Alamannicarum, quæ notæ magis conveniunt Græcis, ut ex ejuſdem tomo ſecundo [n] apparet, quàm Latinis: ideoque ad inſtitutum noſtrum haud pertinent.

a *Alamann in Procop. Anecd. pag.* 42.
b *Cangius de famil. Byzant. p.* 89. 90. 92. 102. 104. 109. 114.
c *Moral. in Memor. Sanct. lib.* 2. *c.* 9.
d *Sandoval. pag.* 257. & 274.
e *id. pag.* 232.
f *pag.* 274.
g *pag.* 232.
h *pag.* 294. *Vide etiam pag.* 256.
i *Blanca p.* 617.
k *ſupra num.* 11.
l *cap.* 23. *num.* 17.
m *Goldaſt. tom.* 1. *p.* 6. & *ſeqq.*
n *id tom.* 2. *pag.* 91.

A

B

DE
RE DIPLOMATICA
LIBER TERTIUS.

C

In quo quædam adverſariorum objecta diluuntur: tum Notitiarum & Chartariorum expenditur auctoritas.

CAPUT PRIMUM.

D

I. *Ordo hîc dicendorum.* II. *Dagobertinum pro ſancto Maximino diploma à Papebrochio aſſertum examinatur* III. *Item aliud iſti oppoſitum.* IV. *Ad hæc Caroli Magni diploma Papebrochianum.* V. *Aliud item Lotharii Regis.* VI. *Expenduntur regulæ quædam diplomaticæ, prima de jure cudendæ monetæ.* VII. *Atque de Comitatuum origine.* VIII. *Secunda de uſu horum verborum*, in Camera, *ſeu* in Curia noſtra. IX. *Tertia de his*, Principes noſtri. X. *Quarta de notis chronologicis vitioſis.* XI. *Quinta de narratione vera vel faſa chartarum.*

E I. EXPOSITIS iis, quæ cùm ad veritatem, tum ad falſitatem in re Diplomatica retegendam neceſſaria videbantur; jam lectores meos à ſpinoſo illo dicendi genere relevare erat animus, niſi nova quædam argumenta, quæ operam noſtram exigunt, ad novum rurſus laborem nos revocarent. Etſi enim ingrata ſit præceptionum ratio, nec mihi ſanè docendi officium aut conveniat, aut arrideat; tamen quia ſemel hanc provinciam in me recepi, enitendum eſſe exiſtimo, ut ſi non planè abſoluta à me & perfecta, ſaltem ne ultro neglecta cenſeri poſſit. Hæc verò mihi ad inſtitutum expedienda reſtant: nempe an genuina ſint diplomata, quæ pro verorum exemplaribus nobis proponit Papebrochius: tum refellenda quædam adverſario-
F rum objecta: ac demum agendum de Notitiarum privatarum atque Chartariorum auctoritate. Omnia ex ordine hîc exſequar.

II. Si in expendendo ſancti Maximini privilegio Dagobertino unius tantùm diplomatis res ageretur; ab ejus cenſura facilè, & quidem lubenter abſtinuiſſem, contentus

[a] Papebroch. Prop. num. 22. & seqq.

expoſuiſſe regulas, quibus de eo ſtudioſi ferre judicium poſſent. At cùm vir doctus[a] hoc diploma pro ceterorum exemplari nobis proponat; vereor, ne ſi ejus nævos diſſimulavero, verorum diplomatum periclitetur fides. Quapropter hoc loco varia argumenta, ob quæ diploma iſtud mihi maximè ſuſpectum efficitur, eruditis proponere in animum induxi, decretoriam eis permittendo ſententiam. A

Prima ſuſpicionis ratio petitur ex ipſa invocatione, *In nomine Patris, & Filii, & Spiritus-ſancti.* qualem nullam invenio in genuinis diplomatibus primæ ſtirpis Regum, nedum ipſius Dagoberti, qui abſolutè ab inſcriptione nominis ſui incipere ſolebant, nulla ejuſmodi invocatione præmiſſa.

Secunda ratio deſumitur ex inſcriptione, *qualiter ego Dagobertus Rex potentiſſimus.* cùm Merovingici Reges hunc modum conſtanter affectarent, abſolutè ſic incipiendo: *Dagobertus Rex Francorum, vir inluſter,* &c. Deinde nuſquam (quod ſciam) pronomine *Ego* utebantur initio diplomatum, nec ſingulari numero de ſe loquebantur. Hæc duo ex ſuperioris libri capite ſexto perſpicua eſſe exiſtimo. B

Tertium momentum habetur in illis verbis, *convenienti conſilio Epiſcoporum meorum Comitumque, legatos de mea parte ad Abbatem Memilianum direxi.* ubi verba iſta, *Epiſcoporum meorum,* & *de parte mea,* ævum illud nequaquam ſapiunt.

Quartum momentum eſt in verbis proximè ſubjectis: *mandans ei ut diligenter inquireret, mihique per ſeipſum indicaret, quibus auctoribus illud monaſterium ſancti Maximini conſtructum, vel cujus imperio à priſtinis temporibus eſſet ſubjectum,* & cetera quæ ſequuntur, à forma diplomatica penitus abhorrere videntur; hiſtoriolamque potiùs redolent, quàm diploma. C

Quinto hic loquendi modus, *cum conſilio & rogatu meorum Principum,* inuſitatus eſt ante ſæculum x. aut xi. quo Imperatores *Principes noſtros* aliquando appellabant. Et quidem ad hæc Imperatorum tempora pertinent hæc verba: *excepto ſi Imperatorum, Principumve per ſæcula ſuccedentium benivolentia prædiis augmentetur vel theſauris.*

Sexto incognita eſt Dagobertino ævo hæc clauſula: *Et ut iſtius chartulæ confirmatio firma in ævum permaneat, deſcribi eam præcepi, & noſtro ſigillo eam inde confirmavi.* Nam præter formulam, quæ à Merovingicis penitus diverſa eſt, ut probant exempla & ectypa à nobis allata; *noſtro ſigillo* numquam uſurus fuiſſet Dagobertus, nec fere ullus Regum noſtrorum uſus eſt ante ſæculum x. ſiquidem Merovingici has voces adhibebant, *manus noſtræ ſubſcriptionibus;* Carolingi, *anulo noſtro,* vel *anuli noſtri impreſſione,* ex ſuperiori capite decimo. D

Septimo, quòd hæc formula, *Actum pridie Nonas Aprilis, anno regni noſtri* xi. *feliciter,* non tantùm aliena ſit ab uſu Merovingicorum; ſed etiam ſignum Dagoberti præcedat contra morem omnium Meroveadum & Carolinorum, qui ſignum nomenque ſuum ante *Datam* ſemper apponunt, ex dictis in capitibus x. & xxvi. E

Octavo locus dati diplomatis nullus invenitur. quod etiam Merovingis atque Carolinis Regibus rariſſimè, ſi umquam, accidit.

Nono, quòd Dagobertus monogrammate utitur, cùm ſub prima ſtirpe rarus ejus uſus fuerit in diplomatibus, nec niſi in illis Regum litteris, qui ſcribere neſciebant, uti oſtendi in libri ſecundi capite x. Dagobertus autem ſcribendi peritus fuit, ex libri v. ſpecimine xvi.

Decimo, quòd Cancellarii ſubſcriptio æque abnormis eſt, *Heriveus Cancellarius ad vicem Ricolfi Archicapellani recognovi.* Nam (ut ne quid dicam de nominibus Herivei & Ricolfi, quæ poſteriorum hominum videntur, nempe Ricolfi Monguntini & Herivei Remenſis) *Archicapellani* nomen pro ſummo Cancellario in uſu non videtur fuiſſe ante ſæculum x. & quidem apud Germaniæ Imperatores, ut ſuperiùs notabam in cap. xi. F

Prætereo voces in hoc diplomate inſolitas, quas quia minutioris ſunt inquiſitionis, in ſuſpicionis argumenta referre nolim. Sanè quæ mox commemoravi affatim demonſtrant, diploma illud Dagobertinum aut ſpurium eſſe, aut certè non eſſe tantæ auctoritatis, ut pro vero ac legitimo aliorum diplomatum exemplari proponi poſſit aut debeat. Si quis tamen hos mihi nodos ſolvere valeat, magis favorabilem ſententiam ultro amplectar.

A III. Dagobertino huic ſancti Maximini privilegio oppoſitum eſt ab adverſariis aliud [a] ſub nomine ejuſdem Dagoberti, quod mendoſum eſſe conſtat cùm ob rationes à Zylleſio relatas, tum ob annum Incarnationis, & modos ſubſcribendi, qui nequaquam illi ævo conveniunt. a Zylleſ. pag. 57.

IV. Hîc criticen ſiſtere ac premere erat animus, ne videar immodicus cenſor, qui hoc vitium in aliis reprehendo. Sed quoniam in eodem Propylæo [b] nobis ſpecimen diplomatis Caroli Magni pro archetypo ceterorum Carolinorum; itemque aliud ſpecimen Lotharii Regis, filii Lotharii Imperatoris, pro aliorum ejuſdem Regis exemplari proponuntur; officii mei partes eſſe duxi admonere ſtudioſum lectorem, hæc ſpecimina ſaltem eſſe de eorum genere, quæ ſunt anomala, nec in exemplum trahi poſſunt. Primo in Carolino id nonnulli animadvertunt, quòd ab invocatione, *In nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti*, incipiat, præter aliorum Carolinorum morem ante annum DCCC. quæ ante hunc annum abſolutè incipere ſolent ab inſcriptione, *Carolus gratia Dei Rex Francorum*, &c. At quia quædam inveniuntur ejuſdem Caroli diplomata cum eadem invocatione edita, quale unum eſt in appendice Capitularium Baluziana num. XIX. (quamquam diploma iſtud non ex autographo, ſed ex chartario dumtaxat tranſſumtum, atque adeo hac invocatione interpolatum videtur;) nihil tamen hîc contra pronuntiare lubet; ſed ſolum admonere hanc formulam non eſſe communem, nec in ullo (quod quidem viderim) originali inſtrumento receptam: ne quis eâ in legitimorum præjudicium abutatur. b Propyl. n. 42. & ſeqq.

B

C

Majoris momenti eſt quod ſecundo loco in Carolinum illud monumentum objicitur, nimirum quòd incipiat ab hac formula: *Notum ſit omnibus in Chriſtum fideliter credentibus, Regibus, Epiſcopis, Ducibus, quomodo ego Carolus gratia Dei Rex Francorum, Longobardorum, ac Patricius Romanorum, pro remedio animæ meæ atque ſtabilitate regni noſtri*, &c. Quis enim hæc verba uſpiam legit in ſinceris Caroli Magni inſtrumentis, *Notum ſit omnibus in Chriſtum fideliter credentibus?* quis ſequentia, *Regibus, Epiſcopis?* Ulluſne Regum umquam alios Reges hac formula comprehendit? Deinde quæritur, an Carolus de ſe loquens umquam ſingulari numero uſus ſit *ego?* Præterea an *Longobardorum* ſcripſiſſet, non *Langobardorum*, per *o*, & ſine copula *&*: an præter omnium aliorum diplomatum morem charactere ſemi-ſaxonico uſus eſſet? Denique an rectè quadrent hæc verba, *pro remedio animæ meæ & ſtabilitate regni noſtri.* Longè præferenda eſt formula initialis in appendice Baluziana num. XVIII. *Karolus gratia Dei Rex Francorum & Longobardorum, ac Patricius Romanorum, omnibus fidelibus noſtris præſentibus & futuris.* quæ quoniam non ex autographo deſumta eſt, ſed ex chartario; primam litteram Caroli non per C (ut paſſim in primariis Caroli Magni chartis, præterquam in pauciſſimis) ſed per *K*, & *Longobardorum* nomen exprimit pro *Langobardorum.* quod chartariorum ſcriptoribus uſitatiſſimum, ipſi collatis autographis cum exemplis in tabulariis deſcriptis non ſemel deprehendimus. Præferenda & alia ejuſdem appendicis Baluzianæ charta proximè ſequens, *In nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. Karolus ſereniſſimus gratia Dei Rex Francorum & Longobardorum ac Patricius Romanorum. Notum ſit omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, vel cunctis fidelibus noſtris, tam præſentibus, quamque futuris.* itemque ejuſdem formæ altera ſequens, ubi excluſa invocatione & voce *ſereniſſimus*: *Longobardorum* loco ſine dubio autographa præferebant *Langobardorum*, ut in diplomate hîc à nobis edito: *Carolus gratia Dei Rex Francorum & Langobardorum, ac Patricius Romanorum, notum eſſe univerſis noſtris credimus fidelibus*, &c.

D

E

F

Tertio illud animadverſione dignum in prædicto diplomate Carolino fortaſſe videbitur, quòd ſigillum nullam habeat inſcriptionem, nec referat vultum Caroli Magni, qualis in aliis ſigillis exhibetur: immo nec in debito ac conſueto loco affixum ſit. Verùm apud Zylleſium [c] aliqua ſuperſunt veſtigia tituli, & aliquando variat ſigillorum ſedes, ex dictis [d]. Quarto nonnullos moveat, quòd in chronologicis notis diploma dicatur datum *menſe Auguſto*, abſque deſignatione diei; & quòd annus regni Francici apponatur ſine anno regni Italiæ, quod paſſim in veris autographis obſervatur. Sed quia in quibuſdam aliis nec dies menſis [e], nec regni Italici annus exprimitur; hic

c Zylleſ. pag. 13.
d ſupra lib. 2. c. 16.
e ſupra cap. 27. num. 4.

tantum noto id esse præter communem normam. Exemplum prioris habes in appendice Baluziana num. XIX. posterioris in charta sancti Martini Turonensis. Accedit quod numerus XL. ponitur pro XI. ut legit Zyllesius; & ita legendum esse docet cifri forma, ut superiùs ostendi : quod *Ata* pro *Actum* legitur, quod *super ipsa* pro *super Lipsia*, qui fluvius Paderbornam, ubi datum diploma, præterfluit. Quæ omnia satis arguunt originale (si dici fas est) maximè heteroclitum esse, aut specimen Papebrochii ex autographo mendosè expressum, quod forsan veri similius videbitur. A

V. Idem sentiendum de specimine diplomatis Lothariani, quod incipit ab alia invocatione, quàm quæ vulgo habetur in sinceris ejus diplomatibus. Hoc enim incipit ab his verbis : *In nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* sincera ab istis : *In nomine omnipotentis Dei, & Salvatoris nostri Jesu-Christi*, ut probat genuinum specimen à nobis editum. Deinde Lotharianum Papebrochii specimen annos exhibet Incarnationis, secus quàm nostrum, & alia diplomata cùm ipsius Lotharii, tum aliorum æqualium Regum. Ad hæc inscriptio sigilli, ✠ LOTHARIUS, non sapit veterem maximè Carolinorum morem : ne quid dicam de ipsa Lotharii effigie, quæ habitum præfert à Carolingis Regibus diversissimum. Certè Lotharius æquivoci patris sui inscriptionem retinuit in sigillis genuinorum diplomatum, quale est illud sancti Arnulfi monasterii Mettensis, cum hac inscriptione : XPE ADJUVA HLOTHARIUM REGEM. Demùm quòd tam in Lothariano, quàm in Carolino specimine scriptura sit Saxonicæ affinis, non in aliis autographis. Hæc monere visum est operæ pretium, ne quis in aliis maximè sinceris offendat occasione istorum. B C

VI. Postremo expendenda est triplex aut quadruplex regula, quam quidam vir doctus, mihi haud notus, de re Diplomatica proposuit. Una est, *Omnia diplomata, quibus in jus proprium alicui Ducatus aut Comitatus confertur ante Carolum Simplicem in Gallia, & Henricum Aucupem in Germania, falsa esse, uti & ea quæ ecclesiis monasteriisve jus cudendæ monetæ ante id tempus concedunt.* Hæc regula ut vera sit quantum ad Ducatus & Comitatus; mihi falsa videtur secundum alteram partem, de tempore concessi juris cudendæ monetæ. Nam in actis translationis sancti Sebastiani, quæ ab Odilone monacho scripta sunt Carolo Simplice regnante, legimus Ludovicum Pium cœnobio sancti Medardi *monetam publicam cum incudibus & trapezetam perpetuo famulatu sacris ipsius deservituram subdidisse.* Quidni diploma hac de re à Ludovico Pio confici potuit, ut ab Odone Rege in gratiam Trenorchiensium confectum legitur in Historia Trenorchiensi ? Quid ? quod Carolus Simplex Waloni Æduensis ecclesiæ Episcopo *monetam ejusdem urbis*, DUDUM *ab eadem ecclesia pravitate quorumdam indebitè alienatam*, sua *innovatione redintegrat, & restituendo restaurat*, ut testatur diploma in Historia [a] familiæ Vergiacensis relatum. Sed illud in primis rem conficit, quòd Ludovicus Pius Aldrico Cenomannensi Episcopo restituit idem privilegium, à genitore ejus Carolo & Pippino avo aliisque antea concessum. Præcepti hujus exemplar exstat in actis ipsius Aldrici, quæ nuper publici juris fecit eruditus Baluzius [b]. Ludovici verba hæc sunt. *Notum fieri volumus cunctis fidelibus ... quia vir venerabilis Cenomanicæ urbis Episcopus, Aldricus nomine, nobis innotuit, eo quod antecessores sui, Merolus scilicet & Gauziolenus, atque prædecessores eorum in prædicta urbe, monetam publicam per præcepta bonæ memoriæ domni & genitoris nostri Karoli, & Pippini avi nostri, sive Theoderici Regis, atque anteriorum Regum, plena eorum auctoritate concessam prædictam monetam habuissent*, &c. Theoderici Regis hac de re exemplum refert Corvaiserius, nescio an usquequaque sincerum. At Ludovici hac de re diploma omni exceptione majus est, probatque monetæ cudendæ morem Carolo Simplice antiquiorem esse, contrà quàm nonnulli opinantur, adducti forsan Capitularium auctoritate Caroli Magni [c] & Caroli Calvi [d], quæ hoc jus ad palatium certasque civitates redigunt. Sed hæc ecclesiarum privilegiis non præjudicant. D E F

VII. De Comitibus hîc superaddo, eos saltem à Caroli Simplicis principatu in jus hereditarium successisse, nec ante id tempus memini legere *Comitissæ* vocabulum, nisi in duobus locis. Primus est in bulla Johannis VIII. pro cœnobio Anianensi : alter est in litteris AVÆ Comitissæ pro Rivipullensi, his verbis. *Ego Ava Comitissa & filii mei, id est Juniofredus Comes, & Wifredus Comes, & Oliba Comes, & Miro Levita simul*

a *Vergy pag.* 22.

b *Miscell. t.* 3. *pag.* 100.

c *Sirmund. ad Capit. Caroli C. pag.* 71.

d *Pistense e.litt. cap.* 12.

A *donatores, domum sanctæ Mariæ cœnobii situm in Comitatu Ausona, in locum quem vocant Riopullo, ad prædictum domum, qui est fundatus in honore sanctæ Deigenitrice Mariæ perpetua virgine, vel ad Abbate Ennegone, vel ad monachis qui ibidem Deo serviunt, &c. Facta scriptura* XII. *Kal. Julii, anno* VI. *regnante Ludovico Rege filio Karoli*, id est Ludovici Pii. quæ si vera est interpretatio, hic locus ad annum DCC LXXXVII. revocandus est. Verùm *Comitissæ* vocabulo usus est Poëta Chilienus, seu quivis alius [a] sæculo VIII. in carmine de sancta Brigida virgine Hibernica.

a *Sæc.* 4. *Bened. part.* 2. *pag.* 304.

VIII. Secunda regula est, *Omnia diplomata Imperatorum ante Ottonem I. & Regum*
B *nostrorum universim, in quibus leguntur hæc verba,* CAMERA NOSTRA, *seu* CURIA NOSTRA, *similiter* falsa esse. Hanc regulam pro indubitata non affero, neque ut falsam rejicio, quoadusque res mihi constet certioribus argumentis. Sed etsi vera sit, non obest nonnullis Regum nostrorum litteris, quæ datæ feruntur *in curia Epiphaniæ, in curia Pentecostes*, &c. hoc est in sollemni conventu eorum dierum. Ludovicus II. Imperator quintum privilegium cœnobii Casauriensis concessit *Olonna curte Imperiali.* Charta Balduini Flandriæ Comitis [b]. *Actum est hoc Bergis in sollemni curia Pentecostes anno Dominicæ Inc.* M LXVII. [c]

b *Guisnes p.* 183.
c *Vide supra cap.* 26. *num.* 28.

IX. Tertia regula est, *Omnia diplomata Imperatorum ante Henricum I. seu Aucupem, & Regum nostrorum ante Rotbertum, quæ hæc verba continent,* PRINCIPES NOSTRI, *falsa*
C *itidem esse.* Hæc regula ampliori examine indiget, nec tamen præjudicat multis etiam Merovingicæ stirpis monumentis, in quibus Episcopi, *Patres & viri Apostolici*; summæ auctoritatis viri, *Optimates & viri inlustres*; alii *Fideles nostri* nuncupantur. Sed vox illa, *Princeps* seu *Principes*, cùm sit ambiguæ significationis, latè sumi potest & strictè. Latè sumta significat primos seu primates, quo sensu etiam sub Meroveadis Regibus *Principes* dicuntur primates in Comitiis Ordinum regni. Hinc vetustis legibus Alamannorum hæc verba præfixa sunt: *Incipit lex Alemannorum, quæ temporibus Clotharii Regis una cum Principibus suis, id sunt* XXIII. *Episcopis &* XXXIV. *Ducibus, &* XXXII. *Comitibus, vel cetero populo constituta est.* Ubi vides, primo ante ipsos Du-
D ces loco Episcopos, immò etiam Abbates fuisse. qui ritus ad sæculum usque duodecimum perseveravit. Strictè sumta vox *Principes* aliquam denotat dignitatem, nempe Principum tam sæcularium, quàm spiritualium, maximè apud Germanos. quo sensu re vera seriùs usu venit, scilicet ab Ottonis Magni principatu; nec ante sæculum XI. Episcopis in ea significatione tributa est, si Conringio [d] credimus.

d *Conring. Cens. diplom. Lud. pag.* 218.

X. His regulis quartam addit, quisquis ille est studiosus, observationem, nempe multas esse chartas falsas, quarum notæ chronologicæ veræ sunt; multas item veras, quarum notæ sunt vitiosæ: & primum quidem deprehendi diversitate stili ab eo tempore alieni, aut aliquâ circumstantiâ historicæ veritati repugnante. quæ obser-
E vatio non levis est momenti, multisque exemplis illustrari posset. Unum hîc affero ex Historia [e] Parthenonis beatæ Mariæ Suessionensis, nempe descriptionem bonorum ejusdem Parthenonis, in synodo Episcoporum Carolo Calvo præsente factam: cujus tenor ac series nihil non bonæ antiquitatis sapit, convenitque prorsus cum genio sæculi noni: tametsi chronologici characteres & quædam subscriptiones vitiatæ sint. Hæc descriptio facta dicitur, *anno Dominicæ Incarnationis* DCCC LVIII. *Indictione* VI. *regni verò domini Karoli Imperatoris* XXXII. Ubi annus regni Caroli Calvi Regis, non Imperatoris, haud convenit cum anno Christi DCCC LVIII. sed cum anno DCCC LXII. Vitiosæ sunt etiam aliquæ subscriptiones, ut noster Michaël Germa-
F nus in ea Historia observavit: inter quas censenda est subscriptio *Adelardi Abbatis Corbeiensium.* Ubi expungenda est vox *Corbeiensium*, cùm longè ante id tempus Adalhardus Abbas Corbeiensis decessisset; tunc verò ageret in vivis Adelardus Abbas sancti Vedasti, aliique ejus nominis, ex quibus unus hîc restituendus est. Ceterum optimæ notæ est (ut jam dixi) contextus ipsius monumenti, & omnium eruditorum judicio genuinus, tametsi alicubi vitiatus. Ex hoc facilis est æquis ac doctis hominibus aliorum similium conjectura.

e *Historia B. Mariæ Suess. Gallicè pag.* 429.

XI. Denique hîc addenda est alia regula ex tomo secundo Martii [f] Bollandiani, exposita his verbis: *Falsa charta continet veram aliquando expositionem, vera falsam.* Fit

f *Martii tom.* 2. *pag.* 331.

enim sæpe, ut chartarum conditores in commemoranda vetere historia hallucinentur: contra verò falsarii rem accuratiùs enarrent. Neque verò solum in chartis, etiam originalibus, errata subrepere possunt, ubi facti alicujus post multa sæcula fit mentio: sed etiam in rebus haud ita pridem elapsis falli aut fallere possunt Notarii etiam imprudentes. cujus rei exemplum est in variis chartis, maximè in iis quæ de prima ecclesiarum seu monasteriorum conditione agunt, in quibus nonnumquam incerta referuntur de tempore, aliisque circumstantiis conditionis, maximè quando monumenta illa longo pòst intervallo facta sunt. A

B

CAPUT II.

I. *Papebrochii sententia de vetustis instrumentis.* II. & III. *Refellitur.* IV. *Archivum Dionysianum ab eo impugnatum.* V. *Vindicatur.* VI. *Item refellitur quidam nuperus Scriptor.*

I. JAm defunctus mihi videbar operis suscepti officio, cùm ecce animum meum sollicitat archivo Dionysiano malè impacta calumnia, quasi illud sit officina falsorum diplomatum, Pontificiorum ac Regiorum. Ita verò in illud archivum censura torquetur, ut in omnium aliorum, immo totius Francici regni redundet injuriam. C Præclaram verò rei navatæ operam sibi præstitisse vir doctus existimavit, si in conclusione Propylæi primi, quod de discernendis diplomatis composuit; totum orationis suæ aculeum in unum sancti Dionysii archivum, quasi totius Galliæ primatium, jacularetur, ut in uno confoderet omnia [a]. *Porro hactenus deducta considerans*, inquit, *& in toto Francorum regno nullam omnino chartam sinceram ac genuinam reperiens ante regnum primi Dagoberti; paucissimas autem sub illo atque post illum usque ad secundæ stirpis Reges scriptas haberi, quæ vel autographæ dici possent, vel ex autographo fideliter desumtæ; vehementer laudo monitum Johannis Maresham., heterodoxi quidem circa religionem, sed à monachis reque monastica minimè alieni, datum in Propylæo ad Monasticum Anglicanum: Cautè intuendæ sunt ejusmodi chartæ, quæ fidem habent eo minorem, quo majorem præferunt antiquitatem.* Tum subdit ex Beda & Gregorio Turonensi non constare, scripturam apud Anglos & Francos in transferendis prædiis aut concedendis privilegiis usurpatam esse. D

a Propyl. n. 125.

II. Lubens viri docti subscriberem censuræ, si ea legitimis niteretur fundamentis. Nunc cùm falsis, dubiis incertisve passim innitatur; ab ea prorsus cogor recedere. Falsum est in toto Francorum regno nullam omnino chartam sinceram ac genuinam reperiri ante regnum primi Dagoberti. Sincera ac genuina est charta Chlodovei Magni pro cœnobio Mitiacensi. Sincera item ac genuina charta Ansemundi & Ansleubanæ pro Viennensi Parthenone sancti Andreæ, data anno IX. Chlotharii Regis eo nomine primi. Sincera sunt ac genuina Perpetui Turonensis Episcopi, Aredii Abbatis Atanensis, & sanctæ Radegundis testamenta. Sincera est ac genuina charta Theodetrudis matronæ, scripta anno XLIII. Chlotharii Regis. Denique (ut alias omittam superiùs memoratas, alias item de quibus controversia esse potest) sinceræ sunt Marculfi aliorumque formulæ veteres, quæ ex vetustioribus instrumentis ante annos mille collectæ sunt. E

III. Sed etsi nulla ad nos usque sincera pervenissent diplomata ante Dagobertum I. propter iniquitatem distantiamque temporum; non tamen inde consequeretur, donationes scripto ante illum factas non fuisse. Neque porro hic quidquam officit Gregorii Turonensis silentium, quin immo contrarium ita disertis asserit testimoniis [b] ejus aliorumque auctoritas, ut mirum sit viro oculatissimo in tam aperta luce tantam subrepsisse caliginem. Dagoberti primi atque ejus posterorum sincera ac genuina instrumenta plurima occurrunt. Et quidem in solo archivo Dionysiano autographa servantur minimum triginta, Dagoberti I. Chlodovei II. Theoderici II. Chlodovei III. Childeberti III. Chilperici II. Theoderici III. & Chil- F

b Vide lib. 1. c. 3.

A derici postremi Merovingorum Regis: ut multa alia prætercam aliarum personarum, quæ sub iisdem Regibus atque Chlotario III. condita sunt. Falsæ ergo oppositæ viri docti conclusiones: nec mirum si falsæ, quandoquidem falsa earum principia. Quid enim à vero magis alienum, quàm asserere jam inde à Christo nato scripturam in cortice [a] non fuisse exceptam? Nullum usum privilegiorum à Romanis Pontificibus [b] sæculo VII. & supra? Annos Incarnationis in Bullis [c] ab Eugenio IV. notari cœptos? Ad hæc Dagoberti I. privilegium pro cœnobio sancti Maximini, quod omnibus eruditis maxime suspectum saltem esse debet, pro vero ac certo genuinorum diplomatum exemplari nobis obtrudi? Et quanta hinc malarum consecutionum semina? nempe B Dagobertum se *Regem potentissimum* dicere, præter omnium ejusdem stirpis morem; usum esse monogrammate ac *sigilli* vocabulo; subscripsisse post chronologicas notas; *Archicapellanum* dictum esse summum ejus Cancellarium. Quibus contra veritatem admissis, non mirum, si viro docto falsa appareant quotquot in archivo Dionysiano, aliisque Gallicanis supersunt primæ stirpis monumenta. Vidisset illa vir doctus: non dubium quin sententiam mutasset, quam de re non visa ferre non debuerat adeo confidenter.

a ibid. num. 128.
b num. 105. & 127.
c num. 129.

IV. Quis enim ferat tam severam atrocemque censuram, quam is profert num. 130. ubi excussis Zachariæ Papæ & Stephani III. rescriptis pro cœnobio Dionysiano, C quæ perperam à cortice seu papyro falsitatis arguit, ut suo loco demonstravi [d], pergit dicere in hunc modum. *Et hæc circa Pontificia Brevia: quę deinde sequuntur plura & singula excutere non est animus, neque otium. Dagoberti Regis & fundatoris privilegia septemdecim, filiorum ac successorum ejus septem alia; tum octo Pippini Regis, ac rursum septemdecim Caroli Magni subjiciuntur, & sic deinceps: quæ vel omnia, vel pleraque malæ fidei sunt, ut ex jam dictis facilè poterit dijudicare diligens antiquitatum Sandionysianarum scrutator.*

d lib. 1. cap. 8.

V. Ego verò me non indiligentem archivi Dionysiani scrutatorem profiteri ausim, atque indubitanter pronuntiare, vel omnia, vel pleraque illa bonæ fidei esse; nec quidD quam contra illa confici ex regulis Papebrochianis: quandoquidem illæ aut falsæ, aut dubiæ sunt, ut ex jam dictis facilè poterit dijudicare diligens lector. Neque porro tantùm illa Dubletiana quæ probamus, sed & alia multa quæ hîc edimus Merovingica diplomata optimæ sunt fidei ac notæ, utpote ex ipsis autographis sinceris ac genuinis eruta. Nec meo dumtaxat judicio rem dijudicavi, sed in subsidium accersivi eruditissimos ac clarissimos viros Antonium Faurum Doctorem Sorbonicum, Carolum Fresnium Cangium, Antonium Wionem Herovallium, Stephanum Baluzium, Johannem Baptistam Cotelerium, qui omnes has venerandæ antiquitatis reliquias osculati sunt, & calculo suo comprobarunt. Possem & hoc loco primæ classis togatos E viros in testes afferre: sed vereor illorum dignitati facere injuriam eos citando testes, quos judices & arbitros suspicimus.

Itane, inquis, omnia quæ à Dubleto edita sunt instrumenta pro indubitatis venditare ausurus es? Nolim sanè: sed pleraque, & multa alia, quæ vel Dubletus ex autographis eruere non valuit, aut quæ ipsum fugerunt: qualia sunt ea, quæ hîc in lucem damus; certa, vera, sincera ac genuina esse incunctanter affirmo, ac propugnare paratus sum. Non negaverim tamen quædam esse apud Dubletum, vel omnino falsa, vel interpolata, vel dubia, tum primæ stirpis, tum secundæ. Veritatem aut falsitatem non auguror tantùm ex materia, quæ antiquitatem majorem F redolet: sed ex aliis simul characterismis, & maximè ex stilo. Non me fallet impostoris larva sub corticis specie, aut ementita scripturæ antiquitate, si cetera non concordent. Bonus ac simplex erat Dubletus, qui quodlibet incidit in manus, sine dolo malo in publicos oculos produxit. Collectio ejus constat chartis minimum sexcentis. In tanta veterum Instrumentorum congerie difficile est, ut ne aliqua reperiantur dubia, spuria aut vitiata. Et sanè plerosque nævos emaculare liceret, si omnia autographa, quæ Dubletus commemorat, reperire possemus. Nam multa nescio quæ sors aut manus intercepit. Sed tamen in multis, quorum exemplaria inveniri nequeunt, veritas ipsa se prodit: & nescio an in tanto chartarum

numero ampliùs decem reperiri possint malæ aut dubiæ fidei; ex Dagobertinis & Chlodoveanis quædam; ex iis quæ Pippini, una quæ de Constramno Abbate est vitiata; ex Carolinis tres pag. 722. 725. & 727. hoc est tres posteriores, exceptâ pænultimâ, quæ bona est. In quibusdam aliis, sanè paucissimis, occurrunt quidam nævi, sed ex autographis facilè aliquando resarciendi, ut pag. 718. pro *anno* XXII. *&* VIII. habet autographum, anno XIIII. & VIII. Plurimæ sunt ejusmodi, quas cum originalibus collatas emendare studui. Aliæ pro sua dignitate commendant Dubleti operam, ex qua multum lucis antiquitati afferri nemo sanus negaverit. Si quid in aliis peccavit (ut certè in Lothario Imperatore peccasse fatendum est, cujus autographa nonnulla recentiori quidem, sed minimè fucatâ scripturâ vitiata sunt in notis chronologicis, quas pro diverso rerum statu variasse Lotharium, bonus homo haud satis capiebat) danda venia est male cauto censori, qui Lotharii notas chronicas meliùs callere se putavit, quàm ejus Cancellarium. Optandum tamen, ut æquior fuisset in eum viri doctissimi censura: quam libenter pro mea in eum observantia dissimulassem, si id absque detrimento veritatis fieri potuisset. A B

VI. Hìc mihi occurrit novus auctor, qui primo impetu ad quemlibet feriendum raptus, Canonicos ac Monachos, privilegiorum suorum propugnatores, ut *Schismaticos*, & à *Catholicorum* sorte recedentes temerè traducit. Convicium sanè emendatione dignum! Sed parco ingenui adolescentis primis studiis, quæ pro modulo meo alioqui promovere velim: parco ejus nomini, cum quo aliqua mihi necessitudo dudum intercessit. Sed tamen dissimulare non possum errata nonnulla, quæ in censura cujusdam privilegii Dionysiani commisit. Factum paucis accipe. C

Ex variis Dagoberti diplomatibus, quæ Dubletus vulgavit, unum est [a] de immunitate cœnobii Dionysiani. Alterum ejusdem argumenti, ejusdemque fere tenoris ex ms. Thuaneo publicavit auctor iste, de quo agimus: quod alteri præferendum esse existimavit, ita ut primum spurium, secundum genuinum ac legitimum afferat. Hoc verò priori præfert tribus omnino argumentis. *Porro*, inquit, *nostrum apographum hoc præstat, quòd pertineat ad virum potissimum hisce in rebus integerrimum, atque in dijudicandis veris à falsis codicibus mss. omnium exercitatissimum. Deinde quòd constet ex Chartulario monasterii sancti Dionysii accuratissimè exscriptum fuisse. Postremo & illud præcipuum, quòd nihil contineat quod sit absurdum aut ecclesiasticæ disciplinæ repugnans.* Ad primum ultro concedo & approbo, clarissimum Antonium Herovallium, à quo apographum istud se accepisse agnoscit auctor, in re litteraria & antiquaria integerrimum & exercitatissimum esse. Sed non video inde consequi, posterius illud diploma verum ac legitimum esse, non aliud. Non enim ullum viri clarissimi hac de re profertur testimonium. Non jam attingo rem ipsam, neque de his duobus diplomatibus judicium ferre in animum induxi: sed tantùm inquiro in modum ac fundamentum censuræ. Deinde admitto posterius hoc diploma ex chartulario sancti Dionysii, quod nunc est Bibliothecæ Thuaneo-Corbertinæ, accuratissimè exscriptum fuisse: sed nego ac pernego fideliter ab editore vulgatum. Thuaneus quippe codex in fine habet, *anno secundo regni nostri*, uti etiam legitur in alio codice Dionysiano: editor, *anno* XI. Verùm editoris hoc in loco bonam fidem salvam esse volo: de diligentia sua ipse viderit. Sed fac nullum esse nævum in ejus editione, ac pro *anno* XI. repositum esse *secundum*, ut in codicibus mss. quid inde inferet Editor? Ergo Dubletianum diploma falsum est: solum Thuaneum sincerum ac legitimum, quod ex codice ms. *accuratè exscriptum* est. Atqui etiam ex eodem codice Thuaneo accurratè exscribi poterat Dubletianum, quod in eo totidem verbis exstat; immo etiam in alio chartario Dionysiano, cum illo diplomate Thuaneo. Itaque huc usque par est de utriusque veritate ratio. D E F

[a] Doublet p. 659.

Neque obstat, quòd ejusdem ferme tenoris utrumque est. Nam multa alia diplomata iisdem pæne verbis concepta reperiuntur, qualia sunt Chlodovei secundi unum & Pippini unum de laude perenni cœnobii Dionysiani: quæ diplomata autographa vidimus: qualia item Caroli & Carolomanni fratris ejus etiam autographa Dionysiana, quæ solo fere auctorum nomine, ac loci & temporis differentia discrepant,

A discrepant. Ad hæc Thuaneum datum est *Compendio anno secundo regni* Dagoberti: in Dubletiano illud quod Compendii datum est, nempe Thuaneum, confirmatur *anno decimo regni* ejusdem *Parisius*. Quid mirum, si alterum cum altero iisdem pæne verbis consentit, quandoquidem posterius est prioris ratihabitio cum aliqua extensione? Deinde Thuaneum diploma aliquot Comitibus & viris primariis ex nomine designatis directum est: Dubletianum *omnibus Episcopis, Ducibus, Comitibus*, &c. an non hæc diversum sonant?

Sed veniamus ad illud, quod *præcipuum* putat editor argumentum: nempe Thuaneum diploma nihil continere, *quod sit aut absurdum, aut ecclesiasticæ disciplinæ repugnans*: sic autem Dubletianum. Quid illud? nempe quod *Dagobertus ipse & se spoliat, & successores suos, legitima in monachos potestate. Quid à regia mente*, inquit, *& dignitate magis alienum?* Dubletiani privilegii hæc verba sunt. *Jubemus atque constituimus, ut neque nos, neque successores nostri, nec quilibet Episcopus vel Archiepiscopus, nec quicumque de judiciaria potestate accinctus, in ipsam sanctam Basilicam, vel immanentes in ipsa, nisi per voluntatem Abbatis & suorum monachorum, ullam umquam habeat potestatem: sed sit hæc sancta Mater ecclesia, videlicet peculiaris nostri domini & magni Dionysii, libera & absoluta ab omni invasione vel inquietudine omnium hominum, cujusque ordinis vel potestatis esse videantur.* Hæc est tota clausula, quâ maximè differt Dubletianum à Thuaneo, cujus est confirmatio: hæc sunt verba quibus Dagobertus *ipse & se spoliat, & successores suos legitima in monachos potestate.* quo nihil absurdius existimat auctor. Si nihil aliud in illis verbis animadversione dignum observet, idem affirmare poterat de Marculfi formula tertia libri primi, quæ est *Emunitas regia*, ut Dubletiana. In ea enim formula sic Rex loquitur. *Et quod nos propter nomen Domini & animæ nostræ remedium, seu nostra prosequenti progenie, plena devotione indulsimus; nec regalis sublimitas, nec cujuslibet judicum sæva cupiditas refragare tentet.* En Rex ille regali sublimitati, id est sibi posterisque suis Regibus, non tam ipsam in res donatas potestatem detrahit, quàm auferendi facultatem. Anne hoc etiam absurdum dicere perget Editor? Nodum hunc solvat, si potest. Quid si in Dubletiano diplomate legendum est, *neque vos, neque successores vestri*, ut in Thuaneo? At hîc in rem ipsam nullatenus inquiro, sed in falsas regulas, quibus editor diploma Thuaneum à Dubletiano secernit, tamquam genuinum à falso. Tales quippe regulæ nec Thuaneum vindicare possunt, nec Dubletianum refutare. Si huc externa requiras exempla, in promtu est charta Edwardi Anglorum Regis Westmonasterio concessa eo pacto, *ut neque nos*, inquit, *neque successores nostri, nec quilibet Episcopus, nec quicumque de judiciaria potestate, in ipsam sanctam Basilicam vel in manentes in ipsa, nullam umquam habeant potestatem.* Sed hîc nemo nobis invidiam moveat, quando formulas huc referre tantùm intendimus, non circumscribere regiam potestatem, cui nos nostraque omnia subjecta esse ultro profitemur.

Longè plura hîc dicenda se se offerunt ad vindicandum sancti Dionysii archivum, variaque ejus diplomata, quæ ab adversariis temere impetita sunt. Sed hæc commodiùs tractabuntur in libro sexto, ubi hæc aliaque nonnulla revocabimus ad censuram.

CAPUT III.

I. *Conringii censura iniqua in monachos.* II. *Acceptâ materiâ ex Naudæo.* III. *Unde Naudæi tantæ iræ.* IV. & V. *Quid censendum de viginti capitulis ab eo monachis objectis.* VI. *De sancti Medardi & sancti Walarici privilegiis.* VII. *De falsis chartis Casinensibus.* VIII. *De monachis Leutfredianis.* IX. *De epistola Arnulfi Lexoviensis.* X. *De rescripto Innocentii tertii.* XI. *Et de litteris Petri Blesensis.* XII. & XIII. *Item de quibusdam singularibus factis.* XIV. *De collectione Isidori Mercatoris.* XV. *Tum de Hilduino.* XVI. *Et Sigeberto.* XVII. *De Angeriacensibus monachis.* XVIII. *Et de falsatorum pœna.* XIX. *Nulla præscriptio contra veritatem.* B

I. ITa fert quorumdam hominum iniqua indoles, ut quæcumque circumferantur falsæ tabulæ, eas à monachis subornatas continuò proclament; hosque C falsi accusatos esse sufficiat, ut ab illis pro convictis damnatisque habeantur. Imbelle quippe est monachorum genus, ferendis injuriis natum, referendis impar: vexetur, rideatur; impune licet, ac liber. Id perspicuum fit in primis ex censura diplomatis (ut prætenditur) Ludovici Imperatoris pro cœnobio Lindaviensi in Germania, de quo diplomate magnis utrimque librorum jaculis disceptatum est. Sanctimoniales istic quondam Benedictinæ erant, quæ ante annos quadringentos excusso jugo in Canonicas mutarunt. Rogatus inter alios sententiam dicere Hermannus Conringius, falsum diploma esse probat [a], *confictum illo tempore, quo regulam vitæ sanctimonialis excusserat cœnobium.* Quin etiam benignè agnoscit, *sexum feminarum diplomati ejusmodi confingendo ineptum fuisse; neque illud scelus imputare se sacris virginibus*: sed hinc *non sequi diploma non esse confictum.* quippe *habuisse semper sanctimoniales illas suos Canonicos & ministros alterius sexus: quorum fraudulentiâ facilè potuerit effici, quod supra ipsarummet Sanctimonialium est vires.* Quis hoc facinus in Canonicos à Conringio refusum esse his verbis non intelligat? Et id quidem apertum: verùm commodior homini via aliàs visa est [b] ad liberandum se *omni maligna suspicione circa Lindavienses cœnobitas, falsi & figmentorum accusatos*, ut illustria falsi exempla à monachis perpetrata exhiberet ex libello Gabrielis Naudæi, quem multis dilaudat. Quorsum spectat, oro, illa exemplorum propudiosa farrago, nisi ut Lindaviensis, si qua E est, imposturæ labem rejiciat in monachos, quò ab se amoliatur malignæ suspicionis in Lindavienses invidiam? Quorsum, inquam, Johannis Launoii dicas in tabularium Dionysianum profert, nisi ut ex similibus factis monachos Lindaviensis piaculi reos probet ac traducat? Hæccine est illa hominis affectata in monachos moderatio? Sic enim ille postea de Naudæi libello mentem suam aperit [c]. *Hoc autem opusculo non suos tantùm adversarios, sed omnem quoque Ordinem Benedictinorum monachorum incessere non dubitavit. Verùm ea quidem in re indubiè excessit modum iniquitate adversæ partis accensus calamus. Non enim paucorum crimen universos attinet: infiniti præterea illius Ordinis sanctimoniâ vitæ olim eminuerunt, nec hodie non plurimi supersunt.* Hæc illa Conringii F æquitas & moderatio. sed vide quò mox se convertat. *Quæ tamen in libello isthoc allata sunt viginti argumenta, multiplicis falsi à nonnullis illius Ordinis variis locis ac temporibus commissi, digna sunt quæ hîc etiam legantur.* Quamobrem verò? *Ne scilicet nos*, inquit, *gravemur præjudicio aliquo, dum cœnobiales Lindavienses (quæ itidem olim ad Regulam Benedicti fuerant obstrictæ, priusquam in hunc sæcularem statum devenerunt) suppositi & conficti diplomatis audemus accusare.* Somnias, Conringi, oblitus es eorum quæ antè præmiseras: nempe confictum fuisse diploma post abdicatam ab illis cœnobialibus sancti Benedicti Regulam, cùm haberent penes se suos, non monachos, sed Cano-

a *Conring. censura diplom. Lud. pag.* 341.

b *ibid. pag.* 339.

c *ibid. pag.* 373. & 374.

A nicos. An non postulabat æquitas, ut potiùs in Canonicos, quàm in monachos hæc labes rejiceretur? si tamen in certos homines referenda erat, cujus auctor probari non potest.

II. Verùm age videamus, quænam sint illa falsi exempla à Naudæo prolata, tum ex ipso relata à Conringio: & tunc demum unusquisque intelliget, si modò æquis animis hæc legantur, quàm cæco impetu homines aliquando ad convicia ferantur. Scio quàm arduam rem susceperim, nempe invidiam jam inveteratam removere, tot concionibus ac libellis conflatam & excitatam, ut causa hæc per multos annos continuos ex contrariis partibus sparsa in vulgus, jam ipsa opinione hominum
B tacitâ prope convicta atque damnata videatur. Sed eam ita accipient, ut speramus, æqui rerum æstimatores, quasi sæpe jam dicta sit, & numquam probata. Neque tamen is sum, qui falsa manifesta purgare velim: at quoniam his criminationibus, tamquam communibus locis, homines complures, etiam qui religionis nomen habent, in dies abutuntur; exigit officii mei ratio, ut quid de his conviciis sentiendum sit, ingenuè aperiam.

III. In primis observanda est causa, quæ Naudæum ad tantas iras impulit. Iverat ille Romam pro negotiis certis: Constantinum Cajetanum convenit, ut quos hic penes se habebat pro Johanne Gersene de libello Imitationis mss. codices
C examinaret. Hos bona fide à Cajetano, ut qui causæ fideret nihil doli suspicatus, commodatos, & domum, ut eos accuratiùs exploraret, asportatos, aliquot pòst diebus in Johannis Gersenis nomine adulteratos causatus est. Accusationem hanc in Naudæum retorsit Quatremarius noster, reponendo aut codices integros esse; aut, si corrupti viderentur, non alium ejus culpæ auctorem videri, quam Naudæum, qui illos solus in museo suo tractaverat. Excanduit ad hoc Naudæus: & inde illæ iræ, quas per libellos suos ubique totis paginis evomit. Hinc suspecta saltem esse debent, quæ ab irato adversario dicuntur; neque æquum est hanc patêre inimicitiis viam, quem quisque adversatur, eum ut criminationibus infamare possit. Et quidem has falsas censuerunt eruditissimi viri, qui coram illustrissimo Parisiorum
D Antistite Harlæo istos codices à falsi suspicione immunes esse scripto contestati sunt anno M DC LXXIII. prout fidem facit publicum hac de re eorum instrumentum.

IV. At etiamsi hæc omnia à Naudæo prolata confiteri cogeremur; cogita hæc viginti capitula ex totis undecim sæculis, ex totius amplissimi Ordinis monasteriis per universam Europam sparsis, corrasa & compilata esse: nec ullum esse Ordinem tam sanctum, tam sublimem, qui similibus probris, si privata facta in omnes refundere licet, onerari & obrui non possit. Video quid ab adversariis reponi queat, nempe non sola illa viginti, sed alia multo plura falsi exempla inveniri posse, quæ monachis im-
E putentur. Verùm huc singularibus factis opus est, non vagis ejusmodi & incertis argumentis, quæ in quemlibet insontem cadere valeant.

V. Deinde fac exempla non solùm illa viginti, sed & longè plura probari ac demonstrari posse: reputes apud te velim, ea hominum privatorum, non ipsiusmet Benedictinæ societatis esse, quæ malas id genus artes totis animis exsecratur. Ad summum, si quando interpolata quædam in jure prolata sunt; id à posteris factum sine ullo dolo malo, sed bona fide integra esse monumenta opinantibus. quod aliis etiam societatibus & in cujusvis status hominibus non raro accidit, ut judices ac forenses ministri satis norunt. Jam ad rem ipsam veniamus.

F VI. Non attingo duo illa capita, nempe de Suessionensi sancti Medardi, & de sancti Walarici privilegiis, cùm satis superque à Johanne Launoio & Quatremario utrimque agitata sint. In Walaricense objicitur Concilium Remense, in quo Godefridus Ambianorum Episcopus recentis scripturæ imposturam detexerit. At Quatremarius ejusmodi Concilium exstitisse negat: cujus sententiæ Marlotus [a] accedit. Huc argumento est, quòd Alexander III. paucis pòst annis, quàm illa Synodus celebrata dicitur, confirmavit Walaricensium immunitatem, quam ad nostrum usque sæculum retinuerunt: dum tandem possessio hæc Senatûs Parisiensis sententiâ,

[a] *Metrop. Rem. tom. 2. pag. 246.*

sed nullo decretorio judicio infirmata est. Accedit quòd in alia sancti Godefridi vita, A quam ex codice Rubeæ-vallis prope Bruxellas accepi, nulla istius historiolæ mentio fiat, quæ omnia pluribus observavi in libro primo. [a]

a *supra lib. 1. cap. 6. num. 5.*

VII. Proferuntur secundo ac tertio loco supposititiæ litteræ ex appendice Chronici Casinensis, quibus usi sunt adversus Gallonium Bellotus & Cajetanus; Casinenses adversus Floriacenses. Verùm perspectis illorum instrumentorum erratis hæc tandem reprobarunt Casinates nostri, qui bona fide iis utebantur, uti Bellotus & Cajetanus: atque ex Chronici sui postrema editione expunxerunt; non secus atque Romani veterum Pontificum litteras, ab Isidoro fabricatas, modò spurias sincerè agnoscunt ac rejiciunt. B

VIII. Sextum caput continet querelas monachorum sancti Germani à Pratis *de perfidia & mala fraude Fratrum* crucis sancti Leutfredi: qui tempore Caroli Simplicis Abbatiam suam à Nortmannis expilatam deserentes, & cum sacris corporibus ad sancti Germani cœnobium venientes, se suaque omnia eis dederunt. Prævidens autem Rotbertus Comes, ejus cœnobii Abbas sæcularis, Leutfredianos monachos feliciore aura adspirante *posse à proposito*, unionis scilicet, *desciscere, & bona data* PER-FIDE *repetere (quod eventus docuit) hanc Abbatiam sanctæ Crucis non tam confirmari cœtui Germanico, quàm de novo dari à Carolo Simplice petiit, & impetravit.* Tota hujus accusationis moles consistit in adverbio *perfidè*, quod majusculis litteris Naudæus C expressit. Sed quis non videt, vocem hanc duriusculè positam esse; idque unum significare, nimirum Leutfredianos principio quidem verbis ac precibus postulasse, ut Germanenses nostri se suaque omnia in suum consortium adoptarent; idque obtinuisse: sed postea eorum successores, sententiâ cum rebus mutatâ, de repetendo priori cœnobio suo cogitasse. Qua in re nec *mala fraus*, nec *perfidia* ulla esse potest, nisi ejus judicio, qui factum non bona fide interpretatur, sed ex qualibet vocula calumniandi occasionem captat.

IX. Jam verò dilatâ tantisper Sigeberti, qui septimo loco impetitur, defensione, occurrit octavo Arnulfi Lexoviensis epistola antepænultima, *de privilegio per subreptionem* ab Abbate quodam elicito, ad Alexandrum tertium, qui *inventâ*, id est compertâ, *falsitate*, Abbatem ad se mitti præceperat. At falsitas hæc *subreptionis* est, non D conficti instrumenti, ut ex contextu epistolæ facilè intelligitur.

b *Innoc. III. lib. 2. epist. 35. apud Altesërr. p. 292.*

X. Quæ ex epistola [b] Innocentii III. contra litteras Abbatis cœnobii sancti Donati apud Mediolanenses referuntur, conjecturæ quidem sunt haud leves: sed tamen ex istis litteris id tantùm judicavit Pontifex *obscura esse jura partium*, non penitùs falsa: tametsi Abbatem ob juris obscuritatem à petitione exclusit. *Petebat siquidem Abbas nomine monasterii sui à Procuratore Archiepiscopi Mediolanensis restitui monasterio memorato portum* E *Scozulæ, cum honore, districtu & jurisdictione loci præfati, dicens ad monasterium hæc omnia pertinere.* Intentum probare nitebatur variis instrumentis: quibus multa opponebat adversa pars. Accedit tandem Pontificis sententia in hæc verba ad Archiepiscopum Mediolanensem. *Cùm autem super his fuisset diutius litigatum: quia legitimè probata non fuerant quæ petebantur ad monasterium pertinere; ab impetitione ipsius Procuratorem tuum nomine tuo Mediolanensis ecclesiæ sententialiter duximus absolvendum. quoniam cùm* OBSCURA *sunt jura partium, consuevit contra eum, qui petitor est, judicari.* Non ergo falsa, sed tantùm *obscura* jura monachorum existimavit prudentissimus Pontifex: sed quia plus ad petitionis vigorem quàm ad defensionem requiritur; cadit petitione monasterium: F at vel inde suum habet contra conviciatores patrocinium.

XI. Nihil porro conficit locus ex epistola Petri Blesensis ad Alexandrum III. in qua Episcopi Salisburiensis causam agens adversus Abbatem Malmesburiensem, qui se ab ejus ditione immunem esse contendebat, hæc habet. *Abbas quasdam exemtionis suæ litteras prætendebat, quæ in filo & bulla videbantur vitiosæ, stilumque Romanæ curiæ minimè redolebant. Ideoque & eas falsitatis arguebat Episcopus.* Nam quæ ultro citroque à partibus proferuntur, non statim pro confessis & compertis censenda sunt. Quanta enim sive in libellis forensibus, quæ *Facta* vocant, sive in publicis declamationibus, sine delectu, sine probatione, citra justæ moderationis leges ab adver-

A sis partibus jactantur in dies? quæ adeò non probantur in judicio, ut ab æquis judicibus reprobentur. Quid enim? an quidquid conductus effutierit causidicus, id continuò pro certo habendum est? Et sciunt studiosi homines, quàm versatile ingenium, & ad quamlibet auram mobile habuerit Petrus Blesensis: cujus verbis etsi standum esset, objectionis ab Episcopo factæ testimonium exhibent, non perspicuæ falsitatis, de qua hîc inquirimus.

XII. Eadem responsio ad singularia quædam facta, quæ tum in Benedictinos Congregationis sancti Vitoni de fraude duorum diplomatum, quam Marnavitius ipsis objecit; tum alibi ex libellis fori producuntur. Hæc enim testimonia insufficientia
B sunt, nisi peritorum Judicum sententia accedat. Alioqui nullus ab hac labe litigator immunis censeri posset, cùm promiscuus ac communis in foro locus sit à falsitate, ita ut multâ pecuniariâ hanc impetiginem coërceri Ludovici Magni sanctione necesse fuerit.

XIII. At falsi infamati sunt R. P. Pulchronius Lavignonius Abbas sancti Naboris, itemque Hidulfus Jobartus ejusdem Congregationis, qui ob id à Præsidatu Congregationis exclusus consulto Cardinalium est. Verùm Pulchronii integritas apologiâ purgata est: & Cardinales hujus electionem censuerunt nullam ob solam juris infamiam. *Ceterum*, inquiunt, *an res ita se habeat, auditorem Cameræ auditis partibus dispicere debere.*
C In supremis quippe, ut ecclesiæ, sic & religionis officiis integra esse debet non solum vita, sed etiam fama. Quid inde secutum sit, non mihi compertum. Sed quid ejusmodi quisquilias persequor? Si duos mox nominatos vindicamus, quin aliqui aliquando inter nostros exstiterint nebulones, non diffitemur. Neque eos purgare, aut absolvere est animus; immo eorum facta, si qua ejusmodi sunt aut fuerunt, damnare & exsecrari, ubi nota fuerint. Tale fuit facinus Faronis Chalusii in suam sancti Mauri Congregationem rebellantis, cujus impostura ab ipsius Congregationis nostræ asseclis palam facta est: & si qua alia. Ceterum quæ ex oratione Mouterii, Rectoris quondam Universitatis Parisiensis, adducuntur, quid aliud sunt, quàm verba ad jocos & risum
D composita, & ad *histrioniam*, ut ipse loquitur, quàm ad historiam aptiora? Sed prætereo festivas id genus declamationes: ad facta graviora venio.

XIV. Objicitur nobis quartò loco *congeries litterarum suppositarum Papalium Isidori Hispalensis monachi Benedictini sub nomine Mercatoris*, quæ falsi convictæ sunt à Baronio aliisque, eversæ à Blondello. Ingens facinus, si res ita habet: sed maledica accusatio, si falsa. Atqui tam falsum est S. Isidorum Hispalensem Episcopum fuisse istius collectionis auctorem, quàm falsum ipsum fuisse monachum Benedictinum. Falsæ sunt illæ epistolæ, fateor, suppositiciæ, confictæ. Sed Isidorus Hispalensis sanctissimus Episcopus fuit, tam alienus ab hac labe, quàm à nefariorum cœtu. Nec sanè fuit
E ex Ordine sancti Benedicti, qui nec monachus fuit, tametsi regulam pro monachis scripsit. Alius fuit Isidorus Mercator, miseræ illius farraginis auctor: sed quis ille fuerit, nemo hactenus rescire potuit, nisi quod Hispanum fuisse aiunt omnes. Audi Philippum Labbeum [a]. *Collectionem seu compilationem tam decretalium epistolarum veterum Pontificum, quàm Conciliorum à temporibus Apostolorum ad Concilium Hispalense secundum, jam ab octingentis & quod excurrit annis, nonnulli Isidoro nostro Hispalensi Archiepiscopo, qui anno* DC XXXVI. *obiit, tribuerunt, sed immeritò. Quisquis enim ille fuit Isidorus, modò Mercator, modò Peccator appellatus, cujus nobis juxta ac eruditissimis viris origo hactenus ignota, circa annum* DCC LXXX. *emersit è tenebris*, &c. Hæc itaque Nau-
F dæi accusatio duplici errore nititur, & quòd Isidoro Hispalensi hanc tribuat farraginem, & quòd Isidorum eumdem monachorum albo accenseat, nescio an inductus opinione Cajetani, quem tantopere aversabatur.

[a] *Labbe de Script. eccl. tom.* 1. *pag.* 648.

XV. Neque plausibilior est altera objectio adversus Hilduinum ex Areopagiticis, in quibus malæ fidei immeritò postulatur. Dionysium à Clemente in Galliam missum esse creditum est ante Hilduinum, ut aliàs [b] ostendi. quod Areopagitæ nomen eidem Dionysiano asserere studuit; non culpandus conatus, multo minùs in jus vocandus auctor, qui bona fide argumenta undiquaque huc contulit. Porro si qua in re allucinatus videtur, danda est venia illis temporibus, quibus censoria natio

[b] *Analect. tom* 1. *pag.* 63. *& seq.*

à re publica litteraria penitus exsulabat. Ceterum quantum à Launoii mente recessẽrint Hilduini æquales, ex Agobardo Lugdunensi Antistite intelligitur, qui eum *sanctissimum* ac *beatissimum* vocat, *& pæne solum in via Dei* cum Wala *adjutorem Christianissimi Imperatoris*. A

a Baron. tom. 9. ad ann. 774.

XVI. Neque magis valet id, quod ex Baronio [a] adversus Sigebertum Gemblacensem monachum de investituris opponitur. Baronius quippe, & post eum Bellarminus, usus est Sigeberti exemplaribus interpolatis, in quibus scriptum exstat, anno DCC LXXIII. Hadrianum Papam, accersito Romam Carolo Synodum indixisse, CLIII. religiosis Episcopis & Abbatibus constantem, *in qua Hadrianus cum universali Synodo dederit ei jus eligendi Pontificem, & ordinandi Apostolicam sedem.* quod *dolo malo, malisque artibus* à Sigeberto in gratiam Henrici schismatici Imperatoris confictum Baronius exclamat. Verùm nulla hujus Synodi ad eum annum mentio est in optima Sigeberti editione à Miræo adornata: nec scio an hæc à schismaticis addita fuerint, simpliciter à Gratiano [b] in decretum admissa: quem ad modum trita Johannæ Papissæ fabula in ejusdem Sigeberti chronicon intrusa est fraude quorumdam malignorum. Æquior fuit in Sigebertum Carolus Cointius [c], qui etsi prædictam Synodum, & meritò quidem, explodat; Sigebertum tamen absolvit ab hoc errato: idemque indubiè præstitisset Baronius, si Miræi editionem videre potuisset. Quamquam etsi id commisisset Sigebertus, hoc innocenter & absque ullo dolo malo accepisse dici posset à schismaticis, ut Gratianus, qui aliam item Leonis VIII. pseudosynodum retulit [d] in eam rem. Et in his quidem desideratur Gratiani delectus, non bona fides. Certè Sigeberti ævo prædicta Synodus etiam ab Italis agnoscebatur. Siquidem Johannes Beraldi monachus in Chronico Casauriensi [e] (quod in anno M LXXXII. desinit, tametsi ejusdem Chartarium pertingit ad annum M C LXI.) disertè scribit, Carolum Magnum Desiderio in Franciam abducto Romam rediisse, & constituisse ibi Synodum cum supradicto Papa Hadriano in Patriarchio Lateranensi, in basilica sancti Salvatoris: *quæ Synodus*, inquit, *celebrata est à centum quinquaginta tribus Episcopis*: tametsi nihil habet de investituris. Non ergo solus aut primus id commisisset Sigebertus, etiamsi de hac Synodo egisset: nec proinde tam durè à Baronio tractandus. Sanè paullo ardentior fuit Baronii censura in Sigebertum, cui imposturam alibi [f] exprobrat citra meritum; eumque tamquam impudentem ac schismaticum traducit, quòd Ludovicum, Lotharii Imperatoris filium, Romam à patre missum dicat ad confirmandam electionem Sergii secundi. Idem quippe disertis verbis attestantur Annales Bertiniani ad annum DCCC XLIV. *Gregorius Romanæ ecclesiæ Pontifex decessit: cui Sergius succedens, in eadem sede substituitur. quo in sede Apostolica ordinato, Lotharius filium suum Hludowicum Romam cum Drogone Mediomatricorum Episcopo dirigit, acturos, ne deinceps decedente Apostolico quisquam illic* PRÆTER SUI JUSSIONEM MISSORUMQUE *suorum* PRÆSENTIAM *ordinetur Antistes.* Neque Sergius tunc Ludovico Imperatoris nomen ac coronam tribuit, ut scribit ex Adone Baronius: sed tantùm *unctione in Regem*, scilicet Langobardorum, *consecratum cingulo decoravit*, teste Anastasio. Quod si tam grave convicium Baronio, viro non magis pietate quàm eruditione summo, in Sigebertum immeritò irrepsit: quis multa ejusmodi improperia falsa in monachos ab hominibus infestis & aversis proficisci miretur? De Sigeberto aliàs plura. B C D E

b Dist. 63. c. 22.

c Coint. tom. 6. ad ann. 774. n. 113.

d Dist. 63. c. 23.

e Chesn. tom. 3. pag. 544.

f Baron. ad ann. 844.

XVII. Indignum est quod tertio-decimo loco affertur de inventione capitis sancti Johannis apud Angeriacenses monachos. Incertum omnino est, inquit, teste Aimaro, quo modo caput illud huc venerit, etsi omnino fuisset Præcursoris. Ergo Abbas Alduinus ejus inventor non est extra omnem suspicionem. Nec sanè extra maledicentiæ suspicionem est is, qui hoc modo argumentatur, non solùm in Alduinum, sed & in totum Ordinem. Incertum quo modo in plerasque ecclesias devenerint complures reliquiæ: an ideo falsarii, qui eas exhibent? F

XVIII. Sed quis stomachum continere possit legendo exemplum XX. quod ceu pro palmari argumento ultimum adducit Naudæus, quòd Benedictini in Declarationibus super Regulam anno M DC III. editis pœnam statuant in falsarios. *Non*

A *malè exinde*, inquit, *colligeret aliquis, familiare admodum esse hoc crimen Benedictinis, quia illi inusitato exemplo soli inter omnes religiosos Ordines pœnam statuant in falsarios : & ita quidem, ut cum reliquus Clerus expers sit delicti hujus, nec pœnam ei dictare necessum fuerit.* Ignorabat scilicet Naudæus exstare titulum in jure canonico de crimine falsi; satisque illi fuit consulere leges Benedictinorum, non aliorum Ordinum, qui similes pœnas in falsarios ferunt. At vide quale ex hoc statuto eliciat convicii argumentum, quòd in istis declarationibus levior pœna decernatur in ejusmodi falsarios, nempe in falsatores sigillorum tam Congregationis, quàm monasterii. quæ pœna ? nimirum *ut si quis suadente diabolo ea falsificare præsumserit, stet degradatus per menses duos post omnes* B *Professos, jejunetque semel in hebdomada in pane & aqua in refectorio durante ipsa degradatione.* Nempe agi vellet in eos *juxta rigorem legum*, scilicet, ut manibus ac pedibus multarentur. Sed ecclesia ejusmodi supplicia non novit, nec certè sæculares Principes in monachis probarent tantam severitatem. quemadmodum Carolus Magnus Abbates quosdam Ordinis nostri, qui ejusmodi supplicia fratribus suis inferebant, singulari edicto [a] compescuit, in Capitulari anni DCC LXXXIX. pro monachis edito decernens capite XVI. *ut disciplina monachis regularis imponatur, non sæcularis : id est non orbentur, non mancationes alias habeant, nisi ex auctoritate Regulæ.* Idem omnino in Concilio Francofordiensi anni DCC XCIV. sancitum est capite XVIII. *Abbates, qualibet culpâ à* C *monachis commissâ, nequaquam permittimus cæcare, aut membrorum debilitatem ingerere, nisi regulari disciplinæ subjaceant.* Eant nunc severi illi censores, & leviores æstiment degradationis & jejuniorum pœnas in falsatores. Utinam qui conviciandi occasionem & materiam ex rebus etiam bonis ac justissimis captant ; similem pœnam sortiri cogerentur, quam leviorem illi existimant. Porro si comminatoriæ in reos leges etiam monachis in crimine sunt, quis criminationum modus ?

XIX. Sed vereor ne dum minutiora hæc (si tamen minutiora sunt, ex quibus tam atroces petuntur accusationes) invitus persequor, Lectoribus meis tædium facessam. At recogitent velim me huc adductum fide & officio defensionis devenisse, quando D hæc à Conringio, aliisque nobis denuo objiciuntur : non ut Naudæi memoriæ vim faciam, sed ut suspicionibus obscuris & manifestis injuriis occurram. Unum addam, nimirum sæpe falsas accusationes obtinere pro veris, dum tempore & multitudine coalescunt. At quemadmodum nulla est præscriptio falsitatis contra veritatem, sic nulla est falsæ accusationis contra innocentes. Symeonis ad Justinianum epistolam, in septima Synodo laudatam, ab iis qui sanctarum imaginum cultum propugnabant confictam esse contendit libellorum Carolinorum scriptor [b], insulsis sanè, sed tamen acriter vibratis argumentis. Suspicio hæc invasit plerosque è Gallicanis Episcopis. Et tamen hanc epistolam veram esse nihil adeo probat, quàm objectiones ipsæ, quas E adversarii afferebant, nempe quòd *Justiniani Imperatoris, hominis æque mortalis atque passibilis*, AURES DIVINAS *nuncupaverit.* quæ verba Imperatoribus passim apud Græcos, etiam in Conciliis tribuuntur. Lege sis Allatii diatribam [c] de Symeonum scriptis. Vapulavit jam diu Johannæ pseudopapissæ conficta probro Romanorum Pontificum historia. Proferebantur in argumentum Mariani & Sigeberti monachorum auctoritates. Ad retegendam hujus infamiæ falsitatem consuli facilè poterant veteres eorum codices, in quibus hæc fabula nequaquam comparet. Et tamen quatuor sæculis illusit malè semel imbuta persuasio, donec non modò catholici scriptores, sed etiam David Blondellus, à sacris licet nostris alienus, hoc monstrum debellarunt, & Marianum F ac Sigebertum ab hoc commento absolverunt, præeunte in primis Auberto Miræo, qui veterum codicum cum editis collatione facta hos auctores purgavit in nova editione Chronici Sigeberti. Sic multa falsarum narrationum capita illustrantur in dies.

a *Capitul. tom. 2. col. 244.*

b *lib. 4. cap. 5.*

c *Allat. pag. 18. & seqq.*

CAPUT IV.

I. *Notitiarum duo genera : de privatis hîc sermo.* II. *Fines earum tres, Prima ad vicem scripti publici.* III. *Secunda ad majorem notitiam & cautelam.* IV. *Tertia ad forenses etiam causas.* V. *Earum valor unde.* VI. *Clericorum ac monachorum testimonium olim receptum in propria causa.* VII. *etiam apud Hispanos.*

I. JAm tandem tempus est, ut ab odiosa talium rerum tractatione convertamur ad utilius argumentum, scilicet ad privatas Notitias, de quarum origine atque usu jam alibi disseruimus [a]. Sed quia iste locus etiam pertinet ad institutum nostrum, breviter hîc de eo rursus agendum est.

[a] *Sæc. 4. Bened. part. 1. pag. 761.*

Duo sunt Notitiarum genera : unæ authenticæ ac publicæ dici possunt, quæ scilicet publicè, id est coram magistratu seu Judicibus & Episcopis, in loco publico constitutis, editæ sunt, quales sunt *Notitiæ judicati, evindicati,* (quæ nonnullis *Recordatio sententiæ* [b] dicuntur) & aliæ id genus, quarum formulæ reperiuntur apud Marculfum & alios. Aliæ sunt privatæ, quæ à privato Notario olim condi solebant coram testibus subscribi solitis, sed non coram magistratu, aut publico in loco : & quidem nomine eorum, quibus donatio facta erat, non donatorum. Harum origo longè posterior est aliis, quas sub prima Regum nostrorum stirpe in Gallia usitatas fuisse ex Marculfo constat. Aliæ verò, nempe privatæ, vix ante sæculum undecimum inveniuntur : quo tempore frequentes esse cœperunt.

[b] *Puricell. p. 702. & 709. Chartar. Casaur. ms. sub finem.*

II. Hæ ad triplicem finem institutæ videntur. Primus est, cùm nuda traditione absque scripto publico (quod non rarò tunc contingebat) fieret alicujus rei donatio, donationisve investitura ; necesse erat ejusmodi notitiis seu scriptis privatis rem gestam describi, quæ esset velut historica rei gestæ narratio, in qua donatorum ac testium nomina exprimerentur, signo crucis per donatores nonnumquam apposito. In hujus rei probationem alibi retuli auctoramentum Tetbaldi tertii Campaniæ, Blesarum, Meldorum, ac Carnutensium Comitis de villæ Nantulfi donatione, facta cœnobitis Majoris-monasterii in Prioratu Dunensi : cujus loci chartarium insignes Notitias illo tempore editas continet. Aliquando verò ejusmodi Notitiæ condebantur nullo signo à donatoribus adhibito, nullove alio edito instrumento, ob duas scilicet causas, nempe vel quia sollemni facto rem gestam contestabantur, ut cùm in ipsa vitæ monasticæ professione res suas monasterio conferebant candidati, aut eorum vice parentes : vel quia per aliquam tesseram sollemni more porrectam rei concessæ investitura fiebat, quæ tessera posteris erat in monumentum factæ donationis. unde in sacrario, vel in archivo servari solebat. Appositè hoc loco eximius Sirmundus [c]. *Quin etiam exstant*, ait, *hodieque in sancti Albini cœnobio & in aliis plerisque veteris moris monimenta : baculi, inquam, & chirothecæ, & alia investiturarum, traditionumque, quas signarant, titulis inscripta.* Adscribebantur verò testium nomina, ut emergente controversia consuli potuissent in annos triginta, quo temporis spatio legitimæ possessionis titulus præscriptione inducebatur. Sic cùm Ebrardus Vicecomes Carnutensium in Majori-monasterio monasticum habitum suscepit anno M LXXIII. Hugo frater ejus medietatem villæ Nantulfi monachis concessit, alteriusque medietatis donationem prius à fratre factam firmavit. Sic Radulfus de Balgentiaco ecclesiam sancti Johannis de Camario Bernardo Abbati tradit *per cavillam caisninam*, postea *per cultellum* super altare positum, anno M XCII. Notitiæ hac de re editæ exstant in Dissertatione nostra. Quandoque tamen non donatores, sed accipientes dabant tesseram seu symbolum investituræ. ut Gausbertus Majoris-monasterii Panetarius Tetbaldo quarto Campaniæ Comiti, donationes parentum suorum confirmanti, tradidit *duo paria pellium vulpinarum : ut si fortè, ut fit, prædictus confirmator*

[c] *Sirmund. in Notis ad Goffr. Vindoc. lib. 1. ep. 6.*

A *confirmator paterni beneficii oblivioni tradiderit hanc conceſſionem ſe feciſſe; ſint pro interſignio*
pelles illæ. En illorum temporum felix ſimplicitas! Denique aliquando neque ſignum
crucis, neque ulla teſſera, neque ſollemne factum intercedebat: ſed ſola Notitia rei
tranſactæ monumento ac robori erat, ut alibi exemplis demonſtravimus.

III. Secunda condendæ Notitiæ ratio ea inventa eſt, ut cùm aliqua donatio fieret
etiam cum ſcripto publico; rem accuratiùs exponeret Notitia in gratiam eorum, qui
negotiis præſunt in monaſteriis, ad quorum præcipuè documentum hæ Notitiæ con-
debantur. Unde præter chartam authenticam & principalem, eo in caſu ſcribebantur
etiam litteræ notitiales, quæ rei geſtæ hiſtoriam fuſiùs exponerent. Notitia de dona-
B tione ſervi per Odonem Comitem. *Ad recidenda verò in poſterum omnia ſuccidivæ ca-*
lumniæ pullulamina, hæc quoque præter priorem chartam facta eſt Notitia, &c.

IV. Tertius denique Notitiarum uſus is erat, ut cùm primaria ſeu authentica rei
tranſactæ inſtrumenta vel nulla facta fuiſſent, vel amiſſa quolibet pacto excidiſſent;
eorum vicem ſupplerent Notitiæ, valerentque in forenſibus cauſis. Neque enim ad
documentum modò erant ejuſmodi privata ſcripta, ſed etiam ad robur ac præſidium.
quod paſſim Notitiæ exprimunt. Notitia Tetbaldi quarti Comitis pro Majori-mo-
naſterio. *Quia ea quæ pro redemptione animarum eccleſiis conferuntur, ſæpe ſolent ſucceſſo-*
ribus calumniantibus infirmari; utile viſum eſt majoribus noſtris ea cum teſtibus litterarum
C *memoriæ commendare. Hanc igitur conſuetudinem nos Fratres Majoris-monaſterii retinentes,*
ſcripto tradidimus, quòd Tetbaldus filius nobiliſſimi Comitis Stephani & Adelæ, &c. Et in
fine: *Et ne hæc ejus conceſſio violari poſſit in futurum; ipſe, ut eſt cernere, ſigno crucis ſigna-*
vit ipſum parcaminum. Ex parte ejus viderunt & audierunt hoc Hugo Albus, &c. *Ex*
parte monachorum Willelmus de Coldreto. Alia Notitia ex eodem chartaceo volumine.
Ex antiqua diſcretorum Patrum traditione in conſuetudinem retinemus, ut ea quæ eccleſiis
conferuntur, etiamſi parva vel pauca ſint, ſcripto diligentiſſimè commendemus: ut ſi fortè opus
ſit, ut fit, contra injuſtos calumniatores CUM TESTIBUS LITTERAS *proferamus.* Et in alia
item hæc leguntur. *Propterea igitur compellente neceſſitate expedit, ut ſi qua eccleſiis ſive*
D *monaſteriis conferuntur, ea ſcripto cum annotatis teſtibus commendentur, qui ea, quando opus*
fuerit, atteſtentur. Ex quibus omnibus quatuor colligimus. Primum eſt, has litteras
notitiales à monaſteriis & eccleſiis, id eſt ab eorum Notariis, fieri ſolitas, non ab ipſis
donatoribus, ut in publicis inſtrumentis uſu venit. Alterum, his Notitiis aliquando
ſubſcripſiſſe donatores appoſito ſigno crucis. Tertium, teſtium nomina per Notarium
fuiſſe adſcripta ac recenſita, ut emergente lite *cum teſtibus litteræ* produci potuiſſent,
qui teſtes rem datam, *quando opus erat, atteſtarentur.* Quartum denique has Notitias
proinde, etſi privata acta erant, in foro valuiſſe, uti probandum ſuſceperam.

V. Sed modò inquirendum eſt, unde Notitiæ illæ vim ac valorem in jure con-
E traherent, cùm ſollemnibus notis deſtituerentur. Ego verò hunc valorem triplici ex
capite repetendum exiſtimo. Primò ex officio Notariorum, qui hæc acta in litteras
redigebant. Notariorum, inquam, eccleſiarum ac monaſteriorum, quæ ſuos ſingula
habebant Notarios ac Cancellarios ex proprio cœtu, ut ſuperiùs expoſuimus [a], qui a *lib. 2. cap. 13.*
inſtrumenta etiam publica ex inſtitutione ſua conficere ſolebant. Deinde id repeten-
dum, tum ex ſigno crucis, quod aliquando apponebatur à donatoribus: tum ex re-
cenſione teſtium, qui rei tranſactæ præſentes cùm fuiſſent, de ea teſtimonium viva
voce reddere poterant pro illo temporis ſpatio, quod firmandæ poſſeſſioni ſeu præ-
ſcriptioni neceſſarium erat. Sed maximè id petendum ex more illorum temporum,
F quibus clerici ac monachi ad ferendum in propria cauſa teſtimonium paſſim admit-
tebantur. Et quia hæc obſervatio non levis momenti eſt, hanc exemplis & auctoritate
approbare juvat.

VI. In primis Manrique [b] quaſi ſingularem Ordinis Ciſtercienſis prærogativam b *Manriq. ad an. 1141. cap. 5. num. 3.*
obſervat honorificam illam in Jure exceptionem, ut monachus Ciſtercienſis in pro-
pria cauſa judex, nedum teſtis eſſe poſſit, teſte Tiraquello cum aliis. *Licet quis non*
poteſt eſſe judex, inquit Tiraquellus [c], *non modò in ſua, ſed neque in ſuorum cauſa; tamen* c *Tiraq. tract. de pœnis temp. aut remitt. 15. n. 60.*
ſi perſona judicis eſt hujuſmodi, quòd omnis ſuſpicio veriſimiliter ceſſet, ut ſi ſit monachus
Ciſtertienſis, hoc non procederet: neque talis poſſet recuſari. Verùm quod ſuis tamquam

ſingulare privilegium tribuunt Ciſtercienſes, id olim quibuſvis Clericis ac monachis conceſſum fuiſſe conſtat, nec obſcurè colligitur ex verbis Tiraquelli. A

a *V. Dialogum Egberti pag.* 70. 71. 72.

De monachis [a] exemplum exſtat in quodam judicio Hervei Decani Pariſienſis, Petri Cantoris, & Petri ſancti Germani Autiſiodorenſis Decani, à Papa deputatorum in cauſa monaſterii beati Eligii Noviomagenſis & cujuſdam Terrici Bardiavi. Ex utraque parte teſtes audiuntur, ex parte quidem Terrici Conſtans *in ægritudine magna decumbens, cùm ſacroſancto corpori Chriſti communicaſſet & ſanguini, jamque ſacra unctione delibutus eſſet; ex reverentia jurare formidans, conſtanter aſſeruit*, &c. Ex parte monaſterii producuntur Eligiani monachi cum aliis. Hinc chartis in gratiam monachorum factis paſſim ſubſcribunt monachi cum aliis teſtibus, maximè ſæculo XI. & XII. quo ſæculo XII. labente hoc judicium pronuntiatum eſt. B

Eodem ſæculo ineunte Theodericus Comes, apud Altikirch ægrotans, cœnobio ſancti Michaëlis ad Moſam dat cellam Aſmingiæ, in honore ſanctæ Mariæ conſtructam, quam malæ frugis clerici poſſidebant. In charta hac de re ſic loquens inducitur Comes. *Hanc ipſam autem donationem, quæ ſub teſtificatione multorum facta eſt, rogavi Abbatem, ut ſuper altare prædicti Archangeli deferret, & ſub perſona mei & eorum deſcriptione qui præſentes fuerunt, ſcripto & memoriæ mandaret, & ſigillo ſancti Michaëlis ſigillaret. Actum apud Altikirch anno ab Inc. Domini* M C II. *Concurrente* II. *Epacta nulla, regnante Henrico Imperatore, in præſentia domni Abbatis Udalrici.* Ita inſtrumentum illud pro authentico valuit, tametſi ab Abbate, cujus intererat, confectum, & ſigillo monaſterii obſignatum. C

At monachorum teſtimonium in propria cauſa validum quondam fuiſſe apertè probat charta, quam legimus in Chartario Lehunenſi Ordinis Cluniacenſis, nobis per V. Cl. Antonium Herovallium in multis communicato. Charta hæc anno M CC XXXI. condita eſt juſſu Roberti domini de Bova. Factum accipe. Cùm cauſa verteretur inter eum ac Priorem Conventumque de Lehuno, de juſtitia in vico *Herbonieres* vulgo appellato; ſuper hac controverſia compromiſſum eſt in Matthæum Abbatem Britulienſem, & Johannem de Nigella Militem; ſtatutumque, *quòd dicti Prior & Conventus ad intentionem ſuam probandam tantummodo producerent decem teſtes*, id eſt, *octo de hominibus ſuis de Herbonieres, & duos monachos ſuos de Lehuno: ita tamen, quòd teſtimonium duorum illorum monachorum non valeret niſi tantum, quantum valeret teſtimonium duorum hominum Laïcorum.* Similiter Robertus produceret *decem teſtes*, videlicet *octo de hominibus ſuis de Herbonieres*, & *duos alios* quos voluerit : *ita tamen, quòd ſi fortè Religioſos vel Clericos produceret, non valeret teſtimonium eorum, niſi quantum valet teſtimonium duorum Laïcorum.* Ex quibus intelligimus, non modò monachos in propria cauſa teſtimonium dixiſſe : ſed etiam eorum teſtimonium paſſim prævaluiſſe aliis teſtimoniis, uti etiam Clericorum, ſicut ex ſubjecta exceptione inferre licet. D E

b *Conc. Labbe tom.* 9. *col.* 818.

VII. Nec tantùm in Gallia obtinebat hic ritus, ſed & in Hiſpania, etiam de Clericis. Huc facit Concilium Legionenſe [b] æra M L. ſub Alfonſo V. Rege Legionenſi habitum, cujus hæc verba in canone II. *Præcipimus, ut quidquid teſtamentis conceſſum & roboratum aliquo tempore eccleſia tenuerit, firmiter poſſideat. Si verò aliquis inquietare voluerit illud quod conceſſum eſt teſtamentis, quidquid fuerit; teſtamentum in Concilium adducatur, & à veridicis hominibus, utrum verum ſit, exquiratur: & ſi verum inventum fuerit teſtamentum, nullum ſuper eum agatur judicium, ſed quod in eo continetur ſcriptum, quietè poſſideat eccleſia in perpetuum. Si verò eccleſia aliquid jure tenuerit, & inde teſtamentum non habuerit; firment ipſum jus eccleſiæ cultores juramento: ac deinde poſſideant perenni ævo.* Sufficiebat itaque apud Hiſpanos ad vindicandam eccleſiæ cujuſdam rei poſſeſſionem, ut deficientibus litteris *eccleſię cultores* eam aſſererent. F

c *Cod. Theod. lib.* 8. *tit.* 12.

Hinc igitur factum eſt, ut cùm monachi jus teſtificandi de rebus ſuis per ea tempora haberent; Notitiæ ab eis confectæ valerent in foro, tametſi privata acta erant, eorum nomine facta, non donatorum, neque publicis geſtis inſinuata, quod præcipit codex Theodoſianus [c]. Neque hîc omittendum, ejuſmodi Notitias haud raro longè poſt tempus rei tranſactæ factas fuiſſe, ut exempla non pauca probant.

A

CAPUT V.

I. *Chartariis indidem conciliatur auctoritas.* II. *Chartariis antiquiores libri censuales.* III. *Chartariorum tria genera.* IV. *Historica scilicet, qualia sunt Sithiense,* V. *& Casauriense.* VI. *Authentica alia.* VII. *Tertia nec historica nec authentica.* VIII. *Historicorum qualis auctoritas.* IX. *Item authenticorum.* X. *Et aliorum.* XI. *Objecta diluuntur.* B XII. *Quid censendum de illis, quæ falsas chartas habent bonis permistas.* XIII. *Præscriptionis virtus.* XIV. *Archiva monasteriorum an publica.*

I. EX iisdem fontibus conciliari posset auctoritas chartaceis libris seu Chartariis, quæ Chartularia vocant, quæ collectio est veterum chartarum ad unamquamque ecclesiam, seu monasterium, familiamve pertinentium. Non solùm enim ecclesiæ ac monasteria, sed etiam familiæ insignes suos habebant chartaceos codices, quale est Chartarium Campaniæ Comitum in Bibliotheca Regia & in Colbertina. Sed ut de Chartariorum auctoritate certius ferri judicium possit, altiùs repetenda est res, & C de eorum antiquitate & origine agendum.

II. Ante sæculum decimum nullus, aut rarus Chartariorum usus. Eorum vicem supplebant libri censuales seu polypticha, quæ summam cujusque ecclesiæ seu monasterii possessionum exhibebant. In his penes nos est liber censualis Irminonis sancti Germani apud Parisios Abbatis regnante Carolo Magno. Paullo post conditum est polyptichum cœnobii Fossatensis sancti Mauri, quod exstat in appendice Capitularium Baluziana. Egregium verò in primis est Remigianum illud, ante annos scriptum septingentos, quod illustrissimus Mauricius Tellerius Remorum Archiepiscopus, ac modò Abbas archimonasterii S. Remigii apud Remos, ex alienis manibus ereptum, D pristino loco liberaliter restituit. Præter hos libros censuales habebantur in plerisque locis exempla separatim scripta insigniorum diplomatum sive instrumentorum, ut exemplaria ipsa ex archivis passim producere non esset necesse, sed eorum loco exempla, quæ *ministerialibus* (ut vocabant) id est hominibus, penes quos temporalium cura erat, essent ad manum, tum ad eorum documentum, tum ad præsidium, si quando lis oriebatur. Hinc est, quòd in plerisque ecclesiis ac monasteriis serventur veterrima chartarum exempla [a], quæ eodem tempore, quo ipsa autographa, scripta sunt, & ab eorum scripturæ genere parum differunt. Sed tandem cùm avulsa à se se invicem ejusmodi varia diversarum chartarum exempla facilè amitterentur; hæc demum in E unum corpus redigere visum est, ut uno tenore descripta haberentur omnium possessionum instrumenta.

[a] *Vide lib. 1. cap. 7. num. 5.*

III. Sed antequam longiùs progrediamur, tria Chartariorum genera distinguenda sunt: unum historicum: alterum authenticum: tertium neque historicum, neque authenticum, sed puram chartarum collectionem complectens.

IV. Antiquiora Chartaria quædam historica sunt, in quibus ita connectuntur vetera monumenta, ut rerum eo in loco gestarum series simul explicetur, & ex illis monumentis eliciatur. Id præstitit sæculo decimo labente Folquinus Sithiensis monachus, cujus collectio ita incipit. *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, incipiunt* F *Capitula primæ distinctionis libri de gestis Abbatum & privilegiis Sithiensis cœnobii, & de traditionibus possessionum, quæ à Fidelibus sub uniuscujusque illorum tempore huic loco cum cartarum inscriptione sunt concessæ.* Constat capitulis LXXXI. quibus subjunguntur capitula XI. de eleemosynis. In præfatione verò hæc leguntur. *Hunc tantummodo codicem de membranulis in unius libri cumulavimus corpus: ut si forsan quis istius loci possessionum investigandarum fuerit avidus, ad hunc recurrat. Ibi numerum & nomina invenire poterit quantocius sub prætitulatione annorum Dominicæ Nativitatis, vel tunc temporis cujuslibet Regis aptè conjunctum, prout nostræ erat possibilitatis.* Folquini collectio desinit in Adalolfo Abbate, sub annum DCCCC LXI. Deum contestantis, se nihil aliud scripsis-

ſe, *niſi quod in exemplariis antiquorum potuit reperire, aut ſtrenuis viris narrantibus* (nempe quæ ad hiſtoriam pertinent) *agnoſcere.* Tum ſubdit. *Reliquas verò cartas per diverſorum miniſteriorum officia deputatas curavi ſeparatim inſcribere, ut quod unicuique miniſterio diſtributum erat, faciliori inquiſitione poſſet inquirens indagare.* Seſqui-ſæculo poſt Folquinum, idem opus perſecutus eſt Simon ejuſdem loci monachus, qui opus ſuum inſcripſit Lamberto Abbati, agens de geſtis Abbatum à Roderico: *quorum geſtis,* inquit, *breviter ſummatimque deſcriptis, cartas nihilo minùs ſeparatim in uno volumine à mea exiguitate deſcribi voluiſtis, quas tam Principum, quàm diverſorum Præſulum auctoritate ad utilitatem devitandæ controverſiæ vel pacis continuæ de traditionibus & diverſis fidelium commutationibus, vel de quacumque utilitate eccleſiæ poſteris confirmatas reliquerunt: ut futurorum incuria, cognitâ eorum vivaci induſtriâ, memoriale bonorum operum non lateret in ſæcula.* Poſtmodum addit ſe hac in re imitatum fuiſſe *quemdam loci hujus cœnobitam, Folquinum nomine, qui juſſu ſui Abbatis pæne omnium hujus cœnobii Rectorum, à tempore ſanctiſſimi Patris noſtri Bertini invicem ſibi ſuccedentium, uſque ad tempus domni Adalolfi, qui in catalogo* XXVIII. *ponitur, compendiosè geſta, cartaſque digeſſit:* ſimulque devitaſſe anteceſſorum ſcriptorum torporem, *qui ſex Abbatum à ſemel dicto paſtore Adalolfo uſque ad Rodericum, facta inſcripta reliquerunt.* Hic eſt Simon Abbas, quem anno M C XLVIII. obiiſſe legimus. A B

Ex his intelligimus, Folquinum & Simonem in Chronici formam ita redegiſſe cœnobii ſui inſtrumenta, ut aliam ſeorſum ediderint eorum collectionem, quæ meram chartarum ſeriem contineret in gratiam eorum, qui variis officiis ac negotiis præfecti erant. C

V. Idem etiam præſtitit poſt medium ſæculum XII. Johannes-Beraldi monachus Caſaurienſis. Is quippe monaſterii ſui monumenta in unum collegit, appoſita ad marginem continua inſtar Chronici narratione: cujus Chronici libros duos vulgavit Andreas Cheſnius in tomo tertio rerum Francicarum: alium Acherius noſter in Spicilegii tomo quinto, cum paucis diplomatibus & inſtrumentis ex plurimis, quæ in illa collectione continentur. Notiſſimum eſt hujus urbis eruditis Chartarium illud, quod quidem autographum eſt, majoribus foliis conſtans, ac figuris ſubinde illuſtratum. Deeſt porro apud Cheſnium & Acherium auctoris præfatio, ex qua huc nonnulla referenda ſunt ad propoſitum noſtrum. Titulus ita habet. *Incipit prologus in libro inſtrumentorum de poſſeſſionibus, rebus, ſive dignitatibus, quas Caſaurienſe monaſterium habuit, habet, vel habere debet.* Et poſt pauca: *De poſſeſſionibus verò & dignitatibus monaſterio collatis habuit multa regalia præcepta, & copioſa cartarum inſtrumenta: ſed poſtea peccatis exigentibus, ſicut de poſſeſſionibus multa perdidit, ſic de regalibus privilegiis & inſtrumentalibus cartis multo plura ob culpam & neglegentiam quorumdam amiſit. Nos igitur moderno tempore, licet ingenio & ſcientia juniores & imperiti, tamen ſuper hoc divinitus ſollicitati, cum ingenti tædio & labore reſiduum omne cartarum ipſarum revolvimus, & ad honorem beati Clementis, & munimen & profectum ſanctæ ſuæ domus, de eiſdem cartis, tamquam in unum opus librum ordinantes compoſuimus: ne videlicet cauſa vetuſtatis, vel per neglegentiam, ſicut olim, amittantur: & maximè ut Abbatia ſancti Clementis Caſaurienſis, quòd excellenti & principali jure ſemper fuerit regalis, non ignoretur à poſteris.* Hæc ergo duplex iſtius collectionis cauſa: quæ collectio duas habet partes. Prima chartas continet, quæ cum rebus venditione vel dono in monaſterii cenſum comparatis traditæ ſunt à poſſeſſoribus, quarum nonnullæ regnante Carolo Magno conditæ leguntur. Secunda pars eſt de illis inſtrumentis, *quæ monaſterio ſunt intitulata,* incipiendo *ab ipſo fundatore ſuo domno Ludovico Auguſto,* & *ſeriatim* ſubnotando *ea per tempora & ſucceſſiones Abbatum.* Nec illud prætereundum, quòd *exordia ſeu concluſiones inſtrumentorum* complurium reſecuit collector, ne *volumen voluminis modum excederet.* quod in aliis etiam Chartariis factum eſt non raro. Ante hanc autem collectionem exſtabat in eodem cœnobio liber *ex cartis inſtrumentalibus compoſitus,* id eſt chartaceus, quem Chartularium vocant. Hæc ſingillatim admonere aliquod operæ pretium duxi, ut perſpicua ſint, quæ de Chartariis hiſtoricis dicturi ſumus: qualia ſunt Beſuenſe, Divionenſe ſancti Benigni, Centulenſe ſancti Richarii, Came- D E F

A racense Balderici, & alia id genus, quæ prolixiorem habent rerum gestarum historiam, quàm illa duo, Sithiense, & Casauriense.

VI. Secundi generis Chartaria vocamus authentica, quæ ex ipsis autographis descripta, ad eadem recognita sunt per publicos Notarios, qui singulis paginis signum suum, aut certè in fine subscriptionem apposuerunt. In hoc genere sunt Latiniacense sæculo XV. & Calense ineunte sæculo XVI. condita.

VII. Tertii denique generis sunt ea, quæ nec historica sunt, nec authentica: sed quæ puram instrumentorum collectionem continent, à privatis scriptoribus factam absque publica auctoritate & recognitione. In his optimæ notæ est Chartarium cœnobii sanctæ Sophiæ Beneventani, de quo postmodum agemus. Talia sunt pleraque Chartaria, quæ B in ecclesiis tum cathedralibus & collegiatis, tum cœnobialibus habentur jam inde à sæculo X. De horum omnium auctoritate agendum est.

VIII. Et primo quidem historica illa, quin eamdem saltem cum scriptoribus historicis habeant, nemo jure infitiari potest: iisdemque indiciis distingui potest eorum auctoritas, atque aliorum historicorum. Unde si ex ipsa narrationis serie & ex chartarum accurata descriptione explorata sit eorum diligentia & fides; de eorum auctoritate dubitare sanè iniquum esset. Nam si in rebus etiam sacris, quæ ad religionem pertinent, admittitur historicorum testimonium: quanto magis in civilibus, ubi perspicuæ sunt referentis bonæ dotes? Hinc fit, ut ex Chartario illo Casauriensi, iti- C demque ex Sithiensi, paullo minorem exemplis relatis fidem, quàm autographis ipsis adhibendam esse existimem: propterea quòd chartarum exempla in istis relata ab omni suspicionis labe prorsus immunia videantur.

IX. Idem potiori jure censendum est de Chartariis authenticis, cùm publicæ auctoritatis notam habeant, id est Notariorum publicorum recognitionem ac testimonium. Neque obstat, quòd illa recognitio partibus inauditis facta est. Nulla quippe major alia in ejusmodi collectaneis universalibus religio adhiberi potest: nec sanè æquum esset, ut amissis semel autographis (quæ cùm fragili materia constent, variisque casibus sint obnoxia, facilè depereunt) simul periret instrumentorum descriptorum ac D recognitorum auctoritas, quæ vix ullo alio modo universim resarciri poterat. In exemplis quidem, quæ fervente lite aliqua fiunt, partes adversas iis conferendis interesse æquum est: at in iis quæ ante hominum memoriam, longè ante litem facta sunt, hæc lex obtinere non potest.

X. Sed major est difficultas de aliis Chartariis, quæ nec historica sunt, nec à publicis Notariis approbata. At si res æquis animis expendatur, non potest eis in foro denegari justa fides, maximè si vetusta sint, & longè ante primam controversiæ, qua de agitur, originem descripta. Primo enim longam rei possessionem, ac proinde præscriptionem probant, qui titulus est jure comprobatus. Deinde si mortui hominis dia- E rium, si mercatorum indices libelli in causis forensibus obtinent: quidni etiam vetustis illis codicibus idem tribuatur?

XI. At corrupta sunt, ais, in illis chartariis quædam instrumenta: spuria etiam nonnulla. Sed permulta sunt omnino integra Chartaria, quæ nulla suppositicia monumenta continent. Eo in numero sunt traditionum Fuldensium libri duo, Patriciacensis codex à Perardo editus; Chronicon, immo Chartarium sanctæ Sophiæ Beneventanum apud Ughellum; Brivatense Chartarium optimæ notæ ante annos sexcentos exaratum: quod idcirco hîc noto, quoniam à viris doctis hujusce urbis tractatum est, uti & libri mox dicti, qui typis vulgati exstant. Cur ergo ex hisce F monumentis testimonia proferri non possint ad historiam illustrandam? si ad historiam, cur non etiam ad forenses causas? Non enim minùs grave est veritatis, quàm levis possessiunculæ periculum & damnum. Et certè eum scopum præ se habuerunt ejuscemodi chartarum collectores: qui scopus haud dubiè ipsis non venisset in mentem, nisi suo tempore istorum librorum recepta fuisset auctoritas. Audi collectorem Beneventani sanctæ Sophiæ monasterii apud Ughellum [a]. *In nomine sanctæ Sophiæ, anno Incarnationis domini nostri Jesu-Christi millesimo centesimo decimo-nono. Equidem omnia, tam Principum, quàm Imperatorum, necnon Beneventanorum, aliorumque proba-*

a Ital. sac. t. 10. col. 570.

tissimorum virorum exempla præceptorum hoc in libro generaliter studium fuit annotare : quatenus si quid rerum tam possessarum, quàm concessarum quidem ecclesiæ, sive in instanti, sive in præterito, sive in futuro tempore, per supradictarum personarum præcepta quæstiones oriantur ; facilè in primis ad hunc libellum recurratur. Deinde per singulum quod quæritur præceptum, sine labore atque ambiguitate, titulo quidem inspecto, & libelli divisione considerata, specialiter perveniatur: quo ex præcepto AUCTORITATE *sumpta* INVIOLABILI, *supra dictæ quæstioni satisfieri valeat.* Hinc ergo *auctoritatem inviolabilem* desumi persuasum habebant isti collectores, nimirum ex usu sæculi sui. A

Verùm autographa non sunt hæc instrumenta. An verò autographæ sunt scripturæ sacræ, quibus res una omnium præstantissima, nempe religionis dogmata & salutis æternæ arcana continentur? An autographa sunt Sanctorum Patrum scripta, quæ tantam apud omnes auctoritatem, & meritò quidem obtinent? Denique an autographæ sunt leges codicis Theodosiani aut Justinianei, quibus tanta in foro observantia impenditur? B

Si reponas in exemplis veterum Chartariorum errata esse & mendas : reponam ego & in omnibus veterum scriptorum exemplis reperiri etiam non pauca. Et quantos in codice Theodosiano (ne quid de aliis afferam) nævos, quanta errata deprehendit præstantissimus vir Jacobus Gothofredus, ut probat caput tertium ejus Prolegomenωn, quod est *de nævis & erroribus* codicis Theodosiani. Et quoniam notarum chronicarum mendæ in exemplis Chartariorum sæpissime objiciuntur ; idem etiam in codice Theodosiano advertit Gothofredus, & cum eo viri docti. Verba ejus huc affero. *Vitium quoque frequens*, ait, *in inscriptionibus & subscriptionibus legum, veluti in Imperatorum nominibus adscribendis vel omittendis : in consularibus item non rectè aut plene designandis. Quod videre est in Constantinianeis & Valentinianeis. Unde ea chronologiæ confusio enata, quam restituere hodie operosum sæpe videatur.* Neque dici potest hos errores à recentioribus fuisse admissos : cùm eos partim errores, etiam ante conditores codicis, in ipsas leges irrepsisse censeat idem auctor. *Quamquam pro conditoribus dici possit, in eos partim errores illos jam antea admissos incurrisse, vel partim post demum à librariis commissos fuisse.* Hos ergo nævos Gothofredus refundit partim in exempla codice antiquiora, partim in ipsos codicis conditores, partim denique in librarios seu exscriptores codicis. Quod si tot nævi, sed maximè characterum chronologicorum, non obstiterunt, quo minùs per Orientem & Occidentem hic codex, immo ejus breviarium per Gallias & Hispanias evaserit in legem [a] : nulla exceptio legitima afferri potest in exempla chartariorum, quo minùs fidem in judiciis mereantur, etiamsi minuti isti nævi in his occurrant, maximè si vetera sint, & bonæ notæ chartaria. C D

[a] *Gothofredi proleg. c. 3. & seqq.*

XII. Amplius dico, quamvis in nonnullis chartariis vetustis spuria sint quædam instrumenta ; non tamen aliis esse denegandam fidem. Quocirca observandum est, codices ejusmodi passim ab imperitioribus fuisse descriptos, qui quælibet instrumenta vetera citra delectum transscribebant : & si quod occurrebat falsum, illud promiscuè cum veris ac legitimis confundebant. Hæc porro confusio non ex malo scriptorum ingenio, sed ex materiæ subjectæ qualitate processit. Unde in istis non valet illud : *Semel malus, semper præsumitur malus.* cùm sine dolo malo falsa veris permiscuerint. Utendum itaque est delectu in illis Chartulariis, nec quidvis statim aut probandum, aut rejiciendum, nec ex alio de aliis judicandum. Eadem in his cautela ac prudentia adhibenda est atque in testium suffragiis. Non omnes testes veraces sunt, non omnes falsi : sed quidam falsi multos inter veraces. Ex eorum tamen testimonio pendent plurimæ causæ, etiam gravissimæ. De eorum qualitate judicant prudentes arbitri : nec eorum suffragia rejicere possunt, nisi aliunde refutentur aut infirmentur. Ut paucis absolvam, multæ in Decretalibus Pontificum detectæ sunt falsæ litteræ, quæ per multa sæcula pro legitimis habitæ sunt. Nuper earum observata est impostura : nec tamen aliæ genuinæ, quæ illis permistæ erant, exciderunt à jure canonicæ auctoritatis. Esto itaque in quibusdam Chartariis occurrant quædam falsa instrumenta veris commista : huc delectu ac judicio opus est : sed illa E F

A censura severior censenda est, quæ ob unum falsum cetera reprobet: præsertim cùm pleraque falsa processerint ex veris amissis, ut in libro primo exposuimus.[a]

XIII. Quæ hactenus dixi de exemplis chartariorum, ea præcipuè locum habere debent in iis, quæ longa possessione ac præscriptione firmata sunt. Ubi observandum venit id, quod docet Hermannus Conringius Jurisconsultus in censura[b] diplomatis Ludoviciani, nempe *præscriptionis immemorialis vim magnam esse, sed non nisi circa veras & propriè, non autem μεταφορικῶς dictas possessiones. vere autem & propriè possideri demum illa posse, quæcumque subjacent humano dominio aut arbitrio. At in quæ hominibus dominium vel arbitrium non competit, illa nec verè possideri, nec usucapi ab hominibus posse. Jam autem*, inquit, B *veritas aut falsitas enuntiationum non obnoxia est dominio aut arbitrio humano: nec ergo poterit quisquam suo arbitrio quod falsum est, verum; quod verum est, falsum reddere. Nullus circa veritatem & falsitatem usucapioni, nullus proinde præscriptioni est locus. Per aliquot mille annos licet habitum fuerit verum id quod falsum est; nihilo minus & in æternum manebit falsum. Nulla igitur esse etiam potest vera possessio humana creditæ alicujus existimationis diplomatis cœnobialis*, si quidem repugnat ejus existimationi falsitas. *Alia autem est ratio ipsarum rerum, de quibus agit diploma. Illæ enim in dominio sunt hominum: adeoque circa illarum possessionum locus est possessioni immemoriali. Et verò præscriptionis vim ab ipso esse naturali, non autem à solo dependere civili jure; valere quoque in iis* C *etiam, quorum primus possidendi titulus iniquus fuit; demonstravi capite* XIX. *operis de finibus Imperii Germanici n.* V. Ita Conringius. Quod si valet præscriptio in iis, quorum iniquus est à principio titulus: quanto magis in iis, quorum tituli veteres antiquam possessionem probant, nec ullis rationibus legitimis infirmari possunt, nisi quòd autographis amissis in solis chartariis reperiantur?

De præscriptione cum Conringio idem censet Wilthemius, eruditus Societatis Jesu Theologus & Sacerdos. *Ipsa adeo publica instrumenta*, inquit[c], *recepta in judiciis, obsignata ceris, magnorum nominum roborata scriptionibus, vocantur in controversiam ab historicis: & sæpe quod in foro probavit judex, in museo condemnat litteratus. Qua in re mo-* D *dum ego adhibuerim, atque ita attemperem omnia, ut diplomatis talibus, quamvis ea meritò rejiciant eruditi à testimonio ferendo in re historica; sua tamen fides & auctoritas coram Prætore & assessoribus maneat.* Id verò multis exemplis probat idem Wilthemius, sentitque, ejusmodi diplomata pro autographis exposita, quæ contra historiam & notas chronologicas peccant, appellanda non esse *conficta*[d], non *supposititia, spuriave*: sed *suffecta, substituta, aut vicaria* legitimorum. Tum addit[e]. *Non me quidem fugiunt Jurisconsultorum scita severa adversus scripta falsa atque conficta. Sed valuerint istæ leges contra falsarios: hæc vicaria diplomata pro confictis atque falsis non habebantur: quippe scripta auctoritate Regum atque Imperatorum, ut summam rei ex vero continerent, hoc est donatio-* E *nes, fundationes, privilegia, & id genus alia. quæ de cetero Notarii, homines candidi & antiqui moris, condebant ex suo vel dictantium ingenio, iis adhibitis verborum formulis, personarum nominibus, temporum notis, quas pro suo captu ad rem esse arbitrabantur. Atque ut ista sine dolo malo in publicum emittebantur, ita minimè argutè aut scrupulosè excutiebantur in curia; judicibus in summam rei dumtaxat intentis, nihil autem sollicitis, an talia scripta essent cancellata, an signata, an ceris affixis munita, an dies & Consules rectè aut perperam notata haberent.* Rem finiet Chlotharii Francorum Regis, eo nomine primi, constitutio generalis[f] in hæc verba. *Quidquid ecclesia, clerici, vel provinciales nostri, intercedente tamen justæ possessionis initio, per* XXX. *annos inconcusso jure possedisse probantur; in* F *eorum ditione res possessa permaneat; nec actio tanti ævi spatus sepulta, ulteriùs contra legum ordinem sub aliqua repetitione consurgat, possessione in jure sine dubio permanente.* Tam diu porro *justum possessionis initium* censeri debet, quamdiu probari non potest mala fides, amissis licèt primariis instrumentis, quæ nec semper durare valent, nec auctoritatem amittere debent ob vitiata exempla.

XIV. Hîc mihi occurrit aliquis, & præfractè negat, archiva monasteriorum posse publica censeri, quemadmodum Episcopalia, in quibus olim publica instrumenta reponebantur ad publicam fidem. Ego verò assentior, in archivis Episcopalium sedium recondita fuisse publica Fidei monumenta[g], id est constitutiones Sy-

a *lib. 1. cap. 6.*

b *Conring. p. 351.*

c *Apud Papebr. in Propyl. n. 67.*

d *ibid. num. 68. & 69.*

e *num. 70.*

f *Sirmund. tom. 1. Conc. pag. 318. & alibi.*

g *Vide lib. 1. c. p. 2. num. 8.*

nodorum & Pontificum; atque adeo majoris momenti res, quæ in unaquaque A provincia aut diœcesi condebantur. Unde Catholici à Donatistis de Conciliis tempore persecutionis habitis sollicitati responderunt [a], quòd *tunc inquirere, & ad horam veteres chartas in archivis ecclesiasticis discutere non poterant.* Præter ea in Oriente, & fortè etiam in Africa, in Episcopalibus archivis consignabantur Brevia seu Indiculi piarum donationum, ut patet ex Canone primo Synodi CP. primæ & secundæ, & ex Justiniani Novella LXV. At nego in hisce provinciis quarumcumque donationum acta primaria quondam relata fuisse in tabularia Episcopalium ecclesiarum: sed admodum diplomata Regum præcipua, aut Reginarum, aliarumque primi ordinis personarum, si quando id ab Episcopis postulabant. Huc spectant ea, quæ B de chartis pariculis superiùs dicta sunt [b]. Inde est, quòd sancta Radegundis Regina suum ipsius testamentum *in universalis Ecclesiæ archivo servari* effusis lacrymis deprecatur in epistola [c] ad Gallicanos Episcopos, nimirum in archivis omnium Episcopalium ecclesiarum, aut certe metropolitanarum: *quatenus*, inquit, *si contra improbos aliquos necessitas exegerit, ut vestra defensione soror mea Agnes Abbatissa vel congregatio ejus, succurri sibi poposcerint, vestræ misericordiæ pia consolatio opem pastorali sollicitudine subministret.* Non ergo tam ad publicam fidem id postulabat Radegundis, quàm ad præsidium monasterii sui. Sic in archivo palatii servabantur exemplaria præcipuorum monumentorum, exempli causâ, Præcepti primi Ludovici Pii [d] pro Hispanis, cujus C tres descriptiones esse voluit; unam, quam Episcopus civitatis haberet: alteram, quam Comes; tertiam, quam ipsi Hispani. *Exemplar verò earum*, subdit, *in archivo palatii nostri censuimus reponendum; ut ex illius inspectione, si quando, ut fieri solet, aut ipsi reclamaverint, aut Comes, vel quislibet alter contra eos causam habuerit, definitio litis fieri possit.* Idem de secundo Præcepto ab eodem sancitum est [e]. Itaque publica [f] erant palatii, Episcopaliumque sedium archiva, quoniam ejusmodi monumenta insigniora in eis recondebantur: sed nequaquam minuta illa singularum ecclesiarum instrumenta, quæ apud unamquamque reponebantur ecclesiam. Quod si aliquando inde paricula fiebant; illis partibus, quarum intererat, singula exemplaria committi mos erat. D Id tot argumentis perspicuum est, ut probatione non indigeat. Quare nulla ejusmodi exemplarium copia, nulla regesta chartarum cœnobialium in archivis Gallicanarum sedium Episcopalium reperiuntur, nisi fortè quædam casu istuc allata.

a *Brevic. collat. 3. cum Donatist. cap. 17.*

b *lib. 1. cap. 2. num. 7.*

c *Greg. Tur. lib. 9. cap. 43.*

d *Capitul. tom. 1. col. 552.*

e *ibid. col. 572.*

f *ibid. col. 563.*

At, inquis, coram Episcopis fiebant ecclesiis donationes. quid ita, nisi quia earum exemplaria penes se in testimonium reservabant? Immo verò id fiebat, ut publicè fieri censeri possent. Ad hoc enim exigebatur præsentia publicæ personæ. Deinde ut per Episcopum à donatore in Ecclesiam transmitteretur rei traditæ possessio. Priorem ob causam sæculares aliquando coram Episcopis se sistebant ad faciendas inter sese chartas venditionis, commutationis, aliasque: cujus rei exempla bene multa exstant in E Chartario Ducum Burgundiæ. Quin etiam id Abbatibus nonnumquam tribuebatur. Unde Abbates sancti Benigni & sancti Stephani apud Divionem in eodem Chartario testantur, Guidonem Latinerium domicellum in præsentia sua constitutum recognovisse, se in perpetuum concessisse *viro illustri Duci Burgundiæ* Hugoni, *quidquid habebat apud Achereium & Potengeium*: in cujus rei testimonium rogatu ipsius Hugonis sigilla sua apposuerunt anno Domini M CC XLIII.

Non tamen infitior, quin aliquando una ex chartis pariculis donationum monasteriis factarum in ecclesiis Episcopalibus servaretur, maximè quando earum auctor Episcopus erat: immo etiam privatis nonnullis id concessum, cùm ad majorem cau- F telam id necessarium esse existimabant. Ita Tadelbertus, qui & Tado, *Notarius sacri palatii* apud Ticinum, donationis ab se cœnobio Ambrosiano factæ *tria scripta in uno tenore* fieri curavit [g] anno M LIII. *ut unum in sacratario sanctæ Mariæ*, quæ ecclesia cathedralis est, *ad memoriam & securitatem haberetur: aliud in monasterio sancti Ambrosii: tertium in sua potestate*, & post suum discessum in potestate consanguineorum suorum: *ita ut semper haberent providentiam & studium de sua ordinatione observanda.* Contra verò Petrus Mediolanensis Antistes, eidem cœnobio donatione facta, præceptum [h] hac de re non alibi, *quàm in ipso monasterio tradidit conservandum* anno Christi DCC XC.

V. donationem seu testamentum Vandemiris superiùs memoratum.

g *Puricell. pag. 429.*

h *id. pag. 21.*

Itaque

A Itaque in monasteriorum archivis ejusmodi instrumenta, publica auctoritate facta, quæ scilicet in rem loci erant, asservabantur, nullo alibi relicto passim exemplari, nisi in iis casibus, iisque locis, de quibus mox diximus.

CAPUT VI.

Epilogus & conclusio præmissorum, cum nonnullis observationibus necessariis.

B VEntum est tandem ad partem extremam destinati operis, cujus si tantam principio difficultatem, quantam postea expertus sum, animo concepissem, numquam tam arduam provinciam aggredi venisset in mentem. Sed primùm occurrit blandientis argumenti jucunda facies, quæ tum sua novitate, tum ingesta publicæ utilitatis specie, refugientem alliciebat, invitabatque. Dein conjecta in classes tumultuariæ operæ collectanea, quæ brevem ac facilem mihi exitum promittebant, qualem exigebat afflictæ valetudinis status. Ad hæc socium viæ ac laboris se ferebat noster Michaël Germanus, qui improbo labore libros, archiva, veteres chartas, autographa C scripturæ plusquam barbaræ revolvebat, eruebatque. His quasi promulsidis illecebris captus itineri me commisi. neque enim tam promtus ac facilis cursus fuit, ut navigio conferri possit. Certè aliquando se se offerebat grata & inoffensa planicies: at multoties alibi cespitandum fuit per salebrosa & aspera loca. Sed tandem ex his ambagibus Deo favente emergere cœpimus in jucundiorem & expeditiorem locum, quem sequentibus libris aggrediemur. Verùm antequam id exsequimur, studiosos Lectores, quibus hoc nostrum qualecumque opus devotum donatumque esse cupimus, exoratos velimus, ut dicta à me eodem quo scripta sunt animo excipiant, nec in sequiorem rapiant partem, sed bona fide, æqua lance, salvâ cujusquam injuriâ benignè omnia interpretentur, iis sanè conditionibus, quas hîc apponere visum est.

D I. Omnibus persuasum esse debet, me nec omnia huic operi necessaria legisse, nec observasse; sed multa, quantumvis diligenti, excidisse; ideoque si quas hîc trado regulas, pro communioribus esse habendas, non interpretandas severo ac summo jure. quod etiam atque etiam opto & efflagito.

II. Magna prudentia, eruditione ac moderatione summa opus esse, ut vetera instrumenta legitimè examinentur; nec cuivis illotis manibus id tentandum.

III. Semper judicandum in partem favorabilem, ubi res longa possessione firmata est, ut leges civiles & canonicæ præcipiunt.

IV. Non ex sola scriptura, neque ex uno solo characterismo, sed ex omnibus simul E de vetustis chartis pronuntiandum. Neque enim unum est in uno sæculo, unave provincia scripturæ genus, sed varia, ut de nostro experiri licet: nec possunt omnes unius sæculi scripturæ ad amussim repræsentari.

V. Unum aut alterum defectum, modò essentialis non sit, legitimis autographis obesse non debere: cùm in sinceris diplomatibus nonnullis, quæ vidimus, quidam occurrant ejusmodi leviores defectus, ut in quodam autographo Philippi I. omissus fuerat numerus M. qui super lineam alio atramento postmodum adscriptus est. Erratum etiam in autographo Willelmi Archiepiscopi Remensis, ubi Henrici decessoris sui litteras recognoscit, datas *anno* M C LXVII. pro quo Villelmus habet numerò F integrè descripto, *anno Verbi incarnati millesimo centesimo sexagesimo-sexto*, ut aliàs [a] fusius exposui.

[a] *lib.* 1. *cap.* 7. *num.* 5.

VI. Historicorum aut inscriptionum testimonia legitimis chartis non ita præjudicare debere, ut illorum præferatur auctoritas. Siquidem errata non levia auctoribus etiam æqualibus subrepunt aliquando: qualia duo commisit [b] sanctus Eulogius, judice Morale, in consignando martyrii tempore Nunilonis & Alodiæ virginum, tametsi earum æqualis & conterraneus erat. Et ut ex profanis exemplum desumam; Cornelius Nepos, *rerum memoriæ non indiligens, Marci Ciceronis maximè amicus familiarisque*, in

[b] *Eulog. Memor. lib.* 2. *cap.* 7.

primo librorum, quos de vita illius compoſuit, erraſſe videtur A. Gellio, ſcribens, A *tres & viginti annos natum primam cauſam judicii publici egiſſe, Sextumque Roſcium parricidii reum defendiſſe.* Nam viginti-ſex annos tum ei tribuendos A. Gellius [a] probat. Sed ut ad noſtra veniamus, quis in aſſignando die unctionis Ludovici Magni, modò feliciter regnantis, numiſmatum hac de re cuſorum fidem & auctoritatem non præferat quibuſvis aliis monumentis? Et tamen mutato indicto die, quatuor aut quinque diebus poſterior fuit regia coronatio, ut omnibus notum eſt. Non ergo ſemper in diplomatum præjudicium citari debent hiſtorici & tituli, quantumvis authentici & æquales. Quamquam ſcriptoribus diplomatum, quippe non admodum aliquando peritis, proclive fuit errare in ſcientia hiſtoriæ veteris. quod contigiſſe puto in privi- B legio [b] Epiſcoporum pro Curbionenſi monaſterio, quod conditum dicitur *tempore Theoderici Regis:* cùm rectiùs in ſancti Launomari vita [c] legatur, *Chilperici.*

a *Noct. Attic. lib. 15. cap. 28.*
b *Sæc. 4. Bened. part. 1. pag. 250.*
c *Sæc. 1. Bened. pag. 342.*

VII. Additiones Incarnationis, Indictionis, gloſſematum, aliorumque ſimilium maximè in exemplis ſeu apographis, non officere inſtrumentorum veritati. quandoquidem venerabilis Beda hæc admiſit in reſcriptum Honorii Papæ, ſicut expoſui [d] ſuo loco. Ita in duobus diplomatibus Carolomanni Bajoariorum Regis poſt clauſulæ verba extrema, *feliciter amen*, additus eſt [e] annus Incarnationis explicandi causâ, nullo certè dolo malo. Idem dicendum de nominibus propriis, compendio, id eſt unâ dumtaxat primâ litterâ, ſcriptis, quæ in exemplis malè plerumque reddita ſunt inte- C gra. Sic cùm in antiquis manuſcriptis Novellæ LIX. & C XXXI. litteris ſingularibus notatum eſſet *S. M. Samſon*, malè in Latinis editionibus Novellæ C XXXI. exceptum, *ſanctæ Mariæ Sanſo*, pro *ſanctæ memoriæ*, ut Nicolaus Alemannus [f] in Procopium obſervavit.

d *lib. 2. cap. 25. num. 5.*
e *Metrop. Saliſb. tom. 3. pag. 61. & ſeq.*
f *Aleman. p. 9.*

VIII. Puniendos utique falſarios, atque eos, qui falſis inſtrumentis dolo malo abutuntur: ſed revincendos etiam pſeudocriticos, qui quodlibet temere falſi inſimulant. Utrique proviſum eſt à Ludovico Magno Rege Chriſtianiſſimo, qui falſariis manum præſcindi; & falſi actoribus quadringentis francis conſtare edictis ſuis juſtiſſimè ſanxit. D

IX. Si quid utilitatis ex hoc opere emerſerit, id totum aut certè præcipuum eſſe referendum archivis monaſteriorum noſtrorum, præſertim Dionyſiano, cujus copia à reverendo Patre domno Claudio Martino tum Priore nobis liberaliter facta eſt.

X. Si qua in multis optimis falſa, aut vitiata diplomata occurrunt, non continuò monachis inſultandum aut improperandum: tum quia id antiquis temporibus, non noſtris tribuendum eſt: tum quia collegia propè nulla, pauciſſimæ eccleſiæ aut familiæ immunes ſunt ab hac labe, uti à mendacio nemo hominum. Ejus generis ſunt charta Canonicorum Haleſacenſium apud Coccium in ſuo Dagoberto pag. 158. alia item Canonicorum ſancti Aredii in Miſcellaneis Labbeanis pag. 453. Sancti Hilarii Picta- E vienſis pag. 394. pro Vienna & Arelate in Hiſtoria Provinciæ per Honoratum *Bouche* tomo I. pag. 734. Alia item aliarum eccleſiarum in variis Italiæ ſacræ tomis, quale eſt diploma ſuppoſiticium Theodoſii junioris in tomo II. col. 9. His adde bullam Leonis IX. pro ſancti Mauricii eccleſia Agaunenſi apud Guichenonem in Bibliotheca Sebuſiana pag. 315. quæ bulla ſi non prorſus ſpuria, ſaltem interpolata videtur. Sed temperandum eſt ab invidioſo catalogo, ne in cujuſquam ordinem convicium regerere videamur.

XI. Denique ſi quid quod in aliorum detrimentum aut injuriam quoquo modo vergat, à me hoc in commentario ſcriptum ſit, id pro indicto haberi velim, ſalva F cujuſque dignitate.

His conditionibus qui ad legendum huc acceſſerint, iis opus hoc voveo, dico & addico: ſi qui iniquo aut maligno animo; his negatum, detractum, atque abjudicatum eſſe volo. Chriſtus veritas eſto principium atque finis.

A

B

DE
RE DIPLOMATICA
LIBER QUARTUS.

C

Ubi agitur de Francorum Regum Palatiis, villisque Regiis, in quibus Diplomata condita sunt.

ARGUMENTI EXPOSITIO.

D

I. XTREMUM in Diplomatibus locum passim obtinet loci notatio, in quo regia Diplomata concessa sunt. Sub triplici Francorum stirpe regia variat (ut jam superiùs exposuimus [a]) ea formula, qua locus dati privilegii designatur. Merovingicæ hoc exemplum est ex Speciminibus nostris. *Datum quod ficit minsis December dies* XIII. *anno primo regni nostri, Compendio villa nostra in Dei nomine feliciter.* Plerique habent *villa* sine addito *nostra*: multis etiam deest *villæ* vocabulum. Carolingi *Actum* & *Datum* distinguere solent:
E atque alterutrum chronicis notis, alterum designando loco assignant in hunc ferè modum. *Data* XIII. *Kal. Novembr. anno* V. *regni nostri. Actum Haristalio Palatio publico in Dei nomine feliciter, amen* addito nonnumquam. Sub tertia stirpe res paullo aliter habuit. nam ante vel post testium subscriptiones ejusmodi formula legitur: *Actum* seu *Data publicè Parisius Regio Palatio anno ab Incarnatione Domini*, &c. Quidam *Actum* & *Datum* seu *Data* retinent, ut Philippus apud Dubletum [b]; adduntque aliquando [c] *in Dei nomine feliciter*, at sæpius omittunt contra Meroveadum & Carolidarum morem.

II. Rarius fuit *Palatii* [d] vocabulum in *Datis* sub prima stirpe, sed communius sub
F secunda & tertia: adeo ut Episcopi, nedum sæculares Principes, id sibi aliquando tribuerint [e] ante annos quingentos. *Felicissimum* & *sacrum Palatium* suum appellabant ante Carolum Magnum Langobardorum Reges in clausula diplomatum, ut constat in primis ex Chartario [f] cœnobii sanctæ Sophiæ Beneventani. *Sacri Palatii Comes*, imperante Ludovico secundo, dictus est Heribaldus [g] ex Chronico Casauriensi. Sæculo XI. *Notarii & Judices sacri Palatii* frequenter leguntur apud Puricellum [h]: sed in subscriptionibus, non in notatione locorum, ubi data diplomata, de qua modò inquirimus.

III. Multum interest ad historiam hæc locorum notatio: tum quia inde eruitur notitia loci, ubi Princeps tum erat, cùm aliquod diploma daret: tum quia itinerum,

a lib. 2. cap. 26. §. 2.
b Doublet pag. 839.
c id. pag. 825. 838. & 859.
d Vide supra lib. 2. cap. 27. num. 10.
e Puricell. pag. 1086. Vide pag. 692. & 704.
f Ital. sac. tom. 8. col. 581. 563. & seqq.
g Vide supra lib. 2. cap. 12. num. 13.
h Puricell. pag. 372. 416. 430. &c.

quæ pro rei publicæ usu Reges obibant, ratio hinc colligi potest, indeque certa itinerarii Principum series confici. quod utrumque V. Cl. Jacobus Gothofredus ad Codicem Theodosianum de legibus animadvertit. A

a Baluz. in Notis ad Lactant. p. 452. & seqq.

IV. Verùm opponit eruditus Baluzius [a], ex subscriptionibus legum codice Theodosiano comprehensarum nihil concludi posse ad signanda loca, in quibus Imperator tum degebat; idque variis exemplis probare intendit. At quidquid sit de codice Theodosiano; ex diplomatibus Regum nostrorum certa eruitur notitia loci, in quo tunc versabantur, cùm diploma alicubi dare se testantur: idque facilè inductione ostendi potest, collatione facta cum historicis, qui eorumdem Regum itinera observarunt. B

V. Hîc sistendum erat, nec quidquam aliud de Palatiis Regum nostrorum in rem præsentem facere videbatur. At cùm tractando vetera monumenta, variæ nobis observationes de illis occurrerint; eas in hunc locum congerere inducti sumus auctoritate hominum eruditorum, quibus hoc πάρεργον non displicuit. Ea quippe fuit illorum sententia, quorum censuræ noster Michaël Germanus subjecit suam hac de re lucubrationem. Suam, inquam, potiùs quàm meam. Nam valetudine aliisque rebus impeditus, hanc in eum operam transtuli, utpote qualiumcumque studiorum meorum participem: quam ille haud gravatè suscepit, atque impigrè exsecutus est ad omnia, præter locos de Carisiaco & Silvaco, quos aliquando alia occasione illustraveram. Sed jam ipse verbis suis rem edisserat. C

FRANCORUM REGUM
PALATIA.

NOn magis ad Francici dignitatem Imperii Palatia faciunt, quàm ad Diplomaticæ tractationis integritatem: cùm nullum, aut vix ullum reperire sit Christianissimorum Regum diploma, in quo non alicujus Palatii, vel Regiæ seu publicæ villæ, aut certè fisci (quod unum idemque ferme sonat apud Francos veteres) memoria celebretur. Illud verò maximè inde factum est, quòd antiqui Francorum Reges, sive tuendis atque dilatandis regni limitibus, seu continendis in officio diversorum populorum animis indesinenter intenti, cùm desultoriam ferè vitam agerent, plures usibus suis addixerint villas: in quibus, & pro Regiæ majestatis amplitudine, commodè; & absque gravi subditorum dispendio splendidè, quantum res esset, commorabantur: & sicubi deerant ejusmodi villæ, earum vicem supplebant *procurationes* [b], quas in nonnullis locis Episcopi seu ecclesiæ, aliæve personæ pendere tenebantur. Et quidem ab ipsis etiam Merovingorum primordiis, auctore Fortunato [c] in carmine ad Condonem Theodeberti Regis domesticum, D E

b Vide Cangii Gloss verbo gista.
c Fortunat. lib. 7. carm. 16.

Florebant pariter veneranda Palatia:

quæ quidem nec pauca, nec longiùs ab invicem plerumque disparata exstabant, sed in locis amœnioribus posita, prægrandibus adhærebant silvis, in quibus Reges venationem exercebant. His in locis condita ferè diplomata: Sanctiones illas dico, quæ *Præcepta* vocari solent. nam ad Placita vel judiciaria Regum edicta quod attinet, ea ferebantur in annuis regni Comitiis; quæ tamen Placita eo quoque nomine Regiis etiam villis conveniunt. quandoquidem generales illi Regum, Pontificum atque Optimatum conventus, nonnisi in ipsis Palatiis, vel *in Campo Madio* prope Palatia, seu in villis publicis celebrabantur. In singulis etiam urbibus, saltem insignioribus, sua erant Palatia Regia, ex quibus ea tantùm attingam, quæ editis diplomatibus vel quibusdam observationibus nobis spectabilia fuerint. F

Ut autem quæ sedula veterum scriptorum, præsertim verò primariorum instrumentorum indagatione de antiquis Regum Palatiis sum assecutus, faciliori methodo

A repræſentem; ea primùm digeſſi ordine alphabetico, quem deinceps ad chronologicum (qua licebit) reducere eſt animus; ſi quid inde commodi rei publicæ litterariæ naſciturum videbitur.

Neque verò ſolâ publicorum actorum vel domeſticorum inſtrumentorum lectione munitus, hanc ſpartam adornavi: verùm etiam mſ. lucubratione gallicâ Compendienſis hiſtoriæ noſtri Placidi Bertaldi ſum uſus: ubi ille non pauca de Francicis Palatiis quadraginta vel circiter eruditè congeſſit. Præterea in multis edoctum me ultro profiteor ex clariſſimi Valeſii Notitia Galliarum, quam nemo leget ſtudioſus, quin ex ea profeciſſe ſe fateri teneatur. Ad hæc ſubſidio quoque mihi cum primis fuit eximii
B Cangii Gloſſarium, ubi plurima de vetuſtis Regum aliorumque Palatiis indicantur elucidanturque. His omnibus ſuam eſſe laudem jubeo, ſua reddi decora; ne quid ex delibatis aliorum laboribus non meum mihi ſumſiſſe reprehendar.

I. *Adelhaidis Reginæ Palatium ſeu Villa-nova S. Germani* * *prope Compendium.*

* *Ville-neuve S. Germain.*

ADelhaidem Reginam conjugemque præ ceteris Francorum Regibus coluiſſe videtur Ludovicus VI. cujus ille non modò nomen, uti paucis ante ipſum con-
C tigit Regibus, ſed etiam regni annos nomini ſuo anniſque regni, præter aliorum morem, conjungere ſolebat. Hæc, exſtincto conjuge, Compendium cum ſilvis circumpoſitis atque villis accepit in dotem: ex quibus Cotiam * domum Regiam Benedictinis ſanctimonialibus addixit, ſuperſtructo parthenone, qui in honorem ſancti Johannis Deo ſacratus eſt. Tum relictâ Cotienſi villâ Regiâ, novam erexit Adelhais cum adjacente ſancti Germani vico, quæ olim *Adelhaidis villa* ſeu *Palatium*, nunc *Villa-nova ſancti Germani*, & apud vulgus *Franque-ville*, & *Franca-villa prope Compendium* nominatur.

* *Cuiſſ.*

Conditionis iſtius novæ litteras inferiùs editas habes, quarum hujuſmodi initium,
D atque finis. *In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Ego Adelais Dei gratia Regina Francorum, notum facimus tam præſentibus, quàm futuris, quòd inter nemus de Cuyſia & burgum de Compendio, præcepto & voluntate filii Regis noſtri Ludovici, Villam-novam ædificari præcepimus*, &c. *Actum publicè Compendii anno* M C LIII. *Ludovicus Dapifer, Reinaudus Coquus Reginæ, Johannes Pincerna. Per manum Ebruini Capellani.* Villæ iſtius erectionem, & indulta colonis privilegia Ludovicus VII. annis M C LXXVII. & M C LXXIX. confirmavit. Porro novum iſtud Adelhaidis Reginæ Palatium inter parochialem ſancti Germani eccleſiam & Iſaram flumen poſitum erat: cujus non ita pridem oſtendebantur veſtigia, quæ ſæculo dumtaxat noſtro ineunte ſolo æquata ſunt;
E ubi etiam labrum ingens lapideum, lavandis corporibus aptatum, cum multis regiorum ædium vaſorumque fragmentis anno M DC L. repertum eſt.

II. *Andiacum.*

ANdiacum in Aquitania Palatium, unum erat ex quatuor ædibus Regiis, in quibus, referente Aſtronomo ad annum DCC XCVI. Ludovicus Aquitaniæ Rex, poſtea Imperator, *ex ordinatione* Caroli patris *hiberna tranſigebat.* Andiacum nonnulli ad Juliomagum Andicavorum referunt; opinationemque ſuam, mera nominis affinitate prognatam, fulciri volunt ex Andium cum Aquitanis vicinia. Quidam verò An-
F diacum ad Turonum vicum non ignobilem, vulgo *Angeau*, pertinere ſcribunt, idque dumtaxat ob aliquam nominis affinitatem. Sunt etiam, qui Andiacum ad Andaiam flumen, *l'Andaye*, in maritimâ Vaſcorum orâ, Baïonam inter & Fontarabiam, rejiciunt. Quo autem fundamento, neque ipſi, nec quivis alius explicare potuit. Andiaci « ſitum inveſtiganti nihil expeditiùs occurrit, quàm quæ docet V. C. Hadrianus Va- « leſius [a] in Notitia Galliarum, nempe Palatium hoc ibi, (ſcilicet in præcitato Aſtro- « nomi loco) corrupto & truncato nomine *Andiacum* vocari; at in rebus anni DCCC XXXII. « *Jocundiacum Palatium in territorio Lemovicino ſitum* rectiùs dici. Hanc ſummi viri conjecturam, ut mſſ. codicum ope firmarem, libroſque editos emendarem tutiùs, multa

[a] *Notit. Gall. pag.* 184.

consului : at vetustissimi duo Colbertinæ Bibliothecæ codices non *Jucundiacum*, sed, ut editiones omnes, *Andiacum* præferunt. Andiacum in Episcopatu Santonensi positum fuisse conjecerat primum noster Michaël Germanus : at in Ecolismensi statuendum esse postea didicimus ex chronico Fontanellensi, ut inferius dicetur, ubi de Jocundiaco.

III. *Antonacum * seu Antunnacum, Anternacum & Andrenacum.*

* *Andrenac.*

ANtonacum in pago Megenensi ad Rhenum, inter Confluentes & Bonnam, Anternacum & Andrenacum in Annalibus Fuldensibus & Bertinianis dictum, inter *fiscos obsequiis imperialibus deditos* numeratur in Chronicis Mettensibus. Ibi, referente Fredegario [a], Chlotharius II. Legatos Brunichildis post Theodorici mortem Warmatiæ degentis excepit. Scio locum hunc in quibusdam libris *Captonacum* dici : at in Neustria, non in Austria positum fuisse Captonacum, inferiùs demonstrabimus. Fortunatus in carminibus suis [b] memorat *Antonacensis castelli* arces, & locum in quo *præsunt Reges in sedibus aulæ.* quæ Palatii istius antiquitatem & nobilitatem satis commendant.

a *Fredegar. lib.* 5. *cap.* 40.

b *Fortunat. lib.* 10. *carm.* 12.

IV. *Aquisgranum.* *

* *Aix la Chapelle.*

AQuisgranensis Palatii Regii primordia qui ad Carolum Magnum dumtaxat referunt auctores, facilè revincuntur ex antiquis Francorum annalibus [c], qui Pippinum Regem anno DCC LXV. *Aquis Pascha* [d] celebrasse, immo & *hiberna Aquisgrani habuisse* [e] memorant : *ubi & Natalem Domini & Pascha celebravit.* Ibidem etiam balneis corpus fovebat, *thermis nondum ædificatis*, ex Monacho sancti-Gallensi [f]. Carolus Magnus statim à coronatione sua Natalem Domini item celebravit [g] *in villa, quæ dicitur Aquis.* Miræus in Notitia ecclesiarum Belgii profert Caroli Magni diploma, quo bona *ecclesiæ sanctæ Mariæ in Novo-castello constructæ* à Pippino proavo tradita confirmat : eâque *Novi-castelli* appellatione Aquisgranensem urbem putat designari. unde Aquisgranensis Palatii natales à Merovingicis Regibus altiùs repetendos Miræus existimat. At ecclesia illa beatæ Mariæ in Novo-castello dodata à Pippino Majore-domus, non alia videtur ab ecclesia Novi-castelli * prope Arduennam siti, in quo Carolomannus Princeps Francorum Gripponem fratrem, res novas molientem, aliquamdiu detinuit. Certè his verbis Aquisgranensem beatæ Mariæ basilicam intelligi non posse, constat ex alio Lotharii Augusti diplomate itidem apud Miræum [h]. ubi quæ Carolus in præcepto suo bona recensuit Novo-castello priùs concessa, eadem Lothario Abbati confirmata leguntur, *cui cellulam*, inquit Lotharius Imperator, *in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ constructam ac fundatam in loco nuncupante Novo-castello, ad regendum commissam habemus.* Non ergo percelebrem Aquisgranensis Palatii basilicam Lotharius *cellulam*, aut in *Novo-castello* constructam nominasset, cùm & Aquisgranensis basilica nulli tum splendore atque amplitudine cederet, & Aquisgranensi Regiæ sedi obscura hæc Novi-castelli appellatio minimè conveniret.

c *Chesnii tom.* 2. *pag.* 13. 27.

d *Annal. Eginharti.*

e *ibid. pag.* 236.

f *Chesn. tom.* 2. *pag.* 131.

g *ibid. p.* 27. *c.*

* *Neuf-Châtel.*

h *Miræus Notit. Belgic. cap.* 33.

Verùm Aquisgranensis Palatii si non auctor, certè instaurator fuit Carolus Magnus, qui Regias illic ædes (Lateranas [i] vocabant) basilicam, atque Palatinis ædificia novo miroque opere à fundamentis erexit. *Aquisgrani*, ait Eginhardus [k], *Regiam exstruxit, ibique extremis vitæ annis usque ad obitum perpetim habitavit.* Idem attestatur Poëta Saxonicus [l], qui basilicam Christo sanctæque ejus Genitrici auctore Carolo consecratam cum aliis laudat. Guntherus in libro primo Ligurini ibidem *cunabula regni* à Carolo posita memorat. & in hymno ejusdem Caroli memoriæ sacro dicitur :

Urbs Aquensis, urbs regalis, sedes regni principalis,
Prima Regum curia.

quò spectat Nithardus [m], qui Aquisgranum *sedem primam Franciæ* appellat. Ejus curiæ hi olim versus inscripti erant.

Carolus insignem reddens hanc condidit urbem :
Quam libertavit, post Romam constituendo.
Ut caput urbs tota colat hanc, & Gallia tota.

i *Annales Moisac. ad ann.* 796.

k *Vita Caroli M. tom.* 2. *Ch. pag.* 102. *a*

l *ibid. pag.* 152. *c*

m *ibid. p.* 376. *a*

A Certè ſecundam Romam vocat Alcuinus, ſeu quiſquis eſt auctor à Caniſio editus, Caroli Magni æqualis. Baſilicam Aquenſem, ſane pro tempore magnificam, vocabant *Capellam*, teſte Eginhardo [a]. unde indubiè derivatum eſt vulgare nomen *Aix la Chapelle*. Iſtic Carolus Magnus ſepulturâ donatus eſt.

a *Eginh. in Annal. ad an.* 829.

Nimius ſim, ſi omnia Regum noſtrorum acta, Placitave Aquiſgrani celebrata commemorem. Conſulendi hac in re priſci rerum Francicarum Auctores apud Cheſnium, Concilia, & Regum Capitularia, Miræus in Diplomatibus Belgicis, Dubletus in Dionyſiana hiſtoria, Chiffletius, aliique complures. His omnibus dumtaxat adnecto quædam Regum diplomata Aquiſgrani conceſſa, quæ ex ipſis expreſſa autographis B nunc primùm exhibentur. In his Ghiſela, Caroli Magni ſoror, multa Dionyſianis prædia concedit *Idibus Junii anno* XXXI. *&* XXVI. *regni Domini noſtri. Actum Aquis Palatii*, &c. Ejuſdem Caroli imperantis anno XII. Aquiſgrani placitum in cauſa Salaci & Tingulfi habitum eſt, quale hîc à nobis publicatur; & anno ſequenti Carolus prædium *Bivang* Aſigo cuidam, nobilis Saxonis filio, ob intemeratam parentis fidem impertitur. Ludovicus Caroli filius anno VI. Imperii Aquiſgrani reſedit ex ſubjecto duplici diplomate: itemque anno XV. cum Hlothario filio prædiorum aliquot commutationem ab Hilduino monaſterii Dionyſiani Abbate factam ibidem confirmavit. Triennio pòſt Viennenſe ſancti Andreæ monaſterium ſubterius cathedrali eccleſiæ C idem Imperator reſtituit. Carolus Simplex Pontigonem villam, Friderunæ uxori dotalicio jure olim conceſſam, eadem rogante Compendienſi eccleſiæ attribuit anno regni XXV. quo etiam tempore multa eidem loco prædia Aquiſgrani confirmavit.

In antiquioribus mſſ. & monumentis ſæpe occurrit nomen *Aquis* abſque addito, maximè regnante Pippino, immo & Carolo ejus filio ante initum Imperium. tametſi nonnulla Caroli Magni indubitata diplomata habent *Aquiſgrani* ante id tempus, ut in ſuperiori libro [b] oſtenſum eſt. Ludovico imperante ſolum *Aquiſgrani* nomen paſſim obtinuit deinceps: ſed ita ut *Aquis* flexionem acciperet, non *grani*, quod indeclinabile erat. Perſtat hodie quoque opidum Aquiſgranenſe diœceſis Colonienſis in Ducatu D Limburgenſi, proximumque habet Indenſe ſancti Cornelii monaſterium, quod Ludovicus Pius condidit in gratiam Benedicti Anianenſis.

b *lib. 2. cap. 27. num. ult.*

V. *Arcæ* * *Remorum.*

* *Arques.*

BErtiniani Annales ad annum DCCC LIX. Arcas Palatium ita deſignant. *Lotharius ad Karolum patruum ſuum feſtinat, & die Dominico initii Quadrageſimæ in Arcas Palatio publicè, ſacramentis viciſſim per ſeipſos datis, ſe ſe iterum confirmant.* Poſitæ ſunt Arcæ ad Moſam flumen inter Macerias & Carolopolim, villa quondam Regia, nunc principatûs titulo inſignis: pertinetque ad Gonzagam Ducem Mantuanum, qui in Ar- E chenſi fundo Carolopolim urbem ornatiſſimam non ita pridem excitavit. Porcenſis ſeu Portiani pagi limitibus olim includebatur hæc villa, quam Frodoardus [c] in Hiſtoria Remenſi memorat his verbis. *Anno* DCCCC XXXIII. *Richarius Epiſcopus Tungrenſis quoddam caſtellum, quod Bernardus Comes apud Archeias in pago Porcinſe conſtruxerat, evertit.* Caſtelli iſtius nulla jam veſtigia ſuperſtant: vicus etiam nunc vetus nomen retinet.

c *Frod. Hiſt. Rem. lib. 2. cap.* 18.

VI. *Arelatenſe.*

F ARelate vetutiſſimum fuit Romanorum Palatium, in quo Maximianus Herculius, Eumenio teſte in Panegyrico Conſtantini Magni, tertio Imperium uſurpavit. Ibi Cæſarius Pontifex *artiſſimæ cuſtodiæ* mancipatus fuit tempore obſidionis Arelatenſis, ut in ejuſdem vita [d] tradit Cyprianus.

d *Sæc. 1. Bened. tom. 1. pag.* 663.

VII. *Arelaunus.* A

VEtustissima silvæ Arelaunensis memoria habetur in Gestis Francorum, ubi Chlotharius Magnus dicitur *in silvam confugisse Arelaunum, & fecisse combros*, hoc est concædes. Idem locus Chlothario Chilperici filio, Theodoricum Burgundiæ Regem declinanti, asylum quoque fuit. Huic silvæ proxima adhærebat villa Regia, quæ ab auctore vitæ sancti Condedi anachoritæ *fiscus Arelaunus* [a] vocatur : & in actis sancti Lantberti Lugdunensis Episcopi *Arelaunus jocundum Palatium* [b], in quo Childericus Rex anno regni Austrici XI. Neustrici primo, quædam Fontanellensi cœnobio prædia concessit. Quartam Arelaunensis silvæ partem eidem postea loco contulit Da- B gobertus junior suggerente Theodoaldo Majore-domûs Regiæ, ut docet Fontanellense Chronicon ab Acherio nostro editum. Jam pridem obsoletum est Arelaunensis Palatii saltûsve nomen : quem saltum *silvam Brotonam*, vulgo *la Forest Bretonne*, vocat Ordericus Vitalis, prope *Turrim Guatevillæ* seu *Vatevillæ*. Porro Arelaunensi silvæ proxima erat Belcinnaca [c] Sequanæ insula, à Fontanella monasterio distans sesquimiliari, quæ diu marinis æstibus hausta, paucis hinc annis denuo cœpit emergere.

a *Sæc. 2. Bened. pag. 863.*
b *Sæc. 3. Bened. part. 2. p. 464.*
c *Sæc. 2. Bened. pag. 853.*

VIII. *Argentoratum vel Strataburgum.* *

* *Strazbourg.*

DAgobertus Austrasiorum Rex, referente Eddio Stephano [d], *Episcopatum maxi- C mum ad civitatem Streitburg pertinentem*, Wilfrido Eboracensi Antistiti obtulit; quem ille Canonum vindex acerrimus ultrò recusavit. Suum ibidem Palatium Francici Reges habuerunt. quod probat in primis Lotharii Regis diploma relatum à Vignerio [e] in Elisatensis familiæ genealogicis probationibus his verbis. *Dat. Idib. Octobr. anno Christo propitio regni domni Hlotharii Regis* IV. *Indictione* VII. *Actum Stratzburg Palatio Regio in Dei nomine.* Hîc etiam Zuenteboldus frequens aderat, ut ex variis ipsius litteris, quarum ad me fragmenta delata sunt, intellexi. Aliud authenticum Lotharii Augusti diploma vidimus, sancti Stephani Parthenoni ejusdem urbis, anno ejus imperii XXVI. in Francia VI. datum *in Palatio Regio Argentoraco*; item aliud pro eodem D Parthenone Ludovici Germaniæ Regis, datum *Strazburc Palatio Regio*, anno regni ejus XXIII. Schilterus existimat, vetus hoc Francorum Regum Palatium, non in antiquo Castro Comitis Romani seu Burgo Romano ; neque in hoc loco, qui Konigshovii ævo adhuc antiquum Palatium, hodie aula Episcopalis audit; multo minus Palatium hodiernum, ubi quondam sancti Martini capella sita fuerat : sed illo in loco, qui propriæ villæ Regiæ, *Konigshoven*, nomine veniebat, ubi anno M CC LXXXII. sancti Galli capella exstructa, destructis ædificiis, quæ in cœmeterium conversa sunt.

d *Sæc. 4. Bened. part. 1. pag. 691.*
e *Vigner. p. 77.*

IX. *Ateiæ* * *Veromanduorum.* E

* *Athies.*

ATeias, Regiam villam Radegundis puellæ educatione ac vitæ sanctitate illustrem, in pago Viromandensi statuunt omnes, plerique ad flumen Suminam, à quo tamen nunc haud parum distat. Quippe posita est ad Dalmanionem amniculum, vulgo *Daumignon*, qui prope duobus post relictas Ateias milibus Suminæ conjungitur, medio ferè Hamum inter & Peronam itinere. Villæ tamen istius septa olim satis ampla fuisse crediderim, ut Suminam fluvium possent contingere. Hodie vicus est non ignobilis.

X. *Attiniacum.* * F

* *Attigny.*

ATtiniacense prædium Leodeboldus, sancti Anniani apud Genabum [f] piissimus Abbas, cum Floriacensi fisco commutavit, annuente Chlodoveo II. Francorum Rege, qui primus Attiniaci Regiam ut villam, sic Palatium instituisse videtur. Situm est Attiniacum ad lævam Axonæ ripam, in valle Burgensi, Vongisum inter & Reiteste. Istius Palatii pars, aut certè appendix, ipsi proximè conjuncta fuit Diona villa, quam modò sanctæ Walpurgis nomine celebratam dicemus inferiùs. Attiniaci Childebertus
" Rex Theodorici filius unà cum Optimatibus consedisse dicitur anno regni XV. & le-
" gibus Salicis ac Ripuariis aliquid addidisse, quod ad successionem seu feodum spectat, prohibitionesque

f *Helgald. in proœm. ad vitam Rotberti.*

A prohibitionesque contrahendi matrimonium in gradu vetito ab ecclesia; ut nullus scilicet de *Crinosis* incestum usum sibi conjugio sociaret. Certè in veterrimis Francorum Annalibus *Danihel*, seu Chilpericus, Chlodovei II. nepos ex Childerico, *in Attiniaco mortuus* traditur. Dubletus [a] in Historia Dionysiana fragmentum exhibet chartæ, quam Childericus III. Attiniaci concessit anno regni VIII. *cùm in Dei nomine*, inquit, *cum Optimatibus vel Pontificibus Apostolicis Episcopis, seu & inlustribus viris, Ducibus & Comitibus, Attiniaco villa, in nostro Palatio ad universorum causas audiendas... resideremus.* Anno sequenti aliud item Placitum Attiniaci Pippinus habuit sub eodem Childerico Rege, in quo Curborius vicus Fulrado Abbati Dionysiano adversus Raganem sive Ragananam monasterii Septemolæ Abbatissam evindicatur, ut docent litteræ B hîc ex autographo prolatæ. Pippino arrisisse videtur loci amœnitas ac situs inter utriusque regni, Austrasiani scilicet ac Neustrici, confinia positus. Nam in Gestis Francorum legitur non semel *Natalem Domini in villa, quæ dicitur Attiniacus, celebrasse, & Pascha in Heristallio.* in quibus anno DCC LXV. Waifario Duci, qui Aquitanos concitaverat, bellum inferre statuit. Idem Bertradæ uxoris suæ rogatu, *positus in Palatio, quod Attiniacum vocatur, cùm ad generalem populi convventum simul Abba Assuerus venisset,* sancti Goaris cellam ipsi regendam commisit, auctore Wandelberto. [b]

Carolomannus Pippini filius anno regni primo monasterium Dionysianum ab omnibus teloneis eximit, eidemque anteriorum Regum immunitates Attiniaci confir- C mat. In Capitularibus anni DCCC VIII. mentio fit *de illo broilo ad Attiniacum Palatium nostrum:* ubi sub Carolo Magno jam pridem sacro baptismate abluti Widichindus & Albio Saxonum Duces, Christo nomen dederunt. Duo pariter sub Ludovico Pio Attiniaci celebrata sunt Concilia sive Placita, alterum anno DCCC XXII. in quo Ludovicus publicam egit pænitentiam: aliud DCCC XXXIII. aut sequenti, de quo legesis Arsenii epitaphium, seu Walæ Corbeiensis Abbatis vitam in Actis Benedictinis. [c] Anno quoque imperii XXVI. Ludovicus Attiniaci diploma edidit pro confirmatione quorumdam prædiorum inter Hilduinum Abbatem sancti Dionysii, & Ermentrudem Jotri Abbatissam: ex quo apparet, tunc temporis Ludovico reconciliatum fuisse Hil- D duinum, qui ab exsilio reversus, domesticæ rei curam gerebat.

Prætereo res à Carolo Calvo & Ludovico ipsius fratre Attiniaci gestas, ut ad Carolum cognomento Simplicem me conferam, qui locum hunc præ ceteris coluisse videtur. Nam ex omnibus (quæ sanè plurima edidit) diplomatibus longè potiora invenias, quæ Attiniaci concessa sunt. Illud verò notandum in primis, quod acceptas beatæ Walpurgis reliquias ab ipso in Diona Attiniaci Palatii villa collocatas edocet. Rem ipsam ad Carolum Calvum detorquet Johannes Spagnolius, sancti Remigii apud Remos monachus, in libello de vita & miraculis sanctæ Walpurgis, & post eum Aubertus Miræus, atque Marlotus in Historia Remensi. Causa erroris fuit mutilum in- E strumenti hac de re confecti exemplum, quod ipsos Caroli nomine fefellit. At reperto tandem in archivis Compendiensibus autographo ipso, quale hîc subjicitur, eam corporis sanctæ Walpurgis in Gallias translationem, atque adeo Dionensis villæ in ecclesiam ipsi dicatam commutationem, ad Carolum Simplicem pertinere deprehendimus. Et id quidem anno DCCCC XVIII. contigit. At regnantis ejusdem Caroli anno XXVI. ipse dato novo diplomate præcipit, *ut eadem capella, in qua quatuordecim ordinis monastici viros statuit, sit subjecta Compendiensi cœnobio, ea ratione, ut Præpositus & Decanus Compendii in præfatæ capellæ loco constituant Præpositum & Thesaurarium ex suis,* &c.

F Verùm, devastatâ à Nortmannis Remensi parochiâ, Attiniacum à suo splendore descivit, postmodumque cum appendicibus Constantiæ Philippi Regis filiæ, Hugonis Campaniæ Comitis uxori, cessit in dotem. Unde Dionensis sanctæ Walpurgis ecclesia in Prioratum Molismensi cœnobio subjectum ab ipso Hugone erecta est anno M C II. ut ex donationis instrumento Marlotus [d] in Historia Remensi commemorat. Hactenus de Attiniaco & Diona villa, quæ jam sanctæ Walpurgis nomine solo noscitur, & frequenti populorum concursu celebratur. Attiniacum opidulum etiam modò exstat, Remensi ecclesiæ subjectum.

a *Doublet pag.* 691.

b *Sæc.* 2. *Bened. pag.* 298.

c *Sæc.* 4. *Bened. part.* 1. *pag.* 508.

d *Marlot. Metrop. Rem. tom.* 2. *pag.* 229. & 23[?].

XI. *Aurelianense.* A

GEnabum Carnutum sive Aureliani, Chlodomeris Tetrarchæ Regia sedes, illustre quondam Palatium habuit, in quo etiam Hugo, Rotbertus atque Heinricus Francorum Reges sæpius commorati & delectati fuisse dicuntur ab auctoribus supparibus, qui eorum gesta litteris mandarunt. Aurelianis proximum est Victoriacum seu Vitriacum Palatium, in Aurelianensi silva positum, quod inferiùs recensebimus.

* *Baisieu.*

XII. *Basiu * seu Baisium, Bacium, Basium & Bacivum.*

BAsium seu Basivum Palatium, situm, inquit doctissimus Hadrianus Valesius, inter Novigentum villam publicam pagi Laudunensis, & Crisciacum villam quoque dominicam pagi Pontivi, nemo hactenus certò detexit. Qui locum hunc inter Noviomagum & Compendium ad Isaram fixerunt, in nomine vulgari *Bac* aut *Bac-à-Beri* lusisse, ac falsos esse constat ex antiquis scriptoribus. Abacivum quoque frustra Samson Abbatis-villam, patriam suam, ingerit. Basio proximè accessit Valesius [a] mox laudatus, cùm in Notitia Galliarum villam hanc existimat esse vicum *Buissi* ad rivulum influentem inter Corbeiam & Ambianos. Nam Basium re vera locus est, vulgo *Baisieu* nuncupatus, duabus cùm à Corbeia, tum à Buissiaco distans leugis, versus Occidentalem plagam; qui vicus etiamnum castro latifundioque insignis, proximam habet ingentem silvam, quæ etiam ab Helliacensi contraposito castello vicoque partim nomen obtinet: præterea stratas seu publicos aggeres non solum elatos, sed & variis ex locis huc recta contendentes. quæ omnia splendoris antiqui monumenta sæpe miratus sum. B C

a *Not. Gal. pag.* 73.

Bacium villam memorant Gesta Regum Francorum, quam Fredegarii appendix librario errore *Abacivum villam* dicit, ubi Ebroïnus Theodericum Regem ac Leudesium Majorem-domûs à sanctæ Maxentiæ villa persecutus, *regales thesauros adprehendit.* Nulla deinceps Basii mentio apud veteres ad Caroli Calvi ætatem, qui anno DCCC XLVII. ibi commoratus, Missos, Mangili Britonis interitum nuntiantes, excepit. Idem anno regni XV. quædam Weniloni prædia concedit, ut patet ex subjecto ipsius diplomate, quod *Basiu Palatio Regio* editum est. Anno DCCC LVI. Carolus *ad Francos & Aquitanos per Hadabrannum & Bettonem de Basiu* misit Capitula. Necdum cæcatus erat Hincmarus Laudunensis Episcopus, aut Lotharius Rex exstinctus, cùm ad eumdem Carolum epistolam Hincmarus Remensis scripsit de servandis ecclesiæ libertatibus, in qua *Liudonem nunc*, inquit, *ad Pistas* (ubi fortè Synodus anni DCCC LXI. agebatur [b]) *& inde ad Basium mittere studui.* Apud *Salas Basiu* duplex Caroli Calvi diploma legitur [c] datum pro cathedrali sancti Petri ecclesia; & pro monasterio sancti Luciani apud Bellovacos, anno regni ejus XXX. ubi pro *salas* reponendum olim visum est nobis *Palatium:* at, consulto sancti Luciani exemplari *salas* retinendum esse melius consulti duximus. quo nomine Basivi regale atrium significatum sit, eo sensu, quo *sala Abbatis* in chronico Centulensi [d] legitur; & in Probationibus historiæ [e] Padolironensis monasterii, auctore domno Benedicto-Bachini Casinate, amico nostro, vocatur *sala domus* Regensis ecclesiæ, ubi Ermenaldus missus Ottonis I. imperatoris residebat ad causas audiendas. Vide Supplementi cap. XL. Aliud diploma exhibet Rotomagense sancti Audoëni chartarium, quod *Audacher Notarius ad vicem Gauzlini recognovit. Datum* VII. *Kal. Junii anno* XXXVI. *regnante Karolo Imperatore in Francia, imperii ejus anno* I. *Indict.* VIIII. *Actum Basiu Palatio Imperiali.* Eadem fermè epocha est alterius diplomatis apud Chiffletium [f], quod ille Carolo Magno perperam tribuit. Ad Calvum enim pertinere probat non solum initialis formula, *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis;* sed maximè celebris hæc clausula, *Audacher Notarius ad vicem Gozleni recognovi & subscripsi. Datum* XVI. *Kal. Junii, Indict.* VIIII. *anno* XXXVI. *regni domni Karoli imperatoris in Francia, & imperii ejus anno* I. *Actum Basiu Palatio nostro*, &c. Audacher quippe Caroli Calvi Notarius erat, itemque Gozlenus Caroli nepotis, non avi Cancellarius. D E F

b *Spicil. tom.* 2. *pag.* 824.
c *Loisel Histor. Bel. p.* 243. 245.
d *Spicil. tom.* 4. *pag.* 470.
e *Polirone Hist. Prob. pag.* 8.
f *Tournu p.* 190.

Basiu silvæ mentio fit in Chronico de Gestis Nortmannorum his verbis: *Anno*

A DCCC LXXXVI. *Karlomannus venandi causa in Basiu silva veniens, dum aprum vellet percutere, quidam ex suis Bertoldus nomine, cum eum juvare vellet, casu Regem in tibia vulneravit: & accepto vulnere septem diebus supervixit, atque in eodem loco defunctus est.* Paullo post à Nortmannis Suminam obtinentibus eversum videtur hoc Palatium, quod deinceps à Regia manu ad inclytæ Basivensis familiæ toparchas devenit. Hîc notare convenit, plerosque fuisse deceptos in *Abacivo* nomine, quod sic quidem apud Chesnium [a] legitur, at mendose omnino. Nam pro *atque Abacivo villa evadens aufugit*, scribendum *atque à Bacivo villa.* quemadmodum etiam Labbeus in Geographica Abbatisvillæ contra Samsonem disceptatione subnotavit. Duos alios ejusdem fere nominis vicos, hoc est Bacium *Superius & Subterius*, inter Dionysianas villas memorat Chlodoveus Rex, secundus an tertius, in diplomate hîc primum edito: quem vicum in pago Wlcassino Pippinus apud Dubletum [b], itemque Carolus Magnus in litteris hîc adjectis constituunt. Exstat etiam nunc in Vilcassino utrumque Bacium haud procul ab Epta amne, unum prope Gornacum, *Baizu la Forest* vulgo dictum, quod Superius; alterum prope Gisortium, *Baizu le Long* appellatum, quod Inferius est.

a Chesn. tom. 2. pag. 768.

b Doublet pag. 693.

XIII. *Bellitas* * *ad Matronam.*

* Beauté.

Juxta nemus Vicenarum ad Matronam castellum fuit, quod ob loci amœnitatem Bellitas, *Beauté*, nuncupatum invenio. Frossartus locum illum in ipso nemore Vicenarum ponit: at libellus de Caroli IV. Imperatoris & Caroli V. Francorum Regis colloquio editus, *Bellitatem ad Matronam* distinguit à Vicenis, eamque *domum Regiam* vocat. Idem ferè de utroque Carolo Principe Nicolaus Ægidius scribit his verbis: *Le Roy le mena & le festoya au Bois de Vincennes, à Beauté, & ailleurs.* Tum in Caroli VII. vita: *La Place & Chastel de Beauté près le Bois de Vincennes.* Porro memoratus Carolus V. cognomento Sapiens, anno M CCC LXXX. decessisse fertur *en son Hôtel de Beauté sur Marne, près celuy du Bois de Vincennes.* Visuntur etiam nunc castelli Bellitatis parietinæ, quibus alias, non Regias quidem, sed venustas ædes superstructas inaudio.

XIV. *Bidolidum seu Bedolitum.*

Lantfridus optimas Ludovici Pii anno XV. aliquot prædia *in pago Parisiaco, territorio videlicet Bidolensi* sita, cum Hilduino Abbate Dionysiano commutavit. Idem quoque anno ejusdem Imperatoris XXVII. assensu Teutgildis uxoris, & Cunradi atque Lantfridi filiorum, *res proprietatis suæ sitas in pago Parisiaco, in loco, qui dicitur Bidolidi-villa,* concedit. Facta autem est *donatio apud Bidolidum* VICUM PUBLICUM, *prope basilicam sancti Georgii Martyris*, ut in diplomate hîc edito legitur. Biennio post, in partitione bonorum monasterii ab Hilduino Abbate facta, Bidolidum quoque recensetur, necnon in Synodo generali anno DCCC LXII. Suessione habita, ubi villam hanc *Teutgildis per precariam à parte Fratrum tenere* refertur in Synodali diplomate apud Dubletum [c], cujus subscriptiones hîc ex autographo sunt expressæ. Bidolidum seu Bedolitum, ut scribit Hilduinus in diplomate, vicus est, vulgo *Beloy en France*, dictus aut sanè *Bisseüil* villa Dionysiano monasterio ex parte subjecta. An autem in hac publica villa Palatium usquam fuerit, nolim asserere.

c Doublet pag. 795.

XV. *Bigargium.*

Bigargium agri Parisiensis quoque Palatium, in quo Dagobertus Rex generalem populi conventum habuit, memorant ejusdem Dagoberti Gesta, itemque Aimoïnus; sed loci situm haud exprimunt. Duplex in eodem pago locus est nomine *Garges* seu Gargiæ: alter in veteri catalogo, inquit V. Cl. Hadrianus Valesius, nuncupatur, non procul à Crodoldo, ac Bonogilo villa etiam Regia: alius ejusdem nominis vicus est in Parisiis trans Sequanam, prope Rocconis-Curtem ac Versalias. Utrubi statuendum Bigargiense Palatium, aliis divinandum relinquo.

* Bestisy.

XVI. *Bistisiacum * seu Bestisiacum.* A

* Ottenette.

BIstisiacum ad Ottenettam * amniculum (qui in Isaram propè Vermeriam influit) medio itinere inter eamdem Vermeriam & silvam Compendiensem locatum est. Istic regium olim fuisse Palatium demonstrant magnifici operis relicta vestigia, cujus auctor dicitur Rotbertus Francorum Rex, aut certè uxor ipsius Constantia, quæ defuncto Rotberto, *maximam regni portionem in suam post funus mariti detorserat dominationem, Silvanectensem scilicet urbem atque Senonensem, castellum etiam Bistisiacum & Domnum-Martinum, Puteolumque & Melodunum, nec non & Pisciacum & Codiciacum*, ut habet Henrici Regis Historia apud Chesnium [a]. Ludovicus VII. in dupli- B ci præcepto, Sanctimonialibus sancti Johannis in silva Cotia annis M C LV. & M C LXI. concesso, Bistisiacensis Regiæ villæ meminit, in qua se quandoque degere solitum non obscure significat. Illa verò parentis sui præcepta Philippus Augustus anno M C LXXXIII. regni IV. Bistisiaci confirmavit, qui paullo ante Philippum Flandrorum Comitem ab obsidione castri ejus fugaverat, ut in Philippide scribit Guillelmus Britto his verbis.

a Chesn. tom. 4. pag. 148.

Dum nova Bestisios perterritat undique muros
Obsidio, votoque Comes suspirat inani
Tempore tam parvo tam forte retundere castrum; C
Silvanectensi Rex agmina fundit ab urbe.

Et post pauca:

At Comes infecta festinus ab obsidione
Per Quisam fugiens, comitante pudore recessit.

Biennio post solutam Bistisiaci obsidionem Philippus Rex Cauciaci Capellam erexit, dum iterum Bistisiaci moraretur, scilicet anno M C LXXXV. Tum anno M C LXXXIX. xenodochio Compendiensi litteras dedit, *Actum Bestisiacensi Palatio*: quibus anno M C XCIII. aliæ quoque successerunt. Castellanis deinde paruit Bistisiacense castrum, quos inter regni Primores sæpe nominant ecclesiarum atque monasteriorum tabula- D ria. Aliud in Picardia Bistisiacum exstat castrum, quod in libro de Miraculis sancti Angilberti Centulensis Abbatis memoratur.

XVII. *Bituricense.*

AVaricum, Biturigum Cuborum caput, Romani operis Palatium habuisse nemo jure negaverit: quod nescio an Pippini Regis principatu corruerat, quem antiqui Francorum Annales referunt anno DCC LXVII. *Ligere transacto ad Betoricas accessisse*, ibique *Palatium sibi ædificari jussisse.* itemque *in Betoricas per hiemem totam cum Regina sua Bertradana in Palatio resedisse.* Ejusdem Palatii mentio fit apud Sugerium: E quod quidam volunt illud ipsum esse, quod ab Johanne Bituricensium Duce meliorem in formam redditum, clarissimus Catherinotius Advocatus Regius eleganter descripsit.

* de Blois.

XVIII. *Blesense *, ubi de Camborino.*

NOn prætеream Blesense castrum, quod olim Blesensium Comitum sedes; tum Regum Francorum, regiorumque liberorum Palatium evasit. Situs est locus ad Ligerim fluvium, medio Aurelianos inter ac Turonos itinere. Blesensium meminit Gregorius Turonensis Episcopus [b]; Blesensis castri Adrevaldus in actis sancti F Aigulfi Abbatis, quem ibidem natum fuisse tradit [c]. *Castrum Blesense*, inquit, *in latere cujusdam est situm montis, cui contiguum est litus Ligerici amnis: idemque Liger perinde præterlabens, præter piscium copiam, quam illi loco sollemniùs ceteris exhibet, aliarum quoque frugum, vini scilicet & rei frumentariæ, ceterarumque rerum humanæ necessariarum naturæ, magnam repræsentat gratiam. Blesense castrum* item appellatur in vita Ludovici Pii; *Blisium* in Annalibus Bertinianis. Istuc sancti Launomari reliquias excepit [d] Theobaldus Comes, eo nomine primus, annuente Rodulfo, qui Regis titulum invaserat. Blesensium Comitum inibi Palatium fuisse docet in multis Notitia [e] Tetbaldi

b Greg. Tur. lib. 7. capp. 2. & 21.
c Sæc. 2. Bened. pag. 657.
d Sæc. 4. Bened. part. 2. p. 246.
e ibid. part. 1. pag. 761.

A Comitis tertii, facta *apud castrum Blesium, intra curiam, retro Palatium, prope turrem, patulo inter caminatas ejusdem Palatii sito*, sub annum MLXXIII. Redacto ad dominium Regium Comitatu Blesensi, Regibus itidem cessit Blesense Palatium: ubi Henricus III. aliquando præter alios commoratus est. Locum maximè coluit felicis memoriæ Gasto Borbonius, patruus Ludovici Magni, qui Blesas sibi reservavit.

Tribus à Blesis leucis distat Camborinum * Regiis ædibus celebre, quas Franciscus I. cum Madritensi (quod vocant) castello excitavit. Pari intervallo ab eodem opido cernitur locus *des Montis*: ubi quondam exstitisse audio Palatium regale, cujus rudera & parietinæ cernuntur. Ibi etiam nunc præficitur à Rege Domesticus B nobilis, qui circumpositæ plagæ dominatur. Situm est Camborinum prope Ligerim, in insula, quam Bevero * & Cusso * amnes cum Ligeri efficiunt, teste Papyrio Massono.[a]

* *Chambor*, al. *Chambourg.*

* *Beuvron.*
* *Cusson.*
a *Masson. de Franciæ flum. p.* 80.

XIX. *Bonogilus * seu Bonogilum.*

* *Boneüil.*

Bonogili Palatii seu villæ Regiæ situm, ob alium Parisiensis quoque pagi vicum cognominem, ægrè definias. Nam & Bonogilus in Francia prope Gonessam ad Crodoldum * amniculum; itemque Bonogilus in Briegio secus Matronam haud procul à Calensi Monasterio positus est. Utrovis in loco Regium fuerit Palatium, C nulla sunt apud veteres testimonia quæ satis evincant. quamquam id quod legimus in vita Ludovici Pii, *Warinum & Bernardum Comites, plurimis sociorum ex Burgundiæ partibus exactis ad Matronam fluvium usque pervenisse, & ibi in villa Bonogilo & eis prædiis quæ circumjacent aliquot diebus consedisse*, de Bonogilo ad Matronam intelligendum videtur. Movet tamen in contrarium, quòd Calensi Palatio vicinior sit iste Bonogilus, quàm ut & ibi constructa fuerit domus Regia. Deinde in antiquo vicorum Parisiensium catalogo, vicus *Garges* statuitur haud procul à Crodoldo, & Bonogilo Regia villa. unde quis inferat, non in Briegio seu Calensi, sed in agro Parisino re vera stetisse Bonogilum Palatium. His adde Bonogilum agri Parisini Dionysiano D cœnobio datum à Regibus fuisse, qui proinde ad fiscum antea pertinebat. Recensetur in partitione bonorum, quam Hilduinus Abbas anno Ludovici Pii XVIIII. Regia & synodali auctoritate sancivit, qualis in subjecto diplomate continetur. Fortè suum utrique Bonogilo Palatium erat, utrobique Regia sedes. Anno DCCC LVI. coactum est in villa Bonogilo Episcoporum Concilium, cujus Hincmarus atque Lupus mentionem faciunt. Conventum hunc unicum fuisse, quidquid alii senserint, planè demonstrat V. C. Stephanus Baluzius[b] in Notis ad Capitularia: qui etiam paullo superiùs refert Stephani Comitis diploma, quo *Inchado Parisiensis ecclesiæ sanctæ Mariæ Dei genitricis & sancti Stephani protomartyris seu & domni Germani Rectori*, res suas E concedit omnes, *Actum Bonogilo villa, anno Caroli Imperatoris* XI. Est & Bonogilus ad dextram Matronæ ripam prope Caziacum, ubi Carolus Calvus anno regni XV. resedisse memoratur in ipsius diplomate inferiùs memorando. Nescio an illud idem sit *Bonogesilum* in Beslii[c] Episcopis Pictavensibus nominatum, ubi idem Carolus Calvus anno regni VIII. degebat, cùm Hebroino Pictavorum Episcopo Glannafoliense monasterium indulsit. Itemque Bonogilum vicum non procul ab Ambiano reperimus.

* *le Crou.*

b *Baluz. Capit. tom.* 2. *col.*1062.

c *Besly Episc. Pict. pag.* 27.

XX. *Brennacum seu Braina.**

* *Braine.*

F Brennacum opidum ad Vidulam * fluvium, Augustâ Suessionum Remos tendentibus obvium, villa olim Regia fuit pagi regnique Suessionici, quam Chlotharius eo nomine primus exstruxisse fertur. Id sanè veri similius est, quàm quod alii somniarunt, Brennacense castrum ipsummet esse Bibracem, in quo Gallorum adversus Romanos habitum fuisse concilium tradit Julius Cæsar[d]. Certè Chlotharius thesauros Brennaci reconditos servabat, quos, ut refert Gregorius Turonensis[e], mortuo parente Chilpericus *accepit*, indeque abstulit. Vocatus in judicium ipse Gregorius, Brennaci favorabilem Judicum sententiam excepit. Nec multo pòst Chilperici Regis duo filii, Dagobertus & Chlodobertus, illic epidemia consumti sunt: quò

* *la Vesle.*

d *Cæsari comment. lib.* 7.
e *Greg. Tur. hist. lib.* 4. *cap.* 22.

ſubinde Chlodoveus, ex Audovera alter Chilperici filius, *faciente Regina tranſmiſſus eſt, ut ſcilicet & ipſe ab hoc interitu deperiret.* Præterea Brennaci villam memorant Fortunatus, Fredegarius, Geſta Regum Francorum, aliique. Ejus verò loci cladem & excidium Frodoardus in Chronico deſcribit : cui alludere videtur Gerardus ſancti Medardi ſæculo x. monachorum Pater, hoc eſt ſub Abbate ſæculari Decanus, in Analectorum tomo I.[a] Porro Brennacum villa tunc temporis eccleſiæ Rotomagenſis juri ſubjacebat, eodem Gerardo atque Frodoardo teſtibus : quæ poſtea ad ſæculi Principes tranſiit, unde Brennacenſis illuſtriſſimæ familiæ nomen eximium Regiæque tot affinitates proceſſerunt. Iſtic Præmonſtratenſis Abbatia, ſancti Evodii nomine inſignis. A B

a *Analect. tom.* 1. *pag.* 109.

XXI. *Brocariaca * villa ſeu Brucariacus.*

* *Bourchereſſe.*

JOnas in vita Columbani narrat virum ſanctiſſimum conveniſſe Brunichildem in Brocariaca villa commorantem; eique Theuderici nepotis libidinem objeciſſe. Eadem tradit Fredegarius in Chronico, qui villam hanc Brucariacum vocat. *Bourchereſſe* vulgo dicitur, inter Cabilonum & Auguſtodunum poſita.

XXII. *Burdigalenſe. **

* *de Bourdeaux.*

C

EXtra muros Burdigalæ erat olim amphitheatrum, quod *Palatium Gallieni* vocabatur. Aliud quoque Palatium extra urbis ejuſdem muros fuit, nunc intramuranum, quod ab aliis ædibus *Tutelæ* vocabulo diſtinguitur. Ludovici VII. Francorum Regis quoddam diploma legi, quod ita deſinit : *Actum Burdigalenſi Palatio noſtro publicè, anno Incarnati Verbi* M C XXXVII. *regni noſtri* IIII. &c.

XXIII. *Cabilonenſe. **

* *de Châlon ſur Saone.*

D

CAbilonum, Guntchramni & Theodorici Burgundiæ Francicæ Regum ſedes, Palatium habuit, in quo ſæpius illi degebant, ut in Geſtis Regum Francorum paſſim legitur. Varia ipſorum aliorumque diplomata Cabiloni exarata vide ſis in monumentis Burgundicis apud Perardum, itemque apud Chiffletium in hiſtoria Abbatiæ Tornutienſis.

XXIV. *Cadrius mons.*

b *Sac.* 4. *Bened. part.* 2. *p.* 200.

ANtiquus ſcriptor, qui Geſta Convoionis Abbatis & Patrum Rotonenſium ſæculo IX. exaravit, de Cadrio monte ſive Palatio hæc habet. *Convoion perrexit ad Palatium Lodovici Imperatoris* [b], *qui tunc exercitum ducebat in Provincia Aquitaniæ, in territorio Limodiæ, qui tunc conſiſtebat in Palatio in Cadrio monte.* Palatium hîc in Cadrio monte poſitum, non aliud eſſe, quàm Jocundiacum Lemovicenſis quoque territorii Regiam ædem, vulgo *Joac*, ad quam Ludovicum acceſſiſſe tradit Aſtronomus, hactenus cum viris doctis perſuaſum habui. At rem curioſiùs indaganti occurrit in eodem Lemovicino agro caſtrum ſanè nobiliſſimum, quod hodieque *Les-Cars* dicitur, tribus admodum leugis diſparatum à Lemovicis. qui profectò ſitus & appellatio Cadrio monti atque Palatio rectiſſimè congruit. De Jocundiaco inferiùs. E F

A

XXV. *Cala seu Kala.* *

* *Cheles.*

AD Chlodovei I. tempora Calense Palatium pertinere conjectura fit ex libello de vita sanctæ Balthildis Reginæ, in quo dicitur Chrothildis, ipsius Chlodovei uxor, Kalæ *cœnobium sacrarum Virginum in honore sancti Georgii prima construxisse.* Ad quid enim hunc locum condendo cœnobio delegisset piissima Regina, nisi is villa fiscalis fuisset, ipsi forsan in dotem tributa? Calæ meminit Gregorius Turonensis [a] his verbis: *Ipse Rex (Chilpericus) Calam Parisiacæ civitatis villam advenit*, moxque conjectum in vincula Chlodoveum filium, Fredegundi novercæ trucidandum permisit. quod illa *in villa Noceto* * *secus Matronam fluvium* patrasse dicitur. Ipse quoque Kalæ peremtus est Chilpericus, atque *thesauri ejus*, referente quoque Gregorio, *de Calensi Parisiensis urbis villa ablati, ad eumdem* (Childebertum) *Meldos delati sunt.* Felicior Calæ fuit Balthildis Reginæ secessus, quæ diruto sancti Georgii oratorio, puellarum exstruxit cœnobium, ibique demum monacha facta sanctissimè vitam finivit. Eodem in loco Chlotharium Regem, Balthildis filium, sepulturâ donatum fuisse probant indigenæ ex ejus mausoleo, ante annos quingentos exstructo: atque Childericum ejus fratrem in silva Calensi cum uxore & filio Dagoberto periisse tradunt. Theodericus Rex, Dagoberti III. filius, Calensis dictus est, quòd ibi pueritiam exegerit.

a *Greg. Tur. Hist. lib. 5. cap.* 39.

* *Noisy.*

B C

Non minùs excultum à primis Carolinæ stirpis Regibus videtur hoc Palatium, quamquam in eo non ita frequenter degerent. Nam Carolus Magnus Ghiselam sororem Kalæ decumbentem invisit anno DCCC IV. & Ludovicus Pius anno imperii XX. *venisse Kala monasterium*, dicitur, *ubi venerabilis Abbatissa Hegilwich, genitrix Judith Imperatricis, magno gregi Sanctimonialium præerat*, ut habet auctor translationis corporis sanctæ Balthildis [b], cui Ludovicus interfuit. Præterea Carolus Calvus, qui Hermentrudi uxori loci ejus præfecturam addixerat, anno regni XXI. Calæ diploma hîc editum concessit pro commutatione mancipiorum pagi Camliacensis inter Ludovicum Abbatem & Sigemundum. Notum est Caroli Simplicis facinus in Rothildem Kalæ Abbatissam, cui locum hunc abstulit, ut eum Haganoni Consiliario traderet in manus.

b *Secul. 4. Bened. part. 1. pag.* 450.

D

Eadem ac primis Carlovingicæ stirpis Regibus studia fuêre Capetianis, qui ubi primariam regni sedem fixerunt Parisiis, Calensi quoque Palatio antiquum splendorem reddiderunt. Sic Robertus Kalæ Synodum Episcoporum habuit, ut ipse testatur [c] in Præcepto Dionysianis monachis dato XVI. *Kal. Junii Kalæ sedis nostræ Palatio.* Hoc est Concilium Calense anno M VIII. habitum, cujus acta exstant apud Labbeum. [d] Aliud Kalæ Placitum vel Concilium prius tenuerat Rotbertus, quod indicat Gerbertus in epistola ad Canonicos sancti Martini, quos *ad Placitum Chelæ habendum* venire cum ceteris Episcopis jubet. In rythmo satyrico [e] de temporibus Rotberti Regis:

c *Doublet pag.* 826.

d *Labbe Conc. tom. 9. col.* 787.

E

Itur à Chela Worchias, à Worchiis Parisius.

e *Analect. tom. 3. pag.* 533.

Warchiacum in pago Senonico legavit sanctus Germanus Autisiodorensis basilicæ sanctorum Agaunensium ab se constructæ, ut legimus [f] in ejus actis, in quibus matri ecclesiæ sancti Stephani Vercisum contulisse dicitur, *mirabile in se continentem Palatium.* Jam nulla fere supersunt Kalensis Palatii vestigia, quod in villam rusticanam conversum est, situm pone ecclesiam Calensis parthenonis, religione hactenus celebris. Hujus Palatii basilica sancto Martino sacra, cujus quædam adhuc rudera restant, adjuncta habuisse dicitur oratoria duo, unum sancti Cæsarii; alterum sancti Leodegarii.

f *Labbe tom. 1. Bibl. novæ pag.* 415.

F

XXVI. *Cambisonum* * *aut Cambisonnum.*

* *Chamess* [illegible]

CAmbisonum Caroli Provinciæ Regis Palatium fuisse docet ipsius præceptum Agilmaro Viennensi Archiepiscopo *datum* XV. *Kal. Junii, anno* II. *regnante domno nostro Karolo glorioso Rege. Actum Cambisono Palatio, in Dei nomine feliciter.* Sic autem incipit diploma: *In nomine Domini nostri Jesu-Christi, Dei æterni, Karolus divina ordinante providentia Rex, Lotharii quondam piissimi Augusti & incliti filius.* Loci istius situm

investiganti suggessit illustrissimus Filibertus de Marra, Senator Divionensis, vicum populosum, Sequanæ impositum, à Castellione itidem super Sequanam unâ leugâ distantem, vulgò *Chamesson* dictum, ubi clarissimus Mesgrinius, loci Toparcha, castrum habet, cùm antiquitate, tum mole sua spectabile. At locus iste subjectus non erat Provinciæ regno, in quo Cambisoni Palatium situm erat. Forte *Combouin* diœcesis Valentinensis. A

XXVII. *Cameliacum* * *seu Camliacum.*

* *Chambly l'Auberger.*

Camliacum seu Cameliacum, quod Vandemiri Optimati ante annos mille dicitur *Vicus publicus*, in quo *Mallum publicum* seu conventus publicus habitus est, pagi quondam insignis caput in Bellovacis, hactenus exsistit cum duplici ecclesia, *Chambly l'Auberger*, vulgo appellatus, unâ leugâ distans ab Isaræ fluvio, Insulæ Adami, atque Bellomonti ad Isaram æquali spatio contrapositus. Vetustissima Camliacensis pagi notitia habetur in charta Theodilanæ seu Theodetrudis matronæ, Brodulfi filiæ, apud Dubletum [a], quæ anno Chlotharii junioris XLIII. hoc est DC XXV. *villam Matrius, quæ est in pago Camliacense, cum domibus, mancipiis & vineis ad se pertinentes in fundo Magacinse* concedit. Paullo pòst *Campania villa, quæ sita est in pago Camliacense, quam* Dagoberto *Regi quædam materfamilias nomine Theodila, tradiderat*, eidem monasterio cessit, ut docent Gesta Dagoberti Regis. Eadem Camliacensis pagi villa in Caroli Calvi Præcepto, Calæ anno regni XXI. concesso, & in libro de vita Baboleni Abbatis memoratur. B C

a *Doublet pag.* 653.

Vidi corticeum Chlodovei II. diploma, majori ex parte lacerum, quo *Cotiracus villa super fluvium Isera in pago Camliacensi* posita, quam Dagobertus Rex monasterio Dionysiano concesserat, eidem asseritur. Theudericus Chlodovei ejusdem filius in sincero diplomate apud Dubletum [b] testatur, Ermenteum quemdam vendidisse Godebaldo Abbati Dionysiano *Baudrinum* villam *super fluvium Hyssera in pago Camliacinse.* Ejusdem pagi villarum Noviliaci & Gandulfocurtis meminit Vandemiris Optimas in amplissima bonorum suorum partitione, testamento factâ variis ecclesiis, assentiente Ercamberta uxore. quæ donatio est *acta Camiliaco vico publico an.* XVII. *Theuderici Regis.* Anno Chlodovei Regis Theuderici filii secundo villa Nocitus *super fluvium Iseræ in pago Camliacensi* Chainoni Dionysiano Abbati vindicatur adversus Angantrudem in generali Placito apud Lusarcam. Insigne quoque Childeberti III. Præceptum anno regni II. Novigenti concessum hîc editur, in quo Tusonis-vallis monasterium, in pago Camliacensi à Charderico, tum Abbate, postea Episcopo, *sub sancta Regula* erectum atque dotatum, in gratiam Magnoaldi Abbatis, nepotisque Charderici confirmatur. Eidem Tusonis-vallis monasteriolo Nocitum villam in pago Camliacensi idem Childebertus Rex anno regni III. denuo attribuit. D E

b *Doublet pag.* 687.

Pippinus ante adeptum regnum Major-domus inter Dionysiana prædia Bordonellum in pago Camliacensi recenset apud Dubletum, idemque anno regni primo [c] eumdem pagum inter *Belloacensem* & *Velcassinum constituit.* In edito hîc Caroli Magni diplomate, quo Dionysiana bona anno regni VII. & II. confirmat, referuntur in Camliacensi pago Boderovilla atque Nialla, cujus etiam Niallæ meminit Carolus Calvus in alio diplomate. Ludovicus verò Pius imperii anno VII. Bagernæ villæ in pago Camliacensi permutationem inter Hilduinum Abbatem & Hairardum initam confirmat.

c *id. pag.* 693.

Præter ea Carolus Calvus variis in diplomatibus hîc editis prædiorum in eodem Camliacensi pago sitorum meminit hoc ordine. Anno regni V. Maurinciagi-curtem *super fluvium Iseræ* & *Croiacum*; anno XII. *Browariam villam: ubi basilica beati Viviani*, & Niallam; anno XXI. Broarias, sanctum Albanum, & Curcellas; postmodum Asinarias, Ronkerollas, Framereias, Veterinas, Corniaco-villare, Francorum-concides, Bihineias, Angulum Hildradanæ in silva, pagi Camliacensis villas monasterio Dionysiano commutationis jure datas confirmat. quæ omnia sanè nobilem, amplum, atque opimum fuisse Camliacensem pagum egregiè demonstrant. F

Verùm jam pridem Regia villa desiit esse Camliacensis fiscus. Nam Sugerius in vita

A vita Ludovici Grossi *Camliacum castrum* inter Matthæi Comitis Bellmontensis prædia commemorat. Abhinc sui nominis toparchas habuit Camliacum, qui Cambliacensem illustrem familiam propagarunt: inter quos Odardus de Cambliaco, Gandeluci dominus, anno M CC XCII. multa cœnobio sanctæ Mariæ [a] apud Suessionas prædia Coperuci sita vendidit, aliaque concessit in gratiam Mariæ & Nicolaæ filiarum suarum, ibidem monacharum; quarum prior ejusdem loci *Panetaria* liberalitate inclaruit: altera ad Cadomensis sanctæ Trinitatis monasterii regimen vocata est. Crebra ejusdem Odardi mentio fit in Regiis Cameræ computorum (ut vocant) registris, ubi multa cum Rege prædia commutasse, alia item vendidisse & distraxisse non semel B dicitur. Floret etiamnum illustris familia Cambliacensis; quæ plures in stirpes divisa, priscarum opum nonnihil amisit.

a *Hist. B. Mariæ Suess. pag.* 200. 328. *&c.*

XXVIII. *Capræ-mons.* *

* *Chevremont.*

LOtharii regni villam Regiam Capræ-montem, quam Carolus Simplex Gisliberto Duci cum aliis tradidit, ad Mosam flumen in finibus diœcesis Leodicensis statuit Frodoardus. Ejus meminit sancti Remacli miraculorum scriptor anonymus [b] in hæc verba: *Per idem tempus à Capræ-montis castello, quo nos ut conferremus Normannica rabies compulerat... redire properabamus.* C Locum eumdem Gerbertus Capri-montem vocat in epistolis: qui locus jam pridem à Notgero Leodicensi Episcopo, cujus in manus venerat, nempe anno DCCCC LXXX. radicitùs excisus est.

b *Sæc.* 2. *Bened. pag.* 501.

XXIX. *Captunacum seu Captonacum.* *

* *Chatou.*

AD Childeberti saltem senioris ætatem (si non priùs) revocandum esse Captonaci seu Captunaci Palatii ortum probant in primis Childeberti ipsius præcepta duo: quorum altero donationem Haregarii & uxoris ejus Trudanæ, factam Innocenti Cenomannensium Episcopo, in gratiam parthenonis Tenestinæ Abbatissæ, ratam habet, *anno*, inquit in veteribus schedis, VII. *regni nostri, Opatinaco in* D *Dei nominè feliciter amen*: altero precariam ejusdem Antistitis sancto Carilefo datam, cœnobiique Anisolensis erectionem confirmat, *dies* VIII. *quod fecit mensis Junius, annum* XV. *regni nostri, Opatinaco in Dei nomine feliciter.* Utrubique pro *Opatinaco* reponendum esse *Captunaco* facilè concessurus est, quisquis authentica Regum primæ stirpis diplomata, quibus hoc nomen adscriptum inspexerit: uti in originali Chlodovei III. præcepto inferiùs edendo, peritissimi viri, quibus illud exhibui, singulorum apicum collatione factâ, *Captunaco* scriptum esse compererunt; tametsi primo intuitu plerique omnes *Epatunaco* legebamus. Eodem in loco Theodebertus I. an II. Francorum E Rex degebat anno regni VII. quo Cenomannense beati Martini oratorium erigi, Pontificumque juri cedere permisit, datis litteris, quarum vetus exemplum non ita pridem accepimus. Chlothario quoque III. Captonacense Palatium stetisse docet egregium Bertefridi Ambianorum Episcopi privilegium, Corbeiensi datum cœnobio, cui sexdecim Episcopi subscripserunt. Diplomatis extrema verba sunt: *Factum est hoc privilegium sub die octavo Idus Septembris, anno* VII. *regnante Chlothario Rege,* CAPTONACO *in Palatio publico. Sigo in Dei nomine Diaconus hoc privilegium scripsi & subscripsi.* Idem præstitit eodem in loco Agiradus Carnotensium Pontifex anno Childeberti III. secundo, pro *monasterio sanctæ Mariæ infra muros urbis...* secus Ligerim sito, quod F Adeodati decessoris sui mater condiderat, cuique tum præerat Abbas, nomine Chrotcharius. Perstat etiamnum authenticum privilegii istius exemplar, quale hîc editur, extremis quidem partibus mutilum, at summa dignum veneratione, tum ob indubitatam, quam exhibet, privilegii formam: tum maximè ob residuas Episcoporum fermè septemdecim aliorumque subscriptiones primarias, quæ hoc anno Synodum Episcopalem Captonaci celebratam fuisse manifestant. Præfert dati privilegii epocha *annum secundum regni domni nostri Childeberčthi gloriosissimi Regis. Captonaco publicè. Datum quod fecit mensis Marcius dies sex.*

Agirado præiverat Chlodoveus Rex dato diplomate, quod ex Archivis Dionysianis erutum, hîc prodit in lucem. In eo *vir inluster Ansoaldus Comes Palatii*, quasdam villas ad Chrotcarium pertinere *testimoniavit* adversus Cuneberctum, qui & hoc ipsum *per festucam visus est achranmisse*. Judicium *Tabtadus* (ita conor legere) *recognovit. Datum quod fecit mensis Augustus dies* XII. *anno primo regni nostri, Captunaco feliciter*. Quæ Chlodovei litteræ, ac duo Pontificum Neustrasiorum conventus percelebrem fuisse Captonacum villam demonstrant satis: at situm ejus pervestiganti minùs sufficiunt. Falluntur qui Captonacum sumunt pro Antonaco seu Autunaco, *Andrenak*, ad Rhenum castro, propterea quòd ad oram capitis XL. Fredegarii apud Chesnium quidam pro *Antonaco* legendum putant Captonacum. Ut enim cetera prætermittam, quid Chlothario III. anno regni VII. in Austria? cui non ipse, sed Childericus imperabat. Quid Neustrasiis Episcopis, quòd extra patrii regni limites synodicos conventus agerent? In Neustria igitur erat Captonaci sedes, quam qui certiùs definierit, magnam à me gratiam est habiturus. Catonacum in veteribus Regum nostrorum nummis legitur: quod quidam, inquit V. C. Hadrianus Valesius, *Chatou* esse putant, vicum ad Sequanam non longè ab Argentogilo. Facilis sanè litteræ *p* in numismatibus omissio: facilior quoque ejusdem in diplomatibus superflua adjectio, ut hunc verum esse ac germanum Captonaci Palatii situm libenter assentiar.

* *Kierzy.*

XXX. *De Carisiaco *, villa Regia Belgicæ secundæ,*

DISQUISITIO.

JAm dudum lis est inter eruditos de situ Carisiaci villæ Regiæ, cujus olim clarissima & percelebris sedes, nunc obscurissima & ferè obsoleta memoria est. Istic frequens Regum primæ ac secundæ stirpis curia, complures Episcoporum conventus habiti, aliaque insignia facta celebrata: quorum illustratio cùm sacræ, tum profanæ historiæ maximè conducit. Ea verò præcipue pendet ex notitia loci Carisiaci, quem alii ad Isaram seu Iseram fluvium, in vico qui hactenus *Kiersy* vocabulum retinet; alii ad amnem Saram Seramve statuunt, eumdemque cum Creciaco opidulo esse putant. Priorem sententiam in primis defendit V. Cl. Hadrianus Valesius [a]: posteriorem Philippus Labbeus in Geographica tabula Conciliorum, quem sequuntur plerique recentiores.

a *Valesf. rerum Franc. lib. 25. & in Notitia.*

Et his quidem principio assensus sum: sed cùm nonnulla mihi argumenta dubitandi occasionem præbuissent, hunc locum certa ratione indagare in animum induxi, ratus opellam hac in re meam publicis litteris aliquatenus profuturam. Quapropter cùm in Belgicam secundam nuper me contulissem, utrumque locum, cui Carisiaci vocabulum à recentioribus tribuitur, accuratè perlustravi; atque ab indigenis quidquid hanc in rem mihi visum est, percontatus sum: tandemque votis meis finem imposui, repertis instrumentis probatissimis, quæ certam de Carisiaci situ notionem mihi præbuerunt; atque eruditis viris, si non me fallit exspectatio, persuasura sunt.

I. Ordior à rebus apud Carisiacum gestis, ex quarum cognitione pristina loci dignitas ac celebritas, adeoque situs faciliùs deprehendi possit.

Nullum mihi antiquius de Carisiaco testimonium occurrit, quàm in Chartario Folcuini monachi Sithiensis, ubi diploma exstat Theoderici Regis, Chlodovei junioris filii, Bertino Abbati concessum, in quo Bertinus Abbas de monasterio *Sithiu in Palatium villæ Carisiaci* venisse memoratur, ac postulasse, ut donationem monasterii, *quod Amalfridus & matrona sua Childebertana in honore sanctæ Mariæ & sanctæ Pollinæ, in loco nuncupato Hunolfocurte super fluvio Scald * ædificaverant*, sibi *confirmaret*. quod Rex præstiterit datis litteris *Kal. Aprilis anno* XIIII. *regni sui, Cariciaco Palatio.* quod argumento est jam tum à Regibus villam hanc frequentatam, ac Palatii loco fuisse habitam.

* *L'Escau.*

A Ejusdem loci usu etiam delectabatur Childebertus III. ejusdem Theoderici filius, ut probat ipsius Placitum à me editum de monasterio Lemauso, quod Childebertus monachis cœnobii sancti Germani Parisiacensis adjudicavit *Carraciaco* anno VII. sui principatus.

Paullo post, id est anno DCC XLI. Carisiacus illustratus est Caroli Tuditis seu Martelli obitu, de quo in appendice Fredegarii hæc legimus. *Carolus Princeps Parisius basilicam sancti Dionysii martyris multis muneribus ditavit: veniensque Carisiaco villa Palatii super Issaram fluvium, valida febre correptus, obiit in pace.* Idem legitur apud posteriores Chronographos. Inde tamen Caroli corpus in sancti Dionysii basilicam B revectum est. Neque enim in villis Regiis, sed nec in Palatiis Regum nostrorum corpora sepeliri moris erat. Excipio Carolum Magnum, qui Aquisgrani mortuus, ibidemque sepultus est. tametsi suum ipsius tumulum apud sanctum Dionysium designaverat, ut ipse in diplomate [a] quodam testatur, quod ego primâ scriptum manu in archivo Dionysiano legi. Exstat in eodem archivo diploma ejusdem Caroli Martelli datum *Careciaco villa in Palatio, quod fecit mensis September dies* XVII. *an.* V. *post defunctum Theodericum Regem.* quod diploma Carolus paullo ante suum ipsius obitum edidit.

[a] *Apud Dubletum pag.* 704.

Anno DCC LIII. cùm Stephanus Papa II. auxilii adversus Langobardos implorandi C causâ confugisset ad Pippinum Francorum Regem: *Pippinus cum admonitione & oratione venerabilis Pontificis ad locum, qui Carisiacus appellatur, pergens, ibique congregans cunctos Proceres Regiæ suæ potestatis, & eos tanti Patris admonitione imbuens, statuit cum eis, quæ semel Christo favente unà cum eodem Papa decreverat, perficere*, ut tradit vulgatus Anastasius in vita Stephani Papæ. Addit Eginhardus, etiam Carolomannum Regis fratrem, jam monachum factum, jussu Abbatis sui, Optati scilicet Casinensis, ut hoc impediret, invitum istuc accessisse.

Eodem etiam tunc perductus est Stephanus, ibique promissio ipsi à Pippino filiisque Carolo ac Carolomanno ea facta est, ut Romano Pontifici res à Langobardis ereptæ D restituerentur, testante Anastasio in Hadriano primo. Sed & Stephanus tunc ad varia consulta rogatus dedit responsa, quæ hunc titulum præferunt: *Stephani II. Papæ responsa, quæ cùm in Francia esset in Carisiaco villa, Brittaniaco monasterio, dedit ad varia consulta, de quibus fuerat interrogatus.* Huc spectat id quod in veterrimis Francorum Annalibus legitur ad annum DCC LXIV. Pippinum Regem *conventum magnum* cum Francis Carisiaci habuisse. Ad hæc idem Rex Pascha & Natale Domini in eodem Palatio celebravit annis DCC LX. & DCC LXIV.

Hunc locum non minùs illustravit Carolus Magnus. Anno siquidem DCC LXXXI. *Suidbertus Reginensis Episcopus de Bajoaria in Carisiaco* obsides à Tassilone Bajoariorum E Duce *ad conspectum Regis adduxit. Rex autem in eadem villa hiemem transigens, Natalem Domini & Pascha celebravit.* Ita Eginhardus cum aliis. Utrumque festum etiam ibidem exegit Christianissimus Princeps annis DCC LXXV. & DCC LXXXII.

Anno verò DCCC IV. Carolus nuntio ad se perlato, Leonem Papam III. Natale Domini cum ipso celebrare velle; statim Carolo filio suo ad sancti Mauricii opidum obviam præmisso, ipse Remos venienti occurrit; *ibique susceptum, primo Carisiacum villam, ubi Natale Domini celebravit, deinde Aquisgrani duxit.* Sic quàm maximo cultu Natalitia Domini, uti & Paschalia festa, à priscis Francorum Regibus peragi mos erat· adeo ut per unumquemque annum, quo quisque in loco ea celebrasset, in Anna-F libus consignatum sit apud Eginhardum & alios.

Ad hæc quædam etiam Caroli Magni diplomata in Palatio *Carisiaco* seu *Carisiago* data invenio. In his duo pro monasterio Dionysiano, data *anno septimo regni* ejus, *pridie Idus Martias*, id est anno DCC LXXIV.

Mortuo Carolo, Ludovicus Augustus anno DCCC XX. Carisiaci conventum egit, ibidemque autumnalem venationem ex more complevit, indeque Aquas reversus est, testante Eginhardo. Tum anno DCCC XXVII. *inter Compendium & Carisiacum, ceteraque iis vicina Palatia usque ad hiberni temporis initium conversatus est*, ait idem auctor, id est, *venationi in saltibus Compendio & Carisiaco contiguis institit*, ut habet vita ejusdem

Imperatoris. Præter ea anno DCCC XXXIV. ab eccleſia ſancti Dionyſii, ubi in thronum reſtitutus eſt, Nantogilum venit, poſtea Cariſiacum villam Regiam : ubi conſiſtens, filios ſuos eorumque ſequaces opperiebatur. Ibidem tribus poſt annis Carolum filium ſuum corona regali inſignivit, eique Neuſtriam attribuit, referente Nithardo, cui vita Ludovici adſtipulatur. A

Poſt obitum Ludovici *Carolus* ejus filius *Cariſiacum Palatium veniens, Hermendrud neptem Adalhardi Comitis uxorem ducit, atque Auguſtam-Viromanduorum, ad memoriam videlicet beati Quintini Martyris, Nativitatis Domini & Apparitionis feſtum celebraturus proficiſcitur.* Ita Annales Bertiniani.

Poſt hæc, cùm Gallicani Præſules Germiniaci in agro Aurelianenſi anno DCCC XLIII. congregati, Curbionenſi monaſterio confirmaſſent, quæcumque Ludovicus Pius & Carolus ejus filius eidem largiti fuerant ; idem Carolus Præſulum confirmationem Præcepto ſuo roboravit *prid. id. Octob. anno* IV. *regni ſui, Indictione* VII. dato *Cariſiaco villa ſancti Salvatoris.* Utriuſque rei, id eſt Concilii illius Gallicani hactenus ignorati, & Regiæ auctoritatis pro Curbione monumenta edita ſunt in Sæculo IV. Benedictino. [a] B

a Sæc. 4. Bened. part. 2. p. 249. & seqq.

Eodem Carolo regnante variæ in eodem loco Synodi habitæ ſunt. Prima adverſus Gotheſcalcum monachum Orbacenſem, qui *in ſynodali conventu in Cariſiaco Palatio* iterum auditus, damnatuſque, inſuper gradu ſacerdotali dejectus, virgis cæſus & in ergaſtulum retruſus eſt anno DCCC XLIX. In eumdem poſt annos quatuor ab Epiſcopis ſancita ſunt capitula quatuor apud Cariſiacum, præſente Carolo Calvo, ex Annalibus Bertinianis. C

Tertia Synodus anno DCCC LVII. ibidem celebratur, in qua communi Epiſcoporum, aliorumque Procerum conſultu edita eſt à Carolo Rege conſtitutio de coërcendis rapinis & depopulationibus, quæ in regno graſſabantur.

In quarta Synodo, quæ anno ſequenti ex Epiſcopis provinciarum Remenſis & Rotomagenſis conflata eſt ; *à Cariſiaco Palatio*, quò convenerant, admonitionum capitula Ludovico Regi apud Attiniacum conſiſtenti ſubmiſſa ſunt per Wenilonem Rotomagenſem & Erchanraum Catalaunenſem Epiſcopos. Ad alterutra pertinent ea, quæ apud Cariſiacum geſta Frodoardus [a] commemorat in Hiſtoria Remenſi. D

b Frodoard. lib. 3. cap. 24. & 28.

In quinta denique poſt annos decem, III. *Nonas Decembris*, convenêre Pontifices Remenſis provinciæ cum aliis *apud Cariſiacum in eccleſia ſancti ill. pro examinatione Willeberti Presbyteri, qui futurus erat Catalaunenſis Epiſcopus* : cujus ordinatio tertio poſt die, id eſt *Nonis Decembris, in monaſterio quod Britennacus dicitur, in diœceſi Remenſi & Parochia Noviomagenſi* celebrata eſt. nam Britennacus tum epiſcopatui Noviomagenſi attributus erat, nunc Sueſſionenſi.

c Annal. Bertin.

* Cuiſe.

Anno DCCC LXX. Carolus Rex Liptinis [c] *per monaſterium ſancti Quintini ad Silvacum, & inde per Cariſiacum Compendium veniens, autumnalem venationem in Cotiæ * ſaltu exercuit.* Denique anno DCCC LXXVII. cùm in villa Virzinniaco gravi morbo decubuiſſet ; *convaleſcens per Cariſiacum ad Compendium venit.* tum paullo pòſt Cariſiacum reverſus cum in Italiam proficiſci vellet, *de Cariſiaco Compendium*, indeque Sueſſionas ac Remos iter ſuum inſtituit. E

Ad hæc varia Capitularia Cariſiaci edidit idem Rex, nempe una anno DCCC LVI. miſſa ad Francos & Aquitanos : alia anno ſequenti ad Miſſos & Comites ſuos : tum ſacramenta fidelium, ipſiuſque Regis anno DCCC LVIII. dein edictum anno DCCC LXI. item alia Capitula anno DCCC LXXIII. in generali Placito. Alia denique anno DCCC LXXVII. qui ejuſdem Regis ac tum Imperatoris ſupremus fuit. In his verò Capitulis à venatione Ludovici ipſius Caroli filii excipitur *Cariſiacus cum foreſtibus ſuis, Silvacus cum toto Laudunenſi ſimiliter.* His adde varia diplomata, quæ eo in loco edidit Carolus, ex quibus duo refert Hariulfus in Chronico Centulenſi. [d] F

d Hariulf. lib. 3. cap. 15. & 17. Spicil. tom. 4.

Ludovicus cognomento Balbus, accepto nuntio in Audriaca villa de morte patris ſui Caroli Calvi, in monaſterium ſancti Dionyſii, ubi ſepeliendus erat, profecturus, *per Cariſiacum & Compendium uſque* ad Vernum iter egiſſe perhibetur in Annalibus Bertinianis.

A Tandem mortuo Ludovico Caroli Calvi nepote, Carolomannus Ludovici frater anno DCCC LXXXII. monarchiam adeptus, Episcopis promissionem de conservandis ecclesiarum juribus & privilegiis apud Carisiacum fecit.

Ex his nemo non intelligit, quàm celebre fuerit Carisiacum per annos ampliùs ducentos; nempe à sæculo VII. ad noni finem: quo tempore forsan à Nortmannis Carisiacense Palatium, uti alia, incendio corruptum est; indeque negligi cœpit iste locus, ad alios demum translatus dominos, ut inferiùs demonstraturus sum. Nunc videndum est, utri loco, Kirisiaco super Isaram, an Creciaco ad Saram, superiora facta tribuenda sint. *Hist. Nortman. an. 881.*

B

II. Primum finiendæ quæstionis argumentum desumo ex vocabulo *Carisiacus*, seu *Carisiacum*, quod Kirisiaco seu Chirisiaco ad Isaram olim tributum fuisse constat. Id in primis attestatur Philippus I. Francorum Rex in litteris suis Ratbodo Noviomagensi Episcopo concessis, quarum inscriptio in ejus ecclesiæ chartario sic habet: *Donatio Philippi Regis facta Episcopo de Carisiaco castello in Suessionensi pago.* Quo in loco situm esset hoc castellum, earumdem litterarum series signantiùs docet, ubi Radbodus à Rege postulasse dicitur, *ut castellum, nomine Carisiacum, in pago Suessionico situm, ecclesiæ Noviomensi perpetualiter possidendum concederet*; hac exposita ratione,
C quòd *erat suo episcopio proximum, & ob cavendas vicinorum inimicorum insidias, quæ frequenter patiebatur, suæ ecclesiæ habebatur necessarium.* Id verò apprimè convenit, non Creciaco ad Saram, quod opidulum est pagi Laudunensis, leucis amplius decem à Noviomago seu Noviomo distans: sed Kirisiaco ad Isaram, qui vicus ad diœcesim Suessionicam pertinet, abestque à Noviomo non integris leucis tribus. Opportunum porro est ejus loci castellum ad repellendas ecclesiæ Noviomensi adversas potestates: propterea quòd & loci positione munitum sit ob fluvii Isaræ alveum, qui pagum Suessionensem à Noviomensi disterminat, & castellum munit adversus Suessionenses & Laudunenses.

D Alterum argumentum suppeditat Guibertus Abbas de Novigento, qui disertè Carisiacum à Creciaco dirimit in libro tertio de vita sua. Nam in capite V. laudat Gerardum *Carisiacensem. sic enim agnominabatur*, inquit, *quia dominus ipsius erat castri.* At in capite XIII. agit de castro, *quod Creciacum vocant*: à quo haud longè erat *municipium* nomine *Novigentum*, vulgo *Novion l'Abbesse*, quod prope Creciacum ad Saram situm est. Accedit quòd Creciacum ait fuisse *villam Abbatiæ sancti Johannis* Laudunensis, cujus dominio hactenus subjacet idem Creciacum, seu Criciacum; sic passim dictum in ejusdem monasterii tabulario; Carisiacum nusquam. Itaque Gerardus Carisiacensis dominus erat alterius castri, scilicet Carisiaci, quod à Rege pri-
E mùm, dein ab Episcopo Noviomensi in beneficiarium prædium acceperat, ut postea dicemus.

Hunc tamen locum aliquando Kirisiacum fuisse appellatum non diffiteor, testante auctore anonymo, qui librum secundum de miraculis sancti Bertini scripsit ineunte sæculo X. Hic quippe auctor agens de Nortmannorum impressione in Noviomagum, ait eos *ascendisse flumen dictum Iseram: pervenissèque & equitatu, & navigio, sub usque Noviomam civitatem, facientes ibi munitionem circa villam ex australi plaga naturâ munitam, scilicet aquâ & silvâ, vocatam Kyrisiacus* *, *intendentes, si in brevi nequirent, arcta & diutina obsidione civitatem, quia parva videbatur, capere posse.* Idem eidem loco vo- * *al.* Chirisiacus.
F cabulum tribuit Nicolaus monachus in vita sancti Godefridi Episcopi Ambianensis, ubi elogium texit Vivetæ sanctimonialis Suessionensis; quæ cùm Suessione tenderet in Teutonicas partes, salutato Godefrido tum Novigenti Abbate, *in silvam ingressa est, quæ inter Cirisiacum & sanctum Paulum interjacet: quæ per id tempus ob prædas & latrocinia admodum infamis habebatur.* Certè vicus sancti Pauli *, Ordinis sancti Benedicti Prioratu (qui nunc Patribus Oratorii competit) insignis, inter Novigentum & Kirisiacum interjacet, atque à Kirisiaco admodum sesqui-leuca distat. Sic ergo dicebatur *Chirisiacus* & *Kirisiacus* ab iis, qui patriæ linguæ rationem habebant: Carisiacus verò ab aliis, qui veteris nomenclaturæ retinentiores erant. * *S. Paul aux Bois.*

Et ne gratis id dixisse videar, in chartario Noviomensi invenio, eumdem locum, A quem Carisiacum à Philippo Rege appellatum superiùs vidimus, in aliis atque aliis litteris modò *Cherisiacum*, tum *Chirisiacum* nominari. Nimirùm locus ille aliquando *Cherisi*, à quo familia *de Cherisi* nomen & originem traxit; aliquando *Kiersi*, seu *Quiersi*, nomine hactenus vulgato, corruptè *Thiersi* dictus est. Sic in Bibliotheca Cluniacensi memoratur *Decanatus sancti Martini de Quirisiaco Suessionensis diœcesis in Picardia, ad tres leucas de Noyon.* quod ipsum est Kirisiacum, de quo in præsenti agimus. Postremo quem Gerardum Guibertus [a] Abbas de Novigento dominum *Carisiacensem* appellat; eumdem Hermannus [b] monachus Gerardum *de Cyrisiaco* vocat; ut intelligas, *Carisiacum* & *Kirisiacum* seu *Cyrisiacum* pro uno eodemque loco B quondam usu venisse. Certè laudatum invenio diploma Ludovici Augusti pro monasterio Floriacensi, datum imperii anno XXII. *Circiaco Palatio.* quod ipsum esse Carisiacum non dubito.

a *Guibert. lib.* 3. *de vita sua c.* 5.
b *Herman. lib.* 1. *de mirac. c.* 1.

III. A Carisiaci nomine ad ejus situm progredior, quem appendix Fredegarii ad Isaram fluvium locat his verbis : *Carolus Princeps...veniens Carisiaco villa Palatii, super Issaram fluvium, valida febre correptus obiit in pace.* Eadem fermè verba leguntur in Annalibus Mettensibus apud Andream Chesnium, qui eos ex veteri codice eruit. In eo verò codice, qui Jacobi Sirmundi fuit, depravatum fuisse hunc locum observat C Hadrianus Valesius [c]; & pro *Issara Saram* nuper substitutum à quodam viro docto, qui Carisiacum ad Saram collocandum esse sentiebat. Verùm hanc emendationem, seu potiùs interpolationem revincunt alii Chronographi, nempe Fontanellensis, Aimoïnus, Ademarus, & Guido Bazochius : qui omnes Caroli obitum commemoraturi, eum Carisiacum villam *super Isaram* seu *Iseram* fluvium adiisse unanimi consensu tradunt; atque adeo Carisiaci situm Kirisiaco apertè vindicant.

c *Vales. Notit. Galliar.*

Carisiaco proxima erat silva Regia, in qua Francorum Reges venatione corpus exercere per id tempus solebant. Et Chirisiaco hactenus vicina est grandis silva, jugera terræ capiens haud minùs quadringenta, quam silvam memorat liber de miraculis D sancti Bertini superiùs memoratus. Porro hanc silvam, eique adjunctum Carisiacum, à Laudunensi pago removet Capitulare Caroli Calvi anno DCCCLXXVII. editum, qui Ludovico filio regni partem ad venationem assignans, excipit *Carisiacum cum forestibus suis, Silvacum cum toto Laudunensi similiter.* Ubi vides Carisiacum non comprehendi pago Laudunensi : quo sanè pago Creciacum ad Saram continetur.

Præterea Carisiacum Brittaniaco monasterio vicinum erat, ut constat ex responsis Stephani Papæ II. quæ *cùm in Francia esset in Carisiaco villa, Brittaniaco monasterio, dedit ad varia consulta, de quibus fuerat interrogatus.* Sirmundus hæc capitula Brittaniacensibus monachis privatim apud Carisiacum data fuisse existimat ; idemque ali- E quando mihi visum est. At, re attentiùs perpensa, hunc locum ita interpretandum esse non dubito, ut Stephanus, cùm esset in Carisiaco villa, & quidem in Britennaco monasterio, ea responsa ediderit Episcopis, ecclesiarumve rectoribus, non monachis, quibus isthæc capitula nullo modo conveniunt. Edidit, inquam, ea *in Britennaco monasterio,* quod Carisiacus villa Regia ambitu ac jure suo complectebatur.

Nimirum moris erat, ut villæ Regiæ non uno singulari loco vicove definirentur, sed pluribus constarent villulis, haud longè ab invicem semotis. Sic Clipiacus villa F Regia Parisiensis agri complectebatur vicum, qui nunc dicitur sancti Audoëni; & alium, qui hactenùs Clipiaci nomen servat, vulgo *Clichi.* Sic Liptinæ vicos duos, nempe Liptinas superiores & inferiores, continebant, totidemque ecclesias, quarum una sancto Martino, altera sancto Remigio nuncupata est. Sic denique ecclesia sanctæ Walburgis, quæ in villa Diona à Carolo Simplice Francorum Rege ferè dimidiâ ab Attiniaco leucâ erecta est, *in Attiniaco Palatio* constructa dicitur in litteris ejusdem Regis. Ad eum ergo modum Carisiaco attributi erant quidam vici circumpositi, in his Britennacum, quod non integra semileuca modò à Kirisiaco distat. Denique Carisiaco subjacuisse plures villas, quæ eodem Carisiaci nomine designari olim

A solebant, intelligimus ex diplomate Caroli Calvi pro monasterio Curbionensi, quod datum est *Carisiaco, villa sancti Salvatoris*, id est in una ex villis illis, in quas Carisiaci nomen ac jus extendebatur.

Et quidem Brittaniacum seu Britennacum * Carisiaco proximum fuisse probat libellus de examinatione Willeberti Catalaunensis ordinandi Episcopi. Quippe Hincmarus Metropolitanus cum Suffraganeis suis, aliarumque provinciarum Episcopis *convenientes apud Carisiacum, in ecclesia sancti ill. pro examinatione Willeberti*, nempe *anno ab Incarnatione Domini* DCCC LXVIII. *Indictione secunda*, III. *Non. Decembres*; examinatione factâ, diem & horam ordinationis dixêre *Nonis Decembris, in monasterio quod Britennacus dicitur.* Unicus proinde dies inter examinationem Willeberti, ejusdemque ordinationem intercessit: quod sanè temporis intervallum brevius fuisset, si tantum distitisset Carisiacum à Britennaco, quantum Creciacum, quod octo minimum leucis istinc dissitum est. Vicina ergo erat Carisiacensis villa Britennaco, ut una die conventus Episcoporum Carisiaco Britennacum facilè commigrare potuerit. Nonnihil lucis huic loco nobis contulisset vetus scriptor, si nomen illius sancti, in cujus ecclesia peracta est Willeberti ordinatio, expressisset. At in eo codice Leodicensi, ex quo Sirmundus hunc libellum eruit, designatio ista expressa non habetur: sed tantùm hæc, *in ecclesia sancti ill.* ut habet Sirmundi editio. Quamquam Petrus Lalandus, qui ipsummet libellum ex eodem codice Leodicensi, quasi ineditum, post Sirmundum recensuit, hunc locum ita supplevit, *in ecclesia sancti Remigii.*

* Bretigny.

Kirisiaci ad Isaram unica est ecclesia duo habens altaria, alterum ad Prioratum, sancto Martino; alterum ad parœciam, beatæ Mariæ sacrum. Præter ea in ejus loci castello exstat oratoriolum sancti Firmini. At Creciaci ad Saram ecclesia sub beati Remigii nomine dedicata est. Lalandus porro Carisiacum ad Saram statuit, eumdemque cum Creciaco esse opinatur. An sancti Remigii nomen, conjecturæ suæ blandiens, de suo addiderit, aliis æstimandum relinquo. Certè in codice Leodicensi, quo usus est tam Sirmundus, quàm Lalandus, id nomen non comparet, ut probat Sirmundi editio. Quidquid sit de patrono veteris Carisiacensis ecclesiæ, hunc locum Brittaniaco adhæsisse ex superioribus constat; ac proinde à Kirisiaco non distinguendum.

Denique silvam Carisiacensem Compendiensi fuisse proximam, colligitur ex Eginhardo & ex Vita Ludovici Augusti, qui anno DCCC XXVII. *in saltibus Compendio & Carisiaco contiguis* venationi institisse memoratur. At silva Kirisiacensis fermè adjacet Lisicæ ac Compendiensi; nec alia est procul dubio à Carisiacensi.

IV. Jam ad alias loci circumstantias veniendum est, quæ non minus assertæ sententiæ suffragantur. In primis occurrit memoria veteris castelli, quod Caroli Magni quondam fuisse, & Rollando ejus dono cessisse narrant ejus vici fabulæ rusticanæ. Et quidem ante annos quatuor vetustam turrim, quæ Rollandi vocabatur, eversam fuisse ab incolis accepi. Hæc etsi aniles fabulas redoleant, nostræ tamen sententiæ nonnihil præsidii afferunt: propterea quòd certæ veteris Regum Palatii memoriæ à majoribus acceptæ innitantur ejusmodi fabellæ. Exstant quidem etiam apud Creciacum veteris castelli rudera; sed toparchæ fuisse peculiaris, non Regii juris, uti Carisiacum, postea demonstrabo.

Hanc de Carisiaco sententiam itidem adstruunt vestigia stratæ publicæ, quæ ab Augusta-Viromanduorum ad Kirisiacum olim protendebatur. Nescio an aliam viam tenuerit Carolus Calvus, qui anno DCCC LXX. ex urbe sancti Quintini Compendium cum uxore sua profecturus, Silvaco Carisiacum venit. De situ Silvaci villæ quondam Regiæ æque variant recentiores. Alii locum agri Laudunensis, qui vulgo *le Sauvoy* dicitur; alii villam in Silva, seu *Ville-Selve*, esse opinantur. Ego vero Silvacum in Vedogiensi silva haud procul à Fara opido trans Isaram fluvium locandum inferiùs ostendam. At quodcumque horum senseris, Carisiacum à Creciaco distinguere necesse est. Si enim Silvacum idem cum *le Sauvoy* esse dicas; priùs adeundum fuit Creciacum, quàm Silvacum: quando quidem *le Sauvoy* ad radices montis Laudunensis

situm est, leucis decem à sancti Quintini opido, à quo septem tantùm abest Creciacum situm ad Saram, in itinere ad urbem Laudunum. Si Villam-in-silva pro Silvaco proferas, Carolus à Silvaco Creciacum adire non potuit; nisi retro pedem retulerit. Nam longiùs à Compendio, quo tendebat, abest Creciacum, quàm Villa-in-silva: quæ villa medio fere itinere inter opidum sancti Quintini & Noviomagum sita est, Noviomago tamen propinquior. Denique statuto Silvaco ad Vedogiensem silvam, is locus ex opido sancti Quintini Creciacum tendenti prætervius est, non obvius. Itaque Carisiacum ad Isaram supra Noviomagum collocare necesse est, ut Carolo, ex opido sancti Quintini per Silvacum tendenti Compendium, occurrere potuerit.

Verùm omnem ejus rei dubitationem adimit directum Kirisiaci dominium, quod Francorum Reges servarunt usque ad Philippum Francorum Regem, qui Carisiacum castellum suum ad Isaram Ratbodo Noviomagensi Episcopo concessit. Id verò dici non potest de Creciaco, quod Regii juris umquam fuisse nullo argumento probari potest: immo verò directum ejus loci dominium ad Codiciacenses dynastas pertinuisse inferiùs exponam.

Cùm ergo Carisiaci nomen, situs, dominium, aliæque circumstantiæ omnes Kirisiaco ad Isaram, non verò Creciaco ad Saram conveniant; nemo in posterum, opinor, de vero Carisiaci villæ Regiæ situ dubitaturus est. Nunc quo pacto Carisiacensis castelli dominium è manu Regia ad Noviomagenses Episcopos translatum fuerit, videamus.

V. Postea quàm Ducum, Comitum ac Marchionum tituli hereditario jure præpotentibus viris cessêre, quæ res à Caroli Calvi principatu obtinere cœpit: eo demum processit apud Francos armorum licentia, ut nobilis quisque finitimis suis bellum privata auctoritate indiceret. Hinc nobilibus fere quibusque legendi militem; ac ligios suos, id est clientelæ suæ obnoxios, cogendi potestas erat, in ipsos etiam Reges nonnumquam exserta.

Neque verò Episcopi ab his armorum tumultibus immunes. Hinc Radbodus Noviomensium Episcopus, qui frequentes ab adversariis insultus patiebatur, Carisiacum castellum Regium obtinuit à Philippo Rege, ut adversùs inimicos se tutum præberet. Exstant hac de re Philippi litteræ in chartario Noviomensi, quas mecum liberaliter communicavit eruditus ac venerabilis vir Nicolaus ab Haia, Canonicus ac Decanus Noviomensis, à quo multum adjumenti in illustrando Carisiaco mihi collatum fuisse profiteor. Philippi litteræ sic habent.

In nomine sanctæ & invidua Trinitatis, Patris, & Filii, & Spiritus-sancti. Philippus gratià Dei Francorum Rex. Cùm sanctæ matris Ecclesiæ voto intemerato, quam sibi Christus Dei filius pretiosi sanguinis sui effusione subarravit, renatos nos esse sciamus, atque in ipsius administrandis negotiis majorem nos curam Domino annuente suscepisse cognoscamus; tanto ampliùs diligentiæ regali cogente magnificentia in ejus nos augmentando honore exsistere debitores credimus. Unde noverit sanctæ Dei Ecclesiæ omnium fidelium tam præsentium, quàm futurorum industria, quòd adiens Radbodus Noviomensis ecclesiæ venerabilis Episcopus celsitudinem nostram, per quosdam Optimates nostros humiliter deprecatus est, ut castellum nostrum, nomine Carisiacum, in pago Suessionico situm, ecclesiæ Noviomensi perpetualiter possidendum concederemus: erat enim suo episcopio proximum, & ad cavendas vicinorum inimicorum insidias, quas frequenter patiebatur, suæ ecclesiæ habebatur necessarium. Cujus petitioni, quoniam non aspernabilis visa est, condignum assensum præbuimus; ac fidelium nostrorum concordante consilio præfatum castellum, & quidquid ejusdem castelli possessor de nobis in dominicatum tenebat, Noviomensi ecclesiæ, ipsique Radbodo Episcopo ac suis successoribus perpetuo habendum ob nostræ remedium animæ tradidimus. Ut autem in [perpetuum] traditionis istius donum inconvulsum ac stabile permaneat, regali illud præceptum roboravimus censura, quod propria manu firmantes, sigilli nostri impressione insigniri fecimus, ac fidelium nostrorum decenti testimonio muniri præcepimus.

Duo

A Duo fuêre iſtius ſedis Radbodi Epiſcopi : prior deſinente ſæculo x. poſterior ab anno M LXVIII. ad M XCVIII. is cui hæc donatio à Philippo I. Francorum Rege facta eſt.

VI. Impetrato Cariſiaci dominio, Radbodus ejus loci caſtellum conceſſit in feudum, aut potiùs confirmavit Gerardo Laudunenſi Caſtellano, qui jam illud forſan à majoribus acceptum, *in dominicatum* à Rege tenebat. Cariſiacenſis familiæ inſigne nomen, origo minus nota : cujus ante Gerardum, cognomento Strabonem, apud veteres nulla mentio eſt. Certè Cariſiacenſis agnomen Gerardus uſurpavit jam inde ab anno M LXXXIII. quo anno diplomati Philippi Regis pro monachis Silvæ-majoris cum B aliis regni proceribus ſubſcripſit *Girardus Strabo de Cheriſiaco.* ut vel inde conſtet, eum illuſtrem inter viros principes locum obtinuiſſe. Is eſt Gerardus *de Cereſiaco* ſeu *de Chereſi* ac *de Kereſi caſtello*, qui cum Godefrido Bullioneo cruce-ſignatus [a] inter ſecundæ nobilitatis viros, id eſt *inter viros majores, qui Comites non erant*, ut tradit Willelmus Tyrius ; rebus præclarè geſtis, quas idem Willelmus & Albertus Aquenſis memorant, reverſus in patriam eſt.

a *Geſta Dei per Franc. pag.* 205. 275. 287. 674. & 706.

Idem ipſe eſt Gerardus à Guiberto [b] laudatus, *Caſtellanus Laudunenſis*, hoc eſt *monaſterii puellarum* ſancti Johannis, apud Sueſſionenſes, Laudunenſes, ac Noviomagenſes plurimum habens auctoritatis ; *dictus Cariſiacenſis, quia dominus ipſius erat caſtri*, C qui ſub annum M C. in baſilica Laudunenſi à Roricone Gualdrici Epiſcopi fratre dirè interemtus eſt ; *nobilis Princeps & Caſtellanus Laudunenſis Gerardus de Cyriſiaco* ab Hermanno [c] appellatus. Et ne quis ambigat eumdem eſſe Laudunenſem caſtellanum, & Kiriſiacenſis caſtri dominum ; Gerardus *de Chiriſi* [d] ejus nepos, qui Kiriſiacenſe caſtellum ab Epiſcopo Noviomenſi in feodum tenebat, *caſtellaniam Lauduni* pro quadam conventione cum Epiſcopo Noviomagenſi facta *in plegium aſſignavit*, ut teſtantur Alexandri Papæ III. litteræ inferiùs referendæ. Cùm ergo Gerardus III. qui caſtellanus erat Laudunenſis, idem etiam Kiriſiacenſe caſtellum à Noviomagenſi Epiſcopo tenuerit ; eodem ſanè titulo avus ejus *Cariſiacenſis*, id eſt Kiriſiacenſis, do- D minus dicendus eſt.

b *Guib. lib.* 3. *de vita ſua. cap.* 5.

c *Herman. lib.* 1. *de mirac. S. Mariæ Laudun. cap.* 1.

d *Vide tom.* 12. *Spicil. pag.* 441.

Gerardus Strabo filium habuit alterum Gerardum ; nepotem itidem Gerardum, ſecundi filium. Gerardo autem eo nomine ſecundo filii fuêre Gerardus III. Everardus Miles, ac Nevelo poſtea Sueſſionenſis Epiſcopus. Gerardi II. obitus in veteri Necrologio Sueſſionici beatæ Mariæ parthenonis ita conſignatur : XIV. *Kal. Junii obiit Gerardus* de Chiriſi *monachus ad ſuccurrendum apud Longumpontem, qui dedit nobis unum modium frumenti*, &c. Gerardus porro tertius ex Petronilla conjuge ſuſtulit Helvidem & Beatricem ejuſdem Sueſſionici beatæ Mariæ parthenonis ex ordine Abbatiſſas, atque Gobertum Agnetis ejuſdem etiam loci Abbatiſſæ parentem, à quo Kiri- E ſiacenſis familia propagata eſt. Idem Gerardus III. cum Rainaldo Noviomagenſi Epiſcopo ſuper Kiriſiaco litem movit, quam Alexander Papa III. compoſuit in hunc modum.

Alexander Epiſcopus ſervus ſervorum Dei venerabili fratri ſuo R. Noviomenſi Epiſcopo ſalutem & benedictionem. Vidimus ſcriptum cariſſimi in Chriſto filii noſtri illuſtris Francorum Regis, ex cujus tenore nobis innotuit, quòd cum inter bonæ memoriæ B. prædeceſſorem tuum, & Gerardum de Chiriſi *coram eodem Rege quæſtio mota fuiſſet ; tandem in præſentia ipſius Regis inter ipſum & eumdem G. multis adſtantibus talis facta eſt compoſitio, quod* F *præfatus G. ſibi fecit homagium de caſtello* Chiriſi *talibus conventionibus interpoſitis, quòd quando Epiſcopus Noviomenſis ſummonebit eum de excommunicatione, quæ debuit eſſe facta de prædicto caſtello, ut dicitur, idem G. in curia Noviomenſis Epiſcopi parebit judicio per pares ſuos homines ipſius Epiſcopi [reddito.] Et ſi probari poterit excommunicationem ipſam factam fuiſſe, idem G. præſcriptum caſtellum reddet in manu Epiſcopi ad diruendum & omnino deſtruendum, vel ad omne velle ſuum faciendum. Si vero excommunicatio probari non poterit, memoratus G. & heres ejus à Noviomenſi Epiſcopo per homagium caſtellum ipſum tenebunt. Addidit inſuper idem G. in homagio quod præfato Epiſcopo fecit, quod ipſe aut heres*

ejus quadraginta diebus cum duobus militibus, & in propriis sumtibus suis infra Comitatum A
Noviomensem Episcopo Noviomensi serviet cùm voluerit, & ipsum exinde fecerit submoneri. Præterea idem G. fidem dedit, quod de guidonagio Pontis-Episcopi, & de ceteris pedagiis & pontonagiis per supradictum castellum Noviomensi Episcopo nullum damnum eveniet, nec aliqua quadriga ferens vinum, nec aliqua mercatio tendens ad quascumque ferias per castellum transibit; aut si hoc evenerit, Episcopus guidonagium & forisfactum de transeuntibus habebit; & idem G. & heres ejus hoc Episcopo emendabit. Decem quoque libras, quas pater ipsius G. ab Episcopo Noviomensi ad Pontem-Episcopi se tenere clamavit, & Simon prædecessor tuus in Placitis obtinuit; idem G. jam dicto Episcopo & successoribus suis
quietas & liberas in perpetuum dimisit: & promisit, quòd si Episcopo Noviomensi guerra B
imminuerit, ei castellum tradet, sibi facta pace sine contradictione qualibet resignandum: & hæc omnia se observaturum coram memorato Rege Francorum interposita fide firmavit; & ipsum Regem super his per legem constituit; & eidem Regi, ut major de his omnibus securitas haberetur, castellaniam Lauduni contra plegium assignavit. Volentes itaque robur perpetuæ firmitatis habere, quod mediante præfato Rege statutum est in hac parte, constitutionem ipsam, sicut diximus, factam, ratam habemus & firmam; eamque auctoritate apostolica confirmantes, præsenti scripti patrocinio communimus, statuentes ut nulli hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei aliquatenus contraire. Si quis autem hoc attentare præsumserit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit C
incursurum. Datum Venetiis in Rivo-alto VI. *Kal. Octobris.*

Rebus inter Episcopum ac dominum Kirisiacensem ita compositis, locus iste Gerardo pacificè cessit hoc pacto: nec quidquam inde turbatum ab aliquo videtur, donec sæculo XII. desinente, nescio quid litis Gobertum inter Gerardi filium & Stephanum Pontificem intercessit occasione quadrigarum ac mercium, quæ per Kiriacensis castelli pontem renitente Episcopo vehebantur. Sed ea demum dissensio sublata est eo modo, quem subjectæ Goberti litteræ nos docent.

Ego GOBERTUS *dominus Chirisiaci, omnibus in perpetuum notum fieri volumus universis* D
tam præsentibus quàm futuris, quòd dominus meus Stephanus Noviomensis Episcopus, de quo castrum Chirisiaci in feodum teneo, in augmentum ejusdem feodi mihi concessit pacificè possidendum, quòd quadrigæ & bigæ ferratæ & quæcumque vecturæ cum negotiationibus per pontem-Chirisiaci transeant. Nos autem ei concessimus hospitem omnino liberum, qui ei custodiat, quod ad juris sui plenitudinem pertinebit; talem videlicet consuetudinem, qualem apud Pontem-Episcopi dignoscitur possidere. Addidimus etiam, quòd quicumque ex parte nostra castrum Chirisiaci custodiat, sacramentum præstabit, hospitem præfatum & jura domini mei Noviomensis Episcopi fideliter custodiat & conservet. Actum anno Incarnati Verbi M C XCVI.

Ineunte sæculo XIII. Ingelrannus Codiciacensis castri dominus, opibus & poten- E
tia, quæ communem hominis privati fortunam superabant, elatus, quamquam multa in Noviomensi Comitatu beneficiario jure prædia *tenebat* ab Episcopis, *pro quibus* non solùm ipse, sed & *pater ejus Noviomensi Episcopo fecerat homagium in gravia juxta Briteniacum, quando iter arripuit Jherosolimis*, ut testantur Ingelranni litteræ anno M CC VIII. mense Augusto datæ; ipse tamen jus summum in Kirisiacense castellum tempore belli sibi vindicabat: quæ res Episcopis Noviomensibus iniquior, neque porro tolerabilis visa est. Hinc delatis ad Ludovicum VIII. Francorum Regem utrimque querelis; tum electis Regia auctoritate, mutuoque litigantium consensu arbitris, sopita tandem
est dissensio isthæc in hunc modum. F

INGERRANNUS *dominus Couciaci, universis præsentes litteras inspecturis salutem. Noverint universi, quòd discordia erat inter me ex una parte, & G. Noviomensem Episcopum ex altera super fortericia de Chirisiaco. Dicebamus etenim, quòd solum nobis reddenda erat semper domus illa quotiescumque vellemus, & contra quoscumque ad omne negotium, & sine negotio ad magnam vim & ad parvam. Dominus verò Noviomensis Episcopus dicebat, quod scilicet domum illam antequam dominus Couciaci requireret, dicta fortericia omni modo, quo Ingerrannus dominus Couciaci ipsam domum dicebat sibi esse reddendam, reddenda erat eidem. Verùm*

A *cum ſuper hoc coram illuſtri Rege Francorum Ludovico quæſtio verteretur, tandem de voluntate domini Regis, & Noviomenſis Epiſcopi & noſtra, & etiam de voluntate domini Goberti de Cheriſiaco, domini fortericiæ, ſuper ipſa diſcordia compoſuimus in Jacobum Dei gratia Sueſſionenſem Epiſcopum ex parte Epiſcopi Noviomenſis electum; & in Thomam de Couciaco fratrem noſtrum ex parte noſtra electum. Dominus verò Rex tertium appoſuit, Matthæum ſcilicet dominum Montiſmorentii Conſtabularium Franciæ: & promiſimus quod quidquid ipſi tres vel duo ipſorum dicerent, facta inquiſitione quomodo ſuper hoc à partibus memoratis fuerat uſitatum, illud firmiter teneremus. Ipſi verò arbitri dictum ſuum communiter & concorditer protulerunt in hæc verba. Per arbitrium noſtrum dicimus quod fortericia de Cheriſiaco reddenda* B *eſt Epiſcopo Noviomenſi & ſucceſſoribus ſuis pro omni guerrâ principaliter ſuâ, & de rebus ad Epiſcopatum pertinentibus; præterquam contra dominum de Coucy, contra quem Noviomenſis Epiſcopus non debet habere auxilium de dicta fortericia in guerra, quam dominus de Coucy moveret contra ipſum de rebus ſuis propriis & ad feoda ſua pertinentibus. Simili modo dicta fortericia reddenda eſt domino de Coucy & heredibus ſuis pro omni guerrâ principaliter ſuâ, & de rebus ad dominium ſuum pertinentibus, præterquàm contra Epiſcopum Noviomenſem, contra quem dominus de Coucy non debet habere auxilium de fortericia dicta in guerra, quam Epiſcopus Noviomenſis moveret contra ipſum de rebus ſuis propriis & ad feoda ſua pertinentibus. Et ſic ſi alter ipſorum dominorum contra aliquem guerram habuerit, ut dictum eſt, dicta domus* C *& fortericia in manu domini de Cheriſiaco erit abſque receptione utriuſque vel auxiliatorum ſuorum, quamdiu guerra durabit. Et ſciendum, quòd nec Epiſcopus Noviomenſis, nec dominus de Coucy debet habere auxilium de dicta fortericia de Cheriſiaco, vel ſaiſinam requirere pro alterius cujuſcumque guerra, quàm pro ſua propria, vel hominum feodalium ſuorum de Noviomo & de Couciaco. Quod ut firmum & inconcuſſum permaneat, præſentem chartam ſigillo noſtro roboravimus. Actum anno Domini* M CC XXVI. *menſe Aprili.*

Hæc de familia Kiriſiacenſi ac de dominis caſtri Cariſiacenſis, quod modò Brulartiorum illuſtris familia poſſidet, dicta ſunto. Reſtat ad argumenti coronidem, ut Creciacenſe caſtellum ac dominium à Cariſiacenſi diverſum eſſe demonſtremus.

D

VII. Qui Cariſiacum ad Creciacum detorquere conantur auctores, duo potiſſimum in ſuæ opinionis fundamentum obtendunt, nempe Creciacenſis caſtelli rudera, quod Regio opere conditum, ac Regii quondam juris fuiſſe exiſtimant: tum dominium Creciaci, quod à Ludovico VI. cognomento Craſſo, ad jus Abbatiæ ſancti Johannis Laudunenſis tranſlatum fuiſſe perſuadere conantur. Aſt utrumque à vero alienum eſſe conſtat.

Quippe Creciacenſe caſtellum non alius, quàm Thomas de Marla, *homo*, ait Sugerius, *perditiſſimus*, conſtruxit. Is pagum Laudunenſem, Remenſem, Ambianenſemque E aggreſſus, omnia ſuſque deque vertit, atque *etiam ſancti Johannis Laudunenſis monaſterio Sanctimonialium duas villas peroptimas eripuit; fortiſſima caſtella, Creciacum & Novigentum, vallo mirabili, altis etiam turribus tamquam propria munivit.* His aliiſque malis fatigatâ provinciâ, *cùm ſederet Belvaci generali conventu Gallicana Eccleſia, anathema in eum dixit, cingulum militare ei licet abſenti decinxit, ab omni honore tamquam ſceleratum, infamatum, Chriſtiani nominis inimicum, omnium judicio depoſuit.* Acceſſit in vindictæ conſortionem Ludovicus Rex, qui lecto in Thomam exercitu, Creciacum munitiſſimum caſtrum diruit, adeoque Novigentum; atque ambas villas Abbatiæ ſancti Johannis reſtituit. Hæc fuſiùs Sugerius in libro de vita Ludovici Groſſi: cui auctori Guibertus[a] F Abbas de Novigento apertè ſuffragatur. Ex quibus perſpicuum eſt, caſtelli Creciacenſis auctorem fuiſſe Thomam de Marla; & villam Creciacum Abbatiæ ſancti Johannis, Ludovici Regis beneficio reſtitutam, non primitùs conceſſam fuiſſe.

a *Guibert. lib. 3. vitæ ſuæ. cap. 13.*

Quoniam verò Novigenti *, quæ villa Abbatiſſæ dicitur, propterea quòd ad Abbatiam ſancti Johannis, quæ primitùs Sanctimonialium fuerat, pertineret, mentio occurrit; non ab re fuerit hîc obiter obſervare, quod in litteris Gualteri Epiſcopi Laudunenſis anno M C LXIV. datis de Novigento Abbatiſſæ legi, ubi de Placitis ac duellis, quæ in ea villa actitabantur, ita definitum eſt. *Si in eadem villa Placitum oriatur, in quo gagia dentur; Placitum illud ſive in camera ſua, ſive in prædicta villa Abbas deducet. Et ſi*

* Vulgo *Novion l'Abbeſſe.*

procedat usque ad dandos baculos, Præpositus Advocati eos dabit, & de unoquoque quinque solidos bonæ monetæ habebit. Quidquid autem vel de compositione, vel de fine duelli accipietur, Abbas & Advocatus inter se divident. A

Ad Creciacum revertor, in quo Radulfus Codiciacensis dominus, anno M C XC. Jerosolyma profecturus, liberis suis testamento bona sua distribuit, & quidem Agneti filiæ suæ *sexcentas & mille libras Atrabatensis monetæ ad reditus communes de Marla & de Crecy assignavit capiendas* : atque Ingelranno filio suo primogenito Marlam, Faram, sanctum Gobinum, *Cresseium in Laudunesio*, & alia prædia concessisse perhibetur. Demum quidquid familia Codiciacensis apud Creciacum obtinebat, familiæ Castellionensi cessit, ut patet ex litteris Hugonis de Castellione, Comitis sancti Pauli, B &c. qui domino Thomæ de Couciaco & heredibus suis sexaginta libras *in feodo & homagio* singulis annis percipiendas *in censivis suis de Creciaco* attribuit anno M CC XXVIII. quæ omnia in historia familiæ Codiciacensis, à Lalloueto editâ, fusiùs descripta invenies.

Ex his nullum, opinor, dubium superesse potest, quin Creciacense castellum illiusque dominium aliud fuerit à Carisiacensi: cùm diversos eodem tempore dominos isti loci, diversos item ambo castella auctores habuerint, uti etiam diversa nomina: cùm *Creciacum* perpetuò apud auctores appelletur, sive *Criciacum*, ut passim legitur in tabulario Laudunensis Abbatiæ sancti Johannis, maximè verò in litteris Innocentii C Papæ II. & Ludovici Grossi Francorum Regis. Invenio tamen apud Labbeum [a] *Hugonem de Creceïo, tunc temporis Dapiferum*, anno M C VI. litteris Philippi Regis subscripsisse. At quonam à *Creceïo* (nam varia sunt apud nos ejusdem nominis loca) cognomentum istud Hugoni inditum fuerit, definire mihi non suppetit.

a *Labbe Miscell. curiosa pag. 586.*

XXXI. *Casiacum seu Caziacum.* *

* *Chezy.*

CAziaci Palatii originem nulla docent vetera monumenta. Non alia verò ejus loci antiquior notitia mihi occurrit, quàm in Ludovici Pii diplomate ad imperii annum XXII. quo diplomate Suncantum villam, aliasque Floriacensi monasterio restituit. D Vidi authenticas Caroli Calvi litteras, anno regni XV. datas Bonogilo villâ, Caziaco Matrona interjacente proximâ: quibus Carolus confirmat Abbatiæ cellæ Caziaci, quæ vocatur Brogilus, in *honore sancti Petri, mansa viginti quatuor & medium.* Præcepto subscribit Æneas ad vicem Ludovici. Præterea in chartario Nivernensi Ludovici Balbi diploma exstat Abboni Episcopo concessum anno regni III. quo Villam super Ligerim sancto Cyrico eidemque Pontifici reddi præcipit. In superiore Ludovici Augusti præcepto villæ Regiæ nomen *Cusiacum* legitur in chartario Floriacensi, & in Ludovici Balbi litteris *Caciacum:* at reponendum utrubique *Casiacum* videtur. Nisi si *Cauciacum* autographa prætulerint, quod est aliud, E non Matronæ, sed proximum Axonæ Palatium in pago Noviomensi. Casiacum Palatium Asser Menevensis in vita Ælfredi anno DCCC LXXXVII. notat his verbis: *Pagani... in ostium Maternæ divertunt... usque ad locum qui dicitur* Caziei, *id est villa Regia, pervenerunt, in quo loco hiemaverunt integro anno.* Eadem docet chronicon de gestis Nortmannorum. Casiacensi Palatio adjunctum pridem monasterium, sancto Petro dicatum, quod olim in opido cognomine constructum ferunt. Nunc ad occidentalem Brogili vel Silvæ oram, secus Matronam circumlabentem, in proclivi quidem, sed læto jucundoque prospectu locatum est. Caziaci monasterii sanctus Bernardus Abbas Claræ vallensis in epistolis suis, ipsiusque vitæ scriptores meminerunt. F Est & Cagiacum, itidem ad Matronam, in suburbio Meldensi, ubi Abbatia Canonicorum Regularium Ordinis sancti Augustini, vulgo *Chage:* cùm nostrum Caziacum situm sit in diœcesi Suessionensi, duabus leucis infra Castrum-Theoderici.

XXXII. *Cassinogilum seu Cassanogilum.* *

A CAssinogilum Palatium, Ludovici Pii natalibus insigne, quo primùm auctore sit conditum, nemo hactenus prodidit. *Karoli Magni Principis Palatium* vocatur ab Aimoïno, non quòd ab ipso fundatum, sed excultum habitatumque fuerit. nam longè antiquius esse viri docti consentiunt. Quàm verò incerta Cassinogili primordia, tam ignotus multis à sæculis est situs. Beslius [a] in Comitum Pictavensium Historia Belforestium arguit, quòd in vita Ludovici Pii Cassinogilum (ubi is editus in lucem est) villam Regiam in pago Pictavensi constituat, errore ducto à villa Ga-
B zenolio, vulgo *Jazeneüil* appellatâ, de qua Philippus Pictavensis Episcopus [b] anno M CC XXVI. agit: ubi etiam Jarnacensis cladis, sæculo superiore celebris, præludia cœperunt. Aimoïnus Floriacensis monachus in libro de miraculis sancti Benedicti, itemque in Abbonis Abbatis sui vita Cassinogilum statuit ad Garumnam flumen, atque ita describit. *Id eo loci situm est, quo torrens* Quodrot *Garumnam influit, turrim latericiam in margine torrentis exstructam habens, è qua & adventus prævideri, & ingressus hostilium posset arceri navium; simulque, ut classis Regia absque adversariorum impedimento fabricata in minori, ad fluenta majoris deduceretur amnis. Habet verò ecclesiam majori ecclesiæ conjunctam, miro opere ex lateribus fornicatam* *. Aimoïno suffragatur chronici An-
C degavensis scriptor anonymus, à Labbeo [c] in Bibliotheca nova editus, qui sæculo XI. ineunte vivebat. sic enim ille. *Anno M IV. domnus Abbo Abbas martyrizatus est in Aquitania in monasterio ad Regulam prope Cassinogilum, Palatium quondam Regium.*

Qui locum hunc studiosissimè lustravit doctissimus noster Claudius Stephanotius, observat in primis varias esse doctorum sententias de Cassinogili situ: aliis Cassinolium Palatium ad confluentes Ledæ in Oldim sive Oltum flumen, *le Lot*; aliis ad Garumnam collocantibus. Et priorem quidem locum etiamnum *Cassinogilum*, *Casseneüil*, dici ab indigenis; posteriorem verò *Cassolium*, *Casseüil* nominari, quem ille post Aimoïnum gallicè depingit in hunc ferè modum. Amœnissimus est Cassolii situs, & sanè
D Cassinogili situ longè præstantior. Nam angulo terræ continetur atque promontorio, sic in Garumnam prominente, ut solitum ejus alveum præoccupet. Vineas habet duabus tribusve leugis ad Aquilonem protensas: ad meridiem verò non modicam planitiem, quam arbusta subinde lenesque colliculi belle coronant. Huc usque refluunt concitati maris æstus grandiores, ac demum ibi franguntur. Cassolio nonnihil subjacet Capdenacum seu Cadiliacum, pari tamen solo positum. Nulla quidem hîc restant antiqui Palatii vestigia: at in vetustis Condomensis ecclesiæ scriniis reperi sæculo XI. adhuc aliquot Regiæ domus superfuisse parietinas, quo fit ut Caroli Magni Cassinogilum illic statuere amarem.

E Antequam opinionem hac de re meam explico, notare convenit, stare non posse eorum sententiam, qui simul has ædes in Aginnensi pago, simulque ad locum ab Aimoïno memoratum, hoc est ad Drotii fluminis in Garumnam confluentes, defigunt: quo loco cernitur vicus, quem vulgo *le Coudrot*, vel *Quodrot* aut *Caudrot*, quasi Caput-Drotii vel Casum-Drotii, id est extremam Drotii Garumnam subeuntis partem, nuncupant, ubi vetus sancti Christophori exstat ecclesia. Nam posterior hic locus non ad Aginnensem sive pagum seu diœcesim, sed ad Vasatensem indubiè pertinet. Ut autem Cassinogilum in Aginnensi pago ad Ledæ in Oldim confluentes sistam, nec pauca sanè, nec levia faciunt argumenta. Illud movet in primis, quòd veteres
F Cassinogilum Exciso, *Eisses*, cujus meminit Æthicus in itinerario, vicinum dicant: à quo re vera duobus tantùm millibus sejunctum, intra ejusdem Aginnensis pagi limites continetur. Deinde si Astronomi verba studiosè expendantur, quæ sic habent [d], *his peractis* (Carolus) *reliquit Hildegardam nobilissimam piissimamque Reginam in villa Regia, cujus vocabulum est Cassinogilus, gemina gravidam prole: & transit Garumnam fluvium Aquitanorum & Vasconum conterminum*; ea Cassinogilo Aginnensi melius, quàm Vasatensi Cassogilo convenire perspicuum fiet. Cùm enim prior locus plus minùs sexdecim millibus distet à Garumna; longè potiori ratione fluvium hunc relicto Cassinogilo transmeatum à Carolo fuisse notavit Astronomus, quàm si Regia

* *Chasseneüil.*

a *Besly Hist. Comit. Pict. pag. 147. ad marg.*

b *id. in Episc. Pict. pag. 80. & 135.*

* *Vide Supplem. cap. 11.*

c *Labbe Bibliot. nov. tom. 1. pag. 286.*

d *Chesn. tom. 2. pag. 187.*

hæc villa (uti Caſſolium Aimoïni) Garumnæ eſſet impoſita. nam tantumdem illi fuiſſet dicere, Carolum Caſſinogilo tetendiſſe in Hiſpaniam, ac Garumnam tranſvadaſſe. ut hujus fluminis tranationi (quod fortè maxima pars exercitus per eam moram dudum pertranſiſſet) inſiſtere ſupervacaneum videretur. Quid? quod de monaſterii ſanctæ Liberatæ, vulgo *ſainte Liurade*, referunt origine, valere poteſt ad definiendum Caſſinogili Palatii ſitum. Quippe volunt erectum hoc à Carolo Magno cœnobium prope Caſſinogilum (cui re vera proximum eſt) & ſanctæ Liberatæ dicatum, ut felicem Hildegardis Reginæ partum æternitati commendaret. qua tamen de re antiqua, quæ quidem viderim, ſilent monumenta. A

Sed hoc ut levius ſit, maximi ſanè momenti eſt locus Petri Monachi, ante annos circiter quingentos Hiſtoriam Albigenſium ſcribentis, qui in capite LXXIX. Caſſanogilum Palatium in Aginnenſi pago ita collocat. *Erat autem caſtrum Caſſanolii nobile & fortiſſimum in territorio Aginnenſi. Ad pedem ſiquidem montis in amœniſſima planitie ſitum: ſed & aquis circumfluentibus & nativis rupibus cingebatur*, &c. Locum ipſum jam B
„ laudatus Stephanotius gallicè quoque deſcribere ſic ferè pergit. Poſitum eſt, inquit,
„ Caſſinogilum ad confluentes amniculi cujuſdam in Oldim (*le Lot*) fluvium, quo-
„ rum circumfluentibus aquis ornatur muniturque. Id gratiſſimam undique planitiem
„ deſpicit, ad cujus meridionalem plagam grandiores inſunt ſilvæ: ut nullus dubitem
„ maximos Reges ſuas inibi delicias meritò collocaſſe. Et iſta quidem, ceteros ut C
omittam, Petri Bertii fuit ſententia, ſtatum ſitumque Gallicani ſub Carolo Magno Imperii in geographicis tabulis deſcribentis. Hic enim Caſſinogilum (ubi natus Ludovicus Imperator) in Aginnenſi pago ad Ledam in Oldim fluvium (jam Oltum dicimus) influentem collocat: cujus ſententiæ lubens accedo. Denique Aimoïnum, qui Chronographo Andegavenſi ceteriſque auctor fuit ſtatuendi ad Garumnam Caſſinogili, fefelliſſe videtur Caſſolii ſitus præſtantior: quem locum, quia ſemirutum & à paganis violatum cernebat (quos ſub Carolo Simplice Caſſinogilum diruiſſe tradit anonymus Cheſnianus) pro Caſſinogilo uſurpavit, cujus utique verum ac germanum ſitum, fortè ob locorum diſtantiam, ignorabat. Et ſanè ne quid de geographicis Aimoïni mendis à Cl. V. Hadriano Valeſio ſæpe notatis ingeram, haud ſatis attentè perpenſum ab eo Caſſolii ſitum facilè crediderim, qui hoc ipſo loco Drotium fluvium pro vico ad ipſius Drotii oram *Coudrot* dicto uſurpavit. Verum ut Caſſinogilum Palatium, gemino Hildegardis partu celebre, Aginnenſibus fortè tribuendum ſit; non tamen Caſſolium ad Garumnam, Regiæ quoque villæ ſive Palatii nomine inſignitum diffitear. D

In appendice Capitularium Baluziana [a] Ludovici Pii tum Regis Aquitanorum exſtat præceptum *de navibus ſancti Pauli*, quo Cormaricenſibus monachis licentia fit naves duas per omnia Galliæ flumina tranandi, ab omnibus teloneis exemtas. *Dat.* VII. *Id. April. anno* XXVII. *regni noſtri. Actum Caſſanogelo Palatio*, &c. qui annus Ludovici XXVII. cum DCCC VII. Chriſti anno coincidit. Denique Labbeus [b] Pippini, Ludovici filii, profert litteras ita deſinentes: *Dat.* III. *Id. Januar. an.* XIV. *imperii domni Hludovici &* XIII. *regni noſtri. Actum in Caſſanogili Palatio*, quod hactenus perveſtigandum ſuſcepi. E

a *Baluz. Capitul. tom.* 2. *pag.* 1402.

b *Labbe Miſcell. pag.* 102.

XXXIII. *Catalaunenſe.*

LUdovicus VII. Francorum Rex diploma pro erectione monaſterii ſancti Victoris apud Pariſios conceſſum ita claudit: *Actum Catalauni in Palatio publicè, anno* M C XIII. *regni verò noſtri* V. &c. Nec plura de eodem Palatio monumenta invenimus. F

XXXIV. *Cauciacum.* *

* *Choisy.*

CAuciacum in Noviomensi quidem pago, sed diœcesi Suessionica, loco amœnissimo positum, Cotiam * inter silvam & Lisgam * seu Lisicam, cui adhæret, Axonâ interfluente, non procul ab ejus in Isaram confluentibus, supra Compendium, villa fuit Regia, monasterio quoque insignis, cui ante annos mille Bettolenus Abbas sanctissimè præfuit. Stephano protomartyri dicata fuit ab initio ejus loci basilica, quæ Childebertum III. Francorum Regem anno DCC XI. mortuum excepit, ut docent antiqui rerum nostrarum scriptores. Childeberto recentiores nonnulli Chlodoveum ejus fratrem, & Dagobertum filium adjungunt: qua de re summum apud veteres silentium. Berta quoque Regina, mater Caroli Magni, obiit anno DCC LXXXIII. & *sepulta est in Cauciaco; sed inde postea translata Parisios, sepulta est juxta virum suum in ecclesia sancti Dionysii*, inquiunt Annales Mettenses. Exstat in actis sanctorum Benedictinis [a] egregium Ludovici Pii diploma, quo *monasterium, cujus vocabulum est Cauciacum... in pago Noviomensi super fluvium Axonam, cum omni thesauro & supellectile sua* Suessionensi beati Medardi asceterio tribuitur. Factum memorant Eugenius Pontifex in litteris anno DCCC XXII. datis; anonymus sancti Medardi monachus in libro de translatione & miraculis sancti Sebastiani his verbis: *Abbatiam sancti Stephani protomartyris, quæ septingentarum familiarum esse perhibetur, ad templi fabricam ampliandam dedit.* & Carolus Calvus in alio diplomate, varia eidem cœnobio prædia largitus est ipso die, quo basilicæ ab Ludovico Pio instauratæ dedicatio celebrata est. Exstat aliud ejusdem Caroli præceptum, anno regni XXXII. Medardensi cœnobio datum Cauciaci: qui Carolus Causiam villam inter eas memorat, in quibus Ludovicum filium demorari, aut subsidia percipere non permittit. quo Causiæ nomine, Cauciacumne an Cotiam villam intelligat, haud satis exploratum. Apud Perardum [b] lego Carolomanni Regis præceptum, Geiloni Episcopo Lingonensi concessum anno regni III. apud *Cauciacum villam.* Labbeus [c] quoque refert Ludovici Augusti diploma, quod ita desinit: *Actum Cusiaco Palatio Regio.* Aliud item apud eumdem Caroli [d] Simplicis legitur: *Actum villa Cauciaco*, seu inferiùs, *Caugiaco.* Idem *Cusiaci* vocabulum habetur in egregio diplomate Regis Odonis in gratiam monasterii sancti Medardi concesso, cujus hæc verba: *Ad memoratum quoque locum concedimus fiscum nostrum, nomine Cusiacum, cum omnibus membris & appenditiis suis.* His in locis, si non fallunt exempla chartarum è tabulariis exscripta, Cauciaci nomen vitiari jam cœperat, quod postea non uno modo corruptum est. Locum ipsum pro more violarunt Nortmanni, qui anno DCCC XCV. *Hisam ingressi, Cauciaco sibi sedem nullo resistente firmaverunt*, ædificato munitove castro validissimo, cui Milites varii subinde præfecti sunt.

* *de Cuisse.*
* *de Légue.*

a *Sæc. 4. Bened. part. 1. initio post Præfat.*

b *Perard. pag. 158.*

c *Labbe Miscell. pag. 460.*

d *ibid. pag. 126. & 502.*

Hinc ferè Cauciacensium toparcharum seu castellanorum origo, quorum postea, atque in primis *Rotberti de Codiciaco* castellani, pervicaciam ut frangeret Raynoldus sancti Medardi apud Suessiones Abbas, anno M XLVII. *Henricum Regem adiit in Abbatia sancti Stephani, in loco qui dicitur Codiciacus* commorantem, & cum multis regni primoribus publicam synodum agentem, in qua repressæ Rotberti infestationes. Synodicæ hujus sententiæ, quam hîc publicamus, meminit Chronographus sancti Medardi apud Acherium [e], ubi tamen prædictum Rotbertum non *Codiciacensem*, uti superiores litteræ, sed *de Cociaco nominat*, ratus forsan hunc Rotbertum Codiciacensis in pago Laudunensi dominum exstitisse. Nec levis sanè difficultas, quæ tamen in Cauciacensis gratiam videtur solvenda, quòd in Abbatia Cauciacensi res, uti proprio in loco, definita sit. verùm ex sequentibus rei cardo peti debet. Quippe similiter in *Albricum Cociacensem*, Rotberti filium an heredem, à Balduino Marchione Flandrensi, Philippi Regis tutore, lata sententia est, quam ipse Philippus anno M LXVI. dato diplomate firmavit, in quo hæc verba: *Albricus de Cociaco... qui advocatoria & consuetudine iniqua... à cœnobio sancti Medardi & Vico-castro media via de suo castello rusticos & incolas ad suam justitiam venire compellebat... ea conditionis conventione, ut... nisi infra quindecim dies quod commisit emendari... procuraverit, Silvanectis in captionem se conferat*, &c. quæ verba, aliaque uberiùs referenda, non nisi in castellanum Cau-

e *Spicil. tom. 2. pag. 786.*

ciacensem, monasterii Advocatum, cadere possunt: cùm *Vicus-castrum*, nunc *Vicus super Axonam* * dictus, medium iter ac rectum inter Medardensem Abbatiam & Cauciacum dirimat, quod Codiciaco minimè convenit: & Cauciacensis locus, uti & Compendiensis, Silvanectensi subjaceat jurisdictioni, non Codiacensis, qui Laududunensi seu Viromandensi Prætorio nusquam non paruit. Hinc ergo conficitur, *Codiciaci, Cociaci*, itemque *Cuciaci* aut *Cusiaci, Coceii, Choisiaci* (quo vocabulo usus est Britto in Philippidis) nomine non semper Codiciacum aut Couciacum castrum pagi Laudunensis, sed Cauciacum quoque designari. Quamquam Albricum hunc etiam Codiciaci in pago Laudunensi castellanum fuisse inde colligitur, quod Elinandum Laudunensem Episcopum, unà cum Adela conjuge & matre sua Mathilde, suisque Baronibus anno M LXX. adiisse dicitur, ut cum eo ageret de construendo Novigenti monasterio, cui decimas Landrici-curtis concessit. qui non multo post excommunicatus fuit ab eodem Episcopo, propterea quod decimas Codiciaci villæ, ad Novigenti monasterium pertinentes, invasisset.

* Vic-sur-Aisne

Albricum hunc Cociacensem memorant varia ejus ævi monumenta, scilicet annis M LXVII. M LXX. & M LXXIX. Historia Ghisnensis non semel; litteræ Philippi Regis pro conditione monasterii sancti Johannis in Vineis apud Suessionas anno M LXXVI. In Bibliotheca Cluniacensi [a] idem vocatur *Albricus de Cuciaco*, qui in charta erectionis ecclesiæ sancti Quintini prope Bellovacum *Albricus de Cociaco* dicitur. Ejusdem Albrici, ac sororis ejus Ermengardæ, piissimæ feminæ, quæ Guidoni Castellionensi nupserat, cum laude meminit apud Surium Lisiardus Suessionensis Episcopus in vita sancti Arnulfi decessoris sui. Albrico longè dissimilis uxor erat Avelina, quæ mœcho ac invasori perfidissimè castrum Cociacum, an Cauciacum, unà cum marito tradidit in manus, quo deinceps ille potitus est. Invasoris nomen reticet Lisiardus: at Theconem ipsum fuisse, postea Cauciacensem castellanum, minimè dubium relinquitur. Is, inquam, Theco, qui subinde facti pænitens, Suessione monachum induit. Postremum istud patet ex litteris à Philippo Rege anno M LXXXIII. Gerardo Silvæmajoris Abbati concessis apud Labbeum [b], in quibus hæc lego. *Hujus donationis testes fuerunt, Theco monachus, qui fuerat Castellanus de Cocheio, & qui hoc donum de manibus meis recepit, & Rainaldus de Cocheio, prædicti Theconis filius*, &c.

a Bibl. Clun. col. 527. Chesn. Hist. Ghisn. Castell. & Montemor. in quarum postremis duabus sententiam mutavit.

b Labbe Miscell. pag. 581.

Rainaldum excepit Normannus de Coceio, in charta Balderici Episcopi Noviomensis anno M C I. nominatus. Quintinus de Chosiaco in litteris Compendiensibus anni M C XXXVIII. Ludovicus item de Cauciaco inter nobiles Adelaïdis Reginæ ministros anno M C LIII. itemque anno sequenti in charta Ludovici Regis pro sancti Leodegarii Prioratu in silva Lisgua, ac demum anno M C LVIII. in charta Ingravionis Abbatis inter monachos sancti Medardi recensitus. Postea Johannem, Wericum seu Guericum, Hugonem, Petrum, Bertrannum, & Robertum de Cauciaco memorant Engueramnus sancti Medardi Abbas in litteris chronologico quidem charactere destitutis, sed ante annum M C LXXV. (qui Engueranni supremus fuit) datis; Philippus Elisatensis Flandrorum Comes anno M C LXXX. aliique. Inter illos Wericus Longipontis monachus fuit, teste ejusdem loci Chronographo ad annum M C XCIX. his verbis: *Nivelo Suessionensis Episcopus donationem duorum modiorum vini, apud Pomiers singulis annis accipiendorum, factam ecclesiæ Longipontis à Guerrico seu Werrico de Choisiaco, ibidem Monacho seu Converso effecto, approbat.* Et Cauciacensem *Castellaniam* obtinebat Johannes, Adelæ Montismorenciaci maritus, ut docet Corbeiense anni M C LXXXV. diploma, & Chesnius in familiæ Montismorenciaci historia. Johannes ex Adela Guidonem sustulit filium, à Villa-Harduino laudatum, qui in chartis anni M C XC. M C XCVII. M C XCIX. M CC. M CC I. & M CC III. Castellanus Cochiaci nuncupatur. Guidoni patri in Causiaca præfectura minimè successit Gualterus. Nam anno M CC IV. in chartis Ursicampensis monasterii *Mathildis Castellana Cochiaci* (an Gualteri soror) *& domina de Magniaco, uxor Reginaldi de Magny* legitur. ut fortè Cauciacensem toparchiam Gualterus Hierosolyma profecturus (quod iter anno M CC XLVI. aggressus est) distraxisse ac vendidisse credendus sit. Certè Reginaldus se deinceps ubique *Castellanum de Chosiaco* aut *de Coceio* cognominat.

His

A His fermè temporibus Emmelini, Willelmi & Balduini Militum de Cauciaco nomina frequenter habentur in chartis : ex quibus palam fit celebrem toparcharum Cauciacensium aut Choisiacorum stirpem ad sæculi xv. initia perennasse ; eamque à Codiciacensi seu Coucíacensi nobilissima quoque familia penitus distinguendam, quod utrumque in Genealogorum gratiam notasse sufficiat. Philippus Augustus cùm annis M C LXXXV. post expulsum Flandrorum Comitem, M C LXXXVII. M C XCVII. M CC XI. & M CC XIV. Cauciaci resideret ; litteras Priori Cauciacensi ac Sanctimonialibus sancti Johannis in silva concessit, quarum hîc summam exhibebimus. Ejusdem Cauciacensis fisci teloneorum partem sanctus Ludovicus Hospitali Compen-
B diensi, & Philippus IV. Regalis-loci monasterio concesserunt, ut ex mss. eorum litteris didicimus.

XXXV. *Cersilla * vel Sarcella.* * Sarcelle.

CErsillam, quæ in veteri polyptycho Parisiensi Sarcella nuncupatur, Odo Rex anno regni VII. *fiscum nostrum*, hoc est Regiam villam, nuncupat. Posita est Sarcella ad Rodonum * amniculum, qui Crodoldo * non longè à monasterio Dionysiano miscetur. * Rône. * le Crou.

XXXVI. *Clippiacum seu Clipiacum.* * * Clichy.

C NUlla (quod sciam) apud veteres ante Chlotharium II. exstat Clippiacensis Palatii memoria ; ut certos ei natales assignare mihi non liceat. Certior est Clippiaci situs in agro Parisino ad flumen Sequanam. *Cuniculosum* dicitur, vulgo *Clichi la Garenne* ; eoque nomine distinguitur ab altero Parisiensis quoque pagi Clippiaco, quod in Gestis Dagoberti *Clippiacum superius*, & aliis Clippiacum in Alneto trans montes in silva Liberiacensi nominatur. Est & aliud Clippiacum in extremis Episcopatûs Carnotensis finibus non longè à sancto Germano in silva Ledia. Dagobertus Austrasiorum Rex, testante Fredegario, ad Chlotharium patrem anno regni ejus XLII. *Clippiacum non procul Parisius venit*, ibique *Gomatrudem in conjugium accepit.*
D Biennio pòst *Pontifices & universi proceres regni sui tam de Auster, quàm de Burgundia Clippiaco ad Chlotharium pro utilitate Regia & salute patriæ conjunxerunt.* quo tempore Æghina Saxo nobilis *in monte Mercore* seu Martyrum *jubente Chlothario resedit.* Dagoberto in deliciis fuisse videtur hoc Palatium, ubi non pauca condidit diplomata, quæ lege sis apud Dubletum. Insigne fuit illud, quod etiam nunc exstat in cortice scriptum ; at fugientibus majori ex parte litteris, quale hîc primùm datur, ubi Iticinoscoam * villam in pago Parisiaco Dionysianæ basilicæ attribuit, Dadone offerente, *Datum... dies quindecem, anno decimo regni nostri, Clipiaco in Dei nomine.* * Escouën.

Sub idem tempus Amandus Trajectensium Episcopus, ut in ejus vita scribit Baude-
E mundus Elnonensis monachus, auctor æqualis, *pervenit ad Regem, qui in illis diebus in villa, cui vocabulum Clipiaco est, morabatur*, ibique filium ejus, imposito Sigeberti nomine, baptizavit. Audoënus in sancti Eligii vita refert, piissimum Antistitem Clippiaco missum ad Judicaëlem Britonum Regem, quem ille ad Dagobertum *apud Clippiacum residentem* anno regni XIV. inquit Fredegarius, adduxit, ubi *Judicaïle Rex Britannorum & semper se, & regnum Britanniæ subjectum Francorum Regibus futurum promisit.* Ibidem tum morabatur Audoënus, qui & Judicaëlem convivio excepit, & à Dagoberto atque Pontificibus *in Episcopali Synodo, quæ Kalendis Maii in Clipiaco eò anno est habita*, uti legitur in vita Agili Abbatis, privilegium adeptus est in gratiam
F Resbacensis novelli monasterii, quod tum perficiebat. Denique anno XV. ejusdem Dagoberti *Wascones omnes seniores terræ illius... ad Dagobertum Clippiacum venerunt, ibique in ecclesiam sancti Dionysii... confugium fecerunt*, ut habet Fredegarii Chronicon. [a] Regiam quoque sedem Clipiaci sæpe fixit Chlodoveus Dagoberti filius, *cujus anno* III. *Æga Major-domus in Clippiaco villa vexatus à febre moritur.* Plures Chlodovei litteras Clippiaci datas prætermitto, referre contentus eximium diploma seu privilegium, datum in publica synodo anno regni ejus XVI. quod quidem Dubletus edidit, sed vitiatum : hîc verò purum atque sincerum recudimus, & in æs incisis originalibus

a Chesn. tom. I. pag. 763.

characteribus exhibemus, quale genuinum autographum in cortice scriptum repræsentat.

In Gestis Francorum & in Audoëni vita lego, sanctissimum Præsulem, ab Austrasiaca legatione reversum *in villam Regiam Clippiacum* ad Theodericum Regem & Warattonem Majorem-domus, in febrem incidisse, ibique supremum diem obiisse. Ei successor mox datus Ansbertus Fontanellensis Abbas, quem adstante ac probante Theoderico, cum generali Procerum conventu Lantbertus Lugdunensis Episcopus Clippiaci sacravit. Exacto triennio idem Ansbertus sacras Audoëni reliquias in eam Clippiacensis Palatii ædem transtulit, quæ postmodum ex ejus nomine *Capella sancti Audoëni* vocata, in vicum nonnihil à Clippiaco disparatum accrevit.

Volunt aliqui, locum hunc à principio Regiam villam, & quidem à Clippiaco fuisse diversam, quæ etiam proprio Palatio decorata fuerit. At Clippiacensis villæ fuisse partem, Palatio ipsi, sane peramplo, inclusam, colligitur tum ex antiquis rerum Francicarum scriptoribus, tum ex laudato vitæ sancti Audoëni auctore, qui omnes Audoënum in Clippiaco Palatio vitâ functum uno ore commemorant: nec ulla uspiam *Capellæ sancti Audoëni* mentio habetur ante centum & viginti minimùm annos, postquàm Carolus, cognomento Martellus, *anno quinto post defunctum Theodericum Regem*, Kalensem dictum, *villam nuncupatam Clippiacum, in pago Parisino constitutam, cum terris, domibus, ædificiis, omnia ex omnibus, quidquid ad ipsam villam aspicere vel pertinere videtur*, Dionysianæ basilicæ concessit egregio diplomate, quod habetur apud Dubletum [a], & à Labbeo maximi fit momenti. Non igitur mirum, si postea quàm Clippiacum Dionysianis tributum villa Regia esse desiit, angustioribus sæptis inclusum fuit; ut locus Audoëni sepultura insignis ab illo divulsus creverit in vicum. Id enim omnibus prope Regiis villis contigisse constat, ut dum à Regibus colerentur, amplissimis gauderent sæptis: ubi verò relictæ, aut ab hostibus excisæ sunt, earum quoque violata fuerint claustra; quorum spatio non solum unus, sed plures quandoque vici inclusi sunt. Exemplo sunt Liptinæ duæ, superior & inferior: Carisiacum item, in quo plures (ut dictum est) erant ecclesiæ. Nihil igitur facit, quòd litteræ synodi Pistensis, anno DCCCLXII. Suessionas translatæ, Capellam sancti Audoëni sejungant à Clippiaco, eamque inter prædia monachis Dionysianis relicta connumerent, secus verò Clippiacum. Non enim inde sequitur ita rem habuisse à principio; neque etiam Clippiacum Dionysiani monasterii juris tum non fuisse: quandoquidem non omnes omnino cœnobii villæ hac in partitione referuntur; sed illæ dumtaxat, quæ vel in fratrum portionem cedebant totæ, vel in quibus aliquos illi proventus aut fructus percepturi erant. Hactenus de Clippiacensi Palatio, & Capellâ sancti Audoëni, olim ipsi conjunctâ, quæ nunc ab eo jugerum aliquot intervallo separatur.

a Doublet pag. 690.

XXXVII. *Codiciacum, seu Cociacum.* *

* Coucy.

Codiciacense pagi Laudunensis castrum, Regiam fuisse villam, Remigius Francorum Apostolus in testamento docet his verbis. *Sed neque post ejus* (Chlodovei) *baptismum, nisi Codiciacum & Juliacum, super quibus jam dictus puer sanctissimus & unanimus mihi Chlodowaldus & incolæ loci illius multiplicibus xeniis gravati, obnixè deprecantes, quod Regi debebant ecclesiæ nostræ solvendum me petere compulerunt. Quod idem piissimus* Rex *& gratanter accipiens, promtissima voluntate largitus est, usibusque tuis sanctissima heres mea, juxta ejusdem piissimi datoris præceptum Episcopali auctoritate firmavi.* Sub annum DCCCCXX. Heriveus Remorum Episcopus, referente Frodoardo [b], *munitionem quoque apud Codiciacum tuto loco constituit atque firmavit.* Post Seulfi Antistitis mortem, Herbertus Viromandensis Comes, Hugonis filii nomine (quem puerulum quinquennem Pontificalibus infulis devoverat) *Codiciacum sancti Remigii municipium*, inquit idem Frodoardus, *Ansello Bosonis Rodulfi Regis fratris subdito* concessit. quem postea locum occupavit Thetbaldus Turonensium & Carnotensium Comes, ut iterum docet Frodoardus [c] his verbis. *Odolricus Præsul Tetbaldum quemdam procerem excommunicat propter castrum Codiciacum, & quædam prædia sancti Remigii, quæ improbè obtinuerat, & pertinaciter retinebat.* Tum, *Sparnacum recipit* (Odolricus) *ab Heriberto, & Codiciacum à Tetbaldo, quem à vinculo excommunicationis absolvit.*

b Frod hist. Rem. lib. 4. cap. 13.

c Idem in Chron. ad an. 964. & sequentem.

A Varios ſubinde dominos aut *Caſtellanos* tulit hoc caſtrum, quod illi ab eccleſia Remigiana clientelari jure tenuerunt ad Ingelramnum, eo nomine primum, qui Bartholomæi Laudunenſis Epiſcopi Pontificatu vivebat, ut probant ejus litteræ anno M C XVIII. datæ, quarum hîc fragmentum. *Bartholomæus Dei gratia Laudunenſis Præſul, &c.... beatus Remigius merito ſanctitatis ſuæ terram, quæ Megium dicitur, in qua eſt caſtellum Cociacum, à Principibus Francis acquiſivit, & in vita ſua obtinuit. Poſt cujus glorioſum tranſitum eccleſia illius nomine conſecrata eamdem terram longo tempore quietè poſſedit: ſed poſtea eccleſiarum vigore imminuto, Milites qui Cociacum obtinebant, à monachis ſancti Remigii impetrarunt, ut Cociacum caſtellum ſub cenſu ſexaginta ſolidorum annuatim*
B *perſolvendorum obtinerent. Et hunc cenſum habuit eccleſia uſque ad tempus Ingelranni, &c.* His tamen minimè obſtantibus debitum is obſequium perſolvere detrectabat, aliaque ſubditis ſancti Remigii inferebat damna: quæ tandem Bartholomæi Epiſcopi, & Guiberti Abbatis Novigenti precibus an minis victus, Azenario Remigiano Abbati emendavit. Ingelramno ſucceſſit Thomas de Marna, vulgo Marla, ejus filius, contra quem Ludovicus VI. referente Sugerio, bellum movit, & Codiciacum caſtrum, ubi Thomas incluſus erat, expugnavit. Ceſſit nihilo minus Thomæ poſteris, pleriſque Ingelramnis, Codiciacenſe caſtrum ad annum M CCCC. quo Maria Ingelramni ſeptimi filia, ſpe *regalium* nuptiarum cum Aurelianenſi Duce illecta, dominium iſtud
C Ludovico Principi, Caroli VI. germano, vendidit. quod ita Regias in manus denuo reverſum eſt.

Dudo in Hiſtoria Nortmannorum tradit, Richardum Ducem, Lotharii Regis manibus ereptum, ab Hoſmundo Præceptore Lauduno Codiciacum adductum, & caſtellano Codiciacenſi traditum eſſe in cuſtodiam. Sunt qui Codiciacum hîc à Dudone memoratum pro Regia villa Cauciaco uſurpent, ob communem utrique loco Codiciaci nuncupationem, de qua ſuperiùs in Cauciaco egimus. Verùm hac de re aliorum eſto judicium. Fortè Catuſiacum, quod Æthicus inter Verbinum & Minaticum collocat, non de Cauciaco villa, ſed de Codiciaco intelligendum eſt.

D

XXXVIII. *Compendium.* *

* *Compiegne.*

NUlla fuit uſpiam Francorum Principum Regia ſedes, quæ tam multis, tam inſignibus, ac Compendienſe Palatium, decoribus aucta ſit. Ejus origo videtur eſſe Romanorum opus. nam à primis Regibus excultum quidem, at conditum non legitur. Ibi Childebertus Chlodovei Magni filius Marculfum Nantenſem Abbatem immunitate donavit: iſtic Chlotharius Childeberti frater ſupremum obiit diem. Nullum denique reperias Francorum Regem, qui non Compendii ſive publica regni comitia habuerit, ſive Legatos exceperit, ſeu diplomata condiderit, aut ſynodicis inter-
E fuerit Epiſcoporum conventibus. quæ omnia fusè & eruditè patrio ſermone perſecutus eſt in mſ. Compendienſi Hiſtoria jam laudatus noſter Placidus Bertaldus, cujus hac de re collectanea mſſ. nuper nobis ſubtracta ſunt.

Antiquius Compendii Palatium primitus poſitum fuiſſe tradunt in illo ſuburbii loco, ubi eccleſia ſancti Germani Autiſiodorenſis hactenus exſiſtit; nunc urbis muris incluſum, haud procul à baſilica ſancti Cornelii, quæ à tempore Caroli Calvi conditoris eccleſia Palatii reputata eſt, Ludovici Balbi ejus filii ac Ludovici V. & Hugonis II. necnon Johannis Delphini tumulis illuſtris. Compendii villæ regalis, ejuſque Palatii mentionem facit Audoënus in libro II.[a] de geſtis ſancti Eligii Epiſcopi, qui, *a Audoen. lib. 2. cap. 73. & 74.*
F *cum in Compendio villa regali* frequentius hoſpitari ſolitus eſſet, illic ſibi hoſpitium ultra flumen Iſaræ providerat; ubi poſt ejus obitum baſilica conſtructa eſt ſub regimine Clementis Epiſcopi Belvacenſis, miraculis ſubinde illuſtrata, ſed modo exciſa: ad quam duo Reges germani, Chlotharius & Theodericus, *egreſſi penes Palatium, gratia orationis divertiſſe perhibentur.*

Plurima Regum veterum diplomata Compendii data ex authenticis chartis hîc proferimus. In his Theudericus Chlodovei II. filius anno regni XVI. Latiniacum pagi Meldici villam Dionyſiano monaſterio attribuit. Childebertus ejus filius anno regni primo, menſe Decembri, Compendii Placitum tenuit, in quo ejuſdem menſis die

XIII. Napſiniacum villa pagi Bituricenſis, quæ olim Godino Lugdunenſi Epiſcopo ceſſerat, in aliarum rerum commutationem baſilicæ Dionyſianæ conceditur. Decimo verò Kal. Junii Hordinium in pago Belvacenſi adverſus Ibonem, qui Theudericum Regem in Auſtriam ſequi armatus noluerat, eidem monaſterio vindicatur. Biennio poſt ipſemet Childebertus generale aliud Epiſcoporum & Optimatum Compendii Placitum habuit, *Martii die* XIIII. in quo Nocitum Camliacenſis pagi villa Magnoaldo Thuſonis-vallis Abbati contra Drogonem Pippini Majoris-domus filium, generum Berchari olim quoque Majoris-domus, cujus filiam Adaltrutam ſive Adaltrudem ille deſponderat, aſſeritur. Aliud ſub Pippino Rege celebratum eſt Compendii Placitum *ſub die* X. *Kal. Novemb. anno* VIII. *regni* ejus, in quo telonea omnia in nundinis Dionyſianis (*Miſſam ſancti Dionyſii* diploma vocat) percipi ſolita, eidem cœnobio conſervantur adverſus Gerardum Comitem Pariſienſem. Anno VII. Imperii Ludovicus Pius; item Carolus Calvus regni anno XXIII. Compendii reſediſſe probantur ex ſubjectis eorum diplomatibus. Denique Hugo Capetus *anno regni* I. VI. *Kal. Octob.* Compendii poſitus, omnia Laudunenſis monaſterii ſancti Vincentii bona redintegrat.

XXXIX. *Confluentes ad Rhenum.* *

* Coblentz.

Confluentes ad Rhenum fiſcis imperialibus accenſent Annales Mettenſes ad annum DCCC LXXXV. quo nomine etiam ad Romanorum tempora reſpicere potuerunt, quibus notiſſimus fuit iſte locus, ut ex Julii Cæſaris commentariis, & ex tabulis geographicis veterum, Ammiano Marcellino, & Notitia imperii compertum eſt. Huc etiam Francorum Reges ſæpiùs conveniſſe intelligimus ex Gregorio Turonenſi [a] & Venantio Fortunato [b]: quibus accedunt Aſtronomus in vita Ludovici Pii non ſemel, Nithardus in fine libri III. Wandalbertus in libello de miraculis ſancti Goaris cap. XI. denique Annales Fuldenſes & Bertiniani. Iſtic, id eſt ad Confluentes Moſellæ in Rhenum, conditum eſt monaſterium ab Hettone Archiepiſcopo Trevirenſi ex Abbate Mediolacenſi. *Is admonitus* [c] *in viſu à ſancto Materno, in* XXIII. *anno Ludovici Imperatoris aſportavit corpus ſancti Caſtoris de loco, qui dicitur Cardena ad Confluentiam, ad monaſterium quod ipſe conſtruxerat, & prid. Id. Decembris conſecravit in honore ſancti Caſtoris & omnium Confeſſorum; & poſt conſecrationem ſanctum corpus in eccleſia recondidit: ibique Ludovicus Imperator multa dona præſentavit.* Monachis ſucceſſerunt Canonici in ea eccleſia, *in cujus ſecretario* [d] anno DCCC LXV. Synodus habita eſt, *ad quam Ludovicus Rex & Carlus frater ejus, nepoſque eorum Hlotharius cum primatibus ſuis convenientes, pacem inter ſe & fidelitatem mutuam ſinguli ſacramento firmaverunt.* Eo in loco veteris Palatii veſtigia ſuperſtare dicuntur.

a Greg. Tur. lib. 8. cap. 13.
b Fortunat. lib. 10. carm. 12.
c Sæc. 3. Bened. part. 2. pag. 613.
d Annal. Bertin. &c.

XL. *Copſiſtanium* * *vel Copſiſtainum.*

* Cuſſtein.

Fruſtra diu multumque laboravi in perquirendo Copſiſtanii ſeu potius Copſiſtaini villæ Regiæ ſitu, quam villam authenticum Caroli Magni diploma hîc editum [e] nobis indicat. Hanc in Ducatu Alamanniæ, vel circa Rhenum poſitam fuiſſe conjectura fit ex hoc inſtrumento, quod occaſione prædiorum in Briſigavia venditorum ab Hrodardo Comite, Carolus anno regni XXII. Mainario ſive Maginario Abbati Dionyſiano conceſſit. Aliud item ibidem baſilicæ ſancti Martini diploma conceſſit idem Princeps iiſdem die & anno *Actum Copſiſtaino.* Non dubito quin hæc ſit villa *Cuſſtein*, in ſuburbio Moguntiæ ſita, de qua Annales Saxonici mſſ. ad annum 795. de Carolo Magno ita habent: *Rex venit Moguntiam. Ibi conventum generalem habuit in villa, quæ dicitur Cuſſtein, in ſuburbio ejuſdem civitatis.* In Annalibus Loiſelinis [f] apud Cheſnium *Cuſſinſtang* vocatur.

e Hîc pag. 502.
f Cheſn. tom. 2. pag. 39.

XLI. *Corbaria.* *

* Corbiere.

Vallem Corbariam, Palatio illuſtrem, Caroli Martelli de Saracenis reportatâ victoriâ clariorem, Birra fluvius irrigat. Eam in pago Narbonenſi ſtatuit Fredegarius, qui montium, quibus ferme circumcingitur, rationem nullam habuit. quamquam Corbarii montes ubique jam audiunt. Archidiaconi titulus eſt in eccleſia Nar-

A bonensi Corbaria; ibique prædia sunt nonnulla, quæ ad Caunensem sancti Petri basilicam sæculo nono pertinuisse ex infra positis monumentis intelligitur. Jam pridem excisum est Corbariense Palatium, ut nulla ipsius vestigia nunc appareant.

XLII. *Corbiniacum* * *seu Corbanacum.*

* *Corbeny.*

Corbiniacum seu Corbanacum, aliis Corbenacum, ab ineunte sæculo X. Prioratus Remensi sancti Remigii cœnobio subjectus, villa quondam Regia fuit pagi Laudunensis, unâ leugâ ab Axonæ portu disparata. In ea Carolus Magnus anno DCC LXXVI. mortuo Carolomanno fratre ab Austrasiis Francis Rex est agnitus, ibidemque anno DCCC LXVIII. desinente, aut ineunte sequenti Carolus Calvus degebat, B cùm Hincmarus Remensis Episcopus litteras accepit à Nicolao Papa, missas de Græcorum discidio adversus Latinos: qui etiam Pontifex in epistola ad Hludovicum Caroli filium *Corbennaci* mentionem ingerit. Hanc villam Carolus, cognomento Simplex, Frederunæ uxori suæ tradidit in dotem, cujus hac de re litteras in autographo legi, quales (mendis aliquot demtis) Labbeus in Miscellaneis, & in Capitularium tomo II. V. Cl. Stephanus Baluzius edidit. Eamdem postea villam Remigianis monachis concessit idem Carolus suadente Frederuna, quæ quòd in Remensi beati Remigii basilica in Reginam sacrata fuisset, insigne hoc grati animi monumentum sancto Re- C migio posuit. Frederunæ donationem probant ejus litteræ, quæ etiam nunc authenticæ servantur. Ludovicus Transmarinus *Corbanacum castrum, quod pater ejus sancto Remigio tradiderat, quodque sibi monachi istius monasterii commiserant*, inquit Frodoardus, *ab Heriberti subjectis bellando recepit.* At instante morte idem Ludovicus Hincmaro Abbati sancti Remigii, coram Gerberga Regina aliisque regni primoribus, Corbiniacum villam restituit, testante Lotharii Regis diplomate, quod ille *anno regni I. Kalendis Januariis* concessit.

Istuc metu Nortmannorum ex Nantensi violato monasterio translatum [a] est corpus sancti Marculfi Abbatis, quod ibidem hactenus pia Fidelium undiquaque confluentium D religione colitur. Id sub finem sæculi noni aut decimi initium contigisse docent litteræ Caroli Simplicis, datæ VIII. *Kal. Martii, Indictione* VIII. *anno* XIIII. *regnante domno Karolo gloriosissimo Rege, redintegrante* VIIII. *Actum Corbiniaco Palatio.* quæ *data* anno Christi DCCCC V. respondet. Istud, aliaque Regum hanc in rem diplomata, ex autographis descripta, videsis apud Oudardum *Bourgeois*, in Apologia pro Corbiniacensibus, & Marlotum in Historiæ Remensis tomo I. Ab eo tempore sacrorum pignorum Corbiniaci cultus enituit, maximè in curandis strumis seu scrophulis, quem morbum Regium appellant; eoque Reges nostri post suam inunctionem voti causa proficisci solent.

[a] *Vide Sæc. 4. Bened. part. 2. pag. 514. & seqq.*

Qui Corbiniaci Palatii situm detorquent ad ignobilem vicum Remensis extremæ E diœcesis, *Cherbonne* nomine, non quidem, ut ipsi volunt, positum ad Axonæ ripam, sed ab Attiniaco semileuca disparatum versus Aquilonem, rivuloque impositum, qui infra Attiniacum Axonæ conjungitur; ii profectò nimis tribuunt Corbiniaci, Corbonaci, Carbonaci aut Corbanaci nominis sono, aut variæ lectioni, quæ sanè non à re ipsa, sed à veterum codicum depravatione orta est. nam autographa (quæ non pauca supersunt hactenus) Regum nostrorum instrumenta *Corbiniaci Palatii* nomen, situmque in Laudunensi pago, pari constantique modo ubique præferunt. Si tamen loco nomen antiquum *Carbonaco* fuisse velint, non repugnabo, maximè cum vulgari vocabulo *Corbeny* apprime respondeat, atque ita legatur in vulgatis Francorum Annali- F bus sub Carolo Magno: cujus tempore forsan obtinebat *Corbanaci* nomen, quod subinde in *Corbiniacum* deflexum est Carolo Simplice regnante.

XLIII. *De Corsintisca villa ficticia.*

Non pigeat hîc ficticii Corsintiscæ Palatii mentionem facere, non quò loci istius imaginarii posteris memoria commendetur, quam potius æternis tenebris obductam velim: sed ut ex Francorum Annalibus ecclesiasticis illa protinus exsulare jubeatur. Istius chimericæ villæ natales hi sunt. Dubletus [b] in Historia Dionysiana Childeberti III. præceptum edidit, quo Solemium pagi Famartensis villa cœnobio

[b] *Doublet pag. 688.*

Dionysiano tribuitur. Eamdem chartam Miræus in diplomatibus Belgicis decurtatam recudit, citatque Labbeus in Miscellaneis. Utrubique verò sic in fine legitur : *Signum Childeberti Regis. Cancellarius Bralamo jubente domno Rege subscripsit. Datum Corsintisce, Martii die 12. anno verò 12. regni nostri. Mamarctas in Dei nomine recognovit feliciter. Amen.* Placuit hæc charta doctissimo Cointio, quam ille non modò novis prelis subjecit in Annalium tomo IV. sed etiam in ejusdem libri nuncupatoria ad Christianissimum Regem epistola eâ bona fide usus est, ut Childeberto cùm ob munificentiam, tum ob actuosæ vitæ fidum testimonium gratularetur. Verùm Dubleto causa erroris fuit vetustissimas chartas legendi imperitia, quæ etiam aliis noxæ fuit. Cùm enim ille authenticum Childeberti præceptum litteris Franco-gallicis, impexis illis, & lectu sanè difficillimis, nanctus esset; rejecto autographo confugit ad corruptissimum ejus exemplum, ante annos circiter ducentos exaratum : unde historiam suam, pluribus etiam mendis marte proprio adjectis, infersit. Res ipsa palam fit ex instrumenti ipsius editione nova, quam ad genuinum exemplar sedulò recognitam hîc subjicimus. Sed interim extrema præcepti verba, quæ leguntur in editis, *Datum Corsintisce Martii die 12. anno verò 12. regni nostri. Mamarctas in Dei nomine recognovit feliciter. Amen*, sic corrige : *Datum quod ficit minsis Marcius dies* XII. *annum* XII. *regni nostri. Mamaccas in Dei nomene feliciter.* Verbum autem *recognovit*, quod in editis ante *feliciter* transpositum est, post Cancellarii nomen solito loco sic restitue, *Blatcarius jussus subscripsit.* Cave autem, ne cum editoribus Mamarctas pro viri nomine usurpes. Est enim Mamaccæ Regia villa, ubi tunc degebat Childebertus : cujus villæ situm, & frequentem Regum in villa commorationem suo loco asseremus & illustrabimus.

XLIV. *Cotia* * *seu Causia, & sequioribus Cuisia.*

* *Cuise.*

NOtissima ubivis Cotiæ silvæ ; villæ rarior mentio habetur. Non illa est Regia sedes, in quam, secundùm Annales Bertinianos, anno DCCC LXXVII. regni Primores convenerunt. Is enim *conventus*, non in Cotia Palatio, sed *ad Casnum in Cotia* silva (jam extra silvam positum) vulgo *Casne* aut *Chesne-Herbelot*, secus Petræ-fontem habitus est, ubi Regia erat domus, quam postea Philippus Augustus *domum suam apud Petræ-fontem* nuncupavit. *Causiam* anno DCCC LXXVII. Carolus Calvus designat in constituto pro villis Ludovico filio deputatis. quo nomine incertum villam-ne an silvam, vel utrumque conjunctim significet. Sunt qui Cotiam villam in loco cognomine, vulgo *Cuise*, nunc extra silvam Cotiensem posito ad sinistram Axonæ ripam, contra Attipiacum * reponant. At media in silva Cotia statuendæ sunt ædes illæ, leucis admodum duabus à Compendio, ubi postmodum Adelhais Ludovici VI. relicta, Virginum Benedictinarum parthenona sancto Johanni sacrum instituit. Etsi enim locus ille quandoque *vetus Adelhaidis Palatium* dicitur, non sic tamen putes vocatum, quasi illud à fundamentis Adelhais Regina excitaverit : sed potius hoc ei nomen est inditum ob diuturnam Reginæ commorationem in hac villa, quam ipsa dotalicio sibi jure relictam divino cultui mancipavit.

* *Attichy.*

Monasterii istius inquilinas Hugo Suessionensis Episcopus *Sanctimoniales Domus Regis Cuisiæ* vocat in litteris anno M C LXXIII. datis pro confirmatione bonorum aliquot *domûs Regis Cuisiæ*, quæ Sanctimonialibus Cono Petræ-fontis dominus, ejusque uxor Agatha tradiderant. Cononi præiverat Ludovicus Junior, confecto hanc in rem duplici præcepto annis M C LV. & M C LXI. in gratiam *feminarum pauperrimarum, in foresta Cuisiæ ab Adelaide genitrice* sua in domo Regia *constitutarum* quidem ; sed quibus illa *dum vivebat, corporale non providit subsidium.* Illis verò piissimus Rex, *angustiâ earum cognitâ* succurrit, *datâ decimâ panis & vini, quotiens Compendii, Vermeriæ, Bistisiaci, sive etiam in foresta fuerit.* Alia quoque deinceps Cotiensibus illis Virginibus bona contulit cum uxore Adela, quæ Philippus Augustus in litteris anno M C LXXXIII. indultis recenset & confirmat. quibus etiam, *decimam panis & vini quod expendimus*, inquit, *apud Petram-fontem in domo nostra, quando ibi erimus*, adjicit. Præterea iisdem Sanctimonialibus *sancti Johannis de Cusia totam panis & vini decimam* castri Cauciaci Ludovicus Hutinus confert in præcepto, quod est *Actum apud villam Colli-Resti anno*

A *Domini* M CCC XV. *mense Novembri.* ubi etiam alia in ejus loci sacrarum Virginum commoda decernit : quas proinde non in Cotia seu Cuisia vico prope Axonam, sed in designato à me loco media in silva degisse, ac priscam Cotiæ Regiam insedisse nemo jure negaverit. Postmodum verò bellis ingruentibus Sanctimoniales illæ sedem cum Canonicis regularibus Vallis-scholarium Regalis-loci prope Compendium permutarunt, quo & puellarum gregi securius pateret asylum; & viri densissima in silva rebus divinis tutiùs atque expeditiùs occuparentur.

XLV. *Creciacum *, seu Creceium ad Saram.*

* Crecy sur Serre.

B CReciacum ad Saram qui pro Carisiaco Palatio usurparunt, saltem Regiam fuisse villam, multis, etiam contrariæ opinionis, persuaserunt. Hoc postremum ut asseratur, nullum aliud apud antiquos suppetit fundamentum, quàm quòd Theodericus ibi resedisse feratur à nonnullis, cùm inopinato Ebroïni cum Austrasiorum copiis adventu perculsus, fugam versus Ambianos capessivit. Plura de Creciaco habes in Dissertatione de Carisiaco ad Isaram : qui locus celeberrima Regum Francorum sedes fuit, non minùs à Creciaco ad Saram, quàm à Crisciaco, seu Crisiaco Pontivi pagi fisco distinguendus. Est & aliud Creciacum in pago Meldensi cum adjuncta silva cognomini ad Mucram-majorem *, & prioratu puellari Ordinis sancti Benedicti.

* le Grand-Morin.

C

XLVI. *Crisciacum *, seu Creciacum in Pontivo.*

* Crecy en Ponthieu.

CRisciacum, modò Creciacum, villa Regia, non ad Alteïam, ut quibusdam visum est, sed ad Maïam fluvium in Pontivo situm, adjunctam habet silvam cognominem, in qua *Maurontus nobilis vir, & terrarum vel silvarum ad Regem pertinentium servator*, beatum Richarium Presbyterum Dagoberti I. principatu degere concessit : *qui & ipse Maurontus postea sæculari habitu deposito monachus factus est in eodem loco*, inquit Alcuinus in vita sancti Richarii ab se emendata. Celebris hic locus Theoderici Regis & Leudesii Majoris-domûs fugâ ? quorum alterum ibi oppressit ac recepit

D Ebroïnus, alterum sacramento deceptum spiritu privavit. Childebertus, Theoderici filius, anno regni XV. *Crisciaco in Palatio nostro* Placitum habuit, in quo Bertoaldus Comitis Palatii functus officio perhibetur in diplomate hîc edito, quo Crisciaci nomine potiùs Crisciacum in Pontivo, quàm Carisiacum ad Isaram videtur intelligendum : ut certè intelligitur in Caroli Calvi constituto pro villis & silvis Ludovici filii obsequio deditis, ubi *Carisiacus penitus cum forestibus ; Silvacus cum toto Laudunensi* (in quo Creciacum ad Saram) ac tandem *Crisiacus* sive Crisiacum excipiuntur. Hîc anno M CCC XLVI. Philippus Valesius Francorum Rex ab Anglis victus acie, maximam cladem accepit.

E

XLVII. *Croviacum * aut Croiciacum.*

* Crouy.

CRoviacum secus Augustam Suessionum, ad Orientalem urbis plagam, Chlotharii Magni villam fuisse docet Fortunatus in vita sancti Medardi Noviomensis Episcopi : quam villam inchoato ab se monasterio piissimus Rex primùm ex parte, mox integram concessit. Docent id varia Regum atque Pontificum diplomata, quorum hîc aliqua nunc primùm dantur in lucem. An ibi Regias ædes Chlotharius aliique post ipsum Reges habuerint, nonnulli subdubitant, qui vetus Chlotharii Regis Palatium eo dumtaxat constituunt loco, qui Medardensis cœnobii ambitu continetur,

F & Croviacensis fisci pars magna censebatur. At quî res ista se habeat, expendemus inferiùs. Erant & suæ urbi Suessionicæ Regiæ ædes, de quibus atque Medardensibus aptior erit postea dicendi locus.

XLVIII. *Cusiacum, & Cuciacum.*

LUdovici Augusti diploma anno imperii XXII. datum *Cusiaco Palatio Regio* jam memoravimus, quo is Floriacensi cœnobio Suncantum, aliaque prædia restituit. quod Palatium non aliud videtur à Cauciacensi, de quo superius actum est. Laudavimus & aliud Karolomanni junioris præceptum, quo *Cuciacum villam* reddit

Abboni Nivernensi Episcopo litteris anno regni III. concessis. Hæc villa sita est in pago Arvernensi, ubi Emmenus Nivernensis Episcopus, Abbonis successor, principatu Caroli Crassi condidit sub finem puellare nostri Ordinis monasterium, quod adhuc exsistit, Nivernensi ecclesiæ subjectum. Non est recensenda hæc villa inter Palatia Regum nostrorum, sed inter possessiones ecclesiæ Nivernensis. Est & Cuciacum villa pagi Meldensis, de qua infra pag. 525. A

* Dione.

XLIX. *Diona.* *

a Marlot. tom. 2. pag. 228.

MAle quoque Diona regale Palatium vocatur à nonnullis. Etsi enim in Caroli Simplicis diplomate apud Marlotum [a] partim edito, *villæ* nominis bis censetur Diona, cujus mansos aliquot Carolus enumerat; certè Diona Attiniacensis Palatii pars fuit, ipsius ambitu contenta, vel saltem ipsius appendix, ut ejus loci, qui nunc sanctæ Walpurgis fert nomen, situs indicat: & Regiis Palatiis ferè contingebat, ut non unam dumtaxat, sed plures sæpe villas includerent sæptis suis: quod jam non semel observavimus. D'*Ionæ* vocabulum perperam dividunt nonnulli. Plura de Dionensi sanctæ Walpurgis ecclesiâ vide in Attiniacensis Palatii descriptione. B

L. *Dionysianum.* C

DAgoberti Palatium secus Dionysianam basilicam memorant ejus Acta non semel, itemque variis in locis Dubletus, quod etiam aliis Regibus usui fuisse scribit ille auctor. Nota apud illum hanc in rem Rotberti diplomata. Certè Christianissimos plerosque Reges in Dionysiano monasterio sæpissimè versatos, immo & quosdam ex eis educatos fuisse constat, tum ex editis rerum Francicarum scriptoribus, tum ex primariis eorum instrumentis, quorum hîc nonnulla publicantur. Regiæ verò ædes, in quibus illi cum Optimatibus degebant, nescio an diversæ fuerint ab ipsis monasterii ædibus, quorum aliquæ Regibus excipiendis (quod alibi quoque usitatum) destinatæ erant. Ut ut sit, nulla jam ibi Regiæ manent vestigia. D

LI. *Divionense.*

b Greg. Tur. Hist. lib. 3. cap. 19.
c Aimoin. lib. 2. cap. 24.
d pag. 216.

DIvio castrum priscis etiam Romanis celeberrimum, à Gregorio [b] Turonensi Episcopo rectè describitur, cui consonat Aimoïnus [c] in historia. Hæc fuit sedes Ducum Burgundiæ, quam auctor Chronici Vizeliacensis eorum *Palatium* vocat. Multa legi apud Perardum diplomata Divione concessa: at in nullo Regiæ villæ aut Palatii nomen Divioni tributum animadverti. Verùm in Bibliotheca Cluniacensi habetur Lotharii Regis, Ludovici Ultramarini filii, præceptum VIIII. *Kal. Decembris, Indictione* III. anno regni ejus V. datum, quod ita definit. *Actum Divione Palatio feliciter. Amen.* ut nulli dubium sit, primariam hanc Burgundici Ducatûs sedem, ab antiquis cultam Regibus, & Regio Palatio fuisse insignitam. Vide Sebusianam [d] Guichenonis historiam. E

* Dourdan sur Orge.

LII. *Dordingum.* *

e Chron. Maurin. lib 2. Gerbert. ep. 94.

DOrdingus, sive Dordinchus ad Urbiam, in Chronico [e] Mauriniacensi dicitur *Regium municipium*, in quo referente Gerberto *Laudunensis Episcopus . . . Hugonem Ducem adiit.* Is est Hugo Capetus, cujus pater Hugo Magnus ibidem anno DCCCCLVI. fato functus memoratur apud rerum Francicarum scriptores. An villa hæc Regia suum habuerit Palatium, ignorare me fateor. F

LIII. *Dripio.*

CArolus Magnus in diplomate, cœnobio sancti Michaëlis ad Mosam concesso, Dripionem villam Regiam memorat his verbis: *Data mense Maïo, anno* III. *regni nostri. Actum Dripione Palatio publico,* &c. Cùm hoc ipso anno Carolus in fraterni Austrici regni portionem successerit, videtur hoc Palatium in charta, pro Austrici

A trici regni monaſterio data memoratum, intra fines Auſtriæ contineri : ſed quo tandem loco, necdum aſſequi licuit. Fortè idem fuerit cum *Dupio*, de quo in Leg. Salicarum tit. XLIV. Dupium vero iſtud Wendelino videtur eſſe *Duffel*, vicus nobilis in Belgio.

LIV. *Duria* * *vel Dura.*

* *Duren.*

DUram ſive Duriam veteres *Marcodurum* Ubiorum vicum appellavère, quem *in pago Ripuarienſi* locat Fredegarii appendix ; & medio ferè itineris ſpatio Coloniam inter & Aquiſgranum interjacet. Hîc multæ ſub Pippino Rege, ejuſque filio B Carolo Magno Synodi habitæ ſunt, quas vide notatas apud Cheſnium [a]. Egregia duo Caroli Magni diplomata refert Dubletus ; unum, quo Lebraha monaſterium in Eliſatia Dionyſiano ſubditur XVIII. *Kal. Octob. anno* VI. *regnante domno noſtro Carolo glorioſiſſimo Rege. Actum Dura Palatio publico.* Aliud, quo ſancti Verani monaſteriolo quædam prædia conferuntur VII. *Id. Septemb.* anno ejuſdem Regis undecimo. Hæc in Synodis ſuperiùs indicatis conceſſa ſunt : at nullum inter vetera iſtiuſmodi inſtrumenta videtur illuſtrius, quàm quod hîc primùm refertur ex authenticis Caroli Magni litteris. Quippe maxima lis inter Herchenradum ſeniorem Epiſcopum Pariſienſem, & Fulradum Abbatem Dionyſianum intercedebat de Placicio monaſteriolo, quod ille ad eccleſiam C ſuam, hic ad ſuum aſceterium pertinere contendebant. Prolatis utrimque donationis litteris, nulla ſolvendæ rei lux affulgebat : *ut ad Dei judicium, ad crucem* veniendum fuerit. Igitur inter Miſſarum ſollemnia emiſſi utrimque *eorum homines*, Corellus quidem ex parte Herchenradi Epiſcopi, & Aderamnus ex Dionyſiani monaſterii parte, *in capella Regia, recenſenda Miſſa, Harnaldo Presbytero viſi fuerunt ſtetiſſe :* cùm ecce Corellus *ad ipſum Dei judicium, ad ipſam crucem trephidus & convictus apparuit.* quo viſo Herchenradus Pontifex coram Anſelmo Comite Palatii, itemque aliis Comitibus octo, *& reliquis quàm plurimis, recognovit & reſededit, quòd nec ipſe, nec pars eccleſiæ ſuæ ... nullum drictum habebant, per quid ipſum Placicium monaſterium habere potuiſſent.* D Placitum iſtud *Theutgarius recognovit. Datum* IV. *Kal. Auguſtas in anno* VII. *regni noſtri, Duria villa in Palatio publico in Dei nomine feliciter.* Hæc pluribus leguntur in inſtrumento inferiùs edendo. Lotharius Auguſtus apud Chiffletium manſos quoſdam ſui juris in pago Lugdunenſi concedit Immoni cuidam XVIII. *Kal. Januar. anno Chriſto propitio imperii in Italia* XXIV. *& in Francia* IIII. *Indict.* VI. *Actum Duria Palatio*, &c. Tacitus *Marcodurum Ubiorum ;* Itinera vetera vicum *Marcomagum* nuncupant, uti obſervat eruditus Hadrianus Valeſius [b]. qui addit, ex vico opidum evaſiſſe, & truncato nomine *Marcoduri Duren* appellatum, quaſi *Durum.*

a *Cheſn. Hiſtor. tom.* 1. & 2.

b *Notit. Gall. pag.* 315. & 316.

E

LV. *Duziacum* *, *ſeu Duodeciacum.*

* *Douzy.*

VAriè ab antiquis effertur Duſiacum, uno lapide ſupra confluentes Cari in Moſam, æquali Sedanum inter & Moſomagum diſtans ſpatio. Quippe Hincmarus in vita ſancti Remigii *Duziacum villam* dicit, quam *cum appendiciis ſuis ſancto Remigio ac Remenſi eccleſiæ tradidit* Chlodoaldus Chlodomiri Regis filius. *Dociacum* vocant Annales Tiliani : ex quibus atque Oiſellianis & Bertinianis Carolum Magnum ibi anno DCC LXXVII. Natalem Domini celebraſſe diſcimus. Anno DCCC LXIV. *Hludovicum & Carolum Reges & fratres apud Duſicam villam menſe Septembri fedus iniſſe* tradunt Annales Fuldenſes : & apud Acherium [c] noſtrum habetur ejuſdem Caroli F diploma pro cœnobii Andreani conditione in Helenenſi diœceſi, quod ita deſinit : *Datum Non. Auguſt. Indict.* IV. *anno* XXXII. *regni Karoli glorioſiſſimi Regis. Actum Doziaco Palatio Regio*, &c. quo tempore habitum in loco, *qui vocatur Duciacus Remenſis parochiæ*, Concilium probat in primis immunitas ſancti Medardi cœnobio à Patribus ibi anno DCCC LXXI. congregatis indulta, qualem in Hiſtoria [d] Parthenonis Sueſſionenſis reperies. De hac atque altera Synodo Epiſcoporum anno DCCC LXXIV. Duziaci celebrata legendus in Conciliis Gallicanis Sirmundus [e]. Præterea Frodoardus [f] Remenſis Preſbyter *Duodeciacum* eccleſiæ Remenſis villam Fulconi Epiſcopo reſtitutam docet in Hiſtoria Remenſi ; & in Chronico [g] ſic loquitur. *Anno* DCCCC XLVII.

c *Spicil. tom.* 8. *pag.* 352.

d *Hiſt. S. Mariæ Sueſſ. pag.* 432.

e *Concil. Galliç. tom.* 3.

f *Frod. Hiſt. Rem. lib* 4. *c.* 2.

g *idem in Chron.*

conventus Placiti Regum Ludovici & Ottonis ſuper Charam fluvium intrante menſe Auguſto A
celebratur, Hugone Principe circa Moſomum & Duodeciacum caſtra metato. Ad hæc Do-
ciaci villæ Chartarium Cluniacenſe meminit in litteris anno DCCCC XXXIX. datis *in
Querceto juxta Dociacum villam ſuper fluvium Carum,* XIII. *Kal. Julii, Indict.* XII. *anno*
IV. *regnante Ludovico Rege.* Denique Ebalus Remenſis Archiepiſcopus, rogatu Boſonis
Moſomenſis Abbatis, beatæ Mariæ cœnobio reſtituit *eccleſiam, in villa quæ dicitur
Duziaco ſitam. Actum Remis regnante Rotberto Rege* XXXVIII. *anno Epiſcopatûs domni
Ebali* II. *Indict.* VIII. rem firmante Odolrico Cancellario. Qui Tuſiacum ad Vidu-
lam *Tuiſy* non longè à monaſterio ſancti Baſoli, tribuſque à Durocortoro leucis,
pro Duſiaco uſurpant ; ii ſanè à viris doctis non immeritò ſugillantur. Falluntur B
etiam qui Tuſiacum villam Regiam agri Tullenſis cum Duſiaco confundunt : cùm
ab invicem plus minus triginta leugis hæc loca diſſideant. tametſi *Tuſciacum ſuper
Moſam* ſcribitur in vulgato Chronico Frodoardi ad annum DCCCC XXXVIII. De
Tuſiaco inferiùs.

* *Ebreuil.*

LVI. *Ebrogilum* * *ſive Evrogilum.*

* *la Sioule.*

EVrogilum in Arvernis ad Sicolam * flumen caſtrum eſt, Regio quondam Palatio
inſigne, nunc Abbatiâ Benedictini Ordinis clarum. Ibi Ludovicus Aquitaniæ Rex,
poſtea Imperator, ſingulis quadrienniis, conſulto Caroli parentis hiberna tranſigebat. C
Cenſet eruditus vir Hadrianus Valeſius Evrogilum idem eſſe cum Eborolaco, cujus
meminit in epiſtola ad Hypatium Sidonius. Nihil quidem in hoc Sidonii loco habe-
tur, quod Eborolaci deſignet ſitum; at viri perſpicaciſſimi conjecturæ lubens accedo,
cui etiam Gallici nominis *Ebreüil* affinitas ſuffragatur.

* *Eſchery.*

LVII. *Ercherecus* *, *ſeu Erchariacus.*

a *Spicil. tom.* 3. *pag.* 185.

b *Fredeg. cap.* 98.

c *Geſta Franc. cap* 47.

d *Valeſ. Notit. Gall. pag.* 189.

e *Orderic. Vital. pag.* 723.

FOntanellenſe Chronicon ab Acherio [a] noſtro editum tradit, Flodulfum ſeu
Chlodulfum, ſancti Arnulfi Mettenſis Epiſcopi filium, Martini parentem fuiſſe,
quem Martinum interfecit *Ebroïnus* Major-domus *Ertcriaco Palatio.* Cædem hanc Fre- D
degarii continuator [b] in *Ertreco villa* perpetratam dicit, quam villam Geſta Franco-
corum [c] *Ercherecum* ſeu *Erchariacum* nominant, haud longè à Lauduno diſparatam.
Hæc ſagaciſſimo Valeſio [d] creditur eſſe vicus inter Ribodimontem & Faram poſitus,
vulgo *Acheri* aut *Acheris* dictus Orderico Vitali [e]. At propiùs ad Latinum vocabulum
accedere mihi videtur vicus alter Lauduno proximior, *Eſcheri-Launoy* nuncupatus,
quem inter atque Laudunum prope medius exſtat *Loixy* vicus, fortè Lucofaus aut
Lucofagus, ubi cruenta Neuſtraſii adverſus Auſtricos victoria potiti ſunt. Niſi dixe-
ris Ercherecum eſſe villam *Ecry* vulgo dictam, ad Axonam fluvium poſitam. Apud E
Hericum [f] monachum memoratur Luſaus in pago Tullenſi : at remotior eſt hic
locus ab urbe Lauduno, prope quam urbem hæc pugna commiſſa fuit.

f *Geſta epiſc. Autiſiod. tom.* 1. *Labbe pag.* 430.

* *Eſſonne.*

LVIII. *Exona* *, *ſeu Eſſona.*

EXona ad Junnam ſive Exonam fluvium in agro Pariſienſi prope Curbolium,
villa fuit publica, jam pridem Regio fiſco addicta, quam auctore Fortunato
fiſcalini famuli incolebant. Ibi ſub Merovingicis Regibus percuſſos nummos legimus,
quod vix alibi, quàm in urbibus aut villis publicis ſeu dominicis fieri conſueverat.
Locus ille poſtea Dionyſiano ceſſit monaſterio, concedente Chlothario Rege & Chlo- F
doveo confirmante, ut patet ex Dubleto variis in locis, itemque ex Caroli Magni
diplomate hîc primùm edito, ac tandem ex commutatione facta inter Ludovicum
Abbatem atque Ercanfredum & Gabilonem Francos, ubi leguntur hæc verba : *Dedit
Hludovicus Abbas ex rebus ſancti Diuniſii ... in pago Pariſiaco, in loco nuncupante Curtilis
& Inſula, ex villa cujus vocabulum eſt Exona, ſuper alveum fluvii Exſonæ,* &c. *Actum
Camliaco mallo publico,* &c. Exſonæ meminit etiam Sugerius in libro de rebus ab ſe
geſtis capite XVII. & omnes eccleſiæ Pariſienſis catalogi.

A LIX. *Fons-Blaudi* *, *seu Bliaudi.* * Fontainebleau

FOns-Blaudi in silva Bieria pagi Wastinensis, à fonte ibi oriente, & adjacentis vici seu campi possessore nomen traxit. Nobilissimum ibi cernitur Palatium, cujus primordia ad Ludovicum Juniorem refert auctor Historiæ Wastinensis, qui varias ejusdem Ludovici litteras, conditionis istius (quam anno M C XXXVII. vult factam) testes exhibet. Circa Regiam eamdem villam ipse postea Ludovicus Rex basilicam in honorem Virginis Deiparæ atque Saturnini martyris erexit, cui & Sacerdotem (Capellanum vocant) certis ex fisco redditibus dotatum addixit, ut ex litteris anno M C LXIX. datis intelligitur. Eamdem subinde ecclesiam sancti Thomæ
B Cantuariensis Episcopi & martyris nomini consecratam eodem Ludovico procurante lego in sancti Ludovici Regis diplomate anni M CC LIX. qui etiam monasterium Ordinis sanctissimæ Trinitatis intra Fontis-Blaudensis Palatii sæpta construxit, multisque prædiis atque muneribus ditavit. Exstat præterea jam laudati Ludovici VII. præceptum Barbellensibus monachis concessum *apud Fontem-Bleaudi anno* M C LXV. Sunt & alia quæ ipsi locum hunc fuisse in deliciis contestantur. Ibidem Philippum Augustum sæpius degisse probant ejus litteræ, ibidem Castri Nantonensis civibus anno M C LXXX. indultæ : aliæ item anno M C LXXXVI. pro domo Dei Nemosiana; ac tandem aliæ anno M C XC. atque Philippi Audacis anno M CC LXXIII. in Historia
C Dionysiana memoratæ. Nominis claritate & amplitudine crevit hoc Palatium, quod Franciscus I. & Henricus IV. Reges magnificentissimis ædibus exornarunt : ubi deinceps lucem feliciter accepit Serenissimus Delphinus, filius Ludovici Magni. Eo in loco situm fuisse videtur *Victriacum castrum in Bieria*, ubi Henricus I. Rex Francorum mortuus est, testante Clario monacho in chronico, quod in tomo II. Spicilegii editum est. Nullus in silva Bieria, quæ hodie Fontis-Blaudi vocatur, superest locus Victriaci nomine, sed tantum crux, quæ Crux-Victriaci appellatur.

LX. *Francofurtum* * *ad Mœnum.* * Francfort.

D FRancofurtum, seu Franconofurt ad Mœnum, inter vetustissima Regum Francorum Palatia numerandum puto. tametsi nulla ejus mentio fiat apud rerum nostrarum scriptores antiquos ante annum DCC XCIV. quo tempore celebris hoc loco Synodus Episcoporum habita est adversus Felicem & Elipandum : cui tum aderat Carolus Magnus, qui in diplomate, hîc edito, anno regni XXVI. Aniano, monasteriorum sancti Johannis & sancti Laurentii in Extorgeo & Olibagio Abbati, Caunas villam confirmat in monasterium convertendam. Idem *oratoria nova ad Frankenoford & Ragenesburg admirabili opere construxisse* fertur à Monacho Sancti-Gallensi. Francofurti Ludovicum Pium annis DCCC XV. DCCC XXII. DCCC XXXII. & DCCC XXXV.
E resedisse palam fit ex variis ejus actorum locis apud Chesnium. Quo etiam loco Ludovicus ejus filius, Germaniæ Rex, auctore Miræo in Notitia Belgicarum ecclesiarum, anno regni XXIX. quædam Hungero Trajecti ad Rhenum Episcopo privilegia contulit, ac demum V. Kal. Septemb. anno DCCC LXXVI. mortuus est, ut tradit Elisatensis sanctæ Mariæ in Eremo monasterii Chronographus. Lupum Ferrariensem monachum cum Odone Abbate suo, *ad Palatium quod vulgo dicitur Franghenewrt* contendentem, gravis morbus intercepit, referente Halitgario [a] in sancti Faronis vita. [a] Sæc. 2. Bened. pag. 622.
Eodem in Palatio Arnulfus Rex anno DCCC LXXXIX. Zuentiboldus, & post eum Ludovicus anno DCCCC IX. pro cœnobio sancti Michaëlis ad Mosam condidere diplo-
F mata, quæ etiamnum ibidem autographa servantur.

LXI. *Gentiliacum.* * * Gentilly.

INcertum est, an Gentiliacum, agri Parisiensis villa, Regio fisco priùs addicta fuerit, quàm veniret in manus Eligii Palatini, Noviomensis postmodum Episcopi : qui cùm in aula Dagoberti Regis versaretur, eam condito ab se in urbe Parisiaca cœnobio tradidit. Ab eo monasterio tempore Caroli Principis, cognomento Martelli, videtur avulsa; cùm apud veteres Annales Pippinus ejus filius legatur *anno* DCC LXII.

hiemasse in villa Gentiliaco, atque in ea Natalem Domini, ac Paschalis festi sollemnitatem A
celebrasse. Immo, teste Eginhardo in Annalibus, idem Pippinus *anno* DCC LXVI. *Natalem Domini Salmonciaci, Pascha verò Gentiliaci celebravit. Ortâ verò quæstione de sancta Trinitate, & de Sanctorum imaginibus... conventu in Gentiliaco villa congregato, Synodum de ipsa quæstione habuit magnam,* &c. Hæc similiaque Adonis, Reginonis, & aliorum testimonia, Gentiliacum tunc Regiam in villam evasisse demonstrant: quam tamen in eum statum, quo sub Eligio pridem fuerat, rediisse oportet Ludovici Balbi principatu, in cujus litteris ecclesiæ Parisiensi concessis nominatur [a] *ex ipsa Abbatia sancti Eligii villula, quæ vocatur Gentiliacus.* Hodie vicus est ad Beveram, * qui inde Gentiliacensis fluvii nomen apud vulgus obtinet. B

a *Baluz. tom.* 2. *Capitul. col.* 1501.

* *la Bievre.*

LXII. *Sancti Germani * castrum in Ledia silva.*

* *S. Germain en Laye.*

Sancti Germani castrum in silva Ledia sive Laia, Francorum Regum jam deliciæ, auctorem habere videtur Rotbertum Regem, qui monasterium Regiæ villæ adjunctum, in honorem sancti Germani Parisiorum Episcopi construxit. Abbatiolam vocat Henricus Rotberti filius *in silva quæ Lea dicitur,* à parente suo *fabricatam.* Ibidem Philippus, cognomento Augustus, morabatur anno M C LXXXIX. ut docent ejus litteræ pro monasterio Corbeiensi, datæ *apud sanctum Germanum in Laya anno Domini* M C LXXXVIIII. Reversus è Palæstina Philippus, celebratisque apud Fontem-Blaudi C natalium Christi sollemniis, v. *Kal. April.* M C XCII. iterum Lediam contendit villam: unde mox contra Judæos nefanda Braiæ scelera perpetrantes regressus, sacrilegos Christiani nominis hostes, testante Rigordo, flammis protinus addixit. Eumdem Historia Dionysiana resedisse docet *apud sanctum Germanum in Laya anno Incarnationis Dominicæ* M CC VII. quem sanctus Ludovicus anno M CC XXVII. & Philippus Audax anno M CC LXXII. imitati fuisse perhibentur in vulgatis [b] ipsorum Præceptis. At nulla re magis apud posteros celebrandum erit Palatium istud, quàm ortu Ludovici Magni, modò feliciter regnantis.

b *Gall. Christ. tom.* 4. *pag.* 62.

LXIII. *Germiniacum * ad Ligerim.* D

* *Germigny.*

Germiniacum in Gallia multiplex: unum ad Vidulam * Remorum fluvium, quod Theodericus Chlodovei Magni filius, Austriæ Rex, Abbati Theoderico contulisse fertur in ejusdem Sancti vita. Aliud ad Matronam duabus ferè supra Meldos leugis positum est. Suum etiam Burbonensis pagus habet Germiniacum castrum, à Sugerio memoratum. Aliud præterea Germiniacum est in pago Aurelianensi, quod à Floriaco non multum distat. Ibi *basilicam* [c] *miri operis, instar ejus quæ Aquis constituta est* à Carolo Magno, ædificavit Theodulfus Aurelianensis Episcopus, qui mox *insimulatus conjurationis apud Regem,* exsilium tulit. Germiniaci anno DCCC LIV. Carolus E Calvus aderat, cùm monasterium Malastense seu Montis-Olivi sub tuitione recepit, ejusque bona recensuit, ac confirmavit in litteris anno regni sui XV. Indictione II. apud Germiniacum datis. Editum est in Sæculi IV. Benedictini parte altera [d] privilegium insigne, Curbionensi monasterio concessum à plurimis Galliarum Episcopis, Germiniaci prope Floriacum anno DCCC XLIII. synodicè congregatis: quo sanè privilegio, sive ad designandum Francici regni post pugnam Fontaneticam miserabilem statum, seu Episcoporum cùm in rem ecclesiasticam, tum præcipuè in monasticam studia luculentius nihil desideres. Anno DCCC LVI. idem Carolus Calvus Hruodulfo Centulensium Abbati, quem suum ipsius avunculum dicit, præceptum dedit, F quod *Æneas Notarius ad vicem Ludovici recognovit & subscripsit. Data* II. *Kal. Martii, Indict.* III. *anno* XVI. *Karoli gloriosissimi Regis. Actum in Germiniaco Palatio Regio,* &c. Alia quoque sancti Ludovici anno M CC LIII. & Philippi Pulcri anno M CCC XIX. præcepta Germiniaci data invenio. At Germiniacum istud *super Maternam* situm videtur, ubi nunc Meldensis Antistitis visuntur ædes rurales, præclaris ædificiis, sed præsertim hortis cultissimis & prosilientibus aquis amœnissimæ.

* *la Vesle.*

c *Sæc.* 1. *Bened pag.* 601.

d *Sæc.* 4. *part.* 2. *pag.* 249.

LXIV. *Goddinga-villa.*

VIllæ iſtius nomen, ſitum ac rem ipſam ſubobſcura eſſe fatebitur, quiſquis hæc omnia ſeriò perveſtigare tentaverit. Nam ſi nominis habenda ratio, nulli (quod ſciam) loco melius convenit, quàm villæ in Brexia Cabilonenſi poſitæ; quæ, uti clariſſimus Filibertus de Marra Senator Divionenſis monuit, *Ville-Gaudin* ſeu *Ville-Godin* dicitur, pertinetque ad illuſtriſſimi Fioti quondam in eodem Divionenſi Senatu Præſidis heredes. At nonnihil diſcriminis inter *Villam-Gaudini* ſive *Godini*, atque Goddingam-villam reor intervenire. Jam verò de ipſius ſitu certum quid proferam? Supereſt igitur, ut ipſam vindicem è tenebris, qualem ex archivo Dionyſiano Caroli Magni diploma primarium pro Monaſterii jurium tuitione exhibet hoc pacto: *Datum in menſe Octob. anno* XI. & V. *regni noſtri. Actum Goddinga-villa in Dei nomine feliciter.* Nec plura de hoc loco ſuppetunt.

LXV. *Gundulfi-villa.* *

* *Gondreville.*

MEa fuit aliquando nonnullorumque perſuaſio, Gundulfi-villam eamdem eſſe cum memoratâ ſuperiùs Goddinga-villâ, tum ob nominis affinitatem, tum maximè, quòd Gundulfi-villam Frotharius apud Sirmundum in Conciliis Gallicanis Gundum-villam ſeu Gondo-villam cognominet. Verùm aliter rem habere conſtat ex ſubjiciendis ipſius Frotharii aliorumque litteris authenticis, quales in Lotharingico itinere non unas deteximus. Gundulfi-villæ nomen clariſſimus Valeſius à Gundulfo, Majore-domus Theodeberti junioris Auſtraſiorum Regis, rectè deduci ſagaciter obſervat. De loci ſitu non ita convenit inter eruditos. David Blondellus Gundulfi-villam cenſet eſſe *Gondreville* vicum duabus leugis ab Axona flumine, quatuor ab opido ſanctæ Manechildis, ab urbe Durocortoro Remorum quatuordecim diſparatum. quam viri, non indocti, ſententiam penitus evertit Frotharii locus proximè ſubjiciendus, qui Gundulfi-villam in diœceſi Tullenſi, immo Tullo-Leucorum vicinam fuiſſe ſubindicat. Neque feliciùs ominatur Cellotius in notis ad Concilium Duziacenſe, ubi Gundulfi-villam *Houldicourt* neſcio quem locum interpretatur. In ipſum enim cùm loci nomen, tum cetera pugnant omnia. Eſt in Epiſcopatu Tullenſi vicus *Gondrecourt* dictus, qui ad Gundulfi-curtem, id eſt villam, ſatis accedere videtur Hadriano Valeſio. Verùm, luſtratâ non ita pridem Lotharingiâ, ſincerum Gundulfi-villæ nobiliſſimæ ſitum ad Moſellam inſpeximus, loco peramœno, veteris Palatii ſplendorem antiquum præ ſe adhuc ferente, unâ leugâ infra Tullum-Leucorum: ubi etiam nunc ſupereſt opidum, vulgo *Gondreville* appellatum, quod ad Ducem Lotharingiæ pertinet.

Bruſchius in Chronologia Monaſteriorum Germaniæ diploma refert à Theodorico Calenſi pro conditione cœnobii Murbacenſis, *datum Gundolfi-villa*, &c. quo nulla Regiæ iſtius villæ mentio antiquior habetur. Ab hinc de Gundulfi-villa nihil apud vetuſtos auctores uſque ad Ludovicum Pium, qui *cùm in Palatio Gundum-villæ* * *hoc anno ſtaret, juſſit ut in fronte ipſius Palatii ſolarii opus conſtruerem, de quo in capellam veniretur,* inquit Frotharius in epiſtola ad Hilduinum. quibus verbis hanc villam Epiſcopatus ſui finibus contentam ſatis declarat. Eodem in loco degebat ipſe Frotharius, cùm ſancti Apri monaſterio providit litteris hanc in rem datis, quas hîc ex autographo publicamus: ubi non Gundum-villa, quemadmodum habet Sirmundus, ſed Gundulfi-villa ſcribitur, ut hoc loco genuinum fuiſſe nomen pro certo tenendum ſit. Idem præferunt varia præcepta Lotharii Imperatoris, quæ ibi poſitus edidit: unum apud Johannem-Columbi in Epiſcoporum Vivarenſium geſtis: aliud in Claudii Thiruxii [a] Hiſtoria Comitum Auguſtodunenſium: duo item ex cœnobii ſancti Michaëlis ad Moſam tabulis originalibus hîc edita, quæ data ſunt *anno Chriſto propitio imperii domni Hlotharii pii Imperatoris in Italia* XXI. *& in Francia* I.... *Actum Gundulfi-villa Palatio*, &c. quibus conſonat Lotharius ejuſdem Auguſti filius in Spicilegii tomo XII. Ludovicus Balbus in charta Æduenſi eccleſiæ anno regni I. conceſſa; Carolus Craſſus in præcepto anni DCCC LXXXIV. pro reſtitutione Monachorum in

* *Sirmundus legit* Gondo-villæ. *In veteri exemplari, quo uſi ſunt Sirmundus & Cheſnius, poſt* Gundun *quædam litteræ eraſæ ſunt ante* vile [illegible] *ſcriptum.*

[a] *Thiroux pag.* 55.

Tullensi sancti Apri monasterio, *consistentibus*, inquit, *nobis in Gundulfi-villa Palatio nostro*, &c. ac tandem Carolus Simplex in litteris anno DCCCC XV. exaratis apud Chifletium [a]. Eodem modo villam hanc exprimunt Concilium Duziacense, Carolique Calvi Capitularia anni DCCC LXXIII. Annales Bertiniani ad annum DCCC LXIX. Hincmarus [b] uterque apud Frodoardum, & in Remensis Operibus; Regino ad annum DCCC LXXXIV. & sequentem; Aimoïnus, atque Hadrianus Papa IV. in litteris ad Matthæum Lotharingiæ Ducem anno M C LV. datis apud V. Cl. Stephanum Baluzium [c]: quibus omnibus Annales Fuldenses variis in locis consentiunt. Ex his omnibus conficitur, insignem fuisse Gundulfi-villam, tot rerum ab Episcopis Regibusque gestarum consciam: ut illis in deliciis fuisse non immeritò videatur.

a Tournu pag. 275.

b Hincm. tom. 2. pag. 613.

c Append. Capit. Baluz. pag. 1559.

LXVI. *Haristallium* *, *seu Heristalium.*

* Herstal.

HAristalii ad Mosam, primo lapide à Leodico, nunc Brabantinæ ditionis, natus fertur & enutritus Pippinus Major-domûs, quem inde nonnulli Heristalium vocant; cùm Haristalii Palatii conditorem velint alii. Certè ibi sæpius commoratum fuisse docent rerum Francicarum scriptores, qui res ab illo, ejusque posteris Carlovingis Regibus, Haristallii gestas ordine persequuntur. Iis omnibus nolim immorari, dumtaxat ea, quæ ex authenticis Regum nostrorum litteris constant, delibaturus. Apud Miræum [d] Caroli Principis diploma lego, datum *Herestallio villa publica, ipso die Kal. Januar. anno secundo regnante Theoderico Rege* (Calensi.) *Arestalium* vocat Pippinus Rex in litteris anno regni I. Cenomannensi sancti Karilefi monasterio concessis. Harstallum verò in Papyrii Massoni Genealogia Ducum Brabantiæ & Lotharii dicitur. Varia Caroli Magni præcepta legi, partim in autographis, quæ ipsum ibi sæpiùs Placita tenuisse docent. Quippe Kal. Martii, anno regni II. Andegavensi ecclesiæ litteras dedit, quales in Gallia-Christiana [e] leguntur. Parisiense nostrum sancti Germani cœnobium XIII. Kal. Novembris, anno regni V. atque XI. pari munere donavit. Ejusdem anni diploma est pro Aquisgranensi beatæ Mariæ basilica. Anno regni XIV. quorumdam prædiorum in pago Mettensi commutationem Folrado Abbati sancti Dionysii, & Eufemianæ sancti Petri apud Mettas Abbatissæ confirmavit litteris hîc primùm editis. Similes in Gallia Christiana pro Cabilonensi sancti Marcelli cœnobio, apud Baldericum & Kyriandrum in Historia Trevirensi videas, quæ omnes *Haristallio Palatio publico*, vel *Aristallo Palatio* datæ sunt. Ludovicus Pius in novissima illa Imperii divisione, quam anno DCCC XXXIX. Wormatiæ instituit, Haristallium Hlotharii Imperatoris sorti attribuit. quod etiam anno DCCC LV. Lothario filio Lotharius ipse Augustus legavit. Anno DCCC LXIX. defuncti Lotharii regnum occupavit Carolus. qua de re ipsum inter & Ludovicum Germaniæ Regem in meditullio Haristalii & Marsnæ conventus Kalendis Augusti habitus est, quo prædictum Carolo Regi cessit Haristalium, in cujus silva Ludovico filio venationem anno DCCC LXXVII. interdixit. Haristallio quoque potitus est Carolus Simplex ad annum DCCCC XXI. quo illud, uti & Austriam totam, Henrico Aucupi hac lege tradidit, ut regnum deinceps esse desineret, & Duci ab se constituto subderetur. Pacti hujus litteras profert Miræus in Notitia ecclesiarum Belgii, apud quem varia etiam leguntur Caroli ejusdem præcepta, quæ ipsum Haristallii non raro degisse contestantur. Verùm paullo pòst cruenta Nortmannorum infestatione violatum hocce Palatium, nusquam deinceps ad Regiarum ædium splendorem & amplitudinem denuò assurgere potuit.

d Miræi Donat. Belg. lib. 2. cap. 3.

e Gall. Christ. tom. 2. in Episc. Andeg.

LXVII. *Huxori.* *

* Heuxter.

HUxorium, aliàs Huxori, ad Wiseram in Episcopatu Paderbornensi Regiam fuisse villam, priusquàm Saxonico Corbeiæ-novæ monasterio subderetur, docet egregium Ludovici Pii diploma hîc editum ex autographo, quod ille anno Imperii X. Adalhardo consanguineo, utriusque Corbeiæ Abbati sanctissimo, concessit. Idem confirmant Ludovici Germaniæ Regis litteræ, quas in Sæculi IV. Benedictini parte I. publicavimus.

LXVIII. *Ingelheim, seu Engelheimium.*

A QUi Ingelheimense Palatium, æquali ferè spatio Bingium inter atque Maguntiam, prope Rhenum, Carolo Magno natalitias dedisse cunas jactitant Germani recentiores, ii sanè quàm largissimè falluntur: cùm potius Ingelheimensis Regiæ parens atque auctor habendus sit Carolus, quem Eginhardus in ipsius vita testatur *inchoasse & Palatia operis egregii; unum haud longè à Moguntiaco, juxta villam cui nomen est Ingelheim: alterum Noviomagi super Vahalem fluvium, qui Batavorum insulam à parte meridiana præterfluit.* Eadem de Ingelheimii conditione tradit B Wandelbertus [a] in libello de miraculis sancti Goaris, ubi hæc verba: *Carolus excellentissimæ memoriæ Imperator Augustus, à Palatio suo, quod in præripiis Rheni ab ipso constructum Ingelinheim dicitur... navigabat*, &c. quibus succinit Hermoldus, ex milite clericus, Ludovici Pii æqualis, qui & Palatium istud centum columnis innixum & amplissimum, ejusque basilicæ postes æreos & aurea ostia fuisse commemorat. Neque porrò ulla apud veteres Palatii hujus mentio fit ante annum Christi DCC LXXIV. aut sequentem, regnantis Caroli septimum: quo tempore *pervenit ad Ingelingam, mittens quatuor scaras in Saxoniam.* Anno deinde DCC LXXXVII. Tassilonem perduellem cum Teutone filio Carolus Ingelheimii coëgit in ordinem, & *tonsuratos* ad Gemeticense C Rotomagensis agri cœnobium transmisit. Deinde Carolum in Germania pueriles annos exegisse quis uspiam tradidit? quis ante annos centum & quinquaginta somniavit? Certè si Parisiensis sancti Germani cœnobii monacho, qui ejusdem Pontificis translationem describebat Caroli Magni principatu, sit fides, huic sollemnitati præsens aderat Carolus, *tunc puer septennis, & ea quæ ibi vidit, admirandâ memoriâ retinebat, & admirandâ facundiâ fatebatur.* Meliori ergo jure vel Parisiis, vel in vicino quodam Luteciæ Palatio natum atque educatum fuisse Carolum Galli nostrates possent asserere. Verum hac de re actum est in Supplementi capite IX. Ingelheimium revertor, ubi Ludovicus Aquitaniæ Rex, postea Imperator, Carolo parenti lætus oc- D currit anno DCC XCI. *atque ense jam appellens adolescentiæ tempora accinctus est.* Idem Ludovicus Imperator *anno*, inquit Eginhardus, DCCC XIX. *Welfi Comitis filiam, nomine Judith, duxit uxorem; iterumque conventus mense Julio apud Ingelheim Palatium habitus.* Authenticum ipsiusmet Ludovici diploma primùm hîc editur, anno Imperii X. apud Ingelheim concessum in gratiam novi Corbeiæ Saxonicæ monasterii, cui Regiam immunitatem, aliaque munera impertitur. Triennio pòst Kalendis Junii altera Episcoporum & Optimatum Synodus Ingelaim coacta est; in qua Ludovicus *legationes tam à sancta sede Romana, quàm à Monte Oliveti per Dominicum Abbatem perlatas suscepit, audivit, absolvit.* Eodem anno *circa Kal. Octobris* idem Imperator E in illo conventu *Ceadragum Abodritorum Ducem & Tunglonem audivit.* Tantum temporis impensum in ea Synodo, quam non multo pòst lugubres heu! tragœdiæ subsecutæ sunt. Ludovico rebus humanis exemto, Lotharius Imperator Ebonem, Remensi sede dejectum, eidem restituit in frequenti Episcoporum conventu. *Actum id in Engilenheim Palatio publico in mense Junio, VIII. Kal. Julii, regnante & imperante Lothario Cæsare anno reversionis ejus I. successor patris factus in Francia, Indictione* III. Transiit deinceps ad Germanicos Imperatores hujus loci possessio, in quo mox duplicem Synodum celebratam lego: unam in caussa Hugonis Parisiorum Comitis, anno DCCCC XLVIII. præsentibus Ludovico Transmarino, & Ottone Regibus, F cui Marinus apostolicæ sedis Legatus, teste Frodoardo, præfuit. Alteram anno DCCCC LXXII. cujus meminit auctor vitæ sancti Udalrici, & ex eo illustrissimus Cardinalis Baronius.

[a] Sæc. 2. Bened. pag. 292.

* Isles sur Marne.

LXIX. *Insula * super Matronam.*

A

REgias villas atque Palatia loci plerumque amœnitas, aut privata possessio, nonnumquam adversi rerum casus, vel occasio firmandæ munitionis adversus ingruentes hostium impetus excitavit. Hoc postremum Pistensi vico contigisse dicemus inferiùs: quod etiam Insulis super Matronam eodem tempore accidisse, certis argumentis demonstramus. Locus is ante Nortmannorum in Gallias impressiones vix ulli notus, leugâ unâ infra Meldorum civitatem Matronæ impositus est, non longè à Trejecto, qui vicus olim à portu *Triet* aut *Trijet*, quasi *Trajet* dicebatur: subinde verò, tum ut à Trejecto Meldis superiore, vulgo *Triport* aut *Trilleport*, distingueretur; B tum à loci possessore *Trejectum-Bertulfi* dici cœpit: mox sæculo XIII. *Tria-Bardoli* aut *Bardulfi*, *Triebardou*, & jam omnino mendosè *Trillebardou* nuncupatus est. Pontem ad Insulas super Matronam exstitisse olim Annales Bertiniani anno DCCC LXII. docent his verbis. *Carolus... exspectans ut ad eum populus conveniret, quatenus aciebus dispositis ex utrisque suis ripis, singulæ aquæ, Isara scilicet, Matrona, & Sequana, custodirentur, ne Nortmanni in prædam ire valerent; nuncium accepit, quia Danorum electi de his qui in Fossatis resederant, cum parvis navibus Meldensium civitatem adirent. Ipse autem cum eis quos secum habuit, illò pergere maturavit. Et quoniam Pontibus à Nortmannis destructis & navibus occupatis eos adire non poterat; necessario usus consilio, Pontem ad* C *Insulam secus Trejectum reficit, & Nortmannis descendendi aditum intercludit.* Dum reficiendo Ponti milites instarent, eadem in villa Carolus Synodum vel Placitum habuit, quod iidem Annales sequentibus verbis indicarunt. *Quâ de re Nortmanni constricti, obsides electos & Carolo missos ea conditione donant... ut constituto die Placiti à Sequana recedentes mare peterent*, &c. Placitum istud Carolus habitum dicit *in expeditione hostili.* Id probat authenticum ipsius præceptum, hîc editum, quod inter illa bellorum discrimina Gauzleno Gemeticensi Abbati concessit, *Datum pridie Kal. Februar. Indict.* X. *anno* XXII. *regni Karoli gloriosissimi Regis. Actum ad Insulas super Matronam in expeditione hostili*, &c. quo in loco non Pontem solum, sed etiam qualescumque Regias ædes, D tenendo Placito idoneas, Carolum excitasse vel sibi aptasse nullus dubito. Iisdem in ædibus coacta videtur Synodus Episcoporum Remensis atque Senonensis provinciæ, quam Frodoardus in Chronico ad annum DCCCC LXII. indicat his verbis. *Synodus tredecim Episcoporum in pago Meldensi super Maternam fluvium, ex Remensi videlicet ac Senonensi diœcesi, celebratur: præsidente Senonensi Præsule*, &c. adversus Hugonem Heriberti Viromanduorum Comitis filium, qui sedem Remensem, agente patre, quinquennis puerulus insederat. Ipsius quoque Synodi *ad Maternam fluvium* habitæ Hugo Flaviniacensis monachus ad eumdem annum meminit in Chronico. Ut autem hunc Episcoporum conventum potius *Insulis ad Matronam*, quàm alii cuipiam Meldensis E diœcesis loco Matronæ imposito tribuam; id facit in primis, quòd hæc villa in utriusque provinciæ seu metropolis confinio tantum-non posita, synodicæ tractationi perquam idonea videatur. Jam verò Insulis ad Matronam vix ulla sive Pontis, sive publicarum ædium superstant vestigia; sed dumtaxat portus, ubi rate onerariâ fluvius tranari solet.

LXX. *Jocundiacum, Jocuntiacum, Jogentiacum, & Jucundiacum.*

NOn unum est in Gallia Jocundiacum. Antiquissimam ejus nominis villam, *Jouy*, ad flumen Carum positam, contra Turonos, memorat in Historia Gre- F gorius Turonensis Episcopus. Montem-Jucundiacum, postea Montem-Gaïum, *Montjoye*, dictum, prope sanctum Germanum in Ledia silva, Dionysianis villis accenset Synodus Suessionensis anni DCCC LXII. At nobilissima Jocundiaci Palatii sedes in territorio Lemovicino sita est: ad quam, referente Astronomo in vita Ludovici Pii & Thegano, idem Imperator anno DCCC XXII. cum suo *commeatu venit*, audito *quòd Pippinus ejus filius aliquam commotionem patri facere voluisset. Exercitum* vocat auctor actorum [a] Conwoionis Abbatis Rotonensis, à Ludovico *ductum in provincia Aquitaniæ in territorio Limodiæ.* Hoc loco *conventum generalem tenuit* Ludovicus

[a] Sæc. 4. Bened. part. 2. p. 200.

A cus *in Palatio Jogentiaco in Lemovicino*, ut præter alios docent Ademarus in chronico, & Geſta Pontificum Lemovicenſium ; *& cum gloria magna dedicare juſſit baſilicam Salvatoris regalem, menſe Octobri : & levatum corpus ſancti Martialis... eodem menſe poſitum eſt poſt altare Salvatoris ad cryptam majoris vitreæ præſente ipſo Imperatore.* Jocundiacum plerique *Joiac* vocant in Lemovicino pago. At ibi Regium fuiſſe Palatium neminem vidi qui diceret. Lubens accederem ſpectatiſſimi in Lemovicibus viri conjecturæ, qui Jucundiacum Palatium ſecus Lemovicas ſtatuit in loco, quem modò *le Mont-Jouis* nuncupant, pertinetque ad ſancti Martialis baſilicam, in cujus tabulis *Gaudium* & *Gaudiacum* nominatur. Huc enim facit memorata dedicatio ba-
B ſilicæ ſancti Martialis, ejuſque corporis elevatio *præſente ipſo Imperatore* facta, dum Jocundiaci Placitum teneret. Nec obſtat, quòd locus Palatio Ludovici Imperatoris *in territorio Limodiæ* celebris, ab auctore geſtorum Conwoionis dicatur *in Cadrio monte* poſitus, qui mons leucis tribus aut quatuor diſtat à Lemovicis. Quid enim vetat ibi quoque Regias fuiſſe ædes, ad quas receperit ſe Ludovicus, cùm ad eum Conwoio Rothonenſis Abbas ſupplex venit? Acceſſit quoque ad idem Joguntiacum Palatium Wicfredus Stradenſis monaſterii conditor, ubi & à Pippino Aquitanorum Rege privilegium obtinuit [a], *quòd ut in perpetuum maneret inconvulſum*, Rex *à ſuis Notariis ſcripto mandari, & anulo proprio ſcriptum juſſit inſigniri, in conventu nobilium*
C *in Joguntiaco Palatio, anno ſeptimo-decimo imperii domni Ludovici Sereniſſimi Auguſti, ſui genitoris, & ſexto-decimo ſui regni*, ut ſcribit auctor anonymus in miraculis ſancti Genulfi.

a Ibid. pag. 227.

An Jocundiacum idem ſit cum Andiaco, ſuperiùs expenſum eſt, oſtenſumque tum ex codicibus mſſ. tum ex aliis, diverſum eſſe. Andiaci ſitum in pago Santonenſi ex amicorum relatu ſtatueram. Nunc verò ſententiam mutare cogit Chronici Fontanellenſis, ante annos octingentos ſcripti, auctoritas, in cujus capite VII. Benignus Abbas cœnobio ſuo Fontanellenſi res proprias conceſſiſſe memoratur, in his *Aganna-gum, Bonelum, Andiagum*, aliaque prædia, *quæ ſunt ſita in pago Engoliſmenſi.* Ibi ergo locandum Andiagum ſeu Andiacum, quod forſan eſt *Angeac*, in Archipreſbyteratu
D Juriniacenſi.

LXXI. *Jopila* * *vel Jopilum, ſeu Jobii-villa.*

* *Jupil aut Jopil.*

JOpilæ Palatii ad Moſam, è regione Hariſtalli prope Leodicum, auctor ignoratur. Locus hic Pippino Majori-domus fuit in deliciis. Ibi graviſſimo morbo cùm detineretur, Grimoaldum filium in baſilica ſancti Landberti martyris trucidatum à Rantgario didicit : nec multo pòſt mœrore conſumtus eſt anno DCC XIV. Pippinus alter, ſenioris nepos, anno DCC LIX. Jopili paſcha dominicum celebraſſe dicitur in omnibus Francorum Annalibus : quo ex tempore ad Carolum Simplicem nulla Jopilæ
E mentio, quam ille cum aliis villis dominicis Giſleberto Comiti eripuiſſe ; moxque ſuaſu Henrici Germaniæ Regis reddidiſſe fertur in Gallici ſcriptoris fragmento apud Conradum Abbatem Urſpergenſem.

LXXII. *Iſemburgum.* *

* *Iſembourg.*

ISemburgum locus ultra Rhenum, in ditione Wledenſi, à Confluentibus ſex aut ſeptem Germanicis milliaribus diſtat. Regium ibi fuiſſe Palatium docet Caroli Magni diploma, Maſſilienſi ſancti Victoris cœnobio conceſſum *Iſemburgi in Palatio Regio* pro jure vectigalis, quod penſitarent naves in portu Maſſiliæ juxta monaſterium
F ſub anchora reſidentes, uti ſub Theodberto vel Teutperto Pontifice referunt Galliæ Chriſtianæ auctores in Epiſcopis Maſſilienſibus. Errant qui Iſemburgum cum Hiſentiaco, vel potius Sentiaco Palatio confundunt. Hoc enim trans Rhenum, illud verò cis poſitum eſſe perſpicuum eſt.

* Issy sur Seine.

LXXIII. *Issiacum* * *vel Isciacum.*

ISsiacum, villa olim Regia seu fiscalis, ambitus fuit amplissimi, versus Occidentalem plagam Luteciæ-Parisiorum. Isciaci, qua parte civitatem propiùs attingebat, Childebertus Francorum Rex, Chlodovei Magni filius, Regias ædes habuisse fertur, easque nostro sancti Vincentii, nunc sancti Germani à Pratis monasterio addixisse. Jam Isciaci nomen extrema dumtaxat antiqui fisci pars retinet, estque vicus nonnihil disparatus à sancti Germani suburbio, Valli-Gerardi conjunctus.

* Kirkem.

LXXIV. *Kircheimum.* *

a Doublet lib. 4. cap. 1.

b Tournu pag. 259.

DUbletus [a] in Historia Dionysiana Kirkeimum Austriaci regni Palatium memorat, olim excultum à Dagoberto: qua de re nihil in actis ejus sive publicis, seu domesticis legere memini. Non tamen ficticia est hæc villa, cujus mentionem habes in Chiffletii Trenorchiana [b] Historia, ubi Carolus Crassus anno DCCC LXXXVII. degebat, cùm Blitgerio Abbati, monachisque Trenorchiensibus Duseram monasterium *ad refugium victumque* concessit, *anno regni ejus in Orientali Francia* VI. *in Italia* V. *&* *in Gallia* II. *Actum Kirkeim in Dei nomine feliciter.* in editis male *Kyrien.* Eodem anno idem Imperator, ad preces Odonis Abbatis sancti Martini Turonensis confirmat donationem quarumdam rerum in Italia, illius ecclesiæ Canonicis ab eodem Abbate factam. *Data* XVI. *Kal. Julii, anno Incarnationis Domini* DCCC LXXXVII. *Indictione* V. *anno imperii Imperatoris Karoli in Italia* VI. *in Francia* V. *in Gallia* II. *Actum in Chirich-heim.* Haud procul à Rheno positus est hic locus in Alsatia inferiori, retinetque etiam nunc vulgatum nomen, positus haud procul Marlegio, de quo infra, inter Argentoratum & Tabernas Alsaticas.

* Lagny.

LXXV. *Latiniacum.* *

VIllas duas aut tres Latiniaci nomine concessas Dionysiano monasterio vetera docent monumenta. Primam indicant Gesta Dagoberti Regis, *quæ sita est*, inquiunt, *in territorio Meldico, quam ipse Rex cum Bobone Duce & Tacilone Comite Palatii de suo proprio fisco commutaverat.* Aliam (si tamen aliam) ipsamet Dagoberti Gesta paullo inferiùs memorant his verbis. *(Nanthildis) testamentum de villis, quibus eam Rex Dagobertus & filius ipsius Hludowicus ditaverant, eodem tempore ad loca opportuna Sanctorum fieri ordinavit; in quo etiam Latiniacum villam, quæ sita est in Briegio, ad basilicam domni Dionysii tradens, inserere jussit.* Latiniacum tertiam villam Dionysiani quoque juris fuisse, certò probant Childeberti Regis litteræ primariæ, in quibus illa Verno Palatio atque villæ Cadolaico, *infra Verninsem terminum* constitutæ proxima esse dicitur. Postremam hanc Latiniacum villam, ad Brigam fluviolum, prope ejus in Isaram confluentes positam, fortè à Dagoberto Dionysianis concessam legit ejus gestorum scriptor, & ad Latiniacum Brigense nominis errore lapsus transtulit. Ut ut sit, ex superioribus duabus (ut interim duas fuisse concedam) unam Regio munere donatam fuisse prædicta loca non tam evincunt, quàm Theuderici Regis, Chlodovei atque Balthildis filii, diploma primarium hîc editum, quo Latiniacum Meldensis pagi villam Dionysianis attribuit. Præcepti hæc verba sunt. *Theudericus Rex Francorum vir inluster... vestra cognuscat industria, quòd nos pro salute animæ nostræ, unà cum consilio Pontificum vel Obtimatum nostrorum, villam nuncopante Latiniaco, quæ ponitur in pago Meldequo, quæ fuit inlustribus viris Ebroïno, Guarattune, Ghislemaro quondam Majoris-domus nostros, & post discessum ipsius Guarattune in fisco nostro fuerat revocata; nos ipsa villa de fisco nostro ad sugestione præcelsæ Reginæ nostræ Chrodechildis, seu & inlustri viro Berchario Majorim-domus nostro, ad monastherio sancte Dionysie... concessimus*, &c.

Loci duo cognomines intra Briegium continentur, quorum unus Latiniacum est ad Matronam, veteri monasterio insignis, quod Erchinoaldus Patricius annuente Chlodoveo Rege condidit: alius in Goëlla pagi Meldici parte, vulgo dicitur Lati-

niacum-ſiccum, *Lagny le ſec*, quo à priore Latiniaco (quod proſilientibus aquis irriguum eſt) facilè diſcernatur. V. Cl. Hadrianus Valeſius Latiniacum-ſiccum, non irriguum, Dionyſiano cœnobio legatum à Dagoberto Nanthildeve exiſtimat, quòd in irriguo minimè condi potuerit monaſterium à Furſeo ſive Erchinoaldo, ſi locum illum antea Dagobertus alteri cœnobio delegaſſet. Verùm idem incommodum recidit in Theudericum, qui Latiniacum in pago Meldico ſitum (quale legitur in Dagoberti Geſtis Dionyſiano conceſſum monaſterio) docet à Majoribus-domus Ebroïno, Warattone, Giſlemaro denuò poſſeſſum, moxque *fiſco Regio revocatum*, ac tandem Dionyſianis ſuggerente Chrodechilde Regina atque Berchario Majore-domûs eſſe tributum. Deinde Latiniacum territorii Meldenſis in Goëlla poſitum *ſiccum* dicitur, quòd careat aquis: at verò Theoderici Latiniacum Dionyſiano monaſterio conceditur *cum terris, domibus, mancipiis, accolabus, vineis, ſilvis, campis, pratis, paſcuis, farinariis*, AQUIS, AQUARUMVE DECURSIBUS, &c. quæ omnia, nedum poſtrema in locum naturâ ſiccum cadere nemo faſſurus eſt, niſi hæc verba non ad rem ipſam referat, ſed ad formulas diplomatum vulgares.

Rotbertus quidem Francorum Rex in litteris anni M XVIII. hîc editis refert, Stephanum Comitem ipſi *intimaſſe, qualiter quamdam Abbatiam, cujus monaſterium in Pariſienſi Comitatu fundatum, in loco ſitum habetur qui Latigniacus dicitur, quæ olim amplis terrarum ſpatiis, & largis poſſeſſionibus dilatata claruerat; ſed paganorum poſtea perſecutione deſtructa, ac penitus deſtituta fuerat, pater ſuus Comes Herbertus reſtauraverit, ac ſuis fidelibus cum cambis redditis Abbatiæ propriam terram pro parte maxima reſtituerit.* Verùm hæc omnia Latiniacenſi monaſterio ante deſtructionem quidem paruiſſe probant: ſed à prima ſui conditione data fuiſſe, neque Rotbertus, neque beati Furſei geſta, ſeu quivis alius commemorat: adeo ut hæc villa titulo commutationis à Dionyſiano cœnobio ad ipſum Latiniacenſe, cui inhærebat, facilè tranſire potuerit: quod aliis ſæpe villis contigiſſe hîc alibique non ſemel deprehendimus. Jam verò, quod à Dagoberto & Nanthilde, atque Theuderico eorum nepote datum Latiniacum vidimus; ita debet accipi, ut vel Dagobertus atque Nanthildis villæ partem dumtaxat aliquam; Theudericus verò integram, & (ut ipſe loquitur) *omnia ex omnibus* in ea contenta tradiderit: vel certè, quòd tradita priùs à Dagoberto ejuſque uxore, occupata fuerit à prædictis Majoribus-domûs, qui eam Regio nomine ſuis uſibus addicebant. quod Verno Palatio contigiſſe dicemus inferiùs. Niſi ſi valere hîc quoque debet, quod aliàs ſæpe obſervatum, nempe Francorum Reges, cùm vel ablata reſtituerent, vel donationes ab anterioribus Regibus aliiſque factas roborarent; eas dicere ſolitos, dare ſe, monaſteria dotare, aliaque præſtare beneficia, quæ jam olim præſtita ab aliis, ipſi nova lege firmabant, aut priſtinum in ſtatum reſtituebant.

Hæc aliaque movent animum, ut unicam Briegii ſeu Meldenſis pagi villam Latiniacum Dionyſiano monaſterio conceſſam putem; cujus atque Latiniaci villæ juxta Vernum poſitæ Hilduinus in partitione bonorum cœnobii Dionyſiani mox edenda (ubi duplex Latiniacum recenſetur) meminit: cùm acta Synodi Sueſſionenſis anni DCCC LXII. in iterata ſub Ludovico Abbate bonorum partitione nonniſi Latiniacum unum contineant. An autem pro Latiniaco *ad Matronam* vel *ſicco* uſurpanda ſit hæc villa Regia (quamquam Theuderici Regis præceptum ad Latiniacum irriguum ſpectare videtur) malim alios, quàm meipſum definire. Porro Latiniacum villam Brigæ impoſitam, vulgo *Lagne-ville*, ipſammet eſſe Latinobrigam ſeu Litanobrigam ab Æthico memoratam, inferiùs, ubi de Verno Palatio, fuſiùs exponemus.

LXXVI. *Laudunenſe.*

Lugdunum-Clavatum civitas in extremis Remorum finibus edito in monte locata, ſua beato Remigio Remorum Antiſtiti accepta refert decora atque incrementa, qui Pontificalem ibi ſedem inſtituit, & cathedrali ſanctæ Mariæ baſilicæ copioſi proventûs villas attribuit. A primæ ſtirpis Regibus etiam cultus eſt hic lo-

cus, ubi Salabergæ parthenoni multa prædia contulerunt. Nihil de Laudunensi Regum Palatio scriptum invenio ante Caroli Simplicis principatum : quo ex tempore civitas illa, ut Guibertus Novigentinus Abbas tradit, *regni caput, Regiæ ambitionis thalamus, & unicum hac ætate propugnaculum* habita est. Lauduni plurima cùm ab ipso Carolo, tum ab ejus posteris condita sunt instrumenta, quorum hîc aliqua recensemus. Anno regni XIII. mancipia quædam Ernusto Diacono atque Cancellario largitur in litteris hîc primùm editis. In tabulario Compendiensi autographum ipsius præceptum exstat pro ecclesiæ sancti Clementis erectione, quod anno regni ejus XXVI. datum est *Lauduni castro.* Triennio pòst Maricolensibus in Hannonia monachis privilegium duplex, alterum VIII. *Idus Junii, actum Palatio Lauduni*, alterum, VIII. *Idus Januarii Indict.* IX. *in Palatio Lauduno* indulsit. Post Rodulfi exitum (cujus hîc litteræ primariæ referuntur sancti Vincentii monasterio concessæ) Ludovicus Caroli Simplicis filius, redux ex Anglia, paterno solio Lauduni impositus est XII. Kal. Julias anni DCCCC XXXVI. ibique saltem mansit ad Kalendas Februarii: quo die Parisiensi sancti Mederici ecclesiæ præceptum dedit, in Gallia Christiana relatum. Hinc ad annum DCCCC XLIII. Lauduni quoque sæpe degebat Ludovicus, ut Frodoardus notat in chronico : quo tempore Remigiani cœnobii jura ibi firmavit.

Non minùs frequens Lauduni commoratus est Lotharius ejus filius, ut Frodoardus atque Aimoïnus observarunt. Apud Miræum [a] diploma ipsius legi, quo Gandense sancti Bavonis monasterium, ab Arnulfo Comite ejusque filio Balduino instauratum, Regia auctoritate firmat *in Palatio Lauduni-Clavati apud monasterium sancti Johannis ... anno I. regnante Lothario Rege gloriosissimo.* quibus verbis regale Palatium (siquidem hoc loco ab urbe Laudunensi distinguitur) in cœnobio sancti Johannis exstitisse constat. *Regale Palatium* dicit aliud ejusdem Lotharii præceptum Remigiano apud Remos monasterio *datum anno I. regnante Lothario Rege Kal. Januar. Indict.* XIV. *Actum Lauduni publicè regali Palatio. Laudunum urbem regalem* dicit aliud ejusdem Regis diploma memoratum à Beslio, *Actum Lauduno urbe regali.* Aliàs *Lugdunum* simpliciter ferunt duo Lotharii præcepta, Corbeiensi & Blandiniensi cœnobiis indulta *anno Dominicæ Incarnationis* DCCCC LXIII. *Indict.* VI. *regni* X. *Actum Lugduni*, &c. Iterum *Laudunum-Clavatum* præferunt ejus litteræ anni DCCCC LXXVII. pro Maricolensi cœnobio, quibus, promovente Emma Regina, quasdam villas à Fulberto Cameracensi Episcopo concessas restituit. Postremo Lauduni etiam Lotharium anno DCCCC LXXX. degisse probat ipsius charta in Promptuario Tricassino edita apud Camusatum.

a *Mir. Donat.* p. 147. & *Notit.* cap. 59.

LXXVII. *Ad S. Leodegarium in Silva Lisga seu Lisica. ubi de Silva Aquilina.*

IN silva Lisga, quam à Cotia flumen Axona dirimit, Carolus Calvus Ludovico filio nonnisi porcos, sive apros anno DCCC LXXVII. indulsit. Eamdem *Lisicam* vocant acta sancti Drausii Episcopi Suessionensis, ubi de Rotundarum conditione disserunt. *Lesgam* deflexo tantisper nomine dicit Philippus Rex in diplomate anni M LXXXIII. itemque anno M C LIV. Ludovicus Philippi nepos in suo. Atrociùs deinceps violatum est priscum silvæ istius nomen, quam, quia gallicè *Lesgue*, & vulgo *Laigle* est dicta, nonnulli *Aquilinam* vocavêre. Illis jam inde à sæculo XI. accensent Helgaldum Rotberti Regis vitæ scriptorem, non aliam ob causam, quàm quòd *monasterium sancti Leodegarii in silva Aquilina* constructum à Rotberto commemoret. Eorum quidem opinioni ipse quoque lubens accederem, si monasterium istud esset idem cum illa S. Leodegarii ecclesia, quam in castro silvaque Lisga positam, Philippus Rex anno memorato Silvæ-majoris monachis attribuit. At quo minùs ita sentiam, vetat id quod in chronico Mauriniacensi legò ad annum M C XXIX. scilicet Mauriniacenses monachos insperato Papæ Innocentii suum ad monasterium accessu turbatos, *misisse velociter, qui Thomæ Abbati cum Guarino Priore, in Aquilina ultra*

A *S. Leodegarium ad loculum quorumdam Eremitarum fortè profecto, talia nuntiet, ut venire festinet.* quod ille protinus intra eumdem diem, aut potiùs *nocte illa adhuc tenebris durantibus*, exsecutus est. Erat igitur silva Aquilina, *la Forest Iveline*, cujus meminit Pippinus apud Dubletum, Mauriniacensi cœnobio proxima, eaque continebatur S. Leodegarii monasterium, auctore Rotberto ædificatum.

Duplex Ludovici Junioris præceptum exstat, quorum unum cœnobio Dionysiano concessum dicitur anno M C L. regni ejus XIV. aliud profert in fœdere chronologico Labbeus [a], utrumque verò *datum apud sanctum Leodegarium in silva Aquilina.* quod dubito an de Lisga intelligendum sit: cùm in litteris inferiùs referendis idem Ludo-
B vicus silvam hanc avito more *Lesgam* cognominet. Aquilinam silvam pro Lisga seu Lisica primus usurpasse videtur Guillelmus Britto in Philippidos lib. I. ubi Philippi Augusti visum, quod ipsi in ecclesia sancti Leodegarii contigit, describere orditur ab his versibus:

In castro silvis Aquilina quod undique cingit,
Cui sanctus nomen Leodegarius aptat, &c.

Hoc visum in Lisicensi sancti Leodegarii basilica potius quàm in Aquilina contigisse ut credam, facit in primis rerum, qualis tunc erat, hoc est anno M C LXXXIV. status, qui Philippum tutando Vadensi atque Viromandensi pago Compendium
C invitabat: ubi & publicum regni conventum habuit. His adde Philippi diplomata non pauca, pro erigendis *Cerniaci, Chamoliæ, Belnæ, Chevisi, Cortoræ, Vernolii*, &c. villarum Compendio proximarum *communiis*, eodem anno M C LXXXIV. ab ipso Compendii edita. Quid? quod nulla deinceps occurrit Lisgæ silvæ Latina mentio, quam sæculo XIII. & XIV. procedente, cùm in Regiis, tum in privatis litteris, vel gallicè *Lesgue* aut *Laigue* seu *Laigle*, latinè verò *Aquilinam* & *Aquilensem*, vel *Aquilæ* dictam reperio.

In extrema ipsius parte, quâ Traciacum inferius attingit, Philippus Rex anno (ut jam dixi) M LXXXIII. Regii juris ecclesiam monachis Silvæ-majoris attribuit,
D ipso contestante in hunc modum. *Auditâ famâ nobilium virorum, qui in Silva-majori nuper incœperunt monasterium... pulsavit animum meum mentio cujusdam ecclesiæ sancto Leodegario in saltu Lesga dedicatæ, quam eis obtuli in caritatis exhibitione. Hanc itaque ecclesiam cum altari & decima magna & minuta, & vineam, quæ mea erat propria, cum tota justitia, & omnia quæ ad villam pertinebant, dedi dictis monachis & successoribus suis ibidem Deo servientibus... Dedi etiam domui & pertinentiis suis quascumque habuerit in silva mea de Lesga usuarium*, &c. Avi donationem confirmat Ludovicus Junior his verbis. *Ecclesiæ sancti Leodegarii in Lesga sitæ... concedo & confirmo eleemosynam ab antecessoribus nostris factam & confirmatam, ecclesiam, altare cum universis decimis, villam*
E *cum tota justitia*, &c. *Acta sunt hæc apud Compendium* M C LIV. *regni nostri* XVII. Porro hæc omnia satis indicant, Leodegarianæ villæ castrum sive Regias ædes fuisse adjunctas, quarum vestigia secus Prioratum à monasterio Silvæ-majoris etiamnum pendentem adhuc exstare mihi relatum est.

LXXVIII. *Lingonense.*

Lingonas, urbem Romanis addictissimam, sæpe memorant antiqui scriptores & notitiæ. Palatium ibi fuisse discimus ex uno Caroli Simplicis diplomate, quod anno DCCCC XXI. edidit VIII. *Idus Januar. Indict.* IX. *Actum Palatio Lingonensi.* Nec plura de Lingonensi Palatio apud Auctores.

LXXIX. *Liptinæ.* *

Liptinæ seu Leptinæ, vetus Palatium Cameracensis pagi, teste Aimoïno [b], *cujus*, inquit Miræus, *rudera non procul à Binchio Hannoniæ oppido visuntur*, priùs conditæ feruntur, quàm primi Francorum Reges ultra Camaracum regni fines protulissent. Fiscum hunc Regium à Regibus *venationis gratiâ frequentatum* docet Fulcuinus in Laubiensis monasterii chronico, cujus Abbates primos idcirco tradit Pontificalibus infulis ornatos fuisse, quòd *locus ille Regiâ munificentiâ constructus, Regio Pala-*

a *Labbe tom. 2. pag. 2.*

* *Lestines.*

b *Aimoin. lib. 5. cap. 25.*

tio contiguus, scilicet Leptinis, nulli aliter committeretur : additque Ursmarum Episcopum, *dum mundo exsularet, Regem apud Leptinas commorantem sæpius invisisse.* Anno DCC XLIII. Liptinis coacta est sub Carolomanno Principe Synodus Episcoporum, in qua rebus ecclesiasticis atque monasticis consultum. Eidem anno congruit ejusdem Carolomanni diploma Theoduino Laubiensi Abbati concessum *Liptinas villa publica, quod facit Februarius dies sex, anno* II. *regnante Hilderico.* quæ temporis nota vix magis annum DCC XLIII. quàm Synodi Liptinensis celebrationem designat. A

Quod Hincmarus in epistola ad Rodulfum & Frotharium metropolitanos Aquitaniæ canonem refert *in Synodo apud Liptinas habita* conditum, qui canon in vulgatis ejus concilii actis minimè legitur; uti & illud quod Patres Attiniacensis concilii anni DCCC LVIII. Liptinensem Synodum jussu Pippini celebratam fuisse dicunt tempore belli Aquitanici, hoc est circiter annum DCC LVI. nonnullos movit, ut alteram quoque Synodum Liptinis à Pippino coactam fuisse opinarentur. Sed ab eorum sententia recedunt doctissimi Sirmundus atque Baluzius in suis ad Capitularium libros notis. Marlotus in Historia Remensi censet, Childericum Liptinis ostensum Regem Francis optimatibus, quò tutiùs Majores-domus sub Regii nominis umbra principarentur. Certius illud quod in Caroli Calvi capitularibus anni DCCC LXX. habetur, nempe *divisione regni* Lothariani *facta in Procaspide super fluvium Mosam... IV. Idus* Augusti, *Karolum Leptinis uxorem suam obviam sibi venire jussisse.* Perampla fuisse Liptinarum Palatii sive nemoris sæpta, discimus ex ipso loci situ, qualis etiamnum cernitur. Liptinæ quoque plurali numero jure vocatur hoc Palatium : nam & Liptinæ superiores sunt atque inferiores pro villarum Regiarum usitato more, haud paucis jugeribus ab invicem disparatæ, cum duabus ecclesiis, quarum altera sancto Martino, altera sancto Remigio sacra est. B C

LXXX. *Litta.* *

* *Litoy.*

REgiis villis, quas sub Carolo Simplice occupavit Gislebertus Comes & Lotharingiæ Dux, Littam accenset vetus auctor Francus, apud Conradum Abbatem Urspergensem. Eam verò Gislebertus ipse Gerbergæ uxori suæ concessit in dotem, quam illa, post viri mortem Ludovico Transmarino Regi sociata, Remigiano monasterio attribuit, ut in ejus litteris apud Miræum & Marlotum [a] legitur, quarum autographum in archivo Remigiano legimus. Littæ nomen & situs in tabulis geographicis penitus obliterata sunt : ut nihil inde certi sperare liceat. Sunt qui Littam usurpare ament pro Landino Pippini senioris villa in confinio Hasbaniæ & Bracbanti, prope sancti Trudonis opidum posita, unde Pippino Landinensi nomen accessit : quos ego ridere malim, quàm confutare. Ex præcitatis tamen Gerbergæ litteris discimus, Littam non longe à Marsnensi villa abfuisse, cujus appendix erat. Sincerum loci nomen, gallicè *Litoy*, dicitur in antiquis Remigiani Asceterii membranis, ubi autographum Godefridi Bullionei diploma exstat, quo cùm ipse, tum ejus filii Godefridus atque Henricus *jam dictum alodium beati Remigii, Francorum apostoli, quod diu usurpaverant & tenuerant... prompta devotione reddiderunt, necnon fidei sacramento & jurejurando firmaverunt, insuper in præsentia domni Conradi Imperatoris illud abdicaverunt.* Littam Marsnæ appendicem, ac proinde fisco Regio addictam fuisse constat ex utroque hoc diplomate : at regali Palatio insignitam non lego. D E

a *Metrop. Rem. tom.* 1. *p.* 606.

LXXXI. *Locus-Sanctus.* *

* *Lours ain.*

IDem esto judicium de Loco-Sancto, qui vicus est in diœcesi Parisiaca sub Brigensi Archidiacono prope Villam-Episcopi, itemque Moissiacum-Episcopi, cujus decanatu olim erat inclusus, nunc veteri Corboliensi addicitur. Villam ibi fiscalem vel Regiam fuisse rectè docet eruditissimus Hadrianus Valesius, quòd duos veterum Regum Francorum nummos *Loco-Sancto* inscriptos viderit apud Boterovium. In villis quippe publicis seu fiscalibus monetæ percutiebantur, ut aliàs non semel observatum. F

LXXXII. *Longlare.*

LOnglare vel Longolarium in ſilva Arduenna, diœceſique Leodicenſi, Chlotharium II. hoſpitem habebat, cùm Dagobertus Auſtraſiorum Rex, accepta clade, ſubſidium ab eo contra Berthualdum Saxonum Ducem imploravit. Eodem in loco Pippinum bis hiemaſſe, videlicet anno DCC LIX. & DCC LXIII. antiqui docent Annales. Lotharii Auguſti præceptum Miræus [a] profert, *Actum Longlare Palatio Regio.* Et in Capitularibus anni DCCC LXXIX. *Ludovicus Karoli filius per Arduennam veniens... Longlario* Nativitatem Domini celebraſſe dicitur. Eſt in diœceſi Leodicenſi, non procul à ſancti Hucberti monaſterio, villa *Glare* ab incolis nuncupata, qui vicus truncato nomine *Longlaria* & Longlarienſis Palatii antiqua ſedes exiſtimatur.

[a] *Miræi Notit. pag.* 53.

LXXXIII. *Lugdunum-Seguſianorum.* *

* *Lyon.*

LUgduni-Seguſianorum originem & antiqua decora multi laudibus celebrarunt, quos pleroſque omnes vir ſummæ eruditionis Hadrianus Valeſius in Notitia Galliarum compendio retulit. Ex illis unicum (qui ad rem faciat meam) huc adducam Hieronymum in chronico, qui Magnentium Imperatorem *Lugduni in Palatio propria* ſe manu interfeciſſe conteſtatur. Aliquot vidi datas Lugduni Regum noſtrorum litteras, ſed recentioris omnes ætatis, quàm ut hîc locum obtineant. De litteris Imperatorum illic datis nimium eſſet dicere.

LXXXIV. *Luſarca.* *

* *Luſarche.*

LUſarcam aut Luſarecam, caſtrum pagi Pariſienſis, quâ parte Silvanectenſi, atque Bellovacenſi connectitur, villam fuiſſe publicam regali Palatio inſignem, primus docet Theodericus Rex, Chlodovei II. filius, in Placito, quod ibi II. *Kal. Julias, anno* VII. *regni* ſui tenuit. De Bactilionæ-vallis poſſeſſione Acchildim inter & Amalgarium, Gaëltramni filium, agebatur. Neutri liquido jus ſuum conſtabat. Statutum igitur, ut *in oratorio*, inquit Theudericus, *noſtro, ſuper capella domni Martini, ubi reliqua ſacramenta percurrebant, hoc deberet* (Amalgarius) *conjurare... venienſque ad ipſo Placito Luſareca in Palatio noſtro... ſacramenta... in quantum inluſter vir Droctoaldus Comes Palatii noſter teſtimoniavit, legaliter viſus eſt adimpleſſe.* Aliud Epiſcoporum Optimatumque Luſarcæ placitum habuit Chlodoveus Theuderici filius *ſub die Kal. Novembris, anno* II. *regni* ſui, quo Nocitum, pagi Camiliacenſis villa, Chainoni Abbati Dionyſiano adverſus Agantrudem, Marſone Comite Palatii comprobante, vindicatur. Utrumque placitum hîc habes ex autographis in lucem editum. Luſarcam dicit in alio diplomate Carolus Magnus, quo villam hanc monaſterio Dionyſiano concedit *anno* VII. *&* I. *regni* ſui apud Dubletum : & in Pariſienſis eccleſiæ tabulis locus hic ſubinde *Luſarchiæ* & *Luſarchium* nominatur : quo etiam nomine uſus eſt in libro de vita Ludovici Groſſi Sugerius.

LXXXV. *Mamaccæ & Mammacæ.* *

* *Maumaques.*

MAmacas ſeu Mamaccas & Mammacas, aliquando etiam in vitiatis apographis Mamarctas, villam ſanè Regiam, multa vetera monumenta probant. Hanc Eginhardus initio vitæ Caroli Magni deſcribere videtur, innominatam quidem : Annales verò Mettenſes anno DC XCII. ut ſtatutam Theoderico Regi ſedem poſt pugnam Textriciacam, conceptis verbis deſignant : ubi *Pippinus Regem illum ad Mamaccas villam publicam cuſtodiendum cum honore & veneratione miſiſſe* dicitur. Ibi generalem populi conventum ſæpius à Pippino Majore-domûs initum ejuſdem Theoderici principatu, ipſimet docent Annales : quibus ſuffragantur Childeberti Regis, Theuderici filii, inſtrumenta tria, quæ Dionyſianum archivum ſuppeditat. Primum eſt illud jam vulgatum, quo Solemium pagi Fanmartenſis villam Chillardo Abbati Childebertus anno regni XII. *Mamacis* concedit. Et ejus quidem, ut jam in verbo *Corſintiſce* præmonuimus, Dubletus, Miræus atque alii meminerunt. Aliud eſt

generale regni Placitum *Mamacis* anno XVI. regni ejus celebratum: quo in Placito, A
inquit Childebertus, *cùm in noſtra vel procerum noſtrorum præſentia Mamacis (reſideremus,) venientes... agentes Dalfini Abbatis, aſſerebant adverſus agentes inluſtri viri Grimoaldi Majoris-domus, quod à longo tempore Chlodovius quondam avus noſter*, &c. *per eorum præceptionis illo teleneu quidquid de omnes negotiantes... ad ipſa ſancta feſtivitate domni Dionyſii ad illo marcado advenientes, ad ipſa baſelica ſancti Dionyſii in integritate conceſſiſſent*, &c. *Datum quod ficit minſis December dies* XIII. *anno* XVI. *regni noſtri Mamacas feliciter.* Multa ſcitu digna continet hoc judicium.

Poſtridie eodem in Placito compreſſa lis eſt, nata occaſione farinarii prope Latiniacum ad Brigam, non longè à Verno poſiti, quod *agentes* Grimoaldi Majoris-do- B
mûs adverſus eumdem Dalfinum Abbatem ſibi vindicabant. quæ ſanè lis aliquo rei publicæ antiquariæ commodo videtur emerſiſſe. Nam ex confectis hac de re litteris à Childeberto Rege *anno regni* XVI. *die* XIV. *Decembris*, non modo verum & germanum Vernenſis Palatii ſitum diſcimus, ſed etiam Regias quandoque villas Majorum-domus uſui, an juri ceſſiſſe; ſacramenta in Oratorio Regio ſeu capella ſancti Martini ſolere *conjurari*; actores Majorum-domus nuncupari *Auditores*; plures fuiſſe ſimul eodem in Placito Comites Palatii, quales hîc Bero, Grimberchtus, & (ni fallor) Angilbladus, (niſi ſi Referendarius hic fuerit) aliaque non pauca, quæ priſcos temporum illorum ritus edocent. Eumdem locum anno regni II. Dagobertus eo nomine C
tertius incolebat, cùm Herlemundo Cenomannenſi Epiſcopo Ardunum prædium confirmat *anno*, inquit, II. *regni noſtri Mamaccas feliciter.*

Fuerunt ergo Mamacæ vetus Francorum Regum Palatium: at ubinam gentium poſitus hic locus? Credidi aliquando ſtatuendum in vico etiamnunc dicto *Mamay*, quatuor à Perona leucis, unicâ dumtaxat ab Incra diſparato, in extremis Ambianicæ diœceſis finibus: cui prægrandis adjacet ſilva, quam partim Fricurtinam, partim Mamacenſem nominant. Ad hæc Regiæ complures viæ huc undiquaque coeunt, ſupereſtque vetus caſtrum, quod olim Regiæ par majeſtati fuiſſe videbatur. At vera & indubitata Mamacarum ſedes in Noviomenſis pagi figenda loco, qui in tabulis D
geographicis gallicè *Maumaques* aut *Mommarques* ſcribitur, prope Pleſſiacum-Brionis, ad lævam Iſaræ ripam, haud longè à confluente Axona poſitus, in extrema ſilvæ Liſgæ ſeu Liſicæ parte (Mamacarum dicta tempore Philippi Auguſti) qua tenditur ad Berium-vicum, *le Bac-à-Bery*, quem ipſe locum ſtudioſiſſimè perſpexi. Hunc autem ut perveſtigarem, fecêre optima duo Caroli Calvi, & nepotis ejus Caroli Simplicis diplomata, Compendienſi eccleſiæ conceſſa, quæ hîc ſubjicimus aut delibamus. In priori namque Carolus Imperator, inter ampliſſima quæ conditæ ab ſe baſilicæ prædia largitur, *capellam in Venitta, capellam in Vermeria, capellam in Nantoilo, capellam in Mamaccis poſt diſceſſum Berthonis, decimas etiam fiſcorum... hoc eſt decimam* E
Caſini, Vermeriæ... atque Mamaccis, &c. enumerat. quæ villæ omnes Regiæ erant, & Compendio vicinæ. Rem ſignantiùs exprimit Carolus Simplex his verbis. *Et in Noviomenſi pago, in villa Seneſcicurte, de manſo uno, quem dedit eis præpoſitus Wanilo. In eodem namque pago de villa Mammacas, quam dedit Odo Rex ſancto Cornelio ad luminaria, volumus quoque ut indeſinenter ſingulis annis... anniverſaria dies jam dicti Regis celebretur, & refectio fiat.* Igne conſumtum eſt Odonis præceptum, villæ iſtius donationem continens: at probandæ rei ſufficit Caroli diploma, quod ego vidi autographum, aliiſque videndum obtuli. Sufficit etiam pacifica atque imperturbata Mamacarum poſſeſſio, quam ab Odonis ævo retinent Compendienſes noſtri; quorum F
beneficio in ejus villæ notitiam veniſſe me cum grati animi ſignificatione lubens conteſtor. Tantum igitur abeſt, ut deinceps pro ficticiis ædibus habendæ ſint Mamaccæ, ut aptiſſimus ſeceſſui locus iſte fuerit, utpote quem undique veſtiunt ingentes ſilvæ, iſque adoleſcentiorum Regum, quales plerique poſt Theudericum primæ dynaſtiæ fuerunt Reges, commorationi, ſtudiis, ludis atque deliciis, & maximè venationi comparatus ſit.

Hæc ſcripſeram, cùm in Philippi Auguſti litteras incidi, quas ille anno M CC. regni XXI. conceſſit, ubi hæc lego. *Noverint univerſi... quòd cùm querela inter Johannem*

A *nem de Torota, & Abbatem & monachos ecclesiæ beati Medardi Suessionensis super quadam portione nemoris* de Lesgue *diutiùs versaretur; tandem... terminata est in hunc modum. Prædicta ecclesia totam illam portionem nemoris quæ dicitur* Elloy, *& totam portionem quæ dicitur* le Foiller, *& omnes campos quæ sunt à via* Delgres, *ad viam de* Chaisnou *usque ad cacumen montis, & commutationem nemoris quæ facta fuerat primitus pro nemore Fratrum Grandis-montis; totumque reliquum nemus per medium filium Alneti nemoris de* Choisy *usque ad nemus* DE MOMAQUES; &c. quæ postrema verba Mamacarum situm, qualem superiùs descripsi, egregiè confirmant.

LXXXVI. *Mantala.* *

* *Mantaille.*

B GUillelmus Paradinus [a] in Annalibus Burgundiæ, Mantalam (qui modo vicus est agri Viennensis, ubi quondam Bosonis Regis promotio in conventu XXIII. Episcoporum celebrata est) regali Palatio illustrem fuisse tradit. Pari intervallo Viennam inter ac Valentiam situs est iste locus: ubi hactenus Palatii rudera visuntur. Ibidem posita fuisse videtur ecclesia, quæ *juris Cluniacensis* erat jam inde à tempore Petri [b] Venerabilis, cui *Mantula* nominatur. *Prioratum sancti Petri de Menthula* memorat catalogus Beneficiorum Cluniacensium.

Cave Mantelam confundas cum alio gallicè fere cognomine, latinè diverso, scilicet C Medunta opido ad Sequanam in confinio Nortmanniæ, quod *Mantela vicus* appellatur à Venantio Fortunato in actis [c] sancti Paterni Episcopi Abrincatensis: ubi etiam exstat Prioratus ejusdem Ordinis Cluniacensis.

a *Paradin Hist. Burgund. p.* 104.

b *Petrus Vener. lib.* 1. *de mirac. cap.* 23. *col.* 1283.

c *Sæc.* 2. *Bened. pag.* 1103.

LXXXVII. *Mareleia seu Marlegium.* *

* *Marlen.*

MAreleia non minus antiquum, quàm illustre regni Austrasiani Palatium in Alsatia positum, sæpe à Gregorio Turonensi, Fredegario, Gestis Ludovici Pii, Annalibus Bertinianis, Moisacensi Chronographo, Gestis Lotharii Regis, Aimoïno, & auctore vitæ sancti Deicolæ Abbatis memoratur. Prætermissis iis, D observo tantùm, *quo tempore Lotharius Rex in Alsatia morabatur, fiscum hunc nobilem... cujus adhuc dignitatem miri operis mœnia excelsa testantur, repente antiqui hostis cauterio inustum esse.* Paucis antè diebus, idem Lotharius pro Grandi-vallensi cœnobio præceptum ediderat à Pithœo relatum, quod ita definit, *Datum* IV. *Kal. April. Hblotarii Regis anno* XI. *Indict.* IX. *Actum in Marlegia Palatio publico*, &c. Ibidem quoque Chrodhardus Comes, Fulradi Abbatis Dionysiani frater, multa ipsi prædia vendiderat *in Ducatu Alamannorum & pago Brisigaviensi*, probante Pippino Rege. *Actum in villa quæ dicitur Mareleia publicè. Datum* XVI. *Kal. Augusti anno* XIII. *regni domni gloriosissimi Pippini Regis*, ut in litteris inferiùs ex autographo editis habetur. Lege E Obrecti [d] Prodromum rerum Alsaticarum.

d *Obrect. pag.* 24.

LXXXVIII. *Mariscarius.*

CArolus Calvus in diplomate quod anno DCCC XLV. dedit in gratiam Hincmari Presbyteri, cui prædia quædam in agro Pinciacensi concedit, *Mariscarium Arvernici pagi* designat villam, in qua tum degebat. quam dubito Regiasne inter villas numerare liceat. Istud autem præceptum, quod editur inferiùs, ex alio item apud Dubletum Caroli diplomate vim & robur accipit, Hincmarique Remensis Episcopi facinoribus illustrandis potest conducere.

F

LXXXIX. *Marlacum* * *seu Morlacum, & Marliacum.*

* *Morlay.*

MArlacum aut Morlacum villam inter Regias Chlotharii III. ac Theuderici fratris ejus ætate celebrem, si rerum ibidem gestarum series attendatur, nemo, quem viderim, rerum Francicarum scriptor prodidit, nemo hactenus situm ejus investigavit. In pago Parisiensi villæ tres *Marliaci* seu *Malliaci* & *Marleii* nomen præferunt. Duæ priores *castelli* & *burgi* appellatione distinguuntur, ultra Sequanam non longè à Villa-petrosa atque Nuceto positæ. Tertia Castaneto & Puteolis in decanatu Sarcellæ proxima est. Dubletus [e] in Historia Dionysiana Pippini Majoris-

e *Doublet pag.* 691.

domus diploma citat, quo villa *de Mareil*, aliaque in agro Parisiensi prædia recuperantur *anno* v. *regni Childerici Regis*. At vereor ut locus hîc à Dubleto memoratus idem sit cum uno è Marliacis jam dictis; cùm in actis Synodi Suessionicæ anni DCCC LXII. Marogilum, Dionysiani cœnobii villa, in pago Meldensi constituatur. Ex Marlaco proclive fuit, ut sequiores *Malliacum* aut *Marliacum* formarent. unde non levis conjectura est, villam hanc Regiam in Marliaco pagi Parisiensis castro fuisse sitam. Et ita quidem habere rem ultro assentirer, ni Chrothildis matronæ charta Chlotharii III. principatu edita, *Morlacas vicum publicum* haberet: tametsi alia duo Theoderici Regis præcepta *Marlaco Palatio Regio* data comperi. Morlaci ergo situm juvat inquirere, cujus nomen à Marlaco nihil fere discrepat. A B

Positus est hic locus in finibus diœcesis Tullensis & Catalaunensis, super fluvium Saltum, vulgo *le Sault*, Domnam-Mariam inter *(Dammarie)* & Monasterium-super-Saltum, *Moutier-sur-Sault*. Adjunctam habet silvam, quæ hodie quoque *Morlaci* nomen retinet. Proximum huic loco est Escuriense Cistertiensis Ordinis monasterium, neque ab eo Janivillariense familiæ Præmonstratensis longiùs distat. Regiæ sedi peridoneum fuisse hunc vicum, non tam probat situs loci commodissimus, quàm Theoderici Regis præceptum in causa Chramlini hîc editum. Sed in antecessum expendendæ Chrothildis litteræ, pro conditione monasterii beatæ Mariæ de Brogariis in pago Stampensi exaratæ, quod illa favente viro suo Charichardo à fundamentis erexit, dotavitque in gratiam Mummolæ neptis suæ, quam ibidem Abbatissam constituit. His subscribunt inlustres viri AGILPERTUS Episcopus, ERMERICUS, WANINGUS, GHISLEMARUS, GHISLEBERTUS, ADROALDUS, CHRAMNINO, RODOBERCTHUS, GALERAMNUS, MUMMOLENUS, RAGNOINUS, CHRODECARIUS ABBAS, GUNERIGO, URSINUS, CHRODOBARDUS, ECHARIGUS, MAUROLENUS & URSIMANUS, plerique omnes magna nomina, penes quos Francicas stetisse res docent historici. Illud verò notandum in primis, quod Chlothario III. inchoatos regni annos sedecim assignat hæc charta, quæ sic definit: *Datum Morlacas vico publico, quod fecit mensis Marcius dies decem, anno* XVI. *regni domni nostri Clothocharii gloriosissimi Regis*, &c. Non ergo quatuordecim dumtaxat annis regnavit Chlotharius III. sed ad decimi-sexti initia pervenit. Neque verò ad Chlotharium II. has litteras referre licet, quas ex optimatum subscriptionibus Chlotharii III. principatu fuisse exaratas perspicuum est. C D

Antequam alia duo Theoderici Regis profero diplomata, Morlaci edita; juvat Childeberti præceptum hîc delibare, quod Theodericiano uni lucem afferre potest. sic autem habet. *Cum nos in Dei nomine Compendium in Palatio nostro ... resideremus, ibique veniens inluster vir Aigobertus menesterialis noster ... suggerebat, eo quod ante hos annus, quando genetur noster Theudericus quondam Rex, partibus Auster hostiliter visus fuit ambolasse; homo, nomine Ibbo quondam ibi nullatenus ibidem ambolasset*, &c. Quæ sanè verba docent bellum inter Theudericum Neustriæ ac Burgundiæ Regem atque Dagobertum, ope sancti Wilfridi recens Austrasiis redditum, exarsisse: atque adeo Theodericum circiter Marlacum (quod fere in trium regnorum confinio positum est) degere potuisse. Id ampliùs innuunt bina Theoderici diplomata, quorum unum est, *Datum quod fecit mensis December dies* XII. *anno* V. *regni nostri Marlaco in Dei nomine feliciter.* alterum eamdem tenet epocham hoc modo: *Datum medio mense September annum* V. *regni nostri, Marlaco*, &c. E

Posteriori hoc diplomate nescio quid faciat magis, cùm ad ediscendum rei publicæ statum anno Theoderici V. tum ad ecclesiasticos ritus in causa Episcoporum dignoscendos. Rem sic exponit Theodericus ipse. *Dum Episcopos de rigna nostra, tam de Niuster, quàm & de Burgundia, pro statu ecclesiæ, vel* CONFIRMATIONE PACIS *ad nostro Palatio* MARLACO *villa jussemus advenire; & aliqui ex ipsis, qui in infidelitate nostra fuerant inventi, per eorum cannones fuerunt judecati; inter quos adfuit &* CHRAMLINUS, *filius Miecio quondam, qui Episcopatum Æbreduno civitate habuit; inventum est quòd sua præsumtione vel per falsa carta, seu per revellationis audacia, sed non per nostra ordinatione ipsum Episcopatum reciperat; etiam nec, sicut eorum cannonis contenent, ad ipsum benedicendum solemniter Episcopi non adfuerant. Unde* GENESIO, F

A CHADUNE, BLIDRAMNO, LANDOBERCTHO & TERNISCO, *qui Metropoli eſſe videntur, vel reliqui quàm plures Epiſcopi ipſius judicantes ; in noſtri præſentia fuit conſciſſus, adque de ſupradicto Epiſcopato dejectus*, &c. Ex his liquet, anno Theoderici V. PACEM aliquam fuiſſe initam, cùm Neuſtriæ dumtaxat atque Burgundiæ regnis potiretur. Pax autem illa nonniſi cum Dagoberto Rege Auſtraſiorum redintegrari potuit, quem Ebroïnus Theoderici Major-domûs bello appetiverat. Necdum ergo tunc exſtinctus fuerat Dagobertus, quem à ſuis anno DC LXXX. trucidatum in ſancti Wilfridi Actis legimus. Quintus itaque regnantis in Neuſtria atque Burgundia Theuderici annus, prior eſt anno Chriſti DC LXXX. quo is Auſtrici regni acceſſione monarcha factus eſt. B Porro Chramlini pſeudepiſcopi cladem, adverſamque fortunam tam clarè repræſentat ſynodicum hoc præceptum, nihil ut ipſi addendum ulteriùs videatur. Habeamus interim in Morlaco Regia villa celebratam Neuſtraſiorum atque Burgundionum Epiſcoporum & Optimatum generalem Synodum, antehac penitus ignotam ; quam ex autographo Dionyſiano publicæ luci nunc primùm, utinam aliquo rei publicæ Chriſtianæ bono, exhibemus.

Marlaco affine eſt Marliaci * nomen, qui locus eſt modo notiſſimus in pago Pariſienſi, inter Verſalias & ſanctum Germanum in Ledia poſitus, Ludovici Magni Regiis ædibus & frequenti receſſu celebratus, necnon ſtupendi operis machina, qua C ex vicino Sequanæ alveo in proximum montem & in altiſſimum, ut veteres vocabant, caſtellum aquæ ſublatæ, inde Verſalias per tubos ferreos derivantur.

* *Marly.*

XC. *Marſna, ſeu Marſana.* *

* *Merſen.*

MArſna, Reginoni in Chronico *Marſana*, primo aut ſecundo lapide à Trajecto-Moſæ * ſita, olim Leodicenſis, nunc Ruræmundanæ diœceſis, Regium habuit Palatium, in quo duplex Francorum Regum conventus, anno ſcilicet DCCC XLVII. & DCCC LI. habitus eſt. Utriuſvis meminêre Patres in Synodo apud Bonoilum anno DCCC LVI. congregati ; Lotharius Rex in pacto cum Carolo patruo D ad ſancti Quintini fanum biennio poſt inito; Epiſcopi Remenſis atque Rotomagenſis parochiarum in Cariſiacenſi cœtu anni DCCC LVIII. quibus adjuncti ſunt alii quoque Pontifices anno ſequenti Mettis Synodum agentes ; item Ludovicus Germaniæ Rex *in adnunciatione apud Sablonarias* anno DCCC LXII. facta ; & (ut ceteros prætermittam) ſcriptor Gallicus apud Conradum Urſpergenſem : ex quo diſcimus Carolum Simplicem Marſnam Giſleberto Duci, Henrici Regis inſtinctu reliquiſſe. Non diu tamen eâ Giſlebertus ejuſve heredes potiti ſunt. Mox enim ab ipſius morte, Gerberga ejus relicta, quæ Marſnam aliaſque Regias villas acceperat in dotem ; Ludovico Regi Ultramarino cùm nupſiſſet, eamdem villam uſibus addixit ſuis, dum anno E DCCCC LXVIII. eam Remenſi ſancti Remigii monaſterio tradidit, confectis hac de re litteris, quas Miræus [a] aliique retulerunt. Ibi poſtmodum erecta eſt Cella (Præpoſituram vocant) Remigianorum monachorum : cujus cellæ occaſione Petrus Cellenſis Abbas ſancti Remigii multis in locis Marſanæ meminit. Verùm illa cum frequentibus bellis pateret expoſita, annis ſuperioribus, inquit Miræus, vi permutationis aliorum in Francia prædiorum, ceſſit Canonicis regularibus cœnobii, quod Aquaſcurtas appellant, vulgo *Eaucourt*, in Arteſia, prope Bapalmam. Habemus in Schedis noſtris deſcriptionem *theſauri de monaſterio Smarnæ* factam *à domno Hugone Abbate* poſt medium ſæculum XII.

* *Maſtrich.*

a *Miræi Cod. Donat. pag. 155. Marlot. tom. 2. Hiſt. Rem.*

F

XCI. *Maſolacum ſive Maſolagum.*

MAſolaco villæ Regiæ certos natales qui tradiderit, ex antiquis video neminem. Regni Burgundici Palatium fuiſſe videtur, & quidem ante Chlotharii II. principatum, qui, referente Fredegario, & poſt eum Aimoïno, ante annum regni XXXIV. *Maſſolaco villa cum Proceribus reſedens, Aletheum (Patricium) ad ſe venire præcepit* ; eumque *dum ſubjectis nequiret purgare ſe criminibus, gladio trucidari juſſit.* Eodem in loco, ſi Dagoberti Geſtis ſit fides, *poſt* Dagoberti ipſius *diſceſſum, filius ejus Hludovicus ſub tenera ætate ſibi regnum patris aſcivit, omneſque Duces de Neuſtria &*

Burgundia eum Massolaco villa sublimant in regnum. Exstat in Burgundicis Perardi monumentis Chlotharii Francorum Regis Præceptum, quo Wlfechramno Abbati Benigniano *donationem Elariaci* *, *quam Guntramnus* Rex *parens suus fecerat*, iterato *confirmat*, *anno* regni VIII. Præceptum istud ad Chlotharium II. refert Perardus: ceteri tertio meliori jure adaptant. Ejusdem Chlotharii III. anno III. *Mansolaco curte dominica* consedit Episcoporum [a] Synodus, qui Emmonis Episcopi Senonensis privilegio pro Senonensi monasterio sancti Petri Vivi, numero viginti-quinque, subscripserunt. Ignotus mihi Mansolaci situs, de quo altum deinceps ubique silentium. Valesius potius in Neustria, non procul ab urbe Lutecia-Parisiorum, quam in Burgundia situm fuisse contendit.

* Larê.

a Sæc. 3. Bened. part. 2. pag. 614.

XCII. *Ad sanctum Medardum prope Suessionas.*

AMplissimum fuisse locum, in quo tumulum ædesque sacras Medardo Noviomensi Episcopo posuit Chlotharius Francorum Rex, docent antiqua cœnobii monumenta. *Villam regalem Croiciacum* vocat Fortunatus; & anonymus sæculi x. scriptor in libello de miraculis sancti Medardi *illud rus, in quo hæc agebantur, ex ditione regalis fisci, cui Croiacus vocabulum est, ex antiquo profano idolorum cultui mancipatum* fuisse commemorat. Domestica Regum atque Pontificum instrumenta conditi monasterii locum *Croviacum*, & *Croviacum fiscum*; prisca verò exempla in chartariis quandoque *Croniacum* mendosè nominant. Ut certum sit totum illud Suessionicæ vallis spatium, quod extra portam urbis Orientalem ab Axona præterfluente ad montes Croviaco vico proximos continetur, intra sæpta Croiciacensis Regii fisci fuisse olim circumscriptum. Suum ibi Francicos Reges habuisse Palatium constat apud omnes: immo non unicum, sed plura insimul exstitisse, præter antiquam loci tabulam, docet Chronicon vetus de Nortmannorum Gestis, ubi ad annum DCCC LXXXVI. hæc leguntur. *Post hæc Sigefridus famosissimam ecclesiam sancti Medardi igne cremavit*, & PALATIA REGIA, *interfectis & captivatis terræ accolis.* Præcipua sedes erat versus meridiem (ubi nunc semirutum sanctæ Sophiæ Oratorium, intra cœnobii muros inclusum, cui etiamnum duodecim Canonici inserviunt) illudque ad Axonam protendebatur. Aliud, si tamen aliud, cui adjuncta erat sanctæ Trinitatis basilica, vergebat ad orientem, prope eas ædes, in quibus Ludovici Pii carcer subterraneus ostenditur. *Publicam custodiam* & *antra ergastuli* appellat Ludovicus ipse in actis translationis sancti Sebastiani [b]. Huic loco non longo intervallo conjunctum erat nemus, quod Brolium antiqui dicebant: cujus etiam meminit Rothadus Suessionensis Episcopus in privilegio Medardensibus monachis ab se confirmato.

b Sæc. 4. Bened. part. 1. pag. 407. & 408.

His in Palatiis varii Regum atque Pontificum habiti sunt conventus atque Concilia; quæ quoniam ad Medardensis asceterii splendorem plurimum faciunt, hîc juvat leviter perstringere. Et verò ne quid referam de Sigeberti Regis, Brunichildæ & Childeberti eorum filii consessu frequenti apud Medardense Palatium; illic anno DCC XLIV. Bonifacius Moguntiacensis Episcopus, Zachariæ Papæ nomine Synodum habuit sub Pippino Majore-domûs, quem etiam anno DCC LI. eodem in loco Francis Regem imposuit. Ibidem quoque Carolomannus, Pippini filius, anno DCC LXVIII. VII. Idus Octobris; Hermentrudis Caroli Calvi uxor anno DCCC LXVI. Ludovicus Balbus (si quibusdam habenda fides) anno DCCC LXXVIII. ac tandem Rodulfus anno DCCCC XXIII. regni sumserunt insignia. Aliud sub Leone Papa IV. coactum est in Medardensi basilica Concilium anno DCCC LII. ubi *Pippinus junior, Rex Aquitaniæ, regno spoliatus, tandem Clericus efficitur in habitu monachali.* Tertium sequenti anno coram Carolo Rege celebravit Hincmarus in ecclesia sanctæ Trinitatis; ubi ventilata est eorum causa, qui ab Ebone destituto fuerant ordinati. Quartum anno DCCC LVIII. jussu Ludovici Germanorum Regis indictum scribit Frodoardus. Quintum quinquennio pòst præsente iterum Carolo Calvo ibidem convocatum, in quo Rothadus, jam multis Synodorum vexatus sententiis, Episcopali sede pellitur, & in Medardense cœnobium detruditur. Sextum quoque eodem anno Carolus Calvus agi constituit, in quo Judith, ejus filia, cum Balduino Comite, quem contra leges atque canones

maritum acceperat, à communione ſummovetur. Nicolaus Papa I. ſeptimum anno DCCC LXVI. iniri juſſit occaſione Wlfadi, qui ad Romanum Pontificem adverſus Hincmarum provocaverat. Octavum Sueſſione circiter annum DCCC LXXVI. itemque aliud anno M LXVI. celebratum lego, an in Medardenſi baſilica, non liquet. Certiſſimum illud, quod in Hiſtoria Trenorchienſi [a] Chiffletius ex autographo publicavit Synodicum Philippi Regis præceptum, Petro Abbati conceſſum pro ipſius monaſterii jurium confirmatione: cui præcepto Manaſſes Remorum Archiepiſcopus cum aliis Epiſcopis novem & regni Optimatibus ſubſcripſerunt: ita verò definit. *Datum publicè in Palatio noſtro in caſtello ſancti Medardi, ad Orientalem plagam, non longè ab urbe Sueſſionenſi, anno incarnati Verbi* M LXXV. *anno verò regni noſtri* XVII. *Goiffridus Pariſiorum Epiſcopus Regis Cancellarius, concedendo legi, & relegendo laudavi.* Gallicanos quoque Epiſcopos pleroſque *in ſancti Medardi Capitulo* congregatos ferunt quædam ſcripta domeſtica, cùm illi anno M CC. aut initio ſequentis, de Philippi Auguſti Regis cum Engelberga divortio ſententiam laturi Sueſſionas acceſſerunt. His adde ſancti Medardi eccleſiæ dedicationem [b] anno M C XXXI. factam per Innocentium Papam II. qui paucis ante diebus Odonem Abbatem ejus loci, contradicente Epiſcopo Sueſſionenſi, Aurelianis benedixerat.

a *Tournu pag.* 326.

b *Spicil. tom.* 2. *p.* 787. & 788.

Porro monaſterium atque Palatium Nortmannorum (ut dixi) incendio deformata, meliorem in ſtatum reſtituit Odo Francorum Rex, ut probant ejus litteræ hîc primum ex antiquo chartario publicatæ. Poſt Odonem Otgiva Caroli Simplicis, tum Heriberti Comitis uxor, Medardenſi Palatio an cœnobio ſæpius incubuiſſe conjicitur ex eo quod refert ſcriptor antiquus, monaſterii ipſius bona à Viromandenſibus Comitibus pervaſa, ipſi Otgivæ, aliorumque deinceps Comitum uxoribus ceſſiſſe in dotem. quam proinde Otgivam mirum non eſt in crypta Medardenſis baſilicæ ſepultam fuiſſe. Ejus epitaphium vide ſis in veterum Analectorum tomo I. Ad ſæculum XI. graſſata eſt hæc peſtis, id eſt ad Rotberti Regis principatum: quo ex tempore ad patrum noſtrorum ætatem, nempe annum M D LXVIII. (quo Medardenſe cœnobium à Calviniſtis violatum eſt) duraſſe ferunt Regias illas ædes ſive Palatia, quorum ſtupendæ molis rudera humi defoſſa viſuntur adhuc, & ſubinde marmorea fragmenta, nullis tamen uſibus idonea, eruuntur. Præter Medardenſes, alias etiam intra Sueſſionem Regias ædes ſtetiſſe dicemus inferiùs.

XCIII. *Mettenſe.* *

* *de Mets.*

Divodurum-Mediomatricorum, prius quàm Auſtraſiani regni caput efficeretur à Francis, ampliſſimi pagi metropolim fuiſſe conſtat, ſuumque & amphitheatrum & Palatium habuiſſe, in quo ſæpius degebant Romanorum Imperatores, ut reprimendis Germanorum conatibus intenderent. Undecim à Theoderico Chlodovei Magni filio ad Dagobertum juniorem numerantur Francorum Reges Auſtriaci, qui Regiam Mettis ſedem fixerunt. In his Childebertum II. *intra Mettenſis urbis Palatium* ſtetiſſe ſcribit Gregorius Turonenſis [c] Epiſcopus. Palatii ejuſdem Walafridus in vita ſancti Galli meminit, quo etiam Lotharium utrumque & Zuenteboldum Reges uſos eſſe nullus dubito. Multos Regum conventus atque Epiſcoporum concilia Mettis habita referunt Hiſtorici noſtrates, à quibus recenſendis, quòd ad rem meam faciant nihil, abſtinere conſtitui.

c *Greg. Hiſt. lib.* 8. *cap.* 36.

XCIV. *Miliduuum ſeu Meledunum & Melodunum.* *

* *Melun.*

Melodunum, inquit Julius Cæſar [d], *eſt opidum Senonum in inſula Sequanæ poſitum*, quod nunc in pago Waſtinenſi collocant: quamquam Gregorii Turonenſis ævo pagi proprii titulo jam gaudebat, quem ille in Hiſtoriæ libro VI. uti & Fortunatus in vita ſancti Germani Pariſiorum Epiſcopi *Miglidunenſem*; Carolus verò Calvus in Capitulis *Miliduniſum*, alii *Milidunenſem* appellant. Jam inde à Merovingicis Regibus notum erat *caſtrum Milidunenſe*, quod in Geſtis Francorum etiam *Malidunenſe* ac *Miclito* vel *Miclitanum caſtrum*, & apud Nithardum, *Miclido* dicitur. Nithardo præiſſe videtur Leo Senonenſis Epiſcopus, quum in ſua ad Childebertum

d *Cæſar. lib.* 7. *de bello Gallico.*

Regem epiſtola *Mecledone* Epiſcopum ſe invito ordinari non poſſe conteſtatur. Ibi A
Rotbertum Regem ferunt delicias theſauroſque ſuos collocaſſe, quibus, occupato caſtro, Conſtantia regina adverſus Henricum filium natu-majorem aliquandiu potita eſt. Ibi etiam Philippus ſæpe degebat: at tandem, inquit Sugerius, *cùm ferè ſexagenarius eſſet, Regem exuens, apud Milidinum caſtrum, ſuper fluvium Sequanæ, præſente domino Ludovico extremum clauſit diem.* Petrus Abaelardus initio Hiſtoriæ [a] calamitatum ſuarum *Melidunum caſtrum & ſedem Regiam* vocat. In chartaceo codice monaſterii ſancti Petri Carnotenſis Odo Comes, filius Comitis Manaſſæ, unum ſervum & unam ancillam Joſiacenſi ſancti Petri cellæ dediſſe dicitur: cujus rei litteras v. *Idus Auguſti, in Palatio Meloduni caſtri, præſente Henrico Rege*, ejus nominis primo, corroboravit. B quibus litteris appoſita ſunt ſigna prædicti Odonis Comitis, Hugonis Comitis ejus fratris, Euſtachiæ ſororis amborum Comitum: hiſque teſtes ſubſcribunt Gualterius Comes, Droco de Conflante, Gualerannus de Pariſio, & Balduinus Archicapellanus Regis, aliique viri nobiles.

a *Abaelard. pag. 4.*

XCV. *Moguntinum.*

MOguntiacenſem urbem hîc accenſeo, non quò priſci loci ejus decora perſequi velim, quæ paſſim apud auctores pervulgata ſunt: ſed ut Regias ibi Francorum Principum ædes ſeu Palatium exſtitiſſe demonſtrem. C Id docet in primis Marquardus Freherus in ſuo de Lupoduno tractatu, ubi Dagoberti Regis præceptum exhibet, hac clauſula terminatum, *Godefridus recognovit. Datum ſub die* XI. *Kalend. Octobris anno regni noſtri* VI. *Actum Moguntiæ Palatio Regio feliciter. Amen.* Pippini quoque Regis diploma lego apud Miræum [b] ſancti Maximini cœnobio *Datum menſe Januario anno regni* XIV. *in Palatio publico Moguntiæ.* quo tamen ex loco, ſi non ob ipſius chartæ ſpurium fetum, certè propter varias interpolationes nihil conficias.

b *Miræi Dipl. Belg. pag. 14.*

XCVI. *Monaſteriolum* * *in Pontivo.*

* *Montreüil.*

MOnaſteriolum ſeu Monſterolum, pagi Pontivi atque diœceſis Ambianicæ D caſtrum munitiſſimum, à ſancti Salvii monaſterio ita dictum eſt, cùm fortè priùs Bragum vocaretur, ex Anſegiſi teſtamento: quod tamen vereor, ut hoc loco ſincerum ſit, neuve pro monaſterio *ſancti Salvii in Brago*, *ſancti Salvatoris in Brago** ſeu *Brigaco* (qui locus eſt ad Sequanam diœceſis Senonenſis) reponi debeat. Ut ut ſit, *Monaſteriolum ſupra mare, caſtrum Regis Franciæ* ferunt Geſta [c] Ludovici VIII. Francorum Regis, & Hariulfus in Chronico Centulenſi *caſtrum Regium* vocat, quod Arnulfus Flandrenſium Comes expugnavit: unde totius Pontivi pagi ſubſecuta clades atque direptio. Illuc Bertam uxorem Philippus I. dato repudii libello relegavit. Ibi Hugo, Capetiorum Regum caput, ob præſtitum ſacris Walarici Richariique reliquiis obſequium, in ſpem regni erectus, illuſtre pietatis ac religionis præmium reportavit. E Videtur etiam illud ipſum eſſe *caſtellum Herluini maritimum, quod vocatur Monaſteriolum*, cujus meminit Frodoardus ad annum DCCCC XXXIX. quod à Nortmannis occupatum Herluinus uſibus ſuis aptaverat. Suos poſtea Comites habuit Monaſteriolum, qui ſimul & Pontivenſes dicti ſunt, à quibus jam pridem locus ille (modò urbis validæ, nec ſpernendæ magnitudinis nomen ferens) Regium in fiſcum eſt revocatus.

* *Bray.*

c *Cheſn. Hiſt. tom. 5. pag. 285.*

XCVII. *Monticelli* * *ſeu Moncelli.*

* *Monceaux.*

ACta Synodi Sueſſionis anno DCCC LXII. celebratæ Monticellos inter Dionyſiani cœnobii villas reponunt: at varii ejuſdem nominis Monticelli. F Crediderim hunc locum à Patribus Sueſſionenſibus memoratum agri Pariſini vicum eſſe inter Junnam & Sequanam fluvios, non longè ab Exona atque Corboilo. Alia eſt in pago Meldenſi villa Regia, quam Monticellos vocant, duabus à Meldorum civitate diſtans leucis, verſus orientem. De poſteriori loco intelligendum eſt præceptum Theoderici Regis, Chlodovei junioris filii, qui manſellos aliquot in villis pagi Briegii, Saucitho, Monticellis & Abniti, ſancto Dionyſio confert. Vide libro VI. num. IX. Ibi Regias ædes ſæptaque ampliſſima Henricus IV. Francorum Rex magnificentiſſimo

A opere conſtruxit : quæ non tam annorum lapſu, quàm longâ Regum noſtrorum abſentiâ, ſtudiiſque aliò converſis propemodum fatiſcunt. Sic ergo

Mors etiam ſaxis marmoribuſque venit.

XCVIII. *Montiniacum.* *

* *Montigny.*

MOntiniacum ſuper Albam in Epiſcopatu Lingonenſi locant tabulæ geographicæ. Aliud quoque in agro Pariſiaco, non longè à Cormiliis & Argentolio viſitur Montiniacum. Neutro in loco poſitum erat *caſtrum, nomine Montiniacum*, quod tradente Frodoardo ad annum DCCCC XXXVIII. *Ludovicus Rex*, Tranſ-
B marinus dictus, adverſus *Serlum quemdam vi cœpit, & opidum evertit.* quem locum idem auctor ad annum DCCCC LXV. vocat *caſtellum Regis Montiniacum, quod Bernardus Silvanectenſis Comes, & Tetbaldus cum Heriberto Paſchæ diebus aggreſſi capiunt, incendunt ac dirimunt.* Montiniacum iſtud idem eſſe videtur cum eo, quod ipſemet Frodoardus ad annum DCCCC XLIV. deſcripſerat, nempe *caſtrum quoddam, vocabulo Montiniacum, in pago Sueſſionico ſitum, quod erat ex Abbatia ſancti Criſpini (quam dudum perceperat reddentibus eam ſibi filiis Heriberti, & Ragenoldo dederat) proditione quorumdam opidanorum fideles Regis ceperunt... proditore ab Andrea peremto.* Regium ergo vocatur hoc caſtrum, quòd acerbiſſimis illis temporibus Regias in manus, jure
C belli, non hereditario conceſſerat.

V. Beſly Hiſt. Com. Pict. pag. 152.

XCIX. *Nantogilum ſeu Nantoilum.* *

* *Nanteüil.*

NAntoilum Palatium in Chronico Fontanellenſi memoratur anno I. Chlodovei Regis, Dagoberti filii, quo is Rotmaro cuidam Fontanellenſe prædium confirmat [a] in hunc modum: *Edita eſt hæc confirmatio pridie Nonas Februarias anno I. præfati Regis, Nantoilo Palatio*, &c. Locum eſſe puto Nantogilum-Halduini, vulgo *Nanteüil-le-Haudoüin* in pago Vadenſi *, Regiis villis accenſendum, quòd Ludovicus Pius reſumtis in Dionyſiana baſilica regalibus inſignibus, inde *Nantogilum, ac*
D *poſt Cariſiacum* perrexiſſe dicatur apud Aſtronomum. Quippe Francorum Reges nonniſi in villis fiſcalibus, aut locis Deo ſacratis hoſpitari ſolebant. Sunt qui velint Nantogilum Matronæ flumini contiguum, nec longè poſitum à Firmitate-Auſculfi, Regiam quoque villam exſtitiſſe : & in hujus rei aſſertionem Caroli Regis diploma referunt datum *Nantoilo villa ſuper Matronam.* quod etſi integrum cernere non licuit; ejus tamen rei fidum argumentum eo libentiùs ſumo, quòd haudquaquam differre videatur à *fiſco Namtolialinſe*, cujus appendix erat *Raſbacis* ſeu *Reſbacis* in ſaltu Briegio locus, ubi Audoënus, qui & Dado, ejus nominis monaſterium erexit, in Agili Abbatis vita celebratum. Porro Nantogilum-Halduini à Regia manu jam
E tandem in Stratenſis Ducis dominium tranſiit, qui caſtrum aut ædes editiori in colle ſuperbas, regalibuſque non impares ibi poſſidet.

a *Spicil. tom. 3. pag. 194.*

* *le Valois.*

C. *Narbonenſe.*

NArbonenſe Palatium, Romanis Gallias obtinentibus jam pridem erectum, loco non prorſùs elato ſitum fuiſſe innuit Gregorius Turonenſis Epiſcopus in libro de Gloria Martyrum, ubi notat Felicis Gerundenſis Martyris baſilicam obſtitiſſe, *ne Liguria, quod eſt locus amœniſſimus, à Palatio Regis cerneretur.* Præter has ædes Narbone erat & Capitolium, amphitheatrum, ceteraque Romanæ dignitatis monu-
F menta : quibus addendum Minervæ ſeu Minerbæ caſtrum, intra pagum Narbonenſem contentum, Carcaſſoni tamen vicinius, de quo in Caunenſibus litteris hîc editis mentio frequens occurrit.

CI. *Nemetenſe.* *

* *de Spire.*

NOviomagus-Nemetum, Spira vetuſtis auctoribus ſæpe memoratur. Reges Francos Palatium hîc habuiſſe docet Caroli Magni pro Bremenſi eccleſia præceptum, cujus epocha anno Chriſti DCC LXXXVIII. illigatur, ſic tamen, ut cum Indictione XII. ibi appoſita minimè conveniat. Alia ſunt nonnulla tum initio, tum

in fine diplomatis, quæ non ex autographo, ſed ex exemplo chronologicis in notis vitiato tranſſcriptum oſtendunt. Nihilo tamen minus inde conſtat Carolum in Spirenſi vel Nemetenſi degiſſe Palatio, cum diploma iſtud Willehado Pontifici conceſſit : quod unum inſtituto noſtro ſufficiebat.

* Nanterre.

CII. *Nemetodorum aut Nemptodorum.* *

NEmetodorum agri Pariſienſis villam Regiam non procul à Rotoïalo & Sequanæ ripa, Genovefæ Virginis natales magis extulêre, quàm Chlotharii II. Francorum Regis baptiſmus, quem ibi ſacris undis ablutum voluit Guntchramnus Rex, pupilli patruus, cui tum Chlotharii nomen, cum eatenus fuiſſet anonymus, impoſuit.

* Saint Clou.

CIII. *Novientum vel Novigentum, vulgo ſanctus Chlodoaldus* *, *ubi de variis Novigentis.*

QUàm plures villas invenio Novigenti nomine donatas, quarum omnium antiquiſſima eſt, quæ nunc ſancti Chlodoaldi dicitur, ad Sequanæ ripam, in agro Pariſienſi, verſus occidentem, ab ipſis etiam Regni primordiis fiſco addicta. Huc ſeceſſit Chlodoaldus, Chlodomiri Aurelianorum Regis filius, ibique monaſterium ædificavit. Proximæ cœnobio ædes ſtabant Regiæ, in quibus Chlodoveus, Theude- C
rici Regis filius, anno regni II. Placitum habuit, hîc editum, in cauſa Chainonis Abbatis Dionyſiani, contra Ermenoaldum Abbatem, ex quo multa ſcitu digna eruuntur. Childebertus quoque Chlodovei germanus, litteris anno item regni II. Novigenti datis, Tuſonis-vallis monaſteriolum, quod Chardericus Abbas Dionyſianus in pago Camliacenſi exſtruxerat, nepoti ejus Magnoaldo aſſerit, ipſiuſque loci ratas habet poſſeſſiones, ut ejuſdem Childeberti præceptum edocet. Proxima Novigento erat *Roveritus* ſilva (nunc ſancti Chlodoaldi) *ſecus fluvium Segona*, quam *unà cum illo foreſtario nomine Lobecino ... baſilicæ ſancti Dionyſii... ad petitione inluſtri viro Ragamfredo Majorim-domus noſtro*, inquit Chilpericus, cognomento Daniel, *viſi fue-* D
mus conceſſiſſe... annum ſecundum regni noſtri, &c.

Alia eſt agri quoque Pariſienſis villa Regia Novigentum ad Matronam prope Confluentes, in qua Gregorius Turonicus anno D LXXXI. Chilpericum Regem cum ſuis manſiſſe tradit in Hiſtoriæ libro VI. *Nogentum* vocant recentiores, *Novigentum villam* Aimoïnus. Villam Novigentum ſuper Sequanam in pago Mauripenſi, *le Hurpoix*, notant acta conventus anno DCCC LXII. Sueſſione habiti, & inter Dionyſianas villas recenſent. Huc metu Nortmannorum delatæ ſancti Dionyſii reliquiæ, quemadmodum Annales Bertiniani ad annum DCCC LIX. docent his verbis. *Oſſa* E
beatorum Martyrum Dionyſii, Ruſtici & Eleutherii metu Danorum in pagum Mauripenſem, in villam ſui juris Novientum devecta ſunt, atque XI. *Kal. Octob. in loculis diligenter conlocata.* Diſtat hic locus ab urbe Pariſiaca leucis decem & ſeptem : partimque Regium ad fiſcum, partim ad Dionyſianos Aſcetas pertinet. *Novientum in pago Andegavenſe* lego in Geſtis Dagoberti Regis. quo forſan loco editum eſt Caroli Calvi præceptum in gratiam Hebroïni Abbatis Monachorumque Glannafolienſium, quod ita definit apud Beſlium [a] : *Data* XII. *Kal. Novemb. anno* VI. *regnante Karolo glorioſiſſimo Rege Indict.* IX. *Actum in villa Noviente*, &c.

a Beſly Epiſc. Pict. pag. 24.

In memoratis Synodi Sueſſionicæ actis alia villa Novigentum ad Iſaram in Bello- F
vacis, Credilio oppoſitum, vulgo *Nogent-les-Vierges*, memoratur. Præterea Novigentum Rotroci in Pertico ; Novigentum-Regis ad flumen Auturam ; Novigentum-Bernardi & Erencberti ſuis in locis ; ac denique Novigentum eſt in pago Laudunenſi, villa, ut quidam volunt, olim Regia, ſub Codiciaco poſita, *Nogent-ſous-Couci*, in qua *jam recuperato regno Theodericus reſidebat ſecurus, cùm repentino ſuperventu Ebroïnus cum Auſtraſiis affuit*, qui protinus Regem inde ad flumen Iſaram, mox Baſiu Palatium, ac tandem Criſciacum fugere, ibique imperata facere coëgit. Erectum poſtea eſt Novigenti Ordinis noſtri monaſterium, cui ſæculo XII. ineunte præfuit Guibertus Abbas, vitæ integritate, ſcriptiſque ſuis clariſſimus.

CIV.

CIV. *Noviomagus* * *Batavorum sive Neomagus.*

* *Nimegue.*

Noviomagus-Batavorum, plerisque Neomagum ad Vahalim, urbs fuit, etiam Romanorum temporibus, celebris. Ejus meminit tabula Theodosiana, aliique veteres, quos, si tanti est, consule apud Grotium. Villam quoque Regiam fuisse, quam Carolus Magnus insigni Palatio ornaverit, testatur Eginhardus his verbis : *Inchoavit & Palatia operis egregii, unum haud longè à Moguntiaco, ... alterum Noviomagi super Vahalim fluvium, qui Batavorum insulam à parte meridiana præterfluit.* Eumdem in locum anno DCC LXXVII. *Carolus primo vere... profectus est*, ibique celebravit *Paschalis festi sollemnitatem.* Ad *septimum Idus Junii* commoratus ibi est Carolus *in Palatio publico*, uti docet ejus diploma [a] ecclesiæ Ultrajectinæ hac die concessum. Idem anno DCCC VI. *de villa Theodonis... Noviomagum navigavit, ibique sanctum Quadragesimale jejunium... celebravit.* Tunc condita sunt Capitularia novem & decem, quæ V. Cl. Stephanus Baluzius [b] retulit. Ludovicus Imperator anno DCCC XVII. *Noviomagum profectus, venatu se se exercuit*, & anno DCCC XXI. eo jubente *iterum conventus mense Maio Noviomagi habendus condictus est.* Celeberrimum verò Placitum anno DCCC XXX. Niumagi Ludovicus habuit; quo non Gallici tantùm proceres, sed *omnis* quoque *Germania confluxit, Imperatori auxilio futura.* Ubi *Hilduinus Abbas Palatio exire jussus est, ... & Walach Abbas jussus est ad monasterium redire Corbeiæ, ibique regulariter obversari.* Rem explicatiùs tradit Paschasius in ipsius Walæ Epitaphio. *Niumagum Palatium ingentis magnitudinis mirique operis* extollunt Annales Mettenses: cujus etiam Regiam amplitudinem commendant *Gesta Nortmannorum ante Rollonem Ducem* in Chronico Reginonis, illudque anno DCCC LXXXI. Danorum incendio periisse commemorant. Non tamen penitus excisum à Danis, aut certè postea instauratum fuit hoc Palatium, de quo vide sis Lambertum Schafnaburgensem ad annum M XLVI. Willelmum Hedam [c], & alios.

a *Miræus in Notit. eccl. Belg. pag.* 36.

b *Baluz. Capitul. tom.* 1. *col.* 451.

c *Heda primæ edit. pag.* 216. & 244.

CV. *Noviomagus-Veromanduorum.* *

* *Noyon.*

Noviomagus-Veromanduorum, recentioribus Noviomum dicitur & Noviodunum : quæ tamen postrema nominis usurpatio multis ex capitibus ipsi repugnat, à nemine veterum Noviomo attributa. Alia est omnino hæc urbs ab ea quam Julius Cæsar lib. II. Commentariorum Noviodunum caput Suessionum vocat : siquidem Noviomum non Suessionibus, sed Veromanduis, quorum modo urbs Episcopalis est, semper tributa fuit. Noviomi situm Ratbodus ejus urbis Episcopus ante annos D L. ita describit in vita sancti Medardi. *Ipse inter duos rivulos constitutus est Noviomus : ab oriente Galliola*, la Golle, *ab occidente Margareta*, la Marguerite, *circumluitur ; quos ambos tertius suscipit, qui Versa*, la Versette, *nominatur : & sic pariter confluentes, non longè à mœnibus illius in Isaram, qui magni est nominis, delabuntur.* Auctor vitæ Godebertæ Virginis refert Eligium Noviomagensem Episcopum *in villa Ambianensi* Godebertam *in conspectu* Chlotharii *Regis anulo suo desponsasse Domino. Inde*, subdit, *perveniens ad Noviomensem civitatem, Rex dedit illi Palatium suum cum Oratorio sancti Georgii martyris, & villas duas, & duodecim feminas, quæ in illo monasterio sedulò serviebant.* Hoc si ita est, Noviomagi Palatium erat Chlothario Regi tertio. Ut ut sit, id de Carolo Magno certum videtur, qui anno DCC LXVIII. ibidem *elevatus est in regnum*, ut communi ore tradunt historici. Certum etiam de Hugone Capetiorum auctore, quem *anno Incarnationis Dominicæ* DCCCC LXXXVII. *Franci assumentes, Noviomo illum sublimant in regali solio*, quemadmodum refert auctor æqualis apud Chesnium [d]. Subinde Noviomagensibus Episcopis cessisse videtur hoc Palatium, quibus non tantùm urbis Regiæ, sed etiam pagi Noviomensis, Carisiaci Regiæ villæ in eodem pago, aliarumque cessit dominium, titulo Comitivæ, quem ipsi antè annos ferè quingentos in litteris suis usurparunt.

d *Chesn. tom.* 3. *pag.* 344.

* Noisy.

CVI. *Nucetum* * *seu Nocetum ad Matronam.*

NUcetum majus, villa Regia secus Matronam, in agro Parisiensi, Chlodovei Principis, Chilperici ex Audovera filii, nefandâ cæde noscitur apud Gregorium [a] Turonensem, cujus hæc verba. *Ipse Rex*, (Chilpericus) *Calam Parisiacæ civitatis villam advenit. Regina* (Fredegundis) *vinctum jussit* (Chlodoveum) *transire Matronam fluvium, & in villa, cui Nuceto nomen est, custodiri. in qua custodia percussus interiit, ipsoque in loco sepultus est sub stillicidio oratorii.* Alias ejusdem nominis villas quære apud V. Cl. Hadrianum [b] Valesium.

a *Greg. Tur. Hist. lib. 5. cap.* 40.

b *Valesf. Notit. pag.* 388. & 426.

* Orreville.

CVII. *Odreïa-villa* *, *sive Audriaca-villa.*

CLarissimus Sirmundus in notis ad Capitularium libros Audriacam-villam eamdem esse putat cum Odreïa-villa, à Carolo Calvo memorata; ejusque situm inter Ambianos & Atrebatas ex Aimoïno rectè constituit: at quo signanter loco, minimè designat, ratus forsan tanti non esse, cur hic locus Danorum strage vel temporum injuria deletus, ad alia festinantem retardaret. Propiùs rem affecit Petrus Bertius, quum in Gallicani sub Carolo Magno Imperii tabula geographica, Audriacam-villam ad Alteiæ fluminis ortum defixit; à quo re vera quinque vel sex dumtaxat millibus est disparata. Quippe Odreïa-villa (quam cum adjacente silva cognomine, *Orreville* etiamnum vocant) posita est ad dextram Alteiæ ripam, æquali duorum millium spatio media inter Donincum seu Dulendium ad Occidentem, & Alteiam vicum (à quo fluvius Alteia nomen sumsit) versus Orientem.

Locum illum quidam cum Aria, sive Ariaco Palatio (de quo mira, sed à nemine recepta tradit Malbrancus in Morinis) malè confundunt. Ejus verò natales, etsi ad Meroveadum tempora spectare videntur, reducimus ad Carolinos, quòd de ipsa nihil antiquius succurrat Caroli Magni præcepto, quod Hadoni seu Chadoni Corbeiensi Abbati concessit XVII. *Kal. April. anno* I. *cum regnare cœpit. Actum Audriaca-villa in Dei nomine feliciter.* Carolum excipit Eginhardus, quo auctore discimus [c], Hludovicum an Hlotharium Augustum ibi cum conjuge diutiùs esse commoratum. Eamdem villam Regiam quatuor in locis memorant Annales Bertiniani, qui anno DCCC LXV. tradunt, Carolum Regem *ad Odriacam-villam medio mense Septembrio venandi gratiâ perrexisse*: itemque anno DCCC LXVII. *causâ venandi & expendendi autumnale tempus, in Abbatia sancti Vedasti, & in Audriaca-villa, ac circumcirca morandi disposuisse.* quem etiam Caroli apud Audriacam-villam secessum Aimoïnus [d] commemorat. Anno sequenti, referentibus iisdem Annalibus Bertinianis, similem ob causam ipsemet Carolus, dimisso adversus Danos Carolomanno filio, tertiò *Audriacam-villam gratia venandi perrexit.* Denique progressurus in Italiam anno DCCC LXXVII. Ludovico filio præcipit, *ut in Odriaca-villa porcos non accipiat; & non ibi caciet, nisi in transeundo.* Caroli secutus exemplum Ludovicus, cognomento Balbus, *accepto*, inquiunt Annales Bertiniani, *nuncio in Audriaca-villa de morte patris sui... iter agens per Carisiacum & Compendium, usque ad Vernum, ad sepulturam patris sui apud monasterium sancti Dionysii pervenit.* quæ omnia Carolum atque Ludovicum propenso in hanc villam fuisse animo; ibique autumnales delicias collocasse palam innuunt. Nec planè sua loco deest amœnitas, ubi pingue solum, prospectus jucundior, Regiæ viæ, pons Alteïæ impositus, silva ingens feris olim avibusque ferax, aliarumque rerum copia suppetit. Jam pridem Odreïa-villa privatorum deflexit in manus, & ad Comitem sancti Pauli in Artesia nobilissimum pertinet.

c *Egin. epist.* 52.

d *Aimoin. lib.* 5. *cap.* 31.

* Palaiseau.

CVIII. *Palatiolum.* *

ANtiquitate sua clarius est, quàm nominis dignitate Palatiolum, villa seu villula Regia pagi Parisiensis, haud longè à Longo-Gemello, in Castri-fortis Decanatu posita. Anonymus Fontanellensis monachus tradit, Wandregisilum Abbatem *anno* VII. *tertii Regis Hlotharii... ad eumdem Regem accessisse, & privilegium Regiæ confirmationis super area præfati cœnobii suscepisse... in territorio Castrinse, in eo Palatio, quod*

A *diminutivo vocabulo censetur Palatiolum.* Erat ergo Chlotharii III. ætate Palatiolum Regia villa, quam Parisiensi sancti Germani cœnobio datam à Pippino luculentissimè docent ejusdem Pontificis translationis Acta, descripta Caroli Magni principatu: quibus etiam suffragatur Codex censualis Irminonis, eximii Abbatis, qui Caroli Magni testamento anno DCCC XI. subscripsit. Polyptychi verba sunt. *Habet in Palatiolo mansum dominicatum cum casa & aliis casticiis sufficienter. Habet ibi de terra arabili culturas* VI. *bunuaria* CC LXXXVII. *ubi possunt seminari de frumento modii mille trecenti, de vinea aripennæ* C XXVII. *ubi possunt colligi de vino modii* DCCC. tum in fine. *Habet in Palatiolo mansos ingenuiles* C VIII. *qui solvunt omni anno ad hostem carra* VI. *ad tertium annum segales*
B C VIII. *ad alterum annum vervices cum agnis* C VIII. *de vino in pastrine modios* CC XL. *de argento in lignericia solidos* XXXV, *pullos* CC L. *ova mille ducenta-quinquaginta, de cap. solidos* VIIII. Præterea visitur in basilica nostra Germanensi lapis quadratus, cui rubea crux insculpta est, quam undique claudit hæc epigraphe, vetustissimis implicatisque litteris efformata, qualis apud Brolium [a] ære incisa cernitur. Sic autem præfert epigraphe: *Hic pausante sancto Germano in die Translationis, dedit ei Rex Pippinus Palatiolum cum appendiciis suis omnibus.*

Hæc fusiùs referre visum est, tum ut sua historiæ Translationis sancti Germani constet auctoritas: tum ut meliùs occurratur eorum opinationi, qui Palatiolum Ger-
C manensi cœnobio traditum à Pippino fuisse subdubitant, quòd is eamdem villam Dionysiano, ubi sepultus est pater ejus Carolus, concessisse memoretur. Quippe Palatiolum inter Dionysiani monasterii villas, nulla ejus loci monumenta, seu vetusta, seu nova recensent: non Pippini litteræ, quæ tamen authenticæ ibi multiplices habentur; non Hilduini partitio, vel Ludovici Abbatis in Synodo Suessionis anno DCCC LXII. celebrata. Nihil etiamnum apud Palatiolum Dionysiani nostri possident. quo fit, ut (si qua donationis istius relationi fides habenda) Palatiolum pro *Placicio* usurpatum facilè credam; quod Placicium (ut ex subjecto instrumento discimus) monasteriolum agri Pinciacensis Dionysiano cœnobio vindicavit Carolus Magnus, Pippini filius, adversus Erchenradum Episcopum Parisiensem, qui locum hunc eccle-
D siæ suæ concessum asserebat. Fuerit ergo Pippini Regis diploma, quo Placicium ab Optimate Franco Dionysianæ basilicæ legatum eidem confirmarit: quo in diplomate locus ille à sequiori quodam librario in Palatioli nomen, certè non multum absimile, sit commutatus, non sine antiquitatis præjudicio, cui hac in parte consulendum existimavi. Porrò jam pridem nescio qua sorte distractum est illud prædium à monasterio sancti Germani; & sæcularem habet dominum, Palatiolensis marchionatus titulo illustrem.

CIX. *Pandiacum pseudopalatium.*

E PIgeret hìc in Pandiaci pseudopalatii natales inquirere, nisi eos Miræus [b] jam publicasset. Profert igitur auctor ille Caroli Calvi diploma Dononiensi parthenoni anno DCCC LXXVII. concessum hortatu Gislæ sororis ejus, quod ita definit. *Signum Bernardi... Notarius scripsi Pandiaco Palatio regali. Amen.* Inusitata prorsus isthæc diplomatis clausula, quæ (ceteros chartæ nævos ut dissimulem) aptissima est, ut Palatium istud Pandiacense, sinceris auctoribus penitus incognitum, Morboniam in insulam ablegetur. Hìc tamen visum est aliquam ejus memoriam ingerere, quòd huic instrumento sit additum, in quo plurimis sub interpolationibus sublucet quidam infucatæ vetustatis splendor, qui chartam hanc non fictam ex composito, sed ad
F genuinæ ideam pereuntis efformatam insinuat. Esto igitur corruptus iste locus, quemadmodum apud Canisium Synodus *Regiaticina*, quæ nonnullos fefellit, quasi hæc vox una esset ad designandum locum: cùm duplex sit, quâ significatur Synodum habitam fuisse in *Regia Ticina*, hoc est in Palatio Ticinensi. Eo in Palatio, ut id obiter moneam, anno DCCC LXXVI. celebratum est Concilium, in quo decreta conventus Pontigonensis *cum Missis Domni Apostolici Johannis, aliisque multarum provinciarum Episcopis* confirmata sunt.

[a] *Du Breüil pag.* 192. *editionis anni* 1640.

[b] *Miræi diplom. Belg. pag.* 262.

CX. *Parisiense.*

LUteciam-Parisiorum, tametsi angustiori pomœrio circumsæptam, sub Romanis Imperatoribus Juliano & Valentiniano majore (quos illic hiemasse tradunt historici) Palatium cum thermis, amphitheatrum sive arenas, aliaque publica ædificia habuisse nullus dubito. Hæc ubi posita fuerint, operæ pretium est investigare. Cæsaris thermas, sive *locum thermarum Cæsaris*, memorant Collegii Sorbonici veteres chartæ; quas thermas alii *Palatium, domumve thermarum* dicere maluerunt: ubi etiam Julianum Augustum habitasse scribit Brolius, & anno M D XLIV. dum muri urbis effoderentur, repertos fuisse lapideos canales vetustissimos, quibus olim ex Arculio villa prædictas ad thermas aquæ subterraneæ derivabantur. Hinc vico (quem modo Maturinorum dicimus) Thermarum nomen, quæ eo sitæ loco erant, ubi nunc visuntur Cluniacenses ædes, *l'Hostel de Cluny*, in quibus Apostolici Nuntii sive Oratores degere consueverant. Et hîc quidem indubiè Cæsaris aut Julianarum thermarum sedes extra civitatem; (quarum etiamnum antiqua exstant vestigia, cum fano seu delubro vetustissimo, quod Romanorum opus esse non invitus agnosco) an etiam Palatii? nonnulli subdubitant, quibus haudquaquam vero simile videtur, Romanorum Imperatoribus atque Præfectis nullam intra urbem fuisse domum publicam, in qua degerent ipsi, populis jura dicerent, factiosos in officio continerent. Res penitiùs inspicienda.

Post Francorum in Gallias adventum, cùm Chlodoveus Luteciæ regni sedem posuisset, tum ipse, tum posteri ejus frequenter apud Parisios sunt demorati: immo Childebertus ejus filius, *Parisiorum Rex* à Gregorio nominatur. Illum Luteciæ Regias ædes insedisse constat ex Fortunato, qui de ipsius Childeberti per hortum suum in Vincentianam basilicam (ubi nunc jacet) itinere sic canit: [a]

Hac iter ejus erat, cùm limina sancta petebat,
Quæ modò pro meritis incolit ille magis.

Et hæc quidem basilicæ nostræ proximum Childeberti fuisse hortum, ac proinde Regiam, satis probant. sed quam ad plagam consiti erant horti illi? quæ & qua parte sita hæc Childeberti Regia? unicane vel multiplex, intra vel juxta Luteciam posita exstitit? Sunt qui velint memoratos à Fortunato Childeberti hortos non alii, quàm thermarum Regiæ fuisse adjunctos, ex quibus per vicum Minorum ad portam sancti Germani, tum ad monasterium recta via instituitur. Idque confirmant ex Gregorii libro VII. cap. XXXII. ubi scriptum aiunt, Chilpericum, cui eadem ac Childeberto domus erat, ab ecclesia Parisiaca per plateam & pontem (minorem scilicet) Palatium repetisse. Verùm si vetera quædam monumenta consulimus; ad Occidentalem Isciacensis fisci partem, secus flumen Sequanam positæ erant Childeberti Regis ædes extramuranæ, unde rectâ tendebatur ad novelli monasterii atque basilicæ portas, quæ non ad urbem sive Orientem; non (ut modò) ad meridiem, sed versus occasum patebant. Deinde in præcitato Gregorii loco lego quidem, *egresso* Chilperico *Rege cum Regina de ecclesia sancta, Leudastem usque ad plateam esse prosecutum*, & *inopinantem quid ei accideret, domus negotiantium circumivisse.* quò *subito advenientes pueri Reginæ, voluerunt eum vincire catenis... Cumque per pontem urbis fugeret, elapso inter duos axes, qui pontem faciunt, pede, effractâ oppressum esse tibia*, & custodiæ mancipatum. At Chilpericum *ab ecclesia sancta per pontem* ad Palatium revertisse, neque in hoc loco, neque alibi lego apud Gregorium. Quidni enim juxta plateam Chilperici aula intra civitatem esse potuit? Quid ex præcipiti Leudastis fuga per pontem, pro thermarum extramurano Palatio (quod fortè nuspiam fuit) rectè conficias?

At exstitisse aliquando Julianis in thermis vetus Regum Palatium, quo etiam Childebertus major sit usus, tribus maximè probari potest argumentis. Primum eruitur ex vita sancti Leobini Carnutensis Episcopi, in qua sic legunt [a]. *Dum beatus Leobinus... à Childeberto Rege Parisius fuisset invitatus, à parte basilicæ beati Laurentii noctu edax ignis exsiliens, domos pendulas, quæ supra pontem constructæ erant, exurere cœpit... Ut autem Rex ob clamorem populi expergefactus, sopore quietis abrupto, causam*

a *Fortunat. lib. 6. carm. 8.*

b *Sac. 1. Bened. pag. 126.*

tumultus agnovit, confestim ad beatum Leobinum dirigit missum, ut celeriter veniens succurreret civitati. Quæ verba, ut pro thermarum Palatio faciant, nonnulli recentiores sic explicant, ut Laurentiana basilica cum adjacente monasterio, nescio quo loco statuatur in suburbanis meridiem spectantibus; non ad septemtrionem, ubi parœcialis sancti Laurentii ecclesia modò conspicitur.

At verò longè aliter rem se habere, atque adeo nihil inde pro Childebertino thermarum Palatio confici posse, docet in primis authenticum diploma Childeberti junioris pro *mercato* seu nundinis Dionysianis concessum, in quo non modò Laurentianæ basilicæ priscus genuinusque situs; verùm etiam nundinarum, quas vulgo Laurentianas dicunt, *la Foire de saint Laurens*, occasio sive origo certa describitur. Sic autem in autographo Placito, mox edendo, Childebertus. *Et quatenus retrohactis temporibus clade interveniente, de ipso vigo sancti Dionysii ipse marcadus fuit emutatus, & ad Parisius civitate* INTER SANCI MARTINI ET SANCTI LAURENTII BASILICIS *ipse marcadus fuit factus, & inde præceptionis prædictorum Principum acceperant, ut in ipso loco, aut ubique ad ipsa festivitate resedibant ad eorum negucia vel commercia exercienda, ipso teneleu prædicta basilicæ domni Diunisii in integritate reciperit. Et se evenit aut pro clade, aut per quamcumque libet debecione interveniente, aliubi fieri ipse marcatus emutatus, prædictus teleneus in integritate ad ipsa casa Dei præsentis temporebus & futuris in lumenarebus ipsius sancti Dionysii, prò reverentia ipsius sancti loci permaneat concessus atque indultus.* Hinc apertè conficitur, longè ante Childeberti junioris ætatem, hoc est ante finem sæculi VII. Laurentianam basilicam atque monasterium eodem prorsus stetisse loco, quo nunc visitur parœcialis ejusdem Martyris ecclesia; nec aliter de ipsius situ sensisse Leobini vitæ scriptorem, cùm de Parisiensibus ædibus, versus eam partem in ponte constitutis, mentionem fecit.

Anonymo suffragatur Gregorius [a] Turonensis Episcopus, cùm in Historia scribit, *tantam inundationem Sequanam, Matronamque circà Parisius intulisse, ut inter civitatem & basilicam sancti Laurentii naufragia sæpe contingerent.* Hæc quippe Gregorii verba, australi suburbanorum parti (quæ editior est) aptari nequeunt: sed apprimè cadunt in aquilonalem, ubi fundus humilior est atque depressior, nostra quoque ætate crebra fluminis exundatione conspersus. Sunt qui velint aquilonalem hanc plagam non tantùm in exundationibus dumtaxat insolitis, uti modò, Sequanæ undas recepisse. « Huc enim, inquiunt, Sequanæ alveolus ferebatur; qui prope muros urbis, hodierno armamentario conjunctos, à reliquo fluvio divisus, proximis se paludibus immiscebat, tum loci humore accitisque vicino è monte pluvialibus aquis fortior, volvebatur inter sanctorum Martini atque Laurentii basilicas; indeque majoris alvei cursum quasi peracto semicirculo repetebat. Cujus rei vestigium superest in sordido rivulo, qui etiamnum eadem fermè loca seu spatia præterfluit. » Verùm id ab antiquo scriptore testatum vellem. Quidquid sit, tantum abest, ut expergefactus occasione nocturni incendii Childebertus, extra Luteciam in thermarum Palatio quievisse censendus sit: ut potius intramuranis in ædibus constitisse videatur; ubi vociferantis populi clamor imminenti periculo præcaventis, eum maturiùs excitaverit.

[a] Greg. Tur. Hist. lib. 6. cap. 15.

His quæ de Laurentianæ basilicæ situ docet Childeberti junioris præceptum, robur accedit ex relatu clarissimi viri, Nicolai Gobillonii, Doctoris ac Socii Sorbonici, necnon Laurentianæ ecclesiæ Pastoris, quo testante accepi, in ejus ecclesiæ vicinique cœmeterii parietinis non ita pridem repertos fuisse sarcophagos gypseos, plurimos, & quidem nongentos circiter annos præferentes; quibus apertis, nigræ vestes, seu quasi monachorum effigies religiosis vestibus indutorum apparuerunt: quæ mox ut novo puriorique aëre sunt afflatæ, ilico præ vetustate dissipatæ, ac tenues in favillas vel cineres redactæ sunt. ut vel inde sancti Laurentii vetus monasterium, in quo sub primis Francorum Regibus Domnolus abbatiale munus gessit, hoc in loco stetisse pro comperto habendum sit. Ad Palatium revertor.

Aliud pro thermarum Palatio argumentum desumitur tum ex Gaufridi Meldorum Episcopi litteris anno M CC X. datis, ubi *ultra metas parœciæ sancti Severini...*

MUROS REGIS constituit : tum ex aliis Willelmi Parisiensis Episcopi, in diplomate anno M CC XXX. exarato testantis, *locum cum domibus situm in paræcia sanctorum Cosmæ & Damiani* INFRA MUROS DOMINI REGIS, *prope portam Gibardi Abbatem & conventum sancti Germani commodavisse fratribus Minoribus, ut ibi tamquam hospites manerent.* Immo verò muri illi *Regis* sunt dicti, non quòd Regiam domum vel hortos clauserint, sed quòd à Rege nuper fuerint erecti. Id ultro fatebitur, quisquis rerum, qualis tunc erat, statum perspexerit. Ita verò habuit. Anno M C XC. Philippus Augustus Luteciam-Parisiorum adversus hostes firmaturus, novum murorum ambitum cum fossis atque vallis è regione Academiæ adortus est : quam ob rem fundum proprium Germanensis Abbatia ; reliquos operarum sumtus ipse suppeditavit. Id patet ex litteris utrimque confectis. Ad id usque tempus totum illud spatium, quod intra muros novos inclusit Philippus, *Territorium de Laas* vocabatur, eratque vineis undiquaque consitum, uti varia temporum illorum docent instrumenta. Innocentii Papæ III. litteras huc proferre sufficiat, in quibus sic ait Pontifex. *Cum per medium vinearum vestrarum infra parochiam sancti Sulpicii positarum (quæ ad monasterium vestrum pertinet pleno jure) ad munitionem civitatis Parisiensis* CONSTRUANTUR DE NOVO MURI, *sicut ex vestra insinuatione didicimus ; provideri super hoc vobis auctoritate Apostolica petiistis. Ne igitur hujusmodi* OCCASIONE MURORUM, *parochiale jus in monasterii vestri dispendium minuatur, ... concedimus*, &c. Eadem de territorio *de Laas*, etiam ultra novos muros protenso, propugnaculisque, seu nova mœnium ædificatione, jam memoratus Gaufridus Meldensis Episcopus, Michaël Decanus sancti Marcelli, & frater Guarinus in litteris suis confirmant. Constat igitur illos *muros Regis* sic dictos, quòd recens excitati à Rege fuerant. non secus ac hortum Regium, Regios vicos, & quædam ædificia parem ob causam Regia dicimus ; minimè verò quòd veteris Regum Palatii vel horti residua pars exstiterint.

Denique pro thermarum Palatio regali validius argumentum ex Hugonis monachi Vizeliacensis Chronico promitur, ubi hæc lego : *Abeuntibus igitur Vizeliacensibus monachis* ex Palatio Regis (*Ludovici VII.*) *& populis prosequentibus ; processerunt obviam illis usque ad vetus Palatium omnes Fratres monasterii sancti Germani à Pratis, & susceperunt eos cum fletu & gemitu gravi.* Hæc sanè verba non abnuo quin pondus afferant eorum opinioni, qui *in Thermis* vetus Regum Palatium constituunt : cùm locus ille Germanensibus monachis, Vizeliacensium turmæ obviam procedentibus, prope adeundus esset. Verùm enimverò fortè Ludovicus VII. Luparæ Regiam, de qua mox sum dicturus, jam incœperat, in eaque tum morabatur, quum monachi Vizeliacenses illum adierunt. Aut certè in Rotberti Regis Palatio, prope sancti Martini basilicam degebat ; ut circa *vetus Palatium* media in urbe positum Germanenses Vizeliacensibus occurrerint, eosque secum duxerint hospitio recipiendos. Ut ut sit ; ut Palatium illud Ludovico VII. *vetus* dictum, extra priscum Luteciæ pomœrium in thermis exstiterit ; ergone in agro Parisiensi priscis Regibus tam multæ, tam splendidæ erant villæ Regiæ, Bigargium, Bonogilus, Cala, Captonacum, Clipiacum, Exona, Gentiliacum, Lusarca, Nemptodorum, Novigentum, Palatiolum, Pinciacum, Rotoïalum, Spinogilum, Vicenæ, &c. nullum verò Childebertus atque Chilpericus ceterive Reges in sua metropoli Palatium habuissent ? Locuticium collem prope sanctæ Genovefæ basilicam, Palatio ornatum volunt aliqui, vocantque *Caroli Magni Palatium* ob studia ibi à Carolo juvene (ut putant) impensa. Verùm extra urbem positus erat hic locus, ubi illi Regias ædes levibus sanè expensis recens ædificant. Hæc ut ita sint, fatendum est tamen non levia esse argumenta, quæ Palatium thermis Julianis conjunctum fuisse probent, idque omnino evinceret Gregorii locus, si sancti Laurentii quamdam ex ea parte olim exstitisse basilicam demonstrari posset. Ut ut sit, suam Valesianæ sententiæ de Palatio thermarum auctoritatem salvam esse volumus.

Intramuranam Regibus nostris sedem quærenti, nulla ejus certa mentio occurrit ante *Hugonis Franciæ Ducis* tempora, quam Hlotharius, cum Hludovico filio postremus stirpis Carolinæ Rex, ingerit in suis apud Brolium litteris, pro conditione

monasterii sanctorum Bartholomæi atque Maglorii, *quod* (ait Henricus Rex in diplomate itidem suo) *juxta aulam nostri Palatii piæ memoriæ Hugo avus noster fundaverat.* Eumdem locum designat ipsemet Hugo, atque Robertus filius, regni consors, in diplomate, quod regni ipsorum octavo anno concessum Beslius [a] commemorat. Fuit igitur vetus Regum Palatium in ipso urbis meditullio, forsitan à Chlodoveo Magno, multisque post illum Regibus cultum habitumque ad Philippum, cognomento Pulcrum, qui fixis ab se & stabilitis Luteciæ supremis Parlamenti Judicibus Regiam domum reliquit.

a *Besly Comit. Pict. pag.* 278.

Præter has ædes, alias (ut jam monui) Rotbertus Fancorum Rex juxta basilicam sancti Martini de Campis habuit, Helgaldo monacho testante, nempe *Palatium insigne, quod in Parisius suo construxerant jussu Officiales ejus*, cui quoque Rotbertus *ecclesiam in honore sancti Nicolai Pontificis in Palatio* adjunxit. Quamdiu steterit hoc Palatium, haud satis liquet. Quidam putant illud ab Henrico vel Philippo Martinianis datum, cujus Philippi diploma [b] monasterio Dionysiano concessum est *anno* VII. *regni ejus in Palatio Parisiensi.* Malunt alii ad Philippum Augustum duravisse. Aliud regale Palatium (Luparam vocant) extra muros urbis Philippus Augustus anno M CC XXIV. absolvit, ibique ferream erexit turrim, in quam Ferrandus Flandrensium Comes, in Bovinarum prœlio captus, eodem anno conjectus est. Fatiscentes has ædes Carolus V. cognomento Sapiens, restituit anno M CCC LXIV. cui subinde Franciscus I. Henrici duo, II. atque IV. Ludovicus XIII. maximè verò omnium Ludovicus Magnus egregia decora atque ornamenta addiderunt. Præterea jam laudatus Carolus V. Palatium Turricularum, aliàs Turnellarum, à frequentibus turriculis, prope sancti Pauli basilicam exstruxit: cui adjunctum erat nemusculum, quod etiam Turricularum sæptum, *le Parc des Tournelles*, vocitabant. Verùm peremto ibi anno M D LIX. ludicra in pugna Henrico II. Rege, Catharina Medicea, anni M D LXV. mense Augusto, ferales has ædes, hortum ac nemus excidit. quæ omnia postmodum sub Henrico IV. ac Ludovico XIII. in aream regalem, vulgo *la-Place-Royale*, arcuatis magnificisque domibus ornatam conversa sunt. Latericio Palatio * Catharina quoque Medicea anno M D LXIV. dedit initium, quod postea Henricus Magnus promovit, multis verò decoribus atque hortis amœnissimis auxit Ludovicus, Henrici nepos longè Maximus.

b *Doublet pag.* 835.

* *les Tuilleries.*

CXI. *Peronense.* *

* *de Peronne.*

HOc priscis Francorum Regum Palatiis convenit, ut quæ sunt iis in provinciis posita, quas illi in Gallias effusi primas insederunt, antiquiora ferè sint, & ipsis regni natalibus prope coætanea. In his Peronense ad Suminam Palatium, Chlodoveo Magno si non prius, certè compar exstitit. Nam Chlotharii primi ætate jam villis Regiis accensebatur, docente in primis Fortunato in vita Radegundis, quæ *etiam adhuc in Palatio laïca, ... in Perunna villa, dum ambularet per hortum, vociferantes de carcere reos* liberavit. Hinc Peronæ celebris Radegundæ cultus, cujus nomini suburbana pridem ecclesia dicata est. Eamdem villam à priscis Regibus habitatam probare videbatur Guntchramni Regis Constitutum, sive *Præceptio ad Episcopos & Judices de observando die dominico & aliis*, PERUNNAS *data sub die* IV. *Idus Novembris anno* XXIV. *regni supra scripti Regis*, qui incarnati verbi anno D LXXXV. respondet. Verùm hic Perunnæ locus est in Matisconensi pago situs, vulgò *Perrone*, cujus Willelmus Comes Viennensis & Matisconensis anno M CC XVI. meminit in litteris [c] apud Trinorchium datis, ubi *Hugo de Azié Decanus de Perrona* nominatur.

c *Guich. Bibliot. Sebus. pag.* 152.

Regnante apud Francos Chlodoveo juniore, Erchinoaldus Major-domûs Regiæ Peronam villam fiscalem usibus addixit suis, quæ post ejus mortem *Regium in fiscum* revocata est. Nonnullos moveat hæc Erchinoaldi Peronæ possessio, ne Regiis hanc villis accenseant. At cetera si deessent, illud ipsum haud parum faceret ad vindicandam Regio fisco Peronam, quòd illa tunc temporis Majorum-domus juri concesserat. quandoquidem ipsi maximè Regiis ex villis (quas etiam dicebant suas) muneri & dignitati suæ pares sumtus atque subsidia comparabant. Sic enim idem Erchinoaldus

apud Latiniacum villam Regiam, quæ ipsi competebat, monasterium struxisse traditur in antiquissima beati Fursei vita : quæ etiam villa *in pago Meldico* posita, inquit Theudericus Rex, post Erchinoaldi mortem *fuit inlustribus viris Ebroïno, Warattune, Ghislemaro, quondam Majoris-domos nostros, & post discessum ipsius Warattune in fisco nostro fuerat revocata, nos ipsa villa de fisco nostro ad sugestione præcelsæ Reginæ nostræ Chrodochildis, seu & inlustri viro Berchario Majorim-domus nostro ad Monastherio domni Dionysii concessimus.* Illam tamen Gesta Dagoberti Regio ex fisco dimanasse commemorant. Sic etiam Childebertus, Theoderici filius, *Napsiniacum pagi Biturici* vicum, *quem Apostolicus vir domnus Godinus Lugdunensis urbis Episcopus.., ad parte fisci in commutationis titulum visus fuit dedisse, & postea de fisco inlustri viro Pannichio fuerat concessum, & post discessum prædicto Pannichio ad parte fisci nostri fuerat revocatum*, Chainoni Abbati concessisse in subjectis ejus litteris scribitur. Et ut in pauca rem contraham, idem ipse Childebertus in Placito, apud Mamacas anno regni XVI. habito, Vernum Palatium (quod Regium præ ceteris fuisse nemo negaverit) *inlustris viri Grimoaldi Majorisdomûs villam* dicit, quam etiam *Ebroïnus Majorim-domus suo tempore possidebat.* Quod igitur Erchinoaldus Patricius *villam suam Peronam* memorat apud Bedam, nihil officit, quo minùs hæc ante postque ipsum verè Regia fuerit. Suam enim dicit, quòd ipsi à Chlodoveo Rege tradita, relictave fuerat.

Memorata Fursei Abbatis vita, quam Beda in Historiæ Anglorum libro tertio laudat, ac nonnunquam de verbo sequitur, *Palatium Perronensis vici* memorat : ubi proprium filium sacris undis ablui voluit Erchinoaldus in basilica sanctorum Apostolorum, recens ab se condita, cum cœnobio Scottorum monachorum, quæ defuncti Fursei corpus excepit. Positam ferunt editi libri *in Monte Cygnopum*, quidam longè mendosiùs *in Monte Cygnophii.* quo loco reponendum *in Monte Cygnorum, le Mont des Cygnes*, aliàs deprehendi in vetustissimo codice litteris Saxonicis exarato, quale procul dubio scripturæ genus jam multis à sæculis librarios plures fefellit Saxonicorum characterum ignaros, qui *Cygnopum* pro Cygnorum intrusêre, quod Saxonicum *r* ad *p* Latini seu communis formam propiùs accedere nescirent. Id obiter notare visum est.

Mortuo Erchinoaldo, post Rodobertum successit Ebroïnus Major-domus, quo impellente *jussu Theodorici ad Perronam, quæ est urbs Regia in pago Viromanduorum, usque perductus* Amatus Senonum Antistes, ut vitæ ejus scriptor retulit, *ibidem sub honorifico Abbate Ultano custodiæ fuit mancipatus*, qui *curâ paternitatis de Perronensi monasterio implicatus erat.* quo in loco *sacer Præsul non parvo temporis spatio exsulavit.* Deducendo Perronam, ac deinde Brolium Amato delectus est Mauronctus, vir optimus, ex Rictrudis Abbatissæ vita, & Chesniano Amati vitæ fragmento. Non multo post Theoderici Regis milites *ex Textriciaco prælio fugâ lapsi, ecclesiis & monasteriis se se defendendos crediderunt. quorum maxima turba ad beati Quintini Martyris limina, nonnulli ad Perronam Scottorum monasterium, in quo beatus Furseus corpore requiescit, confugium fecerunt, pro quibus interventu Abbatum locorum illorum* Pippinus *vitam & integritatem donavit*, inquiunt Annales Mettenses. Fontanellensis Chronici fragmentum eximium apud Chesnium, quod res à Francis Regibus gestas ab anno DCCC XLI. ad DCCC LVI. perstringit, sic habet ad annum DCCC XLIX. *Eodem anno mense Januario Clotharius & dominus Carolus Rex ad Peronam Palatium accedunt, ibique jure amicitiæ se se constringentes, datis invicem muneribus, unusquisque in proprium sibi regnum ingressus est.* Sic in Carolini regni partem venit Perona, pagusque *Vermandisus*; sed tandem anno DCCCC XXV. referente Frodoardo, à Rodulfo Rege tradita est Heriberto Veromanduorum Comiti, qui Carolum III. Calvi nepotem planè detestando facinore ibi inclusum ad mortem usque detinuit. Hinc vulgo nefarius ille Heribertus *Peronæ Comes* dicitur. quo etiam titulo multi Viromandui Comites donati sunt ad Radulfum, sub Ludovico VII. Dapiferum, quem Hugo de Cleëriis *Peronæ Comitem* nominat : alios Peronæ Principes vocant chartæ veteres inferiùs memorandæ.

Post Ludovici Balbi præceps funus, anno DCCC LXXXI. Peronense Palatium deformarunt pagani, qui, ut in veteri sermone de Quintini Martyris tumulatione scribit

ſcribit anonymus, *Curtraium invadentes, & Franciam ſine Rege & Principibus reperientes, uſque Peronam Scottorum venerunt, eamque igni ſuccenderunt.* Hic monachorum exitus Peronæ fuit, quorum deſertas violataſque ſedes Clerici mox occuparunt; non quidem ibi ſub Erchinoaldo Principe conſtituti ab initio, quod fruſtra contendit Deſmaïus, ſancti Furſei Canonicus, quem hoc in negotio duci partium ſtudiis, & indubitatis veterum teſtimoniis adverſari conſtat.

Relicta Viromandenſibus Comitibus Perona, lætos proſperoſque ſucceſſus habuit, in quibus anno M XCI. *Odonem Rotberti filium, virum chriſtianiſſimum, & Peronenſi principatu magnificè ſublimatum*, recenſet Compendienſis charta authentica inferiùs edita, cui ipſe *Odo Peronenſis dominus, & Lucia uxor ejus* ſubſcribunt. Odonis pater Robertus, is ipſe eſt Robertus de Perona, dominus Capiaci, ſapientiæ laude in vita Ludovici Groſſi commendatus. Anonymus ſancti Remigii Monachus, qui ſancti Marculfi miracula Peronæ anno M C I. patrata deſcripſit [a], *nobiliſſimam matronam, uxorem ſcilicet Principis ipſius caſtri*, nomine ADELIDEM, laudat egregiè: qui ſanè Princeps inferiùs *Princeps opidi* dictus; non alius videtur ab Hugone Viromandenſi Comite, quem Jeroſolyma profectum narrat Sigebertus. Audiendus in Peronæ deſcriptione mox laudatus ſæculi XII. ineuntis ſcriptor. *Opidum ſitu quidem loci munitiſſimum, incolarum numeroſitate populoſum, præeminenti ædificiorum magnitudine celeberrimum, opulentæ variæ ſupellectilis & antiquæ dignitatis gloria ceteris Viromandenſis provinciæ caſtris præcellens, habens in ſe non modicæ quantitatis & operoſæ compoſitionis templum, meritis, & corpore beati Furſei amplitudine decoratum, & ad ſuæ magnificentiæ cumulum, honeſtiſſimi Cleri ibi ſervientis, quaſi cujuſdam egregii Senatûs nobilitate venuſtum*, &c. Ita ille.

a *Sæc. 4. Bened. part. 2. pag. 522. & ſeq.*

Dum Radulfus Viromanduorum & *Peronæ Comes* jam laudatus, regnique Dapifer, Palatinis officiis intenderet, aliique poſt ipſum; caſtri Peronenſis curam Caſtellanis permisêre, qui ejuſdem ſe loci dominos (uti & alibi paſſim) aſſumto etiam *Peronæ* nomine ferebant. Hinc illuſtris Caſtellanorum Peronenſium familia, unde nobiliſſimus juvenis *Gaufridus de Perona*, ad quem ſanctus Bernardus litteras dedit, traxit originem. Ejuſdem generis fuit Hugo *de Perona* ſeu *de Malo-vicino*, Corbeienſis primùm monachus, tum Abbas ſancti Quintini de Monte, ac demum anno M C LXXII. ad Corbeienſis cœnobii regimen evocatus. Anno M C LXXXIV. Comes Flandrenſium atque Viromanduorum, cùm Philippi Regis viribus imparem ſe videret, Viromandico ceſſit Comitatu, Regem obteſtatus, ut *caſtrum ſancti Quintini* [b], *& caſtrum quod Perona vocatur, dono Regio, quamdiu viveret, ſibi dimitteretur.* His fermè temporibus erecta eſt communia *in villa* ſeu *caſtro Peronæ*, cujus leges, nondum (quod ſciam) editas, in autographo legere memini. Anno M CC XV. Philippus [c] *movit in craſtino feſti beatæ Mariæ Magdalenæ de caſtro, quod Perona vocatur, & intravit in manu forti terram Ferrandi* Flandrenſium Comitis. Alter Philippus, cognomento Pulcher, *apud Peronam opidum Veromandenſe, & in ejus confinio, expeditionem ac multos valde exercitus congregavit*, ſed infauſto prorſus exitu, inquit Guillelmi Nangiacenſis continuator. Poſtea Burgundicis Ducibus oppigneratâ cum reliquis ad Suminam urbibus Peronâ, tantum-non abfuit, ut anno M CCCC LXVIII. Ludovicus XI. hanc urbem cum Carolo Duce fortuitò ingreſſus, ſimilem Carolo Simplici fortunam expertus ſit. Vigebit diu Peroneæ obſidionis felix celebriſque memoria, quam Carolus V. Imperator, multis ſuorum amiſſis, anno M D XXXVI. ſolvere coactus eſt. Unde præclarum urbi, PUELLÆ, id eſt intactæ & inviolatæ nomen, *Peronne-la-Pucelle*, multa décora, Regumque privilegia acceſſerunt. Eſt & Perona vicus in Epiſcopatu Cameracenſi, non longè à Binchio, cui proximum eſt ſanctæ Andreæ cœnobium, ut Baldricus in Chronico, Miræus, aliique ſcriptores obſervant.

b *Rigordus pag. 13.*

c *Pag. 58.*

CXII. *Petra-ficta.*

DUo ſunt quæ Petræ-fictæ Palatium nobis commendant, unum Pippini junioris, Aquitanorum Regis diploma, Hilbodo Abbati ſancti Filiberti conceſſum [d], quod *Saxobobus Diaconus recognovit & ſubſcripſit. Data* XV. *Kal. Junii anno* XIII. *imperii domni Hludovici ſereniſſimi Auguſti, &* XII. *regni noſtri. Actum in Petræ-fictæ Pala-*

d *Tournu pag. 192.*

tio, &c. Aliud eſt Carolomanni Regis, Ludovici Balbi filii, pro ſanctæ Crucis Aurelianenſi eccleſia datum Gualtero Pontifici *apud villam Petram-fictam, anno* III. *regni Karlomanni glorioſiſſimi Regis, in menſe Maïo, Indictione* XIV. &c. ut habet appendix Capitularium Baluziana. Quàm verò certum inde fit, Reges noſtros apud Petram-fictam habuiſſe Palatium; tam obſcura relinquitur ejus loci poſitio, quem hoc nomine multiplicem lego in tabulis geographicis. Notiſſima eſt Petra-ficta *, Pariſienſis agri villa, quæ in veteri polyptycho in Goneſſæ decanatu, nunc in Montiſmaurentiaci collocatur, pertinetque ad Dionyſianum aſceterium jam inde ab annis ampliùs octingentis; cujus loci villis acta Synodi Sueſſionicæ anni DCCC LXII. Petram-fictam accenſent. Hanc verò Regium ad fiſcum pertinuiſſe Ludovici Auguſti principatu, vetat ut credam Pippini Aquitanorum Regis diploma, quod locum hunc in Aquitania collocandum inſinuat. at quo pago, reſcire necdum potui. Quamquam non ſemper in Aquitania verſabatur Pippinus, quem in Ludovici parentis comitatu ſæpius fuiſſe tradunt hiſtorici: quo tempore Regias litteras Herienſi Abbati extra patriam dare potuit. Palatii iſtius ſedem ut in Epiſcopatu Lingonenſi pagoque Baſiniaco ſtatuam, inclinat animus. Nam ibi Petra-ficta vicus eſt, decanatu caſtròque antiquo nobilis, haud procul ab Amancia & Airone fluminibus. Proximam habet ſilvam, quæ Regiæ venationi ſatis comparata videtur. Huic loco vicina eſt Bellilocenſis Ciſtertienſium Abbatia, Cavalerium duplex, urbs & Caſtrum, Preſſigniacum ac Firmitas ſuper Amanciam, monaſterio quoque inſignis.

* *Pierrefite.*

CXIII. *Petræfons.* *

* *Pierrefons.*

Petræfons, ſilvas inter Reſticenſem & Cotiam, ab ipſo loci ſitu petroſo, aquiſque irriguo nomen invenit. Ampliſſimo quondam pomœrio cingebatur, nunc longè anguſtiori. nam Caſnum villula, ſeu domus fiſcalis, ubi regni Optimates anno DCCC LXXVII. conſederunt, nunc ab ipſo diſcreta, ipſi olim proximè conjungebatur: unde Regii quoque fiſci pars erat Petræfons, ab eo ſaltem medio ſæculo XI. divulſus. Quippe ante annum M LX. proprios habuit dominos, quorum varia paſſim exſtant diplomata, circumpoſitis eccleſiis conceſſa. Ab ipſis erectum ferunt Petræfontis caſtrum munitiſſimum, quod dubito an illud ipſum ſit, quod Philippus Auguſtus in litteris anno M C LXXXIII. datis in gratiam Sanctimonialium ſancti Johannis in ſilva Cotia, *domum ſuam* vocat his verbis: *Sanctimonialibus de Cuiſia concedimus decimam panis & vini, quod expendemus apud Petram-fontem in domo noſtra, quando ibi erimus.* Ludovicus quoque Hutinus Petram-fontem Regiis aliis villis jungit in hunc modum: *Quotiens*, inquit, *ſumus Compendii, Verberiæ, Beſtiſiaci, Cauſiaci, apud Petræfontem*, &c. *Actum apud Villam-Colli-Reſti anno Domini* M CCC XV. *menſe Novembri.* Ibi ſancti Sulpicii Prioratus, quem vetus polyptychon inter alia diœceſis Sueſſionicæ ſacerdotia connumerat.

CXIV. *Pictavenſe.*

Auguſtoritum-Pictonum, caput gentis ampliſſimæ, priſci memorant auctores & veteres tabulæ, quas hîc exſcribere non fert animus. Francicos Reges atque Duces Aquitanorum ibi Palatium habuiſſe, probat in primis Ludovici Pii diploma, relatum à Perardo in monumentis Burgundicis, quo jam dictus Imperator Heccardo Comiti Patriciacum villam, aliaque prædia largitur IV. *Kal. Januarii anno Chriſto propitio* XXVII. *Imperii domni Hludovici ſereniſſimi Imperatoris, Indict.* III. *Actum Pictavis civitate Palatio Regio*, &c. Plura de Pictavorum civitate, Comitibus atque Epiſcopis lege ſis apud Beſlium in Hiſtoriis.

CXV. *Pinciacum.* *

* *Poiſſy.*

Pinciacum ad Sequanam, in extremis Carnotenæ diœceſis finibus, prope Lediam ſilvam, nunc ſanctum-Germanum-in-Laïa, cum Piſtis confundunt Georgius Colvenerius, Dubletus, aliique recentiores. quæ tamen loca non parum diſſidere perſpicuum eſt. Nam in Capitulis Caroli Magni *Pinciacenſe* Carnotenſi pago adnecti-

A tur, & in Caroli Calvi capitulis *Caſtriſo*, *Madreſiſo*que medius interponitur *Pinceſiſus*: Piſtas verò in pago Rotomagenſi conſtitutas eſſe mox videbimus. Piſſiacum perperam ſcribunt plerique, quibus neſcio an præivit Carolus Rex, Calvus an Simplex, quum monaſterio Floriacenſi eccleſiam beatæ Mariæ, aliaque prædia in vico *Piſcis* anno regni XX. conceſſiſſe legitur. *Sedes regalis*, inquit Helgaldus in Rotberti vita, *Piſciacus dicta, ſuper Sequanam poſita, Francorum Regibus ſatis eſt opportuna. In ea monaſteria tria ab antiquis viris didicimus facta; unum in honorem ſanctæ Mariæ, aliud ſancti Johannis, tertium ſancti Martini Confeſſoris.* Qui fuerint illi Reges, quibus opportuna Pinciacenſis viſa eſt ſedes, reticet Helgaldus, aliique ante ipſum Hiſtorici. Commoratum hoc B loco Rotbertum anno M XXX. probat ejus diploma Adraldo Germanenſi Abbati conceſſum, quo Drogonis Comitis illicitas exactiones apud Domnum-Martinum, aliaſque monaſterii noſtri villas reprimit. *Actum publicè Piſciacenſi Palatio, anno incarnati Verbi milleſimo* XXX°. *regnante verò Rege Rotberto* XXX°. VIIII°. *Balduinus Cancellarius ſcripſit & ſubſcripſit.* Porro diplomatis iſtius ectypon æri inciſum, hîc primùm ex autographo publicamus.

Piſciacum inter illa Rotberti Palatia numeratur, quæ *poſt funus mariti* Conſtantia *Regina in ſuam detorſerat dominationem*, ut habet Henrici vitæ fragmentum à Cheſnio relatum. Aliud hîc cudimus Philippi Regis præceptum Iſembardo Abbati noſtro C datum adverſus Hugonem, cognomine Stavellum, monaſterii prædiorum invaſorem: quo in præcepto, poſt decem & octo tam Epiſcoporum quàm procerum ſubſcriptiones, hæc leguntur. *Actum Piſciaco caſtro, anno Verbi incarnati milleſimo* LXXXII^mo^. *regnante Philippo Rege anno* XXIII. *Giſlebertus Clericus nutu Gausfredi Pariſiorum Epiſcopi, necnon etiam Cancellarii ſubſcripſit. Data menſe Januario die* VI. *Indict.* V. Ejuſdem Philippi Regis chartæ pro Martinianæ baſilicæ dedicatione ſubſcribunt *Stephanus Præpoſitus Pariſienſis, Walbertus Præpoſitus Aurelianenſis, Walterus Præpoſitus Piſciacenſis.* ex quo loci ejus dignitas & prærogativa non parum elucet. Denique in Bibliotheca Labbeana [a] Philippi quoque litteræ habentur datæ *Piſciaco, anno ab Incar-* D *natione Domini* M C VI. *anno verò regni noſtri* XLVII.

[a] *Labbe Bibliot. tom.* 2. *pag.* 585.

His ferme temporibus, Ivo Carnotenſis Epiſcopus, Pinciacum corrupto nomine *Pixiacum* appellat; melius Pinciacum Sugerius in Ludovici Groſſi vitæ capite ſecundo, occaſione Burchardi Montemauriacenſis. Pinciaci degebat Philippus Auguſtus anno M C LXXXVI. quo nundinas in Calvimontenſi ſancti Petri Cella Dionyſiana ter in hebdomada fieri indulſit, datis litteris *Piſciaci, anno ab Incarnatione Domini* M C LXXXVI. *regni octavo.* Sed nihil eſt, quod Pinciacenſis Regiæ decus extollat magis, quàm Ludovici IX. piiſſimi Regis natales, ſacrique fontis ablutio, quibus ille, teſtante Guillelmo Nangiacenſi, præ Regii generis dignitate ac pompâ religio- E ſiùs gloriari ſolebat. Eo verò loco ubi editus eſt in lucem Ludovicus, inſignem baſilicam erexit, cum nobili Virginum parthenone, quæ hactenus ſancti Dominici normam inſtitutaque ſectantur.

CXVI. *Piſta.* *

* *Piſtes, al. Piſtres.*

PIſtas ad Sequanam, olim Patremamulum, melius Petromantalum, (de quo Æthicus in itinerario) vocatas fuiſſe tradit Fontanellenſis Chronici fragmentum Cheſnianum. Sed hoc loco decipi Chronographum ex ipſomet conſtat Æthico, cui Petromantalum ſedecim à Rotomago millibus, viginti novem à Lutecia, à F Bellovaco ſeptem & decem, & à Briva-Iſaræ quatuordecim eſt diſparatum. quæ ſanè omnia, non Piſtis, ſed Meduntis optimè conveniunt. Melius Piſtarum nomen ſitumque deſignat ſcriptor antiquus, qui vitam Condedi anachoritæ ſcripſit, in qua docet, *undam marinam tempore Malinæ & Lidonis tanto vigoris impetu agitari, ut ultra (Belcinnacam) inſulam ad Orientalem plagam* LX. *milibus & amplius* per *lympham Sequanæ retrorſum incedens, uſque ad locum, qui dicitur Piſtas, accedat, cùm à mari uſque ad hanc inſulam lymphaticam iter* XXX. *fere milibus æſtimetur.* Loci ipſius ſitum fixerunt Annales Bertiniani ad annum DCCC LXII. nempe *ubi ex una parte Andella, & ex altera Audura Sequanam influunt.* Sunt igitur Piſtæ, vulgo *Piſtres*, ad Indellæ ſeu Andellæ

atque Auduræ confluentes positæ, juxta Pontem-Arcus (quem locum aliquando pro Pistis usurpavit Chesnius) non in Oscello Sequanæ fluminis insula, Rotomago superiùs posita; quemadmodum ex Nortmannorum ibidem consessu, Caroli proclamatione adversus Wenilonem, & Frodoardi libello de Noviliaco villa Sirmundus conjectabat. *Anno* DCCC LXV. *maxima classis Danorum*, inquit Fontanellense Chronicon, *fluvium Sequanæ occupat duce Sidroc, & usque Pistis castrum venire contendunt.* Pulsis inde Nortmannis Carolus *pontem miræ firmitatis adversum impetum eorum super fluvium Sequanam fieri constituit, positis in utriusque capitibus castellis artificiosissimè fundatis*, qua de re Hincmarus Remensis Episcopus, referente Frodoardo [a], litteras ad Regem misit *de opera pontis, quem Rex cum ipso ac ceteris nonnullis fidelibus suis faciebat ad Pistas in Sequana.* Interea Carolus, ut tradunt Annales Bertiniani, *primores regni ad locum, qui Pistis dicitur, circa Junii Kalendas cum multis operariis & carris convenire facit*, dum ipse Maidunum cum Carolo filio congressurus proficiscitur. Absente Rege operi præfectus est Wenilo Rotomagensis Pontifex [b], *quem de operariis & opera, quam faciebat ad Pistas in Sequana*, Hincmarus Remensis interpellat. Aquitaniâ reversus Carolus, *per Cenomannos & Ebroicense opidum secus castellum novum apud Pistas Ambianos pervenit*: moxque Pistas denuo contendens, *quo placitum simul & synodum ante condixerat, inter operandum de sanctæ ecclesiæ ac regni negotiis cum fidelibus suis tractat.* Hæc quisquis animo studiosè reputat, facilè videt Carolum Regem atque Episcopos diutius ibi commoratos fuisse. Hunc verò regni conventum, non anno DCCC LXII. (ut hactenus creditum est) sed præcedenti incœpisse, planè demonstrant authenticæ litteræ Synodi Pistensis, quas quidem Dubletus [c] jam edidit; hîc verò collatæ cum autographo meliores prodeunt, & ob Episcoporum, suo cujusque modo subscribentium, dignitatem æri incisæ sunt. Sic autem desinunt: *Datum* VII. *Kal. Julii anno ab Incarnatione Domini* DCCC LXI. *Indictione* IX. *regni verò gloriosissimi Regis Caroli* XXII. *in supradicto loco Pistis.* Patres ibidem congregatos perseverasse ad annum sequentem, immo tunc longè plures convenisse, multa probant authentica documenta, ex quibus unum est *de villa Lirado*, Turonensi sancti Martini *cœnobio datum anno* DCCC LXII. *mense Augusto die* XX. *ipsius mensis*, cui plurimi subscribunt Episcopi. Aliud vide sis in Spicilegii tomo VI. Eximium sane profert iterum Dubletus [d], cujus hoc initium. *Anno ab Incarnatione Domini octingentesimo sexagesimo secundo, Indictione decima, regni verò gloriosissimi domni nostri Regis Karoli vigesimo-tertio, evocatis nobis Episcopis...* ET JAM DIU *in tractatu rerum ecclesiasticarum occupatis in loco qui dicitur Pistis, rursusque à Regia potestate Suessionica urbe delatis*, &c. Jam diu ergo Pistis in sua regali Synodo consederant Episcopi, ut ecclesiæ regnique vulneribus mederentur: at paganorum incursionibus fatigati, Suessionas recipere se coacti sunt. Multa tamen Pistis anno DCCC LXII. sancita fuerant, quæ in Conciliis & Capitularibus non semel edita sunt.

Rursus tamen anno DCCC LXIV. Episcopos cum Carolo Pistas coivisse docet, non solùm ejusdem *Caroli adnunciatio anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu-Christi* DCCC LXIV. *anno videlicet regni nostri ipso propitio* XXV. *Indictione* XII. VII. *Kal. Julias, in hoc loco qui dicitur Pistis*; sed etiam Annales Bertiniani, quibus *Carolus Kal. Junii in loco, qui Pistis dicitur, generale placitum habuisse, in quo annua dona, sed & censum de Britannia...* L. *libras argenti recepisse* traditur. Ibi privilegium Autisiodorensi sancti Germani cœnobio concesserunt Episcopi, quale noster Acherius edidit [e], & hîc partim in æs incisum futuris sæculis perennandum exhibemus. Causam autem iterati apud Pistas conventus Patres edisserunt: quo nempe eos *generalis necessitas traxerat instituendi munitiones contra Nortmannos*, & *pro confirmando regni statu Regia præceptio evocavit.* Quinquennio post aliud habitum est Pistis Concilium, in quo capitula XIII. & *adnunciatio Karoli Regis* quadruplex constituta sunt: ubi etiam Eigil Senonum Antistes donationem Alsonis villæ, ab se sancti Petri vivi cœnobio legatæ firmari curavit ab Episcopis Synodum agentibus, ut eorum litteræ synodales apud memoratum Acherium [f] edocent. Eodem in cœtu Carolus Rex Benignianis monachis prædia contulit [g] XII. *Kal. Aug. Indict.* II. *anno* XXX. regni... *Actum apud Pistas*, &c.

a *Frod. Hist. Rem. lib.* 3. *cap.* 18.
b *Id. cap.* 21.
c *Doublet pag.* 457.
d *Id. pag.* 792.
e *Spicil. tom.* 2. *pag.* 588.
f *Id. tom.* 2. *pag.* 712.
g *Labbe Miscell. pag.* 741.

A Ex his omnibus perſpicuum fit, Caroli Calvi principatu Piſtas rebus publicè geſtis inclaruiſſe, quas tamen ante ipſum Regiæ ditionis ſeu fiſci exſtitiſſe non puto. ut locus ille à Carolo publicæ rei ergò comparatus, ponte, caſtroque ſeu domibus Regiis munitus atque ornatus, caſu Regiam ſeu *fiſcalem* in villam evaſerit; quo nomine à Carolo Simplice cenſetur in ipſius litteris hîc primum editis, quæ ſic habent. *Igitur… Rodulfus venerabilis Epiſcopus, atque Comes Odilardus accedentes ad noſtræ altitudinis præſentiam, deprecati ſunt, ut cuidam Diacono noſtroque Ernuſto Cancellario quædam mancipia… concederemus… & illi ex fiſco Piſtis ſuper fluvium Sequanam in pago Rotomagenſi hæc mancipia proprietatis jure donamus… Ernuſtus Diaconus ad vicem Askerici Epiſcopi ſubnotavit & ſubſcripſit*, &c. *Actum Lauduni*, &c. B Poſtea Nortmannis ceſſit Piſtenſe caſtrum, quod ſæpe dirutum inſtauratumque, tandem evaſit in exigui nominis vicum, ſecus dextram Sequanæ ripam, Poſiſque, vulgo *Poſes*, lævam tenentibus contra poſitum. Sunt & Piſtæ in pago Tellao Dionyſiani olim juris, quas Pippinus Rex in diplomate apud Dubletum [a] edito commemorat: ubi tamen *Piſtus* pro Piſtis errore librario, uti ſæpe aliàs, intruſum eſt.

[a] *Doublet pag. 693.*

CXVII. *Poncianum.*

C NArbo provinciæ nobiliſſimæ caput, præter cetera, vicinum habuit Poncianum Palatium, in quo Bernardus Comes & Marchio Gothiæ anno Caroli Calvi XX. litem occaſione quorumdam prædiorum monaſterii ſancti Tiberii ſeu Ceſarionis enatam compeſcuit, ut legitur in ipſius judicato, quod inferiùs attexere viſum eſt. Pontiani Palatii ſitus & origo, fateor, me latent.

CXVIII. *Pontico, ſeu Pontigo.* *

* *Pontion.*

VAriè à multis peccatum eſt in deſignando Ponticonis villæ Regiæ ſitu. Fallitur in primis Maſſonus, dum Ponticonem vel Pontigonem pro ponte Icaunæ aut Iguonæ, *Pont-ſur-Yonne*, dici exiſtimat. Nam pontes Icaunæ tribus vel circiter D millibus diſtant ab urbe Senonum metropoli: quo loco Pontigonenſe Palatium ſtatuet nemo, qui veterum ſcripta ſtudioſè perlegerit. Non minus eſt Severini Binii mendum in notis ad Concilium Pontigonenſe anni DCCC LXXVI. ubi ſic loquitur. *Concilium Pontigonenſe ſic dictum à Pontigono. Eſt autem Pontigonum vel Pontigedunum (ut habet Kalendarium ſancti Johannis Vallenſis ad Carnutum urbem) pagus Galliæ Celticæ, in diœceſi Carnotenſi, vulgo dictus* PONT-JOYE. Leviùs circa Pontigonem delinquit Blondellus, quem ad Ornam flumen in pago Pertenſi reponit. Nam re vera ſitus eſt hic locus in pago Pertenſi, non procul à Victoriaco Incenſo, duabus leucis ſupra Victoriacum-Franciſci, ad quod Saltus in Matronam devolvitur. Situs eſt, inquam, Pontigo, ſi loci ipſius ſolum, quale nunc exſtat, attenditur, ſuper Saltum flumen: at ſi veterum Palatii ſæptorum habeatur ratio, *ſuper fluvios Saltum & Bruſtionem*, uti docet Caroli Simplicis diploma, non ſemel vulgatum, quod ipſe in archivis Compendienſibus ex autographo emendavi. Certè vicus Bruſtio, *Bruſſon*, ſic dictus ab amne cognomine præterfluente, hactenus eſt parœciæ Pontigonenſis. Orna verò fluvius, Salto vel Saltui, *la Sault*, miſcetur ad vicum *Pargny-ſur-Sault* nuncupatum, leucis minimùm duabus ſupra Pontigonem, ut tabulæ geographicæ palam demonſtrant.

Antiquiſſima eſt Pontigonenſis villa, ubi teſte Gregorio Sigebertus Auſtraſiorum Rex Theodebertum Chilperici fratris filium *cuſtodiri juſſit per annum integrum*, & Lupentius Abbas baſilicæ ſancti Privati à Brunichilde Regina arceſſitus, & ab Innocentio Comite ad *Ponticonem villam* deductus, multis ſuppliciis eſt affectus. Theoderici Regis præceptum Dubletus edidit, cujus poſtrema verba, ſic ex autographo debent emendari. *Datum quod ficit minſis Marcius dies* III. *annum* VI. *regni noſtri, Pontegune Palatio noſtro*, &c. Ibidem, referente præ ceteris Anaſtaſio, Pippinus Francorum Rex Stephanum III. excepit Pontificem, cui Carolus Princeps obviam proceſſerat. Hac occaſione Fredegarii Continuator locum hunc Pontem-Hugonis, uti & Annales Mettenſes ad annum DCC LIII. cognominant. Rectiùs Pontionem

Caroli Calvi diploma pro monasterio SS. Emeterii & Genesii in diœcesi Gerundensi, itemque aliud pro Urgelitana ecclesia, *Datum* XIII. *Kal. Decemb. Indict.* VIIII. *anno* XXI. *regnante Karolo gloriosissimo Rege. Actum in Pontione Palatio Regio* apud clarissimum Baluzium in Capitularibus. Tertium pari modo Martinianæ ecclesiæ concessum Sirmundus in notis ad Capitularium libros perstrinxit. Anno DCCC LVIII. mense Julio, si Annales Bertinianos & maxime Fuldenses audimus, Carolus Rex Ludovico fratri *ad villam Regiam, quæ vocatur Ponticona* seu *Pontione*, occurrit, idemque post acceptas Romæ Imperii infulas anno DCCC LXXVI. reversus ex Italia, Ticinensis Synodi constituta patribus Pontigone coactis approbavit. Edita sunt istius gesta Concilii, quæ pluribus memorant Odorannus monachus, Ordericus, & Aimoïni supplementum. Ex eo tempore *Pontigonum Curia Karoli Imperatoris* dici cœpta: quo nomine Philippus Rex Augustus locum illum donat in litteris [a] anno M C LXXX. exaratis. Id confirmant privilegia non pauca, quæ variis ecclesiis Carolus Imperator ibidem concessit: unum Bellilocensi Lemovicum monasterio, relatum à Justello in historiæ Turonensis probationibus; duo profert Labbeus [b] in Miscellaneis, ac tertium Baluziana Capitularium appendix, in quibus omnibus par ubique forma, *Palatii*que *Imperialis* nomen consentit. Dum Pontigone degeret Carolus Imperator, morbo conflictatus est: unde v. *Kal. Augusti movit à Pontigone, &* III. *Kal. venit ad Catalaunis*, inquiunt Annales Bertiniani, & ex illis Aimoïnus. tum supremo vitæ anno, *de Carisiaco Compendium, inde per Suessionem ad Remum civitatem; & sic iter suum per Catalaunos & Pontigonem atque Lingones peragens*, Italiam petiit. Aliquam tamen Pontigone traxit moram, ut Nivellensi atque Marchianensi Virginum parthenonibus prædia confirmaret VII. & V. *Idus Julii Indict.* X. *an.* XXXVIII. *reg.... in Francia, & Imperii* II. *& in successione Lotharii Regis anno* VII. *Actum Pontigone Palatio regali.* Et hic quidem Caroli Calvi donationum finis.

a *Biblioth. Sebus. pag.* 223.

b *Labbe Miscell. pag.* 108. & 479.

Post Carolomanni fatum, *Carolus Imperator*, cognomento Crassus, referente Chronico de Nortmannorum gestis, *venit usque Pontionem; ibique Franci ad eum venientes, ejus se subdiderunt Imperio.* Denique Carolus Simplex, in jam memoratis ejus litteris, præter Corbiniacum aliaque, Frederunæ uxori dotalitio jure tradit *Pontigonem in pago Pertensi, super fluvios Saltum & Brustionem, anno regni* XV. *redintegrante* X. quam illa dotem, annuente Carolo, in Compendiensem sancti Cornelii basilicam transtulit VII. *Kal. Augusti, Indict.* V. *anno* XXV. *regnante Carolo Rege gloriosissimo, redintegrante* XX. *largiori verò hereditate indepta* VI. hac tamen lege, *ut dum adviveret frater ejus Bovo Catalaunensis antistes, jure beneficiario supradictam villam retineret, ad exsolvendum uno quoque anno argenti libram unam in die anniversarii nostræ conjugis præfatis fratribus, quæ est* IV. *Idus Februarii*, &c. Hac villâ quominus quietè potirentur Compendienses, prohibuit Heribertus Comes Viromandensis, qui, ut Frodoardus scribit ad annum DCCCC LII. *Pontigonem fiscum invaserat*, à quo tunc pulsus est ab Ludovico Rege, Caroli filio qui hanc, aliamque *munitionem contra Victuriacum instruxit*, easque fidis sibi militibus commisit.

CXIX. *Pontiliacum.*

Pontiliacæ Regiæ meminit unicum Caroli Calvi diploma, in monumentis Burgundicis relatum à Perardo [c], quo Isaac Lingonensis Episcopus ecclesiis sancti Michaëlis & sancti Stephani apud Divionem monetæ jus, *quam antea habere non consueverant*, obtinuit. Chartam *Audacer Notarius ad vicem Gausleni recognovit & subscripsit. Data* XII. *Kal. Sept. Indict.* II. *anno* XXXIV. *regnante Karolo gloriosissimo Rege. Actum Pontiliaco Palatio Regio*, &c. Pontiliaci situm certò definire non ausim: nihilque de eo melius accepi, quàm quod à nobilissimo de Marra Senatore Divionensi mihi suggestum est, nempe Pontiliacum ipsum videri locum gallicè *Pontaillé* nuncupatum, ad Ararim; qui tamen locus, in quibusdam chartis *Ponsscissus*, nusquam Pontiliacum dicitur. Ego verò *Pontisscissi* nomen à Gallico *Pontaillé* recens derivatum existimo.

c *Perard. pag.* 48.

A ## CXX. *Regalis-locus* * *prope Compendium.* * *Royallieu.*

REgalis-locus vix uno lapide disparatus à Compendio, prope Cotiæ silvæ oram, ad annum M CCC VIII. *Nova-villa in Bosco juxta Compendium* vocabatur. Palatii istius originem hactenus retexit nemo, quam fortè non malè fuerit auguratus, qui Novam hancce villam ex Cotiæ Regiæ meliori fato surrexisse conjectabit. Philippus cognomento Pulcher, *speciali devotione, quam semper ad sanctum Ordinem Vallis-Scholarium,* inquit in diplomate suo, *habuimus & habemus, inducti, conventum viginti Fratrum ipsius Ordinis sub regimine Prioris, ut fieri solet in ordine, gubernandum, in Capella*
B *nostra domus nostræ de Nova-villa in Bosco juxta Compendium... statuimus & fundamus...* ita ut *Fratres prædicti, tamquam nostri proprii Capellani, suam habitationem habeant infra clausuram domus prædictæ... Actum Parisiis anno Domini* M CCC III. *mense Junii.* Idem Philippus in litteris anno M CCC VIII. exaratis, Prioratum illum REGALIS-LOCI nomine designat: qua de re decretum ab ipso emanasse docet Philippus Longus, ejus filius, in præcepto anni M CCC XVII. in quo sic lego. *Carissimus dominus & genitor noster domum seu Prioratum Ordinis Vallis-Scholarium, quam seu quem Regalem-locum nominari decrevit, in villa quæ dicitur Nova-villa in Bosco prope Compendium... fundavit.* Hinc etiam Novæ-villæ Palatium nonnisi *Regalis-locus* audiit, ut pleraque
C Regum diplomata contestantur; in primis Philippi Pulcri anno M CCC XI. Ludovici Hutini M CCC XV. Philippi Longi M CCC XIX. & sequenti, quæ omnia hunc in modum desinunt: *Actum apud Regalem-locum,* &c. Post instauratum à Carolo V. Palatium Compendiense, Regalis-locus Vallis-Scholarensibus Canonicis relictus est totus: quem illi postmodum cum Virginibus Benedictinis monasterii sancti Johannis in Cotia silva maximo illarum commodo permutarunt, uti superiùs à nobis observatum est.

CXXI. *Remense.*

D REmorum metropolim Durocortorum laudat Strabo, quòd *habitetur frequentissimè, & Magistratibus Romanis hospitium præbeat.* In publicis ædibus eos habitasse, ibique leges ac populis jura edixisse extra dubium est. Effossa nuper rudera testantur, Remos suam olim Remo Romuloque Romæ conditoribus tribuisse originem, immo & consecrasse. Hinc procul dubio artissima illa mutua necessitudo, quam Cæsar aliique post ipsum tantopere jactitant. Pulsis inde Romanis, Chlodoveus Francorum Rex Remis juxta Oratorium sancti Petri *domum Regiam* habuit, contestante Hincmaro in vita Remigii Pontificis, qui inde *ad ostium Regii cubiculi pulsaturus accessit, ut videlicet per alta silentia noctis aliis curis Regi absoluto liberiùs posset committere*
E *sacra mysteria verbi. Quem ostiis apertis cubicularii Regis reverenter suscipiunt, & cum honore debito usque ad penetralia Regis introducunt.* Idem Chlodoveus Theoderico filio Remorum civitatem, regni caput, attribuit: & post Chlotharii Majoris decessum, Sigebertus *Regnum Theuderici habuit, sedemque habere Remensem,* ut Gregorius Turonensis scribit. quod Gesta Regum Francorum, atque Rorico pariter tradiderunt. Urbanus II. [a] *caput regni* appellat. Nescio an Regium istud Palatium duraverat ad sancti Bernardi Clarævallensis tempora, quem *in Palatio civitatis Remorum cum Josleno Suessionensi Episcopo consedisse* lego in ipsius vita. Archiepiscoporum tunc fuisse crediderim, quibus jam pridem, anno videlicet DCCCC LX. ut scribit Frodoardus in Chro-
F nico, Ludovicus Rex Ultramarinus *Remensis urbis monetam jure perpetuo possidendam; sed & omnem Comitatum Remensem contulerat.* Hinc Remorum Antistes inter Proceres ecclesiæ *primus Dux & Franciæ Par* audit, & in regni Comitiis, ac suprema Parisiensi curia Principem inter illos locum obtinet. Palatium *Tau* vocatur Archiepiscopale, ubi Concilium Remense anno M C XLVII. præsidente Eugenio III. habitum, in quo Gilberti Porretani sententia damnata est. Longum esset enumerare diplomata omnia, quæ in Remensi Palatio condita fuere. Unum hîc habes Ludovici Transmarini, datum in Remensi [b] Palatio, regni ejus anno XII. Alia duo exstant in Marca [c] Hispanica, data *Remæ civitate.* Cetera prætereo.

a *Baluz. Misc. tom. 5. pag. 290.*

b *Diplom. infra pag. 417.*

c *Marca Hisp. pag. 860. & 864.*

CXXII. *Rosiacum seu Rufiacum.* A

ROsiacum seu Rufiacum villas multæ complectuntur Galliarum provinciæ. *Ermenoara Deo sacrata*, in Perardi monumentis Burgundicis [a] memorat *villam Rufiacum* *, *quæ in pago Atoariorum* (scilicet Gallicanorum) *est vel in ipsa fine*, hoc est, in Lingonum finibus, sive inter Cabilonensem & Lingonicum Comitatus, ex Annalibus Bertinianis, quam Benigniano monasterio concedit. *Actum Rufiaco publicè... ante Kalendas Madias, defuncto domno Theoderico, & electo Carolo Majoredomus.* Ermenoaræ præiverat Guntchramnus Rex, qui in litteris Cabilonensi sancti Marcelli cœnobio datis, *Rosiaci* villæ colonos ædificandæ *porticui sancti Petri* destinat. Aliud est *Rosiacum* seu *Rufiacum-villa, quam in Lemovicis* partibus sitam dicit Erimbertus in vita sancti Vincentiani; & post illum tabulæ Bellilocenses. Aliud item Rufiacum * Ademarus in Chronico juxta Montiniacum in Ecolismensi Comitatu, ac veteres chartæ cœnobii sancti Eparchii *in vicaria Petriacense* collocant. Suum quoque diœcesis Narbonensis continet Rosiacum, *Rosiac:* & in Bituricensi pago *Rosiacum* villam Leo Papa VI. & Benedictus V. an VI. ecclesiæ Aurelianensis prædiis attribuunt. Præterea Rosiacum castrum in Sequanis, vulgo *Ruffec*, quinque vel sex ab urbe Bisuntina leucis remotum invenitur. Denique in Elisatia superiore non longè à Rheno prostat Rosiacum. B C

a Perard. pag. 9.
* Ruffey.
* Rufec.

Verùm ab illis omnibus differre videtur *Rosiacum villa*, ad quam, ceu villam Regiam, Carolus Calvus anno DCCC LV. Compendio *venisse* dicitur in Annalibus Bertinianis, & *Adalardo, cui custodiam contra Nortmannos commiserat, honores tulisse, & per diversos dispesuisse.* Esse namque oportuit Rufiacum in Neustria locum Danorum infestationi obvium, quem munitione firmari Carolus è republica esse existimabat. Hunc ibi consedisse anno DCCC LVIII. probat ejus Placitum de Ingelwino servo habitum, cujus notitiam Dubletus [b] protulit, in qua legitur, *qualiter veniens Electradus... Advocatus sancti Dionysii ante... Carolum in Rufiaco-villa* (non Rufflaco-villa, ut perperam scripsit Dubletus) *visus est ibi interpellare seu admallare quemdam hominem*, &c. III. *Idus April. anno* XXVIII. *regnante domno nostro Karolo gloriosissimo Rege.* Immo & anno DCCC LXVII. Cadussam vicum super *fluvium Seræ in Comitatu Laudunensi*, aliaque Dionysiano cœnobio concessit IV. *Kalendas Septembris Indictione* XV. *anno* XXXVIII. *regni... Actum in Rufiaco-villa*, &c. A Nortmannis eversum puto Rosiacum istud, cujus nullum in tabulis vestigium aucupari licuit. Est & Rufiacum * opidum ut dixi, in superiori Alsatia, Rufiana Ptolomæo dictum, ut Valesius censet, Prioratu insigne, Caziacensi Abbatiæ subjecto, quem modo Patres Societatis Jesu occupant. D

b Doublet pag. 417.
* Rufac.

CXXIII. *Romaricense.* * E

* de Remiremont.

HAbendensi castro monasterium duplex, virorum unum, alterum Virginum Romaricus in Vosago monte, silvaque adjunxit. Ibi Salaberga sæculo nuncium remittere cogitabat, ubi per annum sepultus jacuit Arnulfus Episcopus, ni votis ejus parentes, Rexque in primis obstitissent. Carolus Magnus, referente ad annum DCCC V. Eginhardo, *post reversionem exercitus ad Rumerici castellum profectus, ibi aliquantum temporis moratus est.* Hinc Romarici-montem jam tum Regias in manus venisse conjicias. Nonnisi enim publicis in villis commorari solebant Francorum Reges. Quos inter Ludovicus Pius anno DCCC XXV. *in Vogesum ad Rumerici-montem venandi gratia profectus, filium suum Lotharium ibi suscepit.* Idem Imperator *in parte Rumerici-montis per Vosagum transiit; ibique piscationi atque venationi quamdiu libuit, indulsit*, ex Astronomo in ipsius vita ad annum DCCC XXXI. & quadriennio post ipsemet Ludovicus *post sanctæ Pentecostes festivitatem in partes Rumerici-montis venationi atque piscationi operam dedit.* In eadem villa Lotharius Imperator anno Christi DCCC XLIX. Grandi-vallense monasterium Liuthardo Comiti illustri confirmavit. *Actum Romarici-monte in Palatio Regio*, &c. ut habetur apud Acherium [c]. Illa verò Ludovici partibus cessit in ea Lothariani regni divisione, quam in procaspide super Mosam F

c Spicil. tom. 7. pag. 184.

A Mosam cum Carolo fratre sortitus est. Exeunte sæculo IX. cùm ab Hungaris dirutum fuisset Romaricense castrum atque monasterium, illud Ludovicus Arnulfi Imperatoris filius non in vertice, ubi prius steterat, sed ad radices montis instauravit. Porrò Romaricenæ Sanctimoniales, quæ pridem monasticis sancti Benedicti regulis erant addictæ, postmodum in sæculares Canonicas, nullis constrictas votis seu repagulis, evaserunt.

CXXIV. *Romiliacum.* *

* *Reüilly-lés-Paris.*

B ROmiliacum, Luteciæ proximum, ad Orientalem urbis plagam, non aliàs, magis quàm Gomatrudis Reginæ nuptiis casuque inclaruit. Auctor Fredegarius ad annum VII. Dagoberti senioris, qui *per civitatem Senonas Parisius venit, ibique Gomatrudem Reginam in Romiliaco villa, ubi ipsam in matrimonium receperat, relinquens, eo quòd esset sterilis... Nanthildem... Reginam sublimavit.* Nec plura de Romiliaco.

CXXV. *Rotoialum* *, *seu Riogilum, Riolium & Rodolium.*

* *Ruel.*

CHildeberti majoris ætate Regiis jam villis addicebatur Rotoialum, ubi is Leobinum Episcopum opperiebatur. Illuc Chilperici defuncti Regis pusillum Guntchramnus patruus evocavit, ut Nemptodori sacris baptismi undis ablueretur, C docente Gregorio [a] Turonensi Episcopo. Hanc ipsam *Riolium* villam Ludovicus Pius statuit in pago Pinciacensi, datis Irminoni Abbati nostro litteris, quæ in actis Benedictinis [b] editæ sunt. *Riogilum* verò (quod à prisco miraculorum sancti Dionysii scriptore [c] *fiscus Regius* semel & iterum dicitur) Carolus Calvus in Capitulis Parisiaco simul ac Pinciacensi pago attribuit, quam, uti sui juris villam, apud Dubletum cum *foresta aquatica à fluvio Sauræ usque Cambreias* sancti Dionysii monasterio concessit. Unde ipsius Caroli Epitaphium in basilica Dionysiana sic præfert:

Multis ablatis, nobis fuit hic reparator
Sequanii fluvii, Ruoliique dator.

D Rem explicat Sugerius litteris anno M C LXXXVII. datis, ubi hæc verba. *Carolus Imperator tertius sumtibus septem lampadum ante sanctum altare die & nocte semper arsurarum, & anniversarii sui, & servorum Dei refectioni possessionem suam, quæ dicitur Ruolium, cum appendiciis, sigillis aureis confirmavit.* Ea potiti sunt Dionysiani nostri ad nostrum usque tempus, quo Cardinali Richelio partim relicta, castello, hortis & scaturientibus aquis percelebris evasit. Est & aliud Rotoialum seu Riolium [d], in Episcopatu Rotomagensi, memoratum à Gregorio, Fredegundisque discessu notissimum; cui forsan haud malè tertium adjeceris, in quo sancti Germani basilicam exstitisse liber [e] de ejus miraculis secundus docet.

a *Greg. Hist. lib.* 10. *cap.* 28.
b *Sæc.* 3. *Bened. part.* 2. *pag.* 118.
c *ibid.* 354. & 357.
d *Greg. Hist. lib.* 7. *cap.* 19.
e *Sæc.* 3. *Bened. part.* 2. *pag.* 114.

CXXVI. *Salmonciacum.* *

* *Samoucy.*

SAlmonciacum Lauduno proximum, Austrasiani regni pars itemque Palatium fuit, in quo Pippinus Rex anno D CC LXVI. natale Domini celebravit. Carolomanno Pippini filio in deliciis fuisse videtur hic locus, in quem, mox ut à Francis Suessionis est elevatus in Regem, se recepit. Id testantur egregia duo ipsius diplomata, hîc primùm edita, quorum altero, villis & latifundiis Dionysiani cœnobii, altero privilegiis & à teloneis immunitatibus præcavetur. Simile prorsus edidit Carolus ipsius fratrer, *anno*, inquit uterque, *primo regni nostri. Actum Salmonciaco Palatio in Dei nomine feliciter. Amen. Anno* DCC LXXI. ut præ ceteris ferunt Annales Tiliani, *Carolomannus Rex defunctus est in Salmonciaco prid. Non. Decemb.* cujus corpus in Remigianam apud Remos basilicam illatum est. In Galliæ Christianæ tomo II. Ludovici Pii diploma lego Andegavensi ecclesiæ concessum *Salmunciaci*, quod quidem anno destituitur; sed aliud [f] ab eodem cum Lothario filio imperante cœnobio Karofensi indultum est anno Ludovici XVII. Lotharii octavo, *Actum Salmontiaco Palatio*, &c. Nithardus anno DCCC XLII. tradit, Carolum Calvum cum Adelgario suo *Salmonciacum ab urbe* (Lauduno) *discessisse*, quam quoque villam post invasum Lotharii regnum anno DCCC LXVIII. ita comparavit, ut in ejusdem regni partitione, cum

f *Labbe Miscell. pag.* 45.

Ludovico fratre anno DCCC LXX. inita, dum viveret suam esse voluerit. Ad Palatium quod Salmontiacus dicitur, in Laudunensi parochia, jam priùs se contulerat idem Carolus unà cum Hincmaro Remensi aliisque suis Episcopis XIII. *Kalend. Junii præsentis* XV. *Indictionis*, id est anno DCCC LXVII. cùm *ad colloquium fratris sui Hludovici gloriosi Regis ad Mettis civitatem pergeret*, referente Hincmaro in epistola ad Nicolaum Papam. Placitum etiam ibidem à Carolo celebratum anno DCCC LXXVI. tradit Aimoïnus [a] : ac tandem in Capitulis Carisiacensibus anni sequentis Ludovico ipsius filio Salmonciaci venatio interdicitur. Altum deinceps de Salmonciaco ubique silentium : qui locus, subtus Laudunum positus versus Orientem, qua tenditur ad Deiparam Lætitiensem, postmodum Præmonstratensibus sancti Martini in urbe Lauduno Canonicis nescio quo pacto cessit.

a *Aim. lib.* 5. *cap.* 34.

CXXVII. *Ad Saponarias.* *

* *Savonnieres.*

NOn aliam ob causam Saponarias Regiis villis accenseo, quàm ob priscam loci celebritatem, quæ ex Synodo anni DCCC LIX. inibi coactâ etiamnum ipsi conciliatur. Positus est hic locus prope Fagum opidum, *Foug*, unâ amplius leucâ disparatus à Tullo-Leucorum, ad radicem montis, quà Tullo-Commerciacum tenditur. Hîc memorato anno *Episcopi duodecim provinciarum* consistentes *mense Junio*, *Indictione* VII. *Nicolai Papæ anno* II. *Caroli* XIX. primò duodecim Canones ediderunt de iis, quæ ad rem publicam facere videbantur. tum Caroli Regis proclamatio adversus Wenilonem Senonensem Archiepiscopum subsecuta, cum Synodalibus ad eumdem litteris : deinde alia ad Episcopos Britonum epistola, itemque indiculus ad Salomonem Ducem. postremò commonitoriæ ad Britonum proceres, variorum scelerum conscios, litteræ, quibus, ut saniorem ad mentem redeant, inducuntur. Nulla jam ibi vici, nedum Regiarum ædium vestigia superstant : sed exigua dumtaxat ecclesia, beato Michaëli sacra : fundus ad sancti Apri cœnobitas pertinet.

CXXVIII. *Satanacum*, * *seu Astenidum.*

* *Stenay.*

SAtanacum, nunc opidum munitum pagi Vabrensis ad Mosam, in diœcesi Trevirensi & Decanatu Eposiensi * positum est. Existimant quidam viri docti idem esse cum *Astenido*, in Capitulis Caroli Calvi inter villas Regias memorato. Favet loci situs, qui silvæ Vabrensi amplissimæ (Mosacensem * à Mosaco villa vulgus appellat) & amœnissimis pratis latè patentibus vicinus est. Satanacum scriptores Carolo posteriores vocavêre : quos inter Gerbertus *Satanacam villam* memorat in epistola C III. *villam Satanicum* in epistola C XX. Locum muris cinxit anno M LXXXVIII. Godefridus Bullonius, cùm inter eum & Theodericum Verodunensem de ejus urbis præfectura grave bellum exarsisset, ut fusè narrat Johannes Leodicensis in appendice ad Bertharium de Episcopis Virdunensibus, editus in Spicilegii tomo XII. cujus Johannis fragmentum retulit Wilthemius [b] in notationibus ad acta sancti Dagoberti. Templum ibidem & monasterium Canonicorum, à Carolo Calvo constructum, memorat idem auctor : additque Godefridum Barbatum, Lotharingiæ Ducem, & Beatricem ejus conjugem, pro Canonicis monachos istuc induxisse [c] : denique sub annum M DC V. à Carolo Lotharingiæ Duce cellam Satanacensem, quæ ab anno M C XXIV. cœnobio Gorziensi paruerat, sacerdotio Nanceiano [d] fuisse attributam. Istic in ecclesia beati Remigii primùm sepultus est sanctus Dagobertus, qui *Regis* nomine donatur in ms. Psalterio seu Kalendario Emmæ Francorum Reginæ ante annos septingentos, ad diem X. Kal. Januarii, quem Dagobertum esse ipsummet Sigeberti Austrasiorum Regis filium, ostensum est in Præfatione ad Sæculum quartum Benedictinum. [e]

* *d'Ivois.*

* *de Mouza.*

b *Wilthem. pag.* 71.

c *ibid. pag.* 69.

d *ibid. pag.* 80. *& seqq.*

e *Sæc.* 4. *Bened. part.* 1. *præf. n.* 207. *& seqq.*

Sunt qui existimant, *Stadinisum* seu *Stadinensem Stadonensem*ve pagum ab Astenido dictum ; nec alium esse, quàm Satanacensem. Mihi verò persuasum est, rem aliter habere. Quippe Stadonensis pagus Campaniâ continebatur, teste Frodoardo [f], apud quem Wlfarius missus dominicus ante Episcopatum dicitur *constitutus super totam Campaniam, in his quoque pagis, Dolomensi, Vongensi, Castricensi, Stadonensi, Catalau-*

f *Frod. Hist. Rem. lib.* 2. *c.* 8.

nensi, &c. Atqui Satanacum pertinet ad Treviros; situmque est trans Mosam, omnino extra Campaniam, atque adeo in pago Vabrensi. Quis igitur pagus Stadonensis? Mihi quidem non alius videtur esse, quàm ille, qui Dolomensi seu Dulcomensi * conterminus est inter Mosam & Axonam usque ad Castricensem: qui Castricensis Macerias vicosque inter Axonam & fluviolum Bairum positos complectens, nunc Registensis * pagi nomine donatur. Stadonensis porro dictus videtur pagus potius à Stadone * vico, Virdunensi ecclesiæ beatæ Mariæ subjecto, ut legimus in authentico diplomate Leonis IX. ab illa urbe quinque circiter leucis dissito Luxemburgum versus; quam ab alio, ut mihi antea visum est, vico pagi Mosomensis, *Stonne* vernacule appellato, qui latinè *Setuna* in primario instrumento Cartusiæ Montis-Dei vocatur.

* *le Dormois.*
* *le Retelois.*
* *Eston.*

Stadonensi pago adjacet Argonnensis, in quo posita opida, Bellus-mons * in Argonna cis Mosam, infra Satanacum, olim Nova-villa dictus; Villa-franca, Clarus-mons, & Bellilocense monasterium prope opidum Sanctæ-Manechildis. Is pagus memoratur à Richardo Abbate in actis sancti Rodingi Abbatis ejus loci ac primi conditoris: qui *saltum Argoënnæ solitudinis* adiisse perhibetur, & devenisse ad locum, *cui antiquitas vocabulum indidit Waslogium.* Exstat unâ leucâ prope Bellilocense monasterium vicus dictus *Wasly*, quem ipsummet esse non dubito Waslogium, à quo cœnobium Waslogiense dictum est. Itaque hic pagus Argonnensis secus Mosam à Bellomonte opido incipiens, desinensque in Bellilocense monasterium, proximus erat Stadonensi, de quo mox agebamus.

* *Beaumont en Argonne.*

Vabrensis pagus longè amplior erat, porrectus Mosellam inter & Mosam, Carumque; qui paullo infra Duciacum influens, pagum Vabrensem dirimit à Luciliburgensi. Vabrensis quippe continebat (quod ex Wilthemio [a] intelligitur) tres saltem Comitatus, Verodunensem, Scarponensem, & Castereïensem. tametsi in divisione regni Lotharii duo tantùm leguntur. Scarponensis à Scarponna olim castro dictus est, vulgo *Charpeigne* seu *Sarpeigne*: cujus castri reliquiæ cernuntur in quadam Mosellæ insula, sesquileuca supra Mussipontem, prope opidulum *Dieulouard*; Castereïensis ignotus, nisi ad Hattonis-castellum referatur. Vabrensis denique originem traxit à Vabrensi castro, nescio an ab illo opidulo, quod Turris-Vabrensis, *la Tour de Voivre*, appellatur, situm inter Mettas & Verodunum: quo in pago, tametsi nunc angustiori, hodie quoque locantur *Essey en Voivre* ad Madum amnem, & *Fresne en Voivre*, inter quæ jacet Hattonis-castellum, *Hatton-chastel.*

a *VVilthem. pag. 61. & seqq.*

CXXIX. *Scladistadense.* *

* *Schlestat.*

Scladistatum in Elisatia superiore, quod Ella fluvius alluit, Helellum esse veterem, sive Eleebum & Helvetum in tabula Peutingeriana, & à priscis geographis memoratum, Rhenanus & Josias Simlerus existimant. *Scladistat* dicitur in antiquis Francorum Annalibus, qui anno DCC LXXVI. Carolum Magnum *celebrasse natale Domini in villa Scladistat* asserunt. Palatium ibi fuisse docent in primis tria Caroli Crassi Imperatoris præcepta, quorum unum ex autographo refert Labbeus [b] Geiloni Episcopo Lingonensi concessum anno DCCC LXXXVI. *Actum Selenstat Palatio feliciter. Amen.* Aliud Perardus [c] edidit eidem Geiloni datum anno sequenti *Seletistach Palatio.* Tertium denique in Galliæ Christianæ tomo II. legitur, ubi de Episcopis Lingonensibus, quod ita desinit. *Actum Schelenstat Palatio*, &c. Hactenus perstat hic locus, firmissimis propugnaculis à Christianissimo Rege Ludovico Magno firmatum.

b *Labbe Miscell. pag. 490.*
c *Perard. pag. 50.*

CXXX. *Senonense.* *

* *de Sens.*

Agedincum-Senonum, caput gentis amplissimæ, quæ Romanis olim arcibus tantum timoris incussit, Burgundionibus quidam attribuunt, alii meliùs discernunt ab eis. Etsi enim eo potiti sunt aliquando Burgundiæ Reges ac Duces, non tamen Burgundicis limitibus continetur magis, quàm Genabum-Aurelianorum, quod Chlodomiris regni metropolim, & Burgundici Reges, uti tetrarchiæ suæ par-

tem nobilissimam habuêre. In Carolinorum Regum diplomatibus non semel lego, A *Actum Senonis*, vel *Actum Senonis civitate*: Palatii nomen ante Capetiorum tempora nusquam invenio: quo fit ut ab illis putem dumtaxat erectum Senonis Palatium, quod Henricus anno M XLVIII. regni XVIII. nominat primus in diplomate Pruvinensi sancti Aigulfi monasterio concesso apud Camuzatum [a], & subinde Philippus ejus filius anno M LXXI. regni XII. pro Cellensi: qui ambo dati præcepti locum ita exprimunt: *Actum publicè in Senonico Palatio*, &c.

a *Cam. Prompt. Tric. fol.* 23. & 24.

CXXXI. *Sentiacum* *, *corruptè Hisentiacum.*

* *Sentzich.*

DE *Hisentiaco Palatio à Mosella flumine octo ferè millibus constructo* loquuntur Annales Bertiniani ad annum DCCC XLII. quum Ludovicus & Carolus Reges, B Lotharii fratris congressu frustra quæsito, Confluentes pervenêre: quem locum in editis apertè vitiatum esse docent Nithardus, Annales Fuldenses, atque Mettenses inferiùs referendi, in quibus omnibus *villa Sentiaca*, vel *Sinciacum* & *Sincicha* scribitur. In Bertinianis igitur Annalibus pro *Hisentiaco Palatio* legendum, *In Sentiaco*, quæ villa ad citeriorem Rheni fluminis ripam est posita, non longè ab Anternaco, & Teutonico vocabulo *Sentzich* etiamnum dicitur. Hanc dumtaxat *villam* Annales Fuldenses vocant ad annum DCCC XLII. at Nithardus eodem anno *sedem* seu Regiam appellat, quæ etiam in Mettensibus Annalibus anno DCCC LXXXV. inter *fiscos obsequiis Imperialibus deditos* numeratur. Sentiaci Palatii auctorem, vel conditionis tempus rescire necdum potui. Locum hunc pro Isemburgo superiùs memorato nonnulli perperam usurpant. C

CXXXII. *Silvacus seu Silviacus.* *

* *Servais.*

SIlvacus, seu (ut pleraque autographa habent) Silviacum, Belgicæ secundæ villam Regiam, Carolo Calvo gratissimam fuisse constat. Insignis lapsus est Papyrii Massoni [b], qui Silviacum, in Lupi Abbatis epistolis memoratum, idem esse cum Nemosio * putat. Sunt qui Regiam hancce villam confundunt cum loco dicto D Salvatorio, *le Sauvoy*: sunt alii, qui esse Villam-in-silva, vulgo *Ville-en-selve*, existimant. quod utrumque hoc loco expendendum.

b *Masson de flum. Gall. pag.* 191.
* *Nemours.*

Salvatorium cœnobium est Virginum Cisterciensium ad radices montis Laudunensis: cujus loci vocabulum neque Ordine Cisterciensi antiquius est: neque, etiamsi antiquius esset, Silviaco rectè tribui potest. Longè quippe aliud est Salvatorium à Silviaco, quæ villa Carolinis temporibus percelebris fuit. Ejus enim mentio est tum in epistola Hincmari Laudunensis [c] ad Remensem, tum in variis Hincmari Remensis, atque in duabus Lupi [d] Abbatis epistolis, tum in Capitularibus Caroli Calvi, quorum duodecimum apud Silvacum conditum est. Quod si Salvatorium (ut quidem E existimo) non ante erectum Virginum Cisterciensium cœnobium vulgari cœpit; nullatenus Silviaco convenit hic locus. Deinde Silviaco vicinæ erant silvæ Regiæ, venationi aptissimæ. At Salvatorium ex una parte cingunt paludes; ex alia mons & urbs Laudunensis, nec aliam habet adjunctam silvam, præter Lætitiensem, unâ semileucâ dissitam: quæ ad Salmonciacum Palatium pertinebat.

c *V. Conc. tom.* 8. *col.* 1789. & *seqq.*
d *Lup. epist.* 55. & 57.

Villæ-in-silva non magis competere potest Silvaci nomen ac situs. Exstat quippe hic locus inter Noviomum & Hammum, adjacens silvæ Baniensi *, sed extra Laudunensem pagum: quo quidem pago Silvacus continebatur, ut probat Capitulare Caroli Calvi anno DCCC LXXVII. editum, in quo *Silvacus cum toto Laudunensi* à venatione Ludovici Caroli filii excipitur. At verò Villa-in-silva in Noviomensi pago jacet. Alibi proinde Silvaci locus ac situs quærendus est, & quidem in pago (ut præmissum est) Laudunensi. F

* *Forest de Baine.*

Nullus mihi in eo pago locus magis ad Silvacum accedere videtur, quàm vicus Selviacus, vulgo *Servais*, dimidiâ leucâ remotus à Fara opido, quod ad Isaram situm est. Id enim in primis suadet conformitas nominis *Servais* cum Silvaco, quod ex vocabulo *Selvais* haud dubiè deflexum est. Familiare quippe est nostratibus Francis, vocem *Silvam* reddere *Selve*; & nomina in *acum* desinentia in *ais* aut in *ay* com-

mutare. quod utrumque multis exemplis probari poteſt. Sic ergo ex Silvaco effectum eſt *Selvais*, tum *Servais*, *l* in *r* commutata.

Non minùs favet vox Latina ab Helinando Laudunenſi Epiſcopo uſurpata in litteris pro monaſterio ſancti Vincentii conceſſis, in quibus *Servais*, *Selviacus vicus* appellatur his verbis. *Sed & altare ſancti Gobani ſitum in Vecoſiaca ſilva, quod Iſembardo Canonico noſtro, cui fuerat commiſſum, defuncto, in manum noſtram redierat; cum capella de Selviaco vico, & cum omnibus ad ipſum altare pertinentibus, eo tenore, ut inibi in poſterum à monachis Deo & ipſi Sancto inſerviatur, jam dicto ſancti Vincentii loco, ſibique famulantibus, ſalvo eccleſiaſtico jure, perpetualiter poſſidendum conſilio & aſſenſu omnium Canonicorum noſtrorum & fidelium ex integro concedimus*, &c. *Actum Incarnationis Dominicæ anno* M LXVIII. Hæc ex chartulario Laudunenſis monaſterii ſancti Vincentii: ubi Selviacum appellat Helinandus pro Silviaco, habita ſcilicet ratione vulgaris nominis *Selvais*. Certè Silvacum plerumque *Silviacum*, aliquando *Silvaicum*, *Silvagium*ve in vetuſtis monumentis vocatur. Habemus præ manibus diploma authenticum Ludovici Pii, de quadam commutatione inter Hilduinum Dionyſiani cœnobii Abbatem & quemdam Hairardum facta anno VII. imperii, datum *Silviaco Palatio Regio.* Præterea huic vico adjacens eſt ſilva Vecoſiaca, ſeu (ut alii ſcribunt) *Vedogienſis*, *& ſilva Vedogii*, vulgari nomine olim *Vooas*, nunc ſilvæ Codiciacenſi attributa. quæ ſanè ampliſſima & venationi Regiæ aptiſſima eſt, qualem fuiſſe oportet eam, quæ Silviaco adhærebat. Addunt quidam, veteris caſtelli parietinas hactenus cerni prope vicum ſancti Gobani, Selviaco adhærentem: quod antiqui Palatii reliquias eſſe non auſim affirmare.

Denique non multum à Codiciaco remotum erat Silviacum. ſiquidem Hincmarus Remorum Antiſtes à Carolo Silviacum vocatus, primùm Codiciacum venturum ſe pollicetur. *& in craſtino*, inquit, *ubi vos eſſe audiero.* At vicus *Servais* à Codiciaco non integris quatuor leucis diſtat. Fruſtra itaque hunc locum quæras extra pagum Laudunenſem, adeoque fruſtra apud Leucos.

Supereſt ut illuſtriora facta apud Silviacum patrata recenſeam, ad locum illuſtrandum. Et primùm quidem Carolus Calvus unus omnium maximè eo loco delectatus eſt poſt Ludovicum Pium, cujus diploma hîc editum, Hilduino Abbati *Silviaco Palatio Regio* conceſſum, modò commemorabam. Aliud ejuſdem Caroli Præceptum ſuppeditant ſcrinia monaſterii ſancti Michaëlis ad Moſam, datum II. id eſt pridie, *Kalend. Junii, anno regni* ejus VI. *Ind.* VIIII. *Actum Silviaco Palatio.*

Anno DCCC LXXI. cognito falſum eſſe rumorem de nece Ludovici Imperatoris, Carolus Veſontione recto itinere *per Pontigonem, & inde per Attiniacum uſque ad Silvacum venit*, quo Placitum cum ſuis conſiliariis habuit; & eorum conſilio Carolomannum iterum Silvanectis cuſtodiæ mancipavit. Ad iſtud Placitum accerſitus videtur Hincmarus Laudunenſis, qui Silvacum retruſus eſt, uti ipſe de ſe teſtatur.

Anno DCCC LXXV. idem Carolus Duziaci ſecus Arduennam accepto nuntio Ludovici Imperatoris, mox inde movens, Pontigonem, & inde Lingonas pervenit: Richildem verò uxorem ſuam *per civitatem Remenſem ad Silvacum* remiſit.

Denique anno DCCC LXXVI. idem accepta imperiali corona ex urbe Roma reverſus, XIX. *Kal. Septembris venit Remis*; indeque recto itinere venit ad Silvacum, haud multo poſt Cariſiacum profectus, ubi nuntium de obitu Ludovici Germaniæ Regis accepit. Hæc ex Annalibus Bertinianis. His adde ejuſdem Caroli Præceptum pro Ingelvino Pariſienſi Epiſcopo, *Actum Silvagio Palatio.*

CXXXIII. *Silvanectum.* *

* *de Senlis.*

LAtinum, Celticumne fuerit nomen Silvanectum, apud auctores haud conſtat. Certè ſilvis ingentibus circumſæptum eſſe Auguſtomagum Silvanectum diffiteri nemo poteſt. Ibi Reges Carolinos munitiſſimum caſtrum ſive Palatium habuiſſe probant in primis Ado, Regino, Aimoïnus, & Caroli Calvi Geſta, qui Pippinum ex fratre nepotem, Carolomannum filium, & Juditham quoque filiam ibi detinuit. Duo ipſius præcepta legi, cùm apud Dubletum, tum ex Centulenſi chronico data

Silvanectis civitate : quam furori Nortmannorum subductam fuisse comperio. A
Hanc tamen post annum DCCCC XII. titulo Comitatûs à Carolo Simplice consecutus est Herbertus Danus, quem sub Ludovico Transmarino Nortmannorum Gesta persæpe memorant. Notus & Bernardus Comes Silvanectensis, Herberti filius an heres. Non tamen integro sæculo divulsum est à fisco Silvanectum, quod saltem anno DCCCC XCI. ad eum rediisse probat Hugonis Francorum Regis præceptum, Aurelianensi ecclesiæ concessum *Silvanectis Palatio, mense Novembri, Ind.* IV. *anno* IV. *regnante Hugone Rege*, &c. Probat & aliud Rotberti diploma, eidem ecclesiæ similem ob causam datum ejusdem anni eodem die: cui & consonat ipsius charta Fiscamnensibus monachis data [a] *anno incarnati Verbi* M V. *Actum Silvanectis in Palatio, in* B
Epiphania Domini, &c. Non absimile Philippi Regis præceptum pro Dionysiano cœnobio Dubletus [b] refert, *Datum... anno ab Incarnatione Domini* M LXVIII. *Indict.* VI. *Actum Silvanectis Palatio Regio.* Ludovicus Philippi filius anno M C XII. privilegium Vizeliacensis monasterii confirmat *Silvanectis... anno regni nostri* XI. *Adelaidis Reginæ* V. &c. ut habet Perardus [c] in monumentis. Denique sub annum M CC LXI. sanctus Ludovicus Francorum Rex novam *ecclesiam seu capellam juxta regale Palatium* Silvanectis ædificare disponens, à Guillelmo Agaunensi abbate Thebæorum martyrum reliquias obtinuit, quibus excipiendis *juxta domum Regiam*, inquit ipse in litteris [d] hac de re anno M CC LXIV. confectis, *basilicam seu capellam aliam fundandam* C
duximus... quæ quidem prima die Junii dedicata fuit sollemniter nobis præsentibus, per dilectum ac fidelem nostrum Robertum Silvanectensem Episcopum. Jam sancti Mauricii Prioratus vocatur hæc capella, quam à principio Canonici regulares Ordinis sancti Augustini possident.

a Labbe Miscell. pag. 153.
b Doublet pag. 838.
c Perard. pag. 212.
d Gall. Christian. tom. 3. pag. 1020. & t. 4. pag. 16.

CXXXIV. *Spinogilum seu Spinoilum.* *

* Espinay.

SPinolium aut Spinoilum triplex in Parisiensi pago memorat vetus polyptychon, nempe Spinolium, olim in decanatu Linariensi, nunc Montis-letherici, ad Urbiam seu Ordeam, *l'Orge* : Spinolium quoque *in Briegio* seu Moissiacensi decanatu, D
cujus ecclesia sanctæ Genovefæ monasterio subditur. Longè nobilius est Spinogilum, Dagoberti majoris villa Regia, quam Fredegarius [e] memorat his verbis : *Anno* XVI. *regni sui Dagobertus profluvio ventris in Spinogelo villa super Sigona fluvio, nec procul à Parisiis, ægrotare cœpit : exinde ad basilicam sancti Dionysii à suis defertur; post paucos dies emisit spiritum, sepultusque est in ecclesia sancti Dionysii, quam ipse prius condignè in circuitu fabricare præceperat.* In actis Synodi Suessionicæ anni DCCC LXII. recensetur Spinogilum Dionysianas inter villas, quod quidem prius erat in Gaunissæ decanatu, nunc Montismauriacensi continetur.

e Fredeg. chron. pag. 763.

CXXXV. *Spissia seu Spinsia.* * E

* Espoisse.

APud Spissiam, *villam publicam*, aliàs Spinsiam, Theodericus Rex morabatur, cùm illum increpaturus adiit Columbanus, ut in ejusdem Sancti vita Jonas memorat. Positus est hic locus inter Sinemurum & Montem-regalem, non longè à Sereno fluvio, qui, emenso pago Autisiodorensi, Icaunæ conjungitur.

CXXXVI. *Stampense.* *

* d'Estampes.

STampensis pagi Gregorius in historia meminit non semel [f]. Gregorio succinit F
Fredegarius ad annum Chlotharii junioris XLIV. qui etiam superiùs Theudericum Regem *in Nativitate Domini cum exercitu Stampas super fluvio Loa pervenisse*; ibique Meroveum Chlotharii Regis filium obvium habuisse describit [g]. Hoc in loco Chesnius ad marginem notat legendum esse, *per fluvium seu fluvio Loa* *; & mss. codices nonnulli consentiunt, tametsi repugnat vetustissimus Sirmundi codex, & alii cum eo. Quippe ad Juinnam *, Loa majore, itemque minore auctum, collocandæ sunt Stampæ *veteres* ac *novæ*, contra quàm præferunt geographicæ Samsonis tabulæ; quæ Stampas ad Loam minorem * constituunt, & Juinnam duabus ab hinc tribusve summovent leucis. Porro jam inde à sexcentis vel circiter annis Stampas

f Chesn. tom. 1. p. 420. & 449.
g ibid. pag. 747.
* le Lo.
* la Juine.
* le petit Lo.

veteres diſtingui à *novis*, docent non ſolum Mauriniacenſe chronicon [a], ſed etiam Philippi I. Regis, atque Ludovici ejus filii diplomata hîc edita, ubi *eccleſia beati Martini de* VETERIBUS STAMPIS... *monaſterio de* NOVIS STAMPIS *& Raynaldo ejuſdem loci, qui Maurigniacus vocatur, Abbati* conceditur. Ejus autem diſtinctionis ratio inde peti debet, quòd veteribus Stampis, ubi ſancti Martini Abbatia, olim Canonicalis, nunc Prioratus Mauriniaco ſubjectus, à priſcis temporibus ad hoc uſque tempus conſiſtit, novæ ſubinde ædes acceſſerint, quæ à vetere opido muris diſparatæ, quaſi novum opidum conſtituerunt, novas Stampas dictum, in quo eccleſia collegiata & parochialis beatæ Mariæ cum Regis Palatio ſita eſt. Novis Stampis in colle declivi poſitis fere continuum erat Mauriniacenſe monaſterium, quod in pratis interfluente fluvii parte irriguis locatum eſt. Hinc olim novarum Stamparum nomen etiam loco inditum erat, qui à novis Stampis uno lapide modò ſejunctus cernitur. Præter Gregorium & Fredegarium ſuperiùs memoratos, Stampenſem quoque pagum Capitularia ſæpe notant : at ejus loci Palatium ſeu caſtrum nemo ante Helgaldum [b], nominat : quo auctore diſcimus, Conſtantiam, Rotberti Regis uxorem, *Stampis Palatium nobile* conſtruxiſſe, ubi Rotbertus *monaſterium ſanctæ Mariæ in Stampenſi caſtro*, atque eccleſiam in Palatio ædificavit. Locus ille ſanctæ Mariæ ſacer, quo minus pro Mauriniacenſi cœnobio uſurpetur, vetat id quod in ejuſdem loci chronico [c] de Stampenſium beatæ Mariæ canonicorum cum Thoma Mauriniacenſi Abbate diſcidiis ſubjungitur. In Stampenſi Palatio degebat Rotbertus anno M XXX. quo tempore Regium præceptum *Adraldo Abbati monaſterii ſancti Vincentii & ſancti Germani in ſuburbio Pariſiacæ urbis ſiti* conceſſit pro *vicaria* ſeu advocati jure, quod in vico Antoniaco Warinus miles *rapaciter & injurioſè uſurpaverat.... Actum Stampis Palatio publicè, anno incarnati Verbi milleſimo* XXX^{mo}. *& regni Rotberti glorioſiſſimi Regis* XXX^{mo}. VIII°. A Regia manu tranſiit ad Comites & Vicecomites Stampenſe dominium, quorum aliquos Mauriniacenſe chronicon recenſet.

a Cheſn. tom. 4. p. 360. & 364.

b Cheſn. tom. 4. pag. 64. & 67.

c Cheſn. tom. 4. pag. 368.

CXXXVII. *Sterpiniacum aut Stirpiniacum.* *

* Eſtrepagny.

STerpiniacenſe Dagoberti Regis Palatium nemo melius indicare poterát Audoëno ejuſdem Dagoberti Referendario, cujus hæc ſunt verba in libro I. de vita ſancti Eligii : *Alio quoque tempore ſub laïcali habitu carpebat iter cum pueris ſuis de villa regali, quæ vocatur Sterpiniacus.* Eodem in loco degebat Chlotharius III. Dagoberti nepos, anno regni V. cùm Baldechildis parentis nutu Corbeïenſes novellos monachos ab omni teloneorum jure eximit datis litteris [d] *ſub die* XXIII. *menſe Decembris, anno quinto regni noſtri, Stirpiniaco.* Stirpiniaci meminêre Geſta Dagoberti Regis, ejuſque litteræ apud Dubletum, quæ villam hanc Regio munere Dionyſiano monaſterio collatam fuiſſe teſtantur. His robur accedit ex actis Synodi Sueſſionicæ anni DCCC LXII. ubi Dionyſianas inter villas *Stirpiniacum* numeratur. Adſtipulatur incertus auctor in libro III. chronicorum, & Geſta Ludovici Groſſi, quæ in *Wilcaſſino Nortmannico Sterpiniacum Gammachiaſ*que collocant, nempe haud procul à Giſortio. Aliud eſt Stirpiniacum ad Junnam flumen, inter Bonnam vicum & Stampas, quod ad Mauriniacenſe cœnobium pertinet, uti chronicon ejuſdem loci vetereſque tabulæ conteſtantur.

d Sirmund. Conc. Galliæ t. 1. pag. 502.

CXXXVIII. *Stirpiacum.*

CArolus Craſſus Imperator in diplomate hîc primùm edito, quod pro monachorum in ſancti Apri cœnobio Tullenſi reſtitutione conceſſit, Stirpiacum *villam publicam* nominat. quæ villa procul dubio Auſtriæ regno continebatur. Quæſitus à me locus locorum gnaros penitus latet : ut exciſum fuiſſe, vel mutato nomine violatum facilè crediderim.

CXXXIX. *Stramiacus seu Stramiacum.* A

NOn aliam ob causam Ludovicus Pius Stramiacum, pagi Lugdunensis villam, habendo conventui delegit, quàm quòd illa fiscalis seu Regia tum exstaret. Rem narrat his verbis Astronomus in Ludovici vita. *Anno* DCCC XXXVI. *conventum Imperator in pago Lugdunensi habuit tempore æstivo, in loco qui vocatur Stramiacus, cum Pippino & Ludovico filiis*, ubi Agobardi Lugdunensis & Barnardi Viennensis Episcoporum causa ventilari cœpit. Valesius opinatur hanc esse villam *Cremieu*, quatuor aut quinque leucis supra Lugdunum, una fere leuca à sinistra Rhodani ripa. Id quibusdam non placet, propterea quod hæc villa non in pago Lugdunensi, sed in B Viennensi posita sit; maluntque [a] esse locum apud Sebusianos * *Tramois* vulgo appellatum, qui tamen à Rhodano una leuca distat. Et tamen in diplomate Ludovici Pii, quod ipso prædicti conventus anno Aldricus Cenomannorum Episcopus pro sua ecclesia [b] obtinuit, datum legitur VIII. *Kal. Julias. Actum Stramiaco super fluvium Rhodanum.* Sed fortè unius leucæ distantia tanti non est, quin Stramiacus super fluvium Rhodanum situs dicatur.

a *Menestrier.*
* *le Bugé.*
b *Baluz. tom. 3. Miscell.*
* *de Soissons.*

CXL. *Suessionense.*

PRæter Croviacense seu Medardense Palatium, secus Augustam Suessionum C (quod superius indicavimus) Regiam quoque intra Suessionicæ urbis muros fuisse domum, Francicis Regibus excultam, multa sunt, quæ vel invito persuadeant. Et ut nihil de priscis Gallorum Regibus, Divitiaco & Galba, nihil de Romanorum ducibus sive præfectis, nihil de Ægidio Syagriove Regibus, nihil etiam de Chlodoveo atque Chlothario referam, quos apud Augustam Suessionum regni sedem habuisse constat: verone simile cuiquam videatur, Chilpericum in sua metropoli degisse absque Regia? maximè cùm Croviacensis fiscus, quantumvis urbi Suessionicæ vicinus, atque adeò Medardense Palatium, ad Sigeberti Regis Austrasiani sortem sive regnum pertineret: quod usque ad ulteriorem sive dextram Axonæ ripam quadripartita Chlotharii filiorum sorte protensum inde quis meritò inferat, quòd Chlo- D tharius Rex, Medardensis auctor basilicæ, relicta Sigeberto Austria, eidem quoque cœpti monasterii curam omnem commiserit, quam sanè rem is minimè facturus erat, si locus ille Chilperici regno fuisset contentus. Adde Salmonciacum Palatium, quod Austriæ regno semper tributum agnoscunt omnes, à Medardensi septem aut octo dumtaxat leucis; Durocortorum verò Remorum, Austriæ caput sub eodem Sigiberto, nonnisi tredecim esse disparatum.

Fuit igitur intramuranum Suessione Palatium, & meo quidem judicio multiplex. Si veteribus quibusdam monumentis sit fides, ad Occidentalem urbis plagam, haud E procul à porta quam vocant Parisiacam, conditum erat vetus Suessionense Palatium, in cujus non ita pridem effossis ruderibus fragmenta marmorea, plures aureæ, plures & argenteæ veteres monetæ repertæ sunt. Non tamen rectà versus Occidentem Palatii istius ædes protendebantur; sed nonnihil deflectebant ad aquilonem; eorumque horti ferè Axonam contingebant. Iis adjunctum erat amphitheatrum, (veteres Caveam dicebant) ubi nunc sancti Crispini *de Cavea* monasterium; erat & circus, nec ullum priscæ dignitatis Romanæ monumentum ibi desiderabatur. Melchior Reginaldus in Historiæ Suessionensis compendio vetus aliud Suessionense Palatium vocatum dicit *Comitum Turrim*, cui includebatur Canonicorum seu *Cleri-* F *corum sancti Principii* basilica, quâ pridem eversâ, Clericorum redditus Leodegarianis addicti sunt: ad rei verò memoriam in recentiori castro exstare adhuc loculum Deo sacrum, aut *Capellam*, quæ sancti Principii nomine dicata est. Hîc si olim Regium fuit Palatium, non tam Regum deliciis, quàm muniendæ urbi comparatum crediderim. Contra utrumque hoc Palatium memoratæ arenæ seu Caveæ cum circo positæ erant, ut utrique tantum non ex æquo responderent. Non ab re forsan alia insuper Chilperici Regis aut ejus posterorum Regia Suessionensis eo statuetur loco, quem Ebroïnus Major-domûs in beatæ Mariæ parthenona commutavit; ubi Ebroïni ipsius

A ipsius ædes atque Palatium stetisse olim tradunt indigenæ, quibus etiamnum vicus seu compitum *Ebroïni* prope cœnobii muros memoratur. Non enim aliud putem Ebroïno fuisse Palatium, quàm Regium, fortean ipsius nomine dictum à posteris, quòd in illo frequentiùs, amore patriæ, commoratus, Regias partes propè omnes impleret.

Missa facio quæ de famosis *Crisæ* & *Alabastri* castris sive Palatiis circumferuntur. Ficticiæ necne sint hæ domus, certè nullam historiæ lucem, nullum antiquis Suessionibus nomen splendoremve conferunt. Sunt qui velint utrumque hoc castrum non differre ab iis, quæ priori loco mox descripsi : & quidem *Crisæ* castrum juxta Parisiacam portam; *Alabastræ* verò secus ecclesiam sancti Principii locata fuisse. Hæc ita sint, per me licet, ne quis pejora comminiscatur. Porro *Alabastræ* Palatium (si constitit uspiam) à lapidum albedine, quæ apud Suessionas insignis est, non ab alabastri copia fuit nuncupatum. Dubletus [a] Pippini Regis præceptum edidit, *Actum Suessionis Palatio, die* III. *Non. April. Indict.* IV. *anno verò regni domni nostri Pippini* VI. quod quia vel spurium est, vel gravissimis interpolationibus deformatum, in Suessionici Palatii laudem adscribere nolim. Sincerius Lotharii Imperatoris diploma est apud eumdem Dubletum, quo Lotharius monasterii Dionysiani subditos in Valle-Telina ab omnibus teloneis eximit [b], *Actum Suessionis civitate*, &c. Et hæc quidem de Medardensibus atque Suessionensibus Regiis.

a *Doublet pag.* 697.
b *id. pag.* 741.

CXLI. *Theodonis-villa.* *

* *Thionville.*

Quæ à Theodone Franco villa sub Meroveadis Regibus nomen accepit, sub iisdem Regio fisco videtur accessisse. Nam Pippini Carolingorum parentis anno regni II. Christi DCC LIII. *Theodone-villa publica super Mosella* dicitur à Fredegarii Continuatore, quam deinceps alii certatim *Theodonis Palatium* vocitare maluerunt. Sic Annales Francorum Tiliani & Oiseliani, Eginhardus non semel, Theganus ad annum DCCC XXXI. Ludovici Pii Gesta, &, ut ceteros prætermittam, Annales Bertiniani. Conventus apud Theodonis-villam habitos memorant Capitularia Francorum Regum & Concilia. His addo Caroli Magni ejusque posterorum diplomata non pauca, quæ illo in loco condita sunt. In his Caroli Magni unum pro monasterio Flaviniacensi [c] anno regni VII. aliud in rerum [d] Germanicarum tomo I. memoratum : duo cùm Martiniano, tum Dionysiano cœnobiis *anno octavo & secundo regni* concessa, apud Dubletum & Labbeum. Ado in Chronico, cui adstipulatur ms. codex Dionysianus à Dubleto citatus, Theodonis-villæ meminit his verbis. *Anno* DCC LXXXIII. *Incarnationis Dominicæ Hildegardis Regina pridie Kalend. Maii, vigilia Ascensionis Domini, in villa, quæ dicitur Theodonis, moritur.* Morienti adstitit Carolus, qui & ibi præceptum dedit pro Mettensi sancti Arnulfi monasterio, quod quidem exstat apud Madaurum, sed aliquibus mendis vitiatum, uti ex autographi collatione constat. Ludovici quoque Augusti diploma partim hîc edimus, pro commutatione quorumdam prædiorum inter Hilduinum Abbatem & Richbotonem in pago Vilcassino datum anno VIII. ejus imperii, *Theodonis-villæ Palatio Regio.* Hoc consequitur aliud pro Martiniana basilica ibidem concessum anno Ludovici XVIII. ac tertium à Chiffletio [e] memoratum, quo villa *Masteces* Hildigiso Abbati Duserensi vindicatur anno XXII. Acherius [f] Lotharii Augusti præceptum refert, datum in gratiam Jonæ Augustodunensis Episcopi anno *imperii in Italia* XXXIV. *& in Francia* XIV. *Indictione* I. *Actum Theodonis-villa Palatio Regio.* Ad hæc Carolus Simplex hac villâ potitus est aliquando, uti discimus ex duplici præcepto, quorum unum ex authentico sancti Michaëlis in pago Virdunensi eruimus, datum regni *anno* XXIII. *redintegrante* XVIII. *largiore verò hereditate indemptâ* V. *Actum Theodonis-villa* : aliud Miræus [g] publicavit. Denique Otto II. Imperator anno DCCCC LXXVII. sancti Arnulfi privilegia confirmavit litteris apud Theodonis-villam exaratis, cujus autographum exstat etiam nunc. Jam Luciliburgico Ducatui tribuitur hæc villa, quam Francico regno Ludovicus Borbonius anno M DC XLIII. restituit.

c *Chron. Virdun. pag.* 270.
d *Rerum Germ. tom.* 1. *pag.* 60.
e *Tournu pag.* 262.
f *Spicil. tom.* 8. *pag.* 141.
g *Miræus dipl. Belg. pag.* 272.

* Doué.

CXLII. *Theodvvadum.* *

A

THeodwadum sive Theodadum, quamquam inter Aquitanici Regni villas censebatur olim, Andegavensi tamen pago & Episcopatu jam contineri palam est. Non longè enim à Monasteriolo-Bellaïi & Font-Ebraldensi asceterio, sed à fluvio Ligere xv. passuum millibus distat. *Tedoad* vocant Annales Tiliani, cùm Pippini Regis iter Aquitanicum anno DCC LX. referunt; Oiseliani cum Eginhardo *Theodoad* exhibent. Ibi Ludovico Regi Aquitanorum sedes hiberna fuit à Carolo patre anno DCC XCVI. constituta; cui tum inerat, cùm anno DCCC XIV. parentis obitum *plurimis deferentibus accepit.* Inde *trigesimo die post mortem patris sui venit Aquis,* B Hincmaro in epistola ad Ludovicum Balbum, post Astronomum contestante. Anno DCCC XXXII. Pippinus Ludovici Imperatoris filius, *audiens imperium patris*, inquit Theganus, *incipiebat ire usque ad Theodwadum Palatium*, ubi etiam Ludovici imperantis anno XXII. & regni sui XXI. Malastensis cœnobii seu Montisolivi privilegia confirmavit, ut docet ejus præceptum, hîc ex autographo aheneis typis expressum in tabella XXIX. *Doadum castellum* seu *Doadium* scribunt Gaufredus & Ulgerius Episcopi Andegavenses, itemque Callistus Papa II. & alii, nomine trunco quidem, sed ad Gallicum *Doüé*, quo jam afficitur, propiùs accedente. Superesse dicitur etiam nunc integrum istud Palatium: quod Justus-Lipsius pro Romani amphitheatri reliquiis habuit. C Porro Theodwado Palatio nomen dedisse videtur Toëdus fluvius, quem modò *Le Toë*, mendosè in quibusdam tabulis *Le Tou*, scriptum invenio. Illic Dagobertus I. ecclesiam in honorem sancti Dionysii Episcopi & martyris ædificasse dicitur, quæ modo collegiata ecclesia est cum Prioratu, Trenorchiensi Abbatiæ subjecto.

CXLIII. *Tolosanum.*

TOlosa Volcarum Tectosagum Romanis obtinentibus notissima, Capitolium, amphitheatrum, ceterasque ædes Romano more publicas habuit. Deinde à D Vesigothis subacta, eorum Regia fuit, ac *caput regni Tolosani.* Tum à Chlodoveo Magno rebus addita Francicis, postmodumque tradita Chariberto Dagoberti majoris fratri, nihilo minùs Aquitanici regni sedes atque metropolis, maximè sub Ludovico Pio ejusque posteris audiit. Hanc etiam Duces & Comites à Regibus suffecti maximo in pretio habuerunt: ut ante omnem hominum memoriam insigni splendore vicinis urbibus Tolosa præfulserit. Ibidem quoque Palatium à Romanis exstructum ferunt, cujus modò nulla superstant vestigia, nisi si Capitolio fuit adjunctum, ad quod ætate Petri Venerabilis multis gradibus ascendebatur. Petri verba sunt in epistola ad Petrobusianos. *Ista cùm in Capitolio Senatorum, quales vos aggregare soletis,* E *de consulari vel Regio tribunali declamatorio ore vobis proferre moris sit... statim... orationi subito acclamatur.* Hinc *Capitolini* magistratus publici Tolosæ sunt dicti *Capitous*, quos alibi Consules Scabinosve nuncupare solent. Frequens in Gestis Francorum Regum & Capitularibus libris Tolosæ fit mentio, quam Carolus Calvus à Pippino juniore, Pippini Regis filio, accitisque ab ipso Normannis ut eriperet, properè contendit in Aquitaniam, ibique Christiani nominis hostes profligavit. Dum Tolosam obsideret Carolus, eâque captâ dum potiretur, aliquot ecclesiis atque monasteriis privilegia concessit: quorum unum clarissimus Balusius in appendice Capitularium primus edidit in lucem: alterum egregius Sirmundus in eorumdem Capitularium F Notis indicavit.

* Mastrich.

CXLIV. *Trajectum ad Mosam.* *

SCriptor Gallicus, qui apud Conradum Urspergensem villas Regias à Gisleberto Duce Lothariorum Carolo Simplici ereptas memorat, iis Trajectum accenset: ut Regii fisci partem fuisse nemo possit infitiari. Longè antiquior ejus rei conjectura petitur ex vetustis Regum Francorum nummis, *Triecto* seu *Trajecto* cusis, quorum aliquot Boterovius edidit hanc inscriptionem, *Triecto fit*, præferentes. Suum

olim *pagum*, suamque *diœcesim* habuit Trajectum, quod subinde *vicum*, *castrum*ve aut *municipium*, aliquando *urbem* veteres nominant. Vicum dici Trajectum, scitè advertit eruditissimus Valesius, ob adjunctum ipsi suburbium ultra pontem, quod etiamnum Wicus, *Wic* appellatur.

CXLV. *Trevirensia.* *

* de Trèves.

AUgusta Trevirorum, non modò colonia, sed etiam Romanorum Imperatorum sedes in Gallia, circum ingentem, *æmulum Romano*, inquit Eumenius, amphitheatrum, capitolium ad Mosellæ ripam, horrea, solitasque ædes publicas habuit. Ibi fama est Palatia quoque fuisse duo, *vetus* & *novum*, quod *Horreum* seu *Palatium-Dagoberti* nominant. Hoc si ita est, non duo, sed minimùm tria fuisse oportet. Nam Horreense continendo primùm frumento, non excipiendis Ducibus aut Præfectis Romanorum adhibitum quis neget? Vetus autem, non in urbe, sed in suburbio positum fuisse docet fragmentum [a] historicum de Gestis Episcoporum Trevirensium. His ergo duobus Palatiis antiquior fuit Trevirensis Augustorum sedes intramurana, quam illi sæpius inviserunt. Mutato verò à Francis Regibus in Palatium veteri Romanorum horreo, Horreensis nomen relictum est, ubi deinceps nobilem parthenona Modoaldus Trevirorum Antistes in gratiam Irminæ & Modestæ Regiarum Virginum erexit. Idem ipse Pontifex [b] *aliam in Palatio antiquo, in suburbio sito, congregationem Virginum instituit, quibus matrem Basilissam præfecit.* Consule Godefridi Henschenii Diatribam de tribus Dagobertis, & rerum Trevirensium scriptores.

a Sæc. Bened. tom. 4. pag. 611.

b ibid.

CXLVI. *Trosleium.* *

* Trosly.

QUam clarum est Synodis suis Trosleium, pagi Suessionensis villa Regia; tam obscura fuit hactenus loci ejus vera atque germana sedes. Quippe duplex habetur in eodem pago Suessionensi Trosleium. Unum est ad Axonam flumen, inter Suessionas & Compendium, Compendio tamen vicinius; quod ipse oculis studiosè perlustravi: sed nulla hîc seu villæ Regiæ, sive ædificii celebrandis conventibus idonei vestigia. Nescio an ipsum aliudve memorant antiqua duo monasterii beatæ Mariæ apud Suessionas instrumenta nuper edita [c], ex quibus Trosleii nostri situs deprehendi minimè potest. Alterum circiter tribus ab Augusta Suessionum distat leucis; & Novigento pagi Laudunensis monasterio Blericurtem, *Blerencourt*, tendentibus obvium est. Hîc Regias fuisse ædes, in quibus quatuor habita sunt Concilia, nempe annis DCCCC IX. DCCCC XXI. DCCCC XXIV. & DCCCC XXVII. insinuat clarissimus Sirmundus, cùm in notis ad Concilia Galliæ dicit, *Trosleium vici nunc etiam nomen esse, paucis millibus distantis ab Augusta Suessorum.* Nam si hoc loco Trosleium ad Axonam intellexisset Sirmundus, Compendii potiùs (ad quod propiùs accedit) quàm Augustæ Suessionum meminisse debuerat. Rem verò ita se habere, multa sunt quæ omnino persuadeant. Id docet in primis Zuentiboldi præceptum nunc primùm ex autographo sancti Michaëlis pagi Virdunensis erutum, quod ita definit. *Data nono Kalend. Septemb. anno Domini* DCCC XCV. *Indictione* XIII. *regnante domno Rege Zuentiboldo anno primo. Actum in vico Drosleі juxta Novionam civitatem in Dei nomine feliciter. Amen.* qui locus idem ipse est, quem mox indicabam. Etsi enim inter Suessionicæ diœcesis vicos numeretur; unico dumtaxat miliari plus distat à Noviomago, quàm ab Augusta Suessionum: à qua forsan magis recedere visus est Zuentiboldo, quòd ab illa præruptis montibus, nec paucis separetur: inde verò ad Noviomagum rectum iter ac facilè instituatur. Duplex eo in loco cernitur vicus, nempe Trosleium *superius* & *inferius*, utrumque proximè conjunctum; quod Regiis plerumque villis contigisse, jam sæpè notavimus. Duplex quoque ibi ecclesia, una sancto Petro, altera sancto Martino dicata: castellum utrique ecclesiæ intermedium, quod olim Regium fuisse tradunt indigenæ. Et verò satis probat loci dignitas eminentior, elatæ Regiæque viæ, silvæ adjacentes, & in circumpositos viculos dominium. Alia sunt ibidem castellula seu militum domus (feuda

c Hist. B. Mariæ Suess. gallicè p. 429. & 438.

vocant) & accolarum casæ frequentiores, quàm in multis ejus provinciæ vicis. Præter indicatas à Sirmundo Gallicanis in Conciliis Trosleianas Synodos, ibi etiam anno DCCCC LV. Hlotharius Rex Placitum habuit, cujus mentionem faciunt ipsius litteræ à Chiffletio [a] memoratæ in hunc modum. *Signum Hlotharii gloriosissimi Regis Francorum. Signum Emmæ Reginæ. Signum Hludovici Regis filii eorum. Guido Cancellarius ad vicem Artoldi Archiepiscopi summique Cancellarii recognovit. Actum* [*apud*] *Trosliacum, in Placitum* (lege *Placito*) *sub die* VII. *Idus Novembris, Indictione* XIIII. *anno verò* II. *regnante Hlothario Rege gloriosissimo.* Ubi Chiffletius providè admonet, alia manu & dilutiore atramento Emmæ atque Hludovici subscriptiones fuisse adjectas post annum DCCCC LV. ad confirmandum Lotharii privilegium, more priscis sæculis satis usitato.

a *Tournu pag* 280.

CXLVII. *Tusiacum* * *vel Tusciacum super Mosellam, & Turnus seu Turnum.* *

* *Tusey.*
* *le Tour.*

TUsiacum seu Tusciacum in pago Tullensi, quidam perperam confundunt cum Dusiaco superiùs memorato, quod etiam *Tusciacum super Mosam* dicitur in vulgato chronico Frodoardi ad annum DCCCC XXXXIII. sive facili litterarum *D* in *T* commutatione, seu librariorum errore. Nam aliud est (ut mox dicebam) Tusiacum agri Tullensis, modo viculus ad Mosam prope Vallem-coloris *, distinguendus à Tulliaco vico ejusdem pagi, *Tulley* seu *Tullé-aux-groseilles* vulgo appellato, duabus leucis distante à Tullo-Leucorum, inter Mosellam & Mosam. Insignis quondam fuit villa Tusiacus seu Tusiacum, ut constat tum ex Concilio quatuordecim provinciarum ibidem anno DCCC LX. celebrato, in quo Carolus Calvus Jonæ Episcopo Æduensi privilegium indulsit: tum ex ejusdem Caroli Calvi Capitulis, sive *in Burgundiam* missis *per Gauslenum* aliosque *de Tusiaco anno Incarnationis Dominicæ* DCCC LXV seu Tusiaci populo *adnunciatis.* ubi etiam de Engeltrude Bosonis Comitis uxore sermo ventilatus: qua de re Nicolai Papæ exstant ad Carolum Calvum litteræ, & Hincmarus agit in libro de Lotharii Regis divortio. Nec plura de Tusiaco suppetunt.

* *Vaucouleur.*

In Supplemento nostro [b] mentionem fecimus de Turno-villa Regia Belgicæ secundæ, ubi Carolus Simplex non raro versabatur. Conjectura mea fuit, Turnum-villam esse illam, quæ infra Castrum Porciani posita est, haud procul à dextra Axonæ ripa, vulgo *le Tour* appellata, nobilis familiæ cognominis caput. Hujus conjecturæ modo vadem certum affero Guibertum Novigenti Abbatem, qui in lib. III. de vita sua cap. III. *Tornum Porcense castrum* vocat.

b *Supplem. pag.* 49.

CXLVIII. *Valentianæ* * *seu Valencianæ.*

* *Valenciennes.*

VAlentianas à Valente Augusto sic dictas non immerito viri docti consentiunt, quorum opinioni favet in primis notitia dignitatum Imperii per Gallias *ante Arcadii Honoriique tempora descripta*, ubi *cum viro illustri Magistro Equitum Galliarum* Valentinianenses, inter Ampsivarios & Batavos collocantur medii, longeque pluribus, sanè nobilissimis præponuntur. Nec minore loco apud Francorum Reges fuerunt Valentianæ, inter quos Chlodoveus III. anno regni III. *cum Valencianis*, inquit, *in Palatio nostro cum Apostolicis viris in Christo Patribus nostris Ansoaldo*, &c. *Episcopis, seu & inlustribus viris, Godino*, &c. *ad universorum causas audiendas vel recto judicio terminandas resederemus*, &c. Ibidem Theodericus, cognomento Calensis, *ipsa die Kalend. Martias anno* quoque *regni* III. anteriora Regum atque Pontificum privilegia Dionysiano cœnobio indulta Valentianis confirmavit. Aliam *Synodum habuit ad* Valentianas Carolus Magnus anno DCC LXXI. uti veteres Francorum Annales cum Eginhardo referunt. Post Fontaneticam verò pugnam, Nithardo teste, Carolus Calvus, ducta Hermengarde uxore, *Valentianas quoque qui de fidelibus suis inter Mosam Sequanamque causâ custodiæ remanere deberent, ordinavit.* quo tempore Nivelongo fideli suo præceptum dedit, à Perardo [c] relatum, *Idib. Januar. anno* III. *Indict.* VI.... *Actum Valentianis Regio Palatio*, &c. Eumdem in locum decennio pòst

c *Perard. pag.* 143.

A cum Lothario fratre convenit Carolus, ubi mutuæ concordiæ pactum firmarunt. In Chronico [a] Centulensi fertur idem Carolus Valentinianis Placitum tenuisse. quod vereor ut satis exploratum sit, cùm Lothariani regni pars tum essent Valentianæ, quas nonnisi exstincto Lothario Rege Carolus occupavit. Valentianas Eginhardus [b] *pagi Fanomartensis vicum* appellat, quas ceteri *urbem; fiscum, opidum, castrum*que munitissimum potiori jure cognominant. Videndum Lotharii diploma apud Dubletum [c] (cujus specimen æri incisum hîc promimus) ubi *in pago Fanomartense, super fluvium qui vocatur Scaltus, mansum unum ex fisco Valentianas* concedit anno regni v. *Indictione* VIII. *Actum Valentinianas Palatio Regio*, &c. Postea Flandrorum, ac deinde Hanno-B niæ Comitibus obtigit hic locus, qui cum Montibus provinciæ totius principem locum publicis in Comitiis obtinuit: donec tandem Ludovici Magni victricibus armis stupendo eventu cessit.

a *Chron. Centul. lib. 3. cap. 12.*

b *Eginhard. de Transl. SS. Marcelli & Petri lib. 4.*

c *Doublet pag. 786.*

CXLIX. *Vendopera.* *

* *Vandevre.*

Regium ad fiscum Vendopera in Lingonibus sita spectabat, cùm *Ludovicus Imperator* eam *sancto Petro tradidit.* Huc *receptam sub defensione Karoli* Engeltrudem, uxorem Bosonis, *quæ cum quodam adultero in Lotharii regnum aufugerat*, Annales Bertiniani scribunt in anno DCCC LXV. dubiumque relinquunt, Austricine regni, C an Burgundici fuerit hæc villa: quam in utriusque confinio positam sic puto, ut tamen intra Burgundiæ limites contineretur. quamquam ex Nicolai Papæ Hincmarique Remensis litteris constat, Lotharium in regno suo desultoriæ isti feminæ confugium permisisse: quo nomine etiam apud Patres Tusiaci congregatos malè audiit. Hanc Tricassinæ diœcesi adversus Isaac vindicare conatus est Ottulfus Episcopus, ut legitur in actis Synodi Trecis anno DCCC LXXVIII. celebratæ. Eam denique sancto Petro, hoc est Pultariensi monasterio, restitui postulat Johannes Papa VIII. in epistola ad Bosonem Comitem, qui præceptis apostolicis videtur obtemperasse. nam postea locus ille sub Ludovico VII. cellis Cluniaco subjectis annumeratur. Est & D Vendopera apud Cenomannos, ubi Leonardus Abbas piissimus cœnobium construxit. Sunt & Venderæ seu Venderiæ, *villa Regia in Territorio partim Mettensi, partim Tullensi*, ab anonymo Gorziensi monacho in historia translationis sancti Gorgonii memoratæ. [d]

d *Sæc. 3. Bened. part. 2. pag. 215.*

CL. *Venitta seu Venita.* *

* *Venette.*

Inter Regias villas Compendiensi Palatio proximas haud postremo loco censeri debet Venitta, quam in pago Bellovacensi, ad dextram Isaræ ripam, infra Compendium leucâ dumtaxat unâ positam Aigradus monachus in sancti Ansberti vita [e] E memorat his verbis. *Hadulfus venerabilis Abba unà cum comitibus sui itineris*... (corpus sancti Ansberti) *usque ad Venittam villam Regiam, quæ sita est in pago Bellovacensi secus fluvium Iseram, cum ingenti reverentia prosecutus est.* Et infra: *Venientes ergo ad præfatam villam Venittam, illic affuerunt obviam sancti Præsulis corpori comprovinciales urbis Rotomagensis Episcopi*, &c. Regiam ejusdem loci capellam Carolus Calvus anno DCCC LXXVII. monasterio Compendiensi attribuit, in conditionis litteris, quarum hîc specimen exhibemus, in quibus nonnisi Regiarum villarum capellas designat, nempe *capellam in Venitta, capellam in Vermeria, capellam in Nantoilo, capellam in Mammacis*, &c. Idem ipse Carolus in aliis litteris *Venittæ mercatum liberum* eidem F Compendiensi basilicæ tribuit: & Carolus Simplex addit *ecclesiam cum duodecim mansis, item alios mansos duos, quos impetratos à Rege dedit Riulfus*; ac tandem *in villa Venitta de cultura quam dedit Lando sancto Cornelio, & duodecim bunuaria de alode, quam tradiderat Hadigero Capellano*, confirmat. Deinde cùm ipse, tum filius ejus Ludovicus *usque ad pontem Venitæ flumen (Isaram) & de transitu navis in Venita nonam & decimam partem; de censu quoque vini quod accipitur de Compendio & de Venita nonam partem* concedunt. Ex quibus omnibus inferas locupletem fuisse Venittam, unde Regio fisco tot jura proventusque deferri solebant. Sunt qui velint à circuminsitis vineis ortum Venitæ seu Venittæ nomen. Mihi ariolari non vacat. Quam-

e *Sæc. 2. Bened. pag. 1060.*

quam ejus loci vina prædicat, qui ibi natus est, Nangiacensis Continuator [a] alter ad annum M CCC LVIII. quo anno *Veneta* incendio per Anglos corrupta memoratur. Viderint quid de illo vino sentiant, qui vinis ex suo palato pretium ponunt. A

a *Spicil. tom.* II. *pag.* 861.

CLI. *Vermeria.* *

* *Verberie.*

VErmeria, corruptè Verimbria, prope flumen Isaram, qua Ottenettam recipit amniculum, Compendio Silvanectum petentibus obvia, jam inde à Merovingicis Regibus villa fiscalis erat. Id docet Fredegarii appendix, ubi legimus Carolum Majorem-domus anno DCC XXXIX. *reversum in Regionem Francorum, ægrotare cœpisse in villa Verimbrea super Issara fluvio*, seu (ut corrigit Aimoïnus) *super fluvium Isaram*, B ubi etiam Chronicon Hildesheimense mortuum illum *in villa publica Wrembria anno* DCC XLI. perperam refert. Id enim Carisiaci super eumdem fluvium contigisse, melioris notæ Annales constanter docent. Pippinus Caroli filius anno DCC LII. apud Vermeriam Palatium Episcopalem Synodum indixit, cui & interfuisse Burchardo, Ivoni & Gratiano dicitur, probatque ejus præceptum [b] *Datum Kalend. Marcias anno* I. *regni nostri Vermeria feliciter.* Subsequitur aliud [c], cui appositum est *Signum* ✠ *inlustris viri domni Pippini gloriosissimi Regis. Datum anno* III. *regni nostri Vermeria in Palatio.* Tertium Pippini Regis præceptum Galliæ Christianæ auctores proferunt in Archiepiscopis Ultrajectinis [d], quod is petente Bonifacio anno regni II. concessit. C Quartum exhibet eodem anno Chronicon Fontanellense; itemque aliud Aninsolenses tabulæ, *Datum* IV. *Idus Junias, anno* X. *regni nostri*, quæ omnia in *Vermeria Palatio* condita sunt.

b *Doublet pag.* 693.
c *ibid.*
d *Vide VVill. Hed. primæ edit. pag.* 222. *& Joh. à Leydis lib.* 3. *cap.* 12.

Non minùs Pippino parente Vermeriam coluit Carolus Magnus, ubi anno regni VIII. ineunte Dionysianorum juribus cautum esse voluit. Aliquid etiam operis novi Vermeriæ molitum anno DCCC VIII. docet ipsius Capitulum *de operibus Palatii ad Vermeriam.* At nepoti ipsius Carolo Calvo longè frequentior hic locus. Quippe testante Fontanellensis Chronici fragmento anno DCCC L. *Carolus Placitum in Vermeria Palatio tenuit in mense Junio.* quod tamen ante Junium mensem inchoatum fuisse docet D Frodoardus [e], prolatis litteris Remensi ecclesiæ concessis VI. *Kalend. Junii, anno* X. *regnante Carolo glorioso Rege, Indictione* XIII. *Actum Vermeriæ Palatio Regio.* Eodem in conventu Villalupense monasterium Cormaricensi attribuit, dato præcepto, quod etiam Carolum ante Junium Vermeriam appulisse demonstrat. Alia Vermeriæ Synodus *jussu gloriosi Principis Karoli anno ab Incarnatione Domini* DCCC LIII. *Indictione prima* VI. *Kalend. Septemb.* congregata est, in qua Herimanno Nivernensi Episcopo *ecclesiæ suæ dispositionem* restitutam ferunt acta Concilii: quibus adstipulatur Caroli præceptum anno regni XIII. eidem Herimanno Vermeriæ concessum, quod hîc ex Chartario Nivernensi publicamus. E Consultum pariter Dionysiani monasterii Cellæ Lebrahensi sancti Hippolyti, quam Conrado Comiti dari in precariam, scripta Synodali epistola Patres vetuerunt. Denique relata ibi Concilii Suessionensis Capitula. Anno regni XV. Vermeriæ quoque degebat Carolus, cùm Immonem Tornacensem Episcopum privilegio donavit VIII. *Kal. Aug. Indict.* IV. *anno* XV. regni. Vitio laborat hæc Indictio IV. qualis edita est [f]: sed illam emendat ejusdem Caroli diploma, quod in archivo monasterii sancti Crispini Majoris apud Suessionas authenticum vidimus, datumque est *Fulberto Diacono, & sacri Palatii nostri cantori*, pro quibusdam rebus commutatis *in pago Breensi super fluvium Urc*, &c. ubi post subscriptionem *Æneæ Notarii ad vicem Ludovici*, intra spatium signi manualis leguntur hæc duo verba, *Leutbodus Cantor*, F cum quibusdam notis Tironianis, quæ fortè verbum, *ambasciavit*, exprimunt: ac postremo, *Data* V. *Kal. Julii, Indictione* III. *anno* XV. *regni Caroli gloriosissimi Regis, Actum Vermeriæ Palatio Regio*, &c. Quæ Synodus Carisiacensis Nonis Julii anno DCCC LVI. habita, de generali conventu Vermeriæ ad XIV. & VII. Kalendas Augusti tenendo præmonet, non ad annum Caroli XVI. sed ad decimi septimi initium sunt referenda, ut docent ejusdem Regis præcepta duo, quæ etiam primaria legimus. Unum est Ludovico Abbati Dionysiano concessum pro quibusdam prædiis mancipiisque commutatis IIII. *Idus Julii*, anno Carolini regni XVII. Aliud pro Corbeiensi monasterio, *Da-*

e *Frod. Hist. Rem. lib.* 3. *c.* 4.
f *Capitul. Baluz. tom.* 2. *pag.* 75.

tum v. *Nonas Octobris, Indictione... anno* XVII. *regni gloriosissimi Regis Karoli. Actum Vermeriæ Palatio Regio : cùm Edilwlf Rex Occidentalium Anglorum Roma rediens, Judith filiam Karoli Regis, mense Julio desponsatam, Kalendis Octobris in Vermeria Palatio in matrimonium accepisset*, ex Annalibus Bertinianis. Aliam quoque Synodum Vermeriacensem Sirmundus indicat anno DCCC LXIX. celebratam, *in qua accusatus Hincmarus Episcopus Laudunensis, ad Sedem apostolicam appellavit.* Hæc procul dubio ipsa est, quam Miræus [a] ad annum DCCC LXX. minùs bene collocat, ubi Hincmari Remorum Archiepiscopi & aliorum Episcoporum apud Vermeriam congregatorum diploma refert de libertate & prædiis Abbatiæ sancti Vedasti [b]. Vidimus nuperrimè in archivo sancti Audoëni insigne aliud Caroli Calvi diploma authenticum pro ecclesia Rotomagensi, *Actum Vermerigia Palatio, Datum* II. *Nonas Novembris, anno* XXIIII. *regnante Domino nostro Karolo gloriosissimo Rege*, quod in nova hic Appendice referemus. Denique Compendiensi monasterio ab se condito Carolus anno DCCC LXXVII. vitæ postremo, *Capellam in Vermeria, & decimam Casini Vermeriæ* concedit litteris editis, quarum insigne ectypon hic repræsentamus.

a *Mir. diplom. Belg. pag.* 22.

b *V. Besly Hist. Comit. Pict. pag.* 152.

Inter bellorum discrimina, Carolomannus Ludovici Balbi filius, sancti Crispini monasterio Suessionensi *duos mansos in Vermeria ad petitionem dicti Erifonni* largitur IV. *Idus Decembris, anno regni* VI. *Indictione* III. *Actum Andeliaci monasterio.* In antiquitatibus Atrebatensibus, Odonis quoque Regis diploma partim editum est, XII. *Kal. Januarii, anno regni* VI. *Vermeriæ Palatio* : itemque aliud ejusdem Odonis pro Arremarensi cœnobio datum *apud Coneda*, ubi hæc lego [c]. *Quamobrem cùm ad Placitum nostrum apud Vermeriam venissemus, affuerunt inibi Fulco*, &c. *Data* XI. *Kal. Octobris, Indict.* X. *anno Incarnationis Dominicæ* DCCC XCII. *anno quinto regnante domno Odone*, &c. Necdum à Nortmannis violatum fuerat hoc Palatium anno Caroli Simplicis VIII. Indict. III. Christi DCCCC. quo Carolus Waloni Æduensi Episcopo litteras dedit in tomo II. Galliæ Christianæ publicatas : immo nec anno DCCCC XVIII. regni Caroli XXVI. Indict. VII. quo *duos mansos in Vermeria interjacentes cum mancipiis*, &c. *ad Capellam sancti Clementis*, quam Compendii Frederuna ejus uxor erexerat, *culturam namque prope pontem Vermeriæ, contra Palatium sitam, & de ipso quoque fisco collaboratûs nostri partem*, &c. quæ ex authenticis ipsius litteris hìc eduntur. Detento Peronæ Carolo pervasam ferunt à Nortmannis Vermeriam, non tamen penitus excisam. Nam Lotharius Rex, Caroli nepos, anno DCCCC LXIX. regni XIII. ibi degebat, ut patet ex ipsius litteris Richardo Floriacensium Abbati, *Nonis Junii, Indict.* X. datis *Verberiaco Palatio* : quibus ferè similes ejusdem anni Idibus Juliis concessas Bonævallensi cœnobio Labbeus [d] indicat. Postremo Rotbertus anno M XX VIII. *Bistisiacum prædium nostræ sedi Vermeriæ contiguum* vocat in litteris aliàs memoratis, cujus etiam sedis Ludovicus VII. atque Philippus Augustus in præceptis pro conditione ac dotatione parthenonis sancti Johannis-Baptistæ in silva Cotia meminerunt. Supersunt etiam nunc reliquiæ veteris Palatii Vermeriensis ad sinistram Isaræ ripam, quod in prædium haud ignobile conversum, modo ad Parisiense Collegium Choletanum pertinet.

c *Gall. Christ. tom.* 4. *pag.* 80.

d *Labbe Miscell. pag.* 140.

CLII. *Vern seu Vernum* *. *ubi de Litanobriga, melius Latinobriga.*

* *Vernëuil.*

VErnensis Palatii nomen, situs, & origo perobscura sunt ; ideoque diligentiùs perquirenda. Locum illum Childebertus, Theuderici Regis filius, in Placito, quod hìc ex autographo promimus, *ad Verno* seu *Vernum*, & *infra terminum Verninsem* dicit, uti & Pippinus, ni fallit Dubletiana præcepti ipsius editio : contra verò Ludovici Pii diplomata duo primaria, Lotharii aliud à Chiffletio memoratum, itemque aliud Caroli Calvi authenticum, non *Vernum*, sed VERN tetragrammaton indeclinabili modo præferunt. quod villæ istius, Gallicum an Francicum, vetus nomen fuisse, aliquando Latinè *Vernis*, sæpius *Vernum* in Conciliis redditum existimo.

Sunt qui Vernum intrudant pro Vernone ad Sequanam opido : quos satis refellunt duobus in locis Annales Bertiniani. Alii Vernum ad Ottenettam fluviolum in

loco *Vez* aut *Ver* (de quo Monſtreletius) ſtatuunt inter Criſpiacum & ſilvam Reſticenſem; neque huc levibus conjecturis feruntur. Nonneminem etiam vidi, qui loci ductus oportunitate, Vernum haud aliud eſſe contendit à Vermeria, notiſſimo ſcriptoribus noſtris Palatio. At longè plures (uti paſſim ex Nanto Nantoilum aut Nantolium) ſic ex antiquo VERN ſeu VERNO docent conflatum eſſe Vernolium ad Iſaram, media in ſilva poſitum, olim Marchiæ, nunc Ducatus titulo inſigne. Et hic quidem locus, Compendio tendentibus ad ſancti Dionyſii monaſterium, ſatis obvius eſt, ut inſtituto ab Ludovico Balbo ſecundùm Annales Bertinianos itineri conveniat. Quin etiam vaſtiſſimis undiquaque veſtitur ſilvis, quales Vernum habuiſſe circum poſitas, ex aliis ejuſdem nominis locis clariſſimus Hadrianus Valeſius ſagaciter opinatur. Inter hæc fluctuanti ſuccurrit memoratum Childeberti Regis diploma, Dionyſiano cœnobio conceſſum: unde figendo huic loco certiſſimum argumentum eruitur. Sic autem profert diploma. *Venientes agentes baſilicæ.... domni Dionyſii Mamaccas in Palatio noſtro, nobis ſuggeſſerunt, eu quod farinario illo nocopante Cadolaïco, infra termino Verninſe, quem à longo tempore anteceſſores ſui ad villa ipſius baſilecæ Latiniaco ſemper poſſederunt. Agentes verò inluſtri viro Grimoaldo Majorim-domus noſtræ... dicebant, quod à villa ſua Verno fuiſſit aſpectus. Dicebant poſtia ipſe agentes ſancti Dionyſii, eu quod de plurimum annorum ſpacia ipſe farinarius ab ipſo Verno nonquam aſpexiſſet, niſi ad villa ipſius baſelicæ Ladiniaco: Ebroïnus Majorimdomus ſuo tempore quando ipſa villa poſſidebat, ibidem eum ficiſſet aſpectum.* Ex his conſtat, *Cadolaïcum* villam atque *farinarium, infra terminum Verninſem*, non longè à *Latiniaco* conſtitiſſe: quæ villa utraque monaſterii Dionyſiani, ſi ut Verno; ita etiam Vernolio proxima inveniatur; jam certum habebimus de iſtius Palatii germano ſitu teſtimonium.

Conſulti hac de re locorum periti (quandoquidem aliter non licebat) retulêre Vernenſis Palatii ædes antiquas non eodem prorſus fuiſſe loco, quem nunc recens Vernolium caſtrum occupat: ſed inferiùs in convalle poſitas fuiſſe, ubi etiam nunc quædam ſuperſunt ædificia, quibus *veteris caſtri* nomen perſeverat. Priſci hujus Palatii dominium, vel (ut loquitur Childebertus) *terminus Verninſis*, non deſinebat ad Iſaram flumen, uti neque modò deſinit; ſed eo prætergreſſo, in Bellovacenſis pagi vicos nonnullos protendebatur, non longè à Briga fluviolo, *la Breche*, qui contra Vernum Iſaræ miſcetur. Duplici fere miliari ſupra ejuſdem Brigæ confluentes memorata villa Cadolaïcum, farinariumque locata erant, uti & Latiniacum-villa qui locus *Lagnieville* aut *Lagneville* modò dictus, etiamnum priſcæ amplitudinis ſpeciem non minimam exhibet. Poſitus eſt ad ripam Brigæ dexteram, quæ ibi ſcinditur in duos alveos, ut molendinis ſex inferiùs poſitis uberior aqua ſuppetat. Utrum ex iis Cadolaïcum vetus fuerit, non ita certò conſtat. quamquam illud quod viculo, jam *Monſtier* vocato, proximius eſt, pro Cadolaïco, uti viculus ipſe, uſurpandum videtur. Illud tamen movet in contrarium, quòd ipſi Latiniacenſi villæ manſus (feudum appellant Antiliacum vel Cantiliacum) includatur, qui vel ipſo nomine ad Childeberti Cadolaïcum proximè accedit. Ad hæc verſus aquilonalem Latiniaci-villæ partem, ad ipſam Brigam, viculus alter, *Saqueville* aut *Sacheville* nuncupatus, cum molendino cognomine ponitur, qui etiam Latiniaco paret, nec videtur à Cadolaïco-villa plurimum abhorrere. Ut ut ſit, conſtat Latiniacum, in memorato Childeberti præcepto deſignatum, Verno Palatio contiguum fuiſſe: atque adeo non alium à Latiniaco-villâ, *Lagneville* hodie dictâ; ubi Melitenſium Equitum præfectura nobilis (Commendatoriam vocant) poſtmodum erecta eſt: cujus præfectus ſeu Commendator, non ſolum loci incolis, atque eccleſiæ parochiali, beato Remigio ſacræ, dominatur; verùm etiam multis aliis cùm vicinis, tum in Briegio atque Flandria poſitis gaudet latifundiis, quæ pinguem hanc atque opimam inter Melitenſes dignitatem commendant.

Circa Latiniacum-villam crebri fontes oriuntur, qui dulces aquas eo maximè loco derivant in Brigam, ubi viculus *Saqueville* aut *Sacheville*, ipſi ponte conjungitur. Hinc certò conficias, villam Latiniacum Brigæ impoſitam, ipſiſſimam eſſe

Litanobrigam,

Litanobrigam; ſeu (ut habent optimæ notæ codices) *Latinobrigam*, quaſi *Latiniobriga*, ſeu *Latinium-brigæ*, aut Latiniacum ad Brigam diceretur, ab Æthico in Itinerario memoratum, quod Childebertus in ſuo diplomate Latiniacum dumtaxat villam nuncupavit, prætermiſſo *Brigæ* nomine; cujus loco recentiores Latiniacenſi-villæ gallicum *Lagne-ville* nomen indiderunt. Porro ſive Brigæ nomine pontem, uti veteres apud Spelmannum; ſeu fontem, quod malunt alii; ſeu denique Brigam fluvium intelligas, *la Breche*; in Latiniacum-villam tria hæc ita coïncidunt, ut nulli alteri poſſint melius convenire. Ab hujus loci cum Verno Palatio vicinia Cluverius, aliique recentiores inter Geographos doctiſſimi, cùm priſcæ hujus Latiniaci-villæ nullam haberent notitiam; habitâ ratione milium ab Æthico ſtatutorum à Samarobriva Sueſſionas hoc modo, *Carmiliaca M. P.* XI. *Cæſaromago M. P.* XIII. *Latinobriga M. P.* XVIII. *Auguſtomago M. P.* III. *Sueſſionas M. P.* XII. Litanobrigam ſeu Latinobrigam pro Verno aut Vernolio uſurparunt: quam tandem priſtinæ ſedi reſtitutam, ac ſincerum Verni Palatii ſitum, occaſione Cadolaïci farinarii villæque Latiniacenſis detectum, opinor, gratulabuntur.

Æthici Latinobrigam qui Verno adaptarunt, loci ejus natales ad Romanorum tempora refundere ſunt coacti. Verùm ut recentiùs conditum ſit Vernenſe Palatium, ſaltem Chlotharii III. Principatu Regias inter villas locum habebat, ex vita ſancti Baboleni, ad quem exſtat Chlotharii Regis epiſtola *facta Verno regali Palatio.* Mox locum illum uſibus ſuis addixit Ebroïnus Major-domus Regiæ. quod an Chlothario vivente conſecutus ſit, vel Theuderico permittente ſibi vindicarit, ſuperiores Childeberti litteræ non produnt. Eumdem in locum victor à Saracenis rediens Carolus, cognomento Martellus, divertit: quem Eucherius Epiſcopus Aurelianenſis *Vernum fiſcum publicum* ſecutus eſt, ut ferunt ipſius acta caſtigatiora. Anno v. Childerici Regis Pippinus itidem Major-domus *Verno in Palatio publico ad univerſorum cauſas audiendas* reſediſſe in Hiſtoria Dionyſiana memoratur. Factus Rex *univerſos prope Galliarum Epiſcopos aggregare fecit ad Concilium Verno Palatio publico, recuperare aliquantiſper cupiens inſtituta canonica*; ſcilicet menſe Julio anni DCC LV. non ſequentis, quemadmodum ſcribit Baronius, qui neſcio qua de cauſa quindecim dumtaxat Canones huic Concilio attribuit; cùm in editis triginta numerentur. Vernenſem hunc conventum ſubſequuntur capitula decem *de alia Synodo ſub ipſo domno Pippino facta*, quam alii Verno iterum, alii Mettis coiviſſe exiſtimant. Concilii Vernenſis meminit *altera Synodus... Kalendas Martias Liptinis habita*, ubi inquit Pippinus, vel certè Carolomannus, de *decimis* ac *nonis*, quæ *monaſterius dari pleniter debeant, ſicut eis ad Vernum pleniter ordinavimus.*

Anno DCCC II. Carolum Imperatorem Ludovicus Pius Aquitaniæ Rex, Turonis *in Franciam redeuntem, Vernum uſque proſecutus eſt*, referente Aſtronomo in Ludovici vita: qui poſtea cum Lothario filio monaſterium Dionyſianum à graviſſimo ducentorum vini modiorum onere liberavit: quod cùm ſemel in penuria vini quidam Dionyſianus Abbas *ad Palatium Vern* liberè contuliſſet, ab actoribus Regiis tamquam debitum deinceps exigebatur. Præcepti verba ſunt. *Hilduinus... noſtræ innotuit celſitudini, quod cujuſdam anteceſſorum ſuorum tempore, pro indigentia vini interveniente, ab eo qui tunc temporis Rempublicam gubernabat* (Ebroïnus an Ghiſlemarus) *præ... neceſſitatis & indigentiæ, ex monaſterio ſancti Dionyſii ad* VERN *villam noſtram præberentur. Unde cum idem Abbas, qui illo in tempore eidem ſanctæ Eccleſiæ præerat, ducenta modia vini illic propter jam dictam petitionem tribuiſſet; & ceteri qui poſt illum Rectores ejuſdem loci fuerunt, ſimiliter egiſſent, atque hujus... pro lege & debito cenſu in ipſa villa ab actoribus Regiis teneri videretur*, &c. Idem Ludovicus Mintriacum villam Dionyſiano quoque cœnobio dedit, ut probat ejus præceptum hîc editum XIX. *Kal. Februar. anno Chriſto propitio* XIX. *imperii domni Hludovici piiſſimi Auguſti, Indictione* XI. *Actum Vern Palatio Regio, in Dei nomine feliciter.* ac tandem anno DCCC XXXVIII. *directo Carolo in partes Cenomannicas, ipſe in Verno... ſtativa habuit.* Mox ab obitu parentis Lotharius Auguſtus Hildigiſo [a] Duſerenſium Abbati conceſſit immunitatem *in Vern Palatio Regio.* Ceteris abſtineo.

[a] *Tournu pag.* 264.

Notissima sunt maximè ex Lupi Abbatis ad Hincmarum epistola XLII. Concilii Vernensis decreta, *ubi præsedit Ebroïnus Pictavorum Episcopus* cum aliis, *anno* V. *regni domni nostri Karoli, filii Hludovici Imperatoris mense Decembri, Indictione* VII. quæ non ad annum DCCC XLV. ut plerique solent, sed ad præcedentem esse revocanda, docet Indictio VII. ibidem apposita. de quibus etiam Capitulis patres apud Bonoilum anno DCCC LVI. congregati agere videntur. Ibidem VII. *Id. Ag. anno* VII. *regnante Karolo glorioso Rege, Indictione* VIIII. agente Hebroïno Episcopo Carolus monasterii nostri Germanensis navibus liberam à teloneis transfretandi facultatem *super fluvium Sequanam, sive per alia flumina in ipsum confluentia, id est per Matronam, per Ionam, Isam & Axonam* indulsit. *Actum Vern Palatio Regio*, &c. sic Caroli ipsius autographum, quod non sine mendis Labbeus [a] publicavit. Hemeræus in Augusta Viromanduorum aliud Caroli Regis diploma recenset anno regni XIII. *Actum Verno Palatio.* quo etiam Carolus se recepit anno DCCC LXI. ex ipsius præcepto *Indictione* VIIII. *anno* XXI. regni concesso; prout hic editur: uti *anno* DCCC LV. *regni* XV. *Indictione* III. priùs egisse discitur ex permutatione facta [b] inter Hirmintrudem Reginam & Ainardum Abbatem Fossatensem. Præterea anno DCCC LXV. iterum *Vernum villam veniens, Episcopos ac ceteros Aquitaniæ primores ibidem obvius suscepit, ad quorum multam petitionem filium suum Carolum necdum bene spassatum in Aquitaniam... redire permittit.* Denique in Capitulis anni DCCC LXVII. Ludovico filio præcipit, ut *in Verno porcos accipiat tantùm.* Qui Ludovicus eodem anno iter egit *per Carisiacum & Compendium usque ad Vernum, quatenus ad sepulcrum patris sui apud monasterium sancti Dionysii perveniret*, ut scribunt Annales Bertiniani. Karolomannus Ludovici filius *ad Palatium Vernis anno Dominicæ Incarnationis* DCCC LXXXIV. *anno autem regni* V. *Indict.* II. *mense Martio convenit cum parte fidelium*, ubi Capitula quatuordecim confecta sunt. Et anno regni VI. Adalgardi sanctæ Crucis apud Pictavos Abbatissæ jurium atque immunitatum tuitionem *Verno Palatio* impertivit. Nunc ad serenissimum Henricum Borbonium pertinet Vernum seu Vernolium: quem virum Principem, de nobis optimè meritum, Deus incolumem servet.

a *Miscell.* pag. 462.

b *Baluz. Capitul. tom.* 2. *col.* 1404.

CLIII. *Vernimptæ.*

Vernimptas ficticium villæ nomen facilè crederem, nisi penes me esset Caroli Calvi diploma primarium, quod ejus loci mentionem ingerit. Sic igitur ille fiscum Cormilias (postea Dionysianis villis additum) in pago Vilcassino, prius à Reginaldo Comite detentum, jure beneficiario cuidam Geilino seu Gailino in proprium concedit XII. *Kal. Martii, anno* III. (qui Christi DCCC XLII. respondet) *Indict.* V. *regnante Karolo gloriosissimo Rege. Actum Vernimptas villa*, &c. Vernimptarum situs me fugit. Eas haud procul ab agro Parisiaco fuisse crediderim.

CLIV. *Versaliæ.* *

* *Versailles.*

Versalias, agri Parisiensis villam, non longè à Valle-Crisonis, olim ad nostrum usque sæculum vix ulli notam, præter quàm in polyptychis, & veteribus ecclesiæ Parisiacæ chartariis, Ludovicus XIII. Francorum Rex, ceu stativum venationi Regiæ locum, comparavit, ibique minimè superbas erexit domos. Ludovicus verò re ac nomine Magnus, paternas ædes magnificentissimè ampliavit, vastissimos addidit hortos, & aquis, præter loci naturam, incredibili sumtu ac labore deductis, irrigavit: quos simul ac Regiam totam exquisitissimis operibus exornat & perficit in dies. Catalogus Abbatiarum & Prioratuum diœcesis Parisiacæ *in Decanatu de Maciaco Prioratum de Versaliis* collocat: nunc locus ille in Castrifortis Decanatu recensetur.

CLV. *Vicenæ seu Vicennæ.* *

* *Vincennes.*

c *Notit. Gall.* pag. 434.

Vicenas præclarè Hadrianus Valesius [c] dictas observat, quod vicenis seu viginti stadiis abessent ab urbe Lutecia; hoc est passibus bis mille & quingentis. Apud Rigordum *Philippus Augustus anno* M C LXXXIII. *nemus Vicenarum, quod toto*

tempore prædeceſſorum ſuorum fuerat diſcluſum, & omnibus tranſeuntibus patens & pervium, muro optimo cinxit ; ubi, conteſtante etiam Guillelmo Brittone, *incluſit maximam multitudinem caprarum , & damarum, & cervorum.* Hinc Regio fiſco pridem addictum hoc nemus conficias, quod *toto tempore* Philippi ac *prædeceſſorum tranſeuntibus patuerat.* Ibidem Grandimontenſibus monachis cœnobium erexit Philippus , quod poſtea Franciſci de Paula religioſis ſectatoribus Minimis Henricus III. addixit, dato Grandimontenſibus in urbe Pariſiaca Collegio, ubi etiam nunc ſtudiis vacant. Ferunt Regias ædes in nemore Vicenarum ab eodem Philippo conſtrui cœptas, in quibus anno M CC L. ſanctus Ludovicus, Philippi nepos, eximium præceptum edidit à Caſſenovio [a] memoratum, quo *feudis & negotiis Seneſcalliarum Carcaſſonæ & Bellicadri, & Toloſanæ & Caturcenſis & Rutenenſis*, leges imponit. Idem quoque anno M CC. LXIX. & Philippus Audax ejus filius anno M CC LXXVII. ac M CC LXXIX. litteras à Dubleto relatas in gratiam Dionyſiani monaſterii Vicenis condiderunt : quos imitati Carolus Pulcher anno M CCC XXIV. & Philippus Valeſius anno M CCC XXXVIII. Latiniacenſibus rebus cautum eſſe voluerunt. Ludovicum X. ibidem anno M CCC XVI. fato functum eſſe, itemque anno M CCC XXVII. Carolum IV. fratrem ejus, cognomento Pulcrum , atque Carolum IX. anno M D LXXIV. communi ore tradunt hiſtorici. Vicenas *Manerium regale* vocat Stephanus Epiſcopus Pariſienſis anno M CC LXX. in litteris, quibus Jolendis Comitiſſæ Nivernenſis *de caſtro & caſtellania Montis-Gaii recepiſſe ibi homagium... ac eam inveſtiviſſe per anulum aureum* memoratur. Caſtri ejus, quale modò conſpicitur, primarius auctor habetur Philippus Valeſius, cujus fundamenta jecerit anno M CCC XXVII. opus à patre inchoatum promoverit Johannes ad tertiam contignationem ; eique manum ſupremam Carolus V. impoſuerit : qui etiam ſub anno M CCC LXXIX. Collegium Canonicorum ibi inſtituit. Poſt longa verò temporum intervalla Ludovicus XIV. Rex, longè Maximus, Vicenarum Regiam novis duobus ædificiis, ab Orientali ſcilicet parte & Occidentali , fecit ampliorem. Sub finem anni M CCC XXXII. [b] celebris Epiſcoporum, Abbatum, ac virorum Cleri Gallicani præcipuorum, unà cum regni Principibus in veteri caſtro Vicenarum habita eſt Synodus : ubi quid de ſtatu animarum carne ſolutarum ſentiret Eccleſia, diu multumque diſceptatum eſt, occaſione vulgatæ Johannis Papæ XXII. ſententiæ : ac tandem ejuſdem anni Dominicâ quartâ adventûs, *eas frui clarâ, beatificâ, intuitivâ, & nudâ divinæ eſſentiæ, & ſanctiſſimæ Trinitatis Patris, & Filii, & Spiritus-Sancti viſione*, diffinitum eſt.

a *Franc-Alleu de Languedoc , pag.* 291.

b *Nangii Continuator id refert ad ann* 1333.

CLVI. *Victoriacum.* *

* *Vitry.*

ANtiquiſſima eſt pagi Atrebatenſis villa, duabus leucis à Duaco remota, Victoriacum ad Scarpam ; ubi, teſte Fortunato, Chlotharius Magnus Radegundem puellam toro adſciſcere parabat. Gregorio non ſemel memoratur hæc villa, quam Jonas in vita ſancti Columbani, & poſt illum Hariulfus *villam publicam* appellant. Ibi Sigibertus à Neuſtraſiis eſt elevatus in Regem, moxque à ſicariis Fredegundis impulſu trucidatus. Ibi etiam Chlotharium infantem, inquit Gregorius, *nutrire præcepit* Chilpericus Rex, dicens : *ne fortè dum publicè videtur, aliquid mali incurrat & moriatur.* Victoriaci quoque alterius caſtri meminit in libro tertio Gregorius, in quod Mundericus, *qui ſe parentem Regum adſerebat*, ſe recepit. Locum illum in Arvernis ponit Aimoïnus libro ſecundo. fortè illud ipſum eſt Victoriacum, de quo Ludovicus Pius in præcepto [c] Brivatenſi eccleſiæ conceſſo loquitur. qua de re fides ſit penes Aimoïnum. Exſtat in Pertenſi pago atque diœceſi Catalaunica Victoriacum ſeu Victuriacum duplex, *Incenſum*, & *Franciſci ;* prius ad Saltum flumen, *Pontigoni fiſco* proximum, quod Lotharius *anno regni* IX. *Indict.* VI. hoc eſt anno DCCCC LXIII. obſediſſe videtur, ut patet ex ipſius litteris Willelmo Pictavorum Comiti datis apud Beſlium [d] quæ ſic deſinunt : *Actum circa caſtellum Victerii.* Locum hunc cum *Boſonis caſtello* tum pervaſerat Heribertus Veromanduorum Comes, ut ex Frodoardi Chronico ſatis intelligitur. Porro *Incenſum* dictum eſt Victoriacum, quòd à Ludovici Junioris militibus conſumtum fuerit. In ejus loci eccleſia quondam unus è clavis Chriſti Domini aſſer-

c *Baluz. tom.* 2. *Capitul. c.* 1426.

d *Beſly Comit. Pict. pag.* [illegible] *&* 259.

a *Sæc. 2. Bened. pag.* 851.

vabatur [a]. Victoriacum Franciſci ad Matronæ Saltuſque confluentes, à Franciſco A primo erectum, ab ipſo Franciſci nomen accepit. Cetera ejuſdem nominis loca lubens prætermitto.

* *Vitry.*

CLVII. *Victriacum ſeu Vitriacum.* *

IN Aurelianenſi ſilva Victriacum duplex eſt, unum *ad Logias*, & aliud ſimpliciter dictum. Prius videtur appendix poſterioris, quod memorat Helgaldus in Rotberti vita, ubi ait *monaſterium ſancti Medardi in Vitriaco caſtro* ab ipſo fuiſſe conſtructum. An etiam Vitriacenſem Regiam condiderit Rotbertus, quem Aurelianis delectatum fuiſſe conſtat, penitus incertum. Henrici Regis præceptum exſtat in Appendice Baluziana ad Lupum Ferrarienſem, Arvernenſi monaſterio Caſæ-Dei conceſſum *Victriaco Palatio publicè, menſe Septembri, Luna* XI. *Indictione* II. * *ab Incarnatione Domini anno* M LII. *regni domni & invictiſſimi Henrici* XXI. Huic præcepto Tortarius [b] Floriacenſis monachus ſuffragatur his verbis. *Giſlebertus Victriacum advenit: qui locus regalis Palatii honorificentia noſtris temporibus*, hoc eſt ſæculo XI. *decorabatur.* Poſitum eſt Vitriacum in Archidiaconatu Pitiverenſi, Prioratumque habet cum baptiſmali ſancti Medardi eccleſia Floriaco ſubjectum. De Victriaco caſtro in Bieria vide quæ ſupra diximus, ubi de Fonte-Blaudi. B

* *Leg.* V.

b *Sæc. 4. Bened. part. 2. pag.* 409.

CLVIII. *Viennenſe.* C

VIennenſis civitatis antiqua decora perſequi non eſt animus. Dumtaxat obſervo Romanos Imperatores ac Reges Francorum ſuum ibi cum ceteris ædibus publicis Palatium habuiſſe: cujus rei luculentus eſt teſtis Sulpicius Alexander in Hiſtoria, ubi *de clauſo apud Viennam Palatii ædibus Principe Valentiniano* loquitur. Quin etiam Gregorius [c] Turonenſis Epiſcopus, non unicam, ſed plures ſimul prodit Viennæ Regias ædes, cum *ſubito Palatium regale intramuranum divino igne ſuccenſum* commemorat. Ad quid enim *intramuranum* dixiſſet hoc Palatium, ſi non aliud quoque poſitum extra muros, & flammis intactum noviſſet? Francorum Regibus Burgundicis D inter præcipuas regni ſedes habita ſemper eſt Vienna, ubi ſæpius commorati, multa, quæ paſſim eduntur, diplomata confecerunt.

c *Greg. Tur. lib.* 2. *cap.* 9.

* *Villers-Coſterez.*

CLIX. *Villa Colli-Reſti.* *

* *le Valois.*

REſtica ſilva pagi Vadenſis * ampliſſima, venationi aptior eſt, quàm ut in illa Francici Reges publicam villam non habuerint, in qua conſuetos vernalium autumnaliumque venationum labores quandoque ſolarentur. Hanc in rem exſtructa Villa Colli-Reſti, in qua nobile caſtrum, ceu Vadenſis Ducatûs caput, aſſurgit, quod Philippo Aurelianenſi, Regis unico fratri in deliciis fuit. Palatii iſtius fortean E auctor Ludovicus X. cognomento Hutinus, quem *apud Villam Colli-Reſti anno Domini* M CCC XV. *menſe Novembri* degiſſe probat ejus præceptum, quo *religioſis mulieribus monialibus monaſterii ſancti Johannis de Cuiſia totam decimam panis & vini noſtri quotiens*, inquit, *ſumus Compendii, Verberiæ, Beſtiſiaci, Cauſiaci, apud Petræfontem*, &c. concedit.

* *Ville-neuve-le-Roy.*

CLX. *Villa-nova Regis* *, *& Villa Regis.* *

* *Ville-Roy.*

IN agro Pariſienſi, & Linarienſi Decanatu, aliàs Montis-Letherici, vicus exſtat Villa-nova-Regis, nuncupatus. Hunc eſſe Novum-vicum, cujus Boterovius F in Numiſmatibus ob nummum *Novo-vico* inſcriptum meminit, quidam exiſtimant. Quidni potius fuerit *Vicus-novus* à Fortunato in vita ſancti Germani memoratus his verbis. *Igitur Paſtor bonus cùm de vico Novigento ad Vicum-novum viſitandi gregis curâ ſolitâ perveniſſet*, &c. Regium ad fiſcum pertinuiſſe Villam-novam Regis, nomen ipſum per ſe ſatis indicat: quo ferè nomine hîc locum obtinuit.

Par eſt ratio de Villa-Regis, Pontibus Icaunæ proxima, & de altera villa Regis poſita in decanatu Montis-Letherici: quas Regii quoque fiſci partem aliàs fuiſſe nemo eſt qui non agnoſcat.

CLXI. *VVarmatia seu VVormatia.*

PRiscis in tabulis, notitiisque provinciarum atque dignitatum Romani Imperii, Warmatia, caput gentis, & Germaniæ primæ civitas agnoscitur. Hanc sæpe Francici Reges à mille & amplius annis rebus publicè gestis exornarunt, quas hîc perstringere juvat. Exstincto Theuderico, Chlotharius Rex cùm ad capessendum Austriæ regnum advolaret, *Brunichildis cum filiis Theuderici Warmaciæ residebat : unde legatos ad Chlotharium direxit*, Fredegario atque Aimoïno contestantibus. Ibidem Pippinus Rex anno DCC LXIV. ut Annales Tiliani, Reginoque Abbas commemorant, *populi sui generalem conventum habuit*, in quo duplici, Aquitanico Bajoaricoque bello provideret. Eumdem locum publicis Comitiis peridoneum nanctus est Carolus Magnus, qui anno DCC LXX. habuisse Synodum suam in Varmatiam civitatem fertur in Annalibus Francorum Oiselianis & duplici ipsius vita. Biennio pòst aliam idem ipse *Karolus Rex Synodum tenuit in Wormatia, & inde perrexit in Saxoniam prima vice*, ut Annales Fuldenses memorant. Saxonum eorumdem perfidia anno DCC LXXVI. Wormatiensi Concilio III. dedit occasionem, quod vita Caroli Magni prodit in hunc modum. *Cùm autem in Warmatia Dominus Rex Karolus hæc audisset, tenuit ibidem Synodum, & publicum Placitum, & Concilio habito introivit cum summa festinatione, Deo juvante, in Saxoniam.* Warmatiæ quoque Carolus anno DCC LXXXI. Synodum agebat, ubi *Tassilo Dux in præsentiam piissimi Regis apud Warmatiam renovans sacramenta, dedit duodecim obsides electos*, docente in primis auctore incerto in Caroli vita. qui Carolus biennio pòst, referente monacho Ecolismensi, *cùm Warmatiam pervenisset, sociavit sibi in matrimonium Fastradam Reginam*, ad quam anno DCC LXXXVII. iterum *Warmatiam venit, ubi ad invicem congratulati, Dei misericordiam collaudaverunt. Deinde congregata Synodo ad eamdem civitatem*, perstricta est Tassilonis versutia, decretaque ad illum de præstanda fide legatio. At cùm in pertinacia sua Tassilo mentem obfirmaret, anno sequenti Wormatiæ cum suis redactus in ordinem est. Postrema hæc duo Placita Synodus anni DCC LXXXVI. præcesserat, in qua Carolus rebellantes quosdam Britonum Comites, & *nonnullos etiam nobilium in partibus Austriæ... jussit ad se venire. tum mense Augusto apud Wormatiam Synodum Episcoporum ac conventum magnificum coire fecit*, ubi lata in reos sententia, innoxii *clementer absoluti*. Sic ferunt cum Reginone jam sæpe laudati Francorum Annales. Eodem in conventu Carolus Madriolas villam Germanensi cœnobio nostro asseruit, concessis litteris, quæ ita desinunt in autographo: *Data Nonas Novembris, anno nono-decimo & tertio-decimo regni nostri. Actum Warmasia Palatio in Dei nomine feliciter.* Aliud Wormatiæ Placitum, ubi Carolus *ea quæ utilia videbantur esse, in regno suo disposuit*, anno DCC XC. consignant Annales Mettenses : quo, uti & sequenti, *Natale Domini & Pascha ad Warmaciam* celebravit, ut Tiliani scribunt. Præterea Carolum Imperatorem circiter annum DCCC III. *flexis poplitibus in generali populi conventu* precati sunt Episcopi & Sacerdotes, *ne in hostem aut pugnam pergerent, & quale eis omnibus immineat periculum*, ut habent novissima ejus Capitularia.

Anno DCCC XXI. si Theganum audiamus, *Lotharius venit* Wormatiam cum uxore Irmingarda ; itemque quinquennio pòst Ludovicus Imperator *venit Wormatiam, ubi Karolo filio suo... terram Alamannicam & Ræticam, & partem aliquam Burgundiæ coram filiis suis Lothario & æquivoco suo Lodewico tradidit.* Ad hæc, relictis Aquis-Grani, Ludovicus anno DCCC XXIX. *statuit Vormatiam ad celebrandum generalem populi conventum properare*, ubi *de his quæ visa sunt studiosè tractavit.* Ventilata ibi Capitula quædam suggerit Hincmarus in tractatu *de divortio Hlotharii & Tetbergæ.* Postremo Judithæ Augustæ suasu idem Ludovicus Placitum ibidem anno DCCC XXXVIII. *condixit*, ad quod pariter venit *Hlotharius post Paschæ sollemnitatem.* Ipsimet Lothario, paullo post defunctum parentem Wormatiæ agenti, *Ebbo, deducente Bosone Abbate, cui commendatus fuerat, occurrit*, ut habent Acta Concilii Tricassini anno DCCC LXVI. celebrati. Commendatione digna est in Ludovico Rege pænitudo animi, qua delictorum indulgentiam *pridie Nonas Junias in Wormatia* petiit ab Hincmaro Remorum Antistite, cujus ecclesiæ bona deprædatus fuerat. Id ad annum DCCC LIX. revocant

Annales Pithœani, quo *Ludovicus Rex quasi inchoante verno tempore Gallia rediens, Wormaciam venit.* Ex quibus omnibus videas, quænam sit vulgatis quibusdam Annalibus fides adhibenda, qui anno DCC XCI. *Palatium Wormacense incendio consumtum* esse comminiscuntur. Hactenus de Regum Gestis apud Wormatiam. A

CLXII. *VVasalia* * *seu VVasalicum, olim Vosavia.*

* *VVesel.*

Duplex ad Rhenum Wasalia, superior & inferior. Inferior ad Germanicam ejus fluminis ripam posita, Batavorum ditioni nunc subest. Superiorem aliquando Germani *Oberwesel*, id est superius Wasaliacum; at sæpius *Wesel* absolutè nominant. Ipsa est Vosavia, quæ in tabula Theodosiana Bodobricam inter & Bingium locatur. B Situm ejus Rabanus in Martyrologio sic describit. II. *Nonas Julii depositio B. Goaris Presbyteri & Confessoris, qui in ultimos Galliæ fines, in provinciam, quæ Rheno contigua, Frigoria vocatur, & ad diœcesim pertinet Trevirorum, intra terminos Vasaliacenses, pervenit.* Frigorius igitur pagus Rheno flumini adjacens, Wasaliam, atque vicinum sancti Goaris monasterium, vulgo *S. Gower*, complectitur. Rem ampliùs declarat Wandelbertus Prumiensis Diaconus [a] in miraculis sancti Goaris, quo auctore discimus, Wasaliam Trevirorum Regiis villis annumeratam fuisse. Sic enim ille *sub eodem Assuero* (qui primus cœnobio Prumiæ præfuit) *quidam major Regiæ villæ, quæ non longè* (à monasterio sancti Goaris) *posita Wasalia dicitur*, & inferius: *Per idem tempus* C *accidit Rheni fluminis aquam nimio frigore congelascere.... Erat autem Regiæ villæ colonus, quam suprà Wasaliam diximus appellari, cujus vinea haud procul à monasterio, vineis sancti Goaris adhærebat.* Quid apud Regiam hanc villam præstiterint Francici Reges, fateor mihi penitus incompertum.

a *Sæc. 2. Bened. p. 290. & 292.*

CLXIII. *VVeimodus, & quædam alia.*

Non aliunde villa hæc Regia mihi nota est, quàm ex Rodingi ejusque conjugis Bebelenæ litteris apud Miræum [b], quibus illi Willebrordo Episcopo castri Antuerpiensis ecclesiam & tertiam partem teloneorum concedunt. *Actum est publicè* D *hoc* WEIMODO *Regia villa, cùm fecit October dies viginti, regnante Theoderico Rege, anno sexto.* Is est Theodericus Calensis, cujus regni annus sextus cum anno Christi DCC XXV. aut sequentis initio convenit.

b *Miræus Cod. donat. pag. 27.*

His omnibus Palatiis addendum fuisset loco suo Loriacum * Palatium, situm in pago Wastinensi; haud procul à silva Aurelianensi. Verum, ne pagellarum prima series turbaretur, de eo in Appendice agere satius visum est. In Supplemento [c] nostro egimus de quibusdam aliis Palatiis, videlicet Gardina, Tuino, & Veteri-domo agri Rotomagensis Palatio, cujus situm & statum ab ipsis incolis necdum addiscere potuimus. Non dubito quin plura fuerint alia Palatia Regum nostrorum, sed insigniora E nobis commemorasse sufficit.

* *Lory.*

c *Supplem. pag. 59.*

DE
RE DIPLOMATICA
LIBER QUINTUS.
In quo exhibentur, explicanturque ſpecimina veterum ſcripturarum.

POST longam de Regum Palatiis digreſſionem, nunc demum ad ſcopum deſtinati operis me recipio, relaturus & expoſiturus ſpecimina veterum ſcripturarum, ex quibus partim pendet judicium de priſcorum authenticorum veritate. Huc autem revocanda ſunt ea, quæ de variis ſcripturarum generibus diximus in capite XI. libri primi : ſimulque advertendum (quod eo in loco monuimus) diſtinguendam in unoquoque ſæculo ſcripturam forenſem ſeu diplomaticam à litteratoria, quæ hominibus litteratis convenit; diverſa item ab uſuali, quæ non ita elaborata eſt atque illa, quæ in mſſ. codicibus reperiri ſolet.

Quapropter ut rectius de duplici iſto ſcripturæ genere, litterario ſcilicet ac diplomatico, judicium ferri poſſit; omnia ſpecimina revocamus in duas claſſes, quarum prima exhibet litteratoriam, altera forenſem ſeu diplomaticam ſcripturam, ordine temporum utrobique ſervato. Ex primo quidem proponuntur ſpecimina variarum ſcripturarum, nempe Romanæ antiquæ, Gothicæ, Francogallicæ, Saxonicæ, Langobardicæ, aliarumque cum ſuis alphabetis : tum pro ſæculorum ſerie varia earum ectypa repræſentantur uſque ad ſæculum XV. Dein ſubſequuntur ectypa diplomatum, maximè Regum Francorum, à Dagoberto I. ad ſanctum Ludovicum : quibus ſpecimina Bullarum Pontificiarum ſubjungimus à Johanne V. ad Paſchalem II. adjectis inſignioribus ectypis actorum Synodicorum, quorum genuinæ ſubſcriptiones proferuntur. Hæc omnia tabellis LVIII. conſtant, majoribus partim & minoribus, quibus explicationes, quoad fieri potuit, è regione vel inter verſus appoſuimus in commodum lectorum. Porro ſpecimina diplomatum pleraque efficta ſunt ex authenticis Dionyſianis, quæ multa cum dexteritate atque labore indefeſſo expreſſit unus ex ſodalibus & amicis meis, quem hîc grati animi cauſa lubens nominarem, niſi ille magnopere vetuiſſet.

 A

I.

SPECIMINA
veterum codicum & inſcriptionum.

IN TABELLA I.

Scriptura Romana primæ ætatis.

I. *FRagmentum Legis agrariæ.* Hoc ſpecimen ex ærea tabella, quæ in Regio cimeliarchio apud Fontem-Blaudi olim ſervabatur, eruit Petrus Hamo, Caroli IX. domeſticus & à Secretis, de quo plura diximus in Præfatione. Hoc autem fragmentum Hamo ait eſſe Legis Romanæ, quæ Africæ domitæ à Romanis impoſita eſt. quod meliùs congruet ſequenti fragmento, in quo agitur de Tampſitanis, Leptitanis, Aquillitanis, Uſalitanis, & Teudalenſibus, Africæ incolis. Titulum ex Hamone adſcripſimus, uti & ſequentem. B

II. *Fragmentum Legis Romanæ.* Hamo itidem expreſſit ex ærea tabella, quæ in penu Regio etiam apud Fontem-Blaudi anno M D LXVII. aſſervabatur, litteris utraque ex parte inciſis, & quidem (ut vides) inæqualibus; igni aut caſu neſcio quo multum violata. Primus verſus ita legi debet. *Duumvir qui ex hac Lege factus*, &c. Nota in fine lineæ quintæ ſignificat numerum C M. id eſt centum millia. C

III. *C. Julii Cæſaris teſtamentum L. Piſone ſocero recitatum in domo Idibu Septembris.* Et hic titulus à tergo appoſitus erat inſtrumento in cortice ſeu papyro Ægyptiaca ſcripto, & in eodem Regio ſcrinio anno M D LXVI. (quo Hamo ſub oculis Goſſelini Bibliothecæ Fontis-Blaudenſis curatoris iſtud expreſſit) religioſiſſimè aſſervato. Lata erat papyrus uno pede, longa quinque. Titulus apprimè iis convenit, quæ de Julii Cæſaris teſtamento ſcribit Suetonius in hunc modum. *Poſtulante ergo L. Piſone ſocero, teſtamentum ejus aperitur; recitaturque in Antonii domo, quod Idibus Septembribus proximis in Lavicano ſuo fecerat*, &c. At certum eſt titulum ſuperiorem Regio inſtrumento perperam fuiſſe impoſitum à nebulone quodam malè feriato, qui Hamoni, mihique ſubinde fucum fecit. Quippe fragmentum iſtud excerptum eſt ex charta plenariæ ſecuritatis, quam Briſſonius ex corticeo Bibliothecæ Regiæ archetypo primus vulgavit, & poſt eum Gabriel Naudæus. Hanc fraudem non ſtatim detexi: ſed mihi aliquamdiu impoſuit ſpecioſa inſcriptio, quam ex fragmenti verbis non facilè emendare poteram. Sed tandem dum Briſſonii formulas identidem revolverem, in memoriam venit ea ipſa verba, quæ Julii Cæſaris teſtamento tribuebantur, in charta illa omnino reperiri. Hîc proinde monendum lectorem duxi, ubicumque in ſuperioribus libris facta erat mentio de ſpecimine Julii Cæſaris teſtamenti; id de charta plenariæ ſecuritatis eſſe intelligendum, quæ condita eſt, *imperante domino Juſtiniano PP. Auguſt. anno* XXXVIII. *Ravennæ, P. C. Baſilii, anno* XXIII. *Id. Jul. Indictione* XII. quæ notæ quadrant anno Chriſti D LXIV. Itaque ad ſæculum VI. revocanda eſt hæc ſcriptura, de qua vide quæ à nobis dicenda ſunt ampliùs ad tabellam LVIII. libri V. Sed quia difficilis eſt hujus ſpeciminis lectio, hoc loco in commodum lectorum ita reddenda eſt. D E

Tunc non ſolum ut perjurii reatus incurram ſecundum Leges, verùm etiam daturum me promitto, heredeſque meos tibi iſte Germana heredibuſque tuis pœna... ante litis ingreſſum auri ſolidos triginta & ſex, ſuppoſitis omnibus rebus meis ypoticae titulo, quas habeo habituruſve ſum manente. & dictavi, in qua pro ignorantia feci ex auctoritateque roborata. Actum Rav. Id. & P. C. iſti Ind. Iſta duodecima. Item, &c. id eſt. *Actum Ravennæ Idib.... & poſt Conſulatum iſtius* (*Baſilii*) *Indictione iſta* XII. quod interpretabar, *in die iſta* XII. ante detectum fucum fallacis inſcriptionis. Sed tandem repertum eſt Pariſiis in Bibliotheca Regia authenticum exemplar hujus plenariæ ſecuritatis, cujus ectypum in Supplemento integrum referemus. F

B C D E F G H I L M M N O P P Q R R S T V X

1 *Fragmentum legis agrariæ*

-VAE PRO AGREIS LOCEIS AEDIFICEIS QVEI S. S. S. POPVLO
-DEBERETVR DEBEBITVRVE ALITER EX SIGRATVR ATQVE VTEIQVE
-N. II. L. S. EST. QVAE S. S. S. ARB. TR. QVEI INTE CEIVES. TVM
-ROMAE IOVS DEICET. SATIS SVPSIGNATO

A B C D E F G H I K L M N
O P Q R S T T T V X X V Z

2. *Fragmentum legis romanæ*

-VIR QVEI EX H. L. FACTVS CREATVSVE ERITIS FACITO IN
-EBVS CCL PROXSVMEIS QVIBVS H &c TAMPSITANORVM
-TTITANORVM AQVILLITANORVM VSALITANORVM TEVDA
-ENSIVM QVOM IN AMEICITIAM &c

-EIXERIT PRAETOR EX H. L. QVAERETITA DICAREIS HS N ⊕
-V OTIENS QVOMQVE AMPLIVS BIS IN VNO VBI DVAE PARTES &c
-VOD SINE MALO PEQVLATVM FIAT TR. QVEI &c
-VOD EX HACE LEGE FACTVM NON ERIT &c C

3. C. Iulii Cæs: [illegible]
So[illegible]

[illegible]

a b C d d e e f 3 3 h l i l L l m n 8 o o p q r p r r a u x v

A

IN TABELLA II.

Alphabeta varia.

1. G*Allicum.* In hac & ſequentibus tabellis exhibenda ſunt varia alphabeta ſcripturarum, quæ uſitatæ fuerunt apud Latinos. Primum locum poſt Romanum damus Gallico, quod Boterovius ex veterrimo lapide ſepulcrali, apud Ambianos reperto, expreſſit. Quamquam non ita accuratum exiſtimo, ut pro characteribus gallicis planè genuinis omnino cenſeri poſſit. Neque tamen viſum eſt prætermittendum, ſi quid afferat ad gentis noſtræ veterem litteraturam illuſtrandam. Aliud ſpecimen dabimus in appendice hujus voluminis.

2. *Carolinum ſeu Francicum.* Ipſum eſt quo Reges Francorum, præſertim Carolini, uſi ſunt in verbis initialibus & in ſubſcriptionibus diplomatum ſuorum, quod aliquanti erit momenti ſtudioſo lectori. Minoris characteris item Carolini ſyllabas quaſdam difficiliores adjunximus. Francogallicam ſeu Merovingicam ſcripturam damus in tabella ſequenti. Vide tabellam XX. & proximas pro majori charactere Merovingico. In hoc ſecundo ſpecimine lin. 2. lege *fecto*, non *flecto.* B

3. *Gothicum.* Quod Ulfilas Gothorum Epiſcopus ante annos mille & ducentos adinvenit ſcripturæ genus, id Franciſcus Junius ſinceris typis expreſſit ex codice argenteo, qui Evangelia gothicis litteris pervetuſtis ſcripta complectitur. Idem in altero volumine adjecit gloſſarium gothicum, præmiſſo veteri alphabeto, quod hîc ex ipſo repræſentamus. Illum adi, ſi plura cupis de Gothica litteratura.

4. *Runicum.* Et hoc Junius in ſui gloſſarii limine expreſſit: ſed accuratiùs de eo egit Olaus Wormius, tum in libro ſingulari de Runica litteratura, quæ etiam Gothica & Danica dicitur: tum in libris ſex Danicorum monumentorum, ubi permultas refert ejuſmodi Runicas inſcriptiones. Vide quæ de hoc ſcripturæ genere diximus in libri primi capite XI. Olaus Celſius Suecus in epiſtola ad D. Antonium Magliabechium Romæ impreſſa anno M. DC. XCVIII. contendit, Runicæ ſcripturæ alphabetorum ſpecimina, quæ hactenus vulgata ſunt, non eſſe accurata; novumque ſpecimen ipſe edit. Rem exſecutus eſt Olaus Verelius in libro, cui titulus, *Manuductio compendioſa ad Runographiam Scandicam antiquam*, edito Upſalæ anno M. DC. LXXV. Verum hæc Suecis examinanda relinquimus. C

5. *Ex Paulinis epiſtolis græco-latinis.* Exſtat in Bibliotheca noſtra Germanenſi veterrimus codex græco-latinus, ab annis mille ſcriptus, epiſtolas Pauli complectens, prout habet ſpecimen hîc ex adverſo expreſſum: in quo græcos accentus & ſpiritus primaria manu adſcriptos vides, tametſi à noſtris aliquanto diverſos. Non ergo adeo recentes videri debent accentus græci, ut nonnulli opinatur. Aliud fragmentum græcum in Supplemento exhibemus.

ALPHABETA VARIA

1. Gallicum Vetus.

A	I	R
B	K	S
C	L	T
D	M	V
E	N	X
F	O	V Et S.
G	P	
H	Q	

2. Carolinum Seu Francicum.

abcdefghilmnopqrstux

an aedifi ant ani bern atq xpi Martyr fa fl flecto for genet ins p intentione

idcirco et et et fisc atq bus nos oc od op osp sp beatissim

3. Gothicum.

4. Runicum

A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M	N
Aar	BiarKan	Knesol	Duff	ſtugenſis	Fie	StugenKaun	Hagl	Jis	Kaun	Lagur	Madur	Naud

O	P	Q	R	S	T	V	X	Y	Z	&
Oys	ſtugenBirk	Kaun	Ridhr	Sol	Tyr	vr		Stugenvr		

5. Ex Paulinis Epistolis

ΕΓΩΓΑΡΠΑΡΕΛΑΒΟΝ	EGOENIMACCEPI
ΠΑΡΑΚΥ ΟΚΑΙΠΑΡΕΔΩΚΑ	ADNO QDETTRADIDI
ΥΜΙΝ ΟΤΙΟΚΣΙΣΕΝΤΗΝΙΚΤΙ	UOB QUODNSICINQNOCTE
ΗΠΑΡΕΔΙΔΕΤΟ	TRADEBATUR
ΕΛΑΒΕΝΑΡΤΟΝ	ACCEPITPANEM
ΚΑΙΕΥΧΑΡΙΣΤΗΣΑΣ	ETGRATIAS
ΕΚΛΑΣΕΝ ΚΑΙΕΙΠΕΝ	CUEGISSETFREGETDIXIT
ΤΟΥΤΟΜΟΥΕΣΤΙΝΤΟΣΩΜΑ	hocESTCORPUSMEU
ΤΟΥΠΕΡΥΜΩΝΚΛΩΜΕΝΟ	QDPROUOBFRANGITUR
ΤΟΥΤΟΠΟΙΕΙΤΕ	hocFACITE
ΕΙΣΤΗΝΕΜΗΝΑΝΑΜΝΗΣΙΝ	INMEACOMEMORATIONE

A

IN TABELLA III.

Scriptura Francogallica seu Merovingica.

1. *Ex Gregorio Tur. Ioliano.* Hic codex est viri clarissimi & eruditi Claudii Jolii Cantoris Parisiensis, Gregorii Turonensis Episcopi libros aliquot de Francorum historia complectens, quo usus est eruditissimus Hadrianus Valesius in scribendis libris rerum Francicarum. Locus hîc expressus ex libri secundi capite IX. desumtus est.

2. *Ex Gennadio Corbeiensi n°. 142.* Eodem scripturæ genere, tametsi difficiliori, exaratus est codex iste Corbeiensis, in nostra sancti Germani Bibliotheca modò asservatus, qui Hieronymi & Gennadii libros de viris illustribus, continua capitum serie ordinatos exhibet, prout hæc ordinata sunt à Cassiodoro, uti ipse testatur in capite XVII. libri divinarum lectionum. In hoc codice maxima est discrepantia ab editis, ut nuper observavi in tomo secundo Analectorum, ubi hunc locum de Augustino exhibui in discriminis istius argumentum. Hîc tantùm ea, quæ in opposita tabella habentur, reddere visum est ad levandam studiosorum operam in lectione hujusmodi scripturæ. Eam Francogallicam seu Merovingicam appellavimus in libri primi capite XI. propterea quòd à Francicis seu Merovingicis Regibus, aliisque Francis usurpata est, præsertim in publicis instrumentis, ut diplomata primæ stirpis conferenti perspicuum fiet. Sic autem habet lectio. B

Augustinus discipulus beati Ambrosii, Yppone-regiae Africae oppidi Eps, vir eruditione divina & universo orbe clarus, fide integer, vita purus, scripsit quanta nec invenire possunt. Quis enim glorietur se omnia illius habere? aut quis tanto studio legat, quanto ille scripsit? Ededit jam senex, quos juvenis coeperat de Trinitate libros XV. in quibus, ut Scriptura ait, introductus in cubiculum Regis, & decoratus veste multifariae sapientiae Dī, exhibuit ecclesiā non habentem maculam aut rugam, aut aliquid ejusmodi. De Incarnatione quoque Dni idoneam ededit pietatem. Resurrectionem etiam mortuorum simile cucurrit sinceritatem: egregio ingenio, etscellenti studio ecclesiae serviens. C

In hoc fragmento duæ in editis occurrunt interpolationes, aut (si mavis) additiones. Prima post hæc verba, *quanto ille scripsit,* ita habet. *Unde & multa loquenti accidit, quod dixit per Salomonem Spiritus-sanctus: In multiloquio non effugies peccatum. Edidit tamen senex,* &c. Altera post hæc, *simili cucurrit sinceritate,* inserit sequentia: *Licèt minus capacibus dubitationem de abortivis fecerit. Catholicus permansit tamen, & error illius sermone multo (ut dixi) contractus, lucā hostium exaggeratus, necdum hæresis quæstionem dedit.* Quæ verba, si Gennadii sunt, fortasse resecuit Cassiodorus, aut aliquis Augustini studiosus ante annos mille: quo fere tempore scriptus est codex Corbeiensis, quem Langobardicis characteribus constare olim opinatus eram. D

TAB. III.

SCRIPTVRA FRANCOGALLICA SEV MEROVINGICA

1. Ex Gregorio Turon. Ioliano.

DE FRANCORUM UERO REGIBUS QUIS FUERIT PRIMUS A MUL

2. Ex Gennadio Corbeiensi N.° 142.

3

ac ad ae atq am an ap att ar at au

cci e et ex fa fi ffl fu gi mt nt que quæ qui qui quam quem quod ri rr rum ta te ti ti ti eti to tu vuan

a b c d e e F f z g h i l L m m N O p g r R r s T u x x d B

II III IIII V VI VIIII X XI XV XVI XVI XVII XVIII XVIIII XX XL L LX XC C

16 17 18 19 40

V DCC LXXIIII

A

IN TABELLA IV.

Scriptura Saxonica.

1. EX *codice Corbeiensi n°.* 267. Superfluum videretur hîc edere specimina scripturæ Saxonicæ, nisi hæc multum discreparet à vulgatis, utpote cursoria, & suo tempore usualis. Primum hoc specimen erutum est ex codice Corbeiensi, qui Isidori de officiis libros complectitur cum aliis nonnullis. Lectio ejus ita institui debet. B

Domino meo & Dei servo Fulgentio Episcopo Ysidorus Episc. Quaeris à me originem officiorum, quorum magisterio in aecclesiis erudimur: ut quid sint inventa auctoribus, brebibus agnoscat indiciis. Itaque, ut voluisti, libellum de genere officiorum ordinatum misi, ex scripturis vetustissimis auctorum, ut locus obtulit, commentatum, in quo pleraque meo stilo elicui.

Et post multa, id est in lib. II. cap. XVII.

Quatuor autem genera Apostolorum: unum à Deo tantùm, ut Moyses: alterum per hominem & Deum, ut Josue: tertium tantùm per hominem, sicut his temporibus favore populi & potestatum Sacerdotum subrogantur: quartum autem genus ex se est, sicut sedoprofetae & seudoapostoli. Quid sit autem Apostolorum nomen. Apostoli in latina lingua... Missi interpretantur. quum ipsos misit Xps evangelizari ad inluminationem omnium populorum. Episcopatus autem, ut quidam prudentium ait, nomen ejus operis, non honoris. Græcum est enim, atque inde ductum vocabulum, quod ille qui superefficitur, superintendit, &c. C

Quicunque vult salvus esse, &c.

2. *Ex alio codice Corb. n°.* 660 Hæc scriptura aliquanto diversa est à superiori, licet ejusdem sit generis. Omnes versus hîc reddere juvat, qui sunt Hieronymi in Isaiam.

Ecce cum justitia de adventu Xpi loquitur. Iste enim Rex regnavit juste, non accipiens personam in judicio, & principes illius cum veritate praerunt, causas non homines considerantes: & quicumque sub ejus umbraculo fuerit, sic tutus erit in tribulationibus & angustiis & in mundi istius tempestate, quomodo qui ventum & turbinem fugiens se tuto abscondit loco, & qui purissimos fontes invenit in deserto, & qui in vehementi aestu solis ardore cuncta torrente sub prominenti saxo requieverit. Cùm ergo Xps regnaverit, & principes ejus præfuerint in judicio, non caligabunt oculi credentium, & aures audientium diligenter adtendent, quæ prius surdæ erant; & cor quondam stultorum intelleget scientiam; & lingua balbutientium atque mutorum, quæ Xpm sonare non poterat, pleno aptoque sermone dominum vocabit. Non vocabitur ultra his, qui stultus est, princeps: (stultam enim fecit Ds [Deus] sapientiam hujus mundi:) neque fraudulentus doctor atque perversus appellabitur magnus in populis, Scribæ videlicet & Faris. Verè enim fatuus fatua loquetur, & cor ejus perficit iniquitatem, qui ibi timuit, ubi non erat timor, & abutebatur stultitia pro sapientia, ut perficiat simulationem. D

1. Ex codice Corb. nº 257.

2. Ex alio codice Corb. nº 660.

æ ci fi gi li mi si ti ti sis tis per præpro qui que quæ quod autem eius enim est

ei lis bus n

Th th th thar and

 A

IN TABELLA V.

Scriptura Langobardica.

1. EX *codice Corb. n.* 598. Iste codex continet Venantii Fortunati poëmata cum aliis nonnullis. Ejus ætas nullo certo charactere probari potest: sed tamen facilè ad octingentos annos revocabitur comparatione facta cum sequenti.

2. *Ex historia tripertita n.* 507. Et hic codex est Corbeiensis Bibliothecæ, in nostra modò asservatus. Eum tum scribi curavit beatus Adalhardus Abbas, cùm jussu Ludovici Augusti in Heriensi Monasterio, inter Pictones & Armoricos olim sito, exsularet, nimirum ab anno DCCC. XIV. ad DCCC. XXI. B

3. *Ex codice Vaticano n.* 4939. Chartarium seu chronicon est Benedictini cœnobii sanctæ Sophiæ apud Beneventum, editum apud Ughellum in Italiæ sacræ tomo IX. Ejus specimen cum subsequenti mihi communicari curavit eminentissimus Cardinalis Casanata.

4. *Ex codice Ghisiano n.* 1521. Initium est psalmi XXXIV. à vulgata nostra aliquanto diversum.

5. *Ex Tacito Mediceo-Laurentino.* Et hoc debemus humanitati clarissimi Magliabeci, qui hoc fragmentum, ex initio libri XII. Taciti Annalium expressum, mihi transmisit.

C

IN TABELLA VI.

Scriptura Romana secundæ ætatis.

1. EX *Virgilio Vaticano.* Romanam scripturam primæ ætatis exhibuimus in tabella prima: hîc damus secundariam, in qua primum locum obtinet Virgilius Vaticanus, uncialibus litteris exaratus. Ejus specimen, id est versum ex Eclogæ secundæ initio, pro suo in litteras studio ad me transmittere haud gravatus est eminentissimus Cardinalis Casanata, cujus humanitatem & eruditionem prædicat chorus litteratorum. Hoc Virgilio Aldus junior in libro suo de orthographia usus est, uti apparet ex pag. 35. AMOENUS, inquit, *cum oe libri veteres, Virgilius Carpensis & Vaticanus, & lapides.* & pag. 728. SOLLERS *duplici* LL. *Martianus lib. 3. libri veteres, Virgilius Carpensis & Vaticanus, & lapides.* VOLCANUS etiam ex eisdem probat pag. 789. Adde FORMONSUM pro FORMOSUM. De Virgilio Carpensi infra in num. 4. Vaticanus hic accedit ad primam ætatem scripturæ Romanæ. D

2. *Ex Prudentio regio.* Nec multum ab ea differt iste Prudentius, qui in Bibliotheca Regis Christianissimi asservatur. Singularis est forma litteræ H in voce HYMNUS, & in CHRISTUS, ubi post R transponitur,

3. *Ex Terentio Vaticano.* Et hoc Terentii Vaticani, sanè antiquissimi, fragmentum mihi submisit eminentissimus Cardinalis Casanata. Duo versus sunt ex Phormionis actu V. Scena VI.

O fortuna! ô fors fortuna! quantis commoditatibus
Quàm subito meo ero Antiphoni ope vestra hunc onerastis diem!

4. *Ex Virgilio Florentino.* Hoc specimen cum aliis acceptum refero humanitati eruditissimi Antonii Magliabeci, multis mihi nominibus colendissimi, qui etiam illustrandi istius codicis Florentini materiam ultro subministravit. Fuit olim iste codex Rodulfi Pii Cardinalis Carpensis sub Paulo III. Pontifice maximo: deinde ab ipso legatus Bibliothecæ Vaticanæ, attestante Aldo juniore in pagina 22 Orthographiæ suæ in hæc verba. ÆTHERIUS, *non* ÆTHEREUS, *sicut* ÆRIUS *ex antiquissimis libris, & ex Virgilio majusculis litteris perscripto eo tempore, quo Curcius Rufius Apronianus vivebat: quod ipsius Curcii manus indicat. qui liber quidem asservabatur à Rodulpho Pio Cardinale Carpense: nunc Bibliothecæ Vaticanæ ab eodem testamento legatus, ubi sit planè ignoro. nec enim eum video in Bibliotheca Vaticana custodiri; & opinor ab aliquo furto surreptum, &c.* De hoc Rodulpho in limine ejusdem codicis præfigitur subjectum epigramma Achillis Statii Lusitani. E

Purpureos sparge in frontem atque in cornua flores,
Albaque ter plenis lilia da manibus. F
Namque vides sæcli monumentum insigne prioris,
Quo neque nobilius, nec prius exstat opus.
Felix sorte tua, & vitâ Maro dignior? unum
Hoc superest de tot millibus archetypum.
Mæcenas ne tu cum re simul ipse perires,
Arma feri jussit militis esse procul.
Et tua, RODULFI, *quæ non oblitteret ætas*
Ulla, piæ servant hæc monumenta manus.

Holstenius in suo catalogo ita de istius codicis antiquitate scribit. *Virgilius majusculis litteris scriptus in quarto quadrato, omnium codicum hujus Bibliothecæ est antiquissimus, mille ducentorum circiter*

SCRIPTVRA LANGOBARDICA

1. Ex Codice Corbeiensi Nº 598

INCIPIT OPUS FORTUNATI PRSBI

DE UITA SCI MARTINI · LIBER · I ·

[illegible]

2. Ex Historia Tripertita Corb. Nº 507.

INCP LIBER PRI

mus; ORACIO ALLOCUTORIA

SOZOMENI · SN THEODOSI

UM IMPERATOREM

[illegible]

hic codex beto insula scriptus fuit iubente

sco patre adalhardo dum exularet ibi

3. Ex codice Vaticano nº 4939

[illegible]

4. Ex Codice Ghisiano nº 1521.

[illegible]

5. Ex Tacito Mediceo-Laurentiano

[illegible]

a b c d e f g h i l m n o p q r s t u x y z

æ ol od cop ero or on ot cogn auctor co

eo eb ob tor hæc et cap ecce et et

Tab. VI 1. *Ex Virgilio Vaticano* SCRIPTVR

FORMONSVMCORYDON·EA
OR·ARDEBATALEXIN

2. *Ex Prudentio regio*

HYMNUS ANTE SOMNUM

ADESPATERSUPREME
QUEMNEMOUIDITUMQUAM
PATRISQUESERMOCHRISTE
ETSPIRITUSBENIGNE

3. *Ex Terentio Vaticano*

A OFORTUNAOFORSFORTUNAQUANTISCOMMODITATIBUS
QUAMSUBITOMEOEROANTIPHONIOPEUESTRAONUSTASTIS

4. *Ex Virgilio Florentino*

ARMAUIRUMQ·CANOTROIAEQUIPRIMUSABORIS
ITALIAMFATOPROFUGUSLAUINIAQUEUENITLITORA
MULTUMILLIETTERRISIACTATUSETALTO
UISUPERUMSAEUIMEMOREMIUNONISOBIRAM

5. *Ex Orosio Mediceo-Laurentiano*

Neminemiamessehominumarbitror
quemlateressepossitquiahomineminhocmun
dsfeceritundeetiampeccantehominemur
arguituracpropternostramintemperanti

circiter annorum. nam circa Valentis aut Theodosii tempora scriptum existimo. Idem probat Curcii Rufii inscriptio, cujus superiùs meminit Aldus junior. Inscriptio sic habet.

CURCIUS RUFIUS APRONIANUS VC ET INL : EXCOMITE DOMEST. PROTECT. EXCOM PRIV LARGIT EX PRAEF URBI PATRICIUS ET CONSUL ORDIN LEGI ET DISTINCXI CODICEM FRATRIS MACHARII VC NON MEI FIDUCIA SET EJUS CUI SI ET AD OMNIA SUM DEVOTUS ARBITRIO XI KAL. MAI. ROMAE. F

Distincxi emendans gratum mihi munus amici,
Suscipiens operi sedulus incubui:
Tempore quo Penaces circo subjunximus, atq.
Scenam Euripo extulimus subitam.
Ut ludos currusq. simul, variumq. ferarum
Certamen junctim Roma teneret ovans.
Ternum quippe sofos merui terna agmina vulgi;
Per caveas plausus concinuere meos.
In quaestum famae census jactura cucurrit.
Nam laudis fructum talia damna ferunt.

SECUNDÆ

6. Ex Hilario Ecclesiæ Vaticanæ

stum nesciur difficillimo me et sperrimoque
pore scribere et hucce adversum uerfanū
iorum heresim di filium creatur amerre
firmantem adque ersum furre multi icum
omnes ferme romani imperii provincias

innomine dni ihu xpi [illegible]

---

7. Ex Augustino Pataviano Corticeo

D DIVINAE SCRIPTURAE
legerentur de quarum senten
nibus quoniam nunc loqui non valemus
d uertiunam sententiolam uerborum
obreuissimam pondere autem sensus
ssimam; in dee legi adiuuante dno huic
exspectationi caritatis uestrae pro
nostrarum mediocritate servire et
rare uobis de cellario dominico unde
uobiscum uiuo; haec ergo sententia est
lo quor; fidem possideo cum proximo in
ertate ipsius ut et in bonis eius perfruar
ccipiamus....

DE CONTINENTIA ET SUSTINENTIA

Sic tot consumptas servant spectacula gazas,
Festorumq. trium permanet una dies:
Asteriumq. suum vivax transmittit in aevum,
Qui parcas trabeis tam bene donat opes.
Quisque locos relegas felix parcasq. benigne^us,
Si qua minus vacuus praet . . . mans.

F

Denique hic codex Aldo juniori (ut jam dixi) in Orthographia sua usui fuit, casu nescio quo delatus Florentiam, ubi nunc custoditur in Bibliotheca serenissimi Ducis. Ita verò nunc obliterari cœperunt primi versus, ut difficile fuerit accuratè exprimere singulos apices litterarum: in quibus littera A non bene ligata videtur cum littera I in voce TROIAI, nec B cum I in OBIRAM. quandoquidem in præpositione AB primi versus littera B solito more figurata est.

5. *Ex Orosio Mediceo-Laurentiano.* Hoc specimen etiam debemus Antonio Magliabeco, in quo certant eruditio & humanitas singularis.

6. *Ex Hilario ecclesiæ Vaticanæ.* Verba hæc desumta sunt ex initio libri sexti de Trinitate sancti Hilarii Episcopi Pictavensis, prout jacent in vetustissimo codice, qui Romæ in archivo basilicæ Vaticanæ asservatur. Ejus specimen describi curavit noster Johannes Durandus, annuente Dom-

no Joſepho Balduino Preſbytero Romano, & cuſtode archivi ſancti Petri de Urbe, & Sacriſta ejuſdem eccleſiæ. Scriptus eſt codex (ſi priora folia recentioris ſcripturæ excipias) ſub finem ſæculi quarti, aut ineunte quinto, ut intelligitur ex adjuncta inſcriptione cujuſdam ſtudioſi, quam ſic reddo. *Contuli in nomine Domini Jeſu-Chriſti aput Kaſulis conſtitutus, anno quarto-decimo Traſamundi Regis.* Qui catalogum archivi prædicti ordinavit, pro *aput Kaſulis*, legit *Putzalis. quod eſt in Africa,* inquit, *in regione Numidiæ ſeu Barbariæ. Vulgo appellatur* Putrazzio, *ſitum inter Tunetum & arcem Goletæ.* Si recte apices codicis aſſequor, non dubito eſſe legendum, *aput Kaſulis*, quæ urbs erat provinciæ Byzacenæ, Antonino *Caſula* dicta: cujus Epiſcopus Quintianus legitur in Notitia Africæ, *Quintianus Caſulis-carianenſis.* Facilis quippe eſt d in t permutatio, qualis eſt in vocibus *haut*, *ſet*, aliiſque ſimilibus, quæ in mſſ. codicibus non raro occurrit. Holſtenius ad oram hujuſce adnotationis manu ſua ſcripſit annum quartum-decimum Traſamundi Regis convenire anno Chriſti D X. A B

7. *Ex Auguſtino Petaviano corticeo.* Exſtabat codex iſte in reliquiis Bibliothecæ illuſtriſſimi Petavii Senatoris Pariſienſis, papyro Ægyptiaca majori ex parte conſtans, intermiſtis membraneis foliis ad continenda corticea. Auguſtini varios ſermones complectitur. De eo diximus in libri ſecundi capite VIII. num. XI.

IN TABELLA VII.

Scripturæ Sæculi VI.

1. EX *Pſalterio S. Germani.* Scriptus eſt codex iſte litteris argenteis, præter titulos pſalmorum & nomen Dei, quæ aureis litteris exarata ſunt. Vulgato pſalmorum numero adjicitur centeſimus quinquageſimus primus, *Puſillus eram inter fratres meos*, cum hoc titulo: *Hic pſalmus ſibi propriae ſcriptus eſt David, extra numerum* CL, *cum pugnavit cum Golia.* Pſalterium iſtud uſui fuiſſe B. Germano Pariſiorum Epiſcopo, patrono noſtro, qui anno D LXXVI. ad ſuperos abiit, hujuſce loci vetus traditio eſt, ut probat index theſauri noſtri, ante annos quadringentos ſcriptus. Audiendus Jacobus Brolius in admonitione iſti Pſalterio præfixa. *Hoc Pſalterium Davidicum, quo beatiſſimus Germanus Pariſiorum Antiſtes quondam uſus eſt, cùm inter Sanctorum reliquias diu in ſacrario conſervatum fuiſſet; ad Bibliothecam ſtudioſorum gratiâ tandem tranſlatum eſt.* Et infra: *Anno incarnati Verbi* M CC LXIX. *erat hujus monaſterii ſacriſta pius ac devotus, Alexander nomine, qui in dinumeratione reliquiarum, ſuæ fidei commiſſarum, ſpecialiter Pſalterium S. Germani nominat*, &c. C

2. *Ex collectione Canonum Corb. n.* 26. Complectitur hæc collectio varia Concilia ab Ancyrano ad Pariſienſe IV. anni D LXXIII. cum nonnullis epiſtolis, præſertim Romanorum Pontificum, præmiſſo eorum catalogo, qui in Vigilio deſinit, prout cernitur in ſpecimine hîc appoſito. Omittitur Anacletus. Obſervandi ſunt numeri in Joſemo ſeu Zoſimo, qui ſic reddi debent. *Joſemus ſedit annis* VII. *menſes* VIIII. *dies* VIIII. propter Ἐπίσημον ς græcum, de quo diximus in libri ſecundi capite XXVIII. num. XIII. Multa ſunt numerorum ab editis diſcrimina, quæ aliàs referemus. Quæ ex eodem codice ſequuntur, expreſſa ſunt ex epiſtola Innocentii ad Decentium Eugubinum. D

3. *Ex Pandectis Juſtiniani Florentinis.* Hoc ſpecimen accepi ab humaniſſimo Antonio Magliabeco, ita legendum. *Imperator Caeſar Flavius Juſtinianus, pius, felix, inclutus, victor ac triumfator ſemper Auguſtus, Triboniano Quaeſtori ſuo ſalutem.* Ejuſmodi ſcripturam *Piſanam* appellant viri docti, qui eas viderunt, atque archetypas exiſtimarunt. Ad funalia olim oſtendebantur, conteſtante inter alios Politiano in Miſcellaneis ſuis, maximè in capite XLI. Locuples item teſtis accedit Budæus in annotationibus ad Pandectas pag. 47 editionis Lugdunenſis anni M D LI. *Harum autem archetypos Florentiæ eſſe putant, quæ littera Piſana vulgo dicitur: & nos cùm Florentiâ Romam iter faceremus in numero legationis regiæ, funalibus eas accenſis, non ſine ambitu, honoris loco ac numero vidimus.* Spelmannus in Gloſſario de illis ita ſcribit. *Has cùm Amalfium cepiſſet Lotharius Imperator, à Warnhero inventas honorario munere Piſanis dedit: ſed Florentiam poſtea delatæ, in palatio Ducis cuſtodiuntur.* Hanc *prædæ Piſanæ portionem* vocat Politianus in capite XLI Miſcellaneorum, atque Juſtiniani *Digeſtorum ſeu Pandectarum dubio procul archetypum* eſſe ait, & quidem ſcriptum *majoribus characteribus, nulliſque intervallis dictionum, nullis item compendiariis notis.* Ab ea ſententia recedit Antonius Auguſtinus in libro de correctionibus Pandectarum, quas ad Florentinum exemplar cum Gregorii Haloandri editione comparavit. *Magis probo*, inquit, *eos libros, cum jus civile Byzantii traderetur, ſcriptos poſt aliquot annos, quàm Juſtinianus è vita migravit: fuiſſeque ſtudioſi alicujus viri in Græcia, non publicos, mihi fit veri ſimile. Maximum hujus rei ſignum eſt, quòd numerorum & verborum notis uſi multis locis librarii ſint, quas notas Juſtinianus tribus conſtitutionibus fieri prohibuit. Hoc habent ab Juſtiniani temporibus alienum. Item quod antea dicebam alios reprehendere, menda frequentia partim ſublata, partim ſcriptorem deſiderantia. Quæ ablata ſunt, oſtendunt ad alicujus libri exemplum eos libros emendatos: quæ adhuc deprehenduntur, indicant, non ut ſingulare quoddam juris monimentum, ut nunc meritò habentur, initio habitos eos libros.* Satis de Pandectis iſtis, quæ modò Florentiæ in palatio veteri cuſtodiuntur, monſtranturque ſine funalibus, ſed non ſine permiſſu Principis, ut eruditus Magliabecus litteris ſuis mihi conteſtatus eſt. E F

TAB. VII.

1 Ex Psalterio S. Germani

CXXXI. CANTICUM GRADUUM.
MEMENTO DÑE DAUID
ET OMNIS MODESTIAE EJUS
SICUT IURAUIT DÑO
UOUIT DS̄ IACOB
SI INTRABO IN TABERNACULO
DOMUS MEAE
SI ASCENDERO IN LECTUM
STRATUS MEI

2. Ex collectione Canonum Corb. n.° 26.

✠ INCIPIUNT NOMINA APOSTOLORUM

PETRUS	sed	anns	xx	mens II	d	III
LINUS	sed	ans	XI	mens III	d	XII
CLITUS	sed	ans	XII	mens I	d	II
CLIMENS	sed	ans	VIIII	mens X	d	I
EUUARISTUS	sed	anns	VIII	mens X	d	II

Iosemas sed anns ϛII mens ϛIII d ϛIII

siluerius	sed	ann	I
uigilius	sed	ann	XIIII

INCIPIUNT CAPITULA DECRETALIS AINNOCENTI
INNOCENTIUS dicentio epo ezubino si instituta
ecclesiastica ut sunt a beatis apostolis tradita
integra uellent seruare dñi sacerdotes nulla
diuersitas nulla uarietas in ipsis ordinibus ac
consecrationibus haberetur sed dum unusquis
que non quod traditum est sed quod sibi uisum
fuerit hoc estimat esse tenendum

3. Ex Pandectis Justiniani Florentinis

DE CONCEPTIONE DEGESTORUM

inIperatorcaesarflauiusiustinianus pius felix inclutus uictor a
c triumfator semper augustus triboniano quaestori suo salutem

A

IN TABELLA VIII.

Scripturæ Sæculi VII.

1. *EX Pſalterio S. Salabergæ Laudun.* Fuit hæc conditrix & Abbatiſſa prima cœnobii S. Johannis in urbe Laudunenſi, in monachorum cœtum converſi ante annos quingentos. Iſtic in ſacrario etiam nunc cuſtoditur Pſalterium, S. Salabergæ creditum, pſalmos omnes continens duabus columnis, præmiſſo Symbolo, cujus ſpecimen damus. Salaberga devixit ſub annum DC LV. ac proinde ejus Pſalterii ſcriptura ad ſæculum VII. revocanda eſt. Proceſſio Spiritus-ſancti hoc modo exprimitur. *Et in Spiritum-ſanctum, Dominum vivificatorem, ex Patre procedentem, cum Patre & Filio coadorandum.* B

2. *Ex Auguſtino Bellovac. in epiſt. Johannis.* Hunc codicem nobis communicavit Godefridus Hermannus, Canonicus Bellovacenſis, eruditione & ſcriptis clarus. Tempus exarati codicis exprimitur in fine ejus, prout hîc legitur, nempe, *apud cœnubium Luſſovium anno duodecimo Regis Chlothacarii, Indictione tercia-decima, anno* XL*me Patris noſtri feliciter peracto.* quod interpretatus ſum de ſancto Columbano, & de Chlothario ſecundo, cujus annus in Burgundia duodecimus cum anno Chriſti DC XXV. Indictione XIII. prædito, coincidit: idemque à Luxovienſibus forſan computabatur annus quadrageſimus Columbani adventûs in Burgundiam. Si quis verò id ad regnum Chlotharii tertii, & ad regimen VValdeberti abbatis, qui Luxovio annis XL præfuit, revocandum eſſe contendat: dicendum eſſet, VValdebertum annum DC LXV. qui ei ſupremus aſſignari ſolet, exceſſiſſe, & perveniſſe ad annum DC LXX. qui ſub Chlotharii tertii principatu Indictione XIII. præditus erat.

3. *Ex codice Regularum Corb. n°.* 630. Sub finem iſtius codicis habetur index Romanorum Pontificum, paullo recentiori manu ſcriptus, deſinens in Johanne VI. qui anno DCC I. cœpit ſedere in annos tres. Deeſt in iſto etiam indice Anacletus. Complectitur codex quædam Auguſtini & aliorum, cum inſtitutis Nili, Regula ſanctorum Patrum, & Regula Magiſtri, ex cujus capite XCV. ſcriba quidam otioſus charactere Francogallico exaravit verba quæ hîc vides: *Duobus fratribus ætate decrepetis cella inter are...* C

1 Ex Psalterio S. Salabergæ Laudun.

Incipit symbulum

Credo in unum dm patrem omni
potentem factorem caeli et terrae
uisibilium omnium et inuisibilium
et in unum dnm Ihm xpm filium di unige
nitum natum ex patre ante omnia saecula lumen
de lumine dm uerum de deo uero natum non fac
tum consubstantialem patri per quem omnia

2. Ex Augustino Bellovac. in Epist. Johannis

MEMINIT SCITAS
UESTRA EUANGELIUM
SECUNDUM IOHANNEM EX ORDINE LECTIONUM
NOS SOLERE TRACTARE SED QUIA NUNC INTER
POSITA EST SOLEMNITAS SCORUM DIERUM
QUIBUS CERTAS EX EUANGELIO LECTIONES
OPORTET IN ECLESIA RECITARI · QUAE ITA SUNT
ANNUAE UT ALIAE ESSE NON POSSINT ·

Explecitu opus fauente dno
apud coenubiu lussouiu anno
duodecimo regis chlothacha
rii indictione terciadecima
an xtsimo p is ni [illegible] p acto

3. Ex codice Regularum Corb. nº 630.

DOMINO UERE SCO AC NOBIS UENERABILITER SUPER
OMNIA PRAEFERENDO ET PIA EXULTATIONE COLENDO BEATIS
SIMO PAPAE AUGUSTINO UALENTINUS SERUUS UAE SCITATIS

EXPL REGULA SCORUM PATRUM

INCP · DE EPIS · ROMANAE ECCLESIAE
NUS SEDIT ANNOS XII MENSES V DIES XII

[illegible]

IOHANNES SD AN · D X ·
CONON SD MENS XI ·
SERGIUS SD AN
IOHANNES SD ·

A

IN TABELLA IX.

Scripturæ Sæculi VIII.

1. *Ex Kalendario Corb. n°.* 264. Hunc locum exhibemus ad probandum id, quod in superiori tabella III. exposuimus, primâ numericâ notâ hîc significari numerum V. quandoquidem Nativitas Domini colitur VIII. Kal. Januarii.

2. *Ex Ambrosio in Lucam Corb. n°.* 122. Quo tempore exaratus sit codex iste, intelligitur ex clausula, quæ in ultimo folio vacuo apposita est, uti hîc cernitur. Quippe Leutcharius Abbas Corbeiensis istum librum scribi curavit sub annum DCC LV. quo Corbeiæ præerat. Paschasius Radbertus, vir sanctus & doctus regnante Ludovico Pio & post eum Carolo Calvo, nomen suum adscripsit propria (ut reor) manu. B

3. *Ex Dionysio Exiguo S. Germani n°.* 423. Tempus scripti codicis indicat clausula, nempe, *anno* XXXVII. *regnante Domno Karlo Imp.* id est anno Christi DCCC V. Huic canonum collectioni præmittitur elogium ejusdem Caroli M. quale editum est apud Sirmundum in tomo secundo Galliæ Conciliorum.

4. *Ex Pauli Diaconi epistolis Gregor. n°.* 169. In hoc codice habentur epistolæ Gregorii M. LV. scriptæ curâ Pauli Diaconi monachi Casinensis ad Adalhardum Corbeiensem Abbatem sanctum, qui Gregorianas epistolas ab ipso postulaverat. Ex illis epistolis triginta-quinque Paulus manu propria correxit, præmisitque epistolium ad Adalhardum, quod integrum editum est in Sæculo I. Benedictino pag. 397. Porro ante annum octingentesimum Paulus decessisse mihi videtur, quem Caroli M. æqualem fuisse constat. Ceterum in illis habetur epistola ad Secundinum, in qua locus de lapsorum Sacerdotum restitutione legitur. C

5. *Ex collectione Canonum Corb. n°.* 424. Collectio ista diversa est à Dionysiana, nec ullum auctoris nomen præfert, nec ullam temporis notam. tametsi sæculo VIII. scripta videtur, aut nono ineunte. Nullas apocryphas epistolas aliave spuria complectitur. Laudat Dionysium Areopagitam, Origenem, Basilium, Hieronymum, Augustinum, Cassianum, Patricium, Veranum Episcopum, itemque Lupum, aliosque, præter Gregorium, Isidorum, & Theodorum Cantuariensem, novissimos. Locus ex Gregorio M. refertur, quem refert ex eodem Ratherius episcopus Veronensis. *Gregorius dixit: Causæ ruinæ populi Sacerdotes mali.* Laudat item Gregorii epistolam ad Leandrum de trina mersione. Varia in his omnibus fragmenta leguntur inedita, ex quibus aliqua hîc delibamus. In his est locus Dionysii dicti Areopagitæ. *Dionysius Areopagita dixit: Blasphemias Deo facit, qui Missas offert pro malo homine.* Præcipua est Verani Lugdunensis (ut puto) Episcopi sententia de continentia Sacerdotum, in hæc verba, quorum specimen exhibemus. D

*Qui præsedentem sacris altaribus, atque ad ipsa sancta sanctorum honoris previlegio venientem, indignissimis carnalium voluptatum contaminari inlecebris patiatur, ac sub ipso conjugalis licentiæ nomine adquiescat quempiam Clericorum & Sacerdotis agere officium, & mariti implere personam: cum purificatis corporis atque animi motibus multa cogitatione perpendendum, quàm idoneus esse debet is, qui ad celebranda mysteriorum loca, non solum pro suis, verùm etiam pro alienis peccatis intercessurus accedit. Incongruum siquidem mihi videtur, de conjugali thoro aliquem consurgentem altariorum septa penetrare. Ipsi utique inluminati & docti de Spiritu-sancto obtimè nostis, oblaturum spiritalis sacrificii victimas quale oporteat igne flagrare. Si enim in lege veteri, ubi necdum evangelicæ perfectionis auctoritas præfulgebat, sancto David, cùm fugæ necessitate premeretur, Sacerdos Sadoch * non prius panes propositionis tradidit, quam se & pueros suos jam die tertiomundos esse à mulieribus fateretur: quis immaculatas Agni carnes, ad salutem mundi præstitas, post passionum inquinamenta vel etiam audeat consecrare? Beatus Paulus Apostolus in veritate nos contestatur dicens: Probet se unusquisque ministrorum, & sic panem illum præsumat offerre. Notum vobis est circa loca beatitudinis vestræ sub magnorum patrum disciplina monachorum congregationes esse non parvas, unde ad supplenda Clericorum officia in promptu est viros bonos adsumi. Utilior est enim in Ecclesia paucorum bonorum electa probatio, quàm erraticæ multitudinis præsentia conglobata: ac plus ædificationis adferunt rara virtutis exempla, quàm popularis licentiæ abundans & incorrecta præsumptio.* E F

* l. Achimelech.

TAB. IX.

1 Ex Kalendario Corb. nº 264.

II Kl. Ian. Natiuit. dni saluatoris
et passio Scae eugeniae uirg.

2. Ex Ambrosio in Lucam Corb. nº 122.

EXPOSITVM SCI
AMBROSII IN LVCA
EVANGELISTA
SCRIPTVRI
euangelii librum
quem lucas scs
plenione quo
dammodo rerum
dominicarum dis
tinctione diger
sit stilum ipsum
prius exponendum putamur

3. Ex Dionysio Exiguo S. Germani nº 423.

INCIPIT BRE
VIARIVS AD
Inquirendum senten
tias infra canonum
apostolorum
In primo capitulo in canone aposto
lorum de ordinatione epi
Et in ii capit. de ordinatione
prbrorum & diaconorum ut
ceterorum

Facto hunc libro in anno
XXXIII regnante domno
Karolo imp.

4. Ex Pauli Diaconi Epistolis Gregor. nº 169.

Leutcharius
abbas ius sit fieri
Ratbertus
leutcharius iussit hunc sanctum scribere librum

✝ Carissimo fratri & domino adalardo uiro di paulus suppl &
Cupientem dilecte mi aestate praeterita uidere faciem tuam
quando illis in partibus fui sed prae pessimi turbarum altitudine soni-
pedum ad te uenire non potui. Interioribus tamen oculis
quibus ualeo tuae fraternitatis dulcedinem frequenter
aspicio; Uoluerum equidem tuis imperiis clamante parere sed

5. Ex Collectione Canonum Corb. nº 424.

CANON IN QVA LINGVA DICItur, et quid interpretatur
RESP. canon graece, latine regula dicitur INT. cur di
citur regula RESP. regula dicitur eo quod regat uel eo
quod normam recte uiuendi praebeat uel quod distortum
aut prauum corrigat. &c.

Ueranus eps dixit.

Quis praeexcellentem sacris altaribus atque ad ipsa sca scorum honoris priuilegio
peruenientem indignissimis carnalium uoluptates contaminari inlecebris
patiatur: ac sibi pro coniugalis licentiae nominis adquiescat &c

1. Ex codice Remigiano

EXPRÆCEPTO PIISSIMI ABBAT

VVOLFARII ET ARCHIEPI ......

...... ERCHANRAO VERO PRÆPOSI

INNOMINE DNI INCIPIUNT EXPOSIT
PSALMORUM SCI AUGUSTINI A QUADRA
SIMO PRIMO USQ; IN QUINQUAGES
lim est ut desideraret anima nr̄a in verbo dn̄i gaudere
bis cum & in illo uoritatare quod ergo dn̄s da

2 Ex alio codice Remigiano

HIC CODEX CONSCRIPTUS EST I
NASTERIO SCI REMIGII ......
PRÆCEPTO PIISSIMI ABBATIS EBONIS
ARCHI EPI ...... ERCHANRAO VERO PREPO

INCPT EXPLANATIO SCI AVGS
NIEP DE PSALMO CXL

Sollemnitati martyrum ...
ita nostre servitutis sermo debetur Sed m

IN TABELLA X.

Scripturæ Sæculi IX.

1. *Ex codice Remigiano.* Hoc ſpecimen tempus ſcripti codicis exhibet, quandoquidem Wolfarius Remorum Archiepiſcopus fuit Carolo M. imperante.

2. *Ex alio codice Remigiano.* Nec minùs exploratum eſt iſtius ſcripturæ tempus ex pontificatu Ebonis, qui conſtanter cum unico b apud veteres ſcribi ſolet, ſeditque Ludovici Pii principatu.

3. *Ex Sacramentario Corb. nº.* 592. Sacramentarium iſtud vocatur Rodradi à ſcriptore, qui Sacerdotis ſuſcepit officium anno DCCC LIII. Menardus noſter hoc codice uſus eſt in ſuo Gregorii M. Sacramentario. Advertendæ hîc ſunt chronologicæ notæ ab epacta, concurrente, & termino paſchali, de quibus diximus in libri ſecundi capite XXIV.

3. Ex Sacramentario Corb. N.° 592

EGO RODRADUS MISERICORDIA DĪ IN
DIGENS UICTUS HILMERADI ANTISTITIS
IUSSIONIBUS UINCTUSQ EPISCOPALIS AU
CTORITATIS EXCŌMUNICATIONIBUS IIII NOÑ
MARS SACERDOTALIS MINISTERII TREPIDUS SUS
CEPI OFFICIŪ ANNO INCARNATIONIS DOMINI
CE DCCCLIII INDICTIONE I EPACTA VII CON
CURRENTE VII TERMINO PASCHALI IIII KAPL

ommunicantes et memoriam uenerantes inprimis gloriosae
semper uirginis mariae genitricis dī et dn̄i nr̄i IHU XPI.

---

4. Ex Rabano Corbeiensi

Sedis apostolicae princeps lux aurea romae
Et decus & doctor plebis & almus amor
Tu caput aeclesiae es primus patriarcha p orbem
Praeclarus meritis & pi&ate potens
Sal terrae mundi lux atque urbs inclita xp̄i.
Perp&ucae praebens lucis iter populo
U estra ual& caelum reserare & claudere lingua
In terris positus clauiger aetherius.

---

5. Ex alio codice Corb. n.° 2.

& inde domnus karolus solus reg-
num suscepit & dō protegente gubernat usq in prae
sentem annum feliciter qui ē annus regni eius xlii.
Imperii autem viiii.

4. *Ex Rabano Corbeiensi.* Hoc fragmentum idcirco retuli, ut demonstrem, diphthongum æ simul conjunctis litteris, prout exposui in libri secundi capite I. num. XI. scriptam aliquando fuisse in codicibus mss. per sæculum nonum : quo tempore egregium huncce codicem, Rabani libros de cruce continentem, exaratum fuisse probat ipsius scripturæ forma. Lege quæ hac de re dicta sunt in libri secundi capite I. num. XI.

5. *Ex alio codice Corb. n°.* 2. In fine istius codicis, qui Bibliorum partem complectitur, subjicitur breve chronicon, quod in Caroli M. annum regni XLII. Christi DCCC IX. desinit, eodemque anno scriptum est. tametsi hæc clausula (uti accidit non raro) ab aliquo posteriori scriptore transscribi potuit. at certè codicis characteres elegantes id tempus sapiunt.

 A

IN TABELLA XI.

Scripturæ Sæculi IX. *à medio.*

1. *Ex Bibliis Colbertinæ Bibliothecæ. n°.* 1. Inſignis eſt iſte codex, magnæ molis, elegantiſſimè ſcriptus, picturis & imaginibus ornatus: quem Vivianus Abbas eccleſiæ S. Martini Turonicæ cum ſuis Canonicis dono dedit Carolo Calvo, uti probant non ſolùm verſus hîc excuſi, ſed etiam egregia tabella, quam V. Cl. Stephanus Baluzius in æs incidi curavit, inſeruitque Capitularium tomo ſecundo. Delatus eſt codex neſcio quo caſu in Mettenſem S. Stephani eccleſiam; indeque tranſlatus in ampliſſimam Bibliothecam illuſtriſſimi Johannis Baptiſtæ Colberti, B
ubi nunc ſervatur.

2. *Ex alio codice Colbertino n°.* 1339. De hoc codice audiendus eruditus Baluzius, Bibliothecæ Colbertinæ curator. *In eamdem*, inquit, *Bibliothecam Colbertinam delatus eſt, ejuſdem inſignis Capituli (Mettenſis) beneficio, liber precum ejuſdem Karoli Calvi, literis aureis ad miraculum ſcriptus, gemmis & ebore veſtitus; ut planè deſcriptus videri poſſit in epiſtola Hieronymi ad Euſtochium, in qua*
» *hæc leguntur: Inficiuntur membranæ colore purpureo, aurum liqueſcit in literas, gemmis codices ve-*
» *ſtiuntur. Hunc codicem probabile eſt Karolum eccleſiæ Metenſi ſancti Stephani ea tempeſtate donaſſe, nimirum poſt acceptum nuntium de morte Hirmintrudis Reginæ, quæ pridie Nonas Octobris obiit apud ſanctum Dionyſium, quo tempore Karolus erat in villa Duciaco.* Ita vir clariſſimus, cujus humanitati multum debemus. Duo priores verſus, quos ex eo codice, majoribus litteris exarato, exhibemus, leguntur in tabella Carolum repræſentante, prout cernitur in ectypo Baluziano in notis ad Capitularia: alii poſteriores ex litaniis deſumti ſunt. C

3. *Ex Sacramentario Bibliothecæ illuſtr. Harlæi Proc. Gen.* Hunc codicem illuſtriſſimo Johanni Baptiſtæ Colberto recens conceſſit illuſtriſſimus Harlæus, fiſci regii cauſarum tunc Cognitor æquiſſimus, nunc Senatus Pariſienſis Princeps, quo nullus integrior. Codicis titulus ita habet. *In nomine Domini incipit Sacramentorium de circulo anni expoſitum, à ſancto Gregorio Papa Romano editum, ex authentico libro bibliothecæ cubiculi ſcriptum, qualiter Miſſa Romana celebratur*, &c. Oblatus eſt Nonantulano monaſterio ab Johanne Epiſcopo Aretino, qui eam ſedem jam regebat anno DCCC LX. atque Caroli Calvi Imperatoris coronationi interfuit. Titulus donationis, cujus ſpecimen ex parte damus, his omnino verbis conſtat. *Johannes Aretinæ civitatis Epiſcopus, & beati Donati cuſtus, optulit Deo & beato Silveſtro Nonantulanis monaſterio hoc librum Sacramentorum. Si quis ei abſtulerit, anathema ſit maranatha in die juditii, & cum Juda traditore partem habeat ſemper.* De D
Johanne vide Italiæ ſacræ tomum 1. col. 461.

4. *Ex codice Corbeienſi n°.* 203. Complectitur hic codex Auguſtini libros de Doctrina Chriſtiana, quos Angilbertus Abbas Corbeienſis obtulit Ludovico & Carolomanno Regibus Francorum, filiis Ludovici Balbi, ut fuſiùs oſtendi in Analectorum tomo ſecundo, ubi integros Angilberti verſus exhibui.

1 · Ex Bibliis Colbertinæ Biblioth. n.º 1.

N C̄·LIBER. R

ENESIS ·

N PRIN CIPIO CRE
UIT DS̄ CAELUM ET
RĀ

gitur perfecti sunt caeli et terra·

EXBENEDICTETIBIHAECPLACEAT BIBLIOTECA CARLE
TESTAMENTA DVO QVAERELEGENDA GERIT
HAECETIĀ PICTVRA RECLVDIT QVALITER HEROS
OFFERT VIVIANVS CVMGREGE NVNCHOCOPVS

2 · Ex alio codice Colbertino n.º 1339

CUMSEDEAT KAROLUSMAGNOCORONATUSHONORE
ESTIOSIAESIMILIS PARQUETHEODOSIO
UTMIHIKAROLOATEREGICORONATO UITAM
ETPROSPERITATEM ATQUEUICTORIAM DONES
TEROGO AUDIME
UTHIRMINDRUDIM CONIUGEMNOSTRAM CONSER
UAREDIGNERIS TEROGAMUS AUDINOS

3 · Ex Sacramentario Bibliothecæ Illustr· Harlæi Proc · Gen ·

BENEDICTEPISCOPORUM

ADESTO SUPPLICATIONIBUS NOSTRIS
omnipotens ds̄· et quod humilitatis nostrae gerendum
ē· ministerio tuae uirtutis impleatur effectu· p̄·

IOHS ARETINE CIUITATIS EP̄S
ETBEATI DONATI CUSTUS
OPTULIT D̄Ō ETBEATO SILVES
TRO NONANTVLANIS MONASTER

4 · Ex codice Corbeiensi n.º 203.

Hic augustini aureli pia dogmata fulgent
que de doctrina aedidit almifica

Hunc abbas humilis iussit fabricare libellum
angilbertus enim uilis et exiguus

 A

IN TABELLA XII.

Scripturæ Sæculi x.

1. *Ex mſ. codice Remigiano.* In eo codice continentur Vitæ quædam Sanctorum cum actis Synodicis nonnullis. Scripturæ ætatem colligimus ex titulo *fratris Emmonis*, qui illum quondam habuit *dono Teutboldi*. Emmo fuit monachus Remigiani apud Remos cœnobii Hincmaro Abbate, B qui loco præfuit ab anno DCCCC XLV. in annos XXII. Itaque ad ſæculum x. pertinet iſtius codicis ſcriptura, ſi quædam excipias recentioris ætatis ex S. Faronis relictis membranis, ſimul compaginata.

2. *Ex Sacramentario Ratoldi Corb. n°. 587.* Ratoldi vocatur hic codex Gregoriani Sacramentarii, propterea quod Ratoldi juſſu deſcriptus eſt. Fuit autem Ratoldus Abbas Corbeienſis, qui anno DCCCC LXXXVI. vivere deſiit. Inſertum eſt huic codici Kalendarium, in quo Ratoldi obitus Idibus Martii ſignatur diſticho hîc expreſſo. Multa veniunt obſervanda in illo codice, quo uſus eſt Menardus noſter in Notis ad librum Sacramentorum. Id unum hîc adnotare juverit, nempe diphthongum æ, quæ ſæpiſſime diſtinctis litteris in eo exprimitur, aliquando ę caudato, aliquando etiam conjunctis de more vocalibus ſcribi. ut ad marginalem numerum XXVI. ubi de benedictione Regis, in extrema parte, *Hæc tria præcepta populo Chriſtiano ſibi ſubdito præcipere*, ſcilicet in *præcepta* & *præcipere*. num. C LXXVIIII. in benedictione, *vitæ*; & in eadem pagina, *lætificas*; in C ſequenti, *perpetuæ*; num. C LXXXI ad veſperas, *præſtatur*; & ſimilia non pauca. Unde colligas, ejuſmodi diphthongos non præjudicare antiquitati Rabanici libri Corbeienſis de cruce, in quo ſimiles reperiuntur, ut in ſuperiori tabella obſervatum eſt.

3. *Ex codice Thuaneo-Colb. n°. 537.* Hic codex olim fuit Bibliothecæ Dionyſiani prope Pariſios monaſterii, uti ex litaniis apparet, in quibus orationes funduntur pro Abbate & congregatione ſancti Dionyſii. Præmittitur appellatio Sanctorum, quorum corpora etiam nunc ibidem coluntur, nempe Hyppoliti, Cucuphatis, Euſtachii, Peregrini, atque Hilari Epiſcopi Mimatenſis, præter S. Dionyſium ac ſocios, quibus præit S. Clemens, cui eorum miſſio vulgo tribuitur. At de poſſeſſione corporum S. Dionyſii, S. Hyppoliti, S. Innocentii, & S. Cucuphatis antiquius exſtat teſtimonium in diplomate Caroli Calvi, quod in libro VI. referemus num. XCVI. Etſi verò nulla eſt de D tempore ſcripti codicis certa nota; ipſa tamen ſcripturæ forma eam ſaltem ad ſæculum x. referendam eſſe probat. Jam tum ergo eo in cœnobio vigebat uſus miſſæ græcæ, uti ex hymno angelico & ſymbolo græcis intelligitur. qui ritus hactenus in quinque præcipuis anni feſtivitatibus obſervatur.

SCRIPTVRÆ SÆCVLI · X ·

1. Ex ms. codice Remigiano

INCIPIT PASSIO SCORUM FLO
RENTINI ET HYLARII
ACTA SUB CROCO UUANDALO
RU REGE. V KL OCTOBRIS

BEATORUM MARTIRUM florentini & hylarii historia facti huiusmodi ordine prosequitur.
Cum rabies guandalice persecutionis & insania circumquaq. gallorum populos dirissime primeret

Nam eadem gens ab ultimis finib. galliae egressa ab ea parte scilicet qua uuindelicus fluuius unde & ipsis nomen gallus praeterfluit. maximam partem orbis depopulando afflixisset. tunc temporis beatus florentinus mundo adhuc militans exceens finib. & duorum milium longe tractum pagum dusmensem inhabitabat.
Hic post paululum contempta reiectaq. militia quam mundo cogente actenus tenuerat. cuiq. manus armaq. subiniserat. ad ueram xpi militiam cum mundi &c.

LIB frisemmonis dono teutboldi

---

2. Ex Sacramentario Ratoldi Corb. n.º 587.

IN NOMINE DNI. INCIPIT LI
BER SACRAMENTORUM DE
CIRCULO ANNI A SCO GRE
GORIO PAPA ROMANO EDITUS

Memento dne famulorum famularumq. tuarum omis congregationis beati petri apostoli omniumq. propinquorum meorum. & quorum elemosinas suscepimus. seu qui mihi confessi sunt. nec non & quorum nomina sup scm altare tuum scripta habentur. & omnium circumadstantium quorum tibi fides cognita est & nota deuotio pro quib; tibi offerimus t qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis pro se suisq. omib; pro redemptione animarum suarum. pro spe salutis & incolomitatis suae tibiq. reddunt uota sua aeterno do uiuo & uero.

Abbatis domini stat mentio sca ratoldi. Istum qui fecit scribere quippe librum

---

3 Ex codice Thuaneo-Colb. n.º 537

VIII ID In gallus uigilia beatissimorum martirum DIONICII RUSTICI ET ELEUTHERII
VII ID IN GALLIIS PARISIUS. V. FERME AB URBE MILIARIO. PASS PRETIOSISSIMOR: XPI MARTYRUM DIONICII EPI. RUSTICI PRBI. ET ELEUTHERII DIACONI

Sce clemens
Sce dionisi
Sce rustice
Sce eleuthen
Sce ypolite
Sce saturnine

YMNUM ANGELICUM

(gla in excelsis do & sup tra pax)
Doxa. en ypsistis theo. ke epigis. irini ......

(credo in unu dm patre & in)
Pisteugo. isena theon. patera ...... ke. is. to.
(spiritum scm dnm & uiuificante de patre)
pneuma. to agion to. kyrion. ke zo opion to ectu patros.

Sce cucuphas
Sce eusthachi
Sce peregrine
Sce benedicte
Sce hilari
Sce hilare

Ut ill abb & cunctam congregatione sci dionisii in tuo apte seruitio conseruare digneris tr

IN TABELLA XIII.

Scripturæ Sæculi XI.

1. *Ex codice nostro S. Germani n°. 547.* Complectitur iste codex varios de computo tractatus, scilicet Bedæ, Hilperici & aliorum. Inserta sunt historica quædam, ut breve chronicon ad cyclos paschales, & genealogia hæc Regum Francorum, in Heinrico primo desinens: cujus tempore codex exaratus est.

2. *Ex codice Regio.* S. Augustini expositio in Psalmos, eleganti charactere scripta, habetur in Bibliotheca Regis Christianissimi, duobus voluminibus constans, ex quorum priori hoc specimen desumtum est cum subsequente inscriptione, quæ in primo folio vacuo legitur. Nullam temporis notam præfert uterque codex; at characteres ipsi sæculum undecimum sapiunt. Johannes Boccacius de Certaldo *hoc immensum opus* (sic inscriptio habet) dono dedit anno M CCC LV. sed cuinam, inde non constat. non dubium, quin Francisco Petrarchæ, cujus epistola ad eumdem Johannem exstat in gratiarum actionem de hoc opere, quod *opus immensum* itidem vocat, uti hæc inscriptio. Hæc epistola in editione Veneta anni M D III. ordine est vigesima-quarta post seniles, sub hoc titulo: *Epistolæ domini Francisci Petrarchæ ad Johannem de Certaldo.* At in Basileensi anni M D LXXXI. est vigesima-secunda variarum, ita inscripta: *Franc. Petrarcha Johanni Boccacio suo salutem.* Epistola incipit in hunc modum. *Beasti me munere magnifico & insigni: jam Davidicum pelagus securior navigabo.* Et paullo post. *Hos inter æstus puppim tu mihi prævalidam & nauclerum industrium destinasti, divini ingenii Augustinum: cujus opus immensum, quod vulgo tres in partes, apud quosdam plurifariam divisum, multis & magnis voluminibus continetur; totum uno volumine comprehensum, & à te mihi transmissum, letus stupensque suscepi.* Nunc illud idem opus in duo volumina pro commodo lectorum divisum servatur in regia Bibliotheca, nescio qua sorte eò translatum. nam esse ipsum Petrarchæ munus Boccacianum, inscriptio dubitare non sinit. Quippe non modò Boccacii nomen annusque, sed & dies recte convenit cum hac epistola, quæ data est *Mediolani* V. *Idus Maii.* cùm inscriptio diem accepti à Petrarcha muneris assignet decimum Aprilis. Petrarcha porro ut se Boccacio gratum præberet, ejus in testamento suo meminit his verbis. *Domino Johanni de Certaldo seu Buccacio, verecundè admodum tanto viro, tam modicum lego, quinquaginta florenos auri de Florentia, pro una veste hiemali ad studium lucubrationesque nocturnas.* B C

3. *Ex codice Beccensi, modò S. Germani n°. 197.* Hos Collationum libros propria manu correxit Lanfrancus, postea Cantuariensis Antistes, ut testatur epigraphe hîc subjecta.

4. *Ex codice nostro S. Germani n°. 607.* Is complectitur septemdecim libros Richardi Abbatis Pratellensis in Exodum: qui Richardus sub finem sæculi XI. floruit, variosque commentarios morales in Scripturam fere universam composuit. In hoc codice, qui auctoris ætate scriptus est, accentus duo duplici litteræ ii apponi solent, non simplici, ut ex opposito specimine aliisque locis manifestum est. Idem observare licet, non quidem in omnibus, sed in quibusdam sæculi XI. codicibus mss. itemque in sequenti epistola Philippi Regis, & in specimine secundo tabellæ sequentis: quod specimen ex Chartario Casauriensi desumtum est. Confer adnotationes nostras ad tabellam XV. num. II. & quæ diximus in libri primi capite XI. num. XIX. D

5. *Ex autographo Majoris-monasterii.* Epistola hæc Philippi primi primaria est cum sigillo olim appenso ex ligula membranea. Eam integram hîc reddere juvat.

PHILIPUS *Dei gratia Francorum Rex*, BERNARDO *venerabili Majoris-monasterii Abbati, omnique congregationi sibi commissæ, salutem. Quamvis sanctitatem vestram in multis me exasperasse cognoverim; tamen volo vobis manifestum esse, ecclesiam vestram super omnes alias monastici ordinis ecclesias dilexisse, & propter humilitatem & patientiam vestram amodò diligendam disposuisse. Verùm quia multis & magnis præpeditus negotiis, peccatis meis, fateor, exigentibus, vestræ sanctitati satisfacere neglexi; nunc obnixè deprecor, ut me, licet immeritum, deinceps in orationibus vestris suscipiatis: quatinus per eas in præsenti & in futuro merear adjuvari. Confido enim quod magnam apud Deum habent efficaciam. Nunc igitur sequendo vestigia prædecessorum nostrorum, monasterium sanctæ Mariæ semper Virginis sanctæque Faræ, in quo ex infirmitate & incuria inhabitantium omnis religio & monasticus ordo penitùs est adnullatus, & (quod miserabilius est) prostibulum factum esse condolemus; pro salute animæ meæ per præsentem cartam in cellam vobis jure perpetuo possidendum tradimus, concedimus, & auctoritate regia confirmamus: quatinus per sanctitatis vestræ prudentiam, & orationum vestrarum instantiam ordo monasticus ibidem reformetur: & ecclesia Dei, quæ hactenus (prô dolor!) adulterinis fedata est complexibus, & tanto tempore à servitio Dei privata est, cum ecclesiæ vestræ filiis de valle lacrimarum ascendere, & canticum graduum se cantare congratuletur. Confortamini itaque in Domino, nichil hæsitantes, scientesque auxilium meum vobis in nullo defuturum. Valete.* E F

Hæc epistola intelligenda est de Eboriacensi sanctæ Faræ apud Brigenses parthenone diœcesis Meldensis, ut intelligitur ex Ivonis epistola 70. ad Galterum Episcopum, non de Gaïcensi seu Giacensi pagi Wastinensis, B. Mariæ sacro: quod Ludovicus Augustus S. Faræ celebri parthenoni attribuit, idque confirmavit Lotharius Augustus in gratiam Rothildis Abbatissæ *amitæ* suæ. quæ proinde non Caroli Calvi, sed Magni filia dicenda est, contra quàm ego aliquando cum aliis viris doctis opinatus sum.

6. *Ex autographo Majoris-mon.* Ivonis est epistola item primaria, ex qua appendet vinculum membraneum, sigillo avulso.

1· Ex Codice nostro S. Germani Nº 547·

GENEALOGIA REGVM FRANCORVM

Ex genere priami fuit meroueus· qui genuit childericū. . Childericus genuit chlodoueū·
Chlodoueus· genuit chlotharium . . . . Karol̄ gen̄ pippinum·
ppin⁹ gen̄ Karolū magnū . . . . hludouic⁹ gen̄ hlotharium deq̄ nat⁹ hludouic⁹ q̄ fuit
ī psapie regalis rex ultimus· hludouico q̄q; defuncto· francorū pceres supse regē eleuauer̄
hugone q̄ fuit filius hugonis magni ducis· hugo ū rex gen̄ Rotbtū regē· Rotbt rex genuit hugonē·
hugone defuncto· patre supstite· eleuat⁹ ē heynricus rex frat eius p eo.

2· Ex Codice regio

INCIP EIVSDEM PSALMI NONAGESIMI.

Psalmus iste est de quo dnm nrm ihm xpm diabulus tēptare ausus est· Audiamus ergo ut possimus instructi resistere tēptatori· Non psumentes in nob sed in illo qui prior tēptatus est ne nos in tēptatione uincere mur· Illi enī tēptatio non erat necessaria· &c

Hoc īmensū op⁹ donauit m̄ uir ēgregi⁹ dns Jo hes Boccaçiī de certaldo· poeta nr̄i tp̄is· q̄d de flor̄ mediolanū ad me puēit· 1359· april. 10.

3· Ex Codice Beccensi modo S. G. Nº 197

INCIPIT PREFATIO BEATI IOHIS . . . . IN DECEM COLLATIONES SANCTORVM . . . .
DEBITVM QVOD BEATISSIMO PAPAE CASTORIO IN EORVM VOLVMINVM PREFATIONE pmissū est· que de institutis coenobiorū. & de octo principaliū uitiorū remediis· duodecim libellis dnō adiuuante digesta sunt.

Lanfrancus hucusq; correxi.

4· Ex Codice nostro S. Germani Nº 607.

Sequitur. Feceruntq; ita moyses & aaron sicut preceperat dns· Et eleuans uirgam· pcussit aquā fluminis coram pharaone & seruis eius. Que uersa est in sanguinem & pisces qui erant in flumine, mortui sunt. Computruitq; fluuius & non poterant egyptii bibere aquam fluminis: et fuit sanguis in tota terra egypti

5· Ex autographo Maioris Monasterii

philip⁹ dī grā francorū rex bernardo uenerabili maioris monasterii abbi omiq; congregationi sibi comisse· salutē. Quamuis scitatē urām in multis me exasperasse cognoueri· tam uolo uob manifestū ee· ecctam urām sup oēs alias monastici ordinis ecctas dilexisse. & propt humilitatē & patientiā urām amodo diligendā disposuisse. Verūqa multis & magnis ppedit⁹ negociis peccatis meis fateor exigentib; urē scitati satisfacere neglexi. nc obnixe depcor ut me liceat īmeritū deinceps in orationib; filius . . . . Confortamini itaq; in dnō. nichil hesitantes. scientesq; auxiliū meū uob in nullo defuturū. Val.

6· Ex autog· Maioris m.

J. humilis ecctae carnotensis minister. A. nobili comitisse salutem. Semota omi mundana cupiditate piam urām intentionē laudo. q̄d ecctam sci martini de ualle que olim monasteriū fuit in antiquum statū reformare desideratis simul q: consulo. ut q̄d pie desideratis ad celerē effectum caute pducere studeatis. ne antiquus hostis intentionē urām prepediat & ad desideratū finem puenire n̄ sinat. Ego enim ad hoc implendum. put racio & facultas pmiserit. & consilium pmitto & auxilium VAL.

 A

IN TABELLA XIV.

Scripturæ Sæculi XII *&* XIII.

1. *Ex Floro Corb. n°.* 488. *&* 489. Hæc Flori collectio ex ſcriptis Auguſtini, quæ Bedæ venerabili vulgo tribuitur, conſtat duobus voluminibus magnæ molis, ſcriptis anno M C LXIV. de quibus aliàs egimus in tomo I Analectorum, ubi hanc collectionem Floro Diacono Lugdunenſi aſſeruimus. Notanda eſt ſubſcriptio ſcriptoris, quæ ſic habet in fine voluminis ſecundi. *Compoſitus eſt liber iſte à Richero ſuppriore, & Johanne ſuo ſcriptore monoculo, anno quo reſtituta eſt eccleſia ſancti Johannis Corbeiæ, & Turonis eſt ſecunda ſedes Romanæ urbis, anno* M C LXIIII. *Ludovico Rege Francorum, Theodorico Epiſcopo Ambianenſi, Johanne Abbate Corbeienſi.* Ubi verbum, *compoſitus*, idem ſignificat quod *ſcriptus* & *compaginatus*. B

2. *Ex Chartario Caſaurienſi.* Inſigne eſt hoc Chartarium cœnobii Caſaurienſis in inſula Piſcarienſi, à V. CL. Antonio Herovallio litterarum patrono nobis commodatum; ex quo noſter Acherius chronicon ejuſdem monaſterii vulgavit in Spicilegii tomo V. De hoc chartario actum eſt in ſuperioris libri tertii capite IV. & ex eo quædam in libro VI. referemus. Johannes Berardi ejus auctor eſt, qui chronicon ſuum perduxit ad mortem Leonatis Abbatis, quam contigiſſe memorat anno M C LXXXII. Hujus Abbatis facta referens Johannes, *Hunc quoque librum*, inquit, *inſtrumentorum ſeu chronicorum, quem ego frater* JOHANNES *compoſui & ordinavi, & magiſter Ruſticus manibus ſcripſit; ipſo permittente, immo jubente, ac amminiculante perfecimus.* In hoc codice duplici litteræ ii accentus ſuperponuntur, ut in ſuperiori tabella jam obſervatum eſt. C

3. *Ex codice noſtro S. Germani n°.* 66. Pſalterium eſt huic Bibliothecæ conceſſum à Nicolao Clerico tempore Guarini ſeu Garini Abbatis Victorini apud Pariſios, qui deceſſit anno M C XCIV.

4. *Ex codice Victorino. n°. Aa.* Hæc inſcriptio legitur in codice Bibliorum Bibliothecæ Victorinæ, quem codicem Blancha Regina, S. Ludovici parens, iſti Bibliothecæ conceſſit.

1. Ex Floro Corb. N° 488. et 489.

Ex libro de spu et litta.

PAULUS apls. Qui cum saulus prius uocaretur: n ob aliud qn tum m uidetur hoc nomen elegit n ut se ostendet paruum tanqm minimu aplo Multum contra supbos et arrogantes. et de suis opibz psumentes p commendan la di gra fortit atq; actit dimicat: quia e uera nullo euidentior et clarior apparu t: qui cum talia operetur: uehement eccli m di psequens p quibz summo supplicio di nus fuit. misedia m p dampnatione susce it: & p pena consecutus est gram. &c.

Compositus est liber iste a Richero subpriore et iohanne suo scriptore & monoculo. Anno quo restituta est ecclia sci iohis corbeie. & turonis est sccta sedes romane urbis Anno M. C. LX. IIII.

---

2. Ex Chartario Casauriensi.

Cabiu int Bertharium Casinese. 7 Rom casauriense abbtes.

In noe dni nri ihu xpi. dom Karlomannus rex. anni regni eius mdi noe in italia pmo. 7 iii. anni comitat Widonis comitis die vi. ... Junii. indic xi. ... Constat me Berthariu abbm de moast sci Bendicti de territorio Beneuentano de loco q dr Castru casinu. bom 7 spont mea uolunt pconsensu 7 uoluntate de ... moast Cambiasse. 7 cambiaui ... Ro. a de moast ... R.............. actu in pnti ... 7 in die ... feliciter. ✝ Ego Berthareus abbas in hac cartula cabiationis a me facta m. m. ... ✝ Ego angelari diac. ✝ Ego audebo diac. ✝ Ego Bonerisi pbr. in hac cart consensi 7 manib mis ...

Frater Johannes Berardi.

---

3. Ex codice nostro S. Germani N° 66.

Contigit autem quendam ... quenda dco deuotu clicu noie nicholau apd scm uictore de hoc seclo migrasse. Cui cum ... res suas ia dicte ecclie attribuet donno Garino uiro religiosissimo. ut eas uicinis ecclijs p obitu suum ut sapiens dispensator pdent erogaret. Et qm abbas ipse eam eccliam ... familiaritate plus ceteris tenebat dilige ... sibi cmissis psens psalteriu p remedio aie ia dicti dica. huic ecclie pposuit erogare. Qd qui furatus fuit. ut uendt. aut inuadiat e psumpserit exmunicet. & in gehenne ignibz iugi pena crucietur.

---

4. Ex codice Victorino N° Aa.

Iste liber est sancti Victoris parisien. Quicumq; eum furat fuerit uel celauit uel titulum istum deleuerit anathema sit. amen. ... Hanc bibliothecam dedit ecclie sancti Victoris parisien Blancha illustris regina francie. mater regis sancti ... gilmidaluig. ———

IN TABELLA XV.

Scripturæ Sæculi XIV *&* XV.

1. *Ex codice S. Germani n°.* 283. Ista legenda (quam vocant) scripta est *anno* M CCC XVI. *mense Novembris, anno quo terra tremuit.* Hujusce terræ motus meminit Continuator Nangianus. *Die Veneris post Nativitatem beatæ Virginis factus est terræ motus apud Pontisaram & villam sancti Dionysii in Francia, quamvis rarus in iis terræ partibus evenire sit solitus, & aliàs inauditus.*

2. *Ex alio n°.* 37. Glossas continet in Scripturam, scriptas anno M CCC XXX.

3. *Ex alio n°.* 20. Et hic codex Germanensis exaratus est anno M CCC XXXIII.

4. *Ex codice Thevenotiano.* Hic codex, qui modò est clarissimi Thevenoti, etsi temporis notâ destituitur; peritorum tamen judicio, qui illum viderunt, ad annos quadringentos accedit. In ea sententia sunt eruditissimi viri, Antonius Faurus & Blasius Feronius Doctores Sorbonici, Carolus Fresnius de Cangio, Antonius Vion Herovallius, Stephanus Baluzius, & Thevenotus ipse, aliique, apud omnes litteratos notissimi. Thevenotianus autem iste codex complectitur librum primum de Imitatione Christi, cum alio opusculo *de paupertate, humilitate, & patientia*; & cum Meditationibus Domni Guigonis, Cartusiæ Prioris quinti. Quod si ea est hujus codicis ætas, præscriptum erit adversus venerabilem Thomam à Kempis, cui libellus iste cum tribus aliis de imitatione libris auctori à nonnullis tribuitur. Judicium erit penes alios in ejusmodi scripturis exercitatos, qui ex nostro specimine facilè de codicis ætate sententiam ferent, comparatione facta cum aliis certi temporis speciminibus, in hac tabella expressis.

5. *Ex Gerardi-montensi.* Continet iste codex libros quatuor de imitatione Christi cum aliis opusculis nonnullis, Thomæ Kempensi vulgo adscriptis: sed quæ auctoris nomine hîc destituta sunt, uti & temporis notâ. tametsi unus è cœnobitis Gerardimontensis monasterii in Hannonia, ex quo huc delatus est iste codex, sanctè jurat, in ultimo folio vacuo, quod excisum est, scriptum fuisse scribæ nomen, nempe Ludovici de Monte, quem ante annum M CCCC. obiisse testatur. Alii oculis suis ex specimine dijudicent.

6. *Ex codice S. G. n°.* 302. Glossæ sunt Richardi de sancto Angelo, monachi Casinensis, in Regulam S. Benedicti, scriptæ anno M CCC LXXIV.

7. *Ex codice Antonii Foy.* Is Canonicus est insignis ecclesiæ Bellovacensis doctissimus, qui nobis hunc codicem, libros quatuor de imitatione Christi continentem, humanissimè commodavit. Hic codex olim dono concessus est cuidam monacho Montis-oliveti anno M CCCC LXVIII. ut patet ex subjecta clausula, quæ multo recentior est ipsius codicis scripturâ.

8. *Ex autographo Kempensi.* id est ipsius Thomæ à Kempis, quod est penes reverendos Patres Societatis Jesu domus professæ Antuerpiensis. Nullum Thomæ exemplar hactenus prolatum est antiquius hoc autographo: cujus & ipsa clausula scribam indicat, non auctorem, uti Kempenses quique sincerissimi modò confitentur, probantque clausulæ similes, qualis est hîc alia num. 11. *Scriptum per me R. Viart.* Sed hæc non sunt hujus loci.

9. *Ex Cavensi.* Cavense monasterium est Ordinis S. Benedicti in Italia, ex quo huc delatus est iste codex egregiè scriptus, in cujus initio monachus Benedictinus crucem ferens pingitur. Illud in hoc codice singulare est in primis, quod numeri Romani in serie capitum permisti sunt cum Arabicis. Deinde quod ad significandum numerum XLIII. non abjicitur nota o numeri 40. sed simul cum nota numerica 3. retinetur hoc modo, 403.

10. *Ex nostro S. G.* Elegantissimè admodum pictus est is codex sub nomine Johannis Gerson, scriptus anno M CCCC LX. vivente Thoma Kempensi.

11. *Ex codice S. G. n°.* 531. Hoc fragmentum præcipuè refero ad exhibendam figuram veterum cifrarum, præcipuè in numeris 4. 5. & 7. quales cernuntur hîc in anno Domini 1454. die 17. Septembris. Confer tabellam XIII. ubi Petrarchæ numeros compendiarios retulimus. Porro in omnibus duarum posteriorum tabellarum speciminibus observare licet, minutæ litteræ i passim apponi accentum, non punctum, præterquam in codice 10. hujus tabellæ: at verò duplici litteræ ii, itidem accentus duos superscribi, ut vides in codice 3. oppositæ tabellæ: qui duo accentus in duplici littera usui fuerunt ante accentum in solitaria, ut ad superiores tabellas observavimus. Confer quæ hac de re diximus in libri primi capite XI. num. XIX.

TAB. XV.

1°. Ex Codice S. Germani N°. 283.

De sco germano altis. epo

Germanus nobilissimus genere in urbe antisiodoro natus & liberalibus studiis plenius eruditus. Tande roma ad addiscendam fut sciam Ep̃s ... dignitatis accepit ut eum senatus ad gallias transmitteret ad apicem ducatus totius burgundie optineret.

Explicit legenda sctor que fuit scripta finalit Anno dni. m°. ccc°. sextodecimo mense novembris anno quo terra tremuit. P. iohem de cheriaco clicum rectorem scolar sci salvatoris par.

2°. Ex alio N°. 37.

Ego igitur gracias ago deo. Qui dedit michi graciam scribendi secundum modulum ingenii mei sup omnes tabulas contentos primo sup illos qui sunt de Canone. incipiendo a Genesi &c.

Actum parisius anno dni m°. ccc. xxx. xiiij°. Kalendas aprilis.

Finito libro reddatur gloria xpisto

3. Ex alio N°. 20.

Incipit exameron bi ambrosii epi mediolanensis. rubrica.

Tantum ne opinionis assumpsisse homines ut aliqui eorum tamquam principia statuerit omnium deum & exemplar & materiam. &c.

Ego petrus dilectus de civitate, clericus. scripsi & complevi istum librum Exameron. die veneris ante festum Cathedre sci petri. Anno dni. m°. ccc°. xxxiij. ...

4. Ex Codice Thevenotiano

De imitatione xpi et contemptu omnium vanitatum mundi Capitulum primum.

Qui sequitur me non ambulat in tenebris: dicit dns. Hec sunt verba xpi quibus ammonemur quatenus vitam ejus et mores imitemur: si velimus veraciter illuminari et ab omni cecitate cordis liberari. Summum igitur studium nostrum sit: in vita ihesu xpi meditari. Doctrina xpi omnes doctrinas sctorum precellit.

5. Ex Gerardi-montensi

Incipit libellus de imitatione cristi

Qui sequitur me non ambulat in tenebris dicit dns. Hec sunt verba cristi quibus ammonemur quatenus vitam eius et mores imitemur: si velimus veraciter illuminari et ab omni cecitate cordis liberari. Summum igitur studium nostrum sit in vita ihesu meditari. Doctrina cristi omnes doctrinas sanctorum precellit. et qui spiritum haberet absconditum ibi manna inveniret. Sed contingit quod multi ex frequenti auditu ewangelii parvum desiderium sentiunt: quia spiritum cristi non habent. Qui autem plene vult et sapide xpi verba intelligere oportet ut &c

6. Ex Codice S. G. N°. 302.

Explicunt glose sup regula patris nostri beatissimi Benedicti composite a venerabili fratre Richardo de sco Angelo monacho cassinensi et preposito ... Scripte per ... fris richardi de ambian ... de ... villa ... Rothomagensis dioc. Hec aute scriptura fuit completa Anno Incarnationis dni millio trecentesimo quinquagesimo quarto Indictione septima die secunda mensis Junii pontificatus dni Innocentii pape sexti Anno secundo, & die ... del mensis huius ipse frater Richardus ... ipsorum sup expositura ... Ambianensis dioc.

302

9. Ex Cavensi

In noie dni nri ihu xpi Incipit libellus de imitatione xpi & contemptu omnium vanitatum mundi. c. p.

QVI SEQVITVR ME NON ambulat in tenebris dicit dominus Hec sunt verba xpi quibus admonemur quatenus vitam eius & mores imitemur si velimus veraciter illuminari & ab omni cecitate cordis liberari.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	X	XI	X2	X3	X4
XXX	XXXI	302	303	304	XXXX	401	402	405					

7. Ex Codice Antonij Foy.

Qui sequitur me non ambulat in tenebris dicit dns. Hec sunt verba xpi quibus admonemur quatenus eius vitam et mores imitemur si velimus veraciter illuminari. &c.

Nos fr. Iulian. ... flor. & fr. ... Rouella, visitatores ordinis montis olivet. concedimus usum huius libri fri ... ad beneplacitum domini abbatis generalis & successorum suorum ... Ex hoc anno dni m.cccc.lxviii. die xv octobr.

8. Ex Autographo Kempensi

De imitatione xpi & contemptu omnium vanitatum mundi. Qui sequitur me non ambulat in tenebris: dicit dns. Hec sunt verba xpi quibus ammonemur quatenus vitam eius et mores imitemur: si velimus veraciter illuminari et ab omni cecitate cordis liberari. Summum igitur studium nostrum sit in vita ihesu xpi meditari &c.

Finitus & completus anno dni m°. cccc°. xli°. per manus fratris thome Kempis in monte s. agnetis prope zwoll.

10. Ex nostro S. G.

Incipit libellus devotus & utilis: Magistri Iohannis gerson: De imitatione christi. & contemptu omnium vanitatum mundi. Capitulum primum.

QVI Sequitur me non ambulat in tenebris: dicit dominus. Hec sunt verba xpi, quibus admonemur quatenus eius vitam & mores imitemur, si velimus veraciter illuminari et ab omni cecitate cordis liberari.

11. Ex Codice S. G. N°. 531.

Explicit singulare opus ... artis rethorice ... dictis rethorum compilatum. Scriptum per me R. ... Anno dni 1492°. die ... Septembris

Explicit liber quartus et ultimus de sacramento altaris. Anno dni. 1460. 13. kl. septembris.

SPECIMINA DI

Tab. XVI.

DAGOBE

R C T H V S REX

Ra ganri co Dom. & omni bus agentibus pr aes entibu

erogan dum locrari gaudia sempet erna 7 g eturnos rei

justo rumesse cons ortis vill as co gnomenan

ger manis et ad dicioneb us e vel meretumad

Et vt inuiolabelem Capeat

D a gobe r c t h u s Re

dies quindecem. an. decem

P. Giffart F.

MATUM REGIORUM.

GIS

viris Inl-ustribus Vandelberto Duci

aeternaacdecaducasubstancia

s prout in aeternum vel alie quantolum mereamur

a m in Pago Parisiaco quifuit Landerico et Gan.. nerico

Diunensi Marteris peculiaris Patroni Nostri vbi ipse

manus nostrae subscriptionebus infra

Locus Sigilli

Dado optol

jn Dei .... *Clipiaco fel...*

A

IN TABELLA XVI.

D*Agoberti I. Regis.* Mirabitur forſan nonnemo, quòd cùm à ſæculo IV. chartarum ac diplomatum antiquitatem aſſeruerimus, nullum tamen Dagoberto primo antiquius proferamus. Sed longè antiquior eſt charta Ravennenſis apud Lambecium excuſa, quam, quia ſeriùs ad nos pervenit, in finem hujuſce libri rejicere coacti ſumus, aliis ſpeciminibus jam ordinatis, & pleriſque excuſis. Nullus verò dubito, quin alibi ſimilia reperiantur, ut certè nonnulla Ravennæ & alibi vidimus, præter alia non pauca quæ videre nobis non licuit. Verùm etſi nulla ejus ætatis ſupereſſent, hæc rerum veterum, maximè fragilium, fortuna eſt, quòd nec ſemper durent; nec porro chartas durare ſinant variæ temporum procellæ, quæ hæc vetera monumenta devorarunt. Erant olim in majoribus eccleſiis, præſertim in Romana, archiva publica, in quibus recondebantur autographa ſanctionum eccleſiaſticarum: erant & palatina, in quibus majoris momenti inſtrumenta civilia ſervabantur. at quantula earum rerum portio ad nos uſque pervenit? ſanè vix ulla, ut de palatinis Regum Francorum archivis manifeſtum eſt, quæ nulla priſcorum Regum monumenta continent edita B ante annos ſeptingentos. Reſtat etiam nunc in Bibliotheca regia charta plenariæ ſecuritatis, ſcripta in papyro Ægyptiaca Juſtiniani Imp. principatu, cujus ectypum in Supplemento proferemus. Non ergo mirum, ſi nullum Dagoberto antiquius ſpecimen diplomaticum proferamus: immo mirum, quod vel has reliquias habuerimus. nam de priorum auctoritate certa nobis relicta ſunt argumenta, quæ ſuo loco retulimus.

Jam verò hoc Dagoberti ſpecimen ex papyro Ægyptiaca, partim lacera, deſumtum eſt, cujus reliquum contextum, quantum quidem ex mutilo inſtrumento exprimere licuit, in libro VI. habes num. V. In hoc & ſequentibus diplomatum ſpeciminibus explicationem inter verſus, ubi intervallum ſinebat, adhiberi curavimus, cum ſuis aliquando breviationibus, ut hîc in verſu ſecundo, *Raganrico dom.* id eſt *domeſtico.* quod alicubi factum eſt ad reddendam accuratiùs ex ſingulis litteris ſcripturam. Poſt primam hujus operis editionem unum Chlotharii II. atque aliud Dagoberti ejus filii authenticum exemplar reperimus, ut in Supplemento noſtro hîc videre licet.

Quia verò in autographo Dionyſiano, ex quo hoc ſpecimen eruimus, comminutum eſt Regis ſigillum; id ſupplevimus C ex moneta Dagoberti Regis, cujus utramque partem exhibemus, interpoſito ſigillo Childerici I. Regis, quod aureum ſervatur in regio cimeliarchio, quale à Chiffletio in Anaſtaſi Childerici expreſſum eſt, cum ſapphireo ſigillo ſancti Ludovici. In averſa parte Dagoberti monetæ ſententia legitur Chriſtianiſſimo Principe digna, DEUS REX. Sed an Dagoberti primi cenſenda ſit, an verò Dagoberti Auſtraſiorum Regis in regnum reſtituti, dubitat Boterovius, propendetque potiùs in ſecundum, cui hanc inſcriptionem aptius convenire putat propter inſperatam reſtitutionem in regnum. Sed hæc ratio tanti non eſt, ut eam Dagoberto primo tribuere non liceat. In hoc porro ſpecimine egregia eſt ſubſcriptio Dagoberti, regia manu facta: cui reſpondet ſubſcriptio Dadonis Referendarii, qui & Audoënus dictus eſt, poſtea Epiſcopus Rotomagenſis.

In litteris & diplomatibus Regum noſtrorum non apponitur Indictio ante Carolum M. ut diximus in libri II. capite XXVI. contra in actis eccleſiaſticis, id eſt ſynodicis ac privatis Galliæ Epiſcoporum jam inde à ſæculo VI. ſaltem nonnullis. Ante id tempus Conciliorum tempora per Conſules deſignari mos erat; nec alius mos obtinebat in epiſtolis Pontificum Romanorum, ex quibus Gregorius M. inter primos (ſi non omnino primus) Indictionem adhibuit. Ex Conciliis Calchedonenſe Indictionem præfert, cetera fere Conſules. Epiſcopi Gallicani ſæculo VI. annos Regum apponere cœperunt in actis ſynodicis, aliquando cum Conſulibus, ut in Concilio Agathenſi, quod notatur *ſub die* III. *Id. Sept.* D *Meſſala V. C. Conſule, anno* XXII. *regni domini noſtri Alarici Regis*, id eſt anno D VI. aliquando ſine Conſule, ut in Aurelianenſi ſecundo, *ſub die* IX. *Kal. Julias, anno* XXII. *domni Childeberti Regis.* Prior ille modus ſervatur in Concilio Aurelianenſi III. *quarto poſt conſulatum Paulini junioris, anno* XXVII. *regni domni Childeberti.* poſterior in Aurelianenſi V. Arelatenſi itidem V. Turonenſi II. & in Matiſconenſi I. Indictionem addunt Concilia quædam Gallicana ſæculi VI (nulla ſæculi V.) alia omittunt. Hæc veterem morem ſequebantur: illa forſan exemplum Concilii Calchedonenſis. Nuperrime quidam vir doctus exiſtimavit, Indictionem ſub Meroveadis receptam aliquando, etiam in chartis regiis; eumque uſum derivatum fuiſſe ex Victorii laterculo ſive cyclo, quo Gallicana Eccleſia ad ſanciendum Paſchæ diem uſa eſt ex præſcripto Concilii IV. Aurelianenſis canone I. Verùm ut id valeat in litteris eccleſiaſticis, non debet extendi ad regias Merovingicorum, quarum nullæ indubitatæ Indictione affectæ reperiuntur. Immo dubitaverit aliquis, an eccleſiaſticis id acciderit ex admiſſione cycli Victorii, quandoquidem ante Concilium Aurelianenſe quartum, in quo cyclus iſte receptus eſt, Indictio appoſita fuerat in Concilio tertio Aurelianenſi, ex codice Lugdunenſi. At reponi poteſt, Victorii calculum jam in uſu fuiſſe, antequam ſollemni Gallicanæ Eccleſiæ ſanctione admiſſus eſſet.

E

IN TABELLA XVII.

C*Hlodovei Junioris.* Hoc diploma Dionyſianum tanti nobis viſum eſt, ut id integrum exhibere ſub ipſa autographi forma ſtatuerimus. Exaratum eſt in cortice ſeu in papyro Ægyptiaca. Lectionem ſcripturæ difficilis inter verſus excudere non licuit propter ſpatii anguſtias. Eam habes integram in libro VI. num. VII. Beroaldus Referendarius continuò poſt finem contextûs ſubſcribit, quod in aliis nonnullis aliquando evenit. Sed hic locus tunc non cenſebatur primus, quandoquidem Rex in loco inſigniori poſtea ſubſcribit. Attendenda eſt hîc ſubſcriptio Chlodovei Regis, quam an propria manu appoſuerit, valde incertum eſt, ut ex his intelligitur, quæ in Supplementi cap. V diximus. In hac verò Chlodovei ſubſcriptione, uti & in ſequenti, interponitur quædam monogrammatis ſpecies, in cujus apice hi apparent characteres SIQ. non SIG. ut alias legebam, & in medio littera S. in parte verò infima REX. quibus notis Sigibertus Auſtraſiæ rex F nonnullis fortaſſe ſignificari videbitur, uti olim conjiciebam. Cui conjecturæ nihil obſtat, niſi quod regem Auſtraſiæ litteris Neuſtriæ regis ſubſcripſiſſe parum veri ſimile eſt. nam ceteroquin Sigibertum ultra annum XVI. Chlodovei fratris vitam produxiſſe pro comperto eſſe debet; & nummus Maſſiliæ cuſus utrumque regem exhibet. Confer Supplementi caput V. & VII.

De ſedibus Epiſcoporum, qui privilegio ſubſcripſerunt, egimus in libro VI. Laudomerus (ſic legimus) fortaſſis eſt Audomerus ſeu Audomarus Epiſcopus Tarvanenſis. Chlodoveus Junior, neſcio quo fundamento, cognominatur Chlotharius in Chronico Benigniano, quod uti & Fredegarii continuator, ſed octodecim regni annos ei tribuit, his verbis: *Chlodoveus igitur Rex, qui & Chlotharius dictus eſt, octodecim annis in regni adminiſtratione completis defunctus eſt.* Sanè Chlodoveum tertium itidem Chlotharium dictum eſſe obſervamus in libro VI. ad chartam XXVIII.

Back of
Foldout
Not Imaged

CHLODOV

✝ IN XPI NOMINE ELIGIUS EPS SUB

MEGYNARIU

CHELPIN

P. Giffart fecit.

Locus Sigilli

Back of
Foldout
Not Imaged

jnl. Wandalb... Duci Ebrulfo Graf vel omnebus agentebus praesentebus et futuris...

eticionebus sacerdotum semper praeb. .... inloco

nonco pante Cotiraco quae est superf... misera ... jn pago Camiliacen.

genet uris nostri Dagobercthi Regis manebus robor...

... firmas. ... raeces ... Cuius petiti .... hoc ei magnetudo seu vteletas

ves... et confirmation... et genet.. is nostri quicquid...

jnsuprascripta loca:...jnter... basilecam propria subscriptione

jnserere non possumus, tamen:... os et praecels a genetrex nostra Dom.

... bercitu ... Sig. ... Dom. Chlodovio Regi Sign. ... praecelsae Dom. Nantechildae Reginae.

Locus Sigilli

2 EIVSDEM

arattone, Baseno Grab. item amalberto, Madelando Seniscalcis, et Waningo Com. pal.

deremus ibi que .... jn pr. ...... laciône Actor. Scã aecl. Rotominse adversus V....

d Scã aedisia Rotominse per eorum Epistolas delegaverant post...

chenoaldo quondam maiorem dom. Contulerat, et ipse Leudesius ligetemo ....

...... Domni Dioninse absque repeticione .... Audoino Epõ vel successo-

bu. su... aecl. Rotominse cu... P. Giffart fecit ... valeant possedere. F.f.f.

IN TABELLA XVIII.

1. *CHlodovei Junioris.* Diploma istud in cortice, magna ex parte exciso & exeso, scriptum est vivente adhuc Nantechilde Regina, ejusdem Chlodovei matre. Agitur in eo de facta per Dagobertum donatione villæ Cotiraci in pago Camiliacensi. Observatione digna est diplomatis clausula, in qua Chlodoveus, quantum ex relictis scripturæ reliquiis intelligimus, ita loquitur. *Et quia propriam subscriptionem inserere non possumus; tamen nos & præcelsa genetrex nostra Domna Nantechildis.* Cetera desunt præter quatuor aut quinque litteras, *berctu*, quæ videntur esse postremæ litteræ nominis *Dagoberctus* aut *Sigebertus*. Sequitur signum Regis Chlodovei ac Nantechildis cum proprio utriusque monogrammate: cujus usus obtinuit in iis Regum Merovingicorum litteris, qui nomen suum præ ætate aut imperitia aut alia de causa scribere non valebant. Idem puto accidisse Chlothario, hujusce Chlodovei filio, in litteris pro cœnobio Sithiensi relatis in libro VI. num. CLXXXIX. & pro Corbeiensi; itemque Chlodoveo tertio in diplomate pro eodem cœnobio, quod diploma ex codice Folquini (uti & Chlotharianum) relatum est in lib. VI. num. CXCIV. ubi eadem fere quæ hîc leguntur. *Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, & in omnibus conservetur, nos & præcelsa genitrix nostra Chrotechildis Regina manus nostræ signaculis subter eam decrevimus confirmare. Signum gloriosi Chlodovei Regis. Signum præcelsæ genitricis nostræ Chrodechildis Reginæ.* Folquinus his signis adjecit monogrammatum speciem, qualia in autographo exstitisse crediderim. In aliis Meroveadum diplomatibus rara sunt monogrammata; quorum usus perpetuus à Carolo M. ad alios Imperatores ac Reges in litteris suis propagatus est. Hinc asseri potest Carolum fuisse auctorem istius moris, nam ante eum rara erant; nec ulla apparent in aliis, quæ multa vidimus, Regum Merovingicorum instrumentis, præterquam in prædictis, quale est Chlodovei Junioris diploma, cujus specimen datur primo loco, quod sic habet in mutilo archetypo.

[*Chlodovius Rex Francorum*] *vir inluster,* VANDALBERTO *Duci &* EBRULFO *Grafioni, vel omnibus Agentibus, præsentibus & futuris. Se petitionibus Sacerdotum semper præbemus... si nus ...ime in h... regni nostri... vel basile... confirmantis... suus ter... quondam per sua epistola... in loco noncopante Cotiraco, quæ est super fluvium Isera, in pago Camiliacense, pro ... geneturis nostri Dagobercthi Regis manebus robor... firmar... praces ... cujus petititione... hoc ei magnetudo seu uteleras vestra... ex confirmatione.... & genet... is nostri, quicquid... in supra scripta loca... inter... basilecam... præsenti tempore stabileter possedetur, in esinenter possedeant, & absque lite... convexactio... propria subscriptione inserere non possumus, nos & præcelsa genetrex nostra Domna.... berctus... Signum Domno Chlodovio Regi. Signum præcelsæ Nantechilde Reginæ... Valete.* Nulla Dagoberti charta de Cotiraco exstat apud Dubletum.

2. *Chlotharii.* In hoc specimine, quod ex autographo itidem corticeo ac semilacero expressum est, nihil singulare observandum occurrit. En contextus, qualem ex ejusmodi autographo elicere potuimus, quod exhibet controversiam pro medietate cujusdam possessionis cœnobio S. Dionysii attributæ, ortam inter S. Audoenum Rotomagensem antistitem & forte Dionysianos post mortem Erchinoaldi majoris-domus, qui Chlodoveo paullulum supervixit. ac proinde hoc præceptum potius Chlothario, quam Chlodoveo ejus parenti tribuendum est. En contextus mutilus illius præcepti.

[*Chlotharius Rex Francorum vir inluster. Cum nos...*] WARATTONE, BASENO *Gravionibus, item* AMALBERTO, MADELANDO, *Seniscalcis, &* WANINGO *Comite palatii resederemus, ibique in præsentia... latione actores sancti ecclesiæ Rotominse adversus V... ad sancta ecclesia Rotominse... per eorum epistolas delegaverant, post... tenerent... in lebete* (forsan *inlecetè*) *qui ab...* (forte *Abbas*) *vel Actores antedicti... dicebant reddebere. Sed inquirentes... eorum instrumenta, invenerunt, quod illa porcio, hoc est de ipsa villa, quod a... erat hoc* ERCHENOALDO *quondam Majorem-domus contulerat: & ipse* LEUDESIUS *ligetemo ordene illa medietate... habe... ad x... ordene pri... inter se, sicut decet Sacerdotes, cum caretate inraciones ad basileca inter se æqualiter devidere deberint. quod & in præsenti taliter noscitur convenisse... ut... omni mereto vel adgecentias suas, unà cum terris, domibus, ædificies, m... pascuis,. vel... ad baselica Domni Dionynse absque repeticione...* AUDOINO *Episcopo vel successores suos ecclesiæ Rotominse cu..., nomenante... vis... ipsa... loca medietate valeant possedere. . Unde... Dei.*

In actis S. Baboleni Abbatis Fossatensis laudatur privilegium à rege Chlodoveo & Nantechilde concessum. *Quod regiæ dignitatis privilegium,* inquit auctor, *in eadem conservatur ecclesia usque ad præsens illæsum.* Et post aliquanta memoratur privilegium, eidem cœnobio ab Audoberto Parisiensi concessum, firmatumque à septem Episcopis, qui pari assensu propriis manibus coram Rege subscripserunt: *sed & Rex ipse favens subscripsit, & suo monogrammate facto, anulo regali insigniri jussit* Quo ex loco probatur subscriptio Regis in alienis litteris, de qua in libri II. capite XXI. simulque monogrammatis usus in Chlodoveo juniore. De Chlothario ejus filio idem vitæ S. Baboleni scriptor hæc sub finem habet. *Exstat quoque alia epistola ipsius Regis, quâ precibus suæ matris sancto Patri Baboleno, præsente Gerino Comite, primo regni sui anno contulit, iterum confirmans omnia, quæ dicta vel scripta de jam dicto cœnobio fuerant. Facta est autem Verno regali palatio sub die V. Kalendarum Maiarum.* Hæc autor anonymus sæculi XI. in vita S. Baboleni, cujus laudans scribendi exercitationem, *Sunt nempe,* ait, *adhuc penes nos plura volumina, quæ ipsius manu dicuntur fuisse descripta.* Exstant etiam nunc in ejusdem loci ecclesia modò collegiata MSS. codices perantiqui, quos inter Sermones S. Augustini in Evangelium Johannis, quos Ingelbertus Abbas scribi curavit Ludovico Pio imperante.

IN TABELLA XIX.

1. *CHrothildis matronæ.* Hoc specimen inter regia referimus, propterea quod à femina prænobili hæc charta profecta sit, & regio charactere scripta; sed maximè quòd contineat insignem epocham Chlotharii Regis, filii Chlodovei junioris, ut mox exponemus. Edita est charta ista in libro VI. num. VIII. at quoniam difficilis scriptura est, nec inter lineas interpretatio facile inseri potuit, hîc reddere juvat speciminis lectionem, quæ sic habet.

Et se aliquid de heredibus nostris ad diae presente deliberatione nostra, quod divina piaetas nos facire commonuit, infrangere voluerit, res quas de hæreditatis nostr. ad ipsum pervenire potuerant, amittat, & prædictum sanctum monastirium perveniant, & ibidem semper proficiat in augmentis, & hec deliberacio omne tempore firma & inviolata permaniat. Sign. † inl. Deo devotae Chrothilde, qui hanc deliberationem pro animae nostrae remedium fieri rogavimus, manu propria firmavemus.

In Christi nomine Aggilpertus acsi peccator Episcopus subs.

Signum viri inl. Ermenrigo. Vaningus subs. Ghislemarus rogetus subs.

... debarius rogitus subs. Bettoleno. Ansebertus. Galaeramno, Gadroaldus peccator subs.

Signum † Childebrando. Bertinus rogitus subs. Chramnino. Nordoberthus rogetus subs.

Mummolenus rogetus à supradicta scripsi & subs. Ragneinnus subs. Chrodecarius Abba subs.

Sign. † Guntrico. Sign. Ursino. Sign. Chrodobando. Sign. Echarigo. Sign. Erchenrigo. Sign. Mauroleno.

Ghisleberthus subsc. Ursinianus subs.

... Morlacas vico publicè, quod fecit minsis Marcius dies decim, annum XVI. regnum Domini nostri Chlothachariae gloriosi Regis.

Rigobertus rogante & presente Chrothilde scripsi & subs.

In his subscriptionibus *Ghisleberthus* locum occupat in autographo post Ghislemarum. Animadversione digna est Data, *anno XVI. Chlothacharii Regis.* Ita indubiè præferunt duæ numericæ notæ, quarum posterior sex denotat, prout observatum est ad tabellas VII. & IX. Et tamen Chlothario, Chlodovei junioris filio, cui annos dumtaxat quatuor perperam tribuebant auctores quidam; annos tantùm quatuordecim hoc sæculo restituerunt viri docti, freti auctoritate libelli de vita S. Wandregisili Abbatis. At omni exceptione major est istius instrumenti auctoritas, cui libellus de rebus gestis S. Vincentiani Confessoris suffragatur, cujus ecclesiæ dedicatio per Rusticum Arvernensem Episcopum facta perhibetur *post obitum viri Dei Vincentiani octo mensibus jam transactis,* XV. *scilicet Kal. Septemb. sub Rege Chlothario* XV. *anno.* ubi Cointius claræ memoriæ, qui prædictum libellum ex codice Menatensi publicavit ad annum 667, pro anno XV. substituendum putat annum XIII. sed perperam, ut ex specimine nostro intelligitur. Itaque si Chlodovei junioris obitum reponas ineunte anno DCLVI. Chlotharii annus sextus-decimus minimùm ad annum DCLXXI. protendendus est. Vide Supplementi caput VII.

2. *Theoderici Regis.* Filii Chlodovei junioris. In hoc specimine nihil singulare occurrit, præter modum subscribendi singularem ipsius Theoderici, signo crucis & *in Christi nomine* præmissis, ut dictum est in lib. II. cap. X. Cancellarius statim post finem contextus ante Regem hic subscribit, ut de Chlodoveo observavimus ad tabulam XVII. Editum est integrum diploma in lib. VI. num. XIII. Observa obiter quæ de *Chartario publico* habet liber II. de vita S. Cæsarii Episcopi Arelatensis num. 29.

2. THEODERICI REGIS

heu deri cus Rex Franc. V. in l.

metnobis diui na pietas adlegetema etate fecit peruenire et in Solium regm parentum Nostrorum succedire, oportit

s et condecit pro salute animeNostre cogitare d ibiamus jd eo que .... et vt hec pcecep cio ac jussio

stra firmior habiatur, et melius pertempora conseruitur, manus nostri subscriptionebus sub ter

n decriuemus roborare. Wlfolaecus jussus optolit.

In x p̄ i nomene Theudericus Rex Subs.

locus Sigilli

Sub d. tertio Kal. Novembris annum XVI. rigni Nostri Conpendio in Dei Nom. fel.

P. Giffart fecit.

IN TABELLA XX.

1. THeoderici filii Chlodovei Jun. In hoc specimine observandum est primo, totum primum diplomatis versum majoribus litteris protendi ad extremam chartæ oram, non verò desinere in medium de more ad hæc verba, *Rex Franc. Vir inl.* Deinde signo Theoderici Regis, ut in superiori aliisque ejusdem Regis subscriptionibus, præmitti signum crucis cum his verbis, *In Christi nomine*, quod Theoderico peculiare est. Tertio Agliberthi Cancellarii signo superponi crucis signum cum quatuor punctulis. quod etiam (punctulis exceptis) advertere licet in tabella XXI. de Wolfario Cancellario. Præterea sigillo Regis proximè adjici compendiosis notis *Bene val.* Hoc diploma integrum habes in sequenti libro, num. X. B

2. *Charta Vandemiris.* Hæc charta item edita est num. XIV. quatenus ex membrana mutila colligi potuit. Subscriptiones quædam propriæ sunt cum signis figuratis: quædam Notarii manu factæ præter signum crucis idiographum. In subscriptione tertia legendum videtur, *Aurelio.* tametsi characteres exprimunt, *Acerelio.* Hanc chartam inter regias retulimus, tum ob scripturæ similitudinem, tum ob Vandemiris ipsius Optimatis dignitatem.

3. *Chlodovei tertii.* Itidem hoc diploma habes integrum in libro sexto num. XIX. In notis chronologicis legitur *Ind.* pro *Id.* Unde corrigas lectionem hujus loci in libro VI. ubi pro *Ind.* editum est *Kal.* Adverte insuper figuram litteræ L in Valencianis. C

IN TABELLA XXI.

1. CHildeberti III. Regis. In hoc specimine Childebertus grandiusculis litteris subscribit. Wlfolaëcus unus ex secundi ordinis Cancellariis duas cruces signo suo apponit, ut de Agliberto observatum est in tabella superiori. Hoc diploma integrum exstat in libro VI. num. XX. D

2. *Agiradi Episcopi.* nempe Carnutensis. Hæc charta item edita est in libro VI. num. XXIII. præter paucula, quæ in autographo mutilo desiderantur. Hoc specimen ita legi debet,

... etropolitanis arcium sedes divinitatis suffragia poscimus, ut adhibenda mercidem hoc sanctum privilegium societat. beatitudinis vestrae adsentire atque ... re unà nobiscum almetas vestra dignetur. Annum secundo regnum Domni nostri Childeberthi gloriosissimi Regis, Captonaco publicae ... fecit mensis Marcius dies sex.
In Christi nom. Agiradus, acsi peccator Episcopus, hoc privilegium à me factum religi & subs.
... oericus Episcopus hoc privilegium consensi & subs.
... nomene Gripho, etsi peccator, Episcopus hunc privilegium consensi & subs.
Anseberethus servus Jesu-Christi hoc privilegium rogitus subs.
In Dei nomene Ebarcis, etsi peccator, Episcopus hoc privilegium ....
In Christi nom. Aygliberethus, acsi peccator, Episcopus hoc privilegium consentiens subs. E
Tretecor per misericordiam Dei Episcopus hoc privilegium subs.
... Christi nomine Berachariuś Episcopus hoc privilegium consentiens subs.
In Dei nomene Ansoaldus, etsi peccator, hoc privilegium subs.
In Dei nomine Aectur gracia Dei Episcopus hoc privilegium rogetus subs.
In Christi nom. Chramno Episcopus subs.
Soabericus peccator Episcopus hoc privilegio consent. subs.
Turnochaldus, acsi peccator, Episcopus hoc privilegium subs.
Constantinus peccator Episcopus hoc privilegium subs.
Chaino gracia Dei Abba hoc privilegium subs.

Ex his Episcopis secundus est Goëricus Senonensis. Sequuntur Gripho Rotomagensis, Anseberethus Augustodunensis, Ebarcius Nivernensis (quem Coquillus S. Deodato subjicit, Cointius summovet ad annum DCC LXVI.) si non est idem qui Evaricus Turonensis; Aygliberethus Cenomannensis, Ansoaldus Pictavensis, Soabericus Aurelianensis, Turnochaldus Parisiensis, Constantinus Bellovacensis. Alii ignotarum sedium Episcopi. F

THEVDERICVS REX FRANCORVM VIRIS INLVSTRIBVS AVDOBERCTHO ET ROCCONI PATRICIIS ET OMNEBVS DVCIS

eu comiteb us vel actoreb us publicis dumet Eps d eri gna nostra tam d Niuster quam et de Burgundia

prosta tu ælisiæ vel confirma cione pacis

in Xpi nomene Theudericus Rex subs

Aghliberthus recog

medio mins e September an num V Rigni nostri Marlaco in Di nomene feliciter

2 CHARTA VANDEMIRIS

omni quoque tempore firma et inuiolata permaniat sti pola cione pro omne firmitate sub nexa act.

Camiliaco vico publ. quod ficit minsis .... ann XVIII rigni Domni Theuderice gl. Rigis

Ego In Di nōm Vā demiris hanc epistolaame facta religi

Githranno

Sign. vir inlu Acerelio Sign. Bosone ERCAMBERTA SVBS

Aeronius rogetus a su prascriptis hanc epistolam

Bositt one Chlodoardo Ingoberto Gamardo Gandulfo

3 CHLODOVEI TERTII

Chlo dlouius Rex Francorum vir inluster

quum nos in Di nōm. valencianis in palacio nostro vna cum apostolicis viris in Xpō Patribus nostris

Ansoaldo Godino Waldramnus

Datū pridiæ Kal. marcias annū tercio rigni nōi Valencianis in Di nōm fel.

P. Giffart f.

Chil de ber

Creatur Omnium Ds delectatur Oblaciõ Fidelium licet Ipsi cu

Chil de ber thus Re

Dat. quod fic. mins. Decemb dies XIII. a

2·AGIRARDI·EPI·CARNUT·

Rex *Francorum* *V. Inl.*

r Sed vult vt quod dedit in omne potesta tem eius

Wl fola ecus jussus Optol

nij Conpendio Villa no strajn Di nomene felicite r

IN TABELLA XXII.

1. C*Hildeberti III. Regis.* In hoc ſpecimine nihil ſingulare adnotandum occurrit. Integrum exſtat Placitum in libro VI num. XXVII Hîc obſervare juvat, Reginas Placitis nonnumquam interfuiſſe cum Epiſcopis & Optimatibus : in his Judith Imperatrix judicio Ludovici Auguſti de monaſterio Aniſolenſi interfuit, ex actis Aldrici Epiſcopi Cenomannenſis in tomo tertio Miſcellaneorum Baluziano pag. 129. Immo aliquando Reginæ ipſæ ſententiam ferebant, ſed abſente rege. Sic contra communias Lehunenſes pro monachis *judicatum fuit per veram ſententiam in curia domini Regis per Blancham Reginam Franciæ, & alios Barones, qui debent & poſſunt de jure in curia domini Regis judicare*, anno M CC XLIX. ex chartario Lehunenſi.

Nullum Dagoberti Childeberti filii diploma primarium vidimus, ſed tantùm autographum donationis eo regnante factæ baſilicæ S. Remigii apud Remos per Adonem Abbatem, cujus alias donationes, tum in eccleſiam Remenſem, tum in Remigianam, commemorat Frodoardus in hiſtoriæ Remenſis lib. II. cap. XI. In eo verò quod præ manibus habemus autographo, Francogallicis litteris ſcripto, Ado ipſe concedit S. Remigio *portionem meam*, inquit, *ad Altro, ſuper fluviolo Altro, ſido in pago Vonginſi*, & aliam appendicem Criſciacci *ſuper fluviolo Bebro. Acto Rimis in menſe Aprile, anno quarto regnum domni noſtri Dagoberto Rege.* id eſt anno DCC XV. Frodoardus enim alias donationes ait ab eodem Adone factas ſub pontificatu Rigoberti, quem Dagoberti ſecundi (aliis tertii) æqualem fuiſſe conſtat. Subſcribit Adus (qui & Ado) Abbas, donationis auctor, atque Allinus Abbas cum Rodfrido ſervo Dei, aliiſque. Fluviolus Altrus, cujus ibi mentio, oritur à Summa-Altri, vulgo *Sommautre*, & in fluvium Barrum devolvitur ad vicum Altrum, *Autre*, ſupra Briolium opidulum Altrum ſeu Altrus vicus tribus circiter leucis diſtat à Vongiſo, *Vong*, ad Axonam : unde pagus Vongenſis, ad quem pertinebat villa *Saidæ*, vulgo *Sey*, nunc opidulum, de quo in lib. III. de miraculis S. Dionyſii cap. XI. Otharius Vongi Comes in purgatorio fuiſſe dicitur ab Hincmaro in tomo II. pag. 807.

2. *Chilperici ſecundi.* Neque hîc animadvertendum aliud videtur, quàm quòd in ſubſcriptione Regis compendioſis notis legitur, *Bene val.* & quòd Raganfridus ſummi Referendarii munere ſub Chilperico functus eſt. De Raganfrido vide chartam XXXIV in libro VI.

3. *Childerici III.* Cùm nullum hujus Regis, ex Merovingica ſtirpe poſtremi, autographum invenerimus; hîc exhibere viſum eſt ſpecimen Placiti Pippini tum Majoriſdomus ſub Childerico : quo in Placito annus nonus regni Childerici Regis, id eſt poſtremus, dupliciter expreſſus eſt. Sigillum juvenculum Regem præferre videtur, qualis erat eo tempore Childericus : cujus diploma pro Sithienſi monaſterio ex Folquino adducimus in libro VI. Hîc ne ſpatium remaneat vacuum, apponendam duximus clauſulam de abdicatione ipſius Childerici, quæ clauſula legitur in pervetuſto exemplari membraneo, quod olim fuit cœnobii Dionyſiani prope Pariſios, nunc autem eſt penes RR. PP. Henſchenium & Papebrochium, qui mihi illud ante annos octo coram oſtenderunt. Hæc autem clauſula in fine librorum Gregorii Turonenſis Epiſcopi de gloria Confeſſorum ſic habet.

Si noſſe vis, Lector, quibus hic libellus temporibus videatur eſſe conſcriptus, & ad ſacrorum Martyrum pretioſam editus laudem, invenies anno ab Incarnatione Domini ſeptengenteſimo ſexageſimo-ſeptimo, temporibus feliciſſimi atque tranquilliſſimi & Catholici PIPPINI, *Regis Francorum & Patricii Romanorum, filii beatæ memoriæ quondam Caroli Principis : anno feliciſſimi regni ejus in Dei nomine ſexto decimo, indictione quintâ : & filiorum ejus eorumdemque Regum Francorum* CAROLI *&* CARLOMANNI *(qui per manus ſanctæ recordationis viri beatiſſimi domni* STEPHANI *Papæ, unà cum prædicto patre domno viro glorioſiſſimo Pippino Rege, ſacro chriſmate, divinâ providentiâ & ſanctorum Petri & Pauli interceſſionibus conſecrati ſunt) anno tertio-decimo. Nam ipſe prædictus domnus florentiſſimus Pippinus, Rex pius, per auctoritatem & imperium ſanctæ recordationis domni* ZACHARIAE *Papæ & unctionem ſancti chriſmatis, per manus beatorum Sacerdotum Galliarum & electionem omnium Franchorum, tribus annis anteà in regni ſolio ſublimatus eſt. Poſteà per manus ejuſdem Stephani Pontificis, die uno in beatorum prædictorum Martyrum Dionyſii, Ruſtici, & Eleutherii eccleſiâ (ubi & venerabilis vir* FOLRADUS *Archipresbyter & Abbas eſſe cognoſcitur) in Regem & Patricium, unà cum prædictis filiis Carolo & Carolomanno in nomine ſanctæ Trinitatis unctus & benedictus eſt. In ipſa namque beatorum Martyrum eccleſia, uno eodemque die, nobiliſſimam atque devotiſſimam & ſanctis Martyribus devotiſſimè adhærentem* BERTRADAM, *jam dicti florentiſſimi Regis conjugem, prædictus venerabilis Pontifex regalibus indutam cycladibus gratiâ ſeptiformis Spiritus benedixit : ſimulque Francorum Principes benedictione & Spiritus-ſancti gratiâ confirmavit, & tali omnes interdictu & excommunicationis lege conſtrinxit, ut numquam de alterius lumbis Regem in ævo præſumant eligere, ſed ex ipſorum ; quos & divina pietas exaltare dignata eſt, & ſanctorum Apoſtolorum interceſſionibus per manus Vicarii ipſorum beatiſſimi Pontificis confirmare, & conſecrare diſpoſuit. Hæc ideo caritati veſtræ breviter in noviſſima paginulâ libelli inſeruimus hujus, ut per ſuccedentium temporum & vulgi relatione propago in ævo valeat cognoſcere poſterorum.*

Hîc *Catholicus* appellatur Pippinus, qui *Rex Orthodoxus & Defenſor fidei Chriſtianæ* dictus eſt à Paulo Papa I. in epiſtola XXXV. codicis Carolini. Sed ante eum *Childeberti catholiciſſimum regnum* dicitur ſub finem vitæ S. Cæſarii Epiſcopi Arelatenſis Unde Gregorius M in epiſtola ad Childebertum II. quæ eſt libri V. epiſtola VI. *Quanto ceteros homines regia dignitas antecedit, tanto ceterarum gentium regna regni veſtri profecto culmen excellit*, nempe Fide, ut poſtea explicat. Lege libri VII. epiſtolam C XV. Indictionis II. Redeo ad Pippinum, cujus pater Carolus Martellus *Chriſtianiſſimus* à Gregorio III. vocatur in epiſtola V. itidemque Pippinus ejus filius, adhuc Majordomus, à Zacharia in epiſtola V. & Stephanus III. in epiſtola VI. ejuſdem *Chriſtianiſſimam excellentiam* laudat. His adde Anaſtaſium in vita ejuſdem Stephani Deinde Paulus I. *Chriſtiani populi liberatorem Chriſtianiſſimam bonitatem* itidem in Pippino Rege prædicat epiſtolâ XXXIX. additque in epiſtola XXXVII. ſotericon in gratiarum actionem pro defenſione eccleſiæ Romanæ : *Salvum fac, Domine, Chriſtianiſſimum Pippinum Regem.* Idem elogium Carolo & Carolomanno tribuit Stephanus in epiſtola XLVII. & Carolo Hadrianus in epiſtola LV. Tranſiit titulus iſte ad poſteros atque ſucceſſores Francorum Reges, adeo ut *hereditarium* agnoſcat Pius II. in epiſtola CCC LXXXV. ad Carolum VII. tametſi eum in titulo epiſtolæ *illuſtrem* pro veteri more appellat. Verba Pontificis hæc ſunt. *Habitus es, cariſſime fili, devotiſſimus Princeps fidei & religionis noſtræ præcipuus : nec immerito ob Chriſtianum nomen à progenitoribus tuis defenſum, nomen Chriſtianiſſimi ab illis hereditarium habes.* Non ergo id Ludovico XI. tribuit Pius II. ut volunt quidam Francicæ gloriæ oſores, quandoquidem in Carolo VII. Ludovici XI. deceſſore, hoc nomen hereditarium agnovit. Certè Johannes Sareſberienſis, homo Anglus ſæculo XII. *Chriſtianiſſimi Regis* nomine Regem Francorum intelligit, ut patet ex epiſtola C LXVII. non ad Gallum quemdam ſcripta, ſed ad Epiſcopum Cantuarienſem, in hæc verba. *Audieram hæc priùs in curia Chriſtianiſſimi Regis Francorum, apud Laudunum honeſtè, & reverenter ſuſceptus ab eo.* Porro hunc titulum Francorum Regibus ſingulari prærogativa Paulus II. aſſeruit, nempe Ludovico XI. ejuſque ſucceſſoribus, ut ex actis indubitatis probavimus in lib. II. cap. III. num. V. *Catholici* nomen Hiſpanicis Regibus tribuit Alexander VI. teſte Mariana in lib. XXVI. cap. XII Addit Comineus in lib. V. de bello Neapolitano, decreviſſe Pontificem Romanum, nempe Alexandrum VI. genere Hiſpanum, *attribuere illis nomen, ut Chriſtianiſſimi dicerentur, & in ſuis ipſe litteris atque ſermone ſic eos vocaſſe : ſed cùm ex Cardinalibus quidam reſiſterent, neque Galliam vellent appellatione illa privari, Catholicos nominari juſſiſſe.* Prævivit ergo Francorum Regibus (quod etiam Mariana fatetur) pontificia auctoritate non tam delatus, quàm probatus honos, non ſucceſſit, ut quidam recentiores exiſtimarunt : falſoque aſſeruit poſt Zuritam Odoricus Raynaldus ad annum 1496. num. 25. Chriſtianiſſimi nomen Ludovico XI. inditum à Pio II. cum Pragmaticam ſanctionem convulſiſſet : cùm in Carolo VII. (ut jam dixi) hereditarium hoc nomen idem Pontifex agnoverit, nempe ob præclara priſcorum Regum Francorum merita in rem Chriſtianam & Apoſtolicam ſedem. Lege epiſtolam Caroli Majoriſdomus pro S. Bonifacio, quam *manu propria*, inquit, *ſubterfirmavimus, & de anulo noſtro ſigillavimus.* quæ formula eſt Regum Carolinorum, de quibus modò agendum.

TAB. XXIII.

1. CHILDEBERTI III REGIS

CHIL DEBERCTHUS REX FRANCORV̄ VIR INLVSTER

Cum nus in Dī nomene Crisciacco in palacio nostro vna cum nostris fedilebus ad vniuersorum

Causas audiendas vel ricta iudicia termenandas resederimus ibique veniens venerabilis vir

Audoinus Clirecus suggeribat dum

Blatcharius

Datum quod ficit minsis aprilis dies octo annum XV rigni nostri Crisciacco in Dei nomene feliciter

2. CHILPERICI SECVNDI

Chilperichus Rex Francorū vir inluster

sealiquid ad loca Sanctorū de nostris munerebus pristamus vel concidemus hoc nobis ad merci demus vel sta

Chilpricus Rex

Raganfridus optolit

datum pridiæ Kalendas marcias annum Secundum rigni nostri Conpendio in Dei nome ne feliciter

3. CHILDERICI III.

Cum resedissit Inluster vir Pippinus Maioremdomus At Saniaco in palacio publico ad vniuersorum causas audiendum vel recta iudicia termenandum

vuineramnus recog...

datum quod fecit mensis junias viginti annum no no VIIII Childerico Rege

Hhh.

P. Giffart f.

ubique discurrentibus. *Et quia per Dei misericordiā regna terr*

CA

magnitudo seu industria vestra eo quod venerabilis vi

CA

Carolus gratia Dei Rex Francorum vir

man' nostrae subscriptionib' subter eam decrev

Signum Caroli gloriosissimi Reg

s, Abbatibus seu Comitibus vel Proceribus nostris atq; Missis à palatio nostro

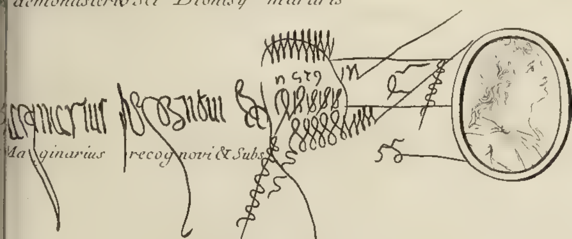
Oportet ea in Dei nomine

NI

quā & futuris. Cognoscat

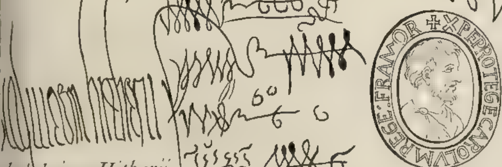
demonasterio Scī Dionisij martiris

GIS

egalis serenitas semper ea instruere debet quae

& de anulo nrō subter Siggillare

 A

IN TABELLA XXIII.

1. *Pippini Regis.* Incipiunt secundæ stirpis Francicæ, id est Carolinæ, specimina, in quibus multa differunt à diplomatibus Merovingorum. Primo scriptura ipsa nonnihil politior est in Carolinis. Deinde Reges ipsi in secunda stirpe nomen suum propria manu apponere non solent. Pippinus & Carolomannus signum crucis interponunt post verbum, *Signum.* quod signum si idiographum est in eorum diplomatibus, non videtur is subscribendi modus ex scribendi imperitia profectus. nam signa crucis indicant manum ad scribendum expeditam. In hoc autem Pippini diplomate sigillum non exhibet Regis effigiem, sed potiùs Bacchi, aut cujusvis alterius, pampino redimiti. Post sigillum additæ sunt litteræ quædam ad significandum *Bene val.* B

2. *Carolomanni Regis.* In hoc specimine erravit cælator noster in exprimenda icone Carolomanni, qui vultum ad lævam conversum habere debet, uti suo loco exposuimus, contra quàm alii passim Reges Carolini, quorum sigilla vultum habent conversum ad dextram: cùm Meroveadæ adversum præferant. Carolomanni sigillum, etsi titulo destitutum, Regem tamen indicat ex diademate.

3. *Caroli M. Regis.* Duo priora specimina expressa sunt ex autographis Dionysianis: hoc verò ex nostro Germanensi. quod referre visum est aliquod operæ pretium propter oblongam scripturam, quâ totus diplomatis contextus, exceptâ *Datâ*, constat. Hîc incipiunt Regum Carolinorum monogrammata, de quibus actum est pluribus in libri secundi capite x. Caroli M. sigillum, quod autographo Germanensi deest, ex Dionysianis suppletum. Hîc Rado *ad vicem Hitherii* summi Cancellarii litteras regias recognoscit: cujus formulæ duo tantùm exempla ex prima stirpe observavimus in chartis XXIV. & XXIX. libri sexti. C

IN TABELLA XXIV.

1. *Caroli M. Regis.* In hoc diplomate nihil aliud notandum occurrit, nisi quòd sigillum Caroli M. quod post Notarii signum aliàs apponi solet, inter Regis & Cancellarii subscriptionem affixum est, ut suo loco monuimus, nempe in libri secundi capite XVI. num. IX. In quodam alio Caroli diplomate exstabat alterum hoc sigillum, quod Anubim refert. D

2. *Giselæ sororis Caroli M.* His Litteris præter Giselam subscribunt tres filii Caroli M. nempe Carolus & Pippinus, Italiæ Rex, ante patrem defuncti; & Chlodoicus seu Ludovicus patris successor; omnes cum signo crucis idiographo. Wineradus videtur fuisse Giselæ Cancellarius. Nullum in autographo sigilli appositi vestigium apparet. De titulo *nobilissimi* lege adnotata ad hanc chartam in libro VI. num. LXIII. & in Observatione diplomatica in fine ejusdem libri. In subscriptionibus ubique Caroli nomen scribitur cum littera C, non K. quod passim observare licet in diplomatibus ante initum ab eo imperium scriptis. At post id tempus Placita quædam præferunt litteram K, ut suo loco diximus, nempe in libri secundi capite III. num. XII. iterumque dicturi sumus in libro VI. ad chartam LXIII. Nescio an id contigit ex eo, quòd Placita hæc nonnumquam scribebantur à Notariis extraordinariis, qui usitatum Cancellariæ stilum non planè callebant. Certè plerique qui post mortem Caroli M. de eo scripsere auctores, etiam Carolus Calvus in litteris suis, (ut in charta XCVI. libri sexti) aliique post eum, per K litteram ejus nomen efferebant, sicut etiam chartariorum plerique scriptores. E

1 CAROLI M. REGIS

CAROLVS GRATIA DEI REX FRANCORVM ET LANGOBARDORVM AC PATRICIVS ROMANORVM NOTVM SIT

…………… Inter se commutaverint nostris oraculis confirmamus regiam consuetudinē exercimus

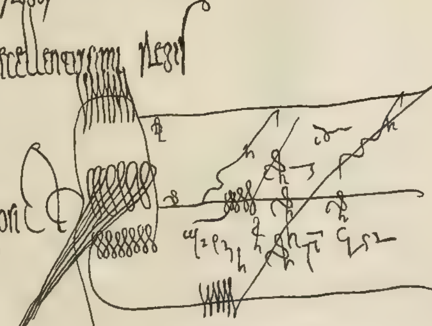
Signum Caroli gloriosissimi Regis

2 GISELÆ SORORIS CAROLI M.

…………… Et ut haec donatio a me facta omni tempore firma et inconvulsa valeat perdurare

A

IN TABELLA XXV.

Caroli M. Imp. In multis, quæ in manus noſtras pervenerunt, Caroli M. diplomatibus, pauca admodum ab ipſo Imperatore condita videre nobis licuit, nullum quod ejuſdem Imperatoris ſigillum integrum habeat. Hoc verò ſpecimen, cujus integrum exemplum damus in libro vi. ex autographo Corbeiæ Saxonicæ noſter Adolfus Overhamus mihi tranſmiſit cùm ſigillo picto, quale hîc repræſentamus. In hoc porro ſpecimine primi tres cælaturæ verſus unicum efficiunt in authentico. Witherus Diaconus atque Notarius, qui eas litteras *ad vicem Hieremiæ* recognoſcit, B ex hoc ſolo diplomate nobis notus eſt. In ſigilli circulo litteræ inſcriptionis non apparent. In ſpecimine ad nos tranſmiſſo nullum exſtabat monogramma: & Caroli nomen per K litteram ſcriptum in contextu. quod rariſſimè accidit ante ejus imperium, ut mox dicebamus. In alio diplomate ejuſdem Caroli M. Imperatoris pro eccleſia Oſnabrugenſi idem obſervare licet, præterquam in ſigno Imperatoris. Iſtud diploma editum eſt in Monumentis Paderbornenſibus celſiſſimi & erudiriſſimi Principis & Epiſcopi Paderbornenſis & Monaſterienſis, ex eo huc transferendum ad ſupplendam paginam, addito nomine Jacob Notarii, quod ex noſtro Adolfo Overhamo reſcivimus.

In nomine Patris & Filii & Spiritus-ſancti, Karolus *sereniſſimus Auguſtus à Deo coronatus magnus, pacificus Imperator, Romanum gubernans Imperium, qui & per miſericordiam Dei Rex Francorum & Langobardorum. Quicquid enim locis Sanctorum venerabilium ob amorem Domini noſtri* C *Iheſu-Chriſti & reverentiam Sanctorum cedimus vel condonamus; hoc ad mercedis augmentum vel ſtabilitatem regni noſtri in Dei nomine pertinere confidimus. Igitur notum ſit omnibus fidelibus præſentibus ſcilicet & futuris, qualiter donamus ad baſilicam ſancti Petri principis Apoſtolorum, & ſanctorum martyrum Criſpini & Criſpiniani, quam nos conſtruximus in loco Oſnabrugki, & corpora illorum illuc tranſtulimus, ubi præeſt vir venerabilis* VViho *Epiſcopus, omne regale vel ſeculare judicium ſuper ſuos ſervos, & liddones, & liberos Malman & Mundman, & omnes utriuſque ſexus homines, eidem eccleſiæ pertinentes, quos modò poſſidet, vel deinceps acquiſierit, & perpetuam de regia poteſtate confirmamus abſolutionem: ita ut nullus Judex publicus, Dux, Comes, vel Vicecomes, vel Sculterus, ſive Miſsi dominici per tempora diſcurrentes loca illius Epiſcopatûs, ad Placita habenda, vel freda exigenda, & parafreda, aut aliquem de præſcriptis, eidem eccleſiæ pertinentem, ad ſua Placita ban-* D *nire, vel ad mortem uſquam terrarum dijudicare, vel aliquo modo ullo umquam tempore aggravare audeant: ſed liceat præfato Epiſcopo ſuiſque ſucceſſoribus & ſuo Advocato res prædictæ eccleſiæ cum omnibus ſibi pertinentibus quieto ordine poſſidere, ordinare, atque diſponere. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, ac diuturnis temporibus meliùs conſervetur; manu propria ſubter eam roborare decrevimus, & de anulo noſtro ſigillare juſſimus.*

Signum Caroli *piiſſimi ac ſereniſſimi Imperatoris.*

Jacob *ad vicem* Radoni.

Data xiiii. *Kal. Jan. anno* iii. *Chriſto propitio imperii noſtri, &* xxxvi. *regni noſtri in Francia, atque* xxx. *in Italia, Indict.* xi. *Actum Aquis palacio publico in Dei nomine feliciter amen.*

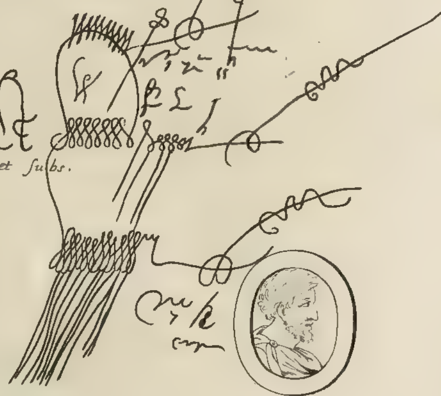
In nomine patris et filii et spiritus sancti Karolus serenissimus augustus a deo coronatus

magnus pacificus imperator romanum gubernans imperium qui et per misericordiam dei

rex francorum et langobardorum omnibus fidelibus nostris praesentibus et

futuris notum sit quia Asig qui et Adalricus fidelis noster innotuit serenitati nrae eo quod pater illius

Hiddi dum ceteris saxones contra nos infideliter egissent praefatus Hiddi mallens fidem suam servare.....

Witherus Diaconus ad vicem Hieremiae recognoui et subs.

datum VII kl mai anno Christo propitio imperii nostri XIII regni vero in francia XLV

atque in italia XXXVIIII indictione VI actum aquisgrani palatio regio in dei nomine feliciter amen

IN TABELLA XXVI.

1. *LUdovici Pii.* Hoc specimen expressum est ex cœnobii Dionysiani authentico, quod integrum apud Dubletum vulgatum est pag. 733. In subscriptione Cancellarii Dubletus adjecit pronomen *ego*, uti & in duobus aliis superioribus. quod pronomen in autographo deest; nec adscribi solet in subscriptionibus Cancellariorum ordinariorum. Extraordinarii quandoque præmittunt, sicut de Eldeberto videbimus in charta LXIII. libri sexti. B

2. *Ejusdem.* Hoc specimen illustrissimo Harlæo, fisci Procuratori Generali in Senatu Parisiensi, acceptum referimus, expressum ex autographo, quod erat quondam cathedralis ecclesiæ Senonensis. Notarii subscriptio tantisper super regiam posita est à cælatore propter sigilli descriptionem, quam aliàs folii spatium commode capere non potuisset. Scriptura hæc apprimè convenit cum scriptura diplomatum nostrorum: quorum sinceritas vel inde asseritur, quòd cum instrumentis cathedralium ecclesiarum consentiant. Hoc verò diploma integrum exstat apud eruditum Baluzium in appendice ad Capitularia, quod deinde clarissimus Cointius in Annalium suorum tomo VII. recensuit. Hîc ne spatium vacuum remaneat, integrum exhibemus, quod Dubletus pag. 739. partim edidit, Ludovici Pii diploma, quo partitionem bonorum cœnobii Dionysiani ab Hilduino Abbate factam confirmat anno DCCC XXXII. Exstat aliud hujusce partitionis monumentum in libro VI. ad prædictum annum. Sic autem Ludovici Pii confirmatoriæ litteræ habent. C

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu-Christi, HLUDOVVICUS *divina ordinante providentia Imperator Augustus. Si ea quæ fideles imperii nostri, pro statu & utilitate ecclesiarum ac servorum Dei, fideliter ac devotè ob Dei amorem in locis sibi commissis statuerunt, nostris confirmamus edictis, hoc nobis procul dubio ad æternam beatitudinem, & totius regni à Deo nobis commissi tutelam mansurum esse credimus, & retributorem Dominum exinde in futuro habere confidimus. Igitur notum sit omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ ac nostris, præsentibus scilicet & futuris, quia vir venerabilis* HILDUINUS *Abba monasterii Apostolorum Principis, excellentissimorumque Christi martyrum Dionysii Rustici & Eleutherii, qui peculiares patroni nostri adesse videntur, nostræ suggessit serenitati, quòd pro Dei omnipotentis amore & futuro ejusdem congregationis cavendo periculo, ne aliqua successorum suorum neglegentia aut parcitate Ordo in ea monasticus futuris temporibus perturbaretur, sicut præteritis temporibus manifestum est contigisse: veluti synodales conscriptiones super restitutione istius sancti Ordinis in eodem monasterio & nostræ imperialis potestatis confirmatio, necnon & præfati venerabilis* D *Abbatis Hilduini conscriptionis charta pleniter narrat ex ordine; (quod ideo prætermisimus, quoniam in eisdem locis liquidè & exactè constat esse descriptum, uti cunctorum pæne declarat notitia) stipendia eorum quæ annuatim in cibo accipere debeant, necnon & quasdam villas specialiter necessitatibus eorum deserviendas constituisset ac deputasset; atque per litterarum seriem & largitionis suæ scriptum sua aliorumque bonorum hominum manibus roboratum eis concessisset ac delegasset: quatenus nulla occasione nec reipublicæ servitio quisquam ex successoribus suis impedimentum illis in futuro inferre potuisset, pro quo à via rectitudinis & observatione regulari eos aberrare necesse foret: sed deputatis sibi rebus & stipendiis contenti, absque necessitate & inopia regularem normam tenere, & sine prævaricatione, quantum humana sinit fragilitas, observare quivissent. Unde humiliter petiit celsitudinem nostram, ut pro rei firmitate super eadem constitutione auctoritatis nostræ præceptum pro divino intuitu, & ipsorum Sanctorum reverentia fieri juberemus, per quod inantea stabilis & inviolata permaneret. Nos verò petitioni illius,* E *quia necessaria & rationabilis erat, aurem accommodantes, veluti postulaverat fieri adjudicavimus. Quapropter statuimus atque jubemus, secundum quod in illius ordinatione continetur, ut dentur eis annis singulis de tritico puro, ad eorum & hospitum in refectorium venientium opus, modia duo milia centum. Ad præbendam famulorum illis servientium de sigale modia nongenta, de vino puro ad eorum & hospitum suprascriptorum, seu ad omnes necessitates ipsorum modia duo milia quingenta: bracii per modia duodecim trigenta, & exceptis his bracii tres de spelta secundum consuetudinem per modia trigenta. Inter Pascha, Natale Domini, & sancti Dionysii Missam leguminum modia trecenta; de formatico pensæ trecentæ triginta; de adipe modia triginta quinque: de sale modia ducenta, cum ipso modio quod solvitur in salinis. Ad cordevesos & solas eorum componendas uncti ducenti; de butyro sestaria triginta; volatilia autem inter Pascha & Natalem Domini de villis (sicut in constitutionis carta præfati venerabilis viri scriptum habetur) cum integritate, quæ super annum ex eis omnibus eo tenore, quo ibi scriptum & ordinatum est, unà cum censu qui* F *in volatilibus de molendinis & cambis debet exire, sicut à longo tempore mos fuit, sive indominicatæ, sive in beneficio donatæ fuerint, dari constituimus & confirmamus. Saponem verò de ipsis villis (sicut in præfata confirmatione memorati viri constitutum habetur) fratrum usibus persolvi imperiali roboratione decrevimus. De lignis dentur eis mensuræ, quæ midi appellantur, mille centum; de melle secundum consuetudinem; de tribillo carra duo; de modiis sedecim; olera quoque, fruges arborum, pix, carpentarii, circuli ad vasa vinaria præparanda, & operimenta tectorum; sed & ædificatio & restauratio officinarum, secundum quod in sæpedicta conscriptione supramemorati honorabilis viri continetur, dictante necessitate ministretur & fiat. Ad vestimenta etiam vel omnes eorum necessitates secundum regularem*

institutionem

A *institutionem procurandas confirmamus illis easdem villas, quas ipse per suam concessionem eis visus est*
condonasse, id est Murnum (ut antiquitus vocabatur, nunc autem Cella sancti Dionisii) Tosonisvallem
cum Flaviaco & omnibus appendiciis suis, excepto Temeriaco-curte; Cella sancti Martini in monte
Jocundiaco cum omni integritate; villam Pratariam cum suis omnibus, Pratariolam cum Sichaldicurte
& omnibus ad se pertinentibus; Nucitum superiorem, cum appendiciis suis; Francorum-villam, Maslare,
medietatem de Baliolo, Mucellam, Bedolitum, Villarem, VVasconem-villam cum integritate sua &
omnibus appendiciis, & omne teloneum atque censum, quod de mercato anniversali per festivitatem
sancti Dionisii exire consuevit, sicut bonæ beatæque memoriæ domnus avus noster PIPPINUS *per*
B *suum præceptum eis dedit, quicquid exinde pars fisci poterat exactare, necnon & Trimlidum ac Villam-*
pictam cum omni integritate ac omnibus appendiciis ad eas pertinentibus; Majorem-villam cum in-
tegritate: in ipso vico mansos duos, & mansionile in monte Sautia cum adjacentiis suis: super Sequa-
nam verò Capellam sancti Audoeni ad retia piscatoria emendanda vel ordinanda, cum manso uno in
Bonogilo cum integritate sua: in Alvernis mansos duos, & in Campiniago mansos duos ad piscatio-
nem: Villam Exonam cum censu & integritate sua; seu & mansos & vineas in Belna, quas Franci
homines ipsius congregationis fratribus delegaverunt; necnon in Vanicolas, sicut continetur in memo-
rato scripto; censum etiam solitum de venna, quæ est super fluvium Loch, *& de pago* Pontiu, *atque*
censum de Flandriis, sicut consuetudo fuit: villam siquidem, quæ dicitur Brinevallis, necnon &
mares & piscaturam in Tellis cum omni integritate tam in censu, quàm in appendiciis eorum; & man-
sos in Bracio, & Gabaregium in Bagasino cum omni integritate & appendiciis suis, de quibus quædam
conjacent in pago Constantino ad capiendum crassum piscem. Has igitur villas cum appendiciis & reddi-
tibus vel mancipiis, sive cum omnibus, quæ per precarias aut per beneficia exinde homines retinent; ut
post eorum decessum ad usus fratrum & stipendia memorata revertantur, fratribus ipsius congregationis
C *ad speciales eorum necessitates, imperiali auctoritate & indulgentia per hoc præceptum confirmationis*
nostræ, sicut prædictus venerabilis Abba in sua confirmavit constitutione, stabili jure eis concedimus &
confirmamus: præcipientes, ut nullus Abbatum per successiones quod salubri egit consilio, & nostro est ro-
boratum edicto, subtrahere vel minuere audeat, vel ad usus suos retorqueat, vel alicui quiddam inde in
beneficium tribuat; sed neque servitia ex eis villis exactet, neque paraveredos aut expensas ad hospi-
tum susceptiones recipiat, aut ullas in aliqua re exactiones aut mansionaticos inde exigat absque
inevitabili necessitate, præter consuetudinarias operationes, quæ in sæpedicta memorati viri constitutionis
pagina descriptæ habentur, quibus nihil addere quisquam umquam præsumat. Supra scripta autem ad
centum quinquaginta monachorum numerum sunt ordinata: ex quibus nil cuiquam Abbatum licebit
umquam subtrahere: augere verò qui forte voluerit, multiplicatis ad usum eorum opibus, accumulet &
servitii divini cultores. qui verò facere aliter præsumserit, & post discessum nostrum hanc nostram confir-
D *mationem, quam super prædicti venerabilis viri Hilduini constitutione fecimus, violare voluerit;*
querela ad successores nostros, qui tunc temporis nobis superstites fuerint, deveniat; ipsique agnita aucto-
ritate nostra nostræ constitutionis statuta defendant, & suæ auctoritatis præcepto confirment, sicut à se
bene gesta defendi & confirmari à suis successoribus Deo annuente voluerint. qualiter futuris temporibus
fratres in cœnobio supradicto Regulam beati BENEDICTI *servantes, absque perturbatione Deo liberè*
deservire queant, nobisque pro rata confirmatione merces in perpetua recompensetur æternitate. Obnixè
etiam ac devotissimè omnes successores nostros per omnipotentem Dominum & æternæ retributionis amorem
& piam reverentiam istorum specialium protectorum nostrorum in hoc sancto reputavimus loco, necnon &
hanc constitutionis confirmationem, quam ad monachorum providendas regulares necessitates imperiali
firmavimus auctoritate, intemeratam studeant custodire; & speciali sollicitudinis cura provideant, ne
aliqua antiqui hostis satagente calliditate inde sacer Ordo amoveatur, aut minus perfectè, quàm humana
E *sinit fragilitas, in eodem loco prævalente negligentia gradiatur: sed sicut nos singularem curam, quia ita*
prædecessores & progenitores excellentiæ nostræ habuisse compertum est, quam inibi pia sepultorum corporum
amplectitur eorum memoria, nos etiam inde habere videmur, sollicitè studeant divino intuitu, ne talium
rectorum manibus jam dictum sacratissimum locum committant, quorum versutia aut negligentia ab eo
religio decidat, & inopia vel torporis negligentia crescat: sed potius ita eumdem sacratissimum locum sol-
licitè pièque tractent, quatenus nobis & illis æternæ beatitudinis gloria inde Christo opem ferente maneat
& accrescat. Et ut hæc auctoritas, quam ob Dei amorem & animæ nostræ remedium statuimus, firmiorem
obtineat vigorem, & deinceps inconvulsa valeat perdurare, manus nostræ subscriptione eam subter firma-
vimus, & anulo nostro sigillari jussimus.

Signum HLUDOVVICI *serenissimi Imperatoris.*

F HIRMINMARIS *Notarius ad vicem* THEOTONIS *recognovit & subscripsit.*

Data VII. *Kal. Septemb. anno Christo propitio* XVIIII. *imperii Domni Hludovici serenissimi Imperatoris. Indictione* X. *Actum monasterio sancti Dionysii in Dei nomine feliciter. Amen.*

NOTATIO.

Hoc diploma partim editum à Dubleto pag. 739. visum est integrum dare, tum ad superiorum illustrationem & confirmationem, tum ad illustrandam optimi ac piissimi Principis memoriam. Vide annotationes in tabellam LIII.

INNOMINE DNI DEI ET SALVATORIS NOSTRI IESV CHRISTI HLVDOVVICVS DIVINA ORDINANTE PROVIDEN

hanc ita que auctoritatem vt firmior in Dei nomine per multa curriscula annorum habeatur et a fidelib

Signum HLVDOVVICI (monogram)

Domni Hludouuici serenissimi Imperatoris

data Kal Decemb anno propitio xpo primo Imperii Domni Hludouuici serenissi

2.

Innomine Dñi Dĩ et Saluatoris nr̃i Ihũ Xp̃i Hludouuicus diuina ordinante prouidentia Imperator augustus si illu

et obsequium conditi sumus inuiolabiliter in perpetuum conseruetur vt pleniorem in D̃i nomine cum clis temporibus obtineat firmitatem manu propria s

Signum HLVDOVVICI (monogram)

Hludouuici serenissimi augusti

Data XV Kt. Iun Anno Xpo propitio VIIII Imperii Domni nri Hludouuici serenissimi A

...GVSTVS IMPERIALEM CELSITVDINEM DECET PRÆ DECESSORVM SVORVM PIE FACTA NON SOLVM ......

...is melius credatur et diligencius conseruetur manu ... et anuli nostri inpræssione signare iussimus

Helisachar recognoui et

...ne VIII Actum Aquis grani palatio regio In Dī nomine feliciter Amen

M

...mortalibus prælati sumus soli Dō subſcā religione militantibus ad laudem honorem que ipsius et ad animarum salute m &c.

...pressione signari iussi=mus

Actum Aquis grani palatio regio In Dī Nomine feli citer Amen

 A

IN TABELLA XXVII.

1. *Placitum Caunense sub Carolo M.* Quia insolita est hæc scriptura, non minùs quàm oratio; eam hîc reddere juvat in commodum lectorum.

Condiciones sacramentorum, as quas ex ordinationem Magnario Comis de Narbona, vel de Judices Rasoario .... Deoario .... vel aliorum, &c... sub... Nonas Decembres anno XXXIIII. *regnante Domno nostro Karolo Reje Francorum, & Langobardorum, seo Patricio Romanorum. Signum † Vincilani Clerico... Sign. Valentino, qui presentes fuerunt, quando oc circumdederunt.* Est ordinatio limitum villæ & monasterii Caunensis, quod hactenus subsistit sub Congregatione nostra prope Narbonem. B

2. *Aliud sub Ludovico Pio.* Et hoc specimen ita legi debet.

Condiciones sacramentorum, ad quas ex ordinatione Riccemiro, Cixsilane, Sinderedo, Uneforte, & Gomesindo Judicum, & in præsentia bonorum hominum, cos causa fecit esse presentes, jurare debeant testes prolati.... recte & fideliter testivicamus de hac causa per super adnixum juramentum in Domino. Late condiciones sub die octabo Idus Madias, anno primo Domno nostro Lodovico Imp. Signum † Benito. Signum † Elereo, qui as condiciones juraberunt. Signum † Maure.... qui unc juramentum recepit... peterr... Sign. † Francoberto. Sign. † Venerello. Sig. † Teuderico. Est juramentum præstitum pro quadam venditione facta in villa Marinorena, prope Narbonem sita in insula Lici.

C

3. *Aliud sub Carolo Calvo.* Ordo postulabat, ut hoc specimen aliis duobus subsequentibus postponeretur. sed tolerabile est hac in re cælatoris erratum. Lectio ita habet.

Condiciones sacramentorum, ad quas ex ordinatione Salomon misso Himberto, seo & Judices, qui jussi sunt kausas derimere, vel legibus difinire, id sunt quinque, Tesindo, Medemane, Uniforte, Argefrado, Ugone judicum, & Vulsino clerico.... recte & fideliter testificamus de hac causa per super adnicxum juramentum in Domino. Latæ condiciones sub die VIIII. *Kal. Madias, anno* XXXIII. *regnante domno nostro Karolo Rege. Sig. † Arenardo. Sig. † Ilperico. Sig. † Stefano. Sig. Salomon, qui has condiciones juravimus. Inchericus subs. Stabiles subs.*

4. *Aliud Placitum sub Ludovico Pio.* Ita legendum est. D

Condiciones sacramentorum, ad quods ex ordinatione Agilberto Vicedomino, Cixsilane, Sunifredo, Gomesindo, David, & Argilane judicum.... vel aliorum bonorum hominum, qui subter subscripturi vel signa factores sint.... sub die prid. Kalendas Abriles, anno octabo imperante Domno nostro gloriosissimo Ludoihcco Imperatore... Ursius qui ads condiciones scripsi & subscripsi sub die & anno quod supra. Vide hanc chartam integram in libro VI. num. LXV.

5. *Alia charta sub eodem.* Et hoc editum est in libro VI. num. LXXI. Illud in eo notandum, quod *Joannes* scribitur absque adspirata, uti & in charta LXV. contra veterum communem morem. tametsi quædam alibi exempla similia exstant. Sic habet lectio hujus loci.

In nomine Domini ego Spaneldes vobis Domno & Abbate Joanne, seo fratribus tuis Caunense monasterio... Ego Spaneldes facio vobis testamentum de omnino rebus meis.... Signum † Ispanildes, qui hunc testamentum fieri volui.... Sign. Ansemundi. Elias in Christi nomine Presbyter à supra scripto hunc testamentum scripsi & subscripsi die & anno quod supra. E

In his chartis subscriptiones Notarii manu factæ sunt, præter signum crucis singulis proprium. Hîc verò Notarius tempus dati instrumenti, quod à se præmissum putavit, per oscitantiam omisit.

IN TABELLA XXVIII.

1. *Ludovici Pii.* Quoniam illustre est Ludovici Pii tempus, uti & Caroli M. & Caroli Calvi, ideo plura eorum specimina damus. In hoc cùm elegantissima sit scriptura, insolitæ est magnitudinis subscriptio Hirminmaris, qui Hirminmarus corruptè appellari solet. F

2. *Ludovici Pii & Lotharii.* Juvat etiam hoc specimen afferre ex communi Ludovici & Lotharii Augustorum diplomate, in quo utriusque anni exprimuntur. Utrumque specimen ex archivo Dionysiano erutum est, uti & *Data* alterius diplomatis, in quo super lineam adjectum est *imperii* vocabulum, quod Notarius primo prætererat.

IN TAB. XXIX.

1· PLACITVM CAVNENSE SVB CAROLO·M·

2· ALIVD SVB LVDOVICO PIO

3· ALIVD SVB CAROLO CALVO

4· ALIVD SVB LVDOVICO PIO

5· ALIA CHARTA SVB EODĒ

1. LVD...

IN NOMINE DÑI DI ET SALVATORIS ÑRI IHV XPI H...

vel quic qui dexin defacerevoluerit libero jnomnibus perfruatur arbitrio faciendi Hæc vero auc...

Hirminmaris Diaconus ad vicem F...

2. LVDO, VIC I

Innomine Dñi Di et saluatoris ñri Jhūx pi Hlu...

de anulo ñro subter eam jussimus sigi...

P. Giffart f.

CI PII

DIVINA ORDINANTE PROVIDENTIA IMPERATOR AVGVSTVS.......

pora pleniorem obtineat firmitatem de anulo nro subter iussimus sigillari

e co g n o u i et subscripsi

LOTHARII

arius divina ordinante providentia Imperatores Augusti

ssus Diaconus ad vicem Fridugisi recognovi et sub

 A

IN TABELLA XXIX.

1. *Pippini Aquitaniæ Regis.* Hoc diploma Pippini pro monasterio Malasti seu Montis-olivi, integrum exstat in libro VI. num. LXXVIII. Caret invocatione, uti observavimus in libri secundi capite IV. quod etiam in aliis ejusdem Regis litteris postea deprehendimus. Notanda est epocha Ludovici imperii, cum annis Pippini comparata, & uno tantùm annos filii excedere solita, ut dictum est suo loco. De Teotvado palatio actum est in libro IV.

2. *Ludovici Germaniæ Regis.* Hoc specimen expressum est ex autographo Dionysiano, cujus sigillum comminutum est. Illud animadversione dignum, quòd Carolus, Ludovici Regis filius, patris litteris eo jubente subscripsit. De epocha regni Ludovici actum est in libri secundi capite XXVII. num. V. Editum exstat diploma apud Dubletum pag. 785. sed cum vitio Indictionis. B

IN TABELLA XXX.

1. *Lotharii I. Imp.* Ex archetypo Dionysiano. Inscriptio sigilli, non omnino integra, ex autographo cœnobii S. Mansueti prope Tullum, suppletur hoc modo: XPE ADJUVA HLOTHARIUM AUG. Vitiatæ sunt recentiori manu chronicæ notæ in hoc autographo, itidemque in aliis Dionysianis, quales vulgavit Dubletus. Lege quæ hac de re diximus in libri secundi capite XXVI. num. XV. C

2. *Lotharii Regis.* Ex archivo item Dionysiano. Sigillum habet egregium Lotharii Regis autographum ex cœnobio Mettensi S. Arnulfi, cum inscriptione omnino simili patris sui Lotharii Imp. XPE ADJUVA HLOTHARIUM REGEM. Hîc deest in *Data* annus Incarnationis, uti observatum est in libri secundi capite XXVII. num. VI. Conveniunt hæ notæ anno DCCCLX. qui ab obitu Lotharii Imp. quintus, Indictione VIII. præditus erat.

1 PIPPINI AQVITANIÆ REGIS

PIPPINVS ORDINANTE DIVINAE MAIESTATIS GRATIA AQVITANORVM REX CVM PETITIONIBVS

Et ut hæc nræ confirmationis pceptionis qnræ merces a fidelibus scæ Dei ecclesiæ et nris firmius

credatur diligentius qs conserue tur manupprias.... firmauimus et anuli nri impressione subteam jussimus

Signari *Signum* *Pippini gloriosissimi Regis*

Isaac atq notarius advicem Dodonis recognoui et

Data Kl nouimbres anno XXII Imperii Domni Hludouuici serenissimi augousti

et XXI regni nri actum in Teotuadum Palatium nrm in Di nom.

2 LVDOVICI GERMANIÆ REGIS

In nomine Scæ et indiuiduæ Trinitatis Hludouuicus diuina fauente gratia Rex Si liberalitatis

nræ munere locis Dō dicatis quiddam conferimus benefic u et necessitates ecclesiasticas ad Peti

tiones seruorum Dī nostro releuamus juuamine ... manu propria nrā subteream

firmauimus et anuli nri Inpressione ... et dilecto filio nostro karolo eum firmare praecepimus

Signum *Domni Hludouuici serenissimi Regis* *Sig. Karoli*

Locus Sigilli

Hebarhardus notarius advicem Grimaldi recognoui et sub

data V Kl augs anno XXXIIII regni domni hludouuici serenissimi regis in orientali francia regnante

Indictione XIIII Actum reganesburc ciuitate regia In di nomine feliciter AMEN

P. Giffart. F.

1. LOTHAR

In nomine Dni nostri Ihu xpi Dii aetern

Et ut haec nostrae auctoritatis ... atque ...

Signum Hlotharii Serenissimi aug

Remigius Notarius advicem Hild

data iii non ianuarii anno xpo ppitio imperii domni hlotharii piissimi

2. LOT

In nomine omnipotentis Dni et Salvatoris nostri Ihu xpi

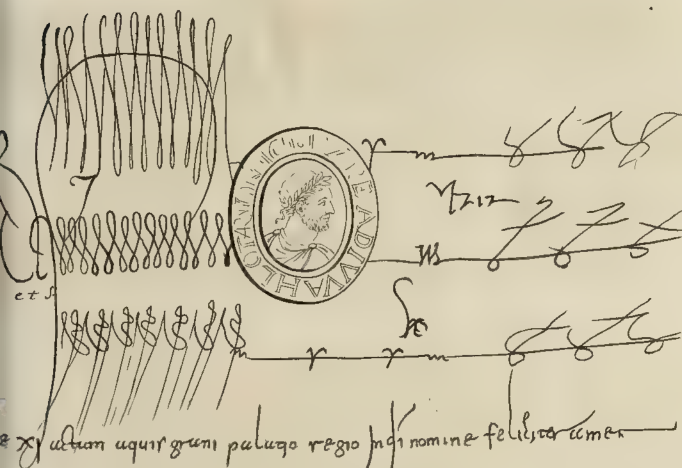
Et ut haec nostrae largitionis concessionisue auctoritas futuri ugem

Signum Hlotharii gloriosi Regis

Ercamboldus

data vii kl febrii anno xpo propitio regni domni hlotharii

s diuina ordinante prouidentia Imperator augustus

et S.

REGIS

p raeueniente clementia Rex   n ovimus religione xpianitatis imbuti .....

ineat firmitatem Manu propria subter firmauim⁹ et anuli nostri impressione iussim⁹ assignari

s Cancellarius recognoui   et S.

IN TABELLA XXXI.

1. *Caroli Calvi Regis.* Observandus est hîc calculus de regno Caroli Calvi, cujus nomen constanter cum K littera in autographis scriptum est. Observandus, inquam, calculus, in quo annus regni Caroli secundus cum indictione itidem secunda comparatur. Lege quæ hac de re dicimus in libro VI. num. LXXXI. ubi hæc charta edita est.

2. *Caroli Calvi Imp.* Insigne, & fere singulare est hoc Caroli Calvi tum Imperatoris monumentum de conditione Abbatiæ Compendiensis. Illud in eo præcipuum, quòd Caroli monogramma cynnabari seu minio pictum est more Græcorum Imperatorum. Quin etiam Gozlini Cancellarii nomen super Audachri Notarii subscriptionem adscriptum est litteris itidem rubricatis. qua de re ad libri primi caput X. egimus. Lege Cangium de cynnabari, & Alamannum ad Procopii arcanam historiam pag. 20. ubi observat, vas illud, in quo ejusmodi rubrica servabatur, dictum esse *caniculum*, quòd caniculi formam præ se ferret: & *à caniculo* is, qui Cæsari ejusmodi purpuramentarium ministrabat. Præter ea prædicto Caroli Calvi diplomati olim appensa erat bulla aurea, de qua cùm lis mota esset aliquando, ejusmodi sententia pronuntiata est, qualis habetur in primo regesto Parlamenti Parisiensis folio 185. inter Aresta Pentecostes anni M CC LXXI. referenda hoc loco. *Quoddam privilegium monasterii Compendiensis, bullâ aureâ Caroli Calvi Franciæ Regis signatum, arestatum fuerat, tamquam de falsitate suspectum, per curiam, eo quòd filo, cui bulla ipsa appendebatur, poni poterat bulla, & de eo removeri. Postmodum considerato, quòd hoc plus proveniebat ex antiquitate privilegii ipsius, quàm ex aliqua falsitate, præcepit dominus Rex privilegium ipsum reddi Abbati & conventui dicti loci.* Postea furto sublata est hæc bulla, quam decem vel octo ducatorum fuisse aiunt. Superest ipsum autographum optimæ notæ, minio suo prorsus eximium ac singulare, auctoritatem insuper habens à subsequentium Regum instrumentis pro eadem Abbatia Compendiensi. Exstat apud Acherium nostrum in Spicilegii tomo X. ex chartario Compendiensi erutum, sed cum aliquot mendis, quas ope autographi emendavimus. Sic emendatum hîc repræsentare juvat ad supplendum sequentis paginæ vacuum spatium.

In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, KAROLUS *ejusdem Dei omnipotentis misericordia Imperator Augustus. Quidquid voto aut gratiarum actione Deo omnipotenti offerimus, cui non solum omnia quæ habemus, quæque de manu ejus accepimus, sed etiam nosmetipsos debemus, qui nos & prædecessores nostros Imperatores & Reges nullo nostro merito, sed sua benignissimâ gratiâ regium in stemma evehere dignatus est; hoc nobis ad præsentem vitam feliciùs transigendam, & ad futuram uberiùs capessendam consequentius fore nullo modo dubitamus. Proinde quia divæ recordationis Imperator avus scilicet noster* KAROLUS, *cui divina providentia monarchiam totius hujus imperii conferre dignata est, in palatio Aquensi cappellam in honore beatæ Dei Genitricis & Virginis* MARIÆ *construxisse, ac Clericos inibi Domino ob suæ animæ remedium atque peccaminum absolutionem, pariterque ob dignitatem apicis Imperialis deservire constituisse, ac congerie quamplurima Reliquiarum eumdem locum sacrasse, multiplicibusque ornamentis excoluisse dinoscitur; nos quoque morem illius imitari, ceterorumque Regum & Imperatorum prædecessorum scilicet nostrorum cupientes, cùm pars illa Regni nobis sorte divisionis nondum contigerit, infra tamen potestatis nostræ ditionem, in palatio videlicet Compendio, in honore gloriosæ Dei genitricis ac perpetuæ semper virginis* MARIÆ *monasterium, cui Regium vocabulum dedimus, fundotenus extruximus, & donariis quamplurimis Domino juvante ditavimus, atque Clericos inibi numero centum pro statu sanctæ Dei Ecclesiæ, pro genitoribus ac progenitoribus nostris, pro nobis, conjuge & prole, proque totius regni stabilitate jugiter Domini misericordiam implorare decrevimus. In cujus basilicæ usus atque in præfatorum Fratrum necessaria stipendia, villas has perpetuò habendas delegavimus, id est in pago Tardanensi villam Ruminiacum cum capella & omni integritate sua; & in pago Belvacensi villam Longogilum, Sacciacum & Mariscum cum omnibus ad se pertinentibus; & in pago Ambianensi Melvillare & Erptias; in pago Bolinensi villam Attinium; & cellam sanctæ Magræ in pago Tardanensi cum omnibus appendiciis suis, & in Suessionico villam Bruarias; & in pago Laudunensi Stradonis-villam, & Bairiacum post Primordii discessum; & in pago Vermandensi villam Capiacum: culturam etiam, quam eisdem Fratribus ad suos exteriores usus extra monasterium cum piscatura concessimus: capellam in Venitta, capellam in Vermeria, capellam in Nantoilo, capellam in Mamaccis post discessum Bertonis: in pago Noviomensi villulam quæ dicitur Bonas-mansiones: decimas etiam fiscorum, quas eis per Præceptum concessimus, hoc est decimam Cassini, Vermeriæ, Cotomariorum, Ridi, atque Mamaccis, & duas partes decimæ de Andriaco villa, Dorlindo, Creolicumno, Ferrariis, Cincinniaco, Aminiaco, Vienna, Roseto, Salmuntiaco, Antiniaco, Erchiriaco, Siviniaco, Attiniaco, Belmia, Tasiaco, Bidrico, Pontione, Merlao, atque Buxeto, & reliquas omnes, quas per nostrum Præceptum habent; & Casellas in Burgundia, & Pontem super fluvium Vitulam pertinentem de Finibus, & omne teloneum annualis mercati, cum prato, ubi contra Venittam congregari solet. Similiter etiam totius silentii & quietudinis Canonicæ ibi morem observandum, & ut à nullo exteriori hospite violetur confirmamus, sicut in eorum Præcepto dicitur, & de mansionibus, æque liberam canonicè licentiam tribuimus, sicut in eodem continetur Præcepto. Præterea memorato sancto monasterio & fratribus inibi assiduè Domino famulantibus, in die qua dedicationem ipsius sanctæ basilicæ*

A *basilicæ celebravimus, hoc est tertio Nonas Maii, per idem nostræ auctoritatis Præceptum concedimus in pago Tardanensi villam Sarciacum cum manso indominicato, & capellam, & quidquid ibi aspicit, vel quidquid ex eadem* OTHERUS *olim Comes habuit; & in pago Belvacensi, in Bettonicurte, quidquid ibi de Madriniaco aspicit. Prædicta itaque omnia, villas & res, quas ante dedicationem præfatæ basilicæ, & has quas in ejusdem dedicatione concessimus, cum capellis & omnibus appendiciis suis, terris, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, molendinis, mancipiis utriusque sexus desuper commanentibus, vel ad easdem justè legaliterque pertinentibus, exitibus & regressibus, & universis legitimis terminationibus, sæpe dicto sancto loco congregationique inibi Domino deservienti æternaliter habendas, & canonicè disponendas pro eorum oportunitatibus destinamus, & de nostro jure in jus & potestatem ejusdem monasterii transponimus, ita ut quidquid ab hodierna die, sicut in aliis Præceptis nostris ordinabimus, per nos perque successores nostros, vel quorumlibet dono divina pietas sæpe fato loco* B *& fratribus conferre voluerit, habeant, teneant atque possideant, liberamque ac firmissimam in omnibus habeant potestatem faciendi atque canonicè disponendi, eo scilicet ordine, ut officinæ & ministeria ejusdem loci, scilicet luminarium hospitum, ac receptionis pauperum, atque stipendiorum Fratrum, secundùm quod nos aut Missi nostri seu Prælati ejusdem monasterii congruè disposuerint, ordinata consistant.*

Sanccimus denique etiam, ut præfatæ res omnes sub immunitate & tuitionis nostræ defensione ea consistant, qua ceterarum ecclesiarum res, quæ hoc à nobis vel à prædecessoribus nostris obtinere promeruerunt, consistere noscuntur; ita ut nemo fidelium nostrorum, vel quilibet ex judiciaria potestate, aut ullus ex reliquis tam præsentibus quàm futuris, in ecclesias aut loca, vel agros, seu reliquas possessiones præfati monasterii, quas in quibuslibet pagis vel territoriis justè & legaliter possidet, vel ea quæ deinceps in jure ipsius sancti loci divina pietas augeri voluerit, ad causas audiendas, vel freda, aut tributa C *exigenda, aut mansionaticos, vel paratas faciendas, seu fidejussores tollendos, sive homines tam ingenuos quàmque & servos super terram ipsius commanentes, distringendos, aut ullas redibitiones, aut illicitas occasiones requirendas, nostris nec futuris temporibus ingredi audeat, nec ea quæ supra memorata sunt penitus exigere præsumat: & quidquid de rebus memoratæ ecclesiæ fiscus sperare poterat, totum nos pro æterna remuneratione prædicto sancto loco concessisse perpateat, ut perhennibus temporibus in alimonia pauperum, & stipendia Canonicorum ibidem Domino famulantium, in augmentum proficiat: quatenus ipsis servis Dei eorumque successoribus pro nobis Domini misericordiam uberiùs exorare delectet. Et quia præfatas res omnes ex fiscis nostris fuisse constat, volumus, pariterque jubemus, ut sub ea lege qua res fisci nostri jugiter maneant, atque sub eo mundeburde & defensione tueantur ac defendantur; & sub ea tuitione imperiali consistant, quâ cœnobia, Prumia scilicet, quod atavus noster* PIPPINUS *construxit, & monasterium Sanctimonialium Lauduno in honore sanctæ* MARIÆ *constitutum consistere noscuntur.* D *Enimverò quæ in auro, argento & gemmis, vestibus, rebus, vel in quibuslibet speciebus eidem loco concessimus, quia ob amorem divini cultus pariterque animæ nostræ, genitorum ac progenitorum nostrorum remedium Domino consecranda obtulimus; rogamus atque testificatione divini nominis interdicimus, ut nullus Regum aut Imperatorum successorum nostrorum, nec quisquam cujuslibet ordinis qualibet dignitate præditus, ex iis quæ supra memorata sunt quidquam in suos usus accipiat, aut in capellæ suæ cultus admoveat, nec (sicut aliquando factum esse constat) ad aliàm ecclesiam quasi sub obtentu eleemosynæ conferat, sed sicut ea Domino ac præfato loco sancto dedimus, integerrimè ac perpetualiter habenda conservet.*

Iis verò omnibus supradictis rebus, quas sæpe memorato loco in oportunitate basilicæ & fratrum præfatorum numero centum suffragia constituimus, nihil minuere quisquam præsumat: sed hæc nostræ pietatis concessio & imperialis altitudinis sanctio ita perpetuò conservetur, sicut in privilegio Domni & E *sanctissimi Patris nostri* JOHANNIS *Apostolici & universalis Papæ, ac aliorum Episcoporum privilegiis continetur astipulatum: augere verò si quispiam voluerit, augmentatis & multiplicatis eorum usibus rebus accumulentur divini cultores servitii. Memoratum denique Domni & sanctissimi Papæ Johannis privilegium per hoc nostræ imperialis excellentiæ dictum confirmamus, atque sicuti sua decrevit sanctio, ita perpetuò mansurum nostra decernit roboratio. Et ut hæc nostræ donationis auctoritas, ac edicti constitutio, atque immunitatis roboratio per omnia tempora inviolabiliter in Dei nomine conservetur, veriusque credatur, manu propria subterfirmavimus, & bullarum nostrarum impressionibus insigniri jussimus.*

Signum KAROLI *gloriosissimi Imperatoris Augusti.*

Signum HLUDOVVICI *gloriosi Regis.*

AUDACHER *Notarius ad vicem* GAUZLINI *recognovit & subscripsit.*

Datum tertio Nonas Maii, Indictione decima, anno XXXVII. *regni Domni Karoli Imperatoris in* F *Francia, & in successione Lotharii Regis* VII. *& imperii secundo. Actum Compendio palatio imperiali in Dei nomine feliciter. Amen.*

Ex diplomatibus pæne infinitis, quæ Carolus Calvus in gratiam ecclesiarum & monasteriorum condidit, ex quibus multa referemus in libro VI. patet verum esse quod Hadrianus Papa II. quantumvis in eum commotus, scripsit ad ipsum in epistola XXIX. *Annuntiatur etiam à pluribus probis, quod sis amator, exaltator & illustrator specialis in orbe terrarum, & permaximus ecclesiarum Dei: ita ut nullus sit Episcopatus, nullumque monasterium in regno tuo, quod non auxeris rebus propriis, & restitueris suis perplurimum, &c.*

1. CAROLI

2 CAROLI CA

Karolus eiusdem Di Omnipotentis misericordia Imperator Augustus

et reges nullo Nostro merito sed sua benignissima gratia regium in stemma eus here dignatus est hoc nobis ad praesentem vitam felicius transigendam et ad futu

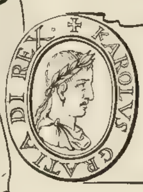
dignata est

Et ut haec nrae donationis auctoritas ac edicti Constitutio atq; Immunitatis roboratio per om

P. Giffart F.

s Celsitudinis moris est fideles suos donis multiplicibus et honoribus jngentibus

...em Manu propria subter eum firmauimus et anuli nri impressione assignari iussimus

rius a-d vicem Hludouuici re,cognoui et subs.

rege Indictione iii Actum monasterio sci dionisii In di nomine feliciter amen

IMP.

rati arum actio ne Dō Omnipotenti Offerimus cui non omnia quæ habemus quæq. de manu eius accepimus

que ratus fore nullo modo dubitamus Pro inde quia diuae recordationis Imperator auus scilicet nr̃ Karolus diuina prouidentia monarchiam totius huius Imperii conferre

in Dñi nomine Conseruetur veriusq; credatur manu propria subter firmauimus et bullarum nrãrum impressionibus insigniri jussimus.

Signum hludouuici serenissimi

...recognoui et subscripsi

...r vii. et Imperii regis Actum Compendio palatio Imperiali In di nomine feliciter amen.

A

IN TABELLA XXXII.

Caroli Calvi Imp. Hoc tertium est specimen Caroli Calvi regis, alterum ejusdem Imperatoris, expressum ex autographo Dionysiano. Nihil peculiare hîc observandum, præter id quod legitur ad Cancellarii subscriptionem, *Franco Præpositus ambasciavit.* Rem explicavimus in libri secundi capite XXVI. Caroli effigies in sigillo, quod unicum Caroli Imperatoris reperimus, multum dissimilis est ab ejusdem figura regia. sed si quid erratum est, id imputandum primo cælatori, qui exemplar non bene expressit. Neque verò diversa Romani cujusque Imperatoris numismata, tametsi à peritis artificibus expressa, ex æquo sibi respondent, ut advertere licet in numismatibus familiarum Byzantinarum apud eruditissimum Cangium. *Magnus* quandoque dictus est Carolus Calvus, uti probamus ad chartam CXV. idemque titulus Carolo Crasso etiam tributus apud Folquinum monachum in Chartario Sithiensi inedito, ubi Rodinus quidam Rodulfo Abbati dicitur tradidisse quædam prædia *in pago Ambianensi, in Sanaterra, in loco qui vocatur Rosierias, anno* I. *Karoli Magni Imperatoris.* quod de Crasso intelligendum esse constat. Itaque illud in more positum fuisse videtur, ut qui tum imperaret, *Magnus* diceretur, elogii, non cognomenti gratiâ. B

IN TABELLA XXXIII.

C

1. *Ludovici Balbi.* Ex archivo S. Dionysii. Sigilli inscriptio fere detrita est. Expressior est in autographo Benigniano, cujus exemplum in libro VI. referemus. Sic autem habet in Dionysiano diplomate sigilli inscriptio, HLUDOWICUS GRATIA DI REX. *Vriaus fiscus,* ubi hoc diploma datum est, locus est pagi Bituricensis, vulgo *Vriel* dictus. Ludovici Balbi tres filii fuere, quorum duo priores Ludovicus & Carlomannus, mortuo patre ad breve tempus simul regnarunt: tertius Carolus, cognomento Simplex, post Carolum Crassum & Odonem. Carlomannus superstes fuit Ludovico fratri, cujus nulla diplomata reperire licuit. Carlomanni complura habentur, ex quibus duo in lib. VI. referemus. Unum authenticum vidimus in archivo ecclesiæ sancti Nazarii Æduensis, quo Carlomannus, rogatu Richardi comitis, villam Taniacum, quæ olim ab ecclesia subtracta fuerat, & comitatui attributa, Adalgario præsuli & sancto Nazario restituit: cui præcepto Norbertus notarius post regem subscribit. *Datum prid. Kal. Decembris, anno* II. *Karlomanni gloriosissimi regis, Indict.* XIII. id est anno Christi DCCC LXXX. *Actum apud Nerundam-villam Theodericus comes ambasciavit.* Hæc villa est diœcesis Senonensis. D

* Neronville.

2. *Caroli Simplicis.* Ex archivo item Dionysiano. Hîc inter primos Gozlinus Notarius, qui ad vicem Herivei Cancellarii diploma recognoscit, apponit *Archiepiscopi summique Cancellarii* titulos, cùm antea nudum Cancellarii nomen adscriberetur. Verùm cùm regnante Carolo Simplice hos titulos exprimerent Notarii imperiales; etiam Notarii Regum Francorum hunc morem induxerunt. De tribus epochis Caroli Simplicis vide quæ diximus in libri secundi capite XXVI. num. XX.

In nomine sanctae et individuae trinitatis Karolus eiusdem dei omnipotentis misericordia

imperator augustus si servis dei et divinis cultibus emolumentum munifi

centiae imperialis celsitudinis exhibemus profuturum nobis hoc ad aeternam beatitudinem ....

Ut autem huius nostrae auctoritatis praeceptum pleniorem in dei nomine firmitatis obtineat

vigorem manu nostra illud firmavimus et anulo nostro iussimus sigillari

Signum Karoli R L S gloriosissimi imp augusti

francoppositâ barcia iut

Audacher notarius ad vicem Gauzlini recognovit

KAROLVS MISERICORDIA DI IMPERATOR AVG

Data xii kl augusti indictione x anno xxxviii regni Karoli gloriosi imperatoris augusti in francia

et imperii eius secundo actum lingonis civitate feliciter in dei nomine amen

1 · LVDOVICI

honoraque .... manu propria subter firm

Quartum Kl. ianuar. Indict. XII. Anno II regni

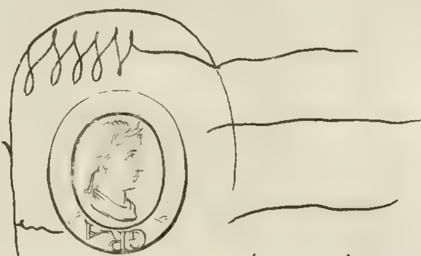
2 · CARO

Karolus diuina fauente propitiante clementia Rex F

ad nostram celsitudinem subsidium praebemus procul dubio diui

Data VII Id. iun. Indictione V. Anno XXV regnante Karolo rege gloriosissimo

...r &Vanulinpi impressione assignari iussimus

gloriosissimi regis Actum uirciaco fisco in dei nom feliciter am.

PLICIS

i Pro omnibus quae jnius te ab la ta Sunt vt jus te res ti tuantur proclamanti

Nobis fore misericordiorem non dubitamus

...xx largiore uero hereditate Indepta vi Actum attiniaco palatio In dei nomine feliciter Amen

P ... vt fecit

A

IN TABELLA XXXIV.

1. ODonis Regis. Specimen hoc ex autographo cathedralis ecclesiæ Carnutensis expressum est, cum sigillo, quod an ipsius Odonis effigiem repræsentet, olim mihi dubitatio injecta est, propterea quod nullum lemma in archetypo Carnutensi apparebat. Verum hanc dubitationem prorsus sustulit aliud ejusdem Odonis authenticum, asservatum in archivo ecclesiæ Augustodunensis, omnino sanum & integrum, in quo hoc lemma in circulo legitur: ODO GRATIA DI REX. quo ex sigillo apparet, virum eximiæ formæ fuisse. In medio monogrammatis adscriptum est Y græcum. Præceptio est Odonis regis, Adelgario episcopo Æduensi & sancto Nazario restituentis villas Cuniacum, Selviniacum & Saviniacum, sitas in pagis Nevernensi, Cabilonensi & Matisconensi, *Data* x. *Kal. Julii, indictione* VIII. *anno incarnationis Dominicæ* DCCC XC. *anno* III. *regnante domno Odone. Actum Macduno monasterio, Meun* ad Ligerim infra Genabum Aurelianorum. *Trohannus notarius ad vicem Eblonis recognovit.* Alius est Trohannus Aurelianorum episcopus, de quo Letaldus monachus Miciacensis in libro de miraculis sancti Maximini abbatis, edito in Sæculo I. Benedictino, mortuus ante annum DCCC. LXXXVIII. quo Raimo episcopus erat, ut patet ex litteris Odonis regis, ipso anno datis, qui rogatu Raimonis episcopi servum quemdam in libertatem asseruit. Locus, ubi datum diploma, est Mitiacense S. Maximini monasterium prope Aurelianos. Accuratum Odonis sigilli ectypum habes in Supplementi nostri capite XI.

B

C

2. *Ejusdem.* In Dionysiano hujusce speciminis exemplari comminutum est sigillum, sed habetur Odonis monogramma, quod in Carnutensi deest. In eo autem monogrammate observa litteram Y in medio quadræ acuminatæ, qua de littera egimus in libri secundi capite x. simulque adverte, hanc litteram, non ad complendum Odonis nomen apponi, sed ad subscriptionis auctoritatem. Novum est quod *Data* litteris majusculis exprimitur contra Regum superiorum morem, qui *Datam* alio scripturæ genere efferre solent. In diplomate CXXI. libri sexti, in formula initiali legitur *Rex Francorum*, (si non fallit chartarii scriptor, cùm passim in aliis desit) quod nomen *Francorum*, jam inde à Carolo M. intermissum, Carolus Simplex in diplomate CXXV. idemque postea Ludovicus Transmarinus atque Ludovicus quandoque; Capetiani Reges passim in usu habuerunt.

TAB. XXXIV.

1. ODONIS REGIS.

IN NOMINE SCAE ET INDIVIDVAE TRINITATIS ODO CLEMENTIA DI REX REGALIS

celsitunis mos est fideles regni suidonis multiplicibus atque honoribus ingentibus

honorare sublimesque efficere Nouerit igitur omnium fidelium

...nnus notarius ad vicem Ebonis recognouit et s.

...Kl. Iul. Indict. VII anno secundo regnante Domno Odoni

gloriosissimo Rege Actu sto Maximino monasterio jn Dī nomine feliciter Amen

2. EIVSDEM

In nomine Dñi Dī aeterni et Saluatoris nri IHū Xpi Odo Clemen

tia Dī Rex Siea quae fideles nri iustis petitionibus

...propria ... manu subter firmauimus et anulo nri inpressione sigilli iussimus

...um Odonis gloriosissimi Regis

ODO REX

...rueus Notarius ad vicem Gualteri recognouit et subscrip.

SUB DIE VI NON MAI INDICT XII ANNO VII REGNANTE ODONE GLORIOSISSIMO

REGE ACTU MONASTERIO SCI DIONYSII IN DI NOMINE FELICITER AMEN

P. Giffart fecit

A

IN TABELLA XXXV.

Zventeboldi Regis. Scilicet Austrasiæ, post Arnulfum patrem Imperatorem ac Regem, cujus nothus erat. Hoc ejus diploma autographum exstat in archivo Dionysiano, quale à Dubleto editum est pag. 808. In inscriptione legitur *Zuentebulchus*, itemque in subscriptione, & in *Data*: in sigillo, *Zuenteboldus*.

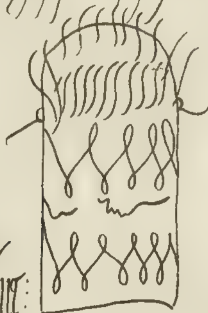
In alio ejusdem autographo, quod in archivo cœnobii S. Michaëlis ad Mosam servatur, scribitur *Zuentiboldus* in signo & in Data. tametsi idem, qui hîc, Notarius chartam confecit recognovitque. Immo Notarius ipse, qui hîc *VValdgerus*, ibi subscribit *VVidelgerus*. Nempe sic variabat nonnumquam scriptio nominum propriorum. Ex illo S. Michaëlis autographo specimen sigilli exprimi, nobisque transmitti curavit reverendissimus, idemque litterarum studiosissimus loci Abbas Henricus Henezo Congregationis S. Vitoni. Zuenteboldi monogramma eodem modo conformatum est in utroque autographo. Michaëlino anno post patrem tertio-decimo subscripsit Ludovicus ejus frater, apposito monogrammate suo; & *Data* nomen, quasi nunc primùm charta concessa esset, ita apponit. *Data* XVI *Kal. Septemb. anno Incarnationis Domini* DCCCCVIII. *Indict.* XI. *anno autem regni Domni Hludovvici* VIIII. *Actum Franconofurt.* Sic verò disposita est ejus subscriptio & *Data*, (nimirum quia id chartæ spatium exigebat) ut fraternam subscriptionem præcedat & Datam, quæ sic habet. *Data* XVIIII *Kal. Septemb. anno Domini* DCCCXCV, *Indict.* XIII. *regnante Domno Rege Zuentiboldo anno primo. Actum in vico Drosle juxta Noviomam civitatem.* Eo diplomate Zuenteboldus cœnobio S. Michaëlis quasdam possessiones rogatu Stephani Abbatis restituit. Monogramma istius diplomatis ejusdem est formæ cum Dionysiano, sed paullo amplius. Sigillum chartæ affixum est de more, idemque ritus (præterquam in aureis & plumbeis, quæ suspendi solent) apud Imperatores Germaniæ perseveravit usque ad sæculum XII. Certè diplomati Henrici III Imperatoris pro cœnobio S. Remigii de Cosla & Marsna, quod datum est *anno dominicæ Inc.* M XLIIII. *Indict.* XII. *anno autem Domni Henrici tertii ordinationis ejus* XVII. *regni verò* V. sigillum est affixum. Vide plura suo loco. In fine diplomatis, cujus ectypum hîc habes, legendum est, *Actum in Suvetchusa.*

B

C

Zuentebulchus divina procurante clementia Rex Condecet ergo nobis qui regiae

potestati maxime Di timorem cunctis mortalibus anteponere negotiis et loca quae antecessores nostri ad honorē Di construxerunt

Anno incarnat. dni. dccc.xcvi. Indict. xiiii. Anno vero regni domni Zuendebulchi primo

Actum in ... in di nomine feliciter Amen

P. Giffart f.

A

IN TABELLA XXXVI.

1. *Rodulfi Regis*, aut potiùs Regni invasoris, cujus hoc diploma authenticum servatur in archivo cœnobii S. Vincentii Laudunensis. In eo deest Cancellarii nomen, tametsi legitur verbum, *& subscripsi*. Sigilli amissi locus etiam cernitur, eum ad modum, quem hîc indicat semicirculus.

2. *Ludovici Transmarini.* Variæ fuerunt Ludovici Transmarini formulæ initiales. Nam præter exempla, quæ exhibuimus in libri secundi capite III. num. XVIII. alias alibi videre licet. Omnes formulæ de more præmittunt invocationem *sanctæ & individuæ Trinitatis*, in specimine isto, *summæ*, non *sanctæ*, prout edidit Marlotus. Tum hîc subditur, *divina disponente clementia Hludovvicus Francorum Rex.* Apud Marlotum in Metropolis Remensis tomo I. pag. 556. *Ludovicus divina annuente clementia Francorum Rex.* & pag. 578 ex Hemeræo, nescio an bene, *Ludovicus Francorum Rex.* tum pag. 582. *divina disponente clementia Hludovicus Francorum Rex*, quod ipsum est Remigiani cœnobii diploma, cujus specimen hîc damus. Datum est diploma, non *pridie Idus Novembris*, ut Marlotus habet, sed *prid. Kal. Novemb.* & quidem *Indict.* XI. *anno autem* XVIII *regnante Domno Lodovico Rege*, id est anno Christi DCCCC LIII. Quidam temere duas posteriores unitates numericas abrasit. Nota numerica U, non est acuminata, sed rotunda, ut ob adjunctum numerum I. facilè pro duabus unitatibus numericis accipi possit, nisi attentè perspiciatur. In vetusto chartario legitur item, *anno* XVIII. ut apud Marlotum. Sigillum marginem habet amplissimam, ut Capetiana: sed Regis effigies Carolinis est fere æqualis, & facies conversa ad sinistram intuentis, ut ex opposito ectypo cuivis apparet. Corona est radiata: inscriptio sigilli ut in sigillis præcedentium Regum. Charta quædam Bernardi Comitis Petragoricensis pro Sarlatensi monasterio est *Data in mense Junio, regnante Deo, Domno Ludovico Rege imperante.*

B

C

In archivo Ecclesiæ Sancti Nazarii Æduensis vidimus authenticum hujus Regis præceptum, quo ad preces Hugonis Ducis Francorum & Bernardi Belvacensium Comitis, ratas habet chartas incensas & detritas, confirmatque Ecclesiæ inter alia Torterum, Suliacum & Lasiacum, quam villam Syagrius Episcopus eidem Ecclesiæ contulerat. *Odilo Notarius ad vicem Anseisi Episcopi, summique Cancellarii recognovit* hoc præceptum. *Datum Autissiodoro V. Kal. Augusti, anno* DCCCC XXXVI. *Indictione* VIIII. *anno* I. *regnante Ludovico gloriosissimo Rege.* ubi clare & diserte asseritur annus primus Ludovici Transmarini.

In nomine Scae et Indiuiduae Tri ni ta tis Ro dul fus diuina o r

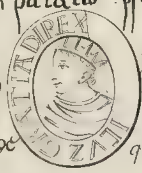
dinante Pro ui dentia Rex Fran co rum

2 LVD OVICI·TRAN SMARINI

In nomine Summae et Indiuiduae Trinitatis diuina disponente Clementia

H ludouuicus Francorum Rex Si nos quia regia maiestate Praeminemus Scae Di &c

O dilo

999

Giffart f.

IN TABELLA XXXVII.

1. *Lotharii Regis Franc.* Hoc ſpecimen nobis ſubmiſſum eſt ex archivo cœnobii S. Vincentii Laudunenſis. Si rectè expreſſa eſt autographi ſcriptura, ut quidem mihi aſſertum eſt, multum degenerat ab eleganti illa Carolina, quam ſuperiùs exhibuimus. Certè ipſi litterarum ductus multum ab illis abſunt, uti & in ſequenti ſpecimine, quod ex authentico archivi Remigiani apud Remos accepimus. In hoc Laudunenſi notanda eſt poſtremæ unitatis numericæ forma in Indictione, & in anno Regis, in longum ſupernè ducta, ut in capite ultimo libri ſecundi monuimus.

2. *Ejuſdem.* Hîc nomini ſuo addit Lotharius *Francorum Rex,* patrio more, quod ſubſequentes Reges paſſim retinuerunt. tametſi Hugo in ſpecimine proximo ſimpliciter ſe dicit *gratia Dei Regem.* In præſenti ſpecimine *Data* appoſita eſt ante Regis ſubſcriptionem contra receptum antea morem; annuſque Incarnationis cum anno Regis appoſitus. In ſigillo etiam mutatio facta eſt, nempe in inſcriptione. nam priores Reges ſic habebant poſt nomen proprium : GRATIA DI REX, præmiſſo ſigno crucis : hîc, LOTHARIUS † REX FRANCO. ſigno crucis interpoſito. Deinde coronam habet radiatam, ut pater, ac ſupernè gemmatam : ſed primus in ſigillo baculum oblongum dextrâ geſtat, ſiniſtrâ ſceptrum inſtar clavæ Herculeæ. Vide libri ſecundi caput XVII. num. III. B

INNOMINE SCÆETINDIVIDVÆ TRINITATIS LOTHARIVS GRATIADĪREX NOTVMSIT OMNIBVS FIDELIBVS NRIS TAMPRÆSENTIBVS

quamq; futuris quod Hugo comes noster q; consanguineus tactus infirmitate qua hominem exiuit

aut sibi iniuste sub latas iure adquirere legaliter q; nitebatur quibus scōs

faciens heredes nostrae dicioni contulit nrae q; potestati largitus est.

Signum domni gloriosissimi Lotharii Regis Gezo Cancellarius recognouit et Subs

actum III nonas octobris Inditione IIII regnāte domno Lothario Rege

anno VII in Villa Condeda actum feliciter

EIVSDEM 2.

Innomine Scæet Indiuidu æ Trinitatis Hlotharius diuina propiciante clementia Francorum Rex si fidelium nostrorum rectis petitionibus

maximeque in rebus ad Dei cultum pertinentibus serenitatis nostrae aurem aperimus procul dubio praedecessorum

nostrorū Regum scilicet atq; imperatorum more imitamur nec solum petentes si vnde causa Dei ao it

ctū complendio palatio Regis anno domini ce Incarnationis DccccLXXII anno XXII regnante Lothario Rege

Signum Lotharii Gloriosissimi Regis

LOTHARIVS REX FRANCO

go Adalbero regius notarius advicem Domni Adal beronis Remorū Archiepi et Summi cancellarii recognoui

P. Giffart f.

A

IN TABELLA XXXVIII.

1. *HUgonis Regis.* Hoc ſpecimen expreſſum eſt ex cœnobii S. Vincentii Laudunenſis autographo, in quo ſigilli locus apparet, ſigillo avulſo. Iſtud ſuppleri curavimus ex authentico Trenorchienſi, quod eruditus Chiffletius in hiſtoria ſua nobis indicavit. In hoc ſigillo obſervanda eſt manus juſtitiæ, quam Hugo primus videtur geſtaſſe cum globo, ut diximus in libri ſecundi capite XVII. num. III. Inſcriptio ſigilli etiam differt ab aliis. Forma omnino ſimilis eſt ejus, quod nobiſcum Henricus Juſtellus ultro communicavit. In monogrammate, quod in modum crucis conformatum eſt, pro uſitata littera Y in medio habetur punctum. *Data* caret anno Incarnationis, uti & diplomata Hugonis, quæ in libro ſequenti referemus.

B

2. *Rotberti Regis.* Ex archivo S. Germani à Pratis. Data appoſita eſt ante ſignum Regis, ut in tabellæ præcedentis charta I. Lotharii Regis. Incarnationis annus abhinc deinceps uſitatus in regiis inſtrumentis, cùm antea eſſet rarior. Rotbertus in monogrammate paſſim præfert ſolitum Y græcum. Globum in ſiniſtra geſtat, ſed non manum juſtitiæ in dextra, ut Hugo ipſius pater. Eadem eſt ſigilli forma in diplomate Rotberti apud Perardum pag. 171. & 179. ſed inſcriptio utrobique manca eſt, omiſſo nomine *Dei*, & littera T in Rotberto. Monogramma primo in loco apud eumdem inſolitum videtur, quod in quadræ formam concinnatum eſt, non in modum crucis, ut pleraque alia Rotberti, neſcio an vitio ipſius editoris.

...nomine Dei et indiuiduae trinitatis hugo gratia dei rex: Si postulationes quibuscumque fidelium

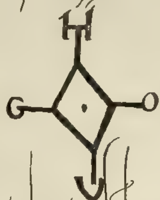
...militantium consensus placido assensu recipimus eorumque;

utilitatibus necessaria prouidendo morem praedecessorum nostrorum francorum scilicet

imperatorum atque regum sequentes. ea que illis diuino seruitio...

...gnum hugonis

gloriosissimi regis

...um compendio palatio ... feliciter amen anno primo regnante serenissimo rege hugone

...VI kl. oct. indictione XV;

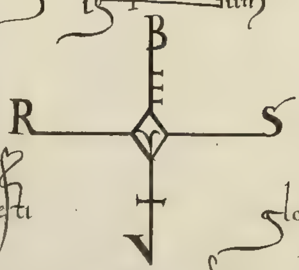
2· ROBERTI REGIS

IN NOMINE SCĘ ET INDIVIDVĘ..... ROTBERTVS GRATIA DI FRANCORVM REX

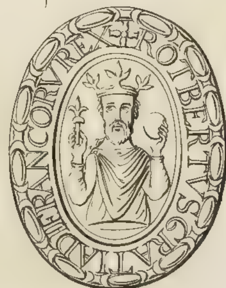
Actum Stampis palatio publice. Anno incarnati uerbi millesimo XXX. & regni Rotberti gloriosissimi regis XXXVIII. Balduinus cancellarius scripsit

subscripsit.

Signum

Rotberti gloriosissimi regis

A

IN TABELLA XXXIX.

1. *Rotberti Regis*. Ex archivo Dionysiano. Exstat apud Dubletum pag. 825. Invocatio insolita est: deest *Data*, nomenque Cancellarii, & in monogrammate solitum Y græcum. Sic aliquando Data deest in diplomatis Capetianis: ut in Compendiensi Philippi I. post contextum sine *Data* sequitur monogramma, & in inferiori parte chartæ, quæ angusta est, affixum sigillum.

2. *Heinrici Regis*. Et hîc insolita est invocatio. Quamquam in Capetianis diplomatibus magna est invocationum varietas, ut suo loco demonstravimus. Hoc in diplomate adverte primo duplicem accentum in duplici littera ii ad pronomen *hiis*. Henrici nomen in autographis aliquando cum i in syllaba prima, *Heinricus*, aliquando absque i scribitur. In sigillo vix discerni potest an hæc littera i fuerit apposita. Ex Capetianis, immo ex Francorum Regibus primus lilia in corona gestasse videtur Hugo & post eum Henricus. Carolini quippe lilia in corona non gestabant in sigillis suis, sed aliquando in suis extra sigilla iconibus, ut Carolus Calvus in effigie, quæ in Appendice Capitularium Baluziana exstat; immo etiam Fredegundis, Chilperici Regis uxor, in primario ejus tumulo, qui in nostra Germanensi basilica cernitur, factus opere musivo: ubi distincta præfert lilia in corona, & expansum in sceptri vertice lilium. De tempore initi ab Henrico regni dictum est in libri secundi capite XXVI. num. XXVII. Confer libri sexti chartam ducentesimam tertiam, quæ data est *anno Incarnationis dominicæ* M XXXV. *æra* M LXXIII. *Indict.* III. IX. *Kal. Julii, anno* V. AINRICI *Regis*. Alio modo Henrici regnum computatur in charta quadam Chronici Besuensis, nempe à coronatione ejus facta vivente patre. *Actum Besua publicè anno ab incarnatione Domini* M XXXIV. *Indict.* II. *epacta* XXVIII. *regnante Henrico Rege* VIII. *anno regni ejus*, in Spicilegii tomo I. pag. 561. Nec prætereunda est hoc loco chartæ sequentis Data. *Actum publicè in præfati Sancti cœnobio, & super ejusdem altare, regnante Domino nostro Jesu-Christo cum Spiritu-sancto in paternæ majestatis dextera, anno Incarnationis ipsius* M XXXVI. *Indict.* IV. *epacta* XX. *prid. Kal. Julii*, IV. *feria*, III. *luna*.

B

C

1. ROBERTI REGIS

In nomine sancte et individue Trinitatis… Rotbertus clementia divina … &c.

…Ut autem hoc preceptum regio nostri favore noscatur esse actum regali anulo subter est maiestatis firmatum

…signum Rotberti regis Francorum **R** — **B** — **T** — **S** gloriosissimi

2. HENRICI REGIS

In nomine Domini Dei summi. Ego Henricus divina propitiante clementia Francorum rex:

…Uerum testibus his quorum subtus tituli notantur et signa. S. Imberti Paris. epi. S. Guidonis Silvanect. epi. S. Radulfi comitis. S. Rotgoldi comitis. Baleranni comitis. S. Ingenulfi pincerne.

Balduinus cancell. scripsit et subscripsit

Actum Parisius anno incarnationis dominice M. L. VIII. regni vero Henrici gloriosissimi regis XX^mo^ VIII^vo^.

P. Giffart fecit

A

IN TABELLA XL.

Philippi I. In hoc ſpecimine litteris oblongioribus ſcriptus eſt primus verſus & finis. Monogramma præfert ſolitum Y græcum in quadra acuminata. quæ littera ad complendum Philippi nomen inutilis eſt, uti etiam in Rotberti monogrammate, ut cuivis apparet. Signum crucis manu ſua appoſuit Philippus, cui hac in charta tribuitur titulus *incliti & ſereniſſimi Francorum Regis.* In corona & ſceptri vertice habet lilium, uti ipſius pater, & ſubſequentes ab eis Reges. In Data Cancellarius Philippi nomen ſcribit cum Y græco, cùm initio & in ſubſcriptione cum ſimplici i ſcribat. Sic nonnunquam variat nominum propriorum ſcriptura in uno eodemque inſtrumento, ut ſæpius obſervavimus. Hîc nulla mentio quatuor principum curiæ miniſtrorum. tametſi quibuſdam Philippi diplomatibus ſubſcripti reperiuntur. Conſule libri ſecundi caput XII. Hoc ſpecimen ex archivo Dionyſiano expreſſum eſt. B

In hoc Philippi ſpecimine, adeoque in aliis ſubſequentium Regum, diphthongus æ per ſimplex e non raro ſcriptum occurrit, ut cuivis advertere licet. quod etiam in diplomatibus pontificiis ejus ævi familiare eſt.

In præcepto ejuſdem Philippi de libertate Compendienſis Abbatiæ, *Data* continuè poſt contextum apponitur hoc modo : *Actum Compendii palatio, anno incarnati Verbi milleſimo* LXXXV. *Indict.* VIIII. *anno regni noſtri* XXIIII. *Goiſrido Pariſiorum Epiſcopo* ARCHICANCELLARIO *noſtro.* Deinde monogramma à latere dextro apponitur: tum ſubſcriptio Regis hoc modo : SIGNUM PHILIPPI † FRANCORUM REGIS. ac demum ſequitur locus ſigilli. C

omine Sc̄e et jndividuae Trinitatis Philippus Dei gratia Francorum Rex Praesentibus et futuris inperpetuum

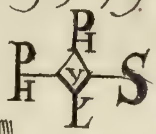
Quoniam vniversis inorbe Regibus quibus Omp̄ns Creator humanam rempublicam regendā distribuit

propositum constat in commune iustitiam colere recta iudicare populisq; subditis

Ut igitur hoc decretum nobis promulgatum pleniorem obtineat vigorem.

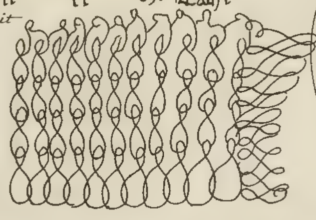
gra manu subter apposito signo roboravimus atq; fidelibus nostris presentibus

borandum tradidimus nostreq. imaginis sigillo insuper assignari iussimus

num Philippi jncliti et Serenissimi Francorum Regis

rus regiae dignitatis Cancellarius relegit

a KL Augusti anno Octauo regnante Philippo Glorioso Rege ab Jncarnatione autē Dn̄i millesimo L X VIII

Indictione VI actū Silnectis Palatio Regio in Dei nomine feliciter SSS

. Giffart f.

A

IN TABELLA XLI.

LUdovici VI. Quatuor consideranda sunt in archetypis Ludovici Grossi, qui *Lugdovicus* hîc scribitur. Primum est, in notis chronicis annos Adelaidis Reginæ cum annis Regis non raro apponi solitos, tametsi non semper, ut in hoc specimine. Alterum, subscribentium, aut potiùs subscriptorum numerum ad quatuor primores curiæ ministros redigi cœptum sub eodem Rege. Quamquam nonnullis ipsius Regis diplomatis alii magnates etiam quandoque subscribunt, ut in litteris duorum præcessorum. Tertium, nulla, aut certè rara admodum sigilla appensa fuisse ante eumdem Ludovicum Grossum: cujus quædam sigilla pendula sunt, sed pleraque affixa, ut in hoc archetypo. Quartum denique rarissimum esse in ejus litteris monogramma. B

De his omnibus fusè disseruimus in libro secundo. Observandum archetypum in Compendiensi S. Cornelii archivo asservatum, in quo sigillum regium ad dextram affixum est; monogramma exaratum sub finem contextus; & labarum in extrema chartæ ora ad sinistram. Quapropter dicendum est, rara quidem esse Ludovici Grossi monogrammata: sed tamen exstare aliqua, qualia exstant in litteris posteriorum Regum ad S. Ludovicum.

Præter ea hac in tabella duo ejusdem Ludovici Grossi sigilla exprimi curavimus: unum ipsiusmet *designati Regis*, quod ex ejus diplomate anni M C VI. in lib. VI. num. CLXX. edito effictum est: alterum ejusdem Regis. Sed in variis Regum nostrorum sigillis advertere licet, quædam esse in sigillis unius ejusdemque Regis discrimina leviora, uti etiam nunc fit, cùm pro diversa Regis ætate diversa etiam cuduntur sigilla. Idem accidit in sigillis aliarum personarum. Sic unum Josleni Episcopi Suessionensis sigillum stantem pontificem exhibet, sacris vestibus & ornamentis indutum: aliud eumdem sedentem, uti ectypa docent, quæ penes nos habemus. C

Neque illud omittendum, quod non raro chartæ Capetianorum, maximè ab hoc Ludovico, datæ dicuntur *per manus* Cancellarii, aliquando *per manum*, quemadmodum de pontificiis litteris inferiùs observare licet. Idem legitur in regiis diplomatibus Anglicanis passim apud Guillelmum Prinneum, à pag. 2.

Insolita est prorsus Ludovici VI. charta pro Canonicis Abbatiæ Compendiensis, quâ statuit, ut quicumque ex familia regia ibidem Canonicus per quinque annos fuerit, penitus sit liber. Incipit, *In nomine Dei omnipotentis Patris & Filii & Spiritus-sancti amen. Ludovicus divina propitiante misericordia Francorum imperator Augustus.* Continet controversiam super cujusdam Morardi Compendiensis Canonici filio, nomine Ivone, quem Rex sibi vindicare volebat. tum refertur Lisiardi Suessionensis Episcopi super hac re judicium de libertate Canonici quinquennis: quod judicium Rex confirmat. *Actum Compendii anno incarnati Verbi* M C XVIII. *regni nostri* X. *Adelaïdis Reginæ* IIII. *adstantibus in palatio nostro, quorum nomina subinsignata sunt. S. VVillelmi Dapiferi. S. Gisleberti Buticularii. S. Hugonis Stabularii. S. VVidonis Camerarii. Data per manum Stephani Cancellarii.* Quæ omnia solitis formulis congruunt, præter invocationem & subscriptionem. D

IN NOMINE S. ET INDIVIDUE TRINITATIS am̄

...m̄ dum in hoc fragili salo uite pcellosis uarioꝝ tempestatib; circumferim̄ exigit ratio.

...nno necessitas nob incumbit: ut operemur bonum ad om̄s. maxime autem ad

...mesticos fidei. Ego igitur lugdouicus di gr̄a francoꝝ rex. notū facio p̄sentib; &

futuris. quia ut uitā eternā merear adipisci. & item ut animab; nr̄oꝝ p̄decessoꝝ

...nferre remedium apud fonte misericordie possim. p̄cib' quoq; dompni ade abbis

s̄ci dyonisii necnon interuentu dompni gerardi monachi p̄occupat'. quandā consuetu

...dinē quā iniquā habebam⁹ regio more a p̄decessorib' nr̄is apud ruellum s̄ci dyonisy

s̄ci dyonisy uillā in elario uinearū p̄fatā s̄ci scilicet p singulos annos modiū uini.

duodecī denarios nr̄is clientib; eccl̄e beati dyonisii que aliis ecclīis de regno nr̄o p̄minet

p̄cipue debet a regib; francoꝝ honorari. in p̄petuū condonam⁹ &c

Actū publice parisi⁹. anno ∞. c. xiii. ab incarnatione dn̄i. anno ū regni nr̄i vi.

S̄ lugdouici regis. + S̄ anselli dapiferi. S̄ Gisleberti buticularii. S̄ hugonis

constabularii. S̄ Guidonis camerarii.

data p man⁹ Stephani cancellarii.

A

IN TABELLA XLII.

L*udovici VII.* cognomento Junioris. Ex variis ejus diplomatibus hoc idcirco prætulimus, quòd in *Cirographi* (sic efferebant) formam, id est in modum chartæ indentatæ, conditum sit: cujus rei unum hoc exemplum in regiis monumentis reperire memini. De hoc chartæ genere diximus in libri primi capite II. ubi de chartis pariculis, id est uno eodemque modo ac stilo, seu uno tenore (ut aiebant) conscriptis egimus. Nullam apud Gallos antiquiorem inveneramus ante chartam Gaufridi Belvacensis Episcopi anno M C VI. datam. Postea verò reperimus chartam indentatam Arnulfi Comitis pro cœnobio Mettensi S. Arnulfi, qua sanctæ Walburgis ecclesiam *infra castrum* suum *Chisnei sitam* tradit anno M XCVII. incisis in medio litteris horum verborum: SCS ARNULFUS. SCA WALBURGIS. Duo autem ejusmodi chartarum genera distinximus; unas, quæ pariculæ simpliciter dictæ, & nihil continent præter uniformem contextum: alteras, quæ in medio indentatæ, seu per alphabetum, aliasve litteras in medio sectas divisæ, qualis est hæc Ludoviciana. Id autem eo fine observavimus factum, ut sua utrique contrahentium parti charta competeret, sed ita, ut si qua ejusmodi chartis sigilla apponerentur, alterutrum una haberet, nempe adversæ partis, altera alterius, ut dictum est in libri secundi capite XVIII. num. XII. Egregium ejusce ritûs exemplum habes apud Matthæum Parisium in Henrico tertio, mihi folio 428. col. I. ubi sub finem scripti, quod inter Henricum ipsum & Senenam Griffini uxorem conditum est, hæc leguntur. *Ad majorem siquidem hujus rei securitatem factum est hoc scriptum inter ipsum dominum Regem & dictam Senenam nomine præfati Griffini viri sui: ita quod parti remanenti penes ipsum dominum Regem, appositum est sigillum præfati Griffini per manum dictæ Senenæ uxoris sui, unà cum sigillo prædictæ Senenæ: & parti remanenti penes ipsam Senenam nomine præfati Griffini viri sui appositum est sigillum domini Regis.* Id contigit anno M CC XLIV. At in hoc Ludovici diplomate indentato unum Regis sigillum appositum fuisse conjicio, tum ex ipsius diplomatis clausula, tum ex eo quod cautio ex parte Guigonis Comitis Lugdunensis & Forensis, cui Rex quædam castella tribuebat, nulla præstanda erat. Quamquam in charra indentata Vermondi Noviomensis Episcopi, qua Lamberti Episcopi donationem decimarum Vermandi Wiberto Abbati ejusque fratribus factam renovat, solitus mos obtinuit, tametsi nulla cautio ex parte Abbatis necessaria erat. sic enim legimus in fine chartæ Vermondi. *Ut autem prædictæ litteræ auctoritate nostra episcopali innovatæ robur in posterum habeant firmitatis, præsenti scripto sigillum nostrum fecimus appendi: & Abbas & fratres superiùs memorati transscripto dictarum litterarum, quod penes nos remanet, sigilla sua apposuerunt, & sub modo Cirographi scindi fecimus inter transscripta memorata. Actum anno Domini* M CC LVIII. Vidi penes V. Cl. Antonium Herovallium aliud genus chartæ indentatæ, quæ per modum dentium incisa sine litteris per quamdam commissuram alteri chartæ conjungebatur. B C D

Primus è Regibus Francorum Ludovicus VII. pensile sigillum, quo ipsius pater rarissime usus est, constanter adhibuit, nec ullus ante eum habuit sigillum aversum, quale in opposita tabella exhibetur, ipsum repræsentans cataphractum cum titulo Ducis Aquitanorum. In autographo Dionysiano hîc expresso avulsum est sigillum, quod indubiè nullam habebat effigiem aversam, cùm tunc Ludovicus non esset amplius Dux Aquitanorum: sed duplicem iconem ex alio autographo hîc suppleri curavimus, nimirum quale in usu habebat Ludovicus ante repudiatam anno M C LII. primam uxorem suam Alienordem, ex qua Ducatus Aquitaniæ ipsi obvenerat. nam post id tempus, ac proinde anno M C LXVII. quo hæc charta data est, nullo averso sigillo utebatur, sed solo adverso, quod ipsius Regis effigiem exhibet cum lilio in dextra super globum, & in sinistra cum sceptro superne liliato. E

Illud insuper hoc in specimine observandum, in illo apponi accentus super duplicem litteram ii, ut patet in vocabulis *adiit*, & *negotiis*, *Buticularii*, *Camerarii*, & *Cancellarii*, secus quàm in superiore Ludovici VI. tabella. immo super solitariam eamdem litteram, ut in verbo, *inita.* tametsi in aliis ejusdem diplomatis litteris similibus id non servatur. Duplex etiam accentus nonnunquam appositus est à sæculo XI. ut patet ex speciminum tabella XIII. num. 4.

In fine diversa ejusdem Ludovici VII. monogrammata, qualia in variis ejus litteris deprehendimus, hîc apponi curavimus, ne quis alia suspecta haberet, si primo non responderent. Denique *CIROGRAPHI* latitudinem tantisper contraximus ad tabellæ nostræ mensuram.

IROORMPHVM:

omine Scē et Indiuidue Trinitatis. Amen. Ego Ludouicus di gra francorum
uolumus notum esse omnibus futuris sicut et presentibus. quod amicus noster Gingo comes
ensis et forensis nos et curiam nram adiit pro negociis suis. et tunc accepit de nobis castella que
m prius de dno habuerat scilicet Montem brisonis et montem Seu. et de eis
uum nobis et fidelitatem fecit. Gaudens etiam de hac coniunctione nobiscum inita
isius ad nos se uolens trahere in dominiu nrm misit et alia castella. &c.
Actum publice bituricis. Anno Incarnati Verbi. M.C.LXVII. Astantibus in palatio
u apposita sunt nomina et signa. S. Comitis Theobaldi dapiferi nri. S. Guidonis
larii. S. Mathei camarii. S. Radulfi constabularii.
ta PER MANVM HVGONIS CANCELLARII.

A

IN TABELLA XLIII.

1. PHilippi Augusti. In his ſpeciminibus, quæ ex archetypis Dionyſianis expreſſa ſunt, nulla fere obſervanda veniunt præter jam dicta de duplici accentu ſuper duplicem litteram ii. niſi quod Philippus Auguſtus è Regibus Francorum primus contraſigillo uſus eſt, ſcilicet lilio unico, in ſymbolum regiæ auctoritatis. Nam Ludovici ejus patris averſum ſigillum ejuſdem erat cum adverſo magnitudinis, quod contraſigillo non convenit : & illi competebat non ob aliud (ut dixi) quàm ob Ducatum Aquitanorum. Deeſt menſis nomen hoc loco ac dies, ut in aliis pleriſque.

2. *Aliud ejuſdem.* Hoc ſpecimen, uti & ſequens, caret invocatione, quemadmodum alia etiam ſequentium Regum non pauca. quod demum in morem vertit ſub ſancti Ludovici poſteris. Hîc menſis notatus abſque die, ut etiam in ſequenti. B

3. *Ludovici VIII.* In iſto ſpecimine adverte contraſigillum præditum eſſe, non unico (quod pater ejus Philippus, ac filius Ludovicus prætulerunt) ſed pluribus liliis : quem ritum ſecutus eſt Philippus III. aliique ad Carolum V. cujus etiam pleraque contraſigilla innumeris liliis prædita ſunt, pauciora in tria redacta. quod ſub Carolo VI. in legem evaſit. Lege libri ſecundi caput XVI. num. X.

·XLIII· 1· PHILIPPI · AVGVSTI ·

nomine sancte et Individue trinitatis amen Ph. dei gratia Francorum Rex.
nuerint universi presentes pariter et futuri quod hugo abbas beati Dionisii et
entus villam que dicitur leuremouster cum pertinentiis suis nobis donaverunt.
Actum apud Compendium. Anno ab Incarnatione domini M. C.
nagesimo sexto Regni nostri decimo octavo Astantibus in palatio nostro
nomina supposita sunt et signa Dapifero nullo. Signum Guidonis
cellarii. S. Mathei camerarii. S. Droconis constabularii

a va caros ·DE· PH (S) LP caros cel la Ria

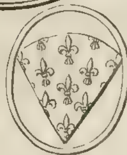
2· EIVSDEM

Ph. dei gratia Francorum Rex. Noverint universi presen-
pariter et futuri Nos karissimi et fidelis nostri Garini Silvan
epi inspexisse Litteras sub hac forma. Garinus dei gratia
is epc. Universis .... Actum apud sanctum Germanum in Laya
domini Millesimo Ducentesimo vicesimo primo Mense Septembr

3· LVDOVICI · VIII ·

dus dei gratia Ludovicus Rex Noverint universi presentes pariter
uturi quod Guillelmus de Torota et Gaucherus filius eius assensu et
ntate Beatricis et Margarite uxorum suarum fide interposita
sserunt Abbati et Conventui Sancti Dionisii quicquid habebant apud
idcum villam .... Quod ut perpetuum robur
neat presentem paginam sigilli nostri auctoritate fecimus
muniri. Actum Pisiaci Anno dominice incarnationis
M. CC. vicesimo tercio Mense Februario

 A

IN TABELLA XLIV.

1. *Ludovici IX.* id est Sancti, cujus hoc specimen, uti & sequens, ex archivo Dionysiano depromtum est. In utroque specimine adverte accentum super solitariam litteram i, qua de re jam aliqua in aliis speciminibus observavimus, nempe in tabellis XIII. XIV. XV. & XLII. Datum est hoc diploma mense Februario anni M CC XXVI. secundum veterem calculum, qui annus est M CC XXVII. secundum novum, & quidem primus S. Ludovici à die octava Novembris anni superioris, quo Ludovicus VIII. ejus pater decesserat. Monogramma hujusce diplomatis diversum
est non modò ab aliis Regum æquivocorum, sed etiam à sequenti ejusdem Regis. Sigilli ectypum B
tantisper contraximus ob spatii angustias.

2. *Ejusdem.* In præsenti specimine frequentiores sunt accentus in prioribus versibus; rari in posterioribus, etiam ubi duplex littera ii occurrit. In fine monemus, S. Ludovicum aliquando *Juniorem* dictum, ut in epitaphio Johannis ejus filii, apud Regalem-montem sepulti, cum hac inscriptione: *Hic jacet Johannes, excellentissimi Ludovici junioris Regis Francorum filius, qui in ætate infantiæ migravit ad Christum anno gratiæ* M CC XLVII. VI. *Id. Martii.* Nempe junior dictus est, quod tum viveret, postremus tunc sui nominis regum.

Hîc nobis figendum pedem duximus, supersedendo referendis speciminibus diplomatum po-
steriorum Regum, quorum genuina archetypa in manus cujusque facile venire possunt. Eorum C
etiam sigilla expressêre Tilius atque Altinus cum eorumdem iconibus, quales in monetis regiis per id tempus cusis repertæ sunt.

IN TABELLA XLV.

Alfonsi IX. Hispaniæ Regis. In hoc specimine, quod nobis archivum Dionysianum suppeditavit, primo observandum est Christi monogramma, cum litteris A & Ω, quæ Hispanici Reges litteris suis præmittere solent. Varia ejus rei exempla exstant apud Hieronymum Blancam in commentario Aragonensium rerum à pag. 606. Huic diplomati subscripta vides illustriorum
personarum nomina, omnia eadem manu, uti apud Francos tum mos obtinebat. Amplissimus est D
regiæ subscriptionis modus, sed à Cancellario concinnatus ad eum modum, quo monogrammata Regum nostrorum.

De era seu æra Hispanica dictum est in libri secundi capite XXVII. num. IX. ubi observatum, æram seu hegiram Arabicam simul conjunctam aliquando reperiri cum æra Christiana. Illustre exemplum exstat in diplomate Imperatoris Turcici, quo pax cum Rodulfo Imperatore sancita est, cum hac clausula, quam ex Leunclavio Calvisius & Mullerus observant, & post eos Petavius in fine libri VII. de Doctrina temporum. *Die primo proximi mensis Januarii anno Domini Jesu* M D LXXXIV. *anno transmigrationis magni Prophetæ* DCCCC. XCI. *die* XXVII. *sacræ lunæ Dhilhitsche.* De regiis diplomatibus hactenus. Tritum est, ut Reges Hispanici à septem sæculis *Imperatoris* nomen assumant. Nec id alieno caret exemplo. nam Rabanus in epistola ad Notingum
Veronensem electum de Gothescalco, Ludovicum Germaniæ Regem vocat Imperatorem statim E
ab initio epistolæ in hæc verba: *Nuper quando ad serenissimum Imperatorem Ludovicum in transitu expeditionis hostilis in pago Logana venisti, & ibidem mecum locutus de heresi, quæ quidem de prædestinatione Sanctorum, &c.* Sed rarum est ut hoc nomen sibi tribuant alii Reges præter Hispanicos. quod in Ferdinando Magno, Castellæ & Legionis Rege, graviter tulit Henricus III. Imperator, qui ea de re questus est in Concilio Turonensi sub Victore II. cujus monitu deinceps Ferdinandus hoc titulo abstinuit, ut Johannes Mariana scribit. Lege libri II. caput IV.

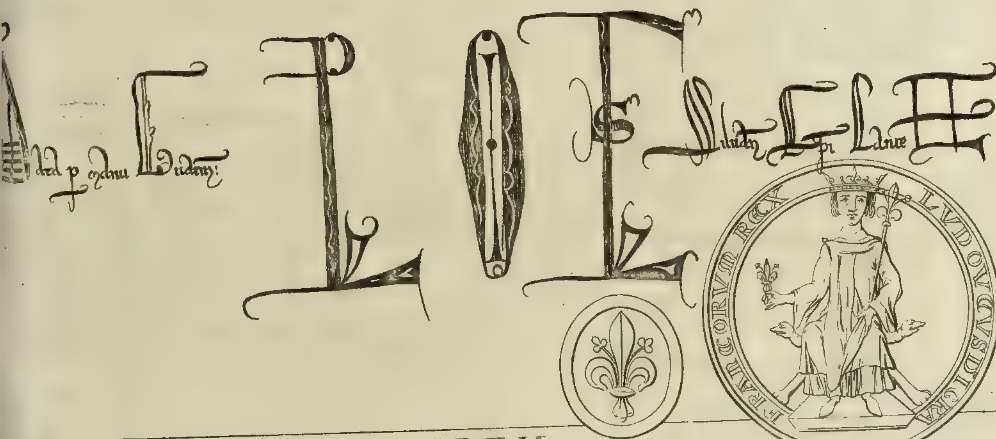
Hujusce diplomatis characteres à gallicis (ut conferenti perspicuum fiet) non multum recedunt. Quippe per id tempus Europæi fere omnes Gallicanæ scripturæ genus propriâ abjecta susceperant, nempe Angli per Willelmum Conquæstorem loco Saxonicæ; Itali & Germani per Imperatores stirpis Carolinæ pro Langobardica & Teutonica: Hispani pro Gothica per Bernardum Toletanum Episcopum ex monacho Gallo cœnobii Cluniacensis. Nam habito
apud Legionem Concilio per Renerium, S. R. E. Cardinalem ac Legatum, *cum Bernardo Toletano Primate*, inter F
alia statutum est [a], ut *de cetero omnes scriptores, omissâ litterâ Toletanâ, quam Gulfilas Gothorum Episcopus adinvenit, gallicis litteris uterentur.* Primigenium Ulfilæ alphabetum majusculis litteris exhibuimus ad tabellam II. Duo specimina minutæ, qualis apud Hispanos in usu erat sæculo IX. Bernardus Aldretus, vir doctus, profert [b] ex membraneo codice ecclesiæ Cordubensis, continente librum, cui titulus est, *Indiculus luminosus*, cum nonnullis Alvari Cordubensis epistolis, scripto anno DCCCLIV. uti Aldretus [c] ipse, & post eum Morales [d] testatur. Accedunt characteres illi ad Langobardicos, maximè in littera t minuta. Cur tam diu ejusmodi thesauros in scriniis suis residere patiuntur Hispani, dum quidam ex illis, male feriati, adulterinis chronicis orbem litterarium ad suum dedecus infarciunt? Subjicit Aldretus epitaphium Amansuinti Abbatis, anno M XX. mortui, gothicis item litteris majoribus simul implexis exaratum, repertumque in tumulo apud Malagam, editum apud Moralem [e]. Ex utroque scripturæ genere specimen duplex in hujus loci angustias, admonente V. CL. Stephano Baluzio, conjecimus.

a *Roderic. Tolet. lib. 6. cap. 30.*
b *Aldret. de orig. linguæ Castellanæ lib. 2. cap. 18.*
c *pag. 139 & 140.*
d *Moral. in Eulog. pag. 196.*
e *Moral. sub fin. tom. 3.*

TAB. XLIV.

In nomine Sancte et Individue Trinitatis Amen. Lud. dei gra. Francorum Rex.

Noverint universi presentes pariter et futuri ... Anno Dominice Incarnationis M° CC° ...tesimo sexto, Mense Febr. ... Regni vero nostri anno ... Astantibus in palatio nostro quorum nomina supposita sunt et signa. Dapifero nullo. Signum ...

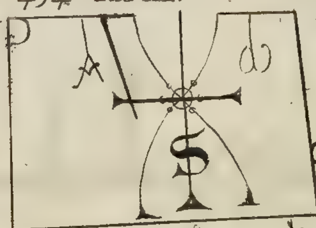
2 EIVSDEM

In nomine sancte et individue trinitatis amen: Lud. dei gratia Francorum Rex. Notum facimus universis presentes litteras inspecturis quod nos

Actum apud Argentolium anno Domini M° CC° quinquagesimo quinto, mense marcio, Regni vero nostri anno tricesimo. Astantibus in palacio nostro quorum nomina supposita sunt et signa. Dapifero nullo. Signum Johannis buticularii. S. Alfonsi camerarii. S. Egidii constabularii.

Data: vacante: (PER) cancellaria:

P Giffart sculp

nnomine dni am [illegible] contrac tu concilcionalis ... fiunt scripto firmentur. ne tempore diuturnitate ea que ... uxore mea imperatrice dna mea cum filiis meis sancio et fernando regibus deo ... ego adefonsus dei gra tocius hyspanie imperator. hanc cartam q fieri ...

Rex sancius filius imperatoris — cf.

Comes almanaric tenens baetiam — cf.

Comes poncius maior domus imperatoris — cf.

Comes ranamirus — cf.

Comes petrus adefonsus — cf.

Almarus petriz tenens moretem — cf.

Guter ... iz — cf.

Gunsaluus ruderiez — cf.

Gunsalus de maranon alferiz imperatoris — cf.

Facta in palencia iiii nonas ...

Johanes toletanus archiepiscopus cf.

Vincencius secobiensis — cf.

Victorius burgensis — cf.

Remundus palentinus — cf.

Johanes legionensis — cf.

Rudericus naiarensis — cf.

Adrianus notarius imperatoris per manum iohanis ...

IIEPS ET ALBARESPERAINDOALBARI ...
DOMNODILECTO ET IN XPO PATRIS PERAINDO
ABBATI ALBARUS CLIENS
... compar ... in quiete delectamur ... pos

... ex quirem ... quam ... nobis oppositi ad ... quie... in ... dapibus ... cordas et que ... nunc ... ut ... ui ... praticum dictum proto...

P. Giffart F.

tatur anc fortal... sic de ra e iusticie exigit ut ea que a regibz siue imperatoribus

ni tradant. Qua ppr ego adefonsus dei gra tocius hyspanie ipator una cu

y uobis dno albo odoni eiusdem eccle. &c.

ea. confirmo atq; roboro. & signum ppium ipono.

era .m.c.L xxxx.iiii.

Rex fernandus filius ipatoris — cf.

Martinus ouetensis eps — cf. Comes rudericus petricez gallecie — cf.

Petrus astoricensis eps — cf. Comes gunsaluus fernandiz — cf.

Iohannes lucensis eps — cf. Veremudus petriz — cf.

Martinus auriensis eps — cf. Aluarus rudericez — cf.

Ennicus auilensis eps — cf. Poncius deminerua — cf.

Nauarro salamantin eps — cf. Pelagius curuus — cf.

Petrus mindoniensis eps — cf. Vela gutericez maiordom

regis fernandi — cf.

Menendus bregancie alferiz — cf.

regis fernandi — cf.

cancellarii. & eccle bti iacobi archid hanc cartam scripsit

N os

T o

R i

S

[illegible]

 A

III.

SPECIMINA chartarum ecclesiasticarum. B

IN TABELLA XLVI.

1. *Johannis PP. V.* A diplomatibus Regiis ad pontificia progredimur, quoniam antiquiora invenimus regiorum instrumentorum archetypa, quàm ecclesiasticorum. De hoc & sequenti diplomate mentionem facit ante annos sexcentos Chronographus Divionensis S. Benigni cœnobii, ex quo hæc specimina nobis transmissa sunt, expressa ex duobus exemplaribus, in papyro Ægyptiaca rescriptis. Utrumque diploma renovavit Senatus Divionensis anno M DC LXIII. ut dictum est in libri primi capite VIII. num. XII. In hoc autem Johannis V. rescripto observanda est hæc salutationis formula, *salutem & apostolicam benedictionem*, quam à Gregorio VII. primùm inventam nonnulli perperam opinantur. siquidem non solùm in his C Johannis V. & Sergii I. sed etiam in aliis longe ante Gregorium VII. pontificiis litteris aliquando eadem salutatio reperitur, (ut in Corollario primo sub finem libri sexti ostendemus.) sed longe magis usitata jam inde à Gregorio VII. à cujus pontificatu, sed maxime Urbani II. duæ tantùm formulæ in usu fuerunt, nempe *in perpetuum*, &, *salutem & apostolicam benedictionem.* Hîc nescio an bene scriba expressit Indictionem, quæ tertia-decima erat anno DC LXXXV, quo Johannes V sedere cœpit, adeoque *mense nono* seu Novembri ejus anni, quod tempus est dati rescripti.

2. *Sergii PP. I.* In hoc rescripto, quod integrum à Chronographo Benigniano refertur in tomo 1. Spicilegii pag. 391. salutatio etiam apostolica adhibetur, & mentio fit privilegii à Benedicto D II. & Johanne V. concessi. Directa est epistola ista *Heroni Lingonum Præsuli* pro cimiterio publico constituendo ad ecclesiam S. Benigni. *Data* VIII *Kal. April. per manus Johannis Bibliothecarii tunc sanctæ sedis apostolicæ, anno pontificatus domni Sergii universalis Papæ in sacratissima sede beati Petri.. Indict.* II. In editis legitur, *beati Petri anno* X. *Indict.* XI. quæ notæ anno DC XCVIII recte conveniunt. At in specimine nostro scriba annum pontificatûs legere non potuit, sed expressit *Indict.* II. quæ anno Sergii secundo convenit & Christi DC LXXXIX respondet. Erit forsan quem moveat, quod hæc epistola *data* dicitur *per manus Johannis Bibliothecarii* TUNC *sanctæ sedis apostolicæ.* Verum eadem vox *tunc*, quæ insolens videtur, etiam in aliis litteris reperitur, ut ostensum est in libri secundi capite XXI. num. XIV. E

IN TABELLA XLVII.

Benedicti III. Insigne hoc monumentum, sæpe à nobis laudatum, exstat in archivo Corbeiensi, scriptum in papyro Ægyptiaca, latum duos pedes, altum viginti, corio æqualis mensuræ impositum, paucis initio versibus ob materiæ cariem exesis. Editum est instrumentum istud in Spicilegii tomo VI. sed cum aliquot nævis, quorum præcipuos facta cum archetypo collatione F jam emendavimus in fine Præfationis ad partem alteram Sæculi IV. Benedictini. quod hoc loco repetere juvat. In primis pag. 398. ubi legitur in editis, *Amrelmum Abbatem*, scribendum *Anselmum* (qui Abbas erat, non Corbeiensis, sed alterius loci ex Imperio Lotharii. nam Odo tunc Corbeiæ præerat.) & in consequentibus, *Anselmo* pro *Amrelmo*. Deinde pag. 398. loco *Imperatoris Lotharii & Ludovici ac Caroli mandatum*, in autographo habetur, uti legitur hîc, *Imperatoris Hlotharii & Hludovvici mandatum*; & infra, *gloriosos filios nostros Hlotharium ac Hludovvicum Augustum*, nulla

IOHANNIS PP. V

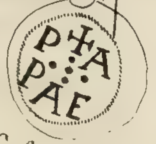
IOHANNES EPISCOPVS SERVVS SERVORVM DEI DI

cũq moao . . . era re . presumpserit . . . anathematis sententia

Pape anno primo mense nono . . . sacratissima beati Petri Apostoli

sede Indictione VI.

Ego Johes Sce Catholice Ecclie Eps

SERGII PP. I.

RGIVS . . . Pontifex Romanus Her

rit Benevalet Data VIII. Kl. ap per manus Iohannis Bibliothecarii

Sancte Sedis Apostolice Anno Pontific. Domni Sergii vniuersalis Pape

beatissima Sede Beati PETRI Indictione II

P. Giffart. f.

SVPER HAEC AVTEM MAGNIFICI IMPERATORIS

CACIO accessit idipsum postulantis videlicet

rentur, nos itaque ...... at super hoc mon

ac Hludouuicũ augustũ vt sicut memorabiles

corum eidem coenobio concesserunt eligendi de sem

sanxerunt itaquoque conseruare suis temporibus

aeternitatis suae legibus constituant vt dum

servare studuerint et praesentis vitae regnum et sem

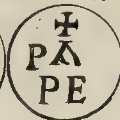
scriptum per manum Theodori Not. et scriniari

Datum nonas octubrias per manum Theophylacti

a Dño Coron. magno Imp. anno tricesimo nono et P.C. eius an

Ind. quarta

ARII ET HLVDOVVICI MANDATVM ATQVE SVPPLI-

co porum priuilegia nostra quoque auctoritat.. firma-

ecramus gloriosos filios nostros Hlotharium

genitor et auus eorum et priores ante se Reges Fran-

Abbatem atque ipsi suis praeceptis hoc idem

ore dignentur et conseruando perpetuis diebus

pi libertatem electionis concesserint et concessam

atitudinis gloriam a Dn̄o ipsi percipere mereantur

anae Ecclesiae in mense octubri indictione quar-

ta

BENE

UALETE

dii scāe sedis apostolice jmp. Dn. n. piiss. PP. Aug. Hlothario

nono sed et Hludovvico novo Imp eius filio anno septimo

P. Giffart f.

nulla Caroli Calvi (contra quàm in editis) mentione facta. In fine reponendum, *Theodori Notarii*, pro *Theodorici* : & *Datum*, quod deest in editis, supplendum eo modo, quo in specimine nostro legitur, nempe, *Datum Nonas Octubrias per manum Theophylacti Secundicerii sanctæ sedis apostolicæ, imperante domino nostro piiss.mo perpetuo Augusto Hlothario à Deo coronato magno Imperatore anno tricesimo nono, & post Consulatum ejus anno tricesimo-nono : sed & Hludovvico-novo Imperatore ejus filio anno septimo, Indictione quarta.* Hæ notæ in annum DCCC LV. coincidunt, qui Benedicti pontificatûs primus erat à mense Augusto. Conveniunt anni Lotharii imperii & consulatûs, de more, ut diximus in lib. II. cap. XXV. num. III. Consule correctiones in fine operis. Lotharius verò septimo die ante Nonas Octobris è vivis excesserat, mortuus Prumiæ III. Kal. Octobris ejus anni, paucis ante diebus monastica veste suscepta. Sed mortis ejus nuntium tam citò Romam pervenire non potuit per id tempus. Ludovici filii ejus annus septimus computatur ab anno DCCC XLIX. quo imperii consors à patre factus est, non ab anno DCCCL. quo Romæ coronatus est à Leone IV. ex Annalibus Bertinianis. Nulla mentio hîc de ejus consulatu, quem quisque tum adire censebatur, cùm imperium mortuo patre capessebat, ut in loco præcitato exposuimus. Ex hoc diplomate novum desumitur argumentum in fabulam Johannæ pseudopapissæ, quæ falso intrusa est inter Leonem IV. & Benedictum III. quem Leoni statim successisse ex hoc diplomate constat. A B

IN TABELLA XLVIII.

Nicolai PP. I. Hæc bulla, apud Dubletum pag. 454. edita, in cortice seu in papyro Ægyptiaca scripta est. *Data* est ejusdem formulæ cum superiori Benedicti tertii. Notæ chronicæ anno Christi DCCC LXIII. respondent. Hinc etiam probatur tempus initi à Ludovico II. imperii, nempe ab anno DCCC XLIX. ex dictis ad tabulam superiorem. siquidem annus ejus quartus-decimus comparatur cum Indictione XI. quæ incidit in prædictum annum DCCC LXIII. C

Hîc verò alia occurrit difficultas de anno *post Consulatum* ejus, qui itidem quartus-decimus numeratur, cùm tamen anni dumtaxat octo tum effluxissent à patris Lotharii obitu, quo ex tempore novi Imperatores annos post consulatum desumere solebant, ut diximus in lib. II. cap. XXV. num. III. Sed non erat hac in re ritus uniformis. Etsi enim novi Imperatores vivente patre coronati annos tantùm imperii numerare solebant, non consulatus; mortuo nihilo minùs patre, alii consulatûs annos cum annis imperii adæquabant, etiam si illos à prima coronatione desumebant : alii inæquales computabant, numerando scilicet annos imperii à prima designatione, consulatûs à morte patris. Eadem computandi ratio servatur in tabula sequente.

Nescio an nulla Romanorum Pontificum epistola, in qua Imperatorum chronicæ ejusmodi notæ appositæ sint, inveniatur antiquior, quàm Gregorii M. cujus epistola hanc clausulam præfert apud Bedam in lib. I. cap. XXXII. *Data die X. Kal. Jul. imperante domino Mauricio Tiberio piissimo Augusto anno* XIX. *post consulatum ejusdem anno* XVIII. Nec longe ab ea recedit alia Honorii Papæ I. ad cognominem suum Dorobernensem Episcopum, apud eumdem auctorem in lib. II. cap. XVIII, ubi exstat sub his notis. *Data die tertio Iduum Juniarum, imperantibus dominis nostris piissimis Augustis, Heraclio anno* XXIV, *proconsulatus ejusdem anno vicesimo tertio, & consulatus ejus anno tertio. Sed & Heraclio felicissimo Cæsare, id est filio ejus anno tertio, Indict.* VII. *id est anno dominicæ Incarnationis* DC XXXIV. Ita hunc locum ex editione latino-saxonica retuli in libri II. cap. XXV. num. V. Paullo aliter habet codex noster Germanensis capite XX. (pro XVIII.) *Data die* IIII. *Idus Jun. imperantibus dominis nostris Augustis Heraclio anno* XXIIII. *patrc. ejusdem anno* XXIII. *atque Constantino filio ipsius anno* XXIII. *& consulatus ejus anno* III. *sed & Heraclio*, &c. ubi vides omissa in editis hæc verba *atque Constantino filio ipsius anno* XXIII. & pro *tertio Id.* scribi *quarto Idus*; ac *proconsulatus* loco *patrc.* id est *Patriciatûs.* Verùm hunc locum apprime restituit eruditus Petrus Franciscus Chiffletius in novissima historiæ hujus editione, reponendo siglas vulgares, *P. C.* id est *post consulatum* : quas cùm non caperent scriptores librorum, hunc locum aliter atque aliter vitiarunt. Sane optime conveniunt anni Heraclii imperii quatuor & viginti cum annis XXIII. ejus consulatus : quem novo anno ineunte novus Imperator adire censebatur. At cur Heraclio juniori ejus filio, qui novus Constantinus dictus est, anni viginti tres imperii, ac tres tantùm consulatus tribuuntur ? nam æquali passim numero incedunt anni imperii & consulatûs, ut aliàs diximus. De hac re ita disserit Chiffletius. *Posito Constantini consulatûs exordio ad annum* DC XVII. (quo nimirum natus, ac Consul renuntiatus est, ex Theophane) *consequenter anno* DC XXXIV. *in cursu erat consulatûs Constantini annus* XVII. *Nisi fortè novum ei consulatûs exordium fuit, quando illi natus est Heraclius filius. quod à Græcorum nemine adnotatum reperio.* Ita ille. D E

CO L A V S EPISCOPVS S E R VVS S E R V ORVM DEI

le cti s fratribus ac filiis nostris in venerabili monasterio Sancti Christi

ris Dyonysii Sub regula Sancti Benedicti religiosa conuersatione degentibus

Scriptum per manum Sophronii notarii regionarii et Scriniarii

Romanæ Ecclesiae In mense aprile Indict. undecima

BENE VALETE

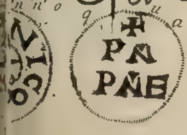
Dat. IIII Kal maias per manum

erii primiCerii Sanctae Sedis apostolicae Imp. Dño nro piissimo

Augusto hludouuico a Deo Coronato magno

cifico Imp. anno quarto decimo et P.C. eius

anno quarto decimo Indictione undecima

P. Giffart f.

A

IN TABELLA XLIX.

Nicolai PP. I. In hoc ſpecimine obſervandum primò, hanc bullam Nicolai I. pro cœnobio Corbeienſi in papyro Ægyptiaca itidem eſſe exaratam, ut præcedentem. Lata eſt pagina duos pedes, longa ſeu alta ſeptem, cujus pars ſuperior in fila divulſa eſt, adeoque ſcripturæ corruptum exordium. Iidem ſunt chronologici characteres in hac atque in præcedente bulla, tametſi pro diverſis monaſteriis conceſſæ ſunt, & quidem eodem non ſolum anno, ſed etiam die. Utrobique idem eſt Tiberius Primicerius Notariorum; at Notarius in Dionyſianâ eſt Sophronius, in Corbeienſi Leo. Bulla iſta vulgata eſt à Sirmundo in tomo III. Galliæ Conciliorum, cum initiali formula, *in perpetuum. Salutem* præfert Honorius Papa I. in epiſtola ad Edvinum Anglorum Regem apud Bedam in Hiſtoriæ lib. II. cap. XVII. Lege Corollarium I. in fine libri VI. B

Cùm corticis ſeu papyri Ægyptiacæ uſus ad Nicolaum I. immo ad ſæculum XI. propagatus ſit; erit fortaſſe qui inquirat, an etiam in diplomatibus Regum Carolinorum obtinuerit. nam in prima ſtirpe Merovingica uſitatum fuiſſe corticem in nonnullis Regum inſtrumentis patet ex notis ad tabellam XVI. & duas ſubſequentes. Ex Carolinis nullum vidimus diploma in cortice ſcriptum. Catellus in Gallica hiſtoria Occitaniæ pag. 348. teſtatur ſe unum vidiſſe Caroli M. in cœnobio Urbionenſi, ſeu B. Mariæ de Craſſa diœceſis Carcaſſonenſis, conceſſum Nimfridio Abbati, & quidem in cortice exaratum. Catello diligenti & probo auctori non facilè deneganda fides.

ptum per manum Leonis Notarii regionarii et Scrin

e Roman. Eccles. in mens. aprile Indictione vndecim

BENE VALETE

nls Maias per manum Tiberii primic.

ae Sedis Apostolicae Imp. Dn̄. n. piiss. PP.

Aug. ... udouuico a Dō Coronato magno

cifico Imp. Anno quarto decimo et P.C.

s anno quarto decimo Ind

decim

IN TABELLA L.

1. *Johannis PP. XIII.* In iſta bulla ſervantur antiqui pontificiorum diplomatum ritus, ſed tamen cum aliquo diſcrimine. Salutatio prævia, *perpetuam ſalutem.* Deinde, *Scripta per manus* (aliis *ſcriptum*) ante *Bene valete*, quod nondum in monogrammatis formam concinnatum erat. Sequitur præmiſſo labaro *Data per manus Epiſcopi.* Jam incipiebant Epiſcopi eſſe Primicerii Notariorum, cum antea Diaconi, & quidem paſſim Bibliothecarii, officio illo fungerentur. Anni Imperatoris in notis chronicis appoſiti, ſed præmiſſis annis pontificatûs, ſecùs quàm in ſuperioribus Benedicti III. & Nicolai I. monumentis. Bulla hæc pro cœnobio S. Remigii Remenſi data eſt anno DCCCC LXXII, qui extremus fuit Johannis XIII.

2. *Leonis PP. IX.* Et hoc ſpecimen deſumtum eſt ex autographo Remigiano, quod quidem apud Marlotum typis excuſum eſt. *Perpetuam ſalutem* Pontifex præmittit. Omiſſum eſt *ſcriptum per manum* Notarii, itidemque in pleriſque ſubſequentibus Pontificum bullis, non tamen omnibus, ut mox videbimus. Incipiunt circulus cum nomine & dicto Pontificis, atque *Bene valete* in monogramma redactum à Leone IX. *Dat.* præmiſſo crucis ſigno per ipſum forſan Pontificem, cum ſolis annis ejus, omiſſis annis Imperatoris, ac deinceps. Omnia ſuis locis explicantur. Adde quod diximus de annis Incarnationis, quos Leo IX. primus, aut certè inter primos adhibuit in nonnullis reſcriptis. Indictio tertia hîc computanda eſt ab VIII. Kal. Octob. anni M XLIX. qui annus primus erat Leonis per menſem Octobrem, quo bulla data eſt. Adverte numerum I ſupernè ductum, ut ſæpius obſervavimus. quod nonnullis errandi occaſio fuit, qui numerum L hac notâ exprimi putaverunt.

OHANNES · EPS SERVVS SERVORVM DI

ilectissimo Inxño fratri ADALBERONI scē remensis ecclesie dignissimo archiep̄suli

rpetuam salutem. Conuenit apostolatui nro pumuersis di ecclesiis.

cripta p manus Stephani scriniarii scē Romanę eccle In mense Aprili

ictione XVma BENE VALE

Data per manus Andreę epi VIIIno K Mai Anno pontificatus domni nri

IOHANNIS sanctissimi & teruidecimi pap VIIIuo Imperii aute domni OTTONIS

maioris augusti XImo In mori suero V In mense Sexto & Indictione XVma

---

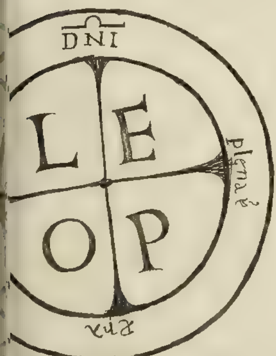
2 *LEONIS · PP · IX·*

eo eps seruus seruorũ di. Hermaro abbi & omi cgregationi monachorũ

remigii perpetuam SAlutem Diuinae bonitatis nimmemor & ingratus

sua gra humilitate meam In Sede Aplica Scae Romanae aecclae

Sublimauit.

DAT IIII · non · octobr · p manus Petri Diaconi Bibliothecarii ac Cancell

scae eclae Anno domni LEonis noni papae I. Ind III

 A

IN TABELLA LI.

1. *Paschalis PP. II.* Hanc bullam aliis Urbani præcedentiumque ad Leonem IX. Pontificum idcirco præfero, quod characterem Langobardicum retineat, uti & aliæ nonnullæ, quas vidimus, Urbani II. & ipsius Paschalis. Eodem tempore Breviarium Casinense, Oderisio Abbate ejus nominis primo, Urbani II. æquali scriptum (quod modò penes Patres Oratorii in domo Institutionis apud Parisios servatur) litteris itidem Langobardicis exaratum est. Vix ultra id tempus processit ejusmodi scripturæ usus. Hîc vides *scriptum* & *Datum* pro veteri more. Paschalis subscriptio idiographa: cui subjuncta subscriptio Richardi Episcopi Albanensis. In circulo addidit Urbanus II. nomina Petri & Pauli, quorum effigies in bulla plumbea expressit, & post eum Paschalis, ut vides, aliique subinde Pontifices Romani. *Indictio* x. apposita pro xi. qua de B re agemus iterum sub finem libri vi. in Corollario 1. Cetera explicantur suis locis.

2. *Leonis Archiep. Ravennatis.* Ex autographo, quod eminentissimus Cardinalis Casanata mihi submitti curavit. Incipit à notis chronicis, ut passim litteræ synodicæ & pleræque episcopales. Anni Papæ præmissi annis Ottonis Imperatoris. Notæ incidunt in annum M I. qui indictione XIV. præditus erat. Leo Ravennas Antistes ait se his litteris subscripsisse, nec tamen nomen suum apposuit; sed tantùm, *Legimus*, cum duplici signo crucis. qui subscribendi modus singularis est. De Leone, qui & Hermutus, vide Italiæ sacræ tomum II. à col. 352. Charta ista condita est in gratiam cœnobii Palatiolensis in Tuscia quondam siti, cujus olim Abbas fuit S. Walfridus, de quo egimus in Sæculi tertii parte secunda. En chartæ integrum exemplum.

IN nomine Patris, & Filii, & Spiritus-sancti. Anno Deo propitio pontificatûs domni SILVESTRI C *summi Pontificis & universalis Papæ in apostolica sacratissima beati Petri sede tertio, sicque imperante domno* OTTONE *à Deo coronato, pacifico, magno Imperatore in Italia anno quinto, die secundo mensis Junii, indictione quarta-decima, Ravennæ.* LEO *servus servorum Dei, divina gratia Archiepiscopus,* BONIZONI *venerabili Presbytero & Monacho atque Abbati monasterii sanctæ Mariæ in Palatiolo, tuisque successoribus in perpetuum. Petitioni vestræ quæ habentur in subditis, libenter acquomodamus ad sensum, ob hoc quia nec munificentia deperit, nec percipientibus in perpetuum quod datur adquiritur. Et quoniam sperastis, uti cupas duas vini cum superioribus & inferioribus suis, cum portione curtis de portione potei, vel cum ingresso & egresso, & cum omnibus earum pertinentibus const. in hac civitate Ravenn. in pariete domus ecclesiæ Gothorum, in extra fines ipsarum, & duabus partibus possidet Johanne & Petro de Raberto de Arimino germanis, seu à tertiola vinea possidet Paulo de Romano &* D *Hermenfredo germanis, atque à quartola curticella juris monasterii sancti Johannis Evangelistæ. quæ prædictæ res juris sanctæ Ravenn. ecclesiæ enfiteuticario modo postulastis largiri, si minime cuiquam per enfiteusin antea sunt largita. Vos qui si Bonizoni venerabili Presbytero & monacho atque Abbati monasterii sanctæ Mariæ in Palatiolo tuisque successoribus Abbatibus in perpetuum, donet vos divinitas in hac luce jussi permanere, sub denariis quatuor pensi singulis quibusque Indictionibus actoribus sanctæ nostræ Ravenn. ecclesiæ inferre debeatis, ea verò conditione præfixa, ut eas cupas vestris propriis expensis seu laboribus restaurare, defensare & meliorare Deo debeatis adjutore, nihilque de omni expensa quam inibi feceritis ab Actoribus sanctæ nostræ Ravenn. ecclesiæ in superius affixa pensi d . . . . . modo reputari debeatis, nullamq . . . . . dicta neg . . tam ad inferendum ream pensi, quamque ad meliorationem pro dictis cupis facere debeatis: sed ante nominatam pensi omni Martio mense infra Ind. sine aliqua excusatione aut dilatatione actoribus sanctæ nostræ Ravenn. ecclesiæ persolvere debeatis. Et ne cuiquam præsens præceptum aut ixtas cupas alicui homini dare, vel vendere, seu transferre, aut oponere, vel commutare, aut in alio* E *venerabili loco relinquere audeatis per nullum ingenium vel argumentum: sed nec aliquando adversus sanctam nostram benefactricem vestram Ravenn. ecclesiam cuiquam contra justitiam tractare aut agere, nisi propria causa, si contigerit per justitiam tantummodo ventilare; audeatis. Quod si in aliqua tardietate aut neglectu vel controversia inventi fueritis extra agere de his quæ superius affixis conditionibus; non solum de hoc precepto recadeatis, verum etiam daturi eritis parti sanctæ nostræ Ravenn. ecclesiæ ante omne litis initium aut interpellationem pœnæ nomine auri obrisi uncias duas; & si non persolveritis multoc.ens dictam pensi infra biennium ut leges censeunt; tunc post pœnæ solutionem licentia sit actoribus sanctæ nostræ Ravenn. ecclesiæ vos exinde expellere, & qualiter praviderint, ordinare. Quam præceptionis nostræ paginam* DEUSDEDIT *Notario sanctæ nostræ Ravenn. ecclesiæ scribendam jussimus, in qua nos subscripsimus sub die mensis & Indictione ixta quarta-decima Ravennæ.* † LEGIMUS.

Eadem scriptura Langobardica, sed tamen elegantiore, scriptum est diploma Pandulfi IV. F Capuæ Principis, quod anno M XXXIV. fecit Adelmundo consanguineo suo de tertia parte montis Malconi, aliisque rebus. Relatum est istud monumentum apud Camillum Peregrinium in Historia Principum Langobardorum, à pag. 229. ubi specimen subscriptionis Pandulfi expressum est. Ibidem verò, id est pag. 232. & 233. ad oram paginæ observat Peregrinius, Pandulfi monogramma in autographo *ductum minio* fuisse; & in eadem linea superesse *signa bullæ olim Præcepto adfixæ*: immo Principem subscripsisse in ima membrana *litteris minio ductis*. quæ tria observatione digna sunt, eademque omnino occurrunt in specimine Caroli Calvi Imperatoris, relato in tabula XXXI.

…SCHALIS EPS SERVUS SERVORDI DILECTO FILIO ADE ABBI VENLIS MONI QVOD IN HONORE SCI DIONISII &c

… atq; in extremo examine districtae ultioni subiaceat Cunctis autem eidem loco iusta

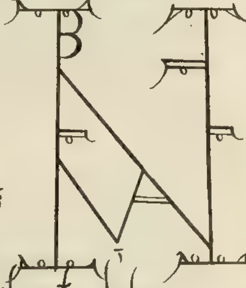
…antibus sit pax Dni nri Ihu Xpi quatenus et hic fructu bonae actionis pcipiant et apud districtu

…dicem praemia eterne pacis inveniant

Scriptu per manu Petri Notarii regionarii et scrinii sacri palatii

Ego Paschal catholice eccle ep ss

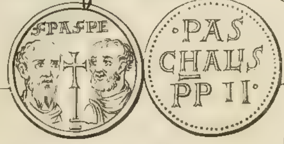

Ego Richard albanensis epc ss

…tu Rome. p manu Iohis Sce romane eccle diac cardinal. xii kl apt. Indic. x. Incarn dnice

…nno M C III Pontificat aute domni Paschal Secdi pp. iii.

…EONIS ARCH RAVENNATIS

…n Patris et Filii et Sps Sci anno Do propitio pontificat dom Sil

…tri sumi Pontificis et univers alis Papae in apostolica Sacratissi

…i Petri Sed tertio Sit q; Imp. dom Ottone a Do coronato Pacifico

…gno Impre in Italia anno quinto dies Scdo mensis Junii Ind quar

…decima Rau Leo Servus Servoru Di divina gra archieps

…izoni ven. Pbro et monacho atq; abb. mon. Sce Mariae in Palatiolo

…quam preceptionis nrae paginam Deus dedit Not. Sce nrae Rau. Eccl.

…ib end. jussimus in qua nos Subscripsimus sub die mensis et Ind. sixta

…arta decima Rauenne.

✝ LEGIMUS ✝

P. Giffart f.

IN TABELLA LII. A

*F*ULRADI *Abb. teſtamentum.* Exſtat ejus archetypum in archivo Dionyſiano, cum duobus exemplis eodem tempore ſcriptis. Integrum editum eſt in Sæculi tertii Benedictini parte ſecunda in Elogio ejuſdem Fulradi. Subſcribunt præcipui tunc temporis aulici & optimates, plerique Comites. In his reperitur *Hainricus,* quo pauci antiquiores eo nomine inſigniti reperiri poſſunt. Ex ſigno poſt nomen Fulradi & Halmardi appoſito apparet, nihil aliud ejuſmodi ſignis paſſim importari, quàm verbum *ſubſcripſi.* Inſerta eſt inferiori chartæ margini ſtipula ſeu feſtuca, quæ pro teſtamenti valore appoſita fuit, de more, unde *ſtipulatio* dicta. Ejus veſtigia ſub Notarii B ſigno efficta hîc vides.

IN TABELLA LIII.

1. *CHarta Synodalis.* Edita eſt in lib. VI. num. LXXIV. ex autographo Dionyſiano ſemilacero, cujus has qualeſcumque reliquias exhibere viſum eſt ad repræſentandum ſpecimen ſcripturæ in chartis eccleſiaſticis tunc receptæ, quæ à forenſi omnino diverſa erat, ut patet ex iſtis exemplis, aliiſque ſubſequentium tabularum. Huic chartæ primus ſubſcribit *Aldricus urbis Senonicæ Archiepiſcopus.* quod *Archiepiſcopi* vocabulum itidem ſumit ipſe in ſequenti hujuſce tabellæ ſpecimine, adeoque Ebo Remenſis, & Otgarius Moguntiacenſis. Id explicamus in lib. II. cap. II. num. XIII. Sed ante eos eodem titulo uſus eſt S. Bonifacius, ſubſcribens litteris de finibus Fuldenſis monaſterii in hunc modum: *Signum Bonifacii Archiepiſcopi, qui hanc chartam pro notitia omnium conſcribi juſſit,* nempe anno DCCXLVII. apud Browerum in lib. I. de antiquitatibus Fuldenſibus cap. IV. Obſervatu digna eſt hîc ſubſcriptio Inchadi Pariſienſis Epiſcopi, qui *ob amiſſionem luminum* ſcribere non valens, *ſignum crucis* appoſuit. Alia exempla referimus in lib. II. cap. XXII. C

2. *Alia.* Edita eſt in lib. VI. num. LXXV. data *anno* XVIIII. *Hludovici Imp. Indict.* X. & quidem XI. *Kal. Februarii.* Hanc chartam, qua continetur partitio bonorum cœnobii Dionyſiani, facta per Hilduinum, ſecuta eſt confirmatio per Ludovicum Auguſtum, ſuperius edita pag. 392. data VII. *Kal. Septemb. anno* XVIIII. *imperii* ejuſdem Ludovici, *indict.* X. Eodem tempore ſub iiſdem chronicis notis datum eſt aliud præceptum ab eodem imperatore, pro reſtitutione monachorum in eodem cœnobio, vulgatum à Sirmundo in tomo II. Conciliorum Galliæ: eamdemque reſtitutionem tunc etiam Epiſcoporum conventus confirmavit ſynodali præcepto, cujus ſpecimen in primo hujus tabellæ loco exhibemus. Hoc ſynodale conſtitutum præceſſerat alia ejuſdem argumenti charta ſynodalis, cujus mentionem facit in litteris partitionis inferius num. LXXV. In hoc autem poſteriori ſynodali inſtrumento ſubſcribunt inter alios Drogo Mettenſis, Heribaldus Autiſiodorenſis Epiſcopi: quibus ſubjicitur *Triłgarius Epiſcopus,* qui mihi videtur eſſe Namnetenſis, in editis *Trutgarus* appellatus. tametſi ejus obitum revocant ad annum DCCC XXV. ſed paſſim ejuſmodi calculi parum ſunt accurati. D E

3. *Alia* charta eſt Roriconis Epiſcopi Laudunenſis pro reſtitutione monachorum in cœnobio S. Vincentii apud Laudunum; in Synodo apud montem ſanctæ Mariæ (ubi modò Abbatia eſt Canonicorum Regularium S. Auguſtini, inter Fines Remorum, *Fiſmes,* & Brainam opida) ſequenti anno confirmata. Duplex Synodus eo in loco celebrata videtur Adalberone Remorum Pontifice. Una menſe Maio anni DCCCC LXXII, qui proximus fuit à conceſſione hujus chartæ, quæ data eſt menſe Octobri anni præcedentis: cui Synodo interfuerunt Epiſcopi quatuor, nempe Guido Sueſſionenſis, Hadulfus Noviomenſis, Hildegarius Belvacenſis, & Tetboldus Ambianenſis, quorum nomina hîc ſubſcripta ſunt. Altera Synodus ibidem habita eſt anno DCCCC LXXVI. pro reſtitutione monachorum in eccleſia Moſomenſi, præſentibus præter Adalberonem Epiſcopis octo, quorum nomina refert Marlotus pag. 12. Habes itaque hoc in ſpecimine ſubſcriptionem Epiſcoporum, factam aliquot menſibus poſt datam chartam, qua de re egimus in lib. II. cap. XX. F

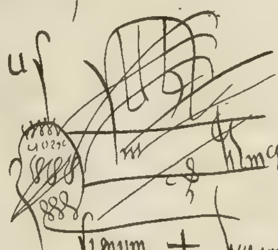
TAB. LII.

c omnium uelit posteris quando defunctus fuero ... ut quicquid de ... meis per
conquisitionem & largitatem de proprio pecunia mea quod ad ecclesiarum & loca sanctorum
beatorum martyrum dionisio rustico & eleutherio ubi prisco tempore requiescunt & loco qui dicitur
fuldolcas ubi plurima servorum di turma laudes xpi die noctuque ad ore videntur et in alimonia
eorum & susceptionem hospitum vel in alimonia ... pauperum viduarum orfanorum & in luminaria
ecclesiarum ... perveniat misericordia & intercessione sanctorum & orationes pauperum ...

. . . . actum publice haristalio anno nono & quarto regnante karolo gloriosissimo
rege francorum & langobardorum atque patricius romanorum

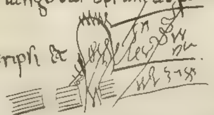
ego folradus capalanus

In di nomine magenarius ... &

signum + teudfrido signum + hadamaro signum + hunrico
signum + uulfardo signum + ehrodone signum + uuihardo com
signum + baldulfo signum + hastgero signum + erlebaldo
signum + folrado signum + hildrado sign + hildrado comite
signum + teudulfo signum + grimaldo sign + anselmo comite palacii
sign + richuuino sign + gundaco eps

anno nono & quarto regni hec domno karolo gloriosissimo rege francorum & langobardorum ac patricio
romanorum actum publice haristalio ego ... rogatus et ordinatus a domno fulrado scripsi et

P. Giffart fecit

1. CHARTA

....&eorum informatione quipostadmonasticũ ordinẽ dõ inspirante adeu...

....at & felicib, successib. dõ .....n ferente polleat.

....uinterfuerunt & hocfactum subterfirmauerunt

....senonicae urchi epr subscripsi + INCHADUS PARISIACE...

BERENERVIUI MANU PROP...

...subscripsi

NDIGNUS EPS SUBSCRIPSI

SIS INDIGNUS EPS SUBSCRIPSI

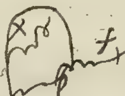
2. A...

Actũ monasterio scĩ aptorũ principis excellentissimorũq; martyrũ dyonisii rustici & eleutherii

Si. + aldri ur archi epr + + EBOINDIGNUSREMENSIS ARC...

+ otgarius archiepr +

+ DROGO EPS

Quuetgerius peccator scae taurinensis eccliae epr

Erchanradus indignus parisiacensis eccle...

Amer Indignus cauellicensis ecclesiae epr

3. ...

Auxiliante superne propitiationis clementia ego...

to spõ sigillo gratia clericorum nrorũ & nobiliũ laicorũ testimonio subterscr...

Scaum ẽ ea morte uengrandae Arnoldi que habita ẽ ap montẽ scae mariae u...

recitatu ẽ hoc presidente dõnno adalberone archiepo cũ coepis ...

Ego adalbo Remsis eccle archiepc subscpsi 7 corroboraui.

Ego Guido suessionis eccle epc ss + Ego Tetbold ambianf epc ss

Ego Hadulf nouiomsis epc ss

Ego hildegari beluacesis epc ss

Actũ laudunũ anno ab incarnatione dni nri ihu xpi dcccc lxi ...

locū remota omni simulatione semp in eodem mon.....

NTERFUI ET QUIA OB AMISSIONEM LUMINUM SCRI
LUCIS SUBTER FIRMAUI +

---

serenissimi imperatoris indic x data xikt feb in dñomine feliciter

+ hembaldus l.d.n. eps

Tritgurius eps

Rorico misericordia indignus laudunensis ...
maio ... Ipsius
... S. R ... ppositi
S. Gisleberti signiferi
S. d. domni vicedomini
S. Albrici S. Richardi
S. ... S. Vuinerici.

S. Rogeri ...
... subscripsi.
In anno vii. Lotharii regis.

P. Giffart fecit.

IN TABELLA LIV.

SYnodus *Pistensis*. Edita apud Dubletum pag. 457. ex autographo, cujus specimen hîc damus. Celebrata est anno DCCC LXI. Consule Annales Bertinianos. In subscriptionibus notanda littera y græca ad nomina Æneæ, Jonæ, & Godelsadi. Adi libri II. caput x. num. XIII. & confer has subscriptiones cum subscriptionibus sequentis Synodi, cui iidem, qui hîc, Episcopi subscripse-runt. De loco Pistis vide librum IV. Hludowicus Abbas erat Dionysianus, Adalhardus Sithien-sis, Waldo forsan S. Maximini apud Treviros, Lupus Ferrariensis, Frodoïnus Corbionensis: B
ex quibus primus & duo posteriores sequentibus etiam litteris signa sua apposuerunt.

IN TABELLA LV.

SYnodus *Suessionensis*. quæ Pistis Suessionas translata est, ut hîc legitur. Exstat egregium hoc diploma synodicum apud Dubletum pag. 792, sed cum variis mendis, præsertim in subscri-ptionibus, quæ ex hoc specimine corrigi possunt. Inter Episcopos observandus est *Angilmodus Suessonicæ ecclesiæ Episcopus*, in nonnullis indicibus omissus, qui carmen de Paschasio Radberto composuit. Inter Abbates subscribit *Gautselmus Abba monasterii sanctæ Crucis*. quod de S. Faronis C
apud Meldas cœnobio interpretor, sub titulo sanctæ Crucis primitus instituto. nam monaste-rium aliud sanctæ Crucis in pago Ebroïcensi non simpliciter *sanctæ Crucis*, sed *monasterium Crucis sancti Audoëni* antiquitus vocabatur, modo S. Leutfredi.

Post Guillelmum Abbatem Karrofensem sequitur *Rimbertus humilis Abba Floriacensis mona-sterioli*. qui locus est in pago Vilcassino, tribus leucis à Rotomago distans, ubi quondam conditum est cœnobium à Pippino Heristallensi, atque Fontanellensi monasterio subjectum, ut legitur in Chronici Fontanellensis capite II. Aliud est Floriacense S. Benedicti in agro Aurelianensi ad Li-gerim, omnibus notum: cujus Abbas Bernardus itidem huic instrumento nomen suum apposuit. Cave Corbionense monasterium, cujus Abbas Frodoïnus hîc invenitur, in agro Carnutensi quondam situm, ne confundas cum Corbeïensi prope Ambianos. De Corbionensi plura vide in Sæculi IV. Benedictini parte II. Notanda est in his duabus tabulis subscriptio Wanilonis seu We-nilonis Metropolitæ Senonensis, & Æneæ Parisiensis, qui priùs per Advocatum uterque suum, D
deinde ipsi istis litteris subscripserunt. Erchenraus Catalaunensis Sedis suæ nomen notis Tiro-nianis exprimit. Ordinem inter se se, nec Episcopi, nec Abbates servant, nempe quòd non so-lùm præsentes, sed & absentes postea subscripserunt, immo etiam eorum successores, in his Gui-libertus Catalaunorum Episcopus, ipsiusque successor Erchenraus; & Agius Aurelianensis, cum successore suo Gualtario. In superiori item specimine subscribunt Folchricus & Ottulfus Episcopi Trecenses. Hac de re actum est in libri II. capite XX. Sed illud in primis advertendum, quòd Ludovicus Abbas Dionysianus, cujus hortatu hæ litteræ conditæ sunt, quibus ipse etiam subscri-psit, *piæ memoriæ Hludovvicus Abba* dicitur. quod elogium nonnisi mortuo tribui solet. Verùm idem de eodem etiam superstite legitur in diplomate Caroli Calvi, quod exstat in lib. VI. num. XCVI. itidemque de Goisleno Episcopo Suessionensi, num. C LXXX.

Universalis synodus quae in galliarum partibus ad locum cui nomen est pistas

venerabilibus coepiscopis nostris reliquisque fidelibus. Maximis tribulationum pressuris calamitatibus quas

+ Uuenilo munere divino senonensis ecclae eps s.

Hincmarus scae metropolis ecclae remorum eps s.

uuanilo humilis rotomagorum eps s. — OTTULFUS SCAE AUGUSTAE TRICORUM ECLESIAE EPS s.

+ herpuinus siluanectensis eps s.

AENEAS PARISII EPS s.

IONAS HUMILIS EDUORUM EPS s.

godelradus cabilonensis eps s.

+ herluinus constantiensis eps s.

+ GONTBERTUS EBROCENSIS EPS s.

Hercard lixouiensis eps s.

hildebrandus sagensis ecclae eps s.

RAGINELMUS TORNACENSIS ECCLAE EPS s.

Erchenraus indignus scae catalaunensis ecclae eps s.

Odo indignus bellouacensium eps s.

hildegarius meldensis ecclae eps s.

folchricus augustae tricassinae indign eps s.

+ Hludouuicus abba s.

+ adalhardus abba subscripsi

+ uualdo abba subscripsi

+ In dei nomine ego lupus s.

FRODOINUS INDIGN ABBA SUBS

hincmarus laudunensis ecclae eps s.

GAUZLENUS REGIAE DIGNITATIS CANCELLARIUS

uulfadus resbacensis monast abb s.

Data V kal iul anno ab incarnatione dni DCCCLXII indict VIIII regnique gloriosissimi regis karoli XXII

in supradicto loco pistis ...

ANNO AB INCARNATIONE DNI DCCC LXII INDICTIONE X REGNI VERO GLORIOSISSI…
diversarum provinciarum & urbium ad regalē synodum. etiam diu intricati rerum ecclesiasticarum occupatis Inloco q…
ex monasterio p̄tiosorum martyrū dionysii rustici et eleutherii assistente reverentissimo et carissimo nobis abbate eiusdē coen…
adversus cupidorū insidias eos p̄munire mus ac auctoritate ecclesiastica fulciremus ne forte aliquando subsidii corporalis p…
mediocritatis nonnichil suffragante diligentia suppetentibus necessariis. absq. ulla excusatione valerent implere quod bo…
concessionis sub nomine privilegii eis benigne largitus fuerat. quod subscriptionib: synodaliū epōrū plene admodū robor…
hilduino abbate ipsis fr̄ib regale p̄ceptū imperitorio iure firmaverat lmbi adliquidū denominatis. Unde stipendialis…
iis periti variatā mutabilitatē subconstituta lege ex integro servari non poterat. Placuit hludouuico venerabili abbati…
caesaris hludouuici et privilegio abbatis hilduini minus plene p̄solui potenant. Consulit siquidē eis hludouuicus abba…
imminuere vel potius subvertere proce sumpserit. et si u periculi competenter admonitus non ilico feralis cupiditat…
iusto atque tremendo anathemate separemus. nisi digna paenitentia et subsequenti emendatione quae perp…
fidei teneatur procedentibus ac futuris. subscriptionibus propriis cuncti roborare studuimus. Et ut idem…

✝ ego uuanilo munere divino sennensis eps prius p̄ ad uocatū postea p̄ meme & ipsū S.
✝ baltmund archidiac ad vicē domni & patris mei uuanilonis senonū urbis archie…
✝ Hincmarus scae metropolis ecclae remorum eps ☧ …
☧ herardus turonensis ecclae eps S. ✝ hildebrund sagensis eps S.
✝ Guntbertus ebrocensis ecclae eps S.
✝ Yvanilo humilis rodomagorū eps S. ☧ INGENALDUS PICTAVORŪ HUMILIS EPS S. ☧ Christ… Indi ne…
✝ erpuinus eps ecclae silvanectensis S. ☧ DODO ANDEGAVENSIS EPS S. ☧ BERN…
✝ helmeradus ambianensis ecclae eps S. ☧ guillelmus … eps S. …
✝ hildegarius meldensis ecclae eps S. ☧ HELIAS GRATIA DI DISPOSITIONE EQUALISINOR EPS S.
✝ otmund diacon ad vicē domni patris mei aeneae parisii epi
RELEGENS EGO IPSE AENEAS PARISII EPS S. ✝ RODULFUS BITURIC EPS S. ☧
☧ Ego quidem hirardus lixoviensis eps sub… ☧ RAGINELMUS TORNACENSIS ECCLAE EPS…
☧ ERCHANRAUS SANCTONICENSIS ECCLESIAE EPS S. ☧ folchricus Indignus eps ecclae augustae tr…
✝ Uualtbertus abrincatensis ecclae eps
☧ …us … ecclae eps S. ☧ hincmarus scae laudunensis ecclae …

DECLARANTUR
EGIS KAROLI XXIII. EVOCATIS NOBIS EPIS QUORUM NOMINA SUBSCRIPTIONIBUS INFINE
iursusq; aregia potestate suessionica urbe conductis procausis quibuslibet ecclae audiendis dilecti filii nri monachi
ationes eorū suo consensu firmante ac proeorū comodis nos humilit depcante. supplicaverū unanimitate nram quo
dispendium animaeeorum paterent. sedpotius diuinae gratiae affluentia & regia munificentia largiente nrae quoque
bver. Deniq; hildumus uenerabilis abba ipsius monasterii. ad eorum stipendiis necessaria. quondam testamentū
diuae recordationis hludouuico serenissimo augusto annuente dequib: et ipse piissimus caesar flagrante eodē
nter subministrari deberet Quodpriuilegiū quia obregni diuisionē et aduersariū incomoditatum rationē actēporis
m oūconsensu epoz petentib: eisdē fratrib: quasdam uillas cōcedere adnecessitates eorū supplendas quae ex edicto
Quod siquis tantiregis immo di beneficiū nram que beniuolentiam fraudolenter acuiolenter
in statū priorem cuncta redire permiserit. eumuelut rcpacē atq: sacrilegum apopulo di societate
Hoc autē nrm decretum sicut est ut uerum esse credatur. & firmissime abomnibus catholicae
s deinceps sinodalibus conciliis. omnes nostri ordinis obsecramus

✝ Hludouuicus abb

[illegible] ... nus eps sub

IONAS HUMILIS EDUORUM EPS SUB

morinensis eps subs

✝ Godelsadus cabilonensium eps subs

ingonis ecclae indignus eps sub

braidingus matiscensiū ecclie extimus eps sub

✝ Frotharius burdegalensis eps sub

AGIUS HUMILIS AURELIANORUM EPS SUB

abb mon ferrariensis sub

B. SCI BENEDICTI SUB

Anselmus suessionicae ecclae indignus eps sub

monasterii subs

GISLEBERTUS KARNUTENSIS AECCLESIAE EPS SUB

ERLUINUS CONSTANTIANAE ECCLAE EPS SUB

LMUS ABBA MONASTERII SCE CRUCIS SUB

Uulfeadus resbacensis monast abb sub

mus abba karrofensis monasterii sub

ABBO NEVERNENSIS ECCLAE EPS SUB

humilis abba flor[iacensis] monasterioli subscripsi

GUALTARIUS EPS AURELIANORUM SUB

abbas fossatensis monasterii sub

ARNULFUS ABBA MONASTERII SCI SABINI SUB

IN TABELLA LVI. A

I. *NOtæ Tironis*. De his Notis egimus in fine libri primi, agitque Isidorus in libro I. de etymologiis cap. XI. & post eum recentiores viri docti, Hubertus Goltzius, Aldus Manutius, Justus Lipsius, Johannes Baptista Porta, Aldretus, præter Petrum Diaconum & Gruterum, qui istarum notarum ectypa exhibuerunt. Hoc verò specimen mutuati sumus ex Petro Hamone jam laudato, qui illud ex regio codice, notas Tironianas continente, expressit, citato nostro Germanensi, qui psalmos ejusmodi notis scriptos complectitur. Ex istis notis, quæ ad quinque millia productæ fuerunt, quædam in codices vulgari more exaratos, breviandi vocabuli causâ traductæ sunt: in quibus animadvertendæ voces, *autem*, *ejus*, *enim*, B suprà in tabella V. De his notis ita Martialis:

Currant verba licèt, manus est velocior illis:
Vixdum lingua suum, dextra peregit opus.

In diplomatibus quandoque obtinent locum hæ notæ, maximè in signis subscribentium Cancellariorum, præsertim sub prima & secunda stirpe Regum Francorum; atque etiam in subscriptionibus Episcoporum, ad designandum verbum *subscripsi*, aliquando *indignus*, aut nomen sedis eorum, ut patet ex superioribus tabulis LIV. & LV. Hæc tabula rectiùs posita fuisset post alphabeta scripturæ Romanæ: ut verò huc rejiceretur, coegit nos dispositio aliarum tabularum. Sed id parum interest.

In fine hujusce tabellæ expressi sunt aliquot versus ex polyptycho Remigiano pervetusto, de quo dictum est in lib. III. cap. V. Id autem eo fine à nobis factum est, ut exprimeremus C notam illam numericam 5, quæ in eo polyptycho frequens est, occurritque usque quater in adverso specimine, primo ad hæc verba, *sunt mansi ingenuiles* XCII5. Rabanus in libro de computo, qui à V. Cl. Stephano Baluzio nuper editus est in tomo I Miscellaneorum, hac nota designat *semis* seu *sex uncias*, pag. 13. Et id quidem primo loco apprime convenire potest, sed vix tertio, ubi hæc leguntur, *Ova* II. CVII5. id est duo millia centum & septem, ac semis. Quorsum autem semi-ovum? quamquam id ad pretium census referri potest. Penes alios esto judicium.

IN TABELLA LVII.

SYnodus Pistensis. Plures Synodos Pistis (quo de loco actum est in lib. IV.) per id tempus habitas fuisse ex his speciminibus colligimus, nempe anno DCCC LXII. & LXIV. Ex compara- D tione tabulæ LV. cum ista facilè colligi potest successio quorumdam Episcoporum. Nam priori illi subscribunt Abbo Nevernensis, Guntbernus Ebrocensis, Godelsadus Cabillonensis, Braidingus Matisconensis: huic autem posteriori Liudo Nevernensis, Hilduinus Ebrocensis, Girbaldus Cavillonensis, & Bernaldus Matisconensis. Unde patet, hos illis per illud biennii intervallum successisse: nisi dixeris posteriores istos non ipso anno DCCC LXIV, sed postea subscripsisse. Egregiè græcissatur Christianus Autisiodorensis cum suo *egrapsi*. Hincmarus passim usus est formula hîc apposita, *nomine non merito Remorum Episcopus, ac plebis Dei famulus*. Germaniæ Præsules nonnumquam his Synodis aderant, ut hîc Liutbertus Moguntiacensis & E Altfridus Hildenisheimensis. Lege acta Aldrici Episcopi Cenomannensis, in quibus Autcarius seu Otgarius Moguntiacensis sæpe subscripsisse reperitur. Editum est hoc monumentum in Spicilegii tomo II. à pag. 588. unde supplenda sunt nomina Rotlanni Arelatensis, & Odonis Bellovacensis, quæ in autographo integra non amplius apparent.

a — a, ad, anime, animam, anima, ab, alter, alteruter, antiquus, Apostolus, Apostolicus, apis

b — bone, benedices, benedictionem, bonitatem, bonis, benedicite, beatificatus, bona fama, bona opinio

c — cor, corde, corda, cordis, coronat, campi, clemens, clementissimus, con, curis, curia

d — Deus, Dei, dominus, domino, domine, dum, die, dolosa, dilexit, defecit, dies, de

e — e, eius, est, et, es, ecclesia, evangelia, episcopus

f — fac, facis, facit, faciam, faciens, facientes, faciendum, fugient, fecit, furore, firmamentum

g — gloria, gloriam, gemitu, gloriæ, gaudet, gaudium, gemit, gemitus, gemescit, Galilea

h — homo, hominis, hominum, hic, hæc, hebræus, hebraicis, helias, heliseus

i — Jesus, in, inimici, inimicis, inimicos, ipse, ipsi, ipsius, idus, iduum, idibus, juvenis

K — Kalendæ, Kalendas, Kalendis, Kalendarium, Karus, Karitas, Karescit, Karissimus, Canis

l — laboravi, lacrimis, lavabo, locum, labia, linguam, loquuti, laudate

m — me, mea, meis, meus, meum, mei, meo, mihi, magnus, Moysi

n — non, nox, nocti, noctes, nos, noli, nobis

o — omne, omnes, omnibus, omnia, oculus, oculi, ob, obtinet, os

p — panem, panis, pace, paravit, plantavit, primus, Petrus, Paulus

q — quoniam, qui, quia, quid, quantum, quod, quem, quartus, quintus, quatuor, quinque

r — rex, regis, reges, res, re

s — suus, suum, suas, sedes, super, sunt, sum, se, suum, sim, salus, scribit

t — tuo, tua, tui, tibi, te, tu, tuum

u — vt, vidit, vultus, vias, via, universa, viæ, vitam, voluntati, voluntatem, vocem, voce, vide

x — Xenon, Xenocrates, Xenium, Xanctipus

y

z — Zeuon, Zenculus, Zosipus, Zensis

Sŭma PRAESCRIPTAE augutiorecurte· exceptodominicatomanso· sunt mans
ingt· xcııς· serut xxxv· Act vı· Ancillę xx· serui vı· Ecla· ȷ· hinc exeunt
Arḡ litt vıı· solvııı· Ordei md· cc vıı· Multones ııȷ· pull cccLxxxxııς· past xxx
vııȷ· Oua ṅ cvııς· lig car xcııς· Scendul ṽııȷ· ccL· Axit ııȷ· dcxxv· · · · · C c c c·

ANNO AB INCARNATIONE DNI D

GLORIOSI REGIS KAROLI XXIIII. positis nobis diuersarum

generalis necessitas traxerat In stituendi munitiones contra nordm ann

+ VUANILO MUNERE DIUINO SENNENSIS EPS HOC PRIUILEGIUM RECOGNOU

HINCMARUS NOMINE NON MERITO REMORUM EPS AC PLEB

FROTHARIUS SCAE BURDEGALENSIS ECCLE EPS

AGIUS SCAE AURILIANENSIS ECLAE EPS

CHRISTIAN AUTISODR EPS egrapsi

LIUDO VOCATUS EPS SCAE NAUERNENSIS ECCLESIAE

folchrius Indignus eps augustae tricor

Isaac scae Lingonis eccl indignus eps

herpuinus scae siluanectensis ecclesiae eps

girbaldus indignus kautlonensis eps

hildegarius diuina miseratione ucdorum eps

INGENALDUS PICTAUORU GRATIA DI EPS

...... In nomine scte trinitatis

ij. INDICTIONE XII. ANNOUEROREGNI

urbium galliae praesulibus inloco qui pistas uocatur quonos

ẞ

EGUS BITGREPS ẞ

us eps eclesiae arelatensis hoc priuilegium firmaui

ERCHENRAUS SCAE CATALAUNENS ECCLESIAE INDIGN EPS ẞ

RAGENELMUS. SCAE TORNACENSIS ECCLAE INDIGN EPS

LIUTBERTUS SCAE MOCONTIACENSIS ECCLAE EPS ẞ

Altfredus hildenishamensis eps sub.

FRICULFUS SCAE SANTONICENSIS ECCLESIAE INDIGN EPS ẞ

Bernald scae matisconensis aeclesiae eps ẞ

P. Giffart fecit

IN TABELLA LVIII.

CHarta Ravennensis. Jam pæne absoluta erat hujusce libri editio, cùm à clarissimo Baluzio accepi, Cæsareæ Bibliothecæ tomum octavum auctore Lambecio in has partes delatum esse, atque in eo referri specimen vetustissimæ cujusdam scripturæ, quam Lambecius *incognitam* existimavit. Mox incessit me cupido videndi speciminis; atque in manus accepto Lambecii tomo octavo, lego Additamentum VII. ad pag. 647. ubi auctor de præmisso specimine ejusque archetypo ita disserit.

Inter insignes nonnullos atque raros codices manuscriptos, quos anno M DC LXV *in jam memoratæ technothecæ (arcis) Ambrasianæ armario duodecimo præter spem reperi, & postea Oeniponte in Augustissimam Bibliothecam Cæsaream Vindobonensem transtuli; præcipuum fere locum obtinet* VOLUMEN *aliquod pervetustum oblongum* EX CORTICE ARBORIS, *continens scripturam quandam antiquam, & eam quidem latinam, sed adeò obscuram, intricatam, & lectu difficilem, ut ipse hactenus nec veram lectionem, nec verum sensum, ratiocinando seu potiùs divinando, assequi potuerim. Ut igitur etiam quilibet alii in eadem scriptura legenda & interpretanda perspicaciam & dexteritatem suam possint experiri, exhibeo hìc totum illud volumen, summâ, quantum fieri potuit, diligentiâ & fidelitate depictum, ac æri incisum: simul etiam adjungo specimina duorum privilegiorum, quæ à Dagoberto I. & Carolo M. Francorum Regibus, anno Christi* DC XXXIII. & DCC LXXIX. *imperiali monasterio S. Maximini juxta muros Trevirenses concessa fuerunt, & eodem fere genere scribendi exarata sunt. Desumpsi autem ea ex R. P. Danielis Papebrochii S. J. doctissima dissertatione de diplomatibus antiquis discernendis* &c. Hactenus ille.

Quid de duobus istis Papebrochii speciminibus sentiamus, superiùs expositum est in capite primo libri III. nunc quid ex Lambeciano exprimere potuerimus, modò exponendum. Hoc specimen habet longitudinis seu latitudinis fere duos pedes, altitudinis unum. quæ proinde Cæsarei voluminis mensura est. Materia *ex cortice arboris*, teste Lambecio; nempe ex papyro (ut puto) Ægyptiaca, quæ corticis est species. Cùm autem istius voluminis scripturam post Christum natum factam esse constet; hinc etiam argumentum desumitur ad usum corticis ab eo tempore demonstrandum. quod in capite VI. libri primi ostendimus. Ad hæc mutila est in exordio & in fine Cæsarei voluminis scriptura, cujus etiam nonnulli apices cancellaristæ oculos ac diligentiam fugerunt. adeo ut nobis magnopere insudandum fuerit, quò scripturæ sensum quibusdam in locis assequeremur. Porrò si scriptura hæc citiùs in manus nostras venisset, haud dubiè eam inter prima specimina nostra retulissemus. at cum eam seriùs acceperimus, extremo saltem loco posita est, ut studiosum lectorem hoc insigni monumento recrearemus. Ejusdem formæ scriptura in tabellam primam relata est ex Petro Hamone, qui eam sub titulo C. Julii Cæsaris testamenti nobis reliquit. Quid autem de illo testamento mihi postea compertum sit, inferiùs dicam, postquam Lambeciani speciminis scripturam retulero, quæ sic tandem à nobis reddita est, secundum versus Lambecianos, quos in editione nostra ad voluminis nostri mensuram contraximus, servata litterarum integritate; quarum priores malè effictas divinare nequivimus.

(1)... *bus venditionum, cujus .... & Flavii ... pro Melminio Rustico principalibus Rusticus V. R. Acolytus scae (sanctæ) ecclesiae* (2) *Catholicae Romanae dixit. A praesente Flavio Basilio V. H. (viro honorato) Argentario spatium agri, cui vocabulum est Vecereca, situm territorio Ravennati, Placito ecclesiastico, pretio auri solidos* (3) *numero decem & octo, secundum fidem instrumentorum me optimo jure certum est comparasse. Verùm quia ipsa instrumenta venditionum præ manibus gero, quia est* (4)... *cio* (fortè *ab Officio*) *suscipi jubeatis, legi, & actis inseri, ipsum quoque SS. (suprascriptum) venditorem interrogari dignemini, si ipse eas mihi fecerit, adque Flavio Vitali V. H. (viro honorato) forensi* (5) *conscribendas dictaverit, vel si subter suscribserit, & testes ut suscriberent conrogaverit, pretium Placiti omne perciperit, aut si traditionem mihi sollemniter* (6) *caelebraverit, vel quam habeat voluntatem his actis edicere non gravetur.*

(7).. *ilianus Ursus Mag. (Magister) ait: Primitus suscipiantur instrumenta venditionum, quæ offerantur, & legantur. Cumque tradita fuissent, & recitatum est, Rufio Petromonico Magno Cethegone* (8) *Consule, sub d. (die) Nonarum Februariarum Ravennae. Flavius Vitalis V. H. Forensis scribsi rogatus & petitus à Flavio Basilio V. H. argentario, ipso praesente, mihique dictante,* (9) *consentiente, & subter manu sua suscribente: quique fatetur se distraxisse, & distraxit; adque tradidisse, & tradidit Rustico Acolyto ecclesiae catholicae* (10) *Romanae jure directo hhbus (heredibus) posterisque ejus, id est spatium agri, cui vocabulum est Vecereca, situm territorio Ravennati, inter adfines fundum Pictalis juris* (11) *ecclesiae catholicae Ravennatis, heredes Cassianilmum, adque i sum comparare me qq (quoque) tc (tunc) & pp (perpetuo) aementem sibi eundem spatium, qs (quos* pro *quem) venditor profitetur ex* (12) *comparatione ... dem & Rindmund germanum ejus, qui spatius agri SS. hdi, (suprascripto heredi) distractus, & est optimus, maximusque est finibus, terminis, spelis, saltibus, pascuïs, sationibus* (13) .... *ustis, (arbustis) arboribus, fructis diversis generis, limitibusque suis omnibus, omnique jure, proprietate questi, sicuti à SS. (suprascripto) venditore possessus est, adque.*

Hæc ferè lectio est scripturæ istius difficillimæ, & quibusdam in locis mendosæ, aut non satis accuratè primùm excusæ ob fugientium litterarum defectum. In plerisque planus est sensus, in nonnullis

A nonnullis salebrosus. A capite textum percurrere juvat, simulque conferre cum charta plenariæ securitatis, cujus sententiæ aliquando nostris respondent. In primo versu nostræ editionis lego, *Principalibus*. Ita in charta plenariæ securitatis, *una mecum principales viri*, id est præcipui civitatis.

Rusticus V. R. acolytus sanctæ Romanæ Ecclesiæ. in charta Brissoniana, *Gratiani V. S. Subdiaconi litteras nescientem.* Hîc *V. R.* forsan *venerabilis* aut *vir reverendus*. Rusticus iste nescio an idem sit cum Rustico itidem S. R. E. Diacono, scriptore Dialogi adversus Acephalos, sub cujus finem agit de tribus capitulis adversus Vigilium Papam, à quo is Diaconus ordinatus est, uti Pontifex testatur in sententia lata adversus ipsum, aliosque ejus factionis consortes, apud Baronium relata ad annum DL. Quamquam spatium annorum ferme quinquaginta, quod inter chartæ hujus tempus & Vigilii pontificatum effluxit, longius fuisse fortasse videbitur, quàm ut unus idemque homo &
B comparando per annum D IV fundo, & scribendis anno D L libris idoneus fuerit.

In versu tertio, *Placito ecclesiastico*, id est pactione seu conventione ecclesiastica. Item, *secundum fidem instrumentorum.* Apud Brissonium, *secundum fidem donationis*, & *secundum fidem documenti.*

In versu quinto, *ab Officio suscipi jubeatis, legi & actis inseri.* Acta passionis S. Felicis Episcopi Tubzocensis, *statim eum sibi per Officium præsentari constituit.* Officium, officialis seu minister Judicis ac magistratus.

Versu sexto, *Flavio Vitali V. H. Forensi conscribendas dictaverit. Forensis*, idem videtur qui *tabellio* in charta plenariæ securitatis, *à foro.*

Ibidem, *dictaverit. vel si subter suscribserit, & testes ut suscriberent conrogaverit.* Apud Brissonium, *dictaverit, & ipse in eadem manu propria signum impresserit, testesque ut suscriberent conrogaverit.* ubi *suscribo* absque b in prima syllaba non semel, ut in nostra.

C Versu octavo, *vel quam habeat voluntatem his actis edicere non gravetur.* Charta Brissoniana, *seu quam habuit voluntatem his actis redigere non gravetur*, ubi *redigere* forsan pro *edicere.*

Versu decimo, *recitatum est, Rufio* &c. Charta plenariæ securitatis, *recitatum est, domino Justiniano PP. Augusto anno tricentesimo (tricensimo) octavo Ravennæ, P. C. Basilii anno vicensimo tertio Id. Juliarum Indict. duodecima, Ravennæ.*

Ibidem, *Rufio Petromonico Magno Cethegon. Consule.* Ita scriptum, *Petromonico*, sive sit unicum, sive duplex prænomen. Post *Cethego* videtur adscripta littera *n*, forte pro *Cethegone.* nisi si legendum, *V. C.* id est viro clarissimo. In omnibus Fastis, & in Chronico Alexandrino, Marcellino Comite, Victore Tununensi, Mario Aventicensi, aliisque, solus assignatur Consul Cethegus ad annum D IV. quo proinde anno hæc charta scripta est. Verùm præmissa Cethegi prænomina difficultate non carent. Quandoquidem aut simpliciter *Cethegus* apud veteres, aut *Patricius Cethe-*
D *gus*, nusquam *Rufius Petromonicus Magnus Cethegus*, nisi in hac charta nuncupatur. Neque dici potest hæc prænomina ipsi tributa fuisse ex patre, qui *Probinus Patricius* apud Ennodium appellatur sub finem Parænesis didascalicæ in hæc verba. *Est etiam Probinus Patricius, placidi germinis examinata claritudo; quem eruditorum familiæ mores ad unguem ducti contulerunt: qui & de patris, & de soceri hausit fonte quod mundus est. Est Patricius Cethegus ejus filius, vir consularis, qui canam prudentiam minor transgrediens, sine ætatis præjudicio habet & provectorum saporem, & mella pueritiæ.* Ita Ennodius, qui eidem Cethego Blesillam sororem tribuit in lib. VII. epist. XXIX. Quid quod *Petromonicus* non est nomen Latinum. quamquam ita legendum videtur in archetypo. An prænomen hoc derivatum est à quodam loco? nam in charta plenariæ securitatis sub finem lego, *ex casale Petromano.* Alii divinare melius scient.

In versu XIV, *inter adfines fundus Pictalis*, an *Pictulis*. Gregorius M. in lib. XII. epist. VIII, *in-*
E *ter affines horti.* tum *fundum Pictalis.* Is est fundus Pittulis, de quo Johannes V. Episcopus Ravennas meminit in sua charta pro monasterio S. Apollinaris, quæ data est *imperantibus piissimis DD. NN. Leone & Constantino à Deo coronatis pacificis magnis Imperatoribus, Leone quidem anno* XV. *Constantino verò anno* XI. *gubernante Italiam Eutychio Patricio & Exarcha, Indict.* XIIII. id est anno DCC XXXI. Nam inter alia, quæ iste Johannes illi monasterio legat, memorat *fundum Pittulis Cornel. territorio rejacentem.* quæ leguntur apud Girolamum Fabrum de antiquitatibus Ravennæ parte prima, pag. 116.

In sequentibus versibus plures occurrunt salebræ & stribiligines, maximè à versu antepænultimo, ubi hæreo quid legendum sit sub finem versus, *SS. hdi distra...* nisi hæc, *supradicto heredi distractus est.* & in sequenti seu pænultimo, *speli*, fortasse pro *spelis*, id est *speleis*, aut *spebus.* denique versu ultimo, *questi*, an pro *quæsti*, seu *quæstus*, ut in superiori *fructis* pro *fructibus.* Similes, im-
F mo longè plures ambages occurrunt in charta plenariæ securitatis apud Brissonium. Ex quo intelligas, quàm difficile fuerit primis chartarum exscriptoribus accuratè reddere ejusmodi scripturas, & quàm proclive labi aut cæspitare variis in locis. Nam si eruditi viri, quales exstiterunt Brissonius, & qui archetypum ipsi descriptum concessit Gossellinus, regiæ quondam Bibliothecæ custos; si, inquam, Lambecius, Cæsareæ item Bibliothecæ curator, in lectione istius chartæ Ravennensis cæcutiit: quid mirum, si chartarum chartariorumve scriptores aliquando allucinati sint in describendis vetustis instrumentis? quorum aliquando lectionem vix assequi poterant, uti nonnulli eorum falsi sunt, quod eorum verba testantur in lib. I. cap. XI. num. XII. Non ergo statim pro falsis instrumentis habenda sunt exempla, quæ aliquot mendas leviores continent: cùm vix reperiantur autographa, quæ ejusmodi mendis prorsus careant.

Quærat aliquis, quo scripturæ genere hæc charta scripta sit? Et id quidem haud proclive est

.... busVenditionum Cuius et F

Acolytus Scae Ecclesiae Catholicae Romanae dixit.

est Vecereca, situm territorio Rav-ennati Placito Ecclesia

fidem Instrum-entorum meo optimo jure certum est conpa

gero, quia est .... cio. Suscipi Jubeatu

gnem inisi ipse eas mihi fecerit, adque Flavio vitali V

bserit, et testes ut Suscriberent Conrogaverit, pretium m

Caelebraverit, vel quam habeat voluntatem his ac

...ilianus Vrsus Mag. ait. Primitus Suscipiantur Instrum en

issent, et recitatum est, Rufio Petromonico Magno C et he gon

vitalis V.H. Forensis scribsi rogatus et Petitus à Flavio B

Consentiente, et Subter manu Sua Suscribente, quiqu

dit Rustico Acolyto Ecclesiae Catholicae Rom

Cuivocabulum est Vecereca, situm territorio Rav enna

cae Ravennatis, heredes Cassianil mu adque jpsum

Venditor profitetur ex Conparatione ....

est Optimus maximus que est Finibus, Terminis, Spelis Sa

sis generis, limitib. que Suis Omnibus Omnique jure

pro Melmino Rustico principalibus Rusticus V.R.

lavio Basilio V.H. Argentario Spatium agri, Cui vocabulum

uris-o-li-dos numero decem et octo Secundum

um quia ipsa Instrumenta venditionum prae manibus

nseri, ipsum quoque SS venditorem Interrogari di-

Conscribendas dictaveri t vel si subter Suscri-

ne perciperit, aut Si traditionem mihi Sollemniter

non gravetur.

onum quae offerantur et legantur. Cumq; tradita fu-

b die Nonarum Februariarum Ravennae. Flavius

gentario, ipso Praesente, mihique dictante,

distraxisse, et distraxit, adque tradidisse, et tradi-

recto, heredibus, posterisque eius, id est spatium agri

fines Fundum Pictalis juris Ecclesiae Catholi-

me quoque tunc et PP. aementem Sibi eundem spatium quem

mund. germanum eius, qui Spatius agri SS. h. di distractus

cuis, Sationibus, Arbustis Arboribus, Fructis . diver-

te questu, Sicuti à SS. Venditore possessus est, ad que

definire. Exiſtimem tamen poſſe appellari Italo-gothicam veterem uſualem ſeu forenſem, qualis ante Langobardorum in Italiam adventum uſitata fuiſſe videtur, ſaltem Ravennæ, ubi Exarchi degebant. Hactenus de hacce charta venerandæ antiquitatis, quæ inſignem venditionis formulam continet. Eam Ravennenſem libuit appellare à loco, ubi ſcripta eſt, nimirum anno D IV. quo vix ullum antiquius autographum invenire hactenus licuit. A

Eodem (ut dixi) ſcripturæ genere, eodemque ævo exaratum eſt teſtamentum, quod ſub Julii Cæſaris nomine expreſſum ex Petro Hamone accepimus, & in tabula I. exprimi curavimus. Nec ullum erat indicium, quod nos ab hac perſuaſione revocaret, immo verò omnia ad id nobis perſuadendum concurrebant: cùm non ſolùm Hamonis teſtimonium, qui illud Julii Cæſaris eſſe dicebat; ſed etiam titulus, eodem ſcripturæ genere in averſa chartæ Ægyptiacæ parte deſcriptus, idem confirmaret. Sed ecce mihi Briſſonii formulas identidem revolventi occurrit in libro VI. charta plenariæ ſecuritatis, in qua totidem verba lego, quæ in illo Hamonis ſpecimine B ex Julii Cæſaris (uti ipſe opinatus eſt) teſtamento referebantur. Itaque non dubitavi, quin verè fragmentum eſſet ipſius chartæ ſpecimen illud Hamonis: quandoquidem in Bibliotheca regia aſſervatum erat iſtius chartæ archetypum corticeum, ex quo Briſſonius eam exſcripſit. Sed tandem repertum eſt ibidem iſtud archetypum, quod integrum, & quidem in æs inciſum, in Supplemento retulimus.

Illo itaque ſæculo uſitatum erat apud Ravennates hoc ſcripturæ genus, ut patet tum ex Lambeciano inſtrumento, tum ex charta plenariæ ſecuritatis: quod utrumque Ravennæ confectum eſt, & in cortice ſcriptum. Unde per id tempus corticis ſeu chartæ Ægyptiacæ uſum viguiſſe certum eſt, atque ſcripturam forenſem non uncialibus aut majuſculis conſtitiſſe litteris, ut ſcripti codices ejus temporis conſtare ſolent; ſed curſivo * charactere, qui à noſtro Merovingico non C multum recedit. Eodem modo forſan, eademque in materia exaratum erat inſtrumentum illud donationis, Juſtini Imperatoris temporibus, Maximo Conſule factæ: cujus fragmentum retulit idem Briſſonius in eodem libro VI formularum pag. 622. & 623. In illa porro charta plenariæ ſecuritatis multarum fit enumeratio minutiarum, atque etiam in epiſtola (ut id obiter dicam) Gregorii Magni pro eccleſia S. Pauli: quam epiſtolam *Præceptum* Pontifex appellat his verbis. *Facta verò ſupraſcriptarum omnium rerum traditione, volumus ut hoc Præceptum in ſcrinio eccleſiæ noſtræ experientia tua reſtituat.* Ita in lib. XII epiſt. IX.

* *V. Supplem. pag.* 114.

Hæc ſunt quæ de ſpeciminibus chartarum nobis obſervare viſum eſt. Unum hic addo de probatione earum, quæ variis modis fiebat, nempe judicio peritorum, teſtium citatione, juramento, D duello, aliiſque probationum modis: quorum omnium exempla facilè occurrunt. In diſſertatione noſtra de origine atque uſu Notitiarum, quæ in fine primæ partis Sæculi IV. Benedictini edita eſt, mentio fit de duello aliiſque modis ad probandam chartam, quam Majoris-monaſterii monachi de libertate cujuſdam feminæ protulerant. *Et quoniam neque lex, neque conſuetudo erat eis belli faciendi; hominem quemdam ſuum tradiderunt, qui calidi ferri judicio cartam probaret eſſe veridicam.* Hæc in pag. 765.

DE RE DIPLOMATICA

LIBER SEXTUS,

Complectens varia Diplomata & Instrumenta ad præcedentium librorum probationem.

IN extremo hujusce operis libro pluribus præfari non licet, cùm ex ipso libri titulo satis superque pateat ejus argumentum. Quædam tamen hîc monere visum est in gratiam studiosi lectoris. Primo, in sequenti monumentorum collectione ordinem temporum sequimur, non superiorum librorum seu locorum, in quibus mentio facta est de singulis instrumentis, ut in genealogicis probationibus fieri solet. Secundo, instrumenta ista maxima ex parte hîc primùm eruuntur ex archivis ecclesiarum & monasteriorum, præcipuè ex Dionysiano, quod nobis insignem autographorum ineditorum numerum suppeditavit. Paucissima tamen hîc jam excusa denuo edimus, sive quòd non parum conferunt ad institutum nostrum: sive quòd ex eis mendas quasdam non leves sustulimus. Tertio, in hac veterum chartarum serie cùm multæ maximè insignes, pleræque aliquanti sint momenti; nonnullæ tamen exhibentur non tam ob historicorum factorum memoriam, quàm ob quorumdam vocabulorum aut cujusdam notæ chronologicæ rationem. Quarto denique breves adnotationes quandoque adjecimus: tum ut quædam animadversione digniora observentur: tum ut appareat, quo fine à nobis proferantur ipsa monumenta, & ad quem hujusce operis locum referantur. In fine ex iisdem monumentis aliqua deducimus corollaria, quæ pertinent maximè ad cœnobii Dionysiani dignitatem.

I. A

Ex Suarezio.

Charta Cornutiana.

Anno 471.

*f. fartum.

Exemplar authenticæ chartæ unde colligere eam potuimus ecclesiæ Cornutianæ, videlicet, ut divino ministerio subjecti, competentem possint & de loco, cui serviunt, habere substantiam. Ilico quoque decorum putamus, ut luminaribus templum quotidie divinæ religionis ornetur, & ingruentibus præ temporum prolixitate, artis tectum, reparationique sumptus hoc nostro munere collatus deesse non possit. Quibus rebus congruas procuramus expensas, ut obsequium nostrum possit propitiationem divinitatis mereri. Qua consideratione permotus, largior tenore præsentis paginæ ecclesiæ Cornutanensi massæ juris nostri à meipso Dei favore & juvamine constitutæ, atque fundatæ, id est fundum paternum, Maranum, fundum montem paternum, fundum casam Martis, fundum vegetem, qui est casa Projectici, & fundum Batilianum (excepta Sigillosâ filia Anastasii, & Pice colonorum, quam juri nostro retinuimus atque retinemus) Provincia Picini Tiburtino territorio constitutos, puræ ac directæ liberalitatis titulo possidendos cum omnibus ad se pertinentibus, & cum omni jure instructo atque instrumento suo, sicut ipse possideo, cum omni scilicet onere professionis suæ, vel necessitate, quam certum est formes ia prædia sustinere. Donamus etiam eidem ecclesiæ solum in quo constituta est, cum area sua, & à prædicti Prætorii jure separamus, & ad faciendos hortos vel habitacula clericis, custodibusque largimur, id est à cava arcus, qui mittitur ad Prætorium, & deinde per parietes, qui contra Prætorium redeuntes aream ecclesiæ claudunt, usque trans apsida, & de parietibus ipsis per sepem, quæ hortos inquilinorum, qui in Prætorio commanent, videtur munire, quæ sepis descendit per regam ante ad viam cavam, sive ad Torum, quæ redit usque ad arcum suprascriptum: ut inter sepem & viam cavam post apsida, supradicti clerici hortos possint habere. Præterea eadem largitate offero fundos, id est, fundum Callicianum, casam novam, casam Prati, casam Marturi, casam Crispini, fundum Boaricum, & casam Pressam in provincia Picini Tiburtino territorio constitutos. Retineo usum fructum in vita mea, eidem ecclesiæ catholicæ proprietatem hujus epistolæ largitione transcribens, ea lege & conditione, ut cum etiam fructus post obitum meum capere cœperit, ac sibimet vindicare; non solum solemnem modo agnoscat fiscalium functionem, verum etiam propagationem formarum, quæ ab omnibus dominis hujusmodi prædiorum dependi consuevit. Impendo argentum quoque ad ornatum ejusdem ecclesiæ, vel celebritatem suprascripti mysterii sacrosancti, in his scilicet speciebus, id est patenam argenteam, calicem argenteum majorem I. calices argenteos minores II. Urceum argenteum, hamulam oblatoriam, colum thymiamatorion, pharum, cantharum argenteum cum catenis & delphinis XVIII. coronas argenteas IIII. cum catenulis suis & delphinis VIII. cicindelas argenteas V. cum catenulis suis. Stantarea argentea, & in Confessione Ostrea argentea II. cum clavi sua: quæ omnes species appensatæ habent ad flateram urbicam argenti pondo quinquaginta quatuor uncias. Septem pharos æreos: duos habentes delphinos octonos, & hermoras: cantharos æreos majores sex, minores XII. & lilia ærea II. & stantaria ærea XIII. necnon & in palliis pallium holosericum agnaphum auroclavum I. Item pallium holosericum tetraphorum I. mafortem tramosericum, rhodomelinum aquilatum. Item mafortem è teleoporphyro tramosericum opus marinum; item alium holosericum luritatum; pallium Cassioticum, item pallium lineum Aquitanicum, & alia pallia linea quatuor.*

Et pro aræ ora, vela tramoserica alba auroclava II. Vela blattea auroclava paragaudata II. Vela holoserica alba auroclava orthopluma II. Vela tramoserica prasinopurpura II. Vela tramoserica leucorhodina II. Vela tramoserica leucoporphyra II. Vela holoserica coccoprasina II. Item aliâ paraturâ holoserica Vela blattea auroclava orthopluma II. Vela tramoserica aquilata coccoprasina II. Vela tramoserica holoblattea II. Vela loricata[a] melinoporphyra uncinata duo, Vela holoserica holoblata II. Vela apoplacia[b]: coccoprasina cancellata rosulata duo; item vela aploblattea coccoprasina cantharata V. Item aliâ paraturâ, Vela linea auroclava clavaturâ quadrâ, duo Vela linea auroclava paraugaudata clavaturâ rotundâ II. Vela linea paragaudata Persicâ clavaturâ coccomelina prasina II. Vela linea paragaudata Persica clavaturâ leucorhodina II. Vela linea blatoserica paragaudata II. Vela linea blatoserica orthopluma II. Item Vela linea pura XIIII. Item ante regias basilicæ, Vela linea plumata majora fissa numero tria. Item Vela linea pura tria. ante consistorium Velum lineum purum I. In pronao Velum lineum purum I. & intra basilicam pro porticia Vela linea rosulata VI. & ante secretarium vel curricula Vela linea rosulata pensilia habentia arcus II. Item codices, Evangelia IIII. Apostolum, Psalterium, & Comitem. Illico ante omnia cautione prospiciens ne mecum (quod absit) observatio cultusque ecclesiæ Cornutianensis videatur occidere, ut legem, & conditionem ponerem donationi meæ, ne unquam cuilibet Antistitum Presbyterorum sibimet succedentium, vel clericorum quidquam ex his prædiis, vel hortis, vel speciebus argenteis, seu vestibus à me supra designatis, alienare in aliam quolibet titulo unquam liceat, aut certè sub occasione cultus divini ad alterius ecclesiæ ornatum qualicumque ex hoc occasione transferre. Quod etiam in his observari eadem conditione volo, quæ futuro tempore fuerint provocatione nostræ devotionis adjecta: quoniam largitatis nostræ præsentis perpetuam præfatæ ecclesiæ cupio pertinere substantiam. Quod si quidquam de alienatione à me prohibita fuerit forte tentatum; tunc ego, vel hæres, hæredesque sui, vel successor successoresve mei, vel qui illis deinceps successerint, universa, quæ hujus donationis sunt tenore comprehensa, ad suum jus, proprietatemque reducant: quoniam quod à nobis cogitatione venerandæ religionis oblatum, secundum legem & conditionem positam, licere non debet cuicumque personæ vel alterius ecclesiæ, vel prædiis cujuslibet deputare. Hanc autem scripturam donationis Feliciano Notario meo scribendam dictavi, eique relectâ à me sine dolo malo manu propria subscripsi, & gestis allegari propria

[a] *l.* luricata.
[b] *l.* aploblattia five atploblatea.

voluntate mandavi, stipulantibusque venerabili viro Presbytero, Diaconibus, universisque clericis memoratæ ecclesiæ de omnibus supradictis spopondi, subscripta XV. *Kal. Maiarum, Domno* LEONE *PP. Augusto quart.* PROBIANO *V.C.Coss. Fl. Valia. Q.Theodovius V.C.& Inl.& Comes & Magister utriusque militiæ huic donationi à me dictatæ, & mihi relectæ prædiorum omnium suprascriptorum argenti & vestium servata & in perpetuum custodita lege & conditione, quam eidem donationi imposui, consensi & subscripsi, salvo scilicet usufructu suprascriptorum agrorum, quem supra eadem mihi scriptura servavi.*

NOTATIO.

HANC chartam, quæ primùm à Josepho Maria Suarezio ex Archivo Tiburtino publicata est, hîc denuo visum est recudere, & in capite omnium veterum instrumentorum apponere, tanquam antiquissimum monumentum, quod *Leone PP.* (id est perpetuo) *Aug. quartum & Probiano V.C. Coss.* id est anno Christi CCCC. LXXI. conditum est, ut ex Cassiodoro, Marcellino Comite, aliisque fastis constat. In multis observatu dignis non leviter præterire licet id quod legitur de libro *Comite*, qui Hieronymo adscribitur ante annos octingentos; certè auctorem Hieronymi æqualem aut supparem habet, ex hac charta.

II.

Chlodovei Magni diploma de conditione cœnobii Mitiacensis apud Aurelianos.

Ex Spicilegii tomo 5.

Circa annum 508.

CHLODOVEUS *Francorum Rex vir inluster. Tibi venerabilis senex* EUSPICI, *tuoque* MAXIMINO, *ut possitis & hi qui vobis in sancto proposito succedent, pro nostra dilectæque conjugis & filiorum sospitate divinam misericordiam precibus vestris impetrare; Miciacum concedimus, & quidquid est fisci nostri intra fluminum alveos, per sanctam confarreationem & anulum inexceptionaliter tradimus, & corporaliter possidendum præbemus absque tributis, naulo & exactione, sive infra, sive extra Ligerim & Ligerinum, cum Querceto & Salicto & utroque molendino. Tu verò,* EUSEBI *sancte, religionis catholicæ Episcope, Euspicii senectam fove, Maximino fave; & tam eos, quàm possessiones eorum in tua parochia ab omni calumnia & injuria præsta liberos. Neque enim nocendi sunt, quos regalis affectus prosequitur. Idem agite, ô vos omnes sanctæ catholicæ religionis Episcopi. Vos ergo, Euspici & Maximine, desinite inter Francos esse peregrini: & sint vobis loco patriæ in perpetuum possessiones, quas donamus in nomine sanctæ, individuæ, æqualis, & consubstantialis Trinitatis.*

Ita fiat ut ego CHLODOVEUS *volui.*
EUSEBIUS *Episcopus confirmavi.*

III.

Ansemundi & Ansleubanæ charta in gratiam Remilæ filiæ suæ pro conditione parthenonis apud Viennam.

Ex chartario Viennensi à D. d'Herouval communicato.

Anno 520.

D*Omnæ filiæ* REMILÆ, *vocabulo* EUGENIÆ, ANSEMUNDUS, *& conjux dilecta mea* ANSLEUBANA. *Non habetur incognitum, qualiter fratres senatu nobilis Viennensis res nostras Deo tibique tradidimus ut monasterium quod Deo vovimus, ad sepulturam nostram inde construeres, in honore sancti Andreæ apostoli, quod nos jam feceramus in honore sancti Petri in Bello-campo foras portam civitatis, & tu infra de facultate nostra & foras ossa sanctorum Dei requiescerent. Damus autem ad hoc opus integrum cortilo hereditatis nostræ non longè à loco, qui dicitur Martis-totum, quod infra vel foras civitatem hereditario jure possedimus; & quidquid ibi nobis obvenit legibus, ut sanctis feminis monasterium ibi constituas, & ex hoc ordine vivant, quos sanctus* LEONIANUS *sancto monasterio urbis nostræ instituit, ubi soror nostra* EUBONA *Abbatissa præest: cujus in institutione nutrita & ipsum . . . altario matris Viennensis Ecclesiæ, sicut nos vovisse non dubitas, instrumentis factis, absque mora consignat, ut mater nostra, Viennensis ecclesia inde nostra hæres fiat. Consignamus tibi ad hoc opus omnes res nostras illas, exceptas quas matri ecclesiæ & sancto Petro per testamentum legavimus, & illas quas heredibus dimittimus: alias totas potestati tuæ concedimus, ut votum nostrum inde impleas, & Deo perfecta placere valeas.*

Ego SERVILIUS, *jubente Domno meo* ANSEMUNDO *& Domna mea* ANSLEUBANA, *scripsi, roboravi anno* VIIII. *regnante Domno* LOTARIO.

NOTATIO.

NEMO non existimet, has litteras pertinere ad regnum Lotharii sive Imperatoris, sive Regis. at constat eas conditas fuisse *regnante Chlotario*, qui in chartario Viennensi, unde exemplum nostrum accepimus, *Lotharius* scribitur pro more temporum recentiorum. Id verò patet ex diplomate Ludovici Pii, quod ex eodem chartario eruimus, in quo hæc verba leguntur. *Proinde comperiat omnium fidelium nostrorum industria, qualiter vir venerabilis* BERNARDUS, *Viennensis ecclesiæ præsul, veniens ad nostram serenitatem, detulit nobis instrumenta chartarum, per quæ Ansemundus, & conjux sua Ansleubana, & filia eorum Remila, vocabulo Eugenia, monasterium sancti Andreæ subterioris sancto Mauricio condonaverunt & tradiderunt; atque prædicti conditores ob firmitatis studium*

S. Leoniano consignaverunt, & sub potestate & ordinatione Episcopi ecclesia Viennensis & successorum illius utili actione omni tempore remaneat. Insuper & pracepta priorum Regum ostendit, THEUDERICI *scilicet &* GUNTRAMNI, *per qua ipsi sancto Mauricio confirmaverunt firmiùs ad habendum. Sed predictus Bernardus Episcopus retulit celsitudini nostræ, ipsum monasterium propter cupiditatem malorum hominum, ab eadem ecclesia subtractum*, &c. *Data* v. *Non. Martias anno Christo propitio* XVIII. *imperii Domnì Hludovici serenissimi Augusti Ind.* IX. *Actum Aquisgrani palatio regio.* Ex his manifestum est, istius parthenonis conditionem referendam esse ad sæculum VI. Quapropter hoc instrumentum, à V. Cl. Stephano Baluzio in Appendice Capitularium jam editum, hîc recudere visum est ad probandam chartarum antiquitatem : cui adstipulatur Ludovicus Pius, recensens præcepta Theuderici & Guntramni.

I V.

Ex chartario Capellæ in pago Bituricensi.

Pactio seu commensuratio & commutatio aliquot prædiorum, quæ ad Theodilanam matronam pertinebant in pago Lemovicino cum Maurino & Audegiselo Optimatibus.

Anno 632.

PLacuit atque convenit inter viro illustri LANDEGISILO, *qui ad vicem illustre matrona* TEUDILANÆ *Gabregabalio in territorio Lemovicino situm ad terram demensurandam vel dividendam inter partem jam dicta matrona &* MAURINO *&* AUDEGISELO, *vel consortes eorum, juxta ut praeceptio gloriosissimo domno* DAGOBERTO *Regi ad viro inlustri* BARONTO *Comite data edocet, pars memorata matrona prosequente jam dicto viro Landegiselo duas partes juxta convenientia præsentia loquebatur recepit. Hoc est tabula prima de loco illo ubi terminus qui ad viros illustris* GAINOALDO *& Baronto Comitis ex ordinacione dominica fuerat circuitus, de loco illo ubi terminus, qui de versus Rovariâ monasterio venit, ubi cubito versus Ebrolocino facit; & deinde per ipso termino usque in fluvio Ausonæ; & deinde per ipso fluvio usque rio que est Salmagnaria & votodio lupiniano; & per alio latus de juxta ipsa villa Fornolus per canale que versus palude, quod est super Salmagnaria, vadit usque memorato loco, ubi terminus ipse cubitum facit, unde priùs tabula ipsa mota fuit. Simili modo & alia tabula ad parte jam dicta matrona Teudilanæ de versus villa Fornolus usque ad terminum Vallariense usque decusas, quod per demensuracione ubi decusas positas sunt, & de illo loco per latus similiter signa vel decusas terminato ordine per loco qui dicitur ad Pratellus & de illo loco ad Castaneolo ad petras duas, & deinde ad fonte Morforsa : de illo verò loco ad Cumba, ubi de fronte ubi decusas positas sunt, cum mansiones quod dicitur Alpini, quod ipse Maurinus vel consortes sui tenuerunt, & factus illos ubi Maretemus servus ipsorum mansisse visus est. Itaque acceperunt Maurinus & Audegiselus vel consortes eorum tertia tabula, quod ab uno latere subjungit ad supra scripta tabula, & à fronte ad terminum, qui de versus Rovaria vel de palude, ubi fons Varatum consurgit, per ipsum terminum usque ubi cubitum facit, & deinde in antea versus palude super Salmagnaria aripennos octo, ubi signa posita sunt, & de alio latus per memorato rio Varatione usque ad terminum Valarense, in qua pagina sunt mansiones, concisa veterina & rotaricias, & refusum est ad tabula prima de pagina illa que de versus Rovaria monasterio de ipsa rem indiviso remanserat ad parte supradicta matrona Theudilane, quod est inter Varacione & alio rio, qui de versus ipso monasterio consurgit una cum silva vel culturas aripennos sexcentos; & quod desuper resedunt accepit idem Landegiselus, aripennos* CCXX. *& ad parte jam dictorum ad tabula inter ipsos rios per loca ubi decusas positas sunt usque ad rotaricias, & pro eo quod tabula jam dicto Maurino versus termino Vallarense longior fuisset, ubi recisolena factus fuerat & sogas octo reciperat, refuderunt à parte suprascripta matrona Theudilane juxta villa Fornolus factus ille ubi Bitus servus jam dictorum mansisse visus est, quas tabulas per jam dicta vel demensurata loca cum silvas, culturas, vel prata unaquaque parte constante ad integra accepisset ab invicem sibi tradidisse. Juxta itaque partes per Patrem, & Filium, & Spiritum-sanctum, vel per salutem Principum, cujus nunc potestatem regimur, nulla pars contra parte de supra scriptis aut heredibus eorum nullo unquam tempore esse ventũs. Quod si qua pars de placito resillire voluerit, aut contra supra scripta definitione ambulare conaverit, inferat parte statuta serviant una cum fisco auri libras decem, argento pondo viginti, & hæc convenientia inter ipsis conscripta nullo umquam tempore per nullo ingenio possit cassari, sed perpetualiter firma & inviolata permaneat stipulatione subnixa. Factum pactum sub die* XII. *Kal. Julias anno* IIII. *regni Domni nostri Dagoberto Regis. S. † vir illustris* LANDEGISILO, *qui ad vicem Theodilana matronæ emisit.* † MAURINUS *pactionem seu convenentiam nostram subs.* AUDEGILUS *pro parte conjuge mea pactionem seu convenentiam nostram subs...* EMIUS *pro parte conjuge meæ pactionem seu convenentiam nostram subs.* FURICIUS *ad vicem conjuge meæ pactionem seu convenentiam meam subs.* SIMPLICIUS *pro testimonio rogitus à supra scripto hanc convenentiam subs.* BARONTUS *subs.* ACOLENUS *rogitus à suprascriptos hanc convenientiam pro testimonio subscripsi.*

N O T A T I O.

Hæc charta est Theodilianæ seu Theodetrudis matronæ, cujus epistola seu donatio, Dodoni Abbati sancti Dionysii inscripta, exstat apud Dubletum pag. 653. Utraque hæc charta legitur in chartario Capellæ, (qui Prioratus est in pago Bituricensi, cœnobio Dionysiano subjectus) per V. Cl. Antonium Herovallium nobis communicato. Tempore prior est charta edita apud Dubletum, in epistolæ formam condita sub hac inscriptione. *Domino nostro & in Christo venerabili patri Dodone Abbati, unà cum fratribus suis, basilicæ sancti Dionysii deservientibus, Theodetrudis sive Theodila filia Brodulfo.* Sic verò definit. *Actum ad basilica sancti Dionysii, sub die*

XII. *Kal. Majas, anno* XLIII. *regni domni nostri* CHLOTARII *Regis*. Ex quo intelligitur, basilicam Dionysianam à monachis excultam fuisse ante Dagobertum Regem, qui eam ita munificentiâ suâ auxit & locupletavit, ut monasterii primus auctor à posteris meritò habitus sit. Vide Supplementum.

V.

Dagoberti Regis Præceptum, quo monasterio Dionysiano villam Iticiniscoam concedit.

Ex autographo corticeo.

Anno 632.

DAGOBERCTHUS *Rex Francorum Viris Illustribus* WANDELBERTHO *Duci*, RAGANRICO *domestico & omnibus Agentibus præsentibus & futuris... promerere æterna, vel de caduca substantia erogandum locrari gaudia sempiterna. Igitur nos reipsa considerantes prout in æternum vel alequantolum mereamur justorum esse consortes, villa cognomenante Iticinoscoam *, in pago* * Escoüen.
Parisiaco, qui fuit LANDERICO *&* GA..NERICO *germanis & addicionebus... e vel meritum ad basileca domni Diunensi Martheris pecoliaris patroni nostri, ubi ipse preciosus domnus in corpore requiescere vedetur... dem devoti sumus per tempora bona propitiante Domino impartire præsencialiter plena devotione visi fuemus concessisse. jubentes etenim vol... reis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus à die præsenti, qualiter ab ipsis... dominetur, vel ad fisco nostro præsente nunc tempore in Dei nomine possedetur, ex indulgentia nostra ad ipsa sancta Basileca concessa quæ... à dicione percipiant specialius... ti pauperis inibi consistentebus pro regni stabiletate vel remedium animæ nostræ absque ullius in postmodum refragatione temporebus debeat profecere, & ut fiat ut dum nos ad Clero vel pauperes ac ipso loco sancto consistente... au... s.. a vel in aliquantolum... omne... incommoda generetur. Et ut..., tam au... tempora inviolabolem capiat firmetatem, manus nostræ subscriptionebus infra...* DAGOBERCTHUS *Rex subs.* DADO *optolit. Datum dies quindecem, anno decimo regni nostri in Dei... Clipiacco.*

NOTATIO.

Ex variis, quæ in archivo Dionysiano habentur, Dagoberti diplomatibus, unum hîc tantùm exhibemus, quod & apud Dubletum deest, & in indubitato autographo habetur in papyro Ægyptiaca scriptum, nec integrum legi potuit ob materiæ caducitatem, uti nec duo Chlodovei secundi, relata in libro v. Aliud habes in Supplemento.

VI.

Palladii Episcopi Autisiodorensis charta pro fundatione monasterii sancti Juliani Autissiodorensis.

Ex archivis ejusdem parthenonis.

Anno 634.

ANno octavo regni Domni DAGOBERTI *Regis, indictione septima, in nomine Dei omnipotentis Patris, & Filii, & Spiritus-sancti.* PALLADIUS, *quamvis peccator & fragilis, sanctæ Autissiodorensis ecclesiæ Episcopus, omnibus Dei fidelibus & in christiana veritate perseverantibus pax perpetua & salus æterna in Domino Jesu-Christo Redemtore nostro. Magnum & mirabile donum Dei est, cùm de temporalibus & transitoriis atque caducis rebus præmia acquiruntur in cælis sine fine mansura. Unde ego spem magnam & fiduciam habens in Domino, cogitavi ut aliquod memoriale Deo devovere, & ad perfectum deducere non tardarem. Propterea cognoscat omnis sancta Dei ecclesia & omnes ejus ministri, tam Sacerdotes & Confessores, quàm & laïci ordinis utriusque sexus, meis laboribus propriis & impensionibus pro vita æterna promerenda & Christiana religione amplificanda, me cellam sive cœnobium in suburbano Autissiodorensi construxisse in basilicis tribus, id est Domnæ Mariæ perpetuæ virginis, & Domni Andreæ Apostoli, & sancti Juliani martyris cum oratorio sancti Ferreoli & sancti Martini, annuente & consolante Domino nostro* DAGOBERTO *piissimo Rege: ordinavi & statui, qualiter ibi Sanctimoniales puellæ & viduæ Domino deservire sinceriter debeant, deputans quasdam res ex ipsa ecclesia Episcopatus sancti Stephani, quæ mihi indigno commissus est, eidem addens insuper tres agros nobilissimos, quos mihi præfatus domnus Dagobertus sua largitione concessit, id est Mitiganna * in* * Migfanna.
*territorio Senonico cum omnibus appendiciis suis; & in territorio Autissiodorensi Vincella * super Icau-* * Vincelle.
*nam * fluvium. similiter in eodem pago Truciacum *, cum omnibus jure ad se pertinentibus. De rebus* * Yonne. * Tracy.
autem ecclesiæ meæ ordinavi, ut ibi deservire debeant: in pago Autissiodorensi villam quæ dicitur * Vaux.
*Vallis *, & Clamiciacum *, quam Dominus* DESIDERIUS *Papa * ex Godino & ejus heredibus per* * Clamecy,
pecuniam visus est recepisse; & in pago Avalense Coloniam Auduniacam, & in territorio Senonico * id est Episcopus.
*Campo-bassum; in pago quoque Trecassino agellum nuncupatum Rulliacum * & in territorio Tornodo-* * Rully.
rensi Criacus. In pago Betorico tertiam partem agri quod vocatur Sissima, ad luminaria concinnanda; reliquas duas partes ad lumen ecclesiæ senioris sancti Stephani reservatas. Ad hoc autem procurandum & intersecus divina religione stabiliendum, res quasdam militares, & servitutes ecclesiæ meæ exercendo, ANDEGISUM *venerabilem Diaconum constituimus. Deinde hoc addentes, ut singulis diebus in basilicis tribus singulas Missas absque reliquo officio sanctarum horarum & diurnali Missa cum oblationibus & orationibus celebrare non desinant... Quinta verò feria omnibus hebdomadibus cum litaniis & crucibus omnis illa congregatio ad basilicam seniorem sancti Stephani infra muros venire non desinat, & ibi Missas celebrent... In primis pro Domino nostro piissimo Rege Dagoberto & ejus nobilissima stirpe*

tam præterita quàm futura, & omnibus Christianis Regibus, & pro me peccatore & omnibus antecessoribus & successoribus meis, qui in hac sancta sede sederunt, vel sedere habebunt; & pro omni populo sancto Dei. Si quis verò (quod futurum esse non credo, nisi Deus fieri permittat) qui hanc religionem & eleemosynam de mea parvitate institutam destruere præsumserit, aut de potestate hujus ecclesiæ Pontificis abstrahere vel minuere de his quæ supra diximus., vel quæ Deus ibi augere voluerit, diabolicâ plenus nequitiâ auferre tentaverit; quæque ille sublimis vel mediocris persona extiterit, convocamus contra eum cælum & terram, omnes Angelos & Archangelos, Prophetas & Patriarchas, Apostolos, & martyrium sancti Stephani & sancti Juliani, & cum omnibus Martyribus, Confessoribus & Virginibus & omnibus Sanctis Dei: quatenus in primis iram Dei incurrat, & ab omnibus sanctis alienus exsistat, & inferni eum vorago excruciet; & cum Dathan & Abiron, & cum Anania & Saphira & Simone Mago sententiam judicii æterni incurrat, nisi condignam emendationem fecerit, tollatur ne videat gloriam Dei, neque remittatur illi in præsenti sæculo, neque in futuro.

PALLADIUS *quamvis peccator & fragilis Episcopus subscripsi.*

NOTATIO.

IN his litteris, quas cum aliis non paucis mihi submisit R. P. Philippus Bastidus in sancti Germani apud Autisiodorum ex nostris Prior, observatione digna est cum primis epocha regni Dagoberti in Burgundia, scilicet annus octavus cum indictione septima comparatus. Indictio respondet Christi anno DC XXXIV. quo annus Dagoberti in Neustria & Burgundia septimus in octavum desiit. Ex quo intelligitur, aut Indictionem octavam hoc loco reponendam esse: aut Chlotharium anno DC XXVII. exeunte decessisse, cui Dagobertus continuo in regnum Burgundiæ suffectus est, ante sexennium Austriæ à patre impositus. Præterea in superiori Palladii instrumento notandum est id quod legitur de processione Sanctimonialium, qualibet feria quinta, ad majorem ecclesiam sancti Stephani. qua de re lege quæ in actis sancti Tetrici Episcopi aliàs adnotavimus.

VII.

Ex autographo corticeo.

Chlodovei junioris diploma, quo monasterii Sancti Dionysii libertatem confirmat.

Anno 653.

CLODOVIUS *Rex Franc.* —— *V. Inl. Oportit climenciae princepali inter ceteras peticiones illud quae pro salute adscribetur, vel pro timore divini nomenis postolatur, placabeli audito suscipere, & ad effectum perducere, ut fiat in mercide conjunccio, dum pro quiete servorum Dei vel congruencia locis venerabilebus impertitur peticio. Igetur dum & omnipotens Pater qui dixit de tenebris lumen splendiscere, per incarnacionis mistirium unigeniti fili sui Domini nostri Jesu-Christi vel inlustrationem Spiritus-sancti inluxit in corda Sanctorum, pro cujus amore & desiderio inter citeros gloriosos triumphos marterum beatus Dionisius, Leutherius & Rustecus meruerunt palmam victuriae, & coronam percipere gloriosam, ubi per multa tempora in eorum basileca, in qua requiescere videntur, non minema miracola Christus per ipsos videtur operare, in quo eciam loco genetores nostri Domnus* DAGOBERTHUS *& Domna* NANTHECHILDIS *videntur requiescere, ut per intercessionem Sanctorum illorum in caelesti regno cum omnibus Sanctis mereant particepari, & vitam aeternam percipere. Et quia ab ipsis princepebus vel à citeris priscis regebus vel aeciam a Deo timentebus Christianis hominebus ipse sanctus locus in rebus propter amorem Dei & vita aeterna videtur esse ditatus, & nostra integra devocio & peticio fuit, ut apostolicus vir* LANDERICUS *Parisiaci aecclesiae Episcopus privilegio ad ipsum sanctum locum Abbati vel fratrebus ibidem consistentebus facere vel confirmare pro quiite futura deberit, quo facilius congregationi ipsi licerit pro stabilitate regni nostri ad limena Marterum ipsorum jugeter exorare; hoc ipse Pontefex cum suis quoepiscopis juxta peticionem devocionis nostrae plenissemam voluntatem præstitisse vel confirmasse dinuscetur. Nos ergo per hanc seriem autoretatis nostrae, juxta quod per supra dictum privilegium a Pontefícebus factum & prestetum est, pro reverencia ipsorum marterum, vel nostra confirmanda mercide, per hanc autoretatem jobemus, ut si qua ad ipsum locum sanctum in villabus, mancipiis vel quibuscumque rebus atque corporebus, a priscis Princepebus seo genetorebus nostris, vel à Deum timentebus hominebus propter amorem Dei ibidem delegatum, aut deinceps fuerit addetum, dum ex munificentia parentum nostrorum (ut diximus) ipse sanctus locus videtur esse ditatus, nullus Episcoporum, nec praesentes, nequi futuri fuerint successores, aut eorum ordenatores, vel qualibet persona, possit quoquo ordene de loco ipso alequid auferre, aut alequa potestate sibi in ipso monasth. . . . vel alequid quase per commutacionis titolum, absque volontate ipsius congregacionis vel nostrum permissum minoere, aut calices vel croces, seo indumenta altaris vel sacros codeces, argentum aurumve, vel qualemcumque speciem de quod ibidem conlatum fuit aut erit, auferre aut menoare, vel ad civetate deferre non debeat nec praesumat: sed liciat ipsi sanctæ congreg. . . . per rictam delegacionem conlatum est, perpetem possedere, & pro stabiletate regni nostri jugeter exorare: quia nos pro Dei amore vel pro reverencia ipsorum sanctorum marterum & adhepiscenda vita aeterna hunc beneficium ad locum ipsum sanctum cum consilio Pontefecum & inlustrium virorum nostrorum procerum gratissemo anemo & integra volontate vise fuemus præstetisse, eo scilecit ordene, ut sicut tempore domni genetoris nostri ibidem psallencius per turmas fuit instetutus, vel sicut ad monasthirium sancti Mauricii Agaunis die noctoque tenetur, ita in loco ipso celebretur. Quam virò autoretate decrivemus Christum in omnebus*

nobis sulfragantem ut firmior habeatur, & per tempora conservitur, subscripcionebus manus nostrae infra roborare.

CHLODOVIUS *Rex subscripsi.* BEROALDUS *obtul.*

AUNEMUNDUS *peccator consenciens subscripsi. In Christi nomine* CHAOALDUS *consenciens subscripsi.* RAURACUS *peccator consenciens subscripsi.* LAUDOMERUS *consenciens subscripsi.* AECTHERIUS *peccator consenciens subscripsi.* † *In Christi nomine* ELIGIUS *Episcopus subscripsi.* RICOALDUS *peccator consenciens subscripsi.* RIGOBERCTHUS *peccator Episcopus subscripsi.* † *In Christi nomine* LANDERICUS *acsi peccator Episcopus subscripsi.* VVLFOLEUDUS *peccator subscripsi.* PALLADIUS *peccator consenciens subscripsi.* CLARUS *in Dei nomine Episcopus consinsi & subscripsi. . . .encta. . . . peccator consenciens subscripsi.* . . . .ACOR *peccator consenciens subscripsi.* AMALBERCTHUS *consinsi & subscripsi.* VVANDALMARUS *consinsi & subscripsi.* ATHILDUS *consinsi & subscripsi.* SIGHICHELMUS *consinsi & subscripsi.* CHADBEDO *consinsi & subscripsi.* VVARNACHARIUS *consinsi & subscripsi.* VVLDERADUS *consinsi & subscripsi.* GANCTULFUS *consinsit & subscripsit.* BOBO *consinsi & subscripsi.* DESIDERATUS *consinsi & subscripsi.* GAUCIOBERTUS *Diaconus hunc privilegium subscripsi.* † *In Christi nomine* GAERECHRAMNUS *Diaconus subscripsi.* BODOLEVUS *subscripsi.* EBROINUS *subscripsi.* RAGENOBERTUS *subscripsi.* ARNEBERCTHUS *subscripsi. Signum † vir inlust.* RADOBERTO *Maj.dom.* AEGYNARUS *subs. Signum † vir inlust.* MERULFO. *Signum † vir inlust.* BERTECARI. . . *Signum † vir inlust.* AIGULFO *Com. palat. Signum †* . . . CHRADOBERTUS *subscripsi.* OCHELPINCUS *subscripsit. Signum † vir inlust.* AUSTROBERTO. *Signum †* GAERINUS *jussus subscripsi.* EBRULFUS *subscripsi.* INCRINUS *subscripsi. Signum † vir inlust.* PROBATO. *Signum †* GUNDOBERTO. *Signum † vir inlust.* ERMENRICO *Dom. Signum † vir inlast.* MADALFRIDO. CHALDO † *subscripsi.* RADO *subscripsi.* AUDERDUS *vir inlust. atque Patricius subs.*

Datum sub dii X. *Kal. Julias an.* XVI. *regni nostri Clipiaco in Dei nomine fel.*

NOTATIO.

Hoc privilegium primùm editum est à Dubleto in historia Dionysiana, dein à Sirmundo in tomo secundo Galliæ Conciliorum, sed cum aliquo discrimine: tum quia Sirmundus plures subscriptiones atque emendatiores exhibet: tum quia stili barbarismos plerosque corrigit. Placuit hæc correctio eruditissimo Cointio, qui easdem Chlodovei litteras denuo protulit in tomo tertio Annalium, sublatis utique orationis vitiis: ratus, præceptum istud *consulto depravatum* à Dubleto, *ut chartam insinuaret antiquiorem ac potiori dignam fide*. At vitia illa, non Dubleti depravationi tribuenda esse, sed sæculi genio, constat tum ex Marculfi formulis à V. Cl. Stephano Baluzio integritati restitutis: tum ex iis, quæ initio libri secundi superius diximus.

De hujusce diplomatis auctoritate ita mentem suam aperit Cointius ad annum 653. num. XXXVI. *Praceptum Clodovei Regis adeo consentaneum est formulæ Marculfi, ut nullam in eo falsitatem aut interpolationem esse sentiamus.* Tum comparato diplomate cum formula Marculfi, ita subdit. *Præcepto seu concessioni Regiæ nemo subscribebat præter Regem, ejusque Referendarium. Quapropter expunctis Episcoporum ac Procerum subscriptionibus, quæ lapsu temporis interpolatæ fuerunt, Clodovei præceptum hoc exitu claudendum arbitramur.* [*Quam auctoritatem . . . infra roborari. Chludovius Rex signavi. Ego Geroaldus obtuli & signavi. Data sub die* x. *Kal. Julii, &c.*] *Hac ratione*, inquit, *solvuntur omnes objectiones, quibus c itici Præceptum Clodovei Regis impugnant.* Verùm litteris Regiis aliquando subscripsisse Episcopos & Proceres, manifestum est ex iis quæ adduximus in libri secundi capite XXI. Deinde omnem dubitationem eximere debet integrum hujusce diplomatis specimen, quod superiùs exhibuimus cum genuinis subscriptionibus omnium Episcoporum & Optimatum. Præterea Monachus Dionysianus in libello de gestis Dagoberti, & Aimoïnus harum subscriptionum mentionem faciunt, laudantque sanctos nonnullos, qui ex subscribentium numero fuerunt. At potior est Hilduini Abbatis auctoritas in autographo indubitato de partitione bonorum monasterii sui, inferiùs edendo; ubi memorat tum Landerici privilegium Dionysianæ ecclesiæ concessum: tum præsentem Chlodovei confirmationem, cujus diploma dicitur *roboratum manibus Sanctorum, qui usque hodie*, ait Hilduinus, *miraculis coruscant*. Ex his unus est Rado, quem aliàs cum Adone eundem esse suspicabar.

Porro hoc Clodovei diploma hîc recudimus duabus ex causis.

Prima est, ut specimen ejus in æs incisum (quod integrum exhibere visum est ad comprobandam Præcepti auctoritatem, & ad conservandam scripturæ fugientis memoriam) faciliùs legi possit. Quapropter illud cum suis nævis atque vitiis sincerè hîc repræsentamus. Altera est, ut mendas, quæ in subscriptionibus apud Sirmundum & Dubletum irrepserunt, nonnullas tollamus.

Ceterum in hoc diplomate observanda sunt nomina S. Dionysii sociorum, quorum primus nominatur Eleutherius, contra quàm in subjecto diplomate Theoderici Calensis, & in aliis passim de more. Deinde Episcopos plerumque in subscriptionibus abstinuisse à recensione sedium suarum, maximè in litteris synodicis, immo etiam non raro in ipsis actis Conciliorum. Ex Gallicanis id constat de Valentino I. apud Sirmundum tomo primo pag. 19. de Regensi pag. 69. de Arausicano I. pag. 75. de Lugdunensi I. pag. 204. de Arelatensi IV. pag. 209. de Carpentoratensi pag. 212. de Arausicano II. pag. 221. de Vasensi II. pag. 227. quibus adde Parisiense III. pag. 317. & epistolam Synodicam Concilii Turonensis II. pag. 345. Hoc refero ad refellendam censuram viri docti in Propylæi num. 124. Jam verò præmissis Episcopis sedes suas assignare juvat. Primus subscribit Aunemundus Lugdunensis, aliis malè Munemundus. dein Chaoaldus, qui in vulgato Adonis Martyrologio Caoëldus, Viennensis, Rauracus Nivernensis, Ætherius Ebredunensis, Eligius Noviomagensis, Rigobertus Turonensis, Landericus Parisiensis, Vvlfoleudus (pro quo Drogleudus Dubleto, Sirmundo Droglendus) Bituricensis, qui in editis Vvlfolendus dicitur; Palladius Autisiodorensis, Clarus Gratianopolitanus. Aliorum sedes ignoramus.

VIII.

Ex autographo Dionysiano.

Chrothildis matronæ charta de constructione monasterii B. Mariæ apud Brogarias in pago Stampensi, in quo neptem suam MUMMOLAM constituit Abbatissam.

Anno 671. aut seq.

.....ere & quid prudenciore consilium ut hom ...... & terrena substancia transferat in cælestia sicut
Dominus præclara voce intonat: Tessauriciate vobis tesaurus in cælo, ubi nec fur efudit, nec eruco
rubigenat, nec tinia sulcat. *Iggitur ego in Dei nomine* CHROTHILDIS *cogitans qualiter peccatorum*
meorum facinora possem abstergere, & ad æterna gaudia pervenire, lecit in cunctis pauperebus bene tri-
buendo potesta......ma adebisci remedium : sed tamen juxta quod scriptum est, date elemosena & B
omnia munda sunt vobis, *præcipui ad domesticis fedei, & illud,* Facite vobis amicus de mammona
iniquitatis qui vos recipiant in æterna tabernacola. *Et alibi :* Beati pauperis spiritum, quoniam
ipsorum est rignum cælorum; *nihilomenus bonum est pro cunctorum necessetatibus lebenter manum porre-*
gere; sed ad tale bona maximè oportit substantia transagendi conferrere septam monastiriæ habetationis
struere, vel de æterna tabernacola debiant ad beneficia rebus respondere, præcipui ubi chorus sanctorum
virgenum jugiter medetationum carmena devota mente Domino canuntur, in loco ubi decernit, construere,
in quorum honore ditatur ipsorum ante Domino intercessio spiretur. Et ideo in Dei nomine & in honore
sancti Mariæ genetricis Domini nostri Jesum-Christi, & citerorum Sanctorum, quorum pignora in ipso
monastirio habentur, in loco noncopante Brocaria, situm in pago Stampense prope de fluviolo URBIA.
afflante Christo monastirium puellarum devota mente decrivi fundare, ubi nepte mea MUMMOLAM
instituemus Abbatissam : ea verò racione, ut sub evangeleca & apostholeca tradicione, & Regola sanctorum C
Patrum, perpetuis temporebus ipsa & successoris earum in loco tramete debiant vitam perfrui, & pro
felicitatem Regum vel statu aecclesiæ & pro animæ meæ remedium Domini misericordia adtenciùs
deprecare : & præcipui, ut nulla monacha in eodem monastirium quippiam peculiare præsumat, sed sint
illis omnia communia. Ad locum sanctum vel prædicta congregationem cedo ad die præsente, & cessum-
que in perpetuo esse volo, & de jure meo in jure atque domenacione sancti Mariæ & spunsarum Christi
prædicto locum consestentis trado atque transfundo, hoc est ipso agro Brogaria, in quo monastirio Christo
præsoli construxi, duas partes de ipsa villa tam ex Luctuoso, quàm undique ad nos pervinit, volemus
ut proficiat; & medietatem de loco noncopante Pladano, sicut jam dixi, tam ex Luctuoso, quàm undique
ad nostra domenatione pervinit, volimus ut ad ipso sancto loco debiat pervenire. Semeleter & locello
cognomenante Fontaneto, quantum inibi ad præsens tam ex Luctuoso, quàm undique mea regit .....tas
& ad nos undecunque nuscetur pervenisse : dum inlustri viro CHARICHARDO, *se nos superstitis est,* D
post nostrum opetum delegavemus, ut dum advivit, hoc possediat, & post suum & nostrum discessum
semeleter & de ipso locello medietatem volemus ut ad ipso monastirio in ante dicto loco debiat rever-
tere, cum domebus, ædificies, accolabus, mancipiis, vineis, campis, silvis, pratis, pascuis, aquis,
aquarumve decursebus, adjecenciis, appendiciis, farinariis, gregis cum pastorebus, movele & immo-
vele, utriusque sexus, & omne meretum eorum ad ipsa loca adspicientes, qualiter superius est intimatum,
ad ipsum sanctum monastirium proficiat perennis temporebus. Et hæc omnia superius comprehensa ad ipso
sancto loco post nostrum transetum præsentaliter revertatur. Et cum Abbatissa ejusdem loci de hoc sæcolum
fuerit evocata, quem cuncta congregatio unanimiter bene Rigolâ compertâ eligerint, in loco ipsius soces-
sor instituatur. Et adhuc perpensavemus pro ea oportunetate, ut mercis nostra qualiter superius intemave-
mus perpetuis temporebus debiat proficiscere, de omnis res nostras quid in suprascripta loca in hanc page-
nam deliberacionis, quem pro animæ nostræ remedium deligavemus, quid superest heredis nostri propin- E
quioris adsumant; & se evenerit ei necessitas, quod in parte sua acciperit, aligenare aliubi, non habiat
pontefecium hoc faciendi, nisi ad illo Rectore qui de ipso monasterio in suprascripto loco custos esse vedetur,
ut inibi ad ipsa sancta congregatione in augmentis socedat. Et se alequa strumenta cartasve contra præ-
sentem deliberacionem, quam spontania voluntate pro animæ nostræ remedium fieri rogavemus, venire
temtaverent, aut ostensas fuerint : nec eas feci nisi in suprascripto viro CHARICHARDO, *nec fieri rogavi.*
Et se inventa fuerint, nullo modo obteniant vicorem : sed ubi & ubi ostensas apparuerint, vacuas &
inanis permaniant. Si quis verò (quod futurum esse non credo) si ego ipsa, aut aloqui de heredebus
vel proheredebus meis, vel quislibet oposeta persona contra præsentem deliberacionem venire conaverit;
iram sancti Trinetatis incurrat, & à lemenebus sanctarum ecclesiarum excomunis apariat, & insuper
inferat socio fisco auri libras viginti, argenti pondo quinquaginta, & nec sic valiat vendecare quod re-
petit. Et se alequi de heredebus nostris ad diæ præsente deliberacione nostra, quod divina pietas nos F
facere conmonuit, infrangere voluerit; res quas de hereditatis nostræ ad ipsum pervenire potuerant, amittat,
& ad prædictum sanctum monastirium perveniant, & ibidem semper proficiat in augmentis, & hæc deli-
beracio omne tempore firma & inviolata permaniat.

Signum † inlustris Deo devotæ CHROTHILDE, *qui hanc deliberacionem pro animæ nostræ remedium fieri rogavemus, manu propria firmavemus.*

In Christi nomine AGIBERTUS *acsi peccator Episcopus subscripsi. Signum † vir inluster* ERMENRIGO. VANINGO *subscripsi.* GHISLEMARUS *rogetus subscripsi.* GHISLOBERTHUS *subscripsi.* GADROALDUS *peccator subsc......* DCHARDUS *rogitus subscripsi. Signum †* BETTOLENO. ANSOBERTUS *subscripsi. Signum* CHILDEBRANDO. BERTINUS *rogitus subscripsi. Signum* CHRAMNINO. ...RDOBERCTHUS *rogetus subscripsi. Signum* GÆLERAMNO. MUMMOLENUS *rogetus à suprascriptis subscripsi.*

subscripsi. RAGNEINNUS *subscripsi.* CHRODECARIUS. *Abba subscripsi. Signum* † GUNTRIGO. *Signum* A URSINO. *Signum* † CHRODOBARDO. *Signum* † ECHARIGO. *Signum* † ERCHENRIGO. *Signum* † MAUROLENO. URSINIANUS *subscripsi.*

(Datum) MORLACAS *vico pupl. quod fecit minsis Marcius dies decim ann.* XVI. *regn. Domini nostri* CHLOTACHARIÆ *gloriosissimi Regis.*

FRIGOBERTUS *rogante & præsente Chrothilde privil. subscripsi.*

NOTATIO.

VIDE hujus chartæ specimen in libro V. Agilpertus erat Episcopus Parisiensis, Chrodecarius Abbas non videtur fuisse Corbeiensis, Chrodecarius seu Rotgarius dictus, cui Theodefridus Abbas, factus Episcopus, Abbatiam resignavit, probante Theoderico Rege, adeoque post mortem Chlotharii, ut Theodericus ipse testatur in litteris, quibus Eremberti, Chrodecarii successoris, electionem confirmavit. Fortè is est Chrotcarius Abbas beatæ Mariæ ad Ligerim de quo infra pag. 478. in charta Agiradi Episcopi Carnutensis. Vaningus, Ghislemarus, aliique, qui his litteris subscribunt, primores sunt Francorum, in Historia Francica aliunde noti. De Brogariensi parthenone pagi Stampensis hîc agitur, id est de ejus constructione. Est autem Brogaria seu Brogariæ, vulgo *Bruyeres-le-Château*, vicus diœcesis Parisiensis in pago Stampensi, situs inter duos amnes, scilicet Urbiam, *l'Orge*, & Remandam, *Remande*, haud procul à Castris opido, *Chastres*. Nullum inibi superest virginum cœnobium: sed in altera Brogaria ejusdem diœcesis, ad prioris discrimen *Alta* dicta, ubi cœtus est Sanctimonialium Ordinis Fontis-Ebraldi. De alterutra Brogaria mentio est in charta Theodoldi Comitis infra, sub anno XXX. Caroli Magni. Nunc apud Brogarias-Castellum unus est Prioratus sub titulo sancti Desiderii Episcopi Lingonensis, Salmurensi sancti Florentii monasterio subjectus.

IX.

Theoderici filii Chlodovei Regis præceptum de Villis Saucitho, Muntecellis, &c. Chainoni Diacono Dionysiano concessis.

Ex autographo.

Anno 678.

THEUDERICUS *Rex Francorum Vir inluster. Meritò illi nostri jovamen vel consolacione percipeunt, qui erga nostris partibus fidilis esse inveniuntur. Idioque cognuscat magnetudo seu utilitas vestra, quod nus mansellus alicus in loca nuncopantis Saocitho*, Muntecellis* seu & Abniti*, ubi Saxo servos commanire viditur, quem Decta relicta* CHRODOBERTO *quondam in concambio, de homene, nomine Eligio, nuscitur recipisse, vel de comparato ibidem habuit, venerabile viro* CHAINONE *Diacono plina & integra gratia visi fuemus concessisse. Quapropter per hunc praceptum specialiùs decernemus ordenandum, quod in perpetuum volumus esse mansurum, ut ante dictus Chaino absque vestra aut cujuslibet contrarietate ex nostra indulgentia ipsus mansellus in suprascripta loca, sicut superius est insertum, quicquid ipsa Decta de concamio vel de comparatho aut de qualibet contracto nuscetur habuisse vel possedisse, hoc ad integrum cum quibuslibet beneficiis habiat concessum adque indultum, vel in sua domenatione hoc dibiat recipere ad possedendum: & quicquid exinde facere voluerit, liberam in omnebus cum Dei & nostra gratia habiat potestatem. Et ut hac autoritas firmiorem obteniatur vigorem, manus nostri subscriptionebus eam subter decrivemus roborare.* † *In Christi nomene* THEUDERICUS *Rex subscripsi.*

* Sancy.
* Monceaux.
* Aunoy.

DROCTOALDUS *jussus optulit.*

Datum quod ficit minsis September dies XII. *anno* V. *rigni nostri Marlaco in Dei nomine feliciter.*

X.

Ejusdem Placitum de Chramlino Episcopo Ebredunensi in Synodo publica deposito, & facultate eidem concessa res suas post degradationem retinendi.

Ex autographo Dionysiano.

Anno 678.

THEUDERICUS *Rex Francorum, viris inlustrebus* AUDOBERCTHO *&* ROCCON *Patriciis, & omnebus Ducis, seu Comitebus, vel Actorebus publicis. Dum & Episcopos de rigna nostra, tam de Niuster, quàm & de Burgundia, pro statu acclesiæ vel confirmacione pacis ad nostro Palatio* MARLACO *villa jussemus advenire; & aliqui ex ipsis, qui in infidelitate nostra fuerant inventi, per eorum Cannonis fuerunt judecati; inter quos adfuit* CHRAMLINUS *filius* MIECIO *quondam, qui Aepiscopatum* ÆBREDUNO *civitate habuit; inventum est, quòd sua præsumtione, vel per falsa carta, seu per revellationis* audacia, sed non per nostra ordenacione ipsum Aepiscopatum reciperat; etiam nec sicut eorum cannonis contenent, ad ipsum benedicendum sollemniter Episcopi non adfuerunt. Unde* GENESIO, CHADUNE, BLIDRAMNO, LANDOBERCTHO *&* TERNISCO, *qui metropoli esse videntur, vel reliqui quamplures Episcopi ipsus judicantis, in nostri præsentia fuit conscissus, adque de supradicto Episcopato ejectus. Ideo nus unà cum consilio suprascriptorum Ponteficum vel procerum nostrorum complacuit, quatenus dum secundum Cannonis in ipso senodale Concilium fuerat degradatus, res suas proprias pertractavemus, pro mercidis causa, perdere non dibirit: sed quod exinde facere voluerit, unà cum suprascriptus patribus nostris taliter pracipemus, ut hoc licenciam habiat faciendi. Et postia peticio sua fuit, ut ipsum in monasthyrio sancti Dionisiae peculiaris patruni nostri, ubi ipsi preciosus in corpore requiescit, vel ubi* CHARDERICUS *Abba praeesse viditur, ut sub opidiencia vel sub regolare ordene diebus vitæ sui conversare debiret. Et dum perpetuo exsilio fuerat judicatus, misericordiâ muti, unà cum consilio suprascriptorum Ponteficum peticionem suam visi fuimus pristetisse. Proinde per præsente*

* rebellionis.

præceptum ſpecialiter decernimus ordenandum, ut res ſuas neque vos, neque juniores ſeu ſoccesſores veſtri, nec quiſlibet contradicere nec minuare, nec contangere, nec infiſcare non præſummatis: niſi per hanc auctoretate plinius in Dei nomene confirmatus liciat ei per noſtro permiſſo res ſuas, ubi & ubi voluerit, donare, aut deligare, vel quicquid exinde facere voluerit, liberam & firmiſſemam in omnibus habiat poteſtatem. Et ut hæc auctoritas firmior habiatur, manus noſtræ ſubſcriptionebus eam ſubter dicrevimus roborare.

† *In Chriſti nomene* THEUDERICUS *Rex ſubſcripſi.*

AGHLIBERTHUS *recognovit.*

Datum medio menſe September, annum V. *rigni noſtri, Marlaco in Dei nomine feliciter.*

NOTATIO.

INSIGNIS hæc charta de Chramlini Ebredunenſis Epiſcopi dejectione, quæ antehac ignorata eſt, immo Chramlinus ipſe ignotus. Hîc ſubſcribunt Metropolitani quinque, Geneſius Lugdunenſis, Blidramnus Viennenſis, Landeberchtus Senonenſis, Terniſius ſeu Ternaſius Veſontionenſis, & Chadunus, incertæ ſedis, fortaſſe Arelatenſis, vel Aquenſis, neſcio an idem qui Chadoënus, cujus ſubſcriptio exſtat in Synodo Rotomagenſi ſub Anſberto. Datum eſt hoc diploma Marlaci, de quo in libro IV. ubi Epiſcopi & Proceres juſſu Regis *pro ſtatu Eccleſiæ vel confirmatione pacis*, quæ nimirum ſancita eſt poſt prœlium illud, quo Theodericus cum Dagoberto Auſtraſiorum Rege de finibus regni dimicavit. Tempus rectè conſentit. ſiquidem prœlium iſtud revocatur ad annum DC LXXVIII. qui Theoderici quintus fuit à morte Childerici fratris. Convenit etiam locus Marlaci in confinio Campaniæ & Burgundiæ. De hac expeditione agere videtur Childebertus, ipſius Theoderici filius, in ſubjecto Præcepto de Hordinio villa pagi Belvacenſis. *Ante hos annus*, ait Childebertus, *quando genetur noſter Theudericus quondam Rex partibus Auſter hoſtileter viſus fuit ambolaſſe*, &c. De conſciſſione veſtis Epiſcopalis in depoſitione Epiſcoporum lege vitam ſancti Leodegarii Epiſcopi Æduenſis.

XI.

Ex autographo Dionyſiano.

Anno 680.

Theoderici item Placitum de villa Bactilione-valle in pago Belvacenſi.

THEUDERICUS *Rex Francorum vir inluſter. Cùm ante dies in noſtri vel procerum noſtrorum præſentia Compendio in Palatio noſtro* [*reſideremus*;] *ibique veniens fimena, nomine* ACCHILDIS, AMALGARIO *interpellavit dum dicerit, eo quod porcione ſua in villa noncobante Bactilione-valle, quem de parte genetricis ſuæ* BERTANÆ *quondam ligebus obvenire debuerat, poſt ſe malo ordene retenirit. qui ipſe Amalgarius taliter dedit in reſpunſis, eo quod ipſa terra in prædicto loco Bactilione-valle de annos triginta & uno inter ipſo Amalgario vel genetore ſuo* GAELTRAMNO *quondam ſemper tenuerant & poſſiderant, ſic eidem nunc hunc à noſtris Procerebus ipſius Amalgario fuiſſit jodecatum, ut de novo denominatus aput ſex ſua mano ſeptima dies duos ante iſtas Kalendas Julias in Oraturio noſtro ſuper cappella domni Martini, ubi reliqua ſacramenta percurribant, hoc dibiret conjurare, quod antedicta terra in prædicto loco Bactilione-valle inter ipſo Amalgario vel genetore ſuo Gaeltramno de annus triginta & uno ſemper tenuiſſint & poſſediſſint, nec eis* (*diger*) *numquam fuiſſet, nec aliut exinde non redibirit, niſi edonio ſacramento. Sed veniens ante dictus Amalgarius ad ipſo Placito Luſareca in Palatio noſtro, unà cum hamedius ſuos ipſo ſacramento juſta quod eidem fuit judicatum, & noſtras æqualis præceptionis locuntur, in quantum inluſter vir* DRUCTOALDUS *Com. Palatii noſter teſtimoniavit, ligibus viſus fuit adimpliſſit, & tam ipſe quàm & hamediæ * ſuæ diliguas eorum direxiſſint. Propterea jobimus, ut ipſa porcione in prædicto loco Bactilione-valle, unde inter eus orta fuit intencio, memoratus Amalgarius contra ipſa* ACCHILDE *vel ſuis heredibus omne tempore abiat evindecata.*

* hamedii.

AUDIINBERTUS *recognovit.*

Datum ſub die ſegundo Kal. Julias, annum VII. *rigni noſtri, Luſareca in Dei nomine feliciter.*

NOTATIO.

IN hoc Placito adverte ſacramentum factum *in Oraturio* Regis, ſuper *cappella Domni Martini, ubi reliqua ſacramenta percurrebant.* Idem legitur in ſubjecto Placito Childeberti de Latiniaco prope Vernum contra Grimoaldum Majorem-domus: ubi *ſex homines de Verno, & ſex de Latiniaco bonæ fidei in Oratorio ſuo ſeu cappella Sancti Martini deberent conjurare.* Oratorium hoc Regium fuiſſe ac portatile puto; eoque referendum quod habet Monachus Sancti-Gallenſis in libro primo de vita Caroli Magni, cap. IV. de capella Regia: *quo nomine*, inquit, *Francorum Reges, propter cappam Sancti Martini, quam ſecum ob ſui tuitionem & hoſtium oppreſſionem jugiter ad bella portabant,* SANCTA *ſua appellare ſolebant.*

XII.

Ex autographo.

Circa annum 688.

Ejuſdem Præceptum de carris S. Dionyſii per omnem Galliam à teloneo exemtis.

THEUDERICUS *Rex Francorum, viris inluſtrebus omnibus Agentibus tam præſentebus quàm & futuris. Decet regale climencia ea quæ pro profectum acclesiarum pertenit, libenter præſtare, & effectui in Dei nomine mancipare. Ideo cognuſcat magnetudo ſeu utilitas veſtra, quòd nus ad monaſterio peculiaris patroni noſtri Domni Dionenſiæ, ubi ipſe precioſus in corpore requeſcit, ubi venerabilis vir* CHARDERICUS *Abba cuſtus praeſſe viditur, tale beneficium viſe fuimus conceſſiſſe de quantacumque carra, ubi pro oportunetate ipſius baſilicæ vel neceſſitate fratrorum tam in Niuſtreco, quàm in Auſtrea*

vel in Burgundiâ ambolare aüt discurrere videntur, tam carrale, quàm de navigale, nullus quislibet de judicibus nostris vel de tellonaeriis nullo tilloneo de ipsa carra exigere, nec requirire non præsumatur. Quapropter per præsentem decernimus hac jobimus præceptum, & perpetualiter volomus esse mansurum, ut neque vos, neque juniores seu successores vestri, neque quislibet de judiciaria potestate acinctus, ipso tilloneo de omnia carra ipsius monasterie Domni Dionensi, tam carrale, quàm navigale, per rigna Deo propicio nostra, tam in Niustreco, quàm Austrea vel in Burgundia, ubi & ubi de ipso monastirio vel de ejus villis, tam ambolandum, quàm revertendum perrexirent, nec per civetates, nec per castella, nec per portus, nec per exitus, ubi & ubi telloneos exigetur; nec pontatico, nec portatico, nec pulviratico, nec rodaco, nec salutatico, nec cipetatico, nec qualibet redebitione, quod exinde fiscus noster sperare potest, nullatenus quoque tempore requiratur nec exigatur, nisi omnia ex omnebus ad ipsa basilica Domni Dionensiæ in ejus lumenarebus nos mercides compendio valiat esse concessum adque indultum & ibidem perpetualiter valiat proficire in augmentis.*

RIGULFUS *recognovit.*

* rotatico.

NOTATIO.

HOC diploma, tametsi autographum, notis chronicis destituitur: sed tamen datum est eo tempore, quo Theodericus monarchiâ potiebatur. In prioribus editis legebatur in subscriptione *Sigulfus recognovit*: at consulto denuo authentico legendum *Rigulfus* seu Riculfus.

XIII.

Theoderici item præceptum de Latiniaco villa, monasterio S. Dionysii concessa.

Ex autographo.

Anno 690.

THEUDERICUS *Rex Francorum vir inluster. Dum & nobis divina pietas ad legitema ætate fecit pervenire, & in solium rigni parentum nostrorum succedire oportit, nobis & condecit pro salute animæ nostræ cogitare dibiamus. Ideoque vestra cognuscat industria, quod nos pro salute animæ nostræ, unà cum consilio Ponteficum vel Obtimatum nostrorum, villa nuncopanti Latiniaco, quæ ponitur in pago Meldequo, qui fuit inlustribus viris* EBROINO, WARATTUNE, *&* GHISLEMARO *quondam Majoris domos nostros, & post discessum ipsius* WARATTUNE *in fisco nostro fuerat revocata: nos ipsa villa de fisco nostro ad suggestione præcelsæ Reginæ nostræ* CHRODOCHILDE, *seo & inlustri viro* BERCHARIO *Majorem-domos nostra, ad monasthirio sancti Domni Dionisiae, ubi ipsi preciosus in corpore requiescit, & venerabilis vir* CHAENO *Abba cum norma plurima monachorum ad laudis Christi canendas in ordine sancto ibidem adunata praeesse viditur, pro remedium animæ nostri plena & integra gracia propter rem illa in loco qui dicitur Siliacos, qui fuit Arulfo quondam, & ibidem usque nunc ad ipso Latiniaco aspexit, quem Apostolico viro Domno* GODINO *Episcopo per alia nostra præceptione concessemus, in reliquo virò ad integrum ipsa villa Latiniaco ad ipso monasthirio Domni Dionisiæ ad die præsenti visi fuimus concessisse. Quapropter per hunc præceptum nostrum decernemus ordenandum, & perpetualiter volemus esse mansurum, ut ipsa villa superius nomenata Latiniaco, cum terris, domebus, mancipiis, acolabus, viniis, silvis, campis, pratis, pascuis, farinariis, aquis, aquarumve decursibus, peculiis utriusque generis sexsus, cum adjacenciis, adpendiciis, vel reliquis quibuscumque beneficiis, omnia & ex omnebus rem exquisita, sicut ad superscriptas personas fuit possessa, vel postia in fisco nostro revocata, cum omni integritate vel solidetate sua ad se pertinentis vel aspicientis prepter suprascripta rem in Siliaco qui fuit ipsius Arnulfo vel jam dicto Pontefici, per nostra preceptione concessemus: in reliquo viro prædicta villa Latiniaco ad integrum sub emunetatis nomine absque introitus judicum memoratus Chagno Abba ad parte prædicti monasthiriæ suæ sancti Dionisiæ per hanc nostram cessione in lumenarebus ipsius basilici habiat concessa adque indulta: & deinceps in postmodum nec de parte de fisci nostri, nec ad quamcumquelibet persona, nec per strumenta cartarum, nec per quolibet ingenium, ipsa villa de ipso monasthirio nullatenus abstrahatur nec auferatur: sed sicut superius diximus, pro nostra mercide ibidem in perpetuo in Dei nomine proficiat in augmentis: quo fiat ut & nobis ad mercidem perteniat, & ipsis servis Dei qui ibidem deservire vidintur, delectit pro animæ salutem vel rigni nostri constancia adtencius Domini mesericordia deprecare. Et ut hæc precepcio cessio nostra firmior habiatur & melius per tempora conservitur, manus nostri subscriptionebus subter eam decrivemus roborare.*

† *In Christi nomine* THEUDERICUS *Rex subscripsi.*

WLFOLAËCUS *jussus optol.*

Datum sub die tertio Kal. Novembris, annum XVI. *rigni nostri Compendio, in Dei nomine feliciter.*

NOTATIO.

DE alio Latiniaco vide Placitum Childeberti Regis infra. Godinus hîc memoratur Episcopus: at plures tum fuerunt Episcopi ejus nominis, nempe Godinus Lugdunensis, item Gaudinus Suessionensis, & forsân alii nonnulli. Mallem hîc Parisiensem aut Meldensem, si quis eo nomine præditus occurreret. At cùm nullus in vulgatis indicibus inveniatur; potiùs id referendum puto ad Lugdunensem, de quo agit Childeberti Regis Præceptum inferiùs edendum de villa Napsiniaco, itemque libellus de vita S. Boniti Episcopi Arvernensis. Memorabile est hîc primò, quod Majores-domus in usus suos derivabant Regias possessiones, quæ eis mortuis in fiscum denuo revertebantur. Secundò, quod Latiniacus cœnobio Dionysiano attribuitur *unà cum consilio Pontificum & Optimatum.* Tertiò, Bercharium (quem vulgati libri Bertharium dicunt) anno Theoderici sexto-decimo adhuc Majorem-domus fuisse; ac proinde hanc concessionem factam esse, si non ante,

saltem paullo post pugnam Textriciacensem, post quam Bercharius interfectus est. Nisi si Theodericus eo mortuo id fecit, cujus faciendi auctor Bercharius adhuc vivens & instigator fuerit. Quartò denique hîc fieri accuratam Latiniaci prædii per partes enumerationem: qua de re in libri secundi capite VII. egimus. A

XIV.

Ex autographo mutilo.

Vandemiris V. J. charta & Ercambertæ ejus uxoris de donationibus factis in complura monasteria & ecclesias.

Anno 690.

. . . .
conferre debemus, unde in futurum veniam misericordiæ animis nostris . . . . . donamus donatumque in
perpetuo esse volomus ad basilica domnæ Stefanæ in Parisius, ubi Domnus SIGOFRIDUS *Pontefex præesse* B
veditur, villa cognomenante . . . . mliacensi cum omne merito vel ageciencias & soledetates suas,
sicut à nobis præsente tempore est possessum. Simile modo donamus ad monasterio domnæ . . . pred . . . ata
Abbatissa præesse veditur, villa cognomenante Ingolinorcurti, in pago Camiliacensi, cum omne integritate
vel merito suo, sicut & nos . . . . . . vedimus. Pare modo donamus ad basilica domnæ Germanæ, ubi vir
venerabilis LANDEBERTUS *Abba præesse veditur, villam cognomenante Fraxineto, in pago . . . .*
vel quidquid præsente tempore quieto ordine à nobis ibidem est possessum. Simile modo donamus ad basilica Domnæ Vincente, vel dom[ni Germani, ubi vir vene]rabilis AUDCHARIUS *Abba præesse veditur,*
villas cognomenantis Oxma in pago Dorcassino, Noviolio in pago Andegavino, cum omne intigritate
& . . . . tutum & ad integrum, sicut à nobis præsente tempore est possessum. Pare modo donamus
Vuabuniacas in pago Beloacinsi ad basilica domnæ . . . . . . NOALDUS *Abba præesse veditur, tutum &*
ad integrum cum agecienciis vel adpendiciis suis, sicut à nobis præsente tempore est possessum. Donamus . . . . venerabilis VANDREMARUS *Abba præesse veditur, villa cognomenante Gomario-villa, in* C
pago Stampinsi, cum omne integritate vel merito suo ageciencias, vel adp . . . . . . sicut à nobis præsente
tempore est possessum. Simile modo donamus ad Domno Christivilo Monistirio puellarum in Parisius, ubi
LANDETRUDIS *Abbatissa præesse veditur, ... Noviliaco in pago Camiliacinsi. In Dei nomine*
donamus Gundulfocurti in pago Camiliacinsi, Premiaco in pago Aurelianinsi ad basilica pretiosi domnæ
[Dionisii martyris ubi] ipsi in corpore requiescit, & venerabilis CHAENO *Abba præesse veditur, cum*
omne integritate vel soleditates eorum, sicut à nobis præsente tempore . . . ad monisterio Aolino-villa,
ubi vir venerabilis VIGUR *Abba præesse veditur, villa cognominante Villare, in pago Oxminsi, cum*
omne merito & integretate . . . . . Donamus in Dei . . . . . ad monasterio Portmauro, ubi vir venerabilis
AMALCARIUS *Abba præesse veditur, locello cognomenante Alticiaco in pago Maceracius, cum omne integritate . . . quicquid à nobis præsente tempore ibidem est possessum. Simile modo donamus Badenaco ad* D
Fontanellæ ad domno Petro, ubi domnus VANDO *in corpore requies . . . agecenciis vel adpendiciis, tutum*
& ad integrum sicut à nobis est possessum. Donamus ad basilica Domnæ Petri . . . . ubi vir venerabilis . . .
cognominantis Ispaldis in pago Vilcasino, Brinnaco in pago Ebricino, Ararnio in pago Oxminsi, Ociciaco
in pago Oxmensi, Cormiliacinse . . . . . . quicquid ibidem nos præsente tempore possedire vedimur. Donamus in Dei nomine ad Domno Desiderio, ubi vir venerabilis ADROALDUS *Abba præesse veditur . . . . . ubi venerabilis vir* CARONE *Abba præesse veditur, in pago Ebricino cum omne merito suo,*
sicut à nobis præsente tempore est possessum. Donamus ad . . . . villa cognominante . . . . in pago Lexuino, cum omne integritate vel merito suo, sicut à nobis præsente tempore est possessum. Donamus in Dei
nomine . . . . . Prisciaco in pago Camiliacinsi ad domno Martino in ipso Prisciaco, ubi venerabilis vir
FARULFUS *Abba præesse veditur, ubi sepulturas nostras ibidem habimus recondetas . . . . . . dedero,*
& . . . . . habit, humana fragiletas in ista hic . . . . . quod Deus advertat de nobis non contingat . . . . . E
dulcissema conjux mea ERCAMBERTA *stante ista omnia quod superius diximus, se nos superstitis*
aderat, & Deo si vovirit, villas cognominantes Lubariaci in pago Oxminsi . . . . . sino villare supermare;
in pago Lexoino, Colzo in pago Lexuino, Cambrimaro in pago Lexuino, Cædraco in pago Cilimanico,
Abaciaco in pago Cilimanico, ut jam dixi dulcissima conjux mea Ercamberta se mihi superstites fuerit, suprascriptas villas tam de parte sua, quàm & de parte nostra in sua faciat revocare domenacione,
& monisterio ubi se eligerit d (egere) . . . . . re . . . . futuris temporebus ad ipsô monasterio prædictas
villas debiant proficere in augmento. Et ut hæc delibiratio nostra, quem pro animis nostris dare decrevimus . . . . per tempora conservitur, sicut . . . . it reservata ad heridis nostros, villas cognominantis Edoniaco & Miscello in pago Cadrocino, Ocello & Buciaco, ... stante ista omnia quod superius
comuni conveniencia ficimus, convinit ut qui pare suo superstetis aderat, res pare suo possedire debirit ut ne . . . . . . mercidem amborum ad loca sanctorum delegare debiret. Unde duas epistulas uno
tenore conscriptas inter nos fieri & firmare convinit . . . . . . Parisiaci, ubi Apostholicus domnos & Pater noster SIGOFRIDUS *præesse veditur, recondatur: & alia eo modo conscripta, qui de nos pare*
suo superstetis aderat habir . . . . dio vixerit, quarta parte reservavimus. Si quis virò, quod
futurum esse non credo, seo nosmetipsi aut aliquis de heredibus nostris . . . . . . contra præsentem deliberationem nostram Deus ibi contrario quo . . . tempore vinire aut infrangere voluerit, in primitus
iram trini magestatis incurrat ub . . . . domnis sanctis, quorum reliquiæ in sepefatas basilicas
inserta esse nuscuntur, & ab omnebus ecclesiis excommunis apariat, nec hic, nec in futuro veniam
p . . . . rere non possit. una cum socio fisco auri libras cento, & argenti pondo ducenta quoactus
exsolvat; & qui repetit, nullatinus valiat evindicare. Et hæc deliberatio . . . . nostra duce Deo
omni quoque tempore firma & inviolata permaneat, stipulatione pro omne firmitate subnexa. Actum

Camiliaco vico publico quod ficit minsis . . . . . . anno XVII. *rigni Domni nostri Theuderice gloriosissimi Rigis.*

Ego in Dei nomine VANDEMIRIS *hanc epistola à me facta religi & subscripsi.* ERCAMBERTA *subscripsi.* GHRANNO *subscr. Signum † viri inlust.* AUCERELIO. *Signum †* BOSONE. AURONIUS *rogetus à suprascriptis hanc epistolam subscripsi. Signum †* BOSITTONE. *Signum †* CHLODOALDO. *Signum †* INGOBERT. *Signum †* GAMARDO. *Signum †* GANDULFO . . . *subsc. Ch. . . . subs.*

NOTATIO.

EGREGIUM antiquitatis monumentum, cujus specimen suo loco exhibuimus: sed dolendum magnopere, quod integrum non sit autographum, aliqua ex parte lacerum. Ex eo quippe intelligitur, non solùm quantæ Vandemiris fortunæ fuerint, quanta pietas: sed etiam quot fuerint monasteria in urbe & pago Parisiacensi. Primum nominatur cœnobium *sancti Germani*, quod corruptè dicitur *Domnae Germanae*, illud ipsum (ut conjicimus) quod nunc dicitur *S. Germani Autissiodorensis*, vulgo, *saint Germain l'Auxerrois*: ubi modò Canonici degunt. Secundo loco legitur basilica *Domnae Vincente vel Domni Germani*, quæ modò sancti Germani à pratis dicitur: ubi tum præerat Abbas AUDCHARIUS, quem indices nostri Autharium dicunt, & primùm hujusce loci Abbatem perperam statuunt: cum primus censendus sit Droctoveus, ut inferiùs dicemus. Nomina duorum subsequentium monasteriorum abscissa sunt. Monasterium puellarum *ad Domnum Christivilum*, id est sancti Christivili *in Parisius*, cui Landetrudis Abbatissa præerat, incertum est in ipsa urbe, an in agro Parisiaco situm fuerit. Quidam putant non aliud esse quàm xenodochium ecclesiæ Parisiensis, in sancti Christophori parochia, situm, quem Domni Christivili nomine significari, haud sine fundamento existimant. Notum est sancti Dionysii monasterium cum Chainone Abbate: nota & basilica sancti Petri apud Parisios, quæ modò sanctæ Genovefæ nuncupatur: & sancti Petri, modò sancti Mauri, Fossatense monasterium notissimum. Fontanella monasterium est S. Wandregisili in pago Caletensi, qui Vando seu Wando alio nomine vocabatur. Ita hunc locum restituimus ex lectione magis attenta hujus loci, ubi primò malè legeramus, *Landoïnus corpore*, &c. Monasterium ad Domnum Martinum modò est Prioratus Sanctimonialium Benedictinarum, ad Iseram, sub titulo sancti Martini; prope vicum Priscíacum, *Precy*, in diœcesi Bellovacensi. Denique Sigofridus Episcopus erat ecclesiæ Parisiacæ, quæ tunc etiam S. Stephano sacrata erat. Vide infra Placitum Caroli Magni de monasterio Placicio: quo in Placito præter S. Stephanum beata Maria, & S. Germanus inter ejus ecclesiæ patronos recensentur.

XV.

Chlodovei III. Placitum de Hildulfo-villa, Buxito, Bacio superiore & subteriore.

Ex autographo Dionysiano.

Anno 691.

CHLODOVIUS *Rex Francorum vir inluster. Cùm in nostri vel Procerum nostrorum præsentiam venerabilis vir* CHROTCHARIUS *Diaconus* CHUNEBERCTO *interpellavit dum diceret, quod loca noncobantis Malcha, Childulfo-villa, Buxsito, Bacio superiore & Bacio subteriore, quem antecessur suos* BOSO *quondam eidem per vendicionis titolum firmaverat vel per sua precaria possidit, malo ordene contradiceret, vel post se retineret. qui ipsi Chanebercthus dedit in respunsis, ut cum ipso Chrotchario de ipsa loca inrationis fuissit, & ei exinde postia precium dedissit, & sua voluntati exinde satisfecissit: & tali exstromento memotatus Chrotcarius ei ob hoc ficissit vel firmassit, quòd nulla repetitione de ipsa loca contra eiodem facere non deberit, sed omne tempore contra ipso Chrotchario exinde ductus & securus resedirit. sic ei à Proceribus nostris, sicut inluster vir* ANSOALDUS *Comis Palacii noster testimoniavit, fuit judecatum, ut memoratus Chunebercthus ipso extromento in noctis quadraginta . . . . devirit, ubi ficerit proximus minsis September dies viginti, in nostri præsentiam dibiat præsentari. quod & ita per festuca visus est achramnisse, se hoc facere potuerit, eorum inter se inantea ligalis deducant rationis: sin autem non potuerit, quod lex de tali causa edocit, exinde sustentat. unde æqualis præceptiones eis ex hoc ficere & accipere jussimus.*

ABTHADUS *recognovit.*

Datum quod ficit minsis Agustus dies XII. *anno primo rigni nostri, Captunnaco feliciter.*

NOTATIO.

QUOD hìc legitur de citatione post noctes quadraginta, inferiùs illustrabitur ad Placitum Pippini Regis de mercato Dionysiano, datum anno regni ejus octavo.

XVI.

Chlodovei ejusdem Placitum, de lite Chainonis Abbatis Dionysiani contra Ermenoaldum Abbatem.

Ex autographo Dionysiano, & Sæc. 3. Bened.

Anno 692.

CHLODOVIUS *Rex Francorum vir inluster. Venientis agentis basilica domni Dionysii, ubi ipse preciosus domnus in corpure requiiscit, & venerabilis vir* CHAINO *Abba præesse videtur, Noviento in Palatio nostro; nobis suggesserunt, eo quod itemque venerabili viro* ERMENOALDO *Abbati ante hus annus vuaddio pro olio milli quingentas liberas & vino bono modiis cento pro* ANSEBERCTHO *Episcopo ipsi Chaino Abba ei commendassit, & taliter ipsi Ermenoaldus spondedisset, ut hoc ei dare & adimplire deberet, & hoc menime ficisset. Unde & ante. dies per eorum noticias paricolas ante domno* SYGOFRIDO *Pontefeci placita inter se habuerunt, ut medio minse Aprile jam præterito ipsi Ermenoaldus Abba apud tris homenis sua mano quarta ante ipso Pontefici, aut hoc conjurare debirit, quod ipso*

vuaddio de mano memorato Chainone Abbati nunquam adchramissit, nec hoc ei dare & adimplere spondedisset: quod se menime faciebat, argento libras dece ad ipso diae ei dare debirit. quod se hoc non faciebat postia istas Kal. Madias jam præteritas ante nus debirent conjungire, & inspectas coram noticias eorum inter se de hac causa debirent deducire rationis. Unde & per ipsas eorum noticias paricolas taliter inter se Placitum habuerunt initum. Sed venientes ad eo Placito ipsi agentis jam dicto Abbati Noviento in ipso Palatio nostro, per tridue seu per pluris dies, ut lex habuit, Placitum eorum visi sunt custudissent, & ipso Ermenoaldo Abbati abjectissent vel solsadissent, ipsi nec venissit ad Placitum, nec misso in vice sua derixissit, nec nulla sonia nunciassit adfirmat. Proinde nus taliter una cum nostris Procerebus constetit decrevisse, ut se evidenter per eorum noticias paricolas taliter inter se pro hac causa Placitum habuerunt initum, & inluster vir WARNO *Comis Palatii nostri testimuniavit, quod memorati agentis jam dicto Chainone Abbati Placitum eorum ligebus custudierunt, & suprascriptus Ermenoaldus Abba Placitum suum custodire neclixit; jobemmus ut quicquid lex loci vestri de tale causa edocit, memoratus Ermenoaldus Abba partibus ipsius agentibus ad parte suprascripti Chainone Abbati vel basilicæ sui domni Dionysii omnemodis vobis distringentibus componire & satis facere non recusit.* B

AGHILUS *recogn.*

Datum quod ficit minsis Madius dies quinque, anno secundo rigni nostri, Noviento in Dei nomine feliciter.

NOTATIO.

Hoc Placitum recudere visum est tum ob antiquitatem, tum ob erratum in nomine Sygofridi Episcopi Parisiensis, cujus loco *Ingofredo* legeram in autographo: & loco *Aghili* Referendarii in subscriptione legeram *Chlodovius*. qui Aghilus itidem *jussus* subscribit sequenti diplomati: ex quo apparet, eum summum Referendarium non fuisse. C

XVII.

Ex autographo Dionysiano, & Sæc. 3. Bened.

Anno 692.

Chlodovei ejusdem Præceptum, quo monasterium Dionysianum à teloneis & aliis vectigalibus eximit.

CHLODOVEUS *Rex Francorum vir inluster. Dum ante has annus proavus noster* DAGOBERCTHUS *condam Rex solidus cento eximtis de Massilia civetate, sicut ad cellario fisci potuerant esse exactati, ad basileca peculiaris patroni nostri domni Dionisii, ubi ipsi preciosus in corpure requiiscit, & venerabilis vir* CHAINO *Abba præesse viditur, per sua præceptione concessisset, & parens noster* SIGEBERCTHUS, *seu & habunceoli nostri* CHLOTHARIUS & CHILDERICUS, *etiam & genetur noster* THEUDERICUS *condam Regis, per eorum præceptionis hoc ibidem dinuo concesserunt vel confirmaverunt, & taliter in ipsas præceptionis videtur habere insertum, ut tam in ipsa Massilia, quàm & per reliqua loca in regna nostra ubicumque telleneus, portaticus, pontatecus, rotatecus, vel reliquas reddebutionis à judicebus publecis exigebatur, de carradeci qui hoc inferre videntur, ad Missus ipsius basileci nullatenus requireritur nec exegiritur, nisi hoc in omnibus annis singolis habirent concessum. Ideo per præsenti urdinatione vobis omnino jobemmus adque super omnia demandamus, ut quomodo missi ipsius basileci domni Dionisii vel memorato Chaenone Abbati ad vos venerint, ipsus soledus cento exemtis secundum consuetudinem in cellario absque ulla mora vel delatione, juxta quod urdo cadaboli fuerit, eis omnemodis dare & adinplire faciatis: & de ipsa carradeci qui hoc inferrire vedintur, nec in ipsa Massilia, nec per reliqua loca in rigna Deo propicio nostra nullo telleneo, nec portatico, nec pontatico, nec rotatico, nec nullas reddebutionis, nec vos, nec junioris vestri, nec quislibet de parte fisce nostri requirire, nec exactare penetus non præsumatis. Vidite ut aliud ob hoc non faciatis, se gratia nostra optatis habire propicia.* D E

Aghilus jussus recog.

Datum quod ficit mensis Junius dies quinque, anno secundo regni nostri, Noviento feliciter.

XVIII.

Ex autographo Dionysiano, & Sæc. 3. Bened.

Anno 692.

Ejusdem Placitum de Nocido super fluvium Iseræ, in pago Camiliacensi.

CHLODOVIUS *Rex Francorum vir inluster. Cum nus in Dei nomine Lusarca in Palatio nostro una cum Apostolicis viris in Christo Patrebus nostris,* SIGOFRIDO, CONSTANTINO, GRIBONE, & URSINIANO *Episcopis; necnon & inlustribus viris,* RAGNOALDO, NORDEBERCTHO, ERMENFRIDO, *Optemates;* MADELULFO, ERCONALDO *Gravionebus; necnon &* BENEDICTO & CHARDOINO, *Seniscalcis; seu &* MARSONE *Comite Palatii nostro, ad universorum causas audiendum vel recto judicio terminandum resederimus; ibique veniens venerabilis vir* CHAINO *Abba de basilica peculiaris patroni nostri domni Dionisii, ubi ipse preciosus in corpure requiescit, adversus inlustris Deo sacrata* AMGANTRUDE *filia Ebrulfo, relicta Ingobercthо quondam, suggerebat dum diceret. eo quod villa nuncupante Nocito, sita in pago Camiliacense, cum omni merito vel adjacentias suas ad se pertinentes vel aspicientes, quicquid ipse Ingobercthus vel memorata Angantrudis tam de alote parentum, quàm de comparato vel de qualibet adtractum ibidem tenuerunt vel possederunt, per suum* F

ſtrumentum ipſius Abbatis in integritatem firmaſſit. Unde & ipſo ſtrumentum ſeu & precarium, per quod ipſa Angantrudis pertinentium ipſius Abbatis hoc poſſedibat, in præſentem oſtendedit religendas. Eas relictas ſed dum memorata Angantrudis ad præſens aderat, interrogatum ei fuit, ſe ipſa villa Nocito memorato Chainone Abbati vel ad partes baſilicæ ſui ſancti Dioniſii firmaſſit, aut ſe autur exinde adeſſe volibàt. Sed ipſa Angantrudis in præſenti taliter fuit profeſſa, quod memorata villa Nocito unà cum omne merito vel adjecentias ſuas ad ſe aſpicientis vel pertinentis, quantumcumque ipſa vel jogalis ſuus Ingoberctbus de qualibet adtractum ibidem tenuerunt vel poſſiderunt, memorato Chainoni Abbati vel baſilicæ ſui ſancti Dioniſii per ipſo ſtrumentum firmaſſet, & ipſo ſtrumentum vel precarium ob hoc fieri rogaſſit: & autur contra quemlibet exinde aderat, & inantea adeſſe diſponebat. Proinde nus taliter unà cum noſtris Procerebus conſtitet decreviſſe, ut dum inluſter vir MARSO *Comis Palatii noſtri teſtimuniavit, quod hæc cauſa taliter acta fuiſſet denuſcitur, jobemmus ut memoratus Chaino Abba, vel pars baſilicæ ſui ſancti Dioniſii, ipſa villa Nocito unà cum omne merito vel integritate ſua, inſpecta ipſa ſtrumenta, ſicut per ipſas declaratur, abſque repetitione memorata Angantrude vel ſuis heredebus omne tempure habeant evendegatas: & ſe ipſius Chainone Abbati vel ſucceſſoribus ſuis ſeu agentis baſilicæ inantea fuerit neceſſitas, memorata Angantrudis vel heredis ſui aucticio eum exinde contra quemlibet ſtudiant defenſare.*

CHLODOINUS *recognovit.*

. . . .

Datum ſub die Kal. Novembris, anno ſecundo regni noſtri, Luſarca in Dei nomine feliciter.

NOTATIO.

IN his omnibus Placitis præeunt Epiſcopi ceteris Proceribus. Sigofridus Pariſienſis erat, Conſtantinus Bellovacenſis, in aliis etiam litteris laudati, uti & Gribo, cujus ſedem ignoramus. Urſinianus, in Placito Childeberti de Nocito item memoratus, videtur fuiſſe Epiſcopus Ambianenſis, qui *Verſimannus* in editis corruptè vocatur. Chlodoïnus Referendarius hoc diploma recognovit, cujus loco in prioribus editis mendoſe legebatur, *Chlodovius Rex ſubſ.*

XIX.

Chlodovei III. aliud Placitum de Baddanecurte in pago Belvacenſi.

Ex autographo Dionyſiano, & Sæc. 3. Bened.

Anno 693.

CHLODOVIUS *Rex Francorum vir inluſter. Cùm nos in Dei nomine Valencianis in Palatio noſtro unà cum Apoſtolicis viris in Chriſto Patribus noſtris,* ANSOALDO, GODINO, ANSEBERCTHO, PROTADIO, SAVARICO, WLFOCHRAMNO, CHADUINO, TURNOALDO, CONSTANTINO, ABBONE, STEFANO, GRIBONE, *Epiſcopis; ſeu & inluſtribus viris* GODINO, NORDOBERCTHO, SARROARDO, RAGNOALDO, GUNDUINO, BLIDEGARIO, MAGNECARIO, WALDRAMNO, ERMECARIO, CHAGNERICO, BUCCELLENO, SIGOLENO, *Optematis;* ANGLIBERCTHO, OGMIRECTHERIO, CHILLONE, ADREBERCTHO, ADALRICO, GISLEMARO, JONATHAN, MODEGHISELO, *Comitebus;* CHRODMUNDO, GODINO, SIGOFRIDO, GHIBOINO, ERMENTEO, MADLULFO, ARIGIO, AURILIANO, *Grafionebus;* RAGANFREDO, MAURILIONE, ERMENRICO, LEUDOBERCTHO, *Domeſticis;* WLFOLAICO, AIGLO, CHRODEBERCTHO, WALDRAMNO, *Referendariis;* CHUGOBERCTHO, LANDRICO *Seniſcalcis; necnon & inluſtri viro* AUDRAMNO *Comite Palatii noſtro, vel reliquis quam pluris noſtris fedilebus ad univerſorum cauſas audiendas vel recta judicia terminanda reſideremus; ibique veniens venerabilis vir* CHROTCHARIUS *Diaconus in cauſa* INGRAMNO, *orfanolo filio* CHALDEDRAMNO, *quondam, ordenante inluſtri viro* NORDEBERCTHO, *qui cauſas ipſius Orfanolo per noſtro verbo & præcepto videtur habire receptas, adverſus homine, nomine* AMALBERCTHO *repetibat, dum diceret, eo quod locello noncupanti Baddane-curte ſuper fluvium Marſo, qui fuit ipſius Chaldedramno, genitore prædicto Ingramno, malo ordine poſt ſe retenuit. Unde & per noſtras æqualis præceptionis pluris placita inter ſe pro hac cauſa habuerant initas, aetiam & ad præſens ad dies quinque ante iſtas Kal. Martias per alias noſtras æqualis præceptionis memmoratus Chrotcharius apud ipſo Amalberctho de hac cauſa Placitum habuit initum. Sed veniens ad eo Placito prædictus Chrotcharius Valencianis in ipſo Palatio noſtro, & dum Placetum ſuum ligebus cuſtodibat, vel ipſo Amalberctho ſubſadibat, ſic veniens ex parte filius ipſius Amalberctho, nomine* AMALRICUS, *ſubſadina ſua contradixiſſit: & dum exinde in noſtri vel ſupraſcriptis viris præſentia inrationis adſtabant, interrogatum fuit ipſius Amalrico, dum ipſi genitur ſuos per ipſas noſtras æqualis præceptionis Placitum apud ipſo Chrotchario habebat initum, quo ordine in ac cauſa introire volibat. Sed ipſi Amalricus nulla evidenter potuit tradire rationem, qualiter in ac cauſa ſtructus adveniſſit, niſi inventum fuit, quod contra rationis ordinem ipſa ſubſadina contradixiſſit, vel in ac cauſa introiſſit. Sic ei fuit judecatum, ut in exfaido & fredo ſolidos quindece pro ac cauſa fidem facere debirit. quod ita & in præſenti pro ſiſtura viſus eſt ficiſſe, & poſtia memoratus Chrotcharius per triduum, aut etiam amplius, Placitum ſuum, ut lex habuit, cuſtodiſſit, & ipſo Amalberctho abjectiſſit vel ſubſadiſſit; ipſi Amalberctbus nec veniſſit ad Placitum, nec ipſo mundeborone ſuo inluſt. viro Ermechario, quem per ipſas præceptionis habuit achramitum, nullatinus præſentaſſit, necnulla ſunnia nonciaſſe adfirmat. Proinde nos taliter unà cum noſtris Proceribus conſtetit decreviſſe, ut dum ſupraſcripti viri renonciaverunt, aetiam & prædictus vir Audramnus ſuum præbuit teſtimonium, quod ac cauſa taliter acta vel judicata ſeu definita fuiſſit*

denuscitur; jubimus ut antedictus Amalberctus ipso locello Baddane-curte quicquid ibidem ipsi Chaldedramnus visus fuit tenuisse vel moriens dereliquisse, cum omni integritate sua vel ajeciencias, sicut ab ipso Chaldedramno fuit possessum, cum ligis beneficium, memorato Chrotchario ad partes suprascripti Ingramno omnimodis reddire & satisfacere non recusit, ita ut præsentaliter die ipso locello prædictus Chrotcharius ad parte ipsius Ingramno omni tempore habiat evendecatum atque elidiatum: & quicquid de fructa aut pæcunia, vel reliqua rem quod dici aut nomenare potest, de ipso locello ipsi Amalbercthus aut mithius suos exinde abstraxit vel minuavit, de quod Chaldedramnus moriens dereliquid; hoc cum ligis beneficium semiliter reddere studiat, & sit inter ipsis ex ac re in postmodo subita causatio; & ipso solidos dece quod antedictus Amalricus ad partes ipsius Chrotchario fidem ficit, hoc ei omnimodis componire & satisfacere non recusit.*

* sopita.

WALDERAMNUS *recog.*

Datum pridiae Kal. Martias annum tertio rigni nostri Valencianis in Dei nomine feliciter.

NOTATIO.

DIFFICILE est eorum Episcoporum, quibus hoc Placitum inscriptum est, sedes accuratè definire. Ansoaldus Pictavensis erat. Godinus videretur esse Metropolita Lugdunensis, nisi præcederet Ansoaldus, qui Metropolita non erat. Fuerit ergo Godinus Suessionensis. Anseberchthus ob eamdem rationem non videtur fuisse Rotomagensis ille, qui tum apud Altimontense monasterium exsul degebat (tametsi non ita procul à Valencianis, ubi Placitum hoc celebratum est) sed potiùs Æduensis. Savaricus Aurelianensis erat. Wlfechramnus non alius occurrit præter Senonensem: sed cur Episcopis postpositus fuisset? Chaduinus subscripsit Concilio Rotomagensi sub Ansberto. Turnoaldus Parisiensi, Constantinus Bellovacensi ecclesiæ præerat. Stefanus & Gribo incertæ sedis Episcopi. Editum est hoc Placitum in Sæculi nostri tertii Appendice, ubi Letaldus Cancellarius scriptus est pro WALDERAMNUS. In alio ejusdem Chlodovei Placito anni superioris legitur item GRIBO Episcopus cum Sigofrido Parisiensi. Unde cùm Turnoaldus hîc laudatus sit Parisiensis; dicendum est, Sigofridum eodem anno desinente è vivis excessisse, aut certè hoc ineunte. De Anseberchto lege aliud ejusdem Chlodovei superius diploma, & chartam Agiradi Episcopi Carnutensis infrà. Hujus diplomatis specimen vide suo loco.

XX.

Ex autographo.

Childeberti III. Præceptum de Napsiniaco villa in pago Bituricensi, monasterio sancti Dionysii concessa.

Anno 694.

CHILDEBERTHUS *Rex Francorum vir inluster. Creatur omnium Deus delectatur oblatione fidelium, licet ipsi cunctis domenatur: sed vult ut quod dedit in omnem potestatem ejus climentia dibeat . . . . . dire præcipui sæcoli divetis. ut quantum amplius vidintur possedire, tantum magis oportet inpendire. Idioque cognuscat magnitudo seu hutilitas vestra, quod nos villa noncopante Napsiniaco in pago Bitorico, cum omni merito vel adjecencias suas, quem apostholicus vir Domnus* GODINUS *Lugdunensis urbis Episcopus, de parte ecclesiæ suæ pro alia villa, noncopante Villa-Orbana, tempore bonæ memoriæ germano nostro* CLODOVIO *condam Rege, ad parte fisci in commutationis titulum visus fuit dedisse, & postia de fisco inlustri viro* PANNICHIO *fuit concessum; & post discessum prædicto Pannichio ad parte fisci nostri fuit revocatum: hoc ad basilica peculiaris Patroni nostri domni Dionisii, ubi ipsi preciosus domnus in corpure requiescit, vel ubi venerabilis vir* CHAINO *Abba præesse veditur, plina & integra gracia pro mercidis nostræ augmentum visi fuimus concessisse: & congregacio ibidem consistencium solidus donentur, quod de sacello publico annis singolis ibidem fuit consuetudo in alemunia vel in lumenaribus ipsius sancti loci de Palatio dandi; seu & solidus cento exemtis, quod de Massilia civetate Judecis publeci ad missus ipsius basilecæ consuetudinem habuerunt dandi, pro eo quod ipsa villa firmissimo jure pars ipsius Domni Dionisii perenniter debirent possidire, ad parte fisci nostri relaxsassint. Idio per præsentem præceptionem decernimus urdenandum, quod in perpetuo volumus esse mansurum, ut neque vos, neque junioris, seu successoris vestris, nec quislibet, ipsa villa Napsiniaco cum adjecencias suas, vel quod ibidem aspicire vedintur, de quicquid pars ecclesiæ Lugduninsis civetatis ibidem possidet, vel in commutationis titulum pro ipsa villa Orbana fuit ad partem fisci conlatum, & ipsius Pannichio fuit concessum, vel hoc moriens dereliquit, & ad fisco nostro fuit revocatum; nihil exinde contradicere, nec de parte ipsius Domni Dionisii minuare, nec abstrahere, nec ulla calomnia ob hoc generare penitus non præsumatis, nisi prædicta villa Napsiniaco cum omni merito vel integritate sua, hoc est terris, domebus, ædificiis, accolabus, mancipiis, viniis, silvis, campis, pratis, pascuis, pæcoliis, præsidiis, aquis, aquarumve decursibus, farinariis, vel reliquis quibuslibet benificiis, utriusque genere sexsus, rem exquisita, quicquid dici aut nomenari potest, memoratus Chaino Abba aut successoris sui, vel pars prædicti basil. Domni Dionisii, aut congregacio ibidem consistencium ex nostro munere largetatis omni tempore sub emunitatis nomene valeat esse concessum adque indultum: ita ut dum ipsa congregacio volontario urdine ipsus solidus docentus, quod de sacello publico, seu & ipsus solidus cento eximtis, quod de ipsa Massilia annis singolis in luminarebus vel in alimonia consuetudinem, juxta quod anterioris Regis hoc ibidem cinsiverunt, habuerunt recipiendi; pars fisci nostri ipsus solidus trecentus in sacello nostro perennis temporebus, debiant recipere, & ubi fuerit jussum debiant dispendire: & nulla reclamatio nullo umquam tempore de parte ipsius basilici Domni Dionisii ad fisco nostro, nec ad successoris nostrus non perveniat, & prædicta villa Napsiniacus ad ipso sancto loco perenniter proficiat in*

in augimentis, unde ipsa congregacio pro stabelitate rigni vel salute patriæ Domini misericordiae jugiter debiant exorare. Et taliter precipemus, ut pro mercidis nostræ augimentum vel stabelitate circa ipsa basilica Domni Dionisii vel nostro Palacio pertenenti duas præceptiones uno tenure conscriptas exinde fieri jussimus, una in arce basilicæ sancti Dionisii resediat, & alia in thessauro nostra. Et ut hæc præceptio firmior habiatur, vel per tempora conservintur; manus nostræ subscriptionebus subter eam decrivemus roborare.

CHILDEBERTUS *Rex subs.*

WLFOLAËCUS *jussus optolit.*

Datum quod ficit minsis Decembris dies XIII. *anno primo rigni nostri, Compendio villa nostra in Dei nomine feliciter.*

NOTATIO.

HOC diploma pariculum fuit, cujus duo exemplaria, unum in *arce* seu Archivo sancti Dionysii asservari jussum, alterum in Regio *thesauro*. Confer quæ hac de re diximus in libri tertii capite IV. Animadversione dignum est id quod legitur de trecentis solidis, qui basilicæ Dionysianæ pendebantur ex *sacello publico*, id est ex sacco seu fisco publico. Vide Glossarium Cangianum. Hujus diplomatis specimen superiùs retulimus.

XXI.

Childeberti III. Placitum de Hordinio in pago Belvacensi, monachis Dionysianis vindicato.

Ex autographo Dionysiano.

Anno 694.

CHILDEBERTHUS *Rex Francorum vir inluster. Cum nos in Dei nomine Compendium in Palatio nostro unà cum nostris fedelebus resederemus, ibique veniens inluster vir* AIGOBERTUS *Menesterialis noster in causa venerabili viro* HAINONE *Abbate de basileca Domni Diuninse, ubi ipse preciosus in corpere requiiscit, suggerebat, eo quod ante hos annus, quando genetur noster* THEUDERICUS *quondam Rex partibus Auster hostileter visus fuit ambolasse; homo nomine* IBBO *quondam nullatenus ibidem ambolasset, & ob hoc solidos sexcentus fidem ficisset, & pro ipso Ibbone ipsi Haino Abba ipsus solidos sexcentus eum roganti pro ipso composuisset, & pro ipsus solidos sexcentus porcione sua in loco noncopante Hordinio in pago Belloacense ad integrum unà cum illas ecclesias ibidem constructas, quicquid ibidem sua fuit possessio, pro suo estrumentum delegasset vel firmasset. Sed dum filius suos* BOTTHARIUS *Clirecus ibidem ad præsens aderat, interrogatum fuit ei, se ipsi genetur suos Ibbo quondam ipsa porcione sua in suprascripto loco Hordinio ipsius Hainoni Abbati per suo estrumentum delegasset vel firmasset. Sed ipsi Bottharius Clirecus in præsenti taliter fuit professus, quod ipsi genetur suos Ibbo ipsa portione in suprascripto loco Hordinio sæpe dicto Abbati Hainone per suo estrumentum delegasset vel firmasset, & autor ei exinde aderat: & ipsa estrumenta in præsenti ostendedit relegenda; & visa eis ipsas esse cognovit. Proinde nos taliter unà cum nostris Procerebus constetit decrivisse, ut dum inluster vir* ERMENRICUS *Optimatis noster testimoniavit, quod ac causa taliter acta fuisset denoscitur, jobimus, ut memoratus Haino Abba ipsa porcione in suprascripto loco Hordinio cum illas ecclesias contra ipso Botthario Clirico, quicquid antedictus genetur suos Ibbo in jam dicto loco tenuit, vel moriens dereliquid, omni tempore habiat evindicatum: & se necessetas ipsius Hainonis Abbatis aut heredis suos fuerit, ipsi Botthario Clirecus aut heredis suo in autoricio eus estodiant defensare.*

SYGHINUS *recognovit.*

Datum sub die X. *Kalend. Januar. anno primo regni nostri, Conpendiũ in Dei nomine feliciter.*

XXII.

Ejusdem Childeberti Præceptum de Tusonis-vallis monasteriolo.

Ex autographo Dionysiano.

Anno 695.

CHILDEBERTHUS *Rex Francorum vir inluster. Rictum esse censimus, se petitionibus Sacerdotum, qui pro affectum ecclisiarum pertenit, effectuæ mancipamus, vel qui ab ipsis ibidem de qualibet adtractum fuit additum vel conlatum, per nostris oracolis roboramus, qualiter postmodo & datoris mercis permaniat, & nos pro pristitum beneficium opinio bonis & præmium sempiternum adcriscat. Idcirco cum venerabilis vir* MAGNOALDUS *Abba de monastirio Tusone-valle, quæ est in pago Camiliacinse, quem in honore sancti Diunisiæ & sancti Marcelli, quem avunculus suus* CHARDERICUS *quondam Abba super rem sua propria edeficavit, & monasterio sub sancta Rigola ibidem constituissit, & ibidem ipso venerabili viro Magnoaldo Abbati constituit esse Rectorem: sed ipsi vir Magnoaldus Abba petiit celsitudinem nostri, ut quicquid ad ipso monasteriolo tam ad ipso Abbate, quàm & ad Deo timentis homenibus in quibuslibet rebus adque corporibus ibidem fuit aut fuerit additum vel prolatum, unde & præceptione domno & genetore nostro* THEUDERICO *quondam Rege se ex hoc præ manibus habere adfirmat, ut nullus judex poplicus ad causas audiendum vel fridda exigendum ibidem introitum nec ingressum habire non deberit. Quod nos pro mercidis nostræ augmentum concessisse vel pristitisse seo confirmasse cognuscite, Ideo per præsente præceptum ex hoc decernimus ordenandum, quod in perpetuo volumus esse mansurum, ut neque vos, neque junioris, seo successorisque vestri, nec nullus quislibet ex judiciaria potestate quoque tempore accinctus, in curtis vel villas ipsius monastiriæ, tam de quod*

ibidem præsenti tempore est firmatum, quàm quod inantea tam de ipso vir Magnoaldo Abbate, quàm & de reliquis Deo timentis homenibus in quibuslibet ribus adque corporibus, ad causas audiendum vel fridda exigendum seu mansionis, aut paratas vel qualiscumque retributionis quod fiscus noster exinde accipere aut sperare potuerat; judiciaria potestas, nec nostro tempore, nec successoribus Regibus, ingressum nec introitum penitus habere præsummat, nisi quicquid fiscus noster exinde sperare potuerat, in luminaribus ad ipso monasteriolo vel ad ipsis monachis, qui ibidem frequenter vedintur officium fungire, inspecta ipsa præceptione domno & genetore nostro Theuderico quondam Rege, seu & præceptum, pliniùs in Dei nomine confirmatum debiat in augmentis proficiscere, unde mercis nostra apud Domino retributure perennis temporibus debiat convalere, & ad ipsa congregatione delectet pro stabilitate regni nostri jugiter deprecare. Et ut hæc præceptio firmior sit, manus nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus roborare. A

CHILDEBERTHUS *Rex subsc.* B

NORDEBERTUS *opt.*

Datum quod ficit minsis Aprilis dies octo, annum secundum rigni nostri, in Dei nomine Noviginto feliciter.

XXIII.

Ex autographo Dionysiano.

Ageradi Episcopi Carnutensis privilegium pro monasterio sanctæ Mariæ infra muros urbis cujusdam secus Ligerim sito, quod Adrebertana mater Adeodati decessoris ejus condiderat.

Anno 696.

. . . . C

cum consenso filio suo Domno DEODATO, *quondam antecessori nostro ipsius urbis Episcopo, & plurimorum Pontefieum vel Sacerdotum afflante sancto Spiritu sacro monastirio in rem proprietatis suæ in loco nuncupante . . . . . . infra ipso muro super fluvium Legeris, in honore sanctæ Mariæ semper Virginis vel ceterorum sanctorum suo opere ædificavit, & de rebus suis ditavit, & ipsum vener. viro* CHROTCHARIO *Diacono per suam (epistolam) firmavit, ut ibidem monachus qui sub sancto ordine vita theorica sub ordine cœnubitale degentis conversare debirent, ibidem intromittere diberit, & ipsi ipso monasterio in onus abb. . . . . . . vit cui ipsum se viventem sub se aut post suum discessum instituerit. Et dum nos ipsum devotissimum in hoc opus Domino famulare perspeximus; ideo voluntate plenissima hoc sacrosanctum privilegium unà cum consensu fratrum nostrorum & consilium seniorum indulsimus, taliter ut liciat sanctæ congregationi servorum Dei in ipso monastirio constitutum quieto ordine sine oppressione cujuslibet Pontificum vel Carnoteno urbis Episcopo, seu & Clericorum, sine insolentia juvenum sæcularium quieti vivere; ut nullus convivia, nec mansionis, nec paratas, nec munera expedenda non pertimiscant. (Et si) ab ipso Abbate Pontefex Carnotensis pro eorum utilitate invitatus fuerit, sine ulla ambitionis causa vel fraude accidat ad ecclesias consecrandas, & Abbas benedicendus, vel Altaria seu Presbyteros (aut) Diaconus vel reliquos gradus ordenandus, sine obtento pravæ cupiditatis tradat benedictionis. Et sicut habet humana fragilitas, si ipse Abba* CHROTCHARDUS *aut cui ipsi ibidem intromissum Abbatem instituerit, ab hac lucem migraverit; ipsa sancta congregatio servorum Dei in suprascripto cœnobio instituta de semetipsos ad gubernationem monastirii & animas regendas, liceat eis (talem) gubernatorem elegire, qui honestis moribus sit, non generositatis nobilium, sed in Dei amore expergencius atque sagacius inbutum, & sub sanctam Regulam obœdienciæ Patrem instituere (concedentes) decrivimus, eisque concessimus, ut nullo modo hoc sacrum privilegium à successoribus nostris sit inruptum: sed per omnia & in omnibus conservitus consistat. Et si scandala (quod absit & minimè credimus, Deo adjuvante, quod fiat) in supradicto monasterio surrexerint, & ipsi Abbas cum sua congregatione hoc emendare non potuerit; Patres spiritales, qui sub sancto ordine vivere videntur in Carnotena parochia, aut undique eligerint, ad hoc scandalum mitigandum invitent. Quod si nec ipsi (quod minimè credimus) hoc emendare potuerint; tunc ad pacis concordiæ sine ullo cupiditatis crimine Pontefex Carnotensis ad ipso Abbate vel sua congregatione invitandus sit, ut paterno more discordantis, salvo eorum privilegio, ad pacem revocet. Illud eis præ . . . . auctoritas nostra Pontificalis concessit, ut nullus de successoribus nostris, nec Archidiaconus, nec Vicem-Domini, nec Missi Clerici vel Laïci discurrentis, in ipsius monastirii, ... erens ex conlatione prædictæ* ADREBERTANÆ *tenere vel dominare videntur, aut se adhuc inantea à Deo timentebus conlatum fuerit, nec ad causas audiendum, nec exigendum, nec mansiones, aut pastus, aut paratas. vel quemlibet reddebutionem requerendum, nec hominis ipsius distringendum, nec de rebus eorum quicquam minuandum penitus non præsumat habere ingressum; sed sub regimen ipsius Abbati aut successoribus ejus omnia in Dei nomine consistant. Et taliter per hoc privilegium sanximus, ut perhenniter temporibus præsentibus ac futuris in Dei nomine conservitur. Et sicut taliter solet, stimulante adversario per aliqua temeriditate aut caliditate de successoribus nostris, sicut nimpe solet malicia prepedire bonis, hoc privilegio, quæ nos pro divino respecto, ut pro participanda communi successorum fratrum mercidem absordè per prava consilia inlexerit; & ad molem impietatis indulgentia nostra omissa religione violari, aut depravari, vel conrumpire adnisus fuerit; non solum hic in conhibenda secundum statuta Canonum sentencia de objecto emmanitatis crimene feriatur, sed etiam in futurum ante tribunal æterne Judicis seu Angelorum vel Sanctorum omnium, ultione divinae in præcipicium condemnetus æculei. Et dum extremitas nostra sæpe nominato monastirio sub Christo cultui ad modum in sancta vita conversare contemplacione veritatis regulariter in*

D E F

Dei laudis meditantes summo desiderio desiderare inspeximus, ita deinceps solecicius atque curiosius dum à nobis omnia subsidia feruntur, Christi clemencia inploramus, ut semper magis ac magis in Dei amore proficientis, accensis lampatebus æterna vita perfruantur: qualiter pro labore, quæ in certaminis contemplatione desudant, apud omnipotentem Dominum mercedis commodum ferant: & nos de multiplicata segete præmia sempiterna populorum congeries fructificata gremiis, abrutis palliarum sordebus, triticum horrea reconditis metere atque adipisci mancipari valeamus. Unde domnis metropolitanis arcium sedes divinitatis suffragia poscimus, ut adhibenda mercidem hoc sanctum privilegium societate beatitudinis vestræ adsentire atque (confirma)re unà nobiscum almetas vestra dignetur. Annum secundo regnum domni nostri CHILDEBERCTHI *gloriosissimi Regis, Captonaco publicæ (datum quod) fecit minsis Marcius dies sex.*

In Christi nomine AGERADUS *acsi peccator Episcopus hoc privilegium à me factum religi & subscripsi.*

...... ERICUS *Episcopus hoc privilegium consinsi & subscripsi.*

(In Christi) nomene GRIPHO, *etsi peccator Episcopus, hunc privilegium consensi & subscripsi.*

ANSEBERCTHUS *servus Jesu-Christi hoc privilegium rogitus subscripsi.*

In Dei nomine EBARCIS *etsi peccator Episcopus hoc privilegium*.....................

In Christi nomine AYGLIBERCTHUS *acsi peccator Episcopus hoc privilegium consenciens subscripsi.*

In Christi nomine BERACHARIUS *Episcopus hoc privilegium consenciens subscripsi.*

TRETECOR *per misericordia Dei Episcopus hoc privilegium subscripsi.*

In Dei nomine ANSOALDUS, *etsi peccator, hoc privilegium subscripsi.*

In Dei nomine ATTUR *gratia Dei Episcopus hoc privilegium rogatus subscripsi.*

In Christi nomine ERMENO *peccator Episcopus subscripsi.*

SOABERICUS *peccator Episcopus hoc privilegio consenciens subscripsi.*

TURNOCHALDUS *acsi peccator Episcopus hoc privilegio subscripsi.*

CONSTANTINUS *peccator Episcopus hoc privilegio subscripsi.*

CHAINO *gratiâ Dei Abba hoc privilegium subscripsi.*

NOTATIO.

INSIGNE hoc privilegium, quod prima sui parte mutilum est, nomen præfert beatæ Mariæ cœnobii, in cujus gratiam conceditur: at situm disertè indicat in quodam loco ad Ligerim, & quidem in diœcesi Carnutensi. Lege quæ hac de re diximus ad hunc annum in Annalibus Benedictinis. Chrotcharius, qui prædicto cœnobio præfectus est primus; videtur idem esse qui *Chrotharius Diaconus*, laudatus in præmissis duobus diplomatibus Chlodovei tertii, haud dubiè monachus Dionysianus. Privilegio subscribunt Episcopi cum signis in specimine suo loco expressis, Ageradus seu Airardus Carnutensis, Goëricus Senonensis, Gripho Rotomagensis, Anseberčthus Augustodunensis, Aigliberčthus Cenomannensis, Ansoaldus Pictavensis, Soabericus Aurelianensis, Turnochaldus seu Turnoaldus Parisiensis, Constantinus Bellovacensis: ceterorum sedes nobis ignotæ. Unus ex his forsan erat Episcopus Meldensis. Ebarcis seu Ebarcius, anno sequenti interest Placito Childeberti Regis pro Nocito villa, inferiùs edendo. Conjicio hunc fuisse Episcopum Turonensem, qui Evaricus dicitur. Chaino erat Abbas Dionysianus.

XXIV.

Childeberti item Præceptum de Nocito villa ad Tunsonis-vallis monasterium pertinente.

Ex autographo Dionysiano.

Anno 697.

CHILDEBERCTUS *Rex Francorum vir inluster. Cùm nus in Dei nomine Compendio in Palacio nostro una cum Apostholecis viris in Christo patrebus nostris* ANSOALDO, SAVARICO, TURNOCHALDO, EBARCIO, GRIMONE, CONSTANTINO, URSINIANO *Episcopis; necnon & inlustri viro* PIPPINO *Majorim-domus nostro*, AGNERICO, ANTENERO, MAGNECHARIO, GRIMOALDO *Optematis*; ERMENTHEO, ADALRICO, JONATHAN *Comitebus*; WLFOLAECO, ARGHILO, MADLULFO *Domesticis*; BENEDICTO, ERMEDRAMNO *Senescalcis; seo &* HOCIOBERCTO *Comite Palatii nostro, vel cunctis fidelibus nostris ad universorum causas audiendum, vel ricto judicio termenandum residiremus; ibique veniens venerabilis vir* MAGNOALDUS *Abba de monasterio Thunsone-valle, quem habuncolus suos domnus* CHARDERICUS *condam Episcopus suo opere edificavit, climenciæ regni nostri suggessit, eo quod Agentis inlustri viro* DROGONE *filio, itemque inlustri viro* PIPPINO *Majorim-domus nostro, curte basileci sui nuncopanti Nocito, quæ ponetur in pago Camiliacinse, qui fuerat* GAERINO *condam, & de fisco per præceptione domno & geneture nostro* THEUDERICO *condam Rege ad ipso monasthirio fuerat concessa; ipsi Agentis memorato Drogone malo urdene de potestate ipsius Magnoaldo vel monasthirie sui tullissent vel abstraxissent; seu & mancipia, pecunia vel reliquas res quamplures exinde naufragiassent vel devastassent. Intendebat è contra ipsi Drogus, eo quòd socer suos inluster vir* BERCHARIUS *condam ipsa villa de ipso Magnoaldo concamiassit, & eidem justissime ad parte conjuge sui* ADALTRUTÆ *ligibus reddeberetur. Intendebat econtra ipsi Magnoaldus, quasi conlocutione & conveniencia exinde apud ipso Berchario habuissit, ut ipsa inter se commutassent: sed hoc numquam ficissent, nec de ipsa curte ipsi Bercharius mano vestita numquam habuisset, nisi malo urdene per forcia & inico ingenium ipsi Agentis prædicto Drogone de potestate sua abstraxissent. Interrogatum est ipsius viro Drogone, quatenus*

A *intendebat, quod exinde socer suos concammio apud ipso Magnoaldo ficissit, se talis epistulas commutationis exinde inter se ficissent, aut se ipsas in nostri præsentia præsentare potibat. Sed ipsi strumentum exinde nullatenus præsentavit, nec nulla evidenti potuit tradere ratione, per quod ipsi Bercharius ipsa habere debuissit, nec per quo urdene ipsa ipsi Drogo ad parte conjuge sui nec ad sua habire debirit. Sic ei à suscriptis viris domnis Episcopis vel Optematibus nostris, in quantum ipsi inluster vir* HOCIOBERCTHUS *Comis Palatii noster testimuniavit, nuscitur judecasse vel definisse, ut ipsi vir Magnoaldus ipso loco Nocito, quantumcumque exinde per præceptione ipsius domno & geneture nostro ad ipso monasthirio suo Tunsone-valle fuerat concessum, hoc ipsi Drogus ad sana mano eum exinde revestire debirit, & ipsi Magnoaldus illa fructa, hoc est vinus vel annonas aut fenus, quod exinde missi sui devastaverunt, ei indulgire debirit quod ita & ficit. Proinde jobimmus, ut ipsa rem Nocito, quantumcumque ibidem Gaerinus possidit, aut undique ad ipso pervinit, & ad ipso geneture nostro ad ipso monasthirio per suum præceptum fuit concessum; omni tempore contra ipso Drogone &* B *conjuge sua Adaltrute aut herides eorum, vel cujuscumquelibet de parte eorum, omni tempore habiat evindecatum adque helitiatum, & sit inter ipsis in postmodum ex hac re subita causatio.*

AIGOBERCTHUS *ad vicem* CHALDEBERCTHO *jussus recognovit.*

Datum quod ficit minsis Marcius dies XIIII. *anno tercio regni nostri, Conpendio in Dei nomine feliciter.*

NOTATIO.

IN hoc Placito observa primo Episcoporum nomina, de quorum plerisque superiùs actum est in notis ad privilegium Agiradi Episcopi Carnutensis. Secundo, Drogonis qui Pippini Heristallensis filius, socerum dici Bercharium olim Majorem-domus, contra Chronographum Fontanellensem ac Mettenses Annales: in quibus Adraltrudis, Drogonis uxor, Warattonis & Ansfledis filia dicitur; at Bercharii (quem Bertharium scribunt) relicta. Lege Chronici Fontanellensis caput VIII. & Annales Mettenses ad annum DC XCIII. Tertio, Chardericum, qui in superiori Placito dicitur Magnoaldi Abbatis dumtaxat avunculus & Abbas, scilicet Dionysianus; hîc etiam Episcopum appellari: at cujus sedis, ignoramus. C Quarto, Aigoberchthus *jussus* hoc Placitum recognoscit *ad vicem Chaldeberthi*, quæ verba rarissimè in recognitionibus diplomatum Merovingicorum leguntur, passim in Carolinis, sed absque verbo *jussus*. Aigoberchthus forsan erat Ministerialis ille, in charta XXI. laudatus, qui jussus hoc Placitum recognoverit ad vicem Chaldeberchthi summi Referendarii. *Tusonis-vallis* appellatur suprà in charta XXII. hîc *Tunsonis-vallis.*

XXV.

Ex autographo & Sæc. 3. Ben.

D Childeberti ipsiusmet Placitum, quo cœnobium Lemausum monasterio S. Germani Parisiensi vindicatur.

Anno 703.

* Limours.

CHILDEBERCTHUS *Rex Francorum vir inluster. Cùm nos in Dei nomine Carraciaco villa* GRIMOALDO *Majorim-domus nostri unà cum nostris fedilebus resederimus, ibique veniens venerabelis vir* CHEDELMARUS *Abba adversus Misso* ADALGUDE *Deo sagrata, nomine* AIGATHEO, *suggerebat dum dicerit, eo quòd monasteriolo in pago Stampinse, noncobante Lemauso*, unà cum adjacencias suas, in quibuscumque pagis atque terreturiis, villabus, domebus, ædificiis, accolabus, mancipiis, libertis, campis, viniis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursebus, farinariis, gregis cum pastorebus, præsidiis, mobilebus & immobilebus rem inexquæsita, ad integrum quidquid possessio Gammonæ condam & conjoge suæ memorata Adalgude fuerunt, per eorum strumenta ad monasthyrio sancti Vincenti vel Domni Germani, ubi ipsi pretiosus Domnus in corpore quiescit, quæ est* E *sub opidum Parisius civetate constructus, ubi Chedelmarus Abba præesse videtur, condonaverant, & ipsa strumenta in præsenti ostendit ad relegenda. Relecta ipsa strumenta, sollicetum fuit ipsi Aigatheo à nobis vel à Proceribus nostris interrogasse, se aliquid contra ipsa strumenta dicere aut obponere volebat, in præsenti dicere debirit. Sed ipsi taliter adseruit, quod ipsas donacionis, quem venerabelis vir Chedelmarus Abba proferebat, veracis aderant, & eas recognovit, & nihil contra hoc dicere nec proponere volebat. Qui & ipse Aigatheus in præsenti per sua strumenta, tam pro se quàm & pro ipsa Adalgude, se in omnibus de ipso monasthyriolo Lemauso unà cum adjacencias vel appendiciis suis superiùs intematum dixit esse exitum. Proinde nos taliter unà cum nostris Procerebus constetit decrivisse, ut dum inluster vir* GHISLEMARUS *Comes Palatii noster testimoniavit, ita inter ipsis fuit judicatum; ut dum contra ipsa strumenta nihil habebat quod dicere nec quod obponeret, per* F *sua festuca se exinde in præsenti dixit esse exitum; jobemus ut ipso monasthyriolo superiùs nomenato Lemauso cum omni integritate sua ad se pertenente vel aspiciente, quem jam dictus Gammo condam, vel conjux sua Adalgudis per eorum strumenta de ipso monasthyrio sancti Vincenti vel Domni Germani condonarunt; vel quicquid ipsi Gammo moriens dereliquit, absisquæ repedicione jam dicta Adalgude aut heridebus suis omni tempore ad partem ipsius monasthyriæ sancti Vincenti vel Domni Germani aut rectoris suos habiant ævindecatum atque ælidiatum: & sic inter ipsis ex hac re in postmodo subita causatio.*

BEFFA *recognovit & rogatus annuit.*

Datum quod ficit minsis Februarius dies XXV. *ann.* VIII. *rigni nostri, Carraciaco feliciter.*

NOTATIO.

PLACITUM istud jam à me editum est in Sæculi tertii appendice, sed cum aliquot mendis, quas ope autographi sustulimus. Primo pro *Thedelmarus* restituimus *Chedelmarus*, qui Abbas tum erat cœnobii nostri Germanensis post Waldromerum Autharii successorem. Hanc quippe Abbatum nostrorum seriem ita constitui in parte secunda Sæculi tertii Benedictini pag. 93. Et quidem ex superiori Vandemiris charta, quæ anno XVII. Theoderici Regis data est, apparet Autharium tunc ecclesiæ nostræ præfuisse. Anno tertio Childeberti Waldromerus nominatur Abbas in primariis, quæ penes nos sunt, ipsius litteris commutationis, factæ cum Adalrico de quibusdam rebus in *villa Mauriliaco* sitis, *anno tertio regnum Domni Childeberti Regis*. Itaque tum Autharius decesserat, ac proinde referendus est ad regnum Theoderici Chlodovei junioris filii, non Theoderici Calensis. Secundo in hoc Childeberti Placito reposuimus, *Ghislemarus Comes Palatii*, cum antea tantùm editum esset, *Aghislemarus*. Tertio eidem Placito subscribit non CHILDEBERTUS; ut in priori edito, sed Beffa (si bene legimus) *recognovit*: idemque, post signum, Referendariis tum usitatum, addit characteribus difficillimis, *rogatus annuit*. Denique omissus erat mensis dies in prima editione, & pro anno VIII. positus VII. propterea quòd difficillima erat interpretatio numeri VI. de quo diximus in libri secundi capite XXVIII. num. XII. Consule speciminum tabellas IV. VIII. & X. Ceterum autographa monasterii nostri sancti Germani in æs incidi non licuit, quoniam Dionysiana, de quibus maximè controversia erat, jam excedebant modum. Ad Autharium revertor, quem indices nostri primum hujusce loci Abbatem statuunt ante annos quingentos. At primam Droctoveo sedem tribuit in actis S. Droctovei Ghislemarus sæculi IX. monachus, cui potiorem fidem adhibere par est. Ceterum Lemausus nunc opidum est pagi Stampensis, *Limours* vulgo appellatum.

XXVI.

Childeberti item Præceptum, quo Solemium pagi Fanomartensis villa cœnobio Dionysiano conceditur.

Ex Archivo Dionysiano.

Anno 706.

CHILDEBERTUS *Rex Francorum vir inluster.* ———————— *Se aliquid ad loca Sanctorum vel Monasthirie quod pro oportunitate locis Sanctorum pertenit, pristamus vel concidemus; hoc nobis ad laudem vel ad æternam retributionem in Dei nomene proficere confidemus. Igitur cognuscat magnetudo seu utilitas vestra, quod nus villa nostra nocopante Solemio, quæ ponitur in pago Fanmartinse super fluvio* Scalt, *unà cum omne mereto vel adjacentias suas, & quicquid fiscus noster tam dè garant . . . quàm & de . . . . cia ibidem tenuit, vel de qualibet attractum ibidem possiduit, etiam & oratorio illo ad cruce, qui conjungitur ad ipso termeno de ipsa villa Solemio, qui est constructus in honore sancti Martini, cum omnis res quæ ibidem aspiciunt, ubi* MADALGISELUS *servus noster custus praeesse veditur, id est in terris, domebus, ædificiis, accolabus; mancipiis, viniis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursebus, pecoliis, præsidiis, gregis cum pastorebus, farinariis, movilebus, & immovilebus, totum & ad integrum (ut dixemus) quidquid ad ipsa villa aspicere veditur, & usque nunc ibidem fiscus noster tenuit, ad baselica Domni Dionisii marteris, ubi ipse pretiosus domnus in corpore requiescit, & venerabilis vir* CHILLARDUS *Abba praeesse veditur, cum omni integretate ad ipsa villa pertenente vel aspiciente, plina & integra gratia, jure proprietario, sub emunitatis nomene, cum omnes redebiciones sibi concessas, ad opus ipsius Domni Dionisii, vel congregacione sua ibidem consistente, vise fuimus concessisse. Ideo per præsente præceptione decernemus urdenandum, quod in perpetuum volomus esse mansurum, ut neque vos, neque juniores seo successores vestri, nec quislibet de judiciaria potestate, de prædicta villa Solemio, sicut usque nunc fiscus noster tenuit, ad parte prædictæ basilecæ Domni Dionisii vel ad Agentes suos nulla refragatione nec nullo impedimentum facere non præsumatis: nisi (ut dixemus) ex nostra munere largetatis ipsa villa Solemius cum omne integritate vel soleditate unà cum adjacencias ad se pertinentes vel aspicientes, immoque & suprascripto oratorio sancti Martini ad Cruce, seu quod ibidem aspecit, pars ipsius basilecæ Domni Dionisii vel omnis congregacio sua omne tempore sub emunitatis nomene absque cujuslibet refragatione aut impedimentum habeat concessum atque indultum; ac ipsa basileca Domni Dionisii marteris præsentibus & futuris Deo auxiliante temporebus proficiat in augmentis. Et ut hæc preceptio firmior sit, manus nostræ subscriptionebus subter eam decrivemus roborare.*

CHILDEBERTHUS *Rex subscripsi.*

BLATCHARIUS *jussus subs.*

Datum quod ficit minsis Marcius dies XII. *annum* XII. *rigni nostri, Mamaccas in Dei nomene feliciter.*

NOTATIO.

DE hac Solemii donatione postea lis intercessit, quam Pippinus Major-domus in Placito diremit, infra. De ea item hîc agit Caroli Magni præceptum anno regni VII. Exstat præsens diploma apud Dubletum, sed vitiatum, quod Corfintiscæ villæ ficticiæ originem dedit, ut in libro IV. dictum est. De Solemio, *Soleme*, agit Aigradus monachus in Actis sancti Ansberti Episcopi Rotomagensis num. 39. in Sæculo secundo Benedictino. In hoc præcepto ubi *Chillardus Abbas* legitur, reponendus videtur Chaino Abbas, vel Dalfinus, ut in Corollario tertio ad calcem libri VI. videbimus pag. 627.

XXVII.

Ex autographo Dionysiano.

Anno 709.

Childeberti item Placitum de Childriciago & Taxmedis villis in pago Tellao.

CHILDEBERCTHUS *Rex Francorum vir inluster. Cùm nus in Dei nomine Crisciaco in Palacio nostro unà cum nostris fedilebus ad universorum causas audiendas vel ricta judicia termenandas resederimus; ibique veniens venerabilis vir* AUDOINUS *Clirecus suggerebat dum dicerit, eo quod ab homene, nomene Leodefrido, mancellus duos in loca nuncupantis Childriciacas & ad Taxmedas, sitis in pago Tellao, quod de parte genetore suo Godfrido, vel genetrice sua Ragambertane quondam ex legitema successione ad ipso pervinit; datâ suâ pecuniâ per vindicionis titolum ad eodem compa-rassit, & ipsa vindicione in præsente ostendedit relegenda. Relicta ipsa vindicione, sed dum ibidem ipse Leodefridus ad præsens aderat, interrogatum ei fuit, se ipsus mancellus suos in jam dicta loca Childriciagas & Taxmedas in jam dicto pago Tellao, quod de parte genetore suo Godfrido vel genetrice sua Ragambertane ex legitima successione ad eum pervinit, ipsius Audoino Clireco vindedissit, aut se precium exinde accepissit, aut se vindicione fieri adfirmare rogassit, aut se autor ei exinde aderat. Qui ipse Leodfridus taliter in præsente fuit professus, quod ipsus mansus duos in jam dicta loca Childriciagas & Taxmedas, in jam dicto pago Tellao, quod de parte genetore suo Godfrido & gene-trice sua Ragambertane quondam ex legitima successione ad eum pervinit, ipsius Audoino vindedissit, & precium exinde accepissit, & vindicione fieri adfirmare rogassit, & autor ei exinde aderat. Proinde nus taliter unà cum nostris Proceribus constedit decrivisse, ut dum inluster vir* BERTOALDUS *Comis Palatii noster testimoniavit, quod ac causa sic acta vel inquesita fuissit per urdene, jobimmus ut me-moratus Audinus ipsus mansellos in jam dicto loco Childriciagas & Taxmedas, in sæpe dicto pago Tellao, quicquid de parte genetore suo Godfrido vel genetrice sua Ragambertane quondam ex legitema succes-sione ad eum pervinit, unà cum mansis, terris, domebus, edificiis, mancipiis, peculiis, præsidiis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursebus, movilebus, & immovilebus, cultis, & incultis, cum omne integritate, tuttum & ad integrum, quicquid in supraescripthos mansellos, tam de alote quàm de comparatho, seo de qualibet adtractho ibidem sua fuit possessio vel domenacio, jam dictus Audinus Clirecus contra supra escriptho Leodfrido vel suis heridebus inespecta ipsa vindicione, sicut per eadem declaratur, omne tempore habiat evindegatas adque elidigatas. Et se necessetas ipsius Audino Clireco in antia fuerat, jam dicthus Leudfridus aut heridis sui eum in autoricio contra quemlibet estudiant defensare.*

BLATCHARIUS *recognovit.*

Datum quod ficit minsis Aprilis dies octo, annum XV. *rigni nostri, Crisciacco in Deì nomene feliciter.*

NOTATIO.

NON ab re erit hìc advertere, quàm variè in uno eodemque instrumento scriptus sit *Audoïnus, Audinus;* ut in aliis similibus non raró evenire solet.

XXVIII.

Ex autographo.

Anno 710.

Childeberti ejusdem Placitum de mercato sancti Dionysii.

CHILDEBERTUS *Rex Francorum vir inluster. Cùm in nostra vel Procerum nostrorum præsentia Mamacas in Palacio nostro* [*resideremus,*] *venientes Agentes venerabeli viro* DALFINO *Abbate de baselica peculiaris patronis nostri sancti Dionìsii, ubi preciosus domnus in corpore requiescit, adfere-bant adversus Agentes inlustri viro* GRIMOALDO *Majorem-domus nostræ, eo quod à longo tempore* CHLODOVIUS *quondam avus noster, seu & posthia avuncolus noster* CHILDERICUS, *vel Domnus & genetur noster* THEUDERICUS, *etiam & germanus noster* CHLODOCHARIUS, *per eorum præ-ceptionis illo teleneu, quicquid de omnes neguciantes aut Saxonis, vel quascumquelibet nationes, ad ipsa sancta festivitate Domni Dionisii ad illo marcado advenientes, ad ipsa baselica sancti Dionisii in integretate concessissent, sic quoque ut nec posthia, nec tunc, pars fisce nec ibidem ad ipso marcado, neque infra pago Parisiaco, aut in ipsa civetate Parisius postia nullus teleneus ad ipsus hominis negociantes de ipsa vice non exigintur nec tollintur: sed hoc pars prædictae baselicæ Domni Dionisii in integretate omne tempore habiret concessum adque indultum. Unde & talis præceptionis prædictorum Principum in præsente ostendedirunt relegendas. Relictas & percursas ipsas præceptiones inventum est, quod taliter ab ipsis Principebus ad ipsa casa Dei in integretate fuit concessum. Postia dicebant quasi Agentes ipsius viro Grimoaldo Majorem-domus nostri, etiam & Comis de ipso pago Parisiaco, medietate de ipso tele-neu eisdem tollerent, vel de parte ipsius baselicæ abstraherent. Asserebant è contra Agentes ipsius viro Grimoaldo Majorem-domus nostri, quasi de longo tempore talis consuetudo fuissit, ut medietate exinde casa sancti Dionisii receperit, illa alia medietate illi Comis ad partem fisci nostri. Intendibant è contra Agentes sancti Dionisii, quasi hoc* GAIRINUS, *quondam loci ipsius Parisiaci Comis, per forcia hunc consuetudinem ibidem misissit, & aliquando ipsa medietate de ipso teloneu eisdem exinde tullissit: sed ipsi Agentes hoc ad Palatium resogessissent, & eorum præceptionis in integretate semper renovassent. Iterum inquisitum est per plures personas, etiam per ipsas præceptiones, quod ante dictæ Principis ibidem in primordio & in posterum in integretate concesserunt vel adfirmaverunt. Sic assenciente ipso viro*

Grimoaldo Majorem-domus nostri, etiam & alii pluris nostri fidelis visi fuerunt decrevisse vel judicasse, ut Agentes ipsius viro Grimoaldo pro partem fisci nostri ejusdem exinde pro vuadio de ipso teleneu in integretate revestire debirent. quod ita & ficerunt. Sed dum ac causa taliter acta vel definita seu inquisita vel judecata, in quantum inluster vir RIGOFREDUS *Comis Palatii nostri testemoniavit, fuissit denuscetur, jobimmus ut omne tempore pars prædictæ monastiriæ sancti Dionisii, ubi ipse preciosus Domnus in corpore requiescit, &* DALFINUS *Abba vel successoris sui ipso teleneu in integretate de ipsa festivetate sancti Dionisii, tam quod ibidem super terras ipsius baselicæ resedire vedintur, quàm & postia, ipsa vice ad Parisius omne tempore, inspecta eorum anteriore præceptionis, habiant evindicatum adque elidiatum. Et quatenus antehactis temporebus clade intercedente de ipso vigo sancti Dionisii ipse marcadus fuit emutatus, & ad Parisius civetate inter sancti Martini & sancti Laurente baselicis ipse marcadus fuit factus; & inde præceptionis prædictorum Principum acceperunt, ut in ipso loco aut ubique ad ipsa festivetate resedibant ad eorum negucia vel commercia exercienda, ipso teleneu pars prædictæ baselicæ Domni Dionisii in integretate reciperit. Et se evenit aut pro clade, aut per quacumquelibit debcione interventa, exinde aliubi fuerit ipse marcatus emutatus; prædictus teleneus in integritate ad ipsa casa Dei præsentis temporebus & futuris in lumenarebus ipsius sancti Dionisii pro reverentia ipsius sancti loci permaniat concessus adque indultus: & sit tam inter parte fisci nostri, quàm & inter Agentes sancti Dionisii omnis lis & altercatio subita.*

ACTALIUS *jussus recognovit.*

Datum quod ficit minsis December dies XIII. *anno* XVI. *rigni nostri, Mamaccas feliciter.*

NOTATIO.

PLACITUM istud multis capitibus insigne est. Primo, quòd Childebertus germanum suum vocat *Chlodocharium*, cujus & Præcepta laudat. Is indubiè haud alius est à Chlodoveo, qui proinde binominis erat, (si Notarius in scribendo nomine haud aberravit) uti de Chlothario Theoderici fratre quidam opinantur. Scio nonnullos in hac versari sententia, Theoderici tres fuisse filios, Chlodoveum, Childebertum, qui proximè unus post alterum regnarunt; & Chlotharium, qui mortuo post Childebertum Dagoberto successit, aut potiùs Chilperico oppositus à Carolo Martello est. Verùm hîc loquitur Childebertus de germano suo, qui ante se regnaverat, ut potè qui *præceptiones* Regio more antea condidisset. Eumdem Chlotharium pro Chlodoveo nominat Pippinus in autographo indubitato, apud Dubletum edito pag. 694. ubi Pippinus eadem verba de hocce mercato repetens, ita loquitur. *Missa petitione nobis suggesserunt, eo quod à longo tempore anteriores Reges Domnus Dagobertus & Chlodovius, seu & postea Hildericus & Theudericus & Chlotharius quondam Reges, etiam & Hilbertus, & avunculus noster Grimoaldus Majorim-domus, ipsique quondam omnes telloneos infra pago Parisiaco de omnes necutiantes, tam Saxones, quàm Frisiones, vel alias nationes promiscuas*, &c. Ubi Chlotharius recensetur inter Theodericum & Childebertum: qui sane ordo & locus est Chlodovei. Secundo, quòd *vicus* sancti Dionysii sepulturâ tum illustris, extra urbem Parisiacam situs esse perhibetur. quod planè evertit recentiorum quorumdam commentum, qui cœnobium sancti Dionysii cum ejus corpore ante Fulradum intra pomœrium civitatis fuisse contendunt. Tertio, quòd ecclesia sancti Martini longè antiquior sit sæculo undecimo: ecclesia verò sancti Laurentii ante annos mille ibidem steterit, ubi nunc cernitur. quandoquidem nundinæ inter ambas illas ecclesias à Childeberto statutæ sunt, ut fusiùs alibi expositum est in libro IV. ubi de Palatio Parisiensi.

XXIX.

Childeberti item tertii aliud insigne Placitum de farinario Cadolaici in villa Latiniaco prope Vernum.

Ex autographo Dionysiano.

Anno 710.

CHILDEBERTHUS *Rex Francorum vir inluster. Venientis Agentes baselicæ peculiaris patronis nostri Domni Dionisii, ubi ipse preciosus in corpore requiescit, & venerabilis vir* DALFINUS *Abba custus praeesse veditur, Mamaccas in Palatio nostro, nobis soggesserunt, eu quòd farinario illo in loco, noncopante Cadolaico, infra termeno Verninse, quem à longo tempore antecessores sui ad villa ipsius basilecæ Latiniaco semper possiderunt; Agentes inlustri viro* GRIMOALDO *Majorem-domus nostri eum contradicerent & dicebant, quod à villa sua Verno fuissit aspectus. Dicebant postia ipse Agentes sancti Dionisii, eu quod de plurimum annorum spacia ipse farinarius ad ipso Verno nonquam aspexissit, nisi ad villa ipsius baselicæ Ladiniaco;* EBROINUS *Majorem-domus suo tempore, quando ipsa villa possedibat, ibidem eum ficissit aspectum, & justissemè eis vel ad casa sancti Dionisii redebitur: sed postea ipse vir Grimoaldus Majorem-domus noster unà cum nostris fedilebus ac causa ante se jussit advenire, ut eam deligenciùs inquireret. quod ita & ficit. Sic ad ipso viro Grimoaldo fuit judecatum, ut sex homenis de Verno, & sex de Latiniaco bone fideus in Oratorio suo seu cappella sancti Marthini memorate homenis hoc debirent conjurare, quod à longo tempore semper ipse farinarius ab ipso Latiniaco curte ipsius monasterii sancti Dionisii aspexissit, & ibidem justissemi redebebatur. Et ipso sagramentum sicut eis fuit judecatum, in quantum inluster vir* RIGOFRIDUS *auditur ipsius viro Grimoaldo testimoniavit, quod ipse homenis ipso sagramentum, sicut ab ipso viro Grimoaldo fuit judecatum, in omnebus vise fuerunt adimplisse: & tale judicio ipsius viro Rigofrido mano firmato, vel de anolo ipsius Grimoaldo Majorem-domus nostri sigellatum ipse Agentes accepissent, ut ipso farinario ad parte ipsius Dalfino Abbati vel monastiriæ sui sancti Dionisii elidiato urdene dibiant possedire vel domenare. Proinde nus taliter unà cum nostris Proceribus constetit decrevisse, in quantum inluster vir* BERO *Comis Palatie nostre, qui ad vice itemque inlustri viro* GRIMBERCTHO *Comite Palatii nostri adestare vedebatur, testemoniabit quod memoratus Rigofridus suum præbuit testimonium, quod ac causa ante ipso viro Gri-*

moaldo Majorem-domus nostri sic acta vel judecata fuissit denuscitur; jubemus ut memorati Agentes ipso farinario, ad parte ipsius Dalfino Abbati vel monasterii sancti Dionisii absque repeticione superscripto Grimoaldo, aut Agentes vel heredis aut successoris suos, vel contra quemlibit, inspecto illo judicio, ipsius viro Grimoaldo Majorem-domus nostri, sicut per eũdem declaratur, omne tempore habiant evindecatum adque elidiatum; & sit inter ipsis ex hac re in postmodum subita causacio. A

DAGOBERTUS *ad vice* ANGILBALDO *recognovit.*

Datum quod ficit minsis December dies XIIII. *ann.* XVI. *rigni nostri, Mamaccas feliciter.*

NOTATIO.

DE toto hoc Placito atque Latiniaco, de quo hîc controversia erat, actum est in libro IV. ubi de Verno Palatio. De sacramento facto in capella sancti Martini lege adnotata in Placitum Theoderici Regis de Bactilione-valle. Nec illud insuper habendum, quòd Placitum à Grimoaldo Majore-domus *sigillatum* dicitur, & quidem *de anolo* ipsius Grimoaldi, ut ex maturiori examine authentici intelleximus. An autem anulus ille Regius fuerit, an privatus ipsius Grimoaldi; definire nolim. Pippinus quidem, cùm Majordomus esset, Placito ab se condito sigillum apposuit, quod Childerici esse videtur. Præter ea duos hîc legimus Palatii Comites, quemadmodum contra Coringium demonstravimus in libri secundi capite XI. num. XIV. nempe Grimberchthum, & Beronem, qui *ad vicem Grimberctbi* causam ad Principem retulit. nam præsente Rege Comites Palatii rem non judicabant, sed controversiæ statum ei exponebant, ut ex Placitis hîc editis intelligitur. Dagobertus *ad vicem* Angilbaldi hîc subscribit. Simile exemplum exstat suprà in charta XXIV.

Hoc in loco charta Hugonis Archiepiscopi Rotomagensis de Vidiaci villæ donatione facta cœnobio Mettensi sancti Arnulfi, pro sepultura patris sui Drogonis, exhibenda erat, uti superiùs pollicitus eram pag. 125. num. 3. at comperto eam apud Valladerium & Carolum Cointium editam esse, abstineo ab ejus iterata editione, contentus referre locum de Lectoribus, quem subindicaveram. *Ideo nos tam pro ipso loco sepulturæ, quàm & pro remedio animæ prædicti genitoris juris nostri villam nuncupatam Vidiacum (Vigy) sitam in pago Mettense, quam ipse genitor suus, avus noster, Pippinus suo munere concessit, ipsam villam ad basilicam sanctorum Apostolorum Clericis vel pauperibus, alimoniam ibidem accipientibus, aut Lectoribus inibi deservientibus, à die præsenti per hanc chartulam donationis visi fuimus concessisse*, &c. Data est charta *sub die* VIII. *Kal. Julii, anno* V. *regni Domni nostri Dagoberti Regis.*

XXX.

Ex autographo Dionysiano, & Sæc. 3. Bened.

Chilperici III. Præceptum, quo immunitates Dionysiano monasterio concessas confirmat.

Anno 716.

CHILPERICHUS *Rex Francorum viris inlustribus. Oportet climenciæ principale inter ceteras petitionis illud quod pro salute adscribetur, & pro divine nomenis postolatur, plagabile auditum suscipere, & proculdubium ad aeffectum perducere: quatenus de caducis rebus præsentis secoli æterna conquirantur juxta præceptum Domini dicentis:* Facite vobis amicis de mammona iniquetatis. *Ergo de mammona iniquetatis juxta ipsius dictum nos oportit mercare æterna cælestia: ut dum Sacerdotum congrua impertimus beneficia, retributorem Domino ex hoc habere meriamur in æterna tabernacola. Igetur venerabilis vir* CHILLARDUS *Abba de basilica peculiaris patronis nostri Domni Dionisii marthyris, ubi ipse preciosus Domnus in corpore requiiscit, climenciæ regni nostri supplicavit, ut juxta quod ab antecessoribus Regebus parentebus nostris à longo tempore omnis emunitas de villas præfatæ sancti baselicæ fuit concessa, unde & ipsas præceptiones se præ manibus habire adfirmat, & hoc usque nunc inviolabiliter adserit esse conservatum. Unde petit ut hoc per nostra aucturetatem dinuo pro rei firmitatis circa ipso sancto loco, vel homenis qui se cum substantia eorum ad ipsa basilica tradunt vel condonant; juxta quod anteriores parentis nostri vel præcelsus avuncolus noster* THEODERICUS, *seu & consobrini nostri* CHLODOVIUS, CHILDEBERCTHUS, *&* DAGOBERCTHUS *quondam Regis, per eorum aucturetatis ab ipsa baselica hoc pristetirunt vel confirmaverunt; hoc iteratis circa ipso Abbate concidere & confirmare deberemus. Ideo cognoscat magnetudo seu utilitas vestra, quod nos pro reverentia ipsius sancte loce, vel pro quietem ibidem Deo famolancium, prumtissima voluntati dinuo concessisse & in omnebus confirmasse vestra cognuscat solercia. Quapropter per hunc præceptum quod specialius decernemus, & in perpetuo volemus esse mansurum, jobimmus, ut neque vos, neque junioris seu successores vestri, nec quislibet de judiciaria potestate accinctus, in curtis præfatæ sanctæ baselicæ Domni Dionisii, ubi & ubi, in quascumque pagus in regna Deo propitio nostra, quod à die præsente pars ipsius monasterii possedire vel dominare veditur, vel quod à Deo timentebus hominebus per ligetema instromenta ibidem fuit concessum, aut inantia fuerit adetum adque delegatum, nec ad causas audiendum, nec ad fidejussores tollendum, nec ad freda exigendum, nec ad mansionis faciendum, nec paratas, nec nullas redebutiones requerendum, ingredire nec exigere quoque tempure penetus non præsumatur, nisi quicquid fiscus noster exinde potuerit esperare, omnia & ex omnibus pro mercidis nostri conpendium cum omnis fridus ad integrum sibimet concessis, ut dictum est, inspectas ipsas præceptionis anteriorum Regum, parentum quondam nostrorum, vel juxta quod præsens nostra continere videtur aucturetas, quicquid ipse sanctus locus à die præsente, ut diximus, habire videtur, quàm quod in postmodum à Deo timentebus hominebus vel à nobis ibidem fuerit adetum vel conlatum, seu quicumque justi & rationabiliter cum omne substantia sua ad ipso monastirio se tradedirit, & res suas per ligidema instromenta ibidem delegaverit vel firmaverit; sub integra emunitati à die præsente valiat residire quietus atque securus: &, ut dictum est, quicquid exinde forsitan fiscus noster sperare potuerat, in luminarebus vel estipendiis seu & in elimoniis pauperum ipsius monastirie perenniter pro nostris oracolis ad integrum in omnia*

omnia & ex omnibus sit concessum atque indultum, ut eis melius delectit pro estabilitate rigni nostri, vel pro quietem quibuslibet chunctis Leodis nostris Domini misericordia adtencius deprecare. Et ut hæc aucturetas nostris & futuris temporebus circa ipso sancto loco perenniter firma & inviolata permaniat, vel per tempora inlæsa custodiatur adque conservetur, & ab omnibus judices meliùs credatur, manus nostri subscriptionebus subter eam decrivemus roborare.

CHILPRICUS *Rex subscripsi.* ACTALIUS *jussus optolit.*

Datum sub die pridie Kalendas Marcias, anno primo rigni nostri, in Dei nomine Compendio feliciter.

XXXI.

Chilperici ejusdem Præceptum de immunitate teloneorum.

Ex autographo Dionysiano, & Sæc. 3. Bened.

Anno 716.

CHILPERICHUS *Rex Francorum viris inlustrebus omnis tilenariis Massiliensis. Dum & ante hus annis proavus noster* DAGOBERCTHUS *quondam Rex solidus cento exemtis de Massilia civetate, sicut ad cellario fisce potuerant esse exactati, ad basileca peculiaris patroni nostri domni Dionisii, ubi ipse preciosus in corpure requiiscit, & venerabelis vir* CHILLARDUS *Abba præesse veditur, per sua præcepcione sua mano roborata concessissit, seu & domnus vel genetur noster* CHILDERICUS, *etiam & abuncoli nostri* CHLODOCHARIUS & THEODERICUS *quondam Regis, etiam & nos postia per nostra præceptione hoc ibidem denuo vise fuemus concessisse vel confirmasse; & taliter in ipsas præceptionis vedittur habere insertum, ut tam in ipsa Massilia, quam & per reliqua loca in regna Deo propitio nostra, ubicumque telleneus, portaticus, pontaticus, rotaticus, vel reliquas redebucionis, quod à judicebus publicis exigetur, de carra eorum qui hoc inferre vedintur, ad Missus ipsius basilicæ nullatenus requeratur nec exigiatur, nisi hoc in omnibus annis singolis habeant concessum. Ideo per præsente urdenatione vobis decernemus & omnino jobemmus, ut quomodo misse ipsius basilice domni Dionisii vel memorato Abbati hoc est......... cum paris suos ad vos venerint, ipsus solidus cento eximtis, sicut ex cellario nostro secundùm consuetudinem absque ulla mora vel delatatione, juxta quod ordo cataboli fuerit, omnimodis eis dare & adimplire faciatis: & de ipsa carra qui hoc inferre vedintur, nec in ipsa Massilia, nec per reliqua loca in regna Deo propitio nostra, nullo telleneu, nec portatico, nec pontatico, nec rodatico, nec reliquas redebucionis, nec vos, nec juniores vestri, nec quislibet de parte fisce nostri requireri, nec exagetare penitus non præsumatis. Videtis ut aliter ob hoc non faciatis, se gratia nostra obtatis habire propitiam.*

CHRODEBERCTHUS *recognovit.*

Datum quod ficit minsis Marcius dies .... anno primo regni nostri, Conpendio in Dei nomine feliciter.

XXXII.

Chilperici ejusdem Placitum, quo superius Bacivum Dionysiano cœnobio adstruitur.

Ex autographo Dionysiano, & Sæc. 3. Bened.

Anno 716.

CHILPERICUS *Rex Francorum vir inluster. Cùm in nostra vel Procerum nostrorum præsentia Conpendio in Palatio nostro homo alicus, nomine* FRIULFUS, *venerabeli viro* MARTINO *Præposito de baselica peculiaris patronis nostri sancte Dionisii interpellavit dum dicerit, eo quod porcione sua de parte socero suo* EDRONE *quondam in loco noncopante superiore Bacivo ad eo ligebus pervenire debuerat, ei malo ordine contradicerit, vel post se retenirit. Qui ipse Martinus dedit in respunsis, quod estromentum habibat, quem filius suprascripto Edrone quondam, nomine* EODO, *venerabili viro* CHRODCHARIO *monacho sancti Dionisii vindedissit, & ipsa vindicione in præsente ostendedit relegenda. Relicta ipsa vindicione, sed dum inter se intenderint, sic à Procerebus nostris fuit inventum, ut illa medietate de ipsa porcione in jam dicto loco superiore Bacio jam dictus Martinus ad parte ipsius sancti Dionisii habire dibiad. Proinde nos taliter unà cum nostris Procerebus constetit decrivisse, ut dum inluster vir* WARNO *Comis Palatii nostri testemoniavit, fuit judecatum, quod ac causa sic acta vel inquæsita fuisset denuscetur; jobimmus ut memoratus Martinus ipsa medietate de jam dicta porcione in ipso superiore Bacio, quicquid ad ipsa medietate aspicere veditur, una cum terris, domebus, edeficiis, acolabus, mancipiis, campis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursebus, adjacenciis, appendiciis ad se pertenentis, pecuniis, præsidiis, farinariis, gregis cum pasthorebus, omnia & ex omnebus rem exquesita, illa medietate ad integrum inspecta vel estante eorum estromenta, absque repeticione supra scripto Friulfo vel heredis suos ad parte sancti Dionisii omni tempore habiant evindecata atque elidiata, & sit inter ipso Friulfo suisque heridebus vel Agentis Domni Dionisii omni tempure subita causacio. Et dum ipse Martinus in causa ipsius baselicæ Domni Dionisii contra ipso Friulfo tam illa fructa de illa alia medietate, quàm & illa fide facta per vuadio suo in præsente visus fuit transselsisse; jobimmus ut omni tempore tam ipse Martinus vel pars Domni Dionisii absque repeticione ipsius Friulfo vel heridis suos de ipsa fide facta vel ipsa fracta duct. & securè valeant resedire.*

ERMEDRAMNUS *recognovit & subsc.*

Datum quod ficit minsis Marcius dies septem, anno primo rigni nostri, Conpendio in Dei nomine feliciter.

XXXIII.

Ex autographo Dionysiano, & Sæc. 3. Bened.

Chilperici ejusdem Præceptum de centum vaccis cœnobio Dionysiano persolvendis à fisco.

Anno 716.

CHILPERICHUS *Rex Francorum vir inluster. Se facta parentum nostrorum conservammus, Regia consuetudine exsercemus, & nostra in postmodum estabelis esse confidemus; præcipuè peticionebus Sacerdotum, quod pro eorum confirmanda beneficia pertenit, libenter obaudimus, vel effectui in Dei nomine mancipammus, hoc nobis ad mercedis nostri augmentum pertenire confidemus. Idioque venerabelis vir* CHILLARDUS *Abba de baselica peculiaris patronis nostri Domni Dionisii martyris, ubi ipse preciosus domnus in corpure requiiscit, climenciæ rigni nostri soggessit, eo quod bonæ memoriæ proavus noster* DAGOBERCTHUS *quondam Rex per sua aucturetate mano sua roborata vaccas cento soldaris, quod in inferenda de pago Cinomaneco in fisce dicionebus sperabatur, ad ipsa sancta basileca annis singolis concessissit. Unde & cessionem ipsius Principae seu & confirmationis avo nostro* CHLODOVIO *& bonæ memoriæ genetore nostro* CHILDERICO, *vel avuncolo nostro* THEODERICO, *seo & consobrinus nostrus* CHLODOVIO, CHILDEBERCTHO *&* DAGOBERCTHO *quondam Regebus, eorum manebus roboratas, se ex hoc præ manebus habire adfirmat: & sicut ipse beneficius ad ipsa baseleca ab ipsis Principebus fuit concessus vel indultus, annis singolis à judiciaria potestate loci illius reddire vel adimplire commemorat. Sed pro firmitatis estodium petiit celsetudini nostri, ut hoc circa ipso Abbati vel memorata sancta basileca nostra hoc plinius diberit aucturetas perpetualiter confirmare. Cujus peticioni pro reverencia ipsius sancte loce gradante animo pristetisse, vel in omnebus confirmasse vestra conperiat magnetudo. Precipientis enim jobimmus, ut sicut constat antedictus Princeps Dagobercthus quondam Rex ipsas vaccas cento inferendalis de supra escripto pago Cinomaneco, quod annis singolis in fisce dicionibus sperabatur, per sua aucturetate ad ipsa baselica concessit, & hoc à judiciaria potestate annis singolis conservare vel adimplire valiat; ita & deinceps inspectas ipsas aucturetatis vel confirmacionis prædictis Principebus per nostrum præceptum plinius in Dei nomine confirmatum circa ipso sancto loco perenniter in omnebus videtur esse conservatum adque indultum, & ibidem nostris & futuris Deo ausiliante temporebus proficiat in augmentis: ita ut eis melius delectit pro estabilitate rigni nostri ad ipso sancto loco Domini meserecordia adtencius deprecare Et ut hæc auctoretas firmior habiatur, & per tempora conservitur, manus nostri subscriptionebus subter eam decrivemus roborare.*

CHILPRICUS *Rex subscripsi.* ACTALIUS *jussus optolit.*

Datum quod ficit minsis Marcius dies sexdecim, anno primo rigni nostri, Conpendio in Dei nomine feliciter.

XXXIV.

Ex schedis nostris.

Chilperici item Præceptum pro monasterio Fossatensi.

Anno 717.

CHILPERICUS *Rex Francorum V. I. Si justis petitionibus servorum Dei aures nostras accommodamus, consuetudinem Regiam exercemus, & hoc nobis procul dubio ad statum animarum nostrarum, & ad profectum regni nostri prodesse credimus. Ideo venerabilis vir* WALDOMARUS *Abbas considerans infirmitatem & imbecillitatem corporis sui, & frequentes infirmitates quibus illum Dominus castigare dignatus est, pertractans, cum omnibus fratribus qui monasterio Fossat. in pago Parisiaco omnipotenti Deo deservire videntur, clementiæ regni nostri suggessit, ut secundum eorum privilegium quod ab antecessoribus nostris & Pontificibus conservatum fuit, à nobis etiam pro reverentia sanctæ Dei genitricis & Virginis Mariæ & SS. Apostolorum Petri & Pauli, & pro intuitu animæ nostræ & æterna retributione per cuncta tempora maneat confirmatum atque conservatum. Proinde ipsi Abbati vel suis monachis tale præceptum & confirmationem fieri rogamus*, unà cum consensu Majoris-domus nostræ* RAGANFREDI, *ut quicquid in ipso eorum privilegio loquitur, hoc nos pro nostra auctoritate & successorum nostrorum per tempora conservatum & inviolatum esse volumus atque decrevimus, & omnino hoc jubemus, ut in ipso monasterio nulla extranea vel opposita persona sine voluntate Abbatis vel fratrum suorum ad dominandum vel competendum ingredi præsumat: sed juxta privilegium quod nostræ præsentiæ præsentaverant; quem Abbas elegerit, & illa pars monachorum melior de ipsa congregatione, vel si necessitas fuerit de quolibet monasterio post decessum Abbatis, vel quandocumque ipse Abbas voluerit, omnia cum ipsius consensu & voluntate subjectorum suorum licentiam habeant constituere Abbatem, sicut in eorum privilegio manifestissimè designatur: ita tamen ut talis eligatur, qui corpore sit castus, mente devotus, sacris scripturis conditus, & conversatione regulari instructus: ut ipsi monachi sub quieto ordine viventes, nihil patientes inquietudinis, pro statu regni nostri vel pro salute totius populi melius & melius exorare delectet. Unde & confirmationem Principis consobrini nostri* DAGOBERTI *quondam Regis se ex hoc præ manibus habere affirmat; & ipsum beneficium concessum de eo tempore usque nunc videtur esse conservatum, ita & inantea inspectas ipsas præceptiones suprascriptas Principum, sicut per easdem declaratur, omni tempore ipsum beneficium concessum valeat & conservatum. Et ut hæc præceptio firmior sit, manus nostræ subscriptionibus subter ea decrevimus confirmare.*

* f decrevimus vel *quid simile.*

CHILPERICUS *Rex subsc.* ADO *jussus obtulit.*

Data sub die VIII. *Kal. Maias, anno* II. *regni nostri, Parisius civitate feliciter.*

XXXV.

Ibbonis Episcopi Turonensis privilegium pro cœnobio S. Martini Turonensi.

Ex Authentico S. Martini.

Circa annum 720.

CONDITOR rerum omnium Deus invisibilis per Prophetarum linguas genus erudivit humanum, qui egregium per Prophetam præcipit nobis Isaiam, si Deum quærebamus & scire illius volebamus vias, debitores nostros repetere non deberemus, omnes etiam solveremus fasciculos deprimentes, & omne onus quod aggravabat disrumperemus, & reliqua quæ subsequuntur si custodiebamus; tunc repromisit omnibus nostrorum criminum ponderibus dejectis, atque delictorum nexibus resolutis, expulsisque peccatorum tenebris, erumpere quasi mane lumen nostrum, ad contuendum scilicet oculis spiritualibus, sicuti est, Creatorem. Quod & sanitas nostra citiùs oriatur & anteibat faciem nostram justitia, & gloria Domini immarcessibilis colligat nos. Tunc invocemus, & Dominus exaudiat: & clamemus, & dicat voce cælitus, Ecce adsum, &c. Et de contemplativa vita partem optumam quam Dominus Mariam elegisse laudavit, sufficere credimus testimonio ipsius. Licet & actualis vita habeat cum retributione bonorum operum mercedem suam, tamen præposuit satagente Martha circa plurima, se contemplante Mariam. His ergo tantis ac talibus testimoniis exercitatus animo, decrevi ego in Dei nomine IBBO, etsi qualibet peccator, Turonicæ urbis gratia Dei vocor Episcopus, privilegium concidere, atque libertatem congregatione monasthyrii basilicæ beatissemi post Apostolos Gallearum clarissimi Confessoris Martini, ubi ipse in corpore requiescit, condonare, in quo venerabilis vir GUNTRAMNUS Abba præesse videtur, quod jam dudum à præcessore nostro CHROTPERCTHO, Turonicæ urbis quondam Episcopo, Christianissema devotione ad ipsam sanctam basilecam vel congregationem ibidem consistentem fuit concessum: vel etiam per auctoritatem sedes Apostolicæ Papæ urbis Romæ, consensu ipsius Chrotperctbi, hoc privilegium ad instar ex ipsa ditione Apostoleca fuit confirmatum. Non immerito, reor, eisdem ita viventebus pie atque Catholice hoc supervenire privilegium poterit, qui indesinenter die noctuque patrono famulantes, placere piissemo Christo contendunt, omni honestate ac moderatione morum corpora coercentes redigunt servituti: atque suis libertatem monachis dare, cujus honorem fiscus totum dedit urbi & census, libereque vivere nomenque instituit heredes. Cujus præfulgentiam à miracolis coruscante à Regibus singulariter emunitatem urbs nostra tota promeruit, præstante piissimo DAGOBERTHO quondam Rege integram emunitatem suscepit; dignum arbitror munus ab eodem impetratum, eidem vel in suo viventibus patrocinio trementibus ulnis proferre. Prelatis ergo fratribus & Abbati, jura servantebus Patrum, cedemus, cessosque volumus ecclesiæ censos: servitutes, opera, mansiones, pastus, munera, freda, fisco, Episcopo, Judicibus, Missis & Archidiacono & omnes consuetudines saculares amputamus seu resecamus, & quidquid nobis vel eisdem servire dareve solebant. Et quidem possident vel adhuc largiente Domino Christianis hominebus conlatum fuerit, sibi semper vindicent, habeant, atque perpetuo jure tempore nostro vel successorum nostrorum defendant, eisque proficiat perenni firmitate, nec nobis nec nostro cuiquam successori quicquam aliud dent, nisi juxta postholationem fratrum vel statuta sanctorum Patrum, quàm honores imposita manus, graduum benedictiones subsequentum, altaris chrismatis & olei sancti: & hoc ipsum absque ullo præmio secundum sanctas scripturas accipiant. Et si Abbas ab hac luce discesserit, per electionem memoratæ congregationes monasthyrii, quorum vita perfecta credetur, sicut Regula sancti BENEDICTI edocet, in eorum consensu solidetur: sicut & auctoritas Papæ urbis Romæ ADEODATHI contenet per privilegii seriem, nullas gravidines à quolibet Episcoporum sub pretextu discutionis religiosus Abbas vel monachi ibidem degentes sustineant. Neque rursus hospitandi sibi apud vos licentiam vindicantes dispendia his atque insolentias angariarum imponant: nec per occasionem regularis disciplinæ rimandæ atque servandæ quaslibet importent injurias. Sed liberam licentiam semiliter habere statuemus, salva profecta monacorum regularium custodia religiosum Abbatim, quicumque pro tempore præerit, præfato venerabili monasthyrio id procurante: ut ergo quod priscæ traditionis ejus articulos contenet, conservare nitatur; & qaique sub ejus reguntur dispensatione, solerter custodire commoneat, districteque compellat. Reverentissemus verò Episcopus in cujus parochiam memoratum venerabile monasthyrium, vol res ejus hac possessiones constiterint; faciendæ tantùm ordinationis hac promotionis sacerdotum atque levitarum, vol conficiendi chrismatis sit tantùm concessa licentia: dispositionem autem venerabelis loci gerere, ac conversationem monachicam exquirere religioso Abbati ejusque Præposito, vol quique probatissemi fuerint in eodem monasthyrio, quod etiam præfati Præsoles consona sententia definierunt, decernemus. Quisquis igitur quolibet tempore (quod nullatenus credemus) hujus decretum privilegii quod auctoritate aposthollica subnixi consentiendo firmavimus, in totum vel in parte temerare temptaverit, suaque præsumpciones audaciam digna emendatione minus correxerit; in perpetuum percellendum vel anathematizandum se noverit, non solùm tantorum sententiâ sacerdotum, sed æquissimo Aposthollicæ condemnationes aculeo, quoniam violare pertinaciter nisus est, quod salubriter conservare debuerat. Et ita quoque hujus privilegii sanctio firma ac rata indiminutè persistat atque permaneat, erga quod & præcellentissimi tucius Galleæ Regis, scripta sane conperimus, ad repremendas Laicorum infestaciones edicto præmunire idem venerabili monasthyrium regale pietate dignati sunt: ita & nos inspirante Domino plena devotione deinceps in idipsum venerabelem GUNTRAMNUM Abbatem suamque congregationem, vel præfati monasthyrii sancti Martini Antestetis volumus confirmare, ut inspecta ipsa privilegia tam decessores nostri CROTPERTHI, BERTONI, quam & ADEODATHI Papæ urbis Romæ, seu confirmationes gloriosorum Regum, ut nostro tempore vel successorum nostrorum omnimodis inviolabiliter conservitur, & in nulla qualibet parte (sicut à nobis decretum est) corrumpatur. Rogamus & conjuramus successores nostros, secundùm sancti Pauli exemplum, per nomen Domini nostri Jesu-Christi, ut ipsum sentiatis omnes nobiscum, conservantes Do-

mini mandatum, quomodo dicetur: Gratis enim accepistis; Gratis date. *& illud propheticum testimonium:* Beatus qui excutit manus suas ab omni munere, *id est ut nec per obsequium indebitum serviendo, nec per linguam laudando, nec per manum plenam muneribus donum Spiritu-sancto corrumpantur: sed illa potiùs intueantur munera immortalia, quæ sunt cælis condeta, de quibus dicetur,* quod oculus non videt, *&c. Abbas verò qui elegendus est, non eum nativetas aut divitiæ, aut ingenuositas præferat: sed quem sanctitas mores, & gravetas, vel pietas adornaverint, anteponant. In nullis quoque modis, quos prædiximus, juxta conjurationem desentiatis nobis prædicti successoris, si non Martinus consortio, si non Christus suo vos excludat regno. Vos quoque venerandos mihi Gallearum Præsoles, & Belgicæ, Aquitaniæ metropolitanos, & omnes confratres & coëpiscopos supplex exoro, ut huic paginulæ pro sotio vestro Patrono nostro sancto Martino assensum tribuatis animo ex pleno, manibus vestris infra subscribentes roborem detis perpetuum: ut ad æterna vobis præmia hoc privilegium per orationem quibus datur perveniat & nobis. Ego in Christi nomen* IBBO *etsi peccator Episcopus, hoc privilegium integra voluntate & devotione ad monastirium sancti Martini ubi monachi secundum Regola sancti* BENEDICTI *conversare videntur, subs.* DIDO *peccator consentiens subscripsi,* BERTACHARIUS *Abbas consentiens subscripsi,* DODO *ac si indignus Diaconus consentiens subscripsi,* MUMMOLENUS *Abbas consentiens subscripsi,* BERTCHRAMNUS *consentiens subscripsi.*

NOTATIO.

Hoc idem privilegium, resectis nominibus propriis Ibbonis Episcopi & Guntramni Abbatis, in formulam redactum est ante annos octingentos in codice Thuaneo, nunc Colbertino, numero 780. ex quo illud erueram, edideramque in Appendice partis I. Sæculi IV. Benedictini. At cùm ex Chartario ecclesiæ sancti Martini (Panchartam albam vocant) nanctus essem; quale etiam exstat in Pancharta nigra, & in classe litterarum imperialium & regalium; visum est hîc denuo illud exhibere ad conciliandam fidem privilegio Adeodati Papæ, quod quidam temerè arguunt. Postmodum hujus Ibbonis privilegii archetypum vidimus in Archivo Martiniano, quale à nobis editum est hoc loco, tum in Appendice tomi 2. Annalium nostrorum.

XXXVI.

Ex Archivo Dionysiano.

Theoderici Calensis Præceptum, quo anteriora Regum ac Pontificum privilegia Dionysianis confirmantur.

Anno 723.

THEUDERICUS *Rex Francorum vir inluster. Oportet climencia principali inter ceteras peticiones illud quod pro salute adscribitur, vel pro divinis nominis postulatur, plagabili auditu percipere, ad æffectum perducire: ut fiat in mercidem, dum pro quietem servorum Dei vel congruentia locis venerabilibus impertitur petitio. Aergo dum & omnipotens Pater, qui dixit de tenebris lumen expendiscire, per Incarnationis mystheriæ unigeniti Filii sui Domini nostri Jesu-Christi, vel inlustratione Spiritus-sancti inluxit in corda sanctorum Christianorum, pro cujus amore & desiderium inter citerus gloriosus triumfus martyrum beatus* DIONISIUS *cum sociis suis* RUSTICO *&* ELEOTHERIO, *qui primi post Apostolos sub ordinatione beati Climenti, Petri Apostoli successoris, in hanc Galliarum provinciam advenerunt; ibique prædicantes baptismum pænitentiæ & remissionem peccatorum, dum in hunc modo concertabant; ibique meruerunt palmam marthyriæ, & coronas percipere gloriosas, ubi per multa tempora & usque nunc in eorum basilicam, in qua pretiosa eorum corpora requiescire vedentur, non minima miracola virtute Christi per ipsus dignabatur operari; in quo etiam loco gloriosi parentis nostri, vel bonæ memoriæ proatavus noster* DAGOBERTHUS *quondam Rex videntur requiescire: utinam ut & nus per intercessionem Sanctorum ipsorum in cælestiæ rigna cum omnibus Sanctis miriamur participare, & vitam æternam percipere. Igitur venerabilis vir fidelis noster Deo propitio* BERTHOALDUS *Abba de ipsa basilica peculiaris patronis nostri Domni Dionisii, missa petitione per illustri viro* CARLO *Majorem-domus nostro, clementiæ regni nostri reddiderunt, soggerentes, eo quod à longo tempore à Pontesicibus Parisiorum urbis integrus privilegius ad ipsa baselica Domni Dionisii fuissent concessus, & ad anterioris Regis parentis nostrus de eu tempore usque nunc confirmatus, qui & ipso privilegio seu & ipsas præceptiones vel confirmationes se præ manibus abire adfirmant: sed pro integra firmetate ipsi petiit vir Carlus vel ipsi Abba celsitudinem nostra, ut & nus iteratis per nostra præceptione hoc deberimus adfirmare. quorum tam religiosa petitione libentissimi suscepisse, & in omnibus confirmasse vestra comperiat magnitudo. Sed quia à suprascriptis Principibus vel à ceteris priscis Regibus, etiam & à Deo timentibus Christianis omnibus ipsi templus vel ipsi sanctus locus propter amorem Dei & vitam æternam in rebus videtur esse dithatus; nostra integra devotio est, ut privilegio ad ipsum sanctum locum Abbati vel fratrebus ibidem consistentebus facere vel confirmare pro quieti futuræ diberimus: ut faciliùs à congregatione ipsius liceat pro estabilitate regni nostri ad limena vel ad sepulchra ipsorum Marthyrum jugiter exorare. Nus ergo per hanc seriem auctoritatis nostri, juxta quod per supradictum est privilegium à Ponteficibus factum, vel ab antecessoribus Regibus parentibus nostris confirmatum, pro reverentia ipsorum Marthyrum vel nostra confirmanda mercide concidemus, ipsi sancto locus & à novo confirmamus: ut si qua ad ipsum sanctum locum tam in villabus, mancipiis, vel in quibusque rebus adque corporibus, à priscis Principibus seu à genitoribus nostris, vel à Deo timentebus hominibus propter amorem Dei ebidem fuit deligatum, aut deinceps fuerit addetum, dum & ex munificentia parentum nostrorum (ut dixemus) ipsi sanctus locus veditur esse ditatus vel conditus; nullus Episcoporum, nec præsentis, neque futuri fuerint successoris, aut eorum ordinatoris, vel quislibet persona; non possit quoque ordine de ipso loco aliquid*

auferre, aut per aliquam poteſtatem ſibi in ipſo monaſthirio uſurpare, vel aliquid quaſi per commutationis titolum abſque voluntati ipſius Abbati vel ipſius congregationis aut noſtrorum permiſſum: & neque calices, neque crocces, ſeu indumenta altarium, vel ſagrus codices, aut aurum, aut argentum, vel qualicumque eſpeciem, de quo ibidem conlatum fuerit, aut inantia dedicatum, auferri, aut minuare, nec ad civitatem deferri penitus eis non liciat, nec facere præſumant: ſed liceat ipſi ſancti loci vel ipſius congregationi, quod eis per rectam delegationem conlatum eſt, perpetim poſſidere. Et illut virò in hunc privilegio noſtræ ſerenitatis placuit inſerendi, ut cùm Abbas de ipſa caſa Dei de hunc ſæculo nuto divino fuerit evogatus, licceat ipſius ſancti congregationi de ipſo monaſthirio ex ſemetipſis elegire; & quem bonum & condignum invenirent, qui honnus Abbatis ſecundum urdine ſancto poſſit regere vel gobernare, & unanimiter conſenſerint; data auctoritate à nobis vel à ſucceſſeribus noſtris ibidem in ipſa caſa Dei inſtituatur Abba: & pro eſtabilitate rigni noſtri vel pro cunctis leodis noſtris ſeu ſaluti patriæ Domini miſericordiam valeant exorare. Qua Optematum inluſtrium virorum noſtrorum Procerum gratiſſemo animo & integra devotione viſi fuemus preſtiteſſe vel conceſſiſſe, eo ex ſcilicet urdene, ut ſicut temporebus anteriorum Regum patentum noſtrorum ibidem in ipſa ſancta baſelica pſallentius per turmas fuit inſtitutus, ſicut ordo ſanctus edocit, die noctuque perenniter in ipſo loco ſancto celebretur. Quam urdenationis auctoritatem decrivemus Chriſtum in omnibus nobis ſofragantem confidemus, qui adjuvet illis conſervantem, & deſſipit illis diſtroire copientis. Et ut firmiorem obtineat vigorem, & noſtris & futuris temporibus Deo auxiliante temporebus inlæſa cuſtodiatur, & per tempora conſervitur, manus noſtræ [ſubſcriptionebus] ſubter eam decrevimus roborare.

Data ipſa die Kal. Martias anno III. *rigni noſtri, Valencianis in Dei nomine feliciter. Amen.*

. . . .

NOTATIO.

Hic obſerva primò, ſancti Dionyſii ſocios nominari, ſicut in autographo Chlodovei junioris ſuprà, ſed Ruſticum hìc præire Eleutherio. Deinde ſancti Dionyſii miſſionem ad beatum Clementem Papam referri. Ad hæc tumulum ſancti Dionyſii miraculis (quod etiam habet Chlodovei junioris diploma jam laudatum) per id tempus inclaruiſſe. Præter ea mentionem hìc fieri privilegii, quod Dionyſiano cœnobio ab Epiſcopis indultum eſt. Ad extremum novam eſſe Regis imprecationem in privilegii violatores. Ceterum ex hoc Theoderici Regis privilegio certum eruitur argumentum ſervati apud Dionyſianos perennis pſallentii, qua de re fuſiùs in Sæculi IV. Benedictini Præfatione altera diſſeruimus.

XXXVII.

Pippini Majoris-domus ſub Childerico Placitum, quo manſus apud Marolium ſitus Dionyſiano cœnobio vindicatur. Ex Archivo Dionyſiano.

Anno 748.

Cum reſediſſet inluſter vir PIPPINUS *Major-domus Verno in Palatio publico ad univerſorum cauſas audiendas & juſto judicio terminandas; ibi veniens femina aliqua, nomine* CHRISTIANA, *hominem aliquem, nomine* HRODGARIUM, *Advocatum ſancti Dioniſii, vel* AMALBERTUM *Abbatem interpellabat, repetens ab eo, quod caſa ſancti Dioniſii vel Amalbertus Abba haberet res ſuas malo ordine in loco, qui dicitur in Marolio, caſam & manſum & vineas & mancipia. Sed ipſe HRotgarius in præſenti adſtabat, & taliter dedit reſponſum, quòd inſtrumenta haberet, qualiter ipſas res* WITGAUDIUS *manu poteſtativa ad ipſam caſam ſancti Dioniſii condonaſſet. Unde & de præſenti ipſum inſtrumentum ante nos oſtendit relegendum; & nos ipſa inſtrumenta invenimus veracia. Et poſtea ipſa Chriſtiana inſtrumentum ipſum viſa fuit recrediddiſſe, & poſtea de ipſis rebus ſe dixit exitam, ut nullam recauſationem contra caſam ſancti Dioniſii exinde facere deberet. Proinde nos taliter unà cum fidelibus noſtris, id eſt* HAGINONE, THEUDEBERTO, REMEDIO, GAREHARDO, FULGARIO, BOVILONE, WALCHERIO, RAUCHINGO *&* ERMENALDO *Comite Palatii noſtro, vel reliquis quàm pluribus viſi fuimus judicaſſe, ut quia ipſa præfata Chriſtiana ipſum inſtrumentum viſa fuerat recrediſſe, & nos ipſa invenimus veracia, & ipſa Chriſtiana ſe exinde dixit exitam; propterea jubemus, ut quia hæc cauſa ita acta vel perpetrata fuerat, ut ipſe HRodgarius manſum ſuperiùs nominatum in Marolio, manſum, & caſam, & vineas, & terras, & mancipia, contra Chriſtianam in cauſa ſancti Dioniſii omni tempore habeat evindicatum atque elidigactum inſpecto ſuo teſtamento; & ſit in poſtmodum inter eos ex hac re ſopita cauſatio.*

Datum menſe Februario die XI. *anno* V. *Childerici Regis.*

WILECHARIUS *juſſus recognovit.*

XXXVIII.

Pippini item Majoris-domus Placitum, quo Crux oratorium, aliaque prædia à fiſco Solemio pendentia, Dionyſiano cœnobio vindicantur. Ex Archivo Dionyſiano.

Anno 750.

INLUSTER *vir* PIPPINUS *Major-domus. Cui Dominus regendi curam committit, cunctorum jurgia examinatione diligenti rimari oportet, ut juxta propoſitionis vel reſponſionis alloquia inter alterutrum ſalubris donetur ſententia, quo fiat ut & nodos cauſarum vivaci mentis acumine coerceat, & ubi prælucet juſtitia, illic greſſum deliberationis imponat. Igitur cùm nos in Dei nomine unà cum optimatibus vel*

Pontificibus Apostolicis Patribus, seu & inlustribus viris Ducibus atque Comitibus Attiniaco villa in A
Palatio nostro ad universorum causas audiendas, vel recto judicio terminandas resideremus; ibique veniens venerabilis vir FULRADUS *Abba de monasterio peculiaris patroni nostri domni Dionisii, ubi ipse preciosus Domnus in corpore requiescit, vel ubi ipse Fulradus Abba cum norma plurima monachorum adunata ad laudes Christi canendas deservire noscitur: itemque venerabilis vir* HORMUNGUS *Abba de monasterio Marigilo repetens ab eo.... oratorium aliquod, cui vocabulum est Crux, quod est constructum in honore sancti Martini, & ponitur in pago Hainoavio, unà cum adjacentiis suis in loca nuncupata Vvassoniaco, Vertino, Santa, Albuniaco, Farinaria, quem* CHILDEBERTUS & CHLOTHARIUS *quondam Reges per suas præceptiones eorum manibus roboratas ad casam sancti Dionisii condonaverunt, & postea venerabilis vir* CHILLARDUS *Abba de ipso monasterio sancti Dionisii ante* DAGOBERTUM *quondam Regem acceperat judicium evindecatum, & ad ipsam casam sancti Dionisii martyris contingebat ad habendum, & ipse Hormungus Abba retinebat injustè. Sed ipse Hormundus Abba in præsentia* B
adstans taliter dedit in responsis, quod ipsum oratorium quod ponitur infra fiscum Solemium in pago Hainoavio, vel ipsas adjacentias superiùs nominatas, qua ibidem aspicere videbantur, ipse non retineret injustè. Dicebat autem quòd inluster vir RODBERTUS *ad casam sancti Petri, quæ est constructa Marigilo monasterio, condonasset vel delegasset; & postea* CHLOTHARIUS *quondam Rex per suam confirmationem regalem inspecto ipso testamento confirmasset, & ipsum oratorium cum suis adjacentiis, & pro hoc ipsum oratorium non retineret injustè. Vnde & in præsenti ipsum testamentum vel ipsas confirmationes regales, quas habere se præ manibus affirmabat, nobis protulit ad recensendum. Sed sæpe dictus Fulradus Abba præceptiones jam dictorum Principum Childeberti & Chlotharii quondam Regum, vel eorum confirmationes illorum manibus roboratas, sed & illud judicium evindecatum, quod ante Dagobertum quondam Regem illis temporibus venerabilis Chillardus Abba acceperat, in præsenti ostendit ad relegendum. Relictis igitur & illis præceptionibus vel confirmatione, seu & illo testamento quod Hor-* C
mungus Abba se proposuit habere; dum hoc modo ipsi inter se contenderent, tam per bonos homines & magnificos viros, quàm per jam dictas præceptiones diligenter veritatem inquirentes, invenimus quod ibidem nulla justitia ipsius Hormungi Abbatis apparet: & ipse de præsenti ipsas præceptiones quas Fulradus Abba præsentabat, veras recognovit, & nihil potuit contra ipsas dicere aut opponere: sed de præsenti ipsum oratorium Crucem unà cum suis adjacentiis superiùs scriptas unà cum suum vuadium ipsi Fulrado Abbati visus fuerit reddedisse vel revestisse, & per suam festucam se in omnibus exinde dixit esse exitum. Proinde nos taliter unà cum Proceribus nostris decrevimus judicasse, ut ipsum testamentum quod Hormungus nobis protulit recensendum, perenniter nullum sortiatur effectum, sed vacuum & inane permaneat: quia modo contra ipsas præceptiones nihil habuit quod diceret vel opponeret, sed de præsenti in omnibus exinde dixit se esse exitum. Propteria jubemus, ut ipse Fulradus Abba ipsum oratorium Crucem, quod est constructum in honore sancti Martini infra fiscum Solemium in pago Hainoavio, unà cum D
suis adjacentiis superiùs nominatis, contra Hormungum Abbatem suosque successores de partibus Marigili monasterii jam dictus Fulradus Abba suique successores partibus sancti Dionisii martyris omni tempore habeat evindecatum atque elidicatum, & sit inter ipsos in postmodum ex hac re omni tempore sopita causatio.

Dat. mense Augusto die XVII. *ann.* VIII. *regni gloriosissimi* CHILDERICI *Regis.*

WINERAMNUS *jussus recognovit.*

NOTATIO.

DE Solemio superiùs habes diploma Childeberti Regis, qui hîc Dagoberti loco restituendus videtur. Hormundus Abbas erat cœnobii Marigilensis seu Maricolensis, vulgo *Maroilles*, de cujus origine diximus in Sæculo secundo Benedictino ad vitam sancti Humberti. Hoc verò Placitum auctoritatem conciliat chartæ ipsius Humberti, relatæ à Miræo in codice donationum cap. v. ubi Radobertus (lege Rodobertus qui hîc Rodbertus) cœnobium Maricolense construxisse dicitur, *in honore sanctæ Mariæ & sanctorum Petri & Pauli, situm in pago Fanomartensi, super fluvium qui vocatur Helpra.* Multis temporibus Abbatia rectore destituta fuisse dicitur in Appendice secunda ad sancti Humberti vitam, nempe ad Carolum Magnum, cujus tempore Rodinus Abbas institutus est. At cùm Pippino Majore-domus Hormungus Abbas fuerit; parvum fuit (si tamen ullum) istud vacationis intervallum. Verùm id facilè de suo divinare potuit auctor ille anonymus, cui Maroligensium Abbatum series ignorata erat. E

XXXIX.

Ex autographo Dionysiano.

Pippini Majoris-domus Placitum de vico Curborio, Fulrado Abbati Dionysiano evindicato adversus Ragananam Abbatissam Septemolæ.

Anno 751.

CUm resedisset inluster vir PIPPINUS *Majorem-domus Attiniaco in Palatio publico ad universorum causas audiendum, vel recta judicia termenandum, ibique veniens* FULRADUS *Abba de monastherio sancti Dionisii, ubi ipse preciosus Domnus in corpore requiescit, Advocato* RAGANE *Abbatissa nomine* LEGITEMO *interpellabat, repetebat eo quod ipsa Ragana vel Agentes monasterii sui Septemolas res sancti Dionisii post se malo urdine retinebat injustè in vico, qui dicitur Curborius, in pago* Tellau, *quem* CHAIREBALDUS *& conjux sua* AILLERTA *per eorum testamentum ad casa sancti Dionysii condonarunt. Sed ipsi Legitemus in præsente adistabat, & ibidem ostendebat cartas de nomine* FRANCANÆ, *qualiter ipsas res ad Septemolas condonassit. Vnde & nos ac causa pro veritate inquesivimus, quod ipsas res prædictas ad casa sancti Dionysii aderant: & ipsi Legitemus nulla habuit quod*

contra ipsa strumenta sancti Dionysii dicere aut obponere debuissit. Unde & de præsente ipsa strumenta in omnibus veraces esse dixit, & postia per suo vuadio ipso Fulrado Abbati de ipsas res in Curborio per suo vuadio in causa sancti Dionysii visus fuit revestisse, & per suo fistugo sibi exinde dixit esse exitum, tam pro se, quàm pro ipsius Raganane Abbatissa, vel Agentis monasttherii suo Septemolas. Proinde nos taliter unà cum fidelibus nostris, id sunt NEBULFO, DADONE, DIDDONE, CHAGNERICO, [RASONE,] WINERAM, *qui in vice Comete Palatio nostro adistare videbantur, vel relicus quàm pluris, visi fuimus judicasse, ut dum ipsi Legitemo advocato* RAGANE *Abbatissa de monasterio Septemolas in præsente adistabat, & nulla potuit tradere rationis, per quid ipsas res sancti Dionysii in Curborio ipsa Ragana aut Agentes sui habire debuissit, & de præsente Fulrado Abba exinde per suo vuadio visus fuit revestisse, ut per suo fistugo sibi exinde dixit esse exitum; propteria jobemus, ut dum ac causa sic acta vel perpetrata fuit, ipsi Fulradus Abba vel casa sancti Dionysii seu successoris sui ipsas res in Corborio de quantumquid Cairebaldus & conjux sua* AILLESTA *per eorum instrumentum manus potestadivas ad casa sancti Dionysii condonarunt, contra ipsa Raganane Abbatissa vel Agentes monasttherii sui Septemolas, vel in contra ipsius* LEGITEMO, *seu successores eorum, habiat evindicatas, adque elidiatas: & sit inter eos in postmodum ex hac re omneque tempore subita causatio.*

WINERAMNUS *recognovit & subscripsit.*

Datum quod fecit mensis Junius dies viginti, annum nono CHILDERICO *Rege.*

XL.

Pippini Regis Placitum, quo Abbaciacum villa pagi Cenomannici & Sibriaci portio in Matriacensi Dionysianis monachis vindicatur. Ex Archivo Dionysiano.

Anno 752.

PIPPINUS *Rex Francorum vir inluster. Cùm nos in Dei nomine Vermeria in Palatio nostro unà cum Proceribus nostris vel fidelibus ad universorum causas audiendas vel recto judicio terminandas resideremus; ibi veniens venerabilis vir* FULRADUS *Abba de basilica peculiaris patroni nostri Domni Dionisii, ubi ipse precidsus Domnus in corpore requiescit, hominem aliquem, nomine* GISLEMARUM, *interpellabat, repetens ab eo quamdam villam sancti Dionisii, quæ dicitur Abaciacus, in pago Cenomannico, seu & Oximensi, etiam & illam porcionem in Sibriaco in Matriacensi, quam femina aliqua, nomine Ioba, genitrix ipsius Gislemari, per suum testamentum ad casam præfatam sancti Dionisii de ipsa villa ante* CHILPERICUM *Regem auctrix affuerat, ipsas res ipse Gislemarus malo ordine retinebat & injustè. Ipse verò Gislemarus in præsenti adstabat, unde nullatenus potuit denegare: sed in præsenti recognovit, quod genitrix sua Ioba ipsam villam superiùs nominatam Abaciacum cum omni integritate in pago Cenomannico, seu & porcionem illam in Sibriaco, cum omni integritate in pago Matriacensi, ad casam sancti Dionisii manu potestativa condonasset: unde & de præsente ipsum Fulradum in causa sancti Dionisii per suum vuadium de ipsis villis supra nominatis Abaciaco & Sibriaco visus fuit revestisse, de omnibus scilicet, quæcumque jam dicta Ioba genitrix sua ad casam S. Dionisii condonaverat, vel in ipsis villis tenuerat; postea per suam festucam se exinde in omnibus contra ipsum Abbatem Fulradum in causa sancti Dionisii dixit esse exitum. Proinde nos unà cum Proceribus vel fidelibus nostris, id est* MILONE, ROTGARIO, HELMENGAUDO, CHROTHARDO, CHARICHARDO, AUTGARIO, & WICBERTO *Comite Palatii nostro, vel reliquis quàm pluribus visi fuimus judicasse; ut quia ipse Gislemarus in præsenti adstabat, & nullam potuit reddere rationem; propterea jubemus, ut quia hæc causa sic acta vel perpetrata fuit, ipse Fulradus Abba vel successores sui ipsas villas superiùs nominatas Abaciacum cum omni integritate & cum omnibus adjacentiis suis vel appendiciis, totum & ad integrum, rem inexquisitam; seu & Sibriacum in pago Matriacensi, id est unà cum terris, domibus superpositis, accolabus, mancipiis, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, vinctis vel subvinctis, farinariis, gregibus cum pastoribus utriusque generis & sexus, & quæcumque Ioba per suum testamentum ad casam sancti Dionisii condonavit, vel jam ante Chilpericum Regem antecessorem nostrum, &* HUGONEM *antecessorem ipsius Fulradi Abbatis auctrix affuit, inspectis ipsis testamentis contra ipsum Gislemarum habeat evindicatas atque elidigatas: & sic inter eos in postmodum ex hac re omni tempore sopita causatio.*

Dat. Kal. Marcias anno primo regni nostri, Vermeria feliciter.

XLI.

Stephani PP. II. rescriptum, quo Dionysianis usum stolæ Dalmaticæ concedit. Ex codice Thuaneo num. 780.

Circa annum 754.

STEPHANUS *Episcopus servus servorum Dei,* FULRADO *religioso Presbytero & Abbati venerabilis monasterii sancti Christi martyris Dionysii, & per eum in eodem venerabili monasterio in perpetuum. Cura nobis ac sollicitudo est nimia illis conferre sacerdotalem honorem, qui per omnia religiosè casteque vivere, ac Deo placere norunt: quatenus & hic quibus dignitas confertur, in diem illum terribilem, cum ante divinum adstiterint judicem, inreprehensibiles comprobentur; & nos, si digni exstiterint, de sibi collati sacri honoris beneficio noxam peccatorum minime incurramus. Itaque nimio ducti amore prædicti honorabilis monasterii protectoris nostri atque fautoris beati Christi martyris Dionysii, intus provinciam Franciæ constituti, congruum prospeximus apostolica nostra auctoritate ad honorem sacri altaris dignos ordinis & testimonio bono comprobati sex constituere Diaconos, qui stolam dalmaticæ decoris*

induantur, ut sic factum peragant omni tempore ministerium, quatinus nostris temporibus decoratum ordinem Diaconatûs in præfato venerabili monasterio, & nobis merces accrescat, & à nunc pro tali beneficio in posteris temporibus nostri nominis indesinenter memoriam ad sacras Missas facere non obliviscantur, atque etiam pro impenso beneficio mutua vicissitudine, Missis sanctæ nostræ Ecclesiæ euntibus & redeuntibus, in quantum possibilitas exigit, humanitatis susceptionem in jam fato venerabili monasterio facere non desinant, ut ex hoc & religiosi monachi illic degentes laudem sibi bonam apud hanc sanctam sedem Apostolicam adquirant, & coram omnipotentem Dominum Deum & Salvatorem nostrum Jesum-Christum, & ipsorum Dominum, & auctorem nostrum & beatum Principem Apostolorum Petrum æternam possideant bonitatem. Bene valete. A

NOTATIO.

IN eodem codice Thuaneo, qui modò est Bibliothecæ Colbertinæ, duæ aliæ exstant Romani Pontificis epistolæ ad Fulradum. Una ei tribuit *subtalaris calceamentum*, id est usum pedulium seu calceorum, prout eosdem idem Stephanus utendos concessit Anselmo Abbati Nonantulensi, in Sæculi IV. Benedictini parte I. pag. 6. Addit Pontifex in gratiam Fulradi Abbatis *mappulum*, & alia nonnulla, quæ ob codicis depravationem intelligi non possunt. Altera epistola, tametsi pariter mendosissima, hîc referenda est cum suis nævis, quæ est Hadriani Papæ, utpote scripta Carolo Magno Langobardorum Rege. Hæc in codice ms. absque titulo habetur post diploma Hadriani ad Magenarium Abbatem ad instituendum Episcopum in Dionysiano monasterio; & fortè scripta ad eumdem Magenarium. B

XLII.

Ex eodem codice.

Circa annum 784.

Hadriani Papæ epistola, de immunitate cœnobii Dionysiani. C

QUANTA *beati Petri Apostolorum Principis auctoritate in sacratissimam sedem ejus commissa est, tua fidelissima ac dilecta sanctitas non ambigo . . . . . . rari, quoniam à prædecessoribus meis fide atque amoris stabilitate . . . . nexus usque hactenus nostris temporibus pro ea te decertari fideliter & pru . . . . . . & amabiliter repperientes agnoscimus: quatenus suscipientes ac . . . . . . tes apicibus tuis prudentissima series referebatur . . . . . . lanensis* PAULINUS *&* THEUDULFUS *contemnerunt privilegium, quod à nobis tuæ sanctitati Apostolicæ auctoritatis porrectum est, insuper & oblatrantes canis musibus sanctam Catholicam & Apostolicam Romanam Ecclesiam, quæ est caput totius mundi, de qua origo habere noscuntur velleant expugnari. Si enim portæ inferi non prævalebunt adversus ad eam, qui sunt isti profani, qui ambiunt beatissimæ & Apostolicæ Sedis beati Petri disrumpere sanctiones, quas ab ipso Principe Apostolorum Petro sanctæ Romanæ Ecclesiæ traditæ sunt, ac nunc usque in finem custodiuntur, & ab omnibus fidelibus venerabiliter observantur? præsertim cum in toto orbe terrarum principatum eam tenere ex paterna traditione manifestum est, quem beatus Petrus Apostolus Domini voce perceptum Ecclesia nihilominus subsequente & tenuit semper & retinet. Si verò Constantinopolitana atque Alexandrina, necnon & Antiochena Ecclesia subditæ sunt sanctæ Catholicæ & Apostolicæ Romanæ Ecclesiæ, magis cum per consensum ejusdem sanctæ Romanæ Ecclesiæ Constantinopolitana Ecclesia in secundo ordine introisset, & nullo modo ausæ sunt Alexandrina & Antiochena, quæ dudum præerant, resistere, postquam caput ipsarum Romana Ecclesia præbuit adsensum: quid facturi sunt isti infelices & miseri pseudoepiscopi, qui resistentes sanctæ Sedis Apostolicæ privilegiis, sicut fata est tua dilecta sanctitas, semetipsis privaverunt. Patet enim omnibus & prorsus agnitum est, sicut decreta sanctorum Pontificum censuerunt, quia in omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Africam atque Siciliam, insulasque interjacentes nullum instituisse Ecclesias, nisi eos quos venerabilis Apostolus Petrus aut ejus successores constituerint, aut legant, si in his provinciis alius Apostolorum invenitur aut legitur docuisse. Qui si non legunt, quia nusquam inveniunt; oportet eos hoc sequi quod sancta Romana Ecclesia ab initio ad prædecessores ipsorum usque hactenus sanxit atque ordinavit, non per ambitum ac privilegia Regum ipsorum sicut facti* * *sunt Catholicis institutis resistere ac contradicere Regi videlicet Longobardorum . . . . . . ipsorum, vel si ex eis quidam perfidi fuerunt & in superbia eorum pro sancta Ecclesia Romana perierunt, tamen pariter omnes in totis finibus ipsorum à sancta Catholica & Romana Ecclesia privilegium pertinere fideliter susceperunt & venerantes conservaverunt . . . . . . auctoritate Apostolicæ sedis privilegium tribuimus, ut per te Deo sacrati monachi, qui in monasterio tuo sancti Christi martyris Dionisii dignas gerentes referant laudes, sine tumulto sæculario regalia dona possiderent, quod semper ab antiquitus prædecessores mei usque hactenus tribuentes sine ambiguitate per totam Italiam ceterasque provincias censuerunt, & nullus ausus est contradicere aut resistere sanctæ Sedis Apostolicæ privilegiis, nisi tantummodo nunc isti, quos tua sanctitas nobis innotuit, nescio per quam fantasticam ambitionem & nomen sibi conati sunt imponere similem beati Petri Apostolorum Principis sedem, ut Apostolatum atque culmen summum Pontificatum haberent. Multi quidem hæretici fuerunt (quod enumerare longum est) per diversas ecclesias: sed numquam aliquando hoc nomen aliquis ex ipsis sibi imponere ausus est. Unde constat, quia in summam hæresim incidentes, semetipsi deceperunt. Unde etenim horum præcellentissimum filium nostrum & spiritalem compatrem Domnum* CAROLUM *Regem Francorum & Langobardorum ac Patricium Romanorum credimus esse, quia per ejus laboriosa certamina sancta Catholica & Apostolica Ecclesia amplius pollet quàm nuper, & pro hoc hæreticos, quos adversus eam latrare audierit, impunitos non sinit habere, ut non illis consentaneus inveniatur. Bene quidem tua sollertissima sanctitas decreta sanctorum Pontificum divina inspiratione prolata scit, qui ait; nec planè tacemus quod cuncta per mundum novit Ecclesia: quoniam quorumlibet sententiis legata Pontificum Sedis beati Petri Apostoli jus habeat resolvi, utpote quæ*

Margin notes: D (beside "ab omnibus fidelibus…"), E (beside "legant, si in his provinciis…"), F (beside "tua sanctitas nobis innotuit…"); * fui.

quæ de omni Ecclesia fas habeat judicandi; neque cuiquam de ejus liceat judicare judicio. siquidem ad illam de qualibet mundi parte Canones appellari voluerint: ab illa autem nemo sit appellare permissus. Et iterum ex eisdem sanctis decretis sanctionibus confirmatum est: Si quis contra Apostolicæ Sedis regulam nostrorumque decretorum auctoritatem præsumtor fuerit, beati Petri Apostolorum Principis, cui à Deo & Domino nostro Jesu-Christo in cælo & in terra ligandi solvendique peccata potestas concessa est, cujus & indigni locum gerimus, auctoritatem succincti dicimus, anathema sit. & responderunt omnes, anathema. Quod simili modo & nos per totam Italiam ceterasque provincias eo anathema . . . . . . ad fratres & Coepiscopos nostros jam dictos sanctæ Romanæ Ecclesiæ transgressores int . . . . . . habuissemus, ut nullo modo auctoritatem Apostolicam cum illis communicassent: sed sicut hæresiarchæ omni Sacerdotio privati ac extranei, à Corporis & Sanguinis Domini nostri Jesu-Christi participatione æterno permanerent supplicio, si non per tuas mellifluas syllabas nobis tua sanctitas intima. . . . . . . tuæ sanctitati redderemus responsum, & omnia juxta nostram scientiam disponere. Nullum enim melius dispositum ex illis sit, nisi ut à regale potentia correctos, ex blasphemias eorum resipiscentes confiteantur in vera pænitentia permansuros, & præceptis beati Petri Apostolorum Principis se deinceps observaturos. quia nullum (ut dictum est) perire cupimus, sed omnes ad agnitionem veritatis venire atque salvare volumus, ut pariter nobiscum tua à Deo consecrata sanctitas ab ipso Clavigero regni cælorum beato Petro dignam retributionem suscipere & hic & in futuro mereatur.

XLIII.

Pippini Regis Præceptum pro Taberniaci in agro Parisiaco villæ confirmatione.

Ex Archivo Dionysiano.

Anno 754.

PIPPINUS *Rex Francorum vir inluster. Credimus nobis ad æternum Judicem in mercede sociari, si hoc cognoscimus quod ad loca Sanctorum fuisse delegatum, & per præceptionem nostram anteriorum Regum manu subscripta inibi confirmatione, per nostrum oraculum pro amore Dei & retributione Sanctorum affirmamus. Ideoque venerabilis vir* FULRADUS *Abba de basilica peculiaris patroni nostri sancti Dionisii, ubi ipse pretiosus martyr cum sociis suis in corpore quiescere videtur, vel ipse Abba cum turma plurima monachorum degere videtur vel Domino militare noscuntur; missa petitione nobis suggesserunt, eo quod ante hos annos inluster vir* GUNTALDUS *quamdam villam suam nuncupatam Taberniacum, sitam in pago Parisiaco, pro animæ suæ remedio cum omni integritate sua ad ipsam basilicam Domni Dionisii delegasset vel firmasset: & postea Johannes ad petitionem inlustris viri* EBROINI *Majoris-domus ipsam curtem per precariam tenuit. Similiter Frodoinus & Geruntus per precariam sancti Dionisii tenuerunt: & ad ipsam delegationem vel confirmationem seu ipsas precarias anterioris Regis Domni* CHILDEBERTI, *& precariam avunculi nostri* GRIMOALDI *Majoris-domus nobis obtulerunt ad relegendum. Et quoniam per iniquam cupiditatem à malignis hominibus ipsa villa Taberniacus de ipsa casa sancti Dionisii fuit abstracta vel imminuta; petiit ipse Abba vel ipsa congregatio à celsitudine regni nostri, ut per nostram confirmationem vel deliberationem munire deberemus præceptum, quicquid Gasindus noster* TEUDBERTUS *per nostrum beneficium ipsam villam Taberniacum superiùs denominatam tenuit, hoc est unà cum terris, domibus, ædificiis, præsidiis, mancipiis, colonis, inquilinis, accolabus, libertis, servis tam ibidem oriundis, quàm & aliunde translatis, rusticis & urbanis, saltibus atque subvinctis, terris cultis & incultis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquarumve decursibus, pecoribus, peculiis, mobile & immobile, omneque genus pecudum, & universum meritum cum appendiciis, adjacentiis tam infra terminos, quàm extrà terminos, omnesque res adquisitas, quicquid dici aut nominari potest, seu & illas colonias in Acebrelido & Vualion, & illam vuarinnam fiscalem per quam illa ruca consuetudo est trahere, quam ad ipsam villam Teutbertus tenuit, & quicquid à longo tempore ad ipsam villam ab antea fuit adspectum vel possessum; per nostram auctoritatem vel confirmationem & pro stabilitate regni nostri in Dei nomine ad ipsa casa sancti Dionisii sæpe dicta villa Taberniacus cum omni integritate vel soliditate sua concessa vel confirmata: & quicquid exinde ipse rector vel ipsa congregatio sancti Dionisii facere voluerint, liberam & firmissimam in omnibus habeant potestatem faciendi: & per hujus nostræ auctoritatis teneat vigorem nuncupatus Fulradus Abba confirmatam in jure & dominatione sua cum Dei & nostra gratia ad partem sancti Dionisii. Et ut ævis ac futuris temporibus maneat inconvulsum, manu nostra subter eam decrevimus affirmare, & anulo nostro sigillare.*

Signum † inlustris viri Domni & gloriosissimi PIPPINI *Regis.*

WIDMARUS *jussus recognovit.*

Data anno tertio regni nostri, Vermeria in Palatio.

XLIV.

Ejusdem Placitum de teloneis omnibus in mercato sancti Dionysii ad ipsum monasterium evindicatis, adversus Gerardum Comitem Parisiensem.

Ex autographo Dionysiano.

Anno 758.

PIPPINUS *Rex Francorum vir inluster. Venientes Agentes sancti Dionisio &* FOLLERADO *Abbate Aderulfus & Rodegarius Compendio Palacio sub die decimo Kalendas Novembris, anno octavo regni nostri, ubi nos ad universorum causas audiendas, & recta judicia determinandum resederemus, ubi visi sunt interpellasse* GERARDUM *Comitem, eo quod malo ordine recontendebat & retinebat teloneo infra Parisiis ex navibus, & pontis volutaticos ac rotaticos, quem ab ipsa die missa sancto Dionisio*

semper ab antiquo accipiebant Agentes sancti Domni Dionisio. Unde prædictus Gerardus Comes dedit in responsis, quod ipsum teloneum aliter non contendebat, nisi quomodo antecessores illius, qui Comites fuerant ante illum, id ipsum ad suam partem retinebat. Supradicti autem Agentes sancti Dionisii ita contra eum intendebant & ostendebant præceptum DAGOBERTI *Regis, qualiter ipsum mercatum stabilisset in ipso pago, & postea ipsum cum omnes teloneos ad partem sancti Dionisii delegasset ac firmasset. Et ipse Domnus Rex* PIPPINUS *adfirmabat, quòd semper à sua infantia ipsos teloneos partibus sancti Dionisii habere & colligere vidisset. Sed Gerardus Comes hoc nullo modo consentiebat, & tunc talem Placitum statuerunt, ut iterum simul ad noctes legitimas concurrerent in eodem Palatio, & ante jam dictum Domnum Pippinum ipsam intentionem deffinire debuissent, sicut lex edicebat. Denique venientes jam dicti Missi & Advocati sancti Dionisii Adrulfus & Rotgarius ad condictum Placitum quarto Kalendas Novembris; tales testes ibi præsentaverunt, qui ipsos teloneos in Parisius acceperunt cum omni eorum integritate ad partem sancti Dionisii. Tunc illis judicatum fuit à* WIDONE, RAULCONE, MILONE, HELMENGAUDO, ROTHARDO, GISLEHARIO *vel reliquis quamplures, seu &* WICBERTO *Comite Palatii nostro, ut pars sancti Dionisii, vel supradicti Advocati hoc comprobare debuissent. quod & de præsente visi sunt fecisse. Prædictus namque Gerardus Comes ita dedit in responsis, quod aliter non volebat facere, nisi quomodo lex erat & Domno Rege placebat ac suis fidelibus qui ibi residebant. Unde & ipse Gerardus ex prædictos teloneos se exitum dixit coram eis. Quapropter tunc illis oportunum fuit & necessarium, talem notitiam ex hoc facto accipere debuissent, ut ab hodierno tempore & die pars sancti Dionisii vel Agentes ipsius de ipsos teloneos securi & quieti residere valerent, ut sit inter ipsos in postmodum omni tempore quieta & subita causatio.*

Signum † gloriosissimo Domno PIPPINO *Rege.*

EIUS *jussus recognovit & subscripsit.*

Datum tertio Kalendas Novembris anno suprascripto in Dei nomine feliciter.

NOTATIO.

OBSERVATIONE dignum est hoc Placitum, tum ob forensem ejus temporis disciplinam, tum *ob noctes legitimas*, ad quas in Palatium partes convenire condixerunt, ut ante Regem causa definiretur. Nempe cùm Missi per se ipsi controversiam componere non poterant, partes citabantur in audientiam Regis, ut in ejus præsentia res defineretur. Dies autem ejusmodi induciarum *noctes* appellari solebant apud veteres Francos. De his noctibus item agit Caroli Magni Placitum infra ad annum DCCC XII. Exemplum antiquius habes superiùs in Placito Theoderici Regis, Chlodovei junioris filii, de Hildulfo-villa: ubi pariter *noctium quadraginta* induciæ memorantur. Perseveravit hîc loquendi modus ad sæculum XII. ut discimus ex Gofrido Abbate Vindocinensi in libri secundi epistola XXVII. ad Gofridum Carnutensem Episcopum. *In hoc tamen non noctes*, inquit, *secundùm consuetudines Laicorum: sed secundùm instituta Canonum inducias postulamus.* Lege eruditi Sirmundi adnotationem in hunc locum, ubi varia Capitularium loca huc refert. De Gerardo Comite Parisiensi lege excerpta de miraculis sancti Dionysii infra.

XLV.

Ex autographo.

Chrodardi Comitis Charta de venditione Folrado Abbati Dionysiano facta.

Anno 763. ...... *Fratri* FOLRADO *Abbate emtore ego* CHRODARDUS *Comis vindetur. Quæ contra actus sola...... porcione & rei ipsius tradicione consistat ac tabularum aliorumque documentorum ad hoc tantùm interponatur instructio, ut fidei rei factæ & juris ratio comprobatur. Idcirco vindetur, vindedisse me tibi constat, & ite vindedi in Ducato Alamannorum in pago Brisagaviensis, quem dato precio comparavi, aut colibet modo adtraxi & promtissima voluntate vobis firmamus, hoc est in fine vel in marcas Binubhaime sibi Romaninchoua, & in alia loca in Tontarinchoua, in Gotones-vilare in Vvalahpah, in Haoltingas, & Agimotingas, in Binushaim, in Eppalinchoua, in ipsas locas denominatas, id est cum terris seu proterrariis, domibus, ædificiis, mancipiis, vineis, silvis, casis, casalis, campis, pratis, pascuis, peculiis, apenticiis, farinariis, aquis, aquarumve decursibus, sexus utriusque majore vel minore, mobilibus & immobilibus cum omnia adjacencia ad ipsas res pertenente aut undecumque locas mihi obtinuit, tam de comparato seo de conquæsto vel de concamiato, quantum in ipsas locas superios denominatos visus sum habere totum & ad integrum à die præsente de meo jure in vestra trado dominatione atque transfundo perpetualiter possedendum. Unde accepimus à te in precium, sicut inter nos placuit atque convinit, solidus probus apensates numerum quinque milia: ea virò conditione, ut ab hac die ipsas res superius denominatas habias, tenias, adque possedeas, vindas, conmutas, & tuis quoque posteris ad possedendum derelinquas; vel quicquid exinde facere volueris liberam ac firmissimam in Dei nomine in omnibus habeatis, potestatem. Si quis verò, quod fieri non credimus, si quis nos ipsi aut heredes nostri aut ulla oposita extranea persona, vel quæcumque contra hanc donacione seo & vindicione à nobis factum sicut superius dictum est venire temptaverit, aut aliqua calumnia facere, aut ipsa vindicione inrumpere voluerit, tunc inferat tibi aut tuisque heredibus tuplum tantum quantum hæc vindicione in se contenit superscriptum & insuper inferat partibus fisco auri libras* X. *argentum pondus* XII. *coactus exsolvat, & quod repetit evindicare non valeat, sed præsens hæc vinditio circa te vel heredes tuos omni tempore firma & stabilis permaneat stipulatione subnexa. Actum in villa quæ dicitur Mareleia puplici.*

Dato XVI. *Kal. Ag. anno* XIII. *regni Domni gloriosissimo Pippino Regis.*

Subscriptiones corrasæ sunt.

XLVI.

Adhalardi donatio facta Fulrado Abbati de quibusdam prædiis in pago Ambianensi & Belvacensi.

Ex autographo Dionysiano.

Anno 766.

Domino sancto & venerabile in Christo patri FULRADO *Abbate de basilica peculiaris patronis nostri Domni Diunisii, ubi ipse preciosus Domnus in corpore requiescit. Idcirco ego in Dei nomen* ADHALARDUS *recogitans se pro animæ suæ salutis remedium ad æterna retributione ut Dominus eam in aliquantulum de culpas suas eminuare dignetur, dono res meas in integrum donatumque in perpetuo esse volo, quicquid in pago Belvacince seu & in Ambianense sibi & in Vindiolinse præter tres mansus uno in loco quæ dicitur Sarodo, alio qui dicitur in Liniaga villa, & in tercio loco quæ vocatur Habriciago, quarta parte de mulino & manso uno, quicquid in ipsus pagus mea fuit potestas vel dominatio, tam de paternum quàm & de maternum, tam de alode quàm de conparato vel de qualibet adtracto mea videtur esse potestas vel dominatio. Id sunt loca denominata Tertiniago, Muntiniago, Galneas, hoc est unà cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, mobilebus & immobilibus, & quod ad mihi legibus pervenire debuerat, totum & ad integrum, rem exquæsita (sicut superius diximus) quicquid in istus tres pagus super illus mansus tres mea videtur esse possessio vel dominatio, hoc vobis ad ipso sancto loco ad die præsente tradidimus atque delegavimus, ut ibidem futuris temporibus proficiat in augmentis, vel quod exinde pars præfati monasterii vestri facere elegerint, in profecto sancti Dionisii liberam hac firmissimam Christo propicio in omnibus perfruantur arbitrium. Si quis verò (quod fieri non credo) si ullus de heredibus aut proheredibus meis, vel quislibet seu extranea persona, qui contra hanc donatione ista venire conaverit aut eam infrangere voluerit; in primitus iram Dei cælestis Rex Regum & Dominus dominancium incursurus sit, & ab omnia loca sanctorum reus & excomnus appareat, & insuper unà cum socio fisco distringente hoc est auri libra unà argento pondo quinque coactus exsolvat, & quod repetit nihil valeat evindicare, se præsens donatio hæc omni tempore firma & stabilis permaneat cum stipulatione subnexa. Actum Ansoaldo-villare publicè. Datum quod fecit mensis November dies* XXV. *in anno* XV. *regnante Domini nostri Pippini gloriosissimi Regis.*

Signum † ADALHARDO *qui hanc donatione ista fieri rogavit. Signum* † CLODULFO *germano suo consentiente. Signum* † GUEREBERTO. *Signum* † SEGRADANE *germana sua adsenciente. Signum* † HILDEGAUDO. *Signum* † GAMANULFO. *Signum* † ALBRICO. *Signum* † SIGRIGO. *Signum* † SAMSON. *Signum* † FARANE. *Signum* † BERHERO. *Signum* † HAROINO.

Ego ARCFREDUS *Cancellarius hanc donatione scripsi & subs.*

XLVII.

Pippini Regis Præceptum, quo Fulrado Abbati bona ab eodem sibi urgente gravi morbo commissa restituit, & de eisdem bonis disponendi facultatem concedit.

Ex autographo Dionysiano.

Anno 767.

PIPPINUS *Rex Francorum vir inluster. Omnibus Episcopis, Abbatibus, seu Comitibus, vel Proceribus nostris atque Missis à Palatio nostro ubique discurrentibus. Et quia per Dei misericordiam regna terræ gubernare videmur, oportet ea in Dei nomine indesinenter perpendere: quatenus illorum nostra propitiatio tueatur, quorum nobis sollicitudo commissa esse videtur: qualiter & illis qui munimine indigent, defendamus, atque recto tramite sustentemus. Nam in his præcipuè honor noster clarescere debet, qui non solùm fidem inlæsam erga nos in omnibus visi sunt custodire, sed etiam assiduitatem servitiis totis viribus junctis non cessant impendere. Et ideo necesse censemus, ut qui talia exercere noscuntur; & nostris temporibus vitam eorum faciant pacificam ducere, & futuris jure firmissimo ea, quæ à nobis concessa sunt, absque inquietudine liberis potestatibus Christo præsule valeant in omnibus dominare. Quapropter dum pluribus noscitur esse compertum, quatenus fideli Deo propitio nostro atque viro venerabili* FULRADO *capellano nostro sive Archiepresbytero, ante hos dies advenienti causæ laboris, periculum pœne mortis constat cum fuisse connexum. Et ideo tradens nobis res proprietatis suæ quas homo aliquus, nomine* WIDO, *eidem delegaverat, ut pro ejus anima ipsas res ad loca sanctorum confirmare deberemus. Sed quia subveniente divina misericordia in pristinam denuo restitutus est sanitatem; prædictas iterum res ipsius Fulrado visi fuimus tradedisse. Sed verens ipse quasi per quodam temporis spacium pro cupiditatis amore homines aliqui ipsis prædictis rebus requerere, vel pro ipsa causa ei calumniam generare deberent; idcirco petiit celsitudinem nostram, ut pro ipsa traditione in idipsum nostram præceptionem deberemus generaliter confirmare. quod & nos gratante animo ita præstetisse vel in omnibus confirmasse cognoscite. Præcipientes enim ut prædictus vir venerabilis Fulradus capellanus noster ipsas res, quas memoratus Vvido ei tradidit, id est Ghosmari, Andaldovillare, Ansulfisthaim, Suntor, Grucinhaim, Ratbertovillare, vel quicquid per ipsius Fulrado precaria prædictus Vvido possedere videtur, quod nobis Fulradus tradedit, cum omni integritate tam terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, mobilibus & immobilibus, pecuniis, peculiis utriusque sexus gregis, cum Pastoribus vel omni suppellectile, quantumcumque de paterno vel de materno seu undecumque ad ipso Vvidone legitimo ordine noscitur pervenire, quicquid in Alsacense & in Mordenaugia habere visus est; totum & ad integrum quod in ipsos pagos*

sua fuit possessio & Fulrado tradedit, & ipse nobis (ut supra diximus) in sua infirmitate tradedit, atque nos denuo ipsius Fulrado tradedimus; ab hac die ex nostra munificentia licentiam habeat deinceps ipsas res habendi, tenendi, dandi, vindendi, conmutandi; etiam vel si pro Christi amore & suæ animæ remedium ipsas res ad loca sanctorum delegare voluerit, ubicumque ei bene placitum fuerit, ex permisso nostro absque ullius judicis vel fisci inquietudine, sive extra ipsius Vvidone heredis refragatione, liberam ac firmissimam prædictus Fulradus capellanus noster sive Archipresbyter liberam ac firmissimam in omnibus de ipsis rebus habiat potestatem faciendi quicquid voluerit. Quam verò auctoritatem ut firmior habeatur, vel pro tempore melius conservetur; subter eam firmavimus, vel de anulo nostro sigillavimus. A

Signum † PIPPINO *gloriosissimo Rege.*

HITERIUS *recognovit & subsc.*

Data nono Kalendas Octobris anno XVII. *regni nostri. Actum in ipso monasterio sancti Dionisii.* B

NOTATIO.

Ex hoc Placito apparet, Abbatibus etiam regularibus (quod in libri secundi capite II. diximus) olim licuisse, res monasterii sui aliquando *ad loca sanctorum delegare*; ac proinde testamenta facere, id est sua hac de re instrumenta.

XLVIII.

Ex autographo Dionysiano.

Præceptum Carolomanni Regis, fratris Caroli Magni, quo monasterii Dionysiani immunitates & à teloneis exemtionem omnibus ad festivitatem seu mercatum sancti Dionysii concurrentibus confirmat. C

Anno 769.

CAROLOMANNUS *Rex Francorum vir inluster. Omnibus Episcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, Domesticis, Vecariis, Centenariis, vel omnes Agentes, tam præsentibus, quàm & futuris, seu & omnes Missus nostros ubique discurrentes. Igitur cognoscat utilitas seu magnitudo vestra, quia vir venerabilis* FULRADUS *Abba de basilica peculiaris patroni nostri sancti Dionisii, ubi ipse preciosus Domnus in corpore requiescere videtur, vel ipse Abba unà cum turma plurima monachorum in ipso cænobio degerere videtur, vel dominum militare noscuntur; missa petitione nobis suggesserunt, eo quod bonæ memoriæ domnus & genitor* PIPPINUS *quondam Rex, vel ceteri antecessores, qui ante ipsum vel nos gubernacula regni Francorum tenuerunt, per eorum oraculis eorumque manus roboratas tale beneficium ad casa sancti Dionisii concesserunt infra pago Parisiago, de illa festivitate sancti Dionisii patronis nostri, in id ipso, seu per villabus, vel per agros, tam ibidem, quàm & alicubi ad negociandum vel negocia plurima exercendum, vel vina comparandum in portus & per diversa flumina, qui ad ipsa festivitate advenerint: ut ipse telloneos in integra de ipsa vice ad casa sancti Dionisii infra pago Parisiago concessissent vel confirmassent sub integritate. Unde & ipsas præceptiones prædictorum, & judiciaria seu & confirmationes anteriorum Regum (sicut superius insertum est) nobis in præsente obtulerunt ad relegendas: relectas & percursas ipsas præceptiones seu & confirmationes, vel illa judicio evindicato quod bonæ memoriæ domno & genitore* PIPPINO *quondam Rege, vel* CHILDEBERTO, *necnon &* GRIMOALDO *Majorum-domo, quem Agentes sancti Dionisii super Agentes anteriorum Judicum evindicaverunt, ipsos nobis obtulerunt ad relegendum. Et postea suggerebat ipse Fulradus, vel monachi sancti Dionisii, & hoc dicebant, ut illi telloneus de illo in villabus vel agros eorum, totus absque Judicis introitum ad casa Domni Dyonisii adesse debebat, & Fulradus Abba seu Capellanus noster judicium evindicatum seu & confirmatione domno & genitore nostro Pippino gloriosissimo Rege per manibus adserit retulisse, vel quomodo à longo tempore Regum ibidem fuit consuetudo, vel ad ipsa casa Dei integritate ipse telloneos fuit concessus vel conservatus. Et dum hac causa sic acta vel perpetrata invenissent per anteriorum Regum, tales præceptiones vel confirmationes nobis obtullerunt relegendas. Et denuo iterum concessimus, ut ab hac die nullus ex judiciaria potestate, nec in ipso marcado, nec per eorum agros, nec portus, nec de homines eorum, nec eorum negociantes, nec de omnes naciones quascumque, qui ad jam dicto marcado adveniunt, nec per villas eorum, nec de navigia, nec de portus, nec de carra, nec de saumas nullo telloneo, nec foratico, nec rotatico, nec pontatico, nec portatico, nec salutatico, nec cispitatico, nec mutatico, nec ulla exacta consuetudine, nec nullus dinarius quatuor de omnes nationes quod ibidem ad ipso marcado adveniunt quem* SONACHILDIS & GUAIRFRIDUS *Comis (ut supra memoravimus) in consuetudine miserunt, ad ipsa necuciantes, nec infra ipso pago Parisiago, nec ipsa civitate de ipsa vice, nec aliubi qui ad ipsa festivitate adveniunt, nulla exacta, nec contrarietate, neque vos, neque juniores, seu successores vestri exigere, nec exactare non præsumatis: nisi (ut diximus) quicquid exinde fiscus noster forsitan ad parte nostra, seu & ad omnes Agentes nostros potuerat sperare, omnia & ex omnibus ipse telloneos ad ipsa casa Dei in integrum sit concessus atque indultus vel evindicatus: ita ut futuris temporibus per nostra auctoritate vel anteriorum Regum habeant confirmatum vel evindicatum, quia nos propter Deum & reverentia præfati sancti Dionisii martiris, seu pro animæ nostræ remedium vel stabilitatem regni Francorum, vel Proceris nostris & posteritate eorum hoc in luminaribus ad ipsa casa sancti Dionisii vel ad ipso monachus, seu pauperes & peregrinus, in nostra elimosina hoc in omnibus concessimus vel confirmamus: ut eis melius dilectet pro stabiletate regni nostri vel pro cunctis leudis nostros Domini misericordia adtencius deprecare, & ut evis & perennis*

(Margin letters D, E, F appear beside the text.)

temporibus ad ipsa casa Dei proficiat in augmentum. Et ut hæc confirmatio nostra inspectas ipsas præceptionis vel judicius evindicatus ad Domno Pippino Rege vel aliorum Regum firmior habeatur, & circa ipsa casa Dei perenniter conservetur; manu nostra subter eam decrevimus adsignare, & de anulo nostro subter sigillare.

Signum † CAROLOMANNO *gloriosissimo Rege.*

MAGINARIUS *recognovi & subscripsi.*

Data in mense Januario, anno primo regni nostri. Actum Salmunciago Palacio publico in Dei nomine feliciter.

NOTATIO.

VIDES ut Carolomannus Fulradum, uti & Pippinus, Capellanum *nostrum* vocat, idemque se Regem *Francorum* dicit pro veteri more, quod aliter obtinuit sub Ludovici Pii filiis Regibus, qui in diplomatibus suis solum Regis titulum præferre solent, omisso nomine *Francorum*, ut passim legitur in diplomatibus Caroli Calvi. Omittimus hîc alia duo ejusdem Carolomanni diplomata autographa pro eodem sancti Dionysii cœnobio: quorum alterum bona immunitatesque confirmat sub iisdem notis atque præmissum: alterum exemtionem ab omnibus teloneis concedit. Maginarius utrobique Chartam recognoscit sub his notis: *Data in mense Marcio, anno primo regni nostri. Actum Attiniaco Palatio in Dei nomine feliciter.* Vide Appendicem.

XLIX.

Grimulfridi & Adalwaræ ejus filiæ charta donationis de variis prædiis in pago Belvacensi sitis.

Ex autographo Dionysiano.

Anno 770.

DOmino sancto & venerabile in Christo patre FOLERADO *Abbate vel omni congregationem sancti Dionisii, ubi ipse pretiosus Domnus in corpore quiescit, ego* GRIMULFRIDUS *& filia mea* ADALUARA *donamus vobis vel ad casa sancti Dionisii donatum in perpetuum esse volemus atque decernimus, hoc est porciunculas nostras in pago Belviacinse in loco nuncupante Ististolas *, cum omnem integritate ad se pertenentes vel aspecientes, unà cum terris, domibus, acolabus, mancipiis, silvis, pratis, aquis, aquarumve decursibus, movile & immovile, totum & ad integrum rem inexquisita: similiter & in Betlinovillare, quantumcumque nostra videtur esse possessio vel dominacio; Bagtlonevallo quantumcumque ibidem visi fuemus habere Similiter & in pago Selnectinse, in loco qui vocatur Funtanas, quantumcumque ad ipso loco aspicit, tam de alode, quam & de comparato nobis ex legitimam hereditatem obvinit, vel de qualibet adtractum, unà cum terris, domibus, ædificiis, acolabus, mancipiis, viniis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, movile & immovile, totum & ad integrum, rem inexquisita vobis vel hac basilica sancti Dionisii, ubi ipse preciosus Domnus in corpore requiescit, per hanc epistola donationis tradimus ad possedendum, abendi tenendi posedendi vos vel successoresque vestri seu Agentes ipsius basilici Domni Dionisii facere volueritis liberam ac firmissimam in omnibus abeatis potestatem. Si quis verò (quod minimè credimus esse futurum) se nos ipsi aut ullus de heredibus ac proheredibusque nostris vel quislibet ulla oposita persona, qui contra hanc epistola donationis ista, quam nos spontanea voluntate fiere vel adfirmare rogavimus, venire aut eam infrangere voluerit; in primitus iram Dei omnipotentis incurrat, & ad omnia loca sancto excomun. apariat, & insuper unà cum socio fisco solid.* CC *componat; & quod repedit, evindicare non valiat: sed præsens epistola donationis omni tempore firma & inviolata permaniat istibulatione subnexa. Actum Ististolas, data in minse Januario, annum secundum regnante domino nostro Carlo gloriosissimo Rege.*

* l'Estaules, versus opidum Montis-Desiderii.

Signum † Grimolfrido, & filia mea Adalvvarane, qui hanc epistola donationis fiere vel adfirmare rogaverunt. Signum † Raulico. Signum † Fraimiro. Signum † Teutchardo. Signum † Perovaldo. Signum † Hartgario. Signum † Bernehardo. Signum † Hildegrimo. Signum † Nordeberctho. Signum † Aganone. Signum † Hunefredo. Signum † Acimiro. Signum † Amone. Signum † Jucaredo. Signum † Gamardo. Signum † Vvillehelmo. Signum † Carfredus, subscripsit. Firmatus hanc epistolam donationis escripsit & subsc.

L.

Caroli Magni Præceptum, quo varia monasterii Dionysiani bona sub Pippino Rege recuperata, eidem monasterio confirmat.

Ex autographo.

Anno 775.

CAROLUS *gratia Dei Rex Francorum & Langobardorum, omnibus Episcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, Domesticis, Graffionibus, Vicariis, Centenariis, vel omnes missos nostros discurrentes, vel quibuslibet judicaria potestate præditis: Summa cura & sollicitudo debet esse Regum, ut ea quæ à Sacerdotibus pro oportunitate ecclesiarum Dei fuerint postulata, solerter perspicere & congrua vel oportuna eis beneficia non denegare, sed ea quæ pro Dei sunt intuitu ad effectum in Dei nomine mancipare. Igitur cognoscat magnitudo seu utilitas vestra, quia venerabilis vir* FULRADUS *Abba ex monasterio peculiaris patronis nostri sancti Diunisii mártyris, ubi ipse preciosus Domnus corpore requiescit, clementiæ regni nostri suggessit, & præceptionem Domni & genitoris nostri* PIPPINI *quondam Regis nobis ostendedit relegendam, ubi contenebatur insertum de rebus sancti Diunisii, quæ à longo tempore tam ex munificentia Regum, quàm & à Christianis vel Deo timentibus & bonis hominibus conlatas*

vel donatas fuerunt, à pravis seu malis hominibus per iniqua cupiditate seu malo ingenio vel tepiditate Abbatorum seu neglecto judicium de ipsa casa abstractas vel dismanatas fuerunt. Unde & ipsi monachi vel ipsi Agentes unà cum preceptiones Regum vel reliqua strumenta cartarum de ipsas res in Palatio ante genitore nostro seu ejus Ducibus per plures vicibus advenerunt in rationes unà cum plures hominibus, qui ipsas res malo ordine tenebant; & genitor noster pro reverentia ipsius sancti Diunisii martyris, vel pro ipso amore Dei, eorum cartas diligenter relegere rogarit, & Missos suos WICHINGO *&* LUDIONE *ad eorum petitione per diversos pagos unà cum ipsa strumenta ad hoc inquirendum vel investigandum direxit, ut ubicumque eorum justitia invenirent, vel ipsi monachi & ipsi Agentes legitima strumenta præsentabant, vel casa sancti Diunisii exinde vestita fuerat, seu à bonis Deo timentibus hominibus ibidem datas vel conlatas fuerunt, & ipsa casa legitime & rationabiliter per lege exinde vestita fuerat, & postea per iniquo ingenio de ipsa casa abstractas fuerant, eis reddere deberent. quod ita ——————— & fecerunt. Id sunt per diversis pagis loca denominata, in pago Fanmartense cella qui dicitur Cruce, qui aspicit ad fisco Solemnio, quem domnus* HILDBERTUS *quondam Rex ad casa sancti Diunisii per sua preceptione concessit: & Avisinas quem Vassus genitoris nostri tenuit: similiter in pago Bragbanto in loca nuncupantes Scancia & Cambrione: similiter in pago Briegio loca nuncupante Linariolas; & in Melciano loca cognominantes Nartiliago & Coconiago; vel in Belvacinse loca nominata Pitito-villare, Masciago, Saciago, Ansino-villare, Thedegario-villare, Ambrico-curte, Ebroaldo-curte, Gellis; similiter in pago Camliacinse, loco qui dicitur Boderovillo, & Nialla: similiter in pago Vilcasino Bacivo superiore & subteriore & Madriu, quem Gabbifrisio per beneficium habuit: similiter in pago Madriacinse Vinias, Camapio & Niventis, Villa-nova, Rosbacio, Sigrancio, Beranecurte: similiter in pago* TELLAU *loca cognominantes Pictus, Macerias, Verno, Fircera, Potio, Bodalca, Brittene-valle, Artiliaco, Agusta, Rausero, Crisonarias, Vvariaco. Similiter in pago* VIMNAU *loca cognominantes Marca, Malcha, Malchis, & Avisinas, Rodeno, Rodalca, Sodicola, Vidriaco, Horoha, Arcas. Similiter in pago Parisiago Tabernas. Similiter in pago Ambianinse loca qui dicuntur Pisciago, & Adsalto; seu diversa loca per diversos pagos, tam majora, quàm & minora, quod per singula nominare non fuit necessarium, unde ipsa casa ad presens vestita esse videtur ita ut sicut ab ipsis inventumque vel investigatum fuit, & ipsas res ipsi monachi vel ipsi Agentes partibus sancti Diunisii receperunt, deinceps in post modum ab hodiernum die ipsa casa Dei vel ipsi monachi seu Agentes eorum evis & futuris temporibus habiant evindecatas atque elidicatas. Unde & ipse jam dictus Fulradus Abba seu & ipsi monachi de ipso sancto cœnubio, qui in ipsa casa Dei conversare vel vitam degere videntur, nobis petierunt, ut denuo circa ipsis pro futuris temporibus præceptione nostra manu nostra firmata exinde eis adfirmare deberemus. quod ita & fecimus, ut sicut constat quod ipsas res per legem & justitiam in Palatio ante genitore nostro evindicaverunt vel receperunt, ut tam ipse Abba, quàm & sui successores omni tempore pro conpendio (sicut superius insertum est) ad ipsa sancta casa ad luminaria procuranda, seu vestimenta monachorum vel reliqua conpendia seu susceptionem pauperum & peregrinorum habiant evindicatas atque elidicatas, ut eis semper melius delectet pro nobis vel filios nostros seu pro stabilitate regni Francorum die noctuque incessabiliter orare, vel Domini misericordia deprecare; & (sicut nobis promiserunt) per singulos dies nomen nostrum tam in Missas, quàm & in peculiares eorum orationibus ad sepulcrum ipsius sancti Dionisii debeant recitare, si adhuc inantea eorum justitia invenire potuerimus eis libenti animo reddere volemus. Et ut hæc auctoritas vel præceptio nostra quod nobis postulaverunt circa ipsa casa Dei proficiat, & evis & futuris tempori inconvulsa & firma debeat permanere, manu propria subter firmavimus & anuli nostri impressione signavimus.*

Signum CAROLI *gloriosissimi Regis.*

WIGBALDUS *ad vicem* HITERII *recognovi & subscripsi.*

Data sexto Kal. Julias anno septimo & secundo regni nostri. Actum Carisiago Palatio publico Dei nomine feliciter.

LI.

Ex autographo.

Caroli Magni Placitum, quo adversus Herchenradum seniorem Episcopum Parisiensem Placicium monasterium in pago Pinciacense monasterio S. Dionysii adscribitur.

Anno 775.

CAROLUS *gratia Dei Rex Francorum & Langobardorum, vir inluster. Tunc regalis celsitudo suis culminis sublimatur, quando cunctorum jurgia juxta præpositionis vel responsionis eloquia inter alterutrum salubre deliberat sentencia: quatenus sub Deo in Rege manet potestas quomodo cuncta terrebilia debeant ordenare.* [Igitur] *cùm nos in Dei nomene Duria villa in Palacio nostro ad universorum causas audiendum, vel recta judicia termenandum resederimus, ibique veniens Apostolicus in Christo pater* HERCHENRADUS *Episcopus urbis Parisius civitate Pontifex* FOLRADO *Abbate interpellabat; repetibat ei eo quod ipsi Placicio monasthirio, qui est constructus in honore sanctæ Mariæ & sancti Petri, in pago Pinciacense, quem Francus homo nomine* ADERALDUS *ad casa sancti Mariæ & sancti Stephani & sancti Germani per suum strumentum condonavit, ipse Folradus Abba ad parte sancti Dionisii post se teniat malo ordine injustè: sed ipse Folradus Abba de præsente adstabat, & taliter dedit in respunsis, quod ipso Placicio monasthirio post se ad parte sancti Dionisii numquam reteniat malo ordine injustè pro eo quod dixit quod Francus homo, nomine* HAGADEUS, *ipso monasthirio Placicio ad monasthirio sancti Dionisii manus potestativas per suum strumentum condonasset; & per ipsa traditione plus obtingit ipsa monasthirius Placicius ad casa sancti Dionisii adharere, quàm ipsius Herchenrado*

Episcopo ad parte sanctæ Mariæ & sancti Stephani & sancti Germani adreddere. Unde & ipsa estrumenta præ manibus se habire adfirmant, & ipsas in præsencia nostra protulerunt recensendas etiam & de hac causa ab utrasque partes ibi certa cognovimus, & ad divina mysteria Christi misericordia conspirante (sicut longa consuetudo exposcit & ipse volumptarie consenserunt) jobemus emanare judicium, ut dum per ipsis strumentis de utrasque partis certamen non declaratur, ut recto thramite ad Dei judicium ad crucem eorum homenes his nominibus Aderamno de parte sancti Dionisii vel Folrado Abbate, & Corello de parte sanctæ Mariæ vel sancti Stephani & sancti Germani vel Herchenrado Episcopo, exire adque stare deberint. Quod ita & in capella nostra, recensendâ Missâ HARNALDO *Presbytero, visi fuerunt stetisse: & ea hora, protegente divina dextera Dei, Deus Omnipotens suum justum judicium declaravit, ut homo memorato Herchenrado Episcopo, nomine Corellus, ad ipso Dei judicium ad ipsa crucem trephidus & convictus aparuit: & tunc ipse Herchenradus Episcopus in præsentia nostra vel Procerum nostrorum sibi recognovit vel resededit, quod nec ipse, nec pars ecclesiæ suæ sanctæ Mariæ, vel sancti Stephani seu sancti Germani nullum drictum habebant, per quod ipso Placicio monasthyrio habere potuissent. Proinde nos taliter unà cum fidelibus nostris, id sunt* GHÆRARDO, BERNARDO, RADULFO, HILDERADO, ERMENALDO, HEBROINO, THEUDOALDO, AGMONE, *Comitibus;* HALTBERTO, LAUMBERTO, HÆRTERICO, & ANSELMO *Comite Palacio nostro, vel reliquis quampluris visi fuimus judicasse, ut dum ipse memoratus homo sancti Dionisii vel Folrado Abbate, nomine Adelramnus, jam dicto homine sancti Mariæ, vel sancti Stephani seo sancti Germani, necnon & Herchenrado Episcopo, nomine Corello, ad ipso Dei judicio ad crucem ibidem convicuit; & ipse Corellus ibidem ad ipso Dei judicio trepidus & convictus aparuit: propterea jobemus, ut dum hac causa sic acta vel perpetrata esse cognovimus, ut memoratus Fulradus Abba memorato Placicio monasthyrio unà cum suis apendiciis, vel quicquid ibidem pertenere videtur; in contra sæpe dicto Herchenrado Episcopo, vel ecclesiæ suæ sancti Mariæ, vel sancti Stephani & sancti Germani suisque successoribus ad parte sancti Dionisii monasthyriæ suæ jure firmissemum habiat evindicatum adque elidiatum, & sit inter ipsis in postmodum absque ulla repeticione Herchenrado Episcopo vel successoribus suis omneque tempore subita adque definita, seu & indulta causatio.*

THEUDEGARIUS *recognovit & subscripsit.*

Datum quinto Kalendas Augustas in anno septimo regni nostri Duria villa in Palacio publico in Dei nomine feliciter. Amen.

NOTATIO.

EXIMIUM est hoc Placitum, præsertim ob mentionem de probatione crucis. Res sic agebatur. Missæ tempore, sive dum Psalmi oratioque Dominica recitarentur, homines duo conducti ad crucem stabant brachiis expansis. Qui prior lassus brachia deposuisset, aut titubantia habuisset; ejus pars victa censebatur. Egregium ejusce ritus exemplum exstat in Italiæ sacræ tomo V. col. 611. Alia item consule in Glossario Cangiano ad vocem *crucis.* Observa insuper ex hoc loco, tempore Caroli Magni ecclesiam Parisiacam præter S. Stephanum patronos habuisse S. Mariam & S. Germanum, haud dubiè Parisiorum antistitem, qui post sollemnem ipsius corporis è tumulo translationem inter ejus ecclesiæ patronos adlectus est. Idem legitur in Charta Stephani Comitis pro Inchado Episcopo, sub Carolo Magno apud V. Cl. Stephanum Baluzium in notis ad Capitularia col. 1061. Confer Chartam Vandemiris supra, num. XIV. in qua solus sanctus Stephanus memoratur. Porro Placicium, *Plaisir*, vicus est haud procul à sancti Germani opido in silva Ledia. Vide Dubletum pag. 713. Omissa est hîc à Notario nota regni Langobardici, qui defectus aliquando, tametsi rariùs, occurrit. Neque illud omittendum, duos admitti oportere Ercanrados Episcopos Parisienses, non unicum, ut in fusiori Gallia Christiana: nempe unum seniorem, regnante Carolo Magno hoc in diplomate memoratum: alterum juniorem sub Carolo Calvo ante Æneam. Sed hac de re accuratius infra.

LII.

Caroli Magni diploma, quo confirmat privilegium Salonæ contra Episcopum Mettensem.

Ex Chartario S. Michaëlis ad Mosam.

Anno 777.

CAROLUS *gratia Dei Rex Francorum & Langobardorum, atque Patricius Romanorum. Oportet serenitas nostra ut ea quæ à fidelibus nostris postulata fuerint, justè & rationabiliter pro servitio & fidelitate, quæ circa genitorem meum* PIPPINUM *Regem & circa me habere videntur, eis impertire debeamus. Notum sit omnibus fidelibus nostris tam & præsentibus, quàm & futuris, qualiter veniens* FOLRADUS *Capellanus Palatii nostri & Abba sancti Dionysii nobis retulit privilegium à partibus sancti Dionysii, quam senodalis consilius anno nono ad Patris-Brunna ex promisso Angalramno Episcopo &* WILHARIO *Archiepiscopo constituerunt de res proprietatis suæ, in loco qui dicitur Salona, quæ est constructus in honore sanctæ Dei genitricis & beatorum Martyrum & Confessorum & Virginum: ubi sanctus Privatus martyr, & sanctus Illarius Confessor requiescere videntur: & meo in privilegio insertum invenimus, ut neque Angalramnus Episcopus, neque successores sui, neque Archidiaconus, neque missus ecclesiæ suæ Mediomatricus ibi in ipso cœnobio Pontificium habere non debeant, nisi si Abbas sancti Dionysii expetierit ordinationes faciendi, chrismetandi, & tabulas benedicendi. Interrogavimus Angalramnum Episcopum, si ipsum privilegium consentire debuisset. Et ipse nullatenus denegavit, nisi sicut & chnenodale consilio constituerunt Coepiscopi sui, sic consentivit sicut ipse privilegius clariter innotuit. Propterea talem præceptum & confirmationem permanere præcipimus ad partibus sancti Dionysii, ut post*

hunc diem nullus quislibet Episcoporum, neque Angalramnus aut successores sui ipso cænobio non contingat A
nisi sit sub emunitate & privilegio sancti Dionysii regulariter, sicut cæteras ecclesias, quas de ipsa casa
sancti Dionysii aspicere videntur, & terrolas quas Angalramnus & Folradus infra ipso agro Salona &
fine commutaverunt . . . . . . Simile modo ex nostrum permissum & confirmationem absque Episcoporum
Mettensis ecclesiæ impedimentum pars sancti Dionysii unà cum ipso cænubio Salona sub nostram tuitionem
& defensionem Procerumque nostrorum partibus sancti Dionysii debeant respicere, & quicquid per com-
mutationes Regum, aut Donationem, aut collata ibidem populi additum, aut censatum, & Folradus de
suas res ipso cænubio ditavit sub emunitate & defensione sancti Dionysii omnique tempore permanere
debeant, ex nostra auctoritate confirmatum: ut melius delectet ipsam congregationem sancti Dionysii &
sancti Privati & sancti Illarii pro nobis & pro eis uxoreque nostra Domini misericordiam attentius de-
precare. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, vel per tempora meliùs conservetur, manu nostra propria
subter eam firmavimus, & de anulo nostro sigillavimus. B

Signum CAROLI *gloriosissimi Regis.*

Nomen & signum Cancellarii omissum.

Datum quod ficit Decembris dies . . . . anno X. *regnante domno nostro Carolo Rege. Actum Aquis Palatio publico in Dei nomine feliciter. Amen.*

LIII.

Ex autographo.

Anno 778.

Caroli Magni Præceptum, quo omnes Dionysiani monasterii immunitates confirmat.

CAROLUS *gratia Dei Rex Francorum & Langobardorum ac Patricius Romanorum. Incipientia* C
regni nostri affectum de nostra erectione integro auxiliante Domino vigilavi, & pro ipsa bona
opera auctum cum consilium Ponteficum vel seniorum Optimatum nostrorum emunitate pro nostro confir-
mandum regnum & mercede vel inepiscendum vitam æternam renovare deliberemus. quod ita & feci-
mus. Ergo oportet clementiæ principale inter ceteras petitiones illud quod pro salute adscribitur, & pro
divino nomine postulatur, placabile auditum suscepere, & procul dubium ad effectum perducere: qua-
tenus de caducis rebus præsentis seculi æterna conquiritur juxta præceptum Domini dicentes: Facite vobis
amicus de mamona iniquitatis. Ergo de mamone iniquitatis juxta ipsius dictum nos oportet mercare
æterna cælestia: udum Sacerdotum congruum impertimus beneficia, retributorem Domino ex hoc habere
mereamur in æterna tabernacula. Igitur venerabilis vir FOLRADUS *Abba de basilica peculiaris patroni*
nostri Domni Dionisii marthyris, ubi ipse preciosus Domnus in corpore requiescit, clementia regni nostri
supplicavit, eo quod ab antecessoribus Regibus à longo tempore omnis emunitas de villas præfatæ sanctæ D
basilicæ fuit concessum. Unde & ipsas præceptiones manus roboratas & bonæ memoriæ genetore meo
PIPPINI *condam Regis se præ manibus habere adfirmat, & hoc usque nunc inviolabiliter asserit esse*
conservatum. Unde petiit ut hoc per nostram auctoritatem denuo pro re firmitate circa ipso sancto loco,
vel homines qui se cum substantia eorum ad ipsa basilica tradunt vel condonant, juxta quod anterioris
Regis per eorum auctoritates ad ipsa basilica hoc præstiterunt & confirmarunt, hoc iteratis circa ipso
Abbate concedere & confirmare deberemus. Ideo cognuscat magnetudo seu utilitas vestra, quòd nos pro
reverentia ipsius sancti loci vel pro quietim domino famulantium prumtissimam voluntatem denuo con-
cessisse & in omnibus confirmasse vestra cognuscat solertia. Quapropter per hanc præceptus, quod specia-
lius decernimus & in perpetuum volumus esse mansurum, jubemus, ut neque vos, neque juniores,
seu successores vestri, nec quislibet de judicaria potestate accinctus, in curtis præfatæ basilicæ Domni
Dionisii ubi & ubi, in quascumque pagos in regno Deo propitio nostro, quod ad die pars ipsius monasterii E
possedere vel dominare videtur, vel quod à Deo timentibus hominibus per legitima instrumenta ibidem
fuit concessum, aut inantea fuerit additum, atque delegatum, nec ad causas audiendum, ne ad fide-
jussoris tollendum, nec ad freda exiendum, nec ad mansionis faciendum, nec paratas, nec ullas redibi-
tiones requirendum ingredi nec exigere quoque tempore penitus non præsumatur, nisi quicquid fiscus
noster exinde potuerit sperare, omnia & in omnibus pro mercedis nostræ conpendium cum omnis fredus
ad integrum sibimet concessus (ut dictum est) inspectas ipsas præceptiones anteriorum Regum, vel juxta
quod præsens nostra contenere videtur auctoritas, quicquid ipse sanctus locus ad die præsente (ut dixi-
mus) habere videtur, quàm quod in postmodum à Deo timentibus hominibus vel à nobis ibidem fuerit
additum vel cònlatum, seu quibuscumque justè & rationabiliter cum omne substancia sua ad ipsos mo-
nasterio se tradiderit, & res suas per legitima strumenta ibidem delegaverit vel firmaverit, sub integra F
emunitate ad die præsente valeat resedere quietus atque securus, & (ut dictum est) quicquid exinde
forsitan fiscus noster sperare potuerat, in luminaribus vel in stipendiis seu & in elimoniis pauperum
ipsius monasterii perenniter pro nostris oraculis ad integrum in omnia & ex omnibus sit concessum atque
indultum: ut eis melius delectet pro stabilitate regni nostri vel pro quietim quibuslibet Liudis nostris
Domini misericordiam adtencius deprecare. Et ut hæc auctoritas nostris & futuris temporibus circa ipso
sancto loco perenniter firma & inviolata permaneat vel per tempora inlæsa custodiatur atque conservetur,
& ab omnibus judicis melius credatur; propria manu annotatione studuimus adumbrare.

Signum CAROLI *gloriosissimi Regis.* GILTBERTUS *ad vicem* RADONIS *recognovi & subscripsi.*

Data in mense Octub. anno XI. *& quinto regni nostri. Actum Goddinga villa in Dei nomine feliciter.*

NOTATIO.

NOTATIO.

OBSERVA in hoc diplomate confirmari à Carolo Magno donationes eorum, qui vel se servos ecclesiæ vovebant, vel qui ad monasticum institutum convolantes, se suaque omnia conferebant unde maximè monasteriorum facultates accreverunt. Nota etiam vocem *genitore meo*, quâ Carolus utitur, ut in alio diplomate eruto ex Archivo sancti Michaëlis ad Mosam, tametsi plurali modo in contextu loquitur. Præcesserat aliud Caroli Magni diploma confirmatorium pro cœnobio sancti Dionysii. *Vvigbaldus ad vicem Hiterii recognovit. Datum prid. Idus Marcias, anno* VII. *& primo regni nostri. Actum Carisiaco Palatio publico*, &c.

LIV.

Caroli Magni Præceptum pro confirmatione commutationis quorumdam prædiorum in pago Mettensi, initæ inter Fulradum Abbatem Dionysianum & Eufemiam Abbatissam parthenonis sancti Petri in urbe Mettensi.

Ex autographo.

Anno 782.

CAROLUS *gratia Dei Rex Francorum & Langobardorum ac Patricius Romanorum. Notum sit fidelibus nostris tam præsentibus quàm & futuris, si hoc quod inter se commutaverint nostris Oraculis confirmamus, Regum consuetudinem exercemus, & idem postmodum jure firmissimum mansurum esse credimus. Igitur compertum sit omnium vestrorum magnitudini, qualiter venerabilis vir* FOLRADUS *Abba de monasterio sancti Dionysii seu Archipresbyter, atque* EUFIMIA *Abbatissa de monasterio superiore que est constructus in honore sancti Petri, infra muro Mettis civitate, pro oportunitate amborum partium res aliquas inter se commutasse. Unde & ipsas commutationes bonorum hominum manibus roboratas in præsenti ostendiderunt relegendas: ubi cognovimus qualiter dedit Eufimia Abbatissa ad parte Folrado Abbate unà cum consensu ancillarum Dei ibidem consistentium locella dua infra pago Salninse, super fluvium Salona, in Conpendio, id sunt in Filicione-curte, seu in Victerneia-curte, quantumcumque in ipsas curtes fuit ratio sancti Petri in integritate, & quicquid ad ipsa loca aspicit. Simile modo Folradus dedit ad parte Eufimianæ Abbatissa & illa congregatione sancti Petri res proprietatis suæ in pago Scarponinse in loco que dicitur* Basigunde-curte, *quantumcumque cum* PETRONE *Episcopo Virdunense, seu &* ANNONE *Abbate commutavit, & quicquid ad ipso loco aspicere videtur, totum & ad integrum dedit ad parte* Eufimianæ *Abbatissa. Sed pro integra firmitate petierunt ipse Abbas & Abbatissa celsitudini nostræ, ut hoc per nostram auctoritatem confirmare deberemus. quorum petitionibus gratanti animo ita præstitisse vel in omnibus confirmasse cognoscite. Præcipientes ergo jubemus, ut quicquid pars contullit parti, aut è contra in conpensu recepit, inspectas ipsas commutationes, sicut per eas declaratur, ab hac die per hanc nostram auctoritatem habendi, tenendi, dandi, commutandi, vel quicquid exinde unusquisque quod à jure suo accepit ad profectum earumdem ecclesiarum exercere voluerit, liberam ac firmissimam in omnibus habiant potestatem: ut neque à prædicto Abbate & Abbatissa, neque ab eorum successoribus ullum umquam tempore ipsas commutationes violentur. Unde duas confirmationes uno tenore conscriptas fieri jussimus, quas & manu propria firmavimus & de anulo nostro sigillare jussimus.*

Signum CAROLI *gloriosissimi Regis.*

WIDOLAICUS *ad vicem* RADONIS *recognovi.*

Data in mense Octobris anno XIIII. *&* VIII. *regni nostri. Actum Haristalio Palatio publico in Dei nomine feliciter.*

NOTATIO.

MONASTERIUM Virginum sub nomine sancti Petri hactenus exsistit apud Divodurum Mediomatricorum. De Petro melius Petrone Episcopo Virdunensi, qui regnante Carolo Magno isti ecclesiæ præfuit, lege historiam Episcoporum Virdunensium in Spicilegii tomo XI. pag. 259.

LV.

Placitum sub Carolo Magno habitum, in quo Sonarciaga-villa pagi Tellau Dionysiano monasterio vindicatur.

Ex Archivo Dionysiano.

Anno 782.

CAROLUS *gratia Dei Rex Francorum & Langobardorum ac Patricius Romanorum. Cùm nos in Dei nomine Carisiaco villa Palatio nostro ad universorum causas audiendas & recto judicio terminandas resideremus; ibique veniens Advocatus sancti Dionisii vel* FULRADI *Abbatis, nominè Ado nobis suggerebat, dicens, eo quòd inter* RIFERONEM *Comitem & suos Escapinios in pago Tellao, in mallo publico qui vocatur Turcarias, advenisset, & homines aliquos his nominibus Goduinum, & germanum suum Flodoinum, & germanam eorum Damascianam, sed & Andgarium & Ercammarum & Jonatham interpellasset, repetens ab eis & dicens, eo quòd rem sancti Dionisii in ipso pago Tellao, in loco qui dicitur Sonarciaga-villa super fluvium Itta, quem sanctus Dionisius per suum brachium conquisivit, post se retinebant in sua potestate malo ordine. Sed ipsi Flodoinus & Goduinus & eorum germana Damascia, sed & Antgarius & Ercammarus & Jonathas in præsenti aderant: & cùm interrogaretur ab eis utrum quid de hac causa contra hominem nomine Adonem Advocatum sancti Dionisii dicere vellent; numquam potuerunt tradere vel deducere rationem, per quam ipsam rem sancti Dionisii Sonar-*

ciagam-villam habere potuissent: sed ipsi per suos vuadios ibidem in præsenti præfatum Adonem Advocatum sancti Dionisii investiverunt, & fidem exinde, sicut lex continuit, ibidem fecerunt. Proinde oportunum fuit ipsi Adoni Advocato sancti Dionisii, ut talem notitiam bonorum hominum manu firmatam, vel ipsius Comitis nomine Riferii, seu qui ibidem fuerunt sedentes, prendere & accipere deberet. quod ita & fecit, ut ad longum tempus ipsam rem Sonarciagam-villam contra jam dictos homines ad partem sancti Dionisii habeat evindicatam & elidigatam. Unde & Advocatus sancti Dionisii vel Fulradi Abbatis videlicet Ado suam notitiam quam se proposuit habere ante nos legibus optulit vel adpræsentavit ad religendum. Relectâ ipsa notitiâ, interrogatum fuit ipso Rifero Comite, si hæc causa vel ipsa notitia vera & verax erat aut non. Sed ipse Riferus Comes nobis taliter suum præbuit testimonium, quòd hæc causa vel ipsa notitia vera & verax esset. Proinde nos taliter unà cum fidelibus nostris, id est cum RICHARDO *Comite,* GUNTHARDO *Comite,* TEUDBALDO *Comite,* GRIFONE, GEROLDO, NORTBOLDO, WINEGISO, WALBERTO, GISOLDO, AROINO, TEUTBOLDO, CONSTABILI, WORALDO *Comite Palatii nostro, vel reliquis quamplurimis visi fuimus judicasse, ut dum ipse Riferus Comes taliter nobis suum tribuit testimonium, quòd hæc causa vel ipsa notitia vera & verax esset; propterea jubemus, ut quia hanc causam sic actam vel perpetratam esse cognovimus, suprascriptus Advocatus sancti Dionisii contra sæpe dictos homines inspecta sua notitia jam dictam villam Sonarciagam ad partem sancti Dionisii omni tempore habeat evindicatam atque elidicatam, & sit inter ipsos in postmodum ex hac re omni tempore sopita & definita atque inconvulsa causatio.* A B

WITHERIUS *Notarius ad vicem* CHROTARDI *recognovi.*

Data mense Decembri die XVI. *anno* XIV. *regni nostri in Dei nomine feliciter.*

NOTATIO. C

DUBIUM est, an Witherius Notarius tum ordinarius fuerit. Witherius quippe numeratur quidem inter Notarios Caroli Magni Imperatoris, sed non Regis: nec Chrotardum Archicancellarium alibi invenio. quod officium Hitherius ad annum regni Caroli XII. exercuit. An Chrotardus extraordinarius Cancellarius fuit, ut Eldebertus, infra.

LVI.

Ex autographo.

Caroli Magni Præceptum de bonis à HRodhardo Comite monasterio Dionysiano venditis, quæ bona eidem loco Rex confirmat.

Anno 790.

CAROLUS *gratia Dei Rex Francorum & Langobardorum ac Patricius Romanorum. Notum esse universis nostris credimus fidelibus qualiter tempore genitoris nostri bonæ memoriæ* PIPPINI *quondam Regis, seu & avunculi nostri* CAROLOMANNI, *res aliquæ in Ducatu Alamanniæ fisci ditionibus redactæ fuerunt, quas modo diversi homines quasi jure proprio possidebant injustè, & aliquis exinde jam per venditiones, donationes, seu diversos quoslibet modos habebant dispersas: ex quibus* HRODHARDUS *Comis quondam ab Hunnido seu ab aliis hominibus per cartas vinditionis exinde res aliquas visus fuit comparasse quæ ponuntur in pago Brisigavia, in loca nuncupantes Binuzhaim, sive & Romaningahoba, vel in ceteris locis, cum eorum adjacentiis & appendiciis, quæ partibus sancti Dionysii martyris, ubi ejus preciosum corpus requiescit, inlicito ordine visus fuit vendidisse, vel delegasse: unde* MAINARIUS *Abba per suos vuadios legibus nobis visus est revestisse. Sed nobis considerantibus ob amorem Dei & reverentiam sancti Dionysii, pro mercedis augmentum & animæ nostræ remedium seu stabilitatem regni nostri deinceps per nostrum præceptum præfatas res ad ipsa casa Dei pruptissimo animo & voluntate benigna concedere ac delegare decrevimus. Propterea hoc nostræ firmitatis præceptum jussimus conscribi, ut memoratas res cum omni integritate, cum terris, domibus, ædificiis, mancipiis, vineis, silvis vel cunctis ibidem adjacentiis, vel appendiciis in quibuslibet locis, sicut antea ipsa casa Dei visa fuit possedere, ita & deinceps per nostrum præceptum plenius in Dei nomine confirmatum, & ab ac die præfatæ basilicæ sancti Dionysii habeat teneat atque possedeat, & in nostra ælemosyna ibidem omni tempore in augmentis proficere. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, vel per tempora melius conservetur, manu propria firmavimus, & de anulo nostro sigillare jussimus.* D E

Signum CAROLI *gloriosissimi Regis.*

ERKEMBALDUS *ad vicem* RADONIS *subscripsi.*

Data pridie Kal. Septemb. anno XXII. *regnum Domni nostri Caroli excellentissimi Regis. Actum Copsistaino in Dei nomine feliciter.* F

NOTATIO.

ET hîc deest epocha regni Langobardici. Actum est in libro IV. de Copsistaino seu Copsistanio, Palatio, quod in suburbio Moguntiæ positum fuisse diximus.

LVII.

Charta Ghiſelæ, Caroli Magni ſororis, quâ monaſterio Dionyſiano multa confert prædia quæ à parentibus acceperat. Ex autographo mutilo.

. . . . Anno 798.

beatorum martyrum Dionyſii, ubi ipſe precioſus corpore quieſcit cum ſuis ſanctis ſociis, de eorum prædio & facultates ipſe locus ſanctus ditatus & bene fundatus fuit, & eſt, & concedente Domino erit in perpetuum: ita nunc in Dei nomine Deo ſacrata Chriſtique ſemper devota Ghysela *nobiliſſima Regis filia* Pippini, *&* Bertradanæ *Reginæ olim, prò Dei intuitu & deſiderio cæleſtis regni & animæ meæ remedio, donamus ad ipſum ſanctum locum, donatumque præſentaliter eſſe volumus. ſicut enim admonet nos ſancta ſcriptura ut homo dum vivit in corpore, cogitet de æternitate vitæ, ut de tranſitoria meretur æterna, Domino dicente in Evangelio:* Facite vobis theſauros in cælo quæ non deficiunt, & de iniquo mammona comparate vobis æterna tabernacula, *juxta ſententiam beati doctoris Auguſtini, ubi ait:* Perit mundus & ea quæ in mundo ſunt. *Illud verò numquam perit, quod in eccleſiis vel in pauperibus erogatur, ſed unicuique quod ad æternam beatitudinem pro juſtitia reputatur. Ideo ob ejus amorem donamus ad ipſum ſanctum locum ſuperius denominatum, ubi præſenti tempore* Fardulfus *Abba cum norma plurima monachorum converſare, regere vel gubernare videtur; villa noſtra nuncupante Putialis in pago Adratinſe, cum illas eccleſias quæ ſunt conſtructæ in honore ſancti Vedaſti, vel ceterorum ſanctorum cum appendiciis ſuis, id ſunt Gunbodecurte, ſeu Poſtonævillare, vel Bertinocurte, necnon & in Linarias, ſeu & in Hodricio in jam dicto pago Adratinſe; & in Magraſtovilla in pago Vermandinſe; Friſionecurte ſeu & Agnonocurte in pago Ambianenſe; Vvalliu in pago Camaracinſe; ipſa loca ſuperiùs prænotata cum omni integritate vel ſoliditate earum, id eſt unà cum terris, manſis, domibus, ſuperpoſitis, ædificiis, præſidiis, mancipiis, inquilinis, accolabus, libertis, ſervis tam ibidemque oriundis, quàm & aliunde tranſlatis, campis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus, mobilibus & immobilibus, gregis cum paſtoribus, perviis, publicis pſaltis atque ſubjunctis, vel omnique præſidium & univerſum meritum, & ad prædicta loca ſuperius nominata aſpicere vel pertinere videntur, & præſenti tempore ibidem poſſedeo, quicquid infra terminos aut extra terminos, tam de alode aut de comparato vel de qualibet adtracto ad me legibus obvenit, à die præſente ac præfata caſa Dei in alemoniis vel ſubſtantia monachorum ibidem habitantium Chriſto protegente proficiat in augmentum, & de jure meo in jure & dominatione ipſius baſilicæ trado atque transfundo: ita ut ab ac die vos vel ſucceſſores veſtri habeatis, teneatis, poſſedeatis, vel quicquid exinde facere volueritis, liberam & firmiſſimam auxiliante Domino in omnibus habeatis poteſtatem. Et ut hæc donatio à me facta omni tempore firma & inconvulſa valeat perdurare.*

Signum † Ghyselæ *nobiliſſima filia Pippini Regis, qui hanc donatione fieri rogavi.*

Signum † Caroli *nobiliſſimi filii domni Caroli Regis præcellentiſſimi.*

Signum † Pippini *nobiliſſimi filii domni Caroli præcellentiſſimi Regis.*

Signum † Chlodoici *nobiliſſimi filii domni Caroli præcellentiſſimi Regis.*

Wineradus *Cancellarius juſſus à prædictæ domnæ* Ghyselæ *ſcripſi & ſubſcripſi.*

Data Id. Jun. anno xxxi. *&* xxvi. *regnum Domni noſtri. Actum Aquis Palatio in Dei nomine feliciter. Amen.*

Notatio.

Adratensis pagus hîc eſt Atrabatenſis, ut notavi ad vitam ſancti Leodegarii in Sæculo ſecundo Benedictino pag. 705. Adverte hîc titulum *nobiliſſimi*, quem ſibi unum tribuunt Regii liberi. Nec mirum, quando ipſi Reges, immo & Imperatores, hoc nomine olim gloriati ſunt, ut diximus in libri ſecundi capite vi. num. vii. Lege Gabriëlis Trivorii obſervationem Apologeticam, capite x. & chartam Sanſonis Remenſis Archiepiſcopi inferiùs ad annum 1157. ubi Ludovicum juniorem *nobiliſſimum* dicit. Confer diploma Caroli Magni apud Dubletum pag. 721. ad confirmandam Giſelæ ſororis ſuæ donationem. Cùm Lego hac in Charta locum ex Auguſtino, videre mihi videor Giſalam illam, in cujus gratiam Alcuinus Auguſtini commentarios ſuper Evangelium Johannis in compendium redegit.

LVIII.

Caroli Magni Præceptum, quo Aniani Abbatis rogatu monaſteria ſancti Johannis & ſancti Laurentii in ſuam tuitionem ſuſcipit, & villam Caunas eidem attribuit. Ex autographo Caunenſi.

Anno 793.

Carolus *gratia Dei Rex Francorum & Langobardorum, ac Patricius Romanorum, omnibus fidelibus noſtris præſentibus & futuris. Rectum eſt regalis poteſtas illis tuitionem impertiat, quorum neceſſitas comprobatur. Idcirco cognuſcat magnitudo ſeu utilitas veſtra, quia vir venerabilis* Anianus *Abba ex monaſtheria ſancti* Johannis *& ſancti* Laurenti, *quod ſunt conſtructi in locis nuncupantibus* Extorio * *&* Olibegio, *noſtro ſynodali Concilio veniens unà cum monachis ſuis, & in noſtro mundeburde cum omnibus rebus vel hominibus monaſtherii ſui, quas moderno tempore videtur poſſidere, ſe plenius commendavit, & nos ſub noſtram tuitionem eum & monachis ſuis cum omnibus*

* vulgo *Citon.*

rebus atque hominibus suis recepimus ac retinemus, quatenus diebus vitæ suæ sub nostram tuitionem A *valeant quieti vivere vel residere. Propterea has litteras nostros pro firmitatis studium eis dedimus, per quas omnino jubemus ut nullus quislibet de vobis neque de junioribus vestris prædicto* ANIANO *Abbati seu monachis suis, nec rebus vel hominibus illorum contangere nec inquietare; aut contra rationis ordinem calumniam generare non præsumatis, nisi (ut diximus) cum omnibus rebus vel hominibus illorum sub nostram tuitionem valeant quieti vivere, vel residere. Similiter concessimus ei villa* Caonas, *sicuti* MILO *ad suum monastherium per suas litteras delegavit, cum omnibus appendiciis suis, quatenus melius delectet ipsis servis Dei pro nobis vel stabilitatem regni nostri Domini misericordia exorare. Et si aliquas causas adversus eos vel hominibus illorum surrexerint aut ortas fuerint, quas in provintia absque illorum gravi dispendio diffinire non potueritis, usque in nostra præsentia reserventur, quatenus ante nos secundum legis ordinem accipiant finitivam sententiam. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, vel à fidelibus nostris melius conservetur de anulo nostro subter sigillare jussimus.* B

WIDOLAICUS *ad vicem* RADONIS *recognovi & subscripsi.*

Data tertio-decimo Kalendas Augustas anno XXVI. *&* XX. *regni nostri. Actum Franconofurd Palatio in Dei nomine feliciter.*

NOTATIO.

ANIANUS seu Annianus Abbas, in hoc diplomate laudatus, is est, quem celebrat Theodulfus Aurelianorum Episcopus in carmine ad Benedictum Anianensem Abbatem. Quæ hîc memorantur monasteria duo ab eodem Anniano constructa, alterum sancti Johannis *in Extorio*, alterum sancti Laurentii *in Olibegio* sita, sæpius recurrunt in his actis. Monasterium Montis-Olivi, quod Caunensi vicinum est, per id tempus dicebatur *sancti Johannis-Baptistæ in castro Mallasti*, ex actis ejusdem loci inferiùs referendis. At diversum videtur ab illo Anniani: cujus alterum sancti Laurentii nomine insignitum, nunc vocatur sancti Anniani, vulgo *S. Chinian*, sancto Anniano Confessori primitus sacrum, ex diplomate Ludovici & Lotharii Imperatorum. Caunense situm est inter hoc monasterium & aliud mox dictum Montis-Olivi, *de Mont-Oliou*, in diœcesi Carcassonensi. Daniel Caunensis Abbas Caunas subjecit Anniano Abbati, testante præcepto Caroli Calvi postea edendo. De monasterio sancti Laurentii Consule Baluzianas notas ad Capitularia, & ad Concilia provinciæ Narbonensis. Redeo ad monasterium sancti Johannis, quod *sancti Johannis Exequauriensis* dicitur in alio autographo Caunensi inedito, quo limites villæ & cœnobii Caunensis jussu Magnarii Comitis designantur *anno* XXXIIII. *regnante Domno nostro Carolo Rege Francorum & Langobardorum & Patricio Romanorum*, id est anno Christi DCCCII. ubi agitur de Anniano Abbate hîc memorato, qui cum monachis suis C deserviebat *sancti Johannis Exequauriensis vel sancti Petri & Pauli monasteriis, quæ ædificavit supra dictus Anianus cum fratribus suis supra ribo Argentodublo in villa Caunense, quæ ab antiquo dicebatur Busintis, quam perdonâbit Rex Carolus ad ipso Abbate cum fratribus suis.* Unde lis orta erat inter Magnarium Comitem & Annianum Abbatem de finibus disterminandis. Ceterum in superiori diplomate observanda est formula, quâ Carolus Magnus confirmat donationem villæ Caunarum, Anniano à Milone factam. *Similiter concessimus ei villa Caonas, sicut Milo ad suum monasterium per suas litteras delegavit.* Frequentes sunt ejusmodi formulæ in litteris confirmatoriis Regum, ut in præcepto Ludovici Balbi pro ecclesia D Nivernensi, infra, quasi Rex tunc primùm rem concederet, cujus donationem confirmabat.

LIX.

Ex autographo Dionysiano, & Sæc. 3. Bened.

Caroli Magni Regis diploma, quo Theodoldum Comitem absolvit à suspicione læsæ-majestatis, eidemque bona propria restituit.

Anno 799.

CAROLUS *gratia Dei Rex Francorum & Langobardorum ac Patricius Romanorum. Prespicuè compendiis regalibus illud adscribitur, quod pro contemplatione servitii fidelibus suis largiente* E *Domino consultissimè muneratur. Quapropter dum omnibus non habetur incognitum qualiter suadente diabolo Pippinus filius noster cum aliquibus Dei infidelibus ac nostris, in vita & regno à nobis Deo concesso impiè conatus est tractare, & Domino nostro Jesu-Christo miserante, non prævaluit eorum perfidia. Fuerunt namque aliqui in nostra præsentia convicti, & secundum judicium Francorum dijudicati: aliqui verò fideles per judicium Dei se exinde idoniaverunt, sicut* THEODOLDUS *Comes fidelis noster visus est fecisse. cui & nos omnes res proprietatis suæ juxta ejus deprecationem, & servitio ac meritis compellentibus denuò & nostro largitatis munere quantumcumque ex hereditate parentum aut de qualibet attractum justè & rationabiliter antea possiderat, cum Dei & nostra gratia jure firmissimo ad legitimam proprietatem reddi fecimus, & per auctoritatem nostram plenissima deliberatione confirmavimus. Statuentes ergo jubemus, ut quicquid ex successione parentum, vel per strumenta cartarum tunc tempore,* F *ut diximus, justè & rationabiliter cum æquitatis ordine jure hereditario visus fuit habere vel dominare, per hoc nostrum serenitatis atque confirmationis præceptum cum Dei & nostra gratia à modo & deinceps tenere & possidere valeat, & suis posteris, aut cui voluerit Domino favente ad possedendum derelinquat. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, manu propria subter eam decrevimus roborare, & de anulo nostro jussimus sigillari.*

Signum CAROLI *gloriosissimi Regis.*

Ercambaldus relegi & subscripsi.

*Data pridie * Aprilis, anno* XXVIIII. *&* XXV. *regni nostri. Actum Aquis Palatio nostro in Dei nomine feliciter.*

NOTATIO.

Hoc diploma, jam editum in Sæculo tertio Benedictino, hîc denuo exhibemus ad illustrandam subsequentem Chartam ejusdem Theodoldi pro cœnobio Dionysiano, simul ad corrigendum annum regni Langobardici *quintum* pro *secundo*, qui in prima editione malè irrepserat. Fortè hæc Charta, uti & sequens anno DCC XCIX. consignanda, ut in Supplemento [a] nostro videre licet.

[a] Supplem. cap. 9. n. 6.

LX.

Charta donationis ejusdem Theudaldi Comitis, factæ cœnobio Dionysiano.

Ex autographo.

Anno 799.

Dum fragilitas humani generis pertimescit ultimum vitæ temporis subitanea transpositione ventura, oportet ut non inveniat unumquemque inparatum, ne sine aliquo boni operis respectu migret de sæculo, nisi dum suo jure & potestate consistit, præparet sibi viam salutis per quam ad æternam valeat beatitudinem pervenire. Ideoque in Dei nomine THEUDALDUS *Comis pro remedio animæ meæ & remissione peccatorum meorum, ut veniam in futuro consequi merear, cedo à die præsente, cessumque in perpetuum esse volo, atque de jure meo in jure & dominatione ecclesiæ sancti Dionisii martyris, ubi ipse preciosus cum suis sociis quiescit humatus, vel* FARDULFUS *per donum Dei Abba ibidem rector præesse videtur, res proprietatis meæ, cui vocabula sunt in Brogaria, seu & in alio loco in Bagerna, immoque & in tertio loco in Lis super fluvio Hissera, necnon & in quarto loco in Caugia super fluvio Tuva; scilicet & in quinto loco in Villariculo sitas in pago Camliacinse, id sunt unà cum mansis, domibus, superpositis, ædificiis, accolabus, mancipiis his nominibus, Gautrude cum infantes septem, Erisma cum infantes quinque, Jungulfo cum infantes tres, Maurica cum infantes quatuor, Madalbertane cum infantes duos, Vvalderada cum infantes tres, Elisanna cum infante uno, Plictrude cum infantes quattuor, Beninga cum infantes septem, Alatrudis cum infantes duos, Ladina cum infantes quinque, Izintrudis cum infantes tres, Leuttrude cum infantes sex, Vvarentrudis cum infantes sex, item Alectrude cum infantes tres, Aldruda cum infantes tres, Doda cum infantes tres, Aldinga cum infante uno, Unberta cum infantes duos, Ermina cum infante uno, Luba cum infante uno, Serena cum infante uno, Aldegilde cum infantes duos, Hildigera cum infantes tres, item Ermina cum infantes tres, Autfreda cum infantes tres, Ermfreda cum infantes tres, Sirican cum infantes duos, Gulfiane, item Gautrude, Abiud, Adelane, Ragamfredo, Airefredo, Sigebaldo, Firumerico, Teudoino, Anafredo, Andefredo, Vermeramo, Adelaldo; vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, tam de alode parentum meorum, quàm de conparato, vel de qualibet adtracto ad me noscitur pervenisse, præter duodecim mancipia quæ ad nostrum opus reservavimus; cetera omnia & ex omnibus (sicut dixi) de jure meo in jure & dominatione vestra trado ad possedendum: & quicquid exinde vos aut auctores ipsius ecclesiæ elegeritis faciendum, ex omnibus habeatis licentiam, ita ut ab ac die habeatis teneatis possedeatis: vel quicquid exinde facere elegeritis, auxiliante Domino in omnibus habeatis potestatem. Si quis verò quod futurum esse non credo, si ego ipse (quod absit) aut ullus de heredibus vel proheredibus meis qui contra hanc cessione ista, quem ego pontanea voluntate fieri decrevi, venire aut eam infrangere temtaverit; inferat vobis unà cum sociante fisco auro libras* II. *argento pondera* V. *coactus exsolvat, & quod repetit per nullisque ingeniis evindicare non valeat, sed præsens cessio ista omni tempore firma & stabilis valeat perdurare stipulatione subnixa. Actum in Brogaria ante basilica sancti Viviani.*

Data XIII. *Kal. Januarii anno* XXX. KAROLO *Rege.*

HAIMARDUS *subscripsit.*

Signum THEUDALDO *Comite qui hanc cessione fieri rogavit. Signum* GODALHARDO. *Signum* † *Hardrado. Signum* † *Agrado. Signum* † *Hainrado. Signum* † *Girberto. Signum* † *Theuderico. Signum* † *Adalgaudo. Signum* † *Hirpidito. Signum* † *Vvigbaldo. Signum* † *Frothardo. Signum* † *Lantfredo. Signum* † *Tancrado. Signum* † *Ermengario. Signum* † *Odolardo. Signum* † *Frodone. Signum* † *Gislemaro. Signum* † *Chlodardo. Signum* † *Gislehardo. Signum* † *Hunnaldo-Vicario. Signum* † *Hoffredo. Austregiselus scripsi & subscripsi.*

NOTATIO.

Hoc monumentum est grati in Deum Theodaldi animi, quem anno superiore Carolus Magnus à suspicione læsæ majestatis absolverat, & rebus suis integrum restituerat. Fardulfus Abbas Dionysianus laudatur in libro primo de miraculis sancti Dionysii, relatis in Sæculi tertii Benedictini parte secunda. De Brogaria vide Chartam Chrothildis, quæ parthenona condidit apud Brogarias in pago Stampensi. Porro hac in Charta servorum proles nominantur cum sua matre, propterea quod servorum conditio ex matre pendet.

LXI.

Placitum Carcassonæ habitum anno III. imperante Karolo Imperatore, in quo Ermenardus restituit monasterio sancti Hilarii Carcassonensis Nitolarias cellam in pago Ruscinonensi.

Ex autographo.

Anno 803.

In judicio WILERANNI *Sedis Carcassona Episcopo, necnon* AGUIFREDO *Comite,* SICFREDO *Vicecomite,* SUNIFREDO *Abbate,* MIRO *Abbate,* GULSINO, AUSTRALDO, AUTANO, *&* WILLISCO *judicium, & in præsentia* WITARDO *& aliorum, qui cum supradicto Episcopo, Comite,*

Vicecomite, Abbates, Archidiaconos, & ipsos judices vel auditores, in illorum judicio, in publico mallo A
* Ermenardus. *in civitate Carcassona residebant. In eorum præsentia recognosco me ego Ermengardis *, qui fuit filius*
quondam genitore meo nomine AMELIO, *quod negare non possem, facio meam professionem atque*
evacuationem de scripturis quod homo, nomine RECAMUNDUS *Abba & sui monachi, qui sunt*
de monasterio sancti Hilari, qui est situs in territorio Carcastense super fluvium Leuco, ipsas scripturas
quod ipsi mihi requirebant supradicto judicio, quod antecessor suus, nomine CASTELLANUS, *Abba*
quandam qui fuit, & sui monachi de sancto Hilario, mihi jam dicto Ermenardo fecerunt & donaverunt
pro camviationis de illorum alode proprio quod habent in territorio Rossilionense in locum ubi dicitur
* Nidolieres. *ad ipsas Nitolarias *, ipsa illorum cellula, cui vocabulum est sancti Stephani, cum suis appendiciis,*
quod debent esse de jamdicto monasterio sancti Hilari, sive Recamundo Abbate vel ad ipsos monachos,
per illorum scripturas & per illorum apprisione; & alias scripturas autenticas, quod inde mihi donave-
runt, quod ibi comparavit monachus illorum nomine Glodesindis per justionem & per mandatum de ipso B
Abbate sancti Hilari, & de ipsos monachos, de omnes ipsas scripturas, de quantum jam dictus Castel-
lanus Abba, qui fuit antecessor de illo Recamundo supradicto Abbate & sui monachi inde mihi Erme-
nardo donaverunt de ipsa cellula sancti Stephani cum suo appenditio, & procamiationis autenticas de
ipsas scripturas. Ego Ermenardus plus nec amplius inde invenire possum, nisi quatuor quas inde inveni
autenticas, quod ego reddidi ad isto Recamundo Abbate vel ad suos monachos in isto supradicto judicio:
& ipsas procaminationes, quas inde habui, & alias cartas autenticas, ego Ermenardus eas invenire non
possum, sed prædictas ipsas habeo, & nescio quid se fecerunt: sed ubicumque ipsas scripturas procam-
biationis, vel ipsas alias autenticas, in mea potestate, aut in potestate de ullo homine, aut in placi-
* frivolas. *tum, aut in platea ipsas scripturas inventas apparabiles fuerunt, frigulas * & vagas & inanes rema-*
neant omni tempore, & non habeant ullam firmitatem. Et ego Ermenardus sic me evaguo in omnibus de
ipsa cellula superius scripta sancti Stephani, & de suis appendiciis, quia non hodie nec ullo tempore, C
neque in istum Placitum, neque in alium, nullam scripturam inde præsentare nec habere non possum,
nec per testes, nec per ullum documentum judicium veritatis ego probare non possum, quod ipsa cellula
sancti Stephani nec suum appenditium ego tenere debeam in meam potestatem, sed plus debet esse de
monasterio sancti Hilarii, seu ad Recamundo Abbate vel ad ipsos monachos. Et ego Ermenardus ipsa
cellula cum suum appenditium redditum habeo ad isto jam dicto Abbate, vel ad monachos suos, & ipsum
meum alodem proprium, quod ego unde procambiatum habui, cum jam dicto Castellano Abbate & ipsos
monachos in territorio Reddense, in alode de Teria, in locum ubi dicitur Domum sancti Petri, ipsum
meum alodem ego receptum habeo in mea potestate, & vera est mea professio & evacuatio in omnibus.

Facta scriptura professionis sexto Kal. Martii, anno III. *imperante* KAROLO *Imperatore.*

Sig. ERMENARDUS. *Sig.* JORDANUS. *Sig.* ALDERAMUS. *Sig.* PANTALEON. *Sig.* LEU-
FREDUS. *Sig.* GULSINUS. *Sig.* GALAFREDUS, *qui sig. hanc scripturam scripsit die & anno* D
quod supra.

NOTATIO.

ALIQUANDIU hæsi, ad quemnam Carolum Imperatorem hoc Placitum referendum esset, ad Magnum, Calvumne, an Crassum. nam & *Imperatoris* ambigua vox est, & Willeranni Carcassonensis Episcopi ignotum est nomen in vulgatis Indicibus. Sed tandem persuasus sum ad Carolum Magnum pertinere. Argumento est diploma Caroli Calvi in Appendice Capitularium Baluziana, num. LXXV. quo in diplomate Anæ sancti Hilarii Abbati concesso legitur, Ludovicum Pium eidem cœnobio confirmasse inter alias cellam Nitolarias, de qua hîc controversia erat. Jam ergo ante Carolum Calvum hæc cella sancto Hilario subjecta erat. Atqui hoc Placitum factum est in causa Ermenardi Abbatis ejus loci, super commutationem istius cellæ, quam prius Castellano Abbati Ermenardus commutatione facta concesserat. ac proinde ea controversia contigit imperante Carolo Magno. Ex hoc autem Placito inter Abbates S. Hilarii, quos eruditus Baluzius in Notis ad Capitularia col. 1102. recenset, adde Castellanum & Recamundum. Consule apud eumdem diplomata Ludovici Pii num. XXIX. & Pippini num. XLV. Denique in præmisso Placito mentio fit de Mirone Abbate, qui alius est à Mirone Abbate Suredensis sancti Andreæ monasterii in pago Helenensi, ut patet ex diplomate Ludovici Pii, edito in Marca Hispanica, cujus hæc verba. *Notum esse volumus cunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris præsentibus & futuris, qualiter vir inluster* GAUCELINUS *Comes ad nostram accedens clementiam innotuit celsitudini nostræ, qualiter quidam Abba nomine* MIRO, *quondam in territorio Elenense super fluvium Taidum, in quodam loco in honore S. Andreæ monasterium ædificasset, & monachos secundum Regulam sancti Benedicti in eodem monasterio vivere constituisset: eoque rebus humanis exempto* SISEGUTUS *Abbas in suo & loco & ministerio subrogatus fuisset: deprecatusque est nos idem vir inluster Gaucelinus Comes, ut prædictum Sisegutum Abbatem unà cum monachis suis, & prædictum monasterium suum cum omnibus cellulis ad illud pertinentibus in supradicto pago Elenense, unam videlicet in honore sancti Martini sitam, in qua primitus idem Abbas habitare cœpit, ipsamque vallem cum præfata cellula & cum omni integritate sua concederemus eidem Abbati & monachis: necnon & aliam cellulam in honore sancti Vincentii constructam, seu & villare, quod dicitur Garrivis, cum ipsis fiscalibus terris . . . . . . sub tuitione & defensione nostra consistere fecissemus, quemadmodum alia monasteria infra Septimaniam consistere videntur,* &c. Ex hoc diplomate, quod absque Notis chronologicis ex Chartario Carcassonensi eruit noster Stephanotius, apparet, conditionem istius cœnobii esse antiquiorem Carolo Calvo, cujus diploma Lege in tomo VIII. Spicilegii pag. 349. aut sanè dicendum est duo ibidem monasteria quondam exstitisse.

LXII.

Renovatio teſtamenti Abbonis Patricii pro cœnobio Novalicienſi, facta per Carolum Magnum.

Ex Chartario Gratianopolitano.

Circa annum 805.

IN nomine Patris, & Filii, & Spiritus-ſancti. KAROLUS *Imperator Auguſtus piiſſimus, à Deo coronatus, magnus, pacificus Imperator, Romanum gubernans Imperium, qui & per miſericordiam Dei Rex Francorum & Longobardorum. Igitur notum ſit omnium fidelium noſtrorum magnitudini, præſentium ſcilicet & futurorum, quia vir venerabilis* FRODINUS *Abba ex monaſterio quod eſt conſtructum in honore ſanctorum Principum Apoſtolorum, loco nuncupato Novaliciis, miſſa petitione per religioſos monachos,* GISLARANNUM *ſcilicet, &* AGABERTUM, *ſerenitati noſtræ ſuggeſſit, qualiter* ABBO *quondam vir Deo devotus, per teſtamentum donationis ſuæ aliquas res ad ipſum ſanctum locum Novaliciis delegaſſet, unde ipſa caſa Dei & monachi ibidem conſiſtentes, ſeu pauperes & peregrini, euntes & redeuntes, maximam conſolationem habere videntur: & ipſum teſtamentum noſtris detulerunt obtutibus ad relegendum. Sed quia ſæpiſſime per placita Comitum per diverſos pagos, neceſſitate cogente, ipſum ad relegendum detulerunt, jam ex parte valde dirutum eſſe videbatur. Et ideo quia per ſe non fuerunt auſi ipſum teſtamentum renovare, petierunt celſitudini noſtræ, ut per noſtram juſſionem denuo fuiſſet renovatus, eo tenore, ſicut ipſe ad hoc relegi melius potuiſſet. Nos autem conſiderantes eorum neceſſitatem & mercedis noſtræ augmentum, juſſimus per fideles Notarios noſtros infra Palatium ipſum teſtamentum denuo renovare: ita, ut deinceps pro mercedis noſtræ augmentum, inſpecto ipſo teſtamento, ſicut inibi declaratur, ad ipſam caſam Dei noſtris futuriſque temporibus in augmentis proficiat. Non enim ex conſuetudine anteriorum Regum hoc facere decrevimus, ſed ſolummodo propter neceſſitatem & mercedis augmentum tranſcribere præcipimus, hoc modo, & ſubter plumbum ſigillari juſſimus.*

In nomine Patris, & Filii, & Spiritus-ſancti. Sub die tertio Nonas Maias, anno vigeſimo primo gubernante inluſtriſſimo noſtro Karolo regna Francorum, Indictione VII. *feliciter. Ego in Dei nomine Abbo filius Felici & Ruſticæ nomine quondam, ſana mente atque conſilio, cogitans caſus humanæ fragilitatis, teſtamentum condidi, quo venerabili Hitberto Clerico ſcribendo rogavi. quod teſtamentum meum ſi quo caſu, & jure Pretorio, vel qualecujus Lege adinventionis quæ quomodo valere nequiverit, acſi ab inteſtato ad vicem codicellorum eum valere volo ac jubeo, quos quas liberos liberaſve eſſe decrevero, liberi liberæve ſint omnis, & quæque per hoc teſtamentum meum dedero, legavero, dare juſſero, id ut fiat detur, præſtetur fidei heredis mei committo. Ego in Dei nomine* ABBO, *cùm me diſpenſatio divina de hac luce migrare præceperit, dibitove naturæ complevero, tunc tu ſacroſancta eccleſia in honore beati Petri Apoſtoli, ſeu & ceterorum Sanctorum Novaliciis monaſterii in valle Siguſina, quem ex opere noſtro in rem proprietatis noſtræ conſtruximus, ubi norma monachorum ſub religionis ordine ſpiritale & Regula ſancti Benedicti cuſtodiendis Domino adjuvante conlocavimus, ubi apræſens * vir* ABBO *præeſſe videtur, heres mihi eſto, heredem meam te eſſe volo ac jubeo, ceteri ceteræ exheredis ſinttote. Te verò ſancta eccleſia beati Petri Apoſtoli ſupraſcripti monaſterii in valle Siguſina, tam infra muros ipſius civitatis, quàm & in ipſo pago ex alode parentum meorum, vel undecumque michi juſtiſſime ibidem ex Legibus obvenit, hoc eſt quicquid in ipſa valle Novaliciis, etiam & in Barro, ſeu & in Albanato, & ultra Ciniſca ſubtus Cravaſca, & in faido, vel cetera loca, quod præſente tempore ad ipſum monaſterium adjacet, vel aſpicere videtur, cum ſilvis, pratis, alpibus, aquis, aquarumve decurſibus, quicquid præſente tempore ad ipſum ſanctum locum aſpicere videtur, tam de proprio, quàm de conquiſto, ſeu & de commutationis cauſa, Promaciano in valle Maurigenica recepimus, unà cum mancipiis, terris, vineis, ſilvis, cum omni integritate ut habeas volo ac jubeo. Similiter quicquid in Balmas, ubi oratorius in honore ſancti Verani eſt conſtructus, viſi ſumus habere, & in Laſtadio, Gallionis, Grummo, Camundis, Luxomone, Corvallico, Petracava, Trebocis, vel circa civitate, quantumcumque ex proprietate parentum noſtrorum, vel conqueſtum in ipſa loca habere videmur, te heredem meam habere volo ac jubeo: & quicquid circa civitate Seguſia, vel in ipſa valle habere videmur, hoc eſt in Orbano, Cicimiano, Voroxio, Raudenouiliano, te heres mea habere volo ac jubeo. Et in Valaucis portione quem à liberto noſtro Theudoaldo dedimus, volo ut habeat, & ipſe & infantes ſui, ad heredem meam aſpicere debeant, volo ac jubeo. Similiter Cammite ſuperiore, & Cammite ſubteriore, Broſiolis, unà cum ingenuis Rogationis, Tannoborgonis, unà cum miniſtrale noſtro Johanne & infantes ſuos; Libertato cum infantes ſuos, Critovis, Orbana, Bicoraſco, unà cum nepotes Vvalane, hoc eſt Harioldo & germana ſua, quem Duninius habet, Galiſiaca, & alpes in Ciniſio, quem de eccleſia ſancto Petro de ipſá conſtructa Lugdunenſe commutavimus. Iſta omnia ſuperiùs comprehenſa unà cum mancipiis, libertis, terris, domibus, ædificiis, veneis, campis, pratis, paſcuis, ſilvis, alpibus, vel omnis adjacentias ad ſe pertinentes, te herede mea habere volo ac jubeo. Et cella infra regnum Langobardorum, qui vocatur Tollatecus, quicquid ex alode parentum noſtrorum michi ibidem obvenit, unà cum mancipiis ibi conſiſtentibus, vel omne jure ſuo, ut habeas volo ac jubeo. Etiam & Colonica in valle Diubiaſca, infra fines Langobardorum ubi dicitur Bicciatis, quem parentes noſtri, & nos ibidem habuimus, ut habeas volo atque præcipio. Simile namque modo & quicquid in valle Maurigennica ex alode parentum noſtrorum, vel per quodlibet titulo, juſtè & rationabiliter nobis ibi idem obvenit, & legitima ſubpetit redebere, hoc eſt in ipſa Mogenna domus quem apud eccleſiæ Maurigennica commutavimus, cum ædificiis, cortiferis, exavis, ortis, vineis, campis, ſeu imglis, unà cum eccleſia ſancto Petro, quem parentes noſtri ibidem conſtruxerunt, cum omni integritate vel adjacentias ad ſe pertinentes, immoque eccleſia ſancto Pancraſio proprietatis*

* *f.* Apoſtolicus.

nostræ, unà cum colonica in Birisco, cum omnis adjacentiis ad se pertinentes, te herede mea habere volo. Et in ipsa valle Maurigennica loco nuncupante Fontana, quicquid ibidem præsente tempore de parentis nostris visi sumus habere, seu & in Nanosces, unà cum illos ingenuos de Amberto & liberto nostro de Alsede nomine Orbano, & ingenua nostra nomen Rigovera de Bonnosco, vel quicquid in Bregis de alode parentum nostrorum quem Austrualdus in beneficio habet, te suprascripta ecclesia sancto Petro heres mea habere volo, ac jubeo. Pro modo simile quicquid de Domna Siagria in ipsa valle Maurigennica conquesivimus, Misiottano, Obliciacis, Mago, Colonica, in Albiadis, in Bausetis, & Colonica super Bricoscis, & Amalicione, ubi Blancolus Verbicarius manet, & Gratavinina, etiam & cetera vocabula cum adjacentiis earum, te sacrosancta ecclesia habere volo ac jubeo. Immoque, quicquid in valle Darentasiense, ex alode parentum nostrorum, vel quod de Syagria ibidem ad nos pervenit, unà cum mancipiis, libertis, colonis, inquilinis & servis, te heredem habere volo atque præcipio.

Similiter in pago Grationopolitano, Olonna quem ad liberta mea nomen Sendeberti, dedi volo, ut habeat, Missoriano quem de Siagria conquesivi, Piniaco. & Corennum, quem à liberta mea nomen Auriliana dedi, ipsas libertas meas, cum ipsas res, volo ut habeas ac jubeo: seu in Aravardo, unà cum libertos nostros, Magnebertum unà cum germano suo Columbo, Misicasiana, Mesatico, Cambe, Quinciaco, Viennatico. Ista omnia suprascripta, unà cum libertis, ac colonis, & servis, vel omnes adjacentias suas ad ipsa loca pertinentes in suprascripto pago Gratianopolitano, tu heres mea, ut habeas volo atque discerno. Item quam in pago Viennense Maconiano quem de alode parentum meorum nobis obvenit, & quod de Siagria conquisivimus, & Colonica in ipso pago Viennense, Baccoriaco super fluvium Carusium, ubi faber noster Majorianus mansit, & filius ejus Ramnulfus de Blaciaco, quem incontra Ardulfo per judicio Agnarico Patricio evindicavimus.

Similiter & in pago Vianense & Leudunense Bornaco, Basciasco, Amblariaco, Blaciaco, colonica Senorio. Ista omnia suprascripta, unà cum terris, domibus, vineis, campis, pratis, vel cum omne jure earum, ac colonis, servis & libertis ad ipsa loca aspicientes, tu heres mea ut habeas atque precipio.

Item in pago Matascense, Carnaco AEbasciaco, quem de Siagria conquesivimus, unà cum ingenuis, libertis ac colonis, & servis, vel omnes adjacentiis ad ipsa loca aspicientes, ut habeas volo ac jubeo.

Similiter & in pago Briantino, & Aquisiana, & Annevasca, in loca nuncupantes Briancione, valle, unà cum libertis, ac colonis, & servis; Anneda unà cum ingenuis, libertis, & servis; Agracianis, Exoratiana, Aquislevas cum libertis & servis vel omnes adjacentias ad se pertinentes, te sacrosancta Ecclesia ut habeas volo atque precipio; & Colonicas infra ipsa valle Briantina & Aquisiana, quem de Vvindegunde conquesivimus, unde Bardinus Capitolarius est.

Similiter & in Gerentonnis Colonicas de ipsa ratione Vvindegundi, quod ad nos pervenerunt, quem Sigualdus libertus noster in beneficio habet. Colonica quem de muliere Gismundo nomine Pannutia in ipsa valle in tercia recepimus, ubi Marius noster Verbecarius in ipsa Colonica manet.

Similiter curte mea Salliaris; alpes, prata, ingenua, Vendanum, Mullinaricus, Vvilla, Jutole. Ista omnia suprascripta, unà cum libertis, ac colonis, servis vel omnes adjacentias earum ad ipsa loca aspicientes, tu heres mea, ut habeas volo, ac jubeo. Et Colonicas in valle Gerentonica, & in Ralis, quem ad libertos meos, quem Theudoaldo & Honorio dedi, ut ipsi & infantes ipsorum habeant, & ad heredem meam sacrosancta ecclesia aspiciant. Ista omnia superius comprehensa, unà cum adjunctis, adjacentiisque suis, campis, pratis, pascuis, silvis, alpibus, montibus, rivis, aquarumve decursibus, accisque omnibus, cum omnem jure vel terminum earum, tu sacrosancta ecclesia heres mea, ut habeas volo ac jubeo.

Similiter libertus nostros in valle Aquisiana, qui ad parentes nostros aspexerunt, seu & ipso pago Brigantino commanere videntur, unde Vitalis Capitularius est, ad memorata ecclesia heredem meam ut aspiciant & inpensionem faciant volo ac jubeo. Emmo quem in pago Ebredunense & valle Occense Bruitico portiones nostras quem de Vvaldeberto Presbytero, & de Rigaberga conquisivimus, & de proprio alode meo, & quod de parente mea Godane ad me pervenit; & in ipsa valle Moccense, quem de Siagria conquisivimus, unà cum alpes; & quem de Dodone & Godane ad nos pervenit, seu & quod domno WALDEBERTO *Episcopo & de Riguberga ibidem conquisivimus. Et Colonica ubi dicitur Albariosco, quem Marcianus servos noster habet, quem de Dodone parente meo in ipso pago Ebredunense ad me pervenit: necnon & Colonicas nostras in pago Ricomagense, quem Baronta libertus noster in beneficium habet, & liberto meo ipsum Barontane una apud Solia quem ei dedimus, ut ad te heres meam ipse Baronta aspicere debeat volo ac jubeo.*

Itém in ipsum pago Ebredunense Colonicas in Boresio, quem Sauma in beneficio habet. Rodis, ubi Verbicarius noster nomine Laurentius manet. Colonicas in Velentio, quem per preceptionem dominica de ratione Riculfu & germano suo Rodbaldo ad nos pervenit. Omnia & ex omnibus quicquid in ipsum pago Ebredunense seu & in Valle Moccense & Rigomagense, tam de conquesto, quàm de alode parentum nostrorum, nobis in ipsus pagos obvenit, ad integrum, unà cum alpes, tibi suprascripta heres meam sacrosancta ecclesia habere volo ac jubeo.

Simile namque modo in pago Vvapencense, corte mea Talarno, unà cum libertus nostros Sicualdo, cum sorores suas, & infantes earum; Maximo cum sua & infantes eorum; Calaico, unà cum libertus nostros, & Allionicos quem de Vvidegunde conquisivimus, & liberti nostri in ipsum Allionicus commanere videntur, Marius cum germanos suos, & libertus nostros in Venavella, Hidebertum cum uxore sua & infantes eorum quem de Vvidegunde ad nos pervenerunt. Kalares quem de ipsa Vvidegunde conquisivimus, ubi Matarellos libertus noster manet. In Colonica dominicale & extra sunt terras & vineas dominicales. Ista omnia suprascripta unà cum libertis ac colonis & servis unà cum adjunctis,

adjacentiisque

A *adjacentiisque suis ad ipsa loca pertinentes, te sacrosancta ec lesia ut habeas volo ac jubeo. Et dono liberto meo ad ipsa ecclesia, nomine Amalberto, qui habet uxore filia ipsius Matarello, quem ego manumisi, & ipsum dua mancipia dedi ad casa Vvapencense his nominibus Rusticiu, & Lupolina. Itemque & in ipsum pago Vvapenicense Altana quem de alode parentum meorum habeo, Curenno, Galisco ancilla, quem genitor meus de Persa conquisivit, & illas terras ibidem in campania, cum illa alpe Cassauda, quem de Lavarnosco ibidem habemus; ipsas terras usque ad summa mancipia, quem Siagria conquisivimus. Ista omnia suprascripta unà cum campis, pratis, silvis, pascuis, alpibus adjacentibusque suis, ad ipsa loca pertinentis, tu sacrosancta ecclesia habeas volo ac jubeo.*

Simile namque modo in ipso pago Vvaponicense, corte mea Opaga cum omnis appendiciis suas ad se pertinentes, quem alode parentum meorum habeo apud colonica, quem de Venatore avunculus meus domnos SEMFORIANUS *Episcopus conquisivi, tu heres mea ut habeas volo ac jubeo. Colonica subtus ripas, quem ad libertum meum nomine Bertarii dedimus, infantes sui habeant volo ac jubeo, & ipsi ad herede mea aspicere debeant, Bonis, Craviosco, tu heres mea sacrosancta ecclesia sancti Petri monasterii Novalicius, ut habeas volo ac jubeo. Similiter corte mea Valerignaca unà cum libertum meum Savino cum filius suos & filiis liberti mei Siseberga, Magnibertum cum germanus suos, & filius suos, vel alius libertus nostros qui ad ipsa curte aspiciunt, habere volo ac jubeo Roma unà cum adpendiciis earum & alpes, preter quem ad libertus meos infantes Aldefredo & Godoberti in ipsa Roma dedimus, volo ut habeant, & ipsi ad heredem meam aspiciant. Laquatico unà cum appendiciis suas, ad ipsa loca pertinentes, & quod à liberta mea Dumnulina, quem commutavi, dedi in ipsum Laquatico, volo ut habeat, & ad heredem meam sacrosancta ecclesia aspiciat. Et terras in Esturbatina, quem de Bonevalo conquisivi, & ad suprascripta liberta mea nomine Sendeberti dedi, volo ut habeat, & ad heredem meam aspiciat. Colonicas in Taraone, quem de Ricuberga conquisivimus, & terras in Crariis, & libertus nostros Maroaldo & uxore sua, vel filiis eorum, quem, genitrix mea Rustica de pago Genevense fecit venire, & super ipsa terra ipsus mansurus fecit. Terra & mancipia in Sevelis quem de Avolo presbytero & de Frederga femina avunculos noster domnus Senforianus conquisivit, & libertos nostros in Artonosco filius Victore, & Vera, Johannis, Justebertus, Paulos, & Verissimus, Justina, & Bertildes, ipsa terra & mancipia in Sevelis in beneficio habent, tu heres mea sacrosancta ecclesia sancti Petri Novalitius monasterii, ut habeas volo ac jubeo. Campannas quem ad liberta mea nomine suprascriptæ Berteldi dedi, volo ut habeat, & ad heredem mea aspiciat. Vobridio quem de Mauro conquisivi, & ad liberta mea suprascriptæ nomen Justini dedi, quem Dadinus habet, volo ut habeat, & ad heredem meam aspiciat. Colonica Utronno ex alode parentum meorum, Glasia, Pentus, Bullone, Mùccunava, Bladonis, tu heres mea ut habeas volo ac jubeo. Similiter & res illas Maurovilla, Rodanone, unà cum adjacentias earum, vel quicquid de parentes nostros Dodone & Godane nobis ibidem obvenit, & res illas quem de Gondoberto conquisivimus, quem Marabertus in beneficio habet, & illas res quem de Escussario conquisivimus, unà cum mancipiis, terris, vel omnes adjacentias ad ipsa loca aspicientes, ista omnia suprascripta te sacrosancta ecclesia Domni Petri heredem meam habere volo atque præcipio. In Gronno Luciano, ex alode parentum meorum, & in Latiomaus, ibi Mora ancilla nostra manet, quod de genitrice nostra Rustica michi obvenit. Colonicas in Gradosa, quem ministerialis noster Baio in beneficio habuit, tu heres meam ut habeas volo ac jubeo. Quonaone in pago Vasense unà cum ingenuis, quem de Vvidegunde conquisivimus. Doliana in pago Vendascino, quem de ipsa Vvidegunde ad nos pervenit, & suprascripti Liberti mei Justini & Dadino dedimus, volo ut habeant, & ad heredem meam sacrosanctam ecclesiam aspiciant. In pago Sigesterico, vineas & terras in Planciano, quem de parente nostro* WANDALBERTO *Abbate conquisivimus. Et in Massilia res nostras proprias, casas, & ortiles, quem de avunculo meo* DODONE *michi obvenit, & de avia nostra* DODINA. *Similiter ad Pero casas, & ortiles, qui michi de parente mea* GODANE *obvenit, & campos, & vineas infra civitate, & portione nostra in Centronis & ad fontem Lisola, terras & pascuis. In pago Arlatino, Anglarias, & Vivario portione nostra, & illa alia quem avunculo meo* DODONE *michi obvenit, tu heres mea habeas volo ac jubeo. Cronia in pago Tolonense, unà cum libertis ac colonis, & servis, terris, vineis, olivetis, seu & adjacentias ad se aspicientis, te herede mea sacrosancta ecclesia sancti Petri monasterie Novalicis habere volo atque discerno. In pago Regense Vvardacelis, illo proprio nostro, & illa portione quem de Godane conquisivimus, unà cum Colonica in Cumbolis & in Pratalioni qui ad Vvrdacelis aspicit, ubi Siricarius noster Peter mansit, tu heres mea ut habeas volo ac jubeo Salines in Viu, in pago Arelatense, quem de Godane parente nostra ad nos pervenerunt, & illa portione Siagriæ, quem de ipsa conquisivimus, unà cum arias & campos, vineis & olivetis, mancipiis, pascuis, ibidem & in campo, & illas Salines in Alterneto Cattorosco, & in Leonio, tam nostra porcione, quàm & quod de avunculo nostro Dodone ibidem conquisivimus. In pago Diense Cassies sibi teptis, & portione nostra in Bosedone, quem de Siagria conquisivimus, unà cum libertis & servis vel adpendices suas, & libertum nostro Unebertum & filius suos, quem ex alode de genitore meo habeo, ut habeas volo ac jubeo. In Ambillis, ubi Gavioaldus servos noster manet, unà cum cultura quem de domna Siagria ad nos pervenit, quem ipse Unebertus in beneficio habet, & illa Colonica de ratione parenti mei Gaudane super de Derauso in pago Diense, ubi Orbicianus servos manet, ubi dicitur Riaciosco, te heredem meam sacrosancta ecclesia habere volo ac jubeo. Colonicas in pago Attense in Variates, & colonicas in pago Cavellico, Attanisco, Quossis, Pecciano, Torrido, qui michi ex alode genitrici mei Rusticæ, & avunculo meo Dodone obvenit. Ista omnia suprascripta una cum adjunctis adjacentibus suis ad ipsa loca aspicientis, te sacrosancta ecclesia beati Petri Apostoli Novalicis monasterii, te heredem meam habere volo atque præcipio. Colonicas in pago Diense, ubi dicitur Macitha, unà cum Salines ad Verdone, qui ad Lavariosco corte nostra aspexerunt, quam de domna Syagria*

conquisivimus, te heredem meam habere volo ac jubeo. Casalis in Tenegaudia unà cum terris & pascos A
in ipso monte, quem de Valeriano genitor meus conquisivit, te heredem meam sacrosancta ecclesia Domni
Petri monasterii habere volo ac jubeo. Et placuit michi in hanc pagina testamentis mei adnecti de alode
parentum meorum, aviis meis MAURINO *&* DODINÆ, *quem apud consobrina mea* HONORATA
filia EPTOLENÆ *amitæ mei pro pectionis titulum inter nos divisimus, noscitur convenisset, ut ipsa*
omnem portionem suam de ipsa facultate præsentialiter recipit, & de proprietate nostræ quod pro Falcidia,
se nos ipsa vel heredis sui superstites fuerint, estare aut per lege recipere potuissent, eis præsentialiter,
de proprietatis portione nostræ loca dominata quem in pactionis nostræ continetur & scriptæ in Falcidia
reputata dimisimus, ut nullo umquam tempore in postmodo ipsa nec heredes sui contra hanc testamento
meo nec projesta nostra ambulare nec refragare debeant. quod si fecerint, pœna, quod in pectionis nostræ
per commune consensum continet incurrant, & quod repitent, evendicare non valeant. Et volo ut omnis
liberti nostri, quos & quas parentes nostri fecerunt liberos, & nos postea fecimus, ut ad ipsam heredem B
meam ecclesiam sancto Petro aspiciant, & obsequium & impensionem, sicut ad parentes nostros & nobis
juxta legis ordine debetur impendere, ita & inantia, ad ipsa herede meam sancto Petro Novalicis mo-
nasteri constructa facere debeant. Quod si contumacis aut ingrati ad heredem meam suprascripta ecclesia
steterint & revellare voluerint; tunc liceat Agentes herede meam eos cum pietatis ordine cohercere, ut
ipsi impensionem faciant, sicut ad parentes nostros & nos fecerunt. Quod si ingrati & rebelli persliterint,
tunc quod lex de ingratis & contumacis libertis continet, cum judice interpellatione & distractione ad
herede mea exsolvant, & ad ipsa revertant volo ac jubeo. Et dono suprascripto pago Grationopolitano,
liberta mea Sanctitilde qui manet in Pino, cum filius suos Sicufredo & Sigirico, Sicumare, & germanos
eorum Helene, & Sigilinæ, & in ipsum pago Grationopolitano donamus liberto nostro nomen Gondoberto
eunucu, & germanas suas cum omni rem quem Vvidegundas ad parentes suos in pagnanum per cessione
dedit, volo ut habeant, & ad herede mea aspiciant. Donamus liberta nostra Droctesenda cum filius suos, C
& habet ipsa liberta nostra homo ingenuus nomine Radbertus, dedimus Celseberto Colonica in Glisione
prope de Arcia, volo ut habeat, & ad herede mea aspiciat. Colonicas, terras & vineas dominicales
quem Jocos serator noster in cessione, & Opilonicus usque nunc in beneficium habuit, quem de Siguberga
conquisivimus, volo ut ipse per testamento nostrum libertus fiat, & ipsas Colonicas sub nomine liberti-
nitatis habeat, & ad heredem meam sicut liberti nostri aspiciunt, ita & ipse sic facere debeat: & si ipse
de ipso monasterio sicut libertus se abstrahere voluerit, in pristinu servitio revertatur, & ipsas Colonicas,
& ipsi monachi ad parte herede meam sancti Petri monasterii recipiant. Et illud michi in hunc testa-
mento meum addere placuit, ut dum & domnos patrunus meus SEMFORIANUS *condam Episcopatum*
Vvapencense in suam habuit gubernatione & devotione suæ, ut medietate derogationes portionis ipsius
in valle Segucia ad ipsa ecclesia per sua estrumenta delegare voluit, & diebus vitæ suæ tutillam meam in
suam habuit recepta potestate, & apud nos nullam deduxit ratione: & dum per lege nulla exinde potuit
delegare, & facultates nostras indivisas remanserunt, ipse carta donationis de medietate locello nostro D
commune derogationes in valle Segusina ad jam dicta ecclesia sanctæ Mariæ Vvapencense quod scripserat,
dum & lex hoc prohibit, & postea ipse de ipso onos Episcopato à malis hominibus ejectus fuit, & ipsa
portio derogationis ad ipsa ecclesia Vvapencense nunquam fuit tradita nec recepta. Ideoque nos tam pro
animæ nostræ remedio, quàm & pro ipsius suprascriptus patruum nostrum communi ratione domno Senfo-
riano, donamus ad ipsa ecclesia sanctæ Mariæ Vvapencense locella nostra in pago Regense, nuncupantes
Braccio, unà cum Vocontio, quem de parente nostra Godane ad nos pervenit, unà cum libertis ac colonis,
& servis, domibus, ædificiis, terris, vineis, campis, pratis, pascuis, silvis, omnia & ex omnibus,
quicquid infra ipsum pago Regense ad ipsum Bractio & Vocontio aspicere videtur, præter quod superiùs
scriptum est, quod dum heredem meam ecclesia sancti Petri dedi, ut tam pro animæ meæ remedio, ut
diximus, quàm & pro devotione patruum nostrorum domno Senforiani in luminaribus ipsius ecclesiæ, & E
pro substantia pauperrorum perhennis temporibus proficiat in augmentis, volo ac jubeo. Immoque donamus
ad ipsa ecclesia sanctæ Mariæ Vvapencense locella nostra in ipso pago Vvapencense nuncupante Ruarmo,
Ambillis in Taraone, unà cum libertis ad ipsa loca aspicientes. In pago Cavellico, Memiana, quem
domnos & auvos noster MARRO *condam de domno* CRAMMELINO * *Episcopo conquisivit. De ista*
omnia suprascripta dum adhuc vixero, usum & fructum michi reservo: post obitum quidem meum,
quandoquidem Deus voluerit, Agentes ecclesiæ sanctæ Mariæ Vvapencense ipsa loca recipiant & habeant
volo ac jubeo. Simile modo donamus ad ecclesia sancti Johannis Baptistæ Maurogenna in luminaribus
ipsius sancti loce, & pro animæ nostræ remedio, loca nuncupantis in pago Gratianopolitano, Crispiaco,
quem de Siagria conquisivimus. Abrici Colinica in pago Viennense, quem de ipsa Siagria ad nos per-
venit, Macciano quem de alode parentum habeo, & in commutationis causæ ad ipsa casa Maurogennica
pro Colonicas in Venavis, in valle Segusina dedimus, Vircarias in Malenciano quem ad filio Bertelino
servo sancto Johanni pro ingenuitatis dedimus. Ipsa vero loca unà cum colonis, accolanis, servis, libertis
in ipsa loca commanentes, cum omnes adjacentias ad se pertinentes, in luminaribus ipsius ecclesiæ sancto
Johanne Maurogennica, & pro substantia pauperorum, volo ut habeat & proficiat in augmentis. Dona-
vimus dulcissimæ nostræ VIRGILIÆ *loca nuncupantis in ipso pago Vvapencense, Laciomaus & Licen-*
tiaco, Cassaniola, Ciconiola, quem de domno WALDEBERTO *Episcopo, & de domna* SYAGRIA *&*
Vvidegundæ, & Deo sacrata RICUBERTA *femina in ipsa loca conquisivimus. Similiter & in pago*
Segisterico, Lavariosco, unà cum omnis adjacentias suas, quanto infra ipso pago Sigisterico ad ipsa corte
aspicere videntur, quem de domna Siagria ad nos pervenit. Etiam & in pago Regense Cinicino, quem
de domno Vvaldeberto ad nos pervenit, in ipsa verò loca, unà cum ingenuis, libertis, accolanis, &
servis, terris, domibus, ædificiis, mancipiis, campis, pratis, pascuis, silvis, vineis, cum omnis adja-

* NOTA. Hic est Chramlinus seu Chramnelinus Ebredunensis Episcopus, de quo supra in Charta x.

centias earum ad se pertinentes, ut habeas volo. propter quod in ipsos pagos Sigisterio, Regense, & Vvapencense ad heredem meam ecclesia sancto Petro monasterii Novaliciis dedimus, ut habeat volo ac jubeo. Et placuit michi in hunc testamentum meum plenissima voluntatem scribere, dum & domnos & in Christo pater noster WALCHUNI Episcopus ab initio incoationis opere fundamentum ecclesiæ sancto Petro monasteriæ Novalicis heredem meam posuit, & usque ad culminis consummationis fabrica perduxit, & in omne opere ædificiorum adjutor & gubernator stetit, ut dum ipse advixerit, sub suo nomine & gubernatione, & nostra commune, ipse monasterius sancto Petro heredem meam cum omnibus rebus ad ipsum delegandis consistere valeat. Et, quod humanum est, quando Abbas de ipso monasterio de hac lucem migraverit, tunc Abbate quem ipse domnos Vvalchuni Episcopus in ipso monasterio elegere voluerit, ibidem mittat, & ipse Abba, vel sui monachi taliter agant, dum & ipse domnos Vvalchuni advixerit, qualiter ipse eos spiritaliter monere voluerit: & licentia non habeat de ipsis rebus aliud faciendi, nisi quod ipse suprascriptos domnos Vvalchuni Episcopus pro commune utilitatem ipsius monasterii eis jusserit. Et ita michi placuit, addendo, ut omnis facultas mea quem per hunc testamentum meum vel epistolas ad ipso monasterio delegavi, dum & ego & ipse domnos Vvalchuni advixerimus, sicut jam dictum est, sub suo nomine & nostrum diebus vitæ suæ ad profectum jam dicti monasterii consistere valeat. Et si michi superestis fuerit, diebus vitæ suæ, ad profectum jam dicti monasterii consistere valeat: & si michi superestis fuerit diebus vitæ suæ in sua permaneat potestate. Et si quislibet (quod esse non debet) de monachis ipsius monasterii contumax aut corruptor fabulis insidiarum contra jam dictum domno Vvalchuni Episcopo estiterit aut rebellare voluerit, licentia habeat eos juxta qualitatis opere suæ cohercere, & sententia juxta canonica regula sancti BENEDICTI institutionis judicare. Et si noluerit se in sua castigatione corrigere, & rebellis extiterit, licentia habeat eum de ipsum monasterio in sua contumacia eicere. Dono ad suprascripta heredem meam sacrosanctam ecclesiæ sancti Petri monasterii Novalicis, terras & vineas unà cum mancipiis in Matanatis, quem de alode parentum meorum habeo, quem Beroleos in beneficio habuit, volo ut habeas ac jubeo. Dono fidele meo Protadio res illas in pago Vvapencense, ubi dicitur Semprugnanum, cum adpendices suas, quem de Agloaldo conquesivimus, & illa portione quem de Maurengo clerico, pro sua infidelitate quod nobis mentivit, & per verbo dominico conquisivimus, dum & ipse nobis mentitus fuit, ipsas res Palatius nobis cessit, volo ut habeat. Donamus Tersiæ filiæ Honoriæ liberti nostræ, quem Teudaldos de Seguciu huxorem habuit, res illas quæ fuerunt Riculfum filium Rodulfum quondam, quem per præceptione domno THEODERICO Rege & inluster vero domno KAROLO, in pago Diense, Vvapencense, & Gratianopolitano conquesivimus preter Colonicas in pago Ebredunense, in Velencio, quem ad monasterio sancto Petro heredem meam delegavimus, dum & ipse Riculfus apud gente Sarracenorum ad infidelitatem regni Francorum sibi sociavit, & multa mala cum ipsa gentem pagana fecit, volo ut ipsa Tersia ipsas suprascriptas facultatis habere debeat, & volo ut liberti nostri filii Vvalane cum illas res quem ipsius Vvalane dedimus, ad heredem meam ecclesiam sancto Petro aspiciant. Dono liberta mea ad herede meam ecclesia sancto Petro, nomine Fredberga uxore Tasculfum, cum nepotes ipsius Fredbergæ, in Etone, aut Pareliano manere videntur, ut liberticam eorum res ad ipsa ecclesia aspiciant volo ac jubeo. Et notamini in hanc pagina testamentis mei addendum placuit, dum & provincias justas ad Agentes Serracenorum dissolatas & distructas sunt, & tam liberti nostri, quam & servi & ancillas, utriusque generis, per plura loca vicinorum per necessitate dispersas fuerunt, volo ut ubicumque Adgentes heredem meam monasterii sancto Petro Novalicis constructum eos invenire potuerint, ut licentia habeant in eorum absque cujuslibet contradictione revocare dominatione: & sicut ad parentes nostros & ad nos aspexerunt, ita & ad heredem meam ecclesia sancto Petro monasterie Novalicis aspicere debeant, volo ac jubeo. Et volo ut Gislarannus libertus noster & uxor sua quem de domna Siagria ad nos pervenerunt, unà cum Colonicas illas quem eis in Comario in pago Gratianopolitano dedimus, ut ipsas habeant, & ad herede meam monasterio sancto Petro Novalicis aspicere debeant. Et illa quæ non sunt nominata, & ad nostro jure pertinet & alicubi non delegavimus, volo ut ad herede meam perveniant, & si qua karaxatura aut litteratura * in hanc paginam testamentis mei repertæque fuerint, nos ea fieri rogavimus, dum & non semel, sed sæpius eum requisivimus. Et humiliter preco dominis Principibus, vel omnium potestatibus & Episcopis per Patre, & Filio, & Spiritu-sancto, qui potestatem dominandi, regendi habeatis, ut hunc voluntatis nostræ, quem per hunc testamentum meum ad heredem meam ecclesia sancto Petro monasterio pro substantia monachorum & pauperorum delegavi, ut in nullo permittatis convellere nec irrumpere, ut ad augmentis mercedis vestræ commune pertineat. Et si quis sperat hoc temerario contra hanc voluntatem meam, quem promptissimam devotionem conscribere rogavi, insidiator extiterit, & sese ... noluerit, iram cælestem incurrat, & ad communionem omnium ecclesiarum excommunicatus appareat, & insuper inferat ad ipsum sanctum locum heredem meam sociantem fisco auri libras quinquaginta, & quod repetit, & vindicare non valeat, stipulatione pro omni firmitate subnixa.

* l. litura.

Ego ABBO hunc testamentum à me factum subsc.
RUSTICIUS vir clarissimus.
MAGNABERTUS vir clarissimus.
WIDBERTUS vir clarissimus.
SEMPHORIANUS vir clarissimus.
VITALIS vir clarissimus.

NOTATIO. A

Hoc testamentum, ejusque confirmatio ac renovatio per Carolum Magnum optimæ notæ mihi videntur. Utriusque exempla manu propria descripta nobis concessit vir de re publica litteraria bene meritus Antonius Herovallius, qui ex Chartario Gratianopolitano illa eruerat. Chartarius ille codex scriptus est ante annos quingentos, Pontificatu Hugonis istius Sedis Episcopi. Ex eo testamentum accepit clarissimus Analista Carolus Cointius, illudque calculo suo approbavit. Hoc idem visum est aliquod operæ pretium recudere cum previo diplomate Caroli Magni inedito, quo Abbonis testamentum confirmat, recognoscit, atque integrum per Notarios suos renovat. Ejus rei mentionem facit Chronographus Novaliciensis apud Chesnium his verbis. *Eo tempore beatus Frodoinus volens testamentum ipsius ecclesiæ renovari, quod quondam Abbo Patricius de ipsa ecclesia fecerat tempore Theoderici Gothorum Regis; misit duos monachos, Agabertum scilicet & Gilarammum, ad Karolum Magnum Imperatorem, ut sibi suo imperiali Præcepto testamentum ipsum renovari concederet. qui benignè illi annuens, cuncta quæ illi petiit, impetrare valuit.* Falsus est Chronographus in Theoderico Rege, de quo mentionem facit Abbo in suo testamento, ubi tradit *res illas, quæ fuerunt Riculfum filium Rodulfum quondam, quem per præceptione Domno Theoderico Rege & illuster vero Domno Karolo in pago Diense, Vvapencense, & Gratianopolitano conquesivimus.* Hic Theoderici nomine intelligit Abbo, non Theodoricum Gothorum, sed Theodericum Francorum Regem, cognomento Calensem, quo regnante Princeps erat Carolus, cognomento Tudes seu Martellus. Certè Abbonis testamentum conditum est *anno vigesimo primo* regni Caroli Martelli, cujus renovatio nullo Chronologico charactere prædita est, nisi quod Carolus tunc erat Imperator. Denique Abbo in suo testamento mentionem facit de impressione Saracenorum in pagos illos, ex quibus bona quædam cœnobio Novaliciensi tradiderat. Pagi illi præter Novaliciensem, qui situs est in diœcesi Taurinensi, aliàs Maurinensi, sunt Lugdunensis, Matisconensis, Viennensis, Gratianopolitanus, B Arelatensis, Vendascinus, Vasensis, Diensis, Massiliensis, Tolonensis, Aptensis, Regensis, & Darantasiensis. In hos verò pagos, aut certè in plerosque, effusi sunt Saraceni anno DCC XXXI. quo Theoderico regnante Carolus Martellus principabatur. Lege quæ de hac clade diximus in Sæculo tertio Benedictino ad eum annum. Ceterum quod Carolus Magnus in præmisso diplomate habet de sigillo plumbeo, auctoritatem habet ex iis quæ diximus supra in libri secundi capite XVI. Qui duo Abbones Patricios facit Ughellus in Italiæ sacræ tomo IV. col. 1423. alterum sub Theoderico Ostrogothorum Rege, cujus principatu conditum C sit Novaliciense monasterium: alterum sub Pippino Rege; nullo nititur fundamento, & facilè ex superioribus refellitur. [De locis in hoc Testamento memoratis vide Appendicem.]

LXIII.

Ex autographo Dionysiano.

Caroli Magni Imperatoris Placitum adversus Tingulfum, qui post noctes indictas non comparuerat.

Anno 812.

IN nomine Patris, & Filii, & Spiritus-sancti. KAROLUS *serenissimus Augustus à Deo coronatus, magnus, pacificus, Romæ gubernans imperium, qui & per misericordiam Dei Rex Francorum & Langobardorum. Veniens ante nos Aquisgrani palacii nostri publici homo alicus, nomine Salacus, nobis innotuit, eo quod homo alicus, nomine Tingulfus, à fide-jussoris datus habuisset, ut infra noctis* XLII. *ante nos sibi adpræsentare debuisset pro aliquas causas inrationis. Tunc ipse Salacus per triduum seu amplius, ut lex habuit, placitum suum legibus custodivit, & ipso Tingulfo ibidem jactivit vel solsedivit: & memoratus Tingulfus nec à decto placito vinit, nec nullum direxit ad vicem suam, qui pro æo sonia nunciasset, sed jactivus exinde in omnibus aparuit. Proinde nos taliter unà cum fidelibus nostris, id sunt* GERULFUS, GUNTLANDUS, HEDO, ARMANNUS, HAINRICUS, SICARDUS, ROTBERTUS, *Comitibus;* ISEGERUS, INGENOLDUS, AGMOINUS, *seu &* TACILO, *vel* AMALRICUS *Comiti palatii nostri, vel reliquis quamplures, visi fuemus judicasse, ut dum ipse Salacus placitum suum legibus custodivit, vel adjactivit: sed memoratus Tingulfus nec à decto placito vinit, nec nullum direxit ad vicem suam, qui pro æo sonia nunciasset, & jactivus exinde aparuit: propterea jubemus, ut dum ac causa sic acta vel perpetrata esse cognovimus, ut memoratus Tingulfus in contra sæpe dicto Salacono de illos jactus, sicut lex locis vestræ de talibus edocuerit, omnino componeat, vel emendare studeat.* D E

Ego ELDEBERTUS *recognovi & subscripsi.*

Datum quod fecit mensis Martius dies VIII. *anno* XII. *Christo propicio imperii Domni nostri Karoli, &* XLIIII. *regni ejus in Francia, adque* XXXVIII. *in Italia, Indictione* [V.] *in Dei nomine feliciter.*

NOTATIO.

In hoc Placito & sequenti Præcepto fere singulare est, quod Caroli Magni nomen scribitur per litteram *K*, non per *C*, uti observatum in libri secundi capite III. Deinde quod legitur de noctibus indictis, ut supra in Charta XLIV. ubi vide adnotationem. Item quod Notarius subscribens præmittit pronomen *Ego.* Sed Notarius iste Eldebertus inter ordinarios Caroli Magni Notarios non censetur. Extraordinarius proinde fuit, & forsan Comitis palatii Notarius.

LXIV.

Ex autographo Colbertæ Saxonicæ.

Caroli Magni Præceptum pro Adalrico Saxone.

Anno 813.

IN nomine Patris, & Filii, & Spiritus-sancti. KAROLUS *serenissimus Augustus à Deo coronatus, Magnus, Pacificus Imperator, Romanum gubernans Imperium, qui & per misericordiam Dei Rex Francorum & Langobardorum, omnibus fidelibus nostris præsentibus & futuris notum sit, quia* ASIG, *qui &* ADALRICUS, *fidelis noster, innotuit Serenitati nostræ, eò quòd pater illius* HIDDI, *dum ceteri Saxones contra nos infideliter egissent, præfatus Hiddi mallens fidem suam servare, quàm cum ceteris infidelibus perseverare; relinquens patriam nativitatis suæ, veniens ad nos: & dum in nostro esset obsequio, venit ad villam, cujus est vocabulum Vvluisangar, quam tunc temporis Franci & Saxo-*

nes pariter inhabitare videbantur, cupiens ibi manere, sed minimè potuit. Tunc pergens ad locum, qui dicitur Havucabrunno inter Vviseraa & Fuldaa, occupavit sibi partem quamdam de silva, quæ vocatur Bocchonia. quam moriens dereliquit filio suo Asig, qui & Adalricus vocatur. Sed postea venientes Missi nostri ad eadem loca, prædictam silvam ad opus nostrum conquisierunt. Ad hereditatem scilicet GERHAO *quondam Ducis. Nos tamen propter fidele servitium prædicti fidelis nostri Asig, sive patris, petitionem ejus ad effectum perducere volentes, in eadem silva, in loco memorato, ubi pater ejus Hiddi illud proprium, quod in eorum lingua Bivanc vocatur, fecisse cognoscitur; duas leugas in longum, & duas in latum, & sex in circuitu, illi & heredibus ejus concessimus ad habendum. Sed pro integra firmitate ad nostram accedens clementiam postulavit celsitudini nostræ, ut nostræ auctoritatis præceptum ei confirmare deberemus: quatenus ipse & heredes illius perennis temporibus, absque alicujus prejudicio, tenere & possidere quieto ordine deberent. cujus petitionem non abnuentes, sicut unicuique fidelium nostrorum justè & rationabiliter petentium, ita concessisse, atque in omnibus confirmasse cognoscite. Præcipientes ergo jubemus, ut nullus fidelium nostrorum, præsentium scilicet & futurorum, præfatum Asig, qui & Adalricus, vel heredes illius de hoc propriso superiùs memorato, quod in lingua eorum Bivanc dicitur, exspoliare aut inquietare ullo quoque tempore præsumat: sed liceat ei, sicut diximus, per hoc nostrum præceptum ipsam terram, quantumque pater ejus occupavit, & ei in hereditatem dimisit, omni tempore tenere atque possidere. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, & per futura tempora melius conservetur, de anulo nostro subter sigillare jussimus.*

WITHERUS *Diaconus ad vicem* HIEREMIÆ *recognovi & subscripsi.*

Data VII. *Id. MaI, anno Christo propitio Imperii nostri* XIII. *regni vero in Francia* XLV. *atque in Italia* XXXVIIII. *Indictione* VI. *Actum Aquisgrani Palatio Regio in Dei nomine feliciter. Amen.*

LXV.

Juramentum in causa monasterii Caunensis de quadam vinea.

Ex autographo Caunensi.

Anno 821.

Condiciones sagramentorum ad quods ex ordinatione Agilberto Vicedomino, Cixsilane, Sunicfredo, Gomesindo, David & Aigilane Judicum, vel aliorum bonorum hominum, qui subter subscripturi vel signa factores sunt, id est Aderanus, Restitutus, Deudulfus, & Leone Salone, cos causa fecit esse præsentes, jurare debeant testes prolati, cos profert Mancio Presbyter, qui est Abogadus de JOANNE *Abbate, ac in facie de homine, nomine Justo, qui est elemosenarius de Adalaldo, qui fuit Maimon vocatus, una testium qui hoc jurare debeant & jurant, id est, Lubus, Garbiso & Franco. Jurati autem dicimus & juramus in primis per Deum Patrem omnipotentem & Jhesum filium ejus sanctumque Spiritum, qui est in Trinitatem unus & verus Deus, & ex locum venerationis eglesiæ sancti Juliani martyris Christi, cujus baselica sita fundata est infra muros civitate Narbona, suber cujus sagrosancto altario ads condiciones manibus nostris continemus, vel jurando contangimus: quia nos subranominati testes iximus, & bene in veritate novis cognitum est, & præsentaliter fuimus ad ipsa ora, quando homo, nomine Adalaldus, fuit Maimon vogatus, jacebat in lectulo suo infra muros civitate Narbona ab egritudine reptemtus, unde & mortuus fuit, adhuc sua memoria in se abente, sic nos præsentes commendavit ad ipso Justo subrascripta suo elemosinario, ut dediret sua vinea, quod habevat in villa Marinorena infra insola Lici territorio Narbonense, quod de omine, nomine Lubraldo comparavit, ac ipsa dedisset ... tem ad monasterio sancto Petro, qui est constructus infra paco Narbonense, in locum qui dicitur Caunas: & oc quod iximus de ac causa, rectè & fideliter testificamus per subra adnixum juramentum in Domino. Latæ conditiones sub die pridie Kalendas Abriles, anno octabo imperante Domno nostro gloriosissimo* LUDOIHCCO *Imperatore.*

Signum † Lubone. Signum † Charbicone. Signum † Francone, qui as condiciones juraverunt. Signum † Justo, qui unc sagramentum recepit . . . .

BALDEFREDUS *subscripsi ... Xixila subscripsi. Hunicfredus subscripsi. Gomesindus subscripsi. Ursius qui ads condiciones scripsi & subscripsi sub die & anno quod subra.*

NOTATIO.

Ex duodecim Carolinorum Regum autographis Caunensis monasterii, lectu sanè difficillimis, quædam specimina æri incidi curavimus in tabella XXVII. quædam item integra hîc damus. Quæ hac in Charta observanda sint, vide ad prædictam tabellam XXVII.

LXVI.

Ludovici Pii Præceptum pro commutatione quorumdam prædiorum, inter Hilduinum Abbatem & Hildulfum, de quibusdam bonis sitis in pago Scarponensi.

Ex autographo.

Circa annum 822.

In nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu-Christi. HLUDOVVICUS *divina ordinante providentia Imperator Augustus. Si enim ea quæ fideles imperii nostri pro eorum oportunitatibus inter se commutaverint, nostris confirmamus edictis; imperialem exercemus consuetudinem, & hoc in postmodum jure firmissimo mansurum esse volumus. Idcirco noverit omnium fidelium nostrorum tam præsentium quàm & futurorum sollertia, quia vir venerabilis* HILDUINUS *Abba ex monasterio sancti Dionysii martyris Christi, sacrique palatii nostri summus Capellanus, seu cellæ sancti Privati, necnon & quidam homo, nomine* HILDULFUS, *ad nostram accedentes clementiam innotuerunt celsitudini nostræ, eo quod pro ambarum partium oportunitate aliquas res inter se commutassent. Dedit igitur prædictus*

Hilduinus Abba ex ratione præfati monasterii sui Dionysii, seu sancti Privati Salnensæ memorato Hildulfo in suprascripto pago, seu & in pago Verbonensæ, in villabus quarum vocabula sunt in Vvatcurte super fluvio Alsona, necnon & in alio loco in fine Dodiniaca, & in fine Inguriaca vel in fine Frucelinsæ, excepto illas res quas GAUGERICUS *quondam condonavit; hoc est mansus cum pratis & campis, vel cum omnibus appenditiis eorum. Et è contra in compensatione hujus rei dedit idem Hildulfus ex suo proprio præfato Hilduino Abbati ad partem jam dicti monasterii sui in pago Salnensæ sive Scarbonensæ in villabus, quarum vocabula sunt Sigramnocurte, & in fine Silcinaga super fluvio Salona, hoc est mansus cum pratis & campis, vel cum omnibus appenditiis eorum, quantum de parte genitricis suæ* IMMANÆ *hereditavit, vel de fratribus vel sororibus suis commutavit. Unde & duas commutationes pari tenore conscriptas, manibusque bonorum hominum roboratas se præ manibus habere professi sunt: sed pro integra firmitate petierunt celsitudini nostræ, ut ipsas commutationes denuo per nostræ mansuetudinis præceptum plenius confirmare deberemus. Quorum petitionibus denegare noluimus: sed sicut unicuique fidelium nostrorum justè petentium, ita nos illis concessisse atque in omnibus confirmasse cognoscite. Præcipientes ergo jubemus, ut inspectas easdem commutationes, sicut per eas pleniùs declaratur, quicquid pars justè & rationabiliter alteri contulit parti, deinceps per hanc nostram auctoritatem jure firmissimo teneat atque possideat; vel quicquid exinde facere voluerit, libero in omnibus perfruatur arbitrio faciendi. Hæc verò auctoritas ut per futura tempora pleniorem obtineat firmitatem, de anulo nostro subter jussimus sigillari.*

HIRMINMARIS *Diaconus ad vicem* FRIDUGISI *Abbatis recognovi & subscripsi.*

NOTATIO.

Hoc diploma, ex quo resciffæ sunt Chronologicæ notæ, visum est hìc edere, præsertim ob geographica vocabula, variosque pagos hìc memoratos. Lege quæ de Scarponensi dicta sunt superiùs pag. 323.

LXVII.

Ex Chartario S. Medardi.

Anno 822.

Charta Bertæ sororis Ludovici Imperatoris, de villa Bernogillo.

Venerabili Patri HILDUINO *monasterii sancti Medardi Abbati, vel sacri palacii Archicapellano* BERTA, *Magni & invictissimi Imperatoris* CAROLI *filia. Omnibus non est incognitum, qualiter ego res meas, hoc est villam Bernogellum in pago Noviomense super fluvium Axona, ad casam sancti Medardi eo tenore delegavi vel firmavi, ut ad basilicam quam tum in honore sanctæ Trinitatis & sanctæ Mariæ omniumque Sanctorum infra ipsum monasterium construxisti, deserviret; & omnia quæque ibidem laborari & acquiri potuissent, in luminaribus, seu in ceteris quibuslibet prædictæ ecclesiæ indiguisset oportunitatibus, fideliter pervenirent: tantùm ut ob memoriam genitoris mei omni in tempore una die in anno, quando fratres anniversarias pro nobis orationes fecissent, exinde refectionem habuissent. Sed postea mea fuit petitio, & tua tuorumque fratrum decrevit voluntas, ut mihi pro ipsis rebus alias res in recompensatione pro usu meriti relaxare debuissetis. quod ita & fecistis. hoc est villam Cuschiriacum, cum omnibus quæ ibidem aspicere vel pertinere videntur, ea tamen interposita ratione, ut quandiu advixero, ipsas res per vestrum beneficium tenere, & usuare faciam, ac de festivitate in festivitatem sancti Medardi in luminaribus ipsius loci solidos* XI. *vobis aut Agentibus vestris solvere faciam. Post meum verò (quandoquidem voluerit Deus) obitum ipsas res cum omni integritate, quæque moriens ibidem dimiserim, vel quæque missi in ea vestri reperire potuerint; absque ullius consignatione, aut expectata traditione, in vestram faciant revocare dotationem perpetualiter ad possidendum.*

Actum Compendio Palatio anno X. *Domni nostri* LUDOVICI *serenissimi Augusti Imperatoris, sub die* XIV. *Januarii in Dei nomine feliciter. Amen.*

LXVIII.

Ex autographo.

Anno 823.

Ludovici Pii Præceptum pro monasterio Corbeiensi in Saxonia.

In nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu-Christi, HLUDOVVICUS *divinâ ordinante clementiâ Imperator Augustus. Cum petitionibus servorum Dei justis & rationabilibus divini cultûs amore favemus, superni muneris donum largiri non diffidimus. Idcirco noverit omnium fidelium nostrorum, tam præsentium, quàm & futurorum sagacitas, quia adiens serenitatem culminis nostri vir reverentissimus* ADALARDUS *Abba ex monasterio Corbeia, quod ei dudum in provincia Saxonica ad augmentum mercedis nostræ ex novo construere jussimus super fluvium Vvisera, in villa Regia, in loco nuncupante dudum Huxori, dicatum in honore sancti Stephani protomartiris, suggessit mansuetudini nostræ, ut idem monasterium & monachos ibidem per tempora degentes, cum rebus & hominibus, non solum sub nostra tuitione & defensione constitueremus, verum etiam & talem immunitatem fieri juberemus, qualem omnes ecclesiæ in Francia habent. Cujus petitioni dignam & proficuam judicantes, hanc auctoritatem immunitatis erga prædictum monasterium Corbegiæ ejusque rectores fieri jussimus, per quam decernimus atque jubemus, ut nullus Judex publicus, vel quilibet ex judiciaria potestate, in ecclesias, aut loca, vel agros, seu reliquas possessiones memorati monasterii, quas præsenti tempore in quibuslibet pagis & territoriis habet, vel deinceps ibidem conlatæ fuerint, ad causas judiciario more audiendas, vel freda exigenda, aut mansiones, vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius*

monasterii, tam ingenuos, quàm & leutos distringendos, aut ullas redhibitiones aut inlicitas occasiones requirendas, ullo umquam tempore ingredi audeat, vel ea quæ supra memorata sunt penitus exigere præsumat: sed liceat memorato Abbati suisque successoribus res prædicti monasterii sub immunitatis nostræ defensione quieto ordine vivere & residere: & quicquid exinde jus fisci exigere poterat, totum & ad integrum nos pro æterna retributione ad pauperes alendos, & luminaria eidem monasterio concinnanda concedimus: qualiter monachi ibidem degentes pro nobis proleque nostra, atque statu totius nostri imperii nobis ad regendum commissi, Domini misericordiam adtentius exorare delectet. Sed & hoc placuit nobis huic inserere auctoritati, ut licentiam habeant rectores hujusce monasterii cum quibuslibet hominibus liberis res & mancipia legaliter commutare, videlicet ut quicquid justè & rationabiliter pars alteri contulerit parti, per hanc nostram auctoritatem jure firmissimo teneant atque possideant: & quicquid exinde facere voluerint, libero in omnibus perfruantur arbitrio faciendi quicquid elegerint. Et ut hæc auctoritas immunitatis atque confirmationis nostræ per futura tempora inviolabilem obtineat firmitatem, manu propria subter firmavimus, & anuli nostri impressione signari jussimus.

Signum HLUDOVVICI *serenissimi Imperatoris.*

DURANDUS *Diaconus ad vicem* FRIDUGISI *recognovi & subscripsi.*

Data VI. *Kalend. Augusti, anno Christo propitio* X. *imperii Domni Hludovvici piissimi Augusti, Indictione prima. Actum* Ingilinheim *Palatio, in Dei nomine feliciter. Amen.*

LXIX.

Ludovici Pii & Lotharii Imperatorum Præceptum, quo monasterium Dionysianum eximitur à pensione ducentorum vini modiorum.

Ex autographo mutilo.

Circa annum 823.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu-Christi. HLUDOVVICUS, & HLOTHARIUS *divina ordinante providentia Imperatores Augusti. Si enim ex his quæ...... & ecclesiis Sanctorum Dei annuali consuetudine persolvuntur, ob Dei amorem nostris futurisque temporibus remittimus, atque ad utilitates & necessitates ipsarum ecclesiarum procurandas concedimus; hoc nobis procul dubio ad perpetuam mercedem profuturum confidimus. Idcirco notum sit omnibus præsentibus & futuris, quia vir venerabilis* HILDUINUS *monasterii sancti Dionysii Abba, sacrique Palatii nostri Archicapellanus, nostræ innotuit celsitudini, quod cujusdam antecessorum nostrorum tempore, occasione pro indigentia vini interveniente, ab eo qui tunc temporis rem publicam gubernabat, de prac . . . . necessitatis & indigentiæ ex monasterio sancti Dionysii ad Vern villam nostram præberentur. Unde cùm idem Abba, qui illo in tempore eidem sanctæ ecclesiæ præerat, ducenta modia vini illic propter jam dictam petitionem tribuisset; & ceteri qui post illum Rectores ejusdem loci fuerunt, similiter egissent; adque hujus . . . . . . pro lege & debito censu in ipsa villa ab actoribus Regiis teneri videretur: ideoque petiit, ut ob Dei amorem & sanctorum illic quiescentium reverentiam, ab hac lege & consuetudine ipsam sanctam ecclesiam absolveremus. Cujus petitionem, immo & deprecationem, ad salutem animæ nostræ nobis utilem ac . . . . . . quod postulabat eidem sancto loco concessimus, & in potestate & arbitrio illius manere constituimus: ut sicut à nobis per illius intercessionem indultum & concessum fuerat, ita ad quamcumque communem illius ecclesiæ utilitatem . . . . , vellet, in omnibus . . . . & omnimodis jubemus, ut nec nostro, nec ullo umquam successorum nostrorum tempore, ipsum vinum à potestate præfati monasterii quispiam nec judex, nec Missus, nec ulla alia persona exactare aut requirere præsumat: sed liceat præfato fideli nostro Hilduino . . . . negotium ecclesiastica necessitas dictaverit, illud perpetualiter deputare: quatenus nostræ elemosinæ concessio de ipso censu stabilis & inviolata futuris temporibus in ipso loco permaneat, sicut pro Dei amore & æternæ mercedis retributione . . . . concessum ac confirmatum esse dinoscitur. Et ut hæc auctoritas per futura tempora pleniorem obtineat firmitatem, anuli nostri impressione subter eam signari jussimus.*

ADALULFUS *Diaconus ad vicem* FRIDUGISI *recognovi & subscripsi.*

Data præcisa est.

LXX.

Commutatio mancipiorum inter Theodradam Abbatissam monasterii sanctæ Mariæ Argentogilensis & Einhardum Abbatem.

Ex autographo.

Anno 824.

OPpitulante Domino Jesu-Christo placuit atque convenit inter THEODREDANE *nobilissima Abbatissa de monasterio sanctæ Mariæ Argentogilense, necnon & inter venerabilem* EINHARDUM *Abbatem, unà cum consensu & voluntate ancillas Dei ibidem consistentium & bonis hominibus consentientes; ut mancipia inter se commutare vel excamiare deberent. quod ita & fecerunt. Dedit igitur præcellentissima Theodrada Abbatissa de ratione sanctæ Mariæ partibus Einhardi Abbatis homine aliquo, nomine Gulfoco Presbytero. Similiter pro hujus rei compensatione dedit è contra Domnus Einhardus venerabilis Abbas partibus sanctæ Mariæ mancipia duo his nominibus, Imboldo & Vulframno, ita ut ab hodierna die quicquid de hoc quod unusquisque ex nobis accepit, pro oportunitate sua facere elegerit, liberum in omnibus perfruatur arbitrio. Et illud pro firmitatis studium inter nos successoribusque nostris inserere pactum, ut duas epistolas de hac re uno tenore conscriptas facere seu conscribere deberemus. quod ita & fecimus. Nec nobis, neque successoribus nostris contra pare suo de hoc quod accepit à pare*

suo ullo umquam tempore calumniam aliquam vel repetitione generare præsumat. quod qui fecerit, remquam accepit amittat, & insuper pari suo cogente fisco auri libra una, argenti pondua sex coactus exsolvat, & repetitio sua nullum obtineat effectum, sed præsentes commutationes has firmas & stabiles valeant perdurare. A

Actum Argentogelo ante basilica sanctæ Mariæ, anno undecimo regnante Domno Hludovvico piissimo Imperatore.

† Signum Egisbario Vicedomino. † Signum Theotboldo. † Signum Derulfo. † Signum Berhario. † Signum Aneioni. † Signum Anseluco.

NOTATIO.

COMMUTATIO hæc id habet peculiare, quod Gulfocus Presbyter inter homines, id est servos, cœnobii Argentogilensis censetur. nam clerici ante ordinationem eximebantur à servitute. Subscriptiones quædam ex Charta avulsæ sunt. Einhardus an Abbas erat Fontanellensis? B

LXXI.

Ex autographo Caunensi.

Circa annum 825.

Testamentum Spaneldis matronæ, monasterio Caunensi omnia sua bona legantis.

IN nomine Domini ego Spaneldes vobis Domno & Abbate JOANNE *seo fratribus tuis Caunense monasterio, quod sita est vaselica sanctorum Apostolorum Petri & Pauli in ripa Argentidupri. Ego Speneldes facio vobis testamentum de omnino rebus meis, quod visa sum abere vel possidere, quod agumentavi, aut deinceps agumentare potuero, aurum, argentum vel vestimentum, pejora, majora vel minora, vineis, terris. Post obitum verò meo sic vobis dantur adque concessum faciendi, & inde quod volueritis maneat vobis potestas. Si quis aut aliquis de heredibus meis ad inrumpendum venerint aut venerit, inferant vel inferat in vobis aut partibus vestris auri libra una vobis perpetim abitura, & hanc meus testamentus in omnibus abeat firmitatem.* C

Signum † Isspanildes qui hunc testamentum fieri volui.

Signum † Ansemundo. Signum † Benedicti. Signum † Ananiæ. Elias in Christi nomine Presbyter suprascripto hunc testamentum scripsi & die & anno quo supra.

NOTATIO.

HOC testamentum scriptum dicitur die & anno quo supra, nec tamen ulla temporis nota apponitur, haud dubie oscitantiâ Notarii. Pertinet ad tempus Johannis Abbatis, quem Ludovico Pio imperante vixisse constat ex superiori instrumento LXV. D

LXXII.

Ex autographo.

Anno 827.

Ludovici Pii & Lotharii Præceptum pro commutatione quorumdam bonorum in pago Andegavensi.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu-Christi HLUDOVVICUS & HLOTARIUS *divina ordinante providentia Imperatores Augusti. Si enim ea quæ fideles imperii nostri pro eorum oportunitatibus inter se commutaverint, nostris confirmamus edictis; imperialem exercemus consuetudinem, & hoc in postmodum jure firmissimo mansurum esse volumus. Idcirco noverit omnium fidelium nostrorum præsentium scilicet & futurorum industria, quia vir venerabilis* HILDUINUS, *monasterii sancti Dionisii Abba, sacrique palatii nostri Archicapellanus, necnon & quidam homo nomine* FULCRICUS *ad nostram accedentes clementiam innotuerunt celsitudini nostræ, quod pro ambarum partium oportunitate aliquas res inter se commutassent. Dedit igitur prædictus vir venerabilis Hilduinus ex rebus sancti Dionisii, unà cum consensu fratrum suorum, ad partem Fulcrici ad proprium ad habendum in pago Andecavo, & in termino qui vocatur Vitlena, de terra absa bonuaria quindecim & arpennos duos & dimidium; & in altero loco, in villa quæ dicitur Injaca, arpennum unum & dimidium: cui subjungitur ex uno latere terra sancti Mauricii, ex altero latere sancti Johannis, de uno fronte terra sancti Maisentioli, de alio fronte terra sancti Dionisii & sancti Martini. E contra autem dedit Fulcricus partibus sancti Dionisii seu jam dicti Abbatis in pago Parisiago, in villa quæ dicitur Vals, de rebus propriis mansum unum cum superposito vel ceteris adjecentiis, habentem inter sellam & pratum ac terram arabilem bonuaria decem & septem: cui subjungitur ex omni parte in circuitu terra sancti Dionisii. Unde duas commutationes pari tenore conscriptas, manibusque bonorum hominum roboratas, se præ manibus habere professi sunt: sed pro integra firmitate petierunt celsitudini nostræ, ut easdem commutationes denuò per nostræ mansuetudinis preceptum plenius confirmare deberemus. Quorum petitionibus denegare noluimus: sed sicut unicuique fidelium nostrorum justè petentium, ita nos eis concessisse atque in omnibus confirmasse cognoscite. Precipientes ergo jubemus, ut inspectas easdem commutationes, sicut per eas pleniùs declaratur, quicquid pars justè & rationabiliter alteri contulit parti, deinceps per hanc nostram auctoritatem jure firmissimo teneat atque possideat; & quicquid exinde facere voluerit, libero in omnibus perfruatur arbitrio faciendi. Hæc verò auctoritas ut pleniorem in Dei nomine per futura tempora obtineat vigorem, de anulo nostro subter eam jussimus sigillari.* E

MEGINARIUS

MEGINARIUS. *Notarius ad vicem* FRIDUGISI *recognovi & subscripsi.*
Data IIII. *Idus Novemb. anno Christo propitio imperii Domni Hludovvici serenissimi Augusti* XIIII. *Domni verò Hlotharii* VI. *Indictione* VI. *Actum Carisiago Palatio Regio in Dei nomine feliciter.*

NOTATIO.

IN plerisque litteris commutationum exprimitur, eas factas esse per Abbates *cum consensu fratrum suorum*, quod in hoc diplomate & in variis Caroli Calvi observare licet.

LXXIII.

Lantfridi optimatis & conjugis ejus Teudgildis Charta, qua varia monasterio Dionysiano prædia apud Bidolidum sita conferuntur.

Ex autographo.

Anno 840.

*Domino * sancto & venerabili in Christo patri* HILDUINO *Abbati ex monasterio præclarissimi Christi martyris Dionysii, ubi ipse preciosus Domnus cum suis sanctis sociis quiescit humatus, vel omni monachorum congregationi ibidem in Dei nomine consistenti, ego* LANTFRIDUS *& conjux mea* TEUTGILDIS *pariter donatores pro animæ nostræ remedio vel pro æterna retributione donamus donatumque in perpetuum esse volumus ad cœnobium præfatorum sanctorum martyrum, seu monachis ibidem Deo militantibus, res proprietatis nostræ sitas in pago Parisiaco, in loco qui dicitur Bidolidivillam, id est mansum indominicatum cum casticiis & omni superposito vel ambitu suo, atque cum hospitibus quatuor, & terra arabili ac silva, quæ in unum continentur plus minus bunuaria quatuordecim: quibus subjungitur de uno latere & una fronte terra sancti Dionysii, de uno latere terra sancti Gervasii, de alia æque fronte pervium publicum. Donamus in eadem villa mansum alium habentem plus minus arpen.* III. *de uno latere & una fronte via publica, de alio latere sancti Dionysii, de alia fronte terra Nitcarii: ac de terra bunuaria quatuor, ex omni parte fines sancti Dionysii. Donamus nihilo minus tertium mansum indominicatum in ipsa villa Bidolidi, in quo inclausus habetur plus minus arpenn .... juxta eumdem mansum tradimus campellum unum habentem plus minus arpennum unum: quibus subjungitur in una fronte terra sancti Dionysii, in duobus lateribus terra Teuthardi, in altera verò fronte terra sancti Petri. Item damus campum unum habentem plus minus bunuaria quinque, cui in duobus lateribus & una fronte subjungitur terra sancti Dionysii, in altera verò fronte pervium publicum .... alterum etiam campum habentem plus minus bunuarium unum, cui confinis est in uno latere & duabus frontibus terra sancti Dionysii, in altero latere terra Eracri. In quinto loco tradimus in .... terram arabilem & silvam plus minus bunuarium unum, quibus subjungitur in uno latere & una fronte terra sancti Dionysii, in altero verò latere terra fiscalis. Sed & juxta frontem alteram habetur pervium publicum. In sexto loco tradimus campum unum, plus minus bunuarium unum, cui conjungitur in una fronte terra sancti Dionysii, in altera verò fronte terra sancti Gervasii, in uno latere terra sancti Petri, in altero verò latere terra fiscalis. In septimo siquidem loco donamus campum unum, habentem plus minus bunuaria duo: cui conjungitur in uno latere terra sancti Salvii, in altero verò latere terra sancti Petri, in una parte terra fiscalis, in altera verò fronte pertingit terra de hac eadem nostra donatione. In octavo loco donamus campum unum, habentem plus minus arpennos quatuor: cui conjungitur in uno latere & duabus frontibus terra sancti Dionysii, in altero latere terra sancti Germani. In decimo loco tradimus campum unum, habentem plus minus bunuarium unum: cui adfinis est in uno latere & duabus frontibus terra sancti Dionysii; in altero verò latere terra sancti Gervasii; in altera nihilominus fronte terra Leudoardi. In undecimo namque loco tradimus campum unum, habentem plus minus arpennum unum, cui confinis est in uno latere & una fronte terra sancti Petri, in altero autem latere terra sancti Gervasii; in altera æque fronte terra sancti Germani. Damus etiam de silva bunuaria duo & arpennum unum; cui conjungitur in duobus lateribus & una fronte terra sancti Dionysii, in altera verò fronte terra sancti Petri. Hæc & omnia, quicquid ibidem nostra videtur possessio vel dominatio, cum omni integritate, id est terras cultas & incultas, domos superpositas & ædificia, cum mancipiis quinque, quorum ista sunt nomina, Ansbertus, Romanus, Hildelindis, Anstrudis, Frotrudis, atque cum pratis, silvis, perviis, vuadis, cupis, & omnibus adjacentiis ibidem aspicientibus vel pertinentibus, sicut superius diximus, quantumcumque in his locis habere videmur, omnia ex omnibus tam de comparato, quàm & de quolibet adtracto, totum & ad integrum, re inexquisita, ad jam dictam casam Dei vel monachos illic Domino servientes de jure possessionis nostræ in jus dominationis vestræ tradimus ad possedendum: ita ut ab hac die jam dictas res habeatis, teneatis, possideatis; vel quicquid exinde vos vel rectores ipsius sanctæ basilicæ facere volueritis, liberam & firmissimam adjuva .... in omnibus habeatis potestatem faciendi. Si quis verò (quod futurum esse non credimus) si nos ipsi (quod absit) aut ullus de heredibus seu proheredibus nostris, vel qualibet inmissa persona contra hanc donationem venire temptaverit, aut eam infrangere voluerit; inferat partibus vestris socio fisco auri libras tres, argenti libras triginta hæc coactus exsolvat, & quod repetit nullo modo evindicare prævaleat: sed præsens donatio omni tempore firma & inviolata permaneat stipulatione subnixa. Acta est donatio apud Bidolidum vicum publicum prope basilicam sancti Georgii martyris.*

Data mense Februario, die nono ipsius mensis, anno XXVII. *regnante domno nostro Hludovvico serenissimo Augusto in Dei nomine feliciter.*

* Hanc chartam, quæ loco movenda fuisset, hîc dimisimus, ut numeri in utraque editione concordent.

Signum LANTFREDI & conjugis ſuæ TEUGILDIS qui hanc donationem fieri vel adfirmare rogaverunt. Signum EVRARDI filii ſui conſentientis. Signum LANTFRIDI filii illorum conſentientis. Signum GONDEBALDI. Signum TEUDALDI. Signum FRODALDI. Signum AIRHARDI. Signum NORTBERTI. Signum Hunaldi. Signum Adalonis. Signum Teudonis. Signum Mainardi. Signum Hadoarii. Signum Ragemfredi. Signum item Hunaldi. Signum Arnaldi. Ego Ricbodus ſubſcripſi. Signum Angilberti. A

DNUVARDUS indignus Subdiaconus & monachus ſcripſit & ſubſcripſit.

LXXIV.

Ex autographo.

Synodale Præceptum aliquot Galliæ Epiſcoporum, quo Ludovici Pii Imperatoris ſanctionem de monachis in Dionyſiano aſceterio reſtitutis confirmant. B

Anno 832.

. . . . tia prudentium virorum in melius excreſcit, ita & incuria plerumque decreſcit, faciliuſque in ea virtutes plantantur, & difficiliùs vitia eradicantur, Domino dicente per P . . . . . v . . . . ia, ut evellas & deſtruas, diſperdas, & diſſipes, & plantes. Ecce duo ultima in ædificatione virtutum, quatuor verò prima in evulſione ponuntur vitiorum . . . . . . quam virtutes (ut dictum eſt) poſſunt plantari. qualiter autem chriſtianiſſimus ac religioſiſſimus Deoque plenus Princeps HLUDOVVICUS, invictiſſimus Auguſtus, eccleſiam . . . . endam tuendamque commiſſam, poſtquam Deo diſponente regnum paternum ſuſcepit, ſemper ad meliora provehere, & ab ea quicquid noxium erat eradicare atque ju . . . . tus rei evidentibus indiciis prodit. Quapropter ſæpiſſimè ſucceſſores Apoſtolorum Domini, cujus id officium eſſe noverat admonuit, ſeque ex principali auctoritate adv . . . . exſequendam exhibuit: ut quicquid in ſua perſona aut in ordinibus eccleſiaſticis emendatione (dignum) invenirent, paſtorali C auctoritate, & principali admin . . . . ſ . . . negligentia & perſonarum acceptione incunctanter corrigerent, & ad ſtatum rectitudinis (revocarent.) Verùm cùm ejus pia admonitione ſuaque paſtorali auct . . . . . , ... ordinibus ſacris, ut his quæ emendatione digna videbantur tractarent; inter cetera viſum eſt, ut monaſterium præclariſſimi & eximii martyris beati Dionyſii . . . . dicatum, & à Regibus Francorum progenitoribuſque ejuſdem glorioſiſſimi Imperatoris ampliſſimis rebus ditatum, ut in eo monaſticus Ordo religiosè Deo deſerviret, magna emendati . . . . idem Ordo ad multorum diſcrimen nulla neceſſitate præpediente, nullius rei inopia obſiſtente penitus avulſus erat. quam cauſam tam per ſe, quàm per venerabilem . . . . erii religioſum Abbatem ſacrique palatii conſpicuum Archicapellanum, & non ſolum ejuſdem monaſterii ſtrenuam prælationem, ſed etiam totius eccleſiæ iſtius Imperii . . . . incipem gerentem memorati piiſſimi D Deoque amabilis Principis auribus intimaverunt, quatenus eorum auctoritate ſuaque piiſſima imperiali poteſtate cor . . . . rum ſaluberrima admonitione commonitus, & ejuſdem venerabilis Abbatis HILDUINI humillimis precibus pulſatus, idem negotium gratanter benignèque ſuſcipiens . . . . rens ne tanti Ordinis conlapſio ſuæ ſalutis quoquomodo fieret damnatio; ad eoſdem Præſules eccleſiarum idem referri cenſuit negotium, ut eorum judicio quibus . . . . periali auctoritate idem Ordo in eodem abſque retractatione reſtitueretur loco. Venientes ergo HALDRICUS Metropolita Senonicus cum Suffraganeis ſuis . . . . & EBO Metropolita Remorum cum Suffraganeis ſuis, ad memoratum monaſterium Ordini monaſtico conſtructum, dedicatum, & rebus ditatum . . . . ſceptra imperialia iſdem ſuſcepit Princeps, & ejuſdem Hilduini Abbatis prælationem ibidem utcumque viguerit, manifeſtis E indiciis cunctis palam factum eſt. Dein . . . . qui in eodem loco regularem promiſſionem fecerant; quidam qui eamdem promiſſionem fecerant, deſertores ejuſdem propoſiti effecti, rebus humanis ian . . . . no animi ferri potuit mærore. Quidam etiam non eandem profeſſionem ſe feciſſe mentiti ſunt, ſed teſtibus patenter convicti, pro ſua contumacia cano . . . . n vero, immo maxima pars, qui actenus in apoſtaſiam prolapſi fuerant, coram venientes, ſoloque ſe proſtrantes, confeſſi ſunt candem profeſſionem in . . . . miſereri & à Domino veniam pro tanto admiſſo dari humiliter flagitavere. qua confeſſione facta, cucullis ſui propoſiti coram coetu Epiſcoporum & cete . . . , ... us cleri nobiliumque virorum non modica circumadſiſtente turba ſe induerunt. Ob memoriam verò & ſtabilitatem hujus ordinis, & ne deinceps paſſim ad q . . . . oco modernis futuriſque temporibus qualibet occaſione evelleretur, tam piiſſimi Principis devotiſſimum factum à tam religioſis tantæque auctorita . . . . F religioſi viri ſcriptis non ab re decreverunt roborari. Idem porro fratres prolapſionis ſuæ diuturnam calamitatem gementes, futurumque ſcandalum ſua . . . . vando ſicuti aliiſque jam in eodem loco contigerat, ab eodem diabolico inſtinctu propulſarentur propoſito, polliciti ſunt ultro ſe eandem profeſſionem . . . . ob monimentum facti breviculis regulariter adnotari. His ita præmiſſis viſum eſt eiſdem venerabilibus viris ut ſuper hoc negotio duæ conſcripti . . . . rum altera in archivo memorati monaſterii, altera verò in archivo ob memoriam & ſtabilitatem facti ſervaretur palatino: ut his perſpectis pacem ſuæ eccl . . . . domni Imperatoris Hludovvici ſuæque conjugis & prolis eorumque ſalutem, quorum poſt tantum lapſum reparatio facta eſt; necnon & eorum per quos Deo annuen . . . . il & eorum informationem qui poſt ad monaſticum Ordinem Deo inſpirante ad eundem confluxerint locum,

remota omni simulatione semper in eodem mon . . . . eat & felicibus successibus Deo opem ferente polleat . . . . qui interfuerunt, & hoc factum subter firmaverunt . . . .

ALDRICUS *metropolitanæ ecclesiæ Senonicæ Archiepiscopus subscripsi.*

. . . . *s.* . . . .

† INCHADUS *Parisiacensis ecclesiæ Episcopus interfui: & quia ob amissionem luminum scribere nequivi manu propria signo crucis subter firmavi.* †

. . . .

. . . . *subscripsi.*

. . . . *indignus Episcopus subscripsi.*

. . . . *sis indignus Episcopus subscripsi.*

NOTATIO.

ILLUSTRE hoc monumentum, quod magna ex parte temerè præcisum est, lucem accipit à vulgato diplomate Ludovici pro monachorum restitutione in cœnobio Dionysiano, quod est *datum* VII. *Kal. Septemb. anno* XIX. *imperii ejus Ind.* X. id est anno DCCC XXXII. quo anno indubiè hoc synodale præceptum conditum est. Hujus synodici diplomatis specimen habes suo loco. Observa autem hîc mentionem fieri duorum hujusce diplomatis exemplorum: quorum alterum *in archivo monasterii*, alterum in *palatino* asservari præceptum est, uti etiam memorat Hilduinus in charta subsequente de partitione bonorum ejusdem cœnobii. Memoratu digna est subscriptio Inchadi Episcopi Parisiensis, qui *ob amissionem luminum* subscribere nequivit, sed solùm crucis signum apposuit: qua de re diximus in libri secundi capite XXII. num. IV. Inchadus iste jam Episcopus erat *anno* XI. *imperii Caroli Magni*, quo anno Stephanus Comes & Amaltrudis Comitissa res suas in vico Sulciaco dederunt ecclesiæ beatæ Mariæ, ex notis eruditissimi Baluzii ad Capitularia col. 1061. Plura de Inchado apud eumdem, qui Ludovici Pii Præceptum, ipsi Inchado concessum, refert in Appendice num. XXXVI. Ei mox successit Ercanradus junior, ut patet ex charta sequente. De hoc agit Carolus Calvus in diplomate edito in eadem Appendice num. LXXII. Parisiensium Episcoporum veterem catalogum vide infra.

LXXV.

Partitio bonorum monasterii Dionysiani, facta ab Hilduino Abbate.

Ex autographo.

Anno 832.

. . . . dinis oculum mentis erigere, & pro percipienda spe felicitatis perpetuæ, ecclesiarum ac servorum Dei utilitatibus opem ferre debere multo magis vigilandum, & summopere p . . . .

. . . .

futura utilitate ecclesiæ sibi commissæ, speciali cura & sollicita mente, quatenus postpositis terrenarum rerum lucris, ita ad plenè servorum Dei necessitates de facultatibus . . . . tentius eos in Dei servitio & propositi sui observantia certare ac studere delectet. Et illis qui Deo ad eorum sustentationem res suas in eisdem locis obtulerunt, perpetua merces & retributio pro suis oblationibus . . . . . HILDUINUS *. . . . . Petri Apostolorum Principis gloriosorumque Christi martyrum Dionysi, Rustici, & Eleutherii Abbas, cogitans ac pertractans superna Dei inspirante clementia, qualiter ipsa congregatio prædictorum Sanctorum absque a . . . . observare potuisset; statui ac deliberavi unà cum consilio & licentia domini mei Hludovici videlicet serenissimi Imperatoris, ut pro futuro ejusdem congregationis cavendo periculo eorum stipendia . . . . talibus deserviendas tradideram, per hanc largitionis cartam, nostra aliorumque bonorum hominum manibus roboratam eis confirmassem ac delegassem: qualiter in futuro nostra concessio, quam ob Dei amorem & ip . . . . s nostræ scriptam humiliter primo omnium ac suppliciter successores meos precor & admoneo, ut hanc nostræ ordinationis constitutionem, quam Dei (ut credo) instinctu fieri desideravi, ita inviolabiliter suis temporibus . . . . à successoribus conservari voluerint, scientes non ambitione vani nominis, aut cupiditate præsentis gloriæ, sed sola futuræ retributionis mercede ob id me per consensum (ut dixi) Domini mei hanc constitutionem . . . . monasticus Ordo potuisset, sicut præteritis temporibus omnibus manifestum est contigisse, in tantum, ut pastorali negligentia diuturna, & incuria temporalis subsidii paulatim neglegendo etiam exa . . . . ant absque retractatione postposita à majore parte ipsum habitum amiserunt. Quidam verò divina inspiratione admoniti & amore devincti, in sanctæ religionis proposito & habitu elegerunt viriliter permanere . . . . rebus quibus possent subsistere. Post hæc siquidem in altero loco hujuscemodi professioni aptiori, quædam villa eis est data, in quo nihilo minus cella est illis à novo fundata; & ita per tempus aliquod . . . . nem regularem promiserant, sejuncti manserunt: donec respectu immensæ Dei clementiæ periculum mihi ex hoc imminens per sollicitam investigationem & quorumdam fratrum ex eis manifestationem . . . . um reliquerant, sub monachi nomine firmaverunt, evidentissimè satis cognoscere potui, piique Augusti clementiam humiliter & fiducialiter adii, ut amore divinæ justitiæ, & Sanctorum istorum honore Episcoporum sententia . . . . ejus incurreret, si erratus nostros corrigere non studeret: unde mercedem sine dubio adipisceretur, si in Dei vinea sollicitus cultor laborare ad gratiam communis Domini & creatoris nostri certaret. Qui pius . . . . privilegia perlecta seu confirmationes istius congregationis perspectas, maximè autem privilegium* LANDRICI *religiosi Parisiorum Episcopi sollicitè consideratum, quem ut hic regularis ordo inviolabiliter conse . . . . successoris ejus*

A Chlodovei, *qui eum suo præcepto firmavit perfectum, & Sanctorum, qui usque hodie miraculis coruscant, manibus roboratum isti ecclesiæ tradidit, & libertatis eam privilegio honoravit. Tunc domin . . . . derum qui se hoc vidisse & nosse, quod privilegia parentum & prædecessorum suorum sonabant, protestabantur, libenter audivit. Unde hortatu & deprecatione eorum, quibus Dominus Jesus-Christus ad pastorale re . . . . finita est, sicut synodalis ex hoc quam habemus carta, cujus exemplar in archivo est Imperatorio, ordinatissimè narrat: atque secundum divinas leges ecclesiæ prædicti fratres habitum monasticum receperunt, ac Regula . . . . hostis versutia satagente quidam ex fratribus sæpefatis, quatenus de sub jugo Regulæ solverentur, imperatorem aggressi sunt. Quapropter ad hujuscemodi nefandissimi inimici frustranda molimina . . . . idum & plexissimè reventilata, definita & consopita est quæstio. Ad quod evitandum de cetero perditionis periculum studiosa & pernecessaria sollicitudine tractans, per hanc confirmationis nostræ cons . . . . corum qui post me futuri sunt in Dei servitio & regulari observantia eis ingerere quivisset, per quod à via* B *rectitudinis & Regulæ sancti* Benedicti *institutione qualibet cavillatione in futuro oberrare aut deviare . . . . ium venientium opus modia duo milia centum; ad præbendam famulorum eis servientium de sigale modia nongenta: de vino puro ad potiones vel ad hospites suprascripto seu ad omne . . . . secundum consuetudinem per modia triginta inter Pascha, Natalem Domini, & sancti Dionysii Missam: de legumine modia tricenta; de formatico pensiones trecente triginta; de adipe modia triginta quinque . . . . centi; de butyro sestercia triginta; volatilia autem inter Pascha & Natalem Domini de suprascriptis villis cum integritate, quæ super annum ex eis unà cum censu qui in volatilibus de molendinis & cambis debet e . . . . one, Tauriaco, Vitriaco, Ruberido, Vvascone-valle, Saliæ, Braogilo, Blansiaco, Fraxnido, quam Bruaingus habet; Alnido, Novavilla, Leudone-curte, Ardrico-villare, quam Engilelmus habet; Arniaco, quam Hild . . . . co, Milniaco, Ferrariis, Mairiu, Auriniaco, Rotnino, Campiniaco, Gaunissa, Gunsane-villa, Fontanido,* C *Cormiliis, Latuero, Villerolo, Villare, Latiniaco, Massiaco, Linerolas, Firiciaco, Niriaco, Clipiaco super Sequa . . . . tuero, Villerolo, Villare, Latiniaco, Massiaco, Niriaco, Linerolas, Fericiaco, Clipiaco qui est super Sequane, quarum loco ad saponem fratribus solvendum constituimus Campaniam, de qua sicut & de prædicto Alnido . . ex . . . . lum Ulmicionem. Has quidem ut necessitati servorum Dei sufficere possit, ad redditionem hujusmodi ordinavimus, ne forte occasione aliqua intercidente de his & supradictis villis servitus operum . . . . iaco in Cinnomannico dabuntur illis aut aucæ centum, aut de argento pro eis libra una solvetur: de lignis mensuræ quæ midi appellantur, mille centum; de melle secundum consuetudinem: de tibrillo carra du . . . . die de porris ulnæ viginti, aut de aliis herbis bonis, tantum quod hoc compensare possit, seu de herbarum pulveribus ad condienda legumina sestarius unus: de frugibus autem arborum duæ partes de præfatis villis . . . . operimenta verò tectorum in eorum officinis & earum restauratio dictante* D *necessitate, sicut à longo tempore consuetudo fuit, de jam dictis villis & Abbatia reliqua fiant. Ad vestimenta etiam & calciamenta eorum . . . . dixi villas, quarum vocabula sunt Murnum (ut antiquitus vocabatur) nunc autem Cella sancti Dionysii, Tosonis-vallem, cum Flaviaco & omnibus appendiciis suis, excepto Temeriaco-curte, Cella sancti Martini . . . . ad se pertinentibus, Nucitum superiorem cum appendiciis suis, Francorum-villam, Maslare, medietatem de Baliolo, Muscellam, Bidolitum, Villarem, Vvasconem-villam cum integritate sua & omnibus appendiciis . . . . Villam-pictam cum integritate ac omnibus appendiciis ad eas pertinentibus, Majorem-villam cum integritate, in ipso vico mansum unum ad vaccariam, & alterum ad fratrum infirmorum necessitates, necnon ma . . . . similiter & mansos seu vineas, quas Franci homines in Belna ad usus fratrum delegaverunt, & mansos in Vanicolas, quos Aglardus per precariam habuit, & solitum censum de venna, quæ est super fluvium Loch . . . . riæ* E *vallis, & mansa supra mare, quæ appellantur Mares, cum integritate: super Sequanam verò Capellam sancti Audoeni, ad retia piscatoria emendanda vel ordinanda, cum manso uno in Bonogilo & integr . . . . quatuor, & in Bagasino Gahareium cum integritate & appendiciis suis, quæ conjacent in pago Constantino, ad capiendum crassum piscem: & de pago Pontiu censum de platesiis & anguillis Somnensibus vel hanc . . . . & appendiciis suis vel mancipiis, sive cum omnibus, quæ per precarias aut per beneficia exinde homines retinent: ut post eorum quoque discessum ad usus fratrum revertantur fratribus ipsius congregationis . . . . vel omnium necessitatum suarum indigentias: qualiter omnes servi Dei ibidem omni tempore degentes, absque ulla penuria, vel aliqua occasione Abbatis omnipotenti Deo cum omni observatione regulari p . . . . in omnibus observatione, tam villæ supra memoratæ quàm redditus earum ad fratrum usus perpetim cedantur: &* F *quicquid exinde pro oportunitate fratrum vel utilitate communi eis visum fuerit, faciant . . . . iter exoramus, ut quod salubri consilio egimus, nihil subtrahere aut minuare faciant, aut aliquid de his villis ad usus suos retorqueant, vel alicui in beneficium tribuant: sed neque servitia ex eis exa . . . . es aut mansionaticos inde exigant absque inevitabili necessitate, præter consuetudinarias operationes ex his villis, sicut hic subjungemus, id est de Murno in insula arpennos quatuor, in vineis ad monaste . . . . nte Alvernis perticam unam, de prataria, in insula arpennos duos, in ponte Alvernis perticam unam, ad monasterium de Tunino perticas duas, & in mundando Crodaldo ut supra, de Tosonis-valle ad monasterium . . . . monasterium de Tunino perticam unam, de Sichadi-curte in ponte Alvernis dimidiam perticam, de Britnivalle in ipso ponte perticam unam, de Trimlido in insula arpennos quatuor, in Brogilo similiter, in Gajaco a . . . . infra monasterium in ponte perticas quinque, in mundatione Crodaldi ut*

supra, & ad Abbatis cellarium per vindemias de circulis carra decem, & dum colliguntur vindemiæ carpentarios duos & manoperarios octo . . . . arpennos quinque, in vinea arpennos quatuor, ad Ulmicionem perticas quinque, de Tunico ad Tricinam in ponte perticam unam, in ponte Parisius perticam I. de omnibus . . . . siquidem quæ in speciales usus fratrum ceduntur, quod . . . . stituimus, ex quo nil cuiquam Abbatum licebit umquam subtrahere : augere verò qui fortè voluerit, multiplicatis ad usus eorum opibus, multiplicentur & servitii divini cultores . . . . necessaria devotione ob Dei amorem & istorum sanctorum honorem ac animarum salvationem egimus, inviolabiliter perpetim observare procurent. Et si aliter (quod absit) iniqua sæculi cupiditate se . . . . ejus in conspectu sanctæ & intemeratæ ac semper Virginis genetricis ejusdem Dei omnipotentis, omniumque virtutum cælestium, sanctique Apostolorum Principis seu istorum gloriosissim . . . . pisci. Actum in monasterio sancti Apostolorum Principis excellentissimorumque martyrum Dionysii Rustici & Eleutherii. Anno XVIIII. *Hludovvici serenissimi Imperatoris, Indictione* X. *Data* XI. *Kal. Februar. in Dei nomine feliciter.*

† ALDRICUS *Archiepiscopus.* †
† EBO *indignus Remensis Archiepiscopus.* †
† OTGARIUS *Archiepiscopus.* †
† DROGO *Episcopus subscripsi.*
WITGARIUS *peccator sanctæ Taurinensis ecclesiæ Episcopus subscripsi.*
ERCHANRADUS *indignus Parisiacensis ecclesiæ Episcopus subscripsi.*
JONAS *indignus Aurelianensis ecclesiæ Episcopus subscripsi.*
HERIBALDUS *indignus Episcopus subscripsi.*
TRACTARIUS *Episcopus subscripsi.*

NOTATIO.

DOLENDUM sanè, quòd autographum, ex quo hæc eruimus, mutilatum fuerit : sed tamen ex ejus reliquiis aliqua discimus scitu aut observatu non indigna. Unum est, ecclesiam sancti Dionysii ab Hilduino hîc (itidemque à Ludovico Pio in diplomate sequenti, & à Carolo Calvo apud Dubletum pag. 799.) vocari ecclesiam sancti Petri; sive quòd Princeps ecclesia non solùm beato Dionysio, sed etiam sancto Petro sacra erat : sive quòd una ex monasterii ecclesiis, nimirum quæ sancti Pauli ecclesiæ vicina, sanctum Petrum patronum ac titularem habebat : quam postea Adam Abbas Canonicis sancti Pauli attribuit, ut suo loco videbimus. Deinde observandum hîc fieri mentionem privilegii, quod Landricus Parisiorum Episcopus eidem cœnobio indulsit. Tertio etiam mentionem in eo fieri confirmationis ejusdem privilegii per Chlodoveum juniorem, cujus diploma dicitur *roboratum manibus Sanctorum qui usque hodie*, inquit Hilduinus, *miraculis coruscant*. quod advertere licet in hujus diplomatis specimine in æs superius inciso in tabella XVII. Hîc verò multæ desunt Episcoporum subscriptiones in mutilo authentico Hilduini, itidem in æs inciso in tabella LIII. Hilduini præmissas litteras confirmavit Ludovicus Augustus diplomate superiùs edito ad tabellam XXVI. speciminum ; itemque Patres Synodi Suessionensis in charta, cujus specimen habes in tabella LV.

LXXVI.

Ludovici Pii Præceptum, quo Mintriacus in pago Parisiensi, Hilduino Abbati Dionysiano conceditur.

Ex autographo.

Anno 833.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu-Christi HLUDOVVICUS *divina ordinante providentia Imperator Augustus. Sollicitudine imperiali & christianæ religionis ardore ac cultûs divini studio permonemur pro venerabilium locorum cogitare augmento & mansuro stabilemento : quoniam spiritualium præmiorum est munificentia, cùm Dei in ecclesia piis & locis reverendissimis à nobis Christo auspice potestate commissa largitate promptissima festinatur concurrere : præsertim cùm nihil credamus minui ab reipublicæ jure, quotiens donis imperialibus aliquid sanctis Domini (quorum virtute post dominicam pietatem mater terra videtur contineri, & orbis universus misericorditer regi ; humana quoque fragilitas sublevari, & nostrum Deo favente imperium gubernari) manu locupleti, ut imperialem condecet majestatem, fuerimus largiti, ejus præcipuè providentia illique potius alacri animo & devotione debita conferentes, qui Sanctus sanctorum communem captivitatem nostram redemit, & eos sanctificatos gratia coronavit ; atque nostrum ipso auctore regnum, si jussis insistamus operibus, ad perpetuum promisit secundum potentiam suam transferre imperium. Tanto enim plus Regis amplitudini res propensiori incremento proficiunt, quanto ex eis studio pietatis locis venerabilibus fuerit commodatum : quia ideo credita Domino miserante suscepimus, ut optima dispensatione ejus omnipotentiæ non dubitentur restitui, & nos pro conlatis possimus fiduciam adipisci in sæculis supervenientibus præmia æterna tenendi. A paterna equidem prævaricatione notum est humanum genus corporeæ mortis ultione multari. Quapropter qui certus est quandoque venturus terminus & incertus formidatur eventus, in hujus erumnosæ cæcitatis ignorantia redimendum est tempus multis largitionibus : placandus est Dominus nostris oblationibus, & sancti ejus conciliandi sunt nobis devotis donationibus. quippe quoniam etsi sæpius beneficia sæcularibus impensa negotiis digna minimis vicissitudine defraudantur, nullus pro certo est qui dubitet, quòd ea quæ superno intuitu peraguntur, æterna vita remuneratione rependantur ; etiam & apud sæculum imperatoria religio elatis laudibus nullatenus deficit, cum Dei Ecclesia augmentationibus pro Christi amore novorum operum ac donis uberrimis proficit. Idcirco notum esse volumus omnibus sanctæ ecclesiæ Dei fidelibus*

ac nostris, præsentibus scilicet & futuris, quia vir venerabilis HILDUINUS *Abba religiosus monasterii* A
sancti Apostolorum Principis, excellentissimorumque Christi martyrum Dionysii, Rustici & Elutherii
specialium protectorum nostrorum, ecclesiam ante pedes eorumdem beatissimorum martyrum, ad laudem
Dei ac Domini & redemptoris nostri Jesu-Christi, in honore sanctæ & inviolatæ semper Virginis cæli
totiusque mundi Reginæ, gloriosissimæ genitricis ejusdem Domini omnipotentis Mariæ, ac sancti Precur-
soris Christi, atque sanctorum Apostolorum, Martyrum quoque & Confessorum, Virginum, omniumque
Domini electorum divino respectu & supernorum civium veneratione pro nostra, conjugis, etiam prolis,
ac salute sua perpetua ædificavit; in qua auxiliante Domino suoque laudabili studio laborante permulta
& pretiosissima Sanctorum pignora collocavit, ad quam ecclesiam gratia Salvatoris nostri inspirante ple-
nissima deliberatione partem villæ quæ Mintriacus dicitur, sicut FREDEBALDUS *quondam eam per*
nostrum beneficium habuit, sive in eadem ipsa villa, seu aliubi ad jam dictam portionem quæque per-
tinentia fuerint, tam mancipia, quam cuncta quæ eidem adtinere legitimè dignosci valuerint, cum B
omni integritate per hoc augustæ auctoritatis nostræ præceptum Jesu-Christo triumphatori nostro atque
genetrici ipsius Domini Dei æterni, sancto denique Petro clavigeri ac sanctis preciosissimisque Christi
martyribus Dionysio Rustico & Elutherio, necnon omnibus sanctis Dei, quorum in eodem sacratissimo
templo patrocinia tenentur cum honore recondita, pro præsenti & perpetua nostra salute, conjugis atque
prolis, sive imperii statu tradidi præsentaliter in possessionem æternam, excepto ea quæ ad præfatam
domum reverendissimam de rebus ipsius matris ecclesiæ unà cum privilegio jam dicti venerabilis viri
Hilduini nostris oraculis confirmare studuimus: qualiter ex ista proprietatis nostræ datione & rebus (ut
prædiximus) confirmatis secundum ordinationem, quam idem vir Domini consensu nostro in sua confirmatione
disposuerat, pleniter videatur adimpleri, ad luminaria scilicet exinde ibi providenda, & ornatum in
ea congruum & dignum procurandum, vel quicquid in reparatione & emendatione sui necessarium
fuerit peragendum: & ut in festivitatibus, Purificatione videlicet sanctæ Mariæ, ac die martyrii bea- C
tissimorum Petri & Pauli, & pro honore omnium Apostolorum & solemnitate gloriosissimi Christi martyris
Sebastiani, atque in anniversario nostro, & dilectæ conjugis nostræ JUDITH, *quando hoc Deus volue-*
rit, ex jam dictis rebus monachi ipsius sancti cœnobii in amore Dei omnipotentis & honore Sanctorum
ac nostra memoria refectionem habeant, semotis solatiis caritatis, quæ de rebus ecclesiæ in solemnitati-
bus deputatis ad hoc nostra auctoritate confirmatis habebunt. Et in iisdem diebus juxta possibilitatem ex
his pauperum refectio fiat: quatenus sicuti pro prædecessoribus nostris Regibus fratres illius congregationis
privatorum beneficiorum commoditate speciales orationes more laudabili & cotidiano celebrare sunt soliti:
sic pro hac nostra speciali benedictione, dum in corpore vivimus, salutem; & post obitum æternam nobis
benedictionem precibus satagant impetrare. Decernimus etiam per potestatem Regis regum, qui nobis,
quantam voluit, potestatem misericorditer contulit, in cujus manu corda sunt Regum, per interminationem
& obtestationem ejus futuri judicii, nulli licere successorum nostrorum aut monasterii ipsius Rectorum, D
vel alii cuilibet magnæ vel parvæ personæ, hæc quæ à nobis pia intentione tradita decreta & promulgata
sunt, in quoquam convellere, aut res ipsas in beneficium dare, vel ubi & ubi distrahere, sive pensiones
aut exenia vel exactiones, redditus quoque seu functiones earum in suos suorumque usus necnon quo-
cumque ingenio calliditate vel arte aliqua atque occasione in quamlibet aliam partem, nisi (ut præfati
sumus) in utilitate ipsius sanctæ ecclesiæ & elemosinæ nostræ augmento dispendere, & sicut sæpe scripti
fidelis nostri obsequio rationabili provideri annuimus. sed sub specialis custodis, qui fidelis, religiosus,
& regularis eidem divino domicilio semper Abbatis & fratrum electione deputabitur, dispensatione &
ordinatione hæc donatio nostra sollerti sollicitudine procurata pro destinatis & debitis æternæ retributionis
obtentu fideliter conferatur. Successores nihilo minus nostros obnixè deposcimus, ut sicuti ea quæ ipsi pro
sua salute statuerint, à suis decessoribus voluerint observari: ita hanc constitutionem nostram, quam pro
prosperitate nostra, conjugis & prolis, & statu imperii confirmamus; firma stabilitate inconvulsam mane- E
re, & fine tenus perpetuis temporibus inviolatam conservare procurent. Ut verò pleniorem obtineat fir-
mitatis vigorem, eam manu nostra subter firmavimus, & de anulo nostro sigillare jussimus.

Signum HLUDOVVICI *serenissimi Imperatoris.*

HIRMINMARIS *Notarius ad vicem* THEOTONIS *recognovi & subscripsi.*

Data decimo-tertio Kalendas Februarii, anno Christo propitio decimo-nono imperii Domni Hludovici piissimi Augusti, Indictione XI. *Actum* VERN *palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.*

NOTATIO.

HÆC donatio facta est à Ludovico Augusto in gratiam oratorii beatæ Mariæ, quod Hilduinus *ante pedes* beatorum Martyrum ædificaverat, nimirum in crypta subterranea, ubi etiam nunc oratorium istud visitur. De Mintriaco, *Mitry*, mentio est in libello de translatione sancti Viti num. 16. in Sæculi IV. Benedictini parte 1. pag. 533.

LXXVII.

Ex schedis V. Cl. Antonii Herovallii.

Anno 835.

Ludovici Pii Præceptum, quo villas quasdam cœnobio Floriacensi restituit.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri JESU-CHRISTI, HLUDOVICUS *divina* REPROPITIANTE *gratia Imperator Augustus. Cùm petitionibus servorum Dei, quas auribus clementiæ nostræ, compellente eos qualibet necessitate, insinuare studuerunt, favorem Imperialis excellentiæ ejus amore, cujus militiæ jugiter deservire noscuntur, accommodare curamus; illius procul dubio misericor-*

diam conciliari credimus, cujus honore & amore id efficere procuramus. Igitur notum esse volumus omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ nostrisque, præsentibus scilicet & futuris, qualiter BOSO *venerabilis Abbas monasterii sancti Benedicti, quod est constructum in pago Aurelianensi, unà cum congregatione sibi commissa nostræ innotuit celsitudini, eo quod avus noster bonæ memoriæ* PIPPINUS *Rex, de salute animæ suæ ac fratris sui* KAROLOMANNI *cogitans, & de abolendis amborum peccatis beataque ac perpetuæ vitæ præmiis consequendis, quamdam villam juris sui, quæ dicitur Suncantus *, cum appendiciis & villis, ac terminis ad se pertinentibus, memorato monasterio sancti Benedicti per auctoritatis suæ præceptum delegasset: eoque tunc divina vocatione rebus humanis exempto, quidam Vasallus ipsius, nomine* GISLEHARUS, *qui memoratam villam jure beneficiario possederat, postquam legitima traditio atque vestitura de eadem villa cum omnibus ad se pertinentibus vel aspicientibus ad partem antedicti monasterii sancti Benedicti facta fuerat, quasdam villulas ad memoratam villam aspicientes vel pertinentes, quarum vocabula sunt Marulfi-villa, Sigivi-villa, Hadrebledi-villa, & Numeri-villa, Cathenis-villa, & Frodonis-villa, jure beneficiario ad habendum usurpasset, atque injustè occupasset: & sic procedente tempore de jure sæpe dicti monasterii elapsas esse. Sed cum ad hanc causam diligentiùs investigandam, nobisque renuntiandam Missos nostros,* JONAM *videlicet Aurelianensem venerabilem Episcopum, &* HUGONEM *illustrem Comitem destinassemus, & tam ex eorum relatione, quàmque & ex memorati avi nostri præcepti lectione luce clarius nobis patesceret, memoratas villas de jure sæpedicti monasterii injustè abstractas fuisse; placuit nobis pro remedio animæ nostræ, eas cum omnibus rebus ad se pertinentibus, eidem reddere monasterio. Sed ut in posterum nostræ majestatis redditio stabilis habeatur, hanc nostram auctoritatem circa præfatum monasterium sancti Benedicti & Rectores atque monachos illic per tempora labentia degentes fieri decrevimus, per quam præcipimus atque jubemus, ut memoratæ villæ cum omni integritate in Rectorum ejusdem monasterii potestate & gubernatione consistant, neque à quolibet fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ, nostrorumque ab ejusdem monasterii ditione atque potestate divellantur atque subtrahantur: sed usibus illuc monachorum Domino militantium absque cujuslibet contrarietate deserviant: quatenus fratres in Domini nostri Jesu-Christi militia illuc consistentes, pro nobis, conjuge ac prole nostra & stabilitate totius Imperii à Deo nobis commissi, libentius ac devotius ejus misericordiam exorare delectet. Et ut hæc nostræ redditionis atque confirmationis auctoritas nostris futurisque temporibus, Domino protegente, valeat inconvulsa manere, de anulo nostro subter eam jussimus sigillare.*

* Sonchant.

Data IX. *Kal. Sept. anno Christo propicio* XXII. *imperii Domni Hludovici piissimi Augusti, Indict.* XIII. *Actum Cusiaco palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.*

LXXVIII.

Pippini Aquitanorum Regis diploma, quo villam Magnianacum Malastensi monasterio confirmat.

Ex autographo Montis-olivi.

Anno 835.

PIPPINUS *ordinante divinæ majestatis gratia Aquitanorum Rex. Cùm petitionibus servorum Dei justis & rationabilibus divini cultus amore favemus, superna nos gratia muniri non dubitamus. Proinde noverit omnium fidelium nostrorum tam præsentium, quàm & futurorum sagacitas, quia vir venerabilis* VILIAFREDUS *Abba ex monasterio quod nuncupatur Malaste, quod est situm in territorio Carcassense super fluvium Duranum, constructum in honore sancti Johannis Baptistæ, petiit sublimitati nostræ annuente* OLIBA *Comite, quamdam villam Magnianacus, qui est situs in pago Tolosano super fluvium Fiscavum, unà cum terminis & adjacentiis suis, sicut terminatum est à* GODOILDO *Misso* WILELMO *Comite per hanc nostram præceptionem suprascripto monasterio in honore sanctæ Johannis Babtistæ confirmaremus. Cujus precibus ob amorem Dei & reverentiam divini cultus libenter aurem accommodare placuit. Propterea præsentem auctoritatem per hos regales apices eodem loco quo nobis postulatum est, qui vocatur Malaste, suprascriptum villarem, situm in pago Tolosano super fluvium Fiscavum, ob petitionem præfati Viliafredi Abbatis, necnon Olibæ Comitis, precumque suarum inæstimabilem functionem liberaliter confirmamus, cum omnibus videlicet quæ ad jusdem villaris integritatem pertinere noscuntur, tam in ædificiis, quàm in agris, necnon in cunctis adjacentiis jure ipsius villaris mancipatis, eo scilicet ordine, ut deinceps eumdem villarem, quem prædicto monasterio Malaste nostræ delegavit pietatis serenitas, cum omnibus suis adjacentiis pro animæ nostræ emolumentum in præfati sancti loci potestatem transferatur atque confirmetur: ita ut abhinc pars ipsius monasterii, vel Rectores qui in ipso loco per tempora fuerint, per hoc nostræ confirmationis scriptum habeant, teneant, atque lege perpetua possideant, eisdem ex rebus nullo umquam tempore à quoquam querelam pati pertimescant: sed ipsi sancto loco ac Deo dilectæ congregationi proficiat in augmentum. Reminiscentes insuper in his similibus actis peccaminum nostrorum pondus in alico minuendo deficere, easdem res sub nostro mundeburdo ac tuitionis defensione suscipimus, præcipientes, atque per hos regales apices omnimodis decernentes, ut deinceps easdem res quocumque infra nostra terra nullus judex publicus aut aliquis ex judiciaria potestate infra easdem res ad causas audiendas, aut mansionaticos exigendos, aut paratas, aut pareveredos requirendos ullo umquam tempore ingredi audeat: sed liceat eis sub nostro mundeburdo, vel immunitatis tuitione quietè vivere ac residere. Et ut hæc nostræ confirmationis præceptionisque merces à fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris firmius credatur, diligentiusque conservetur, manu propria subter firmavimus, & anuli nostri impressione subter eam jussimus signari.*

Signum PIPPINI *gloriosissimi Regis.*

ISAAC *Clericus & Notarius ad vicem* DODONIS *recognovi & subscripsi.* A
Data Kal. Novembres anno XXII. *Domni Hludovici serenissimi Augusti, &* XXI. *regni nostri. Actum in Teotuadum palatium nostrum in Dei nomine feliciter. Amen.*

NOTATIO.

Ex variis autographis cœnobii Montis-olivi, nobis communicatis, unum hoc Pippini Regis diploma hîc exhibemus, cujus specimen superiùs exstat. Legimus diploma Caroli Calvi regis, superiores Pippini litteras confirmantis rogatu RICHIMIRI Abbatis: quod diploma *Gislebertus Notarius ad vicem Hludovici recognovit.* Datum III. *Kal. Augusti, anno* XV. *Indict.* II. *regnante Karolo gloriosissimo Rege, actum Germiniaco Palatio.* Hæ notæ referendæ ad annum DCCC LIV. qui Indictione secunda præditus erat. Alias item vidimus litteras Ugoberti ejusdem loci Abbatis de terra quadam ad complantandam vineam quibusdam incolis data, ea conditione, ut vinea hæc sic exculta æqualiter inter monachos & cultores divideretur. *Facta donatione* V. *Kal. Novembris, anno* IV. *regnante Carolo Imperatore.* Alias ejusdem archivi chartas prætereo. B

LXXIX.

Ex autographo.

Frotharii Tullensis Episcopi Charta pro restitutione monachorum in cœnobio sancti Apri, in suburbio Tullensi.

Circa annum 836.

† *Omnibus hortodoxis sacro-sanctæ Dei Ecclesiæ gubernatoribus, & omnibus veræ religionis veræque fidei cultoribus, præsentibus atque futuris,* FROTHARIUS *misericordia Dei Leucorum urbis Episcopus. Perspicuè cognoscimus & certa lege tenemus, quòd pro cunctis bonæ actionis studiis & spiritalibus animarum curis corona nobis & merces à Deo præparetur in cælis. Unde sicut cœpta justorum bona à nobis sunt cotidie solidanda atque fovenda, ita & amissa sollerter corrigenda, & ad statum rectitudinis sollicitudine pervigili revocanda: præsertim cùm nobis divina providentia custodiam animarum & regimen contulerit ecclesiarum, quibus oves suas alimentis vitalibus pascere perdita requirendo, abjecta reducendo, & quæ vigent diligenter educando præcepit. Hæc ergo me considerante inter cetera sollicitudinis meæ studia occurrit animo, quòd in cellula suburbii nostri, quæ meritis & sepultura beati Apri effulget, monachos quondam regularibus disciplinis effloruisse viderim: sed hujusmodi exercitia ob inertiam quorumdam Rectorum, & diminutionem rerum temporalium paulatim deficiendo, pristinæ probitatis amiserint ritum. quam religionem supernæ retributionis intuitu meis inibi cupiens recuperare diebus, præsentia Domni nostri* HLUDOVVICI *Cæsaris Augusti rem retuli, & cum ejus auctoritate atque consilio prædictum locum ad pristinos usus revocavi, monachos illic sacræ religionis constituens, qui negotiis spiritalibus vacarent, & pro utilitate regni ejus, totiusque sanctæ Ecclesiæ statu divinam incessanter clementiam exorarent. Verùm ne eamdem regularem custodiam ob inopiam terrenarum rerum umquam tepescere contingat, contigit ut priùs, confirmamus eorum usibus villas, quæ actenus eis utcumque deservierunt, id est vicum sancti Apri cum omnibus quæ ad eum pertinent, vineis, treris, pratis, silvis, farinariis, & servitoribus: sed & apenditiæ ejus, id est Camiacum cum omni integritate sua, Auronis-mansum cum omni integritate, vinearum scilicet, pascuarum, agrorum & silvarum, nec minùs & vineas Alnodi ex ejusdem beneficio, in monte, qui* Bar *dicitur, constitutas. Vineas quoque quasdam in Briviriaco, mansum etiam in Saponariis, & mansum in Gavalongis, farinarium in Nasio. Sed & mansum sancti Maximini cum sorte ejus quod ante fores monasterii consistit, quod & ad eamdem portam concedimus. Item villulam quæ dicitur Vitiliagus, item Villenas ex integro, itemque Alanum cum omnibus appendiciis suis, excepta cappella quæ est in Columbario, & cum omnibus servitoribus, exceptis ministeriis quorumdam, qui pro terris quibus utuntur, eidem monasterio deserviunt: pro ratione verò sui capitis nostris usibus ministeria impendunt. Sic & Salsurias cum omni suo appendicio, excepto quorumdam ministerio, qui simili condicione tenentur. His quoque addimus villam Stephani, excepta basilica ejusdem, quam villam pro commutatione alterius villæ ad eamdem cellam respicientis, quæ dicitur Boniriacus, illic restituimus. Addimus quoque Siglini-curtem præter Grimaldi vicinium, & præter basilicam in Crepiaco. Adnectimus Siccumvidum præter cappellam, Mannonis curtem ex integro, Stadonis, Bladenaco, & Masellos; quidquid etiam in fine Orchadensi de parte sancti Apri habetur. Martiniacum quoque post discessum ejus, à quo per precariam tenetur. Sed & mansum in Bauniaco ex toto, quem Silvester per precariam tenet. Nihilominus duo mansa in Mediano-vico, ubi salinæ eorum usibus fiant, quæ & eis Christophora quondam dedit. Statuimus denique ut ex cunctis villis reliquis beati Apri, excepta Babani-villa, medietas decimæ frugum vel animalium ad portam monasterii detur. Ex Briviriaco verò tam de dominicis vineis, quàm & de beneficialibus omnibus decimæ monasterio ex integro dentur. Ex beneficiis autem clausuræ & ædificia tectorum juxta facultatem sui circa monasterium construantur. Damus quoque illis in villa quæ dicitur Petra, ex piscatoria nostra unaquaque ebdomada duas noctes. Hæc quidem illis concedimus, & quidquid eidem templo vel eisdem fratribus pro qualibet re oblatum fuerit, eorum usibus deputamus. Constituimus verò pro his dona nobis per singulos annos in festivitate beati Apri exhiberi, id est convivium ibidem peragendum, equum pretii solidorum triginta, aut pro equo triginta solidos, clypeum quoque & lanceam, sed & coria duo, totidemq; cilicia; necnon & tempore militiæ angariam, quæ tamen nostris stipendiis honeretur; & si boves reduci potuerint, monasterio restituantur. Nam & de rebus villarum adhuc augere illic volumus, cùm occasio se apta præbuerit. Præterea decernimus, ut eidem cœnobio Abba præficiatur, qui secundum Regulam beati* BENEDICTI *præesse & prodesse utiliter queat. Quotiens autem quilibet Abbatum ab hac luce ibidem migraverit,*

C D E F

migraverit, electio successoris ejus ex eadem congregatione ab Episcopo fiat. Sin verò inter eos electio digna effici nequiverit, ex alia qualibet congregatione idoneus Abba expetatur. Jubemus igitur, & universo coetu venerabilium Pontificum annuente præcipimus, ac sub invocatione divini nominis contestamur unumquemque Antestitum successorum nostrorum, ne umquam de hac præscripta facultate fratrum, quam illis per hoc testamentum concessimus, immo reddidimus, vel adhuc reddituri sumus, subtrahere quidquam vel diminuere præsumat; neque ipsam aliquando congregationem exordinare, vel injustè perturbare audeat; sed quotiens ei venire (placuerit,) causa caritatis & piæ sollicitudinis veniat; & si qua inter eos ordinanda vel corrigenda sunt, clementer ac secundum Deum ordinare vel corrigere studeat. Itemque unicuique Abbatum eidem congregationi præficiendorum omnimodis interdicimus, & sub contestatione divinæ invocationis prohibemus, ne prædictam cellam quolibet ingenio aut machinatione vel per se, vel per ullam objectam personam ab Episcopii potestate subtrahere vel submovere moliatur: sed salva libertate monasticæ religionis urbi Leuchorum absque ulla contradictione semper maneat subjecta adque conjuncta. Causam autem utriusque condicionis post Deum unicuique Regi qui huic regno præfuerit, corrigendam committimus, si vel prædictæ urbis Antistis horum quippiam subtrahere voluerit, aut prædicti cœnobii Abba adversus dominationem Antistitis aliquid machinari temptaverit. Si quis tamen eorum iniqua cupiditate persuasus, hanc ordinacionem nostram, pro amore Dei & retributione cælesti à nobis constitutam, infringere aut violare temptaverit, iram Dei omnipotentis incurrat, & pœnam sempiternæ damnationis irremediabiliter persolvat, nec sit illi pars cum Deo in retributione justorum: sed habeat partem cum principe tenebrarum in participatione iniquorum, feratque judicium divinæ ultionis, transfixus anathemate perpetuæ maledictionis. Imprecationem autem anathematis hujus, quam auctoritate canonica & apostolica proferimus, omnino consequetur, qui hujus privilegii violator exstiterit: quam etiam absque nostra imprecatione consequeretur, sententiis divinis pro crimine suæ cupiditatis undique perculsus. Unde cupimus illum semper meliora eligere, ne pereat dampnatus: sed in æternum potius exultet pro proemio bonæ actionis cælesti prorsus recompensatione donatus. Privilegium verò istud à singulis Pontificibus successoribus nostris, quem etiam & à Regibus renovari poscimus, ut ejus integritas à nullo violari queat, sed ab omnibus munita & roborata indissolubilis jugiter & fixa permaneat.

† *Ego* FROTHARIUS *Episcopus hoc privilegium à me ordinatum relegi & subscripsi, Canonicisque nostris consentientibus subscribendum tradidi.*

† *Ego* LEUTMUNDUS *Primicerius subsc.* † *Ego* BERHARDUS *Presbyter subsc.* † *Ego* GAUTSARIUS *Presbyter sacræ ecclesiæ custos subsc.* † *Ego* ARENGAUDUS *Presbyter & Bibliothecarius subs.* † *Ego* JOEL *Presbyter subs.* † *Ego* WINIBERTUS *Presbyter subs.* † *Ego* NIVULFUS *Presbyter subs.* † *Ego* HISINDEUS *Presbyter subs.* † *Ego* EVERARDUS *Presbyter subs.* † *Ego* ELMENUS *Presbyter subs.* † *Ego* WINERAMNUS *Presbyter subs.* † *Ego* OFTERIDUS *Presbyter subs.* † *Ego* RODRAUS *Presbyter subsc.* † *Ego* WALTBERTUS *Presbyter subs.* † HERIPATO *Presbyter subsc.* † *Ego* PIUS *Presbyter subs.* † *Ego* HERIBERTUS *Levita subs.* † *Ego* ERMENTRAMNUS *Levita subs.* † *Ego* LEUDOENUS *Diaconus subs.* † *Ego* CUSTARDUS *Diaconus subs.* † *Ego* GENTSARIUS *Diaconus subs.* † *Ego* BARNEFREDUS *Diaconus subs.* † *Ego* BERALDUS *Diaconus subs.* † *Ego* ACHIRIUS *Notarius Subdiaconus subs.* † *Ego* BERNARIUS *Diaconus subsc.* † *Ego* RATBERTUS *Diaconus subs.*

NOTATIO.

OMNES subscriptiones diversa manu. Frotharius majusculis litteris, Notariusque subscribunt sine sigillo. Inter Frotharium & Presbyteros spatium est vacuum, itemque inter Presbyteros & Diaconos. Tota charta scripta est elegantissimo charactere, ut aliæ ecclesiasticæ. Quid sit Angaria, inferiùs explicat diploma Caroli Crassi. De cœnobio sancti Apri vide ejusdem Frotharii epistolas XII. XIV. XIX. & XX.

LXXX.

Ludovici Pii Præceptum pro commutatione quorumdam prædiorum inter Hilduinum Abbatem Dionysianum & Ermentrudem Abbatissam Jotrensem.

Ex autographo.

Anno 839.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu-Christi. HLUDOVVICUS *divina* REPROPICIANTE *clemencia Imperator Augustus. Si enim ea quæ fideles imperii nostri pro eorum oportunitatibus inter se commutaverint, nostris confirmamus edictis; imperialem exercemus consuetudinem, & hoc in postmodum jure firmissimo mansurum esse volumus. Idcirco noverit omnium fidelium nostrorum tam præsentium quàm & futurorum industria, quia* HILDUINUS *vir venerabilis, monasterii sancti Dionisii Abba, nobis innotuit, eo quod cùm* ERMENTRUDI *monasterii sanctæ Mariæ Joderensis Abbatissa pro ambarum partium oportunitate de quibusdam rebus commutationem fecisset. Dedit igitur nostro permissu prædicta Ermentrudis Abbatissa de rebus sanctæ Mariæ sibi commissis partibus monasterii sancti Dionisii vel Hilduini Abbatis in pago Meldensi & in villa quæ vocatur Cuciacus curtiles* II. *habentes inter ipsos curtiles & vineam plus minus bunuarium unum & arpennum unum; inter terram arabilem & pratum ac concites bunaria* XI. *& arpennum unum. Contrà in recompensatione hujus meriti dedit jam dictus vir venerabilis Hilduinus Abba ex rebus monasterii sui jam fati partibus sanctæ Mariæ monasterii Joderensis seu Ermentrudis Abbatissæ in ipso pago & in villa quæ dicitur Liniacus, de rebus sancti Dionisii curtiles tres, habentes inter ipsos curtiles & vineam plus minus bunuarium unum & dimidium, inter pratum & terram arabilem bunuaria* XI. *& arpennum unum. Unde & duas commu-*

tationes pari tenore conscriptas, manibusque bonorum hominum roboratas se præ manibus habere professus est: sed pro integra firmitate petiit celsitudinem nostram, ut easdem commutationes denuo per nostræ mansuetudinis præceptum plenius confirmare deberemus. Cujus petitioni denegare noluimus: sed sicut unicuique fidelium nostrorum justè & rationabiliter petentium, ita nos illis concessisse atque in omnibus confirmasse cognoscite. Præcipientes ergo jubemus, ut quicquid pars justè & rationabiliter alteri contulit parti, deinceps per hanc nostram auctoritatem teneat atque possideat, & faciat exinde jure ecclesiastico quicquid elegerit. Et ut hæc auctoritas commutationis firmior habiatur, & per futura tempora plenius conservetur, de anulo nostro eam subter jussimus sigillare. A

GLORIUS *Notarius ad vicem* HUGONIS *recognovi & subscripsi.*

Actum Attiniaco palatio regio, anno XXVI. *imperii Domni nostri Hludovvici piissimi Imperatoris. Datum* X. *Kal. Februar. Indictione* II. *in Dei nomine feliciter. Amen.* B

NOTATIO.

HILDUINUS ergo tum redierat in gratiam cum Imperatore. Nota initio hujus diplomatis, & in LXXVII. vocem *repropitiante*, de qua diximus in libri secundi capite III. Omittimus hic varia ejusdem Ludovici præcepta pro diversis commutationibus ab Hilduino Abbate factis: unum cum quodam Garamanno de quibusdam mancipiis, à Durando recognitum *ad vicem Helisachar, anno* VI. *imperii Domni Hludovvici*, XII. *apud Aquisgranum.* Similiter omittimus aliud ejusdem Imperatoris præceptum pro alia commutatione inter Hilduinum & quemdam Hairradum, de nonnullis prædiis Bagernæ in pago Camliacensi, recognitum à Durando Diacono ad vicem Fridugisi, *datum* XI. *Kal. Novemb. anno* VII. *imperii Domni Hludovvici: actum Silviaco palatio regio.* Paullo antè, id est V. *Kal. Octobris*, eodem anno, idem Durandus recognovit aliud præceptum de commutatione quarumdam rerum facta cum Theodoario, qui res suas apud Masciacum in pago Meldico cessit Hilduino pro iis, quæ Dionysiani cœnobii erant apud Gressum in Parisiaco. Anno VIII. imperii, & quidem VIII. Id. Novemb. idem Hludovvicus, Hilduini rogatu diploma dedit apud Theodonis-villam pro commutatione à Ricbotone facta de quibusdam prædiis Lincono-villæ in pago Vilcassino, recognoscente Hirminmari ad vicem Fridugisi. Ad hæc omittimus aliud diploma ipsius Ludovici, ac Lotharii pro commutatione facta cum Lantfredo de quibusdam ejus rebus sitis in pago Belvacensi, in loco qui dicitur Hutdonis-curtis, pro aliis quas Hilduinus dedit in pago Parisiaco, & territorio Bidolensi. *Adalulfus Diaconus recognovit ad vicem Fridugisi* V. *Kal. Martii, anno* XV. *imperii Domni Hludovvici & Hlotharii* VI. *piissimis Augustis. Actum Aquisgrani palatio regio.* Ejusdem fere temporis est aliud diploma, ab eodem Durando recognitum, de commutatione prædiorum sitorum apud Miseriacum & Fontanedum villas agri Parisiensis. In omnibus porro commutationibus factæ dicuntur chartæ duæ pariculæ, ut sua utrique parti competeret. C

LXXXI.

Ex autographo.

Caroli Calvi Præceptum, quo res quasdam in pago Parisiensi sitas Herimanno Ludovici Abbatis Dionysiani Vassallo concedit. D

Anno 839.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis KAROLUS *gratia Dei Rex. Regalis celsitudinis moris est fideles suos donis multiplicibus & honoribus ingentibus honorare atque sublimare. Proinde morem parentum Regum videlicet prædecessorum nostrorum sequentes, libuit celsitudini nostræ quemdam fidelem nostrum,* HERIMANNUM *nomine, Vassalum scilicet* HLUDOVVICI *Abbatis, de quibusdam rebus nostræ proprietatis honorare, atque in ejus juris potestatem liberalitatis nostræ gratiam conferre. Idcirco noverit experientia atque industria omnium fidelium nostrorum, tam præsentium, quàm & futurorum, quia concedimus eidem fideli nostro Herimanno ad proprium quasdam res juris nostri sitas in pago Parisiacinse, in villa quæ dicitur Buxidello, mansum unum cum omni integritate vel cum omnibus appendiciis, cum domibus, ædificiis, mancipiis, terris, vineis, pascuis, adjacentiis, cultis & incultis, vel etiam quicquid ad supradicto manso justè & legaliter pertinere videtur, prædicto fideli nostro Herimanno ad proprium per hanc nostræ auctoritatis conscriptionem concedimus, & de nostro jure in jus ac potestatem illius solemni donatione transferimus: ita videlicet, ut quicquid ab hodierna die & tempore exinde pro sua utilitate atque commoditate jure proprietario facere decreverit, liberam & firmissimam in omnibus habeat potestatem faciendi quicquid voluerit, tam donandi, quàm vendendi, necnon etiam heredibus relinquendi. Et ut hæc nostræ largitionis atque donationis auctoritas perpetuam obtineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus, & anuli nostri impressione adfirmari jussimus.* E

Signum KAROLI *gloriosissimi Regis.*

JONAS *Notarius ad vicem* HLUDOVVICI *recognovi & subscripsi.*

Dat. VIII. *Id. Novemb. anno Christo propitio secundo regnante Karolo gloriosissimo Rege, Indictione secunda. Actum monasterio sancti Dionisii in Dei nomine feliciter. Amen.* F

NOTATIO.

NISI hoc diploma autographum vidissemus, erratum irrepsisse putaremus in Indictionem, quæ *quarta* erat anno secundo Karoli Calvi, juxta receptum calculum. At dicendum videtur, annos regni ejus aliquando numeratos ab anno DCCC XXXVIII. vivente patre; quo anno Ludovicus Augustus, Imperii divisione facta, *occiduam partem Carolo habendam reliquit*, ex ipsius vita. Sanè idem calculus accommodandus est alteri ejusdem Karoli diplomati inferiùs referendo ad annum 854. quod diploma, uti & hoc quod præ manibus habemus, indubitatæ est auctoritatis. Hludovvicus Abbas, hîc laudatus, nondum Abbas monasterii Dionysiani, sed Hilduinus, qui adhuc superstes Abbasque ejus loci erat anno DCCC XL. ex charta LXXXIII. quæ hîc subjicienda esset.

LXXXII.

Caroli Calvi privilegium, quo ecclesiæ Nivernensis instrumenta amissa renovat, & donationes confirmat.

Ex Chartario Nivernensi.

Anno 841.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis KAROLUS *gratia Dei Rex. Si igitur congruis & opportunis negociis fidelium nostrorum cum sacris petitionibus pro commoditate rerum & exaltatione vel stabilitate regni; sive & flagitationibus servorum Dei aurem celsitudinis nostræ accommodare non differimus, & ea quæ pro utilitate sanctæ Dei Ecclesiæ, sive eorum necessitate nobis indixerint ad effectum usque perducimus, ad honorem regni nostri nobis à Deo collati pertinere non diffidimus, ac per hoc divinam majestatem nostris excessibus propiciari manifestè credimus. Quocirca notum sit omnium sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium atque nostrorum, tam præsentium, quàm futurorum magnitudini, qualiter vir venerabilis* HERIMANNUS, *Nevernensis ecclesiæ Pontifex, celsitudinis nostræ adiens clementiam, deprecatus est serenitatis nostræ potestatem, ut præceptum auctoritatis, sive electionis, vel immunitatis ei fieri juberemus regali celsitudine corroboratum, sicut suis antecessoribus* HIERONYMO *&* JONÆ *Pontificibus insignis prosapia nostra fieri decrevit, videlicet avus noster bonæ memoriæ invictissimus Augustus, & æquivocus, necnon & genitor noster piissimus Imperator, germanusque* PIPINUS *devotissimè fecerunt, per quod res memoratæ æcclesiæ firmiter in omnibus mundanis actionibus ac querelis quiete teneri ac defendi legaliter potuissent, quod in auctoritatibus prædecessorum nostrorum continetur. Deprecatus est etiam nostram clementiam super hoc, quia memorata ecclesia tempore rebellionis exspoliata fuisset rebus & mancipiis, & plenè nec ad Dei servitium peragendum amminiculari, nec clericis ibidem Deo servientibus subsidia præbere potuissent. Insuper partim casu, partim incuria, sive incendii raptu, sive negligentiæ incultu, strumenta cartarum per quæ res vel mancipia eidem sanctæ Dei ecclesiæ collatæ fuerant, ea tempestate perierunt in eadem urbe. Pro quo nos sancimus, sicut avus & genitor decreverunt in suis auctoritatibus, ut per hanc nostram firmitatis gratiam ita defendi, ac teneri res memoratæ ecclesiæ possent, quasi ipsa strumenta præsentialiter adessent. Postea domnus & avus æquivocus noster, sicut in auctoritate genitoris nostri continetur, ad petitionem Hieronymi, quondam ejusdem civitatis Episcopi, pro commercio animæ suæ ac remuneratione ipsius sancti loci ejusdem ecclesiæ, ex ipsis rebus propriis villas & cellulas reddidit cum mancipiis vel aliis facultatibus, quæ dudum abstractæ fuerant, quibus & ipse locus melius subsistere potuisset, & Dei servitium & sibi, suisque successoribus liberius ibidem peragi. Postmodum domnus & genitor noster* LUDOVICUS *invictissimus Augustus, necnon &* PIPINUS *germanus noster, auctoritatem gloriosi avi nostri* KAROLI *cum summa voluntate confirmaverunt, & ibi ea quæ reddidit, libenti animo concesserunt, & scriptis corroboraverunt, & præscriptæ ecclesiæ cum omnibus rebus & hominibus ibi justè legaliterque attinentibus per id ipsum suæ tuitionis mundeburdo ac defensionis munimine scriptum receperunt. Proinde ergo petiit magnificentiam nostram prænominatus vir Herimannus, sæpedictæ ecclesiæ Præsul, ut præfatam auctoritatem regaliter stabilientes per nostræ mansuetudinis præceptum confirmare denuò dignaremur. Nos denique ut divinam super nos in hoc utcumque provocemus misericordiam, quod deprecatus est non negavimus: sed prompto animo satisque libenter concessimus, auctoritatisque hoc scriptum speciali conditione fieri jussimus, per quod eas res quæ antiquitus videntur pertinere, & quas avus æquivocus noster Hieronymo Pontifici reddidit, & postea adquisivit, & quæ moderno tempore possidet, sive divina pietas ibi largiendo voluerit augere, delegantes denuò confirmamus, nostris etiam futurisque temporibus mansurum esse volumus, ut ipse & successores sui quiete teneant sub jure ac potestate nostræ firmitatis cum ecclesiastica institutione: præcipientes atque jubentes, ut nullus judex publicus aut quislibet judiciariam exercens potestatem, seu ullus fidelium nostrorum, tam instantium, quàm futurorum, in ecclesias, aut loca, vel agros, seu reliquas possessiones infra ditionem regni nostri, quas moderno tempore justè legaliterque possident, in quibuslibet pagis vel territoriis, sive ea quæ deinceps in jure ipsius sancti loci, aut per nos, aut per alios quoscumque divina pietas voluerit augere, ad causas audiendas, vel freda exigenda, aut mansionaticos sive paratas faciendas, aut fidejussores alicui tollendos, aut Canonicos ipsius matris ecclesiæ, seu eorum facultates, sive ceteros homines, tam ingenuos, quàm & servos, super ipsam terram commanentes vel consistentes, vel alios ingenuos, qui antiquitus sub defensione ipsius ecclesiæ constiterunt, distringendos vel inquietandos, nec ullas reddibitiones aut inlicitas occasiones requirendas nostris neque futuris temporibus ingredi audeat, nec à degentibus supra ipsius sacri loci terram quibuscumque ex censu plusquam priscorum usque se habent educere tentet. Si quæ autem causæ adversus supradictæ ecclesiæ fuerint ortæ Canonicos, à proprio distringantur Episcopo, nisi forte criminalis fuerint actionis, de quibus est ratiocinandum proprio eorum Advocato. Sed & quicquid de præfati venerandi loci rebus fiscus noster exigere poterat, æterno pro compendio eidem in integrè totum concedimus ecclesiæ, scilicet ut perpetualibus temporibus in stipendiis fratrum inibi Deo famulantium & alimoniis pauperum proficiat in augmentum: quatenus pro nostra incolumitate ac regni nostri stabilitate clementissimam Dei miserationem eos in perpetuum exorare delectet. Hæc verò auctoritatis nostræ præscriptio ut meliorem obtineat firmitatem, manu nostra subter eam subscripsimus, & ex anulo nostro sigillari jussimus.*

Signum Karoli gloriosissimi Regis.

JONAS *Notarius ad vicem* HLUDUICI *recognovit.*

Datum II. *Idus Januarii anno primo Indictione* IIII. *regnante Karolo gloriosissimo Rege. Actum Bituricas civitate in Dei nomine feliciter.*

A

LXXXIII.

Ex autographo Dionysiano.

Ejusdem Caroli Præceptum, quo fiscus Cormiliæ in pago Vilcassino, priùs à Reginaldo Comite beneficiario detentus, cuidam Gailino conceditur in proprium.

Anno 842.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis KAROLUS *gratia Dei Rex. Regalis celsitudinis moris est fideles suos honoribus & beneficiis ingentibus honorare atque sublimare. Proinde ergo noverit omnium fidelium sanctæ Dei ecclesiæ ac nostrorum, præsentium scilicet & futurorum sagacitas, quia concedimus cuidam fideli nostro, nomine* GAILINO, *quasdam res proprietatis nostræ, quæ sitæ noscuntur fore in pago Vvilchissino fiscum nostrum, quæ vocatur Cormilias, cum omnibus rebus ad se pertinentibus, quem* REGINALDUS *Comes in beneficio per nostram largitatem habebat. Unde & hanc* B *nostram auctoritatem eidem fieri ac dari decrevimus, per quam supra taxatum fiscum cum omni sua integritate jure proprietario prædicto fideli nostro, Geilino largiendo firmamus, ea videlicet conditione, ut quemadmodum de reliquis rebus suis proprietatibus, ex suprascriptis rebus cum omni integritate cum mancipiis utriusque sexus, cum terris, vineis, pratis, silvis, molendinis, aquis, aquarumve decursibus, & omnibus adjacentiis, vel quicquid dici aut nominari potest, liberam & firmissimam in omnibus habeat potestatem faciendi quicquid voluerit, tam donandi quàm vendendi seu commutandi, vel etiam heredibus relinquendi. Et ut hæc auctoritas verius credatur firmiorque permaneat, manu nostra eam subter firmavimus, & anuli nostri impressione decrevimus sigillari.*

Signum KAROLI *gloriosissimi Regis.*

JONAS *Notarius ad vicem* HLUDOVVICI *recognovit & subscripsit.*

Data XII. *Kal. Mart. anno* III. *Indictione* V. *regnante Karolo gloriosissimo Rege. Actum Vernimptas* C *villa in Dei nomine feliciter. Amen.*

NOTATIO.

IN variis diplomatibus hîc editis observare licet, quod in isto: nimirum donationes à Regibus factas esse, non solùm in ecclesias sed etiam in privatos, ex prædiis ac rebus fisci cum integro dominio & omnimoda facultate ex eis statuendi, quidquid beneficiario visum fuisset, absque reditu ad fiscum. Idem in hoc diplomate calculus atque in præcedenti num. LXXXI. si non fallit indictio.

LXXXIV.

Ex autographo.

Caroli Calvi item Præceptum, quo prædia quædam in pago Pinciacensi sita Hincmaro Presbytero conceduntur. D

Anno 843.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis KAROLUS *gratia Dei Rex. Si servorum Dei utilitatibus regia munificentia providemus, à Deo conservandi ac sublimandi principatus nostri consuetudinem exercemus, maximè illis ex administrationis nostræ potestate consulentes, qui sua pro divino amore contemnentes, cælestis gratiæ contemplationi inservire satagerunt: quoniam propensiùs ea quæ illis committimus, in divinis officiis expendi confidimus, qui sua utilius juxta vocem dominicam sunt largiti. Idcirco noverit omnium fidelium nostrorum præsentium scilicet & futurorum industria, quia venerabili viro* HINCMARO *Presbytero largitatis nostræ munificentia quasdam res proprietatis nostræ sitas in pago Pinciacinse in proprium concedimus, quæ conjacent in locis, quorum sunt vocabula, ad illum Mansum, vel Frotmiri-villa, seu Toloniacus, ac Fraxinido, vel ubi & ubi, ex eisdem rebus* E *aliquid conjacet, quasque Hildegaudus unà cum uxore sua divæ memoriæ Domno ac avo nostro* KAROLO *Imperatore tradiderat, & nos hereditaria successione hactenus retinuimus, nostraque dignatione in jus & potestatem jam dicti religiosi viri Hincmari per nostræ auctoritatis præceptum cum omnibus ad se pertinentibus, tam mansis, terris, vineis, silvis, pratis, pascuis, mancipiis utriusque sexus & ætatis, vel quicquid dici aut nominari potest, de nostra dominatione in suam solemni donatione transfundimus, ita videlicet, ut quicquid exinde ab hodierno die & tempore facere, ordinare, atque disponere voluerit, jure proprietario in omnibus potiatur arbitrio faciendi. Et ut hæc auctoritas nostræ largitionis per curricula annorum inviolabilem atque inconvulsam obtineat firmitatem, manu propria nostra & anuli nostri impressione eam adsignari jussimus.*

Signum KAROLI *gloriosissimi Regis.*

JONAS *Diaconus ad vicem* HLUDOVVICI *recognovi & subscripsi.* F

Data secundo Id. Augusti, anno V. *regnante Karolo glorioso Rege, Indict.* VI. *Actum in pago Arvernico, in villa Mariscarias in Dei nomine feliciter. Amen.*

NOTATIO.

HÆC donatio indubiè facta est in gratiam Hincmari tum monachi Dionysiani, tametsi *Presbyter* tantùm appellatur, pro more illius ætatis, ut aliàs ostendimus. Et sanè Hincmarum hunc monachum esse probat ipsum diploma, in quo sua *pro divino amore* dicitur *contemsisse, ut cælestis gratiæ contemplationi inserviret.* Rem finit aliud diploma Caroli Calvi, inferiùs edendum num. XCV. ubi is Dionysianis monachis attribuit *villam, quæ vocatur Mansus-Adalingi, in pago Pinciacensi sitam, quam* HINCMARUS *venerabilis Archiepiscopus Remensis ecclesiæ à nostra,* inquit, *largitate in jus proprium per regale Præceptum consecutus fuerat, idemque fratribus*

A *in eodem loco infirmis benignè contulerat.* Eadem villa *Mansus* hìc absolutè vocatur. Datum est hoc diploma anno proximo ante ordinationem Hincmari episcopalem.

LXXXV.

Frotgarii donatio, qua mansum Montericum in pago Parisiensi & alia prædia monasterio Dionysiano concedit. Ex autographo.

Anno 847.

D*ominus ac redemptor noster admonet nos, dicens:* Date eleemosinam, & ecce omnia munda sunt vobis. *Idcirco ego in Dei nomine Frotgarius, filius quondam Frotberti, pro remedium animæ, vel pro abluendis peccatis meis & æterna beatitudine adquirenda, dono per hanc epistolam*
B *donationis meæ, donatumque in perpetuum esse volo specialiter ad ecclesiam vel luminaria beati Dionysii martyris, ubi ipse pretiosus Domnus cum sociis suis Rustico, & Eleutherio corpore quiescit, vel ubi venerabilis* HLUDOVVICUS *Abba præesse videtur, hoc est mansum juris mei in loco, qui dicitur Montericus, in pago Parisiaco, habentem de terra arabili bunuaria* VIIII. *& hospitia duo ad eundem mansum deservientia, & de prato arpennos* III. *& dimidium: & de concidis bun.* III. *& vineam unam habentem in gyro perticas* CII. *& est de uno latere terra sancti Dionysii & sancti Severini: de alio verò latere terra heredum meorum, de utrisque autem frontibus terra sancti Dionysii. Hæc omnia superiùs dicta totum & ad integrum ad præfatam ecclesiam volumus esse donatum atque firmatum, ea scilicet ratione, ut quicquid exinde pro oportunitate ipsius sancti loci facere volueritis, liberam & firmissimam in omnibus habeatis potestatem. Si quis verò (quod futurum esse non credo) si ego ipse, aut ullus de heredibus vel proheredibus meis fuerit, qui contra hanc donationem à me spontanea voluntate*
C *factam venire aut infringere voluerit; in primis iram trinæ majestatis incurrat, & unà cum socio fisco auri libras* III. *argenti pondera* X. *coactus exsolvat, & quod repetit evindicare non valeat, sed præsens donatio ista omni tempore firma & stabilis permaneat cum stipulatione subnixa. Actum monasterio sancti Dionysii sub die Kalendas Martias, anno* VIII. *regnante Karolo.*

Signum † FROTGARII *qui hanc donationem fieri & firmare rogavit. Signum* † ROTHARDI *fratri suo consentiente. Signum* † HERIMANNI *consentiente. Signum* † RICHARDI *fratri suo consentiente. Signum* † WARINI. *Signum* † ARNULFI. *Signum* † HERVICI *fratri suo assentiente. Signum* † WIVARII *consentiente. Signum* † HUGONI *fratri suo consentiente. Signum* † ALPARII *assentiente. Signum* † ROMALDI. *Signum* † WIGONIS.

RICHARDUS *indignus Levita & monachus scripsit & subscripsit.*

D

LXXXVI.

Commutatio quorumdam jugerum in villis Insulæ & Curtilis, facta inter Hludovicum Abbatem Dionysianum & Ercanfredum & Gabilonem Francos. Ex autographo.

Anno 847.

I*Nter quos caritas inlibata permanserit, pars parti congrua beneficia non denegavit, quia nihil sibi cernitur minuendum quicquid è contra recipit in augmentum . . . .* [HLUDOVICUM] *Abbatem ex monasterio gloriosi martyris Christi Dionysii, consilio & voluntate atque consensu omnium venerabilium fratrum ibidem Deo famulantium, & aliquos viros* ERCANFREDUM *&* GABILONEM *. . . . . debrent. quod ita & fecerunt. Dederunt itaque memorati viri Ercanfredus & Gabilo Hludovvico venerabili Abbati ad parte monasterii sancti Dionysii & fratrum de rebus proprietatis suæ mansu . . . . carteferum ad manendum & vineam & pratum, simul continentes*
E *bunuarium unum & dimidium, cum introitu & exitu, & pervio publico & puteo: & in alio loco de vinea dimidium arpennum . . . . & terminos ejusdem villæ sancti Dionysii & fratrum. Et è contra in compensatione hujus rei dedit memoratus venerabilis Hludovicus Abba ex rebus sancti Dionysii per ammonitione . . . . . . & Gabiloni propriè ad habendum in pago Parisiaco, in loco nuncupante Curtilis & Insula, & villa cujus vocabulum est Exona, super alveum fluvii ejusdem Exonæ, de terra arabili . . . . . ex una fronte terra sancti Dionysii, in altera terra sancti Marcelli; de alia verò fronte via publica: eo videlicet conditionis tenore, ut unaquæque pars hoc quod accepit à par . . . . libero in omnibus perfruatur arbitrio. Sed & hoc pro firmitatis studio inter eos placuit atque convenit, ut si ab hac die videlicet pars contra has commutationes venire aut . . . . quantum pars parti contulit, pari suo restituet, & quod repetit evindicare non valeat: sed hæ commutationes pari tenore conscriptæ, manibusque bonorum hominum . . . .*

Actum Camliaco, mallo publico. Datum septimo Idus Junias, anno octavo regnante Carolo gloriosissimo Rege.

ERCANFREDUS *hanc commutatione subscripsi.*

GABILO *subscripsit. Signum* ERFREDI *Vicecomitis. Signum Adelardi. S. Leutoni. S. Adelardi. S. Theodaldi. S. Sarradi. S. Aginoni. S. Giddoni. S. Vvlfaldi. S. Godalbardi. S. Gerradi. S. Northaldi. S. Gonsmari. S. Bertaldi. S. Bertini. S. Theoderici. S. Hincberti. S. Gistemodi. S. Daironi. S. Adelardi. Item S. Adelardi. S. Cadoali. S. Diraldi. S. Adalmodi. S. Fredebaldi. S. Hainrici. S. Teutmari. S. Fariulfi. S. Vvarulfi. S. Magnoardi. S. Theoderici. S. Fredegarii. S. Adeloni. S. Canaldi. S. Airhardi. Ego in Dei nomine* FULCRICUS *rogitus scripsi.*

LXXXVII.

Ex Chartario Brivatensi.

Bernardi Comitis Charta donationis factæ ecclesiæ Brivatensi de Moreno.

Anno 849.

SAcrosanctæ Dei ecclesiæ sancti Juliani martyris vico Brivatensi fundatæ, qua ipse cum ceterorum sanctorum reliquiis honorificè veneratur. Ego enim in Dei nomine BERNARDUS *Comes, & uxor mea* LIEUDGARDIS *pertractamus casum fragilitatis nostræ, ut ante tribunal Christi veniam adipisci mereamur. Propterea cedimus casæ Dei jam dictæ aliquid de rebus proprietatis nostræ, quæ sunt sitæ in pago Arvernico in aice Mussiacense, villæ cujus vocabulum est Morennum, ipsam villam cum omni superposito, cum terris, campis, pratis, pascuis, silvis, exiis, adjacentiis, cunctisque pertinaciis, omnia & ex omnibus, quantumcumque ad ipsam villam aspicit, aut aspicere videtur, totum & ab integrum cedimus supradicto loco sancto, excepto uno masso, qui est in ipsa villa de ratione sancti Martini: ea scilicet ratione, ut dum vivimus, usum fructuarium possideamus, & ad festivitatem sancti Martini in compensatione hujus villæ illis Canonicis casæ Dei jam dictæ refectionem tribuere studeamus. Post obitum verò nostrum Canonici ipsius casæ Dei sine ullo contradicente, haut expectata traditione mearum vel meorum, recipiant in potestate & dominatione, & in nostris luminariis & in stipendia Canonicorum sive pauperum; & Abbas casæ Dei jam dictæ nullo tempore in ista villa . . . . potestatem habeat: & si hoc fecerit, tunc propinqui nostri, qui nobis heredes esse videntur, in sua veniant potestate. Sanè si quis nos emutata voluntate nostra, aut ullus heres noster, vel quilibet homo subrogatus, qui post hunc diem contra hanc cessionem ire aut agere excogitaverit, vel ullam generare præsumpserit; non ei liceat vindicare quod dicit, sed auri libras* III. *nobis coactus exsolvat. Et ut hæc cessio omni tempore firma permaneat, rogavi hæc scribi. Facta cessio ista fuit in mense Maio, anno* VIIII. *regnante Karolo Rege Francorum. S.* BERNARDI. *S.* LIEUTGARDI. *S.* GAUFREDI.

NOTATIO.

HOC exemplum V. Cl. Antonius Herovallius propria manu accuratè descripsit anno M DC LXXV. ex chartarii Brivatensis folio LVII. num. XCVIII. In eodem chartario legitur folio CC XXXII. charta *Ligardis* hîc memoratæ, quæ *uxor quondam Bernardi* fuisse dicitur. Scripta est hæc charta anno X. Caroli, scilicet Calvi. quo proinde anno Bernardus jam è vivis excesserat. Nescio an idem fuerit Bernardus, de quo ita scriptum est folio LXXXIII. *Pro remedio Bernardi gloriosissimi Comitis, necnon eximii atque præcellentissimi superstitis Bernardi Comitis, ejusque conjugis Irmingardis horumque prolis. Facta est hæc cessio die veneris in mense Junio, anno secundo Carolo Rege Francorum.*

LXXXVIII.

Ex Chartario Nivernensi.

Caroli Calvi Præceptum seu confirmatio de rebus ab Herimanno Episcopo datis ecclesiæ Nivernensi.

Anno 850.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis KAROLUS *gratia Dei Rex. Si Sacerdotum Dei petitionibus, maximè in ecclesiasticis utilitatibus, benignum assensum præbemus, regiam consuetudinem exercemus, ac per hoc facilius nos æternam beatitudinem adepturos procul dubio confidimus. Itaque notum sit omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus & nostris præsentibus atque futuris, quia venerabilis vir* HERIMANNUS, *Nevernensis ecclesiæ Episcopus, culminis nostri adiens sublimitatem innotuit, qualiter ministerii sui opus exercens, pastorali officio providerit utilitatibus ecclesiæ sibi commissæ, & quomodo de facultatibus ejusdem ecclesiæ deputaverit quasdam villas usibus & stipendiis Deo servientium Canonicorum suorum, tam infra civitatem consistentium, quàm etiam in aliis monasteriis suæ sedi appendentibus sive subjectis degentium: quatenus sine mordacis inopiæ sollicitudine secundum canonicam & regularem institutionem interiùs & exteriùs victu tegumentoque contenti Deo valeant militare. Unde etiam testamenti scriptum faciens, propriaque manu roborans, sanctorum Patrum Episcoporum, scilicet regni nostri, pro utilitate sanctæ Dei ecclesiæ octingentesimo quadragesimo nono anno Incarnationis Domini nostri Jesu-Christi, & regni nostri nono, in die NN. Novemb. Parisius convenientium auctoritate studuit confirmari. Itaque humiliter petiit, ut eamdem inprævaricabilem auctoritatem præcellentiæ nostræ præcepto rogaliter corroboraremus, videlicet ut devotionis & sacræ voluntatis participes de excessibus nostris divinæ pietatis munere facilius indulgentiam consequi mereamur. Ejus inquam petitionem clementer audisse, & libentissimè exaudisse cunctis notum esse volumus. Quare altitudinis nostræ scriptum hoc fieri jussimus, per quod constituimus & firmamus, ut sicut in memorato à sanctis Patribus Præsulibus regni nostri confirmato privilegio continetur, quicquid superiùs nominatus venerandus Episcopus Herimannus ex facultatibus & villis episcopatus sui tam Clericis sedis suæ, quàm & aliis per cellas eidem ecclesiæ suæ subjectas Canonicis & Monachis & Sanctimonialibus deputaverit, & quicquid præterea ex rebus suæ proprietatis ad augmentum stipendiorum ipsorum addidit, secundum ejus rationabilem constitutionem nostris & futuris diebus maneat firmum & inconvulsum: nullique liceat præsentibus aut futuris temporibus secus eandem laudabilem institutionem exinde aliquid invertere aut immutare: quatenus tantorum virorum consensio & futurorum fidelium assensu in omnibus sæculis semper confirmata laudetur. Ut autem hæc magnitudinis nostræ confirmatio in Christi nomine meliorem obtineat vigorem, de anulo nostro subter eam jussimus sigillari.*

A *Signum Karoli gloriosissimi Regis.*

ÆNEAS *Notarius ad vicem* LUDOVICI *recognovit.*

Datum IX. *Kal. Junii, Indictione* XIII. *in anno* X. *regni Karoli gloriosissimi Regis. Actum in Vermeria palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.*

NOTATIO.

HINC illustratur locus & epocha Concilii Parisiensis anni DCCC XLIX. de quo vide Philippum Labbeum in tomo octavo Conciliorum.

LXXXIX.

B Placitum quo Silva Spinasaria Gondesalvio Abbati Caunensi adjudicatur adversus Odilonem.

Ex autographo Caunensi.

Anno 853.

CUm in Dei nomine resideret vir venerabilis UDULRICUS *Commis in villa Crispiano in territorio Narbonense, pro multorum hominum alterchassiones juxta hac recta judicia terminanda, unà cum* ARTALDO, STEPHANO *&* TEUDEREDO *Vassi dominici,* ALARICHO *&* FRANCHONE *uterque Vicedomini, seu etiam & judices, qui jussi sunt causas dirimere & legibus definire, id est* HULTEREDUS, TEUDEFREDUS, TEURISCUS, SENDEREDUS, ERMELDUS, APROLINUS, *&* BIDEGISUS, SALONE, *seu & bonorum hominum præsentia, id est, Sisefredus, Bera, Baldomare, Bellone, Remesario, Ermericho & Alaricho, quos causa fecit esse præsentes. Ibique in eorum præsentia* C *veniens Ramnus qui est Mandatarius* GONDESALVIO *Abbate de monasterii Chaunense, & interpellavit Odilone pro silva, quam vocant Spinasaria, pro terras cultas hac incultas, ubi & dommos constructos abet, dicens: Juvete me audire. Iste prædictus Odilo prendidit ipsas res de potestate Gondesalvio Abbate injustè, malum ordine, suam præsumsione, absque judicio, dum ipse Abba recte jure hoc abuisset. Ad tunc nos Commis, Vassi dominici, hac Judices interrogavimus Odilone, quid ad hac respondere vellet. Ille verò in suis responsis dicxit: Manifestè verum est quod ipsas res ego retineo, set non injustè, quia de eremo eas tracxi in agrisione. Ad tunc ipse Ramnus asserens dicxit: Ego per testimonia & per preceptum & per judicium provare possum, ipsas res ad partibus Abbati Gondesalvio. Unde Ramnus ad tunc hora preceptum imperiale & judicium ad relegendum ostendit. Sed dum relectus fuisset, invenimus veritate Gondisalvio Abbate. Nam ipse Commis jussit suos, id est Ato, Gentaredus, Gulteredo & Erermello, ut super ipsas res venissent, & rei veritati vidissent, si erant ipsas infra manitate monasterii Gondesalvio, an non. Ita sicut & fecerunt reversi in ejus vel eorum judicio pariter dixerunt: Nos* D *vidimus & invenimus, quod ipsas res infra signa procxoria* vel termines ipsas res sunt vel subjacent à partibus monasterii Gondesalvio. Ad tunc nos supradicti interrogavimus Odilone, si potebat abere aliam scriptura, aut ullum indicium veritati, aut per testimonia ut ipsas res ad partibus suis vindicare valuisset. Ad tunc ipse Odilo se recognobit vel exvacuabit, quia de ipsas res superius dictas, quæ sunt in territorio Narbonense, suburbio Ventolenense, ego eas prendidi injustè mea propria præsumtione absque judicio de potestate Gondesalvio Abbati, dum ipse jure suo legibus retinuisset, quando suam recognitione simul & exvacuasione scripti fecit. Cùm nos vidissemus suam recognitione & vacuasione, perquamsivimus in lege Gotorum, ubi apertius invenimus in libro octabo, titulo primo, era* V. *ubi dicit: «Nullus Commis, Vicarius, Præpositus, auctor aut procurator quislivet injenuus, adque etiam serbus, rem ab alio possidentem post nomine regiæ potestatis vel dominorum suorum aut suum usurpare præsumat* E *ante judicium quod [finem] expectat discussione, id quod ab alio possidetur, aut juris alterius esse dignoscitur invaserit; omnem quod abstulit, & præsumsiosus invasit, in duplum ei restituat, de cujus jure visus est abstulisse, hac singulorum annorum fruges quas inde fideliter collegit, juraverit petitori compellatur exolvere.» Dum nos Commis, Vassi dominici, hac judices vidissemus talem rei veritati & Ramnone mandatario Gondesalvio Abbati, suamque patuisset justitia, hordinavimus vel crebimus judicio, ut Sidegisus Saïone nostrum ut super ipsas res venisset, & Odilone exinde exigere fecisset, & secundum legem ipso Ramnone ab omni integritate revestire fecisset à partibus Gondesalvio Abbate, sicut & fecit. Gaudeat se Ramnus in nostrorum judicio suaque precepisset justitia. Dato & confirmato judicio quarto Idus Septembris, anno* XIII. *regnante domno nostro* KAROLO *Rege.*

* an *fixoria.*

Golteredus subscripsi. Steffanus subscripsi. Sendefredus subscripsi. Ermenfredus subscripsi. Teudfredus subscripsi. Teuriscus subscripsi.

X C.

Caroli Calvi Præceptum, pro commutatione inter Hludovvicum Abbatem Dionysianum & virum illustrem Bettonem, quorumdam prædiorum in pago Aronalensi & Remensi.

Ex autographo.

Anno 854.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis KAROLUS *gratia Dei Rex. Si enim ea quæ fideles regni nostri pro eorum oportunitatibus inter se commutaverunt, nostris confirmamus edictis, regiam exercemus consuetudinem. Itaque notum sit omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ præsentibus scilicet & futuris, quia karissimus nobis & propinquus noster* HLUDOVVICUS *venerabilis Abbas monasterii sancti*

Dionysii, & Protonotarius palatii nostri, nec non vir inluster fidelis noster BETTO *nostram accedentes ad celsitudinem innotuerunt, qualiter quasdam res & mancipia pro ambarum partium oportunitate inter se commutassent vel concambiassent. Dedit igitur Bettoni præfatus Abba Hludovvicus ex rebus vel mancipiis monasterii sancti Dionysii ad luminaria specialiter pertinentibus, religioso ei monacho suggerente* MEINARDO, *qui Archicustos matriculæ erat, unà cum consensu aliorum monachorum in eodem monasterio Deo famulantium, in pago Aronalense, in villa nuncupata Sulis, mansa quatuordecim cum ecclesia, silvis, pratis, terris cultis & incultis, molendinis, aquis, aquarumve decursibus, exitibus & regressibus, mancipiis utriusque sexus, non servitio mancipiandis, sed libertate donandis, his nominibus, Roculfum, Harduinum, Bertalum, Vilgarium, Hugonem, Bertam, Hildegardim, Rofredum, Meinarium, Hidulfum, Rainarium, Bernardum, Chotbertum, Lugatrudem, Vvlfaidem, Glanduit, Inltrut, Ermengardim, Godilam, Gunlindam, Hemline, Vvitlini, Frotgora, Amalhacd, Beronacd, Plictrud, Fautrat, Gundegosa, Hebromum: eo videlicet modo, ut eadem mancipia, (sicut dictum est) ingenua fiant, & ex ceteris rebus libero potiatur arbitrio faciendi. E contra verò in recompensatione harum rerum memoratarum dedit prædictus vir inluster Betto ex rebus, à nostra largitione ei concessis, partibus sancti Dionysii sive Hludovvici venerabilis Abbatis vel luminaribus, unde ipsæ res erant quas accepit, in pago Remensi, in villa Bromereicurtis, & in villa Frigili, inter totum mansa quatuordecim & dimidium cum ecclesia, & mancipiis utriusque sexus sexaginta, quorum sunt nomina, Adelteus, Teudelgerdis, Bertoldus, Teutberga, item Adelteus, Ribertus, Adelgudis, Electrudis, Hildeida, Richeldis, Vvipertus, Carebertus, Electus, Osbertus, item Vvipertus, Grimoldus, Dominicus, Halduidis, Grimboldus, Lupus, Gotlannus, Vvido, Baldricus, Vvlfiudis, item Vvido, Ansterus, Bernardus, Adalgerus, Teutgaudus, Vvilhaidis, Ansoinus, Regentrudis, Hildijerus, Deudata, Gerbertus, Hilduinus, Hildingus, Geroldus, item Lantbertus, item Hildejerus, Evrehardus, Ansterdis, item Eteteus, Leherus, Gerardus, Nodeluinus, Euromus, Gelduidis, Attela, Gentierdis, item Eurehardus, item Hildejerus, David, Dedenatus, Amelvuidis, Agmus, Aultherus, Lethaildis, Vvlfedrudis; cum vineis, pratis, pascuis, terris cultis & incultis, perviis, adjacentiis, aquis, aquarumve decursibus, ex omnibus & omnium rerum summa integritate, sicut nostra magnificentia ei contulit, præfato monasterio jure proprietatis & concambii reddidit, eo videlicet modo, ut quicquid ex eisdem rebus pars sancti Dionysii jure ecclesiastico facere delegaverit, liberam in omnibus habeat potestatem faciendi. Unde & duas commutationes pari tenore scriptas manibus nobilium virorum roboratas nobis ostenderunt ad relegendum: sed pro integra firmitate petierunt nostram celsitudinem, ut eas auctoritatis nostræ præcepto firmaremus. Quorum precibus hoc altitudinis nostræ præceptum fieri jussimus, per quod præcipimus atque firmamus, ut quicquid alter ab altero accepit, sicut in commutationibus nobis ostensis continetur, jure firmissimo teneat atque possideat. Ut autem hoc concambium firmiorem obtineat vigorem, anulo nostro sigillari jussimus subter.*

GISLEBERTUS *Notarius ad vicem* HLUDOVVICI *recognovit & subscripsit.*

Datum IIII. *Id. Jul. Indict. secunda, anno* XVII. *regnante Karolo gloriosissimo Rege. Actum Vermeria palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.*

NOTATIO.

INDICTIO secunda convenit cum anno DCCC LIV. qui Caroli Calvi tantùm quintus-decimus erat inchoando primum à morte patris. At cùm hoc diploma ita in autographo habeat; eadem solutio hîc adhibenda est, quæ superiùs in charta LXXXI. nempe annum ejus primum repetitum esse aliquando ab anno DCCC XXXVIII. quo Imperii divisio à Ludovico Pio facta est. In aliis ejusdem Caroli litteris commutationum ineditis Hludovicus Abbas passim, ut hîc, *Protonotarius* appellatur.

XCI.

Ex autographo Dionysiano.

Ejusdem Caroli Calvi Præceptum, quo prædia quædam in pago Stampensi conceduntur Weniloni.

Anno 854. *IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis,* KAROLUS *gratia Dei Rex. Regalis celsitudinis moris est fideles suos donis multiplicibus & honoribus ingentibus honorare atque sublimare. Proinde ergo nos morem parentum Regum, videlicet prædecessorum nostrorum, sequentes, complacuit clementiæ nostræ, quemdam fidelem regni nostri, nomine* WENILONEM, *de quibusdam rebus nostræ proprietatis honorare. Idcircò notum esse volumus cunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris, præsentibus scilicet atque futuris, quia concedimus ad proprium jam fato fideli nostro Vveniloni quasdam res nostræ proprietatis, quæ sunt sitæ in pago Stampinse, in loco qui dicitur Alba-terra, mansum dominicatum cum alium mansum unum & dimidium, & ospicia quinque; & in Bauterivillare mansos tredecim. Unde etiam præcellentiæ nostræ præceptum hoc fieri jussimus, per quod memoratos mansos cum omnium rerum summa integritate, hoc est cum domibus, ceterisque ædificiis, terris cultis & incultis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, molendinis, exitibus & ingressibus, & omnibus suis adjacentiis, cum mancipiis quoque utriusque sexus desuper cummanentibus, & ad eosdem mansos jure pertinentibus, sicut supradictum est, memorato fideli nostro Vveniloni integerrimè ad proprium concedimus, & de nostro jure in jus ac potestatem illius sollemni donatione transferimus, eo videlicet modo, ut quicquid exinde ab hodierna die & tempore pro sua utilitate & commoditate facere decreverit, jure proprietario libero in omnibus potiatur arbitrio faciendi. Et ut hæc nostra largitionis atque*

A *atque concessionis auctoritas inviolabilis perseveret, manu nostra subter firmavimus, & anuli nostri impressione assignari jussimus.*

Signum KAROLI *gloriosissimi Regis.*

BARTHOLOMÆUS *Notarius ad vicem* HLUDOVVICI *recognovit & subscripsit.*

Data pridie Kal. Novemb. anno XV. *regnante Karolo gloriosissimo Rege, Indictione secunda. Actum Basiu palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.*

XCII.

Lotharii Regis Præceptum, quo Cellam sancti Apri restituit Tullensi ecclesiæ.

Ex autographo.

Anno 852.

B *IN nomine omnipotentis Dei & Salvatoris nostri Jesu-Christi Hlotharius divina præveniente clementia Rex. Cum consolatio & munimentum omnium fidelium nos fore expediat, nobisque præcipiatur non solum dispersa colligere, sed etiam distracta restaurare; necesse quippe est, ut ea quæ à patribus & prædecessoribus nostris piissimis scilicet ac gloriosissimis Regibus, aut quorumlibet inlicitis persuasionibus, vel insuspicabili & improvisa ordinatione, aut nempe maxima incumbente necessitate inordinata & injustè sancita reperimus, atque ex sacris locis quædam esse sublata cognoscimus, omni studio ad æquum deducantur tramitem, & secundum justitiæ modum tribuantur unicuique sua. quoniam si in talibus regalis excellentia se extulerit exerciis* *, *causamque Dei secundum vires sublimare curaverit, ipsis quoque erit adminiculum positus, sibique potiorem augebit commertium. Comperiat igitur omnium sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium, nostrorumque, præsentium scilicet ac futurorum nobilitas, quia Domnus & genitor noster piæ recordationis* HLOTHARIUS, *quondam piissimus Augustus, nuper ob*
C *minorationem regni cavens ubi vel unde suorum fidelium devotissimum famulatum remuneraret; ab ecclesia sancti Stephani urgente indigentia Cellulam sancti Apri gloriosi Confessoris, sitam juxta Leucorum opidum, quæ ibidem jam olim famulabatur, accipiens, fidelibusque suis jure beneficiali præbuerit. Sed cum præsentem ævum otius se crederet transiturum, motus divino timore pariter & amore, restituit eam ecclesiæ beati Stephani, jussitque reddi. Nobis itaque in regno succedentibus, non minima, sed major accidisse cernitur regni diminoratio. Ideoque actenus illam compulsi eodem modo optentam habemus. Siquidem nunc fervore succensi, recolentesque periculum animæ inclyti genitoris nostri, placuit excellentiæ nostræ omni desiderio præfatam Cellulam sancti Apri cum omni integritate per hoc edictum munificentiæ nostræ, & consultum fidelium nostrorum reliquorumque Procerum nostrorum, memoratæ ecclesiæ cui jure debebatur restituere. Quam ob rem auctoritatis nostræ apices hos imperavimus fieri, per quos sæpedictam Cellulam sub integritate eidem sacro & venerabili loco, suisque rectoribus ob emolu-*
D *mentum animæ serenissimi genitoris nostri, ac genitricis, nostraque incolumitate & regni stabilitate inviolabiliter reddimus, ac confirmamus: quatenus ibidem nostris successorumque nostrorum temporibus inrevocabilis per hoc sublimitatis nostræ præceptum perseveret, perpetuaque servitute famuletur: Pontificibus etiam & universo clero inibi degentibus pro sospitate nostra regnique stabilitate Domini misericordiam libentiùs exorare delectet, nobisque debitum honorem atque obsequium Episcopus præsens & successor ejus devotè impendere studeant. Et ut hæc nostræ restitutionis confirmationisve auctoritas inconvulsum optineat deinceps firmitatis vigorem, manu propriâ subter firmavimus, & anuli nostri impressione jussimus consignari.*

* exercitiis.

Signum HLOTHARII *gloriosi Regis.*

ERCAMBOLDUS *regiæ dignitatis Cancellarius recognovi & subscripsi.*

Data VIII. *Id. Aug. anno Christo propitio Domni* HLOTHARII *gloriosi Regis* III. *Indictione* VI.
E *Actum Mettis civitate in Dei nomine feliciter. Amen.*

NOTATIO.

SIGILLUM est integerrimum, exhibens vultum ad dextram more solito conversum, cum hac inscriptione, † XPE ADJUVA HLOTHARIUM REGEM.

XCIII.

Placitum in gratiam Ludovici II. Imperatoris contra quemdam Ildebertum.

Ex Chartario Casauriensi.

Anno 860.

F *DUm præstantissimus ac gloriosissimus Domnus Imperator* HLUDOVVICUS *per Romaniam transiens, fines adiisset Spoletinos, pro justitiarum commoditate & malignorum astutia deprimenda; & in his multotiens fideles suos & cotidie laborare insisteret, & ipse toto studio exinde decertasset; perventum est inter fines Haësinos & Camertulos, suoque quamvis cum maximo labore quæ supradicta sunt decertaret, instituit fideles & optimates suos, videlicet* WICHODUM *venerabilem Episcopum,* ADELBERTUM *Comitem stabuli, quos ad distringendum in eodem Placito præfecit;* HUCPOLDUM *Comitem palatii,* HECHIDEUM *Pincernam primum,* TRACTERIMUM *sacri palatii Archinotarium,* WINIGISUM *Armigerum,* BEGERI *nobilem Optimatem, & fratrem suum* OCTONEM, BEBONEM *Consiliarium,* REGINARIUM *Capellanum, vel de reliquis quampluribus palatii. Ibique in eorum præsentia veniens,* HILDEBERTUS *Comes ad singulorum hominum justitias reddendas; vel oppressiones quas fecerat emendandas; cui interpellatus est jam dictus Hucpoldus in causam domni Imperatoris, quòd proprium de domno Imperatore ad Salicam personam ad Adelbertum potestativè traditum & in-*

vestitum, unde legibus domnus Imperator vestitus fuerat, & Ildebertus detinebat malo ordine. Cui ad hoc respondit Ildebertus : Verum est quia prædictus Adelbertus jampridem omnes res proprietatis suæ, quas habere visus fuit in finibus Italiæ, Tussiæ, Spoleti & Romaniæ, coram testibus tradidit & revestivit, vel plenariam traditionem fecit eidem domno Imperatori : sed ipse postmodum domnus Imperator per suum Præceptum ei per omnia reddidit. Cui ad hoc respondit Hucpoldus : Certè verum est quia domnus Imperator coram fidelibus suis ei easdem res penitus reddere voluit : sed ipse tantùm postulavit, ut diebus vitæ suæ ei habere licuisset, & in sancto Petro aliquid daret pro idero juxta suam voluntatem. Et quod ille coram optimatibus regni & prioribus patriæ professus fuit, ei confirmavit, videlicet ut juxta ipsam professionem prædicto Adelberto diebus vitæ suæ licuisset habere & tenere. Sed cùm Ildebertus taliter audisset, multa secum indignans ad ultimum interrogatus est, non per aliam auctoritatem se prædictas res habere posse, nisi per supradictum Præceptum. Cui judicatum est ut adduceret ipsum Præceptum, & quicquid lex esset, exinde faceret. Unde in constituta die veniens, in suprascriptorum præsentia ostendit prædictum Præceptum, in quo continebatur anno ejusdem domni Imperatoris* VIII. *Indictione* VII. *quod coram prioribus regni sui domnus Imperator prædictas res propter Munam, quæ ei dederat fastilem optimum aureum, reddere voluit, & penitus ad supradictum præconfirmare : sed ipse tantùm petiit, & coram Optimatibus regni professus est, ut diebus vitæ suæ habendum & tenendum peteret ; aut si contigisset aliquid sancto Petro de Roma pro remedio animæ suæ contulisset. aliter cuncta in potestatem & proprietate domni Imperatoris permansissent. Cùm nos autem supradicti Auditores taliter in eodem Præcepto cognovimus esse firmatum ; visum nobis fuit legaliter domno Imperatori ipsas res legibus pertinere ; & in nullam aliam potestatem eum potuisse transferre. Ideoque judicavimus, ut easdem res cum omni integritate ad potestatem domni Imperatoris revestisset, sicuti in nostrorum præsentia per idem Præceptum fecit. Et hanc notitiam profuturis temporibus memoriter retinendam, ne in alio modo revolvantur, pro securitate ejusdem domni Imperatoris hanc notitiam facere commonuimus. Quod denique ego* SIMPERTUS *Notarius ex suprascriptorum ammonitione, & ex dictato Tractemiri Archicancellarii scripsi anno imperii Domni ejusdem Augusti Hludovvici* X. *mense Martio, Indictione* VIII. DRUCTEMIRUS *Archinotarius interfui, & subscripsi Signum suprascripti manus* HECHIDEI *Comitis & primi Pincernæ, qui ut supra in his interfuit.* † GREGORIUS *Dei pietate Dux interfuit. Signum suprascripti manus* BEGERI *nobilis Optimatis, qui ut supra in his interfuit. Signum suprascripti manus* BEBONIS *Consiliarii, qui interfuit.*

* sic.

XCIV.

Ex autographo.

Caroli Calvi Præceptum pro commutatione quorumdam prædiorum in pago Bragbantensi & Belvacensi sitorum, inter Ludovicum Abbatem sancti Dionysii & Witramnum.

Anno 861.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis KAROLUS *gratia Dei Rex. Si enim ea quæ fideles regni nostri pro eorum oportunitatibus inter se commutaverint, nostris confirmamus edictis ; regiam exercemus consuetudinem, & hoc in postmodum jure firmissimo mansurum esse volumus. Itaque notum esse volumus sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus & nostris præsentibus & futuris, quia venerabilis vir* HLUDOVVICUS *nobis carissimus, monasterii sancti Dionysii Abba, necnon & consanguineus noster ac Protonotarius altitudinis nostræ, ad nostram accedens sublimitatem innotuit, qualiter secum quidam homo* WITRAMNUS *quasdam res commutasset vel concambiasset hoc modo. Dedit itaque venerabilis Abba partibus Vvitramni quasdam res sitas in pago Bragbantinse, in loco qui appellatur Cambaronna**, *super fluvium Asbra, cum casticiis superpositis, terris cultis & incultis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, mobilibus & immobilibus, molendinum unum cum camba superposita, ac de silva ad porcos tricentos insaginandum, & quicquid pars sancti Dionysii in jam dicto loco habere & dominare videtur, exceptis mancipiis ad partem sancti Dionysii retentis. Et è contra dedit Vitramnus partibus sancti Dionysii seu Hludovvici Abbatis res quasdam suæ proprietatis sitas in pago Belloacinse, in loco qui dicitur Bladoldi-villa, quæ ei ex legitima hereditate advenerant ex parte Ebroini, & contra heredes suos in partem accepit, quicquid ibidem habere vel aspicere ad præsens videtur, tam de ecclesia partem suam, quàm & de molendino qui est super fluvium Aronna, cum terris, vineis, silvis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, mobilibus & immobilibus, & quicquid præsens in jam dicto loco possidere cernitur, cum casticiis superpositis, exceptis mancipiis in suam partem retentis. Unde & duas commutationes inter se æquo tenore conscriptas & legaliter roboratas suppliciter petierunt, ut eis per nostræ auctoritatis præceptum plenius confirmare dignaremur. Quorum petitionibus libenter assensum præbentes, hoc altitudinis nostræ scriptum fieri jussimus, per quod præcipimus adque firmamus, ut quicquid pars justè & legaliter alteri contulit parti, sicut in memoratis commutationibus continetur, jure firmissimo teneat adque possideat, & faciat exinde quicquid elegerit. Et ut hæc nostræ confirmationis auctoritas perpetuam in Christi nomine obtineat firmitatem, de anulo nostro subter eam jussimus sigillari.*

* Camberon.

GAUZLENUS *regiæ dignitatis Cancellarius ad vicem* HLUDOVVICI *recognovit & subscripsit.*

Data pridie Non. Mart. Indictione VIIII. *anno* XXI. *regnante Karolo gloriosissimo Rege. Actum Verno palatio in Dei nomine feliciter. Amen.*

A

XCV.

Caroli Calvi item Præceptum pro commutatione inter Gauzlinum, monasterii Gemeticensis Abbatem Commendatarium, & virum illustrem Warnarium, facta de quibusdam prædiis in pago Vilcassino.

Ex autographo Dionysiano.

Anno 862.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis KAROLUS *gratia Dei Rex. Si enim ea quæ fideles Regni nostri pro eorum commoditatibus inter se commutaverint [nostris confirmamus edictis ; regiam exercemus consuetudinem,] & ob id in postmodum jure firmissimo mansura fore volumus. Ideoque noverit omnium sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium nostrorumque tam præsentium quàm & futurorum industria, quia* B *veniens* WARNARIUS .... *nostræ serenitatis celsitudini innotuerunt, qualiter res suas pro ambarum partium utilitatibus inter se commutare deberent. quod & fecerunt. Dedit interea memoratus* WARNARIUS ..... *prædicto* GAUZLINO *reverendo Abbati ad jus proprium habendas res suas, sitas in pago Vilcasino in villa nuncupante Hildbodicurte, de terra arabili bunuaria* XVII. *& arpennos duos. Et è contra in recompensatione* . . . . *Gemetticensis cœnobii prælibato Vvarnario viro inlustri ad jus proprium habendum in ipso pago Vilcasino super fluvium Triotna, in loco nuncupante Gertrisiacas casas de terra arabili bunuaria octo & arp* .... *de terra arabili bunuar.* III. *& arpen.* III. *& in alio loco, qui dicitur ad Halulfo-villare, arp.* III. *& quadr.* XL. *& in tertio loco ad rupe .... arp .... &* XL. *in quarto loco bunuar ..... & arp ..... roboratas nostræ magnitudini ostenderunt ad relegendum. Sed pro integra firmitate & inviolabili commutatione petiit uterque munificentiam nostram, ut easdem commutationes de .... clementer annuentes* C *hoc altitudinis nostræ scriptum fieri illis jussimus, per quod præcipimus atque firmamus, ut quicquid pars justè & rationabiliter alteri contulit parti .... atque possideat, & faciat exinde quod elegerit. Et ut hæc nostræ auctoritatis præceptio firmior habeatur, ac per futura tempora diligentius observetur, anuli nostri impressione sigillari jussimus.*

ELIFREDUS *Diaconus ad vicem* HLUDOVVICI *recognovi & subscripsi.*

Data pridie Kal. Februar. Indictione X. *anno* XXII. *regnante Karolo gloriosissimo Rege. Actum ad Insulas super Matronam, in expeditione hostili, in Dei nomine feliciter.*

NOTATIO.

HOC diploma refero duas ob causas : quarum una est, quòd non tantùm Gauzlini Abbatis Gemeticensis D mentionem faciat, sed etiam Elifredum Ludovici Archicancellarii Notarium suggerat, nobis antea ignotum : altera, ob mentionem de *expeditione hostili*, quam tunc Carolus persequebatur contra Nortmannos apud Insulas super Matronam : quo de loco actum est in libro IV. Lege Annales Bertinianos.

XCVI.

Caroli item Præceptum pro confirmatione partitionis monachorum sancti Dionysii.

Ex autographo.

Anno 862.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis KAROLUS *gratia Dei Rex. Si ea quæ prædecessores nostri regia sublimitate divina ordinante providentia præditi, ac superna dignatione inluminati, necnon & sanctæ Dei Ecclesiæ suorumque fidelium devotis admonitionibus ac precibus instigati, pro statu & utilitate ecclesiarum ac servorum Dei statuere decreverunt, nostris confirmamus edictis, atque ipsorum* E *devotissimis consentientes affectibus eadem pia Domino exequimur munia ; hoc nobis procul dubio ad æternam beatitudinem & totius regni à Deo nobis commissi tutelam profuturum esse credimus & retributorem Dominum exinde inposterum habere confidimus. Igitur notum sit omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ ac nostris, præsentibus scilicet & futuris, quia vir venerabilis ac propinquus noster,* HLUDOVVICUS *videlicet, Abba monasterii Apostolorum principis excellentissimorumque Christi martyrum Dionysii, Rustici & Eleutherii, qui peculiares patroni nostri adesse videntur ; nihilo minus & monachi ejusdem sanctæ congregationis, devotissimi oratores nostri, suggesserunt serenitati nostræ, ut pro Dei omnipotentis amore & futuro ejusdem sanctæ congregationis suffragio, atque in sancto proposito religionis augmento, & ne aliqua successorum suorum negligentia aut parcitate sive diminutione Ordo in ea monasticus futuris temporibus perturbaretur, sicuti hactenus manifestum est contigisse ; stipendia eorum quæ annuatim in cibo & potu accipere debebant, necnon quasdam villas specialiter necessitatibus eorum deservituras à divæ* F *recordationis* HLUDOVVICO *serenissimo Augusto, genitore scilicet nostro, per propriæ confirmationis præceptum eidem sanctæ congregationi deputatas, alias etiam à nostra largitate atque præfati venerabilis Hludovvici Abbatis pia consideratione ob multimodas necessitates præfatæ monachorum congregationi delegatas, propter rei firmitatem & ipsorum Sanctorum reverentiam auctoritatis nostræ præceptum fieri juberemus, per quod tam ea quæ præ manibus habebant, quàmque ipsa quæ à nostra celsitudine humiliter exposcebant, rata atque stabilita deinceps permanere possent.*

Nos verò petitionibus illorum, quia necessariæ & rationabiles erant, aurem accommodantes, veluti postulaverant fieri adjudicavimus. Pro stipendiis igitur in sæpefato genitoris nostri Præcepto adnotatis, quæ à parte Abbatis fratribus annuatim solvebantur ob multimodas necessitatum varietates, quia sæpius minus plenè illis persolvi poterant, Hludovvicus venerabilis Abba, cum consensu & voluntate ejusdem totius congregationis, tribuit eis villas, quarum sunt vocabula, hoc est Cormilias in pago Parisiaco

sitam; itemque Cormilias in pago Vilcasino cum omnibus ad se pertinentibus, sicut Geilenus sine aliqua A *diminutione eam ex integro mutuavit; & villam quæ vocatur Vvarniacus in eodem pago, sine aliqua diminutione, sitam: necnon & villas, quæ vocantur Linerolas, & Ferriciacum cum lignariis earum, in pago Milidunensi sitas. Prædictas autem villas acceperunt memorati fratres pro sigale modios mille trecentos ad præbendas famulorum sibi servientium, & pro trecentis leguminum modiis, & pro casei pensis trecentis triginta, & pro braciis triginta per duodecim modios, & pro modiis viginti adipis, (nam quindecim modia ex parte Abbatis solvuntur) & pro ducentis modiis salis, cum ipso modio, qui solvitur in salinis, & pro quadraginta modiis saponis, & pro viginti quinque libris argenti, quæ pro lignario solvebantur; & pro ducentis unctis, qui dabantur fratribus per singulos annos ad Cordovesos eorum & coria componenda, & diversis aliis fratrum necessitatibus; & pro triginta Sestariis butyri; & pro decem libris argenti, quæ pro pice annuatim solvebantur ad componenda omnia vasa vinaria; & pro horto qui tam hieme quàm æstate in cibos eorum sub statuta mensura solvebatur à parte Abbatis; &* B *pro consolatione carnium in famulos eorum, censita quæ illis dabatur in eisdem tribus festivitatibus & initio Quadragesimæ; & pro centum massis ferri, & pro falcibus atque furcis ferreis centum persolvendis; & pro sartatectis ejusdem cœnobii, dormitorio scilicet fratrum ac omnibus officinis infirmorum, & cella Novitiorum, atque coquina fratrum & hospitum simulque infirmorum, cum omnibus ibidem adjacentiis, & medicina fratrum & aliis domibus in variis fratrum necessitatibus aptis, quæ omnia ex parte Abbatis antea componebantur. Denique à parte Abbatis solvenda sunt illis annuatim de frumento modia duo milia centum; & in potum quotidianæ refectionis concedimus eis vineas in pago Parisiaco sitas, sicut ab antiquo ipsi fratres eas habere consueverunt, quæ conjacent in Diogilo, in Petraficta, in Graulido, in Cormiliis, in Montiniaco atque Monticellis, necnon & vineas in ipso cœnobio sitas, quas appellant hortos. Si verò vindemia fefellerit in eisdem vineis, ut ad duorum milium quingentorum modiorum numerus ex eis non valeat pervenire; tunc de vino puro idem numerus percomple-* C *bitur ab Abbate in fratrum & hospitum usus in refectorio edentium.*

Volatilia autem inter Pascha & Nativitatem Domini de suprascriptis villis cum integritate, quæ super annum ex eis unà cum censu qui in volatilibus de molendinis & cambis debet exire, cum pulpastis & aupastis, sicut à longo tempore mos fuit, sive indominicatæ, sive in beneficium fuerint datæ, dare more regio constituimus, id est de Novigente supra Sequanam, Belna, Tibernione, Tauriaco, Vitriaco, Braogilo, Ruberido, Vuasconevalle, Salice, Beracogilo, Blanziaco, Fraxnido, Alnido, Novavilla, Leudonecurte, Hardricovillare, Arniaco, Stirpiniaco, Bugris, Belniaco, Drausciaco, Pantlosio, Marca, Cuviniolo, Vvairiaco, Melniaco, Ferrariis, Mairiu, Auriniaco, Rotnino, Campiniaco, Gaunissa, Gunsanevilla, Fontanido, Cormiliis, Latuero, Villerolo, Villare, Latiniaco, Marciaco, Linerolas, Ferriciaco, Niriaco, Clipiaco supra Sequanam.

De Simpliciaco etiam in Cinnomanico sita solvendæ sunt illis aut anseres centum, aut pro eis de D *argento libra una. Et per tres festivitates, scilicet Paschæ, Natalis Domini, atque festivitatis sancti Dionysii, de spelta modia nonaginta ad cervesam faciendam. De melle quoque carradas duas per modia sedecim; de frugibus arborum duæ partes de præfatis villis, & etiam aliis in testamento Cæsaris Hludovici nominatim adnotatis; circulos quoque & carpentarios, vel manoperarios ad præparanda vasa vinaria tempore congruo; annualis etiam mundatio Crodoldi fluminis de villis ad hoc ex multo tempore ordinatis inexcusabiliter fiat; vineas in cœnobio, quas hortos vocant, aliasque potui ipsorum deputatas, vinitores de villis juxta antiquam consuetudinem excolendo præparent. Sed & operarios qui eorum colligunt vineas, secundùm consuetudinem ex villis, ab antiquo ad hoc ipsum sufficienter ordinatis, necnon & torcularia præmemoratorum locorum, juxta solitam consuetudinem ex villis Abbatiæ reemendentur; & quæ dari ibidem fratribus laborantibus fuerat consuetudo, dentur. Tres siquidem porci saginati, & mille centum ova per tres festivitates ad fratrum pistrinum subrogentur. Item etiam alii duo porci saginati per* E *duas festivitates, id est Natalis Domini & Paschæ, ad volatilia eorum præparanda; quinque simul modia frumenti purissimi de Mairiu ad polentam faciendam, de Madriaco tantum ex duvis quantum sufficit ad unum pontonem faciendum à carpentariis Abbatis in cellario per vindemiam deservituris; & de Mairiu similiter vascula duo, quæ ad opus fratrum in cellario vel coquina persolvenda de villis secundum antiquam consuetudinem juxta statutum numerum attribuantur, id est de Hardricovillare & Leudonecurte, & Novavilla, atque Niriaco, refectiones fratribus, quas piæ memoriæ Hludovvicus Abba nobiliter ordinavit atque constituit, de præfixis ministerialibus in festivitatibus sanctorum, quorum corpora in hoc loco sunt humata, hoc est sancti Dionysii, sancti Ypoliti, sancti Innocentii, S. Cucuphatis, atque anniversario* DAGOBERTI *Regis ex Auriciaco inrefragabiliter subministrentur. Caritates etiam in anniversariis Regum & Abbatum de cellario Abbatis juxta solitum accommodentur.*

Itaque opertoria prædictorum tectorum à parte fratrum superiùs exceptis, vel reconcinnationes in re- F *fectorio vel camera fratrum, sive caminata, & balneatorio & pistrino, seu in ceteris claustri officinis, dictante necessitate à parte Abbatis fiant. Inter quas verò festivitates, videlicet Natalis Domini & Paschæ ac Missa sancti Dionysii, honorandus Abba ejusdem loci à fratribus per annum de libris argenti sex in hoc computati honores, qui ei dabantur per prædictas festivitates, villam quoque quæ vocatur Mansus-Adalingi, in pago Pinciacinse sitam, quam* HINCMARUS *venerabilis Archiepiscopus Remensis ecclesiæ, à nostra largitate in jus proprium per regale præceptum consecutus fuerat, idemque per nostram licentiam fratribus in eodem loco infirmis benignè contulerat, ordine, quo in præcepto à nobis ipsi largito continetur: villam etiam quæ vocatur Scindelicias in pago Parisiacensi sitam, quam eisdem fratribus pietatis nostræ clementia per regiæ auctoritatis præceptum misericorditer contulerat ob refectiones annuales fratribus præparandas, veluti in præcepto excellentiæ nostræ de eadem villa ordinabiliter con-*

A *tinetur: videlicet ut in Idibus Junii, quando Deus nos nasci in mundo voluit, & octavo Idus Junias, quando Sanctus sanctorum nos ungi in Regem sua dignatione disposuit; sed & octavo-decimo Kalend. Februarias, quando me Rex regum, fugatis atque contritis ante faciem divinæ potentiæ nobiscum agentis in regnum restituit, quæ commemoratio post obitum nostrum in depositionis diem, cùm me Dominus viam universæ carnis ingredi jusserit, convertatur; necnon & in Idibus Decembris, quando Deus me dilectam conjugem* HIRMENTRUDEM *uxoreo vinculo copulavit; verùm & quinto Kalend. Octobris, quando ipsa dilectissima nobis conjux nata fuit, quæ commemoratio convertatur in depositionis ejus diem, quando divina vocatione ab hac mortalitate migraverit; ipsæ refectiones fratribus in nostram memoriam, verum & juxta possibilitatem pauperibus præparentur: ut specialiter atque sollempniter in præfatis diebus commemoratio nostra ex prædicta villa agatur; & quicquid exinde tam de conlaborationibus, quàm & de redditibus superfuerit, totum in refectorio fratrum ad victum illorum supplendum,*
B *scilicet ad pisces comparandos, ceteraque necessaria victui apta, infirmorumque consolationibus & hospitum in refectorium venientium usibus conferatur. Et quoniam cotidianis sumptibus de præscripta donatione nostra, annuente Domino, fratribus ministrabitur: ipsi quoque fratres, in eodem cœnobio degentes, per futura tempora, sicut qui tunc aderant nobis fuerunt polliciti, quinque psalmos statim post Primam in choro adstantes ante altare quod Gazosilacium vocatur, ubi sepulturam nostram (si ita Deus voluerit) disposuimus, tam in vita nostra, quàm & post obitum pro nobis cantent: & sacerdos deputetur, qui cotidie similiter pro nobis Missam celebret, per cujus manus tres fratres oblationes pro nobis Domino offerant: & de vino quod in vineis prædictæ villæ natum fuerit, decem modia in sacrario fratres mittant. quod mixtum fiat vino in sacrificio deputato: quatenus ex donariis voti nostri etiam sacro-sancto sacrificio portio deesse non debeat.*

Sed & ordinetur, qualiter lampas una ante præscriptum altare exinde ardeat, ut Sanctorum meritis
C *ac fratrum ipsius monasterii devotis orationibus lux nobis perpetua luceat; villamque Marogilum, in pago Meldensi sitam, quam* ADALARDUS *Comes in proprium à nostra celsitudine olim consecutus fuerat, precariamque pro ipsa de rebus sancti Dionysii à Hludovvico Abbate rectore ejusdem loci acceperat, ipsique sancto loco delegaverat; quam villam Marogilum postea idem venerabilis Hludovvicus Abba per nostrum consensum in usus fratrum, videlicet in refectorio eorumdem perpetualiter ministraturam benignè ac fideliter pro suæ remedio animæ speciali dono superaddiderat. Has ergo villas duas, scilicet Scindelicias & Marogilum, specialiter in refectorio fratrum, ad victum illorum supplendum, videlicet ad pisces comparandos in piscatoriis seu lacunis congruenti ingenio adquirendos, ceteraque necessaria victui apta, hospitumque receptionem in eodem refectorio clementer conferimus.*

Villam quoque Madriniacum, in pago Morivensi sitam, eis attribuimus, quam eisdem fratribus per nostræ largitionis præceptum ad cellam construendam & locum refugii dudum concesseramus. de qua
D *etiam villa Madriniaco ordinamus atque constituimus, ut postquam cella Deo donante quandoque in ea constructa fuerit, & rationabiliter ordinata de hac nostra donatione aliisque auxiliis fratrum, quicquid extra fabricam cellæ de redditibus suprascriptæ villæ ac conlaboratu vel censu remanserit, totum in usus fratrum deputetur. Quin pariter villam quæ vocatur Morinciaca-curte, in pago Camliacense sitam, quam* LEUTONI *fideli nostro per nostrum Præceptum jure proprietatis concessimus, idemque Leuto sua ordinatione per nostrum consensum eamdem fratribus delegaverat, cum omnibus appendiciis suis, veluti ex integro ei condonavimus, in refectorio fratrum perpetualiter ministraturam censemus.*

Refectiones item annuales, quas de rebus thesauri bonæ memoriæ HILDUINUS *Abba ordinavit, hoc est Purificatione sanctæ Mariæ, anniversario domni Hludovvici Imperatoris genitoris nostri, Missa sancti Petri Apostoli, Assumptione sanctæ Mariæ, & Nativitatis ejusdem, festivitate omnium Sanctorum, dieque depositionis suæ fratribus ministrandas decernimus: necnon etiam de Superiori-curte*
E *in anniversariis divæ memoriæ* KAROLI *Imperatoris avi nostri &* BERTÆ *amitæ nostræ, atque* HILDEIARDIS *Reginæ avæ nostræ, à parte fratrum festivitatibus sancti Hilari atque sancti Sebastiani de rebus eorum similiter. Ad vestimenta etiam & calciamenta & omnimodas eorum necessitates, tam infirmorum, quàm senum, & ipsis servientium famulorum, procurandas, ut in sæpe fato continetur præcepto, confirmamus eis villas quarum vocabula sunt, Murnum antea vocatum, nunc autem Cella sancti Dionysii, & Novigentum cum integritate, in pago Camliacensi situm, Tosonis-vallem cum Flaviaco in pago Stampinse sitam, & reliquis ad se pertinentibus, excepta Hainulsi-villa, & Maidumo, atque Timiriaca-curte, quæ tria loca in commutationem cum aliis locellis pro Cormiliis donaverunt; Cellam sancti Martini, in monte Jocundiaco sitam, cum integritate; Pratariam quoque atque Pratariolam cum integritate, excepto Sichadi-curte, quam cum medietate de Baliolo, & Muscella, & Monte-lupicino, & Rocconis-curte cum aliis locis in commutationem pro Novigento dederunt, Nucitum-superiorem, Fran-*
F *corum-villam, Maslarem-villarem, Bidolitum, quam Teutgildis per precariam de parte fratrum tenet; & omne teloneum atque censum, quod de mercato annuali ab ipsa festivitate sancti Dionysii exire consuevit, usquedum ipse mercatus finiatur, Majoris-villam, necnon & Trimlidum, atque Villam-pictam cum integritate, villamque Exonam cum integritate, Belnam etiam villam, in pago Vvastininse sitam, cum integritate; & beneficiolo quod Fulcardus in ea tenet, quam de Vvascone-villa, & de clauso vinearum in Spinogilo sito commutaverunt: mansos etiam & vineas à Francis hominibus, in eadem Belna sitas, ad usus fratrum delegatas; & mansos in Vanniculis sitos, quos Aglardus per præstariam tenuerat; atque villam Novigentum supra Sequanam in pago Morivensi sitam, cum integritate, quam de supradictis locis commutaverunt: & mansionile in Savegia positum, & Cellam sancti Audoëni, cum integritate super Sequanam sitam, cum uno manso in Bonogilo ad fratrum retia procuranda, & duos mansos in vico ejusdem cœnobii, unum ad fratrum vaccariam, & alterum ad infirmorum fratrum*

necessitates procurandas : & in Alvernis mansos duos, & in Fagido de colonica Novæ-villæ in Vilcasino mansum unum ; & in Avisnis colonia ex Ferrariis in pago Belloacinse mansum unum ; & in Campiniaco mansos duos ad piscationem & solitum censum de Venna, quæ est super fluvium Loch. In pago Tellau *piscatorium cum manso uno : in eodem pago villam quæ dicitur Bertinevallis, & mansos supra mare sitos, qui nuncupantur Mares, cum integritate. In Rotomagensi pago, ubi dicitur Bracium, mansos quatuor ; & in pago Pontiu solitum censum de platesiis, hanonibus, ac anguillis Somnensibus, ac de Flandris solitum censum de multonibus & formaticis ac bubus, reliquoque censu, sicut consuetudo fuit. Has ergo villas cum appendiciis & redditibus vel mancipiis omnibus ad se pertinentibus, fratribus ipsius congregationis ad speciales eorum necessitates regali auctoritate per hoc præceptum confirmationis nostræ, sicut sanctæ recordationis genitor noster suo confirmavit Præcepto, stabili jure eis in perpetuo concedimus atque confirmamus : præcipientes regia potestate & per sanctam inviolabilem Trinitatem atque examen tremendi judicii, Angelorumque ac sanctorum omnium reverentiam conjurantes, ut nemo Abbatum per successiones, quod nostro roboratum est edicto, subtrahere, vel minuare audeat, aut ad usus suos ea retorqueat, vel alicui quiddam inde in beneficium tribuat : sed neque servitia ex eis exactet, neque paraveredos aut expensas ad hospitum susceptiones recipiat, aut ullas in aliqua re exactiones sive mansionaticos inde exigat, præter consuetudinarias operationes, quæ de sæpe dictis villis in monasterii utilitatibus ab antiquo fuerant constitutæ, quibus nil addere quisquam præsumat. Suprascripta autem ad centum quinquaginta monachorum numerum sunt ordinata, ex quo nihil cuiquam Abbatum licebit umquam subtrahere : augere verò si fortè voluerit, ut multiplicatis ad usum eorum opibus accumulentur divini servitii cultores. Qui verò nostro tempore aliter facere præsumpserit, & post discessum nostrum, sive, quamdiu advixerimus, hanc nostram confirmationem violare voluerit ; à Deo cujus extitit contemptor, pœnis æternalibus se damnandum cognoscat. Querela verò proinde ad nos seu ad successores nostros, qui tunc temporis superstites nobis fuerint, justè deveniat : ipsique agnita auctoritate nostra nostræ confirmationis statuta defendant, & suæ auctoritatis præcepto confirment, sicut à se benè gesta & firmata defendi & confirmari à suis successoribus Deo annuente voluerint : qualiter futuris temporibus fratres, in cœnobio sæpedicto Regulam sancti* BENEDICTI *servantes, absque perturbatione liberè Deo servire, & pro nobis fideliter orare queant, nobisque pro rata confirmatione, & illis pro pia observatione merces in perpetuum recompensetur beatitudine. Ad corroborandum etiam nostræ celsitudinis præceptum super eodem privilegium Episcopale per semet à cunctis Ecclesiæ filiis æternaliter observandum fieri & firmari decrevimus. Et ut hæc auctoritas quam ob Dei amorem & animæ nostræ remedium statuimus atque roboravimus, firmiorem obtineat vigorem, & deinceps inconvulsa perdurare valeat ; manus nostræ conscriptione eam subterfirmavimus, & de anulo nostro sigillari jussimus.*

Signum KAROLI *gloriosissimi Regis.*

HILDEBOLDUS *Notarius ad vicem* HLUDOVVICI *recognovi & subscripsi.*

Datum XIII. *Kal. Octobris, Indictione* X. *anno* XXIII. *regnante Karolo gloriosissimo Rege. Actum Compendio palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.*

NOTATIO.

HOC insigne diploma, aliqua ex parte editum apud Dubletum pag. 798. integrum visum est huc referendum ex autographo. In ea fit mentio confirmationis Episcoporum, quorum hac de re litteræ synodicæ exstant etiam apud Dubletum. Egregium earum specimen habes supra in tabella LV. Hludovvicus Abbas, cujus rogatu hoc diploma concessum est, & ad cujus vicem Hildeboldus illud recognoscit, nihilo minùs *piæ memoriæ Hludovvicus Abba* hîc dicitur. Similia alibi exempla retulimus in Sæculi quarti Benedictini parte I. ad vitam sancti Wilfridi Episcopi Eboracensis, in qua de Acca itidem superstite legitur, *beatæ memoriæ adhuc vivens gratia Domini Acca Episcopus* in capite XXII. *Acca qui nunc est beatæ memoriæ Episcopus*, in capite LIII. Eadem phrasis legitur in capite LXI. Eodem modo Hludovvicus Abbas adhuc vivens dicitur *piæ memoriæ*, si tamen non alius ante eum fuit Ludovicus Abbas, quem ignoremus. Crodoldus, cujus hîc mentio, est amnis influens in cœnobium Dionysianum, vulgo *le Crou*. Genus quoddam imprecationis hæc charta continet in fine. Cetera facilè diligens ac studiosus lector observabit. Confer partitionem Hilduini, de qua supra.

XCVII.

Ex autographo.

Caroli Calvi item Præceptum, quo villam Scindelicias monachis Dionysianis attribuit.

Anno 862.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis KAROLUS *gratia Dei Rex. Si ex regiæ potestatis nostræ munificentia sancta loca ditamus, & servorum Dei in eisdem degentibus commoditatibus providemus, & Deum nobis propitium reddimus & amicos ipsius ac supernæ patriæ cives conciliamus & regni nostri stabilimento consulimus. Quapropter noverit omnium fidelium nostrorum præsentium scilicet & futurorum industria, quia ob amorem Dei & reverentiam pretiosissimi ac specialis protectoris nostri magni Dionysii sociorumque ejus, & remedium animarum Domni scilicet ac genitoris nostri* HLUDOVVICI *sanctæ recordationis Augusti, seu genetricis nostræ* JUDITH *Imperatricis, nostræque mercedis æmolumentum, villam quandam sitam in pago Parisiaco, cujus vocabulum est Scindelicias, cum omnibus ad se pertinentibus, tam mansis, quàm terris, vineis, silvis, pratis, pascuis, mancipiis, vel quicquid dici aut nominari potest, cum Colonicis, ubi & ubi conjacentibus, jam dicto glorioso Domno, ac protectori nostro Dionysio sociisque ejus per hoc nostræ auctoritatis præceptum perpetuo possidendam concedimus, ea conditione, ut in luminaribus, vel monachorum ipsius monasterii refectionibus, atque pauperum susceptio-*

A *nibus, secundum dispositionem nostram & dierum denominationem ac numeri quantitatem redditus ipsius villæ à fratribus supradicti monasterii dividantur, ac ordinentur. Quæ dispositio nostra talis habetur, videlicet ut Idibus mensis Junii, quando Deus me nasci in mundo voluit; & octavo Idus Julii, quando Sanctus sanctorum ungi in Regem sua dignatione disposuit; sed & octavo-decimo Kalendas Februarii, quando me Rex regum, fugatis atque contritis ante faciem divinæ potentiæ nobiscum agente, in regnum restituit, quæ commemoratio post obitum nostrum in depositionis die cum me Dominus viam universæ carnis ingredi jusserit, convertatur; necnon & in Idibus Decembris, quando Deus me dilectam conjugem* YRMINTRUDEM *uxoreo vinculo copulavit; verùm & quinto Kalend. Octobris, quando ipsa dilectissima nobis conjunx nata fuit, quæ commemoratio convertatur in depositionis ejus diem, quando divina vocatione ab hac mortalitate migraverit; ipsæ refectiones fratribus in nostram memoriam, verùm & juxta possibilitatem pauperibus præparentur, ut specialiter atque sollemniter in*
B *post futuris diebus commemoratio nostra ex prædicta villa agatur: & quicquid exinde tam de conlaborationibus quam & de redditibus superfuerit, totum in refectorio fratrum ad victum illorum supplendum, scilicet ad pisces comparandos, ceteraque necessaria victui apta, infirmorumque consolationibus & hospitum in refectorium venientium usibus conferantur. Et quoniam quotidianis sumptibus de præscripta donatione nostra, annuente Domino, fratribus ministrabitur; ipsi quoque fratres, in eodem sancto cœnobio degentes, per futura tempora sicut qui tunc aderant fuerunt polliciti, quinque psalmos statim post Primam in choro adstantes ante altare, quod gazoflacium vocatur, ubi sepulturam nostram si ita Deus voluerit disposuimus tam in vita nostra, quàm & post obitum pro nobis cantent, & Sacerdos deputetur qui cotidie pro nobis similiter Missam celebret; per cujus manus tres fratres oblationes pro nobis Domino offerant, & de vino quod in vineis prædictæ villæ natum fuerit, decem modios in sacrario fratres mittant, quod mixtum fiat vino in sacrificio deputato: quatinus ex donariis voti nostri etiam sacro-sancto sacrificio portio deesse non*
C *debeat. Sed & ordinetur qualiter lampas una ante præscriptum altare exinde ardeat, ut sanctorum meritis ac fratrum ipsius monasterii devotis orationibus lux nobis perpetua luceat; & non liceat alicui in futurum Abbati ex eadem villa cuilibet quicquam in beneficium dare: sed eo modo, sicut nostra ordinatio continetur, in luminaribus sæpe dicti sæpiusque dicendi domni patroni nostri Dionysii pretiosi, sociorumque & fratrum usibus, pauperumque pastionibus præscripta villa deserviat: quatenus & in præsenti sæculo nobis exinde prosperitatis accrescat felicitas, & in futuro gloriæ pro venia sempiterna Majestas. Ut autem hæc nostræ traditionis auctoritas pleniorem per futura tempora obtineat in Dei nomine vigorem, eam manus nostræ subscriptione & anuli nostri consignatione roborari decrevimus.*

Signum KAROLI *gloriosissimi Regis.*

HILDEBOLDUS *Regiæ dignitatis Notarius ad vicem* HLUDOVVICI *Abbatis recognovi & subscripsi.*

D *Dato* XIII. *Kal. Octobris, Indictione* X. *anno* XXIII. *regnante Karolo gloriosissimo Rege. Actum Compendio palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.*

NOTATIO D. THEODERICI RUINART.

HOC præceptum, deficiente autographo, ex archivo Compendiensi imperfectum ediderat optimus Magister meus; verum post ejus felicem exitum, accepto hoc ipso autographo ab illustriss. Duce Capros, penes quem nunc exstat, visum est illud huc integrum & emendatum proferre, cum nullum ferme inter innumera Caroli Calvi diplomata majoris momenti videatur.

XCVIII.

E Caroli Calvi diploma, cœnobio sancti Germani Autisiodorensi quædam largientis rogatu Lotharii Abbatis filii sui.

Ex Chartario sancti Germani Autisiod.

Anno 866.

I*N nomine sanctæ & individuæ Trinitatis* KAROLUS *gratia Dei Rex. Si locis, divinis cultibus mancipatis quiddam munificentiæ nostræ largimur, ac largiendo conferimus, profuturum nobis & ad præsentis vitæ curricula felicius transigenda, & futuræ beatitudinis præmia facilius adipiscenda non dubitamus. Noverit igitur sanctæ Dei Ecclesiæ omnium fidelium nostrorum, præsentium scilicet ac futurorum, industria, quia carissimus valdeque amantissimus nobis filius noster* LOTHARIUS, *sancti Germani præcipui confessoris Christi cœnobii Autisiodorensis reverendissimus Abbas, ante sui obitus terminum, divina sibi (ut credimus) inspirante clementia, per communem fidelem nostrum* BOSONEM *venerabilem Abbatem, atque alios ejusdem cœnobii monachos, nostram suppliciter expetiit magnificentiam, ut pro*
F *animæ ejus absolutione, ac pro æterna in futuro sæculo retributione eumdem sanctum locum ex nostræ proprietatis rebus magnificaremus. Cujus admodum salubribus atque animæ nostræ proficuis postulationibus celsitudinis nostræ aurem accommodando faventes, eidem sancto loco quamdam villam, nomine Bernaicum, in præfixo pago Autisiodorensi sitam, cum illa omni integritate qua quondam* WACALDO *fideli nostro ad deprecationem* ADALARDI *illustris Comitis largiti sumus; per hoc auctoritatis nostræ præceptum damus, ac dando perpetualiter confirmamus: & de nostro jure in jus ac dominationem ejus transferimus atque transfundimus, eo videlicet pacto, ut sicut isdem amantissimus nobis filius noster per prædictos fideles nostros deprecatus est nostram sublimitatem, ex uno præfatæ villæ manso in basilica ejusdem sancti Germani ante sacratissimos sepulchri ipsius cineres ob ejus memoriam & eleemosynam una lucerna indeficienter accensa augeatur; nec pro hac quaquam ceterarum minuatur: & hospitali jam dicti cœnobii alius prædictæ villæ mansus conferatur, unde ibidem unus pauper cibo potuque cotidie reficiatur, nec pro hoc numerus ceterorum ullo modo minuatur. Ex ceteris verò rebus annuatim in*

anniversario ejusdem carissimi filii nostri monachi sæpe dicti cœnobii sollemnem sumant refectionem. Post nostræ quoque ac dulcissimæ seu amantissimæ conjugis nostræ IRMINDRUDIS *gloriosæ Reginæ ab hoc sæculo migrationem, anniversarius utriusque annuatim à prætexatis monachis sollemniter celebretur, & præfatæ res usibus ac stipendiis illorum absque aliqua subtractione vel diminutione Domino adjuvante, perpetuis temporibus famulentur. Et ut hæc nostræ largitionis auctoritas majorem in Dei nomine per supervenientia tempora obtineat firmitatis vigorem, manu propria subter eam firmavimus, & anuli nostri impressione insigniri jussimus.*

Datum X. *Kalendas Febr. Indictione* XIIII. *anno* XXVI. *regnante Karolo gloriosissimo Rege. Actum Silvanectis urbe in Dei nomine feliciter. Amen.*

XCIX.

Ex Chartario Nivernensi.

Synodi Trecensis Privilegium pro ecclesia Nivernensi de Magniaco.

Anno 867.

IN nomine Domini nostri Jesu-Christi. ABBO *Nivernensis ecclesiæ Episcopus, unà per consensum & voluntatem domini Archiepiscopi mei* EGILI, *ac ceterorum Episcoporum sibi subditorum, omnibus tam præsentibus, quàm & futuris sanctæ Dei Ecclesiæ coepiscopis. Notum esse volumus, religionis canonicæ quemdam sacerdotem, Adelardum nomine, adisse nostram, immo omnium sanctæ Synodi Trecas habitæ ceterorum coepiscoporum paternitatem, quorum nomina in sequentibus cum propriis adsignationibus inserta tenentur, petiitque humiliter, ut regiam donationem, quam per venerabilem præceptorum suorum conscriptionem ecclesiis Sanctorum, quæ in nostra Nevernensi parochia habentur, scilicet sancti Nazarii venerandi martyris, & sancti Vincentii pretiosi Confessoris, ubi ejus sacratissimum corpus jacens miraculis clarescit, sancti quoque Johannis præcursoris Domini, sanctique Martini, necnon & sancti Hilarii ac sancti Germani conferre dignatus est ad restaurationem & relevationem earumdem ecclesiarum, nostra confirmatione & auctoritate corroboraremus. Repperit enim dominus & senior noster* * *res quondam ibi delegatas, ut ejus auctoritas testatur, per diminutiones beneficiorum quorumdam exinde inordinabiliter abstractas, unde sustentari debuerant & contineri, & sollicita procuratione reintegrare ordinabili administratione eas, ut prius fuerant, studuit, videlicet in usu sacrificii salutaris, & in illuminatione ac reædificatione jam dictorum sanctorum ecclesiarum, quas multimoda eversione destitutas condoluit, seu in victu & stipendiis Canonicorum ibidem deservientium omnem donationem & reintegrationem statuit distribuendam, quemadmodum præcepti ejus veneranda conscripta pronuntiant. Donat præterea Adalardus eidem vico Magniaco res quasdam proprietatis suæ in honore sancti Vincentii, ejus videlicet cryptæ, ubi sanctum corpus ejus in ecclesia sancti Nazarii jacet, quæ sunt in pago Nevernense in agro Magniacense, in villa Lursiaco, hoc est casales cum vineis & hortilibus, ubi colligi possunt vini modii centum quinquaginta: poscitque ut tam ea quæ ipse conferre, quàm etiam ea quæ catholici fideles devoti ob utilitatem suam ibi contulerint, nostra auctoritate firmetur & corroboratione fulciatur. Quod nos audientes piaque meditatione tractantes, æquum credimus ratumque ducimus talibus petitionibus assensum præbere cum ea obsecratione, in qua precatur, ut omnis nostra donatio ab ordinatione & dominatione laicorum, Comitum scilicet vel Principum sæcularium, abstrahatur, & sub dominatione Nevernensis Episcopi agatur: ita ut idem Adalardus ejusque successores deinceps annis singulis matri ecclesiæ sancti Cyrici libram ceræ exsolvant. Non tamen aliud humanæ servitutis obsequium à jam dicto Adelardo ejusque successoribus præter hoc exigatur, nisi quod dilectionis dulcedo per caritatis administrationem exhibere jubet Prælatis. Unde in Christi nomine cunctos, qui nobis Deo propitio per tempora labentia sunt successuri, Coepiscopos contestantes precamur, ut nullo pacto tantorum virorum decretum parvipendatis, sed potius vestra sanctissima auctoritate, quicquid in præsenti privilegio de eodem vico, regiisque redintegrationibus ac Adelardi petitionibus à sancta Synodo definitum habetur, inconvulsum atque inviolatum permanere consentiatis, & paterna defensione spiritalique juvamine eis auxilium conferre in omnibus quibuscumque vestri indiguerint, prout vobis Deum propitium habere vultis, non differatis, nec ullam sæculi potestatem exinde nocere sinatis: sed liceat eumdem locum canonica exercitatione degere, ac prædictas donationes & petitiones, ubi delegatæ sunt, permanere absque aliqua inquietatione Principum, & sine (præter quod superius insertum est) censu: quatenus quieto ordine ac secura mente Deo ibi servire ejusque Sanctis ac pro pace utilitate sanctæ Dei Ecclesiæ ejusdem loci Canonici valeant exorare, necnon etiam pro Regis salute & prosperitate, ac pro conjugis & sobolis incolumitate, omnibus diebus ac noctibus intercedere, atque clementiam superni Regis per eorumdem Sanctorum intercessionem pulsare.*

* *id est* Carolus Calvus.

† EIGIL *Archiepiscopus sanctæ Senonensis ecclesiæ subsc.*
† WANILO *humilis Rotomorum Episcopus subsc.*
ÆNEAS *Parisiensis Episcopus subs.*
HERARDUS *Turonum Archiepiscopus subs.*
FOLCHRICUS *indignus Episcopus subs.*
ACTARDUS *Namnetensis Episcopus.*
HELISEUS *in D. subs.*
GISLEBERTUS *Carnotensis Episcopus.*
HILDEGARIUS *Meldensis ecclesiæ humilis Episcopus.*
ABBO *humilis Nevernensis ecclesiæ Episcopus.*
ANNO *Archidiaconus ad vicem* AGIL *Aurelianensis ecclesiæ Episcopi subs.*

Acta IIII. *Nonas Novembris, anno Incarnationis Domini nostri Jesu-Christi* DCCC LXVII. *Indictione* I. *anno etiam* XXVI. * *regnante domino nostro* CAROLO *Rege in Dei nomine feliciter.*

* lege XXVII.

NOTATIO.

NOTATIO.

In actis Synodi Tricassinæ anno DCCC LXVII. celebratæ nullus subscribit Heliseus, cujus subscriptio hîc reperitur. Caroli Calvi diploma, de quo hîc fit mentio, à Sirmundo editum exstat in Analectis ad Capitularia Caroli Calvi *datum* XIII. *Kal. Janu. Ind.* VI. *anno* XVIIII. *regnante Karolo gloriosissimo Rege, actum in Magniaco.* Indictio prima in superiori charta signata ineunda est à Septembris die 25. Hoc exemplum cum aliis multis debemus Antonio Herovallio, litterarum studiosissimo patrono.

C.

Caroli Calvi Præceptum, quo mercatus hebdomadalis Cormeliarum in pago Vilcassino Gerardo Decano & monachis sancti Dionysii tribuitur.

Ex autographo.

Anno 869.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis KAROLUS *gratia Dei Rex. Cùm itaque sacrosanctis locis beneficia oportuna conferimus, servorumque Dei utilitatibus inibi degentium, Deoque militantium consulimus; regium quidem morem agimus, profuturumque nobis in æternum confidimus. Proinde omnium sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium, præsentium ac futurorum, noverit industria, quia* GERARDUS *beatissimi martyris Christi patronique nostri Domni Dionysii cum socialite generalitatis Decanus pariter & Sacerdos, nostram subpliciter petiit magnificentiam, quatenus ebdomadale mercatum in pago scilicet Vilcassino, in villa quam Cormellias dicunt, convenientem, ob amorem & reverentiam prælibati patroni nostri usibus ac stipendiis fratrum ea condicione ac stabilitate concedere dignaremur, qua villam eandem illis perpetim deputavimus. Ejus igitur piæ petitioni faventes, cunctorum fratrum votis annuimus, atque ut petebamur fieri voluimus. Unde hoc præcellentiæ nostræ præceptum fieri illique dari jussimus, per quod memoratum tertiâ ebdomadæ feriâ convenientem absque ullius Comitis mercatum participatione, sive Vicecomitis aut Judicis introductione, vel etiam cujuscumque rempublicam administrantis respectu, partibus sancti Dionysii ac fratrum stipendiis delegamus, perpetimque eis statuentes serviendum sine cujuspiam refragatione, subducto ablationis metu, sicut & res ipsius villæ mancipamus, & nostris futurisque sæculi temporibus inconvulsè eis famulandum mandamus. Ut verò hæc largitatis nostræ donatio majore firmitatis stabiliatur vigore, manu propria subter eam firmavimus, & anuli nostri impressione subter insignire jussimus.*

Signum KAROLI *gloriosissimi Regis.*

MANCIO *indignus Levita ad vicem* GAUZLENI *recognovi & subscripsi.*

Data IIII *Id. April. Indictione secunda, anno* XXVIIII *regnante Karolo gloriosissimo Rege. Actum in monasterio sancti Dionysii in Dei nomine feliciter. Amen.*

NOTATIO.

PRÆTERMITTIMUS hîc alia Caroli Calvi diplomata pro variis commutationibus. Unum est de commutatione quorumdam mancipiorum ex villa Campania, sita in pago Camliacensi, super fluvium Iseram, facta inter Ludovicum Abbatem & quemdam Sigemundum: quod diploma *Goslinus regiæ dignitatis Cancellarius ad vicem Ludovici* recognovit. *Data* IIII. *Nonas Aug. Indict.* VIIII. *anno* XXI. *regni* Karoli. *Actum Kala monasterio.* Alterum est de commutatione quorumdam prædiorum in eodem pago, facta cum illustri femina Hildegarde, itidem recognitum à Gausleno ad vicem Ludovici, X. *Kal. Septemb. Indict.* [VIII.] *anno* XXI. *regni ejusdem, actum Carisiaco palatio.* Tertium itidem de mancipiis apud Faverolas cum Gilduino quodam commutatis, sub recognitione Hildeboldi ad vicem ipsius Ludovici Idib. Martii Indict. XI. anno XXIII. regni, in Compendii palatio. Item alia duo, quorum extrema pars in autographis mutila est. His accedit Præceptum Caroli Calvi, quo mancipia quædam ex fisco Bexercio, quæ Raimboldus sanctæ Columbæ partibus acquirere voluerat, ad monachos Dionysianos transfert rogatu Decani, Franconis Præpositi, ac Meinardi Thesaurarii. *Adalgarius Notarius ad vicem Gausleni recognovit.* Data Kal. *April. Indict.* VIII. *anno* XXXV. regni Caroli, *& in successione regni Lotharii anno* VI. *Actum in monasterio sancti Dionysii.*

CI.

Placitum Missorum Caroli Calvi pro monasterio S. Tiberii in Aquitania.

Ex antigrapho nostro.

Anno 870.

CUm in Dei nomine resideret BERNARDUS *Comes Marchio Missus serenissimo Domno nostro* KAROLO *Rege in Narbona civitate pro multorum altercationes audiendas, & negotia causarum dirimenda & recta ac judicia ordinanda, unà & cum* LEOPARDO *&* ADALBERTO *Vasos domenicos, seu & Judices* TEUDFREDO, THERISCONE, MEDEMANE, ODOLRICO, ARGEFRIDO, *&* COMPARATO *Saïone etiam & præsentia* ADDRIUFLO, VVITARDO, RECAMBERTO, ILDERICO, PROREANDO, ANDRICO, ODILONE, AUSTRINGO, *& præsentia aliorum plurium bonorum hominum, quos causa fecit esse præsentes; in eorum præsentia veniens* BONESINDUS *Abbas ex monasterio sancti Tiberii, cui vocabulum est Cesarion, unà & cum ejus congregatione, & se querelavit & proclamavit & dixit: Audite me querelantem & proclamantem, eo quod Abbatia sancti Velosiani cum ecclesias & vineas & terras & omnibus apendiciis suis, & fiscum nostrum, qui etiam vocatur Homegianus, quem* KAROLUS *Rex perenniter contulit ad jam dicto monasterio sancti Tiberii per istos preceptos, quem ego hic in vestra ostendo præsentia ad relegendum. Et sic dumque nos ipsam Abbatiam vel fiscum supradictos retinuissemus, vel antecessores mei quiete retinuerunt pro partibus sancti Tiberii in Cesarione monasterii, ubi sacrum corpus requiescit; sic venit* ATO, *& sic ad ipso monasterio vel ejus congregatione abstulit sua fortia injustè. Tunc nos Missus & Vasi domenici & supradicti Judices ordinavimus ipsos preceptos ante nos relegere. Sed cùm*

ipsi præcepti ante nos relecti fuissent; sic in unum præceptum insertum invenimus, quomodo KAROLUS *Rex* A
dedit ipsam abbatiam cum ipsas ecclesias, & vineis, & terris, & omnibus appendiciis cum omni inte-
gritate; & illi placuit conferre Deo, sanctoque Tiberio: & ibi invenimus, quòd est ipsa abbatia in pago
Tolosano, suburbio Savartense. Et ibi in alium præceptum invenimus, quomodo ipse jam dictus Domnus
noster KAROLUS *Rex dedit fiscum, qui vocatur Homeianus, ad prædicto monasterio sancti Tiberii, qui*
vocatur Cesarion, ab integre; & est ipsa abbatia supradicta in supradicto territorio Tolosano, suburbio
Savartense, super fluvium Arega: & est ibi constructa ecclesia in honore sancti Velosiani martyris: ipsum
autem fiscum suprascriptum est situm in territorio Biterense, in suburbio Caprariense: & cum consilio VIN-
FRIDI *Marchionis hoc dedit ad prædicto monasterio, vel* ADREBALDO *Abbati, vel sanctis fratribus*
monachis loci illius monasterii Cesarionis, ubi sanctus Tiberius quiescit, cum omnibus sibi pertinentibus,
in integro, perpetuis temporibus, sine ullius hominis inquietudine. Et in unum Præceptum invenimus in
ipso datarum anno decimo quod Karolus Rex regnabat, quod factus fuerat in Albia civitate. Et in alio de B
fisco quod fuit datum anno nono decimo quod Karolus Rex regnabat, quod factus fuerat in Pontiano pala-
tio: & ibi invenimus, quod Karolus Rex manibus suis & firmavit, & sigillare jussit. Cùm nos verò
Missus & Judices vidissemus & audissemus ante nos BONESINDUM *Abbatem cum sua congregatione, &*
vidissemus illorum præceptos, & cognoscentes illorum veritati; ordinavimus. LEOPARDO *Vaso dominico*
Misso nostro, ut super ipsas res venire fecisset, & sic ipso Abbati de prædicto monasterio vel cujus congre-
gationi reddidisset monasterium sancti Velosiani cum Ecclesias, terris, & vineis, & omne appendiciis, &
ipso fiscum Homeiano in integro, sicut ipsi præcepti resonant, ad eos traderet atque revestire fecisset. Et sic
ipse Leopardus venit, sicut ordinatus fuit, in Comitatu Tolosano, cum Adalberto, Teudfredo, Teriscone,
Illdmiro, Arsulfo & Isimberto Judices, & præsentia Gisclafredi, Tancone, Vvalarico, Bellone, Teude-
sindo, Audesindo, Eldebrando, Bonavidane: & sicut per ipsum fuit ordinatum, eos revestivit, atque
tradidit ad partibus prædicti monasterii sancti Tiberii in integro, sicut illorum præcepti resonant, sic ipse C
Missi monachos ipsius Abbati Bonesindi, nomine Ansimiro, Vvlberto, Aimirico, tradidit sicut illorum præ-
cepti resonant. His præsentibus actum fuit & traditum. Data & facta traditione Idus Junius, anno XXX. *
regnante Karolo Rege, Indictione XV. *Sigaum † Antoninus. Signum † Atonius. Signum † Tedriscus.*
Signum † Letarius. Signum † Teudisclus. Signum † Salomon. Signum † Olibe. Signum † Isirbertus. Pa-
nasebadys scripsit.

CII.

Ex Chartario Casauriensi.

Commutatio inter Ludovicum II. Imp. & Sisenandum de quibusdam rebus Casauriensibus.

Anno 878.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu-Christi, HLUDOVICUS *divina ordinante provi-* D
dentia Imperator Augustus Deo propitio anno imperii ejus XXII. *mense Novembri, indictione* V.
Vobis Domino meo Ludovico glorioso Imperatori, ego SISENANDUS *ex genere Francorum, filius quon-*
dam ANASTASII, *& Missus* SUPPONIS *Comitis. Manifesta causa est accepisse, sicuti & in præsentia*
testium accepi à vobis per Missum vestrum Adoaldum argentum libras decem, finitum pretium pro ca-
sis & omnibus rebus illius juris mei, quæ habere visus sum in loco, qui dicitur Casaurus pago Pinnen-
si, omnia insimul se tenente, quæ sunt super totum in terram arabilem & vineam, seu modiorum duo-
decim, ubi cohærent ab uno latere & uno capite via publica, de alio latere terram Adelongi & de ger-
manis suis, & alio capite tenente in fluvio Piscar. ut dictum est, tam casis, curtis, ortis, areis, vi-
neis, silvis, terris, pascuis, & stalariis, rivis, rupinis, ac paludibus, coltis & incoltis, divisis &
indivisis, cum finibus, terminis, accessionibus, & usibus aquarum, aquarumque decursibus, & cum mo-
lendinis, cum omnibus, & in omnibus inibi, meo juri pertinentibus cum superioribus & inferioribus suis E
in integrum habendum vobis domino meo Ludovico glorioso Imperatori pro vestro argento, vendo, trado,
& mancipo, liberis quoque ab omni nexu publico, privatove, nulli alii venditis, donatis, alienatis,
obnoxiatis, vel traditis, nisi vobis. Et juxta legem meam, per cultellum & festucam notatum, seu gua-
sonem terra vobis exinde ad vestram partem corporalem facio vestituram, ad vestram proprietatem haben-
dum; & me exinde foris expuli, & absasito feci faciendum exin à præsenti die, tam vos, quàmque hære-
des vestri, aut cui vos dederitis, vel habere statueritis proprietario nomine quæcumque volueritis, sine omni
meá & heredum ac proheredum meorum contraditione vel repetitione, & nihil mihi infra ipsa cohærentia
aliquid reservasse professus sum. Sed dico me meosque omnes exin à præsenti quod foris essisemus. Si quis ve-
rò, quod futurum esse non credo, si ego ipse Sisenandus, quod absit, aut ullus de heredibus ac proheredibus
meis, seu qualibet opposita persona contra hanc cartulam venditionis meæ ire, aut eam infringere cona-
verimus; inferamus vobis pœnam, quæ est multa auri optimi libra una, & quod repetierimus vindicare F
non valeamus, sed præsens cartula vinditionis diuturnis temporibus maneat inconvulsa, cum stipulatione
subnixa: insuper & à me, qui supra Sisenando, vel heredibus ac proheredibus meis vobis domino Ludovico
Imperatori glorioso vestrisque heredibus, aut cui vos dederitis, vel habere statueritis, prædictis casis, &
omnibus rebus, sicut superiùs sunt, comprehensis, in integrum ab omni homine sint defensatis, quod si de-
fendere non potuerimus, aut si vobis exinde aliquis pro quovis ingenium subtrahere quæsierimus, in du-
plex vobis, aut cui vos dederitis, vel habere statueritis, restituamus, sicut pro tempore fuerint melioratis
aut valerint sub æstimatione in eodem loco, & nihil mihi ex pretio aliquid reddideris. Dixi, & perga-
mena cum atramentario de terra elevans Ariperto Notario domini Imperatoris tradidi & scribere rogavi,
in qua subter confirmans, testibusque obtuli roborandam. Actum in villa quæ dicitur Vico, ubi ipse Augustus
præerat feliciter.

A *Ego* SISENANDUS *in hac cartula venditionis à me facta superius hoc suprascriptum argentum accepi. Signum † manus* DAGIBERTI *ex genere Francorum vasallo Aderaldi testis. Signum † manus* ISCHERIO *ex genere Francorum vassallo* WICHODI *Episcopi testis. Signum † manus* GUNERADI *ex genere Francorum vassall. ipsius domini Imperatoris, testis. Signum † manus* LAMPALDI *ex genere Francorum vassall.* WICHODI *Episcopi, testis. Signum † manus* WILARI *vassall.* ANDRÆI *Episcopi; testis. Signum † manus* RICHARDI *ex genere Francorum vassall.* ANDRÆI *vocati Episcopi testis. Ego* AGELMUNDUS *Judex domini Imperatoris in hac cartula venditionis rogatus à Sisenando supradicto, & supradictum argentum accipere vidi. Ego* ALBERTUS *Notarius domini Imperatoris in hac cartula venditionis rogatus à Sisenando suprascripto, & suprascriptum argentum accipere vidi.* PETRUS *Notarius domini Imperatoris in hac cartula venditionis rogatus à Sisenando testis suprascriptum argentum, &c. Ego* ARIPERTUS *Notarius domini Imperatoris scriptor hujus cartulæ venditionis.*

B

NOTATIO.

IN Chartario Casauriensi, ex quo hæc Charta per V. Cl. Antonium Herovallium descripta est, observare licet formulam usitatam in multis instrumentis, ut initio Regis seu Imperatoris nomen in recto apponatur, ut in charta præmissa. In aliis hæc leguntur, de Bectorrita: *In Christi omnipotentis nomine Ludovicus divina ordinante providentia Imperator Aug. anno in Christi nomine imperii ejus* XXV. *& tertio anno Supponis Comitis, die* VIIII. *mensis Augusti per Indict.* VII. *Ideoque ego Bectorrita*, &c. Item de eadem, *In nomine Domini nostri Jesu-Christi Domnus Karolomannus Rex, anno regni ejus Deo propitio in Italia primo, & tertio anno Comitatus Vvidonis Comitis, mense Maio, per Indict.* XI. *Ideo constat nos Barbatus*, &c.

CIII.

C

Placitum seu Juramentum de pecunia commodata Fredaldo Archiepiscopo Narbonensi per Egigam Abbatem Caunensem.

Ex autographo Caunensi.

Anno 873.

Condiciones Sacrimentorum, ad quas ex exordinacione SALAMON *Misso*, IRIMBERTA, *seo & Judices qui jussi sunt causas dirimere vel legibus disfinire, id sunt quinque, Vvitesindo, Medemane, Uniforte, Argefredo, Esgone Judicum, & Vvlsino Clerico & Adoura Saione vel aliis quam plures bonis hominibus, qui cum ipsis in idem aderant in mallo publico ante castro Menerba, id est in præsensia Baldomare, Gildemiro, Invvirico, Joanne, Leonargo, Stavile, Eingerico, Amalberto, Bellone, Edroario, Anteo, Ildefredo, Daniel, Vvillierico, Flavione, Hermemiro & Licinio, testificant & jurant testes prolati quas proferi homo nomine Unifortis, qui est Mandatarius de homine, nomine* DANIEL, *Abbate vel cuncta concrecasione monesterii sivi commissa monacorum sancti Petri Apostoli Christi, cujus ecclesia sita est in paco* D *vel territorio Narbonense, suburbio Minerbense, justa fluvio quem vocant Argentedublum, in facie de supradicto Misso vel Judices, vel alits quam plures bonis hominibus, qui in ipso Placito cum ipsos residebant, probter res vel devitum quod ad jam dicta concrecasione superius scripta monæsterii sancti Petri, quod eis debebat vel devitor est homo, nomene* FREDALDUS, *Archiepiscobus de Narbona civitate sedis Narbonensis sancti Justis & Pastoris vel sua concrecasione ibidem comissa, quando mortuus fuit Fredaldus Archiepiscobus devitor erat ad jam dicta concrecasione monasterii superius scripta solido* CCCCL. *sanctorum Petri & Pauli probter vinos & annonas, argentum, mulo & kavallos vel vestimenta, quod præstavit & vendidit homo qui fuit (nomine)* EGIGA *Habba de jam dicto monesterio & sua concrecasio, qui ad eo tempore ibidem erat comissa simul pariter. Et sunt nomina testium qui hoc testificant, & jurant, hic sunt Arenarius, Ilpericus, Stephanus, Vvifredus, Macanoius, Magnaldus, Venerandus, Franco, Amunnus, Invviramnus, Adalbertus, Aigobertus, Reculfus, Bonaricus, Bellus, Alaricus, Ermenfredus qui jurantes à* E *. . . . dicimus per Deum patrem homnipotentem & Jesum-Christum filium ejus, sanctumque Spiritum qui est in Trinitate unus & verus Deus, & per te locum venerationis sancto Nagario martyre Christi, cujus eglesia sita est ante kastro Minerba, supra cujus sacrosancto altario as condiciones superpositas manibus nostris præsens contenemus vel jurando contangimus: quia nos jam dicti testes ximus, & bene in veritate notum avemus, & vidimus, & præsentaliter fuimus in jam dicto munesterio superius scripto, quando jam dictus Fredaldus Archiepiscobus in itinere venit in jam dicto monasterio sancti Petri & Pauli, & sic recepit ipsa annona & ipsum vinum, id est in primis modios viginti de frumento & viginti de vino, valente solidos septuaginta, in res mulo & kavallos & prunia & alias res valentes solidos* CCCC. *& alias plures res quod jam dictus Egiga Abba & Presbyter quidam, qui fuit ad jam dicto monasterio sancti Petri & Pauli & sua concrecasio ipidem comissa, quæ ad eo tempore erat, præstitum fecit de jam dictas res superius scriptas, ita & vendidi; & quando jam dictus Fredaldus Archiebiscobus de oc* F *seculo obuit, debitor erat justissimè de jam dictas res superius scriptas abint esse, sicut superius scriptum esset, ad jam dicta concrecasione monacorum vel clericorum ibidem comissa sancti Petri & Pauli, sicut superius scriptum est; & damus unc testimonium infra mettas temporis, & a . . . . ximus recte & fideliter testificamur de hac causa per superadnixum juramentum. In Domino late condiciones sub die* VIIII. *Kalendas Madias anno* XXXIII. *regnante domno nostro* KARULE *Rege.*

Signum † Arenario. Signum † Ilperico. Signum † Stefano. Signum † Vvifredo. Signum † Maquanoius. Signum † Magnaldus. Signum † Venerandus. Signum † Francone. Signum † Amunnus. Signum † Invviramnus. Signum † Adalberto. Signum † Aighoberto. Signum † Reculfo. Signum † Bonarico. Signum † Bellene. Signum † Alarico. Signum † Ermenfredo. Signum † Salamon qui as condiciones juravimus. Inchericus. Stabiles.

CIV.

Ex autographo Casauriensi.

Anno 874.

Placitum de rebus cujusdam Candoli in gratiam monasterii Casauriensis.

IN Dei nomine, Notitia judicati. Dum à preclara potestate Domni Ludovici Imperatoris nos HERIBALDUS *Comes sacri palatii in insula de Piscaria, loco qui dicitur Casa-aurea, ubi monasterium sanctæ Trinitatis ædificatum est: erantque ibi nobiscum residentes, Adelbertus [Scabinus] de Camerino, Lamfridus & Maiolfus Scabini de Teate, Johannes Scabinus de Balva, Opteramo & Garifuso Scabini de Pinne, Erifredus & Rainarda & Lieuteri Bassi dominici, Guido Castaldio de Pinnis, Sanson Castaldio de Balva, Aloini, Sindolfus, Gualefridus, Godi, Sindepertus, Maiepertus, Maurus, Ainardus, Larinus, vel & alii plures; ibique veniens in nostra & supradictorum Judicum præsentia Maio Scabinus Advocatus* ROMANI *Abbatis de supradicto monasterio sanctæ Trinitatis, & querellatus est nobis super Lieuteri filium quondam Maielfredi & dicebat: Judicate nobis justitiam de isto Lieuteri, quatenus res Candoli de Suliano, & res Romani, & de germanis suis de paterno qui fuerunt cartulati Allonis, qui olim Castaldio fuit, & modò ipse est monachus & cartulatus de supradicto monasterio, de omne re sua, & contendit nobis ipsum cambium de viario, quod genitor suus Maielfredus fecit cum Maienfrit Castaldione, & ipse Aienfrid Castaldio fecit de ipsa re cartulam Alloni monacho nostro. Ad hoc respondebat ipse supradictus Lieuteri, & dicebat: Non faciat Deus, & veritas non est, quòd ego res Candoli de Suriano, nec res Romani, & de germanis suis de paterno ego teneam: nec ipsum cambium, quod genitor meus fecit cum Maienfrit castaldione, vobis non contendo quod de re Candali de Suriano cartulam non habeo, nec de re Romani, nec de germanis suis de paterno, nec cartulam, nec scriptum, nec ullum investitum, nec ullam pertinentiam ego habeo: nec ipsum cambium, quod genitor meus fecit, cum Maienfrit non contendo, quia mihi de omni ipsa supradicta re, nec de carta, nec de terra, nec de vinea mihi pertinet ad contendere, nec ad habere, tantum judicate quod vobis placet. Et querellatus est nobis super Garifusum Notarium, filium quondam Luponis de territorio Pinnensi. Judicate nobis justitiam de isto Garefuso, quia vult nobis contendere res in vico Teatinensi terram & vineam, & omnia quæ super se habentur; quæ pertinent ad partem supradicti monasterii à parte Maiolfi & Luponis & Aiolfi filii quondam Karoli cartulati de ipso supradicto monasterio, quod ipsi supradicti conquisitum habuerunt à singulis hominibus, nescimus pro qua causa. Ad hoc respondebat ipse supradictus Garifusus, & dicebat: Non faciat Deus, & veritas non est, quod ego contendam ipsas res de vico Teatininsi, & cetera quæ vobis pertinent ad partem supradicti monasterii, quòd ego de ipsa supradicta re de vico Teatinensi, nec cartulam, nec scriptum, nec ullam investituram, nec ullam pertinentiam habeo: & ego ipsas supradictas res vobis non contendo, quia mihi non pertinet, nec ad contendere, nec ad habere, tantum judicate quod vobis placet. Tunc nos suprascripti judices dum taliter ipsum suprascriptum Liuteri & ipsum suprascriptum Garifusum sic respondentes audissemus, & talem professionem facientes, qualiter superius scriptum est, rectè nobis paruit esse ita: & judicavimus, ut omnes ipsas supradictas res Candoli de Suriano, & res Romani, & de germanis suis, & ipsum supradictum cambium de parte Maielfredi genitoris ipsius Liuteri haberi in securitate ad partem supradicti monasterii: & de parte Garefusi Notarii secundum suam professionem vel renuntium; & ipsi Liuteri & ipsi Garefuso renuntiavimus, ut de omni ipsa supradicta re Candoli de Suriano & Romani & de germanis suis de paterno & de ipso cambio de viario sibi quiescerent. Ita factum est, & causa finita. Unde nos supradicti judices pro securitate ipsius supradicti monasterii hanc notitiam judicati ex dicto vel de mandato nostro in supradictorum judicum Audoaldo Notario scribere diximus. Quam & ego ita scripsi. Actum in Casa-aurea in anno imperii domni Ludovici* XXIIII. *die* III. *& quarto mensis Decembr. per Indict.* VII. *feliciter. † Signum* HERIBALDI *Comitis sacri palatii qui ibi fui, & propter ignorantiam litterarum signum sanctæ crucis feci. † Ego Adelpertus. † Ego Maiolfus. † Ego Aloini. † Ego Ainardo. † Ego Teudo ibi fui.*

NOTATIO.

HOC instrumentum promissum est in libri secundi capite XXII. num. II. ubi de subscriptione Heribaldi Comitis, *qui propter ignorantiam litterarum signum sanctæ crucis fecit.* Erat is *Comes sacri palatii.* Sic enim legitur initio hujus chartæ. Ex quo intelligitur, *sacrum palatium* Imperatorum esse dictum longè ante Fredericum Ænobarbum, ut contra Conringium probatum est in ejusdem libri capite XI. num. XIII. Alia exempla occurrunt in eodem chartario, ut in brevi investituræ sub Romano Abbate idem Heribaldus *Comes sacri palatii domni Hludovici Imp.* appellatur, & (ut alia omittam) in Placito superiùs relato ad annum DCCC LX. ex eodem chartario. Porro idem ipse (ut puto) Heribaldus *Comes in vice Comitis palatii* dicitur in Placito sequenti. Sed & Carolus Calvus Rex Elmeradum *sacri palatii nostri Comitem* vocat in diplomate, quod non sine mendis à Cassa-nova editum est in libro de libero allodio Occitaniæ pag. 300. Denique litteris monachorum basilicæ Ambrosianæ, pro festo Exaltationis sanctæ Crucis instituendo conditis, subscribunt anno M LIII. Tadelbertus, qui & Tado, Notarius *sacri palatii*, Ambrosius Mediolanus, qui & Otho, Nazarius, & Johannes *Judices sacri palatii*, apud Puricellum pag. 430. quod de imperiali palatio interpretor. quandoquidem inter illos etiam subscribit Ardericus *Judex domni Imperatoris.*

A

CV.

Placitum, quo bona Gundi feminæ fisco adjudicantur ob matrimonium initum post susceptum velum.

Ex Chartario Casauriensi.

Anno 874.

DUm domnus LUDOVVICUS gloriosus Imperator de partibus Beneventi reverteretur, & venisset ad monasterium sanctæ Trinitatis, quod est constructum in insula quæ dicitur Casa-aurea, quod ipse Augustus à fundamentis ædificare disposuit in finibus Pinnensibus; & ibi per ejusdem Augusti jussionem intus eodem monasterio in judicio residerem ego HERIBALDUS Comes in vice Comitis palatii ad singulorum hominum justitias faciendas, vel deliberandas, residentibus mecum RAINALDO & ERIFREDO, & CACIPRANDO Bassis domni Imperatoris, ADELBERTO, JOHANNE, MAIOLFO Judicibus, ALLONE, SINDOLFO, SINDEPERTO, LIUTERI, & reliquis multis, ibique nostri B *veniens præsentiam MAIO de Piscaria Advocatus domni Imperatoris, necnon & SISENANDUS ex genere Francorum, altercationem inter se habentes. Dicebat ipse Maius Advocatus: Iste Sisenandus habet uxorem GUNDI, quæ fuit veste & velamine sanctæ Dei genitricis Mariæ induta; & postea (ut dixi) iste Sisenandus eam sibi in conjugio sociavit, & adhuc eam illicitè habet: unde secundum legem persona ejus simul & substantia parti palatii pertinere debet. Unde quæro à parte domni Imperatoris habere justitiam. Respondit ipse Sisenandus: Verè ipsam Gundi ego uxorem habeo, eo quod mihi eam ad legitimum matrimonium tradidit Amalfredus filius ejus cum mundualdo suo: & illud quod dicitur, quia veste religionis induta (est) post mortem JUSTONIS, qui fuit anterior vir ejus, non est veritas. Cùm taliter agerentur, diximus ipsi Maioni Advocato, si taliter per testes aut inquisitionem probare posset, quod veste & velamine induta fuisset: & postea ipsum Sisenandum in virum sibi sociasset. Qui dixit, quòd taliter per inquisitionem clarescere posset. Et taliter ipse Maio per inquisitionem &* C *per idoneos homines guadiam dedit ad probandum. Et ipse Sisenandus dedit guadiam ipsam Gundi uxorem suam ad placitum adducendam unà simul cum Amalfredo filio & mundualdo suo, quem dicebat ei ad uxorem eam tradidisse, posito inter eos constituto. In statuta verò die venerunt ipse Maio Advocatus simul & ipse Sisenandus cum ipsa Gundi uxore sua & Amalfredo filio ejus nostri coram supra præsentia, ubi in judicio residebam intus in eodem monasterio, residente nobiscum GRIMALDO venerabili Episcopo, GERARDO & AROALDO, HENRICO, & reliquis multis. Et cœpit dicere ipse Sisenandus: Iste Maius Advocatus hic in judicio vestri præsentia mallavit me, ut ego haberem uxorem Gundi, & fuisset veste & velamine induta; & postea ego in uxorem mihi sociassem. Et ego negavi, quòd verum non fuisset, quod aliquando velata fuisset; & dixi quòd mihi eam ad uxorem tradidisset Amalfredus filius ejus & mundualdus ejus. Judicatum mihi fuit eam cum prædicto filio suo ad Placitum adducendam, & taliter guadiam dedi, & ipse Maio dedit mihi guadiam per idoneos homines* D *circummanentes ad inquisitionem probare, qualiter postquam velata fuisset, ego uxorem sociassem. Replicans ipse Maio: Vere omnia, taliter inter nos actum & guadiatum fuit: & hodie exinde inter nos statutum Placitum habemus; & ecce omnes ipsi qui hoc sciunt ad præsens sunt: & statim eos denominavit. Hic sunt Grimaldus Episcopus, Erifredus, Ainardus, Sindolfus, Opteramus, Maiolfus, Aloini, Garifuso, Sindepertus, Gualderamo, Sinderado, Godo, Vvinipertus, Petronaci, Justinus, Gisolfus, & Rimo. In primis Grimaldus Episcopus dixit: Scio quod ista Gundi post mortem Justonis viri sui ante meam venit præsentiam, & sua bona & spontanea voluntate vestem & velamen sanctæ Dei genitricis Mariæ super se induit, & eam velatam vidi. Erifredus & Rainardus adjurati in fide & sacramento, quòd domno Imperatori promissum habebant, similiter dixerunt, quòd vestem & velamen eam indutam vidissent. Isti & alii omnia supradicti similiter dixerunt, quòd eam velatam vidissent. Et qualiter dixerunt, ad sancta Dei Evangelia juraverunt, quòd veritatem dicerent. Hac inquisitione* E *facta, tunc nos, qui supra, Auditores, interrogavimus ipsum Sisenandum & prædictam Gundi, quid contra inquisitionem ipsam dicere vellent, aut si veritatem testificaverunt aut non, vel si ipsi omnia dixissent. Qui dixerunt, quòd adversus ipsam inquisitionem nihil dicere vellent, eo quòd non possent, & veraciter testificaverunt, & idonei sunt. Et ipse Amalfredus professus fuit, quòd ei eam ad legitimum ipsam Gundi uxorem suam tradidisset matrimonium. Cùm hæc omnia taliter factum & adimpletum fuisse, paruit nobis omnibusque supra Auditoribus esse rectum: & judicavimus, ut juxta legem & secundum dictam inquisitionem ipsam Gundi & omnes redditus pertinere parti palatii; & ipse Sisenandus daret guadiam de solidis sexcentis: & ipse Amalfredus mundualdus, qui in hac illicita conjunctione consentiens fuit, & eam tradidit, daret guadiam de solidis centum quinquaginta. quod factum est, & definitum est. Et hanc notitiam pro securitate domni Imperatoris scripsi ego Garifuso Notarius in anno domni Ludovici Imperatoris XXIV. mense Decembri, per Indictionem VII. † Signum manus HERIBALDI* F *Vicecomitis palatii, qui ibi fui. † Ego ERIFREDUS ibi fui. † Ego ALOINI ibi fui. † Ego SINDOLFUS ibi fui. † Ego MAIOLFUS ibi fui. † Ego LIEUTERI ibi fui. † Ego MAIEPERTUS ibi fui. † Ego ADELPERTUS ibi fui.*

CVI.

Caroli Simplicis Præceptum, quo Hilderico Caunensi Abbati confirmat immunitatem à Carolo Imperatore concessam, & bona ejus monasterii.

Ex autographo Caunensi.

Circa annum 895.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. KAROLUS divina propitiante clementia Rex, omnibus Episcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, Vicariis, Actionariis, Centenariis vel cunctis fidelibus nostris & sanctæ Dei Ecclesiæ, præsentibus scilicet & futuris, notum sit, quia si Sacerdotum ac servorum

Dei petitiones quas pro suis necessitatibus innotuerunt, ad effectum perducimus, non solùm regalem consuetudinem exercemus, verùm etiam ad æternæ remunerationis in futuro confidimus . . . . Proinde . . . . solertia, quia venerabilis Abbas HILDERICUS * *ex monasterio qui dicitur Caunas, quod est in pago Narbonensi constructum in honorem Apostolorum Petri & Pauli super fluvium Argentoduplum, detulit nobis præceptum avi nostri* KAROLI *Augusti Imperatoris, in quo continebatur, qualiter eumdem monasterium cui bonæ memoriæ venerabilis Abba* DANIHEL *præerat,* ANIANO *Abbati in sua elemosina concesserat, ubi per ejus defensionem atque immunitatis tuitionem quietè secundùm Regulam beati* BENEDICTI *viverent; & denuo avus noster per sua auctoritate, paternum sequens morem, suprascriptum monasterium cum suis omnibus appendiciis vel terminis, sicut in illorum instrumentis resonant, sub sua accepisset immunitatis tuitione. Obtulit etiam nobis simili tenore nostræ auctoritatis præceptum ipsius cellæ venerabili quondam Abbati, nomine* DANIHEL, *factum qualiter ipsum monasterium sub nostræ immunitatis tuitione jure perpetuo manendum instituimus: sed pro firmitatis studio deprecatus est nos prædictus Abbas Hildericus, ut circa ipsum sanctum locum denuo nos pro mercedis augmento talia concedere & confirmare, vel etiam renovare dignaremus nostræ auctoritatis præcepto. Cujus petitionem denegare nolumus, sed ita in omnibus & præsentes & futuri sanctæ Dei Ecclesiæ fideles & nostri concessum ac perpetuo confirmatum esse cognoscant à nobis. Petiit etiam ut illas cellulas quas in pago Carcassense sancto Laurentio & sancto Fructuoso cum terris & cum omni superpositu illorum, & in Narbonensi sancto Paulo, & salinas quas obtinent in stagno juxta Narbona, in loco qui dicitur à Chagacanas, & in Minerbense ecclesia sanctæ Mariæ, quod vocabulum est Libras, cum omnibus appendiciis suis, villa Baiano vel Babiano cum finibus ac terminis suis, unde illi præceptos & cartas retinent, quod ill . . . de hominibus his nominibus, Adone, Hostrageso, quod offerti fuerunt ad domum sancti Petri & Pàuli, & villa altera . . . . . . villare quod vocatur Aurolocus cum omnibus adjacentiis quod in eorum potestate . . . . . . vel con . . . . . . sua transegantia quam illi similiter offerunt ad domum sancti Petri & Pauli Apostolorum. Et . . . .*

* al. Ildericus.

NOTATIO.

Hoc Præceptum mutilum, quod Carolo Calvo primum tribueram, Carolo Simplici potius tribuendum esse rectè me monuit noster Petrus du Laura. quod quidem probat vel ipsa formula initialis, *Karolus gratia Dei Rex.* quæ Simplici propria est. Non tamen ipsum loco movere visum est, ut serventur numeri primæ editionis.

CVII.

Ex Chartario S. Theofredi.

Caroli Calvi Præceptum, quo immunitatem cœnobii sancti Theofredi confirmat contra Guidonem Episcopum.

Anno 877.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. KAROLUS *ejusdem Dei omnipotentis misericordia Imperator Augustus. Si locis divino cultui mancipatis emolumentum nostræ imperialis celsitudinis exhibemus, hoc nobis ad præsentem vitam faciliùs transigendam, & æternam feliciùs capessendam prodesse confidimus. Noverit igitur omnium fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ nostrorumque, tam præsentium, quàm futurorum industria, quoniam venerabilis Abbas, nomine* ROSTAGNUS, *ex cœnobio cui vocabulum est Calmilias, sito in pago Vellaïco, in honore sancti Theofredi constructo, ad nostram accedens mansuetudinem ostendit tam præcepta genitoris nostri, quàm & nostræ auctoritatis, in quibus continebatur, qualiter idem locus sub immunitate domni & genitoris nostri, & sub nostra per utrorumque præcepta consistere deberet. Nos denique eadem præcepta dijudicari volentes per* FROTARIUM *venerabilem Episcopum, invenimus veram esse eorum præceptorum auctoritatem; & quod petebat libenter ei concessimus. Quapropter cognoscentes quod* GUIDO *Vallavensium Episcopus non rectè nec regulariter suggessit, scilicet quando nos non recolentes quæ superiùs dicta sunt de immunitate ejusdem loci, deprecatus est, ut eumdem locum subter præceptum dedissemus, affirmans quod ipse locus ad suum Episcopatum ex antiquo pertinere deberet. Unde falsitatem ejus quasi sub veritate ambulantem veram esse tunc putantes, præceptum ei quod precatus est concessimus. Sed licet ipse idem præceptum habeat, nos tamen volumus ut stabile non sit, sed ipsi monachi & omnes ipsius monasterii res ad eos pertinentes in nostra ac successorum nostrorum immunitate consistant ex hoc & in futurum. Præcipimus quoque per præsens nostræ sublimitatis præceptum, ut à nostra vel successorum nostrorum tuitione memoratus locus numquam excidat; neque cuilibet Episcopo aut alicujus dignitatis homini concedatur: sed in eligendis & constituendis Abbatibus Regula sancti* BENEDICTI, *& hæc nostra imperialis jussio omnimodis observetur. Præcipientes ergo jubemus, ut nullus judex publicus, aut quislibet reipublicæ procurator ad audiendas causas more judiciario in ecclesias aut villas seu reliquas possessiones ingredi præsumat; nec freda, aut tributa, aut teloneum, aut mansiones, aut paradas, aut fidejussores, aut homines, tam ingenuos, quàm servos, super terram ipsius loci commorantes distringere, nec ullas publicas functiones, vel illicitas occasiones requirere, quibus in aliquo idem monasterium sibique subjecti patiantur injustè aliquod incommodum: nec nostris futurisque temporibus quisquam tam temerarius existat, qui faciendi hoc illicitam potestatem attribuere sibi audeat. Et quidquid de rebus præfati monasterii fiscus sperare poterat, totum perennibus temporibus in alimonia pauperum ac stipendia monachorum ibidem Deo famulantium proficiat in augmentum, qualiter monachos ibi deservientes pro nobis atque stabilitate regni nobis à Deo concessi atque jugiter conservandi Domini misericordiam exorare delectet. Volumus etiam, ut quamdiu tales inter se potuerint invenire, qui secundùm Regulam sancti* BENEDICTI *regere valeat, semper de propria congregatione eligant per nostram & successorum nostrorum licentiam Abbatem: & hoc etiam*

A *volumus, ut fratres ejusdem loci quemcumque voluerint Advocatum, eligendi licentiam habeant, & ob remunerationem etiam nostri dimittimus. Et ut hoc per omnia subsequentia tempora inviolabiliter conservetur, manu propria subter firmavimus, & anuli nostri impressione insigniri jussimus.*

Signum KAROLI *gloriosissimi Imperatoris Augusti.*

Datum Kalend. Augusti per manus FROTARII *Archiepiscopi ambaciatoris, Indict.* X. *anno* XXXVIII. *regni domini Karoli in Francia & imperii ejusdem* II. *in Dei nomine feliciter. Amen.*

NOTATIO.

EJUSDEM prorsus formulæ est aliud diploma ipsiusmet Caroli Calvi pro cœnobio Magnilocensi pagi Arvernensis, Heirrardo Abbati concessum adversus Agilmarum Arvernensem Episcopum, agente itidem
B Frotario Archiepiscopo, Burdegalâ Biturigas translato; quod diploma sub iisdem chronicis datum est *Monasteriolo super fluvium Segonnam.* (qui locus hîc supplendus) editum in Probationibus libertatum Ecclesiæ Gallicanæ pag. 1045. De Ambaciatoribus diplomatum lege caput XXVI. libri II.

CVIII.

Ludovici Balbi Præceptum in gratiam Widradi monachi pro conditu Cellæ sancti Flaviani.

Ex autographo S. Benigni.

Anno 878.

IN nomine Domini Dei æterni & Salvatoris nostri Jesu-Christi HLUDOVVICUS *misericordia Dei Rex. Si locis divino cultui mancipatis beneficia largimur oportuna, id nobis procul dubio ad præsentem vitam faciliùs transigendam, & ad æternam feliciùs capessendam prodesse confidimus. Quocirca noverit omnium fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ nostrorumque tam præsentium, quàm & futurorum sollertia,*
C *quia suggestione fidelis nostri,* HUGONIS *scilicet gloriosi Abbatis, quasdam res ob amorem Domini nostri Jesu-Christi, seu pro remedio animæ Domni & genitoris nostri piæ memoriæ* KAROLI *Imperatoris, ac genitricis nostræ gloriosæ Reginæ* IRMINTRUDIS *vel nostro; cuidam fideli nostro,* WIDRADO *scilicet monacho, ad construendum locum sancti Flaviani ...... quem ipse ex propriis rebus ædificare cœpit, contulimus, & per præceptum in proprium firmavimus. quæ res sitæ sunt in pago Bononiensi, id est inter villam quæ dicitur Moram & Vlmetiam mansos* VIII. *& capellam unam quæ est in honore sancti Petri dicata, cum mancipiis utriusque sexus ad eosdem mansos pertinentibus vel aspicientibus. Unde altitudinis nostræ Præceptum hoc fieri, ipsique dari jussimus, per quod præcipimus, ut teneat easdem res cum terris cultis & incultis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, exitibus & regressibus, & omnibus legitimis exterminationibus, necnon & mancipiis utriusque sexus desuper commanentibus, vel ibidem aspicientibus ut (sicut dictum est) totum & ad integrum præfato fideli*
D *nostro Vvidrado monacho ad præfatum locum sancti Flaviani construendum in perpetuum concedimus, & de nostro jure in jus ac dominationem illius solempni deliberatione transferimus, eo videlicet modo & tenore; ut quicquid ad utilitatem prædicti loci sancti Flaviani de ipsis rebus ipse vel successores ipsius facere decreverint, libero in omnibus potiantur arbitrio faciendi, nemine inquietante aut aliquod censum de eis exigente. Ut autem hæc nostræ munificentiæ auctoritas firmam & invariabilem semper in Dei nomine obtineat firmitatis vigorem, manu propria subter eam firmavimus, & anuli nostri impressione insigniri jussimus.*

Signum HLUDOVVICI *gloriosissimi Regis.*

WLFARDUS *Notarius ad vicem* GOZLENI *recognovit.*

Datum II. *Kal. Junii, Indictione* XI. *anno* I. *regni Domni Hludovvici gloriosissimi Regis. Actum Turonis civitate in Dei nomine feliciter. Amen.*

E

NOTATIO.

OBSCURA sunt quæ hoc in diplomate dicuntur de situ ecclesiæ sancti Flaviani, cui res quasdam attribuit Widradus monachus, sitas *in pago Bononiensi, id est inter villam, quæ dicitur Mora & Vlmetum.* Eadem enim esse videtur ecclesia, quam Haimo Comes concedit Divionensi sancti Benigni cœnobio, in cujus archivo autographum hoc diploma servatur. Haimonis donationem testatam facit apud Perardum pag. 183. Charta Hugonis Episcopi Lingonensis, qui rogatu Haimonis *reddit ecclesiam sancti Petri*, sitam *in villa*
F *Mora, monasterio cognomento Pulchradæ vel Saxonis-fontanæ, quæ olim ejusdem loci genitricis Dei Mariæ fuerat: sed beneficii gratiâ cum ceteris rebus ablata; post hæc contigit, ut perpetuali dono ad sanctum Benignum domino Abbati Halenardo isdem locus monachili dignatione redinformandus meliorandusque traderetur* quod confirmat Hugo Episcopus Lingonensis. Nam si villa Mora sita erat in pago Bononiensi ad mare; hæc confirmatio potiùs ad Episcopum Bononiensem pertinebat, quàm ad Lingonensem. Accedit quòd istud monasterium, cui ecclesia villæ Moræ restituitur, erat sacratum *in honore Dei Genitricis sanctique Flaviani Confessoris*, ut patet ex litteris Haïmonis factis in gratiam Willelmi Abbatis Divionensis, apud Perardum pag. 180. Erat ergo illud ipsum monasterium *Pulchradæ* seu *Saxi-fontis*, de quo vide alias chartas apud eumdem Perardum pag. 187. & 572. & chronographum sancti Benigni in tomo I. Spicilegii pag. 456. Ex his omnibus constat, hoc monasterium situm esse in diœcesi Lingonensi, ex bulla Alexandri III. apud Perardum pag. 249. & quidem *prope castrum, quod Saxonis-fons dicitur*, ex Chronico mox laudato. Prioratus est modò dictus beatæ Mariæ de Saxo-fonte, *Nostre-Dame de Saxe-fontaine.* Præmisso Ludovici Balbi autographo affixum est sigillum integrum cum hac inscriptione: HLUDOVVICUS MIA DI REX. Nec illud vacat, quod in litteris Hugonis Episcopi mox commemoratis nullum extat ejus sigillum, sed tantùm Godefridi Episcopi itidem Lingonensis post centum annos: qui sigillo suo apposito prædecessoris sui factum ratum habuit. Adi librum II. cap. XX. Ceterum Haimo in Necrologio sancti Benigni memoratur his verbis: VIIII. *Kal. Julii obiit Aymo Miles, qui dedit nobis abbatiolam apud S[illegible] fonte[illegible]. Hoc facimus* [scilicet anniversarium] *& [illegible] dam.* Cavendus error in nota numerica regni Ludovici, ubi numerus I. ad instar L. superne erectus est.

A

CIX.

Ex Chartario Nivernensi.

Anno 878.

Ludovici Balbi aliud Præceptum de rebus ecclesiæ Nivernensis.

IN nomine Domini Dei æterni & Salvatoris nostri Jesu-Christi LUDOVICUS *misericordia Dei Rex. Si fidelium nostrorum aurem celsitudinis nostræ petitionibus accomodamus, morem prædecessorum Regum & Imperatorum parentum nostrorum exercemus. Igitur notum sit omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris, præsentibus scilicet atque futuris, quia* ABBO, *Nevernensis ecclesiæ venerabilis Episcopus, ad nostram accedens excellentiam, ostendit nobis præcepta genitoris nostri piæ memoriæ* KAROLI *Imperatoris Augusti, in quibus erat insertum, qualiter idem domnus & genitor noster quasdam res & mancipia suæ proprietatis eidem ecclesiæ Nevernensi, quæ est constructa in honore sancti Cyrici martyris, contulerit, atque subjiciendo confirmaverit. Deprecatus est ergo regiam celsitudinem* B *nostram, quatenus ipsas res & mancipia, sicut domnus genitor noster egit, præcepto nostræ auctoritatis ipsi ecclesiæ Nevernensi concederemus, & concedendo subjiceremus. cujus precibus libenter adquiescentes, concedimus easdem res & mancipia ipsi ecclesiæ Nevernensi, cui præfatus Episcopus Abbo præesse videtur, & statuentes præcepto genitoris nostri perpetuo subjiciendo delegamus, id est Magniacum vicum, ubi beatus Vincentius corpore requiescit, cum omnibus appendiciis suis & mancipiis utriusque sexus desuper commanentibus, & aliis mansis ibidem aspicientibus, sicut in præceptis nostri continetur genitoris, Unde altitudinis nostræ præceptum hoc fieri illique dari jussimus, per quod præcipimus atque jubemus. ut memoratas res tam ipse, quàm sui successores Episcopi subjectas ad præfatam ecclesiam Nevernensem cum omnibus suis pertinentibus & aliis mancipiis, sicut in præcepto suæ auctoritatis genitor noster* [* *Imperator regni Aquitanici*] *prædicto sancto Vincentio confirmavit, quæ in pagis videlicet Autissiodorensi, Augustudunensi, Nevernensi, Avalensi confugerunt, & ibi manere ac residere dignoscuntur,* C *perpetualiter teneant atque possideant nemine inquietante. Volumus etiam ut prædictus Episcopus Abbo, sive sui successores cum clero sibi commisso, memoriam domni genitoris nostri ac nostram in suis sacris orationibus continuatim habeant. Ut autem hæc nostræ munificentiæ auctoritas semper in Dei nomine obtineat firmitatis vigorem, manu propria subter eam firmavimus, & anuli nostri impressione assignari jussimus.*

* Hæc redundare videntur.

Signum HLUDOVVICI *gloriosissimi Regis.*

VAADUS *Notarius ad vicem* GOSLENI *recognovit.*

Datum IIII. *Idus Septembris, Indictione* XI. *anno* I. *regni domni Ludovici gloriosissimi Regis. Actum Trecas civitate in Dei nomine feliciter. Amen.*

NOTATIO.

D

IN subscriptione legendum *Vulfardus Notarius*, ut in superiori diplomate, & in sequenti. Idem summus Cancellarius fuit sub Carolomanno, ut in specimine nostro, quod habes suo loco.

CX.

Ex autographo.

Ludovici Balbi item Præceptum, restitutionem cellæ sancti Apri Tullensi ecclesiæ confirmantis.

Anno 878.

* Notæ Tironis.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. HLUDOVICUS *misericordia Dei Rex* * . . . . . . *Non solum si ecclesiarum Dei ministrorumque ejus necessitatibus opem ferendo consulimus, Deum nobis ob id nullatenus propitiaturum dubitamus: sed etiam si ea quæ collata sunt à domno & genitore nostro* E KAROLO *gloriosissimo Imperatore Augusto, ceterisque prædecessoribus nostris confirmando observamus, præsenti & futuro sæculo profuturum nobis sine dubio credimus. Quapropter omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus & nostris, præsentibus scilicet atque futuris, comperiat unanimitas, quoniam* ARNALDUS *venerabilis Tollensis Episcopus obtulit serenitati nostræ præcepta, ab avunculo nostro* LOTHARIO *Imperatore & à filio suo æquivoco Rege, sed & à domno ac patre nostro Karolo gloriosissimo Imperatore Augusto super Abbatiam sancti Apri, sancti Germani, & sancti Martini. Hæc enim cum semper ex jam dicta ecclesia forent; aliquo, quamvis parvo, intervallo à Lothario subtracta fuerant, sed postmodum precatâ veniâ in integrum restituta. Hæc ostendens jam dictus venerabilis Præsul petiit pietatem nostram, ut ob Dei amorem æternorumque præmiorum remunerationem præcepto nostræ auctoritatis patris & antecessorum nostrorum præcepta confirmaremus, & roboraremus. Cujus petitionem nullatenus denegavimus: sed libenter aurem accommodantes, hoc nostræ dignitatis præceptum fieri & illi dari jussimus, per quod* F *statuimus atque firmamus, ut Abbatia sancti Apri, sancti Germani atque sancti Martini æternaliter ecclesiæ sancti Stephani, unde sunt, permaneant subjecta atque unita sint, cujuscumque umquam detractione aut minoratione. Immunitatem quoque quam antecessores nostri eidem ecclesiæ per præcepta contulerunt, similiter confirmamus atque statuimus. Ut autem hujus nostræ confirmationis institutio pleniorem obtineat firmitatis vigorem, manu propria subterfirmantes, anuli nostri impressione assignari jussimus.*

Signum HLUDOVVICI *gloriosissimi Regis.*

WLFARDUS *Notarius ad vicem Gozlini recognovit.*

Data V. *Id. Decemb. Indict.* XI. *anno secundo unctionis* HLUDOVVICI *in regno Franciæ. Actum Compendio palatio in Dei nomine feliciter. Amen.*

NOTATIO.

NOTATIO.

IN eo autographo deletum est in Data nomen *regni* post *secundo*, & prima manu consequenter positum, *unctionis*. Item in contextu scriptum erat, *per prædicta*, sub finem ipsius diplomatis; tum deletum pennâ, *dicta*, & repositum, *cepta*. Sigillum est avulsum.

CXI.

Ludovici Balbi aliud Præceptum pro cœnobio sancti Medardi Suessionensi.

Ex Chartario S. Medardi.

Anno 879.

IN nomine Domini æterni & Salvatoris nostri Jesu-Christi, HLUDOVVICUS *misericordia Dei Rex. Igitur noverit omnium Dei ac nostrorum, præsentium scilicet & futurorum, industria, quia piissimus genitor noster* CAROLUS *divino nutu & voluntate sanctorum Medardi Confessoris Christi, necnon germani sui atque Confessoris Dei Gildardi, atque inclyti martyris Sebastiani inflexus, sub norma Regulæ sancti Benedicti monasticè degentium cœnobitarum utilitatibus consuluit, qualiter vitam præsentis ævi transcurrere, proque salute illius conjug s ac prolis, atque statu totius regni, sanctæque Dei Ecclesiæ liberiùs sine penuria alicujus rei valerent exorare; ex reditibus Abbatiæ prædictorum sanctorum usibus & stipendiis ipsorum necessariis deputavit, & deputatas perpetim firmiterque habendas auctoritatis suæ præcepto confirmavit: utque liberalitas illius præcepti firmiorem obtineret vigorem, privilegio Apostolico & episcopali corroborari studuit sanctioris omnipotentis & cunctitenentis opperientes æternam remunerationem, & sibi dignè placitorum tam pro ablutione scelerum, quamque pro adipiscendis præmiis regni cælorum desiderantes pium interventum sanctorum, obtantesque præceptum piissimæ intentionis domini nostri genitoris statuere, Apostolici Episcoporumque privilegium omnimodis confirmare, annuentes quoque precibus dulcissimæ conjugis nostræ* ADELAYDIS *regia liberalitas nostra villas infra scriptas diversis necessitatibus præfatorum monachorum aptas, cum integritate sui, sine aliqua diminutione censuit deputare, Bereium videlicet, Croviacum, Domnoregium, Sodoleium, Bersiacum unà cum molendino, Berziso, Marisiacos duos, atque Spicarium, propter has Murocinctum, Cern:acum-vadum, sicut Hilduinus anterior Abba ad suum tenuit dominicatum: superaddentes in Murocinctos mansum unum, Malras etiam & Piscinas supra mare, & in Corbonnificurte bunuaria* XXIIII. *& in Ruminiaco mansos* V. *& partem prati de loco Geio, & mansos duos in villa quæ dicitur Lentgerimicinium. Camera verò vestimentorum præfatorum monachorum habeat tres villas, Capram, Albiacum, & Solmam. Et hospitalis nobilium accipiens nonam ex villis ipsius Abbatiæ secundum antiquam consuetudinem, habeat Cauciacum atque Bernoilum, simul cum lignariis de Pivone: & hospitalis peregrinorum accipiens decimam habeat Hatonis-curtem. Thesaurarius autem & Portarius, Hospitalarius & Camerarius intra octo dierum Dominicæ Nativitatis, & Resurrectionis spat a bis in anno plenariam refectionem præfatis monachis alternatim impartiant. Insuper & Thesaurarius in translatione sanctorum Tiburtii & Gildardi plenam fratribus exhibeant refectionem, & omnium domatum eis pernentium ruinis subveniat. Statuimus etiam ex villa Berneio festivitatibus sancti Medardi, & sancti Sebastiani, & avi nostri Domini Imperatoris* HLUDOVICI, *aviæ quoque nostræ Dominæ* JUDITH, *& genitoris nostri, & genitricis, nostrorum quoque ac conjugis & prolis nostræ anniversariis, ipsi monachi refectiones accipiant. Insuper ex præfatis aliis villis in dilectissimi fratris nostri* CAROLOMANNI *anniversario, &* BERTHÆ *amitæ nostræ & luminaria adh.beri ecclesiæ sanctæ Sophiæ inferiori, & sanctæ Trinitati superiori. Quidquid autem à Deum timentibus pro animarum remediis eisdem monachis collatum est & conferetur in futuro, firmiter absque alicujus rectoris contradictione teneant atque possideant. Ex omnibus itaque supradictis rebus hoc altitudinis nostræ Præceptum fieri, eisdemque monachis dari jussimus, per quod præfatas res, in ecclesiis, domibus, ædificiis, viridariis, hortis, vineis, terris, silvis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, piscinis, molendinis, mancipiis utriusque sexus desuper commanentibus, vel ad easdem res justè pertinentibus ad sui victum & potum, & domos ac officinas sibi pertinentes reficiendas & continendas, & alias rerum necessitates supplendas, firmiter habendas deputavimus, & deputando confirmamus: præcipientes regia potestate, & per sanctam inviolabilem Trinitatem, atque examen tremendi judicii, Angelorumque ac Sanctorum omnium reverentiam conjurantes, ut nemo rectorum per successiones quod nostro roboratum est edicto subtrahere vel minuere audeat, aut ad usus suos retorquere, vel alicui quidam in beneficium tribuat, sed neque servitia exactet. Qui verò aliter facere præsumpserit, aut hanc nostram confirmationem violare voluerit, à Deo cujus extitit contemptor, pœnis æternalibus se damnandum cognoscat: ipsi verò monachi, omnesque eorum res & mancipia, cunctaque suppellex in nostro successorumque nostrorum munimine & mundeburgo indesinenter maneant. Et ut hæc auctoritas, quam ob Dei amorem & animæ nostræ remedium statuimus atque roboramus, firmiorem obtineat vigorem; manus nostræ conscriptione subter eam firmavimus, & de bulla nostra assignari jussimus.*

Signum HLUDOVVICI *gloriosissimi Regis.*

WIBOLDUS *Notarius ad vicem* GOSLENI *recognovit.*

Datum VI. *Id. Februar. Indictione* XII. *anno primo regni Domini Hludovici gloriosissimi Regis. Actum villa Ferrarias in Dei nomine feliciter. Amen.*

NOTATIO.

CORRIGENDA hîc data, & legendum, *anno secundo*, nisi malueris indictionem ipsam emendare, quæ anno DCCC LXXVIII. Balbi primo, undecima erat.

CXII.

Ex Chartario Nivernensi.

Carlomanni Regis Præceptum de Curte-villa super Ligerim, sancto Cyrico reddita. A

Anno 881.

IN nomine Domini Dei æterni & Salvatoris nostri Jesu-Christi. KARLOMANNUS *gratia Dei Rex. Si regia sollicitudo ea procuret, quæ ad instaurationem sanctæ Ecclesiæ catholicæ pertinere noscuntur; proculdubio magnum regii culminis statum præparare probatur; & non solum in præsenti stabilimentum regni corroborat, sed etiam in futuro præmium æternæ retributionis conciliat. Qua de re notum esse volumus omnium fidelium Dei atque nostrorum, præsentium scilicet atque futurorum industriæ, quod nostram adiens mansuetudinem venerabilis vir & Deo dignus* ABBO *Nevernorum Episcopus innotuit, quandam villam, vocabulo Curtim, cum omnibus appendiciis, sitam in pago Nevernensi in Vicaria Patiniacense super fluvium Ligeris* XXX. *mansos in se habentem, quæ debebat deservire ecclesiæ sancti Cyrici Neverno sitæ, ipsi Deo amabili Episcopo commissæ, postulans ut eamdem villam cum omnibus appendiciis suis ecclesiæ sibi commissæ nostra liberalitas restitueret, quæ ab externis in beneficium diu possessa fuerat. Agentes itaque commune consilium cum Proceribus atque primoribus palatii nostri, decrevimus ejus annuere precibus, & tam pro nostra, quàm pro patrum nostrorum indulgentia prædictam villam cum omnibus appendiciis suis sanctæ matri ecclesiæ Nevernis per præceptum nostræ auctoritatis reddidimus. Habeat itaque prædicta mater ecclesia potestatem facere ex illa quicquid potius elegerit jure ecclesiastico, sive in usus pauperum, vel alimonias Clericorum, aut ecclesiæ servitorum, prout canonica docuerunt instituta. Et ut hoc nostræ auctoritatis præceptum inviolabilem obtineat vigorem, manu propria subter firmavimus & anulo nostro insigniri jussimus.* B

Signum KARLOMANNI *gloriosissimi Regis.*

* al. Caziacum. *Actum apud villam Caciacum * pridie Iduum Januarii, Indictione* XIIII. *anno tertio regni Karlomanni gloriosissimi Regis.* C

NORBERTUS *Notarius ad vicem* WGARDI *recognovit.*

NOTATIO.

RESTITUENDA est Notarii subscriptio post regiam, de more, in chartario malè posita post notas chronologicas. Restituenda est, inquam, & loco *Vugardi* legendum Vulfardi, ut in Præcepto ejusdem Carlomanni pro ecclesia Narbonensi in appendice Baluziana ad Concilia Narbonensia, ubi legitur: *Norbertus Notarius ad vicem Vulfardi Archiepiscopi.*

CXIII.

Ex Chartario ejus loci.

Carolomanni aliud Præceptum, seu confirmatio generalis omnium bonorum & privilegiorum sancti Germani Autisiodorensis. D

Anno 884.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, KARLOMANNUS *misericordia Dei Rex. Si petitionibus servorum Dei, quas nobis pro suis utilitatibus insinuaverint, benignum assensum præbemus; regiæ præcellentiæ opera imitamur, & per hoc æternæ beatitudinis gloriam faciliùs nos adepturos non dubitamus. Itaque notum sit omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus & nostris, præsentibus atque futuris, quia illustrissimus* HUGO *Abbas monasterii sancti Germani Autisiodorensis, quem pro fidelitate ad nos semper conservata loco patris colimus, ipsis fratribus deprecantibus ad nostram accedens sublimitatem, deferens privilegium Domni* NICOLAI *Papæ sedis apostolicæ; privilegium quoque omnium Episcoporum, necnon & præceptum serenissimi Augusti Domni* KAROLI *Imperatoris gloriosissimi avi nostri, devotus expetiit, ut omnia quæ ad portionem fratrum supradictorum pertinere videntur, quæque indulgentiâ perpetuo recolendi avi nostri Domni Karoli Imperatoris eidem loco concessa noscuntur, seu quæque à fidelibus Dei & nostris pro remedio animarum suarum ipsi loco diverso modo tradita vel commutata sunt, & præceptione genitorum nostrorum firmata consistunt; perpetua lege habenda denuo innovantes, auctoritatis nostræ præcepto concedere & confirmare dignaremur, cujus petitionem clementer nos audisse & libenter accepisse omnibus Dei nostrisque fidelibus notum volumus esse. Sunt autem nomina vel situs ipsarum rerum vel villarum ad ipsos servos Dei pertinentium, in primis mansella in gyro monasterii sita, & omnes clausi indominicati, scilicet ille qui adheret monasterio, & campaniæ, plantæ, habundantia, curticanus, & clausellus cum aliis vineolis de Parriniaco *, Parriniacus cum integritate, cum ecclesia & manso indominicato & omnibus suis appendiciis, quam de rebus sancti Stephani ad Comitatum pagi Autisiodorensis pertinentibus cum* CONRADO *Comite propinquo nostro &* CHRISTIANO *Episcopo pro Festiniaco, Lestralio, Graviolo, præcepto Domni Karoli Imperatoris avi nostri commutaverunt; Ariacus ad integrum cum ecclesia & manso indominicato, & omnibus suis appendiciis; Altaripa * cum capella & suis appendiciis; Pons-Maxentius cum ecclesiis duabus & manso indominicato & suis appendiciis, mansella quæ Hildeburgis dedit. Item mansellum quod* HERIBALDUS *dedit; monasteriolum medium cum ecclesia & manso indominicato, quod ipsi fratres habent, &c. Pauliniacus * cum suis appendiciis, quam præcellentissimus Comes* CONRADUS *ex rebus ad Abbatiam pertinentibus ipsis fratribus dedit, & ut avi nostri gloriosi Karoli Imperatoris præcepto confirmarentur obtinuit, &c. Sed & ad thesaurum mansella quæ sunt in Rogrado & Castaneto, & mansum unum in Siliniaco cum terris & vineolis, &c. Res quoque quas dedit* HERIMARUS *vir nobilis ad stipendia matriculariorum, quos Nonnones vocant, hoc est in Nigronte & in Lagunis seu Linerolis & Ferrolis, &c. Sunt præterea & aliæ res, quas supradicto loco gloriosæ memoriæ avus noster per præceptum suum dedisse & concessisse dignoscitur, quarum nomina vel situs hujusmodi sunt. In primis Villaris, quam cum Agliniaco villa cameræ eorum deputata præcepto suo commutando eis habere* E F

* Perigny.

* Hauterive.

* Pauligny.

A decrevit, cum ecclesia & manso indominicato, & ejus appendiciis, cum mansellis qui sunt in Mariaco.
Præterea Hurum, Mologum * cum integritate, Vulturiacum cum integritate, Luciacum *, Motemalum * Molay.
cum integritate, Magniacum, Feutengiacum, Matriscum, Villarem-Puscionum, & in Abundiaco villa * Lucy.
mansum unum ad salarias per alveum Ligeris ducendas, quas villas vel mansa jam dictus semperque
dicendus avus noster sancto Germano in translatione sacri corporis ipsius regia liberalitate contradidit.
Bernacum etiam cum omnibus appendiciis suis, quas idem gloriosissimus avus noster Karolus Imperator pro
sepultura ac æterna memoria filii sui LOTHARII avunculi nostri, quondam Abbatis ejusdem loci, dedisse
per Præcepti sui auctoritatem cognoscitur; cellamque sanctæ Mariæ Meleredensis, quam eis deprecantibus,
faciente hoc bonæ memoriæ CONRADO Comite venerabili propinquo nostro, ipsis monachis in perpetuum
sociavit: cum quibus & unam villam, Abundiacum nomine, pro Oloniaco villa commutaverunt. Sunt
præterea & aliæ res, quas supra fatus HUGO Abba pro remedio animæ genitoris vel genitricis suæ, nec-
B non & divina sibi clementia cum fratribus suis obtinenda eidem loco contulit, quas similiter huic nostræ
auctoritatis præcepto inseri jussimus. Tilium scilicet cum omnibus appendiciis suis; Buculiacum etiam, quam
domo infirmorum* ex regiæ Abbatiæ cum præcepto & consensu Domni LUDOVICI gloriosissimi ac serenissi- * id est cellæ
mi Regis genitoris nostri misericorditer contulit; Bandiliacum quoque cum integritate, quam cum jam dicto monachorum
semperque dicendo Abbate ipsi fratres commutaverunt pro alodo, quem venerabilis Comes AUTBERTUS*, infirmorum.
pro remedio animæ suæ ac loco sepulturæ, Deo sanctoque Germano contribuisse dinoscitur. Sed & illas res, * nim. Avalo-
quas iidem fratres ab ITERIO fideli nostro per præstariam quarumdam rerum suarum de proprio ipsius nensis V. Lupi
alodo post ejus decessum nobis concedentibus simul & adjuvantibus susceperunt, placuit huic præceptioni epist. 28.
subnotari: Sivriacum videlicet cum integritate, cum ecclesia, & ejus omnibus appendiciis; vel quidquid
ad eam pertinere videtur in pago Senonico: in pago etiam Nivernense Macerias ad integrum cum eccle-
sia & ejus omnibus appendiciis; vel quidquid in pago Tricassino iidem fratres in loco, qui dicitur Ora-
C torium, adquisivisse noscuntur. In Revisiaco quoque in pago Senonico & Sarmasia alodium Adalberti, quod
memoratus Domnus avus noster per præceptum suum supradicto loco misericorditer tradidit: quidquid etiam
ipsi fratres in Ulmeto fisco adquisiere, vel umquam adquirere poterunt. In pago etiam Tricassino mansus
unus, in loco qui dicitur Cidirniacus, cum terris & culturis ad ipsum mansum pertinentibus: quem vir
nobilis TEDALDUS pro loco sepulturæ ac divina sibi clementia obtinenda dedisse cognoscitur. In Carmedo
quoque medietatem villæ cum manso indominicato, quæque dedit filius supradicti Tedaldi pro remedio
animæ suæ ac loco sepulturæ. Præterea quatuor mansa quæ sunt in pago Gastinensi, in villa quæ dicitur
Grandis-campus, quæ à nobilibus viris NORTHGAUDO & fratribus ejus pro remedio animarum
suarum vel loco sepulturæ data sunt. Sunt & aliæ res quamplures, quas boni homines eidem monasterio
pro elemosyna nuper contulerunt diversis in locis, quas omnes res habitas vel in futurum habendas cum
familia & omni integritate usibus & stipendiis memoratorum servorum Dei sine aliqua subtractione aut
D minoratione perennibus temporibus altitudinis nostræ testamento constituimus habendas & confirmamus.
Detulit etiam idem HUGO venerabilis Abba jam dicti monasterii atque propinquus noster obtutibus
serenitatis nostræ auctoritatem præceptionis Domni avi nostri Karoli serenissimi Augusti, in qua erat in-
sertum, qualiter idem piissimus Augustus concessisset eidem monasterio omne teloneum de negotiatoribus
vel de hominibus eorum, qui per ipsam casam Dei sperare videntur, vel de hoc quod homines ad eorum
dorsa deferunt; & ut in villis eorum seu super terras vel cinctus infra aut foris advenerint, & negotiatum
fuerit, omne teloneum per eamdem auctoritatem eidem concessisse monasterio. Aliam desuper detulit aucto-
ritatem immunitatis ejusdem Domni avi nostri, in qua habebatur insertum, qualiter idem cœnobium
ob amorem Dei & tranquillitatem fratrum ibidem consistentium sub plenissima tuitione & immunitatis
defensione suscepisset. quæ omnia rogante simul & cooperante præfato Abbate Hugone denuo auctoritatis
nostræ sanctione confirmamus, & sub plenissima defensione ipsam congregationem cum omnibus rebus
E ejusdem monasterii, vel ad eumdem locum pertinentibus benignè suscepimus: ita ut sub nostra defensione
liceat eis quietè vivere, & nullus Episcopus vel aliquis ex episcopalibus ministris ibidem aliquod præ-
sumat exercere judicium: & nullus Judex publicus nec quilibet exactor judiciariæ potestatis, vel ullus
ex fidelibus nostris in omnibus rebus eidem loco subditis ad causas audiendas, vel freda aut tributa
exigenda, aut fidejussores tollendos, aut homines ejusdem monasterii tam servos, quàm ingenuos super
terram ipsius commanentes distringendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occasiones requirendas,
nostris vel futuris temporibus ingredi audeat, vel aliquid horum exigere præsumat: sed liceat memorato
Abbati & omnibus ejus successoribus res prædicti cœnobii sub hac immunitatis defensione quieto ordine
possidere. Jubemus ergo per hanc præcepti nostri auctoritatem, ut nemo teloneum, nec in civitatibus, nec
in mercatibus, aut vicis, seu villis vel portubus aut portis, ipsi monachi aut negotiatores eorum, aut
homines qui per ipsam casam Dei sperare videntur, ullum teloneum persolvere cogantur, sicut in præcepto
F Domni avi nostri serenissimi Augusti continetur. Præcipientes autem jubemus & jubentes confirmamus, ut
nulli Abbatum ejusdem loci, aut cuilibet alteri personæ liceat ex præscriptis omnibus rebus aliquid in
alios, præterquam constituimus, usus redigere aut retorquere, aut alicui habendum conferre; neque cen-
sum aut honorem, aut dona qualibet, aut pastos ab eisdem servis Dei ullatenus præsumat requirere: sed
quidquid exinde fieri potest, juxta quod præscriptum est, regulari administratione usibus & utilitatibus
eorum, auctore Deo, omnibus habeatur temporibus. Interea volumus & confirmamus, ut quidquid de
seculo in idem monasterium ad regularem conversationem agendam favente Deo venientes, ex possessio-
nibus suis obtulerint sive contulerint; vel alii quicumque hominum, sicuti eorum voluntas, & collatio
facta apparuerit; sine rectoris ejusdem loci aliqua immutatione inviolabiliter semper perseveret atque
permaneat. Ut autem hæc nostræ precellentiæ confirmatio meliorem semper in Dei nomine obtineat firmi-
tatem, manu nostra eam subter firmavimus, & de anulo nostro sigillari fecimus.

Datum III. *Idus Junii anno* VI. *regnante Karlomanno gloriosissimo Rege, Indictione* II. *Actum Meldis civitate in Dei nomine feliciter. Amen.* A

NOTATIO.

In hoc diplomate multa observanda veniunt. Primò Hugonis Abbatis honorifica mentio, quem *loco patris* habere se dicit Carolomannus, & *propinquum* suum vocat. Prius elogium eidem tribuit in alio diplomate pro ecclesia Aurelianensi, edito in Appendice Baluziana ad Concilia ecclesiæ Narbonensis, ubi Hugonem *tutorem suum* ac *regni maximum defensorem* appellat. Deinde Conradum Comitem itidem *propinquum* suum scribit in hac charta, quem Conradum Hugonis Abbatis patrem fuisse constat ex Herico in libro II. de miraculis sancti Germani capite V. Ad hæc mentio fit de Siliniaco, vulgo *Seignelay*, qui locus Marchionatûs titulo modò insignis est sub illustrissimo nomine familiæ Colbertinæ. Præterea Privilegium Episcoporum in Synodo Pistensi convocatorum anno DCCC LXIV. cujus superiùs specimen dedimus, ex his litteris auctoritatem habet, itemque ex aliis posteriorum Regum, in primis Caroli Crassi, qui totidem verbis Carlomanni privilegium confirmavit. Accedit quòd Hugonis Abbatis parentes ac fratres memorantur, tametsi eorum nomina reticentur. Denique AUTBERTUS *Comes* apud sanctum Germanum sepultus dicitur, uti & Hugo Abbas, ut constat ex Reginone ad annum DCCC LXXXVII. Cum antea pro Autberto hîc legissemus *Rutbertum*, dubium nobis erat, an is esset Rotbertus Comes Andegavensis, cognomento Fortis, Odonis & Rotberti postea Regum pater, cujus filium fuisse Hugonem Abbatem nonnulli recentiores fingunt: quorum opinioni videtur occasionem dedisse, aut certè auctoritatem, locus Aimoïni à Johanne Bosco vulgatus in libro de miraculis sancti Benedicti, ubi Hugo *ut fertur Rotberti filius* dicitur. Sed hæc verba, *ut fertur Rotberti filius*, absunt à codice ms. Patriciacensi; constatque ex Herico, Hugonem hunc Conradi Comitis & Adeleidis filium exstitisse. Neque scio an propiùs ad verum accedant, qui Adaleidem, Conradi hujus uxorem, putant eamdem esse cum Adaleide Ludovici Pii filia, quæ Rotberto Forti nupta est, quasi hæc primùm Conradi conjux fuerit, postea Rotberti. Nam Hericus ita de Conradi uxore agit, ut ex primoribus quidem Francorum ortam dicat, non ex ipsa stirpe Imperatoria. Ejus verba huc adscribo ex lib. II. de miraculis sancti Germani cap. II. *Chonradus Princeps famosissimus, collega Regum, & inter primates aulicos apprimè inclytus, per id temporis regiâ munificentiâ maximis, & sua nobilitate condignis fulgebat honoribus. Conjux illi erat Adheleis nomine, primorum & ipsa natalium perinde tituli gloriosa, quippe quæ avita antiquorum Procerum oriunda propagine, splendorem generis augustissimæ æquiparabat stemmate dignitatis.* Erat itaque *antiquorum Procerum propagine*, non Regum Imperatorumve oriunda, quæ *summo loco nata* dicitur in cap. IV. His conjugibus fuisse filios constat ex cap. V. Sed quos *acerbo præventos occasu sors sustulerat* præter Hugonem Abbatem, eo tempore, quo Hericus hæc scribebat, regnante scilicet Carolo Calvo. Non ergo audiendi sunt, qui Odonem & Rotbertum Reges postea factos, Hugonis fratres dicunt. De hoc Hugone iterum infra, ubi Folquini excerpta referemus.

CXIV.

Ex autographo.

Caroli Crassi Præceptum, quo confirmat restitutionem monachorum in cœnobio sancti Apri. D

Circa annum 884.

IN *nomine sanctæ & individuæ Trinitatis.* KAROLUS *divina favente clementia Imperator Augustus. Si necessitatibus servorum Dei opem ferimus, & ut liberius Domino vacare possint, eorum quietudini prospicimus, hoc nobis ad præsentem vitam transiendam, & ad futuram capessendam profuturum liquidò credimus. Itaque notum sit omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris, præsentibus scilicet atque futuris, quia consistentibus nobis in Gundulfi-villa palatio nostro delata est causa monachorum monasterii sancti Apri, quod situm esse constat in suburbio civitatis Leuchorum, ubi ipse sanctus Confessor Christi tumulatus cognoscitur, in quo quidem monasterio* FROTHARIUS *quondam ejusdem civitatis Episcopus monasticum Ordinem penitùs destitutum tempore domni avi nostri pii Augusti* HLUDOVVICI, *eodem Principe satagente, & præfati Pontificis instantia & sollicitudine procurante, in pristino statu reformaverat, & privilegio Quoepiscoporum* * *suorum ac præcepto ejusdem sanctæ recordationis scilicet Hludovvici Imperatoris confirmaverat, & tam ex rebus suæ ecclesiæ beati Protomartyris Stephani, quàmque ex ejusdem monasterii sancti Apri deputatis usibus & necessitatibus monachorum ibidem Domino famulantium quibusdam villis sufficienter ditaverat: sed negligentiâ quorumdam Rectorum interveniente, quod piè statutum fuerat, ea parte subtractum, ac minoratum erat. Nos denique, qui miseratione divina heredes regni patris extitimus, votum & constitutionem ipsius, sicut in omnibus, ita quoque & in præfato monasterio ad petitionem* ARNOLDI *Tullensis ecclesiæ Præsulem* * *renovare præcepta Regum ac privilegia Pontificum cupientes, quod negligentia seu malivolentia Rectorum ablatum fuerat, in integrum præfatis monachis restitui ac reformari jussimus, id est vicum sancti Apri cum vineis, terris, pratis, silvis, farinariis, & servitoribus suis, cum omni integritate; Auronis mansum cum omni integritate, vinearum scilicet, pascuarum, agrorum & silvarum, necnon & vineis Aluoni, omnes in monte Barro vel Barricino constitutas. In Briviriaco quoque plantariam Edenulfi & Leutmundi cum quibusdam vineis aliis; quidquid etiam in Saponariis de parte sancti Apri habetur, & quidquid in Gavalunigis Archembertus eidem monasterio dedit: necnon & farinarium in Nasio, sed & mansum sancti Maximini cum sorte ejus, qui ante fores monasterii consistit, quem ad portam monasterii ejusdem concedimus. Item villulam quæ dicitur Vitiliagus & Villerias ex integro, & Alano cum omnibus apendiciis suis, exceptis paucis qui pro terris quibus utuntur, eidem monasterio deserviunt, pro ratione verò sui capitis Episcopi usibus ministeria impendunt. Sic & Salsurias cum omni suo apenditio, exceptis his, qui simili conditione tenentur. Addimus quoque villam Stephani cum apendiciis & basilica ejusdem, quam villam pro commutatione alterius villæ ad eandem cellulam respicientis, quæ dicitur Babani-villa, illic restituimus. Siclini quoque curtem cum ecclesia præter Grimaldi vicinium cum apendiciis, & præter basilicam in Crepico cum apendiciis suis. Adnectimus Siccum-vidum præter ecclesiam cum apendiciis, Mammonis-curtem cum ecclesia ex integro. Similiter Stadonis, Bladenacum, & Masellos, quidquid etiam in fine Orchadensi vel Navensi de parte sancti*

* sic.

* sic.

A *Apri à Guntardo possessum est. Martiniacum quoque quæ à Vulberto per precariam tenebatur cum ecclesia*
ejusdem. Sed & mansum in Bauviaco ex toto, quem Silvester per præstariam tenuit. Duos quoque man-
sos in Mediano-vico, ubi salinæ eorum usibus fiant, quos & eis Cristofora dedit. Statuimus quoque, quod
in privilegio decretum est, ut ex cunctis reliquis villis beati Apri medietas decimæ frugum vel anima-
lium à porta monasterii detur: ex Briviriaco verò & Monte-Barro vel Barrico, tam de dominicis vineis,
*quàm de beneficialibus monasterio decimæ dantur: ex beneficis * autem clausuræ & ædificia tectorum juxta* * sic.
facultatem uniuscujusque circa monasterium construantur. Concedimus quoque illis, sicut in privilegio
*Episcoporum continetur, in villa quæ dicitur Petra, ex piscatoria Episcopi unaquaque ebdoma * duas* * sic.
noctes. Quin etiam in Caldiniaco mansum unum & piscatorem supra manentem, nomine Ercanteum,
pariter cum uxore & filios, & quicquid eidem Templo vel eisdem fratribus pro qualibet re oblatum fuerit,
eorum usibus deputamus. Hæc autem suprascripta ad quadraginta monachorum numerum constituta sunt,
B *quibus nullus præsidentium civitati Leuchorum nil minuere umquam præsumat: augere verò si voluerit,*
multiplicatis & augmentatis rebus accumulentur divini servitii cultores. Constituimus verò pro omnibus
supradictis, sicut in privilegio Episcoporum continetur, per singulos annos in festivitate beati Apri Episcopo
civitatis exhiberi convivium inibi peragendum, ad quod dentur de rebus fratrum panis modii X. *vini*
modii X. *friscinga purcina* V. *arietes* V. *vaca* I. *bacco* I. *cum siccamine, porcelli* II. *pulli* XII. *pulcini* VIII.
equus pretii solidorum XXX. *aut pro eo solidi* XXX. *clipeus* I. *cum lancea, coria* II. *totidemque cilitia,*
necnon tempore militiæ angaria I. *id est carrum unum, quem tamen Episcopi stipendiis onerandum esse*
decernimus. Præterea statuimus, ut eidem monasterio Abba semper præficiatur, qui ab Episcopo ipsius
civitatis, aut ex eadem congregatione, aut, si ibi dignus inveniri nequiverit, ex alia qualibet electus,
moribus & doctrina clarescat, ut secundum Regulam sancti BENEDICTI *& præesse, & prodesse fratribus*
utiliter possit. Præcipientes ergo jubemus, & jubendo decernimus, ut sicut in privilegio Episcoporum &
C *præcepta divæ recordationis domni avi nostri continetur, nullus Pontificum per succedentia tempora sibi*
quippiam de rebus quæ eisdem monachis concessæ sunt, imminuere, aut majora illis servitia vel dona
quàm in privilegio continetur, inferre, neque ipsam ordinatam congregationem perturbare vel exordi-
*nare justè * præsumat: sed liceat præfatis monachis non solum præfatas res, sed etiam si quæ à Deo ** * sic.
*timentibus ad idem monasterium deinceps collatæ fuerint, quieto ordine possidere, nihilque eis oneris ** * sic.
ampliùs quisquam Præsulum succedentium ponat, quàm in memorato privilegio constitutum esse constat.
*Neque præsentia sua vel suorum præfatis præfatis * monachis Pontifex in ali.. * oneri sit: sed quotienscumque* * sic.
pro aliqua ordinatione ad idem monasterium accesserit, paupertati eorum, si voluerit, participet. aliàs * Deest *quo.*
autem, ut præfati sumus, nec ipse, nec sui in aliquo præfatis monachis onere sint. Si verò ex his quæ
illis indulsimus, quispiam Pontificum succedentium minuere, auferre conatus fuerit, habeant licentiam
Metropolitanum diocesios adire, & necessitatis suæ causas exponere. Si verò ipse opem ferre neglexerit,
D *adeant libere serenitatem nostram, vel qui nobis in regno Domini dispositione successerit; & causam*
necessitudinis suæ Principi innotescere. Ipse verò corrigere nullatenus quod malè actum esse constat, differat
intuitu respectus divini, ne fortè, si distulerit, sententiam dampnationis, quæ in privilegio statuta est,
fortassis incurrat. Neque verò Abba, aut quisquam monachorum prædictum monasterium colibet ingenio,
vel per se, vel per quamlibet objectam personam, subtrahere ab Episcopi potestate moliatur: sed salva
libertate monasticæ religionis urbi Leuchorum, vel ipsi Pontifici absque ulla contradictione semper maneat
subjecta. Hoc verò præceptum nostrum quod pro tuitione ac quietè illi concessum est, nullus Pontificum
aliquando illis auferre præsumat. Quod si quisque temerario ausu facere præsumpserit, districtissimè à
nobis unà cum sententia canonum, quæ talia patrantibus promulgata conferetur, ut monachis per tempora
ibidem Deo militantibus sub conditionibus, in jam dicto privilegio & in hoc præcepto nostræ auctoritatis
taxatis, quietè regulariterque vivere, & pro nobis ac pro stabilitate imperii à Deo nobis commissi jugiter
E *Domini misericordiam exorare delectet. Ut autem hujus constitutionis nostræ auctoritas firmior habeatur,*
potioremque in Dei nomine firmitatis mereatur obtinere vigorem, manu propria eam subter firmavimus,
anulique nostri impressione subter sigillari jussimus.

Signum domni KAROLI *serenissimi Imperatoris Augusti.*

INQUIRINUS *Notarius ad vicem* LIUTOARDI *Archicancellarii recognovi & subs.*

Data XI. *Kal. Jul. anno Christo propitio imperii domni Karoli serenissimi Imperatoris Augusti, Indictione* III. *Actum Stirpiaco villa publica in Dei nomine feliciter. Amen.*

NOTATIO.

IN hoc autographo, præter varia Notarii errata, quæ ad marginem notavimus, deest annus Imperatoris, nec ullum apparet intervallum post verbum *Augusti* ad annum exprimendum. *Templi* nomine utitur Imperator, uti & Frotharius in superiori charta LXXIX. item Carolus Simplex infrà in nota ad chartam CXXV. Sed longè ante eos legitur idem vocabulum in diplomate Theoderici Calensis suprà num. XXXVI. & num. LXXVII. in charta Ludovici Pii. Id notare visum est propterea quòd rara sit hæc vox in vetustis instrumentis.

F

CXV.

Didonis Episcopi Laudunensis charta, qua res ecclesiæ sancti Botthiani cum ejusdem Sancti corpore tradit Laudunensi ecclesiæ sancti Vincentii. Ex Chartario S. Vincentii.

Anno 886.

IN nomine Dei & Salvatoris nostri Jesu-Christi. Ego DIDO *sanctæ Laudunensis ecclesiæ Episcopus. Sollicitudo pastoralis & cura pontificalis nobis à Deo commissa ratum fore decentissime contemplatur, ecclesias Dei quibuslibet in locis infra terminos parochiæ nostræ ob infestationem paganorum desolatas*

relevare & emeliorare, ac pro poſſe noſtrum ſublimare. Quocirca noverit omnium ſucceſſorum noſtrorum A
ſollertia, quia nos ob amorem Dei æternæque remunerationis præmium, cum conſenſu omnium fidelium
noſtrorum, videlicet Clericorum atque Laicorum, corpus ſancti Botthiani confeſſoris Chriſti, quod in ſua
eccleſia ob prædictam infeſtationem ſtare quietè non poſſit, & ſui Canonici huc illucque fugiendo deficiunt
& deficientes pereunt, in Lauduno monte Clavato, in eccleſia ſancti Vincentii martyris collocantes poſui-
mus, & inibi permanere æternaliter delegantes cenſuimus. Et quia mos expoſcit canonicus, ut omnes
res eccleſiæ proprius Epiſcopus quomodo & qualiter voluerit, ſecundum Dei voluntatem ordinet & diſpo-
nat; omnis res ad prædictam eccleſiam ſancti Botthiani confeſſoris Chriſti cum omni integritate reſpicientes,
præſcriptæ eccleſiæ ſancti Vincentii martyris cumque ſimul & ſancti Botthiani confeſſoris Chriſti ju e cano-
nico deſignamus, & deſignantes adſcribimus: quatenus ex his rebus Canonici eidem eccleſiæ numero
duodecim à nobis deſignati canonicè vivant & induantur: maximè cum & propter reverentiam horum
duorum ſanctorum & memoriam noſtri perpetuam, has res jam dictas ſine aliqua diminutione uſibus & B
ſtipendiis eorum deputamus, & perpetim habendas auctoritatis noſtræ ſcripto confirmamus. Nam & in
villa Capriniaco manſa duo ſervitia cum omnibus ad ſe reſpicientibus deſignamus, atque alias inſuper
Domino opitulante augere procurabimus, ut ſine penuria alicujus rei liberiùs & ſecuriùs Domino conti-
nuas laudes perpetualiter expleant, & pro nobis & pro ſucceſſoribus noſtris vigilias ſingulis noctibus &
Miſſas ſingulis diebus, & anniverſaria per revolutionem ſingulorum annorum, necnon & alias preces
aſſiduas ſine intermiſſione Chriſto propitio fideliter offerant, & celebrent, & pro ſtatu totius ſanctæ Dei
Eccleſiæ omni tempore devotiſſimè ſemper orent. Et ut hæc privilegii noſtri auctoritas per ſuccedentia
tempora firmior & inviolabilior habeatur; manu propria ſubterfirmavimus Canonicoſque noſtros, necnon &
nobiles laicos ſubterfirmare rogavimus. Ego DIDO *ſanctæ Laudunenſis eccleſiæ Epiſcopus hoc privilegium*
corroboravi, ac tradidi ſancto Botthiano, atque Clericis & Laicis corroborare rogavi. Et ſi aliquis has
res quas præſentaliter trado, & in futurum cupio tradere, atque hoc privilegium violare voluerit, C
anathemate feriatur. Actum Lauduno monte Clavato, anno Incarnationis Domini noſtri Jeſu-Chriſti
DCCC LXXXVI. *Indictione* IIII. IIII. *Idus Maii, ac anno* II. *glorioſiſſimi Domini Caroli Imperatoris*
Auguſti, nepotis magni CAROLI *Imperatoris.*

NOTATIO.

MONASTERIUM ſancti Vincentii Laudunenſe, Ordinis ſancti Benedicti, à Brunechilde primùm conditum, Nortmannorum tempeſtate propè redactum in ſolitudinem, Dido ejus urbis Antiſtes tantiſper (ut res ferebant) erigere curavit, ut ex his litteris patet, inſtitutis duodecim Canonicis, quem numerum ab Adalelmo ejuſdem civitatis Epiſcopo reſtitutum fuiſſe docet diploma Rodulfi Regis inferiùs imprimendum. Sed tandem Adalbero Epiſcopus locum monachis reſtituit, approbante Lothario Rege: cujus rei chartæ duæ exſtant apud Marlotum in tomo II. Metropolis Remenſis. Huc ſpectat etiam diploma Hugonis Regis, infrà. In hac porro Didonis charta obſervatu dignum eſt *Magni* vocabulum, quod Carolo Calvo in fine tribuitur. quod variis exemplis probavimus in tomo I. Analectorum, pag. 434. Adde Sigeberti locum ex libro de Scriptoribus eccleſiaſticis cap. 99. ubi legitur, Hincmarum ad eccleſiam Ravennatem reſcripſiſſe *ſub perſona magni Caroli Imperatoris.* D

CXVI.

Ex Chartario Nivernenſi.

Caroli Craſſi Imperatoris Præceptum de Cuciaco, qualiter ſub jugo Nivernenſis Epiſcopi eſſe debeat.

Anno 886.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, KAROLUS *gratia Dei Imperator Auguſtus. Si imperialis*
ſollicitudo ea procuret, quæ ad inſtaurationem ſanctæ Eccleſiæ pertinere noſcuntur; ſine dubio magnum
imperii culminis ſtatum præparare comprobatur, & non ſolum in præſenti ſtabilimentum regni & impe-
rii corroborat, ſed etiam in futuro æternæ retributionis præmium ſibi conciliat. Sit ergo cognitum cunctis E
fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ tam præſentibus quàm & futuris, quia EMMENUS *venerabilis Epiſcopus*
Nevernenſis eccleſiæ ad noſtram clementiam veniens indicavit nobis, quod monaſterium in villa ſancti
Martini de ſuburbio Nevernis, in Cuciaco, qui eſt in Arvernenſi Comitatu, fundabat & Sanctimoniales
feminas divinæ militiæ famulaturas ibi conſtituebat. Petiit denique providens in futurum, ut eiſdem
Sanctimonialibus præceptum noſtræ firmitatis concederemus, ut in eodem loco fiducialiter Deo famula-
rentur; & numquam ab ullo Pontifice Nevernenſis eccleſiæ à ſtatu monaſtici ordinis evellerentur aut
mutarentur; & neque alius Ordo, niſi Sanctimonialium feminarum, ibi conſtitueretur. Dignum itaque
intuentes quod poſcebat, conſenſimus precibus & voluntati ejus. Volumus itaque, & per hujus præcepti
conſtitutionem roboramus, ut ab hodierna die nullus Ordo eccleſiaſticus, niſi Sanctimoniales feminæ, in
Cuciaco villa, quæ ad ſanctum Martinum de ſuburbio Nevernis pertinet, in monaſterio quod Emmenus F
ibi conſtrui juſſit Epiſcopus, Deo famulari præſumat, & neque ab ullo Pontifice vel ab aliqua ſæculari
poteſtate deſſipetur, vel transmutetur. Abbatiſſa quoque ejuſdem monaſterii decedente tribuimus illis,
& imperiali more delegavimus, firmiterque concedendo indulſimus, quamcumque ex ſuis maluerint
licentiam eligendi Abbatiſſam. Epiſcopus verò Nevernenſis eccleſiæ nullo modo ſine conſenſu Sanctimonia-
lium aliam aliunde Abbatiſſam ibi conſtituat, niſi unam ex ipſis ſororibus in invicem conſentientibus.
Ut autem ipſæ Sanctimoniales ſubjectionem debere ſe recognoſcant Nevernenſi Epiſcopo, ne aliquando
velint ſe ſubtrahere à jugo & ordinatione Nevernenſis eccleſiæ; conſtituimus conſilio fidelium noſtrorum,
ut omni anno feſtivitate ſancti Martini in menſe Novembri in cenſu exſolvant Epiſcopo Nevernenſi
libram argenti unam. Deinde per hoc præcepti inſtitutum confirmamus, & confirmando prohibemus, ut
decimæ nec aliquod umquam ab eis ampliùs exigatur, præter annualem cenſum, quem cauſa ſubjectionis
decrevimus, & diffinimus. Confirmamus quoque per hoc præceptum, ut nullus Comes, nullus judex pu-

A *blicus, nullus Episcopus de hiis quæ ad usus Sanctimonialium pertinent, neque in ipso monasterio, neque alibi extra monasterium aliquid dominari per potentiam præsumant: & nec ulla apposita persona paratas, nec censum, nec aliquod obsequium à Sanctimonialibus exigat: sed absque ullo obstaculo impeditionis, quietè vivere, & secundum debitum sua ordinare & pro incolumitate Regum & regni pace Deum jugiter velint & delectentur exorare; & omnia quæ ad ipsarum Sanctimonialium causam pertinere videntur, sub immunitate rerum sancti Cyrici, sicut in præceptis prædecessorum nostrorum, Regum videlicet & Imperatorum, continetur, tali dispositione permaneant. Decrevimus denique omnimodisque vetamus, & vetando firmiter prohibemus, quatenus ab hodierno & in reliquum nullus ibi concursus aliorum fiat, neque aut illic standi aut commorandi, neque confugium inibi faciendi aut mora, exceptis illis qui ad Omnipotentis clementiam adorandam eumdem locum sanctum humiliter petierint, qui eisdem Deo sacratis nullam molestiam inferant. Si qui fortè illud præsumptivè agere tentaverint, aut capite puniantur,*
B *aut tantum auri pondus prætaxato sanctissimo loco conferant, quo tam Abbatissæ, quàm reliquis ibi Deo militantibus satisfaciant: quia nullatenus illum ad hospitale concessimus alicujus mortalis, sed ad sanctorum suffragia poscenda pro statu regni & temporis tranquillitate, & omnium Christianorum salute singulariter diuturna. Et ut auctoritas hujus præcepti vigeat, subtus manu propria firmavimus, & anulo nostro insigniri jussimus.*

Signum CAROLI *gloriosissimi Augusti.*

AMALBERTUS *ad vicem* LIUTHUARDI *recognovi.*

Data XVI. *Kal. Septembris, anno Incarnationis Domini* DCCC LXXXV. *Indictione* IIII. *anno autem regni domini Karoli pissimi Imperatoris Augusti in Italia* V. *in Francia* IIII. *in Gallia* II. *Actum Attiniaco palatio feliciter.*

NOTATIO.

C SINGULARIS est in hoc privilegio multa seu interminatio de pœna capitis, quam nusquam in aliorum Regum Francorum præceptis legimus. Hoc diploma datum est anno non DCCC LXXXV. ut fallit chartarium Nivernense, sed DCCC LXXXVI. cui aliæ notæ conveniunt, ut & diplomatis sequentis.

CXVII.

Caroli Crassi Imp. diploma pro cœnobio sancti Germani Autissiodorensi.

Ex Chartario ejusdem loci.

Anno 886.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. KAROLUS *gratia Dei Imperator Augustus. Si petitionibus servorum Dei, quas nobis pro suis utilitatibus insinuaverint, benignum præbemus assensum, regiæ præcellentiæ opera imitamur, & per hoc æternæ beatitudinis gloriam facilius nos adepturos non dubitamus. Itaque notum sit omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus & nostris, præsentibus atque futuris, qualiter*
D *fideles nostri monachi ex monasterio sancti Germani Autisiodorensis, pro sua religione nobis valde accepti, accedentes ad nostram sublimitatem detulerunt privilegium Domni* NICOLAI *Papæ Sedis Apostolicæ, privilegium quoque Episcoporum, necnon & præceptum serenissimi Augusti Domni* KAROLI *Imperatoris gloriosissimi patrui nostri; sed & aliud præceptum mansuetissimi* KARLOMAGNI *Regis adoptitii filii nostri, quod pancartam vocant: expetieruntque, ut omnia quæ vel in privilegiis, vel in præceptis comprehensa tenentur, jure habenda perpetuo, denuo innovantes, auctoritatis nostræ præcepto concedere & confirmare dignaremur. quorum petitionem clementer nos audisse, & libenter excepisse omnibus Dei nostrisque fidelibus notum volumus esse. Itaque situs vel nomina rerum seu villarum ad sustentationem præfatorum servorum Dei pertinentium sunt hæc. In primis mansella in gyro monasterii sita, & omnes clausi indominicati, scilicet ille qui adhæret monasterio, & campaniæ, &c. Sunt præterea & aliæ res, quas memorabilis* HUGO *Abba ejusdem loci pro remedio animæ genitoris vel genitricis suæ, necnon &*
E *divina sibi clementia cum fratribus suis obtinenda eidem loco contulit, unde & ibidem venerabiliter conditus requiescit. Tilium scilicet cum omnibus suis appendiciis, & Buculiacum quam domo infirmorum ex rebus Abbatiæ per præceptum Ludovici gloriosissimi Regis consobrini nostri misericorditer contulit. Baudiliacum quoque cum integritate; sed & illas res quas iidem fratres ab Iterio illustri quondam viro per præstariam quarumdam rerum suarum de proprio ipsius alodo post ejus decessum susceperunt, placuit huic nostræ præceptioni subnotari. Sidriacum videlicet in pago Senonico, &c. Sed & hoc nostræ mansuetudini regia liberalitate superadicere placuit, ut quia locus ille minùs silvestris est, ex proxima silva, quæ Barrus dicitur, & ad Comitatum pertinet, cotidie (si necesse fuerit) ad opus furni, vel coquinæ ad duo carra & quatuor sagmas ligna deferantur. Detulerunt etiam jam dicti fratres obtutibus serenitatis nostræ aliam auctoritatem domni patrui nostri Augusti Karoli, in qua insertum erat, qualiter concessisset eidem monasterio omne teloneum de negotiatoribus, vel de hominibus eorum qui per ipsam casam Dei sperare videntur,*
F *vel de hoc quod homines ad dorsa deferunt, &c. Ut autem hæc præcellentiæ nostræ confirmatio meliorem semper in Dei nomine obtineat firmitatem, manu nostra eam subter firmavimus, & de anulo nostro sigillari fecimus. Datum* V. *Kal. Novembris, anno Incarnationis Domini* DCCC LXXXVI. *Indictione* IIII. *anno imperii piissimi Imperatoris Karoli in Italia* VI. *in Francia* V. *in Gallia* II. *Actum Parisius in Dei nomine feliciter. Amen.*

CXVIII.

Odonis Regis Præceptum seu formula manumissionis cujusdam Alberti.

Ex sched. V. Cl. D. d'Herouval.

Anno 888.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. ODO *gratia Dei Rex. Notum sit omnibus fidelibus sanctæ Domini Ecclesiæ & nostris, præsentibus scilicet atque futuris, quia nos ob amorem Dei, æternorumque remunerationem præmiorum, perque deprecationem* RAIMONIS *Episcopi, servum juris nostri, nomine*

Albertum, astantem in conspectu nostro, & fidelium Procerumque nostrorum, manu propria à manu ejus excutientes denarium secundum legem Salicam libertum fecimus, atque ab omni servitutis vinculo absolvimus, ejus quoque absolutionem per hanc præsentem auctoritatem nostram confirmavimus, & nostris futurisque temporibus firmiter atque inviolabiliter ratam eam esse voluimus. Præcipientes ergo jubemus, ut sicut reliqui manumissi, qui à Regibus antecessoribus nostris hoc modo noscuntur esse relaxati ingenui, ita deinceps jam nominatus Albertus per hoc nostrum præceptum sollemniter in Dei nomine confirmatus, nemine inquietante, sed Deo auxiliante perpetuis temporibus valeat permanere bene ingenuus atque securus. Et ut hæc nostra mercedis relaxatio per omnia tempora inviolabiliter conservetur, anulo nostro subter sigillari jussimus. A

TRUANNIUS *Notarius ad vicem* ROLLONIS *recognovit, & subscripsit.*

Data IV. *Idus Januarii, anno ab Incarnatione Domini* DCCC LXXXVIII. *anno secundo regnante Odone gloriosissimo Rege. Actum Aurelianis feliciter. Amen.* B

NOTATIO.

ID genus diplomatis Præceptum denariale, scilicet ob denarium in manumissione excussum, vocat Marculfus in lib. I. cap. XXII. Mendosa est Notarii & Cancellarii nominum lectio, ex sequenti diplomate corrigenda hoc modo *Trohannus Notarius ad vicem Ebonis.* Annum Incarnationis Odo aliquando adhibebat, aliquando intermittebat, ut alibi ostendimus. Si non fallit hîc annus Incarnationis DCCC LXXXVIII. in Januario, anni initium computavit Odo a Martio seu Paschate. nam annus regni ejus secundus in Januario fuit annus Christi DCCC LXXXVIIII. secundum nostrum calculum. Et sic forsan in autographo scriptum erat. Exstat alia manumissio facta *per excussionem denarii juxta legem Salicam* apud Franciscum Guillimannum de rebus Helvetiorum, in cujus fine hæc habentur: ERNUSTUS *Cancellarius ad vicem* THEOTMARI *Archicapellani recognovit. Data* II. *Kal. Jun. anno Incarnationis Domini* D CCCCVI. *Indictione* VIII. *anno regni Domini Hludovici* VII. *Actum in Rotvvilla feliciter. Amen.* C

CXIX.

Ex autographo ecclesiæ Carnutensis.

Odonis Regis aliud diploma, quo Ricbodoni mansos aliquot in villa Gaugiaco positos dat in beneficium.

Anno 889.

IN *nomine sanctæ & individuæ Trinitatis.* ODO *clementia Dei Rex. Regalis celsitudinis mos est fideles regni sui donis multiplicibus atque honoribus ingentibus honorare, sublimesque efficere. Noverit igitur omnium fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ & nostrorum, tam præsentium, quàm & futurorum sollertia, quoniam placuit serenitati nostræ quemdam fidelem nostrum, nomine* RICBODONEM, *de quibusdam rebus nostræ proprietatis honorare. Sunt autem eædem res in pago Carnotensi super fluvium Oduram *, in villa Gaugiaco, mansus indominicatus, ubi aspiciunt mansa triginta unum, quos prædictus Ricbodo in beneficium tenet. Nos itaque beneficium jam dicto fideli nostro jure beneficiario & usufructuario concedimus, quatenus dum quilibet Ricbodo, & quandoquidem Deo disponente uxorem duxerit, & exinde filium procreaverint, & unus ex illis advixerit, jam dictum beneficium teneant atque possideant, nemine inquietante. Unde hoc nostræ celsitudinis præceptum fieri, & memorato fideli nostro dari jussimus, per quod præcipimus atque jubemus, ut ab hodierna die jam dictus fidelis noster Ricbodo suprascriptum beneficium teneat, uxorque & filius ejus, dum advixerint, disponant usu quidem, ut dictum est, fructuario, & jure beneficiario omni tempore vitæ suæ, eo siquidem tenore, ut aliquis eorum in nostra fidelitate semper & devotione pro eorum beneficio deserviat. Et ut hæc nostræ largitionis concessio ita in omnibus conservetur, atque veriùs credatur, anulo nostro insigniri jussimus.* D

* l'Eure.

TROHANNUS *Notarius ad vicem* EBONIS *recognovit & subscripsit.* E

Datum XVI. *Kal. Julii, Indictione* VII. *anno secundo regnante Domno* ODONI *gloriosissimo Rege. Actum sancto Maximino monasterio in Dei nomine feliciter. Amen.*

NOTATIO.

Hoc diploma, cujus specimen in tabella XXXIV. superiùs exhibuimus, exstat autographum in archivo cathedralis ecclesiæ Carnutensis, ejusque copia per insignis istius collegii Canonicos facta est R. P. Priori cœnobii sancti Petri è nostris, qui nobis hoc specimen transmisit. Sancti Maximini monasterium, ubi datum diploma, est Miciacense prope Aurelianos, vulgo *Saint Mesmin.*

CXX. F

Ex Chartario.

Odonis ejusdem Præceptum de plenissima protectione & defensione omnium rerum cœnobii sancti Germani apud Autisiodorum.

Anno 889.

IN *nomine sanctæ & individuæ Trinitatis.* ODO *misericordia Dei Rex. Si petitionibus servorum Dei quas nobis pro suis utilitatibus insinuaverint, benignum præbemus assensum, regiæ præcellentiæ opera imitamur, & per hoc beatitudinis gloriam nos adepturos non dubitamus. Itaque notum sit omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus & nostris, præsentibus atque futuris, qualiter fideles nostri monachi sancti Germani Autissiodorensis, pro sua religione nobis valde accepti, accedentes ad nostram sublimitatem Parisius, ubi in Dei servitium & regni conveneramus defensionem, inquisiti à nostra mansuetudine super suo*

A *suo statu & conversatione, conquesti sunt nequaquam se digna frui quietè, sed nec regularibus congruè inservire posse cultibus ob quorumdam rabidissimam infestationem, & seculis inauditam in servos Dei debacchationem, non modo ipsorum invadentes possessiones, quin potius lupina rapacitate in ipsa cibi potusque crassantes direptione. Proclamaverunt quoque sibi nihil juvaminis conferre immunitates & auctoritates à piissimis & serenissimis antecessoribus nostris eis collata: quoniam à jam dictis invasoribus & direptoribus inutiles ducerentur & vacuæ. Quorum lacrymabilem reclamationem audientes, non modico animus nostræ sublimitatis est maerore percussus, timentes pro tantorum Patrum attritione atque oppressione regni nostri aliquod pati dispendium justo judicio Dei, qui est ultor suorum fidelium: verentes etiam ne illos quos studium & misericordia serenissimorum antecessorum nostrorum ad nobile subvexit fastigium negligentia & incuria nostræ mansuetudinis deducat ad nihilum. Placuit itaque nostræ serenitati denuo jam dicti monasterii monachis totius immunitatis concedere auctoritatem, ipsamque congregationem & locum cum consilio Optimatum & Procerum nostrorum, & etiam deprecatione* ANSCHERICI
B *venerabilis Episcopi* * *reverendique eorumdem monachorum Abbatis nobis valde dilectissimi, cum omnibus suprafati loci rebus, aut infra civitatem, aut extra positis, in nostro suscipimus mundeburgio & sub plenissima defensione, ita ut sub nostra plenissima protectione liceat eis omni frui quiete. Præcipientes igitur jubemus & jubentes confirmamus, ut nullus Episcopus vel aliquis ex episcopalibus ministris, nec Judex publicus, vel aliquis exactor judiciariæ potestatis, neque ullus ex nostris fidelibus, areas eorum quas habere noscuntur in civitate Autissiodorensi, ullo modo præsumat invadere, nec aliquam vim inferre: sed neque in mansionibus ipsorum seu servientium illorum hospitalia contra voluntatem ipsorum exigere audeat, & inquietudinem inferre nullatenus præsumat. Substantias quoque eorum tam in dominicato, quàm quæ de ipsorum familia, nequaquam attributare liceat: sed sub hujus nostræ præceptionis indulgentia quietè eis vivere ubique concedimus, & absque ullius aliqua infestatione securos decernimus, ut pro nostra vita & pace regnique nostri statu iidem liberius exorare valeant. Ut autem præcel-*
C *lentiæ nostræ confirmatio in dies meliorem semper obtineat firmitatem, in Dei nomine manu sublimitatis nostræ propria eam subterfirmavimus, & anuli nostri impressione subsignari fecimus. Datum* V. *Idus Julii, Indictione* VI. * *anno Incarnationis dominicæ* DCCC LXXXIX. *anno* II. *regnante domino Odone Rege gloriosissimo. Actum Parisius civitate in Dei nomine feliciter. Amen.*

* Parisiensis.

* l. VII.

NOTATIO.

IN hoc diplomate pro *anno* II. regni Odonis scriptum est ab Amanuensibus, *anno* LI. propterea quod in autographo primum I. instar litteræ L. oblongæ expressum erat, ut de aliis similibus monuimus supra non semel. Lege caput ultimum libri secundi.

CXXI.

D

Odonis item Præceptum, anteriora Regum dona sancti Medardi cœnobio facta confirmantis.

Ex Chartario S. Medardi.

Anno 893.

ODO *Dei gratia Rex Francorum. Omnium Christi fidelium cognoscat solertia, beatæ memoriæ* CAROLUM *Imperatorem, Hludovici piissimi Augusti filium, erga monasterium sanctorum Medardi & Sebastiani ac Gregorii Papæ piè semper egisse, & fratres ejusdem monasterii ferventi amore dilexisse, & congruis eorum suggestionibus clementer favisse: multa quoque ad eumdem locum de rebus propriis solemniter donatione facta contulit, & omnia beneficia, quæ prædecessorum suorum, scilicet antiquorum Regum,* CLOTARII *videlicet Regis illius magni Hludovici nobilissimæ prolis, Sigeberti quoque præfati Clotharii filii, Chilperici, & Childeberti Regum,* BRUNECHILDIS *quoque Reginæ, &* CHILDERICI,
E *nepotis ejus Dagoberti, & Clodovei, & ceterorum Christi fidelium pia devotione præfatorum sanctorum monasterio collata sunt, regiæ majestatis auctoritate corroboravit, & Apostolicæ sedis privilegio confirmavit, necnon Episcoporum anathemate solidavit, ut adversus cupidorum insidias fratres præfatæ basilicæ munirentur, & auctoritate ecclesiastica fulcirentur, ne fortè aliquando subsidii corporalis penuriâ in sancto proposito dispendium eorum animæ paterentur, & minus implere valerent quod Deo bonorum omnium auctori voverant. Hujus rei gratia compunctus, pro statu & quiete & pace totius regni Francorum, ad memoratum locum concedimus fiscum nostrum, nomine Custacum, cum omnibus membris & appendentibus suis, Soleregium, Tartigerium, Corporellas, Corbonificurtem, Filchercadas, Oleium, Curteium, Lavalum, Bitercium, Canimacum, Valerisiacum, cum omnibus mobilibus & immobilibus, ecclesiis, domibus, ædificiis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, seu famulis, Viviacum quoque super fluvium*
F *Axonæ, & Capriniacum in pago Laudunensi, Fraxinium in pago Suessionensi, Biterium quoque in Comitatu Noviomensi cum duabus ecclesiis. Pivonem quoque & Bumeium ad Thesaurum & utilitatem præfatæ basilicæ sanctorum prædictorum Medardi & Sebastiani atque Gregorii Papæ, ad restaurandum fabricam, & ad restauranda ministeria aurea vel argentea, & ad luminaria concinnanda, sustentationemque pauperum atque hospitum receptionem, ad memoriam præfatorum sanctorum viventium hæc omnia solemni donatione facta concedimus, ad thesaurum sanctorum reparandum & agendum, ad sustentandum totius fabricam templi, & ad reintegrandum decorem domus Dei, quæ nuper à Marcomannis combusta esse videtur. Munitionem quoque muratam & muro cinctam in circuitu ipsius monasterii fieri decrevimus, propter insurgentium Danorum insolentiam, & infidelium inimicorum Christi insidias, ut absque excusatione Christi milites Deo semper in præfato monasterio valeant militare. Munitionem quoque Vici super fluvium Axonæ reparari fecimus, propter eorumdem Danorum insolentiam, & memoriam*

beatæ recordationis CAROLI *Imperatoris, qui eamdem munitionem jamdiu fecerat ad petitionem venerabilis* BERTHÆ *&* HLUDOVICI *Imperatoris, in memoriam beatæ memoriæ Gregorii summi Pontificis. Denique præfati fratres petierunt nobis, ut villas ipsius ecclesiæ his nominibus designatas, prædecessorum nostrorum largitate donatas, suis usibus profuturas auctoritate regia firmaremus, quarum hæc sunt nomina, Croviacus, Domno-regius, Sodolegus, Berziacus, Marisiacus, Spicarius, Murocinctus, Cerniacus-vadus, Malzras, etiam & Piscinas supra mare, Albiacus ex Solma, Caprea & Corporella, Abbatia quoque sancti Stephani de Cauciaco, & Abbatia sancti Petri de Rothondis, & Abbatia de Cruce sancti Audoeni, & sanctorum martyrum Donatiani & Rogatiani in pago Nannetensi sitam; & piscinas & vennas in eodem pago Nannetensi sitas. Quicquid autem à fidelibus Deum timentibus pro animarum suarum remediis eisdem monachis collatum est, & in futuro conferetur, absque alicujus Rectoris contradictione teneant atque possideant. Ex omnibus igitur suprascriptis rebus, hoc altitudinis nostræ præceptum fieri deputavimus pro statu regni nostri, & pro remedio & salute nostra confirmamus, præcipientes regia potestate, & per sanctam inviolabilem Trinitatem atque examen tremendi judicii, Angelorumque ac omnium sanctorum reverentiam conjurantes, ut nemo Rectorum per successiones, quod nostro roboratum est edicto, subtrahere vel minuere audeat, aut ad usus suos retorquere, vel alicui cuiquam inde beneficium tribuat, sed neque servitia exactet. Qui verò aliter facere præsumpserit, aut hanc nostram confirmationem violare voluerit, à Deo cujus extitit contemptor pœnis æternalibus se damnandum cognoscat: sint verò monachi omnesque eorum res & mancipia, cunctaque supellex in nostro successorumque nostrorum munimine, & mundeburgo indesinenter maneant. Et ut hæc auctoritas, quam ob Dei amorem & animæ nostræ remedium statuimus atque roboravimus, firmiorem obtineat vigorem; manus nostræ conscriptione subter eam firmavimus, & de bulla nostra assignari jussimus. Actum Compendio palatio, anno Incarnationis Dominicæ* DCCC XCIII. *regni verò ejusdem gloriosissimi Regis Odonis quinto, Indictione* XI.

NOTATIO.

OMISSA est in chartario invocatio hujusce diplomatis, ut non raro aliis evenit: cùm è contrario nonnumquam invocationes quibusdam diplomatibus appositæ sint à chartariorum scriptoribus, qui autographorum scripturam initialem, quæ lectu difficilis esse solet, perperam interpretabantur. Omissa item subscriptio.

CXXII.

Ex autographo Dionysiano.

Caroli Simplicis Præceptum, quo Ernusto Diacono & Cancellario mancipia aliquot conceduntur.

Anno 905.

IN *nomine sanctæ & individuæ Trinitatis.* KAROLUS *divina propitiante clementia Rex. Qui Regis servant magnatim jussa fideles, ejus honorati debent præcedere dono. Igitur omnium sanctæ Dei Ecclesiæ, nostrorumque fidelium, præsentium scilicet ac futurorum agnoscat universitas, quia* RODULFUS *venerabilis, Episcopus, atque Comes* ODILARDUS *accedentes ad nostræ altitudinis præsentiam deprecati sunt, ut cuidam Diacono nostroque* ERNUSTO *Cancellario quædam mancipia nostræ proprietatis perpetualiter habenda concederemus. Quorum denique petitionibus libenter annuimus, & illi ex fisco Pistis super fluvium Sequanam in pago Rotomagensi hæc mancipia in proprietatis jure donamus possidenda, quorum hæc sunt nomina, Iggelramnus, Haldecardis, Blismodis, Angelardus, Angelmundus, item Iggelramnus, Angelburgis, Ermingardis, Blemburgis, Amalberga atque Dominicus; eaque de omni jure atque potestate [nostra] in jure ac potestate ejusdem Diaconi atque Cancellarii nostri Ernusti delegamus, transfundimus, atque destinamus: quatenus ab hodierna die & deinceps nemine contradicente ea habeat, teneat, ac perpetuo possideat, & quicquid ex ipsis facere voluerit, per hoc nostræ auctoritatis præceptum liberè faciat, ac pro libitu disponat. Ut autem istud nostræ magnitudinis ædictum firmius habeatur, veriusque credatur, & inviolabilius custodiatur, atque observetur, manu propria subter confirmatum anulo nostro jussimus sigillari.*

Signum KAROLI *Regis gloriosissimi.*

ERNUSTUS *Notarius ad vicem* ASKERICI *Episcopi subnotavit & subscripsit.*

Datum XVI. *Kal. Januarii, Indictione* X. * *anno* XIII. *regnante Karolo Rege gloriosissimo, redintegrante* VIII. *Actum Lauduni in Dei nomine feliciter.*

* Indictio mendosa etiam in autographo.

CXXIII.

Ex autographo Compendiensi.

Caroli Simplicis Præceptum, quo Frederunæ uxori Corbiniacum & Pontigonem dotalitio jure concedit.

Anno 907.

IN *nomine sanctæ & individuæ Trinitatis.* KAROLUS *divina propitiante clementia Rex. Si Regum consuetudines antiquorum exequimur, necnon patrum mores præcedentium imitamur, fideliumque nostrorum benigne consulta suscipimus, regium proculdubio honorem amplificamus, nobisque profuturum indubitanter credimus. Proinde omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ nostrisque præsentibus atque futuris compertum sit fidelibus, quòd cum nostris regni nos negotia tractantes consiliariis, de nostro nos commonuere conjugio, salubre dicentes fore & oportunum, si conjunx condigna lateri adhæreret regio, ex qua filiorum Deo largiente totius regni profutura procederet propago. Eorum itaque admonitionibus sollicitati & con-*

A *filiis exortati, quamdam nobili prosapia puellam, nomine* Frederunam, *communi dumtaxat consensu fidelium, Deo (ut credimus) cooperante, secundum leges atque statuta priorum nobis nuptiali conubio sociavimus, regnique consortem statuimus. Quocirca regio eam more propriis rebus disponentes ditare, duos ei dotis nomine concedimus fiscos, jugiter possidendos, & pro libitu disponendos, Corbiniacum videlicet in Comitatu Laudunensi, cum cella quæ est beati Petri Apostoli honore dicata, ubi Confessoris Christi quiescit corpus Marculfi, & ecclesia una in Craona : Pontigonem quin etiam in pago Pertensi super fluvios Saltum & Bruscionem. Utrumque per hanc præsentem condonamus auctoritatem, & de nostro jure in jus & proprietatem seu dominationem illius transfundimus, & perpetualiter habendos delegamus. Quapropter regiæ hoc munificentiæ edictum fieri, ac memoratæ seu dilectæ conjugi* Frederunæ *jussimus dari, per quod præcipimus atque præcipiendo jubemus, ut suprascriptos fiscos, Corbiniacum scilicet & Pontigonem, uti præsentaliter ad nos pertinere videntur, cum omni integritate,*
B *ecclesiis videlicet præscriptis, & mancipiis utriusque sexus, terris cultis & incultis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, molendinis, piscationibus, mobilibus & immobilibus, exitibus & regressibus, & universis legitimis terminationibus juste & legaliter ad se pertinentibus, perpetualiter habeat, teneat, atque possideat; & quicquid exinde facere voluerit, liberam & firmissimam in omnibus habeat potestatem. Ut autem hæc largitionis nostræ donatio & concessionis corroboratio continuum obtineat firmitatis vigorem, manu subter propria firmatam nostro præcipimus anulo insigniri.*

Signum Karoli *gloriosissimi Regis.*

Ernustus *Notarius ad vicem* Askerici *Episcopi recognovit & subcripsit.*

Datum xiii. *Kal. Maias, Indict.* x. *anno* xv. *regnante Domno Karolo gloriosissimo Rege, redintegrante* x. *Actum Attiniaco palatio in Dei nomine feliciter. Amen.*

C

CXXIV.

Willelmi Ducis charta pro conditione cœnobii Celsinianensis apud Arvernos.

Ex Chartario Celsinianensi D. du Bouchet.

Anno 916.

Sacrosanctæ Ecclesiæ sanctæ & individuæ Trinitatis, sanctæque & intemeratæ Virginis Mariæ, sanctique Johannis Evangelistæ. Ego gratia Dei Princeps & Marchio Wilhelmus *pertractans casum fragilitatis humanæ, ut quando de hac luce migravero, & ante tribunal æterni Arbitri præsentatus fuero, animæ meæ veniam merear adipisci. Cedo unà cum consensu dilectæ conjugis meæ* Ingelbergæ *aliquid de rebus propriis meis pro remedio animæ meæ & animæ patris mei* Bernardi, *& matris meæ* Ermengardis, *& senioris mei* Odonis, *& pro absolutione animarum fratrum meorum & sororis meæ* Adalendis *& filiorum ejus, cessumque in perpetuum esse volo, & de meo jure in ipsius*
D *ad Rectores ejus dominationem trado, transfero atque transfundo ecclesiæ, quam ego de meis sumptibus in meo proprio fundo, quod Celsinanias dicitur, intentione devota in honore individuæ Trinitatis castissimæque Mariæ Virginis, dilectique discipuli Christi Johannis ædificare studui : quatenus per sanctæ Trinitatis fidem, & per intercessionem Sanctorum, quorum in eadem basilica continentur reliquiæ, tueri merear ab omnium inimicorum concursu : post discursum verò hujus labilis vitæ pars iniqua me nihil valeat nocere, sed in cælesti beatitudine perenni gaudio merear exultare. Sunt autem ipsæ res sitæ in patria Arvernica, in Comitatu Brivatense, in Vicaria Ucionense, in villa Carisiacco, unus videlicet mansus cum appendariis duabus, cum curte & horto, exitibus & regressibus, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, quantum ad ipsum mansum aspicit aut aspicere videtur, totum & ad integrum cedo ipsi ecclesiæ sanctæ. Servum etiam meum, nomine Edelbodum, cum uxore sua & infantibus suis cum manso superius dicto cedo. Ecclesiam quoque in honore sancti Juliani, quæ est in Comitatu*
E *Talamitensi, in villa Gigniaco, cum omnibus ad eam pertinentibus, quam de Vitardo adquisivi; & mansum unum in villa Crisilionis, quem similiter de Vuitardo adquisivi, eidem ecclesiæ in perpetuum dono. Si quis autem heredum aut successorum nostrorum, aut aliqua emissa persona (quod minime futurum credimus) contra hanc spontaneam donationem nostram in aliquo contraire vel calumniare tentaverit; iram Dei omnipotentis incurrat, habeatque accusatores omnes Sanctos cum his quibus violentiam fecerit; habeat quoque judices Apostolos, & exactorem diabolum cum ipso in perpetuum inferni cruciandus incendio. Ut autem hæc nostra donatio stabilis & inconvulsa permaneat, manu propria subter firmavimus & viris illustribus corroborandam tradidimus. Actum Villa Celsiniacas publicè.*

Signum Wilhelmi *gratia Dei Comitis, qui hanc donationem fieri & firmare propria voluntate rogavit. Signum* Ingelbergæ. *Signum* Wilhelmi. *Signum* Acfredi. *Signum* Bosoni. Ermoldi *Episcopi. Signum* Hidelberti *Episcopi.* Attonis *Abb. Signum* Sigaudi *Abb.*
F Abboni *Abb. Signum* Elizei *Mon. Signum* Erradi *Præpositi. Signum* Erdigerii. *Signum* Ellebodi *Præpositi. Signum* Cuneberti. *Signum* Raimberti. *Signum* Roccerii *Comitis.* Uberti *Vicecom. Signum* Bernardi. *Signum Cheberti. Signum Raimberti. Signum Bernardi. Signum Gostzfredi, item Gostfredi. Signum Letoldi, Gerboldi.*

Riculfus *Archipresbiter scripsit & subscripsit.*

Data in mense Novembrio, in die Mercoris, anno xviiii. *domino* Carolo *Rege Francorum sive Aquitaniorum.*

CXXV.

Ex autographo Compendiensi.

Caroli Simplicis Præceptum de erectione & dotatione ecclesiæ sanctæ Walburgis apud Attiniacum.

Anno 916.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. KAROLUS *divina propitiante clementia Rex Francorum. Noverit igitur omnium sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium nostrorumque, præsentium scilicet ac futurorum, solertia, quemadmodum imitantes exempla priorum prædecessorum nostrorum Regum Deum timentium atque colentium; ducti etiam nos religione, & succensi igne divini amoris, statuimus ædificare ecclesiam in Attiniaco palatio in honore sanctæ Vvalburgis Christi Virginis, quam pro tutamento totius regni ex partibus orientalium sagaci industria afferre voluimus: ubi ob prædecessorum successorumque nostrorum, nostræque regiæ majestatis, regnique stabilitatem condonamus ex nostro proprio jure in præfato fisco ad luminaria ipsius prædicti loci servos his nominibus, Adalricum, & Gerlaium, & illius feminam una . . . . & mansum unum cum omni integritate in eodem fisco, cum mancipiis utriusque sexus ibi residentibus, his vocatis nominibus, Fredano, & uxore ejus Godoara, cum infantibus eorum Gerulfo, cum ejus femina Gondema cum eorum infantibus; Constabulo etiam & Gislulfo & Roslinde; & quatuor bunuaria in villa Corniaco, & in ipso manso prædicto camba . . . . & in usibus ibidem deservientium . . . . . sticos duos, unum in villa Dionna cum mancipiis his nominibus, Martino, & sorore ejus Aeva, Fulcuino & Andreia sorore ejus, & Adalgarde uxore illius, cum infantibus eorum & feminam quam . . . . & Hildeberto, & Abraham; mansum quoque . . . . in villa Calmunia cum istis mancipiis, Grimoldo & ejus uxore Empergia cum eorum infantibus, Hilmerado cum femina ipsius Tetsinde & eorum infantibus . . . . . . In ipsa denique villa quartam partem mansi, Cufarus quam ipse tenet. Duos etiam mansos absos, unum in Madriaco, & alterum in Marinavia, & Mutuero mansum dimiⁱdium, & forastica de camba una, Gislulfum quoque cum Clodo suo ad quatuor denarios solventem, & mancipia ista, Vvitgerum & uxorem ejus Gerildim cum eorum infantibus. Delegamus etiam ibi molendinum unum supra ripam fluvioli Fevigenetium: culturam quoque supra palatium nostrum positam prope broilum: nonam similiter indominicatam desuper dicto fisco. De prato bunuaria duo subtus palatium nostrum . . . . quoque fiscalinis nostris ubique degentibus nobis à Deo concessa, regia potestate damus licentiam, ut si quis . . . . . . propria hereditate spontanea voluntate hu . . . . . . loco dare, aut alicui ex clericis inibi famulantibus vendere voluerit, faciat: ita tamen ut post obitum ipsius clerici cui vendita fuerit hereditas, hæc eadem ad prædictum locum deveniat. Unde hoc nostræ auctoritatis præceptum . . . . præcipimus atque jubemus, ut ab hodierna die, ac deinceps memoratus locus & ibi servientes suprascriptas res cum mancipiis utriusque sexus, terris cultis & incultis, molendinis & cambis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, exitibus & reditibus universis legitimis terminationibus justè & legaliter ad se pertinentibus habeant ac teneant atque possideant. Atque . . . . observetur manu propria subtus firmari, & nostro præcipimus anulo insigniri.*

Signum CAROLI *Regis gloriosissimi.*

GOSLINUS *regiæ dignitatis Notarius ad vicem* HERIVEI *Archiepiscopi, summique Cancellarii recognovit.*

Datum VII. *Idus Jun. Indictione* IIII. *anno* XXIIII. *regnante Karolo Rege gloriosissimo, redintegrante* XVIIII. *largiori verò hereditate indepta* IV. *Actum Attiniaco palatio in Dei nomine feliciter. Amen.*

NOTATIO.

Ex hoc diplomate manifestum est, non Carolum Calvum, sed Simplicem esse auctorem sanctæ Walburgis ecclesiæ, de qua dictum est in lib. IV. ubi de palatio Attiniacensi & Diona. Alio diplomate Karolus plurimos servos attribuit ecclesiæ sanctæ Walburgis sub iisdem chronicis notis, id est VII. *Idus Junii, Indict.* IV. *anno* XXIIII. regni sui, *Attiniaco palatio.* In alio diplomate Compendiensi inedito idem Carolus Simplex commemorat, religiosæ vitæ virum laudabilem, nomine HADEGERUM, Sacerdotem suumque ministerialem, dictum *Justitiarium*, permissu suo fundasse capellam ejusdem sanctæ Walburgis apud Compendium in *Templo* sanctæ Mariæ sanctorumque martyrum Cornelii atque Cypriani, quò ibi reliquias sanctæ Walburgis Rex conderet; eidemque capellæ in dotem tribuisse quosdam mansos apud Vermeriam, quos ex beneficio regio tenebat. Præceptum recognovit *Gauzlinus vice* ROTGERI *Archiepiscopi. Datum* VII. *Kal. Maii, Indict.* VIIII. *anno* XXVIIII. *regnante Karolo Rege inclyto, redintegrante* XX. . . . *largiore hereditate indemta* X. *Actum Compendio regiæ sedis palatio firmiter*, id est anno DCCCC XXI.

CXXVI.

Ex autographo.

Caroli Simplicis item diploma pro instauratione Abbatiæ Compendiensis.

Anno 917.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. KAROLUS *divina propitiante clementia Rex. Si sanctorum locis destructis sive incendio concrematis reædificationis atque restaurationis subsidium præbemus; ad munimen nostri honoris & animæ nostræ salutis id procul dubio nobis profuturum firmissimè tenemus. Cognitum est igitur omnibus, quod cœnobium ab avo nostro Karolo Imperatore gloriosissimo constructum in Compendio palatio, peccatis exigentibus, bis igne est succensum. Unde placuit serenitati*

A *nostræ reædificare ac restaurare eum : quod semel ac bis fecimus. Præcepta quoque quorum pars igne periit, restituimus, & sub eadem tuitione, qua prius fuerant, restabilivimus atque firmavimus. Noverit igitur omnium sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium industria, quod Canonicis nostris, videlicet Compendiensis monasterii, in honore almæ Dei genitricis & intemeratæ Virginis Mariæ, sanctorum ve martyrum, pariterque Pontificum Cornelii & Cypriani dicati, Præceptum redintegratum quod prius habuerant, concedimus ac restituimus, scilicet ut de præbendis, sicut olim habuerant, liberam potestatem tribuendi habeant, atque omne servitium quod ad nos pro ipsis venire debuerat, ad proprios usus illorum teneant, sicut avus noster gloriosissimus Imperator Karolus prædictis Canonicis concessit. De ministeriis quoque loci emendandis eamdem potestatem habeant, exceptis Præposito & Decano, Thesaurario & Cantore : & hoc cum consilio majorum fratrum, & electione ceterorum Clericorum, quod concedimus pro remedio animæ nostræ, atque* FREDERUNÆ *nostræ conjugis carissimæ, deprecante fideli nostro* HAGANONE. *De*
B *mansionibus verò vendendis atque donandis inter se, seu de terra infra castellum, & extra ad eosdem fratres pertinente similiter habeant. De castello autem & propugnaculis ejus, & de terra exteriori inter murum & fossatum, ut nullus externus ejusdem loci quasi ad prævidendum castellum principatum accipiat, & nemo ibi mansionem accipiat concedimus eis. De cultura verò quam habet ad exteriores usus, ut mansiones eorum nullus quasi hospitandi gratia intrare præsumat. De cambis quoque ibi constructis vel construendis, sive de tabernis vinariis in castello, & extra castellum, pro remedio animæ nostræ vel Frederunæ nostræ jam dictæ conjugis dilectissimæ, deprecante prænominato Haganone fideli nostro, ejusdem loci fratribus teloneum, quod ad nostram partem evenire solet, concedimus. A Confluentibus verò aquis contra villam Clarisium usque ad pontem Venittæ flumen cum utrisque ripis, & piscatoria, & navium transitu, & ubicumque retia extra fluvium trahenda fuerint, sive crescat aqua, sive decrescat : & ut ibi nullus piscari aut venari absque licentia fratrum præsumat : & si bestia aliqua fugiens sine venato-*
C *ribus ibi devenerit, ad fratrum mensam deferatur, simili modo concedimus. Ecclesiam quoque in fisco nostro Compendio, in honore sancti Germani dicatam, & in eodem fisco mansos duos, & in villa Venitta ecclesiam cum duodecim mansis, & in eadem villa mansos duos, quos impetratos à Rege dedit Riulfus, similiter concedimus. De fiscis quoque nostris donavimus licentiam; ut si quis fiscalinus de alode suo voluerit tradere, vel vendere, vel ad illum sanctum locum vel illius loci Canonicis, ut liberam potestatem id faciendi habeat, & factum perpetualiter maneat, sicut avus noster Karolus Imperator olim stabilivit, atque concessit. Si verò aliquis hæc statuta violare præsumpserit, & quæ avus noster stabilivit, & sanctæ Romanæ sedis Papa* JOHANNES *in privilegio consensit, & violare temptaturos excommunicavit, ac maledixit, cum Juda traditore Domini portionem habeat, & anathema maranata sit, & exclusus à consortio fidelium in pœnis infernalibus perpetualiter existat concremandus. Et ut hæc nostræ auctoritatis præceptio firma & inviolabilis æternaliter maneat, propria manu subtus confirmantes, anulo regiæ digni-*
D *tatis nostræ mandavimus insigniri.*

Signum KAROLI *Regis gloriosissimi.*

GOZLINUS *Notarius ad vicem* HERIVEI *Archiepiscopi summique Cancellarii recognovit & subscripsit.*

Datum VII. *Kal. Augusti, Indictione* V. *anno* XXV. *regnante Karolo Rege gloriosissimo, redintegrante* XX. *largiore verò hereditate indepta* VI. *Actum Aquisgrani palatio in Dei nomine feliciter. Amen.*

NOTATIO.

HABES hoc in diplomate interminationem excommunicationis, potiùs ex decreto Johannis Papæ, quàm ex regio more, ut suo loco diximus, in lib. II. cap.
E VIII. Id etiam patet ex diplomate Philippi primi dato ad annum M XCII. quo diplomate confirmat hoc Carolinum, meminitque dedicationis Compendiensis factæ per Johannem VIII. simulque excommunicationis ab eo latæ in rerum Compendiensium invasores. Idem quoque per Episcopos præstari curat Philippus, his verbis : *Et in pervasores harum rerum, quas enumeravimus, excommunicationem fieri ab Episcopis, qui tunc Parisius congregati erant, præcipimus, scilicet Manasse Remensi Archiepiscopo, Richardo Bituricensi*, &c. Tum addit : *Si quis hanc nostræ confirmationis paginam violare . . . . . . præsumpserit, iram summi Judicis incurrat, & coactus Regi centum libras auri persolvat.*

CXXVII.

Caroli Simplicis diploma, quo renovat Præcepta combusta, & donationes in eis contentas pro ecclesia Compendiensi.

Ex autographo.

Anno 917.

F *IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis.* KAROLUS *divina propitiante clementia Rex Francorum. Si loca combusta prædiorum ecclesiis aliquando traditorum restaurando nostræ benivolentiæ muniminis firmitatem eis adhibemus, id procul dubio ad nostræ animæ remedium profuturum esse non dubitamus. Quapropter omnium noverit sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium nostrorum, tam præsentium, quàm & futurorum industria, quod cœnobitæ Compendienses nostram adierunt celsitudinem, deprecantes, ut quarumdam villarum ac prædiorum quæ igne perierant, Præcepta restauraremus. Quorum petitionem recipientes, eis præceptum renovabile fieri jussimus, videlicet de villa Attinio, quæ est sita in Bolonensi pago, quam illis dedit avus noster* KAROLUS ; *& in Nigella de mansis duodecim. In pago verò Ambianensi de villa Brandulficurte, quam dedit genitor noster cum omnibus ad se pertinentibus pro remedio animæ suæ, ut fieret annis singulis ejus anniversarium, & cetera quæ superer unt, in fratrum deferantur usus. Et in Noviomensi pago in villa Senesicurte de manso uno, quem dedit eis Præpositus Vvanilo. In eodem namque pago de villa Mammacas, quam dedit* ODO *Rex sancto Cornelio ad luminaria vo-*

lumus quoque, ut inde singulis annis . . . Compendiensibus anniversaria dies jam dicti Regis celebretur, & refectio fiat. Et in Suessionensi pago in portu Tadriniaco de mansis sex, quos dedit Richerus. In eodem verò pago in villa quæ dicitur Altafontana, de manso uno quem dedit eis Odelherus ipsius loci Thesaurarius. In pago Silvanectensi in villa Nauta, de mansis tribus & dimidio quos concambiaverant cum Erchenaldo. In pago Belvacensi de villula Nauta, quam dedit pater noster HLUDOVVICUS *sancto Cornelio ad luminaria cum capella in ipsa sita. Ideo præcipimus, ut inde duo cerei in anniversario ad vesperas deferantur, & per totam noctem claritas illorum ante altare videatur. In pago namque supradicto, in villa Sinvvadus, de mansis septem quos dedit avus noster Karolus sanctæ Mariæ, cum omnibus ad eos pertinentibus, & in eodem Comitatu in villa Monticellis, de manso uno quem dedit Starfridus sacerdos. In ipso verò pago de villa Haldinicurte, & de medietate villæ Camleü cum medietate ecclesiæ in Comitatu supradicto. In villa verò Venitta, quæ est supra ripam Iseræ sita, de cultura quam dedit Lando sancto Cornelio, eo scilicet tenore, ut dum advixerit filius ejus Lando, sex modios frumenti unoquoque anno ad festivitatem sancti Cornelii fratribus inde daret: post illius tamen discessum fratres supradicti potestatem haberent absque ullius contradictione recipiendi, & in eadem villa de prato arabili quod tradidit Aldegarius ipsius ecclesiæ Canonicus. In ipsa denique villa de Bunuariis duobus, quæ dedit Godo noster fiscalinus. Similiter & de duobus in ipsa quæ dedit Letardus. In villa quoque Riulficurte de omni hereditate, quam habuit Remigius noster fiscalinus. In villa enim Matriniaco de mansis octo, quos concambiaverunt cum Judice Rothardo. Et in villa Pontigone de dimidio manso ad hospitale pauperum pertinentem cum mancipiis his nominibus.* [Desunt in autographo.] *Similiter in Attiniaco de dimidio manso cum homine uno . . . . . & in Compendio palatio de manso uno. De parte quoque nostri broili, quod supradictorum fratrum clausura auximus, similiter fecimus. Volumus etiam ut de omnibus fiscis nostris, sive servi, sive ingenui homines nostri, & de Casino res & mancipia prædicto sancto loco & fratribus ibidem Deo servientibus donandi, vendendi, seu commutandi licentiam habeant, & factum perpetualiter maneat. Et ut hæc nostræ auctoritatis preceptio firma & inviolabilis æternaliter absque metu maneat, propria manu nostra subtus confirmantes, anulo regiæ dignitatis nostræ mandavimus insigniri.*

Signum KAROLI *gloriosissimi Regis.*

GAUZLINUS *Notarius ad vicem* HERIVEI *Archiepiscopi summique Cancellarii recognovit & subscripsit.*

NOTATIO.

OBSERVA primò Canonicos hîc vocari *cœnobitas.* deinde attende spatia vacua in autographo, & defectum *Datæ* : tametsi sigillum de more affixum est. Ad hæc Notarium in infima parte chartæ, antequam diploma scriberet hæc exarasse, *Probatio pennæ.*

CXXVIII.

Ex autographo.

Caroli Simplicis item diploma, quo Pontigonis donationem Compendiensi ecclesiæ à Frederuna Regina factam confirmat.

Anno 917.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. KAROLUS *divina propitiante clementia Rex. Si locis cultibus divinis, ac in honorem Sanctorum dedicatis aliquid ab aliquo pro animæ suæ quietudine subsidium præbetur, & nos supra hoc nostra auctoritate opem ferimus; honoris nostri regimen procul ulla cunctatione sublimari, atque in futurum credimus aliquando remunerari. Notum denique sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus nostrisque, præsentibus scilicet ac futuris, volumus fieri, quod conjunx nostra* FRIDERUNA *carissima nostram flagitavit crebrius clementiam, ut post discessum suæ hujus vitæ, præceptum nostræ corroborationis super quamdam villam, quæ vocatur Pontigo, quam ei donavimus in dotem, facere dignaremur . . . . . . sam fratrum sanctæ gloriosæ genitricis Dei Mariæ, insignitorum Cornelii quoque & Cypriani martyrum Compendiensis loci obsecundantium tradidit . . . . præcepto narratur. Quam petitionem cum omni imploratione, imminente die suæ mortis, repetivit, prævidens diu obitum suæ dissolutionis. Cujus namque precamina pio ac spontaneo animo suscipientes, fratribus venerandi Compendiensis monasterii . . . . . . sentibus concedimus libenter, quod nostra uxor Frideruna precata nos est humiliter. . . . . . Comitatu Camsiemsi sitam, ad quam attinere dinoscitur mansus indominicatus super fluvium Brusionem* cum campo uno positus, ubi sunt culturæ duæ pertinentes : una jacet in Alcimonte, altera quidem jacet super fluviolum Renum ad Aldonis-vadum. Pertinet etiam ibi pratum unum positum super fluvium prædictum Brusionem: alterum verò super aquam Saltum* : & insuper vineola, quæ est in Camsei-villa. Præterea quoque ibi pertinentur mansi ingenuiles viginti & dimidius, cum quarta parte mansi: serviles septem ac dimidius, & cum hoc medietas monetæ. Ita verò nostra uxor sæpius prædicta Frideruna hanc traditionem exequi curavit, ut dum adviveret frater ejus* BOVO *Catalaunensis Antistes ecclesiæ, jure beneficiario jam prædictam villam retineret ad exsolvendum uno quoque anno argenti libram unam in die anniversarii nostræ conjugis præfatis fratribus, quæ est quarto idus Februarii. Finitis autem diebus prædicti Episcopi Bovonis . . . . deveniat ad locum superiùs memoratum cum omni integritate, nemine contradicente, nec à consanguineis nostræ conjugis, nec à nostris affinitate nobis junctis . . . . ita sancitum esse volumus. Tunc igitur ministeriales . . . . quibus Deo fidelibus in unum convenientes, omnia quæ infra vel extra villam sunt, de moneta & molendinis & cambis, de pratis quoque censibus, & de silvis, quod etiam rusticè dicitur silviu, & quæque pertinere ad sæpe prædictam villam tam intrinsecus, quàm extrinsecus . . . . Deum sibi*

* Brusson.

* Le Saut.

A *propitium habere desiderant. Decima verò .... de indominicato duæ partes, sicut avus noster Imperator* KAROLUS *statuit, in loco Compendiensi, solummodo ad Hospitale pauperum sit concessa. Postquam enim heres .... trigesimus nostræ conjugis Friderunæ dies per totum annum à fratribus agatur, & de eisdem rebus percipiant refectionem. Anniversarius quoque ejus celebretur à prædictis fratribus cum hymnis ac psalmis; & præparetur eis refectio ipso die, quantumcumque melior esse potuerit. Unde hoc nostræ auctoritatis præceptum fieri jussimus, per quod præcipientes jubemus, ut ab hac die & deinceps suprascriptas res cum mancipiis utriusque sexus, cum culturis & campis, terris cultis & incultis, molendinis, piscationibus, cambis & vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, exitibus & regressibus, & universis legitimis terminationibus justè & legaliter ad se pertinentibus teneant, ac jure perpetuali habeant, & nullo inquietante possideant. Quod si quis hanc auctoritatem nostram adversari, & nostræ uxoris Friderunæ contradictionem refragari conatus fuerit; legem quam*
B *statuit* PIPPINUS *Rex noster atavus in monasterio Promia, seu Lauduni in puellarum loco, atque noster abavus* KAROLUS *Imperator Augustus in Aquisgrani palatio, necnon & gloriosus similiter Imperator* KAROLUS *noster avus in eodem videlicet Compendiensi cœnobio, coactus exsolvat, atque usque ad adventum Domini damnatus potius sub maledictione Judæ fiat; & quod vindicare sibi voluerit, minimè habeat. Et ut hæc nostra auctoritas firma & indemnis in futurum permaneat, propria manu nostra subtus corroborantes, anulo nostro præcipimus sigillari.*

Signum KAROLI *Regis excellentissimi.*

GOZLINUS *Notarius ad vicem* HERIVEI *Archiepiscopi summique Cancellarii recognovit.*

Datum VII. *Kal. Augusti, Indictione* V. *anno* XXV. *regnante Karolo Rege gloriosissimo, redintegrante* XX. *largiori verò hereditate indepta* VI. *Actum Aquisgrani palatii in Dei nomine feliciter. Amen.*

C
NOTATIO.

ID ex autographo partim ustulato exceptum est. Clausula de immunitate cœnobii Prumiensis & parthenonis Laudunensis sancti Johannis Baptistæ totidem ferme verbis habetur in diplomate Caroli Calvi de conditione Compendiensi, quod in superiori libro exhibuimus ad tabellam XXXI. Imprecatio hîc adhibita. *Actum Aquisgrani palatii*, quod bis in præsenti charta legitur, itidem scriptum est in charta Giselæ sororis Caroli Magni supra, num. LVI. Carolus hoc loco *excellentissimus* in subscriptione præter morem dicitur.

CXXIX.

Caroli Simplicis Præceptum de conditione ac dotatione capellæ sancti Clementis apud Compendium.

Ex Archivo sancti Cornelii Compendiensis.

Anno 919.

D *IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis.* KAROLUS *divina propitiante clementia Rex Francorum. Cùm simus omnes Domino omnium merito subjecti, & omniacumque ex Dei largitatis misericordia consequamur, accepta tamen horum vota fidelium, quibus ex suis honoratur datis, pro animarum scilicet redemptione nostrarum æternæ vitæ adipiscenda remuneratione. Pluribus denique notum habetur, capellam in Compendio palatio nostram dilectissimam gratissimamque conjugem* FREDERUNAM *maxima ex parte construxisse in honore sanctissimi Clementis Papæ & martyris, ut sine quolibet pretio peregrini & pauperes ibi sepulturam ob suæ salutis memoriam haberent: sed adveniente sui obitus die expetiit eam perficiendo consummare. quam opitulante Deo benigna perfecimus devotione. Quapropter universalis sanctæ Dei Ecclesiæ tam præsentium quamque futurorum fidelium nostrorum agnoscat industria, quoniam præfata nostra conjunx celsitudinem serenitatis nostræ adiens humiliter deprecata est, jam imminente (ut*
E *diximus) fine vitæ suæ, ut unum mansum quem illi dedimus in villa Venetta causa dotis, traderemus ad altare prædictæ capellæ, ac eumdem mansum consentiremus* MADELGERO *ejus Capellano cunctis vitæ suæ diebus tenere propter sui servitii fidelitatem; & quod illi fuerit animi sui conscientiam confessa. quod & ita fecimus. Postea, prout visum est nobis, deprecante fidele nostro ac venerabili Comite* AGANONE, *contulimus sancto Clementi martyri ad capellam jam dictam quinque mansos, duos verò in Compendio cum mancipiis, quorum nomina, Hermeus, Hildeburgis & Gundrada filia ipsius cum infantibus earum; & de eodem fisco Compendio totius conlaboratus nostri nonam partem, videlicet in annona, feno, segalibus, & de hoc quod rusticè dicitur* silviu, *necnon etiam de hostilitio nostro; mansum verò qui dictus est olim sancti Silvestri,* EBRARDUS *in vita sua habeat, post decessum quoque ejus jam dictus locus recipiat, & sicut alias res sibi datas perenniter possideat. De teloneo quidem mercati memoratæ villæ nonam ac*
F *decimam partem: de censu quoque vini, quod accipitur de Compendio ac Venetta, nonam partem; & de moneta ejusdem palatii decimam & nonam partem. Similiter de cambis & tabernis vinariis, de transitu etiam navis in Venetta, nonam & decimam, seu de hoc quod dicitur canda, quam accepimus ex episcopatu Suessionensi, & de cœnobio sancti Medardi, nonam ac decimam ad capellam sancti Clementis concedimus. Duos alios verò mansos in Vermeria interjacentes cum mancipiis, quæ sunt hæc, Vvandelerus, Hunoldus, Gulfredus, & uxor ejus Thethildis cum eorum liberis, Ingelhurdus & uxor ejus Hamia cum suis infantibus; unum quoque mansum in Villareis, quem habuit Grimboldus, cum mancipiis Adelgeo & ipsius conjuge: culturam namque prope pontem Vermeriæ contra palatium situm, & de ipso quoque fisco conlaboratus nostri, nonam partem scilicet in annona, feno, segalibus, vino, necnon etiam & transitu navium ipsius villæ; hæc omnia supra indita deprecante jamdicto fidele nostro ac venerabili Comite Aganone jamdicto loco concessimus. Denique disponimus in eadem capella custodiam Canonicorum, qui ibi sint jugiter, ac die noctuque Deo laudes horis psallant competentibus, & qui nostri sint memores, seu*

pro conjuge nostra Frederuna quotidie agant vigiliam & Missas, ac in ceteris precibus eam sedulo rememorari studeant; & pro nobis, quandiu advixerimus, & pro honore præfatæ nostræ Frederunæ quoque conjugis, ac nostro fidele Aganone hos decantent psalmos: Beatus qui intelligit. Miserere mei Deus. Deus misereatur. Inclina Domine. Jubilate Deo. Expecta me in die, *in celebratione horæ tertiæ. Itaque deprecante nostra conjuge, dedimus venerabili ejus Capellano Madelgero in vita sua unum mansum in Venetta, sicut diximus. Sed ut major ei esset oblectatio, & desiderium pro illa orandi, reliqua quæ postea concessimus sancto Clementi, similiter ipsi concedimus, ut in vita sua possideat illa, & custodibus capellæ alimoniam procuret, & annis singulis in festivitate sancti Clementis, quæ est nono Kalendas Decembris, fratribus Compendiensis cœnobii refectionem faciat, qui eo die solemnitatis Missam veniant celebrare in jam dicta capella: & priusquam intro introeant, omnes in commune* XV. *psalmos, hoc est cantica graduum, cantent pro conjuge nostra Frederuna. Post Madelgeri verò decessum ea præfata capella sit causâ subjectionis subposita ad monasterium sanctæ Mariæ atque sanctorum martyrum Cornelii & Cypriani, ea dumtaxat ratione, ut Præpositus & Decanus cum aliorum fratrum consilio, in illa capella ponant seniorem custodem, qui Deum sit timens, & sibi habeat illum mansum in Venetta ad altare traditum in luminario: mansos verò ac nonas & decimas, quas dedimus sancto Clementi, teneat in obedientia; & exinde fideliter aliis, quod in sua dispositione habebit, custodibus victum subministret, & refectionem unam in festivitate sancti Clementis, & alteram in anniversario Aganonis, tertiam verò in anniversario Madelgeri fratribus faciat Compendiensibus, ut in eorum anniversariis vigilias & Missas agant. Volumus denique, ut neque regia potestas suorum quicquam, neque per præceptum vel jure beneficiario præscriptum locum ullis verò tradere præsumat, nec ipsa potestas (ut diximus) regalis aut aliquis regalium virorum aliquod servitium à seniore custode requirat, vel in domibus eorum, vel in omni potestate sancti Clementis hospitari præsumat, neque Præpositus seu Decanus aut congregatio umquam inde aliquid abstrahant, aut aliter aliquid ibi ordinent præter id, quod statuimus. Nolumus etiam, ut nec fratrum Præpositus, neque Decanus, seu Thesaurarius hanc supradictam prælatiunculam sibi præsumant: sed probatam & Deum timentem personam eligant cui eam committant. Damus etiam licentiam, ut si quis nostrorum fidelium præfato sancto loco suum alodium dare, aut ejusdem loci Canonicis vendere voluerit; juxta quod statuit avus noster Imperator* KAROLUS *Compendiensi monasterio, & nos postea in loco à nobis in honore virginis sanctæ* VALBURGÆ *constructæ faciat, & post decessum Canonici ad prædictum locum deveniant. Unde hoc præceptum nostræ auctoritatis fieri jussimus, per quod præcipimus, ut res supradictæ cum omni integritate sex mansos, cum mancipiis, terris cultis & incultis, vineis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, exitibus & regressibus, & omnibus .... jussis præfatus locus habeat, teneat, perpetualiter possideat. Et ut hoc præceptum firmiter credatur, & inconvulsum semper maneat, manu propria subtus firmantes, anulo nostro jussimus insigniri.*

Signum KAROLI *Regis gloriosissimi.*

GOZLINUS *Notarius ad vicem* HERIVEI *Archiepiscopi summique Cancellarii recognovit & subscripsit.*

Datum septimo Kalend......... Indictione septima, anno XXVI. *regnante Karolo Rege gloriosissimo, redintegrante* XXI. *largiori verò hereditate indepta* VII. *Actum Lauduni castro in Dei nomine feliciter. Amen.*

CXXX.

Ex autographo à D. Auzout descriptum.

Anno 924.

Rodulfi Regis pro cœnobio sancti Martini Æduensi.

IN *nomine sanctæ & individuæ Trinitatis.* RODULFUS *ejusdem Dei omnipotentis gratiâ & misericordiâ Rex. Superna provisione Rectoris sæculorum & gubernatoris omnium temporum collatum nobis immeritis cognoscimus & confitemur regiam potestatem. Ideo gratificamus ipsius largifica pietate petentes, ut commissa nobis regni sceptra ad ejus dirigamus voluntatem, & Ecclesiam illius pro qua proprium sanguinem fudit, eodem juvante protegamus, credentes quia nihil hac oblatione illi gratius umquam offerre valeamus, quod in hac vita nobis salutarius, & in æterna retributione gloriosius provenire possit. Quapropter noverit omnium fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ, nostrorumque tam præsentium, quàm & futurorum solertia, quoniam quidam noster Abbas, nomine* EIMO, *ex monasterio sancti Martini, quod est situm in suburbio Aeduæ civitatis, ad nostræ accedens sublimitatis magnificentiam innotuit nobis, qualiter Præcepta à Regibus & Imperatoribus nostris antecessoribus ex capite Abbatiæ & rebus prænominati cœnobii solita haberet, deposcens nostram serenitatem ob majoris firmitatis plenitudinem, ut eisdem præceptis nostræ auctoritatis præceptum superadderemus. Cui assensum præbentes, ob amorem Dei, sanctique Martini, & remedium genitoris genitricisque nostræ, & nostrum, dilectæque nobis conjugis* YMMÆ, *per cujus deprecationem egimus hoc præceptum nostræ celsitudinis fieri, illique dari jussimus, per quod confirmamus eidem loco, quæ ab aliis Regibus sunt prius concessa, in pago videlicet Augustidunensi villam Cellas cum omnibus appendiciis & Tilium, & Braniacum cum Fabricis & Meletaco, & Vitrarias cum Novo-vico, cum omnibus appendiciis, & in pago Cabillonensi Canabas & Granias: & in pago Alsensi Dusiacum: & in pago Avalensi Gerellas & Tanidum, cum omnibus ad eas pertinentibus: & in pago Nevernensi Buznacum, & Casanias, & sanctum Salvium, & Camboitum, cum omnibus appendiciis: & in pago Bituricensi Columbarium, & Aloiacum, & Porceoriorum cum omnibus appendiciis: & in pago Viennensi Tortilianum cum appendiciis: & in Provincia, in Comitatu Forojuliensi Verzemonum: & in Comitatu Vasionensi Bensentianum, & Muleriacum: & in pago Aurelianensi villam Pinus & Roborem: & in prædicto pago Augustidunensi Montem-Ursarium cum appendiciis, sed & lacum qui est subtus* Tilium

A Tilium villam in prospectu Carbonaci super fluvium Aturavum, cujus una ripa sancti Martini erat, altera verò nostra ex Carbonaco, quem dilecta nobis conjux nostro impetrato assensu in helemosina nostrâ suaque eidem Sancto contulerat cum campo sibi adhærente: sed & capellam sanctorum Geminorum sitam extra muros Aeduos, cum appendiciis, quæ legali commutatione præscriptus noster Abbas acquisierat deprecante nostro fideli BERENGARIO, qui ea à nobis habebat in beneficium, ut liceret illud dare Abbati & fratribus, & accipere ex terra sancti Martini in recompensationem tantum, quantum dabat pro utrorumque oportunitate; cuncta quæ ad ipsas res superiùs memoratas justè & legaliter pertinent, eidem Abbati jure beneficiario in vita sua habendum, ac regulariter ordinandum concessimus. Post cujus discessum, volumus eo rogante & primoribus loci, ut HUGO . . . . loco ejus succedat, & post eum ipsi monachi Abbatem sibi canonicè & regulariter eligant: eadem verò Abbatia sub immunitatis nostræ munimine maneat, & ab omni servitio, nisi divino nostroque, libera existat, & quidquid per nos successoresque nostros B eidem largiri, restituique libuerit, sub præfata immunitate consistat. Ut autem hæc nostræ munificentiæ largitio firmior habeatur, & inviolabilius per futura tempora conservetur, manu propria eam firmavimus, & annuli nostri impressione subter sigillari jussimus.

Signum RODULFI gloriosissimi Regis.

RAGENARDUS Notarius ad vicem ABBONIS Episcopi recognovit & subscripsit.

Data VIII. Idus April. Indictione XII. anno I. regnante RODULFO Rege glorioso. Actum Cabillono civitate in Dei nomine feliciter. Amen.

CXXXI.

Rodulfi Regis Præceptum pro cœnobio sancti Vincentii Laudunensi.

Ex autographo.

Circa annum 925.

C IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. RODULFUS divina ordinante providentia Rex Francorum. Si specialibus cujuscumque fidelium nostrorum necessitatibus inspectis subveniendum esse regalis auctoritas monstrat; quanto magis ad debitam generalitatis providentiam æquum dignumque pertinet, ut ecclesiæ catholicæ atque apostolicæ, quam Christus suo precioso sanguine redemit, eamque nobis, cujus per adoptionem filii existimus, regendam tuendamque commisit, piam sollicitamque in cunctis curam gerere studeamus. Et ut in ejus profectu vel exaltatione congruam videamur exhibere diligentiam, ad ejus necessitatem, & utilitatem atque dignitatem, necessaria & utilia provideamus constituta. Sanctæ igitur ecclesiæ catholicæ filiis Dei nostrisque fidelibus, præsentibus scilicet ac futuris perspicuum esse volumus, quia venerabilis vir ADELELMUS sanctæ Laudunensis ecclesiæ, auctore Deo Episcopus ad nostram accedens sublimitatem, humiliter innotuit nobis, haberi quamdam ecclesiam in monte Lauduno, in honore D & nomine beati martyris Vincentii consecratam: quæ adeò venerabilis semper extitit, ut secunda sedes supradictæ Laudunensis ecclesiæ appellaretur: & in qua eique circumjacentibus atriis, ex antiquo existeret sepultura ejusdem loci Episcoporum & cimiterium Canonicorum; ibi etiam duodecim Canonicos fuisse delegatos: neque ibidem quemquam Presbyterum solum adtitulatum fore, nisi unum tantummodo, nomine Ermenoldum. Et quoniam supradictus Pontifex in profectu vel exaltatione sanctæ Dei Ecclesiæ congruam cupiebat exibere diligentiam; supradictam beati martyris Vincentii ecclesiam pro viribus restaurare disponebat, & cum suorum consilio Clericorum Canonicos juxta pristinum numerum ibi restituere, concedendo eis quicquid tam Presbytero, quàm & Canonicis ejusdem loci antea delegatum fuit, cum omnibus quæ tam ab ipso Episcopo, quàm à ceteris Deum timentibus ibidem de cetero collata fuerint. Ut autem hæc cælitus inspiratæ devotionis institutio supradicti Pontificis Adalelmi firmior haberetur, & perpetuo inconvulsa permaneret, & ne aliqua successorum suorum negligentia, aut parcitate seu diminutione, E Canonici ejusdem loci perturbarentur; sæpe dictus Pontifex Adalelmus humiliter nostram expetivit clementiam, ut pro Dei omnipotentis amore, ac beatæ & gloriosæ semperque Virginis Dei genitricis Mariæ, atque pretiosissimi martyris Vincentii veneratione, in cujus honore idem locus est consecratus, ac futura ejusdem sanctæ congregationis suffragio atque religionis augmento, propter rei firmitatem, auctoritatis nostræ præceptum fieri juberemus, per quod rata atque stabilis deinceps permanere posset. Nos verò ejus petitionem rationabilem atque laudabilem judicantes, veluti postulavit fieri decrevimus. Concedimus igitur huic sacræ constructioni, præsentibus scilicet atque futuris, ibi Deo famulantibus ecclesiasticis ordinibus, claustrum sicut mos est canonicorum, præcipientes atque jubentes, ut de mansionibus illorum nemo Episcoporum eis ullum præsumat facere contradictionis impedimentum: sed sit in uniuscujusque potestate fratris, cui illam dare velit; tantùm ut non alteri, sed Clerico qui præbendam inter fratres habet, tribuatur. Insuper autem & præcipientes jubemus, & omnino perpetuo mansurum esse statuimus, ut in parte illius montis, ubi istæ tres ecclesiæ sitæ sunt, videlicet sancti Vincentii & sancti Genesii, atque sancti Hilarii, nullus quilibet ex fidelibus nostris, neque noster mansionarius mansiones dare vel accipere præsumat, sed nec eisdem sanctis locis suisque subjectis omnibus aliquam contrarietatem injustè inferat: neque de rebus vel hominibus ad ecclesias ipsas pertinentibus, sive modò habitis, sive in futuro à Dei fidelibus conferendis, aliquam judiciariam potestatem, aut contrarietatem exercere umquam audeat: sed potius ad ministerium Domini nostri Jesu-Christi peragendum certi & devoti adjutores existant: quatinus per hoc nostræ auctoritatis præceptum optata Deo serviendi libertate & quietudine supradicti canonici liberius & divinæ potentiæ famulari, & nostra communi pro salute perpetuis temporibus valeant exorare. Ut autem hæc nostræ serenitatis auctoritas semper in Dei nomine inviolabilem obtineat vigorem, manu nostra eam subter firmavimus, & de anulo nostro sigillari jussimus.

Signum RODULFI gloriosissimi Regis.

. . . . & subscripsi.

A

NOTATIO.

Hoc diploma Rodulfi, regni Francorum adversus Carolum Simplicem invasoris, partim in æs incisum inter specimina nostra, caret notis chronologicis in autographo, atque Cancellarii nomine, ut superiùs notavimus. Chartam de restitutione monachorum apud S. Vincentium habes infra.

CXXXII.

Ex Chartario Viennensi communicato per Antonium Herovallium.

Charta commutationis factæ inter ecclesiam Viennensem & monasterium Æduense sancti Martini de villa Tortiliano.

Anno 926.

B

Pro communi & congrua diversarum partium opportunitate solent, non modò sæcularium, sed & ecclesiatum prædia maxima pro minimis & parva pro magnis aut mutuari, vel etiam pro ambarum voluntate pretio interveniente mercari. Idcirco comperiat tam præsentium, quàm & futurorum, quia cùm apud cœnobium Æduensem, quod dicatum est in honorem Dei & summi præsulis Martini, AIMO *religiosus Abbas cum monachis sibi commissis ad determinanda suarum rerum negotia moraretur; per consensum & suasionem nobilis Principis & Marchionis* HUGONIS *adierunt præsentiam ejus sanctæ Viennensis ecclesiæ filii & legati,* GAUSBERTUS *summæ industriæ Abbas, & ego* LEFREDUS *admodum probus vir, directi à Domno* ALEXANDRO *Archiepiscopo & Canonicis ejus nutui famulantibus, legatione fungentes & suadentes, quatinus villam Tortillianum, quæ oppidò à nobis longè aberat, & quæ in vicinia & in prospectu ipsorum erat, aut terram pro terra commutaremus, aut si convenientem terram minimè haberent, si placeret, pretium quod inter nos & illos justè & providè conveniret, acciperemus. Quod nos cum consultu nostrorum & monachorum vel laicorum considerantes quorumdam improborum frequentem loci subtractionem, & fructuum in ea subeuntium enormem devastationem, simulque itineris maxima dispendia; non levi utentes voluntate, nec malo cupiditatis instinctu ducti, sed ob hujuscemodi necessitudinis artati & constricti ratione, decrevimus eorum annuere voluntati; eo tenore, ut secundùm quod decretum est, & prout in litteris significatum est utrarumque vel saniorum partium compensetur offensio, ne quid aut plus excedatur lancis æquitas. Complacitum siquidem pretium ab ecclesia & à Præsule sedis accepto, id est centum librarum pondere compensata, concedimus eidem ecclesiæ Viennensi sanctoque Mauricio perpetualiter adhibendum eamdem villam Tortilianum, cum servis & ancillis utriusque sexus & ætatis ad eam pertinentibus, & cum omnibus ædificiis & appendiciis suis: res etiam Eremberti & uxoris suæ Deutimiæ, quas possederunt in villa* Repont *& in omnibus locis: res etiam Amalfredi & res Vvolfoldæ, & res Judid cum omnibus rebus ibi collatis à bonis hominibus. Ut autem hæ villæ & ceterarum rerum transfusio, quæ hîc inserta sunt, firmiorem in Dei nomine obtineat firmitatem, manu nostra eam insignivimus, & nostris fratribus roborari jussimus.*

C

D

AIMO *humilis Abbas cœnobii sancti Martini consensi & conscripsi. Signum Fulchelmi. S. Gerardi. S. Eldernus. S. Silvius. S. Hugoni. S. Saxo indignus levita. S. Josmarus. S. Archimbaltus. S. Secundinus. S. Benedictus. S. Rodulfo. S. Gualedrannus. S. Johannes. S. Adalgui. S. Unberti. S. Guillelmi. S. Armarus.*

Acta anno DCCCCXXVI. *ab Incarnatione Domini, Indictione* XIIII. *mense Martio,* VIII. *Idus ejusdem mensis, feria* IIII. *anno* III. *regnante* RODULFO *glorioso Rege. Gererius humilis Subdiaconus per jussionem Aimonis Abbatis scripsi & subscripsi.*

NOTATIO.

E

OBSERVA in hac charta, quòd Lefredus ita loquens inducitur, *Ego Lefredus admodum probus vir.* quod pertinet ad laudem sui ipsius, de qua diximus in libri II. capite VI. Vide infra sub finem.

CXXXIII.

Ex Chartario Suessionensi.

Rodulfi Regis Præceptum de donatione & restitutione claustri ecclesiæ sancti Petri apud Suessionas.

Anno 933.

F

In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, RODULFUS *divina propitiante clementia Rex Francorum & vir illustris. Regalem condecet magnificentiam, ut sanctam Dei Ecclesiam totis viribus roborare decertet, atque prout valet, exaltare procuret; filiosque ecclesiæ ita debet subrogare, ut semper Dominum interpellent pro sua sospitate. Omnibus claret, claustrum sancti Petri moderno tempore flammarum incendio concrematum, omniaque habitacula fratrum penitùs destructa esse. Unde fratres ipsius ecclesiæ pariter flentes, atque damni condolentes, dixerunt se ab ipso monasterio recedere, non habentes ubi caput potuissent reclinare: atque dixerunt numquam se domos amplius ædificaturos, nisi eis firmitas donandi dimittendique suis fratribus Clericis donaretur. Videntes itaque Præpositi ejusdem ecclesiæ fratres desolatos, compuncti sunt corde, Evrardus videlicet atque Johannes. Venerunt itaque ante præsentiam Domnæ* BERTÆ *Abbatissæ, implorantes, ut illud claustrum, sicut exposcebant fratres, interpellando regiam potestatem, eis donaret perpetualiter ad habitandum. quod si faceret, singulis annis in ejus anniversario Missam, vigilias, & psalmos pro animæ suæ remedio fratres celebrarent. Idcirco pateat cunctis ecclesiæ fidelibus, nostrisque tam præsentibus, quàm futuris, quia venerabilis Berta, sanctæ Mariæ Suessio-*

A *num ecclesiæ Abbatissa, de tanta miseria fratrum condolens, ad nostræ clementiæ accedens conspectum, suppliciter postulavit, ut Clericis sanctæ Mariæ necnon sancti Petri areas tredecim cum ædificiis, quæ in illorum claustro detinentur, sanctæ Apostolicæ, nostræque auctoritatis præcepto restaurandi causâ dignaremur concedere. Annuentes denique precibus ejus jam dictæ videlicet Domnæ Bertæ, concessimus voluntariè quod supplicatum est devotè. Et ut inibi liberiùs instruatur, atque securiùs domos ædificent Clerici memorati, Evrardus Præpositus, Johannes Præpositus, Ansboldus Præpositus de sancto Petro, Vvtadus Decanus, Rotmundus, Berherus, Agruinus, Fredebertus, Almaricus, Fromoodus, Vvlgerus, Ohelricus, Hugo, hoc nostræ auctoritatis præceptum ob salutem animæ nostræ illis fieri jussimus, per quod confirmamus, quatinus præfatum claustrum iidem Clerici pro alodio in perpetuum teneant atque possideant, habeantque liberum arbitrium donandi, vendendi, suisque fratribus Clericis dimittendi: nullaque umquam laica extraneaque persona ibi sumat hospitium, neque ab ullo vivente ausu temerario violetur. Et ut Apostolica nostraque concessio continuum obtineat in Dei nomine firmitatis vigorem, manu propria subter*
B *firmantes, nostro præcepimus anulo sigillari. Si quis autem huic præcepto voluerit obesse, aut illud infringere, à liminibus Sanctorum excludatur, & sicut Dathan & Abiron tartarus vivum eum suscipiat, & cum Juda proditore Domini æternos cruciatus sustineat.*

Signum RODULFI *Regis gloriosissimi.*

ANSUSUS *Episcopus recognovit.*

Actum Castello-Theoderico III. *Nonas Martii, regnante Rodulfo Rege gloriosissimo anno* XI.

NOTATIO.

ABSOLUTA parthenonis beatæ Mariæ Suessionensis historiâ noster Michaël Germanus hoc diploma invenit, & ex eo eruit notitiam Bertæ Abbatissæ,
C cujus nomen in aliis actis desideratur; adeoque in prædicta historia. quod ut suppleretur, istud diploma hîc edendum curavit. In eo mentio fit *apostolicæ* concessionis, forsan episcopalis, quæ regiæ intervenerit, adhibita imprecatione. Hæc enim post sollemnem regiorum diplomatum clausulam, *anulo sigillari*, adjicitur ab ipso (ut quidem conjicio) Suessionensi Episcopo. tametsi ejus nomen in apographo nostro non comparet.

CXXXIV.

Waldeberti Noviomensis Episcopi Notitia, pro donatione Oduiz nobilis matronæ, uxoris Adelgaudi, quæ monasterio sancti Eligii quædam prædia concedit.

Ex autographo S. Eligii Noviomensi.

Anno 934.

IN Christi nomine, WALDBERTUS *misericordia Dei sanctæ Noviomensis, Vermandensis, atque Tornacensis ecclesiæ Episcopus. Notum sit omnibus, ut palam credatur, quoniam ego* ODUIZ, *cogitans*
D *de Dei timore, & remedio animæ meæ, & pro anima senioris mei Adelgaudi salute, quiddam de rebus proprietatis mei in Noviomensi pago, & in villa Seuviliaco nuncupata situm, ego & filius meus Gerricus ad partem Canonicis degentibus in monasterio sancti Eligii Confessoris Christi, extra muros Noviomum, tradidimus eis coram memorato Pontifici de terra arabili bunuaria* II. *juxta illud bunuarium, quod eis tradidit* BERTA *optima matrona, mater videlicet jam fati* ADELGAUDI: *ita ut ab hodierno die & deinceps habeant, teneant, atque possideant, vel quicquid ipsi clerici facere voluissent, liberam in omnibus faciendi habeant potestatem nemine inhibente. Postea igitur talis eorum fuit petitio, ac nostra unà cum consensu fidelium nostrorum decrevit voluntas, ut aliquid de rebus ipsis clericis tempore vitæ illorum eis in beneficium concederemus. quod ita & fecimus. Itaque dedimus eis in prædicto pago, & in villa Sichericurte super Versam, mansum unum cum terra arabili, pratis & silvis, molendino vel camba atque alnidum, eo dumtaxat modo, ut præfatas res ipsa* ODUIZ, *& filius ejus* GERRICUS, *necnon &*
E *filia ejus nomine* BERTA, *dum eis vita fuerit, usu fructuario tenentes emeliorare & augmentare faciant, nihil minuere nec vendere, neque commutare, vel in aliquod naufragium ponere. Et ut manifestum sit ipsis rebus nostram ecclesiam dominari, annis singulis, dum unus ex eis advixerit, ad festivitatem sancti Eligii, quæ est Kal. Decembris duos sol. denariorum à fratribus pro respectu persolvere non morentur: & si inde negligentes exstiterint, fiat illis sicut scriptum est: Qui negligit censum, perdit agrum. Post horum quoque trium excessum, eisdem fratribus cuncta reddantur ad integrum.*

Ego Vvaldebertus Noviomensis ecclesiæ Episcopus, hoc scriptum in præsentia clericorum, necnon & nobilium laicorum fieri præcepi, & propria manu firmavi. Actum Noviomo civitate sub die Id. April. anno XI. *regnante* RODULFO *Rege.*

Signum Rodulfi Archidiaconi. Signum Bernacri Archiclavi. Signum Heuvvardi. Signum Rainelmi. Signum Vvarneri præpositi. Signum Leutfridi. Signum Rodoldi. Signum Altmanni. Signum Bosonis.
F *Signum Constantii. Signum Gerberti. Signum Aclevvardi. Signum Vvaltelmi. Signum Adelrici. Signum Maineri. Signum Adelrici. Signum Hartlegii. Signum Geruvvardi. Signum Guirchardi. Signum Hildeiodi. Signum Raimberti. Signum Hattonis. Signum Guntmari. Signum Vvilberti. Signum Benedicti. Signum Vvalteri. Signum Felicis. Signum Rotgeri. Signum Hilduini. Signum Rodradi. Signum Vvarneri. Signum Heltberti. Signum Ildeberti. Signum Bolonis. Signum Ratoldi. Signum Adelardi. Signum Terberti. Evrevertus Presbyter indignus scripsit.*

 A

NOTATIO.

Hîc notandum primò, subscriptiones omnes tam Waldeberti Pontificis, quàm aliorum eadem Notarii manu exaratas; & Waldeberti quidem nomini nullam adjungi aut præponi crucis figuram aliudve signum: aliis verò testibus præter primum, dumtaxat præfigi litteram S majusculam, obelo transfixam. Secundò Sigillum Waldeberti Episcopi esse figuræ ovalis, & quidem pendens ex pergamenica ligula, atque Pontificem sacris vestibus indutum repræsentans, cum hac inscriptione. SIGIL. WALBTI NOVIOM. & TORNACENSIS EPI. Tertiò, nullum apponi contrasigillum, & ceram esse albam, sed aliqua rubea superficie, uti mos est, coloratam; & inverso modo appositum sigillum. Walbertus obiit anno DCCCCXXXVII. ex chronico Frodoardi.

CXXXV. B

Ex autographo.

Ludovici Transmarini Præceptum adversus Rothardi Meldensis Episcopi invasionem, & de variis rebus Compendiensi ecclesiæ concessis.

Anno 936. *IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis,* LUDOVICUS *superni Regis præordinante clementia Rex Francorum. Si sanctæ Dei subvenientes Ecclesiæ concedimus aliquod honoris & restaurationis donum, necnon & ipsis qui in ea debent morari catholicè, & pro statu hujus regni & Christianitatis sublimatione superni Regis Jesu-Christi, cum sanctorum ipsius clementissima intercessione illius clementiæ munus debent devoti efflagitare, porrigimus manum nostræ celsitudinis ac pietatis, ne opprimantur quorumdam violentiâ inlegaliter & injustè; nobis id temporaliter ad honoris augmentum, & æternaliter tenemus firmissimè profuturum. Dignoscat namque tam præsentium quàm & futurorum solertia, quod fratres Compendiensis cœnobii, dum illic primùm venimus, ante celsitudinis nostræ culmen se clamaverunt de* ROTHARDO *Meldensium Episcopo, jam antea ejusdem loci Præposito, de terra illorum propria, quæ debet esse pertinens ad subsidium illorum victûs atque vestitûs, quæ ibidem almæ Dei genitrici & intemeratæ Virgini Mariæ, & pretiosissimis martyribus Cornelio ac Cypriano, ad opus fratrum ibidem deservientium à progenitoribus nostris fuit concessa, scilicet de villa quæ dicitur* Calny, *& item de* Gury, *& de Morolio & de Marisco, de Morisello & de Madriniaco super Mas, & de Aquilinis-curte, & de ecclesiis in ea sitis, videlicet sanctæ Mariæ, sancti Dionysii, sancti Medardi, & sanctæ Margaritæ, & de decimis earumdem, & de transversis fluvii Axonæ, & molendino quod* Frost *nuncupatur, & de terra quæ eidem fluvio adjacet citra prædictum fluvium & ultra, simulque de area juxta prædictum fluvium, in qua domum firmaverat, quæ videlicet area Casdunus vocabatur. Hæc enim omnia dum ministerialis jam dicti loci debuit esse, quasi sub censu sibi detinuit & usurpavit, de quo etiam umquam nihil solvit. Nos autem hæc audientes, atque communi consilio fidelium nostrorum fruentes, scilicet* HUGONIS *dilectissimi nostri & Francorum Ducis, qui est in omnibus regnis nostris secundus à nobis, &* WALBERTI *fidelissimi nostri Pontificis, necnon & cum consilio prudentissimi viri* BERNARDI *in fidelitate nostra multùm ultimi, atque* ERMENFRIDI, *reddimus ei ad communem portionem fratrum ibidem Domino deservientium, omnem jam dictam terram cum omnibus supradictis, ut ab hodierna die & deinceps, sine ullius contradictionis molestia, ipsam terram & omnia supradicta ad subsidium victus & vestitus illorum per succedentia tempora possidendo teneant. Insuper etiam jam dictis fratribus concedimus, ut de præbendis liberam potestatem tribuendi habeant, atque omne servitium pro ipsis datum ad proprios usus illorum teneant, veluti Rex* KAROLUS *pater noster gloriosissimus eis in Præcepto renovacionis concessit. De ministeriis quoque loci emendendis eandem potestatem habeant, exceptis Præposito & Decano, Thesaurario & Cantore; & hæc cum consilio majorum fratrum, & electione ceterorum clericorum. De mansionibus verò donandis inter se, seu de terra infra castellum, & extra ad eosdem fratres pertinente similiter habeant. De castello autem & propugnaculis ejus, & de terra exteriori inter murum & fossatum, & ut nullus externus ejusdem loci quasi ad providendum castellum principatum accipiat, & nemo ibi mansionem accipiat, concedimus eis. De cultura verò quam habent ad exteriores usus, & ut mansiones illorum nullus intrare præsumat. De cambiis ibi constructis vel construendis, de tabernis vinariis intra castellum & extra castellum, teloneum quod ad partem prædecessorum nostrorum venire solebat, concedimus eis. A Confluentibus verò aquis contra villam Clarisium usque ad pontem Venettæ flumen cum utrisque ripis & piscatoria, & navium transitu, & ubicumque retia extra fluvium trahenda fuerint, sive crescat aqua, sive decrescat; & inde usque ad Magnicurtem, ita concedimus eis, & ut nullus ibi piscari aut venari absque licentia fratrum præsumat: & si bestia aliqua fugiens sine venatoribus ibi devenerit, ad fratrum mensam deferatur. Et quicquid à Confluentibus aquis contra Clarisium usque ad Magnicurtem inventum fuerit, similiter concedimus eis. Concedimus etiam licentiam, ut si quis fiscalinus de alode suo voluerit vendere vel tradere illi sancto loco vel illius loci Canonicis, liberam potestatem id faciendi habeat, & factum perpetualiter maneat: sicut pater noster Karolus Rex olim stabilivit, atque per præceptum inibi concessit. Si verò aliquis hæc statuta violare præsumpserit, & quæ pater noster stabilivit, & sanctæ Romanæ Sedis Papa* JOHANNES *in privilegio suo concessit, & violare tentaturos excommunicavit ac maledixit; cum Juda traditore Domni portionem habeat, & anathema maranatha sit, & exclusus à consortio fidelium in pœnis infernalibus perpetuò existat concremandus. Et ut hæc nostræ auctoritatis præceptio firma & inviolabilis æternaliter absque metu maneat, propria manu nostra subtus confirmantes, anulo regiæ dignitatis nostræ mandavimus insigniri.*

Signum LUDOVICI *Regis gloriosissimi.*

C D E F

A *Actum Compendio Regis palatio, die Nativitatis Domini nostri Jesu-Christi, Indictione* X. *anno* I. *regnante Ludovico Rege gloriosissimo.*

NOTATIO.

INDICTIO decima convenit anno DCCCC XXXVII. qui annus tum erat Ludovici secundus, cùm anno DCCCC XXXVI. mortuo Rodulfo ex Anglia revocatus sit ad regnum. Itaque Indictio decima hîc computanda à mense Septembri anno DCCCC XXXVI. Nisi dicas, Indictionem novam à Nativitate Domini cum novo anno tum incœpisse.

CXXXVI.

B Charta Gotescalchi Episcopi Aniciensis de restitutione disciplinæ regularis in cœnobio sancti Theofredi, & de quibusdam donationibus. Ex Chartulario.

Anno 938.

IN nomine Dei summi. Amen. Notum sit omnibus Ordinum gradibus, tam præsentibus, quàm futuris, quod anno secundo regnante LODOICO *Rege, cùm ego* GOTISCALCHUS, *humilis Præsul Vallavensis ecclesiæ, pro meo posse providerem Clerum & plebem, incidit desiderium in corde meo, ut locum sancti Theofredi Calmiliensis cœnobii, quod olim regale fuit, & à prædecessoribus nostris regali beneficio obtentum, & per incuriam & secularem cupiditatem res præfati loci malè direptæ sint, & exigente inopia religionis status inibi penitus annihilaretur; in pristinum pro posse restituerem Ordinis gradum. Inde accitum Dominum* ARNULFUM *de cœnobio sancti Geraldi Abbatem deprecatus sum, ut prædictum locum in sui dominio susciperet, & fratres ibi regulariter secundum normam Patris Benedicti viventes* C *delegaret. Caventes itaque recidivam cupiditatis rabiem successorum nostrorum, assensu* GUILHERMI *Marchionis & plurimorum Episcoporum, dedimus ei licentiam, ut supradictum est, ut monita sancti Patris Benedicti observent, & memores nostri Christum pro nobis quotidie precibus exorent, & cum nostro communi, cùm fuerit necessarium, eligant talem rectorem qui illos benè regere ferat. Si autem (quod absit) instigante diabolo à proposito bono deviaverint, non solùm illa quæ perceperunt amittant, sed & illud etiam quod nobis Dominus præstitit ut concederemus, hoc est Roserias cum suis adjacentiis, & villam Colentiam de communia fratrum, Camalerias etiam & Ventreciarum cum illorum finibus, quæ benevolo animo tribuimus, ad nostram redeant utilitatem : & istas res supradictas eo tenore concedimus eis ab hac die & deinceps, ut quotidie, exceptis diebus festis, unaquaque hora pro nobis & successoribus nostris, tam Pontificibus, quàm Clericis, & omnibus adjutoribus & benefactoribus nostræ sedis & ecclesiæ, duos psalmos flexis genibus decantent; pro defunctis verò, quando possibile est,* D *vigiliam & Missam. Res autem sancti Theofredi quas nostra vel secularis potestas tenere videtur, aut beneficiario jure; ab Abbate ejusdem loci & monachis ibidem degentibus obtineat eo tenore, ut quandiu vixerit, censualiter teneat; post mortem verò ipsorum absque ulla contradictione Rector & monachi ejusdem loci recipiant. Si quis autem hæc temerariè præsumpserit, tam nostra, quàm Coepiscoporum præsentium excommunicatione & æterna damnatione se innodandum sciat, nisi resipuerit, & satisfaciendo emendare studuerit.*

Signum GOTISCALCHI *Episcopi.*
Signum GERANTII *Bituricensis Archiepiscopi.*
Signum BEGONIS *Episcopi.*
Signum WIDONIS *Episcopi.*
Signum BERNARDI *Abbatis.*
Signum DALMATII *Abbatis & signum aliorum plurimorum testium anno* II. *regni Ludovici II.* V. *autem anno Dalmatio Abbate.*

E

CXXXVII.

Stephani Episcopi Mimatensis charta de constructione Prioratus sanctæ Enimiæ, ab Agapito Papa probata. Ex Chartario S. Theofredi.

Anno 951.
* i. an. 942.

IN nomine Dei omnipotentis, qui trinus est in personis & unus in essentia. Notum sit omnibus fidelibus Christianis tam præsentibus, quàm futuris, quod anno VII. * *regni* LUDOVICI *Regis, ego* STEPHANUS *ecclesiæ Mimatensis Episcopus, cum pro posse providerem Clerum & plebem mihi subjectam, consentienti Petro Archidiacono, ac Manfredo Præposito, Ingelvino Decano, ceterisque Clericis supradictæ Sedis; necnon fidelibus laicis,* BERNARDO, *& fratre suo* HECTORE, HUGONE *&* PETRO *fratribus meis,* BERNARDO *Vicecomite, Cancelino, Fredelone, Stephano, Ubone, Bertrando, Rigaldo;* F *incidit in corde nostro desiderium, ut locum fundatum in honorem beatæ Dei genitricis Mariæ, ubi requiescit corpus beatæ virginis Enimiæ, quod per incuriam & secularem cupiditatem malè direptum erat, & inopia exigente, religionis status inibi penitus annulatus videbatur, in pristinum restitueremus statum. Qua de causa Domnum* DALMATIUM *Abbatem venerabilem virum de cœnobio S. Theofredi deprecati sumus enixè, ut præfatum locum in suo dominio susciperet, & fratres ibi regulariter viventes secundum normam patris* BENEDICTI *semper delegaret. qui renuit, asserens se in rebus extraneis nolle laborare, vel in alterius potestate. Nos autem animi ejus perscrutantes voluntatem, hoc ab eo responsum accepimus, quod nec ipse, nec aliquis de monachis suis in loco illo pæne diruto laboraturi essent, nisi priùs firmamentum hereditarium, scilicet privilegium satis firmum ac manibus nostris roboratum, acciperet, qualiter locellus ille per omnes succedentes generationes in potestate & dominio seu subjectione permaneret cœnobii sancti Theofredi martyris, & omnes Abbates ejusdem monasterii per cuncta succe-*

dentia tempora haberent in potestatem illam cellulam secundum suam voluntatem disponere, regere, gubernare, & ordinare, sive secundum Deum, sive secundum sæculum, sine ullius contradictione. Quod audientes aliquandiu distulimus, hæsitantes de hoc quid ageremus: sed inito cum universo Clero nostro consilio & fideli populo, cum consilio etiam & voluntate D. REYMUNDI *Marchionis & omnium clericorum atque fidelium nostrorum, dedimus assensum secundum suam voluntatem in omnibus, ea scilicet ratione, ut quotidie, exceptis festivitatibus, pro nobis & successoribus nostris, & propinquis, & omnibus benefactoribus & propinquis, & adjutoribus nostræ sedis & loci,* VII. *psalmos flexis genibus decantent pro defunctis, vel cùm possibile fuerit, vigiliam & Missam. Et quia tempus instabat, in qua causa orationis Romam proficisci parabamus, Domnus scilicet Raymundus, & ego Stephanus Episcopus, simulque Petrus Archidiaconus, Maganfredus Præpositus, Ingelvinus Decanus cum aliquantis aliis clericis; Dalmatius Abbas hoc animadvertens, se quoque dixit nobiscum velle proficisci, & ante sacram præsentiam corporis beati Petri Apostoli auctoritate ac licentia apostolica, loci ipsius inchoare ædificia. quod audientes laudavimus studium animi illius & industriam sollicitudinis erga ipsum locum. Et venientes ante præsentiam sacri corporis beati Petri Apostoli & coram præsentia Domini Papæ* AGAPITI, *necnon & Episcoporum multorum, & Presbyterorum, & reliquorum graduum, &* ALBERICI *Senatoris & aliorum nobilium multitudine, patefecimus desiderium nostrum de reædificatione supradicti loci, & in conspectu eorum recitavimus jam dictum privilegium. quod ut audierunt tam Domnus Papa Agapitus, quàm ceteri fideles qui aderant, laudaverunt, & decreverunt, ut locus ille restauraretur in perpetuam habitationem monachorum. Sed & hoc quod supradictum est, nunc iterum inserere libet, secundum petitionem venerabilis viri Abbatis Dalmatii ac monachorum ejus, decretum est atque statutum ab omnibus, ut locus ille jam dictus antiquitus Burlatis, qui est consecratus in honorem beatæ Dei genitricis Mariæ, ubi requiescit corpus beatæ Virginis Enimiæ, permaneat atque consistat in potestate ac providentia vel subjectione Calmiliensis cœnobii, quod est fundatum & consecratum in honore Principis Apostolorum beatissimi Petri, ubi beatus martyr Theofredus in corpore cum aliorum Sanctorum pignoribus requiescit: & habeant tam Abbas, quàm congregatio ipsius cœnobii prædictum locum in potestatem ad regendum & disponendum sine impedimento alicujus personæ per omnes futuras hominum generationes jure perpetuo. Hanc autem chartam vel privilegium in basilica beatissimi Petri ante sacram ipsius tumbam, & coram supradicta caterva, cum sæpedicto loco tradidimus in manu Dalmatii Abbatis ac monachorum ejus ad memoriam posterorum sine tenus conservandam. Si quis verò hanc temerarius infringere præsumpserit, tam nostra quà Coepiscoporum præsentium excommunicatione atque perpetua damnatione se noverit condemnatum ante conspectum justi judicis Christi.*

Signum domini AGAPITI *Papæ, cujus auctoritate hæc charta confirmata est. Signum ejusdem* STEPHANI *Episcopi. Signum* GOTESCALCHI *Episcopi Aniciensis. Signum aliorum testium clericorum & laicorum. Facta est hæc charta* III. *Nonas Maii, fer.* II. *luna* VIII. *regnante* LUDOVICO *Francorum & Aquitanorum Rege.*

NOTATIO.

OBSERVATU digna est hæc charta, maximè quia ei subscripsit Agapitus Papa II. qui anno DCCCCXLVI. sedit in annos decem. Data verò est hæc charta anno DCCCCLI. quo anno dies III. *Nonas Maii* incidebat in feriam secundam, currebatque annus XV. Ludovici Transmarini, cujus anno VII. hæc donatio facta est. ac proinde charta hac de re scripta post annos octo, ut suo loco de aliis similibus diximus, nempe in libri secundi capite XXVIII. num. IX.

CXXXVIII.

Ex Chartario Celsinianensi.

Eldegardis Comitissæ donatio facta cœnobio Celsinianensi.

Anno 948.

SAcrosanctæ Dei ecclesiæ sancti Petri clavigeri Christi, & sancti Johannis Evangelistæ dilecti Domini, ceterorumque corpora Sanctorum, sive reliquias quæ ibidem digno honore conditæ sunt honoratæ in monasterium quæ dicitur Celsinanias, quem ROBERTUS *Vicecomes bonæ memoriæ, Regi regum & Domino dominantium pro redemptione animæ suæ & omnium fidelium Christianorum tribuit in sacrificium, sub quo loco & congregatione monachorum Deo auxiliante pro commendatione domni* STEPHANI *serenissimi Præsulis, & dominæ Vicecomitissæ conjugisque ejus* ELDEGARDIS, *necnon & consensu* EUSTORGII *ceterorumque virorum nobilissimorum Domnus* AYMARDUS *humillimus Abba rector præesse videtur, custodemque loci illius & provisorem subtus se fratrem* RAGIMBERTUM *constituere voluit. Idcirco ego in Dei nomine* ELDIGARDIS *unà cum consensu & voluntate Domni Stephani Claromontensis ecclesiæ Episcopi, cedo Deo omnipotenti & beato Petro Apostolo, sanctoque Johanni Evangelistæ ceterorumque reliquiæ Sanctorum, quæ in supradicto monasterio sunt locatæ, res meas proprias, quæ ex parte senioris mei Domni Roberti nomine per cartam donationis legibus mihi successerunt, & sunt ipsæ res sitæ in pago Arvernis, in Comitatu Thalamitensi, Vicaria Ambronensi, in locis vel villis, quæ vocantur Crizilonis, & Soliniacus, seu Giniacus. Cedo itaque Deo omnipotenti & Sanctorum suorum pro animæ meæ remedio & senioris mei Roberti in sua vice & anima domni Episcopi Stephani, & fratribus suis* EUSTORGII *&* ROBERTI, *& avunculi illorum item* EUSTORGII, *& anima* ACFREDI *Comitis, & omnium fidelium Christianorum tam vivis, quàm & defunctis, in loco qui dicitur Celsinanicas, ad ædificationem ecclesiarum seu ad drictum illorum monachorum, qui nunc ibidem esse videntur, vel quæ Deo disponente postea aucturi erunt, villam quæ dicitur Crizilonus, cum mansis & appendiciis, &*

A *campis, & vineis, & pratis, & omnibus adjacentiis, cum ſervis & ancillis, qui nunc ſunt vel inantea*
naſcituri ſunt, omnia & ex omnibus, quantum in ipſa villa viſa ſunt habere, vel poſſidere, vel in
poſterum adquirere potuero, totum & ad integrum cedo ſupradicto monaſterio. Et in villa Foliniaco ſimi-
liter cedo ad ſupradictum locum manſionem unam cum curte & horto, & clauſum, & quantum in ipſa
villa viſa ſum habere, & inantea adquirere potuero, totum & ad integrum cedo ad ipſam aulam Dei
jam ſupradictam. Eodem verò modo cedo in villa, quæ dicitur Gimniacus, manſum unum, quem de
DALMATIO *Vicecomiti ſenior meus Robertus adquiſivit, cum appendariis ibidem pertinentes, cum*
campis, & pratis, & vineis, & omnia ex omnibus, quantum in ipſa villa viſa ſum habere, vel inantea
adquirere potero, totum & ad integrum cedo Domino Deo & ſanctorum Apoſtolorum Petri & Johannis
Evangeliſtæ, ea verò ratione, ut quandiu STEPHANUS *Epiſcopus & ego Eldiardis vixerimus, uſu-*
fructuario poſſideamus: & ſi Domnus Epiſcopus Stephanus me ſupervixerit, Crizilonem & manſionem de
B *Soleniaco & clauſum diebus vitæ ſuæ teneat & poſſideat; & in compenſationem hujus rei & cenſum hoc*
quod in Gimniaco videmur habere, monachi Celſiniacenſis eccleſiæ teneant & poſſideant præſentialiter pro
mea commemoratione & ſenioris mei, & Domni Stephani Epiſcopi abſque ullo contradicente. Sanè ſi
quis, ſi nos ipſi immutatas voluntates noſtras aut ullus ex heredibus noſtris, vel ullus ex fratribus noſtris,
ſive Rex, ſive Comes, ſive Epiſcopus, ſive & Abbas, ſive ullus ex conſanguineis noſtris & propinquis,
necnon etiam ullus homo extiterit, qui contra hanc donationem calumniam generare præſumpſerit; in
primis iram Dei omnipotentis incurrat, & Sanctorum offenſam, & cum Datan & Abiron & Juda pro-
ditore Domini in profundum inferni demergatur; & inſuper auri puriſſimi coactus libras X. *perſolvat;*
& ejus petitio nullum obtineat effectum; ſed hæc ceſſio iſta firma & ſtabilis permaneat cum ſtipulatione
adnixa. Facta ceſſione iſta feria V. *in menſe Decembrio, anno* XIII. *regnante* LUDOVICO *Rege Fran-*
corum ſeu Aquitanorum. Signum ALDEGARDIS, *qui hanc ceſſionem libenti animo fieri & firmare ro-*
C *gavit. Signum Domni* STEPHANI *Claromontenſis eccleſiæ Præſulis conſentientis. Signum* DESIDERII.
Signum ROBERTI *Blanc. Signum* BERNARDI, TAYDONI. PETRUS *monachus ſcripſit hoc opus in*
honore Domini noſtri Jeſu-Chriſti.

NOTATIO.

AYMARDUS, cujus hîc mentio, erat Abbas Clu-
niacenſis ſecundus, idemque Protoabbas Celſiniacenſis.
Quippe initio Cluniacenſes Abbates hunc titulum ſibi
tribuebant in ſibi ſubjectis locis, alioſque inibi vica-
rios conſtituebant Abbates, quos aliquando *Coabbates*
appellabant: hîc *cuſtodem & proviſorem* Ragimbertum
D vocat Aymardus. Ante eum Adacius Abbas Sarlaten-
ſis vocatur *Coabbas Oddonis* Cluniacenſis Abbatis. Sic
enim lego in veteri charta Bernardi Comitis Petrago-
ricenſis. *Igitur ut dictum eſt, trado præfatum locum Deo &*
Domno Oddoni Cluniacenſi Abbati atque Adacio Coabbati
ejus, cujus vocabuli loco Sancta-Marthani ediderunt,
Abbatibus. Sollemnis formula eſt, *Abba ſeu rector præeſſe*
videtur. ubi verbum *videtur* non *importat fictionem &*
improprietatem, quæ veritati contraria ſit, uti cuidam
pſeudocritici ſomniant. Sed valeant nugæ illæ cum
auctoribus ſuis. Obſerva hanc chartam vocari Opus
in ſubſcriptione Notarii.

CXXXIX.

Gergerbæ Reginæ diploma, quo terram apud Ruminiacum concedit Bernerio Abbati Hummolarienſi.

Ex Chartario Hummolarienſi à D. d'Herouval communicato.

Anno 959.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, GERBERGA *gratia Dei Francorum Regina. Si eccleſiaſti-*
cis negotiis juſtè diſponendis operam damus, non regiæ dignitati perperam inferimus. Noverit igitur
cunctorum fidelium tam præſentium, quàm futurorum ſollertia, quod acceſſit ad nos Humolarienſis cellæ
E *Abbas* BERNERUS, *obſecrans, ut quamdam terram de poteſtate ſanctæ Mariæ Sueſſionenſis monaſterii*
Puellarum, quod in noſtra manu tenemus de beneficio Comitis ADALBERTI, *in pago Vermandenſi*
ſitam, in villa quæ dicitur Ruminiacus, liceret ſibi ab eodem Comite qualitercumque poſſet impetrare,
ut de beneficio omnino ablata pro eadem terra, quemdam reſpectum ad altare ſanctæ Mariæ prædicti mo-
naſterii perſolveret, ut eam monachi cellæ Humolarienſis jure precario in perpetuum poſſiderent. Quod
nos cum conſilio fidelium noſtrorum WIDONIS & RORICONIS, *& aliorum qui tunc præſentes eſſe*
potuerunt, non inhumana indicantes, quod petebat ut fieret annuimus, & hanc cartam fieri præcipimus.
Dicuntur autem de illa terra ſcilicet tria manſa: reſpectus pro eadem in Purificatione ſanctæ Mariæ per-
ſolvendus XII. *denarii. Quam terram ſi quid præfati monachi meliorare, plantando ſcilicet, vel ædifi-*
cando potuerint, & pro hoc ipſo quiſquam, quod futurum non credimus, neque optamus, contra hanc
F *noſtram auctoritatem inſurgere temptaverit, omnipotentis Dei iram incurrat, & reatus ſui pœna coactus*
regio fiſco L. *argenti libras perſolvat, & quod conatur inane fiat. Actum Sueſſionis infra portas monaſterii*
Puellarum ſub die VII. *Kalendarum Maiarum, anno Incarnationis Dominicæ* DCCCC LIX. *Indictione*
ſecunda, regnante LOTHARIO *Rege. Signum Aimonis Advocati. Signum Evrardi Præpoſiti. Signum*
Helvidis Præpoſitæ. Signum Mileſindis Decanæ. Signum Fulconi Vvaſſalli. Signum Gauzberti Vvaſſalli.
Evrardus Subgregarius & Cancellarius ſcripſit & ſubſcripſit.

CXL.

Ex schedis D. d'Herouval.

Testamentum Pontii Raymundi Comitis Tolosani & Rutenensis, Marchionisque Gothiæ.

Anno 960. & seq.

* Conques. * Figeac. * Beaulieu en Limosin. * Aurillac. * Marcillac en Rouergue. * juniori. * de Rodez. * * en Rouergue. * S. Afrique. * n. sæculari sancti Amantii Rutenensis. * Rutenensis. * le Puy. * uxori. * Nemausi. * Anianensis. * Psalmody. * Agde. * Palais en Languedoc. * S. Pons, cujus fundator. * Comite Ruscinonensi. * Roses. * Narbonensi. * la Grasse en Languedoc. * Valsequier. * Soreze. * Castrensis. * Albiensi. * Cadurcensi. * Albiensi.

IN nomine Domini. Breve codicillo quod fecit RAYMUNDUS *Comes pro remediam animæ suæ, & pro genitore suo, & pro genitrice sua, & pro omnibus fidelibus suis. In primis dono ad illo cœnobio de Conquas* illa medietate de illo alode de Ariniaco, & de illas ecclesias, & de omnibus villariis quæ ibi aspiciunt, & alia medietate ad illo cœnobio de Figiaco*. Illa ecclesia de Acinnaco teneat Raynaldus dummodo vivit, & illi alode teneat Stephanus dummodo vivit: post illorum discessum sancti Salvatoris de Figiaco remaneat, & donet Stephanus & Raynaldus ad ipsos monachos per singulos annos mediante Quadragesima, unam refectionem. Illo allode de Limanico, quod Grimaldus habet à feo, & Frodinus habet à feo de Raymundo, & illa ecclesia de Blanado, Ugoni filio Geraldi remaneat dummodo vivit: post suum discessum sancti Petri Bellilocensis* remaneat, & donet ad ipsos monachos per singulos annos unam refectionem medio Quadragesimæ. Illo alode de* Pomeriol, *& illo alode de Tornago, & illo alode de Malavalle quod de illos monachos de Aureliaco*, & de ipso Abbate acquisivi, sancti Petri & sancti Geraldi ad ipso cœnobio remaneat. Illo alode de Vidaliaco, quantum ibi aspicit, cum ipsa ecclesia, sancti Petri Marciliaco* remaneat. Illo alode de Alico & de Valanelone sancti Petri Bellilocensis remaneat, & illa medietate teneat Aimericus dummodo vivit, & donet ad ipsos monachos singulos annos unam refectionem medio Quadragesimæ. Illos alodes quos acquisivi de* GUILLELMO* *Comite consanguineo meo, illa tertia pars remaneat sancta Maria Rutenensis*: alia tertia pars sancti Amantii*, alia tertia pars sancti Saturnini*. Illa ecclesia de sancti Affricani*, & illo alode de Pedreglago quod de Ranulfo acquisivi, sancti Privati Mimatensis remaneat. Illo alode de illa Rochera quod de Poncione acquisivi, sancti Salvatoris Vabrensis remaneat: & alio alode quod de Poncione acquisivi, quod Bernardus de Nante habet à feo sancti Salvatoris, ad ipso cœnobio remaneat. Illo alode de Cenabolos, & illo alodio de Crucio, & illo alodio de Pociolos, & illo alodio de Guarriguas, & illo alode de Vinnaco, & illo alode de Longalassa, & illos mansos de Bonaldo & de Senisco, Poncioni Abbati* remaneat: post suo quoque discessu sancti Amantii Rutenensis remaneat. Illo alode de Sulciaco cum ipsa ecclesia teneat* DEUS-DEDIT *Episcopus* dummodo vivit; post suum discessum sanctæ Mariæ Rutenensis remaneat: & ipsi mansi de Vabro Grimaldo remaneant, post suum discessum sanctæ Mariæ Rutenensis. Illa Abadia de Rubiaco una medietas remaneat sancta Maria de Anicio*, altera medietas inter illa sede de Uzecio, & illa sede de Viverio remaneat. Illos alodes quos habeo in Nemosense,* BERTANÆ* *remaneant dummodo vivit: post suum discessum illa medietas remaneat sanctæ Mariæ Nemosensi, alia medietas inter sancto Baudilio*, & sancto AEgidio*. Illo alode quæ de Segoucio acquisivi, quod* RAYNARDUS *Vice-Comes Biterrensis habet, Bertanæ remaneat dummodo vivit: post suum discessum sancti Salvatoris Anahnensis* remaneat. Illo alode de Plumberias Bertanæ &* RAYMUNDO *filio meo remaneat dummodo vivit: post illorum discessum sancta Maria ad Anicio remaneat. Illo alode quæ comparavi de Poncione ad capud de ...... Raymundus habet à feo, ad illa sede de Lodeva remaneat, teneat Berta dummodo vivit. Illo alode de Lupiano cum ipsa ecclesia, & illo alode de Lugis teneat Berta dummodo vivit: post suum discessum sancti Juliani Psalmodio* remaneat. Illo alode de Balarug teneat Berta & Raymundus dummodo vivunt: post eorum discessum, una medietas remaneat sancti Petri de Magalona, alia medietas remaneat ad illa sede de Agade*. Illo alode de Palagio* remaneat Raymundo & Bertanæ dummodo vivunt: post illorum discessum illa tertia pars sine ulla ecclesia, remaneat sancti Tybereii, alia tertia pars ab illa medietate de illa ecclesia remaneat ad illa sede ad Biterris, alia tertia pars ab illa medietate de ipsa ecclesia remaneat ad illa sede de Narbona. Illo alode de Caucos remaneat Raymundo & Bertanæ dummodo vivunt: post illorum discessum remaneat una tertia pars sancti ...... altera tertia pars sancti Petri de Joncellos: alia tertia pars sancta Maria de Cuarante. Illo alode de Caucio quod à Raymundo acquisivi, remaneat illa medietas sancta Maria & sancti Poncii* ad Tomerias, alia medietas sancti Petri ad Caunas. Illo alode de Perpiniani, quad de Attone* acquisivi, remaneat illa tertia pars sancti Felicis ad Gironda, alia tertia pars sancti Petri ad Rodas*, alia tertia pars ad illa sede de Helna. Illos alodes qui fuerunt Amelio Vice-Comite de Carcassona, ipsi qui sunt in Narbonensi, remaneant inter sancto Justo & sancto Paulo*: & alii qui sunt in Carcassensi, tertia pars remaneat sancta Maria Crassa*, alia tertia pars sancti Johannis Vallesegario, alia tertia pars sancti Nazarii ad Carcassona. Illo alode de Caucio remaneat sancti Johannis Vallesgario*. Illo alode de Villa-nova sancta Maria de Soricino* remaneat. Illo alode de Brocello Bernardo filio Rotgerio remaneat dummodo vivit: post suum discessum sancti Petri de Caunas remaneat. Illo alode de Guttalem cum ipsa ecclesia, & cum omnibus villariis quæ ibi aspiciuntur, sancti Benedicti* remaneant & sancti Vincentii. Illo alode quem habeo in Cavalio, sancti Benedicti & sancti Vincentii remaneat neminem contradicentem. Illo alode de Bricio* FROTERIO *Episcopo* remaneat cum ipsa ecclesia dummodo vivit: post discessum sancti Michaëlis de Galliaco remaneat in communia. Illo alode de Francitia sancti Eugenii remaneat, & teneat ipsa ecclesia, Berengarius dummodo vivit: post suum discessum remaneat cum suo alode sancti Eugenii ad Viancio. Illa ecclesia de sancto Marcello* BERNARDO *Episcopo* remaneat ad alodo: ipso de sancto Marcello sancti Salvii remaneat, & post mortem Bernardi Episcopi, ipsa ecclesia sancti Salvii remaneat. Illo alode de Loveziaco sancta Cæcilia* remaneat, & teneat ipsa ecclesia Nodbertus dummodo vivit: post suum discessum sanctæ Cæcilia remaneat. Illo alode de Avocio sancta Marciana remaneat. Illo alode de sancto Victore sancti Vincentii remaneat cum ipsa ecclesia,*

A ecclesia, & teneat ipsam alodem cum ipsa ecclesia ERMENGAUDUS Abbas dummodo vivit: post suum
discessum sancti Vincentii remaneat. Illo alode de Vertucio BERNARDO & uxori suæ ADELAIS re-
maneat: si vir mortuus fuerit, ad illam remaneat: post illorum discessum remaneat una tertia pars sancti
Michaëlis ad Galliaco, alia tertia pars sancti Salvatoris de Comberas, alia tertia pars sancti Audardi
remaneat. Illo alode de illa Rocha quæ de Aymerico acquisivi, sancti Leoncii remaneat. Illo alode de
Mazirios quæ de Augerio acquisivi, sancti Benedicti Castrensis remaneat. Illo alode de Frodino cum
ipsa ecclesia, & illo alode de Porcello cum ipsa ecclesia, & illo alode de Altiding cum ipsa ecclesia, &
illo alode de Stricto-fonte cum ipsa ecclesia, & illo alode de Cavaucellas cum ipsa ecclesia, & illo alode
de Bonofollo cum ipsa ecclesia, sancti Saturnini remaneant. Illo alode de Rochas, & illo alode de Entre-
nago, & illo alode de Remeddo, illo alode de Bordas cum ipsa ecclesia, & illo alode de Altarago cum
ipsa ecclesia, illo alode de Narveis cum illa capella, illo alode de Torvolis sancto Simplicio Moranorivo,
B Saxenis, Cadmerio Frereduol, isti alodes cum ipsas ecclesias S. Stephani Tolosensis, & S. Maria-fabricata
remaneant. Illo alode de Sudoribane sancti Volusiani remaneat; & illo alode de Carliago ROGERIO
filio ARNALDO * remaneat: post suum discessum sancti Antonini Fredelesio remaneat. Illo de Marcello, * Comiti Fuxensi.
& illo alode de Salas, sancti Petri de Sado remaneat. Illo alode de Cantvalle, & illo alode de Do-
nadfrancio * WILLELMO GARCIANÆ remaneat dummodo vivit: post suum discessum sancti Petri * Comite de
de Condom, & sancti Vincentii ad Auscio remaneat. Illo alode de sancti Martini de Bellocasso, illa Fesensaco Aus-
ecclesia teneat Bosomens dummodo vivit: post suum discessum sancti Petri Mussiaco remaneat. Illo alode ciensi in Vas-
de sancti Salvatoris cum ipsa ecclesia sancti Petri Mussiaco remaneat, & teneat ipsa ecclesia Jeremias conia.
Presbyter dummodo vivit. Illo alode de Arsiolis UGONI nepoti meo remaneat: post discessum suum
sancti Petri Mussiaco remaneat illa medietas, alia medietas Arnaldo & filio suo SIGUINO, quod hodie
habet, remaneat: post illorum discessum sancti Petri Mussiaco remaneat. Illo alode de Maimanicas, illo
C alode de Paludis, illo alode de Valle ardrico, illo alode de Logio, illo alodio de Podiomeiano, illo
alode de Lauberol, isti alodes sancti Stephani Cadurcensis remaneant nemine contradicente. Illo alode
de illa Guarda cum ipsa ecclesia, & illo alode de Losolario teneat HUGO filius noster dummodo vivit:
post suum discessum sancti Stephani Caturcensis remaneat nemine contradicente. Illo alode de Bellopoguo
teneat AYMERICUS, dummodo vivit: post suum discessum, sancti Stephani Caturcensis remaneat. Illo
alode de Sabadello & de Prandicile cum ipsa ecclesia, sancti Stephani remaneat nemine contradicente.
Illo alode de Francor & ad unum cui ille laxaverit: post mortem illorum sancti Stephani Caturcensis
remaneat. Illa quarta parte de illa ecclesia sancti Ciricii, & illo alode quod ego acquisivi in Deum-
pantala, sancti Audardi remaneat. Illo alode de Mongio sancti Audardi remaneat: illa ecclesia RICARIO
filio Isarno remaneat ad alode; post suum discessum sancti Audardi remaneat cum alio alode. Illo alode
de Cauco cum ipsa ecclesia, & illo alode de Povilovicas cum ipsa ecclesia, sancti Antonini remaneant.
D Illa tertia pars de alios alodes meos quæ habeo in Agennense, remaneat GAUSBERTO Abbate: post
suum discessum sancti Petri Musciaco remaneat; alia tertia pars inter Exciso & sancto Vincentio-fabricato,
alia tertia pars remaneat sancti Caprasii, exceptis quæ AUSTORGIUS tenet: & post discessum Austorgii
sancti Caprasii remaneat. Illo alode de Malopertuso cum ipsas vineas, & illas vineas de Pogio Censaldo,
& illas vineas de Ortigerias, UGONI nepoti meo permaneat: post suum discessum RAYMONDO
fratre suo remaneat. Illo feo quod Sancius habet, remaneat ad ipso Sancioni ad alode, exceptis illa
vinea de Pogioceti, illo alode de illo boscheto, sancta Rufina remaneat. Illo alode de Marca sancti Petri
& sancti Gerardi de Cairago * remaneat. Illo alode de Lauziaco, & illo alode de Sessago, & illo alode * en Quercy.
de Campoguidano cum ipsas ecclesias, & illo alode de Valencio, Ademario Vicecomite Tolosano remaneat,
in tali verò ratione, ut eleemosyna mea adfirmet; & si filium habeat de muliere, qui hereditatem he-
reditare debeat, ad illum remaneat. Illo alode de Laugiaco post discessum Ademaro. Illo alode de Fessago
E sancti Antonini * remaneat; & illo alode de Campoguidano post discessum Ademaro, sancto Audardo * Apamiarum.
remaneat; & si Ademarus filium de muliere non habet, qui hereditatem suam non hereditet, ipso alode
de Laugiaco sancti Petri & sancti Gerardi de Cairago remaneat. Illo alode de Braciaco, RAYMUNDO
filio meo & HUGONI filio meo remaneat; in tali verò ratione quòd teneat ipso castello & ipso . . . . . .
ARNALDUS & ISARNUS quod habet de ipso alode, si tale forsfactum non fecerint in contraunum ex
illis per quod ipsos habere non debeant. Illo alode de Projeto, & illo alode de Genebueras RAYMUNDO
& AMALVINO fratre suo remaneant: & post discessum Ademario. Illo alode de . . . . remaneat: &
post illorum discessum S. Leotardi remaneat. Illo castello de Tolmone cum ipso alode de Albafolia, & cum
ipsa ecclesia de illo alode de Guallaranis cum ipsa ecclesia, & illo alode de Varliago cum ipsa ecclesia, &
cum aliis ibi pertinentibus, Raymundo & Hugoni remaneant dummodo vivunt: & si illi mortui fuerint,
S. Audardi remaneant. Ipso castello quod vocant Nandalors, cum ipso alode de sancta Maria, Raymundo
F filio meo & Hugoni filio meo remaneat: post illorum discessum sancti Petri Musciaco remaneat. Illo castello
quod vocant Casso, BERTRANDO remaneat cum ipso alode de Arduino & cum ipsa ecclesia, & cum
ipso alode de Antiago, & cum ipsas ecclesias: & post discessum suum Raymundo filio suo remaneat; & si
Raymundus mortuus fuerit, Bernardo & uxori suæ Adelais remaneat; & si infans masculus de illis pariter
apparuerit, ad illum remaneat; & si illi mortui fuerint qui infantem non habuerint, Hugoni remaneat;
& si Hugo mortuus fuerit, ille alodus de Antiago remaneat sancti Stephani Cadurcensis cum illa medietate
de ipso castello; & ille alodus de Arduino cum illa medietate de illo castello S. Petri Musciaco remaneat.
Illo alode de Aulasio cum ipsa ecclesia, & cum omnibus villariis quæ ibi aspiciunt, Bernardo & uxori suæ
Adelais remaneat: & post discessum illorum ad infantes illorum remaneat: & si infans de illos non appa-
ruerit remaneat inter Vabro & Agana, & Nante, & dividatur æqualiter. Illa parte quod ego Raymun-
dus habeo in castello de Gordone, & in illo alode de Gordonense, Aymerico remaneat & Gerardo filio suo,

& ad filios Gerardo: & si illi mortui fuerint, remaneat inter sancto Stephano Cadurcensi, & sancto Petro A
Marciliaco, & sancta Maria Soliaco; & si Raymundus mortuus fuerit, donec Aymericus aut Geraldus,
aut filii Geraldo qualis vivus fuerit, D. solidos Hugoni nepoti meo; & si Hugo mortuus est, sancti Petri
Marciliaco. Ipso castello de Cagavione cum ipso alode, & cum ipsa ecclesia de Laurguo, & cum ipso alode
de quod habeo in Campolam, & cum illo alode Nantoinis cum ipsa ecclesia, & cum ipso alode, & cum
ipso alode de Marcilio cum ipsa ecclesia de sancto Simplicio, exceptis illa ecclesia nova, & illo manso ubi
ecclesia est, HUGONI *&* ERMENGAUDO *fratre suo remaneat; & teneat ipsa ecclesia de sancto Simplicio*
STEPHANUS *& filius suus ab eo dummodo vivunt: post illorum discessum illo alode de Laurgo, & illo*
alode de Nantoinis inter sancto Stephano Caturcensi, & sancta Maria ad E .... & ipso castello de
* Parisido *infra.* *Parisio * cum ipso alode de Taxairolas cum ipsa ecclesia, & ipsa ecclesia de Asinieyras cum ipso alode de*
Falgairolas, & cum ipso alode de Novi-villa & cum ipsa ecclesia, & cum ipso alode de Torrerio, & cum
ipso de Felinas, & cum ipsa ecclesia, Hugoni & Ermengaudo fratre suo remaneat. Et illo castello de Parisio B
teneat Malbertus à feo de Hugone & de Ermengaudo dummodo vivit: & post discessum illorum isti alodes
remaneant inter Figiaco & Marciliaco & Caturcio, & sancto Antonino & Albio; & dividant æqualiter,
excepto castello de Parisio, & illo alode de Taxairolas & ecclesia de Asinierras, & illo alode de Falgai-
rolas: & si Ermengaudus sine filio mortuus fuerit, ad ipsos Sanctos remaneat; & si filium de muliere
habeat, ad illum remaneat: & post discessum de ipso filio Ermengaudi, ad ipsos sanctos remaneat. Illo
castello de Albinio, & illo alode de Sinilio cum ipsa ecclesia, & illo alode de Albaredo cum ipsa ecclesia, &
illo alode de Brandonedo, & de alio de Brandonedo cum ipsas ecclesias, & illo alode de Parisido cum ipsa
ecclesia remaneat ad filios meos quos ego Raymundus habeo de filia Odoino: & illo alode de Campolivodo cum
ipsa ecclesia, & illo manso de Carausiaco, remaneat ad filia mea quam habeo ab ipsa filia ODOINI*; &*
si illa infantem masculum non habet legitimum, remaneat ad germanos suos: & post illorum discessum,
remaneat sancta Maria Rutenis; & si filium habet de jugale, ad ipsum remaneat: & post discessum de C
ipso filio, sancta Maria Rutenensis remaneat: & si ipsi filii mei de filia Odoini mortui fuerint sine filios,
remaneat iste alodus de Brandonedo cum ipsa ecclesia sancta Maria, sancta Fide ad Conquas remaneat;
& alio Brandonedo sancti Saturnini remaneat; & illo alode de Parisido, & alio alode de Sivilio, & illo
alode de Albaredo sancti Amantii remaneat; & donet ille Abbas de sancti Amantii in escambio sancti
Salvatoris Vabrensis valente illo alode de Sivilio, aut plus quod pars potuerit de Vabro: & si filium ha-
beat de muliere, ad illum remaneat: & post discessum de ipso filio ad ipsos sanctos remaneat. Illo alode
de illo Hermo INGELBERTO *remaneat, & post suum discessum sancto Petro Musciaci remaneat, & donet*
Ingelbertus per singulos annos ad illos monachos de Musciaco unam refectionem medio Quadragesimæ.
Illo alode de Elvas JALDEBERTO *remaneat cum ipsa ecclesia, & cum omnibus villariis quas ibi aspi-*
ciunt, in tali ratione, si filium habeat de muliere, ad illum remaneat; & si filium de muliere non habet,
GRIMALDO *fratri suo remaneat: & post discessum illorum S. Petri Marciliaco remaneat in communia.* D
Illo alode de Laugiaco, quod vocant sancta Affra, STEPHANO *remaneat: post suum discessum ad unum*
filium suum, cui ille donare voluerit: & post discessum illorum, S. Petri & S. Giraldi Aureliaco remaneat.
Illo alode de Lobegiaco, exceptis illa ecclesia, GENESIO *remaneat: & illa Rocha inter* AYMERICO *&*
Genesio, & teneat illa Genesius in fidelitate Aymerico; & si Genesius habet filium de muliere, ad illum
remaneat: & si filium non habuerit, GERALDO *fratre suo remaneat: & post illorum discessum sancti*
Juliani Brivatensis remaneat. Et illa ecclesia de Lobegiaco GALBERTO *remaneat: post discessum suum,*
sancti Stephani Caturcensis remaneat. Illo alode de Livrone RAYMUNDO *filio* UMBERTO *remaneat:*
post suum discessum ad illa ecclesia nova de Marcilio remaneat. Illo alode de Ginhalio Raymundo &
BERNARDO *filio Umberto remaneat, in ea ratione, quod Bernardus & Raymundus, & mater illorum*
affirment mea eleemosina de Cantu sancto Antonino: & post discessum illorum remaneat ille alodus de
Ginhalio S. Amantii Rutenis. Illo castello de ...... illo castello de Cerveria, illo castello de S. Laurentio, E
illo castello novo de Petrileuse, illo castello de Grenolhedo, illo castello de Mala-morte ripa Agotis, illo
castello Dargon, illo castello de Ventugione, illo alode de Monasterio remaneat Raymundo filio meo; & si
Raymundus intestatus mortuus est, ad propinquos nostros remaneant. Illo alode de Lupiaco DEUSDEDIT
* Rutenensi. *Episcopo * remaneat: post suum discessum, sancta Maria Rutenis remaneat illa convenientia, quam ego*
habui. In illo alode de Sanis, quam Ermengaudus mihi fecit, sancti Michaëlis ad Galliaco remaneat.
Ista eleemosina suprà scripta fiat Domino Deo, & ad istos Sanctos superscriptos pro remedium animæ meæ,
& pro omnibus peccatis meis, & pro genitore meo, & genitrice mea, & pro fratres meos, & pro omnibus
consanguineis meis, & pro omnibus fidelibus meis, in ea ratione quod nullus clericus, nec nullus laicus,
nec nulla femina non tollat, nec abstrahat ad istos Sanctos suprascriptos, nec ista convenientia per quam
unde istos sanctos .... omni tempore firma & stabilis permaneat. Amen. Omnes res mobiles donet F
eleemosinarius meus Domino Deo, & ad Sanctos, & ad Presbyteros, & ad pauperes pro anima mea.
Signum RAYMUNDO *qui breve isto scribere vel firmare rogavit. Signum* JALBERTO. *Signum*
GENESIO. *Signum* BERNARDO. *Signum* WILLELMO. *Signum* AYMERICO. *Signum* GIRALDO.

NOTATIO.

HOC Pontii seu Raimundi (nam binominis erat) testamentum, quod apud Catellum deest, magnam lucem historiæ afferre potest, præcipuè ad illustrandam hujus Raimundi eo nomine tertii prosapiam, qui hoc in testamento Raimundum, qui ipsi successit, modò *filium*, modò *nepotem*, uti & Hugonem ejus fratrem, appellat: cùm tamen Raimundum istius Pontii-Raimundi ex Berta secunda uxore filium recentiores asserant. Plura de eo apud Catellum in libro I. de Comitibus Tolosæ capite XIV. ubi ejusdem Pontii litteras refert pro conditione cœnobii S. Pontii Tomeriarum, quo in loco Ranimirus Sancii Aragonum Regis filius, monachus factus est, dein ex monacho Rex conjugatus ut omnes norunt.

A

CXLI.

Ottonis II. Imperatoris diploma, quo ratam habet donationem Conradi Comitis Gorziensi cœnobio verbis factam in extremis.

Ex ipso autographo à V. Cl. Antonio Vione d'Herouval communicato.

Anno 982.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. OTTO *divina favente clementia Imperator Augustus. Si petitiones fidelium nostrorum, quas pro usu & statu ecclesiarum ac remedio animarum suarum in conspectu imperii nostri fundunt, pia devotione compleverimus; id procul dubio ad præsentis vitæ statum & æternæ beatitudinis præmia capessenda nobis proficere confidimus. Quapropter omnium fidelium nostrorum præsentium ac futurorum noverit pia devotio, qualiter* CONRADUS *filius Rodulfi quondam*
B *Comitis, in die belli quod fuit inter nos & Saracenos sub fanone nostro, hoc est imperiali vexillo, legali ritu tradendum nobis commendavit omne prædium suum quod habuit in regno Lothariensi: rogavitque in conspectu totius exercitus nostram dominationem humiliter, ut hoc totum parvum cum magno ad monasterium sancti Gorgonii martyris, in loco Gorzia vocato constructum, nostra præceptione, si ea die moreretur, sicut fecit, traderemus. Ejus petitionem post belli eventum cum fidelibus nostris colloquentes, in primis interventu dilectæ contectalis nostræ,* THEOPHANU *videlicet Imperatricis Augustæ, ac postea consultu fidelium nostrorum,* OTTONIS *scilicet fratruelis nostri, Alemannorum Bajoariorumque Ducis, ac* DEOTERICI *Mettensis ecclesiæ venerabilis Episcopi, aliorumque carorum nostrorum, sicut petivit ac tradidit, nova traditione nostræ auctoritatis adimplevimus, concedentes hac nostræ celsitudinis donatione omnem proprietatem quam habuit in regno Lothariensi, parvam & magnam, ad præfati loci monasterium in honore sancti Gorgonii jam dicti martyris constructum, ac subditum cum omnibus pertinentiis suis*
C *sancto Stephano Protomartyri, cujus ecclesia in civitate Mettis vocata honorabiliter constructa, & consecrata videtur, cui etiam præsidet antefatus magnæ reverentiæ* DEOTERICUS *Episcopus. Hoc est ad integrum illuc imperiali potestate tradentes curtes suas, Amella & Geldulfi-villa vocatas, in pago Vvebra dicto, & in Comitatu* REINHARDI *Comitis sitas, cum omnibus ritè ad illas curtes aspicientibus. Curtes quoque suas Morlinga & Lazehi nominatas in pago* Mosalgowe *vocato, & in Comitatu* SIGIFRIDI *Comitis sitas, cum omni usu illuc pertinente. Similiter curtem suam* Longlar *nuncupatam in pago* Osning *nominato & in Comitatu* GOZILONIS *Comitis sitam cum pertinentiis. Curtem insuper suam* Velme *nominatam in pago* Haspungowe *& in Comitatu* ERENFRIDI *Comitis sitam cum suis pertinentiis. Adhuc etiam addentes curtem suam* Ernustelwiler *vocitatam in pago* Bliesichowe, *& in Comitatu* WOLCMARI *Comitis sitam, cum omnibus utensilibus illuc, & ad præscriptas curtes in pago Lothariensi ubicumque ibi jaceat aspicientibus, in mancipiis utriusque sexus, areis, ædificiis, ecclesiis, terris cultis*
D *& incultis, agris, pratis, campis, pascuis, vineis, silvis, venationibus, aquis, aquarumve decursibus, piscationibus, molendinis, viis & inviis, exitibus & reditibus, quæsitis & inquirendis, mobilibus & immobilibus, cunctisque aliis appenditiis, quæ adhuc dici aliquo modo aut nominari possunt. Et ut hæc nostræ auctoritatis donatio per futurum tempus firma inconvulsaque consistat, hoc nostræ magnitudinis præceptum inde conscriptum, sigillo nostro signari jussimus, manuque propria, ut infra videtur, corroboravimus.*

Signum Domni OTTONIS *invictissimi Imperatoris Augusti.*

HILDEBALDUS *Episcopus & Cancellarius vice* WILLEGISI *Archicapellani recognovi & subscripsi.*

Data VI. *Kal. Octob. anno Dominicæ Incarnationis* DCCCC LXXXII. *Indictione* II. * *anno verò regni secundi Ottonis* XXV. * *Imperii autem* XV. *Actum Capuæ feliciter in Dei nomine. Amen.*

* *l.* XI.
* *l.* XXI.

E

CXLII.

Hugonis Capeti diploma pro confirmatione bonorum cœnobii sancti Vincentii Laudunensis.

Ex autographo.

Anno 987.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. HUGO *gratiâ Dei Rex. Si postulationes à quibuscumque in locis Domino militantium audientes placido assensu recipimus; earumque utilitatibus necessaria providendo morem prædecessorum nostrorum, Francorum scilicet Imperatorum ac Regum, sequentes ea quæ illis divino fervore afflati, sive conferimus, seu collata nostris edictis confirmamus; id nobis procul*
F *dubio ad sempiternæ perceptionem beatitudinis atque ad collati nobis à Deo firmitatem regiminis profuturum non dubitamus. Igitur notum sit omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus & nostris, tam præsentibus, quàm futuris, quoniam monasterii sancti Vincentii Abbas* BELLANDUS *ejusque monachi adeuntes nostræ regiæ mansuetudinem excellentiæ per* ADALBERONEM *sanctæ Laudunensis ecclesiæ eximium Præsulem humiliter postularunt, ut pro Dei omnipotentis amore & præmemorati martyris venerabilitate nostrique regii status honore, quicquid aut liberalitate Regum, aut collatione Pontificum, seu impertitione Dei fidelium ad nostrum usque tempus eidem monasterio fuerat attributum, nostra auctoritate roboratum, Præcepti nostri munimine dignaremur innovare: quatenus tali tuitione, quaque illa esset attributio fulti, deinceps nulla paterentur incommoda. Nos autem hujusmodi petitioni, quia necessaria & rationabilis erat, atque ad nostrum respiciens ministerium, aurem aperientes (neque enim ob aliud quid regii culmine ministerii nos novimus sublimatos, nisi ut gratis à Deo honorati, gratis ejus honorem ubicumque possimus, augere & extollere curemus) decrevimus petitioni prænominati Præsulis ac*

monachorum, ut in eorumdem orationibus cum uxore & prole partem habeamus, satisfacere, atque subnexas res diversis eorum necessitatibus usibusque supplendis deservituras destinamus. In primis ergo statuimus, ut in illa parte Laudunici montis, ubi illud gloriosissimi martyris Vincentii templum est fundatum, sicut situs est ipsius & circompositio ad id pertinens, atque ecclesiarum sancti Othbodi, sanctique Hilarii, non mansionarius noster, neque aliquis nostræ ditioni subjectus, dare mansiones vel accipere præsumat: sed nec eisdem sanctis locis suisque subjectis omnibus aliquam contrarietatem injustè inferat, neque de rebus vel hominibus ad ipsas ecclesias pertinentibus, sive modò habitis, sive in futuro conferendis, aliquam judiciariam potestatem exercere, aut freda, vel telonea à quoquam illorum hominum exigere numquam præsumat. Statuimus etiam, ut in villa Capriniaco, quæ est super fluvium Aquilam*, ecclesiam sancti Medardi nomine sacratam à beatæ memoriæ* RORICONE *Episcopo per episcopale privilegium, per regale quoque Præceptum eidem loco cum suis appenditiis additam & ecclesiam in Castro Petraponte*, à dilecto nobis nunc Antistite Adalberone additam pro causis quæ in episcopali ipsius privilegio continentur; sed & prædium quod habent in Hatoniscurte* ab eodem Antistite similiter additum, ac dimidium mansum de villa Verciniaco* suis terris in Saisnulficurte* interjacentem in suis usibus perpetualiter habeant. Hæc & alia omnia eidem loco à quibuscumque personis, sive per scriptum, sive sine scripto contradita, nostra regia auctoritate per hoc nostræ jussionis Præceptum corroboramus, ut propulsis omnibus contrarietatum obstaculis, quietè viventes monachi ibidem deputati, liberè divinam religionem tenere, & pro nobis omnique Christianitate valeant exorare. Et ut hoc nostræ auctoritatis Præceptum majorem in Dei nomine habeat vigorem, manu propria illud subterfirmavimus, & sigilli nostri impressione insigniri jussimus.*

* Chevrigny. * l'Aiglette. * Pierrepont. * Hatancourt. * Vercigny. * Senancourt.

Signum HUGONIS *gloriosissimi Regis.*

Actum Compendio palatio in Dei nomine feliciter, Amen, anno primo regnante serenissimo Rege HUGONE, VI. *Kal. Octob. Indictione* XV.

NOTATIO.

HIS litteris in autographo nullus subscribit Cancellarius, fortè quòd sub hæc initia nondum de his officiis statuere integrum fuerat Hugoni novo Regi. Quamquam diplomatibus quibusdam Carolinis etiam deest quandoque Cancellarii subscriptio, qua de re dictum est in libri secundi capite XXVII. ubi de chartis imperfectis. Nota quæ hîc dicuntur de donationibus *sine scripto* factis, & confer libri I. cap. V.

CXLIII.

Ex autographo Fossatensi.

Hugonis Regis aliud diploma, quo Mansiones villam concedit ecclesiæ Fossatensi in agro Parisiensi.

Anno 989.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. HUGO *gratia Dei Rex. Quicquid locis divino cultui mancipatis largiendo conferimus, profuturum nobis, & ad æternam beatitudinem obtinendam, & ad præsentem vitam feliciùs transigendam omnino confidimus. Itaque noverit omnium sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium nostrorumque præsentium ac futurorum industria, quia pro absolutione peccatorum nostrorum, ad deprecationem venerabilis Abbatis monasterii Fossatensis, nomine* MAIOLI, *& monachorum ejusdem congregationis, quod est dedicatum in honore beatæ Virginis Mariæ ac Principis Apostolorum Petri, considerantes eorum non modicas necessitates; propter hoc complacuit celsitudini nostræ, in quadam villa, in Comitatu Parisiensi sita, cui est vocabulum Mansiones, mansum indominicatum cum pratis & terris arabilibus, cultis & incultis, & farinariis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, cum mancipiis utriusque sexus desuper commanentibus, sive cum omnibus appendiciis suis, videlicet ecclesias duas, quarum una est mater ecclesia, in honore beati Remigii: & alia capella in honore sancti Germani; & omnem Vicariam in ea potestate habendam, prædicto Abbati vel fratribus tradere atque delegare. Unde etiam hoc celsitudinis nostræ Præceptum fieri, prædictoque Abbati vel congregationi dari jussimus, per quod memoratas res omnes, ad supradicti monasterii fratrumque subsidium justè legaliterque pertinentes, cum omni rerum summa integritate, tradimus ac delegamus: ut secundùm rerum dispositionem, successorumque suorum administrationem, per futura tempora ordinentur, eisque pro sua opportunitate utantur; & nostrum memoriale, conjugisque meæ, seu filii nostri* ROTBERTI *Regis ac consortis regni nostri, æternaliter fundendo pro nobis preces inibi habeatur. Et ut hæc auctoritatis nostræ largitio nostris futurisque temporibus diligentiùs conservetur, atque ab ipsis fratribus securiùs possideatur; manu propria subter eam firmavimus, anulique nostri impressione insigniri jussimus.*

Signum HUGONIS *gloriosissimi Regis.*

RAGENALDUS *Cancellarius scripsit.*

Data XII. *Kal. Jul. Indict.* II. *anno* II. *regnante Hugone Rege. Acta publicè Parisius urbe.*

NOTATIO.

HOC Præceptum exstat in Chartario Fossatensi cum anno Incarnationis, uti exposueram in libri secundi cap. XXVI. num. IV. At non convenit cum Indictione secunda annus DCCCC LXXXVIII. sed sequens. Postea ex autographi exemplo deprehendi, totam hanc clausulam de annis Christi in autographo adjectam fuisse. Ex quo intelligas, non facilè rejiciendas esse chartas ob additionem vitiumve annorum Incarnationis.

A

CXLIV.

Charta de treuga & pace.

Ex Chartario Celsinianensi.

Circa annum 990.

IN nomine Dei summæ & individuæ Trinitatis. WIDO *Dei gratia Aniciensis Præsul, supernæ pietatis misericordiam expectantibus salutem & pacem. Notum esse volumus omnibus Dei fidelibus quoniam videntes maleficia quæ in populo quotidie accrescunt, congregamus quosque Episcopos Domnum P. Vivariensem,* WIGONEM *Valentinensem,* BEGONEM *Arvernensem,* RAIMUNDUM *Tolosensem,* DEUSDEDIT *Rutenensem,* FREDELONEM *Elnensem, & Domnum* FULCRANNUM *Ludevensem, &* WIGONEM *Glandensem, & alios quamplures Episcopos & quoscumque Principes & nobiles, quorum numerus non est inventus. Et quia scimus quia sine pace nemo videbit Deum, ammonemus propter nomen Domini, ut sint filii pacis: ut in istis Episcopatibus, quos isti Episcopi regunt, neque in* B *istis Comitatibus de ista hora & inantea ecclesiam homo non frangat extra ecclesiam, quam in firmamento Castellia se sciente, nisi Episcopi, præter eorum censum, prædam in istis Comitatibus neque in istis Episcopatibus homo non faciat de equis, pullis, de bovibus, de vaccis & de asinas, & de fascibus quos ipsi portant, neque de ovibus & de capris, neque de porcis, neque ea occidat, nisi per conductum suum & suorum intimè positorum accipiat victum, sicut ad suam domum nihil portet, & ad castellum bastire aut obsidere, nisi unusquisque de sua terra aut de suo alode & de suo beneficio, & de sua commenda. Clerici non portent secularia arma: monachis injuriam nullus homo aliquando non faciat, neque his qui cum eo perrexerint qui arma non portaverint, nisi Episcopi aut Archidiaconi, propter eorum censum villanum aut villanam, propter redemptionem, nonnisi per suum forisfactum, & nisi eumdem villanum qui alterius terram araverit & laboraverit, quæ est in contentione, nisi unusquisque de sua terra aut de suo beneficio terras ecclesiasticas, episcopales, canonicales, monachales nullus præsumere audeat, neque aliqua mala* C *consuetudine dissonorare, nisi de manu Episcopi, aut fratrum voluntate per precariam adquisierit de ista hora & inantea. Negotiatores etiam nullus apprehendere & rebus suis spoliare præsumat se sciente. Interdicimus etiam, ut nullus laicorum se immittat de sepulturis ecclesiæ & offerendis: & nullus Presbyterorum pretium de baptisterio accipiat, quia donum Spiritus-Sancti est. Si verò aliquis raptor fuerit aut maledictus, qui hanc institutionem infregerit & tenere noluerit, sit ipse excommunicatus & anathematizatus, & à liminibus sanctæ Dei Ecclesiæ segregatus usque satisfactionem veniat. Quod si non fecerit, Presbyter ei Missam non cantet, divinum ei officium non faciat; & si mortuus fuerit, Presbyter eum non sepeliat, neque ad ecclesiam sit sepultus, communionem non donet ei se sciente. Et si aliquis Presbyter hoc infregerit se sciente, ab Ordine deponatur. Precamur etiam & ammonemus ut in isto tempore, scilicet mediante Octobri mense, ad istum Dei Placitum cum bono animo & bona voluntate veniatis in Dei nomine, ut remissionem peccatorum vestrorum consequi valeatis, præstante Domino* D *nostro Jesu-Christo, qui cum Patre & Sancto-Spiritu vivit & regnat. Confirmat hoc Archiepiscopus* DAG. *Bituricensis sedis, & dominus* THEOBALDUS *Viennensis Archipræsul.*

NOTATIO.

HUNC conventum non ante annum millesimum habitum fuisse asserit V. Cl. Stephanus Baluzius in lib. IV. Marcæ Hispanicæ ad annum M II. cui conventui Dagbertus & Theobaldus Archiepiscopi postea subscripserunt.

CXLV.

Ottonis III. Præceptum, quo confirmat omnes possessiones cœnobii sancti Felicis, modò sancti Clementis Ord. S. Bened. apud Mettas.

E

Ex autographo.

Anno 991.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. OTTO *divina favente clementia Romanorum Imperator Augustus. Cum omnibus sub imperio nostro degentibus nos providere pacem conveniat, maximè his est tranquillitas exhibenda, qui superni Inspectoris oculis placere desiderantes, quietioris vitæ contemplationem disposuerunt servandam. Quapropter omnium sanctæ Dei Ecclesiæ nostrorumque fidelium præsentium & futurorum noverit universitas, qualiter nos ob petitionem Domni* FINGENII *venerabilis Abbatis sub monasterio ad honorem beatissimi Confessoris Felicis constructo, juxta Mettensem urbem sito, nostra imperiali auctoritate confirmamus cuncta prædia, possessiones, familias, villas, ecclesias, mansos, cunctaque mobilia vel immobilia ad præfatum monasterium jure pertinentia: eamdemque libertatis auctoritatem pro remedio nostræ animæ, nostrorumque parentum sibi concedimus, talemque defensionis* F *tuitionem donamus, qualem noster bonæ memoriæ pater* OTTO *invictissimus Cæsar tempore sanctæ memoriæ* CADROELIS *Abbatis jam dicto monasterio concedere dignatus fuit, eo videlicet rationis tenore, ut nullus Dux, Comes, Vicecomes, nullaque nostri imperii magna vel parva persona in præfato monasterio cunctisque ejus pertinentiis molestiam, infortunium, injuriam vel aliquam violentiam inferre præsumat: sed tutum & defensum atque ab omni inquietudine remotum sub nostra defensione & dominio Metensis Pontificis, qui pro tempore fuerit, omni tempore persistat. Ut autem hæc nostra auctoritas firmior perseveret, hoc Præceptum inde scriptum manibus propriis roborantes, nostro sigillo jussimus insigniri.*

Signum Domni OTTONIS *invictissimi Cæsaris.*

ROTBERTUS *Cancellarius ad vicem* HERIBERTI *Archicapellani recognovi.*

Anno Incarnationis Domini DCCCCXCI. *imperii verò Domni* III. *Ottonis* XIV. * *Indict.* IV. *Actum Kal. Maii publicè in palatio Neristen.* * l. VIII.

A

NOTATIO.

In hoc autographo, notandum est primo subscriptionem Cancellarii è regione subscriptionis Imperatoris positam alio atramento conscriptam esse, quàm contextum, uti & Datam. Secundo numerum arithmeticum I. in longum esse porrectum. Tertio sigillum esse appensum ex appendicula coriacea, idque esse plumbeum, præferens ex una parte thoracem Imperatoris cum redimiculo gemmeo, tribus liliis supernè distincto, cum hac inscriptione: *Otto .... Imperator Augustus.* ex adversa parte legitur hic titulus litteris malè impressis, *imperii Romanorum*, sed qualis sit figura discerni vix potest. Videtur tamen esse imago thorocata cum laureo serto in capite, & cum umbone in sinistra, & vexillo in dextra.

CXLVI.

Ex Chartulario sancti Germani Autisiod.

Hugonis atque Rotberti Regum diploma de electione Abbatum & ecclesia sancti Leodegarii de Campellis. B

Anno 994.

IN nomine sanctæ atque individuæ Trinitatis, HUGO *atque* ROTBERTUS *gratiâ Dei Reges inclyti. Omni nostræ militiæ nostræ servituti devotæ Regum benignitas atque excellentia quæ bonorum virorum votis competunt, non modò roborare, verùm etiam magnifico debet auxilio supplere, benigno hortari favore: immo totis benevolentiæ viribus proficere. Magnæ siquidem æternæque retributionis participem se noverit, qui his quæ Dei sunt, quoquo modo se inseruerit. Verùm virtutis auctor, suppletor, fautor benignissimi* JESU *magnificentiæ non expers erit, cùm pro se quæ Dei voto sunt juverit. Omnium enim quæ omnipotentis Dei fiunt amore, idem retributor est maxima benignitate. Ergo Regum benignitas, quorum auctoritate ea quæ casis Dei conferuntur, fixa atque permanere debent inconvulsa, clementissimâ* JESU *confisa misericordiâ justa præmia æternæ præstolatur vitæ. Quapropter magni atque summo dignissimi honore Ducis Burgundiæ,* HENRICI *nomine, sanctæ congratantes voluntati, ea quæ per venerabilem Abbatem, cui nomen sit* HILDERICO, *nobis intimavit (digna enim ejus sunt omnia ista precata) stipulatione præcipua auctoramus, corroboramus, atque in perpetuum inconcusse firmamus. Idem enim Abbas, vir Deo plenus, ab ejus parte ea quæ sunt sancti* BENEDICTI *subnixa religione, immo Canonum inviolabili auctoritate petens rogat, ut suæ Abbatiæ locus, honore sancti Germani Autissiodorensi territorio constitutus, perpetuam Abbatum electionem habeat secundum sancti* BENEDICTI *præceptum. Ergo hujus Ducis, nostri scilicet fratris, quoniam justa est, voluntati; atque Abbatis, quia recta est, legationi annuentes, precando monemus, monendoque regali imperio præcipimus, ut nullus inibi constituatur Abbas, nisi quem fratrum omnium cum Dei timore concors elegerit caterva: cujus Abbatiæ tutationem sub manu Regum aut fortè Ducum ejus regni constituimus, ita ut nullus Principum eam invadere nec etiam audeat rogare. Adversariarum denique consuetudinum sic avellimus, ut ab hoc tempore usque in sæculum nihil patiatur adversi, sed ab omni libera injuria liberè Deo deserviat. quem locum, quoniam Dux diligit (Patronum siquidem eum ipsum, scilicet sanctum Germanum, eligit specialiter habere in cælis apud Deum;) quadam suis Abbatiola constructa patrimoniis in honore sancti Leodegarii martyris, nomine Campellis, ipsum eum locum ampliavit, pariterque ei villam Magniacum reddidit: scilicet ut in præfata Abbatiola semper octo sint monachi, Abbati scilicet præsidenti loco sancti Germani subditi. Eis verò monachis à loco sancti Germani nec liceat collum excutere, nec quemquam sibi, nisi Abbatem sancti Germani, præferre. qui Abbas ipsum loculum si suâ fortè industriâ, aut bonorum hominum munificentia, plus octo monachorum ampliaverit, pro hujusce beneficii merito gratiam Omnipotentis hîc mereaturque in cælo. Igitur ut hujus benefacti mereamur esse participes, hanc nostræ auctoritatis præceptionem sigillo roboravimus inviolabiliter, volumusque observari per cuncta sæcula legaliter. Datum V. Idus Octob. anno Regum* HUGONIS *atque* ROBERTI VIII. *Actum in Dei nomine [in monasterio] sancti Dionysii feliciter.*

C D E

NOTATIO.

Cœnobium de Campellis, de quo hîc agitur, situm erat in diœcesi Lingonensi, haud procul à Besuensi, aliud omnino à Campellensi ecclesia collegiata diœcesis Parisiensis in Briegio tractu, cujus mentio in vita sancti Mederici, relata in Benedictini Sæculi tertii parte I. Vocatur item *beati martyris Leodegarii monasterium quod Campellis cognominatur,* apud Glabrum initio libri V. qui Glaber aliquamdiu ibidem versatus est monachus.

CXLVII.

Ex Chartario Fossatensi.

Roberti Regis Præceptum pro confirmatione rerum, quas Burchardus Comes, & Rainaldus Episcopus Fossatensi monasterio tradiderunt. F

Anno 998.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. ROBERTUS *divina providente clementia Francorum Rex. Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei, eorumque in eisdem locis famulantium beneficia oportuna largimur, præmium nobis apud Dominum æternæ remunerationis rependi non diffidimus. Idcirco noverit sagacitas seu industria omnium nostrorum fidelium tam præsentium, quàm & futurorum, quia quidam venerabilis sanctæ Parisiacensis ecclesiæ Episcopus, nomine* RENOLDUS, *& pater ejus Deo amabilis Comes* BURCHARDUS, *adierunt serenitatem nostram, humiliter petentes, quatenus res de beneficiis eorum quas monasterio Fossatensi, quod est dedicatum in honore beatissimæ Virginis Mariæ, &*

A *beatorum Apostolorum Petri & Pauli, seu beati Mauri, patris Benedicti discipuli, qui in eodem loco requiescit, contulerunt, & Abbati ejusdem loci nomine* TEUTONI, *& fratribus ibidem Deo militantibus pro æternæ remuneratione vitæ, & pro animarum suarum absolutione, & animæ* ELISABETH *Comitissæ tradiderunt, auctoritatis nostræ præcepto concedere & confirmare dignaremur. Suggerentibus itaque ac intervenientibus dilectis nostris, videlicet dulcissima genitrice nostra* ADELAIDE, *atque conjuge nostra* BERTA, *nos precibus eorum libentissimè faventes, traditionem seu reliquis monachis præfatæ ecclesiæ munificentiæ nostræ præcepto confirmamus, per quod præcipimus atque jubemus, ut ab hodierna die ac deinceps prædictus Abba, aliique monachi præfati monasterii illas res quæ sunt in pago Parisiacensi liberè possideant, villam videlicet quæ vocatur Nobiliacus, cum advocatione & vicaria, cum ecclesia & altare absque synodo & circada, cum silvis, vineis, pratis, terris cultis & incultis, & cum omnibus suis appendiciis. Item in eodem pago ecclesiam, quæ sita est in vico, qui Nosiacus dicitur, per deprecationem* GOSCELINI * *Vicecomitis Milidunensis tradiderunt, qui eam de illorum tenebat beneficio.* * an Roscelini.
B *Item in eodem pago in villa, quæ vocatur Licias, mansum Algardis cum vineis, terris cultis & incultis, & omnibus ad illum pertinentibus: & in Comitatu Milidunensi alodum unum, qui vocatur Curciacus, cum advocatione & vicaria, cum pratis, terris cultis & incultis, & cum his quæ ad ipsum respiciunt. Et in Vvastinensi pago alium alodum, qui nuncupatur Seia, cum advocatione & ecclesia, & aqua cum piscaria, pratis, terris cultis & incultis, absque ulla Vicariorum potestate congruè teneant atque possideant. Ob hoc præcipimus etiam, ut nullus Rex, nullus Episcopus, nullus Comes, aut ulla potestas illas res disponere, aut in sua potestate quicquam horum decernere vel delegare præsumat: sed perpetua soliditate in supradictorum fratrum potestate consistat disponendi seu faciendi ex his quicquid elegerint. Et ut hujus nostræ præceptionis edictum atque roborationis præceptum per cuncta ævi tempora inviolabilem obtineat firmitatis vigorem, manu propria subter confirmavimus, & anuli nostri impressione insigniri jussimus.*

C *Data* XIII. *Kal. Maii, Indictione* XI. *anno* X. *regnante Roberto Rege glorioso. Actum publicè Parisiaca urbe anno Incarnati Verbi* DCCCC XCVIII.

CXLVIII.

Stephani Vicecomitis charta de dotatione ab ipso facta monasterii construendi sub jure Abbatis Calmiliacensis, seu sancti Theofredi.

Ex Chartario.

Anno 998.

IN nomine summi Dei Creatoris omnipotentis, qui trinus est in personis, & unus in essentia majestatis. Notum sit omnibus fidelibus præsentibus & futuris, quòd ego STEPHANUS *Vicecomes Gabalitanensium cum conjuge mea* AIAMOLDE, *cogitans Domini misericordiam & tremendum Dei judicium,*
D *quando recipiet unusquisque prout gesserit in corpore, sive bonum, sive malum, ut ipsum Dominum Jesum-Christum in die judicii propitium habere possimus, heredem eum nostræ hereditatis fore decrevimus, & secundum quod ipse promisit in Evangelio iis quæ sua dederint vel reliquerint propter nomen ejus, centuplum accipient, & vitam æternam possidebunt. Hujus rei causa donamus sancto Petro urbis Romæ Principi Apostolorum partem de rebus & possessionibus nostris, quæ nobis hereditario jure successerunt, ad monasterium construendum, & servitium Dei ibi regulariter agendum, ea tamen ratione, ut sub honore sancti Petri sit sancto Theofredo Calmiliacensis cœnobii subjectum. Sunt autem ipsæ res sitæ in Comitatu Gabalitano, in Vicaria Miliacense, in villa quæ dicitur Lingonia**, *secus ripam fluvii Elerii**, * Langogne.
hoc est ecclesia, quæ est constructa in honore & nomine sanctorum Gervasii & Protasii martyrum, ipsa * l'Allier.
ecclesia cum decimis quinque mansos valentes, & in ipsa villa mansos quatuor, & unum molendinum cum omnibus, quæ ad ipsas res pertinere videntur: & in alia villa quæ dicitur Mansus-Ricardi, quatuor
E *mansos cum omnibus adjacentiis suis, & in Montilio quatuor mansos cum omnibus adjacentiis suis, & in Caucino duos mansos cum appendiciis suis. Et in Vicaria Gredenense donamus villam nomine Clausicias, cum vineis, campis, pratis pro mansis* X. *in valle Alliradi, totam silvam ad monasterium ipsum construendum sancti Gervasii & sancti Protasii. Et in Comitatu Vivariensi, in Vicaria Bauzonica, villam quæ dicitur Felgerias, cum vineis, campis, silvis, & omnibus adjacentiis suis, valentem viginti mansos vel amplius. Hoc autem factum est cum consilio Episcoporum* MATFREDI *ecclesiæ Mimatensis & clericorum ejus,* THEOTARDI *Episcopi Aniciensis, &* PETRI *Episcopi Vivariensis, &* RIGALDI *fratris mei, &* BERTHANÆ, *filiique ejus* WILHERMI, PONTII *quoque Comitis ac* BERTRANDI *fratrum, & omnium fidelium nostrorum, ut in prædicto loco monasteriolum ad honorem Dei & Domini Salvatoris nostri Jesu-Christi, sanctique Petri Apostoli, ac sancti martyris Theofredi,*
F *prout possibilitas nostra potuerit, construatur sub regimine Regulæ sanctæ beati patris* BENEDICTI. *Hoc ergo negocium committimus in manu & providentia domni* WIDONIS *Calmiliacensis cœnobii Abbatis & successorum ejus, quorum consilio in eodem loco monachi aggregentur & mutentur, & prædictæ res in usu monachorum illorum omni tempore permaneant sine ulla contradictione personæ. Neque ullus homo censum sive commendam ex istis rebus accipiat: sed Abbas sancti Theofredi* XV. *solidos tertio anno persolvat sancto Petro pro censu. Si quis autem homo hanc nostram constitutionem aliquando disrumpere vel mutare præsumpserit, maledictioni subjaceat, nisi pœnitendo satisfecerit: & omnis homo quicumque loco ipsi quem cupimus ædificare, vel habitatoribus ejus adjutorium atque defensionem præbuerint, partem cum electis Dei habeant in vitam æternam. Hoc autem privilegium, quo, sicut stabilitum est, firmum & perpetualiter habeatur in memoria cunctorum, in conspectu totius Cleri ac nobilium virorum manu propria confirmamus,* GREGORIO *Papa hoc auctoritate apostolica confirmante, necnon* MATFREDO *Mima-*

tensis ecclesiæ Episcopo & Canonicorum ejus, THEOTARDO *Vallavensis ecclesiæ Præsule*, PETRO *etiam Vivariensi Pontifice*, RIGALDO *fratre meo*, BERTHANA, *filioque* WILHERMO, PONTIO & BERTRANNO *fratre ejus, & aliis amicis & fidelibus nostris. Amen.* A

CXLIX.

Ex Chartario sancti Germani Autisiod.

Rotberti Regis Præceptum, quo superiorum Regum, aliorumque concessiones cœnobio sancti Germani Autisiodorensi factas confirmat.

Circa annum 1002.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, ROTBERTUS *divinitatis annuente clementia Rex. Regiæ dignitatis est circa religionis cultum pietate & justitia se extendere, servorumque Dei petitionibus votivis animis adquiescere. Qua de re noverit omnium sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium industria venerabilem Abbatem* HELDRICUM *monasterii sancti Germani Autissiodorensis, adhibita secum monachorum ejusdem loci congregatione, præceptum quoddam regiæ munificentiæ ab avo nostro* HUGONE *Magno præfato cœnobio impetratum atque collatum, nostræ serenitati detulisse, nostra quoque auctoritate denuo renovandum, atque in posterum transmittendum humiliter expetisse: quatenus & Apostolicorum privilegia, & prædecessorum nostrorum, Regum scilicet, Præcepta omnia eidem præcepto inserta, hoc nostro sanctionis testimonio donaremus: scilicet ut secundum fidem & eorum proprietatis continentiam perpetuo & inconvulsa maneant, & inviolata perdurent. Quorum petitioni benevolo favore assentientes, maximèque ob gloriosi avunculi nostri domni* HENRICI *Ducis Burgundiæ memoriam &* OTTONIS *fratris ejus, qui sese peculiariter inibi sub beati Germani patrocinio manciparunt, ut & sepulturæ mandati sint; nos quoque eumdem locum sanctæ potiùs reverentiæ, quàm alicui subjectioni committimus, tradimus, sublimamus. Præcepta quoque omnia & auctoritates nostræ denuo adstipulationis edicto confirmamus, ipsam quoque congregationem sub plenissima defensione nostra quietam ac liberam esse volumus, cum omnibus quæ ipsius monasterii sunt, vel quocunque modo pertinere videntur, inviolabiliter auctoritate nostra permanere decernimus, & sub nostræ tuitionis gubernatione suscipimus: ita ut sub nostra protectione liceat eis quietè vivere, & vivendo quiescere; nullusque Episcopus, vel aliquis ex Episcopalibus ministris ibidem aliquid præsumat exercere judicium; & nullus judex publicus, vel quilibet exactor judiciariæ potestatis, vel aliquis ex nostris fidelibus, vel aliqua magna parvaque persona in omnibus rebus eidem loco subditis ad causas audiendas, vel freda aut tributa exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius monasterii, tam servos quàm ingenuos, super terram ejusdem cœnobii commanentes distringere, aut illicitas occasiones nostris vel futuris temporibus requirere audeat: sed liceat monachis præfati cœnobii res ad sua stipendia pertinentes sub una immunitatis præceptione quieto ordine possidere. Jubemus ergo, ut neque ipsi monachi aut negotiatores eorum, neque homines, qui per ipsam casam Dei sperare videntur, teloneum persolvere cogantur in civitatibus vel vicis, seu villis aut mercatis, vel in portubus aut portis, sicut in præcepto gloriosissimi* KAROLI *Imperatoris continetur. Præcipientes autem jubemus, & jubentes confirmamus, ut nulli Abbatum ejusdem loci, aut cuilibet alteri personæ liceat ex præscriptis omnibus rebus aliquid in alios præterquam constituimus usus redigere aut retorquere, aut alicui habendum conferre, neque censum, aut honorem aut dona qualibet, vel pastos canum in possessionibus suis, sive equorum, vel ab eisdem servis Dei receptus aliquos, nisi de more religionis pro hospitalitatis bono, quisquam ullatenus præsumat requirere: sed quidquid exinde fieri potest, juxta quod præscriptum est, regulari administratione usibus & utilitatibus eorum auctore Deo omnibus habeatur temporibus. Interea volumus & confirmamus, ut quidquid de sæculo in idem monasterium ad regularem conversationem agendam favente Deo venientes, ex possessionibus suis obtulerint sive contulerint; vel alii quicumque hominum, sicuti eorum voluntas & collatio facta, apparuerit; sine aliqua immutatione inviolabiliter semper perseveret atque permaneat. Concedimus etiam eidem congregationi eligendi Abbatem sibi licentiam secundùm regularem institutionem alio decedente. Et ut nullo umquam tempore sub alicujus Episcopi dominatione redigantur, & nullus Episcopus ipsam Abbatiam à regia celsitudine exquirere, & ipsos monachos sollicitare, aut inquietare præsumat, hac nostræ auctoritatis præceptione omnimodo interdicimus. Si quis autem hujus nostræ auctoritatis temerarius violator aut contemptor esse temptaverit, non valeat impetrare quod expetit: sed insuper pro regiæ majestatis contemptu centum libras auri cocti cogatur exsolvere, medietatem cameræ nostræ, medietatem ipsis monachis: de ceteris verò supradictis præceptionibus immunitatis à contemptoribus pœna exigatur. Ut autem hæc altitudinis nostræ confirmatio seu præceptio meliorem semper obtineat firmitatem manu nostra eam subterfirmavimus, & anuli nostri impressione sigillari jussimus. Actum Autissiodori civitate publicè.*

CL.

Ex Chartario.

Umberti Episcopi Gratianopolitani charta, qua cellam sancti Laurentii attribuit monachis sancti Theofredi.

Anno 1012.

NOtum sit omnibus tam præsentibus, quàm futuris, quod regnante Domino RADULFO *in Galliis, ego* UMBERTUS *Gratianopolitanensis ecclesiæ Præsul, cùm pro posse providerem Clerum & plebem mihi subjectam, incidit desiderium in cor nostrum, ut pro spe cælestis patriæ & propter remedium animarum nostrarum locum fundatum in honorem beati Laurentii martyris præfatæ sedi subjectum, qui per incuriam malè direptus erat, & inopia exigente religionis status inibi penitus annulari videbatur, in pristinum restitueremus statum. Consentiente itaque domino* RADULFO *Rege & Regina* ERMENGARDA, *& domino*

A *domino Archiepiscopo* BROCARDO, *matreque mea* FREDEBURGA, *atque* MALLENO *nepote meo*,
simulque aliis nepotibus meis HUMBERTO *atque* WIGONE, *accitum domnum* WIGONEM *Abba-*
tem de cœnobio almi Theofredi, & JOHANNEM venerabilem monachum, deprecati sumus eos, ut
eumdem locum in suo dominio susciperent, & fratres ibi regulariter degentes semper delegarent. qui
audientes, nostris precibus libenter assenserunt, ea tamen ratione, ut exinde hereditarium firmamentum,
scilicet privilegium, de manibus nostris acciperent, qualiter ille locus per omnes succedentes generatio-
nes. in potestate & subjectione regimine ac tuitione permaneret cœnobii martyris Theofredi, & omnes
Abbates per succedentia tempora haberent in potestate ipsum locum secundum suam voluntatem regere,
disponere, & ordinare sine ullius contradictione personæ. quod audientes assensimus quidem ea ratione,
ut quotidie, exceptis diebus festis, unum psalmum, hoc est Deus misereatur nostri, *pro nobis &*
successoribus, & omnibus propinquis & benefactoribus nostris, flexis genibus decantent: pro defunctis
B *verò cùm possibile fuerit, vigiliam & Missam. Sed & hoc quod supra scriptum est, & nunc iterum*
inserere libet, quia secundum petitionem prædicti Vvigonis Abbatis & monachorum ejus decretum est
ab omnibus atque statutum, ut iste locus sancti Laurentii martyris perpetualiter maneat atque consistat in
potestate & providentia & subjectione & ordinatione legali jure Calmiliensis cœnobii, quod est funda-
tum in honorem sancti Petri Principis Apostolorum, ubi sanctus martyr Theofredus cum aliis sanctorum
pignoribus requiescit in corpore: & habeant semper tam Abbas, quàm congregatio ipsius cœnobii locum
ipsum in potestate secundum libitum proprium tenere, disponere, regere, & ordinare sine cujusquam
impedimento personæ. Si quis verò hoc temerarius infringere aut violare præsumpserit, tam nostra, quàm
omnium Episcoporum auctoritate omniumque fidelium Christianorum, damnationem, excommunica-
tionem (nisi resipuerit, & satisfaciendo emendaverit) patiatur. Amen. Atque ut hoc quod factum est
firmius credatur & certius teneatur à se & successoribus suis, ipse Domnus Vmbertus Episcopus hanc
C *chartulam scribere rogavit in præsentia Canonicorum omnium qui tunc præsentes aderant, quorum no-*
mina ibidem conscripta tenentur; & ipse propria manu firmavit, omnesque similiter confirmare præcepit
stipulatores.

Signum RADULFI *Regis. Signum* BROCARDI *Archipræsulis. Signum* FREDEBURGÆ *matris*
ejus. Signum WIGONIS & UMBERTI *filiorum fratris ejus. Signum* MALLENI *nepotis ejus.*

Facta est charta hujusmodi anno ab Incarnatione Domini millesimo duodecimo, feria V. *luna* XXV.
Indictione X. *epacta majore* III. *minore* XXV. *concurrente* III. *cyclo decemnovennali* VI.

CLI.

Rotberti Francorum Regis diploma pro restitutione monasterii Latiniacensis.

Ex Chartulario Latiniacensi.

Anno 1018.

D ROBERTUS *Dei ordinante clementia Francorum Rex. Si justis fidelium nostrorum petitionibus*
libenter assensum præbuerimus, & quæ rationabiliter petierint, bonæ voluntatis gratia sine quovis
typo perficere curaverimus; & hos nobis fideliores fieri, & nostri regni statum sub divina custodia credi-
mus confirmari: maximè tamen si de his quæ ad honorem sanctæ Dei Ecclesiæ pertinent, id fieri conti-
gerit. Noverit igitur communis Ecclesiæ atque nostrorum industria fidelium, præsentium scilicet atque
futurorum, quod quidam de nostri regni Principibus, nomine STEPHANUS, *nobilitate & potentia Comes*
clarissimus, noster etiam nepos amantissimus, celsitudinis nostræ magnificentiam humiliter adiit, & au-
ribus nostræ serenitatis devotè intimavit, qualiter quamdam Abbatiam, cujus monasterium in Parisiensi
Comitatu fundatum, in loco situm habetur qui Latigniacus dicitur, quæ olim amplis terrarum spatiis &
largis possessionibus ditata claruerat, sed paganorum postea persecutione destructa, & penitus destituta
E *fuerat, pater suus Comes* HERBERTUS *restauraverit, ac suis fidelibus concambiis redditis Abbatiæ pro-*
priam terram pro parte maxima restituerit. Præfatus igitur Comes Stephanus humiliter expetiit, ut præ-
cepto nostræ auctoritatis confirmaremus, quatenus terram quam pater suus ibi reddidit sive donavit, vel
ipse adhuc daturus est, seu alii quilibet Christiani & ecclesiæ fideles ex donatione daturi sunt, hanc
ipsa Abbatia firmiter tenere & in perpetuum valeret possidere. Cujus precibus liberiori gratia præbentes
assensum, consilio nostrorum Principum nostrique regni Primatum, quod humiliter expetiit, efficaciter
impetrare promeruit. Hoc igitur nostræ celsitudinis Præceptum fieri jussimus, per quod præcipimus atque
firmamus, ut quidquid prædicta Abbatia ad præsens tenere noscitur, vel quidquid & deinceps possi-
dendum à Christi fidelibus donatum fuerit, jure firmissimo teneat atque possideat. Ut autem hæc nostræ
auctoritatis præceptio firmiorem in Dei nomine obtineat vigorem, anuli nostri impressione subter eam
jussimus sigillari. Actum Senonis civitate, anno Dominicæ Incarnationis millesimo decimo-octavo,
F *regnante serenissimo Rege* ROBERTO XXXII. VI. *Kal. Martii. Signum* ROBERTI *Regis. Signum*
HUGONIS *Regis. Signum* HENRICI. *Signum* ROBERTI. *Signum* LETRICI *Archiepiscopi.* BALDUINUS
Subcancellarius vice ARNULFI *Archiepiscopi primi Cancellarii recognovit atque firmavit.*

NOTATIO.

ANNUS millesimus decimus-octavus, hîc notatus, primus erat Hugonis Regis, Rotberti filii, anno superiore coronati: at nondum tricesimus-secundus ipsius Rotberti Regis. Fortè id referendum pro novo calculo ad annum insequentem M XIX. qui annus XXXI. Rotberti censeri poterat, ex quo cum patre regnare cœpit.

Herbertus Comes, cujus hîc mentio, sepultus est in Latiniacensi monasterio, cujus ossa, me præsente, ex veteri basilica in novam translata sunt cum semeso ejus epitaphio, lapidi insculpto. Lege Chartam Henrici Comitis infra.

A

CLII.

Ex autographo.

Rotberti Regis & Constantiæ Reginæ charta de donatione prædii prope Vermeriam, facta Abbatiæ Compendiensi.

Anno 1029.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Patris, & Filii, & Spiritus-sancti. Ego ROTBERTUS *gratia Dei Francorum Rex, &* CONSTANTIA *divino nutu Regina. Si primitivi fructus caritatis, quos exornat devota erogatio religiosæ liberalitatis, ad hoc efficaces sunt & idonei, ut valeant firmare statum cujuscumque honoris, ac deinde repræsentare plenitudinem futuræ remunerationis; verissimè decet regiam dignitatem illis redividare & affatim exuberare, per quos suæ dignitatis amplitudinem valeat sublimando erigere, & erigendo sublimare; & demum felici commercio & incomparabili expectet æterna, & certa spe possideat expectata.* B *Quod liberalitatis genus tunc ex parte pro debito exercemus, si locis Sanctorum & congregationibus fidelium temporalia bona conferre non denegamus: ut tanto liberiùs cultores Christianæ religionis & ecclesiastici Ordinis divinis inserviant mandatis, quanto amplius fuerint ab omni necessitatis impedimento absoluti. Innotescat ergo universitati sanctæ matris Ecclesiæ fidelium, tam præsentium, quàm etiam futurorum, me & conjugem meam Constantiam, jocunda conversatione mihi admodum dilectam, & in administratione rerum ad se pertinentium satis utilem & strenuam, prædium nostræ regali sedi Vermeriæ contiguum, quod de auro ex patris sui dono asportato prædicta conjux mea emerat, sanctæ Mariæ Compendiensis ecclesiæ, cujus cultum singulariter præter ceteros Sanctorum amplectebatur, & sanctis martyribus Cornelio & Cypriano in eadem ecclesia requiescentibus humiliter dedisse, & devotè jure prætorio & forensi tradidisse pro nostra incolumitate & salute animarum nostrarum, & filii nostri* HUGONIS, *jam regni solio, antequam decederet, sublimati, & proh dolor! nostris diebus* C *inibi sepulti. Ea autem quæ respiciunt ad prædictum prædium sunt hæc. Duæ ecclesiæ cum quatuor molendinis, quinquaginta tres habitatores, hospites cum quadraginta quatuor arpennis vinearum, & cum quadraginta & dimidio arpennis pratorum. Denique inter hospites & ceteras legitimas exactiones persolvet uno quoque anno sub nomine census duas libras denariorum, & octo solidos. Inculcamus adhuc numerando ea quæ cum prædio contulimus, unam scilicet silvam quæ est supra ecclesiam sancti Germani sita, & alteram ad Altum-Monticellum: deinde tantum terræ culturæ ad alodium pertinentis, quantum vix sufficiunt duæ carrucæ omnibus temporibus uniuscujusque anni excolere. Duos præterea mansos eidem alodio adjacentes concedimus, unum in villa Mohericurz, alium in villa Veneta. Hæc omnia legaliter data, & jure forensi & prætorio Compendiensi ecclesiæ tradita, nostræ auctoritatis præcepto firmavimus, & in posterum firmata esse statuimus, & sigillo nostro insigniri præcipimus, ut inferius scriptum est. Actum publicè Aurelianis, anno incarnati Verbi millesimo vigesimo nono, regnante Rege Rotberto quadragesimo tertio.* D

Ego BALDUINUS *Cancellarius relegendo subscripsi, & subscribendo relegi.*

NOTATIO.

IN hoc diplomate duo observanda, nempe quod Rotbertus Rex utatur initio contextûs pronomine *Ego*, de quo vide libri secundi caput tertium num. XXI. & quod Constantia simul cum eo diploma inchoat, præter morem, nimirum quia ipsa donationem facit ex propriis cum Rege.

CLIII.

Ex autographo.

Notitia Brunonis Episcopi Tullensis de instauratione cœnobii sancti Apri. E

Circa annum 1030.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Patris, & Filii, & Spiritus-sancti. Ego BRUNO *gratia Dei Leuchorum Præsul, Clero & populo præsenti, atque universis hujus ecclesiæ filiis, tam viventibus, quàm & successuris. Scitur à pluribus, qualiter tempore domni* BERTOLDI, *hujus sedis Pontificis, per domnum Abbatem* WILLELMUM, *locum sancti Apri omni religione destitutum Deus visitaverat, quem vix evictum precibus idem Præsul Bertoldus adduxit à Burgundiæ partibus, eique ibidem regulariter præfecit fratribus. Sed quia vita monastica, dum nescitur, videtur quasi contraria; cùm vice mutata, viderent & audirent de Ordine monachorum inusitata, & interdiceretur quibusque curiosis fratrum familiaritas, quæ passim priùs cunctis communis & facilis extiterat; his & aliis occasionibus cœpit oriri querimonia contra locum, & cum diffamatione vituperationis scandalum, ut quidam Sapiens ait:* Omnis subita mutatio rerum non fit sine quodam fluctu animorum. F *Unde factum est, ut à vicinis murmurantibus & detrahentibus, blasphemantibus & accusantibus, locus adversitatem diu sustineret, quam à quibusdam excitabat non tam malitia, quàm minus peccans ignorantia. Reddita autem pace . . . . sede residente Pontifice, cœperunt qui olim adversati fuerant . . . . resipiscentes rem inquirere, & ab ea quam crediderant i . . . ventam, venerari & diligere, & boni odoris famam undecumque propinare. Unde contigit, ut plures eorum quærentes societatem adipiscerentur, plerique verò etiam monachi efficerentur: sicque crescente fidelium devotione cœpit sæpefatus sublevari locus donantium largitate. Nam quisquis in societatem fratrum sese offerebat, largiebatur spontaneus transitoria, ut participatione Deo servientium mereretur permansura. Quapropter de expensis eorum aggressi sunt facere memoriale æternum, ut talium eleemosyna in conspectu fidelium præsentium & futurorum conspicua, & in hoc sæculo sit in benedictionis memoriale ante Deum in remuneratione perpetua.*

A *Itaque sancti Apri antiquum monasterium vetustate lapsabundum, semel & bis olim igne concrematum, ab ipsis fundamentis renovandum constituerunt erigere in domicilium. Et ut sciatur quibus benefactoribus construitur, eorum vocabula pariter & expensas nominatim subter assignaverunt, suique piam recordationem jugiter devotione recolendam posteris reliquerunt. Exinde supplicamus hujus nostræ sedis successores Antistites, ne juxta magnitudinem structuræ facultates loci æstimantes, obliti paternitatis duri fiant oppressores. Et ut noverint quàm justa sit hæc nostra deprecatio, legere dignentur cartam, quam* GAUZLINUS *Episcopus cum regali præcepto fecit & firmavit sæpe dicto loco, in quo ante Episcopatum nostram societatem collocavi : in Episcopatu autem positus rebus quibus potui ampliavi, & continua nostri memoria ut per singulas diei horas habeatur ibi, à fratrum fideli devotione omnibus diebus vitæ meæ obtinui.*

Hæc sunt nomina helemosinatorum cum helemosinis suis.

Domnus Imperator CHAONRADUS *libras* XV. *& auri uncias* IV.

B *Domna Imperatrix libras* III. *& duas uncias auri.*

Domnus Episcopus Mettensis II.

Comes LEITFRIDUS VI. *& semis.*

Comitissa ALBERADA I. *& cortinam optimam cubitorum* LXXII. *& annonæ mod.* CCCC.

Ductrix MATHILDIS *lib. unam & semis.*

HEINRICUS *Advocatus* V.

FILISTA *conjux ejus* V.

HUGO *de Brisciaco* III.

Vuidricus Grossus V.

Heinricus de Fau V.

Heinricus de Tussiaco V.

C *Hildeburgis de Barro* V.

Oda de domno Martino uncias auri IIII. *& semis.*

Mainfredus lib. V.

Emma VI.

Vvalderada V.

Mainherus de Calmis V.

Lambertus Canonicus V.

Ingobertus V.

Domnus Abbas RICHARDUS I.

Domnus Abbas NORBERTUS I.

Domnus Abbas SIGIFREDUS I.

Domnus Abbas POPPO IIII.

Domnus Abbas ERLINUS *unam & semis.*

Domnus Abbas HERBERTUS II.

Domnus Azechinus unam & semis & V. *solid.*

Helemosinæ conversorum.

Domnus Herbertus Primicerius V. *Domnus Herbertus Archid.* XVIII. *& cappam purpuream. Domnus Gozelinus* V. *Domnus Girbertus* XII. *Domnus Albertus* VI. *Domnus Theodericus* VII. *Domnus Goisfridus unam & semis. Domnus Harvvardus* I. *& pallam unam. Domnus Teudo vineas ad* X. *carr. vini. Comes Oddo* X. *lib.*

Nec minori gratiarum actione suscipiunt quod eis cives & suburbani nostri in carropera fecerunt, D *cùm saxa ingentia & lapides muralis ordinis totis viribus, spontaneo nisu, & prompta voluntate convexerunt, ruinasque veterum murorum tocius monasterii manibus mundaverunt, cervicibus asportaverunt, quando necdum attigerant incensionum, deprædationum, & vastationum infelix infortunium. Et quia nominatim eos non capit præsens carta, capiat illos cælestis regni aula pro ea quam ædificaverunt Deo & sancto Apro in hac mortali vita.*

Præterea hîc annumerari dignum est illos, quorum fuit multo major benevolentia, quàm potuisset esse largiendi facultas, qui solidos quinque, aut decem, aut quindecim, aut nummos XII. *vel sex, aut plus minusve contulerunt.*

CLIV.

E Widonis Archiepiscopi Remensis charta de altari Germereii pro cœnobio Mosomensi. Ex autographo.

Anno 1043.

† *IN nomine Patris, & Filii, & Spiritus-sancti. Notum sit omnibus tam præsentibus, quàm etiam futuris fidelibus, quod ego* WIDO *Remorum Archiepiscopus, favente Odone Archidiacono, pariterque Canonicorum conventu, precatu quoque domni* RODULFI *Abbatis ceterorumque fratrum, concesserim quoddam altare in villa, quæ dicitur Germereium, Abbatiæ sanctæ Mariæ Mosomensis, ob remedium animæ meæ, eo verò tenore, ut defuncta ipsius altaris persona, alia ab Abbate, quamcumque voluerit præsentata absque aliquo munere canonicè restituatur. Et ut hoc firmum & stabile in perpetuum maneat, violatorem & infractorem hujus rei jaculo anathematis percutimus, & vinculo excommunicationis allegamus.*

† *Signum* WIDONIS *Remorum Præsulis.*

F *Signum* ODONIS *Archidiaconi. S.* ALBRICI *Præpositi. S.* WARINI *Archidiaconi. S.* CONSTANTII *Decani. S.* RICHARDI *Cantoris. S.* RICHERI *Presbyteri. S.* ALBERTI. *S.* ROTGERI. *S.* GERARDI. *S.* ERLEBARDI. *S.* HUGONIS. *S.* WIDRICI. *S.* ODONIS. *S.* SIGEBERTI. *S.* HERIMANNI. *S.* LEUVINI. *S.* HUGONIS. *S.* MANASSE. *S.* RODERICI. *S.* ROTBERTI.

Actum Remis anno Incarnationis Dominicæ M XLIII. *Indict.* XI. *regnante* HEINRICO *Rege Francorum, anno* XVII. *Episcopatus verò domni* WIDONIS *Archiepiscopi, anno* XI. ODALRICUS *Cancellarius scripsit.*

NOTATIO. A

In hac charta notanda est epocha regni Henriciani ab anno M XXVII. quo anno coronatus est vivente patre. Omnes subscriptiones eadem manu. Sigillum affixum erat cum vinculo membraneo strictè ceram alligante, nullâ cerâ à tergo appositâ.

CLV.

Ex Chartario S. Medardi.

Henrici I. Francorum Regis Placitum pro cœnobio sancti Medardi adversus Rotbertum Codiciacensem.

Anno 1047.

Eo usque inolitum humanitatis vitium videmus profusum, ut principale quod est naturæ suis quodammodo nebulis obfuscet, & abjecta puritate simplicitatis, girum laboris delectabiliter sub jugo cui se sponte supposuit, portet. Unde necessario testimoniis eget simplicitas rara fulciri, quoniam nequit aliter humanæ malitiæ multiplicata versutia vinci. Hac ex causa RAYNOLDI *Abbatis sancti Medardi &* ROTBERTI *de Codiciaco altercatio longa in præsentiam usque* HENRICI *invictissimi Regis Francorum perducta, ejus est justo judicio & regali auctoritate finita. De pluribus quæ tyrannica vi facere injustè valebat in Abbatia, Regeque jubente res eadem ratio finitæ altercationis his conclusa & firmata est litteris ad testimonium veritatis, ne ultrà prædictus Miles vel ejus posteritas in aliquo submurmuret, quemadmodum sæpissimè super ecclesias insatiabilis cupido mortalium facere solet. Notum sit ergo omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ filiis & fidelibus, tam futuris, quàm præsentibus, quoniam Rainaldus gratia Dei constitutus Abbas cœnobii, quod præter mœnia Suessionicæ urbis fundatum est in honore sancti Medardi, magna necessitate compulsus* HENRICUM *Regem adiit in Abbatia sancti Stephani, in loco qui dicitur Codiciacus, coram Episcopis & Abbatibus ac nobilibus multis qui infrà notati sunt, adstipulandæ causâ veritatis; & supra Rotbertum pro custumis quamplurimis, contra jus & fas in eadem Abbatia scilicet ab ipso levatis, querimonias intulit auribus piissimi Regis. Affuit ille regia coactus præceptione, & quæ injustè præsumpserat & levaverat, licet diù frustrà nitens defendere, tandem tam jussu potentissimi Principis, quàm præsentium ratione firmissima nobilium victus, id solum quod infra subscripsimus, in Abbatia sibi deberi, de præteritis pœnitens compulsus annuit. Si Abbati aut ministris ejus de hominibus forensibus, sicuti de ledis aut aliis tortitudinibus, quispiam potentum aut vicinorum aliquid fecerit injustum, & Abbas aut ministri ejus per se poterunt habere & recipere rectum, in hoc non Rotbertus neque posteri ejus nihil clamandum habebunt. Si autem Abbati aut ministri ejus ad obtinendam justitiam defecerit virtus, & ob hoc ipse Rotbertus aut posteri ejus ab Abbate aut ministris ipsius moniti fuerint & invitati ad faciendam defensionem; si per eos justitiam receperint, tunc ex justitia, quam vulgò vocant Legem, tertiam tantum habebunt partem. Quia igitur de justis & injustis custumis ad hanc solam multorum testimoniis recognoscens est adductus; idoneorum testium nomina quibus præsentibus id actum est & firmatum, hîc inferius signavimus, ne (quod posthac numquam fieri credimus) ad amplius requirendum vel ipse respirare audeat, vel suorum aliquis posterorum. Et ne ulteriùs fieret, jussu Regis in præsentiarum omnes Episcopi qui subscripti sunt, anathematizaverunt, quod Rex propria manu firmavit, atque sigillo regiæ auctoritatis consignari fecit.*

Signum WIDONIS *Remorum Archiepiscopi. Signum* BERALDI *Suessorum Episcopi. Signum* WALTERI *Meldensium Episcopi. Signum* GIBUINI *Laudunensis Episcopi. Signum* DROGONIS *Belvacensium Episcopi. Signum* ROGERI *Catalaunensis Episcopi. Signum* FROLANDI *Silvanectensis Episcopi. Signum* RAINALDI *Comitis. Signum* GUIDONIS *filii ejus. Signum* DROGONIS. *Signum* GODEFRIDI *sancti Quintini Militis. Signum* BALDUINI. *Signum* WALTERI *Albani. Signum* WILLERMI *fratris ejus. Signum* WIDONIS *Vicecomitis. Signum* GUIDONIS *de Cerchia. Signum* WAZELINI *de Chasneyo. Signum* WIDONIS *Marescalci. Signum* DROGONIS *Præpositi. Signum* ODARDI. *Signum* ODELINI *Camerarii. Signum* GUNZELINI. *Signum* FULCONIS. *Signum* EVRARDI *filii Hesselini. Signum* GERARDI. *Signum* VIVIENI. *Signum* AEILBERTI. *Signum* HENRICI *Regis Francorum invictissimi.*

Descripta vice RAINOLDI *Cancellarii jubente* RAINALDO *Abbate, anno incarnati Verbi millesimo quadragesimo septimo, Indictione quinta-decima, regni verò Henrici Regis nono-decimo.*

NOTATIO.

De hoc Placito vide librum IV. ubi de Cauciaco, qui locus hîc *Codiciacus* appellatur. In chartario scriptum erat, *anno incarnati Verbi millesimo quadragesimo nono.* at reponendum, *septimo*, si Indictio hîc rectè scripta est, ducto calculo Henrici regni ab ejus coronatione, anno M XXVII. facta. Confer Placitum Philippi Regis infra contra Albericum Cauciacensem. Hîc extra ordinem signum Henrici Regis positum est, quod primum esse debuerat. F

CLVI.

Ex Chartul. Latiniacensi.

Henrici Trecensium Comitis charta de procurationibus relaxatis pro anniversario Comitis Theobaldi apud Latiniacum.

Anno 1152.

In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Ego HENRICUS *Trecensium Comes Palatinus, beneficium quod ecclesiæ beati Petri Latigniacensis exhibui, & quod eidem per divinam providentiam misericorditer impendi, præsentibus & futuris notificare volens, hoc tam litteris meis, quàm sigillo assensu*

A *matris meæ* MATHILDIS *Blesensis Comitissæ, & fratrum meorum, videlicet* THEOBALDI *Blesensis Comitis, &* STEPHANI *&* GUILLERMI *Clerici confirmavi. Sciant igitur omnes, quod ibidem contigit* THEOBALDUM *patrem meum & obisse, & sedere, & per magnam reverentiam dignè sepultum fuisse. Pro quorum remuneratione beneficiorum, ejus honestissima inhumatione, & quia ecclesia tempore patris mei frequentissimis ejus visitationibus erat multis expensis supra modum afflicta; quapropter quia omnium rerum temperator Deus per meum beneficium tantum onus domus religionis relevari voluit, manifestum volui fieri omnibus, me supradictam ecclesiam ab omni procuratione meorum liberam & relaxatam fecisse, excepta procuratione meæ personæ, & eorum, qui mecum Latigniacum aderunt, & excepta procuratione fratrum meorum, scilicet Theobaldi Comitis Blesensis, Stephani, Guillermi, & eorum qui cum ipsis Latigniaci aderunt. Heredes autem horum fratrum meorum non procurabit ecclesia, neque de procuratione post mortem eorum, nisi tantùm Briensi domino respondebit. Sciendum quoque* B *est, quia de centum modiis vini & octo, quos hospites ecclesiæ Latigniacensis per singulos annos patri meo & antecessoribus meis persolvebant, pro anniversario ejus, ut solemniter à fratribus celebretur* XX. *modios condonavi. Hujus rei testes sunt* MANASSES *Meldensis Episcopus,* LAMBERTUS *Abbas sancti Faronis,* GODEFRIDUS *Abbas de Castro-Theoderici,* ELIAS *Abbas sanctæ Mariæ de Cagia,* THEOBAUDUS *Abbas de Calmis,* GODEFRIDUS *Abbas ejusdem ecclesiæ,* HUGO *Decanus Meldensis,* GIRARDUS *de Cantumerulæ,* ALVEREDUS *Prior ejusdem ecclesiæ, Rogerius Subprior, Huldricus Præpositus, Yvo Cantor, Ricardus Sacrista, Lucas, Helgotus, Guido, Ricardus Scriba, Oduinus, Gervasius, Galterus. De laicis,* EBRARDUS *de Puteolo consanguineus meus,* GALTERIUS *de Montemirabili,* JOSCELINUS *de Alneello,* ANSERICUS *de Monteregali,* RENALDUS *de Pomponia, &* JOANNES *frater ejus, Albericus filius Johannis, & Drogo, & Henricus filius ejus, Simon filius Præpositi, Ernulfus Corberini, Petrus filius, Garnerius filius Benedicti, & Gaufridus filius ejus Alberti, Galterus de Bervini.* C *Actum est hoc Pruini-castro, anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo quinquagesimo secundo,* LUDOVICO *Rege regnante, &* THEOBALDO *Parisiensi Episcopo existente, manu enim* GUILLERMI *Cancellarii tradita est.*

NOTATIO.

Ex hac charta manifestum est, Latiniaci sepultum esse Theobaldum IV. cujus ibidem mausoleum cernitur ex Pario lapide. In eodem chartario exstat *Notitia de charta anniversarii Theobaldi Comitis.* cujus Notitiæ testes recensentur *Robertus Prior, Vitalis Præpositus, Guillermus Cantor,* HUGO FARSITH, *Rogerus Subprior,* D &c. quod idcirco hîc noto, si quid fortè hic locus conferat ad illustrandum Hugonem Farsitum, ad quem exstat epistola sancti Bernardi Abbatis. Hæc charta, extra ordinem hîc per incogitantiam in prima editione posita, non visa est amovenda, ne indicum ordo turbaretur. Confer aliam ejusdem Henrici Comitis chartam inferius num CCVI.

CLVII.

Philippi I. Francorum Regis Placitum pro monasterio sancti Medardi adversus Albericum Cociacensem.

Ex Chartario S. Medardi.

Anno 1066.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Ego PHILIPPUS *gratia Dei Francorum Rex. Dum sub tutore degerem* BALDUINO *Marchione, meo patre nuper defuncto, in diebus pueritiæ meæ Compendii est habitum colloquium publicum, cui interfuit prædictus Marchio Balduinus meus (ut prædixi) patronus cum* GERVASIO *Remensi Archiepiscopo, & aliis pluribus Episcopis, scilicet* ADELARDO *Suessionensi,* E WIDONE *Ambianensi, altero* WIDONE *similiter Belvacensi,* BALDUINO *Noviomensi, ac* DROGONE *Tarvanensi, cujus convocatio & consessus propter complures maximè factus est proclamationes, quas adversus* ALBRICUM *Cociacensem Abbas sancti Medardi* RAYNOLDUS *justè habebat, qui advocatoria & consuetudine iniqua terras sancti Medardi possidere volebat, scilicet in terris sancti Medardi, ubicumque vellet, prandium sibi præparari faceret, & à cœnobio sancti Medardi & Vico-castro mediâ viâ de suo castello rusticos & incolas ad suam justitiam venire compelleret, & in hostem profecturus equos secum de prædictis villis, quantoscumque vellet, duceret; & equites earum secum ire cogeret. Mercatores denique & vini conductores de Flandrensi natione ad terras sancti Medardi venientes justificare volebat, quod retrò inauditum, ac ei inlicitum erat, nisi priùs proclamationem apud Abbatem aut procuratores villarum faceret. Denique mercatores quatuor Comitatuum, scilicet Noviomensis, Viromandensis, Ambianensis,* Santers, *nullus antecessorum suorum aliquo modo euntes aut redeuntes, sicut ille usque ad* F *istius diem proclamationis injustè fecit, inquietare præsumpsit: quoniam eorum procuratio erat sub tutela alicujus monachi ad hoc & hiis similia procuranda constituti. Et quia nihil horum quæ suprà memoravimus sibi potuit adquirere, nec dono, nec vestitura, nec testimonio; omni submota ratione, communi censura totius conventus Episcoporum atque laicorum, injuriam quàm sæpè supramemorati sancti loco injustè intulit, legaliter convictus emendavit, ea conditionis conventione, communique præsentium astipulatione, ut si amplius aliquid horum fecerit, & inde proclamationem Abbatis habuerit, nisi postea infra quindecim dies quod commisit emendare & proclamata restituere procuraverit, Silvanectis in captionem se conferat, donec capitale legaliter reddat, & decem libras auri regio fisco pro inlata injuria & temeritate, antequam discedat, persolvat. Quam etiam conventionem manu suâ tunc in manum Balduini Marchionis mei tutoris misit; seque juramento firmaturum, quandocumque eum monerem, spopondit. Ut ergo hujus ratio conventionis in perpetuum rata permaneret & inviolabilis, ego Philippus puer Rex Francorum anno Incarnationis dominicæ millesimo sexagesimo sexto, Indictione* IIII. *regni*

*l septimo. *verò mei anno quinto*, manu propria firmavi & sigilli regii impressione firmare jussi, & signatam manibus multorum præsentium Regi Francorum fidelium corroborandam tradi præcepi. Signum piissimi Regis Francorum* PHILIPPI. *Signum* BALDUINI *Comitis nobilissimi. Signum* GERVASII *præclarissimi Remorum Archiepiscopi. Signum* ALARDI *tunc temporis Suessorum dicti Episcopi. Signum* WIDONIS *Ambianensium Episcopi. S. alterius* WIDONIS *Belvacensium Episcopi. S.* BALDUINI *Noviomensis Episcopi. S.* DROGONIS *Tarvanensis Episcopi. S.* RODULFI *Comitis. S.* WILLELMI *Suessorum Comitis. S.* WIDONIS *Comitis Pontivensis. S.* ANSELLI *Husseleng. Signum* WAZCELNI. *Signum* RODULFI. *De familia Regis, Signum* BALDRICI. *Signum* INGENULFI. *Signum* FREDERICI. *Signum* AMALRICI. *Signum* WIDONIS. *Signum* ROTBERTI *Advocati. Signum* JOHANNIS *de Vico sancti Medardi. Signum* DROGONIS. *Signum* ADONIS. *Signum* ODONIS. *Signum* FULBERTI. A

CLVIII. B

Ex autographo.

Widonis Episcopi Belvacensis charta de donatione Goscelini Infantis moribundi facta cœnobio sancti Luciani.

Anno 1075.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Amen. WIDO *divina miseratione Belvacensis Episcopus, universis sanctæ matris Ecclesiæ filiis in perpetuum. Si diligenter consideremus quid mercedis apud Deum sit repositum creditam sibi dispensationem bene ministrantibus, nec pigri, nec remissi, sed pervigiles & strenui circa nobis injunctum officium perstaremus inveniri: præcipuè cùm ex altero periculum pendeat districtæ correctionis, ex altero præmium acquiratur æternæ beatitudinis. Quod nos perpendentes, de nostra quidem imperfectione timidi, de Domini verò misericordia, cujus non est numerus, præsumentes, ob indemnitatem & pacem & quietem sanctæ conservandam Ecclesiæ, ad posterorum memoriam pertrahi volumus causam necessariam prævenisse, qua nobiscum accitis quibusdam religiosis & magnificis viris ad expediendum negotium nostrum, castrum quod dicitur Monsdesiderii adieriмus, & audientes ibidem quemdam nobilem virum militarem* GOSCELINUM, *Infantem cognomine, filium* ASCELINI *de Bulis, affixum ægritudinis lecto decumbere, gratiâ consolationis ad eum divertimus. Qui cùm à nobis audisset quæ sibi fierent in salutem, & ex nostra visitatione plurimùm gavisus gratias nobis referret, dominumque* THEOBALDUM *venerabilem Abbatem cœnobii beati Luciani, quod præcordialiter dilexerat, sicut & ipsi novimus, propter adstare videns; ad nos conversus, Per manum, inquit, domine pater, vestræ sanctitatis offero, trado, concedo donationis oblationis & eleemosynæ titulo, pro remedio animæ meæ & omnium progenitorum meorum, ecclesiæ beati Luciani ad usus fratrum ibi Deo servientium, & in recordationem & memoriam anniversariæ depositionis meæ, postquam ibi sepultus fuero, faciendam, medietatem feodi quod hereditario possederam apud Hovvecurtem, in terris scilicet, hospitibus, nemoribus, & in omnibus omnino justitiis & consuetudinibus. Pro cujus devotione nos multum exhilarati, donum illud sollemniter factum præsentibus* HUGONE *domino de Bulis & de Domno-Martino, &* MATTHÆO *avunculo Goscelini, & concedentibus, statim de manu nostra petente Goscelino in manum domni Theobaldi Abbatis deposuimus: & per ecclesiasticam & canonicam investituram dictam Abbatiam collati sibi beneficii perpetuo constituimus heredem, sub anathematis interminatione prohibentes, ne quis hanc eleemosynam semel secundove præmonitus ab ea subtrahere vel alienare præsumat. Testes* ROGERUS GUNSCELINUS *Archidiaconus,* WALTERUS *Thesaurarius,* HENRICUS RAINERIUS *Capellanus,* HUGO *Comes de Domno-Martino,* MATTHÆUS *&* PAGANUS, *avunculi Goscelini, qui die sepulturæ ipsius,* IIII. *videlicet Idus Julii mensis, præsente toto conventu super altare sancti Luciani, sicut eis injunxerat Goscelinus, donum istud posuerunt.* BALDUINUS *filius Milonis,* RADULFUS *Putæ-naturæ, Ilgerus de Bulis, Vvatinus de Buschans, Drogo Dapifer, Radulfus filius Oylardi de Domno-Martino, Humbertus Puer, Vvalterus Venator, Vvalbertus Venator, Herbertus Cubicularius. Actum Belvaci, anno Incarnati Verbi* M LXXV. *regnante* PHILIPPO *Rege Francorum.*

C D E

NOTATIO.

SIGILLUM Episcopi affixum: omnes subscriptiones eadem manu absque signo crucis. De donationibus per manus Episcoporum factis lege libri tertii caput V. num. XIV.

CLIX.

Ex Chartario Silvæ-majoris.

Conventus Aquitaniæ Procerum Burdegalæ habitus, in quo datur salvitas cœnobio Silvæ-majoris. F

Anno 1079.

OMne exemplar vel decretum posteris profuturum libris est cartisve inserendum: ut quod brevis perdit memoria, servata queat reddere pagina. Postquam igitur egregius Pictavensium Comes Duxque totius Aquitaniæ WILLELMUS, *domnum* GERALDUM, *summæ religionis Abbatem, cum sibi subjecta congregatione velle in Silva-majori permanere, ecclesiamque in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ ædificare cognovit; multa loco ipsi beneficia contulit, non ignorans se fore semper ipsius ecclesiæ participem orationum, siquidem exaltaretur per ipsum. Donatum itaque ipsum ab omnibus possessoribus allodium, ac coram principibus regionis sanctæ Mariæ & præfato Abbati traditum, & undique disterminatum, ita sua omniumque potestate absolvit, ut nemo ibi, non Comes, non Vicecomes, non Præpositus, non Vicarius, non Miles, nullaque prorsus persona aliqua ratione quidquam juris vel advocationis sive dominationis*

A *audeat exhibere : nec violentiam cuilibet inferre, non telonium aut vadimonium capere, non judicium aut justitiam juste vel injuste exercere, nullamque omnino calumniam agere : quatinus Abbas & congregatio ipsius loci liberius Deo possint militare. Et quandoque forsitan inhabitans populus omnium, prater monachorum, sit jugo solutus : sed si quid fuerit corrigendum, ad eos vel ad quos voluerint sit referendum. Quicumque autem illuc fugiens pervenerit, nemo intra terminos ipsius allodii præsumat illum insectari. Hanc etiam libertatem & (ut vulgariter loquar) salvamentum concessit præfatus Comes territorio quod dicitur Trajectum, quod ab eodem & ceteris possessoribus præfato Abbati & Silvæ-majoris ecclesiæ fuerat donatum. Dedit quoque idem egregius Dux libertatem monachis Silvæ-majoris, ut semper singulis annis liceat eis per Gerundam fluvium navigio transcendere quo libuerit decem modios salis pro acquirenda annona ceterisque sibi necessariis. Præterea ad luminaria ecclesiæ donavit quamdam curtem Broja nomine, ut quidquid census inde habebat, sine aliquo typo vel cujusquam calumnia* B *semper ad eamdem ecclesiam perveniat. Cujus videlicet Comitis jussu ac precatu, Achelmus Villelmi de Blancafort ac Guilhelmus Seguini quidquid in ea scilicet curte habebant, similiter donaverunt. Sed & Villelmus Heliæ Burdegalensis Vicarius piscaturam ibi dedit Silvæ-majoris fratribus. Acta est ergo hæc omnis donatio ab ipso Comite in Burdegalensi civitate, præsentibus nobilibus ac potentibus viris, qui propter memoriale testimonii in hac cartula sunt scripti. Anno ab Incarnatione Domini* M LXXIX. *epacta* XV. *Indictione* II. *anno* VII. *Gregorii VII. Papæ, Philippo Francorum Rege. Isti sunt Nodatores ac præfatæ donationis firmatores.*

GOCELINUS *venerabilis Burdegalensium Archiepiscopus. &* ACHELMUS *Archidiaconus totusque sancti Andreæ Clerus.* CENTULFUS *de Biarno.* RADULFUS *de sancto Hilario. Signum* WILLELMI *fortis de Dordone. Signum* BALDUINI *de Centujano. Signum* BERNARDI *de Baslada. Signum* AMELRICI *Vicecomitis. Signum* ODONIS *Nepotis Comitis. Signum* BALDUINI *de Dun.*

C *Igitur præfatus Dux Vvillelmus præsentibus his aliisque nobilibus viris* XII. *Kalend. Julii firmavit hoc memoriale beneficium, à quibus omnibus concessum est atque laudatum, ac perpetua stabilitate traditum.*

Sequenti etiam anno congregato Burdegalensi civitate Concilio confirmata sunt iterum hæc à Comite ipso, decretumque est ab omni Episcoporum, Abbatum & Sacerdotum collegio, ut quicumque aliqua temeritate violare temptaverit, perpetuæ excommunicationis damnatione reus sit, nisi ad congruam satisfactionem venerit.

Ego AMATUS *sanctæ Sedis Apostolicæ Legatus confirmo.*

Ego HUGO *sanctæ Sedis Apostolicæ Legatus confirmo.*

Signum GOCELINI *Burdegalensis Archiepiscopi. Signum* RODULFI *Turonensis Archiepiscopi. Signum* WILLELMI *Auxiensis Archiepiscopi. Signum* BOSONIS *Santonensis Episcopi. Signum* D ADEMARI *Engolismi Episcopi. Signum* WILLELMI *Petragorensis Episcopi. Signum* RAYMUNDI *Basatensis Episcopi. S. Hugonis Bigorrensis Episcopi. S. Donadei Agennensis Episcopi. S. Odonis Abbatis sancti Johannis [Angeriacensis.] S. Drogonis Malliacensis Abbatis. S. Rainaldi Abbatis sancti Cypriani. S. Bertrandi sancti Juliani* Abbatis. S. Hildeberti Nantulliacensis Abbatis.*

* *l.* Juniani.

NOTATIO.

IN hac charta observanda est confirmatio uno post anno facta in Concilio Burdegalensi, signis chartæ antea factæ appositis. Eamdem libertatem testatam facit Geraldus ipse cœnobii Abbas & auctor Notitiâ conditâ, cui præter supradictos Episcopos alii ejusdem Burdegalensis Concilii Patres subscribunt. Notitiam hanc in E Actis ipsius Geraldi habes sæc. VI. Benedictino. Denique eamdem libertatem Barones ac Principes Gaufrido sexto Abbate confirmarunt; nec multo pôst Willelmus Comes filius Willelmi Ducis, qui apud sanctum Jacobum obiit. Hæc ex collectaneis nostri Claudii Stephanotii. De *Nodatoribus* infrà in Corollario IV.

CLX.

Theobaldi Comitis Palatini charta de servis sancti Martini.

Ex antigrapho D. d'Herouval.

Anno 1083.

IN nomine Patris, & Filii, & Spiritus-sancti, Amen. Ego Tetbaldus Palacii Comes præcepi litterarum tenaci memoriæ tradi, & sic notum fieri posteris sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus atque nostris, quod in præsentia multorum facio, à quibuslibet videri vel audiri volo. Quia enim injuste & nulla juris nostri repetitione præmissa mancipaveram mihi & ecclesiæ sancti Martini, per manum Guillelmi F *Præpositi & aliorum fidelium nostrorum, servos atque ancillas, qui nati sunt ex conjugio servorum sanctæ Mariæ Carnotensis ecclesiæ & ancillarum nostrarum & ecclesiæ sancti Martini, vel è converso ; venit ad me* GAUFRIDUS *Episcopus, Decano & aliis quibusdam personis ecclesiæ sibi adhibitis, humiliter postulans, ut sicut anno introitus* ARRALDI *Episcopi, ut sicut quietam possessionem servorum & ancillarum ex tali conjugio habuerat Carnotensis ecclesia, ita sibi habendam perpetuò redderem liberam & quietam de his qui usque ad hanc diem simili matrimonio copulati erant. Precibus ergo Episcopi & Canonicorum præsertim justis in hac re dissentire indignum duxi, & litis atque contentionis causam funditus eradicare, atque pacem, quæ Deo conciliat animas, elegi inter nos & canonicos ponere. Consensu ergo sororis meæ* BERTÆ, *& uxoris* ADELAIDIS *atque filiorum meorum* STEPHANI *&* ODONIS, *necnon etiam Canonicorum sancti Martini, facio quod Episcopus & Canonici petierunt, & servos vel ancillas de quibus sermo est, à nostra manu in potestatem illorum reddo liberam & quietam : hoc tamen addens, quòd si fortè contigerit simile matrimonium inter servos nostros & illorum ; servent erga nos legem*

illam & consuetudinem, quam poterunt probare legitimè canonici sancti Martini se habuisse tempore Odonis Comitis, antequam prohibuisset, ne servi canonicorum sanctæ Mariæ conjugio miscerentur suis. A *Ut ergo hæc nostra concessio petitionis illorum plenariam firmitatem in posterum habeat, cartam hanc sigillo auctoritatis nostræ impresso, cruce autem facta manu nostra roboravimus, & fidelium nostrorum manibus tangendo corroborandam dedimus.*

Signum TETBALDI † *Comitis. S.* † ADELAIDIS *uxoris ejus. S. Ingelranni Suessorum Archidiaconi. S. Ramerii Blesensis Clerici. S. Bonidonis Lambardi. S. Rotberti Capellani. S. Hugonis Capellani. S. Tetbaldi de Rupibus. S. Gilduini Blesensis. Signum Dudonis Dapiferi. S. Fulconis de Brana. S. Rodulfi de Vitreio. S. Rotberti Legis-docti. S. Guillelmi Præpositi. S. Goscelini canonici sancti Martini. S. Gradulfi canonici. S. Isberti de Gurzeis. S. Hilduini Præcentoris. S. Girardi Majoris. S. Ugonis Cubi . . . . S. Guidardi de Vana. S. Guillelmi servientis. S. Hugonis filii Rotrochi. S. Gauterii Cenomanensis. S. Gelduini de sancto oculo. S. Hugonis Constabularii.*

Data V. Idus Januarii, Indictione VI. anno à Passione Domini millesimo LXXXIII. *regni autem Philippi* XXIII. *Scripta manu* INGELRANNI *Carnotensis ecclesiæ Decani & Cancellarii.* B

NOTATIO.

IN hac charta duo maximè observanda : unum est, eam tangendam fuisse porrectam testibus ad confirmandum, qua de re in libri II. capite XXII. num. XIV. alterum, ipsam notatam esse *à Passione Domini*, quod idem est atque *ab Incarnatione*. Confer lib. II. caput XXIII. num. XVI.

CLXI.

Ex Archivo Compendiensi.

Odonis domini Perronensis charta, qua Capiacum Compendiensi ecclesiæ restituit. C

Anno 1091.

IN nomine Patris, & Filii, & Spiritus-sancti, sanctæ & individuæ Trinitatis. Omnibus ecclesiæ fidelibus notum esse volumus, sanctam Dei Compendiensem ecclesiam ab Imperatore KAROLO *& ejus successoribus ita esse fundatam, & ex propriis eorum beneficiis magnificè ditatam, à sancto verò* JOHANNE *summo Pontifice & Papa Romano, & à* LXX. *Episcopis ita sacratam, & privilegiis adeò nobilitatam, ut quisquis ex ejus beneficiis aliquid violenter auferre vel subtrahere præsumpserit, procul dubio anathemate percussus Apostolicam damnationem & tremendi Judicis offensionem incurrat. Sed postea morum & temporum serie variante extitère perversi homines, quorum violentia ad id vesaniæ prorupit, ut non solùm Deo pro collatis beneficiis gratias non referrent, sed versi in superbiam bonitate & patientia Dei abuterentur, & in sanctam Dei Ecclesiam consurgentes, servos Dei opprimerent, prædia ecclesiarum diriperent: postremo fas & omne nefas simul conglomerantes, anathemata cuncta parvi penderent.* D *Unde accidit, ut cum malorum incursio per successionem temporum incrudesceret, à prædicta Compendiensi ecclesia alodium quoddam, nomine Capiacum, quod Karolus Rex eidem ecclesiæ dederat, donumque suum manu propria in privilegiis ejusdem ecclesiæ firmaverat, violentia quorumdam Principum fuisse abstractum, & multorum annorum sanè ab ipsa ecclesia penitùs alienatum. Sed Dei clementia propitiante ex Perronensium Principum successoribus tandem extitit unus, nomine* ODO, ROTBERTI *filius, vir Christianissimus, & Perronense principatu magnificè sublimatus, qui cùm præfatam ecclesiam cultu & reverentia in animo amplecteretur, audiens quasdam partes prædicti alodii, ex antiqua consuetudine Campos sancti Cornelii proprio nomine ab incolis & vicinis nominari ; Domino inspirante ad prædictam Compendii ecclesiam venire non neglexit: ibique revolutis privilegiis, præsentibus quibusdam qui cum eo venerant clericis, Capiacum ecclesiæ Compendiensi pertinere sine ulla ambiguitate cognovit. Hoc facto, cùm se se, licet ignoranter, anathemati hactenus subjacuisse cognosceret, & ut sibi ignoscerent fratres ecclesiæ humilis imploraret ; indulgentia & absolutione anathematis à fratribus eidem ecclesiæ deservientibus misericorditer impetrata, partes quasdam jam nominati alodii ecclesiæ reddidit.* E *His ita gestis, illas easdem partes, quas (ut diximus) ecclesiæ restituit, reddiderunt & fratres ejusdem ecclesiæ sub eo tenore, ut singulis annis, quandiu vixerit,* XII. *solidos in festivitate sanctorum Cornelii & Cypriani Canonicis ecclesiæ Compendiensis censualiter persolvat : post mortem verò suam faciant fratres ecclesiæ anniversarium ejus, & in ipso die sui anniversarii persolvant successores ejus perpetualiter ipsos* XII. *solidos fratribus ecclesiæ Compendiensis sine ulla dilatione & termini immutatione. Annuit etiam, ut si qui ex suis omnibus aliquid de prædicta terra tenentes eamdem quam tenebant terram relinquere, & in jus præfatæ ecclesiæ restituere vellent ; ratam & firmam esse restitutionem illam, & ab eo laudari & confirmari. Et ut firma & inconvulsa permaneat institutio ista, hoc præceptum & hanc subscriptionem inde fieri jussit, quam ipse manu propria & sigilli sui impressione firmavit. Actum est Perronæ, anno ab incarnato Verbo Dei* M XCI. *Indict.* XIIII. *Signum* ODONIS *Perronensis domini.* F *S.* LUCIÆ *uxoris ejus. S.* ANDREÆ *Decani. S.* STEPHANI *Thesaurarii. S.* FULCONIS *Cantoris. S.* ODONIS *Castellani. S.* GERARDI. *S.* MAMERI. *S.* ROGERI. *S.* ODONIS. *S.* ALBERTI. *S.* DROGONIS. *Nomina Compend. Canonicorum qui adfuerunt Vuilberti Sacerdotis, S. Herelini Canonici. S. Roberti Canonici, S. Vuidonis Canonici.*

A

CLXII.

Philippi primi diploma pro Milidunensi cœnobio sancti Petri.

Ex autographo.

Anno 1094.

ETerni Regis miserante gratia, à quo extat omnis potestas, per quem dignitas viget regia; Ego PHILIPPUS *Francorum tenens gubernacula, cunctis quos Christi gignit virgo mater aecclesia. Docet spiritalis norma, mercari felici commercio pro luteis sidera, pro caducis perhennia transferri polo terrena negotia. Totius enim pietatis opifex sic est dicturus in extremo examine: Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Jura ergo regiminis justè disponere cupiens, sollicitè consideret quid mereatur qui scandalizaverit unum ex pusillis. Expedit ei, inquit Evangelista, ut suspendatur mola asinaria in collo* B *ejus & demergatur in profundum maris. Itaque ego Philippus regiæ majestatis aures piè accommodans querelosis vocibus fratrum cœnobii sancti Petri Milidunensis, quibus tristè querebantur de violentia & invasionibus, quas noster Præpositus ceterique nostri satellites injustè illis & illorum hominibus inferebant, inquietantes eos, juditia & alia multa sæcularis censuræ impiè ab eorum suburbanis exigentes, scandalizantis honus ferre verens, secundum dicta* ROTBERTI *reverentissimi Regis, necne patris mei* HENRICI *dignæ memoriæ, quicquid exactionis subtili callidorum astutia dici vel excogitari potest, dimitti censeo, indultum & remissum decerno. Nam cùm servi Dei quietè Deo famulari debebant, nostrum Præpositum & Vicecomitis ministros pro suis hominibus sæpissimè tristes prosequebantur. Hii angoris anxietate coacti, præsente Domno* RICHERIO *Senonensi Archiepiscopo nostram adierunt præsentiam, deferentes secum præscripta privilegia Regum, quorum dicta coram Milidunensibus Proceribus ex nostra parte observanda statuo. Et ut fratres pro nostra salute nostrique regni pace exorent, ac in cælestis Janitoris* C *monasterio placidè & tranquillè famulentur Domino; regali auctoritate jubeo, paterna pietate obsecro, comminando contestor, ut nemo mortalium regia vel alicujus potentis fiscus tuitione, res præfati cœnobii, ubicumque fuerint, audeat invadere. Remitto igitur, indulgeo omnes pravorum adinventiones, sæcularium negotiorum exactiones, fredorum, raptuum, bannorum, judiciorum, necnon incendiorum, & omne quod sæculares occasione legis humanæ mentes concipi queunt. Callem etiam publicum, quem nostri ministri nostro juri injustè vendicabant, à radice montis ex parte suburbii sancti Aspasii usque ad prædia vallis Randonis, beato Petro & ejus monachis liberum ab omni inquietudine concedo, ne aliquis nostrorum clientum occasione prædicti callis aliquam molestiam inferat ad refugium suburbii confugientibus. Executores & cooperatores hujus regalis Præcepti Pastorum summus, cujus honore & amore id egimus, cui curam ovilis commisit Christus, deducat in mitis Agni regno, qui se dedit passioni pro salute mundi: calumniatores verò ac violatores iram incurrant Patrisfamilias, velut servus nequam, qui conservo noluit* D *misereri, aduranturque cum Sodoma & Gomorra, & ad nihilum redigatur illorum audacia. Et ut inviolabile permaneat, nostræ majestatis signamus sigillo, ne quis illud audeat infringere.*

Signum PHILIPPI *venerandi Regis. S.* RICHERII *Archiepiscopi Senonensis. S. Denberti Præpositi sancti Stephani. S. Herberti sancti Salvatoris Abbatis. S. Milonis Vicecomitis. S. Marci Vicecomitis. S. Gisleberti Cancellarii.*

Actum in turre Milidunensi, anno ab Incarnatione Domini millesimo LXXXXIIII. *regni autem Philippi Regis* XXXVI. *Indictione secunda, Vvillermo tunc Milidunensi Vicecomite.*

NOTATIO.

SIGNUM Regis amplissimo charactere expressum est nullo apposito sive signo crucis seu monogrammate. E Ejusdem quantitatis est signum Richerii Archiepiscopi: aliorum signa & nomina eodem scriptoris calamo exarata sunt. In subscriptione annorum Christi nonnemo unum x. temerè delevit. Anni Regis ab ejus consecratione vivente patre facta computantur. De titulo *venerandi* seu *venerabilis* diximus in lib. II. cap. VI. num. VIII.

CLXIII.

Philippi Episcopi Catalaunensis charta, remittentis jus Advocati monasterio sancti Basoli prope Remos.

Ex autographo.

Anno 1096.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Patris, & Filii, & Spiritus-sancti. Noverit Christianæ Religionis fidelis & beata devotio; noverint præsentes cum eo quem fecit Dominus, & nascetur populo, quod ego PHILIPPUS *gratia Dei Cathelonensis Episcopus, Comitis quidem* TETBALDI *ex* F *domina* ALAIDE *Comitissa carnalis filius, sanctæ verò Remensis ecclesiæ spiritualis alumpnus, dominusque* HUGO *Comes frater meus, in Abbatiam sancti Basoli, quæ est in territorio Remensi sita, quorumdam nostrorum instinctu deberi nobis quasdam consuetudines intellexeramus: sed & advocationem ejusdem Abbatiæ nobis adstipulabamus. Hanc* GUIDO *Domni Manassæ filius à nobis requisivit, quam sibi reddi jure militari nobis collibuit. Super qua re multum molestati scilicet Domnus Abbas* BURCARDUS *cum fratribus ejusdem cœnobii nostram pariter adierunt præsentiam, fierique sibi à nobis, & per nos maximam questi sunt injuriam. Deinde prolatis auctoritatibus apostolicis cum regalibus institutis, non solum ab hac, sed & ab omni qualibet exactione sanctum locum monstraverunt immune, sanctique Confessoris familiam nulli prorsus subdi debere, præter loci ipsius Abbatem. His ergo visis & perlectis, partim ne videremur contraire sedis apostolicæ decretis & auctoritatibus, regiæque majestatis testamentis & institutionibus; partim pro spe salutis nostræ, nostrorumque, & ut anniversaria commemoratio dissolutionis*

nostræ, nostra scilicet, nostrique patris ac matris, fratrumque perhennis sit eidem domui sanctæ; sed & Abbatis præfati precibus opportunis & importunis devicti competenter, ipso Guidone nihilominus nobis reddente, sanctoque loco, necnon præfato Abbati justitiam primitus exequente, remisimus Deo, ipsique Abbati perpetualiter. Ut autem hujus remissionis nostræ pagina tam præsentibus, quàm futuris temporibus maneat inconcussa, sub obtestatione divini nominis obtestamur, ut nullus quilibet deinceps, neque nostræ successionis hereditatisque liberalis successor, nec cujuscumque dignitatis ac nobilitatis alius possessor, consuetudines quaslibet quasi nostro jure vel eam de qua loquimur advocationem reinvadat, & quod remisimus repetere præsumat. Ego quoque hujus diffinitionis contemptorem auctoritate pontificali à liminibus sanctæ Dei Ecclesiæ, & à sanctissimo corpore & sanguine Domini nostri Jesu-Christi sequestro, cum Juda traditore ipsius Domini nostri puniendum in examine futuro. Et ut nostræ diffinitioni nulla firmitas desit, sigilli nostri impressione signavimus, nominisque nostri nostrorumque subscriptione firmavimus. A B

† *Signum ejusdem* PHILIPPI *Episcopi. S.* LAMBERTI *Atrebatensis Episcopi. S.* HUGONIS *Suessionensis Episcopi. S.* ELINANDI *Laudunensis Episcopi. S. Ingelranni Archidiaconi Suessionensis. S. Rodulfi Præpositi Remensis. S. Levini Decani. S. Richeri Cantoris. S. Odalrici Archiscoli. S. Ymmari Cathelonensis Archidiaconi. S. Odonis Archidiaconi. S. Rotgeri Scolastici. S. Hugonis Canonici. S. Rotberti Abbatis sancti Remigii. S. Rotberti Comitis Flandrensis. S. Hugonis Comitis Regitestis. S. Guidonis filii Manassæ. S. Heriberti Badranni. S. Dudonis Vicecomitis Maroili. S. Guillelmi Mosomensis Præpositi. S. Erlaudi Vicedomini Remensis.*

Actum Cathelonis, & recitatum Remis in præsentia domni Manasse Archiepiscopi coram præfatis testibus, anno dominicæ Incarnationis M LXXXXVI. *Indictione* IIII. *S.* † *Hugoni Comitis.*

CLXIV. C

Ex Chartario S. Michaëlis.

Urbani PP. II. rescriptum de translatione cœmeterii sancti Michaëlis ad Mosam, aliisque rebus.

Anno 1098. URBANUS *Episcopus servus servorum Dei, dilecto filio* UDALRICO *Abbati sancti Michaëlis salutem & apostolicam benedictionem. Benignitati tuæ gratias agimus, quia venerabilibus fratribus & coabbatibus,* RODULFO *scilicet &* LANZONI, *fraternæ caritatis sinum expandis, & persecutionis æstu laborantes, tuæ quietis umbraculo protegis, sicut nos ex ipsorum relatione comperimus. Unde & rogamus, ut quod cæpisti, nunc magis pro nostræ postulationis reverentia vigilantiùs ac devotiùs prosequaris. Quod verò nobis legatione petitoria suggessisti, de construendo videlicet circa novam ecclesiam cœnobii vestri cimiterio, siquidem fratribus laboriosum & religioni contrarium est (ut subscripsisti) ad veteris ecclesiæ locum, quia longius sita est, fratrum funera deportare: nos præsentium litterarum auctoritate concedimus. Data Laterani* VII. *Kalend. April. anno ab Incarnatione Domini secundum Dionysium millesimo nonagesimo octavo: secundum verò certiorem Evangelii probationem millesimò centesimo* XXI. *Indict.* VI. *epacta* XV. *concurrente* IIII. D

NOTATIO.

ADVERTENDA est hoc in rescripto nota chronica *ab Incarnatione Domini secundùm Dionysium, & secundùm Evangelii probationem*: de qua diximus in lib. II. cap. XXV. num. VII. Ceterùm quod ait Pontifex de veteri ecclesia, intelligendum est de veteri monasterio, quod ab hodierno distabat unâ leucâ: ubi hactenus cernitur ædicula cum tumulo Wolfaldi conditoris, de quo vide tomum secundum Analectorum. E

CLXV.

Notitia de libertate baculi pastoralis in eodem cœnobio.

Anno 1117. *IN nomine sanctæ Trinitatis & individuæ Unitatis. Deducente nos omnium bonorum ductore Spiritusancto exultationem nostram fratribus nostris in hanc ecclesiam nobis successuris insinuemus, ut & ipsi scilicet habeant, unde nobiscum exultent; & sibi caveant, ne reducto consuetudinis illicitæ jugo, se ipsos pariter & fratres sibi successuros, unde nos exultemus, contristent. Igitur in hac ecclesia, sicut & in ceteris, in quibus sæcularis dignitas suam exercere nititur potestatem, mos antiquus obtinuerat, ut quoties Abbas moreretur, alter in loco illius, nisi baculum de manu Advocati ecclesiæ susciperet, nullatenus substitueretur. Hæc illicita consuetudo adeo inoleverat, ut quidam Abbas, nomine* SIGIFRIDUS, *quamvis ceteris quos memoria nostra sibi revocare potuit religiosior, tamen de manu feminæ, videlicet venerabilis Comitissæ* SOPHIÆ, *suscepisset. qui tandem ad se reversus, & melius sacrorum canonum institutionibus informatus, Romam pænitentiâ ductus petiit, baculum beatæ memoriæ* GREGORIO *septimo, qui &* HILDEBRANNUS, *crimen suum confitens reddidit. quem tamen, cogente vix eodem Apostolico, quia ejusdem viri religio ad notitiam ejus pervenerat, iterum recepit: & sic Abbas laudabilis vitæ usque in finem perseveravit. Sed venerabilis prædicta Comitissa audiens se contemptam, se despectam, vehementer super hoc gratulabatur: ac deinceps in dilectione viri religiosi plurimum pro tali contemptu caritatis vinculis astringebatur. Sed & ipsa hoc exemplo se peccasse cognoscens, Romam perrexit, atque eidem Apostolico reatum suum confitens, absoluta repatriavit. Istâ autem membris corporis exutâ, ingens alter-* F

A *catio inter Comitem* THEODORICUM, *prædictæ Sophiæ filium, & monachos exoritur: dum hic scilicet juxta consuetudinem dignitatis prædecessorum suorum Abbatem substituere nitebatur: monachi autem sacrorum canonum decretis, quibus jam per prædictum Abbatem edocti fuerant, obviare reverebantur. Sed utrarumque partium mediatoribus hanc litem sedare cupientibus visum est, ut baculus super altare à Comite Theodorico poneretur; & Abbas ejus conductu ad eum suscipiendum adduceretur: satis in hoc decepti, ut quasi sic suam Comes non amitteret dignitatem, nec monachi suam viderentur violare religionem. cùm sacri canones manum rariùs nominent, quando catholicis prohibent accedere ad ecclesias per sæcularem potestatem: & frequentius (sicut in sequentibus videbitur) præcipiant eorum omnino vitare in conductu dignitatem. Tali ergo deceptus errore Abbas* ORNATUS, *necnon Abbas* ULRICUS, *baculum uterque super altare Advocati conductu suscepit: & hæc illicita, nec memoriæ digna conditio in hac sancti Michaëlis ecclesia usque ad electionem Domni Abbatis* LANZONIS *perseveravit. Igitur prædicto*
B *Abbate Vlrico carnis claustra egresso, quidam fratrum spiritu ferventes, atque sacrorum canonum studiosi scrutatores, hujus miserandæ conditionis pestem diu in ecclesia lactatam, diu nutritam, diu roboratam vehementer ingemuerunt: atque assumpto fidei clypeo, adversùs eam pro posse suo decertare se ipsos & universam ecclesiam excitaverunt, sic scilicet, ut priusquam Advocatus accurreret, Abbatem sibi* LANZONEM *nomine præficerent, & ad altare absque ullo laicali conductu ad baculum suscipiendum deducerent, & soli sine sæculari dignitate in sede collocarent. Sed his ita gestis, aures universorum, qui antiquæ consuetudinis ecclesiæ & Advocatorum notitiam habuerant, quasi re inaudita concutiuntur, corda omnium in stuporem vertuntur. Monachi hoc præsumpsisse ausi, nimia insipientia & etiam insolentia notantur. Comes etiam* RAYNALDUS, *prædicti Comitis* THEODORICI *filius, tunc temporis ecclesiæ Advocatus, hoc audito furore commotus, cum Principibus regionis ad ecclesiam venit, qui monachos dignitatem suam injustè sibi subtraxisse satis indignando conquerebatur. quod nisi celeriter corrigeretur, sic*
C *scilicet ut Abbas de se egrederetur; multis assertionibus affirmabat, quod ecclesiam oppressionibus quibus posset, persequeretur. Sed tamen eo virorum prudentium consilio mitigato, dies determinatur, in quo jus suum antiquum omnibus convenientibus recitaret, & injuriam quam à monachis perpessus fuerat, revelaret. Interim ab utraque parte consilium requiritur Episcoporum. Die determinato fit conventus Abbatum, monachorum, clericorum, laicorum. Res utriusque partis in judicio ponitur: sed monachi nihil superbè, nihil insolenter, sed religiosè, sed prudenter fecisse quod fecerant, inveniuntur. Auctoritas enim sacrorum canonum in medio deducitur, quæ sub anathemate prohibet, ne quis per secularem dignitatem curam pastoralem aggrediatur. Sic enim in canone Apostolorum reperitur. Si quis sæcularibus potestatibus usus ecclesiam Domini per ipso optineat, deponatur, & abjiciatur, omnesque qui illi communicant. Item ex Antiocheno Concilio. Si quis per sæcularem dignitatem ecclesiam Domini obtinuerit, abjiciatur, & ipse, & ordinator ejus; & modis omnibus à communione separentur, & sint sub anathemate, sicut*
D *Simon Magus à Petro. Item ex Synodo à* CC XL. *Patribus habita sub Nicolao primo Pontifice. Quisquis sæcularium Principum aut potentum, aut alterius laicæ dignitatis adversus communem & consonantem atque canonicam electionem ecclesiastici ordinis agere temptaverit, anathema sit, donec obediat atque consentiat, quod Ecclesia de electione & ordinatione proprii pastoris se velle monstravit. His atque plurimis aliis testimoniis, quæ prolixitas adhibere prohibuit, atque virorum religiosorum consiliis Comes* RAYNALDUS *non tantùm monachorum, sed & suum periculum discens, si quod jus circa pastoralem curam retentaret; indignationem tandem flexit: & quoniam non malitiosè, sed pro sua religione monachos decertasse cognovit; jus illud antiquum quod à progenitoribus suis retinere quærebat, inspirante sibi Spiritu-sancto guirpivit. Erunt fortè qui judicent, nos ista supervacue retulisse. Sed noverint, nos qui laborem certaminis sustinuimus, circa fratres in hanc ecclesiam nobis successuros piam sollicitudinem suscepisse, & eorum utilitati dilectionis studio deservisse: ut in his percipiant, quanta servitute hoc*
E *cœnobium olim depressum fuerit, cùm quoties Abbas moreretur, non solum Comites, sed & Comitissa capitulum ingrediebantur, ut eorum potestate alter subrogaretur. Sit igitur deinceps cautela fratrum religiosorum, ut quoties Abbas eligendus fuerit, sine sæculari pompa, sine conventu omnino laicorum, clericorum, soli capitulum habeant, soli Patrem sibi cum timore Dei eligant; electum soli ad altare ad suscipiendum baculum deductum constituant, constituto obedientiam promittant. His expletis Abbas ad publicum exeat, & fidelitates suas juxta consuetudinem, à quibus debet, suscipiat. Quod si Comes in villa fuerit, vel cùm advenerit, duo de fratribus vel tres ad eum pergant, ut quem soli Abbatem constituerint, ei nominent, omnino nihil aliud dicentes: Illum dominum nobis constituimus Abbatem, precamur sicut Advocatum ecclesiæ, ut eum diligatis, & consilium ei detis, & in necessitatibus suis subveniatis. Si autem obliti suæ religionis aliter egerint, unde jugum antiquitatis execrandæ super se vel super posteros revocent; vinculis anathematis sacrorum Conciliorum, quæ ut Evangelia sunt vene-*
F *randa, se se astrictos non ignorent: fratrum autem libertatem ecclesiæ retinentium sit gloria in sæcula sæculorum. Actum ab Incarnatione Domini anno millesimo centesimo* XVII. *Indictione* X. *epacta* XV. *concurrente* VII. *Et ut certiorem cartæ narrationem faciamus, testes qui præsentes fuerunt subtitulando adhibeamus. Monastici Ordinis Domnus Abbas* LANZO *cum omnibus sibi commissis. Domnus Abbas* LAURENTIUS *de sancto Vitono. Domnus Abbas* THEMARUS *de sancto Mansueto. Domnus Abbas* GILBERTUS *de sancto Mauricio. De clericali ordine,* ALBRICUS *decanus,* LANBERTUS *Presbyter, Rodulfus clericus. Lambertus Condatensis, Valterus Canonicus sanctæ Mariæ Magdalenæ. De laicis, Vviricus de Besram, & filius ejus Balduinus: Theodoricus Castellanus & filius ejus Gerardus. Isembardus & filii ejus Rodulfus & Isembardus. Vlricus filius Petri. Raynaldus, Valterus, Arnulfus, Cono de Asperomonte, Folmarus, Vvido, Herbertus, Habilinus, cum aliis innumerabilibus.*

 A

CLXVI.

Ex autographo.

Richeri Episcopi Virdunensis charta, de jure cudendæ monetæ cœnobio sancti Michaëlis concesso.

Anno 1099.

IN nomine summæ & individuæ Trinitatis, suorum commodis providè consulentis, & non solùm ad æterna, sed & ad temporalia salubriter prospicientis. Ego RICHERUS *sanctæ Virdunensis ecclesiæ Episcopus, ob animæ meæ remedium, utilitates amplectens Domino famulantium, precatu & servitio domni Abbatis* UDALRICI *conventus, mediantibus domno Abbate sancti Vitoni* RODULFO, *& domno* LANZONE *Abbate sancti Vincentii Mettensis, aliisque quampluribus, ecclesiæ sancti Michaëlis monetam villæ ipsius in jus æternum contradidi, atque donationem inde in capella sancti Benedicti publicè feci. in qua datione hæ conditiones dinoscuntur habitæ, ut videlicet loci ipsius Abbas liberè pro suo arbitrio quemcumque monetæ præferat, qui ab ipso vel ejus nuntio Virdunum perductus, coram Camerario fidelitatem tam de pondere, quàm de exagio, hoc est de metalli sinceritate, ritè faciat. & sic ab ipso vestituram & instrumenta percussuræ, id est cuneos suscipiat : cui & singulis anni in Natali Domini V. solidos pro eulogiis, nihilque cuiquam aliud pendat. Qui monetarius si de præfatis, id est de pondere & exagio, infamatus fuerit, Virduni coram Camerario causam suam prosequetur : ibique legitimo examine si se purgare nequiverit, satisfactionem justiciæ tam Episcopo, quàm Abbati exequetur. Quod si admonitus id facere detrectaverit, siquidem sancti Michaëlis homo est, Abbas eum aut coget, aut invitum judicio memorato tradet : aut si hoc illo rebellante vel effugiente non valet; de rebus ipsius, prout in suo banno vel potestate reppererit, tantum accipiet, unde & Episcopalis justitiæ debitum secundum ipsius clementiam suppleat, & suum ipse non amittat : nec ulteriùs post hanc rebellionem eum in monetam, nisi pacato & annuente Episcopo, suscipiat. Sin verò sanctæ Mariæ homo est, cuncta hæc conversa vice ab Episcopo erga Abbatem actitanda erunt, ut scilicet de rebelli & refuga tam sibi, quàm Abbati prædicto modo justitiam extorqueat, nec deinceps eum in ullam monetarum suarum absque nutu Abbatis admittat. Quod si monetam mutari atque renovari contigerit (quod quidem cum Abbatis consilio & assensu faciendum erit) præfatus monetarius Virdunum veniens, bullas seu cuneos à Camerario recipiet, atque pro æstimatione ac sententia comparium suorum, quæ summa ei pro sua parte, vel pro commodi ratione adjudicata vel indicta fuerit; hanc Abbas cum ipso pariter usque ad misericordiam exsolvere curabit. Ut verò hæc rata, inconcussa & perpetim intemerata perdurent, hoc cautionis cyrographum sigilli nostri impressione roboravimus, & sub omnipotentis Trinitatis auctoritate cum perpetui anathematis interminatione statuimus, ut nec Episcopo, nec Abbati, neque Advocato, vel cuiquam mortalium hæc infringere, vel immutare, sive in beneficium alicui dare liceat. Alioquin si quis secus egerit, æternæ maledictionis sententiæ subjaceat, & divinæ animadversionis pondus inevitabiliter subeat. Acta sunt hæc anno dominicæ Incarnationis millesimo* XC VIIII. *Indictione* VII. *epacta* XXVI. *concurrente* IIII. *Testes autem hi fuerunt præsentes,* THEODERICUS *Primicerius :* RICHERUS *Decanus,* GERULFUS *Camerarius,* AZOLINUS *Cantor. De laicis* ERLEBALDUS *Judex,* GOZELO *de Braz.* NANTERUS *Decanus. De fratribus ecclesiæ* ALBERTUS *Prior,* WADULFUS, HERBERTUS, ARNULFUS. *De Casatis,* THEOBALDUS, WIRICUS, YMFRIDUS.

B C D

NOTATIO.

OMNES subscriptiones eadem manu : sigillum erat affixum.

E

CLXVII.

Ex Chartario Gellonensi seu S. Guillelmi de deserto.

Charta Hermengardis, offerentis monasterio Gellonensi donum pro defuncto fratre suo, & pro alterius captivi liberatione.

Anno 1100.

IN nomine Domini Salvatoris nostri Jesu-Christi. Ego HERMENGARDIS *& infantes mei* PETRUS *Berengarii, &* BERNARDUS, *&* BERTRANDUS, *ac* UGO, *&* GAUCELINUS, *&* GERALDUS, *nos omnes præfati donamus bono animo ac bona voluntate Domino Deo Redemptori nostro, ac vivificæ Cruci, ac sancto Guillelmo confessori Christi Gellonensis cœnobii, & Abbati, qui nunc præest* GUILLELMO, *& monachis ejusdem loci præsentibus & futuris, pro anima fratris nostri* RAYMONDI *Berengarii, qui interfectus gladio fuit, non pugnando, neque aliquid malefaciendo, sed de dormitione surgens percussus est, non tamen absque pænitentia & communione sancta obiit. Et ut præmemorata congregatio precetur Dominum pro anima defuncti, & pro fratre alio qui captus tenetur,* GUILLELMO *scilicet Berengario, gravi captione inimicorum, qui captus fuit in peremptione alterius fratris jam dicti: ut liberari mereatur, aliquid de alode nostro, qui est in Episcopatu Nemausensi, videlicet medietatem unius mansi, qui dicitur* Redostat, *totum illud inde exire debet quartum censum & usuale omnem ad alodem, ut ab hodierno die habeant prædicti, scilicet Abbas & monachi teneant & possideant sine refragatione ullius penitus personæ. Ita donamus nos omnes sano sensu supra scripti, & firmamus manibus propriis, & super altare sancti Guillelmi ponimus, regnante* PHILIPPO *Francorum Rege.* *S.* HERMENGARDIS, *qui hanc donationem facit, & manu propria firmat. S.* PETRI *Berengarii.* F

A *S.* BERNARDI. *S.* BERTRANNI. *S.* UGONIS. *S.* GAUCELINI. *S.* GERALDI. *Facta carta istius commemorationis, anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu-Christi* M C. *feria* I.

CLXVIII.

Philippi I. Regis Præceptum, quo Stampas veteres cœnobio Mauriniacensi attribuit.

Ex Chartario Mauriniacensi à D. d'Herouval communicato.

Anno 1106.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. PHILIPPUS *Dei gratia Francorum Rex. Notum fieri volumus universis sanctæ Dei Ecclesiæ cultoribus, & omnibus fidelibus nostris, tam laicis, quàm clericis, præsentibus videlicet & futuris, quòd ecclesiam beati Martini de veteribus Stampis, tunc* B *temporis ordine canonico præfulgentem, & omnem Abbatiam ejusdem ecclesiæ, quæ nostra propria erat, monasterio sanctæ Trinitatis de novis Stampis, &* RAINALDO *tunc temporis ejusdem loci, qui Maurigniacus vocatur, Abbati, necnon omni conventui fratrum sibi commisso, pro Deo & animæ patris nostri remedio, consilio & assensu* LUDOVICI *filii nostri donavimus, & donando possidendam & habendam in perpetuum concessimus. Tali videlicet tenore, talique determinatione eleemosynam istam sanctæ Trinitati, quæ Deus est, concessimus, ut Canonicis, qui eo tempore vivebant, vita comite canonicas (quas præbendas vocamus) canonicè tenere liceret: si verò vendere qualibet occasione quilibet eorum, vel omnes vellent; aut Abbati sanctæ præfatæ Trinitatis vendant, aut omni alio tempore penitus remoto dimittant. Hoc etiam definivimus, si aliquis ipsorum Canonicorum infirmitate prægravatus, vel prosperitate carnis de morte animæ metuens, habitum sanctæ religionis recipere proposuerit, in præfata domo sanctæ Trinitatis panem ecclesiasticum & habitum sancti Benedicti, quasi frater ejusdem loci, omni post-* C *posita pecunia paratum invenerit. qui autem in domo sua viam universæ carnis ingressus fuerit, obsequium & omne debitum animæ, quasi frater monachus à præfatis confratribus monachis Deo volente receperit. Et ut hæc caritas firma & inconvulsa permaneat, memoriale istud inde fieri, & nostri nominis charactere & sigillo signari & corroborari præcepimus, adstantibus de palatio nostro, quorum nomina subtitulata sunt & signa. S.* HUGONIS *de Creceio Dapiferi nostri. S.* GASCIONIS *de Pissiaco Constabularii. S.* PAGANI *Aurelianensis Buticularii. S.* GALERANNI *Camerarii. Actum Aurelianis in palatio, anno ab Incarnatione Domini* M C VI. *anno verò regni nostri* XLVI. STEPHANUS *Cancellarius relegendo subscripsit. Interfuerunt in testimonio veritatis,* BARTHOLOMÆUS *de Fulchosio,* WLGRINUS *Gohardi filius de Stampis,* HUGO *Rua-nova.* PETRUS *Camberlanus.*

D

CLXIX.

Ludovici VI. Præceptum in ejusdem rei confirmationem.

Ex eodem.

Anno 1112.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. LUDOVICUS *Dei gratia Francorum Rex. Notum fieri volumus universis sanctæ Dei Ecclesiæ cultoribus, & omnibus fidelibus nostris, tam laicis, quàm clericis, præsentibus videlicet & futuris, quod* THOMAS *Maurigniaci Abbas præsentiam nostram humiliter expetivit, & ut donum de ecclesia beati Martini, quæ est apud veteres Stampas (quod ecclesiæ Maurigniacensi meo consilio & assensu pater meus antea fecerat) confirmarem, devote requisivit. Videns igitur rationabilem viri petitionem, ut eleemosyna patris mei, & mea firma teneretur, donum supradictum coram Proceribus nostris, quorum nomina infra describuntur, confirmando renovavi & reno-* E *vando confirmavi. Ecclesiam ergo beati Martini de veteribus Stampis, in qua decem adhuc Canonici morabantur, (duas etenim monachi jam præbendas obtinebant) & omnem Abbatiam ejusdem ecclesiæ, quæ nostra propria fuit, monasterio sanctæ Trinitatis pro Deo & animæ patris mei & meæ remedio donavimus, & donando possidendum in perpetuum concessimus, eo videlicet tenore, ut sicut in donativo patris mei institutum est, Canonici dum viverent & vellent, præbendas suas canonicè possiderent: vendere verò qualibet occasione, vel cuiquam relinquere nullo modo valerent: sed loco supradicto, id est Maurigniacensi cœnobio, vel viventes sponte sua, vel morientes, omni emptore & successore penitus remoto, dimitterent. Justitia verò eorum, quamdiu vixerint, sit in manu Maurigniacensis Abbatis. quippe quia illorum erit, Abbas habeatur. Si quis eorum monachus effici voluerit, libentissimè suscipiatur. Actum Stampis in palatio publicè, anno incarnati Verbi* M C XII. *anno verò consecrationis* F *nostræ* IV. *præsentibus ac testimonium veritatis perhibentibus, quorum nomina subtitulata sunt, & signa. S.* ANSELLI *tunc temporis Dapiferi nostri. S.* GILBERTI *Buticularii nostri. S.* GUIDONIS *Camerarii nostri. S.* HUGONIS *Constabularii nostri. Quod ut in posterum vigorem haberet, nostri nominis charactere & sigillo signari & corroborari præcipimus. S.* PAGANI *filii Anselli. S.* JOHANNIS *filii ejus. S.* PAGANI *de Buno. S.* THEODONIS *filii Ursonis. S.* WLGRINI *filii Goardi. S.* ADÆ *de* Chaalli. *Signum* ARNULFI *filii Arrardi. S.* HERBERTI *filii Harpini. S.* HOIMONIS *nepotis.* STEPHANUS *Cancellarius relegendo subscripsit in ecclesia beatæ Mariæ coram Rege & Archipresbytero, qui in loco Archiepiscopi interfuit. Hoc concesserunt omnes Canonici. Gislebertus Canis, Therbaldus Magister, Hugo Cantor, Guillelmus Umbaldi filius, Arnulfus clericus, Algrinus filius Guillelmi Presbyteri, & Guillelmus frater ejus. Galterius clericus, Gallinus filius Arnulfi, Drogo, Herbertus filius Fulconis.*

NOTATIO.

MAURINIACENSE monaſterium, vulgo *Morigny*, ſuam originem acceptam refert Anſello Militi, qui locum monachis Flaviacenſibus, modò S. Geremari, diœceſis Bellovacenſis, conceſſit, annuente Hugone de Puſiaco domino ſuo. Crevit locus in Abbatiam, cui præfectus eſt ex Flaviacenſibus Abbas primus Rainaldus, de quo hîc agitur. Plura de hoc loco vide in libro IV. ubi de palatio Stampenſi.

CLXX.

Ex autographo.

Ludovici VI. Regis deſignati diploma Abbatiæ Compendienſi ſex manſos apud Tadriniacum reſtituentis. B

Anno 1107.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. LUDOVICUS *Regius filius, Dei gratia Francorum Rex deſignatus. Notum fieri volumus tam futuris, quàm præſentibus, quòd ſancta Compendienſis eccleſia apud Tadriniacum ſex manſos quondam habuit : ſed quorumdam ſervorum noſtrorum avaritiâ præripiente perdidit. Igitur nos ſanctæ Compendienſis eccleſiæ privilegiis inſpectis hoc cognoſcentes, & ſervorum noſtrorum ſacrilegam præreptionem condemnantes, patris quoque noſtri autenticam redditionem ſubſequentes, præſcriptos ſex manſos apud Tadriniacum præfatæ ſanctæ Compendienſi eccleſiæ reddidimus ; & ut in perpetuum habeat, abſque ullius controverſia conceſſimus. Ut autem hæc conceſſio & redditio noſtra firma permaneat & indivulſa conſiſtat, memoriale iſtud fieri inde præcepimus, & ſigillo noſtro inſigniri fecimus.*

NOTATIO. C

SEQUITUR Ludovici ſigillum planè rotundum, duorum pollicum amplitudinem exæquans, in quo Ludovicus militari habitu equo inſidet dextra lanceam, læva equi habenas tenens cum hac inſcriptione in ſigilli orbem appoſita. † *Sigillum Ludovici deſignati Regis.* Eſt ſine Data.

CLXXI.

Ex autographo.

Henrici Comitis Augi donatio facta cœnobio ſancti Luciani Bellovacenſi.

Anno 1109.

HENRICUS *Comes Augi fratribus ſuis, videlicet G. Abbati ſancti Luciani, & omnibus ejuſdem eccleſiæ monachis, ſalutem & fraternum ſervitium. Me & anteceſſores meos fratres veſtros eſſe à multis recognoſco : & quia nos orationibus veſtris ad Dominum ſublevatis ; debemus vos pro nobis orantes ſuſtentare beneficiis noſtris.* D *Igitur manſuras quas bonæ memoriæ* ROTBERTUS *Comes avus noſter dedit eccleſiæ veſtræ & ſanctis martyribus, videlicet quinque, ego adjiciens duas, trado & concedo vobis ſeptem cum omnibus conſuetudinibus ſuis ita liberas, ſicuti* WILLELMUS *pater noſter & Rotbertus avus meus tenuerunt, & ego teneo, nec ullam conſuetudinem mihi retineo, nec alicubi, niſi ſolis martyribus veſtris habere concedo. Has manſuras dico in ripa & arena Ulteris-portus. Teloneum quoque & traverſum pater meus VV. & avus meus R. vobis remiſerunt : & ego remitto & concedo in omni terra mea vobis, & omnibus ſervientibus vobis, qui panem veſtrum comedunt, hæc trado : & fraternam dilectionem vobis ſervabo pro animabus anteceſſorum meorum & pro anima mea, atque anima dominæ* MATHILDIS *uxoris meæ nuper defunctæ : & ut eam ut unum de monachis veſtris in orationibus veſtris recipiatis, me quoque defunctum ſimiliter faciatis. Hanc cartam petitione & conſilio virorum meorum fieri juſſi, & ut firmior & rata permaneat, ſigillo meo munivi, & manu propria ſubſcripſi.* E

H† enrici Comitis. VV† illelmi fratris ejus. VV† illelmi alterius fratris ejus. R† oberii fratris ejus. VV† illelmi de Petraponti. G† iraldi Dapiferi. G† aufridi Cancellarii. H† ugonis de Froſcis. VV† idonis filii Gaufredi de ſancto Martino. † VValteri de VVillanis. † Rainelmi & fratris ejus Rogeri. VValteri de Fulc. † Abrahæ de Petra & filiorum ejus Hugonis, VVermundi atque Rainaldi. † Goſcelini de Crioleo, VVillelmi atque Rotberti fratris ejus, filii VValterii. Signum † Rodulfi de Grandicurta, & filiorum ejus Rogeri & VVillelmi. † Gaufridi de ſancto Martino. VValteri Davidis-villæ. Gauffridi filii Fulc. Hugonis de Ainſvilla, VVillelmi de Dongon, Rotberti de Aſcenni, Ricardi aurificis, Gauffridi de Calvertivilla & fratris ejus Ricardi. † Oylardi de Beralol, Rotberti de Fulcardomonte, Rotberti filii Heleboldi, Hugonis Petri-pontis, Hugonis de Petra, VVillelmi de Bovencurt. Anſcheri de Moncellis, & fratrum ejus VVillelmi atque Radulfi. Iſti etiam affuerunt Rogerus Mi... Galterus filius Goifredi, Ingelramnus de Floſcis. Robertus... F *filius Frodonis. Radulfus Truſſatus, Radulfus, Rainoldus, Trapus, Ernulfus, Aquarius, Giſlebertus Presbyter, Hugonis de Perotta-villa. Acta ſunt hæc anno ab Incarnatione Domini* M C IX. *Indictione* II. *Epacta* XVII. *Concurrentes* IIII. *Cyclus lunaris* V. *Cyclus decennovalis* VIII. *Regulares Paſchæ* IIII. *Terminus Paſchalis* XIII. *Kal. Maii, dies Paſchalis* VII. *Kal. Maii, Luna ipſius* XXI. *regnante Ludovico anno primo apud nos Domino noſtro Jeſu-Chriſto in ſæcula ſæculorum. Amen.*

NOTATIO.

TESTES ſubſcribunt partim ſua, partim Notarii manu : parentes ſcilicet donatoris ex uno latere propriâ : alii ex alio manu recentiori eademque, omnes cum ſigno crucis idiographo. Sigillum affixum, & inverſum.

A

CLXXII.

Notitia privata, de iis quæ per se & per alios domnus tertius Hugo Episcopus Nivernensis Canonicis dedit.

Ex Chartario Nivernensi.

Circa annum 1110.

*EX institutione sanctarum Scripturarum veteris ac novi testamenti communiter est omnibus imposi-
tum, quatenus sanctam Ecclesiam, utpote matrem spiritualem, pro juribus tueantur & magnificent,
& de propriis facultatibus largiendo ex intimo cordis affectu eam honorificent. Quod si communiter om-
nibus est impositum, multo magis illis qui pontificali honore sublimati, per manus Apostolicorum atque
Regum in ea præsidendo ceteris præminent. Si enim ipsi nequeunt vel nolunt de facultatibus aliqua
B tribuere, saltem debent, & quæ sua sunt cum summo studio & omni cautela conservare, & contra occur-
santes ac dissipatores semetipsos scutum inexpugnabile opponendo debent eam præ ceteris defensare. Unde
notum facere volumus omnibus Ecclesiæ filiis in Christo & in ea regeneratis, tam præsentibus, quàm
eorum posteris, quod domnus* HUGO *Pontifex magnanimus bona Ecclesiæ nostræ sibi commissæ in diebus
suis non solum viriliter conservavit, verùm etiam plura nobis ad augmentum stipendii nostri de suis
facultatibus contulit. Nam ceteris quæ ab eo sunt collata prætermissis, Abbatiam sancti Troesii cum omnibus
ad eam pertinentibus nobis tribuit, & unam silvam, quæ vocatur Calma, & de tota terra nostra raptus,
incendia, infracturas, duella, & de nostris ecclesiis synodos & paratas similiter nobis omnino contulit,
& ea nobis in perpetuum pontificaliter assignavit. Post cujus decessum* HUGO *nepos ejus, communi
sensu cleri & populi licet invitus, licet coactus, tandem suscepit Episcopatum. Hic fuit vir magnificus &
per omnia laudabilis, electus à Deo, gratus clero, omnibusque venerabilis: & quia justitiam dilexit,
C & odio iniquitatem habuit; oleo sancto Deus eum unxit & super plebem suam exaltando in sacerdotem
sibi eum elegit. qui virtutum munere ditatus & morum honestate conspicuus, abnegata penitus omni
mala voluntate erga clerum sibi commissum, usus est summa & inenarrabili pietate. Hic oves sibi cre-
ditas & salutis pabulo assiduè cibavit, & virtutis viam qua graderentur, exemplo proprio, ut pastor
prudens, notificavit, ecclesiamque suam multis muneribus & pluribus manufactis operibus auxit &
honestavit; nobisque plurima conferens beneficia, victum nostrum bonus pastor & pius augmentavit.
Namque primum quod domnus Hugo Præsul nobis contulerat, laudavit atque firmavit: deinde ipse sua
gratia multo plura superioribus datis adjunxit. Abbatiam quoque sancti Agricolæ extra muros civitatis
sitam, cum casatis aliisque appendiciis, volente atque laudante* GOFFRIDO *Autissiodorensi Episcopo,
qui eam ab illo tenebat, nobis Canonicis & posteris nostris in perpetuum tribuit atque concessit. & quia
Miles quidam, nomine* RAGINALDUS *de Matchio, censum qui colligitur de domibus ad ecclesiam per-
D tinentibus calumniabatur; hujusmodi cum eo pactum habuimus, videlicet sol.* LX. *ei dedimus, & ipse
calumniam ex toto dimisit, quatenus & in vita sua, & post mortem deinceps censum totum absque ullius
calumnia habeamus & possideamus. Ecclesiam verò de Verenis, quod antecessor suus* ROCLENUS
*quintus ab eo nomine tantùm Episcopus, de dominio Episcopatus olim sequestraverat, suisque parenti-
bus ad periculum animæ suæ dispartiverat; de manibus tyrannorum eam injustè possidentium partim vi,
partim precibus, pluribus etiam sæpe adhibitis ammonitionibus, necnon & multâ pecuniâ prius expensâ,
multisque servitiis à nobis exhibitis, cum summo labore tandem & summo studio de manibus inquam
illorum abstraxit, & volentibus omnibus atque laudantibus qui videbantur habere, videlicet Aimardo
Canonico & patre ejus Bernardo de sancto Salvio, insuper & Rocleno Milite de Druiaco, de cujus eam
Bernardus pater habebat beneficio, idem Præsul Deo & sancto Cyrico tribuens, ad victum nostrum eam
deputavit usque in sempiternum & concessit. Nos autem ut concessio Bernardi filiique sui Aimardi fir-
E mior in posterum permaneret, neve quis post eorum obitum calumniator exsurgeret; in exsequiis cujusdam
filii sui, nomine Bernardi, fratris Aimardi, magnas & innumeras exhibuimus expensas, videlicet in
Missis celebrandis, & in eleemosinis pauperibus erogandis, necnon & in classicis per ecclesias sonandis,
& in aliis pluribus rebus quæ ad funebres exsequias pertinere videntur. Et quia tanta contuleramus
in ejus exsequiis servitia, uxor ejusdem Bernardi defuncti cum filiis suis donationem hanc laudavit
atque firmavit. Bernardus verò pater item dedit nobis servum unum, nomine Raginaldum, cum uxore
sua & omnibus eorum posteris. Dedit etiam nobis aream quamdam ante fores ecclesiæ prædictæ sitam,
ad faciendum quicquid voluerimus, remisso sensu & omnibus omnimodis consuetudinibus. Deinde
rogavit nos plurimum idem Bernardus, ut pro anima sua parentumque suorum quemdam præbendarium
suum nobiscum haberemus, quem nobiscum suscepimus, tali tamen ratione, ut quandiu in refectorio
communiter manducaverimus, victum ei soli & vestitum subministremus. Si verò contigerit nos exire,
vel anni sterilitate, seu qualibet occasione; de refectorio nihil subministrabimus deinceps eidem præben-
dario. Post hæc autem idem Pontifex sæpe memorandus donavit etiam nobis quemdam rusticum, nomine
Umbertum de Valeta, cum fratribus suis & sorore, omnique posteritate eorum, in quibus calumniam se
habere dicebat: & concessit ut quemadmodum in diebus domni Hugonis Præsulis patrui sui nobis ser-
vierant sine calumnia, eodem modo nostri essent, nobisque servirent in diebus ejus semper & postea.
Domos etiam quasdam, quæ fuerant Malguini Archidiaconi, juxta claustrum in parte occidentali positas,
ab illis qui eas tenebant emit, nobisque eas cum areis ante & retro idem pastor egregius tradidit.
Deinde non longo tempore post* BERNARDUS *Miles de Callentio quasdam consuetudines in villa quæ
dicitur Ars, exigebat; & in altera quæ dicitur Caloreus, calumniam imponebat; sed salubri persuasione
nostri Episcopi frequenter commonitus, ad ultimum resipiscens, omnem consuetudinem quam in villa
requirebat, intus & extra penitus dimisit, & calumniam quam in altera imponebat, bona voluntate*

postposuit. Post cujus obitum filius ejus LEOTERIUS, *qui in tutela* WILLELMI *Comitis remanserat, eodem Comite laudante & persuadente, dimissionem quam pater fecerat, laudavit & concessit, & calumniam quam in villa Calovei inferebat, omnino dimisit: & ob hoc in morte patris ejus Missas plures celebravimus, & classica per ecclesias civitatis sonavimus, multaque ad remedium ejus obsequia ministravimus. Et hæc omnia superius memorata & alia quamplurima consilio & prudentia prædicti Præsulis Hugonis, viri fama & merito clarissimi, & adepti fuimus, & adhuc Dei gratia & sua possidemus. Post hæc autem idem Pontifex horum omnium notitiam ne lateret posteros, ita fieri præcepit, factamque manu propria & auctoritate pontificali firmavit, Comitemque Vvillelmum & ceteros proceres, ad quos laudatio pertinere videbatur, eam firmare & laudare fecit. Rogavit quoque & adhuc plurimum rogat suos post eum successores Episcopos, ut quod ipse de manibus tyrannorum vi & industria, summoque labore abstraxit, & ad honorem Dei & Ecclesiæ victui Canonicorum Deo & altari servientium adjunxit: ipsi nullatenus in eorum temporibus ab eorum victu subripiant: sed ejus donationi præbentes assensum, quod fecit laudent, & pro salute animarum suarum consentiant. Addidit insuper idem memoratus Pontifex superioribus donationibus & concessit, quatenus de ovili Canonicorum, sive commune sit, sive proprium alicujus Canonici, nullum amplius capiatur pro pastura debitum. De porcis autem communibus vel propriis similiter, ut pro pastione suorum nemorum non capiant ulterius servientes sui aliquod pretium: boves verò communes vel proprii simili modo non ducantur in ejus corvatam jam amplius. De silvis itidem suis concessit etiam nobis, ut ad calefaciendum in commune vel ad domos communes ædificandas capiamus, quantum necesse fuerit omni tempore. Notum facimus etiam quod* ROCLENUS *Miles de Orniaco tempore præsulis Hugonis secundi injustè & ut pessimus raptor ecclesias de Parigniaco cum tota villa nobis Canonicis auferebat: qui neque precibus, neque muneribus, nec aliqua ratione potuit umquam violari, quatenus eas redderet Deo & nobis. Verumtamen eum sic induratum ultio divina tandem asperè tetigit, & sicut scriptum est, eum ad miseram mortem usque perduxit: cui mortuo domnus Hugo Episcopus propter hanc quam nobis fecerat injuriam, communem omnium prohibuit sepulturam. quod videntes ejus filii, Roclenus videlicet & Raginaldus, de patre eorum condoluerunt: & tandem animo resipiscentes ecclesias cum appendiciis & totam villam Deo & nobis reddiderunt. Sed habebant tunc temporis duos fratres,* BERNARDUM *scilicet &* HUGONEM, *adhuc parvulos, & nondum ad hoc laudandum cum fratribus idoneos: qui postquam creverunt, & Milites effecti sunt, ecclesias supradictas & villam nobis calumniare cœperunt. Igitur multis verbis, multisque certaminibus prius utrobique consumptis, ad ultimum de nostro accipientes, alter quidem sol.* LX. *alter verò* XXX. *quod eorum fratres pro anima patris sui fecerant, laudaverunt pariter & isti bono corde, & consenserunt, & pro hac suscepta pecunia tandem sic sopita est eorum calumnia.*

CLXXIII.

Ex autographo.

Charta Adæ Abbatis Dionysiani, qua Canonicis sancti Pauli ecclesiam sancti Petri in opido Dionysiano & aliquot stipendia concedit.

Anno 1114.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Patris, & Filii, & Spiritus-sancti. Amen. ADAM *Dei gratia Abbas monasterii Martyrum Christi Dionysii, Rustici & Eleutherii, omnibus sanctæ & universalis Ecclesiæ filiis, tam præsentibus, quàm futuris. Notum fieri volo omnium vestrum caritati, quod ego & capitulum nostrum, scilicet ecclesia beati Dionysii, communi decreto & favore dedimus, & manu nostra per clavem ecclesiæ super altare posuimus ad dotem ecclesiæ quandoque dedicandæ, dedimus inquam basilicæ sancti Pauli ecclesiam sancti Petri juxta se sitam liberam & quietam. Dedimus quoque potestatem ponendi in ea Presbyterum & eiciendi salvo honore ecclesiæ nostræ. Hujus verò donationis causa est, ut quotannis Canonici sancti Pauli in nocte natalis beati Dionysii cum processione veniant ad ecclesiam in qua corpore requiescit, ibique matutinos festive decantent ante nostros. Rodulfo autem Presbytero de Fossa cognomine, qui præfatam ecclesiam sancti Petri per nos tenebat, dedimus plenam præbendam in refectorio in prima mensa, ut eam plenariam habeat quandiu vixerit: præbendam quoque panis ac vini quam idem Canonici accipiebant in promptuario, concessimus accipi in refectorio. Qui verò dotem ipsam ecclesiæ abstulerit, & Rodulfo prædicto præbendam sibi à nobis datam subtraxerit; quamdiu vixerit, divinæ ultioni & nostro subjaceat anathemati.*

Actum & datum ac roboratum in capitulo sancti Dionysii, anno incarnati Verbi M C XIIII. *Indictione* VII. *epacta* XXIII. *concurrente* IIII. *anno Hludovici Regis* VII.

Signum ADÆ *Abbatis. S.* ALELMI *Prioris. S. Gausberti Presbyteri. S. Adæ Presbyteri. S. Andreæ Presbyteri. S. Rodulfi Presbyteri. S. Johannis Levitæ. S. Petri Levitæ. S. Vvillelmi Levitæ. S. Henrici Subdiaconi. S.* SUGERII *Subdiaconi. S. Rotberti Pueri. S. Henrici Pueri. S. Gerardi Pueri. S. Viviani Cantoris. S. Herberti Notarii.*

NOTATIO.

CHARTA est indentata, in cujus parte sinistra habetur sigillum Dionysiani monasterii affixum, quod ipsam sancti Dionysii Pontificis in modum benedicentis figuram exhibet cum inscriptione. Quædam inter lineam adjecta sunt, ut, *in prima mensa*. Ecclesiæ sancti Petri, de qua hìc agitur, modò solæ parietinæ supersunt prope ecclesiam collegiatam sancti Pauli.

CLXXIV.

A

CLXXIV.

Lamberti Episcopi Noviomensis judicium in gratiam cœnobii sancti Crispini majoris Suessionensis.

Ex autographo.

Anno 1115.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Ego L. Dei gratia Noviomorum Episcopus, & pariter clerus noster notum esse volumus sic futuris ut præsentibus, quibus modis ecclesia sanctorum Martyrum Crispini & Crispiniani terram quamdam, in Noviomensi territorio sitam, villæ Homoncurti proximam, ope sanctæ Noviomensis ecclesiæ recuperaverit. Hanc siquidem de qua agere cœpimus terram [RADULFUS] *dominus Nigellæ vi ablatam cuidam militum suorum nomine Guarino tradiderat in beneficium, quod*
B *nos laicâ linguâ dicimus feodum. Non multis post annis domnus Abbas* ODO *suscepto regimine prædictæ ecclesiæ, cupiens ei ablata restituere; prædictum Radulfum Nigellæ dominum adiit, modo quo decuit ab eo terram repoposcit. Radulfus prorsus abnuere, verba Abbatis risui habere, & ne miles suus terram quoquomodo possessam perderet, satagere. Abbas ab eo repulsus, ad audientiam domni* BAUDRICI *Noviomensis Episcopi antecessoris nostri rem detulit, querimoniam simul & clamorem de Ra. fecit. Mox Episcopus Ra. ad judicium evocat, causaque canonicè discussa & diligenter eventilata, tandem post multas disceptationes terram juri ecclesiæ adjudicat: Radulfo ipsi persuadet ut spondeat, se ultra ecclesiæ non nociturum, nec militi terram injustè tenenti patrocinaturum: Hinc Abbas militem illum aggreditur, & ut quam invaserat terram dimittat, hortatur. Miles contrà furere; malle mori ut dicebat, quàm terram dimittere. Quo audito Episcopus hunc quoque ad judicium evocatum canonicâ justitiâ frangit: & non solum terram dimittere, verùm etiam quod dimissam numquam repeteret, jurare compellit. Videns*
C *Radulfus rem pro voto Abbatis ad effectum perductam, quadam rediviva contentione rursus terram vi occupat, rursus omnia turbat. Abbas contra non segniùs exsurgit: & jam antecessore nostro viam universæ carnis ingresso, nos adiit, & primo Noviomi apud nos, deinde Suessionis apud dominum* CONONEM *Romanum Cardinalem iteratum clamorem Radulfo fecit. qui ex consulto remisit utrumque ad judicium Noviomensis ecclesiæ. Quò cùm perventum fuisset, considerans Radulfus Abbatem & causæ justitia & ope ecclesiastica subnixum; tandem benigno & ore & animo pro sua suorumque salute terram hanc liberè perpetuo possidendam ecclesiæ Martyrum concessit. Quam concessionem sollemniter factam, & in hac carta descriptam, inserto sigillo nostro munivimus, & signatoribus vel testibus corroboravimus, & ad ultimum excommunicationi perpetuæ omnes, qui hujus privilegii tentaverint convulsores esse, tradidimus. Quam excommunicationem, recitato prius hoc privilegio in Concilio Remis habito, præsidente domino* CONONE *Cardinali Romano, ab omnibus qui eidem aderant Concilio Episcopis fecimus confirmari.*
D *Signatores vel testes hi fuerunt. S. L. Episcopi. S. E. Abbatis sancti Eligii. S. Rorgonis Archidiaconi. S. Rascelini Decani. S. Hagenonis Præcentoris. S. Magistri Fulcherii. Alii testes, Guido Castellanus, Hugo de Perrona, Fulco Rufus, Odo de Diva, Ingrannus Miles, Simon filius Ratbodi. Landricus Miles.*

Hæc eadem concessio Nigellæ iterata est à Radulfo, libenter assentientibus uxore ejus RAINURDE *& filiis ejus* IVONE, DROGONE, RADULFO, *&* RAINALDO. *Cujus rei testes affuerunt Johannes Dapifer, Petrus frater Bauduini, Robertus Mosoni, Humbertus Favella, Rogerus de Creseio, Johannes filius Bosonis, Rogerus de Monceio. Abbas volens placide & firmiter omnia fieri, pro hac re caritative dedit Radulfo septem libras denariorum. Actum publicè primo Noviomi; deinde Nigellæ, anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo quinto-decimo, Indictione octava, regnante* LUDOVICO *Rege,* VII. *anno regni ejus, Archiepiscopatum autem Remensis ecclesiæ regente domno* RADULFO. CONON
E *Cardinalis, ut jam supra scriptum est, & omne Concilium excommunicationis perpetuæ sententia feriunt omnes, qui terram de qua hîc agitur, ecclesiæ sanctorum Martyrum Crispini & Crispiniani quocumque modo vel abstulerint vel auferre temptaverint.*

NOTATIO.

APPENDET ex membraneo vinculo sigillum Lantberti Episcopi sine mitra, dextra gerentis pastorale pedum, sinistra librum pectori admotum. Inscriptio vetustate fere omnis deleta est. Sigillum rotundum est, duobus circiter pollicibus amplitudine constans. In hac charta sunt aliquæ lituræ lineola transversa designatæ. Sic Notarius scripserat, *Honore*; mox apposito obelo, *Conone* substituit. Item *Roscelini præcentoris*, cujus ultimi vocabuli loco superposuit *Decani*; & super *caritative* adjecit, *dedi Radulfo.*

F

CLXXV.

Godefridi Episcopi Ambianensis charta, qua rata habetur restitutio quorumdam altarium, facta ecclesiæ Compendiensi.

Ex Chartario Compendiensi.

Anno 1115.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Patris, & Filii, & Spiritus-sancti. GODEFRIDUS *Ambianensis ecclesiæ gratia Dei minister humillimus. Quia altaria possidentes laicos Sanctorum ubique damnant canonum instituta; multos jam Dei misericordia ab hac videmus usurpatione desistere; & ut magis, magisque desistere debeant, commisso nobis gregi dominico sollicitudine prædicare debita non cessamus. Unde parrochianorum quidam nostrorum* ELINANDUS *de Monte-Desiderio Miles, inspiratione divina compunctus nostraque persuasione commonitus, altaria de Metvillare atque Pronastro,*

quæ ad animæ suæ periculum diu obtinuerat, cum appendiciis eorum sanctæ Compendiensi ecclesiæ, quam specialiter sicut unus de confratribus diligebat, tradenda decrevit. Quoniam autem nonnisi per Viromandorum Comitissam, de cujus manu dicta altaria, tamquam per feodum, tenebat, hoc efficere prævalebat; ut ipsa quoque idem concederet, multis exorando precibus, quia & illa soror erat ecclesiæ, tandem obtinuit. Verumtamen quia & sine assensu Ambianensis Pontificis, in cujus parrochia sunt altaria, & à quo ea per feodum se quoque dicebat Comitissa tenere, res minimè procedebat; venit ad nos Elinandus, venit & Comitissa cum filiis suis, & in generali synodo quam apud Montem-Desiderium celebriter habebamus, nobis (ut æquitas exigebat) altaria resignantes, ut dictæ Compendiensi ecclesiæ eadem redderemus, pariter effecerunt. Ego igitur Godefridus Ambianensis ecclesiæ Præsul, rogatu illustris Viromandorum ADELÆ *Comitissæ, rogatu etiam filiorum suorum,* RADULFI *videlicet Comitis,* HENRICI, *&* SIMONIS *Clerici, voluntate insuper, immo obsecratione devota Militis Helinandi, dono & concedo sanctæ Compendiensi ecclesiæ altaria de Metvillari atque Pronastro cum appendiciis eorum, & ut quietè eadem in æternum possideat, per has memoriales litteras, per auctoritatem sigilli nostri, donata & concessa confirmo: donum etiam altaris de Herceis, quod jam antea sæpedictæ Compendiensi ecclesiæ, serenissimi Francorum Regis* LUDOVICI *precibus, sicut & de his fecerant, eadem auctoritate corroboro. Concedit & hæc omnia domnus* FULCO *Archidiaconus noster, in cujus Archidiaconatu dicta consistunt altaria, & quantum in ipso est laudando corroborat. Hanc tamen Ambianensi dignitatem ecclesiæ reservamus, ut pro omnibus prædictis altaribus in synodo Ambianensi quilibet Compendiensis ecclesiæ fratrum se præsentet: ceteraque synodalia jura atque episcopalia minimè relaxamus. Si quis autem hanc donationis nostræ corroborationem infirmare aut delere præsumpserit, anathematis gladio in perpetuum feriatur. Actum est hoc, confirmatum, & recitatum Ambianis in Sede pontificali in plenaria synodo, anno Incarnationis dominicæ millesimo centesimo decimo-quinto, Episcopatus autem nostri anno* XII. *Indictione octava,* XVI. *Kal. Julii.* RADULFUS *Cancellarius scripsit, subscripsit atque relegit. Signum* GODEFRIDI *Episcopi. Signum* ROGERI *Decani. S.* SIMONIS *Præpositi. S.* FULCONIS *Archidiaconi. S.* INGELRANNI *Archidiaconi. S. Vvarini Thesaurarii.*

CLXXVI.

Ex autographo Compendiensi.

Anno 1120.

Ludovici Grossi diploma de moneta Compendiensi.

IN nomine sanctæ Trinitatis. Ego Ludovicus Dei gratia Rex Francorum. Notum fieri volo cunctis fidelibus, tam futuris, quàm & instantibus, quòd nos qui contra voluntatem hominum de Compendio ibi monetam fieri volebamus; tum propter discordiam inde ortam, tum propter eorum petitionem illis concedimus, ut neque nos, nec heres noster umquam ampliùs Compendii monetam fieri faciamus: sed illis in perpetuum annuimus, ut talis moneta ad medietatem ibi perpetuo mittatur, qualis antecessorum suorum temporibus ibidem cucurrisse cognoscitur. Quod ne valeat oblivione deleri, scripto commendavimus, & ne possit à posteris infirmari, sigilli nostri auctoritate & nominis nostri Karactere subter firmavimus.

Datum Parisius publicè anno incarnati Verbi M C XX. *regni nostri* XIII. *Adelaydis Reginæ* VI. *Adstantibus in palatio nostro quorum nomina subtitulata sunt & signa. S.* STEPHANI *Dapiferi. S.* GISLEBERTI *Buticularii. S.* HUGONIS *Constabularii. S.* WIDDONIS *Camerarii.*

Data per manum STEPHANI *Cancellarii.*

NOTATIO.

HUIC diplomati appositum est Ludovici VI. monogramma, quale aliorum ejusdem nominis Regum pingi solet. quod unum ipsius Regis monogramma nobis licuit reperire in variis ejus, quæ vidimus, monumentis. Idem Ludovicus aliquando dictus est *venerabilis*, uti & Philippus I. ex dictis in libri II. cap. VI. num VIII. Charta Rodulfi Archiepiscopi Remensis pro monachis sancti Præjecti. *Actum Remis anno incarnati Verbi* M C XXIII. *Ind.* I. *regnante Ludovico venerabili Rege Francorum, anno* XV. &c.

CLXXVII.

Ex autographo S. Remigii.

Circa annum 1120.

Callisti Papæ II. rescriptum de vitanda simonia in præbendis sancti Timothei, de Roberto Priore sancti Oricoli revocando, & de monachis servandis in ecclesia Reitestensi.

CALL. Episcopus servus servorum Dei venerabili fratri R. Remensi Archiepiscopo salutem & apostolicam benedictionem. Gaudemus de te, frater carissime, atque omnipotenti Deo & dilectioni tuæ gratias agimus, quia constitutas per Episcopatum tuum ecclesias sollicite gubernare, & in statum congruum reformare totis nisibus elaboras. Significatum autem nobis est, quòd in ecclesia sanctorum Martyrum Timothei & Apollinaris, ad sancti Remigii monasterium pertinente, sæculares Canonici commorentur, quorum aliquo obeunte, sancti Remigii Abbas ejus præbendam ex antiquo donare aut vendere consuevit. quod contra Deum & contra sanctorum Patrum instituta exsistere tua prudentia non ignorat. Mandamus itaque fraternitati tuæ, ut malam illam consuetudinem in melius per Dei gratiam studeas commutare: ita videlicet, ut sancti Remigii Abbas præbendam deinceps donare aut vendere non præ-

A *sumat : sed deficientibus Canonicis, qui ad præsens in eadem ecclesia commorantur, loco eorum constituantur monachi, qui sub sancti Remigii Abbatis obedientia & dispositione, beati Benedicti regulam & monasticæ religionis observantiam debeant custodire. Mandamus etiam, ut* ROTBERTUM *Priorem ecclesiæ sancti Oricoli, qui olim sancti Remigii Abbas exstitit, & cujus nunc incuriâ bona ejusdem ecclesiæ devastantur, à loco illo prorsus amoveas : quatenus eo in claustro beati Remigii collocato, per Abbatem alius in eadem ecclesia tuo consilio statuatur, qui auctore Deo loco illi præesse, atque in spiritualibus & in temporalibus etiam valeat salubriter providere. Sanè constitutionem illam quæ de ecclesia sanctæ Mariæ Registetis ad beati Remigii monasterium pertinente à te constituta, & à nobis scripti nostri pagina confirmata est, inviolabiliter facias in posterum conservari : neque monachos in loco eodem juxta constitutionem ipsam positos vel ponendos, per Canonicorum seu laicorum quorumlibet violentiam de choro vel de processionibus expelli permittas. Quod si contra mandatum nostrum factum fuerit, plenariam de* B *præsumptoribus justitiam præstante Domino exsequaris. Datum Laterani* XVII. *Kal. Junii.*

NOTATIO.

ROTBERTUS Prior sancti Oricoli apud Senucum prope Grande-pratum, ipse est autor historiæ de expeditione Jerosolymitana, ob malum regimen dejectus ex Abbatia sancti Remigii, & Senucum relegatus, ubi historiam suam composuit. at loci mutatio mores non mutavit, ut hîc vides.

CLXXVIII.

Placitatio Papæ inter Lanzonem Abbatem S. Michaëlis ad Mosam, & Abbatissam Joviniacensem.

Ex Chartario S. Michaëlis.

Anno 1128.

C *IN nomine Domini nostri Jesu-Christi. Rerum gestarum series idcirco scribenda mandatur, quatenus ad posterorum notitiam veritas factorum nulla falsitate intercedente perveniat. Ea propter controversiam quæ inter Abbatissam Joviniacensem* HADUIDIM, & LANZONEM *Abbatem sancti Michaëlis, qualiter mota est & terminata concordia, ego quidem* CENTIUS *Scrinarius de quarta decima regione trans Tiberim, stilo & memoriæ commendandam suscepi, sicut mihi à venerabilibus* WILLELMO *Prænestino &* MATTHÆO *Albanensi Episcopis, necnon* JOHANNE *Cremensi de titulo S. Chrysogoni, &* GERARDO *de titulo sanctæ Crucis, &* HUBERTO *de titulo sancti Clementis, atque* GREGORIO *Diacono sancti Angeli Cardinalibus injunctum est. Quæ quidem quæstio quemadmodum inferiùs legitur, sic cœpta & finita est. Clamavit siquidem Joviniacensis Abbatissa super ecclesiam de Spiregio ante dominum* ALBERONEM *Mettensem Archidiaconum, in cujus parrochia prædicta ecclesia est, & ad cujus* D *judicium spectat, adversùm Abbatem sancti Michaëlis, quòd ecclesiam illam à Joviniacensi monasterio prius possessam injustè abstulerit & retinebat. Abbas è contra respondebat, se eamdem ecclesiam nemini abstulisse, sed in illam legitimo dono, scilicet Comitissæ* SOPHIÆ, *& concessione diœcesani Episcopi introisse. Quid plura? data est à prædicto Archidiacono judicii dies. Convenerunt utrimque : clamavit itidem prolocutor Abbatissæ, & dixit, se possedisse ecclesiam illam, & injustè sibi ablatam fuisse; se seque testibus ut mandaretur probare paratam. E contra Abbas : Non abstuli, inquit, eam tibi, sed dono Comitissæ Sophiæ, proprii etiam Episcopi assensione, in eam legaliter introivi, eamdemque ecclesiam cum omnibus ad eam pertinentibus uno & quadraginta annis sine legitima interruptione possedi. Hujus negotii actioni sive discussioni interfuit* STEPHANUS *Mettensis Episcopus : interfuerunt etiam Abbates* BERTRANUS *sancti Arnulfi,* HERBERTUS *sancti Symphoriani,* TEDUINUS *Gorziensis Abbas, & Abbas* RODULFUS *sancti Petri de Monte, cum multis aliis sacerdotibus & clericis. Electi sunt judices* E *Gilbertus, Albertus, Bartholomæus. Quæsitum est à partibus, utrum aliquid amplius dicere haberent. Responderunt se nihil amplius habere. Itum est in partem : judicatum est, ut si Abbas probare posset duobus idoneis testibus, se se præscriptionem temporis unius & quadraginta annorum inconcussam habere, nullam super hoc pati debere ulterius inquietudinem. Cùm autem sententia proferri deberet, Abbatissa indignando recessit, & misso fratre suo* ALBERTO *Primicerio Virdunensi Sedem Apostolicam appellavit, nullum tamen gravamen quod pateretur insinuans, neque adversus quem appellaret : sed neque diem ullum appellationis indixit. Postea tamen eademque Abbatissa ad dominum Papam querimoniam depositura pervenit. Vocatus est & Abbas : data est dies Dominica mediæ Quadragesimæ, qua cantatur* Lætare Jerusalem. *Processerunt partes : unaquæque jus suum in medium protulit. Cum autem utraque pars easdem quas apud Archidiaconum pro se rationes protulerit; quæsitum est, utrum novas aliquas allegationes haberent. Respondit Abbatissa de annis quos sibi Abbas præfixerat,* XVIII. *quibus* F *ecclesia vacaverat, & quatuor quibus ipsa clamaverat se se velle subtrahere : & hoc se probare testibus, si judicaretur, asseverabat. Præterea privilegia Romanorum Pontificum,* URBANI *scilicet &* PASCHALIS, *quæ prædictam ecclesiam confirmabant suo monasterio, prætendebat. Quæsitum est etiam ab ea, si de interruptione illâ & annis quos inutiles ecclesiam suam habuisse dicebat, in conspectu prædicti Archidiaconi & constitutorum judicum fecerat mentionem : vel si tempore quo privilegia facta sunt, Joviniacense monasterium prædictam ecclesiam possidebat. Quæ respondit, neque annorum se mentionem fecisse, siquidem credebat, solum hoc quod aliquando possederat, sibi & ecclesiæ suæ posse sufficere : sed neque cùm privilegia facta sunt, monasterium suum in illius ecclesiæ possessione fuisse dicebat. Quæ omnia postquam dominis Episcopis & Cardinalibus plenius intimata sunt, videlicet quomodo Mettis causa ventilata est & judicata; quid etiam hic in præsentiarum Abbatissa super addere voluit : tunc demum visum est dominis Episcopis & Cardinalibus, prædictum Archidiaconum secundum audita satis canonicè processisse. Verum-*

tamen quoniam judicium quadam parte imperfectum remansit, visum est domino Papæ causam eandem concordiâ potiùs, quàm judicio terminandam. Unde prædictis Episcopis & Cardinalibus præcepit, ut ad pacem inter eos componendam elaborarent. Qui in partem secedentes, & causam totam diligentius indagantes, cognito etiam quod Abbatissa nullam in eadem ecclesia requirenda justitiam haberet: laboribus mulieris & expensis potius quàm justitiæ consulentes, laudaverunt ut dominus Abbas monasterio Joviniacensi XX. *libras Catalaunensis monetæ terminis statutis persolveret: Abbatissæ autem præceperunt, ut ecclesiam eandem & omnia quæ ad ipsam pertinent, in manus refutaret Abbatis. quod & factum est. Quibus omnibus ego Centius, sanctæ Romanæ ecclesiæ Scrinarius, interfui, & sicut à prædictis dominis Episcopis & Cardinalibus mihi præceptum est, stilo & memoriæ per hoc publicum instrumentum retinenda mandavi. Actum est hoc in palatio Lateranensi coram dominis Episcopis & Cardinalibus,* WILLELMO *Prænestino,* MATTHÆO *Albanensi,* JOHANNE *de titulo sancti Chrysogoni,* GERARDO *de titulo sanctæ Crucis,* HUBERTO *de titulo sancti Clementis, &* GREGORIO *diacono sancti Angeli, anno Dominicæ incarnationis* M C XXVIII. *temporibus domini* HONORII *secundi Papæ; Pontificatus ejus anno* IIII. *mensis Martii die ultima, Indictione* VI. *Huic concordiæ interfuerunt isti,* MAINERIUS *Trevirensis Archiepiscopus,* HENRICUS *Tullensis Episcopus,* ALBERO *Primicerius Mettensis,* FOLMARUS *custos Trevirensis,* EURARDUS *Trevirensis,* HUGO *magister,* GODEFRIDUS *Trevirensis,* LEONARDUS *Archipresbyter Mettensis. Rodulfus de Tudinio,* STEPHANUS *Cantor Virdunensis,* RODULFUS *magister, Rodulfus Presbyter,* PETRUS *Miles frater ejus,* VARNERUS *de Nonsart,* RORICUS *Tullensis,* HERBERTUS *Scholasticus sanctæ Mariæ Magdalenæ.*

CLXXIX.

Ex Archivo Ursicampi.

Ludovici VI. diploma de donatione quadam facta Abbatiæ Ursicampi.

Anno 1135.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Amen. Ego LUDOVICUS *Dei gratia Rex Francorum omnibus tam futuris quam præsentibus notum fieri volumus, quod Monachis de Ursicampo pro remedio animæ nostræ & antecessorum nostrorum dedimus unum modium frumenti ad mensuram Parisiensem, quem monachi sancti Leodegarii singulis annis nobis exsolvebant: eo quidem tenore, ut sicut prædicti monachi nobis ex consuetudine usque Compendium illum afferebant, sic & usque Ursicampum vel ubi monachi de Ursicampo voluerint, per tantum quidem spatium, quantum est à sancto Leodegario usque Compendium, deferri faciant. Quod ne possit oblivione deleri vel à posteris infirmari, sigilli nostri auctoritate firmavimus. Actum Compendii publicè, concedente* LUDOVICO *filio nostro ipso anno in Regem coronato, anno incarnati Verbi millesimo centesimo trigesimo primo, regni verò nostri vigesimo tertio.*

CLXXX.

Ex autographo.

Notitia judicati pro monasterio majori sancti Crispini Suessionensi, de feodo Bistisiaci.

Anno 1135.

IN nomine Patris, & Filii, & Spiritus-sancti, Amen. Ego TEULFUS *Abbas monasterii beatorum Martyrum Crispini & Crispiniani Suessionis, notum fieri volo tam futuris, quàm præsentibus, quòd quidam vir Suessionensis, Aloldus nomine, habebat quosdam reditus apud villam, quæ dicitur Bistisiacus, scilicet vinatica, hospites, terragia, quæ se dicebat in feodo tenere ab ipsa ecclesia. Cumque ab antiquis monachis ecclesiæque famulis diligenter requisissem quid super hoc sentirent; jurejurando mihi retulerunt, illum non vera proferre; quin potius per subreptionem, non ex recto & jure, ab ecclesia extorsisse. His ergo veridica relatione compertis, Aloldum in præsentiam nostri quàm sæpius arcersiri volui, quem minis blanditiisque pulsabam, ut hæc omnia quæ ab ecclesia injustè & per violentiam abstulerat, Sanctis restitueret, ne excommunicationi subjaceret. Quod cùm nec plenè refutans, nec omnino assentiens, in dies agere differret, ita me suspensum reddebat. Interim filiam propriam, quæ vocabatur Ada, cuidam Vvilardo de porta sancti Vodoali in matrimonium junxit, eique omnia superiùs pretitulata me ignorante dedit, moxque de vita insperato decessit. Quòd cùm mihi fuisset compertum, admirans fraudulentiam viri judiciumque Dei, Præposito nostro Johanni præcepi, ut illa omnia quæ hactenus Aloldus ab ecclesia injustè subripuerat, nobis studiosè restitueret, utpote nostra. Igitur Aloldo de medio facto Vvilardus unà cum conjuge ad nos venit, postulans, ut feodum quod pater uxoris suæ utcumque tenuerat, redderem illi. Adversus istiusmodi postulationem cum pro viribus repugnarem, nec vellem reddere; proclamavit me injustè erga illum agere. Quid plura? indixi itaque illi diem Placiti in curia nostra; protestans me facere quid inde judicaret lex causidica vel ecclesiastica. Venit ergo ad præfixum diem, fretus amicorum & jurisperitorum maxima Katerva. Quod ego prænoscens, missâ ad gloriosissimum Francorum Regem* LUDOVICUM *epistola, ex ordine patefeci omnia. qui ex latere suo* HUGONEM, *agnomento Acharin, Præpositum regium misit ad nos, imperans, ut causam ecclesiæ definiret justo judicio. Cùm itaque utrimque partes resedissent, Vvilardus proclamavit, quatenus feodum, quod Aloldus pater uxoris suæ Adæ tenuerat, illi redderem, atque exinde de more hominium michi faceret. Cùmque abnuerem, sollicitè ab ipso perquirere studui, quis illud Aloldo dederit, & ubi & quando & quomodo factum fuerit. Qui cùm super his vehementer artaretur; nil omnino aliud dicere potuit, nisi quod quidam, ait,* ODO, *qui hujus monasterii & sancti Arnulfi Crespeii regimina tunc temporis obti-*

A *nebat, illi dederit. Ad hoc verbum duo ex servientibus ecclesiæ nostræ, quorum primus Ricardus, sequens verò Martinus dicebatur, ambo vitâ egregii, ambo jam senio confecti, ad medium prosiliunt, jurejurando protestantes, se quidem interfuisse, vidisse & audisse Odonem in camera residentem Aloldo hoc feodum dedisse, sed absque concessu & consensu totius Capituli, quin immo cunctis fratribus contradicentibus & servientibus ecclesiæ. Hoc Vvilardus audito proclamavit illos falsum jurasse, nec se tali sacramento assensum præbere. Quid multa? Lege causidicorum communi & jure forensi decretum est hinc oportere duellum fieri. Quod cùm acceleraretur, jamque conserto pede res ipsa pæne sub baculo ventilaretur; venerabilis* GOISLENUS *Suessorum Præsul, & Comes* RAINALDUS, *necnon* EBOLUS *Archidiaconus, exclusis reliquis, fratres nostros propensius deprecantur, ne duellum fieri paterentur, eo quod odia & pericula hinc sequerentur, maximè cùm & duelli incertus sit exitus. Advertens igitur unà cum fratribus quod vera faterentur, in hoc ipsis assensum communiter dedimus, quatinus ecclesia omnem medietatem* B *feodi amodo possideret, & aliam uxor Vvilardi, videlicet Ada, quamdiu adviveret, retineret: illâque defunctâ pars altera absque calumnia quorumlibet suorum heredum ilico libere ad ecclesiam rediret. Hoc audito gavisi sunt: & ne in posterum oblivioni traderetur, scripto & Karactere ut confirmaretur laudaverunt. Hæc ad Vvilardum & conjugem retulerunt; & ut concederent quod quasi ab invitis extorserant commonuerunt. quod uterque libentissimè fecit. Inde coram omni frequentia ad medium procedentes, jurejurando confirmaverunt hæc omnia, ut statuta fuerant, se infracto jure tenere; ut nec ipsi seu aliquis heredum suorum super hac re ulteriùs quoquomodo ecclesiam beatorum Martyrum aliquando inquietaret.*

Hujus concordiæ vel pacti inter nos & illos Domnus Præsul GOSLENUS *unà cum Comite* RAINALDO *mediator & testis exstitit. Annotamus quoque ex parte qui interfuerunt. Ex parte sancti Crispini, Ego* TEULFUS *Abbas,* JOHANNES *Prior, Arnulfus Thesaurarius, Johannes Præpositus, Durandus Ca-* C *merarius, Nicolaus Præcentor, Rogerius Cellararius, Magister scolarum Hugo, Albricus, Gervasius, Balduinus, Lambertus; Clerici, Ansculfus Archidiaconus, Ebolus Archidiaconus, Blihardus Laudunensis Præcentor. Milites, Guido de Galardun, Hugo Vicecomes de Buci, Garnerius Rufus de Cusiis; Servientes ecclesiæ, Nocherus major cum filio suo Vvaltero, Dominicus Decanus cum filio suo Humberto, Guiardus Vicecomes cum fratre suo Benedicto, Johannes Sartor, Ivo Major de Bistisiaco. Ex parte Vvilardi & uxoris suæ Adæ, Guiardus de Valleboin, Dieth, Scotus, Ingelramnus. Actum est hoc publicè in Capitulo sanctorum martyrum Crispini & Crispiniani Suessionis, anno humanitatis Verbi Dei* M C XXXV. *regnante piissimo Francorum Rege Ludovico, præsidente Remis Rainaldo Archiepiscopo, Episcopante Suessionis piæ memoriæ Donno Goisleno.*

NOTATIO.

D IN hac Notitia observa primò epistolam missam per Abbatem ad Regem pro Placito. Secundò duellum. Tertiò Regem Ludovicum VI. appellari *piissimum*, & Goislenum Episcopum *piæ memoriæ*. Unde quis colligat, hanc Notitiam eo mortuo factam esse. Quamquam *beatæ memoriæ* Acca Episcopus adhuc vivens appellatur non semel ab Heddio Stephano in Actis sancti Wilfridi Episcopi Eboracensis capp. XXI. LIII. & LXI. immo Ludovicus Abbas Dionysianus adhuc vivens dicitur *piæ memoriæ* in diplomate Caroli Calvi suprà num. XCVI. Certè de Goisleno vivente dictum esse patet ex duobus sigillis appensis, quorum primum exhibet effigiem S. Crispini cum virga martyrii indice in dextra manu, sub hoc titulo: SIGILL. SANCTORUM MARTYRUM CRISPINI & CRISPINIANI. aliud est Goisleni Pontificis sedentis in cathedra absque mitra; dextrâ pedum pastorale, sinistrâ librum pectori appositum tenentis. Locus observatione dignus.

CLXXXI.

E Godefridi ducis Lotharingiæ charta de Littæ restitutione facta cœnobio sancti Remigii Remensi. Ex autographo.

Circa annum 1140.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Patris, & Filii, & Spiritus-sancti. Ego GODEFRIDUS *Dux Lotharingiæ, & filii mei* GODEFRIDUS *atque* HENRICUS, *notum facimus universis sanctæ matris Ecclesiæ filiis tam futuris quàm præsentibus, nos injustè & violenter alodium beati Remigii Francorum Apostoli, quod Litta * dicitur, diu usurpasse & tenuisse. Tandem verò compuncti & pænitentia ducti, maximè quia auctoritate apostolica & ab Episcopis Leodicensi & Cameracensi, nec non ab ecclesia præfati Confessoris excommunicationi subjacebamus; jam dictum alodium cum omnibus ad ipsum pertinentibus Deo & beato Remigio atque Abbati prompta devotione reddidimus, necnon fidei sacramento & jurejurando firmavimus, insuper in præsentia domini* CONRADI *Imperatoris illud abdicavimus, statuentes & confirmantes, quod amodo nunquam per nos nec per aliquem nostrorum sæpe dictum monasterium de ipsius alodii rebus aliquod damnum patietur, sed ex integro eidem maneant sua omnia, sicut dedit & confirmavit* GERBERGA *venerabilis Francorum Regina. Quod nostræ constitutionis decretum ut per succedentia tempora inconvulsum servetur & maneat, auctoritate nostri sigilli firmavimus, & testes idoneos subnotavimus. Hujus rei ex parte ecclesiæ testes fuerunt domnus* ODO *Abbas, & domnus* WALTERUS *Abbas sancti Martini, &* SYMON *Abbas de Parcho, Jocelinus Prior, Rainaldus Præpositus, Gervasius, Lambertus monachus, Tebaldus Canonicus, Heszelo Canonicus. Ex parte Ducis* SIGERUS *de Vavera,* ARNULFUS *Dapifer &* WALTERUS *frater ejus, Raynerus, Gozuinus, Franco de Sclusa, Alardus de Baltersen, Arnuidus de Filfort, Reonzo & Arnulfus filius ejus.*

* Litov.

A

NOTATIO.

LITTÆ donatio per Gerbergam exstat apud Marlotum in Metropolis Remensis tomo I. pag. 606. ubi Gerberga sancto Remigio tradit *Marsnam in Comitatu Mosango, cum omnibus ad ipsum pertinentibus, id est Clumam & Littam, &c. anno Inc. Dominicæ DCCCC LXVIII.* Sigillum huic chartæ appendet, exhibens equitem cataphractum absque contrasigillo. Est sine notis chronicis.

CLXXXII.

Ex Archivo Compendiensi.

Adelaidis Reginæ diploma de villa sancti Germani prope Compendium.

Anno 1153.

B *IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Ego* ADELAIS *Dei gratiâ Regina Francorum, notum facimus tam præsentibus quàm futuris, quod inter nemus de Cuisia & burgum de Compendio, præcepto & voluntate filii Regis nostri* LUDOVICI, *Villam-novam ædificari præcepimus, eo scilicet tenore, quòd omnes ejusdem villæ habitatores nullam reddent consuetudinem, excepto sex minas avenæ & quatuor capones: & de vineis, si eas plantaverint, quarterium vini de unoquoque arpento reddent. Si verò pecora alicujus locis in illis, quibus aliquid forisfecerint reperiantur, duos solidos reddent. De forisfacto semel illato per quinque solidos emendabunt: si secundario vel amplius forisfecerint, pro voluntate nostra remota omni voluntate & alterius reclamatione. Ad ædificia verò sua facienda & claudenda vivum nemus, & mortuum nemus ad ardendum ab redditu liberum accipient. Paganum verò famulum nostrum, maximè præ ceteris liberum, ipsum & sua in manu nostra accepimus. Præterea ne diuturnitate temporum hujusmodi rerum memoria possit deleri, litterarum memoriæ tradi, sigilli nostri auctoritate roborari, & nominis nostri annotatione firmari præcepimus. Actum publicè Compendii anno millesimo centesimo quinquagesimo tertio.* LUDOVICUS *Dapifer,* REINAUDUS *Coquus Reginæ,* JOHANNES *Pincerna, per manum* EBRUINI *Capellani.* C

CLXXXIII.

Ex autographo.

Charta Samsonis Remensis Archiepiscopi, qua donationem ecclesiarum de Fay & de Stratis, ab Ivone Domino Nigellæ majori sancti Crispini apud Suessionas monasterio factam, confirmat metropolitano jure.

Anno 1157.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Ego SANSON, *divina miseratione Remorum Archiepiscopus, apostolicæ sedis Legatus, universis sanctæ matris ecclesiæ filiis tam futuris, quàm præsentibus in perpetuum.* D *Cùm ex debito officii nostri omnium ecclesiarum Remensis diocesis debitores simus; illis præcipuum affectum impendere debemus, quæ religione eminent, & bonæ æstimationis famâ percrebrescunt. Ea propter notum fieri volumus, quod* IVO *vir nobilis, dominus Nigellensis & Comes Suessionensis, ecclesiam de* Fai, *ecclesiam quoque de Stratis cum decimis utriusque ecclesiæ majoribus & minoribus, terra arabili, hospitibus, & cum omnibus pertinentiis suis, hoc ipsum concedentibus & laudantibus fratribus suis* THEODORICO *Noviomensis ecclesiæ Thesaurario,* DROGONE, & RADULFO *Brugensi Castellano, in manus venerabilis fratris nostri bonæ memoriæ* SYMONIS *Episcopi Noviomensis reddidit: idemque Episcopus rogatus ab eodem Comite, monasterio sanctorum martyrum Crispini & Crispiniani Suession. concessit, & investituram fecit; insuper & privilegii sui munimine quod factum fuerat confirmavit. Porro idem etiam Comes in præsentiam nostram Suessionis veniens, cùm adessent Episcopi Abbatesque, qui cum Conone nepote suo, cui jam terra jurata fuerat; ecclesias præfatas cum omnibus (ut dictum est) ad eas pertinentibus se Episcopo reddidisse, monachosque in perpetuam possessionem suscepisse recognovit, & præfatus Cono idipsum coram nobis laudavit atque confirmavit.* E *Ut autem id ratum inconcussumque permaneat, sicut à prædicto Episcopo actum est, coramque nobis recognitum atque approbatum, auctoritate metropolitana confirmamus: & ne quis ausu temerario moliatur infringere, sub animæ suæ periculo interdicimus, præsentemque paginam sigilli nostri impressione, eorumque qui recognitioni Comitis & concessioni Cononis interfuerunt, testimonio & subscriptione muniri atque roborari fecimus. S.* ANSCULFI *Suessionensis Episcopi. S.* BALDUINI *Noviomensis Episcopi. S.* INGRANNI *Abbatis sancti Medardi. S.* RADULFI *Præpositi. S.* NEVELONIS. *S.* JOHANNIS. *S.* ROGERII. *S.* PETRI *sancti Gervasii Archidiaconorum. S.* GALTERI *Prioris sancti Medardi. S.* RADULFI *Subprioris. S. Ludovici. S. Adam Brulardi. S. Anscheri Militis de Ancra. S. Guidonis de Galardon. S. Guidonis de* VII. *montibus. S. Gervasii Vicecomitis. S. Ivonis Præpositi sanctæ Mariæ. S. Pagani Præpositi Comitis Ivonis. S. Radulfi Espallandi.* F

Actum Suession. apud sanctum Medardum anno incarnati Verbi millesimo C LVII. *Indictione* VI. *regnante* LUDOVICO *nobilissimo Francorum Rege anno* XXI. *Archiepiscopatus autem Domini Sansonis anno* XVIII.

ROBERTUS *Cancellarius recognovit, scripsit & subscripsit.*

NOTATIO.

HIC habes veterem formam tradendi res ecclesiis donatas in manus Episcopi, cui accedit Metropolitani confirmatio. Omnes subscriptiones sunt eadem manu adscriptæ: appensum est sigillum Samsonis Archiepiscopi ex cera rubricata absque contrasigillo.

A

CLXXXIV.

Theobaldi Abbatis Fossatensis charta de remissione talliæ facta hominibus villæ Nobiliaci, & ejusdem talliæ in censum commutatione.

Ex Chartario Fossatensi.

Anno 1173.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Ego THEOBALDUS *Fossatensis Abbas & conventus ejusdem ecclesiæ, notum fieri volumus, quod homines nostræ villæ, quæ Nobiliacus appellatur, olim ad arbitrium nostrum & voluntatem nobis talliabiles extiterunt: sed quia homines prædicti de ipsa tallia nimis se gravari conquerebantur, rogaverunt nos, quatinus eisdem modum & mensuram in ea ponere-mus. Nos autem intuitu pietatis petitionem eorum suscipientes, secundum velle eorum admensuravimus,* B *& statuimus assensu capituli nostri, ut deinceps omnes homines præfatæ villæ vice talliæ & loco, quasi quoddam censuale, centum solidos nobis per annos singulos in crastino omnium Sanctorum persolvant. Porro quatuor excipiuntur causæ juris Nobiliaci viri, in quibus quando contigerit omnes homines cum famulis ecclesiæ nostræ quindecim libras providebunt, in adventu scilicet domini Papæ in Franciam; in incendiis Abbatiæ nostræ (quod absit) si evenerint; in Regis Francorum innovatione, quando primò coronabitur; quando Regem communiter à regalibus ecclesiis suis & à cetera terra publicam suscipere collectam contigerit. Denique censuimus ponendum in extremis, quòd in annis, in quibus nonnisi centum solidi persolventur, pro collecta quærenda famuli nostri ab eadem excipiantur. Quotiens autem libras quindecim oportebit persolvi; ex eis sexaginta solidos persolvent famuli, duodecimque habitatores villæ reliqui. Quod si præfati nummi in festo defunctorum, termino scilicet sibi posito, soluti non fuerint; omnibus diebus dilationis eorum post festum beati Martini per decem solidos se præfati viri Nobiliaci* C *emendabunt. Testes...... Datum anno Domini* M C LXXIII.

NOTATIO.

HÆC charta anno M CC XLI. recognita est à Simone *Barbete* & Odone Popini civibus & Præpositis Parisiensibus, qui super controversia inter Abbates & Nobiliacenses inde exorta sententiam dixerunt, quæ in Chartario Fossatensi legitur. Nobiliacum, vulgo *Nully*, diœcesis Parisiensis; Sacer-Portus seu Barbellum, de quo infra Senonensis.

CLXXXV.

D Philippi Augusti diploma, Barbellenses monachos Ordinis Cistertiensis eximentis à colligenda messe, & ad Missæ celebrationem revocantis.

Ex Chartario Barbellensi à D. d'Herouval.

Anno 1186.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Amen. PHILIPPUS *Dei gratia Francorum Rex. Fidelium Dei piè laborat intentio, quæ suis actibus curat efficere, ne Dei servitium occasio frivola valeat impedire. Noverint itaque universi præsentes pariter & futuri, quoniam considerato quòd apud Sacrum-portum, ubi sepultura nostri genitoris habetur, tempore messionum monachis ad granchias commeantibus, temporalium occasione cessaret à sollemnitate Missarum ecclesia: placuit nobis divina inspirante gratia, & fratris* JOHANNIS *exhortatione, quatenus monachos Sacri-portus nostris precibus ad divini culturam servitii messionum tempore intra suam ita retineremus ecclesiam, quod singulis diebus mane in honorem Dei, & ob remedium animæ patris nostri & animæ nostræ, omniumque fidelium conventu præsente Missarum solemnia celebrarentur: quibus peractis, si quas haberent messes in locis ecclesiæ suæ proximis, quotidie possent illis metendis operam dare. Hæc igitur ad petitionem nostram Abbate & conventu Sacri-Portus in perpetuum nobis annuentibus in recompensationem laboris sui, quem circa granchias tempore messium solebant exhibere, & ut deinceps eo tempore non transeant ad granchias, immo in sua commorantes ecclesia, divinis (sicut prædictum est) vacent obsequiis, donamus in perpetuum ecclesiæ Sacri-Portus quidquid decimæ habemus apud Reclausas, excepta decima vini, quam dedimus capellæ nostræ de Fonte-Bleaudi; ita tamen, quod si quis decimam illam debentium legitimam non dederit decimam rectum emendationis nostrum erit: si quis verò suspectus habebitur legitimè suam decimam non dedisse, quod eam legitimè secundum æstimationem suam dederit, juramentum cùm requisitus inde fuerit à monachis, tenebitur præstare. Sciant etiam universi, quoniam ecclesia Sacri-Portus ad hæc nobis donat in perpetuum, quidquid apud Reclausas habere dignoscitur. Quæ ut in posterum rata habeantur, & calumniantium malitia non valeant perturbari; præsentem cartam sigilli nostri auctoritate ac regii nominis Karactere inferius annotato communimus. Actum apud Fontem-Bleaudi anno ab Incarnatione Domini* M C LXXXVI. *regni nostri anno* VIII. *adstantibus in palatio nostro, quorum nomina supposita sunt & signa. S. Comitis* THEOBALDI *Dapiferi nostri. S.* GUIDONIS *Buticularii. S.* MATHEI *Camerarii. S.* RADULFI *Constabularii. Data vacante Cancellaria.*

 A

CLXXXVI.

Ex autographo S. Eligii Noviomensis.

Stephani Episcopi Noviomensis compositio inter Abbatem sancti Eligii & Cantorem ecclesiæ Noviomensis.

Anno 1197.

STEPHANUS *Dei gratia Noviomensis Episcopus omnibus in perpetuum. Quæ ad notitiam posterorum volumus transmittere, scripto solemus commendare. Ea propter notum facimus universis, quòd cùm inter dilectos nostros Abbatem & monachos sancti Eligii Noviomensis, & Johannem Bulg. Cantorem majoris ecclesiæ nostræ super botis nocturnalibus querela diutius esset agitata; cumque tandem hinc inde in nos compromissum fuisset; inter eos hoc modo composuimus. Abbas eidem Cantori suisque successoribus in perpetuum singulis annis in tribus sollemnitatibus, Pascha scilicet, Pentecoste, in festo beati Eligii æstivali, duos flatones, ac duos simenellos solvere tenetur.* B *In natali verò Domini & in festo beati Eligii, quod fit in mense Decembri, nonnisi unicum flatonem unicumque simenellum, sicut aliis feodatis nostris, ei persolvet; & ob ejus feodi recognitionem, si idem Cantor in causarum decisione juxta nos sederit, Abbati venienti tenetur assurgere & cedere, & ad ipsius consilium accedere, nisi forte contra nos, vel contra majorem ecclesiam nostram querelam habuerit. Item si Abbas apud sanctum Eligium judicium monomachiæ vel aquæ frigidæ tenere voluerit; Cantor, si in civitate fuerit, rogatus accedere debet, suumque consilium impertiri. Ut igitur hæc compositio tam ab ecclesia sancti Eligii, quàm à Cantore successoribusque suis deinceps inviolabiliter observetur; præsens cyrographum sigilli nostri auctoritate confirmamus. Actum anno Verbi incarnati* M C XCVII.

CLXXXVII. C

Ex Chartario Lehunensi à D. d'Herouval communicato.

Compromissum Roberti de Bova & Conventus Lehunensis.

Anno 1231.

EGo ROBERTUS *Dominus de Bova notum facio universis præsentes litteras inspecturis, quia cùm causa verteretur inter nos ex una parte, & viros religiosos Priorem & Conventum de Lehuno ex altera, super hoc quòd nos dicebamus nos habere omnem justitiam in omnibus hospitibus, quos habent dicti Prior & Conventus in villa de* Herbonieres, *& esse in possessionem dictæ justitiæ: è contrario dicti Prior & Conventus dicebant se habere omnem justitiam in omnibus hospitibus suis de* Herbonieres. *Tandem de bonorum virorum consilio nos & dicti Prior & Conventus compromisimus super dicta controversia in viros venerabiles & discretos* MATTHÆUM *Abbatem Britulicensem, & nobilem virum* D JOHANNEM *de Nigella Militem, promittentes bona fide, quod ratum habebimus & firmum quidquid super dicta controversia à prædictis arbitris fuerit bona fide ordinatum. Sciendum est quod de consensu nostro & Prior & Conventus de Lehuno & de assensu dictorum arbitrorum statutum est & ordinatum, quod dicti Prior & Conventus ad intentionem suam probandam super prædictis tantummodo producent decem testes tales; octo de hominibus suis de* Herbonieres, *& duos monachos suos de Lehuno: ita tamen, quod testimonium illorum duorum monachorum non valebit nisi tantum, quantum valeret testimonium duorum hominum laicorum. Similiter nos ad probandum nos habere omnem justitiam in hospitibus Prioris & Conventus de Lehuno in villa de* Herbonieres *manentibus, & esse in possessionem justitiæ supradictæ, tantummodo producemus decem testes, octo de hominibus nostris de* Herbonieres, *& duos alios quoscumque nobis placuerit: ita tamen quòd si fortè religiosos vel clericos produceremus, non valeret testimonium eorum, nisi quantum valet testimonium duorum laicorum. Si verò dicti arbitri* E *inter se discordarentur; de consensu nostro & Prioris & Conventus de Lehuno electus est tertius, scilicet* RADULFUS *Abbas beati Cornelii de Compendio, cujus stabimus arbitrio cum altero dictorum arbitrorum. Vallata est autem dicta compromissio pœnâ centum librarum Parisiensium persolvendâ à parte, quæ à dicto arbitrio resiliret, & alteri parti reddendâ. Sciendum est autem quod dictum arbitrium infra instantem Assumptionem beatæ Mariæ Virginis debet terminari, nisi de consensu dictorum arbitrorum dictus terminus fuerit prorogatus. In cujus rei testimonium præsentes litteras sigillo nostro fecimus roborari. Actum anno Domini millesimo ducentesimo trigesimo primo, mense Marcio, in crastino Dominicæ qua cantatur* Lætare Jerusalem.

NOTATIO.

HÆC charta valet ad probandum id quod in lib. IV. capite IV. probavimus, nempe monachorum testimonium valuisse in propria causa, etiam cùm alii testes adessent. Idem probat pro Cistertiensibus Urbani IV. privilegium apud Manriquezium relatum, in hæc verba. *In causis autem propriis, sive civilem, sive criminalem contineant quæstionem, liceat vobis fratrum vestrorum, quos ad hoc noveritis esse idoneos, testimonio uti: ut per hoc possitis propulsare violentiam, & justitiam vindicare: ne defectu testium jus vestrum valeat deperire.* F

A

CLXXXVIII.

Henrici Angliæ Regis diploma de custodia Abbatiæ sancti Juliani Turonensis.

Ex tomo 3. Stephanotii nostri.

HENRICUS *Rex Anglorum, Dux Normanniæ & Aquitaniæ, & Comes Andegaviæ, omnibus fidelibus suis salutem. Sciatis quod Rex Francorum Aurelianis in communi audientia recognovit, quod custodia Abbatiæ sancti Juliani Turonensis ad me pertinet ex dignitate Dapiferatûs mei, unde servire debeo Regi Franciæ sicut Comiti * Andegavensi: ita quod Archiepiscopus Turonensis nullam habeat in ea potestatem præter episcopalia, sicut in ceteris habet Abbatiis. His audientibus,* JOSCIO *scilicet tum Turonensi Archiepiscopo, Abbate sancti Euvertii, Abbate S. Benedicti super Ligerim,* GAUFRIDO B *& H. Capellanis. Actum anno* M C LXXXVIII. *die Mercurii ante festum beati Georgii.*

* l. Comes Andegavensis.

NOTATIO.

HANC chartam referimus ad conciliandam fidem iis, quæ diximus in libri secundi cap. XXI. num. VIII. nimirum de testibus apud Anglos, qui manu sua ipsi non subscribebant, sed tantùm commemorabantur sub hac forma, apud Gallos etiam, rarissimè tamen in regiis litteris, receptâ: *His testibus*, &c. Ad formulam, *Teste meipso*, Guillelmus Prinneus in antiquis Collectionibus regni Angliæ, ex archivis regiis turris Londinensis depromtis, multa exempla suppeditat à Johanne Rege, dicto Sine-terra, nimirum à pag. 51. De Dapiferatu seu Senescallatu Comitis Andegavensis lege commentarium Hugonis de Cleeriis.

C

EXCERPTA

EX CHARTARIO AUTOGRAPHO FOLQUINI MONACHI SITHIENSIS, IN QUO VARIA REGUM DIPLOMATA REFERUNTUR.

DE Folquino sæculi X. monacho Sithiensi, instructoque ab ipso primariorum cœnobii sui instrumentorum codice chartaceo egimus variis in locis, maximè in libri tertii capite V. Hîc Præcepta ipsa Regum exhibenda sunt cum ipsius Folquini narrationibus, quæ ad præceptorum notitiam conducunt, prout ea ego aliquando cum nostro Stephanotio in Sithiensi monasterio constitutus descripsi, aut per nostrum Johannem Gillotinum postea recuperavi.

D QUOD omnipotens Deus qui fortè velit præ oculis, &c. inspicere poterit. Hunc tantummodo codicem de membranulis in unius libri cumulavimus corpus; ut si forsan quis istius loci possessionum investigandarum fuerit avidus, ad hunc recurrat: ibi numerum & nomina invenire poterit quantocius sub prætitulatione annorum Dominicæ Nativitatis, vel tunc temporis cujuslibet Regis aptè conjunctum, prout nostræ erat possibilitatis. In primordio hujus operis auspice Christo præponimus traditionem ADROALDI, tunc temporis inlustrissimi, qui velut in gestis almi patris Bertini [legitur,] cum hereditarium possessionis suæ non haberet post discessum fragilitatis humanæ, tractare cœpit assiduè, qualiter Christo commendaret terrena, ut mercaretur superna, &c.

EXSTAT in codice Miræi, itemque apud Cointium Adroaldi optimatis donatio, quam ille Chlodovei II. E Regis anno XI. condidit. Adroaldi donationem excipit commutatio villarum, Mummolinum inter Episcopum Noviomagensem & Bertinum Sithiensem Abbatem inita, quam Folquinus his verbis refert.

Exemplar commutationis villarum B. Bertini & Mummoleni Episcopi.

SUB Francorum quoque Principe [Chlothario] prædicti regis Hlodovei filio, anno ipsius VI. Verbique incarnati D C LX. placuit, venerabili viro Mummoleno Noviomensi Episcopo, Domnoque Bertino Abbati de Sitdiu monasterio inter se aliqua commutare locella: deditque venerabilis Mummolenus Episcopus Domno Bertino Abbati villam nuncupatam Vallis, quam de parte dederat viro reverentissimo EBERTRAMNO Abbate de sancti Quintini cœnobio, pro alia villa cognomento Tunninio, seu & Inbrago & Inglindono, vel in F Selerciaco. Hæc quinque locella Domno concessit Bertino. Et è contrario vir venerandus Bertinus dedit Mummolino Episcopo portionem suam de villa nuncupante Vausune, in pago Constantino, & locum aliud nomine Lauvardiaca villa ad integrum, quam commutationem regia auctoritate confirmare petierunt. quod & factum est. Exemplar autem regiæ confirmationis istic proponere placuit.

Exemplar ejusdem.

CLXXXIX.

[CHLOTACHARIUS *Rex Francorum vir inluster*]. *Dum & nos Dominus in solio parentum nostrorum fecit sedere, oportet nobis salubriter peragere, ut ea in Dei nomine debeamus propensare, ut id quæ ad profectum ecclesiarum vel res sanctorum salvandum pertinet, libenti animo debeamus præstare, qualiter hoc in Dei nomine inlibata debeat permanere, & apud æternum retributorem*

nobis ex hoc ad mercedem possit pertinere, & congregatio Deo canentes, pro nobis Domini misericordiam studeant deprecare. Igitur apostolicus vir MUMMOLENUS *Noviomensis urbis Episcopus, necnon & venerabilis vir* BERTINUS *Abba de monasterio Sitdiu, qui ponitur in pago Tervuanense, à quorum amborum opere visi fuerunt ædificare, & est in honore sanctæ Mariæ genitricis Domini nostri Jesu-Christi, necnon & sancti Petri & Pauli Apostolorum, vel ceterorum domnorum Sanctorum constructus, ad præsentiam nostram venientes, clementiæ regni nostri detulerunt notitia, ut aliqua locella eorum congrua & oportuna, tam in pago Constantino, quàm in Noviomaginse, vel Cambracinse, seu Vermandinse, ubicumque congruum locum advertirent, inter se commutare deberent. Ideo petierunt nobis unanimiter ante dictus Domnus Mummolenus Episcopus, seu venerandus vir Bertinus Abba, ut eis licentiam tribuere deberemus, tam de parte Domno Mummolino Episcopo, vel civitate Noviomense ipsius pontificato, quàm & de parte ipsius Bertino Abbate, monasterii sui Sitdiu, quandoquidem eis complacuerunt, & locum invenirent, licentiam nostram habeant faciendum. Invenerunt inter se ambo locella aliqua his nominibus: Vallis, quem de parte venerabili viro* EBERTRAMNO *Abbate de basilica sancti Quintini pro alia villa cognominanti Tumninio, seu & Imbrago, & Inglindono, vel in Selerciaco, in ista loca quinta denominata dedit Mummolinus Episcopus jam dicto Bertino Abbate. Similiter dedit Bertinus Abba memorato Domno Mummolino Abbati vel Episcopo portione sua de villa nuncupante Vausune, in pago Constantino ad integrum, quem de illustri vero* AGULFO *pro alia villa Tranciliaco in concambio accepit, & alio locello qui vocatur Laudardiaca villa, in pago...... ad integrum. Ista omnia denominata quod nos pro reverentia ipsius sancti loci, vel Bertino, seu monasterii sui Sithiu, ut hoc in eisfmetipsis Mummolino Episcopo & Bertino Abbate, sicut superius diximus, integra nostra auctoritas plenius confirmare deberet. Cujus petitioni ita præstitisse & in omnibus confirmasse cognoscite. Præcipientes enim ut sicut constat de ipsas res superius, quicquid dictum est, in ipsa loca cum omnia & ex omnibus totum & ad integrum, id est cum terris, domibus, mancipiis, farinariis, vineis, vel quicquid inter se commutaverunt, cultis & incultis, & hoc ad præsente tempore possedere vel dominare videntur, ita & inantea per nostrum præceptum plenius inde confirmatum & supra scripti Domnus Mummolinus Episcopus & Bertinus Abba de ipsas res superius nominatas, quicquid manu nostra fuit delegatum vel firmatum, sicut per eadem declaramus, hoc habeant, teneant, atque possideant, suisque successoribus cum Dei & nostra gratia derelinquant; vel quicquid exinde facere decreverint, liberam in omnibus habeant potestatem, & nulla inter ipsos lis & altercatio post temporibus ante parentorum nostrorum Regibus maneat, nisi de parte Domno Mummolino Episcopo, quàm & de successoribus suis Noviomaginse civitate nulla requisitio nec remallatio fiat; & de parte Bertino Abbate vel ipsius monasterii Sitdiu seu successoribus suis non fiat: & nec successoris nostri in curticellas suprascriptas, nec quislibet, ut dictum est, judiciaria potestas ibidem ingredere non præsumat. nisi pro nostra mercede absque introitu judicum memoratus Abba vel successores sui ibidem consistentes ad parte ipsius monasterii valeant possidere, qualiter in illis delectetur ad ipsa sancta congregatione pro nobis Domini misericordiam jugiter deprecare. Et ut hæc præceptio firmior habeatur, & à vobis successoribusque vestris per tempora in omnibus conservetur; nos & præcelsa Domna & genitrix nostra* BALTHECHILDIS *Regina signaculo manus nostræ noscimur adfirmasse.*

Actum sub die Kal. Februarii, anno VI. *regni nostri Crisciaco palacio.*

IN hoc Chlotharii Præcepto deest apud Folquinum formula initialis, uti & in sequenti Theoderici, quam ansulis inclusam supplevimus. Desunt etiam Regis ac Balthechildis Reginæ subscriptiones, tametsi uterque *signaculo manus* suæ id affirmavit, eum ad modum quo in subsequentibus Chlodovei tertii litteris etiam Chrodechildis subscribit cum filio suo Chlodoveo sub hac formula: *Signum gloriosi Chlodovei Regis.* &, *Signum præcelsæ genitricis nostræ Chrodechildis Reginæ.* quæ formula etiam servatur in diplomatibus Chlodovei junioris, ut vidimus in lib. V. ad tabulam XVIII. omnino consentanea formulæ Carolinæ. In contextum hujus diplomatis mendum irrepsisse videtur ad hæc verba, *domno Mummolino Abbati vel Episcopo.* nam aliàs simpliciter Episcopus dicitur, nulla mentione facta Abbatialis ejus dignitatis, quam ei nonnulli tribuunt ante pontificatum. Ceterum hoc Præceptum laudat in suo Chlodoveus tertius, qui & Childerici avunculi ac Theoderici genitoris sui eam in rem diplomata laudat. Childerici litteras non habemus: Theoderici Præceptum exhibet Folquinus, prout sequitur.

Privilegium Theodorici Regis super hoc quod Domnus Bertinus in Attinio fisco comparavit.

ANNO autem Dominicæ Incarnationis DCLXXVI. Indictione IIII. regnante glorioso Francorum Rege Theoderico, qui erat frater præfati Regis Chlothacarii, anno X. fecit idem Rex Theodericus Præceptum securitatis domno Bertino de eo quod comparavit in Attinio fisco: cujus hic est textus.

CXC. [THEUDERICUS *Rex Francorum vir inluster*]. *Si aliquid ad loca Sanctorum pro adjuvamen servorum Dei concedimus, hoc nobis ad laudem vel æternæ retributionis pertinere confidimus. Igitur cognoscat magnitudo seu utilitas vestra, quod nos venerabili viro* BERTINO *Abbati de monasterio Sitdiu tale beneficium concessimus, ut quod infra mero Attiniacense de fisco nostro comparatum habebat, aut inantea ad comparandum invenire potuerit, præter illos mansos unde operas carrarias exeunt, hoc habeat concessum, & nullo redditu terræ, nec nullas functiones publicas eisdem ob hoc exigere, nec requirere non debeatis. Quapropter per hoc præceptum specialius decernimus ordinandum, quod in perpetuo volumus esse mansurum, ut neque vos, neque juniores seu successores vestri, nec quislibet de*

A *judiciaria potestate adcinctus, de ipsas terras quod infra mero Attiniacinse infra ipso fisco nostro memoratus Abba comparatum habet, aut deinceps ipse vel successores sui, aut pars ipsius monasterii comparare potuerint, præter illos mansos unde carpentas exeunt, nullos redditus terræ, nec nullas functiones eisdem non requiratis, nec exactetis, nisi quidquid exinde ipse Abba vel pars monasterii sui Sitdiu aut successores sui, vel quod fiscus noster percipere potuerit, ex nostro munere largitatis hoc habeat concessum atque indultum. Et ut hæc præceptio firmior habeatur, & per tempora melius conservetur, manus nostræ subscriptionibus eam decrevimus roborare.*

Signum gloriosi Regis THEODERICI.

Data sub die X. *Kal. Novembris, anno* X. *regni nostri, Compendio palatio in Dei nomine feliciter.*

THEODERICI sollemnis subscribendi modus is erat, † *In Christi nomine Theudericus Rex subscripsi*, ut ex
B relatis ejus formulis constat. Unde asserere licet, hîc non bene redditam fuisse Theoderici ipsius subscriptionem à Folquino, qui in superiori, uti & in isto, Chlotharii diplomate formulam initialem; ad hæc etiam Regis ac Baltechildis Reginæ atque Cancellarii subscriptiones prætermisit. Ejusdem Theoderici Regis anno XII. Amalfridus cum Childebertana uxore Hunulficurtense cœnobium sancto Bertino tradidit. quod Amalfridus ipse, itemque Theodoricus Rex litteris uterque suis testantur apud Folquinum, cujus hæc verba.

ANNO ab Incarnatione Domini DC LXXVII. Indictione VI. vir quidam inclitus, nomine Amalfridus, tradidit domno Bertino monasterium quod ipse construxerat in proprietate sua, nomine Hunulficurte, in pago Camaracense, super fluvio *Scald*, ubi & filia ipsius, Auriana nomine, Abbatissa Sanctimonialium rectrix esse videtur.

EGo in Dei nomine AMALFRIDUS *illuster vir, concessi atque delegavi ad monasterium Sitdiu,* CXCI.
C *ubi venerabilis vir Bertinus Abba præesse videtur, una cum voluntate vel convenientia filiæ meæ* AURIANÆ, *quæ ibidem rectrix esse videtur, hoc est monasterium nostrum, cujus vocabulum est Hunulfocurtis, in pago Kambrincense, super fluvio* Scald, *quem ego in proprietate nostra in honore sanctæ Mariæ, vel sancti Petri, seu sancti Martini, seu sanctæ Pollinæ construxi, ubi ipsa pretiosa gemma requiescit in corpore ..... Et supplicamus ipsos fratres & rectores monasterii, ut ipsum monasterium de Missa, de curso, de luminaria, curam habere studeant, & de hospitibus & peregrinis caritatem, ut mercedem habere debeant, & nomen nostrum in libro vitæ recenseant. Actum Vermandis, quod fecit mensis Februarius dies* VIII. *in anno* XII. *regni domni nostri Teuderici gloriosissimi Regis.*

AMALFRIDI litteras ita claudit Folquinus, itemque Iperius in Chronico Bertinensi, qui Iperius prima instrumenti verba, quæ præfationis loco sunt, refert in hunc modum. *Quantum intellectus sensûs humani*, &c.
D Illa verò resecuisse videtur Folquinus, quòd nihil ad historicam diplomatis notitiam conferrent: at subscriptiones omittere non debuit, quæ sic habent. AMALFRIDUS *hoc testamentum à me factum relegi & subs. Ego Auriana Abbatissa consentiens subs. Signum Adalfridi, Vulfoaldus, Nivario, Angabertus, Hildramnus, Erchamfridus, Signius, Vvaraulfus Diaconus, Ulitmarus, Crasmarus, Dudonus, Bruno, Ermenfridus, Constantinus, Gistefridus, Centenasius, Gerfridus, Balstrantus, Bladardus rogatus hoc testamentum scripsi & subscripsi.*

Huic instrumento Folquinus confirmationem ejus à Theodorico Rege factam subjicit in hæc verba.

VEniens venerabilis vir BERTINUS *Abba de monasterio Sithiu, quod est constructum in pago* CXCII.
Tarvvaninse, in honorem sancti Petri, vel ceterorum Sanctorum, per consensu & voluntate illustris viri AMALFRIDI, *& matronæ ipsius* CHILDEBERTANÆ, *seu & filia eorum* AURIANA *Abbatissa, Cariciaco villa in palatio nostro, in nostram venientes præsentiam, clementiæ regni nostri intulerunt, eo quod ipse Amalfridus & matrona sua Childebertana in honore sanctæ Mariæ genitricis*
E *Domini nostri Jesu-Christi, vel sanctæ Pollinæ, in loco nuncupante Hanolfocurte, super fluvio Scald visi fuerunt ædificasse*, &c. *Dat. Kalend. April. anno* XIV. *regni nostri Cariciaco palatio.*

SEQUITUR apud eumdem Folquinum Chlodovei Regis Theoderici filii præceptum, quo Bertino Abbati à vectigalibus immunitatem concedit.

Privilegium Chlodovei Regis.

CHLODOVEUS *Rex Francorum (vir inluster). Si illa beneficia quæ parentes nostri ad loca* CXCIII.
Sanctorum præstiterunt vel concesserunt, pro nostris oraculis confirmamus; & regiam consuetudinem exercemus, & nobis ad laudem vel stabilitatem regni nostri in Dei nomine pertinere confidimus. Igitur venerabilis vir BERTINUS *Abba de monasterio Sithiu, quod est in pago Tarvvanense, in honore*
F *sanctæ Mariæ genitricis Domini nostri Jesu-Christi, necnon & sancti Petri & Pauli Apostolorum, vel ceterorum domnorum Sanctorum constructum, ad nostram accedens præsentiam, clementiæ regni nostri suggessit, eo quod avus noster* CHLODOVIUS *quondam Rex de omnes curticellas vel villas ipsius monasterii, quicquid præsenti tempore possidebant, aut adhuc inantea ex munere Regum, vel collata populi, seu de comparato aut de qualibet adtracto in quibuslibet pagis atque territoriis inibi erat additum vel collatum, integra emunitate antecessore suo* MUMMOLINO *quando vel ad prædicto monasterio concessit, ut nullus Judex publicus ibidem ad audiendas causas, freta exigenda, fidejussores tollendos, nec mansiones aut paratas faciendo, nec homines ipsius monasterii, tam ingenuos, quàm & servientes super terras suas commanentes distringendos, nec nullas redhibitiones requirendas, nec exactandas, nec judiciaria potestas ibidem ingredere quoquo tempore non deberet, nisi sub emunitatis nomen omni tempore cum omnis fretis-concessis pars ipsius monasterii debeat possidere. Unde & præceptionem Principum,*

seu confirmationem avunculorum nostrorum CHLOTACHARII, *&* CHILDERICI, *seu & genitoris nostri* THEODERICI *quondam Regis, qualiter hæc vel illa locella, quæ postea ipse Bertinus Abba ad parte ipsius monasterii pro commutationis titulo vel strumenta accipere . . . . . accipere confirmaverunt, nobis in præsente ostendit relegendas: & ipsis beneficiis concessis de tempore usque nunc asserit conservatas, sed pro firmitatis studium petiit memoratus Abba celsitudini nostræ, ut hoc circa ipsum locum pro nostra auctoritate plenius confirmare deberemus. Cujus petitioni pro mercedis nostræ munere vel reverentia ipsius sancti loci ita præstitisse, & in omnibus confirmasse cognoscite. Præcipientes enim ut quicquid constat supra scribtos avos nostros* CHLODOVIUS *quondam Rex de ipsa emunitate, sicut superius est comprehensum, præfato Mummolino, vel postea ipse avunculi nostri Chlotacharius seu Childericus, seu & genitor noster Theodericus quondam Reges, justè & rationabiliter consenserunt vel confirmaverunt, & de eo tempore usque nunc recto tramite fuit conservatum, ita & inantea per nostro præcepto plenius in Dei nomine confirmato, inspectas ipsas præceptiones suprascribtorum Principum, sicut per easdem declaratur, circa ipso Abbati Bertino, vel successoribus suis, aut ipso monasterio Sithiu omni tempore ipsis beneficiis concessis in omnibus valeat esse conservatum: & nulla refragatione vel nullo impedimento à Judicibus publicis exinde quoque tempore habere non pertimescant: unde & ipsa congregatio pro stabilitate regni nostri vel salute patriæ Domini misericordiam jugiter debeant exorare. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur & in omnibus conservetur, nos & præcelsa genitrice nostra* CHROTECHILDIS *Regina manus nostræ signaculis subter eam decrevimus confirmare. Signum gloriosi* CHLODOVEI *Regis. Signum præcelsæ genitricis nostræ* CHRODECHILDIS *Reginæ.*

Actum sub die 1. Kal. Junias, anno 1. regni nostri.

HIC omissus dati privilegii locus à Folquino, qui & codici suo sequens Chilperici privilegium inseruit.

Privilegium Chilperici Regis.

CXCIV. CHILPERICUS *Rex Francorum (vir inluster). Si facta parentorum nostrorum, quod ad loca Sanctorum præstiterunt vel concesserunt, per nostris oraculis confirmamus, regia consuetudine hoc exercemus, & nobis ad laudem vel stabilitatem regni nostri in Dei nomine pertinere confidimus. Igitur venerabilis vir* ERCHEMBODUS *Abba de monasterio Sitdiu, qui est in pago Tervannense in honore sanctæ Mariæ genitricis Domini nostri Jesu-Christi, necnon & sancti Petri & Pauli Apostolorum, vel ceterorum domnorum Sanctorum constructus, ad nostram accedens præsentiam, clementiæ regni nostri suggessit, quod avus noster* CHLODOVEUS *quondam Rex de omnibus curtis vel villis ipsius monasterii, quicquid eodem tempore possidebant, aut adhuc inantea ex munere Regum vel collata populi, seu de comparato, aut de qualibet adtracto in quibuslibet pagis atque territoriis inibi est additum vel collatum, integra emunitate antecessori suo domno* BERTINO, *quondam ipsius monasterii Abbate, vel ad prædictum monasterium concessisset, ut nullus Judex publicus ibidem ad causas audiendas, aut freta exactanda, vel fideijussores tollendos, nec mansiones aut paratas faciendas, nec homines ipsius monasterii, tam ingenuos, quàm & servientes, qui super terras suas commanent, distringendos, nec ullas redibitiones requirendas nec exactandas judiciaria potestas ibidem ingredere quoquam tempore non deberet: nisi sub emunitatis nomen omni tempore cum omnes fretas concessas pars ipsius monasterii perenniter deberet possidere. Unde & præceptiones ipsius videlicet Principis avi nostri Chlodovei, & confirmationes præcelsorum avunculorum nostrorum* CHLODOCHARII *&* THEODERICI, *seu & genitoris nostri* CHILDERICI, *etiam & consobrinorum nostrorum* CHLODOVEI *&* CHILDEBERTI *quondam Regum se ex hoc præ manibus habere affirmat, & quod ipsa beneficia concessa ab eo tempore usque nunc videant esse conservata: sed pro integra firmitate petiit celsitudinem nostram memoratus Abbas, ut hoc circa ipsum locum pro nostra auctoritate plenius confirmare deberemus. Cujus petitioni pro mercedis nostræ augmentum, vel reverentia ipsius loci ita præstitisse, & in omnibus confirmasse cognoscite. Præcipientes enim præcipimus, ut quicquid constat suprascribtum avum nostrum Chlodoveum quondam Regem de ipsa emunitate, sicut superius est comprehensum, præfato Bertino, vel postea ipsi avunculi nostri Chlodocharius & Theodoricus, seu & genitor noster Childericus, etiam & consobrini nostri Chlodoveus & Childebertus quondam Reges justè & rationabiliter quondam concesserunt & confirmaverunt, & de eo tempore usque nunc recto tramite fuit conservatum, ita & inantea per nostro præcepto plenius in Dei nomine confirmare deberemus. Inspectas ipsas præceptiones suprascribtorum Principum, sicut per easdem declaratur, circa ipsum Abbatem Erkembodum vel successores suos, & ad ipsum monasterium Sitdiu omni tempore ipsa beneficia concessa in omnibus valeant esse conservata, & nulla refragatione, nec nullum impedimentum à Judicibus publicis exinde quoquam tempore habere non debeant: unde ipsa congregatio pro stabilitate regni nostri, vel salute patriæ Domini misericordiam jugiter debeant exorare. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, & in omnibus conservetur, manus nostræ subscribtionibus eam subter decrevimus roborare. Datum anno regni nostri* III.

HIC Folquinus Regis atque Cancellarii subscriptionem prætermisit, itemque dati privilegii locum: efficto insuper sigillo, quod ab authenticis primæ stirpis Regum longè diversissimum, sæculi x. ætatem atque genium sapit. Sequens Theoderici Regis Præceptum, tametsi editum apud Miræum, in diplomate Belg. pag. 11. hic videtur exhibendum ex Folquino ad seriem continuandam.

A Exemplar Kartæ Theoderici Regis.

THEODERICUS Rex Francorum, viris inluſtribus Gravionibus, ſeu & omnibus agentibus, vel junioribus eorum, tam præſentibus quàm futuris, in quibuſcumquelibet accionibus monaſterii Sitdiu tenere vel habere videtur. Si facta parentorum noſtrorum quæ ad loca ſanctorum præſtiterunt vel conceſſerunt, per noſtra oracula confirmamus, regia conſuetudine exercemus, hoc ideo ut nobis ad laudem vel ſtabilitatem regni noſtri in Dei nomine pertinere confidamus. Igitur venerabilis vir ERKEMBODUS Abbas de monaſterio Sitdiu, qui eſt in pago Teruannenſi, in honore ſanctæ Mariæ genitricis Domini noſtri Jeſu-Chriſti, nec non & ſancti Petri & Pauli Apoſtolorum, vel ceterorum Domnorum Sanctorum conſtructus, ad noſtram accedens præſentiam, clementiæ regni noſtri ſuggeſſit, eo quod proavus noſter CHLODOVIUS quondam Rex de omnibus curtis vel villis ipſius monaſterii, quicquid eodem tempore CXCV.
B *poſſidebant, aut adhuc inantea ex munere Regum, vel de collatis populi, ſeu de comparato aut de comparando, aut de quolibet adtracto in quibuſlibet pagis atque territoriis inibi eſt additum vel collatum, integra emunitate anteceſſori ſuo BERTINO quondam, vel ad prædictum monaſterium Sitdiu conceſſiſſet, ut nullus judex publicus ibidem ad cauſas audiendas, aut freda exactanda, vel fidejuſſores tollendos, nec manſiones aut paratas faciendas, nec homines ipſius monaſterii tam ingenuos quàm ſervientes, qui ſuper terras ſuas commanent, diſtringendos, nec nullas redibitiones requirendas nec exactandus judiciaria poteſtas ibidem ingredere non præſumat, niſi ſub emunitatis nomine omni tempore cum omnibus fredis conceſſis pars ipſius monaſterii perenniter debeat poſſidere. Unde & præceptione ipſius Principis proavi noſtri CHLODOVEI, & confirmationibus praceſſorum avunculorum noſtrorum CHLOTACHARII & CHILDERICI, ſeu & avorum noſtrorum THEODORICI & CHILDEBERTI, atque conſobrini noſtri CHILPERICI quondam Regis, ex hoc præ manibus ſe habere affirmat, & quod ipſa beneficia conceſſa*
C *ab eo tempore uſque nunc videantur eſſe conſervata: ſed pro integritatis firmitate petiit celſitudini noſtræ memoratus Erkembodus Abbas, ut hoc circa ipſum locum per noſtram auctoritatem plenius in Dei nomine confirmare deberemus. Cujus petitioni pro mercedis noſtræ aucmentum vel reverentia ipſius loci ita præſtitiſſe, & in omnibus confirmaſſe cognoſcite. Præcipientes enim præcipimus, ut quicquid conſtat ſupra ſcribtum proavum, Chlodoveum quondam Regem de ipſa emunitate, ſicut ſuperius eſt comprehenſum, conceſſiſſe præfato Bertino anteceſſori ſuo, vel poſtea ipſi avunculi vel avus noſter Chlotarius *, & Theodoricus, Childebertus & Childericus, etiam & confirmationes conſobrini noſtri Chilprici quondam Regis, juſtè & rationabiliter conceſſerunt, vel confirmaverunt, & de eo tempore uſque nunc recto tramite ſunt conſervatæ; ita & inpoſtmodum per noſtrum præceptum plenius in Dei nomine confirmamus, inſpectas ipſas præceptiones ſupraſcribtorum Principum, ſicut per eaſdem declaratur, circa ipſum Erkembodum Abbatem vel ſucceſſores ſuos, aut circa ipſum locum Sitdiu omni tempore ipſa beneficia conceſſa in omnibus*
D *valeant eſſe conſervata, & nullam refragationem nec ullum impedimentum à judicibus publicis exinde quoquam tempore habere non pertimeſcant: unde & ipſa congregatio pro ſtabilitate regni noſtri, vel ſalute patriæ Domini miſericordiam jugiter debeat exorare. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, & in omnibus conſervetur, manus noſtræ ſubſcribtionibus eam ſubter decrevimus adfirmare.*

* hîc menda ex ſuperioribus corrigenda.

Signum glorioſi Regis THEODERICI.

Data quando facit Marcius dies III. *anno primo regni noſtri, Sueſſionis civitate in Dei nomine feliciter.*

EODEM quoque anno, in menſe Novembrio, fecit idem Rex Theodericus præfato Abbati Erkembodo privilegium aliud de terris, quas Domnus Bertinus ſe adhuc vivente de præcedentium Regum fiſco in quibuſcunque locis emerat, vel de omnibus rebus, continentem
E ſe in hæc verba.

Exemplar ejuſdem privilegii.

THEODERICUS Rex Francorum (vir inluſter). Quem divina pietas ſublimat ad regnum condecet facta ſervare parentum, præcipuè quæ compendiis eccleſiarum aut locis Sanctorum à regali clementia pro æterna retributione probatur eſſe indultum, oportet conſervare in ævum. Igitur cognoſcat magnitudo ac utilitas veſtra, venerabilem virum ERKEMBODUM *Abbatem de monaſterio Sitdiu per miſſos ſuo clementiæ regni noſtri talem intulit notitiam, quod tritavus noſter* THEODERICUS *quondam Rex, per præceptionem ſuam ſua manu ſubſcribtam, anteceſſori ſuo* BERTINO *quondam Abbati, vel prædicto monaſterio Sitdiu tale beneficium conceſſiſſet, ut quod infra fiſco noſtro, ubi & ubi, in quaſcumquelibet pagis vel territoriis comparatum habebat, aut inantea ad comparandum invenire poterit, vel quod boni homines Deum timentes pro animabus eorum ad ſupraſcribtum monaſterium dederunt, aut inantea dederint, hoc habuiſſet conceſſum, & quod de fiſco noſtro comparatum habebat, aut inantea comparaſſet, præter illam terram, unde opera carpentaria exeunt, hoc habuiſſet indultum, ut nulla judiciaria poteſtas, nullos redditus terræ, nec nullas functiones publicas eidem ob hoc exigere aut exactare vel requirere non deberet. Unde & ipſam præceptionem jam dicti tritavi noſtri ſe præ manibus habere ex hoc affirmavit, & nobis in præſentia oſtendit ad legendum, & ipſa beneficia conceſſa de eo tempore uſque nunc aſſeruit eſſe conſervatas: ſed pro firmitatis ſtudium petiit celſitudinem noſtram, ut hoc circa ipſum locum ſanctum pro noſtris deberemus confirmare oraculis. quod nos propter nomen Domini & reverentia ipſius ſancti loci gratanti animo ita præſtitiſſe & in omnibus confirmaſſe cognoſcite. Præcipientes enim ut quicquid conſtat ſupraſcribtum tritavum noſtrum Theodericum quondam Regem, de ipſo beneficio, ſicut ſuperius eſt comprehenſum, præfato Bertino vel ad ſupraſcribtum locum ſanctum pro* CXCVI.

aucmento mercedis suæ concessisse, & de eo tempore usque nunc recto tramite fuit conservatum, ita & A *inantea inspecta ipsa præceptione prædicti Principis, sicut per eadem declaratur, ita & inantea per nostrum præceptum pleniùs in Dei nomine sit confirmatum, sub eo ordine circa ipsum Erkembodum Abbatem, vel ad ipsum monasterium suum Sitdiu omni tempore ipsa beneficia sint concessa, & in omnibus valeant esse conservata, & nullam refragationem, nec nullum impedimentum à judicibus publicis exinde quoquam tempore habere non pertimescant: unde & ipsa congregatio pro stabilitate regni nostri vel pro salute patriæ Domini misericordiam jugiter exorare delectet. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, vel perenniter in omnibus conservetur, manus nostræ subscribtionibus eam subter decrevimus adfirmare.*

Signum gloriosi Domni THEODERICI.

Datum quod facit Novemb. dies decem, anno primo regni nostri Confelentis castro.

Ego CONRADUS *jussus recognovi & subscribsi.* B

Privilegium Hilderici Regis.

CXCVII. HILDERICUS *Rex Francorum, viris inlustribus Gravionibus, atque omnibus agentibus, vel junioribus eorum, tam præsentibus quàm futuris, in quiscumque accionibus monasterium Sithiu habere videtur. Quem divina pietas sublimat ad regnum, condecet facta conservare parentum, præcipue quæ comdiis ecclesiarum aut locis Sanctorum regali clementia pro æterna retributione probatur esse indultum, oportet conservare in ævum. Igitur cognoscat magnitudo seu & utilitas vestra, quod venerabilis vir* WAIMARUS *Abbas de monasterio Sithiu, clementiæ regni nostri detulit in notitiam, quod parens noster* THEODERICUS *quondam Rex per suam præceptionem sua manu firmatam antecessori suo* ERKEMBODO *Abbati vel ad prædictum monasterium suum Sithiu tale beneficium concessisset, ut quod infra fiscum nostrum, ubi & ubi, in quibuscumquelibet pagis aut territoriis comparatum habebat, aut inantea ad comparandum invenire poterat, vel quod boni homines Deum timentes, pro animabus* C *eorum ad suprascribtum monasterium dederunt, aut inantea dederint, hoc habuisset concessum: & quod de fisco nostro comparatum habebat, aut inantea comparasset, præter illam terram unde opera carraria exeunt, hoc habuisset concessum, & nulla judiciaria potestas, nullos redditus terræ, nec nullas functiones pupblicas eidem ob hoc exigere aut exactare, nec requirere non deberet. Unde & ipsam præceptionem ipsius jam dicti parentis nostri Theoderici quondam Regis se præ manibus ex hoc habere adfirmat, & nobis in præsenti eam ostendit ad relegendum, & ipsa beneficia concessa de eo tempore usque nunc asserit esse conservata: sed pro firmitatis studium petiit celsitudinem nostram, ut hoc circa ipsum locum sanctum per nostris deberemus confirmare oraculis. quod nos propter nomen Domini & reverentia ipsius sancti loci ita præstitisse, & in omnibus confirmasse cognoscite. Præcipientes enim præcipimus, ut quicquid constat suprascribtum parentem nostrum Theodericum quondam Regem de ipso beneficio, sicut superius est comprehensum, præfato Erkembodo Abbati vel suprascribto loco sancto pro aucmento mercedis suæ con-* D *cessit, & de eo tempore usque nunc recto tramite fuit conservatum: ita & inantea inspectis ipsis præceptionibus prædicti Principis, sicut per easdem declaratur, ita & inantea per nostrum præceptum plenius in Dei nomine sit confirmatum, sub eo ordine circa ipsum Vvaimarum Abbatem, vel ad ipsum monasterium suum Sithiu, omni tempore ipsa beneficia concessa in omnibus valeant esse confirmata, & nullam refragationem, nec nullum impedimentum à judicibus publicis exinde quoquam tempore habere non pertimescant: unde & ipsa congregatio pro stabilitate regni nostri vel salute patriæ Domini misericordiam jugiter debeant exorare. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, vel per tempora in omnibus conservetur, manus nostræ subscribtionibus eam subter decrevimus adfirmare.*

Signum gloriosi Regis HILDERICI.

Datum quando fecit Aprilis dies XXIII. *anno primo regni nostri, Crisciaco palatio in Dei nomine feliciter. Amen.* E

NOTANDUM hoc in diplomate *parentis* nomen, quod Childericus Merovingorum Regum postremus Theodorico Calensi decessori suo adscribit: quem etiam *Principem* absque paterni nominis indicio designat. Hinc quippe certum eruitur argumentum, Childericum Theodorico Calensi progenitum non fuisse, quemadmodum plerisque recentioribus visum est. Nam ex omnibus Merovingorum Regum instrumentis superius editis constat hunc apud illos scribendi morem viguisse, ut patrem *genitoris*, consanguineos *parentum* vocabulo designarent. Itaque Chilpericum patrem habuit Childericus, qui sortis suæ non præscius, ei loco concedebat immunitatem, quam ipse paullo post subiturus erat.

Ejusdem Childerici Regis, anno III. *Felix* quidam Presbyter *Nanthario* Abbati Cellam tradidit, sui juris propriam, vocabulo Hrocasamo, sive Thevoaldo loco, in pago Flandrinse, *quam ego*, inquit, *in honore sancti Michaëlis Archangeli, vel sancti Johannis-Baptistæ, vel sanctæ Mariæ genitricis Domini nostri Jesu-Christi, vel ceterorum Sanctorum opere construxi...... Et supplicamus, ut nomen meum in libro vitæ ipsi Sacerdotes, qui in ipso monasterio* F *degunt, habere dignentur. Actum Sithiu monasterio publicè* VIII. *Kal. Aug. anno* III. *regni domni nostri Childerici gloriosissimi Regis. Signum Chrodgarii illustris viri...... Ego Vioradus Diaconus rogatus scripsi.* Ex his litteris discimus, quo tempore Bertinus Sancti nomine donatus sit. quandoquidem in hac primum charta legitur de monasterio Sithiensi: *ad monasterium Sithiu, quod est in honore sancti Petri, & sancti Pauli Apostolorum, & sancti Martini, vel sancti* BERTINI *Confessoris, ubi ipse Domnus in corpore requiescit*, &c. Porro *Sitdiu* vocabulum, quod pro *Sithiu* passim his in actis legitur, etiam habent Annales Bertiniani.

Privilegium Karoli Regis, filii Pippini.

CXCVIII. KAROLUS *gratia Dei Rex Francorum vir illuster. Si facta antecessorum nostrorum Regum quod ad loca Sanctorum præstiterunt vel concesserunt, per nostris oraculis confirmamus, regia consuetudine exercemus, & nobis ad laudem vel stabilitatem regni nostri in Dei nomine pertinere confidimus. Igitur*

venerabilis vir HARDRADUS *Abba de monasterio Sithiu, qui est in pago Tervaninse, in honore sanctæ Mariæ genitricis Domini nostri Jesu-Christi, necnon & sancti Petri & Pauli Apostolorum vel ceterorum domnorum Sanctorum constructus, ad nostram accedens præsentiam clementiæ regni nostri suggessit, eo quòd antecessores regni nostri Reges de omnes curtes vel villas ipsius monasterii, quicquid eodem tempore possidebant, aut adhuc inantea ex munere Regum, vel collata populi, seu de comparato, aut de quolibet attracto in quibuslibet pagis atque territoriis inibi erat additum vel collatum, integra emunitate antecessoribus suis, vel ad monasterium Sithiu concessisset, ut nullus judex publicus ibidem ad causas audiendas, aut freta exactanda, vel fidejussores tollendos, vel mansiones aut paratas faciendas, nec homines ipsius monasterii tam ingenuos, quàm & servientes, qui super terras suas commanent, distringendos, nec ullas redhibitiones requirendas, nec exactandas, judiciaria potestas ibidem ingredere non præsumat quoquam tempore: nisi quod sub emunitatis munere omni tempore cum omnes fretos vel bannos concessos pars ipsius monasterii perenniter debeat possidere. Unde præceptionem antecessorum nostrorum se ex hoc præ manibus habere affirmat, & quod ipsa beneficia concessa ab eo tempore usque nunc videantur esse conservata. sed pro integra firmitate petiit celsitudini nostræ supra memoratus Abba, ut hoc circa ipsum locum pro nostra auctoritate plenius confirmare deberemus: cujus petitioni pro mercedis nostræ auctmentum, vel reverentia ipsius sancti loci ita præstitisse & in omnibus confirmasse cognoscite. Præcipientes enim ut quicquid constat de ipsa emunitate, sicut superius est comprehensum, antecessores nostri justè & rationabiliter concesserunt vel confirmaverunt, & de eo tempore usque nunc recto tramite fuit conservatum: ita & inantea per nostrum præceptum plenius in Dei nomine sit conservatum, inspectas ipsas præceptiones suprascribtorum Principum, sicut per easdem declaratur, circa ipsum Abbatem Hardradum, vel successores ad ipsum monasterium Sithiu omni tempore ipsa beneficia concessa in omnibus valeant esse conservata; & nullam refragationem, nec nullum impedimentum à Judicibus publicis exinde quoquam tempore habere non pertimescant: unde ipsa congregatio pro stabilitate regni nostri vel salute patriæ Domini misericordiam jugiter debeant exorare. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, & in omnibus conservetur, manus nostræ subscribtionibus eam decrevimus roborare.*

Signum KAROLI *gloriosissimi Regis.*

Data mense Julio, anno primo regni nostri. Actum Andiaco.

ANDIACUM pagi Ecolismensis palatium superiùs memoravimus: at vereor ut anno regni primo Carolus Magnus hoc in loco constiterit. In Audriaco palatio ad Alteiam non longè à Sithiensi monasterio resedisse crediderim. Nam hoc ipso anno degebat apud Audriacam villam, ubi privilegium Corbeiensi Abbati Hadoni seu Chadoni concessit.

Præceptum Karoli Regis de venatione silvarum.

CXCIX.

KAROLUS *Dei gratia Rex Francorum & Langobardorum ac Patricius Romanorum. Quicquid enim ad loca Sanctorum venerabilium pro oportunitate servorum Dei concedimus vel confirmamus, hoc nobis proculdubio ad æternam beatitudinem pertinere confidimus. Igitur notum sit omnium fidelium nostrorum magnitudini, præsentium scilicet & futurorum, qualiter concessimus* AUTLANDO *Abbati & monachis ex monasterio Sithiu, quod est constructum in honore Dei omnipotentis & sancti Petri Principis Apostolorum vel ceterorum sanctorum, ubi sancti* AUDOMARUS *atque* BERTINUS *Christi confessores corpore requiescunt, ut ex nostra indulgentia in eorum proprias silvas licentiam haberent eorum homines venationem exercere, unde fratres consolationem habere possint, tam ad volumina librorum tegenda, quamque & manicias & ad zonas faciendas, salvas forestes nostras, quas ad opus nostrum constitutas habemus. Propterea præsentem auctoritatem fieri jussimus, per quam omnino præcipimus atque demandamus, ut neque vos, neque juniores vestri seu successores, memorato viro venerabili Audlando Abbati, aut successoribus suis, seu hominibus eorum, pro hac causa inquietare, aut calumniam generare: aut aliquid pro hoc requirere ab eis, aut exactare, nec omnino contradicere præsumatis: nisi liceat eorum hominibus ut supra diximus ex nostra indulgentia in eorum proprias silvas venationem exercere. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, & per tempora melius conservetur, de anulo nostro subtersigillari jussimus.*

Signum Domni KAROLI *gloriosissimi Regis.*

Data VII. *Kal. Aprilis, anno* XX. *regni nostri. Actum in supradicto loco Sithiu, in atrio sancti Bertini in Dei nomine feliciter. Amen.*

CAROLI MAGNI principatu varia cœnobio Sithiensi prædia concessa sunt in quibus memoranda Deodati Clerici donatio. Quippe. *Odlando Abbati Deodatus Clericus concedit res suas sitas in locis in Sanctum, & in Ascio super fluvio Vvitbaci, & in Fresinnio super fluvio Capruino, & Hilduvalcurt, & in Lonasto super fluvio Albumfontana in pago Teruvaninse, nimirum fabricaturas ecclesiarum auro argentoque, drappalia diversæ faciei, speciei, libros diversos, &c. ea ratione, ut res cunctæ comprehensæ ad opus monachorum in monasterio Sithiu degentium vestimenta comparentur, id est drappos ad kamisias ultromarinas, quæ vulgo bernifcrist vocitantur. Actum Sanctis publicè. Datum mense Augusto, die* III. *anno* XXXII. *regni domni nostri Karoli gloriosissimi Regis. Gunabertus Diaconus scripsit.*

Odlandum Abbatem Sithiensem excepit Nantharius, eo nomine secundus, cui Erlharius vendit mansum unum in loco nuncupante Fletrino, in pago Isserctio. Venditionis charta sic incipit. *Domino venerabili in Christo Patri,* NANTHARIO *Abbati de monasterio Sithiu, sive de cella quæ dicitur* BEBRONA, *ubi Ebrogerus Præpositus esse videtur.... Actum Bebrona in mense Octobrio, anno* XXXVIIII. *regnante Karolo Rege, anno* VI. *imperii ipsius.*

Eidem Nanthario Abbati Lebdrudis vidua tradit omnem rem suæ proprietatis in loco nuncupante GISNA sive Totingetune, in pago Bononiensi, super fluvium Wasconigawalla, *pro qua donatione*, inquit, *& vestra pietate expetivi à vobis terram aliquam monasterii vestri in loco nuncupante Æcloum in ipso pago Bononiensi, ea ratione,*

ut ipsas terras ego & tres infantes mei his nominibus, Hildberta, Nidlebus & Erpsuid, dum advivimus, per vestro beneficio ad usumfructum possidere debeamus. Unde quoque pro eodem usu annis singulis ad festivitatem sancti Audomari Kal. Novembris pensas II. *de formaticis transsolvere debeamus, & non habeam pontificium ipsas res alienare. Actum Gisna villa publicè, quando fecit mensis Október dies* XI. *anno* XL. *regni, &* VIII. *imperii domni nostri Karoli Imperatoris. Signum Vuendelgeri centenarii* †. *Gumtbertus sacerdos scripsit.* A

Is ipse forsan Guntbertus monachus, cujus pater Goibertus, mater Ebertruda, quæ concessit monasterio Sithiensi monasterium quoddam, quod ipse Goibertus in proprietate sua in honorem Salvatoris nostri construxerat, nomine Henetlant.

Privilegium Hludovici Regis de monasterio Sithiu tempore Fridugisi Abbatis.

Prædictus autem Abbas Fridugisus secundò Regi jam dicto petiit, ut etiam sua auctoritate per regale privilegium monasterium suum Sithiu ab omni judiciaria potestate defensaret: & sicut constat antecessores suos Reges eidem loco concessisse, ita & ipse gloriosus Rex sua auctoritate dignaretur confirmare. Quod Rex anno Incarnationis Domini DCCC XXX. hoc modo regia auctoritate firmavit. B

CC. *In nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu-Christi, Hludovvicus divina ordinante providentia Imperator Augustus. Cum locis divino cultui mancipatis ob divinæ servitutis amorem opem congruam ferimus, & imperialem morem decenter implemus, & id nobis profuturum ad æternæ remunerationis præmia capessenda veraciter credimus. Idcirco notum esse volumus omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris, præsentibus scilicet & futuris, quia monachi ex monasterio Sithiu, quod est situm in pago Tarvavvinse, constructum in honore sanctæ Dei genitricis semperque virginis Mariæ & beatorum Apostolorum Petri & Pauli, in quo corpora beatorum Confessorum Christi* Audomari *&* Bertini *requiescunt; ubi etiam præsenti tempore vir venerabilis* Fridugisus *auctore Deo Abba præest: obtulerunt obtutibus nostris auctoritatem immunitatis domni & genitoris nostri Karoli, bonæ memoriæ serenissimi Imperatoris, in qua continebatur insertum, quod non solùm ipse, verùm etiam & antecessores ejus, priores Reges videlicet Francorum, prædictum monasterium ob amorem Dei, tranquillitatemque fratrum ibidem consistentium, semper sub plenissima defensione & immunitatis tuitione habuissent: sed pro firmitatis studio postulaverunt, ut non solum paternum seu prædecessorum nostrorum regum morem sequentes, hujuscemodi nostræ auctoritatis præceptum erga ipsum monasterium immunitatis atque tuitionis gratia fieri juberemus; sed etiam percenseremus, ut omnes cellas & villas seu ceteras possessiones prædicti monasterii sanctæ Mariæ & sancti Petri & Pauli, atque beatorum Audomari & Bertini, quæ in quibuslibet pagis & territoriis infra ditionem imperii nostri constant, nullus succedentium nostrorum dividere, aut in alios usus convertere præsumeret; & ut familia ejusdem monasterii nullis quibuslibet hominibus foderum daret. Quorum petitionibus libenter adquievimus, & ita concedimus, atque per hunc præceptum in omnibus confirmamus. Et ideo successores nostros admonemus, ut sicut nos prædicto monasterio sanctæ Mariæ & sancti Petri & Pauli atque beatorum Christi Confessorum Audomari & Bertini concessimus, ita illi ratum & stabile permanere permittant; ut nullam divisionem in monasteriis aut cellis, vel villis, seu ceteris possessionibus, in quibuslibet pagis aut territoriis consistant, faciant, aut facere permittant, aut in alios usus ipsas res retorqueant. Sed & hoc per hos imperiales apices sancimus atque decernimus, ut nullus judex publicus, aut quislibet ex judiciaria potestate in ecclesias aut loca, vel agros seu reliquas possessiones memorati monasterii quas moderno tempore in quibuslibet pagis & territoriis infra ditionem imperii nostri justè & legaliter possidet, atque deinceps in jure ipsius sancti loci voluerit divina pietas augere, ad causas judiciario more audiendas, vel freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut foderum exigendum, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius monasterii tam ingenuos, quàm & servos distringendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occasiones requirendas, ullo unquam tempore ingredi audeat, vel ea quæ supra memorata sunt penitus exactare præsumat: sed liceat memorato Abbati suisque successoribus res prædicti monasterii, vel sicut in præcepto domni & genitricis nostri continetur, cum omnes fredos & bannos sibi concessos sub immunitatis nostræ defensione quieto ordine possidere: quatenus ipsos servos Dei, qui ibidem Deo famulantur, pro nobis & prole nostra, vel etiam pro stabilitate totius imperii nostri à Deo nobis concessi atque conservandi, jugiter Domini misericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas nostris futurisque temporibus Domino protegente valeat inconvulsa manere, manu propria subter eam firmavimus, & anuli nostri impressione signari jussimus.* C D E

Signum Hludovvici *serenissimi Imperatoris.*

Durandus *Diaconus ad vicem* Fridugisi *recognovi & subscripsi.*

De Hugone Abbate. F

Abbate autem Fridugiso migrante à sæculo, Hugo venerabilis filius Karoli Regis magni, & frater Hludovvici Cæsaris, in Abbatia successit anno Incarnationis Domini DCCC XXXIIII. & præfati Regis Hludovvici XXI. Qui anno regiminis sui II. prædictum Regem adiens rogavit hæc ab illo regia auctoritate fieri, quæ antecessores sui Francorum Reges regalibus privilegiis præfato Sithiu monasterio visi fuerunt confirmasse. quod Rex excellentissimus tam promptè adimplevit, quantum & rogantem præ antecessoribus, utpote cordetenus, fraternali karitate dilexit.

Privilegium

A

Privilegium Hludovvici Regis tempore Hugonis Abbatis.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris Jesu-Christi, Hludovvicus divina repropitiante clementia Imperator Augustus. Si preces fidelium nostrorum devote nobis famulantium ad optatum effectum solitæ benignitatis liberalitate pervenire concedimus, abundantius credimus oportere suggestiones dilectissimi fratris nostri HUGONIS *venerabilis Abbatis, quas omnino ratione plenas esse non dubitamus, dignissimo honorificentiæ propriæ effectu perficere, easque præcipuè quæ manifesto suæ devotionis fervore ad divinum cultum propensius exsequendum pertinere noscuntur. Quapropter noverit omnium fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ, nostrorumque tam præsentium, quàm & futurorum industria, quia memoratus dilectus frater noster* HUGO *sacri palatii nostri Archinotarius, & venerabilis Abba monasterii Sithiu siti in pago Tervanninsi, constructi in honorem beatæ semper Virginis genitricis Domini nostri Jesu-Christi Mariæ,* CCI.
B *ac beatorum Apostolorum Petri & Pauli, in quo etiam corpora Christi Confessorum Audomari atque Bertini tumulata noscuntur, nostræ innotuit celsitudini, qualiter jam dudum tempore prædecessoris sui Fridugisi Abbatis eidem monasterio nostram fecissemus auctoritatem, per quam illud cum omnibus ad se pertinentibus morem paternum avitumque sequentes, sub nostra constitueremus defensione, & mundeburdo, atque immunitatis tuitione, necnon omnes cellas & villas, seu ceteras possessiones quæ in quibuslibet pagis & territoriis infra ditionem imperii nostri consistunt, ut nullus successorum nostrorum divideret, aut in alios usus converteret, utque familia ejusdem monasterii nullis quibuslibet hominibus foderum daret, imperiali auctoritate decrevimus, petens ut eamdem nostram auctoritatem suo quoque nomine renovari juberemus. Nos itaque ob amorem divinum & reverentiam atque honorem eorumdem Sanctorum, necnon & monitionem ejusdem fratris nostri, memoratam auctoritatem nostram circa eumdem locum rectoresque per tempora labentia sibi succedentes renovari censuimus, & ea quæ illic decreta fuerunt,*
C *præsenti etiam auctoritate roborare. Proinde hos nostros imperiales apices fieri jussimus, per quos successores nostros admonemus, ut sicut monasterio prædicto sanctæ Mariæ & sancti Petri & Pauli atque beatorum Christi Confessorum Audomari & Bertini concessimus: ita illi ratum & stabile permanere permittant, ut nullam divisionem in monasteriis aut cellis, vel villis, seu ceteris possessionibus in quibuslibet pagis & territoriis consistant, faciant, aut facere permittant, aut in alios usus ipsas res retorqueant. Sed & hoc per hos imperiales apices sancimus atque decernimus, ut nullus judex publicus aut quislibet ex judiciaria potestate in ecclesias aut loca vel agros, seu reliquas possessiones memorati monasterii, quas moderno tempore in quibuslibet pagis & territoriis infra dicionem imperii nostri justè & legaliter possidet, vel quæ deinceps in jure ipsius sancti loci voluerit divina pietas augeri, ad causas judiciario more audiendas vel freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas aut foderum exigendum, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius monasterii tam ingenuos, quàm & servos distringendos, nec ullas*
D *redibitiones aut illicitas occasiones requirendas ullo unquam tempore ingredi audeat, vel ea quæ supra memorata sunt penitus exactare præsumat: sed liceat memorato Abbati suisque successoribus vel prædicti monasterii, sicut in præcepto Domni & genitoris nostri continetur, cum omnes fredos & bannos sibi concessos sub immunitatis nostræ defensione quieto ordine possidere: quatenus ipsos servos Dei, qui ibidem Deo famulantur, pro nobis ac prole nostra, vel etiam pro stabilitate totius imperii nostri à Deo nobis concessi atque conservandi jugiter Domini misericordiam exorare delectet. Et ut hæc auctoritas nostris futurisque temporibus Domino protegente valeat inconvulsa permanere, manu propria subter firmavimus & anuli nostri impressione signari jussimus.*

Signum HLUDOVVICI *serenissimi Imperatoris.*

HIRMINMARIS *Notarius ad vicem* HUGONIS *Abbatis recognovi & subscripsi.*

E *Data Id. Augusti, anno* XXII. *imperii domni* HLUDOVVICI *piissimi Augusti, Indictione* X. *Actum Aquisgrani palacio regio in Dei nomine feliciter. Amen.*

POST Hugonem Abbatem suprà memoratum Abbas efficitur ADALARDUS in hoc cœnobio Sithiu, sancto Petro & sancto Bertino à patre Hunroco oblatus, sed post Canonicus effectus.

Igitur post hæc anno Dominicæ Nativitatis DCCC LVIII. præfatus Abbas Adalardus apud Regem Karolum incusatus, anno regiminis sui XVI. Abbatia ab eo est abstracta, atque Hugoni juniori est data VIIII. Kal. Aprilis. qui erat Canonicus, & filius Chonradi, & avunculus KAROLI supra memorati Regis.

F

De Hugone Abbate juniore ex alio Chronico.

HUGO junior hujus loci Abbas XIIII. sæcularis Canonicus, avunculus * Regis Karoli Calvi, filius Conradi, Adalardo Abbate nostro nequiter expulso, rexit annis duobus paulo minùs. Hugo verò Abbas noster, cùm hoc monasterium tenuisset fere biennio, hæc Abbatia fuit ab eo ablata, & Domno Adalardo iterum restituta, anno DCCC LXI. &c.

* propinquus seu consobrinus.

DE Hugone plura diximus ad chartam c XIII. Eidem (ut puto) Hugoni, *regali prosapia genito*, inscripta est epistola LXXVI. Johannis VIII. Plura de eo in Annalibus Bertinianis. Apud Folquinum multa inseruntur de æquivoco & consanguineo ejus Folquino Morinorum Episcopo, deque parentibus Folquini Chronographi, quæ in Sæculi IV. parte I. retulimus ad vitam sancti Folquini. His omnibus colophonis instar quasdam chartas optimæ notæ, ex nostro Stephanotio seriùs acceptas, adjicere juvat.

CCII.

Ex Chartario Psalmodiensi.

Johannis Episcopi Sistaricensis charta pro conditu monasterii de Baulis.

Anno 812.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, JOHANNES *Episcopus, servus servorum Dei, in Sanctimoniis perspicuus, & in omnibus rebus ditissimus, ac peritissimus in omni opere & sermone, coram Deo & hominibus. Igitur ego jam prædictus dum per multa annorum curricula in hoc sæculo consisto, ubi licitum est operari bonum, sicut ait Apostolus:* Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. *& Salomon inquit,* In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, & in æternum non peccabis. *& rursus:* Quodcumque potest manus tua facere, instanter operare, quia nec opus, nec B ratio, nec scientia erunt apud inferos. *Idcirco hæc audiens & omnino sciens expavesci diem judicii, ubi subtiliter perquirentes judicantur cuncta, ubi me oportet ante tribunal Judicis reddere rationem de universis factis, dictis, cogitationibusque malis bonisque, insuper de omnibus mihi commissis, ideoque cognosco casum fragilitatis meæ, anxius intra me cogitare cœpi, quomodo vel qualiter ejurando evadere valeam æternas pœnas, & adquirere bona sempiterna. Interea ascendit in corde meo, ut inter alia bona perpetrassem optima, id est sacra monasteria seu regulares canonicas, tum etiam & religiosas ecclesias. Verumtamen ex omni parte perspexi nihil utilius ...... qui jacto templi Sistaricæ potestate sedis ...... ecclesiæ fundatæ sunt, de quibus etiam primitus ...... ecclesias in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ, & beati Præcursoris Johannis atque Baptistæ cum baptisterio antiquito; & alia ecclesia in honore sancti Martini Confessoris in Comitatu & Episcopatu Sistaricense, sub monte in loco qui dicitur Baulis, cum omnia & in omnibus ibidem pertinentibus, juris nostræ ecclesiæ Sistaricensis sedis, quam* C *unà cum consilio & adjutorio Domni nostri & gloriosissimi* KAROLI *piissimi Augusti regulare monasterium sanctæ conversationis beati* BENEDICTI *Regulam constituimus, & religioso Abbate in eodem loco statuimus, nomine* ADEMARO, *cum ceteris duodecim fratribus, qui sanctæ conversationis regulam artiùs & districtiùs tenendi & custodiendi habeant scientiam. Et concedimus ibi alia ecclesia in honore sancti Saturnini, cum omnia & in omnibus ad se pertinentibus, insuper cum arboribus olivarum ad oleum faciendum, ut una medietas ad luminaria concinnanda sit de prædicta sede Sistaricensi, & alia medietas de præfato jam dicto monasterio, & sua ecclesia in opus luminaris succendendi. Hæc autem dicta ecclesia cum colonicis & aliis adjacentiis suis donamus atque transfundimus ad jam prædicto monasterio & alias ecclesias, quæ ibidem in circuitu ejus sunt; ubi Intermontes dicitur, cum presbyterato & territoriis suis in potestate de sacro sancto monasterio; & rectores illius hoc jam sacrato atque fundato venerabili loco regulariter & canonicè auctoritate roboratum ibidem constituimus cum omnibus sibi pertinentibus, cum vineis, pratis, & quodcumque in ...... pertinere legitur ...... quod à magnifico* D KARULO *Rege pro Dei amore in eodem loco oblata sunt ...... Si quæ autem persona ecclesiastica vel laica præfatum donum, quod auctore Deo facimus ...... venerit ad inrumpendum, vel in aliquo minorari attemptaverit; quod repetit non vindicet, sed in duplo componat ...... firma insuper donatio illibata permaneat in sæcula.*

S. JOHANNIS *sanctissimi & venerabilis Præsulis, qui hanc auctoritatem constitutam fieri & firmari & roborare jussit.*

†. VINCENTIUS *præsul relegit atque firmavit.*

:†: AMANTIUS *in Christo Præsul relegit atque firmavit.*

:*: SECUNDINUS *Episcopus prælexit & firmavit.*

† VIRMAGNUS *in Christo Præsul idem roboravit atque firmavit.*

:: Vvarnerius similiter præsens fuit. Arloinus Archipresbyter præsens fuit & firmavit mente sua ....* E

Facta hæc scriptio VII. *Kalend. Aprilis, Indictione* XI. *anno* XII. *regnante Domno* CAROLO *piissimo ac serenissimo Augusto.*

ITHERIUS *Notarius manu sua propria rogatus scripsit.*

NOTATIO.

HOC monumentum noster Claudius Stephanotius eruit ex pervetusta charta Psalmodiensis in Septimania cœnobii, cui monasterium Baulense diœcesis Sistaricensis olim subjectum fuit, testante Urbani Papæ II. bulla, anno MXCVIIII. datâ Fulconi Abbati Psalmodiensi, in qua inter cetera Psalmodio subjecta enumeratur *in diœcesi Systaricensi loco de Baulis ecclesia sanctæ Mariæ cum suis pertinentiis, hoc est cum ecclesia sancti Cannati & ecclesia sancti Saturnini.* Mirifica sunt elogia, quæ Johanni Episcopo de se loquenti tribuit Notarius. Multa ejusmodi exempla retulimus in libri secundi capite VI. Nec similia desunt apud antiquiores, tametsi paullo civiliora. Vincentio Episcopo hîc subscribunt Episcopi tres Sistaricenses, qui unus post alium Sistaricensi ecclesiæ ex ordine præfuerunt: cujus rei F alia exempla suppetunt in libri secundi capite XX. Error est in numericis notis vel Indictionis, vel annorum Caroli Magni cujus principatu Johannem vixisse constat.

A

CCIII.

Ermegundis charta, qua testamentum Dadilani mariti sui confirmat, augetque in gratiam cœnobii Psalmodiensis.

Ex Archivo Psalmodiensi.

Anno 815.

IN nomine Domini, ego vobis patri THEUDEMIRO *Abbati monasterii sancti Petri Psalmodii. Manifestum est enim & non habetur incognitum, qualiter maritus meus bonæ memoriæ* DADILA *& ego cum illo uno consensu propter amorem Dei & remedium animæ nostræ sancto Petro monasterii Psalmodiensis aliquid de rebus nostris cedimus. Et sunt istæ res quas dedimus. In pago Nemausense, in suburbio de castro Mormelico, villa Salignaro seu Salignanello, in ipsas villas totam quartam partem ab* B *integritate; de molino uno quartam partem; & in alio molino medietatem. Similiter in supradicto pago, in villa Asperas, portionem unam quam cum præfato viro meo adquisivi, & ego postea per cartam donationis præfato monasterio dedi. Similiter in pago Uzetico, in valle Casonica, villa Rusticia ab omni integritate. Similiter in pago Nemausensi, in valle Anagia, in villa Alevernes, omnia quæ ibi vir meus dedit, portionem sibi debitam, & nos uterque sicut jam dictum est, præfato monasterio cartam donationis fecimus. Unde postea* ERMEGUNDIS *rogavi vos, & vos consensistis, ut præfatas res prius in beneficium haberem dum viverem, & dedissem vobis censum ad Missas sancti Petri per annos singulos duodecim libras de cera, excepto decimo: & si de ipso censu vel de decimo negligens fuero, componam vobis in vinculo solidos* XL. *ut hæc præsens precaria in sua maneat potestate. Et si vos mihi ante dictum tempus abstuleritis, ipsas res componatis mihi similiter de vinculo* XL. *solidos. Et ut hoc firmum* C *permaneat..... Facta precaria* VII. *Kalend. Octob. anno* II. *regnante Domno* LUDOVICO *Imperatore, benigneque gubernante Romanum imperium.*

S. ERMEGUNDIS, *qui hanc precariam fieri volui, manu mea signum feci, ac testes firmare volui. S.* GARALDO. *S. Grimoaldo.*

NOTATIO.

SUPERIOREM chartam cum aliis ex archivo Psalmodiensi mihi suppeditavit noster Stephanotius jam sæpius laudatus. Primum est diploma Caroli Magni in gratiam Corbiliani Abbatis pro instauratione monasterii Psalmodiensis, *quod modò*, inquit, *in nostris* D *temporibus violentiâ Saracenorum destructum fuerat, & mutatum in locum Cornoliacum.* quod gratum habet Carolus, offertque eidem loco THEODEMIRUM *nepotem* suum, *ut ibi monasticam vitam gerat*; tum consilio Nimbridii Archiepiscopi Narbonensis adjicit *monasterium de Nosdellio* (Nodels) ab se constructo in honore sancti Saturnini martyris cum turre *Mataferra*, vulgo *la Tour d'Aigues-mortes.* Sed vitiosum est diploma illud, cui longè præstat diploma Ludovici Pii, concessum Theodemiro Abbati *ex monasterio, quod situm est in pago Nemausensi, in insula quæ nuncupatur Psalmodia*, ad defensionem loci, & ad liberam electionem Abbatis *secundum Regulam, anno secundo imperii ejus, Ind.* VIII. E *Aquisgrani palatio.* Ubi Ludovicus Theodemirum nullatenus propinquum suum dicit. Hunc verò esse Theodemirum eximium illum Abbatem, qui contra Claudium Taurinensem Episcopum scripsit, vehemens mihi suspicio est. Præiverat Dadilæ seu Dadilani testamentum, quod superiori charta confirmat ejus uxor. Eo in testamento patrem suum Gregorium; filias Dadanam ac Pauletam; neptem Agierlinam vocat; traditque Psalmodio, quidquid in Salignacio & Salignanello villis territorii Magdalonensis possidebat *de luctuosa quondam filiæ suæ Dadanæ*, id est ex sorte relicta post mortem filiæ suæ. *Luctuosi* nomine usa est superius Chrothildis matrona non semel in charta VIII.

Ad hæc Dadila Anianensi & Conchensi monasterio quædam legat; tum subdit. *Baucos verò meos aureos, quos à Domno ac piissimo Augusto Karolo Imperatore accepi, vel ipse mihi donare jussit; ipse cui eleemosynam meam injunxero, pro remedio animæ meæ in Sacerdotibus ac pauperibus erogare faciat. Vasa argentea, vel æramenta auro & argento, vel ferramenta, vel quidquid ullius metalli esse videtur, vel alia ornamenta & vestimenta vel supellectile domûs meæ; Ermegundis sub omni integritate, unà cum arma mea, quæ ad meum opus habeo, id est in spatis, lanceis, brugnis, & in scutis, vel alia mobilia vel quadripedem meum; ipse prædictus cui eleemosynam meam injunxero, in Sacerdotibus & pauperibus, orphanis & viduis in eleemosynam pro remedio animæ meæ erogare faciat*, &c. *Facta pagina testamenti sub die* IX. *Kal. Junias, anno* XLVI. *regnante domino nostro Karolo Imperatore.* Testamento subscribunt complures Presbyteri ac Diaconi, & inter eos JOHANNES Episcopus. Stephanotius noster in fragmentis suis contexuit Psalmodiensium Abbatum catalogum, qui aliàs referendus erit. Omittimus hìc Caroli Simplicis Præceptum ad Ragembaldum Abbatem pro eodem monasterio.

CCIV.

F Episcoporum conventus, in quo Coxanensi monasterio confirmatur ecclesia sanctæ Mariæ Inter-ambas-aquas, ejusque loci immunitas statuitur & definitur.

Ex Archivo Bolbanensi.

Anno 1035.

IGITUR *nos in Dei omnipotentis nomine subscripti Episcopi, videlicet* GUIFREDUS *sanctæ primæ sedis Narbonensis Archiepiscopus, &* BERNARDUS *Præsul Tolosanensis, &* PETRUS *Episcopus Gerundensis, &* ARNALDUS *Episcopus Commengensis, &* ARNALDUS *Episcopus Magalonensis, &* OLIBA *Episcopus Ausonensis, &* GIFFREDUS *Episcopus Carcassonensis, &* BERNARDUS *Præsul Coseranensis, &* BERENGARIUS *Episcopus Elenensis, &* BERNARDUS *Præsul* * ...... *&* UGO *Nuncius domini Nicolai* * *Papæ, hanc constitutionem dotis, quæ facta est temporibus domni* GARINI *Abbatis bonæ memoriæ ad utilitatem & honorem sanctæ Dei genitricis Mariæ, cujus locus ab indigenis Interambas-aquas vocatur, omnes uno animo unaque sententia confirmamus, & quidquid ad prædictam eccle-*

* f. Biterrensis.
* f. Benedicti.

siam sanctæ Mariæ, ubicumque pertinet, totum simul cœnobio sancti Michaëlis Archangeli, quod Coxanum dicitur, & Abbatibus vel monachis ejusdem loci, ut in perpetuum liberè possideant, auctoritate pontificali nos stabilimus & roboramus. Terminus autem de immunitate prædictæ ecclesiæ sanctæ Mariæ incipit ab aquilone, & vadit per medium fluminis Hircii usque ad vadum Parler . . . ante rupem de Caveto, & de ipso vado tendit per semitam usque ad caput de Baissaco, & exinde tendit per rivulum qui intrat in flumen Aregia, scilicet à Negabon, & à medio fluminis Aregiæ revertitur ad aquilonem. Addidimus etiam hoc per sacerdotalem auctoritatem gratiâ Jesu-Christi nobis concessa, ut qualibet persona, magna vel parva, cujuscumque ordinis vel ætatis, non habeat licentiam temere aliquid se sciente de alodibus ad prædictam ecclesiam sanctæ Mariæ pertinentibus, sine voluntate & consensu Abbatis & monachorum cœnobii sancti Michaëlis Archangeli (abstrahere). Interdicimus quoque, ut non liceat ulli homini assallire vel capere aliquam personam infra terminos vel immunitates prædictæ ecclesiæ : & ut nulla persona parva vel magna non habeat licentiam aliquam vim in totis ipsis alodibus facere, neque aliquid tollere sine voluntate Abbatis vel monachorum præfati cœnobii sancti Michaelis Archangeli, neque ibi aliquid agere quod pertineat ad dehonestamentum vel damnum ipsius ecclesiæ. Concedimus etiam propter honorem Dei, & sanctæ Virginis Mariæ, & sancti Martini Confessoris Christi, sanctique Quintini Martyris, quorum ecclesiæ pertinent ex toto ad proprietatem prænominati cœnobii, ut qualiscumque pænitens ibi advenerit, licentiam habeat introeundi & orandi, & omne divinum officium audiendi. Addimus quoque non excommunicando, sed rogando & obsecrando, & per Deum omnipotentem admonendo, ut plusquam sex caballerii non se jungant ad placitandum infra terminos prædictæ immunitatis sanctæ Mariæ Virginis, & sancti Michaëlis Archangeli. Quicumque ergo hujus nostræ constitutionis, quæ ad honorem Dei & beatæ Virginis atque gloriosi Archangeli Michaëlis à nobis facta & confirmata est, observator exstiterit, atque hunc locum exaltaverit, vel de suis beneficiis honoraverit & defenderit; hunc de parte omnipotentis Dei & omnium Sanctorum ejus & nostra benedicimus; & ut illum Dominus ab omni vinculo delictorum absolvat, oramus : ita ut in præsenti vita ejus misericordiam consequatur, & in futuro cum Sanctis omnibus vivere mereatur. Qui verò hoc quod nos excommunicando firmamus, transgredi ausus fuerit, neque dederit honorem Deo sanctisque ipsius & Ordini nostro; hunc de parte omnipotentis Dei Patris, & Filii, & Spiritus, & sanctæ Mariæ Virginis, sanctique Michaelis Archangeli & omnium Sanctorum, & per auctoritatem nostri Ordinis excommunicamus, & ab omni consortio Christianorum extraneum judicamus; & à regno Dei alienus sit, & pars ejus sit cum impiis & sceleratis, donec digna satisfactione pæniteat & humiliter emendet, quod superbè deliquit, & sic postmodum per divinam misericordiam absolutus exsistat. In fine quoque hujus operis hoc addimus, & per divinam auctoritatem & apostolicam & nostram atque hujusmodi obtestationem secundum superiorem allegationem intendimus, ut præfata ecclesia sanctissimæ Virginis Mariæ semper in perpetuum maneat absoluta, nec per ullam personam aut propter quamlibet causam unquam sit excommunicata, sed sine ullo vinculo alligationis irrevocabiliter omnino sit libera. Datum in cœnobio prænominato anno Incarnationis Dominicæ M XXXV. *æra* M LXXIII. *Indictione* III. *sub die nono Kalend. Jul. anno* V. AINRICI *Regis.*

S : † : ARNALDUS *Præsul. S.* BERNARDUS *Præsul. † . S.* ARNALDUS *Episcopus Magalonensis. † S.* GUIFFREDUS *sanctæ primæ Narbonensis sedis ecclesiæ Episcopus. S.* GUILABERTUS *Episcopus Barchinonensis. † S.* OLIBA *Episcopus. † S.* BERNARDUS *Episcopus Biterrensis. † S.* BERNARDUS *gratia Dei Episcopus. † S.* STEPHANUS *Agathensis Episcopus. S.* PETRUS *Episcopus. †* GUIFFREDUS *Carcassonensis Præsul. † S.* BERENGARIUS *sanctæ Elnensis ecclesiæ nutu Dei Præsul. † S.* ERIBALDUS *gratia Dei Episcopus. † S.* DURANDUS *Præsul. † S.* AMELIUS *Episcopus Albiensis. † S.* WILLELMI *Episcopi Convenarum.*

† Scriptum per manus Radulsi Presbyteri ad vicem Arnaldi, Olibæ Pontificis Notarii, præfato anno vel die.

NOTATIO.

COENOBIUM beatæ Mariæ Inter-medias-aquas, vulgo *Tremesaigues*, post medium sæculum X. conditum est ejusque ecclesia dedicata anno DCCCC LXXII. de qua sic legitur in tabulario Bolbonensi. *Anno* DCCCC LXXII. *Trabeationis Domini nostri Jesu-Christi*, XI. *Kal. Febr. feria* VI. *quando jussit Garinus Abbas Bernardo Præsuli dedicare ecclesiam in honore sanctæ Mariæ Virginis cum jussione Hugonis Pontificis sedis Tolosæ propter remedium animæ Luponi Archidiaconi sive Primicerii sancti Stephani, qui hanc ecclesiam vel ceteros alodes vel ecclesias tradidit Deo vel sancto Michaëli Archangelo, sive sancti Germani Confessoris monasterio Coxano*, &c. *Facta carta donationis hujus* XI. *Kal. Febr. anno* XVIII. *regnante* LEUTHARIO *filio Luduvici.* De Coxano Catalaniæ monasterio Benedictino agemus in Sæculo V. Benedictino : at de cœnobio Inter-medias-aquas noster Claudius Stephanotius, à quo hæc accepimus, ita differit in fragmentis suis. Superest tantùm veteris cœnobii basilica, visunturque item ejusdem monasterii nonnulla rudera : cujus quidem situs mirum in modum amœnus est, quippe inter fluvios Hircii & Aregiæ haud ignobiles, in colle parumper eminenti, solo pingui, & valle novem aut decem milliaribus protensa, & collibus à meridie & septemtrione septa. Uno milliari ab opido sanctæ Gavellæ, duobus à Calertio, tribus à castro Savarduni, & octo ab Apamiis distat. Destructa à novatoribus Bolbonæ celebris Abbatia, in qua Benedictus Papa XII. monachum voverat, quæque ab Inter-mediis-aquis tertio milliari distabat, eo in loco modò instauratur ita splendide, ut absoluta futura sit totius Occitaniæ cultissima & gratissima monachorum sedes. Hæc ille amicus meus. In hoc porro instrumento conjunctam habes æram Hispanicam cum Christiana, ut de aliis non semel observavimus. In eodem diplomate Nicolai nomen intrusum videtur pro Benedicto IX. qui tunc sedebat.

A

CCV.

Placitum seu Conventus Episcoporum, in quo Psalmodiense monasterium absolutum fuit à subjectione cœnobii sancti Victoris Massiliensis.

Ex Tabulario Psalmodiensi.

Anno 1096.

NOtitia definitionis quæ facta est inter RICHARDUM *Abbatem Massiliensem, & ejus monachos, & Psalmodiensis cœnobii Abbatem, videlicet* FULCONEM, *ejusdemque monasterii monachos. Anno Dominicæ Incarnationis* M XCIV. *Psalmodienses monachi venerunt ante domni Urbani Papæ præsentiam, & fecerunt ei querimoniam super Massiliensi Abbate suisque monachis, eo quod contra apostolicam auctoritatem Psalmodiense monasterium sibi subdidissent. Quod audiens venerabilis Papa,* B *Massiliensem Abbatem, Richardum scilicet, qui tunc in his partibus Legatus ejus fuerat, advocavit; præcipiens ei, ut hanc proclamationem* BERTRANNI *Narbonensis metropolitani, &* GIBELINI *Arelatensium Archiepiscopi, atque Episcoporum Raymundi Nemausensis & Gotofredi Magalonensis judicio, qui tunc in præsentia ejus erant ibi, audirent & diffinirent. Quæ res non minimum Massilienses monachos & etiam ipsum Richardum ad tantam iracundiam provocavit, ut non solum violenter Psalmodium retinerent; verùm etiam monachos, qui prædictam querelam domino Papæ fecerant, de suo monasterio expellerent. Unde accidit quòd Psalmodienses nimia coacti necessitate Romam reclamantes, Massilienses de medio sui ejecerunt à minimo usque ad maximum, jurantes super quatuor Evangelia, cum Massiliensibus nullam participationem in prædicto monasterio habituros se amplius fore. Quo facto prædictus Richardus prænominatos Archiepiscopos & Episcopos adiit, eorumque justitiam ex parte domini Papæ sibi* C *fieri postulavit. qui consilio accepto convenientes in unum, prius Psalmodium Massiliensibus reddiderunt, Psalmodiensibus propter jusjurandum de monasterio egressis omnibus. Deinde diem & locum statuerunt, quo tantus clamor audiretur & diffiniretur.*

Ad statutum denique diem Massilienses & Psalmodienses venerunt cum prædictis judicibus, in quorum judicio dominus Papa definitionem prædictæ querimoniæ posuerat. Omnibus itaque ex utraque parte circumstantibus, GIBELINUS *Arelatensis Archiepiscopus ita locutus est. Prima pars Placita laudat, ut Psalmodienses dicant unde de Massiliensibus conqueruntur. Ad hoc surrexerunt* STEPHANUS *Calcatellus, cui à ceteris commissum fuit, ut responderet pro se & pro aliis, & ait: Fratres Psalmodienses conqueruntur Deo & sancto Petro & vobis Archiepiscopis & Episcopis, qui jubente domino Papa nostram querelam diffinire debetis, de Massiliensibus, qui Psalmodiense monasterium per violentiam, per manum laicam, per sanguinis effusionem, per monachorum expulsionem, ad ultimum per pecuniæ concessionem* D *sibi attraxerunt, & nobis abstulerunt. Quamvis Psalmodium secundum privilegia apostolica, scilicet* JOHANNIS & STEPHANI, *& per præcepta regalia, id est* KAROLI, LUDOVICI, *aliorumque Regum, quorum auctoritates hîc nos habemus, liberum semper fuerit, & nemini debeat subjici, nisi Romanæ Ecclesiæ. Adhuc conqueruntur Fratres nostri Psalmodienses super Massiliensibus, quoniam postquam prædictam querimoniam domino Papæ deposuerunt, & eo jubente res deberet perduci ad finem; dominus iste Richardus qui præsens est, monachos Psalmodienses, qui prædictam querimoniam fecerant, de proprio monasterio expulit, atque in exteras nationes abire & mori fecit. Hæc est querimonia unde fratres nostri Psalmodienses conqueruntur super Massiliensibus, præter alia mala quæ Psalmodio intulerunt.*

Ad hæc Richardus Abbas Massiliensis, sedisque apostolicæ Legatus, cum suis Massiliensibus ita respondit. Nulli dubium est, fratres mei, Psalmodienses monachos seculariter & extra regulam vixisse usque E *ad tempora prædecessoris nostri* BERNARDI *Massiliensis Abbatis, qui volens eorum vitia corrigere,* RAYMUNDO *Comite deprecante, suorumque Procerum consilio, adeptus est jam dictum monasterium; & de irregulari fecit eum regulare, & ita tenuit eum usque ad diem obitûs sui. Extunc ego qui in locum ejus successi, tenui eum usque in hodiernum diem sub regularibus disciplinis, monachis ejusdem loci accipientibus Abbates & Priores de nostro monasterio per bonas successiones. Hanc contra eorum querimoniam responsionem facimus.*

Cumque Massilienses & Psalmodienses hæc & alia multa inter se confererent, Primati Judices dixerunt, ut si quid aliud auctoritatis Massilienses adversùs Psalmodienses habebant, ostenderent: atque jusserunt sibi reddi privilegia & præcepta regalia, quibus dicebatur nulli alteri ecclesiæ Psalmodium debere submitti, nisi Romanæ. sicque consideratis utriùsque partis rationibus & congruentiis, & Psalmodii auctoritatibus perspectis, BERTRANDUS & GIBELINUS *Archiepiscopi, &* GOTAFREDUS *atque* RAYMUNDUS *Episcopi, præfato Richardo in medio eorum existente, quia Legatus erat, judicaverunt præfatam querimoniam ita ut sequitur.*

Licet domine Richarde vices domini Papæ in nostris partibus vos habeatis; tamen ex auctoritate ejus & vestro assensu nobis datum est, ut ad perpetuam pacem ponamus totam controversiam Psalmodiensium & Massiliensium. Judicium tale est. Secundum privilegia Apostolicorum Johannis & Stephani, & præcepta regalia Caroli, Lodovici, aliorumque Regum, solius Romanæ ecclesiæ jus antiquissimum est Psalmodium, & nemini debet subjici nisi soli domino Papæ; ac pro causa ista Psalmodienses, ut causa eorum velociùs definiretur, firmiter jurasse numquam amplius se habituros esse societatem in prædicto Psalmodio cum Massiliensibus: & ideo omnes de suo monasterio, postquam Massiliensibus per investituram restitutum est, egressi sunt justitiam quærentes. Vobis igitur domine Richarde non expedit jura beati Petri Apostoli minorari, qui ejus Vicarius estis; nec etiam defendere, vel retinere quæ male commissa seu adquisita sunt ab antecessoribus vestris; sed potius convenit canonicè corrigere & emendare. Et quia

" *non sufficiunt Massiliensibus auctoritates, quibus Psalmodium, per justitiam possint habere; decernimus* A
" *ut Psalmodiensibus suum monasterium liberè & absolutè reddatur, nullamque dominationem Massilien-*
" *ses ibi habeant ampliùs. Præcipimus etiam, si vobis placet, ut hoc judicium scribatur, & domino Papæ*
" *præsentetur; & si ipse laudaverit, teneatur, & in Psalmodio reservetur, ne deinceps inde aliqua in-*
" *quietudo inter eos assurgat.*

Ad hoc Richardus, habito consilio cum Massiliensibus, inquit: Judicium vestrum laudamus & suscipi-
" *mus, atque Psalmodium cum omnibus sibi pertinentibus Deo & sancto Petro, & domino Papæ ejusdemque*
" *monachis cum charta & sine charta in perpetuum solvimus.*

Factum est publicè apud Caislarum-castrum, in loco qui dicitur Toirozella, regnante PHILIPPO *Rege Francorum, anno ab Incarnatione Domini* M XCVI. XVI. *Kal. Octobris, die sanctorum Lucii & Geminiani, Indictione* IX. *concurrente* IV. *Epacta* XV. *clave* XI. *in præsentia supradictorum Judicum &* EBRARDI *Abbatis sancti Tiberii,* FULCONIS *ejusdem monasterii Psalmodii Abbatis, Stephani Calcatelli, Raymundi, Stephani, Guillelmi, Archimberti, Guillelmi Bonasus, Guillelmi de Albanis, Raymundi, Iterii, Guillelmi, Bernardi, Stephani, Bernardi, Pontii de Noceto, & Petri Bernardi mona-* B *chorum...... Juliani, Gondrici, Gonterii Presbyteri; laicorum Raymundi de Cani, Raynerii fratris ejus, Pontii Gaucelini, Gaucelini fratris ejus, Pontii, Bremundi de Somedrio, Bremundi fratris ejus, Pontii, Petri de sancto Justo, Raymundi de sancto Juliano, Bremundi de Lestrencheriis, Bertrandi fratris ejus, Raymundi Galterii, Raymundi, Eldrici, Raimundi, Raynonis, Guillelmi, Iterii.*

Ego RICHARDUS *Massiliensis Abbas octava die supradictæ definitionis,* VIII. *Kal. Octob. apud Montempesulanum laudo hanc definitionem cum hac charta monachis Psalmodiensibus in perpetuum subs. Ego Pontius Stephani firmo. Ego Bernardus Petito firmo. Ego Guillelmus firmo. Ego Arnaldus firmo. Ego Pontius firmo. Ego Ebrardus firmo. Isti omnes monachi Massilienses fuerunt. Laudamentum hoc jussu prænominati Richardi in præsentia Bertranni Archiepiscopi, Gotafredi Magalonensis Episcopi, Augerii Archidiaconi, Gaucelini de Lunello, Raymondi, Raymonis & multorum aliorum. Gotafredo Episcopo dictante Pontius scripsit.*

Hæc definitio missa fuit ad dominum Urbanum Papam II. qui eam confirmavit Bullâ suâ data C *Romæ apud sanctum Petrum, per manum Johannis Diaconi Cardinalis, Kal. Maii. Indict.* XII. *anno* M XCIX. *Pontificatûs sui anno* XII. *quam habemus.*

NOTATIO.

IN hac charta præter solitas numericas notas apponitur *clave* XI. scilicet Paschali. Errata quædam irrepserunt in alias notas, & quidem in Indictionem, quæ quarta erat, anno M XCVI.

CCVI.

Ex Chartario Latiniacensi.

Henrici Comitis Trecensis charta de lampade Comitis Theobaldi. D

Anno 1160.

EGO HENRICUS *Trecensium Comes Palatinus existentium præsentiæ & futurorum posteritati notum fieri volo me concessisse Thesaurario beati Petri Latigniacensis ecclesiæ viginti solidos de censu meo Columarii, quod in die festo sancti Dionysii redditur, ad administrandum lampadi patris mei Comitis* THEOBALDI *in perpetuum. Hujus rei testes sunt Reiricus de Meldis, Petrus Briscaudus, Garnerius Coquus, Nicolaus Capellanus. Anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo sexagesimo. Data per manum* GUILLERMI *Cancellarii apud Meldis.*

NOTATIO.

EX hac charta patet, Theobaldum Magnum Latiniaci sepultum esse, (quod superius ex charta C LVI. probatum est) ad cujus tumulum, ex Pario lapide erectum, ardet etiam nunc lampas, de qua hîc agitur. E

CCVII.

Ex codice ecclesiæ Mettensis, scripto ante annos quingentos.

INCIPIUNT SYNTAGMATA DICTANDI ad lib. I. cap. I. num. II.

PRologi epistolarum multipliciter fiunt. In quibusdam nomen delegantis ponitur: nomen verò ejus cui delegatur non ponitur, ut in Præceptis regiis atque apostolicis. In quibusdam & nomen dele- F *gantis, & cui delegatur, ponitur: sed quam mittat non delegatur salutem, vel aliquid hujusmodi non loquitur. In quibusdam & nomen mittentis, & nomen cui mittitur, &* salutem, *vel aliquid hujusmodi, sed verbum à quo hii regantur casus, in subauditione relinquuntur. ut,* Servus Honoratus Aquilino salutem. *In nonnullis omnia collocantur, ut* Ciceroni suo C. salutem dicit. *In nonnullis adjectiva personis, quibus epistolæ delegantur, ponuntur, sed eorum à quibus delegantur, non ponuntur. ut,* venerabili fratri P. J. salutem. *Antiqui mittentium nomina semper solebant præferre vel præponere: moderni humilitatis causâ, nisi excellentissima sit persona mittentis, semper eam consueverunt postponere. Interdum excellentissimæ personæ præcipuæ humilitatis gratiâ sua postponunt nomina.*

A *Materia quod in formatis apicibus habeatur hujusmodi. Excolat autem & exornet unusquisque litteras suas quibuscumque verbis voluerit vel valuerit.*

Quomodo fiunt privilegia Paparum.

*Privilegia Summorum sunt ecclesiæ cujuslibet concessiones Pontificum. Materia autem in privilegiis hujusmodi est, ut dicat se Pontifex, vel rogatu cujuslibet dignæ personæ, vel alia ratione quacumque, illi ecclesiæ illa seu illa pontificali concedere vel roborare auctoritate. Anathema sit in calce epistolæ. Habent autem privilegia prologos, sicut & ceteræ epistolæ, & monogramma in fine hujusmodi B-E, quod est Bene valete. Signum autem in exordio privilegii, vel chrismon, vel crux dominica cum suprascripto signo erit. quod suprascriptum signum interpretatur Christus. Chrismon autem ejusmodi effigiatur specie *.*
B *Ut pleniùs autem in hoc monogrammate *, & ut Christi nomen appareat, tali mea effigiaretur sententia specie *. Consueverunt præterea in extremo margine privilegii † quosdam insignire orbiculos, Antistitis nomen, & pauca qualibet divina verba continentes in hunc modum.*

Privilegium.

Gregorius Episcopus servus servorum Dei, venerabili ac religioso cœnobii illius Abbati, cunctæque sibi subditæ congregationi sal. in Domino perpetuam, *&c.*

Hîc ponuntur orbiculi Leonis, Gregorii, & Urbani II. cujus tempore scriptus videtur codex.

C *Materia quidem privilegiorum & hujusmodi ordo est. Poterit autem quisque verba sua, prout animo insederit, elongare, & quas voluerit exornationes exhibere verborum.*

Privilegia Regum.

*Præcepta vel mundiburdia magnatum & sæcularium potestatum sunt solùm. Propiè autem Regum vel Principum Præcepta signum certum non habent in exordiis, sed quod facere scriptoribus collibuerit, vel crucem, vel chrismon, vel litteram quamlibet circumdatam serpentibus in hunc modum *, vel quodlibet aliud quod voluerit. Solet autem prima linea Præceptorum longis & æqualibus litteris figurari. Initium autem Præceptorum hujusmodi est.* In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Heynricus gratia Dei Imperator Aug. *Post istum prologum introducitur quasi persona Imperatoris*
D *loquentis, reddentisque causam, qua inductus illud voluerit præceptum statuere, dicens, regiæ dignitati competere, ut talium virorum, à qualibus ipse rogatus est, non debeant contemnere preces : vel quam voluerit facere illius edendi præcepti vel mundiburdii justam causam insinuans. Post hæc quod ipse loci illius homini sua auctoritate concedat vel roboret, erit illud subinferendum. In fine verò præcepti illud erit locandum, ut quicumque contra illius præcepti decretionem fecerit, mille auri optimi libras, vel quodlibet aliud pretium quod instituerit Imperator, se persoluturum cognoscat, medietatem regiæ cameræ, & medietatem loco vel homini illi, cui illud Præceptum conscribitur. Post hæc quod Imperator propria manu subscripserit, & proprio signari sigillo jusserit, erit adjiciendum. Post completum præceptum, monogramma est ponendum, in quo nomen Imperatoris Augusti Dei gratia habeatur connexum, vel alia qualibet quæ Imperatorem condeceat. Ex utraque autem monogrammatis parte longioribus & æqualibus litteris scriptum erit signum domini illius Imperatoris serenissimi vel Augusti, vel aliud quodlibet hu-*
E *jusmodi. Post monogramma prolixioribus & paribus litteris scribitur,* Heinricus *vel* A. Cancellarius vice G. Vercellensis Episcopi recognovi *istud factum.*

In ultima cartæ linea quoto anno à Domini Incarnatione, & quota Indictione, & quo regni vel imperii illius Imperatoris anno, & quo loco, litteris erit communibus conscribendum.

Prologus epistolæ à Papa delegatæ.

G. Episcopus servus servorum Dei P. salutem & apostolicam benedictionem.

Epistolæ Episcopi vel Abbatis alicujus.

A. Sacerdos voce tantùm, *aut* Episcopus, *vel* indignus Abbas salutem, gratiam & benedictionem.

Epistolæ ad Papam transmissæ.

Summo & universali Pontifici P. debitæ servitutis obsequium, *vel* perenne cum Petro consortium, *&c.*

CCVIII.

Communicavit D. d'Herouval.

Ex Registro Parlamenti anni 1328. Ad libri II. cap. XVI. num. XI.

Anno 1328. PHILIPPUS *Dei gratia Francorum Rex, universis præsentes litteras inspecturis salutem. Notum facimus, quod in Parlamento nostro personaliter constitutus Michael Servientis clericus penes curiam nostram, tradidit quendam librum, Chronica seu Gesta Regum Franciæ in gallico continentem, & sic incipientem,* Cis qui ceste vveure commence; *& in secundo sexterno sic*, que tu sache de la volonté; *in penultimo sic*, & dura longuement; *in ultimo sic*, de sainte Eglise: *finitur autem sic*, nostre Sire fist mout de miracles par les saintes merites du bon Roy Loys. *quem librum curia nostra tradidit dilecto & fideli magistro Theobaldo de Sacro-Cæsare Archidiacono Bituricensi Clerico nostro, eundem librum recipienti nomine procuratorio Abbatis sancti Dionysii in Francia: qui per suas patentes litteras quas curia nostra vidit, ipsum magistrum Theobaldum fecit & constituit etiam in rem suam procuratorem, sindicum & nuncium specialem, ad petendum & recipiendum nomine ipsius Abbatis & sui monasterii dictum librum, quem frater Stephanus quondam dicti monasterii monachus inde transtulit ad monasterium Virsion, unde postmodum fuit Abbas, prout narrabatur in litteris antedictis. De quo quidem libro sic tradito curia nostra voluit & præcepit ipsum Michaelem quitum perpetuo remanere: ac inde præfatus magister Theobaldus promisit, & se & sua obligavit eundem Michaelem superiorem garantire. Datum Paris. sub nostro sigillo, quo utebamur antequam ad nos Franciæ regnum devenit.* XIIII. *die Aprilis, anno Domini* MCCC *vigesimo octavo.* B

CCIX. C

Idem communicavit.

Ex Registris Castelleti. Ad lib. II. cap. XVIII. num. XIII.

Anno 1404. VINGT-CINQ *Octobre* 1404. *noble homme Jean de Garancieres, Chevalier, Chambellan du Roy, Seigneur de Croissy & de Macy, Maistre des Eaux & Forests du pays de Normandie & de Picardie, dit qu'il avoit laissé le jour precedent son seel, à un sien serviteur, auquel avoit empreint deux lyons tenans un escusson, & trois chevrons, le premier esquigironné, avec une croisette pour difference des armes du Seigneur de Garancieres son frere, & au dessus un timbre d'un col de cigne, autour duquel est écrit,* Seel de Messire Jean de Garancieres, Seigneur de Croissi, *lequel seel avoit esté prins audit serviteur. Pourquoy a revoqué ledit seel.*

Anno 1412. *Dix-sept Novembre* 1412. *Monseigneur Alcaume de Bournonville, Chevallier, disant luy avoir esté prins luy estant au Palais son seel, auquel y a un lyon rempant, & un timbre au dessus, où il y avoit deux cornes de bœuf, & un lyon croissant entre deux, & un griffon à un des costez de l'écu, & à l'autre costé un homme sauvage, & son nom & sur-nom autour. A revoqué ledit seel.* D

Treize Decembre 1412. *Robert de Pontaudemer, Escuyer, affermant que hier de relevée luy estant au Palais du Roy en la compagnie du Seigneur de Boissey, où luy estant és galleries de saint Paul au service de Monseigneur de Guyenne, une sienne manche luy fut coppée par un mal-faicteur qu'il ignore: parquoy rappelle, revoque & casse ledit seel, auquel il y a un écu, où il y a deux lyons passans à deux Lambeaux, & un timbre dessus, & deux panons à une pate de lyon, & au tour,* R. de Pontaudemer, *& aux deux costez du seel avoit un lyon & un griffon qui soûtenoient l'écu.*

Dix Janvier 1412. *noble homme Messire Jehan de Bethune, dit de Loques, Chevalier Seigneur de Mareul en Brie, disant que pour ses affaires il avoit envoyé nagueres certains blancs au pays de Normandie seellez de son seel dont il use, ouquel est empraint un écu écartelé des armes de Coucy & de Bethune que tiennent deux lyons rempans, sur lequel écu est un timbre couronné à un col de heron, & un penas, & son nom & sur-nom autour. Et pour ce qu'il dit que lesdits blancs sont perdus & adirez, & doute que ou temps à venir on ne luy puisse faire prejudice, a revoqué sondit seel.* E

CCX.

Idem communicavit.

Ex actis legationis à Ludovico XI. Francorum Rege directæ ad Paulum II. Ad lib. II. cap. III. num. IV.

Anno 1469. *OU mois d'Aoust l'an mil quatre cens soixante & neuf, le Roy nostre souverain Seigneur estant à Amboyse, fut par luy commandé à moy Guillaume Chevalier Seigneur de Montereul, son Conseiller, Chambellan & Gouverneur de Montpeslier, aller à Rome devers nostre saint Pere, afin de obtenir ung Vicariat pour faire le procés du Cardinal d'Angiers & de l'Evesque de Verdun, accusez & chargez de crisme de leze-Magesté alencontre de la personne du Roy nostre Seigneur, & de la chose publique universelle de tout le Royaume.* F

Secretaire Guillaume le Franc Docteur en Loix, joint Pierre Gonel Docteur en Loix & en decret, Conseiller du Roy & President du Dauphiné.

Arrivée à Rome le Jeudy XXIII. *jour de Novembre.*

Audiance premier jour de Decembre.

Complimens du Roy au Pape.

A quoy

A *A quoy nostredit saint Pere repondit, que luy estant Cardinal, & bien long-temps avant qu'il fust absompt au saint Siege Apostolique, il avoit mis grant peine de visiter l'estat de l'Eglise, & comme il avoit esté conduyt & gouverné les temps passez : & qu'il n'avoit point veu ne leu en nulle ystoire Françoise, Romayne, Ytalienne, Venissienne, ne Grecque, que la force, l'auctorité, l'aide & le secours du saint Siege Apostolique, ne la defense & exaltation de la foy ayt esté en nulz autres Princes, ne mesme ou surplus de toute la Chrestienté, tant & si avant comme és Roys de France. Et que combien que Constantin le Grand eust fait le don & la collation & transport du Patrimoine que l'Eglise au saint Siege applicque en la personne de saint Silvestre ; toutesfois l'Eglise n'en joyst onc, ne n'en eust possession paisible, jusques à ce que les Roys de France y mirent la main : & que ou precedant, ou les Roys de Lombardie, ou les Communetez, ou les autres Empereurs, ou les infidelles leur menoient si forte guerre, & avoient tellement pris & occupé ledit patrimoine, que jamais l'Eglise n'en avoit peu jouyr, & que ce que l'Eglise tient de patrimoine, elle la par le don, largission, ayde, secours & confort du Roy Pepin,* B *de Charlemagne, de Loys le Debonnaire & de leurs successeurs, & que les Roys de France sont le bras dextre de l'Eglise & de la Foy, & que toûjours les ont maintenus & gardez contre tous les adversaires, & que c'est bien raison qu'il en porte le nom, & la gloire de Roy & de Prince tres-Chrestien devant tous les autres : & que posé que ses predecesseurs Papes ne usassent point en leurs lettres écriptures ne parlers communs de Roy tres-Chrestien, toutesfois il avoit tant veu & leu des grands & honorables faits des Roys de France touchant le fait de l'Eglise & de la Foy, qu'il luy sembloit que se en parolles ne en écriptures il n'appelloit le Roy tres-Chrestien, il ne feroit point son devoir, & que à cette cause il avoit commencé de le faire, & estoit disposé de y continuer.*

CCXI.

C Ex actis Cameræ computorum Paris. Ad lib. 11. cap. xxi. num. v. — Ex eodem.

Du Vendredy XIII. jour d'Avril M CCCC IIII[xx]. avant Pasques.

Anno 1481. Stilo novo.

TOUCHANT *ce que puis nagueres l'on a apporté au Roy, que en aucuns lieux l'on a contrefait le signe de sa main, & mesmement le Duc Maximilien d'Austriche le contrefait toutes fois qu'il veut. Surquoy attendu les inconveniens qui en pourroient avenir, le plaisir du Roy a esté qu'on avisast en son Conseil la provision qu'il pourroit donner pour obvier aux fraudes dessusdites, soit pour changer le saing qu'il a accoustumé faire de sa main, ou y ajouster quelque difference pour cognoistre plus au certain les signatures que doresnavant il feroit.*

A semblé qu'il est bien besoin de donner provision à ce que dit est pour obvier ausdites fraudes & abuz, mais non pas que le Roy doye par ce changer son saing accoustumé, pour ce que, s'il le changeoit, ce seroit D *mettre en doubte tous ceulx qui ont de luy lettres de traictez, de aliances, de confederations, treves, aussi de dons, de acquitz, ou d'autres choses du temps passé, lesquieulx penseroient que les lettres qu'ils ont ne leur seroient pas doresnavant valables, ou que que soit qu'on pourroit prendre occasion de les impugner, & y pourroit avoir plusieurs de ceux qui se sont nouvellement reduits en l'obeïssance du Roy qui seroient en difference que les dons & biens qu'il leur a faiz ne leur feussent pas seurs ne valables. De laquelle difference pourroit avenir des inconveniens, & aussi quand le Roy écriroit doresnavant en estranges nations, ceulx à qui il écriroit ou envoyeroit lettres, pourroient avoir de grans doubtes & imaginations à cause de la mutation dudit saing ; & quand le Roy le changeroit, aussi bien se pourroit ledit saing contrefaire.*

Mais pour la forme, la provision est à considerer qu'il y a diverses qualitez de lettres, les unes sont lettres de finances, comme dons, transpors, alienations, admortissemens, acquits, roolles, cedules, adressans au Changeur du Tresor, ou Receveurs Generaux, pour employer aucunes sommes en leurs roolles selon qu'il plaist E *au Roy leur commander. Toutes lesquelles & semblables ont accoustumé d'estre signées de la main du Roy. Et quant ausdites lettres de finance, semble que le Roy y a ja donné bonne provision en ordonnant qu'elles soient toutes contresignées par l'un des deux Secretaires qu'il a commis pour signer en finance, & non par autres, & aussi par les attaches & verifications qui se font par les Tresoriers & Generaux.*

Et au regard des autres Lettres closes qui ne seroient de finances, semble que pour obvier ausdites fraudes le Roy pourroit, se son plaisir est, ordonner deux notables Secretaires, bonnes preudes gens & bien renommez, qui seroient commis à contresigner toutes les Lettres closes que le Roy écriroit, & faire publier que à quelxconques Lettres closes qu'on se efforceroit de obtenir du Roy, foy ne feust adjoustée, se elles n'estoient contresignées de l'un desdits Secretaires, lesquieulx Secretaires seroient tenus d'en répondre, & que lesdits Secretaires eussent bons gages du Roy & bien payez. Et que aussi des Lettres qui se devroient signer, feussent tenuz de faire leurs signatures franchement, sans quelque chose prendre ne exiger à cause d'icelles.

Et pour ce que desdites Lettres closes, autres que de finances, il en y a aucunes que le Roy écrit au Pape, aux Roys, Princes, & Seigneurs, & ailleurs hors son Royaume, Pays & Seigneuries. Semble que quant à celles-là, oultre la contre-signature du Secretaire elles doivent toutes estre seellées du seel du secret, ainsi que d'ancienneté il est accoustumé, lequel seel n'est pas aisé à contrefaire.

Et pour ce que pour les matieres qui chascun jour surviennent, il est necessité que le Roy écrive beaucoup de Lettres closes, il semble que pour obvier aux fraudes dessusdites, le Roy, se son plaisir est, pourroit faire faire un petit signet rond, bien gravé aux Armes de France, qui ne seroit plus large que un petit blanc, duquel signet toutes les Lettres closes en papier seroient seellées, excepté les petites Lettres que le Roy écrit à ceux de sa maison ou serviteurs de choses qui ne sont point d'importance ; & que ledit signet feust entre les mains de Monsieur du Bouchaye, ou d'autre bien seur & feable au Roy.

A

COROLLARIUM I.

Observationes quædam de rescriptis summorum Pontificum, & de quibusdam regulis falsi.

ABSOLUTA editione superiorum librorum, cùm in sexto imprimendo quædam animadvertissemus à nobis aut prætermissa, aut non satis illustrata; postremas nostras observationes in Corollaria quædam conjicere operæ pretium duxi, incipiendo à pontificiis litteris, de quibus primo inquirendum, quanam salutatione Pontifices ante Gregorium VII. & ab ipso Gregorio ad nostrum usque tempus usi sint. B

Quocirca notare juvat, duplicem inscriptionis clausulam in pontificiis rescriptis usu venisse, nempe, *in perpetuum*, &, *salutem & apostolicam benedictionem*; atque alterutram à Gregorio VII. maximè ab Urbano II. semper admissam fuisse; priorem quidem in bullis majoris momenti, & quæ in longum tempus valituræ erant: posteriorem verò in aliis brevioribus rescriptis, quæ in præsens exsequenda. Deinde difficile esse statuere, quas formulas prætulerint antiquiores Pontifices, quoniam in vulgatis eorum litteris inscriptiones passim aut penitus rescissæ sunt, aut diminutæ. Ad hæc in eis quæ nobis integræ relictæ sunt, non constantes formulas adhiberi, sed varias esse pro diversis Pontificibus, immo pro diversis plerumque rescriptis. In duobus illis, quorum specimina in tabula XLVI. retulimus, Benignianis, nempe Johannis V. & Sergii I. legitur *salutem & apostolicam benedictionem.* Zacharias in epistola encyclica ad Episcopos Galliæ, *in Domino salutem* dicit: & in epistola quadam ad Bonifacium pro confirmatione Metropolis Moguntiacensis, *perpetuam salutem.* Hadrianus I. in epistola ad Galliæ & Hispaniæ Episcopos contra Elipandum præfert, *in roseo Christi sanguine salutem.* Hadrianus II. in epistola XXIII. ad Episcopos in regno Ludovici constitutos, *salutem.* Nicolaus I. in epistola XXXII. ad Episcopos & Principes Gallicanos, *sempiternam in Deo Patre & Domino nostro Jesu-Christo salutem.* Johannes VIII. in constituto de lege in sacrilegos, Gothicis legibus addita in Concilio Tricassino, *salutem & apostolicam benedictionem.* Johannes XIII. in epistola ad Episcopos citerioris Britanniæ, *salutem in Christo & visitationem.* Johannes XIII. & Leo IX. in speciminibus nostris, *perpetuam salutem.* Iisdem temporibus vice hujus salutationis aliquando apponitur, *in perpetuum*, ut in privilegiis Nicolai I. pro Corbeiensi, & Marini pro Sollemniacensi apud Sirmundum; item in Vizeliacensi Johannis VIII. apud Acherium nostrum: quibus adde aliud Corbeiense Benedicti tertii, & Dionysianum Nicolai item primi, quorum specimina hìc exhibemus. Erant ergo in usu ambæ illæ formulæ ante Gregorium VII. sed non semper alterutra ex illis, ut post Gregorium ipsum, præsertim ab Urbano II. C D

Postquam hæc scripseram, consului Bullarium Cluniacense, quod anno M DC LXXX. Lugduni editum est curâ & studio reverendissimi Patris Petri Simonis, nunc congregationis Cluniacensis strictioris observantiæ Superioris Generalis; qui Regum diplomata ex eodem fonte nobis pollicetur, quod magnopere optamus. In eo itaque Bullario multa inveniuntur diplomata pontificia ante Leonem IX. cum titulo, *in perpetuum.* Bulla Johannis XIII. præfert, *apostolicæ gratiam benedictionis, & gloriam æternæ beatitudinis.* Benedictus VIII. *salutem & benedictionem ex parte Dei omnipotentis & B. Petri Apostolorum Principis.* Johannes XIX. *salutem clarissimam cum benedictione apostolica.* Silvester II. *salutem & apostolicam benedictionem*, quam formulam Leo IX. aliique subinde præferunt, aut aliam, *in perpetuum*; nisi quod Leo semel habet, *perpetuam in Domino salutem.* E

Salutatio in fine expressa his verbis, *Bene valete*, integris (ut suo loco diximus) legitur in bullis ante Leonem IX. qui hæc verba in monogramma redegit. At quo primùm tempore cœperit ille usus antiquior, non satis exploratum. *Bene valete* legitur in privilegio Stephani Papæ III. pro S. Dionysii cœnobio apud Sirmundum; & in duabus ejus epistolis ad Pippinum Regem ac filios, quæ sunt IV. & V. codicis Carolini; item in Pauli I. epistola XLII. ejusdem codicis ad Carolum & Carolomannum. *Bene vale* in epistola Hadriani I. ad Tilpinum Remorum Antistitem. Fortasse hic mos jam invaluerat sub prima stirpe Francorum Regum, qui aliquando hanc formulam in diplomatibus suis præferebant ad signum Cancellariorum. Sanè is obtinebat in bullis Pontificum sub stirpe Carolina, ut specimina nostra probant.

Notæ chronologicæ duplici ordine adhiberi solent ante Leonem IX. ita ut ante *Bene valete* F in fine contextûs legatur, *Scriptum* (rarò *scripta*) *per manus N. Scriniarii sanctæ Romanæ ecclesiæ*, apposito mense cum Indictione: & post *Bene valete*, *Data* v. *Kal. Maii per manus N. Primicerii*, vel *Bibliothecarii*, cum anno Imperatoris, & Papæ, atque Indictione, ut fusiùs in libro secundo expositum est. Verùm sæpius in concilianda Indictione cum annis Imperatorum aut Pontificum multæ occurrunt ambages. Duo ejus rei exempla in duobus Paschalis II. diplomatibus retulimus in libri secundi capite XXIV. num. IX. at quædam hìc addenda sunt ad ampliorem probationem, ne quis ob leve Indictionis vitium litteris aliàs validissimis falsi crimen faciliùs affingat. Hac in re quid ab eruditissimo Baluzio, qui Innocentii III. editionem novam atque integram modò adornat, scripto acceperim, ejus verbis huc refero. *Certum est*, inquit, *Indictionem decimam convenire cum anno decimo Pontificatûs Innocentii tertii. Et tamen in registro ejus*,

A *quoties Indictio recenſetur in epiſtolis, anno illo decimo datis, toties Indictio nona ponitur, in octo epiſtolis, nimirùm* VII. XXVII. XXVIII. LIX. LX. XCI. XCV. & CVI. *Immo epiſtola* XCV. *ejuſdem libri decimi, quæ ab Huberto edita eſt in probationibus hiſtoriæ ſancti-Aniani Aurelianenſis pag.* 123. *ex authentico quod in Archivo illius eccleſiæ exſtat cum plumbo, Indictionem nonam habet in regiſtro & in authentico illo.* Et tamen adverſus iſtud authenticum ſententia dicta eſt in cauſa illuſtriſſimi Epiſcopi Aurelianenſis contra Canonicos illius collegiatæ eccleſiæ, nimirùm quod Judicibus perſuaſum eſſet, hoc eſſe ſuppoſiticii reſcripti indicium: tametſi ab Innocentii regiſtro aliiſque ejuſdem litteris validum præſidium habebat. Idem accidit in cauſa Vizeliacenſium Canonicorum.

Quod attinet ad locum, ubi Pontificis litteræ datæ ſunt, rariùs exprimitur ante ſæculum XI. Id paſſim advertere licet in epiſtolis Nicolai I. ejuſque ſucceſſorum, in quibus nihil uſitatius eſt hac ſimilive formula. *Data* IX. *Kal. Decemb. Ind.* XI. Ab Urbano II. in bullis majoris momenti apponi ſolet locus: qui in aliis brevioribus reſcriptis prætermittitur. Hac de re dicere inſtitueram initio libri quarti: ſed cùm id mihi è memoria tunc excidiſſet, hîc aptiſſima emendandæ omiſſionis nata eſt occaſio.

B

Cur Paulus à dextris, Petrus à ſiniſtris in bullis plumbeis collocetur, quæſitum eſt in libri ſecundi capite XIV. num. XIII. ubi expoſitis aliorum ſententiis ita mentem meam aperui, nempe habitam eſſe eo in facto rationem intuentium, ad quorum dexteram poſitus intelligitur Petrus, qui aliàs ſiniſter eſt poſitione erga Paulum. Poſtea illuſtriſſimi Petri de Marca opuſcula quædam per virum ejus nominis ſtudioſiſſimum Stephanum Baluzium vulgata ſunt: quibus lectis gaviſus ſum me cum eruditiſſimo Antiſtite hac in re conveniſſe. Nam in exercitatione de ſingulari primatu Petri ita mentem ſuam aperit num. XXI. *Hanc auctoritatis à Petro* C *& Paulo deductæ communionem impreſſæ octingentis abhinc annis in bullis plumbeis utriuſque Apoſtoli imagines teſtantur, Paulo ad dexteram Petri collocato: unde præcipui quoque honoris Paulo impenſi argumenta quidam trahunt. Abſurdè. Quod enim dextrum latus videtur, ſi Pauli imago cum Petri imagine comparetur; eſt latus ſiniſtrum, ſi referatur ad inſpicientes. Ex qua relatione ſæpe metiendus eſt honoris gradus in conventibus publicis. Hinc profectum, ut Epiſcopus in parte chori ſedeat, quæ dextra eſt ingredientibus, & tamen reſpondet cornu ſiniſtro altaris. In quo ſiniſtrum & dextrum latus nuncupamus reſpectu habito ad divini numinis præſentiam*, &c. Nihil luculentius afferri poterat ad hanc ſententiam explicandam.

Reſtat agendum de nonnullis falſi regulis, quæ prætermiſſæ ſunt in libri ſecundi cap. XIV. ubi hoc de argumento egimus. Variæ occurrunt ejuſmodi regulæ in litteris Pontificum, maximè Innocentii III. ex quo quaſdam jam retulimus: ſed ex aliis ejus epiſtolis ineditis alias inſuper

D nobiſcum humaniſſimè communicavit jam laudatus non ſemel Baluzius, cujus hæc verba ſunt in ſchedula ad me tranſmiſſa. Apud Innocentium III. libri XI. epiſtola CXXVI. exſtat ſententia Alexandri III. lata pro Archiepiſcopo Capuano adverſus Abbatiſſam & moniales ſanctæ Mariæ juxta muros civitatis Capuanæ. Agebatur de ſubjectione & libertate ejuſdem monaſterii. Archiepiſcopus allegabat veterem poſſeſſionem & canones, in quibus expreſsè monſtratur, quod *monaſteria & eccleſiæ ad Epiſcopos pertinent, in quorum territorio fundata noſcuntur.* Abbatiſſa in medium protulit privilegia Principum & Zachariæ, Leonis & Adriani Romanorum Pontificum. De his privilegiis ita loquitur Alexander. *Privilegiis Principum, quantum ad libertatis donationem & monaſterii exemptionem, quia nec illi, nec alii laici hujuſmodi poſſunt eccleſiis libertatem donare, nullatenus (ſicut dignum eſt) innitentes privilegium Zachariæ propter ſtilum dictaminis & corruptionem grammaticæ artis, & propter ſimoniacum contractum quem continebat, videlicet quod eccle-*

E *ſiam venditam (quod de tam ſancto viro nefas eſt credere) confirmaſſet; & propter pargamenum etiam, quod vix centum videbatur eſſe annorum, cùm quadringentorum annorum (prout in chronicis habetur) ſpatium decurrerit, quòd idem Zacharias deceſſit. Privilegium autem Leonis propter vitium & corruptionem grammaticæ artis, quod de tam litterato viro abſurdum eſt extimare, quòd tam idiotas ſcriptores habuerit; & propter bullam, quæ à bullis ejuſdem Leonis, quæ coram nobis productæ fuerunt, omnino comparebat diſſimilis, cùm illæ inter ſe comparerent per omnia ſimiles; ſuſpecta & fide non digna judicavimus.* In tanti Pontificis decretum, & in regulas ab eo allatas inquirere pæne religioni duxerim: nec dubito, quin pro rei circumſtantiis prudenter ſe geſſerit Alexander, ſed tamen ejus regulæ non ita accipiendæ ſunt, quaſi decretoria ex ſingulis ſententia ferri poſſit.

Nam quod libertatem eccleſiarum per ſæculares Principes conceſſam non admittit, ſi de jure agatur, alii viderint: ſi de facto, non deſunt exempla in Caſaurienſi monaſterio aliiſque.

F Quod Zachariæ ac Leonis privilegia *propter ſtilum dictaminis & corruptionem grammaticæ artis* ſuſpecta habet; id pendet ex prudenti judicio eruditi viri, qui diverſas pro diverſis temporibus ſcribendi rationes ac formulas diſcernere valeat, ut veteres bullas cum novis conferenti perſpicuum erit. De ſimoniaco contractu diverſæ etiam fuerunt pro tempore ſententiæ, ac diverſa diſciplina. Fuit tempus, cùm Sanctorum reliquias nundinari liceret impune, item eccleſias emere ac redimere, libertatem eccleſiæ cenſu temporali comparare vel aſſerere: cujus rei exempla vetera etiam nunc in Gallia obſervare licet. Ad hæc *pargamenum* colorem ſervat aut amittit pro cura eorum, quos penes eſt. Denique non ſemper eædem fuerunt unius ejuſdemque Pontificis bullæ, quas aliquando mutare neceſſe fuit. Sic Innocentius IV. cùm typarium quo primùm uſus eſt, fractum fuiſſet, aliud non penitus ſimile poſtea adhibuit: ut neceſſe judicaverit hac de re commonere Epiſcopum Arelatenſem, ſicuti patet ex dictis in libri

ſecundi capite XIV. num. XIV. ubi retulimus hanc epiſtolam Innocentii, non tertii, ut eo loci ſcripſimus, ſed quarti, quemadmodum docuit nos primum iſtius epiſtolæ exemplar, quod nobis eruditiſſimus Baluzius exhibuit. A

Idem quoque quid de nonnullis bullarum mendis ſentiret, exponere non eſt gravatus, miſſa
» ad me obſervatione in hæc verba. Quoties occurrit inſigne aliquod mendum in bulla cujuſdam
» Romani Pontificis, non ſtatim judicandum eſt eam eſſe falſam. Exemplo eſſe poteſt epiſtola
» Innocentii III. ad Archiepiſcopos Narbonenſem, Arelatenſem, Ebredunenſem, Aquenſem,
» & Viennenſem; cujus paria exemplaria, mutatis mutandis, miſſa ſunt etiam ad Archiepiſco-
» pum Lugdunenſem, ad Philippum Regem Francorum, & ad Comites & Barones per regnum
» Franciæ conſtitutos. Exſtant illæ in libro undecimo regeſtorum ejuſdem Innocentii, epiſt. 26.
» 27. 28. 29. Utrobique autem ita legitur de Petro de Caſtronovo: *Jam, ut credimus, miraculis*
» *coruſcaſſet, niſi hoc illorum incredulitas impediret, de quorum ſimilibus in evangelio legitur, quòd Jeſus* B
» *non faciebat ibi virtutes multas propter incredulitatem eorum: quia quamquam linguæ non fidelibus, ſed*
» *infidelibus ſint in ſignum, Salvator tamen*, &c. Conſtat vocem *linguæ* in hoc loco eſſe mendoſam.
» Quod intelligens Odoricus Raynaldus, eam ſuſtulit, & propria auctoritate repoſuit *miracula*,
» ne monito quidem lectore ſe ita mutaſſe. Attamen in regeſto diſertè ſcriptum eſt *linguæ*,
» itemque in variis exemplaribus bullatis quæ tum miſſa ſunt in Gallias, ut patet ex Petro mo-
» nacho Vallium Sarnaii cap. VIII. hiſtoriæ Albigenſis; ubi referens epiſtolam illam, deſcriptam,
» ut apparet, ex aliquo illorum exemplarium, *linguæ* vocabulum exhibet, non ſolùm in edi-
» tionibus, ſed etiam in veteri codice MS. bibliothecæ Colbertinæ. Atque ita etiam legebat
» Arnoldus Sorbinus in libro veteri quo uſus eſt ad concinnandam verſionem ſuam Gallicam
» hiſtoriæ Albigenſium, ubi ita reddidit hunc locum: *le don de langue n'eſtant ſigne aux fideles,*
» *mais bien aux infideles.* Legendum itaque *ſigna* pro *linguæ*. Idem patet ex epiſtola 73. ejuſdem C
» libri XI. ſcripta ad conventum monaſterii Corbeïenſis in Saxonia: ubi Pontifex ſcribens ad-
» versùs Abbatem Hervvordeldenſem, qui abſque Romani Pontificis auctoritate ad Corbejenſe
» monaſterium migraverat, & inconſultis apoſtolicæ ſedis legatis qui tum erant in Germania,
» ait: *Cùmque Northuſium adveniſſet regalia recepturus, iidem exiſtentes ibidem, ut contemptus ejus*
» *manifeſtior appareret, ad eos accedere non curavit.* Certum eſt heic legi debere, *iiſdem exiſtentibus.*
» Verùm in regeſto legitur, *iidem exiſtentes*, itemque in authentico monaſterii Corbeïenſis,
» cujus exemplum ad me olim miſit Celſiſſimus & eruditiſſimus Princeps Ferdinandus Furſten-
» bergius Epiſcopus Paderbornenſis & Monaſterienſis. Denique is nobiſcum aliam Innocentii III.
» epiſtolam communicavit ex lib. XII. epiſt. XCIX. in qua Pontifex ita loquitur. *Si aliquæ nobis litteræ offerrentur noſtra bulla munitæ, quæ nec raſæ, nec cancellatæ, nec abolitæ viderentur in aliqua ſui parte, neque vitium appareret in filo, ſtilo, charta, vel bulla, nec inhoneſtum continerent aliquid vel iniquum; etſi non eſſemus memores ſic fuiſſe in facto proceſſum quemadmodum litterarum ſeries contineret, quia omnium habere memoriam divinum eſt potiùs quàm humanum, proculdubio litteras approbaremus eaſdem, & per conſequentiam earundem intelligeremur continentiam approbare.* D

Exſtitit qui quamdam *bullam, quia punctus deerat, voluit aſtruere eſſe falſam*, apud eumdem Innocentium in lib. XIII. epiſt. LIV. editionis Toloſanæ. item *ob ſigillum poſitum ex tranſverſo*, ibidem lib. XIV. epiſt. LXXXVII. pag. 235. Adeo pullulant ingenia in cauſis falſi confingendis.

COROLLARIUM II.

De ſubſcriptione Epiſcoporum abſentium & poſterorum, ubi de quibuſdam Epiſcopis Pariſienſibus. E

EGIMUS in libri ſecundi capite XX. de Epiſcopalibus litteris, quibus abſentes poſteroſque aliquando ſubſcripſiſſe oſtendimus. Utriuſque facti exempla mihi ſuppeditavit ſæpius
» laudatus Baluzius, cujus hæc verba ſunt. Guifredus Archiepiſcopus Narbonenſis & Epiſcopi
» qui cum eo interfuerunt Concilio Narbonenſi celebrato anno M XLIII. XVI. Kal. Aprilis,
» rogant abſentes ut ſubſcribant, hoc modo: *Hanc verò, commonitionis ſive excommunicationis car-*
» *tulam manibus noſtris firmamus, & ceteros coëpiſcopos noſtros, in quorum manibus venerit, ſeu Comites*
» *regionis noſtræ, ob remedium animarum ſuarum firmare rogamus.* Itaque cùm octo tantùm Epiſcopi
» celebraverint hanc ſynodum, viginti tamen ſubſcripſiſſe reperiuntur. Plura exempla * iſtiuſ-
modi ſuppetunt. Hæc ille de ſubſcriptione abſentium: ſic verò de ſubſcriptione poſterorum.

* *Vide ſupra chartam* c. II.

» Hildebertus Epiſcopus Patavienſis anno DCCCC LXIV. Indictione V. confirmavit bona & F
» poſſeſſiones eccleſiæ ſuæ litteris quas edidit Sertorius Urſatus lib. III. hiſtoriæ Patavienſis
» pag. 201. In fine illarum litterarum ſubſcribit primò idem Hildebertus, deinde Urſo Epiſco-
» pus item Patavienſis. Cùm autem Urſo non ſederit illo tempore, ſed quadraginta circiter
» pòſt annis, manifeſtum eſt eum ſuo tempore ſubſcriptionem ſuam, ut vicem confirmatio-
» nis obtineret, addidiſſe rei multò antè geſtæ. Hactenus vir de republica litteraria optime meritus.

Mihi commemorandus hoc loco venit ſingularis ſubſcribendi modus, qui habetur apud Gregorium Turonenſem Epiſcopum, in exemplari reſcripti Epiſcoporum ad Gundegiſilum & Suffraganeos ſuos, occaſione turbarum cœnobii ſanctæ Crucis apud Pictavos: cui reſcripto ita ſubſcribunt Epiſcopi. *Peculiaris veſter Ætherius peccator ſalutare præſumo. Cliens veſter Heſychius*

A *reverenter audeo salutare. Amator vester Syagrius reverenter saluto. Cultor vester Urbicus peccator famulanter saluto. Famulus vester Felix salutem præsumo. Venerator vester Veranius Episcopus reverenter saluto. Humilis vester atque amator Felix audeo salutare. Humilis atque obediens vester Bertchramnus Episcopus salutare præsumo.* Ita apud Gregorium in lib. IX. cap. XLII.

Sed quando huc sermo recurrit de Episcopis, non ab re erit unum in locum congerere nomina Parisiensium Episcoporum qui passim in superioribus actis commemorantur, dum accuratiorem eorum historiam meditatur eruditus Oratorii Presbyter. Is erat Gerardus à Bosco, qui primum illius historiæ tomum edidit, mortuus antequam secundum absolvisset.

LANDERICUS laudatur in charta VII. quod est diploma Chlodovei junioris pro libertate cœnobii Dionysiani, datum anno XVI. regni sui, quod à charta LXXV. aliisque auctoritatem habet. Tempus congruit cum anno DC LIII. si Dagoberti obitum statuas ad annum
B DC XXXVIII.

AGGILPERTUS seu Agilbertus subscribit chartæ Chrothildis matronæ de conditione cœnobii Brogariensis, quæ charta scripta est Chlotharii Regis anno XVI. qui ad Christi annum DC LXX. revocari potest.

SIGOFRIDUS anno XVII. Theoderici, Christi DC XC. ex charta XIV. Vandemiris V. I. ubi de monasterio puellarum domni Christivili *in Parisius*, aliisque ejusdem urbis ecclesiis. Idem anno DC XCII. ex chartis XV. & XVIII. quo anno desinente, aut ineunte sequenti, è vivis videtur excessisse. nam ei jam suffectus erat Turnoaldus anno sequenti, *prid. Kal. Marcias.* Ecclesia cathedralis uni sancto Stephano tum nuncupata erat, ex charta XIV. *Domni Christivili* nomine sanctum Christophorum intelligi haud parum veri simile est, cui parochialis ecclesia, in cujus ambitu situm est xenodochium beatæ Mariæ cathedralis ecclesiæ, in quo virgines
C Augustiniani Ordinis infirmis deserviunt, nuncupata est. Ex eo tamen quod hoc monasterium *in Parisius* situm dicitur, non constat illud in ipsa urbe Parisiaca positum fuisse. Eo enim locutionis genere intelligi etiam agrum Parisiensem, constat ex similibus locis, in quibus sancti Dionysii basilica, Regum nostrorum tumulis illustris, quinto ab urbe milliari, *Parisius* tamen sita dicitur. Lege chartam XXVIII. ex qua situs iste luce clarius innotescit.

TURNOALDUS anno DC XCIII. ex charta XIX. data *prid. Kal. Martias*, & anno DC XCV. ex charta XXIII. atque sequente, ex charta XXIV.

ERCHENRADUS senior anno DCC LXXV. ex charta LI. in qua ecclesia major *sanctæ Mariæ, vel sancti Stephani & sancti Germani* dicitur. Omissus est in fusiori Gallia Christiana.

INCHADUS obiit anno DCCC XXXII. ut probat charta LXXIV. Ejus obitus in Necrologio nostro Germanensi notatur his verbis. VI. *Id. Martii depositio Hinchadi Episcopi.*

D ERCHENRADUS junior eodem anno DCCC XXXII. subscripsit litteris Hilduini Abbatis pro partitione bonorum cœnobii Dionysiani, hic num. LXXV. Vide acta Aldrici Episcopi Cenomannensis in tomo III. Miscellaneorum Baluziano. In Necrologio nostro, *Nonis Martii depositio Ercanradi Episcopi.*

His subjicere lubet veterem Parisiensium Episcoporum catalogum, qualem olim descripsi ex codice Bibliothecæ tunc Thuaneæ, modò Colbertinæ, ante annos circiter septingentos exarato : qui licet accuratissimus non sit, corrigendis tamen editis conducere potest.

	S. Dionysius primus.	S. Germanus.	Merfridus.	*Sequentes recentiore manu.*
	Mallo.	Ragnemodus.	Fedolius.	Albericus.
	Massus.	Eusebius.	Ratbertus.	Constantinus.
E	Marcus.	Faramodus.	Ragnecapdus.	Warinus.
	Adventus.	Saphoracus.	Madalbertus.	Lisiardus.
	Victurinus.	Simplicius.	Deodefridus.	Rainoldus.
	Paulus.	Ceraunus.	Erkanradus.	Albertus.
	Prudentius.	Leutbertus.	Ermenfredus.	Franco.
	S. Marcellus.	Autbertus.	Inchadus.	Imbertus.
	Vivianus.	S. Landricus.	item Erkanradus.	Gaufredus.
	Felix.	Rotbertus.	Æneas.	Willermus.
	Flavianus.	Sigobrandus.	Ingelvinus.	Fulco.
	Ursicinus.	Importunus.	Gozlinus.	Galo.
	Apedunius.	Aglebertus.	Anchericus.	Gerbertus.
F	Eraclius.	Sigofridus.	Theodulfus.	Stephanus.
	Probatus.	Turnaldus.	Fulradus.	Theobaldus.
	Amelius.	Aldulfus.	Adalelmus.	Petrus.
	Libanus.	Berneharius.	Walterius.	Mauricius.
		Ugu.		Odo.
				Petrus.
				Willelmus.
				Bartholomæus.
				Willermus.
				Galterus.

A

COROLLARIUM III.

De Abbatibus cœnobii sancti Dionysii, aliisque ad ipsum pertinentibus.

CONSULTO in hunc locum distuleram tractationem quorumdam capitum, quæ ad Parisiense sancti Dionysii monasterium pertinent: quibus de capitibus eruditissimus Cointius controversiam movit. At cùm jam promota esset hujusce operis editio, morte interceptus est optimus senex, cui precibus parentare malim, quàm cum mortuo contentionibus luctari. Hoc enim officium à me exigit familiaritas & amicitia, quæ inter nos, dum is viveret, intercessit, ea sanè, ut nullâ umquam controversiarum occasione interturbari potuerit. Quia ergo cum èo de rebus inter nos controversis scripto agere non licet, ne causam penitus deserere videar, ita eam pertractabo, ut rem obscuram potiùs explicare, quàm contentiones agitare videar. B

Incipio à conditu cœnobii Dionysiani, cujus primordia ad Dagobertum I. referri solent. Verùm antequam is Neustriæ regnum adeptus esset mortuo Chlothario patre, jam exstabat istud monasterium, cui DODO Abbas præerat anno XLIII. Chlotharii, qui annus ejus regni ac vitæ penultimus fuit. Eo enim anno Teodetrudis sive Theodila, præpotens matrona, multa prædia largita est *Dodoni Abbati & fratribus ejus, basilicæ sancti Dionysii deservientibus*, apud Dubletum pag. 653. Prædia hæc sita erant in pagis Matriacensi, Bellovacensi, ac Lemovicino: quo in pago amplissimas possessiones hæc matrona habebat, ut patet ex charta IV. quam superiùs edidimus, data anno IV. Dagoberti Regis. Ejusdem Dodonis Abbatis mentio fit in authentico Chlotharii secundi, quod in Supplemento referimus. Fredegarius Scholasticus de ecclesia sancti Dionysii agens, ejus monasterii originem Dagoberto non tribuit, sed quatuor de ea commemorat in capite LXXIX. nimirum in ea sepultum fuisse Dagobertum: ipsam ab eo *condignè ex auro, & gemmis, & multis pretiosissimis speciebus ornatam*, & *condignè in circuitu fabricatam*: ad hæc *tantas opes* ab eodem *& villas, & possessiones* per plurima loca eidem ecclesiæ fuisse *conlatas*, ut plurimis admirationi essent: denique *psallentium ibidem ad instar monasterii sanctorum Agaunensium institutum*, quod *facilitas Abbatis Aigulfi* abrogavit. Fredegarius his verbis, *condignè in circuitu ejus* (ecclesiæ) *fabricare præcepit*, videtur innuere circumpositas monachorum ædes, quas Dagobertus basilicæ ab se magnificentiùs ornatæ adjecit. Itaque novæ basilicæ, novique monasterii auctor censendus est, meritoque primi auctoris honorem à posteris obtinuit ob amplissimas villas & possessiones, quas eidem loco attribuit, teste Fredegario. De *psallentio* perenni in ea ecclesia instituto fuse disseruimus in præfatione I. Sæculi IV. Benedictini. C D

Locus, ubi situm erat primitus sancti Dionysii cœnobium, quinto lapide ab urbe Parisiorum exstitisse luculenter probatum est ab accuratissimo viro Hadriano Valesio in disceptatione de Basilicis, & in ejus defensione adversus Johannem Launoium Doctorem Parisiensem: quem etiam Carolus Cointius post Valesium refutavit in tomo tertio Francorum Annalium ad annum 630. Idem disertè adstruit superior charta XXVIII. quæ est Childeberti III. in qua testatur, *anteactis temporibus, clade intercedente, mercatum de ipso vico sancti Dionysii*, in quo ipsius martyris corpus requiescere præmiserat, fuisse *emutatum, & ad Parisius civitatem, inter sancti Laurentii & sancti Martini basilicas, translatum.* An autem vetus sancti Dionysii monasterium eo in loco steterit, ubi nunc exstat ecclesia cum Prioratu dicta sancti Dionysii de Strata, non est hujus loci prolixiùs disputare. Id tantùm observo, ejus ecclesiæ mentionem fieri in libro I. de miraculis sancti Dionysii cap. XXIV. Denique idem Cointius probat ad eumdem annum, sancti Dionysii socios, Rusticum & Eleutherium notos fuisse regnante Chlodoveo juniore. quod demonstrat ipsius Chlodovei diploma ex autographo superius editum ordine VII. cui Theoderici Calensis præceptum num. XXXVI. suffragatur. E

Ex chartis septemdecim, quas Dubletus à Dagoberto conditas refert pro cœnobio Dionysiano, quasdam suspectas esse aut interpolatas non infitiamur: at probare non possumus, viri docti censuram, qui plerasque rejicit ob causas leviores. Neque enim dissimulare licet, eum aliquando conjecturis & genio suo, cùm in redarguendis, tum in mutilandis vetustis instrumentis, plus æquo indulsisse. Exemplo sit charta prima Dagoberti apud Dubletum, quæ est de nundinis seu mercato, data *sub die* III. *Kal. Augusti, anno secundo regni Dagoberti, Compendio:* quam falsi arguit, *quia Dagobertus*, inquit, *anno regni sui secundo Neustriam nondum obtinebat; nec ad annum regni Neustrasiani secundum, qui partim anno Christi* DC XXIX. *partim anno* DC XXX. *illigatur, ullum patet subterfugium. nam Dagoberti Regis anni, quibus prædictæ chartæ consignantur, necessario non à Chlotharii patris obitu, sed ab inito Austrasiæ regno numerari debent: cùm Dagobertus in Neustria & in Burgundia decem annos integros haud regnarit; anni verò ejusdem Dagoberti Regis decimus, undecimus, decimus-tertius, decimus-quartus, decimus-quintus, & decimus-sextus chartis Sandionysianis inscripti legantur.* Hæc ille ad annum 630. num. X. Verùm tota hæc ratio corruit, si dicamus, aliter atque aliter in diversis Dagoberti diplomatibus annos regni ejus fuisse numeratos, aliquando à regno Austrasiano, aliquando à Neustrasiano. Esto itaque aliæ chartæ apud Dubletum ineant calculum suum à regno Austrasiano. quidni in aliis desumatur ab Neustrasiano? ut in ea de qua agimus. Nam diversæ ejusmodi computandi rationes in F

A aliis Regum litteris non raro occurrunt, nempe in Carolo Calvo, Henrico primo, Philippo item primo, aliisque, ut in superioribus observatum est. Et quidem hanc computandi rationem admittit Cointius ipse occasione cujusdam chartæ Childerici Regis pro monachis Dionysianis, in qua Childerici annus primus exprimitur. *Annus ille Childerici Regis primus de regno Neustrasiano intelligi debet.* Ita Cointius in tomo tertio ad annum 679. num. xiv. Sanè Dagoberti præceptum de nundinis optimæ notæ est, habetque auctoritatem à subsequentium Regum Præceptis, quorum autographa hactenus exstant : in quibus insigne est Præceptum Childeberti III. supra num. xxviii. Ab hoc tamen Dagoberti exemplo resecandum est pronomen *Ego*, quod in Regis subscriptionem perperam videtur irrepsisse. Eodem modo vindicari possent alia Dagoberti instrumenta apud Dubletum, præsertim tertium, quartum, octavum, & tertium-decimum, corrigendo quasdam leves mendas, quæ facilè in exempla B invehuntur. Sed hæc alia otia exigunt : de Abbatibus hîc quædam observanda.

Mendosissimus est Abbatum Dionysianorum index usque ad Hilduinum ; neque de priorum numero aut inter se se ordine facilè statui potest. Hoc ordine numerari solent. Aigulfus I. Chunaldus. Dodo. Leobefarius. Aigulfus II. Aigulfus III. Godobaldus. Chaino. Dodonem Aigulfo præponi debere ex superioribus intelligitur. Aigulfos tres fuisse non mihi persuadent diplomata, qualia ex Dubleto ad id proferuntur. Godobaldus ad Theoderici, filii Chlodovei junioris principatum malè revocatur, quem Theoderici Calensis æqualem fuisse ex dicendis constabit. Itaque sic nobis ordinandus videtur priorum Abbatum catalogus, donec certiora suppetant argumenta. Dodo sub Chlothario II. Chunaldus seu Chunoaldus sub Dagoberto Chlotharii II. filio ; Aigulfus sub eodem Dagoberto & Chlodoveo II. ejus filio ; Vandebertus sub Chlothario III. ut in Supplemento videbimus ; C Charderícus & Chaino.

Charderícus laudatur anno dc lxxviii. in superiori charta x. quod Placitum est Theoderici Regis pro dejectione Chramlini Episcopi Ebredunensis. De hoc Chramlino Episcopo fit mentio in testamento Abbonis Patricii pro cœnobio Novaliciensi, quod testamentum relatum est num. lxii. Dejectus Chramlinus à Rege postulavit, ut in monasterio sancti Dionysii, *ubi Chardericus Abba præesse videbatur, sub obedientia & regulari ordine diebus vitæ suæ conversari* sibi liceret. quod & impetravit. Idem Abbas memoratur anno dc lxxxviii. in præcepto ejusdem Theoderici num. xii. Chardericum hunc postea factum esse Episcopum intelligimus ex charta xxiv. ubi *Chardericus, quondam Episcopus*, Tunsonis-vallis monasterium in pago Camliacensi condidisse perhibetur. Pertinet hic pagus, de quo in libro iv. dictum est, ad diœcesim Bellovacensem : cujus Episcopum fuisse Chardericum inde suspicamur, nimirum D ante Constantinum, cujus frequens mentio in his actis, num. xviii. xix. & xxiv.

Chainonem nobis suggerunt chartæ hîc editæ complures. Is est *venerabilis vir Chaino Diaconus*, de quo in Theoderici præcepto de Saucitho num. ix. sub Charderico Abbate, cui postea successit sub annum dc xc. Eo quippe anno Theodericus Præceptum condidit de Latiniaco villa, hîc editum num. xiii. in gratiam monasterii sancti Dionysii, ubi *Chaino Abba*, inquit, *cum norma plurima monachorum ad laudes Christi canendas in Ordine sancto ibidem adunatâ præesse videtur.* Idem laudatur eodem anno in Vandemiris charta sequente ; dein anno dc xcii. tum in Placito Chlodovei iii. num. xv. tum in aliis chartis num. xvi. & xviii. Postea anno dc xciv. in Præcepto Childeberti iii. de villa Napsiniaco, quam antea tenebat *apostolicus vir domnus* Godinus *Lugdunensis urbis Episcopus.* Hæc charta est ordine xx. cui alia succedit, in qua itidem Chainonis Abbatis mentio est. Pervenit saltem ad annum dc xcvi. ut probat E insignis charta Ageradi Episcopi Carnutensis num. xxiii. Eo Abbate Chrotcharius Diaconus ibidem florebat, de quo in chartis xvii. & xix. qui postea creatus est Abbas cœnobii beatæ Mariæ, quod Ageradus jam dictus apud Blesas construxit, ex charta superiori xxiii. in qua Chrotcharius Abbas loci memoratur.

Chainoni suffectus est Dalfinus ante annum dcc x. quo anno Childebertus III. Præceptum condidit, hîc num. xxviii. de mercato sancti Dionysii, in quo Dalfini Abbatis memoria est, & in sequente ejusdem anni, quod est de villæ Cadolaici farinario.

Chillardus seu Hellardus Abbas fuit regnantibus Dagoberto tertio & Chilperico secundo, ut varia Regum Præcepta demonstrant. Nam in Pippini Majoris-domus superiori charta xxxviii. fit mentio de rebus nonnullis cœnobii Dionysiani, de quibus *Chillardus Abbas ante Dagobertum quondam Regem acceperat judicium evindicatum.* Memoratur etiam in tribus Chilperici F Regis diplomatibus, datis anno primo regni ejus, mense Martio, id est anno dcc xvi. quæ diplomata superiùs edita sunt num. xxx. xxxi. & xxxiii. His accedit egregium de eodem Chillardo Abbate testimonium in codice Remensi, de quo mox agemus, ubi *Helardus* appellatur, & certa præfecturæ ejus initia firmantur, nempe aliquot, sed paucis annis post sancti Lantberti Episcopi necem, quæ annò dcc ix. accidit. Ex præmissis corrigendum est Childeberti tertii diploma, hîc ordine xxvi. de Solemio, datum anno xii. regni ejus, quo anno *Chillardus Abbas* jam memoratur. Nam reponendus est proculdubio ejus loco Chaino, seu potiùs Dalfinus, quem Chillardo Abbati præivisse ex dictis constat. Cetera optimæ notæ est charta de Solemio, ex Placito Pippini Majoris-domus confirmata, cujus chartæ autographum reperire nequivimus, sed tantùm exemplum, in quod facilè erratum subrepere potuit vitio scriptoris, ut sanè in Dubletum, qui primus eamdem chartam vulgavit, irrepsit turpis

menda in *Corfintifica* ficticio nomine, quod bellæ fabulæ originem dedit, ut dictum est in libro IV. A

TURNOALDUS ex Episcopo Parisiensi monachus, deinde Abbas fuit Dionysianus. Episcopus laudatur sub Chlodoveo III. in charta XIX. & sub Childeberto itidem tertio in chartis XXIII. & XXIV. Abbas verò in diplomate Chilperici apud Dubletum pag. 689. dato prid. Kal. Martias Compendio, anno secundo regni ejus. Chilpericus enim agens de sancti Dionysii cœnobio, *ubi*, ait, *Domnus Turnoaldus Episcopus custos præesse videtur.* Itaque dicendum est, Chillardum anno DCC XVI. decessisse.

HUGO hoc loco interponi debet sub Chilperico Rege, ex charta XL. an Hugo Episcopus Rotomagensis, qui & ipse *cœnobia nobiliora, Fontinellam & Gemeticum*, favente Carolo Principe obtinuit, ex chronico Fontanellensi.

BERTHOALDUS Abbas erat anno DCC XXIII. ex charta XXXVI. quæ est Theoderici Calensis. B

GODOBALDUS eodem Theoderico regnante Abbas exstitit, ut colligitur ex diplomate ejusdem Regis edito apud Dubletum pag. 686. & 687. quod Theoderico Chlodovei junioris filio perperam tribuitur. Datum est die tertio mensis Martii, anno VI. regni ejus, Pontigone. Ut autem id de Theoderico Calensi interpretemur, persuadet auctoritas libelli de miraculis sancti Dionysii, quo in libello Godobaldi natales, variaque fortuna, necnon abbatialis muneris duratio nobis innotescunt. Libellus iste habetur in membraneo codice majoris ecclesiæ Remensis, ab annis non minus octingentis descripto, quæ sententia est clarissimi viri Antonii Fauri Doctoris Parisiensis & ejusdem ecclesiæ Remensis Præpositi, cui illum codicem ostendi. Eo libello usus est is, qui tres libros de miraculis ejusdem Sancti condidit regnante Carolo Calvo, editos in Sæculi tertii Benedictini parte secunda, in quibus pleraque priora miracula totidem verbis, atque in Remensi, referuntur, omissis nonnullis, quorum unum sic habet in codice Remensi, num. 248. C

Sub CAROLO *Francorum Principe, & Majore-domus (ut tunc moris erat) vocato, quidam nomine* GODOBALDUS, *ortus provincia Asbaniensi, villâ quæ dicitur Arbrido, cùm in necem beatissimi viri* LANTBERTI *Episcopi cuidam Comiti*, DODONI *nomine, se consortem & conscium præbuisset; Deo pœnam exigente claudus effectus est. Itaque divini flagelli admonitu reatum suum agnoscens, diu Sanctorum loca circumiens, & admissis veniam, & membris incolumitatem restitui flagitabat: tandemque ad beatissimi Petri limina Romam veniens, divina revelatione cognovit sanitatis recuperandæ locum in Galliis sibi apud sanctorum Martyrum Dionysii, Rustici, & Eleutherii memorias esse concessum. Regressus igitur ab Urbe, designatum cælitus locum expetit, ibique optatam diuque quæsitam sanitatem recuperat. Erat tunc Abba loci* HELARDUS, *qui divino miraculo congratulans, locum ei & alimenta communia concessit, sicque in eodem loco vitam degens, cùm in multis probus omnibus appareret, præcipiente Carolo Principe, Abbatis inibi officium suscepit, ac per viginti quinque annos strenuissimè administravit.* D

Nihil luculentius afferri poterat ad illustrandum tempus, simulque memoriam Godobaldi Abbatis, quem Caroli Tuditis principatu vixisse inde constat, atque per XXV. annos cœnobio Dionysiano præfuisse, nimirum ab anno DCC XXIII. quo Berthoaldo successit ad annum DCC XLVIII. quo anno Amalbertus ei subrogatus est. Eodem Abbate Sigobertus, apud sanctum Dionysium reclusus, ut habent Francorum Annales, à Carolo Principe legatus est cum Grimone Abbate Corbeiensi ad Gregorium III. quem Sigobertum vulgati indices Abbatem fingunt.

AMALBERTUS quippe legitur in Placito Pippini Majoris-domus anno V. Childerici Regis, qui cum prædicto Christi anno coincidit. Placitum istud habes hîc num. XXXVII. E

FULRADUS jam Abbas erat anno DCC L. id enim testantur non modò chartæ hîc editæ, sed etiam aliæ apud Dubletum. Quatuor inter alias proferimus, quæ superiùs editæ sunt num. XXXVIII. XXXIX. XL. & XLIII. datæ annis DCC L. & tribus subsequentibus; omnes Fulrado Abbati inscriptæ. Tres exstant apud Dubletum à pag. 692. ex quibus prima data est à Pippino Majore-domus; secunda anno secundo, tertia anno quarto Pippini Regis; omnes in gratiam Fulradi Abbatis. Harum litterarum archetypa quatuor supersunt, in quibus Fulradi nomen disertè legitur. Accedit Anastasii auctoritas, qui in vita Stephani Papæ III. Fulradum *Abbatem* vocat ineunte Indictione VII. id est exeunte anno Christi DCC LIII. His non obstantibus Carolus Cointius ad annum 749. Fulradum sancti Dionysii Abbatem fuisse ante annum Pippini septimum negat ob tres rationes. Una est, quòd sanctus Bonifacius, qui epistolam CVI. *Consacerdoti Optato Abbati* Casinensi inscribit, aliam, nempe XCII. *Consacerdoti Fulredo Presbytero* dirigit in procinctu postremæ in Frisiam profectionis, quæ contigit anno DCC LIV. dicturus (ut putat) *Abbati*, si Fulradus tum Abbas exstitisset. Altera causa est, quòd Pippinus diploma edidit anno regni sui VI. *ad deprecationem Domni Constramni venerabilis Abbatis monasterii sancti & Domni Dionysii martyris, ubi ipse in corpore quiescit.* Tertia est quòd litteræ Stephani Papæ III. datæ Indictione X. id est anno DCC LVII. inscriptæ sunt *Fulrado Deo amabili Archipresbytero & Abbati venerabilium monasteriorum ab eodem auspice fundatorum.* Ex quibus hæc infert vir doctus vixisse tum Constramnum Abbatem, & Fulradum regimen monasterii Dionysiani seriùs suscepisse. Inter venerabilia enim illa monasteria censeri non posse Dionysianum, quod Dagobertum, non Fulradum conditorem agnoscit. ac demum ita concludit. F

A concludit. *Quapropter è diplomatibus, quæ pro illo cœnobio Pippinus seu Major-domus, seu Rex emisit ante annum Christi* DCC LVII. *Abbatis Fulradi nomen abrade.* Decretoria ſanè, at præceps concluſio ob leves rationes, quæ prævalere non debent indubitatis autographis & inſtrumentis, in quibus Fulradus Abbas ſignanter laudatur jam inde ab anno Childerici Regis nono. Nam ut priorem attingam rationem, familiare eſt illius ævi ſcriptoribus, ut cum de Preſbytero Abbate ſcribunt, unam faciant tituli *Presbyteri* mentionem, omiſſo nomine Abbatis, ut multis exemplis alibi probavimus. Quod attinet ad Conſtramni Abbatis nomen expreſſum in diplomate Pippini anno regni ejus ſexto; præponderare non debet aliis ſeptem, quæ Fulradum Abbatem præferunt: maximè cum mendoſam Indictionem illius diplomatis Conſtramno dati agnoſcat Cointius ad annum 657. immo penitùs ab eo delendam. Hujus diplomatis archetypum diligenter à nobis perquiſitum reperire non licuit. Verùm ad fidem ejus elevan-
B dam ſufficit non ſolùm Indictio appoſita præter morem Pippini, ſed etiam erratum in ipſa Indictione commiſſum, comparata Indictione quarta cum anno Pippini ſeptimo, qui Indictione decima prædictus erat. Si quis verò delendam eſſe Indictionem velit; & ego etiam delendum eſſe contendam Conſtramni nomen, & loco ejus reponendum Fulradum Abbatem, ut indubitata aliorum diplomatum autographa exigunt. Denique inficetum eſt id quod ait Cointius de litteris Stephani Papæ, quæ quidem inſcriptæ ſunt *Presbytero Fulrado Deo amabili, & Abbati venerabilium diverſorum monaſteriorum Deo auſpice fundatori*, nullâ Dionyſiani in titulo mentione facta. At ſi cetera ejus diplomatis verba (ut ſanè teneretur) admitteret Cointius, aliter ratiocinaretur. quandoquidem in ejus privilegii contextu ſequuntur alia verba, quæ Fulradum ſancti Dionyſii Abbatem diſerte adſtruunt. Ita enim habet Stephanus in ſubſequentibus ejuſdem epiſtolæ verbis. *Per hanc apoſtolicam auctoritatem tibi, ceteriſque ſucceſſoribus*
C *tuis Abbatibus cœnobii ſanctorum Martyrum Dionyſii, Ruſtici & Eleutherii, licentiam & poteſtatem concedimus ædificandi monaſteria*, &c. quo nihil clarius ad propoſitum afferri poteſt. Sed ea verba obelo transfigit annaliſta, non ob aliam rationem, quàm quia libet Conſtramnum Fulrado præferre eo anno. Verùm certum eſt Fulradum Abbatem cœnobii Dionyſiani exſtitiſſe ab anno DCC L. illudque rexiſſe ad annum DCC LXXXIV. ut in ejus Elogio diximus in Sæculi tertii parte ſecunda.

MAGENARIUS Fulrado ſucceſſit, pauciſque annis ſupervixit, laudatus etiam in eodem Elogio. De eo fit mentio in libro I. de miraculis ſancti Dionyſii capite XIX. ibidem.

FARDULFUM non tantùm Decanum, ſed Abbatem poſt Magenarium fuiſſe patet ex eodem Elogio. Fardulfi Abbatis mentio eſt in charta Theudoldi Comitis ſupra num. LX. data anno DCC XCVIII. & in lib. I. cap. XX. de miraculis ſancti Dionyſii, & in quatuor ſequentibus.

D WALTO ei ſubrogatur Abbas in capite XXV. eorumdem miraculorum, exſtinctus anno DCCC XIV. ut probat carmen de viſione Wetini acroſtichon, prout à me reſtitutum eſt in Sæculi quarti parte I.

HILDUINUS eodem anno regimen ſuſcepit iſtius monaſterii, pluribus aliàs à nobis dilaudandus. Hæc ſunt, quæ de primis Abbatibus Dionyſianis in præſens dicenda erant ad corrigendos indices vulgatos, ex quibus Cailedulfum, qui ad Dagobertum tertium; & Sigebertum, qui ad Childerici tempus revocantur, prætermiſimus, quòd nullo teſtimonio Abbatialis eorum dignitas probetur. Ad Fulradum revertor.

Tria Fulrado Abbate in monaſterio beati Dionyſii contigerunt, quæ hoc loco expendere operæ pretium eſt. Primum de Herberto Epiſcopo, de quo hæc leguntur in lib. I. de miraculis ſancti Dionyſii cap. VI. occaſione cujuſdam ruſtici ſanati. *Poſtera die acceſſit ad Herbertum*
E *Epiſcopum, (Moris quippe ei fuit eccleſiæ aliquamdiu Epiſcopos habere) eique peccata ſua confeſſus eſt.* Quæ verba in Præfatione Sæculi IV. Benedictini non eo animo retuli & expoſui, quaſi proprii Epiſcopi ſedem in eccleſia Dionyſiana vellem aſſerere, ſed eum tantùm ſenſum intendi, quem verba ipſa præ ſe ferunt, nimirum exſtitiſſe quondam in illa eccleſia Epiſcopos non incardinatos, ſed extraordinarios, qui dignitatem Epiſcopi cum officio, ſed non titulum habebant, quales in multis Gallicanis eccleſiis atque Hiſpanicis olim fuiſſe conſtat, immo etiam apud Orientales: ex quibus Barſes, Eulogius & Lazarus monachi, referente Sozomeno in lib. VI. capite XXXIV. editionis Valeſianæ, *non alicujus urbis, ſed honoris dumtaxat causâ, tamquam ad repenſanda præclara eorum facinora, in ſuis monaſteriis ordinati ſunt Epiſcopi.* Certè in Itinerario Montis-Libani duo Epiſcoporum genera memorantur, quorum uni dumtaxat Abbates ſunt monaſteriorum. Vide notas ibi ad caput XXII. At rem ipſam non moror, ſed in hunc finem
F ea refero, ut aſſeram parentheſim ſuperiorem ex margine in textum non irrepſiſſe, ut Cointius perſuadere conatur ad annum 768. num. XLIII. Hæc enim legitur non modò in codice Victorino (quem non multum antiquum exiſtimat vir doctus) atque in Dionyſiano ſcripto ab annis fere quadringentis; ſed etiam in prælaudato codice Remenſi, quem ſæculo IX. exaratum fuiſſe diximus.

Alterum hîc obſervandum eſt, inter varia privilegia, quæ cœnobio Dionyſiano per id tempus conceſſa ſunt (ex quibus duo proferimus num. XLI. & XLII.) duo etiam Stephani Papæ III. exſtare inter alia apud Dubletum pag. 447. & 449. quod utrumque ita deſinit. *Bene valete. Datum* IV. *Kal. Martias, imperante domno Conſtantino Aug. à Deo coronato magno Imperatore, anno* XVIII. *imperii ejus; ſed & Leone Majore Imperatore ejus filio anno* IV. *Ind.* X. Primum hanc præfert clauſulam apud Sirmundum: IV. *Kal. Martias anno* XXXVIII. *poſt ejus conſulatum*

anno XVIII. *sed Leone Majore Imperatore ejus filio anno* IV. *Ind.* X. quæ notæ in idem recidunt. De veritate privilegiorum à Stephano Papa III. Dionysianis concessorum dubitare non sinit testimonium Hilduini in Areopagiticis, ubi de Stephano hæc leguntur. *Hunc locum sacratissimum privilegiis magnæ auctoritatis sublimavit, & super altare quod consecravit, Pallium apostolicæ dignitatis pro benedictione sancti Petri reliquit, & claves ob venerationem prærogativæ ejus*, &c. Adstipulatur etiam codex Thuaneo-Colbertinus numero 780. quo in codice, ante annos octingentos scripto, secundum Stephani privilegium reperitur, sed desinens in *Bene valete*, absque chronologicis notis. quas non rarò secundarii scriptores omittunt, ut in chartariis passim observare licet, non sine magno detrimento historiæ. Sed hæc non sunt hujus loci. In clausula verò præmissa duæ occurrunt difficultates, una quòd Leonis annus quartus comparetur cum Indictione decima, incidente in annum DCC LVII. qui Leonis sextus erat. siquidem Constantinus Indictione quarta, id est anno DCC LI. Leonem filium imperii consortem renuntiavit, teste Theophane. Altera difficultas est, quòd Leo *Major* dicatur, qui ὁ Νέος dicitur in quibusdam nummis; Adoni Viennensi *Minor*, ut eruditissimus Cangius observavit in dissertatione de inferioris ævi Numismatibus post Glossarium, num. XLIII. ubi hanc quæstionem exposuit. Tertiam ibidem difficultatem movet vir doctus de annis Constantini Copronymi, qui cum imperium inierit post parentis obitum XVIII. Junii, Indict. IX. anno Christi DCC XLI. non potuit XVIII. imperii ejus annus incidere in Indict. X. id est in annum DCC LVII. Clausula quidem privilegii apud Sirmundum, qui legit, *imperii anno* XXXVIII. rectè quadrat cum initiis ejus imperii vivente patre ab anno DCC XX. sed ex anno post consulatum octavo-decimo, qui à morte patris desumi debet, eadem redit difficultas. Fortasse mendum incidit in Indictionem, quod non rarò accidit etiam in autographis, uti ostendimus in Corollario I. Quod verò Leo *Major* dicitur, id etiam de eo legitur apud Rubeum initio libri V. de historia Ravennate, nempe in clausula diplomatis Pauli I. quæ sic habet. *Dat. Non. Febr. imp. domino piissimo Augusto Constantino, à Deo coronato magno Imp. anno* XL. *& pacis ejus anno* XX. *sed & Leone Majore ejus filio anno* VII. *Indict.* XII. id est anno DCC LIX. ubi pro *pacis* legendum, P. C. id est *post Consulatum.* In annis Constantini mendum est, sive ab anno DCC XX. sive ab anno DCC XLI. annos ejus imperii numeres. At anni Leonis conveniunt cum calculo Stephani III. in diplomate Dionysiano, qui Leo *Major* vocatur etiam in diplomate Pauli I. quo Galiatense sancti Hilarii cœnobium subjicit ecclesiæ Ravennensi. An hic stilus erat curiæ Romanæ, ut *Major* ibi appellaretur Leo, qui aliis *Minor?* An Leo iste dicitur *Major*, nempe filiorum Copronymi? quemadmodum Honorius Theodosii filius dicitur *Major* ratione Arcadii apud Bedam in lib. I. historiæ cap. XI. quod etiam de primogenitis dici potest etiam ante ortum secundo-genitorum, ut Christus beatæ Virginis *Primogenitus* appellatur, etiamsi unicus fuerit. Sed quidquid sit de hac difficultate, epistolam secundam Stephani Papæ pro Dionysianis satis asserit vel solus codex Thuaneus, in quo ea scripta est ante annos (ut dixi) octingentos, sed absque chronologicis notis.

Tertium denique Fulrado Abbate contigit, quod in codice Remensi adducitur, sancti Dionysii miraculum, cujus commemoratio hîc prætermittenda non est. Quippe in eo codice post relatum de Godobaldo miraculum superiùs descriptum, sequitur id quod de milite quodam Pippini Regis legitur in editis nostris, nempe in lib. I. cap. IV. tum consequenter aliud quod hîc subjicimus.

Præterea illud non negligenter statuimus esse omittendum, quod sui ad laudem Omnipotens fieri ab eodem voluit Martyre. Tempore igitur supradicti Regis Pippini, quidam erat Comes, nomine GERARDUS, *Parisiensis, cujus uxor Rotrudis nuncupabatur. Hæc in fisco, haud procul Parisii, Riogilo habitans, sub beati Dionysii natalis diem cernit suas otiosas esse puellas: quæ cùm ad se vocatæ fuissent, quam ob rem otio torperent, austerè eas invexit. quarum una, quæ supra ceteras erat, Sollemnitas, inquit, beati est Dionysii, & ob id ratum eam esse duximus sollemniter celebrandam. Et materfamilias, Vade; ait, & instanter operare. nos verò qui extra dominium ejus sumus, eam à nobis minime coli oportet. Verùm cùm imperio ejus parere vellent, favente Domino & meritis Christi martyris obtinentibus, subitò tanta coruscatio atque aquarum venit inundatio, ut domus omni cum supellectile uno rapta impetu, in Sequanæ fluvium dimergeretur; & quæ unum noluit diem ducere festum, factum est ut totum perderet anni subsidium: sed homines per Dei providentiam ab illa liberati sunt tempestate. Quod ideo credimus gestum, quò dies ille jugiter sollemnis observaretur.*

Hactenus è codice Remensi. Gerardus Comes Parisiensis non semel laudatur in superioribus chartis, nempe in chartis XLIV. & LI. Ex præmisso miraculo nomen uxoris ejus ROTRUDIS discimus. Ex eodem codice subjicio varias lectiones capitis X. quod est de Comite, qui prata Sancti depascens interiit. In editis nostris legitur initio, BERTRANDUS *quidam Comes*, &c. in codice Remensi, BERTCAUDUS *quondam Comes.* & infra, *in pratum ponti*, non *fonti.* dein, *Bertcaudus.* postea, *itaque claves ecclesiæ per custodem Comitis diriguntur; Fratrum communis precatio refertur, exeat de prato* . . . mox, *Claves, ait Comes, mihi affers, ut earum timore abscedam.* Postremo, *jubet ergo tortorem sui amoveant, eumque qui sibi tam crudeles plagas inferret, interimant.* Forsan claves istæ ipsæ erant, quas Stephanus Papa III. sancti Dionysii altari imposuisse dicitur, ut superiùs meminimus.

Jam penitus ab omnibus tricis expeditum me putabam, cùm ecce mihi recurrit censura viri docti de duobus privilegiis cœnobio Dionysiano concessis, apud Dubletum editis, quo-

A rum unum est Pippini Majoris-domus absque nota chronologica, apud Dubletum pag. 692. alterum ejusdem Pippini tum Regis, datum anno regni ejus secundo pag. 694. utrumque in gratiam Fulradi Abbatis sancti Dionysii. De primo jam superiùs in transcursu egimus, animadvertendo admitti quidem illud à Carolo Cointio ad annum 650. num. XLV. sed abradi nomen Fulradi Abbatis. Injuria. nam Fulradi nomen comparet in ipso autographo, quod in archivo Dionysiano asservatur: cui sigillum affixum est proxime post verba extrema contextûs. Deinde sequitur, *Signum † inlustri viro Pippino Major-domus*. caret notis chronicis. Exemplum ejus item habetur, eodem ferè tempore scriptum, quo ipsum archetypum. quæ omnia satis superque sufficiunt ad probandam ejus integritatem.

Sed longè gravior est censura in secundum Pippini Regis diploma de nundinis, quod Cointius non tantùm corrigit, ut primum, sed penitus tamquam suppositicium rejicit ad B annum 753. num. XXXIII. *Potentissima* (sic ipse vocat) assertionis ejus ratio est, quod in hoc « diplomate sex commemorantur Reges, qui variis præceptionibus suam erga monasterium « Dionysianum munificentiam testati dicuntur, Dagobertus magnus, filius ejus Chlodoveus « secundus; nepotes Chlotharius tertius, Childericus secundus, & Theodoricus tertius; pro- « nepos Childebertus tertius: quibus additur Grimoaldus Major-domus. At nullum eorumdem « Regum vel Grimoaldi exstare diploma, quod ejusmodi nundinarum mentionem faciat, si « Dagoberti Magni, inquit, chartam excipias, quam tomo secundo ad annum Christi 630. « examinavimus explosimusque, quia reperitur data *sub die* III. *Kal. Aug. anno secundo regni* « *Dagoberti, Compendio*. En *potentissima* illa ratio, quæ potiùs levissima censenda est, si res æqua lance ponderetur. Fac enim nullas exstare apud Dubletum de nundinis prædictorum Regum præceptiones. an propterea, illæ, aut earum aliquæ non exstant in archivo Dionysiano? C Immo etiamsi non ampliùs exstarent, an falsi insimulandum esset privilegium, cujus autographum sanum & integrum exstat etiam nunc? an non æquius esset, ut amissas Censor diceret doleretque illas præceptiones, ut pluribus in locis similes amissæ sunt, de quibus fit mentio in Regum posteriorum præceptis, quæ ex temporum injuriis sana ad nos pervenerunt? Sed non eò redacta est causa cœnobii Dionysiani. nam præter Dagoberti Magni diploma, quod adversus Cointianas infitias superiùs propugnavimus, integrum habetur Childeberti tertii Placitum, & quidem autographum, de nundinis Dionysianis, atque in eo fit mentio de præceptionibus Regum eo superiorum, Chlodovei, Theoderici & Chlothacarii, immo de assensu Grimoaldi Majoris-domus pro illis nundinis, quas sibi is vindicare contendebat. Exstat Placitum istud suprà num. XXVIII. à nobis ex ipso autographo erutum, quod Dubletus cum multis aliis prætermiserat ob lectionis difficultatem. Jam ergo tenemus Dagoberti magni D & Childeberti tertii diplomata pro ipsis nundinis, quas Pippinus confirmat; & sanè alia aliorum Regum diplomata haberemus, nisi temporum injuriis amissa fuissent. Sed funiculus ille triplex fortior est, quàm ut dissolvi possit tam levi ratione, quæ nulli alteri *potentissima* videbitur, quàm suo auctori. Ejusdem farinæ est alia ratio de nomine Fulradi Abbatis eo in diplomate expresso, quem Fulradum seriùs ad regimen cœnobii sancti Dionysii pervenisse vir doctus contendit, sed immeritò, ut superiùs ostendimus. Denique ei non placet, quòd prædicti monasterii privilegium à Soanachilde & Gairefredo, *quando Carlus fuit ejectus*, violatum queritur Pippinus. Quænam enim illa Carli, inquit, seu Caroli ejectio? quando & à quo facta? Respondemus non omnia illius ævi facta in litteras redacta fuisse: exiles ac vix dimidiatos esse eorum temporum Annales. adeo ut è contrario sibi gratulari deberet doctus Annalista, quòd hanc materiam haberet illustrandæ Caroli Principis historiæ, E quem inde addiscimus ejectum fuisse *per Soanachildæ cupiditatem, & Gairefredo Parisius Comite insidiante*. tametsi ejus facti circumstantias ac tempus ignoremus: idque solum nobis de ejus adversa fortuna compertum sit, quod eum Plectrudis in carcerem conjecerit anno DCC XIV. Forsan turbæ illæ Soanachildis & Gairefredi acciderunt Theoderico Calensi mortuo, cum de rerum summa inter Principes disceptaretur, per illud quinque annorum interregnum, quod ad Childerici initia intercessit. Hanc meam conjecturam firmari gavisus sum auctoritate Chronici Fontanellensis ex capite X. in editis apud Acherium nostrum in Spicilegii tomo tertio, ubi Wido Abbas dicitur *accusatus apud Principem Carolum, quòd conspirationem adversus ipsum cum aliis meditatus esset, ob idque capitis præcisione damnatus* post annum DCC XXXVIII. quo prædictus Wido cœnobii Fontanellensis præfecturam iniit. Itaque inde patet, conspirationem in Carolum tunc factam esse, cujus participem fuisse Soanachildem F & Gairefredum ex diplomate Dionysiano intelligimus. An verò Soanachildem & Gairefredum ignotos habet Annalista? Sed si hic ei locus non sufficit, alterum suppeditat Carlomanni charta XLVIII. in quo fit mentio de utroque, ac de nundinis Dionysianis. Porro in priori illo diplomate fit etiam mentio de Gairehardo seu Gerardo Parisiensi Comite, quem superiùs laudavimus. Sed hæc satis de hoc Pippini instrumento, quod vel sola autographi relicti auctoritate validissimè se tuetur; satisque de cœnobii Dionysiani instrumentis & archivo, cui, si quid hîc profecimus, præ ceteris, habenda gratia est. Unum insuper addo, nempe in diplomate Caroli Magni apud Dubletum pag. 705. & 706. in Data, ubi legitur tantùm, *anno primo regni nostri*, legendum esse, *anno septimo & primo*, ut in aliis duobus pag. 709. & 710.

COROLLARIUM IV. A

Variæ obſervationes de imprecationibus, ſigillis, tabellionibus, cognomentis, nodatoribus, variiſque inveſtitionum modis.

DIXIMUS in libri ſecundi capite VIII. num. XIX. Merovingicos Reges itidemque Carolinos imprecationibus rariùs uſos fuiſſe; Carolinos tamen aliquando adhibuiſſe, ut de Lothario, Ludovico, & Carolo Craſſo Auguſtis probatum eſt num. XX. Unum hîc addere juvat, nempe imprecationum uſum à Carolinis magis frequentatum fuiſſe regnante Carolo Simplice, cùm languente regia poteſtate ad externa illa terricula factum eſt confugium. nam antea Regum imperiis mandatiſque exſecutioni demandandis ſufficiebat regia aucto- B ritas. Verùm res aliter ſe habebant ſub Carolo Simplice, cujus jugum excutere auſi ſunt nonnulli perduelles, regio in ſe nomine ſuſcepto, atque aliis in funeſti exempli conſortium adductis. Tunc ergo adhibitum eſt ſæpius quàm antè imprecationum auxilium ad regia edicta firmanda: cujus rei exempla exſtant in ſuperioribus chartis C XXVI. Caroli Simplicis, C XXXV. Ludovici Tranſmarini, & C XXXIX. Gerbergæ Reginæ: quibus adde chartam C XXXIII. Rodulfi, qui ſe Regem ferebat.

His quæ de Regum regnique miniſtrorum ſigillis dicta ſunt in libri ſecundi capite XVI. adde quod legitur in continuatione Chronici Nangiani ad annum M CCC XVI. cùm mortuo Ludovico Hutino Philippus frater ejus regnum ſuſcepit adminiſtrandum, facto magno ſigillo, in cujus circulo ita erat inſcriptum: *Philippus Regis Francorum filius, Franciæ & Navarræ regens regna.* Conſule quæ ſuperiùs dicta ſunt tum de annis XVI. Chlotharii III. ad ſpecimen XIX. C ex charta Chrothildis: tum de monogrammatis Regum primæ ſtirpis ad ſpecimen XIX. & de monogrammate Ludovici Groſſi ad ſpecimen XLI. ad alia venio.

Robertus de Vernone ſubdecanus eccleſiæ ſancti Martini Turonenſis, qui Nicolai Cardinalis procurator erat, quaſdam litteras ita munit, *teſte ſigillo noſtro*, anno Domini M CCC XIII. ut legitur in tomo X. Spicilegii pag. 365. Ibidem in charta pro Guillelmo Epiſcopo Andegavenſi Matthæus Chevræus dicitur *Sigillator curiæ Andegavenſis.* & pag. 366. Guillelmus de Gravella Clericus Redonenſis, & publicus auctoritate imperiali Andegavenſis curiæ Notarius, poſtquam ſe iſtud inſtrumentum in publicam formam redegiſſe dixit, mox ſubdit, *Signoque meo ſignavi rogatus*, nempe anno M CCC XIII. quo proinde tempore ſigna propria jam in uſum redierant, ut ſuo loco diximus. Hæ minutiæ ſunt, ſed tamen ſuis locis non inutiles. Adde quod in quadam epiſtola Innocentii III. præcipitur apud Alteſerram pag. 72. ut *origi-* D *nalia proceſſus penes ſcriptorem remaneant.* quod argumento eſt, jam tum Notarios publicos exſtitiſſe, qui exemplaria inſtrumentorum penes ſe retinebant. Confer lib. II. cap. XIII.

De cognomentis monachorum, quæ ſæculo XI. ac ſequenti rara fuiſſe diximus in libri ſecundi capite VII. obſervanda eſt inſcriptio Gofridi Vindocinenſis Abbatis epiſtolæ XXXIV. in libro IV. *Dilectis in Chriſto filiis, Goffrido de Surgeriis, Jordane de Podio-rebelli, Rainaldo Cartallo, Herveo de Olona*, qui omnes monachi fuerunt cœnobii Vindocinenſis. Epiſtola ſequens inſcripta eſt iiſdem *Jordano & Rainaldo Cartaldo.* Ubi Jordanus abſque cognomento memoratur. Varia cognomina lege ſis apud Perardum pag. 118. & ſequentibus, ubi in pag. 119. lepidum cognomen legitur, ſcilicet, *Natalis Calvinus qui pro colapho flevit.*

Actum eſt in libri tertii capite V. de teſtimonio clericorum & monachorum in propria cauſa. Exempla quædam ſuperiùs relata ſunt ad chartam C LXXXVII. Sed unum illuſtre E exſtat in Spicilegii tomo III. à pag. 510. in cauſa Vizeliacenſium monachorum contra Henricum Epiſcopum Æduenſem, acta coram Eugenio III. Pontifice de Privilegiis cœnobii Vizeliacenſis, cujus loci monachi omnium primi pro ſe teſtimonium *jurati* dixerunt.

Neque prætereundum hoc loco, quod in ſuperiore charta C LIX. quæ eſt conventûs Aquitaniæ Procerum Burdegalæ habiti, legitur ſub finem hoc modo: *Iſti ſunt Nodatores ac præfatæ donationis firmatores.* Quinam ſint illi *Nodatores*, explicare juvat. In pluribus chartis monaſterii ſancti Severi in Vaſconia id obſervavit noſter Petrus Buiſſonius, olim in illis partibus morem fuiſſe, ut ii, quorum intererat, donationes & pacta firmarent nodis in corrigio factis. Sic Petrus de Olbjio *dedit unam culturam*, poſtea verò Vicecomitiſſa & Ulnaldus filius *affirmaverunt factis in corrigio nodis.* Similiter in charta donationis factæ per quemdam Fort-Anerium Vicecomitem de Saltu hæc leguntur. *Horum necnon ſigno donorum ipſe Forto-Anerius nodum in* F *hoc corrigio primus fecit, & alium nodum Bruno de Saltu frater ejus: alios deinceps nodos idonei Barones fecerunt. Hujus rei teſtes fuerunt Bonus-homo Adurenſis Epiſcopus. Hæc autem charta facta eſt anno* M C XXV. Fuit is Epiſcopus ab anno M C XX. ad M C XLV. Ex his aliiſque chartis patet, *Nodatores* inde dictos eſſe à nodo, quem pro rei firmitate in corrigio faciebant ex charta pendente; eoſque diſtinctos fuiſſe à teſtibus, ut ex poſteriori charta intelligitur.

Admonet nos hic locus, ut de variis inveſtitionum modis agamus, quoniam ea res ad vetera inſtrumenta pertinet. Verùm iſtud argumentum jam occuparunt viri docti, quos inter legendus eſt Cangius in Gloſſario. Obſervatu digna eſt inveſtitura Actardi ex Antiſtite Namnetenſi Archiepiſcopi Turonenſis, de qua ita ſcribit Hadrianus Papa II. in epiſtola XXIX. ad Carolum Calvum. *Præfatum veſtrum denique legatum, ſicut ſignificaſtis, & ſynodus &*

A *plebs expostulavit & Turonicus clerus, jam constituimus cardinalem Metropolitanum & Archiepiscopum Turonicæ provinciæ, per ferulam, pitacium & anulum, necnon per nostræ auctoritatis litterale decretum.* Idem Carolus Calvus investivit Herefridum Episcopum Autisiodorensem, *pastoralem conferendo baculum.* In chartario monasterii Absiensis apud Pictones, varia leguntur investiturarum genera, ex quibus paucula huc refero. Willelmus *de Barges* investivit Abbatem Rainerium *cum calice quo communionem acceperat.* Guillelmus Archiepiscopus (id hominis cognomen) dominus Partiniaci, dedit Guillelmo Abbati, concedente Bosana uxore sua & filio Guillelmo, *cum una mitra* decimam molendinorum Segumdignæ: & Bernardus de Villa-nova reconcedit & reconfirmat quædam bona coram eodem Guillelmo Archiepiscopo & filio ejus *cum aumuta Odri*, qui Odrus etiam subscripsit. Tesseræ in signum donationis porrectæ aliquando in archivis reponebantur, ut dictum est ad libri secundi caput v. ubi etiam observatum est, aliquando tesseras illas datas esse ab eo cui fiebat donatio. Reginaldus quidam & Aleardis uxor ejus quamdam terram dederunt Absiensibus monachis, concedentibus filiabus suis. *Et quia N. erat infantula, mater ejus tenens eam in ulnis suis, pro concessione illius nummum accepit.* Idem præstitum in alia donatione facta per quemdam Johannem, cui consenserunt uxor ejus Philippa ac filiæ duæ, & alius qui erat infantulus, *pro cujus concessione nutrix sua nummum accepit eo præsente.* Chartarium Vindocinense inter alia exhibet litteras Burchardi Comitis, anno M LXXXIV. datas, in quibus hæc legimus. *Comes Burchardus coram* Baronibus suis in capitulo daturus vadimonium domno Abbati, tradidit *quamdam particulam parchaminis, & eamdem particulam transmisit per manum domni Fulcherii de Turre offerre super dominicum altare, ob memorationem in omne tempus futurum conservandam.* Occurrit in chartario cœnobii sancti Cypriani Pictavensis aliud exemplum de quodam Isamberto, qui aliquid donavit de casamentis suis: C & hoc promisit *osculando crucifixum in ecclesia beati Julii in manu Raynaldi Abbatis, firmans cum osculo se ita facturum.* Simile præstitit Ranulfus offerens chartulam *super altare*, osculando crucifixum & Abbatem. Rem finio à devestituræ duplici formula, quarum formularum prima legitur apud Acherium nostrum in Spicilegii tomo I. pag. 558. ubi mentio fit devestituræ factæ *per caligulam impletam de terra, & virgulam de viridario.* Alia exstat apud Sirmundum in tomo tertio Conciliorum Galliæ pag. 234. *Stipulas dextris in manibus tenentes, easque propriis è manibus ejicientes*, &c. Ad hæc servi qui per chartam & excussionem denarii manumittebantur, in servitutem si quando aliquis præpotens illos revocabat, eis chartam libertatis de capite auferebat. Unde cùm Goffridus Abbas Vindocinensis quemdam servum suum, Stephanum Popinellum nomine, annuente capitulo liberum fecisset, *res illa Goffrido Comiti, qui Grisagonella cognominabatur, displicuit, & eidem Stephano cartam libertatis de capite eripuit.*

D Sed quando huc sermo de servis incidit, observare licet duos servorum ordines, unos qui ex necessitate, alteros qui ex devotione addicti erant servituti. Hi verò non uno modo servitutem profitebantur. Unum suggerit Arnulfus in lib. I. de miraculis sancti Emmerammi cap. XII. ubi quidam memorantur, *qui capita cum manibus religiosè altari sancti Emmerammi imponentes, professi sunt se martyri perpetuos censuales.* Alio modo quidam Rainaldus, monachorum Vindocinensium famulus, *cùm esset vir ingenuus, recognoscens quòd in eorum famulatu à puero altus & enutritus fuerat, & omnia quæ habebat, sub eorum dominio acquisierat; obtulit Deo & sanctæ Trinitati omnia sua atque semetipsum ad servum. quod priùs quidem fecit in capitulo, ac deinde statim in monasterio*, (id est in ecclesia) *involvens juxta morem collum suum chorda. Factum est hoc anno* M LXXIX. Sed longiùs hæc nos abripiunt.

Hæc sunt, quæ de re Diplomatica nobis dicenda occurrerunt, utinam eo fructu, quem nobis E proposuimus. Sed humanæ plerumque conjecturæ fallunt: nec ab alio quàm à Deo Opt. Max. sperandus est fortunatus consiliorum eventus. Ceterum non ad ferendas lites, immo ad eas penitus (quoad fieri potest) exstinguendas hoc opus suscepimus, illud Gregorii Magni [a] in votis habentes: *Redeat cunctis in rebus secura possessio, ut sine timore habere se gaudeant, quæ non sunt eis fraudibus acquisita. Reformetur jam singulis* SUB JUGO IMPERII PII *libertas sua.*

[a] Greg. M. lib. II. epist. 38.

ADDITIONES.

Innocentii III. epistolâ contra falsatores, & contra censores malignos.

Ex cod. 128. Biblioth. Colbertinæ descripsit V. Cl. Steph. Baluzius.

F *UNiversis Archiepiscopis, Episcopis, & aliis ecclesiarum Prælatis & Clericis, necnon & universis Christi fidelibus præsentes litteras inspecturis. Pridem eo bullæ nostræ confricto typario, quo Apostolorum Petri & Pauli capita signabantur, aliud utcunque consimile fecimus continuò subrogari* *, *ne ob bullæ defectum personis & negotiis ex vacatione dispendium immineret. Porrò quia subrogatum hujusmodi corpulentiores solito eorundem capitum effigies exprimebat; dum per hoc discrepabat notabiliter à priori, aliud postmodum, cujus impressione præsentes litteræ muniuntur, aptius in opus bullandi perpetuum fecimus, reposito in otiū* * *altero, alterius opificis ministerio fabricari, donec corruptione seu vetustate defecerit, non mutandum. Verùm* [quia] *falsariorum perniciosa subtilitas, si parum vigilet cauta prudentia ex adverso, ex mutatione prædicta præsumeret fortasse malignandi materiam, & moliendi sibi nova nequitiæ instrumenta; perspicaciori est considerationis oculo providendum, ut si letalis sibi ipsi & toti corpori suo manus falsis incudibus simile quicquam effigiare tentaverit intra pestilentes proprii latibuli*

* Vide supra 623. f. & 624.

* iic.

*officinas, id per transſumptam de veris exemplaribus ſpeciem, fallere nequeat oculos inſpectoris arguti, vel evadere ad communis utilitatis incommodum ſeveri judicis ultionem. Quocirca mandamus, quatinus contra litterarum noſtrarum falſarios manus ſollicitæ indaginis porrigentes, iniquitates ipſorum ſatagatis ad perfectum odium invenire; ita quòd hæc radix, quæ per ſuffragia maligni temporis pullulavit, diſciplinalis falcis acumine ſuccidatur. Cùm aliquibus veſtrum apoſtolicas litteras contigerit præſentari, circa præſentantis perſonam, maximè ſi privilegium vel litteras ſuper conceſſionibus vel indulgentiis, quæ à nobis nonniſi de certa ſcientia conceduntur vel committuntur, obtulerit; diligens conſideratio habeatur, utrum ex illius opinione vel meritis aliquis in ejus actionibus ſiniſtræ * ſuſpenſionis ſcrupulus oriatur. Deinde qui litteras hujuſmodi receperit, eas in bulla, filo, carta, ſtilo dictaminis, ſcriptura, forma, & aliis in quibus notari vel deprehendi falſitas poteſt, circumſpiciat diligenter: & ſi certum in illis falſitatis apparuerit argumentum, reprobentur protinus tamquam falſæ, & contra impetratores earum vel ſcienter utentes eiſdem ad incarcerationem & alias pœnas juxta rigorem Canonum procedat exacta diligentia Prælatorum, contradictores,* &c. *ſi & ipſi noluerint Canonicam effugere diſciplinam; proviſo ut litteris ea bulla quam ſubrogabimus, priori confrictæ ſignatis nullatenus derogetur. Ita tamen quòd ſi ſuper earundem litterarum aliquibus de veritate bullæ contigerit rationabiliter dubitari, per ſubtilem collationem aliarum ſimilium, de quibus non dubitatur, ad illam hujuſmodi hæſitatio ſine difficultate qualibet dirimatur. Ut autem aliquibus ſuper hoc de culpa vel negligentia impetrantis nullum frivolum defenſionis vel excuſationis pallium relinquatur; volumus & diſtrictè præcipimus, ut ſinguli Prælatorum ſubditis * ſuis propoſito eis publicæ commonitionis edicto præmuniant & informent per litteras apoſtolicas quibus uti diſponunt, & quas de aliorum quàm * veſtris vel illorum qui ad illud deputati noſcuntur officium manibus receperunt, apud ſe ipſos, * exhibito, ſi opus fuerit, peritorum conſilio, diſcutiant diligenter, & eas tunc in publicum proferant cùm diſtricto fuerint judicio approbatæ. Si verò eas intellexerint reprobas, eas ſtatim deſtruant vel reſignent. Quod ſi poſtquàm eis publicè uti cœperint, ipſas contigerit argui falſitatis; ſciant ſibi ſeram ignorantiam, ſi tunc eam prætenderint, quò minùs canonicæ pœnæ ſubjaceant nullatenus profuturam. Caveant autem ſinguli, ne quod ad medelam cogitavimus in hac parte, per abuſum tendat ad noxam: quia ſi nobis obviantibus ſceleri falſitatis, aliqui ex hoc materiam ſumpſerint in perſonas vel negotia malignandi, hanc gravem malitiæ culpam, quæ facilè poterit deprehendi, non dimittet apoſtolicæ diſciplinæ ſeveritas impunitam.*

* ſuſpicionis.
* ſubditos ſuos.
* noſtris.
* adhibito.

Pag. 105. *num.* VI. *lin.* 16. poſt violaturus eſſet. *adde.* Sed longè gravior eſt ejuſdem Gregorii comminatio in Johannem Epiſcopum Lariſſæum, quem, ſi in Honoratum Thebanum Epiſcopum, ejuſque eccleſiam, quæ per Gregorii deceſſorem ab ipſius Johannis juriſdictione exemta fuerat, rurſus aliquid juriſdictionis uſurpare perſeveraret à communione removet, his verbis: *Sacra ſcias te communione privatum; nec eam te, niſi conceſſa Romani Pontificis decernimus juſſione percipere*, in lib. II. epiſt. VII. Ind. XI. Et in epiſtola XIV. Indict. X. Natalem Epiſcopum Salonitanum ob dejectionem Honorati Archidiaconi uſu pallii privat, atque excommunicationem comminatur, ſi in eo facto perſiſtat. tum ſubdit. *Tu igitur, frater cariſſime, nequaquam nos amplius provoces, ne duros valde in aſperitate ſentias, quos erga te poſitos in caritate contemnis.* Idem repetit in epiſtola ſequente. Sic Gregorius pro rerum ac perſonarum conditione aliquando rigidiùs agebat. unde non mirum, *&c.*

Pag. 123. *cap.* XIII. *num.* I. *lin.* 10. *poſt* publicos eſſe. *adde.* In Capitulari Adelchiſi Principis Beneventani, qui principatum ab anno DCCC LVIII.*ad LXXVIII. tenuit, ita de Notariis publicis ſtatuitur capitulo VIII. *Inconveniens uſque modò conſuetudo exſtitit, ut jam quiſquis voluiſſet, ſi noſſet ſcribere, brevem (ſcriberet) undecumque oportunitas exegiſſet. Modò autem decernimus, ut ſoli Notarii Brevem ſcribant, ſicut & cetera munimina: & quiſcumque deinceps Brebis fuerit abſque Notarii ſubſcriptione oſtenſus, nullam retineat firmitatem, quoniam multos deprehendimus ex illis fuiſſe falſos. quod Deo opitulante cupimus ut ulteriùs non fiat.* Hæc apud Camillum Peregrinium in Hiſtoria Principum Langobardorum pag. 316.

Pag. 170. *lin.* 3. poſt *tyrannicè*, adde. Neque illud omittendum quod legitur in fine libri XIII. Alexiados Annæ Comnenæ, ubi relata conventione pacis initæ inter Alexium Imperatorem & Boamundum, ſubditur, *hæc conſcripta* fuiſſe *& juramenta præſtita in præſentia teſtium, quique his ſubſcripſere*, nimirum Dei amantiſſimi Epiſcopi, Amalphis Maurus; Tarenti Renardus, & qui cum eo erant clerici; Præpoſitus monaſterii ſancti Andreæ in inſula Brunduſii; & duo ex monachis dictæ domus: Principes peregrinorum, *qui ſua quidem ſigna ipſi figurarunt manu propria, nomina verò ipſorum manu Deo dilectiſſimi Epiſcopi Amalphis ſub eorum ſignis ſubſcripta ſunt*, ὧν τὰ μὲν σίγνα αὐτοὶ διεχάραξαν οἰκειοχείρως τὰ δὲ τούτων ὀνόματα διὰ χειρὸς
» τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Ἀμάλφης τοῖς σίγνοις παρασυνεγράφησαν. Hoc igitur juramentum ſcripto
» mandatum Imperator à Baimundo accepit: dedit autem ei viciſſim memoratam ſuperius
» bullam auream, ſubſignatam *rubramento*, διὰ κινναβάρεως, ut mos eſt, propria Imperatoris
» ipſius dextera. Hactenus ex Anna Comnena. Denique, *&c.*

Pag. 221. *lin.* 7. *poſt* Hibernica, *adde.* Eodem tempore Comitiſſæ vocabulum reperitur in charta Stephani Comitis, quam ex Chartario Pariſienſi vulgavit eruditus Baluzius in Notis ad Capitularia col. 1061. ubi hæc verba. *Ideoque in Dei nomine ego Stephanus Chriſti humilis*

A *gratia Dei Comes, necnon & Amaltrudis* COMITISSA, *pariter ob amorem invicem dilectionis, donamus res nostras, quæ sunt in pago Parisiaco, in loco qui vocatur Sulciacus*, &c. *Actum Bonoilo villa, ubi facta & firmata fuit, in anno* XI. *imperii domni nostri Karoli gloriosique Augusti*, XLIII. *regni ejus in Francia*, XXXVI. *in Italia, sub Indictione tertia.* Ante id tempus dicebatur *Comes de pago Parisiaco.* ut hîc in charta XXVIII. vel alio simili modo loquendi. Comites quippe in civitate & circumposito pago jus dicebant; in tota provincia Duces. *Comitatus* dicti sunt pagi illi jam inde à Carolo Magno, nam in charta Johannis Episcopi Sistaricensis, hîc edita num. CC II. legitur *Comitatus Sistaricensis*, imperante Carolo Magno apud Dubletum pag. 777. in diplomate Caroli Calvi, *Comitatus Camliacensis.* ad hæc in Præcepto Carolomanni suprà num. C XIII. *Comitatus pagi Autisiodorensis*, denique num. C XVI. in litteris Caroli Crassi, *Comitatus Arvernensis.* Atque hinc patet, antè dictos fuisse Comitatus, quàm hi in hereditariam successionem devenirent. quod accidit maxime Carolo Simplice regnante. B tametsi ante eum filii in Comitatus, quos eorum patres administraverant, non raro succedebant, sed ex regia concessione, non ex hereditario jure.

APPENDIX NOVA
AD HANC SECUNDAM EDITIONEM
A D. THEODERICO RUINART ADDITA.

C NONNULLA passim in hac secunda Librorum de re Diplomatica editione se relaturum in novam Appendicem pollicitus est ejus operis auctor domnus Johannes Mabillonius, quod cum morte interceptus præstare non potuerit, visum est mihi fidem optimi Magistri mei liberare. Verum cum multum intersit inter me & tantum talemque virum, cujus vel discipuli nomine insigniri, tota mea gloria est; ne mireris, erudite lector, si ea monumenta quæ huc proferuntur, exquisitis observationibus, uti ille facere solebat, illustrata non invenias, quamvis ea, quæ explicatione indigere videbantur, pro mea virili utcumque exponere fuerim conatus. Immo & adjeci nonnulla præter illa quæ ab eo promissa fuerant, post mortem ejus ut plurimum recuperata, quod visa sint esse alicujus momenti; & vix dubitare liceat, quin is ipse ea in lucem producturus esset, si in ejus manibus fuissent. In his D vero & aliis quibuscumque à me prolatis, si quid minus rectè dictum, aut etiam aliquod erratum exciderit, id non magistro tribuas, sed discipuli esse memineris, cujus vel conatus si non laudandi, saltem patienter ferendi sunt.

I.

Antiquarum scripturarum nova specimina.

EGIT vir Optimus, libro primo capite undecimo, de variis scripturarum veterum generibus, quarum etiam specimina libro quinto in tabellis æri incisis exhibuit. Verum etsi, cum primum sese ad hujus operis editionem accinxit, uti vir erat miræ sagacitatis & eru- E ditionis, nihil penitus omiserit ut ea undecumque colligeret, quæ ad has veteres scripturas illustrandas conferre possent, quædam tamen ei tunc exciderunt, quæ post modum variis occasionibus detecta in Appendicem novæ hujus editionis referre meditabatur. Hæc in una tabella curavimus simul repræsentari, quam in quinque partes divisam totidem numeris distinximus.

I. Primum locum in ea obtinet Romana, si quæ umquam alia, elegantissimis characteribus exarata scriptura, ex Virgilii fragmento expressa, quod ex Bibliotheca Pithœana aliquamdiu præ manibus habuit ipse Mabillonius, mihique & aliis nonnullis non sine admirationis sensu ostendit. Numquam librum tam præclaris, tamque grandibus litteris ex toto conscriptum videre licuit. Versus autem qui hic habentur in tabella expressi initio paginæ scripti erant, unde conjicimus primam cujusque pagellæ litteram eodem modo, quo in ista F videre licet, ceteris multo majoris formæ exstitisse. Non enim versus qui primus hic occurrit initium est alicujus libri, aut narrationis, sed è contrario cum antecedente ita conjungi debet, ut nullo vel minori commate ab eo debeat separari: non etiam vox *Thyias*, quæ sacrificulam Bacchi designat, talem exigebat litteram, cum nec ipsius Bacchi, nec etiam Æneæ, qui præcipuus est poëmatis heros, nomina aliis litteris quam totus contextus describantur. Est autem hic Virgilii locus ex libro quarto Æneïdos excerptus, ubi Dido quod se ab Ænea delusam deseri timeret, in furorem acta repræsentatur *qualis commotis excita sacris Thyias ubi audito*, &c. ad orgia Bacchi triennalia celebranda exstimulatur.

II. Numero secundo exhibetur Epitaphium Gordiani legati Galliæ, in quo is ipse cum tota familia pro fide jugulatus dicitur. Hanc inscriptionem se huc prolaturum pollicitus est Mabillonius in explicatione tabellæ secundæ num. I. hujus novæ editionis pag. 346. quam

in itinere Italico pag. 141. jam exhibuerat, ubi unicum fortasse esse sinceræ veteris Gallorum scripturæ specimen censet. Vide quæ ea de re habet supra lib. I. cap. XI. num. 3. Ceterum Galli, uti observat Cæsar libro VI. Commentariorum, græcis litteris utebantur. quales sunt revera plerique hujus inscriptionis characteres, licet aliis barbaris intermixti. Sic autem legi debet. *Hic Gordianus Galliæ nuncius, jugulatus pro fide cum familia tota quiescunt in pace. Theophila, seu Tiphila, ancilla fecit.* Porro hoc Epitaphium in quo Gordianus cum tota familia pro fide jugulatus *in pace quiescere* dicitur, confirmat id quod in Eusebii epistola de Sanctis ignotis observavit vir eruditus, etiam Martyres ob fidei confessionem interfectos hoc elogio *in pace quiescunt*, nonnumquam donatos fuisse. A

III. Tertium tabellæ locum occupat Alphabetum ex famosis illis voluminibus Pandectarum, quæ in Palatio Magni Ethruriæ Ducis summa cura servantur, excerptum. Hi libri olim, ut Angelus Politianus narrat, nonnisi ad funalia, & quidem paucis omnino, primariis scilicet viris monstrabantur, de quibus plura habet Mabillonius etiam in prima editione, ex eorum specimine quod transmiserat V. Cl. Antonius Magliabechius, supra in tabella VII. edito. Verum hos libros post modum in itinere Italico diligenter ipse inspexit, & favente serenissimo Magno Duce accuratè examinavit, ex iisque Alphabetum illud delineari curavit, quod ex ejus itineris relatione huc etiam repræsentare visum est. Sic vero hæc duo Pandectarum volumina descripsit pag. 184. itineris Italici. *Hæc volumina sunt formæ prope quadratæ, ita ut altitudo duobus tantum digitis latitudinem superet . . . . . characteres sunt quadrati & mediocris formæ, vocabula sine abbreviatione ubique & absque commatis simul colligata. Quælibet pagella in duas dividitur columnas, quæ singulæ versus quadraginta quinque continent. Prima singulorum versuum vocabula passim minio descripta sunt. Littera S plerumque in medio vocabulo ceteris major est.* B

IV. Quod quarto loco exemplum exhibetur, desumtum est ex veteri codice Bibliothecæ Pithœanæ, apud viros eruditos celebri, ut pote ex quo Franciscus Juretus Sedulii libros quinque operis Paschalis primum vulgavit Parisiis anno M D LXXXV. Forma hujus codicis minima est, & longe dissimilis ab ea quam præferunt volumina Pandectarum numero præcedenti descripta; at litteræ quadratæ & characteres quibus exaratus est, probare videntur utraque ejusdem ferme esse ætatis. Ejus specimen ex autographo exprimi curaverat optimus Magister meus, ut hic in appendice exhiberetur; & quidem, si bene judico, dignus est hic codex, ut inter melioris notæ antiquos libros locum obtineat. C

V. Quintum & ultimum tabellæ spatium occupat specimen veteris Sacramentarii ante annos mille exarati, quod in monasterio Bobiensi in Alpibus Cottiis sito invenit ipse Mabillonius. Illud vero, quod integrum editum est tomo I. Musei Italici, potius ad Maximæ Sequanorum, quam cujusquam Italicæ provinciæ usum exaratum fuisse probant singularia quædam festa, quæ ad Sequanos pertinere videntur. Unde probabiliter colligere licet hoc Missale è Luxoviensi monasterio ad Bobiense allatum fuisse, fortasse à Bertulfo, qui ineunte sæculo septimo Bobium adiit, ubi post Attalæ obitum factus est ejusdem loci Abbas. Certè inter alia nomina quæ in ora inferiori quorumdam foliorum hujus codicis scripta inveniuntur, alicubi legitur *Bertulfus.* Et quidem si conjecturam adhibere licet, facilè crediderim eum codicem fuisse librum Sacramentorum portatilem ad sacra in ipsis itineribus celebranda. Nec insolitum erat his temporibus, ut Sacerdotes, etiam monachi, necessaria ad sacrificandum cum peregrinabantur deferrent. quod constat ex sancto Gregorio Turonensi Libro de Gloria Confess. cap. 22. ubi Maximus cum Ararim fluvium transmearet demersus fuisse dicitur, *habens ad collum cum Evangeliorum libro ministerium quotidianum, id est patenulam parvam cum calice.* D E

F

P 47 637

I

THYIASVBIAVDITOSTIMVLANTTRIETERICABACCHO
ORGIANOCTVRNVSQ·VOCATCLAMORECITHERO
TANDEMHISAENEANCONPELLATVOCIBVLTRO
DISSIMVLAREETIAMSPERASTIPERFIDETANTVM

II

ΘΗϹ ΥѠΡϹΗΑΥΥϹ ΥΑΛΛΗϾ ΥΥΥϹΗΥϹΗΥΥΥ
ΛΑΤΥϹΤΤΡѠΦΗϹϾ ϹΥΜΦΑΜΗΛΗΑ ΤѠΤΑ
ΟΥΗϾ ϾϹΥΥΤ ΗΥ ΤΤΑΚϾ
ϹΥΘΦΗΛΑΑΚΗΛΑΑΦϾϹΗΤ

III

Λ a b c d e f g h i k l
m n o p q r s ſ p p t u x y

IV

INCIP EPIST· SEDVLI· ADMACHEDONI

Sco ac beatissimo patri machedonio
presbyteros sedulius in xpo salutem
Praecepisti reuerende mi dne pas
chalis carminis textum quod offi
cio purae deuotionis . . . . .

V

Generose die dnice
genetricesinexplica
bile sacramenaui
tan comasi sprecuina
bule sacramenaus quan

 A

II.

De litteris à Chilperico rege adinventis.

ACTUM est libro I. capite XI. num. VII. de litteris, quas Chilpericus Francorum rex vulgato alphabeto adjicere tentavit. Hadrianus Valesius, quod existimaret inter Gregorium Turonensem & Aimoinum, qui soli ex veteribus hujus facinoris meminerunt, non convenire, de his characteribus disputare non est aggressus. At Olaus Wormius has litteras Runicas fuisse censet; & Gerardo Vossio ex Aimoino Græcas esse contendenti respondit, Chilpericianas ab eo auctore corruptas fuisse. Alii aliter ea de re scripserunt. Verum etsi fortè mihi non liceat inter tam eruditos viros sententiam proferre, dicam tamen quid B de his litteris in codicibus editis & manuscriptis tam Gregorii quam Aimoini observaverim. Aimoini editiones tres quas videre licuit, è quibus una est Valesiana, sincerum auctoris textum exhibens, has litteras græcis characteribus exaratas cum vulgato earum sono repræsentant: nempe *ω*, X, *ch.* θ, *th.* φ, *ph.* His editis consentit codex ante annos circiter centum manu exaratus; at alter & quidem multo vetustior, ut potè qui annos saltem quingentos præferre videtur, longe aliter has litteras exhibet: nempe eodem ferme modo efformatas, quo apud Gregorium haberi inferius dicemus. Et licet ex his una ad Ψ Græci formam accedat, diversum tamen ei sonum Aimoinus in hoc codice tribuit. Hæc sunt ejus verba prout ibi habentur: *Addidit autem* Chilpericus *nostris litteris ω othomegam Græcam, & tres alias, quarum characteres ab ipso inventos cum propriis sonis hic subscripsimus* ψ *ae* T *the* amy *directisque*, &c. & quidem hanc esse germanam Aimoini lectionem ipse contextus etiam in editis probat. Si C enim litteræ illæ omnes & earum sonus cum Græcis convenissent, quo pacto dicere potuisset, Chilpericum unam litteram Græcam Ω cum tribus aliis, quarum sonum & characterem ab eo excogitatos exhibet, adinvenisse. Hoc tamen non modo codex scriptus, sed ipsi quoque editi habent. Unde colligitur tres posteriores illas litteras etiam juxta Aimoini sensum à Græcis diversas omnino fuisse. An vero Runicæ fuerint, ut contendit Wormius, aut alterius cujuscumque usitatæ linguæ, non adeo certum est. Et quidem si V. Cl. Georgius Hickesius in præclaro illo linguarum Septemtrionalium thesauro apprime repræsentavit litteras Runicas, nulla ex his cum Chilpericianis convenit in sono simul & charactere; etsi enim aliqua est in characteris forma inter illas affinitas, longe tamen diversum sonum ipsis tribuunt Gregorius & Aimoinus. Quin & figuræ illæ non modò aliquantum cum Runicis, sed etiam cum Græcis conveniunt, quas tamen Græcas esse litteras negat Wormius. Ceterum sicut Aimoini D ita & Gregorii vulgatæ editiones characteribus Græcis has litteras repræsentarunt, uti monuimus in notis ad hunc Gregorii locum libro 5. cap. 45. nostræ editionis. Certiores omnino essent manuscripti codices, si sibi ipsis constarent; sed cùm & ipsi nonnihil varient, satis sit litteras illas eo modo formatas proferre, quo in codice Joliano seu Corbeiensi, omnium vetustissimo, habentur: hic quippe paullo post Gregorii, proindeque etiam ipsius Chilperici, ætatem litteris Franco-Gallicis sive Merovingicis exaratus est, uti ex ejus specimine patet supra lib. 5. in tabula 3. pag. 349. relato. Sic autem ibi habentur *ω* ⚲ Z Δ. Consentiunt ut plurimum alii codices vetustiores, ex quibus tamen nonnulli ultimam litteram sic fere ꝺ repræsentant. Sonus vero earum in Corbeiensi, cui ceteri utcumque concordant, ita exprimitur, ut post Ω Græcum prima littera *ae*, secunda *the* seu *th*, tertia *uui* designet. quod mirum est de prima ac secunda; nam pleraque alphabeta linguarum Septemtrionalium apud E Hickesium *th*; & aliquot Runica M sic ψ repræsentant. Tamen inter antiqua Hunnorum elementa, quæ idem auctor exhibet, in tabula ad pag. VIII. præfationis generalis, hæc ipsa littera occurrit omnino ut in codice Corbeiensi efformata, sed quæ ibi *czs* non vero *ae*, aut *th* aut M designare dicitur.

III.

Ratio punctandi ex veteri cod. ms. Vallis-umbrosæ.

DE variis apud veteres puncta efformandi modis, deque eorum notionibus actum est lib. I. cap. XI. num. XV. & potissimum num. XIX. ex brevi ea de re composito opusculo, quod F ex codice ms. monasterii Principis Vallumbrosani in Etruria descripserat vir optimus, quare illud uti se facturum innuerat loco laudato, integrum huc proferre fortasse juverit.

De ratione punctandi.

Ratio punctandi licet ad placitum dici possit inventa, non est tamen omnino rationis expers: & tota quidem est ad pronuntiationis commodum ordinata. Et antiquorum aliqui per periodos, id est perfectas clausulas totam orationem distinxerunt: modernitas autem periodum ponit in fine conclusionis, quam aliqui perorationem vocant. Sunt verò puncti, quibus utimur, suspensivus, coma, colum, periodus & interrogativus. Suspensivus est simplex virgula, quæ solet quietis gratia poni, antequam sensus clau-

A *fulæ ſit completus. Colum eſt punctus planus, qui ponitur in fine clauſulæ, quando totus ſenſus completus eſt. Coma verò componitur ex iis duobus: eſt enim punctus planus ſuprà quem ducitur virgula in modum punctuli ſuſpenſivi: & hoc utimur in loco, ubi poteſt clauſula fore completa; ſed ex ſcribentis intentione aliquid eſt addendum. Periodus eſt punctus multiplex, quem in fine capituli vel totius orationis ſolemus apponere, cum nihil ulterius eſt dicendum. Interrogativus eſt, quem poſt orationem poſtulativam ſolemus communiter annotare, punctus ſcilicet planus, & ſuper ipſum punctus longus in formam cornu. Sunt præterea etiam punctus qui deſcribitur per duos punctos planos, quo ſolemus uti in epigrammatis & titulis epiſtolarum loco propriorum nominum, vel brevitatis gratia, vel in nominis quod ignoramus ſupplementum. Eſt & ſemipunctus, quem in fine lineæ, quando contingit quod ibidem dictio completa non ſit, ſed in ſequentem tranſeat adhibemus. qui quidem ſolet per jacentem virgulam deſignari, ad notandum quod ibi non ſit completa dictio, ſed in ſequentem oporteat tranſire lineam. Ego verò videns quod exclama-*
B *tiva vel admirativa clauſula aliter quàm continuus vel interrogativus ſermo ſoleat enuntiari; tales clauſulas in fine notare per punctum planum & comam eidem puncto lateraliter ſuperpoſitum. Sunt autem horum punctorum formæ tales. Suſpenſivus, coma .' colum .-' Periodus :. gemipunctus .. ſemipunctus-interrogativus ? exclamativus ſeu admirativus ! Qualiter autem præter gemipunctum ſemipunctumque locentur, videre potes in oratione ſequenti. Si decernas in ſolitudinem te conferre quo Deo placeas, exuere primum hominem, & fallacis mundi blanditias pone. Non potes equidem reſpicere mundum & aſcendere in cælum .' deſpiciendus eſt, non reſpiciendus ut immortalia pro mortalibus acquiramus. O felix commercium ! ô glorioſa commutatio ! lucrari cælum, amittere mundum: quis ad hanc non currat auctionem? cui non debet omnis labor eſſe levis, qui mercedem repoſitam cognoſcat in cælis? Deponamus igitur omnes ineptias .. & ad religioſam ſolitudinem recurramus .-' ſi volumus ad eum reverti qui pro redemptione noſtra voluit mori ! ſibique ſerviamus temporaliter, ut in æternum vivere cum ſuis ſanctis*
C *in gloria valeamus :.*

IV.

Bullæ lectu difficilis recenſio per Bartholomæum Abbatem.

PONTIFICUM bullas ſaltem quaſdam, charactere lectu difficili exaratas fuiſſe obſervatum eſt libro I. cap. XI. num. XVII. Illud ipſum, præter exempla, quæ tum in libro quinto, tum ad calcem Supplementi ex autographis æri inciſis habentur, diſerte probat teſtimonium Bartholomæi Abbatis Majoris-monaſterii, quod Gregorii V. bullæ in Martinianæ baſilicæ Turonenſis gratiam datæ adjunctum, ſervatur in ejuſdem loci archivo. Utrumque, ut optimi
D Magiſtri mei promiſſum exſequar, proferam ex ipſo bullæ recenſionis authentico inſtrumento, quod rei ſeriem exponet. Data eſt hæc bulla anno DCCCC XXVI. ut ex Pontificis & Ottonis Auguſti anno primo ibi diſerte annotato facile colligitur. at obſcurior eſſet recenſionis à Bartholomæo factæ epocha, niſi Philippi iter contra Anglorum regem, qui Dolum obſidebat, ad annum M LXXV. revocandum eſſe ex Rogerio Hovedeno obſervaſſet vir eruditus in Annalibus Benedictinis. Ectypum bullæ ipſius inverſæ, ut eam fuiſſe Bartholomæus teſtatur, inſtrumento ſubjungemus.

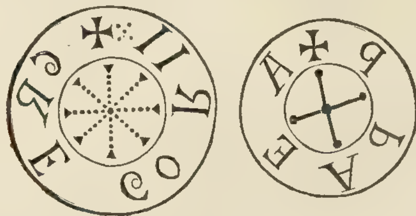
Bullæ Gregorii Papæ V. recenſio per Bartholomæum Majoris-monaſterii Abbatem.

GRegorius Epiſcopus ſervus ſervorum Dei omnibus fratribus in monaſterio ſancti Martini viventi-
E *bus, Otthoni ſcilicet decano eximii gregis beati Martini patroni noſtri. Innotuit ſatis profectò digne auribus noſtris qualiter idem grex nunc uſque degerit, atque privilegia tam regalia quam præceſſorum noſtrorum domni Adeodati atque Nicholai habuerit, ut ſepoſita poteſtate Epiſcopali Turonicæ urbis quicquid in ſupra fato grege diſponendum erat ſive regendum aut corrigendum Abbas ejuſdem monaſterii cum ſuo præpoſito necnon decano ceteriſque probatiſſimis viris ſub ſua tenuerit ditione. Ob hoc pergrandis nos conſtringit ſollicitudinis cura quæque ad ſtabilitatem pertinere dinoſcuntur locorum ordinare nobilium. Ideo ſecundum antiquam conſuetudinem eidem venerabili loco apoſtolicæ inſtitutionis cenſura confirmari à nobis depoſcit, quatinus privilegia quæ à prædeceſſoribus noſtris ſanctæ recordationis domno ſcilicet Adeodato atque Nicholao firmata eſſe conſtant, in iſto tempore noſtra apoſtolica eidem loco auctoritate demum confirmarentur. Idcirco veſtris annuentes votis prælatorum patrum inſtitutionum decreta prorſus apoſtolicis infulis ſancimus, ſimulque eadem roboramus apoſtolicam ſequendo normam.*
F *Quapropter auctoritate beati Petri Apoſtolorum Principis fulti decernimus condicto monaſterio veſtro ſtatuentes prorſus omnia quæ uſque nunc ſunt & ut liceat ibidem habere Epiſcopum ſicut à priſcis temporibus fuit, per cujus prædicationem populus qui à diverſis regionibus devota mente quotidie ad ſancta ejuſdem confeſſoris Chriſti monaſterii limina concurrit, remedia percipiat à Creatore animarum. Et quando Epiſcopus ſancti præfati loci de hoc ſaculo migraverit & alius ab Abbate necnon eadem congregatione religioſus electus fuerit, ſine qualibet controverſia ne prolongitudo itineris obſit à vicinis Epiſcopis ſicut mos exſtitit ordinetur. Et ſi, quod abſit, aliquo livore infecti atque invidia ordinandi diſtulerint hac licentia ſive privilegii jure revocati per inſtitutionem hanc apoſtolicam cum teſtimonio Abbatis ſui & Clericis propriis eorum manibus decretum hoc ſubſcriptum ferentibus ſine dilatione ordinetur pro conſuetudine, ut lumen quod ibidem hactenus tanto tempore per Epiſcopi prædicationem claruit, illis temporibus non minoretur omnino, aut quod nefas eſt exſtinguatur. Neque Epiſcoporum metropolitanus de*

præfato venerabili monasterio in cellulis ejusdem ecclesiæ sive titulis seu oratoriis ditioni ipsius constitutis aut ordinationes facere, sive pro chrisma conficiendo venire atque exquisitare agere, aut distringere, vel ad se presbyteros convocare, nec ullus Episcopus altaria eorum ecclesiarum sine eorum consilio vendere præsumat, sed per hanc auctoritatem privilegii nostri Episcopus ex ipso venerabili monasterio canonice curam pastoralem & sollicitudinem ministerii sui in prælatis adjacentibus vel subicientibus nominatis venerabilibus locis habeat. Et quæcumque emendanda & corrigenda sunt cum consensu Abbatis sui canonica institutione & secundum ordinem cuncta peragat. Si vero qualibet discordia inter vicinos Episcopos seu Episcopum præfatum, quod non optamus, orta fuerit, nullus audeat Abbate minime annuente sæpius nominati monasterii Episcopum distringere vel in qualibet judicare parte. Quod si Abbas ejus monasterii nullo modo valuerit inter eos sententiam delimare nostris apostolicis eveniant obtutibus concordia reformandi. Igitur regalis munificentiæ edicto, simulque votis & precibus tot fidelium annuendo statuimus, & hujus sanctæ apostolicæ Sedis decreto firmamus, ut sicut hujus præcepti series continet, ita decanus, Sacerdotes aut Clerus ejusdem monasterii res omnes sibi munere regio concessas cum universitate suorum appendiciorum perpetuo possideant integerrime, ita ut nullius potestatis vir quicquam exinde de eorum dominio vel possessione præsumat auferre, in quo misericordiæ suæ beneficium regia dignitas fratribus in eodem cœnobio beati Martini morantibus largiri disposuit. Statuentes apostolica censura sub divini judicii obtestatione & anathematis interpositionibus, ut nullus umquam nostrorum successorum Pontificum, aut qualibet dignitate præditus potestate, vel alia quæcumque magna parvaque persona præsumat contra hoc nostrum apostolicum privilegii præceptum agere. Potius autem firmissimum atque stabile eum ejus temporibus decernimus permanendum. Si quis autem quolibet tempore, quod nullomodo credimus hujus, decretum privilegii apostolica auctoritate firmatum in toto, vel in parte temerare tentaverit, suæ præsumtionis digna emendatione minus correxerit, sciat se auctoritate domini mei beati Apostolorum Principis Petri anathematis vinculo esse innodatum & à regno Dei alienum, atque cum diabolo & ejus atrocissimis pompis æterno incendii supplicio deputatum & perpetuæ condemnationis summissum. At vero qui observator & custos hujus nostri apostolici privilegii exstiterit, benedictionis gratiam vitámque æternam à misericordissimo Domino Deo nostro consequi mereatur. Scriptum per manus Petri notarii & scriniarii sanctæ Romanæ ecclesiæ in mense Septembri & Indictione decima. Datum III. Kal. Octobris per manus Johannis Episcopi & Bibliothecarii sanctæ Sedis Apostolicæ, anno Donni Gregorii V. Papæ primo, imperante domno tertio Otthone à Deo coronato Magno Imperatore anno primo.

* Bartholomæus.

EGo frater B Abbas notum volo fieri omnibus hoc privilegium legentibus qualiter illud in manus nostras devenerit. Hugo thesaurarius sancti Mauricii & Galterius Archipresbyter venerunt ad me, & attulerunt quoddam antiquum privilegium, dicentes se mitti ab Archiepiscopo suo Radulpho, & mandare mihi ipsum Archiepiscopum se invenisse illud præceptum de rebus sancti Mauricii. Sed quia erat Romana littera scriptum non posse legi à suis clericis, rogare se ut facerem illud legi & sibi transcribi. Legimus itaque illud, & invenientes multo aliud in eo contineri quam ille putabat, transscripsimus, in quo & sigillum Apostolicum quod in illo erat depinximus ita ut inversum sicut & in illo vetusto erat. Erat autem mecum tunc prior noster Domnus Petrus, quando illi duo Canonici illud privilegium mihi obtulerunt, & factum est hoc in anno & in ipsis diebus quando ibat Rex Franciæ Phylippus in Britannia, ad pugnandum contra Regem Anglorum qui ibi obsidebat Dolum castrum.*

V.

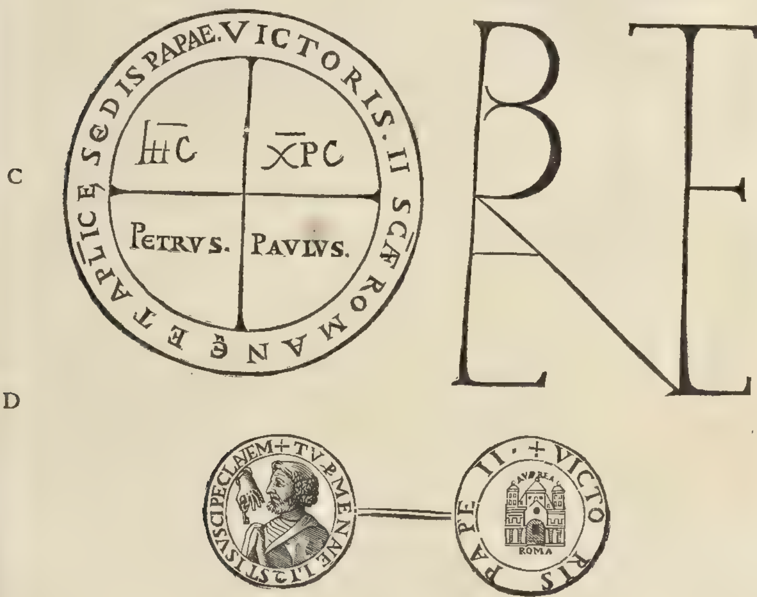
Observationes in Bullas haud usitatas.

DE veteribus Pontificum bullis egit hujus operis auctor libro II. cap. XIV. ac nonnulla retractavit in Supplemento cap. II. ubi icon bullæ Pauli I. exhibetur; qua occasione huc referre juvat quod in veteri chartario annorum ferme sexcentorum ecclesiæ cathedralis sancti Petri Bellovacensis anno proxime elapso deprehendimus de bulla Nicolai I. à Luveto libro II. Historiæ Bellovacensis cap. VI. relata, de attributione monasteriorum Flaviacensis & Oratorii ecclesiæ cathedrali. In eo codice prædicta bulla suo loco exhibetur, sed cum hac notula ad marginem veteri manu, id est ante annos circiter quadringentos, scripta, *Istæ litteræ sumptæ sunt ex transcripto rescripti, quod est in charta de tilia corrosa, & sic scripta ut vix legi possit, habente bullam alterius formæ, quam sunt bullæ modernæ.* Tum paullo inferius item leguntur hæc alia verba, *Nota quod hic litteræ dependent à bulla, non bulla à litteris.* Id est bulla quæ

A solet post relatum diploma ab inferiori chartæ parte pendere, ipsi diplomati præmittitur ad superiorem oram affixa, ita ut diplomatis initium legenti inversa appareat, ut in ipso chartario depicta exhibetur. In una ejus bullæ parte habetur hæc vox NICOLAI in circulum circa crucem disposita; in altera vero † PAPAE, sic, ut primum crux apposita sit in primo versiculo, in secundo duæ primæ litteræ nempe P A, & in tertio tres aliæ PAE. formula vero BENE VALETE, integris litteris exarata est ante datam, inter duas cruces. Hæc omnia ex illo chartario visum est observare, quod autographum, ut pote ante annos quadringentos jam pæne detritum, omnino periisse verisimile sit.

Aliam bullam, nempe Victoris II. pollicitus est libro laudato, eodem capite, num. x. vir eruditus, quæ haud multum dissimilis est ab ea quam ex Nicolao II. eodem loco descripsit. Victorinum illud diploma, quod in gratiam Casinensis monasterii datum inscribitur Friderico Abbati, integrum habes in Appendice ad tomum IV. Annalium Benedictinorum: quare satis B sit eo omisso, huc circuli majoris, monogrammatis, & ipsius bullæ ectypa proferre.

C

D

E

VI.

De Loriaco & ejus loci Palatio.

OMISSUM est nescio quo pacto in prima hujus operis editione Loriaci * palatium, quod etiam in ista locum non obtinuit ordine suo, ne pagellarum series, & palatiis singulis numeri appositi turbarentur. Est autem Loriacum pagi Wastinensis opidum, situm medio ferme itinere inter Montem-Argisi & Floriacum, ubi palatium celebre olim exstitisse probant varia diplomata, potissimum in gratiam vicinorum monasteriorum sancti Benedicti Floriacensis, & sancti Petri Ferrariensis data, ex quibus patet locum illum à Regibus nostris sæculo duodecimo frequenter inhabitatum fuisse. Inferius referemus placitum sub Ludovico F sexto Francorum Rege in gratiam monasterii Floriacensis, quod *actum* dicitur *Loriaci*, *in palatio publice*. Cetera instrumenta ut plurimum *Loriaci* data *publice* dicuntur, *adstantibus in palatio* majoribus coronæ officiariis, ex quibus nonnulla dabimus, quæ aliàs edita non sunt, & alicujus videntur esse momenti; sed prius recensenda sunt omnia quæ in hoc palatio data diplomata videre licuit. Primum locum obtinet placitum jam laudatum, quod anno M C XII. habitum fuit præsente Ludovico sexto Rege. 2. Idem Ludovicus anno regni sui XXIV. (id est æræ vulgaris XXXII. nam in eo instrumento, Ludovicus Junior jam tunc coronatus fuisse dicitur, quamvis exemplum nostrum mendose annum XXVII. præferat) Ferrariensis monasterii libertates & jura, petente Henrico ejusdem loci Abbate, Loriaci confirmavit. Chartam ea de re factam, si Deus voluerit, in Appendice ad tomum V. seu VI. Annalium Benedictinorum referemus integram. 3. Anno M C XLIII. Ludovicus Junior in eodem

* *Lorris.*

loco exsistens mediam partem furni de Branlia eidem monasterio, cui tunc præerat Amauricus Abbas, concessit, & alteram medietatem ab aliis datam, & nonnulla jura eidem loco confirmavit. Chartam ea de re infra proferemus, *Datam per manum Cadulci Cancellarii.* 4. Idem Cancellarius *Cadurcus* appellatur in alia ejusdem Regis charta ibidem data anno sequenti, qua Rex centum solidos singulis annis, de censu hospitum ipsius castri recipiendos, confert *ad perficiendam ecclesiam sancti Sulpicii.* quæ ecclesia hodieque superstes prope Loriacum, Prioratus est Abbatiæ sancti Benedicti Floriacensi subjectus. 5. Decennio post, id est anno M C LIV. Majores officiarii recensentur in duabus chartis Loriaci datis in gratiam Macarii Abbatis Floriacensis. Ii erant Theobaldus Comes Blesensium Dapifer, Guido Buticularius, & Hugo Cancellarius. 7. & 8. Qui anno M C LXIII. iidem adhuc erant, ut ex duabus item aliis chartis patet quas habes inferius. 9. Anno M C LXVII. Radulfus constabularius erat, ex. alia charta, quam etiam proferemus. 10. & 11. Iidem anno M C LXXII. & subsequenti, subscripsere duobus diplomatibus Loriaci datis, quibus idem ipse Ludovicus Rex, intercedente Arraudo Abbate, donationes à se aut ab aliis in Floriacensis monasterii damnum factas rescidit.

12. Philippum Augustum, qui anno M C LXXX. patri in monarchiam successit, in ipso regni sui exordio Loriaci egisse testis est ejus charta, quam eodem anno M C LXXX. in Chappensium eremitarum gratiam dedit, inferius exhibendam. 13. Ibidem anno sequenti, petente jam laudato Abbate Arraudo cum toto conventu sancti Benedicti Floriacensis, idem Rex annuit, ut talliæ ejusdem monasterii hominum *admensurarentur & sub certa summa singulis annis reddenda definirentur.* 14. Denique anno M C LXXXV. confirmavit donationem Militibus Templi factam, cujus ea de re chartam referemus. 15. Præter hæc omnia habemus præ manibus insigne ejusdem Philippi Regis diploma datum Loriaci anno M C LXXXV. ejus regni VII. quo manumissionem Ferrariensis opidi & *Banlivæ* incolarum ab Abbate Arnulfo & toto sancti Petri Ferrariensis conventu factam confirmavit. Illud sane dignum erat quod hic integrum exhiberetur, nisi jam editum esset à Morino ejusdem monasterii majore priore in libro quinto Historiæ Wastinensis capite I.

Ceterum paullo post istud tempus, Loriacum opidum pæne totum igne consumtum fuit cum chartis omnibus & instrumentis, in quibus privilegia ejus loci incolis à superioribus Regibus indulta continebantur. Hinc Philippus, qui tunc, uti videtur, Loriaci versabatur, *eorum infortunio compatiens*, novo diplomate consuetudines omnes quas Loriaci homines ab avo suo Ludovico Rege, vel à suo patre item Ludovico impetraverant, *confirmavit & quasi de novo statuit.* Data est charta Biturigibus anno M C LXXXVII. ex qua colligitur Loriacum opidum tunc temporis celebre fuisse ob insignes prærogativas, quibus Regum ibi frequenter degentium beneficio gaudebat. Hæc privilegia ut plurimum referuntur in laudata charta, quæ integra habetur in jam laudata Historia Wastinensi libro I. cap. VI. Cum verò idem Philippus Rex in eo diplomate Loriaci consuetudinum originem ad Ludovicum sextum revocet, haud improbabile est ejus loci palatii initia etiam ad ejusdem Regis tempora revocari debere; idque ex eo maxime confirmatur, quod nullum instrumentum in quo hujus palatii mentio fiat proferatur eo tempore vetustius. Ita etiam ex eadem charta, & quod nemo post ejusdem Philippi Augusti tempora Loriacensis palatii meminerit, inferri potest illud sub eodem Rege finem habuisse: fortasse, quod in illo incendio ita deformatum fuerit, ut exinde desierit à Regibus nostris frequentari. Hodieque tamen celebres sunt in istis partibus Loriaci consuetudines, quæ vim legis habent in plerisque Wastinensis tractus opidis & pagis. Apud Loriacum verò supersunt veterum ædificiorum rudera, quæ insignis hujus loci palatii reliquiæ esse videntur. cui conjecturæ favet *Salarum* nomen, quod etiam nunc loco tribuitur. nam hac voce veterum palatiorum atria designari olim solebant, ut dictum est in hac nova editione lib. IV. ubi de palatio Basiu, & in Supplemento capite XI. num. VII. Sed de his satis, jam chartas quas promisimus, proferre libet.

Ex Archivo Floriacensi.

I. Placitum Ludovici VI. quo curtem Materniaci Floriacensibus immunem à vexationibus asserit.

Anno 1112.

Constat apud omnes quos veritatis intellectus inlustrat, quod ad hoc regni gubernacula Regibus commissa sunt, ut primum se regant, deinde legalium atque regalium mandatorum contemtores potenti virtute ultore gladio percutiant: cultores autem orthodoxæ religionis eorumdem multimoda pietate benigniter consolentur, consolati à sæculari inquietudine liberentur, ut ad orationum instantiam pro pace & stabilitate imperii christiani devoti reddantur; & ab adversariorum tyrannide quieti permanentes Domino Deo cum gaudio famulentur. Quibus testimoniis ego LUDOVICUS *Dei gratia Francorum Rex præmunitus, dignum ac valde necessarium duximus, ut quando Pontificalis auctoritas verbi gratia non prævalet, nostri potentia subministret; & quod perfidorum violentia Deo militantibus subtrahitur, nostræ Majestatis formidine ad ultimum reformetur. Universis itaque sanctæ Dei ecclesiæ cultoribus tam posteris quam & præsentibus, notum fieri volumus ac certum haberi, quia* BOSO *Floriacensis Abbas monasterii cum quorumdam nostrorum fidelium interventu adiit serenitatis nostræ præsentiam obsecrans, ut injurias & injuriarum damnosa querimonia, quæ præfata Floriacensis ecclesia in beneficiis Materniacensi curti pertinentibus & in appendiciis sibi adjacentibus à* FULCONE *Vastinensi Vicecomite sustinebat, Regia*

A virtute dirigeremus. Cujus petitioni caritatis gratia condescendentes, Baronibus Vastinensibus, immo &
præfato Fulcone Vicecomite, cum GOSCELINO, qui in eodem Vicecomitatu calumnias aspirabat, apud
Belnam villam nostram convocatis in unum inter multas placitorum querelas quæ inibi diffiniri termi-
nabantur super querimoniis à Fulcone prænominato ecclesiæ beati Benedicti illatis, præsente Abbate præli-
bato, in conventus præsentia multimode tractantes, inter utrumque ex ipsorum definitione cum providen-
tia dijudicavimus. Adeo denique non nostra prudentia, verum solius Dei dicentis misericordia: Propter
miseriam inopum & gemitum pauperum nunc exsurgam, per multa quæstionum divortia elaboravimus, &
quidquid omnimode in omnibus justè vel injustè in præfatis possessionibus prænominatæ curti Matrinia-
censi & in omnibus sibi adjacentibus Fulco Vicecomes atque Goscelinus consuetudinariè vel calumnia-
bantur vel rapiebant, & quamvis injustè deprædabantur, nimio labore mitigati ad viam veritatis re-
gressi sunt. Fulco quoque cognoscens quia quidquid inibi ipse cum suis rapiebat, ex feodo beati Benedicti
B possidere debebat, ad hoc Dei gratia nostri timore conducitur, quod totum ab ipso & à Goscelino beato
Benedicto nostro assensu quietum promittitur & in perpetuum possidendum, tali tamen tenore, talique
conditione factum est, quod Fulco singulis annis à sancto Benedicto in media Quadragesima decem
libras Aurelianensis monetæ apud Matriniacensem curtem asportatas; Goscelinus vero ipsius factus homo,
centum solidos eodem ibi termino recipiet. Si vero aliquo casu prænominato termino denarii non persol-
verentur, quodcumque voluerit de rebus ecclesiæ in manu capiet, & iterum per legem denarios habebit.
Nec ibi in bosco vel plano ipse Fulco Vicecomes vel nos ipsi viariam sive circadam, vel aliquam aliam
justitiam requirere poterimus. quod ne alicujus usurpatoris invidia irritum fieri vel infirmari valeret,
litterarum memoriæ commendari, & nostri nominis charactere & sigillo signari ac corroborari præcepimus,
præsentibus de palatio nostro quorum nomina subtitulata sunt & signa.

S. ANSELLI de Garlanda tunc temporis Dapiferi nostri. S. HUGONIS Constabularii nostri.
C S. WIDONIS Silvanectensis Buticularii nostri. S. GUIDONIS WALERANNI Camerarii nostri.

Actum Loriaci in palatio publice anno Incarnati Verbi M C XII. anno vero consecrationis nostræ III.

STEPHANUS Cancellarius relegendo subscripsit.

S. DAIMBERTI Senonensis Archiepiscopi †. S. LEODEGARII Bituricensis Archiepiscopi †. S. YVONIS
Carnotensis Episcopi †. S. WALONIS Episcopi sancti Pauli Leonensis †. S. JOHANNIS Episcopi Au-
relianensis †.

II. Charta Ludovici VII. pro monasterio Ferrariensi.

Ex Archivo Ferrariensi.

Anno 1143.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Ego LUDOVICUS Dei gratia Rex Francorum & Dux
Aquitanorum, notum haberi volumus cunctis sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus, tam præsentibus quam
D futuris, nos ecclesiæ de Ferrariis partem nostram furni de Branlia pro Dei amore & remedio animæ
patris mei LUDOVICI, & omnium antecessorum meorum in perpetuum præstitisse; & etiam partem
alteram ejusdem furni, quam ab Alberico Clemente, præfatæ ecclesiæ cum quadam terra in eadem villa
emerunt, sicut ipse tenuit, nostra simul auctoritate concessisse. In quo illud pari auctoritate adjungimus,
quatinus villæ illius universi habitatores ad furnum istum coquant, neque aliter aliqua occasione in præ-
dicta villa possit fieri. Addimus etiam quod si præfata ecclesia de feodo nostro, aut elemosinâ aut emptione,
vel quoquomodo in præfata villa adquirere poterit, nostrâ auctoritate laudando confirmamus.

Actum publicè apud Lorriacum anno ab Incarnatione Domini M C XLIII. regni vero nostri VII.
adstantibus in palatio nostro quorum nomina subtitulata sunt & signa. S. RADULPHI Viroman-
dorum Comitis dapiferi nostri. S. MATHEI Camerarii. S. MATHEI Constabularii. S. GUILLELMI
Buticularii.
E Data per manum Cadulci Cancellarii.

III. Donatio facta Templo Jerosolymitano à Ludovico VII. confirmatur.

Ex Archivo Floriacensi.

Anno 1163.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Amen. Ego LUDOVICUS Dei gratia Francorum Rex,
notum facimus universis præsentibus pariter & futuris, quod in præsentiam nostram veniens Paganus
de Hisch protestatus est se fecisse donum Templo & fratribus militibus de dimidia carrucata terræ apud
Putiniacum; & nos eleemosynam & donum hoc in quantum pertinet ad nostram serenitatem laudavimus,
& Templo & dominis concessimus, quod etiam pro memoria & firmitate conscribi & sigillo nostro commu-
niri præcipimus, addito charactere nostri nominis.

Actum Loreaci anno Dom. Inc. M C LXIII. adstantibus in palatio nostro quorum apposita sunt nomina
F & signa.

S. Comitis THEOBALDI Dapiferi nostri. S. GUIDONIS Buticularii. S. MATTHÆI Camerarii,
constabulario nullo.

Data per manum HUGONIS Cancellarii.

IV. Diploma Ludovici VII. quo decimam panis apud Loriacum sibi ministrandi ad pios usus concedit.

Anno 1163.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Amen. Ego LUDOVICUS Dei gratia Francorum Rex.
Quem desideramus in regno Dei panem habere, dignum duximus in tempore ex tritico nostro dis-
pensare, & fidelibus Christi cibum impendere. Sciant igitur universi præsentes pariter & futuri, quod

de toto pane, quem Loriaci post modum comedemus nos & successores nostri & tota curia, decimam dedimus tribus locis in perpetuum habendam, in tres partes quidem ex æquo divisam, videlicet feminis de Chaumontesio, & feminis de Wandelen, leprosis Loriaci. Quod ut ratum sit & prorsus inconvulsum sigillo Regio confirmamus, addito nostri nominis charactere. A

Actum publicè Loriaci, anno Incarnationis Dominicæ M C LXIII. *adstantibus in palatio nostro quorum nomina supposita sunt & signa.*

S. [THEOBALDI] *Comitis dapiferi nostri. S.* GUIDONIS *Buticularii. S.* MATTHAEI *Camerarii, Constabulario nullo.*

Datum per manum HUGONIS *Cancellarii & Episcopi Suessionensis.*

V. Idem Rex Viveretum confert Hospitali Jerosolymitano. B

Anno 1167. *IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Amen. Ego* LUDOVICUS *Dei gratia Francorum Rex, Notum facimus universis præsentibus & futuris, quod Deo & Hospitali Jerosolymitano pro anima patris nostri Regis & nostra domum Morini de Haia & totum Laronisis, quod continetur intra fossata & pratum apud * Viveretum concessimus ad censum* XII. *nummorum, quod ne valeat oblivione deleri præsentem paginam sigillo nostro fecimus muniri subter inscripto charactere nostri nominis.*

* Viveret.

Actum Loriaci anno Incarnati Verbi M C LXVII. *adstantibus in palatio nostro quorum apposita sunt nomina & signa.*

S. Comitis THEOBALDI *Dapiferi. S.* GUIDONIS *Buticularii. S.* MATTHAEI *Camerarii. S.* RADULPHI *Constabularii.*

Data per manum HUGONIS *Cancellarii & Episcopi Suessionensis.* C

VI. Philippi Augusti donatio facta Eremitis Chappensibus.

Anno 1180. *IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Amen.* PHILIPPUS *Dei gratia Francorum Rex. Noverint universi præsentes pariter & futuri, quod carissimus pater noster* LUDOVICUS *bonis hominibus de Vado de Chappes divinæ pietatis intuitu & ob remedium animæ suæ donavit decem & octo sextarios siliginis annuatim de granario suo apud Lorriacum percipiendos; adjecit etiam ut quotiescumque ipsum apud Lorriacum esse contigeret, memorati boni homines in illo loco servitio Dei vacantes singulis diebus de liberatione perciperent 4. panes 2. denarios, dimidium sextarium vini & quatuor frusta candelæ. Si regina sine ipso esset apud Lorriacum dimidiam liberationem haberent. Nos itaque beneficium carissimi patris nullatenus quassare vel diminuere volentes, patris nostri memoratam donationem concedimus, & sigilli nostri auctoritate ac Regii nominis caractere subtus annotato confirmamus.* D

Actum an. Inc. Dominicæ M C LXXX. *regni nostri anno* I. *apud Lorriacum astantibus in palatio nostro quorum nomina supposita sunt & signa.*

S. Comitis THEOBALDI *Dapiferi nostri. S.* GUIDONIS *Buticularii. S.* MATTHAEI *Camerarii. S.* RADULPHI *Constabularii.*

Data per manum HUGONIS *Cancellarii.*

VII. Donatio fratribus Templi à Philippo Augusto facta confirmatur.

Anno 1185. *IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Amen.* PHILIPPUS *Dei gratia Francorum Rex. Noverint universi præsentes pariter & futuri, quoniam Petrus de Monte-*Barrois *fratribus Templi in eleemosynam dedit & in perpetuum habendum concessit Theobaldum de Rencia hospitem suum cum omni eo quod ad Oscisiam pertinet, & nos ad petitionem ipsius Petri & intuitu Dei donum illud ratum his & benigne concedimus, quod ut perpetuam stabilitatem obtineat, præsentem paginam sigilli nostri auctoritate & Regii nominis charactere inferius annotato præcipimus confirmari.* E

Actum Loriaci anno Inc. M C LXXXV. *regni nostri anno* VII. *adstantibus in nostro palatio, quorum nomina apposita sunt & signa.*

S. Comitis THEOBALDI *Dapiferi nostri. S.* GUIDONIS *Buticularii. S.* MATTHAEI *Camerarii. S.* RADULPHI *Constabularii.*

Data vacante Cancellaria.

VII.

F

Chartæ in gratiam Dionysiani monasterii.

CUM totus hujus operis liber sextus ex variis chartis conflatus sit, quas inter alias innumeras selectas proferre voluit vir eruditus in specimen, eas potissimum adhibuit in quibus aliquid observatione dignum haberetur ad nostræ gentis historiam illustrandam, aut saltem ad rem Diplomaticam utile. quare cum post felicem ejus exitum duas recuperare licuerit, quæ videntur esse alicujus momenti, eas ceteris adjungere visum est. Datæ sunt in gratiam Dionysiani monasterii à Carolomanno & Carolo fratribus, quibus uterque iisdem ferme verbis villas sancto Dionysio confert, quas Pippinus eorum pater, *per nostras*, inquiunt, *manus ad ipsam casam Dei delegaverat.* Suam Carolomannus, quæ tempore altera prior est, paucis

A paucis omnino, id est quatuor ad summum, diebus antequam exspiraret, concessit, pœnitentia haud dubium tactus, quod patris voluntatem nondum exsecutus fuisset. Utriusque autographum hodie est penes illustrissimum Caprosiæ Ducem, qui mecum illas chartas humanissimè communicavit, atque huc proferendas exscribi permisit. Eas vero authenticas esse & ab omni suspicione immunes, non meo solum, sed virorum eruditorum qui eas inspexere judicio extra dubium est. quarum prima hactenus desiderabatur; alteram vero à Carolo datam jam protulerat Dubletus, sed variis mendis resparsam. In ea vero observatione dignum est, quod etsi post adeptum à Carolo Langobardiæ regnum, ut vel ipse titulus probat, concessa fuerit, unicam tamen epocham habet. Data quippe dicitur absolute *mense Decembri, anno primo regni nostri, actum Salmunciaco Palatio.* An quod Notarius, qui eam ex priori à Carolomanno ibidem data exscripsisse videtur, incaute etiam annum cum ceteris expresserit? B aut forte id contigit, ut jam ab optimo Magistro meo observatum est libro II. capite XXVI. num. XII. ex ejusdem Notarii oscitantia, qui duplicis epochæ calculo nondum erat assuetus.

Charta Carolomanni Regis, qua villas Faberolas & Norontem monast. Dionysiano confert.

Ex autographo penes illustriss. Ducem Caprosiæ.

Anno 771.

CAROLOMANNUS *gratia Dei Rex Francorum vir inluster. Et quia monente scriptura ita oporteat unumquemque constanter præparari, quatenus veniente in conspectu superni Judicis illam mereatur Domini piam vocem audire, unde omnes justi ex bonis actibus erunt gavisi, quapropter nos salubriter, ut credimus, considerantes qualiter ex terrenis rebus quibus superna gratia nobis affluenter in hoc sæculo largire dignata est, saltim vel in pauperibus ex hoc tribuere deberemus unde misericordiam Altissimi* C *adipisci valeamus. Idcirco cedimus atque donamus pro animæ nostræ remedium, vel pro genitore nostro quondam* PIPPINO, *ad monasterium sancti Dionysii martyris, ubi pretiosus domnus cum sociis suis corpore requiescit, donatumque ad præfato sancto loco esse volumus, hoc est villas quod ipse genitor noster per manus nostras ad ipsa casa Dei dudum delegaverat, nuncupantes Faberolas, qui ponitur in pago Madriacense & Noronte in pago Carnotino cum omni integritate, vel appendiciis earum ad ipso monasterio, vel monachis ibidem degentibus, seu ad luminaria ipsius ecclesiæ procurandum, vel stipendia pauperum, ut prædictas villas proficere debeant in augmentum; sicut à vasso nostro Audegario possessas fuerunt, & ut melius delectet ipsos monachos pro nobis & genitore nostro die noctuque Domini misericordiam adtencius deprecare. Igitur prædictas villas Faberolas & Noronte cedimus atque donamus ad ipso sancto loco una cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, mobilibus & immobilibus, farinariis, gregis cum pastoribus,* D *omnia & ex omnibus, sicut diximus, cum omni integritate, quidquid præsenti tempore nostra ibidem videtur esse possessio, pars prædicti monasterii ejusque rectores perenniter nostris & futuris temporibus habeant, teneant, atque possedeant, & ad ipsa casa Dei in nostra elemosina usque in perpetuum absque ullius repetitione debeat esse jure integro confirmato. Et ut hæc auctoritas firma & inconvulsa permaneat, nos eam manu propria subter firmavimus & de anulo nostro sigillare jussimus.*

Sign. † CAROLOMANNO *gloriosissimo Rege.*

MAGINARIUS *recognovi & subscripsi.* Locus sigilli.

Data in mense Decembri anno quarto regni nostri. Actum Salmunciago palatio publico, in Dei nomine feliciter.

E

Caroli Magni charta de eadem re.

Ex autographo penes illustriss. Ducem Caprosiæ.

Anno 774.

KAROLUS *gratia Dei Rex Francorum & Langobardorum ac Patricius Romanorum vir inluster. Et quia, monente Scriptura, ita oportet unumquemque constanter præparari, quatenus veniens in conspectu superni Judicis, illam mereatur Domini piam vocem audire: Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi: unde omnes justi erunt gavisi. Quapropter nos, ut credimus, salubriter considerantes qualiter ex terrenis rebus, quibus superna gratia nobis affluenter in hoc sæculo largire dignata est, saltim in sanctos Dei vel in pauperibus Christi ex hoc tribuere deberemus, ut misericordiam Altissimi adipisci valeamus. Idcirco cedimus pro animæ nostræ remedium, vel pro genitore nostro quondam bonæ memoriæ* PIPPINO, *ad monasterium domni Dionysii martyris ubi ipse preciosus cum sociis suis corpore requiescit, & ubi supradictus domnus & genitor noster humatus esse videtur, &* FOLLERADUS *Abba esse dinoscitur; cessumque ad præfatum sanctum locum esse vo-* F *lumus, hoc est villas quas ipse Domnus genitor noster per manus nostras ad ipsam casam Dei dudum delegaverat, nuncupantes Faverolas, quæ ponitur in pago Madriacinse, & Noronte in pago Carnotino cum omni integritate, vel appendiciis earum ad ipso monasterio, vel monachis ibidem degentibus, seu ad luminaria, vel stipendia pauperum procuranda, statuimus, sicut à vasso nostro Audegario possessæ fuerunt, insuper & cum foreste ad eas pertinente quæ vocatur Equalina, cum forestariis & certis finibus in eam designatis, videlicet contra pagum Madriacensem pervenit lemma usque ad Petram-Fictam, deinde ad Molarias super Victriacum, deinde ad Montem-Presbyteri, deinde ad Condatum usque ad Cuculosa. Secunda lemma contra pagum Pinciacensem pervenit ad Codonarias, deinde ad Vennas usque Aureo-vallo, deinde Levicias. Tertia lemma contra pagum Parisiacum de Ulfarciacas pervenit ad campum Dominicum, deinde ad campum Wilgeverti, deinde ad Sarnetum usque ad cellam sancti Germani, & deinde per illam stratam quæ pergit ad vetus monasterium contra pagum Stampinsem pervenit lemma ad Rosbacium, deinde ad Frumenterilis,*

inde ad Waranceras contra pagum Carnotensem pervenit lemma ad Putiolas, inde ad Pucilittos, deinde ad Hitlini-villare, inde ad Wadasti-villam ad illo Pirario, deinde ad illa Frona qua fuit Stephanone, inde ad Calmontem, deinde per illam stratam quæ pergit ad Helmoretum, inde ad Longum-lucum & Senone-valle super Nivigellam. Hæc omnia superius dicta cum omni integritate & soliditate sua sicut usque nunc à fisco nostro cognoscuntur esse possessa, cum utriusque sexus genera feraminum, cervorum, capreolorum, ex quorum coriis libros ipsius sacri loci cooperiendos ordinamus. Necnon etiam ex supradicta venatione infirmorum fratrum corpora ad tempus reparanda & roboranda constituimus. Igitur prædictas villas Faberolas & Norontem & cum foreste Equalina, vel ea quæ supradiximus, ad ipsum sanctum locum cedimus atque donamus cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, mobilibus & immobilibus, farinariis, super ipsam dominationem consistentibus sive facere volentibus. Similiter & mercatis in eisdem villis confluentibus, sive mercandi gratia convenientibus; ita ut nullus Comes, nec Vicecomis, nec Vicarius, nec Centenarius, nec ullus exactor judiciariæ potestatis, aut teloneum, aut freda exigenda, aut feramina sine licentia Abbatis capienda, aut laqueos tendere vel pedicas, aut ullam consuetudinem imponere, aut superaddere audeat; sed remoto totius inquietudinis impedimento, & contrariorum hominum ausu sive ex ipsis villis, & mercatis, omnia & ex omnibus, sicut dictum est, supradicto sancto loco sub omni integritate & emunitate, quicquid præsenti tempore nostra ibidem videtur esse possessio vel dominatio, pars prædicti monasterii ejusque rectores nostris & futuris temporibus habeant, teneant atque possideant; & ut eis melius delectet pro nobis & domno genitore nostro Domini misericordiam attentius implorare. Hanc auctoritatem manu nostra subter firmavimus, & de anulo nostro subter sigillari jussimus. A B

Signum CAROLI *gloriosissimi Regis.*

WIGBALDUS *ad vicem* HITHERII *recognovi & subscripsi.*

Data in mense Decembri, anno primo regni nostri. Actum Salmunciaco palatio publico, in Dei nomine feliciter. Amen. C

VIII.

PRÆMISSIS chartis unam Caroli Calvi subjicimus in gratiam ecclesiæ Rotomagensis concessam, quam ipse Mabillonius lib. IV. num. CLI. ubi de Vermeriensi palatio, se daturum promiserat. Hanc anno proxime elapso Rotomagi descripsimus ex authentico, quod in archivo monasterii sancti Audoëni asservatur, sed ita multis in locis exeso, ut passim recurrendum fuerit ad duo ejus exempla, quorum primum anno M CCC XVIII. alterum an. M D XVIII. authenticè recognitum est. D

Ex authentico.

Caroli Calvi pancharta pro ecclesia Rotomagensi.

Anno 863.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, KAROLUS *gratia Dei Rex. Si petitionibus sacerdotum Christi, quas nobis pro utilitatibus ac necessitatibus ecclesiarum sibi commissarum insinuaverint, assensum præbentes efficaci intelligentia excipimus, Regiæ celsitudinis opera frequentamus; ac per hoc facilius nos æternæ beatitudinis gloriam adepturos omnino confidimus. Itaque notum sit omnibus sanctæ Dei ecclesiæ fidelibus & nostris, præsentibus atque futuris, quia reverendus vir* WANILO *Rothomagensis ecclesiæ Archiepiscopus ad nostram humiliter accedens sublimitatem, inter alia ecclesiæ suæ expendia,* sive excidia, *nobis omnino notissima, suggessit cartarum instrumenta, seu testamenta rerum Ecclesiæ suæ pertinentium penitus incendiis deperisse, & asportatione seu absumptione perditionis omnimodis consumpta fore. qua de re suppliciter exoravit mansuetudinem nostram, ut auctoritatis nostræ præceptum fieri juberemus, per quod ipse & successores ejus res omnes suæ sanctæ sedi, in honore sanctæ Dei Genitricis semper Virginis Mariæ sanctique Petri Apostolorum Principis, almique Audoëni, ceterorumque Sanctorum ibidem quiescentium fundatæ pertinentes, omnimodis sine cujuspiam inquietudine ecclesiastico jure tenere possint, ac dominando possidere. Nos denique rationabilem ejus rogationem clementer audientes, præcellentiæ nostræ testamentum hoc præceptionis fieri jussimus, quod alio nomine pancarta appellatur, per quod statuimus atque firmamus, ut omnia monasteriola & cellas, simulque & alias villas, cunctasque res per diversas provincias & pagos sitas, & diversa territoria, cum familia utriusque sexus memorato sacro loco pertinentia, omnia videlicet, quæ præfata Rothomagensis ecclesia visa fuit quieto ordine possidere, quando primum Nortmannica vastatione ipsa civitas cremata est, vel quæ postea ob mercedis nostræ emolumentum eidem ecclesiæ pia collatione restituimus; vel quæ à fidelibus sanctæ Dei ecclesiæ addita sunt, & ipse honorandus vir Vvanilo Archiepiscopus & successores ejus perpetuis temporibus ecclesiastica & Pontificali dominatione absque testium receptione, integre teneant, nostraque confirmatione veluti nihil memoratorum instrumentorum deperierit, sine cujuspiam inlicita repetitione aut præsumptione, invasione, temeritatisque minoratione juxta canonicam institutionem ordinent, atque disponant in voluntate Dei ad utilitatem & necessitatem sive honestatem memorati reverendi loci & servorum Dei ibidem Domino famulantium, ejusque imitabili religione cum ipsius adjutorio acceptabiliter servientium. Ut autem hoc altitudinis nostræ testamentum, sive auctoritas ab omnibus Dei & nostris fidelibus præsentibus ac futuris temporibus melius credatur & diligentius semper & ubique inprævaricata conservetur, de anulo nostro subter eam fecimus sigillari.* E F

Actum Vermerigia palatio nostro. Datum II. * *Nonas Novembris, anno* XXIIII. *regnante domino nostro* KAROLO *gloriosissimo Rege in Dei nomine feliciter. Amen.*

* sic in priori exemplo; in authentico hoc exesum est.

A

Signum Fulconi Comiti Palacii.	*Sign. Berengario Comiti.*	*Sign. Odrico.*	*Sign. Bertranno.*	*Sign. Baroni.*
Sign. Hardoino Com.	*Sign. Hurſioni.*	*Sign. Rodano.*	*Sign. Adrevaldo.*	*Sign. Rotgarii vaſſi Dominici.*
Sign. Gerardo Comt.	*Sign. Heireveo.*	*Sign. Hildebodo.*	*Sign. Leutberto.*	

Hæc ſigna eadem manu : quæ ſequuntur, alia manu.

Sign. Herluino Comiti. Adalbertus ſubſ. Bertivilp ſubſ. Gerardus ſubſ. Antelmus ſubſ. Odo ſubſ.
ANSCHARIUS *Notarius jubente Comite Palacii ſcripſit & ſubſcripſit.*

Cum ſigillo affixo.

IX.

B

Locorum in Abbonis Teſtamento memoratorum expoſitio.

ABBONIS patricii Teſtamentum refertur libro VI. num LXII. in quo multa recenſentur loca, quæ Novalicienſi potiſſimum monaſterio conferuntur, vix ulli nota; niſi aliquis in antiqua Allobrogum regionis topographia verſatus ea expoſuerit. Id quidem tentaverat vir eruditus in Hiſtoria provinciæ Alpium-Maritimarum quam meditabatur: ſed cum anno M DC XCII. pleraque ejus ſcripta in Wapincenſis urbis, in qua morabatur, clade periiſſent, ac ea quæ exinde colligere cœperat morte præreptus perficere non potuiſſet, vix quicquam lucis inde ſperabamus. Res itaque tum manſit infecta, rurſuſque teſtamentum ipſum abſque ulla locorum interpretatione, ut in priori editione factum eſt, typis commendare animus erat, cum ſeſe huic operi ultro obtulit Mabillonii memoriæ cultor ardentiſſimus, mihique amiciſſimus C vir eruditus Antonius Lancelotus, qui cum complures annos Gratianopoli egiſſet, ibique vetera quæque Dalfinatus, vicinarumque regionum inſtrumenta diligenter evolviſſet, curam ſuſcepit pro ſua virili hæc propria locorum nomina exponendi. quod feliciter, quantum in tanta caligine licuit, exſecutus eſt. quare ſatis ſit huc illius ſcriptum, quod ad me tranſmiſit proferre.

DE locis vero quæ in hac charta deſcribuntur, nomina ea ſunt quæ veriſimilius conjici poſſe videntur. Barro, vicus in monticulo vallis Novalicienſis etiamnum poſitus, haud procul inde aberat Albanato. Cravaſca, Cervaſque, *trans Ciniſium montem prope Pinarolium. Faido viculus in eadem valle Novalicienſi & ex adverſo Barri ſitus ultra rivum à monte Ciniſio labentem. Promaciano,* Permacieus *prope Balmas, ſuperſunt adhuc rudera cum capella D. Virgini ſacra quæ nomen de Balmis retinet. Laſtadio;* Stado, *duabus leucis ab opidulo Cameræ diſtans, Grumano vicus Cameram inter & Aquambellam poſitus,* D *Camundis,* Chamoux; *Lucemone,* Lanebourg, *Corvalico,* Beſſan; *Petracava,* Auſſoix; *Trebocis,* Termignon, *hæc omnia in valle Maurigennica ſive Mauriannenſi poſita. Orbano,* Orbaſſan, *in Secuſina valle qua Taurinum itur; Cicimiano,* Cumiane, *quinque milliariis à Pinarolio ad lævam, duobus vero à vico* Javen *diſtans; Venoxio,* Venaux *prope Novaliciam; Raudenoviliano, forſan non ſic eſt legendum una voce, ſed geminum eſt vocabulum diſtinguendum, Raude,* Roulet *ad lævam Pinarolii; Oviliano,* Avigliane *ſeu* Veillane *in Secuſina valle; Velaucis,* Veſilio *juxta Novaliciam; Cammite Superiore & Cammite ſubteriore,* Caramagne ſupérieure, & Caramagne inferieure, *Broſiolis,* Bruzols, *ad lævam Duriæ amnis, quâ Secuſiâ ad Taurinum eſt iter; Rogationis,* Raconis, *Fano-Borgonis, ſic legendum pro Tanno-Borgonis,* Chaſteau Bourgon; *Galiſiaca,* Galiſe, *mons haud procul à Novalicia in valle vulgo dicta* Val d'Yene. *Tollatecus,* Toſola *ſeu* Teico *in ora Mediolanenſi. Vallis Diubiaſca in eodem confinio, niſi forte Dubiaſca ſit vicus* Beſſia *in Pedemontio ad eamdem oram Du-* E *catus Mediolanenſis ſitus; Biriſio,* Abriez *in Tarentaſienſi Comitatu; Fontana, forſan* Font-couverte *in valle Mauriannenſi, ſeu* Fontaine *prope Monſterium; Nanoſces, nomine mutato nunc dicitur ſanctus Julianus; Bonoſco,* Bramen; *Brogis* le Bourget, *Miſiottano,* Modane *ſex leucis à fano ſancti Joannis Mauriann. diſtans; Obleciacis forſan vicus ſancti Andreæ; Mago, item ſancti Michaelis; in Albiadis, in Bauſetis, alpes vulgo dictæ* du Til & de ſaint Michel la Porte; *Briſcoſis, ſancti Juliani montes; Amalicione,* Armeillon *ad fluvium Aream.*

In pago Gratianopolitano, Olonna, Oulle; *Miſſoriano,* Miſoen, *ambo in Oyſencii tractu; Piniaco, forte* Pinet *in valle Vriatici; Corennum,* Corenc *prope Gratianopolim; Aravardo,* Allevard, *in Graiſivaudano & ad quintum à Gratianopoli lapidem; quid ſit Miſicaſiana non plane liquet, niſi forte Miſeriacum,* ſaint Martin de Miſeré, *etiam in Graiſivodano ad dextram Iſeræ ripam; Mezatico, etiamnum* Mezage *prope Viziliam; Cambe,* Champ, *vicus ad confluentes Draci & Romanchiæ, à* F *Mezatico ſeſqui leuca diſtans; Quinciato,* Quincieu; *Viennatico,* Vinay, *ambo vici haud procul ab oppido ſancti Marcellini, & ejuſd. dioc. Gratianop.*

In pago Viennenſi Maconiaco, viculus nunc Maſco; *Bacconiaco,* Baſon *ad fluviolum Caruſium dioc. Lugdun. ſeu ſi legeris Baccociaco,* Boſſenſieu; *Blaciaco* la Blache, *ſeu* Blanieu; *Bornaco,* ſaint Jean de Bournay; *Baſciaco,* Boſſieu; *Amblariaco,* Amblerieu; *Senorio, forte* Serres *in eodem pago Viennenſi.*

Pago Mataſcenſi, quibuſdam eſt quaſi pagus Mantalenſis, Mantaille, *in Vienneſio, at minus arridet hæc ſententia. Mataſcenſi, hic ponitur pro Matiſconenſi, niſi forte per Mataſcenſem intelligenda ſit pars illa ſuperior Graiſivaudani quæ vulgo dicitur* la Mateſine, *ubi inter alia quæ continet loca primas facile ſibi vindicat partes oppidulum olim dictum Mura-Matacena, nunc* la Mure. *Quæ ſint Carnaco, Æbaſciaco, viderint alii.*

In pago Briantino, le Briançonnois ; *Aquisiana*, Cesane ; *Annevasca*, Nevache ; *Agrecianis*, la A
Grave ; *Exeratianis*, *forte* Oulx ; *Aquislevas*, Aygliers ; *Valle Gerentonis*, la Val Louise ; *Saliaris*,
la Sale ; *Genua*, *si legendum sic pro Ingenua*, le Mont Genevre ; *Vendanum*, le Veyer ; *Mulliaricus*,
Moline ; *VVilla*, Ville vieille ; *Jutole seu Vitole*, *forte* le Vilaret ; *Ralis*, Rollieres *juxta Cezanam.*
Valle Moccense, le Val de Monts ; *Brunico*, Bernez, *olim dioc. Ebredun. Albariosco forte* Arbarel
in Salutiensi Marchionatu.

De pago Rigomagensi ut & de Rigomago civitate sub metropoli Ebredunensi posita in notitia Provin-
ciarum Galliæ non levis est inter peritos quæstio. quidam Scingomagum, de quo Strabo l. 4. reponendum
censent, tunc Peirescio est Sezana, aliis Secusia. Qui vero Brigomagum legunt, de Briansono dictum
volunt, quod olim Virgantii nomen obtinuit. Aliis Rigomagus est Caturigomagus seu Caturicæ, Chorges ;
Ferrario Rigomagus, est Rinco *oppidum seu castrum Galliæ Cisalpinæ in finibus Ligurum in Ducatu*
Montisferrati. Ex Abbonis chartæ contextu alia forsan exstrui posset sententia, Rigomagum scilicet in
Salutiensi tractu fuisse positum, imo ipsam esse Salutiarum civitatem. quod si ita conjicere licet, tunc Solia B
erit vicus dictus Celle, *juxta hanc urbem.*

In pago Vvapencense Talarna, Talard ; *Calaico*, le Caire ; *Allionicos*, Salignac ; *Venavella*,
Vaumeil ; *Kalart*, Clairet ; *Altana*, Autane *vicus in valle Benedicti, olim diocesis Vapincensis nunc*
Sistaricensis ; *Curenno*, Curnier *ejusd. dioc. Galisco*, le Gleysil ; *Ancilla*, Ancelle *in Campo sauro* ;
Alpe Cassauda, *mons ubi* les Casses de Faudou ; *Opaga*, *forsan* Pieygu ; *Subtus-ripas*, Sourives,
prope Sistaricum ; *Bonis*, le plan de Boung ; *Craviosco*, *forte* Chardavon, *Valerignaca*, Valerne ;
Roma, Romette *ubi prioratus insignis* ; *Laquatico*, Quet, *seu* Eyguyan ; *Crariis*, Creyers : *Savelis*,
Savel, *ad Dracum* ; *Artonosco*, *forte legendum Aranosco*, l'Aragne ; *Nobridio*, Nibles ; *Glasia*, Glaise ;
Pentus, *forte* Pennes ; *Bullone*, Ballons ; *Maurovilla*, Mervel ; *Rodanone*, Rosans ; *Crono-Luciano*,
le cros de Durbon *prope vicum de Luzi* ; *Latiomaus*, Laye.

In pago Vasensi Quonaone, Queylane *ad fluviolum dictum* l'Eyque, *dioc. Vasionensis* ; *Doliana* C
in pago Vendascino, Dolan *seu* Dolane *dioc. Carpentoractensis* ; *Placiano*, Pleysian. *In Massilia*,
Pero, *forte* Peyrolles. *Centronis & ad fontem Lisola*, Centron, *vicus est etiamnum ad Isaræ fontes*
positus ; at quominus credam de eo hic sermonem fieri vetat locorum ordo. In pago Arlatino Anglarias,
forte Ayglarias, Aygalieres ; *Vivario*, *forsan* Castelveyre *in eodem tractu. Salines in Viu, Salines*
in Alterneto, Castorosco & Leonio, jam nunc deperdita nomina, ut & Cronia in pago Tolonense. In
pago Regense, *Verdacellis*, la Verdiere *seu* Varages, *dioc. Regensis.*

In pago Diensi Cassies, Cassieres *viculus in mandamento de Persico*, du Perse, *dioc. Diensis* ;
Bosedone, Besaudun *ejusd. dioc. Ambillis*, Ambel, Monestier d'Ambel, *in Triviis dioc. Vapinc.*
Riaciosco, *forte* Roissas *in eodem Treviarum tractu* ; *de Derauso*, saint Jean d'Herans.

In pago Attense Variates, Pierrevert, *dioc. Aptensis. Attanisco*, Laigne, *dioc. Cavallionensis, ut*
& Quossis, Quoye, *Pecciano* Pernes, *& Torrido*, le Tor. *Lavarioscum*, *forte* Lavargs *in Triviis* D
dioc. Diensis. In pago Gratianopolitano in Pino, *forte* le Pin, *vicus inter Pontem Bellini vici & Aquam-*
Bellettam situs, seu Pinus, unde Turris Pini, licet sita in pago Viennensi. Inglisione prope Arcia,
Gleisolles *juxta Arciam in valle Barcinonensi diocesis Ebredunensis, & ditionis Sabaudicæ. Braccio*, Braz,
dioc. Regiensis. Memiana, Mamers, *in Venascino tractu. Crispiaco*, Crespol *dioc. Gratianop. Abrici*,
les Abrets *in pago Viennensi. Macciano* Massieu *in eodem pago. Licentiaco*, Lems, *dioc. Vapincensis* ;
Cassaniola, saint Jean de Chassagnies, *Ciconiola*, *forte* Sigayer. *ejusd. dioc. Vapincensis. Lavarisco*,
forte Eure *seu* Leure *vicus dioc. Sistaricensis, ubi Abbatia. Comario etiamnum dicitur* Comiers *in dioc.*
Gratianopolitano.

Habes vir Clarissime quæ tecum communicari jussisti. de aliis quibusdam hic consultò omisi dicere,
verbi gratia de Esturbatina, Taraone, Campannas, Utronno, Muccunava, Bladonis, Gradosa in pago E
Vapincensi ; Vocontio & Cinicino in Regiensi, Pagnano in Gratianopolitano, &c. *quia quod de iis accurate*
admodum loquerer nihil erat in promptu.

FINIS.

INDEX UNIVERSALIS.

A

C

D

H

I

P

Q

R

S

T

Teſtium

APPROBATIO.

EGo infrascriptus Doctor Sorbonicus & sancti Petri ab Arcisiis in Civitate Pastor, jussu illustrissimi DD. Galliarum Cancellarii legi librum, cui titulus est, *De Re Diplomatica*, Authore R. P. MABILLON Benedictino, Viro pietate singulari, & plurima eruditione planè conspicuo, in eoque me nihil deprehendisse Fidei Catholicæ, aut bonis moribus contrarium testor. Datum Parisiis die octavâ Novembris, anno salutis reparatæ millesimo septingentesimo octavo. PH. DE LA COSTE.

PRIVILEGE DU ROY.

LOÜIS PAR LA GRACE DE DIEU, ROY DE FRANCE ET DE NAVARRE : A nos amez & feaux Conseillers les Gens tenans nos Cours de Parlement, Maistres des Requestes ordinaires de nostre Hostel, Grand-Conseil, Prevost de Paris, Baillifs, Sénéchaux, leurs Lieutenans Civils & autres nos Justiciers qu'il appartiendra, SALUT : Nostre amé CHARLES ROBUSTEL, nous ayant fait remontrer que le Livre du Pere MABILLON, DE RE DIPLOMATICA, estant devenu rare, & le Public le demandant avec empressement, il desireroit en donner une nouvelle Edition revûë & augmentée, s'il nous plaisoit luy accorder nos Lettres de Privilege sur ce necessaires, avec permission de reimprimer aussi, *Les Sermons du Pere Loriot de l'Oratoire, sur les plus importantes matieres de la Morale Chrétienne, & les Prieres Chrétiennes en forme de Meditations, avec des Exercices de Pieté, par le Pere Quenel:* Nous luy avons permis & accordé, permettons & accordons par ces Presentes de reimprimer ou faire reimprimer par tel Libraire ou Imprimeur qu'il voudra choisir, le Livre du Pere MABILLON, DE RE DIPLOMATICA, revû & augmenté pour une nouvelle Edition; *Les Sermons du Pere Loriot de l'Oratoire, sur les plus importantes matieres de la Morale Chrétienne, & les Prieres Chrétiennes en forme de Meditations, avec des Exercices de Pieté, par le Pere Quenel*; en telle forme, marge, caractères, & autant de fois que bon luy semblera pendant le temps de quinze années consecutives, à compter du jour de la date des Presentes, & de les vendre ou faire vendre & distribuer par tout nostre Royaume; faisant défenses à tous Libraires, Imprimeurs & autres d'imprimer, faire imprimer, vendre & distribuer lesdits Livres sous quelque prétexte que ce soit, même d'impression étrangere, & autrement sans le consentement de l'Exposant ou de ses ayant cause, sur peine de confiscation des Exemplaires contrefaits, de trois mille livres d'amende contre chacun des contrevenans, applicable un tiers à Nous, un tiers à l'Hostel-Dieu de Paris, l'autre audit Exposant, & de tous dépens dommages & interests; à la charge de mettre deux Exemplaires de chacun desdits Livres en nôtre Bibliotheque publique, un autre dans le Cabinet des Livres de nostre Château du Louvre, & un en celle de nostre tres-cher & feal Chevalier, Chancelier de France le Sieur Phelypeaux Comte de Pontchartrain, Commandeur de nos Ordres, avant de l'exposer en vente, de faire imprimer lesdits Livres dans nostre Royaume & non ailleurs, en beau caractere & papier, suivant ce qui est porté par les Reglemens dés années 1618. & 1681. & de faire enregistrer les Presentes és Registres de la Communauté des Marchands Libraires de nostre bonne Ville de Paris, le tout à peine de nullité d'icelles, du contenu desquelles Nous vous mandons & enjoignons de faire joüir l'Exposant ou ses ayans cause, pleinement & paisiblement, cessant & faisant cesser tous troubles & empêchemens contraires. Voulons que la copie ou extrait desdites Presentes qui sera au commencement ou à la fin desdits Livres, soit tenuë pour dûëment signifiée, & qu'aux copies collationnées par l'un de nos amez & feaux Conseillers-Secretaires, foy soit ajoûtée comme à l'original: Commandons au premier nostre Huissier ou Sergent de faire pour l'execution des Presentes toutes significations, défenses, saisies & autres Actes requis & necessaires sans demander autre permission, & nonobstant Clameur de Haro, Chartre Normande & Lettres à ce contraires: CAR tel est nostre plaisir. DONNE' à Versailles le premier jour de May, l'an de grace mil sept cens un; Et de nostre Regne le cinquante-huitiéme.

Par le Roy en son Conseil. LECOMTE.

Registré sur le Livre de la Communauté des Imprimeurs & Libraires, conformément aux Reglemens. A Paris le premier May 1701. C. BALLARD, *Syndic.*

REGESTUM.

PRINCIPIUM constat uno folio, in quo est figura operis; uno duernione ã, & foliis simplicibus ẽ, ĩ, õ, ũ, ãã, ẽẽ.

SECTIO PRIMA ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sf Tt Vu. Omnes sunt duerniones.

SECTIO SECUNDA. Xx Yy Zz Aaa Bbb Ccc Ddd Eee (Hîc inserenda tabella XVII. seu major Chlodovei Junioris post pag. 376.) Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm Nnn Ooo Ppp Qqq Rrr Ssf Ttt Vuu Xxx Yyy Zzz Aaaa Bbbb Cccc Cccc *. Omnia sunt folia simplicia.

SECTIO TERTIA. Dddd Eeee Ffff Gggg Hhhh Iiii Kkkk Llll Mmmm Nnnn Oooo Pppp Qqqq Rrrr Sfff Tttt Vuuu Xxxx Yyyy Zzzz Aaaaa Bbbbb Ccccc Ddddd. Omnes sunt duerniones.

Postea compingenda sunt singulatim folia INDICIS UNIVERSALIS.

Typis JACOBI VINCENT.

